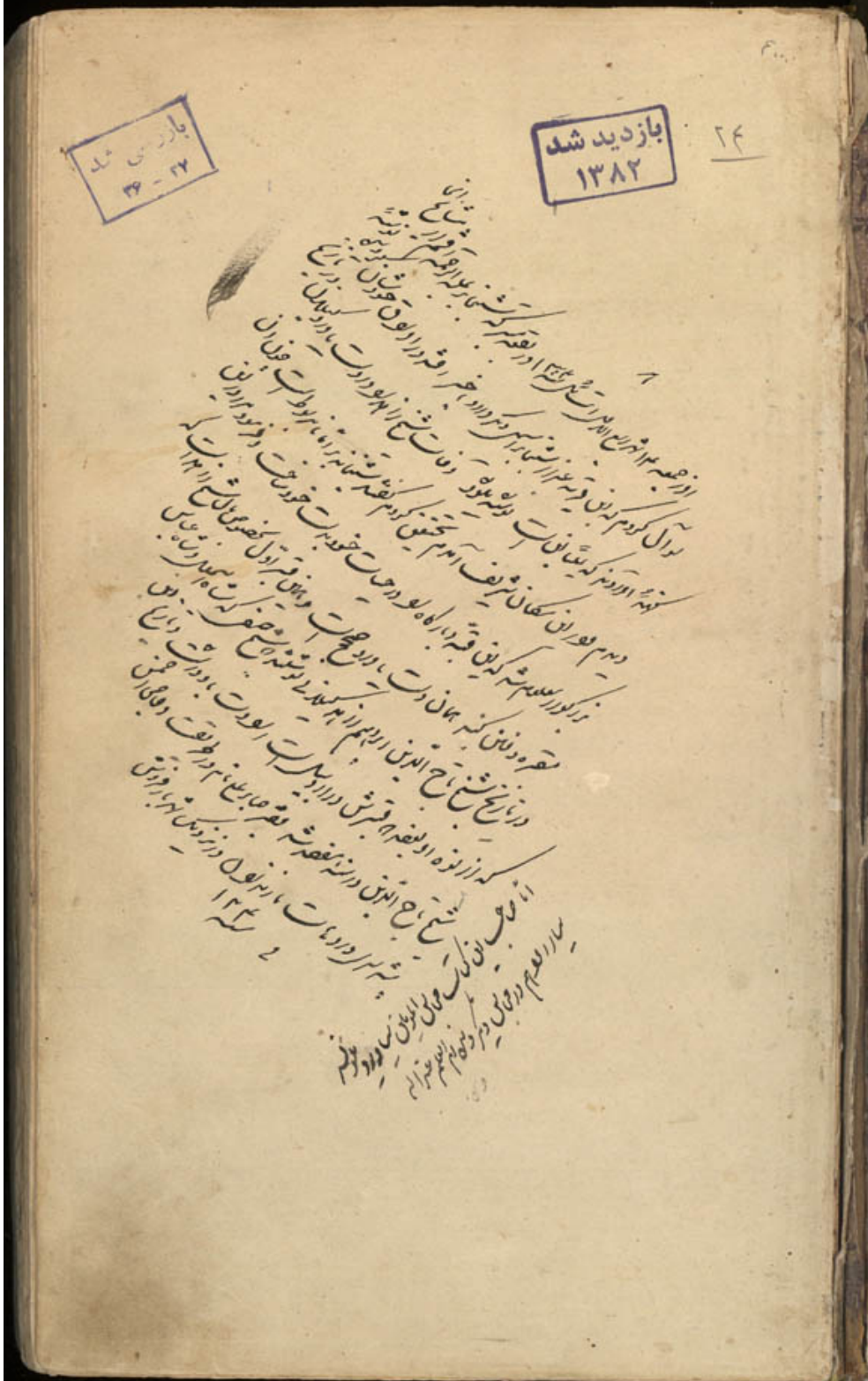

بازدید شد
۱۳۸۲

بازدید شد
۴۲ - ۳۶

کتابخانه مجلس شورای ملی
کتاب مجالس المؤمنین
مؤلف قاضی نورالله شوشتری
موضوع
شماره ثبت کتاب ۱۲۱۳
۵۱۸۱۱
۴۹۲۷
۵۶۵۲
۲۱۲۰
۵۶۵۲

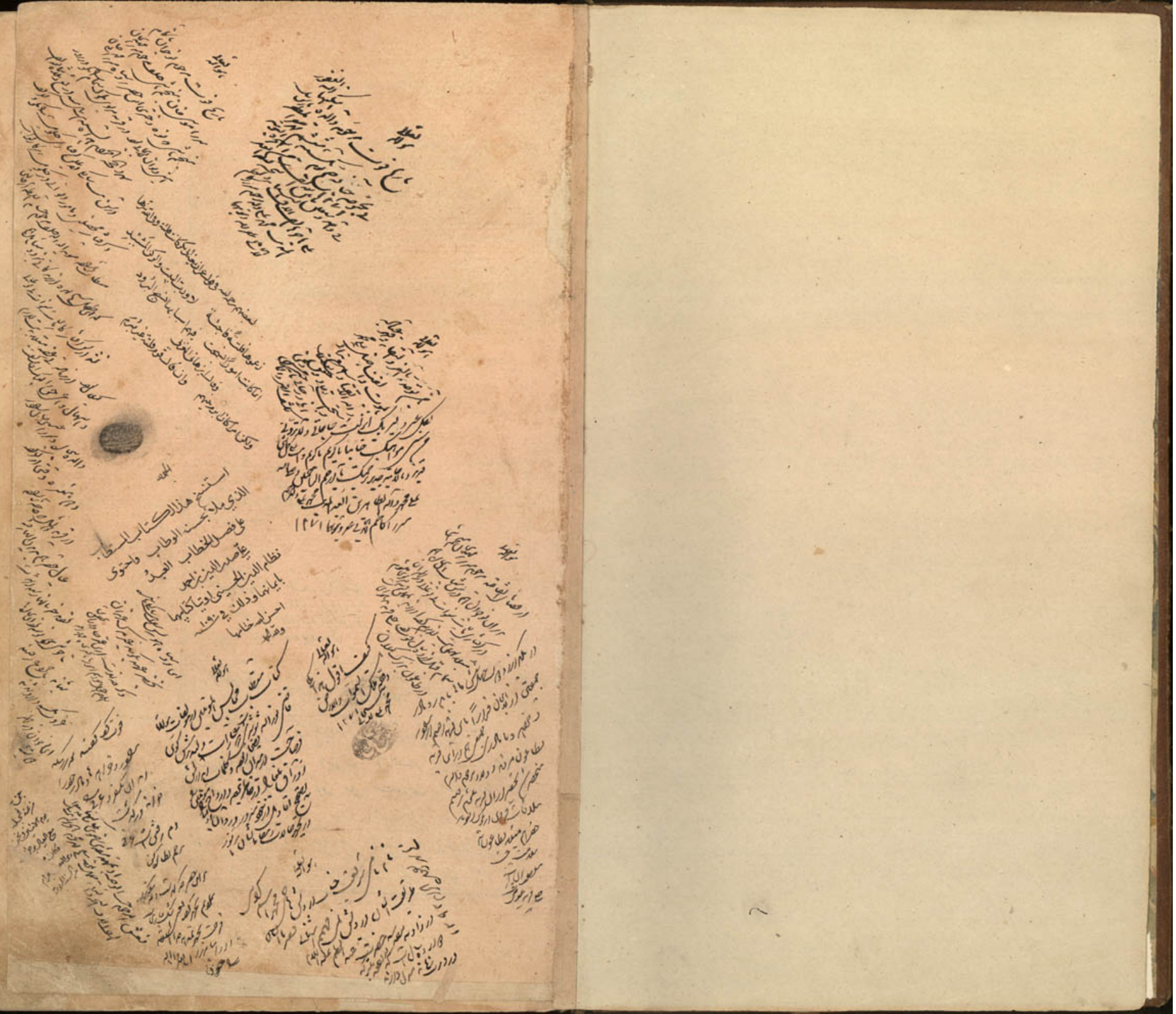

فهرست

مجلس اول ۹ — در ذکر بعضی از اماکن لطیفه و مواطن شریفه که آنرا بائمه طاهرین و شیعه با اخلاص ایشان اختصاص خاص حاصلست: عرش مجید، دار السلام، اعراف، بیت الله الحرام، مدینه طیبه، غدیر خم، فدک، کوفه، حله، مشهد نجف، مشهد کربلا، دمشق، قاهره مصر، حلب، حمص، موصل، باب الکرخ، جزیره، جزایر خوزستان، شوشتر، بحرین، یمن، جبل عامل، کرک نوح، جزایر خضر و بحار بیض، همدان، تبریز، قم، کاشان، آبیه، شیراز، ری، ورام

مجلس دوم ۴۵ — در بیان طایفه چند که بتشیع مشهور و در سلک اهل ایمان مذکورند: الاوس و الخزرج، بنو حنیف، همدان، شبام، مذحج، ربیعه، مضر، ازد، وائل، خزاعه، طی، الضریه، الدوریه، عقرور، بنی شکر، مزرعیه، منذریه، بنی کوثه، بنی مختار، موسویه، رضویه، بخاریه، انجویه، رعشیه، عقیلی، دیلمیه، کرجیه، بوهره، صدیقه، هزاره کابل، ملوک سند

مجلس سوم ۵۷ — در ذکر اکابر شیعه از اصحاب کرام حضرت سید الانام علیه و آله و آن مشتملست بر دو طایفه است و مجلس دارای سه وقت بعقد مه چند: طایفه اول در تعریف صحابه، طایفه ثانیه آنکه مجرد صحابه بودن موجب حکم بایمان و عدالت نیفتد، طایفه ثالثه در تقسیم صحابه بحسب رد و قبول، طایفه اولیا در مناقب بنی هاشم و سادات ایشان از صحابه علیه و شیعه علویه: ابو طالب بن عبد المطلب، حمزه بن عبد المطلب، جعفر بن عبد المطلب، عباس بن عبد المطلب، عبد الله بن عباس، قثم بن العباس، فضل بن عباس، تمام بن العباس، عبد الله بن جعفر الطیار، عون بن جعفر الطیار، عقیل بن ابی طالب، عباس بن عتبه بن ابی لهب، عباس بن ربیعه، ربیعه بن الحارث، نوفل بن الحارث، جعفر بن نوفل، عبد الله بن ربیعه، عبد الله بن ابی سفیان بن حارث، عبد الله بن زبیر، جعفر بن ابی سفیان، مسلم بن عقیل، ابو سفیان بن الحارث، سعید بن الحارث، عبد المطلب بن ربیعه، عمر بن ابی سلمه

طایفه دوم در ذکر غیر بنی هاشم از اکابر صحابه مرضیه و شیعه مرتضویه: مقداد بن الاسود، سلمان الفارسی، عمار بن یاسر، ابو ذر جندب، بریده بن الحصیب، خالد بن سعید، ابو الهیثم مالک، عثمان بن حنیف، سهل بن حنیف، حکیم بن جبله، حذیفه بن الیمان، خزیمه بن ثابت، ابو ایوب بن زید، ابی بن کعب، سعد بن عباده، قیس بن سعد، سعید بن سعد بن عباده، بشر بن سعد ثعلبه، جریر بن عبد الله، حجر بن عدی الکندی، عدی بن حاتم طایی، اسامه بن زید، ابراهیم باسلم الرافع، براء بن مالک، البراء بن عازب، البراء بن معرور، بشر بن براء، عتبه بن عمرو، حارثه بن سراقه، حارثه بن نعمان ابن قیس، حارثه بن نعمان بن امیه، حارث بن هشام بن مغیره، حارث بن خزرج، عوف الغزوی، عبد الله بن بدیل، عبد الرحمن ابن جندل، اسعد بن زراره، ابو الهیثم بن عمرو، عمرو بن الجموح، اسید بن حضیر، سماک، اوس بن ثابت، ابی بن ثابت، ابی بن عمارة

مجلس چهارم ۱۰۲ — در ذکر اکابر شیعه از اکابر دین و اعاظم اشراف فقها و مجتهدین و اعیان فقهاء

مجلس پنجم ۱۲۱ — در ذکر بعضی از اکابر دین و افاضل مفسرین و محدثین

مجلس ششم ۲۲۵ — در ذکر جمعی از صوفیان صافی طویت

مجلس هفتم ۲۹۷ — در ذکر مشاهیر حکمای اسلام و متکلمین اعلام

مجلس هشتم ۳۳۰ — در ذکر ملوک نامدار و سلاطین کامکار

مجلس نهم ۳۸۲ — در ذکر امرای نامدار سپهسالاران موکب جبار عالیتبار که کرکان روزگار و شاه سواران میدان کارزار بوده اند

مجلس دهم ۳۹۴ — در ذکر وزرای عظام و کاتبان کرام

مجلس یازدهم ۴۱۷ — در ذکر شعرای عرب که سند ارباب او بند

مجلس دوازدهم ۴۵۱ — در ذکر شعرای عجم

خاتمه — در وصایای مؤلف این کتاب بمطالب

بیان باقی کل مجلس

مجلس اول در ذکر بعضی از اماکن لطیفه و مواطن شریفه که آنرا بائمه طاهرین و شیعه با اخلاص ایشان اختصاص خاص حاصلست

ابي بن قيس ٩٧ ارقم بن ابي ارقم ٩٧ ثابت بن زيد ٩٧ ثابت بن قيس ٩٧ ثابت بن الضحاك
حويث بن زيد ٩٧ زيد بن ارقم ٩٧ عبادة بن الصامت ٩٧ خباب بن الارت ٩٨ عبد الله بن حبشي
عبد الغفار بن القاسم ٩٨ محمد بن عمرو ٩٨ نعمان بن عجلان ٩٨ سعيد بن معاذ ٩٨ تميم مولى خراش بن الصمة
ابو سنان وابو عمرة ٩٨ مالك بن لوبزه ٩٨ بلال بن رباح ٩٩ الحارث بن قيس ٩٩ الحارث بن هشام
عمر ابن مكتوم ٩٩ ناشم بن عتبة ٩٩ ابو سعيد المذري ١٠٠ ابو الطفيل عامر بن واثلة ١٠٠ جابر بن عبد الله
مجلس چهارم ١٠٢ در ذكر دين و افاضل مومنين از ذرية تابعين رضي الله عنهم اجمعين ابو القاسم
محمد بن امير المومنين علي عليه السلام ١٠٣ محمد بن ابي بكر ١٠٣ اويس القرني ١٠٥ مالك بن الحارث بن الاشتر
زيد بن صوحان ١٠٧ صعصعة بن صوحان ١٠٨ محمد بن ابي حذيفة ١٠٩ جعدة بن هبيرة ١٠٩ سعيد بن قيس
ربيع بن خثيم ١١٠ اعين بن صعصعة ١١٠ عبد الرحمن بن صرد ١١٠ طرماح بن عدي ١١٢ سعيد بن جبير
اصبغ بن نباتة ١١٢ مسلم الجاشعي ١١٣ جابر بن يزيد ١١٣ بحر بن نصر الطائفي ١١٤ ميثم التمار
حبة بن مظاهر ١١٤ الحارث بن عبد الله ١١٥ حنة بن حوبن ١١٥ رشيد الهجري ١١٥ عبد العزيز بن حارث
نعيم بن دجاجة ١١٥ سفيان بن ابي الليلى ١١٦ محقن بن ابي محقن ١١٦ ضرار بن ضمرة ١١٦ قنبر غلام امير المومنين
عبيد الله بن ابراهيم ابي رافع ١١٦ صيفي بن فيل ١١٧ تميم بن حذيم ١١٧ تميم بن عمر ١١٧ ثابت النبتاني
جعيدة الهمداني ١١٧ حارث بن الربيع ١١٧ حارث بن قيس ١١٧ حدث بن همام ١١٧ خواب بن جبير
زياد بن كعب ١١٧ زياد بن عبيد ١١٧ زيد بن وهب ١١٧ سالم بن ابي جعدة ١١٨ سلمة بن كهيل الترقفي
سليمن بن مهران ١١٨ سفيان بن يزيد ١١٨ شرحبيل ١١٨ ظالم بن سراق ١١٨ عامر بن شرحبيل ١١٨ عامر بن عبد الله
عباية بن رفاعة ١١٨ عبد الله بن جحل ١١٨ عبد الله بن جناب ١١٨ عبد الله بن سلمة ١١٨ عبد الله بن شداد
عبد الله بن الصامت ١١٨ عبد الخير المنواني ١١٨ عبد الرحمن بن ابي ليلى ١١٨ علقمة بن قيس ١١٨ علي بن ابي سبرة
عمرو بن حصين ١١٨ عمرو بن دينار ١١٨ الفاكه بن سعد ١١٨ كعب بن عبد الله ١١٨ كيسان ابن كليب
لوط بن يحيى ١١٨ منهال بن عمر ١١٩ قدامة السعدي ١١٩ مخنف بن سليم ١١٩ المسور بن مخرمة
المسيب بن حزن المهدي مولى عثمان ١١٩ النعمان بن صهبان ١١٩ نعمان بن عجلان ١١٩ نميلة الهمداني
ابو جنيد بن عبدي ١١٩ ابو الحجاشاه ١١٩ ابو حية ١١٩ ابو زيد ١١٩ ابو سعيد عقيصا ١١٩ ابو الشعثاء البجلي
ابو شبر بن ابرهة ١١٩ ابو طيان ١١٩ ابو قرة القاضي ١١٩ ابو عزة الانصاري ١١٩ ابو يحيى حكم بن سعد الشعبي
ابو الاسود ظالم بن عمرو ١١٩ ابان بن تغلب ١٢٠ مجلس پنجم ١٢١ در ذكر بعض از اكابر متكلمين و افاضل
مفسرين و محدثين و اعاظم اشراف و فقهاء و مجتهدين و اعيان قراء و نحاة و لغويين ارسع تابعين
رضي الله عنهم اجمعين ١٢١ ابو خالد الكابلي ١٢٢ ابو حمزة الثمالي ١٢٣ نوير ابن ابي فاختة ١٢٣ عبد الله بن شريك
سعيد بن ظريف الحنظلي ١٢٤ قاسم بن عوف ١٢٤ سالم بن ابي حفصة ١٢٤ القاسم بن محمد ١٢٤ بحر بن ام الطويل

اسمعيل بن عبد الخالق ١٢٤ عبد الخالق بن عبد ربه ١٢٤ عبد الله بن ابي يعفور ١٢٥ الفضل بن يسار
لبنة بن النحوي ١٢٥ يزيد بن معوية العجلي ١٢٦ محمد بن مسلم ١٢٦ زرارة بن اعين ١٢٦ حمران بن اعين
عبد الملك بن اعين ١٢٦ بكير ابن اعين ١٢٦ عبد العزيز بن احمد ١٢٦ محمد بن قيس ١٢٦ محمد بن ابو الحسن
اسمعيل بن الفضل ١٢٦ ابي هارون ١٢٦ سمع بن عبد الملك ١٢٦ سليمان بن خلد ١٢٦ عيص بن القاسم
عبد الله بن ميمون ١٢٦ عبد المومن بن القاسم ١٢٧ اسمعيل بن ابي خالد ١٢٧ حارث بن مغيرة ١٢٧ رافع بن زياد
ابراهيم بن محمد ١٢٧ عبد الله بن علي ٢ ابو محمد هشام ١٢٨ هشام بن سالم ١٢٩ جميل بن دراج ١٢٩ داود بن سرحان
حماد بن عيسى ١٢٩ حمزة الطيار ١٢٩ ابو الصباح ابراهيم ١٢٩ سورة بن كليب ١٣١ معلى ابن خنيس
يونس بن يعقوب ١٣١ معوية بن عمار ١٣٢ اسحق بن عمار ١٣٢ عبد الله بن سنان ١٣٢ ابو بكر الحضرمي
عمر بن حريث ١٣٣ منصور بن حازم ١٣٣ سعيد الاعرج ١٣٤ علي ابن يقطين ١٣٤ صفوان بن مهران
عبد الرحمن بن الحجاج ١٣٥ محمد بن حكيم ١٣٥ نظير بن قابوس ١٣٥ نوح بن شعيب ١٣٥ حسن بن علي
عبد المبارك بن المبارك ١٣٥ ابو محمد الفضل بن شاذان ١٣٥ اسحق بن اسمعيل ١٣٥ ابراهيم بن عبده
عبد الله بن حمدونة ١٣٥ محمد بن احمد ١٣٥ عبد الله بن يحيى ١٣٥ حمران الحارم ١٣٥ يونس بن عبد الرحمن
صفوان بن يحيى ١٣٥ الحسن بن محبوب ١٣٥ عبد الله بن جندب ١٣٥ محمد بن ابي عمير ١٣٥ احمد بن ابي نصر
عبد الله بن المغيرة ١٣٥ زكريا ابن آدم ١٣٥ احمد بن عمر ١٣٥ عيسى ابن جعفر ١٣٥ عبد الله بن طاوس
يزيد بن اسحق ١٣٥ ابو الصلت عبد السلم ١٣٥ مرزبان بن عمران ١٣٥ عبد العزيز بن المهتدي ١٣٥ محمد بن سعيد
الريان بن الصلت ١٣٥ علي بن مهزيار الاهوازي ١٣٥ الحسين بن سعيد ١٣٥ احمد بن داود ١٣٥ ابراهيم بن سليمان
ابراهيم بن الهشام ١٣٥ ابراهيم بن ابي البلاد ١٣٥ اسمعيل بن مهران ١٣٥ اسمعيل بن علي ١٣٥ اسمعيل بن
الحسين بن محمد ١٣٥ اسمعيل بن علي ١٣٥ الحسن بن موسى ١٣٥ الحسين بن علي ١٣٥ الحسن بن علي بن ابي عقيل
الحسين بن محمد احمد ١٣٥ الحسين بن محمد النهاوندي ١٣٥ الحسين بن محمد ١٣٥ الحسين بن علي ١٣٥ الحسن بن عيسى
احمد بن محمد ١٣٥ احمد بن محمد بن عيسى ١٣٥ احمد بن محمد بن سليمان ١٣٥ احمد بن محمد بن الحسين
احمد بن الاسفراني ١٣٥ احمد بن محمد بن سعيد ١٣٥ محمد بن احمد ١٣٥ احمد بن اسمعيل ١٣٥ احمد بن عامر
احمد بن علي ١٣٥ ايوب بن نوح ١٣٥ بسطام بن الحصين ١٣٥ ثبيت بن محمد ١٣٥ جعفر بن بشر
سعد بن عبد الله ١٣٥ جعفر بن محمد ١٣٥ ريان ابن شبيب ١٣٥ سيف بن عميرة ١٣٥ عبد الله بن ابي زيد
عبد الرحمن بن احمد ١٣٥ علي بن الحسين ١٣٥ محمد بن عيسى ١٣٥ القاسم بن محمد ١٣٥ محمد بن مسعود
محمد بن عبد الله ١٣٥ محمد بن احمد ١٣٥ محمد بن عبد الرحمن ١٣٥ محمد الحسن ابن احمد ١٣٥ محمد بن ابراهيم
محمد بن احمد ١٣٥ محمد بن احمد بن الجنيد ١٣٥ محمد بن احمد بن عبد الله ١٣٥ محمد بن عمر ١٣٥ عثمان بن سعيد
ابو الحسن علي بن اسمعيل ١٣٥ محمد بن يعقوب الكليني ١٣٥ ابو الحسن علي بن الحسين شهرياز بابويه ١٣٥

محمد بن علي مومن الطاق ١٣١

محمد بن علی بن الحسین موسی بن بابویه القمی ۱۷۰ ابو عبد الله محمد بن محمد النعمان الملقب بالمفید ۱۷۴
ابو جعفر محمد بن الحسن ۱۷۱ محمد بن جعفر محمد الدوریستی ۱۷۲ عبد الله بن جعفر ۱۷۲ حسن بن جعفر ۱۷۲
عبد الجلیل القزوینی ۱۷۲ الشیخ ابو الفتوح الحسین بن علی ۱۷۵ ابو علی الفضل بن الحسن الطبرسی ۱۷۵
الشیخ ابو جعفر محمد بن جریر ۱۷۶ ابو علی الحسن بن الحسن المشینی ۱۷۶ ابو محمد عبد الله المحض ۱۷۶
یحیی بن عبد الله المحض ۱۷۷ موسی الجون ابن عبد الله المحض ۱۷۷ ابو عبد الله محمد بن ابراهیم ۱۷۶
المعروف بطباطبا ۱۷۶ مظفر فخر الحیا رزید النار ۱۷۷ علی بن عبد الله الاعرج ۱۷۷ عبد الله بن حسن
المثنی بن حمزة بن علی ۱۷۸ احمد بن علی ۱۷۸ محمد بن علی ۱۷۸ علی بن الامام الهمام جعفر الصادق ۱۷۸
ابو جعفر الحسینی ۱۷۹ سلیمان بن جعفر ۱۷۹ الحسین بن محمد ۱۸۵ ابو القاسم الشریف المرتضی علم الهدی ۱۸۹
السید الشریف الرضی محمد بن الحسین ۱۹۰ الشریف الرضی ابو احمد ۱۹۱ ابو الحسن محمد بن الحسن ۱۹۲ ابو محمد الحسن بن علی
عز الدین الافاسی ۱۹۰ ابو المکارم حمزة بن زهرة الحسینی ۱۹۳ السید الحسین الهاشم ۱۹۲ علی بن جعفر بن الحسن
ابو القاسم علی بن موسی ۱۹۴ السید ابو طاهر محمد بن بحر ۱۹۴ ابو الرضا فضل الله بن علی ۱۹۴ الشیخ قطب الدین
السید بن محمد بن السید فخر الدین محمد ۱۹۵ احمد بن علی العلوی ۱۹۵ السید ضیاء الدین ۱۹۵ نور الله السید
ابراهیم الموسوی ۱۹۷ السید علی الواعظ ۱۹۷ امیر اصیل الدین بن عبد الله ۱۹۹ امیر جمال الدین امیر
غیاث الدین محمد بن سید یوسف ۲۰۰ سید راجو بن سید جاند ۲۰۰ الشیخ حسن ابن سید زین العابدین
القاضی ابو حنیفة النعمان ۲۰۳ القاضی محمد بن عبد الله المعروف بابن فریقه ۲۰۳ القاضی ابو القاسم علی بن محمد
القاضی ابو علی الحسن بن ابی القاسم ۲۰۴ القاضی ابو القاسم علی ابن الحسن ۲۰۴ القاضی ابو تراب بن رویه
القاضی نظام الدین بن قاضی القضات ۲۰۵ المطلب ابو نجم عبد الرحیم ۲۰۵ المطلب ابو الفضل علی
بن الحسین الواعظ ۲۰۶ حسین بن الواعظ ۲۰۶ عاصم بن ابی النجود ۲۰۶ حمزة بن حبیب ۲۰۶
ابو الحسن علی بن حمزة ۲۰۷ الخلیل بن احمد ۲۰۷ ابو الفتح عثمان ۲۰۹ ابو یوسف یعقوب
بن اسحق ۲۰۹ ابو مسلم معاذ بن الهراء ۲۰۹ الحسین بن احمد المعروف بابن خالویه ۲۱۰ محمد
الحسن بن درید ۲۱۰ ابو الفتوح علی بن الحسین ۲۱۱ محمد بن عمران ۲۱۱ بکر بن محمد ۲۱۱ ابو اسحق ثعلب
محمد بن احمد ۲۱۲ علی بن احمد ۲۱۲ محمد بن احمد ۲۱۲ احمد بن ابراهیم ۲۱۲ احمد بن علی ۲۱۲ علی ابن محمد
ابو الحسن علی بن عیسی ۲۱۳ سعید بن محمد ۲۱۴ محمد بن الحسن ۲۱۴ فخر الدین ابو محمد الله ۲۱۴ بحر احمد
بن یحیی ۲۱۴ نجم الدین ابو القاسم ۲۱۴ جمال الدین حسن بن یوسف ۲۱۸ الشیخ فخر الدین محمد
الشیخ جمال الدین مطهر ۲۱۸ ابو عبد الله محمد بن مکی ۲۱۹ ابو العباس احمد بن فهد الحلی
الشیخ محمد بن علی ۲۲۰ احمد بن نصر الله الدهلی السنی ۲۲۵ در ذکر جمعی از صوفیان صاحب
طریقت که نزد سالکان مسالک طریقت و موسسان قواعد شریعت و حقیقت مقصود از ایجاد عالم و اصل

ولبعد

ولبعد از ایجاد جواهر زواهر انبیا و ائمه هدی علیهم الصلوة السر الملک الاعلی جود فایض الجود
ابن طایفه کرام و اصفیاء عظام کنز الزمان الانام ۲۲۸ کمیل بن زیاد ۲۲۹ بشر بن الحارث ۲۲۹
سهلول ابن عمر ۲۳۲ ابو یزید بسطامی ۲۳۳ ابراهیم البلخی ۲۳۳ ابراهیم بن ادهم ۲۳۳ یحیی بن معاذ
البسطامی منصور بن عمار ۲۳۴ مالک دینار ۲۳۴ طاوس یمانی ۲۳۴ معروف کرخی ۲۳۴ سری ابن المغلس
جنید بغدادی ۲۳۵ شبلی ۲۳۶ محمد السواد ۲۳۷ سهل بن عبد الله ۲۳۸ حسین بن منصور الحلاج
احمد جام ۲۳۹ زین الدین علی النابادی ۲۴۰ خواجه صابر الدین علی ترکه ۲۴۰ صفی الدین اسحق
الاردبیلی ۲۴۱ شیخ صدر الدین موسی ۲۴۱ امیر قاسم انوار ۲۴۲ امیر نور الدین نعمة الله
قطب الدین حیدر النوبلی ۲۴۳ حیدر بن علی ۲۴۳ امیر مخدوم ۲۴۴ طمیری الاندلسی ۲۴۵ عابد بن عامر
البصری ۲۴۵ محیی الدین محمد بن علی ۲۵۵ صدر الدین القونوی ۲۵۶ عبد الرزاق الکاشی ۲۵۷ شهاب
الدین السهروردی ۲۵۷ نجم الدین الکبری ۲۵۷ سعد الدین الحموی ۲۵۸ سار الفرغانی ۲۵۸ شیخ عطار
مولانا جلال الدین رومی ۲۷۰ سعدی الشیرازی ۲۷۳ حافظ شیرازی ۲۷۴ اوحد الدین المراغی ۲۷۶
نور الدین ارزنی ۲۷۶ رضی الدین علی لالا ۲۷۹ علاء الدوله احمد بن محمد ۲۷۵ السید علی الهمدانی
سید محمد نوربخش ۲۸۳ شاه قاسم فیض بخش ۲۸۴ شمس الدین محمد بن یحیی ۲۸۵ حاجی محمد الجنوشانی
عماد الدین فضل الله المشهدی ۲۹۰ شیخ کمال الدین الحسین الخوارزمی ۲۹۵ در
ذکر مشاهیر حکمای اسلام و متکلمین اعلام که اکثر ایشان عالم بفنون و اصول شریف حضرت
رسول نیز بوده اند ۲۹۷ ابو نصر بن محمد ترخان الفارابی ۲۹۷ ابو علی بن عبد الله بن سینا
ابو علی احمد بن محمد بن یعقوب بن مسکویه الرازی ۳۰۰ ابو الحسن احمد بن محمد الطبری
ابو المحارب حسین بن سهل ۳۰۱ محمد بن محمد الغزالی ۳۰۱ نصیر الملة والدین ۳۰۵ محمد بن محمد الطوسی
کمال الدین میثم البحرانی ۳۰۸ قطب الدین محمد بن محمد البویهی الرازی ۳۰۹ محمد الآملی ۳۱۰ علی القاشی
المشهور بالملا ۳۱۱ علی بن محمد بن علی الحسینی الجرجانی الشهیر بالشریف ۳۱۱ امیر شمس الدین محمد بن
السید الشریف ۳۱۱ جلال الدین محمد الدوانی ۳۱۳ امیر صدر الدین محمد الشیرازی ۳۱۵ الامیر غیاث
الدین منصور الشیرازی ۳۱۵ شمس الدین محمد الخفری ۳۱۷ شاه طاهر ابن رضی الدین ۳۱۸ در
ذکر ملوک نامدار و سلاطین کامکار از فرقه ناجیه اولی البصار و البصار و ان مشتمل
بر مقدمه و الیست و چند جند مقدمه در ذکر ملوک عرب که بعد از واقعه کربلا جهة انتقام خون
شهدا بر بنی امیه لعنهم الله تعالی خروج کردند سلیمان بن صرد الخزاعی ۳۲۲ مختار بن ابی عبید الثقفی
معویة بن یزید ۳۲۵ زید بن علی بن الحسین ۳۲۷ یحیی ابن زید ۳۲۷ عبد الله بن معویه ۳۲۸ محمد و ابراهیم
بن عبد عبد المحض ۳۲۹ جند اول آل عباس که ایشان را شیعه نیز خوانند عدد ایشان سی و هفت نفر

عبدالله بن محمد ۳۳۴ منصور بن محمد ۳۳۵ محمد بن منصور ۳۳۶ هارون الرشید ۳۳۷ مامون ابن هارون الرشید
از احفاد وی و انازه فهم ۳۳۸ هارون بن المعتصم ۳۳۹ احمد بن الموفق ۳۴۰ احمد بن المستنصر **جند دوم**
در تفقد بین حضرات سادات ولایات که سلاطین اندلس بوده اند ۳۴۱ ادریس بن عبدالله
المحض ۳۴۲ عمر بن ادریس ۳۴۳ ادریس بن علی ۳۴۴ علی بن احمد ۳۴۵ قاسم بن حمود ۳۴۶ یحیی ابن علی
ادریس بن علی ۳۴۷ ادریس بن یحیی ۳۴۸ محمد بن ادریس **جند سوم** در سادات رفیع
الدرجات که سلاطین یمن بوده اند ۳۴۹ یحیی بن حسین ۳۵۰ محمد بن یحیی ۳۵۱ احمد بن یحیی ۳۵۲ حسن ابن احمد
یوسف بن یحیی ۳۵۳ ابو محمد عبدالله **جند چهارم** در شرفا و حکام مکه معظمه ۳۵۴ جعفر المکی
عیسی بن جعفر حسن مکی ۳۵۵ ابو عبدالله تاج المعالی ۳۵۶ حمزة بن وهاس ۳۵۷ امیر محمد ملقب تاج
المعالی ۳۵۸ ابو قتیبة بن قاسم ۳۵۹ امیر قتیبة بن ابو قتیبة ۳۶۰ قاسم بن هاشم ۳۶۱ امیر قطب الدین
امیر مکثر ابن عیسی ۳۶۲ داود بن عیسی ۳۶۳ قتادة بن ادریس ۳۶۴ حسن بن قتاده ۳۶۵ ابو راجح بن
قتاده ۳۶۶ ابو سعید حسن ۳۶۷ امیر نجم الدین بن محمد ۳۶۸ ابو الغیث ۳۶۹ حمیضه سید ابو هزاره ۳۷۰ سید
عز الدین ۳۷۱ سید شهاب الدین بن عز الدین ۳۷۲ سید بدر الدین **جند پنجم** در ذکر بنی
فاطمه علیهم السلام که در دیار مغرب و مصر خلیفه شدند و ایشان را اسمعلیه و عبیدیه نیز گویند
عبدالله بن محمد ۳۷۳ محمد لقب القایم بامر الله ۳۷۴ اسمعیل لقب المنصور بالله ۳۷۵ سعد ابن اسمعیل
لقب المعز الدین بالله ۳۷۶ نزار لقب العزیز بالله ۳۷۷ منصور لقب الحاکم بامر الله ۳۷۸ علی لقب
قاهر لاعداء دین الله ۳۷۹ معد لقب المصر بالله ۳۸۰ احمد لقب المستعلی بالله ۳۸۱ منصور لقب
باحکام الله ۳۸۲ عبدالمجید لقب الحافظ بامر الله ۳۸۳ اسمعیل لقب الظاهر بامر الله ۳۸۴ عیسی
لقب الفایز بنصر الله ۳۸۵ عبدالله لقب العاضد لدین الله **فرع** در حمیریه که ایشان را المؤیدیه
نیز گویند ۳۸۶ حسن بن علی **رفیع شاه ملجوق** جواب حسن صباح **جند ششم** در قدمای
سادات صاحب سعادات که سلطنت گیلان و مازندران یافته اند ۳۸۷ حسن بن زید ۳۸۸ محمد بن زید
حسن بن قاسم ۳۸۹ محمد بن حسن ۳۹۰ حسن بن احمد ۳۹۱ حسن الاطروش ۳۹۲ ابو الحسین و ابو القاسم
محمد بن ابو الحسن ۳۹۳ حسن بن ابو الحسین ۳۹۴ مرداویج ابن زیار ۳۹۵ وشمگیر بن زیار ۳۹۶ سلون
بن وشمگیر ۳۹۷ قابوس بن وشمگیر ۳۹۸ منوچهر بن قابوس ۳۹۹ امیر کالنجار کوشیروان
کاوس ابن اسکندر **جند هفتم** در آل بویه که ایشان را دیالمه نیز گویند ۴۰۰ عماد الدوله علی
حسن الملقب ۴۰۱ رکن الدوله ۴۰۲ احمد الملقب بمعز الدوله ۴۰۳ بختیار بن معز الدوله ۴۰۴ عضد
الدوله ابو شجاع ۴۰۵ مؤید الدوله بویه بن حسن ۴۰۶ علی الملقب بفخر الدوله ۴۰۷ مرزبان بن
عضد الدوله ۴۰۸ شرف بن عضد الدوله ۴۰۹ خسرو فیروز بن عضد الدوله ۴۱۰ مجد الدوله ابو طالب

سلطان

سلطان الدوله ابو شجاع ۴۱۱ ابو علی حسن ابن بهاء الدوله ۴۱۲ ابو الفوارس بن بهاء الدوله
ابو طاهر بن بهاء الدوله ۴۱۳ مرزبان بن سلطان الدوله ۴۱۴ ابو منصور فولاد ستون ۴۱۵ خسرو
فیروز بن ابو کالنجار **فرع** در کاکویه ۴۱۶ محمد لقب شمس حسام الدین ۴۱۷ ظهیر الدین ابو منصور ۴۱۸ ابو
کالنجار بطغرل بک ۴۱۹ ابو کالنجار کرشاسف ۴۲۰ امیر علاء الدوله بن امیر فرامرز **جند هشتم**
در احوال آل همدان ۴۲۱ ابو النجاد عبدالله ۴۲۲ حسن بن عبدالله ۴۲۳ عصفر بن ناصر الدوله
علی بن عبدالله ۴۲۴ ابو المعالی ۴۲۵ شریف بن سیف الدوله ۴۲۶ ابو الفضل الملقب بسعد الدوله
فرع آل همدان ۴۲۷ اتابک لولو ۴۲۸ ابو منصور ولد لولو **جند نهم** صفاریه ۴۲۹ یعقوب
بن لیث ۴۳۰ عمرو بن لیث **جند دهم** در حکام بنی عقیل ۴۳۱ حسام الدوله ۴۳۲ معتمد الدوله
رغیم الدوله ابو کامل ۴۳۳ شریف الدوله مسلم ۴۳۴ بدران بن مقلد ۴۳۵ علم الدین قریش ۴۳۶ ابراهیم
بن قریش ۴۳۷ محمد بن شریف الدوله ۴۳۸ علی بن شرف الدوله **جند یازدهم** ۴۳۹ ابو الحسن علی
بن یزید ۴۴۰ دبیس بن علی ۴۴۱ ابو کامل منصور ۴۴۲ سیف الدوله صدقه ۴۴۳ سیف الدوله بن صدقه
صدقه بن دبیس ۴۴۴ علی ابن دبیس **جند دوازدهم** در اتابکانیه که صاحب ایران بوده اند
هلاکو خان بن تولی خان ۴۴۵ سلطان احمد بن هلاکو خان ۴۴۶ سلطان احمد بن ارغون خان
سلطان محمد خدابنده الملقب الجایتو ۴۴۷ سلطان ابو سعید ابن سلطان محمد **فرع** در ملوک سادات
میر عبدالرزاق ابن میر فضل الله ۴۴۸ امیر رشید الدین مسعود ۴۴۹ اتا محمد اتبور ۴۵۰ کلو اسفندیار
امیر شمس الدین فضل الله ۴۵۱ خواجه علی شمس الدین ۴۵۲ خواجه یحیی ۴۵۳ خواجه ظهیر
حیدر نقاب ۴۵۴ امیر لطف الله ۴۵۵ پهلوان حسن ۴۵۶ سلطان علی موید **ذیل**
در ذکر بعضی از سلاطین ترکمان قرا یوسف ۴۵۷ مرزا سید ابن قرا یوسف **جند سیزدهم**
در متاخرین سلاطین علویه گیلان سید علی ۴۵۸ علی کیا بن هرکیا ۴۵۹ صورت کتابت امیر تیمور
سواد مکتوب امیر کورکان ۴۶۰ کارکیا صباکیا ۴۶۱ کارکیا سید محمد ۴۶۲ کارکیا ناصر کیا ۴۶۳ کار
کیا سلطان محمد ۴۶۴ کارکیا میرزا علی ۴۶۵ کارکیا سلطان حسین ۴۶۶ سلطان احمد ۴۶۷ کارکیا
سلطان علی کیا ۴۶۸ کارکیا سید علی کیا ۴۶۹ کارکیا خان احمد **جند چهاردهم** در سلاطین
علویه قوامیه مرعشیه مازندران ۴۷۰ میر قوام الدین ۴۷۱ سید کمال الدین ۴۷۲ سید علی بن سید کمال
سید مرتضی بن سید علی ۴۷۳ سید عبدالکریم بن سید محمد ۴۷۴ سید عبدالله ابن سید عبدالکریم
امیر زین العابدین ۴۷۵ امیر شمس الدین ۴۷۶ میر کمال الدین ۴۷۷ میر عبدالکریم ۴۷۸ میر شاهی
میر عبدالله ۴۷۹ سلطان مراد خان ۴۸۰ میر عبدالکریم نکیر عبدالله **جند پانزدهم** در قدمای
ملوک طبرستان و رستمدار مرزوج در دو طایفه **طایفه اولی** ملوک مازندران که

ایشان را باوندیه خوانند و متفرق بر سه فرقه اند **فرقه اولی** چهارده نفر **مقدمه**
کیوس بن کیقباد . قارون بن شهریار . رستم بن سرخاب . شیردین بن رستم
اصبهد بن شهریار بن . شیردین . اصبهد شهریار . دارا ابن رستم . رستم بن شهریار .
فرقه ثانیه از باوندیه هشت نفر . اصبهد حسام الدوله . نجم الدوله قارون . رستم بن
قارن . علاء الدوله علی . شاه غازی . علاء الدین حسن . شاه اردشیر . شمس الملوک
فرقه سیم از باوندیه بیست نفر . حسام الدوله اردشیر . شمس الملوک . محمد بن حسام الدوله
علاء الدوله علی بن حسام الدوله . تاج الدوله یزدجرد . نصر الدوله شهریار . رکن الدوله
شرف الملوک . فخر الدوله حسن **فرع** در طایفه حلادیه از اسباب . کیا فخر الدین .
کیا رشتامف . اسکندر سخی . میر حسین کیا **طایفه ثانیه** در ملوک رستمدار که بملوک
کاوپاره اشتهار دارند . شهریوس بن هزار اسب . سپندار کیکاوس . اسپندار
هزار اسب . رزبن کمرین حسان . هیتون رزبن کمر . فخر الدوله نامور . حسام الدوله
اردشیر . اسپندار شهراکیم . ملک اسپندار . ملک کیخسرو . شمس الملوک . نصر الدوله
شهریار . تاج الدوله زیار . جلال الدوله اسکندر . فخر الدوله شاه غازی . سعد الدوله
ملک کیومرث . ملک نوذر . ملک کاوس . ملک کیومرث بن جهانگیر . ملک هشتون
ملک بهمن . ملک کیومرث بن بهمن . ملک اویس . ملک کیوس . ملک اسکندر . ملک
تاج الدوله اسکندر . ملک اشرف بن تاج الدوله . ملک هشتون ابن ملک اشرف
ملک کیومرث بن . ملک کاوس . ملک بن ملک کاوس **مجلس سیزدهم** در سادات
مشعشع والی خوزستان . سید محمد بن سید فلاح . مولی علی . سلطان محسن .
سید علی و سید ایوب . سید فلاح بن سید محمد . سید مدران . مولی سجاد بن مدان
مجلس نهم در ذکر امرای نامدار و سپهسالاران عالی تبار که کریمان روزگار و شاه
سواران مضمار کارزار بوده اند . ابراهیم مالک الاشتر رضی الله عنهما . ابو السرایا ابن
منصور الشیبانی . ابو لؤلؤ القاسم بن عیسی . ابو فراس الحارث . القائد ابو
الحسن جوهر . الامیر جعفر ابن فلاح الکلبی . الامیر ابو الحسن سنان . الامیر ابو الحارث
ارسلان . امیر توزون دیلمی . الامیر سبکتکین الحاجب . الامیر فخر الدین ملکشاه
الامیر ابو علی عمید . الامیر اصبهبد الاعرابی . بدر الجمال . الامیر عبد الله النجاشی . الامیر ابو محمد
جعفر بن درغار . الامیر حسام الدوله فارس بن عفان . امیر طغای ایتخیانی . الامیر
الاعظم محمد بهرام خان . علی قلیخان مشهور بخان زمان **مجلس دهم** در ذکر وزرای

عظام

عظام و کاتبان کرام . ابو سلمه بن سلیمان . یعقوب بن داود . ابو الحسن علی بن محمد
الفرات . هبة الله محمد . شرف الدین ابو شیروان . مؤید الدین محمد بن عبد الکریم .
مؤید الدین ابو طالب . ابو القاسم بن علی . ابو الفضل محمد بن الحسین . ابو الفتح
علی ابن محمد . ابو القاسم اسمعیل ابن ابی الحسن . ابو محمد الحسن بن محمد . ابو طاهر محمد
بن محمد . ابو العلا ابن نبط . ابو عالب فخر الملک . الحسن ابن الفضل . عمید الملک ابو نصر
سعد الملک رازی . مجد الملک ابو الفضل اسعد . استاد ابو منصور آوی . تاج الملک
ابو الغنایم . شرف الدین ابو طاهر . ابو الحسن جعفر بن محمد . معین الدین ابو نصر . فخر
الدین طاهر ابن الوزیر معین الدین . معین الدین ابن وزیر فخر الدین . شمس الدین
محمد الجوینی . الملقب بصاحب الدیوان . عطا ملک الجوینی . بهاء الدین محمد بن صاحب
الدیوان . شرف الدین هارون بن صاحب الدیوان . خواجه سعد الدین محمد آوجی
علی ابن هلال الکاتب المشهور بابن بواب . خواجه میر علی تبریزی . مولانا سلطان
علی شهدی . مولانا میر علی شهدی **مجلس یازدهم** در ذکر شعرای عرب که بنده
ارباب ادب اند . کعب بن زهیر . فرزدق بن غالب . کمیت بن زید الاسدی
ابو هاشم اسمعیل . وعیل بن علی الخزاعی . ابو طیب احمد بن الحسین . ابو الحسین
دعبل بن مزرد . ابو الحسن علی ابن احمد . عبد الله ابی طالب . المطرف العبد
ابو الحسین الرواد . کثیر الخزاعی . ابو تمام الطائی . ابو عبادة الولید بن عبید . ابو القاسم
علی ابن الاسحق . ابو عبد الله الحسین ابن احمد . ابراهیم علی ابن سلمه . سدیف بن
میمون . ابراهیم منصور بن سلمه . ابو الحسن علی بن وصیف . ابو دلف بن ذب
مروان بن محمد السرخسی . عبد الله بن غالب . سلیمان ابن قشه . جمال الدین الحلی
ابو الحسن علی بن عبد الله . ابن ثابت المغربی . الزهری العامری . علی بن محمد العلوی
دیک الجن . محمد بن حبیب . ابو سعید النیلی . علی ابن الحسین . صفی الدین عبد العزیز
القاضی فخر الدین ابن مکانس **مجلس دوازدهم** در ذکر شعرای عجم . فردوسی
استاد ابو نصر علی ابن احمد ابو یزید . عضایری . بندار رازی . ابو المفاخر رازی
افضل الدین ابراهیم الخاقانی . اوحد الدین الوزی . مولانا حسن کاشی . ابو العطا
محمود الشهیر بخواجو الکرمانی . خواجه سلمان الساوجی . مولانا کاتبی نیشابوری . مولانا
لطف الله نیشابوری امیر شاهی . خواجه واحد سبزواری . امیر معین الدین فراهی .
امیر محمود مشهور بابن یمین . امیر حاج الحسینی . مولانا محمد بن حسام . مولانا کمال غیاث

كتاب مجالس المؤمنين

تاليف السيد الجليل العلامة محيي السنة شرف الملة
فخر السادة عماد الاسلام قامع البدعة صدر النجباء اوحد
الفضلاء نور الله بن شريف بن نور الله بن محمد شاه الحسيني
المرعشي روح الله روحه وجعل من الرضوان
غبوقه وصبوحه وحشره في زمرة
ائمة الطاهرين واعاد علينا
من بركاته وجميع المؤمنين
آمين

توفي المؤلف في النصف من ليلة السبت
سادس عشري ربيع الآخر سنة سبع عشر
والف وتاريخ وفاته
افضل العباد
رحمه الله تعالى

كتاب مجالس المؤمنين القاضي نور الله الشوشتري جاء فيه الطبع والبرز وطرز بزر الروح والجوهر فاقد
العين بالعين ونفي الجديد بالرث وادخل الفضل في التصريح وجمع بين الصحيح والجرح وعلم اصحابنا من
سلاسل بيانهم كانهم من آبائهم واهل ذكر جاء من شانهم انهم لا يعرفون وحاشاهم من ان يكونوا ذكر
الشيعة الامامية

عدد كتابة هذا الكتاب
اثنا عشر الف بيت ومائتان
واربعون بيتا والله اعلم
٣٢٢٤٠

شيرازي • مولانا نظام استرابادي • بابا فغاني
مولانا اهلي شيرازي • مولانا ثاني • حاشيه
در رضايي مولف
كتاب استطاب

ابو علي الفضل بن الحسن بن الفضل امين الاسلام امين الدين الطبرسي من رئيس المفسرين واوحد
العلماء المعظمين كان من اكابر علماء الطائفة الامامية واعاظم فضلاء الشيعة الاثني عشرية
فقيها محدثا مفسرا اماما علامة عابدا زاهدا ورعا عالما غنيا له تصانيف شهيرة منها كتاب مجمع البيان
في تفسير القرآن في عشر مجلدات وكتاب الكافي الشافي من تفسير الكشاف وكتاب النور اليقين لطالب
وكتاب اعلام الورى باعلام الهدى مجلدان وكتاب تاج المواليد وكتاب الآداب الدينية للخزانة
المعينية وكتاب غنية العابد ومنية الزاهد وكتاب التفسير الوسيط اربع مجلدات وكتاب
التفسير الوجيز مجلد وهو المسمى بجوامع الجامع الخ بعد تفسيره مجمع البيان وذكر في ديباجته انه يقف
على الكشاف الا بعد فراغه من مجمع البيان وما وقف عليه ورأى فيه فوائد جليلة وزوائد جليلة احضره
في الكتاب المذكور لكن ذكر بعض المتبعين لمجمع البيان انه نقل في موضعين من الكتاب المذكور كلام صاحب
الكشاف ولعل الحق فيما بعد وكان اشتغاله على المذكور الى السيد المقدس الرضوي سنة ثلاث
وعشرين وخمسمائة ووقوع من تصنيف مجمع البيان سنة ست وثلاثين وخمسمائة وتوفي سنة ثمان
واربعين وخمسمائة ودفن عند مشهد الرضا عليه السلام بالمشهد المقدس الرضوي على آبائه الصلوة والسلام

مصنف في الفقه
الحرام

بسم الله الرحمن الرحیم

نفحات و گلشنای حمد و ثنا و نغمه‌ای ثنا که از مهب شمال اتقا و مصب زلال اتقا و حسن سیر اخلاص
و انجمن انجم از هر را معطر و مخضر سازد ملازم حدایق جود واجب الوجودیست که نهال آمال مجاهدان راه
و مخلصان درگاه را از ثمرهٔ تمکین و حصول بکلوه کاه و حصال و اول و خول در سر البستان حرمت و افضال ثابت
متابعت رسول مختار و تمسک باذیال آل عترت اطهار باعث ساخت و ساحت خلوت ایشان را از غبار تردد
اغیار پرداخت و مخالفان بی بصیرت و معاندان شیطان سیرت را بعد از چند روزه استدراج و امهال
در سلوک طریق ضلالت و اضلال بمضیق عذاب ابد و مهلکه عقاب مخلد انداخت و نسیم عطر سای درود و تسلیم
و شمیم گلشن آرای تحیت و تکریم که از چمن طرهٔ یقین و سحاب فیض قرین قلن تا تکلم ماه معین هوای خلوت
انس و فضای عالم قدس را معبر و منفر گردانده ملایم روضهٔ رضوان قربت کلمهٔ حسن سالک شکوفستان
جلالهٔ معتکف خلوت لی مع الله صاحب کرامت من یطع الرسول فقد اطاع الله مقصود ایجاد و تکوین
مطلوب خطاب طه و یس عنقای قاف قاف قبول حامی هوای ما محمد الا رسول برآل بی مثال دوست
بشارت و عصمت از لی مخصوص اند و نبض امامت منصوص در صفوف و حمایت کرامت کامهم بنیان مرصوص
علی المنصوص وصی حقیقی و خلیفهٔ تحقیقی امیر کل امیر و وصی روز غدیر ولی سید مختار قسیم الجنة و النار شهسوار معرکه
لافتی مبارز میدان هل اتی خطیب منبر سلونی صاحب منزلهٔ رفیعهٔ اروفی باب مدینهٔ علم و مرسای سفینهٔ حلم موذی
اذای الذین امنوا و ابتلای اذای الذین آمنوا ثم کفروا منصوب نص سلموا علی علی بامرة المؤمنین مخزول
خبر ان امرتم علیا و لا اراکم فاعلین مقصود کلام صل اللهم صلوا الذین یحسدون الناس علی ما آتاهم فاتل ما عدان
نصب جیش قاتل اللهم انی استعدیک علی قریش و الی دعای اللهم و آل من والاه لا زدار ما تحته و لکن الله
انجاه افتاب عالمتاب در فضاء مکانا علیا بدر علی قدر و جعلناه للمتقین اماما و ولیا انکه بجمال ناقدسیه
المرسلین بر قلبی که بسکه مجتمع زیده مردود روز بازار ازل و ابد است و هر بدکوهری که خاکپای
او را تاج سر نبیدی نساخته سر افکنده دست رد و بال عذاب مؤبد است نظم روز
برای سرزین خویش تاجی سازد ٭ زخاکپای جو المرتضی و آل من والاه ٭ زدل عداوت دور و دار نا کوری

ترجیع لفظ بنی نسیم عاد من عاداه ٭ گواه پاکی اصلت و علای شاهی دان ٭ که بر کمال معاشش علی اتی است
گواه ٭ اما بعد بر ضمایر صافیهٔ ارباب عرفان و اصحاب بصیرت و ایقان پوشیده و مخفی نماند بود که از زمان
خلافت حضرت علیه مرتضویه علیه الصلوة و التحیة تا ظهور دولت ابد پیوند سلاطین صفویه موسویه انار الله
براهینهم الجلیه در میان شیعهٔ علیه بتقیه اشتداد تمام داشته و مدار ظهور و بروز بر اصول و فروع
خاجوهٔ علمای و فقهای معتزله و اشاعره بود و لاجرم هر یک از فرق مختلفه جمهور در اشتهار احوال اکابر و صدور
مذهب خود سعی نامشکور نموده و کتب بسیار در آن باب تالیف فرموده اند و چون علمای شیعه را
هم الله مغفره بعلت تادی استیلای اصحاب شقاق و نفاق و استعلای اهل تغلب و نفاق همواره
در زاویهٔ تقیه متواری و مختفی بوده اند و خود را شافعی یا حنفی می نموده اند و اوهی اعلام احوال اکابر و
اعلام این طایفهٔ کرام را باقدام اقلام نرسانیده اند بلکه همیشه احوال خود را از اعدا پنهان میداشته اند
و کتم التقیه دینی و دین آبائی در زمین دل مخفی میکاشته اند مگر در جمیع ایام و احوال و آنکه
چون استنباط احکام از احادیث سید الانام و اخبار ائمه کرام موقوف بر تحقیق آنست بنا بر اضطرار
در آن باب تالیف نموده اند و جهة احتراز از اظهار تفصیل احوال ایشان بر اغیار طریقهٔ اجمال و اختصار
پیموده اند و مع هذا اکثر آن تالیفات بسوختن و شستن و پنهان معاند مفقود گشته یا از خوف جبروت
فراعنهٔ ایشان در خبایای ارض و زوایای بیوت بلعاب ارضه و عنکبوت فرسوده و فوت شده
بنا علی هذه المقدمات در این ایام که عنایت لی غایت الهی بظهور دولت روز افزون شاهنشاهی
پشت متابعان طریق سوی مرتضوی را قوی ساخته و دست ولایت زلزله در ایوان عدوان اکابر
عدوی و قصر طغیان قیاصرهٔ عثمانی و اموی انداخته تراب اقدام شیعهٔ اثنا عشریه ترتیب یافته دولت علیه
شاهیه صفویه موسویه انار الله برهانها بمن هم الجلیه بمن استظهار آن دولت ابد پیوند بنظر بقیه چند از
قدم تسلم بنده و رسانیده و بدکر احوال بعضی از مشاهیر شیعهٔ اعلیه از صحابه مرضیه و تابعان طریق مرتضویه از
مجتهدان احکام و راویان احادیث سید انام و حکمای اسلام و عظمای ایمه کلام و سایر علمای اعلام و
صوفیهٔ کرامت مقام و سلاطین صاحب اقتدار و وزرای مملکت مدار و امرای عظام و شعرای فصیح
الکلام اهتمام نمود و زبان وقت را باد ادای این خدمت گشود نظم شد آنکه اهل نظر بر کنار و منبر
هزار گونه سخن در دهان و لب خاموش ٭ بصوت چنگ بگویم بس حکایتها ٭ که از نهفتن آن در دلت
میزد جوش ٭ شراب خانگی از ترس محتسب خوردن ٭ بروی یار بنوشیم بانگ نوشانوش ٭ و بعد از
استخاره و استمداد و استفاضه از باطن فیض مواطن حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بر تمشیت این
بزم عزم نموده آنرا مجالس المؤمنین موسوم گردانید و جهة اعتلای قدر و مزید اعتنای ناظرین
منشرح الصدر صدر رجال بیشگاه بزم رامزین ساخت بنام نامی حجة پروردگار و امام روزگار قطب عوالم

خاتم مقیده ولایة خلیفة الزمن محمد بن الحسن المهدی یا صاحب الزمان که نظام عالم بوجود باجود اوست اخلاص مدیح آن
منظر ظهور و شهود او صلی الله علیه و آله به المشرقین بخروجه و ظهوره و علا المشارق والمغارب من نور عدله
و تجلی حضوره الحق بزی چون ضمیر اهل محبت خالی از ازدحام اغیار آراسته و مجلسی مانند خلد برین کلیه فیها ما
تشتهی الانفس و تلذ الاعین بهم آراسته ساحت مجلس را از شقایق حقایق و لطایف ظرایف حیرت فزای حدیقه
جنان غیرت فزای روضه رضوان گردانیده و هوای محبت را از برکات روایح انفاس قدسیه این
طایفه علیه باعلی درجه لطافت رسانیده **نظم** گلشنی از حقایق الحق ؛ چمنی پر شقایق الحق ؛
غنچهای حدیقه نازست ؛ تازه گلهای گلشن رازست ؛ شعله شوق جانگداز انست ؛ زاد مطبع
پاک باز انست ؛ افتابست مشرق بدر و دور ؛ آسمانیست کوکب نور ؛ نازنین شاهدی بری
از عیب ؛ جلوه گر آمده ز عالم غیب ؛ یار با این تخل زندگانی را ؛ تازه رس میوه جوانی را ؛ که بخوابست
دیده بر وردست ؛ آب از چو بار دل خوردست ؛ چون نفس روح پرورش داری ؛ تا ابد سایه سری
داری ؛ آمید که عبور بر لطایف این مجالس پر نور که چون بزم سرور و روضه حور جلوه گاه و خلیع العذار
شور انگیز و نزهتگاه ماه رویان بی تقیه و پرهیزست موجب یادی اعتقاد مؤمنان اثنا عشری و
سبب یادآوری خاک نشین مجلس آن قوم سری نور الله بن شریف الحسینی المرعشی الشوشتری
بدعای مغفرت گستری گردد و من الله التوفیق والامداد و بیده ازمة الهدایة والسداد **خاتمه**
در تحقیق تعریف مطلق شیعه و شیعه امامیه اثنا عشریه و چون تقسیم بتر از تعریفست مناسب نمود ذکر
تقسیمی که ضابط اصول مذاهب اهل اسلام تواند بود و قبل از شروع در تقسیم لایق دیدم تقدیم
مقدمه نافعه در معرفت کیفیت انشعاب بنی آدم بمذاهب مختلفه و حاصل آن مقدمه بر وجهی فرع
بآنچه محمد شهرستانی در کتاب ملل و نحل آورده انست که چون عالم مقر طوایف امم و محل اجتماع اصناف
بنی آدم و مکان تحاسد و تنازع ایشان در هر شیء کم است و نظر هر یک بحکم انکحب الشیء یعمی و یصم
بر امضای شهوتهای طبع خود مقصور و نفوس ایشان بهوا و هوس و حب جاه و ریاست
مجبول و مفطور لاجرم جهة ترویج مطلوب خود احداث شبهات نمایند و بسبب آن در ورطه استبداد
و استکبار در آیند و اول شبهه که در عالم پیدا شد شبهه ابلیس لعین و منشاء صدور آن استبداد او بود
برای خود در مقابله نص الهی و استکبار او عاد و افزونیش من نار که آتش بود بر ماده و افزونیش آدم که گل
بود حیث قال انا خیر منه خلقتنی من نار و خلقته من طین و از این استبداد و استکبار هفت شبهه او را
سانح شد و بعد از وی در سایر خلایق آن شبهات سرایت کرد تا آنکه بعد از غروب آفتاب نبوت
برخی بعضی از آن شبهات در نفوس علمای آن پیغمبر پدید آمده هر کدام از ایشان آنچه مناسب استعداد
ایشان بود و بران میلی و محبتی تمام داشتند قرار گرفتند و دلیل گفتن بران آغاز کردند و کتب خانه

ادله عقلی و نقلی پرداختند و از کلام پیغمبر خود آنچه موافق اعتقاد ایشان نبود تاویل کرده باعتقاد خود آراستند
کردند و هر چه تاویل نتوانستند کرد متشابه نام نهادند و این اختلاف و افتراق کلام حدیث مستغرق در امت
پیغمبر صلوات الله علیه و آله زیاده از هفتاد و دو فرقه است آنحضرت بعضی و سه فرقه رسیده متشابهات
امت احمدی نیز چون آفتاب سالت بحجاب غیب متواری و محجوب گشت و ظلمت هوا اندک اندک
از مقر استتار بیرون آمد مزاج قلوب ایشان از اعتدال روی باختلاف نهاد و مخالفت و اختلاف
ظاهر میشد و بحسب بعد از عهد رسالت و احتجاب نور وحی و عصمت بر روز ظلمات حب جاه و پیشوائی و از روی
امامت و فرمان روائی در دماغ عظما و علما زیاده میگشت و در میان ایشان اختلاف پدید می آمد و
از متقدم بمتاخر منتقل میشد و ظلمات آن فرقها بعد قرن متراکم میگشت تا بحدی که فضال حضوت و جدال
و سب و تکفیر و قتال انجامید و مذاهب بدع و ضلال از جبریه و قدریه و معتزله و اشعریه و ماتریدیه و حشویه
ارباب حدیث و غیرهم ظاهر گردید و تفصیل آن شبهات که متشابه آن شبهات اهل بدع و ضلالت است
بادفع آن در کتب اهل کتاب مذکور و در مصنفات علمای ملت احمدی مسطور است و مخفی نماند که همچنانکه اول
شبهه که در عالم پیدا شد شبهه ابلیس لعین و منشاء آن استکبار و استبداد او بود برای خود در مقابله
نص الهی همچنین اول شبهه که در ملت محمدی علیه و آله شرایف التحیات بظهور رسید شبهه عمر ابن خطاب بود
او نیز در مقابله نص حضرت رسالت پناهی که ائتونی بدوات و قرطاس اکتب لکم کتابا لن تضلوا بعدی
یعنی بیارید پیش من دوات و کاغذ را تا از برای شما چیزی بنویسم که اگر بر آن عمل نمایید هرگز گمراه
نشوید گفت ان الرجل لیهذی و فی بعض الروایات لیهجر حسبنا کتاب الله و مال هر دو روایت
که این مرد از تاب درد سر مرض هذیان و پریشان میگوید سخنی که در نبوت بر زبان می آرد اعتماد
را نشاید و بسنت ما را کتاب خدای و احتیاج نیست اذیت و بر متفطن بخیر واضح است که غرض
او از القای این عبارت تزویر و تلبیس بود که آن کتاب بر قسم در نیاید تا مبادا آنحضرت امری را
که در روز غدیر صدور یافته بود تکریر و تاکید فرماید زیرا که بر وجهی که مولانا ای فاضل عارف قطب الدین الرازی
شافعی در کتاب مکاتیب ذکر نموده راه ایراد بر آن نمیتوان یافت و گفتن آنکه چون کتاب الله و سنت
رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم در میانست هیچ احتیاجت بدان نماند که مریض گوید چون کتاب طب
طب و اطبا نوشته جواب را بطبا مراجعت باید کرد و این سخن خطاست برای آنکه نه هر کس را فهم کتب طب
میسرست و استنباط از آن میتواند کرد و مراجعت با اهل استنباط می باید کرد و لو رده الی الرسول و الی
اولی الامر منهم لعلمه الذین یستنبطونه منهم کتاب حقیقی صدور اهل علم است کما هو آیات بینات فی
صدور الذین اوتوا العلم بطون و خاطر چنانچه امیر المؤمنین علی علیه السلام فرموده انا کلام الله الناطق
و هذا کلام الله الصامت اینست تمام کلام فاضل مذکور و این نیز بر اهل انصاف ظاهر و لایح است که نظر از

از رکاکت آن عبارت و نسبت هذیان بپیغمبر صلی الله علیه وسلم با وجود آنکه جمیع انبیا و رسل خصوصاً
حضرت رسالت پناه مختص بوجوب کریمه وما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی در هیچ حکمی از احکام شرعیه
که نصب امام از آن جمله است بی وحی حکم نمیفرمودند اگر او را میل فتنه و اختلاف کلمه امت نبود باستحی
که از طلب آنحضرت کاغذ و دوات برای آنکه کتابتی بنویسد که بعد از دامت آن سرور گمراه نشوند خود تحمل
کشند با سایر اصحاب در آن باب موافقت میورزید بلکه اگر جمعی دیگر از اهل نفاق در این امر تهاون
جایز میداشتند او در آن باب سعی و اهتمام تمام مبذول داشته آن نوشته را از حضرت میگرفت
تا فارق میانه حق و باطل بروی از روی حقیقت صادق می آمد چه جای آنکه با وی منع آن او باشد با
غلظت و رکاکت عبارت که مولف مخالف آنرا در کتب خود روایت نموده اند چه در جمیع صحاح سته
متهمان باهل سنت و جماعت که فی الحقیقه اهل سنت جماعت اند مسطور است که چون پیغمبر صلی الله علیه وسلم
دوات و کاغذ طلبید و عمر در برابر آن عبارت رکیک گفت میانه اصحابی که در آن مجلس حاضر بودند
نزاع و خصومت بهم رسید پس بعضی از اصحاب که غرض ایشان عدم اختلاف و انشعاب امت بود
اینمعنی را غنیمت دانسته در مقام آن شدند که دوات و کاغذ را حاضر باید ساخت و بعضی دیگر با موافقت
نموده از آوردن دوات و کاغذ مانع شدند تا آنکه نزاع میان ایشان بجائی رسید که در مجلس شریف
آنحضرت آواز بلند کردند و چون حضرت را وقت سفر آخرت و محل توجه بدرگاه احدیت بود
از شنیدن آن الفاظ رکیک که ایشان در اثنای نزاع با یکدیگر میگفتند تنگ آمده از روی غضب و اعراض
فرمود که تنحوا عنی فانه لا ینبغی التنازع بنا یعنی از پیش من دور شوید که این محل نزاع نیست نقلست
که ابن عباس هرگاه که ذکر آن حکایت بر نگاه میشد چندان سیل اشک از دیده می بارید که خاک
و سنگ ریزه که نزد او بود از آن تر میگردید و میگفت که مصیبت بزرگ آن بود که گفتند که رسول صلی
الله علیه وصیت نامه املا نماید و امت را از عوارض ضلالت و اغوا بوابت مستخلص فرماید بسبب حضرت
از آن وقت الی یومنا هذا هر چند فساد و تباهی و ضلالت و گمراهی که در میان امت احمدی ظهور نمود
حتی واقعه نماید که بالسبب و علت او همان بوده که گفتند اتحاد و عصیان و آنچه در تاویل آن عبارات رکیکه
از اتباع و اشیاع ایشان منقولست بعینه مانند شبهات ابلیس است که موجب اضلال عقول ضعیفه تواند بود
یهدی الله لنوره من یشاء و من لم یجعل الله له نورا فما له من نور و علی هذا القیاس حال باقی اقوال
و افعال شران مال اشباه و امثال اوست نسبت بمال عدیم المثال رسول متعال پس اگر نزول بعضی
از آیات قرآنی و کلمات شریفه فرقانی را بشان خود منسوب سازند یا بعضی احادیث را اثبات
علو قدر و سمو فضل خود از لسان حقایق بیان حضرت رسالت پناهی افترا وضع نمایند یا معانی بعضی
آیات کریمه و احادیث شریفه را جهة فریب حامیان بطریق تاویل جاهلان بر آنچه خود خواهند حمل کنند

عاقل منصف را جای تعجب نیست و آنکس که بنور هدایت و اشعه رایت بر اخبار و آثار ائمه اطهار و تاویل تفسیری
که از مشایخ خواطر الهام پذیر ایشان صادر شده واقف صورت بعضی بر اولو روشن و ظاهر است و تاویلی
فی که محبان و اتباع این طایفه افعال و اقوال قبایح آل ایشان را جهة نسبت با اهل بیت علیهم السلام
می نمایند و دلایل و حجج که بر مدعیات فاسده خود اقامت مینمایند بعینه مثل تاویل خلیل وزیر عظیم الوزیر و
الشفیر حجاج ابن یوسف است علیه اللعنة حرکات ناصواب او را وجه اورون بران جهت که حجاج
مشرف بر موت بود و میگریست وزیر چون از او پرسید که سبب گریه امیر کبیر با هیبت حجاج از سر تاسف
تمام گفت بنا بر انواع ظلم و ستم که باطوایف امم خاصه اهل بیت مطهر و مکرم و ذریه خواجه هر دو عالم کرده ام و
زیر بر سبیل تسلیه و خوش آمد با او گفت هر عمل که امیر جلیل بار رعیت خود نموده بر حکمی واضح است که همه
بحجه و دلیل بوده حجاج در جواب گفت اگر فردای قیامت نیز من امیر خواهم بود و تو وزیر مطلق العنان
خواهی بود آن حجتها و دلیلها رواج خواهد یافت و الا چنانکه نزد تامل ظاهر میشود تن امیر در بر دریوزه غذاب
الیم و عقاب مقیم بآتش سوزان جحیم ابد الآباد خواهد گداخت و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون
و بالجمله شک انسان بآن تعلیلات فاسده و تاویلات کاسده بنا بر آنست که چون اظهار شعار
جاهلیت را که نصب العین خاطر ایشان می بود موهم زوال استقلال خود و ریاست امت رسول متعال می
پنداشتند لاجرم جهة حفظ ظاهر اسلام خود بهانه چند مصباح خشد و نیرنگی چند می پرداختند و بوسیله آن
جاهلان قوم و غافلان ایشان را در چاه التباس بشتاب می انداختند و الا هر عاقل منصف متامل متشبه
نیست که آن عریفان و غاور و باهان معرکه و غاور ایام حیات حضرت رسالت همواره در انتظار
این فرصت داشتند تا آنکه بعد از آن حضرت علم مخالفت اهل بیت او را برافراشتند و بنا بر طمع جاه و علاقه
آنچه از دیده و شنیده بودند نادیده و ناشنیده انگاشتند القصه خود را بر زرق و ریا جهة استمالت
قبول قلوب صنفا و العقول و جهلا متصرف چیزی خاطر و طرا انتقا ساخته پرده آزرم و حیا از میان
برداشتند و امر خلافت را که صنوم تبه نبوت و حق اهل بیت رسالت بود بر خود راست ساختند
و اکثر مردم نیز بواسطه طلب جاه و حب مال بمتابعت و متابعت ایشان عالم معادات اهل البیت در صدد
معاندت و مضارات برافراشتند همچون باقی صحابه که چون خلافت بحضرت امیر رسید جمهور ایشان از
متابعت آنحضرت عدول ورزیدند و موافقت طلحه و زبیر و معویه باغی را بر متابعت او گزیدند تا آنکه
در کتب سیر آورده اند که پنج هزار نفر از قبیله قریش در حرب صفین با حضرت امیر همراهی ننمودند
و سیزده قبیله از ایشان با خانه کوچ همراه معویه بودند و نزد متامل عاقل موافقت جمهور صحابه بر حسن باطلی
در اوامر و دلیل جواز موافقت ایشان است بر مثل آن در اوایل و همچون محاربان حضرت امام حسین
علیه السلام از اولاد صحابه و اعیان تابعین که ملک تا بدار چند روزه دنیا بر قتل جگر گوشه مصطفی و

عوست عوم نور دین مرتضی و سبی ذریة و اولاد سرور سینه زهرا علیهم افضل صلوات الملک الاعلی اعتبار
کردند با وجود آنکه نزد بعضی از ایشان محقق بود که این نوع روسیاهی موجب عذاب ابد و عقاب سرمد خواهد
گردید و شعری که از عمر بن سعد وقاص در این باب منقولست برین معنی دلالت تام دارد شعر فواللہ ما
ادری و انی لصادق ؛ اکلمنی امری علی خطرین ؛ اترک ملک الری و الری منیتی ؛ او اصبح ماثوما بقتل حسین
و فی قتله النار التی لا اطیقها ؛ و لکن بی فی الری فرعا عنین ؛ و تولیتی للری ملک مجمل ؛ و ما عاقل یاتی
بدین و ترجمه این ابیات این چهار شعر است نظم گفت واقع بین از عاده
دهر دو کار ؛ که ازین هر دو بکردم بخدا می گویم ؛ آن یکی تولیت و سلطنت ملک ری ؛ و آن دگر ام
و عقاب و خطر قتل حسین ؛ قتل او موجب نار است و مرا طاقت آن ؛ نبود لیک ری هست مرا فرعت
عین ؛ الش قتل حسین نیست و ری دولت نقد ؛ هیچ عاقل ندهد دولت موجود بدین ؛ و چون از تقریر
این مقدمه که منشا انتساب مذاهب انام و اختلاف آرای کفر و اسلام بود فارغ شدیم شروع در
تعیینی که ضابط اصول جمیع مذاهب اسلامی تواند بود نموده میگوییم که قانون محسوس و معقول
و حدود و احکام عقلیه جمیع شرایع انبیا و بشریعت حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله اشرف التحیات
و معتقد ایشان آنست که شریعت آنحضرت ناسخ ادیان و شرایعست ایشان را مسلمان خوانند و مخاطب
بدو کرده میشوند زیرا که اگر طریق ایشان در تحصیل معرفت مبدا و معاد که کمال انسانی در آن است
بلکه غرض از ایجاد نشاء امکانی آنست بطریق فکر و نظر است آنجماعت را متکلم گویند و اگر طریق ایشان
شیوه ریاضت و تصفیه باطن است آن طایفه را صوفی نامند و هر یک ازین دو طایفه در زمان ما منقسم
میشوند بشیعی اثنا عشری و سنی و باشعری و ماتریدی و قائل مسکین از معتزله و باقی فرق شیعه غیر
قریب بیست سال است که منقرض شده اند و در زمان ما از ایشان اثری نیست اما شیعی کسی است
که خلیفه بحق بعد از حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام داند
و سنی کسی که ابوبکر را داند و امامیه اثنا عشریه از شیعه اند هم الله تعالی جمعا انه که قایل دوازده امام
اند بتفصیلی که مذکور خواهد شد و ایشان بر وجهی که از پیش گذشت گویند که چون عالم مقر طوایف امم
و محل تمایز و تکاسد اصناف بنی آدم است نشاید که خالی باشد از لطف وجود یکی از حجتهای خدا تعالی بعد از
انبیا او صیا اند و ایمه هدا ظاهر مشهور یا غایب مستور تا حفظ کتاب خدای تعالی سنت رسول مجتبی
او صلی الله علیه و سلم و آله الا و صیا نمایند و بنده کان را طریقه رضیه حسن معاش و معاد بنهج حکم الهی که شریعت
عبارت از آنست تعلیم فرمایند و از ظلم و مناهی و تعدی و تباهی بزواجر و اوامر و نواهی حضرت پادشاه
جل برهانه باز دارند و صدق مقدم شرطیه مذکوره نزد عقل سلیم بغایت ظاهر است و ثبوت ملازمه میان
مقدم و تالی آنکه در ظهور تالی مقدم است مولانا قطب الدین انصاری شیرازی در بیتی از رکاب خود

اعتراف

اعتراف بآن نموده و گفته که چون باب نبوت مسدود شد و وحی از ارض منقطع گردید زمین بخدای تا بحق
جل و عز وحی نزد همین گرد که ساکن باش که من اگر نبی بر تو ندارم جاعلی بر تو دارم که قلوب ایشان قلوب
انبیا باشد لاجرم در خبر آمده که زمین میگوید عن یمینی و عن شمالی و علی یمینی علی طوری و حجتهای از ارض منقطع
نشود و همیشه در زمین قوری اسمانی باشد که چنانچه و ایة الارض اسمان مومن و کافر است او اسمان
منقبل و مدبر باشد علی رضی الله عنه کمر از نجا فرموده که انا و ایة الارض انتهی کلامه و چون وجوب وجود
حجتهای الهی در هر زمان بدلالت عقل و اعتراف خصم ظاهر شد میگوییم که ایشان بعد از پیغمبر ما علیه و علیهم
افضل صلوات الله الملک الاعلی منحصر اند در دوازده هر آن عقل و نقل که از آنجمله وجوب عصمت امام
است تا متابعت او توان نمود و اوامر و نواهی او محل اعتماد تواند بود احتیاج بامام دیگر که مستلزم
تسلسل است چنانکه در وجوب انتهای سلسله ممکنات بواجب گفته اند لازم نیاید و غیر ایشان باتفاق
موالف و مخالف معصوم نیست و دلیل صحت بحث انحصار مذکور قول حضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم
بروایت مسلم و حمیدی و غیر هما از کبار محدثان اهل سنت که ان هذا الامر لا ینقضی حتی یمضی فیهم اثنی عشر
خلیفة کلهم من قریش و در روایتی دیگر لا یزال الاسلام عزیزا الی اثنا عشر خلیفة کلهم من قریش
در حدیث دیگر لا یزال هذا الامر قائما حتی تقوم الساعة و یکون فیهم اثنا عشر خلیفة کلهم من قریش
غیر ذلک مما علمتم و در این احادیث تصریح است بر آنچه امامیه بران رفته اند که خلفا و ایمه بعد از حضرت
پیغمبر صلوات الله علیه و آله و سلم دوازده اند و آنکه امام دوازدهم را عمری دراز باشد که باندازه بقای
زمان تکلیف امتداد یابد زیرا که ممکن نیست قیام دین تا قیام ساعت بوجود خلفای اثنا عشر
الا بر تقدیر مذکور و حاصل استدلال آنست که احادیث مذکوره دلالت میکند بر امامت دوازده
از قریش و قایل بانحصار در دوازده نیست الا طایفه امامیه اثنا عشریه که حصر آن دوازده امام معصوم
قرشی از ذریه حضرت پیغمبر علیه السلام می نمایند بلکه چنانچه سابقا مذکور شد ممکن نیست جز ایشان
دوازده که ایشان میگویند اخبار و روایات مرکوره در آن باب دارند و هر عاقل منصف تواند
نیست که حمل احادیث مذکوره بر دوازده کس از شیوخ ثلثه و حضرت امیر المؤمنین و امام حسن علیهما
السلام و هفت کس از بنی امیه بترتیب چنانکه در کتاب فصل الخطاب و تاریخ الخلفا شیخ جلال سیوطی
و غیر آن از کتب اهل سنت مسطور است عدول از منهج سداد بلکه عین کفر و عناد است چه ایشان خود الفاظ
اسم خلیفه بر غیر چهار بار نمیکنند و میگویند که بعد از ایشان بموجب حدیث ملک عضوض است ایضا
ظاهر است هیچ مسلمان قایل بآن نمیشود که بوجود یزید پلید خمار که حضرت امام حسین اهل بیت و اصحاب
او از صحابه و تابعین را شهید کرده و قتل و اسیری مدینه طیبه نموده و امر بسب حضرت امیر و سایر ائمه
و صحیحین و لید بن یزید زندیق هدف کند مصحف مجید که دوازدهم خلفای شیخ سیوطی است اسلام

عزیز و گرامی باشند و اگر قریب اعتبار نکنند و تعداد دوازده خلفا را با تعیین کسان بنی امیه و بنی العباس که
ایشان را قریب بصلاح دانند راست سازند هماناتا دایره تشیع را بر خود وسیع تر خواهند ساخت و بنابر
ظهور فساد و قصور این دو تاویل علیل ما مفیع و شیعیا صحی با آنکه از غلاة اهل سنت است در بعضی از
رسایل خود اشارت بانها نموده و گفته که هذا ما قاله و لکن لا مفیع فیه و دلیل بر آنکه مراد از خلیفه قریشی
در آن احادیث قرشی هاشمی است از اهل بیت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم نه اخذ در تاویل آن
از معاندان جهول منقول شد آنکه احمد بن حنبل در مسند خود از عباس بن عبد المطلب روایت نموده که قال
رسول الله صلی الله علیه و سلم یا عم لک من ولدی اثنا عشر خلیفة ثم یخرج المهدی من ولدی یصلح الله
امره فی لیلة واحدة و شیخ ابن حجر هیتمی خود در کتاب صواعق محرقه خود آورده که اخرج الملا فی سیرته حدیث
فی کل خلف من امتی عدول من اهل بیتی یتقون عن هذا الدین تحریف الضالین و انتحال المبطلین و تاویل
الجاهلین الا و ان ائمتکم وفدکم الی الله عز و جل فانظروا من توفدون و ازین قبیل است حدیث
مشهور که متفق اند بر صحت آن جمهور یعنی قول حضرت رسول صلی الله علیه و سلم انی خلف فیکم ما ان تمسکتم
به لن تضلوا کتاب الله و عترتی اهل بیتی و انهما لن یفترقا حتی یردا علی الحوض زیرا که این حدیث مخبر است
از آنکه زمانه خالی نیست از یکی از عترت او که حافظ کتاب الله باشد و چنین کسی امام است و از جمله
اخبار صحیحه در روایات صریحه که طایفه امامیه اثنا عشریه در انحصار خلفای کرام در دوازده امام
از ذریه حضرت سید الانام علیه و علیهم السلام روایت می نمایند آنست که روایت نموده سید اجل
زین الملة و الدین علی بن عبد الحمید الحسینی النجفی قدس الله سره العزیز در شرح مصباح المتهجد از
شیخ اقدم اعلم مقتدی الطایفة الموحدة بین الامم شیخ الرئیس ابو عبد الله محمد رحمه الله که او رفع می نماید
بامام همام حجة الخلایق جعفر بن محمد صادق علیهما السلام که آنحضرت فرموده که حضرت رسول صلی الله
علیه و سلم میفرماید حدثنی جبرئیل علیه السلام عن رب العزة جل جلاله انه قال من علم ان لا اله الا انا و حدی
و ان محمدا عبدی و رسولی و انا علی بن ابی طالب خلیفتی و ان الایمة من ولده حجتی ادخلته الجنة و بحبه
من النار بعفوی و ابحت له جواری و اوجبت له کرامتی و اتممت علیه نعمتی و جعلته من خاصتی و خالصتی
ان نادانی لبیته و ان دعانی اجبته و ان سألنی اعطیته و ان سکت ابتدأت و ان اساء رحمته و ان
فر منی دعوته و ان رجع الی قبلته و ان قرع بابی فتحته و من لم یشهد ان لا اله الا انا و حدی او یشهد
و لم یشهد ان محمدا عبدی و رسولی او شهد و لم یشهد ان علی بن ابی طالب خلیفتی او شهد و لم یشهد ان
الایمة حجتی فقد جحد نعمتی و صغر عظمتی و کفر بآیاتی و کتبی ان قصدنا حجبته ان سألنی حرمته و ان دعانی
لم اسمع ندائه و ان دعانی لم استجب دعاءه و ان رجانی خیبته و ذلک جزاؤه منی و ما انا بظلام للعبید
فقام جابر بن عبد الله الانصاری فقال یا رسول الله من الایمة من ولد علی ابن ابی طالب فقال

الحسن

الحسن و الحسین سیدا شباب اهل الجنة ثم سید العابدین فی زمانه علی بن الحسین ثم الباقر محمد بن علی و سیدرکه
یا جابر فاذا اردت لقاءه فاقرأه عنی السلام ثم جعفر بن محمد الصادق ثم الکاظم موسی بن جعفر ثم الرضا علی بن
موسی ثم التقی محمد بن علی ثم النقی علی بن محمد ثم الزکی الحسن بن علی ثم ابنه القایم بالحق المهدی اسمی یملأ الله
به الارض قسطا و عدلا کما ملئت جورا و ظلما هولاء یا جابر خلفائی و اولیائی و عترتی من عصاهم فقد عصانی
و من انکر واحدا منهم فقد انکرنی بهم یمسک الله السماء ان تقع علی الارض الا باذنه و بهم یمسک الارض ان
تمید باهلها یعنی فرمود حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله شرایف صلوات الله که من گفت جبرئیل
علیه السلام از رب العزت جل جلاله بدرستی که فرمود آنحضرت که آنکس که من است که هیچ خدایی جز من نیست
نیست خدا و محمد بنده خالص من و رسول منست و علی ابن ابی طالب خلیفه منست و امامان که فرزندان
اویند حجتهای منند داخل کردانم او را در بهشت در سگاری و هم او را از آتش دوزخ بعفو
امرزش خود و مباح کردانم بر و همسایگی خود و واجب لازم سازم جنت او کرامت و تفضل خود و تام
کردانم بر و نعمت و بخشش خود و بکردانم او را از بندگان خاص و خالص خود اگر او از و بدرگاه من بخواند
اگر بخواند و دعا کند مرا جواب گویم و اجابت کنم دعای او را و اگر چیزی خواهد از من باو دهم و اگر حاجت
شود و بسخن نگوید من ابتدا کنم باو بلطف و عطای بی انتها خود و اگر بدی کند در مقابل رحمت کنم باو و اگر
بگریزد از من بخوانم او را و اگر باز گردد بمن قبول کنم او را و اگر در رحمت مرا بست طلب کند بدر برو
باز کنم و آنکس که گواهی نداد که خدایی جز من نیست شما با گواهی داد و گواهی نداد به نبوت محمد صلی الله
علیه و آله و سلم با گواهی داد و گواهی نداد بخلافت علی بن ابی طالب علیه السلام با گواهی داد و گواهی
نداد که ائمه از فرزندان او حجتهای منند پس بدرستی که انکار کرده است نعمت مرا و خوار شمرده است
عظمت و جلال مرا و کافر شده است بآیات من و کتابهای من اگر قصد کند مرا او را محجوب و ممنوع از
لطف خود خواهم ساخت و اگر خواهشی نماید او را محروم خواهم کرد و اگر او را بخوانم نشنید آواز
او را و اگر دعا نماید مستجاب نخواهم نمود دعای او را و اگر بمن امیدی داشته باشد او را نا امید خواهم ساخت
و آنچه داشتی جزای اوست از من و من ظلم و ستم کننده نیستم بر بندگان یعنی آنچه بایشان میرسد جزای
اعتقاد و اعمال و پاداش افعال و اقوال ایشان است پس برخاست جابر بن عبد الله الانصاری گفت
یا رسول الله بیان فرما که کیست ائمه که فرزندان علی ابن ابی طالب اند آنحضرت فرمود که حسن و حسین
سید و مهتر و بزرگ و بهتر جوانان اهل بهشت اند و بعد از ایشان سید عبادت کنندگان زمان خود علی
بن الحسین بعد از و باقر محمد بن علی و بعد از این او را خواهی دریافت پس جابر بن سلام من یا دریابی
مروی است از حضرت صادق علیه السلام که آخر کسی که از اصحاب رسول صلی الله علیه و آله و سلم ماند جابر
جابر بود و از محمد بریده و جابر اهل البیت پیوسته و آورده اند که غزا کرد و جهاد سال بود و در مدینه مشرف

وفات نمود و بموجب حدیث نبوی و اخبار مصطفوی آنقدر از عمر مهلت یافت که بخدمت حضرت باقر علیه السلام
رسید و امانت سلام سعادت انجام آنحضرت باو رسانید آنقدر حضرت رسالت صلی الله علیه و آله بعد از بیان
اسم اسامی حضرت باقر علیه السلام و بشارت ادراک خدمت نیز تفویض بجابر صغیر نمود بعد از و جعفر بن محمد الصادق
بعد از و کاظم موسی بن جعفر بعد از و رضا علی بن موسی بعد از و تقی محمد بن علی بعد از و نقی علی بن محمد بعد از
و زکی حسن بن علی بعد از و بسر او که برخواهد خاست بحق مهدی امت من و پر خواهد ساخت خدای تعالی
بسبب او زمین را از سویه و راستی همچنانکه پر شده از ستم و جور این کروه اند ای جابر و سنان خالص تمام
من و والیان و مالکان امر من و مخصوص ترین نزدیکان و خویشان بمن و آنکس که نامزمانی ایشان
نامزمانی من کرده است و آنکس که انکار یکی از ایشان نمود انکار من نموده است بواسطه رحمت وجود
ایشان خدا تعالی آسمان را نگاه داشته است که بر زمین فرو نیاید مگر باذن و اجازت آنحضرت و بسبب جلال
کمال نفس نفیس ایشان که محض لطف نامتناهی حضرت الهی اند باز داشته شده است و زمین که بخشش و نعمت
آید و اهل آن را بوبال و نکال لرزه گرفتار نمی سازد الحمد لله الذی اکرمنا بولایتهم و من علینا بانتمامهم و جعلنا
المؤمنین بان الحق لهم و معهم و فیهم و بهم فصل اللهم و سلم علیهم و عجل فرجهم و اجعلنا من اعوانهم و انصارهم
و احینا علی محبتهم و امتنا علی ولایتهم و احشرنا فی زمرتهم بحقهم و بمحمد لک و حقک و ممنک لدیهم یا
رب العالمین و از آنجمله نیز این حدیث متواتر مشهور است که حضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم اشارت
بامام حسین علیه السلام نموده و فرموده که هذا ابنی امام ابن امام اخو امام ابو ائمه تسعة تاسعهم قائمهم یعنی این
فرزند من امامت پسر امام برادر امام و پدر نه امام که نهم ایشان قائم ایشانست و مراد بقائم ایشان
و پیشوای زمان ما محمد بن الحسن المهدی است خاتم الاوصیا صلی الله علیه و علیهم افضل الصلوات و اشرف التحیات
یوم الجزا و آنحضرت حی و قائم است بامر خداوند تعالی و بواسطه حکم و مصالح که قلیلی از آن بر مردم
ظاهر است و باقی اسرار آن در پرده خفا مستور و همچون دیگر مسایل دینیه از تصور هر متصوری دور
بغیبت و عزلت از جماعتی چند مخصوصه بر هر جماعت مامور است و با وجود آن نمیگذارد که در ارکان
شریعت و اصول دین و ملت بهیچ وجه خللی واقع شود و در احکام آن کمر هیچ زلتی دست دهد چنانکه
هر حکمی واضحست که در امتداد مدت این غیبت با کثرت مخالفان و قلت موالفان هیچ وجه قصوری
در دین مبین واقع نشده و فتوری بارکان مذهب حق اهل بیت پیغمبر راه نیافته و در هر عصر
چنانکه مذکور خواهد شد مجتهدان و فقهای عظیم الشان بوده اند و تجدید بنیان مذهب شریف ایشان
نموده اند و اجماع که قول امام در آن حجت است در اعصار و تکرار ادوار منعقد شده و لهذا بعضی
از ائمه کرام علیهم السلام فرموده اند که انتفاع مردم بآفتاب وجود فایض الجود مهدی موعود در حال غیبت
و اختفای او مانند انتفاع ایشانست بآفتاب در روز ابر و همانا جناب مولوی در مثنوی معنوی ایشانست

بغیبت و اختفای آن امام نیز و آفتاب بدایه اشارت نموده و گفته بیت در نیز رو پیش آمد آفتاب
فهم کن الله اعلم بالصواب و از جمله حکم و مصالح غیبت آنحضرت یکی آنست که مومنان مرتد از مذهب
و منافقان و مخالفان معاند پیدا شوند چنانکه در بعضی اجیان معاصرین مشاهده میرود و چون آنحضرت
مستیقظ ظهور خواهند فرمود آنجماعت را که پیش از آن ایشان را ورده اند بموجب آیه کریمه یوم یاتی بعض آیات
ربک لا ینفع نفسا ایمانها لم تکن آمنت من قبل بقتل خواهند رسید و آن نوع مومنان که هر یک
از ایشان انواع درجات عالیه نزد خدا تعالی خواهند داشت پیدا نخواهد شد و هر چند نفع وجود آنحضرت
در حال غیبت اندک باشد کمتر نخواهد بود از نفع حضور قرشی فقیر جاهل عاطل فاقد الشرف عدیم النسبت
غیر نامند الحکم که شارح مقاصد هیچ ادراک موجب فروج از عهده واجب و وسیله تفضی از مضمون حدیث
مشهور من مات و لم یعرف امام زمانه مات میتة جاهلیة پنداشته و گفته اذا لم یوجد امام علی
شرایطه و بایع طائفة من اهل الحل و العقد فرشتیا فیه بعض الشرایط من غیر نفاذ لاحکامه و طاعة من الامة
لاوامره و شوکة بها یتصرف فی مصالح العباد و یقتدر علی النزول و النصب لمن اراد هل یکون ذلک
اتیانا بالواجب اشهی کلامه پس قدحی نمی رساند در مطلب با آنکه بعضی از ائمه اثنی عشر علیهم السلام
بسبب تقیه ظاهر ممنوع شده باشند از خلافت و منصب امامت که خدا تعالی جهة ایشان اختیار آن فرموده
بود و دیگری غیبت آن نمود چنانکه قدحی نمیرساند در نبوت انبیا علیهم السلام تکذیب کسانی که ایشان را
تکذیب نموده اند و در نبوت ایشان شک واقع نشد بسبب انحراف جمعی که از ایشان منحرف شده اند و
از خلاف معاندان و عداوت منافقان غبار نقصان بدامن فضل و شرف ایشان نرسید و نقل
امیر المؤمنین علیه السلام و ما علی المؤمن ضاضة فی ان یکون مظلوما ما لم یکن شاکا فی دینه و لا مرتابا
بیقینه و قال عمار بن یاسر رحمه الله یوم صفین و الله لو ضربونا حتی یبلغونا سعفات هجر لعلمنا انا
علی الحق و انهم علی الباطل و آنکه ارباب معاندت متابعت شریعت شریفه نمایند با وجود شرایط
غواوت زهرا در سایر الطاف و اکناف دنیا چنانکه باید جاری نشود و اثر و کنه آن و مانعان ظاهر
بواسطه مخالفت و عدم نفرت که یکی از اسباب ظاهره غیبت است و اکثر انبیا و اوصیا را
صلوات الله علیهم این حال واقع شده و این غیبت داده و حضرت رب العزة جل شانه
مقدار امتداد مدت آن غیبت بحسب مقتضای حکمت در هر زمان مقدر فرموده و ابتلا و امتحان
بندگان خود بآن نموده گاه بوده که مدتها از میان قوم خود غایب شده اند و اوامر و نواهی ایشان
بحسب ظاهر بر آن جماعت جاری نشده و استیفا و طول حیات آنحضرت در امتداد این مدت
ناشی از غایت معاندة است که دیده بصیرت ارباب مخالفت را بپوشانیده و عصبیت و حمیت جاهلیت
و الاکاذیب مخالفان بامتداد حیات بشری در اکثر از مدت این غیبت پیش از آن و بعد از آن

در گردان محمد دان

فایلند مثل مدت حیات حضرت نوح نبی علیه السلام و مدت حیات حضرت خضر علیه السلام که از زمان حضرت
موسی تا علیه السلام تا این زمان که از سال هجرت پیغمبر ما صلی الله علیه و سلم نهصد و نود که شش زیاده از
دو هزار سال است و همگی معترفند بوجود او و درین مدت و غیبت او که اطول است از مدت غیبت
صاحب الزمان علیه افضل التحیات از حسن و حسین جمعی بسیار از معمرین که در کتب ما و ایشان مسطور و در روایات
ما و ایشان مذکور است و هر چه در رفع این استبعاد طایفه مخالف بجا میگویند جواب ما است اینجا و
ایضا اتفاق است بر آنکه حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم گفته که یکون فی امتی کل ما یکون فی الامم
السالفة حذو النعل بالنعل و القذة بالقذة و بر تقدیر آنکه اکثر اعمار این امت دراز نباشد چون بموجب این
حدیث مذکور جویان سنت الهی متحقق بعضی از عمرهای دراز در این امت واجب باشد مناسب آنست
که حصول آن در اشرف و اشرف اصناف آدمی باشد و مسیح حنفی مشهورتر و شریفتر از صنف صاحب
الزمان نیست پس تواند بود که سنت عمر دراز در او جاری شده باشد و از آنجا که خصوصیت استبعاد
ایشان بآن نگشته میگردد دانست که بسیاری از اهل سنت بران رفته اند که دجال موعود مسیح دجال
یهودی است که در زمان حضرت رسالت صلی الله علیه و سلم در مدینه متولد شده و بخدمت آنحضرت
رسیده و او الآن در بعضی از جزایر موجود است و منتظر وقت و مخفی مانده که هرگاه تواند بود که درین
مقامات باطلی باشد که انتظار وقت میکنند و باشد می تواند بود که در مقابل او حقی باشد که منتظر وقت
باشد و بالجمله استبعادات از امور ممکنه بر خلاف عادات اصلا منظور عقلا نیست و چون امری در
حیطه امکان باشد و دلیل عقلی و نقلی بر وجوب وقوع آن دال و اجبست نزد سایر عقلا تصدیق
بوقوع آن بعد حال و الله اعلم بحقایق الاحوال و اما علت حصر در دوازده امام آنست که امامت
منتقل نمیشود الا بعد از موت امام سابق چنانکه حضرت امیر المومنین علیه السلام بآن اشارت نموده
و فرموده الا ان مثل آل محمد صلی الله علیه و سلم کمثل نجوم السماء کلما هوی نجم طلع نجم فکانکم قد تکاملت
من الله الصنایع و اراکم ما کنتم تأملون پس ممکن نباشد تجاوز امامت از امام دوازدهم الا بعد از
موت او و چون خدا تعالی آن امام را عمری طویل کرامت فرموده که تا قیام ساعت خواهد بود
لاجرم ائمه کرام از آن والی دعای اللهم وال من والاه از عدد تجاوز نخواهند نمود و تحقیق آنست که وجه
حکمت درین عمر نیز موکول بعلم خداوند حکیم است چنانکه در وجه غیبت امام دوازدهم نیز گفته اند
علم باین دو امر از مقوله علم است بر او خدا تعالی و مشتبهات قرآن که علم بمعانی آنرا وجوه
صحیحه است و اگرچه تفصیل آنرا نمیدانیم و باز برین اگر درین دو مطلب بعضی از وجوه مذکوره شود از روی
تبرع است نه بر سبیل وجوب و از جمله وجوه آنکه اصحاب شریعت از زمان آدم صفی که فاتح شرایع
و ادیان بوده تا زمان پیغمبر ما که خاتم رسل است صلوات الله علیهم شش پیغمبر بوده اند که سنت الهی بران

جاری

جاری بوده که هر یک از ایشان را دوازده وصی بوده اند که حفظ شریعت آدمی نموده اند ما دام که تکلیف شریعت
او باقی بوده و هرگاه سنت الهی در عدد اوصیای آن انبیای صاحب شریعت که آدم و نوح و ابراهیم
و موسی و عیسی و داود اند بر وجه مذکور جاری شده باشد باید که طرد الباب عدد اوصیای پیغمبر ما که خاتم
رسل و شریعت او ناسخ شریعت کل است بران وجه باشد و ناسخ تغیر و تبدیل چهره آنرا نخواهد شد سنت الله التی
قد خلت من قبل و لن تجد لسنة الله تبدیلا و تفصیل اسامی اوصیای دوازده گانه هر یک از انبیا سنه مذکوره
علی نبینا و علیهم السلام در کتاب جامع الانوار سید هاشم آملی و تاریخ جهان آرای قاضی احمد غفاری
و غیران مذکور است و ایضا تطبیق عالم علوی بعالم سفلی مستدعی آنست که چنانکه هر یک از نجوم سبعه
سیاره را دوازده برج است که بران دوران میکنند هر یک از انبیای سبعه را که مدبر نجوم سبعه اند دوازده
برج ولایت باشد که امور ایشان بران دوران فایده الحق این وجهی است شریف و نکته لطیف
و برین است اتفاق اکثر مشایخ کرام صوفیه مثل شیخ اعظم محی الدین اعرابی قدس الله سره در فتوحات
فرموده که بین الفلک الناسع و التاسع قصر له اثنی عشر برجا علی مثال النبی و الائمة الاثنی عشر علیهم السلام
و شیخ نور الدین آذری این معنی را بنظم آورده آنجا که میفرماید **نظم** چنانکه است فلک را دوازده
ممثال که آفتاب بران دوره میکند مه و سال ٭ بر آسمان ولایت دوازده برج اند ٭ چو آفتاب نبوت
همه بر اوج کمال ٭ فضا چو آمنه روح احمدی میریخت ٭ بریخت زانیه او دوازده ممثال ٭ مثل دوازده ماه
دوازده کوکب ٭ باقتاب نبوت نمودهٔ استقبال ٭ ستارگان سپهر ولایت و شرفند ٭ که ایمن اند
ز نقصان اهتزاز و وبال ٭ ز آفتاب نبوت صدور این انجم ٭ مثال صورت تفصیل آمد از اجمال ٭ و شیخ
کامل سعد الدین حموی قدس الله سره العزیز بعضی از تصانیف خود ذکر کرده که اسم ولی صادق نمی
آید الا بر ائمه اثنی عشر زیرا که غیر ایشان ولی و امام نیستند بلکه ابدال و نقبا و اند و این مضمون را
تلمیذ او عزیز الدین نسفی در اکثر رسایل خود از و نقل نموده و اگر تتبع کتب صوفیه کنند پیش ازین نظر
بجات خواهند یافت و بعضی از الکتب الکفار او صیاء را عدد مذکوره چند وجه مناسب بیان نموده اند
اول آنکه اسلام مبنی است بر اصل شهادتین شهادت وحدانیت و شهادت رسالت و هر یک
ازین دو اصل مرکب از دوازده حرف و امام حافظ آن دو اصل است پس مناسب آنست که عدد کسانی
که حافظ آن دو اصل باشند دوازده باشد همچو عدد اصلین و لهذا آل آنحضرت که ائمه اثنی عشر اند
صلوات با او شریک اند بخلاف آل و اولاد دیگر پیغمبران که چون دین ایشان در معرض نسخ
و زوال بود حفظ آن بر آل ایشان واجب نبود تا در آن معنی با پیغمبر خود شریک باشند و صلوات
بر ایشان واجب مستحب شود یا میگوییم که هر یک کلمات لا اله الا الله محمد رسول الله دوازده حرف اند و این
اشارتیست بخفی با آنکه ذکر ایشان را علیهم السلام دخلی تام است در تکمیل ایمان و اسلام دویم آنکه عدد

نقبای بنی اسرائیل بنص کتاب دوازده است پس سزاوار آنست که عدد حجج که امامت و نقابت امت محمدی
نامند دوازده باشد و همچنین در لیلة العقبه که بیعت بحضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم نمودند دوازده نقیب
بودند سیوم آنکه اسباط و امناء بنی اسرائیل دوازده بوده اند پس مناسب آنست که ائمه هدی که امناء و اسباط
پیغمبر اند صلی الله علیه و آله و سلم دوازده باشند چهارم آنکه نور ولایت را مستنبط و مظهر ابسوی حق می گویند
نور آفتاب و ماه را می نماید خلایق را بمسالک و مضایق و حال نوری که هادی البصارست دوازده
برج است پس مناسب آنست که حال نوری که هادی بصایر است چنین باشد و از همه آنکه شریعت منعوم
میشود و آن اینست که قرار بافته و در احادیث وارد شده که حامل ارض حوتست و حوت اخر بروج است
پس معنی حدیث آن باشد که حامل ارض آخر بروج امامتست که حامل اثقال مصالح ادیان اهل ارض است
تا قیام ساعة و او مهدی است علیه السلام پنجم مبنی بر تمهید دو مقدمه است یکی آنکه حضرت پیغمبر صلوات
الله علیه فرموده که الائمة من قریش و این حدیث نیز دوازده عوضست و حاصل آن اینست که ائمه و اولیای
آنحضرت از قریش اند و از غیر قریش نیستند دیگری آنکه محققان علما و سنت بر آنند که هر که از اولاد
نضر بن کنانه باشد او قریشی است پس اول کسی که صفت قرشیه مراد را ثابت شده و بالاتر از و تجاوز
نمایند مالک بن نضر مذکورست که شریف است تا بدو رسیده و از و بحضرت پیغمبر صلوات الله علیه منحدر
گردیده اگرچه فی الحقیقه شرف قریش از آنحضرت بایشان رسیده پس حضرت پیغمبر مرکز و ایشان باشد
نسبتی و سلسله متقابله قرشیه و امامت و هر یک از آن دو سلسله مانند دو خط اند که از مرکز بمحیط
منتهی شده باشند و منتهای یک خط مالک بن نضر است و منتهای خط دیگر آخر آئمه و اولیای آنحضرت
و هر گاه آخر این خط متصاعد از مرکز محمدی تا مالک دوازده باشد بر این وجه محمد بن عبد الله بن
عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف بن قصی بن کلاب بن مره بن کعب بن لوی بن
غالب بن فهر بن مالک پس باید که اجزای خط منازل از آن مرکز شریف نیز دوازده باشد
و بامام دوازدهم که محمد بن الحسن صاحب الزمان است صلی الله علیه و سلم منتهی شود زیرا که حالت
که دو خط خارج از مرکز بمحیط متفاوت باشند و باطله چنانکه حضرت پیغمبر صلعم منبع شریفست که شرافت قریش
از آن متصاعد میگردد همچنین معدن شرفی است که شرف امامت از آن منازل میگردد پس باید که
ائمه نیز دوازده باشند زیرا که ایشانند خط نازل خط نازل باید که مطابق خط صاعد باشد چنانکه گذشت
و بعضی از متاخرین فرموده اند که اکثر اشیاء نفیسه در آفاق و انفس مشتمل بر این عدد واقع شده و همچنین
اکثر اسماء الله الحسنی پس مناسب که عدد ائمه هدی که از نفایس ودایع خدا یکه از جمله اسماء حسنی او نیز
چنین باشد و تفصیل این مرام آنکه لا اله الا الله دوازده عوضست و همچنین الرحمن الرحیم و همچنین
الحمید المجید و همچنین الرؤف الرحیم و همچنین المنان المنان و همچنین الخالق الباری و همچنین الواحد الکریم

قریشیان مه

علیه السلام

و همچنین الواحد الغفار و همچنین الظاهر الباطن و همچنین التواب الوهاب و همچنین الفتاح الرزاق و همچنین الملک الجلیل و همچنین
المنعم المفضل و همچنین الباعث الوارث و همچنین دیان یوم الدین و همچنین احد و همچنین آدم و همچنین خالقه الله و همچنین
خلیل الله و موسی کلیم الله و عیسی روح الله و محمد رسول الله و محمد حبیب الله و البشیر النذیر و همچنین امیر المؤمنین و همچنین
علی ابن ابی طالب و همچنین العروة الوثقی و همچنین فاطمة بنت محمد و همچنین المجتبی و همچنین الحسین الشهید و همچنین الحسن و
الحسین و همچنین علی بن الحسین و همچنین الامام الباقر و همچنین الامام الصادق و همچنین الامام الکاظم و همچنین علی بن
الکاظم و همچنین محمد بن الرضا و همچنین علی بن الجواد و همچنین الحسن العسکری و همچنین القائم المهدی و همچنین جمیع
الحجة و همچنین عدد هم فی النار و از این اتفاقات آنکه چون پس از خاتم الانبیاء دیگر رسالت نیست بلکه
وصایت و امامت است و وصف لا نبی بعدی احمد دوازده است و امثله این باب بسیارست و کذلک ضرب الله
مثال و الفضل الاعلی و هر طالبان طریق تحقیق و شاربان حق توفیق مخفی نخواهد بود که اگرچه این حدیث جامع انعام
ساقی از سواقی انهار فیض حضرت باقی اسمای خدا صانی وجه اول دلایل لب زلال دانی بر چنین این فایده تفریع جاری
و مفتوح گردانید و بدیشان نکات بوادی حیرت و ضلالت رسانید و اما معتقدان تعصب جنس و بر همان جنس قریش
با وجود آنکه از تشنگی بیقرارند و آب تحقیق در کنار ندارند معلوم نیست که لب بر آن نهند و هوای بتان خود را در آن خطوط
دهند و السلام باتمام رسید برمیگردد و مخالف دین ایمان باختم و این تاز اخت و دگار برجمن کرده اند مجلس اول
در ذکر بعضی از اماکن لطیفه و مواطن شریفه که آنرا بایدی طاهرین و شیعه با اخلاص ایشان اختصاص خاص حاصلست که چون بحسب
تمام عالم بطفیل ایشان مخلوق شده و جمیع از ضرع تخت خلافت حضرت ایشان و اقبال بلکه رصد اقبال حضرت فاطمه زهرا
علیها السلام واقع چنانکه در الحوال فلک مذکور خواهد شد العرش المجید بدانکه شیخ اجل ابو الفتوح رازی در تفسیر خود از
حسن بصری نقل نموده که مراد از عرش و کرسی در قرآن مجید یکی است و روایت میش المجید بن محمد بن یعقوب الکلینی
الرازی در کتاب جامع کافی بر همین دلالت وافی دارد مراد بآن فلک هشتم است که آنرا فلک ثوابت گویند چنانکه
از روایت اصبغ بن نباته که یکی از خواص شیعه حضرت امیر المؤمنین است علیه السلام مستفاد میشود و آن اینست که اصبغ
گفت که از آن حضرت شنیدم که فرمود ان السموات و الارض و ما فیهما من مخلوق فی جوف الکرسی یعنی آسمانها و زمین
و آنچه در ایشانست همه در میان کرسی است و مضمون این کلام موافق است بمقالات حکمای اعلام و مختار
قاضی بیضاوی و امثال اوست از علمای اسلام و آنچه در بعضی اخبار واقعست که السموات و الارض عند
الکرسی الا کحلقة فی فلاة نزدیکست بآن روایت وافی هدایت و بعضی از علما تفسیر برآنند که مراد از کرسی
در قرآن مجید علم واجب الوجود است و بعضی برآنند که مراد از و قدرت اوست و الله تعالی اعلم بحقایق الحال و همچنین
تعریف عرش بر کرسی معلوم میکنیم که عرش عظیم را اختصاصی خاص آن سرور اهل اخلاص حاصلست چه در باب ثالث
از کتاب شفای قاضی عیاض مالکی مذکورست که روی ابن فاتک القاضی عن ابی الحمراء قال قال رسول الله صلی الله
علیه و سلم لما اسری بی الی السماء اذا علی العرش مکتوب لا اله الا الله محمد رسول الله ایدته بعلی الحدیث و در مناقب ابن مردویه

العرش المجید

از ابو سعید خدری روایت شده که قال اتیت ذات یوم قاصدا الی النبی صلعم فقال یا ابا سعید فقلت لبیک یا رسول الله فقال
ان الله عهدا تحت العرش یعنی لاهل الجنة کالیعنی الشمس لاهل الدنیا لا اله الا الله محمد و علی و علی ولی الله و ملخص بیتی است که مولف در بعضی از قصاید خود در مدح
حضرت امیر المومنین علیه السلام نظم نموده شعر کرده بر سر لوح وجود و خوش نقش عرش اعظم نام تو یا اعظم الله و بعضی از علمای اهل سنت که نعوت مذهب را میگذرند بر خدا و رسول میدانند نوشته اند که خاص شیعه ایشان از مثل فضیلت
مذکوره خالی باشند لا یوم از حضرت رسالت صلی الله علیه و سلم روایت نموده اند که قال انی رایت علی ساق العرش لا اله الا الله محمد
رسول الله ابو بکر الصدیق عمر الفاروق و عثمان ذی النورین الحدیث و بر صاحب عقل سلیم و فهم مستقیم مخفی نخواهد بود که این روایت از مخلوقات
شیطان محض افترا و بهتان است و چه گنجایش دارد که خدا تعالی جل شانه اسم سامی خود و نام نامی رسول مطهر را بر عرش مجید نویسد و بدیهی ایشان را مکتوب
نویسد که سالها و عبادات اصنام و کوکب عالم عمر که زائیده بشند دار السلام بهشت عنبر سرشت بیت جهانی که اندر دو بر جای کیمی شاه مان بنی و وجه سیم ابو بدار السلام سلامت اهل اوست از آفات دو بگر وجوه نیز گفته اند
صاحب کشف الغوامض کتاب عز الدین عبد الرزاق بن رزق الله بن ابی محمد حسن بن بشر الاصل مرو صلی المنشر نقل نموده که گفت قال ابن
عباس قال رسول الله صلی الله علیه و سلم لما اسری بی الی السماء رایت علی باب الجنة مکتوبا لا اله الا الله محمد رسول الله علی حبیب الله الطیب الطاهر صفوة الله
فاطمة امة الله علی مبغضهم لعنة الله و از کتاب مناقب الموفق خوارزمی نقل نموده که گفت حدثنی روایت نموده
عبد الله که گفت قال رسول الله صلی الله علیه و سلم اذا کان یوم القیمة یقعد علی ابن ابی طالب علیه السلام علی الفردوس مع صلی الله علیه و آله علی الجنة و نوره و عرش
رب العالمین و من سخطه تفجر انهار الجنة و تتفرق فی الجنة و هو جالس علی کرسی من نور و بحری من یدیه اللئیم لا یکون الا الله العلی الاعلی
براءة و امامیه بولایت اهل بیت شرف علیه فیدخل محبیه الجنة و مبغضیه النار شاید بخشم الله باقی خواهد بود و دوستان خاندان را بهشت
اندازه و دشمنان ایشان را بدوزخ فرستاده است و آنحضرت در جزیی که در ایام حرب صفین گفته اند اشعار مرقوم داشته اند اذا ما حب آل المصطفی
و صاحب الحوض فی یوم القیامة انوی بنی عدنی العلاة قد قال اذا فنی العباد انت المعدن الکرام و من زعم بعد من الامامة
و حضرت امام محمد باقر علیه السلام فرموده شعر نحن علی الحوض رواد و نزود و نسقی و نرد و من ورد منا فاز فلا ظمأ و ما خاب من جاءنا و
و من سکن منا السرور و من سار منا سار و میلاده و من کان خاصمنا فیوم القیمة میعاده یعنی ما ایم حوض کوثر و بر سیدگان
میرانیم و دشمنان را از حوض دور و دستان را بدوزخ میفرستیم حوض را بر آن دوستان که ترک سر شکار شده مگر بر سیدگان و نوشیدگان
از بهشت هر که آمد و بی تشنه شد و هر که شد مان ساخت و بسیار از شادی را و هر که مخالفان کرد اند بدان که بر ما جفا کرد از دیدن دنیا
او ستاره که خلق در حق ما بس در روز قیامت بعد و گاه او که بجزای آن هند و ظاهر در اکثار این حضرت امیر بسیاری آن حوض سلسبیل
حوض تعبیر و شافعی در شهر شهور خود بآن اشعار فرموده و گفته رب بیت من محبة سولی و اعلم عرض آل رسول و اهل بیت
علی سید الاولیاء و حضرت علامه دوانی که بنظر شاعر مذهب بوده و در رباعیات مشهور خود گفته رباعی روز شمار لیانی که
و گر گرگشت حی و حدت و گرش لا یطفیها اصلا ابدا شار بها روز نیست دل عمر از توانی در گرش و از لطایف متعلقه باین مقام آنست که محمود
صاحب فیضا پوری که یکی از اولیای شیعه است در ایام سکونت در ایام سکونت در ایام حج رفته بود روزی شریف مکه در ایام هند در بانی بیت
مانند این حوض که بر کنار آن نشسته ایم مرتبه است و در روز قیامت همه یاران بر همه کوثر آن خواهند
ایستاد و ما را آب خواهند داد و محمود چون آن سخن شنید بیقرار گردیده از جای برخاست و گفت بیت معقول
گوید که حوض کوثر در روز ساقی آن امیر المومنین حیدر است و شمار یک نظر نظر بخواهد داد و دست
مقرر خواهد فرستاد و در کتاب روضه از جامع کافی تفصیل اقسام جنات و اشتمال او بر انواع لذات
و اختصاص او بمومنین و مومنات مذکور است اگر خواهند بآن رجوع نمایند اعراف قال الله
تعالی و علی الاعراف رجال یعرفون کلا بسیماهم الآیة بدانکه اعراف جمع عرف است و آن بلندی
باشد از زمین چون پاره و مانند آن و از اینجا مأخوذ است عرف الدیک یعنی تاج خروس و بنابر
مناسبت مأخوذ منه میرزا قاسم گونابادی در شاهنامه گفته بیت همه برج و باره ز سرتا بفرق
چو تاج خروسان بخون گشته غرق و بعضی از مفسران گفته اند که اعراف باره باشد میان بهشت و
دوزخ چنانکه گفته در کلام مجید و بینهما حجاب و بعضی گفته اند برای آنش اعراف خوانند که مردمان
او مردمان را شناسند و بعضی گفته اند مراد باعراف صراط است و اظهر اقوال مفسرین اهل سنت که
در تفسیر قاضی بیضاوی مجلد و در تفسیر شیخ ابو الفتوح رازی مفصلا ایراد یافته آنست که ثعلبی امام
اصحاب حدیث در تفسیر خود آورده باسناد خود از جبیر بن سعید از ضحاک از عبد الله عباس
که گفت مراد باعراف جایها باشد بلند از صراط و آن مردان که بر اعراف باشند حمزه عبد المطلب و
عباس و علی بن ابی طالب و جعفر طیار ذو الجناحین دوستان خود را از دشمنان بشناسند بعلامتی
خود علامت آن باشد که دوستان بخود ایشان سفید روی باشند و دشمنان ایشان سیاه روی
و ظاهر است که مراد بدشمنان سیاه روی اهل سنت و جماعت خواهند بود که فی الحقیقة اهل سنت و جماعت
یعنی همان راعیان عجل حیدله خوار و داعیان امیه یدعون الی النار که داع جهنمیشان ای اشد الغذا
و تمنای سرنشینان ان شرالدواب است و چه ایشان از ریاضت ظاهر تمام ایشان میدارد
بر مفارق ایشان سگ لعنت می بارد و اگر بعضی از این جماعت خود را از ناصبیان مجاهر امتیاز میدهند
و تهمت محبت اهل بیت بر خود می نهند از مقوله یقولون بافواههم ما لیس فی قلوبهم خواهد بود زیرا
که صفحات وجه و فلتات لسان و جوارح و افعال ایشان بخلاف آن گواهی میدهد تا آنکه جمهور
ایشان در روز عاشورا سرمه شادی در چشم میکشند و بر سم ایام عید مصافحه مبارکباد و تشنیع بزید میکنند
و اکثر ایشان مانند اهل ماوراء النهر و شام بغض حضرت امیر را علیه السلام شرط ایمان و اسلام
میدانند و مبغض او را در روایت احادیث صدوق و ثقه میخوانند و از اصحاب جهنمیان که امام
قوم ناصبی و از اولاد ذو الثدیه خارجی است مشهور است که میگفته الرجل لا یکون مومنا حتی یبغض علیا
قلبا و قاضی ابن خلکان که از اکابر ایشانست در کتاب وفیات الاعیان در اثنای بیان حال

علی ابن هیثم قرشی ناصبی صریح گفته که محبت علی بن ابی طالب با تسنن جمع نمیشود و از اینجا ظاهر شد که اگرچه ظاهر
اجتماعت بدان صورت نیست لیکن باطن ایشان پر از کدورت و کفاهم بهذا فی الدنیا عالا و شنارا
و فی الآخرة نارا و حسارا و شیخ اجل محمد بن یعقوب کلینی در کتاب جامع کافی باسناد خود از حضرت
امام جعفر صادق علیه السلام روایت نموده که آنحضرت فرمود که ابن کوا روزی نزد حضرت امیر
المومنین علیه السلام آمد و گفت یا امیر المومنین و علی الاعراف رجال یعرفون کلا بسیماهم فقال
علیه السلام نحن علی الاعراف نعرف انصارنا بسیماهم و نحن الاعراف الذی لا یعرف الله عز و جل الا
بسبیل معرفتنا و نحن الاعراف یعرفنا الله عز و جل یوم القیمة علی الصراط فلا یدخل الجنة الا من عرفناه و لا
یدخل النار الا من انکرناه ان الله تبارک و تعالی لو شاء لعرف العباد نفسه و لکن جعلنا ابوابه و صراطه و سبیله
و الوجه الذی یؤتی منه فمن عدل عن ولایتنا او فضل علینا غیرنا فانهم عن الصراط لناکبون الحدیث و مؤید
این روایت حدیث عمر بن شبه و دیگر راویان از صحابه کرام در اینکه حضرت امیر المومنین
علیه السلام قسمت کننده جنت و نار است عمر بن شبه روایت کند که رسول علیه السلام امیر المومنین را
گفت یا علی کانی بک یوم القیمة و بیدک عصا اعرج تسوق قوما الی الجنة و آخرین الی النار گفت بنده بجا
که در قومی نگرم که فردای قیامت عصایی از چوب عرج بدست گرفته باشی و گروهی را بهشت میرانی
و گروهی را بدوزخ مقاسمه میکنی که هذا لی و هذا لک هذه فاز من اعدائی و ذریة فاز من اولیائی او را
در آرد که از دشمنانست و این را دست بدار که از دوستانست آنگه گفت و الله که آتش علی را مطیع تر
باشد از آنکه بنده سید شهدا و شافعی گوید سعد علی حبه جنة و قسیم النار و الجنة و وصی المصطفی حقا امام الانس
و الجنة و در خبرست که حارث همدانی امیر المومنین علی را علیه السلام گفت یا امیر المومنین من از ده
حالت می ترسم یکی از وقت نزع دویکی از صراط سوم از راه امیر المومنین او را گفت مترس که دوستان
من آنجا ایمن باشند و هر آنکه دوستان و دشمنان مرا آنجا بینند و من ایشان را بینم و بشناسم و ایشان مرا
بشناسند آنگه این بیتها گفت شعر یا حار همدان من یمت یرنی یا من مؤمن او منافق قبلا یعرفنی
طرفه و اعرفه بنعته و اسمه و ما فعلا و انت عند الصراط تعرفنی فلا تخف عثرة و لا زللا اقول للنار
حین توقف للعرض ذریة لا تقربیه ان له حبلا بحبل الوصی متصلا استعنک
من بارد علی ظمأ تخاف فی الصلاة العلا بذلک عاهد نی الشیعتنا اعطانی الله منهم الاعلا و از جمله حکایات
دایره و آثار سایره که مناسبت تمام باین مقام دارد آنست که ابو الصلت هروی گوید که روزی حضرت
امام همام مهبط وحی و الهام علی بن موسی الرضا علیه السلام بمجلس مامون رفت و او را با جمعی از خلفا
مباحثه افتاد و آخر سوال ایشان این بود که از حضرت رسالت صلوات الله علیه و آله مرویست که
فرمود ندا یا علی انت قسیم الجنة و النار چگونه باشد قسمت بهشت و دوزخ حضرت امام فرمود که قسمت چنان

انکرهم

باشد

باشد که محبت او موجب جنان باشد و عداوت او سبب دخول در نیران پس انقسام اهل بهشت و دوزخ
بر طبق انقسام ایشان در محبت و عداوت اوست مامون و سایر اولیا و اعادی که در مجلس او
حاضر بودند حسن تقریر آنحضرت را تحسین نمودند و زبان در ثنای او گشودند چنانچه ابو الصلت گوید که چون
از آن مجلس بیرون آمدیم حق گفتم یا ابن رسول الله امروز بدیهه نمودی و آن سلیقه را تقریر بسزا
فرمودی و در طهای مردم را زنده ساختی حضرت امام گفت یا ابا الصلت آنچه گفتم بر وفق اصول
و مذهب ایشان گفتم و الا مذهب ما اهل البیت چنانست که فردای قیامت حضرت امیر المومنین بر کنار
صراط که بر شیر جهنم است بایستد و گوید یا نار هذا فاز من اعدائی و ذری ذاک فاز من
احبائی و از جمله فضایح اهل سنت و جماعت آنکه بعضی از علمای ایشان در کتابی که آنرا فضایح الروا
فضض نام کرده گفته که شیعه مفوضه اند زیرا که گویند که خدای تعالی روز قیامت بعضی از کارها را
بعلی ابن ابی طالب مفوض گردانده و انه یقسم الجنة و النار گویند و حال آنکه خدا تعالی میگوید
یعذب من یشاء و یغفر لمن یشاء آمرزم آنرا که خواهم و من عذاب کنم آنرا که خواهم رافضی
علی و چنان کند که ابوبکر و عمر و تابعان ایشان را بدوزخ فرستد و کفتگران ری و کلاه و زان آبرو
جولاهان قم و سنیهان و رابین را ببهشت فرستد و شیخ اجل عبد الجلیل رازی در جواب گفته که
اگر نقیض معنی مذکور باطل باشد قدح در بسیاری از افعال و احکام الهی لازم می آید زیرا که اجماع امت
که باری تعالی را فرشتگان هستند در دنیا و در قیامت که حواله ارزاق عباد و حفظ اعمال مکلفان و حساب
قطرات مطار و مانند آن بدیشانست و همچنین بعضی از امور بفرشتگان رحمت و زبانیه و دوزخ مفوض
است و شریعت و کتاب در دنیا با انبیا و اولیا مفوض است پس این جزء بر از خلق و بسلطنت خدای
تعالی چه خواهد بود و گویا قرآن مجید نخوانده که خدا تعالی امور عظام را در دنیا و آخرت بملایکه و انبیا
و ایمه و علما تفویض فرموده چون امر بمعروف و نهی از منکر و در هیچ یک از آن مشارکت با خدا تعالی
لازم نمی آید ارزاق را میکائیل بجا میدهد و حساب قطرات امطار را اسرافیل نگاه دارد و اعمال را کرام الکاتبین نویسند
و ارواح بکلم عزرائیل باشد و همه اهل اسلام اثبات این احوال میکنند و کسی را مفوض بودن بمعنی که این جزء
توهم کرده لازم نیست اما اگر آنش دوزخ بمذهب حدیث صحیح که سنی و شیعی بر صحت آن متفقند بحکم امیر
المومنین باشد مشارکت با خدا تعالی لازم آید و شیعه مفوضه باشند و چگونه تضعیف کند کسی که از مذهب خود
خبر ندارد و نه از مذهب نیک مسلمانان آگاه باشد نه عرف داند و نه شرع نه لغة و نه اشتقاقات
معانی تا از سر بغض تعصب قلم در میدان بدزبان افکند و پندارد که کسی نیست که آن سود از طبع حشو او را تجربه
زایل گرداند آری تعذیب من یشاء در سنت که عذاب خدای تعالی فرماید اما در دوزخ زبانیه باشند
لواحة للبشر علیها تسعة عشر و فقاده خدا تعالی فرماید اما فرشتگان کنند آتش بحکم خدای تعالی باشد اما در فرمان

مرتضی کنند پس اگر امیر المومنین علی علیه السلام قسیم نار باشد خازن حکم دارد و اگر انصاف میشل آورده اند که
مفوضه چرا نیند که جمیع قرآن قدیم را تفویض کرده بعثمان و امامت را که رکن اعظم است تفویض کرده باختیار امت
بلکه باختیار رعیت و شریعت را تفویض کرده باختیار و استحسان فقها و خدا تعالی را معزول کرده از این
تشغل نا بحقیقت مفوضه باشند پس خواجه چرا باید که لقب خود بر دیگری نهند اما آنچه گفته است که گویند
علی صحابه و تابعین را بدوزخ فرستد و کشتگان ری و دیگر اهالی بلاد را که بدی نام برده بهشت برد
حاشا که این مذهب شیعه باشد بلکه علی بهشت آنرا فرستد که خدا تعالی فرماید بر آن اهل توحید و عدل
و مقران نبوت و امامت و تابعان شریعت باشند از هر شهر که باشند و هر پیشه که کنند بدوزخ آنها را فرستد
که میگذارد این اصول و فروع باشند اگرچه بزرگ صورت و محترم دیدار باشند ان اکرمکم عند الله
اتقیکم الذین آمنوا و عملوا الصالحات هر پیشه و شغل تعلق ندارد و جزا جاء کانوا یعملون بیت الله الحرام
و اورا کعبه نیز گویند بنا بر آنکه بنای آن بشکل مکعب واقع شده است و او بر وجهی که قرآن مجید بآن
ناطق است اول بیتی است که خدا تعالی جهت عبادت و تعبد بندگان خود آنرا وضع فرموده و
جمیع امم سابقه نیز مراسم تعظیم آن بجای می آورده اند و معترف بفضل و تقدم او بوده اند و بیان
آنکه در اصل یاقوتی احمر بود یا غیر آن که حضرت آدم علیه السلام را بمنزله کرسی بود و در وقت
طوفان آنرا باسمان بردند و بعد از آن حضرت ابراهیم علیه السلام مامور شد بوضع بیت و این
موضع که بکه معروف است و آنکه قبل از آن مردم در حج خود بکه که موضع بیت بود توجه مینمودند و
دیگر خصایص و فضایل او در کتاب معجم البلدان و غیر آن مذکور است و بلده بیت الله الحرام را
نیز اختصاصی خاص با امام اهل اخلاص حاصل است زیرا که تولد آنحضرت بموجب اشارت غیبی
و الهام لاریبی در اندرون آن خانه ملائک آشیانه بوده و هیچ زنی و کسی بعد از وی در بیت
الحرام تولد ننموده و این فضیلتی است بی نهایت که حق سبحانه و تعالی آنحضرت را از خانه عنایت بآن
مخصوص فرموده و اظهار کرامت و اعلای نشیبات و امامت او بآن نموده و در کتاب بشایر
المصطفی از زید بن ثعلب روایت نموده که من و عباس بن عبد المطلب و جمعی از بنی عبد الدار نزد یک
خانه کعبه نشسته بودیم که ناگاه فاطمه بنت اسد مادر علی ابن ابی طالب که زنی بود که علی را حامله بود
و آثار زائیدن بر و ظاهر شده بود بزیارت خانه کعبه معظمه آمد و دست بدعا بر آورد که یا رب انی مومنة
بک و بما جاء من عند رسل و کتب و انی مصدقة بکلام جدی ابراهیم الخلیل علیه السلام و انه بنی البیت
العتیق فبحق الذی بنی هذا البیت و المولود الذی فی بطنی الا ما یسرت علی ولادتی زید بن ثعلب گوید که
مقارن دعاء فاطمه دیدم که دیوار خانه شکافته شد و او بخانه در آمد و از چشم ما غایب شد و دیوار بهم
بر آمد و هر چند خواستیم که جهت تحقیق حال قفل در را بگشاییم نگشود و ندانستیم که در آن سری از اسرار الهی بود

بیت الله الحرام

لوار

کفت

و چون چهار روز از آن بگذشت فاطمه بیرون آمد و علی بر دست او و هتف بی فقلت یا فتح علی من تقدمنی
من النساء لان آسیه بنت مزاحم عبدت الله سرا فی موضع لا یحب الله ان یعبد فیه الا اضطرارا و ان مریم بنت
عمران هزت النخلة الیابسة بیدها حتی اکلت منها رطبا جنیا و انی دخلت بیت الحرام فاکلت من ثمار الجنة
و ارزاقها فلما اردت ان اخرج هتف بی هاتف و قال یا فاطمة سمیه علیا فهو علی و انا الله العلی الاعلی یقول شققت اسمه من
اسمی و ادبته بادبی و وقفته علی غامض علمی و هو الذی یکسر الاصنام عن بیتی و هو الذی یؤذن فوق ظهر بیتی
و یقدسنی و یمجدنی فطوبی لمن احبه و الطاعه و ویل لمن ابغضه و عصاه و در این باب سید حمیری رحمه الله
گوید شعر ولدته فی حرم الاله و امه فی البیت حیث غناه بالسعید مهفهفا طاهرة الثیاب کریمة طابت
و طاب کریما و المولد فی لیلة طابت نفوس بحبها و بحب مع القمر المنیر الاسعد یالف فی فرق الفحول
مثله الا ابن آمنة النبی محمد و بنا بر ظهور آن کرامت خاص در باره آن قبله اهل اخلاص بعضی از اهل دل
تولد آن قبله جان مقبل را سر اکحاب طواف آن خانه آب و گل داشته و در آن باب ابن بیت الفقیه در
بیاد کار گذاشته نظم طواف خانه کعبه از آن شد بر همه واجب که آنجا در وجود آمد علی ابن ابی طالب
و از جمله وجوه اختصاص بیت الله الحرام بآن قبله طوایف انام آنست که بامر حضرت پروردگار
دو بار آفتاب وار بر برج دوش سید مختار صعود نموده و جریم حرم محترم را از لوث اصنام و شرک
فرموده بیت چون مه بر آسمان نبوت نهاده پای و اصنام را بکین زده چون سگ بر زمین و
کیفیت واقعه کسر اصنام در مبادی ظهور اسلام بر وجهی است که آنحضرت علیه السلام در بعضی از
احادیث شریفه خود بآن اشارت نموده و فرموده انطلقت انا و رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم
حتی اتینا الکعبة فقال لی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم اجلس لی فصعد علی منکبی و لما اردت صعودی
علی السموات نزل جبرئیل فصعدت فنهض بی و انه قد تخیل لی انه لو شئت لنلت افق السماء حتی صعد
علی البیت و علیه تمثال صفر او نحاس فجعلت ازیله عن یمینه و شماله و من بین یدیه و عن خلفه حتی اذا کنت
منه قال لی رسول الله اقذف به فکسرته فتکسر کما تکسر القوارير فنزلت و انطلقت انا و رسول الله فخفینا حتی
توارینا بالبیوت خشیة ان یلقانا احد منهم و این حدیث را شیخ اجل علی بن بابویه قمی رحمه الله بیست واسطه
از حضرت امیر المومنین روایت نموده و مضمون آن آنست که من با حضرت رسالت پناهی صلی الله علیه
و آله و سلم رفتیم تا بکعبه رسیدیم پس آنحضرت امر فرمودند مرا که بنشین از برای من پس من منکب من بر آمدند
پس قصد کردم که برخیزم آنحضرت ضعف مرا دریافتند از بار بر وجود شریف ایشان بلکه از بار خلقت بنوع
که حق آن بیرون از احاطه شرب است از دوش من فرود آمدند و خود نشستند و فرمودند که بر بالای منکب من
برای فرمان ایشان را بجا آوردم پس آنحضرت از جای برخاستند در آن حال که من بر منکب ایشان بودم
و بتحقیق که اگر در آن وقت میخواستم میرسیدم بکنار های آسمان تا آنکه بر بالای خانه کعبه بر آمدم و بر بام خانه

صورتی چند از مس یا از روی بود و آن چنان بود که کفار قریش جمع کرده بودند پس آنها را از جانب یمین
و از جانب یسار و پس و پیش خانه بر میداشتم و جمع مینمودم تا آنکه قدرت بر همه یافتم پس حضرت سالار پناه
مرا فرمودند که آن صور تها را بیندازیم پس آنها را از بام خانه کعبه بزیر انداختم و همه در هم شکست چنانکه
شکسته میشود شیشه‌ها پس فرود آمدیم از بام خانه و باتفاق آنحضرت میرفتم بر وجهی که سبق میگرفتم یعنی
شد میرفتم تا آنکه بیجان شدیم در خانه خود از بیم ملاقات یکی از مشرکان مکه و از این کلام که از طلقت
اما تا آخر چنین معلوم میشود که این بت شکنی پیش از فتح مکه بود و حکمت در آنکه حضرت رسالت پناهی صلی الله
علیه و سلم امیر المومنین علی را علیه السلام بر دوش مبارک خود برداشتند بر وجهی که شیخ شهید علیه الرحمه در رساله
چهل حدیث از حضرت امام همام جعفر الصادق علیه السلام نقل کرده آنست که حضرت امیر بواسطه منع ابطال
بت پرستی میکند و شرک را برطرف میسازد و مقصود اظهار ارتفاع قدر حضرت امیر است بر خلایق و
نیز اشعار است بآنکه حضرت امیر المومنین علیه السلام معصوم است زیرا که حضرت رسالت پناه حامل وزر
و گناه نشده اند و چون حامل حضرت شاه ولایت پناه شده باشد باید که او از جمیع گناهان پاک و پیراسته باشد
و نیز اشارت است بامت و اعلام ایشان بآنکه حضرت شاه ولایت پناه از ظهر حضرت رسالت تخفیف
می نماید آنچه بر ذمه ایشان است و حضرت امام جعفر صادق علیه و آبائه السلام فرموده اند که حکمت درین
زیاده از آنست که مسطور شد والحق که این کرامتی عظیم است که خدا تعالی آن مهر سپهر ولایت را بایشان شرف
اختصاص داده و درین باب یکی از شعرا فرموده **بیت** مرتضی آنکه شد سدعالی بنی است . اعتنا بیست
که برج شرفش دوش نبی است . و از جمله حکایات مناسب این مقام کلامی است خام ناتمام که جمهور اهل سنت
بآن مشغوف و مغرور اند و در رساله خاص و عام ایشان مذکور و در کتاب مقامات شیخ حسین خوارزمی که
محمود غجدوانی نوشته مسطور است و آن اینست که آن نامحمود بر شیخ عارف صاحب شهود افترا نموده که گفت روزی
در مشهد مقدس رضوی یکی از شیعیان آنجا ملاقات نمودم و با او در اثبات حقیت مذاهب اهل سنت
در بحث و مناظره گشودم بآنکه او گفتم که تو معتقد هستی که کعبه بیت الله است و نیز اعتقاد داری که قبله است گفت
گفت درین چه تردد است که من علت اسلام و لیکن مذهب شیعه را بعضی بی خاطر نشان کرده اند که مذهب خوب
است از آن سبب این مذهب را اختیار کرده ام باو گفتم که چون کعبه قبله اهل اسلام است و آن بیت الله
مقام و قبله حنفی است و مقام شافعی و مقام حنبلی و مالکی هست هرگز شنیده که مقام و محراب شیعی در آنجا
بوده باشد از این استدلال بکن که این مذهب حق نیست که اگر حق بودی این مذهب را در خانه حق مقامی
خواستی بود از این سخن آن مرد شیعی متاثر شده از اعتقاد آن مذهب برگشته مذهب اهل سنت و جماعت
اختیار کرد و مخفی نماند که جواب این استدلال کثیر الاختلال در بیان احوال شیخ مذکور بر سبیل استقصال خواهد
آمد اما خلاصه آن اینست که فرقه ناجیه شیعه امامیه ایدهم الله تعالی بنیه و تخصیص نماز خود بر کنی مخصوص از ارکان

کعبه واجب نمیدانند و بنابرین هر یک از ارکان او که اتفاق افتد توجه می نمایند و در عبادت حضرت
برمصطفی و مرتضی نمی افزایند و حکمت تخصیص کنی مخصوص نمایند و حال آنکه بر وجهی که سابقا مذکور شد شرف
ولادت متقدای ایشان در وسط کعبه بجمیع ارکان آن رسیده و پرتو نور وجود باجود او بر دیوار
آن مکان شریف جنبش کرده بود و دیگر ظاهر است که تقسیم ارکان اربعه اهل سنت از جانب حضرت پیغمبر
صلوات الله علیه و آله واقع نشده و نه از جانب خلفای ثلثه و نه از جانب امیر المومنین و باقی ائمه طاهرین
و نه از جانب ملوک طایفه بنی امیه بلکه بعد از سیصد سال از وفات حضرت پیغمبر صلوات الله علیه
در زمان خلفای عباسی که علی رغم ائمه اهل بیت و شیعه ایشان در مقام ترویج مذهب متعصبان اهل سنت
و جماعت شد و این تقسیم بمقیم اتفاق افتاده و مع هذا در ایامی که خلفای فاطمیه اسمعیلیه بر مغرب شام و
حلب و حجاز و دیگر ممالک عباسیه تولی شدند مدتی مدید هیچکس از اهل سنت و جماعت انکار آنکه معظمه و
مدینه مشرفه نمی توانست یافت و جای آنکه در آنجا مقام خود بر زبان آورند یا نمازی بسلوک نامرغوب
خود گذارند و هیچ صاحب شعوری را در این تردد نیست که اگر انشاء الله تعالی عوامین شرفهما الله
تعالی اشرفا در تحت تصرف ایشان و دولت علیه شاهیه صفویه موسویه در آید و ساحت آن دیار
فایض الانوار از لوث وجود ناممجود متغلبان سلاطین رومیه عثمانیه پرداخته آید هر آینه جمیع ارکان
کعبه معظمه در تصرف شیعه اثنی عشریه خواهد بود و از اهل سنت و جماعت در آنجا کسی ظهور نخواهد نمود القصه این
مقدمات واهیه که آن مرید مردود ناممجود بشیخ مرشد صاحب شهود منسوب ساخته همچنان بی اصلی بیش نیست
که خود در انگشت عجیبه و حیث جاهلیت درهم یافته و ندانسته که برف بسیار را یک باران بیست کند
و شبهه را آنجا اثر باشد که حجت نباشد و هر که آنجا ترش باشد که آب بدست نیاید و الله علی التوفیق

تنبیه در قدیم الایام نام او یثرب بود و رسول صلی الله علیه و سلم آن بلده را مدینه طیبه خوانده اند
و در عجایب البلدان مسطور است که از خواص مدینه طیبه آنست که عزیت بآنجا رسد بوی خوش مشک
و عطر در آن شهر بیشتر بوی دهد از مواضع دیگر و در معجم البلدان مذکور است که مدینه از اقلیم دوم
و در زمین شوره زار واقع است و در خان طرفا بسیار در آن دیار می یابند و آب نخل در زمین ایشان
از چاه است و مدینه را سوری است استوار و مسجد در قریب بوسط آن واقع شده و قبر
مطهر و مرقد منور حضرت پیغمبر علیه الصلوة و السلام در شرق مسجد است و بر آن خانه ایست مرتفع
که میان آن و سقف مسجد اندک فرجه ایست الحال آن خانه مسدود است و در ندارد و مسند احمد
حنبل از خدیفه بن اسید الغفاری روایت نموده که چون اصحاب پیغمبر صلعم بمدینه آمدند بسبب آنکه خانه
نداشتند در مسجد خواب میکردند آنحضرت بایشان گفت در مسجد خواب نکنید که محتلم میشوید
ایشان رفتند و در حوالی مسجد خانها ساختند و در ایامی آنرا بمسجد باز کردند دیگر بار حضرت رسالت پناه

مدینة الرسول صلی الله علیه و آله

معاذ بن جبل ایشان را نشانده و پیغام داد که سد ابواب فایده داد اول بار ابوبکر در جوار شد و باو گفت
که حضرت پیغمبر امر فرموده که از مسجد بیرون روی و در خانه خود را مسدود سازی ابوبکر امتثال آن
فرمان نموده سد باب خانه خود نمود پس عمر را از آن امر خبر داد و گفت سد باب میکنم اما التماس
دارم که رخصت مفتوح روزنه دهند و معاذ التماس او را بعرض رسانید و قبول نفرمود و همچنین
بعثمان و حمزه خبر رسانید و همه قبول کردند و چون هنوز خانه امیرالمؤمنین علی علیه السلام مقرر نشده بود
تردد می نمود که آیا آن نیز داخل آنجا هست یا نه تا آنکه حضرت رسالت صلوات الله علیه خانه که
در میان خانهای آنحضرت بود جهة او نامزد فرمود و گفت که اسکن یا علی طاهر او مطهر او چون این
سخن بعمر رضی الله عنه رسید گفت ای محمد ما را از مسجد بیرون میکنی و کودکان بنی عبد المطلب را در آنجا
ساکن میسازی آنحضرت گفت اگر اختیار بدست من می بود غیر از شما کسی را در آنجا جای نمیدادم
اما بخدا سوگند که آنجا را خدا تعالی باو داده است و عاقبت تو نیز بخیر خواهد بود بشارت ترا
بهشت و همچنان نزدیکی حمزه رضه در غزای احد ثبت شهادت چشید و بهشت عنبر سرشت را دید
و بعضی از خاصه چنین در آن فضیلت بحضرت امیر حسد بردند و در خشم شدند و چون آن مضمون بسمع شریف
حضرت رسالت پناه رسید برخاست و خطبه آغاز نمود و در آن خطبه فرمود که آن رجالا یحسدون
فی انفسهم فی انی اسکنت علیا فی المسجد والله ما اخرجتهم ولا اسکنته ان الله عز و جل اوحی الی موسی
و اخیه ان تبوءا لقومکما بمصر بیوتا واجعلوا بیوتکم قبلة واقیموا الصلوة و امر موسی علیه السلام
آن لا یسکن مسجده و لا ینکح فیه و لا یدخله الا هرون و ذریته و ان علیا منی بمنزلة هرون من موسی
و هو اخی دون اهلی و لا یحل لاحد ان ینکح فیه النساء الا علی و ذریته فمن شاء فهما او دی بیده
نخواهد بود که مردم اصیل مدینه طیبه از سادات رفیع الدرجات و غیرهم همیشه بر مذهب امامیه بوده اند
و آنکه مردم غریب دخیل و نزیل آنجا مذهب دیگر داشته باشند قدحی در مقصود اصلی نمیکند چه ظاهر
است که اعتبار حال آنهاست که پدر بر پدر تا زمان حضرت پیغمبر از اهل مدینه بوده اند و اقتباس
عقاید از حاملان شریعت و پدران خود نموده اند و بعضی از فضلای امامیه در بعضی از رسایل
کلامیه حال ساکنان آنجا را از جهة دلایل حقیت مذهب دانسته و گفته که شک نیست که اهل بیت رسول
صلوات الله علیه و آله اعرف اند بمذهب رسول از غیر خود بعینها که اهل بیت پادشاه اعرف اند بمذهب
او و انزال و افعال او از غیر خود بواسطه شدت ارتباط ایشان باو و بعد ایشان از مباشرت و معاشرت
او و هرگاه اقرب پادشاه اعرف باشد از غیر خود بحال او اهل بلد پادشاه باید که اعرف باشند
بسیرت آن پادشاه و عدل و ظلم و دین و مذهب او و همچنین اهل هر بلدی که اقرب بیلد آن پادشاه

اعرف خواهند بود بحال او از آنها که ابعد اند بواسطه گرفت و سول اخبار او بر نزدیکان و سهولت اطلاع ایشان
بر حال او و چون این اصل ثابت شد که اهل مدینه رسول اعرف اند بمذهب رسول از غیر خود خصوصا که هرگز
البعاد با بعد مدینه بالکلیه خراب نشده باشد و اهل او تمامی فانی نشده باشند و همیشه تا زمان سلسله
اسلاف آنجا باختلاف منتظم بوده و احادیث صحیحه مرغوبه در استحباب مجاورت آنجا وارد گردیده تا آنکه
مالک بن انس بنا بر آن احادیث اجماع اهل مدینه را حجت دانسته و دیگر آنکه نور اسلام در آنجا ظاهر
یافت و ارکان دین در آن دیار بسمت کمال استواری پذیرفت تا آنکه بعضی بنا بر آن گفته اند که
مدینه اشرف است از مکه و چون ثابت شد که اهل مدینه اعرف اند بمذهب رسول الله صلی الله علیه و سلم از
غیر خود و اطلاع ایشان بر اسرار آنحضرت بیشتر از دیگران است و اجماع ایشان بر مذهب مالک
حجت است و دیدیم و دانستیم که مدنی الاصل اند از سادات و اتباع و غنی و فقیر و عزیز و ذلیل بر مذهب
اهل بیت اند و هیچ مدنی الاصل نیست که نه بر طریقه ایشان باشد پس باید که مذهب اهل بیت علیهم السلام
که فرقه ناجیه امامیه بآن تمسک دارند مذهب حق باشد و دیگر مذاهب منکره فاسد و باطل از جهت
عاری و عاطل و فاضل طبرسی در کتاب مکارم الاخلاق گفته که در روی زمین دو شهر بزرگ بوده که
مهبط وحی و مستقر رسالت بوده اند و ساکنان این دو موضع شریف متاصلان ایشان همگی همیشه
شیعی اند و در مکه شیعی زیدی و در مدینه شیعه اثنا عشری و اگر آبای ایشان را معلوم بودی که حق خلافت
از آن صحابه ثلثه بود و وصیت بآنها کردندی و میراث طریقه آبا بدیشان رسیدی چنانکه در شهرهای
دیگر که از آبا بنا رسیده و خاصه مدینه که مدفن اصحاب وی است و ایشان طریقت و حقیقت را بجمیع
بوده شناخته بوده اند و بضرورت هیچکس مذهب خود و فرزند خود نخواهد گذارد و چون اهل این دو شهر
شیعه اند دلیلست بر آنکه حق امیست و حقیقت اهل مدینه بر تبه رضوی یافته که مالک بسیاری از علمای
اهل سنت که نیز اجماع اهل مدینه حجت و مرجع و شراع حرام و حلال و موازین و مقادیر حدود اهل مدینه
را عرف ایشان رجوع کنند پس شهری که بدین صفت شده چگونه شاید که اهل آن شهر کافر یا فاسق یا رافضی
باشند پس باید که شیعه برحق باشند والحمد لله الذی هدانا لهذا وما کنا لنهتدی لولا ان هدانا الله و
و من لم یجعل الله له نورا فما له من نور غدیر خم صاحب معجم البلدان گفته که خم نام موضعی است و
در میان مکه و مدینه در جحفه و بعضی گفته اند که مقدار سه میل از جحفه دور است و خازمی گفته که وادی است
میان مکه و مدینه نزدیک جحفه و در آنجا غدیری است که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله خطبه مشهور در آن
جا خوانده اند و آن خطبه بر وجهی که مشهور رود در السنه مذکور است در حجة الوداع در تعیین امامت و
خلافت حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام واقع شده و در آن موقف و اسفار حضرت سید مختار بود که
در آنجا اظهار نمود آنچه از جانب پروردگار باظهار آن مامور شده بود از قرب وفات و انتقال خود بلا

ظاهر شد

که آنها

غدیر خم

اعلی ایشانرا آگاه گردانید و ان در روز هژدهم ذی الحجة الحرام بود و باقی ذو الحجة و محرم آنحضرت در قید
حیوة بودند و در اواخر ماه صفر بسفر آخرت توجه فرمودند و گویا شاعری در ان واقعه با این کلمه
بیت هرگز گزند ماه صفر این قدر نبود گویا که نسبتی ز محرم گرفته است . و تفصیل قصه غدیر و تقریر ان
بر وجهی که در طریق مخالفان و بعضی از روایات ما واقع شده آنست که چون حضرت رسالت پناه
صلوات الله علیه از حجة الوداع فرمود در وقت پیشین که هوا در نهایت حرارت بود جبرئیل بیامد
و راه او بگرفت و این آیه را بی هدایه آورد که یا ایها الرسول بلغ ما انزل الیک من ربک الآیه پس
در آن وقت همچنین که نزول مسافر در آن وقت متعارف نبود و در چنان هوای گرم که مردم از غایت
گرمی ردای خود را در زیر پای می نهادند حضرت رسول صلوات الله علیه در ان مقام نزول فرمود
و بلال را فرمود تا کنگر کرد و خاک جمع شدند و زیر درخت مغیلان را از خار و خاشاک پاک کردند و از پالان
شتران منبری مرتب ساختند و چادری بر روی آن انداختند و آنحضرت صلوات الله علیه و آله و سلم
بر بالای آن رفته خطبه آغاز کردند و در ان خطبه ذکر نمودند که خدا تعالی مرا امر تبلیغ بعضی از احکام
فرموده و بواسطه قرب بلقای پروردگار و تاکید در تبلیغ آن نموده و در توقف از آن تاکید و عید
فرستاده و در ابلاغ آن وعده عصمت از آسیب مردم داده بعد از آن دست امیر المؤمنین علی
را گرفت و برداشت چنانکه پای هر سر از روی پیغمبر صلی الله علیه و آله السلام رسید و گفت الست اولی بکم من
انفسکم یعنی آیا نیستم من سزاوارتر بشما از نفسهای شما ای مسلمانان قالوا بلی یا رسول الله قال من کنت مولاه
فهذا علی مولاه یعنی هر کسی من بدو سزاوارترم از نفس او این علی بدو سزاوارتر است از نفس او آنگاه
او را این دعا کرد که اللهم وال من والاه و عاد من عاداه و انصر من نصره و اخذل من خذله و در الحق معه حیث
دار و هنوز مردم متفرق نشده بودند که این آیه نازل شد که الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی
و رضیت لکم الاسلام دینا پس حضرت صلوات الله علیه و آله فرموده اند الله اکبر علی اکمال الدین و اتمام النعمة
و رضاء الرب تعالی برسالتی و بولایة علی بعدی آنگاه اصحاب آنحضرت تهنیت امیر المؤمنین علی نمودند
و مشهور است که عمر بن الخطاب باین عبارت تهنیت ادا نمود که بخ بخ لک یا ابن ابی طالب اصبحت مولای
و مولی کل مؤمن و مؤمنة و در طریق اصحاب ما از عبد الله عباس و زید بن علی زین العابدین علیه السلام
منقولست که در حال توجه حضرت رسالت پناه بحجة الوداع وحی نازل شد باظهار فضایل حضرت امیر المؤمنین
علیه السلام و ولایت و امامت و وجوب طاعة او بر کافة انام پس آنحضرت بواسطه مصلحت وقت اقدام
فوزیت امر در اظهار آن توقف فرمود و گفت ای پروردگار اندک زمانی است که این قوم از دین
جاهلیة برگردیده اند و هنوز در اسلام رسوخی پیدا نکرده اند می ترسم که امتثال این امر نمایند و اقوال
ولایت علی ابن ابی طالب نمایند که اکثر عزیزان ایشان در دست او کشته گردیده اند و بنابر این از

رسیده

رسیده اند آنگاه آنحضرت متوجه حج شدند و چون در وقت مراجعت بغدیر خم رسیدند وحی الهی بطریق
ایجاب فوری مشتمل بر غایت مبالغه نازل شد که یا ایها الرسول بلغ ما انزل الیک من ربک یعنی بر سان بر وجه
ایجاب فوری آنچه سابقا نازل شده بود بر تو از امر بنصب علی بن ابی طالب و تو بان مامور بودی
بطریق امر تخییری غیر فوری و بواسطه مصلحت وقت تاخیر آن نموده بودی فان لم تفعل فما بلغت رسالته
و بعد از ان خدا تعالی چند تسلیه و توطین خاطر عاطر حضرت رسالت پناه و عدم مبالاة او از قوم فرموده
که والله یعصمک من الناس و بر عاقل منصف که بر عقل و وجدان خود تهمت نکند مخفی نخواهد بود که طلب
خدا تعالی با پیغمبر خود در آن هنگام وداع دنیا بعد از آنکه تبلیغ اسلام و صلوة و زکوة و صوم و حج
و جهاد و غیر ان از احکام دین نموده بود بقول خود که فان لم تفعل فما بلغت رسالته و نزول حضرت
پیغمبر علیه السلام در زمانی و مکانی که نزول مسافر در ان متعارف نبود و بالا رفتن او بر منبر مرتب از پالان
شتران و گفتن او در حق امیر المؤمنین من کنت مولاه فعلی مولاه و دعا کردن او بر وجهی که مخالفان
ملوک و خلفا نخواهد بود الا جهت امری عظیم ایشان جلیل القدر مانند نصب او جهت امامت و خلافت
نه از برای مجرد اظهار محبة و نفرة و نظایر ان خصوصا که قول حضرت پیغمبر در ان خطبه که الست اولی بکم من
انفسکم صریح است در ریاست دین و دنیا چه اولی بتصرف دیگر از مردم پیغمبر است با امام علیه السلام
و بعد از وقوع این خطبه و بعد از نزول آیه لاحقه یعنی الیوم اکملت لکم دینکم الآیه تا مدت که مراد
از مولی متولی و متصرف در امور مسلمانان باشند نامه و تحف و غیر آن از معانی که در لغة مقرر شده و جمیع
مومنان در ان شرکتند و عارف باصل کلام آنحضرت این میشود که علی ابن ابی طالب اولی بتصرف
است در حقوق مردم و مدبر امور ایشان بعد از من همچنانکه من الحال اولی بتصرفم در ان و معنی
امامت همین است پس بعد از تواتر حدیث مذکور و وضوح حجت او بر وجهی که مسطور شد اقدام
بقدح و منع در ان باتاویل آن بطریق تاویلات عدوان چنانکه صاحب مواقف و امثال او از
متاخران اهل سنت ارتکاب آن نموده اند جایز نمودند و استعداد باتوطد در عصبیت و عناد خواهد بود
و چگونه قدح در ان توانند نمود و وادی انکار آنرا توانند پیمود در حال آنکه نزد جمهور ائمه حدیث بصحت
رسیده بلکه متواتر بمرتبه تواتر و بالاتر گردیده تا آنکه شیخ مفسر محدث عماد الدین ابن کثیر شافعی دمشقی
در تاریخ کبیر خود و در ترجمه محمد بن جریر طبری شافعی ذکر کرده که او را کتابی است مشتمل بر دو مجلد ضخیم
که احادیث غدیر خم را در ان جمع کرده و کتابی دیگر که در طرق حدیث طیر اند کور ساخته و نقل کرده
از ابو المعالی جوینی شافعی که شیخ در امام الحرمین است که او تعجب میکرده و میگفته که مجلدی در بغداد
بدست صحافی دیدم که در بیان راویات خبر غدیر خم بود و در طرف آن مجلد نوشته بود المجلدة الثامنة و
العشرون من طرق من کنت مولاه فعلی مولاه و از ابو علی علایی همدانی منقولست که میگفته که من

آیه بلغ

این حدیث را از دویست و پنجاه طریق روایت نمود و شیخ محمد جزری شافعی را که از نامداران متقدمین
حدیث است رساله است مستقل مشهور که تواتر حدیث غدیر در آنجا از چندین طریق مذکور آورده و بجمله
این جزء هدایت اثر بر غرض انف منافقان متواتر و مشهور و در شیوع و ظهور چون نور بر شاهق طور است
و منکران کسی نبود که اتقن احادیث دور را از حلیه عقل و انصاف معزول باشند و آنچه سابقاً مذکور شد
از توقف حضرت رسالت در تبلیغ امر پروردگار در اول بار بنابر مصلحت روزگار و خوف مناقشه
اغیار مؤید است بدانکه قریش را با حضرت امیر المؤمنین علیه السلام کینه و عداوت بسیار بود و نفس اماره
ایشان بامارت و خلافت او راضی نبود و ثعلبی که از رؤسای مفسرین اهل سنت و امام فن حدیث ایشان است
در تفسیر خود ذکر نموده که بعضی از کینه وران غوایت مصیر بعد از استماع قصه غدیر اظهار کراهیت خلافت حضرت
امیر نمودند بگذر طریقه انکار وحی الهی ران باب پیمودند و تفصیل آن بر وجهی که در تفسیر شیخ ابو الفتوح
رازی مسطور گشته آنست که شخصی از سفیان بن عیینه پرسید که سأل سائل بعذاب واقع للکافرین لیس له
دافع من الله ذی المعارج در شان که فرود آمده و آن سائل که بود که از خدا تعالی عذاب خواست و
خدای تعالی از دور بع نداشت سفیان گفت از من سوالی کردی که پیش از تو از من کسی این سوال
نکرده بدانکه پدرم روایت کرد از باقر علوم انبیا محمد بن علی از پدرش از جدش که چون رسول علیه السلام
بغدیر خم دست علی را گرفت و او را بر منبر برد و گفت من کنت مولاه فعلی مولاه یعنی هر که مرا دوست دارد علی را دوست دارد
منتشر شد و چون خبر بحارث بن نعمان فهری رسید برخاست و بر شتری نشست و روی بلشکرگاه رسول
نهاد و چون رسید از شتر فرود آمد و پای او را بست و روی بخیمه رسول نهاد و رسول علیه السلام
در میان مهاجر و انصار نشسته بود و خطاب بآنحضرت نموده گفت یا محمد امرتنا عن الله ان نشهد ان
لا اله الا الله و انک رسول الله فقبلناه منک و امرتنا ان نصلی خمس صلوات فقبلناه منک و امرتنا ان نصوم
شهر رمضان فقبلناه منک و امرتنا ان نزکی اموالنا فقبلناه منک و امرتنا ان نحج البیت فقبلناه منک
و امرتنا بالجهاد فقبلناه منک ثم لم ترض بهذا حتی رفعت ابن عمک و فضلته علینا فقلت
من کنت مولاه فهذا علی منک ام من الله یعنی ای محمد بیاری و مارا گفتی که سید و شصت معبود را
کنید و بگوئید که خدا یکی است بگفتیم گفتی بگوئید که من رسول اویم بگفتیم گفتی پنج نماز بجای آرید قبول کردیم
گفتی ماه رمضان روزه دارید بدیدیم گفتی زکوة مال بدهید و اگر نیم گفتی حج کنید و نکردیم جهاد فرمودی
بقبول تن ندادیم پس از آن ما بین همه راضی نشدی و بآن اکتفا ننمودی تا آنکه بازوی پسر عمت را گرفتی
و او را بر مردمان برافراشتی و بر ما تفضیل دادی و گفتی هر که من مولی و خداوندگار اویم علی مولا
خداوندگار اوست ما این قبول نکنیم این چیزی است که تو گفتی از خود یا خدا فرموده ترا رسول صلوات
الله علیه و آله در جواب او گفت والله الذی لا اله الا هو ان هذا من الله یعنی بآن خدائی که بجز او خدائی
نیست که این بفرمان خدا کردم و گفتم حارث بن نعمان که این سخن بشنید پشت کرد و بجانب راحله خود
رو نهاد و در آن راه میگفت اللهم ان کان هذا هو الحق من عندک فامطر علینا حجارة من السماء او ائتنا
بعذاب الیم بار خدایا اگر این که محمد میگوید حق است از نزد یک تست بر ما از آسمان سنگ بارا
یا از نزدیک خود عذابی الیم بیار این هنوز تمام نگفته بود که سنگی از آسمان بر سر او آمد و او را بر جای
بکشت و خدا تعالی این آیه فرستاد که سأل سائل بعذاب واقع للکافرین لیس له دافع است که آن
حارث و کفر ولد او که حارث مردود در واقعه غدیر اظهار نمود نه از برای مولی ساختن حضرت امیر
بود بعنوان سببی و نفرت و مانند آن که اهل سنت از روی عصبیت و عناد بران حمل میکنند بلکه بنابر
فهمیدن معنی امامت و اولی بتصرف بودن آنحضرت چنانکه صحابه دیگر که همه از اهل لسان بودند
و مشاهده قراین حال و مقال مینمودند در آن روز فهمیدند و از جمله ظرایف آنست که یکی از
غلاة اهل سنت در بعضی از رسائل خود بر حدیث غدیر ایراد نموده و گفته که چون حضرت رسالت
بر خلافت علی نص میکرد چرا بطریقه دیگر احکام شریعت در میان جمهور اصحاب نکرد تا همه شنیدندی
و بهیچکس انکار نکردی در سفری با بست و بر بالان شتر چنانکه کسی دزدیده کاری کند مدینه کجا بود
و منبر کجا بود و چون این کار نزد شیعه با نبوت برابرست پنهان و بی قباله و گواه نی بایست تا یکی
گوید نشنیدم و یکی گوید حاضر نبودم و دیگری گوید برین چه امامت میخواست و اگر چنان بودی
که ایشان میگویند بایستی که تصریح نمودی و توضیح آن بر وجهی بلیغ فرمودی که این سخن بر همه کس
از خورد و کلان و امیر و کبیر و صغیر مخفی نماندی و طبل خلافت و امامت بی واسطه میزدی چنانکه خدای
تعالی میفرماید ما کان محمد ابا احد من رجالکم ولکن رسول الله و خاتم النبیین و کفی بالله شهیدا محمد رسول الله
و ما محمد الا رسول قد خلت من قبله الرسل یا داود انا جعلناک خلیفة فی الارض یا هرون اخلفنی فی
قومی و چون در واقعه غدیر و دیگر آیات و احادیث که در شان حضرت امیر روایت میکنند
تصریح برین وجه نیست ظاهر شد که قول شیعه باطل است و جواب آنچه در منع ظهور حدیث غدیر گفتند
حضرت امیر گفته از مقدمات گذشته بغایت ظاهر است و اما آنچه گفته که تقریر امامت آنحضرت در
اثنای سفر و بر بالای چنان منبر منافی منصب امامت است جواب آن از شیخ اجل عبد الجلیل رازی قزوینی
علیه الرحمه الطیف او افزوده و فرموده که آن ناصبی غالی بایستی که این اعتراض را اول با خدا تعالی
کند و گوید که در شبی تاریک با دو باران برخاسته بوسای غریب و در بیابان از دور تشنه گوئی که انی
انا الله چنانکه کسی کاری دزدیده کند بی آنکه منبری نهاده باشند و تمام اهل عالم حاضر باشند معنی ندارد
و همچنین ملکه آنکه گذاشته نبی هاشم و سایر قریش را معدوم انگاشته محمد را بر گیری و بکوه حرا بری و با او راز
گوئی چنانکه کسی کاری دزدیده کند وجهی ندارد و اگر تقریر رسالت موسی بشب در کوه و بیابان تقریر

نبوت مصطفی در غار خوانقصان نبوت ایشان میکند تقریر امامت حضرت امیر در میان
بر بالای منبر بالان نقصان امامت او میکنند و اما آنچه گفته است که خدای تعالی اسامی بعضی از انبیا و نام
مصطفی را در قرآن ظاهر کرده است پس چرا نام علی نیز تصریح کرده میگوید که او بعد از مصطفی امامت است
در آن شبهه نماند دیگر باره ناصبی مجروح است از یفعل الله ما یشاء خود بداشته و از ارادت و مشیت خدا
شده و مالک الملک را معزول کرده و چنانکه شیعیان گوید میگوید که چنین می باید کرد و نمیداند که
قیاس امامت در این صورت با نبوت قیاس مع الفارق است که معرفت نبی سمعی است و معرفت امام
عقلی و عجب است که با خدا تعالی منازعت میکند که این شرکی است که مسلمانان را پیش می آری و بر سبیل
اطلاق و اجمال میگوئی اقیموا الصلوة و مصرح نمیگوئی که فریضه چند است و سنت چند است تعیین
وقت نمیکنی و در قرآن آیتی نیفرستی که چند رکعت است و در سفر و حضر چگونه بجا آرند بلکه میدهی میگوئی
اقیموا الصلوة تا امامت مصطفی برسته شوند آنگاه بهمان اسلوب میگوئی و آتوا الزکوة و تعیین نمیکنی
که از چه چیز و چگونه باید داد و من نمیگویم اظهار خلافت باشد شریعت تو فرمانی ورای و اجتهاد با آنکه تا
هفتاد و سه قول مختلف پیدا آید و همچنین در باقی ارکان شریعت پس اگر در سمعیات اجمال و ابهام
روا است تا بعثت مصطفی صلعم عبث باشد و بعد از وی فرق میان عالم و جاهل پیدا آید مسئله امامت چون
عقلیست اگر نام علی تصریح نباشد نقصانی از آن روی نماید چه در عقل عقلا مرکوز است که امام می باید که
جایز الخطا نباشد و قرآن و پیغمبر بیان نماید و گوید که این شخص کی است و دل تو خوش است که نام علی
در قرآن مصرح نیست یعنی نمی گوید که نام دیگران چگونه ظاهر است بلکه هر آیتی که ناصبیان در حق غیر امیر المؤمنین علیه السلام
روایت نزول آن نموده اند بدروغ و تزویر انتصاب است و در تفسیر شیخ ابو الفتوح رحمة الله قصه
غدیر بر وجهی و لیکن بر مسطور گشته که ایراد آن اگرچه موجب تخمی از تکرار است اما چون از قبیل ما لا یسلک
کرده مقصود مشتمل بر فواید و اشارات بسیار است تخم است این مقام از آن فواید و اشارات خالی
ماند و تقریر او اینست که حضرت رسول پیش از توجه بحجة الوداع با تر سایان تخم ان بده هزار حله مصاله فرموده
و حضرت امیر را جهة تحصیل آن علما همین فرستاده بود و چون بموجب امر الهی متوجه حج شد نامه بحضرت امیر
نوشت که من بجانب مکه حج رفتم چون کار خود تمام کرده باشی از راه یمن عزیمت حج مکه نمائی که آن قافله
خواهد شد چون نامه نامی بحضرت امیر رسید آنچه از علما حاصل شده بود برداشت و با قوم خود متوجه مکه شد
و چون بنایه و در مکه بخدمت حضرت رسول رسید و آنحضرت کیفیت احوال از و پرسید گفت یا رسول
الله آنچه فرموده بودی تمام کردم و علما بستدم و در تکها بستم و بسردم و چون نزدیک رسیدم ابر زنی
دیدار تو همین غالب شد بنابران پیشتر از رفیقان خود آمدم آنگاه آنحضرت از حیث کیفیت احوال او پرسید
گفت یا رسول الله شما بمن نوشته بودید که چون حج بکنی من بیت خدا را طواف کنم و گفتم اللهم لبیک لبیک

نزدیک رسید خلیفه روم خود
مقرر ساخت تحصیل تخم حضرت
رسالت مشتاقست و چون

بدان آنچه و پرسید که بیا راندی گفت بی جهل و جهار شتر رسول صلعم گفت الله اگر شارکتنی فی حجتی و هدی با
مشارکت کردی در حج و هدی من نیز شصت شتر رانده ام با اعرام بشتر باز کرده قوم خود را
هر کبر و بنزد من ای امیر المؤمنین عا نزدیک قوم آمد دید که تکهای حله را گشاده و حلها را در بر
کرده اند بر ناب خود خشم گرفت و او را ملامت نموده گفت که چرا حلها را بایشان دادی او
جواب داد که مرا شفاعت کردند و خواستند که تا خوشتر بیاراید و در ان اعوام کرد حضرت
امیر گفت سبحان الله هنوز این حلها حضرت رسول ندیده و نه دیده داشت که را کردی تا انها را بپوشند
و بمنزل سازند آنگاه امر فرمود تا حلها را از ان مردم بستدند و بپوشاندند و در تکها بستند
مردم را ان خوش نیامد از آنحضرت آزرده شدند و چون آنحضرت بیامد و حلها را بخدمت حضرت
رسول تسلیم نمود آنجماعت شکایت حضرت بخدمت او نمودند رسول صلعم گفت علی صواب کرد و چون
ایشان همان الحاح از حضرت امیر می نمودند و سخنان ناملایم می گفتند رسول صلی الله علیه و آله
خشمناک شده بر منبر برآمد و خطبه آغاز نمود و گفت ارفعوا السنتکم عن علی فانه خشن فی ذات الله
غیر مداهن فی دینه زبان از علی بردارید که او مردی درشت در ذات خدای و مداهنه نمیکند در دین
خدای مردم چون خشم رسول و مبالغه او در ان باب بدیدند زبان کوتاه کردند و چون رسول صلعم
بگذارد و در وقت مراجعت بغدیر خم برسید و ان نه منزل بود و مصلاحیت نزول داشت بگذران
منزل طرق بود که مردم پراکنده شدند جبرئیل آمد و زمام ناقه رسول بگرفت و گفت خدا تعالی
میفرماید که اینجا فرود آی تا پیغام بهم ما بپیش قوم بگذاری پیش از آنکه متفرق شوند و هر کروهی
براهی روند و این آیت آورد و بر رسول خواند و منادی در قوم او ازداد که فرود آیند و کس
فرستاد تا آنانکه رفته بودند باز آمدند و آنانکه نرسیده بودند رسیدند و درختی چند بود و درخ
بفرمود تا زیر آن درختان برفتند و رسول آنجا فرود آمد و بفرمود تا پالان اشتران جمع کردند و بر هم
نهادند و چتری بر او افکندند و رسول علیه السلام بر آنجا رفت و در حضور مهاجر و انصار خطبه بلیغ
ادا نمود که آن خطبه معروف مشهور است بعد از ادای خطبه و حمد و ثنای الهی قوم را وعظ و زجر کرد
و ایشان را از قرب ارتحال خود خبر داد و گفت یا قوم نبئت الی نفسی و قد جاءنی منی حقوق مسرعین الملک
یعنی خبر مرگ مرا بدادند و وقت رفتن مرا از میان شما نزدیک آمد و قدوه عیت بر شما ان
اصحب مرا آنجا اندند و نزدیک که اجابت کنم دانی مخالف حکم ما ان فسکتم لن تضلوا کتاب الله و عترتی
اهل بیتی و ان اللطیف الخبیر اخبرنی بانهما لن یفترقا حتی یردا علی الحوض و من در میان شما رها میکنم دو چیز
که اگر شما آن تمسک کنید گمراه نشوید یکی کتاب خدای و عترت من اهل البیت من مرا خدای لطیف خبیر
خبر داده که ایشان از یکدیگر جدا نشوند تا بر کنار حوض پیش من آیند آنگه گفت اللهم عاد من عاداه

برسانیدم من و فضلی دیگر گفت و در عقب آن گفت علی منی بمنزلة هرون من موسی الا انه لا نبی بعدی
علی از من آن منزله دارد که هرون از موسی جز آنکه از پس پیغمبر نیست آنگه گفت اللهم هل بلغت بار خدایا
برسانیدم و فضلهای دیگر ذکر فرمودند که در سیر و تواریخ مشهور و مشروحست و در آخر هر فصلی و رحق
امیر المؤمنین حدیثی میگفت و میگفت اللهم هل بلغت آنگاه امیر المؤمنین را بر بالای منبر طلبید و بازوی او را
بگرفت و برداشت و بر مردمان عرض کرد چنانکه عروس را جلوه دهند تا آنکه مردمان سیدی بفضل
هر دو را دیدند بعد از آن ساعتی خاموش گشت آنگاه گفت الست اولی بکم من انفسکم نه من از شما
اولیتم شما قالوا بلی تقریر نمود تا اقرار کردند و چون اقرار کردند بی فصلی و توقفی گفت بمن گفت مولاه
فعلی مولاه اللهم وال من والاه و عاد من عاداه و انصر من نصره و اخذل من خذله هر که من مولای اویم
علی مولای اوست بار خدایا هر که او را دوست دارد دوستش دار و هر که او را دشمن دارد دشمنش
دار و هر که یاور او باشد یاورش باش و هر که خاذل او باشد مخذولش کن آنگاه گفت اللهم هل بلغت بار
خدایا برسانیدم بعد از آن اصحاب را گفت شنیدید که آنچه خدای تعالی گفت برسانیدم گفتند بلی گفت اللهم
اشهد علیهم بار خدایا گواه باش بر ایشان پس از منبر فرود آمد و چون وقت نماز پیشین رسید نماز بگذارد
و در خیمه رفت علی را فرمود تا در خیمه دیگر رفت بر در خیمه او آنگاه صحابه را فرمود تا فوج فوج میرفتند و تهنیت
او می نمودند و بر او سلام میکردند بامیر المؤمنین تا جمله صحابه و حاضران تهنیت بکردند آنگاه زنان خود را
فرمود تا برفتند و تهنیت کردند و از جمله آنانکه در این باب الطاب کرد عمر خطاب بود که گفت بخ بخ یا علی
اصبحت مولای و مولی کل مؤمن و مؤمنة فرا آمدی مولای مرد و مولای هر مومن و مومنه
شدی و حسان بن ثابت انصاری نیز دیگ رسول الله دستوری ده که در این باب شعری
چند بگویم که خدای پیغمبر بپسندد رسول صلی الله علیه و سلم گفت قل یا حسان علی اسم الله بگو بنام خدای حسان
بر بلندی برآمد و باواز بلند این بیتها انشاد کرد شعر یناد یهم یوم الغدیر نبیهم . بخم و اسمع بالرسول مناد یا
یقول فمن مولاکم و ولیکم . الهک مولانا و انت ولینا . فقالوا و لم یبدوا هناک التعادیا . و لن تجدن
منا لک الیوم عاصیا . فقال له قم یا علی فانني . رضیتک من بعدی اماما و هادیا . فمن کنت مولاه فهذا ولیه
فکونوا له انصار صدق موالیا . هناک دعا اللهم وال ولیه . و کن للذی عادی علیا معادیا . فحقق بها یا رب
البریة کلها . علیا و سماه الوزیر المواخیا . رسول علیه السلام گفت با حسان لا تزال مؤیدا بروح القدس ما نصرتنا
بلسانک و شاعران در این باب اشعار بسیار گفته اند در عهد رسول و بعد از و هیچکس بر ایشان انکار نکرد
اشارة حضرت رسول صلوات الله علیه و آله دو بار علی بن ابی طالب را علیه السلام بر دو گروه عرضه کرد روز
مباهله با نصاری نجران و شنبه عرض کرد از مباهله بمباهله آمدند روز غدیر خم بر دوستان از موافقت و مخالفت
اقوی شیخ محمد بن ابی جمهور در شرح کتاب جمع الجامع گفته که قبول اهل موقوفست بر ولایت و ولایت عاصه اتباع

عرضه کرد

بعد از

بعد از تشریح جمیع احکام علیه فرموده فان لم تفعل فما بلغت رسالته و بنا برین نیز بعضی از کبار شعرا متعرض
صحبت حساب خلق در روز معاد بحضرت امیر المؤمنین حیدر نموده و گفته اند شعر والله لولا حیدر ما کان
الدنیا و لا جمع البریة یجمع . و الیه فی یوم المعاد حساب یا و هو الملاذ فذا المعاد و الفزع . اعزی که در تفسیر مشهور
ابو الفتوح مسطورست که روزی از روزهای غدیر شبلی بخدمت یکی از معروفان علوی رفت و چنانکه
سنت مومنان بود او را تهنیت کرد آنگاه گفت که ای سید میدانی اشارت در آن چه بود که حدیث
پدرت گرفت و برداشت و آنگاه ساعتی سخن نگفت سید گفت نمیدانم شبلی گفت اشارت آن بود
که زنانی که از جمال یوسف پیغمبر بودند زبان ملامت بر زلیخا دراز کردند و گفتند امرأة العزیز تراود فتاها
عن نفسه قد شغفها حبا انا لنراها فی ضلال مبین او خواست تا ملوثی از جمال او با ایشان نماید علی الجمله
و آن زنان را بخواند و در خانه و در بنشاند و یوسف را جامهای پاکیزه پوشانید و گفت از برای ایشان
از در این خانه درآی و از در دیگر بیرون شو ایشان را گفت میخواهم تا این دوست خود را بکهار بر
شما عرض کنم برای دل من هر کس با او بازی پیش آرید گفتند چه کنیم زلیخا هر یکی را کاردی و
ترنجی بدست داد و گفت چون او درآید هر کسی پاره ترنج را ببرید و باو دهید گفتند همچنین کنیم چون
یوسف از در خانه درآمد و چشم ایشان بر جمال او افتاد کارد بر نهاد و ترنج ببرند از غایت دهشت
و حیرت دست خود را ببریدند و چون او برفت گفتند حاش لله ما هذا البشرا ان هذا الا ملک کریم
زلیخا گفت این همانست که شما برای محبت او زبان ملامت در من دراز کردید فذلکن الذی
لمتننی فیه همچنین حضرت رسول علیه السلام اشارت کرد بآن که این همان مردست که اگر در حق
در حق او سخن گفتم و در تصویب رای او کردی سخنم شما را خوش نیامد و زبان ملامت دراز کردید
امروز بگزید تا خدای تعالی رحمت جهت پایه نهاد و چه منزلت داد و فضایل روز غدیر بسیار و
مناقب او بیشمارست و اگر هیچ فضیلتی نباشد او را جز این که خدای تعالی درین روز این آیه
فرستاد که الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی الآیه در فضیلت او کفایتست و از حضرت امام
جعفر صادق علیه السلام روایت کرده که گفت یوم الغدیر عید الله الاکبر و ما بعث الله نبیا الا و له
حرمة و انه عید فی السماء و الارض یعنی روز غدیر عید خدای است عید بزرگ و خدای تعالی هیچ پیغمبر
نفرستاد الا او را معلوم کرد حرمت این روز و عبد الله بن سنان روایت کرد از صادق علیه
السلام که گفت پیغمبران مقدم اوصیای خود را در مثل این روز نصب کردند و درین روز رسول علیه السلام
علی را نصب کرد و بر جای خود بداشت و تفصیل فضایل این روز در کتب زیارات مسطور و شیخ
آن در تفسیر ابو الفتوح رازی مذکورست اگر خواهند بآنجا رجوع نمایند فدک صاحب جمع البلدان
گفته که فدک قریه ایست در حجاز که میان او و مدینه دو روزه راهست بعضی گفته اند سه روزه و آن

او چه فرموده او را

فدک

قریه از کفار خیبر بود که بطریق مصالحه در تحت تصرف آنحضرت درآمده بود و بموجب دین الهی خالصه
حضرت رسالت پناهی شده بود و در آنجا چشمه آب روان و درختان خرمای بسیار بود و مخفی نماند
که این تحدید منافی آنست که صاحب کتاب طرایف باسناد خود از حضرت امام موسی کاظم علیه السلام روایت
نموده که آنحضرت حدود فدک را پرسیدند در جواب گفت حد اول عریش مصر است و حد ثانی دومة الجندل
و حد ثالث تیمه و حد رابع جبل احد از مدینه و لا شک ان صاحب البیت ادری بما فیه و بر هر تقدیر مراد آنکه
که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله در وقت نزول این آیه که و آت ذی القربی حقه آنرا بحضرت
فاطمه علیها السلام بخشیده بود و تا نزد وفات حضرت رسالت در تصرف او بود چون ابوبکر را خلیفه ساختند
وکیل حضرت فاطمه را از آنجا اخراج نمود و چون آنحضرت اظهار نمود که حضرت رسالت آنرا بمن بخشیده ابوبکر
بخلاف قانون شریعت از او گواه طلبید و با آنکه او حضرت امیر و ام ایمن و ام سلمه را بگواهی برد ابوبکر
تصدیق ایشان نکرد چنانکه شیخ جلال الدین سیوطی در تاریخ الخلفا مذکور ساخته آنرا جعل و خالصه خود
ساخت و حال آنکه بی گواه و بینه تصدیق ازواج حضرت رسالت در دعوی جبر نمود و غرض ابوبکر
و عمر از باز گرفتن فدک آن بود که اهل بیت رسالت درویش شوند تا مردم گرد ایشان نگردند و اهمیت
ایشان پریشان و از هم پاشیده گردد چنانچه پیش از آن بموجب نص قرآن که هم الذین یقولون
لا تنفقوا علی من عند رسول الله حتی ینفضوا انظیر آن تدبیر را در بارهٔ حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم
نیز بکار آورده اند و در کتاب طرایف از بعضی اعیان مخالفین روایت نموده که چون فاطمه در رد فدک با
ابوبکر سخن کرد و اظهار نمود که پدر بزرگوار سید ابرار آنرا بمن بخشیده ابوبکر گفت مرا گمان آن بود
که تو بجهت میراث حضرت پیغمبر فدک را متصرف شده و آنحضرت فرموده اند که نحن معاشر الانبیاء لا
نورث ما ترکناه صدقة اما هرگاه آنحضرت قبل از وفات آنرا بتو بخشیده باشند ترا از آن منع نمیکنیم چنانکه
که در باب رد فدک کاغذی جهت او نوشت عمر بن خطاب او را از نوشتن آن منع نمود و گفت او زنی است
بنت از او گواه طلب باید کرد و ام ایمن و اسماء بنت عمیس بحضرت امیر حاضر کرد تا گواهی دادند و ابوبکر
کاغذی در باب رد فدک جهت حضرت فاطمه نوشته بود چون خبر بعمر رسید آن کاغذ را از دست او گرفته
پاره نمود و گفت فاطمه زن علی بن ابی طالب است و او را در آن گواهی نفع خود منظور است گواهی زن
کافی نیست حضرت فاطمه چون کلام عمر را استماع نمود گفت آیا شما از حضرت رسالت نشنیده اید که ام
ایمن و اسماء بنت عمیس از اهل جنت اند و هرگاه چنین باشد چگونه گواهی ایشان باطل خواهد بود ابوبکر و عمر سخن
التفات ننمودند آنگاه آنحضرت زیاده از ادعا و احتجاج برداشته بخانه خود مراجعت نمود و بعد از اندک زمانی
بیمار شد و در آن بیماری بحضرت امیر وصیت فرمود که نگذارد که ابوبکر و عمر بر نماز که ارند و بجنازهٔ او
حاضر شوند و از این تقریر ظاهر میشود که آن ظلم که در بارهٔ فاطمه واقع شد از پیش عمر بود و لهذا گفته اند که

عمر تقدیری است و شاه طاهر علیه الرحمه در بعضی از قصاید خود گفته بیت عدل تقدیری و تقدیر عدالت است
زانکه تحقیق شد این مسئله در باب فدک و در جزء ثانی صحیح بخاری و جزء ثالث از صحیح مسلم مسطور است
که حضرت فاطمه در آن قضیه از ابوبکر آزرده شده بر وی خشم گرفت و بالکلیه از او انقطاع ورزید و در مدت حیات با او
سخن نگفت و چون وفات یافت حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام او را در شب دفن کرد و بر وی نماز
گذارد و ابوبکر و عمر را خبر نکرد بنابر وصیتی که در آن باب کرده بود و روایت است که شخصی از اولاد برادر
از حضرت امام علی بن موسی الرضا علیهما السلام سوال نمود که چه میگوئی در بارهٔ ابوبکر و عمر آنحضرت فرمودند
که سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر پس سائل الحاح نمود در کشف جواب آنگاه آنحضرت فرمودند
که این قدر میدانیم که مارا مادری صالحه بود وفات یافت در حالتی که از ایشان آزرده و خشمناک بود و بعد از آن
او خبری باز رسید که او از ایشان راضی شده باشد و پوشیده نماند که بنابر مراعات آن ظلم و مراعات آن جور
چون خلافت بعمر بن عبد العزیز که صالح بنی امیه بود رسید فدک را با علات سیده او با اولاد حضرت
فاطمه علیها السلام رد نمود و روایت است که معاندان قریش و منافقان شام که در حوالی عمر بن عبد العزیز بودند
با او گفتند که رد فدک با اولاد فاطمه اعتراضی است از تو بر فعل ابوبکر و عمر و طعنی است بر ایشان و نسبت
کردن نسبت افتراء بر ایشان و جور عمر در جواب گفت که نزد من و شما بحضرت رسیده که فاطمه دختر حضرت
پیغمبر بود و دعوی فدک فرموده و در دست او بوده و از شان او نبوده که در روح پیغمبر علیه السلام
گویند یا آنکه علی و ام ایمن و ام سلمه بر وفق دعوای او گواهی داده اند فاطمه نزد من صادق القول است در
هر چه دعوی کند و اگر چه گواه بر آن نداشته باشد و او سیدهٔ نساء اهل جنت است و من امروز رد فدک
بر ورثه او میکنم و بآن تقرب میجویم بحضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله و امید دارم که فاطمه و حسن و حسین
علیهم السلام در روز قیامت شفاعت من کنند و اگر من بجای ابوبکر می بودم و فاطمه نزد من آن دعوی
میکرد تصدیق او مینمودم و در بعضی روایات واقع شده که چون عمر بن عبد العزیز فدک را بحضرت
امام محمد باقر علیه السلام تفویض نمود مردم با او گفتند طعنت علی الشیخین و او در جواب گفت که بهاطعنا
علی انفسهما یعنی ایشان خود را که غصب فدک نمودند ابواب طعن بر روی خود گشودند القصه عمر بن
عبد العزیز بر رغم انف منافقان فدک را بحضرت امام محمد باقر علیه السلام تسلیم نموده و در دست ایشان
بود تا عمر بن عبد العزیز وفات یافت و بعد از آن از خلفای عباسی آنها که تفضیلی و انصافی و صوفی
بحق اهل بیت علیهم السلام داشتند مانند مامون و معتصم و واثق فدک را باولاد حضرت فاطمه علیها السلام
رد نمودند و چون نوبت بمتوکل باطل مآبی رسید آنرا از ایشان گرفته بجام خود داد و بعد از و معتضد رد
آن نمود و کسی باز گرفت و مقتدر رد آن نمود و در کتاب لطایف الطوایف مسطور است که روزی
هارون رشید با امام موسی کاظم علیه السلام گفت فدک را حد و دکن تا بتو بگذارم که میدانم در آن

ظلم بر اهل بیت فتنه است امام گفت اگر حد و دکم چنانچه حق اوست دائم ترا دل بارند هر که بمن باز گذاری
سوگند یاد کرد که میگذارم فرمود حد اول بدن است رنگ هارون ازین سخن بگشت گفت دیگر بگوی
امام فرمود که حد ثانی او بمرقد است رنگ هارون زرد شد گفت دیگر بگو امام گفت حد ثالث او نفیه مغرب است
رنگ هارون از سخن بسیاری گشت از بس که تیره و غلیظ شد و حد قی حدید سر در پیش افکند بعد از ان سر
برآورد و گفت ای کاظم تو حد و ممالک ما را نام بردی یعنی انچه از ممالک در حیطه تصرف من است حق
بنی فاطمه است و بنی العباس غصب و ظلم کرده اند امام فرمود ای هارون من اول ترا گفتم که باین حدود راضی
نخواهی گشت و تو از من نشنیدی بعد ازین قضیه هارون با امام دل بد گرفت و بقصد قتل او میان بست
و روایت است که چون ابا بکر چنانکه از پیش گذشت این حدیث موضوع را که نحن معاشر الانبیاء لا نورث
ما ترکناه صدقه بر حضرت فاطمه علیها السلام خواند آنحضرت در جواب فرمودند که الم یرث سلیمان داود
لقد جئت شیئا فریا و چگونه آنحدیث افترا باشد که موذی باجمال و تقصیر حضرت رسالت در انذار
اهل بیت خود و حال آنکه خدا تعالی فرموده که وانذر عشیرتک الاقربین و قال الله تعالی یا ایها الذین
آمنوا قوا انفسکم و اهلیکم نارا الآیه و با لجمله با وجود صدور این اوامر چون تواند بود که حضرت رسالت
انذار عشیرت خود که بموجب نص صریح واجب بود بکرده باشد و وقایه ایشان
از عذاب نار ننموده باشد و با ایشان نگفته باشد که میراث از پیغمبر نمی برند تا آنکه حضرت امیر المؤمنین
علی و عباس و هیچ یک از بنی هاشم و ازواج خود را از ان خبر نداده باشد و هیچ احدی از ایشان در
حیات حضرت پیغمبر انرا از و نشنیده باشند و هر مرتبه از آن معنی بیخبر باشند که بعضی از ایشان طلب میراث
کنند و بعضی بآن طلب راضی باشند و حرامی را بر خود حلال سازند و خلاصه کلام آنکه عاقل منصف جمال
میداند که مسئله میراث خود را با بوبکر تنها ظاهر سازد و هرگز اظهار آن ننموده باشد هیچ یک از بنی
هاشم و ازواج و بنات خود که با او زیاده از دیگران اختصاص داشتند خصوصا حضرت امیر که شب
و روز با آنحضرت می بود و از آشکار او و نهان او اطلاع داشت و بخواهی او متفرد بود و هرگز نشنیده
دارد که آنحضرت پیغمبری که در قرآن بصفت شفقت و رافت بر مؤمنان مذکور است ترک شفقت
بر مثل دختر و عم و ازواج و سایر خویشان خود فاید و ایشان را از آن مسئله ضروری آگاه نفرماید و از جمله
کلمات ناصواب که ملا علی قوشجی بموافقت امثال خود از ذوی الاذناب در مقام جواب ایراد نموده
آنست که حاکم را نمیرسد که حکم کند بمجرد گواهی یک مرد و یک زن و اگرچه مدعی معصوم باشد و بعلم خود حکم نمیکند
و اگرچه شاهد نباشد و خطای این سخن ظاهر است زیرا که خود فرض صحیح کرده پس معلوم شد نزد حاکم که مدعی
راست میگوید و نیز خود گفت که حاکم بعلم خود حکم میتواند کرد با آنکه حضرت فاطمه امام حسن و امام حسین را
نیز یک گواهی برد چنانکه در مواقف مذکور است و یک گواه و سوگندی مال ثابت میشود و فدک مال بود که حضرت

غیر النساء و متصرف آن بود بی منازعی پس منع او از آن نمودن و گواه از و طلبیدن و قبول گواهان او
نکردن خلاف حق و محض ظلم و ستم باشد و از جمله آنچه دلالت میکند بر آنکه مدعی هرگاه معصوم باشد جایز است
که حکم از برای او کنند بی گواه روایت مشهور است که روزی حضرت رسالت علیه السلام دعوی کرد بر اعرابی
که این اسب را بمن فروخته و اعرابی منکر بود پس خزیمه برو فق دعوی حضرت رسالت گواهی داد و آنحضرت
خزیمه را گفتند که چگونه گواهی دادی و حال آنکه تو در وقت بیع اسب حاضر نبودی خزیمه گفت که من از جانبی
که از خدا و اهل سموات با مرسانی ترا تصدیق میکنم بسبب آنکه علم داریم بصدق و صحت قول پس عطای
علم میدانم که درین دعوی نیز صادق آنگاه آنحضرت او را نوازش فرمودند و شهادت او را بشهادت
دو کس برابر نمودند و شکی نیست در آنکه حضرت امیر المؤمنین علی و فاطمه علیهما السلام بمقتضای آیه تطهیر
غیر ان معصوم اند و اقل مرتبه موجب آیه کریمه که نواصح الصادقین که باتفاق مفسرین در شان
ایشان وارد شده در اقوال خود صادق اند و منزلت ایشان در گواهی و راستی کمتر از خزیمه بن ثابت
نخواهد بود پس باقی ماند مخالف درین مواد الا عناد و مکابره و لداد و اگر مسلم داریم که حضرت فاطمه
دعوی فدک را باثبات شرعی نتوانست نمود میگوییم که چرا شیوه احسان و مروت با حضرت فاطمه
نورزیدند و فدک را بوی نبخشیدند و هرگاه ایشان را میرسید که بمناکات خلافت حضرت رسالت فدک را
جبوه و خالصه خود سازند چرا نمی شد که آنرا آنحضرت فاطمه از روی مروت و احسان واگذارند و خاطر
شریف او را نیازارند مگر فاطمه علیها السلام یک مرتبه کمتر از خواهر خود زینب بود که چون شوهر او ابی العاص
با دیگر کفار در روز بدر گرفتار شدند خلاصی ایشان بفدیه قرار گرفت زینب نیز همراه فدیه دیگران
جهت فدیه ابی العاص مالی فرستاده بود که از انجمله عقد مروارید بود که حضرت خدیجه باو داده بود
و چون حضرت رسالت از نظر بران افتاد متاثر شده با آنکه در ان ایام مسلمانان عسرت تمام داشتند
از ایشان استیهاب مال زینب نمود و اسیران فرمود که آنرا باو باز فرستند و آنجماعت منت بر جان
خود نهاده از طیب خاطر آنرا بزینب بخشیدند چنانچه تفصیل آن در شرح ابن ابی الحدید معتزلی بر کتاب مستطاب
شرح نهج البلاغه مذکور است پس بر تقدیری که ابوبکر فدک را خالصه خود نساخته و در میان مسلمانان
بودی میگفت که تاسی واقعه آنحضرت مصطفی نمود و طریقی که آنحضرت طلب هبه و بخشش مال زینب
صحابه خود نمود او نیز استهباب فدک از برای حضرت فاطمه نماید و چون ابن ابی مروق نمود و در آنحال
فاطمه آنحضرت اصرار کردند اقل مرتبه از مرتبه ابرار و رو نافع صور در اسند جمهور بتقصیر و قصور میگرفتند
و در روز قیامت که خدا حاکم باشد و فاطمه بنت محمد صلی الله علیه و آله و سلم خصم معلومست که حال ایشان چگونه خواهد
بود و در بعضی از روایات واقعست که حضرت فاطمه چون از ابوبکر مایوس شد در ذیل بعضی از مقالات
خود با او گفت فخذها الیک ثم موعدک حوضی فتلقاک یوم حشرک فنعم الحکم الله و نعم الموعد القیامة و الخصم محمد

قبیل فسوف تعلمون و عند الساعة یخسر المبطلون و لکل نبأ مستقر و سوف تعلمون و از جمله تعصبات
هفوات قاضی عضد الجی است آنکه درین مقام از مخدور رسول شرم نداشته و حفظ آب روی ابوبکر
را هم نداشته و جهت رعایت جانب او اکتفا بقدح در عصمت حضرت فاطمه نموده بلکه متراقی بقدح
در عصمت حضرت رسالت نیز گردیده و از جمله واهیات شارح مقاصد آنکه گفته که اگر فاطمه را در فدک
حقی می بود و بر وجهی که شیعه روایت میکنند و حضرت امیر نیز بران می بود بایستی که در ایام خلافت
خود آنرا تصرف میفرمود و جواب این کلام واهی که از روی کمراهی صادر شده در کتب اصحاب
بوجوه متعدده مذکور است از آنجمله آنکه حضرت امام جعفر صادق علیه السلام را پرسیدند که سبب
چه بود که حضرت امیر در ایام خلافت خود در فدک تصرف ننمود و جواب فرمودند که در آن
امر اقتدا بحضرت رسول صلوات الله علیه نمودند که عقیل بن ابی طالب خانه آنحضرت را قبل از
فتح مکه بعقیل فروخته بود و چون فتح مکه شد بعضی از اصحاب در آن اثنا حضرت رسالت را گفتند
که الحال بخانه خود نزول باید فرمود آنحضرت فرمود که مگر عقیل جهة ما خانه گذاشته ما از آن اهل
نیستیم عالی را که از ما بظلم گرفته باشند بآن رجوع نمیکنیم دیگر آنکه ایشان کاره بودند که فاطمه علیها السلام
بعضه چیزی پیش خود دارد و اولاد او بآن چیز مسرور گردند ایشان نیز اقتدا بحضرت فاطمه
کردند دیگر برای دفع جهت تا بر عالمیان واضح شود که گواهی امیر المؤمنین علی علیه السلام برای خود
نفع نبود چنانکه ابوبکر را فرح بر گردد دیگر آنکه چون حضرت امیر در ایام خلافت خود دید که اکثر
مردم حسن سیرت ابوبکر و عمر را معتقد اند و ایشان را بر حق میدانند قدرت بران نداشت که
کاری کند که دلالت بر فساد خلافت ایشان داشته باشد بنا بر آنکه مخالفت قول و فعل ایشان
دلیلست بر آنکه ایشان ظالم بوده اند و لیاقت خلافت حضرت پیغمبر نداشته و حکم نه قدرت
بدان داشته باشد و حال آنکه اکثر اهل آن زمان را اعتقاد آن بود که امامت حضرت امیر
مبنی بر امامت ایشانست و فساد امامت ایشان را دلیل فساد امامت او می ساختند و مشهور است
که حضرت امیر در ایام خلافت خود مردم را از نماز تراویح که بدعت عمر است منع کرده ایشان بفریاد
آمدند و آواز بلند کردند که وا عمراه وا عمراه تا آنکه آنحضرت ناچار مصلحت وقت ایشان را بحال خود گذاشت
و حاصل کلام آنکه آنحضرت را در آن ایام نام خلافت بیش نبود و همیشه بعضه معارضه و منازعه منافقان
صحابه از ناکثین و قاسطین و مارقین که معتقدان سیرت خلفای ثلثه بودند گرفتار بود و همواره
از فتنه ناکثین و قاعد انصار و تخاذل اعوان شکایت مینمودند تا آنکه چون قضیه زمان او از حد گذشت
که الحال بچه طریق قضایای مردم را به پرسیم آنحضرت در جواب فرمود اقضوا بما کنتم تقضون حتی
یکون الناس جماعة او اموت کما مات اصحابی پس پرسید قضایا را بدستوری که در زمان خلفای ثلثه

بروفق آری ایشان می پرسیدند تا آنکه مردم در متابعت من موافقت نمایند یا من نیز بمرم چنانکه
اصحاب و مخلصان شیعه من مانند سلمان و مقداد و ابوذر و امثال ایشان از روی ضرورت و تقیه
روزگار گذرانیده و از این جهان فانی رخت عاقبت برای جاودانی کشیدند و از تألیف منافقان
مخالفان آنست که موفق ابن احمد مکی که در میان ایشان بخوارزم مشهورست باسناد خود از ابن
عباس روایت نموده که قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم یا علی ان الله تعالی زوجک فاطمة و
جعل صداقها الارض فمن مشی علیها مبغضا لها مشی حراما الحدیث و هرگاه تمام ارض در صداق حضرت
فاطمه علیها السلام باشد نزاع کردن ابوبکر و عمر با او در زمین محقر فدک غایة بی مروتی و ظلم و بی انصاف
باشد و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون کوفه از امهات بلاد اسلام است و اول شهری است
که در مبادی فتح دیار عجم باشد و چون ملک از بنی امیه بنی العباس انتقال یافت و اهل کوفه بواسطه
تشیع و محبت خاندان مرتضوی راضی بخلافت اولاد عباس نبودند و در ایامی که منصور عباسی کوفه را
مستقر سریر حکومت ساخته بود نزدیک بآن رسیده بود که کوفیان لشکر او را بر او عاصی سازند و خلل
در قواعد سلطنت او اندازند ناچار منصور از آنجا بیرون آمده طرح بنای شهر بغداد انداخت و
آنجا را دار الخلافه ساخت صاحب معجم البلدان در احوال خراسان آورده که در وقتی که محمد بن عبد الله
بن عباس داعیان خود را بهر جانب میفرستاد بایشان میگفت که کوفه و سواد آنجا شیعه علی و آل اویند
بشما نخواهند گروید و اهل بصره دشمنان و دور از آنجا اند و اهل جزیره خارجیان جلف اند و اهل شام
غیر از آل ابوسفیان و بنی امیه کسی را نمی شناسند و در محبت بنی امیه عداوت ایشان با بنی هاشم راسخ
است اما مکه و مدینه محبت ابوبکر و عمر بر ایشان غالب است لکن بر شما ست که از اهل خراسان غافل
مشوید و ایشان را بجانب ما دعوت کنید که مردم سپاهی اند و دلهای ایشان از تعصب خلفای سابق
خالیست و هنوز با هوای نخلستان و نخل متنوعه متوزع و منقسم نشده و در کتاب احتجاج شیخ طبرسی
علیه الرحمه و غیره مذکورست که چون معویه بعد از وفات حضرت امام حسن علیه السلام در مقام انتقام
از شیعه اهل بیت علیهم السلام شد همگی را از وا نقد ربیه رسید که با اهل کوفه رسید زیرا که اکثر مردم کوفه
شیعه بودند و چون زیاد بن ابیه ملعون اهل آن دیار را می شناخت لاجرم معویه حکومت عراقین کوفه و
بصره را باو داد و آن ملعون شیعه را بدست آورده در تحت هر حجر و مدر میکشت و بعضی را گردن
میزد و بعضی را دست و پای بریده و بار زیاد را بر دار میکشید و قومی را جسمها پر می کند و جمعی را از خانمان
آواره میساخت تا چنان کرد که در آنجا کسی از شیعه ظاهر نماند و شیخ بزرگوار ابو جعفر طوسی طیب الله
مشهده در کتاب امالی باسناد خود از عبد الله بن ولید روایت نموده که گفت در زمان بنی مروان
بخدمت حضرت امام جعفر صادق علیه السلام رفتم آنحضرت از من در قیقان من پرسید که شما چه کسانید

الکوفه

گفتیم از اهل کوفه ایم آنحضرت گفت در هیچ یک از بلاد این قدر دوست نداریم که در کوفه بعد از آن
فرمود که اینها العصابة ان الله بداکم لامر جهل الناس فاجتهدوا و انقضا الناس و باعتموا و خالفوا
الناس و واتفقتم و کذبوا الناس و صدقتموه فاجابکم الله عجبا و اما کم عجبا شاهدا فشهد علی ابی
کان یقول ما بین احدکم و بین ان یری ما یقر به عینه او یغتبط الا ان یبلغ نفسه یکذا و اهوی بیده الی حلقه
قد قال الله عز و جل فی کتابه و لقد ارسلنا رسلا من قبلک و جعلنا لهم ازواجا و ذریة فنحن ذریة الرسول
صلی الله علیه و آله و سلم و بالجمله تشیع اهل کوفه حاجت باقامت دلیل ندارد و سنی بودن کوفی الا
اصل خلاف اصل و محتاج به دلیلست و اگر چه ابو حنیفه کوفی باشد تا آنکه ابن کثیر در بیان احوال جعفر
ابن محمد بن قیلر وزیر عراق گفته و کان یسب الشیخ و بذا کثیر فی اهل تلک البلاد و لا کثر الله امثا
لهم انتهی کلام ابن کثیر لا کثر الله امثاله **حله** صاحب معجم گوید که ان بکسر حاء و تشدید لام بمعنی قومیست که
جایی نزول نمایند و در ایشان کثرتی باشد **حله** نام چند موضع است و مشهورترین آنها حله بنی مزید است
و آن شهری بزرگ است میان کوفه و بغداد که در اصل آن موضع را حاجر معین میگفتند و اول کسی که آنرا
عمارت کرد و در آنجا نزول نمود امیر سیف الدوله صدقة بن منصور بن علی بن مزید اسدی بود و منازل
پدران او پیش از آن در حوالی نیل فرات بود و چون در ایامی که ملوک سلجوقی بعد از خلیفه بکر اشتغال
داشتند او را مال و سپاه و ترقیات بهم رسید در حدود سنه خمس و تسعین و اربعمایه بحاجر معین آمد
و آنجا را که همیشه پر از سباع بود و مضرب خیام اقبال فرمود و باندک روزی عمارت آن نمود و از اطراف
بلاد عراق شد و شعرا در مدح حله اشعار بسیار است و شیخ اهل حله حاجت باقامت ادله بسیاری
از متاخرین فضلا و مجتهدان امامیه از آنجا اند و در تضاعیف این کتاب شطری از احوال ایشان
مذکور خواهد شد انشاء الله تعالی **مشهد و نجف** صاحب معجم گوید که ان در اصل نام بلدی است
در ظهر کوفه که بمنزله سدی بود مر آب سیل از غوالی کوفه و قبر منور حضرت امیر المؤمنین علیه السلام
آنجاست و آن مشهد مقدس را مشهد غروی نیز گویند بنابر آنکه در حوالی آن دو کنیسه بوده که بر سر قبر ملک
و عقیل که مردان قدیمه بن الاهش بودند ساخته بودند و بنابر آن آنرا غریین نام کردند که غری الوزه
کردنست و **نعمان** بن منذر که یکی از ملوک عرب بود چون کسی را میکشت میفرمود تا آن مقتول را
آلوده بخون او مینهادند و بالجمله نجف اشرف همیشه محل حلول اخیار شیعه امامیه و مقر نزول اصحاب و اتقیای
از طایفه علیه بوده و هست و اهالی آنجا از سادات و اتباع از اصیل و وکیل و حملی شیعه امامیه اند
کثرهم الله امثالهم و حشر نافی زمرتهم بحق الحق و اهله و در فضیلت ساکن مشهد مقدس غروی روایات بسیار واقع
است و سید اجل مرتضی رضی الدین علی بن طاوس قدس الله سره را در آن باب کتابی است مسمی بموسوم
بغرة الغری فی فضل ساکن الغری اگر خواهند آنجا رجوع فرمایند **مشهد کربلا** صاحب معجم گوید کربلا بدو موضع است

البلدان

الحله

النجف

کربلا

که حضرت امام حسین علیه السلام در آنجا شهید کردند و در طرف بر کوفه واقعست و اشتقاق او از کربه است بمعنی
زحمة و سختی که در رفتن میان بیشه و می تواند بود که بنابر رخاوت و سستی آن زمین آنرا کربلا نام نهاده باشند و می
تواند بود که از کربلا ماخوذ باشد بمعنی پاک کردن گندم و مانند آن از سنگ ریزه و خاشاک بنابر پاکیزگی آن
زمین از سنگ ریزه و مانند آن و کربل نام علف خاص نیز هست و می تواند بود که بواسطه کثرت آن
علف در آن سرزمین کربلا موسوم شده باشد و روایتست که چون حضرت **امام حسین علیه السلام**
بدان زمین هولناک رسید اسب او بایستاد و هر چند امام علیه السلام تازیانه بر او زد قدم از قدم برنگرفت
امام حسین علیه السلام پرسید که هیچکس میداند که این زمین چه نام دارد گفتند این زمین را ارض غاضریه گویند
امام فرمود که شما نام دیگر داشته باشد گفتند کربلا نیز گویند آنحضرت فرمود الله اکبر ارض کرب و بلا و
هذا هذا این زمین کرب و بلاست این محل ریختن خون ماست و این محط رحال آل عباست **شعر** کربلا نام این
زمین همچنین کربلا بود • اینجا نصیب ما همه کرب و بلا بود • اینجا بود که تیغ بر آل نبی کشند • اینجا بود که ماتم
آل عبا بود • و الحال مشهد کربلا از اعاظم امصار و مجمع اخیار هر دیار گشته و آب روان و باغ و درختان
فراوان گردیده و در فضیلت زمین کربلا و ثواب زیارت مشهد مرقد منور حضرت **امام حسین علیه السلام**
روایات بسیار واقعست که شعرا مضمون اکثر آنها را در سلک نظم کشیده اند مانند این بیت مشهور **نظم**
آنرا که بکربلا گذارست • با آتش و زخش چه کارست • و مانند رباعی ملا فضولی بغدادی **رباعی** آسوده کربلا
بدحالی هست • گر خاک شود بعشق و قدرش پست • بر میدارند و سجده میسازند علی • میگریانند نقش او بر سر
دست بدست • و رباعی با آن هر تعصب و خامی این چند بیت نیز گفته **مثنوی** گردم زدیده پای بی
شهید حسین • هست این سخن بمذهب عشاق فرض عین • کعبه بگرد روضه او میکند طواف • رکن الحجیج
این تر و حون این ابن از قاف تا قاف بر پست اگر امتش آن به که جلد جوی کند ترک شد و شین
دمشق صاحب معجم گوید **دمشق** بکسر اول و فتح ثانی است نزد جمهور و کسر ثانی مستعمل است و آن قصبه
شام است و بواسطه عمارت و وفور نضارت و کثرت آب روان و اصناف میوه و درختان او را
بهشت ابن جهان گفته اند و در زمانی آن خلافت و الظاهر اقوال آنست که آنرا دمشق بن سام بن ارم
بن نوح بنا نموده و او برادر فلسطین و ابیاء و حمص و اردن بوده و هر یک بنای ایشان شهری بنا کرده
و بنام ایشان مشهور شد و از جمله عمارات نفیسه آنجا مسجد بنی امیه است که آنرا ولید بن عبد الملک بن مروان
علیهم اللعنة ساخته و در عمارت و زینت آن مالهای مسلمانان را برانداخته و مقصود او از آن مجرد اظهار
اقتدار و گذاشتن یادگاری بر صفحه روزگار بوده همچنان که در این زمان که دست آثار عبد الله خان
اوزبک بر آن کار نفایس مساجد و رباطهای بر کار سلاطین با صنعت جنتایی را که در بلاد ماوراء النهر واقع شده
خراب میسازد و در موضعی دیگر بالات همان مسجد طرح مسجد دیگر ساده تعمیر می اندازد و بعضی گفته اند که وجه تسمیه

در آنجا

دمشق

سالار ولایت شام دران صرف شده و مردم هرچند زبان طعن دران باب گشودند و او را باسراف و اتلاف
و خیانت در بیت المال مسلمانان نسبت نمودند مؤثر نیفتاد و همچنان در ترصیع و طلاکاری آن مبالغه می ورزید
گوش زد مضمون این قطعه در شان آن از دین بیگانه می شنید شعر سمعتک تبنی مسجدا عن خیانة • و انت
لحمد الله غیر موفق • کمنفقة الایتام من کسب فرجها لکی لا ترنی ولا تتصدق • ولهذا چون نوبت خلافت
بعمر بن عبد العزیز رسید همه آن تکلفات را پسندیده و در رد جواهر و طلای آن به بیت المال اهتمام تام
ورزید و قبور بسیاری از صحابه و تابعین دران سرزمین دفن است اما خلفای عباسی در اوایل دولت
خود قبور بسیاری از بنی امیه را که از بنی امیه بودند یا در مخالفت حضرت امیر المؤمنین علیه السلام متابعت
معویه نمودند از بیخ برکندند و آنچه در آنجا یافتند بسوختند و بباد فنا دادند و موضع آن قبور را شخم زده
مزروع ساختند و در روضة الصفا آورده که بعد از قتل اسیران بنی امیه عبد الله بن علی که عم سفاح بود
فرمود تا گور معویه و سایر ملوک بنی امیه را بشکافند مگر قبر عمر بن عبد العزیز را که تو متعرض بآن نرسانید و در قبر
معویه بغیر خاک پاک چیزی نیافتند و کاسه سر عبد الملک بن مروان بنظر هندگان در آمد و قصور هشام
بن عبد الملک راست کردند همچو جسد و اعضای او از یکدیگر ریخته و جدا شده بود تازیانه بسیار
زدند و بعد از آن جثه او را در آتش سوختند و خاکسترش بباد دادند و از جهد و فاحت اهل سنت و جماعت
که صاحب معجم ذکر نموده آنست که بعد از صد سال که حال آن قبور بدان منوال گذشته بود بعضی از اهل سنت
بکاهی آن قبور مندرسه علامتی نهادند و نعم البدل از سنگ مکلوح ترتیب دادند و تا الحال بزیارت آنها
همت میگمارند و از خدا بتعالی ترفع قبور آنها و شعرا در مدح و ذم دمشق اشعار بسیار است و چون
ذم آن در نظر حقیقت شناسان اهم است بذکر شعری که دران باب اتم بود اقتصار نمود شعر اذا فاخرونا
قالوا امیاه عزیزة • عذاب للطافی سلاف مروق • سلاف ولکن البرحین فرجها • فشار بها منها
الخنازیر تنبق • وقد قال قوم جنة الخلد حلت • وقد کذبوا فی ذلک القال فحرقوا • فما هی الا بلدة حاهلیة • بها کید
الخیرات والفسق ینفق • طعام حرون فخر او زینة • وراس بن بنت المصطفی فیه علقوا • وبالجملة در ایام
حکومت سلطان سیف الدوله بن حمدان که از سلاطین شیعه امامیه بود و همچنین در ایام استیلای خلفای
فاطمیه بران دیار سالهای بسیار انوار ایمان و شیعه تشیع از در و دیوار آنجا می تافت چنانکه شیخ جلال الدین
سیوطی در کتاب تاریخ الخلفا بان اشارت نموده و گفته و فی سنة ستین و ثلثمائة اعلن المؤذنون
بدمشق فی الاذان بحی علی خیر العمل ای جعفر بن فلاح نائب دمشق للمعز بامره ولم یجر احد علی مخالفته
فی ابریج وستین و ثلثمائة و بعدها علا الرفض و فاشی بمصر و الشام والمغرب والشرق و نودی علی صلوة
التراویح من جهة العبیدی و ایضا ذهبی ذهب الله بنوره که از علمای شافعیه شام و قدوه سنیان بعقب
انام است بآن تصریح کرده و در کتاب میزان الاعتدال در شان ابراهیم بن یعقوب السعدی الجوزجانی

از ابن عدی نقل نموده که ابراهیم مذکور شدید النصب بود بمذهب اهل دمشق که عبارت از نصب عداوت حضرت امیر
المؤمنین علی علیه السلام باشد و بعد از آن انکار بر ابن عدی کرده و گفته که نصب در بعضی از اوقات مذهب
اهل دمشق بود همچنانکه رفض نیز در اوقات دولت بنی عبید مذهب ایشان بود لله در که الحال نصب در آنجا
معدوم است و در رفض خفی و مکتوم اما سید اهل فاضل محدث امیر نعیم الدین میر گشاه اصیلی قدس الله
روحه در علوا اهل شام از نصب عداوت اهل بیت علیهم السلام در بعضی از ایام نیز مناقشه فرموده اند
و در رساله این مقام از کتاب میزان بخط شریف ایشان دیده که نوشته اند قلت کان اهل جمیع اهل الشام
ناصبیون ولم یعدم الی یوم الغیبة یعنی در وقت آنچه ذهبی گفته که الحال نصب در ولایت شام نیست بلکه
جمیع اهل شام ناصبی اند و از نصب خالی نخواهد بود تا روز قیامت و مخفی نماند که کلام سید اجل از روی مبالغه
و تغلیب است و الا بر تمکنان ظاهر است که کسان محله خواب که یکی از محلات شامست همگی الحال شیعیان
خالص الاعتقاد اند چنانکه هر کس از شیعیان که در طریق حج بشام میرسد بواسطه موافقت مذهب دران
محله نزول می نماید و مردم شام نزول ایشان را دران محل دلیل تشیع ایشان می سازند و در بعضی
از تفاسیر اصحاب مذکور است که چون کعب الاحبار بشام منتقل ساخت عمر کس فرستاد و گفت
چرا عدیل نمی آئی که مهاجر و انصار رسول در آنجا مجتمع اند گفت در کتب اوایل خوانده ام که شام گنج خدای
است در زمین و خدای را آنجا گنجی است از بندگان موالف گوید ظاهر آن گنج طایفه از بندگان منتخب
اند که در محله خواب می باشند زیرا که گنج در خرابه می باشد والله تعالی اعلم بحقایق الاسرار و ایضا
مصر صاحب معجم گوید که الحال مدینه بزرگ معمور دار الملک و لشکرگاه آنجاست و اول کسی که آنرا بصورت
نموده جوهر غلام معز الدین الله علوی فاطمی اسمعیلی بود و سبب آن این بود که چون کافور اخشیدی
که از قبل خلفای عباسیه والی مصر بود وفات یافت و خط و طلا در مصر فراوان گشت اشراف و اعیان
آنجا رسولان و نامه ها فرستاد از معز الیه التماس نمودند که خود بدولت و اقبال بآن ولایت حرکت
نماید یا از امرای دولت شخصی را که شایسته ریاست باشد فرستد چون معز بر حسن قضیه اطلاع یافت همت
بر تسخیر مصر مقصور گردانید و جوهر مذکور را که سپهسالار لشکر او بود با جمعی از ارباب سلاح و شجاعت
مشحون بانواع اسلحه و اصناف اقمشه که برای اهالی ممالک مصر فرستاد و جوهر در سنه سبع و خمسین
و ثلثمائة بامکنتی هر چه تمام تر بعد از قطع مسالک بمصر رسید و چشم اهالی آن دیار بدیدار او روشن شد و سوء
جوع ایشان بصدقات معز الدین الله تسکین یافت جوهر بر بستان افندی نزول نموده بدستور مرسوم
میان قسطاط و معروف بین الشمس و بنای مسجد که بقاهره معزیه اشتهار یافته مشغول شد و بالجمله زیاده
از سیصد سال در ایام خلافت خلفای فاطمیه العبیدیه الطلوعیه در بر و زور دیار مصر بر طایفه شیعه بود و
اهل سنت و جماعت که فی الحقیقه اهل سنت و جماعت اند مغلوب و مخذول و مطرود بودند چنانکه اسنوی

مصری در تاریخ کتاب مهمات نعمة بان تصریح نموده و گفته که در قدکان هذه الاقالیم غیب است فی جمیع علماء الشیعة
وحطا رجالهم فلما استولی العبیدیون المعروفون بالفاطمیون علیه انتدبوا الی العلماء فقتلوا البعض و نفوا
البعض وعوضوهم بعلماء الرفض واستمر الحال علی ذلک قریبا من ثمانمائة سنة انتهی کلامه و شیخ جلال الدین
سیوطی در مزهر از کتاب تاریخ الخلفاء آورده که الذین قدم عبید الله و بنوه من العلماء والعباد والزهاد
اربعة الاف رجل لیردهم عن التفضی عن الصحابة فاختاروا الموت و در احوال سنه سبع و خمسین
و ثلثمائه گفته که وفی هذا السنة جاء العبیدیون فاحدثوا امورا و قامت دولة الرفض فی الاقالیم المغرب
والمشرق والمصر والعراق وذلک ان کافور الاخشیدی صاحب مصر لما مات اختل النظام وقال الامیر ابو
علی الحسن فکتب جماعة الی المعز یطلبون منه عسکرا یسلمه الیه مصر فارسل مولاه جوهر القائد فی مائة الف
فارس فملکها ونزل موضع القاهرة الیوم واختطها وبنی دار الامارة للمعز وهی المعروفة الآن بالقصرین
وقطع خطبة بنی العباس بالسواد ولیس الخطباء البیاض وامر ان یقال فی الخطبة اللهم صل علی محمد المصطفی
وعلی علی المرتضی وعلی فاطمة البتول وعلی الحسن والحسین سبطی الرسول وصل علی الائمة آباء امیر المؤمنین المعز
بالله وذلک کان فی شعبان سنة ثمان وخمسین ثم فی سبع الآخر سنة تسع وخمسین اذن امیر المؤمنین
علی خیر العمل حی علی خیر العمل فی جامع الازهر فرفع فی رمضان سنة احدی وستین تمام شد کلام سیوطی و
مضمون آن در تاریخ یافعی وغیر آن نیز مذکور است حلب صاحب معجم گوید حلب شهری بزرگ است
بسیار خیر و خوش هواست و از ابن بطلان نقل نموده که در آن جا مسجد جامعی است و شش بیع و چهار
ستانی صغیر و فقها بر مذهب امامیه فتوی میدهند و آب خوردن ایشان از برکهای آب باران است
و بر در حلب نهری است که آنرا عویق گویند و آن در زمستان جاری است و در تابستان آب از دور
آنجا میوه و بقول و نیشکر است مگر آنکه از ولایت شام آرند و نزد باب الجنان مشهد امیر المؤمنین علی
ابن ابی طالب است علیه السلام که آنحضرت را بعضی از صلحا در آنجا بخواب دیده اند و در اندرون باب
عراق مسجدی مؤنث واقع است و در آن سنگی نوشته شده که اعتقاد اهل آن دیار آنست که خط حضرت
امیر المؤمنین است علیه السلام و ابن کثیر شامی در تاریخ خود آورده که در ایام سلطنت امیر سیف الدوله
بن حمدان مذهب رفض در حلب رواجی تمام داشت تا آنکه چون معز الدوله دیلمی بن بویه در بغداد امر فرمود
سب صحابه معهود بین را بر دیوار مساجد بغداد نویسند او نیز در حلب همان امر فرمود و در احوال سنه
سبع و خمسمائه آورده که چون ملک صلاح الدین ایوب از مصر ولایت مصر خاطر جمع کرد متوجه بلاد
شام شد و از آنجا بحلب آمد در ظاهر حلب نزول نمود و اهل حلب مضطرب شدند و اهل حلب در میدان
باب العراق طلبید و با ایشان اظهار محبت و عاطفت کرد و کریمه بسیار کرد و ایشان را بملک صلاح الدین
ترغیب نمود و همگی تعهد موافقت نمودند و رافضی بود شرط نمودند که اذان بحی علی خیر العمل فایده در مساجد

یوسف بن

واسواق آنرا بگویند و آنکه جامع جانب شرقی که جامع اعظم است از ایشان باشد و آنکه اسمای شریفه ائمه
اثنی عشر را علیهم السلام در پیش جنازها بگویند و آنکه هر جنازه پنج تکبیر بخوانند و آنکه عقود در آنکه ایشان بشرف
ابی الطاهر ابی المکارم حمزة بن زهرة الحسینی که مقتدای شیعه حلب و مفوض باشد پس وال آنجا جمیع
ملتمسات ایشان را قبول نموده و ایشان در تمام شهر اذان بحی علی خیر العمل گفتند و بالجمله اهل حلب
اصل شیعی بوده اند و تا اواخر زمان خلفای عباسی بمذهب امامیه اقتدا می نموده اند و ظاهر از آن زمان
که آن ولایت در تصرف سلاطین رومیه عثمانیه افتاده مردم آنجا را بقهر و جبر از مقتضای اصل و ظاهر
باز داشته اند بلکه در باطن ایشان نیز نقوش و عقیده مذاهب باطله نگاشته اند مگر جمعی قلیل که بتایید
الهی موید بعقال تقیه مقید نه مرارت صبر و تحمل میچشند و انظار فرج آل محمد میکشند اللهم صل علی محمد و
آل محمد و عجل فرجهم قصص صاحب معجم گوید که آن بکسر اول و سکون ثانی و صاد مهمله شهریست بزرگ قدیم
مشهور که در میان دمشق و حلب واقعست و در آنجا از مشاهد و مزارات مشهد امیر المؤمنین علی است
علیه السلام که در آنجا بعضی از صلحا آنحضرت را بخواب دیده و در آن مشهد شهریست که موضع انگشت
آنحضرت در آن نمایان است و قبر قنبر غلام حضرت امیر و قبور اولاد جعفر بن ابی طالب رضی الله عنهم
نیز آنجاست و مخفی نماند که اکثر اهل حمص در ایام بنی امیه ناصبی بودند و سبب ضلالت ایشان هر وجهی که از
کتاب فتوح اعثم کوفی مستفاد میشود آنست که معویه شرحبیل بن سمط کندی را که از رؤسای شام بود
اضلال نمود و او اهل حمص را در ورطه شبهه انداخته اضلال ایشان نمود و گفت که علی بن ابی طالب علیه السلام
که امیر مؤمنان بود کشته است و میان امت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم تفرقه انداخته و در بصره
چندین هزار کس از صحابه و تابعین را هلاک ساخته و اکنون روی بشما نهاده و رؤسا را از خاصان
آواره کند و در گرداب بلا و مشقت اندازد می باید که در مدافعه و مقاتله او با معویه موافقت کنید
و در دفع شر او از خود اهتمام تمام واجب دانید لاجرم اهل آن دیار بسخن او فریفته شده با معویه موافقت نمودند
و بعد از آن چون حق بر ایشان ظاهر شد از مذهب باطل سابق برگردیدند و بمذهب شیعه گرویدند و موید
این مقال است آنکه صاحب معجم گفته که از عجایب آنچه من در حمص دیده ام از فساد آب و هوای آنجا
که عقل را نیز فاسد میسازد آنست که بدترین مردمان در عداوت حضرت امیر که در حروب صفین با معویه
همراه بودند اهل حمص بودند و بیشتر از همه کس در مقاتله آنحضرت مبالغه داشتند و چون آن حروب منقضی
شد و مدتی بر آن نگذشت کلی از غلاة شیعه شدند تا آنکه بسیاری از ایشان تقصیر کردند و صلحای ایشان الی الآن
که سب سلف میکنند پس در هر روز و هر مرتبه ملزم خلال بوده اند و زمانی بر ایشان نگذشته که بر صواب بوده
باشند انتهی کلام صاحب معجم و بر هیچ عاقل عجب نیست که لعین فی الاول قارورة کسرت فی الاسلام زیرا که
سابقا از کتاب میزان ذهبی نیز نمانده این در باره اهل شام نقل افتاد و آنکه گفته که در هر روز هر مرتبه ملزم صواب

حمص

وصار

مقبول و اند علی الاطلاق صواب نیست و هر که اعتبار را بر صواب نداند قابل خطاب نیست چنانکه در بعضی
از فصول و ابواب این کتاب تحریر از عیار تمیز میان این طایفه غالیجناب سبحان ذوی الاذناب بسمع
ارباب الصواب خواهد رسید و بالله التوفیق والتأیید **موصل** بفتح میم و ضم ان غلطی است مشهور صاحب معجم
گفته که آن یکی از قواعد بلاد اسلام است و او را باب عراق و مفتاح خراسان گفته اند و بواسطه آن او را
موصل نام نهاده اند که وصل کرده است میان جزیره و عراق یا میان دجله و فرات و بعضی گفته اند که ملکی که
آنرا بنا کرده موصل نام داشته و اول کسی که آنرا احداث نمود زواید ابن جور استقام داشت و
نام آن در زبان فرس نوذار شیر بود و بعد از آن در زمان اسلام مروان حمار آنرا عمارت کرده
محکم بامصار کبار ساخت و در آنجا آب روان و باغ و درختان اندکست و گرمای آنجا بغایت گرم
و سرما بغایت سرد است و بالجمله در اکثر ازمنه خصوصا ایام سلطنت آل حمدان اکثر اهل آن دیار شیعی بوده
و تا الحال بمحلی از آن شیعی مذهب اند و در ایامی که امیر علاء الدوله در رعایت کسی از جانب پادشاه
صاحب قران مغفور حاکم و زفول بود اظهار مخالفت نمود و آخر بروم رفت و سلطان سلیمان والی روم
او را حاکم موصل ساخت چون سه ساله در ماه عاشورا میان دو محله سنی و شیعی که در موصل بود جنگی
واقع می شده و در ایام حکومت میر علاء الدوله مذکور که شیعی مذهب بود شیعه موصل مستظهر گشته بنا بر جور
آنکه در جنب اهل سنت و جماعت اندک بودند در بعضی از ایام محرم تعبیه مقاتله اهل سنت و جماعت نمودند
و چون اهل سنت بوی برده بودند که عوات شیعیان درین مرتبه بنا بر استظهار بواقعه نهضت جالی
مذکور است تال بسیار دادند که حاکم در میان ایشان مدخل نماید علاء الدوله آن مال از ایشان گرفت
و در وقت تلاقی آن دو طایفه جمعی کثیر را در لباس اهل آن دیار مسلح ساخته بجد و شیعیان فرستاد
در آن واقعه زیاده از هزار کس از اهل سنت را تیغ بیدریغ گذرانید آخر بقیه السیف سنیان موصل
نزد سلطان سلیمان والی روم بشکایت رفتند و تعصب علاء الدوله را در تشیع و اعداد او را با شیعیان در آن واقعه
بعرض رسانیدند تا آنکه والی روم او را از آنجا عزل نمود و بحکومت بعضی از دیار عراق عرب فرستاد
باب الکرخ صاحب معجم گفته که محله کرخ اول در وسط بغداد بود و دیگر محلها بآن متصل بود اما در این زمان
آن محله ایست جدا و در میان خرابه واقعست و در حوالی آن عمارتست اما بآن متصل نیست و در میان
شرق و قبله آن محله باب البصره است که مردم آن همه سنی حنبلی اند و مسافت میان این محله و باب
الکرخ بقدر یک میدان اسب است و در جنوبی باب الکرخ محله ایست که معروفست بمحله طاهر و مردم
آن محله نیز سنی حنبلی اند و از بسیار قدیم باب الکرخ محله ایست که از اباب الطول گویند و مردم این محله
نیز سنی اند و اهل کرخ همگی شیعه امامی اند و در میان ایشان هر کس سنی پیدا نمی شود و صاحب تاریخ
مصر در وقایع سنه احدی و اربعین و اربعمایه تقریب ذکر فتنه که در بغداد میان شیعیان و سنیان واقع

شده

شده گفته که اهل کرخ طایفه اند که بر سب صحابه معهود دین نشو و نما یافته اند و از غایت کثرت جمعیت
حکم خلیفه بغداد بر ایشان جاری نمیشود زیرا که سلاطین آل بویه که بر خلفا مستولی بودند حمایت
آنجماعه بواسطه مشارکت مذهب مینمودند و ابن کثیر شامی در کتاب تاریخ خود گفته که در سنه
احدی و خمسین و ثلثمایه از روافض یعنی اهل کرخ بر در خانه های بغداد لعن معویه بن ابی سفیان را
صریح نوشته و لعن و طعن آنکسی را که فدک را بغصب از فاطمه گرفت و مراد بآنکس ابوبکر است
و لعن آنکس را که عباس را از شوری اخراج نمود و مقصود از آن عمر است و لعن آنکس را که ابوذر را
از مدینه اخراج نمود و مراد از این عثمان است و لعن آنکس را که از دفن کردن امام حسن پیش جد او منع
نمود و مراد از آن مروان حکم است و چون این خبر بعز الدوله رسید او را خوش آمد و تعزیر آن
نمود و مؤلف گوید که مراد از زمان دفن حضرت امام حسن علیه السلام زمان مروان است بلکه مقصود
اصلی از آن عایشه است که مرفتنه آن ظالم او بود و همچنین ابن کثیر مذکور گفته در محرم سنه ثلث
و ستین و ثلثمایه نزاعی واقع شد میان اهل سنت و رافضه و اهل سنت غالب آمد بعضی از خانهای
الکرخ را سوختند و چون غلبه اهل سنت بود یک ابو الفضل شیرازی سنی بود که وزیر عضد الدوله و بختیار
معز الدوله بود بتعصب جانب سنیان میگفت عضد الدوله او را از وزارت عزل نمود و
محمد بن قتیبه را بجای او نصب نمود و در احوال سنه ثلث و ستین و ثلثمایه گفته که در محرم این سال فتنه
عظیم واقع شد در بغداد میان طایفه شیعه و اهل سنت و جماعه بسبب آنکه اهل سنت نیز از روی
تعصب و جهل نی را عایشه نام کرده بودند و او را بر شتری سوار ساختند و یکی از مردان خود را زیر پا
کردند و دیگری را طلحه و با جمعی بسیار بر سر شیعیان باب الکرخ رفتند و گفتند که ما اصحاب جمل و
با اصحاب علی ابن ابی طالب مقاتله میکنیم تا آنکه خلق بسیار از طرفین کشته شد و مردم دست
تاراج شهر بغداد بر آوردند و خلیفه بصد جهد تسکین آن فتنه نمود **حویزه** صاحب معجم گوید تصغیر حوزه
بمعنی گرداگرد آورده شده و آن موضعی است که آنرا حیازت نمود امیر دهیس بن عفیف اسدی در
ایام خلافت الطایع بالله و با قوم خود در آنجا نزول نموده خانها ساخت و گفته که ابن دهیس از آن
دهیس است که از بنی مزید بود و بنای شهر حله نمود اما از همان طایفه بود و گفته اند این موضع میان
واسط و بصره و خوزستان واقعست در میان بطایح و در میان بطیحه گفته که بطیحه بطایح است
و بطیحه و بطیحی را معنی واحد است که آن همین شدن آب سیل است بر روی زمین و بطیحه در وجه
تسمیه بطایح واسطه همین معنی است زیرا که آب در آنجا بر زمین مستولی شده و منبسط گردیده
و بطیحه واسطه زمین است و سیع واقع در میان واسط و بصره که در اصل قریها بود و بهمه یکدیگر متصل
معمور و چون در ایام گرمی پر و نیز آب دجله طغیان بسیار نمود و فرات نیز بخلاف عادت زیاده

شد از بستن راه او عاجز آمدند لاجرم آب در آن سرزمین راه یافت و آن قری را فرو گرفت
و مردم از آنجا جلا نمودند و چون آب کم شد و کسری عزم عمارت آن نمود متقاضی اجل مهلت ندادند
بیزدیه که بعد از دیاد شاه شد بواسطه قلت مدت سلطنت فرصت تعمیر آن نیافت تا آنکه دولت اسلام
ظاهر شد و عجم را اشتغال بحرب و ادارکی پیش آمد و مسلمانان را در میادی حال مهارتی در عمارات
زمین نبود لاجرم مدتی آن موضع آن خراب مانده بود و چون دولت اسلام استقرار یافت و احوال
بطایح نزد سلاطین اسلام مذکور شد عمال را بکشتی نشانده بآن موضع فرستادند و ایشان در میان آن موضع
بلند بیاد دیدند که آب بآنجا نرسیده بود و صلاحیت عمارت و زراعت داشت پس در آنجا فرمان شد
و جمعی در آنجا ساکن شدند و بزرع مزروع ساختند و در اوایل ایام آل بویه جمعی از دیالمه که قوم ایشان بودند
بر آنجا مستولی شدند و آب و نیستانهای آنجا را قلعه خود ساختند و از اطاعت سلطان بیرون رفتند و چون
دولت دیلم منقضی شد و بعد از ایشان دولت سلجوقیه نیز منتهی گردید و خلفای عباسی را قدرتی
بهم رسید آن بطایح در حوزه حکم ایشان درآمد مؤلف گوید که بنابر آنچه ظاهر شد که متوطنان آن دیار
در بعضی اوقات طایفه دیلمیان بوده اند و در بعضی از منه طایفه از بنی اسد در آنجا توطن نموده اند
و این هر دو طایفه شیعه امامیه و از مخلصان علاوات علویه اند و در ایام سید محمد بن سید فلاح
موسوی واسطی که تلمیذ شیخ اجل احمد بن فهد الحلی الامامی قدس الله روحه بود بمیان آن قوم رفت
و ایشان بمقتضای صفای عقیده او را بر خود حاکم ساختند و او آنجا را که الحال بمشعشع موسوم اند
تربیت نموده باندک روزی استعداد سلطنت بهم رسانید و جمیع ولایت خوزستان و جزایر
بسیاری از عراق عرب را در تصرف خود درآورد و از آن زمان مذهب امامیه در سایر بلاد خوزستان
انتشار یافت و تشعشع تشیع بر رونق بازار آن ولایت نافذ و تا الحال حکومت اکثر آن دیار با اولاد
سید محمد مذکور منوط و مربوط است انشاء الله تعالی شمه از مآثر ایشان در این کتاب مذکور خواهد
شد جزایر خوزستان از بعضی ثقات شنیده که مشتمل بر صد و شصت موضع است و دار الملک آن
مدینه نام دارد و محصول آنجا برنج و خرما و ابریشم است و نارنج و لیمو و انگور نیز در آنجا بسیار است و
مرغ و ماهی بمجاز از مرتبه تناهی است و جمیع اهل آن دیار بمذهب امامیه اند و بحکم مداوم و مواظبت فرایض
و سنن شرعیه اند و شرب خمر و زنا و لواطه و قمار و مانند آن از فنون در میان ایشان مفقود است
و تعدی ایشان در مالیات بمرتبه ایست که زکوة مال خود را بگروه بی غرورتی در خانه خود نگاه نمیدارند
و آنرا حمل نموده هر جا که اصلح و اوفق مقتضای امامیه آن دیار باشد می برند و تسلیم ادمی نمایند که او
بمستحقان رساند اما با وجود این همه طاعات و عبادات در خون ریختن بی اعتبار نه و خود را از آن
معاف نمیدارند زیرا که اکثر اوقات در میان قبایل آنجا حرب و کارزار واقع میشود و در آن حروب خلق

بسیار

بسیار بقتل میرسند و در ایام پادشاه مغفور که عراق عرب و بصره در تصرف سلاطین رومیه عثمانیه بود
بعضی از مواضع جزایر نیز بواسطه سوء موافقت قبایل آن دیار بتصرف رومیه درآمد و آخر مرتد
مخالف باهم موافق شدند و من صحیح راه تصرف ایشان در آن دیار نداده اند و از بعضی ثقات شنیده که
در جزایر زیاده از سیصد هزار کمان دارد و تفنگچی بهم میرسد و حکمی قوی هیکل و در نهایت قوت و توانایی
اشجاعت و دلیری اند و اهل فضل خصوصا حامیان مذهب امامیه در آنجا بسیار اند مخفی نماند که صاحب مجمع البحرین
این جزیره را [illegible] در باب جزایر ذکر نموده و در باب دیگر نیز بنای علیحده آنرا یاد نموده و ظاهرا
آنرا در بطایح جزیره که سابقا مذکور شد داخل میدانند جزایر بولایت جزیره متصلست و در آبادی
و زراعت و مشرب و مذهب متفق و متماثل اند شوشتر صاحب مجمع گوید که آن در این زمان اعظم بلده
ایست در خوزستان و قسترمعرب اوست و بعضی گفته اند که وجه تسمیه او بشوشتر آنست که یکی از بنی عجل که
او را شوشتر نام بود آنجا را فتح نمود و بنام او موسوم گشت و این روایت چندی نیست و صحیح آنست که حمزه
اصفهانی گفته که سوس بالهمال بسین مهمله بلده ایست در خوزستان قریب شوش بالعجم شوشین معنی
آن در زبان عجم خوب و نیکوست و چون بلده شوشتر را بنا کردند بنابر زیادتی خوبی و لطافت آب
و هوا او را باین نام کردند و دلالت زیادتی تا و را در کلام ایشان بر معنی زیادتی مطرد است چنانکه
دلالت صیغه افعل بر آن در لغت عربی مطرد است و ایضا حمزه گفته که سوس بالشکل بازساخته اند شوشتر
را بالشکل آب و جند شاپور را بالشکل رقعه شطرنج و در خوزستان انهار بسیار است و اعظم انهار
شوشتر است که ملک شاپور شادروان آنرا ساخت تا آب آن مرتفع شد و در اندرون شادروان
در مکان رفیع واقع شده جاری گردید و این شادروان از عجایب بناهای عالم است و طول
آن نزدیک بیک میل است و آنرا از سنگ و نوره و عمود آهنی آهن مرتب ساخته اند و
فاصله های آنرا بسرب مسدود گردانیده اند و گفته اند که در عالم بنایی از آن محکم تر نیست و ابن
مقفع گفته که اول شهری که بعد از طوفان نوح بنا نمودند شوش شوشتر بود و بانی آن معلوم نیست
و در شوشتر قبر براء بن مالک واقعست که در وقت فتح آنجا شهید شد و در آنجا جماعه و علما بسیار
قبضی می یافتند و از اهل شوشتر است سهل بن عبد الله بن یونس بن عیسی بن عبد الله شیخ صوفیه
که بصحبت ذو النون رسیده و صاحب کرامت بوده و در سال دویست و هشتاد و سه در بصره وفات
نموده و در بعضی از تواریخ مذکور است که چون شاپور ذو الاکتاف بر وجهی که در مقام خود تفصیل یافته
قیصر روم را اسیر کرد بعد از آنکه او شاپور را اسیر کرده بود قیصر را یاور و با او لطف کرده گفت بایشان
دار که من ترا نمیکشم اما بشرطی خواهی بود تا وقتی که دلایتهای مرا که خراب و نا آباد آن کنی و بعد خرابها
که بر بنده و رخت بنائی و شادروان شوشتر را به بندی و چنان کنی که در آن زمین مزارع صیفی

شوشتر

جزایر خوزستان

شهر را غارت و قتل کنند نیم شب سنگ بیاسید و از همه دیگر چنان هرگید که آواز آن را جمله لشکر بشنیدند
بکنبود در خیمه او در آمد و او را در آن حالت بدید گفت که این از شومی لجاج او بود که بر سید شوشتر را
شهر مبارک نام شاه و روز دیگر لشکر را برگرفت و از آنجا رحلت کرد و نیست آنچه از کتب تاریخ و سیر و بیان
احوال شوشتر نقل افتاد و تحقیق عقیدهٔ اهل خوزستان بر وجهی که از دیگر کتب بنظر قاصر رسیده است
که در زمان خلافت بنی عباس اکثر اهل خوزستان معتزلی بوده اند و در اوایل پایهٔ ثامنه سید اجل
امیر نجم الدین محمود الحسینی المرعشی الآملی از دار المؤمنین آمل بشوشتر آمد و دختر سید عضد الدوله را که نسب
حسینی آنجا بود در حبالهٔ نکاح خود آورده در آنجا اقامت فرمود و مردم آن دیار را هدایت و ارشاد
نمود و جمعی که دلهای ایشان مستعد هدایت بود مستبصر گردیدند گروهی در تقلید عقاید آبا الطاهرین زیدند
و بعد از آن چون آن ولایت تحت تصرف سلاطین موسویه شیعیه در آمد و روزگار تقیه بسر آمد
سید اجل فاضل کامل امیر نور الله مرقده که نسب آن دیار بود و بوجود ایشان مستظهر گردیده و در دعوت
بعقیدهٔ اهل شوشتر بمذهب حق آیهٔ اثنا عشر توجه بیشتر از پیشتر فرمودند تا آنکه اهالی آنجا بمالکیه مذهب حق
امامیه گرویدند و عزت فزای اهل قسم و کاشان گردیدند و آنچه حمد الله مستوفی قزوینی شافعی در کتاب
نزهة القلوب گفته که اهالی آنجا بر مذهب ابو حنیفه اند ظاهر اختلاف واقعست مع اصلا مؤلف کتاب از بیان
معمر آنجا نشینند که در زمان پدران ایشان مذهب ابو حنیفه در آنجا رواج داشته باشند ملکیه مسموع است
که شافعی بوده اند با امامی و ایضا در کتابخانهای قدیم اهالی آنجا کتب فقه حنفی بغایت نادر است و کتب مفصله
اصول شافعی بسیار موجود مگر آنکه گویند در زمان صاحب کتاب نزهة حنفی بوده اند و بعد از آن چون ابو الخیر
دختر شیخ محمد جزری شافعی شهور را از جانب بعضی از سلاطین کرکان در آنجا مدت بسیار حاکم شد مردم
آنجا را بمذهب شافعی در آورد و کتب شافعیه در آنجا شایع گشت و لیکن صاحب کتاب نزهة را چندان
اهتمام تصحیح نقل نیست و از هر راوی آنچه شنیده در آن بیند بس در تصحیح کلام او تکلف تأویل بغایت
هست از جمله آنکه در همین کتاب گفته که اکثر بهار و تابستان در شوشتر باد سموم وزد چنانکه بسبب تعفن
بر آنچه و بدین سبب بیماریها زیاده حاصل و از غایت گرما مردم غریب در آن دیار بعد از چند بهار ماندن
نتوانند کرد و هر غله که در شوشتر بیرون باشد چون آفتاب بگذرد سد نتوان بر بدن اشهی کلابه و بر شاید فصل
اربعه شوشتر مخفی نماند که این کلمات مرغام و نا تمام است چه باد سموم نمی باشد الا در بعضی از صحرای آنجا که
بجانب فارس واقع است و در آنجا آب و دهات و آبادانی نمی باشد و کسی را بآن صحرا نیست و در تابستان هیچ حرجی نیست
و نیز مخفی نماند که اکثر خانهای آنجا بسبب تبه بر بالای هم ساخته میشود و التزام این وضع غارت جهت گرمی هوا
و خوابیدن بر پشت آن با مهتابی بلندست و آنچه در باب در و کردن غله نقل نموده هم غریب واقع است اری
شدت گرمای صحرای آنجا خصوصی در وقت درو کردن غله مسلمست و آنکه نوشته که مردم غریب در آن

دیار

دیار بعد از چند بهار اقامت نتوانند کرد علی الاطلاق مسلم نیست زیرا که در آن شهر خصوصا در طول روز خانه
و دوانک آنقدر مدافع گرما و تنگناهای خنک است که اکثر اهل شهر و غریبان را در ایام تابستان کافیست بلکه بعضی
خانهای کلهین در آنجاست که از سردخانه و کنار رودخانه مستغنی میسازد و لهذا با آنکه اکثر مردم آنجا را
میسر است که خانه سازند و برف از کوهستان دور و نزدیک راه بیارند بآن نمیپردازند و در اکثر سالها بعد از
نوروز سلطانی تا سه ماه همه بهار در کلهین اند و آن دیار فیض آثار مولد این خاکسار است
شعر دیار بهار اهل الشباب نیستی و اول ارض مس جلدی ترابها اگر بموجب کلمهٔ شریف حب الوطن من
الایمان بذکر شطری از محاسن و محامد آنجا اشتغال نماید معذور خواهد بود بدانکه دار المؤمنین شوشتر
بلده ایست دلکشا چون نام خود در حسن و خوبی تمام و خط ایست جانفزا منتخب از ریاض دار السلام
از هفت اقلیم ربع مسکون چون فصل بهار لطیف مزاج و اعتدال طبع امتیاز دارد و هوای
بهارش بر لطافت باد هر جای صد جلوه گری و ناز دارد نظم چندانکه شوشتر گردی هر چه خواهد آل
معمور است معتدل حالی که مجموعه است زافت بهمن و خوان دور است دلگشا روضه که مجموعه
ساختش بهشتا عمل نور است در نظر ساکن سواد شش را هر طرف صد بهشت و صد حور است از فلک
طالب مراد شش را هر نفس صد هزار منشور است شیخ نظامی در کتاب خمسه چند جا تعریف بهار شوشتر نموده
تشبیه بهار بعضی از بلاد و بهار آنجا فرموده چنانکه در کتاب هفت پیکر گفته بیت همه عالم بهار شوشتری
جایگاه تذرو کبک دری و از نفایس بقاع او که در غایت لطافت و ارتفاعست آستانهٔ امامزاده
واجب الاتباعست که آسمان از عتبات علیه او آستانه ایست و کهکشان از خیابان کوچه باغ او و زحل
کرسی عارش و اگر عرش کویم راست و کنید فایض النور را و اگر طور خوانم سزاست و هوای دلگشایش
چون روایح انفاس عیسوی روح افزا و فضای صحن جانفزایش چون ید بیضای موسوی معجز نما و
دیگر قلعه سلاسل که حصار فلک را حضیض خندق خود شمرده و میدان مقابل او گوی بلطافت از میدان
سعادت برده صفای مصلای او صلای بگلگشت بلکش شیراز داده و هوای صحرای او دم
مسیح عیسوی جان نهاده مقرر از سوز فراق رود عزیز شش در نیل و نیل را از غیرت زلال او
سنگ در تذبیل آواز رود قلزم در رود شش و دمی تازه و از عنفوان بلند آوازه است که دجله از دو
آن دیوانه وارات از شوق او در عرکات بستانه بند میزان که قطره از شادروان غیب ایشان اوست
چون مد الف بر سر آب افتاده و مانند سد سکندر در دفع یاجوج طغیان ثابت قدم ایستاده بند بیرج
عیارش از عمرات روزگار و عیار اقتدار سلاطین کامکار آب فرات را بامثال اشهار شعار عصمه
نمودن و باد هرات را بامثال اشجار شش زبان تحدی گشودن باد و گلبیل آب بغربال چیدن است
آبی چرخ دولابی از خانهای چو خاب او خوانده و صوت ارغنون حکیم فاریابی از ناله حزین دولاب او

ترانه قوس قزح از غیرت دایره و سعت قبس خود را شکسته و فلک البروج از رشک منطقه زمین
بجای منطقه زنار بر میان بسته قند سازان عسکر را هوا از چاشنی شکر از عسل او یافته اند و حلقه بردوش از
مهره و حجاز مانند و پای زیبای او یافته اند صحرای درب لشکرگاه ریاحین و از بار و فضای
صحرای لرگرش دستگاه علم فروشان بهار ابهای عذب بار النش کوی از قدمگاه حضرت پدید کرده
باز سر انگشت تحیر ناموس چکید میدان شاهیش وسعت عرصه خیال در جولان و تخت قیصرش
ایوان کسری همعنان و با تخت سلیمان توامان از صدای صدا زدای کوه قوی و فضای خوش هوای
گنج چکوم و در مصاعد مناقب و معالی کونک عالی بکدام قدم پویم مقام حضرت در تنازل از اسلامی
و مزار شیخ شمس الدین و مادر سهیل را هر دم تخت و اکرامی باد اما الحال مدتیست که ساعد عروس معالی مقنعا
آن دیار بی سوار و مقصار مکارم دماثر آن خطه بی سوار مانده و چه بعد از وفات پادشاه صاحب قران
مغفور که انواع قصور و تفوق و فتور بجمهور اهل ایران رسید باد بی نیازی حق بر خانه زرین نشین
دیار ظاهر گردید روزگار غدار فتنها بکار برد و لشکر انبوه بلا دانده از کمین برآورد و اسباب
مکاره باهم موافقت و موافقت نمودند یکی نرفته و دیگری حاصل کرده یکی جای خود گذاشته و دیگری جهت
نزول فرستاده چنانکه مسعود سعد گوید بیت بلای مرا مادر روزگار بزاید همی هر زمان دختری
نخورده یکی ساغر از غم تمام دمادم فراز آورد دیگری حوادث زمن گسلد زانکه هست یکی را پدر
دم دیگری و از جمله اسباب ظاهری آن حوادث هر حال اختلال حال سادات رفیع الدرجات
آن دیار است که دین مبین را رکنی استوار و شرع متین را چون قلعه سلاسل محکم حصاری بودند و بر تو
احسان و رعایت و سایه تربیت و حمایت ایشان جمهور اهل روزگار خصوصا اهالی آن دیار را شامل بود
و هر کس نوایب روزگار او را از هر کار چند اختی او را مدد کردندی و بر سر کار بردندی چون پادشاه
صاحب قران مغفور رحلت فرمودند و بزرگان آن سلسله علیه با او مرافقت نمودند وارث ملک
ایران بدافعه فراغت اوزبک و روم مشغول گردید و ظل همای حمایتش آن مرز و بوم نرسید لاجرم
نوایب روزگار که چون هر دیگران دست یافتی ایشان او را دستگیری کردندی بر ایشان دست
یافت و ترکتازی اعراب اجلاف آن اکناف و اکناف شکست اخلاف آن سلسله بزرگوار را بر نافت
قهر جلال ایشان را عین الکمال رسید در قبات دیسور غال ایشان سر بخرابی کشید و قرض بر سر قرض که نزد همت
کریمان گاهی قرض بستاند و از قبیل تضعیف بیوت شطرنج باندک و کمی نوی غریب در طول عرض میکند
و دور بر انداختن خانه اهانت قوی دارد علاوه آن همه نوایب روزگار گردید لاجرم از خلف نزاد کان
ایشان اکنون کاری نمی آید و مشکلی نمی گشاید خصوصا که بعضی از ایشان فرزند روزگار خود در مطلع صلاح رحمه الله
نام دارند اگر بعضی از ایشان خلال مروت و کرم مکارم خود از سعادت و فضل ابی بروی کار آورند

بعضی

بعضی دیگر بر وجود او عالم امید از دست و فلک قضا نفاق ثقاوت بر پیشانی او می نگارد و مساعی طبع تنها
او اقتحام ورطه ملامت و استقام در سعایت اخوان صاحب کرامت و مجاهد پدر و مادر و اشاعه
عقوق پدر و اضاعه حقوق برادر است آری از آتش فرود و بر نیاید و از انگور خاکستر نزاید پس
نوح اگر صد کشتی سازد و غریق طوفانست و اگر حزب البحار برخواند و قوت شیطانست شعر
کانت مودة سلمان لرسلها ولم یکن بین نوح وابنه رحما بحرین صاحب معجم گوید که بحرین نام جمیع بلاد
که بر ساحل دریای هند میان بصره و عمان واقع شده و بعضی گفته اند که بحرین قصبه هجر است و بعضی
بر عکس گفته اند و بعضی هر کدام را قصبه بر حدود داشته اند و در آنجا چشمها و آبها بسیار است و بلاد
بغایت وسیع است و بلاد مشهوره بحرین خط احسا قطیف و اره و هجر مینوند و زاره و عاوه
و جواثا و سابور و دارین و غایت دور سال هشتم از هجرت حضرت رسالت پناه علاء بن عبد الله
حضرمی را جهت دعوت اهالی آن دیار فرستاد که اسلام آورند با قبول جزیه نمایند و نامه در آن باب
بمنذر بن ساوی و اشج بن بشر نوشت و چون نامه بنزد ایشان رسید مسلمان شدند و جمیع
عرب که با ایشان بودند با بعضی از مردم عجم اسلام آوردند و اهل قری و زراعت از مجوس
و یهود و نصاری بجنس غلبه و خاصه مصالحه نمودند و علاء در آن سال از مال آنجا هشتاد هزار دینار
بخدمت حضرت رسالت فرستاد و بعد از آن آنحضرت علا را عزل نمود و حکومت آنجا به ابان
بن العاص بن سعید بن امیه داد و او تا وقت وفات حضرت رسالت صلوات الله و سلامه
علیه و آله بحکومت آنجا مشغول بود و بعد از آن ابوبکر علا را در آنجا حاکم ساخت و چون نوبت بعمر رسید
ابو هریره را عامل آنجا گردانیده ابو هریره در مال آنجا خیانت بسیار نمود و آن خیانت پیش عمر ثابت شده
او را مواخذه و مصادره نمود و بعد از دشنام و اهانت بسیار دوازده هزار دینار از وی گرفته بیت
المال فرستاد و این حکایت بوجهی که محمد بن سیرین از ابی هریره نقل کرده ظاهر است که در تقریر
آن حفظ ناموس خود را رعایت نموده در کتاب معجم باین عبارت مسطور است روی محمد بن سیرین
عن ابی هریرة قال استعملنی عمر بن الخطاب علی البحرین فاجتمعت لی اثنا عشر الفا فقدمت فقال
لی یا عدو الله و للمسلمین اوقال عدو کتابه سرقت مال الله قال قلت لست بعدو الله و للمسلمین
اوقال لکتابه قلت کنت عدو من عاداهما قال فمن این اجتمعت لک هذه الاموال قلت خیلی تناتجت و
سهام اجتمعت قال فاخذ منی اثنا عشر الفا حتی اذا کان بعد ذلک قال لی الا تعمل یا ابا هریرة قلت لا
قال ولم وقد عمل من هو خیر منک یوسف قال اجیبنی علی فوائد الارض انی حفیظ علیم قلت یوسف نبی
بن نبی و انا ابو هریرة ابن امیمة و اخاف ثلثا و اثنتین فقال فهلا قلت خمسا قلت اخشی ان تقولوا
بغیر علم و تقضوا بغیر حلم و تاخذوا مالی و اکره ان اقول بغیر علم و تحفی فاند کر خاطر ابو هریره را بانجمان دشنام

وعلامت واو را دشمن خدای وکتاب الله گفتن و مواخذه او بمبلغ مذکور نمودن و التفات بعذر
او ناکردن اگر نباید ثبوت خیانت ابوهریره و استحقاق او مران و دشنام را بود پس ابوهریره در نزد
فاسق و دشمن خدا باشد چنانکه عمر گفت و اگر خیانت او ثابت نبود چنانکه از آخر کلام ابوهریره معلوم
میشود وقوع آن دشنام از عمر وصدور مواخذه و مصادره او بان مبلغ غایة فسق و نهایة ظلم باشد
و بر هر تقدیر فسق یکی از این دو صحابه لازم آید فاخترا ایمانشیت مگر آنکه بطریق تمحلات حشویه و
تاویلات ملاحده بالمینیه تاویلی رکیک ارتکاب فرمایند و ایضا در تشبیه عجز حال خود را بحال مخزون
مقهور حال ابی هریره را بحال حضرت یوسف در التماس عمل مقرنکته ایست غیبی و لطیفه ایست لاریبی که
بر اذکیا اهل ایمان مخفی نخواهد بود و تشیع اهل بحرین و نصیبات او مانند قطیف و هجر از قدیم الایام تا
این زمان تشیع تمام دارد و ظاهر امنشاء او این خواهد بود که لطف الهی شامل حال اهل آن دیار گشته در
مبادی اسلام بشیعه حاصل نجاة ابان بن سعید بود که از جمله محبان اهل البیت بود و در تخلف از بیعت ابوبکر
با حضرت امیر و سایر بنی هاشم موافقت نمود و در زمان خلافت حضرت امیر ایالت انجا بر وجهی که در تحفة الاحباب
مذکور است مرتبی بعبید بن عباس رضی الله عنه مفوض بود و بعضی از اوقات متعلق بعمر بن ابی
سلمه که مادر او ام سلمه رضی الله عنها بود و در علم و فضل و عبادت و عقل و سعادت و طیب طینت
و صفای سیرت و نقاء سریرت از اقران ممتاز بود و ایشان در انجا تقریر حقیقت حضرت امیر کرده بیعت
بیعت عذر نمودند و از مرآة خطرة ایشان قابلیت عیار تودد اغیار را زدودند و مشهور است که والی
بحرین را که بر خلیفه داد دشنام داده بود بر خوانشانده گرد شهر می گردانیدند یکی پرسید این چه گناه کرده است
مردی گفت ابوبکر را دشنام داده است عرب مذکور با آنچنان بلیه طاقت نیاورده و از روی
درد بآن مرد عتاب نموده گفت یا هذا الا تمنس عمر و عثمان یعنی ای ناکس عمر و عثمان را فراموش مساز و هرگز
تهمت و تقصیر مپندار که تقصیر نمودم و ایشان را نیز دشنام داده بودم یمن تفصیل احوال یمن و خوبی آب
و هوا و وسعت عرصه و دلگشای او در کتب معجم مسطور و مجمل آن در السنه جمهور مذکور است و در
کتاب انساب سمعانی مسطور است که یمن بلادی وسیع است و در فضل او احادیث وارد شده و او را بواسطه
آن یسر میگویند که یمن زمین است همچنانکه شام شمال زمین است مؤلف گوید لهذا اکثر اهل یمن
و اصحاب یمن بوده اند و اکثر اهل شام ناصبی و از اصحاب شمال و تباهر سعادت ازلی که اهل آن
دیار را شامل بود حضرت امیر بر وجهی که در احوال غدیر مذکور شد بانجا رسیده اند و بسیاری از
اهالی آن دیار از یمن قدوم هدایت لزوم او مهتدی گردیده اند و از اکابر اولیای آن دیار جبل
یمن اویس قرنی است که بموجب الهام غیبی و اشارت لاریبی در حرب صفین با حضرت امیر موافقت
ورزیده در آن واقعه بدرجه شهادت رسیده و در فتوح اعثم کوفی مذکور است که چون حضرت امیر بر سند

یمن

خلافت نشست اهل یمن بطوع و رغبت بجهة تقدیم مراسم تهنیت روی بخدمت حضرت امیرالمؤمنین
علی علیه السلام نهادند و اول معارفی که از یمن بمدینه رسیدند رفاعة بن وایل الهمدانی و روبه بن وبر
البجلی بود که با قوم خویشتن از بجیله آمدند و پیش از وصول ایشان امیرالمؤمنین علیه السلام خبر خلافت
و نهضت تخفی را رضی الله عنه بخواند و فرمود که با جماعتی از مشاهیر مدینه باستقبال ایشان رود و اشتران
کوکبه اینود و تنبیه نیکو بیرون رفت و چون بدیشان رسید ایشان را مرحبا گفت و نیکو پرسید و مراعات
بسیار کرد و گفت در ضمان سعادت و طالع میمون و فال خیر بخدمت امامی عادل و خلیفه باذل که مهاجر
و انصار او را پسندیده اند در هر خلافت او اتفاق کرده رسیده اید خوشدل و مسرور باید بود که هم
ما شما را دوست داریم و هم شما را و در پیش پیش ایشان میراند چون بمدینه رسیدند فرمود تا ایشان را
در جای فرود آرند آن قوم یکروز بیاسودند دیگر روز امیرالمؤمنین ایشان را بخواند تا در باب و سخن
ایشان بشنود و اشراف آن قوم چون فیاض بن خلیل الازدی و رفاعة بن وایل الهمدانی و کیسوم
بن سلمة المجلی و روبه بن وبر البجلی و رفاعة بن شداد الجولانی و هشام ابن ربیعة التخفی و جمیع بن ناکم
الکندی و حنش بن قیس الکندی و عقبة بن ثمامة الحمیری و عبدالرحمن بن یلمع الرادی این دو مرد معروف
بخدمت حضرت آمدند و شرط اسلام و بیعت بجا آوردند و هر یک از ایشان در مدح امیرالمؤمنین علیه السلام
قطعه و شعری بگفتند حضرت امیر جواب سلام ایشان بلطفی بر خوشتر باز داد و ایشان را نزدیک
خویشتن بنشاند و لطف و نوازش بسیار فرمود و ایشان خوشدل شدند و گفتند امیرالمؤمنین را
نیکو واضح و لایح است که ما شجاعت و مردانگی و مبارزت و فرزانگی از آباء و اجداد میراث
یافته ایم و در میدان محاربت مؤدان کار و مکاوحت مبارزان روزگار پرورده شده هر جا
ما را فرستی منظور و منصور باشیم و بهر مهم که نامزد فرمایی در اتمام آن بذل جهد کنیم و اشارت و فرمان
ترا بسمع طاعت تلقی و استقبال واجب دانیم امیرالمؤمنین علیه السلام ایشان را نیکو گفت و بعد
عهد خوب مستظهر گردانید و انعامها داد و قشر بعیدا ارزانی داشت و بخوشدلی و فرحی باز گردانید و در
تحفة الاحباب مذکور است که آنحضرت حکومت مملکت یمن را بمن مقدم عبدالله ابن عباس بیت داد و
بعضی نقلها شنیده شده که درین روزگار بسیاری از اهل آن دیار حصوصا ساکنان جبال و قفار شیعه
زیدیه و اسماعیلیه اند و قلیلی از ایشان امامیه اند و باقی مذهب اهل سنت گردیده اند و صلاح معاش
خود از آن دیده اند والله اعلم بحقایق الاسرار جبل عامل ولایتی است از اعمال شام معمور و مشهور مشتمل
بر قری و بلاد ناحصور در کتاب انساب سمعانی مسطور است که جبلی نسبت بجبل و این نسبت بسیار است
در هر اقلیم چه بعضی بجبال همدان منسوبند و بعضی بخراسان و هراة مانند عبدالواسع جبلی شاعر مشهور و بجهت
این نسبت مرا فهم است و آن بلدی است از ولایت شام نزدیک بحمص اما در معجم البلدان بعنوان مذکور

جبل عامل

از و تعبیر نموده و ظاهرا بواسطهٔ شدت اتصال او را داخل در احال بعلبک دانسته و بنا برین قریه از اهل
که الحال از اصول قرای جبل عامل است از قرای بعلبک شمرده و گفته که آن قریه ایست بزرگ آباد آن در
عوالی کوه و در آنجا موزی خوب پیدا می شود که آنرا جودانی گویند و در آنجا قومی باشند که ایشانرا بنی جا
گویند و بکرم و اکرام ضیف و تحمل ظاهر معروف و مشهورند و همچنین بقاع را بقاف که بقعه ایست
از اصول بلاد جبل مذکور ساخته و گفته که آن زمینی است وسیع در میان بعلبک و حمص و دمشق
و در آنجا قریهای بسیار و آبهای روان خوشگوار بسیار است و اکثر آب آنجا از چشمه کوهی است
که آن چشمه را عین البحر گویند مقام خضر و الیاس علیهما السلام در آن قریه واقع است و با تجلی تجلی انوار
رحمت الهی همیشه شامل اهل جبل عامل بوده و نور محبت خاندان از ناصیه ایمان ایشان چون پارهٔ نور از
شاهق طور ظهور مینموده و هیچ قریه از آن نیست که جمعی از فقها و فضلای امامیه در آنجا نباشند و جمیع
اهالی آنجا از خاص و عام و وضیع و شریف در تعلیم مسایل اعتقادیه و احکام فرعیه بر طبق مذهب حق
امامیه مبالغه تمام بکار می آرند و در تقوی و مروت و فتوت و قناعت اقتدا بطریقهٔ مرضیهٔ صاحب مولای
خود دارند و با وجود تسلط رومیه همت بر نشر مذهب خود میگمارند و از جمله تعصبات عوام شیعه آنجا
یکی اینست که اگر با ایشان میگفتند که ابوبکر در جواب یا در کوزه آب شماست البته آنرا میریختند و خاک بر آرای
بر فرق آن می پیچیدند و این ستم ظریفی در آنجا عادی مستمر گردیده و از این ضرر بایشان میرسید تا آنکه روزی
سنی از ملازمان عامل آنجا بیکی از فقرای شیعه آنجا دوچار شد که از اسیابی آمده و جواب آرد آنجا می برد
آنگاه بطریق معهود از روی ظرافت یاد کرد که ابوبکر فی جوالک یعنی ابوبکر در انبان آرد است آن
فقیر چون خالی از زیرکی نبود در جواب گفت یا کس نیست او را همراه بهوس از آرد بیرون خواهم کرد
بعد از آن این جواب لطیف در میان مردم مشهور گردید و آن ستم ظریفی باخر رسید **کرک نوح** قریه ایست
قریب بجبل عامل که قبر حضرت نوح علیه السلام میگویند در آنجاست و حضرت خاتم المجتهدین علی ابن
عبد العالی قدس الله روحه که از متاخرین مجتهدان امامیه است از آنجاست و در معجم البلدان ابو دلف
کرک نوح اول و ثانی و کاف دیگر نام قلعه ایست استوار در کوهستان شام از نواحی بلقا میان ایله و بحر
قلزم و بیت المقدس و همین نام دیهی است بزرگ نزدیک بعلبک و در آنجا قبری است طویل که اهل آن
نواحی میگویند که قبر حضرت نوح علیه السلام **جزیرهٔ اخضر** بحر ابیض جزیره ایست در سرزمین دلاء
بربر در میان دریای اندلس و از آن تا کنار آن دریا پانزده روز راهست و از ابتدای آن مسافت دو روز
راه معمور نیست و آب در آنجا یافت نمیشود و باقی مسافت معمور است و آبادانیها یکدیگر متصل و پیوسته
است و در ساحل آن دریا نیز موضعی است بشکل جزیره که اهل اندلس آنرا جزیره خضرا میگویند چه ساکنان
آن ساحل یکی شیعه امامیه اند و قوت ضروری ایشانرا از جزیره اخضر که مقام حضرت **صاحب الزمان** است علیه السلام

کرک نوح

الجزیرة الخضراء

وحضرت صاحب الزمان والاده الجاب
در انجا می باشند مح

دکیل

وکیل ناحیه مقدسه در سالی دو بار بکشتیها بار کرده از راه بحر ابیض که محیط بآن ناحیه مقدسه است می آرد
و بهای آن جزیره قسمت کرده مراجعت مینماید و در بعضی از ازمنه سابقه یکی از صلحای شیعه بمساعدت
توفیق بانجا رسیده و شرح آن قصه را که طولی دارد شیخ اجل سعید شهید محمد بن مکی قدس الله روحه که یکی
از اعاظم مجتهدان شیعه امامیه است باسناد خود روایت از آن شخص صالح نموده و در بعضی از امالی خود
آنرا تحریر فرموده و سید اجل صدر عالیقدر امیر شمس الدین محمد بن سید الله شوشتری رحمة الله علیه آنرا حسب
الاشارة پادشاه صاحب قران مغفور در طی رساله که در بیان حکمت و مصلحت غیبت حضرت صاحب الزمان
علیه السلام نوشته مذکور ساخته و از آنجا معلوم میشود که آنحضرت را در آن ناحیه مقدسه اولاد و اصحاب
هستند و در مساجد و منازل خود بطاعت و عبادت و تعلیم مسایل دینی اشتغال میدارند و در خارج حریم
مقدسه از سپاهیان لشکر انیز مهیا شده و همگی انتظار فرج آل محمد میکشند و الحق آن رساله ایست که
محافظت آن بر مومنان واجبست زیرا که ارباب معاندت در قضیهٔ غیبت حضرت صاحب الزمانی و خلیفة الرحمن
علیه السلام بنا بر عصبیت و حمیت جاهلیت اظهار مخالفت و انکار مینمایند و وقوع آن را مستبعد میشمارند و همچون
مردود خناس بالقای هر شبهه و وسواس مغفار العقول عوام الناس اگر سخنان ارباب حق را نشنیده اند
و نور ایمان بر دل ایشان نتابیده و علاوه آن بفاق ایشان نرسیده و بذر خرافات خود از راه میبرند و میبرند
ضلال و اضلال خود کرفتاری سازند و آن رساله در اثبات امامت و بیان بعضی از حکم و مصالح غیبت آنحضرت
و کشف ظلمت حیرت مخالفان عبارتی وافی و در بیان دلایل و رفع عوایل ارباب ضلال و اضلال انسانی
کافیست و در بعضی از کتب معتبره بنظر قاصر رسیده که خواجه عبد المومن که در دیار مغرب می باشند و
بر دقایق علم جفر اطلاع دارند همگی شیعه اند و اهالی دیار ایشان نیز تابع مذهب ایشان اند والله اعلم بحقایق
الامور **همدان** بفتح ها و میم در کتاب نزهة القلوب مذکور است که همدان از اقلیم چهارم است
جمشید هندادی ساخت و در وقف کلین است در میان آن شهرستان خواندند و آب بن انرا
ساخت اگرچه آن قلعه اکنون خرابست در اول شهری بسیار بزرگ بوده است و دور باروی آن دوازده
هزار گام است و هوایش سرد است و آبش از کوه آورند و در اندرون شهر چشمهاست و میوه اش
در غایت ارزانی بود و مردم آنجا اکثر صفرا کشیده اند انتهی کلام او و مولف گوید که در کتاب مراصد
جراح که از مولفات شیخ اجل هندی است رحمة الله تعالی مسطور است که بعضی از خانواده امالی همدان
شیعی بوده اند و کرامتی شیعی شده اند و از جمله اکابر موحدان آنجا که در تشیع او نزد وی نیست سید
المتالهین امیر سید علی همدانی است که تفصیل احوال او در مجالس صحیفه از این کتاب مذکور خواهد شد و عین
القضاة همدانی و غیره حاضر در دولت ابد پیوند صفویه موسویه انار الله برهانهم الملیه جمهور اهالی آنجا اهل
مذهب حق اند **تبریز** صاحب حبیب السیر گفته که تبریز را زبیده خاتون که زوجه هارون الرشید بود بنا نمود

همدان

تبریز

وبعد از مدتی بزلزله خراب شده دیگر بار متوکل عباسی تجدید عمارت آن برداخت و در ایام دولت القائم
بامر الله در چهاردهم شهر صفر سنه ٣٣٠ ابو طاهر منجم شیرازی تبریز را زلزله کند که اثر بحکم زلزله افتی عظیم بشهر
این شهر میرسد بنا بران دلاوغه شهر بخروج مردم از دیوار بیست تبریز فرمان داد و زمره انصار و حکم کردند
و فرقه بموجب ظاهر کلمه کذب المنجمون و رب الکعبه عمل نمودند و بحسب اتفاق در آن شب زلزله واقع شد
بیش از چهل هزار کس زیر خاک ماندند و روز دیگر حاکم آذربایجان منصدی عمارت آن بلده گشته ابو طاهر
ساعتی اختیار کرد که طالع وقت برج عقرب بود و گفت چون در این ساعت آغاز تعمیر نمایند تبریز زلزله
اندام مبادا آن خطه راه نیافت و در زمان هلاکو خان و اولاد وی تبریز دار السلطنه گشته چندان عمارات
عالیه در آنجا ساخته شد که شرح آن تبریز بیرون است و در زمان پادشاه مغفور تبریز معمورترین بلاد ربع مسکون
و بواسطه وفور عمارت و زراعت غیرت افزای فضای چرخ بوقلمون بود که با کلمه او خلد دار السلام
آمنین آنجا بهشت و در شان او و کریمه جنة عرضها السموات کنایتی است از فخر ساحت جنت نشان شعر
آنچه دانست ایش باز لال سبیل ۔ حوصه چرخ بصحنش بابت جاودان ۔ آب و باد او ست چون باد بهشت
آب خضر ۔ باد جانبخش چو جان آب دلپذیرش روان ۔ و در تبریز باغستان فراوانست و اکثر آثار و اشجارش
در لطافت رشک میوه بوستان جنان اما هوایش در زمستان بغایت دمیشود چنانکه در بعضی سنوات
برودت هوا و کثرت بارندگی بحدی میرسد که در سه ماه مردم سهولت نرود نمیتوانند کرد بنا بران در
زمستان تبریزیان آذوقه و سایر ضروریات آن فصل را در خانهای که در زیر زمین ساخته اند ترتیب میدهند
و در وقت دم سردی در آن منازل نشسته بمؤانست اوقات میگذرانند و چون اکثر مردم تبریز افیون
مینوشند در صباح هر کس با ایشان سخن گوید جواب درست نشنود و بعد از چندین که کیفیت ایشان رسیده باشد اگر
کسی صدق و شتم شنوند بزبان تواضع و مطایبت جواب گویند مشهور است که تبریزیان صاحب کوت و منکر باشند
و بسرعت خلق و میان مودت ایشان را دیده بنا بر علی ذراعی از شعرا این رباعی بنظم آورده رباعی هر کس که شود
بطبع تبریزی دوست ۔ معزول همه جهان و تبریزی پوست ۔ آنرا که بود سستی بنا بی صادق ۔ گر نیز بخست کلخ
که تبریزی خوست ۔ و خواجه همام الدین تبریزی در جواب این رباعی فرماید رباعی تبریز نکوست و هر
زانجا نکوست ۔ معزول همه دار تو ایشان را پوست ۔ با طبع مخالفان موافق نشوند ۔ هر کز نشود فرشته
با دیوان دوست ۔ این است تمام کلام صاحب السیر مؤلف گوید شاعر مقدم که رباعی ذم اهل تبریز را در افواه
و السنه انداخته ظاهرا نظر بر عوام بازاریان آنجا انداخته و معزول پوست نشناخته با بناء تبریز کار ایشان نبود
بحسب باخته و چون بوی وفای از دیباخته از غایت آزار حکی را در پوست تا زدم و در هم باخته و شهادت خواجه
همام اگرچه تهمت آلوده اوهام است اما بدو افتخار جمعی از اذکیای انام و علمای اعلام معدل گشته بنا بر آنکه
علامه شیرازی در شرح کلیات قانون مبالغه تمام در توصیف تبریز و خوبی آب و هوای آنجا نموده و گفته

وخلقه

الحکما الملة و الدین امیر غیاث الدین منصور شیرازی در رساله خلافت خلف صدق خود میر صدر الدین محمد
نوشته که آن احسن الناس خلقا اهل آذربایجان و آن بلدة تبریز بلدة طیبة فیها ما تشتهیه الانفس و تلذ الاعین
و فی وصفها یکل الالسن بی کلاه و مخفی نماند که در کتاب معجم البلدان شرح عقاید اهل تبریز مذکور نیست
و از کتابی دیگر چیزی بنظر نرسیده اما این قدر بتواتر معلوم شده که از زمان وصول قطب الموحدین
سید حیدر تونی قدس الله سره بآن دیار بسیاری از اهالی آنجا که بسلک ارادت او در آمده اند مذهب
حق اثنی عشری داشته اند و چون در طریقه سلوک حضرت امیر مقرر بوده که در وقت اثبات برهان
تلقین بلعن فراعنه زمان اهل بیت علیهم السلام بنابر تقیه بطریق سرگوشی نمایند لهذا الحال که تقیه برطرف
شده و خلفای او تلقین لعن بهمان دستوری نمایند و نمیخواهند که از طریقه مرشد خود بیگانه و نمایند و اما جمعی دیگر
از اهل تبریز که خود را مرید نعمت الله قدس الله روحه میدانند بگمان آنکه سید مذهب شافعی داشته
سنی شافعی بوده اند و الحال در آن دیار بغیر از سادات لاله و حافظان زلو خدا لهم الله که متهم بتسنن
باشند هیچ نیست والله اعلم و ایضا پوشیده نماند که نزد این بیچاره بوضوح رسیده که جماعه حیدریه تبریز در
اصل همگی شیعه بوده اند و همان علاقه در سلک ارادت میر حیدر در آمده اند با آنکه سابقا سنی بوده اند
و آن سید موحد صاحب تصرف شاید الهی ایشان را هدایت و ارشاد نموده و احتمال اول نظر بحال باقی
اصل تبریز که زیده خاتون بوده و طهوری تمام دارد زیرا که زیده خاتون شیعه فدائیه بوده چنانکه شیخ
اجل عبد الجلیل رازی در کتاب نقض آورده که چون هارون الرشید خلوتی زیده را در تشیع بدید
سوگند خورد که او را مه و کلو طلاق دهم و پشیمان نشد پسر کاغذی نوشت که گفت فیت یعنی بودی یا نبودی
بودی و بریده شدی و آنرا بزید فرستاد و زیده از غایت محبت مرتضی و زهرا در پس کاغذ او
نوشت که گفتا فحمدنا و نیاماند منا یعنی بودیم و بدان حمد و شکر کردیم و بریده شدیم و در آن پشیمانی
نداریم و احتمال دوم نظر بحال مجد و عارت تبریز که متوکل عباسی بوده بغایت ظاهر است چه مؤرخ مشهور است
که متوکل سنی ناصبی بود و لعنه الله والله تعالی اعلم قسم شهری عظیم و بلده کریم است و از جمله بلاد ری است
همیشه دار المؤمنین بوده و بسیاری از اکابر و افاضل مجتهدان شیعه امامیه از آنجا برخواسته اند
و انتساب ابن حنین طبیبی از اقوی ادله صحت عقیده منسوب الیه است و در کتاب معجم البلدان
غیران مسطور است که بلده طیبه قم از مدائن اسلامیه است و اهالی آنجا همیشه شیعه امامیه بوده اند
و ابتدای بنای آن در سنه ثلث و ثمانین در زمان عبد الملک بن مروان علیهما اللعنة و النیران شده
چنین بود که عبد الرحمن بن محمد اشعث بن قیس که از قبل حجاج بن یوسف علیه اللعنة امیر سیستان بود و چون
بر او خروج کرد در لشکر او هفده هزار کس از علمای تابعین عراق بودند چون بسر اشعث از حجاج منهزم شد
آنجا ناحیه قم افتاد و از آنجا چند برادر بودند نام ایشان عبد الله و احوص عبد الرحمن و اسحق و نعیم

خراب نشود و استادان بنا در اطاعت بنیاد
کار کردند بعد از آن بواسطه زلزله صح

الجاویم

قم

پسران سعد بن مالک ابن عامر الاشعری و دران موضع چند قریه بود که یکی از آنها کمندان نام داشت و
برادران مذکور در انجا بقهر و غلبه نزول کردند و بنی اعمام ایشان از عراق عرب بر ایشان جمع شدند و ان
چند موضع را از کثرت عمارت بهم متصل ساخته بنام کمندان که یکی از مواضع بود تسمیه نمودند و بعد از
آن بمقتضای مثل مشهور که عجبی غالب بهاشت بعضی از حروف ان نام را اسقاط نموده از روی تقریب
قم گفتند ایضاً در کتاب معجم مذکور است که مقدم برادران مذکور عبد الله بن سعد مسطور بود و او پسری
داشت که در میان شیعه کوفه نشو و نما یافته بود و امامی مذهب بود مقارن ان حال از کوفه بقم انتقال
نمود و اهل آن دیار را قبل از انکه نقش اعتبار اعتبار در لوح خاطر قرار گیرد در متابعت مذهب حق ایشان طهارت
و التزام احکام طریقه ایشان استوار ساخت و لهذا هرگز در انجا سنی پیدا نمیشود و اینست کلام صاحب
معجم و اخبار که در فضیلت قم و اهل قم از رسول الله علیه السلام روایت شده بی نهایت است تا از امام
جعفر صادق علیه السلام روایت است که گفت الا ان لله حرما و هو مکه الا ان لرسول الله حرما و هو المدینه
الا ان لامیر المؤمنین حرما و هو الکوفه الا ان حرمی و حرم ولدی من بعدی قم الا ان قم کوفه الصغیر الا ان
للجنه ثمانیه ابواب ثلث منها الی قم تقبض فیها امراة هی من ولدی و اسمها فاطمه بنت موسی یدخل شفاعتها
شیعتی الجنه باجمعهم ایضاً از انحضرت علیه السلام روایت است که گفت اذا اتت البلدان الفتن و البلایا
فعلیکم بقم و حوالیها و قوامیها فان البلایا مدفوعه عنها و از حضرت امام رضا علیه السلام روایت کرده اند
که فرمود للجنه ثمانیه ابواب ثلث منها لاهل قم فطوبی لهم ثم طوبی لهم و سعد بن سعد الاحوص روایت کرده
از انحضرت که فرمود یا سعد من زارنا فله الجنه او هو من اهل الجنه و از حضرت امیر المؤمنین علیه السلام روایت
که فرمود سلام الله علی اهل قم و رحمت الله علی اهل قم سقی الله بلادهم الجنه و انزل علیهم البرکات فبدل الله
سیاتهم حسنات هم اهل الرکوع و الخشوع و السجود و القیام و الصیام هم الفقهاء العلماء اهل الدین و الولایه و حسن العبادة
صلوات الله علیهم و رحمة الله و برکاته از نظر الیف حکایات که صاحب معجم در باب شیخ اهل قم ذکر کرده است
که در زمان استیلای سلاطین اهل سنت و جماعت یکی از سنیان متعصب را در انجا حاکم ساختند و چون او
شنیده بود که اهل قم با بر عداوتی که با صحابه ثلاثه دارند در میان ایشان کسی موسوم بابی بکر یا عمر یا عثمان
باشد پیدا نمی شود حکم باحضار اهالی ان دیار نمود و با عیان ایشان خطاب نمود که من شنیده ام که شما
صحابه سه گانه را دشمن میدارید و بنابران بر اولاد خود نام ایشان نمیگذارید بخدا سوگند که اگر از مردم خود
کسی پیش من نیارید که ابو بکر یا عمر یا عثمان نام داشته باشند شما را مواخذه و عقوبت بلیغ خواهم نمود و انگاه
انجماعه سه روز مهلت طلبیدند و از روی اهتمام بخانه هر یک از اهل شهر خود پرسیدند و غیر از مرد مخلوک
منکوب سر و پا برهنه روی ناشسته احول که قبیح خلق خدا بود موسوم بنام ابو بکر ندیدند و این هم در اصل
از اهل قم نبوده بلکه پدر او مرد غریب بود که در کنار راه از شهر قم رحل اقامت انداخته پسر خود را بان نام کرده

و نامی ساخته بود القصه ابو بکر مذکور را بهمین که تقریر نموده شد در حضور حاکم قم بجلوه در آورده و چون
نظر حاکم بیک مخفر بر ابو بکر کریه منظر افتاد انجماعت را دشنام داد و گفت بعد از چند روز که ابو بکر نام
جهت من آورده آید اینچنین کسی است که قبیح خلق خدا است در اثنای عتاب و خطاب او یکی از ظرفای
قم عرض نمود که ایها الامیر چه خواهی بکن که در آب و هوای قم نام بهتر از این پرورش نمی یابد
چون امیر خالی از لطافت طبعی نبود بی اختیار بخندید و ایشان را بخشید و این حکایت بعینه در باب
شیعیان سبزوار نیز مشهور است و جناب مولوی در مثنوی بآن اشعار نموده و فرموده است
سبزوار است این جهان بی مدار ما چو بوبکریم در وی خوار و زار بهر حال ماده هر یک از این دو شعر
آن حکایت را قابل است و تخفیف و تخصیص یکی دون دیگری امریست بیحاصل و در تاریخ ابن کثیر
شامی مسطور است که در سال سیصد و چهل و پنج فتنه عظیم واقع شد میان اهل صفهان و اهل قم که بتجارت سر بتجارت
رفته بودند بسبب انکه اهل قم در انجانب صحابه بوده بودند تا انکه اهل اصفهان جمعی کثیر را از ایشان کشتند
و اموال تجار را غارت کردند و چون الخبر ملک رکن الدوله بویه رسید بواسطه تشیعی که داشت در غضب شد
و اهل اصفهان را مواخذه و مصادره بمال بسیار نمود و شیخ عبد الجلیل رازی در کتاب نقض آورده که از اصفهان
از قمی پرسید که از کدام شهری گفت من از شهر دندان کنان مرد فرومانده گفت معنی مفهوم چیست قمی
گفت معنی آنست که چون من گویم از قم گوئی آمده از اینجا مفهوم میشود که قمی نباشد الا شیعی و اصفهانی نبود
الا سنی و الحمد لله و المنه در ایام دولت سلاطین صفویه موسویه انار الله برهانهم الجلیه انوار ایمان
بمرتبه بروز و دیوار ان ولایت تا بحدیکه صد قم در اصفهان کم است و بدار المؤمنین کاشان در برابر
کوبی داشتم و ملا عبد رزاق کاشانی در بعضی از رسایل خود آورده که عمران نامی را در قم میزدند گفتم چون
او عمر نیست چرا او را میزنید دیگری در جواب گفت که او عمر است و الف و نون را از عثمان دزدیده
بر ان افزوده و از جمله ماثر جوانب و شدت اهل قم که در اوائل کتاب کشف الغمه مذکور است انکه
در زمان بعضی از خلفای عباسیه از اطاعت حکام امتناع نمودند و هر گاه حکومت ایشان بر ایشان مستولی
محاربه و مقاتله نموده مجال تصرف نمیدادند و مکرر لشکر بر سر ایشان فرستادند مفید ثقة و اخوا امیر الدوله
بی جهت از که امیر الامرا خلیفه بود بر سر ایشان فرستادند و چون ناصر الدوله نزدیک بقم رسید اعیان
انجا بالخف و هدایا استقبال او نمودند و گفتند ما بحکومت مخالف مذهب خود راضی نبودیم الحال که تو آمده
ما بطوع و رغبت امتثال حکم تو میکنیم و در آن سال اهل قم زیاده از مال و جهات سالهای گذشته بناصر الدوله
رسانیدند تا او بخلیفه فرستاد و بعد از آن خلیفه از موافقت اهل قم با ناصر الدوله اندیشه نمود و او را بنزد
خود طلب فرمود ایضاً از ماثر جوانب ایشان آنست که در روزگار سلطان حسین مرزای والی خراسان
یکی از سادات قم در شهر هرات بسری بر داتفاقا روزی در میان جمعی از سنیان هرات نشسته بود و

سخنی در باب خلافت صحابه بر کاغذ مذکور میشد بیدمذکور در مقام ابطال خلافت ایشان در آمد و بآن نیز اکتفا ننموده
زبان طعن و لعن گشود آنجماعت او را گرفته نزد شیخ الاسلام آنجا که اولاد ملا سعد الدین تفتازانی بود بردند
و او ادای شهادت بر رفض او کردند آنگاه شیخ الاسلام مذکور او را برداشته بخدمت سلطان حسین میرزا
بردند و صورت حال عرض نمود خدمت میرزا بنابر محبت سادات در مقام اصلاح شده بآن سید خطاب
فرموده گفت که ظاهر او در آن وقت از آهکاری کاری یا جنونی او داری طاری شده باشد سید در جواب گفت
که هرگز در مدت عمر مکتب تناول مسکرات نکرده ام و آفت جنون و خرافت پیرامن من نرسیده ملکه چون
عداوت خلفای ثلثه را با آباء و اجداد اطهار خود تعیین دارم طعن و لعن ایشان ارزوی قصد ثواب
بر زبان می آرم و آنرا از جمله عبادات می شمارم چون میرزا آن جواب شنید سر در پیش انداخته متامل گردید
زیرا که با قطع نظر از محبت ذریه حضرت سید انام علیه الصلوات والسلام از بابس سلطان شاه اسمعیل صفوی
انار الله برهانه که در آن زمان قهرمان ولایت ایران و حامی سادات و شیعه خاندان ایشان بود و اعتقاد
تمام داشت شیخ الاسلام را کفی للعقیدة شیخ الفرد در بیس الکفره بود از مشاهده تامل میرزا نایره عصبیت جاهلیت
اشتعال یافته میرزا خطاب بسید کرد که ای سلطان میخواهی که در امور دین مسابله و مداهنه نمائی و چون میرزا
در آن زمان مفلوج شده بودند و اولاد و ارکان دولت متابعت آنها می نمودند و با قدرت انسان
معامله برای شیخ الاسلام و اگذاشتن آن معامله منصب از روح مطهر حضرت رسول علیه السلام شرم داشته
حکم بقتل آن سید مظلوم نمود و بعد از شهادت آن سید خونشان او بخدمت سلطان شاه اسمعیل رفته
عرض نظام خود نمودند و او ایشان را تسلی داده حکم فرمود تا فرمانی نوشته بایشان دادند که هر گاه در ولایت
خراسان در تحت تصرف اولیای آن دولت در آیند شیخ الاسلام را بایشان بقصاص خون برادر خود قتل نمایند
و چون بعد از اندک زمان سلطان حسین میرزا وفات یافت و شیبک خان والی خراسان شده و پادشاه
مذکور توجه بتسخیر آن ولایت نمود و شیبک ایلچی سفلو رک روانه ساخته بدار السلطنه هرات نزول
اجلال فرمود خونشان آن سید مقتول که همراه اردوی معلا بودند شیخ الاسلام را گرفته بنظر اشرف
آن پادشاه دین پناه آوردند بموجب عهد و فرمان سابق او را تسلیم آنجماعت نمودند تا بخون آن
سید مظلوم سنگسار ساخته در چهار سوی بازار سوختند و خاکستر او را باد دادند فقطع دابر القوم
الذین ظلموا والحمد لله رب العالمین **کاشان** صان الله شان ابد عاشان در کتاب معجم البلدان
مسطور است که کاشان شهریست نزدیک باصفهان و در زبانها باشهر قم مذکور میشود و از آنجا طبق
و کاسه کاشی می آورند مردم آنجا همگی شیعه امامیه اند و در مذهب خود رسوخی تمام دارند و سمعانی در کتاب
انساب گفته که کاشان شهریست نزدیک بقم و از قم تا اصفهان سی فرسخ بخارا است و گفته که مرا بآنجا رسیده
دو روز در آنجا اقامت نموده ام و مردم آنجا همه شیعه اند و اهل فضل و علم در میان ایشان بسیار است

و در آنجا بخدمت سید قاضی ابو الرضا فضل الله بن علی العلوی الحسینی الکاشانی رسیدم و چند حدیث از او
شنیدم و نوشتم و چند قطعه از شعر او نیز نوشتم و چون بدر خانه او رسیدم و بجهة انتظار خروج او ساعتی بر در
خانه او نشستم دیدم که بر کتابه ایوان او این آیه نوشته بود یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت
ویطهرکم تطهیرا و شیخ عبد الجلیل رازی قزوینی در کتاب نقض نوشته که کاشان بحمد الله والمنه مشهور
بوده و همت و بنیه اسلام و نور شریعت و مساجد و مدارس معظمه آراسته است و از جمله مدارس
بزرگ مدرسه صفویه و مجدیه و شرفیه و عزیزیه با زینت و آلت و عدت و اوقاف موجود و معمور است
و مدرسان مانند سید امام ضیاء الدین ابو الرضا فضل الله بن علی الحسینی که در علم و فضل و زهد بی نظیر است
و غیر او از ائمه و فقهاء و مفتیان و موذنان در آنجا بمباحثه و مناظره و ذکر و فکر میگذرانند و مقابر
مشهد امام زاده علی بن محمد الباقر علیه السلام بیاد ذکر که محمد الدین بنای آن در آن حد و نموده
و با زینت و عدت و آلت و رونق و نور و برکات فیض مراد است سلاطین و وزرا و سایر اهالی
آن حوالیست و دیگر آثار در آنجاست که همگی دلالت میکند بر صفای ایمان و نزاهت طاعت مومنان
کاشان عمرها الله بالعدل والتوحید و قبول الرسالة و اثبات العصمة فی النبوة والامامة و میر محمد نوم نقل
شیرازی علیه ما علیه در کتاب نواقض الروافض آورده که اهل کاشان آنست که ابو لولو که قاتل
عمر خطاب بود چون او را بکشت گریخته بکاشان آمد و از خوف اعدا در آنجا پنهان شد و اهالی کاشان
بر اساس محبت خانه ان او را تعظیم و تکریم نمودند و از شر اعدا محافظت فرمودند تا آنکه او در آنجا وفات
یافت و قبر او در خارج شهر کاشان واقعست و بنابران از و تعبیر به بابا شجاع الدین میکنند میگویند هر که
او دشمن دین را کشته باشد شجاع دین است و بابا اگرچه در اصل لغة بمعنی نام پدر است اما گاهی
اطلاق او بر کسی که کاری خطیر کرده باشد میکنند و بالجمله عوام و اوباش شهر کاشان در روز هیجدهم
و ششم ذی الحجه که روز قتل عمر است صورتی از خمیر میسازند و شکم او را از دو شاب پر میکنند
و او را عمر نام می نهند آنگاه او را برداشته بحرکت در رقص در می آرند و مقارن آن حرکات طبل و دهل و
غیر آن از آلات لهو بکار می برند و در طعن و لعن عمر مبالغه بسیار بجای آورده فریاد و ولوله بسیار میکنند
و از اول روز تا آخر با این کیفیت میگذرانند و چون شب در رسید و میخواهند که از سر قبر بابا بروند خود را مراجعت نمایند بعضی از اهل و اوباش ایشان کاردی یا چیزی بر شکم آن صورت میزنند تا دو شاب
از شکم او بیرون می آید پس آنجماعت آن دو شاب را جهة اظهار آنکه بخون عمر تشنه اند میخورند و عمر
در نظر اهل کاشان چون ابو بکر در نظر اهل سبزوار خوار و بی اعتبار است و لهذا اما حریق گفته بیت
خوارم اندر ولایت قزوین چون عمر در ولایت کاشان و مولوی و معنوی در مثنوی گفته
بیت سبزوار است این جهان بی مدار ما چو بوبکریم در وی خوار و زار در بعضی از رسایل ملا عبید زاکانی

مذکور است که شخصی در کاشان دراز گوشی بفروخت • تفاجی خواست که کاغذ تمامی نویسد بر سید که چه نام
داری گفت ابوبکر گفت پدرت گفت عمر گفت جدت گفت عثمان تفاجی متحیر مانده گفت چه نویسم و آل
گفت کی منجور و بنو بنی اوند فو دیزه ا به باء موحده و صاحب معجم گفته که ابو سعید از حافظ ابوبکر بن مردویه
بن مردویه نقل نموده که آبه قریه ایست از اعمال اصفهان و دیگری گفته که قریه ایست از ساوه و حویر بن
عبد الحمید کن شهر ری از آنجا بود و من میگویم که آبه در مقابل ساوه مذکور میشود و عامه آنرا آوه بواو
میگویند و اهالی آنجا شیعه اند و اهل ساوه سنی اند و همیشه بر سر مذهب میان ایشان جنگ واقع میشود
و در باب تشیع اهل آبه شعرای اهل سنت این قطعه را نظم نموده شعر و فاطمیه ابغض اهل آبه • هم اعلام الظلم
والکتابه • فقلت ایک عنی آن مثلی • یعادی کل من عادی الصحابه • انتهت الی صاحب معجم در ترجمه آبه
گفته و در ترجمه ساوه گفته که نزدیک بساوه مدینه ایست که آنرا آوه گویند و اهالی آنجا شیعه امامیه اند و میان
هر دو بلده رقابت راه است و همیشه در میان ایشان تعصب نزاع و فتنه و عداوت معمور بوده تا در
سال ششصد و هفده که لشکر تاتار بآن حدود رسیده شنیدم که هر دو شهر را قتل عام نمودند و شیخ اجل عبد
الجلیل رازی در کتاب نقض گفته که شهر آبه اگرچه شهریست بصورت کوچک اما بحمد الله والمنه بقعه بزرگ است
و از شعار مسلمانی و آثار شریعت مصطفوی و سنت مرتضوی در جامع معمور کبیر و صغیر همیشه مراسم جمعه و
جماعات بجای آرند و بر ترتیب عیدین و غدیر و عاشورا و برات و ختمات قرآن همت میگمارند
و مدرسه الملکی و عرب شاهی بدرسان و دانشمندان چون سید ابو عبد الله و سید ابو الفتح النسابه و
دیگر علما و فضلا مزین و محلی است شهید امام زاده عبد الله موسی و فضل و سلیمان دو اولاد امام
موسی کاظم علیه السلام در آنجا مشاهد منور است مکی مشحون بعلما و فقهای متبحر و مشدین و روایت
کرده اند معتمدان از سید الاولین و الآخرین علیه السلام لما ان عرج بی الی السماء و مررت بارض بیضاء
کافوریة شمت منها رائحة طیبة فقلت یا جبرئیل ما هذه البقعة قال یقال لها آبه عرفت علیها رسالتک و ولایة
فضلت فان الله تعالی یخلق منها رجالا یتولون ذریتک فبارک الله فیها و علی اهلها معنی
آنست که معراج شبانه فرمود در شب معراج نظرم بر بقعه اضاء و سفید نورانی که بوی خوش آن بقعه وی
من اضاء آمد از جبرئیل پرسیدم که این کدام بقعه است گفت این را بقعه آبه خوانند رسالت تو و ولایت
آل تو بر وی عرض کردند قبول کرد باری تعالی از وی مردانی را آفریند که متابعت تو و ذریه تو
ترا میان بسته دارند مبارکباد بر آن شهر و بر اهلش ولایت و مودت شما اگرچه اخبار در فضیلت آبه بسیار است
اما درین کتاب اینقدر کفایت است و در موضعی دیگر از کتاب مذکور گفته که اعتقاد اهل آبه معلوم است
که الا شیعی نباشند و گفته اند که ساوی باشند که شیعی باشند و آبی الا خود شیعی نباشند و از آنجا بر متاخرین
آنجا میر شمس الدین محمد آوی است که از جمله صلحا و فضلا و مقربان ملک خراسان سلطان علی بن مؤید

آبه

یکاز

نوزتیک

بود و شیخ اجل عالم ربانی بود شهید سعید قدس الله روحه کتاب بلغه و مشتهی را بالتماس او نوشته و معجب
مشیر الدین محمد مذکور است شیراز خفت بالامن والاغوار دار الملک فارس و از سایر بلاد و عالم شهرت و جامعیت
ممتاز است شعر چه معروف چه شام و چه بر و چه بحر • همه راستانید و شیراز شد • در حبیب السیر مسطور است
که بانی شهر شیراز بسرعم حجاج بن یوسف محمد بن قاسم بن عقیل ثقفی بوده شیراز بوسعت ساحت
تکلف ابنیه و عمارات انصاف دارد و در زمان عضد الدوله دیلمی از دحام خلایق در آن بلده بمرتبه رسید
که لشکر بانرا جای نشستن نماند بنابر آن عضد الدوله نزدیک شیراز قصبه ساخت که سپاه را در آن
مقام که موسوم بقیاقیه و بود کرد و مشهور بسوق الامیر بود ساکن گردانید و اکنون آن موضع خراب
بایر است و هوای شیراز در غایت اعتدال است و آبش از قنوات جریان می یابد و بهترین کاریزهای
آنجا قناة رکن آباد است که رکن الدوله حسن بن بویه احداث آن نموده و خواجه حافظ در اشعار خود
بلطافت و عذوبت آن آب اشعار نموده و این بیت از آنجمله است بیت شیراز بفاع خیز و خوانق و
مدارس مساجد بسیار است و مسجد عتیق که بانی آن عمرو بن لیث صفار است از آنجمله است و محقق ماند که مردمان
فطرت اصلی اهل شیراز همیشه از نسیم محبت اهل البیت در اهتزاز بوده و بنا بر همان فطرت ممتاز سلمان فارسی
بشرف خطاب سلمنا اهل البیت سرافراز گشته غایة الامر اکثر اوقات بسبب استیلای ملوک و رؤسای
اهل سنت نور ایمان در سواد اهالی این دیار مختفی و پنهان بود چنانکه در زمان ملک عضد الدوله دیلمی شیخ
رطلوری نام داشت و از جمله اهالی آنجا سادات رفیع الدرجات خصوصا سادات انجو بقدم تشیع مشهور
و همچنین طایفه خاکیه و مانند ایشان از خانه های قدیم در سلک اهالی آن مذکور اند و بالجمله خاک آن
دیار فایض الانوار از محبت اهل البیت بنصیب که سعدی زین سعادت بیت بی اهل و اهالی آن جوار
از معتقدان خاندان نبوت خالی نیستند مصراع حافظ از معتقدان آنست گرامی دارش ری صاحب معجم
گوید که ری بفتح اول و تشدید ثانی مدینه ایست مشهور از امهات بلاد و اعلام مدینهای عالم است مرخود
بشهر ری رسیده ام آنجا را دیده ام و آن شهریست عظیم لطیف و عجب که بنای آن با آب و گل علی بحاشی کبود کرده اند
و آن شهری بزرگ عظیم بود که اطال اکثر آن خرابست و من در سال ششصد و هفده از هیبت کار خوف
لشکر تاتار میگریختم چون بآنجا رسیدم دیوارهای عمارات آنجا بر پا دیدم و منابر بحال خود باقی بود و در وقت
دیوارها بواسطه قرب عهد بخرابی بر طرف نشده بود و از یکی از عقلای آنجا سوال نمودم که سبب خرابی این
شهر چه چیز بود گفت بسبب حقیقی ارادة غایبه حضرت الهی بود و بسبب ضعیف ظاهری آن بود که در شهر
ری سه طایفه ساکن بودند شافعیه و مالکیه بودند و حنفیه که از اهالی ساکن بودند و شیعه که سواد اعظم
بودند زیرا که نصف اهل شهر شیعه بودند و اهل روستا اکثر شیعه بودند و قلیلی از ایشان حنفی بودند و در میان
ایشان شافعی مذهب نبود پس اول عصبیه و نزاع میان سنیان و شیعیان واقع شد و حرب و قتال میان

بسلطان مذکور ستاده و مراد از بعض الدیابین
که در خطبه کتاب مذکور واقعست

مشیراز

الری

ایشان امتداد یافت تا آنکه شافعیه بر حنفیه غالب آمدند و ایشان را برانداختند و بعد از اضمحلال شیعه
حروب و نزاع در میان شافعیه و حنفیه قایم شد و در جمیع حروب با وجود قلت شافعیه ظفر ایشان را بود تا آنکه
بحسب نقضی بر آلهی حنفیه بالکلیه فانی و تباهی شدند و این خرابها همه جای حنفیان و شیعیان است و این یک محله
صغیر که آبادان مانده محله شافعیان است و از شیعه و حنفیه کسی باقی نمانده مگر آنکه مذهب حنفی را پنهان دارد
و اصطخری گفته که شهری بزرگتر از اصفهان است و نیز گفته که در شرق زمین بعد از بغداد شهری معمور
تر از شهر ری نیست و اگرچه عرض نیشابور از آن بزرگتر است و گفته که طول و عرض ری یک فرسخ و
نیم است در یک فرسخ و نیم در خارج آن قریه‌ایست که به یک دیه بزرگی برابر شهر است و فتح آن در زمان
عمر بن الخطاب بدست عمار بن یاسر شد و از جعفر بن محمد رازی منقول است که چون مهدی عباسی بر مسند
خلافت منصور بر آمد شهری را که الحال هست بنا نهاد و بر گرد آن خندق نمود و مسجد جامعی
ساخت و بنام یکی از کاشتهای او در سال یکصد و پنجاه و هشت صورت اتمام یافت و مال خراج
ری چهل و دوازده هزار هزار درهم بود تا وقتی که مامون از خراسان متوجه بغداد شد و چون بری رسید
اهالی آنجا از ثقل مال و خراج خود نزد او شکایت کردند مامون دوازده هزار درهم از مال ایشان تخفیف
داد و منقولست از بعضی علما که گفته در توریت مکتوبست که الری باب من ابواب الارض
الیها مستقر الخلق و الصعق و در وصف ری گفته که الری عروس البلاد و البستر الناس و در وقتی که عبید الله
بن زیاد علیه اللعنه حکومت ری را نامزد عمر بن سعد وقاص نمود که لشکر برداشته بقتال حضرت امام
حسین علیه السلام بکربلا رود عمر در اول امر مردد شد در خروج و قصور و این ابیات بر زبان راند
شعر واترک ملک الری و الری رغبتی ام ارجع مذموما بقتل حسین • و فی قتله النار التی لیس دونها • حجاب
ملک الری قرة عین • و آنوقت دنیا در بابست برو غالب شد و حکومت آنجا را بر قتل حکم کرد نه مصطفی و مرتضی
اختیار نمود و از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام روایتست که آنحضرت فرمودند الری و قزوین
و ساوه ملعونات منشومات و اهل ری در اصل اهل سنت و جماعت بودند تا آنکه احمد بن اسد الطاهر ابی
بر آنجا غالب شد و اظهار مذهب تشیع نمود و در مقام تربیت شیعه شد پس عوام تعصب کنند و در مذهب شیعه
با او تقرب جستند و از آنجمله عبد الرحمن ابو حاتم در فضایل اهل البیت علیهم السلام و غیر آن کتابها تصنیف نمود و
این در زمان معتمد عباسی بود و استیلای احمد مذکور بر ولایت ری در سال دویست و هشتاد و پنج بود
و او قبل از آن در خدمت صاحب خود کرتکین بن ساتکین ترک بود و از آن وقت که او بر ری استیلا
یافت و مذهب شیعه را رواج داد تا الحال آن مذهب استمرار یافته است انتهی از کتاب مجمع فضل افتاد
و مخفی نماند که آنچه از بعضی علما در باب سب ظاهر خوابی ری روایت نموده خلاف ظاهر است و
ظاهر آن مرد عاقل بخوش آمد صاحب مجمع که شافعی مذهب بوده تقریر خوابی ری بر وجه مذکور نموده والا

بر وجهی که کتاب نقض منقاد میشود شافعیه در ولایت ری از آن کمتر و نامی‌تر بوده‌اند که طرف نزاع
واقع شوند و همیشه حنفیه انکار و انکار شافعیه با شیعه موافق بوده‌اند پس نقضیه بنا بر آنکه در اصول تاریخ اشتهار
تحریر بوده‌اند همیشه خواری ساخته‌اند و چند مرتبه ایشان را الزام کرده بر بالای منبر فرستاده‌اند که اظهار
بطلان آن مذهب نمایند و در کتاب نقض شرح شوکت شیعه ری و بیان مواضع و اماکن متعلقه
بایشان نموده و گفته که اولا از مواضع متبرکه ایشان در آنجا مدرسه بزرگ سید تاج الدین محمد کیسکی رحمه
الله بگاه و دوزان که قریب بنود سال است که در آنجا ختمات قرآن و نماز بجماعت هر روز پنج بار و
مجلس وعظ هر یک هفته دو بار منعقد میشود و همیشه مشحون بعلما و فقها و سادات و مزدوجین میباشد و در
عهد طغول بزرگ بنای آن نموده‌اند و دیگر مدرسه شمس الاسلام حسکا بویه که بر این طایفه بود و بزرگ
سرای ایالت است و در آنجا نماز بجماعت و قرائت قرآن و مجلس وعظ و طریق فتوی و تقوی ظاهر و معین
بوده است و هست و در عهد سلطان محمد و سلطان ملکشاه مکرر نموده‌اند و دیگر مدرسه میان دو مدرسه
است که تعلق بسادات کیسکی دارد و آنرا خانقاه زنان گویند و مسلمان در آن مقیم باشند و در
عهد سلطان محمد بنای آن نموده‌اند و دیگر مدرسه دروازه آهنین که منسوب است بسید زاهد ابو الفتوح هم در عهد دولت
ملکشاهی ساخته‌اند و مدرسه فقیه علی بخشی که بکوی اصفهانیان خواجه مبرک در عهد دولت سلطان محمد
ملکشاه ساخته‌اند و بان تکلف در هیچ طایفه نیست و سادات دارند و در آنجا مجلس وعظ و ختم قرآن
و نماز بجماعت همیشه منتظم است و مدرسه خواجه عبد الجبار مفید که چهار صد مرد فقیه و متکلم از بلاد عالم در آن
مدرسه بمطالعه و مباحثه اشتغال دارند و در عهد مبارک ملکشاهی و روزگار برکیارق کرده‌اند و الحال
معمور و مشهور است و مشحون بمدرس و طلبه علوم و نماز جمعه و ختم قرآن و حضور فقها و اهل صلاح که بانی آن
شرف الدین مرتضی است که مقدم سادات و شیعه است و مدرسه کوهی فیروز که در عهد سلاطین مذکور
بنا کرده‌اند و خانقاه امیر اقبال که در عهد کریم خیابانی کرده‌اند و خانقاه علی عثمان همیشه منزل سادات عالم زاهد
مجتهد دین بوده و در آنجا نماز بجماعت و ختم قرآن متداول و متواتر می‌باشد و در عهد سلطان ملک
شاه بنای آن شده و هنوز معمور و مشهور است و مدرسه خواجه امام رشید رازی بدروازه جاروب بندان
گزیده و از دولت دانشمند در آنجا درس اصول دین و اصول فقه و سایر علوم شریعت اشتغال دارند
در عهد دولت سلطان سعید محمد کرده‌اند و کتب خانه دارد که بانواع کتب مزین است و مدرسه شیخ مجید
مکی بدر مصلی گاه که هم در عهد سلطان محمد کرده‌اند و بیرون از این که شرح داده آمد در ری چندین مدرسه
معمور هست که در آنجا درس بحث و قرائت قرآن و نماز و طاعت مستمر است و از مشاهد متبرکه ری مشهد
سید عبد العظیم حسینی و مشهد سید ابو عبد الله ابیض و مشهد سید حمزه موسوی است که شرف نسب و آلت
فضل و کمال عترت ایشان ظاهر است و در کتاب فضایح الروافض بعضی آن تفریح واقعست بلکه بسبب

کیک

بنای آن

بنا

ری پیشتر از سنیان انجا بوده اند چه صاحب فتح در مقام تعریض بشیوری گفته مذهب شما نباید داشتن بلکه مذهب
حق باید داشتن و باینکه در ری اغلب رافضی اند مغرور نباید بودن که بعد و اعتبار نیست و صاحب نقض
جواب گفته که این سخن از قایل مذکور محض مکابره است زیرا که انجا سلمان و ابوذر و مقداد و عمار و جابر و ابو
ایوب و خزیمه و زید بر امامت امیرالمؤمنین علیه السلام اتفاق نمودند میگوید که آن قلت را اندر نیست
و اعتبار بکثرت مهاجر و انصار باشد و انجا که رازیان بیشتر شیعی باشند گوید که بر کثرت اعتدادی و اتفاقی
باشد تا بچاره هر چه در اول میگوید با خر باطل میکرده باشد و این خود مذهب و اعتقاد شیعه است که
اعتداد بر کثرت و قلت نیست بلکه بر عقل و نظر و معرفت است محق محق باشد و اگر چه یکی باشد و مبطل
مبطل باشد و اگر چه صد هزار باشند ان الحق لا یعرف بالرجال اعرف الحق تعرف اهله و الله هدی الذی هدانا
الی طریق الحق و تحمید و جنبنا عن الباطل الذمیم و تصدیقه و رام صاحب معجم گفته که آن بلندی است نزدیک
شهری و اهالی انجا شیعه اند و رامین صاحب معجم گفته که آن مانند سابق خود است و زیاده
و این عبارت دو احتمال دارد یکی آنکه او مثل اولست با زیادتی یعنی زیادتی حروف و دیگر آنکه مثل اولست
دوم آنکه اهالی انجا نیز شیعه اند و مراد او بزیادتی غلو و تشیع باشد و محتمل است که مراد هر دو باشد و
ایضا صاحب معجم در ترجمه نوبهار که قریه ایست از ری گفته که و رامین قریه ایست مانند مدینه و در کتاب
انساب سمعانی مسطور است دیهی بزرگست شبیه بشهرها و از انجا بسیاری از اهل علم بیرون امده اند
و در زمان ما رئیسی مالدار بود که عمارت حرمین شریفین کرد و مال بسیار در ان صرف نمود و دیگر او
حسین و راعلیین حج بسیاری نمود و در خیرات و صدقات رغبت تمام داشت اما شیعی بود و در ان
باب غلوی عظیم داشت مؤلف گوید که از قدیم الایام جمعی اهل و رامین از اصحاب ما بودند و در دوستی
خاندان ابن اند و از اعیان متاخرین سادات ایشان شیخ فاضل محبوب القلوب قاضی محمد است که
بمصاحبت اندبی مجلس پادشاه صاحب قران مغفور شرف اختصاص و امتیاز داشت و در بدیهه گویی
و حاضر جوابی نظیر خود نداشت و از جمله لطایف مقامات او انست که روزی در مجلس بهشت آیین حاضر
بوده و پادشاه صاحب قران مغفور تسبیح مروارید که سلطان سلیم عثمانی والی روم برسم تحفه فرستاده
بود در دست مبارک داشتند و در التفات جواهران ثمین میفرمودند و بخاطر اشرف رسید که ان تسبیح را
آویزه کردن یکی از اهل مجلس سازند و از دور نظر بر کیفیت صفای آن اندازند اتفاقا تا حالی که
جمله الکی و از جمله بدنفسانی عالم و سکان جهنم بود در برابر نشسته بود انحضرت تسبیح مذکور را آویزه کردن
او نموده از دور ملاحظه لطافت جواهران میفرمود مقارن انحال قاضی محمد مذکور این بیت مناسب حال
بخواند بیت تسبیح خارجی که شه در ذکر حیدر است • در گردن سگان جهنم طناب کن • و شیخ عبدالجلیل رازی
در مقام تعداد بعضی از علما و شیعه گفته و اما و رامین اگرچه دیهی است نیز از شهرها باز مانده از اثار شریعت

و رام

و رامین

که و رامین

دانوار اسلام از طاعات و عبادات از ملازمت خیرات و احسانی که انجانی بوده است از برکات رضی الدین
ابو سعید اسعد الله فی الدارین مانند مسجد جامع و مدرسه رضویه و غیر ان با وقاف بسیار و در انجا مدرسان عالم
متدین و فقهای متورع بدرس علوم اشتغال دارند و در حرمین مکه و مدینه و مشاهد ائمه خیرات ابو سعید از
شمع نهادن و ترک فرستادن همیشه جاری است و در رامین در هر ماه رمضان همه طوایف اسلام از سنی
و شیعی از خوان انعام عام ایشان محظوظ و بهره ور میگردند دوربست در ین زمان آزاد رشت
بفتح دال و را و سکون شین معجمه میگویند و کتاب معجم مسطور است که دوریست بضم دال و سکون واو و را
نیز بالتقاء ساکنین و رود بعد از ان با ی معنوحه و سین مهمله ساکنه و نامی که دو نقطه بر بالا دارد از
جمله قریه های ری است و از جمله مشاهیر انجا عبدالله بن جعفر بن محمد بن موسی بن جعفر بن ابی محمد دوربستی
است که خود را از اولاد حذیفه بن الیمان میدانست و او یکی از فقهای شیعه امامیه است و در سال
پانصد و شصت و شش ببغداد امد و مدتی در انجا اقامت نمود و از احادیث ائمه اهل البیت علیهم السلام
از جد خود محمد بن موسی فرا گرفته بود و در انجا روایت نمود و بعد از ان بوطن اصلی مراجعت کرد و بعد از زمان
ششصد و اندک زمانی وفات یافت طالقان قزوین صاحب معجم گفته که آن نام دو بلده است یکی
در خراسان و دیگری در میان قزوین و ابهر و آن چند دیه است که نام طالقان را بر انها اطلاق میکنند و انچه
اکابر اهل طالقان صاحب ابن عباد مشهور است و پدر او عباد بن العباس بن عباد ابو الطالب الطالقانی
است و مخفی نخواهد بود که اهالی ولایت طالقان قزوین همیشه از محبان شاه ولایت بوده اند اخبار اهل
البیت علیهم السلام احادیث بسیار در فضیلت این طالقان و اهالی انجا وارد شده و در بیان احوال
صاحب الزمان علیه السلام از کتاب کشف الغمه مسطور است که روی ابن اعثم الکوفی فی کتاب
الفتوح عن امیرالمؤمنین علیه السلام انه قال و یجا للطالقان فان لله تعالی بها کنوزا لیست من ذهب
لا فضة و لکن بها رجال مؤمنون عرفوا الله حق معرفته و هم انصار المهدی فی اخر الزمان کیلان
ولایتی است مشتمل بر جبال سر بفلک کشیده و در میانهای ان تشابک اشجار بدرجه ایست که مسافت صبا
و شمال از مزدود مزار آن افغان و غیر ان میگذرد و آن ولایت منقسم بقسم میشود فسمی لاهجان
قرابه آن و قسمی رشت و قسمی من ولواحق آن و والی ولایت لاهجان و مضافات ان از قدیم الایام
سادات رفیع الدرجات اند ذکر ایشان در مجلس سلاطین اهل ایمان مذکور خواهد شد و اهالی انجا از زمان
ناصر الحق که بشرف اسلام ایشان بوده تا ظهور پادشاه صاحب قران مغفور زیدی جارودی بوده اند
بعد از ان از سلاطین انجا با اکثر اهالی لاهجان مذهب فرقه اجیه امامیه در امده و مخفی نماند که طایفه جارودیه
در قدح خلفای ثلثه و ابطال خلافت ایشان با فرقه امامیه شریکند و بواسطه این مناسبت فرقه زیدیه
مذهب خود را بامامیه دارند فقهای امامیه در مبحث وقف از کتب فقهیه گفته اند که اگر کسی وقف کند بر مسلمانان

دوربست

طالقان قزوین

کیلان

اطلاق آن متصرف میشود بشیعه اثنی عشریه و اگر العیاذ بالله از ایشان کسی بماند متصرف میشود بباقی فرق
امامیه و اگر از ایشان نیز کسی نماند متصرف میشود بجارودیه از فرق زیدیه و باقی فرق زیدیه و اهل سنت
در حکم مساوی اند **دیلمان** بلده ایست جنت نشان از مضافات گیلان که سلاطین و خواص اهل
لاهیجان و بعضی از فضول رویه گیلان عرصه دلکشای آنجا را مأوای خود میسازند و اهالی آنجا از مبدأ
دخول اسلام تا الحال مذهب امامیه دارند و نقش محبت خاندان بر لوح خاطر می نگارند و در ایامی که
ناصر الحق اهل گیلان را باسلام در آورد اهالی دیلمان بواسطه همسایگی قزوین و امرای آنحدود
که اکثر آن سنی بودند تقیه می نمودند لاجرم ناصر الحق بگیلان آنکه ایشان نیز مذهب اهل سنت دارند و
لشکریه بگیلان کشید و کار بقتال رسید و چون شنگول که امیر اهل دیلمان بود از کلمات که لشکریان
ناصر در اثنای جنگ میگفتند باعث ایشان را بر قتال یقین نمود فریاد برکشید و اظهار مذهب حق جعفری
نمود و از ناصر الحق امان طلبید ناصر گفت اگر پیش از این اشتب مذهب حق را در مضمار اظهار می تافتی از ورطه
تعرض من خلاصی می یافتی اما اکنون که نایره حرب مشتعل گردیده و باد نصرت بر اعلام ظفر انجام
من وزیده پی آنکه تو نزد من آیی خود را تسلیم نمائی خلاصی متصور نیست و چون شنگول تسلیم خود
مصلحت ندید همچنان جنگ میکرد تا کشته گردید و باقی اهل دیلمان امان طلبیدند و خود را در ظل رایت
ناصر کشیدند و الله اعلم بحقیقة الحال **طبرستان** بفتح اول و دوم و کسر را صاحب معجم گوید آن بلادی
وسیع و شهرهای بسیار است که این نام شامل آنهاست و از آن نواحی جماعتی بسیار از اهل علم و ادب
و فقه برخاسته اند و از اعیان بلاد طبرستان دماوند و جرجان و استرآباد و آمل است که پایتخت
سلاطین آن دیار بوده **ساری** که مثل آمل است و سارویش که نزدیک است بآن و بعضی
جرجان را از بلاد خراسان شمرده اند و طبرستان را عبارت از بلاد معروف بمازندران دانسته اند
و در وجه تسمیه آن دیار بطبرستان وجوه متعدد گفته اند و آنچه حق است و مشاهده احوال آن دیار مؤید
آنست اینست که چون در میان اهالی آن دیار حرب و قتال بسیار واقع میشود و اکثر اسلحه ایشان
بلکه همه تبر است تا آنکه صغیر و کبیر و غنی و فقیر ایشان همگی تبر در دست میدارند بجهت کثرت
تبر در آن دیار او را تبرستان نام کرده اند آنگاه از روی تقریب تا را بطا بدل کردند و طبرستان
گفتند **حسن بن زید و محمد بن زید** در آمل مقام داشتند و از روستای آمل سارم خاست
اعلی دارم خاست ادنی و مهدوان و اصبهبد و نامیه و طبیس و در کتاب ابار که از مؤلفات علمای
زیدیه است مسطور است که از کنار آب سفید رود تا آنجا که از توابع تنکابنست تا بجرجان طبرستان
خوانند و از آن طرف سفید رود تا قومس جبلان گویند و اکثر اهالی بلاد طبرستان شیعه بوده اند و در
بعضی از بلاد آنجا مانند آمل هر گز سنی نبوده چنانکه بعد از این مذکور خواهد شد ان شاء الله تعالی اورده اند

دیلمان

طبرستان

که مازندرانی را یکی از بلاد اهل سنت گذر افتاد و روزی در خارج بعضی از مساجد آنجا بول بر آن کرد
و خود را از روی تقیه نشست و بر جانب او وضو ساخته غسل رجل کرد و افشار کشید و با اهل مسجد دست بسته
بنماز جماعت موافقت نمود و لیکن چون آن بیچاره مهارتی در آداب وضو و نماز اهل سنت نداشت
بر حاضران ظاهر شد که او در آن کار نوآموز است لاجرم از روی تعصب بر نقش متعصب ساخته در مقام
مواخذه او شدند بیچاره چون آنحال مشاهده کرد بزبان مازندرانی گفت که سبحان الله کون خود را
نشوده بر پا بشستیم و او سار خنگشیم و دست رانده بکر بهتر از من سنی سگ بر اهل صاحب
معجم گفته بضم میم و لام بزرگترین بلده ایست در طبرستان و در آنجا مساجد و بناهای طبری و کلیسهای خوب
باقیند و در اول اسلام دو هزار سوار سلاح از آنجا بیرون می آمد و بسیاری از علما از آنجا بیرون آمده اند
اما انتساب طبری میگویند نسبت ایشان بغیر طبرستان اندکست و از آنجاست ابو جعفر محمد بن جریر الطبری
صاحب تفسیر و تاریخ مشهور که اصل و مولد او آمل است و همچنین ابو بکر محمد بن عباس خوارزمی که
اصل او از آمل است و ابو جعفر طبری را خال خود میدانسته و در بیان اصل و نسب خود این شعر گفته
شعر باهل مولدی و بنو جریر فاخوالی و یکنی الرد خاله فما انا رافضی عن تراث و غیری رافضی عن
کلاله اما او در دعوی نسب خود با ابو جعفر کاذب است زیرا که ابو جعفر رافضی نبود و لیکن هنگامی از روی
حسد تهمت رفض بر او کرده بودند و خوارزمی مذکور که بر رفض و سب صحابه مجاهر و متفخر بود آن تهمت را
صلاح حال خود دانسته اظهار رافضی بودن خال خود نموده و اعتقاد و مولف آنست که خوارزمی در
مقاله کاذب نسبت و مراد به بنی جریر محمد بن جریر طبری صاحب تاریخ و تفسیر است که از فقهای شافعیه
بوده و نووی در کتاب تهذیب الاسماء و صحاح او نموده بلکه مراد محمد بن جریر طبری متکلم است که از
اکابر متکلمان امامیه بوده و **شیخ علامه** جمال الدین حسن بن مطهر حلی قدس سره او را در قسم متقدمین
از کتاب خلاصه الرجال ذکر نموده و کتاب منتهی شد و کتاب ایضاح در امامت از جمله تصانیف
اوست و با مجلد بر وجهی که محققان علمای رجال بآن تصریح نموده اند صاحب تفسیر و تاریخ محمد بن جریر بن رستم
طبری است و نسبت او بخصوص شوآمل معلوم نیست زیرا که اهل الاصل بغایت نادر است که سنی باشد
و صاحب کتاب مسترشد و ایضاح محمد بن جریر ابن رستم طبری است که مولد او آمل بوده و مثل این
غلط از خواجه ملای صاعدی اصفهانی در شرح کشف الحق و نهج الصدق واقع شده و لبس اول قاروره
کسرت فی الاسلام و الله اعلم بحقیقة الحال **ساری** بالکسر و الملک ملوک طبرستان است و نسبت
اهل البیت علیهم السلام چون روح در ابدان ایشان ساری و لوح خاطر ایشان از نقوش اغیار لفظا
عاری است ارم صاحب معجم گفته که آن بضم اول و فتح دوم بوزن زفر یا بسکون دوم بلده ایست
نزدیک بساری از نواحی طبرستان اهالی آنجا شیعه اند و در کتاب تحفة الملیک رازی شعری از ناصر

آمل

ساری

ارم

جرجان

تشیع اهالی ارم و ساری مذکور است اگر خواهند بانجا رجوع نمایند **جرجان** و آنرا استرآباد نیز گویند
صاحب معجم گفته بضم اول و نون در آخر مدینه ایست مشهور عظیمه در میان طبرستان و خراسان و بعضی او را از
خراسان می شمارند و بعضی او را داخل طبرستان میدارند و گفته اند که اول کسی که آنرا بنا نمود یزید بن مهلب بن
ابی صفره بود و در جرجان آب بسیار و قری و ضیاع بیشمار است و در بلاد مشرق از آفاق کوشه
بهتر از آنجا در جامعیت حسن و خوبی نیست و با آنکه در آنجا برف می بارد انواع فواکه پیدا می شود و مردم
آنجا کلیم و مروت و اشفاق و اخلاق محموده آراسته اند و از آنجا بسیاری از مردم صاحب سیر
بخارج آمده اند و از آنچه عجب است که صاحب بن عباد بود اما هوای آنجا اختلاف عظیم دارد
و لهذا صاحب ابن عباد در مذمت هوای آنجا این چند بیت گفته **بیت** نحن و الله من هوا یک
یا جرجان • فی الخطر اکرب شدید • قوانا بضخ الطبود فان جئت • شمالا تقدرت برکوه • کی بنا نوش طعام
یوصل اغاله بالصدود و بالجمله اهل جرجان در تشیع مشهورند و بر اسناد جمهور متصل در آن مذکور
مؤید اینست آنکه از ملا جامی علیه الرحمه نقل میکنند که روزی مردی غریب با او دوچار شد از او پرسید
که تو جرجانی آن مرد گفت سیدم و طالب علم و استرآبادی ملا جامی گفت افتقار در کلام مطلوب است
می بایست گفت کافر مطلق و خود را و ما را از این همه گفت و شنید فارغ ساخت و در کتاب کشف
الغمه از کتاب امام قطب الدین راوندی نقل کرده که او باسناد خود از جعفر بن الشریف الجرجانی سید
روایت نموده که گفت در سالی که متوجه حج بودم در سر من رای بخدمت حضرت **امام حسن عسکری**
علیه السلام رفتم و چون اصحاب بعضی از اموال همراه من کرده بودند که بآنحضرت رسانم لاجرم عزم
آن نمودم که در آن باب سخن گویم آنحضرت پیش از آنکه بسخن در آیم بر ما فی الضمیر من اطلاع یافته فرمودند
که آن مال را بمبارک خادم من بسپار پس من چنان کردم و عرض نمودم که شیعه جرجان بشما سلام رسانیده
بعد از آن آنحضرت فرمودند که چون از حج فارغ شوی بجرجان معاودت خواهی نمود گفتم بلی آن
حضرت گفت از امروز تا یک صد و نود روز دیگر در اول روز جمعه سوم ربیع الاخر بجرجان خواهی
رسید و چون بآنجا رسیدی باید که شیعه آنجا را اعلام کنی که من در آخر آن روز بجرجان حاضر خواهم شد
آنگاه مرا دستوری داد و گفت برو که خدا تعالی ترا و هر چه با تست بسلامت نزد خواهد رسانید
و پسر ترا که شریف نام دارد پسری متولد خواهد شد او را حسن نام کن که او بدرجه کمال خواهد رسید
از اولیای خواهد بود پس عرض کردم که یا ابن رسول الله ابراهیم بن اسمعیل علوی که از شیعه شماست
و احسان او با اولیای شما بعد بار میرسد تا آنکه در سالی زیاده از شش هزار درهم بفقرای شیعه صرف
میکند فرزند ندارد آنحضرت فرمودند که خدای تعالی مشکور ساخت احسان ابی اسحق ابراهیم بن
اسمعیل را در حق شیعه ما و آمرزید گناهان او را و او را بهترین خلق که باری دهنده حق باشد روزی

کردانید

دستمداد

کردانید با و بگوی که **حسن بن علی** ترا پیغام فرستاده که پسر خود را احمد نام نهی آنگاه آنحضرت را وداع نموده
بحج رفتم و ببرکت توجه حضرت امام خدا تعالی مرا در آن سفر بسلامت داشت تا آنکه بر وجهی که آنحضرت
خبر داده بود اول روز جمعه مذکور بجرجان رسیدم و چون اصحاب بتبعیت من آمده بودند وعده حضور
که حضرت امام علیه السلام بایشان رسانیده بود رسانیدم و گفتم که مهمای عرض حوایج و مشکلات
مسایل خود شوید و چون ایشان نماز عصر و ظهر گذاردند همگی در خانه من جمع شدند و منتظر قدوم سعادت لزوم
حضرت امام معصوم بودند که ناگاه آنحضرت بر ما ظاهر شدند و اثر ابهام مانده بود پس بشرف دیدار
دست مبارک آنحضرت را بوسیدیم آنگاه آنحضرت بآنجماعت خطاب فرمود که من وعده کرده بودم بجعفر
بن الشریف که امروز این روز نزد شما خواهم آمد و اینک من نماز ظهر و عصر را در نزد رای گذارده ام و
بنزد شما آمده ام که تجدید عهد با شما کنم بشتابید و حوایج و مسایل خود را بر من عرض کنید پس اول
نصر بن جابر در مقام عرض حاجت خود شد و گفت که پسر من که نام او جابر است نابینا شده میخواهم
که دعا کنی تا ببرکت دعای شما بینا شود آنحضرت پسر او را نزد خود طلبید و دست مبارک بر چشم او کشید
الحال بینا گردید بعد از آن یکیک مردم از حوایج و مسایل خود سوال مینمودند و آنحضرت جواب میفرمود
تا قضای حوایج همگی نمود و انبیا را دعای خیر گفته همان روز معاودت فرمود و الحق بسبب کرامت که
اهل جرجان بآن اختصاص یافته اند میگفتند که بر اهل قم و کاشان زیادتی جویند و بر اهالی شهمه و نیز در نظر
اصحار بیند **رستمدار** ولایتی است مشتمل بر اجمای خوشگوار و درختان میوه دار و کوههای طلب
مدار و قلعهای بلند استوار که دست وهم از دامن آن کوتاه و پای خیال از التوای مسالک آن کوتاه است
قلعه نورش خوانان شاهی طور و حصن کجورش چون بیت المعمور از حوادث دوران دور و اهالی
آنجا و رشجاعت مانند رستم مشهور و در مذهب تشیع بغایت راسخ و محکم اند و از متاخرین اذکیای فضلای
آن دیار مولانا محمد بن فخر الدین علی رستمداری است که در مشهد مقدس رضوی منصب خدمت روضه
منوره و تدریس بعضی از مدارس آن آستان ملایک پاسبان باو مفوض بود و در تاریخی که عبد الله
خان اوزبک بمشهد مقدس مهاجره نمود یکی از فقهای مشهد مقدس کتابتی بخان مذکور نوشت که حاصل
این بود که جناب خان و لشکریان بجهت دلیل بر آن مهاجره بمشهد مقدس و استیصال مردم آنجا را که
اکثر ذریه حضرت پیغمبر اند صلوات الله علیه و آله بر خود حلال ساخته اند و دست تعدی بتاراج و قتل جان
و اموال و مزارع مردم و اوقاف آثار فیض آثار گشاده اند و چون آن کتابت بخان مذکور رسید
افاضل ماوراء النهر که ملازم رکاب بنی انتساب بودند و قوی با باجه و قتل و غارت اهل مشهد داده بودند
گفت که جواب کتابت اهل مشهد نویسید و ایشان جوابی مشتمل بر وجوه فاسده و دلایل کاسده در بیان اباحت خون
و مال اهل مشهد رقم نموده بایشان فرستادند و چون نوشته اهل ماوراء النهر بنظر مولانا محمد مذکور رسید نامه

نامی مشتمل بر وقع قاضی لایل آن فاضل نوشته فرستاد و چون نوشته بنظر خان مذکور رسید نظر اجمالی بر آن
با فاضل مذکور حواله امر نمود که جواب نویسند و چون ایشان بعد از مطالعه چند روز از نوشتن جواب آن عاجز
دیدند در جواب خان گفتند که گفت و شنید با این مردم موجب ضعیف اعتقاد دیگران میشود و بنابرین با یه کرایات
قرآنی که در آن نامه نوشته شده بمعترض بیرون آرند و باقی را در نظر حاضران بسوزانند و بگویند که سخنان
آن طایفه قابل جواب نیست و اینچنان کردند و مؤلف جهة عبرت ارباب اعتبار بنقل صورت نامه فاضل
ماوراء النهر و صورت کتابتی که مولانا محمد مذکور در رفع سخنان ایشان نوشته مبادرت می نماید **نامه**
که فاضل ماوراء النهر با مشهد مقدس نوشته اند پوشیده نیست بر هیچ مومن عالم که تعرض باموال نفوس
کسانی که گویند و بگویند لا اله الا الله محمد رسول الله اند مادام که از ایشان افعال و اقوالی که موجب کفر است صادر نشود
علی الطریقه مرضیه سلف و ایمه اثنی عشر رضی الله عنهم می نموده باشند جایز نیست اما متشرعی که ما تکلم با این طایفه
اهل سنت و جماعت و طریقه علما و اتقیا را بالکلیه مهجور کرده موهمنا را با امان اول گذاشته اطنا رطایفه
شیعه نموده است و لعن حضرات شیخین و ذی النورین و بعضی از ازواج طاهرات رضوان الله علیهم
اجمعین که گفت تجویز کنند بر پادشاه اسلام بلکه بر سایر انام بنا بر امام ملک علام قتل و قمع آنها اعلاء لکلمة الله
الحق واجب و لازم است و تخریب ابنیه و اخذ اموال و امتعه ایشان جایز و اگر پادشاه زنان و خلیفه دوران
خلد الله تعالی ظلال جلاله علی رؤس المسلمین الی یوم الدین در جهاد که باتفاق و اجماع علما واجب قطعی است حضرت
رسالت و اصحاب کرام و اولاد عظام است با وجود استطاعت و قدرت تساهل نماید چگونه از عهده
جواب و سوال ملک متعال یوم لا یجزی نفس عن نفس شیئا و لا یقبل منها شفاعة و لا یؤخذ منها عدل و لا هم ینصرون
که نایه کریمه و لنسئلن الذین ارسل الیهم و غیرها ثابت شده توانند بیرون آمد و بر هر عاقلی که بمقتضای عقل
رفته در آیات و احادیث اخبار نظر فرماید و تامل نماید ظاهر میگردد که جماعتی که مشرف بشرف صحبت
حضرت رسالت صلی الله علیه و سلم شده طریقه تبعیت و خدمت مرعی داشته سالها در اعلاء کلمه حق با کفار
رکاب آنحضرت مقاتله نموده باشند خالی از ثواب نقصان و سخن چنان خواهند بود حضور آنها که
بمقتضای آیه کریمه لقد رضی الله عن المؤمنین اذ یبایعونک تحت الشجرة بشرف رضوان حضرت ملک
منان مشرف گشته اند اولئک الذین هدی الله فبهدیهم اقتده و شک نیست که حضرات شیخین و ذی النورین
ازین جمله اند و بمصاهرت و مخالفت آنحضرت معزز و مکرم اند و صدیق اعظم را حضرت علیم در کلام قدیم
صاحب نامیده و کما قال اذ یقول لصاحبه لا تحزن و بمقتضای و ما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی جمیع اقوال
و افعال آنحضرت بموجب وحی است آنحضرت کمال تعظیم و توقیر ایشان میداشته و در توصیف هر یک احادیث
کثیره وارد گشته پس منکر کمال ایشان در کمال گمراهی و خذلان و بالحقیقه منکر قرآن و نسبت کننده نقص بر آن
و جان بوده باشند و معتقد ایشان مرضی و متابع آن سرور بوده باشد و بنابر فرموده قل ان کنتم تحبون

الله فاتبعونی یحببکم الله و یغفر لکم امید است که بشرف محبت سبحان و غفران برسد **ایضا** سخاوت
و اقدام امیر المؤمنین علی رضی الله عنه در اعلاء حق از آن مشهورتر است که بر کسی پوشیده ماند و اکتساب
در زمان متابعت خلق با ایشان بوده و خود نیز متابعت و مبایعت نموده پس اکتساب نقص
آنحضرت میکنند غافلند از آنکه ثبوت نقص بآنجناب لازم می آید **ایضا** چگونه نسبت کردن صدیقه
رضی الله عنها با آنکه متفق علیه است که شرف فراش آنحضرت یافته و محبوب آنحضرت بوده بعضی امور شنیعه
با ثبوت آن جایز باشد و در قرآن مجید واقعست الخبیثات للخبیثین و الخبیثون للخبیثات و الطیبات
للطیبین و الطیبون للطیبات پس ملاحظه باید نمود که نسبت خبث با دو منبع حسن و خبث یکی میشود و
ایضا زنی چگونه بازاری را که نسبت با شیعی کنند آن بازاری در کمال وحشت میگردد پس چگونه مناسب
فراش خیر البشر را با مثال آن چیزها که بعضی از طایفه شیعه نسبت میدهند نسبت توان داد نعوذ بالله
من ذلک فاعتبروا یا اولی الالباب و اگر بعضی گویند که از ما مثل این امور واقع نشده و نخواهد شد
شک نیست که این معاملات را می شنوند و منع نمیکنند پس ایشان نیز حکم اینها داشته باشند و آنچه نوشته
اند که فلا تاکلوا اموالکم بینکم بالباطل و حدیث و لا یحل مال امرء مسلم الا من طیب نفس جگونه اما
محصولات و زراعات مشهد مقدس حلال باشد جواب آنست که در آیه و حدیث اموال بخصوص مومن
مسلم باشد و آنچه بتواتر ثابت شده که جماعه شیعه میکنند و میگویند از زمره اهل اسلام و ایمان برآمده اند
و این آیه بنا بر مفهوم مخالفت که بعضی علما اعتبار کرده اند و احادیث و آیات دیگر که احتیاج بنوشتن
نیست دلالت دارد بر آنکه قتل و غارت اموال و تخریب ابنیه و سوختن و ویران کردن باغات
و زراعات و عمارات اهل کفر جایز است و هیچکس را درین خلاف نیست **ایضا** حرب با جماعتی که
تبعیت پادشاه اسلام و خلیفه زمانند بعد از بیعت عصیان ورزند جایز است باتفاق علما هر چند اهل
گویند کلمه توحید و مسلمان باشند و برین دلالت حروبی که اسد الله الغالب علی بن ابی طالب
رضی الله عنه در زمان خلافت خویش کرده اند و از این قبیل است حروبی که عالیحضرت خاقان با بعضی ملوک
مسلمانان نموده و آنچه نوشته اند که زراعات و باغات اطراف مشهد مقدس وقف سرکار عرش آشیانی
الانوار است که آبادی اجداد حضرت خاقان وقف کرده اند چون این دیار از جمله دار الحرب است و
نزد لشکر اسلام موقوفات ممتاز و معین نیست آن نیز حکم سایر باغات و زراعات دار و بر تقدیری
که تعیین و امتیاز باید معرف آشنا از مسلمانان خواهد بود و وقتی که بمعرف میرسد باشد خلیفه زمان
که آنرا بغازیان و اهل لشکر اسلام حلال کرده اند و آنچه نوشته اند که اکثر ساکنان این دیار زنادقه هستند
بر فقه بر تسلیم گو باشد آیه اند پس منزلک عمل بر صالح را نشنیده اند و آنچه نوشته اند که همه صالح اند صلاح
فرع اسلام است و آنچه نوشته اند که در مکه و مدینه و شام با علما صحبت داشته اند **شعر** هر کرا در روی بهبود

ذاتست دیدن روی جهی بی سود نه انست و آنچه نوشته اند که علما تحسین ایشان نموده اند مشروطست
و بر تقدیر تسلیم بنا بر عدم اطلاع بر عقیده فاسده ایشان خواهد بود و آنچه نوشته اند که جواب جهل اشد و اهم
است و قتل و ضرب در ان باجماعی که در مقام ضرب نیست جایز نیست جوابش آنست که وضع اند و منسوخ
است بنا بر احادیث صحاح مشهوره و بعضی از غزوات امیر المؤمنین علی رضی الله عنه در فتن الخوارج
بر احادی درین شهر دانست برین و آنچه نوشته اند که ابه و ما خافت الجن و الانس لا یبعد دون از محالات
دران شک نیست لیک تیر شک نیست که جهاد با کفار از اعاظم عبادات است و ای بر آن جماعتی که ترک عبادت
نموده سبب و لعن اکابر می نمایند و آنرا مکفر ذنوب و باعث ثواب میدانند با آنکه متعین است که لعن
کردن شیطان که نصوص بر ملعونیه او ناطق است ثواب نیست و عجب آنکه با آنکه در میان ایشان جمعی
هستند که معانی ظاهره آیات و احادیث را می توانند دریافت و در ترجمه آیات و احادیث مکذوبه انکار
این معنی نموده اند از این مذهب ظاهر البطلان برنی کردند و بر منکر دانند و بتعبیت آیه اثنی عشر سلف
نمی نمایند و قد جاءنا الآیات لقوم یعقلون و اگر بعضی از مضلین آنرا نموده و از بعضی ایمه و سلف
در تقویت معتقدات فاسده پریشان خود چیزی رسانیده اند یاد آنچه ذکر کرده شد کسی را سخنی نباید
باید که رنجش نوعیه الله را بیرون فرستند تا امان داده با بعضی از ملازمان رکاب همایون مطالعه
نماید باشد که مذهب حق بر همه ظاهر گردد و السلام علی من اتبع الهدی جواب نامه افاضل ماوراء
النهر که ملا محمد رحمه الله نوشته شایع افکار در شحات اقلام در بار افاضل ماوراء النهر جزاهم
الله و ایانا سبیل الرشاد و حفظهم و ایانا عن التعسف و العناد بوقوف پیوسته در آن باب آنچه مسموع
و موجب اجر و ثواب است مذکور میشود بر رای حکمت آرای حضرت عالیات مخفی نیست که حضرت سید
المرسلین بر وجهی که در کتب اهل سنت و شیعه مسطور است امت بالمتابعة کتاب الله و عترت طاهره مامور
ساخته شد و چون حضرت امام الجن و الانس سلطان ابو الحسن علی بن موسی الرضا علیه التحیة و الثنا در
بلاد عجم غریب واقع شده اند راقم این حروف محمد خادم برای احترام خدمت آنحضرت و بواسطه
فیوض و برکاتی که از روح مطهر آنحضرت یافته و ذکر آن در صحیفه مناقب نیست از سایر عوام تا خدمت و ملازمت
ایشان را اختیار کرده نه با قرابتش الفت دارد و نه از او زنگ کلفت و بی میل و عناد نسبت بطایفه
بعد از تفتیش و تحقیق امور دین و تحصیل یقین کرده آنچه بمقتضای حدیث و قرآن موافق بامر
حضرت ملک منان است اختیار نموده از روی انصاف کلمه چند بعرض میرساند که اگر مقبول انظار
افادت آثار حضرت عالیه مقدار شود فهو المراد و الا من آنچه شرط بلاغت باشد میگویم تو خواه از
سخنم پند گیر و خواه ملال و تمیز این مبحث کسی که صاحب ادراک کامل و انصاف شامل باشد می تواند بود
و آنچه از طلبه ماوراء النهر که مترددین این حدود بودند مسموع شده آنست که نواب اعلی حضرت خاقان دارا

و متقین

نشان باین دو صفت حمیده آراسته اند و از امرای ایشان که کلماتش معاور و جمعی دیگر بسبب تمیز و فضایل
پیراسته اند اما تصدیقی که از ایشان الی الآن بحکایات علما ماوراء النهر واقع شده بنا بر مثل اهل فرزانگی
که چون شما بقاضی روی راضی آیی معتبر نیست چه فضلای مذهب حضرات آیه اثنی عشر بمجلس سامی
ایشان مشرف نشده اند و علمای اهل سنت چنان خاطر نشان کرده اند که مذهب شیعه مبتدع و
مخترع است و اصلی ندارد اگر بعد از تحقیق حال و تفتیش اصول و احوال فریقین در اختیار احد
المذهبین امری فرمایند بحکم کلام الملوک ملوک الکلام مطاع و متقاد خواهد بود مجملا در طریق شیعه و سنی مکتب
گزیده در حدیث مضبوط شده و اما احادیثی که متفق علیه هر دو فرقه است معتمد علیه است و احتیاط مقتضی
آنست که آنچه متفق علیه باشد برای منافات مختلف فیه متروک نشود زیرا که اهل اسلام منحصر درین
دو فرقه اند چه اگر خلیفه بحق بعد از حضرت پیغمبر بلا فصل حضرت ابو بکر رضی الله عنه آن لم یوذ رسول
الله را میدانند اهل سنت اند و اگر حضرت امیر المؤمنین علی ابن ابی طالب را میدانند شیعه اند و قول
ثالث نیست پس آنچه متفق علیه فریقین باشد مجمع علیه اهل اسلام است و ترک مجمع علیه برای مختلف فیه
باطل بعد از تمهید این مقدمات گوییم آنچه مرقوم قلم افادت رقم حضرات عالیات شده بعد از تنقیح
و تلخیص حکم بکفر شیعه آل پیغمبر است بدلایل معدوده دلیل اول آنکه حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم
مدح خلفای ثلثه فرموده اند و سخن آنحضرت بمقتضای آیه کریمه و ما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی
یوحی وحی است و شیعه که مذمت ایشان کنند مخالف وحی میکنند و مخالف وحی کفر است جواب آنست
که ازین دلیل قدح خلفای ثلثه و ابطال خلافت ایشان لازم می آید زیرا که در شرح مواقف از بزرگی
که از اکابر علمای اهل سنت منقولست که قریب بوفات حلت حضرت پیغمبر در میان اهل اسلام مخالفت واقع
شده و مخالفت اول این بوده که حضرت پیغمبر در مرض الموت فرموده که ائتونی بدواة و کتف لاکتب لکم
کتابا لن تضلوا بعدی و عمر ابن راضی نشد و گفت که ان الرجل غلبه الوجع و عندنا کتاب الله
حسبنا پس صحابه اختلاف کردند تا آواز بسیار شد و حضرت پیغمبر ازین معنی آزرده شده فرموده که
برخیزید که پیش من نزاع سزاوار نیست و این حدیث در اوایل صحیح بخاری و در اکثر کتب اهل سنت
بعبارات مختلفه مذکور است و مخالفت دویم آن بود که بعد از قضیه مزبوره حضرت پیغمبر جمعی را مقرر ساخته
که همراه اسامه بسوی روند و بعضی از آن جمع تخلف نمودند چون این خبر بعرض حضرت پیغمبر رسید آن
حضرت مکرر اسامه را مبالغه فرمودند که جهز جیش اسامه لعن الله من تخلف عنه و مع هذا ان بعض متابعت نکردند
پس گوییم امری که حضرت پیغمبر در باب نوشتن وصیت فرمودند بمقتضای آیه کریمه مذکوره وحی است
و منعی که عمر کرده منع وحی است و رد وحی کفر است علی ما اعرفتم و علی ما دل علیه قوله تعالی و من
لم یحکم بما انزل الله فاولئک هم الکافرون و کافر قابل خلافت حضرت پیغمبر نیست و هر که کافر و سلطان نیست

از و ثابت شود بنا بر دلیل تمالازم است که ابوبکر و عثمان نیز خلیفه نباشند تا خلاف اجماع مرکب نشود چه مذهب
جمهور اهل سنه هر سه ایشان خلیفه اند و مذهب شیعه هیچکدام خلیفه نیستند این که عمر خلیفه نباشد و ابوبکر و عثمان
خلیفه باشند موافق رای هیچکس از اهل اسلام نیست و نیز تخلف از جیش اسامه مقتضای دلیل مذکور نیز
است و متخلفان خلفای ثلثه اند باتفاق و از هر یک از و اتیان مذکور تین بوجوه منکره اثبات مذهب
شیعه و نفی خلاف آن لازم می آید و تفصیل آن در بن صحیفه می گنجد والله یحق الحق و هو یهدی السبیل
و چون حضرات در صحیفه شریفه اعتراف نمودند که فعل حضرت نیز وحی است فی الواقع ایضا که ما گفتیم
گوییم اخراج حضرت پیغمبر مردان را از مدینه بالضرورة وحی است و آوردن عثمان او را بمدینه
و تفویض امور باو و تعظیم او گفت بدو وجه اول دلیل که حضرت فرمودند وجه دویم قوله تعالی
فوما یومنون بالله والیوم الآخر یوادون من حاد الله و رسوله و لو کانوا آباءهم او ابناءهم او اخوانهم
او عشیرتهم و دلایل متین برای تحقیق حق و تزییف باطل در رسیدن امامت برهانا موجد لاب یاد است
و لیکن در خراسان مثل است که بو سر به پیغام نمی باشد اگر مانعت میسر شود معروض خواهد شد بیت
بهر جمعیتی وصل تو جویم ٭ لعل الله یجمعنی و ایاک ٭ اما بنظمی که مناظره بمقدمات علمی باشد نشیب و فراز
و قلم تراش نیز و اسد در مع خلفای ثلثه از حضرت پیغمبر متفق علیه فریقین نیست چه در کتب شیعه
اثری از آن نیست و آنچه دلالت بر دم کند مثل و اتیان مذکور تین و غیرها در کتب فریقین مسطور است
و نیز بعضی از اهل سنت تجویز وضع حدیث برای مصلحت کرده اند پس اعتماد بر حدیث غیر متفق علیه نیست
خصوصا و فتی که ناقل آن تجویز وضع حدیث کند یا عادل نباشد و غیر متفق علیه دلالت بر خلاف
آن کند و مخالفه خبر واحد سیما بخصوصیات مذکوره لا سیما که گفته باشد و الا پس در همه هر یک مسلمان
نبود چه مخالفه اخبار آحاد از مجتهدین واقع شده و تعظیم و توقیر حضرت پیغمبر نسبت بخلفای ثلثه قبل از
صدور مخالفت از ایشان دلالت بر حسن و سلامت عاقبت میکند چه عقوبت قبل از صدور عصیان
با آنکه معلوم الصدور باشد لایق نیست لهذا حضرت امیر از علم این علم خبر داده و عقوبت
در و آیتی که دلالت بر حسن خصوص فعلی کند مفید مطلوب نیست چنانکه در آیه لقد رضی الله مذکور خواهد شد
دلیل دویم آنکه بمقتضای لقد رضی الله عن المؤمنین اذ یبایعونک تحت الشجرة خلفای ثلثه رضوان
حضرت ملک منان مشرف شده اند پس بیعت ایشان کفر نباشد جواب آنکه مدلول آیه عند التحقیق رضای
حضرت الله تعالی است از آن فعل خاص که بیعت است و کسی منکر این نیست که بعضی از افعال حسنه
مرضیه ایشان واقعست سخن در اینست که بعضی افعال قبیحه از ایشان بوجود آمده که مخالف آن عهد
بیعت است چنانکه در امر خلافت مخالفت نص حضرت پیغمبر که در کتب فریقین مسطور است نمودند و بیعت
خلافت کردند و حضرت فاطمه علیها السلام را آزرده ساختند چنانکه در صحیح بخاری مسطور است و این حالت

در صحیح مذکور تتمه این روایت است فغضبت فاطمة فهجرت ابا بکر و لم تکلمه حتی ماتت و فقیر خود در صحیح
مذکور مشاهده کردم و نیز در صحیح بخاری در مناقب حضرت فاطمه مذکور است که من اغضبها فقد اغضبنی
و در مشکات در مناقب آنحضرت منقولست که من آذاها فقد آذانی و من آذانی فقد آذی الله
و کلام صادق بمضمون ان الذین یؤذون الله و رسوله لعنهم الله فی الدنیا و الآخرة ناطق است
حاصل که بواسطه این افعال ذمیمه و منع وصیت حضرت پیغمبر و تخلف از جیش اسامه و غیر آن مورد
مذمت شده چه سلامت عاقبت بحسن خاتمه افعال و فکر دون بعهد و بیعت بحضرت رسول متعال است
و هر کس بسعادت سلامت عاقبت مستسعد نشود بواسطه نقض و مخالفت حکم حضرت پیغمبر متوجب عقوبت
میشود چنانکه آیه کریمه فمن نکث فانما ینکث علی نفسه و من اوفی بما عاهد علیه الله فسیؤتیه اجرا عظیما بر آن
شاهد است دلیل سویم آنکه حضرت الله تعالی ابوبکر را صاحب پیغمبر خوانده و صاحب پیغمبر قابل ذم و طعن
نیست جواب آنکه آیه کریمه قال لصاحبه و هو یحاوره اگر دلالت دال است بر این که مصاحبت میان
مسلم و کافر واقعست و مصاحبت از نسب جمیع افراد الطرفین است همچو اخوت پس همچنانکه هر یک
از برادران در آن نسبت بدیگری برادر است خواه مسلم و خواه کافر هر یک از هر آن نسبت بدیگری مصاحب
و همراه است خواه مسلمان و خواه کافر و آیه کریمه یا صاحبی السجن ارباب متفرقون خیر ام الله الواحد
القهار نیز مؤید مقصود است چه صاحب کشاف و بیضاوی تفسیر آن بر صاحبی السجن کرده اند یعنی
ای دو صاحب من در زندان پس حضرت یوسف علیه السلام که پیغمبر است و دو کس را صاحب خود خوانده
که بت پرست بوده اند چنانکه تتمه آیت مذکوره دلالت صریح بر آن دارد پس ظاهر شد که مجرد صاحب پیغمبر بودن
دلیل حق نیست و یک جا بجا شده تقلیب حقیقت رقم حضرات در صحیفه شریفه بیت هر که او روی به بهبود
نداشت ٭ دیدن روی نبی سود نداشت ٭ اما از حضراتی که به ابلغ وجوه و دعوی ادراک دقایق
قرآن مجید نموده اند بغایت مستبعد نمود که در بیت مذکور بجای هر کرا هر که او نوشته اند و رابطه مصرعها
را برداشته هر مصراع را فی نفسه ناتمام گذاشته اند و باین معنی متفطن نشده روح حضرت مولا
جای را آزرده ساخته اند و لیکن چون غارت و تالان بر کافه اهل خراسان واقع شده خاتمه خراب
شده و حضرت مولوی نیز از این جماعت است اگر بیت از و خراب شده باشد باکی نیست البلیة
اذا عمت طابت و از اشعار رعب نیز استشمام هست لیکن صلاح در ذکر آن نیست اما التماس
از حضرات آنست که بمجرد ایهام لفظ ملا تامل در معنی استدلال نفرمایند دلیل چهارم آنکه حضرت امیر
با وجود کمال شجاعت در وقت بیعت مردم با خلفای ثلثه بودند و منع نفرمودند و این دلیل حقیت
بیعت است و اگر نه قدح آنحضرت لازم آید جواب آنکه قبل از آنکه حضرت امیر از تجهیز و تکفین حضرت
پیغمبر فارغ شود خلفای ثلثه در سقیفه بنی ساعده و اکثر اصحاب را جمع کرده برای ابی بکر بیعت گرفته بودند

حقیقت

بر وجهی که ذکر آن در جای دیگر کنند و آنحضرت بعد از اطلاع برای فتنه اتباع و بیم هلاک اهل حق یا باعث
دیگر مبادا شر حرب نشدند و این دلالت بر ضعف ایشان میکند و حضرت امیر با کمال شجاعت در عالم
حضرت پیغمبر بوده و حضرت در شجاعت و قوت از آن حضرت کمتر نبوده چنانکه اخبار و آثار بر این دلالت
و حضرت پیغمبر با حضرت امیر و سایر صحابه با کفار قریش جنگ کرده از مکه مظفر مهاجرت نمودند و بعد از مدتی
که متوجه مکه شدند در حدیبیه صلح نموده مراجعت فرمودند پس هر وجهی که برای جنگ نکردن حضرت
امیر و سایر صحابه کنند برای جنگ نکردن امیر تنها می کنند مع شیء زاید چه ظاهر است که حقیقت کفار قریش
مطلقا متصور نیست و نزد اهل تحقیق این نقض در بالا نیز جاریست چه فرعون در دعوی خدائی چهار
صد سال بر مسند سلطنت بوده و هر یک از شداد و نمرود و غیرهما نیز سالها در این دعوی باطل
بودند و حضرت الله تعالی با کمال قدرت ایشان را هلاک نکرده تا خلق بسیار باعتقاد فاسدی که از
ایشان حاصل کردند باقی نرفتند و هرگاه در ما و حق تعالی تاخیر در دفع خصم کنند در ماده بنده نظر
اولی میکنند و آنچه فرمودند که حضرت امیر با ایشان بیعت کرده و وقوع آن بالاکراه و تقیه ممنوع است
و تحقیق آن در این صحیفه نمیگنجد عوض که شارح عقاید نسفی در این که سب شیخین کفر باشد اشکال کرده و صاحب
جامع الاصول شیعه را از فرق اسلامی شمرده و صاحب مواقف نیز بر این رفته و وجهی که برای
تکفیر شیعه توهم کرده اند رد کرده و نزد امام محمد غزالی سب شیخین کفر نیست و شیخ اشعری شیعه را ملت
اهل قبله را کافر نمیداند پس آنکه حضرت در تکفیر شیعه فرمودند موافق سبیل مومنان است و مطابق
حدیث و قرآن با آنکه مفهوم شیخ آنست که در صدر صحیفه معلوم شد و سب لعن در و معتبر نیست میگنجد
که نام خلفای ثلث مطلقا بر زبان اهل شیعه جاری نشود و لعن ایشان واجب نیست اگر جاهلان شیعه حکم
بوجوب لعن کنند سخن ایشان معتبر نیست چنانکه جاهلان اهل سنت حکم بوجوب قتل شیعه میکنند و
این حکم اصلا مقتضای افکار سلف و انظار خلف نیست و اما آنکه فرمودند که هر کس استماع بعضی
حکایات کند و منع نکند کافر است عقلا و شرعا دلیل بر این نیست و قال الشیخ ابن سینا من تعود ان
یصدق من غیر دلیل فقد انسلخ عن الفطرة الانسانیة و آنچه از جنت و فحش در ماده عائشه نسبت بشیعه
کرده اند حاشا و ثم حاشا که هرگز واقع باشد چه نسبت فحش بکافه آدمیان حرام است چه جای حرم حضرت
پیغمبر اما چون عائشه مخالفت امر و فرمان نبی نموده بصره آمده و بحرب حضرت امیر اقدام نموده
و حکم حدیث و یک و بی که فریقین در مناقب حضرت امیر روایت نموده اند حرب با او حرب
حضرت پیغمبر است و محارب پیغمبر یقینا مقبول نیست بنابرین مورد طعن شده و این ضعیف در کتب
صحیحی از کتب شیعه دیده که عائشه در خدمت حضرت امیر از حرب توبه کرده و هر چند قضیه حرب متواتر است
و حکایت توبه خبر واحد اما بر تقدیر وقوع بعد از عزای بعد و قتل چهل هزار نفس چنانکه گفته اند از صحابه

اگر آن توبه مقبول باشد لعن او از برای حرب نباید کرد والله اعلم بحقایق الامور و هو یحکم بالحق و هو خیر
فی الصور و آیه کریمه الخبیثات للخبیثین نه این معنی دارد که زنان خبیثه در حد و حرمت مذموم مستحق جمیع
الوجوه شریکند چنانکه اگر یکی از ایشان مستحق بهشت باشد باید و زوج آن دیگر هم چنین باید بود و الا منتقض شود
بحضرت نوح و حضرت لوط و زوجه ایشان و زوجه فرعون بلکه میتواند بود که آیه کریمه منزل شد بآنچه
در آیه دیگر صریح شد که الزانی لا ینکح الا زانیة او مشرکة و الزانیة لا ینکحها الا زان او مشرک و فیه نظر و له
جواب و آنچه در تکفیر سادات عظام که فرزندان حضرت سید الانام اند مذکور ساخته اند خلل ثابت
چه هرگاه عموم پیغمبر بر خلاف امر آنحضرت سفر کنند با کسی که باتفاق کافه مسلمانان خلیفه باشد و او خود
مناقب آنحضرت را از حضرت پیغمبر شنیده و روایت کرده باشد جنگ کند و بواسطه این حکم حدیث صحیح
محارب پیغمبر شود و باعث قتل چهل هزار نفس از صحابه و تابعین گردد و فرزند پیغمبر نیست مگر کی مثل بعضی از
مسلمانان خلیفه باشد سخن سست گوید و حال آنکه منشأ آن فرزند پیغمبر خلافت آنکس ثابت نباشد و بمقتضای
دلایل بر وجهی ظاهر شده که آنکس مخالفت حضرت پیغمبر و نقض عهد آنحضرت کرده و نیز از این سخن
فرزند پیغمبر خرما بی و بدنی کسی نرسد و کرآن سخن خطا باشد برای آنکه در حق او گوید ثواب حاصل
شود اما کدام از این دو عمل اتباع و اشیاع است و سبب آنکه اول اصلا باعث قدح نشود و دوم موجب
گوناگون باشد چه تواند بود و اگر مضمون مصنوع سب الشیخین کفر امتناع شود جواب آن ظاهر شد و اگر چیزی
دیگر فرمایند مستفید شویم بهر حال انصاف مطلوب است و منقول در کتب شیعه چنین است که در وقت حضور
ابن اکثم امامی در خدمت حضرت پیغمبر کسی از اهل حرم آنحضرت عبور نموده حضرت پیغمبر از این معنی
اعراض فرمودند آنکس گفت که یا رسول الله این شخص کور است پیغمبر فرمودند که تو خود کور نیستی و علمای
اهل سنت نقل کرده اند که حضرت پیغمبر عائشه را بکتف مبارک خود برداشته تا تماشای حبشی کند که در چه
سازی نواخته شد و بعد از مدتی فرموده که یا حمیرا اهل شیعت این عمل را بازنال نسبت نمیتوان کرد و قیاس
این نظر تبایست که رفع آن مقدور باشد و آنچه لازم این قضیه است اگر کسی اعتقاد کند چه شک نیست که مرتد
گردد بهر حال بعد از حضرت الله تعالی هیچ موجودی را اکمل و افضل و اشرف از حضرت پیغمبر علیه السلام ندانیم
اما فریاد و از جهانهای حضرات که بواسطه میل و تعصب با حادیث موضوعه شرع و دین را ضایع کردند بیت
اندکی پیش تو گفتم غم دل ترسیدم که دل آزرده شوی ورنه سخن بسیار است و آنچه در ماده و نسخ حرمت ساخته
حرم فرموده اند اصل عدم آنست تا ناسخ معتبر که رفع حکم قرآنی تواند کرد ظاهر شود و محاربه حضرت امیر بر تقدیر
تسلیم که در بعضی از این امور باشد بعد از تعدی خصم بوده نه ابتدا و مکلف بوده آنحضرت هم چنین بوده
هرگاه کفر شیعه ثابت نباشد چنانکه از این جواب معلوم شد وجهی که برای حلیت قتل و غارت ساکنان
مشهد مقدس فرموده اند تمام است و بر تقدیر تسلیم حضرات را اطلاع بر ضمایر و سرایر جمعی که هرگز ندیده اند

چون حاصل شد والله اعلم بذات الصدور علی ای حال مزاج پادشاهان بجوانشست و لایق علمای کرام است
که بزلال مواعظ حسنه سکین التهاب آن آتش فرمایند تا خلق الله نسوزند تا آنکه بیاد فتند از اشتعال نار
واصل و فرع نهال اعمار و آمال بندگان خدا را سوخته بخاک مذلت اندازند بیت جوانش مشوند و سر کرده مباد
که دود از دل مبتلای برآید و ظاهر است که ازین فتواهای بی ملاحظه برای سپاهی بهانه اهتمام در استیصال
بندگان ملک علام بهم میرسد و استیصال ایشان اگرچه کافر باشند علام حضرت الله تعالی که در کمال حلم است
نیست چنانکه روایت شرمندگی حضرت نوح در روز قیامت برای هلاک کفار خلایق و آثار و اخبار دیگر
نیز برین دال است و تفصیل آنها درین صحیفه نمی گنجد و کار سپاهی بفتوی علما این کار نکند معظم جواب
آن روز قیامت بر علما خواهد بود نظم دران روز گر فعل پرسند و قول اولوالعزم را نیز مزدور
ز هول بجایی که داشت برنا نیا تو عذر گناهان چه داری بیا و مخفی نباشد که ابن طاوس از اکابر علمای
شیعه و در اصول فرع مجتهد بود و مع هذا در فقه تصنیف نفرموده بنابر آنکه حضرت الله تعالی در مادهٔ حضرت
پیغمبر کرد و دست آنحضرت است و دیار البطنیل او خلق کرده گفته که ولو نقول علینا بعض الاقاویل لاخذنا
منه بالیمین ثم لقطعنا منه الوتین فما منکم من احد عنه حاجزین و هرگاه در مادهٔ حضرت پیغمبر این تهدید
و مبالغه واقع شده باشد اگر دیگری را غلطی در فتوی واقع شود چون از عهده آن بیرون آید پس اگر حضرات
عالیات طریق اتقیای سلف و مسلک و اسنه شیوه احتیاط را مرعی دارند ظاهرا اصلح خواهد بود چه در عرصه
عرصات جواب مظلومان خصوصا اطفال که مضمون رفع القلم عن الصبی حتی یبلغ متمسک شده بغایت صعب است
نظم بجرم عشق مرا گر کشی چه خواهی گفت جواب خون رقیبان که بی گناهانند بهر حال مرا و امرا ازین جهت
نیک خواهی نیست و گرنه زین بدتر نیاییم چه مقصود است چون اکثر مفاسد عالم ملک تمام آن بواسطه
اغراض فاسده و دنیویه است و مناسب آنست که ارباب فضل ازین اغراض منزه باشند لایق آن بود
که بعد از عمری که فاضل ماوراء النهر بحوالی مشهد مقدس تشریف آوردند فقیر را از شرف حضور مشرف
سازند و اگر بواسطه قهاری نواب خاقان فریدون شان فقیر آن از شهر بیرون نتوانند آمد ایشان لوازم
احترام حضرت امام بجای آورده بسعادت زیارت حضرت مستسعد شوند و فقیر آن ببرکت صحبت ایشان
فیروزی یابد و این معنی بوجود نیامده فتوی بقتل فقیر آن دادند بارک الله عظم الله اجرکم و اصلح امورکم
بیت مکن مکن که رود جو بر کنار و نباشد مکن مکن که پشیمان شوی و چاره نباشد تون صاحب معجم
گوید شهریست از ناحیه قهستان خراسان نزدیک بقاین و مخفی نماند که اهل تون از قدیم الایام شیعه امامیه
اثنا عشری بوده اند و اهل قاین و اکثر بلاد قهستان در اوایل حال شیعه اسماعیلیه بودند و تراری قهستانی
که در مخلص شرف نسبت خود به نزار نموده که یکی از پادشاهان اسمعیلی بود از آنجا و آن طایفه است بعد از
مدتی اکثر اهالی آن ولایت به برکات ارشاد فاضل و اولیای صاحب کرامات بمذهب شیعه امامیه اثنا عشریه

تون

قطب الموحدین مرحیدر تا مشهور در الله زاده

در آمده از آری گل بدیده در آبی تمام است خصوصا قاین از فتنی که سید اجل زاده امیر عبد الله لطاوی
والد ماجد نور الموحدین سید محمد نوربخش است نور الله مرقده آن دیار را بنور حضور خود منور ساخت
بهدایت و ارشاد اهالی آن دیار پرداخت و در آنجا شیخ نام یافت و نور ایمان بر در و دیوار
آنجا و دمانت سبزوار صاحب معجم گفته که آن قصبه بیهق است و بعضی گفته اند که قصبه ابن حمزه و جرد
و از آنجا جماعت لا یحصی از فضلا و علما و صلحا داد با بیرون آمده اند و مع هذا غالب بر اهالی آن مذهب
رفضه غلاة است و از مشهوران آنجا که متهم است برفض امام ابوبکر احمد بن الحسین البیهقی است
صاحب تصانیف مشهوره و اینست کلام صاحب معجم و سابقا در احوال قم مذکور شد که قصبه که صاحب معجم
در باب شیوه قم مذکور ساخته دیگران در باب تشیع اهل سبزوار ذکر کرده اند چنانکه ازین بیت مثنوی
معنوی بر آن دلالت دارد بیت سبزوار است این جهان بی مدار ما چو بوبکریم در وی خوار و زار
و مؤلف این کتاب وقتی که در مشهد مقدس بتحصیل علوم و تکمیل نفس مشغول اشتغال داشت از بعضی
اعیان آن دیار شنید که چون کمال الواعظین حاجی کاشفی سبزواری جهت نظم بعضی از مصالح دنیا
داری بدار السلطنه هرات رفت و مدتی بعد اسباب صحبت میر علی شیر بود که فتار کرده بود هم
هم و اماوی حاجی های بد شد مردم سبزوار با وی بدگمان شدند و چون بعد از مدتی بوطن مالوف
مراجعت نمود اهالی آنجا در مقام امتحان او بودند تا آنکه در روزی که مولانای مذکور در جامع سبزوار
بمراسم وعظ و تذکیر اشتغال داشت هر مردی از محبان سبزوار عصا بر دست گرفته بر پای منبر مولانا
بایستاد و میخواست که از و سوالی نماید که کاشف حال اعتقاد و مظنون او باشد اتفاقا در آن اثنا
بر زبان مولانا جاری شد که دوازده هزار مرتبه جبرئیل بر حضرت پیغمبر علیه السلام نزول نمود بسبزواری
چون آن سخن شنید فرصت یافته بمولانا گفت یکبار که جبرئیل چند مرتبه بر حضرت امیر المؤمنین علیه السلام
نزول نمود و مولانا چون بدگمانی اهل سبزوار را در حق خود مفید دید و میدانست که آن هر بار او در
مقام نکته گیری و امتحانست متحیر ماند که اگر گوید که جبرئیل بر حضرت امیر نازل شد بظاهر دروغ گفته باشد
و اگر گوید که نازل نشد سبزواریان که محبان فدائی خاندان اند نسبت بترسایی روا خواهند داشت و آن
بر صافی خیمه عصای تقریر بر سر او خواهند شکست آخر صفای اعتقاد امداد مولانا نمود و در جواب او
گفت که جبرئیل بیست و چهار هزار بار بر حضرت امیر نزول نمود و دیگر باران بر گفت که چه خوش آمد من
سخنی بر زبان می آری یا دلیلی برین مدعی داری مولانا گفت دلیل آنست که حضرت پیغمبر علیه السلام
فرموده اند که انا مدینة العلم و علی بابها پس هرگاه جبرئیل دوازده هزار مرتبه بمدینه در آمده باشد باید که
بیست و چهار هزار بار در رفتن و بیرون آمدن بآنحضرت که باب مدینه علم است وارد شده باشد مشابور
شهریست مشهور بمسافت دو فرسخ از مشهد مقدس و در که حضرت امام رضا علیه السلام مکرر ابر آنجا

سبزوار

بمقیت

نیشابور

عبور افتاده و از پرتو اشعه حضور او نور تشیع بر مستعدان آن دیار تافته و بسیاری از فضلا و مجتهدان
امامیه آنجا بوده اند و در مذهب حق امامیه کتب علیه تصنیف فرموده اند و در کتاب نزهة القلوب
مسطور است که نیشاپور را طهمورث دیوبند ساخت و بعد از خرابیش اردشیر بابکان و روایتی دیگر
آنرا ساخت و نیشاپور بن اردشیر حاکم خراسان بود و از پدران شهر را درخواست او مضاعف نمود
نیشاپور بعد از آن آنرا تجدید عمارت کرده نیشاپور نام کرد نشاپور ذوی الاکتاف در زمان آن
شهر سعی نمود و دار الامارة خراسان تا آخر زمان طاهریان در بلخ و مرو بودی و چون دولت بنی لیث
رسید در نیشاپور دار الامارة ساختند و نیشاپور دار الملک خراسان شد و در سنه خمس و ستمائه
آن شهر بزلزله خراب شد و در آن حوالی شهر دیگر ساختند و شاه جهان خوانده اند و در بارو کشش
هزار و نهصد گام بود و در سنه تسع و سبعین و ستمائه آن نیز بزلزله خراب شد و بکوه شد و دیگر شهری ساختند
که اکنون ام البلاد خراسان است بمنت کلام او و بر واقف بر اعتقاد ملوک بنی لیث مخفی نخواهد بود
که جریان سلطنت ایشان در نیشاپور چه باعث عظیم در ترویج مذهب حق امامیه در آنجا بوده چنانکه
بعد از این مجملی از اعتقاد ملوک مذکور در مجلس سلاطین مذکور خواهد شد انشاء الله تعالی مشهد مقدس
رضوی در اصل دهی بود که سناباد نام داشت از توابع طوس و بعد از آنکه مرقد مقدس حضرت امام
رضا علیه السلام در آنجا واقع شد باندک مدتی از اعاظم بلاد خراسان شد و شهر طوس منسوخ بلکه مندرس
و مطموس گردید و بسبب برکات مرقد منور حضرت امام علیه السلام و حسن اهتمام سلوات رفیع الدین حاجت
موسوی و رضوی اهالی آنجا همیشه تابعان دین مصطفوی و نامیان مناهج مرتضوی بوده اند و
شرح رواج و رونقی که در زمان پادشاه صاحب قران مغفور در آن آستان ملایک پاسبان
بظهور رسید حاجت به بیان ندارد مرجع جا هنگام چه حاجت شب تجلی را و در مشهد مقدس و جواب
زیارت آنحضرت روایات بسیار است اگر خواهند بکتب زیارات اصحاب رجوع نمایند سیستان
صاحب معجم البلدان گوید که سجستان که معرب سیستان است نام ناحیه ایست کبیر و ولایتی
وسیع که در جنوب هراة واقع است و زمین آنجا اکثر ریگستان است و همیشه بادهای شدید در آنجا وزان
و گرد و خس بسیاری آنجا را زان است و در آنجا نخل بسیار و خرمای فراوان بسیار است و مردم آن
دیار را نوعی خشکی و جلادت غالب است تا آنکه در کوچه و بازار بی سلاح بر اهل خود و بازاریان آنجا بعضی
نیک معامله اند و در میزان و در تسعیر بقدر نقیری و خالی و تقصیری نمی نمایند و در فریاد رسی ملهوف و تدارک
حال ضعیف الوف امر معروف اگر چه کار بقرع سیوف و جمع الوف کشد خود را معاف نمیدارند و بهر کس
از این اوصاف که مذکور شد آفت که بوجهی که ذهبی شامی در کتاب میزان ذکر نموده در زمان مراعنه
بنی امیه بر منابر شرق و غرب و مکه و مدینه لعن انکار علی ابن ابی طالب علیه السلام میکردند و اهل سیستان

المشهد المقدس الرضوی

سجستان

از آن امتناع نمودند تا آنکه در عهد نامه خود با بنی امیه لعن ناکردن آنحضرت را داخل ساختند الحق همین
شرف ایشان را کافی و در صفای فطرت اصلی ایشان بر انی وافی شافی است و از اکابر آن دیار
که بفضل و تقوی اشتهار دارند جویریه بن عبد الله است که از اصحاب امام حضرت جعفر صادق علیه
السلام بوده و خلیفه سجستانی که تاریخ آل محمد را علیهم السلام تالیف نموده کشمیر چنانچه اشرف الفضلا
مولانا شرف الدین علی یزدی در کتاب ظفرنامه مرقوم خامه مشکین شمامه گردانیده کشمیر ولایتی
است در وسط اقلیم چهارم و عرض آن ملک طولانی افتاده و از جمیع جوانب محفوف است بجبال بلند
کوه جنوبیش بجانب دهلی و بعضی دیگر از بلاد هند اتصال دارد و کوه شمالی بطرف ختن و مواضع
خراسان و جبل غربیش پیوسته بمنازلی است که محل قوطن اقوام اوغان باشد و شرقیش منتهی میشود
بمبادی اراضی تبت و مساحت طول آن عرصه آنچه هموار است از حد شرقی تا جانب غربی نزدیک
بچهل فرسخ است و عرض آن از جانب جنوب تا حد شمال بیست فرسخ و در نفس آن دشت
هموار که در میان کوه سار واقع یافته ده هزار قریه معمور است و بچشمهای آب خدود بیست آب
مرغذار مای نضارت آباب و زمین زرد و حاصل خلایق آن دیار آنکه در تمامی آن ولایت از
کوهستان و مامون صد هزار قریه مزروع است و از امارات جودت آب و هوای کشمیر آنکه
حسن رخسار و لطف شمایل خوبان آنجا سی در اسند و افزاد نامی ان مناظر دانای مثل گشته و در این
معنی بر زبان بلاغت بیان بعضی از شعرای سخن آرای این رباعی گذشته نظم شاهد دلبر
کشمیر توئی • خوم دل آن سیاه کشمیر توئی • آن حور که روح را ز دوزخ گیرند • کاندر کف پای ناز
کشمیر توئی • و در کوه و دشت کشمیر انواع اشجار میوه دار هست و اثمارش بغایت خوب و بسیار گاه
اگر چه بسبب وسعت هوا در آن ولایت میوهای گرمسیر مثل نارنج و لیمو و خرما حاصل نمیشود و لیکن از
گرمسیرات نزدیک نقل میکنند و در وسط آن ولایت شهریست کمرام که تختگاه حکام آن دیار میباشد
و مانند دجله بغداد نهری عظیم در میان آن بلده جریان دارد و عجب آنکه چنان آبی فراوان از یک
چشمه ترشح می نماید و منبعش بعد از آن ولایت و اهالی کشمیر بر آن نهر نزدیک به پنجاه جسر بسته اند و
راه آمد و شد گشاده و موجب جسر از آنجا در نفس نگرانست و این آب بعد از آنکه از کشمیر میگذرد و از آنجا
بجسر مع اضع آب و دنا زه جمینه میخوانند و آن آب از بالای مولتان باب چناب می پیوندد و از
مولتان و آنچه گذشته در حد و دشته بدریای عمان می ریزد و از دقایق حکمت الهی آنکه معمار صنع و
الهیا چنار و اسپی سوری از رباعیات جمال بیرامن آن فضای وسیع للحال کشیده که اهالی آن
سرزمین بسبب آن سوراخ تمام تعرض عدد افراخته و از ذیل تکلفات مرمت و اندیشه آنکه بمرور
زمان و آسیب باد و باران اختلال بآن راه یابد زیرا که معظم شوابع تمام آن ولایت طرق خیال

کشمیر

نقر

یکی بطرف خراسان و آن راهی است بسیار مضیق و دشوار چنانچه نقل احمال و اثقال از آن راه
برپشت دواب میسر نمیشود و مردمی که خواهند از آن راه چیزی بجایی برند آنرا بر دوش گرفته طی مسافت
ناهموار نمایند تا بجایی رسند که آنچه داشته باشند بر چهارپایی بار توان کرد و راهی که بصوب
هند و سنانست بهمین طریقه باشند و طریق که بطرف تبت افتاده اگرچه از آن دو راه آسان تر است
اما در چند منزل علفی است بی هرداد و بسلامت بیرون بردن چهارپایی از آن ممر بغایت دشوار
والله اعلم بحقایق الاسرار و در کتاب مجمع البلدان مسطور است که کشمیر شهریست در هند که از
یکطرف بجاور قومی از ترک واقع شده و نسل ایشان بنسل آن ترکان آمیخته شده بنابرین
مردم آنجا در حسن صورت احسن خلق الله اند تا آنکه حسن زنان ایشان ضرب المثل شده و کنیزی
از ایشان را بدویست دینار و بیشتر خریداری می نمایند و مخفی نماند که شرح مذاهب اهل کشمیر از هیچ
کتاب بنظر مؤلف نرسیده و آنچه خود در ایام عبور بآن دیار تحقیق نموده آنست که اهالی آنجا بسبب
العهد باسلام اند و هنوز در میان ایشان کفار بسیار اند و از زمانی که سید اجل عارف سید محمد خلف
صدق سید الساداتین سید علی همدانی قدس الله سرهما در آن دیار اقامت نموده بعضی از مردم آنجا
بمذهب شیعه در آمده اند و بعد از آن میر شمس الدین عراقی که از خلفای شاه قاسم نوربخش بود بکشمیر آمده
در آنجا اقامت نمود و چون حکومت آنجا بطایفه چک تعلق گرفت بر سید در تقویت سید مذکور اهتمام نموده
مذهب شیعه بیشتر رواج یافت و اکثر سپاهیان آنجا مانند طایفه دوندو طایفه اکربان و طایفه
دیگر و غیرهم شیعه اند و از اهل شهر ساکنان محله حسن آباد و محله زدبیل که مزار و خانقاه میر شمس عراقی
در آنجاست همگی شیعه اند و همچنین اولاد بابا علی که از خلفای میر شمس بود و مریدان ایشان که جمعی کثیر همگی
شیعه اند و از قصبات آنجا اهالی قصبه شهاب الدین پور که از نفایس مواضع کشمیر است همگی شیعه اند
و از هر کتاب آنجا هر کتبه و بسوی که مشتمل بر دویست بیت است همگی شیعه اند و دیگر هر کتاب در سیاق
است که اهالی آنجا شیعه اند و تفصیل آن بطول میکشد و آنجا که تبت نام و لاهیت قریب بکشمیر یکی راتبت کبیر میگویند
و ساکنان آنجا همگی کافر اند و دیگری را تبت صغیر میگویند و در سنه الف امیر علی رای که الحال نیز حاکم تبت
است بتوفیق الهی تبت کبیر را تسخیر نموده در دهای کفر را بقتل رسانید و بتخانهای آنجا را در هم شکست و اموال
و خزاین بسیار بدست آورد و اهالی آنجا از زمانی که میر شمس مذکور بآنجا رسیده مسلمان شده اند و
همگی از حاکم و سپاهی در رعایت شیعه امامیه باخلاص اند و غلو ایشان در تشیع بمرتبه ایست که اگر احیاناً یکی از
سنیان کشمیر بآنجا میروند از ایشان جزیه میگیرند و با آنکه در جوار پادشاه عظیم الشان هندوستان واقع اند
خطبه بنام نامی پادشاهان عالیجاه جهانبان کلاه ایران سریر صفویه موسویه انار الله برهانهم طلب میخوانند و
اقسام میوه سردسیر در آنجا بهم میرسد و مشک و طلا و بلور از آنجا بر آورند والله اعلم بحقیقة الحال و الیه المرجع

مجلس دوم
الاوس والخزرج

والملک والصلوة علی رسوله المتعال آله و عترة خیر عترة و آل خیر آل و طلع هلال مجلس دوم در بیان
طایفه چند که بتشیع مشهور و در سلک اهل ایمان مذکور اند الاوس و الخزرج دو قبیله بزرگ اند انصار
که حال ایشان از غایت اشتهار حاجت باظهار ندارد و اخلاص این دو طایفه خصوصاً سعد بن عبادهٔ
خزرجی و اولاد امجاد او نسبت بحضرت علیه مرتضویه غایت ظهور دارد و شارح دیوان مرتضوی
فاضل میر حسین میبدی شافعی گفته که از سعید بن جبیر روایت است که چون حضرت مرتضی علیه السلام متوجه
حرب معویه عادیه میشد نود هزار مرد همراه داشت که از آنجا هشتصد مرد انصار بود و نهصد مرد
از اهل بیعت رضوان بود و حضرت امیر المؤمنین علیه السلام در بعضی از اشعار انجاز اثار خود
ایشان را ستوده و اظهار خوشنودی خود از ایشان نموده و فرموده شعر الاوس و الخزرج القوم
الذین هم اووا فاعطوا فوق ما وجدوا یعنی قبیله اوس و قبیله خزرج آن قومند که ایشان
جا دادند مردم را پس بخشیدند بایشان از خوان انعام الهی بالاتر از آنکه بخشیده شده باشند والله
اعلم بنوهیف طایفه از عرب بادیه اند که در زمان حضرت رسالت صلوات الله علیه و آله مسکن
شدند و رئیس آن قوم مالک بن نویره بود که از ارداف ملوک و شجاعان روزگار و فصحای زمان
بوده و شرف صحبت حضرت رسالت دریافته بود و همگی ایشان از جمله محبان اهل البیت علیهم
بوده اند و روایت کرده اند که چون مالک شنید ابوبکر را خلیفه ساختند آنرا نپسندید و از صحرا متوجه
مدینه گردید اتفاقاً روز جمعه بمدینه رسید و چون بمسجد در آمد دید که ابوبکر بر منبر حضرت پیغمبر
صلوات الله علیه بر آمده خطبه میخواند پس مالک ابوبکر خطاب نمود که اربع علی ظلعک و الزم قعر
بیتک و استغفر لذنبک و الحق الی اهلک فسیحی ان تقوم فی مقام اقام الله و رسوله فیه غیرک
و ما ترک یوم الغدیر لاحد حجة و لا معذرة انسیت تسلیمک علی علی بامرة المؤمنین فی حیوة رسول
الله صلی الله علیه و سلم یا آل المهاجرین یا آل الانصار لئن لم ترد الحق لیستقاد منک الا
یعنی ای ابوبکر بر نفس خود زیاده از قدر طاقت خود بار مکن و در گوشه خانه خود بنشین و طلب مرتبه
کن و خود مکن و حق را بصاحب حق بسپار آیا شرم نداری از آنکه در جایی مقام میسازی
که خدای تعالی و رسول او آنرا برای دیگری مقرر ساخته اند آیا تو غدیر فراموش کردی سلام کردن
خود را در آن روز بر علی ابن ابی طالب بدین عبارت که السلام علیک یا امیر المؤمنین آیا
آل مهاجر و آل انصار اگر حق را بگیرند اصلی او قرار ندهید کار بر شما دشوار خواهد شد ابوبکر
چون آن سخنان شنید بر آشفت مالک را گفت خاموش که تو از اهل سابقه نیستی و در راه اسلام
مجاهده ننموده پس مالک گفت ترا از مجاهده چه نصیب است تا بر دیگری در آن باب افتخار کنی و
همیشه آل غنیم که قوم تو بودند در جاهلیت و اسلام از تابعان دیگر اقوام بوده اند ابوبکر

بنوهیف

چون آتش درشت از مالک شنید حاضران را گفت که کفایت کنید و دور سازید این اعرابی بوال کننده را بر پای خود را پس جماعتی بر مالک او بجستند و او را لگدکاری کرده از مسجد بیرون کردند و او در آن اثنا ایشان را تهدید می نمود و چون ابوبکر از نماز فارغ شد و بمنزل خود رفت خالد بن ولید را که میان او و مالک در مال جاهلیت کینه و کدورتی بود نزد خود طلبید و باو گفت هر قدر که مرد منحوسی همراه گیر بود و مالک بن نویره را بهانه منع زکوة بکش و قوم او را اسیر ساز که می ترسم که خللی در کار ما اندازد پس خالد صد سوار همراه داشت و از مدینه بیرون رفت و چون بمیان قوم بنی حنیفه رسید و معرفه در جنگ شد و از شجاعت مالک که دلیر نامدار بود ترسیده اظهار آن نمود که من بجای دیگر میروم و امشب اینجا میمانم لاجرم مالک و قوم او را اکرام نمودند و ضیافت کردند و چون نصف شب شد خالد برخاست و شمشیر برداشت و بر بالین مالک آمد و بر فراش خود خوابیده بود و او را آنجا بعد رکشت و بعد از آن لشکر را آواز کرد تا سوار شده اکثر مردان آن قوم را کشتند و زنان و فرزندان ایشان را اسیر ساختند و مالهای ایشان را بغنیمت گرفتند و همان زن مالک حمل کرده اسیران و غنیمتها را نزد ابوبکر آورد و نقلست که مالک بن نویره در ایام جاهلیت حلیف و دوست عمر بن خطاب بود و چون قصه کشتن مالک و آوردن اسیران آن قوم او را بعد شنید بمسجد در آمد و دید که خالد جامه پوشیده که از ساویدن زره زنگ گرفته و سر تیر پر سر زده و در ارزوی خود تحالی و افتخار بکشتن مالک و اسیر کردن قوم او میخرامید پس عمر با او گفت که ای دشمن خدای ارزوی ریاکاری میکنی و در مسجد رسول خدای متکبرانه و ستانه میخرامی و حال آنکه تعدی کرده بر مردی از مسلمانان و او را بعد رکشته و زن او را بحرام مباشرت نموده و آنگاه دست و را کرده تیر از جای او بیرون کشید و بکشت و او را از مسجد بیرون کرد و گفت بخدا که اگر مرا قدرتی بهم رسد ترا بخون مالک خواهم کشت پس خالد از مسجد بیرون رفته نزد ابوبکر آمد و ماجرای خود را با عمر مذکور ساخت بعد از آن ابوبکر عمر را طلبید و او را نصیحت نمود که خالد را درین واقعه ملامت مکن و شمشیر ملامت و انکار کرده با بر من کرده و مصلحت در آن بود لاجرم عمر دیگر در آن باب چیزی نگفت تا آنکه چون خلافت بعمر رسید خواست که خالد را بخون مالک قصاص نماید خالد از کرخیه بشام رفت و در آنجا بر دو شیخ فاضل محمد بن علی جمهور در کتاب جمع اللئالی باسناد خود از دعبل بن علی خزاعی روایت نموده که گفت از حضرت امام رضا علیه السلام شنیدم که او از پدر خود از جد خود روایت نمود که گفت روزی جمعی از شیعه که از انجمله جابر بن یزید جعفی بود بخدمت امام محمد باقر علیه السلام آمدند و از آنحضرت پرسیدند که آیا پدر تو علی مرتضی بامامت اول و ثانی یعنی ابوبکر و عمر راضی بود آنحضرت گفت اللهم لا گفتند پس چرا خود حقیقه را که از اسیران حکم ناصواب ایشان بود بکنیزی از ایشان گرفت امام محمد باقر علیه السلام گفت جواب این سوال را از جابر انصاری باید پرسید پس کس فرستادند

و جابر را نزد خود طلب نمودند و در آن باب از او سوال نمودند جابر گفت من حاضر بودم که خود را با سایر اسیران بمسجد حضرت رسول صلوات الله علیه آوردند و چون نظر خود بر قرابت حضرت ساز افتاد بگریه در افتاد و در آمد و گفت السلام علیک یا رسول الله اینجماعت که امت تو اند ما را بطریق که نوبی و ظلم را اسیر کنند ما را اسیر کرده اند و هیچ گناهی جز محبت و میل باهل البیت تو نداریم بعد از آن با اصحاب پیغمبر که در مسجد حاضر بودند خطاب نمود که ای قوم چرا ما را اسیر کرده اید و حال آنکه ما کلمه لا اله الا الله محمد رسول الله میگوییم ابوبکر گفت بواسطه آنکه از ادای زکوة امتناع نموده اید خود گفت چنین نیست و اگر چنین باشد که مردان ما از آن امتناع نموده باشند زنان مومنه را چه گناه است و بعد الکلام الذی هر که بود آن زنان را بطریق فلک بندگی بر خود حلال ساخت الا حضرت امیر که خود را بنت جعفر اگر باد در محمد بن حنفیه است بمقتضای کرامتی که در کتب اصحاب مذکورست از ایشان گرفت و عقد و نکاح نمود و بالجمله قتل مالک و قوم او و اسیر کردن زنان و اولاد ایشان بسبب منع زکوة نبود بلکه بواسطه میل محبت او بجانب حضرت امیر علیه السلام و انحراف او از اعتقاد خلافت ابوبکر بود چنانکه پیش گذشت و غرض او از قتل ایشان ضایع ساختن انصار و اعوان حضرت امیر بود بلکه اکثر آن جماعتی که در زمان خلافت ابوبکر تهمت رده بر ایشان نهادند در مقام اسلام ثابت قدم بودند اما اظهار استحقاق خلافت بهت رسالت و انکار خلافت ابوبکر می نمودند و مذهب اینست که احمد بن اعثم کوفی در باب قصه اهل حضرت موت از اخبار حارث بن سراقه و غیره نقل نموده و گفته که چون ابوبکر بعد از کشته شدن مسیلمه کذاب علیه اللعنه زیاد بن لبید انصاری را جهة تقریر خلافت و طلب بیعت خود باهل حضرموت و کنده و حضرموت فرستاد بعضی از آن قبایل مانند اشعث بن قیس که یکی از ملوک کنده بود قبول خلافت ابوبکر نکرده و گفت که هرگاه اتفاق تمام اهل اسلام بر خلافت ابی بکر ظاهر شود ما نیز موافقت خواهیم نمود و بعضی از آن قبایل سخنان زیاد بن لبید گردیده بیعت نمودند و چون روزی چند بر آمد زیاد مردمان را جمع کرده گفت ای مسلمانان صدقات و زکوة که نزد یکدیگر صدقه میدهیم کرا بجا لشکر انبوه است و احتیاجات بسیار و خدای عز و جل شرایط ده گفایت کرده مردمان ادای صدقات انکار نهادند بعضی از میان دل و جان و قومی از بن سخن و دودندان و زیاد اموال بزرگی و شدی می ستد تا روزی شتری از جوانی از انواع صدقات نهاد و در کله بیت المال جا کرد جوان آمد و گفت مرا این یک شتر را دوست دارم از این دست بدار و دیگری بهتر از این بعوض میدهم آنرا در کله بگذار زیاد این سخن را اجابت نکرد جوان که نام او یزید بن مسعود المعنبری بود نزد یک حلقه ثابت بن سراقه که یکی از سادات آن بلاد بود رفت و حال زیاد با من چنین است طمع دارم که تو شفاعت این کار کنی تا آن شتر بمن دهد و دیگری از من بستاند که من بآن شتر بسی الفت دارم حارث نزد یک زیاد بن لبید آمد و این معنی را از و التماس نمود که کار این شتر سهل

عرض آن شتر

دیگر میدید بیکر و آن شتر را با دوازده زیاد انکار کرد که آن شتر داغ صدقات موسوم شده باز دادن
روا نباشد پس سراقه در خشم شد و نزدیک آن شتران صدقه رفت و آن جوان را گفت شتر خویش را زنگی بیرو
بحضور من بسلامت در خانه رو و اگر کسی سخنی گوید بشمشیر مغز از دماغ او بیرون کنم مالیوزمان خدای تعالی
رسول او را مطیع بودیم تا صاحب شریعت بجای بود و چون او را فرمان حق رسید اگر از اهل بیت او
کسی بجای او بنشیند آنکس را طاعت داریم پس بر بوقحافه را با چه فرمان رسد و با ما چه کار دارد و ازین
معنی شعری انشا کرده در التجا و اتهام بخاندان مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم و چون از ابوبکر و نزد زیاد
فرستاد زیاد چون آن شعر شنید هراسان و ترسان با یاران خویش از مدینه گرفت و از وی منزل
شعری در معنی تهدید باز پس فرستاد و از آنجا بقسیله رفت و از بی گنده شکایت کرد و ایشان را
باطاعت ابوبکر خواند ایشان گفتند ای زیاد ما را چرا باطاعت کسی میخوانی که رسول علیه السلام
باطاعت او کسی را وصیت نکرد و در معنی کار او مثال نداد و زیاد گفت راست میگویید ولیکن جماعت
مسلمانان باتفاق او را خلیفه کرده اند گفتند چون اجتماع میکردید چرا اهل بیت رسول علیه السلام
از میان بیرون نهادید و این کار حق ایشان بود بقول خدای عز و جل که فرموده و اولی الارحام بعضهم
اولی ببعض فی کتاب الله زیاد گفت مهاجر و انصار در کار مسلمانی از شما دانا تر باشند گفتند بخدای که
حسد کردند و حق از مستحق بردند و ما را یقین است که رسول علیه السلام از دنیا بیرون نرفت تا امت را
مقتدای از اهل بیت خویش نصب کرد اکنون ای زیاد از قبیله ما بیرون شو که دعوت تو بفراموشی
و سخنان ترا در حق خویش قبول نخواهیم کرد اینست آنچه ابن اعثم کوفی درین مقام از کتاب فتوح
ذکر نموده و در بعضی از روایات مذکور است که چون ابوبکر مال زکوة از مالک طلبید مالک پیغام فرستاد
که پیغمبر ما را امر نفرموده که زکوة را بتو بدهیم و نه ترا امر کرده که آنرا از ما طلب کنی پس چه اطلاق چیزی از
ما میکنی که خدا و رسول ترا بآن مامور نساخته اند لاجرم ابوبکر نام ایشان اهل رده کرد و بآن بهانه خالد را
بر ایشان فرستاد تا مردان ایشان را کشت و زنان و فرزندان ایشان را اسیر نمود و شیخ ابن حجر عسقلانی
در کتاب اصابه آورده که حضرت رسالت مالک ابن نویره را عامل صدقات قوم خود ساخته بود و چون
خبر وفات حضرت رسالت و خلافت ابوبکر باو رسید آن صدقات را بر ای قوم خود قسمت نمود و چون خالد از
بکشت و زن او را منصرف شد و قوم او را اسیر کرد **برادر مالک** نزد ابوبکر آمد و در آن باب با ابوبکر سخن
کرد و ابوبکر اسیران را باو رد کرد **و از زهری** بکار روایت نمود که ابوبکر خالد را امر کرد که زن مالک را
بحرام متصرف شده دست از وی باز دارد و عمر در آن باب غلظت بسیار بخالد نمود اما ابوبکر او را
معذور داشت و نیز ابن حجر از ثابت بن قاسم روایت نموده که خالد زن مالک را که در نهایت حسن
و جمال بود دید و چون مالک از آن میل خالد را بجانب زن خود مشاهده باز زن گفت کشتی مرا و من کشته

نخواهم شد الا سبب فی اینست تمام کلام ابن حجر و بالجمله بنا بر وضوح آن ظلم عظیم عمر بن خطاب خالد را
آن همه ملامت کرد و نیز روا نیست که عمر در ایام خلافت خود جماعتی را که از قوم مالک باقی مانده بودند
جمع نمود و از نساء و اولاد و اموال ایشان آنچه نزد مسلمانان بود گرفته بایشان داد و در بعضی روایات
وارد شده که بنا بر اهتمام عمر در آن باب بعضی از زنان ایشان را که بر صدقه شوهر برده بودند و حامله شده
بودند آوردند و بشوهران ایشان سپردند و بالجمله در قسمت و استرداد اموال و نساء و ذراری تهمت
الوهکان ارتداد یکی از دو امر لازم است یا آنکه تقسیم ابوبکر سقیم باشد و مسلمانان را در ورطه تناول حرام
و مباشرت فروج حرام انداخته باشد و احرار را کنیز و غلام ساخته باشد یا آنکه عمر در آن استرداد خطا کرده
باشد و اموال و نساء و ذراری که حق مسلمانان شده بود از ایشان بناحق گرفته بجای خود داده باشد که مستحق
آن نبوده اند تا مباشرت نساء و تناول اموال بحرام نیاید و هر یک ازین دو شق را که اولیای ابوبکر
و عمر اختیار فرمایند حاکمند و مطلوب موالیان خاندان بآن حاصلست و باقی در تاریخ خود مقدمه
وجوب حسن ظن صحابه را که در بسیاری از مباحث گریزگاه اهل سنت است حصار خود ساخته و
گفته که چون منصب صحابه بزرگتر از آنست که چنین امور قبیحه از ایشان صادر شود می باید که محامل
مخارج و تاویلات جهة ایشان پیدا کنند و بنا برین مقدمه کاذبه کذب را در اصلاح حال کثیر الاختلال
خالد مباح دانسته و ندانسته که هزار من سرگین را بگلبرگ عاشقی کفایت نکند و بالجمله در بیان ماجرای
خالد با مالک دروغ بسیار گفته که اثری از آن در کتب تاریخ و سیر نیست و با وجود آن همه اهتمام در
دروغ و ارتکاب تحمل و تاویل دروغ چون مقرر است که دروغ گوی را حافظه نمی باشد در آنچه سخنان
خود از واقدی نقل نموده که چون خبر کشتن خالد مالک را و تصرف در زن او بعمر رسید عمر با ابوبکر
گفت که خالد زنا کرده او را رجم باید کرد ابوبکر گفت هرگز من خالد را تاویل کنان نخواهم کشت چه می داند
بود که او در آن باب تاویلی کرده باشد و در آن تاویل خطا نموده باشد عمر گفت پس او را عزل کن ابوبکر
گفت شمشیری را که خدا تعالی از غلاف بیرون آورده است من در غلاف پنهان نمیسازم و باین
نقل نیز اکتفا نموده و اشعاری که ابی زهیر در باب شناعت عمل خالد گفته نقل نموده و ابیات اینست **شعر**

اصبت قبیلا فشاه سمینها • لقد رسما المرجو بحب المبارک • الا قل لحی اوطنوا بالسنابک • اطول بذی الطبل من
بعد مالک • قضی خالد نعیا علیه بوسه • وکان له فیما یهوی قبل ذلک • فامضی هواه خالد غیر عاطف • عنان
الهوی عنها ولا متمالک • واصبح ذا اهل واصبح مالک • الی غیر شیء ذلک فی الهوالک • فمن للتیامی
والارامل بعده • ومن لدحال المقدمین الصعالک • ومخفی نماند که همچنانکه خالد صحابی است مالک نیز
صحابی بوده و هر دو شریک شده در عدم سابقه در اسلام و عدم حضور در مشاهد و غزوات **حضرت سید انام**
علیه السلام تا آنکه صاحب استیعاب در احوال خالد گفته که لا یصح له مشهد قبل الفتح و نیز گفته که بصحت رسیده که

حضرت رسالت صلوة الله علیه یکبار خالد را بعیضا که نام آب طایفه از عرب بود بعنی فرستاد و او جمعی از مردم
انجا را باحق بکشت و چون خبر بحضرت رسالت رسید آزرده شده فرمود که اللهم انی ابرء الیک مما فعل
خالد و اگر حضرت رسالت خالد را یکبار بغیضا بکاری فرستاد و آزرده او نیز ارشد مالک را چند سال عامل
و حاکم صدقات قوم او نمود و تا وفات حضرت رسالت ازو تقصیری بظهور نرسید پس ارتکاب
تحمل و تاویل در خون ناحق ریختن و زنا کردن خالد و ترک تاویل در امتناع مالک از تسلیم زکوة با بی بکر
تحکم محض و مکابره صرف باشد با آنکه از کلام صاحب اصابه و امثال او معلوم شده که مالک اصل زکوة
دادن را ممنوع و حرام ندانسته بود بلکه تسلیم آنرا بابو بکر حرام میدانست و لهذا نقل نموده که مالک زکوة را
گرفت و بفقرای قوم تقسیم نمود و اگر او اصل زکوة را حرام دانستی بایستی که آنرا پیش صاحبان مال گذاشتی
و بر اهل انصاف پوشیده نیست که باعث فضلای اهل سنت در ارتکاب امثال این تمحلات و تحکمات
جهت این همه از آنست که مالک و مستدار خاندان بود و خالد دشمن علیست چنانکه شاه گفته بیت همه
نپذیری چون ز آل علی باشد مرد ، زود بخوشی و کوتهی نه صوابست خطاست ، بیکان گفتن تو باز نماید
که ترا ، دل اندر غضب و دشمنی آل عباست ، و چه خوب گفته شیخ اجل عبد الجلیل رازی رحمة الله علیه که
در سینه که بغض پسر ابی طالب قرار گرفت طرفه نباید داشتن که توفیق هدایت و سعادت و اقبال
و شریعت و کمال بصیرت و ضیای انصاف از آنجا مهجور گردد تا هر چه گوید و کند همه خطا و ریا باشد خسر الدنیا و الآخرة
و ذلک هو الخسران المبین تنبیه مخفی نماند که وجوب حسن ظن بخدا تعالی و انبیا و اوصیای معصومین معقول
و مصنوع است اما بغیر ایشان که جایز الخطا باشند ممنوعست بلکه آنرا بحسب حال رجال و استعلام باطن احوال
ایشان در نظر ارباب عقل و حکمت واجبست زیرا که بسیار باشد که حسن ظن بمردم موجب آن شود که بی
از بالی شعور در دام حیله و مکر و خدیعه و غدر دیگری واقع شود صاحب کتاب احتجاج درین باب فصلی
بر اصلی از حضرت امام زین العابدین علیه السلام روایت نموده که عاقل را در اذعان بفساد مقدمه
کاذبه قوم کافیست و چون کلام اعجاز نظام در غایت فصاحت و بلاغت بود آنرا نقل بالمسطر نمود قال فی
کتاب الاحتجاج و عن الرضا علیه السلام انه قال قال علی بن الحسین علیه السلام اذا رایتم الرجل قد حسن سمته و
هدیه و تماوت فی منطقه و تخاضع فی حرکاته فرویدا لا یغرنکم فما اکثر من یعجزه تناول الدنیا و رکوب الحرام
منها لضعف و مهانة و جبن قلبه فنصب الدین فخا لها فهو لا یزال یصید الناس بظاهره فان تمکن من حرام اقتحمه
و اذا وجد مقربا یعف عن المال الحرام فرویدا لا یغرنکم فان شهوات الخلق مختلفة فما اکثر من نهیه عن المال
الحرام و ان کثر و یصل نفسه علی شهواته قبیحة فیاتی منها حرما فاذا وجد مقربا یعف عن ذلک فرویدا لا یغرنکم حتی
تنظروا ما یعقده عقده فما اکثر من ترک ذلک اجمع ثم لا یرجع الی عقل متین فیکون ما یفسده بجهله اکثر مما یصلحه
بعقله فاذا وجدتم عقله متینا فرویدا لا یغرنکم حتی ینظر و امع هواه یکون علی عقله او یکون مع عقله علی هواه

و کیف محبة الدنیا سات الباطلة و زیده فیها فان فی الدنیا من خسر الدنیا و الاخرة ترک الدنیا و تری ان
لذة الریاسة الباطلة افضل من لذة الاموال و النعم المباحة المحللة فیترک ذلک اجمع طلبا للریاسة حتی اذا نزل
له اتق الله اخذته العزة بالاثم فحسبه جهنم و لبئس المهاد و نحو یحیط عنوا و یعقوده اول باطل الی ابعد غایات الشر
فاوجبه ربه بعد طلبه لما لا یقدر علیه فی طلبانه فهو یحل ما حرم الله و یحرم ما احل الله لا یبالی ما فات منزلة دنیاه اذا
سلمت له ریاسته التی قد بنی من اجلها فاولئک الذین غضب الله علیهم و لعنهم و اعد لهم عذابا مهینا و
لکن الرجل کل الرجل نعم الرجل هو الذی جعل هواه تبعا لامر الله و قواه مبذولة فی رضا الله یری الذل مع
الحق اقرب الی عز الابد من العز فی الباطل یعلم ان قلیلا یکدر من عز الدنیا یذهب به الی دوام العز فی الآخرة
و لا یتبعه ان کثیرا مما یلذ من سرائها یتبع هواه یورده الی عذاب الانقطاع له و لا یزول فذلک الرجل
نعم الرجل فتمسکوا و استمسکوا بعقده و الی ربکم فیه فتوسلوا فانه لا ترد له دعوة و لا تخیب له طلبة و در کتاب انساب
سمعانی مذکور است که بنی حنیفه قومی اند که اکثر ایشان در یمامه می بودند و حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام
خولة حنفیه را در سبی بنی حنیفه از ابو بکر گرفت و محمد بن حنیفه از و پیدا شد و اهل سنت ازین حال استدلال میکنند
بر صحت امامت ابی بکر و میگویند که اگر امامت او صحیح نمی بود بایستی خمس و تصرف او در خمس غنیمت صحیح نبود
و حال آنکه امیر المؤمنین علی علیه السلام خولة را ازان غنیمت گرفت و آزاد کرد و عقد نکاح نمود انتهی
کلام سمعانی و مؤلف را درین نظر است از چند وجه اول آنکه التزام میکنم عدم صحت قسمت و غنیمت را چنانکه
سابقا وجه آن معلوم شد دیگر آنکه وقوع اعتاق خوله از آنحضرت ممنوع است بلکه چون آنحضرت متعقد
صحت انقسام و غنیمت نبود بلکه منکر اصل خلافت ایشان بود او را بطریق از آدان عقد نموده زن خود ساخت
نه آنکه آنحضرت غنیمت را صحیح و خوله را بنده میدانست و چون عقد موقوف بر آزادی بود او را آزاد نموده عقد
نمود و دیگر بر تقدیر تسلیم صحت آن غنیمت غیر مغنم و تقسیم نمیگوییم که امام حقیقی در آن زمان نیز حضرت امیر بود
علیه السلام پس می تواند بود که آن قسمت و غنیمت را تجویز نموده باشد و این هنگام تصرف او فرع صحت قسمت
ابی بکر از آن حیثیت که او خلیفه بود نخواهد بود تا صحت خلافت او لازم آید بلکه فرع تجویز آن حضرت خواهد بود
و نظیر این کلام است آنکه اهل سنت میگویند که حضرت امیر در نماز اقتدا بابو بکر میکرد پس اگر امامت و خلافت
ابو بکر درست نبودی و آنحضرت آنرا منکر بودی بایستی که نماز او درست نبودی و اصحاب در جواب
گفته اند که بر تقدیر تسلیم آنکه حضرت امیر در عقب ابو بکر نماز گذارده باشد جهت اقتدا کردن او ممنوعست و چون
اثبات خطوط اقتدا و چون امام حقیقی آنحضرت بود نماز ابی بکر و هر کسی بر تقدیم غایه باطل خواهد بود و نماز
آنحضرت و باین تقریر ظاهر شد فساد استدلال اهل سنت که از وقوع قتال ابی بکر با جمعی بنی حنیفه که
ایشان را اهل ردة نام کرده بود بر آنکه آیه کریمه یا ایها الذین آمنوا من یرتد منکم عن دینه فسوف یاتی الله
بقوم یحبهم و یحبونه اذلة علی المؤمنین اعزة علی الکافرین یجاهدون فی سبیل الله و لا یخافون لومة لائم

افعال

الآیه در شان ابی بکر نازل شده و از جمله تشکیکات و هفوات فخر الدین رازی آنکه در تفسیر مذکور گفته که
این آیه از اول دلایل است بر فساد مذهب امامیه زیرا که آنها که اتفاق کردند بر امامت ابی بکر اگر مناقض
جلی بر امامت حضرت امیر شده باشد هر آینه قائم ایشان مرتد خواستی بود و بایستی که خدای تعالی قومی
را بر ایشان فرستادی که با ایشان محاربه کنند و در ایشان بدین حق غایه و چون چنین نیست بلکه امر بر
عکس است زیرا که فرقه شیعه جلیه مقهور شدند جزم حاصل شد بآنکه نص جلی در باب امامت حضرت امیر نبوده و
فاضل نیشابوری درینمقام از تفسیر خود بر فخر الدین رازی اعتراض نموده و گفته که کی امیر سد که نوبت
شیعه نموده و در جواب گوید که تواند بود که خدای تعالی بعد از بین قوم قومی بر انگیزد که با ایشان محاربه کنند و در نسخت
که مراد از خروج مهدی موعود همان باشد زیرا که محاربه کسی که تابع در دین او اهل باشد در حکم محاربه
او اهل است و فاضل مذکور را آنکه اشعری الاصول شافعی الفروع است چنانکه در آخر تفسیر خود تصریح بآن
نموده از متعصبان زمان خود تر سیده و از ایشان معذرت طلبیده و گفته که این بحث را بطریق
منع ذکر کرده ام نه از روی تعصب و میل بمذهب شیعه بواسطه آنکه اعتقاد ارتداد صحابه کرام امری شنیع
است والله اعلم مؤلف گوید که منع مذکور اگر چه حق است اما سند او خالی از تکلفی نیست اصوب در جواب
آنست که مراد از مرتدان در آیه کریمه ناکثین و قاسطین و مارقین بودند که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه امیر
المؤمنین علی علیه السلام خبر داده بود از آنکه او با ایشان مقاتله خواهد نمود و اکثر ایشان با خلفای ثلثه
در انکار نص جلی و غصب منصب حضرت امیر شریک بودند و مؤید اینست آنکه از آنحضرت روایت کرده اند
که در روز عاشورا چون آیه مذکوره را تلاوت نموده فرمود که ما نوقع اهل هذه الآیة حتی الیوم یعنی اهل
این آیه را تا امروز کسی با ایشان مقاتله ننموده بود اینک من امروز بآن مامورم **ایضاً** مؤید اینست
آنکه فاضل نیشابوری درین مقام از شیعه نقل نموده که گفته اند که جمیع آنچه حضرت پیغمبر صلوات الله
علیه در روز خیبر از اوصاف حضرت امیر ظاهر نمود و فرمود لاعطین الرایة الی رجل یحب الله و رسوله
و یحبه الله و رسوله دلیل آنست که آیه مذکوره بنا بر اشتمال او بر آن اوصاف در شان حضرت امیر نزول
نموده **ایضاً** قول خدای تعالی در آیه مذکوره ولا یخافون لومة لائم مؤید مطلوبست زیرا که در قتال
ناکثین و قاسطین و مارقین که بسیاری از ایشان صحابه سید انام و حکمی مثل هر با اسلام بودند خوف
از ملامت مردم کجا باشد داشت امام مذاق عرب را در قتال ایشان توهم ملامت نمود تا خدای تعالی
فاعل او را بعدم خوف از آن مدح غایه والحمد لله علی التوفیق **همدان** در کتاب انساب سمعانی مسطور
است که **همدان** بفتح ها و سکون میم و دال مهمله قبیله ایست از یمن که در کوفه نزول نموده بودند و سلسله نسب
ایشان بقحطان میرسد و **همدان** را بطون بسیار است که از آنجمله سبیع است و یام و شبام و
مرهب و ارحب و در هر بطن جماعتی هستند که در موضع خود ایشان را ذکر خواهیم نمود و روایت نموده

همدان

که اهل کوفه و اهل بصره با همدیگر در مقام مغافرت شدند تا آنکه سخن بذکر قبایل کشید گفت در بار ایشان
نازل شده بود بس هر قبیله را که اهل کوفه نام بردند اهل بصره ظاهر ساختند که جمعی از آن قبیله در بصره هستند
تا آنکه سخن بقبیله همدان رسید آنگاه اهل بصره ساکت شدند و اعتراف نمودند بآنکه در بصره از قبیله
همدان کسی نیست و نیز در انساب مذکور است که نسبت همدانیه در اهل کوفه بسیار است و بسیاری
از ایشان را ذکر کرده و تصریح بتشیع و علم و زهد و ورع ایشان نموده و نیز روایت نموده که حضرت امیر
المؤمنین علی علیه السلام در شان قبیله همدان فرموده **شعر** فلو کنت بوابا علی باب جنة لقلت لهمدان
ادخلی بسلام و در کتاب سفر السعادة که از تصانیف شیخ مجد الدین فیروزابادی شافعی صاحب
صاحب کتاب قاموس اللغة است مسطور است که روایت نموده بیهقی باسناد صحیح که چون
کتابت حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام از یمن بخدمت حضرت صلوات الله علیه رسید که
قبیله همدان در دست او مسلمان شدند حضرت رسالت پناه صلوات الله علیه از غایة سرور فی
الحال بر سجده شکر نهادند و مکرر فرمودند السلام علی همدان السلام علی همدان و مخفی نماند که بیت
مذکور که سمعانی نقل نموده مقطع ابیاتی است که حضرت امیر در مقام محاربت اصحاب صفین و ذکر قبایل
همدان و بازنمودن فضایل و مدایح ایشان انشاد فرموده اند و آن ابیات در دیوان اعجاز بیان
ایشان مذکور است و این بیچاره جهة اظهار زیادتی اخلاص قبیله شریفه همدان جمیع آن ابیات
را با خلاصه شرحی که قاضی میر حسین میبدی بر آن نوشته نقل می نماید و آن اینست **شعر**
ولما رایت الخیل تقرع بالقنا • فوارسها حمر العیون دوامی • واقبل یهیج فی السماء کانه • غمامة وجن
ملبس بغمام • ونادی ابن هند ذا الکلاع وبحصبا • وکندة فی لخم وجرهم جذام • تمیم همدان الذین هم هم
ذوائب ارحبی وسهامی • میفزاید چون دیدم اسپان را که کوفته میشدند به نیزه سواران آن سرخ چشمان
که بودند چون الوداء و رو کرد چون در آسمان گویا آن ابری بود برای پوشانیدن آسمان پوشانید
بگرد سپاه و ندا کرد پسر هند ذو الکلاع را و قبیله یحصب را و قبیله کنده را و قبیله لخم و قبیله جذام ایشان کردم
همدان را که ایشان اند که چون برسد کاری سخت پرهیزه و نیزه‌های منند **شعر** وناوبت فیهم دعوة فاجابنی
فوارس من همدان غیر لئام • فوارس من همدان لبس بغول • غداة الوغا من یشکر و شبام • ومن
ارحب انسم المطاعین بالقنا • ورهم واحیاء السبیع ویام • ومنزل حی قد تقنی فوارس • ذووا نجدة
فی اللقاء کرام • بکل رویبی وعضب کحاله • اذا اختلف الاقوام شغل حرام • یقیمهم حامی الحقیقة منهم
سعید بن قیس والکریم کجامی • فمضوا الطاء واصطلوا بشرارها • وکانوا الدی الهیجا کشرب مدام • میفزاید
مذکر دم در میان ایشان یک خواندن چون آواز او مرا سواران از همدان غیر نامکسان سواران
از همدان که نیستند بی سلاح با بداد جنگ آن قبیله سنام و از قبیله ارحب بزرگان زننده به نیزه و قبیله

رهم و قبیلهای سبع و ایام از قبیلهٔ بجیلت آمدند بغیر سواران خداوندان شجاعتها و کارزار بزرگان
بهر نیزه و تیغی و شمشیر که پنداری آنرا چون آمد شد کنند قومها آتش افروخته میکنند ایشانرا نگاهدارند و
واجبست نگاهداشتن آن از ایشان سعید بن قیس و بزرگوار حمایت کند پس درآمدند در زبانهٔ آتش
مبحث و بودند بر نزدیک آن چو آشامندگان بوده شعر خبری اسد همدان الفتیان فاتهم • سهام العدی فی
کل یوم خصام • لهمدان اخلاق • و دین نزیهم • و لین اذا الاقوام حسن کلام • متی تاتهم فی دارهم
لضیافة • تبت عندهم فی غبطة و طعام • الا ان همدان الکرام اعزة • کاعز رکن البیت عند مقام • اناس
یحبون النبی و رهطه • سراع الی الهیجا غیر کهام • فلو کنت بوابا علی باب جنة • اقول لهمدان ادخلی بسلام
میفرماید جوادا و خداوندا همدانرا بهشتها چه بدستی که ایشان نیزهای دشمنانند در هر روز خصومت کردن
مر همدانرا است خوبیها و دینی که می آراید ایشانرا و نرمی چون پرسند و خوبی سخن هرگاه که باشی ایشانرا
مهمان شدن شب گذاری نزد ایشان و در رنگ طعام بدرستی که همدان بزرگان ارجمند اند چنانکه
ارجمند است گوشهٔ خانهٔ کعبه نزد مقام ابراهیم مردمی اند که دوست میدارند پیغمبر را و کرده او را شتاب
کنندگان بکارزار اند و رنگ کنند و چون من باشم دربان بهشت کریم من همدانرا که در آیند بسلامت
ابن اعثم گوید عمرو بن حصین سکونی در حرب صفین از عقب مرتضی درآمد و میخواست که آنحضرت
را بنیزه بزند و سعید بن قیس همدانی با نقبل آورد و این ابیات گفت شعر الا ابلغ معاویة بن صخر • و
وجم الغیب یقذف الظنون • بانا لا نزال لکم عدوا • اطوال الدهر ما سمع الحنین • الم تر ان والدنا علی • اخو
الحسن لحق لا یهون • و انا لا نرید به سواه • و ذاک الرشد و الخط السمین • و چون معاویه بشنید جمعی کثیر از
قبایل بحسب کنده و طی و خوام همراه ذی الکلاع حمیری کرد و گفت اخرج و اقصد بجنگ همدان خاصة
و چون علی ایشانرا بدید فرمود با همدان همه گفتند لبیک لبیک و امیر المؤمنین فرمود علیکم بهذا
الفیل فان معویة قد قصدکم بها خاصة دون غیرکم پس سعید بن قیس با مردم همدان متوجه شد و خصم را
بشکست و مرتضی با قبایل همدان گفت انتم درعی و رمحی و سنانی و جنتی و اشد لو کانت الجنة فی
یدی لادخلتکم اما خاصة یا معشر همدان پس این ابیات انشا فرمود و امام غزالی در احیاء گوید علی
از کثرت طلاق گفتن امام حسن ملول بود و بر منبر میگفت آن حسنا مطلاق فلا تنکحوه مردی از قبیلهٔ
همدان برخاست و گفت واحدا ای امیر المؤمنین ما دختر با و دهیم آنقدر که اراده او باشد اگر خواهد نگاه
دارد و اگر خواهد بگذارد و علی را خوش آمد و بیت آخر این قطعه خواند شبام سمعانی در کتاب
انساب گفته که شبام بکسر شین معجمه و فتح با موحده و در آخر میم بعد از الف نام مدینه ایست در یمن
و اهل آن مدینه همگی از غلاة شیعه اند و شبام طایفه اند از همدان که در کوفه نزول نمودند و عبد الجبار
بن عباس شبامی همدانی کوفی محدث از آن طایفه است و در تشیع غلو تمام داشت و این بیت در دیوان

شبام

آنحضرت

آنحضرت در اظهار حال و اندوه از قتل اعیان قبیلهٔ شبام در حرب با عثمانیان اهل اسلام مذکور است
شعر رصعت علی شبام • فلم یجبنی نصیر علی الغیت شبام • میفرماید دانگ زدم بر قبیلهٔ شبام پس جواب
نگفتند مرا نصرت • بر من الجوه و بر قبیلهٔ شبام • بیت جمعی که ندارند دل کینهٔ من • همسند رجال حجب
دیرینهٔ من • گر رفت بپای این جماعت خاری • دیدم که شکافت خنجری سینهٔ من • مذحج در کتاب
انساب سمعانی مسطور است که مذحج بفتح میم و سکون ذال معجمه و کسر حاء مهمله و جیم قبیلهٔ ایست از یمن
و این قبیله نیز پیش از زمان خلافت حضرت امیر اظهار هواداری او میکرده اند چنانکه بعد از این
مذکور خواهد شد و در دیوان اعجاز بیان آنحضرت قطعه ایست در تحریک سلسله حرب صفین مذکور
و باز نمودن هواداری و جان سپاری طایفهٔ مذحج و دیگر قبایل سعادت قرین از ارباب دین
و آن قطعه اینست شعر ما علتی و انا جلد حازم • و فی یمینی ذو غرار صارم • و عن یمینی مذحج الفاتم
و عن یساری وابل الخضارم • القلب حولی مغرب الجماجم • و اقلبت • همدان و الاکارم • و الازد منی بعد
لنا دعایم • و الحق فی الناس قدیم دایم • می فرماید چپ باز دارند دامن و من جلد بدارم در کار و
در دست راست منت غضب خداوند نیزهای بزنده و از راست منت قبیلهٔ مذحج و از دست چپ
منت قبیلهٔ وابل بسیار عطا ما میان لشکر جرار من قبیلهٔ مغرب است اصول قبایل عرب که در دست
قبیلهٔ همدان و بزرگتر او قبیلهٔ ازد و از پس ما راست ستونها و حضرت حق در میان مردم دیرینه همیشه
است ربیعة بن نزار در کتاب انساب سمعانی مسطور است که ربیعة بن نزار نام پدر قبیلهٔ بزرگ و وسیع
است که در حسن او قبایل بزرگ که هر یک از آن قبایل بواسطهٔ بزرگی خود مستغنی اند از نسب ربیعه و از
جملهٔ قبایل ربیعه قبیلهٔ بکر بن وایل بن قاسط بن هنب ابن افصی بن دعمی بن جدیله بن اسد بن ربیعة بن
نزار است و نیز ربیعی میگویند که یکی منسوب بربیعه از و باشد و ابن درید گفته که ربیعه یکی جی است از ازد
و شیخ اجل عبد الجلیل قزوینی در کتاب نقض ایشانرا از شیعه با خلاص حضرت امیر شمرده و در
دیوان اعجاز بیان آنحضرت قطعه ایست در بیان مقاتلهٔ قبایل عرب در صفین و غلبه کردن
ارباب حق و اصحاب یقین که کمال بزرگی و شجاعت و هواداری و جان سپاری قبیلهٔ
ربیعه از آن مستفاد میگردد و آن قطعه اینست قطعه لنا الرایة السوداء تخفق طلعا • اذا
قبل قدمها حصین تقدما • فیوردها فی الصف حتی نزیرها • حیاض المنایا یقطر الموت و الدما
تراه اذا ما کان یوم کریهة • ابی فیه الا عزة و تکرما • و اجمل صبرا حین یدعی الی الوغا • اذا کان
اصوات الرجال تغمغما • میفرماید مر ما راست علم سیاه که می جنبد سایه آن چون کفته شود پیش
دار ما را از حصین پسر منذر از قبیلهٔ ربیعه پیش آمد پس درآرد او را در صف تا بزیارت و آنرا
بر حوضهای مرگ چکانند و مرگ را و خون را پی او را چون باشد روز جنگ که منع کند در خود

مذحج

ربیعه

مگر غلبه را و بزرگی را و بکوشند بدان هنگام که خوانده شود به کارزار چون باشد آوازهای مردم گریبت شود
شعر وقد حرمت ملک وطم وحمیر لمذحج حتی اورثوا ندما وناوت بنو ام بالمذحج وبکم بنی الله شرا
ابنا کان اظلما اما تتقون الله فی مرمانا وما قرب الرحمن منا عظما بنی الله قوما کانوا فی تقاتهم
لدی اللیث قدما اذوا ذکرا رسوا اعنی انهم اهل نجدة وباس اذا لاقوا فحلا مرما میفرماید بحقیقت حمیر گرد
قبیله عک و قبیله لخم و قبیله حمیر مر قبیله مذحج را تا بمرتبه است که آشتند قبیله مذحج ایشان را پشیمانی نمودن و ندامت کردن
قبیله خدام که ای قبیله مذحج وای بر شما را جزاها و خدا بدی هر که ام را از ما که باشد شما که ترسا نمی پرهیزید
از خدا در زمان ما و آنکه نزدیک ساخته است بخشاینده از ما بزرگ داشته است جزاها و خدا قومی
را که کشتن کردند در کارزار ایشان نزد مرک در زمان قدیم چه غالب اند و جبر کند قبیله ربیعه را قصد میکنم
از بین سخن بدرستی که ایشان اهل شجاعت و سخی اند چون به بینند لشکر بسیار در رنج و دیوان مسطور است
که مرتضی روزی صفین علم سیاه به حصین بن منذر که سید قبیله ربیعه بود داد و او را با پانصد مرد از
پهلوانان ربیعه و صد مرد از دلیران مذحج به چوب فرستاد و حصین قصد سر ابرهه و معویه کرد و معویه
جمعی از قبایل عک و لخم و حمیر را معارض ایشان ساخت و چوب عظیم واقع شد و حصین و اصحاب او
غالب شده و بر ابرهه و معویه رسیدند و سخنی از قبیله خدام گفت و حکم یا اهل الکوفة اما تتقون الله فی الحرم و نحن
بنو اعمامکم فاصبر واقع الیوم عذر و مرتضی در آن وقت این ابیات فرمود شعر اذ فنا ابن هند فلنا
وعزانا بالسیاف منا حتی ترتی واجما وولی یادی زرجان بن ظالم وذا الکلع یدعو اکریا وانعاما وعمرو او
نعاما وبرثا ومالکا وحوشب والداعی معاویة اطلما وکرز بن بهمان وابنی حرق وذو ثاقبنا عبید او
سلمان زرجان بزا بجیم مکسوره و راء مهمله مکسوره و ذو کلع بفتح کاف و لام و واو از قبیله حمیر بود از ملوک
یمن و در صفین کشته شد و کریب مضرب کریب پسر صلاح بن ذی یزن حمیری داور روزی در صفین
بمیدان آمد و مبارز طلبید مرتفع بن وضاح خولانی پیش رفت و مقتول شد پس شرحبیل بن طارق
بکری پیش رفت پس عوف بن الحلاج حکمی پس عباد بن مرزوق همدانی و کشته شدند پس مرتضی پیش
رفت و او را بکشت و انعام نعمت داد و عمرو پسر عاص نعمان بضم نون پسر بشیر قیسی و برثن پسر
طلات فهری و مالک پسر مسعود قضاعی و او در صفین بدست جریر بن عدی کندی کشته گشت وحوشب
بفتح حاء مهمله و شین معجمه و او را ذو الظلیم گفتندی و در صفین بدست سلیمان بن صرد خزاعی مقتول
شد و معاویه مرحم معویه برای خردی شعر و اظلام بتاریکی شب شدن و کرز بضم کاف و تقدیم راء
مهمله بر جیم و بهمان بتقدیم نون مضموم بر میم مفتوحه و خرق بحای مهمله و رای مشدد و عوف
بثای مثلثه پسر وداع حمیری و قیس بن مطاع بن مطلب و این دو بعد از کریب بدست مرتضی کشته
شدند و مرویست که مرتضی فرود آمد و بعضی از ایشان را بر بالای بعضی انداخت و میخواند که الشهر

الحرام باشد الحرام والحرمات قصاص فمن اعتدی علیکم فاعتدوا علیه بمثل ما اعتدی علیکم واتقوا الله واعلموا
ان الله مع المتقین و عبید الله پسر عمر بن الخطاب است و او بدست عبد الله بن سوار عبدی مقتول شد و بعضی
گویند بدست حرث بن خالد و بعضی گویند ثانی بن خطاب و بعضی گویند ثانی بن عمرو و بعضی گویند محرز
بن صحصح و حاصل نظم شریف آنست که میفرماید چشانیدیم پسر هند را نیزه زدن ما و زدن شمشیرهای
ما تا پشت کرد و باز ایستاد و پشت کرد در حالی که خواند زبرقان پسر ظالم را و ذا الکلع را خواند و
کریب را نعمت داد و عمرو را و نعمان را و بشر را و مالک را و حوشب را و خوانده معاویه را بود و تا بار
شب در آمد و خواند کرز و پسر بهمان را و دو پسر حرق را و قیس را و عبید الله و ابو الاعور سلمی را
مضر در کتاب انساب سمعانی مسطور است که مضر بضم میم و فتح ضاد معجمه و راء مهمله نام پدر قبیله است
معروف که قریش بنام میرسد و او مضر بن نزار بن معد بن عدنان ابو ربیعه بن نزار است و ربیعه و مضر
دو قبیله عظیم اند تا آنکه گفته اند که در قبایل عرب بزرگتر از این دو طایفه نیست و از این دو قبیله جماعتی از
علما و محدثین از متقدمین و متاخرین بیرون آمده اند و قطعه که سابقا از اشعار اعجاز آثار شاه
ذو الفقار در بیان احوال قبیله مذحج مذکور شد دلالت تام نیز بر همواداری و جان سپاری قبیله مذحج
در رکاب ولایت انتساب دارد ازد در کتاب انساب سمعانی مسطور است که ازد بفتح الف
و سکون زا و کسر دال مهمله نام پدر قبیله ایست از عرب و او ازد بن غوث بن نبت بن مالک
بن زید بن کهلان است و حضرت امیر المومنین علیه السلام در بعضی از اشعار که سابقا مذکور
شد ایشان را ستون ایوان خلافت خود خوانده و در بعضی ایشان را شمشیر خود گفته و در این قطعه
بی نظیر در ستایش ایشان سفته شعر الازد سیفی علی الاعدا کلهم وسیف احمد من وانت للعرب
قوم اذا فاجأوا فزاوا ان غلبوا لا یجبنون ولا یدرون ما الهرب میفرماید قبیله ازد شمشیر منند بر
دشمنان همه ایشان و شمشیر احمد ندانکس که اطاعت کردند مر او را تازی زبانان ایشان قومی اند که چون
ناگاه کسی بگیرند و فا کنند تا تمام کنند حق آن را و اگر مغلوب شوند سر بگریز ننهند و نداند هیبت گریختن
رای یاران منند اهل شمشیر همه مایل کند او از جهان سیر همه معنی گریختن نداند که هیبت
بر روز حرب چون شیر همه شعر قوم لبوهم فی کل معترک بیض رقاق وداود بتسلب البیض فوق
رؤسهم تحتها السلب وفی الانامل سمر الخط والقضب البیض یضحک والاعمال یخضب والسمر یعتنق
والارواح تنتهب میفرماید ایشان قومی اند که لباس ایشان در هر گرگاه شمشیرهای تنک است و زرهها
داودی که ربوده اند از اعدا خود را بر بالای سر ایشان و در زیر خود و از زرهها بینی و در سرهای گشتن
نیزهای نرم گون از موضع خط و شمشیرها نیزهای تراشیده راست شمشیرها میخندند و اجلهای دشمنان میگریند
خون از بینی نیزهای گندم گون بیرون می آید و جانهای دشمنان غارت کرده میشوند ربیع شد جانه قوم

الحرام

الحرمات

مضر

الازد

من زره و روز مصاف • دارند نام نیزه سنگ کلاف • از پس کمر خورد نیزه ابن طایفه خون • پیدا شده است
در سرش رنج رعاف شعر فای یوم من الایام لیس لهم • فیه من الفعل ما دونه العجب الا زداد
من مشی علی قدم • فضلا و اعلاهم قدرا اذا رکبوا • میفرماید کدام روز از روزها نیست مر ایشان را در آن
روز از کردار آنچه از این سوی اوست عجب قبیله ازد فزون تر اند از هر که بر قدم میرود یعنی افراد و بشر
و بلند تر اند از روی بزرگی چون سوار شوند همه شعر یا معشر الازد انتم معشر الانف لا تضعضعون اذا
اما اشتدت الحقب • و فیتم و وفاء العهد شیمتکم • و لم تخالط قد عاصد کم کذب • اذا غضبتم جاب الخلق
سطوتکم • و قد یهون علیکم منکم الغضب • میفرماید ای قبیله ازد شما جماعتی سرایند با جماعتی که دست کسی
بشما نرسیده و سست نمیشوید چون سخت شود روزگار و فا کرده اید و فای عهد خوی شماست و آمیخته
در زمان قدیم راست شما بدروغ چون غضب کنید ترسند خلایق از حمله کردن شما و بحقیقت سبک است
بر شما از شما غضب شعر یا معشر الازد انی من جمیعکم • راض انتم رسول الله لا الذنب • لن یاس
الازد من روح و مغفرة • و الله یکلوهم من بیشه ذهبوا • طیبتم حد بیا کد طاب اولکم • و الشوک لا یختشی مر
قرو العنب • میفرماید که ای جماعت ازد بدرستی که من از شما خشنودم و شما سرهای کار خلافت مبید
هرگز نا امید نشوید از راحت و امرزیدن و خدا نگاه دارد ایشان را از هر جا که روند با کید شما در جایی
کرنوبه چنانکه پاکست اول شما و خار جدید نشود از شاخ انگور شعر الازد هم نوة ان سوبقوا سبقوا
و ان نوخروا فخروا و ان غولبوا غلبوا • او کوثروا اکثروا و ان صبروا اصبروا • او سومحوا اسمحوا او سوسبوا سبوا
صفوا فاصفاهم الموالی و لانه • فلم یشب صفوهم لهو و لا لعب • یهون لیسون خلقا فی مجالسهم • لا الجهل
یعروهم فیها و لا الصخب • میفرماید قبیله ازد بیخ درختی است که اگر مبتلی کرفته شوند مبتلی کرند و اگر فخر
کرده شوند فخر کنند و اگر غلبه جسته شوند غلبه کنند و اگر بزرگ کرده شوند بسیاری بسیار باشند و اگر
بزرگ کرده شوند بصبر صبر کنند و اگر کرم بسته شوند کرم میبرند و اگر ربوده شود چیزی از ایشان بربایند صافی
شدند پس خالص ساخت برای ایشان دوست دوستی خود را پس نیامیخت بصفای ایشان هرف
تمنا ماری غیر لایق و نه طلب بسیاری بچیزی نامناسب ایشان آسان و نرم اند از روی خلق در مجلسهای
نشستن خود نه جهل فرو می آید ایشان را در مجلسها و نه بانگ زدن شعر العیث اما رضوا من دون ما لهم
و الاسد ترهبهم یوما اذا غضبوا • اندی الانام اکفا حین تسالهم • و از بلدان من جاشان هم ندبوا
و ای جمع کثیر لا تفرقه • اذا اتت لهم غشان و الذب • فاصدر بجزیهم حاتم او جهوا • به الرسول و ما من
صالح سبوا • میفرماید یاران اگر راضی شوند ایشان از سوی عطای ایشانست و شیران می ترسند
از ایشان چون خشم گیرند روزی اکرم خلایق اند با جنبار کفها آنزمان که خواهی از ایشان عطا
و اشجع مردم اند آنانکه خوانده شوند بکرب و کدام گروه بسیار که بر آنکه منسوب اند این قبیله آنرا

چون نزدیک شوند مر ایشان را قبیله غسان با نیزه انداختن یک جانب لبغ یاد کنند مر ایشان را از
چیزی که آورده و عطا کرده بایشان رسول خدا را و آنچه کسب کرده اند از عمل و صلاح شعر یاران منند بحر
احسان و ادب • شیران ولایت اند در وقت غضب • در نصرت دین مصطفی میکوشند • یا بند بزرگ
ترین فضلت یارب • و شجاعت از دو محبت ایشان با اهل بیت رسالت بمرتبه بود که چون سر
امام حسین علیه السلام را نزد عبید الله بن زیاد آوردند مردم را جمع کرد و بمنبر مسجد کوفه رفت و گفت
الحمد لله الذی اظهر الحق و نصر امیر المومنین یزید و حزبه و قتل بن الکذاب پس عبید الله بن عفیف ازدی
برخاست و گفت ای دشمن خدا تو دروغ گویی • و پدر تو و آنکه از قبل او ای ای پسر پیغمبر را میکشتی
بر منبرهای صدیقان می نشینی عبید الله لعین بفرمود که او را بگیرند مردم او را هجوم نمودند و از مردم
عبید الله علیه لعین الله ما لا یحصی بستدند • وایل در کتاب انساب سمعانی مسطور است که
وایل بفتح واو و کسر یا مشقوطه بدو نقطه از تحت نام پدر چند قبیله است از فروع قبایل دیگر مانند قبیله
مضر و قبیله ازد و قبیله هوازن و غیرهم و ظاهرا مراد از وایل که سابقا در ضمن اشعار اعجاز آثار حضرت
حضرت امیر مذکور شده قبیله خواهد بود که در هوا داری و جان سپاری در خدمت آنحضرت و حلال
زادگی مانند ازد و مضر باشند • خزاعه در کتاب انساب سمعانی و کتاب صحاح اللغه مسطور است که
خزاعه بضم خا و فتح زا و کسر آن و عین مهمله طایفه اند از قبیله ازد و بنابران ایشان را این نام کردند که
خزاعه بمعنی تخلف و جدا ماندن است از کسی چون قبیله ازد از مکه بیرون آمدند و خواستند که در بلاد
متفرق شوند خزاعه از ایشان تخلف نمودند و در مکه ماندند و شعرا از دو درین باب گفته شعر فلا
هبطا بطن مر تخرفت • خزاعة عنا فی حلول کراکر • و در احوال عبد الله بن هذیل بن رفاء الخزاعی از
کتاب استیعاب مسطور است که خزاعه عمه حضرت رسالت صلوات الله علیه بودند یعنی مصدوق
ابرار و خزانه اسرار سید ابرار بودند و همچنین درین مقام از کتاب مذکور مسطور است که معویه گفت
که محبت قبیله خزاعه با علی ابن ابی طالب بمرتبه است که اگر زنان ایشان توانستندی که با مشک گفته
تقصیر نکردندی تا بردان ایشان جهد رسد شیخ اجل ابو الفتوح رازی خزاعی در تفسیر خود گفته که بنی خزاعه
مسلمان و کافر ایشان هوا خواه حضرت رسول بودند و با رسول عهد داشتند و روایت نموده که
ابو سفیان و اصحابش چون از حرب احد باز گشتند و بر دو حا رسیدند از باز گشتن خود پشیمان شدند
و یکدیگر را ملامت کردند و گفتند ما چه کردیم که محمد را کشتیم و نه غارتی کردیم بر زنان ایشان قومی را
بکشتیم و جماعتی اندک ضعیف را بگذاشتیم باز گردید تا تمامی و ما را زنان بر اریم چون خبر باز گشتن ایشان
بر رسول رسید خواست تا کافران را تیر ساند و از خویشتن شدتی و شوکتی نماید تا کافران گمان برند
که مسلمانان قوتی هست که از قفای ایشان میروند باز گردید و نبود تا ماند اگر وند که رسول علیه السلام

پسر جانه

وایل

خزاعه

از قفای این کافران نخواهد رفتن و ساز رفتن باید گرفتن با آنکه اصحاب آنحضرت بیشتر مجروح و
رنجور بودند جابر ابن عبد الله انصاری که پدر مرا کشته بودند و او هفت دختر را گذاشته بود و بمن
گفتم یا رسول الله چه فرمایی مرا دانی که پدر من هفت دختر بمن را گذاشته است و هر یک ایشان
مردمند و من نخواهم که تو بجهاد روی و من در خدمت تو باشم رسول علیه السلام گفت بر ایشان
خلیفه بدار و تو با ما بیا من چنان کردم رسول علیه السلام برخاست و با وجوه صحابه برفت تا بجائی
رسیدند که آنرا حمراء الاسد گویند و از آنجا تا مدینه هشت میل است ابن السایب روایت کند که
مردی از بنی عبد الاشهل گفت من از جمله مجروحان بودم و برادرم را جراحت سخت تر بود با یکدیگر گفتیم
که چه چاره است ما مجروح و رنجوریم و مرکوبی نداریم و قوة پیاده رفتن نیز نیست و رسول خدا را
چگونه رها کنیم او عزم مصمم کرده بود بر رفتن ساعتی میرفتیم و هر گاه برادر رنجور و مانده شدی او را
بر گرفتمی و پا بر راه برفتی تا در حمراء الاسد بر رسول علیه السلام رسیدیم در اثنای این حال معبد الخزاعی
که در آن وقت مشرک بود بر رسول علیه السلام بگذشت و گفت یا محمد سخت است بر ما این رنج
که بصحابه تو رسید اگر آسایشی بودی بهتر بودی و بگذشت و چون در موضع روحا با ابو سفیان
رسید و او را دید که میخواهد که بعقب حضرت رسالت رود از و پرسید که بکجا میروی گفت عزم آن
دارم که بروم و بقایای اصحاب محمد را استاصل کنم معبد گفت هیچ مردی محمد و اصحابش را لشکری
دیدم که مثل آن ندیدم همگی ساخته حرب و آنانکه حاضر نبودند حاضر شده ساز جنگ کنند و بتعجیل از
دنبال شما می آیند و تاسف میخورند بر آنکه چرا شما را رها کرده اند و بهمانا تا در مکه از قفای شما باز نگردند
ابو سفیان و قومش را خوفی عظیم از سخن معبد در دل آمد و با او گفتند که چه میگوئی ما ایشان را مجروح و
منهزم و متفرق را گذاشتیم گفت آن ندانم که شما چه کردید اما اکنون لشکری را دیدم که از شوکت و عدت
و حرص ایشان بر حرب شما مرا در دل آمد که بیتی چند گفتم ابو سفیان گفت آن بیتها کدام است
گفت اینست شعر کادت تهد من الاصوات راحلتی • اذا سالت الارض بالجرد الابابیل • تردی
باسل کرام لا تنابلة • عند اللقاء ولا فرق معازیل • فظلت عدوا اظن الارض مایلة • لما سموا برئیس
غیر مخذول • فقلت ویل ابن حرب من لقائکم • اذا تعطلت البیض بالهند والخیل • الی قدیر لاهل السهل صابحة
لکل فج اریة منهم ومعقول • من جیش احمد لا وخش تنابله • ولیس یوصف ما انذرت بالقیل • چون ابو
سفیان و اصحابش این بشنیدند بترسیدند و توقف نکردند و متامل لبیب از روایات مذکوره متفطن
میشود با آنکه دوستی و اخلاص فراوانه و تعارف و ائتلاف ایشان با حضرت رسالت و خاندان او در تحفه
ارواح و معسکر اشباح بوده و اگر زنان یهودی ایشان نیز در ایام شرک خود با بکر مشرکان در عداوت
آنحضرت مشارکت نمودندی و با تابعین اسلاف و اخلاف فراوانه قرنا بعد قرن از صحابه و تابعین و تبع تابعین

جمعیتی از اهل ایمان و شیعه و خاندان بوده اند چنانچه آثار اخلاص و یکجهتی و اختصاص بسیاری از اکابر
ایشان در طی مجالس آینده مذکور خواهد شد انشاء الله وحده العزیز طی سمعانی گفته که آن نام پر قبیله ایست
از عرب که سلسله نسب ایشان بقحطان میرسد و گفته اند که سه کس از قبیله طی بیرون آمده که نظیر خود ندارند حاتم
در جود و داود در فقه و زید در ادب و ابو تمام در شعر و شیخ اجل ابو جعفر طوسی طیب الله مشهد در کتاب امالی
باسناد خود از یزید بن جابر جعفی روایت نموده که گفت از حضرت امام باقر محمد علیه السلام شنیدم که گفت چگونه
کرد مرا پدر من از بعد من که چون حضرت امیر المؤمنین علیه السلام از مدینه بیرون آمد جنگ نمود با ناکثین
متوجه جانب بصره شدند بر بیوه نزول نمودند و چون از آنجا کوچ کردند عبد الله بن خلیفه طائی
بخدمت آنحضرت رسید در موضعی که آنرا فاید گویند و آنحضرت او را نزد یک خود طلبید پس عبد الله رسم
خدمت بجا آورده گفت الحمد لله الذی رد الحق الی اهله و وضعه فی موضعه کره ذلک من کره و سر ذلک من سره
و الله کرهوا محمدا علیه السلام و نابذوه و قاتلوه فرد الله کیدهم فی نحورهم و جعل دائرة السوء علیهم و الله
لجاهدت معک فی کل موطن جعلنا بحق رسول الله پس حضرت امیر او را نوازش نمود و پهلوی خود نشاند
و چون او از قدیم الایام دوست و مرهوا خواه حضرت امیر بود لاجرم آنحضرت در امور خود با او مشورت
نمود و کیفیت حال دوست و دشمن جمع و از وی پرسید تا سخن به ابو موسی اشعری رسید عبد الله گفت مرا با او
اعتمادی نیست و گمان آنست که اگر کسی با او مساعدت نماید طریق مخالفت شما را با قدم نفی و عناد پیماید
آنحضرت فرمودند که من نیز با او اعتماد ندارم و او از جمله معتقدان آنهاست که بر من تقدم نمودند و او
سلطنت و حکومت دادند و من در اول خلافت خود خواستم که او را از حکومت کوفه عزل نمایم لیکن
اشتر از من درخواست نمود که او را چند روزی بحال خود بگذارم و من از روی کراهت قبول التماس
اشتر نمودم و در این سخن بود که سپاهی بسیار از مواشی پیاده و سوار از جانب کوهسار قبیله طی منزل
پس حضرت امیر با صحاب خود گفت تحقیق نمائید که این چه سپاهی است جمعی از اصحاب آنحضرت سوار شده
بآنجانب دوانیدند و بعد از ساعتی مراجعت نموده بعرض رسانیدند که این مردم قبیله طی اند که اسب
و گوسفند خود را برداشته آورده اند که صرف راه شما نمایند و تعضی از ایشان استعداد جهاد نموده
میخواهند که در این سفر ظفر اثر در رکاب ولایت انتساب بر اسم مجاهد اشتغال نمایند آنحضرت فرمودند
الله طیبا خیرا و فضل الله المجاهدین علی القاعدین اجرا عظیما عبد الله بن خلیفه مذکور گوید که چون آنجماعت بخدمت
آنحضرت رسیدند و سلام کردند خوش آمد مراجعت و حسن جهات ایشان و چون ایشان سخن در اندیشه
من سخنان ایشان روشن شد و ندیم خطیبی ابلغ از خطیب ایشان پس عدی بن حاتم که رئیس قبیله طی
بود از آن میان برخاست و حمد و ثنای خدا تعالی گفت و بعد از آن گفت که من در عهد حضرت پیغمبر
صلوات الله علیه و آله مسلمان شده ام و ادای زکوة در عهد آنحضرت نموده ام و با اهل ده بعد از و معانقه

نموده‌ام و قصد من در آن ثواب و فضل و مرحمت رب الارباب بود و میدانم که خدا تعالی نیکوکاران را
ثواب خواهد داد و چون درین روز ناشیدیم که جمعی از اهل مکه نکث بیعت نموده‌اند و اظهار مخالفت
مینمایند آمده‌ایم که از جمله انصار تو باشیم و در رکاب ظفر انتساب تو بهر جا امر فرمایی اقدام نماییم
حضرت امیر او را و سایر قبایل طی را دعای خیر گفت پس سعید بن عبید نجیری که از بنی نجیر بود برخاست
و گفت ای امیرالمؤمنین بعضی از مردم می‌توانند که بزبان خود تعبیر نمایند از آنچه در دل دارند و بعضی قدرت
بر آن ندارند و اگر خود را به تکلف بر اظهار آن دارند آخر بر یکجا بیان عجز و فرو ماندگی در ایشان ظاهر
شوند موجب اندوه و ملال خاطر میشود و بخدا سوگند که من از آنجمله‌ام که آنچه در خاطر از مهر و وفای تو دارم
نمی‌توانم که چنان آن بزبان نمایم لیکن با وجود بی‌زبانی جهد می‌نمایم که مافی الضمیر خود را بر رای منیر تو
ظاهر سازم و از خدا تعالی در آن باب توفیق میخواهم و الحال اینقدر میگویم که من هوا خواه قوام
در همان و نگارو بموافقت تو معتقد و دشمنان تو خواهم نمود و در کارزار و اعتقاد آن دارم که حق
که ترا است دیگر از آنکه پیش از تو بودند نبود و نه دیگری از اهل زمانرا امروز بمناسبت بواسطه خویشی
و سابقه مجاهدتی که ترا در اسلام است و خویشی تو بحضرت امیر او را گفت که رحمت خدای بر تو باد که
زبان تو ادا نمود آنچه در ضمیر تو پنهان بود و از خدا تعالی میخواهم که ترا عاقبت بخیر روزی کند و بهشت
کرامت نماید عبدالله گوید که جمعی دیگر از آن طایفه سخنان گفتند و عرض اخلاص خود بر حضرت امیر نمودند
اما سخن غیر آن دو بزرگ بیاد من نماند پس حضرت امیر از آن منزل کوچ فرمودند و از بزرگان
و مبارزان طی شش صد مرد با او همراه نمودند **الضبیه** در کتاب انساب سمعانی مسطور است که ضبیه نیز
از انصار بصره که چند قریه بر کنار آن واقع است و طایفه ضبیه در خارج دار الخوارج بصره منزل دارند
و از قدیم الایام تعشق بحب اهل البیت بر لوح دل می‌نگارند و در زمان ما زیاده از پانصد خانه دارند
زادهم الله تعالی **النادریه** نام طایفه ایست از اهل نادر آن و یهی است از بغداد و این طایفه مدتی
بسیار است که از آنجا به بصره آمده‌اند و در اندرون شهر نزول نموده بعذاب محبت خارجیان و اصحاب
و ناصبیان ذوی الاذناب گرفتار شده‌اند و از قدیم الایام مذهب شیعه امامیه دارند و رئیس ایشان در
زمان ما شیخ صالح فاضل شیخ ناصر است که حد سال خمس و زکوة مال خود را که مبلغهای کلی میشود بنجف اشرف
و کربلای معلا آورده بسادات و فقرای طلبه آنجا صرف می‌نماید جزاه الله خیرا **العقرویه** طایفه‌اند که در
داخل شهر بصره بعذاب و رئیس ایشان در ایام این مستهام محبوب القلوب خواجه یعقوب ملکست که وجود مثال
او در میان اهل زمان مطلوب است **بنی نکر** طایفه‌اند که در خارج شهر بصره منزل گزیده‌اند و از خارجیان و اهل
خارج گردیده‌اند قریب بدولت خانه دارند و همگی از محبان اهل بیت اطهارند و شکر نعمت محبت بجا می‌آرند
شکر الله مساعیهم و انجح مساعیهم و دواعیهم **مرزعیه** طایفه‌اند که همواره ثمر محبت اهل البیت در مزرع دل اخلاص

الضبیه

النادریه

العقرویه

بنی نکر

المزرعیه

منزل

منزل میگزارند و دولت خانه دارند و در خارج شهر بصره منزل دارند سقی الله ارزعهم و رحم اصلهم و فرعهم
موالیه در اصل از حکومت بصره رفته‌اند و در پیرامون شهر می‌باشند و بر طبق کلام معجز نظام هذا عذب
فرات و هذا ملح اجاج بعضی از ایشان مشرب عذب محبت خاندان رسالت دارند و بعضی
موالی شعار و همچنین عباس کیلان و جمیع قریه‌های ناحیه شمال بصره از موضع عشار تا قلعه قرنه که دو
روزه راهست از جانب بر و بحر همگی از قدیم الایام شیعه‌اند و غرض از تفصیل طوایف شیعه بصره و نواحی
آن آنست که بر ناظر درین کتاب ظاهر شود که هرگاه در بصره خواب که دیار خارجیان ذوی الاذناب
است این قدر از طوایف شیعه باشند در ولایت معروفین و حجاز و امثال آن که اهالی آنجا بخروج شهرت
ندارند و سنیان بی‌تعصب کم از ایشان چه قدر از شیعه و آحاد ایشان خواهند بود **بنو کونه** که ایشان را
بنی عبدالله نیز گویند خانواده بزرگند از سادات عالیدرجات که بعلو حسب و حسن نسب مشهورند و در
عراق عرب و کونه بکثرت عدد و قدر مشهورند و اصل بنی کونه بنی لکه است که از اولاد شکر الاسود
بن جعفر النفیس بن ابی الفتح محمد نقیب کونه بوده‌اند و مردم تحریف نموده‌اند و کونه گفته‌اند و باین مشهور
شده و این از جمله غلطهای مشهور است چنانکه گفته‌اند میدان و لیک میدان میخوانند و سید
فاضل نسابه میر محمد قاسم نسابه بخاری سبزواری بعضی از مولفات خود آورده که جماعت سادات
کونه از اکابر نقبای کرام کوفه بوده‌اند و از قدیم الزمان نقابت و بزرگی سادات عراق عرب خصوصا
کونه در خانواده ایشان بوده و در میان ایشان فضلا و علما بسیار بوده‌اند و در زمان سید
مرتضی علم الهدی رضی الله عنه به نیابت او و اصالت خود مرتکب نقابت بغداد و عراق عرب میشده
اند و از اکابر متعینان نقبای آنجا بوده‌اند و اینجا معلوم میشود که کسی که در چنین امری مهم مثل
سید مرتضی علم الهدی مفوض الیه و معتمد علیه دانسته باشند سید خواهد بود و بزرگ فاضل دین و دانش
ذی شان مطلع عالیمقدار و همچنین سیر ایشان را در دلالت بر فضیلت و حسن سیادت و علم شان
و علو مکان ایشان و سادات لکه مذکور که مشهور از نسل عبدالله رابع اند که مثنی میشوند بعبدالله
ثالث که مثنی میشوند بعبدالله ثانی که مثنی میشوند بعبدالله اول که عبدالله الاعرج بن الحسن
صغیر بن الامام الهمام ابو الائمه الکرام علی زین العابدین است افضل الصلوة و السلام و **عبدالله**
ثالث آنست که ممدوح ابی الطیب بوده که او را در قصیده اول دیوان خود مدح کرده و او را بیست فرزند بوده
که از آنجمله هشت فرزند از ایشان نسل و عقب دارند و مقدم و پیشوا و مالک جمیع کونه بوده‌اند
بحیثیتی که مردم چنین میگفته‌اند که السماء لله و الارض لبنی عبدالله و مراد ایشان عبدالله ثالث است
و عبدالله اول که بعبدالله الاعرج مشهور است در عظم شان و ارتفاع مکان معروف و معلوم
و از جمله حکایات او اینست که مشار الیه بصحبت ابی العباس سفاح خلیفه عباسی رسید و از جمله اکرامی که

موالیه

بنو کونه

او را مؤدان آن بود که ضیعه با قطاع باو داد که هر سال هشتاد هزار دینار حاصل آن بود و از اطراف
سادات و علویان محتاج می نمود و بخراسان رفته بود ابو مسلم بغایت تعظیم و احترام او بجای آورد
و اهل خراسان نیز نهایت تعظیم و تکریم او بجای آوردند و از اکابر متاخران این سلسله علیه سید محمد مکی
است که نقیب مشهد نجف و رئیس شیعه عراق بود و در وقتی که حضرت پادشاه غفران پناه سلطان
شاه اسمعیل صفوی انار الله برهانه متوجه تسخیر عراق عرب شدند و الی بغداد باریک پیک برنگ
خیال حصار داری نخاطر گذرانیده چون از سید محمد متوهم بود او را در سیاه چاه کرده آذوقه بحصار شیعه
و چون آذوقه دانست که اکثر اهالی آنجا شیعه اند و در مخالفت با او اتفاق نخواهند کرد بالضرورت فرار نمود
و بغداد بدان سید محمد را بیرون آورده خطبه و سکه باسم سامی حضرت شاه غفران پناه کردند و چون رایات
نصرت آیات ببغداد رسید سید محمد را بتولیت عتبات عالیات با خیل و حشم و طبل و علم سرافراز
گردانیدند و هنوز منصب آبای است در اولاد و احفاد ایشان باقیست **بنی مختار** از اخیار ذریه رسول
مختار اند نسب شریف ایشان بابو علی المختار النقیب امیر الحاج میرسد نقابت مشهد منور **امیر المؤمنین**
علی علیه السلام و امارت حج اسلام صدق کان سلسله علیه مفوض بوده و سید جلیل نقیب النقبای
ممالک عراق و خراسان شمس الدین ابو القاسم علی ابن عبد الدین عبد المطلب بن نقیب النقبا جلال الدین
ابو نصر ابراهیم بن السید العالم الفاضل النقیب عبد الدین عبد المطلب بن شمس الدین علی ماضی است هم
آخر نقبای زمان بنی العباس بود و ابن شمس الدین علی ثانی در زمان سلطنت پادشاه عالیجاه شاهرخ
میرزا از نجف اشرف بخراسان آمده در بلده دار المؤمنین سبزوار متوطن شد و از اکابر متاخرین
ایشان میر شمس الدین علی دیگر است که بتفویض حضرت پادشاه مغفور صاحب طبل و علم بوده و ایالت
ولایت سبزوار باو متعلق بود و همچنین سید فاضل میر محمد قاسم نسابه که در سبزوار متوطن است و میر
شرف الدین علی نیز که در زمان سلطنت پادشاه مرحوم سلطان حسین میرزا در تاریخی که آستانه
بلخ که بحضرت امیر المؤمنین علیه السلام منسوب است ظاهر شد از سبزوار ببلخ رفت و پادشاه مذکور نقیب
النقبایی بلخ و توابع آنرا باو تفویض فرمود و بعد از وفات پادشاه مذکور و وقوع حوادث ناخوش از آنجا
جدا شدند و بهند رفتند و الحال اولاد و احفاد ایشان در هند اقامت دارد **موسویه** نسب شریف
اعلی حضرت شاه دین پناه خلد الله ملکه و سلطانه و سادات نقبای مشهد مقدس رضوی باحمد بن
محمد الاعرابی بن قاسم بن ابو القاسم حمزة بن امام **موسی الکاظم علیه السلام** میرسد و باحمد بن اسمعیل احمد بن
محمد اعرابی مذکور از چند پسر است ابو محمد اسمعیل که جد اعلی عالی حضرت شاه دین پناه است و موسی و محمد
المجید و در کتب نقبای عظام موسوی مشهد مقدس رضوی بایشان منتهی میشود و از متاخران ایشان
سید النقیب غیاث الدین محمد بن شریف بن نظام الدین علاء الملک بن عبد الملک بن نظام الدین عبد العزیز

طاهر بن محمود شاه بن حسین بن طاهر نقیب است و این طاهر در زمان پادشاه مغفور سلطان غازان
از مشهد مقدس منور رضوی باتفاق برادر خود سید علاء الدین و بعضی از بنی اعمام متوجه تبریز
شدند سید علاء الدین بعضی از بنی اعمام متوجه تبریز شدند سید علاء الدین در راه بقتل رسید و
سید طاهر از پادشاه مذکور نشان نقابت باسم خود گرفت و اول کسی که از سادات عظام موسوی
در مشهد مقدس رضوی نقیب شد او بود و از آن وقت تا این زمان نقابت موسویه در نسل او باقیست
رضویه نسب شریف سادات عظام رضویه مشهد مقدس منور و سادات رضویه قم محمد عوبا بن
عبد الله احمد نقیب قم ابن محمد الاشرح بن احمد بن موسی المرتضی ابن الامام **محمد تقی علیه السلام** منتهی
میشود و سید نقیب امیر شمس الدین محمد که بسبزوار واسطه بابی عبد الله احمد نقیب قم میرسد در زمان
سلطنت میرزا شاهرخ از ذریه قم بمشهد مقدس منور آمد و میرزا ابو طالب مشهور از اولاد اجداد
اوست و صدق نیابت تفویض پادشاه مغفور بحکومت ولایت تبریز اشتغال داشت و الحال
فرزندان و برادرزادگان او در مشهد مقدس رضوی با غایت حشمت و شوکت ساکن اند
بخاریه طایفه بزرگند از سادات صاحب سعادات که در ولایت هند مانند ملتان و لاهور و
دهلی و غیر آن می باشند و جد اعلی ایشان سید جلال ماضی از جانب عراق بخارا افتاد و چون
بعضی از ایام بعذاب صحبت مردمان آنجا گرفتار گردیده بود دیده که در میان اشرار آن دیار
اقامت بغایت دشوار است از روی اضطرار متوجه دار الحرب کابل گردید و چون بکابل رسید
و دلهای آنجا عت را مانند اهل بخارا در مرتبه تنگ خاطر دیدی و رت ایشان را نپسندیده و از
غایت حیرت و ملالت که باو رسید زبان بمضمون این نشید برگشید **شعر** قتل عامی از زود دارم
هاکه خان کجاست . زانکه از سرحد کابل تا بخارا کشتی است . و آخر الامر از آنجا بولایت هند آمد و
با اهالی آنجا که بفضیلت و تقوی و عقاید حنفیه بخارا قناعت نموده اند اظهار فرمود که ما از بخارا ایم و در تشنگی سنگ خار
ایم و بنا بر این سید مذکور و اولاد و احفاد او مدت بسیار در سواد هند روزگاری بتقیه میگذرانیدند
و از سلاطین آنجا تعظیم و رعایت بغایت میدیدند تا آنکه بسبب هزار زمان مدار او تقیه جمعی
کثیر از آن طایفه علیه مذهب پدران بزرگوار را ترک کرده بسبب دنیاداری و جهل و مصاحبت اهل
نااهل گمراه شدند و بعضی از ایشان که صاحب فضل و کرامت بودند مانند سید راجو حق نواجه حق
میشود و ذیل همت ایشان از لوث التزام تقیه و روث خوش آمد حنفیه منزه و پاک بود و زبان
حال شان بمضمون این رباعی ترنم مینمود **رباعی** در مذهب ما تقیه و توریه نیست . در ترک شروع کار
ما تطویه نیست . از گردش چرخ شاد و غمگین نشویم . در خانه ما وسوسی و تغریه نیست **انجویه** از اعیان
سادات شیراز اند و در قدم تشیع از دیگران ممتاز نسب شریف ایشان بقاسم الرسی بن حسن بن

الرضویه

البخاریه

الانجویه

بنو مختار

الموسویه

ابراهیم طباطبای حسینی متقی میشود و از اکابر متاخرین ایشان که همین اند او صدارت پناه مغفور میر شمس الدین
اسد الله شوشتری منظور نظر کیمیا اثر پادشاه مغفور شدند سید اجل میر شاه محمود است که شیخ الاسلام
دار الملک فارس بود متعلق بود و سید فاضل میر شاه ابو تراب که اقتضی القضاة فی الجاه و مفوض است و ایشان
را در آنجا اولاد و احفاد است و بعضی از بنی اعمام ایشان بولایت هند افتاده اند و در آنجا نیز تقیه میکنند
و نزد سلاطین آن دیار معظم و مکرم و صاحب خیل و حشم و طبل و علم اند **مرعشیه** مخفی نماند که مرعش بر وجهی
که از کتاب صحاح اللغة مستفاد میشود نام بلده ایست از جزیره موصل و از کلام سید اجل عز الملة والدین
نسابه چنان مفهوم میشود که آن نام قلعه ایست میان ارمینیه و دیار بکر ظاهر آمال هر دو قول محتمل است
همچنین در کلام سید مذکور اشارتست بانکه علی مرعشی که جد علی سادات مرعش است منسوب بان
قلعه باشد زیرا که گفته علی المرعشی کان امیرا کبیرا و المرعش قلعة بین ارمینیه و دیار بکر و این کلام ظاهر دلالت
که علی را بمرعش منسوب میدارد و بنا بر انکه معنی مرعش را بعد از ذکر علی و وصف او مذکور ساخته و اضافه را
بمعنی نسبت داشته لیکن به ثبوت نرسیده که علی در آن قلعه توطن نموده یا در آنجا امیر باشد و دیگر انکه
اضافه منسوب بمنسوب الیه وارد و نسبت از آن وضوحی ندارد و اولی آنست که حمل مرعش بر معنی
دیگر کنند که صاحب صحاح اللغة نیز از او گزارش نموده و گفته که کبوتر بلند پرواز را مرعش میگویند و چون سید علی
مذکور بعلو شان و رفعت منزلت و مکان اتصاف داشت توصیف او بمرعش جهة استعاره و تعبیر او
بنسبت جلیدی از بلاد ساحل نقل نموده از احمد بن علی علوی نسابه که مرعش نام شخصی علوی است
و در بیان سلسله نسب یکی از سادات مرعشی که در بیتقام ذکر نموده چون بعلی مذکور رسید گفته که
علی هو المرعش بن عبد الله بن محمد الملقب باسبق بن الحسن بن الحسین الاصغر بن علی بن
الحسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلام و بالجمله این طایفه علیه چهار فرقه اند فرقه اول سادات عالی
درجات مازندران که بتشیع مشهور اند و در مجلس سلاطین از این کتاب مذکور فرقه دویم سادات
صاحب سعادات شوشتر که در اصل از مازندران بانجا آمده اند و مساعی جمیله اسلاف و اخلاف آن گروه
عالی تبار در ترویج و اظهار مذهب ائمه اطهار کالشمس فی نصف النهار غایت وضوح و اشتهار دارد
و از اکابر متاخرین ایشان صدر عالیقدر میر شمس الدین اسد الله شوشتری نسابه و پدر منتجب الصدر
میر سید شریف است که تشریف کرامت فضل و تقوی و طرازی که لطف حق تعالی را ارادت مرحمت
بوده بر قامت استقامت او راست آمده بیت فتاده کان سر کوی دوست بسیارند ولیکن از سر کوی تو هر فتاده نخواست. فرقه سویم مرعشیه اصفهان که در اصل ایشان نیز از مازندران باصفهان
آمده اند و از افاضل متاخرین ایشان خلیفه اسد الله است که بحسن اعداد امیر شمس الدین اسد الله
صدر مذکور منظور نظر کیمیا اثر پادشاه مغفور گشته منصب جلیل القدر نوبت مشهد مقدس رضوی او مفوض بوده

المرعشیه

فرقه چهارم مرعشیه قزوین که از قدیم الایام در آن دیار که خارزار وجود دشمنان مومن از ارث
تیره روزگار گذرانیده اند و محنت بسیار از اغیار جفا کار دیده اند و همواره بجهت حق الیقینی فقر
علی مفوده اند و در این ایام همین حمایت و حسن رعایت میر شمس الدین اسد الله مذکور مشمول
عواطف بیدریغ شاهی گشته بعضی از فاضل ایشان در این زمان میر علاء الملک مرعشی است که از جهو
بار تربیت قهرمان زمان آب خورده و بقدر فهم و استعداد آبی بروی کار آن دو حضرت
همدان دیده آورده منصب قضای عسکر ظفر اثر باو متعلق است **عقیل** طایفه مشتمل بر هزار خانه
و از اولاد مومنان مروت شعار اند که صحرای دلگشای ترین که خوبترین اعمال ولایت شوشتر و بهترین
مواضع آن بوم و بر است محل خیام احشام ایشان می باشد و در این روزگار از امرای کبار ایشان
که خود را بعقیل ابن ابی طالب رضی الله عنه منسوب میسازند امیر کبیر و بحر خوبی ملک عقیلی و خال عال
بزرگی و نبلی میر حسین عقیلی است که جود و سخا حاتم زمانه و در شجاعت و مردانگی بهادر فرزانه است
و جهه سادات شوشتر را فعال و مورد مجبت خاندان پیغمبر را خلال است **لیلیه** این طایفه جلیله
اکابر قزوین اند و خود را از نسل مالک اشتر رضی الله عنه میدانند و از اکابر متاخرین ایشان
ملک محمود خان دیلمی است که در اوایل حال بوزارت سلطان یعقوب بایندری اشتغال داشت
و بعد از آن بخدمت صاحب قران مغفور سرافراز گشته قامت استعدادش را بخلعت
کرامات منصب جلیل القدر مذکور بیاراستند و از اعیان این طایفه میر شاهیه پسر ملک محمود مذکور است
که نام او در جریده اهل فضل مسطور است در اکثر علوم شاگرد مولانا حاجی محمود تبریزی است و طبعش
در غایت لطف انگیزی بعد از برادرش امیر بیک بوزارت صاحب قران مغفور رسید و بعد از
اندک زمان ترک آن کرده شیوه قناعت ورزید **کرجیه** در تاریخ گزیده مسطور است که اصلشان از
نسل ابو دلف عجلی است که بزمان مامون بشبه بجم آمد و شهر کرج بساخت و آنجا ساکن شد و فرزندان
او بقزوین نقل کردند و احوال ابو دلف عجلی و شرح نصب او در تشیع در مجلس ام از این کتاب مذکور
خواهد شد و بالجمله بجز از بعضی ثقات اهل قزوین مسموع شده است که دو طایفه از اهالی آنجا
شیعه امامیه اند و هشت طایفه حنفی اند و باقی که سواد اعظم اند و دیگران نسبت بایشان بحسب عدد بسیار
کم اند شافعی مذهب اند والله اعلم **بوهره** طایفه از مومنان پاکیزه روزگار اند که در احمد آباد گجرات
و در نواحی آن وطن دارند و اسلام ایشان در اول اعلان قبل از این بسیصد سال بخشایش بارشاد یکی
از صلحای فضلا که ملا علی نام داشت و قبر او در شهر کنبایت که از ساحل دریای هند است الفاق
افتاده و **نعوف** مولانای مذکور علیه الرحمه در اسلام ایشان بر این وجه بوده که چون در آن ایام
بکرات کافر بوده اند و ایشان را پیری کهنه کبر بوده که بغایت معتقد و مرید او بوده اند لاجرم مولانا

از ایشان نقیب و متولی آستانه حضرت شاه ولایت و بعضی در قزوین محتسب اند

عقیل

لیلیه

وفی الکرجیه

بوهره

مدبر دران دیده که اول بار پیش آن هر رفته اظهار مرحبی نماید و او را به اهل قاطه مسلمان کند و با خود
متفق الکلمه سازد و انگاه در هدایت اسلام و دیگران شروع نماید و بنابرین چند سال در خدمت آن
هر روزگار گذرانید و زبان ایشان را یاد گرفته کتب ایشان را مطالعه نمود و بر علوم ایشان اطلاع
و بتدریج حقیقت دین اسلام را بران هر دو کس مخبر ظاهر ساخت و او را مسلمان گردانید و چون او
مسلمان شد بعضی از مریدان بواسطه پیر مسلمان شدند و آخر وزیر پادشاه آن دیار مضمون اسلام
پیر را شنیده و بخدمت او رسید و طریقه متابعت او ورزیده مسلمان گردید اما مدتی پیر و وزیر باطنی و مسلمانی
اسلام خود را پنهان میداشتند و از خوف پادشاه بمحبت بر اختفای کاشتند تا آنکه بر وفق موضوع مشهور
ع چه جای محتسب و شحنه پادشاه دانست • خبر اسلام وزیر بپادشاه رسید و پادشاه در مقام استعلام حال
او شده روزی بیخبر بخانه او در آمد و او را در رکوع نماز دید و بر او متغیر گردید چون وزیر موجب
حضور پادشاه را دانست و تغیر او را از منظره نماز کردن و رکوع و سجود بجا آوردن و ادراک مضمون
لطف ربانی شامل حال او گشته فی الحال بتعلیم الهی گفت که من بسبب مشاهده ماری که در زاویه
خانه ظاهر شده اشارت و خیزان بودم و حیله در دفع او مینمودم چون پادشاه نظر در زاویه این
خانه کرد باذن الله تعالی ماری در نظر او در آمد و عذر وزیر مقبول افتاد و رفع منظره پادشاه شد و
آخر پادشاه نیز در باطن مسلمان شد و بواسطه مصلحت مار حال خود را پنهان میداشت و چون
فات او نزدیک رسید وصیت کرد که او را بطریقه کفار نسوزانند و بعد از وفات او چون سلطان ظفر
که از امرای معتبر سلطان فیروز شاه والی دار الملک دهلی بود بر دیار گجرات ظفر یافت جمعی از
علمای اهل سنت که با او همراه بودند مردم را باسلام و التزام مذهب اهل سنت دلالت نمودند
بنابرین بعضی از طایفه بوهره نیز بمذهب اهل سنت در آمدند و جمعی بهمان مذهب اصلی خود ماندند
و این جماعت که مذهب امامیه دارند قریب بدو هزار خانه دارند و همیشه در میان ایشان یکی از
صلحای فضلا می باشند که تعلیم مسایل شرعیه بر وفق مذهب امامیه بایشان می نماید و اکثر ایشان بکسب
و تجارت اوقات میگذرانند چنانچه اسم بوهره که در زبان گجرات بمعنی تاجر است بران دلالت
دارد و ایشان خمس مال خود را بسادات مدینه طیبه میفرستند و زکوة را بر پیش فاضل از قوم خود
میدهند که بفقرای آن قوم قسمت می نمایند و خاص و عام ایشان صالح و متقی و پرهیزکار اند و خود را
بگناه محبت اهل بیت اطهار از ناصبیان ناهموار گردان و بار حاکم و صاحب اقتدار خود آزار
بسیار دارند و بلیه تقیه گرفتار اند صدیقیه طایفه اند در ولایت هندوستان از مومنان صاحب خلاص
و مریدان سید کبیر الدین که سلسله نسب خود را باسمعیل بن امام جعفر علیه السلام میرسانند و این
طایفه را بسبب تصدیق دعوت سید مشار الیه صدیقی میگویند اگرچه بحسب ظاهر مناد ازان بعرف

الصدیقیه

جمهور

جمهور انتساب بابوبکر بن ابی قحافه است که بر زبان اولیای او با این لقب مذکور است و دور نیست
که طایفه مذکوره این لقب را از جهة تقیه اختیار کرده باشند اگرچه هرگز فایده آن بایشان عاید نشود
بلکه متعصبان اهل هند که هندوی پسر هند اند بتشیع ایشان را فهمیده اند و رقم نفی که با قصد
سال پیش ازین بر طایفه اسمعیلیه میکرده اند بر ایشان نیز کشیده اند و از روی عناد و انکار
بایشان میکنند و چنانچه مشهور است دیرینه ایشانست حق را می پرستند و در استعمال آن بجا نمیکنند
لاجرم ننگ تهمت بدنام و ننگ ایشان میریزند و گواهان دروغ در اثبات گناهان ناکرده ایشان
می انگیزند و نه از خدا تعالی شرم و نه از روی رسول معلا آزرم دارند تا آنکه شنیده شد که از
جهوشی و عقوری ملا عبد الله لاهوری مشهور بمخدوم الملک که مخدوم گروه مردان جهان و یک
بچه مطوعه و بیدخار بود و خواری بسیار و آزار بیشمار بسادات بزرگوار ایشان رسانید و آخر
آن سگ سنی ناکار بموجب کلام وحی اثار لعن بنو عبد المطلب باد انا بیت الا و قد خرب
ربا عادا انا کلب الا و قد خرب بحال سگان کرخانه بیش خراب گردید و در قعر سقر مستقر و ماب
گردید موضوع بالی علی هر که در افتاد بر افتاد • و گر بیاید چنین که امام آن متعصبان جفاکار است این
ابیات را که شارح دیوان مرتضوی از و نقل نموده در شان ایشان گفته شعر حب البهود لال
موسی ظاهر • و لاد هم لبنی اخیه باد • و اما هم من نسل هرون الاولی • هم اقتدوا و اولکل قوم • و کذا
الانصاری یکرهوا علیهم بخوامن الاعواد • فمن یوالی ال احمد سلم • فقدوا و سموه بالالحاد • هذا
العیار لمنشد • فصلت علوم جواهر و لواد • لم یحفظوا حق النبی محمد • فی اله و اصد بالرصاد • و بالمد در ولایت
هند ماندند ملتان و لاهور و دهلی و گجرات قریب بسی هزار کس از ان طایفه هستند و اکثر ایشان
اوقات بتجارت میگذرانند و خمس مال خود را بموالی سید که پیرزادهای ایشان اند میرسانند
و پیر و مرید و سادات و اتباع علی شیعیان موالی بلکه محبان علی اند کشف الله عنهم
و صرف عنهم کید الاعداء و هزاره کابل طایفه بیشمار اند که در میان کابل و غزنین و قندهار مقام
دارند و اکثر ایشان شیعه اهل بیت اطهار اند و درین زمان از روسای شیعه ایشان میرزا شاه ولی است
که اهل ایمان از وجود او شاد و خار جهان کابل و غزنین از ترکتازی او در ناله و فریاد اند بلوچ سنه
اکثر ایشان شیعه ای اند و از خود و سایر اهل ایمان بعلی دوست تقیه میکنند و سید را چوکاری
و تهدایت ایشان سعی بسیار نموده و الحال اولاد او در میان ایشان می باشند و باصلاح حال ایشان
مشغول اند و از مشاهیر ایشان عارف بلوچ صاحب این رباعیست نظم عارف پیر ترقی زکی خواهم
کرد • و ز رشته جان خصم بی خواهم کرد • بر سینه دشمن علی خواهم زد • شمشیر زخون دل می خواهم کرد
مجلس سیوم در ذکر اکابر شیعه از اصحاب کرام حضرت سید انام علیه و آله افضل الصلوات و السلام

هو الله

هزاره کابل

بلوچ سنه

مجلس سیوم

مقدمه اولی در تعریف صحابی

وآن مشتمل بر دو طایفه و مجلس آرائی مسبوق است بتقدیم مقدمه اولی در تعریف صحابه بدانکه صحابی
بنابر اظهر اقوال آنست که ملاقات نموده باشد با پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم در حالتی که ایمان بیاورده
باشد و با اسلام مرده باشد اگرچه تخلل رده در میان ایمان و مردن او با اسلام شده باشد و مراد بملاقات
اعم است از مجالست و محادثات و رسیدن یکی از ایشان بدیگری با آنکه با او سخن نگفته باشد و او را
ندیده باشد و تعبیر بملاقات اولی است از تعبیر برؤیت زیرا که اعمی مانند ابن ام مکتوم از معروف بیرون
میرود و حال آنکه او صحابی است بلا خلاف و احتراز کرده بقید حالت ایمان از آنکس که در حالت کفر خود
ملاقات با پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم نموده باشد و اگرچه بعد از رحلت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم مسلمان شده باشد
زیرا که اصحاب کسی را صحابه نمی شمارند و تقیید ایمان بآنکه با او آورده باشد احتراز است از آنکه ملاقات
پیغمبر صلوات الله علیه وآله کرده باشد در حالتی که بغیر او از انبیا ایمان داشته باشد و همچنین
احتراز است از آنکه ایمان داشته باشد بآنکه پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم بعد از این مبعوث خواهد شد
و او را که ایام بعثت او نکرده باشد زیرا که پیغمبر علیه السلام در آن وقت پیغمبر نبوده و بقید مردن
با اسلام احتراز کرده از آنکس که مرتد شد و با ارتداد مرد چون عبید الله بن جحش و غیره و قید تخلل ردة الی
آخره شامل است آنکس را که رجوع با اسلام در زمان حیات حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وآله
وسلم کرده باشد و کسی را که برجوع بعد از وفات آنحضرت کرده باشد خواه با توبه ملاقات آنحضرت
نموده باشد و خواه نه و ظاهر میشود فایده قید رده در مثل اشعث بن قیس لعنه الله که او بصحبت پیغمبر صلی الله
علیه وآله وسلم رسید و بعد از آن مرتد شد و در زمان خلیفه اول اسیر شد و بر دست او اسلام آورد
پس خواهر کور خود را جهة افتخار با او داد تا محمد نام که یکی از فرزندان حضرت امام حسین است علیه السلام
از و متولد شد باز در محبت معاویه او را بال بفریفت تا از موافقت امیر المؤمنین علیه السلام
در حرب متوقف شد و او را بقول حکمین مضطر ساخت و آخر بقول حکمین را موجب عدول از
ملازمت آنحضرت ساخته در نهروان برو خروج کرده مرتبه دیگر بکفر اصلی رجوع نموده و در نهروان
کشته شد تنبیه نموده بقول مؤید در اظهر اقوال بر خلافی که در بسیاری از قیود تعریف واقع شده
و از آنجمله قید تخلل رده است ایضاً بعضی در صحابی روایت حدیث اعتبار کرده اند و بعضی
اقامت یکسال و دو سال و یک غزا و دو غزا با آنحضرت شرط نموده اند و صاحب روضة الاحباب
آورده که حصر صحابه در عدد معین معلوم نیست لیکن ضبط عدد ایشان در بعضی غزوات و اسفار
وارد شده مانند تبوک و حجة الوداع و در تبوک سی هزار یا چل هزار یا هفتاد هزار و در حجة الوداع زیاده از
صد هزار ملازم حضرت رسول بودند و خاتم المجتهدین شیخ زین الدین علی العاملی در شرح درایه
اصول حدیث که از مصنفات علیه اوست نقل نموده که صحابه بعد از وفات حضرت پیغمبر صلوات الله

مقدمه ثانیه

علیه چهارده هزار و یکصد صحابی بوده اند و مولف را تخاطر میرسد که آنکه صد و هزار و صد هزار گفته مطلق
صحابه را اعتبار نموده و آنکس که کمتر گفته در تعریف صحابی قیود مخصوصه سابقه را کلا یا بعضا اعتبار
نموده و الله اعلم و صحابه در مراتب کثیره واقع اند بحسب تقدم در اسلام و هجرت و ملازمت آنحضرت
کردن و در رکاب آنحضرت و کشته شدن در رفت و آمد و مشاهده و مکالمه و محادثات با او و اگر
بکلی شرکتمند در شرف صحبت و معرفت صحابی حاصل میشود و بتواتر و استفاضه و شهرت و اخبار کسی
و وثوق بقول او باشد مقدمه ثانیه بدانکه نزدیک علمای فرقه ناجیه حکم صحابه در ایمان و عدالت
و عدم آن حکم غیر ایشان است و مجرد صحابی بودن موجب حکم بایمان و عدالت و مودی نجات از عقاب
نار و عقب بر ورد کار نمیشود مگر آنکه با ایمان و خاتمه حسن و حسن اقوال و افعال و سلامت عاقبت و
مآل روزی کرده و اهل بدعت و ضلالت که فی الحقیقه اهل سنت و جماعت اند و بزعم باطل و اعتقاد لاطایل
خود را موسوم باهل سنت و جماعت ساخته اند بنظر تسخیف و رای ضعیف چنین دیده و دانسته که
جمیع صحابه بصفت ایمان و حقیت و کینه راستی و عدالت آراسته اند و هیچ یک از ایشان طعن و لعن
و تشنیع روا نیست و طاعن و لاعن ایشان آثم و خارج از دایره شرع است و این سخنی است واهی
از محض کراهی زیرا که حقیقت صحابی همانست که مقدمه اول مذکور شد و ایمان و عدالت از عوارض نیست
نه از اموری جبلیه پس ایمان و عدالت صحابی همچون غیر او ثابت نشود مگر بحجتی و دلیلی و مکونه حجتی باشد
و حال آنکه در عهد حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم بسیاری از منافقان بوده اند که با آنحضرت صحبت
میداشته اند و همنشینی و همزبانی می نموده اند و مردم ایشان را صحابه میخوانده اند و بنفاق معروف
بوده اند و حق سبحانه و تعالی در شان ایشان فرموده و لو نشاء لاریناکهم فلعرفتهم بسیماهم و لتعرفنهم فی
لحن القول و بر تقدیر ثبوت ایمان و عدالت ممکن است زوال آن چنانکه در بلعم باعور صاحب موسی
علیه السلام واقع شد و چه خوب گفته ملا جامی بیت هر کرا روی بیهودنداشت دیدن روی نبی
سود نداشت و بعضی از شعرای شیعه نیز گفته اند بیت دون شو از قرب بزرگان فرات
چند دهد بوی بد از آفتاب و تمام کلام در توضیح این مرام آنست که روح را که باعتبارات دیگر
نفس مجرد و نور اسپهبد گویند حالی هست اصلی که لسان حق حقایق ترجمان نبوت تعبیر از آن بفطرت
فرموده و تصریح نموده که کل مولود یولد علی الفطرة و تا نفس بر صفای فطرت اصلی باقیست قابل
اشراق نور هدایت و هبت نسیم سعادت نیم رحمت و عنایت باشد و پیوسته از اعداد و الهامات
ربانی و ارادات رحمانی میل او بعالم روحانی بود و مطمح نظر تمشی تکمیل ذات و تحصیل کمالات انسانی و مگر
عباداً باعد از آن فطرت سلیم اصلی انحراف یافت و عنان قصد بجانب لذات جسمانی و زخرفات
فریبنده سرای فانی تافت و از تلاطم امواج هوا حس نفسانی و تعاقب افواج وساوس شیطانی غرق دریای

غوایت وجهالت وسرایهٔ وادی حیرت وضلالت گشت نعوذ بالله من ذلک بیت دام شقوت گرفتار
شود لطف خدای ورنه آدم نبرد هر فریب ز شیطان رجیم وهرگاه حال آدمی بحسب اختلاف احوال فطرت در
معرض تبدل واشتغال باشد ناچار است از تتبع احوال وافعال واقوال صحابه سید انام تا تعیین شود که
از ایشان کدام کوی ایمان وعدالت از میدان سعادت برده وکدام در بیابان کفر وضلالت بسبب
تشنگی سوی عاقبت مردود واگر عجب دانند آنکه بعضی از صحابه با وجود مجاورت ومصاحبت حضرت رسالت
حق را ندیده باشند یا آنکه دیده ودانسته چهره عاقبت خود را بناخن شقاوت خراشیده باشند باید که عجب تر
دانند آنکه خود میگویند که عبد الله وعبد المطلب وابو طالب با مصاحبت ومجاورت نور مصطفی ومرتضی
آن نور را ندیده اند وبه نبوت حضرت رسالت نگرویده اند وبآن همه قرب وقرابت بدوزخ روند
وخطاب وریسمان تاب که بعد از هزار سال بوجود آیند همه ناجی باشند وبهشت روند وایضا
چون اهل سنت صدور کبایر را سهوا وصغایر را عمدا از انبیا علیهم السلام تجویز کرده اند پس حال دیگری
چه خواهد بود وهرگاه از قابیل پسر آدم وپسر نوح وبرادران یوسف که پیغمبر زاده ها بودند معاصی
پس از دیگران که در فطرت کوزه اند چه آید واگر مخالفت خلفای ثلثه بنابر عدم احتیاج ایشان در
تعلق خود باستقلال تیره شمیر ظاهر نبود مخالفت ومحاربت عایشه وطلحه وزبیر ومعویه وصحابه که با ایشان
بودند مخفی نیست پس معلوم شد که آن تعجب وستیهاد از روی عناد محض وعلاقه بی بنیاد است وبا طایفه عقل
ونقل حاکمند بر آنکه بی صفای فطرت اصلی وگوهر ذاتی در دین روی اعتبار سوی ندارد وهر چه در صحبت
دلبری اولی کسی را روی بهبود نمی آرد پس نوح اگرچه پیغمبر زاده باشد مالک است ومومن آل فرعون اگرچه
پیغمبر را ندیده باشد مسلک نجات را سالک است لهذا اهل سنت نیز میگویند که بلال صحبتی بهتر است از اویس
قرنی با آنکه مصاحبت وقرابت ابو طالب را هنر آمد وبرین قیاس باید کرد آیه فال لصاحبه قال له ایمان
یار غار نکند چنانکه آیه یا صاحبی السجن دلالت بر ایمان یار زندان نکند وگفتن اخوانا بغوا علینا دلالت
بر نجات باغیان نداشته باشد چنانکه خواندن کافران را برادر پیغمبر ان در والی عاد اخاهم هودا
والی ثمود اخاهم صالحا واذکر اخا عاد ومانند ان دلالت بر سلامت عادیان ندارد بلکه کافر بدوزخ
رود وهر چند خدا ایشان را در هود وصالح وپیغمبر بخش صاحب ومصاحب گویند خارجی بدوزخ رود واگر علی
او را برادر خواند وان الذین امنوا گاهی شرع بتعظیم واجلال باشد که اهانت واذلال غم گفتن از دنبال
نباشد ورضی الله عنهم گاهی موجب رضای ابدی بود که ومن کنت فانا فیکنت در عقبش مشروط بدی
نباشد وقول اخوانا آنگاه دلالت بر محبت ومیل کند که هو لاء بغوا علینا در ذیل نباشد وحدیث حوض
که در صحیح ومسلم وجمیع بین الصحیحین وغیر آمده که روز معجزانه وفوج از رندان بعضی از صحابه است درین باب
دلیلی وافی است والحق بخاری ومسلم هم ازین مقوله در تفسیر آیه کریمه وکنت علیهم شهیدا ما دمت فیهم الآیه

ذکر نموده اند در اثبات مدعای مذکور برهانی کافی شافی است وایضا این جماعت که بود اهل سنت در اهل
جماعت نام نهاده اند معترف اند که اکثر صحابه مانند طلحه وزبیر وغیرهما اتفاق نمودند بر قتل عثمان بن عفان
ونیز جمعی از ایشان محاربت نمودند با شاه اولیا وحال آنکه پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم در شان امام
المتقین فرموده است که یا علی لا یحبک الا مومن
ولا یبغضک الا منافق وهمچنین در کتب معتبره مذکور است که عثمان بن عفان انواع اهانت وایذا
وآزار بصحابه کبار چون ابوذر وعبد الله مسعود وعمار رسید چنانکه عمار از کثرت ضرب آن چهار
بر عرض فتق گرفتار شد وابوذر را بعد از ضرب واهانت بسیار از مدینه اخراج کرد وعبد الله بن مسعود
از شدت آن عقوبت از دنیا رحلت نمود وظاهر است که بنابر اصل بی بنیاد مذکور لازم می آید که عثمانیان
وهر که کشنده او است همه بر طریق صواب باشند ونیز بنیت عدالت آراسته وهمچنین حضرت امیر المومنین
علیه السلام که کشتن طلحه وزبیر مصیب بوده ومحاربه طلحه وزبیر ومعاویه با شاه اولیا بطریق صواب باشد
وهیچ یک از ایشان طعن وتشنیع روا نباشد وهمه بنیت عدالت آراسته باشند واین غایت سفه و
عین کفر ابی محض مکابره است وبر اصحاب عقول وارباب افهام بطلان این سخن روشن است
وچگونه اجتماع حق وباطل در شخص واحد متصور شود بیت کمر بی را که ملت این نیست بیت سنی غرب
دین است وایضا بتواتر رسیده وقرآن وحدیث بآن ناطق است که هلال بن امیه زوجه خود را
متهم ساخت بشریک ابن سحما وآیه لعان جاری گردیده اگر این تهمت واقع بوده پس خود وشریک
از صحابه بوده اند ارتکاب چنین کبیره کرده باشند واگر این تهمت واقع نبوده در لعان از هلال و
خوله یکی چنین کاذب بوده ورسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بر کذب احدهما گواهی داده وخدای
تعالی را گواه آورده وگفته ان الله یعلم ان احدکما کاذب فهل منکما تائب وچنین کذب وچنین لعان
موکد وچنین لعنت ونفرین بعضی بعضی را بر خود کرد ومحضر رسول صلی الله علیه وآله وسلم وصحابه ماوی
عدم جاری شود وایشان آمین بر آن گویند هم گناهی بزرگ ومجرمی عظیم است پس هلال وخوله که هر دو از
صحابه اند ارتکاب چنین معصیت کرده باشند وایضا اکثر مفسرین حتی صاحب کشاف ومحی الدین رازی
وقاضی بیضاوی در تفسیر سوره حجرات ذکر نموده اند که آیه کریمه یا ایها الذین آمنوا ان جاءکم فاسق بنبا
فتبینوا ان تصیبوا قوما بجهالة فتصبحوا علی ما فعلتم نادمین در شان ولید بن عقبه که یکی از صحابه است وبرادر
عثمان بوده واقع شده در وقتی که حضرت پیغمبر صلعم او را بسوی طایفه بنی المصطلق فرستاد که از ایشان
مال زکوة را بگیرد وایشان چون خبر قدوم او را شنیدند تعظیما لرسول الله صلعم استقبال او نمودند وهمانا
در قدیم الایام میان ولید وان طایفه کاهنی بود وهمین که نظر او از دور بر جمعیت ایشان افتاد از غایت
شکدلی گمان کرد که ایشان قصد مقاتله او دارند از همانجا مراجعت نموده بخدمت پیغمبر صلوات الله علیه وآله

برایشان نازل شد ودر میان ایشان لعان صح

آمده عرض نمود که آن طایفه مرتد گردیده‌اند و از تسلیم زکوة امتناع ورزیده‌اند پس آنحضرت صلعم عزم قتال آن
طایفه نموده و در مقام تجهیز لشکر بود که در آن اثنا آیه کریمه مذکوره او آسمان وحی نزول فرموده که بیت ولید
بر عثمان ظاهر نمود و عبرت آنکه با وجود انذار و تهدید بر ملک قدیر از تغییر خود پشیمان و دلگیر نگردید و در ایامی
که عثمان متصدی خلافت بود و ایالت کوفه را باو تفویض نمود آنقدر در ارتکاب فسق و مناهی افزود
که عثمان با آنکه در مقام رواداری و مسامحه و طغیان او بود از کثرت طعن مردم ملاحظه نموده بجهت شفاعت
او را عزل نمود و در کتاب روضة الاحباب مذکور است که چون بیت اشتغال ولید بشرب خمر در
افواه و السنه اهل کوفه افتاد و بمقتضای آنکه گفته‌اند معواء عاشقی و مستی و دیوانگی نتوان نهفت پیش کس
شاهد و مطلع گشت دو مرد توجه بمدینه سکینه نموده مضمون این منظوم را بعثمان رسانیدند که دوش از
مسجد سوی میخانه آمد هر ما • جهت یاران طریقت بعد ازین تدبیر ما • مریدان روبسوی کعبه چون آریم چون
روبسوی خانه خمار دارد پیر ما • پس بنا بر آن ذی النورین ولید را بمدینه طلبید و تفتیش و تفحص آن کار
کرد بعد از آنکه امر مسموع در شان ولید مسکون عثمان شد در اجرای حد بر وی توقف و تأنی می
ورزید تا از مرتبه ظن بدرجه جزم و یقین رسید و مردم این توقف را از عثمان بر مسامحه و مسایله
حمل نموده زبان طعن و عیب در شان وی کشیدند و سخنان غیبت آمیز در باب وی میگفتند فتح
الامر عثمان آن دو مرد را بدار الحکومت خود طلب کرد و از ایشان پرسید که شما کشیم خود دیدید که ولید
از آن آب پلید خوردن گفتند با خوردن او خمر را ندیدیم ولیکن آب انگور از شاخها و تارهای شور انگیز
وی معصور ساختیم در حالی که بی شعور افتاده و خرقه نموده بود پس فرمود تا حضرت علی علیه السلام اجرای
حد خمر بر وی کند جناب ولایت مآب عبد الله بن جعفر فرمود تا ولید را چهل درره زد و بعضی از اهل
تاریخ بر آنند که روزی ولید بن عقبه بی عاقبتی نموده جرعه چند شراب در جوف فواب کشیده و مصداق
این منظوم گشته بود بیت حافظ خلوت نشین دوش بمیخانه شد • از سر پیمان برفت با سر پیمانه شد • وقت
نماز بامداد از خانه خود سرخوش شان و دامن کشان بیرون آمد و در محراب امامت تاب بآن خمر زیاد ادای
فریضه فجر قیام نمود و نماز صبح را چهار رکعت گذارد و روی بمردم آورده بجای هل از او گفت زیاده کنم
برای شما بسبب کعات نماز را ابن مسعود که از جمله مقتدیان بود گفت امروز از اول روز ما با تو در
زیادتی بودیم و اهالی کوفه را این امر بغایت شاق آمد و زبان ملامت و تعیر وی بمضمون ابن بیت بر کشیدند رباعی روی در کعبه و دل جانب خمار نمود • خرقه بر دوش و کمر بسته بزنار چه سود • هر که او بجده
بر دوش بتان در خلوت • لاف ایمان زدنش بر سر بازار چه سود • الی تمة القصه المذکوره سابقا و
از عجایب آنکه ابن حجر عسقلانی در مقدمات کتاب اصابه که در معرفت صحابه نوشته مبالغه بسیار در تعدیل
جمیع صحابه بیدا برا نموده و اتفاق اهل سنت را بر آن اطبا کرده و مخالف را شاذ و مبتدع شمرده

در اثنای تفاصیل آحاد صحابه آن دعوی و دروغ را فراموش کرده جمعی کثیر از بیشتر را بفسق نسبت نموده
و گفته که ولید بن عقبه مذکور بموجب آیه مذکوره فاسق بوده و قصه شرب خمر و نماز معهود او مشهور
در صحیحین مسطور است وقیس بن عمرو نجاشی را شاعر هجاگوی شارب الخمر گفته و همچنین قدامه بن مظعون را
از شاربان خمر شمرده و قرة بن هبیره را در سلک رندان نام برده و مسطح را که پسر خاله ابوبکر است
قاذف خوانده و گفته که حضرت رسالت حد قذف بر وی زده و یکی را سارق عیر و دیگری را سارق
سمیر گفته والحق بزرگان راست گفته‌اند که دروغ گوی را حافظه نمی باشد والله اعلم مقدمه ثالثه در تقسیم
صحابی بجهت قبول بدانکه صحابی خالی از آن نیست که اسلام او مسبوق بکفر بوده چنانکه حال ابو فرع
است یا مسبوق بکفر نبوده بلکه در فطرت اسلام نشو و نما یافته و آن قلیل الوجود است مثل حضرت
امیر المؤمنین و سبطین از مقبولین و عبد الله بن زبیر و امثال او از مردود دین و هر یک از این دو
قسم خالی از آن نیست که کثیر الصحبة بوده‌اند با پیغمبر صلوات الله علیه و آله و اشتهار باختصاص مجلس عالی
آنحضرت داشته‌اند یا چنین نبوده‌اند و آنکه کثیر الصحبة بوده خالی از آن نیست که نص جلی را که در
شان حضرت امیر واقعست استماع نموده چنانکه ظاهر حال اوست یا استماع نموده اگر استماع نموده خالی
از آن نیست که بمقتضای نص عمل نموده و طریق متابعت حضرت امیر پیموده همچون مقداد و سلمان
و ابو ذر یا عمل بمقتضای نص ننموده اول مقبول است قطعا و ثانی خالی از آن نیست که عمل ناکردن او بموجب
نص از روی عناد و استکبار بوده یا از جهت اکراه و اجبار اغیار اول اگر مسلم فطری بوده الحال نزد
بعضی از طوایف شبهه مرتد فطری است و رجوع و توبه او هرگز مقبول نیست و اگر مسلم فطری نبوده پس
اگر در زمانی الحال مستبصر گردیده و رجوع بحضرت امیر المؤمنین نموده مقبول خواهد بود و الا مرتد غیر فطری
و مردود و ثانی که در عدم متابعت مکره بوده مقبول است بجهتی که اگر دیگر شرایط عدالت متحقق گردد
در سلک رجال حدیث صحیح منتظم تواند بود و آن قسم که استماع نص جلی ننموده خالی از آن نیست اعتقاد نموده
بدلیلی دیگر غیر نص جلی بآنکه خلافت حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم بما فضل حق حضرت امیر است
و او را شبهه روی نداده که بآن تجویز صحت متابعت اغیار نماید یا اعتقاد این معنی نموده بلکه صاحب شبهه
بوده و اول یا عدول بغیر حضرت امیر نکرده یا کرده بجهت اکراه و اجبار یا از روی عناد و امرا و قسم اول
مقبول است و قسم سوم اگر مسلم فطری نبوده و در ثانی الحال رجوع بحضرت امیر نموده مقبول خواهد بود و ثانی
یعنی آنکه اعتقاد تعیین حضرت امیر از برای خلافت نموده و گرفتار شبهه بوده خالی از آن نیست که شبهه او
استمرار نیافته بلکه اجتهاد در تحقیق حق نموده و بعد از آن رجوع بمتابعت حضرت امیر نموده یا آنکه
شبهه او استمرار یافته و انوار هدایت بر صفحه ضمیر او نتافته اول مقبول است قطعا و ثانی نزد بعضی از
علمای فرقه ناجیه معذور است بر وجهی که حکم بفسق او نباید کرد و نزد بعضی معذور نیست و الحکم علم

مقدمه ثالثه در تقسیم صحابه

اگر مسلم فطری باشد رجوع نموده

بفسق است زیرا که مطلب نزد این بعض ضروری است و شبهات این مطلب را دفع توهمی مضمحل میگردد
پس دعوی استمرار شبهه را نباید شنید مگر آنکه مدعی علیه و از مرتبه تلقین مطلب ساقط و بعید باشد در بلاهم
این قسم محکوم علیه بکفر وارتداد نخواهد بود بلکه بفسق ملاقی یا بر ظاهر عدالت باقی است و قسم ثانی از قسم
اول یعنی آنکه کفر الصحیح نبوده و استماع نص جلی از حضرت پیغمبر نموده و خالی از آن نیست که علم بثبوت
نص جلی از طریق دیگر داشته یا نداشته اول اگر بمقتضای علم خود عمل نموده مقبول است و اگر عمل ننموده پس اگر از روی
عناد نکرده مرتد است و توبه او مقبول نیست اگر مسلم فطری بود و الا مقبول خواهد بود و اگر بنا بر کراهت
و اجبار اعتبار عمل بمقتضای نص ننموده مقبول خواهد بود و آن قسم که علم بثبوت نص مطلع نداشته
بعضی از تقسیمات سابقه در وی جاری است و انقسام بحسب رد و قبول در وی ساری و مقصود از ایراد
این مقدمه دفع توهمی است که در اوهام عامه عامیه استقرار یافته که شیعه تکفیر جمیع یا اکثر صحابه می نمایند و
این معنی را مستبعد شمرده عوام مذهب خود را بتقریر آن از مذهب حق تنفیر نموده و از راه برده اند
چگونه ممکن باشد و حال آنکه افضل المحققین خواجه نصیر الدین محمد طوسی طاب الله مرقده در کتاب تجرید نوشته
که محاربه علی کفر و مخالفه فسق و ظاهر است که اکثر صحابه با آنحضرت محاربه نکرده اند بلکه بقوت کثرت
خیل و حشم بی منت استعمال سیف و قلم در مقام مخالفت در آمده با استقلال غصب منصب حضرت رسول متعاقب
نمودند و ایضا خاتم المجتهدین شیخ علی بن عبد العالی قدس سره العالی با آنکه اول کسی است که حکم بلعن بعضی
اهل البیت علانیه نموده و در رساله لعنیه که از مؤلفات اوست زیاده از بیست کس صحابه را نام برده
و شیخ طاهر که یکی از علمای امامیه است در کتاب رجال خود نزد ذکر احوال محمد بن علی بن بابویه
از اعاظم مجتهدان امامیه است ذکر کرده که ابن بابویه مذکور کتابی علاحده در بیان ذکر رجال مختار بن از
اصحاب رسول الثقلین نموده با آنکه استبعاد مذکور بعد از وضوح حجت وجهی ندارد و خصوصا نزد کسی که احوال
موسی علیه السلام و ارتداد زیاده از هفتاد هزار کس از اصحاب او نظر اعتبار و تامل کار و چه بسا کار چون
باشد بهفتاد هزار کس از امت موسی علیه السلام در حال حیوة موسی و با وجود خلیفه منصوص منصوب مثل هارون پیغمبر
ایشان آنکه چون موسی در کوه طور بمقدار ده روز زیاده از سی روز موعود توقف نمود غایب مخالفت و عبادت عجل نمایند
و قصد قتل وصی او کنند و معتقد و مروج سامری منافق مرتد گردیده مرتد و گوساله پرست شوند چگونه بطریق اولی
جایز نباشد که بعد از وفات حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله ده هزار یا بیست هزار از صحابه او مخالفت
و صیت و وصی او نمایند و در معرض ارتداد و گوساله پرستی در آیند با آنکه بنی اسرائیل از آن گوساله و آن
و انعامی حاصل نمیشد و این جماعت از صنمی قریش تمتع مال و منال بر وجهی بود که از حضرت امیر المؤمنین
علی متصور نبود بلکه امتثال حکم آنحضرت و رعایت حقوق او بر غیر مومنان مستصعب و ثقیل می نمود چنانکه
حدیث ترک فیکم الثقلین بآن ناطق است چنین مخفی نماند که سخنان و آرای اهل سنت بشیعه امامیه نسبت میدهند

بیشتر از آن قبیل است که جهت ترویج متاع کاسد خود بر ایشان افترا میکنند و بعضی از آن قبیل است
که چون از مناظره و مباحثه علمای شیعه عاجز میشوند از مطالعه کتب ایشان احتراز می نمایند لاجرم
بجهت آنچه از افواه السنه جاهلان شیعه میشنوند از آن می نهند و مع هذا در وقتی که مسعدان از
مردان خالی نباشد قلم بر میدارند و بر رطب و یابس که بخاطر ایشان میرسد در رد آن بر صحیفه حقیقت
نگارند و بچاره سنی در این امر مشطرنج بازی می ماند که چون شما باشد هر باز بیما سر و پیدا و باو
چابک عاجز و اسیر باشد و ندانسته است که هر کس در خواب دشمن را بیفکند تعبیرش آن باشد که
هرگز بر نخیزد طایفه اولی در مشاهیر بنی هاشم و سادات ایشان از صحابه جلیه و شیعه علویه که جمعی از
اخبار نیز اعتراف بفضل و اعتبار ایشان نموده اند و در کتب مدح و ثنای ایشان فرموده اند
جهت زیادتی استظهار اکثر اسامی این کتاب سامی را مؤید بنقل و شهادت اخبار ساخت
والفضل ما شهدت به الاعداء السید الکبیر المطاع ابو طالب بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف بن
قصی القرشی القرشی رضی الله عنه عم حضرت پیغمبر و برادر پدر آن سرور از جانب پدر و مادر است
بکنیت مشهور شده و در اسم سامی آنجناب خلافست بعضی گفته اند که اسم او همان کنیت است
و حضرت خاتم المجتهدین علی بن عبد العالی قدس الله روحه در بعضی از ارشادات شریفه خود حکم بانحطاط
فرموده اند زیرا که اسم انست که مقترن باب دام باشد و اشعار بمدح و ذم نداشته باشد و بعضی
بر آنند که اسم او عمران است و آل عمران را در بعضی از آیات قرآنی بر آن حمل نموده اند و بعضی گفته اند که
اسم او عبد مناف است بمعنی عبد العالی زیرا که بنا بر کلمه نوف و ماده او بر وجهی که از کتاب صحاح اللغة
و قاموس غیر آن مستفاد میشود دلالت بر علو و شرف و ارتفاع و زیادتی میکند و آنکه صاحب
قاموس گفته که مناف نام صنمی است بر تقدیر تسلیم نتواند بود که از قبیل اعلام مشترکه باشد میان خدای
تعالی و غیر او چنانکه در رب و اله و رحمن و غیر آن و این حمل موافق مذهب حق اهل البیت علیهم
السلام که آبای امجاد حضرت و اوصیا صلوات الله علیهم نزد ایشان از دنس شرک و رجس کفر پاک
و پاکیزه اند و بموجب نص صریح فرقانی که و تقلبک فی الساجدین از اصلاب طاهره بارحام طاهره
نقل فرموده اند شیخ عبد الجلیل قزوینی رازی در کتاب نقض گفته که اصل در این باب آنست که
اعتقاد بدل باشد و علم تعلق دارد نه باسم و بجای الفاظ گوناگون ایمان ثابت نشود و از تواریخ
و انساب عرب معلومست که بدری از قبایل را بنی کلاب و بنی کلدی و بنی ضبه و امثال این خوانند
که اسامی ذمت و منقصت است لیکن در اعتبار آن اسامی تبع وضع و قال بوده اند نه باعتقاد و منع
آن کرده اند و همچنین اجداد مصطفی در اجرای نام و اصنام تبع وضع و قال امثال آن بوده اند و سبب
اختیار ایشان مر آن اسامی را آن بود که فراعنه و طغات روزگار ایشان در کتب میخوانند که نوری بی

طائفه اولی در مشاهیر
هاشم

احوال حضرت ابو طالب

این قبیله است که بوجود و ظهور او ادیان و ملل مبدل شود و مت پرستی زایل گردد و همواره در مقام
آن بودند که قلع و قمع آن نور کنند لاجرم بزرگان احبار مصطفی ابن اسامی مضاف به بتان اختیار میکردند
تا بدان شبهه آن نور منقطع نشود و عجبست که عبد العزی را باضافه غوی کافر میدانند اما عبد الله را باضافه
الله مومن نمیدانند و آمنه را مالکه میخوانند تا دیگر باره نیز خواب دروغ و نیز صواب باشد و
ابو طالب را با حضرت رسالت محبت تمام بود و یک قبیله از دقایق نقویت و نصرت او را فرو نگذاشت
نمی نمود و از اشعار آن بزرگوار و اخبار ایمه اطهار فهم میشود که تصدیق به نبوت داشته لیکن بنابر
مصلحتی که عنقریب مذکور میشود در اخفای تلفظ بکلمه شهادت مینموده و برهان بر ایمان او اجماع اهل
بیت است سلام الله علیهم و علی ابائهم چنانکه شیخ ابن اثیر جزری شافعی نیز در کتاب جامع الاصول
نقل این اجماع نموده و گفته که اجماع اهل البیت علی ایمانه و اجماع اهل البیت حجت است و در جامع کلینی
از حضرت امام رضا علیه السلام روایت نموده که من اعتقد ان ابا طالب مات کافرا فهو کافر
چه ظاهر است که آن اعتقاد مستلزم انکار اجماع ایمه معصومین بلکه مودی بانکار عصمت ایشان است چنانچه
کافر خواهد بود ایضا از حضرت امام رضا علیه السلام مرویست که نقش نگین ابو طالب رضی الله عنه
این بود که رضیت بالله ربا و بابن اخی محمد نبیا و بابنی علیا له وصیا و بالجنة بروجها که ابن ابی الحدید در شرح
نهج البلاغه ذکر نموده تمام امامیه و اکثر زیدیه و کیسانیه از معتزله مانند ابو القاسم بلخی و ابو جعفر اسکافی
و امثال ایشان بر آنست که ابو طالب مومن بود و اهل سنت بعداوت امیر المومنین و متابعت
معویه لعین طریق انکار می پویند و آن شریف بزرگوار را کافر میگویند شیخ ابن حجر عسقلانی در کتاب
اصابه فی معرفة الصحابه او را ذکر نموده و گفته که ولادت او قبل از حضرت رسول صلی الله علیه و آله
وسلم بسی و پنج سال بود و چون عبد المطلب را وفات رسید وصیت حضرت پیغمبر با ابو طالب فرمود و او
تکفل حال آنحضرت مینمود و در تربیت او کمال شفقت بجای آورد و در سفر شام او را همراه برد و چون
آنحضرت مبعوث شد کمر تقویت و نصرت او بر میان جان بسته اعادی را از وقوع مینمود و در چند
قصیده و قطعه از اشعار خود او را مدح فرموده و از آنجمله در وقتی که اهل مکه از آن حضرت التماس
دعای باران نمودند و بدعای او باران فراوان بارید این قطعه را گفته بیت الم تعلموا ان ابننا
لدینا و لا یعنی بقول الاباطل و ابیض یستسقی الغمام بوجهه ثمال الیتامی عصمة للارامل و از جمله
قصیده که در مدح آنحضرت گفته این بیت است بیت و شق له من اسمه لیجله فذو العرش محمود و هذا محمد
و از تاریخ بخاری حدیث نقل نموده که روزی قریش ابو طالب را گفتند که برادرزاده تو ما را آزار میرساند
و در شکایت او مبالغه بسیار کردند تا آنکه ابو طالب عقیل را بطلب آنحضرت فرستاد و چون آنحضرت
تشریف آوردند ابو طالب بلا گفت که بنی اعمام ترا کان آنست که آزار ایشان کرده اگر چنین باشد بگو

آزار ایشان مکن آنحضرت گفت که آزار از آن دارند که ایشان را براه راست دعوت میکنم و مترقب
نیستم که خود را از آن باز دارم پس ابو طالب گفت که والله ما کذب ابن اخی قط و ایضا ابن حجر گفته که جمعی از فضلا
بر آنند که ابو طالب بسلام وفات یافته و تمسک ایشان در آن باب باین دو بیت از اشعار اوست شعر
و دعوتنی و علمت انک صادق و لقد صدقت فکنت قبل امینا و لقد علمت بان دین محمد من خیر ادیان
البریة دینا و الله لن یصلوا الیک بجمعهم حتی اوسد فی التراب دفینا فاصدع بامرک ما علیک غضاضة
و ابشر و قر بذاک منک عیونا و از ابن عساکر نقل نموده که بعضی گفته اند که او مسلمان شده بود و ابن
نقل این همه اخبار و اشعار صریحه در ایمان آن بزرگوار و انکار ایمان او اصرار ورزیده و اعتقاد
علمای شیعه را در شان ایمان او پنداشته اند و گفته که در تصنیف بعض از علمای شیعه دیده ام که
اثبات اسلام ابو طالب رضی الله عنه بچند حدیث نموده آنگاه از روی تعصب و کم رای بعضی از آن
احادیث را واهی گفته و بعضی را ظلمات بارده و توجیهات فاسده نموده و سند بعضی را صحیح
و دلالتش را صریح شمرده اما گفته که معارض است با صحیح از آن و مخفی نماند که بعضی از آن احادیث
که عالم شیعی بآن تمسک نموده و ابن حجر حکم بصحت آن فرموده متفق علیه فریقین است و احادیثی
که آنرا معارض پنداشته از موضوعات اهل سنت است و شیعه صحت آنرا قبول ندارند پس حکم
احادیثی که مخالف فیه اهل اسلام باشد چه حدیث متفق علیه را با چنین معارضه خواهد و از جمله
احادیثی که ابن حجر مذکور آنرا معارض پنداشته حدیث موضوعی است که در شان نزول این
آیه که ما کان للنبی و الذین آمنوا ان یستغفروا للمشرکین و لو کانوا اولی قربی الآیه روایت
کرده اند و حاصل شان و معارضه ایشان آنست که میگویند چون ابو طالب را وفات نزدیک رسید
رسول علیه السلام ببالین او آمد و او را گفت ای عم بزرگوار حقوق پدری و یاری تو در باره
من بسیار است میخواهم که درین وقت مرا بگفتن کلمه شهادت یاری دهی ابو جهل و عبد الله بن
امیه حاضر بودند گفتند ارغب عن ملة عبد المطلب ای طالب گفت انا علی دین عبد المطلب و روایتی دیگر
که او را گفتند یا ابا طالب تا در همه عمر از تو می شنیدیم که میگفتی بر ملت ابراهیم گفت چنین گفتم و امروز
همچنین میگویم رسول علیه السلام گفت لاجرم استغفار میکنم برای تو چون استغفار کرد آیه آمد و
هرگاه خدا تعالی موجب شان نزول مذکور حضرت رسالت را از طلب مغفرت ابی طالب منع فرموده
معلوم شد که او بکلمه توحید قایل نموده که اگر چنین بودی هرآینه منع آنحضرت از استغفار او نفرمودی
و از جمله آن احادیث نیز حدیثی است که در شان نزول آیه انک لا تهدی من احببت در هم یافته اند
و جواب از معارضه اول آنست که در ظاهر آیه دلالتی بر طلب مغفرت جهة ابو طالب نیست و حدیثی که در شان نزول
آن روایت کرده اند صحت سند آن ممنوع است زیرا که بر وجهی که در تفسیر نیشابوری و غیر آن مسطور شده

راوی آن سعید بن مسیب است از پدر خود از حضرت مصطفی علیه السلام و شقاوت سعید مذکور و حداوت
او با آل ابی طالب ظاهر است تا آنکه واقدی که از علمای اهل سنت است روایت نموده که هر جنازه حضرت
امام زین العابدین علیه السلام نماز نکرد و چون جنازه حاضر شد غلام او حزم با او گفت که آیا حاضر
نمیشوی بنماز این مرد صالح از خاندان صالح سعید گفت دو رکعت نماز که میکند ارم بهتر است مرا از نماز
کردن بر این مرد صالح **وایضا** اضطراب و اختلافی که در آن واقع شده بر وضع و فساد آن دلالت
تام دارد زیرا که صاحب کشاف یکبار روایت نموده که آیه مذکوره در منع استغفار جهت ابوطالب
نازل شده و دیگر بار نقل نموده که در ایام فتح مکه چون حضرت رسالت بزیارت قبر مادر خود رفتند و
از برای او استغفار نمودند آن آیت وارد گشته و از بعضی نقل کرده که در باب استغفار جهت پدر خود
کفار ایشان نزول نموده انکار روایت دوم راجح شمرده و دلیل بر آن چنین گفته که ابوطالب قبل از
هجرت وفات یافته و این سوره در اواخر عهد حضرت رسالت در مدینه نازل شده و صاحب تقریب
بر دلیل او اعتراض نموده و گفته که جایز است که حضرت پیغمبر جهت ابوطالب استغفار بر سبیل استمرار تا وقت
نزول آیه در مدینه کرده باشد و مخفی نماند که این اعتراض بغایت ناموجه است زیرا که هرگاه استغفار
ابوطالب بزعم اهل سنت جایز باشد هر آینه تقریر حضرت رسول بر فعل آن در مدت بسیار جایز نخواهد بود
زیرا که هر کس از اهل سنت که تجویز صدور خطا از امنا نکرده تجویز نکرده که خدای تعالی ایشان را بر آن تقریر
و اسند امت فرماید بلکه گفته اند که بر حد استحاله واجبست که ایشان را فی الحال بر آن خطا تنبیه نماید و بر ایشان
انکار کند همچنانکه در باب اذان متخلفان مدینه و اخذ فدیه اسیران بدر بر حضرت رسالت صلی الله
علیه و آله و سلم انکار کرد و عجب تر از این آنکه فخر الدین رازی با آن همه کاوش و تازی تقریر اعتراض بر
وجهی اهون نموده و گفته که می تواند بود که پیش از نزول آیه استغفار مومنان جهت پدران و خویشان
کافر جایز بوده باشد و حضرت رسالت و سایر مومنان آنرا علی سبیل الاستمرار کرده باشند و بعد از نزول
آیه در مدینه از آن ممنوع شده باشند و مولف گوید فساد این تقریر نیز ظاهر است زیرا که نص ما کان
للنبی الآیه که بصیغه نفی در ماضی واقع شده صریح است در آنکه حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم و
سایر مومنان را پیش از نزول آیه استغفار جهت کفار جایز نبوده پس چگونه آنحضرت پیغمبر سالهای
بسیار بر چنان خطا استمرار میفرموده و بر تقدیر تسلیم صحت حدیث میگوییم که این حدیث دلیل ایمان
ابوطالب است نه دلیل کفر او برای آنکه او گفت که من پدر دین عبد المطلب و عبد المطلب نزد اصحاب ما و محققان
اهل سنت مانند شیخ جلال الدین سیوطی و امثال او مسلمان بود و اما بروایت دیگر که گفت بر ملت ابراهیم
آنکس که گوید گوینده این کلمه کافر باشد او کافر باشد برای آنکه خدای رسول را میفرماید که در اتباع ملت ابراهیم
حنیفا و رسول میگوید انا علی ملة ابراهیم و از یوسف علیه السلام حکایت است که واتبعت ملة آبائی ابراهیم

مردم از هر طرف جهت ادراک شرف نماز او حاضر شدند ع

عبد الله زوده آمده و بعضی روایت کرده اند در منع مسلمانان از استغفار جهت پدران صحه

واسحاق

واسحاق و یعقوب و تحقیق آنست که آیه برای آن نازل شد که چون حضرت پیغمبر علیه السلام گفت برای
ابوطالب استغفار میکنم و استغفار کردند مسلمانان که حاضر بودند نیز در رسول نگاه کردند و برای پدران
مشرک خود طلب مغفرت نمودند خدای تعالی بآن آیه نهی از استغفار ایشان نمود و موید این معنی
آنچه در آخر روایت احمدی واقع است که چون ابوطالب گفت انا علی ملة عبد المطلب حضرت رسالت جهت
او استغفار نمود پس مسلمانان گفتند که چرا ما نیز جهت پدران و خویشان خود استغفار نکنیم و حال آنکه
ابراهیم جهت پدر خود استغفار نموده و اینک حضرت رسول جهت عم خود استغفار نمود و چون آن گروه
جهت پدران و خویشان خود استغفار نمودند آیه مذکوره نازل شد و می تواند بود که در وقت استغفار
حضرت رسالت جهت ابوطالب بعضی از حاضران را ایمان ابوطالب معلوم نبوده باشد و گمان برده
باشند که آنحضرت برای مشرک استغفار میکند ایشان نیز جهت پدران مشرک خود استغفار نموده باشند
پس خدای تعالی این آیه فرستاد و ایشان را تنبیه کرد بر گمان بد و ظن خطا و بار دیگر حضرت رسول گفت
نمیدانید که پیغمبر را نباشد که برای مشرکان استغفار کند و بعد از آن خدای تعالی جهت دفع سوال مقدر بیان
کرد که ابراهیم علیه السلام چرا برای عم مشرک خود استغفار کرد و علت حسن آنرا بر آن جماعت ظاهر
ساخت و گفت ما کان استغفار ابراهیم لابیه الا عن موعدة وعدها ایاه یعنی نبود استغفار ابراهیم برای
پدرش یعنی آذر که عم ابراهیم بود در مرتبه پدر او بود چنانکه اصحاب ابرانند یا پدر حقیقی یا جد مادری
او چنانکه دیگر آن برای رفته اند الا بواسطه وعده ایمان که پدر او با او نموده بود و استغفاری که
ابراهیم علیه السلام جهت او نمود مقید بود باین طریق که اللهم اغفر لابی اذا آمن و اگرچه آیه در ظاهر لفظ
سعید بنت اما در نیت خود بود و وعده ایمان و عاقبت بخیری شان ابراهیم را از جهل بآن مسئله و رتبه
آن توان نمود و قریب باین معنی است آنکه فاضل نیشابوری در تفسیر خود از بعضی مفسرین نقل نموده
که مراد از استغفار ابراهیم جهت پدر خود تضرع اوست بجانب خدای تعالی جهت آنکه او را ایمان روزی
کند که موجب غفران باشد و ظاهر الفاظ ظاهر همین از جهت لفظ و لو کان اولی قربی که در آیه مذکوره واقع
است و اقتران بذکر استغفار ابراهیم جهت عم با پدر خود اخراج حدیث مذکور را در شان ابوطالب
که از اولو القربی و عم رسول بحسب و بمنزله پدر او بود مناسب میداند و بخش آمد معویه را و به و نیز میتوان گفت
سلامت درین ورطه شدید کشیده اند و بر بالای اجوبه که مذکور شد میگوییم که حدیث مذکور بر تقدیر
صحت او از اول دلایل است بر ایمان ابوطالب زیرا که حضرت رسالت پناهی که بجمیع علوم الهی مکونه
شاید که این قدر از اصول دین ندانند که از مشرکان مصر بر کفر بمیرند و برای ایشان استغفار
نباید کرد و حال آنکه کمتر کسی از امت او این دو مسئله را میداند و از اینجا ظاهر شد که فی الحقیقه آن معارضه
مدخول طعن بر حضرت رسول است و جواب از معارضه دوم آنست که در ظاهر آیه خصم را تمسکی نیست و اگر

و چون بر تقدیر جاده خصم این در شان ابوطالب نباشد که او نیز عم پیغمبر بوده و او متفق علیه فریقین است ع

مسلم داریم که آیه در شان ابوطالب آمده است از آیه پیش ازین مفهوم میشود که تو هدایت موصل کامله که
موقوف است بر اعطای قدرت و حول و تمکین و از احت علت و نصب ادمانند ان فتوانی کردی
و این نوع هدایت بمن تعلق دارد و کار تو دعوت و راه نمودن است و گفته است که مرتبه هدایت
نمود و ام ابوطالب را ایضاً در لفظ من احببت اثبات محبت رسول است با ابوطالب و محبت و موالاة
کافر روا نیست چنانکه خدا تعالی فرموده لا تجد قوما یؤمنون و صدور که اولیا لیس باید که روی مومن باشد تا
مخالفت خدا تعالی لازم نیاید و ایضاً رسول خدای فرموده که اوثق عری الایمان الحب فی الله و البغض
فی الله استوارترین رکنی از ارکان ایمان دوستی است با دوستان خدای و دشمنی است با دشمنان
خدای و از حضرت امام زین العابدین علیه السلام روایت است که گفت الحمد لله الذی لم یجعل للفاجر علی
یدا لکیلا یرزقنی فلیس مودة فان مودة الفاجر تجر الی النار سپاس مر آن خدا را که هیچ کافر و فاجر را بر
دست نعمت نداد تا او را در دل من دوستی نباشد که دوستی فاجران مردم را بدوزخ میکشد زیرا که امام عادل
مسلمان روا دارد که حضرت پیغمبر دوست کافران باشد و اختیاری که از طریق سنی و شیعی بر ایمان
ابوطالب دلالت دارد بیش از انست که بشمار آید از انجمله حدیثی است که شیخ سیوطی در انباء الاسلام
آبای حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم با ن تمسک نموده و ان اینست که در تفسیر ابن جریر بسند
او از ابن عباس منقولست که مراد از قول خدا تعالی ولسوف یعطیک ربک فترضی رضای حضرت
پیغمبر است قدر انکه هیچکس از اهل بیت او بدوزخ نروند و ظاهر است که همچنانکه عبد الله و آمنه و عبد المطلب
و بالاتر از اهل بیت آن سرور بودند بدوزخ نا رفتن ایشان و دلیل تحقیق اسلام ایشانست
و همچنان عم او ابوطالب نیز که داخل اهل بیت است بدوزخ نا رفتن او از ان لازم آمده می
باید که مسلمان از عالم رفته باشد چه اجماع است بر انکه غیر مسلمان البته بدوزخ میرود ایضاً شیخ جمال
از کتاب ذخایر العقبی روایت نموده که حضرت سالت گفته اند اذا کان یوم القیمة شفعت لابی
و امی و عمی ابی طالب و اخ لی فی الجاهلیة و بعد از ان گفته که این حدیث را در باره ابوطالب تاویل باید
کرد زیرا که حدیث دیگر دلالت بر تخفیف عذاب او دارد نه رفع عذاب بالکلیه و فساد تعلیل و بطلان
تاویل او ظاهر است و از حضرت امام محمد باقر از پدران او علیهم السلام روایت است که جبرئیل علیه السلام
رسول را گفت ان الله عز و جل حرم علی النار صلبا و بطنا حملک و ثدیا ارضعک و حجرا کفلک
در عهده ابوطالب و فاطمه بنت اسد بود و اصبغ بن نباته از امیر المومنین علیه السلام روایت کرده که آن
حضرت گفت لا و الله ما عبد ابی و لا جدی عبد المطلب و لا هاشم و لا عبد مناف ما فقط بخدای که پدرم و جدم
و هاشم و عبد مناف هرگز بت پرستیده نه بلکه خدای را پرستیده ند و در نماز روی بکعبه کرده ند و
و تمسک بدین ابراهیم نموده ند و هم از وی روایت کرده اند که روزی آنحضرت در حجه کوفه نشسته

و در بعضی نسخ حرم کلک او

بود

بود یکی او را گفت یا امیر المومنین انت بالمکان الذی انت و ابوک یعذب بالنار امیر المومنین
گفت خسئت الله فاک خاموش باش که خدای زبانت بشکناد و الذی بعث محمدا بالحق بشیرا و شفیعا
ابی فی کل ذنب علی وجه الارض لشفعه الله فیهم بدان خدای که محمد را بر راستی بخلق فرستاد که اگر پدرم
شفاعت کند در جمله گناهکاران روی زمین خدا تعالی شفاعت او را قبول کند ابی یعذب بالنار
و ابنه قسیم الجنة و النار و از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام روایت است که گفت اولین نماز
جماعت که در اسلام کردند آن بود که ابوطالب بگذشت رسول را دید که نماز میکرد و علی بر دست
راست او ایستاده بود و جعفر همراه ابوطالب بود جعفر را گفت صل جناح ابن عمک ای بیا و بر دست چپ
رسول بایستاد و رسول علیه السلام با ایشان نماز کرد و ابوطالب رضی الله عنه این معنا گفت
شعر ان علیا و جعفرا ثقتی • عند ملم الزمان و الکرب • والله لا اخذل النبی و لا • یخذله من بنی ذو نسب
لا تخذلا و انصرا ابن خالکما • اخی لامی من بینهم و ابی ایضاً از اشعار ایمان آنجناب است شعر یا شاهد الله
علی فاشهد • و امنت بالواحد رب احد • من مثل فی کافی مهتدی • و از جمله اشعار او که حسین بن
بشیر آمدی در کتاب مدح القبایل آورده این چند بیت است شعر ترجون ان یسبی بقتل محمد • و لم
تخضب سمر العوالی من الدم • کذبتم و بیت الله حتی تقودوا • جماجم تلقی بالمقام و زمزم • و نبطش نقم فی
الحدید الیکم • نذودون عن احسابهم کل مجرم • و یقطع ارحام و یغشی محرم بعد محرم •
علی ما انی من اجلکم و ضلالکم • و عشیاکم فی امرنا کل مأثم • بظلم بنی عاد بعوا الی الهدی • و امراق من عند ذی
العرش مبرم • فلا تحسبونا مسلمین بمثله • اذا کان فی قوم فلیس بمسلم • فهذا معاذ یکرد نقد منکم • کلیلا
یکون الحرب قبل التقدم • و در شرح دیوان مجزیان مرتضوی مسطور است که در سال ششم از نبوت
قریش اتفاق کردند که با بنی هاشم و بنی مطلب مناکحت مبایعت و مخالطت نکنند و عهد نامه نوشتند و در کعبه
بگذاشتند و اغاز زجر مسلمانان کردند و ابوطالب پیغمبر را صلعم با جماعت مسلمانان بشعب خود برد و محافظت
میکرد و کفار تضییق طعام بر اهل اسلام میکردند و سه سال بر این منوال بگذشت پس مطعم بن عدی
بن نوفل بن عبد مناف و هشام بن عمرو بن ربیعه و زهیر بن امیه ابن مغیره مخزومی و ابو البختری بن
هشام بن حارث بن اسد نقض آن عهد کردند و مسلمانان خلاصی یافتند و ابو
طالب سه سال محافظت حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم بمرتبه میکرد که شبها در حضور مردم پیغمبر را
صلعم میگفت که بر بستری بخوابد و بعد از ان جای او را تغییر میداد و خود بجای او میخوابید و در بعضی
از شبها حضرت امیر را میفرمود که بر جای حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم بخوابد و چون ابوطالب
رحمه الله وفات نزدیک آمد وصیت کرد پسران و اقربای خود را بیاری کردن حضرت پیغمبر و در ان
باب این ابیات گفت شعر اوصی بنصر النبی الخیر مشهده • علیا ابنی و شیخ القوم عباسا • و حمزة الاسد

الحاجي حقيقة وجعفر ان يزوداد و نه الناس كونوا فداء لكم امي وما ولدت ... في نضر احمد دون الناس
اثر اسا اما شبهه مخالفان از احاديث موضوعه زمان امويه افتاد كه اولياي غويه ايشان جهة
خوشي آن شجرهٔ ملعونه درهم بافته اند و متاخران ايشان بعلت تقليد اسلاف فساد و مشق
آنرا نيافته اند و از جمله احاديث روايت بودن ابوطالب است در مخصصاتي از نار كه همگي مخالفان
روايت آن از يك كس كرده اند كه آن مغيرة بن شعبه است و بغض و عداوت او نسبت به بني
هاشم خصوصاً حضرت امير مشهور و نقض فضل او در كتب جمهور مسطور است و اين نيز سبب شبهه ايشان
تواند بود كه ابوطالب ايمان خود را پنهان داشت و اظهار ايمان علي رؤس الاشهاد نكرد و نداند كه
ابوطالب در باطن مومن بود و جهت مصلحت اظهار ايمان نمي نمود تا حمايت او مر حضرت رسول را بكند و قريش
پندارند كه علت آنرا اتحاد ملت دارند چه اگر نه چنين بودي نتوانستي نصرت آنحضرت كردن و
هر آينه سفهاي قريش او را بسفاهت منسوب ميساختند و از مرتبه رياست منش مي انداختند و هيبت او را
از خاطر خود محو ساخته بدفع حضرت رسالت مي پرداختند لاجرم جهت مصلحت حال سيد انام و استحكام
بناي اسلام ايمان خود را پنهان ميداشت وفي الحقيقة حال ابوطالب رضي الله عنه در اين باب حال
جمعي از اهل كهف است كه ابطال ايمان خود مينمودند و اظهار ضد آن از روي تقيه و طلب اصلاح مي نمودند
فاتاهم الله اجرهم مرتين و بنابر آنچه مذكور شد چون حضرت ابوطالب رضي الله عنه را وفات نزديك رسيد
جبرئيل امد و حضرت رسول را گفت خداي تعالي ميفرمايد كه از آنكه برو كه ترا در آنجا بعد از رحلت ابوطالب ناصري
نيست و بر متامل ديده باز از طي اين صحيفه راز مكشوف خواهد بود مقاصد آنچه شارح مقاصد درين مقام
ذكر نموده و گفته كه بنابر آنكه هر كه اصرار نمايد در عدم اقرار بكلمه توحيد با مطالبه بآن باتفاق كافر است زيرا كه
اصرار علامت عدم تصديق است لاجرم اطباق واقع شد بر كفر ابوطالب و اگر چه روافض در آن باب
مكابره مينمايند و تاويل ميكنند در آنكه ابوطالب با آنكه مشهورترين اعمام حضرت سيد انام بود و اهتمام او
بشان آنحضرت بيشتر و حرص حضرت رسالت بايمان او اكثر بود چرا ايمان حمزه و عباس رضي الله عنهما مشهور
و بر منابر اسلام مذكور گرديده و در باب ايشان احاديث متوفره مشهوره بظهور رسيده و مساعي
مشكوره بصدور آمده و در باره ابوطالب خبري از آن ظاهر نگرديده اينست كلام شارح مقاصد و وجه ظهور
مقاصد او آنست كه او لا منع ميكنم اصرار ابوطالب را رضي الله عنه بر عدم اقرار او چنانكه سند آن از پيش
گذشت و بر تقدير تسليم اصرار و امتناع از تلفظ بكلمه توحيد لا نسلم كه كفر لازم آيد غايت الامر آنكه جاري
مجراي معاصي باشد كه با ايمان نيز محقق ميشود چنانكه فاضل نيشابوري در اوايل تفسير بقره از حجة الاسلام
غزالي نقل نموده و گفته ان من عرف الله بالدليل و كاتم العرفان فات او وجد من الوقت ما امكنه ان يتلفظ
بكلمة الشهادة فلم يتلفظ بها كان مومنا و كان الامتناع عن النطق جاريا مجرى المعاصي التي تجري بها مع الايمان

وبعد

وبهذا حكم القوالي رحمه الله تعالى انتهى و ديگر ميگويم كه قول بايمان آن جناب رضي الله عنه در كتب سير و اخبار
مشهور است چنانكه سابقاً از ابن ابي الحديد معتزلي در شرح نهج البلاغه نقل افتاد و حق آنست كه حديث
كفر ابوطالب از موضوعات معاويه و اتباع اوست كه جهة از راي شان حضرت امير عليه السلام و اولاد
ناصبيان شام بوضع آن اقدام نموده اند و لهذا ايمان او در ميان عوام الناس چون ايمان حمزه
و عباس اشتهار نيافته و ديگر مسلم نميداريم كه در شان ابوطالب احاديث وارد نشده بلكه احاديث وارد گرديده
و بواسطه استيلاي امويه و مبالغه ايشان در تكفير آن حامي خوزه احمد به بسرعة تواتر و اشتهار نرسيده و بر كلام
كه ابوطالب را مساعي مشكوره نبوده و بلكه مساعي او در دين زياده از آن و اين بوده و همينه نظر حضرت
رسول و دفع ضرر قوم جهول از وي نموده چنانكه جبرئيل از آن خبر داده و بسبب فوت او حضرت رسالت
قدم در وادي هجرت نهاده و از اجابت آنكه بر وجهي كه از كتاب استيعاب منقول خواهد شد عاجز شد
قبول دارند كه عباس اسلام خود را پيش از فتح مكه چند سال پنهان ميداشت و مصلحت حال حضرت رسالت
را در آن مي پنداشت و در باره ابوطالب قبول نمي كنند و عجب آنكه بعضي از اهل سنت فرقه
و اگر چه بر مسلمانان و كافه يهود و نصاري بر كفر او اتفاق دارند ميگويند كه مسلمان و عارف بخدا بود
اما عناد ميكرد و باجهت حفظ هيبت و رياست خود در نظر قوم ايمان خود را از ايشان پنهان ميداشت و در
انكار ايمان ابوطالب نهايت مبالغه و اصرار بكار مي آرند تا آنكه صاحب كتاب فضائح الشيعه كه يكي از علماء
اهل سنت است از روي تعصب و عناد گفته كه رافضي ابوطالب را بالطف و كفر مومن گويد و عليه السلام
نوشيد و گويد كه چه احد در رسول مومن بودند و ما ايشان را گوييم نه رسول عليه السلام گفته است رايت ابا طالب
في ضحضاح من النار ابوطالب را شب معراج در آتش تنگ ديدم و محمد بن الحسن در مطالب اين مسئله آورده
است كه لا يرث المسلم الكافر و الكافر المسلم و اسامه بن زيد گفته اند كه چون ابوطالب بمرد حضرت رسول
ميراثش بعقيل و طالب داد و دون جعفر و علي زيرا كه آن دو كافر بودند و ابوبكر و عمر را با همه قدمهاي صدق
ايشان در ترك ايشان و در دين خداي و ثناهاي رسول مر ايشان را كافر دانند و عباس را با آنكه خداي
تعالي او را بهمه كرامت مخصوص گردانيده است و اجماع امت بر بزرگي و جاه او و اضعيف
خوانند و چون عبد المطلب بر دو صاحبها بعباس كرده با آنكه او كهتر بود بسال از يازده پسر كه او را بودند
عزالت راي و وقار و خواجه رافضي او را ضعيف راي ميداند و از كرامت و جلالت خداي تعالي
در خاندان او نهاده و تا قيامت راعي امت باشند و بودند و آل ابوطالب كه از ابتدا تا انتها يك پسر
نتوانستند كشادن را بيار قوي داشته اند و اين همه دليل بر جهل رافضي است انتهي كلام ابن
ناصبي خالي و شيخ اجل عبد الجليل رازي عليه الرحمه در نقض آن گفته كه جواب كلمات اين ناصبي ناهل از
سر بي انصافي و جهل ايراد كرده آنست كه او لا گفته است كه ابوطالب را بالطف و كفر مومن گويند و عليه السلام

مرور اشتهار دين آورده است
كه علي بن الحسين

نویسند نمیدانم که ظهور کفر ابوطالب خواجه ناصبی از کجا معلوم شده از انجا که چون رسول علیه السلام طفل از
مادر و پدر ماند و همه اعمامش وصی تبرا کردند ابوطالب او را برگرفت و بخانه برده تربیت کرد و خدمت
بجا آورد تا بزرگ شد یا از انجا که چون رسول علیه السلام دعوت کرد قوم را بدین اسلام و شریعت و
احکام همه اعمام و خویشان از و تبرا کردند ابوطالب میان عشیرت او بیست و شرکا قریش و ضاد بکرد
ظاهرا و باطنا از وی دفع میکرد یا از انجا که چون علی علیه السلام در نماز اقتدا بمصطفی صلوات الله علیه
کرد پسر دیگر خود جعفر را گفت که یا جعفر صل جناح ابن عمک تا او نیز اقتدا کرد یا از انجا که در وقتی که ابوطالب نامه
باهل حبشه می نوشت این ابیات غرا را در حق مصطفی کرده بایشان نوشت شعر تعلم ملیک الحبش
آن محمدا • نبی کموسی والمسیح بن مریم • اتی بهدی مثل الذی اتیا به • فکل بامر الله یهدی ویعصم • وانکم تتلونه
فی کتابکم • بصدق حدیث لاحدیث الترجم • فلا تجعلوا لله ندا واسلموا • فان طریق الحق لیس بمظلم •
یا از انجا که در حال حیوة و ریاست و حشمت خویش در حضور قریش فرزندان خود را همیگوید شعر ان
علیا وجعفرا ثقتی • عند ملم الزمان والکرب • والله لا اخذل النبی ولا • یخذله من بنی ذو حسب • لا تخذلا و
انصرا ابن عمکما • اخی لامی من بینهم وابی • یا از انجا که چون انار کرامت و اجابت دعا او در طلب باران
ظاهر شد و از غایت خوشی و سرور این ابیات مشهور گفت شعر وابیض یستسقی الغمام بوجهه • ربیع الیتامی
عصمة الارامل • یطوف به الهلال من آل هاشم • فهم عنده فی نعمة وفواضل • یا از انجا که در مرض الموت که بجوار
خدای تعالی میرفت وصیت حضرت رسالت این ابیات نظم فرمود شعر اوصی منهم النبی الخیر مشهد • علیا ابنی وشیخ القوم عباسا • تا آخر ابیات یا از انجا که مسلمانان اتفاق کرده اند بر آنکه تا ابوطالب در قید
حیوة بود حضرت رسالت را مهاجرت از مکه حاجت نیفتاد و چون آن سید کبیر رضوان میر بجوار پروردگار
قدیر رفت رسول مختار را مهاجرت ناچار شد و دیگران خبر بخواجه ناصبی نرسیده است که جبرئیل علیه السلام
مصطفی را صلوات الله علیه وآله بدین عبارت بشارت داد و گفت ان الله حرم علی النار صلبا
وبطنا حملک وثدیا ارضعتک وحجرا کفلتک وابن خبره لالتک ایمان عبد الله والمنة وعلیه وابوطالب از وجه
او فاطمه بنت اسد و اگر بتقریر دلایل ایمان ابوطالب مشغول شویم کتابی حد حاجت بیرون رود اما معارضه
هست این کلمه را که عجب نیست که رافضی ابوطالب را با چندین کرامت مؤمن گوید و علیه السلام نویسد غرد انست
که ناصبی از غایت جهل و رکاکت عقل معویه را بالمنار خصومت علی مرتضی که باجماع امت امام و خداوند او
نبی و از کبار ائمه است امام حق داند و امیر المؤمنین خوانده انجا نفرت مصطفی کافر نیست و اینجا عداوت
مرتضی علی امیر المؤمنین است این همه عناد و تعنت ظاهر الفساد از جهت آن عداوت و بعض علیست اما
جواب آنچه گفته است که حضرت رسول علیه السلام گفت که رایت ابا طالب فی ضحضاح من النار انست
که آن چیزی بی اصل است که ارباب عصبیه جاهلیه جهة خوش آمد امویه آنرا وضع کرده اند نمیدانم که تا ابوطالب در

دوزخ

دوزخ چرا بود اگر سبب کفر بود برخلاف مذهب خواجه مجبرست که چون خواهد بر عمل منت و بمشیت و ارادت
مالک الملک تعلق دارد و روا باشد که ابوجهل کافر در آخرت بهشت رود و یحیی معصوم بگناه بدوزخ
رود و ندانم که پیش از قیامت ابوطالب را چگونه بدوزخ برده اند با آنکه ممکن است که ابوطالب مؤمن باشد
اما خدای تعالی بدوزخ فرستاده باشد که مالک الملک است پس بر اصل خواجه مجبر بهشت رفتن دلالت نباشد
بر ایمان و بدوزخ رفتن دلیل نباشد بر کفر و از اینجا ظاهر شود که آن چیز را اصلی نیست و اگر ابوطالب بدوزخ
باشد دلالت نکند بر کفر او حوالت آن بمشیت خدای باشد و روا باشد که در آخرت او را بهشت برند و
بدل او سلمان و بوذر را بدوزخ فرستند پس خواجه ناصبی یا دست از اصل مذهب خود بباید داشتن
یا چنین محالات ترک کردن تا در یکساعت چهار بار در لعنت و غضب خدای نباشد و اما آنچه گفته است
که محمد بن حسن در موطا او روده که مؤمن میراث کافر نگیرد و کافر میراث مؤمن گیرد جواب آنست
که قول و دلیل صاحب موطا نزد شیعه برابر است و سخن او الزام خصم را نشاید و مذهب علما اهل البیت
علیهم السلام درین مسئله آنست که کافر میراث مؤمن نگیرد اما مؤمن میراث کافر گیرد که انجا کفر مانع است
و اینجا چون ایمان است مانع نتواند بود اما روح که بر علی ابن الحسین و اسامه ابن زید نهاده بغایت
ظاهر است و معروف و مشهور آنست که در وقتی که میراث ابوطالب را بر اولاد او قسمت میکردند حضرت
رسالت پناه گفتند که تیغ و درع او بعلی دهند زیاده از قسمت همچنان کردند و بخیان خبر دروغ بدروغ
ناقدان حدیث را التفات نباشد و اما آنچه در باب مساعی ابوبکر و عمر در خدمت حضرت پیغمبر گفته
کسی از شیعه را در آن سخنی نیست سخن در اینست که بعد از آن حضرت بعضی از افعال قبیحه از ایشان
بوجود آمده که احباط کننده آن محاسن اعمال و اقوال مخالف عهد و بیعتی است که با رسول ملک متعال کرده اند
چنانکه در امر خلافت مخالف نص حضرت پیغمبر که در کتب فریقین مسطور است نمودند حضرت فاطمه علیها السلام
آزرده ساختند و بواسطه این افعال ذمیمه و غیر آن مانند تخلف از جیش اسامه مورد طعن و ذم شدند و
سلامت عاقبت بحسن خاتمه افعال و وفا کردن بعهد و بیعت رسول متعال است و هر کس را که سعادت سلامت
عاقبت روزی نشود بواسطه نقض بیعت و مخالفت حکم حضرت پیغمبر مستوجب عقوبت میشود چنانکه آیه
کریمه فمن نکث فانما ینکث علی نفسه ومن اوفی بما عاهد علیه الله فسیؤتیه اجرا عظیما بر آن شاهد است و اما
آنکه نسبت تکفیر عمر و ابوبکر بشیعه نموده سخنی است بی اصل که در کتب اصول ایشان همین است که تکفیر
علی فاسق اند و مرتدان او کافر که با علی جنگ جوی و سلک سلمی و ظاهر است که ابوبکر و عمر با علی جنگ
نمودند بلکه بی زحمت قتال و تکلف استعمال سیف و نضال بکثرت جمال که عباس را بان کرامت که خدای تعالی
او را بآن مخصوص گردانیده از رای سدید و جاه وسیع رافضیان او را ضعیف رای خوانند و بجهت
دانند محض بهتان و مخالف تصریح شیعیان است بلکه ناصبیان مجبر او را کم قدر و ضعیف رای و مجبر

از آن اثری نیست عقوبت ایشان چه

در رجال حق در ابطال خود نزد خلیفه رسول متعال از و نمودند و اما آنچه گفته است

دانند و دلیل برین آنست که اگر عباس را نزد نواصب و اسلاف ایشان قدری و منزلتی بودی دعوی امامت
در غیر او نکردندی و روز سقیفه او را با قربت و قرابت آن مرتبه خلافت نمیدادندی و غیر او را بر او امام نصب نمیکردندی
و باطل اگر امامت از قبل خدا است و خدا تعالی ابوبکر را امام ساخته پس عباس را خدای تعالی بقدر و منزلت
رای دانسته باشد و اگر حواله امامت باختیار امت ایشان عباس را ضعیف رای و بقدر دانسته باشند
نه رافضیان ناخواجه ناصبی گناه خود بر دیگران نهند و جواب جنگ شده اند و آنچه گفته است که از بزرگی
قدر و قوت رای عباس بود که پدرش از میان همه فرزندان بدو وصایت کرد جواب آنست که
درین صورت وصایت حضرت رسول را فراموش نیابت کردن که در حضور عباس و سایر بزرگان
و صحابه کبار از مهاجر و انصار وصیت بعلی مرتضی کرد پس اگر عباس بوصایت عبد المطلب بهتر از همه فرزندان
او باشد باید که علی مرتضی بتخصیص وصایت سید اولین و آخرین بهتر از عباس و ابوبکر و عمر و عثمان باشد
و خواجه ناصبی باید که این حجت را بعباس قول خود قبول کند یا دست از آن قول بدارد که تو اب
یک شیء راست و یک شیء دروغ نباشد اما آنچه گفته است که آل عباس تا قیامت راعی امت اند و آل ابو
طالب یک دیه نیستند و اند جواب آنست که اذا لم تستحی فاصنع ما شئت راعی رعیت و امام امت آنکس است
اند که منقرض الطاعه و معصوم از خطا و زلل منصوص از قبل خدای عز و جل باشند این صفات را بنا
دیگر که در کدام است و اولاد علی اگر دیهی نیستند و اند صبی نباشند که همه جهان به تیغ بدر شان کشاده شد
و عباس و غیر عباس از همه تیغ علی ایمان آوردند شکر و منت خدا را که علی از همه تیغ کسی ایمان
نیاورد و در قصه بدر کیفیت ایمان عباس و نشد بدر ابو طالب بر او و بر عقیل مذکور شده بر وجهی
بنت الجاده آزاد الحمد رب العالمین مولف گوید که از مطالعه این نفس دراز ای و فخاوی این
دل پردازی و ذکر اقوالی که درین مقام بنقض و ابرام آن اهتمام رفت ظاهر شد که کلام اهل سنت
در روایات ایشان در اثبات مرام اختلاف و اضطراب تمام دارد چه بعضی میگویند که آیه در شان
عبد الله است و بعضی میگویند در شان آمنه است و بعضی میگویند در شان ابو طالب است و برین
تقدیر اختلاف کرده اند و میگویند که آیه بی فاصله بعد از دفع استغفار نازل شده و بعضی میگویند سبب
نزول آن بود اما بعد از مدتها نزول نمود و بخلاف دیگر آنکه بعضی میگویند پیغمبر مرخص بود در اول حال
در استغفار ابو طالب و آیه ناسخ رخصت و جواز آن شد و بعضی میگویند پیغمبر مرخص نبود و بر سبیل
سهو و خطا بر فعل آن استغفار مستمر شد و خدا تعالی منزه بر خطای او نمی فرمود آنگاه در آن باب اخبار
متعارضه نقل کرده اند و با وجود حکم بصحت همه رجال احادیث تکفیر کرده اند و باین اکتفا نموده اشعار
مشهوره ابو طالب را که در ایمان او نص صریح است تاویلات بارده و توجیهات فاسده نموده اند و از این
مرتبه نیز تجاوز نموده بعضی از ابیات که رکاکت عبارت آن بر هر فصیح و اعجم ظاهر و مناقضه او با دیگر ابیات

روشن و باهرست از متن خود یافته اند و رخصت الحاق آن از روح معویه و یزید یافته اند و عوض
ازین همه تطویل و تقریر اجمال و تفصیل آنست که بر ارباب تحصیل ظاهر گردد که اقتحام مخالفان خسران مآل درین
درین عرقاب ضلال و گرداب کثیر الاهوال که خلاصی ایشان از آن محال است از روی بغض خاندان
سید رسل و عداوت آن هادی سبل است تا آنکه همین گروه ضال زیاده از هشتصد سال در تکفیر آن بی
متعال بامثال این قیل و قال و بخشاء تمثال شغال اشتغال اند و در آن باب کتب پرداخته اند و
چون آن اصل نیز باطل بوده لاجرم همه جا سرشان بدیوار خورده و کاری از پیش نبرده اند و چون نوبت
بشیخ جلال سیوطی که از متاخران قومست رسید خدا تعالی شری و آزرمی در چشم دل او انداخت و حق
را بر زبان او جاری ساخت تا در آن باب رساله ها پرداخت و الله یحق الحق و یبطل الباطل و هیات الا
و لله در الشیخ عز الدین عبد الحمید بن ابی الحدید المعتزلی حیث مدح ابا طالب رضی الله عنه و ابنه
امیر المؤمنین علیه السلام فی شرحه لنهج البلاغة بهذه الابیات و لولا ابو طالب و ابنه • لما مثل الدین شخصا
و قاما • فذاک کفله آوی و حامی • و هذا بشربه خاص الهاما • تکفل عبد مناف بامره • و اودی مکان علی کاما
و الله و الله حسابا • قضی ما قضی و القرشیان • فلله ذا فاتحا للهدی • فقل فی بشر مضی بعدها • و ناصره محمد ابن طالب
جهول نفی او بصیر بعالی • کما لا یصیر الآیات الصباح • من ظن ضوء النهار ظلاما • سید الشهداء حمزه بن
عبد المطلب الهاشمی رضی الله عنه عم حضرت رسالت و برادر رضاعی آن ماه آسمان جلالت بود همیشه در
ملازمت آنحضرت بوده و در نصرت او مساعی جمیله نموده و همچنین رسم دوستی علی مرتضی بر لوح دل
می نگاشته و با وجود انتما بمرتبه پدری و ارتقا بمعارج سروری اعتراف بتقدیم او داشته در
شرح دیوان مرتضی مسطور است که حمزه در سال ششم از نبوت مسلمان شد و سبب آن بود که روزی
پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم در مقام صفا اقامت داشت و ابو جهل میگذشت و بسی ایذا بآنحضرت
رسانیده و حمزه بصید رفته بود و عادت او آن بودی که در وقت مراجعت از صید طواف کعبه کردی
چون بازگشت و طواف میکرد کنیزک عبد الله بن جدعان صورت حالی که میان حضرت مصطفی و ابو
جهل گذشته بود عرض کرد او در حال بمجلس قریش رفت و بکمان سر ابو جهل بشکست و اظهار اسلام فرمود و از
جمله اشعار اوست شعر قدمت الدین یهدی فؤادی • الی الاسلام و الدین الحنیفی • بدین جاء من
رب عزیز • خبیر بالعباد و بهم لطیف • اذا عدت رسالته علینا • بهتر و فوق ذی اللب المنیف • و در
کتاب کامل بهائی از حضرت امام محمد باقر علیه السلام روایت نموده که حضرت امیر در ایامی که خلافت
در دست غاصبان بود دایما گفتی و الله لو کان حمزة و جعفر حیین عاملی فیها ابو بکر و لکن ابتلیت
بخلافتین خالهین عقیل و العباس و از اینجا نیز معلوم میشود که آنحضرت حمزه را معتقد استحقاق
خلافت خود از قبل حضرت رسالت میدانست و باطل حمزه نیز مانند ابو طالب بر نصرت و حمایت

سید الشهداء حمزه بن عبد المطلب

مصطفی و مرتضی بسیار کوشید و آخر در حرب احد شربت شهادت نوشید و شهادت او برین
وجه بود که جبیر بن مطعم که یکی از اشراف عرب بود غلامی داشت حبشی که او را وحشی میگفتند مردی
مبارز بود و پیوسته بزور بهن حرب کردی و چون لشکر قریش عزیمت مدینه کردند جبیر وحشی را
طلبید و گفت ای غلام دانسته که در روز بدر عم من طعیمه را بزاری زار بکشتند و من یک
عم داشتم و محمد دو عم دارد و حمزه و عباس حاضر خود در مکه است و حمزه در مدینه است اگر
درین حرب حمزه را بقتل رسانی ترا آزاد سازم و مال و افر شادمان گردانم وحشی اقدام آن
کار در عهده اهتمام گرفت و هند که زن ابوسفیان بود در قبایل عرب بحسن جمال شهرت بکمال داشت
پدر او عتبه روز بدر در جاه هلاک افتاده بود وحشی را طلبید و گفت اگر تو محمد را با کلی از خویشان
او را بخون پدر من بکشی آن مقصود که ترا از من در خاطر باشد بحصول وصول یابد پس وحشی
بنا دی از اوی و وعده وصل هند رند و رکشتن یکی از خاندان رسالت پناه عازم شد و در
روز حرب احد تفحص تمام بجای آورد دید که سرداران مهاجر و انصار در محافظت سید ابرار
غایت اهتمام بجای آرند و ممکن نیست که کاری توان کرد بحث و جوی حضرت امیر در آمد و دید که
که مبارز میدان لافتی و خطیب منبر ایوان هل اتی در حرب مهارت تمام دارد و از جوانب
اطراف خود با جرأت داشت که هر دو دست و قدرت ندارد بجانب حمزه روان شد و دید که
حمزه چون شیر مست شمشیر بدو دست گرفته بمیان قوم قریش در آمده و صف لشکر قریش را در هم
شکسته اتفاقا سباع ابن عبد العزی رسید و بی تعلل او را بمرتبه سوق فرستاد و در حرب کوبان مبارز
طلبید کسی در برابر او صف نیامد و رغضب شده بی محابا خود را در میان قوم انداخت و بفرشمشیر
آبدار افشانرا متلاشی و پریشان ساخت و کف بر لب آورده پروای حفظ اطراف نداشت
و وحشی در کمین نشسته فرصت میطلبید که ناگاه مرکب سید در آمد وحشی از کمین گاه بیرون
آمده زوبین بروی انداخت بر عانه اش خورد که از طرف دیگر سر بدر کرد حمزه برخاست تا بجانب
کمین گاه توجه نمود تا هند که زخم بروی که زد بروی افتاد و پیشانی مبارک بر زمین نهاد و کلمه توحید
بر زبان راند و جان بجانان افشاند وحشی صبر کرد تا مردم از نزدیک دور شدند جامه و شکمش را
بشکافت و جگرش بیرون آورده نزدیک هند برد که اینک جگر قاتل پدرت را بگیر هند از آن گرفت
و بلعید و بیداخت بیرا به که در گوش و گردن و دست داشت بوی داد و گفت چون بگیرم دیگر هدیه ات را
ایستاده کی دارم پس پرسید که حمزه را کدام موضع کشتی وحشی او را بجز حمزه او در بدکار دیگر کشید و گوش و بینی
و بعضی از دیگر او را بر بدود رشته کشید و با خود برد پس حضرت رسالت چون حمزه را بدید از اصحاب پرسید
که حال عم من حمزه چگونه است چه او را دانی هم حارث ابن حمزه از نزد آنحضرت بطلب حمزه روان شد و دید

اعضای مجروح

حمزه

حضرت امیر از عقب او برفت چون حمزه را بدان حال دید بگریه در آمد و باز گشته آنحضرت را خبر داد که
سید عالم با حمزه را بدان حال دید و اندوهناک شد و بگریه در آمد زیرا که حمزه را بسیار دوست میداشت
که هم عم بود و هم برادر رضاعی چنانکه از پشت کنیزی شیر خورده بودند و فرمود ندانم اصحاب
بسنگ ایمنی هرگز مصیبت بهیچکس نزد من مثل تو نخواهد بود و آنگاه فرمود که حمزه را کفن نکنند و همان
جامه خونین در قبر نهند بیت شهید است شهیدی که زاری کنانش که از نشاط و طرب در کفن نگنجد
صاحب استیعاب روایت نموده که حضرت رسالت وحشی قاتل حمزه بن عبد المطلب را در وقتی که
اسلام آورد گفته غیب و جهک عنی فلا وحشی الا اراک مولف گوید هرگاه که حضرت رسالت پناه با آن نفس قدسی
طاقت دیدن روی وحشی قاتل عم خود که مسلمان شده و از جمع کنندگان سابق پاک گشته بود نداشت
دیگران که در ظلمات کفر و جاهلیت نشو و نما یافته بودند و در قاذورات تعلقات دنیای دنی فرو رفته
بگیرند بمجرد اظهار اسلام و صحبت چند روزه سید انام کینه خون آبا و اعمام و اخوان و دیگر اقوام خود را که
در دست حضرت علی بن ابی طالب کشته شده بودند از دل برخیزد و عمل تواند برد آخت چگونه اولیای
الخلافت آیه و نزع ما فی صدورهم من غل را بر حال جمیع صحابه منطبق تواند ساخت جعفر بن ابی طالب
ثمی رضی الله عنه صاحب استیعاب گفته که او شبیه ترین مردم بود بحضرت پیغمبر صلوات الله علیه از روی
خلق و خلق و آنحضرت او را بسیار دوست داشتی و در باره او فرموده که اشبهت خلقی و خلقی تو مشابهی من
در صورت و سیرت و این نهایت شرفت در وصف وی و جعفر اکبر بود از علی بده سال و عقیل اکبر بود از
جعفر بده سال و طالب اکبر بود از عقیل بده سال و جعفر از مهاجرین اولین بود که بجانب دیار حبشه مهاجرت
کردند و در ایام فتح خیبر بخدمت حضرت رسالت رسید و آنحضرت او را استقبال نموده در وقت ملاقات
دست مبارک خود را در گردن او حمایل ساخت و فرمود که نمیدانم که شادی من بکدام یک بیشتر است بقدوم
جعفر یا بفتح خیبر و قدوم جعفر در سال هفتم از هجرت بود حضرت رسالت در پهلوی سجده خانه حبشه او مغفور
فرمود و آخر در خوانی موته شربت شهادت چشید و بروضه رضوان پرید در روضة الشهدا مسطور است
که در سال هشتم از هجرت که حضرت رسالت لشکری نامزد فرموده بحرب شرحبیل بن عمرو غسانی حرکت نمود
جعفر نیز در آن لشکر بود چون بموته رسیدند و آن موضعی است نزدیک بلقا از ولایت شام با لشکر کفار
روی بروی افتادند و لشکر حضرت رسالت پناه سه هزار کس بودند و لشکر شرحبیل صد هزار سوار و پیاده
بلکه از این عدد نیز زیاده بود مبارزان معرکه جهاد و یکه سمندان پاک طینت پاکیزه اعتقاد از بسیاری دشمنان
از بسیاری دشمنان اندیشه ناکرده دست اهتمام در دامن توکل استوار داشتند و پای ثبات
در رکاب وقار آورده عنان اختیار بقبضه مشیت پروردگار باز گذاشتند بیت و در دست با چو نیست
عنان از روی ناچار بگذاشتیم تا کرم او چه میکند و مردانه وار روی بکارزار کفار آوردند و در اثنای

مصیبت

جعفر بن عبد المطلب

قتال کرد پس حارث رضی الله عنه شهید شد جعفر بن ابی طالب علم برداشت و از مرکب پیاده شده اسب
را پی کرد و اول اسبی که در راه اسلام پی کردند آن اسب بود آنگاه بمحاربه مشغول شد و اعدا از پی بر دست
راستش زدند چنانکه از تن جدا شد و او علم را بدست چپ گرفت و چون دست چپ او را نیز ببریدند
علم را بازوی خود نگاه داشت مردی از رومیان او را زخمی زد که از پای در آمد و در صحاح اخبار وارد شده
که حق سبحانه تعالی پیغمبر خویش را صلعم بر احوال اهل موته اطلاع داد و زمین را مرفوع کردانید تا موکه و محاربه
ایشان را دید و اصحاب را خبر داد از اهل موته و فرمود که زید بن حارث علم برداشت و شربت شهادت
چشید پس جعفر بن ابی طالب رایت را گرفت و بر رتبه شهادت رسید پس از آن ابن رواحه لوا برداشت و هر دو
فاتر شدند این سخن میفرمود و قطرات آب از دیده مبارکش می بارید و فرمود که جعفر بهشت در آمد
و حق تعالی دو بال از یاقوت سرخ بعوض دو دست او که انداخته بودند بوی ارزانی داشت که هر جا که خواهد
طیران میکند و از مرتضی علی منقولست که رسول خدای صلی الله علیه و آله و سلم فرمود که جعفر را دیدم در بهشت
بر مثال ملکی که پرواز میکرد و از بین جمجمه او را جعفر طیار گفتندی و حضرت امیر المؤمنین علیه السلام در بعضی
از اشعار خود چنین فرموده شعر وجعفر الذی یضحی ویمسی یطیر مع الملائکة ابن امی یعنی آن جعفری
که بامداد و شبانگاه با ملائکه طیران میکند پسر مادر منست یعنی برادر من و در بعضی از قصص آورده اند
که جعفر در آن جنگ پنجاه زخم در طرف پیش او رسیده بود و همین که جعفر در معرکه شهادت بهلاک از فرزان
بواسطه هیبت و سطوتی که از و مشاهده میرفت کرد او نتوانستند کشت تا سر مبارک او را ببریدند حمله
کرده او را به نیزه از زمین در ربودند و درین محل که سید عالم صلعم در مدینه بر منبر بود و رفع حجاب شده
آن معرکه را مشاهده میکرد و همین که جعفر را به نیزه از زمین برداشتند روی مبارک بآسمان کرد و گفت
الهی پسر عم مرا رسوا مساز حق سبحانه تعالی در همان ساعت او را دو بال بخشید تا از سر نیزه های کافران
پرواز نموده بر روضه فردوس پرید و بنابرین او را جعفر طیار و ذو الجناحین گفتند و عمر شریف او در وقت
شهادت چهل و یکسال بود رضی الله عنه عباس بن عبد المطلب العباس رضی الله عنه عم حضرت پیغمبر صلی الله علیه
و آله و سلم از جانب پدر است مهتر و از سادات صحابه آنحضرت و اصحاب حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بوده
و بعد از حضرت ابی طالب رضی الله عنه تولیه سقایه حج میشد و حضرت پیغمبر صلعم او را گرامی داشتی و عظیم
و تبجیل او نمودی و فرمودی که عباس عم مرا پدر منست و عباس در تخلف از بیعت ابی بکر با سایر بنی هاشم
موافقت نموده تابع رای صواب نمای حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بود تا آنکه بعد از فوت پیغمبر صلوات الله
علیه بحضرت امیر گفت امد دیدی یک ما یملک حتی لا یختلف فیک اثنان فقال له علی علیه السلام اهل نیازغی فی
هذا الامر احد یعنی کسی را با او در امر خلافت نزاعی بخاطر میرسد در کتاب استغاثه و غیر آن مسطور است که
چون عمر بن الخطاب جهت تزویج خلافت فاسده خود و اجبه تزویج ام کلثوم دختر مطهر حضرت امیر نمود و آنحضرت

جهت

جهت اقامت حجت بر اظهار ابا و امتناع نمود آخر عمر عباس را نزد خود طلبید و سوگند خورده گفت که اگر تو
علی را بدادن دختر راضی نمیسازی آنچه در دفع او ممکن باشد خواهم کرد و منصب سقایه حج و زمزم را از تو خواهم
گرفت و عباس ملاحظه نمود که اگر این نسبت واقع نشود آن قطع علیه مرتکب چنان امور نامصلحت خواهد شد
حضرت امیر علیه السلام التماس و الحاح نمود که ولایت نکاح آن مطهره مطاهره را با او تفویض فاید و چون مبالغه
با عباس در آن باب از حد گذشت آنحضرت از روی اکراه ساکت شدند تا آنکه عباس از نکاح تزویج او
از جهت خود نمود و جهت اطفای نایره فتنه او را با آن منافق ظاهر الاسلام عقد فرمود و ظاهر ابو اسطه این
وکالت مضمون و امثال آن حضرت امیر عباس بخلیفه دیگر بر آن خدای خود راسخ و رجعت و اعتماد نمیدانست و بعد از
چنانکه سابق بر احوال سید الشهدا مذکور شد آنحضرت از عباس و عقیل بجانبین جانبین تعبیر فرمود و از صاحب
روضة الصفا آورده که در وقتی که ابو بکر خلافت را از روی جلافت غصب نمود عباس متنی جهت انتشار
که مضمون آن ابیات اینست نظم ندانم خلافت چرا منصرف • ندانم از ما نیم آنکه از بوالحسن • نه او اولین
مقبل قبله بود • نه او اعلم و حی بود و سنن • نه اقرب بعهد نبی بود او • معین جهیز نبیش بغسل و کفن •
مزار او بیمن جهد او صاف گیت • ز قدر علی و ز خلق حسن • صاحب کتاب استیعاب از ابو عمر و که
یکی از اعیان اهل حدیث است روایت نموده که عباس قبل از فتح خیبر مسلمان شده بود لیکن اسلام خود را
پنهان میداشت و در روز فتح مکه اظهار آن نموده و از بعضی دیگر روایت نموده که اسلام او قبل از غزوه
بدر بود و اخبار مشرکان مکه را بآنحضرت پیغمبر صلوات الله علیه السلام اعلام مینمود و میخواست که بجهت
آنحضرت مسارعت نماید آنحضرت باو نوشت که اقامت تو در مکه جهت من بهتر است از آمدن تو و آمد او در
روز بدر با اصحاب خود فرمودند که هر کدام از شما که در معرکه با عباس ملاقات نماید او را مکشید و حفظ نماید
که این روایات از آن جهت است که علمای اهل سنت بخوش آمد خلفای عباسیه و رهم یافته اند و از قبیل
احادیثی است که شیخ جلال الدین سیوطی امثال او در عدم انقطاع خلافت ایشان تا قیام مهدی موعود بهمت
نموده اند و حکم بصحت آن فرموده اند و الحال سالهاست که خلافت عباسیه بآخر رسیده و کلک قضا و قدر
مکذب آن گردیده و سن عباس رضی الله عنه بدو سال یا سه سال زیاده بر سن شریف حضرت پیغمبر صلی الله
علیه و آله و سلم بود و در رمضان سنه اثنین و ثلاثین بعد از قتل عثمان بدو سال وفات نموده و قبر متبرک او
در بقیع است عبد الله عباس رضی الله عنه از اعاظم صحابه پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم و افضل اولاد عباس
و مرتبه علمیه حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام بوده و در رکاب آنحضرت محاربه با مخالفان مجاهده نموده
علو درجه او در علم تفسیر و فقه و حدیث مشهور و مستغنی از ایراد تفاصیل آن درین مسطور است صاحب
استیعاب روایت نموده که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله در باره او دعا کرده و فرموده که اللهم
علمه الحکمة و تاویل القرآن و در بعضی از روایات واقعست که اللهم بارک فیه و انشر منه و اجعله من عبادک

العباس بن عبد المطلب

عبد الله بن العباس

الصالحین سید المحدثین در کتاب الاجازات آورده که عبد الله عباس در ایام واقعه حرب جمل از زبیر بن العوام
گفت که یاد میآید که حضرت رسالت پناه صلعم از سفری بمدینه مراجعت فرموده بود و من و برادرم فضل
و تو رسم استقبال بقدیم رسانیده بودیم و حضرت بر ناقه خویش سوار بود مرا و فضل را سوار ساخت با
آنحضرت و من و فضل شتر سوار بمدینه در آمدیم و ترا ترک نموده پیاده بگذاشت **و ایضا** آورده که در تاریخ
که حضرت امیر المؤمنین او را حجة مصالحه بسوی طلحه و زبیر میفرستاد او را بتوصیف این کلام تحسینه فرجام
سرافراز ساخت که من کان ابن عم مثل ابن عباس فقد اقر الله عینه یعنی هر کس را پسر عمی مثل ابن
عباس باشد تحقیق که روشن گردانید خدا تعالی چشم او را و در استیعاب روایت نموده از عبد الله
بن صفوان بن امیه که او گفته روزی در مکه از در خانه عبد الله بن عباس میگذشتم جماعتی از طلحه را
دیدم که از خدمت او استفاده مینمودند و همدران روز از در خانه عبد الله بن عباس گذشتم و دیدم که
مردم گرد کرده در آن خانه داخل شدند و بر سفره انعام او نشسته طعام تناول مینمودند پس بمجلس
عبد الله بن زبیر رفتم در آن وقت که بر بنی امیه خروج کرده بود و با وجود نهایت بخل و میل بسوی
خلافت مینمود با او گفتم که عجب حالتی امروز مشاهده کردم که تو دعوی خلافت میکنی و حال آنکه پسران
عباس بر تو فضیلتی از برای تو نگذاشته اند عبد الله زبیر گفت این را چون دانستی گفتم امروز بر در خانه بکی
گذشتم دیدم که مردم در استفاده علم فقه بر او میشتافتند و بر در خانه دیگری عبور نمودم دیدم که خوان احسان
نهاده و صلای عام در داده بود پس عبد الله بن زبیر از خشمی در هم شده عبد الله مطیع را نزد خود
خوانده و گفت که پیش پسران عباس برو و بگوی که امیر المؤمنین امر فرموده که شما و هر که از اهل عراق
شما پیوسته از مکه بیرون روید و الا چنین و چنین خواهم کرد پس عبد الله ابن عباس پیغام فرستاد که از
دحام مردم بر ما غیر واقع است و بغیر یک نفر که پیش من تحصیل فقه میکند و دو سه فقیر دیگر که گاهی از در
خانه بر ادرم گدائی میکنند دیگر کسی بر ما وارد نمیشود و این قصه را ابن عراق در مکه کرده خود نیز نقل نموده
و گفته که در وقتی که عبد الله زبیر آن پیغام بسوی اولاد عباس نموده منع ایشان از اختلاط مردم
فرمود ابو الطفیل عامر ابن واثلة الکنانی حاضر بود و بر وفق مقتضای حال این چند بیت انشا نمود
شعر لا در در اللیالی کیف تصنعنا • منها خطوب لها جبین ویکینا • و مثل ما یحدث للایام من غیر • ابن
الزبیر عز الدهر ما تسلینا • کنا نجی ابن عباس نفقهنا • علما و یکسبنا اجرا و یدینا • و لا یزال عبید الله مترفه • جمة
مطعما ضیقا و مسکینا • فالیوم والدین والدنیا بدارهما • تناول منها الذی یبقی اذا شینا • ان النبی هو الهادی
کشفت • به عمایات ما ضینا و باقینا • و رهط عصمة فی دینا و لهم • فضل علینا و هم واجب فینا • فیوم تقعنا
منهم و تمنعهم • منا و تؤذیهم فینا و تؤذینا • و لست فاعلم یا ولا یهم رحما • یا ابن الزبیر و لا اولی به دینا • و لیوفق
الله انسانا بعضهم • فی الدین عزلو لا فی الارض تکنسنا • مطاعنی که از ابن عباس در باب خلافتی نگفته

خصوصا عمر واقع شده بسیار است از آنجمله آنست که حجة الاسلام محمد غزالی در کتاب بسیط فقه نقل کرده
که ابن عباس میگفت هر که در مسئله عول نزاع دارد با او مباهله میکنم جمعی گفتند چرا در زمان عمر این را
نگفتی گفت چل هیبت عمر نه یعنی مردی درشت صاحب هیبت بود از و ترسیدم و **شیخ اجل ابو جعفر
طوسی** نور الله مشهده در کتاب امالی باسناد خود از یونس بن عبد الوارث روایت نموده که قال
ابن عباس حجة الله بنیا یخطب علی منبر البصرة اذا اقبل علی الناس بوجهه ثم قال ایها الامة المتحیرة فی دینها ام
والله لو قدمتم من قدم الله و اخرتم من اخر الله و جعلتم الوراثة و الولایة حیث جعلها الله ما عال سهم
من فرائض الله و لا عال ولی الله و لا اختلف اثنان فی حکم الله قذ و قوا و بال ما ظلمتم فیه عاقبة امر
آید یکم و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون یعنی ماند که حاصل کلام ابن عباس بر وجهی که سابقا
اشارتی بآن رفت در احوال یکیت بن زید اسدی و حکیم خاقانی خواهد آمد آنست که منشاء
سایر بلایا و محن که بر اهل بیت اطهار و متابعان ایشان از اشراف مهاجر و انصار واقع شد از
اهتمام عمر خطاب بود در صرف منصب خلافت از حضرت شاه ولایت مآب و عقد آن از برای
ابو بکر خطاب تا آنکه گفته اند که واقعه تا بدر کربلا بسبب آن بیعت فاسد بود بلکه گفته اند که قتل حضرت
امام حسین علیه السلام همان روز بود که عمر در سقیفه بنی ساعده عقد بیعت جهة ابی بکر نمود و لهذا
منقولست که چون یکیت بن زید الاسدی عامل ابو بکر و عمر را از حضرت امام محمد باقر علیه السلام سوال نمود
آنحضرت در جواب فرمود که ما قطرت منی و ما یاد و ما شیعتنا الا و جانی اعناقها الی یوم القیمة و هم
چنین منقولست که چون زید بن علی رضی الله عنه در معرکه قتال بزخم جور دکفت هما اقاتلانی هذه اللعناء یعنی
ایشان مرا باین مقام رسانیدند و از اینجاست بیتی که یکی از شعرای فرقه ناجیه گفته **شعر** بر عترت که
آیین جفا از پیش اوست • قتل مظلومان و دشت کربلا • از پیش اوست چه ظاهر است که اگر خلفای جائر
آب روای خلافت را از دوش اهل البیت علیهم السلام نمی ربودند و مهضم مقدار ایشان کرده بولایت
تقدم بر ایشان نمی نمودند در ثانی الحال امثال معویه و یزید پلید را مجال خلافت و قتال ایشان علی مجال
می بود و توهم نشود که این سخن محض خیالی یا مجرد احتمالی است که در ثانی الحال بسبب ملاحظه اوضاع سابق
روی داده و بعد از ارباب الباب در میدان تحقیق امثال این اسباب حکم بظهور چنین نتایج و ثمرات نمی
نمایند و از احکام قطعیه عقلیه میشمارند مصداق این مقال آنکه صاحب روضة الصفا در اثنای ذکر
وقایع روز سقیفه آورده که بعد از قیل و قال انصار چون بشیر بن سعد انصاری مبادرت به بیعت ابی بکر
نمود حباب بن المنذر گفت ای بشیر ترا چه باعث شد که جانب پسر عم خویش سعد ابن عباده را ضایع گردانی
و در تقدیم حق او کوشیدی این همه از پیوند حسد است که نسبت با وی داری بشیر گفت نعوذ بالله که من نسبت
با ابن عم خویش و درین مقام باشم اما روا نمیدارم که حق مسلمانان از دست ایشان بیرون کنم حباب دست

بقاعده تشهیر برد و بعضی از انصار دست جباب را گرفته او را تسلیم داد جباب گفت اکنون از تسلیم من
چه فایده که کار از دست و زمام اختیار شما از دست بیرون رفت آگو یا در فرزندان و اولاد شما مکرم که
بر در سرای این طایفه یعنی مهاجران ایستاده اند و شربتی آب میطلبند و ایشان نمیدهند ابو بکر گفت ای جباب
امثال این افعال از من و ابنای جنس من متصور نیست جباب گفت لا و الله نامن و نوید و قید حیات باشیم
در مقام مروت و حیا باشیم لیکن چون دور ما بگذرد و نوبت بدیگران رسد احوال بدین نسق نماند و تغیر
در اوضاع و اطوار پیدا شود و همچنین در روضة الصفا مسطور است که نامه خلیفه عباسی بواسطه علایی که از سلطان
محمد خوارزم شاه داشت اراده نمود که چنگیز خان را بر تصرف ممالک ایران سازد تا خوارزم شاه از مضار او
بخلیفه نپردازد و یکی از وزرا الفعنی را بایلچی بدو گفت که ممکن است که چون طایفه چنگیز در ممالک ما استقرار
یابند نسبت بسده امامت و خلافت شرایط عزت و حرمت نگاه ندارند و امری چند از آن جماعت ظاهر شود
که موجب شماتت و ندامت گردد خلیفه فرمود که تا پنجاه سال دیگر ایشان در ممالک اسلام اقتدار نیابند
بالفعل نیای سورت وصول نمی خوارزم شاه اندام پذیرد و آخر خلیفه چنگیز را بر تسخیر ملک خوارزم شاه
ترغیب نمود تا مستعصم خلیفه که نبیره او بود و سایر آل عباس بسیده آنچه رسید و خلیفه بحقیقت مفسد خاندان
خود گردید و در انهدام قصر رفعت و دودمان خود کوشید شیخ طبرسی در کتاب احتجاج از سلیم بن قیس نقل
کرده که در وقتی که معویه بمدینه رفته بود بجمعی از قریش مرور نمود چون او را دیدند بجمعی از روی تعظیم بر
خاستند الا ابن عباس که در آن میان بود تعظیم او ننمود پس معویه متوجه ابن عباس شد و گفت ترا ما قطع
نشد از قیام برای من الا کینه آنکه با شما در صفین مقاتله کرده ام اما این بایستی کرد که من نیز پسر عثمانم
که او را بظلم کشته اند و غرض معویه این بود که او را شماتت کند اما ابن عباس از مقصود او اغراض نمود و گفت
که چه باید کرد عمر بن الخطاب نیز مظلوم کشته شد معاویه گفت عمر را کافری کشت ابن عباس گفت پس چنان که
گفت مسلمانان او را کشتند ابن عباس گفت این معنی در ابطال دعای تو چنین بغایت قوی است پس
معویه خجل شده سخن را بجای دیگر برد و گفت ما باطراف مملکت خود نوشته ایم که مردم را از ذکر مناقب علی
و اهل بیت منع نمایند باید که تو نیز زبان خود را از ذکر مناقب ایشان نگاه داری ابن عباس گفت آیا ما را از
قرائت قرآن نهی میکنی معویه گفت نه ابن عباس گفت از تعقل معنی آن منع می فرمایی معویه گفت علی ابن
عباس گفت پس قرآن نخوانیم و اصلا تحقیق معنی که خدا تعالی اراده نموده نکنیم و بموجب مضمون آن عمل نکنیم
معویه گفت معنی آنرا سوال کن از کسانی که تاویل آن بر وجهی میکنند که مغایر تاویل تو و اهل بیت تست ابن
عباس گفت خدا تعالی قرآن را نازل نکرده مگر بر اهل بیت ما پس هیچکس نه ما سوال معانی آن از ابو سفیان
کنیم معویه از این سخن ملزم شد و گفت یا ابن عباس ارجع علی نفسک و کف لسانک ان کنت لا بد فاعلا فکن
ذلک سرا لا یسمعه احد ثم قال سلیم ابن قیس فنادی معویه انی بریء ذمه ممن روی حدیثا من مناقب علی

وفضل اهل بیته وکان اشد الناس بلیة الکوفة فی الکثرة من بها من الشیعة وهم بهم عارف فقتلهم تحت کل حجر
ومدر واخافهم وبقطع الایدی والارجل واصلبهم فی جذوع النخل وشرد بهم من بالعراق حتی نفوا عن العراق
فلم یبق بها احد معروف بشیعة علی واهل بیته شهادة وانظروا من قبلکم من شیعة عثمان ومحبیه واهل بیته واهل الاثرة
الذین یروون فضله ومناقبه فادنوا مجالسهم وقربوهم واکرموهم واکتبوا بمن یروی من مناقب
باسمه واسم ابیه وقبیلته ففعلوا حتی کثرت الروایة فی عثمان وافتعلوها لما کان یهب الیهم من الصلات
والمنح والاقطاع وکثر ذلک فی کل مصر وتنافسوا فی الاموال والدنیا فلیس احد یجیء من الامصار فیروی
فی عثمان منقبة او فضیلة الا کتب اسمه وقربه واجزه واغلبوا فی ذلک ما شاء الله وکتبت معویة الی جمیع
البلدان انظروا من قامت علیه البینة انه یحب علیا واهل بیته فامحوه من الدیوان وکتب کتابا اخر
انظروا من قبلکم من شیعة علی واتهموه بحبه فاقتلوه وان لم یقم علیه البینة فاقتلوه علی التهمة والظنة
والشبهة تحت کل حجر حتی لو کان الرجل یسقط منه کلمة خیر ذهبت عنه وحتی لو کان الرجل یری بالزندقة و
الکفر کان یکرم ویعظم ولا یتعرض له بمکروه والرجل من الشیعة لا یامن علی نفسه فی بلد من البلدان الا
بها الکوفة والبصرة حتی ان احدهم لیاتی سرا الی من یثق به لاثاره فی بیته فیخاف غائله محدثه
فلا یحدثه الا بعد ان یاخذ علیه الایمان المغلظة لیکتمن علیه ثم لا یزداد الا شدة حتی کثر وظهر احادیثهم
الکاذبة ونشاء علیه الصبیان یتعلمون ذلک وکان اشد الناس فی ذلک القراء المرائون والمتصنعون
الذین یظهرون الخشوع والورع فکذبوا واختلقوا الاحادیث ولولاه ما فیظون بذلک عند الولاة و
القضاة ویدنون مجالسهم ویصیبون بذلک الاموال والمنازل حتی صارت احادیثهم ورواتهم
عندهم حقا وصدقا فردوها وقبلوها وتعلموها وعلموها واحبوا علیها وابغضوا من ردها او شک فیها فاخذ
علی ذلک وجماعتهم وصارت فی یدی المتنسکین والمتدینین منهم الذین لا یتقون الافتعال المتلما فقبلوها ولم
یدروا انها حق ولو علموا بطلانها ونیقنوا انها مفتعلة لاعرضوا عنها ولم یرویها ولم یدینوا بها ولم یتقربوا من
خالفها فصار الحق فی ذلک الزمان عندهم باطلا والباطل حقا والکذب صدقا والصدق کذبا فلما مات
الحسن ابن علی علیه السلام اراد البلاء والفتنة فلم یبق الله ولی الا خائف علی نفسه او مقتول او
طریدا او شریدا فلما کان قبل موت معویة بسنتین حج الحسین بن علی علیهما السلام وعبد الله ابن جعفر
وعبد الله بن عباس معه وقد جمع الحسین علیه السلام بنی هاشم رجالهم ونساءهم ومواليهم وشیعتهم ممن حج
منهم وممن لم یحج وممن بالامصار ممن یعرفونه واهل بیته ثم لم یدع احدا من اصحاب رسول الله صلی الله علیه
وآله وسلم ممن یاتیهم والتابعین من الامصار المعروفین بالصلاح والنسک الا جمعهم فاجتمع الیه بمنی اکثر
من الف رجل والحسین علیه السلام اوحل فی مراوده عامتهم من الصحابة والتابعین وابناء الصحابة فقام الحسین

مخوس مح

الامر

علیه السلام فیهم خطیباً فحمد الله واثنی علیه ثم قال اما بعد فان هذا الطاغیة قد صنع بنا وبشیعتنا ما قد علمتم ورأیتم
وشهدتم وبلغکم وانی ارید ان اسألکم عن اشیاء فان صدقت فصدقونی وان کذبت فکذبونی اسمعوا
مقالی واکتموا اقوالی ثم ارجعوا الی امصارکم وقبائلکم ومن امنتم ووثقتم به فادعوهم الی ما علمتم فانی
اخاف ان یندرس هذا الحق ویذهب الحق والله متم نوره ولو کره الکافرون فانه لم یترک الحسین علیه
السلام شیئاً انزل الله فیهم من القرآن الا قاله وفسره ولا شیئاً قاله الرسول صلعم فی ابیه وامه واهل بیته الا
رواه وفی کل من ذلک یقول الصحابة اللهم نعم قد سمعنا وشهدنا ثم یقول التابعون قد حدثناه من لا یتهم
وما نتهمه حتی لم یترک شیئاً الا قاله ثم قال انشدکم الله الا رجعتم وحدثتم به من لم تثقون به ثم لم یزل یفرق
الناس علی ذلک حتی مولد ابن عباس در شعب ابی طالب بوده پیش از هجرت بسه سال و در وقتی که
حضرت رسالت پناه صلوات الله علیه بروضه رضوان خرامید عبد الله بیست ساله بود و مکرر بزیارت کعبه آمده
و در سیزدهم و سیزدهم و سیزدهم طایف بار الهی اشتغال نمود و عمر او هفتاد و یکسال بود و بعضی هفتاد و دو گفته اند
مرویست که چون عبد الله ابن عباس رضی الله عنه کفن کردند مرغی سفید بجانب صورت بیان کفنش
در آمده ناپدید شد و از جمله جوابات حاضره ابن عباس که در جواب عتاب ابن زبیر گفته است که
چون ابن زبیر در ایام امارت خود با او گفت قالت ام المؤمنین وحواری النبی صلی الله علیه وسلم و
افیست تزوج المتعة ابن عباس گفت اخرجتها ابوک من مکة وبنا سمیت ام المؤمنین وکنا ضربنا
بنین وقالت انت وابوک علیا فان کان علی مؤمنا فقد ضللتم لقبا کلمه المؤمنین وان کان کافرا فقد بؤتم
بسخط من الله بعد ارکم من الزحف واما المتعة فانا نحلها وسمعت النبی صلی الله علیه یحلها ویرخص فیها فاقبلت
فیها وذکر الحدیث از جمله اشعار عبد الله ابن عباس این قطعه بلاغت اساس است که در ایام حرب جمل
عایشه را بآن خطاب وعتاب نموده **شعر** تجنی تغلبی وان عشت تغلبی لک التسع من الثمن
والکل فکلی یعنی مخالفت امر پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم نموده از خانه خود که بموجب آیه کریمه وقرن فی بیوتکن
مامور بودی بوقوف در آن بیرون آمدی وگاه بر شتر وگاه بر اسر سوار شدی واگر زنده مانی بر فیل نیز
سواری خواهی نمود و ابن ملجم را نیز بمعاونت خلفای ثلثه کردی که جمعه نوم محترم پیغمبر را صلوات الله
علیه وآله ثمنی از میراث پیغمبر میرسید چنانکه ترا که عایشه نیز یکی از آن ثمن میرسد وحال آنکه مجموع خانه ملائکه و بنات
آنحضرت را گرفته و تصرف نموده علامه حلی اعلی الله فی اعلی الجنان در کتاب خلاصه الاقوال فی معرفة
الرجال آورده که عبد الله عباس شب حضرت امیر المؤمنین و نمیدانم او بود و حال او در بزرگی و اخلاص آنحضرت
اشهر از آنست که مخفی ماند و شیخ ابو عمرو کشی در کتاب خود بعضی از روایات آورده که متضمن قدح است
در ابن عباس و حال آنکه شان ابن عباس اجل و اعلی از آنست و آن روایات را در کتاب کبیر رجال
آورده ایم و جواب از آنها گفته ایم اینست تمام کلام علامه حلی در این مقام و حاصل جمیع فواحی که از

روایت

روایت کشی مفهوم میشود رجوع بعضی از اعمال ابن عباس است و مؤلف این کتاب را بآن او اعتقاد
است واما اجوبه که شیخ علامه در کتاب کبیر ذکر کرده اند نظر قاصر ابن شکسته نرسیده بلکه از بعضی
ثقات مسموع شده که کتاب مذکور پیش از آنکه به بیاض رود و در رفتن که بعد از وفات پادشاه مغفور
سلطان محمد خدابنده ماضی واقع شد تا بعضی از اسباب کتب شیخ علامه ضایع شد و تا غایت نسخه از آن
بنظر هیچ یک از افاضل روزگار نرسیده و نشانی از آن ندیده اند استدراک چون مسئله عول از اغوامض
علم فرایض است و استفاده و تصویر دعوای ابن عباس رضی الله عنه و تقریر حقیقت جانب او از کتب
مسند او در غایت اما میه بنا بر منتهی عبارات همه کس امیر نیست **وایضاً** گاه باشد که کسی باین مقام رسد و
تحقیق مرام خواهد که رجوع بکتب این طایفه علیه کند و کتابی که حاوی تقریر این مرام باشد بهم نرسد لاجرم
مناسب دید عجلی از آن سیله باز نمودن و نقاب خفا از چهره دعوی ابن عباس گشودن پس
بدانکه عول در فرایض زیادتیست در فریضه و نقصان در نصیب بر عکس تعصیب و نزد عارف بسبب ممتنع
است که خدای تعالی فرض نماید در مالی از سهام آنچه آن مال آن وفا نکند و بنا بر این ابن عباس و سایر علمای
شیعه بر آنند که هر یک از صاحبان فرض سهم خود را تمام میگیرند و موجب نکنه که مذکور خواهد شد
نقص متوجه نصیب بنات و اخوات میشود و آنها بسبب تقرب به پدر خود میراث از میت می برند
مثلاً در صورتی که از میت پدر و مادر و دختر و زوج یا زوجه مانده باشد اصل فریضه از شش گرفته میشود
و پدر و مادر را سدس میرسد و زوج را ربع یا بر وجود فرزند و ربع بر عدم و بهم نمیرسد پس بقانون حساب
میگیم مخرج کسر را که ربع است در اصل فریضه باین معنی که ربع را در شش ضرب میکنیم بیست و چهار میشود
پس دو سدس که هشت شود به پدر و مادر میدهیم و زوج را شش سهم میدهیم که ربع بیست و چهار است
اگر زوج موجود باشد و زوجه را سهم که ثمن عدد مذکور است میدهیم اگر موجود باشد و باقی را که ده است
تقدیری و سیزده بر تقدیری دیگر بآن دو دختر میدهیم پس نقص بر ایشان واقع شود بنا بر آنکه
بحسب فرض ثلثین بایشان میرسد و ثلثان بیست و چهار شانزده میشود و نه یا سیزده و لکن چون هر یک
از ابوین و زوجین را سهمی اعلی و سهمی ادنی مفروض و مقرر شده و بنت و بنتین و اخت و اختین را
نمی باشد الا سهم واحد پس اولی آنست که نقص بر ایشان واقع شود تا سهم ادنی نیز بهم رسانند و جمیع اولی
السهام در تقدیر سهم شریک سهیم شوند و اما مخالف پس او نقص را بر جمیع ذوی الفروض جاری میسازد
و تعویل بعول نموده فریضه را بر تقدیر وجود زوج یا زوجه میکند تا به سی حصه میرساند و این هنگام بنتین را
شانزده سهم میدهد و پدر و مادر را هشت سهم و زوج را شش سهم و بر تقدیر وجود زوجه فریضه را بیست
و هفت میرساند بنتین و ابوین را بهمان طریق که مذکور شد حصه میدهند و زوجه را سهم میدهد پس درین
صورت نقص بی وجه بر جمیع ذوی السهام متوجه میشود تا آنکه ثمنی که حصه زوجه بود تسع میشود و زیرا که سهم

نمی‌ست جهارست که اصل فریضه بود و تبع هست و هفت است که مخالف آنرا اعتبار نمود و تفصیل دلایل علمای
امامیه و دلایل اهل سنت در کتب تفسیر و فقه امامیه بر وجه مذکور است الله تعالی اعلم عبید الله بن
العباس از اشراف صحابهٔ حضرت پیغمبر و سادات اصحاب امیر المؤمنین حیدر است صاحب استیعاب او را
گرا و از برادر خود عبد الله بیکسال اصغر بوده حضرت امیر او را در ایام خلافت خود حاکم یمن ساخت و سه
سال امارت حج را باو مفوض گردانید اما در سال سیوم معاویه طاغی روز آورده یزید بن شجره را از
امرای خود بامارت حج فرستاد و در میان ایشان نزاع واقع شد و آخر الامر مصالحه بران نمودند که
شیبة بن عثمان که یکی از اشراف قریش بود امامت مردم در نماز نماید و درین خبر اختلاف بسیار میان
اهل سیر واقعست تا آنکه بعضی گفته اند که امارت حج از جانب حضرت امیر بقثم برادر عبید الله عباس متعلق
بوده و آنحضرت عبید الله بآن بدنسبت و قرابت که با خاندان نبوت و طهارت داشت آنرا بواسطهٔ
طبع زفاف دون دنیا برده آزرم و حیا از میان برداشت و علم بیوفائی امیر المؤمنین حسن را
علیه السلام برافراشت در کشف الغمه مسطور است که چون معویه لعین بعد از وفات حضرت امیر
متوجه تسخیر عراق شد حضرت امام حسن علیه السلام بزخرفه وضع او از کوفه بیرون آمد و لشکری بیار بعید الله
بن عباس و قیس بن سعد بن عباده داده باستقبال معویه فرستاد تا مگذارند که او بولایت عراق در آید
و مقرر فرموده بود که امیر لشکر عبید الله باشد و اگر او را حادثه پیش آید امیر قیس باشد و آنحضرت در نظامیه
کوفه با گروهی مختلف از لشکریان مانده بود که بعضی از ایشان شیعه او و شیعه پدر او بودند و بعضی اصحاب
فتنه و طمع در غنائم بودند بعضی شکاک و بعضی اصحاب عصبیه و تقلید و نابینا بیت و سائر قبایل خود بی
نمودند و متابعت دین منظور ایشان نبود اتفاقا در وقتی که آنحضرت آثار غدر و نفاق اکثر
رافضیه دیده بود بر مکاتباتی که میان ایشان و معویه دایر شده بود واقف گشته در مقام اصلاح حال ایشان
بودند که ناگاه کتابت قیس رسید مضمون آنکه چون لشکریان ما و معویه نزدیک رسید نه معاویه کتابتی
بعید الله نوشت و او را بمتابعت خود ترغیب نمود و باو وعده نمود که هزار هزار درهم باو و یا نصفی بمعجل
و نصفی نزد دخول کوفه و عبید الله بآن فریفته شده در نیم شب بخفیه کوچ نموده با خواص خود بمعویه ملحق
شد و چون آن کتابت بحضرت امام حسن علیه السلام رسید فرستاد نیز لشکر خود را تعیین فرمود و دانست که
او را مخذول خواهد گذاشت و خواص و شیعه او اتفاق نیستند که بجرب اهل شام قیام توانند نمود لاجرم چنانچه
مشهور است بمصالحه معویه و تسلیم خلافت بآن بایه کفر و ضلالت مضطر گردید قال صاحب کشف الغمه
آن تخلص لک باعوفتک ان الحسن علیه السلام انما صالح معویه لما علم من تواکل اصحابه و تخاذلهم و میلهم
الی معویه و مواصلتهم ایاه بکتبهم و رسائلهم و رغبتهم عن حقه و صفوتهم الی اهل الشام و باطلهم فخذلوه کما خذلوا
اباه من قبل فمضی لما خذلهم بخیبة من بعده و دل علی فساد عقائدهم و قبح فعائلهم فتبا لهم فتبا لهم و جهت

او اوامهم قد انتهجوا سبیل اوابهم و بجهم قد نسجوا علی منوال اسلافهم شعر یا سیاف و کل البین اول مثنا اجیب
علی الابیف ابن علیم و لم جمیعا یوم ینظر فیه ما کانوا یکتبون و یجازون بما کانوا یعملون و سیعلم الذین
ظلموا ای منقلب ینقلبون وفات عبید الله در سنه ثمان و خمسین بوده بعضی گویند در سنه سبع و ثمانین
بوده در زمان عبد الملک بن مروان قثم بن العباس رضی الله عنه برادر رضاعی حضرت امام حسین علیه السلام
بوده مشابهت تام بحضرت سید انام علیه الصلوة و السلام داشته از عبد الله بن عباس منقولست که
او آخر العهد بود بحضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم زیرا که او نمی‌بود که از قبر پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم
بیرون آمد از عبد الله بن جعفر منقولست که گفته من و عبید الله و قثم پسران عباس با هم نشسته بودیم
که ناگاه حضرت رسالت پناه با موجه شدند و فرمودند که قثم را بردارید برداشتند پس او را در لحد
ساختند و مرا در پیش روی خود قرار دادند و دعا در حق ما بجا آوردند و در تذکرة ابن عراق مذکور است
که قثم وقتی والی یاره بود و داود بن سلیمان که یکی از مشاهیر روزگار بود در مدح او این چند بیت ادا
نمود شعر لجوت من قبل و من رحیل • بما قثم ان اوبنی من غداء • خالفتنی
الهیرات العدم • فی کفه بجودی و جهد بدر • و فی الحرمین منه سهم الصمم عن قیل القنا سمعه • و ما عن الخیر
من صمم لم یدر ما لا و بلی قد دری مغانما و اعتاض منا نعم صاحب استیعاب آورده که قثم از جانب
حضرت امیر والی مکه معظمه بود و تا وقوع شهادت آنحضرت بآن امر اشتغال مینمود و بعضی گفته اند
که او والی مدینه بود آخر در زمان معویه با سعید بن عثمان بن عفان بجانب سمرقند رفتند و در آنجا
بدرجهٔ شهادت رسیدند فضل بن العباس در غزوهٔ حنین و در حجة الوداع با پیغمبر صلوات الله علیه و آله
بوده و هنگام غسل آنسرور حضرت امیر المؤمنین علی را علیه السلام اعانت نموده در سن بیست و دو سالگی
در طاعون عمواس که در سال هژدهم از هجرت واقع شد وفات یافت و در آن طاعون هژده هزار
کس از صحابه و تابعین روی بعالم آخرت نهادند و بنجات عدن خرامیدند تمام بن العباس صاحب
اصابه گفته که او خوزترین دو پسر عباس و اشد قریش بود در بطش و شجاعت و در آخر گفته آن دو پسر فضل
است و عبد الله و عبید الله و قثم و معبد و عبد الرحمن و کثیر و صبح و سمیر و تمام و بر وجود همه اتفاق است
الا هشیم و نهم که هشام بن کلبی متفرد است بذکر ایشان والله اعلم عبد الله بن جعفر الطیار اول مولودی
است از اهل اسلام که در ارض حبشه متولد شده و بعد از هجرت بنوی در خدمت پدر خود بمدینه آمد
و بشرف ملازمت حضرت پیغمبر فایز شد از عبد الله بن جعفر مرویست که گفت من یاد دارم که چون
خبر فوت پدرم جعفر بمدینه بحضرت پیغمبر صلوات الله رسید بخانه ما آمد و تعزیت پدرم رسانید و دست
مبارک بر سر من و سر برادرم عون فرود آورد و بوسه بر روی من زد و اشک از چشمش روان شد بحیثیتی که بر محاسن
مبارک تن متقاطر میشد و میفرمود که جعفر بهترین توای رسید اکنون تو خلیفه وی حق باش و در زیر وی

قثم بن العباس

و بعض الروایات انه کان رضیعا لعلی علیه السلام
قال الشیخ عز الدین الجزری کنت اتعجب
ان اقدم فضل و قثم و عبید الله و کلهم اخوة
بنات کل فضل ان یفضلنا و کل حق ان یاتینا
قثم فاطل فقدنا و فضلنا بین الناس و قوله للحسن
علیه السلام ذکر دفن یدیه و ذکر
الله عمه الحسن و عبد الله

الفضل بن العباس

تمام بن العباس

عبد الله بن جعفر الطیار

به تبرین خلافتی و بعد از سه روز باز بخانه ما آمد و هیکلی را بنواخت و دلداری نمود و از پس تعزیت بیرون آورده
در حق ما دعا کرده و با ما دو سه ساعت نشست عقیل گفت که غم مخور که من ولی ایشانم در دنیا و آخرت **عبدالله** بن جعفر
کریم و ظریف و حلیم و عفیف بود سخای او بمرتبه بود که او را بجود مثل زده اند و آورده اند که بعضی او را در کثرت
سخا عتاب نمودند او در جواب گفت که مردم را معتاد بانعام خود ساخته ام از آن می ترسم
که اگر انعام خود را از ایشان قطع نمایم خدا تعالی نیز عطایای خود را از من قطع نماید در کتاب بهار شکفتن
مسطور است که در مدینه عالمی بود عامل و در جمیع علوم و بنی کامل روزی مرورش بر دکان خیاط کنیزکی
دید صنعتی نام که در حسن صورت غیرت ناهید بود و بجمال صورت رشک خورشید شیفته جمال و فریفته
خط و خال او شد از سماع قفایش رخت هستی بصحرای نیستی برد و با سماع نوایش از مضیق بخودی بفراخنای
سرای بیخودی سپرد **نظم** خوبی روی و خوبی آواز می برد هر یکی به تنهایی دل چون شود جمع هر دو دلبر
کار صاحبدلان شود مشکل لباس دنیای بیگانه و بلباس سوای پوشیده و خلیع العذار در کوی دلداری
عربده میکرد و بدستان بلاغت بر حاسدان میسرود اما هیچ سود نداشت زبان حالش باین ترانه متکلم بود و با
زمزمه مترنم که **شعر** این گونه که جلوه آن دل او بر کند عاشق ز بلا چگونه پرهیز کند باد است ملامت
کسان در گوشم لیکن یادی که نشم نیز کند **ابن قتیبه** و **العبد الله جعفر** باز گفتند صاحب کنیزک طلبید
و بچهل هزار درهم کنیزک را بخرید و بآن مرد عالم بخشید آن مرد در دست و پای عبدالله افتاد و
زبان بمدح و ثنای او گشاد و پس از آن دست کنیزک را گرفت و بخانه خود روان شد عبدالله غلامی را
فرمود که چهل هزار درهم دیگر بگیر و همراه ایشان ببر تا بجهت فکر معیشت غباری بر خاطر ایشان نرسد
و بفراغ خاطر از مکید یکدیگر تمتع توانند گرفت **نظم** آنکه زر و نیاش نباشد غنی حاصل نیاید بدانند روی دانگ
گره زد بدل او درم تهمت اسراف شد بر کرم در سنه ثمانین در مدینه وفات یافت و در آن
وقت عمر شریفش نود سال رسیده بود و بعضی گفته اند که در سنه اربع ثمانین وفات یافته و
عمر او هشتاد سال بود و صاحب استیعاب قول اول را اولی دانسته و گفته که اکثر بر آنند **محمد بن جعفر الطیار**
رضی الله عنه در عهد حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم متولد شد و آنحضرت چنانکه سابقا در احوال
عبدالله مذکور شد چون خبر فوت جعفر رسید بخانه او رفته اولاد امجاد شان را بنواخت و از پس تعزیت
بیرون آورد و در حق ایشان دعا کرد و آرزوی شفقت فرمود که محمد شبیه عم ما ابی طالب است و از این
جهت نیز محبوب ما خواهد بود محمد بن جعفر بعد از فوت عم بن عبد المطلب بشرف مصاهرت حضرت
امیر المؤمنین علیه السلام مشرف گشته ام کلثوم را که با عدم کفایت از روی اکراه در حباله نکاح بود و حضرت
عون و صاحب روضة الشهدا آورده که محمد با برادر خود عون در کربلا شهید شدند و صاحب استیعاب
گفته هر دو برادر در نوشتر شهید شدند و مولف گوید قول صاحب استیعاب در باب محمد صواب است زیرا که

مزار محمد بن جعفر در یک فرسخی نرسول که از توابع شوشتر است واقع شده پس میتواند بود که شهادت
در شوشتر واقع شده و او را بآن موضع نقل کرده باشند و یا بآن موضع نقل کرده باشند و یا بآنکه در آن
موضع شهید شده باشد و اطلاق اسم شوشتر بر آن موضع از آنجهت باشد که در نرسول و لواحق آن از توابع
شوشتر اند **عون بن جعفر الطیار** صاحب اصابه گفته او در زمین حبشه متولد شده و در شوشتر شهید
گردید **عقیل ابن ابی طالب** کنیت او ابو یزید است و صاحب استیعاب روایت نموده که حضرت
پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم با او گفت که ای ابا یزید مرا با تو محبت اند و در یکذرعت که از جهت قرابت
و دیگری از جهت محبتی که عم من ابو طالب با تو داشت عقیل بغایت ظریف و خوش طبع و فصیح
حاضر جواب و عالم بانساب قریش بود و بر بعضی از اسلاف قریش طعنها کردی و نوعی ایشان
را ظاهر ساختی تا برین اجلاف قریش او طول خاطر بودند و بر دستمان مزور می بستند و او
بحماقت نسبت میکردند و آنرا مؤید می ساختند بخشم کردن او از حضرت امیر در زمان او نزد معویه
مجالست او و شیخ اجل عبد الجلیل رازی در کتاب نقض گفته که عقیل را از حضرت امیر ملالی نبود
بلکه از برای آن نزد معویه رفت تا ابلاغ حجت نماید و فضایل و مناقب حضرت در ولایت شام
منتشر گرداند نقلست که روزی معویه در حضور عقیل میگفت که اینک عقیل گمان میدانست که من
برای او بهتر از برادر او یم پیش مائی اند و اقامت میکند پس عقیل در جواب گفت که آنچه خیری
فی دینی و انت خیری فی دنیای و اسال الله خاتمة خیر و از جمله لطایف او با معویه آنست که روزی
معویه با حضار مجلس خود گفت که اینک عقیل کم ابو لهب است پس عقیل گفت اینک معویه که ثمره حمالة الحطب
است و باین اکتفا ننموده گفت ای معویه در روضه خود را بر دوزخ در آیی خواهی دید عم من ابو لهب را
که تو حمالة الحطب را در زیر خود فرش ساخته پس انصاف خواهی داد که کدام یک از ایشان بهتر اند فاضل
یا مفعول معویه از ظرافت خود پشیمان شد و از آن جواب خجل گشت **و ایضا** روزی معاویه عقیل را
گفت آن فیکم شیئا یا بنی هاشم یعنی هیچ چیزی که در شما ای بنی هاشم حرص و از روی شهوت بسیار است
عقیل گفت منافی الرجال و منکم فی النساء یعنی این صفت از جانب ما بنی هاشم در مردانست و از جانب
شما که بنی امیه اید در زنان و وفات عقیل در زمان معویه در شام اتفاق افتاد **عباس بن عتبة بن ابی لهب الهاشمی**
در کتاب اصابه مسطور است که پدر او عتبه عم حضرت پیغمبر علیه السلام کافر مرد و از
فرزند حمامین عباس ماند و در روز وفات آنحضرت او جوانی رسیده بود و پسری داشت که نام او
فضل بود و شاعری مشهور است و او صاحب قصیده مشهور در حق امیر المؤمنین علی علیه السلام که
مطلع آن اینست **شعر** ما کنت احسب ان الامر منصرفا عن هاشم ثم منها عن ابی الحسن • الیس اول من صلی
و اعلم الناس بالآیات و السنن • و اخر الناس عهدا بالنبی و من جبریل عون له فی الغسل و الکفن • من

مانهم لا تعرون به • ولیس فی القوم ما فیه من الحسن • ماذا الذی رد کم عنه فتعلمه • ما آن سعکم من اول
الفتن • بعضی گفته اند که این شعر از حسان بن ثابت است که در ایام خلافت ابو بکر پیش از آنکه عثمان
او را بال بیت المال مخلص فرای خود سازد و او را از و اوی محبت حضرت امیر دور اند از دان ابیات
را گفته و قاضی بیضاوی در تفسیر خود و غیر او در غیر آن بآن تصریح نموده اند و واضح است که آن اشعار از ربیعه
بن الحرث بن عبد المطلب است که در وقت بیعت مردم با ابی بکر گفته چنانکه حضرت مرتضی علم الهدی
در کتاب مجالس بآن تصریح نموده و قرینه کذب بسته او به پسر عباس مذکور آنست که مضمون این
معراع را که ما کنت احب ان الامر منصرف کسی قابل میتواند بود که پیش از انصراف خلافت از حضرت
امیر موجود باشد و کان انصرافه الی الحضرت نداشته باشد و ظاهر است که عباس مذکور او در زمان انصراف
چنان پسری موجود نبود بخلاف حسان که در زمان حضرت پیغمبر بوده و انصراف آن امر خیر از حضرت
امیر در حیز او نبوده و کان و حسان آن نموده و مخفی نماند که در کلام ابن حجر مواخذه دیگر هست و آن
اینست که فضل پسر عباس مذکور نبوده چنانچه او توهم نموده بلکه برادر عباس عتبة بن ابی لهب بوده چنانکه
امیر قضی قدس سره در کتاب منتقی بآن تصریح نموده و شعری که از و مشهور است ابیاتی است که
در جواب شعر ولید بن عقبه نظم نموده وقتی که ولید از او در مدح عثمان امر نموده او تحریص مردم بر مخالفت امیر
المؤمنین علی علیه السلام گفته بود و اول شعر ولید اینست شعر الا ان خیر الناس بعد ثلثة • قتیل التجیبی الذی
جار من مصر • و فصل علیه الرحمه در جواب گفته شعر الا ان خیر الناس بعد محمد • مهینة تالیه فی العرف والنکر
و غیره نفی خیر در سوله • بعد عهود الترک فوق ابی بکر • و اول من صلی و صنو نبیه • و اول من اردی الغواة
لدی بدر • فذاک علی خیر من ذا الیقوة • ابو حسن خلف القرابة والصهر • و فی المنقبة ابن حجر و اغراب او در امثال
این اشتباهات معذور ند زیرا که ایشان از معرفت حق اهل البیت دور و از شناسائی بنی هاشم
مهجور ند و اما حضرت میر مرتضی یکی از ذریه است و صاحب البیت ابصر بالبیت و در کفایة الاحباب و غیر آن
مسطور است که در وقتی که عائشه و طلحه و زبیر و پسرش عبد الله اتفاق بر خروج نمودند و بیعت ایشان
اجتماع و اتفاق شهرت یافت ولید بن عقبه بی عاقبت اظهار استظهار بدین وفاق نموده این ابیات
در تخویف و تهدید بنی هاشم گفته بعدیه فرستاد شعر الا من لمبلغ عاذلی بر ابرقه • بنی هاشم رده سلاح ابن افکم • و لا تنتهوه و لا تحل منابه • فان لا ترده علینا فانه • سوار علینا فاتکوه بسلبه
بنی هاشم کیف التقاعد بینها • و سیف ابن ازوی عندکم و فراید • و انا و ایاکم و ما کان منکم • کصدع الصفا لا ینا
الصدع ساعیه • عذرتم بعثمان ابن عفان فلة • کما عذرت یوما بکری مرابه • فانتم لا النبی ابن ابی
وقبه • و هل بین لما ما عاش شابه • فضل ابن عباس ابیات ولید را جواب بر عتاب گوشید و
ارسال نمود بعضی از آن ابیات اینست شعر سلوا اهل مصر عن سلاح ابن تکلم • فهم سلبوا اسود و جرابه • و لا تلم

ناسیفه ان سیفه • اضیع و القاه لدی الباس صاحبه • و قد تشبه الکثری و قد کان منه • شبها مکری بیه
و فرابه • و کان ولی الامر بعد محمد • علی فی کل المواطن صاحبه • و حی رسول الله حقا و صهره • و اول من صلی
ماذم جانبه • و لی المجتاب الکیم بحفل • بصم السمیع حرسه و حلابه • و اعتقاد این فقیر آنست که ناظم این
ابیات نیز فضل ابن عتبه است نه فضل ابن عباس بن عتبه و نه فضل بن عباس بن عبد المطلب
اول بنابر آنکه اصحاب سیر تصریح کرده اند بآنکه عباس ابن عتبه در روز وفات حضرت رسالت کودکی بود
و مستبعد است که بعد از آن ناکشته شدن عثمان که هجده و سالت او بر حد بلوغ و اهلیت منکر سرشد
باشد و پسر رشید از و پیدا شده باشد که اشعار ولید بن عقبه را جواب گوید و اما فضل ابن عباس بن
عبد المطلب بنابر آنکه در احوال او مذکور شد که در سال هژدهم از هجرت وفات یافته و زمان قتل
عثمان را ادراک ننموده و ظاهرا این غلط نیز راجع بحفظ ابن حجر میشود که صاحب کتاب تحفة الاحباب را
از محققان اهل حدیث بر میدانسته والله اعلم عباس بن ربیعة بن الحارث بن عبد المطلب در کتاب
کشف الغمه مسطور است که او در حرب صفین مجاهده و کارزار بسیار با باغیان نابکار نموده و در
بعضی از ایام حرب یکی از مبارزان اهل شام در برابر او آمد و بعد از ضرب و طعن بسیار که در میان
ایشان گذشت چون عباس تفکر کرد و دید که در درع شامی شکافی هست بر همان شکاف شمشیر انداخت
و آن مدبر را به زخم ساخت پس لشکر حضرت امیر تکبیر گفتند و عباس بر اسب شامی سوار شد و چون
معاویه آن شجاعت را از عباس مشاهده نمود با لشکر خود گفت کیست که در برابر این جوان می شود
تا او را مال بسیار دهیم پس دو سوار از طایفه لخم بمیدان برخاستند و گفتند که ما در برابر او میرویم معاویه
بر دیه که هر یک از شما در کشتن او مسابقت نماید او را آنقدر مال که گفته ام خواهم داد و آن دیگر را نیز
همانقدر خواهم داد آنگاه آن دو ناکس در برابر عباس آمدند و با یکدیگر جنگ نمودند و او را بقتل خانه
عباس گفت اذن از صاحب خود طلبید پیش شما خواهم آمد آنگاه نزد حضرت امیر آمد نماز و اذن طلبید
آنحضرت با او گفت که جامه و سلاح و اسب خود را بمن ده عباس چنان کرد و حضرت امیر لباس
پوشیده بر اسب سوار شد و بشکل عباس در برابر ایشان بیامد چون او را دیدند گفتند که از صاحب خود
اذن طلبیدی آنحضرت جهة خروج از کذب این آیه را خواند که اذن للذین یقاتلون بانهم ظلموا و ان
الله علی نصرهم لقدیر آنگاه یکی از آن دو مرد متوجه حضرت امیر شد و آنحضرت مرتبی بر شکم او زد که دو نیم
شد اما از غایت چابکدستی نظاره کنندگان بود که شمشیر آنحضرت خطا شده و چون اسب او بحرکت در آمد
جسد آن مدبر دو نیمه از پشت زین بیفتاد و اسب او گریخته بلشکر امیر آمد بعد از آن مدبر دوم پیش
آمد و آنحضرت او را نیز ضربتی زد و بر فیق سابقش ملحق ساخت آنگاه آنحضرت اسب خود را بر سر
آن دو مدبر جولان داده بلشکرگاه خود مراجعت فرمود و چون معویه از قدرت حال آنست که آن سوار

العباس بن ربیعة

داود ابکشه

حضرت امیر بود گفت خدای تعالی نیت کرده اند لحاج را که هرگاه بران سوار گشتم مخذول شدم پس عمرو عاص گفت
والله که مخذول آن هر دو ولی بودند نه تو معویه گفت خاموش باش که این زمان نه زمان هزل و طرافت
عمرو گفت اگر این زمان زمان هزل نیست پس خدای تعالی بران دو ولی رحمت کناد و اگر چه گمان من آنست که
نخواهد کرد ربیعة بن الحارث بن عبد المطلب صاحب اصابه آورده که او بسال هزار کثر از عم خود عباس بن
عبد المطلب بود و او بیش از برادر آن خود نوفل و ابو سفیان در خلافت عثمان وفات یافت و بعضی
گفته اند که در سال بیست و سیم از هجرت در مدینه وفات یافت نوفل بن الحارث ابن عبد المطلب در اصابه
مسطور است که او بسال هزار کثر بود از جمیع آنها که از بنی هاشم اسلام آوردند حتی از دو عم خود حمزه و
عباس و در روز بدر با عباس اسیر شد پس حضرت سالت با عباس گفتند که چیزی خود بدهی و دو پسر برا
در خود نوفل و عقیل را از او کن نوفل بعد از انقضای دو سال از خلافت عمر در مدینه وفات یافت و
عمر با دو در زیر جنازه او نمیرفت مغیرة بن نوفل بن الحارث در اصابه مذکور است که در ایام خلافت
عثمان قاضی مدینه بود و در ایام خلافت حضرت امیر با او همراه بود و در وقتی که ابن ملجم لعنه الله
ضربت ساید مغیره خفیف خود را بر گردن او انداخت و او را بگرفت و بر زمین زد و شمشیر از دو گرفت
و او را در زندان کرد عبد الله بن ربیعة بن الحارث در اصابه مذکور است که مادر او ام الحکم دختر
زهیر بود والله اعلم عبد الله بن ابی سفیان بن الحارث صاحب اصابه از واقدی نقل نموده که او در
کربلا با حضرت امام حسین علیه السلام شهید شد و روایت نموده که پسر عبد الله رسید که عمرو عاص در مجلس
معویه معایب بر بنی هاشم می بندد و در نقص ایشان سخنان میگوید پس رفت و با پدر و عاص
عاصی عتاب آغاز کرد و سخن میان ایشان بدور رود و راز کشید و از ابن عساکر نقل نموده که عبد الله
در بدایت بحضرت امیر المؤمنین علیه السلام رسید و سید اجل مرتضی در کتاب متشابه این دو بیت را
از اشعار او در مدح امام ابرار نقل نموده شعر وکان ولی الامر بعد محمد علی فی کل المواطن صاحبه
وصی رسول الله حقا و جاره واول من آمن بالله و صاحبه عبد الله بن الزبیر بن عبد المطلب صاحب کتاب
اصابه گفته که او نیز در روز حنین با علی و عباس ثبات ورزیده و نقل نموده که روزی که عبد الله
مذکور از مکه بخدمت حضرت رسالت آمد آنحضرت جامه بر او پوشانید و در پهلوی خود جایی داد و گفت
که او پسر منست و پدر او مرا دوست میداشت و با من برو نیکوی میفرمود و عبد الله در وقت
وفات حضرت رسالت سی ساله بود و در غزای روم شربت شهادت چشید و آورده اند که اول
کسی که از مبارزان روم بمبارزه آمد در دست عبد الله کشته شد و بعد از آن دیگری بیرون آمد هم عبد الله
او را کشت و آنگه عبد الله را دیدند که در معرکه کشته افتاده و در حوالی او ده نفر از اهل روم ایستاده صاحب
استیعاب گفته که از وجوه غائبه جعفر بن ابی سفیان ابن الحارث الهاشمی در اصابه مذکور است که مادر او

ربیعة بن الحارث بن عبد المطلب

نوفل بن الحارث

المغیرة بن نوفل

عبد الله بن ربیعة

عبد الله بن ابی سفیان

عبد الله بن الزبیر بن عبد المطلب

جعفر بن ابی سفیان

دختر

دختر ابو طالب بود او را رنگ غزای حنین و واقعه بر معویه نموده بود و همیشه ملازم حضرت رسالت بنا
بود تا در سال حنین از هجرت در دمشق وفات یافت مسلم بن عقیل در کتاب ابن داود مذکور و بلا
و محن که او را در هوا خواهی امام حسین علیه السلام پیش آمد مشهور است ابو سفیان بن الحارث بن عبد
المطلب در اصابه مسطور است که او پسر عم حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و برادر رضاعی او بود و بآن حضرت
مشابهت بسیار داشت و پیش از شرف اسلام مسلمانان را آزار بسیار میکرد و حضرت پیغمبر را هجو میکرد
و چون مسلمان شد بدرجه از فضل و تقوی رسید که از لسان حقایق بیان حضرت رسالت این کلام سعادت
انجام شنید که ابو سفیان بن الحارث سید فتیان اهل الجنة و در استیعاب احوال عباس مذکور است
که در روز حنین جمیع صحابه گریختند مگر علی و عباس و ابو سفیان بن الحارث سعید بن الحارث بن
عبد المطلب احوال او در اصابه مذکور است عبد المطلب بن ربیعة بن الحارث در کتاب اصابه مذکور است
که او روایت حدیث از حضرت رسالت نمایی و جناب ولایت مآبی نموده و از بخاری نقل کرده که حضرت
رسالت نام او را بعبد المطلب تغیر داد و او در مدینه می بود تا زمان خلافت عمر آنگاه بدمشق رفت و در
سال شصت و دو از هجرت انجا وفات یافت محمد پسر او را قدر و شرف بسیار بهم رسید والله اعلم عمر بن
ابی سلمة بن عبد الله الاسدی رحمة الله او را از بنی هاشم می توان داشت زیرا که مادر او ام المؤمنین
ام سلمه رضی الله عنها بود و او خود زحمت پرورده حضرت سید المرسلین بود صاحب اصابه آورده که او
در ولایت حبشه متولد شد و در زمان خلافت حضرت امیر المؤمنین علیه السلام والی بحرین بود و در جو
جبل با اعدای آنحضرت مجابه و مشیمه و در سال هشتاد و دو از هجرت وفات یافت و علامه حلی رحمه الله
بجای عمر بن ابی سلمه محمد را ذکر کرده و در روایت نموده که او و برادرش سلمه در جمیع حروب امیر المؤمنین
علیه السلام با او همراه بودند و در وقتی که آنحضرت متوجه حروب مخالفان بود مادر ایشان ام سلمه رضی الله
عنها ایشان را گرفته نزد آنحضرت آورد و گفت که ایشان را صدقه تو میکنم در راه تو کشته شوند و اگر در
شریعت ما جایز بودی که از خانه بیرون آیم هر آینه با تو همراه می آمدم و در راه تو شهید میشدم و ابن داود
از واقدی نقل نموده که اصح آنست که دو پسر ام سلمه عمر و سلمه بودند نه محمد و سلمه والله اعلم و در کتاب
منتخب نهج البلاغه مذکور است که عمر بن ابی سلمه مخزومی از جانب حضرت امیر عامل بحرین بود و در وقتی
که او را عزل فرمود و نعمن بن عجلان زرقی را بجای او فرستاد این نامه نامی او نوشت اما بعد فانی
قد ولیت النعمن بن عجلان البحرین و نزعت یدک بلا ذم لک و لا تثریب علیک فلقد احسنت الولایة
و ادیت الامانة فاقبل غیر ظنین و لا ملوم و لا مأثوم فقد اردت المسیر الی ظلمة اهل الشام و احببت
ان تشهد معی فانک ممن استظهر به علی جهاد العدو و اقامة عمود الدین ان شاء الله تعالی طائفه ثانیه
در ذکر غیر بنی هاشم از اکابر صحابه مرضیه و شیعه مرتضویه که اکثر ایشان را برادران و فرزندان و خویشان

سلم بن عقیل

ابو سفیان بن الحرث

سعید بن الحرث بن عبد المطلب

عمر بن ابی سلمه

طائفه ثانیه در ذکر غیر بنی هاشم از اکابر صحابه

المقداد بن الاسود
رضي الله عنه

بود که صحابی بوده اند و در آن امور دین و دنیا با سید خود موافقت می نموده اند مقداد بن الاسود
در تاریخ شیخ ابو الحسن قیسی مسطور است که او مردی بلند قد گندم گون بود و ضباعة بنت الزبیر بن عبد
المطلب زوجه او بود و از جمله شیعه علی بن ابی طالب است قدیم الاسلام بوده و در جمیع غزوات در خدمت
حضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم مجاهده نموده و در صحیح ترمذی مذکور است که آنحضرت فرموده اند ان الله تبارک
و تعالی امرنی بحب اربعة و اخبرنی انه یحبهم و هم علی و مقداد و سلمان و ابو ذر و در جامع صغیر شیخ جلال الدین
سیوطی شافعی مسطور است که آنحضرت فرموده اند ان الجنة تشتاق الی اربعة علی و عمار و سلمان و المقداد
طب عن انس شیخ ابو عمرو کشی که از علمای امامیه است در کتاب اسماء الرجال باسناد خود از حضرت
امام محمد باقر علیه السلام روایت نموده که ارتد الناس الا ثلثة نفر سلمان و ابو ذر و المقداد و نقلت عمار
قال کان عاص صهره ثم رجع قال علیه السلام ان اردت الذی لم یشک فیه فالمقداد یعنی حضرت امام
فرمود که جمیع مشاهیر صحابه که استماع نص نبوی در باب خلافت حضرت امیر المؤمنین نموده بودند
مرتد شدند الا سه نفر که آن سلمان بود و ابو ذر و مقداد و سؤالی پرسید که ابا عمار بن یاسر با ظهور محبت
او نسبت باهل البیت در بین چند کس داخل شود حضرت امام فرمودند که اندک میلی از حق و تردیدی در و
ظاهر شد و بعد از آن رجوع بحق نمود و باز آنحضرت فرمودند که اگر خواهی که بدانی آنکس را که اصلا او را در مخالفت
خلافت امیر و وجوب متابعت او شکی طاری نشد پس بدانکه او مقداد است و از ابان بن تغلب منقولست
که گفت از حضرت صادق علیه السلام پرسیدم که هیچکس از صحابه بر ابو بکر انکار کرد نشستن و بر او بجا گاه رسول
صلی الله علیه و آله و سلم فرمود که بلی دوازده کس انکار کردند از مهاجر مقداد بن الاسود و ابو ذر غفاری
و سلمان فارسی و بریده اسلمی و خالد بن سعید و عمار یاسر و از انصار ابو الهیثم تیهان و عثمان بن حنیف و
سهل بن حنیف و خزیمة بن ثابت و ابی بن کعب و ابو ایوب انصاری ایشان با یکدیگر گفتند چون ابو بکر
بر منبر رسول علیه الصلوة و السلام رود او را از منبر بزیر آوریم و بعضی از ایشان گفتند این نشاید کرد
تا با امیر المؤمنین علیه السلام مشورت کنیم همه یکبار نزد آنحضرت رفته گفتند یا امیر المؤمنین حق خود بگذاشتی
و دست تصرف از آن باز داشتی و رسول صلی الله علیه و آله و سلم درباره تو فرموده است علی
مع الحق و الحق مع علی یمیل کیف ما مال ما قصد آن داریم که برویم و ابو بکر را از منبر رسول صلعم بزیر آریم
و آمده ایم و استجازه از خدمت تو می نمائیم آنحضرت فرمود بخدا سوگند که اگر چنین کنید همه با شمشیر ای
کشیده پیش من آئید و گوئید بیعت کن و اگر نه قصد قتل تو کنیم و چون چنین شود هر آینه مراد و مقصود ایشان
باید کرد و رسول خدا مرا عهد داده است که این امت بعد از من با تو غدر کنند و عهد مرا بشکنند و تو
از من بمنزله هارونی از موسی چنانکه بنی اسرائیل موسی و هارون را بگذاشتند و گوساله اختیار کردند
همچنین این امت ترا بگذارند و دیگری را اختیار کنند گفتم ای رسول خدا با ایشان چکنم رسول فرمود اگر

آیه

یار و یاوری یابی با ایشان جهاد کن و اگر نیابی خون خود را حفظ و حراست نمائی تا آنگاه که مظلوم بمیری
و از این روایت مستفاد میشود که امیر المؤمنین بعد از وفات حضرت سید المرسلین در سایر امور خود
تابع آنحضرت می نمود و افتد ایشان صابای او میفرمود و هر آزاری که آنحضرت از قوم دیده و نیز همان سیره
تا اگر او در رهبادی حال لکم و دیگم و لی دین فرمود این نیز ترک ریاست قوم بی دین نمود و او در
اوایل اشتغال بر صحابی قناعت کرد و این در عفوان حال سلمان و ابو ذر و دوازده صحابی اکتفا نمود
و اگر او بوقت عجز بغار فرار نمود این بوقت عجز و منع و رغبه بر روی خود فرار کرد و اگر او از مکه بمدینه
بکوفه آمد اگر خانه مکه او را که مهبط ملک بود بقدر گرفتند باغ مدینه این را که مسمی بفدک بود عفو کرد اگر
مصطفی در اول صلح کرد مرتضی نیز در اول اصلاح کرد و اگر بنی دختر بعثمان داد ولی دختر بعمر فرستاد
اگر پیغمبر در احد قتال کرد بقول حق تعالی که اقتلوا المشرکین صید نیز در آحد قتال کرد بقول رسول معلا
گر با علی الکتاب تقاتل بعدی الناکثین و القاسطین و المارقین اگر او در وقت فتح مکه در خانه معصوب خود
نزول نفرمود این در ایام خلافت تصرف در باغ مغصوب خود ننمود اگر امام صلح کرد از رسول آنحضرت
گر جنگ کرد از دو دیده اگر این در صفین ظفر نیافت او در حنین ظفر نیافت اگر او در روز فتح مکه ظفر یافت
این نیز روز حرب جمل ظفر یافت اگر او مواساة کرد از برای مصلحت این مماشاة نمود از جهت اصلاح
و اگر او سال رمله نیز دل مشرکان شد این نیز روز و شب خارجه و بحران کرد و لو صد النهر لاوثق
و القاهر علی اعدایه در سنه ثلث و ثلثین مقداد وحی خلیفه آباد نهاد سلمان الفارسی رضوان الله علیه
در طلب دین حق ساعی بوده نزد علمای ادیان از یهود و نصاری و غیرهم تردد مینمود و در شدائد
که از این مرتبه میرسید صبر می ورزید تا آنکه در سلوک این طریق زیاده از ده خواجه او را بنوبت فروختند
و آخر الامر نوبت بخواجه کائنات علیه افضل الصلوة رسید و او را از قوم یهود بمبلغی خرید محبت
و اخلاص و مودت و اختصاص او نسبت بآستان مقدس نبوی بجائی رسید که از زبان مبارک آن
سرور بعضی بعنایت مشحون سلمان منا اهل البیت سرفراز گردید و لنعم ما قیل شعر کانت مودة
سلمان لهم نسبا ولم یکن بین نوح و ابنه رحما شیخ موحد الدین محی الدین محمد العربی از این حدیث استدلال
بعصمت و طهارت سلمان نموده و در موضعی از کتاب فتوحات فرموده و لما کان رسول الله
صلعم عبدا محضا خالصا قد طهره الله تعالی و اهل بیته تطهیرا و اذهب عنهم الرجس کل ما یشینهم
فان الرجس هو القذر عند العرب علی ما حکاه الفراء قال تعالی انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت
و یطهرکم تطهیرا فلا یضاف الیهم الا مطهر و لا بد ان یکون کذلک فان المضاف الیهم هو الذی یشینهم فما
یضاف الا فیهم الا من له حکم الطهارة و التقدیس فیضاف شهادة من النبی صلعم لسلمان الفارسی بالطهارة
و الحفظ الالهی و العصمة حیث قال فیه رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم سلمان منا اهل البیت و نعم الله

ابان از مدینه

سلمان الفارسی
رضی الله عنه

لهم بالتطهير وذهاب الرجس عنهم واذا كان لا يضاف اليهم الا مطهر مقدس مع حصلت له العناية الالهية
بجود الاضافة فاطلبك بل البيت في نفوسهم فهم المطهرون بل عين الطهارة اشهى جمال وجود واين حالات
واتصاف باقسام كمالات خلفاى خلافت مآب جهت بيعت كردن او را چندان زدند كه بيجان ماند تا وقتى
كه وفات يافت اين قضيه كه از مشاهير علماى مخالفت آورده كه بر دو كس از صحابه رافضى بودند وسلمان را
از انجمله شمرده شيخ اجل ابو جعفر طوسى نور الله مشهده در كتاب امالى از منصور بن روح روايت
نموده كه گفت بحضرت امام جعفر صادق عليه السلام گفتم اى مولاى من از شما بسيار ذكر سلمان فارسى مى
شنوم سبب آن چيست آنحضرت در جواب فرمودند كه مگو تو سلمان فارسى بگو سلمان محمدى و بدانكه
باعث بر كثرت ذكر من او را سه فضيلت عظيم است كه او بآن ارسته بود اول آنكه اختيار هواى امير
المؤمنين على عليه السلام بر هواى نفس خود نمود و دوم دوست داشتن او فقيران را و اختيار او ايشان
را بر اغنيا و صاحبان ثروت و مال و ديگر محبت او بعلم و علما آن سلمان كان عبدا لصالحا حنيفا مسلما
وما كان من المشركين و همچنين روايت نموده باسناد خود از سيد صيرفى از پدر خود از حضرت
امام محمد باقر عليه السلام كه فرموده جماعتى از صحابه با هم نشسته بودند و ذكر نسبت خود مى نمودند و بآن
افتخار مى كردند و سلمان نيز در ان ميان بود پس عمر روى بجانب سلمان كرد و گفت اى سلمان اصل
و نسب تو چيست فقال سلمان انا سلمان بن عبد الله كنت ضالا فهدانى الله محمد عليه السلام وكنت عائلا
فاغنانى الله محمد صلعم وكنت مملوكا فاعتقنى الله محمد صلعم فهذا حسبى ونسبى عمر در كتاب كامل بهائى مذكور است
كه چون سلمان بمتابعت آل پيغمبر بر ابو بكر بيعت نكرد روزى عمر با او گفت اگر نبى هاشم تخلف كرده نياز
بيعت براى افتخار ايشانست بر رسول و آنكه ايشان نيكوترين افضل خلق اند بعد از رسول بارى ترا چه افتخار
كه تخلف ميكنى سلمان گفت انا شيعة لهم ولا الله نبا والاخوة التخلف بتخلفهم وانا مع بيعتهم و در كتاب نفحات
از سلمان روايت نموده كه گفت انا بايعنا النبى صلى الله عليه وآله وسلم على الفصح للمسلمين والاتمام بعلى بن
ابى طالب والى الاذلة و سيد عارف مير مخدوم در بعضى از رسايل خود آورده كه مرتضى على عليه السلام بسلمان
محبت سلمان فارسى چنين فرمود كه هرگز بظاهر و باطن با من خلاف نكرد يعنى همه آن خواست كه
من خواستم مع نامرادى مراد مرادست . و بالجمله اختصاص او بحضرت امير عليه السلام و نايب بودن او جميع
امور روشن تر از ظهور نور بر شواهق طور است سلمان بر وجهى كه شيخ شهيد عليه الرحمه در حاشيه قواعد
از كتاب صفوة الصفوه نقل نموده از بنى كنده زن خواسته بود و تحقيق پيوسته كه او را دو پسر بود و از
ايشان نسل مشايخ بسيار حاصل شد و بعضى از ايشان در ان ولايت بودند و همه اهل فضل و دانش بودند
چنانكه كتب رجال بر ان دال است و آنچه ميان جهال قلندران مشهور است كه سلمان محبوب [illegible] بود و هم
كرد تامل نكرده غلط و مهمل است تفصيل احوال سلمان در عهدنامه كه حضرت امير بر اشاره حضرت پيغمبر صلوات الله

كرده نشد

عليهما

عليهما جهة برادر سلمان و اولاد او نوشته اند در كتاب درج الدرر در تاريخ گزيده مذكور است مدت عمر سلمان
بروايت اقل دويست و پنجاه سال و بروايت اكثر سيصد و پنجاه بود و در سنه ست و ثلثين از هجرت در مدائن وفات
يافت و چنين مرويست كه حضرت امير المؤمنين عليه السلام در يك شب از مدينه بمدائن رفته سلمان را دفن
و در همان شب بمدينه مراجعت فرمودند و قضيه اظهار انكار اين روايت از شمشير خليفه عباسى با جواب
آن در احوال سيد غياث الدين اقساسى كوفى از مجلس پنجم مذكور خواهد شد عمار بن ياسر العنسى صاحب اسباب
آورده كه پدر او مولى خليفه بنى مخزوم بود و با برين چون عثمان او را بزد تا استخوان پهلوى او
شكست و در اندرون او فتق و شكاف پيدا شد بنى مخزوم هجوم بر عثمان نموده سوگند خوردند كه اگر
عمار بميرد در عوض او غير عثمان را نكشند عمار در مبادى اسلام از كفار ايذاى بسيار كشيده و مادر او
سميه نام در شكنجه تعذيب كفار شهيد گرديده و از جمله مهاجرين اولين و داخل جماعتى است كه باشارت
حضرت رسالت پناه صلوات الله عليه از مكه بجانب حبشه مهاجرت نمودند عمار بدر و قبل از آن گذارده و در
غزاى بدر و غزوات ديگر كه بعد از ان واقع شده حاضر شده و در هر يك داد شجاعت و مردانگى داده
و در حرب يمامه كه مسلمانان فرار نمودند زخمها بسيار رسيده بود و گوش او بريده شده و بريده شدن گوش
شده بود و صبر بدانرا نموده كارزار ميكرد و در ان اثنا با اهل اسلام فرياد ميكرد و ميگفت كجا ميرويد
كرده مسلمانان از هيبت ميگريزيد اينك منم عمار ايستاده پيش من آئيد حضرت حيدر كرار عليه افضل
الصلوة والتحيه در شان او فرموده كه عمار از سر تا پاى خود مملو از ايمان است وايضا در شان او
فرموده اند كه هر كه عمار را دشمن دارد خدا تعالى او را دشمن دارد وايضا با او خبر داده بودند كه تقتلك
الفئة الباغية وايضا چنانچه سابقا از جامع صغير شيخ جلال السيوطى شافعى منقول شد فرموده اند كه
مشاقت با بغاى على عمار و سلمان و مقداد و در تاريخ فتوح احمد بن اعثم كوفى چون او را ديد كه چون
عثمان خليفه شد تا يكسال طريق عدل و انصاف پيش گرفت و قاعده سياست و سويت ميان سپاهى و رعيت
بر وجه احسن بديد آورد و بعد از ان چيزها از و در وجود آمد و ظاهر گشت كه مسلمانان نپسنديدند و از
كراهت داشتند و با او عتاب ميكردند و او دل در ان نسبت ايشان نداشت و نگرانيد كه از اصحاب
اصحاب مصطفى عليه الصلوة والسلام فراهم آمدند و اندليشه كردند كه نزديك است روند و كارهاى كه نه بر جاده صواب
صواب ميكنند با او بگويند اتفاق كرده بدو چيزى نوشتند و كارهاى كه نه بر جاده صواب بود
از وقت خلافت او تا هنگام تحرير مكتوب جمله درج كردند و در قلم آوردند كه اگر از ين كارهاى
نامناسب و بى قاعده ترك نگيرد او را از خلافت بيرون آرند و بيدل او كسى ديگر را بنشانند چون اين
نامه تمام شد با يكديگر گفتند هنگى نزديك او رويم و خود اين مكتوب را بدست او دهيم بعد از ان مصلحت
و آن مكتوب را بدست عمار باسر داد و گفت كه بعثمان رسانده چون عمار بدر سراى عثمان رسيد اعلام داد عثمان

مستغفر

عمار بن ياسر رضى الله عنه

از سرای بیرون می آمد عمار را دید بر در سرای او ایستاده کاغذی در دست او را گفت بالا یا ابا الیقظان ما مع
حاجتی هست عمار گفت مرا هیچ کار نیست ولیکن حاجتی فراهم آمده و چیزی نوشته اند عثمان آن کاغذ را از او
بستد و سطری چند برخواند و در خشم شد و از دست بینداخت عمار گفت این کاغذ را اصحاب مصطفی علیه السلام فرستاده
و آنرا از دست مینداز و مطالعه فرمای و در آنچه نوشته اند تامل کن و بعین شناس که من نیکخواه توام
و این سخن از جهت نصیحت میگویم عثمان گفت دروغ میگویی ای پسر سمیه عمار گفت درین شبهتی نیست که من پسر سمیه ام و
پسر یاسر عثمان در غضب شد و غلامان را فرمود تا عمار را برزنند چندانکه بر زمین افتاده و کوتهی که جان نداشت و خود
پشیمان آمد و لکدی چند بر شکم و خدا گیر او زد و عمار بیهوش افتاد و علت فتق او را ظاهر گشت و عظیم رنجور شد و بهوش آمد
افتاد بنی مخزوم که اقربای او بنی عم عمار بودند خبر یافتند هشام پسر ولید مغیره با جمعی از بنی مخزوم بیامدند و
عمار را برگرفتند و بوثاق او بردند و بر بستر انداختند چنانکه از خویشتن خبر نداشت سوگند بر زبان راندند که
اگر عمار را ازین رنج وفات رسد عثمان را بکشند عمار هم بران حالت بیخبر و بیهوش افتاد تا بعضی از شب
بگذشت نماز پیشین و نماز دیگر و نماز خفتن از و فوت شد چون در میانه شب باهوش آمد برخاست و وضو
ساخت و نمازهای قضا کرد ابن معاهد که بر عمار بار برفت هم از آنجمله بود که صحابه رسول صلی الله علیه و آله
و سلم از عثمان چشیدند و در آن کار بردی انکار کردند و این خبر چون بابوذر رسید و او آن وقت
در شام بود زبان طعن بر عثمان بگشاد و معویه درین باب چیزی بعثمان نوشت تا او را بعد از بطلان کار او
نیز رسید بانجا که رسید چنانکه شمه از آن در ذکر ابوذر مذکور خواهد شد مولف گوید که اصحاب ما رحمهم الله
بنوعی از آزار عثمان نسبت بعمار استدلال بر ابطال خلافت او نموده و گفته اند که هرگاه او عمار را که از محبان
جان و مقربان حضرت رسالت بود و انقدر زده باشد که مذکور شد پس ظالم خواهد بود و ظالم موجب الا
لعنة الله علی الظالمین مستوجب لعنت است نه مستحق امامت و مخالفان گویند که عمار سخن درشت با او بانه
و در روی عثمان گفته بود و هر کس نسبت بخلیفه بی ادبی کند جایز است که خلیفه او را ادب کند و اگر چه
منتهی بکشتن او شود و ضعف این جواب بغایت ظاهر است زیرا که مخالفان جایز داشته اند که خلیفه
بموجب اجتهاد خود مخالفت و منع خلیفه کند و گناه کار نشود چنانکه در ماده مخالفت عمر نسبت بابی بکر در مسئله
خالد بن الولید بسبب کشتن مالک بن نویره گفته اند پس می تواند بود که عمار نیز اجتهاد کرده باشد و بموجب
اجتهاد منع عثمان از امور شنیعه شامل شروع کرده باشد و تجویز کشتن چیزی دستاویز نسبت بخلیفه
که ایشان قرار داده اند مناقاة دارد و بحدیثی که بغوی در کتاب مصابیح از عثمان نقل کرده که قال
قال رسول الله صلی الله علیه و سلم لا یحل دم امرء مسلم الا باحدی ثلث کفر بعد اسلام او زنا بعد احصان
او قتل نفس بغیر نفس حق یعنی حلال نیست کشتن مرد مسلمان مگر بیکی از سه چیز یکی آنکه مرتد شود و دوم
آنکه زنا کند بعد از آنکه زن داشته باشد سیوم آنکه کسی را بناحق بکشد و وجه مناقاة ظاهر است چه هرگاه عثمان

خود

خود این حدیث را نقل کرده باشد معلوم است که آزار عمار انقدر اگر مشرف بر هلاک او شده و اخراج ابوذر
بحدیثی که هر روز در آنجا مرگی تازه و محنتی بی اندازه داشت و ضرب عبد الله بن مسعود بر وجهی که مستحق
قتل او گشت چه صورت دارد و مرتکب آن سزا از کجا بیرون آرد سید المحدثین در کتاب تحفة الاحباب
آورده که چون حضرت امیر المومنین علی علیه السلام متوجه جمل شدند حضرت امام حسن علیه السلام را
با عمار بجمع لشکر بکوفه فرستادند و ابو موسی اشعری که در ایام خلافت عثمان عامل آنجا شده بود مردم
را از همراهی ایشان منع میکرد روزی حضرت امام حسین درین باب با او خطاب نمود ابو موسی جواب
گفت که پیغمبر صلی الله علیه و آله این فتنه را فتنه کبری خوانده که اگر در بنشیند زود بهتر بود و نشستن در آن
فتنه به بود از ایستادن در آن فتنه عمار در جواب او گفت اما این فتنه ایست که ایستادن در آن به از نشستن است
یعنی ایستادن در فتنه و مبطل را از حق ممتاز ساختن بهتر است از نشستن و حق پوشیدن ابو موسی
گفت آری اما چون تو حق را با باطل ندانی و در آن متحیر مانی نشستن در آن فتنه بهتر است عمار گفت حق
درین فتنه ظاهر و باطل در آن بغایت روشن و باهر است ولیکن مانع از امتیاز ضعف بصیرت و بصر
است و لله در من قال من اهل الحال نظم ای برادر چون به بینی قهر او • چونکه در چشم دلت سرمه شود
چشم دل از موی و خال پاک دار • وانگهان دیدار قهرش پاک دار • هر کرا همت از هوسها جان پاک
زود چند حضرت دیوان پاک • چون محمد پاک بد زین پاک زود • هر کجا رو کرد وجه الله بود • چون رفیق
و سوسه بد خواه را • کی بدانی سمت وجه الله را • هر کرا باشد بسینه نور تاب • چند او بر چرخ دل صد آفتاب
حق پدید است از میان دیگران • همچو ماه اندر میان اختران • رو سرا انگشت بر دو چشم • هیچ بینی از
جهان انصاف • ور نه بینی این جهان معدوم نیست • عیب غیر انگشت نفس شوم نیست • تو ز چشم
انگشت را بردار پیش • وانگهان تو هر چه میخواهی ببین • روی و سر در جامها پیچیده اند • لاجرم نادیده
و نادیده اند و شیخ اجل مقتدی ابو جعفر طوسی نور الله مشهده در کتاب امالی از ابی لحیه روایت
نموده که گفت شنیدم که عمار بن یاسر ابو موسی اشعری را عتاب و سرزنش نمود که چه چیز ترا باعث شده
بر آنکه در متابعت امیر المومنین علیه السلام متوقف شده و الله که اگر شک داشته باشی در حقیقت امیر المومنین
و وجوب متابعت او هر آینه از دایره اسلام بیرون خواهی بود پس ابو موسی با او گفت که ابن
عتاب با من مکن که من برادر توام عمار گفت که من برادر تو نیستم زیرا که از حضرت پیغمبر صلی الله
علیه و آله و سلم شنیدم که در شب عقبه که دیگر منافقان در قصد آنحضرت شریک شده بودی ترا
لعنت کرد ابو موسی گفت آنرا شنیدی که آنرا از برای من استغفار نمود عمار گفت لعن را شنیدم
و استغفار را نشنیدم و همچنین روایت کرده و از موسی بن عبد الله اسدی که او گفت چون ابن ملجم
متهزم شدند حضرت امیر المومنین علیه السلام امر فرمود تا عایشه را در قصر ابن خلف فرود آرند

عایشه در انجا فرود آمد عمار یاسر نزد او رفته گفت ای مادر شمشیر زدن فرزندان خود را از برای دین چون
دیدی عایشه گفت ای عمار الحال که غالب شدی در دین مستبصر و بینا شده عمار گفت والله که استبصار
و بینایی من در دین زیاده از انست که بسبب غلبه بهم رسد یا بسبب مغلوبیت برطرف گردد والله که اگر ما
بر ما چنان غالب میشدید که نخلستان هجر ما را میگریزانیدید بیقین خواستیم دانست که ما بر حق ایم و شما
بر باطل پس عایشه گفت چنین بخیال توانی انداخته اند انگاه عمار گفت والله که انچه من اختیار کرده ام از روی
حجت و دلیل است نه از روی شبهه و تخیل چه بیقین دانسته ام که حضرت امیر المومنین علیه السلام
از جمیع صحابه پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم اقرا و احفظ است کتاب خدا تعالی را و عالم است بتاویل
آن و انداست در تعظیم و اشتهار حرمت قران با علاوه قرابتی خاص که با حضرت پیغمبر صلوات الله
علیه دارد و کثرت مجاهده که در اسلام از و بظهور رسیده پس عایشه ساکت شد فتنه از جمله غرایب
مقالات واهیه و معتقدات فاسده اهل خلاف انست که جماعه طاغیه اهل جمل را که با امیر المومنین
صلوات الله علیه مقاتله و محاربه نمودند و بدست ملازمان رکاب ولایت انتساب شکر الله
مساعیهم مقتول شدند شهید میخوانند و زیارت قبور ایشان را از جمله مستحبات میدانند با انکه قائلند
بانکه جماعه معهوده اهل بغی اند و از طریق حق عدول و انحراف نموده اند و در صحت حدیث صحیح یا علی
حربک حربی و سلمک سلمی شک و شبهه ندارند و خبر هدایت انت علی مع الحق و الحق معه را از جمله احادیث صحیحه
می شمارند و عجب تر انکه رو سای این جماعت را که طلحه و زبیر و عایشه اند بلکه معویه را نیز که راس و رئیس
سلطان و سرحلقه اهل بغی و طغیان است در مخالفت و مقاتلت که با حضرت مرتضوی نموده اند معذور
میدارند و از اهل استحقاق ثواب میدانند و میگویند که ایشان مجتهد بوده اند و در وقایعی که از
ایشان بوقوع یافته اجتهاد نموده اند غایة ما فی الباب انست که ایشان در ان اجتهاد مخطی بوده اند
و علی علیه السلام سالک مسالک صواب مجتهد مخطی را یک ثواب حاصلست و مصیب را دو ثواب اما ارباب
عرفان و اصحاب بصیرت و ایقان پوشیده نیست که ایشان را بر اجتهاد که مستنبط و استخراج فروع
از اصول نبوده و مقاتله ایشان نه از روی اجتهاد بلکه از غایت مکابره و عناد بوده و بر تقدیر
تسلیم اجتهاد و خطای در ان میگوییم خطای ایشان شهادت در فروع واقع شده بلکه در اصل ایشان
نیز خطا واقع است بیت هر سگی کز روبهی باشیر یزدان پنجه زد کرهه اهوی تا ثارات و بسملش
خطاست صاحب استیعاب آورده که در روز حرب صفین عمار با هاشم ابن عتبه گفت که ای هاشم
امروز قدم در بهشت بگیر که سرست خواهیم نهاد و امروز با پیغمبر خود و عمر و جناب او ملاقات خواهیم کرد و بعضی
گفته اند که این جماعت اهل بغی ما را تا نخلستان هجر بگریزانند همچنان علم یقینی خواهیم داشت انگه ما بر حقیقت
ایشان بر باطل و بعد از ان این ابیات خوانند شعر نحن ضربناکم علی تنزیله فالیوم نضربکم علی تاویله ضربا یزیل

الهام

الهام عن مقیله و یذهل الخلیل عن خلیله او یرجع الحق الی سبیله بعد از ان عمار بجانب لشکر مخالف
حمله کرد و ابن خدیج که یکی از اعیان شام بود در برابر حمله او آمده عمار بیک ضرب شمشیر سر ابن خدیج را از تن جدا کرد و همچنان مقاتله میکرد تا بدرجه شهادت رسید و انچه حضرت رسالت
پناه بعمار خبر داده بود که تقتلک الفئة الباغیة بوضوح انجامید و حضرت امیر بنفس نفیس عمار را نگذاشته
دست مبارک خود او را دفن نموده مدت عمر عمار نود و یکسال بود بعضی از مورخان آورده اند که
عمار یاسر رضی الله عنه روزی که بسعادت شهادت فایز شد روی سوی اسمان کرد و گفت ای رحمه الله
اگر من دانم که رضای تو در انست که من خود را در بین اب فرات انداخته غوطه کردانم چنین کنم
و نوبتی دیگر گفت اگر من دانم که رضای تو در انست که شمشیر بشکم خود نهاده زور کنم تا از پشت من
بیرون رود چنین کنم و بار دیگر فرمود که ای بار خدای هیچ کار نمیدانم که برضای تو اقرب باشد
از محاربه با این گروه و چون از ین دعا و مناجات فارغ شد با یاران خود گفت که ما در خدمت رسول
صلی الله علیه و سلم سه نوبت بالای این علمها که در لشکر معویه می بینید با مخالفان و شکان حرب کرده ایم
و این زمان با اصحاب این رایات جنگ می باید کرد و بر شما مخفی و پوشیده نماند که من امروز
کشته خواهم شد و چون من از ین عالم فانی روی بسرای جاودانی نهم کار من حواله بلطف باری
کنید و خاطر جمع دارید که امیر المومنین علی هم متقدمی ماست فردای قیامت از جهت اخبار باشرار
خصومت خواهد کرد و چون عمار از گفتن امثال این کلمات فارغ گشت تازیانه بر اسب زد و در میدان
در آمده قتال اغاز نهاد و علی التعاقب و التوالی حملها میکرد و در هر حمله میگفت تا جماعتی از تیره دلان شام
بکرد او در امدند و شخصی کمینی بالی العادیه زخمی بر تهیگاه وی زد و از ان زخم بی تاب و ناتوان شده
بصف حریف مراجعت نمود و اب طلب کشته غلام وی ارشد نام قدحی شیر پیش او آورد و چون عمار
رضی الله عنه در ان قدح نظر کرد فرمود صدق رسول الله از حقیقت این سخن استفسار نمود خواب
فرمود که رسول صلی الله علیه و آله و سلم مرا اخبار نموده که آخر چیزی که از دنیا روزی تو باشد شیر خواهد بود و انگاه
قدح شیر را بر دست گرفته پاشامید و جان شیرین نثار جانان کرده بعالم بقا خرامید و امیر المومنین
علی صلوات الله علیه برین حال اطلاع یافته بر بالین عمار آمده و سر او را بر زانوی مبارک خود نهاده فرمود
شعر الا ایها الموت الذی هو قاصدی ارحنی فقد افنیت کل خلیل ارک بعیر بالمدینة اصبحت کانک
نحوهم بدلیل سپس زبان بکلمه انا لله و انا الیه راجعون گشوده فرمود که هر که از وفات عمار دلتنگ شود
او را مسلمانی نصیب نباشد خدا تعالی بر عمار رحمت کند و در ان ساعت که او را از تنگ بی سوال کنند که
که در خدمت رسول سه کس بودیم عمار چهارم ایشان بوده و اگر چهار کس دیده ام عمار پنجم ایشان
بوده نه کمتر عمار را بهشت واجب شد بلکه بر ما استحقاق ان پیدا کرده جنت عدن او را مهیا و

ومعنا باد که او را بکشند وحق با او بود واو با حق بود چنانکه رسول صلی الله علیه وآله وسلم در شان او
فرموده که یدور الحق مع عمار حیث دار وبعد از ان علی علیه السلام گفت که کشنده عمار ودشنام دهنده
وربایده سلاح او باشد در دوزخ معذب خواهد گشت انگاه قدم مبارک پیش نهاده بر عمار نماز گذارد
وبدست همایون خویش او را در خاک نهاد رحمة الله ورضوانه علیه وطوبی له وحبذا رباب خویش
دمی کز بهر یار زمین میرد کسی چون بیاید مرد باری اینچنین میرد کسی چون شهید عشق را در کوی
خود جا میدهند جای آن دارد که بران زمین میرد کسی در کتاب کامل بهائی از قاضی عبد الجبار معتزلی
نقل نموده که او در کتاب محیط آورده که علی پیش از قتل عمار هرگز ابتدا بقتال اهل بغی نکرده وچون
روز هیجدهم وششم عمار را بکشتند حکم کفار بر ایشان اجرا کرد وابتدا بقتال میکرد ودر روز بیست یا نهصد وسی تن را
بکشت وبهر یکی تیری بگفت چنانکه در قتال کافران کند وعلی گفت منزلا اصابه سیفی فهو فی النار
از لطایف مناسب مقام انکه بعد از شهادت عمار ابن عباس نزد یک صف معویه رفت وحدیث
فتقتلک الفئة الباغیة را که در شان عمار سبق ذکر یافت باو تقریر نمود وبغی او را خاطر نشان او نموده
از اصرار در ان ابراز وتخویف فرمود معویه در جواب گفت که عمار را کسی کشته که او را باین معرکه
آورده ابن عباس فرموده که بنابرین پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم حمزه را کشته باشد زیرا که او حمزه را در معرکه
کفار آورد تا او را کشتند فبئس الذی قلت کانه لم یسمع صاحب ظرایف از محمد وحوار زمی نقل کرده
چون حدیث مذکور بغایت صحیح ومشهور بود لاجرم معویه انکار آن نتوانست نمود وبمقتضای الحق
تبشبش بکل حشیش آن سخن واهی تمسک نمود والله یحق الحق ویبطل الباطل بمیات آیاته پس از
جمله مقالات واهیه فاسده اهل خلاف که بصفت معاندت وعدم انصاف اتصاف دارند آنست که
معویه ملعون طاغی را که قبایح ورذایل او متجاوز از حد احصا وخارج از حیطه استقصاست با انکه ظالم و
باغی میخوانند وولد الزنا میدانند چنانکه زمخشری که از مشایخ حنفی است در کتاب ربیع الابرار
تصریح نموده وکذبه که جهاد کرده بعضی فتوت او داشته وهر یک از فرزند ولید خود انگاشته اکثر اهل السنت
تجویز لعن او نمیکنند ومیگویند در لعن او توقف داریم وحال انکه معنی لعن نیست الا بعد ودوری از رحمت
الهی وشک نیست که کسی که متصف باین اوصاف ذمیمه وصفات قبیحه باشد از رحمت ربانی دور وازصفات
قرب الهی بکلی محروم ومهجور است وکریمه الا لعنة الله علی الظالمین درین باب دلیلی است قاطع
وحدیث ولد الزنا لا یفلح در این امر برهانی است ساطع ومع ذلک چند حدیث از لسان حقایق بیان
حضرت رسالت پناه علیه وآله صلوات الله در باب معویه ان لعنین علیه لعنة الله والملائکة والناس
اجمعین نقل میکنند از انجمله زمخشری در کتاب مذکور روایت میکند که حضرت رسول صلی الله علیه وآله
ایستاده بود تا که ابو سفیان از دور پیدا شد بر دراز گوشی سوار ومعویه پیش او را میکشید ومعاویه

پس

ابوذر الغفاری صاحب رسول الله صلی الله علیه وآله

پس پیراند چون نظر حضرت رسالت بکلب ایشان افتاد فرمود لعن الله الراکب والقائد والسائق ونعم
ما قال فیه العارف الغزنوی قدس سره نظم دو استان پسر هند مگر نشنیدی که از ره سر کشی پیغمبر بسید
او با حق حق اما او همچو سبد • پسر او سر زند همچو هبید • پدر او لب دندان همچو سنگ • مادر او جگر همچو
بر چنین قوم تو لعنت کنی نشرت باد • لعن الله یزیدا وعلی آل یزید • ابوذر جندب بن جنادة الغفاری
از کبار صحابه سید انام وقدیم الاسلام بوده چنانکه بعد از رئیس اسلام فایز گردیده صاحب استیعاب
آورده که او را علمی علم بوده ودر زهد وورع وقول حق گوئی مسابقت از اقران ربوده وحضرت
پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم کلام اجاز نظام ما اظلت الخضراء ولا اقلت الغبراء من ذی لهجة اصدق من
ابی ذر در شان او فرموده وبعضون ابوذر فی امتی شبیه عیسی بن مریم فی زهده او را ستوده وهم
چنین نقل نموده که از حضرت امیر المؤمنین علیه السلام حال ابوذر را پرسیدند آنحضرت در جواب فرمود
که او مردیست که از علوم دینی ومسایل یقینی آنچه فهمیده وحفظ کرده دیگران از فهم آن عاجزند نقلست
که ابوذر بعد از اسلام جهة تعلیم احکام ملک علام با قوام خود بمیان ایشان رفت وبعبادت وارشاد
ایشان اشتغال داشت تا غزای بدر واحد وخندق بفعل آمد بعد از ان در مدینه بخدمت حضرت پیغمبر
صلی الله علیه وآله وسلم توجه نمود وتا وقت وفات آنحضرت در خدمت بود ودر زمان خلافت عمر
بر سبیل غزا متوجه بلاد شام گردید وتا زمان خلافت عثمان انجا رسید وبنابر انکه معویه بن ابی سفیان
که از جانب عثمان والی ولایت بود بتجملات دنیا وتشیید مبانی وعمارات علیا مشغوف ومایل
بود زبان بتوبیخ وسرزنش او گشاده میگفت اعمال وافعال تو مطابق سنت حضرت خیر البریه نیست
آورده اند که روزی معویه در مجلسی خاص از بیت المال تعبیر نمود وابوذر گفت بیت
مال الله از ان جهة میگوئی که در روز حساب جواب تو نخواهی افتد نه از بیت مال المسلمین باید گفت
واز عهده آن درین دنیا نیز بیرون باید آمد تو میخواهی که تصرف در بیت المال کرده آنرا بمصارف
استحقاق نرسانی معویه از استماع این کلمات رنجیده مکتوبی بعثمان فرستاد ومضمون انکه مگر
ترا بولایت شام احتیاج است ابوذر را بولایت دیگر فرست که در ان صدد است که عقیده خلق این
مملکت را نسبت بتو ومن فاسد گرداند عثمان نامه در باب طلب ابوذر روانه شام گردانید وابوذر طوعا
وکرها متوجه مدینه شد وباعثمان ملاقات نموده انجا نیز بر سبیل اتمام اقوال عثمان اعتراض میکرد
هرگاه او را میدید این آیه را بر میخواند که یوم یحمی علیها فی نار جهنم فتکوی بها جباههم وجنوبهم وظهورهم
او اشعار بود بانکه عثمان از عهده آنها خواهد بود که در آتش دوزخ ایشان را در آورند وجبینهای پهلوهای
ایشان را داغ کنند وایضا منقولست که روزی با عثمان از روی تعریض گفت که دهنده زکوة باید که
احسان خود را بر اقارب وعشایر خود مقصود نگرداند ومقصود ابوذر از دهنده زکوة عثمان بود

کعب اخبار که یار غار عثمان بود این سخنی را فهم کرده گفت هر که ادای فریضه نمود حق خداوند تعالی از ذمه
او ساقط شد ابوذر با او خطاب کرد که یا ابن الیهودیة ترا چه حد آنست که با من سخن گوئی والله ما نوحت
الیهودیة عن قلبک و مقارن ابن مخشی را که دوست داشت چنان بر سر کعب زد که شکسته شد القصه عثمان
تاب امر معروف و نهی منکر ابوذر نیاورد و حکم بخروج او و اهل و عیال او از مدینه بربذه که بدترین موضع
آن دیار است نمود و با این اکتفا نکرده او را از جواب فتوای مسلمانان منع نمود با آنکه حضرت پیغمبر صلی الله
علیه و آله و سلم مضمون لا اصدق مزابی ذر در توصیف او میفرمود و با این نیز اکتفا ننموده در حین خروج
ابوذر حکم نمود که هیچکس تشییع او اقدام ننماید و امیر المؤمنین علی علیه السلام و عمار یاسر بمشایعت وی
بیرون رفتند و مروان بن الحکم در راه ایشان را پیش آمد و گفت چرا از شما کسی صادر گردد که خلاف
حکم خلیفه شما عثمان باشد و میان امیر المؤمنین علی علیه السلام و مروان گفت و گوی شد و حضرت امیر
تازیانه در میان دو گوش شتر مروان زد و مروان نزد عثمان رفته شکایت کرد و چون حضرت امیر
عثمان باهم ملاقات کردند عثمان با حضرت امیر گفت که مروان از تو شکوه دارد که تازیانه در میان
گوش شتر او زده آنحضرت جواب دادند که آنک شتر من بر در سرای تو ایستاده بفرمای مردان
بیرون رود و در میان دو گوش او تازیانه بزند و بالجمله حال ابوذر و اهل و عیال او در ربذه بجائی رسید
که در وقت وفات او دیگر باسی داشتند که تکفین او را شاید و نه جامه و چادر و رستی در بر داشتند
که آن کار آید تا آنکه بر طبق آنچه حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله باو اخبار نموده بود جمعی از
غیب رسیدند و او را تکفین نمودند و در ترجمه فتوح احمد بن اعثم کوفی مذکور است که چون خبر آزار عثمان
نسبت بعمار بگوش ابوذر رسید و او در آن وقت در شام بود زبان طعن بر عثمان بگشاد و موعظه
در این باب بعثمان چیزی بنوشت و آنچه ابوذر در حق او میگفت آنها کرد بر این مضمون که بعد از تقدیم مراسم
خدمت و دعا معویة بن صخر بخدمت امیر المؤمنین عثمان عرض میدارد و مسموع میسازد که ابوذر در آن مکان
شام را بر تو تباه کرد و دلهای مردمان از دوستی تو بگردانید هر وقت که امیر المؤمنین ابوبکر و عمر را یاد کند بمکارم
اخلاق و محاسن اوصاف ایشان شرح دهد و چون سخن امیر المؤمنین در میان آید در حق او کلمات قبیح
گوید و اقوال و افعال او را در لباس عیب و صورت شین در عبارت آرد و مقام او در ولایت شام و مصر
و عراق مصلحت نیست چه مردمان این مواضع فتان باشند و زود با فتنه یار شوند و شر و فساد دوست
دارند و اهل طاعت و جماعت نیستند و آنچه حادث بود نموده آمد هر چه امیر المؤمنین فرماید صواب و اصلح
در حق او مقرون باشد والسلام چون نامه معویة بعثمان رسید و بر مضمون آن مطلع گشت جواب نامه
معویة نوشتن گرفت که بن حمید که نامه تو رسید و آنچه از حال ابوذر نوشته بودی دانسته آمد چون
خطاب بتو رسد و بر مضمون آن ترا وقوف افتد می باید که هم در ساعت ما را بر کیفیت رشت و بر نقصانی

و دلیل عنف با او فرستی که آن مرکب را شب و روز میراند تا خواب بر خاطر شب و روز ذکر من ابوذر خاطر
فراموش کرده چون خطاب عثمان بمعاویه رسید ابوذر را بخواند و او را بر گوهان شتری در شب و روز
جامه بر نشاند و مردی درشت عنیف را با او همراه کرد و فرمود تا شتر او را شب و روز بعنف میراند و
نگذارد که در راه بهیچ موضعی فرود آید و قرار کند تا او را بربذه رساند و ابوذر رحمة الله مردی بلند بالا
و بلند قامت و لاغر جثه بود و آن وقت شیب در او اثری تمام کرده بود و موی سر و روی او سفید شده
و ضعیف و نحیف گشته دلیل شتر او را بعنف میراند و شتر هیچ جهاز و جامه بر پشت نداشت از غایت سختی
و ناخوشی که آن شتر میرفت رانهای پای ابوذر مجروح گشت و گوشت بیفتاد و او سخت کوفته و رنجور
شد چون بربذه رسید و پیش عثمان آمد عثمان در وی نگریست و گفت چشم بدیدار تو روشن مبادا ای
جذب ابوذر گفت پدر من جنادة مرا جذب نام کرده است و رسول خدا صلی الله علیه و آله مرا عبد الله
نام نهاده عثمان او را گفت تو دعوی میکنی و از زبان پیغمبر میگوئی که خدا تعالی در ویش است و ما
توانگرایم ابوذر گفت این کلمه بر زبان من نرفته است و لیکن گواهی میدهم که رسول صلی الله علیه و آله
و سلم فرموده که چون بنی العاص بی نوشوند مال خدای سبحانه را وسیلت اقبال و دولت
خویشتن کنند و بندگان خدا را خدمتکاران و چاکران خویش گردانند و در دین خدای خیانت کنند
پس از آن خدا تعالی بندگان خویش را از ایشان باز رهاند و خلاصی دهد جماعتی که در مجلس حاضر بودند عثمان
از ایشان پرسید که شما هرگز این سخن از رسول خدا صلعم شنوده اید گفتند نشنیده ایم عثمان ابوذر را
گفت که رسول خدا صلی الله علیه و سلم دروغ میگوید ابوذر حاضران مجلس را گفت شما را گمان نیافتد
که من این سخن دروغ میگویم گفتند ما را معلوم نیست که تو این حدیث راست میگوئی یا دروغ عثمان
فرمود ابن ابی طالب را بخوانید علی صلوات الله علیه چون حاضر گردید عثمان ابوذر را گفت حدیثی که در این
ساعت از رسول علیه السلام روایت میکردی باز گوی تا ابو الحسن شنود ابوذر آن حدیث که در حق
آن ابو العاص روایت کرده بود باز گفت عثمان گفت ای ابو الحسن هرگز این کلمه را از رسول خدا شنیده
علی رضی الله عنه گفت این حدیث از زبان حضرت نشنیده ام و لیکن ابوذر دروغ نگوید عثمان گفت
یکی از او را تصدیق میکنی و سخن او باور میداری علی رضی الله تعالی گفت بحدیثی که در حق او از رسول
خدا صلعم شنوده ام که آسمان سبز بر هیچ کس سایه نیفکند و زمین تیره هیچکس را بر نیگیرد که راست گوی
تر از ابوذر باشد حاضران مجلس گفتند یقین است که ابوذر راست گوست ابوذر گفت من این
خبر که در حق بنی العاص روایت کرده ام از لفظ مبارک حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم شنیده ام
و شما را بدروغ منسوب میدارید هر گز گمان نمی بردم که بروزگاری رسم که از شما در حق خویشتن این
سخن بشنوم که اکنون شنودم عثمان گفت دروغ میگوئی و فتنه میجوئی و دوست میداری که در میان

نافذه الکلمه بود گفت تو بر سنت ابوبکر و عمر روی تا فارغ باشی و کسی بر تو انکار نکند و در آنچه تو می‌گویی و می‌کنی
نه نهند عثمان گفت ترا با این سخن چه کار بود گفت من خویشتن را گناهی نمی‌دانم مگر امر معروف و نهی منکر
خشم عثمان زیاده شد گفت مرا بگویید تا با این بر کذاب چه کنم که فتنه می‌انگیزد و میان مسلمانان تفرقه می‌
افکند علی ابن ابی طالب رضی الله عنه گفت او را مرنجان اگر او درین روایت کاذب است تبعت کذب
ماخوذ نمیشود و اگر صادق است از آنچه روایت میکند خود ظاهر شود عثمان ترا این سخن از علی خوش نیامد علی
علیه السلام جواب داد که این چه بی انصافی است که میکنی ابوذر مناسب است که در حق ابوذر که دوست رسول
خداست میفرمای بسبب معویه که از جهت او نوشته است و کلمه نامعلوم که انما کرده و ترا حال ظلم و فساد
و فتنه و عناد معویه معلومست عثمان خاموش گشت و با علی رضی الله عنه سخنی دیگر نگفت پس علی ابوذر
آورد و گفت برخیز از شهر بیرون شو ابوذر گفت چنان کنم که همسایگی تو مرا سخت ناخوش می‌آید اگر فرمایی
بشام روم عثمان گفت ترا از شام باز خوانده‌ایم که آنجا کلمات قبیح میگفتی و آن ناحیه را بر ما تباه گردانیدی
بوذی آنجا اجازت نمی‌دهیم ابوذر گفت بعراق شوم عثمان گفت اجازت نیست که واقعیان مردمانی‌اند
که در حق امیر و الیه طعن کنند و گرد فتنه و شبهه گردند ابوذر گفت هر کجا باشم سخن حق خواهم گفت تو کجا میفرمایی
تا آنجا روم عثمان گفت کدام موضع را دشمن تر داری ابوذر گفت هیچ جایی را دشمن تر ندیده‌ام عثمان
گفت برخیز و آنجا رو می‌باش و بهیچ موضع دیگر نروی پس مروان حکم را فرمود که ابوذر را بر شتری نشانده
و از مدینه بیرون برد و نگذارد که هیچکس با او بیرون رود و مروان ابوذر را بر شتری نشانده و از
مدینه بیرون برد جمعی از صحابه رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم از آن جهت غمگین و تنگ شدند و بتشییع ابوذر
آمدند چون علی ابن ابی طالب رضی الله عنه و حسن و حسین ابنی علی و عبد الله بن عباس و عمار بن یاسر و
مقداد بن اسود رضی الله عنهم اجمعین نزدیک ابوذر شدند و او را وداع میکردند و بعد میفرمودند
مروان بن حکم گفت یا امیر المومنین عثمان چنین فرموده است که هیچکس بتشییع ابوذر بیرون نیاید و او را
وداع نکند علی رضی الله عنه را این سخن خوش نیامد تازیانه در دست داشت بر آورد و بر میان دو گوش
شتر مروان زد و گفت دور شو ای پسر زرقا شل تو که باشد که بر او را آنچه کنیم اعتراض تواند کرد فی الجمله ابوذر
بدان حالت بخانه بذه روان شد و علی رضی الله عنه با آنجماعت باز گشت مروان بن حکم پیش عثمان آمد و آنچه
رفته بود باز گفت و از علی رضی الله عنه شکایت کرد عثمان کس فرستاد و علی را خواند و گفت نه فرموده بودم
که هیچکس از شما بوداع ابوذر از مدینه بیرون نرود و با او بیرون رفتی و جماعتی را با خویشتن بردی علی گفت
نه هرچه تو فرمایی بر ما واجب باشد که چنان کنیم عثمان گفت مروان از تو شکایت میکند که او را دشنام
داده و تازیانه در میان دو گوش شتر او زده از تو عذر خواه و دل او خوش کن علی گفت اینک من
اینجاست گو برخیز و تازیانه در میان دو گوش او بزن اما دشنام دادن نتواند بود بخدای که اگر مروان

مرا دشنام

مرا دشنام دهد من جواب او ندهم مگر بشنیدن که او گفته مزیت پس برخاست و بخشم از نزدیک عثمان بیرون
آمد و ابوذر ربذه را مقام ساخت و آنجا روزگار میگذاشت صادر و وارد و حجاج نزدیک او میرسیدند
و او را مراعات میکردند و تحفها میفرستادند هیچ چیز از هیچکس قبول نمیکرد تا او را آنجا وفات رسید و تفصیل
شدایدی و محن که ابوذر در آنجا از شومی عثمان کشید در کتاب استیعاب و غیره مذکور گردیده و ایضا صاحب
استیعاب آورده که انس با سناد خود از عبد الرحمن بن اغر روایت نمود که او گفت روزی نزد
ابو الدرداء بودم در آن اثنا مردی از اهل شام در آمد پس از و سوال کرد که ابوذر را دیدی که از اشتران
مرد گفت او را در ربذه گذاشتم ابو الدرداء گفت انا لله و انا الیه راجعون اگر ابوذر عضوی از من جدا میکرد
از وجدانی میکردم بواسطه آنچه از پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم در فضیلت او شنیده‌ام شیخ اجل ابو الفتوح رازی
در تفسیر آیه ان الله اصطفی آدم و نوحا و آل ابراهیم و آل عمران علی العالمین ذریة بعضها من بعض و الله
سمیع علیم روایت میفرماید از معروف بن خربوذ و او از جماعه تابعین که عبد الله بن عباس گفت سلمان و مقداد
حج مردم را حدیث میکردم مردی را دیدم که در هیئت اعرابی عامه سیاه بر سر بسته هرگاه من چیزی روایت
کردم او چیزی روایت کرد و چون فارغ شد گفت معاشر الناس من عرفنی فقد عرفنی و من لم یعرفنی فانا اجندب
بن جنادة البدری الغفاری انا صاحب رسول الله صلعم سمعته یقول فی هذا المکان الا و
انا ذی ان الله اصطفی آدم و نوحا و آل ابراهیم و آل عمران علی العالمین ذریة بعضها من بعض و الله سمیع
علیم فانا الذریة من نوح و آل من ابراهیم و السلالة من اسمعیل و العترة الهادیة الطاهرة من محمد
صلعم و الصدیق الاکبر علی بن ابی طالب جاءتهما الامة المجزة بعد نبیهما لو قد متم من قدمه الله و رسوله و قمتم
من اخرة الله و رسوله لما عال ولی الله و لا طاش سهم فی سبیل الله و لا اختلف الامر بعد نبیهما الا کان ما
بلغها عنه اهل البیت فذوقوا وبال امرکم و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون گفت از رسول صلوات الله
علیه و آله شنیدم که درین موقف این آیه بخواند و گفت انا ذریه از نوح است و آل از ابراهیم و سلاله
از اسمعیل و عترة هادیه و ذریه طاهره از محمد صلی الله علیه و سلم و صدیق اکبر علی بن ابی طالب است
ای امت متحیره از پس پیغمبر اگر تقدیم میکردید آنرا که خدای و پیغمبر او را تقدیم کردند و باز پس میدیدند آنرا
که خدای و پیغمبر او را باز پس داشتند دوست خدای محتاج نشدی و هیچ تیر در راه خدا خطا نرفتی و امت
بعد از پیغمبر در هیچ چیز خلاف نکردند الا تا وبال نزدیک اهل البیت باشد اکنون بچشید وبال آنچه کرده
باشند ظالمان که باز گشت ایشان چگونه باشد و شیخ ابو الفتوح رازی در کتاب کنز الفواید باسناد خود
از ابن عباس روایت نمود که قال ابن عباس رایت ابا ذر الغفاری منصفا خالجا بحلقة باب الله الحرام و هو یقول
یا ایها الناس من عرفنی فقد عرفنی و من لم یعرفنی فانا جندب الزبدی ابو ذر الغفاری انی رایت
رسول الله صلی الله علیه و آله فی العام الماضی و هو آخذ بهذه الحلقة و هو یقول یا ایها الناس صمتم کما صمنا

کالاوتار وصیتم حتی تکونوا کالجبال یا دور عدتم حتی تقطعوا اربا اربا ثم تبعثتم علی ابن ابی طالب رضی الله عنه فوالذی بعث محمدا
الله فی الانام ما ابا الحسن فضع منسک فی منسی یعنی تمسک فی کنی فان الله اختارنی وایاک منه شجرة انا اصلها وانت
فرعها فمن قطع فرعها اکبه الله علی وجهه فی النار علی تسنیه للمسلمین وامام المتقین یقتل الناکثین والمارقین
والجاحدین علی منی بمنزلة هارون من موسی الا انه لا نبی بعدی بریدة بن الحصیب الاسلمی از اجلاء صحابه سید ابرار
بوده و علامه حلی قدس سره در کتاب خلاصة الاقوال فی اسماء الرجال او را از مقدمین ثقه و خواص امیر المؤ
منین شمرده و گفته که از جمله سابقین که بحضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام رجوع نمودند یکی او است و دیگری
برین مالک صاحب روضة الصفا از مؤلف عینه نقل نموده که چون خبر وفات حضرت رسالت پناه به بریده
رسیده در قبیله خویش علمی مرتب داشته آورده و بر در سرای امیر المؤمنین علی علیه السلام نصب کرد و عمر بن
معنی وقوف یافته با او خطاب نمود که خلق در بیعت ابوبکر اتفاق نموده و از اظهار مخالفت ساکت شده اند
تو چرا مخالفت میکنی بریده جواب داد که ما بغیر صاحب این خانه بیعت نمیکنیم مصرع دولت درین سرا و سعادت
درین در است بعد از آن صحابه عجمی ساخته بریده را طلب کردند و بطرق تخویف و تهدید او را نیز چون دیگر
موافقان حضرت امیر داخل ارکان آن بیعت نمودند بریده در حرب صفین ملازمت امیر المؤمنین علی علیه السلام
طریق مجاهده پیموده و اصلا از جانب شریف آنحضرت میل و انحراف بجانبی دیگر ننموده بیت چسان از
جانب و جانب خبر می رود عاقل که هر جانب که او رفته است باشد حق بدانجانب و مرویست که در آخر عمر بنوبت
غزا بطرف مرو رفت و در آن جای بجوار رحمت ایزدی پیوست و به نیل سعادت دارین و دولت متقابلین
فایز گشت شعر هر دل که دوستی علی اختیار کرد او را خدای در دو جهان اختیار کرد سرمایه سعادت
دار القرار یافت هر دل که بر محبت آل نبی قرار کرد اندر رضای جمل فرو ماند و جان بداد آنک بی شبهه و
الغفار کرد خالد بن سعید بن العاص بن امیة بن عبد شمس بن عبد مناف بن قصی القرشی الاموی کنیت او
ابو سعید است و از سابقین اولین بوده اسلام او مقدم بر ابوبکر بوده ملکه ابوبکر برکت خوابی که او
دیده بود مسلمان شده بود و بالجمله سبب اسلام خالد آن بوده که در خواب دیده بود که بر کنار آتشی فروخته
ایستاده است و پدر او میخواهد که او را در آتش اندازد که ناگاه حضرت رسالت پناه صلعم گریبان او را گرفته
بجانب خود کشید و باو گفت که جانب من بیا تا آتش نبینی و خالد از این خواب هولناک بیدار شد و قسم یاد کرد
که این خواب من صحیح است آنگاه متوجه خدمت حضرت رسالت شده و در راه ابوبکر با او ملاقات نموده از حال
او پرسید خالد صورت واقعه را باو بیان نمود ابوبکر نیز با او موافقت نموده بخدمت آنحضرت آمده بشرف
اسلام فایز گردیدند در کتاب اصابه و کتاب اسد الغابه مذکور است که چون خبر اسلام خالد به والد او رسید
بقیه اولاد خود را بطلب او فرستاد و او را آورده ایذای بسیار رسانید آنگاه او را از خانه خود اخراج نموده
بزندان دیگر موقوف داشت که قوت او باز گیرند و با او همزبانی و همراهی نکنند خالد از و نیز بر آمده گفت

بریدة بن الحصیب الاسلمی

خالد بن سعید بن العاص

الخدای که مرا براه حق هدایت نمود رزق مرا خواهد رسانید و از آنجا بخدمت حضرت پیغمبر آمده در خدمت
آنحضرت بحاشیه شام نمود و چون از پدر خوف بسیار داشت در وقتی که مسلمانان بجانب حبشه هجرت
نمودند خالد با زوجه خود امیمه بنت خالد الخزاعی با ایشان همراه شد و در آنجا پسر او سعید و دختری متولد شد
و برادر خالد عمرو بن سعید نیز با او موافقت نموده و در روز واقعه خیبر هر دو برادر با جعفر بن ابی طالب
رضی الله عنهما بحضرت رسالت ملحق شدند و در آن واقعه و در فتح مکه و غزای حنین و طایف توفیق
حاضر بودند بعد از آن حضرت رسالت خالد را عامل صدقات یمن ساختند و ابان برادر او را عامل نجران
و عمرو برادر دیگر او را عامل تیماء و خیبر و غیره نمودند و تا وقت وفات آنحضرت بعمل خود اشتغال داشتند چون
خبر وفات آنحضرت و خلافت ابوبکر بایشان رسید بعضی این رباعی شریف که رباعی کاری
کردران خسیس دغلی دارد آن بر که شریف است از آن بگذارد وز خسی نکس خیال فاسد او را
جز خودی و خود چه او پندارد عمل نموده دست از عمل برداشتند و بمدینه آمدند چون ابوبکر ایشان را گفت چرا
دست از عمل باز داشته آمده اید خالد گفت ما بعد از پیغمبر هرگز خدمت کسی نخواهیم کرد و خالد با برادرانش
ابان و عمرو از بیعت ابوبکر تخلف نموده دست توسل در دامن متابعت اهل البیت زده گفت یا بنی هاشم
انکم بطول الشجرة طیبة الثمر ونحن فتح لکم و بعد از مدتی که حضرت امیر و سایر بنی هاشم از روی کراه ابوبکر را
بیعت کردند و دست بر دست او زدند خالد و برادرانش متابعت ایشان بیعت کردند ابو الهیثم مالک
بن التیهان الانصاری از کبار صحابه سید ابرار بوده و در عقبه اولی و ثانیه از جمله نقبا بوده و در سایر
غزوات حضرت رسالت پناه طریق مجاهده با کفار پیموده صاحب روضة الصفا آورده که ابو الهیثم
بن التیهان نقیب پیغمبر بوده و از کبار مجاهدان امیر المؤمنین علی است و در کتاب کامل بهائی مسطور است
که در روز صفین قریبة بن ثابت و ابو الهیثم و انصاری عجلی میخواستند در نصرت علی علیه السلام و نصرت
فرمود که اگرچه در این اخلال کردند اما با توبه کردند و دانستند که اجر کرده بودند بوده و علامه حلی
قدس سره در کتاب خلاصة الاقوال آورده که او از سابقان صحابه است که رجوع بحضرت امیر المؤمنین
نمودند در حرب صفین بدرجه شهادت رسید و در کتاب استیعاب مسطور است که مالک بن التیهان
بن مالک ابو الهیثم البلوی من بلی الحلف بن قضاعة ثم الانصاری وقال طایفة من اهل العلم انه انصاری
من انفسهم من الاوس و هو مشهور بکنیته شهد بدرا واحدا والمشاهد کلها وقتل بصفین مع علی علیه السلام سنة
سبع وثلثین وقیل انه شهد صفین مع علی علیه السلام بعد ما هبیر واما عبیدا خوه فقتل بصفین سنة سبع و
ثلثین عثمان بن حنیف الانصاری علامه حلی در خلاصة الاقوال آورده که او از جمله سابقان صحابه است
که رجوع بحضرت امیر المؤمنین نمودند ابن ابی الحدید در شرح نهج البلاغه آورده که او عامل عمر بود بعد از آن
عامل امیر المؤمنین علی علیه السلام عمر او را الی مساحة عراق و استیفای آن گردانیده بود و او خرج خراج و

ابو الهیثم مالک بن التیهان الانصاری

عثمان بن حنیف الانصاری

جانب بر اهل عراق کرد و امیر المؤمنین او را در بصره والی فرمود لیکن وقتی که طلحه و زبیر بصره آمدند او را آنجا
اخراج نمودند و او بخدمت امیر المؤمنین علی متوجه گردید سید المحدثین در تحفة الاحباب آورده که چون عثمان
بن حنیف از آمدن لشکر طلحه و زبیر و عایشه واقف شد شخصی بسوی ایشان فرستاد که موجب آمدن شما این
دیار چیست و مقصود شما از این سیر و سلوک کجست یعنی بیت چه میجوئید از این منزل برون • چه میخواهید از این
محمل کشیدن • عایشه گفت جمعی از سفهای بلاد و اتباع از اکناف و اطراف و رباع اجتماع نموده و اراقه
دم عثمان ابن عفان هیجان کرده اند و من با در مومنانم پناه جمع آورده ام تا از آن جمع انتقام عثمان بستانم
عثمان بن حنیف این جواب بعثمان رسانید و عایشه و طلحه و زبیر رعب و استاده با لشکر آراسته متوجه شدند
و جنگ را آماده در موضعی که از آن مربد میگفتند بر ظاهر بصره صف کشیدند و عثمان بن حنیف سپاه بصره را که در تحت
حکم او بودند دوم از دلاوران و امیر المؤمنین میزوند جمع آورده بداعیه محاربه و مقاتله ایشان با پیشتاب
طلحه در میان صفین در آمد و خطبه انشا کرد و مردم را بر طلب خون عثمان بن عفان تحریص نمود و مرغبات
و مقویات این مدعا و فضایل و مناقب عثمان را ظاهر و هویدا کرد و زبیر تیز مانند این خطبه خواند و مثل
آن معانی بر طبق اظهار نهاد و عایشه هم مثل این مرام در سلک عبارت در رشته اشارت کشیده و دو
سخن پردازی بداد اهالی بصره چون خطب و مقالات اشخاص ثلثه مذکوره استماع نمودند دو فرقه گشتند
طایفه تصویب رای آن شخص کرده در آمد او و اصحاب ایشان قرار دادند و زمره دیگر بگمان آنکه مراد ایشان از این
حکایات و اشارات خلاف امیر المؤمنین علیه السلام در مقام تعریض بطلحه و زبیر در آمده گفتند چون
حال بر این منوال بود چرا در اول الامر با وی بیعت کردید اکنون بهانه طلب خون عثمان بن عفان
در تلاش منصب خلافت این خلاف در میان می آرید و بعضی از صحابه که در میان لشکر عثمان بن حنیف بودند
با آواز بلند گفتند بخدا سوگند که کشته شدن عثمان بن عفان بر حضرت رسالت پناه صلعم اهون است
از آنکه هم او را در این مکان حاضر سازند و اشارت بهودج عایشه کرده گفتند که اگر تو خود آمده ما را
با تو محاربه باید نمود تا بخدا بر نبوت و پرده عصمت که پیغمبر صلوات الله علیه و آله برای تو مقرر فرموده باز
فرستیم و اگر ترا بخدعه و فریب و باطل را در صورت حق زینت داده آورده اند جنگ با انهاست که
چنین کرده اند و مثل این امر شنیع قبیح را در سلمانی جایز شمرده که زنان خود را در پرده عصمت مصون و محفوظ
دارند و هم رسول را صلعم در صدد مخالفت و معاندت با خلیفه بحق در آورده که لشکر با بر آرند پس
حکیم بن جبله از سپاه عثمان بن حنیف بر لشکر عایشه حمله برد و از جانبین ضرب حسام و طعن رمح و زخم گرز
و رمی سهام تا قریب شام دیر گشت چون شب در آمد هر یک از فریقین بلشکر خویش رجعت نمودند و در روز
دیگر بدستور روز سابق محاربه و مقاتله تا نماز پیشین واقع شد و هر دو لشکر مانده گشته دست از جنگ
بداشتند عایشه گفت ما برای تسکین فتنه و حقن دمای مسلمانان آمده ایم نه از جهت خون ریختن ایشان و انگیختن

فتنه

فتنه بر ایشان آمده ایم صلاح در آنست که با یکدیگر صلح کنیم عثمان بن حنیف گفت من با تو صلح نکنم مگر آنکه طلحه و
زبیر را از خود دور کنی چه ایشان نقض بیعت خلیفه برحق و نکث عهد او کرده اند چون شب در آمد و مردم
تسکین و آرام یافتند طلحه و زبیر بر عثمان بن حنیف شبخون بردند و اکثر یاران او را بقتل رسانیدند و او را
بدست آوردند و قصد قتل او نیز داشتند و بجهت ملاحظه کثرت اقارب و عشایر او در مدینه از کشتن
او اجتناب و احتراز نمودند لیکن موی روی و اشعار عینین و شوارب و حاجبین او را نتف
نموده سر او تراشیده و خاطر او را خراشیده رها دادند و او بآن حال بجانب مدینه متوجه شد و در راه بخدمت
امیر المؤمنین علیه السلام رسیده بر آنحضرت سلام کرد جناب والا پناه او را بشناخت و وی گفت منم
عثمان بن حنیف امیر المؤمنین فرمود سبحان الله حوادث ایام اطفال را بر رشد و اعوام پیر کرده اند
چگونه است که ترا از حال پری بمقام طفولیت باز آورده عثمان بن حنیف بعرض رسانید که از دست ستم
اعادی دولت و بر من چنین حیف رفته امام المسلمین علیه السلام از جهات و صورت او صولت شدة
واقعه و کیفیت حادثه ایشان را معلوم نموده بتعجیل تمام بسوی بصره نهضت فرمود و انتقام عثمان بن حنیف
کشیده ایشان را طعمه تیغ بیدریغ نمود چنین گفته اند که عایشه در زمان پیغمبر علیه الصلوة و السلام و ما بعد آن
همیشه رقم عداوت حضرت امیر بر لوح سینه هر کینه می نگاشت و همت بر هضم اقدار اهل البیت میگماشت
تا آنکه مطالبه چون عثمان را که با او نسبتی نداشت و بیدا خروج بر حضرت امیر ساخت در ترجمه ابن اعثم کوفی
مسطور است که در وقتی که عثمان کشته شد عایشه بحج رفته بود چون حج بگذارد بجانب مدینه باز گشت چون
نزدیک بمدینه رسید عبید بن سلمة اللیثی که او را ام بن کلاب خواندندی عایشه را استقبال کرد و حال
از وی پرسید که ای عبید در مدینه چه خبر است گفت خبری سخت ناخوش عایشه پرسید که آن چیست گفت
عثمان را بکشتند عایشه پرسید بعد از آن چه کردند گفت با علی بن ابی طالب بیعت کردند عایشه گفت کاش آسمان
بر زمین افتادی تا این روز ندیدمی و این خبر نشنیدمی بخدای که عثمان را بظلم بکشتند و خون او
بخونریزی نخریدند و الله که دیگر روز از عمر عثمان از جمله عمر علی بهتر بود از پای ننشینم تا خون عثمان را طلب نکنم و عبید
گفت چرا چنین میگوئی نه هم تو در حق علی ثنا میفرمودی و میگفتی امروز در روی زمین هیچکس بر خدای
سبحانه از علی گرامی تر نیست اکنون چرا او را که اهلیت سیادت و ولایت امامی پسندیدی تو هم مردمان را
بکشتن عثمان تحریص میکردی و عیب او انکار میکنی و میفرمودی که این هر کشتار را بکشید اکنون چه افتاد
که چنین میگوئی عایشه گفت در آن وقت این سخن میگفتم اکنون چون خبر او بشنیدم از آن باز گشتم شما از
و توبه خواستید چون توبه کرد و از گناهان پاک شد او را بکشتید بخدای که خون او باز خواهیم و در این کار
خاموش نباشم عبید گفت ای ام المؤمنین والله که نیک میگفتی و میان مردمان غوغا می افکندی عایشه
چون از عبید این کلمات شنید بمدینه نیامد و هم از آنجا بجانب مکه باز گشت سهل بن حنیف الانصاری

سهل بن حنیف الانصاری

عثمان بن حنیف است که پیش از این مذکور شد صاحب استیعاب آورده که در جمیع مشاهد و غزوات حضرت پیغمبر
صلوات الله علیه و آله حاضر گردیده و در جنگ احد که اکثر صحابه فرار اختیار نمودند او ثبات قدم ورزیده
بر می سهام اعدا را از عریم بدن انام دور میساخته و بعد از آن در سلک اصحاب امیر المؤمنین علی علیه السلام
منتظم بوده و آنحضرت در وقت خروج بجرب جمل او را در مدینه خلیفه و نایب خود نموده و در حروب صفین
با آنحضرت طریق مجاهده پیموده و حکومت فارس نیز بعضی از اوقات با او متعلق بود و بعد از آنحضرت بواسطه
ناسازگاری اهل فارس او را از آنجا معزول نمود و زیاد را والی آنجا ساخت صاحب استیعاب گوید که سهل
بن حنیف در کوفه وفات یافت و حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بر او نماز گذارده شش تکبیر بجا آورد
و علامه حلی قدس سره در کتاب خلاصة الاقوال آورده که آنحضرت پنج تکبیر بجا آورد و مؤلف
گوید که صاحب البیت ابو بالبیت حکیم بن جبلة العبدی در استیعاب مذکور است که او بشرف صحبت حضرت
رسالت صلعم رسیده و مردی صالح و مطاع قوم خود بوده و عثمان بن عفان در زمان خلافت خود او را
بحکومت سند فرستاد و او بعد از اندک روزی از حکومت آنجا دلگیر شده نزد عثمان آمد و چون عثمان
احوال آن دیار را از او پرسید گفت ماؤها وشل و لصها طبل و سهلها جبل ان کثر الجند هاجوا و ان قلوا
ضاعوا و حکیم از جمله اعدا بود که بواسطه شوق حال عثمان تشیع او مینمودند و در وقتی که زید و طلحه
عازم بجانب بصره رسیدند عثمان بن حنیف که از جانب حضرت امیر والی آنجا بود حکیم بن جبله را با هفتصد
مرد از عبد القیس و بکر بن وایل بدانجا فرستاد و حکیم در موضع زابوقه با ایشان رسیده کار بمقاتله
و مخاصمه و حکیم در آن روز کوشش مجاهدانه بسیار نمود تا شهید شد و در روایتی دیگر آنست که چون طلحه و
زبیر بر وجهی که سابقا مذکور شد از روی حیله و غدر عثمان بن حنیف را گرفتند و با او آن مرد از اردو
امانت ساختند حکیم چند انتقام او با هفتصد مرد از قوم خود با اهل بغی محاربه و مقاتله نمود و حکیم
در پیوست تا آنکه ضربتی بساق حکیم زد و غایت دلیری ساق خود را بریده دور انداخت و آن ضربتی
دیگر بگردن او رسیده از اسب جدا شده شهید گردید و هفتاد نفر از قوم او نیز با او شهید شدند حذیفة بن
الیمان الانصاری صاحب استیعاب آورده که حذیفه با پدر و برادر خود صفوان در حرب احد در خدمت حضرت
پیغمبر صلوات الله علیه حاضر بوده و در آن روز یکی از مسلمانان پدر او را بگمان آنکه از مشرکانست
در اثنای گرمی جنگ شهید نمود و پدر بر سری که حضرت رسالت صلی الله علیه و آله و سلم با او در میان
بود بحال منافقان صحابه معرفت تمام داشت بخاری در تفسیر آیه ان المنافقین فی الدرک الاسفل من
النار از سوره نساء آورده که اسود گفت که روزی در مسجد مدینه در حلقه درس عبد الله بن عمر نشسته
بودم که حذیفه در آمد و نزدیک عبد الله عمر آمده بر او سلام کرد و او تعظیم حذیفه بجا نیاورد پس حذیفه با او خطاب نموده

حکیم بن جبلة العبدی

حذیفة بن الیمان الانصاری

گفت که قد کنز النفاق فی قوم کانوا خیرا منکم یعنی نفاق در قومی که بهتر از شما بودند بسیار بود و اکنون شما
عجب نیست و من بزیر مقاران ان خطاب ابو بکر میدانم المنافقین فی الدرک الاسفل من النار بخواندم
عبد الله متبسم شد و بخندید و در احد و حذیفه از او اعراض نموده بطرفی دیگر از مسجد رفت و بنشست و چون
عبد الله از مسجد بیرون رفت اصحاب او متفرق شدند حذیفه تنگ بزیر از جبهه تنیه من بسوی من
انداخت و مرا پیش خود طلبید و گفت عجب دارم از جنده عبد الله و حال آنکه او فهمیده که من چه گفتم مؤلف
گوید اگر حذیفه در نسبت عبد الله بنفاق صادق بود لکن عبد الله لازم آید و اگر کاذب بود فسق حذیفه
و بر هر تقدیر دعوی عدالت جمیع صحابه بر وجهی که اهل سنت اجماعا متصدی آن شده اند باطل میشود
بلکه از کلام حذیفه معلوم میشود که عمر بد او بود و امثال او از آن جماعت که مردم ایشان را بهتر از عبد الله
میدانسته اند نیز منافق باشند و اعلم العادی صاحب کتاب کشکول قدس الله سره روایت نموده از
مفضل بن عمر از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام که آنحضرت فرمود که منافقان زاد در عهد حضرت رسالت
صلوات الله علیه نمی شناختند الا بغض علی ابن ابی طالب علیه السلام و حذیفه ایشان را میشناخت زیرا که چون
حضرت رسالت صلی الله علیه و آله و سلم از غزوه تبوک مراجعت فرمود در اثنای راه در شبی که آن را العقبة
گویند حذیفه مهار ناقه آنحضرت را میکشید و عمار از عقب آن را میراند و چون حضرت رسالت صلعم در آن سفر
حضرت امیر را علیه السلام همراه نیاورده بود و در مدینه بر اهل آنجا و عیال خود خلیفه ساخته بود منافقان
فرصت یافته در دفع حضرت رسالت و اذیت حضرت امیر اسان انگاشته باتفاق در مقام اتمام
کینه و دیرینه شدند و از آن جمله عمر مبالغه تمام در دفع آنحضرت داشت و تحریص اصحاب خود نموده میگفت
فرصت غنیمت باید شمرد تا علی بن ابی طالب را بقتل نرسانده انتقام خون خویشان از او باید کشید و اگر نه مجال
ما را فرصت داده و از دین خود برآورده و اطفال تابع خود و تابع بنی هاشم و موالی و عبید ایشان که دانید
بعد از این نیز دولت تابعیت ایشان بر باقی خواهد ماند و او خدا تعالی ایشان را فرصت نداد و
غایب و حاضر شدند و چون ابو بکر را خلیفه ساختند عمر در مقام مواخذه حذیفه شد و میخواست که بهانه اتمام
که در حفظ حضرت رسالت در لیلة العقبه بجا آورده بود از او بکشد ابو بکر او را از آن باز داشت گفت مزاحم
او مشو که سکوت در باره او بهتر از خوض در آنست و چون بعد از ابو بکر عمر را خلیفه ساختند حذیفه را طلبید و با او
گفت که شنیده ام که جمعی از اصحاب پیغمبر را بنفاق منسوب میسازی میگوئی که ایشان از اصحاب ابواب
جهنم اند و در خود را بلند ساخت که بر دیوار بزند حذیفه با او گفت که ساکن باش ای اگر که تو نیز با یکی از ابواب
جهنمی و خواهی کرد منافقان را از دخول در آن پس عمر متبسم شد و شروع در خوش آمد حذیفه و اظهار
فضایل او بر حاضران نمود و مصلوت در غلطت ندید در کتاب رجال ابن داود و غیره مسطور است که
حذیفه بن الیمان یکی از ارکان اربعه است و بعد از وفات حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله و سلم

در کوفه ساکن شد و بعد از بیعت با حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام یکهزار روز در مداین وفات یافت و خاتم
بعد از قتل عثمان در اول خلافت حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام اتفاق افتاد و در مرض الموت پسران خود را منع نمود
و سعید را وصیت نمود که با حضرت امیر بیعت نماید و ایشان بموجب وصیت پدر عمل نموده در حرب صفین
بدرجه شهادت رسیدند خزیمة بن ثابت الانصاری ملقب بذی الشهادتین که حضرت مقدس نبوی
صلوات الله علیه گواهی او را بمنزله دو گواه اعتبار نموده در غزای بدر و ما بعد او از مشاهیر حاضر بوده و در
کتاب کامل بهائی مذکور است که اول کسی که انصار را بر خلافت سعد بن عباده داشت خزیمة بود که گفت
علی در خانه ساکن شد و بتعزیت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم مشغول شد و قرشی دیگر لایق این کار نیست
آنگاه انصاریان نزد اسقاط این کلام روی بسعد نهادند و سعد قبول ایشان نموده چنانکه بعد از این در احوال
سعد مذکور خواهد شد صاحب استیعاب آورده که در حرب صفین ملازم حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام بود و چون
عمار بن یاسر بدرجه شهادت رسید او نیز شمشیر کشیده با دشمنان دین کارزار میکرد تا شربت شهادت چشید
و این ابیات که مشهور بصحت اعتقاد اوست از او مشهور و در کتاب مشفی مذکور است بیت اذا نحن
بایعنا علیا حسبنا ۔ ابو حسن ما یخاف منه الفتن ۔ وجدناه اولی الناس بالناس انه ۔ اطب قریش بالکتاب و بالسنن ۔
وان قریشا لا تشق بجاوة ۔ اذا ما جوا یوما علی الصدر البدن ۔ فتیة الذی فیهم من البر کله ۔ وما فیهم مثل
الذی فیه من حسن ۔ وصی رسول الله من دون اهله ۔ فکان فی سالف الزمن ۔ فاول من صلی من الناس کلهم
سوی خیرة النسوان واحد ذو یقین ۔ وصاحب کبش القوم واقعة ۔ یکون لها نقص الشجاع لدی الذقن ۔ فذلک
الذی یثنی الخناصر بالیمن ۔ امامهم حتی الغروب فی الکفن ۔ ابو ایوب بن زید الانصاری اسم او خالد است اما کنیت او
بر اسم غلبه نموده و در غزای بدر و دیگر مشاهد حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله حاضر بوده و آنحضرت از خانه ابو
ایوب نقل نموده و در حرب جمل و صفین و خوارج در ملازمت حضرت امیرالمؤمنین مجاهده می نموده و در جمله
تبع ابن اعثم کوفی مسطور است که ابو ایوب در بعضی از ایام حرب صفین از لشکر امیرالمؤمنین بیرون
آمده در میدان مبارزت خواست هر چند آواز داد از لشکر شام کسی بجنگ او روی نهاد و بیرون نیامد چون
هیچ مبارز رغبت محاربه او نکرد ابو ایوب را تازیانه زد و بر لشکر شام حمله کرد و هیچکس پیش حمله او نتوانست
روی بسراپرده معاویه آورد و معاویه بر در سراپرده خود ایستاده بود چون ابو ایوب را دید بگریخت و
بسراپرده در آمد و از دیگر جانب آن شد ابو ایوب بر در او بایستاد و مبارزت خواست جماعتی از اهل
شام روی بجنگ او آوردند ابو ایوب بر ایشان حمله کرد و چند کس را از تنهای گران زد و پیش سپاه
بازگشت و بجای خویش آمد معاویه باز روی زرد و رنگی تیره بسراپرده خود در آمد و مردم خود را سرزنش نمود
که سواری از صف علی مرتضی چندان ناخت که بسراپرده من آمد مگر شما را بند کرده بودند و دستهای شما
بسته بود هیچ یکی را یارای آن نبود که شمشیر خاک بر گرفتی و بر روی اسب او پاشیدی مردی از اهل شام نام او

خزیمة بن ثابت ذو الشهادتین

ابو ایوب الانصاری

مترع بن منصور گفت ای معویه دل فارغ دار که من همان لوغه که آن سوار مهکرد و بسراپرده خواهد آمد خواهم
کرد و بدر سراپرده علی ابن ابی طالب خواهم رفت اگر علی را به بینم فرصت یابم او را زخمی زنم و ترا خوشدل
گردانم پس برانند و خویشتن را در لشکرگاه امیرالمؤمنین علیه السلام انداخت و بجانب سراپرده او تاخت
ابو ایوب انصاری چون او را به بیاسب بسوی او براند چون بدو رسید شمشیری بر گردن او زد و گردن
او بر بد و شمشیر دیگر سوگند داشت و از صافی دست و تیزی شمشیر او همچنان بر گردن او بود چون
خورد سر او بیک جانب افتاد و تنه او از جانب دیگر بر زمین آمد مردمانی که نظاره میکردند از نیکوئی زخم
ابو ایوب تعجب نمودند و بر وی ثنا کردند ابو ایوب در زمان معویه بغزای روم رفت و در اثنای
وصول آن دیار بیمار گردید و چون وفات یافت وصیت نمود که هر جا که بلشکر خصم ملاقات واقع شود او را
دفن کنند بنابرین در ظاهر استنبول نزدیک بسیاری از آن بلده او را مدفون ساختند و مرقد منور او محل
استشفای مسلمانان و نصاری است صاحب استیعاب در باب سیم آورده که چون اهل روم
از حرب فارغ شدند قصد آن کردند که بنبش قبر او نمایند مقاربان آن حال بازان بسیار کرد و از قهر پروردگار
میدادند بر ایشان واقع شد و ایشان متنبه شده دست از آن بازداشتند ابی بن کعب الانصاری علامه علی
و صاحب استیعاب آورده اند که او در عقبه ثانیه با هشتاد نفر حاضر شده و با حضرت پیغمبر صلوات الله
علیه بیعت نموده و بعد از آن در غزای بدر حاضر شده و کاتب وحی و فقیه و قاری اصحاب بوده و گفته اند که
چون آیه لم یکن الذین کفروا من اهل الکتاب نازل شد حضرت جبرئیل علیه السلام با حضرت پیغمبر صلوات الله
علیه گفت که حضرت پروردگار امر فرموده که بابی بن کعب آنرا بخواند پس حضرت پیغمبر ابی را به ابی خبر
نمود ابی از روی خوشحالی از آنحضرت پرسید که آیا من در جمله بالا و اعلی مذکور شده ام آنحضرت فرمود
که بلی پس ابی گریه بسیار کرد و در کتاب کامل بهائی مسطور است که ابی بن کعب گفت در عقبه یوم السقیفه
حلقه انصار گفتم پرسیدند که از کجا میرسی گفتم از خدمت اهل بیت رسول گفتند ایشان را چگونه یافتی
گفتم خلیفه نبود حال قومی که تا امروز قدمگاه جبرئیل و رسول خدا خانه ایشان بوده باشد و امروز ان باشد
و حکم ایشان از ایشان باز شده باشند پس ابی و جماعت از آن بگریستند و در تعیین زمان خلافت
اختلاف بسیار است و اکثر بر آنند که نفس نفیس او در زمان خلافت عمر بن الخطاب بخطاب امیرالمؤمنین
سرافراز گشت سعد بن عباده الانصاری سید انصار و کریم روزگار و نقیب رسول مختار بود و در عقبه بدر
حاضر بود و در روز فتح مکه رایت پیغمبر صلوات الله علیه بدست او بوده علامه حلی قدس سره او را
در زمره مقبولان ذکر نموده و در بعضی از کتب سیر مسطور است که سعد بن عباده در ایجاب نیابت و ولایت
تاب اخلاص و اختصاص تام بود و در وقتی که حضرت رسالت خاطر را با او میداد سعد در ترتیب اسباب
کدخدائی آنحضرت امداد بسیار نمود و خود و فرزندان مراسم خدمتکاری بجا آوردند شیخ فاضل حسن بن

ابی بکر

سعد بن عباده سید الانصار

علی بن محمد بن الحسن الطبری در کتاب کامل بهائی که آنرا بنام صاحب اعظم خواجه بهاء الدین جوینی مرقوم
نوشته نموده که سعد بن عباده رئیس قبیله خزرج و از نقبای انصار بود چون مردم در بیعت ابوبکر نزاع
کردند انصار گفتند چون ترک نص خدا و رسول او کرده و اتباع هوا میکنید یکی از دیگری اولی نیست یا
انصاریم سعد بن عباده را رئیس و خلیفه خویش میکنیم سعد چون این سخن بشنید گفت من این را بر نا
نهوده نم و بعد از اسلام کافر نشوم و خدا و رسول را خشم خود نکنم و این کار قبول نکنم تا میان ما و دیگران
بیش خدا ابتلای فرقی باشد چون سعد چنین گفت کار ابوبکر قوت گرفت و مردم بدان طرف میل کردند
و از سعد بیعت طلب نمودند اگر گفت این دروغ گوید نخواهم بیعت یکی هم نخواهم و از برای خاطر دیگران
بدوزخ نروم و سعد با قوم خویش بر ابوبکر بیعت کردند و بزمان عمر الحاح کرد و قبول نکرد و از قوت
و کثرت قوم وی بر وی اکراهی نتوانستند کرد و زهره اجبار نداشتند لاجرم با وی بظاهر میساختند و
در تحصیل بیعت او جهدها بر دو داشتند تا آنکه قیس پسر سعد روزی عمر را نصیحت کرد و گفت نصیحت من قبول
کن و از سر شفقت نصیحت که سعد سوگند یاد کرده که بر شما بیعت نکند و از بیعت بگریزد نتوان گرفتن الا بعد از قتل
وی و قتل او منوط است بقتل جمعی خزرج و قتل خزرج منوط است بقتل اوس منوط است بقتل جمعی از طایفه
یمن و این مقدور شما نباشد و پیش از وضع شما بود که با وی بسازید تا بروزگار عمر سعد بعزم شام
شام رفت و خالد ولید آن روز در شام بود و سعد شبی از دیهی بدیهی میرفت خالد ابن خالد او
مردی سخت کماندار و تیرانداز بود و دیناری چند بداد و تیراندازی چند دیگر با او بیت کرفت و بر او سعد
رفتند و او را به تیر بکشتند و از خوف خالد در جهان فاش کردند که جنیان او را بکشتند و این بیت از
زبان جنیان انشا کردند شعر قد قتلنا سید الخزرج سعد بن عباده • در میان بسهمین فلم یخطه فواده • و بالجمله
باین عذر و حیله انتقام استیفای او را از بیعت ابوبکر و عمر از و بکشیدند و فی الکتاب المؤلف لمحمد بن جریر
الطبری عن ابی عائذة عن سعد بن عبادة قال ابو عائذة قلت لابن عباده و قد مال الناس الی بیعة ابی بکر الا
نهض فیاخذ حقک فیه المسلمین قال الیک عنی فوالله لقد سمعت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم یقول اذا انت
نفسک الاهواء و رجع الناس علی اعقابهم فالحق بوسیلتهم مع علی و کتاب الله تعالی بیده لا تبایع لاحد غیره
فقلت له هل سمع بهذا غیرک من رسول الله فقال سمعه اناس فی قلوبهم اعقاد و صفاین قلت هل نازعت
نفسک ان یکون هذا الامر لک دون الناس کلهم فقلت لم تهتم بما لم یرد ها و انهم لربما بعوا علیا کان اول
من بایع سعد و در موضعی دیگر از این کتاب مسطور است که انصار بنی خزرج برای بیعت نکردند
و در عقب ایشان سعد بن عباده در انکار بیعت ابوبکر و عمر متوفی شده و اوس بعضی بیعت کردند و بعضی ندادند
جمع که بیعت کردند برای حسد و عداوت قدیم جاهلیت بود که میان ایشان و میان خزرجیان بود که حق تعالی
ببرکت رسول الیف دلهای ایشان کرده بود و چون رسول الله از دنیا رحلت کرد ایشان بسر عداوت

کرد

قدیم

قدیم فرستند و در سقیفه صفاین جاهلیت نانده شدند و دلیل بر این آنکه خزرجی با اوس بیعت کرد بعد از بیعت او سنی بود
بکر که مالک علی مصنف الاصحاب ابن عبد البر در کتاب استیعاب و ابن اثیر در کتاب اسد
الغابه آورده اند که سعد هیچ یک از ابوبکر و عمر بیعت نکردند و نتوانستند که او را بطریق دیگران الزام کنند زیرا که
قبیله بنی خزرج که خویشان او بودند بسیار بودند لاجرم از فتنه ایشان احتراز نمودند و چون حکومت مسلمانان
بعمر رسید روزی در میان بازار مدینه میگذشت نظر عمر با او افتاد و گفت ای سعد بیعت کن یا از این شهر بیرون
رو سعد گفت و ترسی که تو امیر آن بخشی بودن من در آن شهر حرام است و تا بر این از مدینه بشام رفت
و او را قبیله بسیار در حوالی مشق بود هر هفته در وی پیش خویشان خود می بود و بعد از صدق از دیهی دیهی دیگر
میرفت از بامی که بر آن یکدار او بود تیری بروی تیر زدند و او را شهید کردند و در روضة الصفا آورده که زهره
از ارباب اخبار بر آنند که سعد بن عباده با ابی بکر بیعت کرد و از مدینه بیرون آمده بجانب شام رفت و بعد از
مدتی در آن دیار بتیر یک یکی از عطشا مقتول گشت و بلاذری در تاریخ خود آورده که عمر بن الخطاب بن سعد
انصاری و خالد و او به تیر ایشان کشته شد و جمعی از اهل سنت و جماعت گویند که او را جنیان از برای خاطر عمر
بکشتند و بر در رحبه رفته بودند و دف میزدند و میگفتند شعر قد قتلنا سید الخزرج سعد بن عباده • در میان
بسهمین فلم یخطه فواده • و نقل فاند که این سخن ظاهر البطلان است چه حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم
و ابی بکر از قریش و غیر قریش بسیار بودند و بر آن کفار را از بهر رسول صلوات الله علیه و ابوبکر بکشتند
پس مسلمانی را که سید انصار و از اکابر اصحاب سید ابرار باشد چگونه از برای خاطر آن مانکار خواهند کشت
و مع هذا شاعر انصار نیز کشف استار از وجه قدر و حیله آن قوم جذار نموده و در انکار نسبت قتل
سید انصار بطایفه جن گفته شعر یقولون سعد شفت الجن بطنه • للاربا جنیت فهلک بالغدر • و ما ذنب سعد
بال قابا • و لکن سعد لم یبایع ابا بکر و در این اشعار است بلکه می گفته اند که سعد بر پا ایستاده بول میکرد
لاجرم جنیان متعرض قتل او شدند و از جمله جواب آنکه ایستاده بول کردن را آنچه موجب تعرض جنیان
میدانند و بخاری در صحیح خود آنرا از جمله سنن حضرت پیغمبر صلعم شمرده فلیقضی کما اقبلا و لیسکو اکثر ما در کتاب
رجال ابو عمر و کشی مسطور است که سعد را شش پسر بود که یکی در نصرت حضرت رسالت اسم مجاهده
اخلاص بکار آورده بود و که یکی از ایشان قیس بن سعد و طول قامت هر یک از سعد و پسر او قیس ده ذراع بود
با شمار ایشان و شمار ایشان برابر و ذرع دست یکی از مالوف و سعد با عین جدود جاهلیه و اسلام بزرگ
قوم خود بود و سفره طعام ایشان همیشه بر طوایف انام عام بود قیس ابن سعد بن عبادة الانصاری
از کرام اصحاب سید ابرار و کریمان روزگار بوده و در آداب عرب و ندبر گوی مسابقت از بزرگ
و بهتر بوده صاحب استیعاب از مالک بن انس نقل نموده که منزلت او نزد حضرت سید المرسلین منزلت
دار و غه بود از سلاطین و رایت حضرت پیغمبر صلوات الله علیه در روز فتح کابی بدست سعد او بود

بن ولید را از مدینه بکشتن سعد
بن عباده فرستاده بود و هر یک
تیری بینداختند صح

قیس بن سعد بن عباده
الانصاری

وگاهی بدست او و بعد از آن قیس بخدمت حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام می بود و در حرب جمل و صفین
و نهروان از و مفارقت ننمود و تفصیل احوال قیس و کرم خانواده او در کتاب استیعاب مستوفا یافته و در
ترجمه فتح ابن اعثم کوفی مسطور است که روزی از روزهای حرب صفین قیس بن سعد انصاری را گفتند
گفت ای قوم بخدا سوگند که ما از آن لشکریم و در سایه آن علم جنگ میکنیم و کرده ایم که جبرئیل علیه السلام از دست راست
آن لشکر بوده و میکائیل علیه السلام از دست چپ آن و معویه با قوم او در سایه علم آن لشکر بوده اند که سرور
[illegible] بر خیل ایشان ابوجهل بوده است انصار گفتند حق بدست فتنه بلیس و پیشوا او سرور و مقتدای تو هی
و ما ملکی در خدمت تو ایستاده ایم و دیگر انقیاد بسته بهر خدمتی که فرمایی قیام نمایم و امتثال حکم ترا از لوازم
شماریم بیت تو مرا دل ده و دلبری بین • روی خوبش بخوان و بنگری بین • قیس فرصت یافت نگاه میداشت
تا فوج سوار را استه از لشکر معویه در حرکت آمدند و بسوی لشکر امیرالمؤمنین روان شدند قیس بر آن
که معویه در میان ایشان است برنشست و بر آن فوج سواران حمله کرد و خویشتن را در میان ایشان
انداخت و بر یکی از سواران زخمی زد پنداشت که او معویه است آن سوار بیفتاد و جان بداد آخر معلوم
شد که او معویه نیست پس چشم او بر سواری دیگر افتاد که سلاح نیکو پوشیده بود قیس گمان کرد که معویه این
باشد بر او حمله کرد و او را بشمشیر بزد و پنداخت و معلوم کرد که این معویه نیست همچنین بر چند سوار نامدار
حمله کرد و ایشان را بکشت و اسب را بر سوی می تاخت و مردمی انداخت معویه از بالای این تماشا میدید
و تعجب میکرد و آواز میداد که ای اهل شام این سوار شیر فام است خویشتن را از و نگاه دارید و از جنگ
او احتراز کنید چون قیس را یقین شد که معویه در میان آن فوج سواران نیست عنان بگردانید و بصف
خویش باز آمد و در روضة الصفا آورده که چون حضرت مقدس امیرالمؤمنین قیس بن سعد را که در زمان
حضرت سید کائنات علیه افضل الصلوة صاحب رایت انصار بود و بکمال اصابت رای انصاف داشت حکومت مصر باو
داد و امر فرمود که از آنجا متوجه محاربه اهل شام گردد و هم معویه مشکل کرده و بنابرین دست در دامن حیله
و تدبیر زده خواست که قیس بن سعد را بخدعه و کلمات دلپذیر در مخالفت خلیفه بحق باخود همداستان سازد
و بخاطرش خطور نکرد بیت سوار جهان پور دستان بنام • بجایی بیارد سر اندر مدام • ملاجوم مکتوبی مشتمل
بر دلالت استحقاق و عهده حکومت عراق و مانند آن بوی نوشت و قیس در جواب نوشت که عجب از
تو می نماید که مرا اشارت میکنی بمخالفت شخصی که احق و اولی است از دیگران بخلافت و اقرب است برسول
صلوات الله علیه از روی نسبت و قرابت و امر میکنی بطاعت کسی که بعکس این اوصاف اتصاف
دارد و گاه و جاه شاکر من عصیان سعادت مندی چنین اختیار کنم و در داخل حرب شیطان گردم و با لشکر ابلیس
همداستان شوم معویه بعد از یاس از اطاعت قیس مکروه تدبیری پیش آورد و حضرت امیرالمؤمنین را علیه السلام
با او بگمان ساخت چه در محافل و مجالس بر زبان می آورد که هر چند قیس بن سعد بحسب ظاهر مردم از ولای امیر

المؤمنین علیه السلام میزند اما در سر مکتوب بامی نویسد و شرایط نصیحت و اخلاص بکار می آورد و با جمله بتقریب
مکروه تدبیر که تفصیل آن در روضة الصفا مذکور است کار را بجایی رسانید که حضرت امیر در باب والی مصر
بدگمان شد و بعد از مشورت با اصحاب خود مثل محمد بن ابی بکر و عبدالله بن جعفر الطیار قیس را از حکومت
معزول فرمود و محمد بن ابی بکر را بایالت و ضبط آن دیار فرستاد و قیس از مکافی الحضرت ملول و محزون
گشته بمدینه آمد و در آن اوان حسان بن ثابت که نظاری از حضرت امیر در خاطر داشت با قیس گفت که در قتل
عثمان سعی نمودی و حضرت علی ترا معزول گردانید و آن جرم عظیم در گردن تو باند الحال چاره نفس نمی شود
نزد معویه برو که از و عزت و جاه تمام خواهی دید قیس با وی خطاب کرد که یا اعمی القلب و البصر از مجلس من
بیرون رو و بخدا سوگند که اگر اندیشه آن نداشتم که میان قوم من و قبیله تو محاربه و مقاتله روی نماید از بیخ
گردن ترا سبک میساختم و مردان حکم ترا از این مقوله سخنان با قیس گفت و قیس علی رغم ایشان از مرو
ساخته بمعنان سعادت و اقبال متوجه آن کعبه آمال گشته بجانب صفین رفت و معویه ابن ابی
سفیان برین حال اطلاع یافته بمردان پیغام فرستاد که اگر صد هزار شمشیر زن و نیزه گذار را نزد
علی میفرستادی نزد من آسان تر می نمود از آنکه قیس بن سعد را که آشتی که نزد او آمد و بعد از و
وقوف حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام بر حالات اهل مصر و کید معویه در باب عزل قیس آنحضرت
در تعظیم و تکریم او مبالغه فرموده از ارسال محمد بن ابی بکر بجانب آن دیار پشیمان گشت و از اشعار
قیس رحمه الله علیه این چند بیت در تفسیر مجمع النفیس شیخ ابوالفتوح عراقی رازی مذکور است بیت
قلت لما بغی العدو علینا • حسبنا ربنا و نعم الوکیل • حسبنا ربنا الذی فتح البصرة • بالامس الحدیث بطلی بل
و علی امامنا و امام • لسوانا فی التنزیل یوم قال النبی من کنت مولاه • فهذا مولاه خطب جلیل و بعد از
وفات حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام قیس بن سعد در سلک اتباع حضرت امیرالمؤمنین حسن علیه السلام
منتظم گردید و در خدمت آنحضرت نیز پیشه اخلاص و جان سپاری می ورزید تا آنکه بر وجهی که سابقا
مذکور شد چون معویه عبیدالله بن عباس که بر مقدمه لشکر امام حسن امیر بود بفریفت و عبیدالله علی که
با او بود برداشت و نزد معویه رفت و لشکری که با او بود بی سردار ماند قیس بن سعد برخاست و خطبه
انشا کرد و در آن اثنا گفت ای مردمان شما را رفتن این مرد نزد معویه بهول و اضطراب نیفزاید که او
و پدر او هرگز مصدر خیری نبوده اند آنگاه خود متصدی سرداری مقدمه لشکر گردید و در مجاهده و ارباب
کفر و عناد از روی اخلاص و داد میکوشید و چون حضرت امیرالمؤمنین حسن تفویض خلافت بمعویه فرمود
قیس از آن معنی آزرده شده از روی جانسوزی سخنان استماع کرد که از معسکر آنحضرت بیرون رفت
اما قوم قیس از آنحضرت مفارقت ننمودند و حضرت امیرالمؤمنین حسن علیه السلام جهت ایشان از معویه یاماق
و قیس در مدینه منزوی شد و بعبادت مشغول گشت و در سنه ستین در اوآخر خلافت معویه وفات او رسید

صاحب روضة الصفا آورده که چون حضرت امیر المؤمنین علیه السلام با معویه صلح نمود با او شرط نمود که جمیع
شیعه آنحضرت از دور امان باشند معویه گفت که گاه برابا از من امین اند مگر قیس ابن سعد که او را بهیچ وجه
نزد من امان نیست حضرت امام حسن علیه السلام پیغام فرستاد که اگر طالب بیعت منی باید که او نیز از تو
امین و مطمئن باشد چون این سخن بمعویه رسید قیس را امان داد و گویند که چون معویه قیس ابن سعد را بیعت
خویش دعوت کرد امتناع نمود و گفت من و پدر من باین مفتخر بوده ایم که هرگز بیعت ظلم در گردن
ما نبوده و امیر المؤمنین حسن علیه السلام او را نصیحت کرد و گفت برو با معویه بیعت کن که صلاح در این است
قیس عذر را گفته امام حسن سلام الله علیه در آن باب مبالغه و الحاح نمود قیس طوعا و کرها نزد معویه رفته
با او بیعت کرد معویه گفت ای قیس میخواستم که این کار بس رسد و تو زنده باشی قیس گفت من میخواستم
که تو حکومت کنی و حضار مجلس در تسکین فتنه کوشیدند تا عوارت جانبین زایل شد صاحب کتاب
احتجاج از سلیم بن قیس نقل نموده که چون معویه در ایام خلافت خود جهت حج بحوالی مدینه آمد اهل مدینه
او را استقبال نمودند پس نگاه کرد دید که در آن میان هیچکس از قریش نبود چون فرود آمد پرسید که انصار
را چه شد که استقبال من ننمودند حاضران مجلس گفتند که ایشان بمرتبه محتاج و فقیر شده اند که مرکب سواری
ندارند معویه گفت نزد آنکس ایشان را چه شد قیس ابن سعد در کوفه نشسته بود و درین وقت بسخن در آمد
و گفت در روز بدر و احد و دیگر مشاهد پیغمبر صلوات الله علیه شتران انصار هلاک شدند و در وقت مکی تراوه
بدر نیز از برای نصرت اسلام بیرون شتر بزرگ شدند حتی ظهر امر الله و هم کارهون پس معویه ساکت شد
شیخ اجل ابو جعفر طوسی طاب الله مشهده در کتاب امالی از قیس بن سعد روایت نموده که قال سمعت علی
ابن ابی طالب علیه السلام یقول اما اول من یجثو بین یدی الله عز و جل یوم القیمة للخصومة یعنی حضرت امیر المؤمنین
علیه السلام فرمود که من اول کسی خواهم بود که نزد خدا تعالی جهت خصومت مخالفان خود زانو بر زمین خواهم زد
سعید بن سعد بن عبادة الانصاری بمقتضای کلمه جاء سعد الولد الجر بقیدی یا بابه الغر مانند پدر و برادر از
جمله غلامان با اخلاص امیر المؤمنین علیه السلام بود صاحب اصابه آورده که جمهور ارباب سیر او را در صحابه
ذکر نموده اند و ابن عبد البر و استیعاب گفته که او را صحبتی اندک بود و از جانب حضرت امیر المؤمنین علیه السلام
والی یمن بود بشر بن سعد ثعلبة الخزرجی الانصاری صاحب استیعاب آورده که او از اصحاب عقبه بود
بعد از آن با برادرش سماک بن سعد بغزای بدر حاضر شد و در غزای احد و دیگر غزواتی که بعد از آن
روی داد حاضر شد گفته اند که او اول کسی است از انصار که روز سقیفه با ابی بکر بیعت کرد و در ایام
خلافت ابی بکر که خالد بن الولید همراه بود در موضع عین التمر شهید شد و علاه علی احد الله فی غرف
الجنان در کتاب خلاصه او را در قسم اول مقبولین داخل ساخته و فرموده که بشیر بن سعد انصاری
در غزای بدر حاضر آمده و درین در ایام خلافت ابی بکر و امارت خالد بن الولید کشته شد مؤلف

ومن نزد عاصم م

سعید بن سعد بن عباده الانصاری

بشر بن سعد بن ثعلبه الخزرجی

گوید

گوید می فرماید بود که آنکه علامه او را در قسم مقبولین نام برده خبر آن باشد که قصه بیعت او با ابی بکر بر وجهی
که در استیعاب و سایر کتب مذکور است نزد او بصحت نرسیده باشد و مبتنی اند بود که او را در آن بیعت
معذور دانسته باشد چه مبادرت بشر و دیگر مردم در آن روز به بیعت ابی بکر بنا بر حیله بود که عمر و موافقان او
انگیخته و ناگاه حذر از السقیفه زنی ساعده رسانیده و در او امام انصار اند خفته که حضرت امیر المؤمنین علی
علیه السلام در خانه خود نشسته و در پردهٔ خود بسته و از تصدی خلافت که بموجب نص جهة او مقرر بود
متقاعد است و پروای آن ندارد لاجرم چون در باب خلافت میان مهاجر و انصار گفت و شنید
شد و حجت روی اندود قریش در نظر بشر قوی نمود و شبهه استحقاق خلافت ایشان بر وی مستولی گردید
از موافقت سعد بن عباده و باقی قوم انصار عدول ورزید و بمبایعت ابی بکر که از قریش بود گردید و بر گاه
بیعت بشر با ابو بکر بنا بر این باشد که مذکور شد هیچ دلالتی بر آن نخواهد داشت که او بالطبع بخلافت ابی
بکر مایل بود یا او را مستحق خلافت حقیقی الهی میدانست بلکه محتمل است که بعد از زوال شبهه و انکشاف
حیله مذکوره از آن بیعت فاسده پشیمان شده باشد و موید این است آنکه شیخ فاضل ابو السعادات حلبی
رحمة الله در شرح دعای صنمی قریش گفته که انصار در روز سقیفه احرار بر عداوت ابو بکر و عمر و اتباع ایشان
نمودند و گفتند که ریاست عامه بعلی ابن ابی طالب تعلق دارد چنانکه ما و شما همگی مامور شدیم بآنکه مقرون
بخطاب یا امیر المؤمنین باو سلام کنیم ابو بکر گفت راست میگویند حضرت رسالت درباره او این
فرمودند اما بعد از آن از انتسخ کردند و گواهی میدهیم که از حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم شنیدیم
که گفت انا اهل بیت اکرمنا الله و اصطفینا بالنبوة و لم یرض لنا بالدنیا و ان الله لا یجمع النبوة و الخلافة
و انکار عمر و ابو عبیده جراح و سالم مولای حذیفه تصدیق او نمودند و گفتند ما نیز این کلام را از حضرت رسالت
علیه السلام شنیده ایم و این کلام مزدور کار انصار را شبهه ساخته و حجت ایشان را قطع نمود و بیعت از
ایشان گرفتند و در کتاب نهج الایمان مسطور است که چون قریش در مقام نزاع شدند با انصار و ایشان را
از آنکه بر خود امیری علاحده منصوب سازند منع نمودند و گفتند که خلیفه از جانب حضرت رسول صلعم جمیع
امت مقرر باید ساخت سعد بن عبادة بن سعد گفت آن الخلافة لا یکون الا فی اهل بیت النبوة فاما جعلوها
حیث جعلها الله جریر بن عبد الله البجلی مردی بغایت جمیل طویل بوده تا آنکه طول قامت او شش ذرع
بوده در مقصد اقصی آورده که جریر از قبیله خثعم بشش صد و پنجاه کس بخدمت حضرت رسالت صلعم آمده
آمده بشرف اسلام فایز شدند و از جریر منقولست که گفته که چون بخدمت آنسرور رسیدم مرا تعظیم تمام
کرد و نزدیک خود از برای نشستن من ردای مبارک خود را گسترانید اما من از روی ادب پای
بر روی ردای آنحضرت ننهادم پس آنحضرت بسوی اصحاب نگاه کرده فرمود و اذا اتاکم کریم قوم فاکرموه
و هم از جریر منقولست که چون نزدیک بمدینه آمدیم بهترین جامهای خود را پوشیدیم و بمسجد در آمدیم

جریر بن عبد الله البجلی

صلوات الله علیه خطبه میخواند بعد از شرف ملاقات از اصحاب پرسیدم که پیش از آمدن من آنحضرت هرگز
یاد مشرکرده‌اند گفتند آری میفرمودند که ازین در مردی در آید که بهترین اهل یمن و از فضلای اصحاب من
باشد و از ملکی بر چهره او واضح و آثار ملکی از جبین او لایح باشد پس شکر الهی بجا آوردم و تا در خدمت آن
حضرت بودم همیشه با من نیم و بشاشت ملاقات میکرد و علامه حلی قدس سره در کتاب خلاصة الاقوال
حسن بن داود در کتاب خود جریر را از جمله مقبولان شمرده‌اند و گفته‌اند که او رسول حضرت امیرالمؤمنین علیه
السلام بود بجانب معویه و صاحب استیعاب گفته که آنحضرت او را برسالت پیش معویه فرستاد و معویه مدت
طویل او را محبوس ساخت و بعد از آن او را کاغذی ناخوشنود داده بمصحوب بعضی از مردم خود بجانب امیرالمؤ
منین علیه السلام فرستاد و خاتم المجتهدین شیخ زین الدین علی شامی در تالیفات خود در کتاب خلاصة الاقوال
ذکر نموده که رسول بودن او حضرت امیر را اگرچه دلالت بر مدح او میکند اولا اما از معارفت او از آنحضرت
و علمی شدن او بمعویه ثانیا او را از زمره ممدوحان و متبعان بیرون میبرد و عذاب کردن حضرت امیر خانه
او را در کوفه بعد از خلوق او بمعویه شهود است مؤلف گوید که این گمراهی و بیعقلی از قاعده و رازی او بر وجهی
که سابقا مذکور شد و در نیست والله اعلم صاحب تنقیح المقال و صاحب استیعاب گفته که جریر قبل از وفات
پیغمبر صلوات الله علیه و آله بچهل روز مسلمان شد و شیخ ابن حجر در کتاب اصابه بحفظ البیان نموده و گفته که
او در اوایل بعثت پیغمبر صلعم بخدمت آنحضرت آمده اسلام آورد و بمیان قوم خود مراجعت نموده و باز
در آخر عهد پیغمبر بخدمت او آمد و حسن بن داود و غیر او آورده‌اند که جریر در چهار سال که حضرت رسالت
پناه وفات خواستی یافت مسلمان شد و در سنه اثنی و اربعین زیجرت وفات یافت حجر بن
عدی الکندی الکوفی صاحب استیعاب گفته که او از فضلای صحابه بود و با صفوین از کبار ایشان بود
و مستجاب الدعوه بود و در حرب صفین از جانب امیرالمؤمنین علیه السلام امارت لشکر کنده با او متعلق بود
و در روز نهروان امیر لشکر حضرت امیر بود علامه حلی قدس سره فرموده که حجر از اصحاب حضرت
امیر و از ابدال بوده و حسن بن داود ذکر نموده که حجر از عظمای صحابه و اصحاب امیرالمؤمنین علیه السلام است یکی
از امرای معویه باو امر کرد که حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام را لعن کند او بر زبان آورد و آن امیر او را گفت
امرنی ان العن علیا فالعنه لعنه الله حجر با بعضی از اتباع خود بسعایت زیاد بن ابیه و حکم معویه بن
ابی سفیان در سنه احدی و خمسین هجرت شهادت شیعه در کتاب کامل بهائی مسطور است که زیاد بن ابیه
خواست که حجر بن عدی را که رئیس شیعه کوفه بود بکشد روسای انجا را طوعا و کرها بر آن داشت که گواهی دهند
که او بمعویه عاصی شده و ابو بردة بن ابو موسی اشعری حضرت را نوشت که بسم الله الرحمن الرحیم هذا
ما شهد علیه ابو بردة و قد رب العالمین شهد ان حجر بن عدی خلع الطاعة و فارق الجماعة و لعن المسلمین و دعا
الی الکرب و الفتنة و جمع الجموع یدعو الی نکث البیعة و خلع امیرالمؤمنین معویة بن ابی سفیان مرارا

حجر بن عدی الکندی

پس زیاد فرمود تا روسای آن محضر ثبت کرده نزد معویه بدین بهانه حجر را با پانصد نفر از شیعه بکشت و در روضة
الصفا آورده که سبب قتل حجر آن بود که مغیرة بن شعبه در زمانی که از جانب معویه والی ولایت کوفه بود
بالای منبر رفته امیرالمؤمنین علی و سایر بنی هاشم را دشنام داد و از جهت عثمان آمرزش خواستی
حجر بن عدی بجانب استماع آن کلمات ناخوشنود بامغیره گفت که امثال شما مردم را خدا تعالی و قدس سره ذم و
لعنت کرده و من گواهی میدهم که مردود و شما مقبول حق و علامت مدح آنچه مدح شماست بذم و سرزنش
اولیاست تا متهم بآن شد که حجر از جهات مغیره بر بالای منبر رفت تا بادای خطبه قیام نماید حجر بن عدی با
فرقه از اصحاب خویش او را سنگ باران کردند و مغیره بسرعت بر جهت گریخت از منبر فرود آمده بدار الاماره رفت
و جماعتی بخبر او در رسم بخانه حجر فرستاده و مردم مغیره را بحجت این سرزنش کرده گفتند که آنچه از تو صادر شد خوب
و بهمین حکومت و امارت بسزا جواب داد که این اصحابی که حجر کردم او را بکشتن دادم و دیگر کشته
بعد از من بحکام کوفه همین معامله پیش خواهد کرد و عاقبت کشته خواهد شد و چون مغیره برای که در سر داشت
رفت معویه حکومت کوفه را بزیاد بن ابیه زانی داشت و او بنزد حضرت امیرالمؤمنین میکرد و حجر در مقام
منع می بود و زیاد شش ماه در کوفه بود و شش ماه در بصره و چون شش ماه از اقامت او در کوفه
گذشت و غایت بصره ملزوم حجر و بن عربت را بنیابت خویش در کوفه بگذاشت و حجر در روز جمعه بر منبر
رفته چون خواست که خطبه آغاز کند حجر بن عدی با اصحاب خویش او را سنگ باران کرده و حجر از
منبر فرود آمده بدار الاماره رفت و در قصر ابستاده عهده داشتی نوشته زیاد را از فعل حجر بن عدی اعلام
داد و زیاد بگوفه مراجعت نموده فرمود تا سر او را بمسجد بردند و بعد از آن بآن موضع رفته بر تخت
نشست و اول کسی که از اشراف کوفه نزد او رفت محمد بن قیس بن اشعث کندی بود و چون محمد بر وی سلام
کرد زیاد گفت لا سلام الله علیک حین ساعت ابن عم خود حجر بن عدی را پیش من حاضر کردان محمد گفت ایها
الامیر مرا با حجر اختلاط و مجالست نیست تو میدانی که میان من و او عداوت بچه مرتبه است جریر بن
عبد الله گفت من حجر را بیاورم بشرط آنکه او را نزد معویه بفرستی تا هرچه خواهد با وی بکند هم رساند زیاد بمجلس
جریر را قبول کرده جریر حجر را بمجلس زیاد حاضر گردانید و زیاد بمجلس او فرمان داده فرمود تا اصحاب او را حاضر
سازند و چون همه را بدست آورد ایشان را با صد کس معتمد آن خویش بدمشق فرستاد و در تعضی روایات آمده
که چون حجر و اصحاب او بچمار دهستی دمشق رسیدند معویه سرهنگی را بجانب ایشان روان کرده گفت که
ایشان را بتوبت و انابت و رجوع از محبت علی بن ابی طالب علیه السلام دعوت کند اگر قبول کند بهتر
از آن قوم باز دارد و الا حد را سیاست کن چون آن شخص نزدیک شد بحضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام رسید
از آن میان گفت که نصفی از مردم بالبیات میرسد و نصفی دیگر خلاص میشوند گفتند که تو اجتهادی را نیکی
دانستی جواب داد که این شخص که نزد ما می آید یک چشم کور است و بدیگری بینا مرا از مشاهده این حالت

کنیم بخاطر رسید و چون آن سر بنک شمشیر آمد و ایشانرا برجوع از ولای مرتضی علیه السلام دعوت کرد یک نصف
آن قوم از دوستی شاه ولایت عهم ابرا کردند و نصفی دیگر بر موالات آنجناب اصرار نمودند و آن مدبر اهل
محبت ابو حجب فرموده معویه بقتل رسانیده و دیگرانرا بکنیه اشت و در تاریخ ابو حنیفه دینوری مذکور است که
زیاد بن ابیه ابو بردة بن ابو موسی اشعری و شریح بن هانی الحارث و ابو عبیده قیسی را پیش معویه فرستاد
تا بر صادرات افعال حجر و اصحاب او گواهی دادند آنگاه معویه فرمان داد تا آنجماعت را بقتل رسانیدند
رحمهم الله تعالی صاحب کتاب احتجاج از صالح بن کیسان روایت نموده که در همان سال که معویه حجر بن
عدی و اصحاب او را بقتل رسانیدند متوجه حج شد و در آن اثنا با حضرت امام حسین علیه السلام ملاقات
نموده با آنحضرت گفت که آیا خبر بشما رسیده که با حجر بن عدی و اصحاب او کرد پدر تو بودند چه کار کردیم
معویه گفت که ایشانرا بقتل رسانیدیم و غسل و تکفین نموده بر ایشان نماز گذاردیم پس امام حسین علیه السلام
بر خندید و گفتند که آن قوم در روز قیامت خصم تو خواهند بود اما بدان ای معویه که اگر ما شبیه تر بکشتیم
نه غسل میدهیم و نه کفن میکنیم و نه نماز بر ایشان میگذاریم و نه در قبر دفن می نمائیم قبر منصور حجر و اصحاب او که
با او شهید شدند در موضع عذرا است که بر دو فرسخی دمشق واقع است و از بعضی ثقات مؤلف دیده
که چون شیخ اجل سعید ابو عبد الله الشهید قبر حجر بن عدی و اصحاب او را در عذرا زیارت نمود بمؤلف رسیده
که این دو بیت را در آن موضع نوشت شعر جاءة بقبر عذرا تقد دفنوا الهم من الله اجلال و اکرام • حجر فتبعته
صفی شریکهم • و صاحب ثم همام و اکرام عدی بن حاتم الطائی صاحب استیعاب گفته که او از اکابر صحابه است
و در روز اسلام او حضرت رسول صلعم خوشحالی تمام فرموده ردای مبارک خود را جهة او بگسترانید
و بر زبان معجز بیان گذرانید که اذا اتاکم کریم قوم فاکرموه و در حرب جمل و صفین و نهروان ملازم رکاب
ولایت انتساب حضرت امیر المؤمنین بود و در حرب جمل یک چشم او ضایع شد و ذهبی در ربیع
الابرار آورده که معویه کتابتی بعدی بن حاتم نوشت و او را بقتال بعد خود دلالت نمود پس عدی در جواب
او این دو بیت نوشت شعر یکادلنی معویة بن صخر • و لیس الی الذی یبغی سبیل • و کیف و انا من حسن علیا • و
خلفی فی ابی حسن جلیل • و اعلم که عدی بن حاتم را بعد از وفات حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بخدمت معویه
رجوعی شد و در آن مجلس عبد الله بن زبیر که از بقیة السیف حرب جمل و عدد پنجم مرسل بود پس عبد الله
با معویه گفت که رخصت بده تا من جمعی از قریش که در این مجلس عدی بن حاتم همراه آنکه شیوه
کان آنست که کسی در تخوری عوایف او نیست معویه با او گفت که عدی در زبان آوری و حاضر جوابی
چنانست که میگویند می اندیشم که در مناظره او عرض تو را ضایع سازی و مرا در کلفت و زحمت اندازی
بیت ای مگس • عرصه سیمرغ نه جولانگه تست • عرض خود می بری و زحمت ما میداری • عبد الله زبیر و صاحب
قریش با نفاق الماس نمودند که تو ما را با او بگذار پس عبد الله زبیر مبادرت نموده از عدی بن حاتم پرسید که

علی بن حاتم الطائی

بالا ظریف کدام روز چشم ترا ضایع ساختند عدی در جواب گفت که آنروز که پدر تو از معرکه حرب گریخته
و به بدترین حالی او را کشتند و اشتر هر گون تر تیز از دنیا فرار نمودی پس این ابیات را بدیهه انشا نموده
بر عبد الله خواند شعر اما و ابی با ابن الزبیر لو انتنی • لقینک یوم الزحف ما رمت لی تحفظا • و کان ابی
من طیء و ابوابی • صحیحین لم تنزع عروقهما الفبطا • و لو رمت شیئا عند عدل قضاؤه • رمیت بابن الزبیر
عدلا شططا • آنگاه معویه بعبد الله گفت که من با شما نگفتم که از هجو بانی او احتراز کنید که هر چه شما در آن مجلس
گفتید نماند که قول عدی بن حاتم شعر صحیحین لم تنزع عروقهما الفبطا • تعریض است به عبد الله بن زبیر
بانکه پدر و جد او عربی قرشی • صحیح الاصل نبوده اند بلکه از قبط بوده اند و نیز اتولد نمودند آری عداوت
اهل البیت علیه السلام از چنین ناکسی می آید و لئیم ما قیل نظم هر کرا بهت با علی کینه • در سخن جاهلست و رازی
نیست • نیست در دستش استین بدر • دامن مادرش نمازی نیست • و در کتاب غرر الفواید و درر
القلاید از مؤلفات سید اجل مجتبی امیر مرتضی علم الهدی قدس سره مسطور است که چون عدی بن حاتم
بعد از شهادت حضرت امیر علیه السلام نزد معویه آمد بر سبیل شماتت او را دید که سر او را گرد طرایف و
طرائف نام و اشتهار شده عدی گفت که یا علی ابن ابی طالب کشته شده معویه گفت ای ابا طالب انصاف
تو را زیبد که پسران خود را بسلامت داشت و پسران ترا بکشتن داد عدی گفت که من با او انصاف
تو را زیبد که او کشته شد و من زنده مانده ام بیت دور از هم گوی تو شرمنده مانده ام • شرمنده مانده ام
که چرا زنده مانده ام • علامه حلی قدس سره در کتاب خلاصه آورده که عدی بن حاتم الطائی از جمله صحابه
است که بحضرت امیر المؤمنین علیه السلام رجوع نمودند و مستبصر شدند اسامة بن زید بن شراحیل
الکلبی رحمة الله علیه صاحب استیعاب آورده که مادر او ام ایمن است که برکة نام داشت و کنیز
حضرت رسالت پناهی بوده و در روز وفات آنحضرت اسامه بیست ساله بود و بعضی نیز ده ساله
گفته اند و بعضی هژده ساله و بعد از آنحضرت در وادی القری ساکن شد و آنجا بمدینه مراجعت نمود و در
اواخر ایام خلافت معویه وفات یافت و روایت نموده که عمر بن الخطاب همه اسامه ابن زید بن حارثه
دیوان را از بیت المال مقرر کرد و از برای پسر خود عبد الله دو هزار پس عبد الله گفت که اسامه را بر من
تفضیل دادی و حال آنکه من از غزاهای حضرت رسالت بیوام آنچه او دیده پس آنگاه عمر گفت که بواسطه
آن او را بر تو تفضیل دادم که حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم او را دوست میداشت از پدر تو و صاحب
گوید که عمر در تعلیل تفضیل مذکور کاذب است بلکه علة تفضیل او اسامه را آن بود که اسامه را بعد اللتیا و التی
بسیم و زر و عده امارت فریب داده و در منابعت بنی هاشم و قدح در خلافت خود متوقف ساخت
و در این باب از دست ظلم داشته او رده اند که چون ابو بکر متصدی خلافت خود متوقف ساخت
و در این باب از دست ظلم داشته او رده اند که چون ابو بکر متصدی خلافت خود متوقف ساخت

اسامة بن زید

باو خطاب نموده گفت آن رسول الله امرني عليك فسمعت استخلف علي بعد از آن معاتبه و مخاطبه ابوبکر و عمر
بهجت او رفتند و رضا و تسلیم او کرده و در مدت حیات خود او را امیر میگفتند و در بعضی از تواریخ
مسطور است که چون ابوبکر متصدی امر خلافت گشت اسامه را از امارت آن لشکری که پیغمبر علیه السلام مقرر داشته
بود که بجانب شام روند عزل نمود بجهة آنکه چون او را گفت لشکر بردار و متوجه طرف شام شو او گفت
آنگاه که پیغمبر علیه السلام در زیر رایت من کرده بود و لعنت کرده بود بر آنکه از من تخلف کند پس دو تا
بشام روم و از آنجا بیکی تو بودی و دوم عمر اینجا که امروز اعوان و انصار تو اند ابوبکر از این سخن
بخشم نموده او را عزل کرد و خالد بن ولید را بجای او منصوب کرد اند و بجانب شام فرستاد و شعر
کسی غل کند آنکه از بنی شد نصب * چگونه برسد بنی عوی و خاف بنی * صباح روز قیامت چه حال خواهد
داشت کسی که در تجرع بخاف بنی * علامه حلی حسن بن داود روایت نموده اند از حضرت امام محمد
باقر علیه السلام که آنحضرت از ارباب اسامه فرموده اند که اسامه آنرا جمع بحق نمود پس بگوئید در حق او الا خیر و
همچنین روایت نموده اند که حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام در ایام خلافت خود بوالی مدینه نوشت
که سعد و قاص عبد الله بن عمر را از مال فی که عبارت از مال خراج و غنیمت است چیزی مده و اسامه ابن
زید را چه او که او را در یمنی که پرورده بود معذور داشته ام لیکن شیخ علامه در آنجا فرموده که در طریق این
دو روایت ضعفی هست که بیان آن در کتاب کبیر خود نموده ایم و گفته که اولی آنست که در حدیثی که راوی
آن اسامه باشد توقف نمایند ابراهیم اسلم ابو رافع یا ابن رافع در خلاصه الاقوال مذکور است که او آزاد
کرده حضرت پیغمبر صلوات الله علیه بود و در مشاهد و غزوات آنحضرت حاضر شده و بعد از وفات آنحضرت
دست اعتصام بدامن معصوم حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام استوار نمود و از اخیار ثقات شمرده شده
و او بکنیت خود مشهور است و در کتاب اصابه مذکور است که اسلم اسم ابی رافع قبطی است که مولی
حضرت رسالت بود و او بکنیت خود مشهور تر بود و از جمله کسانی که جزم نموده اند بآنکه نام او اسلم بوده
بخاری است و شیخ خلیل احمد بن علی العجانشی در کتاب خود تردد کرده و در آنکه اسم ابو رافع اسلم بود
یا ابراهیم چه اول گفته که ابو رافع مولی رسول صلوات الله علیه اسلم نام داشت و او در اصل غلام عباس
بن عبد المطلب بود و او با آنحضرت هبه نمود پس چون بشارت اسلام عباس با آنحضرت رسانید او را
بشکرانه آن آزاد گردانید و بعد از آن از احمد بن محمد بن سعید حافظ که مشهور است باین عقده نقل
کرده که او در تاریخ خود آورده که اسم ابی رافع ابراهیم است و در مکه مسلمان شد و بمدینه هجرت نمود
و در غزوات حضرت رسالت با او همراه بود و بعد از آنحضرت الزام خدمت حضرت امیر نمود و از مهاجرین شمرده شد
بود و در جمیع حروب آنحضرت با او همراهی نمود و از جانب او خازن بیت المال کوفه بود و پسران او علی و عبید
کاتبان امیر المؤمنین بودند و همچنین روایت نموده از عبید الله بن عبید الله بن ابی رافع از پدر او ابو رافع که

ابراهیم اسلم ابو رافع

در کتاب بعد مسطور است که اسم
اسم ابو رافع قبطی حضرت

گفت

گفت روزی بخدمت حضرت رسالت صلوات الله علیه رفتم و آنحضرت با جمعی دیدم که در خواب بود یا وحی
نازل میشد و دیدم که ماری در یک جانب خانه است بخواستم که آن مار را بکشم تا مبادا آنحضرت بیدار شوند پس میان
آنحضرت و میان آن مار خواهیدم تا از آن مار گزندی آید بر من واقع شود و بر آنحضرت و در آن اثنا آن
حضرت و سایر از خواب بیدار شدند و شنیدم که این آیه میخواندند که انما ولیکم الله و رسوله و الذین آمنوا
الذین یقیمون الصلوة و یؤتون الزکوة و هم راکعون بعد از آن گفتند الحمد لله الذی اکمل لی دینی و اتممت علی
نعمتی و رضی الله لی الاسلام دینا و آنگاه بسوی من التفات نمودند و دیدند که بر یکجانب خانه خوابیده ام گفتند یا ابا رافع
یک سخن آیده و حکایت مار را بعرض رسانیدم آنحضرت فرمودند که برخیز و او را بکش پس خواستم مار را
بکشم آنگاه آنحضرت دست مبارک خود گرفتند و گفتند چه میگوئی در شان آن قوم که با علی مقاتله
کنند و علی بر حق باشد و ایشان بر باطل گفتم حق است و در راه خدا تعالی جهاد با ایشان و بر کراهت مقاتلت
باشد باید که دل منکر آن باشد پس آنحضرت التماس نمودم که در حق من دعائی کند که چون آنجماعت را
ادراک کنم خدا تعالی مرا قوت دهد بر قتال ایشان آنحضرت دعا کردند که اللهم آن او رکهم فقوه و اعنه
بعد از آن آنحضرت از خانه خود نزد مردمی که در بیرون جمع شده بودند آمد و فرمود یا ایها الناس من
احب ان ینظر الی امینی علی نفسی و اهلی فهذا ابو رافع امینی علی نفسی و همچنین روایت نموده از حسن بن
عبید الله بن ابی رافع که او گفت چون مردم بر حضرت امیر بیعت کردند و معویه اظهار مخالفت نمود و طلحه و زبیر
بجانب بصره رفتند ابو رافع با خود گفت که این چه حضرت رسالت میگفت بمقاتل علیا تو بر مؤمنین
حقانی اند جهاد مکن پس خانه خود را و زمین و زراعتی که در چند داشت بفروخت و به نیت آنکه در خدمت
با مدینه با فرزندان خود در رکاب ظفر انتساب حضرت امیر از مدینه بیرون آمد و او در آن وقت
مردی پیر بود که هشتاد و پنج سال عمر داشت و در آن اثنا میگفت الحمد لله الذی لقد اصبحت و الا احد غیر لی
لقد بایعت البیعتین بیعة العقبة و بیعة الرضوان و صلیت القبلتین و هاجرت الهجرتین راوی
گوید که از و پرسیدم که آن سه هجرت که اند گفت یکی هجرت با جعفر بن ابی طالب بجانب حبشه و دیگری با
حضرت رسالت از مکه بمدینه و دیگری با علی بن ابی طالب بکوفه و جلیسه ابو رافع در خدمت حضرت امیر بود
تا آنحضرت شهید شد پس ابو رافع با حضرت امام حسن علیه السلام بمدینه مراجعت نمود و چون خانه و مزرعه
نداشت آنحضرت خانه حضرت امیر را در میان خود و میان ابو رافع مناصفه نمود و زمین مزرعه نیز با او داد
و آخر عبید الله بن ابو رافع آن مزرعه را بصد و هشتاد هزار درهم بمعویه فروخت و همچنین روایت نموده
عبید الله بن ابو رافع در حدیث ام کلثوم دختر مطهر حضرت امیر علیه السلام حضرت امیر المؤمنین علیه السلام قصد عادت
گرفتن آن مطهره زبوری را بر رسم عاریت از ابی رافع مؤلف گوید که ورام در مجموعه خود اخبار آن
زبور را علی ابن رافع نسبت داده و تفصیل قصه بر وجهی که در آن مجموعه مسطور است اینست که علی ابن

ابی رافع گفت که من عامل بیت المال علی ابن ابی طالب و کاتب او بودم و در بیت المال عقد مروارید بی بها
کرد در بصره بدست آمده بود پس دختر آنحضرت کسی نزد من فرستاد و پیغام داد که شنیده ام که در بیت المال
عقد مروارید بی بها است و در دست تست میخواهم که آنرا بهم عاریت بمن دهی که روز عید اضحی آنرا زیور
کنم پس جواب فرستادم که بطریق عاریت مضمون نمیتوانم که اگر فوت شود تا وان آنرا بدهی پس این
مقدمه پیغام فرستاد که بعاریت مضمون میکنم و بعد از سه روز آنرا بتو باز میدهم آنگاه آن عقد مروارید
را بو فرستادم و اتفاقا حضرت امیر المومنین علیه السلام آن عقد را در بر او دیدند پرسیدند خندان
گفتند که این عقد را از کجا آورده گفت این را از علی بن ابی رافع خازن بیت المال بعاریت گرفته ام
که در روز عید آنرا زینت سازم و بعد از آن باو بدهم آنگاه آنحضرت مرا نزد خود طلبیدند و چون حاضر شدم
خطاب کردند و گفتند که آیا تو خیانت میکنی در بیت المال مسلمانان بی اذن من و رضای ایشان گفتم
پناه می برم بخدا از آنکه خیانت کنم در مال مسلمانان آنحضرت گفتند پس چگونه بعاریت داده دختر من عقد مروارید
را که در بیت المال بود گفتم ای امیر المومنین دختر شما از من طلب عاریه آن نمود که در عید بآن آراسته
گردد و من آنرا بعاریت مضمون مردود باو دادم و بر خود نیز ضمان آنرا گرفته ام و بر من است که آنرا
بسالم بجای خود بگذارم پس آنحضرت فرمودند که امروز میتابد آنرا از او باز پس گرفت و بجای خود بگذار
بر تو اگر بعد از این چنین کاری از تو ظاهر شود ترا عقوبت خواهم کرد اگر دختر من آن عقد را بر روی عاریه مضمون
مردود میگرفت هر آینه او اول زن هاشمی میبود که دست او را در روز بریده بودندی علی بن رافع
گوید که آن عتاب که حضرت امیر با من کردند بسمع دختر مطهر حضرت رسید و چون آنحضرت را دیدند عرض
کردند که من و دختر قوام و پاره از قوام سزاوار تر از من که بود بیوشیدن آن عقد پس حضرت امیر باو گفتند که
ای دختر بواسطه اشتمال نفس خود از دایره حق بیرون مرو مگر همه زنان مهاجر و بن عبد المطلب این عقد مزین شده
بودند که ترا نیز بآن مزین بایستی شد علی بن رافع گفته بعد از این گفت و شنید عقد را گرفتم و بجای خود گذاشتم

براء بن مالک بن النضر الانصاری علامه حلی و حسن بن داود او را در عداد موثقین و محمد در حسان
صحابه ذکر نموده اند و او برادر انس بن مالک مردویه است در کتاب استیعاب مسطور است براء بن مالک
بن نضر انصاری برادر مادری و پدری انس بن مالک است در غزای بدر و ما بعد آن از غزوات حضرت پیغمبر
حاضر شده و او یکی از فضلای زمانه و دلیران فرزانه بوده آورده اند که خود بتنها صد مبارز را از مشرکان کشته
سوای آنها که در کشتن ایشان با دیگران مشارکت نموده بود از ابن سیرین منقولست که عمر بن خطاب
باو یا خود نوشت که براء ابن مالک را در لشکرهای مسلمانان بجای مگذارید که او مهلکه است از مهالک
را از تقلید مردانگی تعریض نموده بکشتن میدهد و ایضا روایت نموده که مسیلمه کذاب را او در یمامه کشت و بهای
در او رده و آن چنین بود که چون لشکر اسلام مسیلمه و اصحاب او از مشرکان یمامه را چون تشنه نا گذاشتند

البراء بن مالک

جنگ بسیار دیوار باغی پناه بردند براء گفت ای گروه مسلمانان مرا بکتف خود بردارید تا بدیوار باغ
برآیم و با ایشان مجاهده نمایم پس براء را بر سر دیوار کردند و او از بالای دیوار خود را در میان دشمنان انداخت
و با ایشان مقاتله نموده در باغ را بر روی لشکر اسلام بگشود تا باغ در آمدند و مسیلمه در دست ایشان کشته
شد و در آن جنگ نه زخم دار شد و زخم تیر و شمشیر بر بدن او رسیده بود براء در زمان خلافت عمر در
وقت فتح شوشتر شهید شد و قبر او در آنجا مشهور و از اماکن زیارت جمهور است **البراء بن عازب الانصاری**
الحارثی المدنی علامه حلی او را در قسم مقبولین نام برده و او را مشکور شمرده و در کتاب کامل بهائی
اسحق بن بشر روایت نموده و او از انس روایت کرده که گفت دو تن از خیار تابعین پیش من گواهی دادند
که براء بن عازب گفت من میروم و ترا میگیرم از آن کسان که بر علی تقدم کردند بری ام در دنیا و آخرت
از ایشان و در موضعی دیگر از آن کتاب مذکور است که براء بن عازب و بریده ابن حصیب
مقدم امیر المومنین از بیعت ابوبکر خبر بآنحضرت آوردند و صاحب استیعاب گوید که او با حضرت امیر
المومنین در حروب جمل و صفین و نهروان حاضر بود و بعد از آنحضرت ساکن کوفه شد و در ایام مصعب بن
الزبیر در آنجا وفات یافت **البراء بن معرور بن صخر الانصاری السلمی الخزرجی** از جمله مقبولان صاحب
استیعاب گوید که او یکی از نقبای عقبه اولی و بزرگ انصار است و بنی سلمه که خویشان اویند میگویند
که اول کسی که در شب عقبه بحضرت رسالت بیعت نموده او بود و بعضی گفته اند که او اول کسی که رو بکعبه نماز
کرد و اول کسی بود که وصیت بثلث مال خود نمود و وفات او در مدینه اتفاق افتاد در زمان حیات
حضرت پیغمبر صلعم بیک ماه پیش از آنکه آنحضرت بمدینه تشریف آرند و چون آنحضرت بمدینه آمدند با اصحاب
خود بر سر قبر او رفتند و بر او نماز کردند **بشر بن براء بن معرور الانصاری** علامه حلی او را در قسم مقبولان
از کتاب خلاصه ذکر نموده و گفته که حضرت رسالت براء بن عازب و براء بن عبد الله بن عتیک بن عتیک
عدی بود و در غزای بدر و احد و خندق و حدیبیه حاضر بود و در روز خیبر با حضرت رسالت از کوشت گوسفند
زهر ناک خورد و از اثر آن زهر هلاک بود **عتبة بن عمرو بن ثعلبة الانصاری** علامه حلی در کتاب خلاصه او را
در عداد مقبولان نام برده و گفته که او از اصحاب حضرت رسالت پناهی بود و در کوفه خلیفه حضرت امیر
بود و صاحب اصابه گفته که او بکنیت خود ابو مسعود مشهور است و اتفاق کرده اند بر آنکه او در بیعت
عقبه حاضر بود و اختلاف واقع است در آنکه در غزای بدر حاضر بود یا نه و اکثر بر آنند که حاضر نبود و چون
در موضع بدر ساکن شد او را بآنجا نسبت میدهند و ابو مسعود بدری میگویند و ایضا گفته که او از اصحاب
امیر المومنین علی علیه السلام بود و بکوفه او را در کوفه خلیفه خود ساخته بعضی گفته اند که بیست و پنج سال بعد از
حضرت وفات یافت و بعضی گفته اند در این سال وفات یافت و جزم آنست که بعد از این سال
وفات یافت و محمد بن خلاف واقع است در آنکه بمدینه مرد یا بکوفه **حارثة بن مرة الانصاری** در خلاصه

البراء بن عازب
مشکور و مقبول الصاحب و حق امیر المومنین علیه السلام و کان من اصحابه مدینه ۴ قمی

البراء بن معرور

بشر بن براء

عتبة بن عمرو بن ثعلبة الانصاری

حارثة بن سراقة الانصاری

در کتاب ابن داود مذکور است که بغدادی بر آمد و همانجا شهید شد و صاحب استیعاب گفته که مادر حارثه
عمه انس بن مالک بود و او جوان بود که در روز بدر کشته شد پس مادرش نزد حضرت رسالت آمده اظهار
تعلق خاطر خود بکار نمی نمود آنحضرت او را تسلی دادند و فرمودند که خاطر خوش دار که او در جنة الفردوس
است رضی الله و جمیع المومنین بحق محمد و آله اجمعین الطاهرین **حارثة بن نعمان بن نفیع الانصاری**
در استیعاب مسطور است که او در جمیع مشاهد و غزوات سید کائنات حاضر بود و از فضلای صحابه بود و
از و نقل نموده اند که روزی بخدمت حضرت سه سال بار رفتم و دیدم که جبرئیل با او سخن میکند پس سلام
کردم و گفتم چون باز بخدمت آنحضرت آمدم بمن گفتند که آیا دیدی آنکس را که با من بود گفتم آری
پس آنحضرت فرمودند که آنکس جبرئیل است و چون تو سلام کردی جواب سلام تو باز داد و دیگر فضایل او
در استیعاب که ذکر آن موجب تطویل میشود و در خلاصه و کتاب حسن بن داود مسطور است
که او دو مرتبه حضرت جبرئیل را بصورت دحیه کلبی دیده یکمرتبه در وقتی که حضرت پیغمبر علیه السلام بجانب بنی
قریظه بیرون فرستند و مرتبه دیگر وقتی که آنحضرت از خندق باز گشتند در حروب حضرت امیر در
اخلاص جانسپاری بر افراخته و در زمان معویه وفات یافته **حارثة بن نعمن بن امیه الانصاری**
در قسم مقبولان از کتاب خلاصه مذکور است صاحب استیعاب گفته که او هم خواست بن جبیر است غزای
بدر و احد را دریافته **حارث بن هشام بن المغیرة القرشی المخزومی** در قسم مقبولان از کتاب خلاصه
مذکور است صاحب استیعاب گفته که در روز فتح مکه مسلمان شد و از فضلای صحابه و اخیار ایشان بود در زمان
عمر بن الخطاب جهت اقامت مراسم غزا متوجه شام شد پس اهل مکه بنا بر حسن سلوکی که از او دیده بودند مشایعه
او بیرون رفته از مفارقت میگریستند و او ایشان را تسلی داده میگفت که این دوری من از شما اشتغال است
بجانب خدای تعالی نه آنکه معاشرة مردم دیگر دیار را بر شما گزیده ام در نواحی شام بمراسم جهاد اشتغال داشت
تا در سال هژدهم از هجرت وفات یافت و بعضی گفته اند که در روز واقعه برموک کشته شده و آن در واقعه
در ماه رجب سال پانزدهم بود در کتاب اصابه مسطور است که حارث مذکور برادر ابو جهل و برعم خالد بن
الولید و سید بنی مخزوم بود و کسی از صحابه قرین او نبود مگر از آنکه عمر که در اسلام سابقه داشت حارث بن
عزیة الانصاری صاحب استیعاب گفته که او همان کس است که در روز رجوب جبل با آن بلند انصار انحرص
بر قتال ارباب ضلال نموده و میگفت یا معشر الانصار انفروا امیر المومنین آخر اکالنعم **رسول الله صلعم**
اولاد الله ان الآخرة تشبه بالاولی الا ان الاولی افضلها **حرف الازدی الانصاری** در باب
عین مهمله از خلاصه و کتاب ابن داود مذکور است که او از جمله صحابه و اصحاب حضرت امیر المومنین
علیه السلام بود و حضرت پیغمبر صلوات الله علیه او را دعا کرده فرمود که اللهم بارک فی صفقة یمینه صاحب
استیعاب او را در باب عین منقوط ذکر کرده و گفته که در وقتی که او ساکن مصر بود شنید که نصرانی

حارثة بن نعمان بن نفیع الانصاری

حارثة بن نعمان بن امیه الانصاری

الحارث بن هشام بن المغیرة

حارثة بن عزیة الانصاری

عروة الازدی الانصاری

حضرت

حضرت رسالت را دشنام میدهد او را بزد تا هیچ نمیگفت پس مرافعه ایشان بعمرو عاص کرد و الی مصر بود تا او
عمرو با او عتاب کرد و گفت ما ایشان را عهد داده ایم تو هر کرده که او را آزار کرده خوفه در جواب گفت پناه
الله که با ایشان عهد توان داد که اظهار دشنام حضرت سید الانام نمایند این قدر عهد با ایشان توان داد
که ایشان را با کتاب ایشان واگذارند و تکلیف ما لا یطاق نمایند و اگر دشمنی بقصد ایشان نماید دفع
او کنیم و نگذاریم که باحکام دین خود عمل نمایند مگر آنکه حکم یکی از اهل اسلام راضی شوند آنگاه در میان ایشان
بموجب حکم خدا و پیغمبر حکم کنیم مولف گوید از اینجا معلوم میشود که عمرو عاص امثال او در باطن با حضرت پیغمبر
صلوات الله علیه عاصی بوده اند و اظهار اسلام را وسیله انتظام احوال خود می نموده اند و الا از هر که
مسلمان و آنکه صاحب سیر بلند نخواهد بود دشنام او ترشح نمی نماید و از اینجا نیز معلوم میشود که آنچه بعضی
از بنی امیه شعار از مخدوم کرمانی مروان حماد و بعضی از رسایل خود نوشته است که بسبب حضرت
رسول موجب استحقاق قتل نمیشود و اصلی نداشته و از اعمر عاص جهت او بیادگار گذاشته و عجب تر آنکه ابن حجر
که در زمان خود شیخ اهل هند بود در سب شیخین حکم بقتل می نمود و در آن باب مبالغه و تعصب بسیار بظهور
میفرمود تا آنکه بعضی از سادات را بتوهم سب شیخین حکم بقتل نمود و ایضا در استیعاب از و منقول است که
گفت مرا در شان حضرت امیر المومنین علی علاشکی واقع شده و روشنی که متوجه وجه صفین بود زیرا که چون
بآنحضرت بساحل فرات رسیدیم از راه اندکی عدول نموده و بایستاد و مانیز در حوالی او بایستادیم پس
دست مبارک خود اشاره نمود و گفت هذا موضع رواحلهم و مناخ رکابهم و مهراق دمائهم مالی من مال
ناصرهم فی الارض والسماء الا الله و چون حضرت امام حسین علیه السلام شهید شد آمدم تا رسیدم بجائی
که آنحضرت را در آنجا شهید کرده بودند پس نظر کردم و دیدم که همان موضع بود که آنحضرت سابقا
نشان داده بود و احوال بهمان وجه بود که آنحضرت فرموده آنگاه استغفار کردم و دانستم که آنحضرت
میگفت بالهام الهی بتعلیم حضرت رسالت پناهی بود و ایضا صاحب استیعاب گفته که عروة از اصحاب صفه و
از انصار بود و حضرت پیغمبر صلوات الله علیه او را در حق او دعائی که از بعض گذشت بر زبان مبارک راند
و صاحب اصابه بر سنادی دعای مذکور را مذکور نموده و گفته که راویان آن اهل کوفه اند و اهل کوفه اکثر شیعه اند و
خفی نماند که این قدح از صاحب اصابه صواب نیست زیرا که مطلق تشیع نزد ثقات حدیث موجب قدح و در اینجا
نیست چنانچه بعد از این از کتاب میزان ذهبی احوال ابان بن تغلب منقول خواهد شد لهذا تصریح نموده
اند که هفت کس از مشایخ حدیث بخاری شیعه بوده اند دیگر آنکه حکم نمودن بفساد روایت شخصی بجهت آنکه
مذاهب اکثر اهل بلاد او را مخالف دانند نه مطابق عقلست و نه موافق نقل والله اعلم **عبد الله بن
عبد یل بن ورقاء الخزاعی** در خلاصه و کتاب ابن داود مذکور است که او و برادرش محمد و عبد الرحمن
حضرت رسالت نزد بدیل پدر ایشان همین فرستاد و بعد از وفات آنحضرت در خدمت حضرت امیر

عبد الله بن بدیل بن ورقاء الخزاعی

تا در حرب صفین بدرجهٔ شهادت رسیدند در کتاب استیعاب مذکور است که عبد الله با پدر خود چنان از فتح مکه
مسلمان شدند و او بزرگ قدر بود و خزانه‌دار حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم بودند یعنی موضع سر آنحضرت
بودند عبد الله در غزای حنین و طایف و تبوک حاضر بود و او را قدر و بزرگی تمام بود در حرب صفین با برادر خود
عبد الرحمن شهید شد و در آن روز امیر پیادگان لشکر حضرت امیر و از اکابر اصحاب بود و از شیعیان آنحضرت
نموده که عبد الله بن بدیل در حرب صفین دو زره پوشیده بود و دو شمشیر داشت و اهل شام را بشمشیر
میزد و میگفت ❊ لم یبق الا النفر والتوکل ❊ ثم التمنی فی الرعیل الاول ❊ مشی الرجال فی حیاض الموت ❊
والله یقضی ما یشاء و یفعل ❊ و همچنان شمشیر میزد و مبارزی انداخت تا بمعویه رسید و او را از جای خود
برداشت و اصحاب او را که در حوالی او بودند متفرق ساخت بعد از آن اصحاب معویه اتفاق نموده
او را سنگباران کردند و تیر و شمشیر بر او ریختند تا شهید شد پس معویه و عبد الله بن عامر که با هم استاده
بودند بر سر کشته او آمدند و عبد الله بن عامر خود را فی الحال بر روی او بینداخت و رحمت بر او کرد معویه
تعصب آنکه گوشهٔ بینی او را ببرد فرمود که روی او باز کنید عبد الله بن عامر قسم یاد کرد که جان در بدن من
باشد نخواهم گذاشت که با او تعرض رسانند معویه گفت که روی او را باز کنید که مال را بعبد الله بن عامر
بخشیدم چون عامر از روی او برداشتند و معویه را نظر بال و کوپال او افتاد گفت بخدای کعبه سوگند که
این فتح قوم خود بود و خدا یا مرا نظر ده بر شتر و اشعث بن قیس که مانند این مرد در میان لشکر علی نیست
مگر آن دو کس بعد از آن معویه گفت که محبت قدیمه و مواخاة با علی تا بمرتبه ایست که اگر زمان انسان
توانستی که با او جنگ کنند تغیر نکردندی تا بمردان چه رسد روی عن زید بن وهب الجهنی ان
عبد الله بن بدیل قام بوما بصفین فی اصحابه فخطب فحمد الله و اثنی علیه و صلی علی النبی صلعم ثم قال الا ان
معویة ادعی ما لیس له و نازع الامر اهله و من لیس بمنله و جادل بالباطل لیدحض به الحق باوصال علیکم بالا
عراب والاحزاب زین لهم الضلالة و نزغ قلوبهم حب الفتنة و لیس علیهم الامر و ایم الله لیظهرن الحق علی الخلق علی لو
من یکم و برآن مبین فقاتلوا الطغاة البغاة فانهم بعین الله بایدیکم یخزیهم و ینصرکم علیهم و یشف
صدور قوم مؤمنین فقاتلوا الفئة الباغیة الذین نازعوا الامر اهله و قد قاتلتهم مع رسول الله صلعم فحمد الله
ما هم فی هذه بازکی و لا ابقی و لا ابر فموا الی عدو الله و عدوکم بر حکم الله عبد الرحمن بن حنبل الجمحی رضی الله عنه
اصحابه آورده که پدر او از اهل یمن بود و از آنجا بمکه افتاد و عبد الرحمن برادر بزرگ او که در آنجا متولد
شدند و عبد الرحمن شعر اینگونه گفتی و او است صاحب این ابیات که در هجو عثمان بن عفان گفته ❊ شعر ❊
احلف بالله رب العباد ❊ لما خلق الله شیبا سدی ❊ و لکن خلقت لنا فتنة ❊ لکی تبتلی بک ابن العتی ❊
دعوت الطریة فاریة ❊ خلاف سنة المصطفی ❊ و ولیت قربک امر العباد ❊ خلافا فسنة من قد مضی ❊ و عطیت
مروان دون الغنیمة ❊ اثرة و حیث الحمی ❊ و مالا اتاک به الاشتری ❊ من الفی اعطیته من زنا ❊ و ان الامینین قدینا

منار الطریق علیه المدی ❊ فاخذا درهما غلة ❊ و لا تستدر همانی سوی ❊ و چون این ابیات مذکور گوش
عثمان رسید فرمود که او را در حبس بفرستند و او را بن قطوه او را زندان انداختند و بخدمت امیر المؤمنین
علیه السلام فرستاد ❊ شعر ❊ اما حسن الله بک نعمی اصابنی بلاء شدید لا اکابده ❊ یکفرنی نعم الغنیم کان بها ❊ جواب
قرجم للحد احمد ❊ لئن قلت عقا و نشدت امة ❊ قتلت فمن للحق ان مات ماشده ❊ صاحب اصابه گفته که
حضرت امیر در باب عبد الرحمن با عثمان گفت و گوی بسیار نمود آخر او را از حبس خلاص نمود و او در حرب
جمل و صفین ملازم رکاب آنحضرت بود و در صفین بدرجهٔ شهادت رسید اسعد بن زرارة ابو امامة الخزرجی
الانصاری در خلاصه مذکور است که او از نقبای ثلثه لیلة العقبة بود و ابن داود آورده که معویه جمعی را بر
گماشته بود که پاسبانی او کنند تا نگریزد و بخدمت امیر المؤمنین علیه السلام نرود و آن را دور از
نیک بیرت بود یکی اسعد و دیگری عثمان در استیعاب مسطور است که کنیت اسعد بر اسم او
غالب بود و بآن شهرت یافته و او یکی از نقبای عقبه بود در عقبه اولی پاسش نفر با جهت نفر حاضر بود و در
عقبه ثانیه در دوازده نفر داخل بود و در عقبه ثالثه در هفتاد نفر داخل بود و اول کسی از نقبای دوازده
گانه که با حضرت رسالت بیعت کرد ابو امامه بود و آن دوازده نفر سعد بن عباده بود و اسعد بن زراره
و سعد بن الربیع و سعد بن خیثمه و منذر بن عمرو و عبد الله بن رواحه و براء بن معرور و ابو الهیثم
التیهان و اسید بن حضیر عبد الله بن عمرو و ابن عمرو و عبادة بن الصامت و رافع بن مالک و ابو امامه
و او در سال اول از هجرت وفات یافت و از انصار منقول است که او اول کسی است که از مسلمانان
در بقیع مدفون شد اما مهاجران گویند اول کسی که در بقیع مدفون شد عثمان بن مظعون بود و ابو
الدرداء کعب بن عمرو بن عباده الانصاری السلمی در خلاصه و کتاب ابن داود مسطور است که او از
افاضل صحابه و اصحاب امیر المؤمنین علیه السلام بود و در استیعاب مسطور است که او در عقبه و بدر حاضر
شد و در روز جنگ بدر عباس را شکر کرده نزد حضرت رسالت آورد و چون ابو الیسر مردی کوتاه
قد بود و عباس طویل نو خاسته بود حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم او را گفتند که ملکی کریم و نرخین
عباس را امداد نموده و در همان روز جراحت نمود و رایت مشرکان از ایشان بر بود و بعد از آن با حضرت
امیر المؤمنین علیه السلام در حرب صفین با اعدای دین رایت مجاهده بر افراخت و در سال چهارم و نهم از
هجرت در مدینه وفات یافت عمرو بن الحمق الخزاعی در کتاب استیعاب مذکور است که بعد از عهد حضرت
حضرت رسالت صلی الله علیه و آله و سلم رسیده و مسلمان شد و حق شرف صحبت آنحضرت فایز و حفظ احادیث نبی
نمود و بعد از آن ساکن شام شد و پس از آنجا بکوفه آمده وطن ساخت و او یکی از جبارکش است که در خانهٔ عثمان
بن عفان در آمدند و او را کشتند علی ابن ابی طالب بود در جمیع حروب او از جمل و نهروان و صفین همراه بود
و بعد از وفات حضرت امیر در خانهٔ حجر بن عدی و منع بنی امیه از سب آنحضرت اهتمام تمام می نمود و چون

اسعد بن زراره

کعب بن عمرو بن عباده

عمرو بن الحمق الخزاعی

عبد الرحمن بن حنبل الجمحی

زیاد حکم بکرتهن هجر نمود و عمرو که تحیه بوصل وقت در غاری پنهان شد و دران غار ماری بود اگزیده و بهمان مرد
پس علی که از جانب شاه بطلب او رفته بودند او دران غار مرده یافتند سر او را جدا ساخته نزد زیاد بردند و زیاد
آن سر را نزد معویه فرستاد و آن اول سری بود که در اسلام از شهری بشهری بردند و بعضی گفته اند که عبد
الرحمن بن عثمان الثقفی که عم عبد الرحمن بن ام الحکم بود در سال پنجاه از هجرت او را کشت و در کتاب اکمال
مذکور است که در حجة الوداع بشرف صحبت حضرت رسالت رسیده و در خدمت آنحضرت می بود و بعد از آن در خدمت
حضرت امیری بود و در حروب مصاحب آنحضرت مراسم مجاهده و اخلاص ادا نموده و در سال پنجاه از هجرت
در موضع موقه بدست عبد الرحمن ابن ام الحکم شهید شد و از شعبی روایت نموده که اول سری که در اسلام
برنیزه کرده اند سر عمرو بن الحمق بود و در کتاب ابو عمر بشتی مسطور است که حضرت رسالت صلعم سریه بر سر قومی
میفرستاد با آن سریه گفت که در فلان ساعت از شب راه گم خواهید کرد پس بجانب است چپ خود متوجه
شوید که دران اثنا بدوی خواهید رسید که شما را راه نماید اما او راه را بشما نماید تا طعام او بخورید پس از
برای شما گوسفندی بکشد و طعام پیش آرد تا بخورید آنگاه برخیزد و راه را بشما نماید و چنین کند
سلام من باو رسانید و با او بگویید که حضرت پیغمبر در مدینه ظاهر شد چون آنجماعه براه افتادند همچنین
خبر حضرت رسالت راه گم کردند بجانب چپ میل نموده میراندند تا بمنزل عمرو بن الحمق رسیدند و از وحشت و جوع
راه نمودند و او بهمان طریق که حضرت رسالت فرموده بود نگفت که او بشما نماید تا هم نافرود آید و طعام
من بخورید ایشان فرود آمدند و طعام او بخوردند آنگاه او برخاست و دلیل راه شد و ایشان فراموش
کردند که سلام حضرت رسالت را باو رسانند و خبر ظهور آنحضرت را باو بگویند تا آنکه او خود بر سید که پیغمبری
در مدینه ظاهر شده است ایشان گفتند آری و ترا اسلام رسانیده است عمرو از همین خبر شمال شد خود را
بخدمت آنحضرت رسانید و مدتی در ملازمت می بود و بعد از آن آنحضرت باو فرمود که بمیان قوم خود
مراجعت کن و در وقتی که امیر المومنین علی بولایت کوفه رود نزد او رود و عمرو بعد از وفات
حضرت رسالت بحال خود می بود تا وقتی که خلافت بحضرت امیر المومنین علی علیه السلام رسید و کوفه را دار الخلافه
ساخت پس عمرو در کوفه بخدمت آنحضرت آمد و با او در آنجا اقامت نموده در جمیع حروب آنحضرت با او
بود و بعد از وفات حضرت امیر المومنین علیه السلام معویه جهنمی ابن الطلب را فرستاد او بعاری که گرفت آنجماعت
بر اثر او رفته بغار در آمدند و او را گرفته سرش را از تن جدا کردند و بر نیزه کردند اسید بن الحضیر بن سماک
الانصاری الاشهلی در خلاصه و کتاب ابن داود در عداد مقبولان مذکور است و در کتاب استیعاب
مسطور است که او قبل از سعد بن معاذ بدست مصعب بن عمیر مسلمان شد و از جمله جماعتی بود که در عقبه
ثانیه حاضر بودند و از نقبای ایشان بود و بعضی بر آنند که او را که عزای بدر نکرده و کشته بر آنند که در غزای
بدر و احد و ما بعد آن از مشاهد حاضر بوده و در روز احد هفت زخم باو رسیده و مع هذا در خدمت آنحضرت ثابت

قدم

قدم ورزیده و چون دیگر یاران صفیف الاعتقاد نگریخت و حضرت رسالت او را با زید بن حارثه برادری داد
و او بسیار خوش آواز بوده و قرائت باجزب میخواند تا آنکه در هجرت که ملائکه استماع قرآن از وی نمودند
و در شعبان سال چهارم از هجرت و بروایتی در هجرت و یکم وفات نمود و در بقیع آسود و اوس بن ثابت
بن المنذر الانصاری علامه حلی او را از جمله مقبولان شمرده و گفته که در غزای بدر و در عقبه با هفتاد تن مشهور
حاضر بود و حضرت رسالت او را با عثمان بن عفان برادر نمود و در استیعاب مسطور است که او برادر
حسان بن ثابت شاعر بود و در غزای بدر و عقبه حاضر بود و بعضی گفته اند که در جمیع غزوات حاضر بود و در
ایام خلافت عثمان در مدینه وفات یافت ابی بن ثابت الانصاری علامه حلی او را از جمله مقبولان
شمرده و گفته که او برادر حسان بن ثابت است و در غزای بدر و احد حاضر شده ابی بن عماره الانصاری
در خلاصه مسطور است که او با حضرت پیغمبر صلعم بدر و قبیله نماز گذارده و ابی بن قیس در خلاصه و کتاب ابن
داود مذکور است که او صحابی و از اصحاب امیر المومنین علیه السلام بود و در حروب صفین بدرجه شهادت
رسید ارقم بن ابی ارقم المخزومی علامه حلی او را از مقبولان شمرده و صاحب استیعاب آورده که او بعد از
هفت کس یا دو کس اسلام آورد و از مهاجرین اولین است و حضرت رسالت در اول حال مدتی در خانه او
پنهان بودند و مردم را باسلام دعوت می نمودند تا وقتی که از آنجا بیرون آمد و صاحب اصابه آورده که ارقم
در موضع صفا بود و در آنجا چهل کس بشرف اسلام رسیدند و آخر ایشان عمر بن خطاب بود و چون چهل
کس تمام شدند از مدینه بیرون آمدند سال او را هشتاد و متجاوز بود و در سال پنجاه و پنج از هجرت وفات
نمود ثابت بن زید در خلاصه و استیعاب مسطور است که او یکی از آن شش کس است که در عهد حضرت پیغمبر صلعم
بجمع قرآن اشتغال داشتند ثابت بن شماس الخزرجی الانصاری در خلاصه و استیعاب مسطور است که او
خطیب انصار بود و او را خطیب رسول الله میگفتند و در غزای احد و ما بعد او از غزوات حاضر بود و در
ایام خلافت ابو بکر شهید شد و روایت نموده اند که چون این آیه نازل شد که یا ایها الذین آمنوا لا ترفعوا
اصواتکم فوق صوت النبی الآیه ثابت بخانه خود در آمد و در را بر روی خود بصعبت و چون حضرت او را
ندیدند کسی بجانب او فرستادند که از حال او خبر بیارد او با آنکس گفت که من مردی بلند آواز هستم میترسم
که عمل من بواسطه آن در درگاه الهی ضایع شود پس آنحضرت او را تسلی نموده فرمودند که تو از آن جماعت
که نزول آیه در شان ایشانست نیستی زندگانی تو بخیر است و مردن تو نیز بخیر خواهد بود و صاحب اصابه آورده
نموده که حضرت رسالت ثابت بن قیس را بجنت بشارت نموده و حاتم المجتهد بن شیخ زین الدین عاملی
شامی قدس الله روحه در حاشیه خلاصه تصریح باین معنی نموده و فرموده که قیس در سال یازده هجرت
وفات یافت ثابت بن الضحاک الخزرجی الانصاری از جمله مقبولانست در کتاب خلاصه مذکور است
که او از آنجماعت بود که با حضرت رسالت تحت شجره بیعت نموده اند در کتاب اکمال کتاب اصابه مسطور است

اوس بن ثابت بن المنذر

ابی بن ثابت الانصاری

ابی بن عماره

ابی بن قیس

ارقم بن ابی ارقم

ثابت بن زید

ثابت بن شماس الخزرجی

ثابت بن الضحاک الخزرجی

اسید بن الحضیر بن سماک

که آنحضرت در روز خندق او را ردیف خود سوار نموده او دلیل راه آنحضرت بود و نشتی که بموضع حمراء الاسد رفت
در سال چهل و پنجم از هجرت وفات یافت حویث بن زید الانصاری در غزای بدر و احد حاضر آمده و در قسم
مقبولین از کتاب خلاصه مذکور است زید بن ثابت در کتاب رجال شیخ طوسی مسطور است زید بن ارقم الخزرجی
الانصاری در کتاب خلاصه از شیخ اعظم فضل بن شاذان قمی منقولست که او از جماعت سابقین اولین بود
که بحضرت امیرالمؤمنین علیه السلام جمع نموده بودند و در کتاب زهرة العیون وجلاء القلوب که تالیف یکی
از علمای شافعیه مشهور است آورده که چون در روضه سقیفه جماعه انصار تمسک بسابقه و نصرت و مجاهده جسته
شدند و عبدالرحمن بن عوف در جواب گفت یا معشر الانصار کنتم کما قلتم ولیس منکم مثل ابی بکر ولا عمر ولا علی
ولا ابی عبیدة الجراح زید بن ارقم گفت ما منکر فضل من ذکرت و ان مناقب الانصار سعد بن عباده و من امره
نبی الله صلی الله علیه و آله و سلم ان یقرأ علیه القرآن ابی بن کعب و من امضی رسول الله صلی الله علیه
و سلم شهادته برجلین خزیمة بن ثابت و من یحکی یوم القیمة امام العلماء معاذ بن جبل و ان من یمیت یزید من
لو طلب هذا الامر لم ینازعه فیه احد یعنی علی ابن ابی طالب علیه السلام انتهی کلامه و این کلام صریح است
آنکه انصار معترف بوده اند باحقیت حضرت امیر در خلافت و آنکه ایشان بعد از مظنه اعراض حضرت امیر از آن
امر در مقام تعیین دیگری شدند و در کتاب استیعاب مسطور است که او در اکثر غزوات حضرت پیغمبر
صلی الله علیه و آله و سلم با او همراه بود و او بعوض آنحضرت رسانید که عبدالله بن ابی بن سلول میگوید
لئن رجعنا الی المدینة لیخرجن الاعز منها الاذل پس عبدالله منکر شد و سوگند خورد و خدا تعالی پیغمبر خود را
خبر داد که زید در آن سخن صادق است او زید در کوفه ساکن شد و در محله بنی کنده خانه ساخت و بحضرت
امیرالمؤمنین علی علیه السلام در حروب صفین همراهی نمود و از خواص اصحاب آنحضرت بود و در کتاب اصابه
در روضة الشهداء مذکور است که چون حمل بن یزید بلید سر مبارک حضرت امام حسین علیه السلام را بر طبقی نهاده
پیش پسر زیاد ملعون آورد و آن بیحیا قضیبی در دست داشت بر لب و دندان مبارک شاهزاده میزد زید
بن ارقم رضی الله عنه از صحابه کبار در آن مجلس حاضر بود و خود نمی آورد که با این مرتبه این جسارت را بر شاهزاده
او مزن و ترک کن ای ابی کن که بخدای کعبه در شما نشستوانم آورد که چند بار دیدم که حضرت رسول صلی الله علیه و آله
بر این لب و دندان میداد انگاه با آواز بلند بگریست و حضار مجلس نیز بگریه در آمدند ابن زیاد در خشم شد
و گفت ای زید اگر نه آنست که ترا کبر سن در یافته است و خرف شده الا گردنت بزدمی زید از آن مجلس
خواست گفت ای معشر عرب حق بجانب از شما شنود مبادا که پسر فاطمه زهرا را کشید و ابن مرجانه را بر خود امیر
گردید و از دار الامارة بیرون آمد در سال شصت و هشت از هجرت وفات یافت رحمه الله تعالی
عبادة بن الصامت الانصاری در خلاصه و کتاب ابن داود مذکور است که او برادر زاده ابوذر بود
و از جمله شهدای امیرالمؤمنین علیه السلام و در زمره سابقین بود که با آنحضرت بازگشت نموده بودند و در کتاب استیعاب

حویث بن زید

زید بن ارقم

عبادة بن الصامت

مذکور است که عباده از مجلوقین بود و در عقبات غزوه حاضر گشته و در غزای بدر و سایر غزوات با حضرت رسالت همراهی
نمود و در زمین فلسطین وفات یافت و در بیت المقدس مدفون گردید امروز قبر او در آنجا معروفست
بعضی گفته اند که او در رمله وفات یافت و قول اول اکثر است خباب بن الارت از صحابه کرام و اصحاب حضرت
امیر علیه السلام بود حسن بن محمد الحسن النبعی مولد الاستراباذی محمد او در تغییر آیات احکام گفته و ذکر صاحب حلیة
الاولیاء فیما ان امیرالمؤمنین وقف علی قبره و قال رحم الله خبابا اسلم راغبا و هاجر طائعا و عاش مجاهدا
و ابتلی فی جسمه احوالا و لن یضیع الله اجر من احسن عملا و قال شیخ ابوجعفر الطوسی از امات ثلاثه مذکوره صلی
علیه امیرالمؤمنین علیه السلام و قبره بها انتهی و صاحب استیعاب گفته که خلاف کرده اند در خباب بعضی
گفته اند خزاعی است و بعضی برآنند که تمیمی است و صحیح آنست که تمیمی است و خزاعی است بحلف و او
بن زهره است و او از فضلای صحابه و از اولین است شهد بدرا و ما بعدها من المشاهد مع رسول الله
صلی الله علیه و آله و سلم قد اخی برادری میان او و بین تمیم مولی عوف بن الصمة نزل الکوفة و مات بها سنة سبع و ثمانین بعد ان
شهد مع علی صفین و نهروان و صلی علی بن ابی طالب علیه و کانت سنه وفاته ثمان و ستین سنة انتهی
عبدالله بن خباب بن الارت صاحب استیعاب گفته که او در زمان حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم
متولد شد پس آنحضرت او را عبدالله نام نهاد و در خلاصه مذکور است که او از اصحاب امیرالمؤمنین علی علیه
السلام نیز بود و خوارج جمعی از وافعه مردان او را شهید ساختند عبدالغفار بن القاسم بن قیس بن
محمد الانصاری در قسم مقبولان از کتاب خلاصه مذکور است و صاحب استیعاب در باب قیس بن محمد گفته
که او جد ابی سریحه عبدالغفار بن القاسم الانصاری الکوفی است محمد بن عمرو بن حزم الانصاری علامه حلی
گفته که او از صحابه و اصحاب امیرالمؤمنین است و در حروب آنحضرت با او همراه بود و در کتاب
استیعاب مذکور است که او در سال هشتم از هجرت و در وقتی که جد او از جانب حضرت رسالت صلی الله علیه و آله عامل
یمن بود متولد شد و بعضی گفته اند قبل از وفات آنحضرت بده سال متولد شد و پدر او را محمد نام
نهاد و کنیت او را ابوسلیمان مقرر داشت و آن مضمون را بخدمت رسالت نوشته پس آنحضرت
نوشتند که نام او را محمد بگذارد و کنیتش را ابوعبدالملک مقرر دارد و نیز ابن در سال عمرو بن حزم حسنی که محمد نام
داشته باشد الا آنکه کنیت او عبدالملک است و محمد بن عمرو بن حزم مذکور رفیع بود و جماعتی از اهل مدینه از او روایت
کرده اند و او از پدر خود و ابوبکر صحابه روایت دارد و در سن سی و پنج سالگی در واقعه روز حره با پنجاه
کس از اهل بیت خود کشته شد و یقال انه کان اند الناس علی عثمان الحدون محمد بن ابی بکر و محمد بن ابی حذیفه
و محمد بن عمرو بن حزم انتهی کلام صاحب استیعاب و مراد از واقعه روز حره در کلام او واقعه ناظر
است که در سال شصت و سه از هجرت در زمان یزید علیه اللعنة در آن موضع نسبت باهل مدینه بظهور
خلع آن فاسق از خلافت بوده واقع شد و در آنجا اکثر اهل مدینه طعمه تیغ لشکر یزید شدند و جمعی کثیر از صحابه شهید شدند

خباب الارت

عبدالله بن خباب

عبدالغفار بن القاسم

محمد بن عمرو بن حزم الانصاری

ومدینه را غارت کردند و هزار و خمسمائه کارت بردند و چون معلوم شد که واقعه در زمان یزید پلید علیه اللعنة
بود پس کشته شدند محمد بن عمرو بن عمرو که در آنجا مناقاة داشته باشد با آنکه از علامه حلی منقول شد که در حروب حضرت
امیر علیه السلام با او همراه بود نعمان بن عجلان زرقی الانصاری در کتاب استیعاب مذکور است
که او لسان انصار و شاعر ایشان و بزرگ قوم خود بود و این اشعار را که مشتمل است بر تعریض قریش و خطبه
ایشان در غصب ابی بکر و خذلان امیر المؤمنین علیه السلام از و نقل نموده شعر فقل لقریش تحن اصحاب
و یوم حنین والفوارس فی بدر و اصحاب احد والنضیر وخیبر وکنا رجینا من قریظة بالذی و یوم
الشام اذ قتل جعفر وزید وعبد الله فی علو بحر و فی کل یوم یکرر الکلب امه نطاعن فیه بالمسقفة السمر
ونفرت فی یوم العجاجة اردنا بیض کالمثال البروق علی الکفر نفرنا وما نبیا النبی ولم نخف حروف
الالیالی والعظیم من الامر وقلنا لقوم ما جرا امرحابکم واما وسلما قد امنتم من الفقر تقاسمکم اموالنا دون
کنتم الیسار الجزور علی النظر وکلفتکم الامر الذی یکبر ونه وکنا فلیلا نذهب العز بالمیکان کان خطابا
اینا واثم کان صوابا کان لا یقرش ولا یزری وقلتم عوام نصب سعد ونصبکم عتیق بن عثمان مطلال ابکر
وابل ابو بکر لطیر فایا وان علیا کان اخلق للامر وکان هوانا فی علی وانه لاهل لما من هیئة وولی
ندری وهذا لهذا بعد شقی من العمی ویفتح اذا ما نقلن من الکفر فلو لا اتقاء الله لم یذهبوا بها ولکن
هذا الجراح فی الصدر ولم یرض الا بالرضا دون ربنا خزیا بابدیتا الی اسفل القدر ودر کتاب ابن داود
وخلاصه مسطور است که او از بنی زریق بود و ایشان جماعتی اند از انصار و نعمان از حاجب حضرت
امیر علیه السلام عامل بود و در بحر بن دهقان سعد بن معاذ الانصاری از اکابر صحابه است و در قسم مقبولین
از کتاب رجال شیخ طوسی و کتاب ابن داود مذکور است تمیم مولی عدی بن نمیمة از صحابه حضرت رسول
است و آنحضرت برادری داد میان او و جباد مولی عتبة بن عوان و او در غزای بدر و احد حاضر بود
و احوال او در کتاب استیعاب و قسم مقبولین از کتب اصحاب مسطور است ابو ساسان و ابو عمرة
الانصاری در کتاب خلاصه مذکور است که کسی از ابو بصیر روایت نموده که او گفت بحضرت امام
جعفر صادق علیه السلام گفتم که شنیده ام که جمیع صحابه بعد از حضرت رسالت مخالف امیر المؤمنین علی مرتد شدند
الا سه کس ابو ذر و مقداد و سلمان آنحضرت فرمود که پس کجایند ابو ساسان و ابو عمرة انصاری مؤلف
گوید که اینکه جمیع صحابه بعد از حضرت رسالت مرتد شدند الا سه کس کلامیست شایع و مشهور و بر اسیه جهور
شده مذکور و از کلام حضرت امام ظاهر میشود که آن کلام محمول بر مبالغه است در کثرت مخالفان و قلت موافقان
و اشارت بر شدت اختصاص آن سه با خلاص در کتاب استیعاب مسطور است که ابو عمرة در حرب
صفین با حضرت امیر همراه بود و در آنجا بدرجه شهادت رسید مالک بن نویرة الیربوعی از اراذل
ملوک و شجاعان روزگار و فصحای شعرای کفار و صحابی سید مختار و مخلصان صاحب ذو الفقار بود بشطری

النعمان بن عجلان

سعد بن معاذ

تمیم مولی عدی

ابو ساسان

مالک بن نویرة

از احوال خبر مآل او و شهادت یافتن او بسبب محبت اهل البیت علیهم السلام بفتوای ابو بکر و دست خالد بن
ولید و بیان ظلمی که بر او و طایفه او رفته در مجالس دوم بر وجه اجمال سبق ذکر یافت و تفصیل آن بر وجهی که از
ابن عارب روایت نموده اند آنست که گفت در اثنای آنکه حضرت رسالت با اصحاب خود نشسته بودند
روسای بنی تمیم که یکی از ایشان مالک بن نویره بود در آمدند و بعد از ادای خدمت مالک گفت یا رسول
الله علمنی الایمان حتی اتعلمه آموز مرا که ایمان کدام است فقال رسول الله صه الایمان ان تشهد ان لا اله
الا الله وانی رسول الله وتصلی الخمس وتصوم شهر رمضان وتؤدی الزکوة وتحج البیت وتوالی وصی محمد
بعدی وانا رابع علی بن ابی طالب علیه السلام ولا تسفک دما ولا تسرق ولا تحنث ولا تاکل مال الیتیم ولا
تشرب خمرا وتوقر شیبة ابیک وتحل حلالی وتحرم حرامی وتعطی الحق من نفسک الضعیف القوی والکبیر والصغیر
وعد علیه شرایع الاسلام یعنی مالک بحضرت رسالت گفت مرا طریق ایمان بیاموز آنحضرت گفت ایمان آنست
که گواهی دهی بآنکه لا اله الا الله و بآنکه من رسول خدایم و نماز بجا گذاری و در روزه ماه رمضان
بداری و باد ای زکوة و حج خانه خدای روی آری و این را که بعد از من وصی من خواهد بود دوست
داری و اشارت بعلی بن ابی طالب کرد دیگر آنکه خون ناحق نریزی از دزدی و خیانت پرهیزی
از خوردن مال یتیم و از شرب خمر بگریزی و ایمان باحکام شریعت من بیاری و حلال و حرام مرا حرام و حلال
دانی که داری ضعیف قوی و کبیر و صغیر بجا آری آنگاه شرایع اسلام و احکام آنرا برو شمرد تا یاد گرفت آنگاه مالک
برخاست و از غایت تشاد دامن کشان میرفت و باخود میگفت که نعلمت الایمان ورب الکعبة یعنی
بخدای کعبه که احکام ایمان آموختم و چون از نظر شریف حضرت رسالت دور شد آنحضرت فرمودند
که من نزاد ان ینظر الی رجل من اهل الجنة فلینظر الی هذا الرجل و ابو بکر و عمر از حضرت رسالت دستوری
طلبیده از خدمت او رفتند و آن بشارت را باو رسانیدند و از و التماس نمودند که چون حضرت رسالت
اهل جنة شمرده میخواهیم که جهة ما طلب مغفرة کنی مالک گفت لا غفر الله لکما خدا تعالی شما را میامرزاد که حضرت
رسالت را که صاحب شفاعت میگذارید و از من درخواست میکنید که جهة شما استغفار کنم پس ابو بکر و عمر
شرمنده و مکدر باز گشتند و چون حضرت رسالت را نظر بر روی ایشان افتاد گفت کفی للحق سبحانه
یعنی شنیدن سخن حق گاه هست که آدمی را خشمناک و مکدر سازد و آخر چون حضرت رسالت بنا وفات
یافت و مالک بدیار آمد و تحصیل عود که قایم مقام حضرت رسالت گیرد در یکی از روزهای جمعه دید که ابو بکر
بر منبر رفته و از برای مردم خطبه میخواند مالک بطاقت نشده با ابو بکر گفت که تو همان برادر بنی هاشمی
گفت بلی مالک گفت چه کار پیش آمد آن وصی حضرت رسول را که مرا بموالاة او مامور ساخته بودند و مردمان
گفتند ای اعرابی بسیار است که کاری پس از کاری حادث میشود مالک گفت والله که هیچ کاری دیگر حادث
نشده و ملکه شما خیانت کرده اید و کار خدا و رسول و بعد از آن متوجه ابو بکر شد و گفت که گیرید آنکه ترا دیدن

منبر بالا برده و حال آنکه وصی حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم نشسته است ابوبکر بجا حاضران گفت این ابوالی
بوال علی عتبه را بیرون کنید از مسجد رسول پس قنفذ برادر عمر و خالد بن ولید برخاستند و مالک را گردن زده
از مسجد بیرون کردند مالک بر شتر خود سوار شده صلوات بر حضرت رسول فرستاد و بعد از صلوات
این ابیات بر زبان راند شعر الطغار رسول الله ما کان ضیا • فیا قوم ما شانی و شان ابی بکر • اذا قام یحمی
قام بکر مقام • فتلک و بیت الله قاصمة الظهر • بلال بن رباح گفت او ابو عبد الله است مفتی ابوبکر و موذن حضرت
رسالت و موذن او بود در کتاب کامل بهائی مسطور است که بلال بانگ نماز و قامت برای ابوبکر کرده
و با او بیعت نموده و شیخ ابوجعفر طوسی روایت نموده در کتاب اختیار الرجال از امام جعفر صادق علیه السلام
از ابن ابی النبری که او گفت شنیدم از عبد الله بن الحسین علیه السلام که بلال امتناع نمود از بیعت ابوبکر
عمر جماعه بر سر او گرفت و گفت ای بلال اینست جزای ابی بکر از تو که ترا آزاد ساخت و الحال با او بیعت
نمیکنی بلال در جواب گفت اگر آزاد برای خدای بگذارد و اگر از برای غیر او آزاد کرده اینک من بندگان
خدمات ایستاده ام اما بیعت نمیکنم بکسی که رسول خدا او را خلیفه خود نساخته پس عمر با او درشتی کرد
و گفت که در میان ما مباش لاجرم بلال بولایت شام رفت از جمله اشعار او در آن باب این ابیات
است شعر تالله لا لابی بکر تخوت و لو • لا الله قامت علی اوصافی الصنع • الله بوانی خیرا و کرمنی و انا
الحبر عبد الله متبع • لا تلفینی بنو عاکل مهتدع • قلت بیت عاشق الذی ابتدعوا • و صاحب شتاب گفته که
چون آنحضرت وفات یافت بلال خواست که بجانب شام رود ابوبکر او را تکلیف نمود که در خدمت باشد
بلال گفت اگر از برای خود مرا آزاد کرده پس مرا محبوس کن و اگر از برای خدا آزاد کرده پس بگذار تا من راه
خدا بروم ابوبکر او را واگذاشت و بلال در دمشق بمرض طاعون وفات یافت و در باب صحبت عوف
گردید الحارث بن قیس در کتاب خلاصه مسطور است که او از جمله هفتاد مرد بود که در عقبه ثانیه بخدمت حضرت
رسالت پناه صلعم حاضر شدند و در غزوات بدر و ما بعد آن از غزوات حاضر شدند و در سقیفه بنی ساعده بیعت
همراه ابوبکر حاضر شده و بغزای عام نیز رفته و در ایام خلافت عمر فوت شد الحارث بن هشام در خلاصه
مسطور است که او از اصحاب حضرت رسالت بود و در شام وفات یافت و بعضی گفته اند که در واقعه یرموک
شهید شد عمر بن ام مکتوم القرشی العامری ذهبی در کتاب کاشف گفته که او پسر خال خدیجه است رضی الله عنها
و از جمله سابقان در اسلام است و چند مرتبه حضرت رسالت صلوات الله علیه او را در مدینه خلیفه نمود و شهادت
در روب قادسیه شهید شد هاشم بن عتبه بن ابی وقاص الزهری در کتاب اصابه مذکور است که او از اصحاب
مشهور و معروف است بلقب مرقال است و برای آن باین لقب شهرت یافته که ارقال لاصیب از ذوی الرای
در روزگار زاد بر سر خصم مسارعت میکرد مبدو و از کلبی و ابن حبان نقل نموده که او بشرف صحبت حضرت
رسالت رسیده و در روز فتح مکه مسلمان گردیده و در جنگ یرموک با عم خود سعد وقاص در قادسیه همراه بوده

بلال بن رباح

ابوبکر مرا برای خدا آزاد ساخت
پس مرا رها کن

الحرث بن قیس

الحرث بن هشام

عمر بن ام مکتوم

هاشم بن عتبه بن ابی وقاص

در آنجا

در آنجا آثار مردی و مردانگی بظهور رسانیده و در حرب صفین ملازم رکاب ظفر انتساب حضرت ساقی
ولایت مآب بوده و در آنجا نیز مراسم مجاهده بجا آورده و در فتوح اعظم کوفی و کتاب اصابه مسطور است که
چون خبر کشتن عثمان و بیعت کردن مردمان با امیر المؤمنین علی علیه السلام پراکنده شد اهل کوفه این خبر
شنیدند در آن وقت ابوموسی اشعری امارت کوفه داشت کوفیان نزد ابوموسی آمدند و گفتند بیا با امیر
مؤمنین علی بیعت بکنی و مردمان را با بیعت او بخوانی که مهاجر و انصار جمله با او بیعت کردند ابوموسی گفت در
تمعنی توقف میکنم و می نگرم تا بعد از این چه حادث شود و چه خبر رسد هاشم بن عتبه او را گفت دیگر چه خبر خواهی
رسید عثمان را کشتند و مهاجر و انصار و خاص و عام با امیر المؤمنین علی بیعت کردند از آن می ترسی که اگر علی
بیعت کنی عثمان از آن جهان باز خواهد آمد و ترا ملامت خواهد کرد هاشم این سخن بگفت و بدست راست
خویشتن دست چپ خود بگرفت و گفت دست چپ از آن منست و دست راست من از آن امیر المؤمنین
با او بیعت کردم و بخلافت او راضی شدم چون هاشم برین وجه بیعت کرد ابوموسی را هیچ عذر نماند برخاست
و بیعت کرد و در عقب او جمله اکابر و سادات و مشایخ و معارف کوفه بیعت کردند و در اصابه مذکور است
که هاشم در وقت بیعت این ابیات بر بدیهه انشا نمود انه شعر ابایع خیر الناس بعد محمد علیا • و
لا اخشی امیرا شوریا • ابایعه و اعلم ان ساعضی • بذاک الحق و الدنیا • هاشم در حرب صفین بدرجه شهادت
رسید و بعد از و پسر او عقبه بن هاشم علم پدر برگرفت و بر اهل شام حمله کرد چند کس را بکشت و اثرهای خوب نمود
عاقبت او نیز شربت شهادت چشید و با پدر بزرگوار رسید رحمهما الله تعالی ابوسعید الخدری در کتاب
ابن داود مذکور است که او از جمله سابقین اولین بود که بحضرت امیر المؤمنین علیه السلام رجوع و بازگشت
نمودند و مستقیم الاعتقاد بودند ابو الطفیل عامر بن واثلة اللیثی در کتاب استیعاب مذکور است که
کنیت او کنیت ابو اسم غالب بود در سال غزای احد تولد نمود و از زمان حیات حضرت رسالت هشت
سال ادراک کرده بود و او آخر کسی است که وفات یافت از اصحاب حضرت رسالت و او بود
او امیر المؤمنین علی را علیه السلام بسیار دوست داشتی و در عودی که آنحضرت را با اهل بغی واقع شد همراه
بود و ثقه و مامون بود و اعتراف بفضل شیخین میکرد اما حضرت امیر را تفضیل میداد و بر ایشان مقدم
در سال صد از هجرت وفات یافت مؤلف گوید اگر مسلم داریم آنچه صاحب استیعاب باو نسبت داده
از اقرار بفضل شیخین محمول بر رعایت تقیه خواهد بود چه عامر بر وجهی که شیخ ابوجعفر کشی تصریح بآن نموده
کیسانیه است یعنی قایل بامامت محمد بن الحنفیه بوده و کیسانیه یکی از فرقه شیعه امامیه اند و در اصل اعتقاد
حقیقت خلافت بلا فصل حضرت امیر المؤمنین است بحضرت سید المرسلین علیهما افضل صلوات المصلین
اعتقاد بطلان خلافت آنها که پیش از و متصدی خلافت شدند مذکر میکند با امامیه اثنی عشریه غایة الامر
در تعیین ائمه علیهم السلام بعد از حضرت امام حسین اختلاف در میان ایشان واقع شد در فتوح اعظم

ابوسعید الخدری

ابو الطفیل عامر بن واثلة

کوفی مسطور است که عامر در حرب صفین امیر سپاه معاویه بود و در کتاب کشی مسطور است در روضهٔ کافی
ابن ابی عبید و برقی مروان خروج کرد عامر بن الطفیل در زیر رایت او بود و میگفت که از آن اصحاب که
در غزوهٔ ثانیه با حضرت رسالت صلوات الله علیه بیعت بر قتال رسول نمودند جابر بن عبد الله انصاری و من تنها مانده ام و این
شعر را میخواند شعر و بقیت تنهائی الکنانة واحدا ۰ سری بهم او یکبر السهم کاسره ۰ و در وقت هزیمت این
ابیات میخواند شعر یدعونی شیخا و قد عشت حقبة ۰ و من من الارواح بخزی موازع ۰ و ما شاب راسی
من سنین تتابعت ۰ علی و لکن شیبتنی الوقائع جابر بن عبد الله بن عمرو بن حرام الانصاری در کتاب
ابن داود مذکور است که او از اصحاب رسول صلوات الله علیه و آله بوده و در غزوات هم بر داشته و غزوات بسیار
با آنحضرت همراهی نموده و از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام روایت نموده که ایشان فرمودند که او
آخر کسی است که باقی مانده از اصحاب پیغمبر صلی الله علیه و سلم و باز گشت او بما اهل البیت بود و در خلاصه از فضل
بن شاذان نقل نموده که او از سابقین صحابه است که بعد از حضرت رسالت بحضرت شاه ولایت رجوع
نمودند و ابن عقده نیز که از اکابر محدثان است با نقطاع او با اهل البیت علیهم السلام و اختصاص بحبل
المتین متابعت ایشان تصریح نموده و او آخر کسی از صحابه بود که در مدینه وفات یافت و در کتاب استیعاب
مذکور است که او در حرب صفین با حضرت امیر المؤمنین علیه السلام همراه بود و در کتاب شیخ ابو عمر کشی
مسطور است که جابر عامی سیاه بر سری بست و در مسجد مدینه می نشست و با عابد و مسایل دینی اشتغال مینمود و در
اثنای آن ناگاه بآواز بلند میگفت یا باقر العلم و اهل مدینه چون آن کلمه از وی میشنیدند با همدیگر میگفتند
که جابر پیر و خرف شده هذیان میگوید و چون او آن سخن از ایشان شنید گفت بخدا سوگند که من هذیان
نمیگویم و لیکن حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله مرا فرمودند که عنقریب جوانی از اهل بیت من ظاهر خواهد شد
که نام او نام من باشد و شمایل او شمایل من باشد میشکافد العلم بقرا یعنی بشکافد و بیرون آرد مسایل علم دین را
بیرون آوردنی و این کلام هیچ نظام که از حضرت سید انام شنیده ام مرا آرزوی دیدار او بی اختیار
بقرا دمی آرد اتفاقا در آن ایام جابر را بیکی از کوچهای مدینه گذار افتاد و بر در خانهٔ حضرت امام زین
العابدین علیه السلام خورد سالی را دید ایستاده که شمایل حضرت رسالت را در ظاهر با هر بود او را نزد
خود طلبید آنحضرت پیش آمد بعد از آن گفت باز گرد باز گشت پس جابر با خود گفت که این شمایل همان شمایل
حضرت پیغمبر است و او را سوگند داد که بگو چه نام داری گفت محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب آنگاه
جابر پیش رفت و بوسه بر رخسار مبارک او زد و گفت پدر و مادر من فدای تو باد جد تو حضرت رسالت مرا
سلام رسانید پس آنحضرت از استماع خبر جابر متاثر شده گفت پدر بزرگوار خود آمده صورت حال را عرض
نمود پدر بزرگوار او از افشای آن خبر اندیشه نموده فرمود که آخر جابر اظهار آن سلام و پیغام کرد گفت
آری گفتند ای پسر بعد از این در خانه بنشین و بیرون مرو که مردم بتو رجوع خواهند کرد و گاه بر امثال خواهند

جابر بن عبد الله الانصاری

بعد از آن جابر در اول و آخر روز منتظر خدمت حضرت امام محمد باقر می آمد و استفاده از و میکرد و مردم
مدینه از آن تعجب مینمودند و این حکایت در خاتمهٔ کتاب روضة الشهداء بر این وجه مسطور است که چون جابر بن
عبد الله انصاری در آخر عمر پوشیده شده بود روزی حضرت امام محمد باقر علیه السلام در میان جوانی
خود نزد یکی می آمد و بر او سلام کرد جابر جواب داد و گفت تو کیستی گفت محمد بن علی بن حسین گفت ای
سید فرا پیش آی و دست بمن ده امام محمد باقر علیه السلام پیش آمد و دست وی را بوسید و میل آن کرد که پای او را
نیز بوسه زند امام نگذاشت جابر گفت یا ابن رسول الله آن رسول الله یقرئک السلام یعنی پدر بزرگوار
رسول خدای ترا سلام میرساند امام فرمود که و علی رسول الله السلام و رحمة الله و برکاته پس گفت ای جابر
این حال چگونه بوده و جابر گفت روزی با رسول خدای بودم صلوات الله علیه و آله مرا گفت ای جابر شاید
که تو باقی باشی تا آن وقت که ملاقات کنی با یکی از فرزندان من که وی را محمد بن علی بن حسین گویند
خدا تعالی وی را نور و حکمت خواهد داد و وی را از من سلام برسانی و ایضا در کتاب کشی مسطور است
که جابر عصا بر دست گرفته در کوچهای مدینه و مجالس قوم آنجا میگردید و میگفت علی خیر البشر فمن ابی
فقد کفر معاشر الانصار ادبوا اولادکم علی حب علی ابن ابی طالب فمن ابی فلینظر فی شان امه یعنی
جابر میگفت که حضرت امیر المؤمنین حیدر بعد از حضرت پیغمبر از سایر مردمان بهتر است و هر که از قبول این
معنی ابا نماید کافر است و عمر بن خطاب با گروه انصار نموده میگفت که ای انصار اولاد خود را بحب حضرت
امیر المؤمنین علی پرورش نمایید و بزیور دوستی او آراسته سازید و هر یک از ایشان که از محبت آنحضرت
ابا و امتناع نماید نظر در تحقیق حال مادر خود نماید که آن تصور زنا لودگی مادر را خواهد بود بیت محبت
مردان مجذبی پدری ۰ که دست غیر گرفت پای مادر او ۰ افضل المحققین خواجه نصیر الحق والدین
الطوسی طیب الله مشهده در رساله اوصاف الاشراف آورده که جابر بن عبد الله چون در آخر عمر
بیری مبتلا شد حضرت امام محمد باقر بزیارت او رفت و از حال او پرسید گفت حالی دارم که در آن
حال پیری را بجوانی ترجیح میدهم و بیماری را بر تندرستی و مردن را بر زیستن پس آنحضرت در مقام تسلی
در آمد و شاد شد و فرمودند اما من اگر خدای مرا بیمار سازد و پیری را دوست میدارم و اگر جوان سازد جوانی
را دوست دارم و اگر بیمار سازد بیماری را و اگر شفا دهد شفا را و اگر بمیراند مردن را و اگر زنده دارد زندگی را چون جابر این
سخن از آن حضرت بشنید دست مبارک او را بوسید و گفت صدق رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم
قال ستدرک ولدا من اولادی اسمه اسمی ینور العلوم نورا کما ینور النور الارض یعنی حضرت رسالت صلوات الله
الله علیه و آله صادق بودند در آنکه گفتند که عنقریب خواهی دید یکی از فرزندان مرا که نام او نام من باشد
بشکافد مسایل علم را یعنی که گاه وی بشکافد و شیار میکند زمین را و از این جهت نام او باقر علوم اولین و
آخرین نهاده اند و از این کلام ظاهر میشود که جابر رضی الله عنه در مقام صبر بوده و باقر علیه السلام در مرتبه

یا انک

رضی الله عنهم وجمیع المؤمنین من الصابرین الراضین المرضیین بحق محمد وآله المعصومین احمد کسی از
اشراف و اکابر و افاضل و عدول صحابه حضرت رسول مختار از بنی هاشم و غیر ایشان از مهاجر و انصار که بنابر
قصد اختصار اکتفا بذکر احوال ایشان واقع شد و چنانکه از طی تفاصیل مفهوم گردیده بعضی از ایشان اصلا
متابعت ابی بکر و عمر ننموده اند مانند سعد بن عبادة و اولاد و اقارب او و بعضی در ابتدا حال متابعت
ننموده اند و آنرا که اهل البیت علیهم السلام و سایر بنی هاشم جبرا و قهرا بیعت نموده اند ایشان نیز متابعت
ظاهری که عبارت از دست بر دست زدن است نمودند مثل مقداد و سلمان و ابوذر و خالد بن سعید اموی
و برادران او و بعضی از آن قبیل اند که پیش از وفات حضرت رسالت تا ابی نام در باب خلافت مستحق
آن نموده اند و چون بموجب کلام عمر که کانت بیعة ابی بکر فلتة وقی الله شرها عن المسلمین ایشان از مهمات
تامل و تفکر در آن امر نداده اند و ناگاه ایشان را به بیعت ابی بکر الزام نموده اند لاجرم در آن فتنه افتاده اند و تقلید
آن مبایعه ابی بکر را گردن نهاده اند و آنرا حق گمان برده اند و آن مبنی و متبعر گردیده از آن برگشته اند و باطن
با ظاهر موافق شده اند و رجوع بحضرت امیر نموده اند و این صدق که احوال ایشان در این تالیف مسطور گشته حاصل
اند که باعتقاد مؤلف مانند ایشان از باقی صحابه دو کس دیگر پیدا نیستند و جمیع افضل صحابه بعد از اهل بیت ابو بکر
و عمر و عثمان اند و نزد منصف متامل ظاهر است که اگر ایشان بعد منصب خلافت زینت ظاهری نمی
یافتند و حجت ترویج خلافت و امارت ایشان احادیث صحیحه نمی یافتند در میان امت نمی ماند آخر
اهل روزگار ایشان را در مرتبه قنبر و بلال و سلمان نمی نشاندند چنانکه شیخ ثنای علیه الرحمه فرموده شعر
انکه او را بر علی مرتضی خوانی امیر بالله از بری تو اند کفش قنبر داشتن • اما بجماعت که بطوع و رغبت با ابو بکر
و عثمان بیعت نمودند چنان منافقان صحابه اند که در زمانی الحال با طلحه و زبیر و معویه بیعت نموده اند بر حضرت
شاه ولایت خروج کردند مانند عمرو عاص و مغیرة بن شعبه و ابو هریره و ابو الاعور سلمی و ابو موسی اشعری
و سعد وقاص و بشر بن ارطاة القرشی و حبیب بن مسلمة القرشی و محمد بن سلمة و حسان بن ثابت و سعد بن
مالک و اولاد عمر خطاب و عبد الله زبیر و عبد الرحمن بن خالد بن الولید و عتبة بن ابی سفیان و مروان بن الحکم
و ضحاک بن قیس الفهری و امثال ایشان که در کتب سیر مسطور است که حضرت امیر از قریش تا نفر بیرون بودند
محمد بن ابی بکر که ربیب آنحضرت بود و جعدة بن هبیرة المخزومی که خواهرزاده او بود و ابو العاص ربیع بن ابی العاص
بن ربیعه که پدر او ابی العاص سلف آنحضرت و داماد حضرت پیغمبر صلوات الله علیه وآله بود و محمد بن
ابی حذیفة بن عتبه که خواهرزاده معویه بود و هاشم بن ابی وقاص که برادرزاده سعد وقاص بود با معویه
نیز و قبیله از قریش با خانه کوچ همراه بودند و بر هر که اندک شعوری داشته باشد ظاهر است که جمعی که اختیار
معویه طاغی باغی بر متابعت حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام نمایند ایشان را تمیزی و تفرقی و رشدی در دین
نخواهد بود و قول و عمل ایشان بر اساس اختیار و اعتبار ایشان اتفاق و اعتباری نیست چنانکه

عتبة بن

اتفاق

اتفاق ایشان بر بیعت معویه استدلال بر حقیقت او نتوان نمود و همچنین از اتفاق ایشان بر خلافت ابی بکر
استدلال بر حقیقت خلافت او نتوان کرد و نفس علی بذا فعلل و تفعلل و ایضا مخفی نماند که اکثر از مصدقان
جمعی از برادران و فرزندان و خویشان و موالی بوده اند که ایشان نیز صحابی بوده اند و تابعیت عقاید
بزرگان خود می نموده اند و اکتفا باین عدد جهة اکتفا باصل در رعایت اختصار است چنانکه مذکور شد
و الاستقصا بین اصحاب مانند شیخ اعظم مقدم محمد بن علی بن الحسین بن بابویه القمی رحمة الله کتابها در
رجال اخبار از صحابه سید مختار نوشته اند اگرچه الحال از آنها اثری نیست و بواسطه سوختن و شستن خانه
خبری نه والله اعلم بحقیقة الحال و الیه المرجع و المآل **مجلس چهارم** در ذکر اکابر دین و افاضل متبعین
از زمره تابعین رضی الله عنهم اجمعین سید التابعین **ابو القاسم محمد بن امیر المؤمنین علی ابن ابی**
طالب علیه السلام شارح دیوان مرتضوی گفته که امام محمد پسر مرتضی علی علیه السلام بود و مادر او از بنی حنیفه
بود بنابراین او را ابن حنیفه میگفتند و شصت و نه سال عمر داشت و در سنه احدی و ثمانین وفات
یافت لیکن شیعه او بر آنند که او زنده است و در کوه رضوی نزدیک مدینه و مهدی موعود اوست
و در وقت ظهور او عالم از عدل مملو خواهد شد چنانکه کثیر شاعر که یکی از شیعه اوست این اشعار فرموده
و گفته شعر وسط لا یذوق الموت حتی • یقود الخیل قدمه اللواء • یغیب فلا یری فیهم زمانا • برضوی عنده
عسل و ماء • و در تاریخ ابن خلکان مسطور است که محمد با ابن الحنیفه مشهور است زیرا که مادر او خولة بنت
جعفر است که از قبیله بنی حنیفه بود و وجه کنیت او ابو القاسم آنست که در باره او حضرت آنحضرت
رسالت واقع شده و بحضرت امیر خبر داده بود که بعد از من ترا پسری بوجود خواهد آمد اسم و کنیت خود را
باو بخشیدم و حلال نیست دیگری از امت من که نام و کنیت مرا باهم انضمام دهد و محمد مذکور علم و ورع و شجاعت
بسیار داشت و رایت امیر المؤمنین علیه السلام در حرب جمل و صفین بدست او بود و بغایت شدید القوة بود
و در آن باب اخبار عجیبه در میان اهل روزگار اشتهار دارد از آنجمله آنکه مبرد در کتاب کامل ذکر کرده
که حضرت امیر المؤمنین علیه السلام زرهی داشت که بر قد آنحضرت دراز بود و محمد را فرمود که قدری
معین از دامن آن زره جدا سازد و محمد یکدست خود را بر دامن زره نهاده و دست دیگر را بر موضع
فصل نهاده آنرا بر وجهی که مامور شده بود قطع نمود و هرگاه عبد الله بن زبیر السخن را می شنید از
رشک و حسد آزرده میگردید زیرا که او نیز قوت بسیار داشت و طاقت کشیدن زیاده از مرتبه
قوت خود نداشت خصوصا که آن زیادتی در یکی از اولاد حضرت امیر المؤمنین علیه السلام باشد
ایضا ابن زبیر در ایام خلافت خود محمد بن حنیفه و عبد الله عباس را به بیعت خود تکلیف نمود و چون
از آن امتناع نمودند ایشان را محاصره کرد و اذن نمود و سوگند خورد که اگر بیعت نکنند ایشان را باتش
بسوزاند و شرح این قصه دور و دراز است در تحفة الاحباب آورده که در روز حرب جمل حضرت امیر

علی بن الحنفیه
رضی الله عنه

لوای ظفر بهای خود را بدست قرة العین خویش محمد حنفیه که سر و جوهر شجاعت و شجاعت بود داد و بای
فرمود تقدم محمد بموجب فرموده پدر بزرگوار لوا را گرفت و لحظه بیش بر دارنگاه و در اثنا راه متوقف شد
و روایتی آنکه گفت هذه واقعة للفتنة العمیاء پس امیرالمؤمنین بانگ زد ای زود که اقدم لا ام لک تکون حنفیة
ابوک قاعد ها و سابقها شعر الطعن بما طعن ابیک محمد • لا خیر فی الحرب اذا لم توقد • پس محمد بن حنفیه لوا
برداشته حمله بر جانب دشمن برد و بطعن سنان نیزه خون خوار دمار از روزگار اشرار برآورد چنانچه
دوست و دشمن او را تحسین و آفرین گفتند و حضرت ولایت پناه در روی نگاه میکرد و بر ناصیه بهیش
آثار جلادت و بسالت میدید و مضمون الشبل فی الخدر مثل الاسد در محیای انورش مشاهده کرده شگفته
میشد و میگفت می آمد راوی گوید حاضر محمد بن حنفیه بطعن سنان نیزه جان ستان جولان نمود و نگاه
تیغ از غلاف کشیده در میدان محاربه و مبارزت داد مردی و دلاوری بداد و بسیاری از مبارزان
اصحاب جمل را بضرب حسام خون آشام بصحرای عدم فرستاد و بعد از آن بمبارزت خونریزی باز گشت و در
کشف الغمه و تاریخ ابن خلکان مسطور است که روزی از محمد حنفیه پرسیدند که چون است پدر بزرگوار در طرق
قتال و مبارزت ابطال و تنگنای خیل و رجال و می آرد و برادران تو حسن و حسین را در کشف امن و سلامت
نگاه میدارد محمد در جواب گفت که ایشان بمنزله دو چشم اویند و من بجای دست اویم و معروفست که
چشم خود را بدست نگاه دارند و نوبتی دیگر در جواب آن سؤال گفت که من پسر اویم و ایشان فرزندان
رسول خدایند در کتاب شجرة النبوه و کتاب غوایة المرام مذکور است که محمد بن حنفیه بعد از رحلت امام
حسین علیه السلام بامام زین العابدین علیه السلام نزاع کرد که وصایت حق منست که عم توام و پس از تو
بزرگتر امام علیه السلام در جواب او فرمود که ای عم بترس و ترک این دعوی کن محمد حنفیه ترک نمیکرد
و نزاع میان ایشان ممتد شد آخر الامر امام علیه السلام در جواب او فرمود چه ای عم تا برویم نزد حجر
محمد حنفیه گفت که ام حکم امام علیه السلام گفت برویم پیش حجر الاسود باتفاق نزد حجر الاسود آمدند امام
زین العابدین علیه السلام محمد حنفیه را گفت که اول تو سؤال کن که خلافت حق کیست او سؤال کرد هیچ جواب
نشنید امام زین العابدین علیه السلام بعد از آن دست بدعا برداشت و دعا ابتهال را بسماء عظام
بخواند و طلب آن کرد که حجر الاسود را بسخن آورد پس روی بحجر الاسود کرد و گفت بحق آن خدای که حق
بندگان خود را بر تو مربوط ساخته که ما را خبر کن که امامت و وصایت بعد از حسین بن علی علیهما السلام
حق کیست حجر الاسود بر خود جنبید چنانکه نزدیک بود که از جای خود بیفتد و بزبان عربی فصیح گفت ای محمد
میدانم دار که امامت و وصایت بعد از حسین بن علی علیهم السلام حق علی بن الحسین است علیه السلام
آنگاه محمد بن حنفیه تسلیم نمود پای مبارک حضرت امام را بوسید و ایضا در کتاب خرایج مذکور است که محمد بن
الحنفیه جهة ازاله شکوک و اوهام مستضعفان ایام در مقام اظهار آن فضل و ابرام آن شده بود و آنکه

فی الحقیقة در امامت آنحضرت منازعت می نمود و وفات او در مدینه در سال هشتاد و یک از هجرت بود
و هشتاد و سه نیز گفته اند و در بقیع مدفون گردید و او را اخبار مشهور است رضی الله تعالی عنه محمد بن
ابی بکر بن ابی قحافة التیمی القرشی مادر او اسماء بنت عمیس است که در اصل زوجه جعفر ابی بکر بن
ابی طالب بود و چون محمد بن جعفر شهید شد ابوبکر او را بعقد خود در آورد و در حدود سال حجة الوداع از
در وجود آمد و چون ابوبکر بمرض وفات مبتلا شد حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام او را عقد نمود و محمد تربیت او در دامن آنحضرت بود
شیخ ابو عمر و کشی روایت نموده که در مجلس شریف حضرت امام جعفر صادق علیه السلام ذکر محمد بن ابی بکر
میکذشت آنحضرت بر او صلوات و رحمت فرستاد و نیز از آنحضرت روایت نموده که میفرموده اند که نگاه
محمد بن ابی بکر از جانب مادر اش اسماء بنت عمیس است نه از جانب پدر و در روایتی دیگر فرموده اند که در
بر اهل بیتی یک کس می باشد که بذات خود پاک است و پاک بجانب از اهل بیت خود و محمد بن ابی بکر است
از حضرت امام محمد باقر علیه السلام روایت نموده که محمد بن ابی بکر با حضرت امیرالمؤمنین بر براه از
شخصین بیعت نمود و موجه روایت اخبار این اشعار است شعر یا ابا ناقد و جدنا مصلح • جانب
انت ابره و انتفع • اغاثنی منک الدی • اخرج الدر من الماء اللجج • السنت العهد فی حم و ما • قاله المبشر
فی ذی شرج • فبک یحیی احمد فی یومها • ام لمن ابواب خیبر فتح • ام بارث قد تقصت بها • بعد بنی نجم علیک
کنج • ما تری عذرک فی الشر غدا • یا مالک الویل اذا الحق انفج • و سالک المصطفی عاجوی • من قضایا کم من
ملک الفج • ثم عن خلفه دار شا • من روی عنه و من فیه فقع • و علیک الحزی مضرب السما • کلما ناح حمام
و صدح • یا بنی زهرا و انتم عدتی • و بکم فی الشر میزانی رجح • و اذا لم ولائی لکم • لا ابالی ای کلب فنبح
در استیعاب مذکور است که حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام محمد را بسیار دوست میداشت و بر
او ثنا میکرد و تفضیل او را بر اقران می نمود زیرا که متحلی بحلیه عبادت و اجتهاد میبود و او در حرب جمل و
صفین با آنحضرت همراهی نمود و از جمله جماعتی بود که عثمان بن عفان را در خانه او محاصره کرده اند و بعضی
بر آنند که در خون او نیز شریک بود و بعضی از علمای اهل سنت مشارکت او را نفی کرده اند مؤلف
گوید که این بغض او در نفی مشارکت محمد مصلحتی عظیم است که جهت آن بر او افتراء مطالب اجتهاد
مخفی نخواهد بود اما مشارکت او در خون عثمان بر حد تواتر رسیده و سعی در نفی آن بیفایده است جمع
تالیفات متقدمین تابعین از ارباب سیر و حدیث در اثبات آن بآواز بلند منادی میکند و
در تاریخ احمد بن اعثم کوفی که شافعی مذهب و از نقاب متقدمین ارباب سیر است مذکور است
که چون کار محاصره بر عثمان تنگ شد و مردم از هر طرف بکنار او در آمدند محمد بن ابی بکر خود را بعثمان
رسانید و گفت امان ای پیر کفتار هوش دار عثمان گفت من عثمان بن عفانم علیه رسول خدا و تو از
جمله دروغ گویانی که مرا امانت میکنی محمد دست زد و ریش عثمان بگرفت و گفت چگونه می جنبی مصنع

عبد الله بن ابی بکر
حضرت علی علیه السلام

خدا تعالی را در حق خویشتن عثمان گفت خدا تعالی با من هر وقت نیکوئی کرده است از خدای ترس ای
برادرزاده و دست از محاسن من بدار که اگر پدر تو ابوبکر زنده بودی هرگز موی روی من نگرفتی
و امر این امامت نرسانیدی محمد گفت اگر پدر من زنده بودی هرگز بدین رضا ندادی که تو از بن عمل کار
میکردی عثمان دست دراز کرد و مصحفی که پیش او نهاده بود برگرفت و گفت این کتاب خدا تعالی است
و من بدان با شما کار میکنم و بعد و جور رضای شما میجویم و مراد و مقصود وی گردانید مبذول است با شما و هیچ
چیز مضایقه ندارم محمد بن ابی بکر گفت الآن وقد عصیت من قبل و کنت من المفسدین و دست بیکان پیکان
داشت بر گردن عثمان زد و سیاه زنیه اما مجروح گشت و خون روان شد پس کنانه بن بشر المصری در آمد و
محجا عمودی بر سر عثمان زد و سعید ان بن حمران المرادی شمشیری بر سر او حواله کرد عثمان بر قفا افتاد و
دیگران جسم از راست و چپ شمشیرهای پیاپی بر وی زدند تا از هم گذشت محمد در وقتی که از جانب شام و دست
بامارت مصر رفته بود در دست اقوت معویه بدرجه شهادت رسید و چون خبر شهادت او بحضرت امیر رسید گریان
شده فرمود کان اصلحنا اصالی و ولد اصالی **تتمه** اهل سنت و جماعت معویه طاغی را بسبب ام الحبیب خال المؤمنین
خوانند برای آنکه حضرت امیر المؤمنین علی بوده است و محمد ابوبکر را هرگز خال المؤمنین نخوانند که اگرچه برادر
عایشه است اما شاگرد با اخلاص امیر المؤمنین است و حضرت شیخ شامی درین باب فرماید **مثنوی**
انکه مر او را خال خوانی است آن نه خال و نه عم که ابلیس است • هر کرا خال ازین شمار بود • مر او را با علی نگار بود
گر بمی خال با حیات ناجار • پور بوبکر را بخال انگار • عایشه بهتر است خواهر او • خال باید بود برادر او • چون
فتاوی بنت بوسفیان • کز او گشت خاندان ویران • و از قبیل آن قول جلیل است • انکه گوید
که شیعیان کافر و رافضی باشند که انکار امامت ابوبکر و عمر کنند اما معاویه مسلمان باشد با آنکه انکار
امامت امیر المؤمنین علی کند و تیغ در روی او کشد و رافضیان که ابوبکر و عمر را دوست نداشته هرگز توبه
ایشان قبول نباشد اما یزید که حسین علی را فرماید که مرا از تن جدا کنند توبه ایشان مقبول باشد و او بنا
تایب باشد • بیت سنی را که مذهبش اینست • بنت سنی مخرب دینست • اویس القرنی الیمنی و سهیل بن و اقاف
قرن بوده از زهاد و شمانیه است که در تابعین زهاد بایشان منتهی گردیده و حضرت سید المرسلین در شان
او فضل الرحمان و خیر التابعین فرموده اند و او ادراک زمان شریف حضرت رسالت پناه صلوات الله
علیه و آله نموده و غایبانه بآنحضرت ایمان آورده اما بواسطه غلبه حال و اشتغال بخدمت مادر پیر پریشان
احوال که تفقد حال او و تنظیم شریعت رسول ملک متعال است بصحبت آنحضرت فایز نشده و بروز شب مادر
میکرد و مزد آنرا صرف معیشت خود و مادر می نمود و خوشت للتائبین بعد هما نور بخش نور الله مرقده در
اویس که از جمله تابعیات اوست آورده که اویس القرنی المجذوب قدس الله سره هو الذی وصفه رسول
الله صلعم بالولایة و قال انی لاجد نفس رحمان من جانب الیمن و قال ایضا و هو سید التابعین فمن وصفه النبی صلی الله

علیه و آله وسلم لا حاجة له الی وصف احد من الامة انتهی سید المتألهین حیدر بن علی الآملی قدس سره در
اوایل کتاب منبع الانوار ذکر نموده که بنا بر جلالت قدر اویس قرنی و اطلاع او از روی بشفقت و توقف
بر اسرار الهی حضرت رسالت پناهی وقتی که از طرف یمن استنشاق روایح انفاس شریفه او میکرد و فرمود
در حق او میفرموده اند که انی لاتنفس روح الرحمن من طرف الیمن و باین دو عبارت نیز وارد شده
که من ناحیة الیمن و من قبل الیمن و منقولست که سلمان از حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله سوال نمود
که آن شخص کیست پس آنحضرت فرمود که ان بالیمن شخصا یقال له اویس القرنی یحشر یوم القیامة واحدة
یدخل فی شفاعته مثل ربیع و مضر الا مثر راه منکم فلیقرأه عنی السلام و لیامره ان یدعو لی و در کتاب تذکرة
الاولیا مسطور است که چون حضرت امیر عمر فوقه حضرت پیغمبر احب الوصیة با و رسیدند و عمر او را دید که
گلیم شتری پوشیده و سر و پا برهنه ساخته و تو انگری هر دو عالم را در زیر گلیم پنهان کرده دل از خود
و خلافت برداشت گفت کیست که این خلافت را از من بیک نان بخرد اویس گفت ای عمر آن کس
که عقل ندارد پس چه میفروشی مبذر از ما آنکه خواهد بر گیرد مخفی نماند که این کلام از اویس حرج است در
طعن عمر و انکه او در ارتکاب خلافت و اعتقاد جواز بیع و شرا در آن خلاف عقل نموده زیرا که عقل
حاکم است بانکه نصب امام که از جانب خدای تعالی است و بدین از ابوبکر و فرو ختن بنعمان مخالف عقل
و شرع است و **ایضا** کلام او مشعر است بانکه عمر دل از خلافت بر نمیدارد و زبان او در ان دعوی صادق
موافق نیست و الا خلاصی خود را از ان موقوف بفروختن آن نمیساخت و الحق اگر در ان دعوی صادق
می بود طلحه و زبیر و معویه و امثال ایشان آنرا بصد جان میخریدند چه جای یک نان لکن تکلم میکنند
که بر وجه انکار ابوبکر از خلافت او نیز تواضعی و اظهار زهد و تجرد می کنند و با برین در مقام فرمایش
نامه نه دیگر در کتاب مذکور روایت نموده که چون حضرت امیر از مکالمه با او لب خاموش شد عمر با او
گفت که ای اویس چرا نامه ای با پیغمبر را ببینی گفت بپیغمبر را دیده گفت بلی گفت اگر علیه او را دیده
اگر او را دیده باشی که ابروی او پیوسته بود یا گشاده عمر در جواب هیچ نتوانست گفت پوشیده نماند که
درین روایت دالت بر استنداد اویس با عمر و اظهار جهل و بیعلمی او از معرفت حضرت پیغمبر علیه السلام
و از عام انفاس و بین الانام دیگر نقل نموده که بعد از ان عمر با اویس گفت مرا دعائی کن گفت در ایمان
جهل نبود و من دعا کرده ام در هر نمازی و تشهد میگویم اللهم اغفر للمؤمنین و المؤمنات اگر تو ایمان
بسلامت بمیری آن دعا ترا در یابد و اگر نه من دعا ضایع نکنم و درین نقل اشعارست بانکه اویس عالم
بود بسوء عاقبت عمر و لهذا دعای او را علی الخصوص ضایع دانست و گفت انچه گفت و از ان سهیل بن
یمن منقولست که در بعضی شبها میگفته و لیلة الرکوع این شب شب رکوع است و یک رکوع شب را
بسزی برد و در شب دیگر میفرموده لیلة السجود این شب شب سجود است و یک سجده بصبح برساند

گفت یا اویس چون طاقت طاقت داری که شبهای چندین درازی بر یکحال بسکند زانی گفت یکحالت شب دراز
کاشکی از اول تا آخر یکشب بودی تا بیک سجود تا بروز می دوران نالهای زار و گریهای بسیار کردی بیت
بیتیم شب که همه شب خواب خوش نشد مزد خیال تو و نالهای درد آلود در جیب السیر مسطور است که روایتی
از کتب معتبره بنظر در آمده که روزی اویس قرنی بر کنار آب فرات وضو میساخت که آواز طبل بگوش
او رسید پرسید که این چه صدا است گفتند آواز طبل سپاه شاه ولایت پناه است که بجانب صفین میرود
اویس گفت هیچ عبادت نزد من فاضلتر از متابعت علی مرتضی نیست انگاه بملازمت آنحضرت شتافته کاشیه
موافقتش بر دوش داشت و یکی از معارک نیز شهادت چشید و بروضه رضوان شتافت سبحانه
الحمد نیز در تحفة الاحباب از عبد الله عباس نقل کرده که گفت چون در خدمت امیر المومنین علیه السلام
بموضع ذی قار قرار گرفتم و لشکر گوناگون از اطراف و نواحی ممالک بدرگاه حضرت آوردند فرمود امروز نیست
کتیبه بر ما جمع آید که هر کتیبه هزار مرد باشند آن سخن در خاطر من مستبعد نمود جناب ولایت مآب این معنی را
فهمیده از من دریافت فرمود که در آن صحرا دو نیزه فرو بردند تا هر احدی را از احاد که بعسکر نصرت پیکر
ملحق گردد از میان دو نیزه گذرد و مردم را فرمود تا از سر تحقیق و احتیاط تمام بعدد احصاء افراد و آحاد
کتایب مشغول شوند چون روز قریب بغروب رسید از آنجا امیر المومنین فرموده بود که کم
تعداد کتایب بعرض مظهر جانب دوانب رسانیدند فرمود الیس است که بعد از این پیاده و عدد شود
را تمام خاید ناگاه منهی که بر سر راه گذاشته بودند شخصی را دیده که می آید در صدد و تفحص در آمدند دیدند که پیاده است
زاد راه خویش بر ظهر بسته و رکوه آب در گردن انداخته ضعیف و نحیف و بار مکاره بر گردن می بود بیت
زاد راه عاشقان در دست روی زرد و آه راه زین کوه است بسم الله که دارد عزم راه چون از
گرد راه رسید او را بحضرت امیر المومنین آوردند بعد از ادای سنت سنیه تحیت و سلام جواب باصواب از
جانب خلیفة الانام بتعظیم و اکرام و پرسیدن از قبیله و تعیین نام گفت من اویس قرنیم یا امیر المومنین دست بگشای
تا با تو بیعت کنم امیر فرمود که بر چه چیز بیعت میکنی گفت بر آنکه در نصرت ملاری تو خود را بگذارم و سر در عهد
تو چون گوی چند ازم یعنی بیت چون سر از دست من بی سر و پا خواهد شد نه همان به که فدای کف پای
تو بود پس حضرت امیر المومنین بمبارکی دولت بجمیع هواداران و یاران از موضع ذی قار متوجه
بجانب اصحاب نبی و حصار شدند قال ابن الحجر فی کتابه الاصابة اویس القرنی الزاهد المشهور ادرک النبی
صلعم و قال عبد الغنی بن سعد الثقفی بفتح القاف الراجح اویس اخبره النبی صلعم قبل حجه و شهد صفین مع
علی و کان من خیار المسلمین و روی ضمرة عن اصبغ بن زید قال اویس اسلم علی عهد النبی صلعم لکن منعه من القدوم
بره بامه استشهد اویس و کان من الصحابة فی الرجال بین یدی علی رضی الله عنه و من طریق الاصبغ بن نباتة
قال شهدت علیا علیه السلام یوم صفین یقول من یاتینی علی الموت فبایعه نسوة و قیل ابن العلام

فجاء رجل علیه اطمار صوف مخلوق الراس فقال ابو علی القتل فقیل هذا اویس القرنی فما زال یحارب حتی قتل و روی
انه لما نادی منادی علی علیه السلام یا خیل الله ارکبی و ابشری فصف الناس لهم فانقضا اویس فحمل حتی
قاتل حتی کسر عقبه ثم جعل یقول یا اهل الیمن و اهل الیمن وجوه لا تنصرف حتی یری الجنة فجعل یقول ذلک
و یمشی اذ جاءته رمیة فاصابت فخذه و فتق فی مکانه کانا مات منذ و هو صحیح هذا منتهی و مولانا کمال
الدین جعفر بخشی قمی سره در کتاب خلاصة المناقب آورده که حضرت مصطفی صلوات الله علیه با کمال
مقام خود روی مبارک بجانب یمن کرده اند و جامه از سینه بی کینه خود دور کرده فرمود که اجد نفس الرحمن
من جانب الیمن و مراد نفس اویس بود و خواجه در یمن شتربانی کردی و از اهالی شتربانی مادر
صادقه خود را نفقه دادی روزی از مادر اجازت خواست تا بزیارت حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله
رود مادرش گفت بلی و لیکن اگر آنحضرت در خانه باشد توقف مکنی و زود بیای چون بزیارت رفت
حضرت مصطفی صلعم در خانه نبود زود بجانب یمن رجوع کرد چون حضرت مصطفی در خانه آمد نوری در خانه
دید که هرگز ندیده بود پرسید که بر در خانه کسی آمده بود جواب شنود که آری از یمن شتربانی از اینجا آمده
بود بخیت فرستاده و باز گشت پس حضرت مصطفی صلعم فرمود که آری این نور از اویس است او در جانب
یمن که نشسته و خود رفته مالک بن الحارث الاشتر النخعی رحمة الله علیه بعد از نقل اشتر و در التقاط مهاند
مبنگ آن راز خود سر بر حیدن از زن جابکبر بود و آنها چون طماع بن حاتم الطائی از جانب حضرت امیر
المومنین علیه السلام نزد معویه رفت معویه با او گفت که بعلی بن ابی طالب بگوی که من بعد و ادعای
شهر کوفه لشکر جمع کرده ام و اینک بجنگ تو می آیم طماع در جواب گفت که حضرت امیر را و یکی است یعنی
خاوری است که او اشتر لقب دارد جمیع آنها را بمقاری رجوع خود خواهد برچید و معویه خجل گردید در کتاب
خلاصه مذکور است که اشتر جلیل القدر عظیم المنزلة بود و اختصاص او بحضرت امیر المومنین علیهم السلام
روشن تر از آنست که پنهان ماند و آنحضرت بموت او تاسف بسیار خورد و گفت که او از برای من چنان
بود که من از برای حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله در کتاب ابن داود مسطور است که چون خبر وفات
اشتر بحضرت امیر المومنین حیدر رسید آه سوزناک از سینه بر کشید و گفت رحم الله مالکا مالک من
علی مالک کان من الکمال صلد او کان جبلا کان فدا و کانه قد مضی قد یعنی رحمت خدا تعالی بر مالک
باد که هرگز از جانب میل و انحراف نکرد و اگر او در شجاعت بادر حقیقت و وفا سنگ بود سنگ سخت
بود و اگر کوه بود کوه بلند صاحب شکیب بود و گویا که خبر فوت او قبل مرا قبل کرد دیگر مرا شکست اشتر با محمد بن
ابی بکر و دیگر صحابه که اتفاق بر قتل عثمان نمودند همراه بود و در آن روز که عثمان را کشتند شخصی بیشتر از
اعیان اصحاب عثمان را بقتل رسانیده و در فتوح بن اعثم کوفی مسطور است که چون اصحاب محمد بن ابی
بکر شنیدند از بنام برکشیدند و بر اصحاب عثمان حمله کردند مغیرة بن الاخنس شمشیر برکشید و پیش آن قوم

مالک الاشتر رضی الله عنه

آمد و بر رفاعة بن رافع الانصاری حمله کرد و رفاعه نیز با او در آویخت هر دو بشمشیر جنگ میکردند رفاعه شمشیری
بغیر حواله کرد و او را بکشت پس مروان بن حکم شمشیر کشید و بر ایشان حمله کرد حجاج بن عزیة الانصاری قصد او
کرد و شمشیر بر گردن مروان زد زره او بهره و شمشیر بر گردن او رسوخ کرد اندر مروان بکشت
در میان زنان پنهان شد عبد الله بن عبد الرحمن بن العوام پیش آمد و در برابر ان قوم بایستاد و گفت
آواز شرم دارید و از خدا تعالی بترسید و قصد امیر المؤمنین عثمان مکنید که طاعت او بر شما فریضه است هنوز
این سخن بر زبان داشت که عبد الرحمن بن جبل الجمحی در رسید و او را شمشیری بزد عبد الله بیفتاد
جان بداد پس بنده از بندگان عثمان بر عبد الرحمن ابن جبل حمله کرد اشتر نخعی در آمد و او را شمشیر زد و
بکشت غلامی دیگر حمله کرد هم اشتر او را بکشت و بر عبد الله بن زمعة بن الاسود حمله کرد و او را نیز بکشت و
بدان راضی نشده عبد میسر بن عوف الساق را هم در ان کرمی زخمی زد و بکشت پس قصد عثمان کرد و بنزد
یکی آمد تا او را بکشند چون او را شهادت دید و هیچ مانعی و سلاحی با او ندید از کشتن او شرم داشت
و برگشت مسلم بن کثیر الکوفی آواز داد که ای اشتر عزم کردی که او را بکشی چون بنزدیک او رسیدی
بترسیدی و باز گشتی اشتر گفت نترسیدم ولیکن او را شهادت دیدم و هیچکس نداشت که مرا از وی منع کردی شرم
داشتم و از پیش او باز گشتم و در کتاب کامل بهائی آورده که در وقتی که حضرت امیر المؤمنین علیه السلام
متوجه جوب اصحاب جمل بود نامه مشتمل بر طلب لشکر و مدد به ابو موسی اشعری نوشت و مضمون
محمد بن ابی بکر و محمد بن جعفر از باد و فرستاد و آن منافق عثمان را اظهار استماع و سرگرانی نمود تا آنکه
محمد بن ابی بکر سخنان درشت با او گفت و در عقب آن نامه هاشم بن عتبه با نامه دیگر رسید و مضمون هدایت
شنوش آن بود که ای اهل کوفه شما معلوم است که در اول این کار تعیین خلافت حق مرتضی بود و من از خوف
تفرقه امت خاموش گردیدم و شنیده صبر ورزیدم و امروز وجوه مهاجر و انصار باتفاق با من بیعت کرده اند
الله الله باید که از یاری و مددکاری من تقاعد و تکاسل نکنید و از عقب آن نامه دیگر بدست حضرت امام
حسن علیه السلام و عمار یاسر رضی الله عنه فرستاد ابو موسی همچنان در اظهار نزاع و امتناع اصرار می نمود
تا آنکه میان او و عمار کار بسخنان ناهموار کشید و چون خبر اهل کوفه بحضرت امیر در رسید عبد الله عباس
گفت یا امیر المؤمنین کو نیکو که کسی از کوفه بیاید و بخواهد آمد مالک اشتر چون آن سخن از عبد الله شنید بعرض رسانید
که یا امیر المؤمنین مرا زبان و عادت کوفیان را نیکو می دانم رخصت فرمای که بکوفه روم و اهالی انجا را آگاه
نموده بخدمت بیاورم و پس از رخصت بکوفه رفت و منافق حضرت امیر را بر اهل کوفه خواند و ایشان را بلعاد
و نصرت آنحضرت ترغیب نموده و امر کرد تا ابو موسی را از منبر بزیر کشیدند و از مسجد اخراج نمودند **و امام حسن**
علیه السلام بجماعت نماز کرد و قرظة بن کعب انصاری را به نیابت حضرت ولایت بنا و والی کوفه ساخت با
دوازده هزار مرد کاری و مبارز کارزاری از کوفه بیرون آمدند و بانگ فرحتی بخدمت آنحضرت رسانیدند

خدمت و جانسپاری اشتغال ورزیدند صاحب روضة الصفا آورده که در روز نوزدهم جمل سه مرتبه بر جانبی
که در حوالی شتر عائشه بود حمله نمود و در هر مرتبه یکپای شتر عائشه را قطع نمود و در فتوح اعثم کوفی مذکور است
که روز آغاز ایام حرب جمل چون هر دو لشکر بر قاعده معهود در میدان آمدند و صفها راست کردند و عائشه
در هودج بر پشت شتر او را پیش لشکر او بردند و مردمان گرد بر گرد او بایستادند و امیر المؤمنین تعبیه
لشکر خویشتن راست کرد و مبارزان در میدان آمدند و جنگ آغاز نهادند خلق در ان روز چندان
کشته شد که خاک میدان سرخ گشت یاران امیر المؤمنین بر اثر یکدیگر بدویدند و بر اصحاب جمل حمله کردند
اول مجاح بن عزیة الانصاری اسپ انداخت پس حنظلة بن ثابت بر عقب او برفت پس زحر بن ابی الحارث
بر اثر ایشان رفت پس ابی بن عود المذحجی بر عقب ایشان حمله کرد پس زیاد بن کعب الهمدانی بر ایشان
بدوید پس عمار بن یاسر بر عقب ایشان اسب انداخت پس اشتر نخعی بر عقب ایشان حمله آورد پس سعید بن
قیس الهمدانی بر عقب ایشان بدوید پس عدی بن حاتم الطائی بر اثر ایشان اسب انداخت پس
رفاعة بن شداد بر عقب ایشان اسب بدوانید پس معارف یاران امیر المؤمنین بر پی یکدیگر از دست
راست و دست چپ قلب اصحاب جمل حمله کردند و مبارزتها نمودند که هیچ وقت کسی مثل آن یاد ندارد
و چنین گویند که از اصحاب جمل بی نهایت مردم در ان روز کشته شدند و هودجی که عائشه در ان نشسته بود
بر مثال خارپشتی شد از بسیاری تیر که بر ان زده بودند و بنوعی از غایت مبالغه نیکهای شتر عائشه را میگفتند
و می بریدند و با یکدیگر میگفتند که سرگین شتر مادر مؤمنان عائشه خوشبوی تر از مشک است و در ان
فخر میکردند و مهار شتر او را میگرفتند و مردانگی مینمودند و در پیش او کشته میشدند در ان حالت اشتر نخعی
جلادت میکرد و مبارزه میکشت عبد الله زبیر چون او را بدید بانگ برزد و گفت ای دشمن خدای یکزمان
بر جای خود باش که از حد عالی تر امیطلبیدم تا دست بر مروان بر بنی ابن بکشت و نیزه بر گردانید و دست
را مدتی با یکدیگر به نیزه جنگ کردند آخر اشتر بر و نیزه حواله کرد و از اسپش بینداخت و فرود آمد و بر سینه
او نشست عبد الله زبیر چیلها کرد و خود را از و برهانید اشتر از زره دار بود و پیش از ان هیچ روز از
بیماری چیزی نخورده بود و الا ممکن نبود که عبد الله از چنگال اشتر خلاص شود چون یاران امیر المؤمنین علیه السلام
از هر سو حمله آوردند و منظفر شدند و اهل بصره منهزم تقبل رسیدند باقی طاقت نیاوردند و فرار قرار
داد و بگریختند در فتوح ابن اعثم کوفی مسطور است که چون محاربه صفین امتداد یافت تا آنکه عبد الله بن
بدیل و هاشم بن عتبه که از معارف لشکر حضرت امیر بودند شهید شدند و بعد از ایشان عمار بن یاسر
بدرجه شهادت رسید و حضرت امیر از شهادت عمار متاثر شدند در روزی که شب آن یکی از مشهور بلیلة
الهریر است بنفس نفیس متوجه میدان کارزار شدند اشتر نخعی روی با بنای عم و افرای خویشتن
آورده میگفت یا آل مذحج اگر شما بر رضای خدای تعالی تنگ بودندی کرفته ایم هنوز خدای تعالی را خشنود کرده

باشید امروز روز مردانست با این قوم که اهمال بکوشید تا رضای خدای تعالی حاصل کنید این کلمات گفت
و حمله کرد و خویشان او از قبایل مذحج همراهی او حمله کردند اهل شام از جنگ ایشان متحیر گشتند و دست و پای
ایشان از کار برفت و اشتر در آن روز بر اسبی سیاه دراز دنبال برشته بود و شمشیر یمانی بدست گرفته
هرگاه که آنرا بجنبانیدی کان افتادی که آن شعله آتش است و چون دست برآوردی از شعاع او چشمهای
مردم خیره شدی بر چنین اسبی متوالی حمله میکرد و بچنین شمشیری جای میزد و مردمی میکشد که مصعقی
بدو راه می یافت نه اسب و نه افتادی می بود و نه شمشیر را انکساری می افتاد پس شمشیر در نیام کرد و نیزه
برداشت و حملهای گران میکرد و مبارزان شام را می انداخت تا نیزه او بشکست فی الجمله این جنگ
بر همین منوال میرفت تا آفتاب بنصف النهار رسید و وقت نماز پیشین بگذشت ابن ابی الحدید معتزلی
در شرح کتاب مستطاب نهج البلاغه گفته که اگر کسی سوگند خورد که خدای تعالی در روب و عجم خلقی نیافریده
مانند اشتر بکر استاد او علی ابن ابی طالب کان ندارم که در آن سوگند گناهی داشته باشد و چه نیک گفته
آن عزیز که چون کسی بشجاعت اشتر از او پرسیدند در جواب گفت چگویم در وصف کسی که حیات اهل
شام را منعدم ساخت و ممات او اهل عراق را و سزاوار است او بآنچه امیر المؤمنین علیه السلام در حق او
فرمود که اشتر از برای من چنان بود که من از برای حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و اشتر را در روز
سابق بر لیلة الهریر از کثرت اشتغال بقتال اهل ضلال و جهاد نماز مجال سجده نشده و تکبیرات گفته نمود
و کشتگان آن روز هفتاد هزار کس بودند اشتر در میان میمنه و میسره و چون شیر ژیان بر تیغ و سنان
حمله میکرد و اهل هر قبیله را بقاعده مقابل تحریض مینمود و لشکر را بر استوار در کارزار ترغیب می نمود تا
اکثر مردم خسته و ملول شدند و دست و پای ایشان از کار ماند و چون او آثار حالات و سعی از ایشان
مشاهده نمود بانگ بر اسب زد و علم خود را بر زمین فرو برد و در میان کتائب لشکر در آمده میگفت
من یشتری نفسه لله و یقاتل مع الاشتر حتی یظهر او یلحق بالله تعالی یعنی کیست که نفس خود را در راه خدای
تعالی بفروشد و باتفاق اشتر با اعدای دین مقاتله نماید تا غالب گردد یا بخدای تعالی واصل شود شیخ
ابو العلی بن احمد بن علی نجاشی در کتاب رجال نزد در کر مصعب بن صوحان از روایت نموده که چون
حضرت امیر المؤمنین علیه السلام مالک را بحکومت مصر فرستاد این عهدنامه نوشته بود و داد که من عبد الله
امیر المؤمنین الی مؤمنی المسلمین سلام علیکم انی احمد الیکم الله الذی لا اله الا هو اما بعد فانی قد بعثت الیکم عبدا
من عباد الله لا ینام ایام الخوف و لا ینکل عن الاعداء اجرا برا لله و ابرا ناکل من قدم و لا و امن فی
عزم الله عباد الله بالسا و اکرم حسبا اضرب علی الکفار من حریق النار و اعبد الناس من نفس امرء و نفس امرء
مالک بن الحارث اخو مذحج لا یابی الضریبة و لا کلیل الحد حلیم فی الجدل زین فی الحرب نزل اصیب بحبل
فاسمعوا و اطیعوا امره فان امرکم ان تنفروا فانفروا و ان امرکم ان تقیموا فاقیموا فانه لا یقدم و لا یحجم الا بامری

قد امرتکم به علی نفسی لنصیحته لکم و شدة شکیمته علی عدوکم یصلکم الله بالیقین و یزیدکم بالمعونة و یفتح لکم
لما یحب و یرضی و السلام علیکم و رحمة الله و برکاته و در کتاب نهج البلاغه آن عهدنامه بر این وجه مسطور است
اما بعد فقد بعثت الیکم عبدا من عباد الله لا ینام ایام الخوف و لا ینکل عن الاعداء اجرا برا لله و ابرا ناکل من قدم و لا و امن
علی الکفار من حریق النار و هو مالک بن الحارث اخو مذحج فاسمعوا له و اطیعوا امره فیما طابق الحق فانه
سیف من سیوف الله لا کلیل الظبة و لا نابی العزیمة فان امرکم ان تنفروا فانفروا و ان امرکم ان
تقیموا فاقیموا فانه لا یقدم و لا یحجم و لا یؤخر و لا یقدم الا عن امری قد آثرتکم به علی نفسی لنصیحته لکم و شدة
شکیمته علی عدوکم و فی الحقیقة این دو فصل از کلام آنحضرت دو کتابت است که در باب اشتر اهل مصر
نوشته و عهدنامه که جهة او نوشته اطول عهدی است از عهدنامهای آنحضرت و مشتمل بر لطایف و محاسن
بسیار است و این عهدنامه نیز در کتاب مستطاب نهج البلاغه مذکور است مخفی نماند که اشتر رضی الله
عنه با آنکه بحلیه فضل و شجاعت و بزرگی و فضیلت حلی بود همچنین بزیور علم و زهد و فقر و دین و شیخی نیز آراسته
بود و در مجموعه ورام بن ابی فراس رحمه الله مسطور است که مالک اشتر روزی از بازار کوفه میگذشت
و چنانکه شیوه اهل فتوات کرباس خامی در بر و پاره از همان کرباس بجای عمامه بر سر داشت یکی از بازاریان
بر در دکانی نشسته بود چون اشتر را دید که بچنان وضع و لباس میرود در نظر او خوار آمد و از روی استخفاف
شاخ نقد بر اشتر انداخت اشتر حلم ورزیده باو التفات ننمود و بگذشت یکی از حاضران که اشتر را میشناخت
چون آن حال مشاهده نمود بآن بازاری خطاب نمود که وای بر تو هیچ دانستی که آن چه کس بود که با او چنین
نمودی گفت نه دانستم گفت آن مالک اشتر بود صاحب امیر المؤمنین علی علیه السلام پس آن مرد بازاری
از تصور آن کار که بمسجدی در آمده و بنماز مشغول است بیرون کرد تا چون اشتر از نماز فارغ شد و سلام
داد خود را بر پای او انداخت و پای او را بوسیدن گرفت اشتر متعلق شده سر او برگرفت گفت این
چه کار است که میکنی گفت عذر گناهی که از من صادر شده از تو میخواهم که ترا نشناخته بودم اشتر
گفت بر تو هیچ گناهی نیست بخدا سوگند که من بمسجد جمعه آن آمده بودم که از برای تو استغفار کنم
امر زشت نایم مؤلف گوید آری چنین ذاتی شریف میباید که مظهر متابعت و فرمان برداری حضرت
امیر المؤمنین علی علیه السلام تواند کرد و بوساوس شیطانی و آرزوهای نفسانی التفات ننموده در
کتاب ریاضات و مجاهدات اقتدا باو تواند نمود و با وجود این حالات و کمالات که اشتر را حاصل
بود سید عارف بر مختوم قدس سره نسبت تردد و تزلزل باشتر نموده و در یکی از مکاتیب خود فرموده
که نشان کمال پیوستگی فرمان برداریست اعتراض بر قول و فعل بزرگان علامت بی بهره بودن
حکمتهای پنهانی بسیار است کمینه آن امتحان و آزمایش است چندان خوف حادث و ضعف در امور
ظاهر معاش از حضرت شاه اولیا علیه التحیة و السلام بظهور آمد که جمیع دوستان او متزلزل شدند چنین

کرده بود هزده در آمده و در عقب
اشتر روانه شد که خود را باو رساند
و از او عذر خواهد دید که اشتر

مالک اشتر الاسلمان که فرزند روحانی او بود و از اسماء حسنی او بود و آنها که شیر از پستان ولایت خاطر خورده
باشند این بنا شنید امر ناصحب مستصعب مصراع کاغشته بخون دیده درین کوه بدیدن
در تاریخ یافعی مسطور است
که اشتر از جلدوات و عقلای عرب و ابطال دلیران روزگار رسید قوم خود و خطیب و فارس ایشان بود بعضی
برانند که در کشتن عثمان شریک دیگران بود و میگویند که یکی از غلامان عثمان در وقتی که اشتر از جانب
حضرت امیر متوجه امارت مصر بود در راه با او ملاقات نمود و قدری عسل زهر آلود نزد اشتر آورد تا
از آن بخورد و زهر آن عسل در وی کار کرد و در همان اثنای راه وفات یافت و صاحب معجم البلدان در ذیل
احوال یعلبک آورده که معویه کسی را فرستاد تا در راه مصر با او ملاقات نمود و عسل زهر آلود بخورد او داد و در
حوالی قلزم بجان برد و چون خبر بمعویه رسید اظهار سرور نمود و گفت ان لله جنودا من عسل و جنازه او را
از آنجا بمدینه طیبه نقل نمودند و قبر منور او در آنجا معروف و مشهور است زید بن صوحان العبدی در کتاب
خلاصه مذکور است که او از ابدال و اصحاب امیر المومنین علیه السلام بود و در جمل شهید شد و شیخ ابو
عمرو کشی روایت نموده که چون زید از خونکاری رسید و از پشت اسب بر زمین افتاد حضرت امیر بر
بالین او آمد و فرمود که بازید رحمک الله تعالی گفت خفیف المؤنة عظیم المعونة یعنی رحمت بر تو باد که مؤنت
و مشقت تعلقات دنیوی ترا اندک بود و معونت و امداد تو در دین بسیار بود پس زید سر خود را بکنار
آنحضرت برداشت و گفت بوالله خیرا یا امیر المومنین خواهد ما ملک الا بالله علیا و الله ما قاتلت مشرکا علی
جهالة و لکنی سمعت ام سلمة زوجة النبی ص تقول سمعت رسول الله صلعم یقول من کنت مولاه فعلی مولاه اللهم
وال من والاه و عاد من عاداه و انصر من نصره و اخذل من خذله فکنت آن اخذلک فیخذلنی الله یعنی
خدا تعالی جزای خیر بدهد ترا ای امیر المومنین والله که نمی شناسد ترا الا آنکس که خدای را شناسنده باشد
بخدا سوگند که بهر ای تو با دشمنان تو مقاتله ارزوی جهل نکرده ام لکن چون حدیث غدیر را که در حق تو داده
شده از ام سلمه شنیده بودم و از آنجا دانستم عاقبت گریبان ترا مخذول سازد دوست نبودم که من از اهانت کشم
که ترا مخذول و مهمل گذارم تا مبادا خدا تعالی مرا مخذول سازد و از فضل بن شاذان روایت نموده که زید
از دوستان تابعین و زهاد ایشان بود و چون عایشه بصره رسید با او کتابتی نوشت که من عایشه زوجة النبی صلعم
الی ابنها الحسن زید بن صوحان الخالص اما بعد فاذا اتاک کتابی هذا فاجلس فی بیتک و اعتزل الناس عن علی
بن ابی طالب حتی یاتیک امری یعنی این کتابی است از عایشه زوجه حضرت پیغمبر صلوات الله علیه بفرزند
او زید بن صوحان خالص الاعتقاد باید که چون این کتابت بتو رسد مردمان کوفه را از نصرت و همراهی
حضرت علی بن ابی طالب باز داری تا دیگر امر من بتو رسد چون زید کتابت را خواند و جواب نوشت
که ما را امر کرده اید بچیزی که با بغیر آن مامور یم و خود ترک چیزی کرده که با آن مامور ی والسلام و درین کلام
اشارتست بآنکه عایشه بموجب آیه کریمه و قرن فی بیوتکن مامورست بآنکه از خانه خود بیرون نیاید و بموجب

آیه

آیه کریمه اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم بامر موجب دعای انصر من نصره و اخذل من خذله
سابقا مذکور شد مامور یم بنصرت و یاری حضرت امیر المومنین علیه السلام صعصعة بن صوحان العبدی
در کتاب خلاصه مذکور است که او از اکابر اصحاب حضرت امیر المومنین علیه السلام بود و از حضرت
امام جعفر صادق علیه السلام مرویست که در میان اصحاب حضرت امیر کسی نبود که حق آنحضرت را چنانکه
سزاوار است دانند مگر صعصعه و اصحاب او و چنانچه ابن داود گفته همین قدر بس است در علو قدر و شرف او
در کتاب استیعاب مسطور است که صعصعة بن صوحان عبدی در عهد حضرت مسلمان بود اما آنحضرت را
بواسطه مانعی ندیده از جمله بزرگان قوم خود عبد القیس بود و فصیح و خطیب بزبان آور و دین و اره فاضل و بلیغ
بود و او و برادر او زید بن صوحان در زمره اصحاب امیر المومنین علیه السلام شمرده میشوند و روایت نموده
که ابو موسی اشعری که عامل عمر بود هزار هزار درم مال نزد عمر فرستاد و عمر آن مال را بر مسلمانان قسمت کرد و
چون پاره از آن باقی ماند عمر برخاست و خطبه انشا کرد و گفت بدانید ای مردم که از این مال بعد از حقوق مردم
فضول و بقیه مانده چه میگویید در آن پس صعصعه برخاست و او در آن وقت جوانی صغیر بود و گفت ای
امیر المومنین مشورت در چیزی باید کرد که قرآن در بیان حکم آن نازل نشده باشد چون قرآن بیان
موضع این مال را بیان ساخته تو نیز از آنجای خود وضع کن پس عمر گفت راست گفتی تو از منی و
از توام انگاه آن بقیه را نیز در میان مسلمانان قسمت نمود مؤلف گوید از اینجا علو اوراک و فضیلت
صعصعه را می توان دانست که در آن حداثت سن چگونه اظهار جهل عمر با آیات قرآنی و مسایل فرقانی
نموده بلکه او در آن سن حد هم اتفاق عمر را در امر خلافت خاطر نشان او می نمود و شیخ ابو عمر و کشی
روایت نموده که صعصعه وقتی بیمار بود و حضرت امیر المومنین علیه السلام بعیادت او تشریف فرما شد
در آن حال او گفت که ای صعصعه عیادت مرا نسبت بخود موجب پاداشی بر قوم خود و نسازی صعصعه گفت یا
امیر المومنین من آنرا منتی و فضلی از خدا تعالی نسبت بخود میدانم و همچنین روایت نموده که چون معویه بکوفه آمد و
جمعی از مردم آنجا که حضرت امیر المومنین حسن علیه السلام جهة ایشان از معویه امان گرفته بود بمجلس او در آمدند
و صعصعه نیز چون از آنجا عبور کرد بمجلس وی آمد چون نظر معویه بر او افتاد گفت بخدا سوگند ای صعصعه بخدا
که تو در امان من در آیی صعصعه گفت بخدا سوگند که من نخواهم که ترا بخلاف نام برم انگاه با سر خلافت
سلام کرد و نشست پس معویه گفت اگر تو در اعتقاد خلافت من صادقی بر منبر رو و علی را لعنت کن صعصعه
متوجه مسجد شده بر منبر رفت حمد الهی و درود حضرت رسالت پناهی ادا کرد و گفت ای گروه حاضران بدانید
که از هیچکس نمی ترسم که شر خود را مقدم ساخته و خیر خود را مؤخر داشته و مرا امر کرده که علی بن ابی طالب را لعنت کنم
پس او را لعنت کنید لعنة الله اهل مجلس آواز بآمین بر داشتند آنگاه صعصعه نزد معویه رفت و او را بآنچه
بر منبر گفته بود اخبار نمود معویه گفت والله که تو بآن عبارت لعن مرا قصد نموده بودی یکبار دیگر ترا باید رفت

صعصعة بن صوحان

زید بن صوحان

وتقرع بلعن علی کرد پس صعصعه باز گشت و بر منبر بر آمد و گفت که معویه مرا امر کرده که لعن علی بن ابی طالب کنم و
من لعن میکنم آنکس را که لعن علی بن ابی طالب کند حاضران مجلس دیگر بار آواز بآمین بر داشتند و چون معویه از آن
خبر دار شد دوست که او لعن حضرت امیر نخواهد کرد فرمود تا او را از کوفه اخراج نمودند و در کتاب کامل بهائی
کتاب جاویه نقل نموده که معویه روز جمعه خطبه میخواند فرط عظیم و بادی سهمناک آمد و جدا شد مردم از آن حال متغیر
شدند که آنچنان لمعونی در مقام حضرت رسول چنین کاری نشنیده انکار کرد الا یوم الفتح چنانچه لعین خطبه را
موقوف داشت گفت الحمد لله الذی خلق ابدانا واسکنها ارواحنا وجعل فیها ارواحا وجعل فیها نفوسا
راحة فلربما اختلفت فی غیر ادنانها وانقلبت فی غیر وقتها فلا جناح علی من جاء منه ذلک السم صعصعه آنجا حاضر بود
برخاست و گفت صدقت یا معویة ان الله خلق ابدان واسکن فیها ارواحنا وجعل فیها ارواحا وجعل فیها نفوسا
للنفس راحة ولکن جعل ارسالها فی الکشف راحة وعلی المنبر هیئة پس گفت یا اهل الشام قوموا فقد فوا
امیرکم فلا صلوة له ولا لکم یعنی امیر شما بر منبر بر دید نماز او و نماز شما هر باطل گردید و از مسجد بیرون رفته
متوجه مدینه شد در کتاب امالی شیخ اجل ابو جعفر طوسی طیب الله ثراه شنیده و از صعصعه منقول است که گفت جمعی
از اهل مصر نزد عثمان بن عفان جهت شکوه از ظلم عامل او رفتیم پس عثمان ما را گفت که یکی از میان خود
اختیار کنید که با من سخن کند آنجماعت مرا اختیار کردند پس عثمان گفت این جوان حدیث السن است
این ندارد که با من سخن گوید من گفتم که علم تعلم است اگر سن و سال بودی بهر آیه بیچ یک من از تو زیاده
نیستی پس عثمان بمنبر گفت بگو آنچه در خاطر داری من گفتم بسم الله الرحمن الرحیم الذین ان مکنا
هم فی الارض اقاموا الصلوة واتوا الزکوة وامروا بالمعروف ونهوا عن المنکر والله عاقبة الامور عثمان
گفت که این آیه در شان ما نازل شده پس گفتم امر بمعروف و نهی از منکر بجای آر گفت این را بگذار دیگری
دیگر پیش آر من گفتم بسم الله الرحمن الرحیم الذین اخرجوا من دیارهم بغیر حق الا ان یقولوا ربنا الله
الآیة عثمان گفت این آیه نیز در شان ما نازل شده پس گفتم من آنچه از خدا استعلا فرا گرفته تا عامل کن
عثمان شروع در سخن نادر برابر کرده با رفیقان من خطاب نمود و گفت یا ایها الناس علیکم بالسمع والطاعة
فان یدالله علی الجماعة وان الشیطان مع الفذ فلا تسمعوا قول هذا فان هذا لا یدری من الله ولا این
الله پس من گفتم ای عثمان ظاهرا بآنچه گفتی که علیکم بالسمع والطاعة ان میخواهی که فردای قیامت بگویم
که ربنا انا اطعنا سادتنا وکبرائنا فاضلونا السبیلا واما آنکه گفتی که من نمیدانم که خدا کیست پس بیچاره چه میدانم
فان الله ربنا ورب آبائنا الاولین واما آنکه گفتی که خدا در کجاست بدرستیکه میدانم فان الله تعالی بالمرصاد
آنگاه عثمان در خشم شد و امر فرمود که ما را بیرون کردند و در را بستند و همچنین در کتاب امالی روایت نموده
که در وقتی که از اطراف و جوانب علما و قریش خطبای ربیعه و مضاد بدو ملوک یمن بر معویه گرد آمده بودند بر
منبر مسجد دمشق بر آمد و خطبه انشا کرد و در آن خطبه گفت که ان الله تعالی اکرم خلفا وفاد جب لهم الجنة فاقدم

من

من انصار ثم جعلنی منهم وجعل انصاری اهل الشام الذابین عن حرم الله المؤیدین لخلفاء الله المنصورین
علی اعداء الله راوی گوید که احنف بن قیس صعصعه در مسجد حاضر بود چون آن مقالات مشحون بضلالات
معویه را استماع نمودند احنف بصعصعه گفت که تو جواب معویه را در کنار او می نهی یا من برخیزم و آنچه لایق
بگویم صعصعه گفت بگذار که من کفایت این مهم از تو میکنم و سزای او را در کنارش می نهم پس صعصعه
برخاست و گفت یا ابن ابی سفیان تکلمت فابلغت ولم تقصر دون ما اردت وکیف یکون ما تقول وقد
غلبنا قسرا وملکنا جبرا ودنت بغیر الحق واستولیت بغیر اسباب الفضل فانا الطراد اهل الشام فارا
الحق لمخلوق واعصی الخالق منهم قوم اتبعت منهم دینهم وابدانهم بالمال فان اعطیتهم جاموا علیک ونصروک
وان منعتهم قعدوا عنک وقضوا انکاره معویه شروع در توحید و تهدید او نمود و صعصعه بجای خود نشست
و ساکت گردید والله اعلم استدراک کسی توهم نکند که چون احنف بن قیس را محبت آن مرتبه بود که بعد از
حضرت امیر متصدی معارضه معویه میشد با دیگری مثل صعصعه را بران تقریر مینمود و با وجود این صرف
صحبت آنحضرت نیز در یافته و خدمات بجا آورده پس باید که از زمره مومنان و داخل در محاسن ایشان
باشد زیرا که میگوئیم مدار حکم بایمان و استمرار آن نه بر مجرد اظهار محبت و صحبت و خدمت است بلکه موقوف
بر از الاخبار تو داخیار و حسن خاتمه است و احنف بن قیس بر تقدیر اتصاف او بشرایط ایمان در بعضی
از زمان موفق بحسن خاتمه نگردیده و آخر معویه بلعین دین او را به پنجاه هزار درهم از دو خود و اولاد بن
امیه گردید و بنابر آنکه نظر بر حسن خاتمه است مجرد محبت و صحبت کافی نیست علامه حلی در کتاب خلاصه گفته
که عمرو بن حمق از اصحاب امیر المومنین علیه السلام عدو الله ملعون و بر این قیاس است حال جمیع خوارج
نهروان که از اصحاب آنحضرت بودند و در خدمت او مجاهد نمودند و آخر از و برگشته در خروج مردود و اهل نار شدند
محمد بن ابی حذیفه بن عتبه بن ربیعه بن عبد شمس القرشی در کتاب استیعاب مسطور است که او در عهد حضرت رسالت
صلی الله علیه وسلم در دیار حبشه متولد شد و در زمان خلافت حضرت امیر از جانب او بمصر والی مصر بود و بعد از
آن او را عزل نمودند و قیس بن سعد را والی آنجا ساختند و او از جمله کسانی بود که شدة اهتمام در قتل عثمان نمود
و بعد از کشته شدن عثمان بشام رفت و در آنجا مدت یکی از موالی معویه کشته شد و در کتاب خلاصه
مذکور است که او قاتل حضرت امیر المومنین علی علیه السلام بود در مصر و معویه او را گرفته تکلیف نمود که حضرت
امیر را دشنام دهد و از و بیزاری نماید محمد از آن امتناع نمود و آخر معویه او را در ای بسیار گرم جهت
ساختن تا شاید بدشنام امام انام اقدام نماید موثر نیفتاد و لم یاخذه فی الله لومة لائم در کتاب کشی
مسطور است که محمد مذکور پسر خال معویه و از انصار و شیعه حضرت امیر بود و چون معویه او را گرفت
میخواست که او را بکشد پس او را صدای در زندان کرد و در آن ایام روزی با اهل مجلس چون گفت که مصلحت
بینند که این سنوجه محمد بن حذیفه را از ضلالت و گمراهی که دارد آگاه سازیم و امر کنیم تا سب علی بن ابی طالب

شمس بن عبد محمد بن ابی حذیفه

واز محنت زندان خلاصی یابد حاضران گفتند علی صحیح میگوید امر فرمود تا محمد را از زندان بیرون آورده و چون حاضر
شد معویه باو خطاب کرد که ای محمد وقت آن نشد که از محبت و نصرت علی ابن ابی طالب پشیمان شوی
و از آن گمراهی برگردی آیا نمیدانی که عثمان مظلوم کشته شد و عایشه و طلحه و زبیر بجهة طلب خون او بیرون آمدند
و علی پنهانی مردم را فرموده بود که عثمان را بکشند و ما خون او را مطالبه کنیم در جواب گفت که تو نمیدانی که از
همه خویشان تو بتو نزدیکترم و بهتر از ایشان حال ترا می شناسم معویه گفت بلی محمد گفت بخدا سوگند میخورم که کشنده
عثمان غیر از تو کسی نمیدانم زیرا که چون ترا و امثال ترا از اهل ظلم و جور را حکومت مسلمانان داد مهاجر و انصار از
درخواست نمودند که ترا و آنها را که بر مسلمانان ظلم میکردید و بر سنت پیغمبر عمل نمیکردید خوار نمایند و از دخول
آبادی و استماع نمود لاجرم شبهه می نمود اشباه و امثال تو رسید با آنچه رسید و طلحه و زبیر از آنچه بودند که مردم را
بر کشتن عثمان تحریص میکردند ای معویه گواهی میدهم که از آن زمان که ترا در جاهلیه و اسلام می شناختم بد
خلق و طبیعت بد بوده و اسلام در تو از اندک و بیش چیزی نیفزوده و علامت این دو تا آنست که مرا بسبب محبت
علی بن ابی طالب ملامت میکنی و حال آنکه جماعتی که با تو اتفاق نموده اند منافقان و طلقاء و فقهای صحابه اند
که تو دین ایشان را از ایشان بقریب دینار و درم گرفته و ایشان دنیای ترا گرفته اند و الله ای معویه گرفتم
همان نیست آنچه کرده و بر متابعان تو تغیر مخفی نیست آنچه کرده اند و الله که من نازنده ام علی را دوست میدارم
و آنرا وسیله قرب خدا و رسول خدا میدانم پس معویه از آن کلمات در خشم امر کرد تا او را باز زندان
بردند و در آنجا بجوار رحمت ایزدی پیوست جعدة بن هبیرة بن ابی وهب المخزومی القرشی رحمة الله
علیه در کتاب فتوح ابن اعثم و کتاب استیعاب مسطور است که خواهرزاده حضرت امیر بود و مادرش ام هانی
بنت ابی طالب و آنحضرت او را در اوایل زمان خلافت خود با مارت خراسان مثال نوشت و فرمود که بجانب
و آنچه از ولایت خراسان مانده است که فتح نکرده اند فتح کند و ابن قطعه از شعر اوست که در بیان
شرافت نسب خود گفته بیت انا من بنی مخزوم ان کنت سائلا ومن ثم ای الخیر قبل فمن الذی یابی علی
کماله کمالی علی فی الندی وعقیل در کتاب مختار کشی مسطور است که روزی از روزهای حرب صفین
جعدة بن ابی سفیان جعده را گفت که ابن حمد بیری و جهادی که در حرب از تو ظاهر میشود از جانب خال تست
جعده در جواب گفت که اگر خال تو مانند خال من بودی هر آینه بدر خود را فراموش نمودی سعید بن قیس همدانی
از بزرگان قبیله همدان و فدائیان شاه همدان بوده در کتاب فتوح ابن اعثم گوید که مسطور است که
سعید بن قیس روز حرب جمل بر سواران میسره لشکر ظفر اثر حضرت امیر المؤمنین حیدر امیر و سرور
بود و در حرب صفین عبد الله بن بدیل بن ورقاء الخزاعی بر جناح سواران ربیعه و مضر بود و حضرت امیر
المؤمنین علیه السلام در بعضی از ابیات دیوان صفین بیان خود ذکر قبایل همدان و مصالح جمیله ایشان
در حرب صفین و غیره نموده چنانکه در محاربه مرج از این کتاب سبق ذکر یافته و ایضا ابن اعثم گوید

جعدة بن هبیرة

سعید بن قیس الهمدانی

عروة بن حصین سکونی در حرب صفین از عقب مرتضی علی علیه السلام در آمد و میخواست که آنحضرت را نیز بزند
سعید بن قیس او را بقتل آورد و این ابیات بگفت شعر الا ابلغ معویة بن صخر ورحم الغیب یکشف الظنون بانا
نزل لکم عدد اطوال الدهر ما سمع الحنین الم تر ان رائده علی الوحش یحن له بنون وانا لا نرید له سواه
وذاک الرشد والخط السمین و معویه چون این ابیات جمعی از قبایل کهیب کنده و لخم و خزام حمراء ذو الکلاع
حمیری کرد و گفت اخرج واقصد بکر بک همدان خاصة و چون علی ایشان را بدید فرمود یا همدان همه گفتند لبیک
لبیک یا امیر المؤمنین قال علیکم بهذا الجبل فان معویة قد قصدکم بها خاصة دون غیرکم پس سعید بن قیس با مردم
همدان متوجه شد و خصم را بشکست و تا در سراپرده معویه بتاخت و چند مبارز نامدار را از ایشان بدوخت
و آن حرب تا نماز شام میان ایشان بکشید چون نماز شام شد از یکدیگر جدا شدند امیر المؤمنین علیه السلام
آن محاربه را پسندیده داشت و سعید بن قیس و آن قوم را پیش خویشتن بخواند ایشان را ثنا گفت و گفت
ای آل همدان شما را بجای جوشن و خفتان بسپر و سنان و تبر دکان باید پیوسته شما مستظهر بودم
و از شما حسابها گرفته ام و ای سعید تو مرا بنزد خویشتن دوست گرانی و همه وقت همه کار رعیت و بر شجاعت و
مردانگی و خود مندی تو گرده ام و الله که اگر تقسیم بهشت بدست من باشد ای اهل قبیله همدان در خوشترین
موضعی و نزه ترین جایی شما را فرود آرم سعید بن قیس گفت ای امیر المؤمنین ما این کار را برای رضای
خدا میکنیم و بدان بر تو منتی نمی نهیم از باری تعالی ثواب و پاداش آن هر چه تمامتر بخواهیم یافت
هر خدمت که دشوارتر باشد ما را بفرمای و هر جانب که دل تو خواهد ما را میسر است که مطیع تو ایم و از دل
و جان ترا دوست داریم امیر المؤمنین علیه السلام ایشان را ثنا گفت و آن قوم خرم و مسرور و منظفر و
منصور بر ثناهای خویشتن شدند ربیع بن خثیم الثوری الکوفی در کتاب خلاصه مسطور است که
از زهاد و ثقات تابعین بود و در کتاب کشی مسطور است که شیخ اجل فضل بن شاذان قمی از زهاد تابعین
پرسیدند که گفت چهار نفر از ایشان ربیع ابن خثیم و هرم بن حیان و اویس قرنی و عامر بن عبد قیس بود
که از زهاد و اتقیای اصحاب حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام بودند و دیگری ابو مسلم خولانی و
فاختوی مراسی صاحب معتبر بود و مردم را بر حرب حضرت امیر تحریص و ترغیب مینمود و روزی با آنحضرت
گفت مهاجر و انصار را که بر عثمان خروج کرده بودند بدست ما دهید که ایشان را بکشیم و چون آنحضرت
از آن ابا نمود گفت الآن طاب الضراب فاکان وضع فاذا وکیدنی الحال ترجمه مقاتله علی بن
ابی طالب بر ما خوش و آسان شد چه از بن ابای او معلوم میشود که قتل عثمان بسبب دم جبله بود که او
نهاده بود و دیگری مسروق بن الاجدع که تابعی معویه بود و در زمانی اشتغال آن علی در صفین
بمرد و قبر او آنجاست دیگر حسن بصری بود و او بدر طایفه تقیضای هوا و هوس ایشان همراهی میکرد
آنرا وسیله کسب دنیوی می نمود و باین حال رئیس قدریه بود و دیگری اسود بن یزید در تاریخ

ربیع بن خثیم الثوری

ابن اعثم کوفی مسطور است که آخر ناچی از نواب امیرالمؤمنین علیه السلام که در وقت خلافت ابی بکر بشام
رسید ربیع بن خثیم بود که از ولایت ری با چهار هزار مرد مسلح مکمل بخدمت او آمد و چون ملازمت حضرت
امیر رسید آنحضرت مردان را بر فتن بجانب شام و جنگ کردن با معویه تحریص نمود و فرمود شرف بنشستن در کنار رود
فرات طوس نزدیک بمشهد مقدس رضویه واقعست و از ثقات آن دیار شنیده شد که در روضه که حضرت امام
الانس والجن علی بن موسی الرضا علیه الف الف التحیة والثنا با مأمون عباسی بطوس می بود بزیارت
خواجه ربیع توجه میفرمودند و کفاه هذا فضلا و شرفا اعین بن صعصعة بن ناجیة التمیمی الحنظلی الدارمی از کبار
اصحاب مذکورست که او برادرزاده صعصعة بن ناجیه است که صحبت فرزدق بود و ملازمت حضرت امیر را اختیار
فرموده و در حرب جمل یکپای شتر عایشه را قطع نموده و همچنین روایت منقوله که در وقتی که عبدالله بن الحضرمی
می بر بصره مستولی شد و حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام اعین را جهة دفع او ببصره فرستاد و قتال
بعضی سپاهیان داشت که او را بطریق غیله و پنهانی بکشتند و آن واقعه در سال سی و هشت از هجرت
بود عبدالرحمن بن هرم الفهری در تحفة الاحباب مذکورست که عبدالرحمن بموجب فرموده حضرت امیر بر پای
شتر عایشه را بتیغ قلم کرد و شتر بر سه پای باستاد پای دیگر را دیگری عقر کرد تا شتر سینه بر زمین نهاد
و گویند مردی تمیم بن مر دنام بعد از واقعه جمل بعبدالرحمن بن هرم تنوخی رسید و از وی پرسید که شتر عایشه
را در آن روز تو پی کردی جواب داد که آری و اگر پی نمی کردم از اصحاب عایشه یک متنفس هیچ بر زنده نمی ماند مگر
خواهی در عقب شوار من و اگر خواهی خوش نشو و التوفیق من الملک المعبود طرماح بن عدی بن حاتم
در رقم مقبولان از کتاب ابن داود مذکورست و او مردی جسیم طویل و بسیار فصیح زبان او حاضر
جواب بود در تاریخ ابن هلال که بنام شاه شجاع مبارزی نوشته مذکورست که چون حضرت امیرالمؤمنین
علیه السلام از حرب جمل فارغ شد معویه بآنحضرت نامه بدین عبارت نوشت که اما بعد فقد اتیت
ما یفرک و ترک ما ینفعک و خالفت کتاب الله عز و جل و سنة نبیه صلی الله علیه و سلم و قد انتهی الی فعلت
بجواری رسول الله صلعم طلحة و زبیر و ام المؤمنین عایشه رضی الله عنهم فوالله لا رمینک منهم بالعظیم
الکمیاء و لا ترفعنک الرماح اذا وقع وقف نقب و اذا نقب نقب النقب فلا تغرنک الجیوش
و استعد اذا الحروب و السلام چون نامه مطالعه حضرت امیر رسید در جواب نوشت که بسم الله الرحمن
الرحیم من عبدالله و ابن عبده امیرالمؤمنین علی ابن ابی طالب الی رسول الله صلعم و وصیه ابی الحسن و الحسین
و قاتل جدک و خالک و اخیک و ابیک یوم بدر و السیف الذی نعلم به هو معی بحد ساعدی و ثبات
من صدری و قوة من بدنی کما جعله النبی صلعم فی کفی و نصرة من ربی فوالله ما استبدلت بالله ربا
و لا بالاسلام دینا و لا بمحمد صلعم نبیا و لا بالسیف سیفا فبالغ فی رایک و اجتهد و لا تقصر فقد استجرک الشیطان
و استفزک للجهل و الطغیان و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون انگاه این نامه نامی را بطرماح بن عدی

اعین بن صعصعه

عبدالرحمن بن هرم

الطرماح بن عدی

داد و گفت این نامه را بمعویه بن ابی سفیان ببر و جواب بیاور و بفرمود تا مجازه مرخ موی سفید بکم سیاه با
تیز رو با دو اوند تا بران سوار شود و طرماح مردی مردانه بود و لسانه جری و کلامه جوهری و لق طلق یتکلم
فلا یکل و یرد الجواب و یطیل فاحیل نامه را استه بر سر بست و گفت سمعا و طاعة و حبا و کرامة و سوار شده
بتعجیل تمام میراند تا بدمشق رسید اتفاقا در آن روز معویه بجهة تفرج و تنزه در بستانی بود و ارکان دولت
او مثل عمرو بن العاص و مروان بن الحکم و شرحبیل و ابو الاعور السلمی و ابو هریرة الدوسی با او بودند
هر چند کس بکوشه طوس میکردند ناگاه نظر کردند از پشت دیوار باغ اعرابی را دیدند بلند قد بر شتری نشسته
ندا نمودند که طرماح است و قاصد امیرالمؤمنین علی است علیه السلام با هم گفتند او را آواز کنیم تا توقف
کند و لفظ با او مزاح و سخریه و افسوس کنیم عمرو بن العاص پیش رفت و گفت یا اعرابی هل خبر عندک من السماء
فقال نعم امر الله ینزل من السماء و هلک الموت فی العواء و امیرالمؤمنین فی القضاء فاستعد و لما
ینزل علیکم من البلاء یا اهل العداوة و الشقاء پرسیدند که از کجا می آئی گفت اقبلت من عند خیر
فتی ترکی رضی مرضی گفتند پیش که میروی و کرا میخواهی گفت ارید هذا المنافق الداعی الردی اللؤمی الدعی
ترجمان از امیر کم عمرو بن العاص از همانجا رقعه بمعویه نوشت که اما بعد فقد ورد من عند علی اعرابی
بدوی له لسان فصیح و قول ملیح و معه کتاب فلا تکن منه غافلا ساهیا چون طرماح دانست که آنجماعت
اصحاب معویه اند شتر خود را خوابانیده فرود آمد و با ایشان نشسته مزاحی میکرد تا بخدمت معویه رسید پس
او از ایشان جدا رفته پسر خود یزید بلید را امر کرد تا سراپرده ها بر پای کردند و مجلس را آراسته ساختند انگاه
عمرو بن العاص و توابعان او با طرماح بسراد ق معویه رفتند و چون طرماح نظر کرد دید که همه مردم ایشان
جامهای سیاه پوشیده بودند چنانکه شعار بنی امیه بود گفتند ما بذا القدم کانهم زبانیة المالک فی غسق
المسالک چون نزدیک آمد یزید را دید که نشسته بود و خبر بنی نشان خبر بنی داشت و با آواز بلند و درشتی
که داشت سخن میکرد طرماح گفت منه هذا الشیوم من الغیشوم الواسع الحلقوم المضروب علی الحظوم کنتدای
مرد کستاخی مکن که این یزید است گفت من یزید لا زاد الله مزاده و لا بلغه مراده و چون طرماح بر یزید
سلام کرد او جواب داد و گفت ان امیرالمؤمنین یسلم علیکم طرماح گفت سلام او باسن است انگه فرمود انگاه
یزید گفت حاجتی که داری بسر بگوی تا قضای آن نمایم طرماح گفت حاجت من آنست که مرا پیش معویه حاضر سازی
نامه که از خدمت حضرت امیرالمؤمنین علی آورده ام باو رسانم یزید او را بمجلس خاص معویه برد و چون
او نعل در پا داشت بعضی از بلازمان معویه با او گفتند که اضع نعلیک طرماح بیمین و یسار خود التفاتی
نموده گفت اذا اراد ملقد سن خاضع نعلی انگاه نظر کرد دید که معویه بر سریر نشسته و ارکان دولت
اطراف او گرد آمده اند در کنار او از بساط در برابر او باستاده و گفت السلام علیک ایها الملک المعظم
گفت و علیک یا اعرابی ما منعک ان تسلم علی بامیرالمؤمنین طرماح گفت لیس بامیر المؤمنین فمن امرک

واذا نقب

علیناً پس معویه گفت امسک یا ابوالی گفت کتاب کریم مختوم من رجل کریم معویه گفت بمن ده طرماح گفت مرا نمی
نمی آید که پای خود را بر بساط تو نهم گفت بوزیر من ده و اشارت بعمرو عاص کرد گفت هیهات ظلم الامیر و خان
الوزیر معویه گفت پس چه است پس من آنرا بده و اشارت به زید بلوذ طرماح گفت یا فرحنا بالبیس کیف تفوح اذا
گفت پس بغلام من ده طرماح گفت غلام سوداء شتری من فیرحق واعطی من غیر مستحق معویه گفت پس بکدام طریق
نامه را از تو بستانم طرماح گفت طریق آنست که تو از جای خود برخیزی تا کسی نزد دیگر رسد تو نامه را از
من گرفته بتو دهد چون معویه این سخن بشنید از جای خود برخاست نامه را از روی غضب بر بسته بخواند
و در زیر زانوی خود نهاد آنگاه گفت کیف خلفت علی بن ابی طالب طرماح گفت خلفته بحمد الله کالبدر
الطالع حوله اصحاب کالنجوم اذا اشرقت هم اهتدوا والیه واذا تناهم عن شیء لم یکابروا علیه وهو فی ناحیة
یا معویة فی نجلاء وطلل بجاء وسمیع ان لقی جبشا هزمه وان لقی حصنا هدمه والقاه وان لقی قرنا صلمه
وافناه وان لقی عدوا فتنه واغراه دیگر معویه گفت کیف خلفت الحسن والحسین طرماح گفت خلفتهما بحمد الله ناهضین
نقیین نقیین عفیفین صحیحین فصیحین ادیبین لبیبین خطیبین طاهرین عالمین عاملین یصلحان الدنیا
مصلحین فی الدنیا والاخرة والاخرة معویه گفت چه بسیار فصیح بوده تو ای ابوالی طرماح گفت او
بلغت یا امیر المومنین علی بن ابی طالب علیه السلام ورایت الفصحاء والبلغاء والفقهاء والفرسان
الادباء والاخیار الاصفیاء لوقفت فی بحر عمیق لا تخوض من لجته یا معویه پس عمرو عاص با معویه گفت این
مرد ابوالی مردی است اگر جایزه بدهی و رضای او حاصل کنی توانه بود که در حق تو سخن نیک بگوید آنگاه
عمرو عاص با طرماح گفت چه میگوئی در آنکه امیر تو جایزه دهد آیا از دمیگیری طرماح گفت آری بدهد قبض رحم
من جسد فکیف لا ارید قبض مال من بده پس معویه امر کرد که ده هزار درهم بارو دهند و بعد از آن با او گفت
که میخواهی تا زیاده کنم طرماح گفت زد فانک فان الله ولی من زاده معویه ده هزار دیگر امر نمود و گفت
میخواهی که دیگر زیاده کنم طرماح گفت اجعلها ترا فان الله یحب الوتر معویه فرمود تا سی هزار درهم از برای
او بیارند چون طرماح دید که تا خزینه در آوردن آن می شود پیش اندازه ساعتی ساکت شد آنگاه سر برداشت
و گفت ای معویه مگر تو بر کسانی که بر فراش تو مهمان شوند استدراج و استخفاف میکنی معویه گفت از من چه واقع شده
که موجب این تواند بود گفت این چیست که برای من جایزه فرمودی که نه من از برای چیزی و نه تو معویه
امر کرد تا بزودی آن مال را آوردند و پیش طرماح نهادند چون آن مال نقد او در آمد ساکت شد و دیگر
سخن نمیگفت عمرو عاص با او گفت که چون می بینی جایزه امیر المومنین را طرماح گفت ذهب المال وبقی
الوزر فوالله رب العالمین اخذه وعبده من عباد الله الصالحین آنگاه معویه بمنشی خود گفت اکتب حوائجنا
فوالله لقد اظلمت الدنیا علی بجوائزنا ومالی بطاقة منشی قلم و کاغذ برداشت و بفرمود معویه نوشت
بسم الله الرحمن الرحیم من عبد الله وابن عبده معویة بن ابی سفیان الی علی بن ابی طالب ان الله وجهنی

لا تنظر هذا الایک

کالنجوم ما تسع فی الارض ولا فی النجوم او کالف حمل فی دل الف مقاتل چون طرماح آن مضمون را شنید بخنده
گفت سبب خنده چیست گفت الله یا معویة ان علیا کالشمس اذا طلعت خفت النجوم وله ربک هو الاشتر ملتقط
الجلیس نجلیشه و یحفظ فی حوصلته پس معویه در خشم شد و بکاتب گفت هیچ منویس عمرو عاص با طرماح گفت
که این چه فصاحت است ای مردی که میگذاری که جواب نامه تو نوشته شود بعد از این شرط کرد که
دیگر سخن نگوید نامه چه معویه بکرد کاتب بنوشت و چون نامه تمام شد بسته و بر شتر خود سوار شد و براه افتاد
چون طرماح بیرون رفت معویه با اصحاب خود افاز خطاب کرد و گفت اگر من جمیع اموال خود را بکلی از
شما دهم که عمر عزیز را که از این مرد از جانب صاحب خود پیغام که آورده بجا آورد و نمی توانید و الله که این اعرابی
دینار از من تنگ ساخت پس عمرو عاص گفت اگر نزد ای معویه آن قرب و منزلت از حضرت پیغمبر
که علی بن ابی طالب را هست یا آنکه تو برحق می بودی چنانکه علی برحق است ما زیاده از آن اعرابی مرام را
و خدمت کاهی او رو دیم فعال معویه نفض الله فاک و قطع لسانک والله لکلامک اشد علی من کلام الاعرابی
یعنی بشکند خدا دهانت را و آن زبان را و قطع کند آن سخنهای بیهوده ترا که این سخن تو بر من دشوارتر است از
سخن آن اعرابی سعید بن جبیر رحمه الله بصفت علم و زهد و عبادت موصوف بود و باظهار کرامات و خوارق
عادات معروف تر و عبد الله بن عباس جماعه حدیث تحصیل علم تفسیر و قرات نمود یافعی در تاریخ خود
آورده که امام کبیر شهیر صالح متقی فقیه محدث مفسر سعید بن جبیر که یکی از علمای تابعین بود در شعبان سنه
خمس و تسعین بامر حجاج شهید شد و در کتاب شیخ ابو عمرو کشی مسطور است که چون نظر حجاج بر آن سعادتمند
افتاد گفت تو شقی بن کسیر سعید گفت او مرا شقی تر بود و نام من که مرا سعید بن جبیر نام کرد پس حجاج
نابرکان تشبیهی که با وداشت از و پرسید که چه میگوئی در حق ابوبکر و عمر آیا ایشان در بهشت اند یا در
دوزخ سعید گفت اگر به بهشت در آیم و نظر در مساکن او اندازم توانم دانست که در آنجا کیست و اگر در دوزخ
در آیم و اهل او را به بینم توانم دانست که آنجا کیست آنگاه حجاج گفت در نیکی و بدی خلفای اربعه چه میگوئی
سعید گفت من وکیل ایشان نیستم حجاج گفت کدام را دوست میداری سعید گفت آنرا که خدای تعالی از و راضی
تر باشد حجاج گفت خدای تعالی از کدام راضی تر است سعید گفت این را خدای دانا یا آنکه او پنهان میداند
میداند حجاج گفت ای بمد الطمار جهل و تجاهل که میکنی جهت آنست که میخواهی که دندان بخاری نمی و اقتدا
در حق هر یک از خلفا تصدیق کنی سعید گفت بلکه از جهت آنست که میخواهم که ترا نگذرم و اظهار بطلان
اعتقاد تو نمایم و ایضاً در کتب کشی مذکور است که سبب قتل حجاج او را آن بود که او بر طریقه تشیع
مستقیم بود و اقتدا بحضرت امام زین العابدین علیه السلام مینمود و آنحضرت او را ثنا میکرد یافعی
آورده که حجاج بعد از شهادت سعید زیاده از چهل روز زنده نبود و در ایام مرض الموت بارها بیهوش
میشد و باز بهوش می آمد و در آن اثنا میگفت که چه میخواهد از من سعید بن جبیر و روایتی دیگر آنست که هرگاه

سعید بن جبیر
کان سعید بن جبیر یعد من اعلام التابعین
وما اظن الاوزاعی عالج ابا علی
بیع الاوزاعی

که بخواب میرفت سعید را میدید که دامن او را گرفته میگفت ای دشمن خدا ای بچه جهنم را کشتی حکم سعید چهل زمان
وقبر او در واسط مشهور است اصبغ بن نباته الحنظلی المجاشعی الکوفی رحمه الله در کتاب خلاصه مذکور است که او از
جمله خواص امیرالمؤمنین علیه السلام بود و مشکور است و کتاب کشی از ابی الجارود روایت کرده که او
گفت از اصبغ پرسیدم که منزلت حضرت امیر در میان شما کی است گفت جمل اخلاص با نسبت با و نسبت که شمشیرهای
خود را بر دوش نهاده ایم و بهر کس که ایما نماید او را بشمشیرهای خود میزنیم ایضا روایت نموده که از اصبغ پرسیدند
که چگونه حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام را در اشباه ترا شرط الخمیس نام نهاد گفت بنابر آنکه ما باو شرط کردیم که در راه او
مجاهد و کیم تا ظفر یابیم یا کشته شویم و او شرط کرد و ضامن شد که بیاد اشان مجاهدات ما را بهشت در آورد و
مخفی نماند که خمیس لشکر را میگویند بنابر آنکه مرکب از پنج فرقه است که آن مقدمه و قلب و میمنه و میسره و ساقه باشد
میگویند که فلان صاحب امیرالمؤمنین علی علیه السلام از شرط الخمیس است بمعنی دارد که از جمله لشکریان
اوست که میان ایشان و آنحضرت شرط مذکور منعقد شده و چنین روایت کرده اند که جمعی که با آنحضرت
آن شرط نموده بودند سی و شش هزار مرد بودند و در روز حرب جمل بعبد الله بن یحیی حضرمی گفتند که بشارت
باد ترا ای پسر یحیی که تو در بهر تو بتحقیق از جمله شرط الخمیس ابد و حضرت پیغمبر صلوات الله علیه را از نام
تو و پدر تو خبر داده و خدای تعالی شما را بزبان مبارک پیغمبر خود شرط الخمیس نام نهاده و در کتاب میزان
ذهبی که از جمله سنیان ناصبی است مسطور است که علمای رجال حدیث اهل سنت اصبغ را شیعی میدانند و
بنابر این حدیث را متروک داشته اند و از ابن حبان نقل کرده که اصبغ مردی بود که محبت علی بن ابی
طالب مفتون شده بود و طامات از و سر میزد بنابر این حدیث او را ترک کردند و بالجمله تشیع اصبغ با خلاف
مخالف و موالف ثابت است و آنچه ابن حبان از طامات باو نسبت کرده سخنی واهی پریشانست که نمایش
از عداوت اهل البیت علیهم السلام و شیعه ایشانست مسلم المجاشعی در کتاب تحفة الاحباب مسطور است که
مسلم جوانی بود در شجاعت و مصارعت بین الاقران مسلم و در طریق مردی و دلاوری بغایت متهور و
مصمم بود و اورده اند که چون شاه ولایت پناه در روز حرب جمل تصمیم عزم بر قتال محاربه نمود یک مصحف مجید
طلبید و بدست یمین آن تیمن و خوش کرفت و گفت که کیست این مصحف را بدست چپ گرفته و باین جماعت بغایت
ظلمات را بضیاء آن دعوت نماید و باب ارشاد و نصیحت بر وجوه ایشان بگشاید مسلم مذکور دست
پیش برد که مصحف را بگیرد حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود مرا از پیشگاه غیب و بارگاه لاریب پیغام معلوم
شده که هر آن مرد مرد اند و فرد فرزانه که ملزم و مرتکب این امر گردد دست او را بتیغ تیز بر و بیغ قلم کنند
قلم کنند و اولی می باید و هشت دست چپ مصحف را نگاه دارد و او را نیز بجان و سر رازد و عهد کند که تعاون
این سر نیز در سر این کار کند مسلم چون از حضرت امیر این امر خطیر را بشنید از بیم سر و جان ترک گرفتن
مصحف نمود و گفت مرا طاقت و قوت این کار و استطاعت و قدرت این نیست امیرالمؤمنین علیه السلام

الاصبغ بن نباته

مسلم المجاشعی

الکلام

الکلام حجت الجام را گرد و آغاز ابراز کرده بود باز تکرار و فرمود حمان جوان مسلم نام باز از روی بازو
پیش برد و حضرت امیر حمان کلام و حشت آثار را گرد و اول بار فرمود و جوان ترسیده بود و دیگر بار تکرار
و تنگا رمود آن جوان این نوبت از سر صدق و اخلاص تمام بعرض رسانید که لا علیک یا امیرالمؤمنین لا
علیک یا امیرالمؤمنین فهذا قلیل فی ذات الله هیچ دردی و تعبی و للی بتوای امیر مومنان مرساد مصرع
هیچ دردی بتوای ماه در مان مرساد و آنچه فرمودی که من خواهد رسید در راه رضای خداوند قلیل
بغایت اندک و قلیل است القصه مسلم بر عجب صادق و همت لایق مصحف را بدست راست گرفت
چنانکه گفته اند مصرع ابدال بیم جنگ در مصحف زد و روی بصف اصحاب جمل نهاده روان گشت و
چون نزدیک بایشان رسید گفت ای اصحاب جمل شما را بدین مایده رحمت الهی و نعم نامتناهی میخوانم دعوتم
را بپذیرید و راه صلاح و سداد پیش گیرید تا اهل رستگاری و شایسته رحمت حضرت باری گردید
طلحه از آن میان منهوض مسلم شد و گفت دروغ میگوئی و این از آثار مکر و غدر پسر ابو طالب است
اشارت کرد و یکی از لشکریان خویش تا بمین حامل مصحف را بتیغ بیدریغ مقطوع ساخت مسلم بیک دست
نموده مصحف را بدست چپ حافظ گشت و دست چپ نیز حکم راست گرفت مسلم عدو با زده باز بند حفاظ
مصحف را در سینه مضبوط و محفوظ ساخت و آخر الامر در جه شهادت یافت مسلم با و پر پرواز شکسته
خاطر و رنجور دل گشته روی بسوی آسمان آورد و این رجز خواندن گرفت بیت یا رب ان مسلما اتاهم
بحکم التنزیل اذ و عاهم تبلو کتاب الله لا یخشاهم فخضبوا من دمه لحاهم وامه واقفة تراهم نام بلم
لیس لا تنتهاهم فی کف المصحف قد ناداهم بمصحف سید مولاهم جد عوالی الذی داهم وسنة الرسل
براهم فعاد روحه فطما اراهم یحیی بن یعمر الطائی بفتح یا و فتح حا و سکون عین و را بی نقطه و فتح و ضم میم
با اشهب است اول موکوش از بصره است و نشو و نما در خراسان یافته قاضی مرو بود و مع ذلک کان یتکلم
بالعربیة الصحیحة واللغة الفصحی من غیر تکلف اخبار و نوادر وی بسیار است و از اجلاء تابعین بوده
و در نحو شاگرد ابو الاسود دؤلی است و از شیعیان خاص حضرت امیر علیه السلام نقل است که در جواب ابو الاسود
باب فاعل و مفعول به را وضع نمود و مردی از ابنای بنی چند زیاده کرد و فی هر اکرام مرد یحیی مذکور باشد
که وی در شمار بنی کیست بود و بجهة آنکه خلیف ایشان بوده عاصم متوفی از اهل سنت نقل کرده که یحیی بن یعمر
رسید بود که ابن یعمر حضرت حسین را از ذریه سید ولد آدم صلوات الله علیه و آله میداند و بر از خراسان
طلبیده تهدید نمود و با امانت نام که برین عقیده و حجت و دلیلی اقامت نماید یحیی گفت که اگر مرا جهت ازین
داشته باشم مرا امان خواهد بود آن لعین گفت آری یحیی گفت فان الله جل ثناؤه یقول و وهبنا له اسحق
و یعقوب کلا هدینا و نوحا هدینا من قبل و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هارون
و کذلک نجزی المحسنین و ذکریا و یحیی و عیسی الایه فقال ما بین علی و ابراهیم اکثر مما بین الحسن و الحسین علیهما السلام

فقال له الحجاج ادرك الاوقد فوجدت واصدلقد قرأتها وما علمت بها قط وهذا من الاستنباط البديع العربية
الجليلة فلله در ما احسن ما استخراج وادق ما استنبط هذا عبارة خاصه المذكور روحجاج مذكور بواسطه طعن و غلطی
کرد در عبارت شوشتر بوده و یحیی بعد از استفسار حجاج ازین حال که داشته تصدیق آن نموده ولی ما حظ
از اذیت آن راس الموذین لعنه الله یحیی گفت که سه روز ترا مهلت است اگر بعد ازین در عراق توب
ترا بیابم خواهم کشت جابر بن یحیی از آن دیار برآمده و در سال صد و نود بجوار رحمت حق پیوست شیخ جلال علی
شیخ ابراهیم کیفیت نقل نموده و کان ابی یحیی شیعیا من الشیعة الاولی القایلین بتفضیل اهل البیت
من غیر تنقیص لذی فضل من غیرهم انتهی عبارته و بر تمکنان مخفی نیست که یحیی هرگاه بواسطه عقیده و نیت
بودن حسین علیهما السلام در موضع عتاب و عقاب آن بیگانه از دین در آمده باشد بالضرورة و بالعرض
اگر بطریق تقیه اظهار نفضلی در بارهٔ فضلای خیار از ناقصین از دیو فوق رسیده باشد منظور وی گردد و لا نفقة
باید کم التمکنه بوده نه مخترع اصطلاحی جابر بن یزید الجعفی الکوفی در کتاب خلاصه آورده که حضرت امام
صادق علیه السلام بر و رحمت میفرستاده و میفرموده که او نقلی که از ما میکرد راست و درست بوده و ابن
غضایری گفته که جابر ثقه است فی نفسه اما اکثر آنها که از و روایت کرده اند ضعیف اند و در کتاب شیخ ابو عمرو
کشی از جابر مذکور نقل نموده که گفت در ایام جوانی بخدمت حضرت امام محمد باقر علیه السلام بمدینه رفتم و بعد
بمجلس آنحضرت در آمدم آنحضرت پرسیدند که تو چه کسی گفتم مردی ام از کوفه پرسیدند که از کدام طایفه گفتم که
جعفی ام سوال نمودند که بچه کار آمده گفتم بطلب علم آمده ام گفت از که طلب میکنی گفتم از شما گفت پس بعد از این
اگر کسی از تو پرسد که از کجایی بگو از مدینه ام پس بآنحضرت گفتم که چند از سوال دیگر مسایل از همین سخن که
حضرت فرمودند سوال می نمایم آیا جایز است مرا دروغ گفتن آنحضرت فرمودند که گفتن آنچه ترا فعلا آن
نمودم دروغ نیست زیرا که هر که در شدت از اهل آن شدت ناوقتی که از آنجا بیرون رود بعد از آن آنحضرت
کتابی بمن دادند و فرمودند که تا بنی امیه باقی اند اگر چیزی از آن روایت کنی لعنت من و آبای من متوجه
خواهد شد و اگر چنان داری چیزی از آنرا بعد از هلاک بنی امیه لعنت من و آبای من بر آن کتابی دیگر
بمن دادند و گفتند این را بگیر و مضمون آنرا بدان و هرگز کسی روایت مکن و اگر خلاف آن کنی فعلیک
لعنتی و لعنة آبائی ایضا روایت نموده که چون ولید پلید که از فراعنه بنی امیه بود کشته شد جابر بزیارت
غنیمت شمرده عمامه فرسخ بر سر نهاده بمسجد در آمد و بمردم جمع شده و او شروع در نقل حدیث حضرت
امام محمد باقر علیه السلام نموده و در حدیث که نقل میکرد میگفت حدثنی وصی الاوصیاء و وارث علم الانبیاء
محمد بن علی علیه السلام پس جمعی از مردم که حاضر بودند چون آن جوان را دیدند با همدیگر گفتند که جابر دیوانه
شده است ایضا از جابر نقل نموده که میگفت که هفتاد هزار حدیث از حضرت امام محمد باقر علیه السلام روایت
دارم که هرگز یکی از آن روایت نکرده ام و هرگز نخواهم کرد و نقل نموده که روزی جابر بآنحضرت گفت که

جابر بن یزید الجعفی

مینم التمار الکوفی

بمن متعلق خواهد شد

که بر من باری عظیم از اسرار احادیث خود بار نموده اید که هرگز یک از آن روایت نکرده و گاه می چیزی که آن
اسرار در سینه من بگوش می آید و حالتی شبیه بجنون مرا دست میدهد آنحضرت فرمودند که هرگاه ترا این
حالت دست دهد بصحرا بیرون رو و کوی بکن و سر خود را در آن بار آنگاه بگو حدثنی محمد بن علی یکی بار و یکی
ایضا نقل نموده که چون هشام بن عبد الملک بر مسند امارت نشست جابر از و متوهم شد و تشویش
زده روزی از خانه بیرون آمد قوم خوانی بر سر و سطریق کودکان بر نی سوار شده و بکوچهای کوفه در آمده
و مردم از اهل بر جنون او نموده خط دیوانگی بر و کشیدند تا آنکه بعد از چند روز نوشته هشام رسید که جابر را
نزد او فرستند و حاکم کوفه چون از حال جابر سوال نمود مردم گفتند که او دیوانه و خرف شده و
عکیفت دیوانگی او را بهشام نوشتند و هشام دیگر متعرض او نشد و جابر بعد از چند مدت که خاطر جمع نمود
بهمان حالت اصلی رجوع فرمود و شیخ نجاشی گفته که جابر با ابو جعفر و ابو عبد الله علیهما السلام ملاقات
نموده و در سال یکصد و بیست و هشت از هجرت وفات یافته در کتاب میزان ذهبی مذکور است که
جابر بن یزید الجعفی یکی از علمای شیعه است و از ابن معدی نقل کرده که گفته جابر جعفی صاحب ورع بود
در حدیث من اورع از و در حدیث ندیده ام و گفته که شیعه او را صدوق خوانده و یحیی بن ابی بکیر
او را از اوثق اهل شهر دانسته و وکیع او را ثقه گفته و عبد الحق از شافعی روایت نموده که سفیان ثوری شبیه
میگفت که اگر تو در حق جابر سخن خواهی کرد من نیز در حق تو سخن خواهم کرد و از جمعی دیگر از اصحاب حدیث
طعن در جابر نقل کرده و علت آن طعن ایشان چنانچه از بیان کلام او مفهوم میشود آنست که او شیعی
بوده سب بعضی از صحابه می نموده میثم التمار الکوفی از خیار اصحاب حضرت امیر المؤمنین علیه السلام
بوده و علامه حلی او را در کتاب خلاصه در سلک متقدمین ذکر نموده و در کشی مسطور است که میثم از
خانواده کنیز العدویه است که ایشان را بیت التمار میگفتند و همگی شیعه امیر المؤمنین علیه السلام بودند
در روایت کرده که حضرت امیر با او گفتند که ای میثم چه خواهی کرد هرگاه تکلیف کنند ترا عبید الله پسر زیاد با یکی
از من اظهار بیزاری کنی گفت والله که نخواهم کرد آنحضرت گفتند اگر نکنی ترا بر دار خواهد کشید میثم گفت
صبر خواهم کرد چه این مقدار عذاب در راه پروردگار بسیار نیست پس آنحضرت فرمودند اگر چنین است
با من و در رجعت من خواهی بود بعد از آن میثم اولاد و اقارب خود را حاضر می داد که این زیاد را
بر در خانه عمرو بن حریث بر دار خواهد کشید و روز چهارم دو سوراخ بینی من خون بیرون خواهد آمد
و در جوار خانه عمرو بن حریث درخت خرمایی بود که میثم ساکی بر آن گذر می افتد و چون آن درخت میرسد
دست خود را بر دمی مالید و میگفت ای درخت خرما نشو و نما یافته الا از برای من و من نشو و نما یافته ام
الا از برای تو و هرگاه از در خانه عمرو بن حریث میگذشت تبسم میکرد و میگفت که ای عمرو اگر من همسایه تو نیستم
با من نیکو همسایگی کن و عمرو کان میپرد که مگر میخواهد که در همسایگی او خانه بهم رسانند لاجرم در جوار او میگفت

کاشکی این کار میکردی و آنچه میثم را پیش ابن زیاد آورده‌اند و پرسید که تو میثمی گفت آری گفت تبرا
کن از ابی تراب گفت ابو تراب را بدانی شناسم گفت تبرا کن از علی ابن ابی طالب گفت اگر تبرا نکنم تا من
چه خواهی کرد گفت ترا خواهم کشت میثم گفت ترا خواهم کشت کسی مرا خبر داده بود مولای من که تو مرا
صلب خواهی کرد در پیش خانه عمرو بن حریث روز چهارم خون از بینی من روان خواهد شد آنگاه ابن
زیاد امر کرد تا او را بجا صلب کردند میثم وقتی که بردار بود هنوز نمرده بود مردمی را که در حوالی آنجا
بودند احادیث بر ایشان میخواند و از هر گونه سخنان نیز میگفت چون این خبر به پسر زیاد رسید بجانب
خاص ترتیب داده فرستاد که بر سر او کردند تا سخن نگوید و از ابو خالد قمار روایت کرده که گفت روز
جمعه با میثم در رودخانه فرات بر کشتی نشسته بودم که ناگاه بادی تند وزید پس میثم از کشتی بیرون آمد
و بعد از امعان نظر بر خصوصیات آن باد باهل کشتی گفت کشتی را به بندید که این بادی بغایت شدید
خواهد بود و علامت آنست که معویه امروز مرده باشد و او صدق خبر او ظاهر شد و در جمعه آینده رسولی
از جانب شام رسید و خبر آورد که معویه بمرد چون از و پرسیدم که در کدام روز مرد گفت روز جمعه
گذشته و این را از جمله کرامات میثم می توان دانست **حبیب بن مظاهر الاسدی** ابن داود
او را از کبار تابعین شمرده و در روضة الشهدا مسطور است که حبیب مردی با جمال و کمال و در روز واقعه
کربلا پیری کهن سال بود و قرآن مجید تمام حفظ داشت هر شب ختم کلام الله کردی و بعد از نماز خفتن
تا دمیدن صبح قرآن را تمام کردی بخدمت حضرت رسالت صلی الله علیه و آله و سلم مشرف گشته بود
از ایشان احادیث شنوده بملازمت حضرت مرتضی علی علیه السلام مدتها موزد مکرم بوده و در کتاب
کشی مسطور است که حبیب از آن هنگام که امیر المومنین حسین را علیه السلام یاری نمودند و بمنزل
صدر کوههای آهن شدند و طعنهای نیزه را بسینه استقبال کردند و قرنهای شمشیر را بوجه خود قبول
نمودند و با وجود آنکه اعدای اهل البیت ایشان را امان میدادند و مالها بر ایشان عرض میکردند ایشان
از موافقت آنها ابا نمودند و گفتند که نزد حضرت پیغمبر صلعم چه عذر خواهیم پیش آورد اگر امام حسین علیه السلام
کشته شود و ما او را نصرت نکرده باشیم پس از آنحضرت مفارقت ننمودند تا در قدم او در جرعه شهادت
رسیدند **ایضا** روایت نموده که حبیب در اماکنی که در صحرای کربلا بصد گونه کرب و بلا گرفتار بود روزی
با یکی از یاران خود مزاح میکرد بریر بن حصین الهمدانی که سید قراء و یکی از عباد الله الصالحین بود باو
گفت که ای برادر امروز نه روز خندیدن و مزاح کردن است حبیب گفت پس کدام روز سزاوارتر بود
و خوشحالی این روز تواند بود که در قدم مبارک حضرت امیر المومنین حسین علیه السلام با این اشقیا
مجاهده میکنم تا شهید میشویم و در بهشت عنبر سرشت با حور العین معانقه و هم آغوشی میکنم بیت خاک قدم
دوست شدم بیت کسی این هیچس که امروز مراد رقدم اوست **الحارث بن عبد الله بن الاعور الهمدانی**

الحرث الاعور رضی الله عنه

الحر

حجت الله علیه در تاریخ یافعی مذکور است که حارث صاحب حضرت امیر المومنین علی علیه السلام بود و بصحبت عبد الله
بن مسعود رسیده بود و فقیه بود و حدیث او در سنن اربعه مذکور است و در کتاب میزان ذهبی مسطور است
که حارث از کبار علمای تابعین بود و از ابن حبان نقل کرده که حارث غالی بود در تشیع و از ابو بکر بن
ابی داود که از علمای اهل سنت است نقل کرده که او میگفت که حارث اورع و افقه ناس و افرض ناس
و احسب ناس بود و علم فرایض را از حضرت امیر اخذ نموده بود و نسائی با آنکه تعنت در رجال حدیث میکند
حارث را در سنن اربعه ذکر نموده و احتجاج بآن کرده و تقویت امر حارث کرده و در کتاب شیخ ابو عمرو
کشی مسطور است که حارث شبی بخدمت حضرت امیر رفت آنحضرت پرسیدند که چه چیز ترا درین شب بیدار
آورده حارث گفت والله دوستی که مرا با تو است مرا پیش تو آورده آنگاه حضرت فرمودند که بدان
ای حارث که بشیر دهنده کسی که مرا دوست دارد الا آنکه در وقت جان دادن مرا به بیند و بدین من امید دارد
رحمت الهی کرده و همچنین بشیر دهنده کسی که مرا دشمن دارد الا آنکه در وقت مردن مرا به بیند و از دیدن
من در وقت نجات نا امید باشد و مضمون این روایت نیز در بعضی از اشعار دیوان منیر نشان
آنحضرت مذکور است **شعر** یا حار همدان من یمت یرنی، من مومن او منافق قبلا، یعرفنی طرفه و اعرفه
باسمه و الکنی و ما فعلا، و انت عند الصراط معترضی، فلا تخف عثرة و لا زللا، اقول للنار حین توقف بالمومن
و زبه لا تقربه ان له، حبا بحبل الوصی متصلا، اسقیک من برد علی طهورا، نقل از
الجلاء العلا و صاحب کتاب کشف الغمه نقل نموده باسناد خود از حضرت امام محمد باقر و حضرت امام
جعفر صادق علیهما السلام که این دو امام همام فرموده اند که عوام علی بروح تفارق جسد امتی تری لمنه
محمد او علیا و فاطمة و حسنا و حسینا بحیث تقر عینها او یسخن عینها جبة بن جوین القرنی الکوفی در اواخر
قسم اول از کتاب خلاصه در سلک اصحاب حضرت امیر المومنین علیه السلام مذکور است و ذهبی در کتاب
میزان نامش نیم خود آورده که جبه از غلاة شیعه بود و با وجود این نقل نموده که بعضی از علمای اهل سنت
توثیق او نموده اند و از طبرانی نقل کرده که جبه حضرت رسالت را صلعم دیده بود و در سال هفتاد و شش
وفات یافت **رشید الهجری** در کتاب ابن داود و کتاب کشی مسطور است که رشید صاحب امیر المومنین
علیه السلام بود و آنحضرت او را رشید البلایا نام نهاده بودند و این اشارت است بآنکه او را حکم حق
تعالی خواهند کشت و او در آن بلیه جرعه خواهد رزید و رشد خود را در محبت و رعایت ظاهر خواهد ساخت
دیگر آنحضرت او را علم منایا و بلایا تعلیم داده بود چنانکه هر کرا خواستی گفتی که تو در فلان موضع و در فلان
روز خواهی مرد چنان میشد که او خبر میداد و روایتست که حضرت امیر علیه السلام او را خبر داده بود از آنکه
پسر زیاد ملعون او را تکلیف خواهد نمود که از آنحضرت تبرا نماید و چون او ابا کند دستها و پایهای او
را قطع نماید و آنچه چون عبید الله زیاد او را بدست آورد و تکلیف تبرا از آنحضرت کرد و او امتناع نمود

حبة بن جوین القرنی

رشید الهجری

پسر زیاد گفت که ای صاحب تو ترا خبر داده که بچه طریق ترا خواهم کشت رشید گفت بلی خبر داده بود که مرا بدترین
از تکلیف خواهی نمود و من ابا خواهم کرد و تو دست و زبان من خواهی برید زیاد گفت والله من صاحب ترا دروغ
گری خواهم ساخت پس حکم کرد که دست و پای او را ببرند و زبان او را بحال خود بگذارند و چون او را دست و پا
بریده از خانه پسر زیاد بیرون آوردند خبر او از او پرسید که آیا ترا از فضل این افضالی هست گفت آن قدر الم
که از ازدحام و هجوم مردم بر کسی واقع شود بعد از آن مردم در حوالی او جمع شدند و او دوات و قلم طلبید که از
برای ایشان بعضی از احوال و وقایع آینده را که از معادن علوم استماع نموده بود بنویسد و در اثنا
سخنان در باب پسر زیاد و سوء عاقبت او نیز میگفت چون این خبر به پسر زیاد رسید مقدمه سابقه او را فراموش
کرده کسی را فرستاد تا زبان او را نیز بریده بردارش کشید و صدق خبر حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام در موضع
انجا میبود **عبدالعزیز بن حارث البعلی** از اصحاب حضرت امیرالمؤمنین و از جمله مبارزان او در روز صفین
بود و ابن اعثم کوفی گوید روزی در صفین لشکر معویه حمله آوردند و هزار مرد از لشکر قضاعه را در میان گرفتند
و اصحاب قضاعه ایشان را نمی دیدند پس علی با آواز بلند فرمود الا هل من رجل یشتری نفسه لله و یبیعه و یجاهد با عدوه
عبدالعزیز بن حارث مذکور پیش آمد و فرق آهن بود و گفت مرا بپدر و مادر فدا کن ای ولی خدا و امر فرمای تا بجا آورم
فعلته پس قضا این دو بیت فرمود **شعر** شریت بامر لا یطاق حقیقة جهارا و اخوان الحفاظ قلیل بواک ابو
الناس خیرا فقد وفت بیداک بفضل یا هناک جزیل یعنی فروختی نفس خود را بکاری که مقدور نیست از روی
جهت بجا و برادران جهت کم اند پاداش داد ترا معبود مردم خیر که بحقیقت وفا کرد دست تو با حسانی نیکو
بزرگ انگاه حضرت با او گفت اصل ای الحارث شد الله رکبک علی الشام حتی یاتی اصحابک فقرهم منی
السلام و قل لهم یقول لکم امیرالمؤمنین کبروا و هللوا انما نحن قد وافیناکم الساعة و عبدالعزیز متعاقب
و محاربه میکرد تا فرجه یافت پیغام برساند و ایشان تکبیر و تهلیل مشغول شدند و علی و اصحاب تکبیر و تهلیل
کنان حمله کردند و لشکر شام را شکست دادند **نعیم بن دجاجة الاسدی** از اصحاب حضرت امیرالمؤمنین علیه
در کتاب کشی مسطور است که بحضرت امیرالمؤمنین علیه السلام خبر رسید که بشر بن عطارد و عمی سخنی نامناسب و حرفی
آنحضرت گفته بی از ملازمان خود را بطلب او فرستادند و چون فرستاده در راه بقبیله بنی اسد رسید
نعیم بن دجاجه مضمون آن کلام شنیع الملام که از بشر صادر شده بود مطلع گردیده از غایت اخلاص که بحضرت
امیر داشت متوجه جانب بشر شد و او را تادیب تمام نموده بلکه مجروح ساخت پس حضرت امیر نعیم را طلبید
امر کرد تا او را از روی جد تعذیر نمودند و در ان اثنا نعیم بحضرت امیر خطاب کرد و گفت والله ان المقام
معک ذل و ان فراقک لعز یعنی ملازمت تو خواری است و مفارقت تو عزت و بسیاری چون حضرت
امیر این عبارت از او شنیدند فرمودند که عفو کردم ترا از گناه انچه گفتی که المقام معک ذل زیرا که خدای
تعالی فرموده که ادفع بالتی هی احسن و قول تو که فراقک لعز مستعد است که مقابله بان سیئه می توانی کرد

سفیان

سفیان بن ابی لیلی الهمدانی در کتاب کشی مذکور است که امیرالمؤمنین علیه السلام بعد از انکه با معویه صلح نمود
روزی در پیش خانه خود ایستاده و در ان اثنا سفیان بر شتری سوار نزد انحضرت آمد و بواسطه کهنگی که
از آن مصالح در خاطر داشت پیاده نشد و از بالای شتر سلام کرد و گفت یا مذل المؤمنین پس انحضرت او را
گفتند از شتر فرود آی و تعجیل مکن تا حقیقت حال بر تو ظاهر گردد و سفیان فرود آمد و شتر خود را بدست پیاده
انحضرت از او پرسید که چه گفتی ای سفیان گفت گفتم السلام علیک یا مذل المؤمنین انحضرت فرمودند که
انگاه دانسته که من مذل مؤمنانم سفیان گفت از آن جا که باستحقاق متوجه ریاست امت محمدی شدی
و بعد از ان ترا از گردن خود دور کردی و بمعویه طاغی و گذاشتی که بخلاف احکام الهی حکم مینماید
انحضرت گفتند که من بواسطه آن این کار کردم که از جد خود صلوات الله و آله شنیدم که فرمودند ینزل
الایام و اللیالی حتی علی امر الامة رجل واسع البلعوم الصدر یاکل و لا یشبع و هو معویه پس چه باعث شد
ترا بر انکه با من الخطاب درشت کردی سفیان در مقام عذر خواهی شده گفت محبتی که با تو دارم مرا
بران داشت که آن کلمه گفتم پس انحضرت فرمودند که والله که دوست ندارد و هیچ بنده ما را دوست ندارد مگر در میان
کافران و بلم گرفتار باشد الا انکه محبت ما او را نفع رساند و محبت ما گناه ما از بنی آدم بر نداشته چنانکه ما در
درختان بر نداشته **محض بن ابی محض الضبی** رحمة الله در بعضی از مؤلفات شیخ محمد بن ابی جمهور رحمة الله مسطور است
که او از اصحاب امیر علیه السلام بود و وقتی بولایت شام رفت و بمجلس معویه در امد و چون معویه بر انظر بر او افتاد
خوشحال شد و از و پرسید که ای محض از پیش کی می آئی گفت از پیش البخل الکسل الجبن الذل الام ناس
اعیاء ناس سمیع یا اصحاب خود گفت که بشنوید انچه برادر عراقی شما گوید انگاه اهل مجلس از هر طرف کلام
او نمودند و تحفهای بسیار بدو دادند و چون اهل مجلس متفرق شدند معویه با او گفت که اعاده کن انچه قبل
از این گفتی محض گفت نزد تو آمدم از پیش البخل الکسل الجبن الذل الام ناس اعیاء ناس سمیع یعنی
که مجلس خلوت بود معویه گفت والله که دروغ میگوئی ای محض و چگونه پسران طالب بخیل ترین مردم
و حال انکه او انچنان جوانمردی است که اگر خانه را از تبن و خانه دیگر را از خشت بسازند او خانه خشت را خانه تبن
از خانه تبن بمردم می بخشد و چگونه بذل در بخشیدن مردم باشد و حال انکه او را هیچ مبارزی رو بر نشد و هیچ
از و نبود و چگونه لئیم ترین مردم باشد و حال انکه جد او ابوطالب شیخ قریش و سید بطحاست و مادر او فاطمه
بنت اسد است و برادر او جعفر و عم او حمزه و پسر عم او رسول الله است و زوجه او فاطمه بنت رسول الله و اولاد
او حسن و حسین اند و والله که هیچ کس را نسبی مانند نسب او نیست و چگونه اعیاء ناس و عاجزترین ایشان و سمین
باشد و حال انکه او افصح قریش است محض گفت پس هرگاه میدانی که او با این فضایل است چرا با او مقاتله
میکنی معویه اشاره بخاتم خود نموده گفت مقاتله میکنم با او بر سر این خاتم خود تا انکه فرمان من بان روان
شود محض گفت همین کار ترا در آخرت کفایت خواهد نمود و باز گشت تو بآتش دوزخ خواهد بود معویه گفت ای

محض بن ابی محض الضبی

محقق مگر تو نشنیده قول خدای تعالی را که ان رحمت الله قریب من المحسنین و مخفی نماند که این سخن از معویه عین
حماقت و ضلالت است زیرا که در آیه مذکوره نفرمود که رحمت قریب است بل احسان و کجا او را احسانی می باشد
در حالتی که ارتکاب محاربه کسی کرده باشد که موجب حدیث صحیح حرب او حرب رسول خدا است و در حدیث
وارد است که محارب رسول محارب حق تعالی است و محارب حق تعالی هرگز فلاح نخواهد یافت و نیز حضرت
رسول صلعم فرموده اند که من سب علیا فقد سبنی و من سبنی فقد سب الله و من سب الله اکبه الله علی منخره
فی النار پس چون باشد حال کسی که ارتکاب سب آنحضرت نموده باشد و در محاربه او جماعتی از فضلای صحابه شهید
شده و بشهادت رسانند عمار بن یاسر که حضرت رسول صلی الله علیه وسلم و آله در شان او گفته که عمار جلدة بین
عینی تقتله الفئة الباغیة و بعد از انقضای حرب حجر بن عدی و اصحاب او را بخواری کشته باشند و سلم
الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون ضرار بن حمزة النهشلی رحمه الله در کتاب کامل بهائی مسطور است که او از اصحاب
امیر المومنین علیه السلام بود روزی جمعی معویه رفت او گفت صف لنا علیا ضرار گفت او تعفینی من ذلک
یعنی مرا معفو کن از این معویه گفت سوگند میدهم ترا که بگوئی آنچه از اوصاف او میدانی ضرار گفت چون اصرار
قبول نیست فاقول کان والله بعید المدی شدید القوی یقول العلم من جوانبه و ینطق الحکمة من نواحیه
یستوحش من الدنیا و زهرتها و یانس باللیل و وحشته و کان غزیر الدمعة طویل الفکرة یقلب کفه و یخاطب نفسه یعجبه من
اللباس ما خشن و من الطعام ما جشب کان فینا کاحدنا یجیبنا اذا اتیناه و یجیبنا اذا دعوناه و نحن مع قربه
منا و قربه الینا لا نکلمه لهیبته فان تبسم فعن مثل اللولو المنظوم یعظم اهل الدین و یقرب المساکین لا یطمع القوی فی باطله و لا ییاس الضعیف من عدله فاقسم بالله لرایته فی بعض احواله و قد ارخی اللیل
سدوله و غارت نجومه و هو قابض علی لحیته یتململ تململ السلیم و یبکی بکاء الوالهة الحزین و هو یقول یا دنیا
یا دنیا الی تعرضت ام الی تشوقت هیهات هیهات لا حان حینک غری غیری قد طلقتک ثلاثا لا رجعة لی
فیک عیشک حقیر و خطرک یسیر و عمرک قصیر آه من قلة الزاد و بعد السفر و وحشة الطریق قال فاغرقت معویه
علی لحیته و هو ینشفها بکمه و اختنق القوم جمیعا بالبکاء فقال معویه رحم الله ابا الحسن کان کذلک فکیف کان
حزنک علیه یا ضرار قال مثل من ذبح واحدنا فی حجره فلا تسکن عبراته و لا ترقا دمعته و معاویه گفت لکن اصحابی
لو سهدوا عنی بعد موتی ما اخبرتنی بمثل هذا اصحاب کامل بهائی گفته که این حکایت را تالیف ابو سعید
سمان که یکی از فضلای بهائی است ثبت است انتهی و امام والد الهادی قنبر غلام امیر المومنین صلوات الله
و سلامه علیه در کتاب شیبی مسطور است که از قنبر پرسیدند که تو مولای غلام کیستی در جواب گفت انا مولی من
ضرب بسیفین و طعن برمحین و صلی القبلتین و بایع البیعتین و هاجر الهجرتین و لم یکفر بالله طرفة عین انا مولی
صالح المومنین و نور الهاجرین وارث النبیین و خیر الوصیین و اکبر المسلمین و یعسوب المومنین و برهان
الکاملین زین العابدین و سراج للماضین و ضوء الغابرین و افضل القانتین و لسان رسول رب العالمین

ضرار بن حمزة النهشلی

قنبر مولی امیر المومنین علیه السلام

واول المومنین من آل یس المؤید بجبرئیل الامین و المنصور بمیکائیل الوثیق و الحمد عند اهل السموات اجمعین سید
المسلمین و السابقین قاتل الناکثین و القاسطین و المارقین و ام المسلمین و مجاهد اعدائه الناصبین مطیع
نیران الموقدین و اتقی من مشی من قریش اجمعین و اول من اجاب و استجاب الله امیر المومنین
و وصی نبیه فی العالمین و امینه علی الخلوقین و خلیفه من بعث الیهم اجمعین سید و المشرکین و سهم من رامی
الله علی المنافقین و لسان کلمة العابدین و ناصر دین الله و ولی الله و ناصره فی ارضه و حجته علی خلقه و کهف
دینه و امام اهل الابرار رضی عنه العلی المتعال سمح سخی بهلول حسنی زکی مطهر ابطحی باذل عوی همام صابر صوام
مهدی معدام قاطع الاصلاب معرق الاقراب عالی الرقاب اربطهم جنانا و اثبتهم جنانا و اشدهم شکیمة
باذل باسل صندید هزبر فرغام حازم عزام حصیف جنطیف مجلاج کریم الاصل شریف الفضل فاضل القبیلة نقی
العشیرة زکی الدکاة یؤدی الامانة من بنی هاشم و ابن عم النبی صلی الله و آله علیه و سلم الامام الهادی مهدی
الرشاد و مجانب الفساد الاشعث الحاتم البطل الجاحم و اللیث الزاحم بدری علی روحانی شعشعانی
من المیل شواهقها و من ذری الهضاب رواسها و من العرب سیدها و من الوغا لیثها البطل الهمام
و اللیث المقدام و البدر القمر و ممالک المومنین و وارث المشعرین و ابو السبطین الحسن و الحسین
و الله امیر المومنین حقا حقا علی بن ابی طالب علیه من الصلوات الزاکیة و البرکات السنیة ایضا
در کتاب کشی مسطور است که چون قنبر را رضی الله عنه نزد حجاج بن یوسف لعین آوردند از وی پرسید
که کدام خدمت از خدمت امیر تو علی ابن ابی طالب بیشتر رجوع بود گفت آب وضوی او را من حاضر میساختم
گفت در وقتی که از وضو فارغ میشد چه میگفت قنبر گفت این آیه را تلاوت می نمود فلما نسوا ما ذکروا به
فتحنا علیهم ابواب کل شیء حتی اذا فرحوا بما اوتوا اخذناهم بغتة فاذا هم مبلسون فقطع دابر القوم الذین
ظلموا الحمد لله رب العالمین پس حجاج گفت کان من آنست که او این آیه را در شان ما تاویل
میکرد و ما را از جمله آن ظالمان میدانست قنبر گفت بلی چنین است حجاج گفت چون خواهد بود حال
تو اگر فرمایم که گردنت را بزنند قنبر گفت انگاه من از جمله سعادتمندان میشوم و تو در عقب اشقیا
داخل خواهی شد پس حجاج فرمود تا گردن او را بزنند و بدرجه شهادت رسید عبید الله بن ابی رافع
شرح احوال او و برادرش رضی الله عنهما در احوال پدر ایشان ابراهیم ابی رافع صحابی گذشت و در کتاب فهرست
شیخ اجل ابو جعفر طوسی طیب الله مشهده مذکور است که عبید الله کاتب حضرت امیر المومنین علیه السلام بود
و در بیان قضایای آنحضرت کتابی ترتیب داده و همچنین او را کتابیست در بیان آنها که از صحابه
با آنحضرت در حرب جمل و صفین و نهروان حاضر بودند صیفی بن عبد الله بن داود گفته که او از خواص حضرت
امیر است علیه السلام و ظاهر است که با حجر بن عدی کندی و غیره بفرموده معویه درجه شهادت
یافته تمیم بن حذیم الناجی حذیم بکسر حاء و سکون ذال معجمه و فتح یاء مثناة من تحت نام پدر اوست و نسبت

عبد الله بن ابی رافع

صیفی بن عبد الله

تمیم بن حذیم

او ناجی است و از فرقهٔ ناجیه است در کتاب ابن داود مسطور است که او از خواص اصحاب امیرالمؤمنین
علیه السلام بود و در رثاء او شعر در رکاب آنحضرت مراسم مجاهدت ادا نمود و بعضی از اصحاب بجای ضبط
صحیح ایلام ذکر کرده و این اقرب بصواب و موافق آنست که جوهری گفته که تمیم بن ضمرم من
التابعین **تمیم بن حمر** کنیت او ابوحبیش است صاحب امیرالمؤمنین بود علیه السلام و حال آنحضرت بود در مدینه
تا رسیدن سهل بن حنیف رضی الله عنه **ثابت بن البنانی** بباء مضمومه و دو نون و الف در میان ابن
داود گفته که بنانی نسبت است بقبیلهٔ بنانه و کنیت او ابوفضاله است مولد او بصره بود و در حرب صفین
با حضرت امیر شهید شد **جعیدة الهمدانی** بضم جیم و فتح عین و تاء تانیث ابن داود گفته که او از قبیلهٔ همدانی
و از خواص اصحاب امیر همدان بود و بعد از آنحضرت بشرف ملازمت حضرت سیدین علی بن
العابدین علیهم السلام رسید **حارث بن الربیع** کنیت او ابوزیاد است ابن داود گفته که او از اصحاب
حضرت امیر و عامل او در مدینه بود **حارث بن قیس** ابن داود از شیخ طوسی و ابوعمر کشی نقل نموده که او
ممدوح است و یک پای او در حرب صفین بریده شد **حارث بن همام النخعی** ابن داود گفته که او
صاحب لوای اشتر بود و در روز صفین شهید شد **خوات بن جبیر الانصاری** بر وزن راء بن حضرت امیر است
علیه السلام **زیاد بن کعب بن مرحب** در کتاب خلاصه مذکور است که او از رجال حضرت امیر است
علیه السلام **زیاد بن عبید عامل** حضرت امیر بود در بصره **زید بن ذهب الجنبی** در کتاب ابن داود
و خلاصه مذکور است که او از خواص حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام بوده و خطب آنحضرت را در بعضی
جمع و غیرها بر سر منابر ادا می نموده در کتابی جمع نموده **ذهبی** در کتاب میزان آورده که زید بن ذهب
از جملهٔ تابعین و ثقات ایشان بود و بر احتجاج بروایت او اتفاق کرده اند مگر یعقوب فسوی که او خلاف
نموده و در تاریخ خود گفته که در حدیث او خلل بسیار است اما فسوی در بن قدح مصیب نیست زیرا که حدیث زید
را که از و واقع شده و دلیل قدح او ساخته از جملهٔ آنکه عمر بخلیفه سوگند داد که بگو که من از منافقانم یا نه دیگر
آنکه روایت میکرد که هرگاه دجال بیرون آید تابع او خواهند شد آنها که دوستدار عثمان باشند و امثال
این روایات موجب قدح نمیشود و اگر باب این و سایر آن بر خود مفتوح سازیم و آنرا موجب قدح
در زید دانیم هر آینه بسیاری از سنن ثابته را رد باید کرد و حال آنکه زید سیدی جلیل القدر بوده در آخر
ایام حیات حضرت رسالت صلی الله علیه و آله و سلم بجانب آنحضرت مهاجرت نموده و او هنوز در زاویهٔ
کر آنحضرت وفات یافتند و بلاد اعلا اشتغال نمودند و او روایت کرده از عمر و عثمان و علی مرتضی و از او روایت
کرده اند ابن معین و غیر او توثیق او نموده اند تا آنکه اعتراض میکنند که هرگاه زید بن وهب از کسی منقول
حدیثی نقل نماید حکم آن دارد که توقف و آن حدیث را از آن کس شنیده باشی پیش از شهادت تسعین بالبعد
آن باشد که وفات یافت انتهی خلاصه کلام ذهبی ذهب الیه منور و اگر چه در این مقام روی اعتقاد خود را

ثابت البنانی

جعیدة الهمدانی

شخص بصفت و سخن از روی انصاف گفته **سالم بن ابی جعده** در کتاب ابن داود مسطور است که
از خواص حضرت امیر بود علیه السلام **سلمة بن کهیل الحرثی** ابن داود گفته که از خواص حضرت علیه السلام بود
بود **سلیمان بن صرد** بکسر میم و فتح ها ابن داود گفته که او از حضرت امیر علیه السلام روایت نموده و همچنین
از فاطمه بخای معجمه و راء و شین معجمه مفتوحات و ابن الوجای مهمله مضمومه و تشدید یاء روایت کرده
و هر دو در مذهب حق مستقیم بودند **سفیان بن زید** در خلاصه و کتاب ابن داود مسطور است که
از جملهٔ اصحاب حضرت امیر بود و در حرب صفین خود و برادران یکی بعد از یکی رایت آنحضرت را بر گرفتند
تا همگی بشرف شهادت رسیدند **شریح** بضم شین و فتح راء و سکون حاء مهمله و یاء موحده و یای مثناة تحتیه
ساکنه در خلاصه مذکور است که او و برادرانش شمیر و کریب و هبیر و بریه در حرب صفین کشته شدند
یکی بعد از یکی رایت مردانگی بر می افراختند تا همگی بدرجهٔ شهادت رسیدند **شاکر بن سراق الازدی** بضم
سین مهمله کنیت او ابوصفوان است و او پدر مهلب مشهور است ابن داود گفته که او از اصحاب حضرت
حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام بود و در روز حرب جمل بخدمت آنحضرت رسید و با او گفت که والله که
اگر من ترا میدیدم در شرف ملازمت تو قبل از این بجوب میرسیدم چه از دی بر روی تو شمشیر میکشید
بعد از آن در بصره وفات یافت و حضرت امیر علیه السلام بر او نماز گذارده اند **عامر بن شریح** بضم شین
معجمه و فتح راء و سکون حاء مهمله کنیت او ابوعمرو است ابن داود گفته که او مردی فقیه از اولیان حضرت
امیر بود **عامر بن عبدالله** بن داود گفته که او از ثاء و ثانیه بود که در میان اصحاب حضرت امیر علیه السلام
بود **عباية ابن رفاعة** بباء موحده و یاء مثناة من تحت بن رافع بن خدیج الانصاری ابن داود گفته
او از اهل یمن و راویان حضرت امیر بود **عبدالله بن خلیل** ابن داود گفته که او از خواص حضرت امیر
بود **عبدالله بن خباب** بخاء معجمه و باء موحده و اول از ایشان مشدده پدر او ارت نام داشت بر او
و تاء مثناة من فوق مشدده ابن داود گفته که از اصحاب حضرت امیر بود و خوارج او را پیش از واقعهٔ
نهروان کشتند **عبدالله بن سلمة** ابن داود گفته که او در حرب جمل و در خدمت حضرت امیر علیه السلام بود
و چون سعادت ملازمت آنحضرت در حرب صفین او را میسر نشد تا سف بسیار میخورد و میگفت که
دوست میدارم که در جمیع موردی که حضرت امیر را واقع شد در خدمت او حاضر بودمی **عبدالله**
بن شداد بن الهاد اللیثی ابن داود گفته که او از خواص حضرت امیر بود علیه السلام و حضرت امام حسن
علیه السلام و در بعضی از بیماریها او را عیادت نمود و بیرکت قدوم آنحضرت فی الحال بیمار از مفارقت
نمود و در کتاب کامل بهائی روایت کرده که عبدالله میگفت که من خواستمی که بر منبر رفتمی و از بامداد
تا نماز پیشین **مناقب امیرالمؤمنین علی علیه السلام** بمردم گفتمی پس از آنکار فرو کشیدندی و در کوفه بر دو
ذهبی در کتاب کاشف گفته که او ثقه بود و در واقعه روز جمل کشته شد **عبدالله بن الصامت** ابن

داود گفته که او برادر زادهٔ ابوذر رضی الله عنه بود در بصره بسر می برد و شیعی مذهب بود از اعم و چه خود
آن مذهب را میراث داشت **عبد الله الجهنی** الی بجیم و بای مشناة تحت ساکنه و واو و نون منسوب
بجهینه که قبیله ایست از همدان و دارقطنی که از محدثان اهل سنت است تصحیح این لفظ را براء مهمله
و اشهر اول است ابن داود گفته که او از خواص حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بود **عبد الرحمن بن ابی اللیلی**
ابن داود گفته که او عربی کوفی بود و در جمیع حروب با حضرت امیر طریق مجاهده پیمود و حجاج بن یوسف
لعنه الله او را نقد زد که هر دو کتف او سیاه شد **علقمة بن قیس** ابن داود گفته که او برادر اوست
ابی در حروب صفین بدرجه شهادت رسید **علی بن ابی رجوا الهمدانی الاسدی** ابن داود گفته
که او از راویان حضرت امیر مؤمنان و از مجاهدان زمان خود بود **عمرو بن حصین** کنیت او ابو محمد
است بجای مهملتین در حروب صفین او را زخمی رسید و در وقتی که حضرت امیر متوجه حرب
جمل بود بتجهیز لشکر آنحضرت از مال خود بصد هزار درهم نمود **عمرو بن دینار الکوفی** در رکاب ابن داود
مسطور است که او یکی از آمدن تابعین است و فاضل و ثقه بود **الفاکه بن سعد** ابن داود گفته که در حروب
صفین بدرجه شهادت رسید **کعب بن عبد الله** ابن داود گفته که در جمیع حروب حضرت امیر علیه السلام
با او همراه بود **کیسان بن کلیب** کنیت او ابو صادق است ابن داود گفته که او بخدمت حضرت امیر
المؤمنین و امام حسین و امام زین العابدین علیهم السلام رسیده و از ایشان روایت نموده
لوط بن یحیی الازدی کنیت او ابو مخنف است شیخ ابو عمرو کشی روایت نموده که او از حضرت امیر المؤمنین
روایت نموده و شیخ ابو جعفر طوسی فرموده که نزد من این روایت غلط است زیرا که او با آنحضرت
ملاقات ننموده و اری بدر او یحیی از اصحاب آن حضرت بوده و او در علم سیر کتب بسیار است
از آنجمله کتاب مقتل امام حسین علیه السلام و کتاب اخبار مختار و کتاب مقتل محمد بن ابی بکر و کتاب مقتل
عثمان و کتاب جمل و صفین و کتاب خطبة الزهرا و مانند آن **منهال بن عمرو الاسدی** بهال بجیم و شین از
منهل بمعنی علی و آل آب خورده و از راویان حضرت امام حسین علیه السلام بوده ابن داود گفته که او شرف
خدمت امام زین العابدین علیه السلام نیز رسیده سید فاضل امیر معین الدین شافعی الحلی در رساله معاویه
آورده که ابن معین و عجلی و منهال بن عمرو را ثقه و عدل گفته اند ثم قال حمید بن هلال و قد سئل عنه
لا یسئل عن مثل هؤلاء و قال ابن عدی احادیثه لا بأس بها اذا روی عن ثقة و روی له مسلم فی صحیحه و شیخ
و شیخ ابو علی طبرسی در تفسیر و الشجرة الملعونة فی القرآن بتوجیهاتی مراد از شجره ملعونه در قرآن بنی امیه است
که حضرت رسالت صلوات الله علیه و علی آله خواب دیده بود که ایشان بشکل قرده بر منبر او بالا
میروند و بزیر می آیند و ذریه او را از اوتیه میرسانند و آیت مذکوره از منهال مذکور گفته و رازی بکلمه نعمت
اشعت الله بمنزلة بنی اسرائیل من آل فرعون یذبحون ابناءهم و یستحیون نساءهم و اصح خبر البریة بعد رسول الله

حضرت بیاورد بی العابدین علیه السلام
و گفتم و صحت بن بنت رسول
الله حضرت گفت ع

صلعم بعین المنابر و اصح من بحنا منفوه صاحبه آیاتا و از اشعار منهال که در تعرض بقیه رجعا که رواقع
شده این دو بیت است **شعر** یعظون اعداءهم منبرا ... و نحن ارجلهم اولادهم و صنعوا بابی حکم بنوه
بیتعوکم ... و فخرکم انکم محب لهم تهوا و مرتب این دو بیت است انجا از بهن سنان خفاجی
یکی از مؤمنان باجی است گفته **شعر** علی المنابر یعلنون بسبه ... و بسیفه نصبت لکم اعواد
لولا یتهما و عدها عواصف الرشاد یزیدها و زیادا قدامة السعدی از اصحاب حضرت امیر المؤمنین بود
شیخ ابو الفتوح رازی در تفسیر خود آورده که در مرتبه دوم که در زمین بابل خدا تعالی افتاب را بجای
حضرت امیر باز پس آورد تا نماز او قضا نشود قدامه با آن حضرت همراه بود و در آن باب این ابیات
گفت **شعر** رد الوصی لنا الشمس التی غربت ... حتی قضینا صلوة العصر فی مهل لا انسه حین عیونا
قبعة ... لهو غابتیه ما علی عجل فبلک آیة منیا و حجة ... فهل لدی جمیع الناس من مثل اقسمت الا انتهی
بوابه بدلا ... و هل یکون لنور الله من بدل حسبی ابو حسن مولی اوین و من بدان رسل الله فی الاثر
مخنف بن سلیم الازدی ابن داود گفته که او عربی کوفی و از خواص حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بود
المسور بن مخرمة الزهری ابن داود گفته که او از اصحاب حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بود و
رسالت او بجانب راس الفاسقین معویه بجای آورد **المسیب بن نجبة** کنیت او ابو سعید است از
اصحاب حضرت امیر بود و در وقت وفات وصیت امور خود بآن حضرت نمود **المهدی** مولی عثمان بن
عفان ابن داود گفته که او سید بوده و در حضور محمد بن ابی بکر با حضرت امیر بیعت برابر او از اهل
سابقین و لاحقین نمود **النعمان** بن صهبان از راویان حضرت امیر است علیه السلام و آنحضرت
در روز حرب جمل فرموده اند که هر که از مخالفان بخانه نعمان پناه برد ایمن باشد نعمان بن عجلان از بنی
زریق بوده بزای مضمومه و رای مفتوحه و بنو زریق جماعتی از انصار بوده اند و اکثر ایشان در مدینه اند
نعمان عامل حضرت امیر بود در بحرین و نعمان نعیلة بن الهمدانی ابن داود گفته که او از خواص حضرت امیر
بود **ابو الجعد** بن عبد الله از اصحاب حضرت امیر بود و در حرب جمل یک پای شتر عایشه را قطع نموده
الجعد بجیم و دال و شین معجمه در کتاب ابن داود مسطور است که حضرت امیر علیه السلام در روز جمل
که از کوفه متوجه صفین شدند رایت خود را باو دادند و رایت مهاجرین را مسلم بن حارث بن عمرو عرفجی
دادند و رایت انصار را به فرضه بن کعب دادند و رایت لخمیه را بعبد الله بن بکیر دادند و رایت
جذیل را بعدی بن ابی عمر جملی و رایت همدان را به رفاعة بن ابی رفاعة همدانی و بر مقدمه لشکر ابو الطفیل
بن عمرو بود **ابو حیه** بحاء مهمله و یای مثناة تحت **طارق** بن شهاب الاحمسی از اهل کوفه و خواص طارق
سده علیه رضویه بود **ابو زید** مولای عمرو بن حریث بود و در جمیع حروب حضرت امیر طریق مجاهده
می پیمود **ابو سعید عقیصا** بضم عین و بعد از آن قاف از خواص حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بود و ابو

قدامة السعدی

مخنف بن سلیم

المسور بن مخرمة

المسیب بن نجبة

المهدی مولی

عثمان بن عفان

النعمان بن صهبان

نعمان بن عجلان

نعیلة الهمدانی

ابو الجعد بن عبد

ابو الطفیل

ابو زید مولی عمرو

ابو سعید عقیصا

السفاح البجلی اول کسی است که از اصحاب حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام در حرب صفین بدرجهٔ شهادت
رسید ابو شمر بن ابرهة بن الصباح الحمیری از اهل شام بود و جمعی از آن طایفه با او همراه بودند در حرب صفین
از اهل بغی جدا شده و با همراهان خود بخدمت حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام پیوست ابو طیبان بطاء
مهمله و باء معجمه و یای مثناة تحت از خواص حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام بود ابو قرة القاضی الکندی
از راویان حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام بود ابو عمرة الانصاری از راویان حضرت امیر بود ابو عمرو
الفارسی نام او زاذان است بزاء و ذال معجمتین از خواص اصحاب حضرت امیر علیه السلام بود ابو یحیی حکم
بن سعد الشعبی از جمله شرط الخمیس و در معنی شرط الخمیس سابقا مذکور شد ابو الاسود ظالم بن عمرو الدیلی
البصری در تاریخ یافعی مسطور است که او از سادات تابعین و اعیان ایشان بود و صاحب حضرت
امیرالمؤمنین علیه السلام و با او در حرب صفین همراه بود و از اکمل رجال و در رای و عقل بود و اول کسی است
که علم نحو را باشارهٔ امیرالمؤمنین علیه السلام فرموده و قال جلال الدین السیوطی فی طبقات النحاة هو
اول من اسس النحو علی ما ذکرناه فی مقدمات الطبقات الکبری و ذکرنا فیه اختلاف فی اول من وضعه
و فی سببه فلیراجع و وقع فی اسمه و نسبه خلاف کثیر ذکرناه ایضا فی الطبقات و کان من سادات
التابعین و من اکمل الرجال رایا و اشدهم عقلا شیعیا شاعرا سریع الجواب نقل فی حدیثه روی عن
علی و ابن عباس و ابی ذر و غیرهم و عنه ابنه و یحیی بن یعمر اصحب علی ابن ابی طالب علیه السلام و
و شهد معه صفین و قدم علی معویة فاکرمه و اعلم جایزته و ولی قضاء البصرة و هو اول من نقط المصاحف
قال الجاحظ ابو الاسود معدود فی التابعین و الشعراء و المحدثین و الشجعان و الامراء و الدهاة و النحاة و الکرماء
الجواب و الشیوخ و الخلاءات سنة تسع و ستین للهجرة بالطاعون زمخشری در ربیع الابرار آورده که معویه
هدیه بابو الاسود فرستاد که از انجمله حلوا بود چون دختر او را نظر بران افتاد پرسید که این هدیه از جانب
کیست ابو الاسود گفت بعث بها معویة بخدیعة خاص و مینا یعنی معویه آنرا فرستاده و میخواهد که ما را بآن فریب
داده از دین برگرداند پس دختر در بدیهه این دو بیت گفت شعر ابا شهد المنفوث ابن حرب
بیتبع علیک احسابا و دینا معاذ الله کیف یکون هذا و مولانا امیر المؤمنینا سید اجل مقتدی میر نصفی
علم الهدی در کتاب غرر الفواید و درر القلاید گفته که ابو الاسود حاضر جواب شیرین کلام نادره گو بود
تا آنکه شیعی از غایت تعجب در حق او گفته فاتق الله ابا الاسود ما کان اعف اطرافه احفظ لمایه و از جمله
لطایف کلام او آنست که چون در موضع تخلیه با معویه ملاقات نمود معویه از او پرسید که شنیده ام که
ترا بحکومت حرب صفین مذکور ساخته بوده اند گفت آری معویه گفت اگر ترا حکم میساختند چه
میکردی گفت هزار کس از مهاجرین و اولاد ایشان و هزار کس از انصار و اولاد ایشان را جمع میکردم
انگاه با ایشان میگفتم که ای معشر حاضران آیا مردی از مهاجرین احق است بخلافت رسول صلوات

ابو شمر بن ابرهه

ابو عمرة الانصاری
ابو عمرو الفارسی
ابو الاسود الدئلی

الله علیه و آله یا مردی از طلقا که در حال کفر اسیر مسلمانان شده بود و او را سر داده اند تا جمعی ملعون او را لعن
کرده گفت الحمد لله که شر ترا از من کفایت نمود نقلست که ابو الاسود بنا بر اخلاصی که بحضرت شاه ولایت
داشت الناس منوکه در حکومت داخل باشد و در وقت حکمین با آنحضرت گفت که راضی نشوی با ابو
موسی اشعری که من او را امتحان نموده ام و از موده ام و دیستان او را دوست داشته ام
که سنی ندارد و با آنکه از ناصبیان عین است اگر میتوانی مرا حکم ساز که هر عقده ناگشوده که احکم آنجا عاجز حل نشود
من حکم ترا از آن عقده بیشتر بشان بیاورم و اگر بسبب آنکه صحابی نیستم قبول حکم بودن من نکنند مرا نافی
اثنین ابو موسی ساز تا حفظ حال او نایم و لیکن مخالفان همچنانکه بحکومت ابن عباس راضی نشدند بنشاندن
ابو الاسود نیز راضی نگردیدند و در کتاب غرر و تعبیر شیخ ابو الفتوح رازی مسطور است که ابو الاسود
در بنی قشیر فرود آمد و چون او شیعی بود و ایشان ناصبی بودند در شب سنگ می انداختند چون روز
شد ابو الاسود ایشان را ملامت کرد گفتند بار میانگ ان الله رماک بر تو سنگ نیندازیم خدا انداخت
ابو الاسود گفت لا تکذبوا علی الله فلو ان الله رمانی لما اخطانی یعنی دروغ بر خدای مبندید که اگر خدای
من سنگ انداختی خطا نکردی انگاه او را گفتند تا چند از علی و علی خدایی گفتن داد مدح اهل بیت بسیار
کردی در جواب ایشان گفت شعر لقول الاراذلین تنمو قشیر طوال الدهر لا تمشی علیا احب محمدا بسطا یدیه
و عباسا و حمزة و الوصیا هوی اعطیته منذ استدارت رحی الاسلام لم یعدل سویا احبهم کحب الله حبا
اجی اذا اجبت علی هویا فان یک حبهم رشدا اصبه و لم اک غاویا ان کان غیا اورده که شبی
آوردی گفت ای قشیر در شک باشید آنجا که میگوید انا و ایاکم لعلی هدی او فی ضلال مبین یعنی
گرد جهة ابهام بر مخاطب باشد از سخنی که متکلم را حاصل باشد ایضا در کتاب غرر مسطور است که ابو الا
سود روزی بنی قشیر را گفت که در میان حرب هیچ طایفه نیست که طول بقای ایشان مرا خوشتر باشد از طول
بقای شما گفتند این چرا است گفت بسبب آنکه هر کاری که شما را در کتاب ان میکنید میدانم که محض ضلالت
و خطاست از آن اجتناب می نمایم و هر کاری که شما اجتناب میکنید میدانم که عین رشد و صوابست
از کتاب آن میستانم ایضا در غرر مسطور است که عبید الله بن زیاد علیهما اللعنة ابو الاسود را گفت که
اگر تو کهن سال نبودی در بعضی از امور تنبیه استعانت می نمودیم ابو الاسود گفت اگر مرا از پیر
گشتن گیری میخواهی از من می آید و اگر عقل و رای مرا میخواهی الحال این دو قوت در من بیشتر است
از آنچه بیشتر بود ایضا روزی گفتند که تو ظرف علم و دعای علمی اما طیب تو آنست که تو ممسک گفت نه ظرف
آنست که ممسک باشد و هر مایعی که در و ریزند نگاه دارد و هر ظرفی که چیزی از و ترشح کند عبید بن سلیم
علیه الوالی یوما فقال ابو الاسود کلمة مقولة فقال انا ذن لی فی النزول قال و دارک اوسع علیک قال
فهل عندک شیء قال نعم قال اطعمنی قال هیهات الحق منک قال ما رایت الام منک قال نبت نفسک و

رجل شیبا ثمنه فقال له ما اصبحت جائعا یا فلان فی قد اصبحت جائعا حیث لا تدرک لیس حاتم الذی یقول شعر ابا دجی
اما مانع فمهین • واما عطا لا ینهنه الزجر • و در کتاب ربیع الابرار مسطور است که روزی زیاد بن ابیه
علیه اللعنه بابو الاسود دؤلی گفت دوستی او با حضرت امیر المؤمنین علیه السلام پرسید و جواب گفت که دوستی
علی بن ابی طالب علیه السلام خاطر مرا زیاده میکرداند همچنانکه دوستی معویه دنیا و زینت آنرا میخواهی و مثل
و مثل تو مضمون شعر بن عمرو بن معد یکرب است که شعر خلیلان مختلف شانا • ارید العلا و یبغی الهین
احب و ارضی مالک • و ارقی العلی یاض اللبن • مراد از خلیل مصاحب و رفیق است و مراد از معلی نام
داشته چنانکه در مقرع رابع تصریح بان نموده و صاحب کشاف در کتاب ربیع الابرار این دو بیت را
از ابو الاسود نقل نموده شعر امغند فی حب آل محمد • حبا بعیک فدع ملاک اوزد • من لم یکن
بحبالهم متمسکا • علیه تعرف بالادة لم یرشد • مراد از مغند علامت کننده است یعنی ای علامت کننده مرا در
دوستی آل محمد تنک در دهن تست خواه ترک ملامت کنی و خواه آنرا زیاده کنی و مضمون بیت ثانی
آنست که شاعر فارسی گفته نظم هر کرا با علی بود کینه • در سخن حاجت و رازی نیست • مذمت و سرزنش
استنین پدر • دامن مادر شش غازی نیست • ابان بن تغلب بن رباح بن سعید البکری الجریری نسب او
به بکر بن وائل میشود و داد قاری عالم بوجوه قراءة و دلایل ان بود و قرائتی علیحده دارد که نزد قراء
مشهور است و در علم تفسیر و حدیث و لغة و نحو امام اهل زمان خود بود و در کتاب ابن داود مذکور است
که او سی هزار حدیث از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام حفظ داشت و او را تصانیف بسیار است
مانند تفسیر غریب القرآن و کتاب فضایل و کتاب احوال صفین و مانند آن و در کتاب خلاصه مسطور است
که ابان در میان اصحاب مائة جلیل القدر و عظیم المنزلة است بخدمت حضرت امام زین العابدین
و امام محمد باقر و امام جعفر علیهم السلام رسیده و بالتفات خاطر ایشان مشرف گردیده و حضرت
امام محمد باقر علیه السلام باو گفته اند که در مسجد مدینه بنشین و فتوا ده مردمانرا که دوست میدارم که در میان
شیعه من مانند ترا چند روایتی دیگر آنست که فرمودند که مناظره کن با اهل مدینه که دوست میدارم که
مانند تو کسی را در میان مردم • و در حیات امام جعفر علیه السلام وفات یافت و چون خبر فوت
او بآن حضرت رسید رحمت فرستاد و سوگند یاد کرد که موت ابان دل مرا بدرد آورد و وفات او
در سنه احدی و اربعین و مایه بود و حضرت امام جعفر علیه السلام او را از وقت وفات او خبر داده بود بعضی
کجاشی روایت نموده که هرگاه ابان بمدینه میرفت خلایق جهت استماع احادیث و استفاده مسایل بر هجوم
میکردند چنانکه غیر ستون مسجد که جهت او آن را خالی میگذاشتند دیگر جایی نمی ماند و همچنین روایت نموده
از عبد الرحمن بن حجاج که گفت روزی در مجلس ابان بن تغلب بودم که ناگاه مردی در آمد و از وی پرسید که
ای ابو سعید مرا خبر ده که چند کس از صحابه پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم با حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بیعت

ودل تو ولیکن من در دوستی علی آنرا میخواهم و تو در دوستی معاویه

ابان بن تغلب

نمودند

نمودند ابان گفت کو جا میخواهی که فضل و بزرگی علی را بنمایانی که متابعت امیر نمودند از صحابه
صلعم آن مرد گفت مقصود من همین است پس ابان گفت و الله که افضل صحابه را نمی شناسیم الا
بمتابعت حضرت علی علیه السلام و ذهبی ذهب الله منور و در اول کتاب میزان آورده که ابان بن تغلب
شیعی صلب بود اما صدوق بود پس صدق او از برای او بدعت او از برای او گفته که احمد بن حنبل و ابن
معین و ابو حاتم او را ثقه گفته اند و ابن عدی او را ذکر کرده و گفته که غالی در تشیع بود بعد از آن ذهبی
ایراد سوالی نموده و گفته که اگر گویند چگونه حکم ثقه بودن مبتدع توان نمود و حال آنکه عدالت که منافی بدعت
در تعریف ثقه ماخوذ است و جواب گفته که غلو در تشیع و تشیع بلا غلو در تابعین و تبع تابعین بسیار بود
با آنکه همگی اسما بدین داری و ورع و صدق آراسته بودند پس اگر حدیث این همه مردم را رد کنیم
بسیاری از آثار نبویه ضایع و مهمل می ماند و این مفسده ظاهر است اینست صدق نور بلاک مشیر آنکه بر
شیعه تابعین که اکثر ایشان ملازمت حضرت امیر المؤمنین علیه السلام نموده اند و تابع سایر صحابه اگر
او بوده اند تا انجا که بخدمت حضرت امامین همامین سلطین شهیدین علیهما السلام و دیگر صحابه مرضیه
رسیده باشند چه مقدار باشد و این خاکسار جهت رعایت اختصار الکتاب بآنچه مذکور شد می نماید و استقصای
در آنرا متعسر بلکه متزاق بدر چه تعذر صعب اند چه کثرت شیعه علیه و فرقه ناجیه امامیه از تابعین و تبع
ایشان متجاوز الحد و الغایة است چنانکه ابن اعثم کوفی در آخر کتاب فتوح تصریح بآن نموده و در
همین نزدیکی نزد احوال ابان بن تغلب از ذهبی اعتراف بکثرت تابعین از شیعه نقل اعتماد بلک
ذهبی در تضاعیف کتاب میزان خود قریب بچهار صد از فضلای تابعین شیعه را تفصیل نام
برده و اکثر آنها را صدوق و ثقه شمرده و همچنین در کتاب انساب سمعانی بسیاری از عدول فضلای
تابعین شیعه مذکور است ایضا میر صدر الدین محمد شیرازی و مولانا جلال الدین محمد دوانی نزد تحقیق مصنوع
افعل تفضیل از حواشی جدید و جدید بر تجرید تصریح بکثرت علمای شیعه در هر زمان از صدر اول تا زمان
خود نموده اند و هر چند این دو علامه بتحریر چنانکه بعد از این تحریر خواهد یافت مفصلا و تحقیقا در باطن شیعه بوده
اند اما در تالیفات خود از روی تقیه بر وفق مذهب اهل سنه تکلم مینموده اند و با تجدید بر وجهی که سابقا
تفصیل یافته اکثر انجماعت که با حضرت امیر در قتال ناکثین و قاسطین و مارقین طریق موافقت پیموده اند
از دل و جان شیعه با اخلاص او بوده اند و بر وجهی که بعد از این تفصیل خواهد یافت انجماعت که سلیمان بن
داود خزاعی و بعد از او با مختار بن ابی عبیده ثقفی موافقت نموده بر بنی امیه خروج نمودند همه شیعه تابعین
بوده اند و بخدمت حضرت امیر و دیگر صحابه رسیده بودند و همچنین جماعتی که در زمان بنی امیه و بنی عباس با کابر
و سادات علویه مانند زید بن علی و ابراهیم و امام محمد و یحیی و غیرهم اتفاق نموده خروج نمودند همه شیعه تابعین
و ابو سلمه خلال که رئیس اهل عراق بود و وزیر آل محمد اشتهار داشت و ابو مسلم که از خراسان خروج کرد

باهمگی خیل و حشم خود شیوه خاندان حسینیان بوده و کیفیت سلطنت و استیلای خلفاء اسمعیلی قریب سیصد سال
در مغرب و مصر و شام و حلب و حجاز بین شریفین در کتب سیر و تواریخ مذکور است و همچنین غلبه و بالا
سلاطین ایشان و آل کاکویه و آل زیاد و آل حمدان و غیرهم و غلبه شیعه بغداد در زمان خلفای عباسی
خصوصا در باب الکرخ بر وجهی که شما از آن مذکور خواهید شد بر متتبع کتب تواریخ و سیر مخفی نیست و
همچنین است حال سادات رفیع الدرجات حسینی مدینه طیبه که سابقا مذکور شدند که از زمان آبای طاهرین
خود تا الحال امامی اثنا عشری بوده اند و هستند و تقیه نکرده اند و همچنین حال سادات شرافت آیات
حسینیه مکه معظمه که شیعه جارودی زیدی بوده اند و الحال اکثر ایشان مستبصر گشته همه اثنی عشری اند
و هرگز خفای مذهب خود نکرده اند و اهل سنت چون غلبه ایشان را در مکه که محط رحال مردم اطراف است
میدیده اند جهة خوش آمد ایشان میگفته اند که اصل مذاهب شیعه مذهب اصحاب زین العابدین علی بن
الحسین است و همچنین سادات عراق عرب مانند آل مکونه از اولاد عبد الله ثانی و عبد الله ثالث
که جابر بن کثرت و غلبه ایشان مردم عراق میگفته اند السمار الله و الارض لبنی عبد الله و همچنین است
حال سادات عالیدرجات موسوی و رضوی که از قدیم الایام نقابت طوس و مشهد مقدس رضوی
علی مشرفه التحیة و السلام با ایشان مفوض بوده و همچنین سادات سلطنت آبادی عشیره آل مازندران
و سادات اخیار بنی مختار که در عهد بنی عباس امارت حج و تولیت مشهدین مقدسین نجف
کربلا با ایشان مرجوع بوده و بعد از آن بسیار آمدند و معینه مرجع و مآب اهل خراسان بوده و همچنین
سادات علویه عشیره شوشتر که از قدیم الایام بر طبق اسلاف خود از سادات آمل و مازندران غلام
با اخلاص امیر المؤمنین حیدر و عترت فرای سلمان و بوذر بوده اند و با آنکه بر وجهی که مذکور شد در
سایر ازمنه و دهور شعشعه تشیع چون نور از شاهین طورسینا نافته و جراغ این فرقه رفیعه بتحرک ریاح
حوادث و فتن همت اختفا و انطفا نیافته علامه سعد الدین تفتازانی در شرح مقاصد نصرت
مذهب اصحاب تکذیب ساخته و از روی مکابره و عناد چنین در هم بافته که احاد شیعه مرتبه تواتر را
نیافته اند یریدون لیطفئوا نور الله بافواههم و الله متم نوره و لو کره الکافرون مجلس پنجم در
ذکر بعضی از اکابر متکلمین و افاضل مفسرین و محدثین و اعاظم اشراف و فقها و مجتهدین و اعیان
قراء و نحاة و لغویین از تبع تابعین رضی الله علیهم اجمعین ابو خالد الکابلی بکنیت اشتهار داشت
و نام او کنکر بود و بعضی گفته اند نام او وردان بود از اصحاب حضرت امام همام زین العابدین
است علیه السلام در ابتدا رحال کیسانی مذهب و قایل بامامت محمد بن الحنفیه رضی الله عنه بود و زمانی
شکی در امامت او بخاطرش افتاد و از تضرع و نیاز با او گفت که مرا رغبت صحبت و ملازمت ابن عم
است بنابراین سوال میکنم از تو بحرمت حضرت رسول صلعم و حضرت امیر المؤمنین علیه السلام که

مجلس پنجم

ابو خالد الکابلی

مرا خبر دهی از آنکه بعد از حسین بن علی علیه السلام تو بسوی آن امام که طاعت او فرض است برای من
محمد گفت ای ابو خالد چون مرا سوگند عظیم دادی تو را میگویم که امام مفترض الطاعة بر من و بر تو و بر جمیع خلق
امام علی بن الحسین است علیهما السلام پس ابو خالد متوجه خدمت علیه حضرت امام زین العابدین
علیه السلام شد و چون بآن آستان ملایک پاسبان رسید اذن دخول طلبید و رخصت یافته با خواجه تاشان
سعادت و اقبال بمجلس آنحضرت در آمد و چون نزدیک رسید آنحضرت فرمود که مرحبا بکنکر کانت
لنا برا برما بد الکلب مثلا چون ابو خالد نام اصلی او را که بر غیر مادر و پدر او مخفی بود از زبان آنحضرت استماع
نمود همانجا بسجده شکر افتاد و در آن سجده گفت الحمد لله الذی لم یمتنی حتی عرفت امامی پس سپاس
مر خدا را که مرا نمیراند تا امام خود را شناختم پس آنحضرت با او گفتند که چگونه امام خود را شناختی گفت
بآن شناختم که بنامی خوانده ای که پدر و مادر مرا کرده بودند و غیر از من و ایشان دیگری را بر آن اطلاع
نبود دیگر آنکه عمری در خدمت محمد بن حنفیه بودم و در امامت او شک نداشتم تا آنکه روزی در
خاطرم افتاد که او را بحرمت حضرت رسالت و امیر المؤمنین سوگند داده و تحقیق حال از او نمودم او مرا
بخدمت تو ارشاد نمود و گفت که اوست امامی که فرض ساخته خدای تعالی بر من و بر تو و جمیع امام
الطاعت او را پس باین دو مقدمه دانستم که تو بسوی امامی که خدای تعالی فرض ساخته طاعت او را
بر من و بر هر که مسلمان باشد و در کتاب کشی در ذکر یحیی بن ام الطویل مذکور است که حجاج بن یوسف
لعنه الله جمعی از شیعه را که از آنجمله ابو خالد بود طلبید و بعضی را بدست آورد و کشت و ابو خالد گریخته
بکرمان رفت و در آنجا پنهان شد و همچنین در آن کتاب مسطور است که ابو خالد بعد از آنکه روزگاری
در ملازمت حضرت امام گذرانیده اراده نمود که بدیار خود مراجعت نماید حضرت امام بتجویز نمودند
آنگاه او عرض کرد که شوق من بخدمت مادر بر خاطر شده التماس دارم که رخصت من فرمایند چون
عرض آنحضرت از رخصت دادن ابو خالد آن بود که توقفی نماید تا خرجی راه با او عنایت نماید در این
مرتبه که مبالغه بسیار نمود آنحضرت فرمودند که هر کس ای ابو خالد که فردا مردی از اهل شام بیاید که خاصیت
قدر و مال باشد و دختری همراه دارد که او را از دیوانه رسیده و معالجی مبطله که او را علاج نماید و چون
بیاید تو نزد او بروی و بگوی که من علاج دختر تو میکنم بشرط آنکه چون شفا یابد چون بهاء او را که ده هزار درهم
است بمن بدهد چون شرط میان تو و ایشان منعقد شود نزد من بیا تا ترا چیزی تعلیم نمایم که سبب شفای
او بدست تو شود روزی دیگر بموجب اخبار حضرت آن مرد که از بزرگان و متمولان اهل شام بود
در آمد و از هر طبیب طلب کرد که علاج آن دختر نماید میگرد ابو خالد پیش رفت و گفت که من علاج او میکنم
بشرط آنکه ده هزار درهم بمن بدهید و اگر شما آن دختر را شرط میکنم که هرگز مرض عود نکند و چون آن شرط
در میان انعقاد یافت بخدمت حضرت امام آمد و او را از آن خبر داد آنحضرت گفتند که میدانم که با تو

غدر خواهند کرد و بشرط خود وفا نخواهند نمود اما الحال برو و گوش چپ دختر را بگیر و بگو ای خبیث مبغوض
ترا علی بن الحسین علیه السلام که بیرون برو از این دختر و دیگر باز نگرد ابو خالد رفت و آن کلمات در گوش
دختر گفت فی الحال آن خبیث دور شد و دختر بهوش آمد پس ابو خالد طلب شرط نمود و ایشان وفا بآن
ننمودند و او تنگدل شد و از پیش ایشان بخدمت حضرت امام آمد و چون آنحضرت او را دید فرمود
که ترا تنگدل می بینم ظاهرا چنانکه مرا گفته بودم آنکس با تو غدر نموده اما خاطر خوش دار که ایشان باز بتو رجوع
خواهند کرد و چون بتو رجوع نمایند با ایشان بگو علاج میکنند تا مالی را که با من شرط کرده اید نزد علی بن
الحسین بنهید آنچنانکه آنحضرت خبر داده بود باز مرض دختر عود نمود و رجوع با بو خالد نمودند و راضی
شدند که آن مال را نزد حضرت امام بنهند و چون چنین کردند ابو خالد بفرموده آنحضرت نزد دختر
رفت و باز در گوش او گفت یا خبیث یقول لک علی بن الحسین علیه السلام اخرج منها و علی الافیدة
پس آن خبیث بیرون رفت و دیگر عود ننمود و آن حضرت مال مذکور را با بو خالد داد و مذاخرج را خود گرد
دید بار خود باز گشت **ابو حمزة الثمالی الازدی** نام او ثابت بن دینار است و کنیه او ابو صفیه است
در کتاب خلاصه مذکور است که او از راویان امام علی بن العابدین و امام محمد باقر و امام جعفر صادق
است علیهم السلام و اختلاف واقع است در آنکه او را ادراک صحبت امام موسی کاظم علیهم السلام نموده
یا نه شیخ ابو عمرو کشی گفته که بخط ابی عبد الله محمد بن نعیم شاذانی دیدم که نوشته بود که شنیدم از فضل
بن شاذان و او گفت که شنیدم از ثقه و آن ثقه گفت که شنیدم از امام رضا علیه السلام که میفرمود
ابو حمزه در زمان خود مانند سلمان است در زمان خود زیرا که خدمت چهار رسول را نموده علی بن الحسین
و محمد بن علی و جعفر بن محمد و موسی بن جعفر را و بعضی از زبان او و محدثان اهل سنت نیز او را ثقه
دانسته اند و از او روایت بسیار کرده اند در سال یکصد و پنجاه از هجرت وفات یافت و اولاد او
نوح و منصور و حمزه بازید بن علی بن الحسین علیهما السلام گشته شدند و در کتاب نجاشی مسطور است که ابو
حمزه ثمالی مولای کوفی ثقه بود و آل مهلب بن ابی صفره دعوی ولای او میکردند و از ایشان نبوده
او در روایت و حدیث از اجلاء اصحاب ما و ثقات و معتمدان ایشان است و از مصنفات
اوست کتاب تفسیر و کتاب نوادر در حدیث و کتاب زهد و در کتاب میزان ذهبی در ترجمه
ابو حمزه مذکور است که ثابت بن ابی صفیه ابو حمزة الثمالی مولی مهلب بن ابی صفره از انس و شعبی و طائفه
روایت نموده و وکیع و ابو نعیم و جماعتی از او روایت نموده اند احمد بن حنبل و ابن معین گفته اند که
او چیزی نیست و ابو حاتم گفته لین الحدیث است و نسائی گفته که ثقه نیست و از عبد الله بن موسی
نقل کرده که روزی نزد ابو جعفر منصور ثمالی بودم که عبد الله بن مبارک پیش آمد پس ابو حمزه حدیثی در باب عثمان
روایت نمود و در آن اثنا شروع در طعن بمذمت عثمان کرد پس ابن مبارک برخاست و انکار از روایات

الکارزه والتقول لها الا پس ترجمه
ان عرف اخرج منها یا بعد الفوز
الشر تقطع

ابو حمزة الثمالی

و احادیث او نوشته بود پاره کرد و بیرون رفت و سلیمانی او را در قولی رفضه شمرده و اینست کلام او فی حق
اهل بیت و از کلام او اینقدر ظاهر است که ابو حمزه از فضلای شیعه و از اکابر فن حدیث بوده و اگر
مثل وکیع و ابو نعیم و عبد الله بن مبارک از او استفاده می نموده اند و هذا هو المطلوب و شیخ ابو علی
طبرسی در کتاب احتجاج امالی حمزه نقل نموده که او گفت روزی حسن بصری نزد حضرت امام محمد
باقر علیه السلام آمد و گفت که نزد تو آمده ام تا از تو معانی بعضی از آیات کلام الهی را سوال کنم پس آنحضرت
فرمودند که تو فقیه اهل بصره و شیخ حسن گفت چنین میگویند آنحضرت فرمودند که در بصره کسی هست که
تو از او استفاده علوم میکرده باشی حسن گفت که بیست آنحضرت گفتند که پس جمیع اهل بصره از تو
مسایل میکنند گفت بلی آنحضرت گفتند که کاری عظیم را بر گردن گرفته و بمن از تو خبری رسیده میترسم از آنکه
جانت با بر تو بر روح بسته اند حسن گفت آن کدام است آنحضرت فرمودند آنکه میگویند که تو
باین قایل شده که خدا تعالی بندگان را خلق نموده و امور ایشان را بایشان تفویض نموده حسن ساکت
شد پس آنحضرت فرمودند که در کتاب خدا تعالی دیده باشی که در شان بعضی فرموده که انک لا تهدی
اما آنکس را بعد از ورود این کلام در شان او خوفی عارض میشود باز حسن گفت نه آنحضرت گفتند که
من آیتی را بر تو میخوانم که گمان من آنست که تو تفسیر آن نه بر وجهی که مقصود از آن است کرده و بر گمان چنین
کرده و بشبهی هلاک شده و دیگران را نیز از مقلدان خود هلاک کرده حسن گفت که آن آیه کدام است
آنگاه حق تعالی میفرماید وجعلنا بینهم و بین القری التی بارکنا فیها قری ظاهرة و قدرنا فیها السیر
تا آنگاه که فرموده و امنین آیا حسن بمن رسیده که تو بمردم فتوی داده که مراد از آن قری مکه است و
حال آنکه حاجیان مکه راه میزنند و اهل آنجا را می ترسانند و مال ایشان را می برند پس چگونه امنین باشند
بلکه خدا تعالی در باره ما اهل البیت مشهور نموده است و ما هم آن قراء مبارک و منیر بینهم راجع است
بکسانی که اقرار بفضل و حق ما داشته باشند و مراد بقرای ظاهره اهل علم از راویان ماست که احکام الهی را
از ما اخذ نموده بشیعه ما رسانند و حاصل معنی آیه آنست که گردانیدیم میان شیعه اهل البیت و قرای مبارکه
که اهل البیت اند قری ظاهره را که راویان و مقتبسان از مشکات علوم ایشانند تا علوم ایشان را بشیعه
ایشان رسانند و سیر کنایه از علم است زیرا که علوم ما در حلال و حرام و فرایض و احکام علی قرای اللیالی
والایام سیر میکند بسوی آن زمره کرام و مراد بقول خدا تعالی آمنین آنست که هر گاه آن علوم را از معدن
خود که بآن مامورند اخذ نمایند آمن خواهند بود از شکوک ضلال و التباس در حلال و حرام زیرا که علوم
آسمانی بموجب نص الهی بذریه مصطفی منتهی شده و ما هم آن ذریه نوای حسن و نه اشباه تو فلو
قلت لک حین ما ادعیت ما لیس لک و لیس الیک یا جاهل اهل البصرة لم اقل ذلک الا علیه منک فطرا علی علم
فایاک ان تقول ما لا تعرفه فان الله جل و عز یفوض الامر الی خلقه و بنا منه و ضعفا و لا جهم علی ما حکیته فلیا

ثویر بن ابی فاختة ابو جهم الکوفی شیخ حسن بن داود او را ممدوح گفته و علامه حلی در روایت او توقف نموده
و گفته که اخباری که در باب او مذکور شده موجب جرح یک از مدح و قدح نیست فتحن فی روایته من الموثوقین
و در کتاب نجاشی مذکور است که او از پدر خود که اسمش سعید بن علاقه بود که از یونس بن اسحق که از محدثان
عامه بود پرسیدم که سبب چیست که تو از ثویر احادیث نمیکنی و حال آنکه اسرائیل که از اکابر محدثان زمان است
از او روایت مینماید در جواب گفت که ما اصحاب کان را فضیحتا یعنی رسوا میکنیم بحدیث او که رافضی است
در کتاب میزان ذهبی مذکور است که ثویر بن ابی فاختة ابو الجهم الکوفی مولی ام هانی بنت ابی طالب و قیل
مولی زوجها جعدة بن هبیرة روی عن ابن عمر و زید بن ارقم و عدة و عنه شعبة و سفیان قال یونس بن
اسحق کان رافضیا قال ابو حاتم و غیره ضعیف قال الدارقطنی متروک قلت اما ابوه ابو فاختة فاسمه سعید بن
علاقة کان من کبار التابعین قد وثقه العجلی و الدارقطنی یروی عن علی و عن الطفیل بن ابی بن کعب و ابی ثویر
فقال ابن معین لیس بشیء و قال مرة ضعیف و قال البخاری ثقة احمد بن مفضل حدثنا ابو مریم الانصاری حدثنا
ثویر بن ابی فاختة عن ابیه سمع علیا یقول لا شیعی و لا کافر و لا ولد زنا انتهی کلام الذهبی عبد الله بن شریک
العامری در کتاب خلاصه مسطور است که او از راویان علی بن الحسین و محمد بن علی باقر است علیهم السلام
و در نقد رجال نجاشی مذکور است که حضرت امام محمد باقر علیه السلام روزی در باره او فرمودند که نزدیک
می بینم که عبد الله بن شریک عامری عامه سیاه بر سر نهاده و گیسوان خود را در میان دو کتف انداخته
و در خدمت قایم ما اهل البیت با چهار هزار مرد کرار و جرار در مضمار کارزار با خیار و اشرار مجاهده و قتال
مولف گوید که درین کلام شریف اشارت است بر حقیت یکی از اصول عقاید ایمه اهل البیت علیهم السلام و
شیعه امامیه است و آنکه عبد الله از جمله اهل حق خواهد بود و عبد الله از پدر خود شریک نقل نموده که میگفت
چون حضرت امیر علیه السلام اهل جمل را شکست داد امر فرمود که از عقب گریختگان نروند و بجراحت رسیدگان را
نکشند و هر کس که در خیمه خود را فرو بندد ایمن باشد و چون جنگ صفین روی داد امر فرمود که هر کس از لشکر
مخالف روی بهزیمت نهد او را نیز نکشند و کار بجروحان ایشان تمام کنند و بکشند و درین مرتبه ایمان بن
ثعلب با من گفت که چه میگویی درین دو کار مختلف که درین دو حرب از حضرت امیر واقع شده
پس من در جواب گفتم که چون در حرب جمل رئیس فرقه باغیه طلحه و زبیر بودند و ایشان کشته شدند و فتنه
فرو نشست و حق بجای خود قرار گرفت در کشتن بقیة السیف مصلحت ندیدند و در حرب صفین چون
معویه رئیس باغیان بود و باقی بود و چون ظاهر یکی از هزیمتیان و مجروحان لشکر او را در تقویه فساد او
و خلل تام بود لاجرم حکم بقتل آنها فرمود سعد بن طریف الحنظلی در خلاصه مذکور است که او را اسعد
و سعد خفاف نیز میگویند و قاضی بعضی از بلاد بود و بخدمت حضرت امام علی زین العابدین علیه السلام
رسیده و از امامین همامین باقر و صادق علیهما السلام و اصبغ بن نباته روایت نموده و شیخ ابو جعفر طوسی

روایت نموده و او مولای ام هانی دختر ابو طالب علیه السلام بود و از سبابه بن سوار روایت نموده ۳۰

لا یحتج ۱۲

او را صحیح الحدیث گفته و بعضی گفته اند که او ناوسی مذهب بود و در امامت حضرت امام جعفر صادق
علیه السلام توقف می نمود و ابن داود گفته که ابن قدح در باره سعد ثابت نشده و در کتاب مختار
کشی مسطور است که سعد بخدمت حضرت امام محمد باقر علیه السلام عرض نمود که من در مجلس خود قصه فضل و ذکر
حق شما بر مردم میکنم آیا شما بآن راضی هستید یا نه آنحضرت فرمودند که من دوست میدارم که بر هر سری
گرز مهین مانند تو هدف گردی باشد که قصه فضایل اهل البیت علیهم السلام او را تا چه و مردم را بحجت و مناقب ایشان
هدایت فرماید قاسم بن عوف الشیبانی الهلالی خواز قریه البیت از ولایت استراباد و در کتاب نجاشی
کشی و کتاب ابن داود مسطور است که او از اصحاب حضرت امام زین العابدین علیه السلام بود و گاهی
بخدمت محمد بن حنفیه رضی الله عنه نیز میرسید از و نقل نموده اند که گفت روزی بملازمت علی بن الحسین
رضی الله عنه رفتم فرمودند که بر خدا باش آنکه چون اهل عراق اینجا آیند تو تحقیق حال ایشان را خبر دهی
از آنکه ما ترا تعلیم آن نموده ایم و همچنین بر خدا باش که آن عادم را دستگاه ریاست خود سازی و چون
در برابر ریاست شقل در امور دین و دنیا و ای که آنگاه خدا تعالی ترا بیت و ناصر خود ساخت و همچنین
بر خدا باش از آنکه در مال ما خیانت کنی که آنگاه خدا تعالی فقر ترا زیاده خواهد کرد و بدانکه اگر تو دوست
باشی بهتر از آنست که دشمن باشی و بدانکه هر که از ما حدیثی فرا گیرد و روایت آن چنانکه از ما شنیده نماید
خدا تعالی او را از حد بیان خود نویسد و اگر در آن روایت دروغی بر بندد خدا تعالی او را از حد
که ایمان نویسد بعد از آن مرا بشارت فرمودند بوجود شریف فرزند ارجمند خود محمد باقر و مرا بملازمت
او وصیت نمودند مولف گوید که از کلام آنحضرت که فرمودند خیانت در مال ما مکن اشارت بآنکه قاسم
را منصب وکالت آنحضرت بوده و الله اعلم سالم بن ابی حفصة العجلی الکوفی شیخ نجاشی گفته که او از
راویان علی بن الحسین و ابی جعفر و ابی عبد الله علیهم السلام بود و کنیت او ابو الفضل و نام
پدر او ابو زیاد است در سال یکصد و سی هجری در زمان حیات ابی عبد الله علیه السلام وفات یافت
و او را کتابیست در حدیث القاسم محمد بن ابی بکر بن ابی قحافة در کتاب ابن داود مسطور است که او
از اصحاب حضرت امام زین العابدین علیه السلام و فقیه و فاضل بود و در تاریخ قاضی ابن خلکان
شافعی مذکور است که قاسم از سادات تابعین و یکی از فقهای شیعه است که در مدینه بود و او افضل
اهل زمان خود بود از جمعی از صحابه روایت کرده و جمعی از تابعین از و روایت دارند یحیی بن سعید گفته که ما کسی
ندیدیم که او را تفضیل توان داد بر قاسم بن محمد و مالک بن انس میگفته که قاسم از فقهاء این امت بود
محمد بن اسحق روایت نموده که کسی از قاسم بن محمد پرسید که تو اعلمی یا سالم بن عبد الله بن عمر خطاب قاسم گفت او
مردی مبارک است و کرامت داشت که بگوید که او اعلم است از من و دروغ نگفته باشد یا بگوید که من اعلم
از و یم و نامو هم تر گفته نباشد و قاسم پسر خاله حضرت امام زین العابدین بود و مادر او دختر یزدجرد شهریار

آخر با دشمنان جمع بود و در زمان وفات قاسم اختلاف بسیار است و مرحوم نزد ابن خلکان آنست که در سال شصت و یک غایب یافت و عمر او هفتاد سال یا هشتاد و دو سال بود **یحیی ابن ام الطویل** در کتاب خلاصه از کشی نقل نموده که او از حواری علی بن الحسین علیه السلام بوده و فضل بن شاذان گفته که در اول زمان علی بن الحسین علیه السلام از مخلصان شیعه بود و الا بیخ نفوذ که یکی از آنها یحیی بن ام الطویل بود و از حضرت امام زین العابدین روایت نموده اند که میفرموده که تمام مردم بعد از قتل حسین بن علی علیه السلام مرتد شدند الا پنج کس خالد کابلی و یحیی ابن ام الطویل و جبیر بن مطعم و جابر بن عبد الله انصاری و شبلی که عرم محرم حضرت امام علیه السلام بود بعد از آن مردم از اطراف ملحق شدند و بسیار شدند و در کتاب کشی مذکور است که جماعت بعین در مقام طلب مرا افتاده این جمله کس شد و اول یحیی را بدست آورده و او را تکلیف نمود که دست حضرت امیر المؤمنین غایب و جون او امتناع نمود امر کرد تا دست و پای او را بریدند و کشته شد و ابو خالد کابلی گریخته بمدینه رفت و در آنجا پنهان شد و جابر بن عبد الله انصاری جون صحابی بود و جرات بر قتل او نکرد **اسمعیل بن عبد الخالق بن ابی میمون بن یسار** در کتاب خلاصه مذکور است که اسمعیل بن عبد الخالق از موالی بنی اسد است و وجیه است از وجوه اصحاب ما و فقیه تر است از فقهای طایفه ما و از خاندانی بزرگست از شیوخ بنی اعمام و شباب و عبد الرحیم و وهب و پدر او عبد الخالق همه ثقه اند و ایشان از ابی جعفر محمد باقر و ابی عبد الله جعفر صادق علیهما السلام روایت کرده اند و اسمعیل از حضرت امام جعفر و امام موسی کاظم علیهما السلام روایت نموده و در کتاب نجاشی و فهرست شیخ طوسی رحمهما الله مذکور است که اسمعیل گفته است که جمعی روایت آن از و نموده اند **عبد الخالق بن عبد ربه** در خلاصه مذکور است که او از موالی بنی اسد و از صلحای موالیست روایت کرده کشی از محمد بن مسعود از عبد الله بن محمد از پدر خود اسمعیل بن عبد الخالق که حضرت ابی عبد الله علیه السلام ذکر پدر من نمودند و گفتند که مؤمن من شده و بار فرمودند که صلی الله علی ابیک **عبد الله بن ابی یعفور** در خلاصه مذکور است که کنیت او ابو محمد بود و او ثقه است و از اکابر اصحاب ماست و قاری بود و همیشه در مسجد کوفه بدرس قرآن مشغول و آن اشتغال میفرمود و بغایت غیر ذکر اهی بود نزد حضرت امام جعفر صادق علیه السلام و در ایام حیات آنحضرت وفات یافت و کشی روایت نموده از حضرت امام موسی کاظم علیه السلام که میفرمودند که محمد بن ابی یعفور از حواری امام محمد باقر و امام جعفر صادق علیهما السلام بوده و از حضرت امام جعفر علیه السلام نقلست که میفرمودند که ما وجدت احدا یقبل صبیی و یطیع امری الا عبد الله بن ابی یعفور و جون وفات یافت حضرت امام علیه السلام بر او رحمت فرستاد و در کتاب مختار کشی مسطور است که آنحضرت فرمودند که ما وجدت احدا اخذ اطاع امری و خذ اخذ و اصحاب ابی غیر رجلین رحمهما الله عبد الله بن ابی یعفور و حمران بن اعین اما انهما مؤمنان خالصان من شیعتنا اسماءهم عندنا فی کتاب اصحاب الیمین

الذی

الذی اعطی الله محمدا صلی الله علیه و آله و سلم و از عبد الله روایت نموده که گفت روزی بحضرت امام جعفر علیه السلام عرض خود نموده گفتم والله که اگر ناری را به بینم کنی و حکم نمایی که همین از آن حلال است و همین حرام گواهی میدهم که آنچه آنرا حلال گفتی حلال است و آنچه آنرا حرام گفتی حرام است پس آنحضرت مکرر بر من رحمت فرستادند و فرمودند که رحمک الله رحمک الله **و ایضا** فی المختار باسناده الی علی بن الحسین العبدی قال کنت ابی عبد الله علیه السلام الی الفضل بن عمر حین مضی عبد الله بن ابی یعفور یا مفضل عهدت الیک عهدی کان الی ابی عبد الله بن ابی یعفور صلوات الله علیه فمضی موفیا لله جل و عز و لرسوله و لامامه تالیا لعهد المعهود لله و قبض صلوات الله علی روحه محمودا و الامر مسکورا و المغفور له مرحوما برضاء الله و رسوله و امامه عنه قبولا و نی من رسول الله صلی الله علیه و آله ما کان فی عصرنا احد اطیع الله و لرسوله و لامامه منه فما زال کذلک حتی قبضه الله الیه برحمته و صیره الی جنته ساکن جنات رسول الله و امیر المؤمنین صلوات الله علیهما ازلا الله تعالی بهم المسکنین مسکن محمد و امیر المؤمنین علیهما السلام و ان کانت المساکن واحدة و الدرجات واحدة قرأه الله رضی من عنده و مغفرة من فضله برضاه عنه **الفضیل بن یسار النهدی** در کتاب خلاصه گفته که او عرجی خالص بصری ثقه عابد جلیل القدر است از راویان حضرت باقر و صادق علیهما السلام بوده و در زمان صادق علیه السلام وفات نموده و هرگاه آنحضرت او را میدیدند میفرمودند که یحیی بن الحسین با کجه و نیز مرویست که آنحضرت میفرمودند که ان الارض لیکن الی الفضیل بن الیسار و نیز میفرمودند که فضیل از اصحاب بدینست و دوست میدارم که کسی اصحاب پدر خود را دوست دارد و کشی گفته که او از جمله کسانی است که اجماع کرده اند طایفه امامیه بر تصدیق او و اقرار نموده اند بفقه او و در امالی شیخ ابن بابویه از فضیل روایت نموده که گفت در محاربه زید بن علی رضی الله عنه با طاغیان لشکر شام با او همراه بودم و جون بعد از شهادت زید بمدینه رفتم و بخدمت حضرت امام جعفر صادق علیه السلام رسیدم آنحضرت از من پرسید که ای فضیل با هم من در قتال اهل شام حاضر بودی گفتم بلی آنگاه پرسیدند که جند کس از ایشان کشتی گفتم شش کس را گفتند مبادا ترا شکی در استحلال خون ایشان باشد گفتم اگر شکی در آن میداشتم جرا ایشان را میکشتم آنگاه شنیدم که آنحضرت فرمودند اشرکنی الله فی ملک الدار مضی و الله زید و عمر و اصحابه شهداء مثل ما مضی علیه علی بن ابی طالب و اصحابه و در مختار کتاب کشی از ابی عبلان روایت نموده که گفت روزی نزد فضیل بن یسار رفتم و او را خبر دادم که محمد و ابراهیم پسران عبد الله بن الحسن خلیفه ای خارج شده اند گفت که کاری نخواهند کرد تا سه مرتبه نزد او رفتم و آن خبر باو رسانیدم و او همان جواب گفت آخر با او گفتم که بقیاس عقل خود این سخن میگوئی گفت والله ملکه از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام شنیده ام که میفرمودند که اگر ایشان خروج کنند کشته خواهند شد و **ایضا** روایت نموده از شخصی که در

وقت مردن فضیل را غسل داده بود که گفت در وقت غسل دادن فضیل دست او در غسل عورت او برخورد
میشود پس این حالت را بخدمت حضرت امام جعفر علیه السلام عرض نمودم آنحضرت فرمودند که رحم الله
الفضیل بن یسار و هو من اهل البیت و در کتاب بحار شیخ مذکور است که فضیل از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام روایت
نموده که رضاع زن یهودیه و نصرانیه بهتر از رضاع زن ناصبیه است و او را کتابیست در احادیث اهل البیت
علیهم السلام لیث بن بختری الاسدی او المرادی در کتاب خلاصه مذکور است که کنیت او ابو بصیر و ابو محمد
است و از راویان امامین همامین محمد بن علی الباقر و جعفر بن محمد الصادق علیهما السلام بوده و حضرت
امام محمد باقر در شان او فرموده که بشر المخبتین المخبتین یعنی بشارت کنانی را که خشوع و تضرع از برای
خدا میکنند بدخول جنت و از آنجمله لیث خواهد بود و در کتاب خلاصه و مختار کتاب کشی از جمیل بن
دراج روایت نموده اند که گفت از حضرت امام جعفر علیه السلام شنیدم که میفرمودند بشر المخبتین بالجنة
بریدبن معویة العجلی و ابو بصیر لیث بن البختری المرادی و محمد بن مسلم و زراره اربعة نجباء امناء الله علی
حلاله و حرامه لولا هؤلاء لانقطعت آثار النبوة و اندرست ایضاً در کتاب کشی مسطور است که ابو بصیر یکی
از آنهاست که اجماع نموده اند امامیه بر تصدیق او و اقرار کرده اند بفقه او و در مختار از بکیر بن اعین
منقولست که گفت ابو بصیر را در رای دیدم گفتم یکی میروی گفت بملازمت مولای تو امام جعفر علیه السلام
میروم گفتم من هم با تو همراهی میکنم پس چون بخدمت آنحضرت رسیدم نظری تیز بجانب ابی بصیر کرد
و گفت این سزاوارست که در حال جنابت بخانه بیغمبران می آیی پس ابو بصیر گفت اعوذ بالله من غضب الله
و غضبک و استغفر الله و لا اعود و از ابو بصیر روایت کرده که گفت روزی بخدمت حضرت امام جعفر علیه السلام
رفتم از من پرسیدند که در وقت موت علی بن رئاب اسدی بیش او حاضر شده بودی گفتم بلی او
دران حال مرا اجر کرد که تو ضامن و حوالهٔ بهشت از برای او شده و از من استند عا نمود که این مضمون را
یاد شما دهم آنحضرت گفتند که راست گفته است پس بکریه در آمد و گفتم جان من فدا تو باد بعضی
چیست که قابل این غایت نشده ام مگر هر سال چوره حریر بصیر منقطع بدرگاه دین پناه شما نمیشم آن
حضرت عنایت نموده و فرمودند که از برای تو نیز ضامن بهشت شدم من گفتم که بدران بزرگوار خود را
نیز میخواهم که از برای من ضامن آن سازی رکیلی را بعد از یکی نام بردم آنحضرت فرمودند که ضامن
ساختم باز گفتم که میخواهم که بعد عالیمقدار خود را نیز ضامن سازی گفتند که چنین کردم و یکبار دیگر خواهش
نمودم که حضرت حق جل علاه را ضامن ساز آنحضرت لحظهٔ سر مبارک فرو برده و بعد از آن گفتند
که این نیز کردم بریدبن معویة العجلی در کتاب خلاصه مذکور است که او از حواری حضرت صادق علیهما السلام بوده
و از ایشان روایت کرده و در زمان حیات صادق علیه السلام وفات نموده و او وجیه است از
وجوه و بزرگان اصحاب با وثاقت و فقیه بوده و صاحب محل و منزلت بود نزد ایشان علیهم السلام شیخ ابو عمرو

کشی

کشی گفته که او از جمله کسانی است که اتفاق امامیه بر تصدیق ایشان واقع است و انقیاد بفقه ایشان نموده
اند و آنها شش کس اند زراره و معروف بن خربوذ و فضیل بن یسار و محمد بن مسلم طائفی و ابو بصیر اسدی
و بریدمذکور و اتفق این جماعة زراره بود و در مختار کشی از جمیل بن دراج روایت نموده که گفت از
حضرت امام جعفر علیه السلام شنیدم که فرمودند که اوتاد ارض و اعلام دین چهار کس اند محمد بن مسلم و بریدبن
معویه و لیث بن البختری المرادی و زراره بن اعین و نیز از آنحضرت مروی است که فرمودند ان اصحابی
الکل و ان زبانا احبار و اموات اعنی زراره و محمد بن مسلم و منهم لیث المرادی و بریدالعجلی هؤلاء القوامون
بالقسط هؤلاء القوالون بالصدق هؤلاء السابقون اولئک المقربون در کتاب خلاصه مذکور است
که وفات بریدرحمه الله تعالی در سال صد و پنجاه بود و او را کتابیست در حدیث محمد بن مسلم بن
رباح الطائفی الثقفی الکوفی کنیتش ابو جعفر است و او مردی صاحب مال و بسیار عالیمقدار بود در کتاب
خلاصه مذکور است که بحلیهٔ تقوی و ورع آراسته بود و وجه اصحاب ما بود و رکنی از اصحاب ما بود
قدر بود و از اصحاب حضرت امام محمد باقر و امام جعفر صادق علیهم السلام بود و از ایشان روایت
کرده و از اوثق مردم بود نزد ایشان و او را کتابیست در ابواب حلال و حرام که از چهار صد مسئله
می نامند و روایت کرده کشی از عبد الله بن ابی یعفور که گفت بخدمت امام جعفر صادق علیه السلام
عرض نمودم که بسا وقت بملازمت شما نمی توانم رسید و گاه است که یکی از اصحاب می آید و از من
مسایل دینی می پرسد و جواب هر مسئله او نزد من هست پس آنحضرت فرمودند که چرا از محمد بن
مسلم سؤال نمیکنی که او مسایل دینی را از پدر من شنیده و نزد او وجیه و صاحب قدر بوده و از حضرت
امام موسی کاظم روایت نموده که فرمودند که محمد بن مسلم از حواری و انصار حضرت امام محمد باقر
و امام جعفر صادق علیهما السلام بود و نیز کشی گفته که اجماع طایفهٔ امامیه واقع است بر تصدیق محمد بن مسلم
و انقیاد او و در مختار از زراره نقل نموده که محمد بن مسلم و ابو بکر حضرمی از روی نزد شریک
قاضی اهل سنت بود و در یکی از مرافعات گواهی دادند پس شریک روی ایشان نظری دور دراز
انداخته گفت فاطمیان جعفریان یعنی این دو گواه از دوستداران اهل بیت اند اولاد فاطمه اند
و مذهب امام جعفر صادق دارند و از شیعه او اند چون محمد بن مسلم و ابو بکر حضرمی این سخن از شریک شنیدند
بگریه افتادند شریک گفت چرا گریه میکنید گفتند سبب آنکه ما را نسبت بکروهی کردی که راضی نیستند
از برادران ایشان باشیم بواسطهٔ نقصانی که در ورع ما بینند و همچنین نسبت کردی ما را بمردی
که راضی نیست با کمر ما از شیعه او باشیم و اگر تفضیل کند و ما را به بندگی خود قبول نماید منت عظیم و فضل
جسیم بر ما داشته باشد پس شریک تبسم نموده گواهی ایشان را قبول کرد و زراره گوید که بعد از این آنحضرت
بحج رفتم و صورت واقعهٔ شریک را بعرض حضرت امام جعفر علیه السلام رسانیدم آنحضرت فرمودند

ما شریک شرک الله یوم القیمة بشر الکین من النار یعنی چه باعث شده است شریک ما نکه اظهار عداوة
ما و شیعه ما می نماید خدا تعالی پای او را در آتش دوزخ به بندهای آهنین بسته سازد و همچنین از محمد بن مسلم روایت
نموده که گفت شبی بر پشت بام خانه خود خوابیده بودم شنیدم که کسی در خانه ما میزند پس آمد کردم که
کیست جواب داد که منم کثیر کر تو رحمک الله من بنا بام رفتم و سرکشیدم دیدم که زنی ایستاده است
چون مرا دید گفت دختر تو عروس من حامله بود و او را درد زایمان گرفت و نمیزاید و باین درد و بمرد
و فرزند در شکم او حرکت میکند چکار باید کرد و حکم صاحب شرع درین باب چیست پس باو گفتم ای
امة الله مثل این مسئله را روزی از امام محمد باقر علیه السلام پرسیدند آنحضرت فرمودند که شکم مرده
را بشکافند و فرزند را بیرون آورند تو چنان کن بعد از آن باو گفتم ای امة الله من مردی ام که در
زاویه خمول و اختفا بسر می برم ترا بسوی من که راه نمود گفت نزد ابو حنیفه که صاحب رای و قیاس است
جهة پرسیدن حکم این مسئله رفته بودم او گفت که من درین مسئله چیزی نمیدانم نزد محمد بن مسلم ثقفی برو
که او ترا از حکم این مسئله خبر خواهد داد و هرگاه نزد درین مسئله فتوی دهد نزد من باز آی و مرا از این
خبر ده پس من گفتم برو بسلامت و چون صباح شد نزد ثقفی رفتم و دیدم که ابو حنیفه نشسته و همان مسئله را
با اصحاب خود در میان دارد و از ایشان سوال میکند و میخواهد که آنچه از من در جواب ابن مسعود
باو رسیده بنام خود اظهار کند پس آنکونه مسئله تحقیق کردم ابو حنیفه گفت خدا ترا بنام زاد بگذار مارا
که یک لحظه نفسی بزنیم یعنی خود خاطر بردم بکنیم و از ابن ابی لیلی روایت نموده که گفت بخدمت حضرت
امام جعفر علیه السلام رفتم آنحضرت فرمودند که شنیدم که محمد بن مسلم گواهی داده است نزد ابن
ابی لیلی قاضی و او گواهی محمد را رد نموده باید که هرگاه بکوفه روی به ابن ابی لیلی خود را برسانی و بگو که
که مسئله از تو می پرسم و میخواهم که از روی قیاس جواب آن بگوئی و همچنین بگوئی که اصحاب
ما چنین و چنین گفته اند بعد از آن از و سوال کنی از حکم آنکه کسی شک کند در دو رکعت اول از
نماز فریضه و از آنکه اگر کسی بجا بیاورد یا بدن او بول رسیده باشد چگونه از آن بشوید و از آنکه کسی در چهار رکعتی
هفت سنگریزه میگیرد و یکی از کم شد چه کند و هرگاه ظاهر شود که حکم این مسائل را اند بگوی او را
جعفر بن محمد تو پیغام فرستاده که چه چیز باعث شده ترا در آنکه گواهی کسی که عارف است از تو بالحکام
خدا تعالی و دانا تر است بسیرت حضرت پیغمبر صلوات الله علیه رد نمودی ابو حنیفه گفت که چون
آمدم حسب الامر حضرت امام علیه السلام چنان آنکه بخانه خود رو و نزد ابن ابی لیلی رفتم و او را بطریقی
که حضرت امام وصیت نموده بود گفتم که ترا از سر مسئله سوال میکنم و میخواهم که در این مسائل فتوی از روی
قیاس بدهی و حواله بگفته اصحاب خود نکنی گفت بیار آنچه داری گفتم چیست حکم آنکه که شک کند در
دو رکعت اول از فریضه پس لحظه سر بر زمین انداخت آنگاه سر برداشت و گفت که اصحاب ما چنین گفته اند

گفتم

گفتم که من شرط کرده بودم که بجز قول اصحاب خود را حجت نسازی گفت غیر از این جوابی ندارم بعد از آن
پرسیدم که چون جامه کسی را بول رسیده باشد چگونه آنرا بشوید باز تامل نمود و گفت که اصحاب ما چنین گفته اند و
چون من گفتم که این خلاف شرط است گفت نزد من جواب این مسئله چیست بعد از آن مسئله را می
جامه را پرسیدم پس در آنجا نیز تامل نموده گفت که اصحاب ما چنین گفته اند و چون گفتم که مخالف شرط است
بجواب دیگر نمود آنگاه من پیغام حضرت امام را علیه السلام باو رسانیدم و گفتم آنحضرت میفرماید
چه چیز ترا بران داشت که گواهی کسی که آشناتر است از تو باحکام خدا تعالی و سیرت حضرت پیغمبر صلوات الله
علیه رد کردی ابن ابی لیلی گفت که گواهی او را رد کرده ام گفت محمد بن مسلم الطائفی الثقفی پس مرا
گفت سوگند بخور که حضرت امام جعفر بن ابن پیغام فرستاده است من بر طبق آن سوگند خوردم پس
او محمد بن مسلم را نزد خود طلبید تا بر وفق دعوای که سابقا واقع شده بود گواهی داد و شهادت او را
تجویز نمود و روایت نموده اند که محمد بن مسلم چهار سال در مدینه اقامت نمود و از خدمت امام محمد باقر
علیه السلام استفاده حقایق مینمود و از منقولات که مبلغه که سی هزار حدیث از حضرت امام محمد باقر
علیه السلام اخذ نموده ام بعد از و از خلف صدق او امام جعفر صادق علیه السلام شانزده هزار حدیث
فرا گرفتم ایضا از و نقلست که چند بنده رفتم و بسیار بیمار بودم حضرت امام محمد باقر علیه السلام از حال
من خبر دادند پس بر بستر یکی از غلامان خود کوزه آبی را بمندیل پیچیده بمن فرستادند و غلام آنرا بمن
داد و گفت بخور این آب را که مرا امر کرده اند که باز نگردم تا تو این آب را نخوری چون من کوزه برداشتم
بوی مشک بمشام من رسید و آبی در غایت گوارندگی و سردی دیدم چون آب خوردم غلام گفت
ترا امر فرموده اند که هرگاه آب خوردی پیش پا بیا پس من در آن سخن تامل نمودم بسبب آنکه پیش از آنکه
قدرت بر قیام نداشتم چون آب در درون من قرار گرفت چنان نشاطی در من ظاهر شد که گفتی
بند از پای من دور کرده اند پس متوجه ملازمت آنحضرت شدم و از پیش در خانه آمدن و دخول طلبیدم
آنحضرت آواز مرا شنیدند و بآنکه بلند فرمودند که خوش آمدی بیا پس که بیکنان باندرون
رفتم و در آنجا که بر بران حضرت سلام کردم دست پای مبارک او را بلب و بوسیدم آنحضرت
فرمودند که سبب گریه تو چیست گفتم جانم فدای تو باد بر غربت خود و مشقت و دوری راه و عدم قدرت
بر توقف بسیار درین دیار چه استغنا مشاهده دیدار تو میکردم پس آنحضرت فرمودند که قلت قدرت
بر ملازمت وصال احباب امریست که خدا تعالی احباب خود را بآن ممتحن ساخته و دوری مرغوب ترا
تاسی و موافقت است با پدر من ابی عبد الله الحسین علیه السلام و جدا ماندن از وطن شریف خویش در مدینه
کربلا و ساحل فرات و حکمی مومنان درین دنیا غریب اند و از موالیان این خلق مکروب بی نصیب
تا وقتی که از دنیا بجوار رحمت ایزدی روند و اما آنچه گفتی از دوستی خود بغریب ما و نظر کردن بر روی

پس هر آنچه خدای تعالی عالم است بآنچه در دل تست و جزای تو بر وست و در کتاب علامه مذکور است که زرارة
بعد صد و چهار وفات یافت رحمة الله تعالی **زرارة ابن اعین الشیبانی الکوفی** در کتاب ابن داود
مسطور است که او از اصحاب و اوبان حضرت امام محمد باقر و امام جعفر صادق و امام موسی کاظم علیهم السلام
بود و اصدق ابن مان خود و افضل ایشان بود و حضرت امام جعفر صادق علیه السلام در باره او فرموده
اند که لولا زرارة لنقلت ان احادیث ابی علیه السلام ستدرس و در اخر کلام ابن داود مذکور است که حال
زرارة اوضح از انست که محتاج بایضاح باشد و او را دو پسر فاضل بود یکی حسن و دیگری حسین نام داشت
و علامه حلی قدس سره در کتاب خلاصه گفته که او شیخی از اصحاب ما بود در زمان خود مقدم و قاری و فقیه
و متکلم و ادیب شاعر بود و بجلیه فضل و دین آراسته بود و در روایت صحیح بیت صادق بود و در کتاب
کشی از زرارة نقل نموده که گفت حضرت امام جعفر علیه السلام را گفتند که ای زرارة اسم تو در اسامی
اهل جنت بی الف نوشته شده است گفتم فدایت شوم نام من عبد ربه است و من بلقب حمران زاره مشهور شده ام
و از و نیز نقل نموده که مبلغه که بر عوف که از حضرت امام جعفر علیه السلام می شنوم ایمان من زیاده میشود
و از ابن ابی عمیر که از اکابر فضلای شیعه است نقل کرده که گفت روزی با جمیل بن دراج که از اعاظم فقهای
محمد ثمان ابن طایفه است گفتم چه نیکوست محضر تو و چه زینت دارد مجلس افادهٔ تو جمیل گفت والله
که با ابن حال نزد زرارة بن اعین بنزد سیبان مکتب بودیم نزد معلم و از فضل بن عبد الملک روایت
نموده که گفت از حضرت امام جعفر عا شنیدم که فرمودند که دو کس بهترین مردم از زنده و مرده شما نزد من بجهار
کس اند بریه بن معویه عجلی و زرارة و محمد بن مسلم و احول و از آنحضرت نیز روایت نموده که میفرمود
که زرارة و ابو بصیر و محمد بن مسلم و بریه از جمله کسانی اند که خدای تعالی در باره ایشان فرموده والسابقون
السابقون اولئک المقربون و نیز از آنحضرت روایت نموده که فرمود انه ما احد احیا ذکرنا و
احادیث ابی علیه السلام الا زرارة و ابو بصیر لیث المرادی و محمد بن مسلم و بریه بن معویة العجلی و لولا هولاء
ما کان احد استنبط هذا هذا هم حفاظ الدین و امناء ابی علی حلال الله و حرامه و هم السابقون السابقون
الدنیا و السابقون فی الاخرة و روی باسناده الی محمد بن عبد الله بن زرارة و اخبره الحسین بن
عبید الله بن زرارة قال قال ابو عبد الله علیه السلام اقرا منی علی والدک السلام و قل له انی انما اعیبک دفاعا
منی عنک فان الناس والعدو یسارعون الی کل من قربناه و حببناه مکانه لا دخال الاذی علینا فیمن نحبه و نقربه و
یرمونه بجنایاته و قربه و دنوه منا یرون انه دخال الاذی علینا فیقتلونه و یحملون علی کل من عیبناه و نحن
فانما اعیبک لانک رجل اشهرت بنا لمیلک الینا و انت فی ذلک مذموم عند الناس غیر محمود الاثر
فاحببت ان اعیبک لیحمد والامرک فی الدین و یکون ذلک مما ینفع شریعتک لقول الله عز و جل اما السفینة
فکانت لمساکین یعملون فی البحر فاردت ان اعیبها و کان وراءهم ملک یاخذ کل سفینة غصبا فانهم

المثل یرحمک الله حب الناس الی و احب اصحابک الی عاصیا و میتا و انک افضل من ذلک البحر للغرقاء الزاهدین
من ورائک ملکا ظالما غصوبا یرقب عبور کل سفینة صالحة مرة من بحر العدی لیاخذها غصبا ثم یغیبها
ابدا فرحمة الله علیک حیا و رحمة و رضوانه علیک میتا و لقد اوصی الی ابنک المحسن و الحسین رسالتک
خاطبها و کلامها و دعاها و حفظها بالصلاح ایاها کما حفظ الغلامین فلا یضقن صدرک من الذی امرک ابی
علیه السلام و امرتک و انک ابو بصیر بخلاف الذی امرتک به فلا والله ما امرتک و لا امرناه الا بامر و
سعنا و وسعکم الا خذ به و بکل ذلک عندنا تصاریف و معان توافق الحق و لو اذن لنا لعلمنا ان
الحق فی الذی امرناکم به فردوا الینا الامر و سلموا لنا و اصبروا لاحکامنا و رضوا بها و الذی فرق بینکم
مذموم راعیکم الذی استرعاه الله خلقه فضیعوه و خوف عدوه فی نفسه و امرائه فان شاء فرق بینهما لیسلم
ثم یجمع بینهما لیتم من فسادها و خوف عدوه فی انفسنا باذن الله و یاتیهما بالامن من مامنه و الفرج
عنده علیکما بالتسلیم و الرد الینا و انتظار امرنا و امرکم و مرحمنا و مرحمکم و لو قد قام قائمنا و تکلم متکلمنا ثم
استانف لکم تعلیم القرآن و شرایع الدین و الاحکام و الفرائض کلها انزل الله علی محمد علیه السلام لا تنکر
اهل البصائر فیکم ذلک انکارا شدیدا انکم لم تستقیموا علی دین الله و طریقته الا من تحت حد السیف فوقف
رقابکم ان الناس عبدوا الله علیه السلام رکب الله بهم سنة من کان قبلکم فبدلوا و بدلوا و محقوا
و زادوا و فی دین الله و نقصوا منه فاستوثق علیه الناس الیوم الا و هو منحرف عما نزل به الوحی من عند الله
فاحب رحمک الله من حیث یدعا الی حیث یدعا حتی یاتی من یستانف لکم دین الله استیناف و علیک
بالصلاة الستة و الاربعین و علیک بالحج ان تعلم الافراد و تمتری للتمتع اذا قدمت مکة فطفت
و سعیت فحللت ما احللت قلبت الحج و العمرة اصلیت الی یوم التروية ثم استانف الاهلال بالحج مفردا
الی منی و تشهد المناسک بعرفات و المزدلفة فکذلک حج رسول الله و هکذا امر اصحابه ان یفعلوا و یقتدوا
ما اهلوا به و یقلبون الحج عمرة و انما قام رسول الله صلی الله علیه و آله علی احرامه لسوق الذی ساق معه من
السایق قارن و القارن لا یحل حتی یبلغ هدیه محله و محله المنحر بمنی فاذا بلغ احل فهذا الذی امرناک به فی
التمتع فالزم ذلک و لا تضیق صدرک و الذی اتاک به ابو بصیر من صلوة احدی و خمسین و الاهلال
بالتمتع بالعمرة الی الحج و ما امرناه من ان یحل بالتمتع فلذلک عندنا معان و تصاریف کذلک صیغنا
و بیناکم و لا یخالف شیء منه الحق و الا یضاده و لله تبارک العالمین و روی باسناده الی الحسین بن
زرارة قال قلت لابی عبد الله علیه السلام ان ابی ابلغه علیک السلام و یقول لک جعلنی الله فداک
انه لا یزال الرجل و الرجلان یقدمان فیذکران انک تنهی و تقول قال لی افرا اباک السلام و قل له
والله انی احب لک الخیرة الدنیا و احب لک الخیرة الآخرة و انا والله هالک راض فاتانی ما قال الناس عنه
و در کتاب کشی مسطور است که زرارة بعد از وفات حضرت امام جعفر صادق علیه السلام بدو ماه

بالکلیه وفات یافت و در وقت وفات آنحضرت زراره بیمار بود و در همان بیماری وفات یافت و علامه
مذکور است که وفات او در سال یکصد و پنجاه بود و در کتاب نجاشی مذکور است که او را کتابیست در تحقیق
استطاعت و حج و در کتاب میزان ذهبی رحمه الله بنوره مسطور است که زرارة بن اعین الکوفی اخو حمران
تیرفض قال العقیلی فی الضعفا ثنا یحیی بن اسمعیل ثنا یزید بن خالد الثقفی ثنا عبد الله بن حلید الصیدلانی عن
ابی الصباح عن زرارة بن اعین عن محمد بن علی عن ابن عباس قال قال النبی علیه السلام یا علی لا یغسلنی بعدک
غیرک و ثنا یحیی بن ابی مسرة ثنا سعید بن منصور ثنا ابن السماک قال حجت فلقینی زرارة بن اعین
بالقادسیة فقال ان لی الیک حاجة و حلفنا فقلت ما هی فقال اذا لقیت جعفر بن محمد فاقرأه منی السلام و سله
ان یخبرنی انا من اهل النار ام من اهل الجنة فانکرت ذلک علیه فقال لی انه یعلم ذلک و لم یزل بی حتی حلفت
فلما لقیت جعفر بن محمد اخبرته بالذی کان منه فقال هو من اهل النار فوقع فی نفسی مما قال جعفر فقلت
من این علمت ذلک فقال من ادعی علم ما هو من اهل النار فلما رجعت لقینی زرارة فاخبرته بما قال فقال لی
من اهل النار فقال کان ذلک من جواب التوراة قلت و ما جواب التوراة قال عمل معک بالتقیة قلت
زرارة قلت و روی له بذکر ابن ابی حاتم فی ترجمة سوی ان قال روی عن ابی جعفر و یعنی الباقر و
قال سفیان الثوری ما رأیت ابا جعفر اشبه کلاما بعمران بن اعین الشیبانی الکوفی برادر زراره است
که بیشتر احوال او مذکور شد و او مانند زراره و دیگر برادران خود مثل عبد الملک و بکیر و عبد الرحمن
مستقیم بود و در کتاب کشی مسطور است که چهار کس از ایشان که اصحاب حضرت امام محمد باقر علیه السلام
نیز بودند در زمان حضرت امام جعفر وفات یافتند و زراره تا عهد حضرت امام موسی علیه السلام
ماند و دیده آنچه دیده و حضرت را دو پسر فاضل بود یکی حمزه و دیگری محمد و در کتاب کشی مسطور است که حضرت
امام جعفر علیه السلام در باب حمران فرمودند که او از اهل جنت است و در روایتی دیگر فرمودند که حمران
است و بخدای سوگند هرگز از ایمان خود برنگشته و از آنحضرت روایت کرده که فرمودند که حمران از
روی خلوص اعتقاد میگفت که رشته امامت از شما بصاحب الامر ممتد است و هر کس از آن تجاوز کند
خواه علوی باشد خواه غیر علوی از دو هزار یم و از حمران نقلست که میگفت دوست میدارم آنچه در دل
منست از اخلاص و محبت اهل البیت علیهم السلام و در دل هر کس از شیعه ایشان باشد و ایضا نقلست که
حمران با اصحاب خود می نشست و حکایات اهل بیت علیهم السلام و فضایل ایشان را بر آنجماعت میخواند
و اگر بعضی از آنها در آن اثنا ذکر چیزی دیگر اشتغال مینمودند باز ایشان را بر شنیدن آن روایات
و فضایل می آورد و بارها این کار میکرد اگر زیاده از آن فاصله واقع میشد از مجلس ایشان متغیر
می نمود و در کتاب میزان ذهبی رحمه الله بنوره مذکور است که حمران بن اعین الکوفی روی
عن ابی الطفیل و غیره و قرأ علیه عمر و کان یتقن القرآن قال ابن معین لیس بشیء و قال ابو حاتم شیخ

و قال ابو داود رافضی انتهی کلامه عبد الملک بن اعین الشیبانی الکوفی در کتاب خلاصه از علی بن احمد
عقیقی نقل کرده که عبد الملک عالم فقیه و بفضل ایمه اهل البیت علیهم السلام و حق ایشان اقرار شیخ ابو جعفر
ابن بابویه روایت نموده که حضرت امام جعفر الصادق با اصحاب خود زیارت قبر عبد الملک کردند
طیبه واقع است نمودند و در کتاب کشی مذکور است که چون آنحضرت خبر وفات عبد الملک شنیدند
بر وی ترحم کردند و رحمت بسیار فرستادند و نیز از آنحضرت روایت منع و کراهت فرمودند که مانند عبد الملک هنوز
پیدا نشده و عبد الملک پسری بود و هر شب لعنه او را ابو خدیجه کنیت شده بود بکیر ابن اعین الشیبانی
الکوفی در کتاب ابن داود مذکور است که کنیت او ابو الحکیم است و او راشد فاضل عارف بود
ابو عبد الله و حکیم و عبید الحمید و عبد الاعلی و عمر و زید و از اصحاب ابو جعفر امام باقر و جعفر
صادق علیهم السلام بود و حضرت امام جعفر صادق علیه السلام بعد از وفات او فرمودند که لقد اثر
الله تعالی بهم رسوله و بهم المؤمنین عبد العزیز ابن احمد بن عیسی الجلودی الازدی البصری در کتاب
نجاشی مذکور است که او شیخ اصحاب ما در بصره و اخبار ایشان بود و جد او عیسی از اصحاب ابی جعفر محمد
باقر علیه السلام بود و او را کتب بسیار است در حدیث و فقه و سیر و اخبار از آنجمله کتاب مسند حضرت امیر
المؤمنین علیه السلام و کتاب جمل و کتاب صفین و کتاب حکمین و کتاب خوارج و کتاب حروب علی
علیه السلام و کتاب ما نزل فی الجنة علیهم السلام و کتاب ذکر علی فی حروب النبی علیه السلام و کتاب محبت
علی علیه السلام و من ذکره بکثیر کتاب مسند اصحاب علی و البغاة کتاب صفین فی صدور و نوع و کتاب التفسیر عن
علی علیه السلام و کتاب القرآت و کتاب ما نزل فی علی علیهم السلام من القرآن و کتاب علی علیه السلام
و کتاب شوره علی و کتاب خلافة علیه السلام کتاب حاله و ولایة علی و کتاب عقوله فی الشوری علی و کتاب
ما کان بین علی و عثمان من الکلام کتاب الرجع من احب کتاب مال الشیعة بعد علی علیه السلام و کتاب
ذکر الشیعة و من ذکرهم و احب الصحابة کتاب قضایا علی علیه السلام کتاب رسایل علی علیه السلام کتاب
روی عنه من الصحابة کتاب مواعظ علیه السلام کتاب ذکر کلام علی فی الملاحم کتاب ما قیل فیه من شعر
و رجز کتاب مقتله علی کتاب علی و کتاب قسمه علیه السلام کتاب الدعاء عنه علیه السلام کتاب
اللباس عنه علی کتاب الشراب و صفته و ذکر شرابه کتاب الاوعیة علیه السلام کتاب النکاح عنه علی
و کتاب الطلاق عنه علی کتاب التجارات عنه علی کتاب الجنایات و الدیات عنه علی کتاب
الضحایا و الذبایح و العیدان و الاجان و الجراح کتاب الفرایض و العتق و التدبیر و المکاتبة عنه علی و کتاب
الحدود عنه علی و کتاب الطهارة عنه علی کتاب الصلوة عنه علی کتاب الصیام عنه علی کتاب الزکوة عنه علی کتاب
ذکر خدیجة و فضل اهل البیت علیه السلام کتاب فاطمة علیها السلام الی ابی بکر کتاب ذکر الحسن و الحسین علیهما السلام
کتاب امر الحسن علیه السلام کتاب ذکر الحسن علی کتاب مقتل الحسین الکتب المتعلقة بعبد الله بن العباس

رضي الله عنه مسندة اليه رضي الله عنه كتاب الفرض عنه كتاب التفسير عنه كتاب المناسك عنه كتاب النكاح
والطلاق عنه كتاب الفرائض عنه كتاب تفسير عن الصحابة كتاب القرآت عنه كتاب البيوع والتجارات
عنه كتاب الناسخ والمنسوخ عنه كتاب نسبه كتاب ما اسنده عن الصحابة كتاب ما رواه من راي
الصحابة كتاب بقية قوله في الطهارة كتاب الصلوة والزكوة كتاب الذبايح الاطعمة واللباس كتاب
القضايا والشهادات والاقضية والجهاد والعدة وشرايع الاسلام كتاب قوله في الدعا والعوذ وذكر
الجن وثواب الاعمال والطب والنجوم كتاب قوله في قتال اهل القبلة وانكار الرجعة والامر بالمعروف
كتاب في الادب وذكر الاسناد واول كلامه في العرب كتاب قوله كلامه في العرب وقريش و
الصحابة والتابعين ومن بعدهم كتاب قوله في شيعة علي عليه كتاب بقية رسايله وخطبه واول
مناظرته كتاب بقية مناظرته وذكر نسايه وولده آخر كتب ابن عباس اخبار التوابين وعين
الوردة اخبار المختار بن ابي عبيد الثقفي اخبار علي بن الحسين عليه اخبار ابي جعفر محمد بن علي عليه السلام
كتاب اخبار المهدي عليه كتاب اخبار زيد بن علي عليه كتاب اخبار عمر بن عبد العزيز كتاب
اخبار محمد بن الحنفية عليه كتاب اخبار العباس كتاب اخبار جعفر بن ابي طالب اخبار ام هاني كتاب
اخبار عبد الله بن جعفر كتاب اخبار الحسين بن ابي الحسين كتاب اخبار عبد الله ابن الحسين بن
الحسن كتاب اخبار محمد بن عبد الله بن الحسن كتاب اخبار ابراهيم بن عبد الله بن الحسن كتاب
اخبار من عشق من النساء وكتاب اخبار لقمن الحكيم كتاب مروج الصحيفة كتاب من خطب علي
منبر شبر كتاب نابلة شرا كتاب اخبار الاصنام كتاب في الطواغيت
كتاب قبايل نزار وعرب تعيف كتاب الطب كتاب طبقات العرب والشعراء كتاب الجوالق
السحر كتاب الطيرة كتاب زجر الطير كتاب رسالة النبي صلى الله عليه وآله وسلم كتاب الرؤيا كتاب
اخبار السودان وكتاب العود كتاب الرمل كتاب المطر كتاب السحاب والرعد والبرق كتاب
اخبار عمر بن معدي كرب كتاب اخبار اسيد بن ابي العيص كتاب اخبار ابي الاسود الدؤلي كتاب
اخبار اكثم بن صيفي كتاب اخبار عبد الرحمن بن حسان كتاب اخبار خالد بن صفوان كتاب
اخبار ابي نواس كتاب اخبار المومنين كتاب الاطعمة كتاب الاشربة كتاب اخبار الحجاج كتاب
ما روي في الشطرنج كتاب شعر عباد بن البشار كتاب اخبار ابي بكر وعمر كتاب من اوصى جعفر
كتاب من قال شعرا في وصية كتاب خطب النبي عليه السلام كتاب خطب ابي بكر كتاب خطب عمر
كتاب خطب عثمان بن عفان وكتاب رسايل ابي بكر كتاب رسايل عمر كتاب رسايل عثمان كتاب
حديث يعقوب بن جعفر بن سليمان كتاب الطيب كتاب الزاجر كتاب التمثيل بالشعر كتاب
مقاطع البشر عليه كتاب مقاطع ابي بكر وعمر وعثمان كتاب اخبار الفرس كتاب اخبار ابي داود

النكاح كتاب جاوده الحمام كتاب اخبار الرواة عن الحجاج كتاب ٣

كتاب

كتاب الحساب كتاب الدنانير والدراهم كتاب اخبار الاحنف كتاب اخبار زياد وكتاب اخبار ابي موسى
على النبي صلى الله عليه وابي بكر وعثمان كتاب مقتل محمد بن ابي بكر كتاب السخاء والكرم كتاب الاقتصاد
وكتاب البخل والشح وكتاب اخبار قتيبة كتاب الولاية والرايات وكتاب رايات الازد و
كتاب اخبار شريح كتاب اخبار حسان كتاب اخبار دعقل النسابة كتاب اخبار سلمان كتاب اخبار
حمزة بن عبد المطلب كتاب اخبار الجن كتاب اخبار مصعب بن صوحان كتاب اخبار الحجاج كتاب اخبار
الفرزدق كتاب الزهد كتاب الدعا كتاب القصاص وكتاب الذكر كتاب المواعظ كتاب اخبار
جعفر بن محمد عليه السلام وكتاب اخبار موسى بن جعفر عليه السلام وكتاب مناظرات علي بن
موسى الرضا عليه كتاب اخبار الروم والفرس وكتاب اخبار الراهب وكتاب بهرا ابن حشوم كتاب
اخبار المهدي وكتاب اخبار سيف وكتاب مقتل عثمان كتاب اخبار اياس بن معوية كتاب اخبار
ابي الطفيل كتاب القراء كتاب النزوة وشيخ نجاشي بعد از ذكر كتب مذكوره گفته ام بنت جميل كتب ابي محمد
جلودي بر وجهي كه نام آنها را در فهرستها ديده ام وبعضي از آن كتب از وجوه ام وگفت مرا ابو عبد
الله الحسين بن عبيد الله كه اجازه داد مرا بجميع كتب او ابو الحسن علي بن عبد الله بن جماد العدوي ومن
نيز ابو الحسن علي بن جماد شاعري را رحمه الله ديدم وخبر داد مرا ابو عبد الله بن بديه واو گفت كه خبر داد
مرا جعفر بن محمد كه او گفت اجازه داد مرا عبد الله بن الغرير بجميع كتب جعفر محمد بن قيس ابو نصر الاسدي در
كتاب نجاشي مسطور است كه او از وجوه عرب بود كه در كوفه بودند واختصاص بسيار داشت بعمر
بن عبد العزيز وبعد از وي بيزيد بن عبد الملك وكمي از ايشان او را بطرق رسالت بجانب ملك
روم فرستاد كه بعضي از مسلمانان را كه در دست كفار روم اسير شده بودند خلاص سازد واز راه
بان ابي جعفر وابي عبد الله عليهما السلام بود واو را كتابيست در بيان قضاياي حضرت امير المؤمنين
عليه السلام وكتاب ديگر در نوادر حديث محمد بن ابي الحسن بن ابي سارة الرؤاسي در كتاب
نجاشي مسطور است كه اصل او از كوفه بود اما او ويدر او قبل از وي ساكن نيل بودند وابو سارة از
ازراد بان ابي جعفر وابي عبد الله عليهما السلام بودند ومعاذ ابن مسلم ابن ابي سارة كه بعد از ايشان
در سلك جمعي از ائمه نحو مذكور خواهد شد عم محمد ابن الحسن والشيان خاندان فضل وادب
بودند وكسائي نحوي مشهور علوم عربيه را از محمد ومعاذ مذكور اخذ نمودند وكسائي وفراء كتب نحو از ايشان
بسيار حكايت ميكنند ومحمد را كتابيست در بيان وقف وابتدا وكتاب همز وكتاب اعراب قرآن
اسمعيل بن الفضل ابن يعقوب ابن الفضل بن عبد الله ابن الحارث بن نوفل بن الحارث بن
عبد المطلب الهاشمي ابن داود گفته كه از اصحاب امامين همامين محمد باقر وجعفر صادق عليهما السلام
بود ودر كتاب كشي مذكور است كه او از ثقات اهل بصره بود ودر مختار كتاب كشي وكتاب ابن

الحجاج

العقيقي ابي كاهل كتاب ايضا بسند بن محمد كتاب اخبار بني مروان من محمد كتاب اخبار

اسدي

ابو هرون

داود مسطور است که او ثقه است از اصحاب امام محمد باقر علیه السلام و او غیر ابی هارون مکفوف و دوست دور
مختار از ابی هارون منقول است که گفت من در خانه حسن بن حسین علوی بصری بودم چون دانست که مرا
باز گشت نخواهد بود حضرت امام محمد باقر و امام جعفر صادق است علیهما السلام مرا از خانه خود اخراج نمود
و در آن ایام حضرت امام محمد باقر علیه السلام به پرسش من آمدند و فرمودند که بمن رسیده که این شخص ترا
از خانه خود اخراج نموده گفتم بلی جانم فدای تو باد گفتند که شنیده‌ام که تو در آن خانه تلاوت کتاب خدای
تعالی بسیار میکردی و هر خانه که در آن تلاوت کتاب خدای تعالی نمایند نوری از آنجا بآسمان بالا رود
که بآن نور از دیگر خانها ممتاز باشد **مسمع ابن عبد الملک بن السار** در کتاب خلاصه و کتاب نجاشی
و مختار نجاشی مذکور است که او شیخ بکر بن وائل بود در بصره و صاحب جاه و قدر بود در میان ایشان
و بزرگ جماعت مسامعه بود و او جد بود از برادر خود عامر بن عبد الملک و او را در بصره عقب بسیار است
و او اندکی از حضرت امام محمد باقر علیه السلام روایت نموده و از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام
بسیار روایت کرده و اختصاص تمام بآنحضرت داشت تا آنکه آنحضرت روزی باو گفت که ای
ابو السیار من ترا از برای روزی عظیم مهیا و آماده داشته‌ام و از پنجاه تا به اعتماد آنحضرت باخلاص
او ظاهر میشود و همچنین مسمع از حضرت امام موسی کاظم علیه السلام نیز حدیث استماع نموده و او را اولاد بسیار است
سلیمان بن خالد بن دهقان البجلی الاقطع الکوفی در کتاب نجاشی و خلاصه مذکور است که او قاری قرآن
بود در یاری زید بن علی خروج کرد و کشته شد او در حرب بشیر یوسف بن عمر که امیر لشکر مخالف بود بر زید شد
و نیز او کسی از اصحاب امام جعفر باز زید خروج نمود و از برائت و تنفر نمود که او از آن جنگ کرد بجهت
در آن خروج از جانب حضرت امام محمد باقر علیه السلام مامور نبود توبه کرد و بآنحضرت رجوع نمود و او از
راویان حضرت امام محمد باقر و امام جعفر صادق علیهما السلام است و در زمان حیات حضرت امام جعفر
صادق علیه السلام وفات نمود **عیص بن القاسم** خواهر زاده سلیمان بن خالد مذکور است در کتاب
کشی از او منقول است که گفت روزی با خال خود سلیمان مجلس حضرت امام جعفر صادق علیه السلام در آمدم
چون آنحضرت مرا دید ندا از خال من پرسید که این جوان کیست با تو آمده است چه کس است گفتم خواهر زاده
منست فرمودند که امر شما را میداند یعنی مذهب شما را میداند یعنی مذهب شما را میداند گفتم بلی میداند
پس آنحضرت فرمودند که الحمد لله الذی لم یجعله شیطانا **عبد الله بن میمون** اسود القداح در خلاصه مذکور است
که از موالی بنی مخزوم بود و قداح بمعنی تیر تراشید یعنی تیر گو بود پدر او از ابو جعفر و ابو عبد الله علیهما السلام روایت
کرده و خود از راویان ابی عبد الله است علیه السلام و ثقه بود و در کتاب کشی از عبد الله روایت
نموده که حضرت امام محمد باقر علیه السلام گفت که ای ابن میمون از شما چند کس مکه هست گفتم ما چهار کس پس
آنحضرت فرمودند که اکثم نور الله فی ظلمات الارض و این روایت دلالت بر عدالت او ندارد زیرا که

آن

آن شهادت از وجه خود لیکن اعتماد بر آنست که شیخ نجاشی توثیق او نموده و در کتاب نجاشی
مسطور است که او را کتابیست در بیان اخبار مبعث حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم و کتابی در صفت
جنت و نار و در کتاب انساب سمعانی مذکور است که میمون غلام جعفر بود و عبد الله با محمد بن
اسمعیل بن جعفر در مکتب می بود و چون وفات یافت او در خدمت اسمعیل بسر می برد و چون
اسمعیل وفات یافت عبد الله دعوی نمود که من پسر اسمعیلم و خود را باو نسبت میداد و حال آنکه
او پسر میمون بود مؤلف گوید ظاهر آنست که سمعانی از روی تعصب در مذهب دعوی نسب مکی را
باو نسبت نموده چنانکه از دیگر کلماتش که در ترجمه او گفته مفهوم میشود و علمای شیعه او را بضعف و جلال
او و همچنین که ام در مقام جرح و تعدیل او این دعوی ظاهر الفساد را رد نموده‌اند **عبد المؤمن ابن
القاسم بن قیس ابن فدالا انصاری الکوفی** در کتاب نجاشی مذکور است که او از راویان
امامین همامین ابو جعفر و ابو عبد الله علیهما السلام بوده و او پدر او را ابی مریم عبد الغفار ابن
قاسم پدر و ثقه اند و قیس بن فدا صحابی بود چنانکه از پیش گذشت و کنیت عبد المؤمن ابو عبد الله
است و او را کتابیست در حدیث و هشتاد و یکسال عمر داشت و در سال یکصد و چهل و هفت
وفات یافت **اسمعیل بن ابی خالد محمد بن مهاجر ابن عبد الازدی** پدر او از امام محمد باقر علیه السلام
روایت نموده و خود از راویان امام جعفر علیه السلام بوده و در کتاب فهرست شیخ طوسی مذکور
که هر دو ثقه و کوفی و از اصحاب ما بوده‌اند و از تالیفات اسمعیل کتابیست در قضایا که آنرا مفصل
بابواب ساخته حارث بن مغیرة البصری از راویان اسمعیل امام محمد باقر و امام جعفر صادق
و امام موسی کاظم و زید بن علی علیهما السلام بوده و در کتاب نجاشی مکرر توثیق او نموده و گفته
که او را کتابیست در حدیث رافع بن زیاد الاشجعی الکوفی شیخ نجاشی گفته که از راویان امامین همامین
ابی جعفر محمد الباقر و ابی عبد الله جعفر الصادق علیهما السلام و از ثبت ثقات و عیون ایشان
بوده و او را کتابیست **ابراهیم بن محمد بن ابی یحیی ابو اسحق المدنی** در کتاب نجاشی مذکور است که از
راویان امامین همامین ابی جعفر و ابو عبد الله علیهم السلام بوده و اختصاص تمام بایشان داشته و
عامه محدثان اهل سنت بنابرین او را ضعیف شمرده‌اند و بعضی از اصحاب ما از بعضی مخالفان نقل
کرده که گفت واقدی مشهور مکی کتاب ابراهیم بن محمد مذکور است و واقدی آنها را نقل نموده و نام خود کرده
و همچنین نقلست که ابراهیم را کتابیست مبسوط در حلال و حرام از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام
عبد الله بن علی بن ابی شعبه الحلبی در کتاب نجاشی مسطور است که او از اهل کوفه بود اما چون او و
پدر او و برادران او بحلب تجارت میکردند نسبت ایشان بحلب غالب شد و آل ابی شعبه در کوفه
خانه بزرگست و از اصحاب ما روایت کرده عبد ایشان ابو شعبه از امام حسن و امام حسین علیهما السلام

الموثق بن العوه

رافع بن زیاد

عبد الله بن علی

جمیع ایشان ثقه بوده و بقول ایشان رجوع می‌نمودند و جد الله بزرگ‌ترین آن خاندان و وجه ایشان
بود و او را کتابیست که بعد از تالیف آنرا بر حضرت امام جعفر صادق علیه السلام عرض نمود و آنحضرت
آنرا تصحیح کرد و فرمود که مخالفان ما را چنین کتابی نیست و این کتاب در میان متقدمین اصحاب
ما مشهور و متداول بود و ابن داود گفته که او اول کسی است از اصحاب حضرت امام جعفر علیه السلام
که در فقه و حدیث امامیه تصنیف نمود **محمد بن علی بن نعمان ابن ابی طرفه** الاحول الحلبی الکوفی الملقب بمومن
الطاق در جودت طبع و سرعت فهم طاق و در تمیز حق و باطل صراف و یگانه آفاق بود و ضمیر منیرش
چون زر خالص بی غبار و خاطر اکسیر تاثیرش چون فیروزه نجف را معیار صاحب عیار عقل در سکه خانه
فضل چنان نقدی بهتر ندیده و جوهر شناس فهم را چنان گوهری بی بها بنظر اعتبار نرسیده جواهر
مسایل بی مساعدت خاطر آن صاحب عیار کامل در میزان خود وزنی و خطری نداشت و سکه‌های
دلایل را بی امتحان صراف طبع نقاد او در بهار سوی ضمایر ارباب بصایر گرمی بازاری نبود و نقود
اصول و فروع که چهره رواج و ناصره ابتهاجشان از دست قلب پرستان مذاهب فاسده و چهارگانه
در بهار سوی زمانه درم و درهم بود بحسن اهتمام ضمیر صاف بینش او سبز و خرم گشت و سیم روی اندوه
بدعت و بهتان و تشریع قیاس و استحسان که در دکانها و دکان داران بی سرمایه و قلابان بهار سوی
غوایه امتحان بود در بوته طبع جوهر شناس او با آتش حجت و برهان سوخته گردید و در کتاب ابن
داود و خلاصه و مختار و کتاب کشی مسطور است که او از اصحاب امامین همامین امام جعفر صادق و
امام موسی کاظم علیه السلام بوده و گفته‌اند ابو جعفر است و لقب او احول و مومن الطاق و مخالفان
شیطان سیرت او را شیطان الطاق میگفتند زیرا که او در حوالی طاق محامل از کوفه دکانی داشت که
مردم در تمیز زر بهره‌ور و بیاد او رجوع میکردند و چون او را در تمیز خالص و مغشوش آن مهارتی عظیم
بود بحیثیتی که مردم از آن تعجب مینمودند او را شیطان الطاق میگفتند و لهذا مشهور است که روزی
ابو حنیفه کوفی با اصحاب خود در یکی از مجالس نشسته بود که ابو جعفر از دور پیدا شده متوجه جانب ایشان
گردید چون ابو حنیفه را نظر بر او افتاد از روی تعصب و عناد با اصحاب خود گفت که قد جاءکم الشیطان یعنی
شیطان آمد بسوی شما ابو جعفر چون این سخن بشنید و نزدیک رسید این آیه را بر ابو حنیفه و اصحاب او
بخواند که انا ارسلنا الشیاطین علی الکافرین تؤزهم ازا و شیخ نجاشی گفته که او از خاندان فضل بود
و عم پدر او منذر بن ابی طرفه از راویان حضرت امام زین العابدین و امام محمد باقر و امام
جعفر صادق علیهم السلام بود و پسر عم او حسین بن منذر بن ابی طرفه نیز از خدمت امام روایت
نموده و منزلت مومن الطاق در علم و حسن خاطر مشهور تر از آنست که احتیاج به بیان داشته باشد
و از جمله کتب او کتاب احتجاج است در امامت امیر المومنین علیه السلام و کتاب در رد خوارج و کتاب

افعل

افعل لا تفعل و کتاب در مجالس که او را با ابو حنیفه در جیره واقع شده و او را با ابو حنیفه حکایات و مقامات
بسیار است از آنجمله آنکه روزی ابو حنیفه با او گفت که ای ابو جعفر تو بر جهت قابلی گفت آری ای ابو حنیفه گفت
پس پانصد دینار از کیسه خود مرا بقرض بده که هرگاه ما و تو رجوع کنیم آنرا بتو ادا نمایم ابو جعفر در جواب گفت
که یکی از احکام رجعت نزد ما آنست که بعضی از اعدا و مخالفان اهل البیت در عهد رجعت بصورت
سگ و خوک و مانند آن انگیخته خواهند شد اکنون ضامنی بمن ده که تو بشکل انسان رجوع خواهی کرد تا
بتو مبلغی که میخواهی بدهم و الا میترسم که تو بشکل سگ و خوک رجوع کنی و آنگاه وجه قرض خود را از
تو باز یافت نتوانم نمود و نیز روایت کرده ابو حنیفه روزی با او گفت که اگر علی بن ابی طالب را در خلافت
حق بود چرا مطالبه حق خود بعد از وفات حضرت سالها نمیکرد مومن الطاق در جواب گفت که آن
اندیشه نمود که مبادا جنیان بهواداری ابو بکر و عمر او را مانند سعد بن عباده بتیر مغیره بن شعبه
بکشند و نیز منقولست که روزی ابو حنیفه و مومن الطاق در یکی از کوچهای کوفه میرفتند ناگاه
کسی فریاد برآورد که من یدلنی علی صبی ضال یعنی کیست که صبی ضال گم شده را بمن نماید پس مومن الطاق
در جواب گفت که صبی ضال ندیده‌ام اگر شیخ ضال میخواهی اینک ابو حنیفه کوفی **و ایضا** منقولست
که چون حضرت امام جعفر صادق علیه السلام وفات یافت ابو حنیفه نزد مومن الطاق آمد و بطریق
شماتت باو گفت که مات امامک مومن الطاق گفت نعم و لکن امامک المنظرین الی یوم الوقت المعلوم
یعنی امام تو که شیطانست تا روز قیامت نخواهد مرد و همچنین میان مومن الطاق و ابن ابی عمیر
که از اشباه و امثال ابو حنیفه بوده مناظرات لطیفه در باب افضلیت و حقیت حضرت امیر المومنین
علیه السلام واقع است و تفصیل آن در کتاب احتجاج شیخ طبرسی علیه الرحمه مذکور است که خواهد
بآنجا رجوع نماید و در مختار رود در کتاب کشی از ابو خالد کابلی منقولست که گفت ابو جعفر صاحب الطاق
را دیدم که در مسجد مدینه نشسته بود و با جمعی از اهل مدینه مناظره مینمود و پس نزدیک او رفتم که حضرت امام
جعفر علیه السلام مرا نهی میفرماید از کلام با این مردم گفت که آنحضرت ترا امر کرده که مرا نهی کنی گفت
لیکن مرا امر کرده که با مخالفان سخن بگویم گفت برو و اطاعت کن بآنچه ترا بآن امر فرموده پس نزد
حضرت امام آمدم و او را از حال و گفتار صاحب الطاق اخبار نمودم و گفتم که بمن گفت که برو و اطاعت
کن او را در آنچه ترا بآن امر نموده آنحضرت تبسم نمودند و فرمودند که ای ابو خالد بدانکه صاحب الطاق
اگر با مردم سخن میکند و با ایشان مناظره می‌نماید در رنگ مرغیست که هر چند بال و پر او را ببرند میتواند
پرید و بمطلب میتواند رسید اما اگر پر ترا ببرند نمی‌توانی پرید و در کتاب جامع کافی تالیف شیخ الاجل
محمد بن یعقوب الکلینی الرازی رحمه الله از ابو جعفر احول مذکور مرویست که گفت حسین بن علی صلوات الله
علیه در وقتی که از بنی امیه پنهان شده بود و داعیه خروج بر ایشان در دل داشت کسی فرستاد و مرا

وکتمتم

نزد خود طلبید چون نزد او رفتم گفت چه گویی ای ابو جعفر در آنکه یکی از خاندان ما ترا بموافقت خود
در خروج بر متغلبان زمان دلالت نماید آیا با او همراهی خواهی نمود یا نه گفتم اگر آنکس تو یا برادر زاده
تو باشد با او همراهی خواهم کرد گفت اینک من میخواهم که بر متغلبان بنی امیه خروج کنم و با ایشان مجاهده
نمایم با من همراهی کن گفتم جانم فدای تو باد همراهی تو این کار نمیکنم گفت تو نفس خود را از من دریغ
میداری گفتم که مرا کمینه بیش نیست که آنرا در راه حق صرف باید نمود پس اگر خدای تعالی را در رهای مجاهدین
حجتی است بالضرورة آنکس که از همراهی تو تخلف کند ناچار و رستگار است آنکس که با تو خروج کند هالک است
و اگر حجتی در روی زمین نیست کسی که از همراهی تو تخلف کند با کسی که با تو خروج نماید مساوی است آنگاه
گفت که ای ابو جعفر بسیار بود که با پدر خود بر سر سفره نشسته بودم و آنحضرت از روی شفقتی که
با من داشت لقمه طعام را سرد میکرد و بدهن من می نهاد پس چگونه اینمی دارد که کسی که حرارت لقمه
طعام را بر من نمی پسندد آتش دوزخ را بر من بپسندد و آن حجت را بر تو ظاهر سازد و از من پنهان
دارد گفتم جان من فدای تو باد تواند بود که از غایت شفقت که آنحضرت نبود داشته ترا از آن حجت
خبر نداده باشد و از آن ترسیده باشد که قبول اطاعت او نکنی و وعید الهی بر تو واجب گشته که موجب
آتش دوزخ شوی و او را شفاعت تو میسر نشود لاجرم زاد رسعوض رجا و شیت و اگذاشت تا شفاعت
تو تواند کرد و مرا که خبر داده باشد که اگر قبول کنم نجات یابم و اگر قبول نکنم او را باکی از آن
نبود که در آتش دوزخ در آیم بعد از آن با او گفتم که جانم فدای تو باد شما افضلید یا انبیا گفت
یعقوب پسر خود یوسف گفت یا بنی لا تقصص رؤیاک علی اخوتک فیکیدوا لک کیدا پس آنکاه یعقوب
آنچه داشت نبوت پسر خود یوسف را از برادران او پنهان داشت که با او کید و غدر نکنند میگوید که پدر تو
امامت برادر ترا از تو پنهان بر همین مصلحت پنهان داشته باشد انکار زید مرا معذور داشت اظهار
کرامت و ولایت و محبت حضرت امام جعفر صادق علیه السلام نمود و گفت که صاحب تو در مدینه مرا خبر
داده که درین خروج مرا خواهند کشت و در کناسه مصلوب خواهند ساخت و نزد او صحیفه ایست که در
آنجا وقوع قتل و صلب مذکور است ابو جعفر گوید که در آن سال بحج رفتم و چون بخدمت حضرت امام جعفر
صادق علیه السلام رسیدم او را از مقاله زید و آنچه در برابر او گفته بودم خبر دادم پس آنحضرت مرا فرمود
که اخذته من بین یدیه و من خلفه و عن یمینه و عن شماله و من فوقه و من تحته قد سبق له من الله
مسلکا یسلکه و ایضا مرویست که چون صحاک که یکی از خارجیان بود در کوفه خروج نمود و نام خود امیر المؤمنین
نهاد و مردم را بمذهب خود خواند مومن الطاق نزد او رفت و چون اصحاب صحاک او را دیدند بر روی
جستند و او را گرفته نزد صاحب خود بردند پس مومن الطاق با صحاک گفت که من مردی ام که در دین
خود بصیرتی دارم و شنیده ام که تو بصفت عدل و انصاف اتصاف داری بنابرین دوست داشتم که با اصحاب

تو نقل باشم پس صحاک با اصحاب خود گفت که اگر این مرد با ما یار شود کار ما رواجی خواهد یافت آنگاه مومن
الطاق با صحاک خطاب نمود و گفت که چرا ترا از علی بن ابی طالب میگیرند و قتل و قتال او را حلال دانسته
صحاک گفت بسبب آنکه او حکم گرفت در دین خدا تعالی و هر که حکم گیرد در دین خدای قتل و قتال او
و بیزاری از و حلالست مومن الطاق گفت پس تو مرا از احوال دین خود آگاه ساز تا با تو
مناظره نکنم و هر گاه حجت تو بر حجت من غالب آید در سلک اصحاب تو در آیم و مناسب آن که حجت نیز صواب
و خطای هر یک از من و تو در مناظره کسی را تعیین کنی تا خطای او در خطای او ادب نماید و از برای مصیب
بصواب حکم فرماید پس صحاک یکی از اصحاب خود اشاره نمود و گفت که این مرد میان ما و تو حکم
باشد که عالم و فاضل است مومن الطاق گفت البته این مرد را حکم میسازی در دینی که من آمده ام
تا با تو در آن مناظره نمایم صحاک گفت بلی پس مومن الطاق روی با صحاب صحاک نمود و گفت
اینک صاحب شما حکم گرفت در دین خدا تعالی دیگر شما دانید و چون اصحاب صحاک آن مقاله را
شنیدند چندان چوب شمشیر خود صحاک نمودند که هلاک شد و در مختار کشی از مفضل بن عمر روایت
نموده که او گفت حضرت امام جعفر علیه السلام مرا گفتند که نزد مومن الطاق برو و او را امر کن که با مخالفان
مناظره نکند پس بخانه او آمدم و چون آواز کنان رایم برکشید با او گفتم که حضرت امام مرا امر میفرماید
با غیار سخن نگفتی گفت میترسم که صبر نتوانم کرد مولف گوید که من بچار مسکین نیز وقتی مبالغه میکردم
بودم و با اغیار تقیه و مدارا می نمودم و از بی صبری میترسیدم و آخر از آنچه می ترسیدم بآن رسیدم و از قلت
بی صبری این کتاب را در سلک تحریر کشیدم اکنون از جهت شش بی اختیار بجناب پروردگار
نماز می برم و همین کتاب را شفیع تقصیر خود می آورم **ابو محمد هشام ابن الحکم الکندی الشیبانی الکوفی**
از اعاظم ائمه کلام و اذکیاء اعلام است همیشه با نکار مصادقه و انظار مصاحبه مذهب مطالب کلامیه و
ترویج مذهب امامیه مینمود و مهار ابصار ذوی الاذناب و دلیل اعناق و معرف اخواب الشیعه بود
بسرعت فهم و بدیهه بالی و بلندی فطرت و حاضر جوابی اشتهار دارد شیخ حسن بن داود آورده که روزی
کسی از وی پرسید که هل شهد معویة بدرا هشام در بدیهه گفت نعم من جانب الکفار در کتاب خلاصه
مذکور است که او از موالی قبیله کنده است و مولد او کوفه بود و در محله بنی شیبان در کوفه خانه داشت
و در واسط نشو و نما یافت و تجارت او ببغداد بود و در آخر عمر ببغداد انتقال نمود و در حوالی قصر
صالح نزول فرمود همواره نقش محبت اهل البیت بر لوح ضمیر می نگاشت و در سلک ارادت امامین
همامین ابی عبد الله جعفر الصادق و ابی الحسن موسی الکاظم علیهما السلام انتظام داشت و در روایت
اخبار صدق و تصدیق و در مذهب اهل الحق و ثقه صاحب تحقیق بود و صیت اوصاف جمیله او
بهر دیار و قبیله رسیده و در شان او صدایح جلیله از حضرت امامین همامین وارد گردیده و سلیم جمیل

غایت ایشان بر گزار اطوار او و زیده و چون در سال یکصد و هشتاد و دو در کوفه در ایام هارون الرشید هشام
را وفات رسید و آن خبر و خشاشر را حضرت امام رضا باسناد خود از داود بن هاشم جعفری نقل
نموده که او گفت که من بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام گفتم چه میگویی در باره هشام بن الحکم
آنحضرت فرمودند که خدا تعالی او را بیامرزاد که بسیار اهتمام مینمود در رفع شبهات مخالفان از دین
ما چه یعنی از مذهب فرقه ناجیه و در کتاب مختار کشی از عمر بن یزید منقولست که گفت برادرزاده
من هشام در اوایل ایام مذهب جهم بن صفوان داشت و بغایت خبیث بود پس از من التماس کرد
که او را بخدمت حضرت امام جعفر صادق علیه السلام برم تا با آنحضرت مناظره نماید پس گفتم که از آن
حضرت رخصت حاصل نکنم نمیتوانم ترا بمجلس او برم پس بخدمت آنحضرت رسیدم و رخصت دخول هشام
در مجلس شریف آنحضرت طلبیدم و چون آنحضرت رخصت دادند برخواستم و چند قدم بیرون آمدم
و در آن اثنا شوقی طبیعت و دوری قربت هشام بیاد من آمد لاجرم برگردیدم و آنحضرت را از حال
هشام خبر دادم آنحضرت فرمودند که مگر تو بر من می ترسی از آن که خود بمجلس ایشان شده بیرون آمدم
و او را از اذن دخول مجلس آن نورسیده قبول خبر دادم هشام بواقف خبر مجلس آنحضرت در آمد و چون
قرار گرفت آنحضرت مسئله از و پرسید هشام عجز نمود ماند پس التماس کرد که او را چند روز مهلت
دهد تا در آن مسئله تامل نماید آنحضرت او را مهلت داد آنگاه هشام مضطرب شده بیرون رفت و چند ایام
در مقام طلب جواب شد و چیزی نیافت پس بخدمت آنحضرت رجوع نمود و جواب مسئله را از آن حضرت
استفاده فرمود و بعد از آن آنحضرت از و سوال مسئله دیگر نمود که متضمن فساد مذهب مخترع هشام
بود پس متحیر و متفکر بیرون آمد عمر بن یزید گوید که چون چند روز در آن حیرت ماند از من
خواست نمود که یکبار دیگر او را بمجلس آنحضرت برم و چون عرض حال بر حضرت امام علیه السلام نمودم
فرمودند که فردا چاشت در فلان موضع حاضر شود که آنجا با او ملاقات خواهم نمود پس چون
این خبر بهشام رسانیدم شادمان شد و پیش از آنحضرت بآن موضع رفت و بخدمت آنحضرت
مشرف گردید بعد از آن چون هشام را دیدم از و سوال نمودم که میان تو و حضرت امام در آن
مقام چه مذکور شد هشام گفت چون بآن موضع رفتم و در انتظار مقدم آنحضرت بایستادم دیدم
که آنحضرت بر استری سوار می آید چون نزدیک رسید بر جهت مهابت او در مرا نظر کرد که در خاطر چیزی
یافتم که با آن متکلم شوم و زبان من نیز از گفتار باز مانده پس آنحضرت لحظه سر پیش انداخته بایستاد
که شاید مرا سخنی در آیم و دیدم که هر چند می ایستد حیرت من زیاده میشود تا لاجرم عنان شریف بجانب
بعضی از کوههای آن نواحی منصرف ساخت و مرا الفین شد که آنچه مرا از هیبت او واقع شد از
جانب خدا تعالی بود از غایت قرب منزلتی که او را نسبت بحضرت پروردگار حاصل است

علیه السلام شنید زبان مبارک بگشاد
و در هشام رحمت فرستاد و شیخ ابو عمر
و کشی و ۹ بسند خود

پس

پس هشام بخدمت آنحضرت رجوع نمود و از مذهب خود برگردید و بدین حق جعفری گردید و باندک زمانی بر
دیگر اصحاب حضرت امام فایق گردید و در کتاب مختار کشی از یونس بن عبد الرحمن نقل نموده که گفت
روزی با هشام بن الحکم در مسجد بودم که رسولی از جانب یحیی بن خالد آمد و گفت که یحیی میگوید
که من مذهب تو یعنی را بر ایشان فاسد ساخته ام زیرا که ایشان را از علم الست که دین قایم نمی ماند الا بامام
حی و الحال که ما امام ایشان را محبوس ساخته ایم میدانند که امام ایشان حی است یا میت چون هشام
این سخن را شنید گفت آنچه در دین ما واجبست آنکه اعتقاد کنیم که امام زنده است خواه حاضر باشد
نزد ما خواه غایب و متواری باشد از ما تا خبر موت او بما برسد و مادامی که خبر موت او بما نرسد بر اعتقاد
حیات او باقی خواهیم بود آنگاه مثال او را رد و گفت که هرگاه مردی با اهل خود نزدیکی نمود و بعد از آن
بسفر که رفت یا در خانه بعضی از اهل محله شد هر ماه متواری شد بر ما واجبست که قرار بر حیات او دهیم
تا خلاف آن ظاهر شود پس رسول یحیی باز گردید و جواب هشام را باو رسانید یحیی چون آن جواب
شنید گفت آن مرد را الزام هشام کاری نتوانستیم کرد آنگاه یحیی نزد هارون رفت و او را از جواب
هشام خبر داد و هارون روزی دیگر کس بطلب هشام فرستاد و هشام از صورت حال آگاه گشته پنهان
شد و فرستادهای هارون او را در خانه نیافتند و باز گشتند و هشام بعد از دو ماه یا اندکی
بیشتر بجوار رحمت ایزدی شتافت و از عذاب مواخذه هارون خلاصی یافت و از یونس منقولست
که دخول هشام بر یحیی بن خالد مباحثه او با سلیمان بن جریر بعد از حضرت امام موسی علیه السلام بود
و ایضا مختار کشی از یونس بن یعقوب روایت نموده که گفت روزی جمعی از اصحاب حضرت
امام جعفر صادق علیه السلام نزد او حاضر بودند و از آنجمله حمران بن اعین و مومن الطاق و طیار و هشام
بن سالم و هشام بن الحکم بود و هشام در آن روز جوانی نورسیده بود پس حضرت امام هشام
را گفت که تقریر کن صورت مناظره که ترا با عمرو بن عبید که رئیس معتزله واقع شده است هشام گفت
مرا شرم می آید که در مجلس شما آن سخنان را ذکر نمایم و زبان من از هیبت شما جاری نمیشود آنحضرت
فرمودند که هرگاه که من شما را بچیزی رخصت دادم در ادای آن توقف نباید کرد پس هشام از روی
اطمینان تمام بخدمت حضرت امام عرض نمود که چون مرا خبر رسید که عمرو بن عبید در مسجد بصره بر مسند
دعوی می نشیند و در مسئله امامت و دیگر مسایل اصول کلام طریقه سلف خود را رواج می دهد متوجه بصره
گردیدم و روز جمعه بآنجا رسیدم و بمسجد در آمدم و دیدم که عمرو بن عبید مملو از صوف سیاه پوشیده
و شملهٔ دیگر را ردای خود ساخته و جمعی بسیار بر گرد او صف کشیده از و سوال مسایل علمی مینمایند پس
صفوف مردم بشکافتم و در برابر او جا ساختم آنگاه بدو زانو نشسته از و پرسیدم که ای عالم من مردی
غریبم خبر مسئله می که چیزی سوال نمایم گفت بلی پس سوال نمودم که آیا ترا چشم هست گفت ای فرزند

این چه سوالست که از من میکنی گفتم مسئله من اینست پس گفت سوال کن هر چند مسئله تو احمقانه باشد گفتم
جواب دو مرا از همان سوال گفت بلی مرا خبر نیست گفتم که چه چیز را بآن می بینی گفت الوان و اشخاص را
دیگر پرسیدم که ترا بینی هست گفت بلی گفتم بآن چکار میکنی گفت رایحه را بآن می بویم دیگر پرسیدم
که آیا ترا دهان هست گفت آری گفتم آنرا چکار میفرمائی گفت طعام را بآن چشیده میتوانم دیگر پرسیدم
که ترا دل هست گفت هست گفتم بآن چکار میکنی گفت بآن تمیز میکنم آن چیزی را که بر اعضای مذکوره
وارد می شود پس گفتم آیا این اعضا از دل بی نیاز میشند گفت نه گفتم چگونه بی نیاز باشند با آنکه قوت
ادراک دارند و صحیح و سلیم اند گفت ای فرزند هرگاه مرا شکی میشود در آنچه دیدم یا چشیدم یا بوییدم
رجوع بدل خود می نمایم پس یقین بهم میرسد و شک زایل میشود آنگاه من گفتم که پس خدای تعالی را جنبه
تمیز شک جارح خلق تقریب است گفت بلی گفتم پس ناچار خواهد بود از وجود قلب تا جوارح را یقین
حاصل شود گفت چنین است گفتم پس شما قابل میشوید بآنکه خدای تعالی این اعضا را خالی بکند از آنچه
امامی که تمیز شک را یقین ایشان و صحیح و خالد ایشان نماید و این همه خلایق را در وادی حیرت و شک
اختلاف متحیر دارد و امامی که در شک و حیرت خود باد رجوع نمایند بر ایشان نگار و پس ساکت شد و متامل
گردید و بعد از لحظه سر برداشته بجانب من ملتفت شد و گفت که تو بی هشام بن الحکم گفتم
گفت آیا با او همنشین بوده گفتم نه گفت پس بکو از کجائی گفتم از اهل کوفه گفت پس تو هشامی گفتم
برخاست و سر را در بر گرفت و بجای خود نشاند و دیگر سخن نگفت تا من برخاستم و بیرون آمدم
پس چون آن ماجرا را تمام کرد حضرت امام علیه السلام خندیدند و گفتند که این راز را که تعلیم کرده
بودی گفتم ای فرزند رسول خدا تعالی بر زبان من آنرا جاری ساخت پس آنحضرت فرمودند
که والله که مضمون آن در صحف ابراهیم و موسی مسطور است و ایضا در مختار کشی مذکور است
که روزی نظام هشام گفت که اهل جنت بقای ابدی در جنت ندارند زیرا که لازم می آید بقای
ایشان مانند بقای خدای تعالی باشد هشام گفت که از بودن ایشان در جنت بر وجه تابید حاصل ایشان بخدای
تعالی در تابید لازم نمی آید زیرا که ایشان بمبقی باقی و مؤبد خواهند بود و خدای تعالی بی مبقی باقی و ابد
پس سهیل مکابر گفت البته محالست که ایشان مؤبد در جنت بمانند بلکه ایشان را بیهوشی عارض
خواهد شد پس گفتم که در قرآن مجید خوانده باشی که آنچه نفس او میخواهد در جنت حاصل است آنجا که فرموده
که فیها ما تشتهی الانفس گفت بلی گفتم پس اگر نفس ایشان بقای ابدی را طلبد و از خدای آنرا خواهد
باید که حاصل شود گفت خدای تعالی این مطلوب را در خاطر ایشان راه نخواهد داد گفتم پس اگر خلایق را
خمود و بیهوشی در جنت جایز نباشد پس تواند بود که شخصی نظر کند بمیوه یکی از درختان و چون دست
کند که آن میوه را بچیند آن درخت میوه های آن خود را پیش آرد پس دست خود را آنجا استوار داشته

دستی

دستی دیگر را بیوه درختی دیگر که بهتر باشد برد و در حالت تعلق هر دو دست بآن دو درخت را خود
حاصل شود و در همان مرتفع شوند و او بآن هیات مصلوب ماند و حال آنکه در بهشت کسی مصلوب
نخواهد بود پس گفت وقوع این صورت محالست گفتم ای جاهل اگر خمود که مستلزم محال بدیهی
تواند بود محال نباشد چرا خلود که مستلزم محال باشد و در مختار مذکور است که هشام بن الحکم در مناجات
پروردگار خود میگفت که اللهم ما علمت و اعلم من جزء مفروض و غیر مفروض فجیبوه عن رسول الله و اهل بیته
الصادقین صلوات الله علیه و علیهم حسب ما نازلهم عندک فتقبل ذلک کله منی و عنهم و اعطنی من فوز
ثوابک حیث ما انت ایدا و در کتاب مفصول منقول که از تالیفات حضرت سید اجل مرتضی علم الهدی
قدس سره است از شیخ اجل محمد بن النعمان المفید قدس سره منقولست که هشام بن الحکم از اکابر
اصحاب حضرت امام همام جعفر بن محمد صادق علیه السلام بود و فقیه و محدث و متکلم بود و بعد از فوت
آنحضرت بشرف صحبت حضرت امام موسی علیه السلام فایز گردید و کنیت او ابو محمد و ابو الحکم بود و مولای
بنی شیبان بود و در کوفه بسر می برد و علو مرتبه او در خدمت حضرت امام معز علیه السلام بحاسی رسید
که روزی در موضع منی بخدمت آنحضرت رفت و در آن زمان جوان و نوخط بود و جمعی کثیر از متکلمین
شیعه مانند حمران بن اعین و یونس بن یعقوب و قیس ماصر و ابو جعفر مؤمن الطاق و غیرهم در
مجلس آنحضرت نشسته بودند پس آنحضرت او را بر بالای همه جای داد با آنکه او هنوز کهن سال بود و در مجلس
آنحضرت از قرین حال استدلال نمود با آنکه اعاظم القدیم هشام و شوار آمد و روی با صحابش فرمود
که هذا امرنا بقلبه و لسانه و یده پس آنحضرت از اسماء الله در استغراق آن از و سوال نمودند و او جواب
بر وجه صواب عرض نمود آنگاه آنحضرت او را گفتند که ای هشام خدای تعالی ترا این علم از برای آن داده
که بآن دفع کنی اعدای ما را هشام گفت انشاء الله چنان خواهم کرد پس آنحضرت او را دعا کردند و فرمودند
که تثبت الله بقلبک پس هشام از روی تحدث بنعمت الهی گفت والله که هیچکس در مباحث توحید مرا
مقهور نساخته تا امروز که درین مقام نشسته ام و در کتاب مذکور مسطور است که روزی یحیی بن
خالد برمکی در حضور هارون الرشید از هشام بن الحکم پرسید که مرا خبر ده که حق در دو جهت مختلف میشود
شد هشام گفت مغلوب شد باز یحیی گفت مرا خبر ده از دو کس که در حکمی از احکام دین نزاع و اختلاف
نمایند آیا هر دو محق اند یا هر دو مبطل و یا یکی بر حقست و دیگری بر باطل هشام گفت از جواب سوال سابق
معلوم شد که جایز نیست که هر دو محق باشند یحیی گفت مرا خبر ده از آنکه در مخاصمتی که علی و عباس
میراث حضرت پیغمبر علیه الصلوة و السلام نمودند که کدام محق بود و کدام مبطل از هشام منقولست که
گفت چون این سخن بر من وارد شد نظر کردم که اگر گوییم که علی علیه السلام مبطل بود کافر خواهیم شد
و از مذهب خود بیرون خواهیم رفت و اگر گوییم عباس رضی الله عنه مبطل بود هارون الرشید کافر خواهد شد

محال نیست

مرا نشنیده خواهد زد و این مسئله پیش از آن هیچ وجه مرا بخاطر نرسیده بود و تا در آن فکری نکرده باشم
وجواب نمی‌دادم آن شنیده باشم در اثنای تفکر و تحیر یاد من آمد دعائی که حضرت امام جعفر صادق علیه السلام
من نموده و فرموده بود که با هشام لا تزال مؤیدا بروح القدس ما نطق بلسانک پس آن سخن که فرموده بود
ماند و فی الحال جواب سوال بر من ظاهر شد و گفتم که هیچ یک از علی و عباس در آن دعوی مبطل نبودند
و با همه بکر خلافی و اختلافی نداشتند و این را نظیر است که قرآن مجید در قصهٔ داود علیه السلام بآن ناطق
گردیده آنجا که میفرماید بل ایکم بنی الخصم اذ تسوروا المحراب الی قوله خصمان بغی بعضنا علی بعض پس کدام
یحیی که این دو ملک که بر سر خاصمت و منازعت نزد داود علیه السلام آمدند کدام مخطی و کدام
مصیب بودند و چگونه توانی گفت که هر دو مخطی بودند و باطل بر جواب تست و درین مقام جواب
ماست در آنجا پس یحیی گفت من نمی گویم که آن دو ملک خطا کردند بلکه میگویم هر دو بر صواب بودند زیرا
که فی الحقیقه با هم خاصمت و اختلاف در حکم نداشتند و اظهار آن مخالفت جهت فتنهٔ داود علیه السلام خطائی
که از و واقع شده بود مستعمل شده و او را از حکم الهی اخبار میفرمودند هشام گفت من نیز میگویم که علی و عباس
فی الحقیقه خاصمه و مخالفه در حکم نمی نمودند و اظهار آن معنی جهت فتنهٔ ابوبکر بر غلطی که در حق خلافت و منع
ارث حضرت رسالت از و واقع شده بود میفرمودند تا او را از خطای او واقف سازند و بر وقت
ظلمی که از و بر ایشان در میراث حضرت رسالت واقع شده ندارند پس یحیی عزم کرده و هارون
الرشید جواب پسندیده و همچنین در کتاب مذکور مسطور است که هارون الرشید جماعت را که استماع
کلام هشام با علمای خوارج نماید پس امر فرموده که او را با عبد الله بن زید اباضی که رئیس علمای خوارج
بود در مجلس حاضر ساختند و هارون خود بر صفی نشست که سخن ایشان را بشنود و ایشان او را ندیدند
آنگاه به یحیی برمکی گفت که عبد الله بن زید را بگوی که از هشام سوال نماید هشام چون آن سخن شنید گفت
خوارج را بر ما سوالی هست عبد الله بن زید گفت که چرا چنین باشد هشام گفت زیرا که قوم تو مدعی اند
که در ولایت فردی و تعدیل او و قرار بامامت او و فضل او با ما متفق بودند بعد از آن از ما جدا شدند
در عداوت او و برائت از او پس بر همان اجماع سابق می باشیم و شهادت شما دلیل ماست و اختلاف
شما قدحی در مذهب ما نمیرساند و دعوی شما را مقبول نیست زیرا که اختلاف بر ابری با اتفاق میکند
و شهادت خصم از برای خصم مقبول نیست مرتد مرده داشت پس یحیی بن خالد گفت که ای هشام او را نزدیک
بحد الزام رسانیدی لیکن با دو مناشاة و مجاراة نمای و با او بر سبیل جدل سخن را مستمر و متسلسل ساز
که امیر المؤمنین یعنی هارون را سخنان تو خوش می آید هشام مضمون این حدیث بر زبان آورد که

شعر در جدل پیش حق خلق منزل داریم در باطنها بر همه غالب ما ایم ای یحیی غرض از مناظره اظهار
صوابست و مدار آن بر رعایت انصاف است و گاه هست که سخن بجای خاص دقیق میرسد که بر بعضی اعلام

تحقیق

تحقیق آن پوشیده می ماند و آنگاه یکی از دو خصم در مقام مکابره و عناد در می آید اگر میخواهی که حق ظاهر شود
باید که او را بران داری که رعایت انصاف نماید و در میان من و خود واسطه عدل مقرر فرمایند تا گفتم
که از طریق حق عدول نمایم ما را براه باز آرد و در مقام یکی نگذارد پس عبید الله بن زید گفت تحقیق
که ابو محمد یعنی هشام ما را براه انصاف میخواند و ما نیز تجاوز نمی نمائیم هشام گفت این واسطه که خوارج
بود و چه مذهب خواهد داشت از اصحاب من خواهد بود یا از اصحاب تو یا مخالف قام ملک عبد الله
گفت هر کرا میخواهی اعتبار کن که من بآن راضی ام هشام گفت هر یک از اقسام این تفضیل راضی شدن
مشکل است زیرا که اگر آن واسطه از اصحاب من باشد تو ایمن نخواهی بود از آنکه بر تو تعصب نماید و اگر از اصحاب
تو باشد من از و ایمن نخواهم بود و اگر مخالف هر دو طرف باشد هیچ کدام از و ایمن نخواهیم بود پس صواب
آنست که یک کس از اصحاب تو مقرر شود و یکی از اصحاب من تا باتفاق نظر در سخنان ما اندازند و از
روی عدل در راستی بر ما حکم کنند چون عبد الله آن سخن شنید گفت که انصاف ادعای ای ابو محمد و من نیز
همین میخواستم هشام متوجه یحیی بن خالد برمکی شد و گفت اگر او بیش کرفطع سخن او مذموم و مایدک
سعی جمیع مذاهب ایراد آنچه ساختم اسیع راه سخن برای او نگذاشتم و از مناظره او فارغ شدم چون
هارون از عقب پرده آن سخن شنید پرده را بخنبانید و یحیی را بجانب خود متوجه گردانید پس یحیی گفت که
این متکلم شیعه بآن مرد قرار اداب مناظره میدارد و هنوز شروع در مناظره نمانموده دعوی میکند
که ابطال مذاهب او نمودم و از مناظره او اسودم با او بگوی که بیان این دعوی نماید پس یحیی هشام گفت
که امیر المؤمنین میفرماید که بر من مرد گردی آنرا بیان کن هشام گفت که این قوم همیشه در ولایت امیر المؤمنین
علیه السلام متفق بودند تا امر حکمین اتفاق افتاد پس او را بواسطه رضا بحکمین تکفیر و تضلیل
نمودند و حال آنکه ایشان او را بقول آن مضطر ساخته بودند و الحال این شیخ که عمده اصحاب خود است
از روی اختیار بی وقوع اضطرار و در مرد مختلف مذهب آنکه یکی تکفیر او میکند و دیگری تعدیل او
می نماید حکم میسازد پس اگر درین حکم ساختن مصیب است پس امیر المؤمنین علیه السلام اولی است بتصویب
و اگر مخطی و گناهکار است پس ما را از نظر در حال خود ساخت اسوده نمی زیرا که گواهی بکفر خود داده و نظر در کفر و ایمان
او اولی است از نظر در تکفیر او و حضرت امیر را پس شبید آن سخن را پسندید و جایزهٔ لایق بهشام داد
و او را بمنزل خود فرستاد و محمد بن عبد الکریم الشهرستانی الاشعری در کتاب ملل و نحل گفته که هشام
بن الحکم از متکلمین شیعه است و میان او و ابو الهذیل علاف که از قدمای معتزله است مناظره بسیار
در علم کلام واقع است و بعضی از آرای فاسده در کلام با او نسبت داده و گفته که جمعی از اصحاب او متفق
بر ترویج آن آرای فاسده بودند و ایشان را هشامیه میگویند و مخفی نماند که بعد از تسلیم صحت نسبت
آرای مذکوره بهشام ظاهر است که در آنهاز و قبل از ادراک سعادت ملازمت حضرت امام جعفر صادق

ما هر دو با می لف

و از جمله مناظرات او با ابو الهذیل آنست که روزی
ابو الهذیل با او گفت که مناظره میکنیم بشرط آنکه
اگر بر من غلبه کنی بمذهب تو رجوع کنم و اگر من بر تو
غالب شوم بمذهب من رجوع کنی و اگر تو بر من
ای رجوع با امام خود نمایم که انقل شیخ الا
ابن بابویه رحمه الله فی کتاب الاعتقادات

علیه السلام خواهد بود چنانکه سابقا از بعضی رواة امامیه نیز منقول شد که در اصل مذهب جهمیه داشت و چون
بخدمت آنحضرت رسید و کلمات هدایت آیات او را شنید از مذهب جهمیه برگردید و بمذهب حق معتزلی
گردید و معنی مسئله بدانکه با و نسبت میدهند نه جواز خطاست و مانند آن بر خدا تعالی چنانکه مخالفان
خطا هستند غلط اندیشه فهمیده اند و انکار آن نموده اند بلکه بمعنی دیگر است که لایق انکار نیست چنانکه
شیخ ابو الفتوح رازی در کتاب کنز الفواید بتحقیق آن نموده و حکایت شیعه خطا بر خدای خود جایز دارند
گر تجویز آن بر رسل و آیه خود که از جمله بندگان خدایند نمیکنند و بعضی کلام در تحقیق مرام هشام و از الاوهام
ناصبان اغاز و انجام آنکه مفهوم از ظاهر لفظ بدانست که امر نهی کند از آنچه بآن امر کرده بود قبل از وقوع
در وقت آن و مخالفان چون بواسطه قصور فهم یا و قور عناد آن نهی را مقصود دانسته اند بر انکار از
روی جهل پشیمانی باشند لاجرم گاهی میگویند که قایلان بداء پشیمانی و ندامت بر خدا جایز میدارند و
گاهی میگویند که ایشان خطا بر خدا جایز میدارند و اصل آنرا با اصول مقرره مشهوره شیعه نمی بینند تا
تصور عیار فهمیده خود را ادراک نمایند و باطل مراد از بداء آن معنی است که گاهی سید بنده خود را
جهت ظهور حسن طاعت او بر دیگران امر کند بارتکاب امری شاق و چون آن بنده شروع در مقدمات
آن امر نماید او را از آن نهی کند و مقصود این معنی است در افعال الهی قصه حضرت ابراهیم علیه السلام
خدا تعالی او را در مقام ذبح پسرش اسمعیل علیه السلام امر فرمود و چون او بموجب امر الهی سارعت
نمود و از جهد و آثار رضا و تسلیم و صبر ظاهر شد خدا تعالی از ذبح منع فرمود و اجر ایشان را مضاعف
فرمود اگر گویند خالی از آن نیست که خدا تعالی اراده ذبح کرده بود یا نه در اول لازم آید که خدا تعالی
نهی کرده باشد از آنچه امر بآن کرده و در ثانی لازم آید که امر کرده باشد بچیزی که اراده آن ننموده
و هر یک از این دو لازم خلاف مذهب شیعه است جواب آنست که ذبح فی الحقیقه نفس اجزاء
و مقدمات ذبح از قصد و خوابانیدن و کارد بدست گرفتن و نهادن آن بر حلق و مانند آنرا
نیز ذبح میگویند بر سبیل مجاز و نظیر این اطلاق بسیار است و این هنگام میگوییم که مراد خدا تعالی
در آنچه خلیل را اول بار بآن امر نمود از ذبح مقدمات شاقه ذبح بود از اعتقاد و قصد و خوابانیدن
جهت ذبح و کارد بر حلق نهادن و صبر بران کردن و تعبیر از آن نموده بلفظ ذبح تا ابراهیم علیه السلام
اعتقاد معنی حقیقی نموده صبر نماید و مستحق ثواب گردد و آنچه نهی از آن فرمود حقیقت ذبح بود پس
لازم نیاید که خدا تعالی امر کرده باشد بآنچه اراده آن ننموده یا نهی کرده باشد از آنچه بآن امر فرموده
حاصل کلام آنکه اطلاق بدا بر مضمون مذکوره قضیه و مانند آن نظر بظاهر حال است نه بر آنکه ظن ابراهیم و
اسمعیل در آن قضیه این بود که مراد از ذبح حقیقة آن است و چون در ثانی الحال بر ایشان منکشف شد
بسبب نهی از آن سوای آنچه در ظن ایشان بود ظاهر آن بدا باشد بنابر مشابهتی که این صورت است

بحال

بحال کسی که امر کند بچیزی و نهی کند از آن و ناظران اطلاع بر ظاهر امر داشته باشند دون باطن آن
و الله سبحانه و از جمله مصنفات او که در کتاب نجاشی مذکور است کتاب المعونة و کتاب الحجاج فی التوحید
و کتاب الدلالة علی حدوث الاجسام و کتاب آخر فی التوحید و کتاب الجبر و القدر و کتاب المجالس فی
الامامة و کتاب التدبیر فی الامامة و کتاب التدبیر فی الامامة و کتاب فی ابطال امامة المفضول و کتاب
فی وصیة النبی صلی الله علیه و آله و السلام و الرد علی منکریها و کتاب اختلاف الناس فی الامامة و کتاب
الرد علی اسطاطالیس فی التوحید و کتاب الرد علی اصحاب الطبایع و کتاب الرد علی المنزلة و کتاب
الرد علی طلحة و الزبیر و کتاب الرد علی الزیدیة و کتاب علل التحریم و کتاب الفرایض و کتاب فی الخمس
و کتاب المیزان و کتاب الاستطاعة و کتاب الغیبة ابواب و غیر ذلک و از جمله مناظرات طیفور
هشام که در کتاب مذکور مسطور است که روزی ضرار بن عمرو الضبی عمر که از مشاهیر زمان خود بود
نزد یحیی برمکی رفت یحیی با او گفت میتوانی که با شخصی که در این زمان رکن شیعه است مناظره نمایی
ضرار گفت هر کرا میخواهی بیار یحیی برمکی شخصی را بطلب هشام بن الحکم فرستاد و چون حاضر شد با او
گفت که این شخص ضرار است که از علمای متکلمین و مخالف تست در اصول دین میخواهم که در مسئله
امامت با او مناظره کنی هشام قبول نموده بجانب ضرار اقبال نمود و گفت ای ابو عمر مرا خبر ده که
ولایت و برائت بظاهر واجبست یا بباطن ضرار گفت بظاهر زیرا که باطن را نمیتوان دانست مگر
بوحی هشام گفت راست گفتی اکنون مرا خبر ده که کدام یک از علی بن ابی طالب و ابو بکر فرق اعادی حضرت
پیغمبر بیشتر میکرد و دشمنان خدا را در معرکه غزا او بیشتر کشت و آثار جهاد از و بیشتر ظاهر شد ضرار
گفت در این امور علی بن ابی طالب بیشتر بود اما یقین ابو بکر محکمتر بود هشام گفت این همان حال ظن
است که باتفاق سخن را در آن گذاشتیم تو اعتراف نمودی که از اسکی ظاهر علی بولایت خدای و رسول
بیشتر است از ابو بکر ضرار گفت آنست ظاهر حال هشام گفت آیا معترف هستی که هر کاه باطن موافق
ظاهر بیند بود ظاهر او باشد کمال فضل او در آن خواهد بود ضرار گفت بلی هشام گفت تو میدانی که حضرت
رسالت علی بن ابی طالب را گفت انت منی بمنزلة هارون من موسی الا انه لا نبی بعدی ضرار گفت میدانم
هشام گفت پس کدام عاجزتر است که آنحضرت چنین سخن در باره علی بن ابی طالب گوید و او نزد آنحضرت
در باطن ایمان قوی نداشته باشد گفت نه هشام گفت پس بنابرین صحت ظاهر و باطن علی بن ابی طالب
ظاهر گردید و هیچکدام از ظاهر و باطن صاحب تو بصحت نرسید و الحمد لله علی ذلک و مخفی نماند که حاصل ایراد ضرار درین
مقام همانست که شارح جدید تجرید که یکی از علماء اهل سنت است بعد از ذکر فضایل و فضایل حضرت امیر
مصنف قدس سره العزیز مذکور ساخته گفته که هیچ سخن در کثرت مناقب و بسیاری فضایل آن
حضرت نیست و همچنین منصف بودن او بکمالات و مخصوص بودن او بکرامات و لیکن دلالت بران

نمیکند که او پیش خدای تو خوت و کرامت و ثواب بیشتر دارد تا باشد و تفضیل جواب بر وجهی که بعضی از متاخران
اصحاب متصدی بیان آن شده اند آنست که هیچ عاقل خفی نیست که موجب کرامت و خوت و ثواب که
عوض عبادت و وجه تعظیم غیر از این امور نیست که او قبول کرده که ایشان در حضرت امیر بیشتر بود و بعضی
مخصوص آنحضرت پس معنی نداشته باشد که دیگری را خوت و کرامت و ثواب بیشتر باشد و بر تقدیر تسلیم
که این تواند بود و اما عاقل کی تواند بود که قایل شود بعدم امامت و معتقد ابودن این نوع کسی بجهت آنکه
شاید دیگری بهتر باشد یا آنکه دیگری متصف باین صفات باشد و ظاهر است که عاقل میگوید که حالیا در
نظر ما این بهتر و لایق تر بامامت باشد و در غیر او ثابت شود چه معنی ندارد که کسی گوید که اعلم مثلا
از کسی که علمش معلوم نباشد بهتر است از کسی که علمش معلوم باشد و این بسیار ظاهر است نزد عقل و در
نقل که قرآن و حدیث باشد نیز هست مثل قوله تعالی افمن یهدی الی الحق احق ان یتبع امن لا یهدی
الا ان یهدی فما لکم کیف تحکمون یعنی آیا کسی که هدایت داشته باشد و عالم باشد بحق بهتر است
که تابع او شوند مردمان و تحقیق حق او کنند یا کسی که هدایت و علم ندارد و تا کسی او را هدایت و علم
تعلیم کند پس چگونه حکم میکنید و درین که شما صاحب عقلید یعنی معلوم است و عقل حکم میکند که اول
بهتر است و رد و خلافش مکابره و عناد و عاقل آنست که خود را از تقلید و تعصب معزول و دور سازد
و نگوید که علما و مشایخ سابق چنین رفته اند البته ایشان غلط نکرده اند و همچنین چه ران باجه غلط بر غیر
انبیا و ائمه جایز است یا آنکه احتمال تقیه بازی خوردن از شیطان و دنیا نیز دارد و چه احتمال معلوم است
که پادشاهان و رگال ظلم اند و با وجود آن مردم نزد ایشان میروند و ملازمت ایشان اختیار مینمایند
و مطیع ایشان میشوند و اگر مردم صالح ایشان را گوید که تابع ظالم مشوید بلکه ظالم را تعظیم و دعا مکنید آن مرد
صالح را تشنیع و مذمت کنند و اگر ظالم بفرماید که آن مرد صالح را بکشند فی الفور بقتلش میرسانند و این
بسیار واضح است و قرآن برین بسیار و در کتاب الضیاء که از مؤلفات محمد بن جریر رستم طبری
امامی است آورده که روزی یحیی برمکی از هشام پرسید که مشهور است که علی ابن ابی طالب علیه السلام بر من
خطاب امیر المؤمنین میخواند آیا در آن خواندن و نام نهادن صادق بوده یا نه هشام گفت که صادق
بود یحیی گفت پس چرا انکار استحقاق امامت او میکنید هشام گفت که خدای تعالی بزبان حضرت ابراهیم
وصف کرده اصنام را بالله در آنجا که میفرماید فراغ الی الهتهم و حال آنکه انما فی الهتهم الا نسبتی و صدق
خدای تعالی شکی در ریب نیست پس بر این قیاس میتواند بود که حضرت امیر علیه السلام وصف عمر را بامیر المؤمنین
کرده باشد و فی الحقیقه چنان نباشد و مع هذا چه صدق حضرت امیر را انکار نشده و مؤلف گوید که استعمال
یحیی در اجرای وصف امیر المؤمنین بر عمر و امثال او بحسب عرف شرع و استعمال صدر اول میتواند بود
و بجواب هشام محتاج است اما جواب نتواند بود که حضرت امیر اجرای آن بر ایشان بحسب اصل وضع لغوی

باشد یا آنکه دیگری متصف باین صفات نباشد و ظاهر است که عاقل میگوید که حالیا در نظر ما این بهتر ۲

باشد

باشد یعنی امر کننده بر مومنان چه ظاهر است که این ترجمه را اصلا لایق در حرف فارسیان بر استعمال
امارت موضوعش نیست و ظاهر است بنا بر ملاحظه این نکته مرحوم صدارت پناهی میر شمس الدین محمد اسد الله
شوشتری در ترجمه رساله نفحات فی لعن الجبت و الطاغوت هر جا در روایات اصل رسالت طاغوت
متعلق بخلافت بامیر المؤمنین واقع شده ترجمه آن بقول خود که ای امر کننده بر مومنان نموده و بخلاف
دیگر مترجمان آن رساله مانند میر ابو المعالی استرابادی و ملا محمد ابی طالب که ایشان ازین دقیقه غافل
شده اند و همان لفظ امیر المؤمنین را بی ترجمه آن ذکر کرده اند **ایضا** در مقابل کشی از یونس بن عبد الرحمن
منقولست که گفت هشام در اصول فلاسفه طعن مینمود مع هذا ابو اسحاق کلابی که وارث حضرت
رسالت صلعم بدون گفته بود و خاطر ما درون را که بجهت قابل ساخته بود یحیی بن خالد برمکی از در تجدید وجود
رنگ میورزید و فرصت فرصت او میطلبید تا آنکه روزی بعرض ما درون رسانید که من تحقیق حال هشام
نموده ام و دانسته ام که زعم او آنست که در روی زمین امامی مفترض الطاعه غیر تو موجود است
هرون گفت سبحان الله یحیی گفت بلی او این زعم دارد و میگوید که اگر آن امام او را بخروج امر نماید
خروج خواهد نمود پس هرون بیحیی گفت که ابد علم کلام را بر خود جمع نماید و با همگی بمناظره نمایند و او
پس پرده سخن هر یک را می شنید و باشد آنگاه یحیی حمزة بن عمر و سلیمان بن جریر و عبد الله بن یزید
اباضی و سوید موبدان در راس الجالوت را نزد خود طلبید و بمناظره انداخت و بعد از طول مناظره
هشام را که در نقاهت بیماری بود از روی مبالغه نام طلب نمود و یونس گوید که چون رسول یحیی آن
خبر رسانید هشام بمن گفت خاطر من اقبال باجابت سوال او میکند و از آن می ترسم که مبادا مقدمه
ساخته باشند که مرا از آن خبری نباشد زیرا که خاطر این ملعون یعنی یحیی بن خالد بواسطه خبری چند بر من
متغیر شده است و من عزیمت آن داشتم که اگر خدا تعالی مرا ازین بیماری شفا بخشد بکوفه روم و راه
گفت و شنید را بر خود به بندم و ملازم مسجد و عبادت شوم و دیدار این ملعون را بینم یونس گوید
که من او را گفتم که نخواهد بود الا خیر برو و بقدر امکان از شر ایشان محترز باش پس هشام گفت که کجا
یونس تو می پنداری که من احتراز خواهم کرد از امری که خدا تعالی اظهار آن بر زبان من خواسته باشد
این معنی هیچگونه متصور خواهد شد لیکن بر چیزی بحول و قوة خدا تعالی باهر دیم پس هشام بر استری که رسول
جهت او آورده بود سوار شد و من خری که از هشام بود سوار شدم و باتفاق در آن مجلس رفتیم
و مجلسی مشحون بائمه علم کلام و کلام دیدم پس هشام پیش رفت و بر یحیی و دیگران سلام کرد و نزدیک
یحیی و دیگران نشست و من نیز در آن میان نشستم پس یحیی او را حکم نمود که در مناظره ای که میان
ایشان گذشته بود و فیصل یافته بود حکم فرماید هشام آغاز سخن نمود و کسانی که ایشان را تحقیق منع و دوازده
استقلال بر بعضی جهت بعضی حکم فرمود و حسد و کینه یحیی را بر خود بیفزود و بعد از یحیی هشام گفت که از شر

و مشاجره

مناظره و مجادله امروز معمول شده ایم میخواهیم که مناد اختیار مردم را در تعیین امام باز نمائیم و اگر امامت
حق آل رسول است بیان فرمائی هشام عذر خواست و گفت که چاری مرا عاجز ساخته از آنکه در این مطلب دارم
و اگر کسی من اعتراض در آن نماید از عهده جواب بیرون آیم یحیی آن عذر قبول نمیفتاد و مبالغه
در آن باب نمود پس هشام بسخن در آمد و چون سخن را بنهایت رسانید یحیی با سلیمان بن جریر گفت که از
ابو محمد یعنی هشام چیزی از این باب پرس سلیمان از هشام پرسید که مرا خبر ده که علی بن ابی طالب مفترض
الطاعة بود هشام گفت بلی سلیمان گفت اگر امامی که بعد از و امام است ترا امر نماید که با او خروج کنی بشمشیر آیا
اطاعت او خواهی کرد هشام گفت مرا امر نخواهد کرد گفت چگونه امر نخواهد کرد و هر گاه طاعت او بر تو فرض
باشد هشام گفت بگذر از این سخن که جواب آن ظاهر شد سلیمان گفت از سخن تو این معلوم میشود که
در وقتی تو اطاعت او میکنی و در وقتی دیگر اطاعت نخواهی کرد هشام گفت که من نگفتم که اطاعت او
نمیکنم این گفتم که او مرا امر نخواهد کرد پس سلیمان گفت که من بر سبیل جدال از تو سوال میکنم که امر نکردن
او مرا تو واجب میسازد پس اگر ترا امر کند بخروج هیچ کار خواهی کرد هشام گفت چندین کرد این فرق را بگیری
و از آن نمی اندیشی که اگر بگویم که هر گاه مرا امر نماید خروج خواهم کرد و دیگر ترا مجال سخن نخواهد ماند و بالضرورة
و حجی ملزم خواهی شد و من بواسطه آنکه میدانم که مآل این سخن من بکجا خواهد کشید دلیری نمی نمایم چون
بیرون آن سخن از هشام بشنید روی در هم کشید و مردم را اذن بمراجعت نمود و هشام العمی را
غنیمت دانسته در بغداد توقف نمود و از راه متوجه مدائن گردید و در آنجا باو خبر رسید که هرون
بیحیی گفت که دست از مواخذه هشام و اصحاب او باز نداری و فرستاد تا حضرت امام موسی کاظم علیه
السلام آوردند و مجلس نمودند و هشام در کوفه مدتی مخفی بود و یحیی در مقام مواخذه او بود و بر دست ثقات
تا هشام بجوار رحمت ایزدی شتافت **هشام بن سالم الجعفی الجوالیقی الجورجانی الکوفی** مولای بشر بن مروان
بن الحکم و از اسبی و الاصل جورجان بود و در خلاصه مذکور است که او از اصحاب امامین همامین جعفر صادق
و موسی کاظم علیهما السلام بود و در مختار کتاب کشی از هشام بن سالم منقول است که گفت بعد از وفات حضرت
امام جعفر علیه السلام من و ابو جعفر مومن الطاق در مدینه طیبه بودیم و مردم را گمان چنان بود که عبد الله
بن جعفر که پسر مهتر بود قایم مقام پدر است و بعد از پدر امامت باو میرسد پس من و مومن الطاق
نزد عبد الله رفتیم و دیدیم که مردم نزد او جمع شده اند و در امامت متمسک باین روایت شده که حضرت
امام جعفر فرمود که ان الامر فی الکبر ما لم یکن فیه عاهة یعنی امامت به پسر بزرگتر میرسد مادامی که در او عیبی
و عاهتی نباشد پس چند امتحان از و سوال نمودم و باو گفتم که در زکوة چه چیز واجب است گفت در هر
در هم پنج درهم دیگر پرسیدم که در هر صد درهم چند واجب میشود گفت دو درهم و نیم پس او را گفتیم که در آنچه
که مرا حجة من فتوی نمیدهد پس دستهای خود را بسوی آسمان برداشت و گفت لا والله ما ادری ما القول

آنچه از پدر او سوال نموده بودیم

الحجة پس از خانه او ناامید بیرون می آمدیم و در انتظر آنکه او امام نیست برای قلت علم او بشرع
انگاه در بعضی از دکانهای مدینه کنار و حیران نشسته دیدیم که در مسایلی که ما را روی داده بکدیگر
یک رجوع نمائیم و با یکدیگر میگفتیم که بر چه رجوع باید کرد و گاهی بقدریه خاطر میل میکرد و گاهی بر مذهب و گاهی
بمعتزله و گاهی بخوارج تا آنکه در اثنای این حیرانی مردی پیر نورانی را دیدیم که از دور بر دست خود بسوی
من اشارت میکند پس ترسیدم که مبادا از جاسوسان منصور عباسی باشد که در آن زمان مقرر داشته
بود که تحقیق نمایند که شیعه امام جعفر نزدیک کدام یک از اولاد او میروند و کدام را قایم مقام او میدانند
انگاه با رفیق خود مومن الطاق گفتم که از من دور شوی از شر او خلاصی یابی پس مومن الطاق از من
دور شد و من چون گمان آن نداشتم که از آن مرد خلاص توانم شد ناچار با او همراه شدم و با او
میرفتم تا بدر خانه حضرت امام موسی علیه السلام رسیدیم مرا انجا گذاشت و رفت و خادمی که بر در
ایستاده بود مرا گفت بخانه درآی رحمک الله و چون بخانه درآمدم حضرت امام موسی را علیه السلام
دیدم و آنحضرت را چون نظر مبارک بر من افتاد اول سخن فرمودند که لا الی المرجئة و لا الی القدریة
و لا الی الزیدیة و لا الی المعتزلة و لا الی الخوارج الی الی الی پس آنحضرت گفتم جانم فدا تو باد پس بر تو
از این عالم گذشت گفت بلی گفتم برک گذشت گفت بلی گفتم جانم فدایت باد گفت که بعد از و امامت
نماید گفت که خدا تعالی خواهد ترا هدایت خواهد داد گفتم جعلت فداک عبد الله برادر ترا از علم آنست که بعد از
و او گفتم تو می آن مادی گفت من این نمیگویم پس چون دیدم که راه مسئله بر من مفتوح نشد گفتم
جعلت فداک آیا بر تو سلام هست گفت نه مقارن این کلام او در دل من هیبتی و عظمتی از او در آمد
زیاده از آنچه از پدر او در خاطر من در می آمد انگاه گفتم جعلت فداک دشوری دو تا از مسایلی که از پدر
تو می پرسیدم از تو بپرسم گفت پس بجز و استکار مکن که اگر انکار را میکنی هم بر وظیفه خطر است
چون مشکلات مسایل خود را از و پرسیدم او را بحری بیکران دیدم و با امامت او گردیدم و چون
امامت او بر من ظاهر شد گفتم جانم فدایت باد شیعه تو و شیعه پدر تو حیران و گمراه مانده مراد ستر ری
و تا ایشان را پنهان از نظر اغیار بخدمت بیاورم آنحضرت فرمود که هر کدام را که آثار رشد و صلاح از
مظاهر باشد از و عهد بگیر که کتمان حال نماید انگاه او را پیش من آر که اگر این سر آشکارا شود نخواهد بود
الا ذبح یعنی کشته شدن و دست مبارک خود را بر حلق شریف نهادند پس آنحضرت بیرون
آمدم و ابو جعفر مومن الطاق را ملاقات نمودم از من پرسید که چه در پیش نمی کنم هدایت آلهی تمام
قصه ملازمت خود را با حضرت امام تو تقریر نمودم و بعد از آن مفضل بن عمر و ابو بصیر را از آن حال خبر دادم
و ایشان نیز بخدمت آنحضرت رسیدند و مشکلات مسایل خود را از و پرسیدند و علم قطعی در امامت او
بهم رسانیدند پس فوج فوج از شیعه را بخدمت آنحضرت دلالت مینمودم و ایشان میرفتند و سخنان او را

شود که من از اشارت این مرد بر خود و بر تو
میترسم و چون امر اسیطلب شیا که چون تو
از من دور ۲

بدر امام و قایم مقام است گفت بدر عبد الله بعد از
و باز گفتم که جعلت فداک پس بعد از پدر تو گفت که
ما را هدایت مایه دیگر با آنحضرت فرمود نه کما اگر
خدای تعالی خواهد ترا هدایت خواهد ۳

می شنیدند و از روی امتحان مسایل مشکل می پرسیدند و با مات او می کردند تا بانکه اکثر شیعه آنحضرت مجتمع
نمودند و با عبد الله بن جعفر اندکی از مردم باقی ماندند و چون عبد الله آنحال را مشاهده نمود و دید که
هشام بن سالم شیعه را بجانب حضرت امام موسی علیه السلام دلالت نموده و از متابعت او منع فرموده
عصبی و در سینه در کمین داشته بود که هشام را از راه بیاندازد و این روایت نهایت شدت تقیه در زمان
حضرت امام موسی علیه السلام ظاهر میشود تا آنکه بخط والد بزرگوار خود رحمه الله تعالی دیده ام که اصحاب و راویان
آنحضرت بواسطه شدت تقیه گاهی بجور و کنیه و گاهی بلقب و گاهی بعبد صالح و گاهی بر اجل از آنحضرت
تعبیر میکردند از جمیل بن دراج النخعی در خلاصه مذکور است که او شیخ ما و وجه طایفه و ثقه بود و از اصحاب و راویان
امامین همامین جعفر الصادق و موسی الکاظم علیهما السلام بود و پدر او نوح بن دراج قاضی کوفه نیز از
اصحاب ما بود و مذهب خود را از اغیار اخفا مینمود و جمیل بن دراج در ایام حیات حضرت امام رضا
علیه السلام وفات یافت از برادر خود ایوب بن نوح بسال بزرگتر بود و او را کتابیست در حدیث
و کشی گفته که او از آنجمله است که طایفه امامیه بر تصحیح جمیع روایات او اجماع نموده اند و اقرار بفقاهت او کرده
اند و در مختار کشی از عبد الله بن مغیره منقولست که گفت شنیدم که حضرت امام جعفر علیه السلام این
آیه را تلاوت فرمود که فان یکفر بها هؤلاء فقد وکلنا بها قوما لیسوا بها بکافرین پس ست خود اشارت
بسوی ما کرد و با جماعتی بودیم که در میان ما جمیل بن دراج و دیگر اصحاب بودند پس ما گفتیم اجل والله
جعلنا فداک لا یکفر بها داود بن زربی الخندقی در خلاصه و کتاب ابن داود مذکور است که او شخصی
تمام هرون الرشید داشت و معتمد حضرت امام جعفر علیه السلام بود و در کتاب مختار کشی از داود بن
رقی منقولست گفت در زی بخدمت امام جعفر علیه السلام رفتم پرسیدم که اعداد شستن روی و دست در
طهارت چند است گفت آنچه در اصل از جانب خدای تعالی واجب شده یکبار است و بعد از آن حضرت رسالت
مرتبه دیگر بر آن افزودند و هر که سه بار بشوید نماز او باطل خواهد بود و درین سخن بودیم که داود بن
زربی از در در آمد و در یکی از زوایای خانه بنشست و همان مسئله را که من پرسیده بودم از آن حضرت
پرسید پس در جواب او فرمود که سه بار باید شست و هر که کم کند نماز او باطل است پس از استماع آن
غاضب از روی تعصب بر من در آمد و نزدیک آن شد که شیطان بر من راه یابد مقارن اینحال آن حضرت
بجانب نگاه از روی غضب نمود و گفت که ساکن باش ای داود که این مقامی است مرد در امتحان
حق و گفت و ضرب اعناق پس از خدمت آنحضرت بیرون آمد بخانه داود ابن زربی که در جوار باغ منصور
عباسی بود و بر خم اتفاقا قبل از آن کسی بمنصور گفته بود که ابن زربی از شیعه است بخدمت جعفر بن محمد
تردد مینماید و منصور گفته بود که من طریق طهارت جعفر بن محمد را میدانم پس بعد از این هر روز طهارت
ابن زربی خواهم کرد اگر بطریق او وضو خواهد ساخت آنچه در حق او گفته اند راست خواهم دانست و او را

خواهم

خواهم کشت و درین وقت که با ابن زربی بخانه او آمدیم منصور در عماراتی که بر اطراف باغ مشرف بر خانه
ابن زربی داشت کمین کرده بود و تتبع طهارت ابن زربی مینمود و چون وقت نماز رسید ابن زربی
زربی بوضو مشغول نمود و در وضو سه سه بار غسل نمود چنانکه حضرت امام علیه السلام با و اعلام نموده
بود و چون وضوی او تمام شد منصور کسی فرستاد و او را طلبید و چون داود نزد هارون الرشید رسید
با او اظهار لطف و مرحمت نمود و گفت ای داود در باره تو سخنی گفته بودند که تو از آن مبرا بودی و چون
من بر وی وضوی تو کردم دانستم که آنسخن راست نیست میخواهم که مرا بحل کنی آنگاه فرمود تا صد دینار
درم بداود دادند راوی گفت که داود برقی گوید که بعد از این واقعه من و داود و زربی بخدمت حضرت امام
علیه السلام رسیدیم و داود بن زربی بآنحضرت گفت که جعلنی الله فداک چون ما را در دنیا حفظ
نمودی امیدواریم که بوسیله یمن و برکت تو در جنت داخل شویم پس آنحضرت او را گفت که خدای
تعالی ترا و جمیع برادران ترا از مومنین در جنت داخل است اما جزای خود را بداود برقی بگوی
اضطراب او ساکن شود آنگاه بداود ابن زربی امر فرمود که بعد از این وضوی خود را مشتبه
سازد زیاده مکن که نماز تو باطل خواهد شد **وایضا** در مختار از داود زربی منقولست که گفت روزی
بخدمت حضرت امام موسی علیه السلام پای بردم آنحضرت بعضی را گرفتند و بعضی را رها کردند بعرض
نمودم که چرا این باقی را نمیگیرید فرمود که عقرب صاحب این امر از تو خواهد طلبید و بعد از و
فات آنحضرت حضرت امام رضا علیه السلام کسی نزد من فرستادند و آن مال را از من گرفتند **حماد بن**
عیسی الجهنی الکوفی ثم البصری در خلاصه و کتاب ابن داود مذکور است که در روایت حدیث بسیار
احتیاط می نمود تا آنکه از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام زیاده از بیست حدیث روایت نکرده و نیز
امام موسی کاظم و امام رضا علیهما السلام روایتی از و نشنیده اند در مختار کشی از و منقولست که گفت من عباد بن
وهب بصری از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام سماع حدیث مینمودم پس عباد روایت حدیث حفظ
نمود و بمردم اظهار ساند و من بعضی از حدیث حفظ نمودم و همیشه مرا در زیاده و نقصان عبارات بعضی
از آن احادیث شک واقع میشد تا آنکه اقتصار بر روایت بیست حدیث نمودم که در آن شکی ندارم و
همچنین از و منقولست که چون بخدمت حضرت امام موسی علیه السلام رسیدم از و درخواست نمودم که
در حق من دعا کنید که خدای تعالی مرا خانه و زن و فرزند روزی نماید و توفیق حج بیت الله کرامت فرماید پس آن
حضرت دست مبارک بدعا برداشتند و گفتند اللهم صل علی محمد و آل محمد وارزقه دارا و زوجه و ولدا و
خادما و حج بیت الله سنه و آن دعا در حق من مستجاب شد و چون در دعا تخصیص بحج فرمودند دانستم
که زیاده از آن حج نخواهم کرد پس چون چهل و هشت حج گذاردم صاحب خانه و زن و فرزند و خادم شدم
آورده اند که در حج پنجاه و یکم در وادی قفا که در آنجا غسل احرام بجا می آورد باب سیل غرق شد زیاده از

هفتاد سال عمر داشت و در سال ولیت و نه بجوار رحمت ایزدی انتقال نمود و در کرسی مسطور است که فقهاء
امامیه اجماع نموده اند بر تصحیح جمیع روایات و اخبار او و اقرار نموده اند بفقه او و او را کتابیست در حدیث
و کتابی دیگر در توحید حمزة الطیار کنیت او ابو عمارة است شیخ ابو عمرو کشی باسناد خود از هشام بن الحکم
روایت نموده که حضرت امام همام جعفر بن محمد صادق علیهما السلام بعد از فوت او رحمت فرستادند و
دعای او بمغفرت و سرور نمودند و فرمودند که رحمه الله و لقاه نضرة و سرورا فقد کان شدید الحب لنا و لنا
اهل البیت و در مختار از طیار منقولست که گفت بخدمت حضرت امام جعفر علیه السلام عرض نمودم که شنیدم
که ترا خوش می آید که با مخالفان خود مناظره و خصومت کنی آنحضرت فرمودند که اما مناظره امثال تو با
ایشان ما را خوش می آید که تو اگر در راهی واقع شوی از آنجا طیران متوالی نمودی که چنین نباشد مناظره
او مرا خوش نمی آید و در خلاصه از حضرت امام جعفر علیه السلام روایت نموده که فرمودند که حضرت امام
محمد باقر علیه السلام و جود طیار مباهات و افتخار مینمودند ابو الصباح ابراهیم بن نعیم العبدی الکنانی الکوفی از بنی عبد
قیس بود و در کوفه متولد شده بود و در میان بنی کنانه منزل داشت بنابرین او را کنانی میگفتند علامه
حلی رحمه الله در کتاب خلاصه توثیق او نموده و گفته که حضرت امام جعفر صادق علیه السلام بواسطه
اعتمادی که بر او داشته در شان او فرموده که انت میزان الاعین فریعنی تو مانند آن ترازوئی
که در کفتین او خصوصی و تفاوتی نیست و در مختار از ابی الصباح منقولست که گفت روزی سوار بر دو
آمد و گفت که زید بن علی از تو تیر اجل خواهد پس من از استماع آن سخن خشمناک شدم و لباس حزن پوشیدم
و متوجه ملاقات زید شدم و چون بخانه او در آمدم بر او سلام کردم و گفتم که ای ابو الحسین شنیدم
که ترا گمان آنست که امید جهاد نه از ایشان گذشته اند و جهاد کسی است که قیام بسیف نماید گفت
آری چنین گفته ام آنگاه من بعضی از کلمات که منافی دعوی او بود در زمان حیات حضرت امام محمد
باقر علیه السلام از و شنیده بودم بر او القا نمودم و از منزل بیرون آمدم و راحله مهیا ساختم و بخدمت
حضرت امام جعفر ع متوجه شدم و ماجرای خود را با زید بخدمت او عرض نمودم پس آنحضرت فرمودند
که اگر خدا تعالی زید را مبتلا سازد بخروج بشتاب از خاندان ما و بشتابد دیگر با او خروج نماید بکدام دلیل تو دانست
که شتاب چگونه است و شتاب باطل کدام و اعتقاد حال آنست که او گمان کرده اگر خروج نماید کشته خواهد شد چون
از خدمت آنحضرت مراجعت نمودم و بقادسیه رسیدم خبر قتل زید را شنیدم و در کتاب نجاشی مذکورست که
او را کتابیست در حدیث سودة بن کلیب در خلاصه مذکورست که او از اصحاب حضرت امام باقر محمد
محمد الباقر و جعفر صادق علیهما السلام بود و در مختار کشی از سوده منقولست که گفت روزی زید بن علی مرا
گفت ای سوده چون در اینجا که حال صاحب شما بر آن وجه است که فرا گرفته ایم گفتم از کجا دانستم که ما
پیش از این هرگاه در مسائل خود که رجوع به برادر تو محمد بن علی علیه السلام میکردیم او با یات قرآنی و

احادیث

احادیث جد بزرگوار خود جواب مسائل ما را ادا می نمود و چون او بجنة الماوی انتقال نمود بهر یک از
اکابر خاندان شما رجوع نمودیم و تو نیز از آنجمله بودی و هیچ کدام از عهده جواب مسائل ما نمی توانستند
چون بر آمد تا آنکه رجوع به برادر زاده تو امام جعفر علیه السلام نمودیم پس او بطریق پدر بزرگوار خود
مسائل ما را ادا فرمود آنگاه زید تبسم نمود و گفت راست گفتی که گفت حضرت امیر المؤمنین صلوة الله
علیه نزد اوست معلی بن خنیس الکوفی مولای حضرت امام جعفر الصادق علیه السلام بود و آنحضرت او را
از اهل بیت خود خوانده بود و چون مردم را دعوت مینمود که بموافقت محمد بن عبد الله بن معروف
نفس زکیه بر بنی العباس خروج نمایند داود بن علی عباسی او را گرفت و آویخت و او را گشت و صلب نمود
و او بشان آنکه کشته شود مردم را گواه گرفته بود که آنچه میزد که او است از حضرت امام جعفر است
شیخ ابو جعفر طوسی در کتاب غیبت آورده که او از اقوام و وکلای حضرت امام جعفر علیه السلام بود و نزد
آنحضرت بغایت پسندیده بود و بر منهاج او عمل می نمود و چون خبر قتل معلی بآنحضرت رسید بسیار بر وی تأسف
بر وی شوار آمد و با او گفت ای داود مولای مرا که وکیل من بود در مال و عیال من چه کشتی والله که
ترا نزد خدای تعالی امرش نخواهد بود مخفی نماند که معلی در بعضی از روایات که در فضیلت روز
نوروز و بیان اعمال آن از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام روایت نموده که گفت که حضرت رسول
علیه السلام در آن روز علی را علیه السلام بودی چون دیوان فرستاد پس عهد و میثاق نمود بر ایشان
و بعضی از تو اصحاب آنرا پسندیده شمرده و جهاد کردن حضرت امیر را علیه السلام و کشتن بعضی از
جبابره را بر آن افزوده و ابعد کان برده علکیا از جمله محالات شمرده و شیخ اجل عبد الجلیل رازی در جواب
گفته که اگر این ناصبی هوشمند آنست که چنان نیز نمانده اند میان مکلف اند بشریعت و احکام پس قرآن مجید
بیش از دیگر فرقان و خواندن آن آیه را که سنفرغ لکم ایها الثقلان و جای دیگر میفرماید قل اوحی الی انه
استمع نفر من الجن فقالوا انا سمعنا قرآنا عجبا یهدی الی الرشد فآمنا به و در جای دیگر چون راد تکلیف
نقدیم میدهد بر انس و جن یا معشر الجن و الانس الم یأتکم رسل منکم یقصون علیکم آیاتی و ینذرونکم لقاء
یومکم و این خطاب بقیامت باشد و همه را و لالت بر آنکه ایشان مکلف اند و محمد مصطفی صلی الله
علیه و آله و سلم رسول است از خدای تعالی بر ایشان و چون مکلف باشند مخیر باشند بعضی مومن باشند و بعضی
کافر و بعضی مقر باشند و بعضی منکر و چون کتاب و تشریف آمده است چون اصلاحیه کند و اینه صلاح
شمشیر و جهاد هم دارند هر دو بر یک حد باشند و اگر سلیمان را وزیر بشان آصف روا باشد که بر جن حاکم باشد
مصطفی بهتر است از سلیمان و مرتضی بهتر است از آصف و قرآن مجید از آن حکایت کرده و گفته و
الشیاطین کل بناء و غواص و آخرین مقرنین فی الاصفاد و پس اگر روا باشد که سلیمان ایشان را بحبس
کند روا باید داشت که علی با ایشان جهاد کند و اگر مصطفی و مرتضی بفرمان و شمشیر بر ایشان حکم کنند

رد باشد و انکار آن در حکم انکار قرآن و شریعت باشد و اگر مراد ناصبی مجبر از این استبعاد آنست که
ایشان اجسام لطیف اند تمثیل بر ایشان کار نکند باید که قصه روز بدر را از تفاسیر و تواریخ اصحاب خود بخواند
که جبرئیل نیز در هر گوش سپاه و ناخت چون باز گشت حضرت پیغمبر علیه الصلوة والسلام از و پرسید که
کجا رفته بودی گفت یا رسول الله ابلیس ملعون آمده بود و بر سر ابوجهل کافر ایستاده و ایشان را فرو
و لداری و نظر میداد او را از پیش بر آندم تا کار در پای عقاب پس با من گفت نه شما امهلت داده
اید که تا قیامت بآن کفتم آری آن وعده را خلافی نیست اما خواستم که حضرتی زنم تا که از زهر و جراحت
آن تا بقیامت بخوز بیشی این بشنید و بدریا فرو شد و من باز گشتم و قرآن مجید از این خبر داده است
که فلما تراءت الفئتان نکص علی عقبیه و در تفسیر ثعالبی بنقل این معنی مذکور و مشروح است که ابلیس در این
روز بصورت سراقة بن مالک بن جعشم الکنانی آمده بود پس خواجه ناصبی باید که دعوی شیعه را
در جهاد علی با جنیان با قصه جبرئیل قیاس کند و دست از هر دو بدارد تا مخالف قرآن و اجماع نکرده
باشد والحمد لله رب العالمین یونس بن یعقوب بن قیس العجلی الذهبی در خلاصه مذکور است که شیخ
طوسی طیب الله مشهد نوشیق او نموده و در چند موضع تعدیل او فرموده و شیخ نجاشی گفته که او از حضرت
امامین همامین جعفر صادق و موسی کاظم علیهما السلام اختصاص داشت و در کبل حضرت امام موسی بود و در
ایام حضرت امام رضا در مدینه وفات یافت و آنحضرت متولی امر تکفین و تدفین او شد و او در
مبادی حال عامل ناصبی بود عبد الله بن جعفر بود و بعد از آن رجوع نموده و در بخارا کشی مسطور است که یونس
بن یعقوب در مدینه طیبه وفات یافت حضرت امام رضا علیه السلام حنوط و کفن و جمیع موتر تجهیز او را فرستاد و
امر نمود موالی خود و موالی پدر و جد خود را که نزد جنازه او حاضر شوند و با ایشان گفت که بر جنازه او حاضر شوید اگر چه شما از عراق
بود اما موالی جد بزرگوار ما بود باید که قبر او را در بقیع مهیا سازید و اگر اهل مدینه گویند که او عراقی بود
نمیگذاریم که او را در بقیع دفن نمائید در جواب ایشان بگویند که او مولای حضرت امام جعفر علیه
السلام بود اگر شما منع خواهید کرد دفن او را در بقیع ما نیز بعد از این منع خواهیم کرد که دفن نکنید موالی
خود را در اکناس او را در بقیع دفن نمودند و آنحضرت یکی از فضلای شیعه که نوه را فرستاد تا بر
جنازه او نماز گذارد و در بحار از صفوان بن یحیی منقول است که گفت بحضرت امام رضا علیه السلام گفتم که
جان من فدای تو باد بسیار خوشحال شدم از التفاتی که در باب تکفین و تدفین یونس فرمودید
آنحضرت فرمودند که لطف الهی در باره او و مشاهده نمائی که او را از عراق بجوار پیغمبر خود انتقال فرمود
از یونس روایت نموده که گفت بخدمت امام جعفر علیه السلام رقعه نوشتم و از او التماس نمودم که در حق
من دعا فرماید که از جمله ناظران دین او باشم پس در جواب من چیزی نفرمودند و من از آن معنی
غمگین ماندم آخر از بعضی اصحاب شنیدم که گفت من نیز آنچه تو استدعا کرده بودی از آنحضرت استدعا

نموده

نموده بودم در جواب من نوشتند که رحمک الله یا منصور خانه سعد بن عمار الذهبی
در کتاب کاشف ذهبی فی ذهب الله مذکور است که در بن طایفه از قبیله بجیله و در بن حجر تمیمی
آمده و او از امام جعفر بن محمد صادق علیهما السلام روایت دارد و رفیه گفته که او ثقه است و ابو حاتم
گفته که حدیث او قابل احتجاج نیست و در کتاب خلاصه علامه مذکور است که معویة بن عمار بن ابی
معویه حباب بن عبد الله الدهنی بضم دال مهمله و اسکان ها با فتح آن و نون قبیل از یار کوفی و
مولای بنی دهن است که طایفه از قوم بجیله اند و او وجه اصحاب ماست و در میان ایشان متقدم
و کبیر ایشان و عظیم المحل و ثقه است و پدر او عمار در میان عامه یعنی اهل سنت و جماعت حسن بود
معویه از حضرت امام جعفر صادق و موسی کاظم علیهما السلام روایت نموده و شیخ ابو عمر کشی گفته که
عمار او هشتاد و پنج سال بود و در سال یکصد و هشتاد و پنج وفات یافت اسحق بن عمار الصیرفی شیخ ابو
جعفر طوسی و شیخ ابو الحسین نجاشی فرموده اند که اسحق از راویان صادق و کاظم علیهما السلام بود و
اگر چه فطحی بود اما از ثقات اصحاب ما بود و شیخ نجاشی فرموده که او و برادرانش یوسف و
قیس و اسمعیل خانواده بزرگند از شیوخ و بسیار از برادر او علی بن اسمعیل و پسر اسمعیل از وجوه راویان حدیث
بوده اند و در بخارا کشی از اسحق منقول است که گفت روزی بخدمت حضرت امام جعفر علیه السلام بودم
که مردی از شیعه در آمد پس آنحضرت او را فرمود مجدد بیا و بگو که از اجل تو زیاده و از نگاه مانده است
از سخن آنحضرت مرا تعجبی دست داد و با خود گفتم که مگر او آجال را میداند پس آنحضرت با فی الغیر مرا فرمودند
از روی غضب متغیر چه من شده فرمودند که ای اسحق چگونه انکار آن حال از من میکنی و حال آنکه رشید
هجری که مردی ضعیف از شیعه ما بود علم منایا میدانست و امام اولی است به دانستن آن از رشید
هجری و اگر ترا هنوز شکی هست اینکه از تو خبر میدهیم که از تو عمر دو سال مانده است و تو فردا بر شیاطین
و اخلاس علیم در این روز وی بتو و اهل و عیال تو خواهد رسید و العیاذ در مختار از اسحق منقول است
که گفت چون مال من بسیار شد در باغی بر در خانه خود نشانده ام و باو فرموده که فردای شیعه را
دخول در خانه من منع نماید و در آن سال بکه رفتم و بر و سلام کردم جواب سلام من از روی بسر
و انقباض داد و ندیدم گفتم جان من فدای تو باد چه چیز است که حال مرا نزد شما دیگرگون ساخته است
گفت آنچه ترا در باره مومنان دیگرگون ساخته گفتم جان من فدای تو باد والله که من حق ایشان
و حقیقت دین ایشان را میدانم لکن از شهوت انفاق و هجوم ایشان بر خود میترسم پس آنحضرت
فرمودند که بگیر ندانسته که چون در بین تو و ملاقات با همدیگر مصافحه نمائید و در میان دو انگشت
بزرگ ایشان صد رحمت فایض شود که نود و نه از آن با کسی متعلق باشد که صاحب خود را بیشتر
دوست دارد و در هنگام همدیگر را معانقه کنند و در آغوش گیرند رحمت الهی ایشان را احاطه کند و بدین روی

همدیگر را از برای روی خدا بوسه دهند از عالم بالا بایشان گویند که گناهان شما آمرزیده شد و چون
باهم بنشینند و راز دل گویند ملائکه عظام و کاتبان کرام بهمدیگر گویند که از ایشان دور باید شد که مبادا
اذا مرا رخود سخنی گویند و خدا تعالی نخواسته باشد که ما نیز بر آن اطلاع یابیم چون کلام حضرت امام علیه السلام
باینمقام رسید عرض نمودم که میتوانند بود که کاتبان کرام کلام ایشان را توانند شنید و مع هذا از ایشان
جدا شده نشنوند و ننویسند و حال آنکه خدا تعالی فرموده که ما یلفظ من قول الا لدیه رقیب عتید پس آنحضرت
سر مبارک خود را لحظه بزیر انداختند و بعد از آن اشک بر آن سر برآمدند و فرمودند که ای اسحق
اگر کاتبان کرام نشنوند و ننویسند خدای ملک علام که عالم السرائر است آنرا می شنود و میداند ای
اسحق پس از خدا تعالی بترس که گویا او را می بینی و اگر ترا شک و دورانکه او ترا می بیند کافر خواهی شد
و چون ترا یقین حاصل شود که او ترا می بیند و مع هذا مرتکب معاصی گردی همانست که او را مکرر از جمیع
ناظران دانسته تعالی عن ذلک علوا کبیرا انتهی بخاطر می گذرد که اسحق را کتابیست در نوادر حدیث
عبد الله بن سنان بن طریف الکوفی در کتاب خلاصه و نجاشی مذکورست که طریف مولای
بنی هاشم بود و بعضی گفته اند مولای بنی غالب بود و بعضی گفته اند مولای بنی العباس بود و خازن
منصور و مهدی و هادی و رشید بود و از اکابر ثقات اصحاب بوده از راویان صادقین
علیه السلام و در بعضی گفته اند که از حضرت امام موسی علیه السلام نیز روایت نموده و ثبوت
نرسیده و در مختار کشی از عبد الله منقولست که گفته روزی با پدر خود بخدمت حضرت امام جعفر
صادق علیه السلام رفتم پس آنحضرت با من گفت که خدمت پدر خود کن که پدر تو بزرگ سالی
زیاده میکند الا بزرگی و از عمر بن یزید روایت نموده که گفت در خدمت حضرت امام جعفر صادق
علیه السلام بودم آنحضرت عبد الله بن سنان را یاد کردند و فرمودند که از یزید علی السن عبد الله
گفت چیست در بیان احکام نماز که یکتاب علی یوم و لیله معروفست و کتابی دیگر در باب احکام صلوة
و کتاب دیگر در سایر ابواب حلال و حرام ابو بکر المقری در کتاب مختار از بکار بن ابی بکر بن زید که روایت
که گفت خبر رسید به پدرم ابو بکر و برادر او علقمه که زید بن علی میگوید که امام در میان ما اهل البیت است
که امامت خود را پنهان دارد بلکه امام آنست که آشکار الشمشیر خروج نماید پس هر دو با تفاق
نزد زید رفتند و چون بنشستند پدرم ابو بکر که دلیرتر بود بزید خطاب نموده و گفت ای ابو الحسین مرا خبر
ده از علی بن ابی طالب علیه السلام که امام بود در وقتی که امامت خود را پنهان میداشت و با اظهار علم
منازعت بنی امیه نداشت یا امام نبود تا از ما بکر خروج نمود و شمشیر خود را آشکارا نمود زید چون جواب
آن کلام نداشت ساکت شد پس ابو بکر سه مرتبه آن کلام را بر او القا نمود و او جواب نگفت بعد از
آن ابو بکر جهت تاکید حجت خود گفت اگر علی بن ابی طالب علیه السلام در ایام استتار مطالب و مرام خود از اقوام

امام

امام بود پس میگوید که بعد از او امامی باشد که حال خود را مستور دارد و اگر علی در حال استتار امام نبود
پس تو چرا اینجا پنهان آمده و هنوز خروج نکرده و دعوی امامت خود و نفی امامت دیگران میکنی و ایضا
در مختار از عمر بن الیاس روایت نموده که گفت با پدر خود الیاس بن عمر نزد ابی بکر حضرمی
رفتیم و او را وقت نزع بود پس با پدرم خطاب نموده و گفت ای عمر ابن وقت نه وقت روضه
گفتن است بدانکه گواهی میدهم بر امام جعفر صادق علیه السلام که گفت لا تمس النار من ماتت و هو یعتقد
هذا الامر یعنی آتش دوزخ را نخواهد دید کسی که مذهب امامیه داشته باشد و در روایتی دیگر است که
گفت اشهد علی جعفر بن محمد انه قال لا یدخل النار منکم احد بیت دارم از الطاف ازل منظر فردوس طبع
گرچه در بانی میخانه فزاوان کردم سایه بر دل نشیم فکن ای گنج مراد که من اینجا نه بسودای تو زان
کردم مؤلف گوید در اثر کتاب وافیه که از تصانیف شیخ اجل ابراهیم بن سلیمان قطیفی قدس
الله روحه هژده حدیث مذکورست که مشتمل اند بر مضمون این دو روایت و بدانکه فرقه ناجیه
شیعه امیر المؤمنین علی علیه السلام و ابشان اولیای خدا و رسول آل رسول الله علیهم السلام و در آن احادیث
نیز مذکورست که نامی آنکس که غیر امیر المؤمنین را علیه السلام بر تقدیم قایم و ماجون نخواستیم که
این مقام از فواید آن احادیث بی نصیب مانند از برای مراعات اختصار ذکر حدیث از آن
اختصار می نماییم الحدیث الاول قال ما رواه الشیخ العالم الفاضل الفقیه النبیه ابو محمد الحسن بن علی بن
الحسین بن شعبة الحرانی فی کتاب المسمی بالتمحیص عن امیر المؤمنین علیه السلام قال ما من شیعتنا احد
یطارف امرا نهینا عنه فیموت حتی یبتلیه الله بعلة یمحص بها ذنوبه اما فی مال او ولد و اما فی نفسه حتی
یلقی الله محتسبا و ما له ذنب و انه یبقی علیه شیء من ذنوبه فیشدد علیه عند موته فیمحص ذنوبه الحدیث
الثانی ما رواه عمر البابری قال قلت لابی عبد الله علیه السلام لاری من اصحابنا من یرتکب الذنوب
الموبقة فقال لی یا عمر لا تشمت علی اولیاء الله ان ولیا لله یرتکب ذنبا یبتلیه الله بالحدات فیتبعه الله
فی جنته بالسقم حتی یمحص عنه الذنوب فان عافاه من ورائه الدهر شدد علیه فخرج نفسه حتی یلقاه
و هو یعنه راض و قد اوجب له الجنة الحدیث الثالث ما رواه الاصبغ بن نباتة قال ان امیر المؤ
منین علیه السلام صعد المنبر فحمد الله و اثنی علیه ثم قال ایها الناس ان شیئا من طینة مخزونة قبل
ان یخلق الله آدم بالفی سنة لا یشذ منها شاذ و لا یدخل فیها داخل و انی لاعرفهم حین انظر الیهم کما
رسول الله صلعم لما قتل فی عینی و انا رده قال اللهم اذهب عنه الحر و البرد و اقدر به صدیقه من عداوه
فلم یصبنی رمد بعده و لا برد و انی لاعرف صدیقی من عدوی فقام رجل من الملاء فقال
یا امیر المؤمنین انی اومن بالله بولایتک و انا بلا جاهلیتک و الرکا اظهر لک فی العلانیة فقال له علی کذبت
فو الله لا اعرف اسمک فی الاسماء و لا وجهک فی الوجوه و ان طینتک من غیر تلک الطینة فقال الرجل

وقد نفضوا الله وظهر عليه ثم قام آخر فقال یا امیر المؤمنین انی لادین الله بولایتک انی لاحبک فی الله کما احبک
فی العلانیة فقال له صدقت طینتک من تلک الطینة وعلی لا ینبغی احد مثلک وان روحک لمن روح
المؤمنین فاعد للفقر جلبابا فوالذی نفسی بیده وسمعت رسول الله صلعم یقول ان الفقر لیشتد اسرع
السیل من اعلی الوادی الی اسفله ومویه این احادیث است آنچه روایت نموده شیخ ابن بابویه
قمی در کتاب عیون الحسن باسناد منتهی بحضرت امام رضا از آبای کرام خود علیه السلام از حضرت
رسالت صلعم از جبرئیل علیه السلام از خدای خود جل که فرموده ولایة علی بن ابی طالب حصنی فمن دخل
حصنی امن من عذابی ومقدمی مطلب بیت نیز آنکه حضرت امام زین العابدین علیه السلام فرموده بیت ومن
سرنا نال منا السرور ومن ساءنا ساء مبلاه وما کان الا نبا وما غاب من جبا زاده ونظیر این
احادیث با اضافه بیانی که رافع استبعاد مضمون حقایق مشحون آن تواند بود در بیان احوال اصفوان
بن مهران خواهد آمد انشاء الله تعالی اگر گویند که بازای این اخبار منعدده وارد شده که دلالت بران
دارند که شیعی آنست که عامل بتقوی ومتصف بورع باشد وشیعی نیست الا آنکه تقی ورع عابد زاهد
ذاکر صایم قایم باشد ومانند آن از اوصاف جواب گوییم که چون احادیثی که بتفصیل مذکور شد نیز وارد است
پس ناچار است از جمع میان ایشان چه ممتنع است تناقض در میان کلام معصومین علیهم السلام پس
حمل باید کرد احادیثی را که اشتمال تقوی وورع ومانند آن در آن مذکور است بر تشیع کامل وحمل
دیگر را بر تشیع غیر کامل ونظیر این حمل است آنکه در تاویل قول خدای تعالی انما المؤمنون الذین اذا ذکر
الله وجلت قلوبهم واذا تلیت علیهم آیاته زادتهم ایمانا وعلی ربهم یتوکلون گفته اند که مراد ایمان کامل است
زیرا که خوف از زیادتی ایمان وتوکل در آیه مذکور شده در اصل ایمان شرط نیست نه بر مذهب سالک
ونه بر مذهب ترکیب چه ظاهر است که حمل صلاة که بر تقدیر ترکیب در ایمان شرط است بآن مرتبه نمیرسد که در آیه
مذکور شده والله اعلم عمرو بن حریث الصیرفی الکوفی شیخ نجاشی توثیق او نموده وگفته که او از
راویان حضرت امام جعفر صادق است علیه السلام وعلامه حلی در خلاصه گفته که آنچه بر من ظاهر شده
آنست که او نه آن عمرو بن حریث است که از اصحاب حضرت امیر علیه السلام بوده ودر آن خود را
داخل در زمره ملاعین واعدای رب العالمین نموده ودر رفتار کشی از خود منقول است که گفت بروزی
بخدمت حضرت امام جعفر علیه السلام رفتم وخواستم که تصحیح عقاید خود نزد او نمایم بعد از فراغ مطلب دستوری
از آن حضرت گفتم انی ادین الله بشهادة ان لا اله الا الله وان محمدا عبده ورسوله وان الساعة
آتیة لا ریب فیها وان الله یبعث من فی القبور واقامة الصلوة وایتاء الزکوة وصوم شهر رمضان
وحج البیت من استطاع الیه سبیلا والولایة لعلی بن ابی طالب امیر المؤمنین بعد رسول الله صلی الله
علیهما والولایة للحسن والحسین وعلی بن الحسین والولایة لمحمد بن علی وذلک من بعده وانکم الائمة علیه احیاء

علیه

علیه اموات ادین الله بهذا پس آنحضرت فرمود که ای عمرو والله که اینست دین من ودین آبای من
که سر او علانیه تقرب الهی بدان میجوییم اما باید که همین اکتفا نمایی وطریق تقوی وورع را لازم نمایی
وزبان را از هر چه غیر خیر باشد نگاه داری وخود را بخود راه ندهی وگمان مکنی که من نفس خود را اجابت
نمودم بلکه خدای تعالی مرا هدایت نمود پس شکر نعمتهای الهی بجا آور وبر اصحاب همه امکان مباش که
هرگاه جمعی پیش آید رو برو او را طعن کنند واگر برگردند در قفای او را طعن زنند ومردم را در راه
آشنایی بر دوش خود سوار مساز وبر خود مسلط مکن که بان در زمانی منصور بن حازم العجلی الکوفی
در خلاصه مذکور است که او ثقه وصدوق وعین است از اکابر اصحاب باد تنهای انسان واز
راویان صادق وکاظم است علیهما السلام ودر مختار کشی از منصور منقول است که گفت روزی
بحضرت امام جعفر عرض کردم که خدای تعالی از آن بزرگتر است که او را بخلق شناسند بلکه خلق باو شناخته
میشوند آنحضرت فرمود که چنین است بعد از آن گفتم که هر که خدای خود را شناخت باید که او را
رضا وخطی است در رضا وخط او شناخته میشود مگر بوحی یا باعلام رسول نیست آنکس که وحی بر او
نازل نشود زیرا که هر یک از وحی واخبار رسل حجت است واگر حجت نباشد تمسک را نشاید وناچار بین
مقدمات بعضی از مخالفان گفتم که چون ناچار است از تمسک بامری که نزد خدای تعالی حجت باشد
پس بعد از وفات حضرت رسالت صلوات الله علیه وآله حجت خدای تعالی در میان ما کیست گفتند حجت ما
قرآن است گفتم ما می بینیم که هر یک از مرجی وقدری وزندیق ملکه آنهایی که ایمان بقرآن ندارند
بآن حجت میجویند واگرچه اعتقاد مضمون آن نداشته اند ودر مقام الزام خصم طریق تمسک بآن
می پویند واز اینجا معلوم میشود که قرآن حجت نتواند بود مگر بنحوی که بیان مقاصد آن بر وجهی باشد که هر قدری
را در آن مجال شبهه واحتمال نماند پس بیان باید کرد که آن قدر کیست گفتند که ابن مسعود وعمر وحذیفه
وامثال ایشان عارف بمعارف قرآن وواقف بمقاصد فرقانی بودند گفتم ایشان عارف بجمیع
معارف ومقاصد قرآن بودند گفتند نه بلکه آنکس عارف بجمیع بود امیر المؤمنین علی بود علیه السلام گفتم
پس گاه مانند قرآن در میان قومی باشد وهر یک از احاد آن قوم گویند که ما آنرا فهمیده ایم وکی از آن جمله
اگر چه من میدانم وکسی را دانش ونتوانم کرد هر آینه قول قول اوست وآنگاه گواهی میدهم که
علی قیم قرآن وامام مفترض الطاعة وحجة خداست بعد از رسول صلی الله علیه وآله واینجا او در بیان
حقایق قرآن فرموده حضرت پیغمبر امام بر من رحمت فرستاد نه بعد از آن گفتم امیر المؤمنین
علی علیه السلام از میان رفت تا حجتی در میان خلق نگذاشت همچنانکه حضرت پیغمبر صلی الله علیه وآله
او را در میان قوم خود حجة گذاشته بود وحجت بعد از وامام حسن بود علیه السلام وهمچنان تا فتح حجت را
از آبای او نیز بیت گرمیفهوم نما بآنحضرت رسیدم ودر هر مرتبه که من الظنا رجعة کی از ائمه علیه السلام

می نمودم او رحمت بر من میفرستاد و من بر مبارک ایشان رای بوسیدم بعد از آن فرمودند که
بعد از این هر چه خواهی از من بپرس که دیگر انکاری از تو در من نخواهد بود و از تصانیف منصور
کتاب اصول الشرایع مشهور است و کتاب در مناسک حج سعید الاعرج السمانی الکوفی علامه علی قدس سره
در خلاصه توثیق او نموده و گفته که او از راویان حضرت امام جعفر است علیه السلام در کتاب مختار
از سعید منقول است که گفت روزی در خدمت حضرت امام جعفر علیه السلام بودم که دو کس اذن دخول
در مجلس او طلبیدند و آنحضرت ایشان را اذن کردند و آمدند و چون نشستند یکی از ایشان اهل مجلس را پرسید
که آیا در میان شما امامی مفترض الطاعه هست آنحضرت در جواب فرمودند که چنین کسی در میان خود
نمی شناسیم او گفت که در کوفه قومی هستند که زعم ایشان آنست که در میان شما امام مفترض الطاعه
موجود است و ایشان دروغ میگویند زیرا که اصحاب ورع و اجتهادند و از جمله ایشان عبد الله
بن یعفور و فلان و فلان اند پس آنحضرت فرمودند من ایشان را باین اعتقاد امر نکرده ام و با
ظهار آن قرار نداده که من در آن جلسه و مقارن این گفتار بر رخسار مبارک او آثار اصفرار و
غضب بسیار ظاهر شد و چون آن دو کس این را در غضب دیدند از مجلس برخاستند چون از مجلس بیرون
رفتند آنحضرت با اصحاب خود فرمودند که آیا می شناسید این دو مرد را گفتند بلی ایشان از زبدهٔ اهل
کان دارند که شمشیر حضرت رسول صلعم نزد عبد الله بن الحسن است پس آنحضرت فرمود که دروغ
گفته اند و سه بار بر ایشان لعنت فرستاد آنگاه فرمود که نه والله آن شمشیر عبد الله بن حسن و بعد
پدر او نیز پرسیده مگر آنکه از دور آنرا حمایل علی بن الحسین دیده باشد و اگر راست میگویند از ایشان بپرسید
که آن شمشیر چه علامت دارد که در هر یک از یمین و یسار آن شمشیر علامتی هست بعد از آن فرمود
که والله آن عندی سیف رسول الله صلی الله علیه و آله و لامته و الله عندی لرایة رسول الله صلعم و الله
آن عندی الالواح موسی و عصاه و الله ان عندی لخاتم سلیمان بن داود و الله ان عندی الطست
الذی کان موسی یقرب فیها القربان و الله ان عندی المثل الذی حارت به الملائکة و الله عندی
الذی کان رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم یصول به بین المسلمین و المشرکین فلا یصطلی المسلمین نائرة
ثم قال ان الله عز و جل اوحی الی طالوت ان لن یقتل جالوت الا من لبس درعک و طاقه عاطالوت
جنده رجلا رجلا فالبسهم الدرع فلم یلاء منهم احد الا داود فقال یا داود انک تقتل جالوت فابرزه
فبرزه فقتله و ان قائمنا ان شاء الله من اذا لبس درع رسول الله صلعم یلاء ما و قد لبسها ابو جعفر فلطف علیه
لبسها انما کانت و کانت علی بن یقطین الاسدی الکوفی ثم البغدادی از جلهٔ بزرگ زادهای عراق
عرب است مردان چهار پدر او یقطین را بواسطه تشیع میخواست که بدست آرد و مواخذه نماید او گرفت
و علی در کوفه متولد شده بود پس بعد از گرفتن پدرش مادر او علی و عبید برادر او را برداشته و گفت

مدینه گریخت و چون دولت بنی العباس ظاهر شد بکوفه رجوع نمودند و یقطین در خدمت ابی العباس مقتول
و ابو جعفر منصور دوانیقی بود و مع هذا شیعی امامی مذهب بود و همچنین پسر او علی مذکور در خدمت جایگاه
وزیر صاحب جاه بود و اموال بسیار بخدمت حضرت امام جعفر و امام موسی علیهما السلام میفرستاد
و در خلاصه مذکور است که او را حضرت امام جعفر صادق علیه السلام روایت نموده و از حضرت امام
موسی کاظم علیه السلام روایات بسیار دارد و ثقه و جلیل القدر بود و او را منزلهٔ عظیم نزد حضرت امام موسی کاظم
علیه السلام بود و در میان طایفهٔ امامیه بزرگوار بود و در سال کهنه شد و در زمان حیات حضرت
امام موسی کاظم علیه السلام در وقتی که آنحضرت محبوس بودند وفات یافت آنحضرت چهار سال در حبس
هارون الرشید بودند و شیخ ابو عمرو کشی باسناد خود از داود رقی روایت نموده که در روز نوروز بخدمت
حضرت امام موسی کاظم علیه السلام رفتم پس اول بار فرمودند که در وقتی که در موقف ایستاده بودم
بخاطر من چه گذشت خطور نمود مگر علی بن یقطین که او پیوسته در خاطر من بود و از خاطر من بیرون
نمیشد تا بمنزل مراجعت نمودم و در کتاب مختار از عبد الرحمن بن حجاج روایت نموده که گفت
بحضرت امام موسی علیه السلام عرض نمودم که علی بن یقطین پس گفت که از خدمت شما دعائی برای
او التماس نمایم آنحضرت فرمودند که آن دعا را از برای امر آخرت میخواهد گفتم بلی پس دستهای مبارک
خود را بر سینه بگشادند و فرمودند که ضمنت لعلی بن یقطین آن لا تمسه النار ابدا و در روایتی
دیگر واقع است که آنحضرت ضامن جنت از برای او شدند و ایضا روایت نموده که چون حضرت
امام موسی علیه السلام بعراق آمدند علی بن یقطین بخدمت آنحضرت رفت و اظهار ملالت از کردهای
خود در خدمت بنی العباس نمود پس آنحضرت در جواب او فرمودند که یا علی ان الله تعالی اولیا
مع اولیاء الظلمة لیدفع بهم عن اولیائه و انت منهم یا علی و ایضا روایت نموده که حضرت امام موسی
علیه السلام بعلی بن یقطین گفتند که تو ضامن یک چیز از برای من شو تا من ضامن سه چیز از برای
تو شوم پس علی گفت جان من فدای تو باد کدامست آنچه که میخواهی تا من ضامن شوم آنرا و
آن سه چیز که از برای من ضامن آن میشوی آنحضرت فرمودند که آن سه چیز که من ضامن آن میشوم
آنست که هرگز آسیب تیر و شمشیر هیچ وجه بتو نرسد و بلای بند و زندان گرفتار نشوی و محتاج
مژان نشوی پس علی گفت که آن یک چیز که مرا ضامن باید شد که امست حضرت امام فرمودند
آنکه ضامن شوی که از اولیای ما و برادران دین تو هر که نزد تو آید او را اکرام نمائی پس علی
بن یقطین ضامن آن یک مکرمت و حضرت امام ضامن آن سه اکرام شد و ایضا روایت نموده
از بکر بن محمد ازدی که گفت از حضرت امام موسی علیه السلام شنیدم که گفت ای شب علی بن یقطین را
از خدا تعالی درخواست نمودم که بمن بخشید او را بخشید بدرستی که علی بن یقطین بذل مال بحضرت خود را

در راه نمود و بنابر این مستوجب کرامت دنیا و آخرت گردید و در روایت نموده که علی بن یقطین صد هزار درهم
یا سیصد هزار درهم بر سم تحفه بخدمت آنحضرت میفرستاد و آنحضرت آنرا بفقرای شیعه و اهل عیال خود
قسمت مینمود **و ایضا** روایت شده که در وقتی که آنحضرت در سر پا چهار پر خود را که از جمله آنها حضرت امام
رضا علیه السلام بود که خدا امیا خشنده بعلی بن یقطین کتابتی نوشتند که مهر آنها بر تو حواله نمودم
تا بعلی بن یقطین بوکلای خود امر نمود تا اسباب را منعقد در سرکار او بود فروختند و مقدار مهر
آنها را با سه هزار دینار دیگر از برای طعام عروسی مهیا ساخته بخدمت آنحضرت فرستاد و مجموع آن سه
هزار دینار بود **و ایضا** روایت شده که در یکی از سالهای حج سیصد کیسه دویست هزار درهم که
از برای علی بن یقطین بنیت حج میفرستادند و بعضی از آنها را بیست هزار درهم و بعضی را ده هزار درهم
میداد و ادنای آنها را هزار درهم میداد **و ایضا** روایت نموده که در یک سال صد و بیست کیسه اهل
روزگار بر وارد شدند و اقل آنچه بکسی از آنجماعت داد مقصد درهم بود و اکثر آن ده هزار درهم بود
و ایضا از اسمعیل بن سلام و دیگری روایت نموده که گفتند علی بن یقطین ما را نزد خود طلبید و گفت
دو راحله خریداری کنید و راه مدینه پیش گیرید و آنگاه بعضی از اموال و کتابات بما داد که آنها را بحضرت
امام موسی علیه السلام برسانیم و وصیت نمود که عزیز باشند از آنکه کسی بر حال شما اطلاع یابد آنگاه بکوفه آمدیم
راحله بهم رسانیدیم و زاد و راه برداشتیم و از کوفه بیرون آمده راه مدینه پیش گرفتیم چون بطن رود رسیدیم
راحله خود را بستیم و علف پیش ایشان نهادیم و خود نشستیم که چیزی بخوریم در آن اثنا سواری از
دور پیدا شد نیزه شاکری بر دست چون نزدیک شد دیدیم که حضرت امام موسی است علیه السلام
پس از جای خود برخیستیم و برو سلام کردیم و کتابات و اموال را بآنحضرت دادیم آنگاه آنحضرت از آستین
خود کتابتی چند بیرون آورد و بما داد و گفت این جواب کتابتی است که شما آورده اید بخدمت آنحضرت
عرض نمودیم که از زاد و راه ما اندکی مانده و اگر دستوری فرمایند تا بمدینه در آییم و زیارت حضرت رسول
صلی الله علیه و آله نماییم و زاد و راه برداریم تواند بود آنحضرت فرمودند که پاره آنچه از زاد شما مانده است
پس آنرا نزد او آوردیم و آنحضرت دست مبارک خود بر آنجا در آورد و آنرا بر هم زدند و فرمودند
که این زاد شما را بکوفه میرساند و اما حضرت رسالت پناه صلوات الله علیه و آله پس بدرستی که او را دیدم
بثواب زیارت او فایز شدیم و من نماز ظهر را با قوم گذارده ام و میخواهم که ظهر را نیز با ایشان بگذارم
پیش از این توقف شما نمودم که باز گردید و در حفظ خدا تعالی و در کتاب فرج المزاج و کتاب
نضد القواعد مسطور است که حضرت امام موسی علیه السلام کتابتی بعلی بن یقطین نوشت که مشتمل بود
بر تعلیم و صور بر وجهی که عامه یعنی مخالفان از اهل سنت بآن اقدام مینمایند و او را از آن منعی نمی
نمام حاصل شد لیکن چون از امتثال بحکم حضرت امام علیه السلام امتناع نمیتوانست کرد بدین بیان کیفیت

وضو

وضو میساخت تا آنکه بعضی از حاسدان او را نزد هارون الرشید سعایه نمودند که شیعی مذهب است و در
در مقام امتحان حال او شده روزی او را شماد رخانه های دار الامارة بعضی از اشغال دیوانی مشغول
ساخت و چون وقت نماز رسید در حوالی بعضی از روزنها که باندرون آنخانه مشرف بود کمین نمود و
در مقام تجسس حال وضو او شد و چون وضو داد را بر وجهی که مامور شده بود موافق کیفیت وضوی
اهل سنت دید از آن مدعیان نادم گردید و از علی بن یقطین معذرت طلبید و بعد از انقضای آن
واقعه حضرت امام علیه السلام کتابتی دیگر با و نوشت و امر فرمود که بکیفیت کذا و کذا وضو سازد
و وضو صحیح را باو اعلام فرمود و مضمون این روایت دلیل است بر جواز تقیه و دلیل آن از کتاب
و سنت نیز بسیار است و فتاوی اهل بیت علیهم السلام مشحون است بتقیه و اعظم اسباب اختلاف احادیث
مرویه از ایشان آنست و در کتاب فرج المهموم که گذشت که روزی هارون الرشید در اعوفه نفیس روزگار
ملوکانه بعلی بن یقطین بخشید و او آنرا با مال بسیار بخدمت حضرت امام موسی علیه السلام فرستاد پس
آنحضرت در راه را باو رد نمودند و پیغام فرمودند که آنرا نگاه دار که بآن محتاج خواهی شد و بعد از
اندک زمانی علی بن یقطین یکی از خواص خود را که از فرستادن در راه بخدمت امام خبر داشت
بسبب حاجتی تقریر نمود و او در مقام اتمام شده نزد بیرون رفت و گفت که علی بن یقطین موسی بن
جعفر را امام خود میداند و لهذا آن در اعوفه نفیس قیمتی را که باو بخشیده بودند بایشان فرستاد و چون
بیرون آن سخن شنید در غضب شد و خواست که تحقیق حال نماید لاجرم علی بن یقطین را طلبید و گفت که چه
کردی بآن در اعوفه که بتو داده بودم علی گفت در صندوق خود نهاده ام هرون گفت که بفرست که آنرا
حاضر سازند علی یکی از غلامان خود را طلبید و گفت برو و فلان صندوق را که بمدت بسیار و چون
صندوق را آوردند در آنجا بنظر هرون رشید رسید از خفت خود باز آمد و علی را اجازه داد
امر نمود که ساعتی را انتظار نمودند که جان بداد و الله اعلم **صفوان بن مهران بن مغیره الاسدی الکوفی**
در خلاصه و کتاب ابن داود مذکور است که او شتران بسیار داشت و از کرایه آن وجه معیشت
خود را بهم میرسانید و لهذا او را صفوان جمال میگفتند و او را بر او رسومن بود مکی حسین و دیگری
مسکین و آخر شتران خود را با شارت حضرت امام موسی کاظم علیه السلام فروخت در مختار کشی از
صفوان منقولست که گفت روزی بخدمت امام موسی کاظم علیه السلام رفتم آن حضرت فرمودند که
ای صفوان همه چیز تو خوب و نیکوست الا یک چیز که کشتم جان من فدای تو باد آن کدام است گفت
اینکه شتران خود را باین مردمان یعنی هرون الرشید بکرایه میدهی گفتم من آن کرایه را از روی حرص
و لهو نمیگیرم و چون او بر اوج می برد شتران خود را باو کرایه میدهم و بنده خود متولی خدمت او نمیشوم
بلکه غلامان خود را باو همراه می نمایم پس آنحضرت فرمودند که ای صفوان کرایه تو بر روس اهل و اولاد

هرون است یا نه گفتم بلی گفت دوست میداری که آنها باقی مانند تا گرایه جناب رسول شود گفتم آری پس آنحضرت
فرمودند که هر که بقای ایشان را دوست دارد از ایشان خواهد بود و هر که از ایشان است جای او در دوزخ
خواهد بود و صفوان گوید که بعد از آن رفتم و جمیع شتران خود را فروختم و چون این خبر بهرون رسید مرا نزد
خود طلبید و گفت که بمن رسانیده اند که تو شتران خود را فروخته گفتم بلی گفت چرا این کار کردی گفتم
بسبب آنکه مردی پیر شده ام و غلامان من از عهده آن کار بیرون نمی آیند هرون گفت هیهات هیهات
من میدانم که تو با بشارت موسی بن جعفر شتران خود را فروخته گفتم مرا انکار است با موسی بن
جعفر گفت بگذار این انکار را که اگر حق صحبت ترا رعایت میکردم ترا میکشتم بشارت قاری
عن صفوان الجمال انه قال دخلت علی الصادق علیه السلام فقلت جعلت فداک سمعتک تقول سیعتنا
الجنة وفی الشیعة اقوام یذنبون ویرتکبون الفواحش ویشربون الخمر ویتمتعون فی دنیاهم فقال نعم
هم اهل الجنة ان الرجل من شیعتنا لا یخرج من الدنیا حتی یبتلی بسقم او بمرض او بدین او بجار یؤذیه او بذنوب
سوء فان عوفی من ذلک شدد الله علیه الموت حتی یخرج من الدنیا ولا ذنب علیه فقلت لا یؤمن بعد
المظالم فقال علیه السلام ان الله عز وجل یجعل حساب خلقه یوم القیمة الی محمد وعلی فکل ما کان بینی وبینهم
حبناه فی الخمس من اموالهم وکل ما کان بینهم وبین خالقهم استوهبناه لهم حتی لا یدخل احد من شیعتنا النار
اگر گویند در قتل آدمی رسد نه مال حق الله و حق الناس هر دو هست و در غیبت حق آدمی متعین است
پس مضمون حدیث مذکور مشکل میشود بحال آن شیعی که شخصی را کشته باشد که هرگز هیچ مالی نداشته باشد
اگر داشته آنقدر نداشته که خمس بر او واجب شود و اگر آن قدر داشته خمس آنرا داده باشد و همچنین
بحال آنکه مال کسی را دزدیده باشد که هرگز مال او بنصاب خمس نرسیده و اگر رسیده خمس آنرا داده باشد و همچنین
بحال آنکه غیبت کسی کرده باشد که هرگز مالی نداشته باشد و ایضا قتل و غیبت تعرف در مالی نیست پس مجازات
آن از خمس وجهی نداشته باشد جواب آنست که ماده نقض باید متحقق باشد و مسلم نمیدارم که قتل
و سرقه و غیبت شیعیان نسبت بچنان اشخاص واقع شود و احتمال آنکه خمس مال خود را داده باشد در ماده اهل
سنت درست نیست چه ایشان خمس نمیدهند و بمصرف نمیرسانند و در ماده شیعه مسلم است اما آیه مضمون
را استیهاب حق بعضی دیگر ممکن است و احتیاج بمعاوضه نخواهد بود و اما استیفاء محاسبه قتل و
غیبت از مال خمس منزه از توهم آنست که در محاسبه و معاوضه مثل فرض باشد و چنین نیست بلکه برین وجه
تواند بود که یکی از ائمه علیه السلام یا منقول یا منقول بگویند که ابرا کن ذمه قاتل یا غیبت کننده خود را
ما ابرا کنیم ذمه ترا از مال خمس که ادای آن بر تو واجب بود و ظاهر است که هر گاه در روز حساب
که دخول او در جنت یا تخفیف عذاب او موقوف بر براءة ذمه او در آن خمس اهل البیت علیهم السلام
براءة ذمه او منحصر است در ابرای ذمه قاتل و غیبت کننده او با نظر وی توقف نخواهد کرد و در برابر

ذمه ایشان امتناع نخواهد ورزید از آن با آنکه احتیاج بمعاوضه از مال خمس گاهی تواند بود که مضمون غیبت
بمعاقب رسیده باشد و الا چه ندانه و عزم بر عدم اتیان بمثل آن در اصلاح حال او کافیست و با بطلان عدم
دخول مومن شیعی اثنا عشری در نار از برکات محبت مصطفی و مرتضی و سایر ائمه اطهار دور از کار نیست
و ظاهر حدیث مشهور که مستفرق امتی ثلث و سبعون فرقة کلهم فی النار الا واحدة با آن معاضد و یار
میگردد محل استبعاد و انکار باشد که قاضی میر حسین میبدی شافعی در شرح دیوان اعجاز بیان مرتضوی
نقل کرده که شیخ علاء الدوله در کتاب عروه میگوید جمیع فرق اسلامیه اهل نجات اند و مراد از فرقه واحده
در حدیث مشهور ناجیه بی شفاعت قل یا عبادی الذین اسرفوا علی انفسهم لا تقنطوا من رحمة الله
ان الله یغفر الذنوب جمیعا انه هو الغفور الرحیم انتهی اگر گویند که مضمون روایت صفوان مودی بآن
میشود که مومنان اعتقاد بوجود اعتقاد بوحدانیت و رسالت و امامت اهل البیت علیهم السلام کنند و تعطیل
اعمال و احکام نمایند گوییم اعتقاد بوجود اعتقاد مذکور گاهی باشد که اصلا در میانه زاجری نباشد و چنین نیست
زیرا که آنچه مذکور شد از اخبار ائمه کرام بآنکه مومن مبتلا شرفتن و آنام مبتلا بامراض و اسقام آن از شدایه
و نوایب ایام خواهد شد در انزجار از معاصی و ادرار کافی است وایضا اگرچه اظهار منجی بودن
مجرد ایمان و اعتقاد بامور مذکور مقصود و اند اخبار از خوف زوال ایمان بسبب عصیان نیز فرموده اند
وایضا درجات مومنان و مراتب ثواب ایشان متفاوت است و ظاهر است که با ارتکاب معاصی
و آثام درجات عالیه میسر نخواهد شد و عاقل را تصور چگونه از اعوالی درجات و منازل زاجری کامل است
وایضا عفو و شفاعت دفع مجالست و شرمندگی عاصی نخواهد کرد چنانچه در بعضی روایات واقع است
و عارف شیرازی بمضمون آن اشعار مقصود کرده بیت ولاکن مکن بر امید بخشش دست گر
گناه بخشند شرمساری هست ولنعم ما قیل بیت گرفتم آنکه بهشتم دهد بطاعت فضول کردن در قبر
نه شرط اصفاست و موید اشاری است که در تحقیق بشارت مذکوره مذکور شد آنکه ملا قطب الدین
شافعی شیرازی در بعضی از مکاتیب خود گفته که اهل علم گفته اند ایمان منجی است اما این نیز گفته اند که خوف
از زوال ایمان هست و سبب زوال ایمان نیست الا معاصی ای پیغمبران اهل علم از دست شما در
اند اگر چنانچه هست میگویند علم در شما جهل میشود و چون ایمان باطل بر وجود آن سبب نجات میشود
کرحق را پیوشانند معاذ رضی الله عنه نزد مرگ از آن خبر داد برای ترس از آنکه کتمان علم کرده باشد
و در بوته افتد در شما پیغمبران آن علم باجهل شد و باین سخن نیست باز کرده بود دست از علم بشستن
عمر ثمار آنک مشتاقت لاجرم درخواست کرد از رسول صلعم که این اعلام موقوف فرماید که در عهد
با رسول الله یعلموا اما جاره نیست برای پیغمبران خود مدت از آن مردم شوان کرد چنانچه هست فرمایند
گفت بفضل بکنیز او بیدی بکنیز او ما یفضل به الا الفاسقین الجماعت که بجنس سخن کم او میشوند مگر باشند

که اگر این سخن نبودی هم گمراه میشدند بسخنی دیگر که وسیعی دیگر که البته هر دو در نهان کسی است روزی انکار
شود و چه خداوند جهان نور است و نور غیر را چنانچه هست انکار کند و دین را مرآتی آفریده که چیزها چنانچه باشد
آنجا نماید پس گمراهان آن آفتاب گمراه شوند پس نقل کن که برای صیانت ایشان که امر ایست غیر تمکین اهل بیت
را محروم کنند و هدایت از ایشان دریغ دارند پس امر چنانچه هست باید گفت که خدای عز و جل مهند باشد تسبیح
حال گمراه نمی سازد و خدای عز و جل مکتوب الهیم را از مهند باین گرداند که هر سخن که شنوند فرمود بدست که
و نه همین مردم بعض که هر چه سبب قوت دیگر است و سبب جزء ضعف و من باشد انتهی مخفی
نماند که کلام مولانای مذکور روا است بر خلیفه او چه و آن نزد اصحاب او ذنبی است غیر مغفور قید بر اگر گوئیم
که عوض از اخبار مذکوره نه تقریر عقاید است بلکه مقصود از آن جوز ترغیب است بر تحصیل ایمان الهدا
در کتب عقاید کلامیه امامیه تصریح بمضمون آن اخبار واقع نشده و علامه دوانی در شرح عقاید عضدیه
کلمه کلها فی النار را مفید بحیثیت اعتقاد ساخته تا دلالت کند بر آنکه ما سوای فرقه ناجیه من حیث الا
عتقاد در نار نه و فرقه ناجیه من حیث الاعتقاد در نار نیستند بلکه من حیث العمل جایز است که در نار
باشند گوئیم احتمال جوز ترغیب وجهی دارد زیرا که اگر عوض آن باشد ناچار اظهار بر دم باید نمود و هر گاه اظهار نمود
خالی از آن نیست که خلاف آن را نیز اظهار خواهند کرد یا نه اگر اظهار نکنند مفسده اعتقاد لازم خواهد آمد
اگر اظهار کنند فایده ترغیب منتفی میشود و اما عدم تصریح بمضمون اخبار مذکوره در کتب عقاید امامیه محل
تامل است چه در کتاب اعتقادات شیخ ابن بابویه که از قدمای علمای امامیه است تصریح باین
واقع شده الحاکم که گفته و اما الذنب فلا یسئل عنه الا من یحاسب قال الله تعالی فیومئذ لا یسئل عن ذنبه
انس ولا جان یعنی عن شیعة النبی الا بعد علیه السلام خاصة دون غیرهم کما در روی التفسیر و کل محاسب
معذب و لو بطول الوقوف انتهی و فی قواعد العقاید للمحقق الطوسی و شرحه للعلامة الحلی عند
سرها اتفق الناس علی ان المؤمن الذی عمل عملا صالحا یدخل الجنة خالدا فیها و اما الذی یخلط
عملا صالحا بغیر صالح فاختلفوا فیه فقالت المعتزلیة من اهل السنة و الامامیة انه لا یجب تعذیبهم بل
قد یغفر الله تعالی لهم او یشفع النبی علیه السلام فیهم لقوله صلعم اعددت شفاعتی لاهل الکبائر من امتی
کرده بعضی از متاخرین علمای امامیه نیز بجا قول حضرت رسالت صلعم و بقول امام جعفر صادق
علیه السلام که فرموده و الله لنشفعن یوم القیمة فی عصاة شیعتنا حتی یقول غیرهم فما لنا من شافعین
و لا صدیق حمیم و کلام قواعد العقاید و ما بعد آن تصریح است بحمل اخبار مذکوره و جمعی که در مصنفات خود
متوجه تفصیل نشده اند بنابران خواهد بود که مجرد ذکر مسئله جواز عفو و شفاعت را بعضی و انسداد از
تفصیل و اما آنچه علامه دوانی در شرح حدیث شق گفته مدخول است چنانچه بعضی از مشایخ
ما در رساله و افیقی تحقیق الفرقة الناجیه گفته اند که تعلیل خلود بحیثیت اعتقاد مسلم نیست بلکه میتواند

بود

بود که خلود معلل بحیثیت اعتقاد و عمل هر دو باشد چنانچه ظاهر آیه بلی من کسب سیئة و احاطت به خطیئته فاولئک
اصحاب النار هم فیها خالدون باین ناظر است و آنکه علامه مذکور را بعد از اظهار حیثیت گفته که فلا یرد
لو اراد الخلود فهو خلاف الاجماع فان المؤمنین لا یخلدون فیها و ان اراد مجرد الدخول فهو مشترک بین
الفرق اذ ما من فرقة الا و بعضها عصاة و القول بان معصیة الفرقة الناجیة مطلقا مغفورة بعید
جدا و لا یبعد ان یکون المراد استقلال کلهم فی النار ترغیبا فی تصحیح الاعتقاد انتهی مدخول است
بلکه نفی خلود مسلم نیست و اجماعی که بران نقل نموده ممنوع است زیرا که جمعی از علما بران رفته اند
که غیر طایفه محقه کفار اند و مخلد در نارند و قول او که لان المؤمنین لا یخلدون مسلم است لیکن خلاف
در حقیقت مومنانست و شیعه بر اند که ایمان صادق نمی آید الا بر معتقد بحق از اصول خمس که اعتقاد امامت
ائمه اثنی عشر از آنجمله است و قول او که دخول مشترک بین الفرق است و مسلم نیست و قول او که با
فرقة الا و بعضها عصاة مسلم است اما قول او که و القول بان معصیة الفرقة الناجیة مطلقا مغفورة بعید
ممنوع بلکه ظاهر قول بمغفرة ایشان است و استبعاد بعید است زیرا که ظاهر حدیث مذکور مقتضی آنست
و قول او که لا یبعد ان یکون المراد استقلال کلهم از استبعاد سابق او ابعد است زیرا که خلاف
آنچه است که از حدیث مذکور متبادر بفهم میشود و حق آنست که معنی حدیث بی ارتکاب تکلف آنست
که فرقه ناجیه را نار مس نمیکند ابدا و غیر ایشان در نارند بر سبیل خلود یا مکث بی خلود و در جمیع افراد و در
بعضی بخلود و در بعضی بمکث بی خلود و قول ما را که فرقه ناجیه را نار مس نمیکند ابدا اشاره بسیار است از احادیث
نبویه و اخبار امامیه است تمام تقریر کلام بعضی از مشایخ ما رحمه الله و در آن تصریح است بآنکه نجات
فرقه ناجیه علی الاطلاق قول علمای امامیه است لیکن این بیچاره را بخاطر فاتر میرسد که آنچه جناب شیخ
در اول دخل خود افاده فرموده اند که تعلیل خلود بحیثیت اعتقاد مسلم نیست بلکه می تواند بود که خلود
معلل بحیثیت اعتقاد و عمل هر دو باشد از محل نظر است زیرا که مقصود علامه دوانی نه تقیید خلود ما عدای
فرقه واحده ناجیه است بحیثیت اعتقاد تا منع تعلیل خلود ایشان در نار باعتقاد تنها متوجه شود بلکه ظاهر کلام
او آنست که استثنای فرقه واحده را از دخول در نار مقید بحیثیت اعتقاد داشته چنانکه سابقا اشاره
بآن واقع شده و این احکام برین وجه منع باید کرد لا نسلم که عدم دخول فرقه ناجیه در نار معلل بحیثیت
اعتقاد تنها باشد بلکه میتواند بود که عدم دخول ایشان در نار از حیثیت اعتقاد و عمل هر دو باشد و الله
الموفق الصواب **عبد الرحمن بن الحجاج العلی الکوفی** در خلاصه مذکور است که از ثقه ثبت و مجمع
وکیل حضرت امام جعفر صادق علیه السلام و از راویان او و امام موسی کاظم بود علیهما السلام و بعد از
حضرت امام موسی علیه السلام باقی ماند و بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام رسید و در ایامی که آنحضرت
را مامون ولی عهد ساخت وفات یافت در مختار کشی حسن بن ناجیه روایت نموده که گفت حضرت

امام موسی علیه السلام عبد الرحمن را یاد فرمودند و گفتند او بر دل مخالفان ما بغایة ثقیل است **وایضا** روایت نموده
که آنحضرت او را از اهل بهشت گفته بود و او را میفرمود که با اهل مدینه مناظره نمای که من دوست میدارم
که در میان رجال شیعه مانند ترا بینم و عبد الرحمن را چند کتاب بود که در میان شیعه معمول بود **محمد بن
حکیم** در کتاب خلاصه از کشی روایت نموده که حضرت امام موسی علیه السلام راضی بود بآنکه در مباحث
کلامی با مخالف مناظره نماید و در مختار کشی مسطور است که روزی نزد امام موسی علیه السلام اصحاب کلام را یاد نمودند
پس آنحضرت فرمودند که ابن حکیم را بگذارید که بمناظره مشغول باشد **وایضا** روایت نموده که آنحضرت محمد را
امر فرمود که در مسجد مدینه با مردم آنجا بنشیند و با ایشان در مطالب کلامی مناظره و مخاصمه نماید و هر گاه از
مناظره قوم فارغ شده نزد آنحضرت می آمد آنحضرت از و مرایت سخنان او و دیگران را می پرسید و اظهار
رضا از وی مینمود و شیخ ابو جعفر طوسی طیب الله مشهده در کتاب فهرست گفته که او را کتب بسیار
حدیث **نضر بن قابوس اللخمی** در خلاصه و غیره مسطور است که او خیر و فاضل و از راویان امام جعفر و امام موسی
و امام رضا علیهم السلام بود و نزد ایشان منزلهٔ تمام داشت شیخ طوسی قدس سره در کتاب جمعیه گفته
که او بیست سال وکیل حضرت امام جعفر صادق علیه السلام بود و هیچکس نمیدانست که گفت روزی نزد حضرت
امام موسی علیه السلام در خانهٔ او بودم پس آنحضرت دست مرا گرفتند و مرا بخرم در آوردند که حضرت امام رضا علیه السلام
در صفهٔ من آنجا بودند و کتابی در دست داشت و مطالعه آن مینمود پس حضرت امام موسی علیه السلام مرا
گفتند ای نضر می شناسی این پسر را گفتم بلی پسر تو علی رضا است گفت میدانی این چه کتابست که مطالعه
آن مینماید گفتم نه گفت این کتاب جفر است که اطلاع بر حقایق و معانی نمیتواند یافت الا پیغمبری
یا وصی پیغمبری **وایضا** از نضر روایت نموده که گفت روزی بحضرت امام موسی علیه السلام گفتم که
من از حضرت امام جعفر علیه السلام شنیده بودم که امام بعد از تو کیست و او مرا خبر داده بود که امام بعد از
او حضرت تو میباشی و چون او وفات یافت اختلاف در میان شیعه واقع شد و بجانب یمین
و شمال رفتند و من و اصحاب من بر یقین خود در امامت تو باقی بودیم پس خبر ده مرا که بعد از
تو از پسران تو امام کیست آنحضرت فرموده اند که پسر من علی امام خواهد بود و این حدیث در کمال
عقل و اهتمام او در کار دین خود **نوح بن شعیب البغدادی** در خلاصه گفته که از اصحاب ابی جعفر محمد
جواد بود و فضل ابن شاذان گفته که او فقیه بود و در مختار کشی روایت نموده که ابو عبد الله شاذان
از ابو محمد فضل بن شاذان پرسید که گاهی با مخالفان خود نماز مغرب را میکنیم و نمیتوانیم مقارن
فراغ از نماز بخانهٔ خود برویم و اعادهٔ نماز کنیم زیرا که آنها این مضمون را می فهمند و چون بتاخیر
تاخیر واقع میشود نماز شام و خفتن با هم تداخل میکند فضل گفت چنین کار را بر خود دشوار مسازید
زیرا که هر گاه با ایشان نماز کنید این قدر خیری است که در یکبار سه تکبیر با پنج تکبیر بگویید و قراءة حمد و

در هر رکعت بگفتید و در رکوع و سجود و سلام با امام ایشان صورت موافقت را مرعی دارید و آن امام چون
مسجد و دیوار آزاد رکعم برابر دارند آنگاه ابو عبد الله از و پرسید که از هیچکدام اصحاب شنیده که اجتهاد
مجزی باشد گفت وقتی در عراق بودم و بر من بر نماند تو و شوار می آمد که نماز در عقب مخالفان بگذارم
پس بکتابت آنحال بر یکی از فقهای آنجا که از نوح بن شعیب میگفتند نمودم نوح مرا جواب گفت که مرتبه
گفتم بعد از آن از و پرسیدم که خبر از تو و دیگری نیز این میگوید گفت آری پس با او مجلسی در آمدم که فرقه
کس از مشایخ اصحاب ما آنجا بودند پس درخواست نمودم از نوح که آن مسئله را در میان ایشان
مذکور سازد نوح گفت که ای گروه حاضران تعجب نمیکنید از این مرد و خواسانی که خود گمان آن دارد که
بزرگوار ترست از هشام بن الحکم و از من می پرسد که آیا نماز در عقب مخالفان و در جماعت ایشان جایز
باشد پس هر که در آن مجلس حاضر بود آنچه نوح با من گفته بود گفتند و خاطر من قرار گرفت **حسن بن علی بن فضال الکوفی**
الفیحی بخدمت حضرت امام موسی علیه السلام رسیده بود و از راویان حضرت امام رضا است و از خصیصان
نام به آنحضرت داشت جلیل القدر و عظیم المنزلت و زاهد و صاحب ورع و فقه بود و در روایات در کتاب
نجاشی از فضل بن شاذان منقولست که گفت در یکی از مساجد نزد بعضی از قراء درس میخواندم در
آنجا قومی را دیدم که با همدیگر سخنان میگفتند و یکی از آن میان گفت که در کوه مردی هست که او را
ابن فضال میگویند و او عابدترین جماعتی است که ما دیده ایم و گفت که او بصحرا بیرون می آید و بسجده فرو
میرود آنگاه مرغان صحرا بر وی جمع میشوند و او آنچنان از خود بیخود شده بر زمین می افتد که از دور گمان میشود
که جامه یا خرقه ایست و دشتبان صحرا نزدیک باو چرا میکنند و از دور میدهند و نمیشوند تا بر غایت موافقت
که ایشان را با او حاصل شده فضل بن شاذان گوید پس بعد از آن سخن گمان کردم که مگر آنحال کسی است
که در زمان سابق بوده و بعد از استماع آن سخن باندک زمانی دیدم که شیخی خوش صورت نیکو شمایل
جامه رسمی و رداء آزرسی در بر و کفش سبز در پا داشت از در در آمد و بر پهلوی من که با او نشسته بودم
سلام کرد و بدیدن من جهة تعظیم او برخاست و او را جای داد و گرامی داشت و چون بعد از لحظه برخاست
من از پهلوی خود پرسیدم که این شیخ کیست گفت این حسن بن علی بن فضال است گفتم آن عابد فاضل
مشهور گفت همانست گفتم آن کجا عابد بود میگویند که او در کوه میباشد گفت این حالتست که در کوه میباشد
باز گفتم آن کجا عابد بود که او همیشه در کوه می باشد گفت چون عقل میسر بوده نمیتواند بود که در بین ایام
از آنجا آمده باشد پس آنچه از اهل مسجد در بارهٔ حسن شنیده بودم بر او عرض کردم و پرسیدم که آنچه
شنیده ام درست است این حسن همان حسن است و حسن گاهی نزد پدر من آمد و شد میکرد و در کتاب
کتاب ابن کبیر و غیر آن از کتب حدیث از او استماع نمودم و بسیار بود که کتاب خود بر من میخواند
و بخرهٔ من می آمد و بر من قراءة آن مینمود و در رسالهٔ که طاهر بن الحسین خواهی که از سپهسالاران مامون

بود حج گذارد و بکوفه مراجعت نمود چون تعریف فضل بن کمالات حسن بر او کرده بودند گفتی و حسن
فرستاد و باو پیغام نمود که چون من از رسیدن بخدمت شما معذورم التماس دارم که شما قدوم شریف
بسوی من ارزانی دارید پس حسن از رفتن نزد طاهر امتناع نمود و هر چند اصحاب او را در ملاقات طاهر
ترغیب نمودند قبول نکرد و گفت مرا با او مناسبتی نیست و از آن استغنای او دانستم که آمدن او بخانهٔ من
از روی ریا و رو دین داری بود و مصلای او در جامع کوفه بود نزدیک آنکه آنرا سابقه واسطوانهٔ ابراهیم
علیه السلام میگویند و حسن در ایام عمر قابل بامامت عبد الله افطح بود و در مرض الموت او قصد دیدن
آن عقیده برگرد بدو رجوع بحق نمود رحمة الله تعالی وفات حسن در سال دویست و بیست و چهار بود و از
جمله مصنفات او کتاب زیارات و بشارات و کتاب توادر و کتاب در رد بر غلاة و کتاب
الشواهد و کتاب متعه در کتاب در ناسخ و منسوخ و کتاب ملاحم و کتاب صلوة و کتاب رجال
عبد الجبار بن المبارک النهاوندی در قسم مقبولان از کتاب خلاصه مذکور است و در مختار کشی از و
منقولست که گفت روزی بخدمت حضرت امام محمد بن علی جواد علیه السلام رفتم و گفتم جان من فدای تو
باد از پدران بزرگوار تو روایت بمن رسیده که هر شخصی که اهل ضلال نماید آنچه ایشان را بدست آید تعلق
بامام زمان دارد آنحضرت فرمودند که بلی چنین است گفتم جان من فدای تو باد مرا از بعضی فتوحات که
اهل ضلال را واقع شده آورده بودند و من خود را از ایشان خلاص کرده بخدمت تو آمده ام میخواهم که
مرا بندگی قبول کنی آنحضرت فرمودند که قبول کردم بعد از آن مرا دستوری دادند که چند روز در حضرت
قایم و چون در سال دویست و بیست و نه از دیار خود بخدمت رجوع نمودم بندگی خود را بجا آوردم آن
حضرت فرمودند که انت و اجرک الله گفتم جان من فدای تو باد میخواهم که عهد نامه از این باب بمن بنویسی پس این عهد نامه برای من نوشتند بسم الله الرحمن الرحیم هذا کتاب من محمد بن علی الهادی
العلوی لعبد الجبار بن المبارک فتاه انی اعتقت لوجه الله و للدار الآخرة لا رب لک الا الله و لیس
علیک سبیل و انت مولای و مولی من بعدی و رقیت فی المحرم سنة ثلاث عشرة و مائتین و قع
فیه محمد بن بخط یده و ترجمه تجار ابو محمد الفضل بن شاذان ابن الخلیل الازدی النیشابوری از اهل
شیعه نیشابور و چون نام خود در فضل مشهورست مبدع براهین عقلیه و مرجع قوانین نقلیه است و در تحقیق
مذهب حق امامیه ماهر بود و فایق اصول آن طایفه علیه بطبع مکنه دانش ظاهر در کتاب خلاصه و
کتاب نجاشی مذکور است که جد او از اصحاب یونس بن عبد الرحمن بود و او از اوبان امام محمد جواد
علیه السلام و بعضی گفته اند که از حضرت امام رضا علیه السلام روایت نموده و او نکته و فقیه و متکلم بود
در میان این طایفه عظیم الشان بود و امام محمد جواد علیه السلام سه مرتبه از عقب یکدیگر برای او دعا
فرستاده اند رحمة الله تع و در کتاب مختار کشی مذکور است که عبد الله بن طاهر فضل بن شاذان

عبد الجبار بن المبارک

الفضل بن شاذان

را از نیشابور اخراج کرد بعد از آنکه او در شرع خوطلبید و تفتیش کتب او نمود و امر کرد او را که آن کتب را
او بنویساند پس فضل بن شاذان رئیس مسایل اعتقادیه را از توحید و عدل و مانند آن جمله او
نوشت و چون آن بنظر عبد الله رسید گفت این قدر کافی نیست میخواهم که اعتقاد ترا در باره
سلف بدانم پس فضل گفت ابو بکر را دوست دارم و از عمر بیزارم عبد الله گفت چرا از عمر بیزاری
گفت بواسطه آنکه عباس را از شوری بیرون کرد و سبب القای این جواب لطیف که مقتضی
خوش آمد عباسیان بود از دست آن خط غلیظ خلاصی یافت و از سهل بن بحر فارسی روایت
نموده که گفت در آن عهد مصاحبت خود با فضل بن شاذان از دوستیدم که میگفت هر خلیفه که
از اکابر که از پیش گذشتند مانند محمد بن ابی عمیر و صفوان بن یحیی و غیرهما و پنجاه سال در خدمت
ایشان بودم و از ایشان استفاده مینمودم و هشام بن الحکم چون بگذشت یونس بن عبد الرحمن
خلیفه او بود و در رد بر مخالفان و چون یونس وفات یافت خلیفه او در رد بر مخالفان مشکل
بود و او نیز از میان رفت و هیچ خلیفه ایشان و فضل از جمعی کثیر از افاضل شیعه روایت داشت
مانند محمد بن ابی عمیر و صفوان بن یحیی و حسن بن محبوب و حسن بن علی بن فضال و محمد بن اسمعیل
بزیع و محمد بن الحسن الواسطی و محمد بن سنان و اسمعیل بن سهل و از پدر خود شاذان بن الخلیل
و ابو داود المسترق و عمار بن المبارک و عثمان بن عیسی و فضالة بن ایوب و علی بن الحکم و ابراهیم
بن هاشم و ابو داود المسترق و قاسم بن عروة و ابن ابی نجران شیخ نجاشی گفته که او مکتب و
کتاب تصنیف داشته و آنچه از آنجا رسیده کتاب نقض است بر اشکافی و کتاب العروس که
مختصر کتاب عین است کتاب الوعید کتاب الرد علی اهل التعطیل الی آخره در کتاب منتهی المقال
است که از فضل رسیده که دلیل تو بر امامت امیر المؤمنین علی علیه السلام چیست در جواب گفت دلیل
کتاب خدا و سنت رسول خدا و اجماع مسلمانان است اما کتاب قول خدا تعالی است که یا ایها
الذین آمنوا اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم زیرا که خدا تعالی در این آیه دعوت
نموده بطاعت اولی الامر چنانکه دعوت نموده بطاعت خود و بطاعت رسول خود پس محتاج شدیم بآنکه
اولی الامر را بشناسیم چنانکه محتاجیم در امر خدا و رسول را بشناسیم آنگاه نظر کردیم در آنچه دلیل است و
دیدیم که اختلاف کرده اند در اولی الامر و اجماع کرده اند در تفسیر آیه بر وجهی که مختص نزول اوست
در شان علی بن ابی طالب علیه السلام زیرا که بعضی گفته اند که مراد امرای سرایاست و بعضی گفته اند
که مراد علما است و بعضی گفته اند که مراد قوام نظام که زمره امام بامر معروف و نهی از منکرست
و بعضی گفته اند که مقصود از آن حضرت امیر المؤمنین علیه السلام و یازده امام از اولاد کرام
او بنده و چون از فرقه اولی پرسیدیم که آیا علی بن ابی طالب از امرای سرایاست گفتند بلی

وفرقهٔ ثانیه نیز گفتند که آنحضرت از اعلام علامات و فرقهٔ ثالثه خبر داده‌اند که او از قوام نظام کار کافهٔ امام
است بامر معروف و نهی از منکر و از مجاطا برند که مراد از اولی الامر در آیه باتفاق اهل درایت روایت
حضرت شاه ولایت پس بموجب آن آیه اوست والی ولایت امامت و وصایت و عدول از آن
حضرت بسوی دیگری محض ضلالت و غوایت است زیرا که در غیر او اتفاق مفقود و اولی دیگر موجود نیست
و اما سنت بنا بر آنکه حضرت رسول آن امام اصحاب بعض را قاضی یمن و امیر بخش آن محال و ولی
اموال گردانید و او را امر فرمود که تقسیم آن اموال نماید بر بنی نوفیه که خالدین ولید ایشان را بظلم کشته بود
و همچنین حسنیار آن امام تمام جهت ادای رسالت ملک علام و ابلاغ و اعلام سوره برات بمکه فرستاد و انجام
نمود و همچنین در بعضی از ایام غیبت خود او را خلیفه خود گردانید و همچنان از اصحاب آنحضرت نیست که این
شان در شان او مقرر و معین شده باشد و تا سی سنه سید کائنات در حیات آنحضرت و بعد از وفات
همگی را منظور و احتیاج امت با میری که منصف باشد چنان شان باشد مسلم جمهور است و اما اجماع جماعتی
که استدلال از آن بر امامت حضرت امیر المؤمنین کنند دو وجه است اول آنکه اجماع امت بر آنکه علی امام است
و اگر چه همه بکر و زبا شد و در این اختلافی ندارند بعد از آن اختلاف کرده‌اند بعضی گفتند که بعد از نبی او
فضل بسیار و در وقت خاص امام بود و بعضی گفتند که بعد از آنحضرت بی فاصله در جمیع اوقات و حالات
خود امام بود و اجماع بر غیر او واقع نشد و که بقدر یک چشم زدن او امام باشد دیگر آنکه اجماع کرده
اند بر آنکه حضرت امیر لیاقت امامت داشت و بنی هاشم را صلاحیت آن بود و در غیر او خلاف و
اختلافست دیگر آنکه اجماع است بر آنکه حضرت امیر بعد از حضرت رسالت علیه السلام بر عدالت که از
شرایط امامت و امامت باقی بود غایة الامر اختلاف در آنست که بعضی میگویند از مرتبه عدالت تا
بصفت عصمت بود و بعضی میگویند معصوم نبود بلکه عدل و بر تقی بود و ظاهر است که از شوایب خطا و زلل
دور بود و با وجود خلاف ایشان در نفی عصمت اوست و همان جماعت اجماع کرده‌اند بر نفی عصمت ابی بکر
و اختلاف در عدالت او کرده‌اند و بعضی گفته‌اند که عدل است و بعضی گفته‌اند که بواسطه غصب فدک
و دیگر مفاسد از دایره عدالت خارج شده و ظاهر است که کسی که اجماع بر عدالت او واقع باشد و اختلاف
در عصمت او داشته باشند اولی و احق است بامامت از کسی که اختلاف در عدالت او داشته باشند و
اتفاق بر نفی عصمت او کرده باشند **و ایضا** در کتاب منتقی مسطور است که شخصی از فضل سوال نمود که
چه میگویی در آن حدیث که ناصبیان از حضرت امیر روایت میکنند که گفت لو اتی برجل یفضلنی علی
ابی بکر و عمر لاجلده حد المفتری یعنی هرگاه پیش من آرند کسی را که او تفضیل من بر ابو بکر و عمر کرده باشد
حدی که از شریعت پیغمبری جهت هر مفتری مقرر شده بر او خواهم زد فضل در جواب گفت راوی این حدیث
سوء دین عقیده است و اتفاق اهل آثار است بر آنکه او کثیر الغلط بوده تا آنکه نفس حدیث متناقض است

زیرا که

زیرا که باجماع امت حضرت امیر در قضایا و احکام دین عدل بوده و از عدالت نیست که حد مفتری کسی را زند
که افترا نکرده باشد و شیخ اجل مفید در بعضی از افادات علیه خود جواب فضل را بسندیده بود
مقصدی توجیه حدیث بوجهی وجیه کرده و گفته که اگر آن حدیث صحیح باشد مراد حضرت امیر از آن این
خواهد بود که چون تفاضل نمی باشد الا در میان دو کس که متقارب باشند در فضل و مفضول را با افضل
در اصل فضل فی الجمله مشارکتی باشد بنا بر این تفضیل آنحضرت بر ابی بکر و عمر متضمن اظهار مرتبه از فضل جهت
ایشان خواهد بود و حال آنکه ایشان بواسطه انکار نص جلی و اصرار در اظهار دعوی از طاعت خدا بتعالی
و دین رسول معلی بیرون رفته‌اند و ایشان را در دین مبین فضلی نمانده که قریب بفضل حضرت امیر المؤمنین
باشد پس هر که تفضیل آنحضرت بر ایشان نماید دعوی فضلی عظیم جهت ایشان کرده باشد که در این دعوی
کاذب است پس حد مفتری کاذب را مستحق باشد نه حد مفتری راجم بقسم را چنانکه فضل بن شاذان فهمیده
و از قبیل تفضیل حضرت امیر است بر اخبار و روایت معبر آنکه فاضل صالح متقی را بر کافر فرمند خارج از
دین تفضیل دهند یا جبرئیل را بر ابلیس و رسول را بر ابو جهل پر تلبیس رجحان نهند با آنکه اگر آن حدیث
صحیح باشد بایستی که حاش لله حد مفتری واجب بود بر حضرت رسول که حضرت امیر را در چندین حدیث
بر جمیع خلایق تفضیل و تقدیم داده و در آخرت خود و مباهله و فتح ابواب خانه او و احتیاج او
در نکاح فاطمه زهرا و ولایت و خواندن او احب خلق خدا و گردانیدن او از خود بمنزله هارون
از موسی و غیر آن بر دیگران رجحان نهاده و همچنین بایستی که حضرت امیر اقامت حد بر خود
واجب گردانیدی زیرا که اظهار افضلیت خود از سایر اصحاب رسول نموده و باتفاق مخالف
و موالف بر منبر گوفه بمضمون انا الصدیق الاکبر زبان حقایق بیان گشوده و همچنین جمیع اولاد
و ذریه و انصار و اشیاع و اهل بیت او که اعتقاد زیادتی فضل او بر سایر اصحاب داشتند
آنکه از حضرت امام حسن علیه السلام مرویست که در صباح آن شبی که حضرت امیر علیه السلام وفات
یافت فرمودند که لقد قبض فی هذه اللیلة رجل لا یسبقه الاولون بعمل ولا یدرکه الآخرون
مخفی نماند که مقصود شیخ چنانکه خود در ذیل این مقاله بان تصریح فرموده آنست که این
عبارت که امیر المؤمنین افضل است از فلان و فلان بحسب قانون لغت و عرف اهل لسان درست
نیست تا متوجه شود که در صحت آن عبارت تسلیم فضل ایشان از روی جدل یا بر اعتقاد خصم کافی
بلکه غرض او آنست که نظر بتحقیق حال مضمون آن مقال غلط و باطل و محال است مؤلف گوید که همچنانکه
میتواند بود که افهام افترا از آن عبارت بواسطه استلزام مدلول و ایات تفضیلات کسی را بنده
که در واقع از فضیلت عاری بوده و بوجهی که شیخ بزرگوار افاده فرموده همچنین میتواند بود که از آن
رهگذر باشد که مفهوم از آن عبارت نیز نقیصت کسی است که در واقع افضل بوده چنانکه بعضی از افاضل

شعراء آن اشعار نموده و گفته شعر يقولون لي فضل عليا عليهم ... فلست اقول الخير اعلى من المصطفى ... اذا انا
الامام عليهم ... اكن بالذي فضلته متنقصا ... الم تر ان السيف تزري بحده ... مقالة هذا السيف امضى من العصا
اسحق بن اسمعيل النيشابوري علامه حلي در كتاب خلاصه توثيق او نموده و فرموده كه از اصحاب امام محمد
عسكري است و در كتاب مختار توقيعي شريف از آنحضرت نقل نموده كه باسحق نوشته اند و در انجا
باسحق و جميع شيعه انجا خطاب بر ترك بعضي از فرايض و سنن فرموده اند و جميع شيعه نيشابور بجا
دلالت بر طريق هدايت و ملازمت و احكام شرع سيد انام و مودت ذوي القربي و رعايت حقوق
ايشان نموده اند و حوالهٔ آنحضرت حقوق واجبه موالي انجا را بابراهيم بن عبده كه يكي از وجوه شيعه نيشابور است
نموده اند و توقيع شريف اينست بسم الله الرحمن الرحيم يا اسحق بن اسمعيل سترنا الله و ايانك
بستره و توالاك في جميع اموركم بصنعه قد فهمت كتابك يرحمك الله و بحق محمد الله و نعمته اهل بيت
مذف على سوالنبيا و نسترنا بتتابع احسان الله اليهم و تفضله لديهم و نعتد لكل نعمة ينعمها الله عز و جل عليهم قائم
الله عليكم بالحق و من كان مثلك من قد رحمه الله و نصره و نصرتك نزع عن الباطل و لم يقم في
طغيانه نعمة فان تمام النعمة و حوك الجنة و ليس من نعم و ان جل امرها و عظم خطرها الا و لله عندنا
تقدست اسماؤه عليها مودي شكرها و انا اقول الحمد لله مثل ما حمد الله به حامد الى ابد الابد عاجل من عليك
من نعمة و بجاك منزل الملائكة و سهل سبيلك على العقبة و ايم الله انها لعقبة كؤود شديد امرها صعب مسلكها عظيم
بلاؤها طويل عذابها قديم في الزبر الاولى ذكرها و لقد كانت منكم امور في ايام الماضي الى ان مضى
بسبيله صلى الله على روحه و في ايامي هذه كنتم فيها غير محمودي الرأي و لا مسددي التوفيق و اعلم يا
باسحق ان من خرج من هذه الحيوة الدنيا اعمى فهو في الآخرة اعمى و اضل سبيلا انما يعمى القلب
ليس تعمى الابصار و لكن تعمى القلوب التي في الصدور و ذلك قول الله عز و جل في محكم كتابه قال رب
لم حشرتني اعمى و قد كنت بصيرا قال الله عز و جل كذلك اتتك آياتنا فنسيتها و كذلك اليوم تنسى و اني اريد
يا اسحق ان من حجة الله عز و جل على خلقه و امنائه في بلاده و شهوده على عباده من سلف من آبائه
الاولين من النبيين و آبائه الآخرين من الوصيين عليهم اجمعين رحمة الله و بركاته فابين شاهكم و ابين
تذهبون كالانعام على وجوههم عن الحق يصدفون و بالباطل يؤمنون و بنعمة الله يكفرون او يكذبون
فمن يؤمن ببعض فانما الله من يفعل ذلك منكم و من غيركم الا خزي في الحيوة الدنيا بالعاقبة و طول عذاب في
الآخرة الباقية و ذلك الله الخزي العظيم ان الله بفضله و منه فرض عليكم الفرايض لم يفرض ذلك عليكم
لحاجة منه اليكم بل برحمة منه لا اله الا هو عليكم ليميز الخبيث من الطيب و ليبتلي الله ما في صدوركم و ليمحص ما في
قلوبكم و لتسابقوا الى رحمته و لتفاضل منازلكم في جنته فرض عليكم الحج و العمرة و اقام الصلوة و ايتاء الزكوة
و الصوم و الولاية و كفاهم لكتابه المفتوحين و ابواب الفرايض منفتحا الى سبيله و لولا محمد صلعم و آله و
صيامه

من بعده لكنتم حيارى كالبهايم لا تعرفون فرضا من الفرايض و هل يدخل قرية الا من بابها فلما مضى صلى الله عليه و آله
باقامة الاوصياء بعده فيه قال الله عز و جل لنبيه اليوم اكملت لكم دينكم و اتممت عليكم نعمتي و رضيت لكم الاسلام
دينا و فرض عليكم الاولياء حقوقا امركم بامرائها اليهم ليحل لكم ما وراء ظهوركم من ازواجكم و اموالكم و مآكلكم
مشاربكم و يعرفكم بذلك النماء و البركة و الثروة و ليعلم من يطيعه منكم بالغيب قال الله عز و جل لا اسئلكم عليه
اجرا الا المودة في القربى و اعلموا ان من يبخل على نفسه و ان الله هو الغني و انتم الفقراء اليه لا اله الا
هو و لقد طال المخاطبة فيما بيننا و بينكم فيما هو لكم و عليكم لما رأيتكم الاحفاء و لا سمعتم مني عوفا من بعد الماضي
عليه السلام انتم في غفلة عما اليه معادكم و من بعد التالي رسول و ما ارسلكم خيرا اكرم الله بصره و البكم و من
بعد اقاصي كلكم ابراهيم بن عبده و فقه الله فرضا و اعانه على طاعته و كتابي الذي حمله محمد بن موسى النيشابوري
و الله المستعان على كل حال و اني اراكم تفرطون في جنب الله فتكونون من الخاسرين فبعد اوسحقا لمن
رغب عن طاعة رسول الله و لم يقبل مواعظ هداة اوليائه و قد امركم الله عز و جل بطاعته لا اله الا هو و طاعة
رسوله صلعم و بطاعة اولي الامر عليهم السلام فرحم الله ضعفكم و قلة صبركم على اقرار الانسان بربه الكريم و
سبحان الله دعاني فيكم و اصلح امركم على يدي فقد قال الله جل جلاله يوم يدعوا كل اناس بامامهم و قال
جل جلاله و جعلناكم امة وسطا لتكونوا شهداء على الناس و يكون الرسول عليكم شهيدا و قال الله جل
جلاله كنتم خير امة اخرجت للناس تامرون بالمعروف و تنهون عن المنكر فاحب ان تدعوا الله جل
جلاله لي و لامين هو في ابامي الاحب فتي عليكم و ما انطوي لكم عليه من حب بلوغ الامل في الدارين
جميعا و الكينونة معنا في الدنيا و الآخرة فقد يا اسحق يرحمك الله و رحم من هو رأك بنيت لك بيتا
و فرت لك تقبرا و فعلت كم فعل من لم يفهم هذا الامر قط و لم يدخل فيه طرفة عين و لو نفعت العصم
الصلاة بعض الكلب لتصدعت فانا خرقا من خشية الله و رجوعا الى طاعة الله عز و جل فاعلموا حشرتم بعده
باشتيم فيرى الله فعلكم و رسوله و المؤمنون ثم تردون الى عالم الغيب و الشهادة فينبئكم بما كنتم تعملون و
العاقبة للمتقين و انت رسول يا اسحق الى ابراهيم بن عبده و فقه الله ان يعمل بما ورد عليه في كتابي مع
محمد بن موسى النيشابوري انشاء الله و رسولي الى نفسك الى كل من خلف بيلدك ان يعمل بما ورد
عليهم في كتابي مع محمد بن موسى انشاء الله و يقرئ ابراهيم بن عبده كتابي هذا و من خلفه ببلدك حتى
لا تسألوني و بطاعة الله تعملون و انشكان بالله عن انفسهم يخبرون و لا يطيعون و على ابراهيم
بن عبده سلام الله و رحمته و عليك يا اسحق و على جميع موالي الاسلام كثيرا سدد كم الله جميعا بتوفيقه و كل
من قرأ كتابي هذا من موالي من اهل بلدك من هو بناحيتكم و نزع عما هو اليه من الانحراف عن الحق
فليرد حقوقنا الى ابراهيم و ليحمل ابراهيم ذلك الى الرازي رضي الله عنه و الى من يسمى له الرازي فان
ورآني انشاء الله و يا اسحق اقرأ كتابا على البلال رضي الله عنه فانه الثقة المأمون العارف بما كتب عليه

واقرأه على المحمودي عافاه الله فيما اخذه به بطاعته واذا وردت بغداد فاقرأه على الله جهان الكيذاني وتفتشا و
الذي يقبض من موالينا وكل من لكتك من موالينا فاقرأ هم هذا الكتاب ونسخ من اراد منهم نسخة
انشاء الله ولا تكتم امر هذا عمن شاء من موالينا من شيطان يخالف لكم فلا تشرن الدرهم الا
الخنازير ولا كرامة لهم وقد وقفنا على كتابك بالوصول والدعاء لك وللمن شئت وقد اجبنا سعيد عن
مسئلته والحمد لله فالبعد الحق الا الضلال والاخرجين من البلدة وحتى نلقى العمري رضي الله عنه برضاه فنسلم
عليه ونعرفه ويعرفك فانه الطاهر الامين العفيف القريب منا والينا يكيل الينا مسرشي من النواحي فاليه
يصير آخر امره ليصل ذلك الينا والحمد لله كثيرا سترنا الله وايا كم باحسن ستره وتولاك في جميع امورك
بصنعه والسلام عليك وعلى جميع موالي ورحمة الله وبركاته وصلى الله على سيدنا محمد النبي وآله وسلم كثيرا

ابراهيم بن عبدة النيشابوري در فضيلت ايشان بس است كه حضرت امام حسن عسكري در توقيعي كه قبل از اين
مذكور شد او را در ميان شيعه نيشابور و نواحي آن وكيل خود ساخته اند و ديگران را امر باطاعت او نموده
اند و در مختار توقيعي ديگر نقل نموده كه آنحضرت در باب وكالت او بعبد الله بن حمدويه بيهقي و ساير شيعه
نيشابوري و نواحي آن نوشته اند وان ابنت وبعد فقد بعثت اليكم ابراهيم بن عبده ليدفع النواحي
وابل ما جبتك حقوقي الواجبة عليكم وجعلته ثقتي وامينا عند موالي فمالك فليتقوا الله جل جلاله وليؤدوا
الحقوق فليس طلبي عدرتي ترك ذلك ولا تاخيره لا اشفاهم الله بعصيان اوليائه ورحمهم وايا كم معهم برحمتي لهم
ان الله واسع كريم **عبد الله بن حمدويه البيهقي** ابن داود او را از محمد بن محمد وحمان شمرده و در مختار
كشي توقيعي از حضرت امام حسن عسكري عليه السلام كه بعبد الله و اهل نيشابور و نواحي ان نقل نموده
وان ابنت وكتابي الذي ورد علي ابراهيم بن عبده بتوكيلي اياه بقبض حقوقي من موالي هناك
نعم هو كتابي الذي ويخرجوا من حقوقي وليه فعوها اليه فقد حورت له ما يعين به فيها وفقه الله وعرفه عليه
بالسلامة من التقصير برحمته **محمد بن احمد بن حماد المروزي المحمودي** ابن داود او را از محمد بن محمد وحمان گفته
و در مختار از محمد مذكور روايت نموده كه گفت بعد از وفات من حضرت امام محمد جواد بمن نوشتند كه
قد مضى ابوك رضي الله عنه وعنك وهو عنا على حال محمودة ازدد لم بعده من تلك الحال **وايضا** و
از فضل بن شاذان هروي روايت نموده كه گفت چون شنيدم كه محمودي حج بسيار گذارده
پرسيدم كه چند حج گذارده پس عدد انرا نگفت و گفت در رفت خير اكثر العدد از ان پرسيدم كه ابن جهل
كه گرده از خود كرده يا از غير خود گفت بعد از حجة الاسلام حج كه گذارده ام از حضرت رسالت صلى الله عليه وسلم
گذارده ام و ثواب آنرا بايد اهل البيت هديه كرده ام و ثواب آن هديه را بمومنين و مومنات بخشيده ام
پرسيدم كه بيت اين حج را كه عبارت ادا ميكني گفت ميگويم اللهم اني اهللت لرسولك محمد صلى الله
عليه وجعلت جزاي منك مني لاوليائك الطاهرين عليهم السلام ووهبت ثوابي عنهم لعبادك المؤمنين

المؤمنات بكتابك وسنة نبيك الى آخر الدعا **عبد الله بن يحيى بن خاقان** از مومنان خالص الاعتقاد
واز فرية حميرا از سواد بغداد و در كتاب مختار مسطور است كه متوكل عباسي عليه اللعنة از جهت
شيخ حبس نمود و چون مدت حبس او امتداد يافت مبلغ سه هزار دينار از عبد الرحمن بن خاقان
قبول نمود كه او را از حبس متوكل خلاص سازد و چون عبد الرحمن التماس خلاصي عبد الله از متوكل
نمود متوكل با و خطاب نمود كه اي عبد الرحمن اگر شكي در باره تو ميداشتم ميگفتم كه تو را نفعي زيرا كه
عم عبد الله مرا خبر داده كه او رافضي است و وكيل فلان يعني امام علي نقي است عليه السلام و من ميخواهم
كه او را بكشم پس چون آن خبر بعبد الله رسيد از خلاصي خود مايوس گرديد رقعه بخدمت حضرت
امام عليه السلام نوشت كه يا سيدي الله الله في امري فقد والله خفت آن ارتاب چون رقعه او بخدمت
رسيد بخط شريف خود در رقعه او نوشتند و او را وعده نمودند كه در باره خلاصي او روي تضرع بدرگاه
الهي خواهند آورد و اين واقعه در شب جمعه بود و صباح روز جمعه متوكل را بسخت گرفت مرض او در
تزايد بود تا بجاي رسيد كه اهل و اولاد او در روز دوشنبه بر مراد خود يافتند و نوحه در آمدند پس عبد
الرحمن مذكور را امر كرد كه نام جميع محبوسان را بعرض برند تا ايشان را خلاص سازد و عبد الرحمن يك
از محبوسان را عرض ميكرد بواسطه عنايتي كه سابقا از متوكل نسبت باو در باب التماس عبد الله را
ياد كرد و بعبد الرحمن گفت كه چرا نام او را بر من عرض نكرده گفت خود قرار داده بودم كه هر گز نام تو
متوكل گفت همين ساعت او را نزد من حاضر كن كه مرا بخجل كند پس عبد الرحمن عبد الله را خلاص ساخت و
او بامر حضرت امام عليه السلام بمكه رفت و انجا مجاور شد و متوكل از بيماري شفا يافت **خيران الخادم**
القراطيسي در خلاصه مذكور است كه او از اصحاب ابو الحسن ثالث علي بن محمد است عليهما السلام و قضا
و در مختار كشي از خيران روايت نموده كه گفت در ايام حضرت ابي جعفر محمد بن علي بن موسى عليه السلام
حج گذاردم و از بعضي ملازمان آنحضرت كه نزد او قربي و منزلتي داشت درخواست نمودم كه مرا
بخدمت آنحضرت رساند مرا گفت كه در بين دكان بنشين و خود اذن طلبيده بخانه در آمد و چون
شد نزد يك بان رفتم و از حال او پرسيدم مرا خبر داد كه بيرون رفت و متحير ماندم و در اثناي ان
حيرت خادمي از خانه بيرون آمد مرا گفت كه تو خيران نام داري گفتم بلي گفت بخانه در آي پس بخانه در آمدم
و آنحضرت را ديدم كه بر صوفي ايستاده است كه فرش بر آن نيست و در ان اثنا غلامي آمد و جاماز
آورد و در زير پاي آنحضرت انداخت تا بنشست و چون من نظر بر آن حضرت انداختم هيبت و دهشت
چنان بر من كار كرد كه خواستم كه بر آن صفه بيندازم كه پاي بر زبان نهم بالا روم پس آنحضرت جواب
سلام من دادند و دست مبارك خود را بجانب من كشيدند پس مزدست انسان را گرفتم و بوسه دادم
و بر روي خود نهادم پس آنحضرت مرا بدست خود گرفته بنشاندند و من از غايت دهشت دست ايشان را

کرفتم و آنحضرت دست خود را بمن گذاشتند و چون دهنم متمکن شد دست آنحضرت را گذاشتم
بعد از آن آنحضرت از من سوال فرمودند و در آن اثنا یاد من آمد که ریان بن شبیب مرا وصیت
نموده بود که چون بخدمت آنحضرت فایز شوی بخدمت او عرض نمایی که مولای تو ریان بن شبیب تو را
سلام فرستاده و التماس دعائی در حق خود و پسر خود نموده و چون آن وصیت را عرض نمودم
از برای ریان دعا کرد و از برای پسر او دعا کرد پس دو مرتبه دیگر اعاده آن نمودم و آنحضرت دعا
برای ریان نمود و دعا از برای پسر او نکرد آنگاه او را وداع نمودم و بر خاستم و چون نزدیک
خانه رسیدم شنیدم که آنحضرت بخادم خود سخنی میفرمودند و مضمون آنرا نیک نفهمیدم اتفاقا آن
خادم در اثر من بیرون آمد و من از او پرسیدم که آنحضرت با تو چه گفتند گفت در باب پسر ریان
میفرمودند که هذا ولد ولدنی بلاد الترک فلما اوفح منها صار الی من هو شر منهم فلما اراد الله ان یهدیه
هذا و روایتی دیگر ذکر نموده که دلالت میکند بر آنکه جبران وکیل آنحضرت بوده و جبران از جمله عدالت در بیان
مسائلی که از آنحضرت و از امام ابو الحسن ثالث روایت نموده **یونس بن عبد الرحمن** قطبی حرفه
صاحب آل القطبین و مصاحب زیده ما و طین و غلام با خلاص انزع بطین بود حضرت امام رضا
را علیه السلام وکیل و در میان علمای ملت احمدی از قبیل انبیای اسرائیل است و در کتاب
خلاصه مذکور است که او وجه اصحاب ما بود و مقدم ایشان و عظیم المنزله بود و در روایت از حضرت
امام موسی و امام رضا علیهما السلام دانست و حضرت امام رضا علیه السلام او را از اهل علم و فتوی
می شمرده اند و جماعه را قفه او را مال بسیار دادند که شریک شود با ایشان در قول بانهای
امامت حضرت امام موسی علیه السلام و او از آن امتناع نمود و بر جاده حق ثابت قدم ماند شیخ
مفید قدس سره روایت نموده از داود بن القاسم جعفری که گفت عرض کردم بر امام حسن عسکری
علیه السلام کتاب یوم و لیله را که تصنیف یونس بود آنحضرت فرمودند که این تصنیف کتب کتبهم
تصنیف یونس مولای آل القطبین پس آنحضرت فرمودند که اعطاه الله بکل حرف نورا یوم القیمة و روایت
کرده کشی از عبد العزیز بن المهتدی که از خواص اهل قم و وکیل حضرت امام رضا علیه السلام و از جمله
مخصوصان او بود که گفت بخدمت آنحضرت عرض نمودم که در هر وقت خود را بخدمت ملتفت نمیتوانم ساخت
میخواهم که از فضلای اصحاب خود یکی را تعیین فرمایی که معالم دین خود را از او اخذ نمایم پس
آنحضرت فرمودند از یونس بن عبد الرحمن فرا گیر و در روایت دیگر آمده که حضرت امام رضا علیه السلام
سه مرتبه از برای یونس ضامن بهشت شدند و در مختار از فضل بن شاذان روایت نموده که میگفت در
اسلام از سایر الناس کسی انفواز سلمان فارسی نبود و بعد از وکسی انفواز یونس بن عبد الرحمن
الله پیدا نشد و از حضرت امام رضا علیه السلام روایت نموده که فرمودند که ابو حمزه ثمالی در زمان

محمد سلمان فارسی بود در زمان خود و یونس در زمان محمد سلمان فارسی است خود **و ایضا**
در مختار آورده که یونس را جمیل برادر بود که هر روز بسلام ایشان میرفت و بعد از آن بجنازه معاودت
میشمود و چیزی میخورد و صبحهای نماز میشد و بعد از ادای نماز بتصنیف و تالیف کتب اشتغال مینمود
و از یونس نقل کرده که گفت بیست سال روزه داشتم و بیست سال مسایل مردم را جواب میگفتم
و ایضا در مختار مذکور است که شخصی از فضل بن شاذان پرسید که این حدیث صحیح است که یونس
لقیط آل القطبین بود **فضل** گفت دروغ است زیرا که یونس در آخر زمان هشام بن عبد الملک
متولد شد و لقیط بن در آن زمان نبود بلکه در زمان دولت بنی عباس بود **و ایضا** روایت
نموده از فضل بن شاذان که گفت یونس بن عبد الرحمن چهل و پنج حج و پنجاه و چهار عمره گذارده
که جمیع یونس را گفتند که بسیاری از شیعه قم از روی حسد در حق تو سخنان ناخوش میگویند یونس
گفت گواه میگیرم شما را که هر کس از محبت امیر المومنین علی صلوات الله علیه نصیبی باشد بحل است
از آنچه در حق من میگوید **مذهب مولای** خود دارم مذاهم تو گرم عفو کردم هر سه کان
قوم بر من کرده اند و فضل ابن شاذان گفته که یونس او را که خدمت حضرت امام جعفر صادق
علیه السلام نیز کرده بود اما استماع حدیث از آن حضرت نموده بود و آخر بخلافت نیز موفق گردیده
در سال وفات حضرت رضا در مدینه طیبه وفات نمود و در جوار فایض الانوار سید ابرار آسوده و از جمله
مصنفات یونس آنچه در کتاب فهرست و در کتاب شیخ نجاشی مذکور است اینست کتاب الدلالة
علی الخیر کتاب الشرایع و کتاب علل الحدیث کتاب الفرایض الصغیر کتاب الزکوة کتاب الصوم
کتاب جوامع الآثار کتاب اختلاف الحج کتاب الاحتجاج فی الطلاق کتاب الحج مع الکرخی
الفقه کتاب التجارات کتاب تفسیر القرآن کتاب الحدود کتاب الآداب کتاب المناسک کتاب
علل النکاح و تحلیل المتعة کتاب البدار کتاب نوادر البیوع کتاب الرد علی الغلاة کتاب ثواب
الحج کتاب النکاح کتاب المتعة کتاب الطلاق کتاب المکاسب کتاب الوضوء کتاب یوم و لیله
کتاب اختلاف الحدیث و کتاب مسایل عن ابی الحسن موسی ع **صفوان بن یحیی** البجلی الکوفی و علا
و کتاب ابن داود مسطور است که او ثقه اهل زمان خود بود و نزد اصحاب حدیث و غیر ایشان
از راویان حضرت امام رضا و امام محمد جواد علیهما السلام و وکیل ایشان بود و پدر او از راویان
حضرت امام جعفر ع بود و نزد آنحضرت منزلتی عظیم داشت و در کتاب فهرست صفوان را ثقه
عین گفته و ابو عمرو کشی گفته که اجماع کرده اند اصحاب بر تصحیح هر چه صفوان روایت نموده و در
علم فقه او را مسلم داشته اند و صفوان در مال تجارت شریک بود با عبد الله بن جندب علی بن
النعمان که از جمله مومنان بودند و هر یک از ایشان در روزی نماز دیگری گفت نماز میگذارد و بیست

الله الحرام با همدیگر عهد نمودند که هر یک از ایشان که بعد از دیگری باقی ماند نماز های او را بگذارد و زکوة
او را بدهد و روزه او را بدارد و چون صفوان بعد از ایشان ماند تا بران عهد هر روز یکصد و پنجاه
و سه رکعت نماز میگذارد و در هر سال سه ماه روزه میداشت و زکوة مال خود را سه بار اخراج مینمود
و همچنین هر چیزی که از برای خود میکرد از برای ایشان و بران بجا می آورد و ثواب آنرا بروح ایشان
برادران مومن هدیه میفرمود و ورع او بمرتبه بود که در بعضی سفرها شتر کسی را کرایه گرفته بود و بعضی
از اصحاب او دو دینار بطریق ودیعت باو میداد که آنرا بابل او بکوفه رساند صفوان از مکاری
خود تا اذن نطلبید او را در میان بار ننهاد و **ایضا** روایت نموده اند که از حضرت امام رضا
علیه السلام فرمودند که ما و شیعیان ما ربان شنیدیم که با حضرتی دین المسلم مرجب الرباسة بعد از ان
فرمودند که لکن الصفوان لا یحب الریاسة و در مختار کشی از علی بن حسین قمی روایت نموده
که گفت از حضرت امام محمد جواد علیه السلام شنیدم که ذکر صفوان بن یحیی و محمد بن سنان نمودند
و فرمودند که رضی الله عنهما برضای عنهما فما خالفانی و ما خالفانی علیه السلام قط و صفوان
سی کتاب تصنیف داشت از جمله آن آنچه در کتاب نجاشی مذکور است اینست کتاب الصید کتاب
الصلوة کتاب الصوم کتاب الحج کتاب الزکوة کتاب النکاح کتاب الطلاق کتاب الفرایض
کتاب الوصایا کتاب الشراء و البیع کتاب العتق و التدبیر کتاب البشارات کتاب النبی و در
الحسن بن جریر البجلی الکوفی الزراد در مختار کشی مسطور است که جد اعلای او که وهب نام داشت غلام
جریر بن عبد الله بجلی صحابی بود و صنعت زرادی میدانست پس بخدمت امیر المومنین علیه السلام
و از آنحضرت التماس نمود که او را از جریر خریداری نماید جریر را چون خوشش نیامد که آن غلام از
دست او بیرون رود گفت آن غلام را آزاد کرده ام و چون آزادی او متحقق شد خدمت حضرت
امیر المومنین علیه السلام را اختیار نمود و حسن کندم گون از نوع خفیف العارضین چهار شانه بود
ایضا روایت نموده محمد بن ابی نصر که گفت بحضرت امام رضا علیه السلام گفتم که حسن بن جهم زراد
کتابی از شما بما رسانید آنحضرت گفت صدق لا تقل الزراد بل قل الزراد ان الله تعالی یقول و قدر فی
السرد یعنی از و تغییر مده زراد مگو بلکه تغییر از و بوجهی کن که خدا تعالی در قرآن مجید از داود علیه السلام
تعبیر بآن نموده اگر سراد و زراد بیک معنی است که آن زره گر باشد **ایضا** روایت نموده که اهتمام
پدر حسن بمرتبه بود که جهة ترغیب در اخذ حدیث باو قرار داده بود که بهر حدیث که از علی بن زیاد
استماع نماید و از امثال یک درم باو بدهد و علامه حلی در خلاصه و رجال و غیره گفته و نیز گفته که حسن
و صفوان در زمره ارکان اربعه عشر خود معدود بودند و از کشی روایت نموده که اجماع کرده اند اصحاب
ما بر تصحیح آنچه ایشان روایت نموده باشند و اقرار بفقه ایشان نموده اند عمر حسن هشتاد و نه سال بود

و در سال دویست و بیست و چهار وفات یافت **عبد الله بن جندب البجلی** در کتاب ابن داود
مذکور است که او از زوار حضرت امام موسی و امام رضا علیهما السلام بود و مجتهدی جلیل القدر بود و حضرت
امام رضا علیه السلام در حق او فرموده که انی راض عنک یا عبد الله و رسوله و خبر داده بود که او از مخلصین است
در کتاب مختار از یونس بن عبد الرحمن روایت نموده که گفت عبد الله بن جندب را دیدم که از نزد قبر
آمد و چون او مجتهد عصر خود بود او را گفتم که خدا تعالی را امروز در آن مقام نظر بر اجتهاد تو بوده است
لهذا برای ما دعائی بکن عبد الله سوگند یاد کرد که بخدایی که جز او خدایی نیست که امروز از آن وقت
که در موقف توقف داشتم تا وقتی که یاد کرده ام خدا تعالی از من نشنیده که یک حرف جهة خود دعائی
کرده باشم زیرا که از حضرت امام رضا علیه السلام شنیده ام که میفرمودند الداعی لاخیه المومن بظهر الغیب
ینادی من اعلی السماء لک بکل واحد مائة الف یعنی کسی که غایبانه جهة برادر مومن خود دعائی کند
فرشته منادی از آسمان او را ندا کند که بهر دعائی که جهة برادر مومن خود کرده صد هزار خیر مقرر داشته اند
پس بر اخوش باید که صد هزار خیر حسنه را که جهة من ضامن شده باشد بجهة یکدعا که بنده ام که مستجاب
باشد و از دست بگذارم **محمد بن ابی عمیر الازدی** در خلاصه و کتاب ابن داود مذکور است که اصل
او از بغداد است و در آنجا مقام داشت و کنیت او ابو احمد بود و بخدمت حضرت امام موسی علیه السلام
رسیده بود و از و استماع حدیث نموده و آنحضرت در بعضی از آن احادیث تعظیم او نموده و بکنیت
او که مذکور شد با او خطاب فرموده و از حضرت امام رضا علیه السلام روایت نموده و نزد اصحاب ما و نزد
مخالفان با جلیل القدر و عظیم المرتبه بوده و ورع و اسک و اجل اهل زمان خود بوده و جاحظ که از مشایخ
معتزله است او را در کتابی که در فخر قحطان بر عدنان نوشته ذکر نموده و گفته که انه کان اوحد اهل
زمانه فی الاشیاء کلها و احمد بن محمد بن عیسی کتب و مصنفات صد کس از مصنفان اصحاب حضرت
امام هیجده را از و روایت نموده و او را مصنفات بسیار بوده که ابن نطیر نود و چهار کتاب را از
جمله آن ذکر نموده و مامون عباسی او را بعد از وفات حضرت امام رضا علیه السلام محبوس ساخت و او را
از ضرب و شکنجه و محنت عظیم رسید و هر چه داشت از و بگرفت و کتب او در آن میان نیز ضایع شد و چهل
مجلد از آن جمله در حفظ او مانده بود که آنها را نزد او نام کرده بود و مختار کشی از فضل بن شاذان روایت
نموده که گفت پدرم سوال نموده که تو با بسیاری از مشایخ عامه صحبت داشته چگونه حدیث از ایشان
نشنیدی گفت استماع حدیث از ایشان کرده ام اما چون بسیاری از اصحاب خود را دیده بودم
که چون استماع علم عامه و علم خاصه کردند هر دو را با یکدیگر مخلوط ساختند تا آنکه حدیث عامه را از خاصه
روایت نمودند و حدیث خاصه را از عامه پس کراهت داشتم که مرا نیز آن خلط و خبط دست دهد لاجرم
ترک روایت حدیث عامه کردم و اقتصار بحدیث خاصه نمودم **ایضا** در مختار مذکور است که دیدم بخط

ابی عبد الله شاذانی که نوشتیم از ابو محمد فضل بن شاذان که گفت در باب محمد بن ابی عمیر مخالفان
سخنان با مامون عباسی سعایت و گفتند که او نامهای جمیع شیعه را که در عراق اند میداند پس مامون او را
امر کرد که نامهای ایشان بگوید و او از آن امتناع نمود پس فرمود که او را برهنه کردند و او نگفت زدند و باز زیاده
زدند و از محمد منقولست که گفت چون حد و ضرب تازیانه بدو بیست رسید الم ضرب مرا بی طاقت ساخت
و کار بجای رسید که نام الجماعت را بگویم که در آن اثنا آواز محمد بن یونس بن عبد الرحمن بگوش من رسید
که میگفت ای محمد بن ابی عمیر باد کن موقف خود را نزد خدا تعالی پس تحمل یافتم با آن سخن صبر کردم تا خدای
تعالی مرا خلاص داد و دشمن را از سایه شیعه برداشتم و از فضل منقولست که گفت محمد را بواسطه تشیع زیاده از
صد هزار درهم ضرر رسید و از خط ابن شاذان نقل نمود که گفت از پدر خود شنیدم که میگفت محمد بن عمیر را
صد و بیست چوب در ایام هارون بسبب تشیع زدند و متصدی ضرب او سندی ابن شاهک که کوتوال
بغداد بود پس بیست و یک هزار درهم داد و خلاص شد و از پدر خود پرسیدم که محمد بن ابی عمیر صاحب مال
بود گفت آری صاحب یکصد هزار درهم بود و شیخ نجاشی آورده که جماعتی از محمد بن ابی عمیر روایت می نمایند در کتب
خود و او را در کتابی که در فخر قحطان بر عدنان نوشته ذکر نموده و در کتاب بیان و تبیین که در حدیث
ابراهیم بن واجه عن ابن ابی عمیر کان وجها من وجوه الرافضة وکان حبسه امام الرشید فقیل لیحیی الفضل وقیل
بل لیهدل علی مواضع الشیعة واصحاب موسی بن جعفر علیه السلام و یروی از ضرب اسواطا بلغ منه کان ذلک
یقول لعظم الالم فتح محمد بن یونس ابن عبد الرحمن وهو یقول انت الله یا محمد بن ابی عمیر فرج الله و روی
انه حدث المامون حتی ولی قضاء بعض البلاد و روایت نموده اند که محمد بن ابی عمیر جراهری داشت که
در حال حبس او کتب او را چهار سال در زیر زمین دفن کرده بود و بنابران کتب او ضایع شد و بعد از آن محمد
پاره احادیث را از حفظ میگفت و پاره را از روی کتبی که پیش از حبس در دست مردم مانده بود و او را نود
و چهار کتاب تصنیف بود از آنجمله کتاب معاری و کتاب مبدا و کتاب احتجاج در امامت و کتاب
حج و کتاب فضائل حج و کتاب منهو و کتاب اسطاع و کتاب الصیام و کتاب طاهر و کتاب دم و البلد
و کتاب صلوة و کتاب مناسک حج و کتاب اختلاف الحدیث و کتاب المعارف و کتاب النفی و کتاب
کتاب النکاح و کتاب الطلاق و کتاب الرضاع و فواد ابن ابی عمیر بسیار است در روایت آنها اختصار
احمد بن ابی نصر السکونی المرثلی الکوفی در خلاصه مذکور است که او بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام رسیده بود
و نزد آنحضرت قدر و منزلت بسیار داشت و اختصاص تمام بحضرت امام محمد جواد داشت و اجل و اوثق
اصحاب بود و بصحیح هرم او روایت نموده باشد و اقرار بفضل و اجتهاد او کرده اند و در سال دویست و بیست
یک بعد از وفات حسن بن علی بن فضال بیست ماه وفات یافت و در مختار کشی از احمد منقولست که گفت روزی
باتفاق صفوان ابن یحیی و محمد بن بسیار و عبد الله بن مغیره با عبد الله بن جندب نزد حضرت امام رضا علیه السلام

وچون ساعتی نشستیم برخاستیم پس آنحضرت از آن میان مرا فرمود که ای احمد تو بنشین پس نشستم و آنحضرت
با من در سخن آمد و من چیزی از آنحضرت سوال نمودم و جواب آنحضرت شنیدم تا پیش شب گذشت چون خواستم
که بمنزل خود روم مرا فرمود که مبرو یا همین جا خواب میکنی گفتم جان من فدا تو باد اگر میفرمایی که بروم
بروم و اگر میفرمایی که باشم در خدمت می باشم پس فرمود که اینجا خواب کن که دیر وقت شده و مردم
در پای خانه بسته اند و بخواب رفته اند آنگاه آنحضرت برخاستند و بحرم شریف رفتند و چون مرا گمان
شد که آنحضرت بحرم در آمده اند بسجده افتادم و در آن سجده گفتم حمد مر خدا را که چه خود و وارث علم انبیاء
از میان جمیع برادران و اصحاب من با من در مقام انس و عتاب در آورده و هنوز من در سجده بودم
که آنحضرت آمدند و پای مبارک خود را متبسم ساختند پس من برخاستم و آنحضرت دست مرا گرفته مالیدند
و فرمودند که ای احمد بدانکه حضرت امیر المؤمنین صلوة الله علیه بعبادت صعصعة بن صوحان رفت و چون
از بالین او برخاست باو گفت که ای صعصعه زنهار که افتخار نکنی بر برادران خود بعبادتی که من ترا کردم
و از خدا تعالی بر حذر باش و چون این سخن بمن گفتند بحرم شریف مراجعت نمودند **وایضا** از روایت
نموده که گفت وقتی که حضرت امام علی بن موسی الرضا را علیهما السلام بخراسان فرموده مامون از مدینه بیرون آورد
و او را بجانب بصره بردند و بکوفه در نیاوردند و من در آن وقت در قادسیه بودم پس آنحضرت
مصحفی نزد من فرستادند و چون من مصحف را بگشودم و در آنجا سوره دیدم که اطول و اکثر بود از آنچه
در میان مردم است و از آنجا چند آیه حفظ نمودم تا آنکه مسافر مولای آنحضرت آمد و مصحف را از من بستد
در سندیلی نهاد و آنرا مهر کرد پس آنچه از آن مصحف حفظ کرده بودم مرا فراموش شد و هر چند جهد کردم
که یک کلمه از آن مرا یاد آید میسر نشد **عبد الله بن المغیره ابو محمد النخعی العلقی الکوفی** در خلاصه و کتاب ابن
داود مذکور است که او از راویان حضرت امام موسی علیه السلام است و ثقه ثقه بود و از معاصران او در
دین داری و علم و ورع با او برابر نبود و در اصل و اتقی مذهب بود و از روایت کرده اند که گفت
چون حج کذاردم دست تسلی بجانب تمزم بردم و از خدا تعالی هدایت خود را سوال نمودم پس در حال
افتاد که حضرت امام رضا را ملازمت نمایم آمدم بر در خانه آنحضرت ایستادم فی الحال ندای آنحضرت را شنیدم
که میفرمایند در ای ابی عبد الله ابن مغیره چون در آمدم و نظر آنحضرت بر من افتاد گفت خدا تعالی دعوت
ترا اجابت نمود و در دین هدایت فرمود پس گفتم خدا تعالی را گواه میگیرم بر آنکه تو از حجت خدا تعالی
بر بندگان او و حجة و امینی والله اعلم **زکریا بن آدم بن عبد الله بن سعید الاشعری القمی** در خلاصه مذکور
است که او نزد جلیل القدر و نزد حضرت امام رضا علیه السلام مکرم بود و روایت کرده کشی از زکریا
مذکور که گفت بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام عرض نمودم که من میخواهم که از میان خویشان خود بیرون
روم که سفاهت در میان ایشان بسیار شده آنحضرت فرمودند که چنین مکن که خدای تعالی دفع میکند بتو از خویشان

توان شفاعت را بجهت آنکه دفع میکرد از اهل بغداد بواسطه حضرت امام موسی ع و ایضاً روایت بلغ وهم
از علی بن مسیب همدانی که گفت بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام عرض نمودم که راه من دور است و همه وقت
نمیتوانم خود را بملازمت شما رسانید معالم دین خود را از کدام یک از اصحاب شما اخذ نمایم آنحضرت فرمودند
که از زکریا بن آدم قمی که مامون است بر دین و دنیا و از جمله سعادات که زکریا بآن فایز شد آن بود که
یکسال با آنحضرت در راه حج از مدینه تا مکه مصاحب بود شیخ نجاشی آورده که او را کتابیست در حدیث
و کتابی دیگر در بیان مسایلی که آنرا از حضرت امام رضا علیه السلام استماع نموده والله اعلم احمد بن
عمر بن ابی شعبة الحلبی رحمة الله در خلاصه مذکور است که او ثقه بود و از راویان حضرت امام موسی و امام
رضا علیهما السلام بود و او پسر عم عبد الله و عبد الاعلی و عمران و محمد حلبیین است که پدر ایشان از
راویان حضرت امام جعفر صادق است ع و همگی ثقات بودند و در مختار کتاب کشی احمد منقولست
که گفت در موقف منی بخدمت حضرت امام رضا ع رسیدم و بآن حضرت عرض نمودم که ما خاندانی صاحب
مال و نعمت بودیم و خدا تعالی آنرا بیکبار از ما زایل گردانید تا آنکه محتاج جمعی شدیم که ایشان را احسان بر ما
یا احتیاج بود پس آنحضرت فرمودند که خوشا حال تو ای احمد بن عمر کنم جان من فدا تو باد حال من
آنست که عرض نمودم آنگاه آنحضرت فرمودند که ای احمد آیا خوشحال نمیشوی اگر بعضی از اوراد نمایم
این چهار ان روزگار بر تو باشد و تمام دنیا را بر از زر بتو دهند گفتم نه با این رسول الله پس آنحضرت
خندیدند و روایت نمودند و فرمودند که در کتبی که خدا تعالی در قرآن مجید از آن خبر داده و فرموده
که و کان تحته کنز لهما و حی از طلا بود که در آن مکتوب بود بسم الله الرحمن الرحیم لا اله الا الله محمد
رسول الله عجبت لمن ایقن بالموت کیف یرکن الی الدنیا و مبتغی لمن عقل عن الله ان لا یستبطی الله
فی رزقه و لا یتهمه فی قضائه بعد از آن فرمودند که راضی شدی ای احمد گفتم که راضی شدم از خدا و از
شما اهل البیت عیسی بن جعفر بن عاصم العاصمی در کتاب ابن داود مذکور است که او ممدوح بود و در
کتاب مختار از محمد بن الفرج منقولست که گفت رقعه بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام نوشتم و از
و از حال عیسی بن جعفر بن عاصم و ابی علی بن راشد و ابن بندر پرسیدم پس آنحضرت در جواب من
نوشتند که ذکر ابن راشد رحمة الله علیه فاز فاش سعید ادامت شهید الانکاء و دعای ابن بندر و عاصمی
نمودند و اعلام فرمود که ابن بندر السبب تشیع و محبت اهل البیت ع چندان زدند که کشته شد و
عیسی بن سعید تازیانه زدند و بر جهد انداختند عبد الله بن طاوس از اصحاب امام رضا ع بود و اختیار
آنحضرت عمر او بصد سال رسید و در کتاب مختار از عبد الله روایت نموده که گفت بخدمت حضرت
امام رضا ع عرض نمودم که دختر خود را برادرزاده خود عقد نموده ام و او شراب میخورد و حرف
طلاق بسیار بر زبان می آورد آنحضرت فرمودند که اگر او از برادران تست یعنی امامی مذهب است

بر چیزی متوجه نیست و اگر از آن جماعت یعنی از اهل سنت و جماعت باشد پس دختر خود را از او جدا ساز
که قصد او از صیغه طلاق جدائی است پس گفتم که از پدران تو علیهما السلام همین روایت رسیده که سؤر
اعدائکم و المطلقات ثلاثا فی مجلس فانهن ذوات ازواج آنحضرت فرمودند که بدانی خواتکم لا فهم لان
من دان بدین قوم لزمه احکامهم ایضاً از عبد الله مرویست که گفت از آنحضرت پرسیدم که یحیی بن
خالد زهر داد پدر تو موسی بن جعفر را صلوات الله علیهما گفت آری او را زهر داد در سی رطب
گفتم آنحضرت میدانست که آن رطبها زهر ناک کند گفت در آن وقت محدث از پیش او غایب شده بود گفتم
که محدث کیست گفت ملکی است اعظم از جبرئیل و میکائیل که با حضرت رسول صلوات الله علیه می بود
و او با ائمه علیهم السلام می باشد و چنین نیست که هر چه طلبند یابند مؤلف گوید از نجات اگر کنند
مشاهده الابرار بن الغلی و الاستنار و قال العارف الشیرازی مثنوی یکی پرسید زان گم کرده فرزند
که ای روشن گهر پیر خردمند • ز مصر خویش پیراهن شنیدی • چرا در چاه کنعانش ندیدی • بگفت احوال
ما برق جهانست • دمی پیدا و دیگر دم نهانست • گهی بر طارم اعلی نشینیم • گهی بر پشت پای خود نبینیم • اگر
درویش بر یکحال ماندی • سرشت از دو عالم بر فشاندی • الشیخ الحقی التقوی الملقب بسوری در خلاصه مذکور است
که او از ارفع مردم بود مرتبه امامیه را و برادر او محمد بحیات امام موسی کاظم قایل بود پس حضرت امام
رضا ع دعا کرد تا او مستبصر گردید و بحق رجوع نمود و در مختار از یزید منقولست که گفت میان من و برادرم محمد
در اتفاق او در باب حیات امام موسی ع مناظره واقع شد و چون سخن بدرود رسید مرا
گفت که اگر صاحب ترا منصب امامت که تو دعوی میکنی حاصل است از او سؤال کن تا در حق من دعا کند که
من آنچه حق است برجوع نمایم پس بخدمت حضرت امام رضا ع رفتم و گفتم جان من فدا تو باد مرا برادری
هست که او از من بسال بزرگتر است و قایل بحیات پدر تو حضرت امام موسی ع و من مناظره با او بسیار
در آن باب می نمودم تا آنکه روزی بمن گفت که اگر صاحب ترا آنچه برای او دعوی میکنی از خلود و جهالت
او را حاصلست از او سؤال کن تا در حق من دعا کند که رجوع بقول شما نمایم چون آنحضرت این سخن از من شنیدند
روی مبارک بجانب قبله کردند و آنچه خواستند گفتند بعد از آن گفتند اللهم خذ بسمعه و بصره و مجامع قلبه حتی
ترده الی الحق و بعد از اندک زمانی او رجوع بحق نمود ابو الصلت بن عبد السلام بن صالح الهروی در کتاب
ابن داود او را صریح گفته و در مختار کشی از عباس دوری روایت نموده که گفت شنیدم از یحیی بن
نعیم که میگفت ابو الصلت فی الحدیث ثقه و از دروغ سرنمیزد اما شدید التشیع بود و ایضاً روایت
نموده از طاهر بن علی ابن احمد که او گفت که مولد ابو الصلت در مدینه بود و نیز گفت که از پدرم بن الحسن الرضا
شنیدم که گفت از احمد بن سعید رازی شنیدم که گفت ابو الصلت هروی از مامون بود و در حدیث اظهار محبت
آل رسول صلوات الله علیهم بسیار داشت و آن دین و مذهب او بود و مؤلف گوید بعضی که قدح در زمان

دین و ایمان ابو الصلت هروی میگفتند ظاهر اند انستند که او در مدینه متولد شده و در عراق و مع هذا
بطریق کلیه فرا گرفته اند مضمون روایتی مشهور که در باب اهل هری گفته است و در شهر هری خدای تعالی
معروف در و منکر و محظور مباح • شش چیز در ان شهر نیابند صلاح • کون کردن زن و عهد و سگند و نکاح
مرزبان بن عمران القمی الاشعری در خلاصه مسطور است که گفت روایت نمود از مرزبان که گفت بحضرت
امام رضا علیه السلام گفتم که میخواهم که از اهم امور خود از شما سوال نمایم و آن اینست که آیا من از شیعه شما هستم
باز آنحضرت فرمودند که نعم دیگر پرسیدم که نام من در صحیفه که اسامی شیعه شما در ان مکتوب شده آیا هست
فرمودند که بلی هست مسافر مولای حضرت امام رضا علیه السلام بود و کنیه او را صدوق گفته و از روایت نموده
که گفت آنحضرت وقتی که در خراسان بودند چون آثار سعادت خود را ملاحظه فرمودند مرا امر فرمودند که
برو نزد ابی جعفر محمد جواد که صاحب تو است عبد العزیز بن المهتدی القمی در کتاب ابن داود مذکور است
که او از اصحاب حضرت امام رضا علیه السلام و وکیل او بود و ثقه و صالح بود و در کتاب مختار از عبد العزیز منقولست
که گفت بخدمت حضرت امام محمد جواد علیه السلام رفته نوشتم که از مال پدر بزرگوار نزد من چیزی هست چه امر
فرمائی از تسلیم نمایم پس در جواب من نوشت قبضت ما فی یده الرقعة و الله عوض الله ذلک
ارحمنا و ایاک و رضی عنک رضائی عنک محمد بن سعید بن کلثوم المروزی از اجله متکلمین نیشابور است
که از اصحاب ما بودند و ابن داود روایت نموده که او در اصل حاجی بود و بعد از ان شیعه شد
الریان بن الصلت الاشعری البغدادی القمی الواسانی الاصل رحمة الله تعالی در خلاصه مذکور است که
که او از راویان حضرت امام رضا و ثقه و صدوق است و در کتاب مختار از معمر بن خلاد منقولست
گفت در بیماری حال ریان بن الصلت از من درخواست نمود که رخصت دخول او در مجلس حضرت امام رضا علیه
از آنحضرت بگیرم و التماس نمایم که جامه باو بخشند و از دراهم رضویه که باسم شریف آنحضرت مسکوک شده
بود باو انعام نمایند چون از ریان جدا شده متوجه خدمت آنحضرت شدم رسول آنحضرت را در راه
دیدم که بطلب من می آمد چون بخدمت آنحضرت رسیدم سوال فرمودند که کجا بودی عرض کردم که نزد شخصی
بودم که او را ریان بن الصلت گویند گفت او میخواهد که با ما ملاقات نماید گفتم بلی جان من فدا شود باد
آنگاه سبحان الله بر زبان راندم آنحضرت فرمودند که باعث بر این تسبیح تو چیست گفتم باعث آنست که همین شخص
ان شخص آرزوی همین میکرد آنحضرت فرمودند که مومن موفق است او را بگوی تا بیاید و چون ریان
بر فاقت توفیق ملازمت آنحضرت رسید پیش روی آنحضرت نشست و من بر پای استادم پس آنحضرت
نیز فرمودند که بنشین آنگاه ریان التماس عالم نمود و آنحضرت دعا در حق او فرمودند آنگاه بسته
جامه نمود و جامه نیز باو دادند و چون ریان خواست که برخیزد در دست او چند درهم از دراهم خود
نهادند و در خلاصه مذکور است که پسر او علی نیز ثقه بود و وکیل حضرت امام علی هادی علیه السلام بود علی بن

مهزیار الاهوازی در خلاصه و کتاب نجاشی مذکور است که اصل از دورق است و پدر او نصرانی بود
مسلمان شد و بعضی گفته اند که علی بزرگ در حدیث سن مسلمان شد و خدای تعالی او را بمذهب حق هدایت نمود
و او تحصیل علوم دینی نمود و از حضرت امام رضا علیه السلام روایت نمود و اختصاص تمام با امام محمد جواد و امام محمد علی
هادی داشت بعضی نواحی و کیل ایشان بود و در باب بشیعه آن نواحی توقیعات بیرون آمد که
دلالت بر جلالت قدر و منزلت او دارد و از جمله توقیعات شب که بخط حضرت امام محمد جواد و در باب
واقع شده اینست بسم الله الرحمن الرحیم یا علی حسن الله عزاک و اسکنک جنته و منکنت من الزهد فی
الدنیا و الآخرة و حشرک الله معنا یا علی قد ملوتک و جزتک فی النصیحة و الطاعة و الی الله و التوقیر و القیام بالحق
علیک تلک ثلاث لازم ارتکابک بحیث ان اکون مساعدا فجزاک الله جنات الفردوس نزلا فاحتفظ علی
مقامک و لا خذ منک فی الحر و البرد فی اللیل و النهار نسال الله اذا جمع الخلایق للقیمة ان یجمع بینی و بینک
انه سمیع الدعاء و توقیعی دیگر اینست که در وقتی که در بغداد بود حضرت امام علیه السلام در جواب کتاب
او نوشته قد وصل الی کتابک قد فهمت ما ذکرت فیه و قد عاتبنی سرورا فزک الله و انا ارجو ان یکفی
الدافع ان یکفی کید کل کاید ان شاء الله و در توقیعی دیگر باو نوشته اند و قد فهمت ما ذکرت من الرقعتین
خلفهم الله و فرج عنهم و سرنی ما ذکرت من ذلک و لم نزل نفعل سرک الله بالجنة و رضی عنک رضائی عنک
و انا ارجو من الله حسن الفعل و الرفعة و قول حسبنا الله و نعم الوکیل و از علی بن مهزیار روایت که رقعه بخدمت
آنحضرت نوشتم و توسعه در باره خود از و التماس نمودم و آنچه از مال ایشان که در دست من است اگر بر اهل
سعه تقسیم شود بحل سازند پس جواب نوشتند وسع الله علیک و کم سالت التوسعة من اهلک
اهل بیتک ذلک یا علی عندی من اکبر التوسعة و انا اسال الله ان یصحبک بالعافیة و قد مکنت علی العافیة و
بسر بک علی العافیة انه سمیع الدعاء و از علی مرویست که گفت از آنحضرت التماس دعایی در باره
خود نمودم پس آنحضرت بمن نوشتند که فاما ما سالت من الدعاء فانک بعدالت قدری کیف
جعلک الله عندی و رجائی بک و بنیک مع کثرة عنایتی بک و محبتی لک و معرفتی بما انت علیه فاوام
الله لک افضل ما زفک و رضی عنک رضائی عنک و بلغک افضل ما بلغک و ابرک الفردوس
الاعلی برحمته انه سمیع الدعاء حفظک الله و توالاک و دفع السوء عنک برحمته و کتبت بخطی و در مختار
مذکور است که علی بن مهزیار در اصل از اهل اهواز بود که قریه ایست از قریهای فارس و سکنی
اهواز شده و عادت او چنان بود که چون از نماز صبح و اوراد آن فارغ شد و آفتاب طلوع
نمودی بسجده میرفت و سر بر نمیداشت تا از برای هزار کس برای او در ان مومن خود دعا کردی
بمثل آنچه از برای خود دعا میکرد و پیشانی او از اثر سجده مانند زانوی شتر بود و در کتاب
نجاشی مذکور است که او را تصانیف مشهوره است از انجمله کتاب الوضوء و کتاب الصلوة و کتاب

الزکوة کتاب الصوم کتاب الحج کتاب الطلاق کتاب الحدود کتاب الدیات کتاب العتق والتدبیر
کتاب التجارات والاجارات کتاب المکاسب کتاب التفسیر کتاب الفضائل کتاب المناسک کتاب الدعاء
کتاب النحل والهدیة کتاب المزارعة کتاب الرد علی الغلاة کتاب الوصایا کتاب المواریث کتاب
الخمس کتاب الشهادات کتاب فضائل المومنین وبرهم کتاب الملاحم کتاب التقیة کتاب الصید والذبائح
کتاب الزهد کتاب الاشربة کتاب النذور والایمان والکفارات وراد علی کتب الحسین بن سعید کتاب
الحروف کتاب القائم کتاب البشارات کتاب الفضائل ورد رسایل علی ابن الاسباط والله تعالی اعلم

سعید بن حماد بن سهران الکوفی الاهوازی جد او مولای حضرت امام زین العابدین علیه السلام
بود وحسن ولادت علی بن مهزیار واسحق بن ابراهیم جعفری را بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام
وبعد از آن علی بن ریان را بخدمت آنحضرت رسانید وبالجمله سبب هدایت این سرکش عاصی معروف
انسان بمذهب حق او بود واز وی حدیث شنیدند وباحادیث او معروف شدند وهمچنین عبد الله
حصین را بخدمت آنحضرت ولادت نمود وحسن در تصنیف سی کتاب که به برادر او منسوب است
شریک بود وهر دو برادر ثقه بودند ودر مختار روایت نمود که حسین را پنج تصنیف بود وآن
سی کتاب بر وجهی که در طبقات شیخ نجاشی رحمة الله مذکور است نیست کتاب الوضوء کتاب الصلوة
کتاب الزکوة کتاب الصوم کتاب الحج کتاب النکاح کتاب الطلاق کتاب العتق والتدبیر
المکاتبة کتاب الایمان والنذور کتاب التجارات والاجارات کتاب الشهادات کتاب
الصید والذبائح کتاب المکاسب کتاب الاشربة کتاب الزیارات کتاب النذر کتاب الرد علی الغلاة
کتاب المناسک کتاب المناسک کتاب الزهد کتاب المروة کتاب حقوق المومنین وفضلهم کتاب
تفسیر القرآن کتاب الوصایا کتاب الفرائض کتاب الحدود کتاب الدیات کتاب الملاحم کتاب الدعاء

احمد بن داود بن سعید الرازی الوجانی شیخ طوسی گفته که کنیت او ابو یحیی است ودر اصل از جمله محدثان
اهل سنت وجماعت وبعقیده ایشان بود وبعد از آن صدای بیان او را بمذهب حق امامیه هدایت نمود وداود
اندکی بواسطه مخالفتی که او را با جمعی از محدثان اهل سنت در تصحیح بعضی از احادیث نبویه واقع شد بر وی متغیر شدند
ونزد محمد بن طاهر که از حکام عصر بود او را سعایت نمودند واو حکم بزدن وکشتن او نمود واحمد مسلم که از
اکابر محدثان ایشان بود گواهی داد که حق بجانب احمد است وبدیگران بواسطه رعایت طرف عثمان
شهادت ننمودند وتفصیل کتب او بر وجهی که در کتاب فهرست مسطور شده اینست کتاب خلاف عمر
المشویة کتاب در بیان مذهب حشویه ومضلین ایشان کتاب مغازی البکریة بو العمرة کتاب الرد علی الاخبار
الکاذبة ودر آن کتاب بیان هر حدیثی است که مخالفان در فضل سلف نمود روایة نموده اند کتاب
منافرة الشیعی والمرجی فی المسح علی الخفین واکل الجری وغیر ذلک کتاب الغرفا من اصناف الائمة من الرحمة

والقدریة والجوابح کتاب المتعة والرخصة والمسح علی الخفین وطلاق المتعة التسویة که در آنجا بیان خطابی
انکس نموده که حکم بحرمت تزویج عرب در موالی نمود کتاب الصیاح کتاب التفویض کتاب
الاوایل کتاب طلاق المحرمین استنباط المشیة کتاب الرد علی الجبلی کتاب الرد علی السنجری کتاب
فی نکاح السکران کتاب فی معرفة الرجال **ابراهیم بن سلیمان بن ابی داود المزنی المدینی** در خلاصه و
کتاب ابن داود مسطور است که او از راویان حضرت امام جعفر صادق علیه السلام بود واز مدینه
بکوفه آمد ودر ایام مهدی عباسی بصره رفت وآنجا ساکن شد واو بزرگ اصحاب ما است ودر
می بود ودر علم فقه وکلام وادب وشعر وحافظه که از اکابر علمای معتزله است از کتب او نقل می نماید
ابراهیم بن هاشم الکوفی القمی در خلاصه مذکور است که او بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام رسیده وتلمیذ یونس
بن عبد الرحمن بود که از اکابر اصحاب آنحضرت است واصحاب میگویند که او اول کسی بود که حدیث کوفیان
را در قم منتشر ساخت وشیخ ابو جعفر طوسی رحمة الله علیه در احادیث خمس گزیده که او با ابو جعفر ثانی علیه
ملاقات نموده ودر هر یکی از آن احادیث روی خطاب آنحضرت با او بوده واز جمله تصانیف او
کتاب نوادر است وکتاب قضایای امیر المومنین علیه السلام **ابراهیم بن ابی البلاد** نام ابی البلاد
یحیی بن سلیم بود واو از راویان امامین همامین محمد باقر وجعفر بن محمد الصادق علیه السلام بود وشعر
وشعر بسیار باو داشت وفرزدق در باره او گفته مالف نفسی علی علیک من رجل شیخ اجل ابن
بابویه در کتاب من لا یحضره الفقیه گفته که ابراهیم از راویان حضرت امام جعفر صادق وامام موسی
کاظم علیهما السلام بود وعمر بسیار یافت وحضرت امام رضا علیه السلام در بعضی از رسایل که باو نوشته
اند او را ثنا گفته وابراهیم ثقه بود واو را کتابیست در حدیث **اسمعیل بن مهران بن ابی نصر السکونی الکوفی**
در خلاصه گفته که او ثقه ومعتمد علیه است وروایت نموده واز جماعتی از اصحاب ما از حضرت امام
جعفر علیه السلام وشیخ ابو عمرو کشی او را در اصحاب حضرت امام رضا علیه السلام ذکر نموده وشیخ ابو جعفر
طوسی ونجاشی او را ثقه گفته اند ونسبت تلویر وتهمت نموده ملکه او فقیه وثقه وخبیر وفاضل بوده واز
جمله تصانیف او کتاب ملاحم است وکتاب ثواب القرآن وکتاب الاباحة وکتاب صفة
المؤمن والفاجر وکتاب خطب امیر المومنین علیه السلام وکتاب نوادر **اسمعیل بن علی القمی البحری**
از جمله فضلای امامیه است که در بصره می بوده اند در کتاب ابن داود وکتاب نجاشی مذکور است
که او فقیه بود واو را مصنفات بسیار است که از آنجمله کتابیست در بیان آنچه عامه مخالفان بر آن اضافه
نموده اند از اصول فرایض که مخالف مذهب امامیه است والله اعلم **اسمعیل بن محمد بن اسمعیل بن بلال**
الجرمی المکی از اکابر فضلای امامیه است که در مکه می بوده اند ودر روایات ثقه بود واز عراق
آمد وبسیاری از اصحاب ما از وی سماع حدیث نموده اند مثل ایوب بن نوح وحسن بن موسی وحمد بن

الحسین و علی بن الحسن بن فضال و از جمله مصنفات او از جمله کتاب توحید است و کتاب معرفة و کتاب
صلوة و کتاب امامة و کتاب تجمل و مروة **الحسن بن محمد بن علی العباس بن اسمعیل بن ابی سهل بن نوبخت**
از اجلی طایفه بنی نوبخت و نوبختیه است ابن کثیر شامی در تاریخ خود از ذریعه فانی که یکی از علمای اهل سنت
نقل نموده که او میگفت که حسن شیعی معتزلی بود اما بر مذهب ظاهر نشد که او صدوق بود و از عقیقی نقل نموده که حسن
شیعه بود در حدیث اما مذهب اعتزال داشت و مخفی نماند که اهل سنت چون فرق میان حق و باطل نمیکنند
لابوم شیعه و معتزله را یکی میدانند و هر یکی از ایشان را بنام دیگری میخوانند و الا فرق ما بین الفرق القدم
و بین الوجود و العدم است **اسمعیل بن علی بن الحسن بن ابی سهل بن نوبخت** البغدادی از رئیس متکلمین امامیه
بغداد و بزرگ و نجیب طایفه نوبختیه بود و در زمان خود جلالت و بزرگی بحسب دین و دنیا داشت
و جاری مجرای وزرا بود شیخ نجاشی گوید از جمله تصانیف او کتاب استیفاء است در امامت و کتاب
تنبیه در امامت و مزاین و دو کتاب را بر شیخ خود ابی عبد الله خوانده بود و کتاب جمل در امامت و کتاب
الرد علی محمد بن الازهر فی الامامة و کتاب الرد علی الیهود و کتاب در صفات و الرد علی الغالیة
فی التوحید و کتاب الخصوص و العموم و الاجماع و الاحکام کتاب الانسان و الرد علی ابی الراوندی
کتاب الانوار فی تواریخ الائمة کتاب الرد علی الواقفة کتاب الرد علی الغلاة کتاب التوحید کتاب
الاجارة کتاب النفی و الاثبات کتاب مجالسته مع ابی علی المباهلی بالاهواز کتاب فی استحالة
رؤیة القدیم کتاب الرد علی الحمزة فی المعارف کتاب مجالس ثابت بن ابی قرة کتاب النقض علی
عیسی بن ابان فی الاجتهاد کتاب نقض مسئلة ابی عیسی الوراق فی قدم الاجسام کتاب الاحتجاج
لنبوة النبی صلی الله علیه و آله و سلم کتاب حدوث العالم **الحسن بن موسی النوبختی** در کتاب ابن داود
مذکور است که او خواهرزاده ابی سهل ابن نوبخت است که از اکابر این طایفه و صاحب سلسله عظیم بود
و حسن متکلم و فقیه و فیلسوف امامی اعتقاد بود و در کتاب نجاشی مذکور است که او در علم کلام بر جمیع
امثال و نظایر خود فایق بود بیش از شمایه و بعد از آن نیز بود و او را تصانیف عظیمه است و او را
بر حکمای اوایل سخنان بسیار است و در آن باب کتب بسیار دارد و از جمله کتب او کتاب الابرار و
الدیانات است و آن کتابی بزرگ بیکوست مشتمل بر علوم بسیار و کتب فرق الشیعة و کتاب الرد علی
ما عدا الامامیة من الفرق الشیعة و کتاب جامع فی الامامة و کتاب الممتحن فی حروب امیر المؤمنین
علیه السلام و کتاب النعیم الکبیر و کتاب التوحید الصغیر و کتاب الخصوص و العموم و کتاب الاسرار
و الاجال و الاسعار و کتاب الکبیر فی الجزء الذی لا یتجزی و کتاب مختصر فی الجزء و کتاب الرد
علی المنجمین و کتاب الرد علی ابی علی الجبائی فی رده علی المنجمین و کتاب النکت علی ابن الراوندی
و کتاب الرد علی من انکر النازلة و کتاب الرد علی ابی الهذیل العلاف فی ان نعیم اهل الجنة منقطع

کتاب

کتاب الرد علی الواقفة کتاب الرد علی اهل المنطق کتاب الرد علی ثابت بن قره کتاب الرد علی یحیی
بن اصبغ فی الامامة جوابات آنرا لابی جعفر بن قبه رحمه الله جوابات آنرا لابی جعفر ایضا مجالسته مع ابی عبد الله
بن مملک رحمهما الله حجج طبیعیه مستخرج من کتب ارسطاطالیس فی الرد علی من زعم ان الفلک حی ناطق کتاب
فی الرد علی وجوه الرؤیة کتاب فی الجزء الواحد و العلل کتاب فی الاستطاعة علی مذهب هشام و کان یقول
به کتاب فی الرد علی من قال بالرؤیة للباری عز و جل کتاب الاعتبار و التمییز و الانتصار کتاب النقض
کتاب ابی عیسی الوراق کتاب الحجج فی الامامة مختصر کتاب النقض علی جعفر بن حرب فی الامامة مجالسه
مع ابی القاسم البلخی کتاب الرد علی اصحاب المنزلتین بین المنزلتین کتاب فی الوعید کتاب فی الرد علی اصحاب
التناسخ کتاب الرد علی المنجمین کتاب الرد علی الغلاة مسائله للعباسی و غیر ذلک **الحسن بن علی بن**
زیاد الوشاء البجلی الکوفی در کتاب نجاشی و نجاشی مسطور است که او و فرزند او الیاس صیرفی است
که یکی از فضلای طایفه امامیه بود و از اصحاب امام رضا علیه السلام و از وجوه این طایفه بود و
از جمله خود الیاس روایت نموده که چون او را وفات رسید با او گفت که گواه بشهید بر من و
این نه وقت دروغ است که از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام شنیدم که میگفت و الله الا بیت
عبد یحب الله و رسوله و یتولی الائمة فتمسه النار ثم اعاد الثانیة و الثالثة من غیر ان اسأله و از تصانیف
او کتاب ثواب حج است و کتاب مناسک و کتاب نوادر و کتاب مسائل الرضا علیه السلام **الحسن بن**
علی بن ابی عقیل العمانی از اعیان فقها و اکابر متکلمین امامیه است و او اول کسی است از مجتهدان
امامیه که با مالک موافقت نموده در آنکه آب قلیل بمجرد ملاقات نجاست نجس نمیشود و بخاطر نمیرسد که دیگری
از مجتهدان این طایفه در این مسئله با او موافقت نموده باشند مگر سید اهل بیت فاضل نقیب ابی محمد الدین
محمد صدر اصفهانی که در شرح مذهب ابن عقیل رساله نوشته و افتخار اصفهانی که شیخ علامه جمال الدین ابن
ابن مطهر حلی قدس سره در کتاب مختلف و غیره بر ادله ابن عقیل متوجه ساخته رد نموده و او در
تقویت ابن عقیل اقامت نموده و ابن منیعه مؤلف کتاب در ایامی که مطالعه کتاب مختلف مینمود
و امتحان ذهن خود را استنباط مسایل شرعیه مینمود آنرا رساله در نظر مطالعه داشت و در رساله
در رد آن پرداخته و ابن ابی عقیل را مصنفات در فقه و کلام است و از جمله کتاب المستمسک بحبل
آل الرسول است و آن کتاب در میان این طایفه اشتهار تام دارد و هر گاه قافله حج از خراسان
میرسید طلب آنرا میکردند و می نویسانیدند و می خریدند و شیخ نجاشی گفته که از شیخ خود ابو عبد الله
شنیدم که بسیار مدح و ثنای ابن ابی عقیل میگفت و از کتب او است کتاب کر و فر و مجتبی است
الحسن بن محمد احمد الصفار البصری از مشایخ اصحاب ما است و فقیه بود و از مصنفات او کتاب الابل
خروج صاحب الزمان علیه السلام و کتاب علامات است **الحسن بن محمد النهاوندی** از علمای کلام بود و از جمله

علی ابی العدل فی الفرق
کتاب الرد علی اهل التجبر
و هو نقض علی

مصنفات او کتابیست در نقض بر سعید بن هارون خارجی در تکفیر و کتاب احتجاج در امامة و کتاب
کافی در رضاع و اختیار **الحسین بن محمد بن عمران بن ابی بکر الاشعری** القمی یکی از مشایخ شیخ اجل ثقة
المحدثین محمد بن یعقوب الکلینی الرازی قدس سره است شیخ نجاشی توثیق او نموده و از مصنفات
او کتاب نوادر است مخفی نماند که حسین بن محمد که حدیث واسطه او عمران باشد اسم حسین چنانکه از کتاب
نجاشی درین مقام نقل افتاده در کتب ارجوه متداوله رجال موجود نیست و در اسناد کتاب
من لا یحضره الفقیه واقع شده که حسین بن محمد بن عامر عن عمه عبد الله بن عامر و بعضی از فضلای متاخرین
در حاشیه کتاب نجاشی متصدی توفیق میان کلام نجاشی و اسناد کتاب من لا یحضره الفقیه گردیده
و گفته که شیخ نجاشی در باب عین مهمله نزد ذکر عبد الله بن عامر گفته که جعفر بن محمد بن قولویه روایت
میکند از حسین بن محمد بن عامر ابن عمر المناهن ابی عمرو الاشعری و نام عبد الله را چنین ذکر
کرده که عبد الله بن عامر بن عمران بن عمرو الاشعری چنانچه در کتاب خلاصه نیز واقع است و بنابرین
نمیتواند بود که حسین بن محمد بن عمران که درین مقام از کتاب واقع شده همان حسین بن محمد
عامر بن عمران ابن ابی عمرو اشعری باشد بحذف واسطه عامر و آنچه در اسناد من لا یحضره الفقیه واقع
شده بی حذف واسطه عامر مؤلف گوید که اگرچه این فاضل بتوفیق میان کلام نجاشی و کلام مؤلف
من لا یحضره الفقیه موفق گردیده اما از مخالفتی که میان دو کلام نجاشی بهم رسیده غافل گردیده زیرا که
جد اعلای حسین بر وجهی که نزد ذکر عبد الله بن عامر مذکور شده ابی عمرو اشعری است و بر وجهی
که نزد ذکر عبد الله حسین در درین باب اتفاق افتاده ابی بکر اشعری است والله اعلم بحقیقة
الحال **الحسین بن علی بن موسی بن بابویه القمی** در خلاصه آورده که او ثقه و کثیر الروایه است و از
پدر و برادر خود محمد بن علی روایت مینماید و در کتاب نجاشی مذکور است که او از جلة ثقات
است از پدر اجازت روایت کتب حدیث و فقه و مانند آن داشت از مصنفات او کتابی است
در رؤیت بر و الله و کتاب سیرة النبی و الائمة علیه السلام فی المشرکین **الحسین بن عبد الله بن ابراهیم**
الغضائری در خلاصه مذکور است که او کثیر السماع و عارف باحوال رجال بود و شیخ این طایفه است
و شیخ ابو جعفر طوسی از او استماع حدیث نموده و جمیع روایات خود را باو اجازه داده و همچنین
شیخ نجاشی را نیز اجازه داده و در کتاب شیخ نجاشی مذکور است که غضائری شیخ ما است و او را مصنفات
بسیار است از آنجمله کتاب کشف التمویه و الغمة کتاب التسلیم علی امیر المؤمنین بامرة المؤمنین
کتاب تذکرة الغافل کتاب البیان عن هبوة الرحمن کتاب النوادر فی الفقه کتاب مناسک الحج
کتاب مختصر مناسک الحج کتاب یوم الغدیر کتاب الرد علی الغلاة و المفوضة کتاب سجدة
الشکر کتاب مواطن امیر المؤمنین علیه السلام کتاب فی فضل بغداد کتاب فی قول امیر المؤمنین علیه

الا اجزکم

الا اجزکم بخیر هذه الامة در صفت صفوت امة احمدی عشر و از بعایر بتعاروی نماد **احمد بن محمد بن خالد بن**
بن محمد بن علی البرقی شیخ نجاشی گفته که کنیت او ابو جعفر و اصل او کوفی است و جد او محمد بن علی را از اصحاب
کوفه بود و یوسف بن عمر حاکم کوفه بعد از قتل زید بن علی علیه السلام بر او دست یافت و بعد از حبس مقتول ساخت
خالد در آن وقت هنوز دو سال بود با پدر خود عبد الرحمن گریخته ببرقرود رفتند و با آنجا متوطن
شدند و احمد در حد ذات خود ثقه است اما گاهی از ضعفا روایت میکند و اعتماد بر مراسیل مینماید
و تصانیف او بسیار است از آنجمله کتاب جامع محاسن است در حدیث که مشتمل بر حدود باب
بلکه محتوی بر حدود کتاب است و تفصیل آن در کتاب نجاشی و دیگر کتب رجال مسطور است وفات او
در سال دویست و هشتاد و چهار بود و بعضی گفته اند در سال دویست و هشتاد بود والله اعلم **احمد بن**
محمد بن عیسی بن عبد الله بن سعد بن مالک بن الاحوص بن السائب ابن مالک بن عامر الاشعری
شیخ نجاشی گفته که کنیت او ابو جعفر است و اول کسی که از پدران او در ولایت قم ساکن شد سعد بن
مالک بود و سائب بن مالک بعد از ملازمت حضرت رسالت علیه الصلوة و السلام بکوفه مهاجرت
کرد و در آنجا مقیم شد و بالجمله ابو جعفر شیخ قمیان و بزرگ و فقیه ایشان بود و او بود که سلطان
قم در امور ملکی اهل قم را بر جمیع مینمود و با این همه فضایل بشرف ملازمت حضرت امام رضا علیه السلام
و ابو جعفر ثانی و ابو الحسن عسکری رسیده بوده و او را کتب بسیار است از آنجمله کتاب توحید و کتاب
فضل النبی صلعم و کتاب متعه و کتاب نوادر و آن مرتب و مبوب نبود تا آنکه داود بن کوره آنرا
مرتب ساخت و کتاب ناسخ و منسوخ و کتاب اطعمه و کتاب فضایل العرب و کتاب فی
الحج **احمد بن محمد بن سلیمان بن الحسن ابن الهیثم بن بکر بن اعین بن سنبس ابو غالب الزراری** شیخ
نجاشی گفته که بنی سنبس طایفه مشهور اند و ابو غالب در زمان خود شیخ آن طایفه بزرگ ایشان بود
او را کتب بسیار است از آنجمله کتاب تاریخ که آنرا تمام نکرده و کتاب دعای سفر کتاب افعال
و کتاب کبیر در مناسک حج و کتاب صغیر در مناسک و کتابی که بپسر خود در سال سیصد و شصت
و هشت وفات یافت **احمد بن الحسین ابن الحسن بن دول القمی** از اکابر فضلای اصحاب است و صد
کتاب تالیف نموده و تفصیل آن در کتاب رجال شیخ نجاشی مسطور است در سال سیصد و پنجاه
وفات یافت **احمد بن الحسن الاسفراینی المفسر الفرار القمی** از قدمای مفسران اصحاب است و از جمله
مصنفات او کتاب مصابیح است در بیان آنچه از آیات قرآنی در شان اهل البیت علیهم السلام
نازل شده و شیخ نجاشی گفته که آن کتابی است نیک کثیر الفوائد **احمد بن محمد بن سعید بن عبد الرحمن**
بن زیاد بن عبد الله بن زیاد بن عجلان مولی عبد الرحمن بن سعید بن قیس الهمدانی الکوفی
کنیت او ابو العباس و لقب او ابن عقده است علامه حلی او را در قسم ثانی از کتاب خلاصه

ذکر نموده و بعد از وصف او بجلالت قدر و عظیم منزلت گفته و کان زیدیا جارودیا و علی ذلک مات و انما
ذکرناه مع جملة اصحابنا لکثرة روایته عنهم و خلطهم و تصنیفه لهم روی جمیع کتب اصحابنا و صنف لهم و ذکر
اصولهم و قال شیخ الطوسی یعمل جماعة یکون عنه انه قال احفظ مائة و عشرین الف حدیث باسانیدها
و اذاکرنی ثمانیة الف حدیث و کتب ذکرناها فی کتابنا الکبیر منها کتاب اسماء الرجال الذین رووا عن
الصادق علیه السلام اربعة آلاف رجل و اربع فیه لکل رجل الحدیث الذی رواه مات بالکوفة سنة
ثلث و ثلثین و ثلثمائة انتهی و شیخ نجاشی گفته که او از جملة اصحاب حدیث بود و قوت حافظه او مشهور
است و در آن باب حکایات بسیار است او کوفی زیدی جارودی بود و اصحاب ما او را از کتب
خود مذکور ساخته اند بسبب آنکه با ایشان مصاحبت و اختلاط مینمود و روایت از ایشان میکرد و
تصنیف جمعه ایشان مینمود و بزرگی و راستی و امانت او را دانسته اند و نیز شیخ نجاشی گفته که جماعتی
از علمای شیعه و فضلای اهل سنت او را دیده اند و از او استماع حدیث کرده اند و اجازه گرفته
اند و او را تصانیف بسیار است و تفصیل آن در کتاب رجال شیخ نجاشی مذکور است و در کتاب
میزان ذهبی و تاریخ یافعی و تاریخ ابن کثیر شامی مسطور است که ابو العباس کوفی از بزرگان
حدیث است و از حفاظ کبار بود و حدیث بسیار شنیده بود و در طلب حدیث سفر بسیار نموده و از
دار خلق بسیار استفاده فرموده و طبرانی و دارقطنی و حجابی و ابن عدی و ابن مظفر و ابن شاهین
از او استماع حدیث کرده اند و بالجمله آیتی از آیات الهی بود در حفظ تا آنکه دارقطنی گفته که اهل
بغداد اجماع کرده اند بر آنکه از زمان ابن مسعود رضی الله عنه تا زمان ابن عقده کسی بهتر از ابن عقده
در حفظ احادیث پیدا نشده و نیز دارقطنی گفته که از او شنیدم که میگفت سیصد هزار حدیث از احادیث
اهل بیت دینی یاد دارم فرا گرفته ام و نیز روایت از او نموده که میگفت که صد هزار حدیث با اسناد
آنها یاد دارم و سیصد هزار حدیث را ضبط کرده ام و کتب از ششصد و هزار شتری بود و ذهبی در
میزان گفته که بعضی از محدثان تضعیف ابن عقده کرده اند و بعضی تقویت او نموده اند و ابن عدی
گفته که او صاحب معرفت و حفظ و تقدم در صنعت حدیث بود و دیده ام مشایخ بغداد او را که بنا بر حدیث
او می نهادند و بعد از نقل کلام شیخ بغداد تقویت او نموده اند و گفته که اگر نه آن بودی که شرط
کرده بودم که در کتاب خود ذکر کنم هر کس را که او دروغی براست و دروغ گفته باشند او را در این کتاب
ذکر میکردم بواسطه ظهور فضل و معرفت او و با آنکه ابن عدی در کتاب خود متعدی ذکر منکرات
هر یک از ارباب حدیث شده از این عقده هیچ حدیث منکر ذکر نکرده و ذهبی نیز از عبد الغنی
ابن سعید روایت نموده که گفت از دارقطنی شنیدم که میگفت که ابن عقده و عبد الله الجعفی نزد ما
میکردند با این بعضی احادیث او را ترک کردند و الا در صدق و راستی او سخنی نیست و مؤلف گوید که عادة الله جاری

شده که هر کس بمرتبه عالی از فضل آراسته گردد بموجب کلام ملک علام که یحسدون الناس علی ما آتاهم الله
من فضله بعضی از اهل زمانه که خود بارزنی نمی ارزند با او حسد می ورزند خصوصا که عداوت دینی علاوه
آن باشد و سینه ایشان را با خشن فساد فرا شد و موید این آنکه ذهبی خود در احوال حافظ ابو نعیم اصفهانی
گفته که اعتبار نسبتی که اقران در باره محمد میگویند بنسبت خصوصا که امارات عداوت با مخالفت
مذهب نیز حسد ظاهر شود که از این امور خلاصی ندارد مگر کسی که خدا تعالی او را نگاه دارد و من میدانم
که عصری از اعصار از حسد و مانند آن خالی باشد مگر نبی و صدیقین و اگر خواهیم میتوانم که چند فوده در این
باب نویسم اللهم فلا تجعل فی قلوبنا غلا للذین آمنوا ربنا انک رؤف رحیم **محمد بن احمد بن محمد بن**
سعید بن عقده ابو العباس بن عقده حافظ است که قبل از این مذکور شد لیکن او بخلاف مذهب زیدیه
مذهب بود و لهذا علامه حلی او را در قسم اول از کتاب خلاصه ذکر نموده و گفته محمد بن احمد بن محمد بن
سعید بن عقده یکنی ابا نعیم جلیل القدر عظیم الحفظ روی عنه التلعکبری و سمع منه فی حیاة ابیه و کان یروی
عن جمیل انتهی **احمد بن اسمعیل بن عبد الله ابو علی الجلی الموالی** شیخ نجاشی گفته که او از اهل قم است
و لقب او سکه و از اهل ادب و فضل و علم بود و میگویند که استاد ابو الفضل محمد بن الحسین بن
العمید از جمله شاگردان او بود و همچنین استادی و شاگردی که دیده او را چند کتاب که مثل آن
تصنیف نشده و از آنجمله کتابیست در احوال خلفای عباسیه قریب به هزار ورق و کتاب امثال و رساله
که با ابن عبید فرستاده **احمد بن عامر بن سلیمان بن صالح ابن وهب بن عامر بن حسان** و در اصحاب
کسی است که در کربلا با حضرت امام حسین علیه السلام درجه شهادت یافت و حسان که جد اوست در
حرب صفین در خدمت حضرت امیر شهید شد و احمد بن احمد منقولست که گفت پدرم در سال یکصد و
پنجاه و هفت متولد شد و در سال یکصد و نود و چهار بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام رسیده و از آنحضرت
دارد و میگفته که آنحضرت در طوس در دهم ماه جمادی الاول از سال ولادت او وفات یافته و من
ابو الحسن و ابو محمد را علیهما السلام دیده ام و پدر مرحوم او بشان بود و علی بن محمد در سال ولادت
چهل و چهار وفات یافت و حسن در جمعه سیزدهم محرم از سال ولادت شصت و ابو علی محمد بن متوکل
عباسی بر او نماز گذارد و احمد را پسری دیگر است عبد الله نام که از پدر خود روایت دارد و پدر او
از حضرت امام رضا علیه السلام چنانکه از پیش گذشت و عبد الله را کتابیست در بیان قضایای امیر المؤمنین
علیه السلام **احمد بن علی بن احمد بن العباس بن محمد ابن عبد الله ابن ابراهیم بن محمد ابن عبد الله**
النجاشی شیخ علامه در خلاصه گفته که احمد نزد من ثقه و معتمد است و او را کتابیست مشهور و معروف
رجال احادیث و کتب دیگر دارد که آنها را در کتاب که خود ذکر کرده ایم و مولف این مجالس نیز بسیاری
از احوال از کتاب رجال او استفاده نموده مولد احمد در صفر سنه اثنین و سبعین و ثلثمائه بود

وفات او در مطرآباد در جمادی الاول سنه خمس و اربعمایه و احوال جد او عبد الله نجاشی که از جانب
منصور عباسی والی اهواز بوده و تولا بولای اهل بیت و اختصاص و استناد بحضرت امام جعفر صادق
علیه السلام بوده در محل نهم مذکور خواهد شد ابو اسحاق بن نوح بن دراج النخعی شیخ نجاشی گفته که کنیت او ابو السندی
است و او وکیل ابو الحسن ابی محمد بود علیه السلام و عظیم المنزلة بود نزد ایشان و مامون و شدید الورع کثیر
العبادة و ثوابت در روایات و پیر او نوح بن دراج در زمان خلفای عباسی قاضی کوفه و صحیح الا
عتقاد بود و همچنین برادر او جمیل بن دراج ثقه و صحیح الاعتقاد بود و چنانکه سابقا در احوال جمیل گذشت
شیخ ابو عمرو کشی گفته که ابوب از عباد صالحین بود و چون وفات یافت از او سوای یکصد و پنجاه دینار
خانه و مردم بواسطه کثرت جود و احسان او کان میداشتند که او مال بسیار دارد بسطام بن
بن المصعب بن عبد الرحمن الشیبانی شیخ نجاشی گفته که او برادر زاده خیثمه و اسمعیل است و او بزرگی
از اصحاب ما بود و همچنین پدر و اعمام او و بزرگوارتر از اسمعیل بود و ایشان خاندان بزرگ
اند از جعفیان در کوفه و ایشان را بنی بزرگ گویند و خیثمه مذکور ابن عبد الرحمن صاحب عبد الله بن
مسعود بود و او را کتابیست در احادیث اهل البیت علیهم السلام بشر ابن محمد العسکری شیخ
نجاشی گفته که کنیت او ابو محمد است و او صاحب ابو عیسی وراق مشهور است و خدافت و مهارت
تمام در علم کلام داشته و از علم حدیث و روایت و فقه نیز نصیبی کامل داشت و او را کتب بسیار است
و از انجمله کتاب تولیدات بنی امیه در حدیث و ذکر احادیث موضوعه و کتاب مشهور در نقض
عثمانیه که او را با ابو عیسی وراق منسوب میسازند و حال آنکه از ابو محمد است و کتاب اسعار بر دلایل
ائمه علیهم السلام و او از راویان حضرت امام جعفر صادق است علیه السلام بود و از و احادیث در میان
اصحاب مذکور است اما مدون یافت نشد جعفر بن بشیر ابو محمد البجلی الوشا شیخ نجاشی گفته که او
از زهاد اصحاب و عباد و نساک و ثقات ایشان است و او را در محل بجیله از شهر کوفه مسجدیست
که تا الحال باقیست و مزبور بسیاری از اصحاب ما بود که بکوفه میرویم در آن مسجد نیز با مساجدی که
هر نماز بهر آنها مرغوبست نماز میگذاریم و از ابو عباس ابن نوح نقل نموده که جعفر را ثقة العلم میخوانده
و او را روایت از ثقات کرده و خلق بسیار از و روایت دارند و تفصیل کتب او در کتاب
نجاشی مذکور است وفات او در رویست و هشت در ابو الاتفاق افتاد سعد بن عبد الله بن ابی
خلف الاشعری القمی شیخ نجاشی گفته که او شیخ ابن طایفه و فقیه و رئیس ایشان بود و بسیاری
از حدیث اهل سنه نیز شنیده بود و در طلب حدیث سفر بسیار کرده بود و از و جود اهل حدیث حسن
بن عزه و محمد بن عبد الملک دقیقی و ابو حاتم رازی و عباس برقی را دیده بود و بخدمت حضرت امام
ابو محمد علیه السلام رسیده و بعضی از اصحاب ما جز ملاقات او را با حضرت امام موضوع میدانند

شیخ نجاشی گفته که سعد را مصنفات بسیار است و آنچه بما رسیده و از آنجمله کتاب رحمة است و کتاب
وضوء و کتاب صلاة و کتاب زکوة و کتاب صوم و کتاب حج کتاب بصائر الدرجات کتاب الفضائل
فی الرد علی الحمیریة و الجعفریة کتاب فرق الشیعة کتاب الرد علی الغلاة کتاب ناسخ القرآن و منسوخه
و محکمه و متشابهه کتاب فضل الدعاء و الذکر کتاب جوامع الحج کتاب مناقب رواة الحدیث کتاب
مثالب رواة الحدیث کتاب المتعة کتاب الرد علی ابن ابراهیم بن هاشم فی معنی مشام و لیس کتاب
قیام اللیل کتاب الرد علی الحیرة کتاب فضل قم و الکوفة کتاب فضل ابی طالب و عبد المطلب و ابیه النبی
کتاب الاستطاعة کتاب احتجاج الشیعة علی ابن بابویه فی الغرابین کتاب النوادر کتاب
المتعجبات کتاب المزار کتاب مناقب الشیعة و وفات سعد در سال سیصد و یک بود و بعضی گفته اند
که در سال دویست و نود و نه و الله اعلم جعفر بن محمد بن موسی بن قولویه شیخ نجاشی گفته که کنیت او
ابو القاسم و لقب او مسلمه است و از اخبار اصحاب سعد بن عبد الله اشعری و از ثقات اصحاب
ما و اجلای ایشان بود در حدیث و فقه و او زاهد و برادر خود را روایت دارد و ایشان از سعد
گفته که از سعد شنیده ام الاجماع حدیث و همچنین نجاشی گفته که شیخ ما ابو عبد الله فقه را بر جعفر
مذکور خوانده بود و از و بهره برداشته بود و هر قدر که در وصف فقه و خوبی او گویند هنوز او فوق
آنست و تفصیل مصنفات او در کتاب نجاشی مذکور است ریان ابن شبیب خال معتصم خلیفه عباسی
و ثقه است آنو ساکن قم شد و اهل قم از و روایت کرده اند و او جمع نمود مسایل صباح بن نصر هذلی
را که از حضرت امام رضا علیه السلام سوال نموده بود سیف بن عمیرة النخعی شیخ نجاشی گفته که او از
راویان امام جعفر صادق و امام موسی کاظم است علیه السلام و او را کتابی است در حدیث و ذهبی
در کتاب میزان گفته که سیف بن عمیر و از ابان بن تغلب و غیر او احادیث نموده و از و ذهبی گفته که
بعضی در باب او سخنان میگویند عبد الله بن ابی زید احمد بن یعقوب بن نهر الانباری شیخ
نجاشی گفته که کنیت او ابو طالب است و او نجاشی است از اصحاب ما و ثقه است در حدیث و عالم است
بطریق آن و در قدیم واقفی مذهب بود و از ابو غالب زراری منقولست که مرحومه ابو طالب مذکور را با او
قضیه مختلط میدیدم و بعد از آن ظاهر شد که اثنی عشری مذهب بوده و اصحاب ما در آن به کافی با
او جفا نموده اند و حسن العبادة بسیار خشوع بود و ابو القاسم بن سهل واسطی عدل میگفته که من هیچ قوم
مردی که در حسن عبادت و زهادت و تقوی و پاکیزه و امنی و رغبت بخلوت و عزلت مانند
ابی طالب باشد و او میزید از سنیان واسطه که نماز او را مشاهده نمایند و از عمل او اکاه شوند بلا
همیشه در اوقات نماز بجا میاورد و کتابیست و سیع هر وقت بنماز اشتغال مینمود و هر گاه با او در آن موضع
دو چار میشدند میدیدند که بهترین حالی نماز و دعا میکند از حسین بن عبد الله منقولست که گفت ابو طالب

ببغداد آمد و هر چند خواستم که اصحاب ما بگذارند که با او ملاقات نمایم ایشان بواسطه بکائی که با او داشتند
مرا نگذاشتند یکصد و چهل کتاب تصنیف اوست و از جمله آنها آنچه در کتاب رجال شیخ نجاشی مذکور است اینست
کتاب الانتصار لشیخ من اهل البیع کتاب المسایل المفردة والدلایل المجردة کتاب آداب امیر المؤمنین
کتاب فی التوحید والعدل والامامة کتاب طرق حدیث الغدیر کتاب طرق حدیث انت منی بمنزلة
هارون من موسی کتاب التفضیل کتاب اوجبة الایة علیه السلام کتاب فدک کتاب طرق قسم
النار کتاب التکلم کتاب الخطاء والقلم کتاب اخبار فاطمة علیها السلام کتاب فرق الشیعة کتاب
الابانة عن اختلاف الناس فی الامامة کتاب مسند خاندان بنی العباس رسالة سعید و بنجاه و شش رساله
یافت عبد الرحمن بن احمد ابن جنده بن محمد العسکری شیخ نجاشی گفته که او از متکلمان اصحاب است حسن
التصنیف و جید الکلام است و محمد بن عبد الله بن مملک اصبهانی بروست او از مذهب امامیه رجوع
نمود و او را با عباد بن سلیمان و مانند او که در طبقه او بودند مناظرات واقع است و آنچه از کتب او
بما رسیده کتاب کامل است در امامت و آن کتابی نیکوست علی بن الحسین بن علی المسعودی الهذلی
از متصانیف او کتاب مقالات است در اصول دیانات و کتاب زلف و کتاب استبصار و کتاب
نزه الطیوف و کتاب نشر الاسرار و کتاب صفوة در امامت کتاب هدایه در تحقیق ولایة کتاب معالی
درجات و کتاب امانة در اصول دیانات رساله اثبات وصیت جهت حضرت امیر علیه السلام رساله
دیگر که ابی صعوة معیض نوشته در اخبار امم ماضیه و احوال خالیه کتاب خروج الذهب و معادن
الجوهر کتاب فدست و ابو الفضل شیبانی میگفته که من با او ملاقات نموده ام و از او اجازت
گرفته ام و از تا سال سیصد و سی و سه بروایتی سیصد و چهل و پنج باقی بود محمد بن عیسی بن عبد الله
بن سعد بن مالک الاشعری القمی شیخ نجاشی گفته که کنیت او ابو علی است و او شیخ قمیین و بزرگ
اشاعره بود و نزد مامون عباسی راه سخن داشت و بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام رسیده و
و حدیث آنحضرت را شنیده بود و از ابو جعفر ثانی علیه السلام روایت داشت القاسم بن محمد بن علی
ابن ابراهیم بن محمد الهمدانی شیخ نجاشی گفته که او از پدر خود روایت میکند و پدر او از جد او و جد
او از حضرت امام رضا علیه السلام و او و پدرش و جدش و پسرش قاسم همگی وکلای ناحیه مقدسه بوده اند
و در زمان قاسم در همدان ابو علی بسطام بن علی و عزیز بن زهیر که از بنی کثیر بود با او می بودند و
هر دو در یکجا بوکالت ناحیه مقدسه اشتغال داشتند و در آن امر رجوع به ابو محمد حسن بن هارون بن عمران
همدانی میکردند و برای او کار میکردند و پیش آن برای پدر او ابو عبد الله بن هرون کار میکردند و
عبد الله و پسر او هر دو وکیل بودند و محمد بن علی با نوادر بسیار است محمد بن مسعود بن محمد بن عیاش
السلمی السمرقندی المعروف بالعیاشی شیخ نجاشی گفته که کنیت او ابو نضر است و او ثقه و صدوق و عین

از عیون این طایفه است و از ضعفا بسیار روایت مینمود و در مبادی حال عامی المذهب بود و بسیاری
از احادیث عامه را شنیده بود و آخر مستبصر شد و بمذهب امامیه رجوع نمود و هنوز جوان بود و استماع
حدیث اهل البیت علیهم السلام از اصحاب علی ابن حسن بن فضال و عبد الله بن محمد بن خالد طیالسی و جماعتی از
سیوخ کوفه و بغداد و قم نمود و شیخ نجاشی گفته که از قاضی ابو الحسن علی بن محمد شنیدم که گفت ابو جعفر
زاهد بمن گفت که ابو مظفر سیصد هزار دینار از میراث پدر خود در تحصیل علم و حدیث صرف نمود و خانه او
از کثرت نسخ کتب و مقابله کنندگان و حاشیه نویسان و قاریان مانند مسجدی بود که از مردم
مملو باشد و مصنفات ابو نضر بسیار است از آنجمله کتاب تفسیر و کتاب مشتمل بر جمیع ابواب فقه چنانچه
در کتاب رجال شیخ نجاشی تفصیل مافته محمد بن عبد الله بن جعفر بن الحسین بن حاجب بن مالک الحمیری
القمی شیخ نجاشی گفته که کنیت او ابو جعفر است و او ثقه و بزرگوار و کاتب صاحب الامر بود علیه السلام
و از آنحضرت سوال مسایل متعدده در ابواب شریعت نموده بود و آنها را بجواب و توقیع و تشریع
آنحضرت رسانیده بود و او را سه برادر بود جعفر و حسین و احمد و هر یک از ایشان را با حضرت امام
علیه السلام مکاتبات بود و تفصیل مصنفات محمد در کتاب نجاشی مسطور است محمد بن احمد بن
ابراهیم بن سلیم الجعفی الکوفی المعروف بالصابونی شیخ نجاشی گفته که او ساکن مصر بود و مذهب زیدیه داشت
و بعد از آن بمذهب امامیه رجوع نمود و تفصیل کتب او در کتاب نجاشی مذکور است محمد بن عبد الرحمن
بن قبة الرازی شیخ نجاشی گفته که کنیت او ابو جعفر است و او متکلم عظیم القدر نیکو عقیده ماهر در هر علم
کلام بود و در مبادی حال از مذهب معتزله داشت و آخر بمذهب حق امامیه رجوع نمود و او را چند کتب
در علم کلام از آنجمله کتاب انصاف در امامت و کتاب مستثبت در نقض کتاب ابو القاسم بلخی و
کتاب الرد علی الزیدیه و کتاب الرد علی ابی علی الجبائی و رساله مفردة در امامت ابو الحسن
سجزی که از عیون اصحاب ما از اصحابی متکلمان است و او را در امامت کتابی است معروف و بنجاه
حج پیاده گذارده بود گفته که بعد از زیارت حضرت امام رضا علیه السلام رفتم و در آنجا با ابو القاسم بلخی
ملاقات نمودم و او مرا بمنزل شناخت روزی کتاب انصاف را که از تصانیف ابن قبه بود و نزد من
دیده بود در نقض آن کتابی نوشت آنرا مسرور شدم نام کردم کتاب مسرور شد را بری بردم و با ابن قبه دادم
و او در نقض آن کتاب مستثبت را نوشت دیگر بار بلخ آمدم و کتاب مستثبت را بنظر ابو القاسم رسانیدم
و او در رد آن کتابی نوشت و نام آن نقض المستثبت نهاد و چون بری معاودت نمودم دیدم که
ابن قبه وفات یافته بود و مولف گوید که رد ابو القاسم الحال در میان نیست و از روی تاسف میگوید
این بیچاره که کجا بود در آن وقت تا باقلت بضاعت و عدم فهم و استطاعت متوسل بارواح ائمه
طاهرین شده آن نقض او را اگر بیارم بخلق ظاهر سازد و در خلقوم شوم او فرستد انا الشکوی

وحزنی الی الله محمد بن الحسن بن احمد بن الولید القمی شیخ نجاشی گفته که کنیت او ابوجعفر است و شیخ اهل قم
و فقیه و معتمد و وجه ایشان بود و گفته اند که او نزیل قم بود و اصل او از آنجا نبود و بر هر تقدیر ثقه
عین مسکون الیه بود و از مصنفات او کتاب تفسیر قرآن و کتاب جامع حدیث است و وفات
او در سال سیصد و چهل اتفاق افتاد و محمد بن ابراهیم بن یوسف الکاتب شیخ ابوجعفر طوسی در کتاب
فهرست گفته که کنیت او ابوالحسن و احمد بن عبدون گفته که او ابوبکر شافعی است که در سال دویست
و هشتاد و یک متولد شد و ظاهرا از فقهای شافعیه بود و در باطن مذهب امامیه عمل می نمود و فقه
هر دو مذهب را جزء میدانست و در هر دو مذهب تصنیف دارد و از آنکه در مذهب امامیه تصنیف
نموده کتاب کشف القناع است و کتاب استعداد و کتاب هدیه و کتاب استبصار و کتاب
نقض عباسیه و کتاب مفید در حدیث و غیر آن محمد بن احمد بن داود بن علی بن الحسن القمی شیخ نجاشی
گفته که او شیخ این طایفه و عالم ایشان و شیخ اهل قم بود در زمان خود و فقیه ایشان بود از بعضی فقها
نقل نموده که افقه و احفظ و اعرف بحدیث از وی دیده و نشنیده و آخر بسفر اورفت و صدق در آنجا بدرس
حدیث اشتغال نمود و کتب بسیار تصنیف فرمود و تفصیل آن در کتاب رجال نجاشی مسطور است محمد
بن احمد بن الجنید ابوعلی الکاتب الاسکافی در کتاب نجاشی و فهرست شیخ ابوجعفر طوسی مسطور است
که او از وجوه اصحاب ما بود و در اکثر تصانیف خود بنا بر آن نهاده بود و بنا بر این کتب او متروک شد
و اعتماد بر آن نماند و شیخ نجاشی گفته که از بعضی شیوخ خود شنیدم که میگفت که مرد او مالی از صاحب
الامر علیه السلام بود و بشیری نیز بود و او در آن باب وصیت بکار به خود کرد و آخر آن مال و بشیر
ضایع شد و تفصیل مصنفات ابن جنید در فهرست و کتاب نجاشی مسطور است معاصر مفید الدوله ابن
ابویه بود و از جمله مصنفات او کتابی است که در جواب سوالات مفید الدوله نوشته محمد بن
احمد بن عبدالله قضاعة بن صفوان بن مهران الجمال الاسدی شیخ نجاشی گفته که او شیخ طایفه امامیه
و ثقه و فقیه و فاضل بود و نزد والی موصل که از سلاطین آل حمدان بود منزلت بسیار پیدا کرد و
سبب آن بود که در مسئله امامت با قاضی موصل که سنی بود در مجلس او مناظره میکرد و چون در
که قاضی از غایت عناد در مناظره مکابره می نماید با او گفت که بیا تا به حمد یکدیگر مباهله کنیم تا حق ظاهر گردد
قاضی بصلاح وعده داد و چون در مجلس سلطان حاضر شدند محمد کف خود بر کف قاضی نهاد و با او
مباهله کرد و بعد از آن از مجلس بیرون رفتند و مقرر بود که قاضی مذکور روز دیگر بخدمت
سلطان حاضر میشد چون آن روز بگذشت و روز دیگر پیدا نشد سلطان بآن زمان خود امر کرد
که خبری از قاضی بیارید یکی رفت و خبر آورد که قاضی از وقتی که از موضع مباهله جدا شده بیت
کرده و کف دستی که بآن مباهله نموده بود ورم کرده و سیاه شده و روز دوم قاضی مسکین بمرد و

و جان بمالک سپرد و پس سبب آن مباهله آوازه ابی عبدالله صفوانی مذکور منتشر شد و از ملوک شیعه
تعظیم و منزلت و رعایت بسیار یافت و مخفی نماند که خدای تعالی در قرآن مجید طریق مباهله را محک
اعتبار محق و مبطل نموده و حضرت رسالت صلعم آن طریقه را با کفار مملوک گشته اند و ایمه اهل بیت
شیعه خود را بدان امر فرموده اند چنانکه سید اجل مقتدی سید مرتضی علم الهدی در اول کتاب
منتقی باسناد خود از ابی جعفر محمد بن نعمان روایت نموده که گفت قال ابوعبدالله الصادق علیه السلام
خاصموهم و ینوا لهم المهدی الذی انتم علیه و تبینوا لهم ضلالتهم و باهلوهم فی علی علیه السلام و مشهور است
از ابن عباس رضی الله عنه که میگفته فی کتاب الله غسلتان و مسحتان و من باهلنی باهلته و در رجال
یحیی بن عبدالله حسنی صاحب دیلم خواب آمده که در مجلس هرون الرشید با عبدالله بن مصعب بن
الزبیر مباهله نمود و عبدالله در همان روز بمرد و محمد بن احمد مذکور را تصانیف بسیار است از آنجمله
کتاب ثواب القرآن و کتاب الرد علی ابن رباح المطر و کتاب الرد علی الواقفه و کتاب
الغیبة و کشف الحیرة و کتاب الامامة و کتاب الرد علی اهل الاهواء و کتاب فی الطلاق الثلث
و کتاب الجامع فی الفقه و کتاب انیس العالم و آداب المتعلم و کتاب معرفة الفروض من
کتاب یوم و لیلة و کتاب عزر الاخبار و نوادر الآثار و کتاب التصرف والله اعلم محمد بن عمر
بن محمد بن سالم بن البراء بن سبرة بن سیار التیمی المعروف بالجعابی الحافظ القاضی شیخ نجاشی
گفته که او از احفاظ حدیث و اجلاء اهل علم بود و از مصنفات او کتاب احوال محمد بن شیوه
و طبقات ایشانست و آن کتابی بزرگ است و کتاب در بیان طرق این حدیث که از حضرت امیر
علیه السلام روایت کرده اند که لعهد النبی الامی الی انه لا یحبنی الا مومن و لا یبغضنی الا منافق کتاب ذکر
مواخاة النبی لامیر المومنین علیه کتاب الموالی الاشراف و طبقات عظم کتاب رواة این حدیث
بنی هاشم و موالی ایشان کتاب من روی حدیث غدیر خم کتاب اختلاف ابی و ابن مسعود
در لیلة القدر و طرق احادیث آن کتاب اخبار آل ابی طالب کتاب اخبار بغداد و طبقات
اصحاب حدیث که در آنجا بوده اند کتاب مسند عمر بن علی بن ابی طالب علیه السلام کتاب اخبار علی بن
الحسین علیهما السلام و کلاما حیه مقدسه حضرت علیه مهدویه علیه شرایف السلام و التحیة عثمان بن سعید
العمری الاسدی در کتاب خلاصة الاقوال مسطور است که کنیت او ابوعمرو است و لقبش عثمان و زیارت
است و عمری بفتح عین است که ناظر است ببصیرت معنوی و صوری نه بضم عین که دلیل عاقبت
و کوری و مخفی نماند که سمعانی و کتاب انساب نسبت بعمر و بن عوف از جمله محتملات نسبت عمری
شمرده و چون عمرو بن عوف صحرقی کوفی که سابقا در همین محل مذکور شده اسدی است ظاهر
آنست که عثمان مذکور از اولاد او باشد و با او انتساب یافته باشد و او شیخی ثقه جلیل القدر عالیمقام

حاشیه خورشاه بن قباد حسینی
الاردکانی الهروی و خان
العمری بالهروی خان
ایضا العمری و نسبی بالعمان و هو
بدل الکاف الی الاعمام و کان
و ادعی قال القسم
بطبیعة و نوع
بمکان

از اصحاب امام همام ابی جعفر محمد بن علی هادی علیهما السلام بوده و از یازده سالگی در خدمت آنحضرت
نشو و نما نموده و آخر بشرف وکالت حضرت امام حسن عسکری و حضرت امام محمد مهدی صاحب الامر علیهما السلام
فایز گردیده و اول کسی است از سفرا و نواب که حضرت امام حسن عسکری او را بعنوان وکالت صاحب الامر منصوب
ساخته و فرموده که بعد از او وکالت صاحب الامر به ابو جعفر محمد پسر عثمان مفوض میشود و او تا مدت مخاطب
سال در ناحیه مقدسه و خدمت آنحضرت متصدی امر وکالت شریفه بوده و سوالات و علمای مخالفان
وحش نمیشده و جواب باصواب از آنحضرت در حین توقیعات رفیعه بایشان میرسانیده و چون در جمادی
الاول سنه خمس و ثلثمایه محمد بیمار شد و حال او متغیر شد جماعتی از وجوه شیعه نزد او آمدند مانند ابو علی ابن همام
و ابو عبد الله بن محمد کاتب و ابو عبد الله باقطانی و ابو سهل اسمعیل بن علی نوبختی و ابو عبد الله بن
ابو جنا و غیر ایشان از اکابر و اعیان و با ابو جعفر گفتند که اگر ترا وفات رسد بکجا می نویسد منصوب خواهد بود
او اشارت به ابو القاسم حسین بن روح بن ابی بحر نوبختی نموده و گفت که او قایم مقام من و وکیل و معتمد
امین صاحب الامر است در میان شما و آنحضرت را سفیر خواهد بود باید که بعد از من با او رجوع کنید و در معاملات
خود با او اعتماد نمائید که من بآن مامور شده بودم و اینک ابلاغ رسالت نمودم و چون ابو القاسم بن
روح را در شعبان سنه ست و عشرین و ثلثمایه وفات رسید در حین وفات وصیت بابو الحسن علی بن
محمد السمری نمود و چون او را نیز وفات نزدیک رسید و بیمار شد شبی بر بالین او حاضر شدند و از وی سوال
نمودند که وصیت و وکالت ناحیه مقدسه بکدام یک از اعیان و وجوه شیعه خواهد نمود او نسخه توقیع که منشور
بمنع وصیت بود بیرون آورده بحاضران نمود و نسخه توقیع این است بسم الله الرحمن الرحیم یا علی بن
محمد السمری اعظم الله اجر اخوانک فیک فانک میت ما بینک و بین ستة ایام فاجمع امرک و لا توص الی احد فیقوم
مقامک بعد وفاتک فقد وقعت الغیبة التامة فلا ظهور الا بعد اذن الله تعالی ذکره و ذلک بعد طول الامد
و قسوة القلوب و امتلاء الارض جورا و سیاتی من شیعتی من یدعی المشاهدة الا فمن ادعی المشاهدة
قبل خروج السفیانی و الصیحة فهو کذاب مفتر و لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم حاضران از روی تعجب
مذکور نسخه را برداشتند و از بالین بیمار برخاستند و چون روز ششم بر بالین او آمدند دیدند که در دم نزع
است و در آن اثنا یکی از مردم که حقیقت توقیع را نشنیده بود از وی سوال نمود که بعد از تو وکیل کیست گفت
الله امر هو بالغه یعنی خدا را امریست که او میرساند بانجام میخواهد و این آخر سخن بود که از وی شنیدند و
در همان روز که نصف شعبان سنه ثمان و عشرین و ثلثمایه بود وفات یافت رحمة الله تعالی و او آخر
وکلای غیبت صغری است که مدت آن هفتاد و سه سال بوده ابتدای آن از تاریخ ولادت حضرت
حضرت صاحب الامر که سیصد و نهمین و مابین ست و انتهای آن انتهای وکالت و سفارت آنحضرت
هر یک از آن سفرا و نواب ارکان وکالت شریفه بعضی صریح از جانب صاحب الامر می نمودند و تا بر وفق دعوی

وکالت

وکالت معجزه بر دست ایشان ظاهر نمیشد قبول قول ایشان نمیکردند و مرتبه توضیح و تقریر کلام در این مقام
که سزاوار است باتمام آنست که حضرت صاحب الامر را علیه السلام دو غیبت دست داده غیبت صغری
در زمان معتمد عباسی در سنه ست اثنین و مائتین و غیبت کبری در عهد راضی بن مقتدر عباسی بسال
ارتحال علی بن محمد السمری در شهور سنه ثمان و عشرین و ثلثمایه و فرق میان آن دو غیبت آنست که در صغری
سفرا و وکلا میان آنحضرت و صلحای امت در ایصال توقیعات و اوامر واجب الاطاعه واسطه بودند
و در کبری آمد شد ایشان منقطع شد و احیانا سعادتمندی به دیدار همایون ایشان مستسعد گردیده است اللهم
ارزقنا و فرج کلی که عبارت از ظهور آنحضرت است صلوات الله و سلامه علیه و آخر غیبت کبری خواهد بود
و فرجهای جزوی نیز هست که از قبیل شطر فرج کلی است و قبل از حصول آن بحسب اراده پروردگار
قادر مختار جل شانه و عظم برهانه از قوت بفعل می آید و دعای فرج که بآن مامور یم جهة تحصیل فرجهای
جزویست که در حصول فرج کلی که عبارت از ظهور است دخل دارد و در بعضی روایات که وعده
فرج کرده بعضی از آن مدت وفات قبل از ظهور واقع شده مراد یکی از آن فرجهای جزوی است چنانکه
شیخ اجل محمد بن علی بن بابویه رحمة الله تعالی در کتاب اکمال الدین و اتمام النعمة بآن اشارت
فرموده و صدور توقیعات منیفه در کتب شریفه اصحاب بسیار است و هر یک مشتمل بر فواید عدیده و اخبار
است و از جمله صدور توقیعات شریفه که شیخ اجل الکلینی قدوة المحدثین سند المتقدمین و المتاخرین محمد
بن یعقوب الکلینی قدس الله روحه العزیز از اسحق بن یعقوب روایت نموده آنست که اسحق
گفت التماس نمودم از محمد بن عثمان بن سعید العمری رضی الله عنه و ارضاه که برساند از من بخدمت
حضرت مولای ما صاحب الزمان علیه افضل صلوة الرحمن کتابی که مشتمل بود بر مسایلی که بر من مشکل شده بود
پس وارد شد توقیع رفیع مبارک آنحضرت که در آن مذکور بود جواب صواب و حل و حجج اشکالات
آن ابواب و از آنجمله در جواب دو مسئله که در علت غیبت و انتفاع مردم در این حالت مذکور بود
مسطور و موقع بود و آنچه معنی آن باین راجع است اما علت غیبتی که واقع شده پس بدرستی که الله
سبحانه و تعالی میفرماید یا ایها الذین امنوا لا تسئلوا عن اشیاء ان تبد لکم تسؤکم یعنی الله سبحانه و تعالی
میفرماید ای آن کسانی که ایمان آورده اید سوال مکنید و مپرسید از چیزهایی که چون جواب آن بر شما ظاهر
گردد و بر حقیقت آن اطلاع یابید شما را بد آید و بدرستی که نبوده است هیچ یک از پدران من الا که واقع شده
است در گردن او بیعت طاغی کثیر الطغیان که در زمان او بوده و من ظهور خواهم کرد آن زمان که
ظهور خواهم کرد و نخواهد بود بیعت هیچکس از طاغیان در گردن من و اما وجه انتفاع و فایده که زمین از
من حین غیبت من بمیمن انتفاع به آفتاب است چون غایب شدن قرص آن از ابصار جشمهای مردم و بدرستی
که من امان اهل زمینم همچنانکه ستارگان امان اهل آسمان است و بعد از آن میفرماید بدرستی که اهل

از آن چیزی که شما را بکار نمی آید و کلفت و تعب مکشید در دانستن آنچه شما را کفایت کرده اند و از شداید آن
آن نمی طلبند و بسیار دعا کنید جهة تعجیل فرج هر شیء که آن فرج سعادت و از مضمون این کلام حقایق انتظام
چنین مستفاد میشود که عقل بشری و فایده ادراک اسرار الهی بی عنایت و امدادی بی استعانت هر چیز مکلف بحسب
حکمت در عدم اطلاع بر بعضی تعبدیات مجهول رزنه آخر مضان که واجبست در روزه عید که واجبست روزه
روز بعد از آن که مستحب است آنست که بنده بداند که او را بندگی و فرمان برداری می باید نمود و در بی فضولی
و خود رای نباید بود و لازم نیست که عقل ناقص او بکمیت و کیفیت هر چیز رسد مگر آنچه می بعرف آن تکلف
باشد و در وسع دانش او گنجد و در روایات صحیحه از اهل بیت صلوات الله علیهم وارد است که هیچ مومن
نباشد که سعادت رویت آنحضرت دریابد غایة ما فی الباب آنکه بنابر حکمت و مصلحتی چند که هر حقیقت اکثر
آن هر علام الغیوب واقف نیست آنحضرت را نشناسند و بعنوانی که آنحضرت را باید دانست نداند
چون درین باب کبری حیرت و دهشت عظیم مردمان را حاصل میشود والامن وفق الله بلطفه الجسیم
بفضله الکریم و مرتبه اقدام و مدحض عقول و افهام است لاجرم از آنجا که مزایای الطاف عالم مطاف
آنحضرت است جهة اطمینان قلوب مومنان در سوخ اقدام ایشان مرتفع حیرت و دفع تزلزل و دهشت
احیانا چنانکه مذکور شد یکی از محبان خاص بقبول درگاه و قرب شرف اختصاص میرسانند و بتوفیق
توفیق محرم عوم سرای عصمت خود می نمایند تا بصیقل آن لطف جان تنگ و غبار شیطانی و وسوسه
فاسده نفسانی از آئینه خواطر معتقدان مومن و مؤمن زدوده و بر خواطر سلیمه و عقول مستقیمه
واضحست که چون مخالف و موالف بنابر روایات صحیحه هر که متفق اند بر آنکه در زمان ظهور قائم و ظاهر
و کجها که از نظر مستور و در تحت میشمار مخفی باشد بر روی زمین آمده بر حضرت صاحب
الامر ظاهر خواهد شد و ظلم و جبار بر روی زمین معدوم و خواهد کرد و ملک عالم بقبضه اقتدار و حوزه
اختیار آنحضرت در خواهد آمد و جهان بنور عدل و داد آنحضرت منور خواهد شد و جمیع این امور بتعیین
و تقدیر حق سبحانه تعالی و تقدس بآنحضرت خواهد داد بنابرین چرا نشاید که در حین این بیت که
در ضمن آن چند بیت مکتوب است حضرت رب العزت آنقدرت بآنحضرت ارزانی فرماید که بآن توانند که
جایی چند بتصرف خود در آورد که احدی مرا بی اشارت علیه آنحضرت بآن راه نباشد و محال مناسب حال
در آنجا جهة خود و ملازمان خاص و محرمان سرا پرده اختصاص مرتب فرماید و بلوازم مراسم هر امری
چنانکه مقتضای مصلحت بینی و صواب دید یقینی آنحضرت باشد در آنجا قیام و اقدام فاید چنانکه از
مشاهده بعضی و مجاوره آنحضرت مستفاد میشود و بر عارفان عظیم قدر خاندان رفیع الشان واضح است
که این معنی ادنی مرتبه ایشان بلکه اقل منزلت خادمان مخلصان این دودمانست و اگر باین محل ایراد
می نمود بسیاری از دلایل عقلیه و شواهد نقلیه درین باب ایراد می نمود و کتاب مستطاب کمال الدین

و اتمام

تمام النعمة از مصنفات شیخ اجل کامل افضل آیة الله علی العالمین قدوة اهل الحق والیقین ابو جعفر محمد بن علی
بابویه قمی قدس سره العزیز که بعلای حضرت صاحب الزمان علیه افضل صلوة الله الرحمن حسب الالتماس
او متولد شده و کتاب مذکور را در باب غیبت بشارت بشارت آنحضرت که در واقعه بادر
فرموده تصنیف نموده مشتمل است بر بسی فواید نوایه و عواید شواهد و از کتب مصنفه اصحاب درین
باب از همه جهتی امتیاز دارد و اگر بجهة استیفای تحقیق این مرام بانجا رجوع نمایند اولی خواهد بود
ابو الحسن علی بن اسمعیل بن شعیب ابن میثم بن یحیی التمار الاسدی الکوفی البصری از نوادر اولیای
روزگار و اکابر متکلمان شیرین گفتار است اگرچه بدران بزرگوار او به تمار اشتهار داشتند اما او رطب
بخار معانی بصیرة بصیرت تبلگامان وادی نادانی نادر معانی میرسانند و چه رطب که از غایة حلاوت
نرخ شکر خوزی شکسته بی تکلف دست دعوی بنات معری را بچوب سبز جست لب تحسین
عبارت زعالمی دل برد • نه در عرب چو تو شیرین زبان نه در عجم است • در کتاب خلاصه مسطور است
که علی بن اسمعیل مذکور را دل کسی است که بر قانون علمای کلام در مذاهب اهل بیت کرام تکلم نموده و در آن
علم تصنیف فرموده در اصل کوفی بود و در بصره ساکن شد و از وجوه متکلمان اصحاب ما بود و او را
با ابو الهذیل علاف و نظام که از اعلام مشایخ معتزله اند مناظرات بسیار است احوال بزرگی که جدا
و میثم که از اجله اصحاب حضرت امیر المومنین علیه السلام بود در مجلس تابعین ازین کتاب مذکور
است و بالجمله علی بن اسمعیل از آن خاندان جلیل بوده هلال افقر و غصن انضر و شاهد معدل
فضل جد و پدر است و نجاشی در کتاب انساب گفته که هو من بیت جماعتی اند از شیوخ شیعه و از
مصنفات علی بن اسمعیل الخ الشیخ کشی در کتاب رجال مذکور ساخته کتاب امامة است و کتاب
مجالس هشام ابن الحکم و کتاب نکاح و کتاب طلاق و کتاب متعه و از جمله مناظرات او که با ابو الهذیل
علاف واقع شده آنست که روزی علی ابن اسمعیل از ابو الهذیل پرسید که آیا میدانی که ابلیس لعین
نهی از هر خیر و امر بهر شر میکند ابو الهذیل گفت آری ابو الحسن گفت قبول داری که ابلیس لعین
هر خیر و شر را میداند ابو الهذیل گفت بلی ابو الحسن گفت پس خبر ده که امامی که بعد از رسالت ما واقع
می نماید هر خیر و شر را میداند یا نه گفت نمیداند ابو الحسن گفت پس ابلیس اعلم باشد از امام تو
و ابو الهذیل مبهوت و مانده و در مجلس دیگر ابو الحسن از وی پرسید که آیا کسی که در مقامی بر دروغ
گویی و شهادت زور خود اقرار نموده باشد جایز است شهادت او بر دیگران در آن مقام
ابو الهذیل گفت جایز نیست ابو الحسن گفت تو خود میدانی که انصار دعوی امارت جهة خود کردند
و بعد از آن تکذیب خود نمودند و در حضور جمهور زبان اظهار بشهادت روز خود گشودند
اقرار باستحقاق ابی بکر در آن امر نموده بر وفق آن گواهی دادند پس چگونه جایز باشد شهادت

قومی که خود را مکذب مومنان گواهی بکذب در روز خود در دعوی مذکور ادا نمودند و توضیح این
کلام قریب باجمال و ابهام بر وجهی که جناب شیخ مفید رحمه الله متصدی آن شده آنست که هرگاه دلیل
مخالفان بر امامت ابوبکر بزعم ایشان اجماع مهاجر و انصار باشد و انصار در آن مقام گواهی بکذب
خود دادند و زبان اقرار ببطلان دعوی استحقاق امامت خود گشادند پس وجود و عدم شهادت
ایشان مساوی باشد و شاهد امامت ابوبکر بعضی از امت باشند و این هنگام دعوی اجماع کل بر امامت
آن زعیم عقل باطل گردد و چون مولف این کتاب بگانه که از گلزار بهشت نشانه و مرغان اولی
اجنحه را اشیانه ایست هموار و در کوی شاهان پرده نشین خراب خانه مجهود و در فضای شاهان
اصحاب رد و اب ذوی الاذناب ابی و بنال بهانه می پرد لاجرم درین مقام میدان سخن را
انسباع میدهد و سرای دعوی اجماع آن مشتی مجمع رعاع را در امامت دو سواع در گذار ایشان
می نهد و فساد نزاع و کساد متاع ایشان را بر طبل تسلیم و اذعان مستقیم ظاهر میسازد و میگوید
که ضعف آن دعوی ایشان در کمال وضوح است زیرا که حضرت امیر بر وجهی که در چند موضع ازین
کتاب مذکور شد در آن باب نزاع نمود و باعتراف مخالفان تا شش ماه بیعت نکرد و ابا میکرد
گواهی روز غدیر طلب نموده و آنکس که از جمله گواهان بود گواهی نداد و دعای بدش کرد تا میرد و حرص شد و
گواهی از زید بن ارقم طلب نمود او نیز نداد و بدعای آنحضرت کور شد و نزاع سلمان و ابوذر و
مقداد و عمار و جمعی دیگر از صحابه و حجه گرفتن هر یک از ایشان بر ابوبکر مشهور و مخالف سعد بن
عباده و اولاد او از بیعت ابی بکر و عمر و رسالهٔ جمهور مذکور و در کتب ایشان مسطور است مجملا بر
وجهی که بعضی از فاضل اصحاب افاده فرموده اند دعوی دلیل می خواهد یا قبول حضرم و حشم که بیشمار است
و امامت ابی بکر را قبول ندارد و دلیل عقلی و نقلی خود بر آن نیست و اجماع را که دلیل دانسته اند خود دعوی
و خواهی دانست که باطل است پس امامت ایشان باطل شد و حاصل سخن آنکه ایشان اعتراف کردند
بآنکه دلیلی غیر اجماع ندارند بر امامت و اجماع در کتب اصول ایشان مثل منهاج قاضی بیضاوی
و مختصر اصول ابن حاجب و شروح آن مبین شده که عبارتست از اتفاق جمیع اهل حل و عقد یعنی
مجتهدین و علمای مسلمین بر امری در وقت واحد و خود بحث بسیار در آن کرده اند در آن در
شرح عضدی مذکور است اول آنکه آیا اجماع امریست ممکن یا محال و بر تقدیر امکانش آیا متحقق
شده یا نه و بر تقدیر تحقیق علم بآن پیدا میتوان کرد یا نه و بر تقدیر پیدا کردن علم اثبات آن
می توان کرد بنقل یا نه و بر تقدیر هر حجه و دلیل چیزی میشود یا نه و اگر حجه باشد بر تقدیری که بتوسط
بنوا بر هر حجه و دلیل هست یا نه و در همه اینها اختلافست میان علمای ایشان پس اینها را باید
باید کرد تا حقیقت امامت او ثابت شود نمیدانم که ایمانی که با این همه قابل نیستند چون دعوی حقیقت

امامت

امامت او ثابت شود نمیدانم ابی بکر می تواند و در پی موت آن میروند و بعد از آن بنیاد خلافت دیگر میکنند
آیا در مقیت اجماع شرطست که همه کل از جماعتی که اجماع کرده اند نمانند و هیچ یک خلاف ایشان نکنند تا بطرف
شدن همه یا نه و دیگر خلافت در آنکه آیا اجماع ثمانیه حجت باشد می خواهد که حقیقت آن دلیل حجت
و سندی که درین باب وارد گشته قیاسیست که کرده اند چه ذکر کرده اند که حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله
که چهار بود ابی بکر را اذن داد که امام جماعت شود و نماز کند و گفته اند علمای ایشان مثل ملا علی قوشجی که
هرگاه از برای امر دین حضرت رسالت پناه صلعم ابوبکر را مقدم کرده باشد و راضی شده باشد پس این
برای امر دنیا که خلافت باشد راضی خواهد بود پس امر خلافت را قیاس کرده اند بامامت نماز
و این را سند اجماع دانسته اند و هر کس که اندک توقفی از اصول دارد و صناعت این را میداند چه قیاس
کردن در کمال اشکالست و علما را در آن نیز اختلاف بسیار است و علمای اهل بیت از آنچه مفید دانند
و بر قول خود دلیل عقلی و نقلی دارند چنانکه در کتب اصول فقه مبین گشته و غیر ایشان نیز در اقسام
و شروط آن اختلاف بسیار کرده اند و بر تقدیر ثبوت آن که دو نه فرط القیاد است جایی میتواند
که علتی باشد در اصل مساوی باشد فرع با اصل و اینجا علت ظاهر نیست بلکه فرق ظاهر است چه
نماز در عقب هر فاسق و فاجر نزد ایشان درست و امر امامت جماعت امر واحد است که در آن
نه علم بسیار و نه شجاعت و نه تدبیر و غیر آن در کار است و خلافت سلطنت و حکومت در جمیع امور دنیا
و دینی احتیاج دارد بعلوم و شرایط بسیار که معلوم نیست که یکی از آنها در ابی بکر موجود بوده
باشد پس قیاس این بر آن نتوان کرد و قول ملا علی که آن امر دنیا است و این امر دنیا باطل و غلط
محض است چه خود در صدد مبحث امامت از شرح تجرید گفته که خلافت و امامت حکومتی است عامه در دین
و دنیا و این ظاهر است که چنین است با آنکه اصل ثابت نیست چه شیعه در کمال انکار نه و میگویند
که حضرت گفت که مردمان فارغ گذارند و دختر ابی بکر گفت که پیغمبر فرمود که ابی بکر امامت کند و حضرت
برین معنی اطلاع یافته فی الحال دستی بر دوش عباس و دستی بر دوش علی نهاد و بیرون رفت و ابی
بکر را پس کرد و فارغ گذارد تا آنکه آن باعث فتنه نشود و با آنکه ظاهر است که امامت از اصول است و
لهذا در اصول مذکور است پس اثبات آن بقیاس نتوان کرد بر تقدیر وجود قیاس صحیح چه قیاس
فقهی در فروع می باشد و آنکه در موافقت گفته امامت از اصول نیست غلط است و چون چنین
باشد که مثل شبهه است و اگر چنین باشد ظن مجتهد در امامت کافی باشد و تقلید غیر در آن او را
جایز باشد پس تخطیه مجتهدی که ظن کرده باشد که ابی بکر امام نیست و مقلد آن مجتهد نتوان کرد و حال
آنکه نزد ایشان اگر کسی بگوید که من امام حضرت امیر المومنین علیه السلام را میدانم بلا واسطه بظن که
شده است یا گوید که بواسطه تقلیدی که فلان مجتهد را کرده ام تخطیه ایشان میکنند بلکه میکشند

اگر مغلوب ایشان باشند و دیگر آنکه اگر چنین باشد نزاع در آن بنا میکرد با آنکه آن مسئله از فروع اجتهادی
شد پس در رنگ سایر مسایل فرعیه اجتهادیه بنت پس معلوم شد از مقدمات مذکوره که دلیل بر امامت
ابی بکر غیر اجماع نیست و معنی اجماع و دلیل مجتهد بودنش را دانستی که چه صورت دارد بعد از تسلیم اینها هم
معلوم است که اجماع بر امامت در یکلفظ در مدینه بر امامت ابی بکر نشد و این بسیار واضحست و احتیاج
بتفصیل و بیان ندارد و قطع نظر از آنکه اهل بیت از این خبر نداشتند و داخل نبودند و اجماع شان
بیعت خود بهم نرسیده بود و بواسطه همین در شرح مواقف میگوید و انما یثبت بالنص من
الرسول او من الامام السابق و بالاجماع و یثبت ایضا بیعة اهل الحل و العقد عند اهل السنة و الحق فقرة
المعتزلة و الصالحیة من الزیدیة خلافا للشیعة ای اکثرهم فانهم قالوا اما طریق الا النص لنا بثبوت
امامة ابی بکر بالبیعة کما سیاتی یعنی امامت ثابت میشود بنص رسول علیه الصلوة و السلم یا امام سابق
یا اجماع مسلمانان و به بیعت مردمانی که عالم و مجتهد و دانا باشند پس سنیان و معتزله و صالحیه
خلاف شیعه را که مرد ایشان ثابت نمیشود بغیر نص و ما را دلیل بر آنکه به بیعت نیز ثابت میشود آنست
که ثابت شده است امامت ابی بکر به بیعت چنانکه خواهد آمد و بعد از آن نقل پنج دلیل از شیعه بر آنکه
به بیعت ثابت نمیشود کرده و جواب گفته از جمله آنکه قضا که امر جزئیست مثلا ثابت نمیشود به بیعت
پس چون ثابت شود امامت با آنکه امر کلی و عظیم است و جواب گفته که قبول نداریم که قضا ثابت
نمیشود به بیعت چه آن خلافی است و بعضی برآنند که ثابت میشود به بیعت و فساد این مخفی نیست چه بر تقدیر
آنکه خلافی باشد آن قائل نمیتوان شد بی دلیل و حال آنکه معلوم است شهور میان علما خلاف آنست
و دیگر آن موجب فساد بسیار است چه احتمال دارد که امام بسیار شود و میان ایشان جنگ و فتنه
پدید آید و هر یک بر سر مسئله داشته باشد بیعت کند و اگر چه فاسق باشد بلکه کافر باشد با آنکه عدالت شرط
باجماع و دیگر آنکه عصمت و علم بجمیع مسایل دین بتفصیل تام نبوی که حاضر باشد نزد او از جهت احتیاج نظر
تامل و استخراج نداشته باشد شرطست و بنا بر عدم گفتن شرطست و آن شخص که بیعت میکنند اند
متصف بودن او را باین اوصاف و جواب از این هر دو سخن گفته که مفسده در ترکش بیشتر است و ما
نمیگوییم که بیعت مثبت امامت بلکه میگوییم که آن علامة و نشانه است بر آنکه آن شخص مستحق امامت و
امام متصف بشرایط است و این سخن در کمال ضعف است و مفسده بیشتر از این باشد که مذکور شد و دیگر آنکه
مفسده ترک منع است با آنکه شرط عصمت و نص کنیم آن در امام اول ظاهر شده و بعد از آن منصوص
و دیگری را و همچنین و این در کمال ظهور است و دیگر آنکه چه دلیل است بر اینکه آن علامت و نشانه است بر
استحقاق آن شخص مر امامت را و اتصاف او بآن با آنکه در اصل اشتراط عصمت و علم تفصیل را منع کرده
اینجا قبول کرده و بعد از این جوابها گفته و اذا ثبت حصول الامامة بالاختیار و البیعة فاعلم ان ذلک الحصول

لا یقتصر الی الاجماع من اهل الحل و العقد اذ لم یقم علیه ای علی هذا الاتفاق دلیل من العقل و السمع بل الواجب
و الاثنان من اهل الحل و العقد کاف فی ثبوت الامامة و وجوب اتباع الامام علی اهل الاسلام لعلمنا بان
الصحابة مع صلابتهم فی الدین اکتفوا فی عقد الامامة بذلک کعقد عمر لابی بکر و عقد عبد الرحمن بن عوف لعثمان
و لم یشترطوا فی عقدها اجتماع من فی المدینة من اهل الحل و العقد فضلا من اجتماع الامة من علماء الاسلام
و مجتهدی الاقطار و معترفین انکه چون ثابت شد که امامت به بیعت حاصل میشود است پس بنا انکه احتیاج نیست
در اثبات امامت باجماع علما و بر آن دلیلی نیست از عقل و نقل بلکه یک کس یا دو کس از علما اگر بیعت کنند
کفایت است در ثبوت امامت انکس را و امام میشود و واجب است بر همه مسلمانان که مطیع و منقاد او شوند
و سخن او را بشنوند چرا که ما علم داریم با آنکه صحابه با وجود و با نیت سخن که در دین و اشتند اکتفا بآن بقدر
کردند مثل آنکه عمر بیعت کرد با ابی بکر و خلافت او بیجود آن ثابت شد و صحابه همگی از او قبول کردند و بجز آن
واجب الاتباع شد و همچنین عبد الرحمن بن عوف بعثمان بیعت کرد و آن ثابت شد ای عزیز نیک
در این سخنان تامل نمای که خبط بسیار دارد اول آنکه ایشان چنین مقرر ساختند و از آنکه سابقا از موقف
نیز نقل کردیم معلوم شد که دلیل بر امامت یا نص است یا اجماع و نص خود موجود نیست و یا اجماع بر غیر ابی بکر نیست
پس امام ابی بکر باشد باجماع و از اینجا معلوم شد که ثبوت امامت به بیعت میشود و امامت ابی بکر به بیعت عمر
تنها بهم رسیده نه باجماع و دیگر دلیل بر این که از برای ثبوت امامت اجماع می باید از عقل و نقل غیر این
آنچه تناقض و اضطراب است و دیگر آنکه دانستی که ثبوت امامت بمجرد بیعت شخصی یا دو معنی ندارد و چه دلیل این
یا عقل است یا سمع و در عقل سمع نیست که بیعت یک شخص و یا دو شخص دلیل است و چون چنین باشد و حمل
آنکه مقرر کرده اند در اصول که قول مجتهد عادل حجت نیست و همچنین فعلش بلکه قول خلفا و اربعه بلکه قول اهل مدینه
دلیل نیست بر مسئله فرعی که ظن در آن کافیست پس چگونه فعل مثل عمر در محل نزاع عظیم چنین که مانند نبوت
در آن حکومت سلطنت است بر همه مردمان در امور دین و دنیا حجت باشد و دیگر آنکه چون دانستی که ثبوت
امامت به بیعت نمیشود پس نتوان گفت بر صحابه بیعت ثابت شد بر ما باجماع ایشان و با وجود آن چون
اثبات توان کرد اجماع را که دلیل و حجت باشد بر وقوع آن بعد از سخنان که بر اجماع شنیدی و نیز انزاع کلی
بر ضد آنست و شیعه دعوی میکند که اصلا و قطعا حضرت امیر و حسن و حسین و فاطمه و سایر ائمه راضی نبودند
و مسموع شد که حضرت فاطمه از و بسیار رنجیده بود تا آنکه وصیت نمود بحضرت امیر که ابی بکر بر و نماز نکند و چنین
از صحابه کبار با ایشان متفق بودند مثل سلمان و ابی ذر و مقداد و غیرهم رحمهم الله پس فکری در عاقبت
امر خود باید کرد و بسخن هر کس اعتماد و بنا باید نمود و بلکه نگر و تامل نظر باید کرد در کلام هر کس و خود را از تقلید و انکار
معری ساخت و در طلب حق جد و اخلاص ورزید تا علم آن از جناب خدای تعالی فایض شود و بعد ما الله
لنوره من یشاء و من لم یجعل الله له نورا فما له من نور و در کتاب منتقی مسطور است که شخصی از ابو الحسن مذکور

پرسید که چرا حضرت امیر علیه السلام در خلف ابوبکر و قامت نماز او نماز میگذارد گفت که چون امام حقیقی آن
قبیله اهل راز بود و قامت و راز او را در خواب نماز بنزد که ستون مسجد آشنه بود دیگر پرسید که چرا بگفته عثمان
ولید بن عقبه را حد خمر زد پیش ابوان او زد گفت بواسطه آنکه فی الحقیقه اقامت حد او را بود و او تخلف
کرد امام برحق بود و بنابرین بود واجب است که هرگاه او را ممکن باشد بهر حیله که تواند اقامت آن نماید دیگر پرسید
که چرا آنحضرت راه نمونی ابوبکر و عمر می نمود و مشیر ایشان در امور جمهور بود گفت از جهت آنکه مجوز است
که پرسید که تواند احیای احکام الهی و اجرای قواعد رسالت پناهی نماید همچنانکه حضرت یوسف علیه السلام
طلب نیابت ملک مصر در نظر بر حال جمهور نمود و مشیر او در سایر امور بود و نیز از برای آنکه خلافت ظاهری زمین
و حکومت دین سید المرسلین از دو بود پس هرگاه او را ممکن باشد که احیای احکام الهی و امضای اوامر حضرت
رسالت پناهی بنفس نفیس خود نماید چنان خواهد کرد و اگر بران بران وجه ممکن نباشد ناچار است که توسل بجهت
در امضای آن بر دست کسی که قدرت بران داشته باشد دیگر پرسید که چرا آنحضرت بقتال آن سرداده
اشتغال ننمود گفت همچنانکه بیرون علیه السلام بقتال سامری خروج ننمود و اصحاب و سالار بر او
اشتغال ننمود آن شخص پرسید که مگر حضرت امیر از قتال ایشان ضعف و عاجز بود گفت حال آنحضرت
دران روزگار و اردن شبیه حال هرون بود که گفت ان القوم استضعفونی و کادوا یقتلوننی و مانند
حال نوح بود که گفت انی مغلوب فانتصر و نظیر حال لوط بود که گفت لو ان لی بکم قوة او آوی الی رکن شدید
و شبیه حال موسی در برادرش بود که گفت رب انی لا املک الا نفسی و اخی و دیگر پرسید که چرا آنحضرت در شوری
داخل شد گفت تا آنکه حجت بر ایشان گیرد زیرا که میدانست که اگر در حجت و نظر کار نرود انصاف پیش آرند
تقدیم و تاخیری را بر وجایز نمیدارند و اگر داخل نشد حجت بر وقایم میشد و سبب آن خلایق در شبهه می افتادند
و لهذا آنحضرت دران روز فرمودند که الیوم اوخلت فی باب ان انصف فیه و صلت الا الحق دیگر
پرسید که چرا آنحضرت دختر خود را بعمر بن خطاب داد گفت بواسطه آنکه اظهار شهادتین می نمود و بزبان اقرار
بفضل حضرت رسول میکشود و دران باب اصلاح خاطر و نظافت او نیز منظور بود و این معاهده و شرایط
نزد آن خود که حضرت لوط پیغمبر صلعم و حضرت خود را بر قوم کافر می نمود و بمضمون آیه کریمه هولاء بناتی هن
اطهر لکم فاتقوا الله و لا تخزون فی ضیفی الیس منکم رجل رشید زبان مبارک میکشود و از جمله حکایات و ایرادات
سایره او آنست که روزی ابوالحسن نزد حسن بن سهل که وزیر مامون بود رفت و بدیگر یکی از ملحدان را از
روی تعظیم در یک جانب خود نشانده و دیگر از آنجای دیگر جای داده و از ملاحظه آن حال بر انتقاد و مقام
ابطال حال آن ملحد در آمده با حسن گفت که در بیرون سرای تو بیخبری دیدم حسن پرسید که چه دیده ابو
الحسن گفت شنیده دیدم که مردم را از جای بجای بی علاج و بی لنگر میبردی و آورد چون آن ملحد سخن ابوالحسن
را شنید بیقرار گردید و از روی استیعاد بحسن بن سهل گفت که این مرد مگر دیوانه است ابوالحسن گوید که

من

من باو گفتم که این سخن را بر چون من چه دلالت هست گفت برای آنکه محال است که چوب جاری
که او را حیله و قوتی و حسی و عقلی و تدبیری هست مردم را از آب بگذراند و ایشان را از جای بجای رساند
ابوالحسن گفت پس انصاف بده که کدام یک عجیبتر است آنچه من از آن خبر دادم یا آب بکار و انهار که بی قوت
حیات و حیله و اقتدار بر روی زمین از عین و بسیار گذارمی باید یا نبات و اشجار که بسبب ابطال که از
آسمان می بارد از زمین سر بر می آرد و نزاکان است که هر بری ندارد و ضعیف الذی کونه النقم
الجواد از جمله مباحثات او با ابوالهذیل آنست که روزی در مجلس علی بن رباح از ابوالحسن پرسید که دلیل
حجت برانکه امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب ابی بود از دیگران بامامت گفت دلیل بران اجماع اهل قبله
است برانکه آنحضرت در وقت وفات حضرت سید کائنات مومن کامل عالم بمسایل بود و اجماع
در شان ابوبکر ننموده اند ابوالهذیل گفت کیست که بران اجماع ننموده ابوالحسن گفت و اسلاف من در
سوابق زمان و بین و اصحاب من در بین عصر و اوان ابوالهذیل گفت پس تو و اصحاب تو گمراه باشید
ابوالحسن گفت جواب این کلام هست لا دشنام و هشت نظام **رئیس المحدثین الشیخ الحافظ محمد بن
یعقوب الکلینی بن اسحق الکلینی الرازی** صاحب قاموس ذکر نموده در باب نون در فصل کاف که
کلینی مثل امین و هی است از دهیای ری و از آنجاست محمد بن یعقوب کلینی و از علمای شیعه است
و در کتاب خلاصه الاقوال مسطور است که محمد بن یعقوب خواهرزاده ابراهیم علان کلینی رازیست که
از خاندان فضل بوده و محمد در زمان خود شیخ در مذهب شیعه و اوثق و اثبت ایشان بود و در صحت
کتاب جامع کافی را که تخمیناً هشتاد هزار بیت است در مدت بیست سال تالیف نموده و در سال سیصد
بیست و هشت که سنه تناثر نجوم بوده در بغداد رحلت نموده و محمد بن جعفر المفید که از اشراف بغداد بود
بر او نماز کرده و در مقبره باب الکوفه مدفون شد و شیخ نجاشی گفته که او را غیر کتاب جامع کافی دیگر مصنفات
هست مانند کتاب رجال و کتاب اشعاری که در مدح اهل بیت علیهم السلام گفته اند **ابوالحسن علی بن
الحسین بن موسی بن بابویه القمی المشهور بابن بابویه** از اعاظم مجتهدان قم و اکابر موالیان صاحب
عذیر خرام است نامش ناموس و آیه و کاسرنا قوس علو ابیت و سمیر ضمیر العام نذیر پرش مانند آل بویه اعلای
لوای احکام عترت و کتاب و حریر خارجه حقایق نصوص پرش مانند نام بابویه صدای فتح الباب اصحاب
و صراح عذاب و وی الاوتاب است در کتاب خلاصه مسطور است که علی بن بابویه شیخ اهل قم بوده
در عصر خود و فقیه و ثقه ایشان بوده و او بعراق آمد و بصحبت ابوالقاسم حسین بن روح که وکیل امام
مقدس مهدی بود رسید و از و بعضی از مسایل دینیه پرسید و بعد از مفارقت کتابتی نوشته بدست
علی بن جعفر بن اسود داد و باو فرستاد و در آن کتابت استدعا نموده بود که رقعه او را که در آنجا
التماس دعای فرزند نموده بنظر شریف صاحب الامر علیه السلام رساند و چون آن رقعه بنظر شریف آنحضرت

رسید در جواب او نوشتند که قد دعونا الله لک و نسرق ولدین و کریمین و برکت دعای حضرت
خدا تعالی او را و بسیار داد ابو جعفر و ابو عبد الله و از ابو جعفر منقولست که میگفت من بدعا صاحب
الامر علیه السلام متولد شده ام و بآن افتخار مینمود و علی بن بابویه در رسال سعیدیه هست در نه وفات یافت
جمعی از اصحاب ما گفته اند که روزی در خدمت ابو الحسن علی بن محمد سمری که یکی دیگر از وکلای صاحب الامر است
علیه السلام نشسته بودم که ناگاه بر زبان او گذشت که رحم الله علی ابن حسین بن بابویه بعضی از حاضران
گفتند که او زنده است ابو الحسن گفت در همین روز وفات یافت رحمه الله و بالجمله صنف بمارح مشهوره
و آنچه رسیده که در آن روز وفات یافته بود و از جمله کتابات شریفه که حضرت امام حسن عسکری
علیه السلام بجناب شیخ نوشته اند کتابتی است که صورتش اینست بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله رب العالمین
و العاقبة للمتقین و الجنة للموحدین و النار للملحدین و لا عدوان الا علی الظالمین و لا اله الا الله احسن
الخالقین و الصلوة علی خیر خلقه محمد و عترته الطاهرین اما بعد اوصیک یا شیخی و معتمدی ابا الحسن علی بن
الحسین القمی وفقک الله بصیرة و جعل من حبلک لا ذا صالحین برحمته اوصیک بتقوی الله و اقام
الصلوة و ایتاء الزکوة فانه لا یقبل الصلوة من مانع الزکوة و اوصیک بمغفرة الذنب و کظم الغیظ و صلة
الرحم و مواساة الاخوان و السعی فی حوائجهم فی العسر و الیسر و العلم عند الجهل و التفقه فی الدین و التثبت
الامور و التعاهد للقرآن حسن الخلق و الامر بالمعروف و النهی عن المنکر قال الله عز و جل لا خیر فی کثیر
من نجویهم الا من امر بصدقة او معروف او اصلاح بین الناس و اجتناب الفواحش کلها و علیک
بصلوة اللیل فان النبی صلی الله علیه و سلم اوصی علیا علیه السلام فقال یا علی علیک بصلوة اللیل و من استخف
بصلوة اللیل فلیس منا فاقل برصبتی و امر شیعتی حتی یعملوا علیه و علیک بالصبر و انتظار الفرج النبی صلی الله علیه و آله و سلم
قال افضل اعمال امتی انتظار الفرج و لا یزال الشیعتنا فی حزن حتی یظهر ولدی الذی بشر به النبی صلی الله علیه و آله و سلم
انه یملأ الارض قسطا و عدلا کما ملئت جورا و ظلما فاصبر یا شیخی و امر شیعتی بالصبر فان الارض لله
یورثها من یشاء من عباده و العاقبة للمتقین السلام علیک و علی جمیع شیعتنا و رحمة الله و برکاته و
حسبنا الله و نعم المعین نعم المولی و نعم النصیر و از مصنفات علی بن بابویه کتابی است در توحید و کتاب
وضو و کتاب الصلوات و کتاب الجنائز و کتاب الامامة و البصرة من الحیرة و کتاب الاملاء و نوادر و کتاب
الطلاق و کتاب الاخوان و کتاب النساء و الولدان و کتاب الشرائع و هی الرسالة الی ابنه و کتاب التفسیر و کتاب
النکاح و المواریث و کتاب المعراج محمد بن علی بن الحسین بن موسی بن بابویه القمی خلف صدق علی ابن بابویه
مذکور و صیت بفضل و اجتهاد او مشهورست کنیتش ابو جعفر و لقبش صدوق و شیخ حقایق و قبه اسلام
جواهر علوم دینی را صندوق بود بالتماس شیعه در ری اقامت فرمود و بتعلیم مسایل افتاء مشغول
می بود و شیعه خراسان را نیز بفتوی او رجوع بود شیخ نجاشی در کتاب رجال گفته که او شیخ ما و فقیه ما

وجه شیعه ری و خراسان بود در رسال سیصد و پنجاه و پنج در عنفوان جوانی ببغداد آمد و شیوخ حفاظ
از و استماع حدیث نمودند و شیخ طوسی در کتاب فهرست گفته که ابو جعفر بن بابویه شیخ جلیل حافظ
احادیث بصیر بحال رجال و ناقد اخبار بود و در میان علمای قم مانند او در حفظ و کثرت علم پیدا نشده
و قریب سیصد تصنیف دارد و در رسال سیصد و سی یک در بلده ری وفات یافت و آنچه از اسامی
کتب او در کتاب رجال نجاشی مذکور شده بدین تفصیل است کتاب دعائم الاسلام فی معرفة الحلال و الحرام
و هی فی فهرست الشیخ الطوسی کتاب التوحید کتاب النبوة کتاب اثبات الوصیة لعلی کتاب اثبات
خلافته کتاب اثبات النص علی کتاب اثبات النص علی الائمة کتاب المعرفة فی فضل النبی و امیر المؤمنین و
الحسن و الحسین علیهم السلام کتاب مدینة العلم کتاب المقنع فی الفقه کتاب الغوص علی المجالس کتاب علل الشرائع
کتاب ثواب الاعمال کتاب عقاب الاعمال کتاب الاوایل کتاب الاواخر کتاب الاوائل کتاب
المناسک کتاب الوقوف کتاب خلق الانسان کتاب الرسالة الاولی فی غیبته کتاب الرسالة الثانیة کتاب الرسالة
الثالثة کتاب الرسالة فی ارکان الاسلام کتاب المیاه کتاب السواک کتاب الوضوء کتاب التیمم کتاب
الاغسال کتاب الحیض و النفاس کتاب نوادر الوضوء کتاب فضائل الصلوة کتاب فضل المساجد
کتاب مواقیت الصلوة کتاب فقه الصلوة کتاب الجمعة و الجماعة کتاب السهو کتاب الصلوة سوی
ذلک کتاب نوادر الصلوة کتاب الزکوة کتاب الخمس کتاب الحق الجهاد کتاب الجزیة کتاب فضل الصوم
کتاب فضل الصدقة کتاب فضل الصوم کتاب الفطر کتاب الاعتکاف کتاب جامع الحج کتاب
جامع علل الحج کتاب جامع تفسیر المنزل فی الحج کتاب جامع حج الانبیاء کتاب جامع حج الائمة کتاب جامع
فضل الکعبة و الحرم کتاب جامع آداب المسافر کتاب جامع فرض الحج و العمرة کتاب جامع فقه الحج
کتاب الاعتکاف کتاب القربان کتاب المدینة و زیارت قبر النبی و الائمة علیهم السلام کتاب زیارة
قبور الائمة کتاب النکاح کتاب الرضاع کتاب الوقف کتاب الصدقة و النحل و الهبة کتاب السکنی
العمری کتاب الحدود کتاب الدیات کتاب المعاش و المکاسب کتاب التجارات کتاب العتق و
التدبیر و المکاتبة کتاب القضاء و الاحکام کتاب اللقاء و السلام کتاب صفات الشیعة کتاب اللعان کتاب
الاستبصار کتاب فی زیارات موسی و محمد علیهما السلام کتاب جامع زیارات الرضا کتاب فی تحریم الفقاع
کتاب المتعة کتاب الرجعة کتاب السهو کتاب معانی الاخبار کتاب السلطان کتاب مصادقة الاخوان
کتاب فضائل جعفر الطیار کتاب فضائل الصلوة کتاب اللالی کتاب السنة کتاب فی عبد المطلب
عبد الله و ابی طالب علیهم السلام کتاب فی زید بن علی کتاب الغدائر کتاب الامامة کتاب العید ایام
کتاب الصیانة التاریخ کتاب علامات آخر الزمان کتاب فضل الحسن و الحسین علیهم السلام کتاب رسالة
فی شهر رمضان جواب رساله ورد فی شهر رمضان کتاب المصابیح المصباح الاول ذکر من روی عن

النبي صلعم من الرجال المصباح الثاني ذكر من روى عن النبي عليه السلام من النساء المصباح الثالث ذكر من روى عن علي
عليه السلام المصباح الخامس ذكر من روى عن ابي محمد الحسن بن علي عليهما السلام المصباح السادس ذكر من روى عن الحسين
عن ابي عبد الله الحسين بن علي عليه السلام المصباح السابع ذكر من روى عن علي بن الحسين عليهما السلام المصباح
الثامن ذكر من روى عن ابي جعفر محمد بن علي عليهم السلام المصباح التاسع ذكر من روى عن ابي عبد الله الصادق
عليه السلام المصباح العاشر ذكر من روى عن موسى بن جعفر عليه السلام المصباح الحادي عشر ذكر من روى عن ابي
الحسن الرضا عليه السلام المصباح الثاني عشر ذكر من روى عن ابي جعفر الثاني عليه السلام المصباح الثالث عشر ذكر من
روى عن ابي الحسن علي بن محمد عليه السلام المصباح الرابع عشر ذكر من روى عن ابي محمد الحسن بن علي عليه السلام
المصباح الخامس عشر ذكر رجال الذين خرجت اليهم التوقيعات كتاب المواعظ كتاب الرجال المختارين
من اصحاب النبي صلى الله عليه وآله كتاب زهد النبي صلعم كتاب زهد امير المؤمنين عليه السلام كتاب زهد
فاطمة ع كتاب زهد الحسن والحسين ع كتاب زهد علي بن الحسين عليه السلام كتاب زهد ابي جعفر ع كتاب
زهد الصادق ع كتاب زهد ابي ابراهيم ع كتاب زهد الرضا ع كتاب زهد ابي جعفر الثاني عليه السلام كتاب
زهد ابي الحسن علي بن محمد ع كتاب زهد ابي محمد الحسن بن علي ع كتاب اوصاف النبي صلى الله عليه وآله وسلم
كتاب دلائل الائمة ومعجزاتهم عليهم السلام كتاب الروضة كتاب فضائل كتاب الحلل كتاب
امتحان المجالس كتاب غريب حديث النبي وامير المؤمنين عليهم السلام كتاب الخصال كتاب المختصر
تفسير القرآن كتاب اخبار سلمان وزهده وفضائله كتاب ابي ذر وفضائله كتاب التقية كتاب حمد و
الشعر بالشعر كتاب نوادر الطب كتاب جوابات المسائل الواردة عليه من قزوين كتاب في جوابات
مسائل وردت من مصر كتاب في جوابات مسائل وردت من البصرة جوابات مسائل وردت
من الكوفة جوابات مسائل وردت عليه من المدائن في الطلاق كتاب العلل غير مسبب كتاب ما ذكر من
لقيه من اصحاب الحديث وعن كل واحد منهم حديث ذكر المجالس التي جرى له بين يدي ركن الدولة وذكر مجالس
ذكر مجلس ثالث ذكر مجلس رابع ذكر مجلس خامس كتاب الجهاد والعلف كتاب الخاتم كتاب علل الوضوء
كتاب وصف الشورى كتاب اللباس كتاب المسائل كتاب الخطاب كتاب فضل العلم كتاب
مسائل الصلوة كتاب مسائل الزكوة كتاب مسائل الحج كتاب مسائل الوصايا كتاب مسائل المواريث
كتاب مسائل الوقف كتاب مسائل النكاح ثلاثة عشر كتابا كتاب مسائل الاكل كتاب مسائل العتق كتاب
مسائل الرضاع كتاب مسائل الطلاق كتاب مسائل القربات كتاب مسائل الحدود كتاب مسائل الغصوب
التقصير كتاب سر المكتوم الى الوقت المعلوم كتاب مختار بن ابي عبيدة كتاب الناسخ والمنسوخ كتاب
الرسالة الثانية الى اهل بغداد في مسائل رمضان كتاب الاختيار واثبات النص كتاب المعرفة
بالرجال الحرق كتاب مولد امير المؤمنين عليه السلام كتاب مصباح المصلي كتاب مولد فاطمة عليها السلام كتاب

الجمل كتاب تفسير القرآن جامع كبير كتاب اخبار عبد العظيم بن عبد الله الحسني كتاب تفسير قصيده في اهل البيت
عليهم السلام وبعضي از خواجه عليه كه او را در بعضي از مجالس ملك ركن الدوله واقعه شد شيخ جعفر دوستي
بستي رازي در رساله عليحده جمع نموده وچون آن رساله بغايت كم يابست ومع هذا مؤنه از تاثير
اشتغال فهم شيخ صاحب كمال بود ومناسبتي بمقصود اصلي اين كتاب داشت ذكر مرجوع آن درين
مقام صواب نمود وصورت مجالس بر وجهي كه در رساله مذكوره مسطور گشته آنست كه چون صيت فضائل
نفسي ونفساني آن شيخ عالم رباني در ميان اقاصي وادانی مشهور گرديده وآوازه رياست وتقدم
او در مذهب شيعه اماميه بسمع ملك ركن الدوله مذكور رسيد مشتاق صحبت فايض البهجت او گرديده
بتعظيم تمام التماس تشريف قدوم سعادت لزوم او نمود وچون مجلس او در آمد در پهلوي خود نشانده
نيازمندي بسيار اظهار فرمود وچون مجلس قرار گرفت بجناب شيخ خطاب نموده گفت اي شيخ چون
از اهل فضل كه درين مجلس حاضر اند اختلاف دارند در كار انجماعت كه شيعه را ايشان طعن ميكنند پس
بعضي ميگويند طعن واجبست وبعضي ميگويند واجب نيست بلكه جايز نيست راي حقايق آراي شما درين
مسئله چيست شيخ گفت اي ملك بدانكه خداي تعالى قبول نميكند از بندگان اقرار بتوحيد خود را تا آنكه
نفي كنند هر چه غير او از خداوندان واصنام باشد چنانكه كلمه طيبه لا اله الا الله از آن خبر ميدهد وهمچنين
قبول نميكند اقرار بندگان خود را به نبوت حضرت رسالت صلى الله عليه وآله وسلم تا آنكه نفي كنند
هر متنبي را كه در وقت او بود مانند مسيلمه كذاب واسود عنسي وسجاح وامثال ايشان وهمچنين قبول
نميكند قول بامامت حضرت امير المؤمنين را عليه السلام الا بعد از نفي هر كس كه در زمان آنحضرت
بتغلب مقصدي خلافت شده باشد بلكه آن جواب را بسند ديگر شيخ را تاكيد كرد وگفت مي خواهم كه مرا خبر دهي
از حقيقت حال وتامل آن كساني كه از روي خلاف مقصدي خلافت شدند شيخ گفت حقيقت حال ان
تامل ايشان آنست كه اجماع امت واقف بر قصه مشتمل است بر خروج متغلب اول از دايره اسلام
وانكار او از منصوبان حضرت خير الانام ومخفي است بر آنكه ولايت علي بن ابي طالب از آسمان نازل
شده ملك پرسيد كه تفصيل آن قصه چيست شيخ فرمود نقله آثار از موالف ومخالف متفق اند بر آنكه
چون سورة براءة نازل شد حضرت رسالت ابو بكر را طلبيده با او گفت اين سوره را بگير وبگير بر دو
موسم حج آنرا از جانب من باهل مكه برسان ابو بكر آنرا گرفته روانه مكه شد وچون پاره از راه قطع
نمود جبرئيل عليه السلام نزول فرمود وگفت يا محمد بر سبيل كه خداي تعالى ترا سلام ميرساند وميگويد لا يؤدي
او رجل منك يعني بايد كه از جانب تو سوره برات را بكسي فرستي كه از تو خود متصدي آن
شود يا مردي كه از تو باشد پس آنحضرت عليه السلام امير المؤمنين را عليه السلام امر كرد كه خود را
با ابو بكر رساند وسوره برات را از او گرفته طريق رسالت بجا آرد حضرت امير بموجب فرمان رفيع

ابوبکر روان گردید و سوره برائت را از وی گرفته در موسم حج آنرا باهل مکه رسانید و هرگاه مبعوث خدا از ابوبکر
از حضرت پیغمبر باشد هر آینه تابع او نخواهد بود بدلیل قول خدای تعالی فمن تبعنی فانه منی و هرگاه تابع حضرت
پیغمبر باشد محب او و مستدار او نیز نخواهد بود بدلیل قول باری عز و جل قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم
الله و یغفر لکم ذنوبکم و هرگاه محب خدا باشد مبغض او خواهد بود و حب بنی ایمان و بغض او کفر است
و همین خبر نیز درست شد انکه علی بن ابی طالب علیه السلام از حضرت پیغمبر است صلی الله علیه و آله و سلم بالانکه
دیگر روایات نیز بران دلالت تمام دارد از انجمله انکه مخالفان در قول خدا تعالی افمن کان علی بینة
من ربه و یتلوه شاهد منه روایت کرده اند که مراد بصاحب بینه حضرت پیغمبر است صلی الله علیه
و آله و سلم و مراد بشاهدی که تالی او باشد امیر المؤمنین است علیه السلام و ایضا روایت کرده اند
حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله و سلم که فرمود طاعة علی کطاعتی و معصیته کمعصیتی روایت کرده اند
که حضرت جبرئیل در غزای احد نظر بحضرت امیر انداخت و دید که آن شهسوار معرکه لافتی مبارز میدان اهل
در هنگام وی مبارک حضرت رسالت مجاهد می نماید گفت یا محمد این غایت بی وجان سپاری است
که علی در نصرت تو بجا می آرد حضرت پیغمبر فرمود که یا جبرئیل انه منی و انا منه پس جبرئیل گفت و انا منکما
پس شخصی که خدا تعالی جهت رسانیدن آیتی از کتاب خود به بعضی از مردم او را امین خدا نیز چگونه
صاحب شان وارد که در رسانیدن تمام آیات کتاب کریم و امامت جمیع امت رسول علیه او را
امین دانند و امام خوانند و چگونه امین باشد در رسانیدن جمیع دین الهی و حال انکه خدای تعالی
از بالای هفت آسمان او را غل نموده و چگونه مظلوم نباشد کسی که ولایت او از آسمان نزول
نموده و دیگری آنرا از دست او ربوده ملک گفت جمیع انچه افاده فرمودی واضح و روشن است انگاه یکی
از مقربان ملک که ابو القاسم نام داشت و نزدیک او بر پای ایستاده بود رخصت طلبید که از حضرت
شیخ سوالی نماید و چون آن شخص دستوری یافت گفت چگونه جایز تواند بود که این امت بر ضلالت
و گمراهی مجتمع شوند و حال انکه حضرت رسالت فرموده اند که لا تجتمع امتی علی الضلالة حضرت شیخ جواب داد
که امت در لغت عرب بمعنی جماعت است و اقل جماعت دو کس است و بعضی گفته اند اقل آن مردی و زنی است
و خدا تعالی یکتن را نیز امت خوانده چنانکه در شان حضرت ابراهیم فرموده که ان ابراهیم کان امة
قانتا لله حنیفا و حضرت رسالت قس را امتی تنها خوانده و گفته رحم الله قسا یحشر یوم القیمة امة واحدة
پس بر تقدیر تسلیم صحت حدیث مذکور میتواند که مراد از لفظ امت در آن حدیث حضرت امیر المؤمنین
تابعان سعادت قرین او باشند آن سایل گفت ظاهر و مناسب آنست که جهل امت بر سواد اعظم
فایده که بحد اکثر ندیشیخ فرمود که ما کثرت را در چندین جا از کتاب خدای تعالی مذموم دیده ایم و قلت را
محمود چنانکه در آیه لا تجد اکثرهم شاکرین و قول او که ولکن اکثرهم لا یعقلون و ولکن اکثرهم لا یشکرون

و لکن اکثرهم لا یعلمون و لکن اکثرهم یجهلون و لکن اکثرهم فاسقون و چنانکه در آیه الذین آمنوا
و عملوا الصالحات و قلیل ما هم و آیه و قلیل من عبادی الشکور و آیه و ما آمن معه الا قلیل و موید تخصیص
امت است انکه خدای تعالی در شان امت موسی علیه السلام فرموده و من قوم موسی امة یهدون
بالحق و به یعدلون و در باره امت پیغمبر ما علیه السلام گفته که و ممن خلقنا امة یهدون بالحق و به
یعدلون و چون کلام باینجا رسید سایل خاموش گردید و امیر رکن الدوله پرسید که چگونه تواند بود
ارتداد خلقی کثیر از امت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم با وجود قرب عهد و زمان ایشان بوفات
آنحضرت شیخ گفت چگونه جایز نباشد و حال انکه خدای تعالی در کتاب خود گفته و ما محمد الا رسول قد
خلت من قبله الرسل و بعد از ان فرموده افان مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم و ایضا ارتداد ایشان
بعد از وفات حضرت پیغمبر صلعم عجب تر نیست از ارتداد بنی اسرائیل در وقتی که حضرت موسی بمیقات پروردگار
خود رفته بود و هرون را در میان آن قوم بخلافت خود گذاشته بود و انکه وعده سی روزه که قوم
نموده بود و موجب اشاره الهی که و اتممناها بعشر فتم میقات ربه اربعین لیلة بجهل شبان روز کرد قوم
او صبر نکردند تا انکه سامری از میان ایشان پیدا شد و از علی و برایهای قوم جهت ایشان گوساله ساخت و ایشان را
گفت این است خدای شما و ایشان متابعت سامری نموده که سامری را پرستیدند و هرون خلیفه موسی را ضعیف
و زبون ساختند و قصد قتل او نمودند چنانکه آیت کریمه قال یا ابن ام ان القوم استضعفونی و کادوا
یقتلوننی بران دلالت دارد و هرگاه جایز باشد بر امت موسی که پیغمبر اولوالعزم بود انکه در ایام حیات او
بسبب غیبت چند روزه مرتد شوند و مخالفت وصیت او و صنمی او نمایند و اطاعت سامری را در عبادت گوساله
بران افزایند چگونه جایز نباشد برین امت که بعد از وفات پیغمبر خود مخالفت وصیت و وصی او کنند یا
مرتد و گوساله پرست شوند ملک از روی تعجب و استحسان آن سخن گفت ای شیخ میتواند بود که در این
باب سخنی از این بهتر و روشن تر باشد شیخ گفت ای ملک این سخن نیز میتوان گفت که مخالفان ما نیز
قایلند بوجوب وجود امام در میان امت و با وجود این میگویند که حضرت رسالت او را نیارفت و
هیچکس را خلیفه خود نساخت تا انکه امت از پیش خود یکی را خلیفه او ساختند اگر بر وجهی که ایشان میگویند
حضرت پیغمبر کسی را بعد از خود خلیفه نساخته باید که استخلاف امت که بر خلاف علی الحضرت واقع شده باطل
باشد و اگر انچه امت کرده اند صواب باشد باید که انچه حضرت رسالت کرده خطا باشد پس نیکو تامل کنید که
صدور خطا از رسول حق سبحانه و تعالی لایق است یا از امت با انکه انچه اهل خلاف بحضرت پیغمبر
نسبت میکنند از ترک وصیت و استخلاف لایق بشان اجلاف نیست برائت از عقل و رستمی فقیر
مزدور روی بیم که بمیرد و وصیت نکند از جهت کسی که بعد از دست و اگر چه انچه از وحی باند بیان
نهیلی باشد پس چگونه تواند بود که حضرت پیغمبر صلعم از دنیا رحلت نماید و وصیت خود بکسی نکند و نظام

کلمه ایشان را بنامی حوالت نسازد و عجب از این همه آنست که ایشان از کان آنست که حضرت پیغمبر خلیفه مقرر
نکرد و ابوبکر مخالفت رسول خدا کرد در خلیفه کردن عمر و باز عمر مخالفت ابوبکر و حضرت پیغمبر کرد در
گردانیدن خلافت بطریق شوری در میان شش نفر ملک ابن سنان را تحسین نموده سوال
نمود که ای شیخ پس بکدام شبهه آن قوم ابوبکر را امام ساختند و بر دیگران تقدیم نمودند شیخ گفت
ایشان از کان آنست که حضرت رسالت در حین مرض او را تقدیم نمود در امامت نماز لیکن این
خبر صحیح نیست زیرا که مخالفان خود در آن خلاف کرده اند پس بعضی چنین روایت کرده اند که حضرت
پیغمبر صلعم عایشه را گفت که پدر خود را امر کن که امامت نماز مردم نماید و چون حضرت بر آن معنی اطلاع
یافت تکیه بر علی و عباس کرده بمسجد رفت و ابوبکر را از محراب دور نمود و خود در محراب ایستاد
و ابوبکر در عقب آنحضرت و دیگران در عقب ابوبکر نماز گذاردند و بعضی دیگر گفته اند که حضرت
پیغمبر حفصه را گفت که به پدر خود امر کن که امامت نماز مردم نماید و اگر خبر مذکور صحیح بودی هر آینه
مهاجران از ابراء الصدر حجت ساختندی و در روز سقیفه تمسک باد له ضعیفه و کلمات سخیفه و مقدمات
ضعیفه نجستندی و ایضا چگونه لازم باشد ما را قبول خبر عایشه و حفصه و رجایی که مظنه آن باشد که هر نفعی جهت
خود با پدران خود کنند و حال آنکه ایشان قبول قول فاطمه را در باب فدک لازم نه دانستند با آنکه حضرت
پیغمبر از ابا و بخشیده بود و چندین سال از ایام میوه پدر در تصرف او بود و نیز علو شان حضرت
سیدة النساء از ارتکاب کذب و سایر معاصی براوانی و اقاصی ظاهر است و چون حضرت امیر المؤمنین
و امام حسن و امام حسین علیهم السلام ایمن گواهی در آن باب دادند ابوبکر و عمر گواهی حضرت امیر را
مظنه اراده جر نفع ساخته گواهی او را مردود نمودند و ایضا چگونه صحیح باشد خبر عایشه و حفصه و حال
آنکه مخالفان خود روایت کرده اند که شهادت دختر و حق پدر درست نیست و نیز میگویند که
قبول گواهی زنان جایز نیست در ده درهم و نه کمتر از آن ما دامی که با ایشان مردی نباشد پس
ملک گفت که حق آنست که شیخ میفرماید و سخنان اهل خلاف تمام خلاف و باطل است و بعد از آن ملک
پرسید که ای شیخ طایفه امامیه از کجا جزم کرده اند با آنکه ابوبکر و خلفای حضرت رسالت دوازده اند شیخ
گفت ای ملک امامت فریضه ایست از فرایض خدای تعالی و هر فریضه که خدای تعالی آنرا مقرر ساخته
البته محضور در عددی مخصوص است نمی بینی که در شبانروزی هفده رکعت نماز را فرض گردانیده
و زکوة مفروضه را بچندین صنف از مال معلوم معهود متعلق ساخته و روزه ماه رمضان را در سالی یکماه
و حج اسلام را در مدة العمر یکبار واجب گردانیده لاجرم بر همین منوال عدد ائمه را علیهم السلام بدوازده
رسانیده و همچنانکه در اعمال مذکوره نمیتوان گفت که چرا عدد رکعات نماز مثلا زیاده از هفده و کمتر
از آن نیست همچنین وجهی ندارد آنکه بگویند که عدد ائمه و خلفا و حضرت رسالت چرا بیشتر از دوازده یا کمتر نیست

و همچنانکه خدای تعالی عدد هیچ یک از اعمال مفروضه مذکوره را در کتاب کریم خود مذکور نساخته و
حضرت رسالت در احادیث شریفه خود نقاب خفا از چهره ظهور آن انداخته همچنین تعیین عدد
ائمه جهری در کتاب خدا مذکور نگردیده بلکه مجرد امر باطاعت اولی الامر فرمان رسیده و حضرت
رسالت بیان نکرده آن فرموده و ملک گفت اینقدر هست که مخالفان با شما موافقند در عدد و در تعیین
مذکوره و موافقت شما نمیکنند در عدد ائمه شیخ گفت مخالفت مخالفان ابطال قول ما در بیان عدد ائمه
نمیکنند همچنانکه مخالفت یهود و نصارا و مجوس و ملاحده ابطال اسلام و معجزات حضرت رسول
صلی الله علیه و آله و سلم نمیکند و اگر خبری مجرد مخالفت مخالفان باطل شدی بایستی که هیچ خبر خاص حاصل نشدی
زیرا که هیچ خبر نیست که در و خلافی و اختلافی نباشد بلکه این سخن را نیز پسندیده و راضی نیست پرسید
که آیا امام صاحب الامر در کدام زمان ظهور خواهد نمود شیخ در جواب گفت که خدای تعالی حضرت
امام را بسبب حکمتی و مصلحتی از نظر مردم غایب ساخته پس باید که وقت ظهور او را غیر خدای تعالی
نداند چنانکه در حدیث شریف آمده است که مثل القایم من ولدی مثل الساعة و خدای تعالی در مقام اعلام
حال ساعت فرموده که لیسئلونک عن الساعة ایان مرسیها قل انما علمها عند ربی لا یجلیها لوقتها الا هو ثقلت
فی السموات والارض لا تاتیکم الا بغتة ملک گفت چگونه تواند بود که آدمی در این قدر روزگار در از زنده ماند
شیخ گفت این محل تعجب نیست مگر ملک نشنیده خبر جماعتی را که معمر بوده اند ملک گفت شنیده ام اما صحت آنها بر
من ظاهر نیست شیخ گفت خدای تعالی در کتاب خود خبر داده که حضرت نوح پیغمبر در میان قوم خود هزار سال
الا پنجاه سال زندگانی کرد ملک گفت این خبر صحیح است اما در زمان ما احتمال اینچنین عمر دراز نمی باشد شیخ
گفت هر خبر را که خدای تعالی و پیغمبر او احتمال داده اند محتمل است و حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم
گفت که یکون فی امتی کل ما یکون فی الامم السالفة حذو النعل بالنعل و القذة بالقذة و چون این زمان
احتمال عمر دراز داشته باشد و جریان سنة الهی بتحقیق عمرهای دراز در این امت واجب باشد مناسب آنست
که حصول آن در اشهر اجناس آدمی باشد و هیچ جنسی مشهورتر از جنس صاحب الزمان نیست پس تواند بود که سنة
عمر دراز در او جاری شده باشد ملک گفت شما میگویید که حضرت امام دوازدهم غایب و پنهان است
و حال آنکه احتیاج بنصب امام جهة اقامت احکام و اجرای دین و انصاف مظلوم است و هرگاه او
غایب و پنهان باشد احتیاج باو نمی ماند شیخ گفت احتیاج بوجود امام جهت بقای نظام عالم است که لولا
الامام لما قامت السموات والارض ولما انزلت السماء قطرة ولا اخرجت الارض برکتها و خدای
تعالی در مقام خطاب بپیغمبر خود گفته و ما کان الله لیعذبهم و انت فیهم و هرگاه ایشان را عذاب نمیکند با وجودی
که نبی در میان ایشان باشد همچنین عذاب ایشان نخواهد کرد هرگاه امام در میان ایشان باشد زیرا
که امام قایم مقام نبی است از جمیع امور مگر در اسم نبوة و نزول وحی و اتفاق است اهل نقل را در آنکه حضرت

پیغمبر صلی الله علیه و آله فرموده که النجوم امان لاهل السماء فاذا ذهبت النجوم اتی اهل السماء ما یکرهون و
اهل بیتی امان لاهل الارض فاذا ذهب اهل بیتی اتی اهل الارض ما یکرهون و قال علیه السلام لو لبثت
بغیر حق ساعة لساخت بی بلهاء و در روایت دیگر آنست که لساخت بی بها کما یموج البحر باهله و چون کلام شیخ
باینمقام رسید ملک را نوازش نموده با هر که در مجلس حاضر بود اظهار اعتقاد و خود فرمود و گفت چنین
آنست که این فرقه برانند و دیگران بر باطل اند و از شیخ التماس نمود که در اکثر اوقات مجلس حاضر
شود و روز دیگر که ملک رکن الدوله بر سریر سلطنت نشست جناب شیخ را یاد کرد و او را ثنای بسیار
گفت پس یکی از حاضران گفت که گمان شیخ آنست که چون سر مبارک حضرت امام حسین را علیه السلام
تیر کردند آیه سوره کهف میخواند ملک گفت این سخن از و نشنیده ام اما از و خواهم پرسید از گاه
رفتن و ران باب بخدمت شیخ نوشت و چون رقعه بنظر شیخ رسید در جواب نوشت که این خبر را از سبی
روایت کرده اند که او از سر مبارک آنحضرت شنیده که چند آیت از سوره کهف میخوانده از هیچ یک از ایشان
بما آن خبر نرسیده اما من منکر آن نیستم بلکه آنرا حق میدانم زیرا که هر گاه جایز باشد که در روز قیامت
دست گناهکاران و پاهای ایشان بسخن در آید چنانکه در قرآن مجید واقعست که الیوم نختم علی افواههم
و تکلمنا ایدیهم و تشهد ارجلهم بما کانوا یکسبون و همچنین جایز است که سر مبارک حضرت امام حسین
علیه السلام که علیه خدا تعالی و امام مسلمانان و یکی از جوانان اهل بهشت و جدش محمد مصطفی و پدرش
علی مرتضی و مادرش فاطمه زهرا باشد منطق و بیان در آید و زبان بتلاوت قرآن کشاید بلکه انکار
آن فی الحقیقة انکار قدرت الهی و فضل حضرت رسالت پناهی است و عجب از کسی است که او مانند صدور
این امر را انکار میکند از کسی که ملک در ماتم او گریسته اند و آسمانها فطرات خون باریده اند و حیوانات
باواز بلند بر نوحه کرده اند و هر کس که امثال این اخبار را با وجود صحت طرق و قوت سند انکار نماید
پس میتواند که انکار جمیع شرایع و معجزات رسول و جمیع امور دین و دنیا نماید زیرا که آن امور نیز بمثل
این اسانید و طرق بر ما ظاهر گردیده و مضمون آن بدرجه صحت رسیده و لله در من قال و جده الشیخ الاجل
السعید ابو عبد الله محمد بن محمد بن النعمان الحارثی البغدادی الملقب بالمفید افادت پناهی که عقل
مستفاد از قوت قدسیه او مستفید و فکر فلک پیمای او با علاء اعلی در گفت و شنید مجتهدی قدسی صفت
مشکلی تحریر شاهبازی تیز آهنگ بدیهه پردازی فیروز جنگ شاه و از سطوت مناظره او در کنج انزوا
از دهشت مباحثه او مانند حال عنین حال سگ حال که بر مسطور است شغال در بغداد امیر و رام بن ابی الفراس
رحمهما الله تعالی مسطور است که اصل شیخ از کلبر است و در ایام صبا از آنجا با پدر خود به بغداد آمد
و در خدمت ابی عبد الله معروف بجعلی که در رباط بغداد منزل داشت باستفاده علوم مشغول
شد و بعد از آن پدر شیخ ابی یاسر که در باب خراسان باستفاده اشتغال داشت رجوع نمود و ابو یاسر چون از

عهده

عهده بحث او بیرون نمیتوانست آمد به او گفت که چرا پیش علی بن عیسی رمانی که از اعاظم علمای کلام است
چیزی نمیخوانی و از و استفاده نمیکنی گفت او را نمی شناسم و کسی را ندارم که سبب آشنائی او شود پس
ابو یاسر یکی از اصحاب خود را با او همراه نموده بخدمت رمانی فرستاد و چون مجلس او از فضل مملو بود در
نعال نشست و بتدریج که مردم از مجلس بر می خاستند شیخ مفید نزد یکتر میرفت و میتوانست که استفاده
بعضی از مسایل نماید که در آن اثنا یکی از اهل بصره در آمد و از و پرسید چه میگوئی در حدیث غدیر خم
خبر رمانی گفت خبر غدیر روایة است و خبر غدیر روایت از روایت حاصل نمیشود و آنچه از روایت حاصل
میشود و چون آن مرد بصری نمیتوانست که سخن رمانی را جوابی گوید برخاسته بیرون رفت شیخ
گفت بر اطاف سکوت نماند لاجرم پیش رفتم و گفتم ای شیخ سوالی دارم گفت بگوی گفتم چه میگوئی
در شان کسی که با امام عادل خروج نموده و با او حرب و قتال کرده و باشد گفت آنکس کافر است انگاه
استدراک نموده و گفت فاسق است گفتم چه میگوئی در باب حضرت امیر المؤمنین علی بن ابی طالب
علیه السلام گفت او امام است گفتم پس چه میگوئی در باب طلحه و زبیر و فتنه عرب جمل که بعلی در آویختند
گفت ایشان توبه کردند گفتم خبر حرب در روایة است و حدیث توبه روایت گفت مگر تو حاضر بودی
در وقتی که آن مرد بصری از من سوال نمود گفتم آری گفت روایت بر روایت یعنی روایتی بر روایتی
برابر شد و سوال تو وارد است انگاه پرسید که تو بحرب کدام یک از علمای این شهر در سیدی مخفی نماند
گفتم پیش شیخ ابی عبد الله جعلی درس میخوانم پس من گفت بجای خود بنشین و در اندرون خانه رفت
بعد از لحظه رقعه بیرون آورد و بمن داد گفت این رقعه را بشیخ خود ابی عبد الله برسان رقعه را برداشته
بخدمت شیخ آوردم و او سر رقعه را گشاده بخواندن آن مشغول شد و در اثنای خواندن آن خود بخود
میخندید و بعد از فراغ از خواندن آن گفت که ماجرای که ترا با او در مجلس واقع شده نوشته و ترا
بدین وصیت نموده و ترا مفید لقب داده و در کتاب مصابیح القلوب این حکایت را بوجهی دیگر
آورده و گفته که روزی قاضی عبد الجبار معتزلی در بغداد بمجلس درس نشسته بود و ابو یاسر فریقین در حاضر بود
شیخ مفید که در آن عصر بمجلس درس نشسته بود و قاضی نام او شنیده بود اما هرگز او را ندیده بود حاضر شد و
در صف نعال نشست و بعد از لحظه خطاب بقاضی کرده گفت اگر اجازه باشد سوالی دارم بحضور امیر
قاضی گفت بپرس گفت این خبر که طایفه شیعه روایت میکنند که من گفت مولاه فعلی مولاه مسلم است
که پیغمبر در روز غدیر گفته بشیعه فراهم یافته اند گفت آیا خبر صحیح است گفت چون خبر صحیح است بلفظ
مولی چه میخواهد گفت اولی شیخ مفید گفت پس این خلافت و حضور متناهیست قاضی گفت ای برادر این خبر
روایت است و خلافت ابی بکر در امت بر مردم عاقل از بهر روایت ترک روایت نکنند شیخ مفید این
مسئله فرو گذاشت و گفت چه میگویند درین خبر که پیغمبر علی را گفت یا علی حربک حربی و سلمک سلمی قاضی

گفت صحیح است شیخ مفید گفت پس در حق اصحاب جمل چه میفرمایی تا بقول تو کافر بوده باشد قاضی گفت ای
برادر ایشان توبه کردند شیخ مفید گفت ایها القاضی حرب در آیه و توبت روایت است از حضرت
در سوال حدیث عذیر تقریر فرمود بدیکه مردم عاقل و راست را بر روایت از دست ندهد و
متحیر فرماند و ساعتی سر او را پیش افکند و بعد از آن سر بر آورد و گفت تو چه گفتی من خادم تو محمد
بن محمد بن النعمان الحارثی قاضی برخاست شیخ مفید را دست بگرفت و بیاورد و بر جای خویش نشانید
او را گفت انت المفید حقا شیخ مفید تحقیقه تو می علمای مجلس را از آن سخن خوش نیامد و سخت بر خلیفه
همه در ایشان افتاد قاضی ایشان را گفت که ای فضلا و علمای دین این مرد مرا الزام کرد و من
جواب او ندارم اگر شما جواب دارید بفرمایید تا برخیزد و بجای خود رود و بعد از آن این خبر
بسلطان عضد الدوله رسید و او شیخ مفید را حاضر گردانید و این ماجرا را از او بشنید و مرکوبی
خاص با قلاده زرین و اسپ انصار زرین و جبه و دستار نیکو و صد دینار زر سرخ خلیفتی و بنده
بدو داد و هر روز ده منان و پنج من گوشت جواب فرمود رحمة الله و ایانا بمحمد و آله اجمعین
در تاریخ ابن کثیر شامی مسطور است که محمد بن محمد بن النعمان ابو عبد الله المعروف بابن المعلم
شیخ روافض و مصنف علمای ایشان بود و ملوک اطراف او را معتقد بودند بسبب آنکه بسیاری
از اهل آن زمان بمذهب شیعه مایل بودند و در مجلس او خلق بسیار از علما از جمیع طوایف حاضر می
شدند و از او استفاده می نمودند و از جمله تلامذه او است شریف مرتضی و در وفات او مرثیه
خوب گفته و مافعی در تاریخ خود گفته که توفی فی سنة ثلث عشرة و اربعمایة عالم الشیعة و امام
الرافضة صاحب التصانیف الکثیرة المعروف بالمفید و بابن المعلم ایضا البارع فی الکلام و الجدل
الحلال و الحرام و الفقه و کان یناظر کل عقیدة بالجلالة و العظمة فی الدولة البویهیة کثیر الصدقات عظیم
الخشوع کثیر الصلوة و الصوم خشن اللباس و کان عضد الدولة یزوره فی داره و کان یشتغل بعبادة
تخفیفا اسمه عاش ستا و سبعین سنة و له اکثر من مائتی مصنف و کانت یوم وفاته مشهودة و شیعة
ثالث القاسم الرافضیة و الشیعة و ارواح الله منه و کان موته فی رمضان و مخفی نماند که قول مافعی که
ارواح الله منه کلامی است که از روی تعصب گفته و مقصود او آنست که علمای اهل سنت بموت شیخ
مفید روح الله روحه راحت یافتند زیرا که بر وجهی که مافعی و غیر او از ارباب تعصب تلویح و تصریح بآن
نموده اند همیشه علمای مخالف را ملزم و مالیده و مبدا است و جهل و بطلان ایشان را خاطر نشان ایشان
می نمود و ایشان چون از معارضه و مناظره او عاجز بودند از روی تعصب و تقلید بزرگ مناسب آن
خود می نمودند لاجرم در وقوع او بدعا و نفرین توسل می جستند تا آنکه ابن کثیر شامی آورده که چون خبر
وفات شیخ مفید بابو القاسم خفاف معروف بابن النقیب که یکی از فضلای اهل سنت بود رسید از

غایت

غایت شادی و سرور خانه خود را آراسته ساخت و اصحاب خود را فرمود که او را تهنیت نمایند و با ایشان
مبارکباد گوید مردن بر من دشوار نیست که مرگ شیخ مفید را دیدم مؤلف گوید که رسم و دیرینه اهل سنت
است که چون بمقتضای کلام معجز نظام فتمنوا الموت الذی کنتم تدعون در اثبات مطالب باطله خود از خصم مبهوت و عاجز
گردند و بمقدمات علمی کاری نتوانند ساخت بشمشیر و بوکه و قلم تراش با او مناظره نمایند و اگر از آن
نیز عاجز باشند تهمتی بر او اندازند و سلطان وقت را بر او متغیر سازند و اگر بدان نیز قادر
نباشند مرگ او را بدعا آرزو کنند و موید این مقال آنکه ابو المعالی جوینی در رساله که در باب تفضیل
مذهب شافعی نوشته آورده که چون شافعی در مجالس متعدده با محمد بن الحسن و ابو یوسف که از اصحاب
ابو حنیفه بودند مناظره کرد و ایشان را ملزم ساخت ایشان از روی سعایت و غمازی و حقد و حسد سازی
بخلیفه بغداد گفتند که او داعیه خلافت دارد و چون بعد از تجسس و تحقیق کذب آن سخن بر خلیفه
ظاهر شد شافعی را نوازش نموده فرمود که بای محمد بن الحسن اگر فتنه او را از مجلس اخراج نمودند و بعد از
آن محمد و ابو یوسف همیشه شافعی را نفرین میکردند و مرگ او را بدعا از خدا میخواستند و میگفتند
اللهم امت الشافعی و چون شافعی آن مضمون را شنید این چند بیت گفت شعر تمنی رجال ان اموت
و ان امت فتلک سبیل لست فیها بواحد فقل للذی یبغی خلاف الذی مضی تهیأ لاخری مثلها
فکانک قد و نزدیک است مضمون این دو بیت با آنچه فردوسی گفته رحمه الله شعر اذا ما الدهر جور علی
الناس حواه و ان ناخ بآخر بیت فقل للشامتین بنا افیقوا سیلقی الشامتون کما لقینا و از جمله
علمای اهل ضلالت که در دست شیخ مفید عاجز و مبهوت و بابال بودند قاضی ابو بکر باقلانی مشهور است
که روزی در مناظره شیخ چون مرغ رمیده از شاخی می پرید و مانند غریق بجان رسیده از جنبشی
مشتبه و متوسل میگردید و چون شیخ راه پرواز او را بست و بال و سایل او را در هم شکست
باقلانی خواست که شیخ را خوش آمدی گوید که موجب تسکین شیخ شده در الزام او مبالغه و استقصا
نماید و او را در نظر حاضران شرمنده و رسوا نسازد لاجرم اعتراف بقدر شیخ در فنون علوم نموده
گفت انک فی کل قدر مغرقة یعنی آیا تو در هر دریای کنگیزی است شیخ در جواب گفت نعم بالمثلث
با دو دوات ایک یعنی خوب کردی که دیگ و کنگیزی که از دو دوات دیر باقلا بزرگتر است مثل من و
و باقلانی ملزم و خجل گردید و اهل مجلس بر وی بخندیدند و نیز منقول است که روزی باقلانی مذکور با
اصحاب خود در یکی از مجالس نشسته بود که شیخ مفید که از دور پیدا شد و متوجه جانب ایشان
شد و چون باقلانی را نظر بر او افتاد از روی تعصب و عناد با اصحاب خود گفت که قد جاءکم السلطان یعنی
شیطان شما را آمد و شیخ چون آن سخن را بشنید و نزدیک رسید این آیه را بر باقلانی و اصحاب او خواند
که افاد سلنا الشیاطین علی الکافرین تؤزهم ازا یعنی آیا نمی بینی که ما شیاطین را بر شما کافران فرستادیم
تا شما را بر آنچه که

سابقاً در احوال ابو جعفر مشهور بمؤمن الطاق گذشت این مطلب را بمیان آورده میگوئی و ابو جعفر مذکور که
اهل سنت او را شیطان الطاق میگفتند گذشته و الله تعالی اعلم و از لطایف مقالات شیخ مفید آنست
که سید مرتضی در کتاب منتقی حکایت کرده که روزی در خانه شریف ابی عبد الله محمد بن محمد بن طاهر
موسوی رحمه الله اجتماع شیخ مفید و قاضی ابو بکر باقلانی اتفاق افتاد و زیاده از صد نفر از سادات
و بنی العباس و سایر اعیان بغداد حاضر بودند پس یکی از حاضران از کیفیت نص جلی که در شان
خلافت حضرت امیر واقع شده استفسار نمود جناب شیخ بمقتضای حال جواب ابی علی الاجمال گفت قاضی
ابو بکر آن اجمال را بر قصور کمال شیخ حمل نموده در مقام استفصال شد و چون جناب شیخ معنی لغوی آنرا
بیان کرد و معنی اصطلاحی آنرا که قول منبهی از منقول فیه است بر سبیل اظهار تقریر فرمود قاضی ابو بکر
گفت بنابرین معنی هرگاه پیغمبر صلوات الله علیه نص بر امامت امیر المؤمنین کرده باشد پس اظهار فرض
طاعت او نموده است و هرگاه اظهار فرض طاعت او نموده باشد محال است که مخفی نماند و حال آنکه
ما علم بآن نداریم جناب شیخ فرمودند که اما اظهار از جانب حضرت پیغمبر بی شبهه واقع شده و در
حال ظهور بر کسی پنهان نبوده و هر کس که نزد ظهور او حاضر بود آنرا دانسته و در ان باب شبهه از حالی
نداشته و سبب فقدان علم تو درین زمان بآن اگر تعمیت نهاده باشی بر وجدان خود در است
گوئی در دعوی عدم معرفت خود بآن همانا آن خود بدیهی بود که شبهه بر تو غالب شده و طریق معرفت
آنرا بر تو مسدود ساخته و راه دلیل و نظری را که موصل بآن باشد بر ما حرم بصیرت تو تاریک گردانیده
و اگر الحال نظر تامل از روی انصاف در دلیل آن کاری هر آینه میرا از کریبان معرفت آن برآری
و اگر در وقت اظهار حاضر می بودی در تحصیل معرفت آن تقصیر و اخلال نمی نمودی و علت اخلال
و جهل بحال عدم حضور در وقت ظهور یا فقد تامل در دلیل مذکور است قاضی گفت مگر جایز است که
حضرت پیغمبر در زمان خود چیزی را اظهار نماید و از کسی که بعد از وفات او پیدا شوند پنهان ماند
تا آنکه بی تامل در دلیل آنرا بدانند شیخ گفت بلی جایز است بلکه ناجار است بسبب آنکه غایب باشد
از مقامی که در آنجا علم بعلومی بجهت ضرورت میسر بود از آنکه آنرا منظر و استدلال بداند و جایز
نیست که او را علم اضطراری بآن حاصل شود زیرا که فرض آنست که از نظر غایب بود غایت الامر
آنکه بجهت اسبابی که عارض میشود در طریق آن مطلوب حال استدلال بر آن در غموض و ظهور و سهولت
و اشکال مختلف می باشد و بسیار باشد که طریق آن از عوارض شبهه خالی ماند و اندک نظری که شبیه اضطرار
باشد آنرا بمطلوب رساند لیکن طریق نص در ما نحن فیه از آن قبیل است که امثال تراب تقلید اسلاف
و قلت تامل و فقد انصاف تحصیل معرفت آن بی نظر ثاقب و طول زمان استدلال متعذر است قاضی
چون میخواست که ساکت نشود بمذهب ابی الهذیل فاصمت ما شئت شروع در بیچاری و هرزه درائی نموده

گفت

گفت هرگاه حال برین منوال باشد که تو میگوئی پس تجویز باید کرد که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه
نص کرده باشد بر پیغمبری دیگر که در زمان او باشد یا پیغمبری که بعد از قیام مقام او باشد و اظهار
آن کرده باشد و مانند اشتهار نص بر امامت امیر المؤمنین از مشهور ساخته باشد و ما را علم بآن
حاصل نشده باشد همچنانکه علم بامامت امیر المؤمنین علیه السلام بسبب فقد اسباب حاصل نشده چنانکه شیخ
فرمودند که تجویز این معنی بسبب آن میکنیم که ما را و هر مقر بشرع و منکر آنرا علم حاصل است که کذب
آنکس که دعوی وقوع آن معنی از حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم نماید و اگر نسبت آن معنی بحضرت پیغمبر
حق بودی هر آینه علم ببطلان آن شامل کافه خلایق از مقر و منکر شرع نبودی و اگر بفرض محال یکی از
عقلای سامع اخبار را علم ببطلان آن نبودی محتاج میشدیم در فساد آن بایراد دلیل علیحده لیکن چون
فرض تحقق بمحال است استدلال مذکور معنی از دیگر استدلال است و بنابرین فرق میان تجویز
و تنصیص بر امامت پیغمبری دیگر و نص بر امامت امیر المؤمنین حیدر بغایت ظاهر است که اگر ما نحن فیه
نظیر ماده مفروضه بودی بایستی که جمیع سامعان عالم ببطلان آن می بودند و دیگر در ان باب
اختلاف نمی نمودند و اعتقاد جماعتی صحت آنرا و علم ایشان بآن و اتفاق جمعی دیگر ببطلان آنرا دلیل
است بر فرق میان ما نحن فیه و ماده مفروضه که در مقام معاوضه مذکور شد دیگر آنکه چرا خدمت قاضی
انصاف نمیدهد از خود و التزام نمیکند در اینجا آنچه در مواضع دیگر او را التزام باید کرد مانند نص بر رجم
زانی و فعل آن و موضع قطع سارق و فعل آن و صفت طهارت و صلوة و حد و آن و صوم و حج
و زکوة و فعل که نزاع درین امور نیز واقع است و تحقیق حق و علم بعمل در آن حاصل نمیشود الا
بنظری از استدلال بکتاب و در انشقاق قمر جهة حضرت پیغمبر که قاضی قایل است بانکه در حیوة آنحضرت
مشهور و بر السنه اهل عصر او مذکور بوده جماعتی از معتزله و غیر ایشان از اهل ملل و ملاحده نزاع
دارند و کان ایشان آنست که آن قصه از جمله مولدات اصحاب سیر و مؤلفات مغازی و وقایع
اثر است و حال آنکه ممکن نیست که در آن باب بر مخالف خود دعوی علم اضطراری کنیم بلکه اعتقاد در همان
غلط ایشان مبنی بر استدلالات و اگر چنین باشد هر آینه توان بود که حضرت پیغمبر نص بر پیغمبری دیگر
که بعد از او است نموده باشد و اگرچه علم اضطراری آن کس را نباشد و حکم بدفع می نماید این احتمال را که
شاید شبهه او را مانع شده باشد از علم به تنصیص آن پیغمبر همچنانکه در امور مذکوره مانند آن شبهه حاصل است
و چون قاضی معاند حیله سازی از کلام آن تحریر دید بر دانه صولت جهل چنگل باز دید بشاخی دیگر پرید
از مذهب و گفت ماده نص بر امیر المؤمنین مشابهت ندارد با این مواد که ذکر نمودی از اختلاف
در نص بر رجم زانی و قطع سارق و غیر آن زیرا که ماده نص بر آن حضرت شامل جمیع مکلفان است
نص بر رجم و قطع شامل بعضی از ایشان است و اگر آن مواد در عموم مانند ماده نص بر حضرت امیر می

بود در اینها اختلاف واقع نشد جناب شیخ گفت بنابر این سخن مستقص شد جمیع آنچه سابقان اختلاف نموده بودی را
که تو در اول مناظره قرار دادی که موجب علم اسباب ارتفاع خلاف بود ظاهر چیزی است که بعضی از متکلمان
او در میان اهل این زمان و چیزی دیگر بآن ضم نمودی و اشتراط موصوف خاص نکرده بودی و الحال که
من آن سخن را منقوض ساختم و از صلاحیت اعتنا دانستم از روی عجز بشیاق دیگر پردیدی و بعموم موصوف
موصوف مشبث گردیدی و ندانستی که انتقال از دلیلی بدلیلی دلیل انقطاع سوال و در آداب مناظره
امارت اختلال مقال است با آنکه اگر فرض خاص بفرض تو موجب اختلاف در نفی الحال تواند بود پس
تواند بود که حضرت پیغمبر نص کرده باشد بر چیزی دیگر که ضبط شرع او نماید و علم بحال او بعضی از امت از فرض شیخ
همچنانکه در رساله مذکوره فرض آن مخصوص ببعضی است و چون سخن شیخ باین مقام رسید قاضی مذکور منقطع
و مبهوت گردید مؤلف گوید که از کلام شیخ درین مقام ظاهر شد که آنچه در کتب اصول فقه سید مرتضی علم
الهدی رحمه الله منسوب ساخته اند که در علم بمضمون خبر متواتر شرط نموده که سامع را شبهه یا تقلیدی که
منافی مقتضای آن خبر باشد بیشتر از آن بهم رسیده باشد از کلام شیخ در این مقام ماخوذ است و فرض شیخ
مرتضی نیز از اشتراط آن شرط محافظه بر تواتر نص جلی است که در شان حضرت امیر علیه السلام وارد شده
مانند قول حضرت رسالت در حال بشارت بآن بنابه مسند خلافت و امارت سلمه اعلی علی بامرة المؤمنین و قول
او هذا خلیفتی فیکم بعدی فاسمعوا له و اطیعوا و همچنین چنانکه در رد اصول اهل سنت و خوارج و از جهت تقلید چنانکه در علم
ایشان و الحق این شرط ضروری و موجه است زیرا که ظاهر است که حصول علم از استماع خبر متواتر بر وجه ایجاب
نیست باین طریق که علت بوجه آن باشد بلکه بر وجه عادت و باین طریق است که افاده میکند نفس را
قابلیت افاضه علم بر وی از جانب حضرت ای تعالی پس هر گاه شخصی تنصیص خبر عنه را اعتقاد کرده باشد از روی شبهه یا
تقلید چگونه او را از آن خبر علمی حاصل خواهد شد و لهذا اخباری که مسلمانان از نبوت حضرت پیغمبر بیهود
و نصاری میرسانند افاده علم ایشان نمیکند اگر گویند بنابر آنچه مذکور شد لازم می آید که علم حاصل نشود
بوجود بلدان کبار مانند بغداد و در خبر متواتر زیرا که جایز است که در آنجا نیز شبهه قایم شده باشد چرا که بسیار
اخبار از بلاد کبیره و حوادث عظیمه از آن قبیل است که شبهه در نفی آنها روی ندهد پس هر عاقل را باعتنی بر انتفاء
نفی آنها نیست بخلاف سخن فیه و امثال آن و بالجمله ماده نقض مذکور متحقق نیست و الله الموفق و از جمله مناظرات
شیخ که با فاضل سنی واقع شده آنست که فاضل مذکور از و پرسید که دلیل شما چیست بر فساد امامت ابی بکر
شیخ گفت دلیل بر آن بسیار است و اما من آنچه قریب بفهم تو باشد مذکور میسازم و آن اینست که امامت
نموده اند بر آنکه امام محتاج بامامی دیگر نیست و اجماع است بر آنکه ابوبکر بر سر منبر گفت اقیلونی فلست بخیرکم
فان استقمت فاتبعونی و ان اعوججت فقوموني یعنی من امام شما شده ام در حالتی که بر از شما نیستم پس اگر
در کاری و گفتاری مستقیم باشم مرا متابعت کنید و اگر انحراف و کجی از من ظاهر شود مرا راست سازید و حاصل

این

این کلام اعتراف اوست بحاجت خود و بسوی رعیت و بر عاقل پوشیده نیست که هر گاه رعیت خود محتاج باشد
احوج خواهد بود بامام و هر گاه ثابت شد احتیاج ابوبکر بامام باطل شد امامت او باجماعی که منعقد شده و در باب
عدم احتیاج امام بامام دیگر و چون کشی عاجز و مسبوق باندکی از حاضران که عوزاله نام داشت و مستراح
بود در مقام ایراد نقض و معارضه شده گفت که انه اجماع نموده اند نیز بر آنکه قاضی محتاج بقاضی دیگر و امیر
محتاج بامیر دیگر نیست بنابر اصل شما باید که قضاة و امرا نیز معصوم از خطا باشند یا از دایره متابعت اجماع بیرون
باید رفت شیخ در جواب او گفت که سکوت سابق اول بهتر از این سخن تو بود و گمان نداشتم که خطای این
سخن و اهی بر تو پوشیده باشد بنابر آنکه اجماع درین وسیله کلامات آنست که تو گمان برده زیرا که امت
متفق اند بر آنکه قاضی که در رتبه کمتر از امام است محتاج است بامری که آن امام است یکی آنکه مراد تو تعالی
و امیر فضل امام باشد که اجتهاد قاضی و امیر محتاج بقاضی و امیر دیگر نیست بلکه بقوت و عصمت که کمال و از این
بی نیازست فبئس الذی کفر و النعم الجود و قریب باین مناظره است مناظره دیگر که جناب شیخ را با ابی منظور
که او نیز از معتبران عوامی است واقع است و آن اینست که از شیخ پرسید که آیا اجماع واقع نیست بر آنکه
ابوبکر و عمر بظاهر اسلام بودند شیخ گفت اجماع برین وجه واقعست که ایشان بظاهر اسلام بودند در بعضی
از مدت اما آنکه در سایر احوال و از مدت بظاهر اسلام بوده اند اجماع بر آن نیست چه ظاهر است که اجماع واقعست
بر آنکه بعد از اظهار اسلام سالها بر کفر بوده اند و جمعی کثیر بر آنند که بعد از اظهار اسلام بسیار نقص حال
در شان امیر المؤمنین علی واقع شده که کافر شدند و در زمان حضرت رسالت آثار نفاق ایشان ظاهر شد
شطری اظهار انصاف نموده گفت باین تقریر باطل شد آنچه میخواستم که آنرا بنای سخن سازم شیخ فرمود که
نیز فهمیدم که چه خواهی گفت و انسداد راه سخن را بر تو بستم و از جمله مناظرات جناب شیخ آنست که روزی بخانه
شریف بغداد ابو عبد الله محمد بن طاهر رحیم الله رفت و یکی از متفقهه که او را وزنانی میگفتند حاضر بود
از شیخ پرسید که مناسب شما آنست که حضرت رسول معصوم از خطا و مبرا از زلل و مامون از سهو و غلط
و کامل بنفس نفیس مستغنی از رعیت خود بود و حال آنکه خدای تعالی او را باستعانت و مشورت از رعیت خود
امر فرموده و گفته که و شاورهم فی الامر فاذا عزمت فتوکل علی الله شیخ در جواب گفتند که مشورت
حضرت رسالت با اصحاب خود نه از جهت احتیاج او برای ایشان و اقتدا را و بآن بود چنانکه تو توهم
کرده بلکه از یکدیگر امر دیگر است که بیان آن خواهم نمود و چه ظاهر است هر گاه آنحضرت معصوم
از کبایر باشد باتفاق و مامون از صغایر باشد نزد مخالفان تو و باتفاق نیز اکمل خلق باشد برای
او بهتر و عقل او وافرتر و بر او محکم تر باشد و سواد وحی الهام میان او و خدا تعالی متصل باشد و ملائکه بتواتر
بر او نازل میشد و باشد و او را از خبایای امور و مصالح جمهور اخبار میکرده باشند چگونه گنجایش دارد که
او را حاجت افتد باقتباس رای از رعیت خود و گفتند این مرتبه در صفات مذکوره از دیگر ائمه مقرر است که

حکیم گاهی از دیگری بطریق استفاده و استعانه مشورت می‌نماید که بیقین داند باطن آن کند که آن دیگری
در رای و تدبیر و کمال عقل از و بهتر است اما هرگاه داند که پایه او در امور مذکوره از و فروتر است استعانه
او از و بظاهر وجهی نخواهد داشت و از مضمون آیه کریمه تیر شبهه بر آنچه گفته حاصل است زیرا که خدای تعالی
گفته که شاورهم فی الامر فاذا عزمت فتوکل علی الله و فرع فعل العزم آنحضرت منوط ساخته نه بر رای مشورت
ایشان و اگر امر خدای تعالی بمشورت ایشان جهت استفاده از رای ایشان می‌بود هر آینه میفرمود فاذا
اشاروا علیک فاعمل و اذا اجمع رایهم علی امر فامضه و مانند آن از عبارتی که دلالت کند بر تعلق استعانت
فعل بمشورت در رای ایشان نه آنکه آنرا معلق سازد بعزم آنحضرت که مختص باوست و اما وجه امر کردن خدای
تعالی حضرت پیغمبر را بمشورت ایشان چنانچه وعده بیان آن شد هر بود آنست که مراد حق سبحانه و تعالی آنست
که آن مشورت سبب الفت ایشان گردد و از آنجا طریق تدبیر امور را یاد گیرند و به او آب جنب او نیز
متادب شوند نه آنکه آنحضرت را بمشورت ایشان حاجت بود و ایضا میتواند بود که وجه آن باشد که
چون خدای تعالی حضرت رسالت را آگاه ساخته بود از آنکه بعضی از منافقان صحابه در مقام فساد کار
و مکر کفار بودند و دوستی او را ظاهر میسازند و خلاف آنرا پنهان میدارند و در هم چنان شان او سعی بسیار
بجای می‌آرند و ایشان را با عیانهم و اسمائهم بآنحضرت نشان ساخته بود چنانکه آیه و من اهل المدینة مردوا
علی النفاق لا تعلمهم نحن نعلمهم سنعذبهم مرتین ثم یردون الی عذاب عظیم از آن خبر میدهد و قول
او عز و جل که و اذا ما انزلت سورة نظر بعضهم الی بعض هل یرکم من احد ثم انصرفوا صرف الله قلوبهم
بانهم قوم لا یفقهون و بعد از آن فرموده که یحلفون لکم لترضوا عنهم فان ترضوا عنهم فان الله لا یرضی
عن القوم الفاسقین و یحلفون بالله لکم لیرضوکم والله و رسوله احق ان یرضوه ان کانوا مؤمنین
و یحلفون بالله انهم لمنکم و ما هم منکم و لکنهم قوم یفرقون و قال عز اسمه و اذا رایتهم تعجبک اجسامهم
و ان یقولوا تسمع لقولهم کانهم خشب مسندة یحسبون کل صیحة علیهم هم العدو فاحذرهم قاتلهم الله انی
یؤفکون و قال عز قائلا و لا یفقهون الا قلیلا و قال هل یرکم من احد ثم انصرفوا و اذا قاموا الی الصلاة قاموا کسالی
یراؤن الناس و لا یذکرون الله الا قلیلا و بعد از آنکه علی الاجمال از حال آن منافقان خبر داده
مآل سؤال متعالی را جزء داده باو گفته که لو نشاء لاریناکهم فلعرفتهم بسیماهم و لتعرفنهم فی لحن القول و آنحضرت
را باین آیات راه نموده باینان و سیمای حال ایشان و حادرات اقوال و افعال ایشان را طریق معرفت
حال ایشان ساخته و بعد از آن تفاصیل و جمل آنحضرت را امر بمشورت ایشان نموده تا آنکه سبحان
بهوده عوض الوده که از ایشان ظاهر شود و بر باطن ایشان اطلاع یابد زیرا که مکنون ضمیر هر یک ایشان صبح
خیز اندیش منافق جهانگیش از تقریر و بیان و فلتات لسان او ظاهر میشود و چون خدای تعالی
مشورت آنحضرت را طریق معرفت حال ایشان نموده و مشورت ایشان در اسرای بدر ناشی از

از مغتنمای آلوده بود لاجرم در آن مقام کشف اسرار و هتک استار ایشان نموده و جهت پیغمبر آنحضرت سر ایشان
ایشان کرده فرموده ما کان لنبی ان یکون له اسری حتی یثخن فی الارض تریدون عرض الدنیا والله
یرید الآخرة والله عزیز حکیم لولا کتاب من الله سبق لمسکم فیما اخذتم عذاب عظیم پس یکی دیگر از
حاضران که او را جبر می‌گفتند متوجه شیخ شد و گفت سبحان الله ترا گمان است که ابوبکر و عمر از اهل
نفاق بوده‌اند حاشا که چنین باشد و ما گمان نداریم که تو اطلاق نفاق بر ایشان کنی و حکایت از آنها
منافق توان گفت و حال آنکه در روز بدر از غیر ایشان طلب مشورت نفرموده و بالجمله ما صبر بر اطلاق نفاق
ایشان نداریم و تاب استماع آن نداریم و صواب آنست که اعتماد بر وجه اول نمایند جناب شیخ گفتند
که این قسم سخنان لایق بارباب نظر و استدلال نیست و بزرگ شمردن بعضی و حسن ظن باو نموده
در دفع اشکال ندارد با آنکه من در بیان وجه ثانی طریقه اجمال پیموده‌ام و شخصی معین را ذکر نموده‌ام
ارتکاب تفصیل ننموده‌ام و تعیین بر طبیعت اضطراب خود فرموده‌ای و علی ای حال در ابطال این احتمال
استدلال نموده بحجه و برهان تعیین از اشکال حاصل نمود و دور نه غوط افتاد والله هدی علی ما بان الحق و زهق
الباطل ان الباطل کان زهوقا و از جمله حکایات مفید شیخ رحمه الله آنست که در مجالس خود از
ابو الحسین خیاط رئیس معتزله نقل نموده که گفت روزی یکی از شیعه امامیه نزد من آمد و اظهار نمود که رئیس
ایشان او را فرستاده که سؤال نماید از آنکه حزنی که از ابوبکر در غار واقع شد و حضرت رسالت بقول
خود لا تحزن از آن نهی نموده طاعة بود یا معصیت اگر طاعت بود پس نهی آنحضرت منع از طاعت و اگر معصیت
بود پس عصیان ابوبکر ثابت شود ابو الحسین گوید که چون آن سؤال را از و شنیدم گفتم که امروز جواب گفتن از و
پیش آن رئیس خود بر و از و سؤال کن که حزنی که موسی را علیه السلام بود و حق تعالی او را بقول خود لا
تخف منع فرموده طاعت بود یا معصیت اگر طاعت بود پس چرا تعالی نهی او از طاعت کرده باشد و اگر معصیت
معصیت موسی لازم آید آن سائل نزد رئیس خود رفت و چون باز آمد گفتم که رئیس تو از آن سؤال
جواب داد گفت مرا نصیحت نمود که دیگر با او آشنایی مکن و بعد از نقل حکایت مذکوره جناب شیخ فرموده که
جهت صحت این برهن ظاهر نیست و دور نیست که ابو الحسین آن حکایت را از پیش خود وضع کرده باشد اگر
راست بودی که کسی نزد شیخ چنین سؤال بود هر آینه آن رئیس در دفع معارضه ابو الحسین تقصیر نخواهد
نمود و آنچه کاظم مرید آنست که ابو الحسین چون آن نقص خود را قوی گمان برده خواسته که بوضع آن
حکایت نقص حال اهل امامت نماید و نزد متفطن بسبب فرق میان اصل و نقص بغایت ظاهر است زیرا که
اگر بحجه و قول خدا تعالی لا تخف در باره موسی علیه السلام و قول لا تحزن تو لم در باره حضرت مصطفی علیه السلام
و مانند آن از آیاتی که متوجه بانبیاء علیهم السلام نظر کنیم و قطع نظر از ادله عقلیه نماییم هر آینه جزم
و قطع خواهیم کرد بآنکه مضمون آن آیات نهی ستر امتیاز از ارتکاب منهیات فاعل آن منهی

میشود زیرا که ظاهر آن بر نهی است لیکن بواسطه دلیل عقلی که بر عصمت انبیا و اجتناب ایشان از کذب قایم گشته و موجب عدول از ظاهر شده و از نظر ابرار آیات عدول میکنیم و هرگاه اتفاق حاصل باشد در آنکه ابوبکر معصوم نبوده واجب است که اجرای نهی که در شان او واقع شده بر ظاهر و حقیقت آن کنیم حال ابوبکر است فایده زیرا که چیزی که موجب صرف از ظاهر باشد چون عصمت یا اخبار خدا و رسول در باره او تحقق یافت و آنچه کاشف صحت بیان مذکور تواند بود آنست که متقدمان مشایخ ما رضوان الله علیهم افاده فرموده اند که خدای تعالی هرگز در هیچ جایی که یکی از اهل ایمان با حضرت پیغمبر صلوات الله علیه که بوده مدد انزال سکینه ننموده الا آنکه نزول آنرا شامل جمیع ایشان داشته چنانکه در بعضی آیات فرموده یوم حنین اذ اعجبتکم کثرتکم فلم تغن عنکم شیئا و ضاقت علیکم الارض بما رحبت ثم ولیتم مدبرین ثم انزل الله سکینته علی رسوله و علی المؤمنین و در آیتی دیگر گفته فانزل الله سکینته علی رسوله و علی المؤمنین و چون با آن حضرت غیر از ابوبکر در غار نبود لاجرم خدای تعالی آنحضرت را در نزول سکینه منفرد ساخت و او را بآن مخصوص گردانید و ابوبکر را با او شرکت نداد و گفت فانزل الله سکینته علیه و ایده بجنود لم تروها پس اگر ابوبکر مومن می بود بایستی که خدا تعالی در این آیه او را اجاری بحرای مومنان می نمود و در عموم سکینه داخل میفرمود و اگر حزن و اضطراب او در غار منتفی و غار نبودی حضرت رسالت نهی او از آن نمودی و خدای تعالی او را از فضیلت سکینه محروم نفرمودی جناب شیخ فرماید که چون این سخن را گوش نامسیان شنیدند باعث حیرت ایشان گردید و در حیله خلاصی از آن جان ایشان بلب رسید و آنچه ایشان را در دفع آن روی نمود سخنان سست و واهی بود که دلالت بر ضعف عقل و سستی رای و اتباعی ایشان در ضلالت و گمراهی می نمود پس بعضی از ایشان دعوی نمود که سکینه برای بکر تنها نازل شد زیرا که او خایف و مضطرب بود و حضرت پیغمبر امین و مطمئن خاطر بود و ظاهر است که خایف سکینه حاجت دارد و امن از آن بی نیاز است و جواب این سخن واهی آنست که اگر صحیح باشد که آمن از سکینه بی نیاز است بایستی که در روز بدر و حنین سکینه بر حضرت رسالت نازل نشدی زیرا که آنحضرت نیز خوف و اضطراب نداشت بلکه امین و مطمئن بود و یقین داشت که فتح و نصرت او را خواهد بود و ان الله تعالی لیظهره علی الدین کله و لو کره المشرکون و نزول سکینه در این دو مقام بر حضرت سید انام چنانکه کلام ملک علام از آن اعلام نموده دلیل بطلان آن سخن واهی عامت انجام است و اگر دعوی کنند که آنحضرت در این دو مقام خایف بود و اگرچه خوف خود را ظاهر نمیساخت و بنابرین سکینه بر او نازل شده بود گوییم چرا نتوانند بود که در غار نیز آنحضرت خایف باشد و بنابرین نزول سکینه مخصوص او شده باشد و ابوبکر بواسطه عدم ایمان از فضیلت سکینه محروم مانده باشد و ایضا نص قرآنی آبا دارد از آنکه در آیت غار سکینه نازل بر غیر رسول مختار شده زیرا که خدای تعالی فرموده که فانزل الله سکینته علیه و ایده بجنود لم

تروها مع مضمون آن اینست که از نزول سکینه بر کسی شد که موید بملایکه است پس مرجع ضمیر آید و ضمیر علیه باشد قریب ضمایری که از اول قول خدای تعالی الا تنصروه فقد نصره الله اذ ایده بجنود لم تروها کنایت از یک کس باشد که آنحضرت رسالت است و نتواند بود که اشارت به شخص مغایر باشد چنانکه بر بیان دان ظاهر است و هرگاه بموجب نص کلام و اتفاق مفسران اعلام موید ملایکه حضرت سید انام باشد ثابت شد که سکینه مخصوص آنحضرت نزول نموده و ابوبکر را از آن بهره و نصیبی دیگر از آن سکینه عاد هیچ محال اندیشه در اصلاح حال و دفع اشکال گفته که اختصاص سکینه بحضرت سید ابرار دلالت نقص و عار یاران غار نمیکند زیرا که محتاج بسکینه نیست ممنوع می باشد تابع و مضاد این اصلاح نیز در غایت ظلمت و افصاح است زیرا که این سخن فی الحقیقت رد است بر خدا تعالی که در بدر و حنین و غیر آن انزال سکینه بر مومنین و اتباع نموده و لازم می آید که خدا تعالی در باره ایشان کاری کرده باشد که از آن مستغنی و بی نیاز بوده اند و این هفت الاعیب می فاید و تعالی عما یقول المبطلون علوا کبیرا و در کتاب خلاصة الاقوال مسطور است که محمد بن محمد بن النعمان یکنی ابا عبد الله یلقب بالمفید و له حکایة فی سبب تسمیته بالمفید ذکرناها فی کتابنا الکبیر و یعرف بابن المعلم من اجل مشایخ الشیعة و رئیسهم و استادهم و کل من تاخر عنه و فضله اشهر من ان یوصف فی الفقه و الکلام و الروایة و فوق اهل زمانه اعلمهم انتهت الیه ریاسة الامامیة فی وقته الیه و کان حسن الخاطر دقیق الفطنة حاضر الجواب قریب من الناس مصنف کثیر و صغیر مات قدس الله روحه لیلة الجمعة لثلث خلون من شهر رمضان سنة ثلث عشر و اربع مائة و کان مولده یوم الحادی عشر من ذی القعدة سنة ثلث و ثلثین و ثلثمائة و قیل سنة ثمان و ثلثین و صلی علیه الشریف المرتضی ابو القاسم علی بن الحسین بمیدان الاشنان و ضاق علی الناس مع کبره و دفن فی داره بسنین و نقل الی مقابر قریش بالقرب من السید الامام ابی جعفر الجواد عند الرجلین الی جانب قبر شیخه الصدوق ابو القاسم جعفر بن محمد بن قولویه انتهی این چند بیت منسوب است بحضرت صاحب الامر که در مرثیه جناب شیخ گفته اند در قبر او نوشته دیده اند شعر موت العالم یفلک انه یوم علی آل الرسول عظیم ان کان قد غیبت فی جدث الثری فالعلم و التوحید فیک مقیم و القائم المهدی یفرح کلما نثبت علیک من الدروس علیم و در کتاب فهرست شیخ ابو جعفر طوسی طاب الله مشهده که از جمله تلامذه اوست مذکور است که شیخ مفید از اکابر متکلمان طایفه امامیه است و در زمان خود رئیس آن طایفه بود در علم و فتوی پیشوای علمای اعلام بود و در صناعت کلام و در علم فقه مجتهد و فقیه بی نظیر و شبه بود فکر عمیق و فهم دقیق داشت و بدیهه مآب و حاضر جواب بود و قریب بود که از صغیر و کبیر تصنیف دارد و فهرست کتب او معروف است ولادت او در سال سیصد و سی و هشت بود و وفات او در سیوم ماه رمضان از سال چهارصد و سیزده و نزد وفات او روزی بود که اهل زمان عظیم تر

تمرا زان مذهب بود بسبب کثرت فی الفان و موالفان دار السلام که جهت مراسم تعزیت بجا آوردن
و ادراک شرف نماز کذاردن برا و حاضر شده بودند و فریاد و ناله و زاری بر فقدان شیخ مشایخ اهل
اسلام مینمودند و شیخ نجاشی که از تلامذهٔ اوست تیرور کتاب رجال بشیخ رابرین وجه ذکر فرموده
که محمد بن النعمان بن عبد السلام بن جابر بن النعمان بن سعید بن جبیر بن وهب بن بلال بن ابی اسید
عبد الدار بن قطر بن زیاد بن الحارث بن مالک بن ربیعة بن کعب بن علة بن خالد بن مالک بن داود
ابن زید بن نجب بن یعرب ابن قحطان رضی الله عنه بعد از ان کفته که فضله اشهر من ان یوصف
فی الفقه و الکلام و الروایة و الثقة و العلم له کتب کتاب الرسالة الاقنعة کتاب الارکان فی دعایم الدین
کتاب الایضاح فی الامامة کتاب الافصاح فی الامامة کتاب الارشاد کتاب العیون و المحاسن
کتاب الفصول من العیون و المحاسن کتاب الرد علی الحاطبین الغمانیة کتاب نقض المروانیة کتاب نقض
فضیلة المعزلة کتاب المسایل الصاغانیة کتاب مسایل النظم کتاب مسئلة الکافیة فی ابطال توبة
الحاطبة کتاب النقض علی ابن عباد فی الامامة کتاب النقض علی علی بن عبد الرحمن کتاب النقض علی
ابی عبد الله البصری کتاب فی النسوک کتاب الموجز فیها کتاب مختصر المتعة کتاب مناسک کتاب الحج
المختصر کتاب المسایل العشر فی الغیبة کتاب مختصر فی الغیبة کتاب مسئلة فی المسح علی الرجلین کتاب مسئلة
فی نکاح الکتابیات کتاب جمل الفرایض کتاب مسئلة فی الارادة کتاب مسئلة فی الارادات کتاب مسئلة
فی الاصول کتاب اصول الفقه کتاب الموضح فی الوعید کتاب کشف الالباس کتاب کشف السرایر
کتاب الجلی کتاب علی البرهان کتاب مصابیح النور کتاب الاشراف کتاب الفرایض الشرعیة کتاب
النکت فی المقدمات الاصول کتاب ایمان ابی طالب کتاب مسایل اهل الخلاف کتاب احکام النساء
کتاب عدد الصوم و الصلوة کتاب الرسالة الی اهل الفقاید کتاب التمهید کتاب الانتصار کتاب
الکلام فی الاصنام کتاب الکلام فی وجوه اعجاز القرآن الکلام فی المعدوم کتاب الرسالة العلویة کتاب اوایل
المقالات کتاب بیان وجوه الاحکام کتاب المزار الصغیر کتاب الاعلام کتاب جواب المسایل فی اختلاف
الاخبار کتاب العلوص فی الاحکام رسالة الجبنی الی اهل مصر کتاب الغرة فی فضل القرآن کتاب جوابات
اهل الموصل کتاب جوابات ابی جعفر الفقی کتاب جوابات علی بن نصر الفندجانی کتاب جوابات الامیر ابی
عبد الله کتاب جوابات الغازیین فی الغیبة کتاب نقض الخمس عشرة مسئلة علی البلخی کتاب نقض الامامة
علی جعفر بن حرب کتاب جوابات ابن نامة کتاب جوابات الفیلسوف فی الاتحاد کتاب جوابات
ابی الحسن بسط المعافا ابن ذکریا فی اعجاز القرآن کتاب جوابات ابو اللیث الاوانی کتاب الکلام علی
الصابی فی المعدوم کتاب جوابات النظر بن بشر فی الصیام النقض علی الواسطی کتاب الاقناع فی وجوب
الدعوت کتاب المزورین عن معانی الاخبار کتاب جوابات ابی الحسن النیشابوری کتاب البیان فی تالیف

القرآن

القرآن کتاب جوابات البرقعی فی فروع الفقه الرد علی ابن کلاب فی الصفات کتاب النقض علی الطبری فی
الامامة امیر المومنین من القرآن کتاب فی تاویل قوله فاسئلوا اهل الذکر المسئلة المنوعة عن اسباب نکاح امیر
المومنین علیه السلام کتاب الرسالة المقنعة فی وقائع البغداد بین المعتزلة لماوردی عن الائمة علیهم السلام
کتاب جوابات مقابل بن عبد الرحمن عما استخرجه من کتب ابی حنیفة کتاب جوابات بنی عوفل المسئلة
علی الزیدیة المجالس المحفوظ فی فنون الکلام کتاب الامالی المتفرقات کتاب نقض الامامة فی الامامة کتاب
جوابات مسایل اللطیف من الکلام کتاب الرد علی الخالدی فی الامامة کتاب الاستبصار فیما جهله الشافعی کتاب
الکلام فی الخبر المختلف بغیر اثر کتاب الرد علی النفی فی الشوری کتاب اقسام المولی فی اللسان کتاب
جوابات ابی الحسن الموصلی مسایل الزیدیة کتاب المسئلة فی اقصی الصحابة فی تحریم ذبایح اهل الکتاب کتاب
مسئلة فی البلوغ کتاب مسئلة فی العلیین کتاب الزاهر فی المعجزات کتاب جوابات ابی جعفر محمد بن
الحسن اللبنی النقض علی علام الجرانی فی الامامة کتاب النقض علی النصی فی الامامة کتاب مسئلة فی النقض الطبری
کتاب الکلام فی حدوث القرآن کتاب جوابات المشرقیین فی فروع الدین کتاب لنقض مجالس الاوزر
فی الرد علی اهل الاختیار الرد علی الکراعی فی الامامة کتاب الکامل فی الدین کتاب الافتخار کتاب الرد
علی العیسی فی الحکایة الحکمی کتاب الرد علی الجبائی فی التفسیر کتاب الجوابات فی خروج المهدی کتاب
الرد علی اصحاب الحلاج کتاب التاریخ الشرعیة کتاب تفضیل الائمة علی الملائکة کتاب الحلة الجبیة کتاب
قصیدة الفضل علی افعال مسئلة محمد بن الطهر الفارسی کتاب جوابات اهل طبرستان کتاب فی الرد علی عیسی
کتاب جوابات اهل الموصل فی العدد و الرویة کتاب مسئلة فی تخصیص الامام کتاب مسئلة فی معنی قول النبی صلی
اصحابی کالنجوم کتاب مسئلة فی رویة العامة کتاب مسئلة فی القیاس مختصر کتاب المسئلة المصحفة فی ترجیح مختلف
کتاب الرد علی ابن عون فی المخلوق کتاب مسئلة فی معنی قوله انی مخلف فیکم الثقلین کتاب مسئلة
فی خبر ماریة کتاب فی قوله انت منی بمنزلة هرون من موسی کتاب جوابات ابی طلحة فی کتاب فی الغیبة
کتاب فی تفضیل امیر المومنین علی علیه السلام علی سایر الصحابة کتاب مسئلة فی قوله تعالی المطلقات کتاب
جوابات الفارومی فی المسایل کتاب جواب ابن واقد فی السنی کتاب الرد علی ابن رشد فی الامامة
کتاب الرد علی ابن الاخشیدی فی الامامة کتاب مسئلة فی الاجماع کتاب مسئلة فی میراث النبی صلی الله
علیه و آله و سلم الاجوبة عن المسایل الموازرمینیة کتاب الرسالة الی الامیر ابی عبد الله والی طاهر بن ناصر
الدولة فی مجلس جری فی الامامة کتاب مسئلة فی معرفة النبی بالکتابة مسئلة فی وجوب الجنین بنسبه
لامه الی النبی کتاب الکلام فی دلایل القرآن جواب الکرمانی فی فضل النبی صلی الله علیه و آله و سلم علی سایر
الانبیاء کتاب العهد فی الامامة مسئلة فی الشقاق القمر و تکلم الذراع کتاب مسئلة فی المعراج مسئلة
فی رجوع الشمس المسئلة المقنعة فی امامة امیر المومنین علیه السلام کتاب الرسالة الکافیة فی الفقه المسایل الطرابلسیة

الرسالة الغرية كتاب النقرة بسيط الموة مسلة في المواريث كتاب البيان عن غلط وقع في القرآن مستعمل في
الوكالة كتاب في القياس شرح كتاب الاعلام النقض على ابن الجنيد في نجاسة الكتاب جواب ابي الفرج
بن اسحق فلا يفسد الصلاة نهج البيان عن سبيل الايمان كتاب المسائل الواردات عن ابي عبد الله محمد بن عبد
الرحمن الفارسي المقيم بالمشهد بالنهروان كتاب مناسك الحج عدة مختصره على المغرب في الوعيد كتاب جواب
اهل جرجان في تحريم الفقاع الرد على ابي عبد الله البصري في تفضيل الملائكة كتاب الكلام في ان المكان
لا يخلو من متمكن جواب اهل الرقية في الاية والعدد كتاب جواب ابي محمد الحسن بن الحسين السمرقندي
المقيم بمشهد عثمن كتاب جواب ابي الفتح محمد بن علي بن عثمان النقض على الحافظ فضيلة المعتزلة **الشيخ المحقق**
الفقيه ابو جعفر محمد بن الحسن بن علي الطوسي بمشهد از اكابر مجتهدان شيعه امامية و مشاهير ايشانست
ابن كنيه شامي كنيه كه او فقيه شيعه بود و در بغداد باقامه اشتغال مي نمود و چون در سال چهار صد و چهل هشت
بواسطه فتنه كه ميان شيعيان و سنيان بغداد واقع شد خانه كه در باب الكرخ داشت سوخت و كتب او
ضايع شد از آنجا بمشهد نجف در آمد و در آنجا بسير و تاه و بحرم سند شيخ و ارباب و فات يافت
و او را در همان مشهد مدفون كردند و در تاريخ معروف قاهره كه تصنيف يكي از اشاعره قاهره است مورخ
كه ابو جعفر طوسي فقيه امامية و عالم ايشان بود و او است صاحب تفسير كبير كه بيست مجلد است و تصانيف
ديگر نيز دارد و در ايامي كه مجاور بمشهد نجف بود در آنجا وفات نمود و رافضي قوي التشيع بود و در
كتاب رجال نجاشي مسطور است كه محمد ابن الحسن بن علي الطوسي ابو جعفر جليل القدر اصحابنا فقيه عين
تلامذه شيخنا ابي عبد الله كتب منها كتاب تهذيب الاحكام و هو كتاب كبير مشتمل على جميع ابواب الفقه
و فيه مسائل من الاحاديث و تحقيق وجه الاستدلال بها و كتاب الاستبصار فيما اختلف من الاخبار
و هو يشتمل على ما اشتمل عليه كتاب تهذيب الاحكام غير ان هذا الكتاب مقصور على ذكر ما اختلف من الاخبار
و الاول يجمع الخلاف و الوفاق و كتاب النهاية في مجرد الفقه و الفتاوي و كتاب المفصح في الامامة
و كتاب مالا يسع المكلف الاخلال به و كتاب العدة في اصول الفقه و كتاب الرجال من روى عن النبي و الائمة
عليهم السلام و كتاب فهرست كتب الشيعة و اسماء المصنفين كتاب المبسوط في الفقه و هو كتاب كبير لم
يصنف مثله و مقدمة في المدخل الى علم الكلام و كتاب الاقتصاد في الفرائض المسبوقة في العمل بخبر الواحد و كتاب
ما يعلل و ما لا يعلل و كتاب الجمل و العقود و كتاب شرح المقدمة هو رياض العقول كتاب تمهيد الاصول و هو
شرح جمل العلم و العمل لمخلص الشافي في الامامة مسلة في الاحوال كتاب البيان في تفسير القرآن و هو كتاب
كبير لم يعمل مثله رسالة في تحريم الفقاع المسائل الالبية المسائل الجارية المسائل الالياسية المسائل
الطرابلسية له مسائل في الفرق بين النبي و الامام النقض على ابن شاذان مسئلة النار و له مختصر في علم الوحي
و الميراث و له مناسك الحج مجرد العمل و الادعية و له مسائل ابن البراج و له كتاب مصباح المتهجد في عمل السنة

كتاب

كتاب الخلاف الوحيد مجرد و له كتاب الاقتصاد فيما يجب على العباد كتاب مختصر المصباح في عمل السنة كتاب
الغيبة كتاب اخبار مختار بن ابي عبيد كتاب مقتل الحسين عليه السلام كتاب اختيار الرجال كتاب المجالس في
الاخبار كتاب هداية المسترشد و بصيرة المتعبد و كتاب في الاصول و هو كتاب كبير خرج منه الكلام في
التوحيد و بعض الكلام في العدل **نقلت** كه بعضي از مخالفان بعرض خليفه عباسي كه معاصر شيخ ابو جعفر بود
رسانيدند كه او اصحاب و از شيعه امامية اند بسب صحابه ميكنند و كتاب مصباح او كه دستور اعمال
او عبيست مجتهدان ايشانست بران كواهي ميدهد زيرا كه در دعاي روز عاشورا از آن كتاب داخل
است كه اللهم خص اول ظالم بالعن مني و ابدا به اولا ثم الثاني و الثالث و الرابع اللهم العن يزيد خامسا
پس خليفه بطلب شيخ و كتاب مصباح فرستاد و چون شيخ با كتاب حاضر شد و باب طلب او مذكور كرد ميكر
شيخ و چون كتاب را كشادند و دعاي مذكور را باو نمودند كفتند كه اين را چه عذر خواهند كفت شيخ
در بديهه كفت يا امير المؤمنين مراد از آن عبارات ذاتست كه ظالم آن كان بوده اند ملكه مراد باول
ظالم قابيل قاتل هابيل است كه بنيا و قتل در دنيا نهاد و ابواب لعن بر روي خود كشاد و مراد بثاني عاقر
ناقه صالح پيغمبر است و اسم عاقر قيدار بن سالف بود و مراد بثالث قاتل يحيى بن زكريا است كه سبب
بغيا از بغايا بني اسرائيل اقدام بقتل آن معصوم نمود و مراد برابع عبد الرحمن بن ملجم است لعنة الله عليه
كه اقدام بقتل علي بن ابي طالب عليه السلام نمود و خليفه چون آن تاويل اشتند تصديق او نمود و انعام فرمود
از ساعي و غماز انتقام كشيد و الله اعلم **الشيخ المعظم الله خواجه محمد جعفر بن محمد بن موسى بن**
جعفر ابو محمد الدوربستي الرازي رحمهم الله نسب شريفش بمحمد ذي اليمان كه از اكابر و اخيار صحابه حضرت
رسول است صلى الله عليه و آله و سلم منتهي ميشود و شيخ ابو عبد الجليل رازي در كتاب نقض الفقاع
آورده كه خواجه جعفر مذكور در فنون علم مشهور بود و مصنف كتب و اوي اخبار بسيار است و از بزرگان
اين طايفه علماي بزرگ ايشان ست و در هر دو هفته نظام الملك ازري بدوربست رفتي و از خواجه
جعفر سماع اخبار كردي و با بزرگتي و خاندان او خاندان بزرگست كه خلفا عن سلف بعلم و عفت و ايمان
آراسته بوده اند رحمهم الله تعالى **عبد الله بن جعفر بن محمد الدوربستي** سابقا در احوال دوربست
از كتاب نجم البلدان شرح حال او و هو فضل و حسب او منقول شده حاجت بتكرار نيست **الخواجه الحسن بن**
جعفر الدوربستي خلف صدق شيخ جعفر مذكور و در تحلي بفنون فضل و كمال مشهور است كاهي بفنون
شعر ميل مفرط نموده و اين قطعه از جمله اشعار لطايف شعار او است **شعر** بعض الولد علامة مزجر
كنيت على جهات اولاد الزنا. من لم يوال من الانام وليه. سيان عند الله صلى ام زنا. و اين مضمون
كلام وحي آيت انجام حضرت امام جعفر صادق است عليه السلام كه سواء و لمن خالف هذا الامر صلى ام
زنى يعني برابر است مر آنكس را كه خلاف امامت ما كند اكر نماز كند يا اكر زنا كند **الشيخ الاجل عبد**

الجليل القزويني الرازي از اذكياي علماي اعلام و اتقياي مشايخ كرام بوده و در زمان خود بعلو
فطرت و جودت طبع از ساير اقران امتياز داشته تا آنكه چون بعضي معاصران او از غلاة
سنيان شهري و ناصبيان وادي ضلالت و غي مجموعه در رد مذهب شيعه تاليف نمودند و علماي
شيعه كه در ري و آن نواحي بودند باتفاق قرار دادند كه شيخ عبد الجليل اولي و احق است تا آنكه
متصدي دفع و نقض آن شود و آنرا توفيق تاليف كتابي شريف در نقض آن مجموعه يافت
و عنوان آنرا بنام نامي و اسم سامي حضرت صاحب الزمان امام محمد بن الحسن المهدي صاحب الامر
عليه السلام مزين ساخت و عبارت او در خطبه كتاب مذكور اينست اگرچه در مجموعه نام مصنف نبود لكن
نفوذ كلام او از نام و لقب و فعل و نسب او اعلام كند كه كيست و غرضش از جمع كتاب چيست و معلوم
شد كه شروع او در آن از سر بغض و عداوت امير المؤمنين علي است عليه السلام كه مبغضش هم منافق و هم
شقي است كه ولا يبغضه الا منافق شقي و مثل آن و حصول اين كتاب با مكرر زمره از خواص علماي
شيعه كه آن نسخه بدست آورده بودند و در حضرت مقدس مرتضي كبير سيد شرف الدين ملك
النقبا سلطان العترة الطاهرة ابو الفضل محمد بن علي المرتضي ضاعف الله جلاله آنرا گذارانيده بود
و بر لفظ گهربار سيد السادات برفته كه عبد الجليل قزويني مي بايد كه در جواب اين بوجوه خوب
شرعي كند چون نسخه اصل بما آورده نامل افتاد عقل چنان اقتضاي كرد كه اگرچه تقرب در آن
بخداي بي عيب و عار و با محمد مختار و بحيدر كرار باشد و چاره كتاب بايد كه باسم امام روزگار خاتم الائمة
الابرار مهدي بن الحسن العسكري عليه و علي آبائه الصلوة و السلام باشد كه وجود و ظهور او حجت
بر بقاي اوست عقل و شرع منتظر حضور و ظهور و لقاي اوست و آيه وعد الله الذين آمنوا منكم و
عملوا الصالحات و خبر لو لم يبق من الدنيا بر صحت عصمت و اثبات امامت گواه اوست زين الله
الدين و الاسلام بحجة وجوده و ظهوره و طاول المشارق و المغارب من نوره چون اين عزم مصمم شد دل
مژده بجان داد و جان پيغام بزبان و زبان به بيان كه اگر مي خواهي كه اين عمل را طرف گفته ايمان كني
صواب آن باشد كه دو چاره كتاب بنام اوفين امامان كني در حال قدم در راه او فرمان نهاده و بعد از
استخاره تقربا الى رب العباد و وسيلة و ذخيرة ليوم المعاد شروع افتاد و با قبال آن امام همام عليه
السلام اين كتاب بوجهي مرتب شد كه خواص و عوام و اهل و عوام را ممتنع دلالات بعبارات
سهل و آسان بر قاعده و ديگر مصنفات ما كه وقتي در وقتي دارد تا هر خواننده و نويسنده كه بخواند و بشنود
و بنويسد از آن بهره تمام بگيرد و فايده بسيار حاصل كرداند و ما توفيقي الا بالله عليه توكلت و اليه انيب
الحافظ و المعين و الحمد لله رب العالمين و صلى الله محمد و آله الطاهرين و در خاتمه كتاب گفته الحمد لله
رب العالمين كه ما را توفيق داد و عمر تكلمين بخشيد تا جواب اين خارجي ناصبي برين وجه كه موسوم شرف

وجوب تعقيبات خوانندگان داده شد و شبهات دعاوي مجران همه باطل و مضمحل كرده آمد و از ناظران كتاب
خواسته مي آيد كه اگر خلل بازلي بسادوي در قول و قلم آمده باشد ما را عفو كنند كه هر تعصب و سخنان سخت
كه نوشته آمد بر سبيل جواب بود نه بر سبيل ابتدا و در تاليف اين نقض تقرب بخداي تعالي كرده شد
بمصطفي و مرتضي و بعد ايمه هداي تا روز قيامت از محمد و شفاعت ايشان بي نصيب نباشم و مرا بنگاه
كه در حالت حيوة ما و بعد از ما بر خوانند ما را و همه علماي شيعه را بدعاي خير ياد آرند و در خاتمه اين
كتاب التماس كرديم بخداي تعالي بوسيله اين آيه از كتاب عزيز ربنا لا تؤاخذنا ان نسينا او اخطانا
ربنا و لا تحمل علينا اصرا كما حملته على الذين من قبلنا ربنا و لا تحملنا ما لا طاقة لنا به و اعف عنا و اغفر لنا
و ارحمنا انت مولانا فانصرنا على القوم الكافرين آمين يا رب العالمين و يا خير الناصرين و آخر دعوانا
و دعاء جميع المؤمنين و المؤمنات برحمتك يا ارحم الراحمين و مخفي نماند كه لطايف فوايد و اخبار
و نفايس فرايد و اسرار در كتاب مذكور بسيار است و ما در مواضع متعدده از اين مجالس از لطايف
كلمات ارباب استشهاد مذكور ساخته ايم و آنرا از بيت كتاب خود نشانخته ايم و چون وجود آن نسخه
نهايت نادر است و مع هذا آنچه از نسخ آن نظر اين قاصر رسيده بغايت سقيم است لاجرم ذكر بسيار
از لطايف او را كه بعد از تامل بكرات بسيار تصحيح نموده با حصلي از آن فهميده داشته بان اشتغال مي نمايد
و از جمله لطايف سخنان او در كتاب مذكور آنست كه گفته در شهور تسعين و خمسمايه مراد او زاويه
بدرسه بزرگ خود مجلس وعظ بود در آن ميان بر مذهب صاحبان طبيعي بر صفت مردم ملعنت و نفرين
آن قوم شوم زبانها دراز كرده بودند از آن ميان مجري متعصب بر جاست و گفت واي خواجه امام
اين قوم در حق علي خير العمل سر بگريبان تو بر آورده اند گفتم در خير العمل سر بگريبان من بر آورده اند
اما در وجوب معرفت زبان بدان تو بر كرده اند من بر همين بر كنم تا گريبان بماند كه ايشان
بر كنند تا دشوار است كه زبان از دهان جدا سازي و نظير اينست آنكه شرف الايمه ابو نصر بيهقي
در دولت سلطان محمود در حضور سلطان و اركان دين و دولت از وزرا و امرا و سپاه
تقرير كرد كه اين مذهب اشعريان مجبر با مذهب بطنيان برابر است در وجوب معرفت خدا تعالي
بجاست و گفت اي خواجه چه فرق است ميان طلحه ان و انجاحت خواجه كرم و بلند گفت اي برادر فرق
دو گانگي باشد و اينجا يگانگي است و در يگانگي فرق نباشد و از لطايف او آنكه چون ان ناصبي معاصر
او در فصلي از كتاب نوشته كه رافضي بمشابهت طلحه ان خير العمل كويد و در شهرهاي ايشان زرع
حرمت باشد و دين را رونق در جواب گفته كه در فصول گذشته بيان نموديم كه خير العمل در
زمان مصطفي يك زره اند و مذهب زيديه اينست و طايفه چون در اصول با خواجه ناصبي مشاركت
كردند بايد بنود اگر در دو مسئله فروعي شيعه مشابهت كردند هم باكي نباشد كه طلحه باشد با شيعيان

که باشد اما آنچه گفته است که در شهرهای شیعه شریعت را رونقی نباشد راست میگوید و در قم خدا برابر فرزندان
و در کاشان رسول اسینه نشکافند و در آوه مصطفی را مشرک زاده نخوانند و در مصلکاه ری نگویند تا
نباید معرفت خدای واجب نباشد و در استراباد برای فرخداگاه نهند و در سبزوار زنا و لواطت
بار اراده و قضای خدا انگویند تا جای اثبات عدل و توحید کنند و در عصمت رسل و ایه دلیل آورند و بار کاری
شریعت معترف باشند و برای و قیاس و استحسان نگویند حاکم خدای را و اند شارع مصطفی را اگر باین
حجت اسلام را رونقی نباشد گو مباش بلکه رونق دین و شریعت اینست و خلاف این بدعت
و تعصب و کین است و خصومت خواجه نه بان و این است با امیر المؤمنین است و لا یحبه الا مؤمن
تقی و لا یبغضه الا منافق شقی نه شخص رافضیان قم و در اصفهان هست بلکه از کلام خیر المرسلین است
الحمد لله رب العالمین و در موضع دیگر که آن ناصبی ذکر نموده که شیعه گویند حضرت رسول ابوبکر را
برای آن بغار برد که از شر او ایمن بود و ابوبکر که بادی بیرفت نشان میکرد و رینه و ستاری
انداخت و بروایتی جاروس بر نخیت تا مشرکان بر اثر آن بروند و بروز هر که رسول علیه السلام
او را در عریش برده بود ندا او را بدست نگاه میداشت تا مگر بزد و از این گونه بهانها ابوبکر نهند
جناب شیخ در جواب نوشته که این کلمات نه مذهب علمای شیعه است بلکه عوام و اوباش بر طریق
استهزا گویند و بر زعم مصنف اگر رسول علیه السلام شب غار از ابوبکر بترسید از عمر و عثمان هم بترسید پس
بایستی که هر سه را با خود ببرد و بودی و اخر ابوبکر عجب دان بود پس چنانکه مهمانی دیگران را رفت مهمانی
ابوبکر بتر میرفت تا بحد حال نقش محمد و بر دن ابوبکر بی فرمان خدای تعالی نبود فافهم و آنچه گفته که رسول
دستار می انداخت عالم الاسرار گواه است که بسمع من نمی رسیده است الا این نقل که این مسلک
کرده و راه حدیث نگاه در پس ندانم که ابوبکر در آن نیم شب تاریک در مکه بی اتفاق آن همه کار پس از کجا آورد
تا بدانی که حد الات مجالات است و آنچه حکایت کرده از روزگار هر دو رسول شما معقول می نماید زیرا
که خالی از آن نیست که حضرت رسول را ترس از آن بود که او بدینه گریزد یا بکغار مکه اگر میترسید که بدینه
گریزد پس خلافی نکردی که روز احد نیز از گریختگان بود و گریختن ابوبکر و عمر پس طرفه نیست که هر آن
شجاع نبودند که کفر نزدند و نیز بر این تقدیر او را بدینه را بایستی کرد تا دغدغه و بیم از گریز او نباشد و
و اگر میترسید که بکغار مکه بگریزد بدیگر وقت خود مکه بگیرد که پیوسته رسول او را بدست نداشت و
که این حواله هم بر شیعه در وحشت و از جمله لطایف او آنکه چون ناصبی مذکور در کتاب خود نوشته
که اگر بعد از رسول خلافت علی را بودی بایستی که ابوبکر همان کردی که معاویه کرد یک رافضی ابوبکر همان
معاویه همان و اتباع ابوبکر و معاویه یکی اند بلکه معاویه بهمه چیز از ابوبکر بتر بود هم بسیاه و هم بقبیله و هم بمال و هم
بنسب و هم بجوانی و چنانکه از بدو حق خود با اصحاب جمل جنگ کرد که یک روز بیست هزار از آن اخاصل

الناس بظلم و زیر کشته آمدند با ابوبکر و عمر بتر حرب بایستی کرد و حق خود را از دست نداد خصوصا
منقوص بود از قبل خدا و رسول این روز همان علی بود و بیگانه آن روز قوی تر بود که ابوبکر بخلافت نشست زیرا
که علی جوان تر بود و بعد رسول نزدیکتر بود و هر چه رسول در حق علی گفته بود از نص عصمت و دین کوش
و چشم بر آورد تا سی سال بر آمد بسی کارها فراموش شده باشد جناب شیخ فرموده اند که جواب
این کلمات آنست که آنکه گفته که بایستی که با ابوبکر و عمر همان کردی که با معویه کرد لازم نیست از جهت و جهی
آنکه آن روز قوت نداشت که این روز را قیاس باید کرد هر روزگار مصطفی که در اول بعثت آنکه نماز
میکرد بخیت و باخر کار تیغ و لشکر میکشید و فتح میکرد و اگر نه پس می بایست که مصطفی نیز نکرد در اول بعثت
میکرد نا در کار او شبهتی نماند دیگر آنکه اگر ابوبکر و عمر با وی همان کردندی که معویه کرد از انکار فضل و تیغ
در روی او کشیدن و مال مسلمانان مستهلک کردن و بر ضعفا ظلم کردن با ایشان همان خواستی
کرد چون نکردند کرد و عجب تر آنست که امیر المؤمنین در وقتی که با جماع امت خلیفه بود با بغاة
حرب کرد و صبح جدا هر دو مجمع که بعد از پانصد سال تصنیف نموده بر و تشنیع میزند پس نفوذ باید
اگر با ابوبکر و عمر خصومت کردی خواجه او را کافر و مبطل خواندی و اگر چه در زد کرد حرب جمل و صفین تقیه
دارد گونه میکند آن وقت بتقیه حاجت نداشتی و زبان و قلم در میدان عداوت افکندی و
تهمتها نهادی و بهانها افکندی اما امیر المؤمنین علی عالم تر از همه جهانیان بود بجای صلح و توقف
جای حرب و خصومت و اما آنچه گفته است که نزدیک رافضی ابوبکر همان و معویه همان علی همان
اما مصلحت با وقات تفاوت دارد و آنچه گفته است که بروز حرب جمل بیست هزار مرد کشته آمدند
عجبست که فراموش کرده است آن دعوی را که در اول این کتاب گفته است که اگر علی را معجزها
ظاهر شد در عهد رسول از برکات معجز رسول بود و بعد از دعا جنود رانده بود و سیع ظفری نیافت
اخر اینجا اعتراف نموده است که بیست هزار از ناکثین را بیک روز هلاک کرد و از بغض علی و عداوت
او ایشان را از افاضل الناس خوانده است و نمیدانم که از افاضل الناس چگونه باشند چنانکه
تیغ در روی امام کشیدند و او را دهند که با کمتر نمیشدند و میکشتند الا ان ابا الحسن ابا الحسن شرک علی مشرک شد و این
بانفیان مسلمان و بهشتی و از افاضل الناس باشند اما آنها که گویند که امام نص باید و دون اختیار چون قدر فرو
و حمد و رافضی باشند ای مسلمانان اگر منکران امامت ابوبکر رافضی باشند منکران امامت علی چرا بهشتی
و بهشتی باشند هر دو بر یک حد است که آنچه رافضیان را لازمست در انکار امامت ابوبکر و عمر و طلحه و
زبیر و عایشه را هم چنان لازمست در انکار امامت علی که بیعت و اختیار در هر دو حاصل است بالان
دعوی نکنند با دست از این طریقه بدارد که هر دو دعوی بهم راست نیاید چنانکه گفته اند مصرع دست
جز از حمزه ظاهر و بیرون نیاید بهم والعجب ناصبی مذکور فصلی دیگر در تزویج حد علی خود ایراد نموده و گفته

امامت و خلافت بیشتر بود کار بازبسته است که امت را امام اعظم برای آن کار می باید اول آنکه حق
بخداوند حق رساند و داد و انصاف ضعیف از قوی بستاند دوم مردمان باید با حق خویشتن بر خویشتن
بتواند نگاه داشتن پس قبول افضی علی خلافت را نشاید زیرا که نه حق خود را نگاه توانست داشت
و نه حق غیر را بوی توانست رسانید و نه قوت آن داشت که سد ثغور اسلام کند و چون افضی ادرا
باسیری و عاجزی و مطلوبی و محرومی نهاده است که عمر را بر تکلم زشتش نتواند زدن و ابوبکر حق او
نتواند بردن و خالد دستار در گردن او نتواند کردن و عثمان چوب بر سر او نتواند زدن و معویه
او چوب نتواند کردن و طلحه و زبیر با او آن همه زشتیها نتوانند کردن پس او همین عمر و همین
در عامه جمهور اعظم چگونه تواند کردن و خدای تعالی چگونه چنان کسی را قایم مقام رسول خود کند و رسول او را
وصی و خلیفه چون تاید پس این ناتوان هم خدا ایراست اولا و هم رسولش ثانیا و هم علی را بست ثالثا
که تن بزور و فرمان خدای تعالی بجای نیاورد یا معاینه کرد و جناب شیخ در جواب او فرموده اند
که اولا گوییم معلوم است که در حق خدای تعالی درجه وحدانیت است و مثل و مانند و شریک و منصور
نیست و چنین و خوف و هراسیدن در حق خدای تعالی روا نباشد و رسول و امام مخلوق اند و حصول این
معانی در ایشان ممکن باشد پس گوییم چگونه روا باشد که خدای تعالی قاهر و قادر و زنده و عالم می بیند و همه اند
که موسی علیه السلام را که فرستاده اوست از شهر مصر بدر میکنند و از خوف مظاهر بهند پای میگریزد
چنانکه خود در کتاب از آن خبر داده که فخرج منها خایفا یترقب و نمرود مخلوق عاجز دعوی خدایی میکند
و خلیل را بآتش می اندازد و در خلاص او توقف میکند و چون جهودان ذکریای بیگناه را میکشند
و حزقیل معصوم را بدان حال میکشند تاخیر میکند و چون از خون یحیی و زکریای بیگناه عالم
شور میشود توقف میکند و چون جهودان دون بطلب مسیح می آیند او را بشب پنهان از
پاسبان میبرد و چون محمد مصطفی علیه الصلوة والسلام که سید همه مخلوقات است اظهار دعوت میکند بدر
خالد که سیف الله مسلولست شکیبا تا در پیشش می نهد و ابوجهل سنگ بر پیشش می زند و پدر خالد الکوب
سنگ بر لب و دندان او میزند و چون اهل مکه بکشتن او جمع میشوند او را بشب پنهان از مکه
بغار میگریزاند و خدای تعالی بدان باید که حق بر حق داران نگاه دارد و ابتدای خود را نصرت دهد و ابتدای
خود را زبون نکند چنانکه بران اصل و قاعده که خواجه ناصبی مجاور دوست نه او خدا ایراست نه او خدا
و نه ابتدای او صلاحیت رسالت داشته باشند و آنکه بدین عاجزی باشد خدای را چگونه شاید و آنکه بدین
خایفی و درماندگی باشد رسالت را چگونه لایق بود و اگر نه آن توقف برای مصلحت باشد و امامت
سوم است که امام مخلوق است نه خالق و ولی است منصب نیز ندارد و این توقف نیز از برای مصلحت
باشد و اگر عجز باشد که خالد دستار در گردن کند و خود نگرد عجز ایشان بیشتر باشد که بدر خالد سنگ نیاند

بر پشت حضرت نهد و نهاد و اگر عجز باشد که عثمان چوب بر سر زند و نزد او خود کی قوت زدن بر او
داشت عجز ایشان بیشتر باشد که ابوسفیان سنگ بر دندان زند و نزد پس اگر علی با آن عجز امامت جمهور را
نشاید محمد با این عجز رسالت چون او نشاید و اگر عجز و توقف بمصلحت نقصان امامت علی کند عجز
و توقف همه انبیا را اول بعثت نقصان رسالت ایشان کند پس این ناتوان اول پس این ناتوان
اول خدا را باشد که از آنکه از همه نیز و کمه و هست المقدس شب پنهان باید گریختن رسالت فرماید و نابینا
موسی و عیسی و محمد را باشد که چون دانند که بکاری قیام نتوانند کردن قبول کنند و تا کنا جبرئیل را باشد
که وحی کسی آرد که اهلیت آن ندارد پس بقول خواجه ناصبی هیچ از این انبیا لایق رسالت نبوده اند
لنعم و نعم هم و حیفهم و الا چون در شان ایشان روا است در شان امام که درجه او کمتر است
روا باید داشتن و دست از این طریقه بی حجت و مذهب نامعقول بدیگذاشتن و از لطایف او
آنکه در موضعی که ناصبی مذکور در کتاب خود افترا نموده و گفته که نزد یک رافضی قوس که یک کنند هم باید
که معصوم و دور از خطا باشد در جواب گفته که بلی چنین است و چنین گیرید بدان دلیل که اگر غوری
باشد که بی وقت نگاه کند پیرزن در خانه گوید شوم است این را باید کشتن و از بیحیائی هر چه بود که زن
عار تر باشد از ناصبی که او گوید اگر خدا خطا کند و بی وقت خواند باید کشتن و ناصبی نداند که شخصی که عالم
و معصوم نباشد با مشتغل باید کردن و از لطایف او آنکه در موضعی که ناصبی مذکور گفته که عجب است
که صحابه یک که مجاوران حضرت نبوة پناه بودند حق را ندیدند اما ابو جعفر محمد موسی و ابو جعفر بن بابویه
و علم الهدی و مفید و باقی علمای شیعه که بعد از پانصد سال آمدند بدیدند جواب گفته که من نگفتم
که صحابه حق را ندیدند اما این رد بر خواجه ناصبی است که گوید عبد الله و عبد المطلب و ابو طالب و آمنه مادر
مصطفی مجاورت آن او را ندیدند اما آن معجزات قبول کردند و با آن همه قرب و قرابت و قربت
روند لیکن ریسمان فروش و شانه تراش و حلاج که بعد از پانصد سال آمده اند ناچیز همه بهشت
روند اگر آن عجب است این عجب تر است تا خواجه دگر بار رود اند که رسگاری بشود و همیشه تعلق ندارد و قیاس
کند که علم الهدی و ابو جعفر و مفید و امثال ایشان از علمای شیعه با علمای نواصب مقابل هستند چون
بهتر اند مجابله کنند معصیت هر چند کمتر بهتر قدوة المفسرین الشیخ ابو الفتوح الحسین بن علی بن محمد بن
احمد الخزاعی الرازی و از اعلام علمای تفسیر و کلام و عظمای اولیای انام است از خاندان بزرگ
و اولاد امجاد هبیل بن ورقا الخزاعی است که از کبار صحابه و اکابر خواص بوده و سابقا در مجالس طواف
مومنین صحابه مخلصین شرح اخلاص بنی خزاعه حضور صلا عبد الله و محمد عبد الرحمن بسران هبیل کو
جانسپاری ایشان در حرب صفین در رکاب امیر المومنین علیه السلام مسطور گشته و جد او محمد
امام سعید ابو سعید که مصنف کتاب موسوم بروضة الزهرا فی مناقب الزهرا است از اعلام زمان خود

بود و دوم او شیخ فاضل ابو محمد عبد الرحمن بن احمد بن الحسین نیشابوری رحمه الله از مشاهیر روزگار
است و بالجمله آثار فضل و مساعی جمیله او در تفسیر کتاب کریم و ابطال تأویلات سفیهانه مخالفان
اثیم و تعسفات نامستقیم مبتدعان رجیم که بر همگنان مخفی نیست از تفسیر فارسی او ظاهر میشود که
مقام صاحب کشاف بوده و بعضی از اشعار صاحب کشاف در رسیده و اکثر نظر او نرسیده
این تفسیر فارسی در دو نافه تحریر و عذوبت تقریر و دقت نظر بی نظیر است شمس الدین رازی که مستمل
تفسیر خود را از آنجا اقتباس نموده و جهت دفع توهم انتحال بعضی از تشکیکات خود را بر آن افزوده
در مطاوی این مجالس بر نوشته بی از روایات و لطایف نکات و اشارات او مسطور است
و او را تفسیر عربی است که در خطبه تفسیر فارسی باین اشارت نموده اما غایت نظر مطالعه تفسیر سید شریف عبد
الجلیل رازی در بعضی از مصنفات خود ذکر شیخ ابو الفتوح نموده و گفته که خواجه امام ابو الفتوح رازی
را مصنف بیست مجلد است از تفسیر قرآن و در موضع دیگر گفته که خواجه امام ابو الفتوح رازی را بیست
مجلد تفسیر قرآن تصنیف است که ایمه و علمای همه طوایف طالب و راغب اند و ظاهر اکثر آن مجلدات از تفسیر عربی
او خواهد بود زیرا که نسخه تفسیر فارسی او چهار مجلد است که هر کدام بقدر سی هزار بیت باشد و شاید که هشت مجلد
نیز سازند لیکن بقی آن مجلدات از تفسیر عربی او خواهد بود و فقنا الله تعالی لتحصیله و الاستفاده منه بمنه
وجوده از بعضی نقلات مسموع شد که قبر شریفش در اصفهان واقع است و الله تعالی اعلم عده المفسرین
امین الدین ثقة الاسلام ابو علی الفضل بن الحسن بن الفضل الطبرسی از نامداران علمای تفسیر است
تفسیر او که مسمی بمجمع البیان است در جامعیت او در فنون فضل و کمال بیانی کافی و دلیلی وافی است
مقام صاحب کشاف بوده و بعد از فراغ از تفسیر خود چون تفسیر کشاف بنظر او رسیده آنرا
پسندیده و تفسیری دیگر مختصر که جامع فواید تفسیر خود و لطایف تفسیر کشاف باشد در سلک تالیف کشیده و آنرا
جوامع الجامع نام نهاده و این دو تفسیر در میان فضلا متداول مشهور و معتبر و منظور است و تفسیری نامی
اخضر نزد او دارد و او را مصنفات دیگر در فقه و کلام است از کتاب بلغه و مشیقه و مجمع البحار و غیر آن
میشود که مجتهد نیز بوده و قبر شریفش در موضع مطهر اصل گاه از مشهد مقدس رضوی واقع است و فقیر شریف زیارت
او رسیده از میامن روح شریفش مستفیض گردیده الشیخ المتکلم ابو جعفر محمد بن جریر بن رستم الطبری الآملی
علامه علی او را در رستم مقبول است از کتاب خلاصه او را مذکور ساخته و گفته که او یکی از بزرگان اصحاب است
کثیر العلم و حسن الکلام و ثقه در حدیث بوده و او غیر محمد بن جریر طبری صاحب تاریخ مشهور است چنانکه علامه
نیز در رستم مردود بین از کتاب خلاصه بآن تصریح نموده زیرا که صاحب تاریخ مشهور از علمای شافعی است
نووی که از متاخرین علمای شافعیه است او را در کتاب تهذیب الاسماء در سلک ائمه شافعیه ذکر کرده
و یک ورق در مدح او نوشته و نام و نسب او را بر این وجه ذکر نموده که محمد بن جریر بن غالب الطبری و از بنی

اختلاف

اختلاف این دو محمد در جد نیز ظاهر میشود و بالجمله محمد بن جریر بن رستم از اکابر علمای شیعه است و بعضی که
مشارکت او با محمد بن جریر شافعی در نام خود و پدر اشتباه کرده اند و خیال کرده اند که محمد بن جریر یکی
است و آنچه بعضی از جهال اهل سنت در مقامی که علمای شیعه از تاریخ محمد بن جریر سخنی که منافی
مذهب اهل سنت است نقل کرده اند در جواب گفته اند که محمد بن جریر شیعی است و سخن او
بر ما حجت نمیشود و ندانسته اند که محمد بن جریر صاحب تاریخ شافعی است و غیر محمد بن جریر امامی متکلم است
و از تالیفات محمد بن جریر متکلم کتاب مسترشد است در امامت و کتاب ایضاح در امامت و این
کتاب در وقت تالیف این مجالس بنظر فاتر رسیده و بعضی از فواید آنرا در سلک انتخاب کشیده
ابو علی الحسن الثالث بن الحسن المثنی بن الامام الهمام حسن بن امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام
در کتاب کشف الغمه تاریخ جهان آرای مسطور است که حسن مثنی در کربلا مجروح گشته در میان شهدا افتاده
بود و اسما ابن خارجه که خال او بود او را از آن معرکه بیرون برده در خدمت امام زین العابدین علیه السلام
بکوفه رفت و سلامت ماند و در کتاب ابن داود مسطور است که او از اصحاب و راویان حضرت
امام محمد باقر است علیه السلام و او برادر عبد الله و ابراهیم است و مادر ایشان فاطمه دختر امام حسین
است علیه السلام و یکی از اولاد امجاد حسن مثنی ابو الحسن علی عابد بر حسین شهید فخ است و این حسین بن
در زمان هادی عباسی خروج کرده جماعتی از سادات علوی با وی بودند هادی کس فرستاد تا همه
را شهید کردند و از حضرت امام محمد تقی علیه السلام منقول است که بعد از قضیه کربلا هیچ واقعه اهل بیت
صعبتر از واقعه فخ نبوده و فخ بفاء و خای معجمه نام موضعیست بر یک منزلی مکه برای عمره بیرون آمده و او اقرب
است بر اولادی حسن از تاریخ یافعی مسطور است که حسین بن علی عابد مذکور در سال یکصد و شصت و شش
در مدینه خروج نموده و جمعی کثیر در بیعت او در آمدند و او با خالد بن الیزیدی که والی مدینه بود جنگ کرده و خالد
با بسیاری از لشکر او بجنت الخلد شتافتند و تمام بهم رسانیده بمکه رفت و خلق بسیار بر وی جمع شدند پس هادی
از امرای خود را با لشکر بسیار بر او فرستاد و در موضع فخ مذکور ملاقات فریقین واقع شده
شکست بر لشکر حسین مذکور افتاد و او با جمعی از اصحاب خود در آنجا شهید شد و حسن بن محمد بن
عبد الله که برادر او که در زمان منصور خروج نموده بود در آن روز نیز شهید شد و او را پسر بن محمد
الله ابن حسن از معرکه بیرون آمده بجانب مغرب گریخت و چنانچه در مجلس دوم از مجالس نهم مذکور
شد در آنجا بادشاه شد و آخر هارون الرشید کسی فرستاد که او را نیز بهر شهید ساختند و ذهبی در کتاب
کاشف آورده که حسن مثنی و برادرش عبد الله در زندان عباسیه وفات یافتند ابو محمد عبد الله
المحض بن الحسن المثنی رضی الله عنهما شیخ بنی هاشم بود و در زمان خود و بنا بر آن او را محض گفتند و بعضی
خالص که خلاصه و وسط بود و مادرش فاطمه بنت الامام حسین علیه السلام و پدرش حسن بن حسن و او

بغایت شبیه بود بحضرت رسالت صلوات الله علیه و آله روزی از و پرسیدند که تو از چه جهت افضل همه مردمی
گفت بسبب آنکه همه کس آرزوست که از ما باشند و ما آرزو نمیکنیم که از دیگران باشیم **شعر** در آرزوی
رتبه ما بیند دیگران ٭ ما را بر تبه دگران نیست آرزو ٭ و از لطایف کلام او که صاحب استیعاب در ترجمه
حضرت فاطمه علیها السلام آورده آنست که عبد الله روزی بمجلس هشام بن عبد الملک آمد و کلبی یکی از
علمای تابعین بود در مجلس حاضر بود پس هشام از عبد الله پرسید که ای ابو محمد بگو که سن فاطمه دختر رسول
خدا بچند سال بوده بود عبد الله گفت سی سال دیگر باره از کلبی پرسید او گفت سی و پنج سال آنگاه هشام
بعبد الله گفت که شنیدی که کلبی که صاحب علم تاریخ است چه میگوید عبد الله گفت ای امیر تو احوال ما
را از من پرس و احوال ما در کلبی را از و پرس و محمد که نفس زکیه ملقب است و ابراهیم قتیل باخمری
یحیی صاحب دیلم از جمله اولاد اویند و عبد الله در حبس منصور دوانیقی در حبس شهادت یافت
یحیی بن عبد الله المحض در زمان هارون الرشید در بلاد دیلم و طبرستان خروج کرد و والی آنجا
در مقام نصرت و یاری او شد و مردم بسیار از سپاهی و رعایای آن نواحی و اطراف بر وی جمع
شدند چون خبر او بهارون رسید فضل بن یحیی برمکی را با پنجاه هزار سوار و هزار بار بسر او فرستاد
و فضل در طالقان نزول نمود و کتابتی بوالی آن دیار نوشت و وعده مال بسیار باو کرد و کتابت
محبت آمیز بیحیی نیز نوشت و تعهد امان او از هرون نموده تا آنکه یحیی از تتابع اموال و خلعت
جدایگانه فضل بوالی دیلم میفرستاد هراسان شد که مبادا امان او را گرفته بدست دشمن سپارد و لام
اجابت صلح فضل بشرط عهد و امان نمود و در آن باب کتابتی بفضل نوشت و فضل کتابت او را
بخدمت هارون فرستاد تا از آنجا عهدنامه مشتمل بر شهادت قضاة و اشراف و اعیان کبار
خدمت هارون می بودند آوردند و فضل آن عهدنامه را بیحیی فرستاد و یحیی بر آن اقتدا نموده بر وصول
آمد و فضل او را همراه ببغداد برد و چون در بغداد او را نزد هارون رسانید هارون تعظیم و تکریم
یحیی نمود و مال بسیار باو فرستاد و اقطاع خوب و منزل مرغوب جهت او مقرر فرمود و مردم دار الملک
که بدیدن او میرفتند و تهنیت قدوم شریف او مینمودند تا آنکه اکابر و اشراف مبارک قدوم او میکردند
و شعرا در آن باب لآلی نظم سفتند و از آنجمله مروان بن ابی حفصه قصیده گفت که این چند بیت از
اول آنست **شعر** لعمرک ما وود الغوانی بدایم ٭ و لا بیل من تغنی بهن بدایم ٭ تلوت فلا شلت ید بر کبته
ربقت بها العیق النبی ابن هاشم ٭ علی خیر اعلی الرافضین البنانه ٭ فکلموه ثم قالوا لبیک بالسلام ٭ فاصحت قد
غارت بداک بخطه ٭ من المجد ما قد کرما فی المواسم ٭ و ما زال قدح الملک یخرج فائزا لکم ٭ کلما حمت قداح
المآثم ٭ و بعد از اندک روزی چنانچه شیخ جلال سیوطی در تاریخ الخلفا آورده عبد الله بن مصعب بن
الزبیر اگینه و بر بنه بران داشت که بر یحیی افترا نموده که او مرا دعوت می نماید بخلافت خود بر آنکه

خروج

خروج کنیم بر هارون الرشید و یحیی جهت دفع آن تهمت بحضور هارون بیامد و مباهله نمود و هیچ در پیچ او
فرو برد و گفت بگو اللهم ان کنت تعلم ان یحیی لم یدعنی الی الخلافة و الخروج علی امیر المؤمنین و نفسی
الی حول و قوتی و استحق بعذاب من عندک یا رب العالمین پس زبیری مضطرب شد و چون مجاره
نداشت آن کلمات را گفت و بعد از آن یحیی نیز مثل آن کلمات گفته و هر دو از مجلس بیرون
آمدند و زبیری در همان روز بمرد و اسد هارون یحیی را بشفاعت امان حاضر ساخت ابو البختری و محمد بن
الحسن الشیبانی صاحب ابو حنیفه را طلبید و با محمد گفت که چه میگویی در باب این امان یا صحیح است یا نه
گفت صحیح است پس شیبانی از و روی بگردانید و متوجه ابو البختری شد و آن ملعون بگوش آنه هرون گفت که
از فلان وجه این عهد منتقض است پس هرون او را نپذیرفت و گفت انت قاضی القضات انت اعلم
بذلک و آنگاه شفاعت امان را پاره ساخت ابو البختری آب دهان بر آنجا انداخت و بعد از تمهید این مقدمات
حکم بحبس یحیی نمودند و در آنجا او را بزهر شهید ساختند و گفتند که در حبس وفات یافت و اشارت بآن
ظلم و غدر نموده ابو فراس حمدانی رحمة الله در قصیده شافیه آنجا که گفته **شعر** یا جاه دانی مساوی بهم کیتهما
غدر الرشید بیحیی کیف ینکتم ٭ **موسی الجون ابن عبد الله المحض** در تاریخ ملوک عباسی مسطور است که
طایفه شیعه همیشه مردم را بخلافت او دعوت می نمودند و او خود را ظاهر نمیساخت تا آنکه اولیای او در
حجاز در مسجد خطبه بنام او خواندند و او همچنان پنهان بود و میخواست که قلعه محکم بدست آورد و آنگاه
ظاهر شود در آن اثنا منصور عباسی بر و ظفر یافت و هزار تازیانه او را زد و او را بی صد تردد کاشت
منصور چون آن حالت را دید گفت مرا عجب می آید از جماعت زنان که صبر بر مانند این عذاب کنند بلکه
عجب از کسی است که در ناز و نعیم پرورده شده باشد و اینچنین صبر نماید موسی چون آن سخن شنید این بیت
بر خواند **شعر** انی من القوم الذین بزیهم ٭ جلد و صبر قوة السلطان ٭ و بعد از آن گفت اهل الحق
اولی بان یصبروا علی ما الم فی جنتهم من اهل الباطل علی باطلهم و روایت کرده که روزی موسی مجلس هارون
الرشید در آمد و پای او بر روی فراش بلغزید و بیفتاد و از شاهده آن اهل مجلس بخندیدند پس
موسی خطاب بر تبسم کرده و گفت که این ضعف صوم بود نه ضعف سکر پس و او را اشعار خواب بسیار
از آنجمله آنکه گفته **شعر** قولت بهجة الدنیا ٭ و کل جید ما خلق ٭ و خان الناس کلهم ٭ فما ادری بمن اثق
رایت معالم الخیرات ٭ مندثرة و انها الطرق ٭ فلا حسب و لا نسب و لا دین و لا خلق ٭ فلا یصدق
الا قوم ٭ فی شیء و ان صدقوا **ابو عبد الله محمد بن ابراهیم بن اسمعیل بن ابراهیم المعروف بطباطبا**
ابن الحسن بن علی ابی طالب علیه السلام در تاریخ الملوک و غیره مسطور است که او خطیب فصیح بود
شعر را خوب میگفت و در ایام دولت مامون در کوفه خروج نمود چنانکه در احوال ابو السرایا از
مجلس نهم خواهد آمد میان او و لشکر ماکه حسن بن سهل از بغداد بدفع او فرستاد محاربه واقع شد ابو السرایا

که مقدم لشکر محمد بن طباطبا بود نظر نیافت و در آن اثنا محمد بیمار شد و چون ابو السرایا مرض او را مشاهده
الناس اصبحنی از و نمود پس محمد گفت الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی سیدنا محمد و آله الطیبین و سلم
یتقوی الله فانها احصن جنة و امنع عصمة و بالصبر فانه افضل مفزع و احمد معول و ان بستم الغضب لک
و ندوم علی منع ذلک و تخصص من استحاب لک و تعدل بهم عن الزائغ و لا تقدم اقدام مشهور و الاتباع
تصحیح متهاون و الکف عن الاسراف فی الدماء فانه لا یومن ذلک منک دنیا و یصدک عن صواب و ارفق
بالضعفا و ایاک و العجلة فان معها الهلکة و اعلم ان نفسک موصولة بنفوس آل محمد علیه السلام و دمک
مختلط بدمائهم فان سلموا سلمت و ان هلکوا هلکت فکن علی ان یسلموا احرص منک علی ان یعطبوا
و توقیر هم و برصغیرهم و اقبل رای عالمهم و احتمل هفوة ان کانت من جاهلهم یرح الله حقک و
احفظ قرابتهم بحسن الله نفرک و دل الناس الخیرة لانفسهم فیمن یقوم مقامی لهم من آل علی فان
اختلفوا فالامر الی علی بن عبد الله فانی قد بلوت دینه و رضیت طریقه فارضوا به و اسندوا طاعة
محمد و رایه و باسه و چون وفات یافت ابو السرایا او را در شبی دفن کرد و در مرثیه او چند بیت
گفت که از جمله آن این یک بیت است شعر عاش للمجد فلما انقضی و مضی کان الفقید فی العیدة للخلف
مظهر فخر الجبار زید النار بن الامام الموسی الکاظم علیه السلام منظور آتش قهر الهی و انگر فروزنده
دود مان رسالت پناهی بود و چون ابو السرایا در کوفه خروج کرد و محمد مشهور بابن طباطبا را از پیش
خود نایب حضرت امام رضا علیه السلام ساخته بر خود و بر سایر متابعان امیر گردانید زید مذکور را بتسخیر
بصره فرستاد و زید چون شعلهٔ نار بر بصره مستولی شده خانهای بنی العباس را بسوخت و خانهای
ایشان را آتش زد و بدین سبب او را زید النار گفتند و اخو الامر او را گرفته نزد مامون ببردند
و در آنجا وفات یافت علی بن عبد الله الاعرج بن الحسین بن علی بن الحسین بن علی بن ابی
طالب علیه السلام در کتب انساب مسطور است که او بغایت بزرگ بوده و ریاست و اتفاق تعلق باولاد
او داشته کنیت او ابو الحسن است و سحاب الدجی بوده است و در خلاصه و در کتاب ابن داود
مذکور است که او در زمان خود از زهد و اعبد آل ابی طالب بود و اختصاص تام بحضرت امام موسی و امام علی
رضا علیهما السلام داشت و حضرت امام رضا او را روح صالح نام کرده بود و آخر با آنحضرت بخراسان
رفت و با اصحاب ما همواره اختلاط می نمود و چون محمد بن ابراهیم طباطبا خواست که بولایت محمد خود
از ابو السرایا جهة او بیعت بستاند علی از آن معنی امتناع نمود تا آنکه او از احوال محمد بن محمد بن زید بن
علی فرمود و در کتاب کشی از سلیمان بن جعفر روایت نموده که گفت علی بن عبد الله در اوایل
حال بمن گفت که میخواهم که بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام فایز شوم و او را سلام کنم گفتم چه چیز ترا
از آن مانع است گفت اجلال و هیبت او مرا از آن باز میدارد و چون بعضی از ایام بگذشت حضرت

امام را علیه السلام اندک بیماری روی داد و مردم بعیادت آنحضرت میرفتند پس من با علی بن عبد الله
ملاقات نمودم و او را گفتم که الحال وقت آنست که آنحضرت را ملازمت کنی آنگاه بخدمت آنحضرت
او را دید و لوازم محبت و تعظیم و تکریم او بجای آورد و علی بغایت خوشحال شد و بعد از آن علی بن
عبد الله بیمار شد پس حضرت امام رضا علیه السلام او را بعیادت نمودند و من در خدمت ایشان
بودم و آنحضرت آن قدر نشستند که هر که در آن خانه بود بیرون رفت و چون آنحضرت بیرون
رفت و من نیز در خدمت ایشان بیرون آمدم خبر داد مرا کنیز من که در خانه علی بن عبد الله بود که ام سلمه
زن علی بن عبد الله از پس پرده بحضرت امام علیه السلام نظر میکرد و چون آنحضرت بیرون رفت
او از پرده بیرون آمد و روی خود را بر موضع جلوس آنحضرت نهاد و آنرا می بوسید و دست بآنجا
کشید و بر روی خود مالید سلیمان گوید که بعد از آن روی نزد علی ابن عبد الله رفتم او نیز مرا فرمود
از آنچه سلام در تعظیم مکان آنحضرت از روی اخلاص بجا آورد و پس من آن صورت را بخدمت
حضرت امام علیه السلام عرض نمودم آنحضرت فرمودند که ای سلیمان بدانکه علی بن عبد الله از آن
و فرزندان او از اهل بیت اند ای سلیمان بدانکه اولاد علی فاطمه هرگاه خدا تعالی این امر را یعنی معرفت
امامت ائمه اهل بیت را بایشان روزی گرداند ایشان چون دیگر مردم نخواهند بود عبد الله بن
حسن بن الحسین الاصغر بن الامام المعصوم علی زین العابدین علیه السلام از اکابر ذریه سید الکونین
و در فضل و طهارت مشابه جد خود امام زین العابدین بود و لهذا در دست اعادی دین شهید گردید
نسب شریف او در شجره سید اجل نقیب نقباء الملة والدین علی بن محمد بن رمضان مشهور بابن الطقطقی
که از جمله علمای نسب بوده بدین وجه است که مذکور شد و در تحت نام شریف عبد الله نوشته که شهید شد
و او را عقب نیست و در آخر گفته که در شوشتر مدفون است و سید فاضل نقیب محمد بن علی الحسینی نسابه در کتاب
مسمی بأصیلی که از مصنفات شریف اوست نسب شریف او را بهمان طریق ذکر نموده و مؤلف
کتاب بخط بعضی از افاضل نسابه دیده که در وقت وصول او بشوشتر چون نسب نامه سید اجل نقیب عضد
الملة والدین حسینی متولی مزار فایض الانوار امامزاده عبد الله مذکور سلام الله علیه را نوشته در آنجا
تلقیب صاحب مزار بزین العابدین نموده بدین وجه که بعد از ذکر نام سید عضد الملة او را بدین عبارت
وصف نموده که شهید زین العابدین علیه و علی آبائه السلام و از اینجا ظاهر میشود که نام شریف او
عبد الله و لقب مشهورش زین العابدین بوده بآبی اصل عبارت او مستنفر علیه عباسی است که اول بار
قبه شریف حضرت امام موسی کاظم و امام محمد جواد را علیهما السلام بنا نهاد و بعد از آن مشاهد
سادات حسینی و عرشی شوشتر بر آن عمارت افزودند و مساعی جمیله در ترویج آن مزار فایض الانوار که
از اشرف و الطف بقاع شوشتر است نمودند شکر الله سعیهم الحسن بن حمزة بن علی بن عبد الله بن محمد

بن الحسین بن الحسین بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب علیه السلام شیخ نجاشی گفته که او در بصره
می بود و بر عشق موصوف است و از بزرگان این طایفه و فقهای ایشان بود و آخر ببغداد آمد و شیوخ ما با او درست
و حسین و ثمانیه ملاقات نمودند و در سنه ثمان و خمسین و ثلثمایه وفات یافت و علامه حلی در خلاصه گفته
که کان من اجلاء هذه الطایفة و فقهائها کان فاضلا ادیبا عارفا زاهدا ورعا کثیر الحسن روی عنه التلعکبری
و کان سماعه منه اولا سنة ثمان و عشرین و ثلثمایة و له اجازة منه بجمیع کتبه و روایاته و از شیخ طوسی رحمه الله
نقل نموده که او گفته که سماع اصحاب ما از او در سنه اربعین و ثلثمایه بوده و این تاریخ سماع با
تاریخ وفات او که از شیخ نجاشی مذکور شد جمع نمیشود و فاضل المتبحر شیخ زین الدین علی الشامی
العاملی در حواشی خلاصه آورده که آنچه مصنف از شیخ طوسی نقل نموده از او در نسخه کتاب شیخ بخط ابن
طاوس دیدم اما در کتاب رجال شیخ معتبر بی که از جناب شیخ بوده دیدم که نوشته بود که سماع ایشان
بوده دیدم که نوشته بود که سماع ایشان از او در سنه اربع و خمسین و ثلثمایه بود و بنا بر این و نسخه ناقص
آن دو تاریخ برطرف میشود **احمد بن علی بن محمد ابن جعفر بن عبید الله بن الحسین بن علی بن**
الحسین بن علی بن ابی طالب العلوی العقیقی شیخ نجاشی گفته که در مکه مقیم بود و در روایت صحیح بیشتر
از کوفیان اصحاب ما داشت و خدمت ایشان حدیث بسیار کرده بود و در روایت بسیار داشت و او از اصحاب
است از انجمله آنچه بما رسیده کتاب معرفة است و کتاب فضل مومن و کتاب تاریخ الرجال و کتاب
مثالب الرجلین و الرابعین **محمد بن علی بن حمزة بن الحسین بن عبید بن العباس بن علی بن ابی**
ابی طالب علیه السلام شیخ نجاشی گفته که او ثقه و عین است در حدیث و صحیح الاعتقاد و از راویان
امام علی نقی و امام حسن عسکری است و بعد از وفات حضرت امام حسن عسکری علیه السلام با حضرت
صاحب الامر علیه السلام در خانه او بسر میبرد و از تصانیف اوست کتاب مقاتل الطالبین **علی بن الامام**
العالم جعفر الصادق علیه السلام از راویان پدر بزرگوار و برادر خود حضرت امام موسی و برادر زاده
خود حضرت امام رضا علیه السلام بوده و او را کتابیست مشتمل بر ذکر آنچه از پدر بزرگوار روایت نموده و
شیخ ابو عمرو کشی روایت نموده آنچه گواهی میدهد بر صحت عقیده او و تادب او نسبت بحضرت امام رضا
علیه السلام با آنکه عم آن حضرت و بمنزله پدر بود و علامه حلی در کتاب خلاصه فرموده که حال او بر ثبات
از آنکه بوسیله این اوصاف مبین کرده و در رساله نسب شقی مذکور است که علی بن جعفر بن محمد بن علی
الطحان است عالمی بزرگ بوده و در کودکی از پدر مانده و از برادر خود امام **موسی کاظم علیه السلام** علم آموخته
و نسبت او بعریض است و آن قریه ایست جبار میل از مدینه دور و در تحفة الکشی از علی بن جعفر منقول
که گفت یکی از واقفیان که بر امامت حضرت موسی وقف مینمایند نزد من آمد و گفت که برادر تو امام موسی
را چه شد گفتم وفات یافت گفت او را از کجا دانستی گفتم اموال او قسمت شد و زنان او شوهر کردند و با حکام

امامت

امامت ناطق شد آنکه بعد از و بامامت مقرر بود گفت کیست ناطق بعد او گفتم پسر او علی رضا گفت او را چه شد
گفتم وفات یافت گفت از کجا آنرا دانستی گفتم قسمت اموال و حکم لسانه و نطق الناطق من بعده گفت
کیست ناطق بعد از و گفتم ابو جعفر محمد جواد آنگاه با من خطاب نموده و گفت ترا شرم نمی آید که با وجود
کبر سن و علو قدر و فرزندی حضرت امام جعفر اینچنین سخن در حق خورد سالی میگویی گفتم کان من
آنست که تو میگویی که با این صورت نزد من آمد و آنگاه ریش سفید خود را بدست گرفتم و بر کنار بستر
برداشتم و گفتم مرا چه چاره است برگاه خدا تعالی خورد سالی را لایق امامت میداند و این ریش سفید
لایق آن نمیداند و از حسن بن موسی بن جعفر روایت شده که گفت در مدینه طیبه نزد ابو جعفر محمد جواد
علیه السلام نشسته بودم و علی بن جعفر نیز حاضر بود پس اعرابی از من پرسید که این جوان پسر کیست
و اشارت بحضرت امام محمد جواد علیه السلام نمود گفتم این وصی رسول خداست اعرابی گفت سبحان الله
الحال دویست سال پیش از آنکه رسول خدا وفات یافته و این جوان نو رسیده است حکم نموده وصی
حضرت رسول تواند بود گفتم این وصی علی بن موسی است و علی وصی موسی بن جعفر و موسی
وصی جعفر بن محمد و جعفر وصی محمد بن علی و محمد وصی علی بن الحسین و علی وصی حسین و حسین وصی
حسن و حسن وصی علی بن ابی طالب و علی وصی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و در این اثنا
نصرانی حاضر گردید که حضرت امام محمد جواد را علیه السلام قصد نماید پس علی بن جعفر از جای خود
برخاست با امام محمد جواد گفت ای سید من دستوری ده که اول مرا قصد نماید تا زهر و حدت
بیشتر را بیش از تو متحمل شوم آنحضرت تجویز نفرمودند و خود قصد کردند و چون خواستند که برخیزند
علی بن جعفر از جای خود برخاست و کفش آنحضرت را پیش پای او نهاد **ابو جعفر الحسین** از اولاد
زید النار و در فضل و کرم مشهور روزگار است صدوق و حدیث صدق بوده و با ملوک آل سامان
مخالط میبوده و ابو الغنایم گفته که در شیراز با عضد الدوله بود از نسل ابو جعفر مذکور است **سلیمان بن**
جعفر بن ابراهیم بن محمد ابن علی بن عبید الله بن جعفر الطیار الطالبی العبیدلی در خلاصه و غیره
مذکور است که او از راویان حضرت امام رضا علیه السلام و پدر او از راویان حضرت امام جعفر
صادق و امام موسی کاظم علیهما السلام بوده و هر دو ثقه اند شیخ ابو عمرو کشی روایت نموده که روزی
حضرت امام موسی علیه السلام بسلیمان بن جعفر گفت که با سلیمان ترا نصب فرزندی حضرت پیغمبر صلی
الله علیه و آله هست گفت آری گفت دو مرتبه نصب فرزندی حضرت امیر المومنین علی علیه السلام
داری گفت آری گفت پسر جعفر رحمه الله حسنی گفت آری آنگاه حضرت گفت لولا الذی انت علیه
ما انتفعت بهذا یعنی اگر اعتقاد تو در باره ائمه اهل بیت علیه السلام صحیح نمی بود فرزندی ایشان ترا
نفعی نمیرساند **السید الاجل الطاهر الاوحد الحسین بن موسی بن محمد بن ابراهیم بن امام موسی**

الكاظم بن الامام جعفر الصادق الشريف ابو احمد الموسوي پدر مرتضی و مرتضی الدین بود و نقابت سادات
عالیه رجات عراق از روی فضل و استحقاق باو تعلق داشت و آخر عمر در آن معاف و اشتغال بحوزه
آن سید رضی الدین نمود و در نود و هفت سالگی در سال چهار صد هجری وفات یافت و مرتضی بر او
نماز کرده او را در مشهد کربلا دفن نمودند و مرتضی و دیگر اکابر شعرا در مرثیه او قصاید نیکو گفتند ابن
صاحب تاریخ مغرب و قاهره گفته که کان الشریف ابو احمد سیدا عظیما مطاعا و کانت هیبته اشد هیبة من
عند بهاء الدوله ارفع المنازل و لقبه بالطاهر الاوحد و ذی المناقب و کان فیه کل الخصال الحسنة الا انه کان
رافضیا هو و اولاده علی مذهب القوم السید الاجل الفخر النقابی ذو المجدین ابو القاسم الشریف
المرتضی علم الهدی علی بن الحسین بن موسی بن محمد بن ابراهیم بن الامام موسی الکاظم علیه السلام
شریف عراق و مجتهد علی الاطلاق و مرجع فضلای آفاق بود همتای که در مدارج هدایت و مصابیح
ولایت علامات قدر و امارات انشراح صدرش بمرتبه ظاهر گردیده که از عهد ولایت شاه خورد لقب
شریف علم الهدی یاور سیده صاحب دولتی که مجاوران مدارسش و جوامع نوالش روزی از خوان
احسان او میخوردند و مسافران مراحل مسائل نوشته تحقیق و ارمغانی دقیق از خوان سخن فضل او
می بردند طالبان راه ایمان و سالکان مسالک ایقان در مدرسه شرع و محکمه عقل استفتا از
رای روشن او می نمودند و آینه مشکلات خود را بصیقل هدایت او میزدودند مدتی مدید بامارت
حج که اعظم امور اسلام و صدور مرتبه خلیفه و امام است لوای ریاست دین و دنیا بر افراخته و در
حجر حجر بانی که مقام رکن اما منست مراسم استلام بجا آورده و در عرفات عرفان قدم صدق نهاده و در
بر صفو صفا و مروه مروت آورده و چون حادی قافله مدح گستری قطار نجایب القاب سحاب
آن شریف عالیجناب را در بادیه بیکران اطناب و اسهاب از رمل الحمی لغت و وصف و سقط اللوای
شرح و بسط در نمی تواند که زاید حتی بلغ الهدی محله و زمام شتر آنک کلام را در عقل مبارک او در
آن مرام نمیتواند کشید حتی بلغ الکتاب اجله خاطر فاتر و طبع قاصر خود را در سیر این وادی و طی این
بوادی عاجز میشمارد و فریاد لقد لقینا من سفرنا هذا نصبا بر می آرد بیت سار بنا اجمال کعب کما بات
که بدیدیم در بیابانش و وجه تلقب او بعلم الهدی بر وجهی که شیخ اجل شهید در رساله اجمال حدیث
غدیر او و غیر آن بیان نموده اند آنست که محمد بن الحسین بن عبد الرحیم که وزیر قادر عباسی بود در
سال چهار صد و بیست چهار شد و چهاری او محمد کرد بنا آنکه حضرت امیر المؤمنین را علیه السلام در
خواب دید که باو میگویند که یا علم الهدی بگوی که بر تو دعایی بخواند شقا بابی محمد وزیر مذکور
که از آنحضرت پرسیدم که کیست علم الهدی گفتند علی ابن الحسین الموسوی آنگاه وزیر رقعه بشتمل
بر التماس دعای اجابت مع و آنحضرت میرنوشت و در آنجا همان لقب را که در خواب دیده بود درج نمود

وجه آن نوشته بنظر شریف میرسید از روی همین تفسیر در آلایق آن لقب ثبت نموده و در جواب
وزیر نوشت که الله الله فی امری فان قبولی لهذا اللقب مشتمل علی وزیر بعوض رسانید که والله نوشته
بخدمت شما الا آنچه امیر المؤمنین مرا بآن امر کرده بود و بعد از آنکه وزیر ببرکت دعای میر مرتضی شفا
یافت صورت واقعه را بقادر خلیفه ذو العباسی عرض کرد و از بابی میر مرتضی را از آن لقب که ریاست
قادر با میر مرتضی گفت که قبول کن ای مرتضی آنچه جد تو ترا بآن ملقب ساخته و حکم شد که منشیان بابت
نشان آنرا در القاب او داخل سازند و از آن زمان بآن لقب مشهور شد و وجه توصیف او را
نجفانی بعضی از اعلام در ترجمه آن سید انام آورده و گفته که السید الاجل الاوحد الطاهر النجفی
ذی المجدین المرتضی علم الهدی علی بن الحسین الموسوی کان مولده سنة خمس و خمسین و ثلثمائة و عاش
الفضل و العلم اجل من ان یحکی و اشهد من ان یذکر و خلف بعده و فاته ثمانین الف مجلد من مؤلفاته
و مصنفاته و مخلفاته و من الاموال و الاملاک ما جاء و زعن الوصف مصنف کتاب یقال له النجفانی
خلف من کل شیء ثمانین و عمره احد و ثمانون سنة فمن اهل ذلک النجفانی بشیخ نجاشی گفته که ابو
القاسم المرتضی جاء من العلم بما لم یجیء فیه احد من فی زمانه و وسع من الحدیث فاکثر و کان متکلما
ادیبا شاعرا عظیم المنزلة فی العلم و الدین و الدنیا و ما بقی در تاریخ خود گفته الشریف المرتضی ابو القاسم
علی بن الحسین بن الموسوی الحسینی الموسوی کان نقیب الطالبین و کان اماما فی علم الکلام و الادب
و الشعر و للمرتضی تصانیف علی مذهب الشیعة و مقالات فی اصول الدین و له دیوان شعر کبیر و قد اختلف
الناس فی کتاب نهج البلاغة المجموع من کلام علی بن ابی طالب علیه السلام هل هو جمعه او اخوه الرضی
قیل انه لیس من کلام علی علیه السلام و انما احدهما هو الذی وضعه و نسبه الیه و الله اعلم و له الکتاب الذی سماه
الغرر و الدرر و هی مجالس املاها یشتمل علی فنون من معانی الادب تکلم فیها علی النحو و اللغة و غیر
ذلک و هو کتاب جلیل علی فضل کثیر و توسع فی الاطلاع علی العلوم و ذکره ابن بسام الاندلسی فی آخر
کتاب الذخیرة فقال و له الشریف امام ابی العراق بین الاختلاف و الافتراق الیه فزع علماؤها و اخذ
عنه عظماؤها صاحب دیارها و جامع شاردها و انسها و سارت اخباره و عزمت بالاستعارة و جهد
فی ذات الله مآثره و آثاره و قوالیفه فی الدین و تصانیفه فی احکام المسلمین ما یشهد انه فرع ملک لا
صول و من اهل البیت الرسول مؤلف گوید که آنکه بانی گفته که مردم را خلافت و رائکه کتاب نهج البلاغه
تالیف کدام یکی از آن دو برادر است خلافی بی ثمر است چه هر یک از ایشان را از فضل و یکری حظی اوفر است
و اگر احیانا ایشان را تحقیق آن اهتمامی واقع بودی می بایست که از فضلای شیعه بپرسند تا جواب صواب
نشنوند مگر جمع سید رضی الدین است رضی الله عنه فان صاحب البیت ادری بالبیت و اما آنکه نقل نموده
که بعضی گفته اند که خطب نهج البلاغه از حضرت امیر علیه السلام نیست و واضع آن یکی از آن دو برادر است

اصلی ندارد و چنگ غیر یافعی در تسمیه کتاب ابن سمن را در تمام خطب این کتاب مستطاب گفته مگر آنچه
غایت تنظیر رسیده آنست که بعضی از جاهلان اهل سنت در خطبه شقشقیه مشهور منقول متواتر این تهمت را کرده
اند و شارح نهج البلاغه علی بن الحمید معتزلی که در مسئله امامت با اهل سنت شریک است بصحت آن مژده
و در تاریخ ابن کثیر شامی مسطور است که الشریف الموسوی الملقب بالرضی ذی المجدین کان اکبر من
اخیه الرضی ذی الحسبین نقیب الطالبیین وکان علی مذهب الامامیة والاعتزال یناظر علی کل ذلک وکان
یناظر عنده فی کل مذهب له تصانیف فائقة شیخ اصول و فروعا و ابن اثیر جزری در کتاب جامع الاصول
گفته که مروج مایه را ابو یعقوب فقهای شافعی ابو حامد احمد بن طاهر اسفرائینی است و بقول علمای حنفی ابو بکر
محمد بن موسی الخوارزمی و باعتقاد مالکیه ابو محمد عبد الوهاب بن نصر و بروایت حنبلیه ابو عبد الله الحسین
ابن علی الطبری و بروایت علمای امامیه الشریف المرتضی الموسوی و علامه حلی در کتاب خلاصه گفته که
حضرت میر را مصنفات بسیار است که ما از او در کتاب کبیر خود ذکر کرده ایم و علمای امامیه از زمان
او تا زمان ما که ششصد و نود و سه از هجرت گذشته است تصانیف او را می نموده اند و او در کرسی ایشان
و معلم ایشان است قدس الله روحه و جزاه عن اجداده خیر الجزاء و آنچه از کتب او در کتاب رجال
شیخ نجاشی مذکور شده کتاب تفسیر سورهٔ حمد و بعضی از سوره بقره است و تفسیر آیت قل تعالوا اتل
ما حرم ربکم علیکم و رساله در تحقیق معنی آیه لقد کرمنا بنی آدم و حملناهم فی البر والبحر و تفسیر قوله تعالی
لیس علی الذین آمنوا و عملوا الصالحات جناح فیما طعموا کتاب الموضح عن جهة اعجاز القرآن و هو
کتاب المعروف بالصرفه و کتاب الملخص فی اصول الدین کتاب الذخیره و کتاب جمل العلم
والعمل کتاب تقریب الاصول فی الرد علی یحیی بن عدی کتاب الرد علی یحیی الجنائی فی اعتراضه دلیل
الموحدین فی حدیث الاجسام و الرد علیه فی مسئله سماها طبیعة المسلمین مسئله فی کونه تعالی عالما مسئله
فی الارادة مسئله اخری فی الارادة کتاب تنزیه الانبیاء والائمة علیهم السلام مسئله فی النبوة کتاب
الشافی فی الامامة کتاب المقنع فی الغیبة کتاب الخلاف فی اصول الفقه مسئله فی التاکید مسئله
فی دلیل الخطاب المصباح فی الفقه شرح مسائل الخلاف مسئله فی المتعة المسائل المحمدیات خمس
مسائل المسائل البادریات اربع و عشرون مسئله المسائل المدصلیات ثلث فی الوعید والقیاس
والاجتهاد المسائل المصریات الاولیات خمس المسائل الثانیة المسائل الرملیات سبع مسائل المسائل الشامیة
ثلث مسائل عنها السلطان کتاب الوزر کتاب الوعید کتاب الذریعة تفسیر قصیده کتاب مسائل الخلاف
الامامیة و بطلان انفراد ابی بکر رضی الله عنه بالخلافة بتعیین من شهد رجع الاول سنه ست و ثلثمائة
و اربعمائة و صلی علیه ابنه فی داره و دفن فیها و تولیت و غسله و صلی الشریف ابو یعلی محمد بن الحسن الجعفری
و سلار بن عبد العزیز السید الشریف الرضی محمد بن الحسین بن موسی بن محمد بن ابراهیم ابن الامام

الامام موسی الکاظم علیه السلام کنیت شریف ابو الحسن و لقب مرتضی است ذی الحسبین برادر میر مرتضی
علم الهدی بود در عصمت و طهارت بر گزیده خدا است نقیب علویه و اشراف بغداد بلکه قطب فلک شاه
و مرکز دایره شاهد و صیت بزرگی و جلالت او را گوش ملک شنیده و آوازهٔ فضل و بلاغت او
بایوان فلک سیده اشعار دلپذیرش دست تصرف از دامن فصاحت اعرابی در شاخ بلند سحر از بلبل
زده و پای ترقی از حضیض بلاغت کسری بر ذروه شاهق معجزه بر دوری نهاده پایهٔ فضل و کمال و معالی
و افضال او از آن گذشته که زبان ثنا و بیان مدحت از کنه رفعت این عبارت تواند کرد چه
ظاهر است که چون جبال بغایت رسد دست مشاطه بکار ماند و چون بزرگی و جلال بحد کمال کشد بازار
و صاف از شکسته گردد **شعر** روی خوب تو مشاطه دست باز کشید که شرم داشت که خورشید را بمالد
ابن کثیر شامی گفته که میر رضی الدین بعد از پدر نقیب علویه بغداد شد و او فاضل و دین دار و در فنون
علم ماهر بود و سخی و جواد و هر بزرگوار و شاعری نظیر بود تا آنکه گفته که او اشعر قریش بوده در پنجم محرم
سنه ست و اربعمائه وفات یافت و فخر الملک وزیر سلطان بهاء الدوله دیلمی و قضات و اعیان
بر جنازه او حاضر شدند و وزیر مذکور بر دفن او گذارد و بعد از آن منصب نقابت او با دیگر مناصب علویه
شرعیه مانند عمارت حج و غیره به برادر بزرگ او میر مرتضی مفوض شد و میر مرتضی و ابو العلاء معری
و بسیاری از افاضل شعرا در مرثیه او اشعار خوب گفتند و از جمله مرثیه معری این بیت است
شعر تکسر ثمان حبال تبرک للمنی حسودتان بعبرة و طواف و در تاریخ یافعی مسطور است که توفی فی
سنه ست و اربعمائة الشریف الرضی الحسینی الموسوی البغدادی الشیعی نقیب الاشراف ذو المناقب
و محاسن الاوصاف صاحب دیوان الشعر ذکره الثعالبی فی کتاب یتیمة الدهر قال ابتدا و یقول الشعر
بعد ان جاوز عشرین تقلیدا و هو الیوم ابیع اهل الزمان اشعارا و اکسب ساداة العراق و افضل العلماء
مذهب الخلاف تحلی مع نجدة الشریف و مفخر المنیف بادب ظاهر و حظ من جمیع المحاسن وافر و هو
شعر الطالبیین علی کثرة شواهدهم المقلقین و لو قلنا انه اشعر قریش لم یبعد عن الصدق و من جملة شعره
العالی الذی یرجع به الی الساسة مثانة و الی السهولة رصانة و یشتمل علی معان یقرب جناها و یبعد
مداها ما کتبه الی القادر بالله الخلیفة العباسی احمد بن المقتدر قصیده منها قوله **شعر** عطفا امیر المؤمنین
فانما فی دوحة العلیا لا تفترق ما بیننا یوم الفخار تفاوت ابدا کلانا فی المعالی مغرق الا الخلافة
بینکم فانها انا عاطل منها و انت مطوق و دیوان شعر او کبیر جلد ضخم بربع مجلدات و هو کثیر الوجود
فلا حاجة الی الاکثار من ذکره و کان ابوه متولی نقابة الطالبیین و حکم فیهم اجمعین و النظر فی المظالم
و الحج بالناس ثم ردت هذه الاعمال کلها الی ولده الرضی المذکور فی سنه ثمانین و ثلثمائة و الوحی ذو
تاریخ مصر و قاهره مذکور است که الشریف ابو الحسین الرضی الموسوی کان عالما عارفا باللغة و العروض

والفقه والنحو وكان شاعرا فصيحا على المذهب متدينا الا انه كان على مذهب القدماء اما الشيعة هو وابوه واخوه
انتهى ودر تاريخ يافعى وابن خلكان وغيران مذكور است كه شريف رضى رضى الله عنه در حدود سال
هشتصد وهزار وده سال رسيده بود نزد ابن سيرافى نحوى مشهور بتعليم نحو اشتغال مينمود روزى
ابن سيرافى بطريقى كه در تعليم طفلان عادت شده ازو پرسيد كه هرگاه گويند رايت عمر علامت نصب
در عمر چه خواهد بود رضى در جواب گفت بغض على ابن ابى طالب پس سيرافى وحاضران از شرمندگى
مهر وحدت خاطر او تعجب نمودند ودر تذكره ابن خلكان مسطور است كه چون خبر مرض الدين آن
جواب رشيد خوشحال شد گفت كه انت انى حقا شيخ نجاشى گفته كه از جمله مصنفات او كتاب
حقايق التنزيل است ويافعى گفته كه ان كتابيست الى نظير كه دلالت ميكند بر توسع وسيع او در علم
نحو ولغة وغيران وكتاب خصائص الائمه عليهم السلام وكتاب نهج البلاغه كه جميع خطب واحكام حضرت
امير است عليه السلام وكتاب تعليق خلاف فقهاء وكتاب مجازات الآثار النبويه وحاشيه بر ايضاح
ابو على فارسى وغير آن از كتب ورسايل واز اشعار شريف رضى رضى الله عنه دو قطعه در اينمقام مذكور
ميشود شعر خذ من زمانك ما استطعت فانما شركاك الايام والوراث • لم يقض حق المال الا معشر
وجدوا الزمان بغيث فيه فاثاثوا • المال مال المرء ما بلغته • الشهوات او وقفت به الاحداث
ما كان منه فاضلا عن قوته • فليتقن انه ميراث • اى لا عجب من الناس امسكوا • تعلاق الدنيا وهن نساء
كنه • والالكنوز واقفلوا اشهوانهم • فالارض تشبع والبطون فوات • مالى ولله يا الحزن كاجنة • فلبضى
ساهر كيدا استفاث • عاداتها منقوضة وعهودها • مشكوكة وحبالها انكاث • طلقتها الفا لاحم واجبا
وطلاق من ذم الطلاق ثلاث • اجرى عيت على الدنيا وقلت الى متى • اكابد عمرا خبزه ليس يقلى
اكل شريف من على جدوده • حرام عليه الرزق غير محلل • فقالت نعم يا ابن الحسين رميتكم • بسهمى فخذوا
ان طلاقى على • ونزد يكست بمضمون قطعه مذكوره انكه خان احمد والى گيلان در بعضى از قصايد جود
كريمانه شاه غفران پناه شاه طهماسب انار الله برهانه فرستاده گفته قطعه مرا رسيد ز فقر رسول ميرانى
جانكه نيست حقيقت ز همچكس پنهان • بمصطفى معلى كه نزد ازان خواهم • كه روز نام كنم صرف شاه از دل
جان • وگرنه داده زر ومال وهر آنچه طلاق • على كه حامى دين بود وهادى ايمان • بطور شرع نبى اين نميشود
كه شود • طلاق داده والد حلال فرزندان الشريف الرضى ابو احمد عدنان بن الشريف الرضى الموسوى
رضى الله عنه شريف بطلى فضل وكرم ونقيب مشهد دانش بود ولواى علو شان وسموكان او بسما
رفعت ومسالك علاء نسبت احمدى رسيده وبر خلعت حشمت واحترام او اعلام كرامت طهارت انا يريد الله
ليذهب عنكم الرجس اهل البيت ويطهركم تطهيرا كشيده شعر تفاخر نموده بادال هاشم • تفاخر فزوده بادال
حيدر • باجداد او غزنيها وبترب • باسلاف او فخر خواب مبز • وبعد از وفات عم خود مرتضى رضى الله

عنه متولى نقابت علويه شد وسلاطين آل بويه او را تعظيم بسيار مى نمودند وابن ابى حجاج شاعر بغدادى
در مدح او قصايد بسيار است ابو الحسن بن محمد بن الحسن بن على ابن حمزه بن محمد بن الحسن بن محمد بن
على بن محمد بن على بن زيد بن على زين العابدين عليه التحية والسلام الحسينى العلوى الافطسى الكوفى
ابن كثير شامى گفته كه از اولاد زيد بن على بن الحسين عليهم السلام است واو را فصاحت وشعر نيكو بود
در امارت حج نايب شريف مرتضى بود وچند بن سال روى توجه بصوب قلعه تبريز نهاد ونزل
وجهك شطر المسجد الحرام نموده واز سر صدق نيت رضاى خاطر حق طريق اول بيت وضع للناس يكفى
مباركا بيموده وفات او در سال چهار صد وپانزده بود ابو محمد الحسن بن على بن حمزه ابن محمد الحسن
الحسينى المعروف بابن الافطسى ابن كثير شامى گفته كه مولد ومنشاء او كوفه بود واو شاعر ماهر از
خاندان ادب وبرياست مروة بوده بغداد آمد وقصايد در مدح متقى ومستكفى وطيع واو مستقصى در
نامه كفت وناصر نقابت سادات عالى درجات عراق را باو مفوض نمود واو شيخ مهيب بود وعمر او از
هشتاد تجاوز نمود ودر سال پانصد ونود وسه وفات يافت السيد الاجل عز الدين الافطسى
الكوفى نژاد اشراف وانتهاى كوفه وصاحب فضل وادب بود وقدرت تمام بر گفتن شعر داشت رضى الله
روايت كرده اند كه روزى مستنصر خليفه عباسى بزيارت قبر سلمان فارسى رضى الله عنه رفت وسيد كبير با
او همراه بود در آن اثنا خليفه بسيد گفت كه در وقت آنكه غاز شيعه ميكويند كه على بن ابى طالب عليه
السلام در بكشب از شرب بعد اين آمده وسلمان را غسل داده ودر همان شب بعد نيز مراجعت نموده
پس سيد در جواب او اين ابيات از روى بديهه انشا فرمود شعر اكرمت ليلة اذ سار الوصى الى • ارض
المدائن لما ان لها طلبا • وغسل الطهر سلمانا وعاد الى • عواض شرب الاصباح ماء وحيا • وقات ذلك من
قول الغلات فما • زينب الغلات اذا لم يورد واكدنا • فاصف قبل ورد الطرف من سبا • بعرش بلقيس طاغى
بحرق الحجب • خانت فى اصف لم نقل فيه على • فى حيدر انا قال ان ذا العجب • ان كان احمد خير الرسل فهذا
خير الوصيين اوكل الحديث سبا السيد الكريم ابو المكارم حمزه بن زهره الحسينى الحلبى بر ذروه ملك سادات
زهره بود ولاج واز شجره طيبه ولايت مهرى بود فايق جامع مكارم اخلاق وطيب اعراق ودر مذهب امامية
مجتهد على الاطلاق بود وصاحب تصانيف بسيار است وچون سابقا شمه از بزرگى وبرياست او در حلل
شهر حلب از تاريخ ابن كثير ايراد نموده تكرار آن حاجت نيست واز افاضل متاخران ان خاندان
عاليشان است لاد نسبان عترة طاهره وسلاله نجوم ظاهره علاء الحق والدين ابو الحسن على بن ابى ابراهيم
محمد بن ابى على بن ابى الحسن بن ابى المحاسن زهرة بن ابى المواهب على بن سالم محمد بن ابى
ابراهيم محمد النقيب بن ابى على احمد بن ابى جعفر محمد بن ابى عبد الله الحسين ابن ابى ابراهيم محمد بن
على الحسن السجاد المؤتمن بن ابى عبد الله جعفر الصادق عليه السلام بن ابى جعفر محمد الباقر عليه السلام

بن ابی الحسن علی زین العابدین علیه السلام بن ابی عبد الله الحسین السبط الشهید علیه السلام بن امیر المؤمنین
علی بن ابی طالب علیه السلام شعر لسب فضائل المناقب دامه. قضیاره نصاحب فی فخره. و سید مشار الیه
معاصر شیخ اجل علامه جمال الملة والدین حسن مطهر علی بوده و در روایت اخبار و احادیث امامیه و سایر علوم
دینیه از و اجازات داشته جناب شیخ رساله در اجازت او تالیف نموده و در انجا اولاد امجاد را
نیز اجازت فرموده. السید الحسیب ابو هاشم العلوی از اکابر سادات امجاد و معاصر صاحب اسمعیل بن
عباد بوده و صاحب همواره با او طریقه اخلاص و عبودیت و اختصاص مرعی میداشته و در تذکره ابن
عراق مسطور است که وقتی صاحب ابن عباد ایجاز شده بود و بعد از انکه او صحت یافت سید ابو هاشم
مذکور بیمار شد صاحب ابن عباد این قطعه گفته بخدمت او فرستاد. شعر ابا هاشم مالی اراک علیلا
ترفق بنفس الملک بات قلیلا. ترفع عن قلب النبی حرارة. وتدفع عن صدر ابی علی علیلا. فلو کان من سقم
النبیین معجزا. لکنت علی صدق النبی الیلا. پس ابو الهاشم در جواب او این قطعه نوشت. شعر دعوت
الله الناس بالحرا. لیعرف سقم الصاحب المتفضل. الی بدنی او مهجتی فاستجاب لی. فهذا انا مولاک
من السقم تملی. فشکر الربی حین حول سقمه. الی رعاف یبرء معجل. و اسال ربی ان یدیم علاه. فلیس سوی انفاس
جوان قطعه ابو هاشم بصاحب رسید این قطعه را که مشعر بنهایت اخلاص و ادب است گفته بابو هاشم
فرستاد. شعر ابا هاشم لم ارض انک مرضت. و ان صدرت من مخلص منطوی. فلما عجزت الی حتی ندم
مسلما. و صرف اللیالی حین ضاک بعزل. فان نزلت برنا بجسمک علة. و حاشاک منها بالعلا نبی علی
صاد بمافی الحال غیر موخر. الی ابی اسمعیل دونی نحول. السید الاجل علی بن جعفر بن الحسین ابن قوام
الموسوی لوای علو شان و سمو مکان او سما. رفعت و سناک علو نسبت محمدی رسیده بر خلعت منت
و احترام اعلام ترامت طهارت انا بر بر الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیرا اکنده
رئیس اهل خراسان و شمع موسوی بان قاطع دایر سامریان و قالع از ناب نامیان بوده تذکره
دولتشاهی مسطور است که ابو جعفر علی بن جعفر موسوی مذکور را از روی تعظیم و قدر رئیس
خراسان نوشته اند و سلطان بخراور ابرادر خوانده بود و ادیب صابر که از افاضل شعرای خراسان
است در تعیین انکه سلطان بخر سید را برادر خوانده بود میگوید. شعر اگر چه بهترین خلق عالم البرهانند
بزرگی را بدر شد تا برادر خواند سلطانش. و مسکن و موطن سید نیشابور بوده و ضیاع و عقار و اقتشام او
در خراسان بسیار بوده است و بغایت سید مکرم و مدبر و صاحب ناموس بوده است و ادب
مذکور در مدح او قصاید بسیار دارد از انجمله این قصیده بلاغت اثار اوست که شمار معالی ان عالی
شان را در ان باز نموده و در مضمار سخن وری قصب السبق از اقران خود ربوده. قصیده
تنم بهوا بیرست و دل بعشق قدی. همی بگوش من آید ز لفظ عشق قدی. تنم قدی شد و چشمم ندید روی

خلاص. خلاص نیست اسیران عشق را بقدی. همه ملاحت دینی نگار من دارد. عجب بیار اگر موی فاشت چون
دینی. من و توهم بکار اگر عشق و خوبی را. زنام لیلی و مجنون برون بریم همی. ملامت از پی عشق عشق بر مجنون
ز ملامت از پی حسن حسن بر لیلی. منم که گشته ام از جور عاشقی جوری. بسایه سر زلفت ز سایه طوبی
از ان قبل که عسل اعلاوه از الست. خدای جل و عسل نهاد شیئی قوی. بتقویت روی یافت طالع
جود بین بتقویت محمد بن و شمع جوی اجل جنس خراسان و شمع موسویان که اوست مالش فرخ خلیل
بخشنده معالی علی بن جعفر که علم جعفر صادق همی کند ادای کلام او بدل پند نامه لقمان
حدیث احمد عهد نامه کسری. همیکند هر شش بر زمانه استخفاف. همیکند نسبش بر زمانه استهزای
وفاق او دل جانرا حلال کرد بجمع. خلاف او دل دین را حرام شد جوری. دو نایب شد بجود و تو جلد و جهون
دو چاکر ند ز علم تو بو نصیب حری. از ان قبل که تو در شت مصطفی نودی. فریضه گشت بر امت بمودت قربی
رفیع رای تو بر من تغیری دارد. بتهنیتی که بدین تهنیت فزاید دنی. بذات ایزد و توحید او و حرمت دین
بحق کعبه و انکس که کرد کعبه بنی. بزمزم و عرفات و حطیم و رکن مقام. بحجر و حجر و مروه و صفا و رمی
بسوره سوره توریت و سطر سطر زبور. بآیه آیه انجیل و حرف حرف زبر. بآیت یعقوب و شعبی یوسف
بهیری ذکر او طاعت یحیی. بقرب موسی عمران و سجده داود. باختصاص محمد بیاسکی عیسی
بآشنایی دین و بر آشنایی عقل. بنیک نامی زهد و بپاکی تقوی. بدول تو که جانرا ز بهر اوست حیات
بنعمت تو که دل را ز بهر اوست غذای. که هیچ لحظه و ساعت بهیچ وقت حدیث. بهیچ شغل و بعیب بهیچ سیر و شری
اگر خلاف ترا من حلال دانستم. حلال باشدم و در حریم کعبه زنی. ز روی فضل بکی چند لفظ من بشنو
گری کنند که چنین لفظ بشنود گری. تو مفتی بشرقی و سید مغرب. بدو جواب سوال من اندرین فتوی
بعدل و شرع جواب کنند عقوبت من. بکن بکن بعقوبت حوالت بعقبی. نعوذ بالله اگر خود خیانتی کردم
طریق عفو بجز بسته شد درین مفتی. کلام و عفو تفاخر بود کرد قرآن. کلام و عفو فتح میکند مولی
تو عفو کن که من کرد عنایت تو. ز خون دیده رخ من طلی شد است طلی. جواب شعر که در مدح منتشر گشت
کریم را بمدیح و لیم را بهجی. نخواهی انکه بزرگان ترا چنین گویند. بعفو تو که بزرگان چنین کنند بهجی
جواد و شاهم کاندر فراق خدمت تو. جوهر سرهام جوشن اسیری. بقصد قصیده ترا خوانده ام حلیم و کریم
چنان مکن که تجلی کردم اندرین دعوی. چنین قصیده که آیات او بصنعت طبع. همی برادر و مانی مری کنند مری
جوهری تو بلطافت بمیزند طعنه. بر اب کوثر و خاک بهشت و باد بهری. ندانم از شعرای زمانه یک شاعر
که در مدیح تو شعری چنین کند انشی. قلم بنام من اندر مکش که نام ترا. همی بچرخ رسانم بشعر چون شعری
بشعر زنده بود نام مهتران بزرگ. بشعر جد تو زنده داد حله داد و دروی. چو پادشاه گرفتار روزگار تری
بروزگار تو باشی بذکر شعرا ولی. درین قصیده اگر عذر جرم خود خواهم. خدای عفو کند جرم او ز مانی

وش بخوانی بر خاک آتشی و اقطل • بر آسمان صد احت اخطل و اعشی • همیشه تا زبی فطر و ترا به صحبت
بخدمت دی تو قربان مباد در اضحی • هر آنکه نخلی ابد ترا بقای ابد • بخدمت دی تو قربان مباد در اضحی
هر آنکه نخلی ابد ترا بقای ابد • کسی که باد تن و جان او بدرک بقی • سرور راحت انفس نعیم جان تو باد
همیشه باد صد دیت بر آتش بلوی **وایضا از همه قصاید نفیسه او بیت بار که در مدح ان سید الاکابر گفته این**
قصیده است لب تو طعنه زند گوهر بدخشان را • رخ تو تیره کند آفتاب تابان را
بهوش زلت تمیت کنم دل را • بدین دو زلف پریشان کنم جهان را • بجان تو که پرستیدن تو جان منست
بجنبش خنثی پرستش راست جانان را • بخاصیت لب تو جان قرون کند تن • که دیده خاصیت جان عقیق مرجان را
زلیخ که در دل تو که عجب جمع شده است • بذره جای نماند است عقد و جان را • اگر نگاه کنی در دل من و دل تو
معاینه بتوان دید درد و درمان را • تو بی که در ره اقرار و دین الیس شد • جمال صورت تو منکران برند از را
منم که چهره توانست بر دل من • چو بر جمال گل و لاله ابر و باران را • اگر صنایع باران و ابر خواهی دید
بکی نظاره کن امروز باغ و بستان را • نه رضیا چو همین کوکب بی گردون • نه در بهاء چو تمیز عطارد صهبا را
مگر بهار بهمان مجد دین آمد • که گرد کار نهاد است و هر دو دوران را • بشرط تهنیت ای شاخ گلستان مرجان
همیشه تو امیر بان و مهمان را • اجل بنی سلاطین که حصن اکرام است • خدای عز و جل اعتقاد سلطان را
رئیس صدر خراسان که از حمایت او • حسد برند عراق و عرب خراسان را • امیر سید عالم علی که شرم و حیاش
هزار بار مخجل کرده جان عثمان را • خدای بهتری و مهتری مر او را داد • چو پادشاهی و پیغمبری سلیمان را
بعز و مرتبه چون امیر و ایمان شد • که عدل او سبب ایمنی ایمان را • علو قدر تو افلاک را و انجم را
شرف بجاه تو آفاق را و ارکان را • اگر عبارت فرمان تو نطق رسد • فرشتگان بخدمت کنند انسان را
عجب ز آب تو دارم که چون تو اندر داشت • ز جاریان معلق چهار سند انرا • اگر نه بیکدر و چرخ جاریین شده است
چنین چگونه کند آفتاب تابان را • چو ابر پرده رخسار آفتاب کند • ما بر حرم لعل که کمتر بین میدان را
مرا زبان بثنا گفتن تو خو کرده است • زبان بلغه زبان ثنای نعمان را • بمدح تو شعرا را نقد می نهم
مگر معزی و مسعود و سعد سلمان را • مرا ز عدل باحسان رسان که در قرآن • فریضه کرده خداوند فضل و احسان را
اگر در ای مودت بسلیمی بودی • زبان بیت نخواندی رسول سلمان را • همیشه تا که بیکدر بزیاده و بر نقصان
بعز و دولت تو زیاده مباد نقصان را • طرب بروی تو باد این جهان خرم را • روشن کام تو باد این سپهر گردان را
وایضا این قصیده است درین برف سرما چو چیزست لایق • شراب مروق رفیق موافق
حرارت موافق شراب مروق • حماره لطیفست و هر روز لایق • بکی باده صاف چون روی خدرا
برین ابر گریند چون چشم دامق • چو کس مطلق نیست از راز گیتی • چرا چو مقصد چو مصلح چو فاسق
بیاران شرابی بیاکی و لعلی • چو خسار معشوق چون چشم عاشق • اگر کاری رفت شقایق بیاد

فی اعلی آتش گشت شقایق • ز نطق ار فرو ماند ه بلبل من انک • چو بلبل بمدح خداوند ناطق
ولی النعم صدر احرار عالم • امیر ممالک کزین خلایق • فزاینده اند معالی معانی
کشاینده اند مکارم دقایق • بدو نازه گشته رسوم اوایل • و زو زنده ماند علوم و حقایق • بق
ایا آفتابی که مر همت راست • نجوم ثواقب طناب سرادق • تو مستوجبی جز تو در فضل نابع
تو محبوبی و جز تو در جود لاحق • کراچون تو محدوم ممدوح باشد • اگر چون تو موجه بدگه باشد منافق
باپان بقران بزمزم بکعبه • برب المغارب برب المشارق • که مدح تو گویم به بیداد و بهتان
سپاس تو جویم بمخلوق و خالق • ز من بنده کز ان نعمت نیابد • که از بعد یزدان تو بودیم رازق
بمدح تو دارم تعلیه تعلق • ز غیر تو دارم سبحه علایق • ولیکن چو در حق من باز اکنون
چنان سخن چو که ایام سابق • بتوفیق چه بتشریف بی مر • باکرام فایز بانعام واثق
هر روزی ز نعمت بدو زوم زخدمت • چو برکت بود در میان دو سارق • نه بینی که بر میان نیارد
معطر نگردد نسیم حدایق • سخن بنوازش بلندی نگیرد • چنین دان حقیقت بین ناطق
همی با سپهرست و بر دی گواکب • همی نازبین است بر دی خلایق • بشادی همی بر مرش می جوز
خدایت نگهبان من شر فاسق **السید الرئیس ذو المجدین ابو القاسم علی بن موسی الموسوی**
فعال قامت طوبی مثال او در کن رجو بیاران نارک تکیم الثقلین کتاب الله و عترتی افراخته و خبر اقبال فرخنده
فال او اخترا اهل ضلال را در هبوط و بال حضیض زوال انداخته وجود شریف آن فرخ دودمان موسوی نسبت
سامردان عدوی و ناصبیان اموی را حاسمی قوی و برهان دعوی تا بعان طریق سوی مرتضوی را بد
بهضای موسوی بود ابو الحسن با خرزی با آن تعصب و کینه ورزی او را در کتاب دمیة القصر که در شرح
و نقد های لطیفه در مدح او پرداخته و گفته هو فحال الفتوة الموسویة الممعن منافی الطریقة السویة اذا علوی
لم یکن مثله فی کرم المناسب شرف المناصب حماه و الاحجة للذواصب و قد سعدت بضیافته رمضان سنه
سبع و اربعین و اربعمایه فرایت فی مسترة المطرح و رزنده المقدوح نعیما و مکاکیرا و خیرا و فضلا
کثیرا کما قلت فی القصیده التی اوردت بعضا منها **شعر** انک الصیام فاخرته • بقلب نقی و عقل
للقوم منشم الترد • علی شرط منصبک الهاشمی • مغیدا ذا الافق فی الغرب • سناس خلق • متجلی
و لو لم تشد مکان النبی • لاصح رقان مکان النبی • و لو ذهب الصیف تا ملقانی • بر من تشریف و تقریب
و الهنی لو من تا هیل ترحیب • و حکمی فیه من انزوال و انزال • و خلع علی من جباه و مال • لو حبت
من شرط الکتاب و استدفت من السنة الفقا و بسهام العتاب اما الادب فمنه و الیه و معول اربابه الصنعة
علیه و اما الخلق فکما تعتقیه الاسلام و کانه منتخب من اخلاق جده علیه السلام و اما الحلم و شم لم یغیر منازع
فیه و اما الحلم فلم لا یسلم من الزلل تقیة و اما الریاسة فقد الف علیه الارسلان و الفقاة فقد شرفنا

رو فما الفخر عقر بجالمسان وذا امکان عزمن کماته و در رمن عصیاته بلوح علیها سیاه النبوة و نیخط
الیها سماء المروة و انشد فی لنعیه بر و سنین سبع و سبعین و ار بعمایه شعر رجو بنک جنیا و الرجاء و سید
و حسبک مالی ان تجیب براجیا و والله ما تبقی علی المرء نعمة مجدد اعنم شکرا علی الدهر باقیا السید ابو طالب محمد
بن یحیی بن ظهیر بن الداعی بن مهدی بن جعفر بن محمد بن عبد الله بن محمد بن عمر بن علی بن ابی طالب علیه السلام
در کتاب انساب سمعانی مسطور است که از اهل استرابادند و شیخ امامیه انجا و مقدم طایفه و عشیره خود بود و در
خانواده او همگی علمای حدیث بودند و او بدرس و تدریس حدیث اشتغال داشت و جد او ابو
الفضل ظفر به نیشابور آمد و مدتی در انجا بدرس حدیث مشغول بود و جد اعلای او ابو محمد داعی بن مهدی
نیز از علمای حدیث بود و من از ایشان استفاده حدیث نموده ام و ولادت ابو طاهر در سال چهار صد و
شصت و شش بود السید القاضی ابو الرضا فضل الله ابن علی العلوی الحسینی الکاشانی از سادات
عالیه درجات کاشان و از زمره اکابر و فضلای ایشانست سمعانی در کتاب انساب گفته که چون
بکاشان رسیدم عازم زیارت سید ابو الرضای مذکور گردیدم چون لحظه بر در خانه او جهة انتظار خروج او
ارسیده بر کتابه در گاه این آیه را که منبی از طهارت و تقوای او بود نوشته دیدم انما یرید الله لیذهب
عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیرا انگاه بخدمت او رسیدم او را زیاده از انچه شنیده بودم دیدم
و حدیث انی و شنیدم و چند قطعه سفر از و نوشتم و از جمله اشعار خود که بخط شریف همه من نوشت این
چند بیت است شعر هل لک یا معذور من ذا بعوفی من جهلک العامر استقضی و خذ الم بحق و الیوم
یمضی لحمة الباهر فذلک المرکة انبقضی ما اشبه الماضی بالغابر مؤلف گوید تفصیل اجمال این قطعه
لطائف اثار است انچه قطب محیی در مکتوب تحفة الابرار و اثر جار از اعزاز بدیای بی اعتبار و بیشتر
بی مدار او گفته و چون فصل این تفصیل محلوا از نظم و فصل موعظه است شامل عامه بنی آدم و منظم ان
در زجر و تاثیر بغایت کم است نخواستیم که این مجلس محفوف باغراز ان مواعظ عالیه که از
وزر و اجر تعلق بر دارد خالی ماند تقریر ان تفصیل نیست که ارباب اموال را عادت آنست که
تخمین حاصل خود کنند و فرع بر آن اندازند اگرچه دانند که احتمال تلف آفات که مناصل مال باشند هست
و احتمال خطا در تخمین بیش و کم هم هست اما بنا بر ظاهر حال نهند و حسابی از آن بر دارند بر همین قیاس
باید که مردمان تخمین عمر خود نهند و صرف آفات خود بران اندازند و تخمینی عدل که هیچ قدر مبالغه
دران نباشد نمیدانیم و در حدیث وارد شده که اکثر اعمار امتی ما بین الستین الی السبعین
تجربه بر ان گواهی داده پس اگر هر کسی تقدیر انکه بغایت سه شصت حج کمال کیریم اکنون ای کس
که ترا چهل سال است بیست و پنج سال از عمر مانده اندیشه کن که بیست و پنج سال بسیاری نیست و دیده
بر هم زدنی گذشته اگر صدق این خواهی که معلوم کنی و اقوال و افعال خود که بیست و پنج سال پیش از این

واقع

واقع شده باشد یاد آر و بنگر که گویا دی یا پریروز بود چون ترا از عمر همین مقدار مانده ترا یک روز باید کرد
و یک شب باید اما آنچه باید کرد و شتاب در تحصیل زاد معاد کرد چه هنگام فوج نزدیکتر شود جهد در تهیه و استعداد
راه زیاده باید کرد که وقت تنگ میشود و کار خراب و ان مزاحم میکردد و یکیک از بیت جمع باید شد که چون
نیز رحیل زندان نیست و زمان نمیدهند و آنچه باید کرد اندیشه اسباب و در امر معاش برای انکه بیست
و پنج سال زمانی بسیار نیست نادیدی سر آمده و حاجت زیاده تعلق ندارد همین مرتبه کار که بسامان افتاده
برای ان مدت کافی است و حاجت بسیی دیگر نیست و اگر نیز بفقر و سختی بسر باید کرد که میتوان بر وجه ثانی
اندک است و اگر اندیشه برای فرزندانست معلوم داند که او را اندیشه خود کردن و متوقع شدن برای
کسب زاد معاد بسیار اولیست از اندیشه فرزندان برای انکه فرزندان هر کس بخشش حق اند و جاحت
که اینک حق را فدای ایشان کند خدای عز و جل بر کسی ایشان آفریده که بخت حق دست و ایضا علاقه فرزندی
امری اعتباری است و امور اعتباری در زمان رفاهیت و فراغت آدمی را بر روای اعتبار ان هست
چون کار بر دو تنگ شد کجا پروای آن می ماند در روز قیامت که آدمی را کار بجان دکار و بستوان رسد
غیر علاقه با نفس حق که علاقه حقیقی است باز نماند یوم یفر المرء من اخیه و امه و ابیه و صاحبته و بنیه لکل امرئ
منهم یومئذ شان یغنیه چه جای انکه از ایشان گریزد که بود المجرم لو یفتدی من عذاب یومئذ ببنیه و صاحبته
و اخیه و فصیلته التی تؤویه و من فی الارض جمیعا ثم ینجیه اگر ایشان بر روز قیامت دارد با هر که امروز
قیامت بر خود همان حاضر داند که آن روز واقع است و چون چنین کند با نفس در ایثار خود بر ایشان
کند و اقوت خود را فدای ایشان نکند مردمان دنیای خود را فدای دنیای فرزندان نمیکنند اما اقوت
او هم اوفی است فی بلا بنا موهبتی مگر با حضرت فی وای انکه ترا بنجاه سال عمر است ترا با نزده
سال مانده تا نگوئی که چه بیت نابی زودی که شصت انکس را که هست پنج سال مانده بود حال این بود که شنیدی
تا خود چه رسد بیدار شو و با حال خود آفت دل از همه چیز و از همه کس کن و یک چیست و یکروی
خدای و ذکر خدای و عبادت خدای شو باشد که کلیم خود از اب بیرون بری ترا نگر همین یک
تن شهای خود می باید کرد نگر دیگران بخود شان باز گذار مثل شما بنی آدم مثل جماعتی کشتی شکستگان
است که غرق دریا شده اند هر کس با دست و پای می باید زد که خود را بساحل اندازد و کس را خود کس
مشغول نمی باید داشت که بوصله اولی نشیند و از کار خود باز می ماند و هر دو غرق میشوند مگر ملاح بزرگ
که ناخدای خود را و جمعی کشتی بیرون توانند آورد ان رجال حق اند که در بین دریا دستگیری باز
ماندگان کنند بفرمان خدای سلام علی ابراهیم و رحمة الله و برکاته و ان از راه مدد و بنی باشد نه از
راه فکر و بینوی که مردمان را برای اخوه خود می باشد و ای انکه ترا شصت سال عمر است ترا پنج سال عمر
مانده است پنج سال بچه حساب ساعة فساعة فرغ نفسک و شتم مرک را گوش دار اندیشه کن و کار خود ترا

اولیست از اندیشه مال و ملک که ست نزدیک شد اجل حاضر و از کلمه را تکرار میکنی بخیال تکوینی آمده است
تا جشم هم زده که گذشته اگرچه ذکر مرگ تلخ است اما حکیم چون این تلخ نوع است و تناقض و تجاهل انه
سرما باز نمیشود هم آنرا یاد کردن که مگر دل بیدار شود و بکار سازی آن مشغول شود اولی شعر ای که
بنا رفت و در خوابی مگر این پنج روز دریابی و باین خطا جاها که درین نامه کرده ام شخصی معین را
نمیخواهم این خطاب عام است با هر بنی آدم و این نامه ایست بسیار بنز نوشته شده هر کس از فرزند
ان ادم حساب خود از انجا بر دارد و صرف وقت خود بر مقدار عمر خود اندازد و هر ان قدیر
که در انجا کرده ام اقصی عمر است بحسب الاکثر و او داند که مرگ فردا و لیس فردا نیز در حسابست
فاذا جاء اجلهم لا یستاخرون ساعة و لا یستقدمون زیرک باشد و بنای کار بر احوط نهد اگر جزم
داند که فردا نخواهد مرد امروز چه کار خواهد کرد امروز همان کار کند که شاید فردا ان فردا باشد للمسیئین
من و ان نفسه و علی ما بعد الموت و العاجز من اتبع نفسه هواها و تمنی علی الله الامانی و زینهار که
بخیال عفو و مغفرت و کذا و است در معصیت نکشاید که نزدیک عقاب بر معصیت امر است اصلی کظاهر
حال انست و عفو و تجاوز احتمالیست که چون آن بزرگاه باشد در مقام استیفای جان نخواسته اند
که ذکر آن اجمال کنند همچنانکه ظاهر حال کسی که ما را و را و را کرده موقوف اگرچه می باشد که او که نمی برد
اما این زمان هر مرتبه فرا و انست که شخصی دلیر دست در دهن مار برد و خدای خشنود از بنده که
امروز را چنانچه هست بدانه و السلام علی من اتبع الهدی السید تاج الدین الاوی سید فاضل بزرگوار
عالی همت صاحب اقتدار بود و در وقتی که سلطان محمد خدابنده از مذهب اهل سنت بمذهب حق
اهل بیت انتقال نمود سید مشار الیه را بخدمت خود طلبید و از مقربان مجلس انس گردانید و تکبیر
دران واقعه اثار تعصب بسیار بظهور رسانید و جمعی کثیر از امرا و ورزای آن دولت که سنی مذهب
بودند بمبالغه در ابطال مذهب ایشان رجا نمودند تا آنکه بعد از وفات سلطان مغفور سید مشار الیه را
موافقت با مخالفان دولت قصد حیات نمودند بدرجه شهادت رسانیدند السید محسن بن السید
رضی الدین محمد بن السید مجد الدین علی بن السید رضی الدین محمد بن بادشاه الرضوی العلوی
فاضل عالیمقدار بود و والد بزرگوار او در زمان سلطان حسین میرزا از قم بمشهد مقدس
رضوی انتقال نمود و در انجا بافاده علوم دین و ترویج مذهب آبای طاهرین اشتغال ورزید
و شیخ محمد بن ابی جمهور بخدمت او رسیده و با او طریقه معاشرت ورزیده و بعضی از تصانیف
شریفه خود را بنام آن سید بزرگوار مزین ساخته و در ایام مجاورت مشهد مقدس همین حالت او
باعلای مخالفین بخشهای متین پیش برده و الحال از اولاد ایشان سید عالم متقی عاقل حسن النسب
کامل صاحب طبیعت ملکی شمه و حدیقه فلکی امیر محمد جعفر است که از غایت شرافت ذات و نفاست

مستغنی از مدح این وزره احوالست شعر فتی لا یجیب الزاد الا من التقی و لا یتبع الخلان الا ذوی
الفضل شعر نکرده بهر رضای حق و تتبع علم ز چشم سوی قوال و ز گوش سوی غزل من الله تعالی
علینا بطول بقایه و زد قامة اخری شرف لقایه السید احمد بن علوی الرضوی السمعانی در انساب
گفته که او سید بزرگ فاضل نسابه بود و بجانب حجاز و عراق و خراسان و ماوراء النهر و بصره و خوزستان
سفر کرده بود بصحبت بسیاری از ائمه حدیث رسیده و میان او و پدر من قواعد دوستی قائم بود و در
دهستان متولد شده و در جرجان نشو و نما یافته و در آخر عمر ساری مازندران را وطن ساخت بمن
حکایت کرد که استماع حدیث در بغداد از ابو یوسف عبد السلم بن محمد بن یوسف قزوینی نمودم
و در کوفه از ابو الحسین احمد بن محمد بن جعفر ثقفی و در جرجان از ابو القاسم اسمعیل ابن مسعدة
الاسمعیلی و در اصبهان از ابو علی بن الحسن بن علی بن اسحق و زیر و در نهاوند از ابو عبد الله حسین
بن نصر بن مرهف قاضی و در بصره از ابو عمر محمد بن احمد بن عمر النهاوندی و سید مذکور صاحب فضل
و تمیز بود اما در تشیع غالی و بآن معروف بود و من اول در وقت خود سالی او را در مرو دیدم
بعد از ان در ساری بخدمت او رسیدم و بعضی از احادیث از و نوشتم و شنیدم و ولادت
او در صفر سنه اثنین و ستین و اربعمایه بود و در دهستان و وفات او در رمضان سنه ست
و ثلثین و خمسمایه بود السید الکامل المؤید صباء الدین نور الله بن محمد شاه الحسینی المرعشی الشوشتری
رافع رایات مذهب اثنا عشری خالع صفات ذمیمه بشری متخلق باخلاق حمیده نبی الوری متادب
باداب مرضیه الهی مرجع استان فقر و اسمان فضل و فضل سعادت دین بر سلطنت دنیا
مختلف زاویه الفقر فخری متولی استانه و من الناس من یشتری جامع علوم و نبی مستجمع معارف بشری
مرجع علما و فضلا و علما و فقرا و صلحا بود و صورت نسب شریف و شجره پر ثمره منیف ان شجره
ثمره هدایت و ثمره شجره فضل و درایه برین وجه است نور الله بن محمد شاه بن مبارز الدین
بن ابن الحسین بن نجم الدین محمود بن احمد بن الحسین بن محمد بن ابی المفاخر بن علی بن احمد بن
ابی طالب بن ابراهیم بن یحیی بن الحسین بن محمد بن ابی علی بن حمزه ابن علی المرعشی بن عبد الله
بن محمد الملقب بالسبق بن الحسن بن الحسین الاصغر بن الامام علی زین العابدین بن الامام الحسین
الشهید المظلوم بن امیر المؤمنین علی مرتضی صلوات الله و سلامه علیهم شعر نسب نفسال المناسب
دونه و البدر من فخره فی بهجة و ضیاء جد چهارم او سید نجم الدین محمود که اخر فضل و هنر بود از
دار المؤمنین آمل مازندران بعزم زیارت عتبات عالیات بجانب بغداد توجه نمود و از انجا بکربلا
آمده بصحبت سید اجل امیر عضد الله الحسینی که در ان وقت نقیب سادات ان دیار و معتقد ایرانیان ان ناحیه
میمنت آثار بود رسید و چون ان سید بزرگوار انوار فضل و نجابت از جبین میمن

او مشاهده نمود تکلیف او نمود و صبیه خود سید خود را بکنار او در آورد و چون سید عضد الملة وفات یافت
و نسل او منحصر در همان صبیه بود ضیاع و اقطاع که در شوشتر داشت بمیراث و استحقاق بسید نجم الدین
محمود مذکور رسید و بعد از آنکه آفتاب حیات آن آخر سپهر کمال روی بمغرب فنا نهاد و اختلال بسیار
بحال اهالی آن حوالی راه یافت و بعلت تاوی ریاح حوادث و محن توالی عواصف فترات و فتن
و استیلای اصحاب شقاق و شقاق و استعلای اهل تعلق و نفاق سالها چراغ علوم در آن دودمان منطفی
و بحجب تقلب روزگار رفته بار متواری و مختفی شده بود شعر نه رونق بود در دار السیاده ولا
عیش علی حب الاراده فتاده بدلی در زیر باری بسر میرفت ناخوش روزگاری تا آنکه دیگر بار بتوفیق
ملک علام و امداد بواطن فیض مواطن اسلاف کرام از بر تو نور وجود فایض الخیر والجود ضیاء الدین
نور الله مذکور نور الله تعالی مرقده به مصابیح العنوان و قنادیل الرضوان منور و مستضی گردید و شعشعه
آن نور ثاقب به آبا و اجداد و اقارب رسید القصه توفیق یزدانی و تایید آسمانی قرین رای آن مظهر الطاف
ربانی گشته در عنفوان جوانی باتفاق برادر مهتر خود سید زین العابدین علی که از راه شیراز متوجه
سبزوار و دستان شده بود بشیراز آمد و در آنجا رحل اقامت انداخت و مطالعه علوم دین و تحصیل
معارف یقینی را وجهه همت و الا نهمت ساخت و در خدمت مولانا قوام الدین کرمانی و دیگر موالی آن
که از اعاظم تلامذه سید المحققین میر سید شریف علامه شیرازی بودند باستفاده و اشتغال نموده و باندک
روزی قصب السبق از فضلای زمان و اکابر دوران ربوده و چون بعد از استماع اقسام فضل و کمال
بشوشتر مراجعت نمود قاضی ولایت خوزستان در سلک تصرف و تسخیر سلاطین مشعشع انتظام
یافته بود و شعشعه رایات ایمان علامات ایشان بر فضاء آن عرصه دلگشا تافته هوای جانفزای
آن دیار از غبار فتنه و خلاف و شوایب تفرقه و اختلاف صاف شده بود لاجرم اقامت آنجا را که
وطن اصلی بود مناسب شمرده صبیه خود صاحب اعظم خواجه حسین شوشتری را که از خاندان عزة
بود بعقد خود در آورد و بر سجاده و نقابت و مسند هدایت نشسته بر اهین جلیه او در حسم و دفع
عناد اهل فساد و بغی بیضای نمود و سده سنیه اش مرجع اکابر و اشراف و مامن خایفان و خائفان و
اطراف بود و از جمله مآثر توفیقات الهی آنکه نفحه فیض بخش غوث المتالبین سید محمد نور بخش قدس
سره رسیده و از و تلقین ذکر و انابت یافته و بشیراز بجناب شیخ شمس الدین محمد الابیوردی خارج
گلشن راز صحبت بسیار داشته و از خدمت درویشان و تفیض صحبت ایشان نصیب فراوان یافته و چنانچه
شیوه گزیده نفوس قدسیه اکثر افراد آن سلسله علیه بود پیش از موت طبیعی بند علایق صوری
گسسته و از درکات تجلیات اسفل سافلین بر تبه حیوانی رسته و بمدارج درجه ملکی پیوسته بر کنگره عرش
شهود نشسته بود فقد و رهم من عموم اجسامهم فرشیته و انفاسهم عوثیه لاجرم هرگز آن قدسی

صفات

صفات از عوارض و تغیر و تبدل عوارض و تصور به التفات نمی نمود و دامن همت را بالتوات تعلقات
جسمانی و واردات مستلذات شهوانی نمی آلود و ملکه همیشه همت والا نهمت او بر اکتساب مبادی صالحات
و افتتاح درجات عالیات مقصور بود و از اسباب دنیوی بقدر ضرورت اکتفا نموده و قبول
آنرا صرف فضایل و مثوبات اخروی میفرمود و لهذا سلاطین مشعشع که حلقه ارادت او در گوش
رفاه شیعه متابعتش بر دوش داشتند هر چند منصب جلیل القدر صدارت خود را بر و عرض نمود قبول
نفرمود و بعد از آنکه سلطان سید علی بن سلطان حسن مبالغه بسیار در آن باب نمود آنحضرت قاضی
عبد الله پسر خواجه حسین مذکور را که تلمیذ و فرزند معنوی او بود صدر ایشان ساخت و خاطر شریف
از وسوسه تکالیف ایشان پرداخت و چون سن شریفش بحد دو تسعین رسید و قوای ظاهری
و باطنی ضعیف گردید و گرد قشور بر حدیقه حدقه نشست و زنگار کلال در مرات نظر از اکرده کوش
تیز هوش که از سروش ملک خروش سبحان ملک در جوش صوفی و از باد و سماع هم آغوش
بود در مهیب ظل را بر کنب علی استماع منهمک و مانند اهل نفر حلقه فی اذانها و قرد رقصه عفروف شد
حضرت پادشاه غفران پناه شاه اسمعیل صفوی انار الله برهانه بتسخیر ممالک خوزستان متوجه شدند و چون
بعد از کشتن سید علی الی خوزستان و تسخیر شهر حویزه و قتل عام طایفه مشعشع بی توقف بشوشتر نزول
اجلال فرمودند سید نور الله با وجود ضعف و پیری بیمار بود باستقبال آن پادشاه دین پناه
اقدام نتوانست نمود و بنابران بعضی از اجامره مفسدان آن دیار بتقاضی محمد کاشی که صدر آن
پادشاه کامکار بود گفتند که سید نور الله بیماری را بهانه ساخته و بواسطه رابطه که او را با سلاطین
مشعشع بود از استقبال حضرت پادشاه و زمین بوسی درگاه تقاعد نموده و آن قاضی جابر که بشرارت
ذات و مشارست طبع خشونت خلق مشهور و طینتش بقساوت قلب و استعمال مکر و ادراف دم نسبت تمیز
اهل عالم مجهول و مغفور بود گواهی آن مفسدان را بسمع قبول شنید و بی فتوای اشارت علی قاهره
در مواخذه و مصادره آن سلاله ذریه طاهره گردید اتفاقا حضرت پادشاه دین پناه در ایامی که
بشوشتر نزول اجلال داشتند حکم فرموده بودند که مردم آنجا در راه خانه خود را بنشیند و هر شب
پادو سر کسان خواص و مقربان بخانهای مردم آنجا سیری نمودند و تحقیق مذهب ایشان میفرمودند و از
هر کس که حقیقت مذهب او را می پرسیدند بجای آنکه گوید مذهب شیعه دارم میگفت مذهب سید نور الله
دارم تا بر این حضرت پادشاه در مقام تحقیق حال او شد و بعضی از امرای آن پادشاه عالی جاه که بخدمت
آن سید ولایت دستگاه رسیده بودند عرض حال و صاف کمال و شرح بیماری و اختلال حال ایشان نمودند
و مقارن آن حکم جهان مطاع صادر شد که او را بخدمت نشانده بمجلس بهشت آیین حاضر گردند و چون بر کیفیت
احوال سعادت قرین و مساعی او در ترویج مذهب حق ابد طاهرین اطلاع یافته مشمول عواطف بیدریغ

ساختند و ضاع و اقطاع او را بدستور قدیم معاف و مسلم داشتند و آفرین رحمان ایا به بوجب کلام حق
نظام که نحن نبو عبد المطلب یا عاد انا بیت الاوتد خرب و یا عاد انا کنت الاوتد خرب قاضی محمد خانه خراب
که چون سگ بید نفسی قناعت کرده بود و بان گزیده خاندان اظهار عداوت می نمود و بایه و اشتهام
الهی و آتش غضب پادشاهی بکال سکان مرد و جان بلید بزیانه دوزخ سپرد و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب
ینقلبون و از جمله مصنفات ایشان که متداول و مشهور شده کتاب صد باب اسطرلاب است
که مطرح انظار مستبصران هر دیار و مطلع انوار استبصار حکمای روزگار گشته شعر عشاق هر کجا رقم کلک ان
نگار • یابند بروی از مژه گوهر فشان کنند • هر کس که فرق حرفی از انجا بیاد کار • تعویذ جان و حرز دل ما توان
کنند • و یکی شرح زیج جدید که مصدر عواید آثار گوناگون و مظهر بدایع صنع کن فیکون است و دیگر کتاب
در علم طب که در معالجات آن موافقت آب و هوای ولایت خوزستان را رعایت فرموده و دیگر
رساله در تفسیر آیه کریمه و اذ قلنا للملائکة اسجدوا لآدم فسجدوا الا ابلیس ابی و استکبر و کان من الکافرین
که آنرا بالتماس یکی از اعیان آن دیار تالیف نموده و در انجا بسیاری از حقایق و دقایق طبع
فایق درج فرموده وفات او السید ابراهیم الموسوی الشیخ شمشیر علم و سیادت از جبین منتش
لامع و آثار فضل و سعادت از ناصیه منتقش لایح در عنفوان جوانی بعزم تحصیل علوم دینی و معارف
یقینی از خوزستان که دار الملک سلاطین موسوی شمشیر بود بیرون آمده و باستراباد رفت و از انجا
بهرات آمده از اهل مجلس سلطان حسین میرزا و از زمره مصاحبان میر علیشیر بود و روایت است که
در ایامی که سید قاسم نوربخش بهرات رفت روزی سید ابراهیم مذکور در مجلس یکی از اکابر نشسته بود
که سید قاسم در آمد و خواست که بر سید ابراهیم تقدیم نماید دست سید قاسم گرفته نگاه داشت و با او گفت
سبب اراده تقدیم تو بر من هیبت اگر بسبب سیادت و ما هر دو مسلوک فیه است و اگر باعث دعوی مهدویت
همین است بدرقه دعوی مهدویت کرده و پدر من دعوی خدایی نموده و اگر فضیلت است یکی ما نشویم
سید قاسم خجل شده و بطرفی دیگر نشست و مبنای سخن سید ابراهیم بر انست که یکی از پدران او که سید علی نام
داشت در ایام حکومت خود دعوی خدایی منتقم شده بود و دعوی مهدویت سید محمد نوربخش خود مشهور است
السید علی الواعظ از فضلا و فصحای خراسان و در شیوه وعظ و خطابت ممتاز از اقران بود و چون بلبل
خوش نوای منطق او از شاخسار میزر مژه مواعظ و صغیر مذکیر بدستان بلاغت زدی از گلزار اسرار
روحانیان غنچه مکاشفات شگفتی و بر هر حرف فروزه طیلسان شبلی غرامت کردی و در و دیوار بحقیقت
نه به پندار گفتی رباعی چون لفظ خوش تو گوهر افشان کرده • در حلقه بگوش حسن از بن دندان کرده •
از زلف عروس فارس معنی تو • چون چهره آفتاب تابان کرده • مشهور است که سلطان حسین میرزا بالغرا
در سنه ثمان و ثمانمایه در ابتدای دولت بخواست که در خطبه نام همایون حضرت ایدی علیه التحیه

و الثنا ذکر کند بنابرین خدمت میر سید علی را که شیعی امامی مذهب بود مقرر ساخت که خطبه بخواند هجوم
ناصبیان عوام هراة بمرتبه رسید که میر را از میز بزیر کشیده و انواع اهانت کردند و حضرت میر گاهی
بگفتن شعر خصوصا در مدح ائمه اهل البیت علیهم السلام مبادرت میفرمودند و از انجمله قصیده ایست
که اشعار آن مذکور میشود قصیده خاصگان عالم جان و خویش حضرت کرده اند خلوت دل را بنور خود منور کرده اند
مند همه نگر در یک خبر بر معرفت آسمان • دیده هر نفسی که اند رعفت منظور کرده اند • چون بر حدث دل روزان نفس نشد
وجودی • رفت تا بجای کی بجای مقرر کرده اند • چشم عقل و پای وهم انجای کور و لنگ ماند
زانکه عقل و وهم را انجا مسخر کرده اند • شد نفیس کاندران حضرت نشاید دیده رفت • قطعی اند آنها که این معنی مقرر کرده اند
جابر خاطر سرا باید گفت روح القدس • ای که عالم را تراز زیر پشیمر کرده اند • گیت بزرگو انکه او تکوین مکنونات کرد
رهنگر ذرک او عظم مقدر کرده اند • گفت پیر بلبل که او هست آن احد لم یلد • والد نیست و نیز بهتش داور کرده اند
هست شیعی امامیه و کرد در ذات او • یاد و تا زند انکه عقل انجا نگاه کرده اند • چون تو ان دید انکه وهم از درک ذاتش
قاصر است • گر بهد آنها که این از عقل یاد کرده اند • هست این صورت محال و دعوی خصم است نیز
آن محالاتی که بخشش معتقد کرده اند • از تعقل پیر برگردن خدا بی عدل نیست • ظلمه آنها که این نسبت بدو کرده اند
رزق کرده اند حرام انکه گیرد آن گناه • گر کریم عدل او بیشان سکر کرده اند • باز گفتن مقصد حق هست از تکوین او کون
خلق عالم چون مراد را نفی بی فرکرده اند • گفت پیر سید عالی محمد کز ازل • شاه ذاتیم و میر معرفت گشته کرده اند
نور پاکش آفریده اول محمد بن الف عام • بعد از ان انجا و خویش و خویش را تغیر کرده اند • نور در پشت صفی تا بید المطلب
بعد ان عبد الله زاده و پیکر کرده اند • نیز در پشت عبد الله تا ند مصطفی • نیز در پشت بوطالب کرده اند
شد نبوه ختم بر عمار و تعیش بین پا • مرتضی با ولد او تا یوم محشر کرده اند • زانها تا مصطفی و از او تا مرتضی
فرق تعظیم از سما تا مهر او کرده اند • و بین حق ابیت و سند ان کرده اند زشور • کاندرین کو رجال معتقد کرده اند
نسب هم زنال بر مصطفی کرده خطاب • نامزا قومی که این رای کفر کرده اند • حکم قول ایزد و مختار میراث نبی
برده او لاشیء ای قوت مضطر کرده اند • انکه میگوید نا کرده جلیه فعل کرد • از هوا ترک نص و قول پیمبر کرده اند
ای عجب زان قوم کو را تهنیت کرده عذیر • بعد از ان اند سقیفه رای بر کرده اند • بر دقایق رای نا خیر مقدم کرده اند
بر خلاف نص تقدیم موخر کرده اند • خود نبود او یار و یار باشد کجا چون لکن است • کشتن وصی هم خلیفه هم برادر کرده اند
کی تو اندر درک اعلم و فضل و قدر او • گر بزرگ شو علم مصطفی در کرده اند • لو الحق قومی که منکر بینه اند از فضل او
زان همه گلخنیان روایت و خبر • گفتر و جهل آخر همین باشد که بر نص خبر • قول همی بی دیانت را غیر کرده اند
ورنه هر چه از امر و نهی دین می باید خدا • تا پیمبر هیچ با دام مقتر کرده اند • حکم روز میزان بالای اشتران زان
ترک داده و منکر افعال استر کرده اند • شهسوار دین و دیار انشانه و در خیال • هند کاوی هر دلی عزر را مصدر کرده اند
حیلت خود مکر و زنگیتان ازل • فعل موسنران شق باید که کافر کرده اند • کرد صبر از صعف سلام ارتکی لالین بود

آنچه رو با مان سنگ آتش با مغفور کرده اند کی فرانه گفت آن تیغ کرد آن تیغ جان • بر ولای حیدر شیر و شیر کرده اند
غم ندارند از اضطراب حزن فرد اکمل آن • کز ولایت درع حفظ امر و زور بر کرده اند • موسا نژاد از سپاه سیف خصمان پاک نیست
جون ولایت بی نقیض و بی کنز کرده اند • مستفیض از عارفان کو بر اصلی شناس • در جهد رند طعن بکاری باز کرده اند
کرده کیت را بغرایج از نفاق خود و ناس • پاک بنیان عالم از ایمان معبر کرده اند • کی رود مهر تو با جان از تنی کاندر ازل
خاک او با آب مهر تو عجر کرده اند • و شکر کاندر سال را بشتی سلام اهل بیت • شیوه خود را از ایمان بس تو اکمل کرده اند
ریم خون باد انصب قوم کاشان بن رضا • از بی سکیاج و زیر مزعفر کرده اند • بر سوالم در ولایت بن کو ابی خاک
قاضیان عالم تحقیق مجمر کرده اند • باز ده معصوم را دانم امام از بعد شاه • کین امامان را بنص حق مقرر کرده اند
آنچه اندر کرد بر آل نبی با کافران • لشکر اسلام و دیلم کافرم کرده اند • کینه کفر و جهالت آن تسنه آن قوم نی
از برای مال و جاه و سیم و زر کرده اند • کافرم کز خود مسلمانند و مومن آن فریق • کز تعصب ترک دین میر معبر کرده اند
وقت آن آمد که مهدی جلوه گر دد از آنکه • عیش صاف مومنان را بس مکدر کرده اند • حکم بر نص کلام و قول پیغمبر کنند
جمع کرده اند هر یک واحد امبر کرده اند • پاک سازد از نفاق و کفر و ظلم و جور و فسق • روی عالم را کزین مشیوه مکدر کرده اند
از نهاد و دشمنان دین برانگیزد و مسار • محو سازد و کلمه کز رای ابتر کرده اند • وعده آمد هم ظلام بیشتر موجود شد
در خبر آنچه از خروج او مقدر کرده اند • شاه من بر دین خرام از دشمنان کینه کش • دوستانت را جواهر آشنا مضطر کرده اند
من کنم شاهی چو بیت بلی سکیانت نهم • جون که خاک رکت را تاج هر سر کرده اند • نیستم شایان بوده زاده هستم خاک پای
زان سکان آنم که جا بر باب خیبر کرده اند • کین عزیزان مومن را بزور تیغ و جود • زانکه خصمان را در و اخوار و مجمر کرده اند
عین لام وی ابو نام کرستانی بود • کز اکرم که نام شاه صفدر کرده اند • دست در حبل المتین آورده ام زان پاک نیست
سبی کز اعدای من بر بسته در شر کرده اند • مایه ام رجا سوی بر و عالم توست • باب را جد اوم درین بازار خیبر کرده اند

السید الجلیل امیر اصیل الدین عبد الله الحسینی الدشتکی الشیرازی بعفت اصالت و وفور جلالت و نباهت شان
و قدم در دودمان موصوف و معروف بود و بوفور تقوی و دینداری و غایت امانت و پرهیزکاری از اکثر
علمای عالم و سادات بنی آدم ممتاز و مستثنی می نمود و زبان که افشان اش مغز حقایق صحف اسلامی بیان
بلاغت نشانش مبین دقایق کتب سبحانی باطن مخبر میامنش مظهر آثار ولایت و ارشاد و خاطر فتنه
آثارش مهبط انوار هدایت و ارشاد بی شایبه مدح گستری آن مهر سپهر شریعت پروری در علم
حدیث افتاد و تالیف شبه و نظیر نداشت **در حبیب السیر** مسطور است که او در زمان سلطان ابو سعید از
دار الملک شیراز که وطن اصلی آنجناب بود براه تشریف آورد و در رابعه فاخت افراشت و هفته
یکنوبت در مدرسه عالیه مهد علیا که پیر شاه آغا بنمو عظ و تصحیح خلایق می پرداخت در ماه ربیع الاول سال
میلاد با سعادت حضرت رسالت صلی الله علیه و آله و سلم مواظبت نموده طوایف انام را محظوظ و بهره ور
میساخت و از مولفات آن سید سند و صفات کتاب الفاظ است اثر درج الدرر که محنوبت بر سه سنه

خیر البشر در سلام مزارات هرات در میان افاضل و اظهار جهان مشهور است و صحت روایت و بلاغت عبارت
آن نسخ بر السنه و افواه خلایق مذکور اشتغال میرسید اصیل الدین از جهان محنت آباد بر باغ بهشت برین
در هفدهم ربیع الآخر سنه ثلث و ثمانین و ثمانمایه روی نمود و خاقان منصور بتسلی اولاد امجاد آنجناب توجه
کرده سیورغالات سید مرحوم را بایشان عنایت نمود و اینست تمام کلام صاحب حبیب السیر در ترجمه
آن سید سنوده سیر مولف گوید که همیشه اسلاف این سلسله رفیعه بنا بر رعایت تعصب کتب احادیث اهل
سنت را در سن میگفته اند و بعلوم دیگر کمتر توجه میفرموده اند تا آنکه یکی از بزرگان ایشان از تعصب الکبر
شده و بخاطر راه داد که بر وجه حاضر حضرت رسالت توجه باید نمود که اگر ظاهر شود که درین کتب بسیاری
از احادیث صحیحه آنحضرت خواهد بود همان چند حدیث را منظور داشته بر سبیل استظهار و مباحثه دیگر
احادیث موضوعه بر داز نده و الا که تمکن موضوع و مفتری است اوقات را بر اولات آن مصالح نسازند
لاجرم در یکی از شبهای متبرک نیت نموده بخواب رفت و در آن اثنا جمال کمال آنحضرت صلی الله
صلوات الله علیه و آله بخواب دیده و کتاب مشکوة را پیش برده از حضرت کیفیت صحت و ضعف
احادیث مذکوره در آن پرسید آنحضرت کتاب را گرفته ورق گردانید و بر اکثر احادیث آن که از جمله موضوعات
بود انگشت خود کشیدند و الحال آن نسخه در شیراز در آن سلسله موجود است و هر گاه میخواهند
که آثار محو و آثار انگشت قدر شگاف آنحضرت ظاهر شود بعد از تقدیم مراسم طهارت و ادای حمد الهی و درود
حضرت رسالت پناهی موضع وضع و آثار محو آن متمیز میگردد و اول کسی آن سلسله که بوسیله
مضمون این خواب از مطالعه کتب حدیث اهل سنت اجتناب ورزیده تحصیل علوم حکمت و کلام اشتغال
نمود امیر صدر الدین محمد است چنانکه بعد از این مذکور خواهد شد و دیگران مباحثه آن کتب را وسیله عزت
خود در میان اهل سنت ساخته روزگار میگذرانیدند و حرف خود را در آن مقید میدانند **السید الاجل امیر جمال**
الدین عطاء الله الوارث الدشتکی الشیرازی جمره جلال و جمال آن آل بالا و باغ آل فروع تعلیم
و تحصیل علمای امتی کالانبیاء بنی اسرائیل برافروخته و قامت کمال بی مثال او از نشو و نمای عطای
محدث و ثناء العلماء و ورثة الانبیاء برافراخته است بر افاضه توفیق در تنقیح و تحقیق احوال اخبار
و ضبط و تنقیح احادیث و آثار کوشیده و عمر گرامی صرف تتبع و حفظ اقوال و افعال و اعمال مومنان نموده
فنون نقلیه را از علوم شرعیه جلاتر هیئت و دین پوشیده و جواهر لآلی احادیث مصطفویه را با مامل
تیقظ و احتیاط در سلک تحفظ و انضباط انتظام و التزام داده و صحاح و حسان سخنان عالم کسر نشین تحقیق
الاحیاء و ریاض سیر و شمایل السید بر نشر مضمون الاحباب چنانکه صاحب حبیب السیر گفته سید و سیدش
ملاحظه طایف کاه بر دو اشراف امام و عنیه علیه اش محبه اعاظم اولاد امجاد خیر الانام بود و لوح ضمیر منیر او بنور
مطلع اشعه انوار اسرار کتب الهی و حدیث خاطر عالی آثارش مهبط لوامع حقایق اخبار حضرت رسالت پناهی

منفور

گنجینهٔ سینهاش بجواهر زواهر علوم مشحون و عقود درر کلمات در مخزن باطن خجسته میامنش مخزون تیر
شمایل بنوی از مشارق جمال خجسته تابش طالع و شمسهٔ آثار فضایل مرتضوی از مطالع حقایق علم و کاشف
لامع رای عالم آرایش کشاف اسرار معالم تنزیل و طبع مشکل کشایش حلال معضلات مواقف تاویل
مثنوی زبانش مظهر اسرار تحقیق ضمیرش مظهر انوار توفیق جمال دین مزین ذاتش علوم شرع حاصل
از کلامش زتوضیح بیانش گشته روشن بر اهل علم مشکل زهر فن و آنحضرت مانند عم بزرگوارش امیر
اصیل الدین در علم حدیث بی نظیر آفاق گشته و در سایر اقسام علوم و دینیه و انواع فنون یقینیه از محدثان
باستحقاق در گذشته اند چند سال در بندر شرایف سلطانیه در گنبدی که مقبرهٔ حضرت خاقان منصور است
و در خانقاه خلاصیه بدرس قادر اشتغال داشتند و در هر هفته یک نوبت در مسجد جامع دار السلطنه هراة
بعلم هدایت ازلی رقم ارشاد و نصیحت بر الواح خواطر اعاظم اشراف و اکابر می کاشتند اما الحال بنابر
موجب آن که گوشه نشینی باشال این امور التفات نمی نمایند و قاضی اوقات بخجسته ساعات
مستغرق طاعات و عبادات ساخته باذکار مثوبات اخروی مشغول میباشند سلاطین ایام و حکام اسلام
باقدام ارادت و اعتقاد ملازمت آنحضرت بر ذمهٔ همت واجب میدانند و در ترفیه حال و فراغ بال آن
خدام عالیمقام طریقهٔ اشفاق مبذول میدارند بدانچه میتوانند از مولفات فصاحت صفات حضرت
نقابت منقبت روضة الاحباب فی سیرة النبی والآل والاصحاب در اقطار آفاق اشتهار تمام دارد
و بی شایبهٔ شبهه عقل ادراک نظیر آن کتاب افادت مآب آیینهٔ خیال امر محال می شمارد و ولد ارشد امجد
آنحضرت امیر نسیم الدین محمد که بمبارک شاه مشهور شده اند ایضا در تکمیل علوم و فنون بجا علم حدیث
بکار زمانه اند و بموجب تعیین حضرت واقف انار الله برهانه در مقبرهٔ منوره مذکوره قایم مقام پدر بزرگوار
خویش بوده ملازم درس و افاده قیام مینمایند و زمرهٔ از طلبه از نتایج طبع نقاد آنجناب مستفید بوده
میگردند اینست تمام کلام صاحب حبیب در ترجمهٔ احوال دو سید بزرگوار و مولف گوید که صورت صحت
عقیدهٔ امیر جمال الدین از کتاب تحفة الاحباب که بنام خواجه مظفر بنگی استرابادی نوشته غیر آن ظهور تمام
دارد و لهذا المخدوم الملک لاهوری بعضی از نسخ آن کتاب را حکم بسوختن نموده اما مخالف صدق او
نسیم الدین مبارک شاه اگرچه تصنیفی از و ظاهر نشده که در آنجا تصریح بعقیدهٔ خود نموده باشد لیکن در کتاب
بعضی از نسخ کتاب میزان ذهبی و مشتق شامی که بنظر مطالعه او رسیده بخط شریف او مواضعه و حدیث بر شان
ذهبی ناصبی دیده که تشنیع دیگران در حق آن ناصبی کرده وجه باد از آن میدهد که با احادیث رجال
سخنان علمای اهل سنت هرگز نکرده اند انجمله آنکه ذهبی فی ذهب الشذرات در احوال ابراهیم بن عبد الصمد
الصاعدی نوشته که روی عن ذی النون المصری عن مالک حرا باطلا منه اذا نصب الصلطام بکرا
الا من کانت معه براءة ولایة علی انتهی و جناب میر در تحت قول او که خبرا باطلا بخط شریف نوشته اند

کر بل الباطل هو الغناء لیس الذهبی الناصبی علیه باستحقه انتهی مولف گوید که در حدیث مذکور را ابو المؤید
خوارزمی در کتاب مناقب از حسن بصری روایت نموده و حضرت امیر سید علی همدانی در بعضی از مشهورات
خود بتبرر روایت آن کرده و دیگر محدثین از اهل سنت خود روایت آن نموده اند پس حکم بطلان آن
باطل بلکه مکابره بجا حاصل باشد و موید صحت این حدیث است که سابقا در احوال دار السلام از کتاب
سواعق محرقه شیخ ابن الحجر مناقب نقل شده و جه آن حدیث قریب است بحدیث حسنی باین حدیث که مولف
و متبع و اشیخ مذکور حکم بصحت آن نموده و دیگر آنکه ذهبی در احوال ابراهیم بن یعقوب بن اسحق السعدی
الجوزجانی از بعضی ثقاة در رجال حدیث نقل کرده که کنته الجوزجانی کان شدید المیل الی مذهب اهل دمشق
فی النواصب علی علی رضی الله عنه انکار و ذهبی که از مشق است از شاعة نیست نفرت و عداوت امیر المؤمنین
با اهل دمشق نشر مند و شده و بجهت وضع شرمندگی کنته که قلت تکان النصب مبالا اهل دمشق فی وقت کان
الرفض مذهبا لهم فی وقت و هو فی دولة بنی عبد قم عدم والله الحمد النصب و بقی الرفض خفیا خاملا انتهی جناب
میر رحمه الله در تحت عبارت ذهبی که قم عدم والله الحمد النصب آه بخط شریف نوشته که قلت کان جمیع
اهل الشام ناصبیون و لم یعدم الی یوم القیمة انتهی مولف گوید موید حکم جناب امیر است انکه این خلکان
که قاضی شام بوده در ترجمهٔ علی بن جهم قرشی بعد از بیان انکه علی مذکور امیر المؤمنین علی علیه السلام
دشمن میداشت گفته که محبت علی فی نفسه جرح نمیشود و این کلام ابن خلکان صریح است در انکه اهل سنت
همه ناصبی و مبغض حضرت امیر نبوده لهذا انکه علمای ماوراء النهر فتوی نوشته اند که در مشکوة واجب
است که بقدر یک جو بغض علی بن ابی طالب باشد غایت الامر جون الظهار بغض حضرت امیر و خاندان
نبوة امری شنیع است که عوام اهل سنت را نیز از آن انقباض و شمز است مصلحت در اشاعهٔ آن
ندانند و دیگر آنکه ذهبی در احوال احمد بن ازهر نیشابوری بعد از نقل مدح و توثیق علمای رجال گفته که و لم یکن
فیه الا روایته عن عبد الرزاق عن معمر حدیثا فی فضایل علی لشهد القلب باطل انتهی و جناب میر در حاشیهٔ
آن بخط شریف نوشته اند که الحکم بطلان الحدیث بمجرد شهادة القلب باطل عند النقاد و الفلک الذی یشهد
ببطلان حدیث فی فضایل علی علیه السلام هو قلب شیطان فلا یعمل الفاد الوساوس شیطانیه انتهی
دیگر ذهبی در احوال ابو نعیم ابن حدیث را بسند او از ابن عباس نقل نموده که قال کنا نحدث ان النبی صلی
الله علیه و آله و سلم عدد آل علی سبعین عدد آل بعده ما آل غیره انکاه گفته که این حدیث منکر است و جناب
میر در ذیل آن نوشته اند که کلام الذهبی منکر جدا فی هذا المقام و یدل علی شدة انحرافه و نصبه جزاه الله شرا
انتهی دیگر آنکه ذهبی در احوال ازهر بن عبد الله الحرازی الحوضی نوشته که تابعی حسن الحدیث یقال ان علی رضی الله عنه
انتهی و جناب میر روح الله روحه بنایم المودة در حاشیهٔ آن نوشته اند که اقول لیس یقال ان علی
حسن الحدیث بل هو من الکذب الناس و اشنعهم فعلیه لعنة الله الی یوم القیمة انتهی دیگر در انکه ذهبی در احوال

ذهبی

مفسر شهیر گردد و اختلاف علمای رجال در توثیق و تضعیف او ذکر کرده و آنچه کذب ابی
نسبه او بتشیع راجح ساخته جناب میر نوشته اند که العجب من الذهبی ان انتسب الی التشیع فهو من اکذب الناس
عنده و اما من نسب الی النصب فهو من اوثق الناس و اصدقهم عنده فاعتبر المستعان من شده
تحامله و انحرافه و نصبه و دیگر انکه ذهبی در ترجمه خالد بن عبد الله قسری بجلی که از امرای معویه بوده و در حرب
صفین با حضرت امیر مقاتله نموده و بعد از ان چندین سال بر سر منابر لعن الحضرة میکرده و گفته که هو
صدوق لکنه ناصبی یبغض علیا و م جناب میر رحمه الله در حاشیه آن نوشته اند حاشا و کلا بل هو من
اکذب الکذابین و اظلم الظالمین فان من سب علیا و یقع فیه فالظاهر انه لیس له دیار و لیس هو باهل
الروایة و کان شدة تحامل الذهبی و عادته بغض باهل علی و حمله علی و صفه بالصدق و الله الهادی انتهی
و دیگر انکه ذهبی در احوال سعید بن مسیب این حدیث را باسناد او از ابن عمر روایت نموده که حضرت رسالت
فرمود یا علی انا اخرتک فی الدنیا و الاخرة انگاه حکم کرده که این حدیث موضوع است و جناب
میر در حاشیه آن نوشته اند کلا و حاشا بل هو حدیث ثابت من طرق کثیرة و تتبع الله و جه من حکم بوضع
الاحادیث الصحیحة لسوء مذهبه من الخروج و الف الحدیث الذی ذکره احمد الزهدی فی جامعه و قال هذا
حدیث حسن و اخرجه الحاکم و صححه و لا تلتفت الی الذهبی الناصبی انتهی و دیگر انکه ذهبی در احوال سلیمان
بن عبد الرحمن دمشقی حافظ گفته که ابو حاتم و ابو الحسن دارقطنی در تحقیق حدیث صحیح و ضعیف و ثقه
آن حیدر الله و انگاه بسبب انکه سلیمان هم مهدی او بوده راضی نشده که او را ثقه گویند بنابرین خواسته
که برهان قطعی اثبات نماز او کند لاجرم در رد کلام ابو حاتم نوشته که قلت بل والله کان نمیر و بدری هذا
ایشان بعد از ان گفته که اخرج الترمذی عن الولید ثنا ابن مبارک عن عطاء عن عکرمة عن ابن عباس انه بینا
هو جالس عند رسول الله اذ جاءه علی فقال یا رسول الله نعلمنی القرآن من صدری قال فلما اعلمک کلمات
ثبتت ما تعلمت فی صدرک فقال اجل قال اذا کانت لیلة الجمعة فقم باربع رکعات تقرأ فیهن یس
و الدخان و تنزیل و تبارک ثم تمجد و تذکر الحدیث و هو مع لطافة سنده حدیث منکر جدا فی نفسی منه فاعتبر الله
فلعل سلیمان شبه له او ادخل علیه کما قال نمیر ابو حاتم لو ان رجلا وضع له حدیثا لم یقدر انتهی کلامه و جناب
میر قدس سره در ان مقام گرد ذهبی نوشته که فی نفسی من منکر حدیث تنکیر نوشته اند که ای فی نفسی
هذا الکلام للعصبیة من وساوس نفسه الخبیثة و تورطه فی الغلو و التعصب انتهی و ایضا جناب میر موصوف
لطیفه فرموده اند در حاشیه کلام ذهبی که گفته فلعل سلیمان اشبه له او ادخل علیه کما قال ابو حاتم و خطا هذا
الکلام من الذهبی خلاف الکذب اولا فلا اعتماد بعد هذا الکلام انتهی و دیگر ذهبی در احوال حبیب کاتب حدیثی باسناد
او از ابی هریره روایت نموده که قال قال رجل یا رسول الله زوجنی فاطمة و انا احب ان یعینی شیء قال
عندی شیء و لکن اشتری بقارورة و عود و شجرة قال فاتاه فجعل یبلت العود من ذراعیه حتی امتلأت القارورة

قال

قال خذ هذا و مرابتک ان تمس العود فی القارورة فیطیب بها فکانت اذا انطیب بشم اهل المدینة رایحة ذلک
الطیب فسموها بیوت المتطیبین انگاه نوشته اند که قلت و انکر هذا الذهبی حیث حکم بنکارة هذا الحدیث فی ذلک
النبی صلی الله علیه و آله و سلم و ما وجه نکارة هذا الحدیث و قد اخرجه ابو یعلی و الطبرانی باسانید متعددة کما نبهه
کلام الشیخ ابن الحجر فی شرح صحیح البخاری و لم ار احدا ضعفه فیه و الله انی لاجد رجالا متنتة من الذهبی و من
کتابه هذا کما نرجح اهل السنة انتهی مؤلف گوید مخفی نیست که ذهبی از اکابر علمای حدیث و رجال اهل سنت
است و در پیشگاه جناب میر او را هدف سهام تعرضات مذکوره ساخته و اعتقاد خود را در بطلان نقل و روایت
او بر وجه مذکور اظهار کرده باشد ظاهر میشود که اعتقاد او در باره مصنفات دیگر محدثان اهل سنت
نیز از این قبیل است و از انجا معلوم میشود که این سلسله علیه بسبب کثرت حدیث اهل سنت از اسباب تعیش و
سایل معاش خود ساخته بوده اند و العتقادی بعض آن کتب و حقیقت مذهب مصنفان آنها نوشته اند و الحمد
از علی سنگی آن تعرضات غیر مثال که دماغ مذهب مزاکوم ذهبی ناصبی مثال از انکه آن پریشان و آشفته حال
است و ضمیر مومنان حمید و مصفا از مشابه انوار رجال آن مانند بوستان جنان نسیم دین اصیل پرکشاه
بمشام جان متعبان کوی اشتیاق میرسد شعر انکس که ز شهد اشنای است دانند که متاع ما کجایی است
و العاقل یکفیه الاشارة و الله الموفق السید الامیر غیاث الدین محمد ابن السید یوسف الحسینی الهروی
الرازی علی خصال محمد شعار یوسف خلق اگر این سه نور زاد اضاع او بود شامل • سپهر قدر محمد که خدمت او
جو شکر واجب بکرار میکند قابل • بلند مرتبه ذاتی که رای روشن او • جو روح در رمد باهیتی بود داخل •
سیادت از نسب بر علت او عالی • سعادت از سبب بر سوال او عاجل • خلاصه بن ملک خراسان او •
که سینه است خراسان فلک اجرن دل • بر وجهی که از ابیات مذکوره که طالب انی در مدح ان مظهر الطاف
یزدانی گفته مفهوم میشود که آن سید بزرگوار فاضل دین دار خوش طبع پاکیزه روزگار بود طبع نفاد و اهتزاز
در معانی و لطف کثیر الاشعار او عاره ساز فقیران و ادوی پریشان اصل وی از شکر اب دی است و والد
او امیر عزیز الدین یوسف در ایام سلطان حسین میرزا بهراة رفته و آن خلاصه سادات را در ان آب و هوا
نشو و نما بوده و تحصیل علوم منه اوله بخدمت علامه شیخ حسین هروی شیخ الاسلام تفتازانی نموده و در
زمان سلطنت حضرت صاحب قران مغفور در خراسان بمنصب صدارت و امارت قیام می نموده و اخر
بواسطه اسانت شرارت بعضی مفسدان بحکم امیر خان ترکمان که حاکم خراسان بوده در روز چهارشنبه
هشتم رجب سنه سبع و عشرین و تسعمایه شهید شد گویند که در ان محل قلعه گفته تر دا امیر خان در ستاره کرا این نمک
بیت از آنست بیت بناحق ار بر مرا میکشی و لیک بدین که عاقبت چو کند با تو خون ناحق من
از لطایف کلمات جناب میر آنست که چون او در ایام عزم انجام عاشور را ستاره گبود بر سر می نهاد و مردم
هراة نیز که گفته سنی بودند با او بضرورت موافقت مینمودند روزی امیر خان مذکور را دید که چه ستاره

کبود بر سر نهادن شمار درین ایام ظاهر است اما این سگان که دشمن خاندان اند چرا دستار کبود بر سر نهاده اند
جناب میر درجه بعید فرمودند که از آن طرف نیز جمعی کثیر کشته شده اند **وایضاً** از لطایف استغنای
که چون صاحب قران مغفور رطور کرد و تسخیر بغداد نمود و قبر بعضی از مخالفان را خراب کرد و روزی شخصی
در حرات جناب میر راجه میداد که شاه اسمعیل شخوان نامی ابو حنیفه را از قبر بیرون آورده سگی کجای او دفن
فرمود میر درجه بعید کنه بر کار کرده نشان شد که بود و بعضی لطیفه اجزا را پیش امیر یوسف اصفهانی نسبت میدهند
والعلم عند الله **السید راجه بن السید حامد الحسینی البخاری الهندی** بیان اصل و نسب کیفیت اشتغال اسلاف
او بحمار او از انجا بولایت هند در مجلس دویم ازین کتاب سبق ذکر یافته و سید راجه مذکور سید
فاضل عالی همت صاحب کرامت بشجاع جوانیک نهاد بود و در ارشاد اهل هند مقصود صادق بلیغ مساعی
جمیله نموده در اظهار مذهب آبای اطهار خود الزام تقیه نمی فرمود حکایت کنند که چون سید راجه بقصد
ملازمت بادشاه مغفور همایون بادشاه متوجه دهلی شد و بادشاه مذکور چون سابقا صیت بزرگی و کرامت
او را از اهل هند شنیده بود بکوه فرار داد که بر کاه نزد یک آبادی او را استقبال نماید ملا عبد الله هندی
که مخدوم الملک لقب داشت و مخدوم کره مردان حمار و خنکر گوشند هند خنکر خوار بود چون آن مقصود را شنید
در مقام منع بادشاه شد و از روی عصبیت جاهلیت مضطرب و رفع سید مذکور پرداخت و او را بر فضل و عزت
منسوب ساخت و گفت که تعظیم و استقبال او باعث سلب استقلال شما در ولایت هند میشود و در آن اوان
شما خلل می افتد بادشاه در جواب هیچ نظر نمودند روز دیگر که سید راجه نزد یک دهلی رسید بادشاه
سگان طلبیده از دولت خانه بیرون آمد که با استقبال رود و در آن اثنا محل مخدوم الملک سید و در استقبال
او منع بیش از پیش نمود و اظهار کرد که او مبتدع و بی دین است و قرائن او موجب انحراف از دین و خلل
در دولت است حضرت بادشاه چون تیاز فتح ولایت هند نموده بودند و هنوز امور سلطنت استحکام
نیافته بود و با اهل هند در مقام استمالت و مدارا می بودند لاجرم متوقف گشته فرمودند که من از برای تعظیم
دین و ملاحظه آنکه بزرگی از اولاد سید المرسلین است استقبال او می نمودم حالا که شما میگویند که استقبال
او منافی دین و مخالف آن و این است نمیدانم آن بادشاه عالیجاه و نابر غایت محبت که بخاندان
ولایت داشتند نزد بدو سلطنت حقیقی و مجازی جلال الدین محمد اکبر بادشاه غازی را با برهم خان که وکیل
السلطنه بود باستقبال فرستادند و چنانچه لایق باخلاق کریمانه بادشاهانه بود عذر خواهی بسیار فرمودند
نقلست که چون میر حاجی سیستانی که حاکم لاهور بود مخدوم الملک را به تهمت موافقت او با یکی از خاندان
آن زمان حبس نمود و در اثنای حبس کتابی بشیخ عزیز الله عباسی عثمانی حاکم سلطانپور نوشت و از
التماس نمود که در خلوات و عقب صلوات همه خلاص او توجهی نماید و در حق او دعای خیری کند
شیخ مذکور مردی فاضل صالح پسندیده بود که در اوایل تحصیل فضایل حضرت رسالت را بخواب دیده

که دست

که دست مبارک بر روی عزیز او مالیده و رقم قبول بر صفحه حال او کشیده و آیت کنت از شیخ مذکور گرفت
چون بنابر التماس مخدوم الملک توجه نمودم دیدم که حضرت رسالت صلی الله علیه و آله و سلم با جمعی از صحابه کرام
در موضعی نشسته اند و سید راجه را بر زانوی مبارک خود نشانده اند بنده فرق سلام کردم و گفتم که یا رسول الله
ملا عبد الله مدح شماست و درین روزها در اصبس کرده اند ابو بکر و عمر سید آنحضرت بجانب سید راجه اشاره
نموده فرمودند که حکیم که فرزند من از دست او خون میگرید و آخر شیخ عزیز الله مضمون و اخراج آن
مدبر مردود اعلام نمود او را تنبیه و استغفار امر کرد و مشهور است که چون سید راجه در هند پیدا
شده تقیه می ورزید و لهذا از اسیار از اخیار جهاد میکشید روزی کسی از روی نصیحت باو گفت
که چون در مذهب آبای شما تقیه جایز است چرا شما از تعرض اغیار می پرهیزید و در پناه تقیه منکر میشوید
راجه گفت میترسم که تقیه کردن من موجب خارجی شدن فرزندان من شود و الحق این سخنی است
لطیف پسندیده که از زبان عقل صدق تحسین شنیده و بحدیث من اتقی بلیلین فلتیقن البرهان موید گردیده
الشیخ حسن ابن سید زین العابدین بن سید راجه المذکور چون اجداد سید راجه را خلافت بر سلاله
و نوامیس اجداد مخالفان بتعصب مجبور اشتعله جوالا است و او را با صاحب این مقال چندین رسل و رسالات
و این فقیر جهت تنبیه بر کثرت تامل و در تحقیق مذهب ایمه اطهار روشنه توغل او در ترتیب مطالب غیبی
بعضی از اسوله او را که از نواحی سند و سوی پور بدار الملک لاهور فرستاده با آنچه بیان مذکور میسازد
سوال اول آنکه بچه دلیل مذهب شیعه اثنا عشریه مذهب حضرت امام جعفر است علیه السلام **جواب آنست**
که همچنانکه بنقل علمای شافعیه مذهب شافعی ثابت میشود و بنقل اصحاب حنفی اعتقاد میکنم که مذهب حنفی است
که ایشان میگویند همچنین بنقل اصحاب امام جعفر علیه السلام و مجتهدان علمای شیعه اثنی عشریه ثابت
میشود که مذهبی که دارند مذهب امام جعفر است و آنکه اهل سنت و جماعت مذهب امام جعفر نمیدانند
باگویند که ما میدانیم که مذهب شیعه اثنا عشریه مذهب امام جعفر است مزاری علمای شیعه غیر شافعی همچنانکه
حنفی مذهب همان شافعی را میدانند و ندانستن ایشان خللی در مذهب شافعی نمیرساند و همچنین برعکس **وایضاً**
ملا سعد الدین تفتازانی که از اکابر علمای سنت و جماعت است در حاشیه شرح مختصر اصول عضدی تصریح
اختلافی که در جواز بیع امهات اولاد و عدم آن در میان صحابه واقع شده اعتراف بآن نموده که
مذهب شیعه مذهب امیر المؤمنین علی است علیه السلام زیرا که در مقام دلیل بر آنکه مذهب حضرت امیر
علیه السلام جواز بیع است گفته که قول بجواز از شیعه از آنحضرت نقل کرده اند و مذهب ایشان
ایشان مذهب آنحضرت را بهتر میدانند انتهی حاصل کلام مولانای مذکور بسبب آنکه بعضی از اهل سنت و جماعت
گویند که ما میدانیم که مذهب شیعه اثنا عشریه مذهب حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام است محض مکابره و عناد خواهد
بود **سوال دویم** آنکه اهل سنت و جماعت نیز دعوی میکنند که مذهب امام جعفر است چرا که ابو حنیفه شاگرد امام جعفر بوده

پس این اختلاف از کجاست **جواب** آنست که علمای اهل سنت و جماعت این دعوی نمیکنند و آمده
در بعضی از کتب بجای خود نوشته اند که ابو الحسن اشعری در فلان سال مروج مذهب اهل سنت و جماعت بوده
و حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام در فلان سال مروج مذهب شیعه اثنا عشریه بوده و ظاهر است که
مذهب شیعه غیر مذهب اهل سنت و جماعت است پس چگونه مذهب اهل سنت مذهب علی بن موسی الرضا و جد
امام جعفر علیهما السلام باشد و اگر چنین بودی بایستی که بگویند که در فلان سال علی بن موسی الرضا نیز مروج مذهب
امام جعفر علیه السلام باشد و اگر سخنی است که از روی جهل بر زبان جاهلان اهل سنت جاری شده اما آنها که از
حقیقت مذاهب خبری دارند این را نمی گویند و شنیده نمانده که از این که کسی شاگرد شخصی باشد لازم نمی
آید که مذهب آن شخص را داشته باشد نمی بینی که ابو حنیفه شاگرد مالک نیز بوده و مذهبی علیحده دارد و محمد بن
حسن شاگرد شافعی بوده و مذهبی دیگر دارد و ابو الحسن اشعری شاگرد ابو علی جبائی معتزلی بوده و مذهبی
دیگر دارد و نظیر این بسیار است **رابعا** شاگردی ابو حنیفه نسبت بحضرت امام جعفر علیه السلام بقدری
بوده که از آن حضرت بعضی از احادیث شنیده و چون آنحضرت او را از مرده و از آن میدانسته از
تقیه مینموده و اظهار مذهب حق با او نمی نموده و او را مکرر در باب عمل بقیاس نهی کرده و الزام
داده آن بر مکرر دیده و تفصیل بر قدری که آنحضرت در این باب با ابو حنیفه نموده اند در کتاب حیوة
الحیوان که تصنیف یکی از علمای اهل سنت و جماعت است مذکور است **سوال سیوم** آنکه در مذهب شیعه
مجتهد هست یا نیست اگر هست پس مذهب مذهب مجتهد است نه مذهب امام جعفر و مجتهد کار بر صواب است و گاه
بر خطا و مذهبی که احتمال خطا داشته باشد صواب نخواهد بود **جواب** آنست که مجتهدان در مذهب شیعه
اثنا عشریه بسیار اند لیکن از این لازم نمی آید مذهب مذهب مجتهد باشد بلکه اصل مذهب منسوب بامام است
و ایشان بقدر فهم و استعداد خود در آن مذهب اجتهاد میکنند همچنانکه اهل سنت نیز خود را بیکی از شافعی
و ابو حنیفه و مالک و احمد حنبل منتسب میسازند و ایشان را امام مجتهد یا مذهب می گویند و مجتهدان در مذهب ایشان
مانند مزنی و ابو یوسف قاضی و محمد بن الحسن شیبانی را مجتهد فی المذهب میگویند و نسبت مذهب بایشان نمی دهند
و اگر چنین بودی بایستی که اصول مذهب اهل سنت منحصر در چهار نبودی بلکه متجاوز از چهار هزار بودی
از اینجا ظاهر شد که لازم نمی آید از آن که مجتهدان شیعه در فهمیدن کلام امام خود گاهی خطای کنند آنکه اصل
مذهب امام ایشان احتمال خطا داشته باشد و حال آنکه در علم کلام برهان بر عصمت ایشان ثابت شده و ظاهر
است که در مذهب امام معصوم و افعال و اقوال او خطائی باشد بخلاف مذاهب چهار پیشوای اهل سنت
هر یک از آن چهار را با دیگری مخالفت تمام و در ابطال مذهب او صاحب اهتمام است و همچنین جمعی از اصحاب
ایشان که در آن چهار مذهب اجتهاد استکرده اند با ایمه خود مخالفتها نموده اند و طریق ابطال فتاوی
ایشان را پیموده اند تا آنکه الحال در بسیاری از مسایل بقول اصحاب ایشان فتوی میدهند و فتوای ایشان

اعتبار

اعتباری نمی نمند و مع هذا اعظای مجتهدان مذهب شیعه که همیشه علم را از مشکوة نبوت و ولایت اخذ کرده اند و
اجماعات ایشان بحضور امام علیه السلام انتظام یافته و بنای کار بر نصوص مفیده علم و یقین و آثار منقول
از فتاوای صادقین نهاده اند نه در مرتبه خطای اهل سنت و مجتهدان ایشانست که مبنای احکام و اقوال
بر مجرد اجماع و اجماع جمعی از جهال و اعمال قیاس و استحسان و ظن و تخمین مستنبط از اخبار موضوعه زمان
بنی امیه را امثال ایشان نهاده اند و آمده اند در جائی که مجتهدان شیعه در فهمیدن کلام خدا و پیغمبر و امام
باهم مخالفت کنند چنانکه مثلا یکی گوید سلام در نماز مستحب است و دیگری گوید که واجب است معین میدانم که
مذهب امام بحسب ظاهر از این دو بیرون نیست و نحن نحکم بالظاهر والله یتولی السرایر بخلاف آنکه دیگری
گوید که سلام نه واجب است و نه مستحب و اینمعنی را اصلا از سخن امام فهم نتوان کرد بلکه کلام امام صریح در خلاف
آن باشد که این هنگام پیغمبر میدانم که خطاست و اکثر مخالفتها که ابو حنیفه و شافعی و امثال ایشان با علمای
شیعه نموده اند از این قبیل است که مبنای آن بر قیاس و استحسان و مانند آنست و کلام آیه و احادیث
ایشان بر خلاف آنها دلالت صریح دارد و از سخنان ایشان آنچه ایشان مذهب ساخته اند اصلا فهم
نمیشود پس چنین خطا باشد والله اعلم **سوال چهارم** آنکه شیعه چه دلیل میگویند که مذهب حق است و مذهب
دیگران باطل است **جواب** آنست که بعد از آن که مقرر شد که مذهب شیعه اثنا عشریه مذهب اهل سنت
و جماعت نیست و در کتب شیعه بدلیل عقلی و نقلی ثابت شده که ایمه اهل بیت طاهر و معصوم اند از خطای
شیعه ثابت میشود که مذهب ایشان حق است زیرا که مذهب معصوم است و معصوم بر حق است و این
ظاهر است که پیغمبر بحدیث ثقلین ترکت فیکم ما ان تمسکتم به لن تضلوا بعدی کتاب الله و عترتی اهل
بیتی امت خود را بمتابعت کتاب خدا و عترت خود که بمعانی آن کتاب عالم اند وصیت نموده و چون
دلیل عقلی و نقلی چنین که ما را متابعت ابو حنیفه یا مالک یا شافعی یا احمد حنبل جایز باشد پس شیعه که تمسک بعترت
پیغمبر نموده اند از ضلالت دور باشند و فرقه ناجیه ایشان باشند و حدیث که در رکت حدیث اهل
سنت و جماعت ذکر است صحت آن پیش ایشان مقرر نشده **سوال پنجم** آنکه هر یک از ایمه اثنا عشریه را
مذهب علیحده بود یا همه ایشان یک مذهب داشته اند و اگر هر یک مذهب داشته اند چرا آنرا بحضرت امام
جعفر نسبت میدهند و بمذهب آنحضرت شهرت یافته **جواب** آنست که مذهب ایشان همه یکی است
چون بعضی از ایمه معصومین که در زمان بنی امیه بوده اند بواسطه اشتغال بقتال اهل بغی و ضلال و بعضی
بخوف اعدا مجال نیافته و نتوانسته که تفصیل مذهب حق را آشکارا بمردم تعلیم نمایند و معظم و فاضل و جاهل
مکلفان را بیان فرمایند بلکه بیان بعضی از کلیات مسایل و قلیلی از جزئیات آن ایشان را میرسانند
لاجرم آن مذهب بنام ایشان مشهور نشد و چون حضرت امام جعفر صادق علیه السلام در زمان خلفای عباسی
بر رود آنقدر خوف که از بنی امیه داشتند از ایشان نداشتند بلکه قدمای عباسیان در باطن شیعه بودند

لاجرم آنحضرت آنکار انعلیم و ارشاد مردم می نمودند و احادیث بمردم میخواندند و تفاصیل احکام حوادث
کلیه آن را اصحاب ایشان ضبط میکردند بنابرین مذهب شیعه بنام شریف ایشان نسبت یافت و در تواریخ
مذکورست که در کوفه و بغداد راویان احادیث آنحضرت زیاده از هفتاد هزار بوده اند **القاضی ابو حنیفة
النعمان بن محمد بن منصور بن حیون المغربی** در تاریخ ابن خلکان و تاریخ ابن کثیر شامی مسطور است
که او یکی از فضلای مشار الیه بوده و در علم فقه و دین و بزرگی بمرتبه رسیده بود که مزید بران متصور نبود
و در اصل مالکی مذهب بود و بعد از آن مذهب امامیه اشتغال نموده و او را تصانیف بسیار است مانند
کتاب اختلاف اصول المذاهب و کتاب اختیار در فقه و کتاب افتقار در فقه و کتاب الدعوة
للعبد مبین و ازین رو لاق روایت نموده که نعمان بن محمد قاضی در غایت فضل و از اهل قرآن و عالم
بمعانی آن بود و عالم بود بوجوه فقه و اختلاف فقها و عارف بود بوجوه لغة و تبحر نحل و تاریخ و کلیه
عقل و انصاف آراسته بود و در مناقب اهل بیت چند بین هزار ورق تالیف نموده و بوده نیکوترین
تالیفی و لطیف ترین تصنیفی و در رسالة ابی الحالفان ایشان نیز کتابی تالیف نموده بوده و او را کتابی
است که در انکار و بر ابو حنیفه کوفی و مالک و شافعی و ابن شریح و غیر ایشان از مخالفان نموده و از مصنفات
او کتاب اختلاف الفقهاست که در انکار نصرت مذهب اهل البیت نموده و او راست قصیده در علم
فقه و ابو حنیفه مذکور بسمراء معز الدین الله علیه فاطمی از مغرب بمصر آمده و در ماه رجب سنه ثلاث و ستین و
ثلثمایه در مصر وفات یافت و او را اولاد امجاد بخیای فضلا بود از آنجمله ابو الحسن علی بن النعمان
و ابو عبد الله محمد بن النعمان که در زمان پدر و بعد از آن اقضی القضاة مغرب و مصر و شام و حرمین
شریفین زاد و حماهما الله شرفا و خطابت و امامت و احتساب آن ولایات با ایشان مفوض بود و
ابن زولاق در اخبار مصر گفته که از قضاة مصر کسی در بزرگی مانند محمد بن نعمان مذکور ندیدم و نیز در لاق
مانند او قاضی نشنیدم و آن مرتبه او را از روی استحقاق و از استکمال بعلم و دیانت و اقامت حق
و دین داری حاصل شده بود و چون محمد بجار شد بحضور عبد العزیز او را در قضای مصر نامزد خود ساخت
و وفات در مرتبه عبد العزیز نزد عزیز اسمعیلی بجایی رسید که در یکی از ایام عبد او را با خود بجای
منبر برد و تفصیل احوال باقی اولاد نعمان و تاریخ وفات ایشان در تاریخ ابن خلکان مسطور است
و بیان یافته بآنجا رجوع نمایند **القاضی محمد بن عبد الله المعروف بابن فرزیز البغدادی** از
قضای بعضی از نواحی بغداد و با و متعلق بود ابن خلکان گفته که از عجایب دنیا بود در سرعت بدیهه
و جودت فهم و حاضر جواب بود و هر چه از و سوال میکردند بفصیح ترین لفظی و شیرین ترین بیانی
جواب میگفت و او را مسایل و اجوبه لطیفه است که آنرا در کتابی تدوین کرده اند و در میان
مردم مشهور است در رسایی عصر و فضلای دهر همیشه مسایل غریبه با وی می نوشتند و او بی توقف جواب

لطیفه

لطیف میگفت و ابو محمد مهلبی وزیر ملک معز الدوله دیلمی جمعی را بران داشته بود که سوالات مضحکه وضع
میکردند و از وی می پرسیدند و قاضی نیز بر طبق آن سوالها جوابهای ظریفانه که طبع هر یک از اهل فضل
و ارباب هزل را خوش می آمد میگفت و از جمله جوابهای او آنست که عباس ابن معلی کاتب نوشت
که جوهری فرمایند حضرت قاضی و فقه الله تعالی در حق یهودی که زنا کرد و بنصرانی و از ایشان فرزند
متولد شده که این او مانند آدمی در روی او چون روی گاو است و الحال ایشان را گرفته موقوف
بحکم حضرت قاضی داشته اند قاضی در جواب او از روی جبهه نوشت که فی امن اعدل الشهود
علی علماء الیهود بانهم اشد بواجب العجل فی صدورهم حتی خرج من بوله وراء ان ینالوا راس
الیهود راس العجل و یصلب علی عنق النصرانیة الساق مع الرجل و یسحبا علی الارض و ینادی علیهما
ظلمات بعضها فوق بعض و السلام و نیز او را در روده اند که روزی جوانی ظریف از خادمان وزیر
مهلبی در حضور وزیر از قاضی پرسید که حد قفا چیست قاضی در جواب از روی عتاب گفت
ما اشتمل علیه جربانک و ما زحک فیه اخرانک و ازیک فیه سلطانک با سلتک فیه علمانک فمنده
حدود اربعة یعنی چه قفا محل احاطه گریبان و موضع مزاح کردن برادران و دست کردن خواجگان و
دستگیر غلامان و غلام بارگان نشست اینست چهار حد قفا ابن خلکان گفته که جمیع مسایل قاضی بهمین
اسلوب مرغوب واقع است و اگر حرف تطویل نمی بود بسیاری از آن ذکر مینمودم
وقتی که صاحب ابن عباد در بغداد قاضی را در خانه وزیر مهلبی دید او را بعایب پسندیده و در بیان
انصاف بفضل و قدرت او بر تواد در جد و هزل و سبک روحی کتابتی باستاد ابن العمید نوشت
و از اشعار قاضی که دلالت بر صحت عقیده او دارد این چند بیت در کتاب کشف الغمه مذکور است
شعر یا من یسایل انباء عن کل مسئلة سجیة لا تکشفن مغطاها فما کشفت جیفة و الا اکل الطبل من تحت لطیفة ان الجواب لعاقر لکنتی اخفیته خیفة لولا اعتذار عیبة الی تسبیها الطایفة و سیوف اعدا بها ما تمادا اقتیة نشرت من اسرار آل محمد ما طاوعه لعینکم عاره و اه مالک و لجیفة و ارثکم ان الحسین اصیب غیر یوم السقیفة ولای حال الحدث فی اللیل فاطمة الشریفة و لما حمت بنتکم عن دلی جرتها المنیفة آوه لبنت محمد ماتت بغصتها اسفه در سال سیصد و شصت و هفت وفات یافت
القاضی ابو القاسم علی بن محمد ابی الفهم التنوخی از فضلای فصحای شیرین ادا و حاجب سلطان
سید مرتضی علم الهدی بود ابن خلکان گفته که او از ملک زادهای شوخ بوده و در علم و فهم قصب
السبق از اقران می ربود و در علم کلام و حکمت خصوصا نجوم مهارت تمام داشت تعالی در حق او
گفته که از اعیان اهل علم و آداب و افراد ارباب کرم و حسن شیم بود منشی بلاغت عالی و شیوه
اطلاق او را حالی شده بود و زبان حالش بمضمون این کلمات مترنم بود **شعر**

آن اردت فانی اسیر نامک • وان احببت فانی تعاقد فاتک • اذا قمرت فانی بدر تمه راهب
او اشرت فانی تحت شارب شعر میان من و روزی حالی و ایام • کمرخ از خاک نسیم با چارمی سازد
چندین سال قضای بصره و اهواز از جانب خلفای بغداد باو مفوض بود و چون او را معزول ساختند بخدمت
سلطان سیف الدوله ابن حمدان که از اعاظم سلاطین شیعه امامیه بود رفت و او را نظام مهام خود ساخت
و استعداد او نمود و سیف الدوله او را تعظیم و تکریم بسیار فرمود و کتابتی در سفارش او بخلیفه نوشت
و خلعت بموجب التماس سیف الدوله بدیوان منصب قضای بصره و اهواز را باو تفویض نمود و در مرتبه
وظیفه او افزود و وزیر مهلبی و دیگر وزرای شیعه عراق بصحبت او مایل بودند و در رعایت حقوق او نهایت
مبالغه و تعصب بکار میبردند و او را در بغداد علمای سنی رد و او را سخنان بی نظیر و اشعار دلپذیر است
ولادت او در اثنای که در روز یکشنبه بیست و ششم ذی الحجه از سال دویست و هفتاد و هشت بود و از بغداد
ببغداد آمد و تحصیل فقه و حدیث و غیر آن نمود و در سال چهارصد و دو وفات یافت القاضی ابو علی
المحسن بن ابی القاسم علی بن محمد بن ابی الفهم التنوخی فرزند فاضل ارجمند قاضی ابو القاسم است
که قبل ازین احوال او مذکور شد ابن خلکان گفته که ثعالبی در دو سه رادر یک باب ذکر نموده و امامه
را مقدم آورده و بعد از آنکه نام سه برده گفته که هو بلال ذلک القمر و غصن ذلک الشجر و الشیخ
المعدل الجلیل ابیه و فضله و الفرع المشید لا صله و ان ابیه خلفه فی حیاته و القائم مقامه بعد وفاته شعر
پدری را که اکنون خلف است • مادری را که اکنون پسر است • افتخار شیرین استین قیاست
ما هنالیش بر استان درست • و عبد الله بن حجاج بغدادی در مدح او گفته شعر اذا ذکر القضاة
و هم شیوخ • تحیرت الشباب علی الشیوخ • و من لم یرض لم اصنعه الا • بحضرت سیدی القاضی التنوخی
و از مصنفات او کتاب فرج بعد الشدة است و او را دیوان شعریست بزرگتر از دیوان بحتری
و دیگر مصنفات دارد و از ابو بکر صولی و دیگر علما استفاده فرموده و آخر در بغداد اقامت نموده
تا وقت وفات بتدریس حدیث اشتغال میفرمود و سماع حدیث از صحیح و شعر او فصیح و صهبات او
در علوم ادبیه انگار و صریح بود و او اهل حال از جانب بعضی از رزاء و عمال بقضای بصره مایل اشتغال
داشت و بعد از آن خلیفه بغداد مطیع الله قضای عسکر مکرم و کوکبه و بصره را باو مفوض داشت
آخر او را مقلد بدیگر مناصب و حکومت ساختند و ابن کثیر آورده که در وقتی که طایع خلیفه و عضد
ملک عضد الدوله را خواستگاری نمود خطبه عقد را قاضی مذکور خواند و الا وقت او در شب یکشنبه
بیست و ششم شهر ربیع الاول از سال سیصد و بیست و هفت بود در بصره و وفات او در روز یکشنبه
بیست و پنجم محرم از سال سیصد و شصت و دو در بصره بود القاضی ابو القاسم علی بن المحسن بن علی
بن محمد بن الفهم التنوخی پسر قاضی ماضی است ابن کثیر شامی گفته او از اعیان فضلای روزگار بود و ولد

بالبصرة سنة خمس و ستین و ثلثمائة و سمع الحدیث من سبعین و نیف شیخا و ناب عن الحکام فی عدة نواحی و تولی
القضاء و بالمدائن و غیرها و کان صدوقا محتاطا الا انه کان یمیل الی الاعتزال و الرفض و ابن خلکان
گوید که از آثار او این قدر بمن رسیده که ابو العلاء معری شیعه و مصاحبت میورزید و سخن
بسیار بیاد داشت و ایشان خانواده بزرگ اند و حکمی او باد فضلا و ظرفا بوده اند و خطیب او را
در تاریخ بغداد ذکر نموده و گفته که او تحصیل علم حدیث نموده بود و در ایام جوانی جمیع حکام او را
عادل و مقبول الشهادة میدانستند تا آخر عمر مقبول و در حدیث صدوق بود و بعضی اوقات
قضای مدائن و مضافات آن باو مفوض بود و بعضی اوقات قضای آذربایجان و آن نواحی باو متعلق
بود و لادتش در منتصف شعبان سنه خمس و ستین و ثلثمائة در بصره و وفاتش در یکشنبه اول
سنه سبع و اربعین و اربعمائة بود القاضی ابو تراب بن رویه القزوینی از نوادر شیعه قزوین
و فضلای سعادة قرین بود شیخ عبد الجلیل قزوینی رازی در کتاب نقض آورده که روزی با
جمعی قاضی را گفت که ما شما را کافر میدانیم قاضی در جواب گفت که از اوه تا ساده همان قدر راه است
که از ساده تا آوه یعنی چنانکه دانی هستی نه بیش و نه کم و در اختیار قبیل تا وه و ساده لطیفه ایست که
بر عادت جمال اهالی آن دو بلده مخفی نخواهد بود و نزدیک بجواب قاضی ابو تراب آنکه روزی
معاندی بیکی از بزرگان روزگار گفت که من معتقد شما نیستم آن بزرگ در جواب گفت که هر چه از
پدری صدق بیش او دیگر اینجا هر چه آرند ان برند القاضی نظام الدین الاصفهانی عراق و در فنون فضل
یگانه آفاق بود چنانچه خود در بعضی از رباعیات اشعار بان نموده و گفته شعر لا یبلغ طالب العلی مرقاتی
الا فی وجدانی مدی الغایات • عاطیت من العز لعری کما • لم یاسرت بما الدهر و الا ان باقی
با خواجه شمس الدین محمد صاحب دیوان و برادرش خواجه عطا الملک و پسرش خواجه بهاء الدین محمد
صحبت داشته و از ایشان نعمت یافته بود و در مدح ایشان قصاید دارد که در آنجا ایشان را بر اجماع
مذهب شیعه اثنا عشریه ستوده و اظهار شکر آن نعمت بجا آورده و بخدمت سلطان المحققین خواجه نصیر
الدین محمد طوسی طیب الله مشهد و نیز رسیده و در بعضی از قصاید خود اشعار بمدح او نموده و از جمله قصاید
او آنکه افتتاح آن بمذهب اهل بیت نموده و ختم آن بمدح خواجه بهاء الدین محمد نموده این قصیده است
قصیده الله در کم بالی بالسینا • بالنجم الحق اعلام الهدی فینا • لا یقبل الله الا فی محبتکم • اعمال
عبد و لا یرضی له دینا • ارجو النجاة بکم یوم المعاد و ان • جنت ای مذنب الا فانینا
بلی اخف لعبا الذنوب بکم • بلی اقل غیر المنة المداز ینا • من لم یوالکم فی الله لم یر من
نسیم اللطف و عذاب القبر تسکینا • لا جل حبکم الافلاک قد خلقت • لولاها ما خلقت الاقدار تکوینا
سادا بنی کله الاکیاد و منقبا • اذ حرجرب ایکم یوم صفینا • طوبی لکم بالسیف منصلت

نعم وبالسم بعودي قتلكم حينا • من ذا الكمل علي في ولايته • بمبغضيه اري الاجانبنا • اسم علي العرش مكتوب بقلبه •
من يستطيع له محوا او تزحزحنا • من جمة العدد والجبل المتين ومن • وصي خير الورى والا وتعينا • من المبارز في
صف الجدال ومن • امام فعلا على الحق البراهينا • من مطعم فرحه الاضياف راسب • وموتر كما بالراوه سكينا •
من لابس الدرع يوم الروع • من قبل لا يكتبه دراه انظر بعضينا • من شبه كان اعفو وجاعفر • لذه دون الشرب بنا •
ومن يكون من موسى اخوة • للناس بين خير الرسل مبينا • تقرير حجانه عندي كقولهم • فالعناق من الجبل الراوينا •
عن الكواذ ان قلت الجبال شاب • ترى لها من طريق العقل تعينا • مهما نسك بالاخبار طائفة • فقوله دال لا يكفينا •
يوم الغدير يجري الوادي طم علي • فرى قوم هم كانوا الاعادينا • اني عليه ما استعدات ما لعني • بل الم النفس روح الغدير تكفينا •
شبل له بكاتار روض الجنان نقل • في طيب ارض نعت تلك الراجينا • من شبل فاطمة الزهراء اشتقه • من والنبيل ما ناب عن الينا •
يحمي مناقب اهل البيت عاجزا • لو كان نفيط عد الرمل يرينا • معانا اصف فضلي مدحهم • في نظمه زهر الجود تكفينا •
قل للنواصب كفوا الا ما لكم • لشيعة الحق بالى اعدة تهونا • اعاد عدة ملوك الترك دولتهم • وزاد هم جهاد الدين تمكينا •
فما ابن صاحب ابي ان الملائكة فقد • اوي قرآن ولا مال توهينا • هم للمناقب في قمع النواصب قد • امضى وبحري الملاعينا •
ارض كسا الطلال الامن هيبته • ارامها الغفر لا يخشى اسراجينا • عن الغبار يحيي المنتصبين لهم • بري لا عنهم بالمنع تمكينا •
يري عليا ولي الصدر خوا • لاشر اولاده الغر الميامينا • يوري بساكن خير بالنوري فلا • نجي من البر زوار مساكينا •
يا ايها رسول الله معجزة • من بعد سماء مرت وسبعينا • شارة اخيت مزدون مشهده • يود لو زفت بالزهر تزيينا •
مشوى روض كساه بريه حلت • نشر الشذا واغاد الدهر تحنينا • من اصفهان راى الغاوي وربا • علي لا متهم للنفس تمكينا •
وشم تربة وكل الباب منسنة • ما دام بالنف اك للاد والطينا • لا ارغم الله انفا ثم تربته • فعان في مبنا ورد الرسينا •
بذي المودة في القربي ثباب بها • فيما تعقب لا ظنا وتخمينا • ما للذي لا يف في ايام دولتهم • ما سوا منه تلك القوا منينا •
ما للاكارم ما استمو انه لك لا • حشو الملوك عليه والسلاطينا • فليح بالجزر زوار المقام له • ولينه لمن عاذ وهم قول مبينا •
واين دو رباعي كه از مشرب تشيع خبر ميدهد از ناظم طبع فياض اوست رباعي لم ارض سوى بي بي تو ولي
لا اتبع الباطل والحق علي • في السر زاد ابن حر بطلا • كلني من شيعة مولاي علي آخر قالوا الطرح الصوف لاجل الطرب
لا لا اتبع بشيعتي بالعرب • اختار على التشيع النصب عمر • لالا در رساله الينى العربي الحلبي الشيخ عبد الرحيم بن اسمعيل
بن نباته الفارقي الرحمه از ظاهر ايوم خدام بود اما در نجابت خاندان كرم تمام بود واكر با در تداري بر بين
كر مهيب آب وهواي كدام ديار وخطيب شيرين كلام كدام اشهر بار ايان شعار بود واين فلكان كفته
كه ابن نباته صاحب خطيب مشهور وه در علوم ادبيه امام بوده ودر خطبهاي خود كه اجماع بر نظير آنها وانيست
كوي سعادة از تار سان مضار فصاحت ربوده واصل او از ميافارقين بود ودر حلب نشو ونما يافت ودر
ايام سلطان سيف الدوله بن حمدان خطيب حلب وطرب نعيب غازيان مجاهده وطلب بود وبنهايت تقوي واصلاح
بود ودر يكي از روياي صالحه حضرت رسالت را صلاة الله عليه را بخواب ديده بود كه آب دهن مبارك در دهن

او انداخت واو را بمنصب خطابت سرافراز ساخت ولادت او در سال سيصد وسي وپنج بود ودر سال
سيصد وهفتاد وچهار وفات يافت الخطيب ابو الفضل يحيي بن سلام بن الحسين بن محمد الصكفي در كتاب
انساب سمعاني مسطور است كه صكفي بكسر صاد مهمله وسكون ميم ومعجمه وفتح كاف وراء فارسيست جسيمين
كفاكه مدينه ايست از ديار بكر واز مشاهير منتسبان آن ابو الفضل مذكور است كه خطيب ميافارقين وكي
از افاضل دين بود ودر فن شعر امام بارع جواد الطبع رقيق القول است ونظم ونثر وخطب او مشهور آفاق
است واو عمر دراز يافت وتشيع غالي بود چنانكه از شعر او ظاهر ميشود واو كفته كه من در سال نهصد
بخدمت او رسيدم واجازه وجميع مسموعات خود را بخط خود جهة من نوشت واز جمله راويان او كه
جهت از او روايت كرده ابو عبد الرحمن سلمي اسامه نصيبي بود ودر بغداد او ابو الحسن علي بن مسعود الاسوي
در رقه وابو الخير سلامة بن قيصر حرير بود در قلعه حمدون وحضر بن شروان خزيرا دب در بلخ وساعد
بن نصايل مهبي در بغشابور وابو اسطغير اشبان نيز از او روايت دارم ولادت او در سال چهار صد و
شصت بود ووفات او در ميافارقين در سال پانصد وچهار ويك در تاريخ ابن كثير شامي مسطور است
كه يحيي بن سلام مذكور امام زمان خود بود ودر بسياري از علوم از فقه وادب ونظم ونثر ليكن در
تشيع غلو داشت وابن جوزي بعضي از اشعار او را در تاريخ خود ذكر نموده واز الجمله ابن جبيه
است كه در بعضي از قصايد خود بعد از غلو كوئي مدح اهل البيت را كريكاه ساخته وكفته شعر وساعي عين
حب اهل افرا علانا مرام احمد • بهات تمزج بلحمي ودمي وهو الهدى والرشد • حيدرة والحسنات بعده
ثم علي وابنه محمد • وجعفر الصادق وابن جعفر موسى وتيلوه علي السيد • اعني الرضا ثم ابنه محمد ثم علي ابنه السيد
والحسن الثاني تيلوه ولده محمد بن الحسين المعتمد • فانهم امني وساوتي ولم كما معشر وقيده • اعدادكم لهم
اسماهم مشروحة تطرد • يحج الله على عباده والتشيع معتمد • قوم لهم فضل وحمد مدح يعرفه المشرك والموحد
قوالهم في كل ارض مشهد الابل لهم في كل قلب مسند • قوم هنى والمشرقي لهم والروحاني والمسند
قوم لهم مكة والابطح والخيف والطح وتبع الفرقد علي بن الحسين الواعظ الزنوزي ابن كثير شامي كفته
كه او واعظ خوش تقرير صاحب تصرف تاثير بود ودر مجلس او جمع كثير وجم غفير از امير وزير وصغير
وكبير حاضر ميشدند وقبول از عامه اهل روزكار او را حاصل شده بود وخاتون زوجه سلطان عباسي چنانكه در
باب زوج بنا نهاده واو اوقاف بسيار بر وقف كرده واو را جاه عريض بهم رسيد واين جوزي
در كتب خود بسياري از مقالات وعظ او نقل نموده وكفته روزي از او شنيدم كه ميكفت عامه
عن اعدال الحال يعني بكذشته عون وخوف آتي بهتر از عوذ ارهاي عسل وجمهين كفته كه او شيعي بود
وبنابرين يحيي در منع او از وعظ سعي نمودند وباز اذن يافت وسلطان مسعود تعظيم او مي نمود
بمجلس وعظ او حاضر ميشد وچون سلطان مسعود وفات يافت مخالفان در مقام اهانت واذا را

شدند و او در همان ایام بیمار شد و در محرم با نصد و چهل و هشت وفات یافت و در بابلی که مولای او بود
مدفون گردید **المولی الفاضل حسین الواعظ الکاشفی السبزواری** مجموعه علوم دینی و سینه معارف
یقینی بود از علوم غریبه مانند جفر و کیمیا آگاه و در فن نجوم صاحب دستگاه بود و تصنیف بلیغ و عبارتی
دلپذیر داشت در بلاغت فصیح عهد و سحبان زمان و حسان بیان بود در تاریخ حبیب السیر
مسطور است که مولانا کمال الدین حسین واعظ در علم نجوم و انشا بی مثل زمان خود بود و در سایر علوم
نیز با امثال و اقران دعوی برابری می نمود با آواز خوش و صوت دلکش با مرد و عظ و تصنیف می پرداخت
و بعبارات لایقه و اشارات رایقه معانی آیات قنیات کلام الهی و غوامض اسرار احادیث
رسالت پناهی مبین میساخت صباح روز جمعه در مسجد جامع امیر علیشیر در لوازم آن کار شرایط اهتمام
بجا می آورد و در روز سه شنبه در مدرسه سلطانی وعظ میگفت و چهارشنبه بر سر مزار پر انوار خواجه ابو الولید
سلطان احمد ایضا و را و آخر حیات او وفات جدگاه در خطیره سلطان احمد میرزا روز پنجشنبه بآن
امر می پرداخت و چون متقاضی اجل موعود در رسید در سنه عشر و تسعمایه مهر سکوت بر لب زده
عالم آخرت را منزل ساخت مصنفات مولانا کمال الدین حسین بسیار است و آثار خامه بلاغت نامه بی
شمار از آنجمله جواهر التفسیر و تفسیر مختصر آن و مواهب علیه و انوار سهیلی و محزن الانشا و اخلاق
محسنی و روضة الشهدا و اختیارات نجوم در میان مردم مشهور است و گاهی بگفتن شعر نیز میل
مینمود و از آنجمله قصایدی که در مدح حضرت امیر المؤمنین واقع شده دو بیت که میسازد **نظم** ای
سؤال خلیل خدا بخوان • و زلا ینال عهدی جوابش بکن ادا • گرد و ترا عیان که امامت لایق است
آنرا که بود بیشتر عمر در خطا • و توضیح این مقال علی سبیل الاجمال آنست که مطابقه جواب با سؤال
در من ذریتی و لا ینال و علو مقام حضرت ابراهیم از طلب حال و لیلی است بیع المثال بر آنکه ظالم
کافر فضل لایق امامت نیست مهج حال و تفصیل این استدلال بالنقض و ابرام در کتاب مصائب
النواصب که از مؤلفات این فقیر مستهام است بحث تقریر یافته بآنکار رجوع نمایند و ماجرای
که میان خدمت مولوی و اهل سبزوار واقع شده در احوال اهل سبزوار از مجلس اول گذشته
اگر خواهند بآنجا رجوع نمایند **رئیس القراء عاصم بن ابی النجود همدانی الکوفی الاسدی** شیخ ابو علی طبرسی
در مقدمه تفسیر کبیر خود گفته که عاصم قرآن را بر عبد الرحمن سلمی خوانده بود و او بر حضرت امیر المؤمنین علی علیه
السلام و نیز بر زر بن حبیش خوانده بود و او بر عبد الله بن مسعود و در کتاب تبصیر رازی مسطور است
که عاصم امام قاریان کوفه بود و بعد از عبد الرحمن سلمی ریاست ایشان باو منتهی گردید و بر جمعی از
تشت و طالبان علم قرائت از هر دیار باو پیوستند و او جمع کرده بود میان فصاحت و اتقان
و تحریر و تجوید از عاصم ندیده ام **عبد الله بن احمد ابن حنبل** گفته از پدر خود احوال عاصم را پرسیدم گفت مردی

صالح خیر ثقه است و ابن عباس گفته که در وقت احتضار موت عاصم بر بالین او رفتم دیدم که این آیت
که ثم رددنا لکم الکرة علیهم مولاهم الحق تکرار میکند چه وجهی که گویا در نماز ایستاده است و در تاریخ مسطور است
که عاصم یکی از ائمه قراءت است و صدق وقت در حدیث **الشیخ عبد الجلیل رازی** در کتاب نقض النقض
گفته که اتفاق است بر آنکه اکثر ائمه قراءت شیعه مذهب اند مانند کوفیان و مکیان و مدنیان و بعضی بصریان و
باقی عدلی اند نه جبری و شیعی و نه خارجی و راویان امیر المؤمنین علیه السلام چون عاصم و امثال او مقتدای
شیعه اند در قراءت و در موضع دیگر گفته که حدیث ائمه قراءت عاصم و حمزه و کسائی که شیعی بوده اند
و باقی عدلی سابقا مذکور شده و وفات او در سال یکصد و هشت هجرت واقع شد و از زاهدان
عاصم حفص که ربیب او و پسر زن اوست و اعلم اصحاب عاصم بقراءة عاصم بوده بشهادت صاحب مسیر
یحیی ابن معین شیخ بخاری مشهور امامی مذهب است و لهذا ذهبی و شیخی مذهب اند مذکور گفته که او در قراءة
ثقه و ضابط است و حال او در حدیث بخلاف اینست **حمزة بن حبیب بن عمارة بن اسمعیل الزیات**
الکوفی شیخ طبرسی گفته که او قرآن را بر حضرت امام جعفر صادق علیه السلام خوانده و نیز بر عثمان سلیمان ابن
مهران خوانده بود و اعمش بر یحیی بن وثاب و او بر علقمة و مسروق و اسود بن یزید و ایشان بر
عبد الله مسعود و نیز بر حمزة بن حمران ابن اعین خوانده بود و او بر ابو الاسود دیلی و ابو الاسود بر
حضرت امیر المؤمنین علیه السلام و در کتاب تبصیر مسطور است که حمزه امام اهل زمان خود بود در قراءة
بعد از عاصم و اعمش ثقه و بزرگوار و حجت و قیم و مجود کتاب خدای تعالی بود و عارف بعلم فرائض و عربیت
و حافظ حدیث و صاحب ورع و عابد و خاشع و ناسک و زاهد و قانت بود و در آن فضایل نظر خود نداشت
و تحصیل معاش خود از وجه تجارت میکرد و در دفن زینب از عراق بکلوان میبرد و پیر و عجوز از آنجا
بکوفه می آورد و ابو حنیفه باو میگفته که تو در دو چیز بر ما غلبه کرده که در آن با تو نزاع نداریم قراءت قرآن
و علم فرائض مولد او در سال هشتاد و وفات او در سال یکصد و پنجاه و شش بود **ابو الحسن علی بن**
حمزة الکسائی الکوفی شیخ طبرسی گفته که او قرآن را بر حمزه و بر ابان بن تغلب و غیر ایشان خوانده بود و در کتاب
تبصیر مسطور است که کسائی امام اهل زمان بود در قراءة و اعلم ایشان بود بقرآن و ابو بکر بن انباری میگفته
که کسائی خنده جبر جمع شده و اند آنکه اعلم اهل زمانست در نحو و او احد ایشانست در عربیة و او احد ایشانست
در قراءة و اجتماع مردم بدرس او آنقدر میشد که چهارپایی اخذ و ضبط می نمود و اند و بنابرین
کرسی می نهاد و در میان ایشان می نشست و تلاوة قرآن جهت ایشان میکرد و یحیی بن معین
میگفته که کسی ندیده ام که اصدق لهجه باشد از کسائی وفات او در رجب سنه سابعه یکصد و هشتاد و نه
واقع شد **الجلیل بن احمد بن عمرو بن تمیم الازدی الفراهیدی البصری** باخراج علم نحو که النحو فی الکلام
کالملح فی الطعام خوان خلیلی چند محتاجان ارباب لسان گسترانیده و بسیاری فطرت دور از

از خطاء و سهو اصنام شبهات زور آوز صفتان اهل مرز و ترزیر را شکسته کرده اند شعر خلیل صنم
سوز بزدان پرست . دلیل چراغ هدایت بدست . ابو عبد الله محمد بن خلکان خواص نیشابوری المتنبی
چندی که خود را از اولاد ملوک عجم ظاهر نموده و در رسالهٔ فرهنگ از مولفات او ست گفته که خلیل بن احمد
در اصل از اولاد ملوک عجم بود که نوشیروان انیشا را بهمین فرستاده و با سپهسالاری که نام وی ابرهه
بود و شصت هزار مرد بودند هزار مرد را هزیمت کردند و سیبویه نیز از ان نژاد بود و خلیل زبان عرب و سحر
انیشان راست کرد بکتاب العین و کتاب العروض و سیبویه زبان عرب راست کرد بکتاب کوبس من
این تالیف کردم و زبان عجم را بان راست نمودم و سیوطی در کتاب طبقات النحات از میرانی نقل
نموده که خلیل در استخراج عروض باعلی غایت رسیده و آنرا مخصوص بان و زان شعر عرب کرده اند
و در اوایل حال تالیف کتاب عین که ضبط لغت بآن منتظم میشد اشتغال مینمود و او از زاد و نیاز
و بنیرهٔ از علوم بجز دیگر انتفاعات نمیفرمود و از منقولست که میگفت که اگر در اهل علم ولی نخواهد بود
بفضل ای تعالی را در روی زمین ولی نخواهد بود و از آثار انقطاع او از دنیا آنست که سلیمان بن علی بن
حبیب بن مهلب بن ابی صفره ازدی که او والی اهواز بود کتابتی از انجا باو نوشت و التماس نمود که جهت
تادیب اولاد او باهواز توجه نماید خلیل چون کتاب را مطالعه نمود نان خشکی بیرون آورده بر رسول
سلیمان نمود و گفت نزد من غیر از این نان نیست و مادامی که آن هست بسلیمان حاجت ندارم رسول
گفت پس من از جانب تو بسلیمان چه جواب گویم خلیل در نظم این ابیات شروع نموده گفت شعر
ابلغ سلیمان ان ضنک فی سعة . وفی غنی غیر انی لست ذا مال . سخا بنفسی انی لا ارى احدا . یموت هزلا ولا یبقی
علی حال . الرزق عن قدر لا الضعف ینقصه . ولا یزیده فیه حول محتال . والفقر فی النفس لا فی المال نعرفه
فصل ذاک الغنی فی النفس لا المال . این خلکان آورده که چون آن قطعه بسلیمان رسید رانیه زاکه شاعر
باو میداد قطع نمود و خلیل در آن باب فرموده شعر ان الذی شق فی ضامن . لی الرزق حتی تبوأ
مرتبتی غیرا قلیلا فما زاد کف فی مالک عرفانی . و چون این قطع بسلیمان رسید از کرده خود پشیمان گردیده و در آن
باب معذرت نامه بخلیل نوشت و رانیه او را بدستور سابق مقرر داشت و خلیل در آن باب گفت
شعر و زلة کبیرة الشیطان ان ذکرت . منها الشجی جاءت من سلیمانا . لا تعجبن لطیر زل عن بیده . فالکوکب
الیمن یستی لارض احیانا . و خلیل سناد سهو است و جمیع آنرا در کتاب خود فصل نموده از دست
هر جا که گفته سالته یا گفته که قال لی الکوفی که قائل او نموده باشد مراد او از ان خلیل است و ابعاض سیوطی
از دیگران نقل نموده که خلیل از ابوب عاصم و غیر ایشان روایت داشت و سیبویه و اصمعی و نضر بن
شمیل از او اخذ نموده اند و او مردی خیر متواضع صاحب زهد و عفاف بود و یکسال حج میکرد و یکسال
مراسم غزا بجا می آورده نقلست که او در مکه دعا کرده بود که خدای تعالی او را علم کرامت کند که کسی بدان

بر او متفق گردانید و در علم موسیقی نیز مهارت تمام داشت از نضر بن شمیل منقولست که خلیل در بصره
خانه از حشیش داشت و قدرت بر وفاق نداشت و تلامذهٔ او بعلم او گرد آمده آل میشوند و خلیل آنی بود در فهم
و ذکا تا آنکه گفته اند که در عرب بعد از صحابه ذکی تر از کسی نبود و از تاثر ذکای او آنست که پیش یکی از
اهل روزگار دوای تاریکی چشم بود که مردم بان نفع بسیار می یافتند و چون آن مرد وفات یافت
روزی شخصی پیش خلیل اظهار تاسف فوت آن طبیب نمود و احتیاج خود را بآن دوا تقریر نمود خلیل
گفت آیا آن شیشه در میان هست آن شخص گفت نه خلیل گفت ظرفی که او دوا را در ان میساخته
موجود است گفت آری گفت آن ظرف را پیش من بیاورید و چون آنرا پیش او آوردند برداشته
پیش او آوردند برداشته پیش بینی داشت و آنرا بیوئید و بقوت شامه هر یک از اجزای آن
دارو را استنباط نمود تا پانزده جزو از آن را داشت انگاه از مقدار آن سوال نمود و آن دوا را
ساخته بمردم داد و از ان نفع یافتند بعد از ان آن شیشه را در میان کتب آن طبیب دیدند و حال
ظاهر شد که اجزای شانزده بود با نزده از آن همان اجزا که خلیل گفته بود و از انواد رکلمات خلیل است
که آدمی خطای معلوم معلم خود را نمیداند تا باو بگیرد بجائی است نماید و در تذکرهٔ عبد الله بن معتز مسطور است
که خلیل بن احمد اعلم مردم است بنحو و عروض او در دقایق ان از همه کس بیشتر است نادره دهر و
استاد اهل عصر بود و اول کسی است که اختراع علم عروض کرده و آنرا میزان شعر ساخته و مقتدا
اختراع او آن بود که روزی در بصره از کوچه کاران میگذشت از کوفتن که بین الشان اوازهای
مختلف شنیده و باخود گفت که از پنجاه اصلی میتوان استنباط نمود که کسی بران سبقت نگرفته باشد انگاه
علم عروض را بر وجهی که در میان مردم شایع است وضع نمود و خلیل ذکی صاحب فطنت و عالم باهل
روزگار و اخبار و امالی اعصار بود و با این همه شاعر حاذق و ادیب بارع فایق و در علم موسیقی نیز باو
کتابی است معروف و از تصانیف او کتاب عین است که جمیع اصول کلام عرب را در ان
جمع کرده و از یونس نحوی نقلست که خلیل را ذکا و فطنت در ان مرتبه بود که از لغت عرب بسیار الفاظ را
استنباط میکرد و از حسن بن علی مهلبی روایتست که خلیل را باز گشت بیت ابن رافع بن نضر بن سیار
بود و لیث از مهتر بن منتشان زمان بود و در علم ادب و نحو و شعر و لغت خوب مهارت بهم داشت
و با آل برمک اختصاص تمام داشت و با نشای دیوان همت میگماشت لیث خلیل نزد او رفت
و چون لیث را بر حقیقت حال و مراتب فضل و کمال خلیل اطلاع شد او را رعایت بسیار نمود و مال بسیار
ساخت خلیل هر قدر ان نگرفت و گفت که لایق جهت لیث هم رسانده و میدانست که از اقسام مال چیزی
در نظر لیث موقعی نیست هیچ چیز آن قدر خوشحال نمیشود که بطریق داب بنا بر بین اتمام و تصنیف
کتاب عین و اتمام آن نمود و بعد از اتمام آنرا بخط خوب و قلم مرغوب تزیین داده بلیث نمود

ولیت آن کتاب بسیار مشتمال شد و وقعی عظیم در خاطر او یافت و صد هزار درهم بجایزه جهة خلیل فرستاد
و زبان بتعدد خواهی تقصیر گشاد و بعد از آن لیث روز و شب اوقات خود را صرف مطالعه آن کتاب
میکرد و ملول و افسرده نمیشد و هر جایی مطالعه او منتهی میشد آنرا نشانی میکرد و چون از خدمت بر آمد عرب
می نمود از آنجا مطالعه میفرمود تا آنکه نصف کتاب را بترتیب حفظ کرد اتفاقا در آن اثنا لیث کنیزکی
در نهایت حسن و جمال خرید و در خانه یکی از دوستان خود او را منزلی مهیا ساخته پنهان از خاتون
خانه باو میرسید و چون خاتون دختر عمر لیث بود و مع هذا صاحب مال و جمال بود و پیش از آن بسبب
محبت باهم داشتند آن مضمون را شنید آتش رشک و غیرت از کانون سینه اش شعله کشید و سوگند
یاد کرد که زیانی عظیم بلیث رساند و چون با خود تامل کرد که لیث را بروای زیان مال نیست و دیده بود که بان
کتاب بسیار شغف و رغبت دارد تا آنکه جمیع ملاهی و لذات را از خود دور ساخته شب و روز خود را
بر بالای آن کتاب انداخته لاجرم کتاب عین را عین الکمال رسانیده بسوخت و چون لیث از خانه آمد
برمک بعبت نمود فی الحال یکی از خادمان فریاد کرد که کتاب را چاره و چون ظاهر شد که کتاب بسوخت
نزدیک بود که از غصه هلاک شود و بنابر گمان آنکه خادمان آنرا دزدیده اند عمر را جمع نمود و تهدید فرمود
در آن اثنا یکی از ایشان گفت که خاتون خانه آنرا گرفته آنگاه لیث نزد او رفت و او را راضی ساخت و کنیز
را بگرمابه و گفت که کتاب را بمن بسپار که من جاریه را بتو بخشیدم و او را بر خود حرام گردانیدم خاتون
دست او را گرفته بخانه برد که کتاب را در آنجا سوخته بود لیث را چون نظر بر خاکستر افتاد و بعضی از اوراق
که کتاب را سوخته او را حالی بهم رسید که گویا بر او مرده بود و ملکه بدتر از آن و نصفی را که حفظ داشت
نبوشت و چون خلیل مقارن آن وفات یافته بود و نسخه منحصر در همان یک نسخه بود و نصفی دیگر ضایع
ماند آنگاه علمای زمان را جمع کرد تا نصف دیگر بر منوال نصف باقی تالیف نمایند و ایشان در آن باب
سعی بسیار نمودند اما مانند آن تالیفی نتوانستند کرد چنانکه هر که نظر بر هر دو نصف می انداخت اتفاقات
بسیار در اتفاق و احکام ادراک میکند و از مختار شعر خلیل این دو بیت است شعر لو کنت تعلم
اقول عذرتنی • او کنت اعلم ما تقول عذرتکا • کنت لکن جهلت مقالتی فعذلتنی • و علمت انک جاهل فعذرتکا
و روایت است که سلیمان بن قبیصه بن یزید بن المهلب بخدمت باو گفت استاد خلیل آنرا درک و در آن
باب این شعر گفت شعر وحصلة کمثر الشیطان آن ذکرت • منها التی جاءت من سلیمانا • لا تحسبن
ظبی زنال عن بده • فالکلب اکلب الخبیث یسقی الارض احیانا • و در تاریخ یافعی مسطور است که کان الخلیل رجلا
صالحا عاقلا حلیما و توراوکان مقلا من الدنیا صبورا علی العیش الخشن و در کتاب خلاصة مذکور است که
الخلیل بن احمد کان افضل الناس فی الادب و قوله حجة فیه و اخترع علم العروض و فصله و اشهر من ان
یذکر و کان امامی المذهب و از مآثر شیخ خلیل آنست که از او پرسیدند که ما بال الناس لم یقبلوا امامة

علی

علی بن ابی طالب و یقدموا ابا بکر و فضیلة علی ظاهرة لعلة الناس اشباه و نظیر خلیل در جواب گفت
لنوده و نوریهم و غلب ظهوره و ظهورهم و الناس امیل بامثالهم و ایضا از او پرسیدند که ما الدلیل علی ان
علیا امام الکل فی الکل در جواب گفت افتقار الکل الیه و استغناؤه عن الکل دلیل علی انه
امام الکل فی الکل و در کتاب کشف الغوامض نوشته که یونس بن حبیب نحوی ضبی نقل نموده که قال قلت لابی عبد الرحمن
احمد ارید ان اسئلک عن مسئلة فتکلمها علی فقال قولک بدل علی ان الجواب اغلظ من السؤال
فتکلمه انت ایضا قلت نعم ایام حیوتک قال سل قلت ما بال اصحاب النبی صلعم کانهم کلهم نیام و احمد علی
بن ابی طالب منهم کانه ابن علة فقال ان علیا علیه السلام تقدمهم اسلاما و فاقهم علما و بذهم شرفا و فوقهم
زهدا و طالبهم جهادا و الناس الی اشکالهم و اشباههم امیل منهم الی من بان منهم و فاقهم و مستحق بغلبه
است و هنوز الغلاة اولاد مردی را گویند که از زنان متعدد بهم رسیده باشند و ولادة خلیل در سال صد
از هجرت بود و وفات او در بصره در سال یکصد و هفتاد و پنج بود و یکصد و شصت نیز گفته اند **ابو الفتح**
عثمان بن جنی الموصلی النحوی در تاریخ ابن خلکان و غیر آن مذکور است که ابن جنی امام بود در علم
نحو و یکی از مجلد شاگردان ابو علی فارسی بود و پدر او جنی غلامی رومی بود از سلیمان بن فهد بن
احمد ازدی موصلی و ابو الفتح اشارة بآن نموده و گفته شعر فان اصبح طالب • فعلمی فی الوری نسبی
علی ان اودی الی قروم سادة نجب • فبامرة اذا نطقوا ازدم الدهر و الخطب • اولئک دعائم الدین
کفا شرفا و حاسبی • و در روایت که در مبادی حال که هنوز بحد کمال نرسیده بود بدرس و افاده بعضی
از طلبه اهل موصل اشتغال نمود و اتفاقا روزی استاد او ابو علی از حوالی مجلس درس میگذشت و چون
او را دید گفت در ایام عورکی تو موبر شده ابن جنی متنبه شده ترک درس افاده نموده و متدی بکر ابو
علی را ملازم شده از و استفاده نمود تا ماهر گردید و از مشاهیر تصانیف او خصایص و کتاب سر
الصناعة است و در نحو شرح بر دیوان متنبی دارد و دیوان از پیش متنبی خوانده بود و متنبی او را
دوست میداشت و قال فی دمیة القصر و لیس احد من ائمة الادب فی فتح المعضلات و شرح
المشکلات مثل ابی علی الفارسی و کان یکثر عند المتنبی و یناظره فی شیء من النحو من غیر ان یقرأ
علیه شیئا من شعره انفة و اکبارا لنفسه و للمتنبی یقول فیه هذا رجل لا یعرف قدره و کثیر من الناس یظن انه
ابو علی الفارسی تقدم ابن جنی مکانه ببغداد و اخذ عنه الثعالبی و عبد السلم البصری و ابو الحسن السمسمی و ولادة
ابن جنی بیست و یکم سال سعید و سی بود در موصل و وفات او در روز جمعه بیست و هشتم شهر صفر از
سال سیصد و نود و دو بود در بغداد **ابو یوسف یعقوب بن اسحق المعروف بابن السکیت الدورقی**
در تاریخ ابن خلکان و غیره مسطور است که اصل او از دورق خوزستان است و او با پدر خود مدتی بتعلیم
صبیان اهل بغداد اشتغال داشت و روایت کرده اند که پدر او وقتی که بحج رفته بود از خدا بتعالی سؤال

نموده بود که پسر او از ایشان نخواهد شد لاجرم او را تعلیم نحو و لغت نمود و دعای او مستجاب شد یعقوب در فضل و
ادب مرغوب بود و بعقوب مدتی بتعلیم اولاد اکابر اشتغال می نمود و از ایشان جندان تقربی
حاصل نمود تا آنکه محمد بن عبد الله بن طاهر خزاعی که قاید و سپهسالار خلیفه عباسی بود او را به تعلیم اولاد خود
تکلیف نموده و ضیعه یکسال اولاد را با نقد و نیا مقرر گردانید و آنچه هزار دینار رسانید و بعد از آن چون
حسیت فضایل یعقوب شایع شد بعذاب صحت متوکل عباسی که ناصبی و معلن بعداوت اهل البیت بود
گرفتار گردید و در ایامی که مقاومت مصاحبت او اشتغال داشت و مشمول عواطف او بود تا آنکه دیگر
جایزه هزار درهم بیعقوب کرم نمود اتفاقا روزی پسران او معز و موید حاضر شدند پس متوکل از او
پرسید یا یعقوب ایما احب الیک ابنای هذان ام الحسن و الحسین یعقوب را غیرت دینی بحرکت در آورده
گفت والله آن قنبر خادم امیر المؤمنین احب الی منک و من ابنیک پس متوکل فرمود که زبان او را از قفا
بیرون آورده بریدند و او را بآن عقوبت شهید گردانیدند و بعضی گفته اند که متوکل غلامان ترک خود را
فرمود تا گلو بر تکلم او زدند و چون او را برداشتند بگاز بردند روز دیگر وفات یافت و متوکل دو هزار
درهم بپسر او یوسف فرستاده یاد جهام نمود که این خونبهای پدر تست و از ابو العباس ثعلب منقولست
که همکنه که ابن سکیت در جمیع علوم مهارت داشت و پدر او مردی صالح بود از اصحاب ابو الحسن کسائی
و از علوم عربیه حظی تام داشت و هم ثعلب گفته که اصحاب ما را اجماع است بر آنکه بعد از ابن الاعرابی
کسی مثل او از یعقوب در علم لغت پیدا نشده و از جمله مشاهیر مصنفات او کتاب اصلاح المنطق است
که بعضی از علما در تعریف او گفته اند که مانند آن کتاب کتابی در لغت بر جسر بغداد نگذاشته و او را
دیگر مصنفات هست که در تاریخ ابن خلکان تفصیل یافته وفات او در ششم ماه رجب از سال دویست و چهل
و چهار بود رحمة الله تعالی **ابو مسلم معاذ بن المسلم بن الهراء الکوفی النحوی** ابو عمر محمد بن الحسن ابی
ماره روایتست که در اوایل این مجلد شطری از احوال او مذکور شده و در کتاب خلاصة الاقوال
مسطور است که معاذ از ثقات رواة حضرت امام جعفر صادق علیه السلام بود و شیخ ابو عمرو کشی
باسناد خود از حسین بن معاذ مذکور از پدر او معاذ روایت نموده که گفت روزی آنحضرت بمن گفت
ای معاذ شنیده ام که در مسجد جامع می نشینی و مردم را فتوی میدهی گفتم بلی چنین است و منعوت کردم
آنکه از خدمت شما بر خیزم عرضه دارم که شرایط آن امر را برین وجه بجای آرم که اگر کسی در آن مسجد از
من سوال نماید اگر میدانم که مخالف شما است موافق مذهب ایشان جواب میگویم و اگر میدانم که از
موالیان و محبان شما است بآنچه از علوم شما یافته جواب میگویم و اگر حال او مرا معلوم نباشد
میگویم که فلان چنین گفته است و فلان چنین گفته و قول شما را در میان اقوال دیگران مذکور میسازم
پس آنحضرت آن شیوه را از من پسندیده فرمودند که من نیز چنین میکنم و شیخ جلال الدین سیوطی در کتاب

طبقات

طبقات النحاة گفته که معاذ بن مسلم شیبی و از راویان امام جعفر صادق و از اعیان کوفه بود و اول کسی
علم صرف را وضع کرد معاذ بن مسلم مذکور بود و آنکه شیخ کافی گفته که وضع آن معاذ بن جبل بود خطا است
و وجه آنکه او را هراء گفتند آنست که جامهای هروی میفروخت ابن خلکان گفته که کسائی از تلامیذ او
او بود و در روایت حدیث نیز از او داشت و از او روایت میکرد و در تصانیف خود از او حکایت بسیار نقل
نموده و معاذ را در نحو تصانیف بسیار بود اما چیزی از آن مشهور نشد و او شیعی مذهب بود و شعری مانند
شعر کمیت داشت و در عصر خود عمر دراز مشهور بود تا آنکه اولاد او مردند و او باقی بود و دنیا نمای خود را بطلب
استواری می نمود و بعضی از شعرا در باب درازی عمر او گفته اند شعر ان معاذ بن مسلم رجل لیس یفوت عمره و لا
قد شاب راس الزمان و اکتهل الدهر و اتواب عمره جدد • قل لمعاذ اذا مررت به • قد صح من طول عمرک الخبر
بالکبر جوابکم نعیش و کم • نسحب ذیل المنیة یا لبد • قد اصبحت دارکم خراب • و انت فیها کانک الرقد • تسال عن بنیها
اذا اللقف کیف یکون الصبی و الولد • مضی کما الطیلسان رقل رغد • برد یک مثل السبز شقة • صاحب
نوح و کان ذو القرنین • یشغل الدک الوله • فارحل و خفاف فارتک الحلم • ان شد رکیک الطلیل
و معاذ مذکور تا بر موافقت مذهب ذکیت بن زید شاعر مشهور صاحب دیار بود و در وقتی که یکیت خبر رسید
که طرفه شاعر نزد خالد بن عبد الله قسری اموی که امیر عراقین بود بواسط رفته و در یک قصیده که در مدح
او گذرانید دو سی هزار درهم صله یافته و رسید و لاجرم یکیت جهت تحصیل شهرت از روی خام طمعی خواست
که او نیز پیش خالد رفته قصیده بنظر او گذرانده معاذ او را نصیحت نمود و گفت که نزد خالد مرو که ترا با
طایفه نسبتی نیست زیرا که او پسر عم خالد است و تو از طایفه مضری و خالد سنی و تو شیعی و او ناصبی و
تو عراقی و او شامی و یکیت بنصیحت او را نشنید و آهنگ او در صحبت خالد بکیس محمد کشید و یکیت
با زن خالد که یکی از عفایف بنی امیه بود راست آمد و با کس چاپلوسی او را راست در پیش خود نشید و از
خانه که در آن محبوس بود فرار نمود شعر در آن زمان که بود هم جان شکفت • بر بر چاه زنانه یکیت
خود بهام • و گویند شخصی از زمان ولادت معاذ پرسید گفت ولادت من در زمان یزید بن عبد الملک
یا در زمان عبد الملک بود و در سال یکصد و هشتاد و هفت که سال یکیت بود وفات یافت **الحسین بن**
احمد الهمدانی المعروف بابن خالویه النحوی شیخ کاشی گفته که او از جمله فضلای مذهب امامیه و در نشیمن
علم غریب بود و بواسطه موافقت مذهب و اعتقاد و انشراح صدر و استعداد جمله صدر نشین مجالس سلاطین
آل حمدان می بود و از جمله تصانیف او کتاب آل در امامت حضرت امیر المؤمنین است علیه السلام
و کتاب مستحسن القراءات و الشواذ و کتاب در لغت و کتاب اشتقاق الشهور و الایام و در تاریخ
باقی مسطور است که ابن خالویه ببغداد آمد و از اعیان علمای آنجا مانند ابن انباری و ابی عمر زاهد
و ابن درید و سیرافی استفاده نمود و آنگاه بشام رفت و در حلب اقامت نمود و در فنون فضل و ادب

شهرت تمام یافت و فضلای آفاق بخدمت او شتافتند و هر یک بقدر استعداد از وی بهره یافتند و آل حمدان او را
تعظیم و تکریم می‌نمودند و پیش او درس می‌خواندند و اقتباس انوار فضل از وی می‌نمودند و از آثار اوست
کتاب کبیر که آنرا کتاب لیس نام نهاده و بنای کلام در آن بر آنست که لیس فی الکلام العرب کذا و از اوست
کتاب لطیف که آنرا آل نام کرده و در اول آن تفصیل معانی آل نموده و بعد از آن ذکر آیه‌ای چند از آل
پیغمبر علیه السلام و تاریخ مواليد و وفات آبا و امهات ایشان فرموده و از جمله مصنفات اوست
کتاب اشتقاق و کتاب الخیل و نحو و کتاب القراءات و کتاب اعراب القرآن و کتاب المقصور والممدود
و کتاب المذکر والمؤنث کتاب اللغات و کتاب شرح مقصوره ابن دریدو کتاب الاسد و غیر ذلک
و ابن خلکان گفته که ابن دریدو اشعر بکوست و ثعالبی از جمله اشعار او این دو بیت را در کتاب یتیمة الدهر نقل نموده
شعر اذا لم یکن صدر المجالس سیدا • فلا خیر فیمن صدرته المجالس • و کم قائل مالی بانیک اجلا • فقلت له من
اجل انک فارس • و وفات او در سال سیصد و هفتاد بود **محمد الحسن بن دريد الازدي اللغوي البصري**
ابن خلکان گفته که ابن دریدو امام عظیم خود بود در لغت و ادب و شعر و مسعودی در کتاب مروج الذهب
گفته که ابن دریدو در زمان ما از جمیع شعرای بغداد فایق بود و در لغت نظیر خلیل بن احمد بود و بسیاری
از لغت جمع نموده که در کتب متفرقه مبین یافت نمیشود و شعر او بیش از آنست که احصای آن توان نمود
از تصانیف مشهوره او کتاب جمهره است در لغت و آن از کتب معتبره لغت است و از جمله تصانیف
اوست کتاب اشتقاق و کتاب السرج واللجام و کتاب الخیل الکبیر و کتاب الخیل الصغیر و کتاب
المقصور و کتاب الملاحم و کتاب زواد العرب و کتاب اللغات و کتاب السلاح و کتاب غریب
القرآن و کتاب المجتبی و کتاب الوشاح و بعضی از علما میگفته اند که ابن دریدو اعلم شعرا و شعر علما
ولادت او در بصره بود در سال دویست و سی و در آنجا تحصیل علوم نمود و نشو و نما یافت بعد از آن
اتفاق عم خویش حسین از آنجا بعمان آمد و در آنجا ده سال اقامت نموده بعد از آن بفارس رفت و اندک زمانی در آنجا
بود و از آنجا بنواحی فارس نزد پسران میکال که از عمال آن دیار بودند رفت و کتاب جمهره را جهت
ایشان تالیف نمود و ایشان او را در اعمال خود صاحب دخل ساختند و او مال عظیم در صحبت ایشان بهم رسانید
لاتعاب باذل و کریم بود و از جمله صلاتی که باو دادند آنست که ده هزار درهم در صله یک قصیده باو
دادند و بعد از عزل پسران میکال و رفتن ایشان بخراسان ابن دریدو از فارس بغداد آمد و
یکی از اعیان آنجا او را تعظیم نموده در جوار خود منزلی مقرر ساخت و در آن اثنا خبر وصول او ببغداد
آمد و بلوغ او باعلی مرتبه فضل و استعداد بمقدر خلیفه رسید لاجرم او را نوازش فرموده هر ماه پنجاه
دینار برسم وظیفه او مقرر نمود و آن وظیفه تا حین وفات ابن دریدو مستمر و جاری بود و قوت
حافظه او بمرتبه بود که دیوان شعری را یکبار که بر وی خوانده بود میگرفت لهذا در روایت حدیث

نیز

نیز دستگاه وسیع داشت گاهی بشرب خمر اقدام می‌نمود و در نوزده سالگی مفلوج شد و در اندک روزی
علاج بر تر باق نموده صحت تمام یافت و بدرس و بحث و تصنیف اشتغال نمود و چون یک سال از آن گذشت
بسبب تناول غذای نامناسب مرض فالج عود نموده و از کمر بند تا قدم بحرکت نماند و ستمای او اندک حرکتی
میکرد و چون کسی از او در رسیدی که پیش او می‌آمد از آمدن او متالم شده فریاد میکرد و با این حال ثابت
الذهن و کامل العقل بود و هر جواب از وی می‌پرسیدند بر وجه صواب جواب میدهد و از **ابو علی بن قاسم**
قالی معروف ببغدادی که تلمیذ او بود منقولست که میگفت در آن حالت که مالکی که در لغت داشت از وی
پرسیدم و بی توقف جواب از وی میشنیدم صواب و چون در همان روز که او وفات یافت ابو القاسم
عبد السلام بن ابی علی جبائی متکلم نیز وفات یافت اهل روزگار میگفتند که امروز علم لغت و علم کلام
برده و این قطعه از ابن دریدو در مدح اهل البیت علیهم السلام از کتاب کشف اللغه منقول میشود
شعر ان النبی محمدا اوصیه • و امیره انبت البتول الطاهرة • اهل العبا فاتی بولائهم • ارجو السلامة
الفجائی الآفة • و اری محبتهم تعدل بفضلهم • سبعا من السبل المثانی • ارجو بذاک رضی المهیمن واحده
یوم الوقوف علی الصراط • عراة نوبه در سال بود و در شب چهارشنبه هژدهم شعبان سنه احدی
و عشرین و ثلثمایه در بغداد وفات یافت **ابو الفرج علی بن الحسین القرشی الاموی المروانی** علامه حلی
در باب کنی از قسم دوم از کتاب خلاصة الاقوال گفته که ابو الفرج شیعی زیدی بود و با فقی گفته که او
اصفهانی الاصل بغدادی المنشا است و از حسب آنکه مروانی و شیعه بوده بخدمت بسیاری از علما
رسیده و علامه زمان خود گردیده بود و در علم تاریخ و انساب ماهر بود و در کتب شعر نهایت تفاوت
و از اغانی و اشعار و سیر و اخبار و آثار و احادیث مسنده آنقدر حفظ داشت که مانند او هرگز کسی
ندیده و در علوم دیگر مانند نحو و لغت و مغازی و موسیقی و علم جوارح و سیطره و طب و نجوم و غیر آن
بمرتبه کمال رسیده و شعرا و جامع آفاق علما و نزاکت ظرفای شعرا است و او را مصنفات ظریفه
است مانند کتاب اغانی که اتفاقات بر آنکه مانند او در باب خود نیست هرگز تصنیف نشده و گفته اند
که آنرا در مدت پنجاه سال تالیف نموده بود و بعد از اتمام آنرا برسم تحفه نزد سلطان سیف الدوله ابن
حمدان برد و سلطان هزار دینار باو بخشید و صد رطل نقره منقول است که صاحب ابن عباد در ایام
پیری بیشتر بار از کتب او بجهت مطالعه بر میداشت و چون کتاب اغانی باو رسید از دیگر کتب
مستغنی شده من بعد بهمان اکتفا می‌نمود و تفصیل باقی کتب او در تاریخ مذکور مسطور است **ایضا**
در همین تاریخ مذکور است که در آخر بوزیر مهلبی که وزیر معز الدوله ابن بویه بود مصاحبت مینمود و او
در مدح وزیر اشعار دلپذیر واقع است و اکثر آنچه در ترجمه ابو الفرج از تاریخ یافعی منقول شد در تاریخ
ابن خلکان و ابن کثیر نیز مسطور است و زیادتی که در تاریخ ابن کثیر واقع شده آنست که دارقطنی و غیر

او از محدثان اهل سنت روایت حدیث نموده اند انگاه از روی تعصب و تعنت تاسف خورده که چرا او با
این همه فضایل و کمالات مذهب شیعه داشته و در تاریخ معروف ظاهر مذکور است که الامام العلامة ابو الفرج الا
صبهانی الکاتب مصنف کتاب الاغانی و غیره سمع الحدیث و تفقه و برع و استوطن بغداد و من مصاه و کان من
اعیان ادبا بیان اخبار بلسانه ظاهر الشیخ ابن کثیر گفته که ابو الفرج در سال دویست و هشتاد و چهار
متولد شد و در ذی الحجه سنه ثلث و خمسین و ثلثمایه وفات یافت **محمد بن عمران المرزبانی البغدادی**
یاقوتی گفته اند که او از ابن درید و ابن انباری استفاده و علوم ادبیه نمود و صاحب تصانیف مشهوره
جامع غریبه و روایت ادب و صاحب اخبار و تالیفات کثیره و ثقه در حدیث و قائل بمذهب تشیع بود
و شعر او اگرچه اندک است بسیار نیکوست و از محاسن شعر او این چند بیت است **شعر** اذا رمت
من لیلی علی البعد انظری • فنظری حوی بین الحشا والاضالع • و یقول نساء الحی نظر ابن طری • محاسن
لیلی من بدا لی المطامع • و کیف تری لیلی بعین تری بها • سواها و ما طهرتها بالمدامع • و تلثمها بالمسک
و قد جری حدیث سواها فی فروق المسامع • اجلک بالیلی عن العین انها • اراک بقلبی خاشع لک
خاضع • مؤلف گوید مما مقصود مرزبانی درین ابیات حقیقت معانی از لفظ لیلی شاید حقیقی و مطلوب
اصلی است و مراد او از هست و هجر اشعار است بمذهب شیعه که ایشان خدای تعالی را منزه و متعالی
ادراک بامر و رویت مجاهره میدانند و اثبات رویت قلبی که عبارت از علم و ظهور تام و کشف و
صنوح تام است می نمایند مرزبانی در رسالی سیصد و هشتاد و چهار از ین دار فانی بسرای جاودانی انتقال نمود
بکر بن محمد بن حبیب بن قنبة عثمان المازنی شیخ نجاشی گفته که از مازن بنی شیبان بود و سید علمای
بصره بود در نحو و عربیه و لغت و از ابو العباس محمد بن یزید نقل نموده که او گفت که ابو عثمان مازنی از
علمای امامیه و از خاندان اسمعیل بن مغیم است و او را کتابیست در علم صرف و کتابی در بیان اخبار
در ان سخن کرده اند و مقدمه مشهور در نحو و فات او در سال دویست و چهل و هشت بود **ابو اسحق ثعلبة بن
میمون ابن اسعدی النخعی** شیخ نجاشی گفته که از بزرگان اصحاب ماست و او فقیه و قاری و لغوی و کثیر
الروایة و حسن العمل بسیار عبادت ورزید و از راویان ابی عبد الله و ابی الحسن علیهما السلام بود و او را
کتابی است در حدیث آورده اند که چون هرون الرشید از حج مراجعت نمود و عبور او بکوفه افتاد
بموضعی که معروف بمسجد کعبی است رفت و در ان وقت ثعلبه در غرفه که بر کنار آن مسجد بود بنماز
و ترا اشتغال داشت پس هرون شنید که او در نماز خود بعبادت فصیح دعا میکند لاجرم در زیر ان غرفه توقف
کرد تا دعای او را بشنود و چون آنکه از شنیدن آن محظوظ بود گاهی هیئت سر و بی آن غرفه می ایستاد و گاهی
عقب آن بعد از ان بوزیر خود فضل بن ربیع گفت که تو می شنوی آنچه من می شنوم و دیگر باره گفت که
این مرد از خیار ماست رکوفه **محمد بن احمد بن عبد الله البصری النحوی المعروف بالمضیع** شیخ جلال

سیوطی

سیوطی در کتاب طبقات النحاة از یاقوت نقل نموده که او از اکابر نحاة و شاعر ماهر و شیعی مجاهر بود
او را مابین درید مناظرات و مشاجرات بسیار واقع است و از مصنفات اوست کتاب ترجمان
در شعر و معایب او در کتاب مجالس المجالس و کتاب المنقذ من الاجان که شرح کتاب ابی العین ابن
درید است در سال سیصد و بیست وفات یافت و در خلاصه مسطور است که محمد بن احمد ملقب بمضیع بزرگ
و از اعیان اهل لغت و ادب و حدیث و پاکیزه مذهب و نیکو اعتقاد بوده و او را در مدح اهل بیت اطهار
اشعار بسیار است که در اکثر آنها نام نامی ایشان را مذکور میسازد و اظهار توجع و تفجع بر قتل ایشان می نماید
و لهذا او را مضیع ملقب ساخته اند و از جمله اشعار او که بلقب اشعار دارد این بیت است **شعر**
آن لم تکن قتیل ابی المضیع شرا فلوری انا المضیع بها • و از جمله اشعار او که در باب قضیه رد شمس بر آفتاب
آسمان دین یعنی حضرت امیر المؤمنین علیه السلام واقع شده این چند بیت است **شعر** رددت الشمس بعد
جاریها الغروب فالقی وقت الصلوة علیا و علی • اذا مال الشمس رسول الله • من حجره و ساد و طیا • اذا الحال
النبی لها اناه • الوحی مغنی علیه و مغشیا • فتراخت عن الصلوة و لم یر فظه اذ کان سخطا مخشیا • فدعا ربه فانجزه
المیعاد • من کان وحده ما نبا • قال هذا اخی لحاجة ربی لم یزل شیطا • یوم مغنیا فارد الشمس کی یصلی
فعاد العشاء بعد مضیا **علی بن احمد بن الفحکمی الاریب النحوی** او بی فاضل و لبیب مؤمن کامل بود
کاهی نظم مدایح اهل البیت علیه السلام اشتغال مینمود و از جمله اشعار او که در باب روز غدیر گفته
این چند بیت است **شعر** یوم الغدیر سوی العبد بن ابی عبد • یوم السرور السادة الصید • قال الامامة فیه
المرتضی ولی • فیها من الله تشریف و تمجید • یقول احمد خیر المرسلین نبی • فی مجمع حضرته السیف و السود • فاشهد
عهد الا نقضا له • الا الصنایع و الالطاف الجود • و له ایضا لا تنکرن عذیر خصم اذ • کان الشمس فی اثر اقبال
کان مسرورا باسناد الی • خیر البرایا احمد لا ینکر • فیه امامة حیدر و جلاله • و علا حتی القیامة یذکر • اولی الانام
بان یوالی المرتضی • من اخذ الاحکام منه و یاسر • و له ایضا اذا ذکرت الغر من آل هاشم • شاهدت عنک
الکلام السارة • فقل لمن لا یک فی حبه • خانتک فی مولدک الوالدة • **محمد بن احمد بن طاهر بن لعبد
الخازن النحوی** در کتاب طبقات گفته که کنیت او ابو منصور است و خازن کتب خانه قدیم است که
در محله کرخ بغداد می بود و از ابن جوزی نقل نموده که محمد مذکور نحوی و ادیب فاضل فقیه شیعی خوش
نویس بود و از ابو الحسن شیخی و غیره او استفاده نموده بود در سال چهار صد و ده متولد شد و در سیزدهم
شعبان پانصد و ده وفات یافت **احمد ابن ابراهیم بن اسمعیل بن داود بن حمدون الندیم
النحوی** در طبقات النحات مسطور است که او شیخ اهل لغت و رئیس ایشان و استاد ابو العباس ثعلب بود
و با وجود تشیع از مخصوصان متوکل عباسی و ندیم او بود و از مصنفات اوست کتاب سماء الجبال
المیاه و الاودیه و شیخ نجاشی رحمة الله گفته که او امام اهل لغت و رئیس ایشان بود و ابو العباس مبرد نحوی

تلمیذ اوست و احمد از جملهٔ خواص اصحاب امام علی نقی و امام حسن عسکری علیهما السلام بود و تفصیل مقامات
او در کتب شیخ مذکور مسطور است **احمد بن علی بن مفضل الازدی المهلبی الحمصی النحوی** صاحب
طبقات النحات گفته که او ادیب فاضل بود و از ذهبی نقل نموده که تولد احمد مذکور در سال یازدهم و سیصد و شصت
بود و از حمص بعراق توجه نمود و مذهب بی فضل از اهل جلالت و علم نحو را در بغداد از ابو البقاء
عکبری و وجیه و واسطی اموخته و شاگردی دیگران نیز کرد تا آنکه در علم عربیت و عروض مراجع افران
خود شد و در آن دو علم تصنیف نمود و چون شعر را نیز خوب میگفت کتاب ایضاح و کتاب
ابو علی فارسی را نظم کرد و بسیار خوب کرد و بعد از آن بخدمت ملک الجیوش رسید و از و رغایت بسیار
دید و در اعتقادات از نواحی با او شیوهٔ حسن معاشرت میورزیدند و او شیعی علی مذهب بود و ندارد صاحب
عقل بسیار بود و در پانزدهم ربیع الاول از سال ششصد و چهل و چهار وفات یافت **علی ابن محمد بن علی
ابو الحسن بن مذیه الاسترابادی المشهور بالفصیحی** در کتاب طبقات النحات آورده که او شاگرد شیخ
عبد القاهر جرجانی و استاد ملک النحاة بود **مدح** همچنین استاد و شاگردی گردیده و بعد از خطیب تبریزی
در مدرسهٔ نظامیه بغداد مدرس بود و چون او را بتشیع متهم نمودند و حقیقت حال از و پرسیدند گفت
انکار مذهب خود نمیتوانم کرد و از فرق تا بقدم خود را شیعی میدانم بنابرین او را از مدرسی معزول
ساختند و ابو منصور جوالیقی را بجای او تعیین نمودند و بعد از آن هر کس پیش او جهت استفاده
میرفت او میگفت منزلی الآن بالکرخ و الجزیره بالشرخ و اشم ترمرجون اذ هبوا الی من عرفتما یعنی
الحال مان من بکرخ و خانهٔ من بجزیره طلبیدن است و مبادا که شما نیز از و طایف مدرسه و رشوه
بروید و پیش کسی بجای من در آن مدرسه منصوب شده درس بخوانید و بعد از آن شیوهٔ حدیث
و غوامض رزیده و از آمیزش اهل زمان دوری گزیده و چون او را در آن عزلت معاتب ساختند در
جواب این ابیات گفت **شعر** الله احمد و شاکر ابتلاه و حسن جمیل اصحب سنة رامعا فابین اثنین ابهل
خلوة من الاخران خف • الطلب لغنمی القلیل حرا فلا من • لمخلوق علی و لا سبیل • لم اشتق حرص علی الدنیا و لا
اهل طمع بل • بیان عندی ذو الغنی • المتلاف و الرجل النبیل • و لغیت بالناس لا لمنی • عنی و طالبی
المقیل • و الناس کالماء لمن • خف مخنة خلیل • شیخ اجل ابو الفتوح رازی در تفسیر آیهٔ فانکحوا ما طاب لکم من النساء
فانکحوهن اجورهن الآیه آورده که ابن سکره که یکی از اهل سنت است در طعن شیعه و آنکه ایشان نکاح
متعه را حلال میدانند و بهشاد طلاق را که بیکبار گفته شود طلاق باین نمیدانند این چند بیت گفته **شعر**
بامن یری المتعة من دینه • حلالا و ان کانت حرامه • و لا یری سبعین تطلیقة • بهاین مذهبه المذهبه • من
طابت معه الیدکم • کم ناجتهد و فی ولد فلتنکر • شیخ اجل ادیب بن ابی زید فصیحی در جواب او این ابیات
گفته • بانکم بامنکری متعة الاولی • رادها رضائی و بنهم غیر منکرة • ما انتم ان معتم لقولی • عند لهم فیما یراه

در حکم آنست که لفظ ثلث را بیک رکوبند و فرق میان صورتین باجمال و تفصیل خواهد بود و انیست محصل کلام علامه
مذکور و مفاد آن بر محصل صاحب شعور مخفی نیست زیرا که آن سخن او لازم می آید که هرگاه گوییم جاءنی زید و عمرو
و بکر و خالد باشد که تعقیب آن بذکر خالد کنیم یا تاکید آن بلفظ ثلثا کنیم آن کلام نزد مخاطب تمام نباشد و نسبت مجیء
بمجموع آن سه شخص بلکه بهر یک از ایشان مستقل نباشد و بطلان لازم مانند ثبوت ملازم ظاهر است اما تشبیه
آن عبارت بجمله مشتمله بر استثنا یا نسبت مع الفارق که از علامه فاروقی بغایت دور است چه ظاهر است که عدم
اتمام جمله مقرونه باستثنا از تعقیب او بواو استثنا که مغیر کلام سابق است مفهوم میشود و عدم اتمام جمله
طالق از طالق دیگر که در عقب او مذکور میشود و مفهوم نمیگردد و اصلا نافی را بر عدم اتمام اول دلالتی نیست با آنکه
این فاضل در ارکتاب کلمات این تکلیف مصداق آن مثل مشهور است که این همه گنجه زدی حلوا کو اگر چه
غایة امر او آنست که تکرار لفظ طلاق را در حکم ایراد لفظ ثلثا ساخته و سابقا معلوم شد که آن نیز در معرض بطلان
و تباهی و مخالف قانون شرعی و نص آیت و صاحب کتاب استغاثه بمتی هیع الثلاثه آورده که از جمله عقبای
عمری که بسبب آن فساد عظیم شامل جمیع امت از موالیان عمر و مخالفان او شده بدعتیست که در طلاق
و نکاح احداث نموده زیرا که خدا و رسول طلاق را بر عده و سنه مقرر داشته اند و هر کس که هر کس دیگر
مجلس طلاق گوید یا سوگند بان خورد حکم طلاق او را لازم است و تجدید او در احداث این حکم آنست که ذکر
کرده که چون مردم آسان ساخته اند بر خود سوگند بطلاق را پس میباید که عقوبت و جنبان سوگند
بوقوع طلاق بر ایشان لازم کنیم تا از سوگند خوردن بطلاق باز آیند و ترک آن کنند و نیز بر این الزام
کرده جانب در عین را بطلاق و آنرا طلاق بدعت نام نهاده و معتقدان خلافت او در این حکم نیز تابع او شده
با آنکه اجماع کرده اند بر آنکه آن بدعت است و مخفی نماند که ضرر عظیم از این بدعت ناشی شده زیرا که مطلق بتاء
طلاق که قوم خود اجماع کرده اند بر آنکه بدعت ظاهر است که مطلق نخواهد بود و حکم خدا و رسول ایشان که
بسبب این طلاق از خانه شوهر خود بیرون آید و دیگری را شوهر کند هیچ از احکام خواهد بود پس نکاح نیز
بسبب فساد طلاق فاسد شده باشد و فرج حرام مباح شده و نسل بسبب فساد نکاح فاسد گشته و روایت کرده اند
مشایخ ما از حضرت امیر المؤمنین علیه السلام که فرموده اند تجنبوا المطلقات فی مجلس فانهن ذوات ازواج
و ایضا فرموده لا یکون الطلاق طلاقا حتی یجمع للعدد و الاربعة فان نقص منها واحد لم یقع
الطلاق الاول یکون المراة طاهرا من غیر جماع یقع بها بعد خبر و جماع من حیضها و الثانی ان یکون الرجل
مریدا للطلاق اختیارا و الثالث ان یحضره شاهد عدل و الرابع ان ینطق المرء بحضرة الشاهدین آنها
فی طهر لم یمسها و پوشیده نیست که اندکی از امت غایت عدد و شرائط مذکوره در طلاق می نمایند
با آنکه اجماع است بر آنکه طلاق حق آنست و دیگر بر این همان حضرت امیر المؤمنین علیه السلام در میان
مردم اندک اند زیرا که نکاح ایشان فاسد شده بفساد طلاق ایشان و نسل ایشان فاسد شده بفساد

نکاح

نکاح و حضرت رسالت صلی الله علیه و سلم فرموده لا یحب امیر المؤمنین الا طاهر الولاده و دون هیچ نهاده و حضرت
امام جعفر صادق علیه السلام فرموده که لا یجیئنا نحن ولد الزنا و لا ولد حیض و لا ولد زنا و چون این
تعلیل و تحقیق تمهید یافت میگوییم حاصل معنی آیات این سکره حطات مرشیه را با آنکه ای آنکسی که نکاح متعه را
در این خود حلال می بینید و اگر چه بی مهر باشد و همچنان طلاق متوالی را موجب جدایی زوجه و موجب رجوع
باری استیناف صحیح می دانید بدانید که از نجاست که فرزندان او طیب و پاک اند پس بدیکه در شکر گذاری
آن مراسم حمد و سپاس بجا آرید و مخفی نماند که آنکه گفته که متعه هر چند بی مهر باشد جایز است افترای محض است
زیرا که باتفاق جمیع علمای شیعه نکاح متعه بدون مهر منعقد نمیشود و صحیح نیست و حاصل سخن شیخ فضیحی
خطابست باین سکره و سایر اهل سنت که ای منکران نکاح متعه که در صدر اول حلال و معمول بوده اید
که دختران شما در بین خود بان رضا داده اند و انکاران نمیکنند و بآن مشغول اند لیکن شما و انکاران
تابع و بنده و سخن فتوای بعضی از مفتیان جاهل شده اید و ندانسته اید که فعل با نکاح متعه را سبب
پاره شدن کون آن کسانی است که قول این سکره را می پسندند یعنی اگر نکاح متعه معمول نباشد یک
کون درست نمی ماند و ظاهر آنست که فضیحی متعرض جواب سایر مفاسد طلاق نیز شده باشد اما از شعر
او بیت از آنچه مذکور شد منظر ظاهر این خاکسار ترسیده آنرا در سنه دهم ذی الحجه از سال هفتصد و شانزده
وفات یافت **ابو الحسن علی ابن عیسی بن ابو الفرج بن صالح الربعی النحوی** ابن کثیر شامی گفته که او در
مبادی حال استفاده علوم عربیت از ابی سعید سیرافی می نمود و بعد از آن بخدمت ابو علی فارسی توجه
نمود و مدت بیست سال ملازم او بود و آخر منصب سبق از افران خود ربوده آورده اند که روزی
بر کنار دجله میرفت دید که میر مرتضی علم الهدی و برادر او سید رضی الدین رضی الله عنهما بر سر
نشسته بودند و عثمان بن جنی با ایشان سخن میگفت و سید بن خطاب نموده گفت از عجب بن چیزهاست
این که عثمان با شماست و علی و راز شما بر کنار دجله میگردد و وفات او در محرم سنه عشرین و
اربعمایه بود **سعید بن محمد ابن سعید الجرمی الکوفی النحوی** از ائمه علم نحو بوده و سعید بن
سعد فی بطن امه در شان او بر منصه ظهور جلوه نموده و رساله مختصر مشهور بجرومیه در علم نحو از
تصانیف اوست در کتاب انساب سمعانی مسطور است که او از اهل صدق بود اگر چه در سماع
خالی بود و چون از یحیی بن معین که امام احادیث اهل سنت است از حال او پرسیدند جواب
گفت که او صدوق است و سعید از کوفه ببغداد آمد و با یحیی بن زیاد و فراء نحوی مناظره کرد و ثابت
یافت **محمد بن الحسن الرضی الاستراباذی** در کتاب طبقات النحات گفته اند که او از اعاظم
است که شرح کافیه ابن حاجب را جمع کرده که کسی چنان شرح ننوشته و در غالب کتب نحو مانند او
کتابی در جمع و تحقیق و حسن تعلیل نیست و متاخرین همگی خود را عیال آن کتاب میدانند و از او

بدست میکردانند و شیوخ عصر و اسلاف ایشان در تصنیف و درس خود بران اعتماد می نمایند و او را
در آن کتاب با نجات انجات بسیار و مذاهب خیر بسیار است که او بآن متفرد است و آن شرح
را بر وجهی که در خطبه آن ذکر نموده در سنه مقدسه غزوی یعنی مشهد نجف مرتضوی نوشته و گفته که اگر
مقبول طبع اهل روزگار خواهد بود از برکات وقوع آن در آن جوار است و الا از قصور طبع این
خاکسار است فراغ او از تالیف این شرح در سال ششصد و هشتاد و سه بود و در سال هشتاد و شش
وفات یافت و او را شرح دیگر لطیف بر کتاب شافیه تصریف هست و اگرچه آن نیز در مرتبه خود بغایت
نفیس و شریف است لیکن التفات طلبه بآن باندازه التفات بعلم تصریف است **الشیخ العالم**
المدقق فخر الدین ابو عبد الله محمد بن ادریس العجلی الحلی قدس سره در استعمال فهم بلند پروازی
از فخر الدین رازی بیش و در علم فقه و نکته طرازی از محمد بن ادریس شافعی و در بیش است کتاب سرائر که
از جمله مصنفات شریفه اوست بحدی دقت فهم و کثرت علم او و اسلی ظاهر و برهانی باهر است او را تصانیف
شیخ اجل ابو جعفر طوسی ایجاب بسیار هست و در اکثر مسایل فقهی او را خلافی با اعراضی یا استدراکی
هست و در عنفوان جوانی بسرای جاودانی شتافت و در جوار اهل بیت اطهار مقر و مآب یافت
الشیخ الفاضل الحجة یحیی بن سعید الهذلی الحلی مجتهد ثانی یحیی خدا الکتاب بقوت و تمکین از
مشکوة ولایت و نبوت بوده از اعاظم مجتهدان شیعه است شیخ جلال سیوطی او را در کتاب طبقات
النحات مذکور ساخته و از ذهبی شامی ذهب الله بنوره نقل نموده که یحیی مذکور لغوی ادیب حافظ احادیث
بوده و از کبار را نقل است از این الاخضر سماع حدیث نموده و در سال ششصد و یک کوه متولد
و در شب عرفه ششصد و هشتاد و نه وفات یافت و در کتاب شیخ حسن بن داود مسطور است که شیخ
امام علامه یحیی ابن احمد بن سعید اورع و زاهد متاخران فضلای امامیه و جامع فنون علوم او بفقه و تفسیر
و اصولیه بود و او را تصانیف مفیده است و چون کتاب جامع الشرایع در فقه و کتاب مدخل الاصول
فقه و غیر آن در سال ششصد و نود و دو وفات یافت **الشیخ المحقق نجم الدین ابو القاسم جعفر بن سعید**
الحلی اصل دین را بحکم و عواقب شیاطین را رجم بوده و مجلس رضیه بمنبع صفات افاضل و بازار روض بضاعات
فضایل تفتق و سنبل در استنباط شرایع اسلام توام رحمی و العام می نمود و فهم دقایق بحث عقل و
الزام و انفام میفرمود قیاس او با حنفی از استحسان عقلی و در تمثیل او بشافعی و مالک از مسالک علت
مهجورست مالک یکی از خادمان حاشیه اوست و شافعی حامل حاشیه او و حنفی راعی بحاشیه او و چون
مبالغه در مدح آن امام تحقیق از قبیل تکلیف بما لا یطاق و بر استن حوران حکمتین علی الاراکست لاجرم
بهمین قدر اقتصار می نماید در کتاب ابن داود مسطور است که شیخ ابو القاسم امامی محقق مدقق علامه
و افضل ارباب علم بود و اسن اهل زمان و اقران ایشان بود در حجه و برهان و در سرعت فهم و استحضار

محمد بن ادریس العجلی الحلی شیخ اصحابنا الحلی متفق فی العلوم مکثر الطاعات بلغ الملوثة ثمان وخمسین وخمسمائة وتوفی ثمان وستین وخمسمائة

محمد بن احمد بن سعید الحلی علامه ورع فقیه جامع لفنون العلوم الادبیة والفقهیة والاصولیة اورع الفضلاء وزاهدهم مات ٥٩٠

جعفر بن الحسن بن محمد بن سعید الحلی شیخنا نجم الدین ابو القاسم المحقق واحد عصره توفی ٦٧٦ سنة ربیع الآخر

بی نظیر روزگار بود و او را تصانیف حسنه محققه غرره عدیده بسیار است از آنجمله کتاب شرایع الاسلام
و کتاب معتبر و کتاب مسایل مصریه و کتاب مسایل موصلیه و کتاب مسلک در اصول دین و کتاب
معارج در اصول فقه و کتاب النبه در منطق و غیر آن و او را تلامذه بسیار است که اکثر ایشان رتبه
اجتهاد داشته اند و در بیان احوال سلطان المحققین خواجه نصیر الملة والدین الطوسی طاب الله مشهده
خواهد آمد که او بعزم زیارت جناب شیخ از بغداد بحله رفت و در مجلس درس او حاضر شد و سوالی
از دقایق بسیط نمود و جواب بر وجه صواب شنید و معتقد جناب شیخ گردید و او در آن اجتهاد او نمود
و وفات او در سال ششصد و هفتاد و شش واقع شد رحمة الله علیه **الشیخ النوری العلامة جمال الدین**
حسن بن یوسف بن علی بن مطهر الحلی خلد فیض ذوالجلال مظهر فضل الله جمیل بحب الجمال ذوی
مقصود فایض آیه جمال الآمال و امانی رای جهان آرایش جلوه گاه حقایق ربانی حامی بیضه دین ماحی آثار
مفسدین نامزد مامور سیاست کار نوس خوابیت متمم قوانین عقلیه جاوی اسالیب فنون نقلیه محیط
دایره درس فتوی مرکز مدار شرع و تقوی مجدد مآثر شریعت مصطفوی محمد و جهات طریقت مرتضوی
آنکه از دریای فواضل او قطره و از خورشید فضل او ذره باز شمردن نمود و نقاب غفلت از جبین بیان
صفات جلال و سمات جمال او بر بنان بیان نتوان گشود اگر فوت عنان شطری از مدح او شمارد و بیان
مقال سطری از مدایحش بر لوح تقریر نگارد فرض آن باشد که در حلقه اصحاب جلال آن مدح بر آورد
و الا وضع تمام دارد که آفتاب عالمتاب بی نیاز است از آنکه بلندی و روشنایی او را بر انگشت
اشارت نشان دهند و نور کلی مستغنی است از آنکه نام ماهیات بر دهند **مع** جناب بر حجات
شب تجلی را مولد و منشا حضرت شیخ علامه دار المؤمنین حله است و تحصیل کلام و فقه و اصول و عربیت و سایر
علوم شرعیه از فقیه اهل البیت علیهم السلام شیخ نجم الدین ابو القاسم جعفر بن سعید الحلی و از والد خود شیخ سدید
الدین یوسف بن مطهر الحلی نموده و مطالب حکمت را در خدمت استاد البشر خواجه نصیر الدین محمد طوسی طاب الله
مشهده و علی بن عمر کاتبی قزوینی شافعی و محمد بن محمد بن احمد کیشی که خواهرزاده ملا قطب الدین علامه
شیرازی بود و غیر ایشان از علمای عامه و علامه استفاده نموده و ریاست فرقه ناجیه در زمان او باو
منتهی شده و در ترویج مذهب ائمه اهل البیت علیهم السلام مساعی جمیله فرموده و بر سایر معاصران خود
از علمای مخالفین اسامت حقیقت آن مذهب شریف نموده و در تاریخ حافظ ابرو و غیر آن مذکور است
که چون سلطان مذهب اهل سنت و جماعت علی الاجمال در خاطر الهام پذیر او لی بنو محمد خدابنده انار الله برهانه
قرار گرفت با حضار علمای امامیه امر فرمود و چون شیخ علامه و دیگر علمای آن طایفه حاضر شدند و مقرر
شد که از جانب اهل سنت و جماعت خواجه نظام الدین عبد الملک مراغی که افضل علمای شافعیه بلکه افضل
و اکمل علمای اهل سنت بود با جناب شیخ مناظره نماید جناب شیخ علامه با خواجه نظام الدین عبد الملک و تحقیق

امامت مناظره نموده اثبات خلافت حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بلافصل از حضرت رسالت صلوة الله علیه
ابطال دعوی خلافت مشایخ ثلثه اهل سنت بر اهین قاطعه و دلایل ساطعه نموده و رجحان مذهب امامیه را
بر وجهی ظاهر ساخت که راه تشکیک احدی از حاضران نماند و خواجه نظام الدین عبد الملک جون داماد
جناب شیخ علامه را شنید و قوت طبع او را دیده جهت دفع انفعال خود شروع در تحسین شیخ نموده گفت که
قوت ادراک شیخ بغایت ظاهر است اما جون سلف بر راهی رفته اند و خلف جهت الجام عوام و دفع تفرقه کلمه
اهل اسلام بر دو سکوت بر اظهار زلل ایشان پوشیده اند مناسب آنست که هنگ آن سر نمایند و تظاهر
بطعن بر ایشان نفرمایند و حاضران بر وجهی از غایت تعصب بخواستند که تقریر تجهیز و اتمام خواجه نظام الدین
الملک علیه رحمة بزاد رسیدند و نداشته و گفت که میان شیخ جمال الدین ابن مطهر و مولانا نظام الدین
عبد الملک مناظرات بسیار واقع شد و مولانا نظام الدین احترام او تعظیم کردی و در تعظیم او مبالغه نمودی
اینست کلام غیر نظام او مطلوب او از لطایف کلماتی که جناب شیخ را در جواب سیدی موصلی واقع شده
آنست که روزی در مجلس سلطان محمد خدابنده مناظره مخالفان اشتغال نمود و بعد از اتمام مطلب جزو
برسم شکر گزاری خطبه مشتمل بر حمد الهی و صلوة حضرت رسالت پناهی و آل ولایت جایگاهی ادا کرد و
جنانجه در مذهب امامیه جایز است صلوة بر آل بر سبیل انفراد فرستاد و سید مذکور جون وداد که شیخ
دخلی نتوانست نمود مناسب جنان دید که در منع جواز توجه صلوة بر آل مناقشه پیش آرد و شاید در آنجا
کاری تواند ساخت لاجرم با شیخ گفت که جه دلیل داری بر جواز توجه صلوة بر غیر انبیا جناب شیخ در جواب
گفت که دلیل این آیه کریمه است که الذین اذا اصابتهم مصیبة قالوا انا لله و انا الیه راجعون اولئک علیهم
صلوات من ربهم و رحمة ان ناسبه از غار غاد و اشاخت عقوق آباء و اجداد گفت علی بن ابی طالب و اولاد او را
جه مصیبت سید جناب شیخ مصایب مشهور را اهل بیت را علیهم السلام ظهور داد گذاشته جهت زیادتی انفعال
او فرمود که جه مصیبت از این بدتر باشد که مانند تو فرزندی از ایشان بهم رسیده که تفضیل بعضی از منافقان
بر ایشان میدهی و رجحان گروهی از جهال بر ایشان می نهی حاضران آن از قوت به جهت جناب شیخ تعجب نمودند
و بر ناسبه مذکور خندیدند و بعضی از فضلای شعرا که در آن مجلس حاضر بودند این دو بیت در شان آن ناسبه
نظم نمودند شعر اذا العلوی نابح کاسیا بذهبه فانه هو من ابیه و کان الکلب خیر امه طبعا لان الکلب طبع
ابیه مؤلف گوید که از بدایع اتفاقات آنکه روزی مرا با یکی از سادات بنی قزوینی صحبت افتاد
مناظره افتاد و بعد از آنکه اثبات مطلب خود بر نمودم حاضر شد گفت که اگر مذهب امامیه در مطلب امامت
حق بودی جرا در این مدت بسیار علمای ایشان با علمای اهل سنت مناظره نمیکردند و حنفیه مذهب خود را
بر ایشان متوجه نمی ساختند و ایشان را از مذهب سلف بر نمی گردانیدند مفسر گفت که جون اهل سنت بعضی
سواد اعظم بوده اند و سلاطین زمان هر فرقه خود را در اقناع ایشان مجد بوده اند و همیشه در مقام طغیان

قوم شیعه بوده اند لاجرم این طایفه نتوانسته اند که اظهار مذهب خود نمایند و با وجود این هرگاه اندک مدتی
از سلاطین زمان بافتره اند فتح باب مناظره نموده اند و در آن باب طریق الزام و افحام خصام را جهت
جنانجه در زمان آل بویه شیخ مفید و سید مرتضی علم الهدی و غیر ایشان از علمای امامیه جمعیت معاصران خود را
از علمای اهل سنت هزیمت داده و مبدل ساخته اند و در زمان سلطان محمد خدابنده شیخ جمال الدین با علمای اهل سنت
مناظره نمود و ایشان را الزام تمام نموده و جون آن معانده قزوینی دعوی سیادت میکرد و اسم
سید موصلی از خوش بیان بود نقل صورت مناظره مذکور را که میان شیخ و سید موصلی واقع شده بود مناسب
دیدم و جون خبر آن سخن رسیدم که شیخ با سید موصلی خطاب کرد که جه مصیبت از این بدتر باشد که مانند تو فرزندی
جهت ایشان بهم رسیده و در اثنای تقریر بر گفت بجانب آن ناسبه قزوینی اشارت مینمودم از ملاحظه آن
اشارت و اشتراک خود با سید موصلی در دعوی سیادت و اظهار مذهب اهل سنت مناظره خود را با غیر
نظیر مناظره و مناقشه سید موصلی با شیخ جمال الدین شناخته منفعل گردیده و دستمال بر سینه نهاده گفت که الحق
ما را خوش طبعانه از آزاری کرده و از جهت مراتب عالیه که جناب شیخ بآن امتیاز دارد و آن که بر سبیل
ایجاز اشتهار یافته که یکی از علمای اهل سنت که در بعضی فنون علمی استاد جناب شیخ بود و کتابی در رد مذهب
شیعه امامیه نوشته بود و در مجالس آنرا بر مردم میخواند و اضلال ایشان مینمود و از بیم آنکه مبادا از علمای
شیعه در آن نامه آنرا بکسی نمایند که بنویسد و جناب شیخ جمعیت جمیع می گفتند که آن کتاب بدست آرد و
آن نامه لاجرم علاقه استاد شاگردی را وسیله التماس عاریه کتاب مذکور نمود و جون آن شخص کتاب
که یکبار رو دست رد بر سینه التماس شیخ نهاد گفت سوگند یاد کرده ام که این کتاب را زیاده از یکشب بیش
کسی نگذارم جناب شیخ آنقدر را نیز غنیمت دانسته کتاب را بگرفت و بخانه برد که در آن شب تقلید از کتاب
از آنجا نقل نماید و جون بکتابت آن اشتغال نمود و منصفی از شب بگذشت و خواب بر جناب شیخ غلبه نمود
حضرت صاحب الامر ظاهر شده و بشیخ گفتند که کتاب را بمن بگذار و تو خواب بکن جون شیخ از خواب
بیدار شد آن نسخه بکرامت حضرت صاحب الامر تمام شده بود و در تذکره شیخ نور الدین علی بن عراقی مصری
مسطور است که جون شیخ تقی الدین ابن مطهر که از علمای اهل سنت و معاصر شیخ جمال الدین بود غایت
در انکار شیخ و مذهب او سخنان میگفت جناب شیخ این ابیات را باو نوشت شعر لو کنت تعلم کما اعلم الوری
طرا لعرت صدیق کل العالم لکن جهلت فقلت آن جمیع من بهوی خلاف هواک لیس بعالم شیخ شمس
الدین محمد بن محمد بن عبد الکریم موصلی در جواب او این قطعه نوشته فرستاد شعر یا من نهوه فی المسائل
مسقطا ان الذی الزمت لیس بلازم هذا رسول الله تعلیم کما علمه اوقد حاد اهل العالم مؤلف گوید
که این جواب اصلا مطابق سوال نیست زیرا که سوق مقال و مقتضای مقام و حال شاهد بآنکه غرض
جناب شیخ علامه از آن قطعه اشعار است بآنکه این منبه انکار شیعه و مذهب ایشان میبایست آن میکند که

کرده اند آنچه ایشان از علوم نبوی و اخبار مرتضوی میدانند و اگر آنچه ایشان دانسته اند میدانستند انکار
ایشان نمیکرد بلکه تصدیق ایشان میکرد و بمذهب ایشان میگرد و مراد او آن نیست که هر کسی عالم بعلوم
مردم باشد حکمی در بیت او میشود تا نقص بکمال حضرت رسالت درست شود بلکه برین تقدیر نقص
کاهی درست میشود که بگوید که حضرت رسالت عالم بعلوم جمیع مردم بود و حکمی را دشمن میدانست ظاهر
این را نتوان گفت و بالجمله جناب شیخ دعوی کلیه نمود بلکه مخالف او در منظومه مذکور و ابن تیمیه و امثال او بند
و تفصیل کلام او آنست که بطلان مذهب ابن تیمیه و اقران او بدیهی است که اگر علم بمذاهب دیگران
پیدا کند باهمه درست میشود و از مذهب باطل خود برگشته در مذهب ایشان می آویزد و بواسطه انکار
در مذاهب دیگران تامل نمایند جمیع آنها را حق از مذهب ظاهر البطلان خود خواهد دانست هر چند بعضی از آن
مذاهب نیز در نفس الامر باطل شده ولادت شیخ علامه در بیست و نهم رمضان سنه ثمان و اربعین
و ستمایه و فاتش در روز شنبه بیست و یکم محرم سنه ست و عشرین و سبعمایه بود یا قبل و تاریخ خود گفته
که بی سنه ست و عشرین و سبعمایه توفی بالحله ابن المطهر الشیعی حسن صاحب التصانیف حسن تالیفین و از جمله
جناب شیخ آنچه از مصنفات شریفه او تا وقت تالیف کتاب خلاصة الاقوال فی معرفة الرجال بتحقیق رسیده
بود در آن کتاب ذکر نموده و در باب حاء مهمله فرموده که الحسن بن یوسف بن علی بن مطهر بالمیم المفتوحة
والطاء و الهاء المشددة و الراء ابو منصور الحلی مولدا و مسکنا مصنف هذا الکتاب و له کتاب
منتهی المطلب فی تحقیق المذهب لم یعمل مثله ذکر فیه جمیع مذاهب المسلمین فی الفقه و حجاجها فنقده بعد
ابطال من خالفنا فیه ثم انشاء الله علامته الی هذا التاریخ و هو شهر ربیع الاخر سنه ثلث و تسعین
و سبعمایه سبع مجلدات کتاب تلخیص المرام فی معرفة الاحکام کتاب غایة الاحکام فی تصحیح تلخیص المرام کتاب
تحریر الاحکام الشرعیة علی مذهب الامامیة حسن جید آخر حجاجه فرد عالم السبق الیها مع اختصاره کتاب
مختلف الشیعة فی احکام الشریعة ذکر فیه خلاف علمائنا خاصة و حجة کل شخص و الترجیح لما نصر الیه کتاب تبصرة
المتعلمین فی احکام الدین کتاب استقصاء الاعتبار فی تحریر معانی الاخبار ذکر فیه کل حدیث و صل الینا
و بحثنا فی کل حدیث منه علی صحة السند او البطلان و کون متنه محکما او متشابها و ما اشتمل علیه المتن من المباحث
الاصولیة و الادبیة و ما یستنبط من المتن من الاحکام الشرعیة و غیرها و هو کتاب لم یعمل مثله کتاب
مصابیح الانوار ذکر فیه کل احادیث علمائنا و جعلنا کل حدیث یتعلق بفن فی بابه و رتبنا کل فن علی
ابواب ابتدأنا فیها بما روی عن النبی صلی الله علیه و آله و سلم ثم من بعده بما روی عن علی و بعده الی
آخر الائمة علیهم السلام کتاب الدرر و المرجان فی الاحادیث الصحاح و الحسان کتاب انتصار بین الاشعریة
و فرق السوفسطائیة کتاب نهج الایمان فی تفسیر القرآن ذکر فیه محض الکشاف و التبیان و غیرهما
کتاب القول الوجیز فی تفسیر الکتاب العزیز کتاب الادعیة الفاخرة المنقولة عن الائمة الطاهرة کتاب الکنز

البدیع فی تحریر الذریعة فی اصول الفقه کتاب غایة الاصول و ایضاح السبیل فی شرح مختصر منتهی السؤل و
الامل فی اصول الفقه کتاب منتهی السؤل الی علمی الکلام و الاصول کتاب مبادی الوصول الی علم الاصول
کتاب مناهج الیقین فی اصول الدین کتاب کشف المراد فی شرح تجرید الاعتقاد فی الکلام کتاب انوار
الملکوت فی شرح الیاقوت فی الکلام کتاب نظم البراهین فی اصول الدین کتاب معارج الفهم فی شرح
النظم فی الکلام کتاب الباب الحادی عشر فی تحصیل العقیدة کتاب نهایة المرام فی علم الکلام کتاب کشف الفوائد
فی شرح قواعد العقائد فی الکلام کتاب المنهاج فی مناسک الحاج کتاب تذکرة الفقهاء کتاب تهذیب
الاصول الی علم الاصول کتاب القواعد و المقاصد فی المنطق و الطبیعی و الالهی کتاب الاسرار الخفیة فی
العلوم العقلیة کتاب کاشف الاسرار فی شرح کشف الاسرار کتاب درر المکنون فی علم القانون فی
المنطق کتاب مباحثات السنیة و المعارضات النصیرة کتاب المقدمات الاضافیة الحکمی الاشراقیین
و جهوتیم مع تمام عمرنا انشاء الله کتاب حل المشکلات من کتاب التلویحات کتاب ایضاح الخفایا
من کلام الرئیس فی اضافیة الشیخ ابن سینا کتاب کشف الملتون من کتاب القانون و هو اختصار
شرح الجزولیة کتاب بسط الکافیة و هو اختصار شرح الکافیة فی النحو کتاب المقاصد الوافیة بفواید القانون
و الکافیة جمعنا فیه بین الجزولیة و الکافیة فی النحو مع تمثیل یحتاج الی المثال کتاب المطالب العالیة فی
العلم العربیة کتاب القواعد الجلیة فی شرح رسالة الشمسیة فی المنطق کتاب الجوهر النضید فی شرح کتاب التجرید
فی المنطق کتاب مختصر شرح نهج البلاغة کتاب ایضاح المقاصد من حکمة عین القواعد کتاب نهج الفرقان
فی علم المیزان فی المنطق کتاب ارشاد الاذهان الی احکام الایمان فی الفقه حسن الرهب کتاب سلک
الافهام فی معرفة الاحکام فی الفقه کتاب مدارک الافهام فی الفقه کتاب نهایة الوصول الی علم الاصول
کتاب قواعد الاحکام فی معرفة الحلال و الحرام کتاب کشف الغمة من کتاب کشف الشفا فی الحکمة کتاب
مقصد الواصلین فی اصول الدین کتاب تسلیک النفس الی حضرة القدس فی الکلام کتاب نهج المسترشدین
فی اصول الدین کتاب مراصد التدقیق و مقاصد التحقیق فی المنطق و الطبیعی و الالهی کتاب نهج الصحاح
الاحادیث الصحاح کتاب نهایة الاحکام فی معرفة الاحکام کتاب المحاکمات بین شرح الاشارات کتاب
نهج الوصول فی علم الاصول کتاب مناهج الهدایة و معارج الدرایة فی الکلام **الشیخ فخر الدین محمد بن الشیخ
جمال الدین المطهر الحلی** افتخار آل مطهر و خال جمال هر دانش ور بود در علوم عقلی و نقلی محقق تحریر و در
علوم نظر مدقق بی نظیر حافظ ابردی شافعی و مرجع او گفته که در وقتی که با پدر خود بخدمت
سلطان محمد خدابنده آمد جوانی دانشمند بزرگ مستعد نیکو اخلاق پسندیده خصال بود از خدمت والد بزرگوار
خود ترتیب یافته و درس و مسائلی که بر بعضی از برناصیه حال او تا وقت خاتمه خود نیز در شرح خطبه کتاب قواعد
آن اشارت نموده و فرموده که چون مشغول شدم بخدمت پدر خود در معقول خواندم بر بسیاری از کتب

اصحاب جنود الاکاسس نمودم از و تصنیف کتاب ظاهر میشود که عمر او در آن وقت کمتر از ده سال بوده و تعجب
شهید ثانی روح الله روحه در این باب چنانکه در حاشیه قواعد الطهار نموده وجهی ندارد و بلکه تعجب عجیب زیرا که
خود در شرح و در رایت اصول حدیث حال جمعی کثیر را که خدا تعالی در یکتر از آن عمر توفیق کمال اده ذکر نموده از جمله
آنکه روایت نموده از شیخ فاضل تقی الدین حسن بن داود که میگفته که سید غیاث الدین بن وطاوس
کودکی و مصاحب او بوده بکتابت مشغول شد و در چهار سالگی از معلم مستغنی گردید و از ابراهیم بن سعید
جوهری روایت نموده که گفت که وقتی چهار ساله را دیدم که برداشته نزد مامون عباسی آوردند و او قرآن را
خوانده بود و نظر در رای و اجتهاد کرده بود اما این قدر بود که هرگاه کرسنه میشد مانند طفلان دیگر میگریست
و مؤید اینست نیز حال شیخ رئیس ابی علی سینا بر وجهی که در تواریخ مسطور گشته و تفصیل آن بعد از این
در احوال او مذکور خواهد شد و از صحیفه کامله که والد بزرگوار او در آخر کتاب قواعد جهت او نوشته نهایت
اعتقاد بدرستی فضل و کمال او ظاهر میشود و چون آن وصیت نامه از جمله نفایس وصایا و شریف ترین تالیفات
نخوانست که این تالیف از آن ابی بود و مانند لاجرم بذکر آن مبادرت می نماید و هی هذه اعلم یا بنی اعانک الله
علی طاعته و وفقک لفعل الخیر و ملازمته و ارشدک الی ما یکسبک رضاه و یبلغک ما یأمله من الخیر و ثنائه و یسعدک
فی الدارین و حباک بکل ما تقر به العین و تدکک فی العمر السعید و العیش الرغید و ختم اعمالک بالصالحات و رزقک
اسباب السعادات و افاض علیک من علایم البرکات و وقاک الله کل محذور و دفع عنک کل شر و رای قد حفظت
لک فی هذا الکتاب لب فتاوی الاحکام و بینت لک فیه قواعد شرایع الاسلام بالفاظ محققة و عبارات
واضحة لک فیه منهج الرشاد و طریق السداد و ذلک لعدان بلغت من العمر الثمین و خلت فی عنفوان السنین
و قد حکم سید الرایا بانها مبداء اعتراک المنایا فان حکم الله تعالی فیها علی یامره و قضی فیها بقدرته و انفذ فیها حکمه
به علی العباد الظهر منهم و الباطن او صیتک کما امرنی الله تعالی علی من الوصیة و امرنی به حین ادراک المنیة
بملازمة تقوی الله تعالی فانها السنة القایمة و الفریضة اللازمة و المنجیة الواقیة و العدة الباقیة و النفع
ما اعده و الانسان لیوم نشخص فیه الابصار و نقدم عند الانصار و علیک باتباع اوامر الله تعالی و فعل
ما یرضیه و اجتناب ما یکرهه و الانزجار عن نواهیه و قطع زمانک فی تحصیل الکمالات النفسانیة و صرف
اوقاتک فی اقتناء الفضایل العلمیة و الارتقاء عن حضیض النقصان الی ذروة الکمال و الارتفاع الی اوج العرفان
عن مهبط الجهال و بذل المعروف و مساعدة الاخوان و مقابلة المسیء بالاحسان و المحسن بالامتنان و اجتناب
و مصاحبة الارذال و معاشرة الجهال فانها تفید خلقا ذمیما و ملکة ردیة بل علیک بملازمة العلماء و مجالسة الفضلاء
فانها تفید استعدادا تاما لتحصیل الکمالات و تمرنک ملکة راسخة لاستنباط المجهولات و لیکن دیدنک
خیرا من امسک و علیک بالصبر و التوکل و الرضا و حاسب نفسک فی کل یوم و لیلة و اکثر من الاستغفار
لربک الغفور و ادع للمظلوم خصوصا الیتامی و الجیران فان الله تعالی لا یستجیب لمن کبر کبیر و علیک بصلوة اللیل فان

رسول

رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم حث علیها و ندب الیها و قال من حرم له بقیام اللیل ثم نام فقد الحرمه و علیک
بصلة الرحم فانها تزید فی العمر و علیک بحسن الخلق فان رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم قال اکمل المؤمنین ایمانا احسنهم
باموالکم مسنوهم باخلاقکم و علیک بصلاة الذریة العلویة فان الله تعالی قد اکد الوصیة فیهم و جعل مودتهم اجر الرسالة
و الارشاد فقال تعالی قل لا اسالکم علیه اجرا الا المودة فی القربی و قال رسول الله صلی الله علیه و آله انی اشفع
یوم القیمة لاربعة اصناف و لو جاؤوا بذنوب اهل الدنیا رجل نصر ذریتی و رجل بذل ماله لذریتی عند المضیق و رجل
احب ذریتی باللسان و القلب و رجل سعی فی حوایج ذریتی اذا طردوا او شردوا و قال الصادق علیه السلام
اذا کان یوم القیمة نادی مناد یا معاشر الخلایق انصتوا فان محمدا یکلمکم فتنصت الخلایق فیقوم النبی صلی الله علیه و آله
فیقول یا معشر الخلایق من کانت له عندی یدا او منة او معروف فلیقم حتی اکافیه فیقولون بابائنا و امهاتنا
و ای یدا ای منة و ای معروف لنا بل الید للمنة و المعروف لله و لرسوله علی جمیع الخلایق فیقول بلی من آذی
احدا من اهل بیتی او برهم او کساهم من عری او اشبع جایعهم فلیقم حتی اکافیه فیقوم اناس قد فعلوا ذلک
ابتغاء الندا من عند الله بالحمد و حبی قد جعلت مکافاتهم الیک فاسکنهم من الجنة حیث شئت فیسکنهم فی الوسیلة
حیث لا یحجبون عن محمد و اهل بیته صلوات الله علیه و علیک بتعظیم الفقهاء و تکریم العلماء فان رسول
الله صلی الله علیه و آله قال من اکرم فقیها مسلما لقی الله تعالی یوم القیمة و هو عنه راض و من اهان فقیها
مسلما لقی الله تعالی یوم القیمة و هو علیه غضبان و جعل النظر الی وجه العالم عبادة و النظر الی باب العالم عبادة
مجالسة العلماء عبادة و علیک بکثرة الاجتهاد فی ازدیاد العلم و التفقه فی الدین فان امیر المؤمنین علیه السلام
قال لولده و تفقه فی الدین فان الفقهاء ورثة الانبیاء و ان طالب العلم لیستغفر له من فی السماوات و من
فی الارض حتی الطیر فی جو السماء و الحوت فی البحر و ان الملائکة لیضع اجنحتها لطالب العلم رضا به و ایاک
کتمان العلم و منع حق المستحقین لبذله فان الله تعالی یقول ان الذین یکتمون ما انزلنا من بعد ما بینا للناس
فی الکتاب اولئک یلعنهم الله و یلعنهم اللاعنون و قال رسول الله صلی الله علیه و آله اذا ظهرت البدع
فی امتی فلیظهر العالم علمه فان لم یفعل فعلیه لعنة الله و قال علیه السلام لما توا الحکمة غیرها فظلموها و
لا تمنعوها اهلها فتظلموهم و علیک بتلاوة الکتاب العزیز و التفکر فی معانیه و امتثال اوامره و نواهیه
و تتبع الاخبار النبویة الاثار المحمدیة و البحث عن معانیها و استقصاء النظر فیها و قد صنفت لک کتبا متعددة
فی ذلک کله فما یرجع الیک و اما یرجع الی و یعود نفعه علی فان تیقنی بالترحم لی بعض الاوقات و ان
تهدی الی ثواب بعض الطاعات و لا تغفل من ذکری فینبغی لک اهل الوفا الی العذر و لا تکن من
ذکری فینبغی لک اهل الغدر الی الجهل اذ کرنی خلوا تکن و عقب صلاتک و اقض ما علی من الدیون الواجبة
و التعهدات اللازمة و زر قبری بقدر الامکان و اقرا و علیه شیئا من القرآن و کل کتاب صنفته و علم
الله سبحانه و تعالی بامره قبل اتمامه فاکمله و اصلح ما کتبه من الخلل و النقصان و الغفار و النسیان بجاه و صحبتی

الیک و اللہ خلیفتی علیک السلام علیک و رحمة اللہ و برکاته **الشیخ السعید المحقق الشهید ابو عبد اللہ محمد**
بن مکی الشامی تلمیذ سید عمید الدین عبد المطلب الحسینی و شیخ فخر الدین محمد بن شیخ جمال الدین بن المطهر
الحلی و مولانا علامه قطب الدین رازی و امثال ایشان از علمای آن زمان بود و در زمان او را
یاست طایفه امامیه باو منتهی شد تا آنکه سلطان علی موئید که حاکم خراسان و شیعه خاندان بود میر شمس الدین
محمد آوی را که از صلحای متقدمان او بود بشام فرستاد و التماس قدوم حضرت شیخ از شام بخراسان نمود
و او عذر گفته فتاوی خود را در کتاب لمعه و مشتقه جمع نموده باو فرستاد و روایت که قاضی دمشق ابن
جماعه نام که یکی از اولاد الزنا بود در ایام حوالی در مجالس درس با جناب شیخ شریک بود چون مشاهده
نمود که جناب شیخ از سایر اقران در فضل و کمال امتیاز یافت تا آنکه علمای بیخ مذهب که در ولایت
شام مقام داشتند از و استفاده و استعلام مینمودند عرق حسد و عصبیت او بحرکت در آمد چنانچه
که او نیز مانند شیخ در آن دیار اعتباری بهم رسانده لاجرم چون در تضییف مثل جناب شیخ نتوانست شد
سعی نمود تا منصب قضای دمشق را باو تفویض نمودند با وجود آنکه او قاضی و حاکم آن دیار شد هنوز
آمالی آن دیار از جناب شیخ جز کوار نیز اعتبار میکردند و او تا نیز در صدد اشتغال بفتنه فتنه و فتن
بجناب شیخ نمود و زمان قتل شیخ از چند مرتبه والی شام حاصل کرد و در روزی که شیخ را میکشتند ابن
جماعه بر سر شیخ حاضر شد و در آن اثنا که جلاد مهیای قتل شیخ شده بود ابن محمد الزنا صورت مصاحبت
و محالست شیخ که در ایام مشارکت تحصیل با او اتفاق افتاده بود بخاطر گذرانید و بگریه در آمد جناب
شیخ چون گریه را دید آن ولد الزنا را شنید بجانب او توجه فرموده گفت ای ابن جماعه
جماعه یعنی دروغ نگفت مادر تو که ترا ابن جماعه نام کرد بالجمله آن حضرت شیخ را در میدان قلعه دمشق
کردند پهلوی بازار اسب بود در وقت چاشت پنجشنبه نوزدهم شهر جمادی الاول سنه ثمانین
و سبعمایه کشتند و بر دار آویختند و وقت عصر آن روز بزیر آورده سوختند رحمه اللہ و ابن جماعه
چند از اشعار جناب شیخ بزرگوار است که در اثنای گیرودار از والی شام فرستاده **الشیخ العالم**
الزاهد ابو العباس احمد بن فهد الحلی تلمیذ شیخ فاضل ابو الحسن علی بن الخازن الحائری است و احمد
شیخ سعید شهید محمد بن مکی است و صوفی و متراض و صاحب ذوق و حال بود و همواره با اهل خلاف
مناظره و جدال میبود تا آنکه بر وجهی که بعد از این مذکور خواهد شد در زمان میرزا اسپند ترکمان که والی
عراق عرب بود متصدی اثبات مذهب خود و ابطال مذاهب اهل خلاف شده در مجلس میرزای
مذکور بر جمیع علمای مخالفان که در طرف او نشسته غالب آمد و میرزای مذکور تغییر مذهب نموده سکه و خطبه
بنام حضرت ائمه اثنی عشر علیهم السلام نمود و از مصنفات مشهوره او دست کتاب مهذب شرح مختصر
نافع و کتاب موجز حاوی و کتاب تحریر و کتاب عدة الداعی و رساله لمعه و جلد در سوز نیز مرقوم است

توفی الشیخ احمد بن محمد بن فهد الحلی
لیلة الاربعاء سابع جمادی الاولی
سنة احدی و اربعین و ثمانمائة
و بلغ من العمر اربعا و ثمانین
سنة و اشهرا
رحمه الله تعالی

کرجناب

کرجناب شیخ در یکی از روبای صالحه خواره بود که سید اجل مرتضی علم الهدی رضی اللہ عنه دست
خود را بر دست مبارک حضرت امیر المؤمنین علیه السلام نهاده و با همدیگر بر سینه حضرت امام حسین علیه
راه میروند و بسمای جوی سبز در بر دارند شیخ پیش رفت و سلام کرد و جواب شنید آنگاه با سید مرتضی
باهم گفت که ایشان ما اهل البیت یعنی خوش آمدی یاری دهند و ما که خاندان رسولیم آنگاه از مصنفات
شیخ پرسید شیخ اسامی آنها را مذکور ساخت پس سید باو گفت کتابی تصنیف کنی که در آن تحریر مسایل و تسهیل
طرق و دلایل آن بنمایی و در اول او بگویی و بنویس بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ المنفرد بالکمال
منشا بالمخلوقات و چون شیخ بیدار شد بموجب فرموده عمل نموده و خطبه اتمام کرده کتاب تحریر
را نوشت و از جمله افاضل تلامذه اوست سید محمد بن فلاح موسوی و اسلی که اول سلاطین مشعشعی است
و چنانچه بعد از این مذکور خواهد شد تا الحال ایالت اکثر ولایت خوزستان در خوره تصرف ایشانست
و همچنین از تلامذه اوست سید عمید نوربخش مشهور که از اکابر اولیای صوفیه است و در زمان او ریاست
سلسله علیه همدانیه باو منتهی بود و شیخ اجل علی بن هلال جزایری که افضل مشایخ شیخ کامل محقق علی بن عبد
العالی بود و شیخ زین الدین علی بن محمد الطاسی که ابن جمهور مجتهد با مجتهدان بودند و شیخ زین الدین
علی مذکور را قصیده ایست که قبل از نیل ملازمت جناب شیخ در اظهار شوق و عزم بصحبت فایض البرکات
او گفته و قصیده اینست **شعر** معاقرة الاوطان ذل و باطل • و لا سیما ان فارقتها الفواضل • ترحل
عن دار الهوان و لا تکن • الی العجز مسبالا فما ساد مایل • فالعز الا حیث انت موقر • و ما الفضل الا حیث
ما انت فاضل • و ما الاهل الا من • یری لک مثلا • تراه و الا فالمودة باطل • اذا کنت لا یبقی عن النفس صنعها
فانت لعمری القاهر المتطاول • اذا ما رضیت الذل فی غیر منزل • فانت الذی عن ذروة العز نازل
تقر علی ذمی الفضل ان ستقره • الی حیث یدنو الدنیة حابل • یرد علیه الفضل و القول قوله • و یکرمه
فضله المتکامل • اری زمنا ما کان فی الکون مثله • و لا حدثت عنه القرون الاوایل • اری ان هذا
الدهر لم یسم عنده • من الناس الا جاهل العقل ابل • اخی سلم شرح العزم من فوق شاهق • تخوت الصیاصیه
علی السد کاهل • و خل ملاء امن و راک لمزیری • بسعک الدانی اشهد الصوم کافل • و عرج علی الارض العراق
متمما • الی بلدة فیه الهدی و الافاضل • الخ بنواحی بابل بعراضها • و حی بها من لا فاضل فاضل • فتی طال طول
الطالبین لطوله • علی الحد الفضل منه کامل • جلال الوری رب الفوائد مبدی • الغوامض حالة تطفو الاوایل
تلمذ حتی قصر البیت دونه • فما هو فرد فی الفوائد کامل • حمام اذا ما اهتز للبحث واقف • ماریه فیما یروم
المسایل • تری حوله الطلاب ما بین مورد • لطایف لطفات و آخر سایل • و سیلة اذا ما جئته دعوانه
لذی دعوات علیه الرسایل **الشیخ محمد بن علی بن ابراهیم بن ابی الجمهور الاحسائی** حسب مسایل
در میان جمهور مشهور و در سلک مجتهدان امامیه مذکور است مولد شریفش احصا و فنون کمالات او

البرکة

بیرون از حد و احصاست تحصیل علوم متداوله نزد علمای دیار خود نموده باندک توجهی نصب العین
ایشان ربوده و بعد از آن بولایت عراق رسیده و در خدمت علمای آن محال خصوصا شیخ فاضل
صاحب کامل شرف الدین حسن بن عبد الکریم قفال که مجاور مشهد غروی و خادم آستان ملایک پاسبان
مرتضوی بوده مدتی مدید مجاور گشته و پس از آن در سال هشتصد و هشتاد و هفت بعزم طواف بیت الله
الحرام و زیارت روضه سید انام و مشاهد امیر متبع علیه السلام از راه شام توجه نموده و در اثنای راه مدت
یکماه در خدمت شیخ الاسلام علی بن بلال بوابری در کرک نوح اقامت نموده در آن یکماه و پیگاه از
خدمت آن برگزیده درگاه آله استفاده فرموده و بعد از فراغ مراسم حج و زیارت به دیار خود
معاودت نموده و در آنجا اندک روزی بود باز بر آن فراق سوار شده بقصد زیارت مشاهد عراق
بغداد آمده و بعد از فوز بسعادت تقبیل آن عتبات عالیات بیال همت طیران نموده و بزیارت
مشهد امام الانس و الجان بخراسان آمده و در اثنای زیارت رساله موسومه بزاد المسافرین را در اصول
دین نوشته و در مشهد مقدس رضوی بصحبت سید نقیب حسیب نسیب میر محسن بن محمد رضوی قمی رسیده و در
شهور سنه ثمان و سبعین و ثمانمایه بالتماس آن سید صاحب سعادت شرحی جهة آن رساله ترتیب داده
آنرا کشف البراهین نام نهاده و چون خبر قدوم فیض لزوم شیخ قدسی صفات بعلمای سنی هرات رسید
یکی از ایشان که در فنون علوم سرآمد بود بمشهد مقدس آمد و با آنکه از زمان زمان تفوق بود جناب شیخ در
مجلس او مناظره نموده و در جمیع مراتب او را منقطع و مبهوت فرموده و چون رساله که در بیان مجالس
خود با آن فاضل هروی نوشته اند کمتر بدست می آید دیگر حاصل یک مجلس از آن مبارت می نماید مشهور
مجالس آنست که گفته که روزی سید حسن مذکور جمعی از سادات و طلبه را ضیافت میکرد و هروی نیز
حاضر بود و در اثنا متوجه جانب من گردید و از نام من پرسید گفتم نام من محمد است بعد از آن پرسید که
مولد تو از کدام یک دیار عرب است گفتم بلاد هجر که بلدی مشهور و اهل علم و دین دارد و در آن جا محشور شدم پس
گفت که مذهب تو چیست گفتم از اصول می پرسی یا از فروع گفت از هر دو گفتم مذهب من در اصول هر چیزی
است که مراد لیل بر آن قایم شده باشد و در فروع مرا فقهی است که منسوب است باهل بیت علیهم السلام
پس گفت چنان می بینم که مذهب امامیه داری گفتم آری گفت امامیه میگویند که علی بن ابی طالب بعد از حضرت
رسول امام است بلا فاصله گفتم بلی چنین است و من بآن قایلم گفت دلیل بگوی بر این دعوی خود
گفتم مرا احتیاج نیست باقامت دلیل بر این دعوی گفت چرا گفتم بسبب آنکه تو امامت علی ابن ابی طالب را
یکبار و منکر نیستی بلکه من و تو متفقیم بر آنکه او امام است بعد از حضرت رسول آنمقدار است که من فقط
واسطه میکنم پس تو در این مسئله نافی باشی و تو مثبت بنابر این بر تو است اقامت دلیل نه مرا که امامت
علی ابن ابی طالب را بالکلیه انکار کنی و فوق اجماع نمایی که آن هنگام اقامت دلیل بر من واجب میشد گفت

بخدا پناه می برم از انکار امامت او و لیکن میگویم که او رابع کسی است که بر مسند خلافت کرده اند گفتم
پس دلیل باید گفت بر این دعوی زیرا که من در اثبات این وسایط موافق نیستم و حاضران مجلس بر
من پسندیدند و گفتند که حق بجانب شیخ و صواب است که میگوید که تو مدعی و او منکر و مدعی در اثبات دعوی
خود محتاج بگواه است پس چون الزام او بر اقامت حجت و دلیل نمودم گفت دلایل بر این دعوای من
بسیار است گفتم یک دلیل مرا کافی است گفت اجماع واقع شده بر امامت ابوبکر بعد از حضرت پیغمبر
صلوات الله علیه بی فاصله و اجماع در شرع حجت است گفتم اگر مراد تو از این اجماع اجماعیست که از کثرت
قایلان بامامت ابوبکر در آن وقت حاصل شده اینچنین اجماع حجت نیست زیرا که مخالفان امامت ابوبکر نیز
در آن وقت موجود بودند و اگرچه نظر بکثرت موافقان او قلیل می نمودند و کثرت حجت نیست لقوله
قول خدا تعالی و قلیل من عبادی الشکور بلکه کثرت در بسیاری از امور مذموم است چنانچه خدای
تعالی فرموده و لا تطع اکثر من فی الارض و کم من فئة قلیلة غلبت فئة کثیرة باذن الله و الله مع الصابرین
و اگر مراد تو از آن اجماع اجماعی است که از اتفاق اهل حل و عقد در روز وفات حضرت سال حاصل
شده باشد مراد در ابطال آن دو طریق است یکی طریق که استقامت آن در خدمت من بیش نیست
و اگرچه الزام تو بآن نتوانم کرد و آن اینست که اجماع نزد ما حجت نمی باشد الا با دخال معصوم در آن مرا
جماعتی که خالی از آن باشد بنابر این حجت نیست زیرا که جایز است خطا بر هر یک از آن آحاد اجماع پس
بر کل آنها نیز خطا جایز باشد زیرا که کل کسی از همان احاد است پس آن اجماع بطریقه ما درست نباشد
دوم ابطال آن بطریقی که نزد شما نیز مستقیم است و آن اینست که اجماع چنانچه گذشت اتفاق حل و عقد
است از امة محمد صلی الله علیه و آله و سلم بر امری از امور و اینمعنی حاصل نشد در امامة ابوبکر در روز سقیفه
بلکه فضلای صحابه و زهاد و علما و اشراف سادات غایبین بودند و در سقیفه بنی ساعده حاضر نشدند و
بالجمله اتفاق است که علی و عباس و پسر او عبد الله و زبیر و مقداد و عمار و ابوذر و سلمان و جماعتی از بنی
هاشم و غیر ایشان از صحابه بتجهیز حضرت رسالت و تکفین او اشتغال داشتند و چون انصار از اشتغال
حضرت امیر بلوازم مصیبت حضرت پیغمبر علیه السلام عدم التفات او را بخلافت آن سرور در خاطر
مقرر ساختند در سقیفه بنی ساعده مجتمع شده جهة نظم امور خود نظر در تعیین امیری انداختند و جوانی
ابوبکر و عمر و ابو عبیده جراح و جمعی از طلقا که با ایشان پیوسته بودند عذر اجتماع انصار را در سقیفه شنیدند
بجانب سقیفه دویدند و با ایشان بشیوه مجادله و مخاصمه در رسیدند تا آنکه انصار زبان مصالحه بمضمون
منا امیر و منکم امیر گشودند و ابوبکر و اصحابش آن راضی نشده روایت خود را که الایمة من قریش بر ایشان
حجت نمودند و سعد بن عبادة را که یکی از رؤسای انصار و مرض حسد سعد بن عباده که قرعه اختیار
امارت انصار بر او افتاده بود که فتار بود قریب او و خود دیار ساختند لاجرم عمر و ابو عبیده باستظهار

نیز مبادرت به بیعت ابوبکر نمود و دست بر دست او زدند و گفتند السلام علیک یا خلیفة رسول الله و از این
معلوم میشود که بیعت ابوبکر در روز سقیفه از روی مکر و حیله و فریب و حیله و غلبه و قهر بود و لهذا عمر گفته که کانت
بیعة ابی بکر فلتة و قی الله المسلمین شرها فمن عاد الی مثلها فاقتلوه و هرگاه فضلای صحابه و زهاد و ذوی بالا
قدر از مهاجر و انصار در آنجا حاضر نبودند و بیعت با ابوبکر ننمودند حکم اجماع که مدعای شما است بهم
نرسید فاضل هروی چون این مقدمات شنید گفت آنچه ذکر نمودی مسلم است لیکن آنجماعت که در روز سقیفه
نبودند بعد از آن با دیگران در بیعت ابوبکر موافقت نمودند و بخلافت او راضی شدند غایة الامر اقتدای
ایشان بیکدیگر واقع نشده باشد و آن در اجماع شرط نیست گفتم حصول موافقت و رضای ایشان بعد از آن
چنانچه توکلان برده حجت نمیشود زیرا که احتمال اجبار و اکراه و تقیه را در آن راه است بنابر آنکه چون اشراف
علی و زهاد دیدند که مقصدان خلافت عوام کالانعام را که از روی عدم بصیرت بهر باطلی میگروند و از دلال
هر تقلید و نه مانند سگ فریب داده و با خود یار ساخته اند و بزرگان ایشان را استمالت نفعلیه موجود
عدهٔ تفویض ایالت بلاد و نعوه داده اند لاجرم از مخالفت ایشان بر جان خود ترسیدند و از روی تقیه
و اکراه تابع ایشان گردیدند و متابعت و انقیادی که از روی اکراه باشد با جماع مبطل اجماع است فاضل
هروی گفت از کجا دانسته که ایشان از روی تقیه و اکراه تابع شدند تا مدعای تو درست شود گفتم
در علم میزان مقرر شده که اذا قام الاحتمال بطل الاستدلال و احتمال اکراه درین اجماع قایم است
پس باید که باطل باشد با آنکه امارات اکراه در ضمن بسیاری از روایات ظاهر شده از آنجمله آنکه ابن
ابی الحدید معتزلی که در سید الامامت موافقت اهل سنت دارد در باب فضایل عمر گفته که عمر هو الذی
وطأ الامر لابی بکر و قام فیه حتی اذ وقع فی صدر المقداد و کسر سیف الزبیر و کان قد شهره علیهم یعنی عمر کار خلافت
را از برای ابوبکر تمام کرد تا آنکه از غایت اهتمام با منکران خلافت او مجادله ابراهیم نمود و بر سینه مقداد
افتاد و شمشیر زبیر را از دست گرفت و بشکست و این غایة اکراه است دیگر آنکه ابن ابی الحدید
نیز روایت کرده از برای ابن عازب که گفت همیشه من محب اهل بیت رسالت بودم چون حضرت
رسالت وفات یافت محزون و اندوه بسیار بمن رسید پس از خانه بیرون آمدم تا به بینم که مردم در چه کار
ناگاه دیدم که ابوبکر و ابوعبیده در کوچه میروند و جماعتی از طلقا بر یمین و یسار ایشان میدوند و عمر شمشیر
از غلاف کشیده و هر یک از مسلمانان که میرسند با و میگویند که با ابوبکر بیعت کن چنانکه دیگران کرده اند
و خواهی نخواهی از و بیعت میگیرند چون آن حال را از دور مشاهده نمودم بغایت آزرده گشته نزد امیر
المؤمنین علی علیه السلام رفتم و خبر آنجماعت را با و رسانیدم در وقتی که او قبر منور حضرت پیغمبر صلوات
الله علیه راست میکرد پس علی را که در دست داشت بر زمین نهاد و گفت بسم الله الرحمن الرحیم
الم احسب الناس ان یترکوا ان یقولوا آمنا و هم لا یفتنون و عباس آنجا حاضر بود گفت زینت ایدیکم بنی هاشم

جنانچه

الی

الی ابو الله هر یعنی دست نماز بر شد ای بنی هاشم تا انقضای روزگار و این روایت بنزد آل است بر آنکه
آنکه علی و عباس تقدم خلافت را برای خود دانستند دیگر این روایت مشهور است که چون سعد بن
عباده که در روز سقیفه بیمار بود از بیعت ابی بکر امتناع نمود با مردم خود گفت که کلمه مال کنید سعد را
در روایتی دیگر است که گفت اقتلوا سعدا قتل الله سعدا دیگر این روایت نیز مشهور است که چون
ابوبکر در اول جمعه از ایام خلافت خود بر بالای منبر رفت و دوازده مرد از مهاجرین و شش مرد از
انصار بر پای خاستند و بالا رفتن او را بر منبر حضرت پیغمبر انکار کردند و چندان با او در آن باب
عتاب نمودند که بر بالای منبر مبهوت ماند و جوابی نتوانست بر زبان راند تا آنکه عمر برخاست با ابوبکر
درشتی کرد و گفت که بالک اذا کنت لا تقوم بحجتنا فلم اقم نفسک هذا المقام یعنی ای لئیم هرگاه حجتی بر مدعای
خود نمیتوانی آورد چرا در این نشسته آنگاه دست ابوبکر را گرفته از منبر بزیر آورد و بخانه برد و چون
روز جمعه دیگر رسید با جمعی کثیر مانند سعد بن ابی وقاص و خالد بن ولید همراه هر یک از ایشان صد
جلاد پلید بود لشکر کشیده آنجا و بشمشیرهای کشیده بمسجد در آمدند و چون نظر عمر بحضرت امیر
جماعتی از صحابه مانند سلمان و غیره که با او بودند افتاد با ایشان خطاب نموده سوگند خورد و گفت والله
ای اصحاب علی اگر یکی از شما امروز متکلم شود با آنچه در آن روز جمعه متکلم شده بود چشمهای او را
از سرش بیرون خواهم کرد سلمان برپای خاست و گفت صدق رسول الله انه قال هذا حتی و این حتی
جالس فی مسجدی اذ دخل علیه طایفة من کتاب اهل النار یریدون قتله و لا شک انکم منهم یعنی راست
گفت حضرت پیغمبر در آنکه گفت که وقتی باشد که در اثنای آنکه برادر من و وصی من در مسجد من نشسته
باشد طایفه از سگان اهل دوزخ بر وی حمله نمایند و قصد کشتن او کنند پس عمر شمشیر کشیده او را نزد
حضرت امیر دامن او را برگرفته بر زمین کشانید و گفت یا ابن صهاک الحبشی ایاسیا تکلم تعدو و تناوحکم
لکنا نرونا و الله لولا کتاب من الله سبق و عهد من رسول الله صلعم تقدم الینا انکم اهل بیته اقل عددا
و اضعف ناصرا یعنی ای پسر صهاک حبشی آیا بشمشیرهای خود ما را تهدید میکنید و بحیث و کثرت خود بر ما
فاخر میشوید و الله که اگر نه آن بودی که از جانب خدای تعالی علی گذشته و از حضرت رسالت عهدی
بسته شده و در توقف مشارب محاربه شما هر آینه ظاهر میشد که کدام یک از ما بیشتر و مدد کار ضعیف و ذلیل است
آنگاه آنحضرت با اصحاب خود گفت که از مسجد بیرون روید و هرگاه احوال برین منوال باشد ظاهر میشود
که بیعت ابوبکر از روی اکراه بود و آنکه جماعتی که در روز سقیفه از بیعت او تخلف نموده اند متوانستند
که بعد از آن نیز ترک متابعت نمایند و این هنگام تا اجماعی که مدعی بود حاصل نشود دلیل بر وجود واسطه
میان حضرت پیغمبر و خلافت امیر المؤمنین حیدر قایم نگردد فاضل هروی اعتراف ببطلان این دلیل نموده
گفت دلیلی دیگر بر مدعای خود دارم گفتم آن کدام است گفت آنکه حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله

دو در مرض الموت خود امر نمود مردم را که در خلف ابوبکر نماز گذارند و این دلیل است بر تقدیم او بر سایر
صحابه زیرا که مقدم در نماز مقدم است در غیر آن از امور و قابل بفرق نیست گوییم این دلیل از چند وجه
ضعیف و علیل است اول آنکه اگر خبر تقدیم ابوبکر در نماز صحیح باشد همچنانکه گمان تست و بر تقدیر صحت دلالت
بر امامت او داشته باشد هرآینه نصی خواهد بود از حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله و سلم بر امامت او
هرگاه اینچنین نصی در باب امامت او بودی بایستی که به دلیل ضعیف الایمان من قریش محتاج نگردیدی بلکه
بایستی که همان نص را اهل سقیفه حجت می آوردند و طریق الزام سایر انصار بآن می نمودند و خلافت
را موقوف نمیداشتند بر بیعتی که چندین خلاف و پیران آوردن تشتت خلاف در آن واقع شد و چون
از ممتنع بجهان نصی که موجب سهولت کار بود عدول بچنین امری دشوار نمودند معلوم شد که ایشان
را در آن نص حجتی نبوده و غرض تو و اصحاب تو از احتجاج بآن مغلط بوده دوم آنکه تقدیم در نماز
دلالت ندارد بر امامت عامه که عبارتست از ریاست در امور دین و دنیا به نیابت رسول خدا زیرا
که خاص را دلالت بر عام نیست خصوصا بر مذهب شما که امامت فاسق را در نماز تجویز کرده اید و عدالت را در آن
شرط نمیدانید و اتفاق است بر آنکه در امامت علم عدالت شرط است و نزد شما اگر از امام فسقی صادر
شود عزل او واجب است پس چگونه چیزی را که احتیاج بعدالت ندارد حجت میسازید در آنچه بعدالت محتاج
است دیگر آنکه روایت تقدیم آنحضرت ابوبکر را در نماز متفق علیه نیست زیرا که آنچه نزد بعضی صحت
آنست که چون بلال آمد و از رسیدن وقت نماز خبر داد و غایب شد دید که حضرت رسالت از نماز مرض
چنین و در اضطراب است بلال را گفت که با ابوبکر بگوی که امامت نماز مردم کند و چون بلال چنان گمان
کرد که امر حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم در آن باب واقع شده بیامد و ابوبکر را بر آن امر
خبر داد و آخر چون ابوبکر پیش ایستاد دیگر باره گفت حضرت رسالت پیوسته آمد و آواز تکبیر او را شنیده
پرسید که این کیست که با مردم نماز میکند گفتند ابوبکر است پس امر فرمود که مرا بمسجد برید که در اسلام
فتنه عظیم حادث شد آنگاه بر علی و فضل بن عباس تکیه نموده بیرون رفت و چون بمحراب رسید ابوبکر
دور ساخت و بنفس نفیس بامامت مردم پرداخت و اما دعوی اهل سنت که امامت ابوبکر بامر حضرت
رسول بوده باطل است از چند وجه اول آنکه اتفاق واقعست بر آنکه امری که در آن باب بلال از
بنسافته حضرت رسالت نبوده با بنظر بن که باو گفته باشد که یا بلال قل لابی بکر یصلی بالناس و قال للناس
یصلون خلف ابی بکر بلکه آن امر میانی و دیگری بود زیرا که در آن حال که پیران عم و اهل حرم بر آن
حضرت گرد آمده بودند بلال را اذن دخول در حجره حضرت رسالت حاصل نشده بود هرگاه در آن میان
واسطه بهم رسید احتمال کذب واسطه متوجه گردید زیرا که باتفاق آن واسطه معصوم نبوده و هرگاه
احتمال کذب از قایم شد در آن امر که بوساطت او بوده حجت نمی ماند زیرا که محتمل است که از پیش خود گفته

باشد

باشد و از زبان مبارک حضرت رسالت نشنیده باشد چنانکه مسارعت آنحضرت بخروج از منزل و عزل ابوبکر
و بنفس نفیس خود امامت مردم نمودن بر آن دلالت دارد دوم آنکه اگر امامت ابوبکر بامر حضرت رسالت
بودی هرآینه خروج آنحضرت باشد مرض و دور کردن ابوبکر از محراب و متولی نماز بنفس نفیس خود شدن
با وجود آن امر که اول بامر آن فرموده بود میگوییم که خروج حضرت پیغمبر و عزل او باطل ساختن امارت
او را که منوط بر آن امامت داشته ابد بلکه میگوییم که عزل نبی او را بعد از تقدیم چنانکه گمان شماست
از برای آن بود که نقص و عدم صلاحیت او را صحت تقدیم در امری از امور بر امامت خود ظاهر سازد
نه آنکه او صلاحیت ندارد امامت نماز را که غایت پستی رتبه تقدیم فاسق و شمار آن جایز است
پس چگونه صلاحیت آنرا داشته باشد که امام عام و رئیس مطاع جمیع انام باشد و بسیار شبیه است این
قصه بقصه برات و عزل او از آن و بقصه فرستادن بارات خود در غزای حنین و فرار در رجوع او
کجا حنین چه بر متامل منصف ظاهر است که این همه از برای اظهار نقص او بر جمهور و بیان عدم صلاحیت
او از برای امری از امور بوده و عجب آنست که استدلال میکنید بر امامت ابوبکر بامر کردن حضرت او را
بنمازی که از آن معزول شده و باتفاق آن نماز را تمام نکرده و استدلال نمیکنید بر امامت حضرت امیر المؤمنین
علی علیه السلام بامر او روزی که حضرت رسالت بغزای تبوک میرفت او را در مدینه خلیفه خود نمود و اتفاق
است که او را از آن عزل نفرمود زیرا که استخلاف در مدینه که دار هجرت آنحضرت است در حال
صحت و اختیار او از میان سایر امت و عزل کردن او از زمان رحلت مجتهد است بر استخلاف او در دیگر
امور زیرا که قایل بفرق نیست چون سلسله کلام بالا این مقام کشید سفره طعام سید محمد مکی رسید
و مباحثه و مجادله منقطع گردید و همگی بطعام خوردن اشتغال ورزیدند و در اثنای طعام خوردن سخنی
مرا بخاطر رسید از روی حدیث مشهور که من مات ولم یعرف امام زمانه مات میتة جاهلیة پس بر آن
نگردم و از فاضل هروی اجازت القای سخن نموده گفتم که چه میگویی در این حدیث آیا صحیح است
یا نه گفت بلی صحیح است و بر صحت آن اتفاق است گفتم پس بگوی که امام تو کیست گفت حدیث بر ظاهر
خود محمول نیست بلکه مراد از امام در این حدیث قرآنست و تاویل او آنست که من مات ولم یعرف امام
زمانه الذی هو القرآن مات جاهلا گفتم بنابر این لازم می آید که تعلیم قرآن بر هر یک از مردم واجب عین
باشد یا آنکه هیچ احدی با این قایل نیست گفت مراد جمیع قرآن نیست بلکه مراد فاتحه و سوره است که
قرائت آنها شرط در صحت نماز و بنابر این واجب عین اند یا جماع گفتم که حضرت رسالت در این حدیث نام
را مضاف بزمان ساخته و گفته که من مات ولم یعرف امام زمانه و تخصیص امام باهل زمان همچنانکه در حدیث متفق
است و لیلت بر اختصاص اهل زمان با امامی که معرفت او بر ایشان واجب است و بر تقدیر قایل شدن بآنکه
مراد با این امام فاتحه است تخصیص مذکور را فایده نمی ماند پس آن تاویل مقتضای حدیث نباشد آوازه آن

تاویل علیل برکرده و گفت باید حدیث اگر رجال من او تو برابر است در مقتضای آن و درین زمان کنیم
حاشا که رجال برین منوال باشند که تو گمان کرده بلکه مراد درین زمان امامی است که اعتقاد بامامت او دارم
و معرفت او بدلیل حاصل کرده ام و تو چنین نیستی پس تو و تو برابر نباشیم پس گفت که آن امامی که اعتقاد
بامامت او داری هر کرا او را نمی بینی و جای مقام او را نمیدانی و درین چون از و نفقه و بهره نمی یابی و فتوی
مسایل خود از و نمیشنوی پس من و تو درین حکم برابر باشیم گفتم حاشا و کلا که حدیث را دلالت نیست
بر آنکه جای و مقام امام را باید شناخت یا بر آنکه فتوی مسایل خود را از و باید شنید بلکه مضمون آن چنین است
که او را باید شناخت الحمد لله که من او را می شناسم و دلایل و اخبار بر وجود که و وجوب امامت
و لزوم متابعت او دارم و تجویز ملاقات او در هر وقت و ظهور او بر خود و سایر امت می نمایم و در آنچه
بمقتضای حدیث مذکور بر من واجب نیست زیرا که حضرت رسالت فرموده که من لم یاخذ امام زمانه الفتاوی بجهالة
نگفته که من لم یعرف مکان امامه بلکه گفته که من لم یعرف امام زمانه و الحمد لله که من او را شناخته ام و ترا
اعتقاد آنست که امام نداری و آنکه زمان تو از امام خالی است پس من و تو برابر نباشیم و چون سخن بینهایت
رسید فاضل هروی عاجز شده گفت من نزد رطب موقف امام و شنیده ام که در ولایت یمن هر دو دعوی
امامت میکنند و میخواهم که خود را باو برسانم تا صحت دعوی امامت او را بدانم و آنگاه تابع او شوم پس من
گفتم الحال درین وقت ترا امامی نیست پس درین وقت از اهل جاهلیت و اگر بمیری در جاهلیت خواهی مرد
انجام تو درین ایام در طلب ملاقات امام خلاف مذهب تو و اصحاب تو از اهل سنت است زیرا که ایشان
قایل نیستند بوجود امام در هر زمان و حکم بوجوب وجود او در هر وقت نمیکنند پس ساکت شد و جوابی نگفت
و حاضران مجلس از خوردن طعام فارغ شده و سفره برداشتند و هر یک بمنزل خود مراجعت نمودند و در آن
هروی نیز با ایشان بیرون رفت **احمد بن نعمة الله الدربلی السندی رحمة الله تعالی** پدرش
قاضی تته در سند و از تابعان ابو حنیفه و هوا خواهان پیر هند بود و او از مومنان خدا ترس و پیشینیان
نیز اخلاص است و عنوان جوانی خضر توفیق هادی طریق او گردیده و از ظلمات مذهب حنفیه بسر چشمه تحقیق
امامیه رسیده و کیفیت این توفیق بر وجهی که از آن فاضل صاحب تحقیق شنیده اند آنست که در ایام صباوت
او عربی فقیر صالح از اهل عراق بولایت تته آمد و چند روزی در قرب جوار ایشان قرار گرفت
ملا احمد گاهی با او ملاقات می نمود و از روی غریب نوازی تفقد حال او میفرمود و در آن اثنا احوال
دیار ایران و عراق و کیفیت مذاهب و عادات اهالی آنجا را از وی پرسیدند تا آنکه آن عرب اظهار
نمود که در آن دیار جمعی هستند که ایشان را شیعه میگویند و مذهب آنها اهل بیت علیه السلام دارند و امام بحق
و خلیفه مطلق بعد از حضرت پیغمبر صلی الله علیه امیر المومنین علی و یازده فرزند او را میدانند و خلفای بنی امیه
و عباس و اشباه ایشان از بنی امیه و بنی العباس را مغتصب و جایر میخوانند و در میان ایشان علما و مجتهدان

و کتب

و کتب معتبره در اصول و فروع هست که در آنجا اثبات اصول اعتقادات خود خصوصا اثبات امامت
فصل حضرت امیر و بیان خطای اهل فرق دیگر ایراد عقلی و نقلی از قرآن و حدیث نموده اند چون ملا احمد
سخنان از عرب مذکور شنید و خاطر و نزد و لب بار در خاطرش افتاد و سر در وادی تحقیق مذهب شیعه
نهاد و در اثنای آن جست و جو تضاعیف آن نگاه پوشی بخواب دید که حضرت امیر المومنین علیه السلام
نسخه از کتاب تفسیر کشاف بدست مبارک گشاده اند و باو میگویند که بیاد تفسیر این آیه را که انما ولیکم
الله و رسوله و الذین آمنوا تا آخر مطالعه نمای چون ملا احمد از خواب بیدار شد اضطراب او بیش
از پیش شد و در مقام تحصیل کشاف در آمد اتفاق در آن ایام شخصی از بزرگ زاده های عراق که میرزا
حسن نام داشت از راه هرموز تته متوجه ولایت هند شده بود و چون بهرموز رسید شبی حضرت امیر را
علیه السلام در خواب دید که باو میگوید که پسر قاضی تته از جهت محبان ما است و از روی مطالعه کشاف دارد
باید که چون بآنجا برسی نسخه که نزد اوست باو بدهی میرزا حسن چون از خواب بیدار شد صورت واقعه
بر پشت کتاب کشاف نوشت و مقارن آن متوجه جانب تته گردید و چون بظاهر شهر تته رسید یکی
از خادمان خود رقعه داده و اسب همراه نموده گفت برو و خانه قاضی شهر را تفحص کن و الحمد بخدمت
پسر او برو و رقعه را برسان و بگوی که میرزا حسن یکی از آزادگان زاده اعراق است و از روی ملاقات
شما دارد اگر عرب نوازی واقع شود از مکارم اخلاق و آداب بعید نیست چون فرستاده میرزا
حسن بخدمت ملا احمد رسید خدمت مولوی بخانه سواری نمود و باتفاق جمعی از طلبه و شاگردان بدر
حاضر بودند پیاده و بهزم ملاقات میرزا حسن روانه شدند و چون بخدمت میرزا رسیدند فی الحال کتاب
کشاف بیرون آورد و تسلیم خدمت مولوی نمود و صورت واقعه را که بر ظهر کشاف نوشته بود بر وی عرض
فرمود خدمت مولوی میگفت که آن رفیقان من که همه سنی بودند چون سابق از من بوی محبت
خاندان شنیده بودند از غایت تعصب تصدیق آن و آن واقعه نمودند و می شنیدم که آهسته باهم
دیگر میگفتند که آوازه رفض قاضی زاده و بولایت عراق نیز رسیده و من پیشتر ایشان ملتفت نشدم
و استکشاف بعضی از مقاصد مذهب امامیه مینمودند از میرزا حسن نمودم و بعد از آن مطالعه کشاف
را که مشتمل بر تحقیق بسیاری از اصول عقاید شیعه است نصب العین خاطر ساختم و چون پس از دو
سالی رسیدم و از تحصیل مقدمات علمیه که در ولایت تته اکتساب آن میسر بود فارغ گردیدم قلندر وار
سفر کردیم و متوجه زیارت مشهد مقدس رضوی علیه التحیة و الثنا گردیدم و مدتی در آن مشهد مقدس
اقتباس انوار هدایت از زیارت آن روضه منوره می نمودم و در خدمت علمای امامیه مانند مولانا
افضل قاینی ابراب توفیق بر روی تحقیق میگشودم و از علم کلام و حدیث و فقه امامیه و فنون ریاضی
بهره تمام گرفتم و از آنجا بجانب یزد و شیراز رفته بخدمت حکیم حاذق ملا کمال الدین حسین طبیب و ملا میرزا خان

شیرازی و غیرهم کلیات قانون و شرح تجرید و حواشی آن که رانیدم و از آنجا بارودی معلی رفته در قزوین
بوساطت بعضی از ارکان دولت علیه بشرف بساط بوسی رسیدم و عنایت و تشریف پادشاهانه شامل حال
گردید و آنگاه از قزوین عازم زیارت مشاهد شرفه و عتبات عالیه عراق و حرمین شریفین و بیت المقدس
زاده الله تعالی علوا و شرفا شدم و در آن سفر بخدمت بسیاری از فضلای شیعه و گزیدگان اهل سنت
رسیدم و از هر من فضایل ایشان خوشه‌ها چیدم و آنگاه از راه دریا بهند و دکن رفتم و در ولایت
گلکنده بخدمت قطب شاه رسیده و مشمول عواطف بیدریغ او گردیدم و بعد از مدتی بعزم ملازمت درگاه
پادشاه خلافت پناه سلیمان جاه جلال الدین محمد اکبر پادشاه خلد الله ملکه بدار الخلافه فتح پور شتافت
و در سلک مقربان آن درگاه انتظام یافت و آنحضرت غایت التفات بسیار با او نمودند
و تاریخی که شامل احوال هزار سال باشد باو فرمودند و او مدتی مدید بآن اشتغال داشت و هر روز
هر روز آنچه می نوشت بقلم حال سنی قزوینی بخدمت حضرت پادشاه میخواند و چون نوشتن تاریخ بعد
خلافت عثمان بن عفان رسید و کلام مولوی در شرح فتوحات اسباب کشته شدن او و دست
اصحاب بلطاب و اسباب کشید و طبع شریف آنحضرت را از طول آن مقال ملال رسید روزی
با مولوی خطاب فرمود که کشته شدن عثمان را چرا اسباب دور و دراز نوشتی
مولوی در آن مجلس که شیعیان با امرا و اکابر اهل سنت بود از روی بدیهه عرض نمود که پادشاه عالم قصه
کشته شدن عثمان روضة الشهدای اهل سنت و جماعت است بکمتر از این اکتفا نمی توان کرد آنحضرت
تبسم فرموده تحسین او نمودند و از جمله لطایف تعریضات او آنکه در نظم بعضی از کتب خود بطریقی
که مسایل مختلفه در میان مجتهدان نویسند نوشته بود که قال ابو حنیفة یجوز النکاح بغیر ولی خلافا للنبی صلی
الله علیه و آله و سلم حیث قال صلی الله علیه و آله لا نکاح بغیر ولی و قال الشافعی یجوز اکل کل میتة و کذا القسمة عامة
اخلافا لله تعالی حیث قال و لا تاکلوا مما لم یذکر اسم الله علیه و انه لفسق الآیة و مراد مقصود مولوی
است آنکه زمخشری در ربیع الابرار از یوسف بن اسباط که از نیز از رجال مخالفان است نقل نموده که
میگفت بر ابو حنیفه علی رسول الله صلی الله علیه و سلم اربعمایه حدیث او اکثر قیل له ماذا قال رسول الله
صلی الله علیه و آله و سلم للفرس سهمان وللرجل سهم واحد وقال ابو حنیفة لا اجعل سهم بهیمة اکثر من سهم آدمی
و اشعر رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم الیدین و قال ابو حنیفة الاشعار مثلة و قال السفیان بالخیار ما لم یفترقا
و قال ابو حنیفة اذا وجب البیع فلا خیار و کان صلعم یخرج بین نسائه اذا اراد فرج اصحابه و قال ابو حنیفة
الفرقة فارة و انما اقتصرنا علی هذه الاربع لیلا یطول الکلام انتهی کلام جناب مولوی را توفیق بعضی بالیقات
شده و از آنجمله رساله ایست در تحقیق تریاق فاروق که در آنجا تحقیق بحث مزاج و بسیاری از مطالب
طبیعی و ریاضی نموده و دیگر رساله در اخلاق و دیگر رساله در احوال حکما مسمی بخلاصة الحیوة و آن تمام نشده

دیگر

و دیگر رساله در اسرار حروف و رموز اعداد که بر طبق کتاب مفاتیح واقع است و از دلایل حسن عقیدهٔ
او آنکه آن محسن خاتمه نیز فایز گردیده و در شهور سنه در دار الخلافه لاهور بدار جنات رسیده و در حظیرهٔ حرم
مرحب الله مدفون گردید رحمة الله تعالی رحمة فی زمرة الائمة الطاهرین **مجلس ششم** در ذکر جمعی از
صوفیان صافی طویت که نزد سالکان مسالک طریقت و موسسان قواعد شریعت و حقیقت مقصود از آفرینش
عالم و اختراع بنی آدم بعد از ایجاد وجود ابرز و ابراز ایشان و آنچه جهت صلوات الله الملک الاعلی وجود
فایض الجود این طایفه کرام و اصفیای عظام کثرهم الله بین الانام است که بمیامن توفیق از ادنی مراتب خاک
باعلی مدارج افلاک ترقی نموده اند و از حضیض خمول بمنزلت اوج قبول ملکیت تعلق فرموده از برقوسراج
اوج عالم شعاع بلاغ بهدی الله لنوره من یشاء با ساکنان ملا اعلی و مطمئنان عالم بالا در سلک انتظام
منخرط گشته و مرتبه رسیده که عواقب امور قبل از ظهور مشاهده نموده اند و خوابیم اشیا پیش از بروز وجود
مطالعه فرموده و رطایم دین و دولت بمیامن همت ایشان قایم و قوایم ملک و ملت بروابط وجود ایشان
منتظم بلکه از ان بساط مردی و صدق نشینان صفه و دردمندی بحر آشامان تشنه بلکه دست افشانان
بی پا و سر گم گشتگان جاده سلامت و تنزه بیان کنج ملامت نشده بیلان زنده و بوش زنده و لان صاحب
هوش فرقه پوشان خانقاه قدس و باده نوشان بزمگاه انس شاهان بی کلاه و امیران بی سپاه
قومی ملوک طبع که از روی سلطنت • گوهری کز احترام سلاطین کشورند • شاهان دل بپوش کلاه حمایتی
زیر گلیم شان حرم احتیاط و غیرند • امروز از نعیم جهان چشم دوخته • فردا خود از کرم تمنا نبود و بس نکرند •
منگر بچشم خوار درین بابر هنگان • نزد خود عزیزتر از دیده سرند • آدم بعبث راه و کند دم اگر
فروخت حقا که این گروه بیکجو نمیخرند • و مزید توضیح و تقریر کلام در تحقیق حال این طایفه کرام آنکه
بر وجهی که در مقدمات این کتاب اشاره بآن واقع شده بتحصیل تعیین بطلان حقیقت که حکمت عبارت از آنست
بانظر و استدلال حاصل میشود چنانچه طریقه اهل نظر است و ایشان را علما و حکما میخوانند با طریقه تصفیه
استکمال چنانچه شیوه اهل فقر است و ایشان را صوفیا و اولیا می نامند و اگرچه هر دو طایفه بحقیقت حکما اند
لیکن طایفه ثانیه چون بمحض موهبت ربانی فایض بر جمال شده اند و از مکتب خانه و علمای من لدنا علما
سبق گرفته اند و در طریق ایشان اشراک شکوک و خواطر اوهام کمتر است اشرف و اعلی باشند و
بوراثت چنانکه صفت خلایق نه اقرب و اولی خواهند بود و هر دو طریق در نهایت وصول بر بدایت می
آورد و آنچه رجوع ظاهر کلمه و میان محققان هر دو طریق هیچ خلاف نیست چنانچه منقولست که شیخ عارف المحقق
شیخ ابو سعید ابن ابی الخیر را بقدوة الحکما المتاخرین شیخ ابو علی سینا قدس الله روحهما اتفاق صحبتی
شد بعد از انقضای آن یکی گفت آنچه او میداند همه چیز دیگری گفت آنچه او می بیند ما میدانیم هیچکس
از حکما آنکار این طریق نموده بلکه اثبات آن کرده چنانچه از سلاطین میگوید هذه الاقوال المتداولة

كاسلم لخوالرتبة المطلوبة فمن اراد ان يحصلها فليحصل لنفسه نظرة اولى وافلاطون الهى فرموده كه تحقيق
الى الوف من المسائل ليس يعلمها برهان شيخ ابو على در مقامات العارفين ميفرمايد فمن اعجبان تبرهنا
فليتدرج الى ان يصير من اهل المشاهدة دون المشافهة ومن الواصلين الى العين دون السامعين انتهى
حكيم الهى شيخ شهاب الدين مقتول كه محى رسوم قدماى حكماست در تلويحات نقل ميكند كه در حلبه لطيفه مصطلح
اين طايفه آنرا عنيت كرديم ارسطو را ديدم و در تحقيق ادراك كه از غوامض مسايل حكمت است از و مكنه چند پرسيدم
بعد از ان شروع در مدح استاد خود افلاطون نمود و اصرار عظيم در مدحت او كرد از و سوال كردم كه از مشاهير
كسى بمرتبه او رسيده باشد گفت نه و نيز خوى از هفتاد هزار حسنه و از كمال او بعد از ان ذكر بعضى از فلاسفه
اسلام ميكردم او هيچكدام التفات نمود تا بذكر بعضى از ارباب كشف شهود رسيدم مثل جنيد بغدادى و ابو
يزيد بسطامى و سهل بن عبد الله سوستري قدس الله ارواحهم گفت اوليك هم الفلاسفة حقا لكن در اين
طريق اخطار بسيار و مهالك بيشمار است چه خطرات و هاجس و رطبات و اجس و تسويلات باطله
و تخيلات فاسده كه سالك را در بيابان طلب حيران و سرگردان گردانند و افتد مفاسد اگر بالمرة غالب شود كسى
بغيبه بجيب الكلان ما را از او رفته دست از طلب بدارد حتى اذا جاء لم يجده شيئا و بعد از اطلاع بر حقيقت حال
حاصلش غير حسرت و وبال نباشد شعر دور است سراب درين بادية هشدار تا غول بيابان نفريبد بسرت
خليلى قطاع الفيافى الى الحمى كثير و ارباب الوصول قليل و ايضا استاد ابو الطيب كه عبارت از مرشد كامل
است ناورست در تقدير وجود شناخت او متعذر يا متعسر چه كمالات انسانى جز صباحت كمال نشناسد و معنى
جواهر را جز جوهرى نداند بيت بسر قصه شيرين و قصه بيژن كسى رسد كه شناسا سامى منطق الطير است و اكثر
مردم بصورت حمولة ظاهر و بى حقيقت از راه افتاده اند بيت ياقوت را مقابل خرمهره ميكنند تا
سيه برنج زر سرخ ميفروند و ناگاه افتد كه تلبيس و تدليس فى نفسه شود و الله عز شرف قدمت تا نفس كند بدين كمال
مؤدى بخسران حال و مآل او كرده و نعوذ بالله من العناية و الغواية و از چنين در كلام ملك علام و صاحب وحى عليه
السلام ترغيبات بسيار در باب نظر و تفكر وارد شده و علماى اعلام نيز بيشتر ترغيب مردم بر طريقه نظر
نمايند الا كه در طريق تصفيه نيز احتياج باين طريق متحقق است زيرا كه در اثناى تصفيه و رياضت مقتضيات
شيطانى تلبيس ميشود بالهامات رحمانى و فرق ميان انواع ان واردات جز بدليل عقلى ميسر نيست و ايضا
اگر سالك بكلى از علم رسمى عارى باشد از ورطه افراط و تفريط ايمن نتواند بود و از مخالفت حكمت شريعت
فارغ نه و شايد كه بنا بر جهل بحد اعتدال احتمال رياضات مفرطه كند و مؤدى شود بفساد مزاج و بطلان
استعداد و لهذا حضرت هادى الثقلين الى الصراط المستقيم عليه و على آله افضل الصلوة و التسليم ميفرمايد
ما اتخذ الله وليا جاهلا و در حديثى ديگر فرموده قصم ظهرى رجلان جاهل متنسك و عالم متهتك پس شايد
تكلف ارباب اعتدال و استدعاى وصول مراتب كمال از طايفه عليه صوفيه فرقه ناجيه فرقه اماميه كه در ميان

حال

حال يكى در اول آن بمباس هادى توفيق حسن تحقيق از جام فيض ساقى كوثر نوشيده اند و هو الاظهر
اصلا ابدا اشارتى باشد و اند سيد المتألهين حيدر بن على الآملى در كتاب جامع الانوار فرموده كه فرقه
كه فرقه ناجيه اماميه اند هم الله تعالى و طايفه اند يك طايفه انكه حامل ظاهر علوم رسول مجتبى و اهل بيت اند كه عبارت
از علوم ايشانند كه آن عبارت از طريقت و حقيقت و ايقان باشد و اول موسوم است بموسى بن جعفر و
ثانى بموسى بن محمد بن الشيخ و صوفى دوم منتفى بر انكه مراد از ايشان حقيقت و الله است يعنى كسى كه حامل حقيقت
محمديه باشد بحسب ظاهر و باطن و بعد از ان فرموده كه اگر گويند اكثر صوفيه بحسب ظاهر و طريق اهل سنت و اصول و
قواعد ايشانند پس چگونه ايشان را شيعه حقيقى توان گفت كه هم صوفيه فرق بسيار ند مانند شيعه اما فرقه حقه از
ايشان يكى است آن فرقه است كه حامل اسرار سيد مختار و ابرار اطهار باشد و ايمان بايشان بحسب ظاهر و
باطن داشته باشد همچنانكه فرقه حقه ناجيه از فرقه هفتاد و سه شيعه يكى است و آن اماميه اثنا عشريه اند كه
قواعد و احكام ايشان در فروع مبنى است بر نقل صحيح از نبى و عترت عليهم السلام و موالات و عقيده
آنست كه هيچكس از اين طايفه رضيه سنى مذهب نبوده مگر شرذمه قليله نفس بنده كه جهت ترويج بضاعت
و كول زدن اهل سنت و جماعت كه فى الحقيقه اهل سنت و جماعت اند نفس نفيس خود را بجهت ابو بكر بسته اند و خرق
اجماع قوم نموده خرقه طريقت خود را بابو بسته اند و بنا بر ظهور بطلان آن طريقه صاحب نفحات كه از بزرگان
خواجه نقشبند است گفته كه خواجه بهاء الدين بحقيقت اويسى است و غوث المتأخرين سيد محمد نوربخش
نور الله مرقده در بعضى از مكاتيب خود كه بخواجه جعفر نامى نوشته فرموده كه اگر كسى سالك باشد بباطن
و چند و بداند كه هيچ سلسله در همه جهان باقى نيست غير سلسله حضرت امير يعنى مير سيد على همدانى و آن سلسله
منحصر بحضرت خواجه اسحاق و سلسله خواجه منحصر بر بن نيز چنانكه سلسله حضرت مصطفى بحضرت مرتضى و فاطمه
جميع اولياء و اگر بعضى خواسته كه بتكلف از براى ديگرى سلسله بر تراشند بنيادى ندارد و علماى شريعت
و مرشدان طريقت بر اين حسنى متفق اند و مقوى اين سخن انكه حضرت شيخ عبد الله عويه سهروردى و
فرزند او قاضى وجيه الدين و برادر زاده او ابو نجيب شهاب الدين شيخ علاء الدين قدست اسرارهم
و حضرت شيخ اسمعيل قيصرى و حضرت مولانا جلال الدين رومى و پدر وى بهاء الدين قدس سرهما از
نسل ابو بكر اند و سلسله ايشان بمرتضى ميرسد و بخط حضرت شيخ شهاب الدين سهروردى اجازه
كه براى امام عبد الغفار كه صاحب هادى است نوشته سلسله خود با امير المؤمنين على عليه السلام رسانيده و آن
خط در قزوين پيش فرزندان صاحب هادى باقيست انتهى و همانا انچه حضرت مير نور الله مرقده در اين
كتاب افادت فرموده اند تفصيل اجمال آن خبريست كه شيخ مشايخ و سيد متألهين امير سيد على همدانى
قدس الله اسراره العلية در شرح قصيده ميميه فارضيه باين اشارة نموده و فرموده اند كه طالع انوار حقايق
هر ولى متقيد از مشكات ولايت علت با وجود امام هادى متابعت غيرى از اهو اليست شعر

انطبقات اولیا هر که زاهد مصطفی ٭ و بنظر مرتضی هست ز عین اهلی ٭ و بر وفق این مقال شیخ عارف ربانی
اوزجی قدس سره نیز فرموده اند بیت هر ره که در طریقت اهل سلوک هست ٭ غیر از طریق مرتضوی هست
جز ضلال و تحقق نماند که انکه اکابر این طایفه رضی الله عنهم گاه میگویند که الصوفی لا مذهب له گاه میفرمایند که علی باطن
مذاهب حکیم فی الحقیقه کریزاست از التزام یکی از مذاهب اهل سنت و احتراز از تصریح بانتفای مذهب
از روی تقیه و لهذا نیز گفته اند هر صوفی که اظهار مذهب کند علامت گرفتن ملکه لایق سبیل و کرفیت
با انکه نزد کسی عارف تبعا بمذاهب شده عبارت اخیره صریح است در اتباع مذهب امامیه زیرا که
احوط مذاهب عند الاستقراء مذهب این فرقه ناجیه است و در مذاهب دیگران خصوصا مذهب
ابو حنیفه اقدر توسعه و اباحت و رخصت قبایح قرار یافته که حکیم انوری در بعضی از اشعار خود فرمایش
رخصتهای ابو حنیفه را ضرب المثل ساخته از جمله قرایین واضحه که منتج رفع استبعاد متدینین اکابر این
طایفه علیه بمذهب حق امامیه باشد آنست که شیخ شهاب الدین سهروردی در رساله اعلام الهدی عهد از
که از روی تقیه تقریر حقیقت خلافت خلفای اربعه بر طبق مذهب اهل سنت نموده گفت که اگر تحقیق
از ایشان در خاطر تو در آید باید که آنرا از جمله اسرار خود سازی و باظهار ان پردازی و ملکت که باید که
سعی کنی تا خاطر را از آن پردازی و بر متفطن عارف بدقایق کلام ظاهر و پیدا و روشن و هویدا خواهد بود
که مراد یکی از ان چار که بحث او از جمله اسرار است کمیت شیخ اوزجی علیه الرحمه گفته بیت کمیت مطلوب
تو گفتی گر نمیدانی بدان ٭ آفتاب دین علی مرتضی پیدا است کمیت ٭ صد هزاران مرشد و هادی و برد
رهبرست ٭ زین همه هادی و رهبر پیدا است کمیت ٭ گر رود اینجا بسی دعوی باطل پاک هست ٭
در شریعت قاضی روز جزا پیدا است کمیت ٭ و این قدر نیز که شیخ درین رساله اظهار نموده فی الحقیقه
از مقوله کشف اسرار است و لهذا بسیاری از اهل سنت آنرا دلیل رفض شیخ مذکور ساخته اند گرچه
که جمهور فقهای شیعه امامیه در شان حسن بصری و احمد غزالی که در سلسله ارادت صوفیه واقع اند نگاشته
بسیار دارند و این همگام لازم آمد که آن سلسله رضیه منتسق النظام باشند گو نیز فقهای امامیه
در باب حسن بصری اختلاف است و از بعضی مشایخ خود رحمهم الله تعالی شنیده که سید اجل رضی
الدین علی بن طاوس او را مقبول شمرده و کتابی که در کتاب اصحاب شیخ بصری مذکور است
که حضرت امام حسن علیه السلام حسن بصری مشتمل بر تعریضات نوشته نسبت او با حضرت بر سبیل صحبت
نرسیده و ایضا اینچنین نیست که در سلسله ارادت مطلقا حسن بصری داخل باشد بلکه او در سلسله
داخل است که معروف کرخی و از حضرت امام علی بن موسی الرضا و آبای کرام او علیهم السلام
منتهی نشده باشد و اما احمد غزالی بر تقدیر تسلیم آنکه نزد جمهور امامیه حال او مستقیم باشد دفع نقص سلسله
بوجود او بر این وجه متوان کرد که شیخ زین الدین ابوبکر خوافی که از متاخرین صوفیه است در کتابی

که بخواجه عبد القادر مشهور موسومی دان نوشته و آنرا بنا بر التماس مشحون بذکر نسب و بیان
سلسله خود ساخته آورده که شیخ ضیاء الدین ابی النجیب سهروردی را دو نسبت است یکی بعم خود
قاضی وجیه الدین سهروردی و او را بپدر خود شیخ محمد سهروردی شیخ بعمویه و او را بشیخ احمد اسود
دینوری و او را بشیخ طایفه جنید بغدادی و دیگری باحمد غزالی و او را بابوبکر نساج و او را بشیخ ابو القاسم
گرگانی و او را بشیخ عثمان مغربی و او را بشیخ علی رودباری و او را بشیخ جنید الی آخره و بنا بر این
احمد غزالی یکبار از سلسله خارج باشد و سلسله معتبره متسق النظام گردد تنبیه پوشیده نماند که بسیاری
از عیاران روزگار و ابطال ایران دکان دار که صاحبان غلطی بسیع و کثافت حجاب اند و بسیاری
بمرض مرضی آرایش و فرا نشستن صلات و محاسن عمر گذرانیده اند و همه کس و کار عناد و استکبار است
بر سر نهاده اند ماثر شعوده و تکبیر و رمل و نجوم را بر مردم شبنه بکرامات و خارق عادات ساخته اند
و بسیاری از مردم کول را در دام ارادت خود انداخته و اگر احیانا از مشایخ فی الفعلین که از شبهه
تحقیق بعینی مشرب جذب و تصوفی دور افتاده اند چیزی از خوارق عادات صدور نموده باز بنا
کرامات اولیا نبوده بلکه از اثار تسخیر جن و عمل شعوده و سیمیا بوده چنانکه از شیخ مقتول و بعضی اسفار
مشهود و از سالکی در صحبت جغتای خان بر السنه مذکور است و دور نیست که متصوفان عزوف پوش
و شبیکان شبید فروش آثار سیمیا و تسخیر بار عمل و تکبیر را از قبیل کرامات می نموده باشند تا از برای خود
منصب ارشاد و ولایتی تراشند شعر نقد صوفی نه همه صافی بی غش باشد ای بسا خرقه که شایسته آتش باشد
خوش بود گر محک تجربه آید بمیان تا سیه روی شود هر که درو غش باشد و رکن صابین نیز درین
باب گوید شعر اگر چه طاعت این شیخکان سالوس است ٭ که همچو شمع و لوله در گوش و ایشان جان اند
ولی بکعبه که گر جبرئیل طاعت شان بتحقیق تواند بر آسمان انداخت تایید از جمله موئیدات است آنچه
صاحب نفحات در مقام بیان احوال متشبهان طوایف متشکاره و اصلان و سالکان صوفیه ذکر
کرده و همچنین که خاتم الموحدین شیخ حسین خوارزمی قدس سره العزیز در مقام کنایه و تعریض با سلسله
مخترعه نشنیده به طریق عتاب عام اظهار شکوه از مرشدان کول و مریدان ساده می نموده اند و حکم
بنیادی و تلبیس بسیاری از مشایخ روزگار میفرموده اند و می گفته اند در ولایت ما و راء النهر چیزی
که نام شیخی و گوشه نشینی و صالحی را می شنیدم بی توقف بصحبت او میرسیدم از همه طریق که بود از این
و تعینه همه را دریافتم اگر چه ظاهر خود را بزی بی نیت اهل الله آراسته میداشتند و خود را بزی خود از
اهل حقیقت می دانستند و ظاهر ایشان نیز پسندیده ظاهر چنان بود و لیکن چون بنظر بصیرت تفحص احوال
ایشان میکردم باطن ایشان از لباس طریقت و حقیقت عریان بود و هر آنچه موفور و از راه مسالک
طریقت دور و از حالات حقیقت مهجور می یافتم و این اسرار مخفی بر من از مکاشفات اسرار ارادت

کرا از فضل و مواهب حضرت بوده و واضح می‌گشت و چون از این رو که در حقیقت احوال ایشان اطلاع
می‌دهم از صحبت شان بسرعت تمام فرار اختیار میکردم **شعر** مستی و غرابی و رندی باید تا بر سر کار
و راه مردان آید • عیاری و لاابالی و چالاکی باید که رندی را راه شاید • محمود غجدوانی در کتاب
مقامات شیخ مذکور آورده که آنحضرت بجهت تنبیه سالکان راه و نجات یافتن ایشان از دام متهمان
اهل الله و شیخ صورتان شیطان سیرت که او مکرر میگفتند که طالب در ابتدای طلب باید ولاابالی
باشد و غرابی صفت و عیار شعار بود از دام اضلال و بند مکر و شیطان مکاران نتواند رهائی یافت اگر
بیان حضرت از دست فتنه ایشان پرواز نماید او را هیچ مقصود بچنگ نیاید و هیچ مطلوبی نرسد
زیرا که شیخان ناقص ناکس از برای قوت مانند عنکبوت از هر صید مگس در هر طرف وادی از هوس
تنیده اند و بقصد راه زنی طالبان کمین کرده اند و آبی بر طالبان بیرحم حیف از قابلان فتوت که در
ابتدای کار از همه اشتغال عالم دل سرد و در طلب حق سرگردان و حیران میگردند و از
غایت طلب هر کس ناکس روی بنیاز دارند ایشان را ندیده و بصیرتی که معرفت نور و ظلمت را شاید و نه
که حق را از باطل امتیاز نماید و نه حول و قوتی که بنور آن فراز و نشیب راه حقیقی یابند و نه مشفقی
که بامداد همتش از حالات حقیقت در خود اثری یابند و بنور آن اثر از ظلمت آن مکدران کدر یابند
و نه تجربه دارند که از ریو و زنگ شیادان خاطر گشته حذر نمایند و نعوذ بالله اگر چه اکثر طامات
و اضلال ایشان طالب راغب بیار رغبت افتد و بدانه فریب ایشان میل نموده گرفتار گردد چند طامات
بر پای او نهند و بر و بال قابلیتش را بر کنند زیرا که چون حرارت آز و شوق طلب ایشان از غلبه گردد
زمهریر رو بیه آن مبطلان تسکین یافته آتش شوق و طلب او فرو نشیند و فسرده شود و در جزوی
ایشان عمری بغفلت و کسالت گذرانیده و در باطن خود هرگز نور و صفا نه بیند و از نخل عمر ایشان
هرگز میوه نچیند لاجرم خناق جان او از آن هنگام گشته درد و داغ طلب ایشان رو بمنزل نهاده
قابلیت نقصان پذیرد و از این فتنه طالب مسکین یکی از چند مهلک مبتلا گشته بهلاک رسد چه اگر
پیشوای وی از مبطلان ملحدان و زنادقه باشد او را در غرقاب ضلالت و گمراهی عظیم از الحاد و
کفر و زندقه اندازد و نعوذ بالله من هذا الحال و اگر مقتدای وی از شیخان مقلد ناقص باشد اگر چه از اهل
اسلام باشد و ظاهر شرع را کما هو حقه رعایت کند و آن طالب را نیز باوامر و نواهی شریعت مقید سازد
ولیکن چون از پیغمبر باطن که آن تزکیه نفس و تصفیه دل و تجلیه و تحلیه روح است بهره مند نگشته و تبدیل
اخلاق ذمیمه بحمیده نکرده و از حالات و تجلیات و مراتب و مقامات و درجات و ترقیات سالک
الله و سیر فی الله و سیر مع الله و سیر بالله خبری و حظی یافته باشد هر آینه احوال طالب در قبیل
بی ذوقی و حال انفعال گذرانده آخر الامر یکی از دو حال او را صورت بندد یا اعتقاد و مرید شیخی بجود

در ورطه ضلالت افتد یا بانکار احوال شیخ مبتلا گشته در بلای عداوت اولیا افتد زیرا که اگر آن
شیخ او از نااهلی او را مثل خود بتقلید شیخی مقید ساخته رخصت ارشاد دهد اکمن بسبب اعتبار خلق و خود
اعتقاد و اعتقاد بعضی از جهال آن اطمینان یافته بخود اعتقاد کند که من نیز ولی و شیخ حقیقی مثل
اولیای سابق بلکه بعضی اهل زمان خود را بهتر از ایشان دانند و بجهال اکمل کامل همین است مردم با
هم و تکلیف و زور سر بر خود سازند و این ضلالتی بغایت عظیم است زیرا که طالب اهل همین عقیده
فرو نشیند و بخود اعتقاد فاسد کند و این هنگام او را از این ورطه بیرون آوردن بغایت
مشکل است بلکه قریب بمحال است همچنان که در زمان مادر بر طرف کرده گرده و در بین گرداب مبتلا
مشکل در سرگردان مانده اند العیاذ بالله من هذه الحال و اگر بعضی از مریدان این طایفه که فی
الجمله نشاء ادراک و فراستی دارند که ایشان را از پیران رسیده رخصت ارشاد شود و باین رتبه
از آن مشیخان مامور گردند چون در احوال مشایخ سابق از آنچه شنیده باشند و یا در کتب دیده باشند تامل
نمایند و خود را از آن حالات عاری یابند این وسوسه شیطان در باطن ایشان جای گیرد که حال مثل
شیخ ما در عالم نیست و اگر او را حالتی می‌بود ما نیز از آن بهره می‌رسید و از این استدلال کنند که در زمان
ما مثل مشایخ و اولیای زمان سابق نیستند و ما بسبب طلب مرشد محروم مانده و یا گویند ما بعضی
اولیا و اهل ارشاد در آن زمانها بودند و حالا اصلا نیستند و یا بخود قرار دهند از غایت فرزانگی خود
که احوال مشایخ این زمان و زمان که گشته بر حرف و حکایتی چند بیش نیست که اگر حال مشایخ حقیقی
میداشت بر ما روا و ما می‌بود این نیز ضلالتی عظیم است و بسبب این عقیده و در عقیده انکار اهل الله
از جهل فرو مانده از طلب حقیقت و دریافت اهل حقیقت محروم و مهجور مانده هر آینه چنین مشیخان جاهل
از جهل راه زنان دین و اخوان شیاطین اند پس طالب صادق را واجب و لازم است که در ابتدای
کار احتیاط بسیار نماید تا بچال طریق این جهال نشود و خوف کرداب تقلید شان نگردد که چون از بیرون
ایشان فرزانگی و تیزکی و سروری پدید گشته حرارت و ندامت بر فرو نشاند قابلیت نقصان پذیرفته
ضایع گردد **شعر** پیشه مرغ اندازین خامی چند • نارفته ره صدق و صفا کامی چند • بگرفته ز
طامات الف لامی چند • بدنام کنند نکونامی چند **شیخ الکامل المکمل کمیل بن زیاد النخعی قدس الله سره**
از اکمل موحدین و صاحب سر امیر المؤمنین علیه السلام بوده و آنحضرت را رسم بود که چون علوم و اسرار
در باطن فیض موطن او موج زدی و خواستی که گوهر عرفانی بیرون اندازد تکمیل راهش خود نشانیدی
بهر دو جهان اسرار فشانیدی او را دو اندر روز آنحضرت بر شتر نشسته کمیل را بر عقب خود سوار کرده بود
و در آن اثنا کمیل مبادرت نموده سوال نمود که یا امیر المؤمنین ما الحقیقة یعنی چیست حقیقت فرمود انه
حقیقة الحقائق و مراد بحقیقة الحقائق وجود حق است سبحانه و تعالی بنابر آنکه او ثابت و باقیست و باقی

فانی یا نابرانکه ذات احدیت جامع جمیع حقایق است و شارح گلشن راز قدس سره گوید حقیقت ظهور ذات
حق است بی حجاب تعینات و محو کثرات موهومه در اشعه انوار ذات فقال علیه السلام مالک
والحقیقة شعر یعنی تو حقیقت بگذر تو از تو ثنی ٭ از تا یکی طلب کن بگذر از این دو بینی ٭ شیخ فاضل
کامل عبد الرزاق کاشی رحمة الله علیه در شرح این کلام هدایت نظام فرموده که چون کمیل از اصحاب
قلوب بود و طلب مقام ولایت که مقام فنا در ذات احدیت است می نمود حال او اقتضای
سؤال از حقیقت نمود پس آنحضرت جواب او بر وجهی ادا فرمود که مشعر بود بآنکه آن مقام مقامی
عالیست و صاحب قلب بآن مرتقی نمی تواند شد مگر نزد استعداد کامل و توفیق شامل و این کلام از
آنحضرت تحریص است کمیل را بکسب کمال و ترغیب بر سیر و سلوک لایق باهل حال فقال کمیل او لست
صاحب سرک پس کمیل گفت آیا من صاحب سر تو نیستم قال بلی ولکن سرشح علیک ما یطفح منی
گفت صاحب سر من هستی ولیکن چون بر یک سینه من بجوش می آید آنچه از سر میریزد ترا معلوم میشود
قال او هل یحتمل هذا پس گفت آیا مانند تو کسی سایل از تو میدد و محروم گردانند فقال امیر المؤمنین
علیه السلام الحقیقة کشف سبحات الجلال من غیر اشارة یعنی حقیقت آنست که انوار عظمت ذات الهی ظاهر
و منکشف گردد بی کیف یعنی آنکه بحیثیتی مقید بود یا به کیفیتی موسوم باشد آنگاه کمیل گفت زدنی بیانا یعنی
روشنتر کن که فهم نمی کنم فقال محو الموهوم مع صحو المعلوم یعنی حقیقت آنست که کثرات که وجود موهوم
دارند در هنگام صحو معلوم یعنی در ظهور نور تجلی حق محو و متلاشی گردند و غیر حق نماند حقیقت عبارت
از این مقام است که مرتبه ولایت و قربت فقال زدنی بیانا قال هتک السر لغلبة السر فقال زدنی بیانا
فقال نور یشرق من صبح الازل فیلوح علی هیاکل التوحید آثاره قال زدنی بیانا قال لطف السر اذا جن
الصبح و اگر کسی ذوق اطلاع بر شطری از حقایق و دقایق این کلام فایق باشد شرح فاضل مذکور جمع
نماید قال غوث العلماء عز بن السید محمد النور بخش نور الله مرقده ان کمیل بن زیاد قدس سره کان صاحب
سر امیر المؤمنین و حقایقه و مکاشفه بلاد اسلام فلا حاجة الی شرح حاله فهو کامل و سلسله غوثیه و
فتوتیه تتصل به و یسند الیه انتهی شیخ ابن حجر عسقلانی در کتاب اصابه آورده که کمیل بن زیاد بن
نهیک نخعی مشهور را شرف ادراک زمان حضرت رسالت صلی الله علیه و آله و سلم دست داده و گفته
که ابن حبیب روایت نموده که او نود سال عمر داشت پس از ایام حیات حضرت نبوی هژده سال
ادراک نموده باشد و از ابن نقل نموده که کمیل شریف مطاع بود اما قلیل الحدیث است و ابن معین
و جماعتی توثیق او نموده اند و از ابن عمار نقل نموده که کمیل شدید الانکار و سبابی شیعه بوده و آورده
که جریر از مغیره نقل نموده که حجاج در مقام آن شد که کمیل را بدست آرد و او مضمون را فهمیده گریزان
شد پس حجاج عطائی که بقوم او از سبا بیان کوفه میداد منقطع ساخت و چون کمیل مشاهده این

حال

حال نمود با خود گفت که مردی بی نوا توان شد و ام سزاوار نیست که در آخر عمر بسبب انقطاع معیشت قوم
خود شوم آنگاه نزد حجاج آمد و چون آن ملعون را نظر بر او افتاد گفت میخواستم که ترا آنکار را موافقه کنم
کمیل جواب گفت که اندکی از عمر من باقیست بکن هر چه میخواهی که باز گشت من و تو بخدا تعالی است و حضرت
امیر المؤمنین علی علیه السلام بمن خبر داده که تو قاتل من خواهی بود حجاج گفت بلی تو از جمله قاتلان عثمان
پس حکم کرد تا سر او را از تن جدا ساختند و بالجمله کمیل بسبب تشیع در سنه هشتاد و سه از هجرت بحکم حجاج ملعون
شرف شهادت یافت بشر بن الحارث الحافی بشره الله بفضل فضله الوافی ابن خلکان آورده که جد
جهم او عبد الله بر دست مبارک حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام اسلام آورده اگرچه اصل او از مرو است
اما مولدش بغداد بود و او در اوایل حال بلاهی و مناهی اشتغال می نمود پس خدا تعالی او را توفیق
فرمود که توبه بر دست حضرت امام همام موسی کاظم علیه السلام نمود در کتاب منهاج الکرامه مسطور است
که آنحضرت از پیش خانه بشر میگذشت آواز غنا و سازی می شنید و کنیزکی بر در خانه دویده خانه بشر سؤال
فرمود که ای کنیز صاحب تو آزاد است یا بنده کنیز گفت آزاد است حضرت امام فرمود که راست گفتی
اگر او بنده می بود بندگی میکرد از خدای تعالی اندیشه می نمود پس آن کنیزک باندرون رفت و ماجرا را به
بشر تقریر نمود و بشر از آن کلام هدایت انجام متنبه شده پای برهنه از خانه بیرون آمده در عقب حضرت
امام شتافت و به آن حضرت رسیده خود را در قدم مبارک او انداخت و بر دست متابعت او بر بست
توبه و ندامت بر افراخت و همچنین پای برهنه بود و تا بعالم بقا رحلت فرمود بنابرین ملقب بحافی بود
از ابو علی رودباری منقولست که گفت در بغداد در همسایگی ما زنی جوان بود مدتی که باتفاق مرتکب مناهی
می شدند اتفاقا روزی یکی را به مهمانی فرستادند و ایشان را توقف کرد ایشان خشم آلود بر او شدند و
ناگاه از در در آمد خندان و غربزه در دست و او را می بوسید و می بوسید عزیزان باو گفتند که همین نخست
که ما را انتظار بسیار فرمودی که الحال آمده و بر ما سخنهای او در جواب گفت که اگرچه دیر آمده ام اما ماجرای عظیم
آمده ام که بشر حافی را دیدم بر در دکانی دست بر غربزه نهاده بود پس التماس نمودم تا مالک آن را راضی گردد و بدرهم
خریدم چون باران او همچنین شنیدند هر یک از ایشان بنوبت آن غربزه را از وی گرفتند و می بوسیدند و بر چشم و روی
خود می مالیدند پس یکی از ایشان گفت که بشر نیز تا زنده مردی بی قید بود دیگری گفت پس تقوی و عمل صالح با تقوی
رسید آن شخص مبتدی شده گفت خدا را گواه میگیرم بعد از آن شما را که تا باشم در قربه الی الله تعالی از
هر کس و از هر چه مرضی آن درگاه باشد و انشاء الله سلوک طریقه بشر خواهیم کرد پس یک ایشان گفتند که
من نیز توبه کردم و بر این طریقه خود را قرار دادم و بالجمله تا باشد باز گشت بخدا تعالی نمود و از آنجا
بطریق سوس بقصد غزا رفتند و در یکجا بشرف شهادت رسیدند و ایضا منقولست که در وقت مرض الموت
بشر جمعی از یاران او بر بالین او جمع شدند و گفتند میخواهیم که قاروره ترا بطبیب بدهیم گفت من در نظر طبیعم

بهوا ارادهٔ اوست با من میکنند ایشان گفتند فلان طبیب نصرانی بغایت حاذق است البته قاروره ترا
با او میبریم بشر گفت بگذارید که طبیب مرا چاره ساخته باز ایشان مبالغه بسیار در آن باب کردند و آنگاه
بشر بخواهر خود گفت که قرواره قاروره مرا با ایشان بده چون صباح شد و قاروره را نزد طبیب نصرانی بردند
در آنجا نظری کرد و گفت آنرا حرکت دهید حرکت دادند پس گفت آنرا بر زمین بنهید بنهادند بعد گفت
حرکت دهید و حرکت دادند پس گفت بنهید بنهادند تا سه مرتبه این کار کردند پس گفت از آنجا گفت که
ما نزد اصحاب وقف نظر و سرعت ادراک و حدس صائب و سلامت السنیم و الحال می بینیم که کمتر از نظر و تامل و دین
دلالت بر علت معرفت میکند طبیب نصرانی در جواب گفت والله که من از اول نظر تشخیص مرض او کرده
بودم و از روی تعجب تکرار نظر می نمودم بهر حال درین قاروره اگر آب نصرانیست آب مسیحی خواهد
بود که خوف الهی جگر او را پاره پاره کرده باشد و اگر از مسلمانیست آب بشر حافی خواهد بود و آنرا نزد
من دوائی نیست خود را بهوش باور سانید که خواهد مرد ایشان گفتند والله که این آب بشر حافیست
چون طبیب نصرانی این سخن را شنید مقراض گرفته و قطع زنار نموده و شهادتین ادا نموده مسلمان شد
از آنجا نقل است که چون طبیب نصرانی مسلمان شد بسرعت تمام متوجه خدمت بشر شدیم که این
بشارت باو برسانیم چون بخدمت بشر بر ما افتاد گفت طبیب مسلمان شد گفتیم بلی که شما را از این معنی خبر داده
گفت چون شما از من جدا شدید حالتی میان خواب و بیداری مرا عارض شد در آن اثنا شنیدم که
کسی میگوید که ای بشر بشارت باد ترا که برکت آب تو طبیب نصرانی مسلمان شد و بعد از آن سخن
به یکساعت بشر بدار البوار انتقال نمود بعضی گویند در بغداد و از دنیا رفت و بعضی گویند در شوشتر
فوت شد و الحال مزار او در قصبهٔ دلکشا که از اعمال شوشتر است و جدا از قطاع و سور غال سادات مشرف
الدرجات آنجا و محل حمام طوایف اعلام عقبی است مشهور است و مردم الخود در هر سال زیارت او بجای می آرند
چون بشر بنا بر ظهور امتیاز او با بیت اهل البیت علیهم السلام نزد صاحب نفحات متهم بر فض بوده در مقام
ذکر او تعصب را کلی فرموده و بر جمیع سطر از اخبار او اختصار نموده و این چاره رغالا نفوذ و الف امثال در مقام
بیان احوال و مقامات او طریقهٔ اطناب پیموده و چند معانی اسلوب این کتاب بوده کان تاریخ وفاته یوم الجمعة
من محرم الحرام سنة سبع و عشرین و مائتین **الشیخ الفاضل ابو اصل بهلول ابن عمرو العاقل مروی الله**
و او ابو وهب بن عمرو است که از عقلای مجانین بوده و بهجز آن او را دیوانه میخوانند مولد او کوفه
است و چنانکه در تاریخ گزیده مسطور است از بنی اعمام هارون الرشید عباسی بوده و تلمیذ خاص حضرت
امام جعفر الصادق علیه السلام بوده و در زمرهٔ مغتنمان عصر خود معدود بوده و نقلست که بار دیگر بواسطهٔ
حفظ ملک عظیم حواله در مقام رفع امام واجب التعظیم امام موسی کاظم علیه السلام می بوده و بهانه‌ای میگفت
که آنحضرت را بدرجهٔ شهادت رساند و خاطر از غم او جمع گرداند تا آنکه در آن ایام حضرت امام را متهم بواقعه

فرموده و از مغتنمان زمان خود که یکی از آنجمله بهلول بود استفسار را باحث قتل امام معصوم نمود
دیگران فتوی دادند و بهلول بخدمت حضرت امام رفتند و از صورت واقعه خبر داد و التماس نمود که او را
در آن باب ارشادی نماید آنحضرت فرمودند که خود را کسته بهار و دیوانه و بیقرار ظاهر ساز
بهلول بمقتضای اشاره واجب الاطاعه عمل نموده و خود را از تکلیف آن رهانید خلاص فرمود بهلول را
با ابو حنیفه گوئی مناظرات بسیار است و او را بحنیفه مزم و مالیه و مبدا است آورده اند که روزی
بهلول را بر در خانهٔ ابو حنیفه گذار افتاد استماع نمود که با تلامذهٔ خود میگوید که **امام جعفر صادق علیه السلام**
سه چیز میگوید که من آنرا نمی پسندم اول آنکه میگوید که شیطان با آتش معذب خواهد شد چون تواند بود
که شیطان از آتش است با آتش معذب گردد دیگر میگوید که خدای تعالی را نتوان دید چون تواند بود که چیزی
موجود باشد و او را نتوان دید دیگر آنکه میگوید که بنده فاعل فعل خود است حال آنکه نصوص خلاف
آن وارد است چون این سخن تمام شد بهلول کلوخی از زمین برداشت و حوالهٔ ابو حنیفه کرد و بگرفت
اتفاقا آن کلوخ بر پیشانی ابو حنیفه آمد و کوفته و آزرده شد ابو حنیفه و تلامذه از عقب او دویدند
او را گرفتند و چون خویش خلیفه بود آزار او نتوانستند نمود لاجرم او را بخدمت خلیفه بردند و اظهار
شکایت کردند بهلول با ابو حنیفه گفت که از من چه ستم رسیده ابو حنیفه گفت کلوخی بر پیشانی
من زده و سر من درد میکند بهلول گفت درد را بمن بنمای ابو حنیفه گفت درد را چون توان دید
بهلول گفت پس تو چرا اعتراض حضرت امام جعفر کردی و میگفتی که چیزی دارد که خدای تعالی موجود
باشد و او را نتوان دید دیگر تو درد و جراحتی آزردگی از کلوخ کاذبی زیرا که آن کلوخ خاک بود و تو از
خاکی با یکدیگر خاک متاثر نشود و معذب نگردد و بر قیاس اعتراضی که تو بر امام میگیری و شیطان
از آتش است چگونه از آتش معذب شود دیگر تو استبعاد قول امام می نموده که بنده را فاعل فعل
خود گفته و چگاه که بنده فاعل فعل خود نباشد پس چرا تو مرا پیش خلیفه آورده و دعوی قصاص میکنی
ابو حنیفه چون سخنی معقول در برابر نتوانست گفت شرمنده گشته از مجلس برخاست شیخ اجل متکلم
محمد بن حریر بن رستم طبری در کتاب ایضاح روایت کرده که بهلول روزی در یکی از کوچهای بصره
میرفت جمعیتی را دید که بیشتر از دنبال میرفتند یکی از آن مردم گفت که این حیوانات بی شباهت
بکجا میروند آنکس از روی خوش طبعی گفت که بطلب آب و علف میروند بهلول گفت که با وجود قلت
بی و فرق علف بکجا میرسد والله که علف بسیار بود اما آنرا ورد بدند و از زانی فراوان بود آتش
در آن زدند بعد از آن این ابیات را انشا نمودند **شعر** بریئت الی الله من ظالم • بسبط النبی
ابی القاسم • و من حب آل النبی الوصی • و حب النبی ابی فاطمه • و ذلک من زمن الصابات • و من کل
مستهتم هاشم • بهم ارتجی الفوز یوم المعاد • و آمن من ثقل الآثام • و چون جماعت سخنان او را شنیدند

برگردیده باتفاق بنزد او آمدند و گفتند که اینجا و مجلس محمد بن سلیمان که پسر عم هارون الرشید و حاکم بصره است
میروند گفت از برای چه پیش او میروند گفتند که عمر بن عطای عدوی که از اولاد عمر بن الخطاب است و از علمای
زمانست در مجلس او حاضر آمده میخواهند که تحقیق حال و مبلغ فضل و کمال او نمایند و اگر تو نیز با ما موافقت فاضلی تا با او
مناظره کنیم سزاوار خواهد بود بهلول گفت وای بر شما مجادله با عاصی موجب زیادتی جرات او بر عصیان
میشود و صاحبان بصیرت را آگاه باشد که در شبهه اند و در خدای تعالی شکی نیست و در حق آن شبهه
الباسی اگر شما از اهل معارف می بودید قناعت می نمودید بآنچه از اهل عرفان اخذ آن نموده اند و چون
آنجماعت از بهلول نومید گردیده بمجلس محمد بن سلیمان حاضر شدند قصه خود را با بهلول نزد او ظاهر ساختند
آنگاه او بخادمان خود امر نمود که او را حاضر سازید و چون بهلول نزدیک در خانه محمد بن سلیمان رسید
عمر بن عطای عدوی برخاست و از محمد بن سلیمان التماس رخصت مناظره با بهلول نمود محمد او را رخصت داد و چون
بهلول بخانه در آمد گفت السلام علی من اتبع الهدی و رخصت الضلالة و الغوی عمر بن عطا گفت و علی المسلمین السلام
اجلس یا بهلول بهلول گفت وای بر تو که مرا امر میکنی بچیزی که تو را در آن مدخلی نیست و تقدیم مینمایی در آن
بر کسی که فضل او بر تو ظاهر است و مثل تو در این باب مثل کسی است که خود طفیلی خوان دیگری باشد و خواهد که
از آن خوان بر مردم منت نهد و در طفیلی احسان او چیزی نیست عمر ابن عطا در جواب او مبهوت
ماند آنگاه محمد بن سلیمان عمر بن عطا گفت که تو میخواستی که با تو سخن بگوید و چون با تو در سخن آمد ساکت و
مبهوت شدی بهلول گفت ای امیر نزد خدای تعالی این کار دشوار نیست که نخواند این آیه را که فمن
الذی کفر و اهتدی لا یهدی القوم الظالمین پس محمد بن سلیمان با بهلول گفت که بنشین که مجلس منست و من
ترا اذن میدهم بهلول او را دعا کرده گفت عز اهله جلاله و اسبغ نعمته علیک و اوضح برهان الحق له بک
ادراک الحق حقا و اصابک علی اباطله و اراک الباطل باطلا و اعانک علی اجتنابه پس عمر بن عطا گفت ای
بهلول طریق حد را الزام کن و از هزل دور باش و سخن نیکو بگو بهلول گفت وای بر تو بهتر از کلام الهی
سخنی میباشد و حدی در غیر او هست پس تو سخن خود را پاکیزه ساز و اشارت بعیب دیگران منما
از آنکه عمر بن عطا گفت ای بهلول خود را از مشهوران زمان میدانی و دعوی اطلاع بر معارف
مینمایی میخواهم که تو از من سوال کنی یا من از تو بهلول گفت دوست نمیدارم که سایل باشم و نه
مسئول عدوی گفت چرا بهلول گفت زیرا که اگر از تو چیزی را سوال کنم که آنرا نمیدانی جواب آنرا نمی
توانی داد و اگر تو از من سوال کنی می یابم که از من سوال بطریق اهل گفت و خواهی کرد که حق
را با باطل خود ضایع سازی و امر واضح را بجدال خود پنهان گردانی و این هنگام تو از آنچه که خدای تعالی
نهی از مجالست و همزبانی ایشان نموده و در آنجا که میفرماید و اذا رأیت الذین یخوضون فی آیاتنا
فاعرض عنهم حتی یخوضوا فی حدیث غیره و اما ینسینک الشیطان فلا تقعد بعد الذکری مع القوم الظالمین

پس

پس عدوی با او گفت که اگر تو از اهل ایمانی بگوی ایمان چیست بهلول گفت مولای ما صادق جعفر بن
محمد علیهما السلام فرموده است که الایمان عقد بالقلب و قول باللسان و عمل بالجوارح و الارکان عدوی
گفت از صادق گفتن تو امام خود را چنان معلوم میشود که در زمان او صادق دیگر نبود بهلول گفت
چنین است با وجود این سخن تو جاری میشود در آنکه جد تو عمر ابو بکر را صدیق نام کرد چه ما اینجا میگوییم
که بکر در زمان ابی بکر دیگر صدیقی نبود عدوی گفت علی نبود بهلول گفت این سخن تو رد است بر کتاب
و سنت اما کتاب زیرا که خدای تعالی هر کس که ایمان بخدا و رسول آورده باشد صدیق نامیده فرموده
والذین آمنوا بالله و رسوله اولئک هم الصدیقون و اما سنت زیرا که حضرت رسالت صلی الله علیه
و آله با بعضی از اصحاب خود فرموده اند که اذا قلت الخیر کنت صدیقا عدوی گفت بواسطه آن ابو بکر را
صدیق نام کرده اند که اول کسی بود که تصدیق حضرت رسالت صلی الله علیه و آله و سلم نمود بهلول گفت
با آنکه او تکبیر ممنوع است تخصیص او بآن خطاست در لغت مورد است بر مضمون آیتی که مذکور شد
عدوی از آن شغل دیگر پرواز نموده از بهلول پرسید که امام تو کیست بهلول گفت امامی من سبع
فی کفه الحصی و کفه الذهب فی فوری و روی له الشمس بین اللاء و اوجب الرسول صلی الله علی الحق له الولاء و کانت
فیه الخیرات و تنزه عن الخلائق الدنیات فذلک امامی و امام البریات پس عدوی گفت وای
بر تو مگر هارون الرشید را امام خود نمیدانی که این صفات و محامد بر زبان میرانی بهلول گفت وای
بر تو چرا تا میرالمؤمنین را از این صفات مذکوره و محامد ماثوره خالی و عاری میدانی و اعتقاد که من
بر تو گمان ندارم الا آنکه دشمن او باشی و خلافت او را بتهمان میداری و خلافت او را اظهار میکنی
و بخدا سوگند که اگر این خبر باو رسد ترا تادیب بلیغ خواهد نمود و محمد بن سلیمان مضمون آن کلام لطافت
مشحون را فهمیده و بخنده در آمد و با عمر بن عطا خطاب نموده گفت والله که بهلول ترا ضایع و خجل گردانید و
در ورطه فضیح و تشنیع که تو میخواستی که او را بیندازی او ترا انداخت و چه خوب است که آدمی
خود را دور دارد از آنچه او را بکار نیاید و چه قبیح است که خود را آشنا نماید بآنچه زیبنده آن نیست آنگاه
یکی از غلامان خویش امر نمود که دست عمر بن عطا را گرفته از مجلس اخراج نمایند پس با بهلول خطاب نموده
گفت الفضل الا فیک و العقل الا من عندک و الطیبین من سماک مجنونا ای بهلول بمن خبر ده که علی بن
ابی طالب افضل است یا ابی بکر بهلول گفت اصلح الله الامیر ان علیا من النبی کالنفس من النفس و القیام
من القعود و کالعضد من الذراع و ابو بکر لیس منه و لا یوازیه فی فضله الا منه و لکل فاضل فاضله و دیگر باره
محمد از او پرسید که بگوی و لا یوازیه فی فضله الا منه و لکل فاضل فاضله و دیگر باره محمد از او پرسید که
بگوی اولاد علی بخلافت احق اند یا اولاد عباس و درین مرتبه بهلول از خوف محمد که عباسی بود ساکت
شد محمد گفت چرا سخن نمیگویی بهلول گفت بواسطه آنکه ترا گمان قوت تمیز سر و سودای تحقیق امور است نگذار

وگرگنه تشنگان را و چیزی پیش آر که صلاح حال ما در آن باشد و الحال من گرسنه ام محمد بن سلیمان گفت از
خورد و نمای چه چیز ترا مطلوب است بهلول گفت آنچه صد باب جوع من نماید پس محمد فرمود که چند رنگ طعام
با چند نان پیش او حاضر ساختند و او را امر بخوردن نمود بهلول گفت اصلح الله الامیر ما طاب الطعام المغشی
ولا اللحمی یعنی در تاریکی و در میان جماعت طعام خوردن نیکو نمی نماید اگر مرا اذن دهی که این طعام را بیرون
برم بر من گوارا خواهد شد محمد او را اذن خروج نمود آنگاه بهلول آن الطعام را برگرفته بخود ریخت و فرمود که آن
بیرون رفته این ابیات بر زبان راند شعر ان کنت تهواهم حقا بالکذب . فالزم جنونک فی جدوی لعب
ایاک من ان تقولوا عاقل فطن . فیثقل بطویل الکید والنصب . مولاک یعلم ما تطویه من خلق فانیقرک ان
تهوک بالکذب . پس کودکان برو جمع آمدند و طعامی که در کنار او بود از نو ربودند و او از ایشان گریخته و در مسجدی
که در آن نزدیکی بود در آمد و در مسجد پشت بر پشت بام بر آمد و این آیت را برایشان متجلی آمد که فضرب بینهم
بسور له باب باطنه فیه الرحمة وظاهره من قبله العذاب چون محمد بن سلیمان ماجرای بهلول را با کودکان مشاهده
نمود بخنده در آمد و امر نمود که کودکان را از دور کردند و گفت لا اله الا الله لقد رزق الله علی ابی
طالب کل ذی لب یعنی خدای تعالی هر صاحب دلی را در آنامزد محبت و ولای علی بن ابی طالب
علیه السلام گردانیده و نقلست که چون ستم ظریف که عقیده بهلول را میدانستند با و گفتند که در اخبار وارد
شده که ابوبکر و عمر را با سایر امت وزن کردند ایشان برابر آمدند بهلول در بدیهه گفت اگر این حدیث صحیح
است البته در میزان قصوری بوده آورده اند که بهلول بمجلس هارون رسید که مذاکره در آن اثنا از عایشه
روایت کردند که می گفت لو ادرکت لیلة القدر ما سألت ربی الا العفو والعافیة یعنی اگر ادراک
قدر کنم سوال نخواهم کرد از خدای خود الا عفو و عافیت را بهلول چون آن کلام بشنید گفت نصف دیگر این
دعا را گذاشته گفتند آن کدام است گفت والظفر علی علی بن ابی طالب یعنی ظفر یافتن بر حضرت امیر را هم
مطالب عایشه بوده پس در سوال او داخل خواهد بود یا نگفته باشد و ما سألته الا العفو والعافیة والظفر علی
علی بن ابی طالب و در کتاب لطایف الطوایف بجای والظفر علی علی بن ابی طالب والظفر علی الجهل مذکور است
یعنی در جهل مرا ظفر دهی و مال بهر دو روایت بحث بهلول و فتی در بصره بود او را گفتند و یوانا یا
بصره را بشمار گفت آن خود از شمار بیرون است اما اگر گویند عاقلان را بشمار که ایشان معدود و یا
چند بیش نیستند در تاریخ گزیده و مسطور است که روزی بهلول نزد هارون در عمارتی که تجدید ساخته بود
نشسته بود چون بهلول او را دید گفت چیزی بر دیوار این عمارت بنویس بهلول با دو قلم بر دیوار نوشت و بر آنجا
بنوشت رفعت الطین و وضعت الدین رفعت الجص و وضعت الفضل ظن کان من مالک فقد اسرفت و قد
لا یحب المسرفین و ان کان من مال غیرک فقد ظلمت والله لا یحب الظالمین نقلست که هارون الرشید روزی
بهلول را در راهی دید که بر اسب بی سوار شده با کودکان میدوید پیش رفت و بر او سلام کرد و التماس نمود که او

نمود بهلول گفت نه و مقصود هم و چه و خیر هم یعنی مشاهده قصور سلاطین با منیه و قصور ایشان چندی علیم است
هارون گفت چندی دیگر مرا بده بهلول گفت ای هارون هر که را خدای تعالی مالی و جاهی داده باشد و او با آن
حال عفت و پرهیزکاری شیوه خود سازد و بال خود و مستحقان را بنوازد خدای تعالی نام او را در دیوان
ابرار ثبت کرده اند هارون از شنیدن این سخن حسن طلبی فهمیده و گفت امر کردم که درین ترا چند بدهند
بهلول گفت حاشا هرگز درین آنرا نمیشود آنچه در دست تست و بین مردم است با ایشان باز ده و بر من
منت مگذار هارون گفت حاجتی دیگر از من بخواه بهلول گفت حاجت من آنست که نزد مرا مبنی و نزد من
ترا بعد از آن با اسبی بحرکت در آمد گفت و در شوید که اسب من لگد میزند نقلست از سری سقطی
که گفت روزی از گورستانی میگذشتم بهلول را دیدم بر بالای قبری نشسته و پاهای خود فرو گذاشته
خاکبازی میکرد با و گفتم بسیار درین گورستان بسر میبری گفت ناعیه قوم لا یؤذونی وان عبث عبثهم
بفتاوی یعنی نزد قومی می نشینم که آزار بمن نمیرسانند و اگر از پیش ایشان غایب میشوم مرا غیبت نمی
کنند پس با و گفتم که نان بسیار گردن شده دعا از برای ما بکن گفت لا ابالی ولو ان کل حسنة بمثقال علی ان
اعبده و علیه رزقی کا و عدنی سبحانه و تعالی یعنی من از گرانی نان باکی ندارم و اگر چه یکبار چو با کنم
بمثقال نقره یا طلا باشد بر منت که بندگی خدای تعالی کنم و بر او است که رزق مرا برساند همچنانکه بمن وعده
کرده روزی وزیر خلیفه بهلول را گفت تو خوش داری که خلیفه ترا تربیت کرده و بر سر خوک و فوس حاکم گردانند
بهلول گفت این زمان حاضر خود باشی قدم از فرمان من بیرون منه که رعیت منی خلیفه و اهل مجلس
بخندیدند و وزیر منفعل شد نقلست که شخصی از اهل سنت که قابل تعصب و میراث اند بطریق استهزا
از بهلول پرسید که شخصی مرده و وارث نداشته مادری و دختری و زوجه مانده و از مال هیچ نگذاشته
هر یک چه میرسد در جواب گفت که دختر را نیمی میرسد و مادر را نود و اضطراب و زوجه را خانه نوبتی
و باقی نصیب عصبه و الله اعلم بالصواب **الشیخ العارفین و رئیس المتألهین ابو یزید بسطامی** نام او
طیفور بن عیسی بن آدم بن سروشانست از طبقه اولی و اکابر ایشان است سید المتألهین حمید بن علی
الاملی قدس سره در کتاب جامع الانوار ذکر نموده که ابو یزید تلمیذ حضرت امام جعفر صادق علیه السلام
و سقای دار و حرم اسرار ایشان بوده و فخر الدین رازی در کتاب اربعین کلام نوشته است که افضل المشایخ
و اعلام درجه هوا ابو یزید البسطامی قدس سره و کان سقاء فی دار جعفر الصادق علیه السلام و حبا و تقا
در فوایح این مجلس مذکور شد شیخ شهاب الدین ابو الفتوح یحیی مقتول که خواهر زاده شیخ شهاب الدین
عمر سهروردی بود در کتاب تلویحات گوید ارسطو را بخواب دیدم که مدح و ثنای افلاطون میکفت
از و پرسیدم که چگونه از فلاسفه اسلام بمرتبه او رسید گفت بمرتبه او رسید و نه بجزوی از هزار جزو مرتبه
او لیکن من چیزی را که می شناختم می شمردم و او ملتفت نمی شد و چون ابو یزید بسطامی و ابو محمد سهل ابن

عبد الله تستری و امثال ایشان را نام بردم قوم شد و گفت ایشان فلاسفه و حکمای بحق اند و از علوم رسمیه
گذشته اند و بعلم حضوری اتصالی بشهودی رسیده اند و مشغول بنور وحی بعلایق بهیولی و جنبش ایشان
از آنجاست که جنبش ماست و سخن ایشان از آنجاست که سخن ماست قال المولی العارف فی الدین
جعفر البدخشی رحمة الله فی کتاب الاحباب ان السلطان طیفور المعروف بابی یزید البسطامی قدس
سره قد صحبت کثیرا من المشایخ ثم جاء الی حضرة الامام صادق علیه السلام و صحبه مستفیضا من الصادق
و عرف کال الصادق فقال یوما اصل الی الصادق بیت کانوا مع ازکان بین الاولیاء کجبرئیل بین الملائکة
و کانت آیة نهایة السالکین بهذا اشهد الشیخ المرشد جنید البغدادی قدس سره انتهی و صاحب
کتاب مقامات شیخ قدس سره که از اولاد شیخ ابو الحسن خرقانی بوده آورده همچنانکه حضرت رسالت
صلی الله علیه و آله و سلم پیش از نزول وحی و الهام بتجارت شام قناعت نموده بود سلطان بایزید
نیز در اوایل ایام سعادت انجام باستفاده و استعلام از هر نابخته و خام اکتفا میفرموده از هر کس می
پرسید و از هر معنی نقدی میگزید بیت از دوست بار ملذری میپرسم و از هر که بینم چیزی می
پرسم تا با یه قل لا اسالکم علیه اجرا الا المودة فی القربی رسید و حدیث انی ترکت فیکم الثقلین ان تمسکتم
بهما لن تضلوا ان تمسکتم بکتاب الله و عترتی اهل بیتی شنید پس بدست تمسک و اعتصام بعروة الوثقی متابعت
اهل البیت علیهم السلام زد و با عانت راحله شوق و زاد یقین متوجه کعبه امال هر عاشق صادق امام جعفر بن
محمد الصادق علیه السلام شد و مدتی در مقام خدمت بایستاد و حق آن بواجبی بگذارد بیت ایدل
اندر بندجانانی حدیث جان مکن صحبت سلطان گزیدی خدمت در بان مکن تا روزی حضرت امام
جعفر علیه السلام باو گفت که یا بایزید آن کتاب را بیار که بر طاق صفه نهاده است شیخ گفت مرا
که با ما صحبت میداری طاق ندیده شیخ گفت من بنظاره طاق در رواق نیامده ام مرا نظر بر قبله حق است
یعنی دل شما بیت مراد در روی شه کردن نگاهی بسی بهتر که از ما تا چاهی بیت هر طرف که نگه میکنم
ترا بینم از آنکه در نظرم همچنان می آید امام جعفر صادق علیه السلام در وی نظر کرد و گفت که من مجاهدتی
و مساعدتی می بینم مجاهده سیر بنده است و مساعدة عنایت حق پس صاحب مجاهده بسیار باشد و صاحب
عنایة طیار و ان یدرک المرید السیار العارف الطیار طرح الجناح الارتیاح الی السبسل الملک العلام
یعنی مرید سیار رونده و پرنده را کی باشد ای بایزید تو هیچ بیال شادمانی به بسطام و خلق را دعوت کن
برای ملک علام شیخ گفت خلعتی فرمای در فیض امام جعفر علیه السلام جبه خود در وی پوشید و فرزند
صلبی خود امام زاده محمد را با او روان کرد شیخ با امام زاده به بسطام آمد که هنوز شیخ در حیات بود که
امام زاده محمد را وفات در رسید شیخ او را در مقامی که امروز قبه اوست دفن کرد و پیوسته بزیارت
تربت او تقرب نمودی شیخ نور الدین ابو الفتوح محدث گفته که نزد علمای تاریخ بعضی رسیده که فوت

حضرت

حضرت امام جعفر صادق علیه السلام در صد و چهل و هشت هجری بوده و فوت سلطان بایزید در دویست و شصت
و یک و در بین هر دو تاریخ کسی خلاف نکرده و تفاوت میان هر دو تاریخ صد و سیزده سال باشد و عمر سلطان
بایزید از هشتاد سال زیاده کسی ننوشته پس نتواند بود که بایزید بملازمت امام علی بن موسی الرضا
و موسی بن جعفر الصادق علیهم السلام رسیده باشد و کتابی از روی سلسله آن دو نام نامی و اسم سامی
ننوشته باشد و میر سید شریف در شرح مواقف در اصل تا آخر زمان ابو یزید از زمان حضرت امام
موافقت با ابو الفتوح مذکور نموده و توجیه نسبت مذکوره بر این وجه فرموده که چون ابو یزید استفاضه
حقایق و معارف از روحانیت حضرت امام می نمود و لاجرم انتساب او بآنحضرت اشتهار یافته
این هر دو سخن معارض اند با اجماع جمهور و روایت مستفیض مشهور که در کتاب مقامات شیخ مذکور است
بآنکه قول ابو الفتوح که در بین هر دو تاریخ کسی خلاف نکرده ممنوع است چگونه چنین باشد و حال آنکه صاحب
نفحات نقل خلاف نموده و گفته که فوت بایزید در سنه اربع و ثلثین و مائتین نیز گفته اند و بر تقدیر
تسلیم اولی و اظهر در مقام توجیه آنست که گوییم چون صاحب کتاب مقامات از شیخ قدس سره نقل
نموده که آیت کلام و حدیث سید انام او را باعث شد بآنکه دست تمسک بعروة الوثقی محبت و هر دو
اهل البیت علیهم السلام زد شاید که مراد او از توجه بخدمت حضرت امام جعفر صادق علیه السلام التزام
مذهب حق جعفری و اعتصام بحبل خاندان صبدری باشد که فی الحقیقه زاد هر دو سیله و دستگیر جان
تواند بود چنانکه مولانا اهلی شیرازی فرموده بیت محبت بجان ره نما و پرهنت بخود دامن پاک کن
دستگیر منت و مقصود مراد میر سید شریف قدس سره از قول او که شیخ استفاضه حقایق و معارف از روحانیت
حقایق طریقت باشند و از معارف شریعت باشد یعنی استفاده مسایل شریعت وجهی می نمود که در مذهب
حق جعفری مقرر بود و این هنگام میان توجیه میر و توجیه ابو الفتوح عموم و خصوص من وجه بود و غایة الامر جناب
میر را ادای عبارت رعایت قیود نموده و تقریر رعایت آن نه نموده آری توفیق میان مضمون نقل
و لسنه سفاهی و ابن شیخ بزرگوار بغایت مشکل و دشوار است و حل اشکال بر وجهی که این فقیر از کتاب
معجم البلدان استفاده نموده آنست که صاحب معجم در ترجمه بسطام گفته که آن مدینه ایست کبیره و من قبر ابو
یزید طیفور بن عیسی بن سروشان زاهد بسطامی بر میان آن شهر در کنار بازار دیدم و از آن
شهرت نیز ابو یزید طیفور ابن آدم بن عیسی ابن علی الزاهد البسطامی الاصغر است مضمون کلام
معجم و از آن ظاهر میشود که ابو یزید زاهد بسطامی ملقب بطیفور و کس بوده اند اکبر و اصغر و بواسطه اشتراک
لسان در لقب و اتفاق در اسامی بعضی از آبا و اجداد و چنانکه از کلام معجم نیز مستفاد شد شیخ ابو الفتوح
و امثال او گمان برده اند که ابو یزید زاهد بسطامی یکی است که از تاریخ زمان او از زمان اوایل زمان
حضرت امام علیه السلام متاخر است لاجرم توجیه مناقضات مذکوره نموده اند و در توجیه آن از کتاب

تکلفات باز داشته بوده اند و بنابر تحقیق صاحب مجمع میتوانند بود که ابو یزید که معاصر حضرت امام
سفای دارا بوده ابو یزید اکبر باشد و الحق تاریخ زمان او منافی است ابو یزید اصغر باشد والله تعالی
اعلم صاحب کتاب مقامات مذکور آورده که در اوایل سنه سبعمایه پادشاه اسلام اولجایتو خان نور الله
مرقده مرید شیخ رضی الدین که از اولاد شیخ ابو یزید بود شد و از دست او توفیق پوشید و بالتماس او
بنیاد قبه بر سر تربت محمد بن جعفر الصادق علیه السلام نهاد و خانقاهی در جوار مزار سلطان العارفین
جهت زایران و مسافران بنا فرمود و سابا طی باطاق و ایوان در پیش تربت هم فرمود و باتمام سایند
خدمت سلطان اولجایتو فرزند شیخ رضی الدین را که شیخ شرف الدین بود بغایت تعظیم نمودی و در
فرمانهای فرزندش نوشتی و حقی نماند که ارادت و اختصاص ایشان پادشاه شیعی خود اسنی کامل شیخ ابو یزید و اولاد
او دلیل صحت نسب شیخ است بسلسله سید جعفریه و انتساب او بمذهب حق امامیه اثنی عشریه **الشیخ الصدیق**
شقیق بن ابراهیم البلخی قدس سره کنیت او ابو علی است و علاوه بر تواضع و شهرت و حلی صاحب جامع الانوار
فرموده که از تلامذه امام همام موسی الکاظم است علیه السلام جامع علوم رسمیه شرعیه و معارف کشفیه ذوقیه
بوده اسناد حاتم اصم و مصاحب ابراهیم ادهم است در سنه اربع سبعین و مایه در ولایت بلخ و اراد الخضر
جهت نفس نفیس شده و قبر او در بلخ است و تفصیل کلمات و بیان کرامات او در کتب مبسوطه اوله کالشمس
کالک اعتبار است و آیه او آن مبانی مسلک اختصار **سلطان ارباب الهمم ابراهیم ابن ادهم اذهم**
از طبقه اولی و ابنای ملوک بلخ است سلطان سلاطین ظاهر و باطن بوده و از حضرت امام همام محمد
بن علی الباقر علیه السلام استفاده حقایق و معارف نموده و زمخشری در ربیع الابرار آورده
که ابراهیم بن ادهم از اهل نعم خراسان و اصلی او از بنی عجل است روزی از قصر خود سر بیرون آورد مردی
را دید که در سایه قصر او نانی بیرون آورده خورد و آبی بر بالای آن آشامید و بعد از آن خوابید
پس ابراهیم با خود گفت که با این دنیا چه می کنم هرگاه نفس بنیق که مشاهده شد قناعت مینماید آنگاه از قصر
بزیر آمد و طریق سیاحت پیش گرفت و غوث الملتانی بن سید محمد نور بخش و شیخ خود آورده که محمد و سالک
و تارک دنیا بود و سلسله او در ولایت تا روزگار ما باقیست در جوانی توبه کرد و سبب آن بود که روزی
بشکار رفته بود و آهوی او از داد که ای ابراهیم ترا نه از برای اینکار آفریده اند او را بتمنی حاصل شد ترک دنیا
نمود و دست تمسک در ذیل توبه بود و امن طریقت زده طریق مکه معظمه پیش گرفت و در آنجا خدمت
حضرت امام علیه السلام رسید و فضیل عیاض و سفیان ثوری را دید بعد از آن در آنجا سه احدی و اثنین
اوست و سلسله ما بیکوار رحمت ایزدی پیوست **یحیی ابن معاذ رازی** رحمة الله علیه روحه باقی شافعی
او در شیخ عارف بحر معارف و اعظ عصر و حکیم دهر خود گفته شیخ عبد الجلیل رازی در کتاب نقض الفضائح
آورده که یحیی بن معاذ بی شبهه شیعی مذهب اصولی و معتقد بوده و در کتاب تذکرة الاولیا که شیخ

عطار انتساب بایشان مسطور است که یحیی بن معاذ لطیف روزگار بوده و خلق پسندیده داشت و بسطی با قبض
و با رجا بی خالب کار خائفان پیش گرفته بوده و او را زبان طریقت و محبت بوده و همتی عالی داشت
و گستاخ در کار بوده او را یحیی واعظ گفتندی و در علم و عمل قدمی راسخ داشت و الطایف و حقایق مخصوص
بشاهده و مجاهده موصوف و صاحب تصنیف بود و سخنی موزون و نفسی گیرا داشت تا حدی که مشایخ
گفته اند که خدا بر او و یحیی بود یکی از اینها و یکی از اولیا یحیی بن زکریا علیه السلام طریق خوف چنان بر
که هر صدیقان بخوف او از فلاح خود نومید شدند و یحیی بن معاذ طریق رجا چنان بر که دست طمع طغیان
رجا در دامن مالید و در تذکرة ابن عراق این چند کلمه از یحیی بن معاذ در طریق خوف منقولست علی کاس الراحة
و قلب التقوی غراب و ذنوب العبد و المصا و التراب ثم یطفی الکواعب الاتراب بهمات ابن بکران
بغیر شراب و در کتاب نفحات مسطور است که او از طبقه اولی است و کنیت او ابو زکریا است لقب او
یوسف بن الحسین الرازی گفت بصد و بیست شهر رسیدم و بدار علما و مشایخ همه جا رفتم که فادر بر
سخن از یحیی بن معاذ رازی و وی گفته الکسار العاصین احب الی من صولة المطیعین و وی گفته که
حقیقت محبت آنست که بر پیغمبر و بخلفا نگاه قال اهل التاریخ خرج یحیی بن معاذ الی بلخ و اقام بها مدة ثم
رجع الی نیشابور و مات بها سنه ثمان و خمسین و مائتین **ابو سری منصور بن عمار بن حسین قدس سره**
در تاریخ گزیده مسطور است که او در اوایل حال بر راه کاغذ پاره یافت که آنجا نوشته بسم الله الرحمن الرحیم
جایی نیافت که آنرا بنهد بخورد و ببرکت آن دریای علم بر او گشوده شد و در کتاب شیخ عبد الجلیل رازی مسطور است
که منصور از جمله صوفیه شیعه بوده و در حکایت آمده است که همان شب که منصور را بخاک سپردند یکی از
از مریدانش او را بخواب دید که در قصور جنات طواف میکرد باز پرسید که ای منصور قصور
حور و نور بچه یافتی قال بصلوة اللیل و حب علی بن ابی طالب و در کتاب نفحات مسطور است که او از
طبقه اولی است و کنیت او ابو السری است از اهل مرو بوده و گفته اند از اهل بلخ بوده و گفته اند از اهل
بوشنگ و بصره بوده و وی از حکمای مشایخ است و سخنان نیکو دارد و در معاملات پس از مرگ وی بر خواب
دیدند گفتند حال تو چیست گفت مرا آمرزیدند و در آسمان هفتم منبر نهادند و گفت بر رو و آنچه از آنجا میگفتی
با من میگوی و با دوستان و دوستگان من میگوی وقتی بر نامی بر دست او توبه کرد و بود و شکسته
و از راه برگشته گفت توبه شکستن ترا هیچ سبب نداند جز آنکه همراه اندک دیدی ملول شدی و
باقی و برگشتی **مالک دینار رحمة الله علیه** باقی شافعی گفته که مالک سیدی کبیر و ولی شهیر صاحب اخلاق
و تقی و ورع و تقی و مناقب جلیله بوده و همت علیه و فضایل سنیه داشت چهل سال در بصره اقامت
کرد و از زهد و ورع بکمال رتبه و مرتبه آنجا نخورد و وجه معیشت او از اجرة نوشتن مصاحف بود
کتاب شیخ عبد الجلیل مذکور است که او از شیعیان خالص الاعتقاد بوده و علامه الرحمن جامی بسبب این کتاب نور

در کتاب نفحات ذکر نساخته با آنکه صاحب کتاب تذکرة الاولیا بعد از زنده کشتن او را برده و او را از کامل
اولیا شمرده و گفته که او صاحب حسن بصری بود و از بزرگان این طایفه است و ولادت او در حال حیوة حسن بصری بود
اگرچه بنده زاده بود اما او را کرامات مشهوره و ریاضات مذکوره است بعضی گویند دینار نام پیشه بود و بعضی
گویند مالک و کشتی داشتی بود و چون بمیان دریا رسیدند مزد کشتی از او طلب کردند گفت ندارم چندانش بزدند
که بیهوش شد چون بهوش باز آمد دیگر باره طلبیدند گفت ندارم باز زدند و گفتند پای ترا میگیریم و بدریا می
اندازیم درین اثنا ماهیان و بلیاهند و هر یکی دیناری در دهن مالک دست دراز کرد و از یکی دینار
گرفت و بایشان داد چون ایشان چنان دیدند بپای وی افتادند او پای از کشتی بیرون نهاد و بر
آب برفت و ناپدید شد بدین سبب نام او مالک دینار آمد و باقی حالات و مقالات مالک در کتب
مذکوره مسطور است اگر خواهند بآنجا رجوع نمایند وفات مالک دینار بموجب تحقیق صاحب تاریخ گزیده در سنه
ثمانین و مایه در عهد مروان حمار بود **طاوس یمانی** از مشاهیر اولیاست و شیخ اهل عهد الجلیل رازی او را
در سلک صحبت خویش نام برده و لهذا نام او در کتاب نفحات مذکور نیست و در تاریخ یافعی مسطور است که
طاوس بن کیسان الیمانی آنحضرت سادات اعلام است و علم و عمل از ابن عباس رضی الله عنه و جمعی دیگر اخذ نموده
و او فقیهی جلیل القدر منشرح الصدر بود و عمرو بن دینار گفته که هرگز کسی طاوس ندیده ام چون عمر بن عبد
العزیز را خلیفه ساختند طاوس با او نوشت که ان اردت ان یکون ملک حجر الکعبة مستعمل اهل الخیر چون
نوشته بعمر رسید گفت هیچ مرا غلط مرا بس است دور باشد که از درون حج در مکه پیش از روز ترویه یک روز
وفات یافت هشام عبد الملک خلیفه آن وقت بود و جمعی حج کردن مکه آمده بود و بر دنار گذارد و نفقات
که بواسطه کثرت مردم که بر جنازه او جمع شده بودند بیرون بردن جنازه او میسر نمیشد تا آنکه آمد که جمعی کثیر از
ملازمان خود را مقرر نمود که مردم را از حد بگردانند و راه ساختند و جنازه او را بیرون بردند و جمعی کثیر از سادات
و شرفا بمتابعت جنازه او میرفتند و عبد الله بن الحسن بن علی بن ابی طالب علیهم السلام سر جنازه او را بر کتف
خود نهاده بود و بواسطه هجوم مردم کلاه از سر او افتاده و ردای او از عقب پای او شده بود و وفات طاوس
در ذی الحجه سنه خمس و مایه بود **الشیخ العارف معروف کرخی نور الله مرقده** گفته اند ابو محفوظ است نام
پدر وی فیروز و بعضی گفته اند ابن علی الکرخی و دربان حضرت امام همام علی بن موسی الرضا علیه السلام بوده
و استفاده علوم ظاهری و باطنی از آنحضرت نموده باجابت دعا معروف مشهور است و مرقد منورش
بواسطه برآمدن حاجات جمهور بریاض مزارات مجرب در السنه مذکور با سری سقطی که تلمیذ او بود می گفته که چون
ترا بدرگاه الهی حاجتی باشد بمن سوگند ده و در مکاتیب معالی مناقب الله بن انصاری شیرازی مسطور است که
کسی بوداع معروف کرخی آمد که بسوی مرقد معروف باده می گفت که هرگاه که حاجتی داشته باشی بحرمت معروف
کرخی از خدای درخواه که مستجاب شود آنکس تعجب کرد که چگونه معروف شرکه نفس مخلوق میکند معروف

کفت

گفت این برای آن میگویم سالها این سر بر آستانه علی بن موسی الرضا علیه السلام نهاده ام و **ایضا** بر السنه
جمهور معروف و مشهور است که روزی با جری بر درگاه حضرت امام همام آمد و سنه های آن داشت که آن
حضرت در حق او دعای فرمایند که برکت آن در سفر دریا از غرق شدن ایمن باشد اتفاقا آنحضرت
بعبادتی مشغول بودند لاجرم معروف صورت مشغولی آنحضرت را بآن شخص گفت و دو دست ذکر گرفته
بر رقعه چند کلمه نوشته بآن شخص داد و گفت که چون امواج دریا بتلاطم در آید آنچه درین رقعه نوشته ام
بر دریا بخوان که ساکن خواهد گردید و بسلامت بساحل خواهی رسید آن شخص رقعه را گرفته روان شد و چون
در اثنای سفر دریا آثار طوفان ظاهر شد آن رقعه را بیرون آورد و خیال میکرد که در آنجا دعای معروف را خواند از
حضرت امام علیه السلام خواهد بود و دیگر در آنجا این مضمون نوشته شد که ای دریا بحق معروف کرخی که دربان
علی بن موسی الرضاست که از جوش و خروش باز ایست آن شخص از غایت اعراض و اضطراب رقعه را بدریا
انداخت و بعد وصول آن رقعه بدریا جوش و خروش او برطرف شد و آن شخص و سایر رفقا دانستند و
دانستند که حق و عزت معروف بعین شرف بارگاه حریم حضرت امام همام علیه السلام آنقدر بوده
که حق سبحانه و تعالی بیرکت او دریا را از اضطراب باز دارد و از آن زمان تا الحال معمول جمیع مسافران
کبار آنست که چون آثار موجه و طوفان ظاهر شود او را بحق معروف کرخی مقید بوصف دریای حضرت
امام سوگند میدهند که از اضطراب باز نشیند و تجربه نموده اند که مفید می افتد شیخ عفیف الدین
کازرونی در یکی از تصانیف خود آورده که سری سقطی گفته معروف کرخی را بخواب دیدم و گفت
خوش در حالی که حضرت حق سبحانه و تعالی از ملائکه پرسید که این کیست ملائکه گفتند انت اعلم یا رب
گفت این معروف ابن کرخی است بمحبت و صاحب نفحات ابن واقعه را بشیخ علی موفق
منسوب ساخته و فضیلتی که در آن واقعه واقع با احمد حنبل مناسبت نداشته و جهة دفع تهمت تعصب
حافی را که یکی از صوفیه بشیعیت با او شریک ساخته و در کتاب سلسله خود بنیان آن واقعه را مفید
نظم نموده **بیت** شب علی موفق آن شد برین • رفت رخواب سوی خلد برین • صاحب کتاب تذکرة الاولیا
در اثنای ذکر معروف کرخی علیه الرحمة آورده که شبی بر در امام رضا علیه السلام غلو کردند و پهلوی معروف
شکسته شد چاره کرده بسری سقطی گفت مرا وصیتی کن گفت پیش از آنکه بمیرم بهمین من بصدقه
ده خواهم که از دنیا برهنه بیرون روم چنانکه آمدم انتهی مؤلف گوید اگر شیعیان چنانچه زعم عامه
سنیان است مردود و بد مذهب می بوده اند بواسطه حضرت امام علیه السلام ایشان را بیشان تمکین
میداد و دفع می نمود که بر درگاه ملائکه پناه او باین مرتبه ازدحام و غلو نمایند که از هجوم ایشان پهلوی
معروف که در بان آنحضرت بود شکسته شود و اما ندای این عبارات و صدای این اشارات
در گوش اهل تقلد ان ذوی الالباب و متعصبان مخصوم الالباب در رنگ صحیح بر باب و طنین ذباب

مزار او بود چه بر وجهی که در حدیث مطلع مشهور واقعست که یا ابا الحسن ان الله تعالی اخذ میثاقک علی التبرء
والشیعة والنمر والمدر فما اجابک عذب وطاب ومالم یجبک خبث وتمر طایفه مخالف داعی محبت شما و لابت شما
را اجابت ننموده اند و در ازل از آل بخباثت ذات و مرارت صفات مخصوص بوده اند و ظاهر است
که باکثافت ذاتی و خساست اصلی سعی در اصلاح و تکمیل آن قبیل شد که کسی خواهد که بکیمیا زجاجه را بجوهر
لعل و یاقوت سازد یا بصیقل آهن را بمرتبه ذهب و فضه آورد و این خیال محال است **بیت** جوهر جام جم
ارکان جهان دگرست • قرنها نازکل کوزه گران میباری • وفات معروف در سنه احدی و مائتین بوده
در سنه اربع و ثلثین نیز گفته اند و قبر منور او در بغداد است رحمة الله **الشیخ الکامل سری ابن المغلس السقطی**
قدس الله سره کنیت او ابو الحسن است قال جنید و اسناد او و سایر صوفیه بغداد است و شاگرد معروف
کرخی است او طبقه اولی است و آنها از طبقه ثانیه اند اگر نسبت بوی درست کنند در اول حال در بازار
بغداد سقط فروشی میکرد و بنابرین او را سقطی گفته اند صاحب جامع الانوار متعقد او بوده و تعریف
بعضی عقیده او نموده از لطایف اوست که جمعی از گران جانان بعیادت او رفتند و چند ان نشستند که
سری آزرده و ملول شد بعد از آن از و استدعای دعا کردند سری دست برداشت و گفت اللهم علی کیف
نعود المرضی و روایتی دیگر آنست که انا و طلب نصیحتی نمودند او گفت نصیحت شما می کنم که چون بر سر بازار
زود برخیزید **قطعه** گر جهت عبادت زراه دین رفت • وای آنکسان که رفت از سبیل • سبک بگوی
لا طایی و سوره برخوان • بر بقایا تو از سرش گران جانی • و ازین باب است آنکه صاحب کشاف در کتاب سبع
الابرار آورده که ابو حنیفه گوئی روزی نزد اعمش که از فقهای زمان بود رفت و صفی و بر نشست آثار نحول
آثار نقل و ملال در صفحه رخسار اعمش یافت با او گفت ظاهر بر تو گران شدم اعمش گفت تو بر من گرانی مرد نقوی
که در منزل خود بی سبب ملال چون باشد گاهی که در منزل من باشی و ازین اظهار نفرت و بیزاری که
که اعمش با ابو حنیفه نموده مفهوم میشود که او را از تعدد اجان نصیبی بوده **شعر** سعدیا چه حکم سوز نوبی مجمر بیست
آتش همت که دود از سر آن می آید • از نحال سری ازین سرای شتابنده بعالم فراخ گستر بتاریخ
دوشنبه سیم شهر رمضان سنه ثلث و خمسین و مائتین اتفاق افتاد و قبر منور او در بغداد است در دار
المؤمنین شونیزیه مزاری هست که مردم آنجا میگویند که این مزار سری است و ظاهر این سخن سری
است و اعتبار ندارد **الشیخ الطاهر والباطن جنید البغدادی** از طبقه ثانیه است کنیت او ابو القاسم است
اصل وی از نهاوند خواهر زاده سری سقطی است مولد و منشاء او بغداد بوده و از جمله سادات
و اکابر این طایفه است و بهمه بوی نسبت درست کنند در درستی اعتقاد و اهل حق را شبهه نیست لیکن جماعه
اشتداد بلیه تقیه گاهی مذهب ابو ثور و گاهی مذهب شافعی و گاهی مذهب مالک و دیگر از آیه ما الطهارة می
نموده صاحب جامع الانوار چند جا نام او برده و او را از صوفیه حقه و فرقه ناجیه حقه شمرده قاضی شریف بزدوی

در شرح دیوان حضرت امیر علیه السلام آورده که شیخ جنید میفرماید لو تفرغ علی عن الهموم لتنقل الینا
من العلم ما لا نقوم له القلوب شیخ ابو الفتوح رازی رحمه الله در تفسیر آیت فلما افاق قال سبحانک تبت الیک
وانا اول المؤمنین که در سوره اعراف مذکور است آورده که جنید را پرسیدند که چگونه گفت موسی من
من اول مؤمنانم و پیشتر مؤمنان بودند گفت مراد موسی آن بود که چون اول کسی سؤال رؤیت
کرد من بودم و پیشتر من کسی نکرده و اول کسی که ایمان آورد بعد السؤال سماع الجواب بلکه مراد را
نتوان دید منم اعنی و ظاهر است که نفی رؤیت منافی رای اهل سنت و جماعت است پس باقی ماند که علم
او بنفی رؤیت از روی تشبیه باشد اذ لا قابل بالفضل فافهم و حقق فائده که در کلام بسیاری از صوفیه
واقعست که خدا تعالی را بچشم توان دید و مراد ایشان از بصیرت بصیرت است نه باصره یعنی خدای تعالی را
بعین یقین و ایقان توان دید نه بعین چنین و اعیان فاحفظ هذا و فی تاریخ الیافعی انه مات سنة
ثمان و تسعین و مائتین و قیل سنة ست و تسعین والله اعلم بالصواب **تنبیه** هر چند سابقا شرح بلیه تقیه در
زمان امویه و عباسیه بر وجهی وجیه مذکور شده لیکن مناسب جایی که در مقام بوجهی دیگر بیان شدت آن
کرد و زیرا که بسیار باشد که جمعی از اصحاب که در دیار تقیه وطن ساخته اند خصوصا که وجهی که در زمان سلاطین
صفویه موسویه انار الله برهانهم الجلیه نشو و نما یافته و مانند کریم مزه بخیل نشناخته اند از روی استبعاد
گویند که چند امثال و اقوال از اکابر بوده اند و مردم بسیار اظهار ارادت بایشان می نموده اند پس کسی که می تواند
و چرا تقیه می ورزیده اند و بالجمله اگر کسی گفت شدت تقیه و محنت بلیه شیعه علیه را در زمان فراعنه امویه
بر وجهی که سابقا شمه از آن در احوال ابن عباس از مجلس سیوم مذکور شده تصور و تعقل نموده باشد
یا اگر العیاذ بالله بولایت شام و ماوراء النهر و کابل و سند و هند و امثال آن رسیده باشد و بدوام آن و بایر
که اسلاف ایشان در زمان بنی امیه مسلمان شده اند و سنه بسنه بنسب عداوت ذریه طاهره و نبویه را
از شجره ملعونه امویه تعلیم گرفته اند و جهت اختلاف مذهب و بعدات که اشتباه ایشان نیز در ورطه تعصب
جاهلیت و درک الاسفل تقلید اسلاف مانده اند ملاقات کرده باشند هرگز این استبعاد نخواهد کرد
جناب شیخ رضی الدین علی الا رضی الله عنه که از اکابر صوفیه حقه است و الله تعالی احوال او بعد از نقل
مذکور خواهد شد در صد کتاب سلم به بیان صراط المستقیم الی الرحمن الرحیم که تالیف آن در زمان
استیلای کفار تاتار نموده آورده که چون فتنه و استیلای کافران که خدای شان مسلمانی روز بروز
کشاد بدانجا رسید که نماند در نواحی خراسان در هر جایی کسی ماند و انکسان که از طریقت خطی داشتند
همگی نماند خادم درویشان و دعاگوی مسلمانان علی الاطلاق لازم شد این کتاب ساختن و خمسه
از طریقت باز نمودن تا دیگر باین دیار بکلی این طریقه مندرس نگردد و اگر چه در عالم فترات پراکندگی
بود و هر طایفه نوبه برآمدی که کافر آمد و مسلمانانی که مانده بودند چون اهوازین کوه و میدان کوه و میدان

وجهان روباه ازین سوراخ میخزید و انتهی مؤلف گوید که بر همین قیاس باید کرد کرشماری فرقه ناجیه
امامیه را در زمان تقیه نسبت باهل سنت و جماعه ملکه بهتر زیرا که بر وجهی که در مقدمه کتاب گذشت
انجماعت بکفار و حقیقت شعار ندو از امیر مؤمنین ایشان عاقله ندارند هر چند باخدای تعالی در مقام
شرک و با پیغمبر در صدد انکار ندا باشند چه چاره بکناه محبت حضرت امیر و تفضیل او بر ابوبکر صحابه اند
معبر باظهار برائت از ایشان نباید بعضی کنیز از افعال و اقوال ایشان در کتب کلامی بجهت تقویت و
تحریر بافته تا کشتن و سوختن همراهند و آنکه بعضی در ایام اشتداد تقیه شیوه تقیه نورزیده اند بدرجه
شهادت رسیده اند و عزت دین بدوران دیده اند چنانچه در قصه چد رعار یاسر مذکور است بنا بر
رخصتی است که از حضرت رسالت در آن باب واقع شده و جمعی که التزام تقیه کنند مانند بعضی اصل آن
رخصت را متمسک نمیسازند و بمقتضای آیه کریمه خود را بدست خود در تهلکه نمی اندازند خواه جمعی
وبدولی با تعلق بحال فرزند با ملاحظه تربیت بعضی از فواید مهمه دینی بوجود خود با عدم خلو محبت
و اعتداد آنها را نیز در التزام تقیه و ترک آن مدخلی باشد بانه و بالجمله اعتقاد مؤلف آنست که حاصل
التزام تقیه و ترک آن در مقام موالات اهل البیت علیهم السلام راجع باخفای مطلق عشق و محبت و اظهار
آن میشود و این خود ظاهر است که سلطان عشق گاه مقتضی کتمان اسرار از اغیار است و در آن حال
میگوید شعر ابکی الی الوبل ان کانت منازلکم من جانب الشرق خوف القیل و القال اقول بالله خال صاحبی
اذکره خوف الرقیب و بالله من خال بیت جان رشک پر چشم دم هنگام دیدارش که می دزدم نظر
از دیده دزدیده از دل محبت هم و گاه مقتضی خلع عذار و کشف اسرار است و در آن وقت میگوید شعر
الا فاسقنی خمرا و قل لی هی الخمر ولا تسقنی سرا اذا امکن الجهر و یح باسم من اهوی و دعنی من الکنی
فلا خیر فی اللذات من دونها ستر بیت دوستداران سوخت جان ناکی دارم نهان دور زخمی در دل
که این عشق بیت بیکر است الشیخ المولی الولی الشبلی قدس الله سره العزیز از طبقه رابعه
تلمیذ جنید و حسین بن منصور است نام او جعفر بن یونس است و بر قبر او در بغداد همین نوشته اند که کنیه
او را بر زبان نمی آریم و او را بخلیفه اول ارزانی میداریم در کتاب انساب سمعانی مسطور است که
شبلی نسبت اوست بقریه از اعمال اسروشنه که آنرا شبله میگویند و قال و امیر الامراء اسکندر بوده
و آنجا در مجلس خیر نساج تایب شد و بدرا و مقدم حجاب موفق عباسی و از جانب او حاکم دماوند
بود و بعضی گفته اند مولد او سامره است و در بغداد نشو و نما یافته و در کتاب کامل بهائی مسطور است
او رئیسی بود از رؤسا و ولایت دماوند و مردی عاقل بود ملک مال بدر آن او را از مشاهد مقدسه
آن دیار بر فضای اعتقاد و او نافت تقی بر کرد و از دنیا اعراض نمود و آنچه در مجلس اول از دعاوت
تهنیت کردن شبلی علویه را در روز غدیر و گفته پردازی او در بعضی از مقدمات تقریر امامت و کرامت

حضرت

حضرت امیر سبق تقریر و تحریر یافته در محت عقیده و صفای ضمیر او دلیلی بی نظیر و بیانی دلپذیر است آنجا
رجوع نماید شبلی هشتاد و هفت سال عمر یافته و در سنه اربع و ثلثین و ثلثمایه بروضه رضوان شتافته
الشیخ العارف السیار محمد السوار قدس سره سوار ساعد کرامت و سوار مضمار استقامت بوده است
از طبقه ثانیه و تلمیذ معروف کرخی است مولد و منشاء و مدفن او دار المؤمنین شوشتر است اگرچه
سخنان اشتهایی او را بیگانگان کوی اشتهای از میان انداخته اند و صرفه خود را در آن شناخته اند
اما از بیان حال آن بزرگوار بمضمون این نظم شاهوار مترنم است که بیت آنکه کوی اشتهای است
داند که متاع کالای است قال غوث المتاخرین السید محمد نور بخش فی شجره ان محمد بن سوار قدس الله
سره کان من اکابر الاولیاء و اعیان العلماء محمد نامرشد امین اهل شوشتر انتهی و از این کلام و عبارة
صاحب نفحات چنان مستفاد میشود که سوار نام پدر شیخ باشد و آنچه مشهور و بر السنه اهل
شوشتر مذکور است آنست که سوار بر وزن صدا و عبارة از نسبت شیخ با پدر او است و سوار تخفیف
کرده است بر نحوی باشد و میگویند که ایشان بآن صنعت اشتغال می نموده اند والله اعلم بحقایق الاحوال
الشیخ المنار السری سهل بن عبد الله شوشتری قدس سره از طبقه ثانیه است کنیت او ابو محمد است
از کبرای این قوم و فضلای این طایفه است چنانکه سطری از علو مقام او در اثنای ذکر احوال شیخ ابو
یزید بسطامی سبق ذکر یافته تلمیذ خال خود شیخ سوار نموده و از اقران جنید بوده و باذو النون
مصری طریق مصاحبت پیموده عمر او هشتاد سال بوده و بیش از جنید در محرم سنه ثلث و ثمانین
و مائتین در بصره آسوده چنوز خانهای سهل و مزار او که سرگاه مقرر اهل شوشتر است بحال خود
است و اشتهای جمهور مردم آن دیار بزیارت مزار آن عابد و مبادرت مینمایند و بالجمله سهل صاحب مقامات
عالیه و مستجاب الدعوات بوده و از عنفوان طفولیت بریاضت و عبادت مبادرت مینموده
چنانچه از و منقول است که گفت سه ساله بودم که شب نمیخوابیدم و در نماز کردن خال خود محمد سوار
می نگریستم مرا می گفت ای سهل برو و خواب کن که دل را مشغول میداری روزی از و التماس نمودم که
مرا چیزی تعلیم کند که بآن از ارتکاب معاصی ایمن مانم فرمود که باین ذکر مداومت نما که الله معی الله
ناظری الله شاهدی که هر کاه مستحضر معانی این الفاظ باشی چهره تقوی خود را بناخن معصیت نمی خراشی
و از آثار کرامت استجابت دعای او استجابت دعای او آنست که در ایام او عوارض بیمار شد
بنوعی که سه اطبا از معالجه او عاجز شدند و گفتند اینکار کسی است که مستجاب الدعوة باشد که بدعای
او شفای حاصل شود و گفتند که سهل ابن عبد الله شوشتری مستجاب الدعوة است او را طلب کردند آن
حال بگفتند سهل فرمود دعا و رحمت کسی مستجاب میشود که توبه کند و بخدای باز گردد و مرا در زندان
مظلومان در بندند ایشان زارها باید کرد و توبه باید نمود عمر و لیث نگفت تا آن مظلومان زارها کردند و خود

توبه کرد سهل گفت خدایا چنانکه ذل معصیت او را نمودی عز طاعت بوی نمای و چنانکه بالمنتن الباس المذلت
پوشانیدی ظاهرش را بالباس عافیت و پوشان چون مناجات تمام شد هر دلیت در حال صحت یافت
و مال بسیار بروی عرضه کرد هیچ قبول نفرمود و بیرون آمد مریدی گفت اگر چیزی از آن قبول میفرمودی
تا در وجه قربتی که کرده ایم میدادیم بر بودی شیخ فرمود که ترا زمی با بوذر نگاه کرده صحراز شده
بود گفت هرگز اما خدای تعالی چنین حالی باشد از مخلوقی چرا چیزی قبول کند اگر چه سهل در احوال صاحب کمال بود
اما بغایت کم سخن است و ظاهر امر او صاحب نفی است از آنکه گفته که در سخن ضعیف است همین خواهد
بود که ما گفتیم و از جمله سخنان او شیخ نور الدین علی بن عراق مصری در کتاب تذکره خود آورده چند مقاله
است که در باب فضیلت سلطان که نزد ما معلوم میشود که مراد از آن سلطان ائمه اهل البیت
امام محمد مهدی صاحب الزمان علیهم السلام است از آنجمله قول اوست السلطان هو العظم بولایة
بادارت الرحمی فاتقوا الله فی ائمتکم فان به قوام الدین و ظاهر است که قطب زمان آنحضرت است و منتقلبان
بنی العباس و سایر معاصران او از حکام جور و ظالمان دور از عور و شیخ محی الدین اعرابی و غیر او از
اکابر صوفیه تصریح کرده اند بآنکه مهدی موعود قطب زمانست و همانا عبارت مذکوره مقتبس است از
کلام بلاغت نظام حضرت امیر المؤمنین علیه السلام که در خطبه شقشقیه فرموده و الله لقد تقمصها فلان و انه
لیعلم ان محلی منها محل القطب من الرحی و از جمله اقوال او اینست که من لا یری السلطان فی الاصل
فهو منافق و من لم یجهم فی الفرع فهو زندیق و مراد از فرع اولاد سلطان است و ظاهر است که سلطان
که محبت اولاد او جزو ایمان باشد و خلو از آن زندقه باشد سادات و اولاد رسول و ذریت و عترت
بتول اند نه اولاد ملوک بنی امیه و بنی العباس و امثال ایشان و از جمله اقوال مذکوره آنست که صاحب فصل
الخطاب نیز از سهل نقل کرده که او گفته هذه الامة ثلث سبعون فرقة اثنتان و سبعون هالکة کلام
بغض السلطان و الناجیة هذه الواحدة التی مع السلطان انتهی مؤلف گوید ظاهر است که
مراد از سلطان خدا و رسول است زیرا که صدق امت بر این فرق فرع دوستی خدا و رسول است پس باید
که مراد امام و خلیفه باشد و این هنگام اگر حمل بر خلیفه ثانیه کنیم کاذب میشود و قول او که کلام بغض
السلطان زیرا که فرق اهل سنت و جماعت از سلف را بحدیث و اشاره و ناشر بدعه بوکر امیه و همچنین
فرق معتزله بلکه اکثر فرق شیعه زیدیه خلفای ثلاثه را دشمن میدارند پس ناچار مراد سهل از سلطان
خلیفه برحق و امام مطلق اسد الله الغالب علی بن ابی طالب و باقی او لاد طاهرین او از ائمه اثنی عشر
علیهم السلام خواهد بود زیرا که اعدای شیعه از اهل سنت و غیرهم ایشان را دشمن میدارند چنانکه سابقا
تحقیق آن در ضمن بیان احوال سید المحمد بن امیر جمال الدین عطاء الله و فرزند خلف او سید نور الدین
مبرک شاه رحمهما الله تعالی سمت تحریر یافته اگر گویند همچنین شیعه امامیه که حضرت امیر و اولاد او را خلیفه

برحق میدانند و بمحبت ایشان مجبول اند فرق متکثره اند و بعضی از فرق زیدیه نیز در حکم ایشان اند چگونه
راست شود که از جمله هفتاد و سه فرقه یک فرقه با سلطان است و او را دشمن میدارد جواب آنکه
که این ایراد مشترک الالزام است و ثانیا آنکه ما عدای فرقه ناجیه اثنی عشریه از فرق امامیه در دعوی
محبت حضرت امیر و باقی آئمه معصومین کاذب اند زیرا که از ائمه اثنی عشر علیهم السلام بصحت پیوسته
که انکار یکی از ایشان در حکم انکار همه است و ایضا از ایشان منقولست که از زیدیه اعدای ما و اعداء
شیعه ما و کلام سهل قدس سره باین تقریر توجیه منطبق میشود و بجهت مستقر بر وجهی که
از طرق سنیه بشیعه امامیه منقول گردیده و آن اینست که مستقر امتی ثلثا و سبعین فرقة کلها فی
النار الا واحدة و هی التی تتبع و تحبنی علیا و فی بعض الروایات و هی التی تتبع اهل بیتی و یؤیده قوله
صلعم مثل اهل بیتی کمثل سفینة نوح من رکبها نجا و من تخلف عنها هلک و مثل زکی از کلام سهل و کلمات
دیگر مشایخ طریقت ظاهر خواهد بود که این طایفه چنانچه شیوه مقرره ایشان است در اکثر مقاصد بکلمات
مجمله و عبارات مرموزه مختلفه ادای حقایق معارف مینموده اند و از غایت خفت و شدت تقیه باندازه
گوش متفقهان ناهموار و متعصبان مردانی شعار سخنان سربسته میگفته اند چه حدیث با تو
باندازه تو باید گفت که گر بلند کنم آنکی گران شنوی **البحر الموج حسین بن منصور الحلاج قدس سره**
سرور اهل اطلاق و سرمست جام اذواق حلاج اسرار و کشاف استار بود سمعانی در کتاب انساب
آورده که مولد او بیضای فارس است و در دار المؤمنین شوشتر نشو و نما یافته و دو سال در آنجا بتلمذ سهل بن
عبد الله اشتغال نموده آنگاه در سن هشت ده سالگی از آنجا به بغداد رفت و با صوفیه انس
نموده مدتی در صحبت جنید و ابو الحسین نوری بسر برد و باز بشوشتر آمده که خدا شده بعد از مدتی
با جمعی فقرا به بغداد رفت و از آنجا بمکه و از مکه به بغداد و مراجعت نمود و بزیارت جنید رفت و از او
مسئله پرسید و او جواب نفرمود و با او گفت که تو در این سوال مدعی پس حسین از بیمعنی آزرده شده
بشوشتر آمد و قریب یکسال اقامت کرد و در این اوان واقعی عظیم در دل مردم بهم رسید تا آنکه کشتی
زمان بر وحید بردند آنگاه بخراسان از شوشتر غایب شده بخراسان و ماوراء النهر رفت و از آنجا بسیستان
و از آنجا بفارس رفت و شروع در نصیحت خلق و دعوت ایشان بجانب پروردگار نموده جمعی مردم آنجا
تصانیف نموده و در آنجا او را ابو عبد الله زاهد میگفتند آنگاه از فارس با هواز رفت و فرزند خود احمد
را از شوشتر بآنجا طلبید و در مقام اظهار اشراق قلب و کرامات شد و از اسرار مردم و ضمایر ایشان خبر میداد
تا بر این او را حلاج الاسرار میگفتند تا آنکه ملقب بحلاج شد بعد از آن بمصر آمد و اندک روزی آنجا
بود باز بمکه معظمه رفت و جمعی کثیر با او همراه شدند و ابو یعقوب نهرجوری با او ملاقات کرد و در مقام
انکار او شد آنگاه بمصر مراجعت نمود و یکماه در آنجا توقف کرد و از آنجا باز باهواز آمد و از اهواز

بغداد و از بغداد باز بمکه رفت و بعد از این سفر بلاد ترک ماوراء النهر و چین و ترکستان در آمد و مردم
را باسلام دعوت نمود و بعد از آن باز بمکه آمده حج کذارد و از آنجا ببغداد آمد و خانه و عقار بهم رسانید
پس جمعی از علما و ظاهر مانند محمد بن داود و امثال او بر او متغیر شدند و خلیفه را نیز بر او متغیر ساختند تا آنکه
حامد بن عباس که وزیر بود قاضی بغداد را که ابو عمر محمد بن یوسف بود با دیگر علما حاضر ساخت و علمای
دیانت بجود امر وزیر با باحت خون حسین محضر نوشتند و مضمون را بعرض خلیفه رسانیدند و بعد از دو روز
حکم شد که دو هزار تازیانه او را بزنند اگر بمیرد فهو المراد و الا سر او را از بدن جدا سازند و آنگاه او را
بر شتر بغداد بردند و هزار تازیانه زدند و حسین در هیچ مرتبه آهی نکشید و حسین احمد احمد میگفت پس
دست او را بریدند و بعد از آن پای او را بریدند و بعد از آن سر او را جدا ساختند آنگاه او را صلب نمودند
و احمد که با آن متکلم شد این بود که حب الواحد افراد الواحد و از ابو اسحق رازی نقل نموده که
در وقتی که او را صلب مینمودند نزدیک او ایستاده بودم شنیدم که میگفت الهی اصبحت فی دار الکر
غایب انظر الی العجایب الهی انک تمنوده الی من یودک فکیف الی من یودی فبک و الیک کلام
سمعانی و اکثر ناقلان آثار ناظم در آنست که حسین بن منصور بسبب افراط در طریق محبت و وداد و غلبه
بکاکی و اتحاد در آن راه سر نهاد و مولانا قطب الدین انصاری صورت تقصیر حسین بن منصور
و عذر او را در دعوی مذکور توجیهی وجیه در کتاب مکاتیب مسطور ساخته و گفته که محبت چون در بکاکی
روی دارد و انبساطی اتفاق کند و انبساط طرح حشمت کشد و فرو گذاشت ادب و این مذموم باشد زیرا
که ضد حب است از آنجهت که حب آنی مشاهده جمال غیر و در حب و رعب که از استیلای جلال باو ضم باشد گردد و انبساط
مذموم را رفع کند و اعتدال مطلوب حاصل شود و از اینجاست که مشایخ گفته اند هر که خدا را بمحبت پرستد
زندیقی ملحد و هر کس خدا را بخوف تنها پرستد حشوی باشد جامد و هر که خدا را بمجموع حب و خوف
پرستد محققی باشد موحد کما قال سبحانه یدعون ربهم خوفا و طمعا و حسین بن منصور رحمة الله برای آنکه
غلبه حکم محبت اثر رعب و زایل گردد در بساط انبساط دعوی بکاکی آغاز کرد لاجرم سوط جلال در روی او
بکشایند و بسزا او آمد آنچه آمد پس بعضی چشنود باد از محنتی که محبت او را بطرح حشمت فاسد و در راه
زیست با ملوک گفته اند هر چند ملک شخصی آنچه در نزد یکتر گرداند باید که او احتشام ملک را زیاده نگاه دارد
و اگر غیر این کند از عین ملک ساقط گردد و سقوطی که هرگز از آن برنخیزد و اهل خدای ملوک عالم اند بهمان
بچنین رعایت احق اند و ملک الملوک تعالی احق احق والله یقول الحق و یهدی السبیل و صاحب تاریخ
آورده که سبب کشتن حسین آن شد که سطری چند بخط او بدست افتاد مضمون آنکه هر کرا از زری حج بیدا
شود و زاد و راحله نداشته باشد اگر مجبر گردد در سرای خود خانه مربع سازد و آنرا از آنجا سایه نگاه
دارد و هیچکس را در آنجا در نیارد و در ایام حج آن خانه را طواف کرده چنانچه معهود است مناسک ادا

هست الله

هست الله بجای آورد و بعد از آن سعی میتم را بجا آورده بنیکو ترطعامی که دست رسش داشته باشد ایتام
ضیافت کند و بنفس خویش رسمهای آنجماعت را بشنوید و هر کدام ایشان را بهر آنچه بوشانیده هست بوشانید
این عمل قایم مقام حج باشد و چون حامد وزیر خلیفه این نوشته را دید فرمود تا علما و فقها و قضاة
حاضر ساختند و آن محضر را بر ایشان خواندند و قاضی از حلاج پرسید که این کلمات را از کجا نوشته حلاج
جواب داد که از کتاب اخلاص مصنف حسن بصری است و بروایتی گفت از کتابی که مؤلف ابو عمر
دمشقی است و علمای بالتقدیر ابو عمر و قاضی گفت که ای نشستی تا آن کتاب را دیده ایم این سخن
در آنجا نیست چون حامد این مقال از قاضی شنید با و خطاب کرد که آنچه گفتی بنویس قاضی را دل
بر اهمال کرد حامد گفت که اگر کشتنی نیست جواب گفتی قاضی عاجز شد و نتوانست که مخالفت وزیر کند لاجرم
با باحت خون حسین فتوی نوشت و سایر علما متابعت قاضی نمودند و لنعم ما قیل بیت تا قلم در دست
غداری بود * لاجرم منصور بر داری بود و تحقیق نامه که علمای شیعه حسین بن منصور را شیعی مذهب میدانند
اما بواسطه غلو مانند آن که از وی صادر شده او را داخل ورثه معصومان داشته اند چنانکه علامه حلی در راه
آخر کتاب خلاصه از شیخ طوسی نقل نموده و از فحوای کلام او نیز در آنمقام ظاهر میشود که حسین بن منصور
روزی با نیابت حضرت صاحب الزمان بوده و در حاشیه نسخه قدیم از کتاب انساب سمعانی بنظر مؤلف
رسیده که در کتاب معتبر عنبری که در زمان شیخ المعلی بسمت تالیف یافته مذکور است که حسین منصور مردم را
بامام محمد مهدی صاحب الزمان علیه السلام دعوت میکرد و بر مردم میگفت که اینک عفو بنی طالقان و دیلم
بیرون خواهد آمد و بنابرین او را گرفته ببغداد بردند و مؤاخذه نمودند و از اینجا معلوم میشود که گفتن
حسین بن منصور انتساب بمذهب شیعه امامیه و اعتقاد بوجود مهدی اهل البیت علیهم السلام و دعوت
مردم حضرت آنحضرت و شوراندن مردم را بر خلفای عباسی بوده و گفتن زندقه را بجانه ساخته اند
و لهذا ابو یعقوب در اصل کتاب انساب مذکور است که شبلی و ابن عطای بغدادی و محمد بن حنیف شیرازی
و ابراهیم بن محمد نصرآبادی نیشابوری تصحیح حال و تدوین اقوال او نموده اند و در وصف او عالم بانی
فرموده اند و در روضة الصفا مذکور است که آنچه از مورخان گفته اند که شیخ چند نوشت که حلاج بحسب
ظاهر کشتنی است خلاف واقع مینماید زیرا که خواجه محمد پارسا و بسیار از علمای اخبار نموده اند که
بمثل از قتل حسین بن منصور بنود ده سال شیخ چند فوت شد و از کلام صاحب انساب نیز مفهوم میشود که
وزیر خلیفه قاضی و اهل فتوی را در حکم باباحت خون او اجبار نمود و الا مقرر است که آنچه از این طایفه در
اوقات سکر و هنگام افتادن کرده امکان از قول و فعل ستانه واقع میشود محققان علمای شریعت
توجیه آن میکنند و پرده عفو و اغماض بر آن می پوشند شعر پوشش دامن عفو ذات من بست
که آبروی شریعت بدین قدر نرود شیخ الاسلام کهف الانام احمد جام قدس سره گفته اند ابو نصر محمد بن

الحسن و از فرزندان جریر بن عبد الله البجلی که از صحابه پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم و خواص شیعه امیر المؤمنین
علیه السلام بوده چنانکه سابقا مذکور شد در هفت و دو سالگی جذبهٔ از جذبات الهی گرفته بر من جذبات
الحق توازی عمل الثقلین بوی رسید و جامی از خم خانهٔ شراب محبت چشید و روی بادیه و وطن را گذاشته
از نامق که مولد او بود و آن موضعیست از مواضع تربت بجانب کوه شتافت و در آنجا که مدت حضرت
خضر علیه السلام رسیده و متقین ذکر یافت هژده سال در کوه بریاضت و عبادت مشغول بود و در سنه
ثمان و اربعمایه که عمر شریف او بچهل رسیده بود بنا بر اشارت غیبی از کوه متوجه ولایت عام شد و بارشاد
خلایق مشغول گردید و ششصد هزار مرد بیگانه بر دست او توبه یافتند و بالجمله دیوان اشعار شیخ بزرگوار
که مشتمل بر مناقب آئمه اطهار است بنظر شریف پادشاه مغفور حضرت سلطان شاه اسمعیل صفوی انار الله مضجعه
برسانیده رسید و عیار اخلاص او بمحک اعتبار آن پادشاه ولایت آثار عیار گردیده و چون در وقت امتحان
حال از دیوان گرامت آل او فال گرفته اند در اول صفوان بن قطوره را دیده اند که مشتمل است بر مناقب آئمه
طاهرین و اعتراف بحقیقت مذهب جعفری و اختصاص غلامی سده سدیه حیدری **غزل** ای ز مهر حیدر
هر لحظه اندر دل صفاست • از پی حیدر حسن یار امام ذوالجلال است • همچو کحل اضاوه ام بر خاک کاه حسین •
خاک نعلین حسین نامه روشنم تو تیاست • عابدین تاج سر و باقر و چشم روشنست • دین جعفر حضرت
مذهب موسی و هست • ای موالی وصف سلطان خراسان را شنو • ذره از خاک قبرش در دو مندان را دوست
پیشوای مومنانست ای مسلمانان تقی • گر نقی را دوست دارم در همه مذهب راست • عسکری نور دو چشم
عالم و آدم بود • همچو مهدی یک سپهر اندر عالم کجاست • قلعه چیر گرفته آن شهنشاه عرب • زانکه در بازوی
حیدر نامه الاقتاست • شاعران از بهر سیم و زر سخنها گفته اند • احمد جامی غلام خاص شاه اولیاست و این
قطعه از زمان پادشاه مغفور تا الحال در میان مردم مشهور و بر السنهٔ صوفیان عظام سلسله علیه صفویه علیهم الرحمه
ذکر مذکور است از جمله شواهد صحت اعتقاد او آنکه جناب بابا فغانی با آن اعتقاد که میدانی در مقطع
بعضی از غزلهای خود در شان ایشان فرموده **بیت** مستان اگر کنند فغانی بنوبه میل • بیری با اعتقاد
به از شیخ جام هست **الشیخ المؤید فی فیض الفیض و الاباد زین الدین علی الشاباد ی قدس سره**
شریف الشان نام جد او شیخ فاضل مولانا زین علی شاباد است کنیت او را ابو جهی که مشهور و در تصانیف
مذکور است یاد نداریم زیرا که آن الشیخ را با این کنیت و رعز این ما ذکره عرفا بخاطر نمی آید عوث
المتاخرین سید نور بخش نور الله مرقده در شجره خود آورده که او از علماء اولیاء اجله عرفا بود در علوم
ظاهری کامل و در صفای باطن و کشف و شهود بحری بی ساحل بود همتی عالی و همتی عظیم داشت مرید
ابو طاهر حنوا رزمی بود و او مرید عبد الله جد ابادی و او مرید شیخ علاء الدوله سمنانی است جمعی
کثیر از علمای ظاهر مثل سید المحققین میر سید شریف علامه شیرازی و مولانا سعد الدین تفتازانی

معتقد جناب شیخ بوده اند خواجه بهاء الدین نقشبند بخدمت او رسیده و گفته که او را مانند بحری یافتم
در معارف و الفضل ما شهدت به الاعداء در رساله بیان احوال و مقامات شیخ که یکی از مریدان
او نوشته مذکور است که جناب شیخ مدت سی سال در تخت تربت روحانیت شیخ الاسلام بودند
آمر الامر با او گفتند که هر معنی که مرا بود با تو همراه کردم الحال ترا بزیارت مشهد مقدس منور سلطان
الانس و الجن علی بن موسی الرضا علیه الف التحیه و الثنا باید رفت تا از آن حضرت با تو فیضها همراه
شود با شارت شیخ الاسلام متوجه زیارت آستان ملایک پاسبان حضرت شاه خراسان شد و چند
گاه در آن بارگاه بعبادت و ملازمت مشغول بوده تا بفیضهای وافر رسیده و مقصودهای کلی یافت
و از جناب شیخ نقل کرده که میفرموده اند روزی در مسجد پیش نشسته بودم ناگاه بچشم غایت در من
نظر کردند و گفتند ای فرزند خود مند ترا عزیمت زیارت مبرکه سلطان علی بن موسی الرضا علیه السلام
باید کرد و پیاده بطواف آن بارگاه باید رفت و چون توفیق رفیق گردد آن دولت دست دهد
و بدان سعادت مشرف شوی زود باشد که بتوفیضهای بزرگ رسد و بعد از آن مرحمت عامی که
انشاء الله ملاقات میسر شود شیخ گوید که امتثال امر والد نموده روانه شدم و بعد از چند روز بطواف
بارگاه فلک فرسای سلطان خراسان رسیدم و چند شبانه روز متوجه بودم و اقتباس انوار فیض می نمودم
و از سیاق این کلام مفهوم میشود که والد شیخ نیز از جمله اقتدای امیر المؤمنین علیه السلام بخون
عثمان اختلاف داشتند آمر الامر با استصواب امیر تیمور گورکان که نسبت شیخ ارادتی داشت
اتفاق بران نمودند که بخدمت شیخ مرجع علمای ظاهر بود و ابواب مشکلات مسائل بمفتاح کشف
و بیان می گشود رقعه نویسند و استکشاف حقیقت حال نمایند و هر چه او فرماید اتفاق نموده باب اعتراض
و نزاع بآن مسدود سازند چون رقعه بنظر شیخ رسید و بر مضمون واقف گردید بر ظهر آن نوشت
که روای بر آن عثمان که علی مرتضی بخون او فتوی داده و زبان خلایق بیان با بابت قتل او گشاده
بیت بی دولت است آنکه تو خونریزیش • بی دولت آنکه تو او بزیش • و این رباعی را نیز بعضی
بجناب شیخ منسوب میسازند **بیت** گر منزل افلاک شود منزل تو • ور کوثر اگر سرشته باشد گل تو
چون مهر علی نباشد اندر دل تو • مسکین تو و سعیهای بی حاصل تو • توفی رحمه الله فی منتصف النهار
من یوم الخمیس سابع عشر المحرم سنه احدی و تسعین و سبعمایه **خواجه فاضل عارف ربانی خواجه صاین**
الدین علی ترکه اصفهانی قدس سره چون سایر اسلاف سلسله رفیعه خود متحلی بحلیه فضل و کمال بود
و در مضمار توحید گوی تفرید از عوامی روزگار می ربود و در اکثر فنون علمی مؤلفات عربی
و فارسی دارد شرح فصوص الحکم و کتاب مفاتیح و رساله اسرار الصلوات و شرح قصیدهٔ ابن فارض
از آنجمله است و از اشعار شریفش این بیت عربی است که در مدح حضرت امیر المؤمنین علیه السلام و نوم

منعقد و دوم و سیوم بطریق کنایه و الغاز واقع است شعر وضم عینیها تحیة علی العمی و فتح عینک بالبصیرة یا علی
و در کتب منشآت قاضی میر حسین یزدی و غیر آن مسطور است که در نوبتی جناب خواجه قاضی یزد و بعضی
از متعصبان آنجا بحث مذکوره را وسیله موافقه او ساختند و چون آواز روی تعیه منکر شد و اثبات
صدور آن از و متعذر بود شروع در تکفیر او نمودند و مستند به عبارت شد که در رسایل او مذکور است
و سلطان شاهرخ او را بهرات برد و بسعی مت یافت و سایر علمای هرات از روی عصبیت حاضر شدند
که مضمون آن دو عبارت کفر است مگر مولانا رکن الدین داود خوافی مشهور صاحب حاشیه تشریح
در آن باب توقف نمودند و یکی از آن دو عبارت اینست که فهو العابد باعتبار تعینه و تقیده بصورت
العبد الذی هو شأن من شئونه الذاتیة و هو المعبود باعتبار اطلاقه اعلم ان الشهود الاتم الاکمل یقضی
ان کل ما یسمی مرآة و مجلی و مظهرا و عینا و نحو ذلک لیس سوی تعینات صور احوال الملق علی ما بینها من
التفاوت فی الحکم و الملق من حیث هو باطن هویته متجلی فی عین کل فرد فرد من احواله المتمیزة الی نفسه
و وحدت له انتهی و بالجمله این طایفه را عبارات و اشارات چند است که هر ذوق سلیم در آن
شعر عبارات انا نشتی و حسنک احد و کل الی ذاک الجمال یشیر و مولانا محمود شبستری متخلص گفته شعر
بسی سخن در این دیوان اشعار خرابات و خرابات و خمار نظر را نور کن تا نور بینی گذر از پوست کن
تا مغز بینی و وفات خواجه دار السلطنت هرات در چهارم ذی حجه از شهور سنه هشتصد و سی اتفاق افتاد
قطب الآفاق سلطان الشیخ صفی الدین اسحق الاردبیلی قدس سره که جد اعلی طبقه علی سلاطین صفویه
موسوم است شرح مقامات علیه و کرامات جلیه آنحضرت زیاده از آنست که در این مختصرات گنجد و در
باب بعضی از ارباب تخلص اخوان چون ابن البزاز و غیره خوارق عادات ایشان را بنحو باید بسطی داده
و آن تالیف نفیس بصفوة الصفا نام نهاده خلاصه احوال فیض مآل آن صفوه آل آنست که خدمت ایشان
از راه طریقت مرید سوة الاولیا شیخ زاهد جیلانی اند و او مرید سید جمال الدین تبریزی و او مرید شیخ
شهاب الدین اسهری و سلسله ولایت و ارشاد ایشان منتهی بحضرت امیر المؤمنین و قایه الغر المحجلین
صلوات الله علیه و آله میگردد و شیخ زاهد علیه الرحمة در سور مرد و حوالی شروان مریض گشته محمد جلیل نام
مریدی بطلب آنحضرت بگلخوران فرستاد و آنحضرت بر اسب بوده خود سوار شده آن مسافت
هفت هشت روزه را بیک روز طی کرده نماز خفتن بملاقات حضرت شیخ فایز گشته ایشان را نقل بگیلان
فرمودند و خدمت شیخ در آنجا در شهور سنه سبعمایه بغرفات جنان روان شد و در موضع سیاه رود
مدفون شد و مسند ارشاد را بجان حضرت پیروان مرد و ارباب سجاده و بار شاه فرق عباد اشتغال داشته
اکثر مغولان از ارادتی عظیم بآنحضرت بدا شد و خلق بیرکت انفاس متبرکه ایشان از اذیت آن طایفه
مصون ماندند از جمله کرامات که مشاهد آن طبقه شده یکی آنست که روزی امیر جوبان سلدوز که امیر الامرای

ایران بود بعزم شکار بکوهستان طارم رفته و اشتهور را که حضرت و اتباع او بود بر اسب
برکشی سوار کرده و از خوی تکاور چیزی از عقب شکار دوانید و دیگر عنانش را ضبط نتوانست کرد چنانکه
هر دو از فلک کوه بریده امیر جوبان را اضطراب عظیمی دست داد و بعد حال خود را در آن ورطه رسانیده از
پاره پاره و اشتهور را بسلامت دیده چیزش دست داد از روی سبب آن سوال کرد وی گفت در
حالتی که بعین الیقین قطع امید کرده بودم حضرت شیخ را دیدم در هوا که گریبان مرا گرفته آهسته
بر زمین نهاد لاجرم جمهور بزرگان بواسطه آن و دیگر امور خرق عادت ارادت آن مهر سپهر سیادت
در گوش کشیده آوازه جایت و ولایت ایشان شرق و غرب رسیده فوج فوج از ترک و تاجیک و کافر
خلایق بخاهش شفاعت دست انابت و استغفار در ذیل آن عالی مقدار میزدند چنانچه بکثرت جمهور
از آنحضرت سوال کرد که مریدان شما بیشتر باشند یا لشکریان ما ایشان گفتند که کثرت مریدان ما در ایران
شما بمثابه آنست که در برابر هر یک از اصحاب جلادت صد نفر از ارباب ارادت هستند
دیگر ملاحه رسد گوئید که جا خصوصا در ولایت مرند بیک از آنجا تا ایران سه ساله راه است جمع کثیری از
مریدان ایشان هستند زاد هم الله تعالی تا آنکه در زمان پادشاهی ابو سعید خان بیسرا و لجایتو سلطان
بعد از نماز صبح دوشنبه دوازدهم محرم سنه خمس و ثلثین و سبعمایه شهباز روح مقدس آن آشیانه بدن
پرواز نموده بر شرفات جنان فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر نشست قطب الاولیا سلطان الشیخ صدر
الدین موسی قدس سره خلف صدق سلطان شیخ صفی است که مذکور شد بعد از ارتحال آنحضرت بر قاعده
ارشاد مستقر گردیده والده مقدسه آن عالیمقدار ابی فاطمه دختر شیخ صدر الدین زاهد قدس سره بوده
است که در روز عقد حضرت شیخ زاهد بطریقی که کس عالی شانی را تعظیم کند برخاست و نشست و خواص
ارباب اختصاص از سر آن استفسار نمودند جواب داد که عنقریب از این هر دو بزرگوار اعظم الخلق
تولد خواهد نمود که سلاطین روی زمین با او در مقام بندگی باشند و چون مژده قدوم فیض لزوم
آنحضرت شیخ بزرگ رسید فرمود که این آن کسی است که شیخ ما در مجلس عقد حبه او قیام فرمود از
از جمله مریدان آنحضرت میر قاسم انوار است قدس سره که انشاء الله تعالی شطری از جلالت قدر او
بعد از این مذکور خواهد شد و او بیتی چند در مرثیه آنحضرت گفته نظم صدر ولایت که نقد شیخ صفی بود
قرب نود سال بود رهبر این راه جانش بقوت رحیل علیه زد و گفت یا ملک الموت قد وصلت الی الله
حال او را ملک چون دید عجب ماند گفت که یا شیخ الف رحمک الله سوخته شد تا سخن فوت خواهد صد کس انور
فراق حبرک الله و آثار ایشان خطیره مقدسه در جلفا خانه دار الارشاد اردبیل است و سلاطین زمان
مانند جانی بیک خان و پسرش دمی بیک خان و ازبک و امیر تیمور گورکان بقدم نیازمندی بدرگاه فلک
اشتباه ایشان رسیده و خدمات بتقدیم رسانیده اند قال السید محمد النور بخشی متوجه انه قدس سره کان

من اولیاء والاولیاء وفیتانهم واعیان الاسخیاء والاتقیاء وهو سالک مجاهد مکاشف بدل صفاته المنیرة
الشفافیة بالملکیة الروحانیة وکان من اهل الفراسة الکرامة والاستقامة علی الشریعة والطریقة یکثر
فتوته وعلوهمته واطعام الفقراء والمساکین لقب بجلیل العجم **عارف اسرار امیر قاسم انوار نور الله مرقده**
قاسم انوار هدایت وحاسم آثار غوایت بوده نام اصلی او معین الدین علی بن نصیر بن هارون بن
ابی قاسم التبریزی است وجند واسطه بامام زاده هارون امام موسی الکاظم علیه السلام میرسد در
سالکی ابواب علوم بر وی مفتوح گشته چنانچه این دو بیت او از آن حال خبر میدهد **شعر** مرا علم ازل
در سینه دادند • عجب علمی بی وسی دادند • مرا سر سالکی گشته معلوم • که شیخ جمله را در سینه دادند
وچون خوابی دید که قسمت انوار میکنند وصورت واقعه را بعرض شیخ خود سلطان صدر الدین رسانید موجب
اشارت کنیز البشارت ایشان مسمی بقاسم انوار شد نقلست که چهار بار پیاده بمکه معظمه وبدینه منوره مشرفه
شرفها الله تعالی رفته دو بار پای برهنه بود ودر خدمت شیخ خود بریاضات شاقه کشیده از جمله دو یک
اربعین بغیر وقت تشهد ننشسته وموی سر خود را بچوب سقف بسته دیوان اشعار او مشتمل بر حقایق
اسراریست که انوار کشف وعرفان واثار ذوق ووجدان از آن لایح است هر که آنرا مطالعه کند
داند که تمدنی که در سلوک حضرت میر کرده اند صلاح حال او را نمی پوشد واز سرچشمه کدر چنان زلال بیرون
صافی میجوشد خدمت میر در مجالس خود حقایق ومعارف بسیار از حضرت امیر علیه السلام که سرچشمه
اذواق اهل عرفانست نقل می نموده واکثر اوقات بواسطه شدت تقیه تعبیر از آنحضرت بصاحب القبر
اکبر میفرموده اند وهزار که صدیق اکبر میگفته واز بعضی اعتبار نسبت بآن ولی ابرار یاد می آورده
وانبالی خود را بعلت تقیه تصور می نموده قطرات عبرات از دیده محمدیه میریخته ومریدان
کول او از اهل سنت تصور میکرده اند که از صدیق اکبر ابوبکر میخواهد ودران وقت بحمد بکر
میگفته اند که جناب میر در مقام ابوبکریست واین غایت حماقت وغوایت چه ابوبکر را امیر بنی امیه
ملقب بصدیق اکبر نساخته وبغیر از شر ذمه خاص نقشبندیه کسی اثبات موقتی ومقامی از برای او نکرده وملقب
صدیق اکبر وفاروق اعظم حضرت امیر المؤمنین است که بر سر منبر کوفه خود را بآن وصف می ستوده اند
چنانچه در بعضی از خطب کتاب سخطاب نهج البلاغه واقع است وصاحب کتاب استیعاب از زر ساده
ذو الاذناب است در باب کنی باسناد خود از ابو لیلی غفاری نقل نموده که قال سمعت رسول الله صلی الله
علیه وآله وسلم یقول سیکون بعدی فتنة فاذا کان ذلک فالزموا علی ابن ابی طالب فانه اول من یراني
واول من یصافحني یوم القیمة وهو الصدیق الاکبر وهو فاروق هذه الامة یفرق بین الحق والباطل وهو
یعسوب المؤمنین الحدیث ای چون معویه وابناء او آن کلمات را از آن حضرت در بیان علو شان او
شنیدند وخود را الابن آن اوصاف دیدند چنان پسندیدند که علی عم آنحضرت در برابر در آیند وابوبکر خود را

بآن

بآن القاب بستایند واز آن وقت بر منابر اهل سنت این اوصاف را در وصف ایشان می ارند واز
تابر آزندگی آنها بآن در مستعلب جاهل شرم ندارند واز جمله قراین واضحه توجیه مذکور این غزل است که
کرد رجع حضرت امیر واظهار نهایت بزرگی وسروری او واقعست **غزل** نور ولایت تو نبی شاه سلام علیک
شمع هدایت تو نبی شاه سلام علیک • معدن احسان تو نبی مظهر عرفان تو نبی • کاشف قرآن تو نبی شاه
سلام علیک • آیت محکم تو نبی اعلم واکرم تو نبی • جام تو نبی جم تو نبی شاه سلام علیک • باهر بالا نبیاء
در خفا ظاهر با مصطفی شاه سلام علیک • عید تو نوروز تو طالع فیروز تو • ماه ولو نور تو شاه سلام علیک
ملک علی نبی گفت ترا ای ولی • سرور مردان علی شاه سلام علیک • در رجع در لافتی رجع صه هل اتی
انت ولی الوری شاه سلام علیک • قاسم کمین تو بر رو بر دین تو • بنده کمین تو شاه سلام علیک
ومخفی نماند که بیت پنجم اشارتست بحدیث مشهور که بعث الله علیا مع کل نبی شاهد معنی آن
در کتاب جامع الاسرار مذکور است در تاریخ حبیب السیر مسطور است که امیر قاسم انوار بعد از تحصیل
کمالات صوری ومعنوی از اذوری بجان که مولد ومنشا وخدام طالبیها شیخ بود بدار السلطنه هرات
تشریف برده بار شاه فرق عباد مشتغل بود وبا اندک زمانی اکثر اکابر واعیان خراسان در سلک مریدان
آستان هدایت آشیانش انتظام یافتند ودر گاه قبله اشباهش را مرجع وملاذ خود دانستند صبح وشام بقدم
نیاز بملازمت خادمانش میشتافتند چون آنحضرت با شاه رخ میرزا اولاد عظامش در غایت استغنا
ملاقات می نمود واز غایت کمال علو شان چنانچه طبع میکشید ایشان را تعظیم واحترام نمیفرمود از آن رو بکدر
غبار ملال بر حاشیه خاطر میر را بسته نشسته خاطر بر اخراج آنحضرت قرار داده که کسی واهتمام بر بیان
امامی توانست که بی تمسک بهانه کنون خود را بظهور رساند وچون در آن سنه احمد لرخان سجده
کار رود وبر ضمیر پیوست که مشار الیه گاهی بملازمت آن مهر سپهر کرامت ودر رجع امامت پرفیض
نسفر کیفیت حال بعرض میر رسانید ورخصت اخراج میر قاسم انوار حاصل کرده اند وانعمی را بخدام عتبه علیه
بهنام داد لاجرم آنحضرت عزم سفر ماوراء النهر کرده ودر آن ایام غزلی در سلک نظم کشیده که مطلعش اینست
بیت ای عاشقان ای عاشقان هنگام آن شد کز جهان • مرغ دلم طیران کند بالای هفتم آسمان
ومقطعش اینست **شعر** قاسم حزین کوتاه کن بر سیر و عزم راه کن • شکر بر طوطی فکن مردار بر کرکسان
چون امیر قاسم انوار طی منازل ومراحل نموده بلده فاخره سمرقند نزدیک رسید امرا وصدور رایج بیک میرزا
در اندیشه افتادند که جهت ملاقات با شاه مجسته صفات او را بدار السلطنه شریف آورند با آنکه
میرزا رایج بیک را بملازمت سده سنیه امامت پرند ودرین اثنا میرزا رایج بیک بی تکلف رفته وبآن جناب
ملاقات فرمودند وبشرف دیدار فایض الانوار آن مرجع اولاد سید ابرار علیه الصلوات الله الملک
الغفار فایز گردیده واز زبان گوهر بارش سخنان دلپسند وکلمات محققانه شنیدند ودر همان مجلس حلقه

ارادت در گوش کشید و خانهٔ حسن عقیده بر دوش فکند و چند سال امیر قاسم انوار در کمال جاه و اعتبار
دران دیار بسر برد و در اواخر ایام حیات کرت دیگر دیار و اوطان را بنور حضور منور گردانید و در شهور
سنهٔ ثلثین و ثمانمایه وفات یافته در خبر وجود از ولایت عالم مدفون گردید از آثار قلم در نثار بعضی
دیوان غزلیات مشتمل بر اشعار عالی شعار در میان فرق انام اشتهار تمام دارد و ایضا مثنوی مختصر انیس العاشقین
نام از جملهٔ منظومات آن قدوهٔ اولاد خیر الانام است علیه الرحمة والرضوان من الله الرحیم المستعان

المرشد المعانی امیر نور الدین نعمت الله کرمانی قدس سره سلطان ممالک طریقت و سلطان مسالک حقیقت
است گویند مرید ابو عبد الله باقی بوده و بصحبت صدر الدین شیرازی مباهرت نموده و آن جناب را
مشرب عالی بوده و از نزد حکام و اهل دنیا هموار پیشکش بدهها و نعمتها می آمد و سید از آن هیچ نمی خورد و بمستحقان
میرسانید آورده اند که نوبتی شاهرخ میرزا از آنحضرت سوالی کرد ندگی شنوم که شما لقمهای شبهه آمیز نشاید
نمیخورید حکمت آن چیست آنحضرت این بیت انوشته بخدمت میرزا فرستادند بیت گر شود خون
جمله عالم مال مال ما یکی خورد مرد خدا الا حلال شاهرخ میرزا را این سخن خوش نیامد و از روی امتحان بعد از
چند روز خوان سالار را فرمود که بره و بره از عاجزی بستان و بیاور و طعامی ترتیب کن
خوان سالار حسب الحکم از شهر بیرون رفت چند کدخدای برزنی بره و بز بر پشت گرفته میرود فی الحال بعضی بنا
بره از برزنی در ربود و بمطبخ رسانید و طعامی ترتیب کرد و سلطان شاهرخ میرزا بدعوت حاضر ساخت
و باتفاق آن طعام را بکار میبردند در آن اثنا سلطان شاهرخ از حضرت میر سوال نمود که شما میفرمودید
که من نمیخورم الا حلال و حال آنکه این بره را من بظلم از عاجزی فرموده ام تا ستانیده اند و کیفیت را تا آخر
با او تقریر فرمود حضرت میر فرمودند که ای سلطان هنوز این تحقیق حال فرمایند که شاید حق تعالی را
در ضمن این مصلحتی بوده باشد سلطان شاهرخ فرمود تا آن صغیر را حاضر ساختند و از وی پرسیدند که این
بره را کجا میبردی و از کجا بدست آورده بودی پیرزن حکایت کرد که من عجوزی ام
بیوه و رمه گوسفند دارم که از شوهرم بمن رسیده و پسری دارم در این هفته گوسفندی چندی بجلالی پسر خود
برده بود و خبرهای ناملایم از وی شنیدم و درین حال خبر رسید که میر نعمت الله از طرف کرمان رسیده بزیارت
و بهرات آمده بره نذر کردم که اگر فرزند من بسلامت آید بخدمت میر رسانم و در روز فرزند من بسلامت
آمد و بمن رسید من از شادی بره بر پشت گرفتم و قصد شهر کردم خان سالار شما آن بره را از من بظلم گرفت
و من چند انگه تضرع کردم بجائی نرسید سلطان شاهرخ را معلوم شد که حق سبحانه و تعالی باطن اولیا را از
حرام و شبهه محفوظ میدارد حضرت میر را عذر خواهی نمود و من بعد کرد امتحان او نکرد و بدعا آمد
میر دار السلطنت هرات بسبب آن بود که اهل کرمان بسبب عداوت دنیا ایشان را نعمتهای نمودند و سلطان
شاهرخ در صدد مواخذهٔ حضرت میر می بودند قاضی میر حسین یزدی در رساله منشآت حضرت بتوبیخ

قبر بی حشر وجود در تو ابتدای خود بود
حضرت دیر نه در جسم ام حرمت
لاهمی ما هم بیتم

ذکر

ذکر کرده که طاعی کرمان تکفیر شاه نور الدین نعمت الله کرده اند و او فرموده بیرون نعمت الله نیم بکرد نما
و اکفر هم الکافرون و چون بیان محبت عقیده حضرت میر مستغنی از موئه شرح و بسط و آن بیان زیادت
اقتصار از اشعار اخلاص آثار آن بزرگوار که در مناقب اهل بیت الطهار و مثالب اعدا و اغیار
اختصاب ترجیعی و چند قطعه مذکور میسازد **ترجیع** ای شیر خدا امام اعظم سالار صحابه مکرم • امخزنه علم
من لدنی از تو حضور شیب آمم • از جمله مهاجران و انصار • وز جمله صحابه تو اعلم آن جا که قبر
تو دارد • حقا که نداشت قبر و جرم • دوشینه بباغ غیب عالم • بلبل بهزار گفت آندم • تا هست علی امام
عالیست • در مملکت دو کون والیست • دوشینه باوری کشودند • اسرار نهان باو نمودند • از صیقل
عشق شاه مردان • زنگ دل ما همی زدودند • آنها که محبت نمی ارند • با آل علی مگر بیهودند • آنجمله
سنان جاهل • در دوزخ هفتمین فرودند • دوشم گذری بدیر افتاد • القصه باجنین نمودند
تا هست علی امام عالیست • در مملکت دو کون والیست • ما عاشق آل مصطفاییم • پیوسته گدای
مرتضاییم • داریم وفا بآل حیدر • تا نقش نبری که بیوفاییم • بیگانه شدیم از خوارج • با آل علی چو آشناییم
در میکده شوهر نعمت الله • با مست زباده خدائیم • اندر ازلم چنین نمودند • ما نیز بخلق می نمائیم
تا هست علی امام عالیست • در مملکت دو کون والیست • **و له** گفتیم خدای هر دو عالم • گفتیم محمد و علی هم
گفتیم ولایت • در ظاهر و باطن مقدم • آن بر همه انبیاست سید • وین مصحف عاص اسم اعظم
وا وار طلبی طلب کنی از نون • وا از واو الف بجوی خاتم • در اول و آخرش نظر کن • تا در بابی تو
سر خاتم چشمی که نه زشت از وی • آن دیده مباد خالی از غم • شمشیر باز علی است نیک • در باب
دانه رحمت و دام آدم • بی مهر محمد و علی کس • یکلحظه مباد شاد و خرم • باشد علم علی بیستم • زانست
دلایتم مسلم • در جام جهان نمای بینش • عینیست آن بعین بینم • بر بیرق ما نشان آنست • ما دل بشاد و
خصم در غم • او ساقی حوض کوثر ما • ترسیم زلال او و مادم • بی حضرتش بعیت بادی • جاهل باشد و
لیک پیچم • بیچاره رزم او است رستم • خاینده بزم اوست حاتم • وسنش باشارت سر تیغ •
افکنده زدوش دست ارقم • کم باد و حباب مروان • هر چند کم اند کمتر از کم • رو تابع آل مصطفا باش
نه تابع نابعان ملعم • ما بیم بفرتش موزه • ما بیم بدولتش مکرم • هر کوشش و بیم بخیل خویش • بر بسته زلف
حور بر جرم • ای نور دو چشم نعمت الله • وی مرد موالی معظم • بر دیده ما مرا مقام است • بنشین بجای
خیر مقدم • در عین علی نگاه میکن • می بین تو عیان جمله عالم **و ایضا قدس سره** • دمیدم از دم
ولای مرتضا باید زدن • دست بر دامن آل عبا باید زدن • نقش حب خاندان بر لوح جان باید نگاشت
مهر حیدر بی بر دل جا باید زدن • دم مزن با هر که او بیگانه باشد از علی • گر نفس خواهی زدن با آشنا
باید زدن • رو بروی دوستان مرتضی باید نهاد • بر عدی را تیغ غیرت از قفا باید زدن • لافتی

لافتی الا علی لا سیف الا ذوالفقار • ابن سنوری از صدق و صفا باید زدن • در دو عالم جاره معصوم
باید گزید • بیخ نوبت بر در دولت سرا باید زدن • پیشوائی باید ت جستن ز اولاد رسول • پس قدم
مردانه در راه خدا باید زدن • گر بلای آید از عشق شهید کربلا • عاشقانه آن بلا را مرحبا باید زدن
هر درختی کو ندارد میوه حب علی • اصل و فرعش را قلم سرتا بپا باید زدن • دوستان خاندان را دوست باید
داشت دوست • بعد از آن دم از ولای مصطفی باید زدن • سرخی روی موالی سگ نام علی است • برخ
دیگر دین جون بادشا باید زدن • مالوای از ولای آن ولی افراشتیم • طبل و رنگ کلیم آخر جرا باید زدن
بر در شهر ولایت خانه باید گرفت • خیمه در دار السلام اولیا باید زدن • از زبان نفت الله منت شنید
شنید • بر کف نعلین سید بوسها باید زدن وفات حضرت میر در شهور سنه سبع و عشرین و ثمانمائه
بوده و بر دیگر سلطان شاهرخ هدیه ها از اعمال کرمان مدفونند و لنگر و خانقاه او تا الحال مقصد اکابر و
فقرا است تألیف ایشان از هفتاد و پنج سال تجاوز کرده بود که داعی حق را لبیک اجابت گفته از این
دار غرور بسرای سرور رحلت فرمودند السید العارف الموحد قطب الدین حیدر قدس سره نسب
شریفش بر وجهی که خود در بعضی از اشعار خطاب آورده بامام زاده عبد الله بن الامام الهمام موسی الکاظم
علیه السلام میرسد و نسب سلوکش مستند بسید محمد نخعی میشود و نسبت او بکند واسطه منتهی میشود بسید ابراهیم
خوارزمی که از جمله تلامذه حضرت امام همام مذکورست علیه السلام حضرت میر در غایت علو همت و بحر جود بوده
و در مضمار ریاضت از اقران خود قصب السبق بوده بسیاری از خوارق عادات از و بظهور رسیده و از آنجمله
آنکه شکل آهن بر دست مرتضوی نشان او موم کرده بود چنانکه سید المتألهین میر حیدر آملی در شرح فصوص
داودی از کتاب فصوص الحکم بآن تصریح فرموده مشهور است که در وقتی که بعزم زیارت استانه
حضرت امیر المؤمنین علیه السلام از سر قدم ساخته متوجه شد چون بآن استان ملایک پاسبان رسید سنگی
که در برابر روضه متبرکه بر دیوار منصوب بود تکیه داده بیکپای ایستاده و تا مدت هفت روز اصلا حرکت
نکرد و چیزی نخورد و نیاشامید و منتظر اشارت رخصت زیارت می بود تا آنکه در یک شب هشتم از روضه متبرکه
آوازی بایل بیرون آمد که ساکن کهف اشرف از خواب رسیده چنان خیال کرد که صور یوم النشور دمیده شده
و در اثنای آن آواز چنان بگوش ایشان رسید که فرزند من حیدر را در باید چون اطراف روضه تفحص
کردند او را دیدند و از نام و نسب او پرسیدند دانستند که مراد حضرت امیر است لاجرم همگی بپای بوسی
او مشرف گردیدند و بشرف زیارت مرحمت منور ساختند نظری از آثار تشیع او را احوال اهل بیت از
مجالس او مسطور است و چون در وقت این تألیف رسائلی که در بیان احوال و مقامات علیه او تالیف شده
چیزی حاضر نبود در اختصار باینقدر معذور است مقام و قبر منورش در تبریز مشهور است السید الفاضل
المتألهین حیدر بن علی العبیدی الحسینی الاملی قدس سره از سادات رفیع الدرجات دار المؤمنین آمل است

از آنجا بعزم زیارت عتبات عالیات حضرت امیر المؤمنین و دیگر مشاهد ائمه معصومین بدار السلام آمد
و در آن دیار رحل اقامت انداخته و با شیخ محقق فخر الدین محمد بن المطهر الحلی و فاضل محقق مولانا نصیر الدین
قاشانی مشهور بکلی رحمهما الله و دیگر علمای و عرفای شیعه امامیه صحبت داشته بآن سلسله و فوق و ارادت
او در اول فصوص شرح موسی فصل النصوص که از جمله نفایس مصنفات اوست مذکور شیخ فخر الدین
محمد بن ابی جمهور در شرح بعضی از رسایل کلامیه حضرت میر را السید علامه متاخر صاحب الکشف الحقیقی تألیف فرموده
علو مرتبه او در علوم ظاهری و باطنی از این شرح و تفسیر تاویلات و کتاب جامع الاسرار و منبع الانوار
مانند نور بر شاهق ظهور در غایت ظهور است عبارات فصیحش مشتمل بر قواعد اشراق و اشارات
علمیه اش منطوی است بر فرائد اطلاق و در این کتب مطالب حقه صوفیه خصوصا مطالب توحید را تحقیق و تنقیح تمام فرموده
با مصنف فصوص شارحان کلام او در کتاب اول و سیوم طریقه موافقند و در بسیاری از مقاصد بمودوده
بحسب عقل و نقل و کشف تحقیقا و حدا لا بیان خلاف آن نموده و گوئی انی اعلم ما لا تعلمون و فوق کل ذی علم
علیم از میان ربوده و در کتاب جامع الاسرار فرموده که از عنفوان شباب مکرر ایام طفولیت تا امر
کو الامام کهولت است عنایت الهی حسن توفیق رفیق حال کرده بود و بتحصیل عقاید احد او طاهرین معهود که ائمه معصومین
اند علیه السلام و تحقیق طریقه ایشان که بحسب ظاهر شریعتی است مخصوص شیعه امامیه بحسب باطن حقیقتی است مخصوص
بطایفه صوفیه از ارباب توحید و اهل الله مشغول بوده ام قال قدس سره توفیقت للتوفیق بین الطائفتین
و مطابقه کل واحد منهما الاخری بحقیقة حقیقة الطرفین و عرفت حقیقة الفائقة بین طائفتین و مطابقه
النقل بالنقل و القدوة بالقدوة و صرت کاصرت جامعا بین الشریعة و الحقیقة حاویا بین الظاهر و الباطن
اصلا مقام الاستقامة و التمکین قائلا قول من کان مثلی من ارباب الیقین و اهل التحقیق الحمد لله الذی
هدانا لهذا و ما کنا لنهتدی لولا ان هدانا الله شعر کانت بقلبی هوا مفرقة • فاجتمعت بعد فرقة الهمم
اهواءی • فصار یحمدنی من کنت احمده • و صرت مولی الوری اذ صرت عبد لاهی • ترکت للناس دنیاهم و دینهم
شغلا بذکرک یا دینی و دنیائی • و لیس ذلک دعوی و لا رعونة بل تحدثا بنعم الله تعالی و الطائفة لقوله و اما بنعمة
ربک فحدث و تذکر انعم الله تعالی و الطائفة لقوله فذکر فان الذکری تنفع المؤمنین و مع ذلک کله کما قال
من هذا القسام فی هذا الکتاب و مثل هذه الکتاب اضعافا مضاعفة بل اضعاف مضاعفة لا یکون الا زرعا من جعل
فطره من نحو الان نعم الله تعالی غیر قابله للاحصاء و ان تعدوا نعمة الله لا تحصوها انتهی و تفسیر تاویلات
او از آن قبیل است که بعد از سه تفسیر مشهور توفیق تالیف آن یافته و فرموده که نسبت تفسیر من بآن سه تفسیر
نسبت قرآن مجید است بتوریت و انجیل و زبور و همچنانکه قرآن مجید ناسخ سه کتاب است تفسیری که من تاویل
آن نوشته ام ناسخ آن سه تفسیر است و از جمله کتب و رسایل او کتاب جامع الحقایق است و رساله مسئله
توحید و رساله امامه و رساله رسالت و رساله ارکان که مشتمل است بر بیان ارکان خمسه یعنی صلوة و صوم

وذکر فرج وجهاد و شریعت و طریقت و حقیقت و کتاب الکشکول فی بیان ما جری علی آل الرسول و رساله
رافعة الخلاف در بیان آنکه توقف حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام که در رفع متغلبان ثلثه از روی تقیه
بوده و این رساله را در زمان شیخ فخرالدین مذکور و باشارت او نوشته والحق از نفایس منقولات جناب
میر تحریر چنانکه سابقا مذکور شد در مشاهده وجود با شیخ محی الدین اعرابی اتفاق دارد و حقیقت توحید ذات
صفات و افعال را بیان منوال بر لوح منبر و صفحه تحریر نگارد و از لطایف کلام او که در مبحث توحید افعال
از کتب جامع الاسرار و شرح فصول آمده فرموده آنست که بعضی توهم کرده اند که اشاره نسبت جمیع افعال
حسنه و قبیحه بخدای میکنند و لا فاعل الا هو میگویند سخن اهل کشف و حال در توحید افعال نزدیک است بحال کسی
آنچه اشاعره گفته اند مطابق محض است بمذهب اشاعره را اگرچه بحسب ظاهر عبارت و مقال سخن صوفیه
مشابهتی هست زیرا که هر یک از ایشان میگویند لا فاعل الا هو اما بحسب معنی تفاوت بسیار است بنابر آنکه
اشاعره در ظلمات حجاب خفی و مشرک بشرک خفی اند و هنوز از ورطه رویت غیر خلاص نکرده اند و مقام
توحید وجودی که مشاهده وجود حق است بملاحظه وجود غیر نرسیده اند و ارباب کشف و حال
بعد از فنا و خلاص از رویت غیر بآن مقال متکلم شده اند ع چه بین تفاوت حال از کجا است تا کجا است
و نعم ما قیل رباعی قومی نه ز ظاهر نه ز باطن آگاه • وانکه ز جهالت بضلالت گمراه • مستغرق ترک و حقیقت
گویند • لا فاعل اصلا ابدا غیر الله • و از حکایت مناسب بمقام آنست که در زمانی که شاه اسمعیل ثانی رحمه الله
اسلافه از زندان قلعه قهقهه خلاص یافته پادشاه شد و بواسطه آنکه در تناول افیون مباشرت عادت
بحبس و سکون از حرکت گردن و سواری عاجز و زبون شده بود بنابر آن میخواست که دفع مشارعت با شاه
روم و اوزبکان شوم باظهار موافقت در مذهب تابعه تا او را در مدافعه ایشان حرکت بنماید کرد میرزا
مخدوم شریفی و طاهر میرزا جان با عنوی عمری و ابو حامد پسر شیخ نصیر البیان شیرازی کول خورده بودند
و او را سنی گمان برده بودند بنابرین همواره با خواجه افضل الدین محمد ترکه اصفهانی که در آن عصر از
اذکیای فضلای امامیه و صاحب ذوق در مطالب صوفیه بود مناظره و مشاجره می نمودند و چون در مناظره
او همیشه ملزم و مبهوت و پایمال بودند روزی اتفاق نمودند برای ایراد این سوال که دفع آن در نظر
ایشان ملحق بمحال بود و بجناب خواجه گفتند که شما مقاصد صوفیه را حق میدانید و حال آنکه ایشان در مسئله
خلق افعال عباد که از امهات مسایل علم کلام است با متکلمان مذهب شما مخالفند و با اشاعره و اهل سنت
موافق زیرا که هر یک از صوفیه و اشاعره افعال خود را بخدای تعالی نسبت میکنند و لا مؤثر فی الوجود غیر الله
میگویند جناب خواجه در بدیهه جواب داد که شما در این باب اشتباه بهمت واقع شده بلکه صوفیه با شیعه امامیه
در این مسئله موافقند زیرا که حاصل سخن هر یک از این دو طایفه آنست که فعل ما از غیر ما و مباین ما صادر نمیشود اما آنکه
سخن امامیه بغایت ظاهر است و اما صوفیه بنابر آنکه قایل اند بوحدت وجود و مباین و غیر در نظر نشده و ایشان

مفقود است

مفقود است مؤلف گوید که از کتاب گلشن راز و شرح آن مستفاد میشود که صوفیه قایل بحصر مخصوص اند
با هیچکدام از اشاعره و معتزله موافق نیستند و هر دو طایفه را قدری میگویند و کسب شرعی را نیز نفی
میکنند چنانکه در گلشن گفته هر آنکس که مذهب غیر جبر است نبی فرمود کو مانند گبر است و در کتاب سعادت
نامه گفته بیت عضب منصب مکن بعلت کسب فعل حق بر تو نیست الا عضب از نفایس کلمات میر
در شرح فص شیثی واقع شده آنست که در مقامی که جناب شیخ مصنف اعتقاد و معتزلی را در آنکه عاصی را
توبه معاقب است رد نموده و حضرت میر بعد از نفرت شدید اعتزال و تقویت مقال ایشان سبحان الله کشف
و ادله عقل و نقل گفته و هذا من الشیخ الذی هو من اسلم حدیث عجیب انه یدعی ان اعتقاده هو الاعتقاد
کاصق ذکره مرارا تکلیف بذم عمرو و زید فی اعتقاده و افعاله و احکامه و احواله و قد تکلم و اثبت قبل ذلک
ان المقرو المنکر فی جمیع الصور هو الله سبحانه من لا یسئل و هو یسئل من لا یفعل و لیس فی المقام الا المقام
الذی یقول له هباک او کنا و نوک نفخ و الحمد لله الذی جاء المذاو فوق کل ذی علم علیم السید الناصر
المظلوم الامر مختوم رحمة الله بالحسینی از سادات اطهار مدینه طیبه است جدش امیر عماد الدین بزوم
زیارت حضرت امام الانس والجن علی بن موسی الرضا علیهما التحیة والثنا بخراسان آمده و در نیشابور متوطن
شد و میر مختوم در آنجا متولد گردید و بصحبت یاسمین قاسم انوار الله مرقده رسیده در تصفیه باطن کوشید
و بکمالات صوری و معنوی آراسته گردید اهالی خراسان بخدمتش اعتقاد تام داشتند و اکثر میرزا
رای جغتای بصحبتش میشتافتند در کتاب مجالس العشاق که از مصنفات سلطان حسین میرزا است
مسطور است که نوبتی مولانا جلال الدین قاینی از آنحضرت استفسار نمود که می شنوم که میرزادهای ما
بخدمت می آیند شما را تعلق خاطری بر هم میرسد از کیفیت آن تعلقین میخواهم که آیا عشق همان مرض
سوداست که اطبا بیان نموده اند و رای اکبر است حضرت میر در جواب فرمودند بیت عشق
سیر علت کو را دام نیست در دو عالم زو نشان و نام نیست عنقای عشق چو بر قاف فنا مقیمان قلمرو خلق
و سیر تجرید نشیند و همای عشقش سایه عز بر سر از زمان کوی نیستی و آزادی روان سر بار سوی نفرو نیاز
هر بیت حقیقی را کی قدر آن بود که فقد استعداد خویش را بر تکلف هر آن خانه عشق زند و بر قماش کی
کمت آنکه باندک بها او را در بین بازار سودای سود و سر اندیشه خویش این قماش خانه بکار زنی باید
که در دو اول خود را در باخته و سیج چند دامن عشق را گرفته باشد شعر زین کرم روی سوخته شاخ
در دو اکنون دو جهان باخته رندی باید زشهر جان تاخته بنیاد وجود خود بر انداخته آخر الامر
ارباب عرض او را تکفیر نموده بفرموده میرزا شاهرخ در عرض دماغ کرده بر سرش رنجیدند و مدتی در ولایت
کاوزون محبوس ساخته بعد از آن از قلمرو خود اخراج نموده روانه هرموز نمودند و این چند بیت از منشآت
شاه اولیا از شایع طبع لطیف است ع منزل آیات حکمت منبع سر وجود • شاه مردان شیر یزدان

بحر احسان کان جود • مالک ملک لایب کاشف اسرار غیب • مطلع دیوان فطرت مقصد بود و بود
معنی مشکل کشایت صورت حق مبین • صورت معنی نایت حاصل عشق شهود • عارف رکالات برتر از
کروبیان • منکر قدر جلالت کمتر از کروبود • محصول عقد مهر تو عقاید عقد است • بی قبول خاطر پاکت
زند بهما چه سود • معنی گرا روانی چیست ای مرسلیم • انکه غیر از شاه مردان نیست چیزی در وجود • کی جز حب
علی بر سینه دریا دلان • در نهاد هر خست مهر عثمان مقصود • نیز اعظم کجا دیده مور از کی • نفحه عدیل
وفشاد طبع جهود • اصل ایمان چیست مهر خاندان مصطفا • هر کرا هست این سعادت کوی دولت را ربود
جناب مجدی پیش از امیر قاسم انوار نور الله مرقده باندک زمانی ازین دار بجانب دار بقا توجه فرمودند و
میر قاسم این غزل در وفات او گفته • میر محتشم سفر کرد و داعی فرمود • همه دلهای عزیزان بر آتش
فرسود • دل ما از همه عالم بهوا بت برخاست • علم الله که زین جمله تو بودی مقصود • روزی جان تو گشت
بنیاد لک و • انکه جان کرد سکند طلبش میفرمود • من چه گویم که چه شد فوت زمن وا اسفا • سالک راه خدا
ساکن درگاه شهود • رفت از این دار فنا جانب محبوب ازل • رود بدیار خدا کرد که نعم المشهود • یا الهی کرم
حافظ جانش فی باش • میر محتشم که شد صاحب سر معبود • هر که او در نجدا کرد مظهر کرده • آفتابی شود از طالع
و بخت مسعود • یار مردان خدا بش که لذت بینی • همه جا جام مروق همه جا مالا عود • نور الطاف خداوند
که بیش از حدش است • هر چه از ما کنی دید بر حمت افزود • میر محتشم چه گویم که به بیگاه و بگاه • قاسم تیره روان
میکند از دیده دور عود • الشیخ العارف الموحد ابن الفارض الحموی الاندلسی المغربی ثم المصری قدس سره
بکنیت اسم او کاری نداریم و آنرا مخصوص خلیفه دوم میکنداریم از قبیله بنی سعد است که حلیمه مرضعه حضرت
پیغمبر صلوات الله علیه و آله از ایشان بوده و بدر روی حسن بن علی بن رشید حموی و در اصل از اندلس منسوب
بوده و در دیار مصر نشو و نما نموده و در علم فرایض قصب السبق از اقران می ربوده و گویا باین مناسبت
جناب شیخ را بن الفارض مشتهر شده نه انکه این تسمیه بجود اعتبار و فرض فارض بود و شرح سلوک
ریاضات او در کتب متداوله مذکور است او را دیوانیست مشتمل بعیون معارف و فنون لطایف که یکی از قصاید
آن قصیده خمریه میمیه است و دیگر قصیده تائیه که قریب بصد و پنجاه بیت است و درین قصیده بعد از ذکر اصل
و ذاتی ثالث در شان حضرت امیر المؤمنین علیه السلام گفته • بیت • واضح بالتاویل ما کان مشکلا • علی العلم نازل
بالوصیة • و درین بیت اشارت است بانکه علوم اهل البیت علیهم السلام از انجمله است که بدون الهام
الهی و وصایت حضرت رسالت پناهی میسر نمیشود و فحوای کلام دلالت بران دارد که آن علم مخصوص حضرت
امیر بود پس وصایت نیز مخصوص بحضرت باشد فافهم و این دو قصیده در میان مشایخ صوفیه و غیرهم مشهور است
و جمعی کثیر از فضلا دعوی بر ان شرح نوشته اند و انچه سید المتالهین امیر سید علی همدانی قدس سره در شرح
موسوم بمشارب الاذواق در حل بیت دوم از قصیده میمیه نوشته اند شاهدی عدل است بر فصیح

اعتقاد ابن فارض و منبع سرا و از شایبه و عوارض این کثیر شامی در تاریخ خود آورده که بسیاری از
مشایخ و علمای مالک قصیده تائیه نسبت او بالحاد نموده اند و مؤلف گوید که این قدح را تمام باثبات
کرده و گفت که بسبب قصیده میمیه نسبت او بر فض نموده اند در تاریخ مذکور مسطور است که عمر شریف شیخ
نزدیک بشصت سال بود و در ششصد و سی و دو متوفی گردید الشیخ الموحد المتالله عامر بن عامر البصری از
اکابر متالهان روزگار و افاضل فصحای بلاغت آثار است گلبن روایت او از بحر اسرار الهی سیراب
گوارک و ایت او از مطالع انوار نامتناهی نور یاب بود از بعضی اشعار او چنان مستفاد میشود که نه فی
ملکه علوی نژاد و مومن نهاد بوده و بواسطه معاندت مخالفان از اهل اوطان بناچار جدایی نموده و
در سیواس روم اقامت فرموده قصیده تائیه بر وفق مشرب توحید در نسج قصیده دالیه ابن فارض
مغربی مصری گفته بر کمال ذوق و حال و علو فصاحت مقال او شاهدی همتال است چه آن قصیده ذو
الابیات که متضمن حقایق اصول نفی و اثبات بسر حلال بسته است زبان هر معارض اجماله خود
در تعریف او گفته بکر بیت نه فارض • و بکر انت الا فارض هر علیها اذا • ما بدی اعفی سهی العارضه
الحق قصیده ایست عذا که نبات عبارات شیرین استعارانش را به نبات حسن پرورده اند و چه دیده
ایست زهرا که رضیعان مهد اشارانش شیر تحقیق از پستان توحید خورده اند فی الواقع از تخلیات بدیع
بذایق اهل توحید رطبی باین لطافت نرسیده و باصره ذوایقه هیچکس از اهل نظر و اصحاب ذوق ندیده و چشیده
چه رطب که از غایت حلاوت دست دعوی بنات معری را بکوب بسته و از نهایت اشراق و اضاءت
رونق درست مغربی را شکسته و در ان قصیده توضیح حاصل قصیده فارضیه نموده و انچه از مقاصد
ضروریه صوفیه از و فوت شده و تلافی فرموده و تذییل ان بیان معرفت او و ارد اکوار و ظهور
صاحب وقت و علامات خلیفه را و علیهم السلام و ذکر شطری از معجزات ایشان علیهم السلام و بعضی از
اخلاق فاضله نموده و جهة تیمن بعد و انیه اثنی عشر آنرا جدا و از ده نور ترتیب داده و نام ان ذات
الانوار نهاده و چون آن قصیده غرا مانند در یتیم نهایت قلیل الوجود است مناسب دید که بعضی
که ناظم در بیان باعث نظم ان فقرا رفته و در سلک این تالیف منتظم سازد قال الشیخ الموحد المتالله
عامر بن عامر البصری فی باعث نظم القصیدة المسماة بذات الانوار بسم الله الرحمن الرحیم العظمی و الکلمة العلیا
منظم الاشیاء بحقایقها و ضابط احوال نظامها بحقایقها الواحد الکبیر المطلق بالنظر منبع الحیوة و مبدع
الحیوة و مبدع الکائنات له الثنا الاعلی و الاسماء الحسنی و الصلوة الخالصات الدایمات و التحیات الکبیات
المبارکات علی مظهر الاشرف و جوهر الاصفی اللاطف مرآة التی رای فیها حقیقة و النفس التی اصطفاها بنفسه
لیکون فی ارضه خلیفة رسیل النفع فی کل زمان و مرشد احوال الشخاصه عند کل اوان محمد الموقف المختص
و علی آله و اصحابه الی یوم المعلوم و بعد فانه لما رای الاخوان ایدهم الله بتوفیقه و راهم الحق بتحقیقه

قصيدة الاخ العزيز بن رحمة ربه ابي حفص عمر بن الفارض الاذلسي المغربي المتبحر في علم التوحيد من النظم الرائق
والتخييل الفائق والمعاني الدقيقة والالفاظ المتينة الرشيقة فان معناها واحد على وحدة صرفة وليس ذلك
بحلول كما ظنه بعض المتوحشين وذلك لان الحلول يقتضي وجود شيئين احدهما محل والثاني حال وليس الامر كذلك
عند فحول المتوحدين بل عندهم ان الواحد المطلق من كل الوجوه لا يبقى سواه وهو ظاهر بالكل للكل ولكل فرد
من افراد كثرت الاضافية حقيقة وحدة نصيب من عين تلك الوحدة والمزوج له فيها ولا انعدام يطرى على
شيء منها فبنت شابه الاخوان منذ ذلك وان قد ذكر معنى التوحيد تكرارا مفوظا حتى اسهب التمس مني
المقرب الدي منهم والمعتبر عندي فهم ترجمت قصيدة على وزن تلك القصيدة وبرويها يوضح معنى ما ذكره الاخ
زيادة ايضاح واضافة افادة او لم يذكره من العلم بالروح والنفس والمبدا والمعاد بكشف وضاح ثم اني
اتبعت ذلك تبديلات اخر غزيرة مما يتعلق بمعرفة الادوار والاكوار وظهور صاحب الوقت علامة
عرضة بذكر شيء من المعجزة الانبياء عليهم السلام وبيان بعضها بايراد شيء وذكر شيء من الاخلاق وذلك
لما تحققوه من ربي ربيتي من بحر هذه الاسرار وتيقن درايتي بمطالع هذه الانوار فاوجبت علي تسميتها بالاهية
وليت دعوتهم بالاحاطة ونظمت هذه القصيدة الغزلية الابيات المتضمنة لحقائق اصول النفي والاثبات
مما يعود فايدته على المستفيد والله هو المدد ورتبتها على اثني عشر نورا ولمعة يدل كل نور منها على حسب عنوانه
تناول ذلك على مناظر وسميتها ذات الانوار وانت ايها الرفيق الشفيق فاتخذ عنها فقد الفلك
بالله المستعان وبالله المستعان عز وجل **النور الاول في التوحيد** تجلى لي الحبيب من كل وجه فشاهدته
في كل معنى وصورة . وخاطبني مني بكشف سرائر . تعالت عن الاغيار لطفا وجلت . فقال اتدري من انا
قلت انت . فيا لي انا اذ كنت انت حقيقتي . فقال كذاك الامر لكنا اذا . تعينت الاشياء لي كنت تستحي
فاوصلت في اني بانجاذبي بذاته . بغير حلول بل تخصيص نسبة . وصرت فناء في بقاء موحد لذات
بمومية سرمدية . اذا رمت انثنا بالانثى فها . هو ذا وجودي فوت الى محوة . فناخذني مني فاصبح سالبا
لنفسي عني بالنفي حضور الغيبة . والظرفي مرآة ذاتي مشاهدا . لذاتي بذاتي وهو غاية غايتي . ناخذ واوامري
بين امرين واحد . علوي يحيي لي ودمي يثنني . حبيب له في جنة القلب مسكن . ترفع عن بعد ووعد عزة
عذابي عذاب في رضاه وذلتي . لديه اذا ما ابصاعلى شقوة . وتخيرت قدري ان راه تعظم
وتمرضه سري فيحل مشغف . بديع جمال في دقائق حسنه . رقائق حلت ان نرى من لطافة
بعيد الدجى صبحا بواضح غرته . ويبدو الضحى ليلا بفاحم طرته . وتجلى تورية الحمام بلمة . وتجلى بدر التم بنجمة
برور بلا وعد وتجز وعده . ولمنع ان يدنو ويسخو بمنعه . ويتيم بالوصل حينا وتارة . يفيض على
طرفي المعنى مطرة . فمن مقلتي من بعده فيض دجية . وفي كبدي من منعه لدغ عقرة . واصلي وصال الملك ان
ذقت طعمه . تجده اذا ما كان بعد فظيعة . احبت بمعنى من جفاه مسهد . واخذ ويشمل من نوادر شتت

فان

فان اك قد ابحت في العشق سرة . فيا حبذا مستكي بذاك وشوقي . لئن شرب العشاق كاس الهوى
فاشربوا من كاسكم كان جرعتي . وان قتل الوجد الهيمين بالاسى . فلا بأس ان يقضي بذلك قبلتي
كتمت هواه برهة نوشتي . على شجوني واصفراري وعبرتي . خفيت نحولا عن عيون عوادي
فدلت كريمي على زفرتي . اقضي نهاري جنب بعد جنبة . واقطع ليلي انت بعد انينة
اشرح حالي في هواه وحالتي . لا يضاها فيه عن الشرح اخت . سارك جمع الامر فيه والم ايل
امنتي كانت ام منيتي . واحمل اثقال القبائح صابرا . وان تلفت من شدة الم مهجتي
وجود رد بموته ابدية . فلي بها منها على الزيادة . فلا بد ما اجدلت من سرائر
واودعها في الصورة الغيبية . سقاني محيا جمعيا جماله . فرحت سليب العقل من دون نشوتي
وناولني راحا براحة كفه . وكان بها انعاشه روحي راحتي . بدا ظاهرا بالكل للكل منه
تشاهده العينان في كل وقت . واشرق منه مطلق فيه الورى . عموما بوجه احدية صمدية
هو الواحد الفرد الكثير بنفسه . وليس سواه ان نظرت بدقة . به كل حي وهو حسي بذاته
فان شئت ان تحيى به فاشهد . لكل عين في الوجود يرى بها . لكل علم من علوم الخليقة
كذلك ما قال الاله لآدم . على صورتي كانت كخلقك خلقتي . فكثرة مخفي تجيء وحدة
كما انا فرد كثرتي تحت وحدة . بقيت بما فنيت لكا . وجدت حياتي فيه من بعد موتتي
تناهى كمالا فهو في كل حالة . بغير زيادات ولا نقيصة . هو الناسخ الداني البنا بعينه . هو الغائب الشهيد
في كل بقعة . هو العاشق المعشوق في كل صورة . هو الناظر المنظور في كل حلة . نجوم عقول الخلق حول
جنابه . ولم يدركوا من نوره غير لمعة . ولو شاهدت انواره لاندهشت . ولكنها ما لوهم عنها لغيبة
ويعجز كنه الفهم عن كنه فهمه . فيرجع عنه خاسئا خلف منية . نظرت فلم ابصر سوى محض وحدة . بغير شريك فيه
ثبت كثرت . تكثرت الاشياء والكل واحد . صفات ذات فيها في هوية . فوحدته دامت
لها كل كثرت . وصحة قامت بها كل علة . تجلت بها واختفى نظيره . فضل فيه كل قوم بحجة
فساير ذرات الوجود مظاهر . له ان رآه باصر بصيرة . محا ممكنات الوهم منه واجب
جرى كثرت توحيدا بالضرورة . وذاك لان لا شيء يوجد غيرها . وجملتها موجودة بالمعية
فلا شيء منها زايد النقيصة . ولا شيء منها لاحق بعد برهة . فقد صار عين الكل فرد الذاتة
وان دخلت افراده تحت عدة . وقيدت الاشياء منه بمطلق . بغير نظير ان نظرت بغيرة
ولا عينه موجودة في مقيد . ولا غيره ذاك المقيد قامت . ولكنها الاعراض تبدو وتختفي
على انها ملزومة الجوهرية . ولا عدم يطرى على جوهر ولا . على عرض لا تسمع ما دون سمعية
لانا قد وقفنا في صحيفة الو . جود ولا محو لتلك الكتابة . وهذا اتفاق للشهود مطالق

بريك خلفا فانيه اطرف طرفه • باواحدا في كل شيء مشاهدا • اغاريه في حلولي مثل حلوتي • لك الكل ما من سواه
فمن راي اليك حبلي ان رحلت فان قم • فعندك لا عبدي علون اقامتي • اراك بعين العقل والحس دايما
خفيا جليا في رقادي ويقظتي • وكيف يوجهي ملت عنك فانه • اليك ان اسجد وجهك قبلتي
وان سرت يوما عنك فيك مطلبي • سواك ثنا شوقي اليك اعنتي • وافرح في حالين حال تجلي
وحال فنائي فيك بالاحدية • فلا انت عيني لا وانت غيرها • لذ لك صارت حالتي فيك حيرتي
فانت انا لا بل انا انت وحده • منزهة عن كل غير وشركة • عليك عياني واقف ابد فان
لغت عياني كان كحوك لفتتي • فالي يوما منك عنك كخاص • لانك يا مولاي جملة جملتي
اليك مالي وحياتي وموتي • وانت حياتي في رضائي وشدتي • فلست ارى شيئا سواك محققا
وهل تحقق غير مكفوف مغلة • تقدست عن غير تنزهت عن سوى • ترفعت عن هذا بعرف الموضة
فيان ربطاني عشوه من طفوة • دع الظن واستمسك باوثق عروة • ويا طالبا للامر جد بهمته
فما نال امرا غير نفس جدته • وجود له عزما كعزمي منيا • ولا يك مشغولا بعيش درفده
اذا رمت فابن العلى عين همة • فيهات ان يلمد ملك نهضة • فدع قول من قد قال يا الغير واجب
طريقه وحال كنير تفنت • بعيد عن الاضواء والنور لم يزل • مظلمة في عشرة بعد عشرة
كظمان وافاه البحيرة بغرة • يخوم على ورد اوغلة • فظن سرابا قد رآه بقيعة
شرابا يرى في برده حب لبشة • فلما اتاه لم يجده كما رآى • وجابت خطا عند ذاك مرات
وان انت لم تسمع مقالة واحد • فانت بلا شك من التنوية • وهل يستوي من كان بالنور باصرا
ومن شبه في ظلمة مدلهة • ومن لم يوده والاله بنوره • يصل ومن يرشد فغير بهداية
لك الملك في هموم توبة من فشاره • وتسرعه من نشاء بمشيته • تجليت لي هذا وذاك لعلم قلم
يدرك ما هو انيك من فرط دهشة • وحيرت اهل العقل فيك جهابذا • فما القيت هم الوهم في كل مشبه
فلا انت مولود ولا انت والد • لانك فرد الذات من وغير قسمة • ولا انت منسوب الى جوهر ولا
الى عرض يعزى الى عنصرية • ولا انت علوي ولا انت سافل • ولا انت محصور بحد وعرصة
ولا انت روحاني ذات بسيطة • ولا انت جسم ذو مواد كثيفة • ولا انت مخفي ولا انت ظاهر
ولا انت مطبوع ولا بلطيف • ولا انت عقل لا ولا نفس ولا • جبلي ولا روح بذات لطيفة
ولا انت مشغول ولا انت فارغ • ولا انت ذو كيف ولا بكمية • ولا انت ملزوم ولا انت لازم
ومن قال بوركان كالما نوية • ولا انت في شيء من كل واحل • ولا خارج عنه وهذا عقيدتي
ولا انت ذو قيد ولا بحجره • ولا انت محسوس لست بحاسة • فانت اذا افرد ذلك الكل ساجد
ولا انت يا صفوة صفوتي • كنيا رزخا ريض يوجد • على الدهر لكن لا يفيض بقطره

تعاليت

تعاليت يا ذا الطول عن وصف واصف • تنزهت يا ذا المن عن مدح مدحة • فانت على ما انت فيه واقدرت
فيسكك اي سري من حسن السيرة • فمن غاب يوما فيك نال سعاده • ومن فات يوما عنك نال شقوة

النور الثاني في معرفة الروح والمولد من المسويات المعلق بالمواد اللعنصرية المصورة لها

عجبت لروحانية ملكية • مخلدة ان تشتهيه • بما به الانساب منع دانها • منيرة بدر الدهر دور الغيرب
على روحة من سدرة المنتهى عدت • نفوس من بحر بها فوق ذروت • فجوهر من امر ربي لعلقت
بحرم مزاج من لطايف مادة • بحمله منها بالهام خالق • مثالا لطفا في ظلمة كثيفة • مزاج لها قد خص
من دون غيرها • بها لا به عجب الدهر منها كالة • مقادير كيفية ومواده • مغلبة بالقيمة الازكية
بضمنها فيه اجتماع ونسة • قديمة عهد واتصال مودت • وبينهما عشق قديم وصحبة • موكده لا
تنقضي بقضية • تهيم به من حسنه وجماله • بها تخبل في جمال ثمينة • وتعشق عشقا عظيما مبرحا
وكم سر من كل سرور برافة • وليس لها عنه انفكاك كما رث • وليس لعينها زوال لحلية • ولست
تنزها منه في كل حالت • وان خلعت الجسد بقرية • اذا ما نفت عنها المقادير كسوة • لقوضها في
الحال عنها كموت • وما هبطت الا لتبرق نفسها • الى وجها بالنطق من بعد حرسة • وليست تجسم بل
بجسم كالها • يكون لها بالفعل من بعد قوت • وتظهر في شكلين شكل شبح • وشكل خفي مرج محض مصبغة
لها طي نشر عند بداء اتصالها • به بعد نشر نشر من بعد طية • تطوي كالطوي السجل كتابه • سماوتها
طيا لتر جنبت نشرة • وتنقض من اطرافها ارض برزخ • لها عنه قبض الموت بسطة • ولو كنت ذا علم
بها حين فارقت • علمت تقينا ان تلك هي التي • لقد وقع معنا ما عوضا لذاك • عجيبا ارت
بكل عجيبة • هي الروح لا نفس كما ظن لائم • بجلت بتحصيل الكمال كلية النور الثالث في مهو النفس
الناطقة التي هي عين الانسان • وذلك ان النفس عين الكلية • وليست ذات مفردي بساطة
فمن جعل المنوطة من كل جامع • بسيط سها عن حق كل حقيقة • تعلقك سلطان واضاء والقوى
لاعضايه والنفس شبه مدنية • لذلك قال النبي انا مدينة العلم • فافهم فالحس كبا سته
وان علما بها عارضة • وبذا كلام صحيح بالفلاسفة • ومنها ظهور العقل فاعقل وقيمة • عليها منها
بكل جريمة • فانت اذا انفس مشتقتها من • النفس فاعرف سر مدي الدقيقة النور الرابع
في الهيولى والفلك والعناصر من وجود العقول والافلاك • وما الهيولى فهي اصل وان يرى
بغير قواها منذ اول وهلة • على فلقا منها لطيف وحظ ما • تخالف بعد ذاك بسته • سمت لستة في
ارجها وسي واحد • طبيعة لا قبل فيها بفضلة • وحطت الاطهار الكمال مرفعا • ثمانية افراد الاربع لقوة
وما رات الافلاك الا بانجم • مسخرة ازواجها وسداحة • ولا حركت بالعة او بطيبة • ولا سي ان
خفضها بارادت • وذاك لكفيتها الاول التي • ترتبها في جرمها بعدالة • فلا روح تحريك بعد حماتها

وللطبع تدوير وطول استدامة • ولا عقل ان تمنحت علما ايا كا • ترجم ارباب العقول الصفية •
ولكن عقل الكل عين الجملة • العقول بقول مشبع وفي صلة • واما صدور العقل عن واجب له
بتاثيره الحكمية الفاسفية • وتبلوه عقل ثم عقل فانه • رحاف قول ما له من اصالة • فدفق لما قد
قلت فكرا وعد عن • سوى داك في انظر وبعين حد بده • النور الخامس في التعريف رموز
الموجودات والتفويض في الملجوء ودونك فتيل ليت اشعة • لمصباح مشكوة للطف بديهة •
تكاد تصل الكون انوار بهما • بلا مباين مارس صفاء الرجاجة • فان كنت في تخييل نفسك راجعا
فدونك فاسمع ما اقول وانصت • ودع عن التقليد والاعوجاجا • متى شئت ان تخطى نبيل سعادة
فاني سالموا من كتابي آية • عليك فجد من بحرها بعض حرفة • اما الكوثر العذب الذي ما علة
بدل عليل الطبل منه نشربة • ومتع ذاك الماء عين حقيقة • عليها صار الامر في كل مرة •
هو القطب والنفس النفيس الذي به • رات كل نفس ما راة مستعدة • والى المهد من علو مبلغ القا
لا تحف منها اهل ودي تخفية • واجدي من استعداد ذاتي غرابا • كما تقتضيه حال نسبة ربنتي
وثاني في الثابوت مني سكينة • عليها وقار حرمة فيض رحمة • فالطور من قعر البطون عجابا •
مشاهدت بالعقل من غير حقيقة • واعلق من طيبي بنفسي طايرا • يطير باسراري الى كل وجهة
واجبي كما اجبي ابن مريم القا • مطرحة الابدان حرة عن غيره • على اتجي منه استعدت وسيلة •
ولكنه قد حصبني نوبيته • اردلها ارواحا بعد موتها • وقد وثرت في ترنها واصحابه •
فتصبح احبار كما كن اولا • بقدرت علام وسر نبوت • وفي الغمر السيار شق فنصفة •
منير ونصف مظلم كالد جنية • فهل لكم عين تراه لعلها • برؤياه تبشى في غيره مشكنة •
وكم قد تخلى الرب لي منكما • بالسنة في كل دور فضيحة • وكم صعقة لي وهشته كما له •
وكم رك طوري وكم عند صعقتي • وكم اوقد الاغيار نارا وجمعوا • لها حطبا من كل صنع وفرية •
والقيت فيها صبر الله حرها • لدي داك برد كان فيه سلامتي • وكم ملقيني حوت يونس ملقة •
وتقذفني كحوالوا مرمتي • وسموس العظيم فوق شجرة • على سائر الاشجار تسمو بسرعة •
فاصبح اعلو واحد العبد واحد • من الناس اعلم ان ذا بيك كلمتي • وشق عصاي البحر لا حرية •
مصفين حتى جاورته صحابتي • واغرق فرعون الضلال وامه • بطغيانه في اليم اعظم عرقة •
وكم حجر قاس صبرت بهاءه • تفجر منه الماء من مول فرقتي • والقيتها تسعى على الارض حية •
تلقف افك الساحرين بسعتي • فخر لديها ساجد اكل ساحر • وكانت لي العقبى بمعجز آيتي •
واخرجت من ظلماء طبعي بغيره • يدي لهم مضاء من صدق حكمتي • ولبس لي باس الحديد بقدرة •
لدوسالت عين الغطر لامرلي • فقد رب في السر والسر الابع وافا • بها عن حياتي كل لسوء حبة •

ولا

ولا صار زاد ذو الفقار يحده • اقدر قاب القار فاين لنا فتى • ولي رت الشمس المنيت اوبات
فاشرقت الدنيا بها بعد عزة • ونارت الاوانعام مضللي • اذا ما هجر الهجر فارن وصلني
ولما طمى عجلي وابدي حزاره • وحاولت ان اخفي وكنت تقوى • ولو لم امت نفسي كي لم اكن
لها محيا فاسمع عاجب فعيي • ولو نفحت من نشر وقي نفحة • لعطرت الاكوان انفاس نفحتي
وهم عنى لما فرتنها • يكهيعص استغنا ما بصحبة • فاشرقت من سرجا نور جهر • تصي به
الافاق في كل طامة • فحرف حرف ان فطنت لفهمه • ملكت الوري بلطف فطانة
رموز غيبات متى رمت حلها • فرنها وبدل كل روح بحيته • ولام الى من تبلد الف كا •
الى بعده ميم لاظهار قدرة • شرال عقل وروح منظمه • به كان في الكون سر الامامة
وعقل وروح والعيسوي وطبعها • كلام وتاء بعد لام وهمزة • بدل على عين الوجود وجودها
له اعظم في تلك الحروف وخوت • وكل اشارات الحروف التي اتت • مغاربة في القران من كل سورة
تشير الى اشياء لوجه مثلها • ما حيا نها في الصوت البشرة • سرا برابات تعالت بنورها •
فلم يدن منها غير نفس علية • لبس رنفس الجور فرض حقوقها • فرتصى لداك الرقص فرض مسنني
فان سك فيما قلت قوم فقل لهم • امينوا الناس عنها بجلت • النور السادس في المبدء والمعاد والعاده
الاسماء كما في ماضيها وذكر العقد الغوي وذكري • ولي صوري محصور والعهد ضبطها • رجوعي بسبي عهد
ليس يردني • فابدو بها في صورة بعد صورت • واخرجها تبلوه اول نشاتي • قيامتي الصغرى لحاتي وانا
قيامتي الكبرى بتسيم دورتي • فاخفي زمانا عن ملاحظة الوري • وابدوه كما كنت في حال مدالي
وداك معادي في قيامتي التي • اقوم الذي المعبود فيها لخفي • وليس او احقف واتاس
فيجاف الاحسان من كل عوده • ولكن افادته حقوق مراتب • معز بعضي بها سر وحده
فشخي وسني مثل نسخي باطل • وبرسخي لمنع فيه عودي لشتي • شوى في محوي وقرني في النوي
وسكري في صحوي ورمني بحفضتي • وما زال كولي تاما بحقيقتي • كما كان لي بالرتبة الازلية
قايدو كما بدو لبدو كاملا • واخفي كما كنتي سرا لا جلة • فاغاب من بعد الظهور كما من
وما انما عند العدم فهو لنية • لينظر مني باطن بعد ما اشتقى • وسطن مني ظاهر بعد لمنته
فمعنى ظهوري في بطوني كاثري • بطوني ظاهري عن تبديل حرفتي • وارج من بعد اسماري مارزا
اليه كما قد كنت في ونظرتي • فانفس حيا مثل ما كنت قايما • والحب بي ذاك من سر سرتي
فلم تعدم ملك النفوس وانا • تنيب وتبدو تارة بعد تارة • النور السابع في معالي رموز وشفة
في القران وبلوح في بيان بعضها • فهل تكلم بالمعز الابل ناسر • مثالات اسرار طوتها صحيفتي
فيفهم ما معنى الوجود الوجود لسدانة • بالطلاقة من كل قيد وعلقة • ويعلم ما معنى المعاد وما الذي

يراد به من اوتيه بعد نشره • ويعلم ما حواه كيف احتواها • على مركز منه بدت للاحاطة •
وهل كان بدء الخلق آدم وحده • من الطين ام قد كان من رفق الطف • ويعلم ما الذهب الذي جوزيا به
هبوطا فمات منها كل سورت • وما الورق العصن الذي عطشانه • عوار حتى اختفت كل عورة
امن شجر قد كان ام من ملابس • الجنان رمي بالحضرة السيد سته • وكيف استوى الله من فوق عرشه
على الماء بل والماء بالاولية • وهل معجزات الانبياء بظاهر • انت ام بالفاظ لها معنويه
وهل حرف العادات الى في النفس • معدوده في كل تجديد دعوة • ام الكل نفس بالتعين واحد
منزه تاسم ورسم وكنية • وهل كان معراج النبي بجسمه • الى القدس ام بالعود الملائكيه
وكيفما الى وما ورى ومكانه • كما كان في تسخيره بالمرارت • ولم اشبه الروح الامين وقد اتى
محمد بالوحي صوره وحب • وجبريل شيء منه ام عنه خارج • كما ظنه الجمهور من غير حجره
ولم خص تكوين السماوات ارضها • بستة ايام توالى سويه • وفقها هل كان ام موكا بين
لكل يوم فنفسه بعد رتقه • وهل في ذلك الرزق الذي عند مريم • راتي كريا كان من اب حنظل
ام الوحي ذاك الرزق كان الى به • اليها انها من عند اشرف حضره • وهل كان لما كلم الناس مهده
هو الحلم بالتحقيق ام قد عاوده • ولم ليلة القدر التي جل قدرها • على الف شهر فضلت لمزيته
ومريم لم صارت لدون خشبه • وبها في الدور الطول مده • والسرى عيسى بعراب اتى
ولم لقب المجبار امي بكر • وما ولك النجم الذي قد نوى ثا • هو الطارق المسطو عشيقا لرفعه
ورقده اهل الكهف في ظل كهفهم • ثلث من مع زيادة تسعة • اهل نوم طبع كان بالعادة التي
جرت ام عاد يوم جهل وغفلة • وهل ذاك محسوب بعدي سنينا • فمنوا او بالسنين القد بمنه
وهل لك علم بالجدار وقتله • الغلام وما المعروف السفينة • وصحة موسى عندنا واعتراضه
عليه لما بدا بغير رويه • وما هو ذو القرنين والسد والذي • عليهم غروب الشمس في عين حمئة
وما هو وادي النمل والنملة التي • تخاطبهم رمزا بلطف اشاره • تقول ادخلوا يا ايها النمل مسكنا
مساكن كم من حطم جند بوسه • وما هو ذاك الهدهد الطاير الذي • يحيي سليمانا بكل سريرة
ويقتبس اذا جاء والهاء شمها • وقد كرره بعد نفس نفيه • فقالوا الهاء هل كان عرشك هكذا
فقالت نعم كلية من غير رسه • وما ولك العفريت القابل الذي • له كتاب الله علم دراية
وكيف اتى بالعرش قبل ارتداد طرفه • وهو سر دق عن كل فطنه • وما ذلك الصرح الممرد اذ غدت
بكشف ساقيها لديه لموضه • وما هو صرحي الريح شاد غدوها • ورد وجنها شهد له لا بوفقه
ولم كانت الاسباط مع ولد فاطم • واصحاب صيني شبه بعد سبعه • وما بلى الطيار الخليل وجعلها
فوق جبال اربع من جبله • فقتلنا اصرها اليك بادها • بحسن مطيعات سراع سعيه

وما هي بالكيد نفس في التي • تدارءتم في قتله من حديثه • فقلنا اضربوه كي تقوم معظما • كذلك
يحيي ربنا كل ميت • ولم كان اجزاء النبوة اربعين • بعد ثلاث اردف بثلاثه
وذو النون الزنا وفي قدره مغيضا • لظن بان لا وجود لرجعه • لدى ظلمات ثم استجبناه ماه
بعفو وبحياه من كرب عمه • حقايق لم تنكر وقايق سرها • من الناس الا كل نفس عنيه
فتحت بقبول الله اقفال رمها • وعضت عليها كل بتارلجه • وابرهما من صدر ما لذوي النهى
لسر رواها كل نفس سرته • نفوس كت والطماس علمها • عليها من الرحمن ازكى تحيه
ولم يرما يدانها عرس • لطيف طباع وي سجايا حميده • النور الثامن في تغير الزمان
والطواف المزاج ظهور فساد الارض طي الكور والطوفي فاص فهل لكم • بي العزم مي فكر لتحصيل الله
لنسي فضل العرق منها سفينه • فينجوا بها من بلك امواج فتنه • فكن عالما بالوقت ان كنت حاضرا
اعي فقد اوقتنا وقت فتره • تغيرت الاحوال عما عهد بها • وشب فساد الارض من بعد جدة
وامست نفوس الخلق ملكي مخيفة • تسقوتهم من بعد امن وترفه • واعزم نار الفعل والحقد بينهم
كما الغم من بعد العان الفة • وعادي لبعض بعضهم حسد اعلى • حطام لطيف من زخارف زينه
وباعوا بدينا دينهم بوزيهم • وجهلهم كاستوجبوا كل لعنه • قضاهم في حكمها تقتل الرشا
علالي ترى ما احدثا استحلت • وحد لهم طاعن الحق عادل • بعرجاه وغير حميه
وعالمهم من جهله عبر عامل • وفا صلهم من نقصه في عنادة • وشيخهم بالرفض المنقص جاهل
اذا ما حدي الهادي نظر تحفه • زعنهم في حدب جاد ورغوف • تمثل منهم كل مذموم بدعة
لاهل صورت محمودت غير انها • تراءت باخلاق شنايع ذميمه • وان صافت الاخلاق منهم مدارك
تبوسيع اكام وتعظيم عمه • تجافوا عن القرآن واتبعوا الهوي • ومالوا الى الدنيا بحرص وشهوه
فمنهم رئيس الملحد مولى • مدى اشارات فصيح عبارت • لعقوق تهامي الجاسن معجبا
لوضع اصطلاحات لمطنه • وآخر منهم قد راى صرف عمره • بتعريف صنعات لفعل وفعلة
اصناف الى معرفة النحو فابتدا • بلا حسن في كنت جرد جزمه • ومنهم اهو الطامات حلف الصعود
حس فيها بصمت وخلوة • بقول لقد منا بكشف سرايرا • لحالاتنا لا قال فيها بلفظه
ازاول حذا اعون زرقا كخرقه • وسجاده مرقوعه ولسجه • ومنهم فقيه ليس يعرف ما الذي
براه به من لسك حج وعمرت • بحاج فيما لا شعور له به • بكونه كم دوحه بلاده
واخر منهم بالقرات قد جلي • معنى بقول الساطبي حمزة • بلوي بما شد فيه عند اماسه
كان به من ميلها ريح لقوه • وبالرمل والتنجيم والوفق فرقه • محرقة فيه بمكره حد عه
وكلهم امسى فقرا من النهى • وان اصحوا في ظاهر اهل ثروه • واكرم قد صل عن سن العدي

وماع الهدى والدين الحسن سعد • فان لم افق حقا لعمرك كان باطلا • وجوزت من ربى باعظم خيره
وان انا قلت الحق لا قيت نافقى • سوء فاظم من جهل آل اميه • اولكان حال الخاص مع العلوم كذا
فكيف ترى جهورهم مع سماعه • اموى مراحم ام بنام تغفلته • فماذا العلى بين عليهم بهت
كذلك ما صب الاله عليهم • عذابا مهينا من اليم عقوبه • واسلم من بعد عدل وقدرت
الى القدر بالغادو امل وكسره • واوخلهم فى سخن عجب مضيق • واخرجهم من دار عز ونسخه
وذلك عدل منه معرف لانه • باكسبت ايديهم من جريره • وما ظلموا من دينهم واقتدا كا
اقتصاه هواه كل مرب بقدوه **النور التاسع فى معرفة صاحب الوقت ظهوره** امام الهدى سلك
فمن علينا بايانا بادبه • تراءات لنا رايات حيشك فاه ما • فقاحت لنا منها روائح مسكه
واثرت الدنيا بذلك فاغتدت • سباسبها مقروت عن مسره • ملنا وطال الانتظار فجد لنا
بهريك ما تطلب الوجود بلقيه • تدارك الطال الوقت ارحم ابيله • فقد اصبحوا فى سفوة وعذابه
وعالج بلطف منك تمين داره • فانت طبيب الطال فى كل مرضه • وقوم له بالعدل طوداً لكمنى
وعدل مراجاه مال بحكمت • فانت لهذا الامر قدما معين • لذلك قال الله انت خليفتى
سندعوك ان امرعنا بالنصيرنا • ومشكاة منى يدعى لكل ملت • لانك عين علم الشوكت ذات
وانت ابوك الشمس من غير مرية • بزرت لنا فى صورت العلم ولا • فالعطت فيها كل نفس ذليه
واودعتنا اسرار كل حقيقة • وعلمنا اوضاع كل شريعه • وقلت لنا قولا وقولك صلوق
سانيكم فى صوره ملكيه • فعجل لنا حى يراك فلذت • المحب القى محبوبه بعد عيبه
زرعت بزور العلم فى حرثه • فجادت كما تهوى ما جمعه • وربع منها كلما كان زاكيا
وقد عطشت فاعد وقوانا بسقيه • ولم يبرها الا لعاك فيذبه • ولو نشرت ما الوات ودجله
وما انا فى امواج بحرك شاكى • لارسى بشاطئ ساحل او جزيرة • فان سلمت نفسى فعدورها
والا فعدوقت لكم ان لوقت **النور العاشر فى خواص الغسل التى هو القطب الامام واشارة عن سماص**
نوع عن كلمات لك المركز المصدود عنه محيط • وبعلم به كل نفس عليه • لك النقطة الالى بدور محيطها
عليها ومنها كل خط ونقطة • لك النقطة الاولى التى صلح حبها • مدت منه حواء وهى اصل الانوثة
وانت كبدر التم بالنور كامل • مدور عليك النوع وارد ماله • فنصف نفوس الامران حقق امره
رجال ونصف منه نسوه • ظهرت لنا فى صوره عيسويه • ومن بعد ما فى صورت احمديه
لهمت به الاديان عند كمالها • فدار زمان الدين دورة حلقه • قد ان تبدو لنا الان ظاهرا
بلا مرية فى صوره ادميه • تخاطبنا منها جانبه راحته • الا نفسنا انفاس لطف كتبته
وترفع هذا الفخر بالطف رفعة • تبدل لوس الدهر منها بنعمه **النور الحادى عشر فى ذكر القيمة الكبرى**

وجان علامتها وكل ذلك موز يعقم مبادو الزمان قيامت • تخص جميع النوع منها بفزعه
وينفخ اسرافيل فى الصور نفخه • فيصعق من فى الارض منها نوعه • يعنى جميع الخلق طرا ووجهه
للمجمن باق وحده بالالوهيه • ويذبح عزرائيل عند فنائهم • بصورت كمش اما خبرو بكه
وينفخ اخرى بعدها فتراهم • قياما كما كانوا ثباتى نفخه • فذاك قيام الناس فى يوم بعثهم
باجمعهم من كل لحد وحفرة • جفاء عراه من جميع تعلق • كما جاءها فى سرح يوم القيمة
عيونهم فى عرهم فى رؤسهم • يرون به المعبود واصدق رؤيه • وينصب بين النار والنور عندها
صراط له حد كشعرة • هو الله الميزان بالعدل قايم • تجاوز به الاعمال عن كل حيله
وتعرض اعمال العباد بكسرها • كبير تما مقرونه بالصغيره • فقوم لنار ناطق وعقوبها
وقوم لهم نور بلذات جنه • هنالك ان قدمت خيرا ماله • وان يك شرا ابتلى بلعنته
النور الثانى عشر فى الاداب بعين الاخلاق والتخصيص بتحصيل الكمالات
فمن يك خيرا فهو مدرك له • بجده وفعل الخير خير وخيره • تخلق باخلاق الاله مقدسا
لنسك عن اوساخ كل رذيله • مبت فارعا من جهد الخلق راضيا • محلا باخلاق الاله الشريفه
وقم بحقوق الدين واحفظ بجدوده • ورع له نرعى بحق حرمته • ودارم الآباء والرجال وكن لهم
عدو بالكيها بحظ منهم كذره • ورع حقوق الاهل والجار واحدر • الخيانة فى سر وحفظ ودعه
وعف بتقوى واعف عن قدره وكن • عليما بريبا واوقاره وهيه • وحدث بحق آن الطف نوبه
ولا فانطق بجدك واصمته • واياك السلطان والبطالين • لدنيا شلها منهما بكفايه
تكن خائفا فى حال امنك منها • وفى حال خوف ونسا من سلامه • ولا يك منقاد والطبعك طايعا
فانفيك مسكين فى كل كبيه • ولا تركين يوما الى العبد وجنب • وما بين فى دقيق كل كبيده
ولا يك ان يمسى اسر الفتيه • واياك ان تعدو هريعا لقوده • ولا يك حب الله دام هداوها
فيصرع منك الفعل آية صرعه • وعند باعتدال من الطايف ذى فما • وان كنت ذا ورق بانك تعزه
ولا يك بالسطى دارة معزها • فرجع مغنوما ناس صفقه • ولا كلفا بالصد والخيل واهبها
ولا القول الا فى امور مفيده • ولا تبسط فى محفل سم سخر • ولا تفرحن فى محضر بسفا هنه
ولا تكثرن الجمع للمال ممكاله • فتبع ممقوتا به شر منته • ولا يك عبد البطن والفرج وسعن
بثقليل نوم مع كثرة رياضه • وحسبك منك عضا وانيل المال دونه • لقطة من تجاوى ان تغلب كسب
ولا يك فى سفك الدماء مهورا • فقبل تقبل ان جلا من جنابة • وحارب اعاريت الحرخدعة
تكر ورايى واحتيال ولسنة • فكن مبدبا للكد منك شاشه • ولا تبدين يوما له وجه غلطه
وقال كلام منك الجميل واجتهد • بان لا تقابل منه جهلا بجهله • وخالف هوى النفس التى طال هوسه

بنفس حرف هوان وهو اه • ولا ترهبن الموت بعد حلوله • ولا تخش من ان اتاك بهجمة
فكل امرئ يوم وان طال شره • راحل ما لى توقت موقت • ولا دافع عنه ان اتى وبلوه
تمتع بالحصون المنيعة • وطول الرزايا فى امور عظيمة • كظم الرزايا فى امور حقيرة
وكن ناطقا بالحق ان شاء اوابى • كلحيك مقدارا ما وانا هبه • ولا تخش فى كل حال
نعيك وكن حبرا صبورا عاقلة • فذل رجال الله والله قوت • وعزى الدنيا نفوت بذله
فذاد الحمل لا يرضى شيئا دون الحى • يعش عيش حيرة مطمانه • وان ملت الى سل المعالى شقة
فان المعالى بالمكاره ممتنة • يصح المسار النفس بعد انكسارها • اذا قنعت فى بيت مكرمة
فروعى الاشياء نفسك واقنع • ما ترى شيئا من الناس وطره • ولا تحرين لوما على فوت فرقة
ولا تسفن لوما على ذوق لقمة • وساعد اذا ما سعد الدهر قبل ان • لقوتك امكان تبضع فرصة
ولا تمش شيئا ما رجاك جانبا • فتصبح موسوما بازدل خلة • وطن فطنا سهالتنا مهذبا
اذ ما كريما موثرا عن خصاصة • وناصح اخاك الحرى فعله ادا • مالى زلة واعزله حرم هفوة
وكن ابدا مشاركا مهتما • ولا تك صحا كاولا ذا عبوسة • يديم لك فحاشت اى عاشرته
وتصبح معروفا بعهد ودمة • ولا تك ذاكرا بالسوء من قد عرفته • ولا تك سابوا بالعهد وصحبة
وسرك فاحفظ وكن كاتما له • تعش فى امان من اذى مى وعداه • وكن اخذا بالحزم فى كل حاله
تحاول سلم من سهام ندامة • ولا تك خفارا واصاحب اسا • اليك وابدى عذره واصفنه
ولا حاسدا اخلق على فضل نعمة • ولا ساسيا خفا مسدى صنيعة • ولا ناقضا عهد الملى محاولا فظ
ولا قاطعا حبلا الصاحب وصله • ولا تك فى حال الغنى طاغيا • اذا مس فوق مظهر الكانه
وان يك حظ حل قابلت دواره • بصبر جميل عنه اول صدمه • وصدمن حرج العلم والفضل
برمك فى حال مقام ورحلة • ولا تك واحبث ومكر منافقا • فتبقى بذى مكر ونفس خبيثة
وعود بصدق القول ما دمت قائلا • لسانك واحذر ان لغوه مكدرة • ولا تك لطاعة من امر
ولا طع عن رغبة او رهبة • ولا تك واحلا على الناس خارجا • بصورت ابدا وتقل تتبعه
ولا تك محاما على من عرفته • فتدعى بفضلا وهو جاء احاجه • ولا تك ذا ما بحرص كالبا
لاساب وسامن وجوه حسنة • ولا تك سلاما عن الكل واحذر • من الذل لا حوان فى نيل حاجة
وكن جاهلا انفال قريبك افعا • بسيبك عنهم هم كل فهمه • وكن راعيا عهد الخليل وان حقا
اخوك فصل واحفظ حقوق الاخوة • ولا تك مع وراو بجاة تكاله • فتنال الانام اجل بسلية
ولا تك جبارا اذا دولة انت • ولا جور امتها اذا هى ولت • وكن ابدا من صحبة الناس فارما
فوز الفتى فى ان يراه بوله • ولا تدعن تحوالزوايل واتسن • الفضائل واجهد فى الفضل فتنبه

وكن شاكرا لله فى كل حاله • ولا تظهر الشكوى اذا النعل زكت

لمعة الى شرح طرف من احوال الناظم

وما لقى من المشاق مطالبه • وبهائم القصيد • وانى للتنفس وتجلى كما اشتهى • عصى على عصى الحاسد بالشكيمة
وان فاتن ذو تجمل على حاله • سامحه ما لى نفسى عبيد • لانى من قوم هم زبده انور
وطايم الى جلاء يوم كريهة • وهم نعيبس كالخميس زريق • هم القوم لا يشقى الجليس بهم
لنا الشرف الاعلى الذى طوعوه • تذل لنا اعناق كل قبيلة • ونحن لاهل الشرق والغرب قبلة
بصل الينا بحر اكل عبة • واى يد للبحر مدت ولم تكن • لنا منها بوى فخار وبخله
وقد نزل الرحمن ما يدو لنا • حوت كل شيء من طعوم لذيذه • فقد غدا الا بر الموت بعده
فهل فيكم من اكل ما احتى • لقد شرفت نفسى جلالا ورفعة • وثانية عداب ثم كل مفر
سموت على اوج العلا فبلغته • ولكن بكد متعب ومشقة • وشاهدت اشيا الوجود بعينها
كما هى مرات والى الصفلية • واخت مجداد ونه النجم ثانى • وعاينه رضنا باحكام كتبه
وقد تدرك المجد المسوم عوده • اذا ابتغيناه مثل همتى • تطوت الى ان حاورت بعلى العلا
وطلت بالى ان ملت كل مليه • وضاق بى الاقليم من عظمتى به • فلم اشترى فيه لعاء صحبتى
فان اصحبت رجلا منشى على النزى • فنفوق النزا بالمد طناب خيمتى • اجيب خلى البال من فوق
بال اى البال من عسم فله • فلا مات بطينى الغنى ان ملعه • ولا بت تشتمنى عن الخوف
وان ما ملتنى من جهول سفاهة • لقابلها حلى بعقو مروتى • ولو فى لم العرغام اصبح مطلبى
تحمت عليه الجن من غير خشية • سيعرف من لم يعرف اليوم من انا • مقامى غدا ان كان من اهل شيعتى
تخالطنى نفسى بشيا فى الكبرى • اذا عايتها عين غيرى تقرب • ومن خطب العليا بوما ولا يكن
صبورا على دفع البطى ولا سنه • فليس له فى آن يعوض نفسه • لها ولبعض عنقا بامولى معيشة
وما ابغى منها ونفسى امنية • وعمرى ماض والليالى احدى • وقد شملتنى من الى عناية
وابدى لى منها الزمان سنة • سخا وعلم سنى شجاعة • وحزم واقدام وان تمام عزمه
ولى حال اخرى ظفرت بعلمها • وان عشت مهما ملت عاد بحسى • اصد قلى عنها فتغمرى بوصلتى
وان انا ما حدت ما وصل بدت • قبا نفس عنى فى طلاك اصبرا • ولا تعطى ان كنت نفس ابن حره
احيا بتا ان الليالى بعدكم • رمت بسهام السن شملى فاصمت • تفت مدينة فوادى بالنوى
واى فواد بالنوى لم يفت • لعين كسير يوما انتم بعيرنا • فعندى لكم والله اعظم وحشة
وان نقض العهد الاخلا وسنوا • محفظى لذاك العهد وابى وثيقتى • اقمنه بالكف العراق وصلبكم
بسيوس ملقى من رسا رنبه • بجوب جبال الروم فى طلبانه • يروم مرادو نه كل صعبة
بعيد عن الاوطان فرد شيره • طريد عن الاوطان فى كل بلده • فطوبى لارى من فوق صهوة شاهق

وطورا ارى من فوق كور سلة • وطورا ترانى راجلا بين وحله • وطورا ترانى فارسا وسط قفرة
وطورا ترى لى الديباج توبى وتارة • ترانى بفضا فى كساء وشملة • ولست اثالى ان كنت بغية
وقت ورائى سند فوق لبنة • ولا فرق عندى بين بالس سره • اذا اشتهاه وما بين قلت
ولا بين نومى فوق خد مسرق • وبين منامى فوق صخرة مرة • فذو فى بذاتى وايا والعارفى
وشوقى وعشقى للعاوسى صحتى • سانى نحوس الفكر معيتى • ولعظى سهامى والمعانى رمتى
وعقلى وسلطانى ولطفى صاحبى • وجسمى تخنى والملوك رعيتى • ونفسى فدى والمتحت مطلى
وذهبى كاسى والمفاليق حمرتى • مخلتى كحلو على عرابا • مدبعات حسن السمر شعبى
وصدى صدلقى والعفاف مصاحبى • وسرى سميرى والمعانى جنيتى • وصبرى تعينى واحتمالى مساعدى
وعلمى انصارى وسلمى وسيلتى • وفقرى عمالى واشغالى فراغتى • ومالى تجريدى وكنزى قناعتى
وفرحى وغرمى صاحبا مرضى • حسنات ونعمة يفضى الى الله جنتى • ولا عمل لى غير علمى لقوت
ولا شافع لى غير اخلاص نيتى • وما شبت من عند السنن وانما • خطوب صروف الدهر شبت بمحنتى
تجرعت لحداث الزمان وقتها • بطعمى جنا ناخلوه بعد مره • فلم ارتى الدنيا اشد كانه
بقلب محب من فراق احبه • بعلكم ان تدركوا الفوز ما منى • اذا ما فتنتم ما حوت من بعيه
وان اظلمت طرق الضلال لكم فقد • اضاء لكم مصباح نور نظرتى • هذا وارد رامنها سنى سناها
برد الدارى خنابا لاشعه • اسكم ما دوار الجهالة طبه • مشرقة لطفى سيا المغرسه
ترل عمى عين الدكى ومدهب • العشاوت منها عاجلا فروكله • وكم ميت احيت وكم ميت بردها
عليه قوى رفع له بعد فرقة • انت سهادى كاملها بلا حة • عرافيه بصريه عابر يه •
لطارى سكين نصعت معيتها • على آنها سلطان كل قصيده • وبكر انت لا فارض بدر علمها
اذا ما بدا احفى سهى الفارضيه • تخال معانيها خلال حروفها • كواكب تبدو فى خنافس ليلة
كان قوافيها درصف بيوتها • وما ضمة من شرف فضيلة • عقود لآل رصعت بزبرجد
كزهر نجوم او كازهار روضه • وليست اذا عدوتها بطويله • بمل الراوى ولا بقصيره •
ولكنها ثم نظمها • بسيوس فى دال التاريخ بحره • حذوا بنبيا اخلا واعمدا
باقلته فيها يصدق طويه • فكم لى جا فضل عليكم ومنه • والله كم فضل على ومنه •
سعيت نحو بالعلم لذوى لجج • بكشف معان كم عنون قد اتمت • فان كنت فى سعى مصاحلها
والا فهذا كان مقدار طاقتى اوحد الموحد بن عى الدين محمد بن على العربى الطائى الحاتمى الاندلسى قدس سره
ازخاندان فضل وجود بوده واز حضيض تعلقات وقيود باوج اطلاق وشهود صعود نموده ونسبت
فوقه دى بيك واسطه بخضر عليه السلام رسد واسلام دخترى بوجب تزويج مولانا قطب الدين انصارى صاحب مكاتيب

خليفه حضرت امام زين العابدين است وشيخ ابو الفتوح رازى در تفسير اين آيه كه قال فانها محرمة عليهم اربعين
سنة يتيهون فى الارض روايت نموده كه حضرت خضر با بعضى از نظرا مكان در كاه كفته كه من
از موالیان على مرتضى هستم موكلان بر شيعه او بوده از بعضى درويشان سلسله نوربخشيه شنيده شد
كه هر يك از مشايخ صوفيه كه اظهار ملاقات خضر نمايد با فرقه خود را با او منسوب سازد فى الحقيقه
اختيار از التزام مذهب شيعه نموده واشعار بعقيده خود در باب امامت فرموده كلام شيخ
در كتاب فتوحات بر وجهى كه سابقا مذكور شد در اعتقاد او بامامت و وصايت ائمه اثنى
عشر است سيد پيغمبر عليهم السلام صريحا است ودر خوان فص ثاروفى از كتاب فصوص ايمانى
وفيق بحديث منزلت فرموده ودر رساله عقيده بمشهور خود ذكر ايمان بامامت خلفاء را طى
نموده واشارتى لطيف بوجوب اعتقاد امور واقعه روز غدير كه از انجا تعيين خلافت
حضرت امير است فرموده كه انجا كفته ووقف فى حجة وداعه على كل من حضر من اتباعه فخطب وذكر وجوه
وحذر ووعد واوعد تا انجا كه كفته ثم قال صلعم هل بلغت فقالوا بلغت يا رسول الله فقال صلعم
اللهم اشهد ودر باب سيصد وشصت وششم از كتاب فتوحات صفات حضرة مهدى صاحب
الامر موعلامات ظهور او را چنانچه علماى اماميه در كتب خود ذكر نموده اند تقرير فرموده وكفته
كه مذاهب مشهوره را از روى زمين محو خواهد نمود واسعد ناس بالحضرة شيعه كوفه خواهند بود
عبارت او اينست ان الله خليفة من عترة رسول الله يواطى اسمه اسم رسول الله جده الحسين
بن على بن ابى طالب يبايع بين الركن والمقام يشبه رسول الله فى الخلق يفتح الماء وينزل عنه فى الخلق
يضم الفاء اسعد الناس اهل الكوفة يعيش خمسا او سبعا او تسعا يفيض الخيرة ويدعوا الى الله بالسيف
ويرفع المذاهب عن الارض فلا يبقى الا الدين الخالص اعداوه مقلدة العلماء اهل الاجتهاد والمباشرة
من الحكم بخلاف ما فى سبب اليه ائمتهم فيريد خلعهم كرها تحت حكمه خوف امن سيفه ليخرج عامة
المسلمين اكثر من خواصهم يبايعه العارفون من اهل الحقائق عن شهود وكشف بتعريف الهى
رجال الغيب يتبعون دعوته وينصرونه ولولا ان السيف يبدو لافنى الفقهاء بقضائه ولكن الله
يظهره بالسيف والكرم فيطيعون ويخافون ويقبلون حكمه من غير اعلام بل يضربون خلافه ويعتقدون
فيه اذا حكم فيهم بغير ما يعلمهم انه على ضلالة فى ذلك الحكم لانهم يعتقدون ان اهل الاجتهاد فى زمانه
تعظم وما بقى مجتهد فى العالم وان الله لا يوجد بعد ايتهم احدا له درجة الاجتهاد وما من ميت على شيء
الا الهى بالاحكام الشرعية فهو عندهم مجنون فاسد الخيال لا يلتفتون اليه انتهى وجناب بيت مآب غوث
الثقلين سيد محمد نوربخش نور الله مرقده كه جامع علوم ظاهرى وباطنى بوده تزكيه عقيده شيخ بزرگوار
اتم نموده ودر رساله بعضى از مكاتيب مشهوره خود فرموده كه شيخ محى الدين در لطفهاى محبت اهل بيت

علی مرتضی معذور بود چه اگر مملکت شام جای متعصبان است و شیخ را دشمنان بسیار بوده اند که قصد
قتل می داشتند و در باره معاویه و یزید و بنی امیه علیهم اللعنة برفق همان اعتقاد که اهل شام داشتند
و بهمان عبارت و القاب که ایشان نام می گرفتند نام گرفته باشد تا از شر ایشان ایمن باشد و در تقیه
و دفع مضرت چنین اظهار کردن جایز است و از اشعار جناب شیخ که در مدایح آل طاها واقع شده
این دو بیت در کتاب تحفة الاحبا مسطور است شعر رایت ولائی آل طه وسیلة • علی رغم اهل
البعد یورثنی القربی • فما طلب البعد بعد اهل الهدی • تبلیغ الا المودة فی القربی • حضرت
شیخ قبله قایلان بوحدت وجود و کعبه طایفان مشهد شهود است شیخ علاء الدوله سمنانی با
هوست نقاهتی که میدانی در بسیاری از خواهشی فتوحات بهر زکی حضرت شیخ اعتراف نموده
چنانکه در خطاب بوی نوشته که ایها الصدیق و ایها المقرب و ایها الولی و ایها العارف الفقیه
اما او را در آن معنی که حضرت حق را وجود مطلق گفته تخطیه کرده و لیس هذا اول فارورة کسرت
فی الاسلام چه بسیاری از علمای شام نیز تکفیر و تضلیل شیخ محی الدین کرده اند در قول بوحدت و
جود و در آنکه وجود خالق همان وجود مخلوقست و در آنکه عبادت اصنام عبادت حق است بلکه
هر که عبادت بت میکند عبادت خدا کرده و در آنکه رسل استفاده معرفت از خاتم الاولیا می کنند
و در آنکه عذاب کفار منقطع خواهد شد و بوشیده نماند که ممکنست توجیه این سخنان بوجوهی که ملایم
شریعة مطهره باشد و با حکم بآنکه وجود خالق وجود مخلوق است مستلزم حکم باتحاد خالق و مخلوق
نیست نگوئی لازم آید زیرا که جمعی از متالهان ارباب حکمت و کلام بران رسیده اند که وجود حقیقی حضرت
حق سبحانه است و وجود ممکنات عبارت از انتساب ایشان است بآنحضرت و میگویند که تو بلی
زید موجود نیستی تو فی نامشتق است چنانکه علامه دوانی در حاشیه اذواق المتالهین از حاشیه قدیم
هر تجزیه تحقیق آن نموده اند پس حاصل کلام شیخ موحد حکم بوحدت وجود باشد چنانکه اذواق متالهین
اشراق بآن کرده اند و حکم بوحدت موجود نیز چنانکه مورد فهمیده می توانند بود که مقصد از
قول شیخ که عابد صنم عابد خداست آن باشد که معبود و مقصود بعبادت خداست و صنم بمنزله قبله است
چنانکه بعضی از قدما بران رفته اند نه آنکه صنم خدای تعالی است تعالی عن ذلک علوا کبیرا و در بیت که
عوض اهل نار که متمتع اند در نار ملایکه موکل باشند نه اشخاص معذبه و ایضا بعضی از متاخرین
تحقیق نموده اند که اشیاء را وحدت یکی حد وجودی که قول خدای تعالی انما امره اذا اراد شیئا ان
یقول له کن فیکون حکایت آن حد است و ایشان را در آن حد سماعیست وجودی بر خطاب کن یا او
بحسب آن سماع اهتزاز و طربی اما شیخ ازین احوال بر حد شعور و اشعار نیز شده است کسی که بر آن
معانی از خود در نمی تواند یافت و یکی حد شعوری که آنچه در آن حد منسوب باشیا کرده و اشیا را

لفظ یا بالقوت شعور باشد و آنرا از خود دریابند یا در توانند یافت شیخ محی الدین مکاشف
گشته بذوات کفار از حد وجودی و ایشان را معذب یافته بطرب خطاب حد وجودی و آن حد و
جودی و آن حد را مرتبه تعظیم و سرور و انقطاع عذاب ایشان کرده و حاصل کلام شیخ در باب
تفضیل جهة ولایت بنی بر جهت نبوت اوست که بنی بجهت ولایت استفاضه از حق تعالی می نماید
و آن جهتی که باو متوجه جانب حق اند افضل است از جهتی که بآن متوجه جانب خلق اند و تکفیر
بسبب این سخن محل نظر است • ایضا می فرماید بود که مراد شیخ بولی افضل خاتم الولایة مطلقه و خاتم
الولایة مقیده که حضرت امیر المومنین و مهدی صاحب الزمان اند علیهم السلام باشند و مراد از نبی
مفضول باغدای حضرت خاتم النبیین صلی الله علیه و آله و سلم باشد و تفضیل ایشان بر اولی با غدای
پیغمبر موافق مذهب بعضی از فرق شیعه امامیه است و تحقیق و تفصیل آنرا بر وجهی که ملایم ذوق
صحیح و عقل صریح است در بعضی از مولفات خود ذکر نموده ایم و خلاصه آن اینست که هر یک از
انبیا و اولیای سابقه بواسطه تقدم صوری مراتب کمالات خود را از محض روحانیت پیغمبر ما
علیه السلام اقتباس می نموده و از مشاهده مقامات شهودیه و احوال ملکیه حضرت ختمیه محمدیه
علیه السلام محجوب بوده اند و اولیای آنحضرت بکمال جمعی و اطلاع بر حقایق و کمالات شهودی
او نیز غایض گشته اند پس می گوید که افضل از آن انبیا باشد و با اولیا آن ولی که مشاهده او از تمامیت
او اکمل و دایره او اوسع و اطلاع او اقوی باشد یا بگوید که افضل از نبی محجوب از مشاهدات جمعیه باشد
تا غایتی که یکی ازین اولیا تواند بود که بواسطه ملاحظه احوال جمعیت محمدیه حاوی مقامات اولوالعزم
باشد پس کل از اولوالعزم سر باشد و ظاهر آنست بواسطه تقیه بصریح بتخصیص و تقلید ولی نموده و بطریق
اطلاق و اجمال همچو ده اگر گویند اطلاق منودی تکفیر است و تقلید مفضی بر فضل و تبدیع و احتراز
از اول اولی است گوییم این تقیه و خوف از اهل سنت است و ایشان از غایت تعصب و جهل
کافر و بی مظاهر بفسق را عالی و پشت و پناه بدو باشد و بشیوه منتقی بکشتن و سوختن همراه اند تعالی
که اگر در ولایت شام که محل هجوم بنی امیه شوم و تابعان رسوم ایشان بوده و همچنین در ماوراء النهر
که در زمان فراغنه مفتوح گردیده و احکام مبدعه و رسوم مخترعه آن قوم بایشان رسیده اگر کافری
گوید محمد رسول خداست متعرض او نشوند و اگر مسلمانی گوید علی ولی خداست او را بر فضل منسوب
میسازند و در معرض قتل و سوختن می اندازند تا آنکه خواجه بهاء الدین نقشبند را که شیخی با کمال و تزویر
بر خود بسته و ولی خدا میگویند و استمداد برکات از باطن تربه او میجویند و موجود است که ابو بکر بیهقی
در ذکر کتابی که در مناقب شافعی تالیف نموده آورده که با امام شافعی گفتند که جماعتی صبر بی کشند بر
صفتی با فضیلتی که تو ذکر میکنی در شان اهل بیت و هرگاه شنیده اند که کسی ازین مقوله چیزی ذکر میکند

میگویند تجاوز کنید از این که این حدیث رد رفض است امام شافعی در آن وقت این ابیات انشاد کرد

شعر اذا فی مجلس ذکر علیا • وسبطیه و فاطمة الزکیه • یقال تجاوزوا یا قوم هذا • فهذا من حدیث الرافضیه • برئت الی المهیمن من اناس • یرون الرفض حب الفاطمیه • وهو بامنیت نیز انکه اگر کسی در بلاد ایشان بزنا و لواطه که در هیچ شریعتی حلال نبوده مبادرت نماید متعرض او نمیشوند و اگر اقدام بنکاح متعه نماید که خدا و رسول آنرا حلال کرده اند و عمر خلافا علی الله و رسوله حکم بحرمت آن نموده بواسطه آنکه فعل آن نزد ایشان علامت رفض و تابعیت خدا و رسول و اهل البیت است و رکشتن انکس سعی می نمایند چنانکه شیخ محمد بن ابی جمهور در بعضی از مؤلفات خود آورده که شخصی از سیمان در دمشق همسایه زنی بیوه بود مشاهده نمود که مردی غریب هر روزه بخانه آن زن می آید از و پرسید که وجه آمدن تو بخانه این زن چیست گفت او را نکاح متعه کرده ام چون آن شخص سخن این شنید از و بشنود و حق عصبت او بجوش آمده فی الحال او را بگرفت و موکسان بازار آورد و فریاد کرد که بیایید ای سلمانان که رافضی مستحق متعه را گرفته ام و از هر طرف جمعی کثیر از شیعیان مروجیه شدند و آن غریب بیچاره را گرفته پیش قاضی بردند قاضی پرسید که با این مرد غریب چه کار داری گفتند میگوید که من زنی را که همسایه فلانست نکاح متعه کرده ام پس یکی از ناسیان قاضی که در باطن حال شیعی مذهب بود برخاست و گفت به قاضی که مرا اذن دهید که در خلوت از او اقرار بگیرم قاضی او را اذن داد آنگاه نایب او را بخلوت برد و با او گفت اگر خلاصی خود را میخواهی باید که پیش قاضی بگوئی که زنا کرده ام بعد از آن نزد قاضی آمده گفت که این مرد غریب مطلوم است و آنچه او میگوید غیر راست است که این جماعه میگویند پس قاضی صورت حال از آن مرد پرسید و چون او بتعلیم نایب اعتراف بزنا کرده قاضی او را رها کرد و آنجماعت که او را آورده بودند دست از و بکشیدند و اظهار معذرت نمودند که ما از و شنوده بودیم که میگفت متعه کرده ام و اگر میگفت زنا کرده ام متعرض او نمی شدیم آنگاه آنجماعت متفرق شدند و آن مرد غریب بیچاره بواسطه اعتراف بزنا از شر ایشان خلاصی یافت والعهدة در القابل شعر زنا کم تغفرون عنها و من انی • الیکم من المستمتعین فتلتم • و از بعضی ثقات شنیده که در بلاد سلطان جلال الدین محمد اکبر پادشاه غازی چون مخدوم الملک هندی که مخدوم کرده مردان حمار بود بکشتن بعضی از اهل شیعه که در ملازمت آن پادشاه بودند فتوی داد تا آنکه میر حسین تربتی و میرزا مقیم هروی را کشتند ملا نوالی مشهدی از مشاهیر آن عالم خائف و مضطرب شد بخدمت ملا قاسم کاهی مشهور که صوفی خاصی بود و در طایفه خیاطی متعقد او بود رفت و صورت حال را عرض نمود و التماس تدبیری جهت خود از او نمود مولانا قاسم گفت که تدبیر آنست که تو نیز مانند من اظهار تسنن و الحاد کنی تا از ضرر این طایفه ایمن شوی و از جمله سخنانی که مناسب این مقام است آنکه

شیخ

شیخ علاء الدین ولد در بعضی از تالیفات خود گفته که در اثنای مطالعه کتاب فتوحات و مباحثه آن باین عبارت رسیدم که سبحان من اظهر الاشیاء و هو عینها پس نوشتم هر کس را و ان الله لا یستحی من الحق ابدا الشیخ لو سمعت من احد انه یقول فضلة الشیخ عین وجود الشیخ الانسان الحیة بل یعذب علیه تکلیف بسوع لا عاقل ان ینسب هذه الهذیان الی الملک الدیان حاشا الله توبة نصوحا لیتجنب من هذه الورطة الوعرة التی یستنکف منها الدهریون و الطبیعیون و الیونانیون والسلام علی من اتبع الهدی و مخفی نماند که این تشنیع و تقبیح بوجوه متعدده مدخول و معلول است زیرا که محتمل است که لفظ عینها بغین منقوطه و با موحده بعد از یای مثناة تحتانی بصیغه ماضی باشد معنی این باشد که سبحان الذی ظهر الاشیاء و هو عینها و اختفاء از زیرا که خدا تعالی ایجاد اشیاء و اختفای آن می کند بوجهی از وجه از چیزی نمیماند کل شیء هالک الا وجهه پس مشاهده اشیاء الیتا و تصنیف باشد و از دیوار کبریای شیخ کردی منزه باشد و اگر مسلم داریم که عبارت بر وجهی است که او خوانده مسلم نمیداریم که مرجع ضمیر مذکور لفظ الله باشد بلکه مرجع ظهور است که از لفظ اظهر مفهوم میشود و مثل این عبارت در کلام فصحا شایع است بلکه آیه کریمه احد لو اجهوا اقرب للتقوی همین نوع واقعست و اگر مسلم داریم که مرجع لفظ الله است میگوییم که لفظ عین را معانی بسیار است و چرا نتواند بود که مراد او از عین اینها معنی دیگر باشد که مستلزم کفر نباشد و بالجمله لفظ عین را اطلاق میکنند بر مختار از هر چیز و بر عینی که منبع است و غیر آن از معانی که اهل عربیه تفصیل آن نموده اند و هر گاه در این عبارت لفظ عین را حمل بر معنی مختار کنیم اشارت خواهد بود بحیثیتی که ساریست در جمیع و رازی که معنی مختار و محبوب جمیع و رازی حضرت باریست و اگر حمل بر معنی منبع کنیم اشارت میشود بانچه صوفیه گفته اند از خلق جدید و این معنی ایست در غایت لطافت زیرا که مشهور است مانند همچنان که آب دایم و باقی می ماند بسبب شبیه و امداد او همچنین اشیاء ظاهره بافاضه خدای تعالی باقی اند و اگر مدد فیض بلکه از ایشان منقطع شود بتمامی فانی میشوند پس ظاهر شد که مختار امیر اد عدم فهم مراد شیخ است که کمال صورت کلام شیخ نظیر مور و نریده و متوجه طرف دیگر گردیده بیت صوفی اگر آن ناروی نه بیند بگذارش • کان مرغ غذا نیست که انجیر کدامست • و ایضا مستند شیخ در وحدت وجود کشف صحیح و ذوق صریح است نه دلیل عقلی با مقدمات نقلی و حضرت میر سید شریف در حواشی شرح تجرید میفرماید ان قلت ماذا نقول فیمن یری ان الوجود مع کثرة عین الواجب و غیر قابل للتغیر و الانقسام قد انبسط علی جمیع الموجودات فظهر فیها فلا تخلو عنه شیء من الاشیاء بل هو حقیقتها و عینها و انما امتازت و تعددت بتعینات اعتباریة و تمثل ذلک بالبحر و ظهوره فی صورة الامواج المتکثرة مع انه لیس هناک الا حقیقة البحر فقط قلت هذا الطور وراء طور العقل

لا یتوصل الیه الا بالمشاهدات الکشفیه دون المناظرات العقلیه وکل میسر لما خلق له و اما آنچه شیخ علاء
الدوله در آخر گفته اند که اگر کسی گوید که فضله شیخ عین وجود شیخ است عقب خواهد فرمود و مسامحه
نخواهد نمود و تمثیلی است بغایت ناستوده بفضله نادر و پیشی آلوده زیرا که ارباب توحید آن معیت حق را
باشیا چون معیت جسم دارند این فساد لازم آید اما معیت بزعم ایشان چون معیت وجود است
بماهیات و معیت ملوث بنجاست بخلاف معیت شخصی با فضله که از قبیل معیت جسمیت و جسم آن ملوث می تواند
شد **وایضا** سخن در نفی وجودات ممکنات است که آثار وجود حق اند و اثر شیء فضله آن شیء نمی باشد تمثیل
نظیری که نموده اند درست باشد و لهذا اگر شیخ علاء الدوله را گفتی که کتاب عروه فضلات عقب
خواستی نمود و مسامحه را تجویز را تجویز نمی فرمود و بالجمله استعمال این کلمات بر ایشان نه لایق بعلو شان
ایشان است و دیگر چه گوید و چه نویسد در رشیخی در دبیانت صاحب نفحات آورده که بعضی از ادبا
عصر کرستان هر شیخ را تتبع بسیار کرده و بود و بهره و اعتقاد و اخلاص تمام داشت و بعضی از رسایل
خود نوشته است که در حقیقت توحید میان ایشان خلاف نیست و تخطیه و تکفیر شیخ علاء الدوله را
راه ندارد و مراجع بآن معنی است که وی از کلام شیخ فهم کرده اند بآن معنی که مراد شیخ است زیرا که وجود
سه اعتبار است یکی لابشرط شیء که وجود مقید است دوم بشرط لا شیء که وجود عام است
و سیوم لابشرط شیء که وجود مطلق است انکه شیخ قدس سره ذات حق را سبحانه وجود مطلق گفته است
بمعنی اخیر است شیخ علاء الدوله آنرا بر وجود عام حمل کرده و در نفی و انکار آن مبالغه نموده و با وجود
آنکه خود باطلاق وجود بر ذات بمعنی اخیر اشاره کرده است چنانچه در بعضی رسایل فرموده است
که الله عدة علی الایمان بوجوب وجوده و تنزاهه عن ان یکون مقیدا محدودا او مطلقا لا یکون
مقیدا نه وجود چون مقیدی محدود نباشد و مطلق نباشد که وجود وی موقوف باشد بر مقید است
تا جار مطلق خواهد بود و لابشرط شیء که هیچ یک از تقیید و عموم مشروط نباشد و قید و تعینات شرط
ظهور وی باشد در مراتب شرط وجود او فی حد ذاته و نزاعی که میان شیخ علاء الدوله و شیخ عبد الرزاق
کاشی واقع شده آن نیز از این قبیل تواند بود و بالجمله طایفه صوفیه موحده چنانکه حکم بعینیت اشیا می
کنند و همه را بر وجود حق و هستی مطلق میکشند حکم بغیریت اشیا نیز از ایشان واقع است و اشیا را
غیر حق گفته اند و نیز گفته اند که نه عین اوست و نه غیر او چنانکه شیخ در فصوص اشاره باین عبارت
و اطلاق کرده و هست بلا نه قیومی مولانا رومی نیز فرموده اند **مثنوی** گاه گوید قاف کوه
قفا شوی • گاه خورشید و گهی دریا شوی • تو نه آن باشی نه این اما ز ذات خویش • ای برون از وهمها و
و چنین نیز میگوید که طریقه اعتدال در توحید اینست **شعر** که جهان پرتوی است از رخ دوست • جمله
کاینات سایه اوست • هر آن چیزی که در عالم عیان است • چو عکسی از آفتاب الجنان است

شعر ای جمله که از جمال جانان همه تو • مقصود دل آرزوی جان همه تو • اعیان همه آینه و عکس خود تو
بنمود و در آینه اعیان همه تو • و هر یک از این اطلاقات باعتبار است از تشبیه و تنزیه و جمع و تفصیل
و نظر به بعضی از تجلیات نه بجمیع تجلیات و لهذا در کلام ایشان تناقض غالبا است کما لا یخفی
علی المتتبع بکلامهم و المتفطن لمرامهم و از انجمله است این نظم مرغوب که به بعضی از موحدان مالی منسوب
است **بیت** با جلی الظهور و الاشراق کیست جز تو در افق و آفاق • لیس فی الکائنات غیرک شیء
انت شمس الضحی و غیرک فیء • و جهان سایه است انور تو نی • سایه را با ظهور تو نی • عرف من
از دم ترا بس • محو کن غیر را و جمله تو بس • خود چه غیر و کدام غیر اینجا • هم ز تو سوی تست سیر اینجا
در هدایت نیست سیر رجال • در نهایت سوی تست آمال • اللهم انت السلام و منک السلام و الیک
یرجع السلام باقی و در ارشاد گویند که شیخ عز الدین را عبد السلام دمشقی گفتی شیخ زندیق است بروی
بعضی یاران او گفتند ما منهواهیم قطب را بینیم و اشارت بشیخ کرد گفتند تو طعن در وی می کنی گفت آن
برای نگاه داشتن ظاهر شریعت **شعر** گر بر مغان مرشد من شد چه تفاوت • در شیخ سری
نیست که سری ز خدا نیست • در صوم و زاهد و در خلوت صوفی • جز کو شاهد و تو محراب و طاعت
ولادت شیخ محی الدین در هژدهم رمضان سنه تسعین و خمسمایه بوده و فوت او شب جمعه بیست و دوم
ربیع الآخر سنه ثمان و ستمایه و قبر او در ظاهر دمشق در موضعی است که الجبل الصالحیه موسوم است و مشهور است
الشیخ العارف الفاضل صدر الدین القونوی قدس سره کنیت او ابو المعالی است جامع بود میان
علوم ظاهری و باطنی عقلی و نقلی میان او و سلطان المحققین خواجه نصیر الدین محمد الطوسی طیب الله مضجعه
اسول و اجوبه واقعست و مولانا فخر الدین علامه شیرازی در حدیث شاگرد اوست
بشیخ سعد الدین حموی بسیار صحبت داشته و از وی سؤالات کرده صاحب نفحات گوید او اعلم
کلام شیخ است مقصود شیخ در کلمه وحدت وجود بر وجهی که مطابق عقل و شرع باشد چه تتبع تحقیقات
او فهم آن کاینبغی میسر نمیشود و بر او مصنفات است چون تفسیر فاتحه و مفتاح الغیب و الفصوص و فکوک
الغیب که بسیاری از واردات قدسیه خود را در آنجا درج کرده و سید المشایخ حیدر بن
علی الآملی در جامع الانوار ذکر کرده که شیخ جلیل هند کتاب در رساله خود را حواله بمهدی آخر الزمان
علیه السلام نموده و این معنی ناشی از آنست که دانسته معدن ولایت اهل بیت پیغمبر صلعم
آنحضرت است میان شیخ و مولانا جلال الدین رومی قدس سره اختصاص و محبت و صحبت
بسیار بوده است روزی مجلس عظیم بود و اکابر قونیه جمع و شیخ صدر الدین بر صدر صفه بالای
سجاده نشسته بود خدمت مولوی در آمد شیخ سجاده خود را بوی گذاشت مولوی نشست
و گفت بقیامت چه جواب گوییم که بر سجاده شیخ نشستیم شیخ فرمود که بر یک گوشه تو بنشین و یک گوشه

من شنیدم خدمت مولوی ازین خبر را بمنود شیخ فرمود که سجاده که نشست ترا نشاید ما را نیز نشاید
سجاده را برداشت و دور انداخت مولوی پیش از وفات کرده و وصیت نماز خود باو کرده
رحمه الله تعالی الشیخ العارف الکاشف المعنوی الشیخ عبد الرزاق الکاشی قدس سره جامع بوده
میان علوم ظاهری و باطنی صاحب جامع الاسرار قدس سره با آنکه در مواضعی که با شیخ محی الدین مخالف افتاده
بعد از استدلال بر اختلال کشف شیخ و نقلا و عقلا و کشفا میفرماید که و فوق کل ذی علم علیم و در بسیاری
از مواضع شیخ عبد الرزاق را ثنا گفته و اعتراف بصحت کشف او نموده و از خدای تعالی درخواست
وصول او بمقام او نموده و او را مصنفات بسیار است چون تفسیر و بیانات و کتاب اصطلاحات
صوفیه و شرح فصوص الحکم و غیر آن با شیخ علاء الدوله سمنانی معاصر بوده و میان ایشان در قول
بوحدت وجود مخالفات و مباحثات فاحشه واقع شده و در آن باب با یکدیگر مکتوبات
نوشته اند و صورت آن کتابات در کتاب تفحات جامی مسطور است شیخ علاء الدوله بخلاف ظاهر
در آن مطلب بغیر از تعرض رد و تکلم غیر وارد کاری نکرده و از جمله مکالمات ظاهره او آنکه شیخ عبد الرزاق
بهر جائی که شیخ علاء الدوله در نفی وحدت وجود در کتاب عروه ذکر کرده اعتراض نموده که آن
هر آن بر نهج مستقیم و طریق برهان نیست و او در جواب در شش آمده و گفته که چون سخن مطابق
واقع باشد و نفس بآن اطمینان یابد و شیطان بر آنجا اعتراض نتواند کرد مرا کافیست خواه برهانی
منطقی راست باشد خواه میانش نیست خلاصه جواب او ظاهر است بر هر کرا ادنی شعوری
دارد و آنکه هر گاه تالیف برهان بر نهج قویم میزان مستقیم نباشد عقیم بلکه سقیم خواهد بود طفلان را از آن
اعتراض میرسد چه جای شیطان و نه مطابق واقع خواهد بود و نه موجب اطمینان و امثال این سخنان
از فقهای جامد سر میزند که علم منطق را بجر و امثال حکما مخالف شریعت میدانند و نظر در آن را
حرام میدانند بلکه چنانچه سهروردی در تاریخ الحکما از شیخ حکیم بو علی عیسی بن زرعه نقل نموده امثال
این سخن صادر نمیشود الا از کسی که در مقام قدح و طعن بر شریعت باشد زیرا که مآل انکار منطق
اعمال قواعد آن در بحث و استدلال بر آن میشود که شریعت بطریقه بحث و تحقیق ثابت نمیشود و آنکه
کسی که حامل شریعت است بمنزله آنکس باشد که بکان آنکه در راهی که در دست اوست سرمه است
از نقادان روزگار و صرافان بازار اعتبار میکند بخته باشند و آن درهم را بجنس مغشوش باشد که او را
موفق از جید و ردی و صحیح و سقیم نباشد مگر آنکه گویند مراد شیخ علاء الدوله از این سخنان آنست که
هر گاه حقیقت حق بکشف معلوم باشد اگر دلیل عقل نباشد گو مباش دلیل آوردن این طالبان از
استیناس طالبان است نه آنکه بنای عدل بر آنست و اعتقاد مولف آنست که این سخن ظاهر الفساد
اقبال مقبل ناصبی که یکی از مریدان و ناقلان کلام اوست باو نسبت داده والله اعلم بحقایق الغیب والشهاده

الشیخ

الشیخ الموجود بالفیض المرحومی شهاب الدین السهروردی اگرچه کنیت ابو حفص و نام عمر است لیکن
از اولاد محمد بن ابی بکر است و صورت سلسله او تا محمد برین وجه است که شهاب الدین ابو حفص
عمر ابن محمد بن السهروردی بن النضر بن القسم بن محمد بن عبد الله عبد الرحمن بن القاسم بن محمد
ابی بکر و انتساب مشایخ رسیده و صدقی با بعضی از ابدال رجز بره از عباد آن بوده و خضر را علیه السلام
دریافته و در وقت تخت الشیخ بغداد بوده و از باب طریقت از بلاد دور و نزدیک بتبای
حقایق و معارف از او میکردند ابن کثیر در تاریخ خود آورده که در میان خلفای عباسی و ملوک
آن زمان بعضی از اوقات طریقه سالت بجای می آورد و اموال بسیار جمع شد و از آن الفقرا
قسمت نمود و در وقتی که عزیمت حج نمود آورد و نیز در تاریخ مذکور مسطور است که جناب شیخ روزی
در بغداد وعظ میکرد و در اثنای وعظ این بیت خواند که شعر ما فی الصحاب اجود بطارحه
حدیث نجد و لا صب تجاوبه و از روی ذوقی که شیخ را از تصور کمال جود دست داده بود مکرر
آن بیت را میخواند و در آن اثنا جوانی عارف مجود از حاضران بشیخ فریاد کرد که ای شیخ تا چند
اظهار کمال جود و نقصان حاضران می کنی و اعتقاد که در این میان بعضی باشند که راضی بعزیمت
تو نباشند چرا این ابیات در عوض آن بیت نمیخوانی شعر ما فی الصحاب قد سارت تحولهم
الا محب یقیم الرکب محبوب کما یوسف فی کل راحله و الی فی کل بیت منه یعقوب پس شیخ
سر زد و از منبر فرود آمد تا آن جوان را دریابد و در مقام عذر خواهی بشتابد ناگاه از نظر او غایب
شد و در جای او گوسفندی خون دید که در وقتی که آن بیت شیخ تکرار می نمود از بس که از روی
غضب پای خود را بر زمین زده بود آن صورت ظهور نموده و در رساله اقبالیه از شیخ علاء الدوله
سمنانی منقول است که از شیخ سعد الدین حموی پرسیدند که شیخ محی الدین اعرابی را چون دریافتی
گفت بحر مواج لا نهایه له گفتند شیخ شهاب الدین سهروردی را چون یافتی گفت نور متابعة
النبی صلوات الله علیه و آله فی جبین السهروردی یشبه الاخوار التصانیف بسیار چون
عوارف و رشف النصایح و اعلام التقی که در اکثر از روی تقیه سخن کرده و در رساله اعلام الهدی
چنانکه از بیت کمین شعار تقیه مجمل از و سر زده که اکثر متعصبان اهل سنت آنرا دلیل رفض شیخ
ساخته اند بر وجهی که بعد از این مذکور خواهد شد جمعی از مشایخ صوفیه مثل شیخ حاجی محمد بیشانی را
بواسطه خواندن آن رساله و حمل آن عبارت بر بلای عظیم انداخته اند و باطلاع هر منصف صاحب شعور
در عبارت مذکوره اندک تامل عاید در می یابد که حال بر وجهی است که مذکور شد و از این قبیل است
شیخ محی الدین اعرابی در مقام اخفای مذهب و احتراز از تعیین مذهبی از مذاهب مخالفه
میگوید که کن فی نفسک هیولی لصور جمیع المعتقدات و الا فاقل و اندک در معتقدات مذاهب مختلفه

تناقض بسیار است و محال بودن اعتقاد حقیقت نقیضین ظاهر و آشکار است و همچنین شیخ محی الدین
وحجة الاسلام غزالی و شیخ رضی الدین علی لالا که رئیس تبرائیان است در کتب خود از روی تقیه
و کول زدن اهل سنت و جماعت و دور انداختن ایشان از سر قسمت خود و اشعار بآنکه ما
همچنین میکنیم چه جای آنکه لعن بادعای هر کنیم میگویند که عارف و غایی و برای همچنین کنند برای آنکه مقرر
داشته است که بآن کس میرسد که ادعای رسیده و عارف نه باشد و که خدای تعالی مثالم شود و نزد عاقل
بطلان این سخن ظاهر است چنانچه مولانا قطب الدین صاحب مکاتیب گفته ما و ایم که هر کس او را
اندک مایه از فرد بوده باشد و اندک الم آفریده کار روا نیست بنا بر آنکه غالب مطلق است و الم غیر مغلوب
نباشد و نتواند بود و جناب شیخ شهاب الدین قدس سره نوزده سال عمر داشت و در سنه اثنتین
و ستمایه وفات یافت **الشیخ الکبیر والحبر العزیز ابو الجناب نجم الدین الکبری قدس سره** نجم
الکبرا عزیز الاصحاب قطب الوفا منبع الاوتاد آب شعر قد قال رسولنا فی الرؤیا اذ شاهده انت
ابو الجناب هر کرا لطف کند معبود جانرا سرور است سک چه شد منظور نجم الدین سکانرا سرور است
و کنیت شیخ قدس سره ابو الجناب بود بجیم و نون مشدده امیر اقبال سبتانی در رساله که مشتمل
است بر سخنان شیخ رکن الدین علاء الدوله سمنانی قدس سره آورده است که شیخ نجم الدین
در ایام جوانی جهة استماع حدیث از خوارزم که مولد او بود بهمدان رفت و چون از علما حضرت حدیث یافت
و باسکندریه نیز اجازت حاصل کرد و در وقت مراجعت بحضرت رسالت صلی الله علیه و آله و سلم خواب
دید و از آنحضرت اندکی کتیبی کرد حضرت رسالت صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند که ابو الجناب شیخ
برسد که ابو الجناب محفوظ حضرت فرمود که لا مشدده چون از خواب در آمد از معنی آن کتیبه حیران فهم
کرد که از دنیا اجتناب می باید نمود لاجرم همان جا خود را از علایق دنیوی مجرد ساخته و طلب مرشدی
دست ارادت بوی دهد آغاز مسافرت نمود و بکوهستان رسیده در خلقه شیخ اسمعیل قصری بهلوی
بسر زانوی نهاده همین توجه شیخ از مرض نجات یافته مرید وی گشت و مدتی در خدمت او بسلوک مشغول
بود شبی بخاطر شیخ خطور نمود که علم ظاهری من از شیخ اسمعیل زیاده است و از علم باطنی قطعی تمام
یافته ام همین معنی بشیخ اسمعیل ظاهر گشت بامداد آن جناب اطلاع یافت گفت برخیز و سفر کن که ترا بخدمت
شیخ عمار یاسر می باید فرستاد شیخ نجم الدین دانست که شیخ اسمعیل بر آنچه بر خاطرش خطور نموده اطلاع یافته
هیچ نگفت و ملازمت شیخ عمار شتافته مدتی آنجا بسلوک مشغول گردید و چندگاه آنجا بود شبی همان حدیث
بر خاطرش گذشت و صباح شیخ او را گفت که برخیز و بمصر رو و بعد از زمان نامبرده بمصر رسیده روز بهمان نام این سخن را بقصر سلطان
سر فرود و در نفحات از شیخ نجم الدین منقول است که چون بمصر رسیدم روز بهمان راه در بیرون خانقاه
او دیدم که بآب اندک وضو میساخت بخاطرم گذشت که ظاهرا شیخ نمیداند که با نیقدر آب وضو جایز نیست

خلق خدا را جملگی نهال خدا
هیچ مبر کس از این نهال و بیکس

وچون

وچون شیخ از وضو فارغ گشت دست بر روی من افشاند و بسبب قطرات آب وضو که از شیخ بر روی
من رسید بیخود شدم شیخ بخانقاه در آمد من نیز در رفتم و آنجناب بشکر وضو مشغول گشت من بر پای
ایستادم و از خود غایب شده دیدم که قیامت قایم شده و مردم را میگیرند و بآتش می اندازند و بر فرق
آتش هری بزرگ بر بسته نشسته هر کس میگوید تعلق بوی دارم او را میگذارند ناگاه مرا گرفتند
و بجانب آتش کشیدند و چون گفتم که من از متعلقان ایشانم رها کردند لاجرم بر آن بسته بالا رفتم و
بر پایش اقدام سبقت بر قفایم زد چنانکه بروی در افتادم و گفت بعد از این اهل حق را انکار
مکن بعد از آن از غیبت باز آمدم و دیدم که شیخ از غار باز آمده بسوی ما نشسته و شیخ در شهادت همچنان
سیلی بر قفای من زد و همان لفظ بر زبان راند و مدتی بسبب از طبیعت من زایل گشت دیگر بار
شیخ روز بهمان مراتب مدت شیخ عمار یاسر فرستاد و بوی نوشت که هر چند مرا ادبی بوده است من
خالص ساخته باز پیش تو فرستم شیخ نجم الدین مدت دیگر در مدت شیخ عمار یاسر بسر برده و چون بدرجه
کمال رسید رخصت یافت و بخوارزم شتافته بمبادی ارشاد کرد و چون بر آن حقیقی او منحصر و در قاعده
امام علیهم السلام بودند لاجرم در جانب مریدان نیز رعایت حدود بر آن نموده و چنانکه در تاریخ گزیده
مسطور است در مدت عمر دوازده هزار مرید پیش قبول کرد امامیه یکی از اعاظم اکابر و اولیا بودند چون
شیخ محی الدین بغدادی و شیخ سعد الدین حموی و شیخ رضی الدین علی لالا و شیخ نجم الدین دایه و شیخ
سیف الدین باخرزی و شیخ جمال الدین کیسل و مولانا جلال الدین بهادر امثال ایشان و قاضی میبدی
در شرح دیوان مرتضوی آورده که نجم الدین الکبری کوید عنت فاصرت النبی صلی الله علیه و آله و سلم
و علی معه فیا ورت الی علی فاخذت بیده و صافحته و الصقت کاذنی بسمعت الاخبار عن النبی المختار انه قال
من صافح علیا دخل الجنة فقبلت اسال علیا عن هذا الحدیث الصحیح هو فکان یقول نعم صدق رسول الله
صلی الله علیه و آله من صافحنی دخل الجنة **شعر** سقتنی حبیب الحب راح مقلتی وکاسی بحیا من عین
الحسن جلیت فنی حال سکری حال سکری بقیته بهم خمر لی کتمی الهوی مع شارقی وعن مذهبی فی الحب
مذهب وآن ملت بوماعنه فارقت ملتی نقلست که در زمانی که سپاه مغول بطرف خوارزم
توجه نمودند چنگیز خان و اولادش علوم مرتبه شیخ و توقف شافعه بودند چند نوبت کس نزد آنجناب
فرستاده التماس کردند که از جوار خانه بیرون رود تا آسیبی بذات فایض البرکات او نرسد شیخ
آن ملتمس را اجابت نفرمود که ما در وقت آسایش و رفاهیت با این مردم بسر برده ایم چگونه جایز باشد که
در زمان نزول بلا و محنت و حلول محنت و بلا از ایشان مفارقت اختیار کنیم و چون آن لشکر غنیمت
اثر نزدیک خوارزم رسید شیخ نجم الدین اصحاب خود را مانند شیخ سعد الدین حموی و شیخ رضی الدین

علی الاوسی شیخ سیف الدین باخرزی که زیاده از شصت نفر بودند جمعیت او که از آن ولایت بیرون
ایشان کنند بوشود اگر حضرت شیخ دعا کند تا این بلا از اهل اسلام مندفع شود شیخ گفت این قضا نیست
مبرم بدعا علاج می پذیرد آنجماعه گفتند پس جناب آنست که با ما درین سفر مراجعت نمائی جواب داد که
هفتاد سال در زمان خوشی با خوارزمیان مصاحب بوده ام در وقت ناخوشی از ایشان تخلف
کردن چه روی باشد و بعضی گفته اند که در جواب گفت که مرا اذن خروج نیست و هم آنجا شهید خواهم شد
و اصحاب آنجناب را وداع کرده بطرف قشد و روزی که کفار بشهر در آمدند شیخ نجم الدین حمویه
که در خدمتش باقی مانده بود ندا طلبید و گفت قولوا علی اسم الله فقاتل فی سبیل الله آنگاه بر حاسه
فرق خود را بر افکند و میان محکم بیت و بغل بر سنگ ساخته تیر بدست گرفت و روی بجانب معسکر لا
آورد و بر ایشان سنگ میزد سنگها که در بغل داشت تمام شد لشکر مغول آنجناب را تیر باران کردند
یک تیر بر سینه مبارکش آمد و چون آن تیر بیرون کشیدند مرغ روح مطهرش پرواز کرد و اگر بر شیخ
نجم الدین در آن وقت هرچه کافری را گرفته بودند آن که از پای در افتاد چنانکه نقل است که هرچه کافر
بیرون و نقم ما قبل بیت بزیر دل علم کمند ما دارند • در از دستی این گونه آستینان بین • و نظر
باجمعی مولانا جلال الدین رومی نیز گفته شعر ما از آن محتسبانیم که کافر گیرند • نه از آن مفلسکان که
بزر لاغر گیرند • بیکی دست می خالص ایمان نوشند • بیکی دست دگر هرچه کافر گیرند • قال غوث الثقلین
السید محمد نور بخش فی مشجره ان الشیخ نجم الدین الکبری المخفوق قدس الله سره صحب جماعة بسر و روز
بهمان الفارسی الکبیر المتوطن بمصر و احمد الموصلی و القاضی الامام ابن العصر و کان یقول اخذت علم
الطریقة عن روزبهان و العشق عن القاضی الامام ابن العصر الدشتی و علم الخلوة و العزلة عن عمار
بن یاسر و الخرقة عن اسمعیل القصری و کان اکمل الاولیاء المرشدین فی زمانه و اعلم العلماء
اقرانه و هو صاحب الاحوال الرفیعة و المقامات و المکاشفات و المشاهدات و تجلیات الذات
و الصفات و السیر فی الملکوت و الطیران فی الجبروت و الفناء فی الله تعالی فی عالم اللاهوت و مشرب التوحید
و الحقایق و التصرف فی الاطوار القلبیة و الاتصال الافاضی الغیبیة الی المسترشدین فتشرف فی ذیل
و لایته کثیر من الاولیاء و اهل الارشاد و هو مجتهد فی علوم الظاهر و الباطن و له فی الارشاد و تربیة
السالکین شان عظیم و قد صنف فی الشریعة و الطریقة و الحقیقة کتب کثیرة قتل غازیا فی خوارزم
فی صفر سنة ثمان عشر و ستمایة و کانت ولادته سنة اربعین و ستمایة **الشیخ العارف الکاشف سعد
الدین الحموی قدس سره** نام وی محمد بن المؤید بن ابی الحسن بن محمد حموی است از اصحاب شیخ
نجم الدین کبری است قدس سره و در علوم ظاهری و باطنی یگانه است و مصنفات بسیار دارد و منتخبی

الارواح و کتاب محبوب و غیر آن و تصانیف او آنچه تلمیذ او شیخ عزیز نسفی در رسایل خود از
نقل نموده از صحت عقیده او خبر میدهد و کتاب محبوب او کتابیست مشتمل بر علم حروف و اشارات
و وفیه در ضمن دوایر و غیران و که حوالهٔ حل آن بحضرت امام محمد مهدی صاحب الزمان علیه السلام
نموده و در آنجا فرموده که اطلاق اسم ولی بعد از حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم مطلقا
و مقید ابرکت جاء بیت الامر حضرت امیر المؤمنین و اولاد معصومین او علیهم السلام و لقد
امن من قال فی بابه هذا المقال بیت همت بی شبهه خاصان بر جان نام خدا برکسی غیر از نو
اطلاق امیر المؤمنین و قال الشیخ البصافی فی مجموعته التی اوصی بها المریدین اعلموا اخوانی ایدکم الله انی
جبت الامور و اختبرت الظلمة و النور فنشرت فی سماع الحدیث مدة و سمعت علی مشایخ جزیرة
اهل خراسان و العراق و اهل خوارزم و دورت فی دیار الشام کلها و حصلت منها جملة فارایت فی
نفسی الازدیاد و انتشاشی بحطام الدنیا و زخرفها فنجانی الله عن ذلک و شرعت فی علم الفقه و الخلاف
و اللغة و النحو و حفظت منها مقدارا حوصلة اهل الزمان فارایت فی نفسی الاشتراک مع العامی و الدعوی
فسلب الله ذلک منی لفضله و سافرت مقدار خمس عشرین سنة و انا الیوم البصافی السفر فما وجدت
الا المیل و الهوی فعزمت علی ترک الحاصل الیوم و جدت شیئا اقرب الی الله تعالی من محبة الرسول
و آله صلوات الله علیهم و التسلیم و الرضا بموارد القضا و الخمول و ترک الفضول و اداء حال الجهل و العضول
و ترک التدبیرات المناسبة من العقول و الحمد لله رب العالمین و الصلوة علی رسوله سیدنا محمد
و آله اجمعین و شیخ عزیز نسفی در رساله تحقیق نبوت و ولایت و وحی و الهام ذکر نموده که شیخ سعد الدین
حموی میفرماید که پیغمبر محمد در ادیان پیشین ولی نبود و اسم ولی هم نبود و اگرچه در هر دینی یک صاحب
شریعت می بوده و دیگران که خلق را بدین وحی دعوت میکردند همه را انبیا میگفتند در دین آدم
چند پیغمبر بودند که بدین آدم خلق را دعوت میکردند و در دین موسی عیسی و در دین ابراهیم
علیهم السلام و همچنین هر کار به پیغمبر ما صلوات الله علیه و آله رسید فرمود که بعد از من پیغمبری نخواهد
بود تا خلق را بدین دعوت کند بعد از این کسانیکه بر دین من باشند نام انبیا ندارند و این
اولیا خلق را بدین من دعوت کنند و اسم ولی در دین من پیدا آید و حق تعالی دوازده کس را
دین محمد نامیده و العلماء ورثة الانبیاء در حق او دوازده کس فرموده و علمای بنی
کانبیاء بنی اسرائیل در حق ایشان نیز فرموده نیز در یک شیخ ولی در امت محمد صلی الله علیه و آله و سلم
همین دوازده کس پیش میشود و آخرین که ولی دوازدهم باشد مهدی صاحب الزمان است منتهی
کلامه رحمه الله تعالی و از جمله اشعار شیخ بزرگوار یک رباعی که حل آن بر اکثر اهل ظاهر دشوار مینماید
مذکور میسازد و حل آن بقدر فهم قاصر می پردازد رباعی کافر شوی از زلف نگارم بینی مؤمن

موسن شوی ار عارض بار مرتبی • ور کفر میاور نزد در ایمان منکر • نا نعوت بار و افتقار مبینی
مخفی نماند که مشایخ طریقت قدس الله اسرارهم از مکمن تعبیر بزلف مینمایند و از واجب بوجود و عارف
میفرمایند و این تعبیر و تعبیر مبنی بر تشبیهی است که ایشان کرده اند و وجه شبه ظاهر است چه همچنانکه زلف
معشوق پریشان است و غارتگر جمعیت و درویشان کذلک اعیان ممکنه بسبب احتیاج بوجود و سایر کمالات
در غایت پریشانی و نهایت سرگردانیست حاصل بیت دوم است که خود را از غایت لطف بوازم
امکان بر فضای عالم شهود و عیان بر سان وجه سبحانه تعالی را در عین جمع که شهود حق است بدون
خلق و مرتبه بی نیازی او از کفر و ایمان مشاهده نمایی نا نعوت و علیه حق را مشاهده نمایی و افتقار و
اضمحلال و زاری امکانی را در پرتو آفتاب احدیه معاینه فرمایی لطف المصباح فقد طلع الصباح و عمر
شریف شیخ شصت و سه سال بوده و در روز عید اضحی سنه خمس و ستمایه از دنیا رفته و قبر منور او در نجم
آباد خراسان است الشیخ العارف الکامل مجد الدین آدم السنائی الغزنوی قدس سره از شرف
روزگار و کبرای شعرای صوفیه عالی مقدار است بهر زبانها ستوده و در مشرب فقر از جانب شیخ و کاشی
خاص مخصوص بوده و اکابر صوفیه سنگمان او را باستشهاد در مصنفات خود آورده اند و در لطافت
و حدت بی نظیر شمرده اند مولانا جلال الدین رومی با وجود کمال فضل خود را از متابعان شیخ سنائی
میداند و میگوید شعر عطار بود شیخ و سنائیست پیش رو • ما از پی سنائی و عطار آمدیم • و در مثنوی
دیگر میگوید شعر ترک چو شی کرده ام من نیم خام • از حکیم غزنوی بشنو تمام • مولانا غزالی مشهدی
که از متاخران اهل حال است در مدح او گوید شعر که بود آنکه فرو گرفت گوی ز غزنی • که بود
آنکه علم برفراشت در غزنین • محیط فضل سنائی که از حدیقه او • توان گرفت عروسان خلد را کابین
چه رازیست و راین نامه حکم مضمر • چه گنجهاست در آن دفتر کمال فیض • ز ابتدای جهان تا بانقراض
سپهر صبح اول آفاق انبیا پیش • درین گره چو او نیست هیچ خورد و بزرگ • درین میانه چو
او نیست هیچ فرد سمین • در طریقت مرید خواجه یوسف همدانیست و در محبت خاندان نبوت از فدائیان
حدائق کتاب حدیقة الحقیقه و دیوان قصاید و مقطعات تنشر بر کمال او در مذهب حق جعفری و مشرب
توحید و فقر گستری دلیلی قاطع و برهانی ساطع حاوی جمیع اعراض و از دنیا و ما فیها تاجدی بود
که سلطان بهرام شاه غزنوی میخواست که همشیره خود را بنکاح شیخ در آورد اما نمود و عزیمت حج
کرده بخراسان آمد و درین باب در حدیقه میگوید شعر من نه مردم زن و زر و جاهم • بخدا
گر کنم و گر خواهم • گر فرو ماهی و هی ز احسانم • بر نوکر تاج نستانم • و در نفحات مسطور است که یکی
از ارباب جاه و جلال را غیرت آن بود که بملازمت و زیارت شیخ رود و شیخ نکوئی بیوی نوشته
مشتمل بر بسی لطایف از انجمله آنکه این داعی را عقل و روح در پیش صحبت و لیکن پنبه دارد که طاقت

تفقد و قوت تعهد ندارد ان الملوک اذا دخلوا قریة افسدوها کانه مندرس طاقت بارگاه جباران
می آرد و شیر زده ناقه جناب نجم شیران دارد باری عزاسمه داند که هر بار که سر پرده حشمت ایشان درین
خط محشر زند حاجت آمده است این ضعیف منزوی را رخت عافیت بعشرت خانه غولان بردن فتنه
را بهمراهان خضر و الیاس سر دادن اکنون بزرگی که ذو الفضل الکبیر بان نیز برکت بین و دیار کرده است
که گوشه دل این گوشه گرفته را بتفقد ستایش خود و خواب کند که جسم حقیر این بنده نه سزای حشم قدر
خداوندی است بالجمله در صحت و عقیده جناب شیخ اشتباهی نیست چنانچه از حدیقه و دیوان او
معلوم میشود تصریح بتفضیل ائمه اهل البیت علیهم السلام نموده و در طعن و قدح اغیار غدار طریقه گفته
و تلمیح نموده و لهذا در اول حدیقه از روی تقیه خلفای ثلثه را بحسب تقدیم نموده و در مدح ایشان
بقدر ضرورت و لسان زبان تعرض اهل سنت و جماعه اکتفا نموده اما در مرتبه مدح حضرت امیر طریقه
ابطال آن لوحی لطیف نموده و آنجا که گفته مثنوی ای سنائی بقوت ایمان • مدح حیدر بگو
پس از عثمان • با مدیحش بدار مطلق • زهق الباطلات جاء الحق • و این کلام شیخ همانا بر طریق
مضمون حدیثی است که صاحب تفسیر مدارک که بسنی و سنی حنفی است در تفسیر آیه کبری از سوره قلم
الله از حضرت امیر المؤمنین روایت نموده که قال سالت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم عن
عشرة مسائل الی ان قال قلت ما الحق قال الاسلام و القرآن و الآیة اذا انتهت الیک انتهی و
مفهوم الشرط حجة عند المحققین من ائمة الاصول فیلزم ان یکون الامامة قبل الاشهاد الیه باطلا فیلزم
بطلان خلافة المشایخ الثلثة و بطلان عدالتهم انما وقعت و آنچه جناب شیخ بان اشارت نیز اکتفا
نموده بلکه در کتاب مسعود که بهرام شاه بن مسعود نوشته تصریح به پشیمانی از آن تقدیم و تاخیر
نیز نموده و فرموده که من از تقدیم ایشان بحسب ظاهر ذکر کرده طریقه سلف صالح شنیده عاملان تقیه
پشیمانم و در تکفیر علاج و تلافی آنم و اهل زمان میگویند که تو جرا تقدیم و تفضیل امیر المؤمنین بحسب معنی
و شان بر ایشان کرده و صورت اصل کتاب که جناب شیخ به بهرام شاه نوشته اند اینست

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین و الصلوة علی خیر خلقه محمد و آله اجمعین در بعضی اخبار
است که دو چیز در عصر میفرماید و بسبب بدین باران و رسانی در خشان بوده یکی نصرت مظلومان
و دیگری قهر ظالمان و حجة برین گفته آنست که پیغمبر صلوات الله علیه فرموده بالعدل قامت السموات
و الارض عدل هر مثال رعیت که هر کجا سایه افکند آنجا خیر سعد دولت شود و در هر کجا بر زدن بی
جهد آید آن موضع بستان فردوس علی شود و آنجا خانه سازد و قبله امید امت شود و جور و ظلم هر مملکت
که هر کجا بر زند قحط سال شود و باران از آسمان بایستد و آب از چشمها بقعر زمین باز شود و حیات
و حیا از میان خلق معدوم شود حق سبحانه و تعالی سلطان اسلام پادشاه عادل بهرام شاه بن مسعود را

عبارت که در اول مثل
شرح آیه بهار بسیار مثل

از جور و ظلم نگاه دارد بالنبی محمد و آله اگر همه عالم جمع شوند تا بضاعت ما بشناخت دل این بنده نوشته
بعبارت برند شوانند و در حقیقت که مالک الملک آنرا نشانده بود و در مشاهده اسرار غیوب نشو نما
یافته باشند جبرئیل و میکائیل از تصرف کردن در آن درخت معزول نبودند کار شیاطین الانس و
الجن چه رسد و یقین است که در کل احوال عادل سعید است و جابر شقی بدترین ظلمی آنست که جماعتی
اندک چیزی بخوانند و فهم نکنند و بدان مغرور شوند و زبان طعن در عالمان حق نهند از آنجا است
که پیغمبر صلوات الله علیه فرمود ارحموا ثلاثة عالم قوم افتقر و عزیز قوم ذل و عالما بین الجهال کتابی که زبان
معرفت گفته بود عارفان بنیاد نهاد چنانکه بایزید و شبلی که در آن کتاب تصرف کنند و بدانند
که در آن چه نوشته است اما دانشمندانی که بوی معرفت ندارند و در این کتاب مثال ایشان
چنانکه هست بعضی نموده شده از سر حقد و نادانی و کور دلی و جهانی و زیان دوستی ایشان
بود که در آن کتاب طعن زنند و دلیل بر کور دلی ایشان آنست که میگویند آل مروان نکوهیده است
و خاندان مصطفی را ستایش از حد برده و تفضیل امیر المؤمنین علی بر دیگر صحابه نهاده آن نمی چند که او را
فرود صدیق و فاروق و ذو النورین مرتبه نهاده است بر طریق سلف صالح و از سید کائنات محمد مصطفی
صلوات الله علیه و آله اخبار صحیح مرویست و سلف صالح بر آنند که مناقب آل رسول صلی الله علیه و آله
و مثالب آل ابو سفیان اگر در دوخت و کاغذ ناس بر نیند عقل دانند که چنین است و کلمه حق است
بار خدایا آراسته گردان عالم را بعالمانی که از تو ترسند یا از خلق شرم دارند و ما را مبتلای صحبت
پیگانگان گوی قربت مگردان بفضلک و جودک و کرمک یا ارحم الراحمین و سلطان عصر را توفیق ده تا
مفسدان را تا نواخته دارد که در نواختن ایشان هلاکت دین است و توفیق ده تا مصلحان را و صالحان
خوارگان را نیکو دارد که در نگهداشت مصلحان نظام دین و دولت است و بقای مملکت و شادی
روان مصطفی صلوات الله علیه است و مجاهدان اولیا و اصفیا صلوات الله علیهم اجمعین و الحمد لله رب
العالمین و چنین مشهور است که کتابت مذکور بجناب شیخ و قتی نوشته بودند که متعصبان امتوی
غزنوی بعضی از آیات کتاب حدیقه را که در نکوهش و ذم معویه و تفضیل حضرت امیر بر دیگر صحابه
واقعست موجب مؤاخذه شیخ ساخته در آن باب علی بسیار بنیاد نهادند و فتوی بقتل شیخ دادند
و چون مؤاخذه شیخ بزرگوار کاری بزرگ و دشوار بود و اولی آن دیار بهرام شاه اقدام بران
نمی توانست نمود فرمود تا صورت حال را نوشته بدار الخلافه بغداد که مجمع علمای امجاد بود فرستادند
و هر حکمی که از آنجا در این باب صادر گردد بر آن عمل فرمایند و در آنجا میان علما اختلاف واقع شد
و باطن شریف شاه مردان بدو فرمود که یکی از ایشان که مسلم اقران بود منع مؤاخذه ملحوظ شیخ را
از آن ورطه خلاص فرمود **تنبیه** مخفی نماند که آنکه اهل سنت صدور رفتاری را که از معویه و سایر بنی امیه

سرزده مثل سفک دماء صحابه و انصار و سنت نهادن سب حضرت امیر و جمع کردن مردم بر متابعت
سنن بر خود و تسمیه ایشان باهل سنت و جماعت الی غیر ذلک موجب قدح و نقص بنی امیه نمی
شمرند و حکم بخروج ایشان از دایره اسلام نمی کنند بلکه اگر کسی تناول یکی از آن شجره ملعونه
بلعنتی و نفرینی نماید دست رد بر سینه او می نهند و فتوی بکشتن او می دهند بنابر آنست که اگر نفی
اسلام معویه و بنی امیه و سایر حکام جور خود نمایند هدم اصل مذهب ایشان لازم آید زیرا که اصل مذهب
ایشان آنست که امامت به بیعت ثابت میشود بلکه یک کس از امت که بیعت کرد بر دیگران واجب
که بیعت کنند و حال آنکه آنکسان که بیعت بر هر یک از معویه و یزید و مروان کردند پیش از آن نبود
که بر ابو بکر و عمر و عثمان بیعت کردند اگر ایشان امام نباشند لازم آید که این سه کس نیز امام
نباشند و ایضا بر اصل ایشان اگر این قوم را امام و مقتدا دانند لازم آید که در قرب صد سال
مثلا که ملک بنی امیه بود جمعه و جماعتها باطل بود و فرزندی که بالاولی آمده باشد محروم
زاده ابو حنیفه و همچنین لازم آید که نماز جمعه ایشان که انعقاد آنرا شروط باذن امثال این
جایز ان می دانند باطل باشد الی غیر ذلک من المفاسد اللازمة علیهم علی اصولهم الفاسده
و پوشیده نماند که جناب شیخ در حدیقة الحقیقة چند جا اظهار تفضیل اهل البیت علیهم السلام و آنکه عقیده
و مذهب او مذهب شیعه ایشانست نموده و حکم بفاضل و تفضیل حضرت امیر المؤمنین علیه السلام
بر دیگران توقف نمایند و حال آنکه مخالف و مؤلف نقل کرده اند که در روز خندق چون حضرت امیر
علیه السلام عمرو بن عبدود را ضربت زد حضرت رسالت صلی الله علیه و آله فرمود که لضربة علی یوم الخندق
افضل من عبادة الثقلین یعنی ضربت زدن امیر المؤمنین عمرو بن عبدود را در روز خندق افضل
از عمل جن و انس است تا روز قیامت چه پوشیده نیست که اعمال بر دو قسم است ظاهره مثل نماز و حج
و زکوة و جهاد و غیر آن و باطنه مثل رضا و توکل و صبر و اهل سنت نقل کنند که حضرت رسالت
صلی الله علیه و آله و سلم چون از بعضی غزوات که معظم حروب بود معاودت نمود فرمود که رجوع
کردیم از جهاد اصغر بجهاد اکبر و چون جهاد امیر المؤمنین که یکی از اعمال ظاهره آنحضرت است افضل
از اعمال جمیع انس و جن باشد جمیع اعمال ظاهره آنحضرت اکمل شود پس چون اعمال ظاهره وی را با اعمال
باطنه جمع کنند ظاهر است که فوق اعمال جن و انس از مبداء خلقت تا انتهای عالم باشد زیرا که مرتبت
امت محمد صلی الله علیه و آله خیر امم اند و اعمال ایشان بهتر از اعمال امم سابقه است مگر آنکه نمازی
تازه پیش آرند و ابو بکر و عمر را اهل انس و جن ندارند و چون سابقا بعضی از اشعار شیخ که
در حدیقه در مدح حضرت امیر علیه السلام واقعست مذکور نموده ذکر منتخبی از تتمه آن نیز مینماید و
آن اینست **شعر** آن ز فضل آفت سرای فضول ٭ وآن علم دار و علم دار رسول ٭

آن سرافیل سرفراز از علم • ملک الموت دیو از از علم • آنکه در شرع تاج دین او • بود
وانکه تاراج کفر و کین او بود • هر عدو را که در فکنده زپای • نام بردش و زنند و خدای
هر کرا از خشم بیم سر بزد • جز بفرمان حسام بر نکشید • آمد از سدره جبرئیل امین
لافتی گرد مرورز الملقین • ذوالفقاری که از بهشت خدای • بود نشناده بود شرک زدای
بدو تیغ او نبود الفقار و زبان • کرده یکسر همه جهان جهان • زان دو تیغ نکشیده در عالم
تیغ را کرده همچو تیر و قلم • هم نبی را وصی و هم داماد • خیم پیغمبر از جمالش شاد
نایب مصطفی بروز غدیر • کرده در شرع خود مرا و را سیر • خوانده در دین و ملک مختارش
هم در علم و هم علم دارش • جان آزاد مردی و تن دین • خزانت و خاتمین دین
آنکه طاها طهارتش داده • وانکه یاسین ایارتش داده • رازدار خدای و پیغمبر
رازدار پیمبرش حیدر • عقل در آب رویش آغشته • سهو در گرد خویش ناگشته
بهر او گفته مصطفی به آله • کای خداوند و آل من والاه • که خدایی مانه حاکم او
خواجه روزگار و پیغمبر او • هر که تن و شمنت بزدان دوست • وانکه الراسخون فی العلم اوست
مرتضایی که گرد بزدانش • همره جان مصطفی جانش • هر دو یک قبله و خرد شان او
هر دو یک روح و کالبد شان دو • دو روند و جدا شدن کردن • دو برادر چو موسی و هارون
هر دو یک در زیک صدف بودند • هر دو بر آیه شرف بودند • از پی سایلی بیکدو رغیف
سوره هل اتی و را تشریف • سر توحید اندرین گلشن • پیش جان عزیز او روشن
جنش سقیه وجود نبود • کار او جز بجود و جود نبود • قوت جنش ز قوت نماز
قرح را داشته ز گشتن باز • باز اندر دل سلیمان هر سو • عرش گر سبی چو بنیم دانگ و شو
زمزم لطف آب خانه اوست • کعبه اهل فضل نامه اوست • نابنگشاده علم حیدر در
ندهد سنت پیمبر بر • جز ز راه نامی حلم او بود • و هر را که خدای علم او بود
تاج علمش گذشته از پروین • تخت حلمش نهاده بر در دین • حلم را کار بست ز جهل
عقد کرد از حد و خلاف جدل • باز با خصم خویش در صفین • با عدو کار بست رای زین
در قیام و قعود جود او کرد • در میان سجود جود او کرد • خاتم اینجا بداد بر در راز
ملک آنجا بزاد بند باز • نایب کرد کار حیدر بود • صاحب ذوالفقار حیدر بود
مهر و کینش دلیل مهر و دار • علم و خشمش نشان جنت و نار • دل او عالم معانی بود
لفظ او آب زندگانی بود • عقد او با قبول در سلوی • بود در زیر سایه طوبی
سنگ آن شد بر و جهان شرک • که جهان خود بود و مرد بزرگ • خوانده بر گنده پیر تر وزیری

سطلاق و جبار کمتری • **در صفت حرب جمل گوید** • در جمل چون معویه بگریخت • خون ناحق کسی بریخت
شد هزیمت بجانب بغداد • دست بگشاد بر دو بیداد • سر احرار حیدر کرار
سر فراز مهاجر و انصار • چون مصاف معویه بشکست • یافت بر لشکر معویه دست
جمل آن ستبزه رای کرد • برگ و ساز معویه فی کرد • و محقق نامد که مراد جناب شیخ از
معویه طلحه و زبیر است چنانکه در ذیل همین قصه تصریح بآن نموده و گفته **شعر** باطلی کی او بجنگ دست
کی زبیر عوام بابت اوست • لیکن بر سبیل دشنام تعبیر از ایشان بنام معویه نموده چنانکه در مجاری عرف
عام تعبیر از اهل ظلم بفرعون و شداد و نمرود و یزید و شمر و مانند ایشان مینمایند و ظاهر است که معویه
یکی از فراعنه این امت و از آن قبیل است انکه جناب شیخ در قصه شهادت عمار یاسر رضی الله عنه
که بعد ازین مذکور خواهد شد تعبیر از قاتل او بمروان کرده و گفته **شعر** کرد جولان ز کفت تیر بی
سفله مروان بر و یزید تیر بی • **و ایضاً** میتواند بود که چون طلحه و زبیر بزعم اهل سنت از جمله عشره مبشره
جناب شیخ جرات بر طعن ایشان صریحاً نموده باشد و لفظ معویه را بمعنی اصل که ماخوذ از عوی الکلب است
بر ایشان اطلاق کرده باشد و همانا از نجاست انکه فرقه شیعه جماعت اهل سنت را که فی الحقیقه تابعان
معویه اند سگ سنی میخوانند و در نسبت که مراد شیخ از معویه همان ابوسفیان باشد و سبب
ذکر او در حرب جمل و نسبت او بگریزد آن ستبزه ان باشد که چون بسیاری از موخان مانند اعظم گرد
و غیره گفته اند که خروج طلحه و زبیر باشارت معویه و استظهار او بوده لاجرم جناب شیخ گریز ایشان را
نیز از انکه گریز معویه که سرخیل آن حرب بود داشته و اینچنین کنایات در عبارات فصحا شایع و مشهور است
و باین توجیه و تقریر ظاهر شد ظاهر فساد انچه عزیزی در ینمقام ایراد فرموده که بودن معویه در حرب جمل
و گریختن او در انجا روغی ظاهر است که وقوع ان از امثال این شیخ محقق فاضل مدقق از هیچ عامی جاهل باور
نمی افتد پس از اینجا معلوم شود که یکی از شیعیان این داستان را بکلام شیخ الحاق نموده و این کلام او
نسبت در دیگر سخنان شیخ که یاد از تشیع او میدهد مفتوح میگردد و انچه حاصل کلام آن عزیز و مراد تمیز
وجه فساد آن با انچه سابقا تقریر نمودیم بغایت ظاهر است با انکه بطریقه معارضه نیز میتوان گفت که چون
مستند است که جناب شیخ روسای حرب جمل را از روسای حرب صفین فشاند همچنین از کسی که تقویت حرب
شجره را بوجود شیخ زرکوار مقصد خود ساز و و اشعاری که مانند شیخ باشد نظم نموده باشعار او
الحاق نماید مستبعد است که این دو گروه را نشناخته باشد و انکه افاده فرموده که راه تعنت در دیگر
سخنان شیخ مفتوح میگردد مدفوع است با انکه مواخذه متعصبان غیر نوی که معاصر جناب شیخ بودند
مراد او در تفضیل حضرت امیر و طعن معویه و اختلاف مفتیان بغداد و در کشتن و سوختن او مناظر
و مشهور است و از کتابی که در ان باب بهرام شاه نوشته نسبت سخن آن عزیز در غایت وضوح و ظهور

در صفت حرب دلی بصلح العطار ما افتد الدهر **صفین کشته شدن عمار و مذمت معاویه** روز صفین
چو حرب در پیوست • گرم شد کار زار دستاوست • زود عمار بسر آمد پیش • که فدا کرد خواهم این جان خویش
آن و سار حرب پیش آید • در شوم کشته زنده انکار بد • از پی دین چو جان کنم ایثار
روز محشر بکر نام خوار • سال او در کذشته از صد و پنج • تیغ را بر کشید و زد بر پنج
چشم خود را عصابه بر بست • با بسی رنجها برابر است نشست • در مصاف آمد و بکوفت نسب
که منم شیخ دین و پیر عرب • کرد جولان و کفت نکبری • سفله مردی در ابرو بر سری
بیک ساز دست و بزیر افتاد • در زمان جان بدرد و رنج بداد • چون بدیدند مردم را ایشان
زود برخاست از ان میانه فغان • که شنیدیم ما ز قول رسول • که بجنت انجمن بشنوی بتول
کفت عمار بس جاهلیون است • قاتل او بدانکه ملعون است • این ناکس کشته شد چو جاره کنم
وان زمین در دو رنج پاره کنم • همه شیخ و پیر بیکند • خود و منفر در سر بیکند
عمرو عاص این حدیث چون بشنید • بجز از مکر هیچ چاره ندید • کفت ظلمی شما خطاست چنین
این همه کفت و کو بر است چنین • انکه صد سال را بحرب آرد • پیش زود کشته انکار رد
پس علی بود قاتل عمار • نیست جای ملامت و کفتار • جمله راضی شدند و بشنیدند
رونق کار خود در ان دیدند • آن کرا مکر زین فطن باشد • مرد خوانی در اغلط باشد
با چنین کس علی نیامیزد • شاید ار عقل ار و بپرهیزد • او چو خورشید بود و همچو شب
منبع کوتاه کرد و از پی تیغ • از خصمان سپر بیفکندی • حلم را کار بست یک چندی
خصم را روز چند مهلت داد • لاجرم خصم پای دام نهاد • کرد و خصمان او چه بنده چه حر
مطیع انجا و دوزخ انجا بر • چه خطر داد و آل بوسفیان • که برآرند نام شان بزبان
آل مروان و آل سفله زیاد • که نرفتند جز براه عناد • در ره دین یکی زیاد بودند
طاغیان همچو قوم عاد بودند • هر که باشد خوارج و ملعون • واجب آتش کشش بر بر چون
مصطفی کار زنان از دنیا • چون بشد منزل عقبی • جمله اصحاب مرد را کفتند
که چه کند اشتی بر انکفتند • کفت بکذاشتم کلام الله • عزتم را نکو کنید نگاه
زان از خصم او فزون تر بود • که خدا در امام حیدر بود • مرد را چون زلیس بود و حور شید
سایه پیشی کند بر و جاوید • از امامی صبا کزیده شی • سایه زان پیش او دو بدهی
خال ما بود خصم را خالی • لیک خالی ز خیر ما خالی • خال مشکین بود بر خورشید
خال بر دیده بود لیک سفید • انکه مردود او تلبیس است • آن نه خال نه علم که ابلیس است
خال او داد بهر دینار را • زهر مر نور چشم زهرا را • هر کرا خال ازین شمار بود

مرد را با علی چکار بود • کرمی خال با بیت تا جار • پور ابوبکر را نجال اکار
عایشه بهتر است خواهر او • خال ما بود برادر او • خود و عایشه و کرز منیب
انکه او را کریم بود بیش آب • باز میمون بود و ریحانه • که بدار آسته با بر خانه
این همه جفت مصطفا بودند • همکی با دران ما بودند • هر یکی برادران بودند
مصطفی را بجای جان بودند • چون فتاوی جفت بوسفیان • که از دکشت خاندان دیران
از چه مخصوص شد بخال ما • این سفیان زبان حالی ما • با علی کی بود مخنث دوست
کی ز بهر عوام با بیت است • کرد خصمان او زدیو زمر • مطیع زود دوزخ از نسب شر
دور دور رند در جزا و سرشت • با غبان شیخ با غمای بهشت • نبی پرورد از حلیمی بیت
علی آزرد از حکیمی بیت • کی بود انکس حکیم کرا او • در دکان دماغ شش پهلو
کند از بهر لوت و باد بروت • سنبه را همچو قلوه الموت • از برای دو سیر روغن کاو
معده چون آسیا کلو چون ناو • انکه بر مر قضیی برون آید • سوی عاقل حکیم چون آید
انکه زابلیس حیله جوید و عذر • او مراد ریس اجوه اند عذر • هر چه آن با علی است بی میدان
ورنه چون آب بار کین میدان • جانب که با علی نکرست • هر کرا کوش من ندارم دوست
در مقتل حضرت امام حسین کوید دشمنان قصد جان او کردند • تا دمار از تنش بر آوردند
عمرو عاص ار فساد رائی زد • عقل را خیره پشت پای زد • بر یزید پلید بیعت کرد
تا که از خاندان برآرد کرد • شرم و آزرم جملکی بر داشت • جمعی از دشمنان برو بکماشت
نامرا و را بنار و بجبل • از مدینه شدند در منهل • کربلا چون مقام و منزل ساخت
زود آل زیاد بر وی تاخت • راه آب فرات بر بستند • دل او از عناد غم خستند
شمر و عبد الله زیاد بعین • روحشان جفت باد با نفرین • بر کشیدند تیغ بی آزرم
نه از خدا ترس و نه ز مردم شرم • سرش از تن به تیغ بر بردند • و ندران فعل سود میدیدند
چه شقی اند و دون بزیر پلید • منتظر بود تا سرش برسید • پیش بنهاد و شادمانی کرد
کیسه بر دینی و امانی کرد • پیش از قول خویش اما کرد • کین و بر بنیه جفت و آنها کرد
دست شومش بران لب و دندان • زد قضیب انی نشاط و اندان • شهربانو زینب کریمان
مانده از فعل آن کسان حیران • سر برهنه بر اشتر و بالان • خاندان محمدی دیران
علی اصغر استاده بپای • و آن سکان ظالم را بداد و رضای • عمرو عاص و یزید و ابن زیاد
همچو قوم ثمود و صالح و عاد • بر جفا کرد و آن سکان اشرار • رفته از عقد بر ره انکار
عالمی بر جفا دلیر شده • رو به مرده شر زده شر شده • کافرانی در اول پیکار

شده از زخم ذو الفقار و کار • همه را بر دل از علی صد داغ • شده و یک قریش ناطق و باغ
کین چنو باز خواسته ز حسین • شده قانع بدین شماتت و شین • هیچ ناورده در ره بیداد
مصطفا را و مرتضی را یاد • بگسوانند احنه مجاهد را • زشت کرده ره معاهد را
کرده دوزخ برای خویش معد • بولحکم را گزیده بر احمد • راه آزرم و شرم بر بسته
عهد و پیمان شرع بشکسته • آدمی چون بداد دست رهیت • هر چه خواهی بکن که قاضی و شیت
هر که راضی شود بکرده زشت • نزد انکس دو دوزخ و جهنم است • مرد عاقل بران کسی خندد
کز پی خویش بار بسپندد • دین بدنیا بخرده بفروشد • کمند نیک و بدی کو شد
هر کرا این چنین حال بود • مومنان را کی این خال بود • من از دین این خال بیزارم
کز بدی بر نیم هم دل آزارم • بس تو گوئی یزید میر من است • عمر و عاص جید پیر من است
هر کرا عمر و عاص باشد پیر • یا یزید پلید باشد میر • مستحق عذاب نفرین است
بد رو بد فعال و بد دین است • لعنت و داد گر بر انکس باد • که مرا در اکند بیگی یاد
من نیم دوستدار شمر و یزید • زان پلید منم بعید و بعید • هر که راضی شود بد کردن
لعنتش عقده گشت در گردن • از سنائی کمان مبر حسین • صد هزاران شماتت ایزد بین
در خاتمه گوید این مستغنیات نجات من است • زانکه تو جیب ذو المنن باشد • شادمان مصطفا و یار انش
زانکه هستند دوستدار انش • جار یار گزیده اهل ثنا • بر تن و جانشان زنده دعا
مرتضی و بتول و دو پسرش • انکه سوگند من بود بسرش • نخورم غم که آل بو سفیان
نشوند از حدیث من شادان • چون ز من شد خدای خشنود • مصطفی را روان نیز خشنود
مالک دوزخ ار بود غضبان • غضب او بگو مرا چه زیان • مر مرا مدح مصطفاست غذی
جان من بنده جانش را نبدی • آل او را بجان خریدارم • وز بدی خواه آل بیزارم
گرید است این عقیده و مذهب • هم بدین بدیم ار یم یا رب • من ز بهر خود این گزیدستم
کاندرین ره نجات دیدستم • و پوشیده نماند که مرا شیخ از جار یار در ان چند که فرموده مصرع
جار یار گزیده اهل ثنا • مرتضی و بتول و دو فرزند • چند ایشانست و انچه در بیت ثانی فرموده
مصرع مرتضی و بتول و دو پسرش • تفسیر و تفصیل آن جار است که اگر مراد از ان جار ابو بکر و عمر و
عثمان و حضرت امیر باشد چنانچه در اول نظر بفهم قاصران میرسد لازم آید که در بیت ثانی که مشتمل
بر تفصیل است تکرار ذکر حضرت امیر بلا فاصله کرده باشد و ذکاکت آن بر ارباب شعور و بلیغ شعور
مخفی نیست و بالجمله جناب شیخ ظاهر این دو بیت را بلباس تعبیر آرایش و انمقی را که در ماهی النظری فرموده
نخواسته و فی الحقیقه درین اسلوب تتبع حکیم اسدی طوسی رحمة الله در کتاب گرشاسب نامه کرده

که بعد از

که بعد از نعت حضرت پیغمبر صلوات الله علیه گفته شعر زیزدان جهان ما هزاران درود • مر او را و یاران انش
را بر فزود • کدام است یارش شناسی بنام • گزیده ز هر کس دو انس تمام • علی و بتول و حسین و حسن
همی نگذاریم از ایشان سخن • نداریم با دیگران بیشکار • بلی بر علی بگذران روزگار •
و ایضا گوشیده نخواهد بود که انچه در کتاب حدیقه حسب طلب هر در مدح خلفای ثلثه آورده مراد
او در ان مدایح از لفظ صدیق و فاروق و مانند آن حضرت امیر است و انچه غیر این الفاظ است
مضمون حدیثی چند موضوعست که در باطن بار ادان استنزا نموده و بنظر هر آنرا اسیر تقیه ساخته
و در بعضی از آن اشعار ابیات متعاقبه متناقضه آورده که باعث بران جز ارتکاب تقیه نتوانند
بود از جمله انکه در بعضی از آن مواضع خطاب بر افضی کرده و گفته شعر تو بدین زبان و فضل و قبول
مر علی را همی کنی معزول • و ظاهر است که مراد از این رافضی سنی خواهد بود زیرا که شیعی الحضرت
و یازده کس از اولاد و احفاد او را امام منصوص من عند الله میداند و عدم تصرف ایشان را در امور
دین و دنیا موجب غول ایشان از خلافت الهی میداند چنانکه روایت کرده اند که حضرت پیغمبر
صلوات الله علیه و آله در شان حضرت امام حسن و امام حسین علیهما السلام فرموده اند که ابنای
جزان امامان قاما او قعدا و ایضا خبر منهما و بعد از بیت مذکور در باب تاخیر حضرت امیر و باب
امر خلافت گفته شعر گر مداهن بود روا نبود • خلافت شش را نبود • ور بود حاجت چه بود
پس منافق بود نه میر بود • مصلحت بود و انچه کرد علی • تو چه دانی و سال و رجعلی • و بر شغلین
لیت ظاهر است که مراعات مصلحت بر وجهی که در بیت ثالث گفته است مداهنه است و نفاق
پس حصر تاخیر حضرت امیر از ابی بکر در نفاق و مداهنه چنانکه در بیت اول یاد از آن میدهد تقیه
تحسین مصلحت بنی آنحضرت و ارتکاب تقیه او باشد جناب شیخ در معامله او با معویه نیز این تقیه
در را پسندیده و گفته شعر او در خصمان سر جنگندی • علم را کار بست بگندی • و گر چه که مهر کرا
هوش است همه موی بر تن او گوش است و در دیوان اخلاص نشان او این قطعه لطیف در بیان بطلان
خلافت اعیار و اقع شده شعر گویند چو پیغمبر بار رفت ز عالم • میراث خلافت بفلان داد و بهمان
هرگز فلکی فلک بیگانه ندادست • رود و فرشتگان جهان جمله فرو خوان • باد خمره و اما و بنی عم و پسر
میراث به بیگانه دهی مسلمان • و علامه فصیح و شیعیان سنی معلم میر علی شیر خارجی در رساله
که آنرا الجام العفات و الزام الغلات نام نهاده و مطالبه اسم را بامسمی قرار نداده و این قطعه را بر موجب
ذکر نموده که قطعه گویند که پیغمبر ملت و دین را • چون رفت ز دنیا بفلان داد و بهمان
باد خمره و اما و پسر و بجهان در • میراث چه بیگانه دهی مسلمان • و ظاهر قطعه بهمین طریق سنگینه
از زبان کج روشنایان به او باو رسیده یا خود در ان تصرف کرده و صرفه در ان دیده و بعد از ذکر قطعه

اعتراضات بارده و ایرادات غیر وارده بر آن نموده و تصدیر آنها باین مصادره که ناشی از غایت
مکابره است نموده که این قطعه مشتمل است بر کنایه بفلان و بهمان و درین بکفر است که مؤدی بکفر میشود
دیگر ایراد نموده که آنکه گفته که هیچ مسلمان کنایتی نخواهد شد دیگر ایراد نموده که قول وا ماده غیره با وجود
حیات حکم نمود بمعنی ایجابیه است آنگاه باز بانتسبی مضحک نموده و گفته که اگر گویند از برای ضرورت
شعر است میگوییم که لکن بود که بگوید مصرع یا در خصلیه و باعم بهمان در دیگر ایراد نموده که لفظ دیه
قول او که میراث به بیگانه و بد طبع و خطاست زیرا که کسی میراث از و بیگانه و اوان میراث را کسی
نمیدهد بلکه آنچه او کسبی و بدانرا میراث نمی گویند زیرا که استحقاق میراث بعد از موت مورث است دیگر
ایراد نموده و که عجب تر ازین همه آنکه ایشان با آنکه حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله و سلم مورث است عمه
عباس را از ورثه نمی شمارند و میگویند که ورثه او علی و فاطمه و حسن و حسین اند امیت مبلغ علم طالبه شیعه و رفضه
انتهی کلامه مؤلف گوید که دفع این ایرادات بارده بغایت ظاهر است چه در جواب ایراد اول بر وجهی
که اشارت نمودیم میگوییم که آن ایراد مصادره بر مطلوب و اول بحث و نزاع است و جواب او از ایراد
دوم آنست که اگر مراد آنست که از کلام شیخ که گفته هیچ مسلمان کنایتی که بکفر سازد بناء مستغاد میشود
و فساد آن بر هر که سلیقه سخن فهم ادای عبارات داشته باشد ظاهر است و اگر مراد آنست که کنایت این
حیثیت است که مستلزم افاده این معنی است که چون هیچ مسلمان آن کار نکند حضرت پیغمبر بلکه این اولی تر بود
و از بجا بیرون می آید که خلافت ثلثه باطل باشد حکم ناخوش بودن این کنایت نیز مصادره علی حدت است
و جواب از ایراد سوم آنست که حکم بمغبون بودن ذکر و اما و غیره با وجود ذکر عم و بنت لغو است زیرا که اما و
مذکور که حضرت امیر است علیه السلام چون صاحب عمی است که عباس باشد چنانچه بیان خواهد شد و ذکر او
لغو نخواهد بود بلکه قضیه منعکس است و جواب از ایراد چهارم بر تقدیر تسلیم مقدمات آنست که لفظ دیه
بیت اخیر در مقابل قول سنیان واقعست که در بیت اول مذکور شده شعر گویند چون پیغمبر باشد خالی
میراث خلافت بفلان داد و به بهمان پس لفظ دیه در قول محب شیعی در بیت اخیر طریق مشاکله با لفظ دیه
در کلام قایل سنی واقع شده باشد و این همه کلام ایراد نمود که حقیقت بر قایل سنی وارد میشود مگر آنکه گوید
که سنیان آن نمی گویند و این بحثی دیگر است و جواب از تعجب عجب که فرموده اند آنست که عباس و وجیه
فخر الدین رازی در آخر فصل خامس از مسئله سی و نهم از کتاب اربعین تصریح بآن نموده و عم پدری بمنزله
و حضرت امیر برعم ما در و پدری و عمار اخلافت در آنکه نزد اجماع این هر دو اولی میراث اولی
باد و هم چون و اهل سنت بر اول اند و دیگران بر ثانی و این عباس برین است مذهب شیعه اما میت
و چنانچه در احوال هشام بن الحکم از مجلس چه گذشت بر وفق تعیین حکم کرد ابو بکر در میان عباس و حضرت
امیر المؤمنین در مقام نزاعی که در شد بر سر شمشیر و فدک و در واقعه حضرت سید المرسلین علیه افضل الصلوات

المصلین و از جمله مهمات بر حسن شریعت این مطلب آنست که حضرت امیر بر تقدیر مذکور از و جهت
منتسب بحضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله و سلم میشود و عباس از یک جهت و در صحیح میراث است
فقه مخالف و مؤالف مقرر شده که صاحب و سبب اقوی و اولی است بمیراث از صاحب یک بنا بتوالی
بواسطه عموم و دیگر الاقرب یحجب در حجاز یکطلب باشد مانع ارث ابعد داشته اند و اگر جواز و حجه باشد
در غیر این مسئله که اجماع علمای اهل بیت علیهم السلام بر آنست و وجه تخصیص بر عارف بحدیث بر اولیت
مادری و پدری مخفی نیست و دیگر از آیه النبی اولی بالمؤمنین من انفسهم و ازواجه امهاتهم و اولوا
الارحام بعضهم اولی ببعض فی کتاب الله من المؤمنین و المهاجرین استدلال نموده اند بر اولویت
حضرت امیر المؤمنین علیه السلام در امور حضرت پیغمبر صلوات الله علیه مطلقا خلافت و در آیه
دو وجه استدلال آنست که خدای تعالی بعد از بیان اولویت حضرت تصرف پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم
در امور مؤمنان فرموده که خویشان او بعضی اولی اند بتصرف در امور بعضی آنگاه خویشان زاید
چیز وصف نموده با جان و هجرت و چون تامل نمودیم این ولایت و وراثت حضرت رسالت
موقوف آمد بر سه چیز یکی قرابت دوم ایمان سیوم هجرت و امت دعوی امامت در رسول
در علی و عباس و ابو بکر و احتمال ولایت در علی و عباس داد ند لیکن ابو بکر بر تقدیر تسلیم آنکه
مؤمن و مهاجر بود و قرابت نداشت و عباس اگرچه قرابت و ایمان داشت مهاجر نبود و طلیق بود
پس ماند الا امیر المؤمنین علی علیه السلام که اولی بتصرف در امور حضرت پیغمبر باشد صلوات الله
علیه و آله و مخفی نماند که قاضی عضد در کتاب مواقف بر استدلال شیعه امامیه بامثال این آیت
گریه ایراد نموده که دلیل هست بر آنکه مراد از ولی اولی بتصرف است بلکه جایز است که مراد از
اولویت باشد در امری از امور چنانکه خدا تعالی میفرماید که ان اولی الناس بابراهیم للذین
اتبعوه یعنی بدرستی که اولیترین مردمان بابراهیم آنکسانند که متابعت او کرده اند و این اولویت
بابراهیم شاید از جهت قرب و از جهت اتباع و اختصاص بوی باشد و اولی بتصرف اینجا مراد نیست
و صحت استفسار و صحت تقسیم دلیل است بر آنکه مراد از ولی اولویت است در امری از امور
اما از استفسار چنانکه گوئی زید در حجر امر اولی است بعمرو و در تصرف باو در تصرف و اما
در تقسیم چنانکه گوئی زید اولی است بعمرو و این اولویت باو در تصرف باو در ضبط اموال او
در تصرف در روست و جواب آنست که دلیل ما بر آنکه مراد از اولی در این مقام اولی بتصرف است
ضمیمه من انفسهم است در قول ری تعالی اولی بالمؤمنین من انفسهم چه با این قرینه واضحه متعین
میشود که مراد از اولی درین حدیث اولی بتصرف نیست نه مراد اولویت است در امری از
امور بنا بر آنکه تنبیه دلیل از مردمان اولی بودن بغیر از ولی بتصرف بودن هیچ معنی ندارد

اگر قید من القسم بنودی استشهاد قاضی عضد باین ان اولی الناس بابراهیم للذین اتبعوه
واستدلال او بصحت استفسار و تقسیم راست بودی چه نظم این آیه مثلا اگر چنین بودی که ان اولی
الناس بابراهیم من نفس للذین اتبعوه مراد از این اولی اولی متصرف می بود و همچنین اگر گوئی زید
اولی بعمرو من نفسه عمرو استفسار و تقسیم سقیم باشد چه مراد اولی متصرف میشود لا غیر با آنکه اغراض
مذکوره جاری است در آیه سیجنبها الاتقی الذی یؤتی ماله یتزکی که نزول ان ایشان ابی بکر بسته اند
و از آن بر افضلیت ابی بکر دلالت جسته اند چه خصم را میرسد که بگوید که بر تقدیر تسلیم شان نزول و تسلیم
کلیه کبری دلیل بر دخول این آیه آفاده آن نمی کند که ابو بکر در همه چیز اتقی و پرهیزکارتر باشد چه شاید
استفسار و تخصیص کردن که پرهیزکارتر است از همه کس یا از بعضی و از جمیع وجوه یا بعضی از
وجوه و این آیه عمده و اصل دلایل ایشان است بر افضلیت ابو بکر پس ایشان را سد باب استفسار و تقسیم
اولی است والله تعالی که مبلغ علم علمای شیعی و فضلای سنی در این مقام خوب معلوم شد و ظاهر
گردید که فصیح و شیاضی در خطبه که قطعه مذکوره را نموده بود غلطی بوده و تعجب و تمرض که بنا بر سوء فهم از و
بظهور رسیده هم باد راجع گردیده شعر وکم من عائب قولا صحیحا • وآفته من الفهم السقیم • بلکه روح
حضرت شیخ سنائی با آن فرزانه سنائی بمضمون این بیت سخن سرائی است که بیت علی بحت الغوانی
من معادنها • فاعلی اذا لم یفهم البقر • مخفی نماند که ابتلای اهل سنت بلیه خبط و جهل و راکد بر مطالب
اصلیه و فرعیه بنا بر آنست که علم را از معدن خود که علمای اهل البیت علیهم السلام و ناقلان آثار و
احکام ایشان اند فرا نگرفته اند بلکه اخذ آن از سلف حشویه خود نموده اند و با حادیث موضوعه
و سخنان همچنان ایشان که هوا خواهی آل مروان در هم یافته شده ایمان آورده اند و از روی
یا تعصب و تکبر مراجعت بکتب اهل حق که تا بجان طریق مرتضوی اند ننموده اند و مع هذا استحسان
ساف خود را بر وجهی که مناسب فهم ایشان است فرو دمی آرند و اگر اتفاقا حدیثی صحیح در مخالفت
بعضی از عقاید و اهمه ایشان صریح باشد بطریق تاویل جاهلان همت بر تخریب آن میگمارند پس حقیقت
استفساده از خود کرده اند و آن فیض از چشمه خود یافته اند هیهات از چشمه که رایشان چه زاید
الا ماء و بر شیخ یافیه مثل ایشان مثل آن شخص است که در بیابان تشنه مانده بود و بول خود را بیاشامد
و تشنگی او افزون گشت و هلاک شد فضله طبع فضول تسکین عطش دل را نشاید آبی باید از سرچشمه
و علمناه من لدنا علما زاده تا این فایده تواند بود و من لم یجعل الله له نورا فما له من نور و در کتاب
جام جهان نما که بعجایب المخلوقات مشهور است در اثنای ذکر مقامات و حال ارواح آورده که امام
محمد یحیی در حق شیخ سنائی طعنه زدی و او را دهری و زندیق خواندی شبی حضرت پیغمبر الصلوات
علیه و آله در خواب دید که میگوید ای محمد مرده کانرا چرا بد میگوئی خامه سنائی را که ما مرغ من بود این

نه مکافات مدح او است محمد بن یحیی از خواب آمد پرسید که قبر سنائی کجاست گفتند بغزنین بر جهار
پای نشست و بغزنین رفت بر سر گور او نشست و جمله روز غذا نخواست و تضرع میکرد تا آنکه بر او
بخواب دید که گفت ای محمد یحیی در دل من راه بردی و دانستی که من زندیقم یاد هری گفت توبه کردم
گفت زبان را نگاه نداشتی اکنون برو دست و قلم را نگاه دار پس از خواب در آمد و باز گردید چون
محمد بخراسان آمد رنجور شد با خود گفت که در بندگان خدا طعنه چرا باید زد تا این همه رنج با یکشبه
الغصه در آن اوقات غزان باغی شدند و سلطان سنجر محمد یحیی را بخواند و گفت این ترکان چرا
خروج کردند چه فتوی میدهی گفت خارجی کشند و خون ایشان حلال شد و بدین دعوی فتوی نوشت
سلطان سنجر آنرا از و بگرفت و بحرب غزان رفت و چون ایشان بر سلطان سنجر ظفر یافتند و سلطان را
گرفته فراسان را مسخر ساختند محمد یحیی را گرفته هلاک در دهن وی کردند تا بهلاک شد آورده اند که سلطان
سنجر بین ملکشاه و بعد از فوت پدر نزد حکیم سنائی نوشته فرستاد که مذهب اهل سنت حق است
یا مذهب شیعه و خلفای ثلثه برحق اند یا ایمه اثنی عشر و کدام مذهب باطل است که ایشان حق
حکیم سنائی این قصیده بگفته بوی فرستاد قصیده کار عاقل نیست در دل مهر و کین داشتن
جان نگین مهر شاهی بر داشتن • چون نگردی گرد معشوقی که روز وصل او • بر تو زیبد شمع مجلس
افروختن • از پی سکین و آن مهربانی روز و شب • بر فرق چون زر نثار گنج گوهر داشتن
هر که چون گرگس ادا ری فرود آورد سر • همچو طوطی کی تواند طعم شکر داشتن • رایت همت زسان
عرش باید فراشت • تا توان افلاک زیر سایه بر داشتن • تا مثل عیسی مریم باشد اندر بند تو
کی روا باشد دل اندر بند هر خود داشتن • یوسف معنی نشسته با تو اندر انجمن • زشت باشد چشم بر خویش
آورد داشتن • دل اسیر بت بجهل کافر و داشتن • احمد مرسل نشسته کی روا دارد خود • ای حریفان
ضلالت در گرفتار آمده • زین هوا در یکسخن با بت باور داشتن • بحر پر کشتی است لیکن چون در گرد
آب خوف • بی سفینه نوح نتوان چشم معبر داشتن • گر نجات دین و دل خواهی همی باید چندان زین
طویشتن چون ایرمی با دلی سر داشتن • من سلامت خانه نوح نبی بنیاد • تا توانی خویشتن را
ایمن از سر داشتن • رو مدینه علم را در جوی بس روی خرام • تا کی آخر خویش را چون حلقه بر در داشتن
چون همی دانی که شهر علم را صد در راب • جنب بنود غیر صد میر و مهتر داشتن • حضرت فرخی دلیل
را میان بسته چه کلک • جاهلی باشد شتر را کنگ بر در داشتن • کی روا باشد بناموس و جمال
راه دین • دیو را بر مسند قاضی اکبر داشتن • آفتاب اندر سما با صد هزاران باب و نور
زهره را کی زهره باشد چهره انور داشتن • من حکیمم چون توانی مختصر عقلی بود • قدر خاک افزون
تر از کوه گرد احمر داشتن • از تو خود چون می پسندد عقل نا بینای تو • پا بر کین عابد تشنیع و کوثر داشتن

مرمرا باور نمی آید زروی اعتقاد • حق زهرا بردن او دین پیمبر داشتن • آنکه او را بر علی مرتضی خوانی امیر
یاد او بر بی تواند گفتن غیر داشتن • ناسلمان وار باشد حیدر اندر صدر ملک • زشت باشد پیرا بر کرسی داشتن
چون نهال دین بباغ شرع در حیدر نشاند • باغبانی زشت باشد جز که حیدر داشتن • جز کتاب الله و عترت زالعهد شرع نافت
یادگاری کان قرآن نادر زهر داشتن • آنکه گفت مصطفای مجتبا جز مرتضی • عالم دین را نداند کس مگر داشتن
از پس سلطان گفته چون نمیداری روا • تاج و تخت پادشاهی جز که بیوه داشتن • از پس سلطان دین بر من روا داشتن
جمله دو عترت محراب منبر داشتن • اندرین محراب سنگی خون گریه پیم • اندرین میدان که خوان پشت پا داشتن
گر همی خواهی که مهر و ابو مهر قبول • مهر حیدر با محبت با جان برابر داشتن • هست نسبت اندر آنجا هر کرا توانی یافتن • جز بحب حیدر و شیر و پسر داشتن
از برای کاسی و جرم جا در داشتن • هست بستانه آنجا هر کرا توانی یافتن • جز بحب حیدر و شیر و پسر داشتن
گر همی مومن شماری خویشتن را باید • مهر زهرا جز بر سر دین همبر داشتن • ای مسلم با شدت اسلام نا کاشت بود
طیلسان در گردن و در زیر پیچیده داشتن • گر همی دین دار خواهی خویشتن را آنچه حق • جان از کفر و دین فرو داشتن
بند من هنوش و علم دین طلب از بهر آنکه • جز زد انش خوب نبود زینت و فر داشتن • عقل و دین را
تا بپای شیم در دل عقل ساز • تا بنا یه حاجت بر روی مجود داشتن • تا ترا جاهل شمار عقل سود کی دهد
مذهب سلمان و صدق و زهد بود در داشتن • علم چه بود فرق داشتن حق از باطل • نه کتاب زرق
شیطان جهد از بر داشتن • گبر کی چه بود فکندن دین حق در زیر پا • لیس جمع گبران سالها در دست
ساغر داشتن • گبر کی بگذار و دین حق طلب از بهر آنکه • خاک را نتوان بجای مشک او فرو داشتن
ای سنایی وار بان حضور را که نازیبا بود • وایر بسیار خاره مهر با در داشتن • از پی آسایش ای
خویشتن دشمن مزان • تا کی آخر خویشتن حیران و مضطر داشتن • بندگی کن آل پیغمبر کان نادر در حشر
همچو پی دیان باید مهره اصغر داشتن • زیور دایوان خود ساز این مناقب از آنکه جاری بود
نو خود ساز از زیور داشتن ایضا در بلاغ لطافت نبی جاری است • و آن جاری بلطف باری است
آن بر که در ولایت از آن جاری است • وان بر که در ولایت از آن جاری است • و آنچه از اعمال القیمه
درین رباعی واقعست بر متعطن مخفی نخواهد بود و قریب باین اسلوب است آنچه مولانا نظام الدین
در ترجیع بند مشهور خود که بتکلیف بعضی از سنیان متعصب گفتند آن مضطر بوده در سلک
نظم کشیده و گفته بیت خوبی شان نگشت ربی • زان جاری بکی ندانست علی • مطاعی که جناب
شیخ بزرگوار در دیوان لطافت آثار معویه غدار و قوم فجار او را نموده و نهایت بسیار است
بنابر رعایت اختصار و ارغام انوف محبان اسرار اشکی از بسیار مذکور میسازیم و چون مطلب
گرایه میکند بذکر باقی نمی پردازیم قطعه بسر بند اگرچه حال من است • دوستی بیم کاری نیست
ور نوشت او خطی ز بهر رسول • بخط شر اشعاری نیست • در مقامی که شیر مرد اسد

از

از خط و خال اعتباری نیست • صاحب روضة الصفا بعد از ذکر قبایح معویه آورده که چون برادر
حبیبه زوجه رسول بود و چند روزی کاتب وحی و باعتقاد راقم حروف کاتب صدقات بود
شیخ سنایی غزنوی در شان او این قطعه گفته اند انتهی کلامه و مولف گوید که اعتقاد سایر محققان
علما آنست که معویه کاتب وحی نبود بلکه کاتب صدقات بود و کتاب وحی را اولیای او از
او از معنویه ارباب حدیث از برای او نوشته اند قطعه داستان بسر بند کمر نشنیدی
که از دو سه کس بپیغمبر رسید • پدر او و دندان پیغمبر بشکست • مادر او جگر عم پیغمبر بکشید
او ناحق حق داماد پیغمبر بسته • پسر او سر فرزند پیغمبر برید • بر چنین شخص کسی لعنت نفرین نکند
لعن الله یزید او علی آل یزید و حافظ ابروی شافعی و تاریخ خود بعد از ذکر مثالب معویه و ایراد
قطعه مذکور گوید که عجب تر از همه آنکه بعضی از مسلمانان او را در خلاف با امیر المومنین علی علیه
السلام مجتهد میدانند و این معنی از ایشان غایت تغافل و تجاهل است و مولف گوید چنانچه
سابقا مذکور شد معویه و امثال او را رتبه اجتهاد که استنباط و استخراج فروع از اصول است
نبود و مفاد آنکه ایشان را از روی اجتهاد بلکه از غایت مکابره و عناد بوده و بر تقدیر تسلیم
اجتهاد و خطای در آن می گوییم خطای ایشان نه شهادت فروع واقع شده بلکه در اصل ایشان نیز
خطا واقع است شعر هر کسی کز ره وهمی بشبیر یزدان پنجه زد • گر همه هوی نامارست در اصلش خطاست
مخفی نماند که آنکه اهل سنت در مقام اصلاح حال اهل جمل و صفین از حضرت امیر المومنین علیه السلام
روایت میکنند که فرمود که اخوانا بقوا علینا بر تقدیر تسلیم صحت روایت در آن حال بر کجا ایشان
نمی کند زیرا که باری تعالی در قرآن بسیاری از کافران برادر پیغمبر آن خوانده است آنجا که گفت
والی عاد اخاهم هودا و الی ثمود اخاهم صالحا و اذکر اخا عاد و مانند این و ظاهر است که کافر بدوزخ باید
ماند و اگرچه خدا البته برادر هود و صالح خوانده و خارجی بدوزخ نشود و اگرچه علیت بر او خوانده
و ان الذین امنوا و اجتهدوا منزلتی باشد که نم کفروا الاذیال نباشد و همچنین اخوانا نیز مشعر بتعظیم
اجلال بودی اگر بقوا علینا از دنبال نبودی پس منزلت آن آمد که خدای تعالی گفت ان الذین
آمنوا ثم کفروا در کتاب نفحات مذکور است که جناب شیخ را در ای حدیقة الحقیقة چند کتاب
مثنوی دیگر است همه بر وزن حدیقه اما مختصر و تاریخ تمامی حدیقه چنانچه خود نظم آورده سنه خمس
عشرین و خمسمایه بود و بعضی تاریخ فوت او را بهمین نوشته اند والله اعلم بالصواب صلح الطالبین
والاسرار الشیخ فرید الدین العطار رحمه الله همان خریطه کش دار دی فنا عطار که نظم اوست
شفا بخش عاشقان غریب • مقابل جد سوره کلام نوشت • سفینهای عزیز و کتابهای گزین
جنون زجذبه او دیده در سلوک خود • خود ز منطق او جسته دخن ناقص • داود محمد بن ابراهیم

للعطار النیشابوری است مرتبهٔ او عالی و مشرب و مذهب او صافی بوده و سخن او را تا زمانهٔ اهل سلوک
گفته‌اند در شریعت و طریقت یگانه بوده و در شوق و نیاز و سوز و گداز شیخ شبستان زمانه مستغرق بحر
عرفان و غواص دریای ایقان است اصل شیخ از قریهٔ کدکن از اعمال نیشابور است و غرقه از دست
سلطان العاشقین محمد الدین بغدادی پوشیده و در طفولیت نظر از قطب عالم قطب الدین حیدر فرمود
و در کدکن مرید او بوده و حیدری نامه را در ایام شباب بنظم آورده چون در ایام صبا بوده
بنسخهای شیخ مانند نیست اما تحقیق سخن شیخ است و بعضی میگویند که حیدری بیان آن نظم را شیخ فرموده
و آن اعتقاد غلط است حساب شیخ عمر دراز یافت صد و چهارده سال عمر داشت و ولادت او
در روزگار سلطان سنجر بن ملکشاه بوده در شعبان المعظم سنهٔ ثلث عشر و خمسمایه و وفات او
در شهر نیشابور بوده و در شهر سنهٔ ثمان و ثمانین و خمسمایه بعد از قتل شیخ بسیار شهر سادات خراب
شد و در سنهٔ سبع و عشرین و ستمایه شربت شهادت نوشید و بعضی سنهٔ تسع و ثمانین و خمسمایه گفته‌اند
و تفاوت فراوان در بین اقوال واقعست و قبر منور او در نیشابور است رحمة الله تعالی و نفحات
مذکور است که مولانا جلال الدین رومی در وقت رفتن از بلخ در رسیدن به نیشابور بعضی روی در جلال
کبریا رسیده است و کتاب اسرارنامه بوی داده و وی از او آنها با خود میداشت و در بیان خلق و
معارف الله ابوی دارد چنانکه فرموده **شعر** گرد عطار گشت مولانا • شربت از دست شمس بود شربت
و چنانکه سابقا در بیان احوال شیخ سنائی گذشته در موضعی دیگر گفته **شعر** عطار روح بود و سنائی دو چشم او
ما از پی سنائی و عطار آمدیم • و در موضع دیگر گفته **شعر** هفت شهر عشق را عطار گشت • ما هنوز اندر خم
یک کوچه‌ایم • جناب شیخ را مصنفات مشتمل بر اسرار توحید و حقایق اذواق و مواجید بسیار است مانند
کتاب منطق الطیر و الهی نامه و اسرارنامه و مظهر العجایب و غیر آن و در اکثر آنها طریق اظهار شیوهٔ
و شیوهٔ سینهٔ شیخ سنائی گزیده و در اظهار مناقب اهل بیت اطهار و تعریض با عدای جفاکار ایشان گاهی
از غلوی عشق و محبت بی اختیار خلیع العذار است و گاهی از شدت تقیه و خوف اغیار در مقام
استتار و اصلاح آن اظهار **صح** ولن یصلح العطار ما افسد الدهر • و از جملهٔ اشعار الهی نامه این چند
است که متضمن بعضی از اشعار اعجاز آثار شاه ولایت شعار است **مثنوی** ز مشرق تا بمغرب کی امام است
علی آل او ما را تمام است • گرفته آنچنان وصف سنانش • که گشته زانجهان وصف سنانش
جود سر عطا و اخلاص او راست • سنان را هفده آیت خلص او راست • سه قرص چون دو قرص ماه و خورشید
دو عالم را بخوان بنشانده جاوید • همی گفت آن نور دیده • ز یک نور یم هر دو آفریده
علی چون با نبی باشد ز یک نور • یکی باشند هر دو از دو نی دور • چنان در شهر دانش باب آمد
که جنت را بحق بواب آمد • چنان مطلق شد او در فقر و غافه • که روز و نفوه بودش سه طلاقه

امیرالمؤمنین صحیح نام است

اگر چه سیم و زر با حرمت آمد • ولی کو سالهٔ این امت آمد • کجا کو سالهٔ هرگز ز بخل کرد • دو
کو باشیری چنین هم تخت کرد • چنین گفت او که گر منبر نهندم • بمنبر در چنین داور دهندم
میان خلق عالم جاودانه • کنم حکم از کتاب جاودانه • چه هر چه او گفت از بحر البیان گفت
زبان بگشاد یک روز و چنین گفت • که لو کشف الغطا ادب نیستم • خدا را تا نه بینم کی پرستم
زهی چشم و زهی علم و زهی کار • زهی خورشید شرع و بحر اسرار • دم شیر خدا عرفت ناچین
ز علمش نافهٔ آهو گشت مشکین • ازین گفتند مردادو دین شو • ز شرب علم حسبی را چنین شو
اسد کو نافهٔ خانهٔ آفتاب است • از آن اهو دمش چون مشک ناب است • مطا گفتم که از مشک مطا بست
که او هم نافهٔ شیر خدا است • اگر علمش شدی بحر مصور • در و یک قطره بودی بحر اخضر
چو همچش طاقت منت شدی • ز همت گشت مزدور جهودی • کسی گفت بس اگر دی بر اشنف
زبان بگشاد و چون شیخ چنین گفت • لنقل الصخر من قلل الجبال • احب الی من منن الرجال
یقول المناسبی فی الکتب عار • فان العار فی ذل السوال • در کتاب اسرارنامه بعد از مدح
سرور و شروع در مدح حضرت امیر علیه السلام کرده و گفته **مثنوی** ازین بگذر خدا را باش اصل او
دگر سر بر نه و سر بر گشای دوست • سوار دین بر شمشیر • شجاع شرع و صاحب خوض کوثر
بتن رستم سوار رخش دلدل • بدل غواص دریای توکل • علی العطا افضل ایام او بود
علی الحق حجة الاسلام او بود • منادی سلونی در جهان داد • بیک منزل ز دو عالم صد نشان داد
خبر شد در نماز از نور حق جانش • کز و بی او بیرون کردند پیکانش • چنین باید نماز از اهل راز
که نامحرم نماز است بی نیازی • ز جودش ابر دریا پر توی بود • بخشش عالمی پر ز جوی بود
زهی صدری که نامش دین بود • دلش اسرار دان راه بین بود • ز طفلی تا که خود را پیر کردی
بدین دنیای دون تکبیر کردی • جو دنیا آتش نو شیر بودی • از این حسنی ز دنیا سیر بودی
اگر هم کم نشیند گرسنه شیر • نخورد می‌ان دنیا یک شکم سیر • از آن حسنی ز دنیا نفوه و غافه
که دنیا بود پیش سه طلاقه • در کتاب مصیبت نامه در منقبت حضرت امیر علیه السلام گوید **مثنوی**
رونق کان دین پیغمبر گرفت • از امیر المؤمنین صبر گرفت • لافتی الا علیش از مصطفاست
و ز خداوند جهانش هل اتی است • از دو دستش لافتی آمد پدید • و ز سه قرصش هل اتی آمد پدید
ان سه قرص چو چهرهٔ شد براه • سر نگون آمد دو قرص مهر و ماه • چون نبی موسی علی هارون بود
گر برابر بنان نکوئی چون بود • هر دو هم خندند و هم دم آمده • موسی و هارون همدم آمده
و این چند بیت نیز از اشعار شراب شیخ بزرگوار است **مثنوی** ای بسته تو بی نشانی از علی
عین و لام و یا بدانی از علی • از دم عیسی کسی گر زنده خواست • او بدم دست بریده کرده است

مصطفی گفتش تو هی آدم بعلم ؛ نوح فهم الکلم ابراهیم حلم ؛ همچو یحیی زهد و موسی بطش کیست ؛
گر نمیدانی شجاع دین علی است ؛ پس محمد چون جمال دوست دید ؛ هر کمالی را که آن اوست دید ؛
گفت با او سی هزار و شش هزار ؛ جمله اسرار شرش بشمار ؛ سی هزار اسرار گفتار این نکو
سی هزار دیگرش گفت این نکو ؛ بر علی سی دگر گون اشکار ؛ کو درین اسرار بابی یابد ار
چون محمد باز جای خود رسید ؛ هر دو عالم در درون خویش دید ؛ محو گشته فانی مطلق شده ؛
در بحار علم مستغرق شده ؛ خویش را گم دید و گم با خویش دید ؛ همچنان کز پس دید از پیش دید
سی هزار اسرار از سر کلام ؛ در میان آورد از هر نظام ؛ سی هزار اسرار با حیدر گفت
باز حیدر رفت و با او باز گفت ؛ صاحب زوج بتول مرتضی ؛ بر یقین او پیشوای اولیاست
در دل او بود مکنونات غیب ؛ زان بر آورد او چو بیضا از جیب ؛ راز خود با همچنین کرد بخت
در شبانروزی یکی ساعت نخفت ؛ موج میزد در دلش دریای راز ؛ بود او را حقیقتی بی مجاز
گر نه او بودی نبودی واصلی ؛ کار ما بودی همه بی حاصلی ؛ گر نه او بودی یکی دور بانی
جوهر عطار کی در یافتی ؛ ایضا کلام الله را بی جا نهاد ؛ میان غافلان غوغا نهاد
کلام و گفت احمد هیچ کردی ؛ بقلبی هزاران هیچ کردی ؛ و ظاهر امر او از آن اشارت
است بحدیث مشهور که ترکت فیکم الثقلین ما ان تمسکتم بهما لن تضلوا بعدی کتاب الله
و عترتی اهل بیتی لن یفترقا حتی یردا علی الحوض چه حاصل حدیث آنست که عالمان بعضین گفت خدا اهل بیت
پیغمبر اویند پس احکام قرآن از ایشان باید شنید نه از جای دیگر و هر که از جای دیگر طلب آن نماید
همانست که کلام الله را در جای خود که خدا مقرر نموده ننهاده باشد و می تواند بود که مراد شیخ تعریض
باشد بعثمان بن عفان که ترتیب کلام الله را بر وجه دلخواه نموده چنانکه مفسران اهل سنت و جماعت مانند
سدی و غیر او تصریح بتغییر نموده اند و موید احتمال ثانی است آنکه در کتاب اسرار نامه در مقام
رد ابو بکر و عثمان گفته شعر پس کو خون قرآن خورد زآغاز ؛ مگر زآن خورد قرآن خون او باز
فاعتبروا یا اولی الابصار و الله تعالی اعلم و در کتاب مختار نامه که جامع رباعیات شیخ بزرگوار است این رباعی در مدح قایل
سلوتی و صاحب منزل از رفیع و ارونی مذکور است شعر صدری که بکل طارم معنی او رفت ؛ در صدمت
قلزم معنی او سفت ؛ بودند دو کون سالکان در ره او ؛ بود که از جمله سلوتی او گفت ؛ اگر گوید شیخ
عطار در چند بن موضع از کتب خود ابیاتی که صریحست در اعتقاد حقیقت خلافت خلفای ثلثه آورده
پس چگونه او را از زمره صوفیه شیعه توان شمرد جوابش آنکه چون سخنان او درین باب متعارض
و متناقض باشد متساقط قرار دهیم و انگشت تعیین و تشخیص طرف از محتملات اعتقاد او نه
نهیم در جواب او میگوییم که تخصیص شیخ عطار چیست که اکثر عاملان تقیه از انهای که با تفاق فریقین

شیعی امامی بوده اند انکار کرده اند خصوصا در مقام اضطرار چنانکه مکرر از شیخ گفته شد اما سخن
درین است که اگر کسی کاهی اظهار دوستی خلفای ثلثه کند و مدح ایشان نماید و گاهی طریق عداوت
و مذمت بنماید نزد عقل مجهول بران می تواند بود که صاحب آن اظهار عداوت و ذم شیعی بوده
و اظهار دوستی آن مدح را در موضع دیگر از روی تقیه نموده اما سنیان که تقیه را جایز نمیدارند
و همیشه بواسطه استیلای سلاطین سنی در مهد امن بوده اند ایشان را باعثی نیست بر آنکه گاهی اظهار
دوستی و انشای مدح نمایند و گاهی طریق عداوت و ذم بنمایند و لهذا اما قطب الدین انصاری
صاحب مکاتیب گفته که در باب صحابه حکم خارجی و شیعی که شبهه بر و مستولی شده باشد و اعتقاد
کرده او را با آبا دست داده و ناباب گوید و حکم دیگری که اظهار رفض سنت جماعت نماید یکسان نیست بلکه
هر کسی بر آنست بر سب و قدح در ایشان کند که از طوایف خوارج و روافض باشد نشاید خلافت
اوست از دین چه ایشان و دین امروز پیش اهل سنت کالستار بین اند پس کسی که ایشان را دشمن
دارد و بدو اظهار رفض کند کاذب است یا دین را دشمن میدارد و الا چه مرگ دارد و ایضا و آنچه
جناب شیخ عطار از فضایل یار غار و دیگر اغیار در کتب خود ذکر نموده و از رقم بیرون نیست با این
چند است که اهل سنت آنرا از جمله فضایل توهم نموده اند و شیعه آنها را داخل نقایص ایشان دانسته
اند مانند مصاحبت غار یا مضمون حدیثی چند موضوعست که محققان اهل سنت نیز اعتراف بوضع
آن نموده اند مانند حدیث ما صب الله فی صدری شیئا الا و صببته فی صدر ابی بکر یا از جمله اموری
است که شیعه آنرا در مطاعن و نقایص ایشان ذکر کرده اند و اهل سنت تکلف بسیار میکنند که آنرا
از مرتبه طعن و نقص بسعد اجتهاد رسانند و نمی توانند چه جای آنکه آنرا مدح سازند مانند آنکه ابی بکر
بر منبر گفت اقیلونی فانی لست بخیرکم و علی فیکم و مانند آنکه عثمان خویشان و اقربای خود را
مثل مروان و ولید را بر مسلمانان حاکم ساخت و زرهای بیت المال را زیاده از قدر استحقاق
بایشان داده تا آنکه اعراب او در تزویج ایشان موجب آن شد که مسلمانان بر او خروج کردند و او را
هلاک ساختند و در کتاب تحفه اشاره بتغییر نموده و فرموده و ولی عثمان من ظلمه و فسقه حتی بعد
توافی امر المسلمین ما احد تولوا و از اهله و اقاربه بالاموال العظیمة همانا جناب شیخ با براه این اشعار
قصد سخریه استهزای ایشان نموده و در آن اسلوب فتح قصیده و این میز طرابلسی که بعد ابیات
مذکور خواهد شد نموده و توضیح این مرام بر وجهی که غبار شبهه ماند آنست که جناب شیخ در کتاب
منطق الطیر در مدح ابو بکر گفته شعر خواجه اول که اول یار اوست ؛ ثانی اثنین اذ هما فی الغار
اوست ؛ هر چه حق از بارگاه کبریا ؛ ریخت در صدر شریف مصطفی ؛ آنچه در سینه صدفی ریخت
لاجرم تا بود از و تحقیق ریخت ؛ و در کتاب مصیبت نامه در مدح او نیز گفته شعر

یک تجلی حق را عام آمده است • خاصه آن را و ذا انعام آمده است • و حال آنکه شیوه مصاحبت ابو بکر را
در غار محض عار و موجب آزار سید ابرار میشمارند و میگویند که او با آنحضرت در ره گذر دو چار
شد و آنحضرت از بیم آنکه مبادا صورت فرار او را با کفار ظاهر سازد با خود یار ساخت و چون از حقیقت
کار و فرار سید مختار بیخبر بود بناچار تا غار همراهی نمود و بعد از آنکه بر کیفیت فرار آنحضرت اطلاع
آمدن ایشان بر اثر آن بزرگوار باخبر شد از موافقت آنحضرت بیزار و محزون و گریان و بیقرار گردید
و نیز دیگر که آواز گریه و زاری او موجب گرفتاری آنحضرت در دست کفار گردد بلکه غرض
او از آن ناله زار دلالت کفار بود و آنحضرت تسلیه او و تسلا نمود و هر لفظ آیت لا تحزن بر و میخواند
چنانچه بسیار حدیث غار که عارت نزد عقل • آن حزن بیزاری شیخ معظم • و بالجمله اگر ابو بکر
با رغار است مارگزیده او نیز در آن شمار است و لنعم ما قیل بیت • میرمن آن امام که فرمانش بر دو مار
من آن امام مارگزیده کیا برم • و اگر لفظ صاحب با رباعث افتخار است اطلاق آن در قرآن و حدیث
بر کفار نیز بسیار است شعر • هر کرا روی به بیهودگی داشت • و بی روی بی سود نداشت •
و اما بعد حدیث غار اشارت است باین حدیث مغزی که ما صب الله فی صدری شیئا الا و صببته فی
صدر ابی بکر و شیخ مجد الدین فیروز آبادی شافعی که مصنف کتاب قاموس اللغة و از اعظم مناقب آن
آن حدیث است در باب فضایل ابی بکر از کتاب سواء السعادة گفته اشهر المشهورات من الموضوعات
ان الله تجلی للناس عامة و لابی بکر خاصة و حدیث ما صب الله فی صدری شیئا الا و صببته فی صدر
ابی بکر و حدیث انا و ابو بکر کفرسی رهان و حدیث الله لما اختار الارواح اختار روح ابو بکر و امثال
هذا من الفریات المعلوم بطلانها بدیهة العقل انتهی کلامه و دلیل بر وضع حدیث ما صب الله فی
صدری آنست که مولف و مخالف متفق اند بر آنکه ابو بکر بسیاری از معانی قرآن مانند کلاله
و اب و غیر آن مالا یحصی نمیدانست چنانکه شیخ جلال سیوطی در کتاب اتقان بآن تصریح نموده
و گفته که اخرج ابو عبید فی فضایله ابو بکر عن ابراهیم التیمی ان ابا بکر الصدیق سئل عن قوله تعالی و فاکهة
و ابا فقال ای سماء تظلنی و ای ارض تقلنی ان انا قلت فی کتاب الله ما لا اعلم انتهی و ظاهر است
که معنی اب را خدا تعالی در صدر حضرت پیغمبر ریخته بود و پس اگر حدیث مذکور در شان ابو بکر صحیح میبود
بایستی که او نیز معنی آن را دانستی مگر آنکه گوئید ابو بکر دانسته بود و فراموش کرد یا آنکه جهة حفظ شان
ابو بکر التزام نمایند که حضرت پیغمبر نیز معنی اب را نمیدانست و مؤید این احتمالات اگر از کلام سیوطی
معلوم شد که افترا ابو بکر را بجهل بمعنی اب از جمله فضایل او دانسته اند پس چیزی که در ابو بکر موجب
فضیلت او باشد در حضرت پیغمبر سبب نقص نشود و اگر شود جهة خاطر ابو بکر التزام آن توان نمود که
مرتبه مصیبت نامه اشارت بمضمون حدیث ان الله تجلی للناس عامة و لابی بکر خاصة که شیخ مجد الدین

انرا نیز داخل موضوعات شمرده چنانکه سابقا بیان گذشت و از این قبیل است نیز آنچه در کتاب جمع
و وکلاء مدح ابو بکر گفته شعر • نبی گر گفت اگر ایمان صدیق • بسی بنگر که از ایمان تحقیق • زایمان
خلایق بیش آید • پس آن بهتر که اول بیش آید • زیرا که این دو بیت مضمون حدیث موضوع
دیگر است که حشویه اهل حدیث آنرا در هم بافته اند و از حضرت رسالت روایت نموده اند که گفت
ابو بکر و عمر را با سایر امت وزن کردند و ایشان راجح آمدند و همانا جناب شیخ ان سخن را شنیده باشد
که سابقا مذکور شد که کسی حدیث مذکور را بر هلول حمل نموده و هلول گفته که اگر این حدیث صحیح است البته
میزان مقصوری بوده و از این مقوله است آنچه در منطق الطیر در مدح عمر گفته که مثنوی • شمع جمعیت
بوده اند جمله جمع • هیچکس را سایه نبود جز شمع • شمع را چون سایه بود از جمع نور • چون گریخت
از سایه او دیو دور • جهت اول اشارت است بآن حدیث موضوع که عمر سراج اهل الجنة
و جهت دوم اشارت است بحدیث موضوع که ان الشیطان کان یهاب عمر و یخاف من عدله
و فساد مضمون هر یک از این دو حدیث موضوع بر فاضل عارف سابق کلام ملک علام و سید
انام مخفی نخواهد بود زیرا که مراد از سراج در حدیث اول تعلیم و هدایت و ارشاد است سراج بودن ابو بکر
معنی وجهی ندارد زیرا که در اهل جنت جهلی و بر ایشان تکلیفی نیست و حاجت بتعلیم و ارشاد ندارند
و اگر محتاج باشند انبیا و رسل ایشان احق اند بآن از عمر و اگر مراد حقیقی میخواهند مردود است بآنکه
در بهشت ظلمتی نیست تا محتاج بچراغ باشد و اگر نضارت بشره و حسن وجه او را خواهند هم موجود است
زیرا که عبد نظر بیت قبیح الوجه و کریه منظر بود و مع هذا لازم می آید که چراغ انبیا نیز باشد و فساد آن
نهایت روشن است و بیان فساد حدیث ثانی آنست که لازم می آید که در زمان کفر و جهت ترسیدن عمر شیطان
بر امون او نگردیده باشد و در ارتکاب آن کفر و ضلالت شیطان را اصلا دخلی نباشد مگر آنکه
گوئید که در شیطنت از ابلیس تر و پیش بوده چنانکه حدیث مشهور است که ما سلکت یا عمر فجا الا و قد
سلک الشیطان فجا غیر فجک بآن مشهور است و شاعر نیز بآن تصریح نموده و گفته شعر • ان کان ابلیس
اغوی الناس کلهم • فانت یا عمر اغویت ابلیسا • و ایضا اگر حدیث مذکور صحیح باشد تکذیب کلام خدای
تعالی لازم می آید زیرا که در روز بدر که ابو بکر و عمر و اکثر صحابه پیغمبر گریختند و حضرت رسول را گذاشتند
خدای تعالی فرموده ان الذین تولوا منکم یوم التقی الجمعان انما استزلهم الشیطان ببعض ما کسبوا
پس در آن روز که شیطان ایشان را غوایت نموده و بلغزش دلالت کرده چرا از هیبت عمر بشیطنت
و دین او نترسیده و او را با دیگران نبایستی گریخت و ابروی خود را بر خاک مذلت نمایست بخشت
و از مقوله قسم سیوم است آنکه در آلهی نامه در مدح ابو بکر گفته شعر • نفس هرگز با فزونی نمیزد • که دم عمر
در اقبلونی نمیزد • چون بکام وفات آمد فرازش • به پیش مصطفی بردند بازش • زیرا که شیوه قول

نفس هرگز با فزونی نمیزد
که دم عمر

افیلونی و دفن در حجرهٔ مصطفی را از مطاعن ابی بکر شمرده اند چنانکه در کتاب تجرید و غیره مذکور است
و وجه طعن ظاهر است اما اول زیرا که اگر در افضلیت علی و عدم افضلیت جز و صادق بود صلاحیت
امامت نداشته باشند و اگر کاذب بود صلاحیت هم امامت ندارد زیرا که عدالت بلکه عصمت شرط است
و غایة ما یجوز اهل سنت تکلف نموده گفته اند آنست که ابو بکر آن کلام را از روی تواضع و هضم نفس گفته
مؤلف گوید که این تکلف در نهایت تکلف است زیرا که تواضع و هضم نفس در امور دین که خلافت
از آنجمله است وجهی ندارد و از آن معقول است که کسی واجبی با سنتی ترک کند از روی تواضع و اشعار
بآنکه من از غایت حقارت خود را داخل مکلفان نمیدانم چنانکه فاضل هندی در توجیه ترک بسمله در رحمانیه
کافیه گفته و دیگران از شارحان اهل سنت روان توجیه نموده اند دیگر آنکه قول مذکور در روی تقیه
و واقع شد که مردم بر او اعتراض نموده می گفتند که با وجود علی بن ابی طالب ابی بکر لایق امامت نیست اگر
غرض او هضم نفس بود بایستی که تخصیص خیر بعلی نکردی و چنین گفتی افیلونی فان کل واحد منکم خیر منی
چنانکه عمر گفت که کل الناس افقه من عمر حتی المخدرات فی البیوت و اگر چه این سخن عمر نیز اعتراف
بحق است نه تواضع چنانکه اولیای او توهم کرده اند و اما بیت ثانی بنا بر آنکه حق سبحانه تعالی در بعض
کلام منع نموده از آنکه بی اذن در حضرت حضرت رسالت در خانهٔ او در آیند و فرموده که ایها الذین
امنوا لا تدخلوا بیوت النبی الا ان یؤذن لکم الایه و استصحاب تقاضای بقای حکم نهی میکند
تا بعد از وفات آنحضرت در جواب گفته اند که حجرهٔ ملک عائشه بود و باذن او در آن خانه دفن
شد و بطلان این جواب ظاهر است زیرا که اگر میگویند که در اصل آن خانه ملک عائشه بود بطلان آن
ظاهر است و اگر میگویند که بعد از حضرت پیغمبر صلوات الله علیه بطریق میراث باو رسید این نیز
باطل است بخبری که ابو بکر در منع حضرت فاطمه صلوات الله علیها از میراث حضرت پیغمبر صلوات
علیه روایت نموده و تفصیل این مسئله سابقا در بیان احوال فضال این حسن کوفی مذکور شده بآنجا
رجوع نمایند و از معقول قسم سوم است نیز آنچه در منطق الطیر در مدح عثمان بن گفته مثنوی خواجه
ست که نور مطلق اوست یک خدا اند و دو نور مطلق اوست کار ذوی القربی بجان پرداخته
جان خود در کار ایشان باخته سر بریدندش که تا بنشسته بود از چه پیوسته رحم پیوسته بود و آنچه
اهل سنت در جواب قوت جفای ایشان خود از بنی امیه و مال بسیار دادن بایشان گفته اند بغایت
نامسموع است و لهذا مسلمانان او را در آن معذور نداشتند و او را همان گناه مؤاخذه نمودند
و برین قیاس باید کرد جمیع آنچه از امثال شیخ در مدح مشایخ ثلثه واقع شده والله الهادی
الشیخ العارف المؤید بالفیض الغیبی مولانا جلال الدین البلخی رومی قدس سره همان شراب شبانه
باده خانهٔ جبروت همان همای مقدسان عرش نشین رموز گوی ازل مولوی که داد نجات

مقیدان هوا از بند این سجین ز جلدهای کلامش که مثنوی است گرفت جهات شش بر او
ابد نزین سخن ز مرتبه شعر او نه منت که همچو عرش بلند است همچو شرع متین ولادت او در بلخ
بوده در ششم ربیع الاول سنه اربع و ثمانمایه در پنجهالگی او را الهام غیبی رسید و از اثر آن ظاهر
شد و منور و بهره ور گردید و در شش سالگی بر هر چهار روز یکبار افطار میکرده آخر در فقر و مسکنت
عرفان از اکابر اهل ذوق و وجدان گشته و در علوم ظاهری و باطنی وحید عصر و فرید دهر گردیده
مشهور است که قریب بچهار صد طالب علم در حلقهٔ درس مولوی جمع میشدند و همه کام بقدر
استعداد خود استفاضه فیض از وی نموده بیت یکی را بره محمدی و مستی یکی را ز مستی
پندار و هستی و در وقت توجه بزیارت مکه معظمه بصحبت شیخ فریدالدین عطار رسید شیخ کتاب
اسرارنامه باو داد و او همیشه آنرا با خود میداشت و نظر تامل و تتبع در آن میگماشت در کتاب
نفحات مسطور است که یکی از آنمای دنیا در خدمت مولوی عذر خواهی میکرد که در خدمت مقصر
فرمود که حاجت بعذر نیست آنقدر که دیگران از آمدن تو منت دارند ما از نا آمدن تو منت داریم
روزی یکی از اصحاب اغماک دید فرمود این همه تشنگی تو از دل نهادن بر این عالم است هر دمی که از
جهان آزاد باشی خود را غریب دانی در هر رنگ بنگری و هر مزه بچشی دانی که بآن فانی و جای دیگر
روی هیچ و تشنگی نباشی و از سخنان اوست که آزاد مرد آنست که از رنجانیدن کسی نرنجد و حر آنست
که سخن رنجانیدن را نرنجاند آورده اند که مولانا سراج الدین قونیوی که یکی از اکابر علمای
ظاهر بود و منکر خدمت مولوی بود روزی پیش پای تقریر کردند که مولوی گفته است که من
هفتاد و سه مذهب یکی ام چون قونیوی صاحب غرض بود خواست که مولوی را برنجاند و بحرمت
سازد یکی از افاضل نزد یکان خود را فرستاد که در میان جمعی از مولوی بپرسی چنین گفته اگر
اقرار کند از او دشنام بسیار بده و برنجان آنکس بیامد و بر ملا از مولوی سوال کرد که شما چنین
گفته اید که من با هفتاد و سه مذهب یکی ام گفت گفته ام آنکس بآن بگشاد و دشنام و سفاهت
آغاز نهاد مولوی بخندید و گفت که با این نیز که میگویی هم یکی ام آنکس خجل شد و بازگشت و در رساله
اقبالیه مذکور است که از خدمت شیخ علاء الدوله پرسیدند که مولانای روم چون کسی بوده است
فرمود که خوش کسی بوده است و فرمود هر چند در سخنان او نشان استقامت و تمکین نیست اما
خوش وقتی داشت و من هرگز سخن او نشنیده ام که خوش وقت نشده ام و هم شیخ علاء الدوله
فرمود که مرا این سخن از وی بسیار خوش آمد که خدمت مولوی همواره از خادم سوال کردی
که در خانهٔ ما امروز چیزی هست اگر گفتی چیزی هیچ نیست منبسط گشتی و شکر باری کردی که الحمد لله که
خانهٔ ما امروز بخانهٔ حضرت رسول و اهل بیت او علیهم السلام می ماند و اگر گفتی که آب مطبخ مهیاست منفعل

گشتی و گفتی از این خانه بوی خانه فرعون می آید و از سخنان اوست که صحبت عزیز است لا تصحبوا الفسق و گفته که در صحبتی خداوندم شمس الدین تبریزی قدس سره فرموده که علامت مرید قبول نشدن است
که اصلا با مردم بیگانه صحبت نتواند داشت و اگر ناگاه در صحبت بیگانه افتد چنان نشیند که منافق
در مسجد و کودک در مکتب و اسیر در زندان وفات مولوی وقت غروب پنجم جمادی الاخر از
سال ششصد و هفتاد و دو بوده و در حسن اعتقاد مولوی بشیخ او شمس الدین تبریزی ارباب تتبع
تردد می نمایند از مؤیدات شیخ او آنکه از اولاد خاندان جلال الدین بوده که بدر بدر او را اعیان
اسماعیلیه بودند و جلال الدین از بعضی قبایح عقاید و اعمال که بعضی از متاخرین آن طایفه در مذهب
اسماعیلیه احداث نموده اند بوده تبرا نموده باصل مذهب اهل البیت علیهم السلام رجوع نموده و در مثنوی
رسایل ملاحده را سوخت و شعار اهل ایمان ظاهر ساخت و آنکه ملا عبد الرحمن جامی گفته که نسبت مولانا شمس
الدین بجلال الدین مذکور غلط است در دیوانهای قدیم مولوی و قصاید مشتمل بر مناقب ائمه اطهار و
مثالب اغیار که در مقطع اکثر آنها چنانچه شیوه او بوده اسم خود را مذکور نموده بسیار است لیکن
ناسخان کتب او از منصوفه اهل سنت اکثر آنها را از قلم انداخته و رعایت ناموس بزرگان خود را
در آن نشناخته اند و با وجود این همه اهتمام که در محو آن قسم کلام داشته اند هنوز سخنان آشنا از خدمت
مولوی در میان است که دلیل اسلام او در سلک فرقه مومنان است قطعه هر آنکس که مهر اهل بیت است
در انور ولایت بر جبین است غلام حیدر است مولای رومی همینست و همینست و همینست
و ایضا آفتاب وجود اهل صفاست آن امام امم ولی خداست آن امامی که قایم است الحق
نور زمین و زمان و ارض و سما ذات او هست واجب العصمه او منزه ز کفر و شرک و ریا عالم و
حدقت مسکن او اوهر دون از صفات ما و شما رهروان طالب و او مطلوب عارفان صفات
و علی گویا سر او دید سید مرسل در شب قدر در مقام دنا از علی می شنید نطق علی بد علی بخ
علی نبود آنجا ما همه ذره ایم و او خورشید ما همه قطره ایم و او دریا بی ولای علی بحق خدا
نه نهد در بهشت آدم پا گر نهد بال و پر فرو ریزد جبرئیل امین بحق خدا مومنان چون روبا و دار
کرامت و هادی و مولا بنده چار و ز جان می باش تا برندت بجنت المأوا شمس تبریز بنده از جان شد
جان فدا کرد نیز مولانا سو زهی روزی ده خلقان علی ابن ابی طالب زهی فرمان ده مردان
علی ابن ابی طالب نهان از فهم و دور از عقل و برتر از خیال که گفتن وصف او نتوان علی ابن ابی طالب
قدیم الملک و الاحسان عظیم الشان و البرهان قسیم الجنه و النیران علی ابن ابی طالب هو الاول هو الاخر هو
الظاهر هو الباطن هو الخفی هو المنان علی ابن ابی طالب زهی ذو صفها بیرون زهی سلطان کونین
ولی حضرت بیچون علی ابن ابی طالب شهادت او طهارت او نماز و روزه و حج و او

جهات

جهات جهود امیدان علی ابن ابی طالب وجود و بقای بسم الله در توحید نزد انست
رحیم مطلق و رحمان علی ابن ابی طالب اگر چشم خود داری بهین از دیده معنی
بترجیح چهره خوبان علی ابن ابی طالب فرستاده است با تورات و با انجیل و با فرقان
بدر مرسل پنهانی علی ابن ابی طالب خداوندا خداوندا تو ایمان بخش بر روزی ده
بخش شاه با احسان علی ابن ابی طالب ایضا له تا صورت پیوند جهان بود علی بود تا نقش زمین
بود و زمان بود علی بود شاهی که ولی بود و وصی بود علی بود سلطان سخا و کرم و جود علی بود
آن قلعه گشایی که در قلعه خیبر هر کند یک جلد بگشود علی بود ان شیر دلاور که ز بهر طی نفس
در خوان بچو جهان نیالود علی بود هارون ولایت که بدش رسی عمران واعدکه علی بود
علی بود علی بود آن شاه سرافراز که اندر ره اسلام ناکار نشد راست شه سود علی بود فرزند خلف
در صدف نکته توحید کادم بکمالش نگران بود علی بود صد بار نگه کردم و دیدم بحقیقت
شو عارف و دان عابد و معبود علی بود زین یکدو سر هیچی که بگفتم بحقیقت باللهکه مراد من
و مقصود علی بود این گوز نباشد سخن گوز نه اینست تا هست علی باشد و تا بود علی بود
سر دو جهان زید او ز پنهان شمس الحق تبریز که نمود علی بود ایضا له
پاکه میر من از بعد مصطفی علی است امام طوس و بحر اهل ابی علیست امام متقیان و وصی نفس
رسول شهی که هیچ نیامد ز و خطا علیست حلال زاده شناسد علی و الش را از آنکه نور و جهان
حلال زاده علیست کسی بگفت که تا چند از علی گویی مگر که دردت را ای پسر دوا علیست
جواب دادم و گفتم مگر نمیدانی دل شکسته مجروح را شفا علیست جهان همه گر خصم شمس تبریز شد
مرا چه غم که مرا میر و پیشوا علی است ایضا له هر که بدل دین پیمبر گرفت مرتبه از هوش فرا گرفت
نور نبی جان مرا تازه کرد دست دلم دامن حیدر گرفت تیغ علی گوره و سندان ندید
بی علی از دست آهنگر گرفت حضرت شاهی که بیک ذوالفقار ران کران از تن عنتر گرفت
هر که می مدحت حیدر چشید همچو خضر زندگی از سر گرفت هر کس خصم بوطالب پی بود شمس علا و
من حیدر گرفت مخفی نماند که مراد از تیغ علی که گوره و سندان ندیده و ذوالفقار برق آثار
صاعقه کردار اوست که از آسمان بحضرت رسالت علیه الصلوة و السلام فرستاده و الحضرت
آنرا بحضرت امیر المومنین علی داده و اخبار و آثار در این باب بسیار است و مع هذا بعضی از غلاة
اهل سنت انکار آن نموده و در یکی از تالیفات خود گفته که ذوالفقار نام تیغی است که از آن مبتلا
بلجاج بود و روز غزای بدر بدست حضرت پیغمبر علیه السلام افتاد و آنرا بعلی داد و آنچه از اسمان
جبرئیل آورد آن بود که چون حکم الهی بجهاد متعلق شد جبرئیل تیغ حمایل کرده می آمد تا رسول

بدانستی که غرا میفرمایند اما مقصود در افضلیت نه تنها معجزات رسول خدا باشد مقصود شان این باشد
که در روعی بگویند نازیادتی علی را و افضلیت او بر رسول خدا اثبات کنند اینست تمام کلام آن معاند و
اجل عبد الجلیل رازی رحمة الله تعالی بر وجه لطیف ابطال آن نموده و نوشته بوده که در مرغ زبان
آن طایفه باشند که خدا را ظالم گویند و رسول را عاشق و امام را غلطی و ان ناجیان مجیر اند چنانکه
در موضعش درست شده اما آنچه گویند که ذو الفقار علی را از آسمان آورده اند در اخبار صحیحه وارد شده
و شیعه و غیر شیعه هر معجزه را که در عهد رسول اثبات کنند آنرا معجزه رسول گویند نه معجزه علی و ابو بکر کرامات
الاولیاء معجزات الانبیاء و از اینجا تفضیل علی بر نبی لازم نیاید و خواجه ناصبی را طرفه نباید
داشتن که از آسمان تیغی بمصطفی آید زیرا که بهتر از تیغ چیزها آورده اند مانند قرآن مجید و مرغ بریان
و میوه بهشت و طبع جنت و تیغ را همان حکم باشد و چون میگوید ذو الفقار بود هر تیغی که خواهی
گیر درین نزاعی نیست دانم که خواجه سنی انکار نکند که حامل تیغ بود علی غیر علی و غیر لا فتی الا علی
لا سیف الا ذو الفقار را همچکس از امت انکار نکرده است مگر ابن معاند و عجب است که خواجه از دو
اغطان و مذکوران نامنصف خود نشنوده است که چون در روعه را وصف کنند یکی میگوید که
از پوست ناقه صالح بود و دیگری میگوید از جلد کبش ابراهیم بود و دیگری میگوید از پوست گوسفند
ان شعیب بود و نمیدانم که آن پوست را درین دو سه هزار سال که نگاه میداشت اگر آن جایز
روا است این را نیز روا باید داشت که تیغی که مرتضی برای نصرت شریعت مصطفی علیه السلام
بدان رخصتهای کفر و بدعت کفر کشود و گردن گبران زد و قواعد اسلام بدان ممهد کرد اینچنین
تعالی از آسمان بمصطفی فرستاد و باد دست از آن بداشتن یا انکار این نکردن اما غصه جهود و نیمه
نصب اگرچه بهان کنند عیان باشد و دوستی پسر ابو طالب از محض ایمان باشد والله الهادی در
کتاب نفحات مذکور است که در وقتی مولانا شمس الدین تبریزی در صحبت بابا کمال خجندی می بود
شیخ فخر الدین عراقی بموجب فرموده شیخ بهاء الدین زکریا که آنجا می بوده است بر فتوحی
و کشفی که شیخ فخر الدین عراقی را روی می نمود آنرا در لباس نظم و نثر اظهار میکرد و منتظر بابا
کمال میرسانید و شیخ شمس الدین از آن معنی هیچ چیز اظهار نمیکرده روزی بابا کمال او را گفت
فرزند شمس الدین از آن حقایق و اسرار که فرزند فخر الدین عراقی اظهار میکند بر تو هیچ لایح
نمیشود گفت پیش از آن مشاهده می افتد ابا بو اسطه انکروی بعضی از مصطلحات شعرا
در زیده می تواند که در لباس نیکو جلوه دهد و هر آن قوت نیست بابا کمال فرمود حق سبحانه
و تعالی ترا مصاحبی روزی کند که معارف و حقایق اولین و آخرین را بنام تو اظهار کند
و ینابیع حکم از دل تو بر زبانش جاری شود و بلباس حرف و صوت در آید و طراز آن لباس

نام

نام تو باشد و مراد با کمال آن جناب مولوی صاحب دیوان و صاحب مثنوی معنوی بود که در اکثر
اشعار خود التزام و کرنام شمس الدین می نمود چنانکه در چند جا ازین غزل واقعست غزل ایها الساقی
ادر کاسا و ناولها نصف من ۞ ان عشقی مثل حزنی حبسی مثل دن ۞ مطربا نرمک بزن تا روح باز آید بتن
چون زنی بر نام شمس الدین تبریزی بزن ۞ نام شمس الدین چو شمع و من چو پروانه بسوز ۞ نام شمس الدین
چو شمع و جان بنده چون لگن ۞ شمس دین و شمس دین شمس دین میگوی بس ۞ تا بمیرد مردگان
رقصان شوند اندر کفن ۞ مطربا گرچه نه عاشق مشو از ما ملول ۞ عشق شمس الدین کند هر جانت را چون
جان من ۞ آورده اند که چون خدمت مولانا شمس الدین بقونیه رسید و مجلس مولوی در آمد مولوی
در کنار حوض نشسته بود و کتابی چند در پیش خود نهاده بود پرسید که این چه کتابهاست گفت که
این را قیل و قال می گویند ترا با این چکار است خدمت مولانا شمس الدین دست فرا کرد و هر کتاب
را در آب انداخت جناب مولوی بتاسف تمام گفت ای درویش کردی بعضی از آنها فواید والدین
بود که دیگر یافت نمیشد مولانا شمس الدین دست در آب کرد و یکان یکان کتاب بیرون آورد و آب
در هیچ اثر نکرده بود جناب مولوی گفت این چه سر است شیخ شمس الدین گفت این ذوق و حال است
ترا با این چکار بعد از آن با یکدیگر چند صحبت کردند و آخر در همان ایام مصاحبت خدمت مولانا شمس
الدین بتفصیلی که در نفحات مذکور است در شهور سنه خمس و اربعین و ستمایه بر دست علاء الدین محمد
که فرزند ناخلف مولوی بود و مراغ انالیس من اهلک موسم بود به رجه شهادت رسید و جنب
مولانا بهاء الدین ولد مدفون گردید **انفع العارفین و امیع المتکلمین الشیخ مصلح الدین سعدی شیرازی**
رحمة الله سعدی ان بلبل شیراز چمن در گلستان سخن دستان زن **قطعه** همان مسافر اقطار کین
مکان سعدی ۞ که گشته خاک وجودش ز آب عشق عجین ۞ به نیم گلستان او شمیم شهد و حریر شغلیان
او چراغ یقین ۞ حکایتش همه نازک روایتش همه راست ۞ تکلمش همه دلکش عبارتش همه نمکین ۞ در نفس و کمال
و ذوق و حال بی نظیر و همال بوده و در شیوه سخن رانی گوی ملاحت از فصحای شیرین مقال ربوده
تا اکثر دیوان او را تکلمان شعر آگفته اند و در تذکره دولت شاه مسطور است که عمر شریف صد و ده سال
بود و سی سال را بتحصیل علوم صرف نموده و سی سال بسیاحت اشتغال فرموده و سی سال دیگر بجاده
طاعت نشسته و در ملاقات هر روی نا اهلان بسته ظهور شیخ در روزگار اتابک سعد بن زنگی والی
فارس بوده و گویند هر شیخ ملازم او بود و تخلص شیخ سعدی از آنجهت است و در ابتدای حال در
مدرسه نظامیه بغداد در حلقه درس ابو الفرج بن جوزی بتحصیل شغلی نموده و بعد از آن بعلم باطن و
سلوک توجه فرموده و در آن اثنا چهار رده حج گذارده و بیشتر را پیاده بجا آورده و در اطراف
روم و هند اقامت مراسم غزا و مجاهده نموده و با کثر قلاع ربع مسکون رسیده و کرم و مردی و کار

چشیده و با بسیاری از مردم طریق معاشرت ورزیده و درین باب میفرماید شعر در اقصای عالم
بگشتم بسی • بسر بردم ایام با هر کسی • نتیجه ز هر خرمنی خوشه یافتم • ز هر چشمه صافی خوشه یافتم • و در بعضی از
رسایل منظومه شاه قاسم انوار نور الله مرقده مذکور است که در وقتی که سلطان الاصفیا شیخ
صفی الدین اردبیلی قدس الله سره بشیراز رفت شیخ سعدی بخدمت او رسیده باشارت او در سلک
اهل سلوک در آمده و در کتاب نفحات مسطور است که جناب شیخ از افاضل صوفیه بوده و از مجاوران
بقعه شریف شیخ عبد الله السعدی قدس الله تعالی روحه از علوم بهره تمام داشته و از اوقات نفیس
کامل سفر بسیار کرده است و اقالیم گشته و بارها بحرمین رفته و به تجارت سومنات در آمده و صحبت
بزرگ ایشان را دریافته و از مشایخ بسیاری دریافته و بصحبت شیخ شهاب الدین سهروردی
در یک کشتی سفر دریا کرده چنانکه در کتاب بوستان اشارت نموده و گفته شعر مقالات مردان
زمردی شنو • نه از سعدی شهروردی شنو • مرا پیر دانای مرشد شهاب • دو اندرز فرمود بر روی آب
یکی آنکه هرچ خویشتن بین مباش • و گر آنکه هر غرقه بین مباش • و گفته اند که وی در بیت المقدس و بلاد
شام صدقی سقایی کردی و آب بمردم میدادی تا بحضرت خضر علیه السلام رسید و وی را از زلال
انعام و افضال خود سیراب گردانید و شیخ وی را با یکی از اکابر سادات و اشراف فی الجمله گفت و گوئی
واقع شد آن شریف حضرت رسالت صلی الله علیه و آله و سلم بخواب دید که وی را عتاب کرد چون
بیدار شد پیش شیخ آمد و عذر خواهی و استرضای وی کرد یکی از مشایخ منکر وی بود شبی در واقعه
دید که درهای آسمان گشاده شد و ملائکه با طبقهای نور نازل شدند هر سعدی که این بیت گفتند برای سعدی
خیر از بیت که معنی گفته و قبول حضرت حق سبحانه و تعالی افتاده و آن بیت اینست بیت برکت رخشان
سبز در نظر هوشیار • هر درختی که در فقیر است سوخت کردگار • آن عزیز چون از واقعه بر آمد در شب
بدر زاده شیخ سعدی رفت که وی را بشارت دهد دید که چراغی افروخته و با خود زنی دارد و چون کوشش
داشت شنید که این بیت میخواند وی در نیمه ماه شوال سنه احدی و تسعین و ستمایه از دنیا رفته رحمة الله
علیه و از ابیات اشعار شیخ بزرگوار که دلالت بر صحت عقیده او دارد که مؤلف را یکی از دیوانهای شیخ
او دیده نظم غیر از علی که لایق پیغمبری • کز خواجه رسل بدی ختم انبیا • فرد اگر هر کس شفیعی زند دست
دست منت و دامن معصوم مرتضی • و در بعضی اشعار خود میفرماید شعر لگد بخت اسعد کرد و خرم
و نژاد بخت • گر تو مرد عاقلی آن مرد بهتر با علی • سعدی اگر عاشقی کنی و جوانی • عشق محمد بس است
و آل محمد • و نیز از اشعار محبت شعار اوست • سعدیا شرمی بدار آخر چه میزیی بگو • حب بعد از
مصطفی مولای ما الا علی • و مولانا نور الدین جعفر بدخشی که از افاضل تلامذه و مریدان امیر سید علی
همدانی است قدس سره العزیز در کتاب خلاصة المناقب قصیده که زیاده از پنجاه بیت است از

شیخ بزرگوار در مدح حضرت امیر و سایر اهل بیت اطهار نقل نموده و بجهت رعایت اختصار بعضی از آن
در این مقام مسطور میگردد قصیده منم گر جان شدم مولای حیدر • امیر المؤمنین آن شاه صفدر • علی را
خدا مشکل گشا خواند • بامر حق وصی گردش پیمبر • پدر زن مصطفی زوجه چو زهرا • عمی چون
حمزه و جعفر برادر • بجا بیش آمده زهره ز گردون • برای خدمتی زهرای ازهر • حسام او ستون
اهل ایمان • سنان او هلاک جان کافر • گهی از قوتش بین گشته فربه • گهی از غربت او گوئی لاغر
گهی در نده دل در سینه عمرو • گهی ریزنده خون از خلق عنتر • گهی بر دوش احمد بود بایش
گهی بر تارکش از علم افسر • گهی ز قلعه اسلام آباد • گهی بر کنده در از حصن خیبر • گهی اندر نماز او
داده خاتم • گهی اندر وغا بخشیده خنجر • بحق مصطفای برگزیده • شفیع عاصیان در روز محشر
گهی شاه و گهی دستور گه میر • گهی قاضی گهی مفتی گهی ور • بحق پادشاه هر دو عالم • خدای بی نیاز
فرد اکبر • بحق آسمانها و ملایک • کز آنجا هیچ جای نیست برتر • بحق چار ارکان شرع و هفت اقلیم
نه چرخ و ده و دو برج دیگر • بکرسی و بعرش و لوح محفوظ • بحق جبرئیل آن خوب منظر • بمیکائیل
و اسرافیل و صورش • بعزرائیل و هول گور و منکر • بتورات و زبور و صحف انجیل • بحق مرسلان
هر چاره فرستر • بحق آیة الکرسی و یس • بحق سوره طا و اسرار • بحق آدم و نوح و ستوده
بحق هود و شیث داور • بدر یحیی و درمان اعمان • بذی القرنین و لوط نیک محضر
بموسی و بکوه طور سینا • بعیسی کو بدار عصیان مطهر • بحق اهل بیت آن زهرا
بخون ناحق شبیر و شبر • بآن روزی که وحی آمد نبی را • که از بالان اشتر ساخت منبر
که بعد از مصطفی در کل عالم • نبد فاضلتر و بهتر ز حیدر • پس از احمد امام حق علی دان
که بود او نفس معصوم مطهر • مسلم شد سلونی گفتن او را • که علم مصطفی را بود او در
یقین اندر سخا و علم و عصمت • ز پیغمبر نبود او هیچ کمتر • که بود اندر مدد آفاق عالم
که خور با آمد از بهرش ز خاور • حکیم و صف آن شاهی که جبرئیل • گهی بر او بوشش گاه جاکر
اگر چه مدح گو باشد بسیار • بطبع دوستان مدح تو خوشتر • از آن گفتم که تا خلقان بدانند
که سعدی زین سعادت نیست بی بر • ابا سعدی تو نیکو اعتقادی • ز دین و اعتقاد خویشتن بر خور
و مخفی نماند که بعضی از قاصران کوتاه نظر مواخذه جناب شیخ می کنند بآنکه در بعضی از حکایت
کتاب بوستان اظهار اعتراف حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام بخطا نموده و گفته بیت
یکی مشکل بر او بشد بیله • که تا مشکلش را کند بیله • امیر عدو بند کشور گشای
جوابش بگفت از سر علم و رای • شنیدم که شخصی در آن انجمن • بگفتا چنین نیست یا المؤمن
ترا جید از وحید نامجوی • بگفت ار توانی ازین به بگوی • بگفت آنچه دانست شاه نجف

بگل جشنه خوز نشاید تفت ٭ بسند یاز و شاه مردان جواب ٭ که من بر خطا بودم او بر صواب
وجواب این مؤاخذه آنست که گاهی حال و مقام مقتضی اعتراف نبی و امام بر زیاده از خطای در کلام است
حضرت موسی علیه السلام در مقام عتاب فرعون لعین که فعلت فعلتک التی فعلت و انت من الکافرین
اظهار اعتراف بضلالت نمود و گفت فعلتها اذا و انا من الضالین یعنی کردم چنین و من از جمله گمراهانم
و علی هذا القیاس میتواند بود که اظهار اعتراف حضرت امیر نیز بخطای خود در آن کلام بنابر اقتضای وقت
و مقام باشد و در کلام شیخ نیز اشعار باین معنی واقعست زیرا که در اول گفته که حضرت امیر جواب اشکال
سائل از سر علم گفت و ظاهرست که هرگاه جواب از سر علم گفته باشد هر آینه محض صواب و احتمال خطا
در آن نباشد خواهد بود و الله اعلم بحقیقة المقصود **احوال خواجه حافظ شیرازی** سرو فراز اهل از دور
حقایق و معارف ممتاز بوده و دیوان او لسان الغیب و صحیفه ایمان او مبرا از عیوب ریب است و لطافت
مطرست که بسا اسرار غیبه و معانی جمیعه که در کسوت صورت و لباس مجاز در آن اشعار معارف شعار
مندرج است و رهیب السیر مسطورست که روزی شاه شجاع کرمانی بزبان اعتراض خواجه حافظ را مخاطب
ساخته گفت ابیات هیچ یک از غزلیات شما از مطلع تا مقطع بر یک منوال واقع نشده بلکه از هر غزلی چهار
بیت در تعریف شراب است و دو سه بیت در صفت عشق و یکدو بیت در وصف معشوق و تلوین
در یک غزل خلاف طریقه بلغا است خواجه حافظ گفت آنچه بر زبان مبارک شاه میگذرد عین صدق و محض
صواب است اما مع ذلک شعر حافظ در اطراف آفاق اشتهار تمام دارد و نظم حریفان دیگر پای از دروازه شیراز بیرون نمی نهند بنابرین کتابت شاه شجاع در مقام اندای خواجه شده بحسب اتفاق در آن
ایام آنجناب غزلی در سلک نظم کشید که مقطعش اینست **بیت** که مسلمانی از آنست که حافظ دارد
وای اگر از پی امروز بود فردایی ٭ و شاه شجاع این بیت را شنیده گفت از مضمون این نظم چنان مفهوم
میشود که حافظ بقیام قیامت قایل نیست و بعضی از فضلای سود قصد نموده که فتوی نویسند که منکر
وقوع روز جزا کافر است و از این بیت مستفاد میشود خواجه حافظ مضطرب شده نزد مولانا زین الدین
ابوبکر تایبادی رفت که در آن ایام عازم حجاز بود و در شیراز تشریف داشت و کیفیت حال را
بشان عرض نمود و مولانا فرمودند که مناسب آنست که بیت دیگر مقدم بر این مقطع درج کنی مشعر بمعنی
که فلانی چنین گفت استشفای این مقدمه مشهور که نقل گفتگو نیست از این نعمت کجا یابی باز آن خواجه
حافظ این بیت را گفته پیش از مقطع در آن غزل درج ساخت **بیت** این همه شهد و شکر کز سخن خویش آمد ٭ که بحق
بر دو مکیده بادب دل نرسانی ٭ و باین واسطه از آن وجه نجات یافت و ظاهر امر او خواجه حافظ
از حریفان دیگر نه مجرد شاه شجاع بود بلکه جماعه که از معتقدان او بود نیز مراد بوده
چنانچه از بعضی غزلهای خواجه حافظ تعرض باین ظاهر میشود و تفصیل این کلام آنکه عماد فقیه که کوتوال شیراز و خانقاه

دار بوده هرگاه نماز گذاردی گریه او شرط متابعت بجا آوردی و شاه شجاع بسبب اعتقاد کرامت
حمل مبرور مودود پیوسته بقدم اخلاص ملازمت آنجناب مینمود و خواجه حافظ این غزل در آن باب گفته
غزل صوفی نهاد دام و سر حقه باز کرد ٭ آغاز مکر با فلک حقه باز کرد ٭ این مطرب از کجاست که راه عراق
ساخت ٭ آهنگ بازگشت براه حجاز کرد ٭ ساقی بیاکه شاهد رعنای عاشقان ٭ آمد دگر بخانه و آهنگ
ناز کرد ٭ بازی چرخ بشکندش بیضه در کلاه ٭ زیرا که عرض شعبده با اهل راز کرد ٭ ای دل بیاکه ما به پناه
خدا رویم ٭ زانچه آستین کوته و دست دراز کرد ٭ فردا که پیشگاه حقیقت شود پدید ٭ شرمنده رهروی
که عمل بر مجاز کرد ٭ صنعت بنگر که هر که بحسن عمل نیاست ٭ عشق نبرد بروی دل و حسن فراز کرد ٭
ای کبک خوشخرام کجا میروی بایست ٭ غره مشو که گربه عابد نماز کرد ٭ حافظ مکن ملامت رندان که در ازل
ما را خدا ز زهد ریایی بی نیاز کرد ٭ و در روضه که پادشاه غفران پناه شاه اسمعیل انار الله مرقده دار الملک شیراز
از فرقه دوم نفوس مشرف و منور گردانیده همواره بیقاع و مزارات آنها بر سلف وارد می شدند
و از ناصیه احوال هر کدام که نور محنت شاه مردان مشاهده می فرمودند بقصد مزارش را ویران ساخته
از آتش قهر جهانسوز بیکسر شیل خاکستر برابر میفرمودند و چون بر سر مزار خواجه حافظ تشریف آورده اند
دیوان او را از سر قبر برداشته تفالی در باب خلوص نیت و صفای عقیده او فرمودند این غزل
بنظر اشرف در آمد **شعر** چو زاهد نهاد حمایل برابرم ٭ یعنی غلام شاهم و سوگند میخورم ٭ ساقی
بیاکه از مدد بخت کارساز ٭ کاهی که خواستم ز خدا آنشد میسرم ٭ جامی بده که باز ز بیت وی روی شاه ٭ پرتو
سر هوای چو اینست در سرم ٭ رحم من بوصف لآل خضر که من ٭ از جام شاه جرعه کشی جرعه کوثرم
من جرعه نوش بزم تو بودم هزار سال ٭ کی ترک آبخور کند طبع خوگرم ٭ ورزانکه نیست باورت از بنده این
از گفته کمال و لیلی بیاورم ٭ گر بر کنم دل از تو و بردارم از تو مهر ٭ آن مهر بر که افکنم این دل کجا برم
نام محمد است علی عز جهان من ٭ وز این دو نام نیکی احد المظلوم ٭ عهد الست مرحمه بالحمد شاه بود
وز شاه راه عمر بدین راه گذرم ٭ شاهین صفت چو حلقه بندم دوست شاه ٭ کی باشد التفات بصید کبوترم
ای شاه نیز گر چه که گردد ار شود ٭ در سایه تو ملک قناعت میسرم ٭ بال و پری ندارم و این طرفه تر که نیست
عیز از هوای منزل سیمرغ بر سرم ٭ شکر خدا که باز درین اوج بارگاه ٭ طاوس عرش میشنود صوت شهپرم
نامم ز کارخانه عشاق محو باد ٭ گر خود بعمر خود بود شغل دیگرم ٭ ای عاشقان روی تو از ذره بیشتر
من کی رسم بوصلتو کز ذره کمترم ٭ بنما بمن که منکر حسن رخ تو کیست ٭ تا دیده اش بگریه بگلگون عبرت بر او دهم
حافظ ز جان محبی است آل او ٭ عقاید بین که هست خداوند داورم ٭ و چون تقدیر اعتقاد شاه از
امتحان بیشش بیرون آمد بتسبیق و تروی مزارش فرمان قضا جریان نافذ گشت حافظ از معتقدان آنجناب
دارش در کتاب نفحات مسطورست که وفات خواجه حافظ در سنه اثنین و تسعین و ثمانمایه بوده و مرقد

تعالی **الشیخ العارف الموحد اوحد الدین المراغی قدس سره** در تذکرهٔ دولت شاه مسطور است که شاعری
کریم رو بود با وجود کمال عرفان و سلوک در فضیلت ظاهری یکی نداشته و مرید شیخ الشیوخ اوحد الدین کرمانی
که یکی از اکابر اولیاست بوده و مرید شیخ الاسلام شهاب الدین سهروردی نیز بوده و کتاب جام جم از
تالیفات اوست و ترجیع او در میان موحدان شهرتی عظیم دارد و دیوان او دو هزار بیت بوده باشد
سخن را موحدانه میگوید و دو نامه بنام خواجه ضیاء الدین یوسف بن خواجه اصیل الدین ملک الکتاب خواجه
نصیر الدین طوسی گفته بسیار نازک و لطیف فرموده و کتاب جام جم را در اصفهان نوشته و در قریب بکمال
چهارصد سواد مستعدان روزگار از آن برداشته اند و با وجود حجم اندک آن کتاب را به بهای بسیار خریده
و فروخت میکرده اند و آن کتاب در میان فضلا بسیار مکرم بوده است و درین روزگار آن نسخه
متروک است و الحق آن نسخه را داب و طرز سخن نسخ است و ظهور شیخ اوحدی در روزگار ارغون
خان بوده و وفات او در اصفهان بعهد سلطان محمود غازان بوده در شهور سنه سبع و سبعین و ستمایه
مرقد او در اصفهان است و مردم آن دیار اعتقادی بآن مزار دارند امیت کلام دولت شاه مؤلف
گوید که تاریخ وفات شیخ را بر وجهی که او ذکر نموده محل نظر است زیرا که جناب شیخ زمان سلطان ابو سعید
جنگیزی را که بعد از سلطان محمد خدابنده بادشاه شد او را که نموده و در کتاب جام جم در مدح او فصلی
گفته که دو بیت از و اینست **مثنوی** در جهان تا که سایه شاه است ٭ هر زمانش سایه در چاه است
در جهان را صلای جید زدند ٭ سکه بر نام بوسعید زدند **و ایضا** الحق او در باب مولود مدح شیخ گفته
مخالف آن خبریست که صاحب کتاب نفحات ایراد نموده و گفته که مولد شیخ اصفهان است و
مدفن او مراغه است و چون بمقتضای الفضل شهدت بالاعداء کرامی اعدا و کد و اقوی است اگر تمام
آنچه صاحب نفحات در بیان احوال شیخ صاحب حال آورده مذکور سازد و حاشا معذور خواهد بود و آن
اینست که جلیس استماع افتاده که شیخ اوحدی از جملهٔ اصحاب شیخ اوحد الدین کرمانی است چنانکه این
نسبت و بر او دیوان شعر بسیار در غایت لطافت و حلاوت و ترجیعات مشتمل بر حقایق و معارف و مثنوی
بر وزن و اسلوب حدیقهٔ شیخ سنائی جام جم نام دارد و در انجا بسی لطافت درج کرده است و از آن مثنوی
است این ابیات **مثنوی** اوحدی شصت سال سخن دید ٭ ناشبی روی بیکسخن ندید ٭ سر گفتار ما مجازی نیست
باز کن دیده کین بازی نیست ٭ سالها چون فلک بسر گشتم ٭ تا فلک دارد بیده و گشتم ٭ بر سر پای جمله دانشمند
چون ندارد بهره دانشمند ٭ از برون در میان بازارم ٭ وز درون خلوتست بازارم ٭ کس نه بیند خیال
سلوت من ٭ ره ندارد کسی بخلوت من ٭ تا دل من بدوست پیوست ٭ سر ما کرده سر من بست
و وی قصیده را به حکیم سنائی ابرهای نیکو گفته است و عدد ابیات آن صد و شصت بیت خواهد بود
و مطلع آن ابیات اینست **شعر** سر بیوند ما ندارد باز ٭ چون توان شد ز بخت برخوردار ٭ کار ما با

یکی است در همه شهر ٭ و آن یکی تن نمیدهد بدو کار ٭ محرمی نیست تا بگویم خویش ٭ همدمی نیست تا بنالم از
درد غم خویش ٭ صحبت آن معشوق ٭ در همه عمر نصیب آن مزار ٭ و در تاریخ اتمام جام جم گفته ٭ چون
زمانی بر گرفتم قال ٭ هفتصد رفته بود و سی سه سال ٭ که من این نامه همایون فر ٭ عقد کردم بنام آن سرور
چون بسال تمام شد بدرس ٭ ختم کردم بمایهٔ القدس ٭ قبر وی در مراغه تبریز است ٭ و تاریخ وی
بر اینست سنه ثمان و ثلثین و سبعمایه گوشته دیگر محقق نماند که همچنانکه کتاب جام جم در زمان دولت
شاه متروک بوده کتاب دو نامه نیز متروک است ظاهر انتشار ابی التقاء جمهور باین دو کتاب گواهست
که جناب شیخ شیخ شیوخ از تبار باولاد اجداد حضرت خواجه نصیر الدین طوسی علیه الرحمه می درزیده و
کتاب دو نامه او بنام نبیرهٔ خواجه مزین گردیده چه عداوت جمهور بحضرت خواجه در غایت ظهور است
زیرا که خون خلیفه خود معتصم عباسی و اولاد عشایر او را که بحکم هلاکو خان کشته شدند از و منجر ایشان
ملاحظه کتاب تجربه او همیشه در زاویه عزلت و انقیاد میکاهند و یقین است که اینچنین کتب جمهور مطعون
و تضعیف او مردود و خواهد بود و می تواند بود که سبب متروک بودن کتاب جام جم آن باشد که
فصلی از منقبت خاندان رسالت اشتمال دارد و در روزگار ما که این کتاب اندک شهرتی یافته
بسبب آنست که جمهور اهل روزگار بنا بر طول ازمنه و اعصار از حقیقت عقیدهٔ جناب شیخ بیخبر اند و آن فصل
که دلالت بر حسن عقیدهٔ او دارد از اکثر نسخها اسقاط نموده اند و این حذف و اسقاط همچنان که می تواند بود
که از مخالفان بر سبیل عناد واقع شده باشد می تواند بود که از موافقان از روی تقیه صادر باشد و
ایشان آن باشد که مبادا چون ارباب عناد آن کتاب را در دست یکی از ایشان مشحون باین
فصل یابند در طریق تهمت حامل آن کتاب نیز شتابند و آن فصل بر اصل اینست **شعر** اهل بیت پیغمبر
سر بسر نورند ٭ هر زمین چون بر فلک چون مهر و ماه ٭ و از ثمانه علم و دیعت را ٭ حارسان گشته مر ملت را
هر که چیزی یافت زایشان یافت ٭ کم شد آنکس که می زایشان تافت ٭ دیدم از خوان ایشان نعمتی
متصل نفس کبریا کرب ٭ نشنود جز ربا جهان شاهی ٭ مگر از چون بزید کراهی ٭ بخت با مکر کس بر نگشت
تیغ بر روی آفتاب کشید ٭ چون حسین خون بریزد ٭ نیز بخت چو خود سرد ٭ که کشد هر بزار بچه
در چاه بند از و هزار بچه زده بگردن عراق بر تیغ ٭ کز چنان کس عراق دریغ ٭ چون سر و خاک بصره
ارزد ٭ بسر عرش خاک پا ارزد ٭ من بگویم نترسم از کس زود ٭ کاولین هند ارمعاویه بود ٭ کین او از
عداوت آباست ٭ زانکه فرزند وارث باباست ٭ شاخ عرش بیخ پیش ارست ٭ زانکه بر وحی بر
مسی جست ٭ ای که اصل علی ندیده و فرع ٭ گوش کن بر حدیث صاحب شرع ٭ طرد دم گفت مصطفی
حکمی جنت جفا او را ٭ خود گرفتم که مال داری و جاه ٭ طرد دم کی بود چو گفت کلاه ٭ مور بود و هزار بنطاره
که علی بکند از باره ٭ هست مقدار کی جنگ طلان ٭ خاد و خاشاک پیش کوه کلان ٭ که بلد روز جمله غازی

مغنی زاناوک اندازی ؛ باد م ذوالفقار در صف جنگ ؛ بجا ارزد کلوخ قلاشک ؛ نه بجا زیست
بلندی نام ؛ مشنو گفت و گوی با کس عام ؛ کی پذیرد جواغ راستش روز ؛ انکه از تیز رو به و نیف یوز ؛ الله الله
جو غرز حسد ؛ روح را کی زیان رسد ز حسد ؛ خود چه نقصان موسی یا رون ؛ بر زمین گر فرو رود فارون
هر چراغی که حق برافروزد ؛ تا ابد ریش مدعی سوزد ؛ گر چه بسیار باد در پی رفت ؛ در خلاف شمع
با حقیقت نشد مجازی یکی ؛ کوس محمود طبل بازی یکی ؛ نوش کس هر دو در میان کردند ؛ خود بخوردند و خود زبان
کردند ؛ و در اثنای نعت حضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم اشارتی بحدیث انا مدینة العلم و علی بابها
و فرموده ؛ شعر ؛ از دو توان رسید بکام ؛ دیگران را بهل درین ورد بام ؛ الشیخ المحقق العارف
نور الدین آذری نور الله مرقده ؛ نام شریفش حمزه است و تخلص شرکه آذری است بشهادت یافته
دولت شاه سمرقندی در تذکره خود آورده که عارفی مجرد و محققی عالی همت بود و بکار دنیا کم التفات
نمودی و علی الدوام طالب صحبت اهل الله بودی چهل سال بر سجاده طاعت بفقر و قناعت روزگار
گذرانیده و خاطر شریفش را بنیل آرزوی نفس نگمانیده در فضیلت علوم ظاهر و باطن راسخ و در
طریق مجاهده صادق دم و در شیخ قدم بود و هو حمزة ابن علی طوسی فلک الطوسی ثم البهقی و الکتب شیخ از
سربداران بهق بوده و در هنگام جوانی بشاعری مشغول شده و شهرت یافت شاهرخ سلطان او را وعده
حکم فلک الشعرائی داد و در اثنای آن حال نسیم عالم تحقیق بر ریاض خاطر عاطر او وزید و قدم در کوی فقر و
فنا نهاد و رسم و رسم سود و زیان داد و بصحبت شیخ محی الدین طوسی غزالی قدس سره رسیده و از او
اخذ طریقت نمود و بعد از فوت شیخ محی الدین رجوع بسید نعمت الله قدس سره نمود و مدتی در خدمت
سید بسلوک مشغول بود و از آنحضرت اجازت و خرقه تبرک دارد و نوبت بیاد حج که دارد و عدت بکمال
مجاورت بیت الله الحرام شده و بعد از آن بدیار هند افتاد و چند گاه در آن دیار بسر برد و گویند ملک
هند سلطان احمد شیخ را پنجاه هزار دینار انعام فرمود که بعبارت ایشان یک لک باشد و شیخ نرفته
گر لشکر از آن هیچ ملک هیچ سر بر زمین نهد شیخ آن مال را قبول نکرد و سجده نفرمود و درین باب میگوید
شعر ؛ من ترک هند و جیفه چسال گفته ام ؛ باد بروت چون پک چو نمیخرم ؛ و بعد از سفر هند پای قناعت در دامن
کشیده و از سیاحت عالم ملک بتماشای عالم ملکوت بر چسب بفکر فرو برد و سی سال بر سجاده طاعت نشست
که بر در خانه هیچکس از ارباب دولت نرفت بلکه اصحاب دین و دولت و ارباب ملک و ملت طالب
صحبت او بودندی و همواره بخدمت شریف النجا آورده می دیوان شریفش دو رساله کلیم مشهور است
غیر از دیوان شیخ رسایل نظم و نثر بسیار است وفات شیخ در قصبه اسفراین در شهور سنه ست و ستین
و ثمانمایه بوده و هشتاد و دو سال عمر یافته مرقد منور او در قصبه اسفراین است انتهی و چون اکثر قصاید
دیوان شیخ در مناقب اهل بیت رضوان الله علیهم اجمعین واقع است از روی اختصار بذکر قصیده تمام و چند

بیت از بعضی قصاید او اقتصار میرود ؛ قصیده ؛ منت خدای را که مطیع پیمبرم ؛ فرمان بر قضای خداوند
اکرم ؛ حمد و سپاس کعبه ذرات را که من ؛ از ناتوان صاحب محراب و منبرم ؛ تا منه شریعت غرا است مسکنم
قاضی القضات محکمه هفت کشورم ؛ زانها نیز که حرمت شاهل زدو ؛ تقویت زنیت من و زیبت
زیورم ؛ بگذشته ام ز دایره کل الوجود ؛ بر صدر کائنات بواجب مصدرم ؛ تا یافت جان من مزاج مسدود
دانم که از فیض آسمانست مصدرم ؛ توحید بحر و این تن من همچو کشتی است ؛ جان ناخدای کشتی و قلت لنگرم
نامن عزیز مصر وجود خود آمدم ؛ آمد ز روم باج و ولایت ز قیصرم ؛ آفاق را بتیغ توکل گرفته ام
فی راغب سپاه قناعت لشکرم ؛ نامن بر بسته ام کمر فقر بر میان ؛ از تاج فقر طعنه زن تخت سنجرم
عنقای قاف فقرم از آشیان فقر ؛ از قاف تا بقاف جهان را بر شمرم ؛ غواص عقل را ره بکنه بحر
کز فقر بر ذوات و صفاتست گوهرم ؛ آمینه غرا این عینیت خاطرم ؛ پیدا است این صدف ز سیمای جوهرم
تا از سواد وجه شدم سرخ روی خود ؛ روشن شد است حسنی کو گرداجرم ؛ تا پای در طریق توکل نهاده ام
کشتند سرکشان دو عالم ستمگرم ؛ دریای معرفت ز دلم موج میزند ؛ بر دانشه گوهر کلام منبرم
اطراف عالم از نفس من معطر است ؛ زیرا پراکنش در دو جهانم ؛ ذرات کائنات نی بسته و منتشر
اوراق آسمان ز زمین جمله فتم ؛ صد عشق از مجسمه نوشان بر آورده ؛ از رنگ چین ز رنگ کتب مصورم
همچون زمین ز جای نجنبیم بس وقار ؛ گر فی الشمس همچو کره منی بیخ بر سرم ؛ افلاک همچو نقطه مرکز و سط نشین
اقطاب را بمنزل لحظه محورم ؛ با چرخ حادثات جهان را چه اعتبار ؛ با من که در شکوه چو سد سکندرم
در حضرت بهیزه بر دار دخل روزگار ؛ از باختر و طبقه نو تا نگاه دارم ؛ معنی حل طلق حلول قناعت است
این نکته یاد گیر که من کیمیاگرم ؛ این طاس کهنه فلک دیو ساز ؛ در رهوای روز شب افکنده سندرم
در بحر و بر ز ماهی افلاک بر شکی ؛ بگشاده دیده بر قانی چو صهرم ؛ در یا میت و خرم هم چرخ نیلگون
انجم چراغ مجلس و خور شید سلوم ؛ موسی صفت معاند کاو طبیعتم ؛ چون سامری نه در پی گوساله رزم
خورشید اگر بنور زند منتی مرا ؛ هرگز بعد جانب خورشید بنگرم ؛ و ناچه جیفه طالب او سگ شمرده اند
لیکن من این کرده بسگ نرخ نرم ؛ بر آفتاب سایه چندارم از زمین ؛ بار غرامت از نکشد چرخ اخضرم
من ترک هند و جیفه چسال گفته ام ؛ باد بروت چون پک چو نمیخرم ؛ و در آن چو صفو و معنی او بیتی گفته اند
لیکن ما بیت این حرمت جرابرم ؛ پای ملخ ز مور سلیمان قبول کرد ؛ لیکن دلکن تو هم ستمگان محترم
از آفتاب همت من هر ذره دایست ؛ گر ذره ذره اش نه ذره مکرم ؛ همچون زمین بصورت اگر مفلسم ولی
چون آسمان بگوهر معنی توانگرم ؛ انجم مثال کوی گریبان است بر شم ؛ افلاک همچو قوت نه توست در برم
از موج حادثات جهان بادبان فضل ؛ پیروان بر دو ساحل لطف بنده ام ؛ شاه نجف امیر ولایت علی که است
بر سر ز فرق خاک ره او چو افرم ؛ تا سر بر آستانه جاهش نهاده ام ؛ من خود کیم که دعوی حب علی کنم

من از کیه بخیل غلامان قنبرم ؛ از مکر و تکبر نه هم که سوال ؛ زیرا که در حمایت شیر و شیرم ؛
آنرا که هست با علویان ارادتی ؛ گر از نژاد ترک بود دست دادرم ؛ آنرا که با ولایت آل نبیست نسبتی ؛
اگاه بحر همت من موج میزند ؛ پیداست تا چه قدر بود گوهر را برم ؛ بیت القصیده و غزل پنج کشورست
در پنج گنج نعمت هفت پیکرم ؛ هم بوی میشود شم و هم نور میدهم ؛ خوشبوی و نور بخش چو شمع معنبرم
از مغروران روی زمین تنگ میدهم ؛ تا من گدای حضرت ساقی کوثرم ؛ تا سر بر آستانه جانبش نهاده ام
مهر ست منکار سپهر است بستر م ؛ بر رغم خاطر جمله منم امرد و صیدری ؛ از ننگ و نام و سکه و صورت قلندرم
نسبت بخاندان علی و آل او ؛ زان کرده ام درست که پاکست مادرم ؛ آنرا که با ولایت آل نبیست نسبتی
خصم منست گر همه باشد برادرم ؛ ای من غلام بازوی مردی که در مصاف ؛ داده جواب خلق بیک ضربت اعتشم
گر همچو تو ز آب سبی در کمال فضل ؛ گوئید هست بعد نبی منت پادرم ؛ شاها منم غلام تو ان اذری که هست
در صورت بنان سخن دست آزرم ؛ از تیغ دست گردن دشمن بزنگرم ؛ وز خنجر زبان جگر خصم بردرم
نشنیده ام مگر ز آهن دری جهان ؛ چون در ربود روز دغا میر حیدرم ؛ در کام من ندمت جهد بعد علاوت
کز ذوق آن عوام شده طعم شکرم ؛ گر آن زر و تبان وی این شعر شنوند ؛ مومن شوند مسجد طبع سخن ورم
هست از برای خصم توام در مخاربه ؛ دستی بسان تیغ و زبانی چو خنجرم ؛ با حب خاندان چو برآرم ز خاک
بر جمله خلق فخر بود روز محشرم ؛ ساقی کوثری تو و من آذری تو ؛ بر سان باب کی شرر برهان آذرم

و قصیده دیگر مبتدا باید

چنانکه هست فلک را دوازده تمثال ؛ که آفتاب بران دور میکند دوسال ؛ بر آسمان ولایت دوازده برج اند
چو آفتاب نبوت محمد را برج کمال ؛ فضا چو آمنه روح احمدی بر بخت ؛ بر بخت زاده او دوازده تمثال
مثل دوازده ماه و دوازده کوکب ؛ بیافت نیست نموده ستقبال ؛ ستارگان سپهر ولایت مشرفند
که ایمن اند ز نقصان احتراق و وبال ؛ سپهر فضل و شرف هر یکی بتخلاف ؛ جهان علم و عمل هر یکی بستقلال
مصدران ولایت که مهر بیل امین ؛ بود بحر متشان مفتخر بصف افعال ؛ شهان پیشه و شهروان بی تشبیه
ملوک بی حشم و اغنیای بی اموال ؛ مجاوران صوامع نشین عالم قدس ؛ مقربان سراپرده جمال و جلال
فرشتگان زمین اند از آنکه نگذشت ؛ خطاء معصیت و کفر و ظلمشان بخیال ؛ هر آنچه حکم کنند از اوامر ملکوت
ملایکند بی او مرد و بی استعجال ؛ تمکین دولت شان مهر دفتر ارزاق ؛ مطیع رایت شان هر لشکر آجال
ز آفتاب نبوت صدور این انجم ؛ مثال صورت تفصیل آمد از اجمال ؛ ازین دوازده برج دوازده خورشید
علی است مهر سپهر کمال مطلع آل ؛ علی است آنکه بکنه حقیقتش نرسد ؛ بغیر ذات خداوند ایزد متعال
بصورت ار چه که بحر است او بگوهر فضل ؛ ولیک هست در و بحرهای مالامال ؛ ملک چه قدر کمالات او بپیماید
فلک مثابه کیل آمد و ملک کیال ؛ بکار حکمت و دانش هزار چون لقمان ؛ بکار زور و شجاعت هزار رستم زال

کلمه سهو نه دید و خطا نخورده عوام ؛ نبرده دست بر کنگره دور دوال ؛ کند تصور ملکش خیال و گوید عقل
زهی تصور باطل زهی خیال محال ؛ کمال فضل علی را چه حاجت تعریف ؛ که هست ابیات اجمال او دلال

و هم درین قصیده مدح امام رضا علیه السلام میگوید

هر آنچه عقل کمال از فضل او فرماند ؛ ز مشکلات ضمیر تو باشد حل حلال ؛ و بال زر عددی تو حمل شوانند
اگر چه کاو زمین باشد ثقل حمال ؛ چو اشتران قطاری کشند در دفتر ؛ مخالفان ترا در سلاسل و اغلال
ترازوی که در روز بار طاعت توکشند ؛ ابو حنیفه و دو یک مثقال ؛ تبارک علمت که با مشابه بود
که در جهان علم عید کشته است بلال ؛ چنان منورم از پرتو رضا که اگر ؛ ترکم زنند همه نور آید از قبال
حدیث معرفت او بمردم نا اهل ؛ همان حکایت آنست و قصه زنبال ؛ جهاد بان وحی اقتدا کن اذریا
مباش در پی آنانکه میکنند اضلال ؛ مرو ز راه یقین و رضای اهل کمال ؛ زمام عقل و تربیت در کف و جمال
کلاه مهر و کمش در جواهر هنوی ؛ که نیست ایشان خوار از زوال ؛ طریق خاص گزین و بپیر صحبت عالم
که صوم عیش شمر ز دعوت جمال ؛ چو سود با تحکم عقل لاف صرافی ؛ ترا که باز ندانی زر طلا از مال
تو در بلک زر و با طلب از جمله ؛ نسیم مشک عطار چون ز اهل بقال ؛ کسی بنیدش ستر ق بهشت رسد
که صوف و اطلس تعیین را شمار و شمال ؛ بر اهل بیت نبی اقتدا کن ار مردی ؛ ز مفلسی مبین اندیشه و ز مال و منال
که حال صاحب مال و منال تخلف است ؛ همه در حرکت تخلف بود ذوال ؛ **و ایضا**

در قصیده دیگر میفرماید

هر ره که در طریقت اهل سلوک هست ؛ خیزد از طریق رضوی نیست جز ضلال ؛ آنی که در امامت او شک میکنند
در علم یقین نبود جای احتمال ؛ ملاح اهل بیت نبی آذری منم ؛ چون طوطی شکر شکن شکرین مقال
هر کس نه دوست اراده بیت ؛ ما بیم دوست او همین یک علی و آل ؛ **و در قصیده دیگر که مطلعش اینست**
شمشیر صیقل جوهر گرد سر زلزله نیل ؛ کشیده دست سخر علت مشک ز نیل ؛ گر هست بین علم و دامادش ز اینها چو علی
بعلم و فضل جلیل و باصل و نسل اصیل ؛ اگر چه گرد خلافت بسی بفیل و بقال ؛ ولی کمال علی را نه قال و نه قیل

ایضا ذکر میفرماید

مقتدای خلق بعد از اینها پیداست کیست ؛ سرور مردان و شاه اولیا پیداست کیست ؛ صاحب تشریف
و لوا و ناصر اسلام و دین ؛ خویش و پیوند و وصی مصطفی پیداست کیست ؛ در بشر تشریف از
کلام حق همی آری دلیل ؛ علم پوشش هل اتی و انا پیداست کیست ؛ رهروان را تربیت
را از بین رحلت سرا ؛ کاروان سالار اقلیم بقا پیداست کیست ؛ در زر تمکین و وقار
جود میکوی سخن ؛ کوه علم و موج دریای عطا پیداست کیست ؛ در زر قرب حضرت علم
و قدر رای سخن ؛ واقف گنجینه سر قضا پیداست کیست ؛ صاحب لاسیف را ارباب

دین پوشیده نیست * قابل تشریف قول لافتی پیداست کیست * در حرم همچون خلیل الله گشتی بت شکن
آنکه بر دوش نبی بنهاد پا پیداست کیست * در مقامی کاو بنیاد خلق بر ماند نبود * روز محشر جامی جرم خطا
پیداست کیست * آنکه بعد از مصطفی کرد او خلاف اهل بیت * دشمن ذریت خیر النسا پیداست کیست
شرط است با نبی به عهد کردن را وفا * بعد از و با اهل بیت او جفا پیداست کیست * روبهانند آنکه بر پیغمبر
جیلت کرده اند * در میان روبهان خدا پیداست کیست * جمله اهل بیت در بند سرای دیگر اند
آری اندر بند این محنت سرا پیداست کیست * من بحب آل عمرانم خلاف ناصبی * وندرین دین صادقم
قلب در غا پیداست کیست * مومنان را غیر این عالم سرای دیگر است * زاهل عالم بسته این تنگنا پیداست کیست
صد هزاران مرشد هادی و بر رهبر است * زین همه هادی و رهبر پیا پیداست کیست * گیست محمود و تو
گفتی که بنمایی بدان * آفتاب دین علی مرتضا پیداست کیست * شهریاران اند اولاد و صنایع چون
ریش * در حریم شرع نبی بنما پیداست کیست * گر روا باشد بجالب دعوی باطل باک نیست * در تعریف
قاضی روز جزا پیداست کیست * یا امامان شفاعت خواه خلق ذلیم * حامی ما روز محشر چون شما پیداست کیست
دیگران مثل شما بیند و شاهد در نیز * هرکجا بر منبر آید شما پیداست کیست * در مرثیه حضرت امام حسین علیه السلام
سوز آه مینمود دل ما چون گل حسین * هرجا که ذکر واقعه کربلا رود * گر خلق را خدای بگیرد باو لباس
نیز هم کرباس معاهد با چنار رود * پوشیده تخم اجر بود بر مناظران اینمقام که دولت شاه صاحب تذکره مذکور
با آنکه شمر فندی و از ماوراء النهری است و ذکر او برای امیر علی شیر مشهور نوشته و در تعریف شیخ آذری آن
فضل بر اصل که سابقا مذکور شد نوشته و عبد الرحمن جامی از غایت عصبیت و جاهلیت و عداوت دینی که
با جناب شیخ مذکور داشته و نقش کدورتی که از ملاحظه محبت او با خاندان نبوی بر لوح دل معاندت منزل
می نگاشته نام او در کتاب نفحات مذکور نساخته و در کتاب بهارستان اظهار عداوت خود نموده گفته
که از شعرای خراسان آذری اسفراینی است و در اشعار وی طامات بسیار است و تحقیق نیست بر کسی که
تتبع احوال و مقامات شیخ بزرگوار نموده و اشعار حقایق آثار او را مطالعه فرموده باشد آنکه پایه فضیلت
و کرامت شیخ از آن بالاتر است که او را به طامات نسبت دهند با آنکه بسیاری
از اکابر فضلا را در هیچ شعر امیر شاهی علیه الرحمة که مسلم اهل عالم است بر شعر شیخ نامی نام بوده و مشهور
است که بزرگی را از نسبت میان شعر شیخ و امیر شاهی سوال نموده و بعد از تامل بسیار جرات نکرد
که از این معنی بیان نسبت میان ایشان نماید لاجرم هم از شعر شیخ آذری مصرعی لطیف که با دانی نازک
تعریف کرده از ایشان ستفاده میشود تضمین نموده و در جواب سایل او افزوده قطعه
ای که گفتی صفت آذری و شاهی کن * حل این نکته بر دولت ذاکاهی ما * آذری جمع اسرار کلام ازلست
در نیارد سر اندیشه بجز آهی ما * لیک چون بر سر دیوان سخن میگذرد * چرخ بر دوش شد فاخته شاهی ما * مصرع

مذکور

مذکور بر وجهی که صاحب قطعه اشعار بیان نموده از غزل اول دیوان اوست که شعر گر کند بر زلف تو
سیر ماهی * چرخ بر دوش شد فاخته شاهی * و دیگر نیز بر منتخ کلام شیخ آذری واضح است که در سخنان او
هزار یک طامات متصوفانه که از امثال شیخ عبد القادر گیلانی و بر جاوید شعید که نقشبند جامی زده
پیدا نمیشود و از جمله طامات امامی شیخ عبد القادر مذکور رگه جامی او را قبول دارد و جمعی از مریدان
کول او آنرا جمع کرده اند و در شرح و اصلاح آن تاویلات طاسده و توجیهات کاسده یافته اند آنکه
که صاحب عوارف از و نقل کرده که در مدح خود می گفته کل ولی علی قدم نبی وانا علی قدم جدی نامی رفع
المصطفی قدما الا وضعت قدمی فی الموضع الذی رفع منه الاقدام من اقدام النبوة کانه لا سبیل الی
ان یناله غیری و همچنین از و نقل کرده اند که می گفته انا نار الله الموقدة وانا ساکن الاحوال انا بحر لا ساحل
له انا المحفوظ انا الملحوظ یا صوام یا قوام یا اهل الجبال دکت جبالکم یا اهل الصوامع هدمت صوامعکم
اقبلوا امرا من الله انا امر من الله یا رجال یا اوتاد یا ابدال یا اطفال یا هو او خذه واعن الحیوان الذی
ساحل له انا الناظر فی اللواح المحفوظ انا الغامض فی بحار علم الله ومشاهداته انا حجة الله انا نایب رسول
الله ووارثه فی الارض وقال ایضا انا افضل مشایخ الجن والانس جمیعا وبینی وبین الخلق بعد نعمة
کما بین السماء والارض وقال سلمت لی الارض شرقا وغربا سکنی وغیر سکنی براو بحرا سهلا وجبلا وکلهم نجا
طیبی بالقطبیة وقال انا من وراء امور الخلق وعقولهم رجال الله اذا وصلوا الی القدر امسکوا فاذا و
صلت الیه وخلت فیه فنازعت اقدار الحق للحق وقال انا سباق انا قتال انا اعلم ما فی باطنکم وظاهرکم
وانتم فی نظری بین یدی کالقوارير وقال اعطیت الان سبعین ابوابا من العلم اللدنی سعة کل
بین السماء والارض وقال من ولی الاولیاء بحضرتی بحیاتی احیاها بدانهم والاموات بارواحهم سبحان
الله با وجود اینهمه طامات ظاهره و تصلفات ماهره شیخ عبد القادر طامات نمیشود و نزد جامی و
امثال او از سلسله کبار صوفیه بیرون نمیرود و شیخ آذری بغیر که مدح اهل بیت علیهم السلام میگوید و کلام او
در مقام بیان حقایق و معارف از اینچنین دعوی و دعوت عاری است با عشق و جامی طامات
و از آن سلسله بیرون است و از آنجاست که بزرگان صاحب انصاف چون از امثال اینمقام استشمام
عداوت جامی نسبت باهل بیت علیهم السلام نموده اند همواره در مقام انکار او بوده اند تا آنکه
قاضی میر حسین یزدی شافعی در هجو او این قطعه فرموده قطعه آن امام بحق و ولی خدا
اسد الله غالب نامی * در کسی او را بجان یار زند * یکی از اهل بیت بکنه خامی * هر دو را نام عبد
رحمن است ابن ملجم کی دگر جامی الشیخ المحقق الراضی رضی الدین علی الارضی اعلی الله مقامه خواجه اهل
حال و والای عترت و آل بود بالجمله چون علم خود و شیخ شاهی از و بر آشامی و محبان فدای است
لاجرم نقش نگین بلکه ورد یقین او این بیت اخلاص قرین بود که بیت در بندگی تو آنکه تکیه است

لالای علی علی لالاست قال غوث المتاخرین السید محمد النور بخش قدس الله مرقده فی شجرة عنده در کرخ
وهو علی ابن سعید الحوبی قدس الله سره کان اوحد الاولیا فی زمانه بکثرة المجاهدة والریاضة وترک
الدنیا وزینتها وسافر کثیرا واجتمع بالمشایخ وصحبهم وتلمذ عن شیخنا حتی وصل الی صحبة ابی الجناب نجم الدین
الکبری وصاحب سید الامر شیخ الدین سکن اسفراین وتوفی بها صاحب نفحات آورده که از صد و بیست و
چهار شیخ کامل مکمل فوت شده است و بعد از وفات او از انجا صد و سیزده فوت باقی بوده و سفر
هندوستان کرده بود و صحبت ابو الرضا رتن رضی الله عنه دریافته و امانت رسول صلی الله علیه و آله و وصی
گرفته چنانکه شیخ رکن الدین علاء الدوله آنرا تصحیح فرموده و گفته که صحبت شیخ رضی الدین علی لالا اصحاب
رسول الله ابی الرضا رتن ابن بصیر رضی الله عنه فاعطاه مشطا من امشاط رسول الله ص و شیخ رکن
الدین علاء الدوله آن شانه را در فوقه مجید و آن فوقه را در کاغذی نهاده و بخط مبارک خود بر آن
کاغذ نوشت هذا المشط من امشاط رسول صلی الله علیه و آله و صل الی هذا الضعیف من صاحب رسول الله
صلی الله علیه و آله و هذه الفوقه و صلی الله علیه و آله و سلم من ابی الرضا رتن الی هذا الضعیف و بعد شیخ
رکن الدین علاء الدوله بخط مبارک خود نوشته است چنین گوید که آن امانت بر ایشان شیخ رضی الدین
علی لالا بود از حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم و هذه الرباعیة من انفاسه الله تعالی منقول من خطه
شعر هم جان هزار دل گرفتار تو است • هم دل هزار جان خریدار تو است • اندر طلب تو جمله
بایدت قرار • هر کس در آرزوی دیدار تو است • توفی قدس الله تعالی روحه فی الثالث فی سنة
ست اثنین واربعین وستمایة رحمة الله تعالی تنبیه پوشیده نماند که علمای اهل سنت و جماعت حضرت صاحب
ارباب حدیث ایشان مانند مذهبی که نحاس نحوی آمده و متعصب مردود بوده و در ابو الرضای مذکور قدح
نموده اند تا آنکه ذهبی در کتاب میزان نامستقیم خود غایت تعصب بکار برده و او را از کذابان عالی
شمرده و باعث اصلی ایشان برین قدح دو چیز است یکی آنکه ابو الرضا شیعی مذهب بوده و اکثر
احادیث مرویه او در فضایل اهل البیت علیهم السلام و مدح شیعه ایشان است دیگر معاصران او از محدثان
اهل سنت در رسم حدیث را وسیله شان و اعتبار در جمیع اهل روزگار ساخته بودند و او با ایشان
راکاسه و دکان داری که در پیش داشتند فاسد میساخت چه هر کار محدثی صحابی پیدا شود که بواسطه از
حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله نقل حدیث نماید ظاهر است که معاصران او که نقل حدیث بی وسایط مستند
نمایند اهل روزگار رجوع کمتر فرمایند شعر لعمرک انک ما نسبت الی الکرم وفی الدنیا کریم • ولکن البلاد اذا
اقفرت • وصوح منها زعمی العدم سلطان المتالهین شیخ الامیر کمال الدین علاء الدوله احمد بن
محمد السمنانی قدس سره از ملوک سمنان است بعد از پانزده سالگی بخدمت سلطان غازان انار الله برهانه
پیوسته و در یکی از حروب که سلطان را با عدا بود بر اجنه به رسید بعد از آن در شهور سنه سبع و ثمانین و ستمایه

بغداد

بغداد و شیخ نور الدین عبد الرحمن اسفراینی رسید و در وقت مراجعت از حجاز در سنه تسع و ثمانمایه
اذن ارشاد یافت و بعد از سنه عشرین و سبعمایه در خانقاه سکاکیه در سنه شانزده سال صد و چهل و
بر آورده و گویند که در سایر اوقات صد و سی و چهار بعین دیگر بر آورده و فیض ارشاد او بجائی رسید
که جامع جمیع سلاسل متاخرین گردیده و گوشه نامه مصنفه ابن رباعی از زبان مبارک او شنوده شعر
هر بنده که در مصطبه مسکن دارد • بوئی ز من سوخته خرمن دارد • هر جا که سیه چشم نشسته و لبیست
شاکر دمنت و فوقه از من دارد • و چون عمر وی بهفتاد و هفت سال رسید شب جمعه دوم ذی الحجه
ست و ثلثین و سبعمایه در برج احرار صوفی آباد بجوار رحمت حق پیوست و در خطیره شیخ عماد الدین
عبد الوهاب مدفون گشت خدمت شیخ را در ایام اشتغال در سلک امرای سلطان غازان مثل امیر
چوپان سلدوز و امیر نوروز بغرورت آشنایی واقع شده بود و چون این دو امیر از امرای
سلطان غازان سنی مذهب بوده اند شیخ همیشه از صحبت ایشان گریزان بود و از تکلیف و ملاقات
ایشان امتناع می نمود در نفحات مذکور است که روزی امیر چوپان پیش شیخ فوکوشت آهوی فرستاده
و سلام رسانید و نیاز مندی نمود که این گوشت صید است بخور که حلال باشد شیخ گوید که مرا در این
حالت حکایت امیر نوروز یاد آمد که آن وقت در خراسان بود و من بزیارت مشهد طوس رفته
بودم و او بشنید و با من دوستی از عقب من بیامد و گفت میخواهم که یاد آیم که در خراسان باشی با
تو باشم چند روزی با وی مصاحبت افتاد و یک روز آمد و فوکوشت آورد و گفت خورده ام
بخور گفتم گوشت فوکوشت است و هر کس زده است من نخواهم خورد گفت چرا گفتم بقول حضرت
امام جعفر صادق علیه السلام حرام است الی آخر الفقره صاحب کتاب اعجاب مولانا نور الدین
محمود بخشی قدس سره که از افاضل مریدان سید المتالهین امیر سید علی همدانی قدس سره العزیز است
از و نقل کرده که میفرمودند شیخ محقق محمد آذکانی که شیخ حدیث من بود در اثنای درس حدیث
بمن گفت که چون در خدمت شیخ علاء الدوله سلوک را بکمال رسانیدم مرا اجازت داده امر فرمودند
که بطلب معاودت نمایم امتثالا لامره العالی بوطن رفتم و بدرس شیخ شرف الدین حسین محمد بن محمد
اسفراینی وفات یافت پس بعضی از اصحاب مریدان او گفتند که یکی از اصحاب خلیفه میباید
و بعضی گفتند که از شیخ شنیده ایم که میفرمود الحمد لله که از و بیزار نرفتم تا فرزند خود را در مقام خود یافتم
بلکه مقام او را اعلی از مقام خود شناختم آنگاه بعضی اول گفتند که مراد بزرگان این طایفه از فرزند
فرزند معنوی است پس اتفاق نموده مردی بر اصغار اخلیفه بدرس ساختند و چون من با وجود
آن قصور که از بدو در شان خود شنیدم این مخالفت از اصحاب او دیدم نهایت آزرده گردیدم
و از ایشان جدائی گزیدم پس علی ای تقدیر خود را بر دوش انداختم و عزیمت صوفی آباد و خدمت شیخ

علاء الدوله را با خود مصمم ساختم و چون بشرف خدمت شیخ رسیدم لطف بسیار در باره من فرموده
و از کیفیت مصاحبت من با اصحاب پدر سوال نمودند صورت خلاف اصحاب پدر را در استخلاف
بعرض رسانیدم پس شیخ تبسم نموده و گفتند که اصحاب پدر تو با تو همان کرده اند که اصحاب پیغمبر صلعم با علی بن ابی
طالب علیه السلام و از صدور این کلام ابتدا و نقلا از این چهار بزرگوار و تقریر آن از روی اعتبار
و دلیل قطعی بر تشیع ایشان قایم میشود کما لا یخفی و شیخ علاء الدوله قدس سره خود در رساله موسومه بمنهج
مقاصد المخلصین و مفتح عقاید المدعین که از مشاهیر رسایل اوست آورده که امیر المومنین علیه السلام
خلیفه بحق پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم بود و قد کان علی قلبه و لذلک قال ابوبکر لابی عبیدة ابی الجراح حین
بعث الیه لاستحضاره یا ابا عبیدة انی ابعثک الی من هو الیوم فی مرتبة من نفسه ما بالناس الا ظنوا
و قال عمر لولا علی لهلک عمر و کفی بتصدیق ما یدعی قول النبی صلی الله علیه و آله و سلم انت منی بمنزلة هارون
من موسی و لکن لا نبی بعدی و قوله فی غدیر خم علی ملا من المهاجرین و الانصار من کنت مولاه
فعلی مولاه اللهم وال من والاه و عاد من عاداه و هذا حدیث اتفق البخاری و مسلم علی صحته و آنچه
شیخ درین رساله مذکور ساخته که امام من الامام محمد بن الحسن العسکری علیه و علی آبائه الکرام الصلوة
و السلام در کنه شناخته می تواند بود که از مقوله غلط در کتب شده چنانچه شیخ محی الدین و بعضی از اکابر این
طایفه را در دعوت مهدویه و خاتم الولایت بودن واقع شده یا غلط و تشخیص محمد بن الحسن
العسکری باشد چنانچه در نفحات ملوکیا و در حاشیه آن نفحه کما مثل این تخطیه از ملا نظام الدین بود
در باب تشخیص خضر علیه السلام است بجناب شیخ منقول است و بالجمله چون شیخ رکن الدین علاء الدوله
قدس سره مشهور بود بصحبت و اداری خضر علیه السلام و مولانا نظام الدین از روی احوال خضر معلوم میکرده
همانا که احوال بر وجهی نموده که مرضی مولانای مذکور نبوده از پیچیدن ما او گفت که این حال خضر کان
است نه حال خضر یعنی حال خضر نامی است از نزاحمه حال خضری ترجمان و واسطه است میان حق و خلق
حاصل کلام آنکه بر قیاس تخطیه ملا نظام الدین می توان گفت که آن محمد بن الحسن العسکری که جناب شیخ
را بر گذشتن او اطلاع حاصل شده نه محمد بن الحسن العسکری است که در عسکر سامره بغداد متولد شده بلکه
محمد بن حسن دیگر بوده که در عسکر اهواز یا عسکر بصره بوده و خدمت شیخ تشخیص حال نفرموده با آنکه آنچه
درین رساله با و منسوب معارض است با آنچه در فصل جواب ما یضاف الیها از رساله بیان الاحسان
لاهل العرفان مذکور ساخته و فرموده که مهدی را علیه سلام الله و سلامه خاتم النبیین از هر لطف
یعنی صلابی و خلقی و حقی نفسی اکمل و خطی او فرمن حیث الاعتدال الاغالبا و لا مغلوبا بود اگر در حیوانات
و غایت سبب غیبت او تکمیل این صفات است تا چنان شود که در صدد اوسط الشیء و از افراط و تفریط
ایمن گردد و در حق ثابت شود و اگر هنوز در وجود نیامده است بیشک در وجود خواهد آمد و او قطب

روزگار خود در مقام سلطنت خواهد بود بعد از آن امیر المومنین
علی علیه السلام انتهی و بالجمله هر چند صدق شرطیه مستدعی
صدق مقدم نیست اما احتمال در آن وجود غیبت آنحضرت و
تقدیم این احتمال بر احتمال عدم ناظر در ترجیح اوست و کسی که
یک مرتبه آنچنان حکم جزم بوفات مهدی علیه الصلوات و
السلام نموده باشد و باین اسلوب شوق کلام نمی نماید کما لا یخفی
علی العارف باسالیب الکلام و هر تقدیر تسلیم میکنیم انکار
وجود محمد بن الحسن العسکری علیه الصلوة و السلام منافی تشیع
شیخ نیست چه بعضی از طوایف شیعه حسنی جمعی از امامیه قایل بدوازده
امام که یکی از ایشان محمد بن الحسن العسکری است نیستند چه مناط
تشیع بر اعتقاد آنست که بعد از پیغمبر خلیفه بحق بلا فصل امیر
المومنین بن ابی طالب است علیه الصلوة و السلام چنانچه
در کتاب مذکور مذکور شد و آنچه درین مقام از روایة صاحب
احباب و عبارت رساله شیخ تحریر یافت نص صریح است
و درین باب و ما در موضع این کتاب ذکر مطلق امامیه را
منظور داشته ایم و مقصود بذکر امامیه اثنا عشریه بگذاشته ایم
و علاوه نصوص سابقه است آنکه حضرت شیخ در فلاح می
فرماید آن مروان الطمار اجهل من الطمار بشرایعه الایمان و قد جعل الا
یمان وسیلة الوصول الی الامار الاقربة الی الله و الی رسوله و من یذهب
مذهبه و مذهب جحوشه و مذهب معویة و جدة یخسرون معهم و لا نصیب
لهم من شفاعة النبی صلی الله علیه و آله و سلم و هم در فلاح میفرماید ان المعویة
الباغی و المروان الطاغی کلاهما مجبولان علی خلاف رسول الله صلی الله علیه و
آله و سلم و جد معویة و جحوش مروان که لک و بخفی نماید که جرد سگ بچه را
می گویند و چون اسم معویة مشتق از عوی الکلب است و حضرت شیخ
مسمی را از سگان جهنم میداند و مناسبت اسم موسی را مرعی داشته از
دو سه او بسگ و سگ بچه تعبیر نموده و همچنین چون مروان بن محمد
که آخر ملوک و فراعنه بنی امیه بود بنابر نکته که در تواریخ مسطور است

ملقب بکار بود و حضرت شیخ مروان اول را که مروان بن حکم است
نابر مجانست و ملابست او با بن مروان خر نامیده و از پسران او بجز بچه تعبیر
فرموده اگرچه جمیع ابن شجرهٔ ملعونه و فرسک و خوک و کافر زد ابن خود ظاهر است
که هیچ سگ سنی شامل معاویه یا بن چنین دشنام نمی نماید بلکه او را امیر
المومنین و خال المسلمین میگویند و بعضی از ایشان معاویه مروان مردود
را مطرود را از صحابه کبار میشمارند و در لعن او نیز نزاع دارند و این رباعی
را بعضی بخدمت شیخ قدس سره منسوب میسازند رباعیه
هر کو بره علی عمرانی شد ؛ چون خر بره چشمه حیوانی شد
از وسوسهٔ عارت شیطان وارست ؛ مانند علاء دولهٔ سمنانی شد
و بعضی آنرا بخواجوی کرمانی رحمه الله از جملهٔ مشاهیر مومنان
و مریدان شیخ بوده منسوب داشته اند و بر هر تقدیر مرید
مطلوبست الامیر التحریر الموحد الربانی السید
علی الهمدانی قدس الله سره السبحانی
رحمة الله علیه نقد شاه همدان و صاحب عقیده همدان اند
یعنی از آن همدانند که علی را همدان صاحب نفحات بنابر علو شان
حضرت میر و اشتهار او در میان این طایفه و استنار جمیع متاخرین
صوفیه از اهل خراسان و عراق و غیرهم بآنحضرت نتوانستند که از ذکر
ایشان بالکلیه ساکت گردد و بنابر عداوت دینی که بآن حضرت
داشته بذکر اندکی از احوال و مقامات ایشان
اقتصار نموده و گفته او علی بن شهاب بن محمد الهمدانی است
جامع بوده میان علوم ظاهری و علوم باطنی و بر اوراد علوم
اهل باطن مصنفات مشهوره است چون کتاب اسرار
النقطه و شرح اسماء الله و شرح فصوص الحکم و شرح قصیدهٔ خمریهٔ فارضیه و عراقی
مرید شیخ شرف الدین محمود بن عبد الله المزدقانی بود و اما کتب طریقت بنص صاحب
الریاض الاقطاب تقی الدین علی زودستی کرد و چون شیخ تقی
الدین از دنیا برفت باز رجوع بشیخ شرف الدین محمود کرد و گفت
فرمان حیات وی توجه کرد و گفت فرمان آنست که در اقصای بلاد عالم بگردی

سه نوبت ربع مسکون را سیر کرد و صحبت هزار و چهار صد ولی را دریافت و چهار صد را در یک مجلس دریافت
سادس ذی الحجه سنه ثمانین و ستمایه نزدیک بالایت گیرد سواد فوت شد و از آنجا بجلانش
نقل کردند اشهی و مولانا نور الدین جعفر جشتی که از افاضل تلامذهٔ حضرت میر است در کتاب خلاصة
المناقب که منقبت نامه کتب شریف حضرت میر قدس سره بر منوال است که علی بن شهاب الدین بن
محمد بن علی بن یوسف بن محمد بن محمد بن جعفر ابن عبد الله بن محمد بن علی بن حسن بن حسین بن
علی بن زین العابدین بن حسین الشهید علیهم السلام و منسوب موده اند که از جانب والده بهفده پشت بحضرت
پیغمبر صلوات الله علیه و آله میرسد و مراغالی بود که او را سید علاء الدین خوانند ندی و اذا و لیا بود و بحسن
تربیت او در صغر سن مراتب معنوی گشت و در امور والدین و التفات منکر دم بدان سبب
حاکم همدان بمنفت سلاطین و اعوان ایشان بود و نیز فرموده اند که خدای تعالی طریق فیض بجهت
و متابعت آل طه و یسین کرامت نمود و رخصت موافقت خیر ایشان فرموده قال رسول الله
صلی الله علیه و آله و سلم ان الله عرض حب علی و فاطمه و ذریتهما علی البریة فمن یاد رمنهم بالاجابة جعل
منهم الرسل و من اجاب بعد ذلک جعل منهم الشهید و من اجاب بعد ذلک جعل منهم الاغنیاء
الله جمیعهم فی الجنة و قال صلی الله علیه من احب ان یحیی حیوتی و یموت موتی و یدخل الجنة التی وعدنی
ربی فلیتول علی بن ابی طالب و ذریته الطاهرین ائمة الهدی و مصابیح الدجی من بعده
فانهم لن یخرجوکم من باب الهدی الی باب الضلالة و قال صلی الله علیه و آله و سلم لما عرج بی الی السماء
رایت علی باب الجنة مکتوبا لا اله الا الله محمد رسول الله و علی حبیب الله و الحسن و الحسین صفوة الله و فاطمة
امة الله علی محبیهم رحمة الله و علی مبغضیهم لعنة الله و قال صلعم ان الله جعل لاخی علی بن ابی طالب فضائل لا تحصی
کثرت فمن ذکر فضیلة من فضائله مقرا بها لم تزل الملائکة تستغفر له ما بقی لذلک الذکر اثر و من
استمع الی فضیلة من فضائله غفر الله له الذنوب التی اکتسبها بالنظر ثم قال النظر الی علی بن ابی طالب
عبادة و ذکره عبادة و لا یقبل الله ایمان عبد الا بمحبة اهل بیتی و قال صلی الله علیه و آله و الذی نفسی
بیده لا تزول قدم عبد یوم القیمة حتی یسأل الله عن حبنا اهل البیت فقال عمر ما آیة حبکم من بعدکم فوضع
یده علی راس علی بن ابی طالب و رفعه الی جانبه فقال حبی من بعدی حب هذا و قال صلی الله علیه و آله اذا کان
یوم القیمة یقعد علی بن ابی طالب علی الفردوس و هو حبیل قد علق علی الجنة و فوقه عرش رب العالمین و منه
سطوح تفجر انهار الجنة و تتفرق فی الجنان و هو جالس علی کرسی من نور تجری من بین یدیه التسنیم
لا یجری احد علی الصراط الا و معه برات بولایته و ولایة اهل بیته و یشرف علی الجنة فیدخل محبیه الجنة و مبغضیه
النار و قال لو اجتمع الخلائق علی حب علی بن ابی طالب لما خلق الله النار و قال مفضل علی بن ابی طالب
الصحابة بسبعین مرة و قال و قال صلعم لکل نبی وصی و وارث و ان علیا وصی و وارثی و قال صلعم لعلی

بخلقتش ؛

الدیلمی ؛

علی تقابل علی الناویل کما قالت علی التنزیل است بعضی از احادیث که درینمقام بزبان استدلال
خلاصه عترت و آل مذکور گردیده و تفصیل آن با سایر مناقب و مقامات علیه او در کتاب خلاصة المناقب
مسطور است و این رباعی نیز که مضمون آن بر طبق بعضی از احادیث گذشته واقع شده از اشعار آن
بزرگوار است **شعر** کرحب علی و آل قبولت نبود ۰ امید شفاعت رسول نبود ۰ و در شرح قصیدهٔ
میمیهٔ فارضیه که موسوم بمشارب الاذواق است نزد تحقیق معنی این بیت ناظم قدس سره که
لها الیه رکاس وهی شیئ ۰ بلال وکم بدا ذا فرحت بخم ۰ فرموده اند که شاید مراد ناظم ازین معانی
اعیان خارجی بوده و شاید که درین عبارت حقایق نفس مخفی بوده بر تقدیر اول مراد از مرروح محمدی
بود که مظهر آفتاب احدیت و دعای حقیقت محمدیست و مراد از بلال علی باشد که ساقی کوثر شراب
محبت ذوالجلال و موصل متعطشان فیافی آمال بمورد زلال وصال اوست که انا مدینة العلم و علی بابها
و چنانکه بلال غیر مرئیست بلکه چیزی از دست سید اولیا را با مهتر انبیا همین حکم است که حقیقت
انا و علی من نور واحد علی معنی و انا منه و از امتزاج احکام شرایع مصطفوی و اعلام حقایق مرتضوی بخوم
مشارب اذواق اعیان اولیا ظاهر شده و انکه سید انبیا و رحمن مهتر اصفیا فرموده که انا و انت اخوین و الاشارة
اشارت بهمین معنی است زیرا که منبع اسرار معارف توحید و مطلع انوار معالم تحقیق اوست و حصول کمال
درجات اسرار جمیع اهل کشف و شهود از منبوع هدایت او بوده و هست و خواهد بود که انما المنذر و علی
الهادی و بک یا علی یهدی المهتدون و چون این سر بر تو مکشوف شد بدانی که طوالع انوار حقایق هر ولی
متعین از مشکات ولایت علیست و با وجود امام هادی مناسبت غیری از اصولیت و ذریتی از سر مواضع
متقارب از باب نجوم از کتاب ذخیرة الملوک گفته که چون ابوبکر را بخلافت نشاندند الی آخر
الحکایة و در دیگری فرموده اند که چون عمر را بخلافت نشاندند الی آخر المقالة و در دیگری ذکر نموده اند
که چون امیر المؤمنین علی بخلافت نشست الی آخر الروایة و بر صاحب هوش وجه دلالت اسلوب کلام و درین
سه مقام بر مقصد و مرام رو پوشش منت هر کرا هوشی است هر موی بر تن او گوشی است و از فوایه انفاس
قدسیه حضرت میر که در کتاب خلاصة المناقب مذکور است آنست که چون ایشان خالی از غضب نبودند
یکی از مریدان با بعضی از اکابر زمان از ایشان سوال نمود که شما از کل اهل طریقه غضوب جوابا شیخ آنحضرت
تبسم نمود و جواب فرمودند که اگر ما را غضبی می باشد اما غضب ما جهت بر مغضوب علیه زیرا که در اهل
سلوک ما را در هر دو شبنه بخدمت مصطفی علیه الصلوة و السلام صحبت خاصه می بود و از غضب خود و طالبی
در خاطر می آمد لاجرم حضرت مصطفی صلی الله علیه و آله فرمود که ملول مشو که غضب تو جهت اصحاب علی صنعه
المناقب ایده که در صحبت شریف آنحضرت محقق شد که غضب او سبب ترقی سالکان می بود و سر این
سعادت آنست که آنحضرت مجلای جمال و جلال ذات آمده بود و درین حدیث بآن اشارت است قال

صلی

صلی الله علیه و آله و سلم خیار امتی احداثا اذا اغضبوا رجعوا و در کتاب ترجمهٔ که از مؤلفات آنحضرت است
مذکور است که در بعضی اخبار آمده که کان رسول الله صلی الله علیه و آله یغضب حتی تحمر عیناه و جبناه و کان
یقول اللهم انا بشر اغضب کما یغضب البشر فایما مسلم سببته او لعنته او ضربته فاجعلها منی صلوة و رحمة و زجر
آورده که امام محقق سابق حجة صادق را علیه و علی آبائه و علی آبائنا السلام گفتند ان فیک کل فضیلة
الا انک متکبر قال لست بمتکبر و لکن کبریاء الحق قام منی مقام التکبر یعنی طایفه که اخلاق نفسانی را در مقام
فنا در باخته و خاشاک هستی را در زاویه نابود انداخته اند هر آینه ایشان را بعد از تحمل مرارت فنا
جنابند و در بارگاه بقا بعضی را لباس حلم و حیا پوشانند و جمعی را بخلعت تعزز و کبریا مخصوص گردانند
پس چون در مقام صحو آثار آن صفات را در وجود عزیز ایشان بظهور رسانند عوام کالانعام
آنرا از ایشان تکبر دانند اما عارف محقق سمیع اند که آن تعزز بحق و تجلی سلطنت کبریای مطلق
است که در راه آن ذاکر و اجسام طاهر ایشان ظهور رسیده ایشان را نزد خود مقداری و نه بار
و قبول خلق آرامی و نه در ظهور آن صفات اختیاری و از انفاس قدسیه آنحضرت است
فقره چند که بر سبیل مناجات با قاضی الحاجات در اول رساله واردات وارد گردیده ای مهم
جراحت بی دلریشی و ای مونس وحشت بی درویشی ای کرمت و مکنه هر بیچاره و ای رحمت تا بی مدد
اواره و ای خواطف غیرت بصایر قدسیان را از ملاحظه اسرار جمال تو بر دوخته و ای عواطف
رافت بی اران مشتاق صفات گونه دل برگشته برافروخته ای آثار نفحات لطفت سرمایه هر فتوحی
و ای هبوب نسمات فضلت سرعت جان هر فتوحی ای نسیم صبح وصال امید گاه سوختگان آتش فراق
و ای زلال دریای افضال حیات بخش خشکان آتش تاب اشتیاق ای سوابق الطاف غایت بی تقصیر
هر بیقدری و ای لطایف عفو بغایت عذر پذیر هر بیعذری صاحب خلاصة المناقب آورده که
حضرت میر میفرموده اند که خازنان قضا چون سفره عطا باز کردند لایق هر واردی نوالهٔ از آن
ساز کردند فرقاق از آن در دیده دید که بقای آن با بقای خداست همدانی گنجی یافت که از انعام
و عقول میراث ظهور سطوات جلال صاحب کمال عرفانی شد و بروز لطایف جمال و جلال حاکم بر دلش
همدانی شد **وایضا** میفرموده اند که علی همدانی نه تنها در زمین درویش است بلکه هر که در زمین درویش
است در آسمان نیز درویش است بلکه میراث همه چیز درویش است **وایضا** در حال غیرت فرموده اند
که علاء الدین عطاری اگرچه خاطر صافی کرده است اما هنوز از خود بیرون نیامده است بلکه در دیده
بطفلان محتاجست صاحب خلاصه میگوید که تقریر این نوع کلمات از اهل الله بطریق کبر و عجب نیست بلکه
حامل این نوع کلمات غلبه حالی و ظهور غیرتی و رعایت منزلتی و تحدث نعمتی و تابید عقیدتی باشد
چنانکه حضرت مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم فرموده انا سید ولد آدم و لا فخر و کنت نبیا و آدم بین الماء

والطين وقال ان الله تعالى اذا انعم على عبد احب ان يرى اثار نعمته عليه وقال الله تعالى واما بنعمة ربك
فحدث شعر دل خود گفتم ای بسیار گوی چند گویی تن زن و اسرار جوی گفت عرق الشعر عجم
مکن می سوزم گر نمی گویم سخن صاحب خلاصه آورده که آنحضرت میفرموده اند که بسی ابتلا مین رسید
در سوز و حضر بعضی از ان ابتلا بسبب فقها و علما رسید و بعضی بسبب ملوک و امرا و بعضی شاید که بسبب
نزدیکی نفس باشد و آن بلاها از حضرت حق تعالی بر ما محض عطا بود اگرچه بصورت بلا نمود و کما قال علیه
السلام البلاء موکل علی الانبیاء ثم الاولیاء ثم الامثل فمثله علما اگرچه بسیار است اما یکی از آن
فقهاء آن بود که وقتی نابر حسد مرا زیر دادند و حق تعالی از هلاک نگاه داشت ولیکن اثر آن
در تن باقی است و در سالی یکبار در می پیدا میشود و زرد آب میرود و باز خشک میشود و فتنه
ملوک و امرا نیز اگرچه بسیار است اما یکی از آن این بود که در بعضی دیار رسیدم و سلطان آن
دیار طالب صحبت آن و بکرام و اعظام تمام نزد یک خود طلب نمود من اجابت نکردم و آن سلطان را
غضب آمد فرمود تا اسبی از سر اسب خشند و آنرا بر آتش نهادند تا آتش گشت و تهدید فرستادند که بیا
بصحبت سلطان باید آمدن و الا بران اسب آتش سوار سازند و همچنین تا چهل روز این اسب را
گرم میساختند و باز خنک میشد و با وجود تهدید و وعید او من بصحبت سلطان نرفتم و بعد از چهل
روز آن سلطان بصحبت من آمد و با ادب تمام قیام نمود و عذر ماضی خواست صاحب خلاصه آورده
که اما ابتلای شدید و بلای مدید آن بود که در دیار ماوراء النهر با جناب رسید تا بحدی که بان
سبب جلای وطن ورزید و عنان براق سیادت آبی را بکشر کشید حضرت میرزا و از ده ساله
بوده اند که بسلوک طریق حق توجه نموده اند و در سن هفتاد و سه از دار فنا بدار بقا رحلت فرموده اند
بعضی ترجمه آنجناب بحضرت رب الارباب شصت و یک سال بوده باشد و چون نابر بوصیت
جنازه مبارکش را از محل وفات بختلان نقل میکردند نابر بعد مسافت و گرمی هوا مردم را گمان
آن بود که بوی گیرد و چون تابوت را بر داشتند تا مقصد بوی مشک بلاغ جاملان میرسید طیب الله
مرقده غوث المتاخرین سند العارفین سید محمد نوربخش نور الله مرقده که کبیر و خشنده بود نور
بخش دیده مراقبان لمعات غیبی و فروغ افزای بصیرت راصدان مراصد و ارادات لاریبی در
لباس سیاه که سنت مشایخ ولایت و دستگاه او بوده مضمون النور فی السواد را بر مان و الحجاب بما
که در ظلمات نهان است عنوان انوار کامل عرفان و المآع همت علو شان از وجنات حال و مقال او
غایت ظهور چون لمعات نور بر شاهق طور مستغنی از ابراز و زین سطوت است با هتاب
حاجت شبی تجلی را نسب شریفش بهفده واسطه بحضرت امام موسی کاظم علیه السلام میرسد مولد مدرس
محمد بن عبد الله نقیب و مولد جدش لمصاست و اعداد بعضی غزالما مصوی تخلص مینماید و در بعضی

نور

نور بخش چه راق ایشان همیشه اختصاص داشته اند با آنکه در میان ایشان شخصی از عالی بوده و مجذوب
با سالک و پدرش ترک وطن کرده و طریق تجرد و انقطاع پیش گرفته عزم زیارت حضرت امام الانس
والجن علی ابن موسی الرضا علیهما السلام بخراسان توجه فرموده و بعد از ادراک شرف آستان بوسی
آن روضه متبرکه در قصبه قاین توطن و ماهل اختیار نموده و حضرت میر نور الله مرقده در شهور سنه
خمس و تسعین و سبعمایه در قاین متولد شده اند و در سن هفت سالگی قرآن را حفظ نموده با اندک فرصتی
در جمیع علوم متبحر گشتند حضرت میر مرید خواجه اسحق ختلانی است که مرید امیر سید علی همدانی بوده و خواجه
بموجب ندای که دیده بود حضرت میر را ملقب بنور بخش نموده القصه چون نابر غایت استعداد و ذکا
کار میرزا بدرک روزی در فنون سلوک تمام شد خدمت خواجه اسحق فرمود اعزیزم حضرت میر سید علی
همدانی را بوحوالت کرده بدست خود در ربوشانید و بر مسند ارشاد نشاند و امور خانقاه و تربیت
سالکان را بتفویض کرد و این مثل را بر فاکف که ما دارد و چنین و آرد و بیزرا او بخیتم و فرمودند که
کرا داعیه سلوک بخدمت میر رجوع نماید که اگرچه بظاهر او مرید ماست اما در حقیقت پرماست حضرت
میر در بعضی از اشعار خود باین معنی اشارت کرده و فرموده شعر پیریم و مرید خواجه اسحق ان شیخ
شهید و رفیق الحق محمد بن حاجی محمد سمرقندی که از مریدان حضرت میر بوده در تذکره بیان احوال و
مقامات آنحضرت نوشته که چون بر خواجه اسحق از روی کشف صحت سیادت و علو مرتبت میر ظاهر
شد دست بیعت باو داده و گفته بیعت میکنیم با فرزند حضرت مصطفی محمد نوربخش و این آیت خوانده
که ان الذین یبایعونک انما یبایعون الله ید الله فوق ایدیهم فمن نکث فانما ینکث علی نفسه و من اوفی بما
عاهد علیه الله فسیؤتیه اجرا عظیما و دیگر این کنت که سر بازیم و در دیگر دایم و ظاهرا این بیت در آن وقت
از مطلع خاطر انوار ایشان سر زده بیت غلام آنچنان عشقم که از وی بوی خون آید معاذ الله
که این سودا مرا از سر بردن آید و از مریدان شیخ در ان روز دوازده کس بیعت کردند و گفتند که
امروز بدین عدد شریف اکتفا می کنیم انگاه خواجه از خانقاه بیرون آمدند و با باقی اصحاب مریدان
گفتند با بیعت کردیم شاهد می کنید گفتند هر چه حضرت خواجه اشارت فرماید آنرا بیعت کردند مگر سید
عبد الله مشهدی که یکی از اصحاب خواجه بود و او حاضر نبود و پس غربت خروج کردند نوربخش گفت حالیا
استعداد کار جهان که می باید نیست با پادشاهی مثل شاهرخ میرزا که برایران و هند و عرب و عجم مسلط
بی استعداد و تمام مقاومت نمی توان کرد چون محقق شد که این امر از مقدرات الهی است آنجناب که
مناسب باشد بظهور خواجه آمد خدمت خواجه راضی نشد و گفت این زمان وقت است از خروج اینها
بار بایه آورد که ایشان را در وقت خروج هیچ استعداد ظاهر نبود القصه در جمعه چهاردهم سنه
عشرین و ثمانمایه بکوه تبری که از قلاع ولایت ختلانست رفتند و خلق را دعوت کردند چون خبر بیعت بدان

خواجه با میر نوربخش بسید عبدالله مشهدی رسید مگر پرسید که خواجه با او بیعت کرد یا نکرد گفتند که بیعت کرد او
گفت که اگر خواجه با او بیعت کرد ما از خواجه برگشتیم خواجه در کوه تیری عان لحظ از گفتار سید عبدالله واقف
شد و گفت ای درویشان عبدالله مرتد شد و این زمان خود را در صدد دار شاه میدارد و بیعت
او باطل است آن بعضی از مفسدان سلطان بایزید را که از جانب میرزا شاهرخ حاکم آن دیار بود از
ازدواجه خواجه و میر واقف ساختند و او را پیش از آنکه اتباع خواجه و میر جمع شوند بر سر ایشان
بردند و ایشان را با جمعی از اعیان گرفته بجانب هرات روانه کردند و صورت حال را بمیرزا شاهرخ
عرضه داشت کردند چون خبر بمیرزا رسید حکم کرد که خواجه و برادر او و جناب میر را هم آنجا بقتل آرند همچنین
گویند که همان روز میرزا را در دشکم پیچیدگی پیدا شد که مولانا حکیم الدین که از مقربان او بود در علم
طب نظیر نداشت از معالجه عاجز مانده بود و او در این اثنا بعرض رسانید که سیدی چنین که در عالم مثل خود ندارد
در زهد و تقوی و علوم و ریاضت و کمالات صوری و معنوی حکم بکشتن او کرده اند این درد شما را دوا
تغیر آن حکم است فی الحال فرمان نوشتند که میر نوربخش را مقید بهرات آرند و باقی را آنجا فانی سازند
مقاران این حال درد شکم میرزا تسکین یافت و او را تنبیهی عظیم حاصل شد و چون قاصد بلخ رسید خواجه
و میر و رفقای ایشان را از اطراف بلخ رسانیده بودند هم آنجا خواجه و برادر او را شهید کردند و میر
نوربخش را مقید بهرات آوردند و چون از کیفیت حال پرسیدند گفت قصد یکموی هیچ سلطانی نکرده ایم
و تیری بر روی هیچکس نینداخته و با وجود ظهور اینمعنی چنان مقید بحصار اختیار الدین فرستادند
و مدت هجده روز در چاه آن حصار بود بعد از هژده روز از چاهش بیرون آوردند و همچنان
مقید بشیراز روانه کردند و از متعلقان خود جمعی بر دکاشتند که تا بسرحد ملک خود برسانند چون از
شیراز گذرانیدند و به بهبهان که از مضافات خوزستان است رسانیدند او را آنجا کشته شدند
و بعد از مدتی والی شیراز ابراهیم سلطان حکم کرد که بند از پای او بردارند و بگذارند که هر جا خواهد رود
حضرت میر از آنجا بطرف شوشتر و بصره روانه شدند و از بصره بکلبر رفتند مردم آنجا حضرت میر را و
طایفه خدمتکاری بجا آوردند و از آنجا به بغداد و زیارت مشاهد متبرکه توجه نمودند پس از آن بکردستان
فیلی و بختیاری آمدند و آنجا خلایق طریقه محبت و خدمتکاری بجا آورده و در بیعت انابت و ارادت
امرا و اکابر آنجا طریق انقیاد و اطاعت پیش گرفتند و مدتی سکه بنام او زدند و خطبه بنام او خواندند
دیگر از آنجا بکیلان آمدند و باز آنجا بکردستان معاودت نمودند و در این وقت میرزا شاهرخ
در آذربیجان بود چون خبر وصول میر بکردستان شنید بامرای آنجا نوشت که هر جا میر و توابع او را
بیابند بند کرده روانه اردوی میرزا شاهرخ سازند و باز حضرت میر را گرفته باردوی میرزا شاهرخ
بردند و میرزا بجانب طلیس و باد و قتاب و تعدیه بلیغ نمود و چون بر حضرت میر منکشف شد که او قصد قتل میر

نمود

حضرت میر

نمود فلا جرم یحکم الوزر مما لا یطاق من سنن المرسلین شهما فرار نمود و سه شب در کوه همای پر برف
میرود و اکولی نمی یافت و راه باد بادانی نمی برد آخر الامر از آنجا بخلخال آمد و والی آنجا او را گرفته باردوی
میرزا شاهرخ فرستاد و میرزا فرمود که او را رجا کردند و بعد از پنجاه و سه روز او را از حبس بیرون آورده
همراه خود مقید بهرات بردند و چون بهرات رسیدند میرزا شاهرخ بحضرت میر فرمودند که روز
جمعه بر منبر باید رفت و از دعوی خلافت تبرا باید کرد و در آن مبالغه بسیار نمودند حضرت میر همچنان
مقید بر منبر رفته گفتند که از این فقیر سخنی میگویند اگر گفتم و اگر نگفتم ترا ظلما اتلف نمایند و ان لم تفعل نباید
ترجمان لکنوش من الفارسین فاتحه خوانده و فرود آمد پس از آن در جمادی الاول سنه اربعین و ثمانمایه
بند از پای او برداشتند و حکم کردند که من بعد درس علوم رسمی گوید و کثرت نکو و راه ندهد و دستار
سیاه نبندد و مدتی چنان بود باز میرزا شاهرخ از و متوهم شده و باز نیز و هم مضان حکم کرد که او را بتبریز
برند تا والی آنجا بروم رساند و چون به تبریز رسید از آنجا بمتوی بهرات فرستاد و در آن مکتوب بود
که تا باینجا رسیدیم قریب صد هزار مرد نیازمند منافق بصحبت سید بدیدن بسطوا انوار الله بنا
بهم و الله منتم نوره و لو کره الکافرون آنجا بند از پای او برداشتند و چون بطرف روم رفتن
اشارتی و رخصتی عینی نبود بطرف خراسان رفتند و از آنجا بکیلان و در آنجا در تجمیع و صفا بعبادت
حضرت حق تعالی مشغول شدند و منتظر اشارت عینی می بودند تا آنجا تفصیل آن چیزیست که در تذکره
مرید سمرقندی مذکور بود و چنین از بعضی ثقات شنیده شد که حضرت میر بعد از فوت میرزا شاهرخ
بولایت ری شهریار تشریف قدوم میمنت آثار ارزانی فرمودند و در آنجا قوطن اختیار نموده و قریه
نعیمکه سولغان نام دارد احداث فرمودند و در آنجا بعبادت و ارشاد اشتغال مینمودند تا وقت
سنه تسع و ستین و ثمانمایه بروضه رضوان خرامیدند و در باغی که از مستحدثات ایشان در آن قریه
مدفون گردیدند و بعضی از فضلا تاریخ وفات و ایام حیات او را بر نهج منظم آورده شعر

آفتاب اوج دین نور چشم اهل دین • نور بخش بحر و بر آن قهرمان ماء و طین • سال عمرش دهه هفتاد و سه سال
وفات • هشتصد و شصت و نه و هاتف سنه سبع الاولین • جاروب زمان ماء رفته بخشیده جانشینه
درگذشت از عالم فانی بدار العالمین • مخفی نماند که جناب خواجه اسحق قدس سره که در اصل سید
بود و همیشه ترویج مذهب شیعه در خاطر و جلوه می نمود از استیلای سلاطین اهل سنت خصوصا میرزا
شاهرخ بغایت ملول بود و چون حضرت سید محمد نوربخش بخدمت او رسیدند و آثار رشد و نجابت و انوار
علم و همت و شجاعت در ناصیه احوال میر دیدند از روی درد و دین و محبت خاندان سید المرسلین بر آن شد
که بطریق بعضی از اکابر سلف که متغلبان عباسی و غیرهم خروج کردند او نیز و سیله اظهار ذکر عالم از زلات
وجود متغلبان زمان تدارک سازد لاجرم جهت ترغیب عوام سید محمد نوربخش را مهدی و امام نام نهاد و در مقام

تدبیر نمود و بروز در ایستاد و چون تقدیر الهی بر خلاف آن تدبیر رفته بود آن کار بجایی نرسید و
خدمت میر بدعوی معهودیت و امثال آنکه بنا بر مصلحت وقت مذکور شده بود و متمم کرده و لهذا اخبار آنچه
مشهور است اگر کسی از مریدان میرزا منقول آن دعاوی چیزی از آن ذکری نمود و خدمت شاه قاسم
هم در حضور حضرت میر انشا را ترجیح میفرمود و می گفته که شما میر را بنام میسازید و با طایفه شیخ خدمت
خواجه و حضرت میر و سایر رضیعه ایشان ابی یوم هذا الظهور من الشرق ابین من الامس ملکه در صدد
این مجلس و امعدان سخنان بسیار شنیده از او بکار برده ایم و شرکت عقیده و بعضی از اکابر را از تغیر
کیفیات حضرت میر سند آورده ایم و از بعضی ثقات شنیده ایم که حضرت میر در دار المومنین حله نجف خدمت
شیخ اجل احمد بن محمد الحلی که در زمان خود از اعاظم مجتهدان شیعه امامیه بوده رسیده و در حضور مادر
ایشان مدتی بفوائد فقه و حدیث اشتغال ورزیده و در رساله عقیده که باو منسوب است متصوصیت
و عصمت و علم و تقوی و شجاعت و سخاوت از جمله شرایط و ارکان امامت نموده و در مبحث جهاد از کتاب
فقه احوط که باو منسوب است آورده که والجهاد یجب بین الاکبر والاصغر فلا بد فی کل منهما من امام ذکر هر واقع قائل
مسلم عادل شجاع سخی تقی قرشی بل هاشمی بل علوی بل فاطمی فلا یجب والاصغر یکفی هذا القدر فی صفات الامام
والجهاد الاکبر ینبغی ان یکون الامام ولیا کاملا فی مقامات الولایة من الاطوار السبعة القلبیة و
الانوار المتنوعة الغیبیة والمکاشفات والمشاهدات آورده در مبحث نکاح از کتاب مذکور گفته که اما
نکاح المتعة فهو نکاح موقت بمدة عاصر صحیح سایغ شایع فی دین الاسلام والاسلام ولا خلاف الا عدنی
تحقیقی زمان رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و هو فیض فرض ولم یغیر من قال تغیره کان بالاجماع فقد
اخطأ لان کثیرا من اکابر الامة اثبتوه والاجماع حقیقة کان بریا من الخلاف فاذا حکم حاکم ذو شوکة
بامر ولم یعد احد علی خلافه خوفا من انفصال او العرض لم یکن اجماعا وانما مورث فی البدع عن الشرایع الجعفریة
واحیاها فی زمانه و در مبحث فرایض گفته العول لم یکن فی الکتاب واستنه بل دخل النقص علی الاثنین
دون الزوج و در بعضی از مکاتیب خود که بمولانا حسن نام نوشته از روی تعریض بسید عبد الله شهید
فرموده که کسی از اولاد علی باشد و منسوب بامام حسن و امام حسین و حضرت طریقه امیر المومنین را علیه السلام
متروک کرده و طریق امیر الفاسقین معویه و یزید علیهما اللعنة مسلوک دارد امید امور کلی و جزئی در چنین
حال از چنان کسان حال مردم حقایق نیست عاقبت بخیر و باد بحرمت کل اولیاء من الاقطاب والافراد
والله اعلم بالصواب **سید عارف زاهد شاه قاسم فیض بخش قدس سره** خلف صدق سید محمد نوربخش
و خلیفه ارجمند است بحلیه علم و زهد و تقوی و علم متحلی بوده اند و در تسبیح و تشریف آن روزگار آینده
همت از باطن فیض بخش او می نموده اند مشهور است که سلطان حسین میرزای والی خراسان التماس
رخصت آمدن شاه قاسم از سلطان یعقوب بیگ والی عراق بود نمود که شاید برکت دم و قدم حضرت میر

که او را در آن ولایت جاری شده بود شفا یابد و بهمین تحصیل رخصت شاه تعبیه گمان را که از نفایس نفیسات
خراسان بود بسلطان یعقوب پیشکش نمود و چون شاه قاسم بصحبت سلطان حسین میرزا رسید و برکت
قدوم او میرزا از آن مرض مزمن خلاص کرده او را بحکم عزم او را از اوتی عظیم بخدمت شاه بهم رسید
تا آنکه قصبه بیابانک بسر نزل شاه تعیین نمودند و همواره در تعظیم و تکریم او نهایت مبالغه میفرمودند
و چون مشایخ و علما و متصوفه اهل سنت و جماعت مانند شیخ الاسلام نفتازانی و ملا جامی مشاهده آن
امور نمودند عرق حسد و حمیت و جاهلیت ایشان بحرکت در آمده از روی عداوت دینی در آن مقام شدند
که رسیده انگیزند و آبروی آنحضرت را بر خاک مذلت ریزند تا بر این از خدمت میرزا التماس نمودند
که چون خدمت شاه قاسم باین ولایت تشریف آورده اند مجوز آنکه خاص و عام از برکات انفاس
قدسیه ایشان مستفیض گردند در روز جمعه بر منبر رفته موعظه فرمایند که همگی از موائد فوائد ایشان استفاده
نمایند و فرض ایشان آن بود که چون خدمت شاه در علوم رسمی دستگاه ندارد در مجلس وعظ از هر طرف
او را مواخذات کنند و سوالات مشکله در میان اندازند تا شاید عجز او را ظاهر سازند و چون
سلطان حسین میرزا از تدبیر ایشان بیخبر بود التماس آن معنی از حضرت شاه نمود و شاه نیز
قبول فرمود القصه چون روز جمعه در آمد و حضرت شاه حسب الطلب عود بر منبر بر آمد بعد از حمد و ثنای الهی
درود حضرت رسالت پناهی و آل ولایت پناهی شروع در بیان فضیلت ذکر لا اله الا الله نمود
رئیس الملک خاندان عبد الرحمن جامی فرصت یافته خواست که اشکال مشهور را که در کلمه طیبه واقع است القا
نماید لاجرم متوجه جانب شاه شده گفت که در کلمه لا اله الا الله بحثی دارم میخواهم که بر شما عرض نمایم
شاه را رعایت حضرت شاه ولایت امداد نمود و در بدیهه فرمود که ما در عراق میشنیدیم که
تو در کلمه علی ولی الله بحث میکنی و تیغ داری آخر تو در کلمه لا اله الا الله هم بحث داشته از استماع
آن کلام لطافت نظام حاضران تمام بر جامی خنده بدند و حضرت میر فاتحه خوانده مجلس وعظ را
بپایان منتهی ساختند و در تاریخ حبیب السیر مسطور است که شاه قاسم در زمان فرخنده نشان
خاقان مغفور سلطان حسین میرزا از عراق بخراسان تشریف آورده و آن پادشاه جاه
شان در تکریم و تعظیم خدام ذوی الاحترامش مبالغه فرمود و میرزا کیچک دست ارادت در دامن
متابعتش زده همواره از باطن سعادت مواطنش اقتباس انوار سعادت می نمود و بعد از آن
که میرزا کیچک داعی حق را لبیک اجابت گفته وفات یافت شاه قاسم بر وفق حدیث حب الوطن
من الایمان بصوب عراق شتافت و در ولایت بی تمکن گشته بر تو لطف و احسانش و اهتمام
ساکنان آن حدود و تاقت چون شاه دین پناه والی کشور گشایی برافراخت آنجناب را بفیض
مشمول مراحم بیدریغ گردانیده از سایر سادات عالم بزیادة انعام و اکرام متفقی و ممتاز ساخت و شاه

قاسم در ظلال دولت امیر الانفصال در کال فراغ بال اوقات خجسته ساعات میگذرانید و در شهور
نهصد و هشتاد و یک ندای یا ایتها النفس المطمئنه را بگوش هوش شنیده متوجه ریاض قدس گردید

الشیخ الفاضل الموحد الکامل شمس الدین محمد بن یحیی بن علی الجیلانی الاخر النوربخشی قدس سره

اعلم و افضل و اکمل خلفای حضرت سید محمد نوربخش است اگر جمیع سلسله شریفه نوربخشیه ملکه تمام سلسله علیه
همدانیه ملکه کافه سلاسل صوفیه بوجود او افتخار کنند میکنند و در شرح بعضی از ابیات گلشن راز ذکر سلسله زرین
خود نموده و گفته که چون سخن بمرکز دایره وجود که کامل هادی زمانه است سلسله او منحصر شد ذکر سلسله
الذهب نمودن که چون زر سرخ از همه فلزها پاک است و این فقیر حقیر محض عنایت و هدایت الهی
دست اعتصام در روزه با علی مراتب کمال که لایق استعداد خود بوده رسیده است مناسب نمود تا
تذکرة الاولیا باشد بدانکه این فقیر محمد بن یحیی بن علی علاء جیلانی لاهیجی ام مرید حضرت سید محمد نوربخش و
آنحضرت مرید خواجه اسحق ختلانی است و آنحضرت مرید امیر سید علی همدانی است و آنحضرت مرید شیخ
نورالدین محمود مزدقانی است و آنحضرت مرید شیخ علاء الدوله سمنانی است و آنحضرت مرید شیخ نورالدین
عبدالرحمن اسفراینی است و آنحضرت مرید شیخ احمد ذاکر خوزقانی است و آنحضرت مرید شیخ علی بن لالا است و
آنحضرت مرید شیخ نجم الدین کبری است و آنحضرت مرید شیخ عمار یاسر ولیست و آنحضرت مرید شیخ ابو النجیب
سهروردی و آنحضرت مرید شیخ احمد غزالی است و آنحضرت مرید شیخ ابو بکر نساج است و آنحضرت مرید شیخ
ابو القاسم گرگانی است و آنحضرت مرید شیخ عثمان مغربی است و آنحضرت مرید حضرت شیخ جنید بغدادی است
و آنحضرت مرید شیخ سری سقطی است و آنحضرت مرید شیخ معروف کرخی است و آنحضرت مرید حضرت امام
علی بن موسی الرضا است و آنحضرت مرید حضرت امام موسی کاظم است و آنحضرت مرید حضرت امام جعفر صادق است
و آنحضرت مرید امام محمد باقر است و آنحضرت مرید حضرت امام زین العابدین است و آنحضرت مرید حضرت
امام حسین شهید است و آنحضرت مرید حضرت امیر المؤمنین علی مرتضی است و آنحضرت مرید حضرت خاتم
الانبیا محمد مصطفی است صلوات الله و سلامه علیهم اجمعین بتواتر رسیده که حضرت سید سند میر صدر الدین محمد
شیرازی و علامه دوانی در بعضی از مقامات رکاب ولایت انتساب شیخ را از روی تعظیم گرفته سوار ساختند
اند و از بعضی ثقات شنیده شد که هرگاه خدمت علامه دوانی بزیارت جناب شیخ میرفته چون نعلین
شیخ را بر آستانه خانه میدید اول آنها را برداشته بچشم و روی خود میمالید بعد از آن متوجه سلام شیخ
میگردید و با انجناب طریقه صحبت می ورزید و قاضی میر حسین یزدی در بعضی از کتابات که بخدمت
شیخ نوشته تعریف او بر این وجه ادا نموده که حضرت ارشاد پناه آئینه صفات الله کوهر درج ولایت
اختر برج هدایت واقف حقایق ناسوت عارف دقایق لاهوت صاحب فنا الفنا و اصل بقا البقا و سالک
مراحل حیرت جاور منازل ملکوت و ملاذ پناهی که علامی شاهان و شاه ملایان بوده و در مدح شیخ این قصیده

لطیف

لطیف در سلک نظم کشیده و آن اینست **قصیده** ای پیکان نموده بر اعیان داد و دین
در شرف بستان تو آئینه یقین • بر سمت اقتدار تو اقطاب را بهر • با خیمه جلال تو اوتاد همنشین
غوث زمانه شیخ محمد که ذات او • مجنون محمد آمده بهر امان امین • تا دیده ام چو مردمک چشم سیاه پوش
الله در فی السواد یقین شد مرا یقین • اکنون محال داشت شب نور آفتاب • در خیلی سیاه چاکر تو را به بین
تا دیده نشان ز ملک لایت آمد او • شد در ارادت تو به پوشش چنین کمین • خصمی چو ما ذوارجه کند جامه سپید
کار سیاه دل از خطا چو مشک چین • قصر جهان ز حوزه علم تو با صدا • گوش فلک حلقه ذکر تو بر قرین
تصدیق مطلق تو بحدی معین است • کز قول او حقایق اشیا است بین • نطقت سوق که بود قول تا ابد
قوت قضیه که بود صدق او یقین • ماه مسافر از سر خوان تو توشه خواه • وز نوس عطای تو خورشید خوشه چین
مکثر نشد ز شکر نطق تو کام جوی • تفت در زمان جعل طعم انگبین • گردون برای دانه سپهر از نجوم
در رشته شهاب کند گوهر ثمین • منبر ز فر سجده بر جبین بود که هست • در روی طهور جبهه مجموع عابدین
سلطان نوی که ملک فقر شد سخر است • خاقان نوی که ملک تکبر دید ملک دین • روز سفید چهره ترا کرد مطلع
شام سیاه بوده ترا هندوی لکین • بر حاصل دو کون زنی پشت پا ز کاهی • در سجاع بر افشانی آستین
شعر تو در سپاس خط انگشت دیگفت • آب حیات هین که ظلمات شد مقرین • خلدست خانقاه تو کو جاعل خلق
آن نماد او خلوا بسلام و آمنین • شد طرفه تر ز خلد برین خانقاه تو • وین طرفه تر که خلد برین است هم برین
رضوان برای روفتن خاک کوهش • جاروب سبزه است ز مژگان حورعین • در بوته گدا ز مریدان کو بوده اند
از آتش مجاهده ایام اربعین • زر شاخ مسی بنظر مس قلب شان • اینک ز اهل روشنش زردی جبین
دین پرور ساز شعر تو یکسر ع آدم • در حب حال خود من عقد دهم خرین • زین شعر گفتنم نبود این و آن غرض
من رند مطلق نه مقید بآن و این • خواهم که لاله وار برآیم از این دیار • زیرا که هست بر حکم واقع نشین
کار من افتاده بکجی از خوری • سنوانه شعر فهم نکردند و دین زین • فریاد ازین سبع صفتان دزد کال ص
بر میکنند همچو سگ اگر به پوستین • تا بخشش نجوا ز عیب مردمان • بار بگنده باد ز سر خرم غیب بین
از کاینات هیچ ندانسته غیر خود • وانکه بیساز تفرقه ناکرده از یقین • بود از دم فرشته علام ملک خویش
اکنون بدیده دو که اسیرم سرا این • تخفیه فوق ناگه کند سطح آسمان • تخفیف ثقل تا شده از مرکز زمین
باد ابا اقتدار تو موقوف بر آن • باد ابا اقتدار تو قایم بثبات این • جندان نماید حضرت که روزگار
در رشته شهور کشیده مهره سنین • از جمله تصانیف او شرح کتاب گلشن راز بر علوشان و همچو مکان او شاهدی
در حالات ممتاز است جلا انکه بسیاری از فضلا مانند قاضی میر حسین یزدی و شاه تاج الدین و اسحق
بران شرح نوشته اند اما شرح جناب شیخ را بر انها ترجیح بغایت ظاهر است در وقتی که جناب شیخ
با تمام آن شرح موفق شد نسخه از انرا نزد ملا جامی بهرات فرستاده بود و ملا جامی این رباعی را در صدر

جواب کتاب که نوشته بخدمت شیخ ارسال نمود شعر ای فقر تو فخر بخشش بی نیازی عزم زمهار خاطر کس باز
بکره نظری بر سر تعلیم اندازی باشد که برم ره بحقیقت ز مجاز و مشهور است که چون حضرت شاه اسمعیل الصفوی
برای تسخیر ولایت فارس بشیراز نمود و قصد زیارت جناب شیخ فرمودند و بعد از ملاقات از شیخ سؤال
نمودند که چرا لباس سیاه اختیار نموده ای شیخ فرمودند که چون تعزیت امام حسین علیه السلام حضرت شاه فرمودند
که تعزیت ایشان قرار یافته که در سالی دو روز جهت شیخ گفت مردم غلط کرده اند تعزیت آنحضرت
تا دامن قیامت باقیست و از شیخ ابو القاسم بصیر نیز حضرت شیخ منقول است که حضرت شیخ جمع جمیع
طوایف انام بود لاجرم هر که خلق مذهبی در سلک مریدان و متاضمان او در می آمد و او را نحوی روی مینمود
شیخ با او می گفتند که مذهب شافعی اختیار باید کرد تا مراتب فتوحات حاصل شود و چون او از مذهب حنفی بمذهب
شافعی اشتغال می نمود و در آن حالت بزرگ باخت او خاطر نمیداد او را از مذهب شافعی بمذهب شیعه اشتغال
میفرمود و باو میگفت که جماعتی از دراویشان که در سلوک کمال یافته اند از این قبیل اند و بنابر مصلحت حال
ترا بیکبار از مذهبی که داشتی باین مذهب منتقل نفرمود و لم و اقوای ادله ایمان شیخ بزرگوار از نزد این
خاکسار آنست که جد بزرگوارم نور الله مرقده در دار الملک شیراز با او صحبت داشته و او را از اهل
ایمان میدانسته و از کتابی که میان ایشان دایر گشته بحقیقت حال شیخ نیز غایت ظهور دارد و در مقام
شرح این بیت از کتاب گلشن راز شعر زهر سایه که اول گشت حاصل در آخر شد یکی دیگر مقابل ظاهر مولانا
حضرت شاه ولایت پناه وجهی اکمل نموده و گفته یعنی چنانچه از سیر دور خورشید حقیقت حضرت رسالت در
نقاط درجات انتقاج از جانب مشرق نبوت از هر نقطه سایه و تعین کاملی ظهور یافته بود تا بزمان آنحضرت
که وقت استوا بود رسید و سایه پنهان شد و چون آن خورشید از استوا در گذشت و روی
بجانب انحطاط در آورد مقابل هر شخصی از اشخاص انبیا علیهم السلام تعینی و تشخیصی از اولیاء امت
تواند بود و چون دایره که در مقابل و محاذی هر نقطه از نقاط شرقی نقطه از نقاط غربی البته می باشد
مثال آنکه نسبت با زمانه حضرت رسالت محمدی علیه السلام در جانب نبوت که بمثابه مشرق تصور نموده
شد هیچ نبی مرسل از حضرت عیسی علیه السلام اقرب نیست که انی اولی الناس بعیسی ابن مریم فانه لیس بینی
و بینه نبی یعنی نبی که داعی خلق بحق باشد که عبارت از نبی مرسل است و از جانب مغرب که جانب
طرف ولایت تصور نموده شد مبداء ظهور سر ولایت مرتضی علی علیه گشت و حضرت رسالت علیه السلام
فرمود که ان علیا منی و انا منه و هو ولی کل مومن بعدی و ایضا انا اقاتل علی تنزیل القرآن و علی یقاتل
علی تاویل القرآن و ایضا قال علیه السلام لابی بکر یا ابا بکر کفی رکعت علی سواء فی العدل و ایضا انا مدینة العلم
و علی بابها فمن اراد العلم فلیات الباب و ایضا انا و علی من شجرة واحدة و الناس من شجر شتی
قسمت الحکمة علی عشرة اجزاء فاعطی علی تسعة و الناس جزءا واحدا و ایضا اوحی من آمن بی و صدقنی

بولایة

بولایة علی بن ابی طالب فمن لم یتولاه فقد تولانی و من تولانی فقد تولی الله و ایضا لما اسری بی لیلة
المعراج فاجتمع علی الانبیاء فی السماء فاوحی الله تعالی الی سلهم یا محمد فاذا بعثتهم فقالوا بعثنا علی شهادة
ان لا اله الا الله و علی الاقرار بنبوتک و الولایة لعلی بن ابی طالب و دلیل بر آنکه علی علیه السلام
مبدا و سر ولایت است آنست که سلسله جمیع کاملان اولیاء الله تعالی بعلی علیه السلام میرسد و از آنحضرت
رسالت صلوات الله و سلامه علیه و آله انتقال می یابد شعر داری دلا هوای سلوک طریق حق
باید قدم نهی بره شاه لافتی شاهی که از بلندی قدرش خبر دهد ایزد بهل الی و بیاکید انما بر تخت
ملک فقر جهان او شاه مطلق است شاهان فقر جمله بدو کرده اقتدا وصف کمال اوست سلونی و کشف
کشف نموده عرضه این بعد انبیا پس هر آینه مرتضی علی علیه السلام در مقابل عیسی پیغمبر باشد و مصدق
اشیعنی است که چنانچه در میان انبیا علیه السلام بالوهیت هیچ نبی غیر عیسی علیه السلام قابل نشده اند
همچنین در میان اولیاء و صحابه ابوهیت غیر شاه اولیا قابل نشده اند و کریم چنانچه در قرآن کریم
مذکور است عیسی علیه السلام میفرماید که قوله تعالی و انبئکم بما تاکلون و ما تدخرون فی بیوتکم از ثقات
مرویست که مرتضی میفرماید که اگر شرح سینه می که شما بحضرت پیغمبر علیه السلام کافر شوید اخبار شما می نمودم
بوجه شما خورده و آمده و بوجه در خانهای خود ذخیره کرده اید و از اینجا قیاس سایر اولیا با باقی انبیا علیهم
السلام می فرماید مناسبت بمقام تحقیق سکین و چون اجازت سیوم که جناب سید طهور بخش شیخ بزرگوار
داده مشتمل بر بیان مرتبه فضل و کمال آن خلاصه ارباب ذوق و حال است لاجرم در اینمقام
ذکر آن اشتغال نموده میگوید که حضرت شیخ در ذیل بیان نسبت ارادت خود از شرح گلشن گفته که طریق
اکابر طریقت که مرشدان کاملند آنست که چون مرید با خلاص را بخدمت و عزلت و خلوت و صحبت کرده
اربعه طریقت ترتیب فرمودند و آن مرید بکمالی که لایق و در خور استعداد فطری خود است رسیده
میخواهند که باشارت الهی او را بدعوت خلق و ارشاد مشغول سازند البته اجازت ارشاد که لایق
کمال او باشد جهت وی می نویسند تا طالبان قابل بدانند که دعوت و ارشاد او باشاره الهی و امر کاملی است
نه آنکه مانند شیخان متصنع بهوای نفس و حب جاه میخواهد که خود را شیخی سازد و او را مریدان و تابعان
باشند و این فقیر شانزده سال در خدمت آنحضرت بودم و با ایشان گاهی بخدمت و گاهی بخلوت
و عزلت اشتغال می نمودم و سه اجازت ارشاد بحسب تفاوت احوال معنوی که دست میداد و سه نوبت
بجهت این فقیر نوشته اند سواد اجازت ارشادی که نوبت اخیره نوشته بودند جهت تیمن و تبرک بمناسب
محل ایراد کرده میشود و آن اینست بسم الله الرحمن الرحیم کل اولیاء و مقبول علما و مشاهیر محققان
و عرفا و اعاظم سلاطین و امرا و طالبان و قابلان و خواص و عوام و جمهور امت حضرت سید الانام او
صلهم الله تعالی الی سعادة معرفة المرشدین و محبة الکاملین بالعبد سلام اعلام میرود که حامل جناب تجلی مآب

قدوة المكاشفين عمدة الواصلين زبدة المحققين خلاصة العلماء الراسخين قادة الاولياء المرشدين
مجمع الكاملين نشئه جانی شیخ محمد کیلانی ادام الله برکات تجلیاته و کمالاته در عنفوان شباب بعد از
اکتساب علوم صوریه بسبب جاذبه الهیه بصحبت این فقیر رسید و بشرف توبه و انابت مشرف شد
و تلقین ذکر خفی گرفت و بشرایط خدمت عزلت و خلوت و صحبت چنانچه وظیفه ارباب طریقه است
مرعی داشته و شایع شریفه این مقدمات مقوله از انوار سیده قلبیه و انوار مقنوعه غیبیه و مکاشفات
و مشاهدات و معاینات و تجلیات آثاری و انوار و صفاتی و ذاتی و سیران و طیران در عوالم الطیف
ملکوتی و جبروتی بستن ربوبیه و آلهیه و سرمدیه و سکر از شراب طهور عالم نور و فنای الله و بقاء بالله
و مظهریه و کلیه و معرفت حقایق توحید علمی و عیانی و اتصاف بجوامع اسماء و صفات الهی بظهور پیوسته
از اعیان و اصلان کامل و مرشدان مکمل شده و در صحبت این فقیر تربیت سالکان قیام نموده و تعلیمات
خوبه فرموده و ولایت وی از انوار و انوار و مکاشفات و تجلیات بسالکان تعدی نموده و چون حضرت
الله تعالی این دولت عظمی و سعادت کبری و براکرامت فرموده باشاره الهی فرزند مشار الیه را
اجازت فرمودیم که بندگان خدا را بخدا دعوت و دلالت کند و توجه طالبان بیعت طالبان قبول نماید و تلقین
ذکر خفی قوی مشروط بشرایطی که در صحبت دیده و دانسته و در اربعینات متعدده خود بران مواظبت نموده
بگوید و اربعین نشیند و سالکان را باربعین بنشاند و علوم شرعیه از فقه و حدیث و تفسیر و تصوف بقدر
خود را و آن باین فقیر درست کرده است نقل کند سبیل همگنان آنکه و برادر کمالات کوره راسخ
و متمکن دانسته صحبت شریفش را مغتنم دانند و انفاس متبرکه و برادر جمیع ابواب دینی قبول نمایند
و دیگر انی طالبان و قابلان که داعیه توبه و بیعت داشته باشند دست ارادت این فقیر دانسته با او بیعت
و انابت کنند و ملازمت صحبت و خدمت و قبول نصیحت و برکرت اعمر و اکسیر اعظم تصور نموده منتج خلایق
از ممالک مصاحبی و شمر حصول کمالات نامتناهی و قرب بدرجات حضرت الهی دانند و وظیفه مشار الیه
آنکه دعوت و ترغیب و شفقت و نصیحت از بندگان حق دریغ ندارند و پیوسته وظایف ریاضات و مجاهدات
دارد و اوقات موظف دارد و در جمیع اوقات و ادب قواعد شریعت و آداب طریقت چنانچه باید
مرعی داشته در شب و روز قیام از آن فرو گذاشت نکند و حضرت الله تعالی جمیع امت را بوسایط متابعت
و مبایعت کمل اولیا و محققان عرفا که در زمان حقیقی حضرت مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم و حضرت مرتضی
علی علیه السلام اند از هوا جس نفسانی و وساوس شیطانی رهانیده بکمالات معنوی برساناد و مرشدان کامل
کاملان مکمل و هادیان سبیل را بر جاده شریعت و سجاده طریقت راسخ و مستقیم دارد و بحرمت کمل اولیا به من الاولیاء
والافراد از ابتدای بسم الله تا انجامی زیاده و کم سواد آن اجازت است و جناب شیخ بعد از وفات
سید محمد نوربخش و شیراز رحل اقامت انداخته بسیاری از اهل کشف انفاس شریفش خاسته اند و خانقاه

عالی موسوم بخانقاه نوریه در آنجا ساخته و خلوت خانها در آن ترتیب داده و همه سال باتفاق جمعی که
دست ارادت و انابت باو داده بودند باربعینات قیام و اقدام میفرمودند و سلاطین زمان او را
قربات نفیسه بران وقف نموده تولیت آنرا بجناب شیخ و اولاد امجاد وی تفویض نموده اند فرمود شیخ
هم در آن بقعه است و چنانچه از قصیده ملا جامی بر مفهوم شد جناب شیخ گاهی فکر نظم میفرموده اند و سبزی
تخلص می نموده اند دیوان او مشهور و نظری از اشعار او در ثنای شرح گلشن راز مذکور است **الشیخ
المرشد العارف الموصوف مخدوم الاعظم حاجی محمد الجنوشانی قدس سره** نسبت ارادت او بجا رد اسطه
بحضرت امیر سید علی همدانی نور الله مرقده میرسد چه جناب شیخ از خلفای شاه علی سوزانی اند شیخ شاه علی از
خلفای شیخ رشید الدین محمد و ایشان از خلفای امیر شهاب الدین عبد الله برزش آبادی مشهدی
که مرید خلافت خواجه اسحق ختلانی بوده است که او خلیفه سید علی همدانی است و الحال مریدان سید
عبد الله را در خراسان صوفیه می گویند و مریدان سید محمد نوربخش را که باتفاق خلیفه خواجه اسحق نوربخش
بخشیه میخوانند و میان مریدان این دو طایفه در اثبات و نفی خلافت سید عبد الله مناقشه بسیار است
جناب مخدومی در اوایل حال و قبل از رسیدن بدرجه تکمیل کمال جد کاه در هرات بتحصیل علوم
بسر میبرده اند و در آن ایام باصناف ریاضات و انواع عبادات اوقات خجسته ساعات را مصروف
میگردانیده اند تا آنکه بعد از چند سال شیخ شاه علی را در واقعه دیده اند که آن واقعه مشروح بود و توجه او بجانب
ایشان بنابران از مقام صدق و شوق قدم ارادت برگرفته عنان توجه بجناب ایشان تافته و بصحبت
ملازمت شیخ شاه علی را دریافته و بالجمله جناب شیخ از اولیای کبار و موالیان اهل بیت اطهار است
روایت است که چون جناب شیخ همواره مجلس شریف خود را بذکر مناقب حضرت امیر المومنین علیه السلام
مزین میگردانیده اند و از تعصب معاندان نمی ترسیده اند لاجرم جمعی از ناسپاسان فقهای خراسان غایبانه
شطرنج عداوتی با او می باختند و فتوی قتل او را در خاطر خود مقرر میساختند تا آنکه یکی از عوام کالانعام
که بشرف اصل انام که در هرات شیخ الاسلام نام داشت خبر رسانید که شیخ حاجی محمد جنوشانی بنابر تهمتی که
میدانی رساله اعلام الهدی را که از تالیفات شیخ شهاب الدین سهروردیست در مجلس خود میخواند و حل
بعضی از کلمات آن بر وفق مقاصد شیعه مینماید و اضلال مردم میکند بنابرین شیخ الاسلام حکم نمود تا الجاق
والی خراسان او را از جنوشان هرات بردند و او را بنظر شیخ الاسلام در آوردند و چون این تهمت
نامقبول بعداوت اهل بیت رسول و محبان اولاد و تبول معطور و مجبول بود آن شیخ بزرگوار را باهانت
و ایذای بسیار نموده گفت که بعد از رساله اعلام الهدی را در مجلس خود میخوانی و ترجمه آنرا بمردم می آموزانی
و ایشان را از طریق اهل سنت بر میگردانی شیخ در جواب گفت هرگاه چنین تصنیفی از جانب بزرگی
در عالم مشهور شده باشد و هر گز کسی از علمای اهل سنت طعنی بر مصنف آن نکرده باشند و حکم بر موضوعی

شستن آن رساله نموده اند بسی خوانده اند و آن چرا این همه مواخذه و تعزیر متوجه شود شیخ الاسلام
گفت شیخ شهاب الدین آن رساله را بعبارت عربی تالیف نموده و عوام آن نمی توانند کرد و خواص
بعضی از کلمات او را که بظاهر مخالف مذهب اهل سنت است تاویل میکنند و در آن چندان مفسده
نیست اما مفسده این بسیار است که تو ظاهر ترجمه آنرا بر خواص و عوام میخوانی و مردم بسبب اعتقادی که
با تو دارند آنرا باور میدارند و همان طریقه را حق میشمارند القصه احمد بن محمد یوسف هروی رازی
که از اکابر هرات و تلمیذ شیخ الاسلام و معتقد شیخ بزرگوار بود شفاعت شیخ نمود و او را بعد چهل روز از
کشتن و سوختن خلاص فرمود ✽ قتل این خسته بشمشیر قضا تقدیر بود ✽ ورنه من از دل هم حرم
تقصیر نبود ✽ آورده اند که چون جناب شیخ از شیخ الاسلام مذکور آزرده خاطر شده از هرات بیرون
آمد در ظاهر هرات یکی از درویشان آنجا با وی دوچار شد و پرسید که معامله تو با شیخ الاسلام بکجا رسید
و الحال بکجا میروی جناب شیخ در جواب گفت که میروم ✽ من و ساقی بهم سازیم و بنیاد شی اندازیم
و گویند که مراد شیخ از آن ساقی مظهر جلال الهی شاه اسمعیل بود انار الله برهانه که بعد از اندک روزی
شیخ الاسلام بنا بر غضب جهان سوز شش سوخته گردیده بجزای اعمال خود رسید و جناب شیخ در زمان
ایالت عبد خان اوزبک در بلده خوارزم در سنه ثمان و ثلثین و تسعمایه وفات یافت
الشیخ الفاضل العارف الماجد علاء الدین فضل الله المشهدی شاهبازی بلند پرواز آسمان استعداد
ولایت و همای سعادت اشتهای فضای هدایت و ارشاد بود و بعد از تحصیل علوم ظاهری در خدمت
ایام جوانی بخدمت مخدوم اعظم شیخ حاجی محمد جنید شانی رسیده و در اندک زمانی بمرتبه عالیه کمل
اولیا واصل گردیده و بعضی از محققان این وادی او را قرین شیخ مجد الدین بغدادی میدارند
و بعضی از افاضل اکمل می انکارند و از لطایف اتفاقات آنکه در میان این دو عارف
عالی مقام در احوال ظاهری نیز موافقت تامه بانند آنکه هر یک از ایشان محبوب شیخ خود بوده اند
و پیش از شیخ خود وفات نموده اند و هر یک از ایشان لباس اهل ظاهری پوشیده اند و در مصاحبت
ملوک و امرا و نصیحت ایشان می کوشیده اند و هر یک در ایام جوانی بحکم سلطانی سر بر بستر سعادت و سعادت
جاودانی نوشیده اند و چون مجملی از احوال و مقامات آن شاه باز اوج شهود از اجازه که پیر او شیخ
حاجی محمد جنید انوشته ظاهر بود نقل آن در این مقام مناسب نمود و صورت اجازت بعد از تقدیم حمد الهی
و درود حضرت رسالت پناهی اینست بوشیده نماند که در هر زمانی حق سبحانه را در روی زمین بندگانی
اند که بمرافقت توفیق الهی موصوف بصفت شاخ نخل انسانی بر تو آفتاب محبت الهی و تابش صفات
نامتناهی پرورش یافته زینت باغ آفرینش و قوت قلوب اهل دانش و بینش میشوند و با غیاث
ایشان را بر اطباق عزت بر سر دست عنایت گرفته بنظر نظارگیان جمال با کمال ملک علام جلوه میدهد و مقصود

از

از باغ و درخت شهود وجود فایض الجود ایشانست و برکت متابعت نبوی ایشان نیز از شرف ادراک
لما خلقت الافلاک حصه و بهره دارند چنانکه از حدیث نبوی معلوم میشود که مادامی که یکی از ایشان باشد
قوام عالم باشد و اگر هیچکس از ایشان نباشد قیامت قیام گیرد و در این عصر و زمان تایید حضرت میان
یکی از آن فرزند همت بلند والا سند سالک مسالک شریعت و طریقت واقف مواقف حقیقت و معرفت
مخصوص بعاطف عنایت بخیر و جواذب هدایت الموید من عند الله ابو الوقت الشیخ علاء الدین فضل الله
متع الله المسلمین و الطالبین بارشاده و برکات تقواه ابن الاجل المکرم خواجه علاء الدین علی بن
الصدر المکرم خواجه کمال الدین نعمت الله البرزش آبادی الطوسی است که در مدت اندک کمتر از یک
سال بحلیه کمال محلی شده در ایام خلوت دوازده شب الطوار سبعه بترتیبی تفصیل طی کرده و چون
شب چهارده از افق ولایت کبری طلوع نموده و بنجاسبات تجلیات آثاریه و افعالیه و صفاتیه
و ذاتیه مشرف گشته ✽ آتش او را ساخته همرنگ خود ✽ من چگویم کین ندارد حد و حد ✽ از بس که
آن نگار بی گیر و دش کنار ✽ بگرفت بوی یار و را گرد بوی طین ✽ بحر تجلیات ذات که حد اول
نعوت مجاری صفات جریان نمود و چندان تخلق باخلاق و احوال و ولایات و حقایق و نهایات
و مقامات عالیات محقق شد که اشرقت الارض بنور ربها و رفرفت قلیل یتمون ملک جلیل اسعار
اربعه دست داد و انقدر از اصناف شهودیات روحی مؤدی که قل کان البحر مدادا لکلمات
ربی لنفد البحر قبل ان تنفد کلمات ربی و لو جئنا بمثله مددا و التطبیق آفاق و انفس سرشته از آیه سنریهم
آیاتنا فی الآفاق و فی انفسهم حتی یتبین لهم انه الحق بجنود اری یافته بر سوز اسرار کنت کنزا
مخفیا مشرف عیان مشرف شد که سر دولت سرمدی پرورد و لقمه او میزند و خطبه سعادت قرب
حضرت عزت بنام او میخوانند و ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء و الله ذو الفضل العظیم و در تاریخ
اواسط ذی قعده الحرام سنه سبع و تسعین و ثمانمایه که درویشان و ایشان بزیارت آستانه
ملک آشیانه حضرت سلطان طریقت و برهان حقیقت قطب الاقطاب و الغوث الاعظم لاولی الالباب
شاهباز سلسله سلطان ابو سعید ابی الخیر قدس الله تعالی اسراره بمدینه مبارکه سرافراز شده بودند
از عالم غیب بی عنب بصریح و کتابت بشارت و اشارت بعبارت و کتابت اجازت ارشاد
این فرزند دلبند سربلند صاحب تکمیل بر سبیل تعجیل صادر شد و کتابت آن بالعجل لما بلغ الکتاب اجله بالغلط
عربی شده بود و بعضی از خادیم لازم التکریم آن خانواده رفیع مرتبت عالی منقبت که امتثال امر ایشان
بر این خادم و درویشان لازم است سند خاطر مودند که اگر بفارسی نیز مضمون این مکتوب مرقوم
گردد مرغوب خواهد بود امتثال امر ایشان را مرة بعد اخری آنمعنی در سلک نظم و نثر بر آمد
شعر آنکه ذکر لغات لسان ذکر ✽ بود الملک ملک تربیت نصوح ✽ بیت سالها من شرح شوقش وادی

گرگ بوی می‌کرد باور داشتی * اما هر چند که نگرا رخواهد یافت از پرده الفاظ آن معانی نیز معرفت او بجهت کان
نخواهد یافت که اولیائی تحت قبایی لا یعرفهم غیری غیرت خداوندی رخصت کشف ظلمانی و بدیع
عبارت و اشارت صدم و کاغذ و قلم محرم نیست * بیت * کاندرین روزگار نافرجام * خامه حضرت
سایه نامحرم * اما ارباب معانی در خلوت سرای جاودانی از زبان بی زبانی بسمع روحانی ادراک این
رمزهای میکنند ای یاران با تمیز و ای دوستان خوشتر از همه خبر این باکوره بوستان عنبر اگر می
دارید و دولت کنز الرکه او را غنیمت عظیم شمارید و همگی دل و جان خود را بمحبت اسرار و دوست دار
یار جهت دوام این کرامت بر آورید * شعر * طایر الوان لاهوتی ویست * بلبل گلشن ناسوتی ویست
ما ورای جسم و جانش آشیانست * او از آن مرغان باغ لامکانست * شاه بازان جهان صید و بند
پاکبازان جهد در قید و بند * ای خوش آن مرغی که در پرواز او * فتح گردد از شکیبی باز او
تا شکار پاکان بر وی نهند * خاصه از زیر آید از چرخ بلند * در روی آویزند تا یاران شوند
یار را محرم تر از وی کو کسی * ای دریغا غافلند از وی بسی * وصف کردم که شاید بی برند
پیش از آن کز فوت او حسرت خورند * بعد از استخاره من الله و الاستشاره من ارواح اولیاء الله و
امثال امر خدایی این خادم فقیر حقیر بموافقت اولیاء و متابعت اصفیا فرزند ارجمند مستاز الدین را اجازت کرد
بقبول توبه طالبان و ملقنین ذکر راغبان و جلوس در اجلاس صادقان و حمل شکلات و تعبیر لغات عاشقان
و تربیت مریدان و مشتاقان و خرقه طریقت پوشانیده شد و اولا این ترین مردمانست بخرقه تکمیل و اجازت
کرده شد بلباس خرقهای طریقت هر کس در ولایت شد خرقه تفرس کند و داده شد عمامه و طاقیه و
مسواک و اذن کرده شد بر اذان مفروض بر فرق طفلان قابل طریقت یعنی نشان کردن موی بر نشان
و تفویض کرده شد بجمیع اموری که در طریقت مشایخ سلسله شریفه تعلق دارد من التقبیل و الکثیر
و التعزیر و العظیم اجازة تامة عامة کاملة من غیر تقیید و من الله التایید و وصیت کرده شد بالتعظیم
لامر الله و الشفقة علی خلق الله و بکثرت صلوات بروح مطهر حضرت رسالت و جمیع انبیاء و اهل
علیهم السلام در اوقات و دعا برای ارواح مشایخ و علما و مقتدایان سلسله و خصوصا متقدمین الله
و عبادة فی السراء و الضراء و رعایت آداب مشایخ و طریقهم امیدواری بکرم باری آنکه او را در مقام
قطبیت ثابت گرداند و همگنان را برخورداری از فیض عام و خاص و ارزانی دارد و در برکت سلسله
او را مؤید و مخلد گرداند اللهم ثبتنا علی نهج الاستقامة و اجعلنا من موجبات الندامة یوم القیامة
و صلی الله علی محمد و آله اجمعین جناب شیخ بزرگوار با وجود مصاحبت اهل روزگار و مزاولت
صید و شکار گاهی غزال خیال را در قید شعر در می‌آورد و تالیف بعضی از رسایل لغات می‌نمود
و از جمله لغات شریفه ایشان شرحی است بغایت نفیس گرامی بر رسایل لمولانا عبد الرحمن جامی که

که جهد الله شبهای شوق

دران شرح طریقه مصنف را تتبع نموده و بعد از شرح هر رباعی لمولانا بر دران متوالی از تمثال طبع
وقاد خود ایراد نموده و از انجمله این رباعی مذکور میشود * شعر * هر دو رکه دوست تحفه جان بنهی
در دوست چه دهند نام درمان بنهی * چه روز درد عشق نالان گشتی * خاموش که عوض درد بدرمان بنهی
شهادت شیخ بزرگوار در شهور سنه اربع عشر و تسعمایه در شهر مقدس هنا بر نسبت تشیع حکم
مدبر مردانی محمد خان شیبانی واقع شد و در محله مراب شهر مقدس مدفون گردید و در زمان نزدیکی شیبک
خان سرور سران کار نهاد و به شیخ پدر بزرگ شاه اسمعیل صفوی انار الله برهانه جان داد خاتم مرشد
طرف الله ابی الشیخ کمال الدین بن الحسین الوارزمی قدس سره * از متاخرین سلسله علیه قدس
بوده و ظاهر بعد از وی کسی از این طایفه کرام بمقام عالی ترقی ننموده و والد او شیخ شهاب الدین حسین
از اولاد شیخ بزرگوار برهان الدین قلیچ است که در اندجان آسوده و پدر شیخ در زمان جوکی میرزا
بخوارزم رفته و در آنجا ماهل نموده و جناب شیخ در آنجا متولد شده اند هر ارادت ایشان مخدوم
معظم شیخ حاجی محمد جیوشانی و هر ارادت شیخ کمال الدین فضل الله مشهدی بوده که هر دو از مشایخ
صوفیه امامیه بوده اند چنانکه از پیش گذشت و محمود عجدوانی در کتاب مقامات شیخ کمال الدین
حسین قدس سره نقل کرده که شیخ میفرموده اند که در آن وقت که از خود در شرر رجوانی توسن نفس
بغایت سرکش بود و در میدان هوا و هوس بلا خوش می تاختم و غیر از شر بازی نمی شناختم و هر دو
که قدم می نهادم بنهایت تشویش می ساختم چون آفتاب تعالی و بی ثباتی حاصل و نتیجه آن بر من معلوم شد
دست شغل از آن برفشاندم تا بسر وقت مردی در آنشدند رسیدم که از آفاق علوم و فاتر و خاطر
دارشت و او مرا بتعریف و تحسین غایت و شرف علم و عالم بر عالم و عالمیان بتحصیل علم مایل کرد و پیوسته
محضری از قواعد مباحث غایات شغل خاطر من کرد ایند که مدتی بر حفظ و ضبط این اهتمام و سعی تمام می
نمودم و لکن هر چند روز در احوال و اعمال این استاد عالم تفحص و تجسس میشد او را از عمل خالی از
امر و نواهی عاری یافته میشد خاطر مرا از این شیوه و شعار تفرق و دل را از این شیوه انکار عجبی بر دید
گشته باستاد گفتم که اگر تحصیل علم را خاصیت اینست که شعار شماست و نتیجه اش چنین است کردار
شما است از عاری بودن بهتر است زیرا که اینچنین علمی عوضی است و رائحه با عمد عوض که بیت ماده
فاسد و چندین هزار مرض است در باطن کردن میخواهد هلاکت است چون مرا معلوم شد که نتیجه علم عمل
است و نتیجه و اعمال قرب و وصال حضرت ذو الجلال است بواطریق عباد و روش پاکان و منشا پاکان
ان و رسم بندگی بر دار از این پیش گیرم و هجرت بسوی خدا و رسول خدا کنم و بطلب حق طی منازل و جاها
و محافل و صواها کرده من بعد استفاضه علم لدنی از مطلب باصات کنم که نهنگ عشق اگر بقعوم بر کر
الموت مرا فرو برد فقد وقع اجری علی الله منشور شان من گردد و اگر موج لطف بساحل نجاتم اندازد

فقد کار فرزند اعظیما نشان من کرد و چون آتش همت و ضمیر شرر بر انگیخت و از حقایق طلب در بالجمله نور
رنجت هادی توفیق رفیق راهم شد و جمیع اساس میل و خیال و خیال را با مال قدم همت حال ساخته او را بی
دغدغه قال را در هم نوردیده و بر کار صفت جدیدگاه بکر و در لرزش خویش میکردیم و بگوش هوش الهامات
ناشنیده میشنیدم و بدیده دل غرایب نادیده را باشارت انظروا الی آثار رحمة الله صید میدیم و بمشام
جان نفحات گلستان فرح و ریحان و جنة نعیم میشمیدم و استاد علم قال از لذات این حال بیخبر
و از اعمال صفای باطن بی اثر بود و هر لحظه بکان شکفته زبان بکلام نصح آمیز میراند و جدلا بل مرضات
معقوله و منقوله مرا با منسوبان و وسوسه بر نقد جواهر عقلی و نقلی میخواند چون دل شیدا بجای دیگر مایل
بود وسواس چون زنان در و تاثیری نمیبود ولی گو مایل دلدار باشد عزیزی بجه دیدار باشد
جهان از غیر او قطع نظر کرد که خود هم در میان اغیار باشد نصیب یاران عاشق چه تاثیر که محبوب
در خیال یار باشد و با جلد در طلب دل آشفته ام در تزاید و تضاعف گشت و بجاذبه ای فرایض و
نوافل اقدام می نمودم و در کوشه های مسجد زمانی منزوی می بودم و لیکن بسبب التیام و مناسبت
بنزهت یاران سابق گاه گاه ملاحق می گشتم و بمجالس ایشان انس گرفته می نشستم تا روزی در بزم ایشان
جوانی از ولایت خواسان آمده بود و از هر طرف حکایتی می گفت و در لطایف بالماس عبارت
و فصاحت می سفت ناگاه ارادة رب العباد زبان بیانش را باین حکایت گشاده گفتن آغاز کرد که
بولایت ابیورد عبور کردم عجب جوانی جوانخت ملک شکاری دیدم که آثار ولایت و بیدا بود و نور
ارشاد هدایت از جبین او هویدا او را همچون پادشاهان در ملک جان و جهان آدمیان تسلط و تصرف
تمام است اگرچه بسال خورد است بعلو شان بزرگ است و او را بنام شیخ عماد الدین فضل الله میخوانند
و این دولت ولایت و ارشاد او را از نظر پیر مرشد در دوازده شبانه روز میسر شده است شیخ
فرمودند که این سخن او مرا ادبی بود از غیب و باقی بلا ریب که از بلاهای حادثه شام به پناه او رد
از سرگشتگیها مرا براه آورد و گو بیار و بیخ نفس نسیمی بود جانسوز که بر آتش پیمانم وزید و یکبار نار محبت
برافروخت و خس و خاشاک علایق و عوایق را بیک شعله بر سوخت شعر آمد از سوز نفس آتش دل بر
فروخت برقی از گوشه بخت و عالم جانکاه را بسوخت و از تاثیر این حکایت نعره مستانه بی اختیار از نهادم
بر آمد و دود آه از نار جان سوز بر سر آمد و از شوق جانان با دل سوزان و جگر بریان این مضمون
بر زبان آمد شعر جانا ز غم تو ترک سر خواهم کرد از بود و جود خود گذر خواهم کرد از هستی خود
قطع نظر خواهم کرد انگه سوی نیستی سفر خواهم کرد آن شب تا صبح سینه پر غم با خون جگر مینوشیدم
و خاک حسرت بر سر بی سامان می پاشیدم رسوم ننگ و نام را ویران کرده و تعلقات صوری را بجان
یکسان کرده و در مطلوب حقیقی آوردم و قدم همت در وادی طلب و ریاضت نهادم و از ملاقات

احباب

احباب و اصحاب ظاهری چشم حیرت پوشانیده از بود و نابود و گفت و شنود خلق دست فرصت
افشاندم و توسن نفس سرکش را بلجام ریاضت در میدان مجاهده میراندم و از احوال و ریاضات
مشایخ سابق هر چه می شنیدم و در کتب از نقل آن حضرت آنچه میدیدم بخواندن میکردم و مرکب
همت را در آن میدان می تاختم و مشق کار خویش را در موافقت ریاضات آن پاکیزگان می
شناختم و چون منشور شرع را در بوته مجاهده با آتش مخالفات نفس میگداختم و سینه آتشیده را
هوف تاک محنت و بلا ساختم شعر آنها که بمیدان طلب تاخته اند سینه هدف تیر بلا ساخته اند
هر لحظه هزار بار از شعله شوق در بوته عشق بار میگداخته اند و چون دل از ما سوا بر کنده و تمکین
او در دم و لطف خداوندی همچنانکه باطنم را بجانب خویش گردانیده بود ظاهرم را نیز از نظر غیر پوشانیده
و از دیده و گوشه نظران بالکلیه محجوب و مستور گردانیده لاجرم همواره بهوای طلب هر مرشد
بهر جانب میگشتم و از آینده هر دیار از مشایخ کبار استفسار میکردم تا شنیدم که در ولایت بخارا
شیخ جمال الدین نام عزیزیست که بارشاد خلق مشغول است از خوارزم بی توقف یعنی من صحبت بی
دخیره و زاد و راحله متوجه سوی بخارا شدم و حسب الالتماس بعضی از برادران من که در آن
راه دو چار شده بودند بمنزل ایشان رفته از طعام ایشان بقدر احتیاج تناول میکردم تا از آنجا
که بخارا رسیدم و بدریافت خدمت شیخ مذکور شتافتم و خود را در تحت ارادة و فرمان او محو ساختم
و از دو آغوش بی عشقی یافتم و بهمین طریق در ولایت ماوراء النهر هر جا که نام شیخی و کوشه نشینی و صالحی
را می شنیدم بی توقف بصحبت او میرسیدم و از هر فریق و در هر طریق که بود بذاز جهد و حقیقه همه را
دریافتم اگرچه خود را بزیر دست اهل اعتبار آراسته مینمودند و خود را بزعم خود از مقربان درگاه
حقیقت می پنداشتند و ظاهر ایشان نیز پسندیده و ظاهر بیان بود و لیکن چون بنظر بصیرت تفحص
احوال ایشان میکردم و باطن ایشان را از لباس طریقت و حقیقت عریان و سیه رو بخود و منور
از راه سالک طریقت و ورود و از حالات حقیقت مهجور می یافتم و این اسرار مخفی بر من از
مکاشفات اسرار و ورود و واردات که از فضل و مواهب حضرت واهب بود و اضح میگشت
چون از این رهگذر بر حقیقت احوال ایشان اطلاع می یافتم از صحبت شان بسرعت تمام قرار اختیار
میکردم و بعد از ملازمت مشایخ ماوراء النهر و معرفت احوال ایشان چون مشکلات طریق بر من از
ایشان مکشوف و حل گشت باز بوطن خود که آن خوارزم است آمده اکثر اوقات در کوشه های مسجد
صوامع و مراقد مشایخ منزوی میبودم و منتظر بشارت غیبی میبودم و شبی متوجه عالم معنی گشته
رخ نیاز بر خاک میسودم که مانند قاصد شخصی آمده گفت که ترا می طلبند و من بالفعل انقیاد امر او کرده
همراه او روان گشته بکاری رسیدم که مردی بنماز مشغول بود و اینکس که برسالت آمده بود مرا در پیش باز داشت

تا آن مرد از نماز فارغ شد آنگاه مرا پیش برد و گفت آنکس را که مسطلبید این کس است که آوردم بعد از آن
مرا معلوم شد که این مرد حضرت امام المتقین پیشوای ائمه معصومین امیر المؤمنین علی علیه السلام اند و حضرت
امیر المؤمنین از آنکه پرسیدند که مرید ما میشوی و من جواب آنحضرت را باین مضمون گفتم شعر
مرید توام زانکه جانرا مرادی • علیک اعتمادی الیک استنادی • آنگاه حضرت امیر دست مرا گرفته همین
را قبول کردند و انابت فرمودند چون از آن واقعه بافاقت آمدم در خود نوری و حضوری و خوشی
و سروری یافتم سوز اشتیاق و درد فراق در وجدان خود چه یافتم و بیشتر از بیشتر بریاضات
مجاهدات می شتافتم از روی دردمندی و رکوشه مستمندی متفکر و متوجه نشسته بودم که فراب
بسحر دو کس پیدا شدند یکی پیر و یکی جوان دست مرا گرفته بخت فخار رو نهادند چنانکه از تاثیر آن بخود حاضر
گشتم و در آن اثنا گفتند که برخیز و تجدید وضو کرده با ما بیا آنکه وضو داشتم با مرا ایشان رفته تجدید وضو کرده
بآن گوشه باز آمدم و چون بجای خود نشستم از همان دو کس حاضر شدند مرا مربع بنشانیده ذکر لا اله الا
الله بچهار ضرب تعلیم و تلقین کردند و گفتند که خود را باز دو برسان و لیکن شخص نگفتند که کیستم
و بکجا می باید چون بخود باز آمدم خود را بتجدید اضعاف آنچه داشتم از هجران و اشتیاق و سرگشتگی
و بیطاقتی دست داد و خواهان و جویان اشارت مبهم بود و شبی در گوشه مزاری باندیشه
این سعادت انتظاری بردم متحیر نشسته بودم مرا غیبتی دست داد و دیدم که در وادی در سفرم
و در بین وادی در نظرم مناره عالی بغایت پیدا شد و دو کس بالای این مناره ایستاده
بمن ندا میکنند که نزد ما بیا و من متردد از آنکه در بین مناره هیچ راه و زینه نیست چون توانم
پیش ایشان رفت همان نزدیک آن مناره رسیدم ایشان دستها را دراز کرده بجانب من مایل گشتند و مناره نیز
بمتابعت ایشان مایل شده دست مرا گرفته پیش خود بردند اما این مناره بجانب متحرک گشته
بیکجا قرار نمیگیرد و من از ایشان پرسیدم که این مناره را در حرکت است و سکون او بچه چیز خواهد بود
فرمودند که الا بذکر الله تطمئن القلوب ذکر لا اله الا الله را بچهار ضرب مضبوط محکم بگوی تا این مناره
بجای خود قرار گیرد بعد از آن مرا معلوم شد که این دو کس یکی حضرت خواجه خضر است علیه السلام و یکی
حضرت مخدوم اعظم اند قدس الله سره العزیز حضرت خواجه خضر ذکر لا اله الا الله را بچهار ضرب
تلقین کرده فرمودند که این ذکر را محکم بگوی تا مناره قرار گیرد و من تلقین این ذکر شدم و مدتی مشغول
شدم مناره بر جای خود متمکن گشته قرار گرفت و بعد از آنکه از این حال واقعه حاضر گشتم در ضمیر این فقیر
پیدا شد که بطواف مرقد منور و مشهد معظم در روضه مکرم حضرت سلطان الائمه علی بن موسی الرضا علیه
السلام بروم و بمشایخ ولایت خراسان تبرکا ملتجی نمایم شاید که عقده های مشکلاتم از آنجا گشاید و از مفرطیان
طریقت آنجای در مراد و آسی برآید باین عزیمت متوجه روضه امام الهدی آن قدوه مصطفی و مرتضی

امام

امام علی بن موسی الرضا علیه السلام شدم و در بین سفر دیوانه مجذوبی با این کشتی همراه شد و در زمانی
که از هر چه میگذشتم مردم را هم آن تند گرد کشتی غرق خواهد شد گفتند که هر چه داشته
باشد از کشتی بیرون اندازد تا کشتی سبک شود و من هر چند در خود ملاحظه کردم هیچ چیز نیافتم که بیاری
دور می ارزد بگریکی که یکدرم باد و درم می ارزید آنرا نیز از خود جدا کرده در دریا انداختم
و نقد جان را بکف دست نهاده نثار راه طلب مهیا ساختم چون سبکبار از علایق اغیار گشتم باد شرطه
کشتی ما را بساحل نجات رسانید چون رو بباد نهاده سر و پا برهنه طی منازل میکردم ناگاه هر دو پای
من بمرتبه سوده گشت که خون میرفت و در وقت وضو اول در جوی آب می آمدم که چندان خون
از پای من میرفت که رنگ آب همه از کثرت خون برنگ خضاب میشد و بعد از تسلیم با فعل وضو ساخته
بنماز مشغول میشدم و آخر سوده گی پای و جراحت آن بمرتبه رسید که در هر جا که قدم می ماندم نشان
قدم غرق خون می شد و در صحرای دشت خاوران که میرفتم یکبار بعقب نظر کردم تا چشم میکردم قدمها
که بر زمین نهاده بودم نشان همه غرق خون شده بود بآن همراه خود خبر کردم که باز آیست و الا در آتش
ساعتی تماشا کن و دل عقیده را در بین گلزار محبت شیخ سان از نسیم شوق و آتش که سنگ قرابین کاشان
از انشاط نوبهار طلب است و خار محنتش از خار خار شوق و محبت پیشینه که در دشت خاوران عشق
تماشا و سیر است حب حالش مضمون مقال شیخ ابو سعید ابی الخیر است شعر اندر دشت خاوران
سنگی نیست • کز خون دل دیده پر از رنگی نیست • در هیچ زمین و هیچ فرسنگی نیست • کز دست غمش
نشسته دلتنگی نیست • و میفرمود که با جان بجهت ارباب حال چندانکه ممکن بود بهلوی پای راه
پا دیه طی میکردم و چون بروضه حضرت امام چهار فرسنگ راه ماند بهلوی قدم نیز سوده و مجروح گشت
و ایام وقفه فرمان سه روز بیش نمانده بود و من تنگ حال پی سر و پا شده و فرو مانده می نوادرین
وادی مضطر و متحیر باز مانده و اشتیاق طواف روضه علیه امام الهدی و بدر الدجی نقد المصطفی و المرتضی
امام علی بن موسی الرضا علیه السلام که مرجع جمیع خلایق حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم مقارن
بهفتاد حج مقبول است بیت یک طواف روضه اش از قول رسول قرشی • تا بهفتاد حج نافله یکسان آمد
غالب بود و آخر بخود اندیشه کردم که راه بعد و بعد و بی بوده است که بجهت مردان راه که بیابان بهلوی بیابان
است بجهت مردان راه و روندگان گاه ارزنی کم بوده است بلکه در وجه اعلی و مرتبه قصوی
بوده است هر کس را بقدر همت مطلوب رو نموده است اگرچه مرا قدمها سوده است لیکن بجان
در بیت الزمن حق نا توان هنوز بخواب اجل نغنوده است بر جای عمل و محل خلل در مقصود است
مزرع چو مردی بود گرد نی کم بود • چه همت باشد که درین راه بعد ری قرد مانم و خود را بجهد و بهانه نفس از بین
دولت محروم گردانم اگر امام هیچ سبب بخود قرار دادم که بقیه این راه را بزانو بروم و اگر زانو سوده شود

به پهلو راه پیمایم تا در سلک زایران آن بارگاه و حاجبان این درگاه درآیم بیت پس از این بر جریده خواهم
بطواف کوی تو آمد ٭ که بسوی تو نیز از قدم بجست و جویت ٭ و همین قرار بعزم راه را به توفیق الهی بزانو
رفتم و روز و قوفه خود را بزایران روضه امام هشتم و بعد از دریافت شرف زیارت و فراغ و قوفه
شبی در گوشه آن روضه بوده چشمه خود اشتغال نموده و متوجه می بودم که رسول غیبی رسید و پیغام
حضرت امام علیه السلام رسانید و گفت که حضرت امام ترا میطلبند و مرا همراه خود برد تا بجایی رسیدم که
در آنجا جمعی بود و شوکتی دیدم که سپهسالاران جهان در جنب آن مانند قطره بود و ذره و محیط چون بر آن
رسیدم و آن شوکت و عظمت را دیدم هیبت آن مرا در ربود و حیرانیم روی نمود و آنکس که مرا نام برده بود
پیش رفت حضرت امام از و پرسیدند که آنکس را که ما میخواستیم چه کردی گفت به بارگاه آمده است و میخواهد
که او را پیش پا پا چون آن رسول مرا نزدیک امام العدی برد آنحضرت از روی بنده نوازی مرا نوازش
کرده از اهل آن مجمع این کنیز را نماز و سرافراز ساخته در حضور آنسان طبقی پر نور بود و باین خاکسار
فرمودند و شمشیری از میان خود واکرده بر میان من بستند و در ربع سرم با شارتها بسعادت
و عنایات بیغایات نثار نهاد دادند چون از آن حال باز آمدم از سر بندی آن واقعه و رهاد
همتی یافتم از نکاسات بعد بات و از خفاء نه اشواق خود را چنان مست یافتم که از سر خوشیهای آن غنا
از اندیشه دنیا و هم و امید عقبی با کلیه وا رسته بودم و فرموده الدنیا حرام علی اهل الآخرة والآخرة
حرام علی اهل الدنیا و هما حرامان علی اهل الله مصدق و قرار دل وا رسته و خاطر خسته ام شده و چنان شیفته
حال گشته بودم که هر نفس میخواستم که از سر بعالم زنم بلکه عالم بر هم زنم چندگاه که در مشهد مقدس ساکن بودم
هر شب در روضه متبرکه احیای کردم و از روح پر فتوح حضرت امام علیه السلام فوایدها بردم
اتفاقا شبی که در آن روضه باحیا مشغول بودم نور حضور از فیوض موفور آن امام الجن والانس
این مهجور را چنان احاطه کرد که مرغ روح از قفس تن بی علاقه گشته هر نفس آهنگ پرواز میکرد و فیضی
که از میدان فیاض بروح آن پیشوای هر دو جهان فایض میگشت چنان مشاهده شد که مثال بحریست که
متوجه بر روضه ایست که در حین طغیانش خاص و عام را بقدر مناسبت و قابلیت از آن بهره است و این
خاکسار درگاه را طغیان امواج بحر فیض چنان مستغرق گردانیده بود که دم سیح مجال بخود حاضر نگشته بود
و بر سر روضه در گوشه فرو رفته بودم و کیفیت حال انسان بود که اگر در آن وقت و حالت بر من سیلی
از بدن پرواز میکرد و در وقت نماز چندانی توانستم حاضر شد که نماز صبح را بجماعت که آردم و از میان
حضرت که بکنار روم از جا برخواسته بسرعت تمام بجانب مسجد جمعه رسیدم از استیلای غلبه فیض اکمال
باز مرا مغلوب سلطنت خویش گردانیده هشیوار این عالم در میان مسجد جمعه افتادم و نمانم روز باین کیفیت
افتاده بودم چون بخود حاضر گشتم دیدم که پای من بکاهیت روضه امام علیه السلام در آن حال رازنده بود

چون

چون هشیوار بودم و درین سوادت معذور بودم و روح مقدس آن هشیوار قدر مرا مقبول داشته
از آفات خلل و تعرض خلق ظاهرم را محفوظ داشته بود باز مجدد از اثر الطاف بیکران و عنایات
نهانی آن امام الانس والجان در دل شیفته ام شوری تازه و سروری بی اندازه پدید گشته چنانچه
علاقه شوق و محبت در باطنم و همه عالم و عالمیان را سوخته آتش عشق یافتم هنوز یقین دانستم که زمین
وجود هر موجود خاک تسلیم و رضاست و تخمی که در آن مزرع کشته اند محنت و بلاست و مرغ ایمان
صدق و صفاست و سرای آن مزرع از باران سمای قدر و قضاست و نجوه او عشق و مشقت و
ثمره آن درد و محنت است و لذت آن از حضور ماهی است و برگ آن هنوز اسلی است و بقای آن همه در
فنا است هر روی را المهای عشق صد دوست این بساط منبسط کلم پادشاهی است که هیچکس را برگرد
او راه نیست چون و چرا نیست ٭ معشوق چو پادشاست فرمانش روایت ٭ برگرد او چون و چرا از
هر کراست ٭ گر پند پیر و خوی پسندیده اوست ٭ ور پند پیر و زجر شمع دیده ماست ٭ چون
گرد آب طوفان عشق حس وجود مرا در گردش دوران سرگردان میداشت و سر سودا زده را در
هوای طلب مصیبت و سامان دل بر بلا را از کشاکش تقاضای عشق بهر صورت حیران نه در وطن و قرار
آرام و نه در سفر سامان و اختیاری ٭ در وادی عشق دلبر جانانه ٭ سرگشته و حیرانم و دیوانه
از شیفتگی و بیخودی بجای عشق ٭ مجنون صفتم میان خلق افسانه ٭ درین سرگشتگی و بیسر و سامانی بهر
سو میدویدم ناگاه از کوچه علامت سرکوی بلا بکیتی رسیدم و در آنجا منظر عجیبی دیدم تا کام مرغ دل
در دام تفرقه افتاد و عقل و رهنمایش از حیرت تماشایش بحیرت افتاد ٭ شعر ٭ بحیرت افتاد دلم در بلا
بر دل شیفته را دلربا ٭ بی سر و سامان و نه آرام ماند ٭ از من و مانی اثر و نام ماند ٭ حاصل عمرم همه بر باد
رفت ٭ غیر خیالش همه از یاد رفت ٭ چون از آن بحر نور بساحل شعور آمدم باز دلبری دیدم که
هزاران مرغ دل اهل نیاز را بر فتراک ناز بسته و فتنه گری دیدم که هیچ صیدی از حلقه شبهاز نظرش
در رسته اهل نظر را بیک نظاره صیاد نظرش صید میکرد و دوار سکان زمان را در سلسله عشق بزنجیر
الفتش مقید می نمود و فتون را بیک فسون مجنون و شیدا میکرد و اهل سامان را بیک غمزه هنر و سامان
میساخت مردمان چشمش خنجر ناز بقصد خون ریزی اهل نیاز کشیده و گلزار حسنش آتشه آتش انگیز
عندلیبان هنوز دو دیده این فتنه مرا روی نمود و این عاد نه بر من برق کشود شاهین فتنه مرغ
دل را چنان از آشیان صبر و سکون در ربود که گویی مرا هرگز نبود و هیچ وجه دل را حل قرار و تن را توان
قرار از این دیار نماند القصه استاد عشقم در آن نکته روزی چند الحمد عشق می آموخت و همیشه بود و چو گرد
از هم دوری بر آتش صبر می سوخت مدتی چون طفلان نادان ایران سنان لوح محبت بیکدیگر
و در طریق استقامت در وادی ملامت ناقه سرمست عشق را حدی میکردم در کوی وفا ملا قایم بان

استاد و قرآن و معلم طفلان صورت بذیرفت و صحبت من بکاک نشینان آن کذره محرمان آن حریم گرفت
و از نسبت سبقت محبت و اختصاص و فاجبان شد که در اوسبق با آن آفت جان بی تفرقه نفاق اتفاق گشت
افتاد و از این ریگذر در ملاقات و مواصلت آن بدر منور بفتاح الطاف بحساب روی دل من
برگشاد تا آخر الامر آن امین خاطر سمندان ساقی بزم بیدلان گشته تغیر حال من چنان شد که هرگاه آن
آفت جان بنظر لطف کتابت من میدید عنان اختیار از دستم رفته کارم به بیهوشی میرسید روزی
در وقت سبق بمن اشارت کرد ملک سامان مرا و اساس عقلم را چنان غارت کرد که بیک نگاه شکسته
از دست شدم و از جمله جام لطف بی حسن و الال گشته این مضمون موزون حسب حال گشته بیا
مترنم بودم شعر یک نگه که بر جان زدی از دست شدم ٭ دگر شراب مده ساقیا که مست شدم
چون از آن مه بیهوشی بهوش آمدم انجوای این مضمون بیاد دلپذیر مرا از آدم و بترنم این ابیات
هم آواز آدم شعر بگنبد در رخ آن ماه منور دیدم ٭ خوبتر از انجم او داله و ابتر دیدم ٭ گر چه خوبان
جهان فتنه اهل نظرند ٭ من از آن فتنه جان آفت دیگر دیدم ٭ در حین این گرفتاری و دور از کار خویش
مرا نیز مسافری و بیداری از خواب غفلت رو داد از عنایت حضرت ذو الجلال هاتف لطف
جمال در ضمیرم ندائی در داد و در خاطرم فکر مقدمات این اندیشه افتاد که اکابر دین گفته اند که
پاکبازان را در راه و روش عقبات شیطانی و نفسانی سد راه می گردد و سالکان را حجابهای نورانی و ظلمانی
مانع قرب درگاه میگردد بلند پروازان را در هر طرفی چندین هزار مرض و در هر سیری چندین
هزار هزار سوز و گداز و هزار هزار نشیب و فراز پیش می آید که آن موقف مخاوف و مهالک روندگان
کان راه است اگر طالبان طریق حق در بین رطها و عقبات نفسانی و مکرهای شیطانی مقید شوند
مانند مردودی و مسکوبی و هلاکت ایشان رافت و از مسالک مهالک گذر نتوانند کرد الا بحال همت والا و
شهود و قوت حضرت علی دانستم که این ورطه گرداب عشق مجاز که مرا پیش آمده است از آن مهالک
است که محققین گفته اند اگر چه از این منظر نظرم بر حقیقتی تو بگر بود و هر لحظه مرا از آن حالتی روی میمنود که
در قبض و بسط بر روی دلم مجدد امی گشود و چون نیک تامل کردم تفتیح و تفصیح آن رسیدم و دیده
صدق نظر کردم و یقین دیدم و دانستم که این مجلد ظلمت ضلالت شیطانی و ذلت حجاب نفسانی است
که محل و مدخل اغوای شیطانی است و این همه در نفس انسانی از جلوه ترک خلق خالی نیست چون این اندیشه
بغایت الی در خاطر افتاد حضرت منفتح الابواب بفتاح توفیق قفل گران که از این قفسه بر دلم نهاده بود
برگشاد و مقلب القلوب و الابصار دل مرا از این قید خلاصی داد و دیده باطنم را بنور بصیرت روشنایی
مدد بخشید و پرده غفلت را از سمع سرم برکشید و هاتف غیب در گوش هوش من ندا در داد شعر هر صورت
دلکش که ترا روی نمود ٭ خواهد فلک آن دیده تو باز نبود ٭ زود ال بکسی که در اطوار وجود ٭ بوست

بینه با تو و خواهد بود ٭ چون توفیق الهی رفیق طریقم گشت از اقتفا توبه استغفار کرده راه فرار از آن دیار
اختیار کردم و طی منازل مراحل و قطع صحرا و بادیه میکردم تا باز بوطن اصلی خود که قریه الاسلام خوارزم
بود رسیدم و لوح ضمیر را باب اشک ندامت می شستم و بصیقل استغفار زنگ کدورات اغیار را
از مرات دل میزدودم باز در کوشها جان حراب و دل کباب می بودم و رخسار غرامت بر خاک
ندامت میسودم و دست در عابد گاه بی نیاز برداشته طلب عفو می نمودم و چون حضرت معبود بفضل وجود
و کرم توبه را قبول کرد و قدر مرا بذیرفت و حاجتم را بگرم و رحمت خویش برآورد و مجدد آمادی توفیق مرا
رفیق طریق گشته عزیمت مرا باز بولایت خراسان گردانید و دیگر بار هوای آن سفر در سر افتاد و آتش
شوق بر و مرشد طلبی این نوبت در جانم پرشرر افتاد و اشتیاق دریافت صحبت و شرف ملازمت
آن عارف آگاه و آن حامی قلوب قاف معرفت اعنی شیخ علاء الدین فضل الله قدس سره از حد در گذشت
روزی بقضاء الله سبحانی کاروانی متوجه ولایت جور و شد بهمراهی آن مسافران احرام متوجه
طواف آستان آن شاه باز بلند پرواز شدم و بعد از طی منازل و مراحل حضور را بشرف ملازمت او سعادتمند
چون بصحبت آن بزرگوار دین یار یافته مجلس ایشان در آمدم ایشان به بشاشت و بهجت تمام تبسم
کرده برخواسته نوازش مشفقانه کرده فرمودند که چرا تو آوردیم و در مجلس ایشان که از این ضعیف
سخنی تحقیق میکردند و من حوالی می گفتم حضرت شیخ بسجود میکردند و در آن مجلس فرمودند که این جوان
از دور آمده و در دل من جایی گرفت و مرا بی اختیار با او محبتی پیدا شد چون از آتش شوق و محبت ظاهرم
را سوخته و از شمع ارادت باطنم را افروخته دیدند بجهت تفحص احوال شدم آنحضرت در همان مجلس
مراقبت شدند و مرا نیز امواج مکاشفه از خود در ربود و دیگر داب مراقبه فرو بردند و بعد از وقت دیده
میشد که عالمیست بغایت روشن و منور چنانکه آفتاب در وقت چاشت می تابد و من بجمیع عالم
و عالمیان هیچ چیز در بین عالم از نظر شهودم غایب و مخفی نیست در بین حال دیده شد که بر سر چراغی
من چراغی روشن کرده اند که اندک اندک روشن مثل چراغی که اگر قبیل او در درون چراغ میشود
باشد و حضرت شیخ در این معنی میفرمایند که این چراغ را روشن تر سازد این شیفته نیز در معنی میگوید
که فرض از چراغ روشنایی است و از نور آفتاب همه عالم روشن است احتیاج بروشنایی این چراغ
نیست که او را روشن سازم بعد از این مکاشفه معنوی حضرت شیخ قدس سره متبسم شده سر از جیب
قبه بیرون کرده فرمودند که حوالی تربیت و مناسبت تو بحضرت شیخ ثابت است نگاه مکتوب سیاه شد شد
و افتتاح باین رباعی کردند رباعی ای خنده صبح و گریه شام مباش ٭ همدمی خاص و صورت عام مباش ٭
گر عاشق صادقی تو در دام مباش ٭ نیکو نامی بجوی بدنام مباش ٭ بعد از آن نوشته بودند که طلبه
طالب را جانب آنکه طلب باطن خندان و دیده ظاهر گریان داشته و حیران بصحبت درویشان سید چون

مستعد قبول نظر حضرت ایشان بود او را بان آستان راستان عالیشان فرستاده شد که اگر منظور نظر کرده
و شرف قبول پذیرد امید که همت اعلی شامل حال شکسته او گردانند سلام الله تعالی علیکم اولا و آخرا و ظاهرا
باطنا و چون بامر بر بی نظر خود بجهت نیل سعادت خدمت شیخ بزرگوار متوجه مشهد مقدس گشته بزیارت
روضه منوره امام الانس والجان علیه السلام فایز و مشرف گردیدم مردم آنجا گفتند که جناب شیخ در این دو روز
بولایت خویشان رفته اند از عقب ایشان بخوشان شتافتم و شرف ملازمت و سعادت خدمت این
مقتدای عالمند را دریافتم در دل خود حضور و سرور و اطمینان دیدم و از الم غمهای دیرینه امان یافتم
سپاس فارج الغم بر وفق کلام الحمد لله الذی اذهب عنا الحزن گفتم زیرا که مقتدایی که عمری سودای
ملازمتش می ورزیدم و بتوجه خاطر هدایت مآثر او مشرف گردیدم اشکاه بتعلیم و تلقین ذکر لا اله الا
الله مبادرت ورزیدم و بعد از اندک ریاضتی بسعادت انابت نیز رسیدم و از کلمات حقایق
معرفت آگاه گردیدم آنچه دیدم صاحب کتاب مقامات شیخ آورده که همواره در مجلس شریف خدمت ایشان
شاهی علما و فضلا حاضر می بوده اند و روی اخلاص بر آن آستان میسوده اند گاه از مباحث علمی سخنان
در میان می آمد و گاه از اسرار توحید گفتگو میشد ملا احمد خیدی که از فضلای اهل سنت و جماعت
بود حلقه ارادت ایشان در گوش میکشید و جاده در رکاب ایشان میدوید و الفضل بالتقدم
بالاعداد و ایضا در جلد اول از کتاب مقامات تالیف مرید جناب شیخ قدس سره مذکور است
که در زمانی که آنحضرت مدظله العالی ببلده محفوظه سمرقند تشریف آورده اند آثار تاثیرات حالات و
کیفیات و تصرفات ایشان خواص و عوام را فرا رسیده بود و جمیع سلاطین و اهل آن از این عزت
و حشمت حاصل شده بودند و همه در کوشها فرو رفته متوجه بودند که شاید از راه توجه دست بر روی
یابند و در سلسله نقشبندیه درویشی بود که از صفای باطن خالی نبوده همه بار رجوع کرده مذکور او متوجه
باشد و آن درویش چون متوجه شده دیده است که حضرت امیر المومنین امام المتقین اسد الله الغالب
علی بن ابی طالب علیه السلام در میان بازار سوی سمرقند سوار ایستاده اند و نشانی در دست دارند و میگویند
که مضمون این نشان اینست که تا غایت در بولایت خلیفه ابوبکر منسوب بود و این زمان بگلیم این منشور
خلیفه منسوب شده و میفرمایند که در این شهر و ولایت بطبق این نشان منادی کنید تا همه بدانند
و بشنوند بعد از این توجه با نوه سمرقند صورت واقعه خود را گفت و همه را متنبه نمود که این کشفی است که تو
کسی دیگر و تاثیری باشد خاطر خود را بخواه دیده که اینک آن پیشگاه آگاه گشته بارشاد عالمیان مشغول
است صاحب کتاب مقامات چون بعضی از امور ساتقه را که دلالت تمام بر شیخ دارد بنا بر مقتضای
اشتهار ذکر نموده از روی تعصب مذهب خواسته که تلافی آن بذکر نقایص آن امور نماید لاجرم بعضی
از سخنان را که فهم سقیم او مستقیم نگاه برده یا آنرا موافق مذهب اهل سنت و جماعت شمرده بجناب شیخ

قدس

قدس سره منسوب ساخته و باندک تامل ظاهر میگردد که مانند آن سخنان سست و رازگار را اصلی شیخ
بزرگوار بلکه از اوساط اهل روزگار بهمت صدور نمی یابد اول آنکه در مقوله هفدهم در مقام تنبیه بعضی
از فقرا از جناب شیخ قدس سره نقل نموده که اعتقاد حصر ولایت را در ایمه اثنا عشر اعتقاد فاسد گفته اند
و حال آنکه این منافی آن خبریست که سابقا از جناب شیخ معظم سعد الدین حموی قدس سره منقول شد که
در کتاب محبوب فرموده اند که اطلاق اسم ولی بعد از حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم مطلقا و مقیدا
جایز نیست الا بر حضرت امیر المومنین و اولاد معصومین او علیهم افضل صلوات المصلین و دیگر آنکه در
مقوله سی ام آورده که فاضلی از حضرت شیخ سوال کرد که قرآن قدیم است و آنچه ناطق است از حکایات
و قصص آن همه حادث است اطلاق قدیمی بر آن وجه توان کرد آنحضرت فرمودند که ظهور و وقوع
قصص حادث است و آنچه متعلق بعلم الله است ازلیست قدیمست و قرآن نیز باین اعتبار که نبوت
ازلی است در علم الله قدیم گفته اند و باعتبار تغیرات الفاظ و عبارات انتهی و بر متفطن هر فطن
که آنچه جناب شیخ قدس سره در مقام جواب داده فرموده اند راجع بآنست که شیعه امامیه هم الله تعالی
گفته اند که کلام لفظی ضرورة و اتفاقا حادث است و کلام نفسی بعلم معنوی و صفتی علیحده میشود و مراد
معنی غیر علم معقول نیست و قول بآن ناشی از نفسانیت و عصبیت جاهلیت است دیگر آنکه در مقوله ثالثه
آورده که جناب شیخ مدظله العالی میفرمودند که در زمانی که در سیر و سلوک بودم در مشهد مقدس رضویه
امام الهدی امام علی بن موسی الرضا علیه السلام رسیدم در مسجدی که بر سر روضه امام است عالمی گذارده
شخصی را دیدم که روی خود را بکنج مسجد که میان مغرب و جنوب است کرده نشسته است بعد از آن که من نماز
گذارده ام سایه پیش خود طلبید و گفت که از کجا می آیی گفتم که از خوارزم دیگر پرسید که چه مذهب داری گفتم
مذهب امام اعظم ابو حنیفه نعمان کوفی گفت چرا مذهب این امام الهدی را اختیار نمیکنی که این مذهب را اختیار کرده
پرسیدم که مذهب امام را چه اعتقاد داری گفت امام شیعی مذهب بوده اند گفتم که تو غلط کرده مذهب امام همین
است که من دارم و با او گفتم که قطع نظر از دلایل و سندهای دیگر تو سندی ظاهر بگو که خاطر نشان تو
گردد این که از آن زمان که حضرت امام نقل کرده اند تا این زمان بهیچکس در این قید اختلافی نیست و تو
دعوی میکنی که من مذهب امام دارم و الان روی خود را از قبله امام گردانیده که اگر امام با این مذهب
که تو اعتقاد داری می بود هرآینه قبله مسجد روضه ایشان را بسوی اعتقاد تو راست می یافت بگردان
از همین جا که تو مذهب امام نداری چون بخاطرش این معقول افتاد ساکت گشت باز او گفتم که تو که
معتقد هستی که حق الله است نیز اعتقاد داری که قبله جهت کعبه است گفت در این جهت نزد او است که
من بملة اسلام و لیکن مذهب شیعه را بعضی بمن خاطر نشان کرده اند که مذهب حق اینست باز آن شخص این
مذهب اختیار کردم آنسخن را گفتم که چون کعبه قبله اهل اسلام است در آن جهت الله مقام و قبله حقیقی هست

ومقام شافعی و مقام حنبلی و مقام مالکی هست هر گز شنیده که مقام و محراب شیعی در آنجا بوده باشد از این
استدلال یقین که این مذهب حق نیست که اگر حق بودی این مذهب را در خانه حق مقامی خواستی بود و از این
سخنان آن شیعی متاثر شده و از اعتقاد آن مذهب گشته از مذهب اهل سنت و جماعت اعتبار گرفته اعتقاد صوفی
گوید که آغاز و انجام این کلام بی انتظام منبع اللئام که مضمون عوام تواند بود گواهی میدهد بر آنکه آنرا جناب شیخ
عالیمقام جنة تزویج مرام خود بسته اند و از غایت حماقت و قصور فهم مقاصد ظاهره آنرا اند انتهی
اما فساد آنچه اولا در مقام سوال و جواب مذکور شده از چند وجه است اول آنکه حنفی مذهب بودن جناب شیخ
خلاف واقع و مخالف حال سایر مشایخ صوفیه خصوصا سلسله علیه عمادیه است دیگر آنکه مسئله قبله از مسایل
اجتهادیه است بر وجهی که در مقام خود مبین شده و بنابر آنکه در بعضی علامات که از صاحب شریعت عزا
منقول است جهة دفع موجب مسامحات واقعست و دلایل صدی مثل دایره هندی و مانند آن تحقیق نمیرساند
در طول و عرض بلدان نیز تفاوت بسیار بهم میرسد لاجرم بمقدار مراتب قوت استنباط مجتهدی
از آن علامات و دلایل تفاوت در تعیین قبله پیدا و شما لاظاهر میشود دیگر در مذهب حنفی نوشته بسیار
واقع شده تا آنکه گفته اند ما بین المشرق و المغرب قبله پس چگونه شیخ حنفی مذهب گوید که در قبله اختلاف
نمیرود یا گوید که تیاسر از قبله مسجد امام بجانب جنوب علی الاطلاق باطل است و چگونه بوجود این قول شخص
سوق کلام دلالت بر فضل و اعتبار او میکند یکبار سالک گردد دیگر آنکه در تواریخ مسطور است
بر السنه و افواه جمهور خصوصا اهل خراسان مذکور است که تا قریب بچهار صد سال بر سر قبر حضرت امام
علیه السلام عمارتی لایق نبوده و اندک اسامی که بوده از محدثات محمد بن محمد خطیب طائی بود که در زمان
هارون الرشید حاکم طوس بود و چون هارون الرشید وفات نمود او را در خانه محمد مذکور دفن
و بعد از آن حضرت امام را در همان خانه دفن ساختند و این عمارت عالی که الحال بر سر قبر مطهر
حضرت امام علیه السلام موجود است از آثار شرف الدین ابو طاهر قمی است که وزیر سلطان محمود بود
و بنابر اشارت غیبی که تقبیل آن بر سر زبان اهل زمان است بنای آن نمود و تعیین محراب مسجد که در بالای
روضه است زبانشارت آنحضرت و بتعلیم علمای شیعه بوده و صورت قبر منور و صندوق مطهر آنحضرت
مکرر انعم بانوره و از صلاحیت مقابر مجاریت قبله بآن دور افتاده پس چگونه جناب شیخ محراب مسجد که
از مقررات آنحضرت شمارد و سند صحت قبله و محراب مسجد بدارد و چگونه آن شخص شیعه مخالف شیعه
مقدس صورت حال آن عمارت را بخاطر نرسانده تا آنچنان کلام خام جهالت نظام او در ابر عداوت و اتهام
دیگر آنکه بعد از ظهور مخالفت آن شخص در امر قبله و بنابر اذن محراب روضه متبرکه که جناب حضرت
شیخ با او خطاب میکرد و میگفت که درین قبله چگونه اختلاف نیست با آنکه آن شخص در آن مخالفت مجتهد بود
یا مقلد اگر مجتهد بود می باید که بدلایل موقت قبله اخذ نماید و سه مقدمه با شیخ گفت و شنیده می شود و اگر

اگر شیخ غالب می آمد مزم میشد و اگر مقلد بود اینقدر میگفت که عدم اختلاف مسلم نیست بلکه علمای شیعه اختلاف
کرده اند چنانکه از و بعد از این نقل کرده که گفت که مذهب شیعه را بین بعضی خاطر نشان کرده اند که مذهب حق
امامیه و آنچه تا بنا بر اجتهاد شیخ قدس سره افزوده ایضا از چند وجه است اول آنکه ذکر این مقدمه را
که قبله جهة کعبه است در این مقام وجه ظاهر نیست زیرا که عدم ارتباط او بمقدمات آتیه بغایت ظاهر است
و عدم تائید او مقدمات سابقه را نیز مخفی نیست چه این مقدمه را در اثبات بطلان انحراف شخص از
قبله مسجد مذکور وجه تخصیصی ظاهر نمیشود دیگر اگر تمام شود بر تقدیر قبله بودن عین کعبه تیر جاری است پس
ذکر مقدمه مذکوره لغو صرف و مستدرک محض باشد دیگر آنکه آن شخص سایل اگر عامی مقلد بود چگونه گفت
که در قبله بودن جهة تردد نیست با آنکه اختلاف و تردد از فقهای شیعه و سنی در آن واقعست و بسیاری
بر این رفته اند که قبله عین کعبه است و اگر فاضل مجتهد در مسئله قبله بود بر وجهی که از روی ادله قویه تردد
او در جهة بودن قبله برطرف شده بود پس چگونه با این مقدمات اجمیه سالک گردید و ایضا
تعلیل عدم تردد او در قبله بودن جهة بآنکه او بر ملت اسلام است مشعر است بآنکه تردد در تعیین موجب
کفر باشد و این مودی بتکفیر بسیاری از فقهای کبار میشود و بطلان آن ظاهر است دیگر آنکه فرقه شیعه
تخصیص نماز خود را به رکنی مخصوص از ارکان کعبه واجب نمیدانند تا بر این هر یک از آن که اتفاق
افتد نوعی نماید و در عبادت خود بر مصطفی و مرتضی می افزایند و چگونه تخصیص رکنی مخصوص نماید
و حال آنکه شرف ولادت مقتدای انسان در وسط کعبه بجمیع ارکان رسیده و هر تو نور وجود با
جود او بر در و دیوار آن مکان شریف منبسط گردیده دیگر ظاهر است که تقسیم ارکان اربعه بر فقهای
اربعه از جانب حضرت پیغمبر صلوات الله علیه واقع نشده و نه از جانب امیر المؤمنین و ائمه اهل بیت علیهم السلام
و نه از جانب ملک طاغیه بنی امیه بلکه بعد از سیصد سال از وفات حضرت پیغمبر صلوات الله علیه در زمان
خلفای بنی عباس که علی رغم ائمه اهل بیت و شیعه ایشان در مقام ترویج مذهب اهل سنت و جماعت
شدند این تقسیم سقیم اتفاق افتاده و مع هذا در ایامی که خلفای فاطمیه اسمعیلیه بر مغرب و مصر و شام
و مصر و حلب و حجاز و دیگر ممالک عباسیه مستولی شدند مدتی مدید هیچکس از اهل سنت و جماعت اشکال
بکلمه معظمه و مدینه مشرفه نمی توانست صرف چه جای آنکه در آنجا مقام خود بر زبان آرند یا نمازی با
سلوب نماز مرغوب خود گذارند و شیخ صاحب شیعی ری را در این تردد نیست که اگر انشاء الله
حرمین و شریفین زاد هما الله شرفا و تکریما تصرف اولیای دولت علیه شاهیه صفویه موسویه در آنجا
و ساحت آن دیار فایض الانوار از لوث وجود نامحمود متغلبان سلاطین روم میگشتند بر آنچه
آنچه آیه جمیع ارکان کعبه معظمه در تصرف شیعه امامیه اثنی عشریه بود و از اهل سنت و جماعت
اگر کسی طعنی نگوید نمود و القصه این مقدمات اجمیه که صاحب مقامات شیخ عالیمقام منسوب ساخته سخنان

بی اصل جهرست که خود بر گفت تعصب در هم بافته و نه دانسته است که هر فصل بسیار ایک بلا ان بیت گفته و شهرت
انجا اثر باشد که عجب شما شد و سر که انجا نرسیده باشد که آب بدست نیاید و از جمله اشعار شیخ بزرگوار قصیده است
بلاغت آثار در مدح ایمه اطهار که دلالت بر اضطرار شیخ او دارد بلکه نور ایمان از هر حرف او می بارد
خواجه عبد اللطیف تفتشبندی بجهاز او سید قدح در شیخ مفوده او را بعضی بر نفس منسوب میساخت تا آنکه
بعضی از احکام ماوراء النهر انار الله برهانه که طریقه ارادتی بشیخ بزرگوار داشت بلکه بخلاف مقتضای
آب هوای ان دیار رقم ایمان بر صفحه ضمیر می نگاشت اتفاق ابتدای شیخ از دکشید و از زبان بر
و سر تراشید و القصیده هذه **قصیده** امیر جمله مردان و صاحب ناموس ❊ ولی و شیر خدا کارساز و رز قیوس
شهی که در نظر همتش حقیر بود ❊ هزار ملک سلیمان و گنج و قباوس ❊ چو ذو الفقار کرفتی بکف بروز مصاف
بخاک فتنه فکندی هزار تن زرد و س ❊ جهان تبارک هشام تیغ قهر براند ❊ که شد ز فرق سر او دو نیم تا فرقوس
نماز و روزه و حج و زکوه بی موش ❊ بروز حشر رزق باشد و کوس ❊ کمال جود و طاوس از ان جهت زبان
که ابلهی بکرند عالب بر طاوس ❊ اگر نبی علی التجا بسوی دانم ❊ که روز حشر بجای امان ز فردوس
رسول و رتب اسری بر ان زکون مکان ❊ طلوع نور علی دید در مکان طاوس ❊ شاه مدحت او کفت و دی همه قرآن
هزار جان فزون تر همین قدر دس ❊ کسی که مهر علی را بجان و دل نخرد ❊ یقین که نسل پیر است و نطفه جاموس
هزار لعنت حق بر یزید و قوم یزید ❊ که دین زدست بدادند از برای خلاف ❊ برای منصب و یاور اهل بیت رسول
کشید تیغ یزید لعین و شمر نحوس ❊ بهشت و حور برای موالیان علی است ❊ حرام باد بر اعدا شش عمر و مال عروس
مرا رسد که بتیغ محبت حیدر ❊ برآورم همگی خود دشمنان جو سوس ❊ میان جمله محبان آل پیغمبر
بمدحت اسد الله می نوازم کوس ❊ مراست دین و دست و تراست جمله نطق ❊ که عود را نه بدانسته زهد سوس
ز بعد احمد و حیدر امام دانی کیست ❊ حسین و یحیی و شبیر و شبر فردوس ❊ ثنای آدم آل عبا بجان کویم
نه از برای نزد و سیم این برای فلوس ❊ مکان علم و هنر باد قرا کنه در ره دین ❊ ضمیر روشن او بود شرع را فانوس
امام جمله آفاق جعفر صادق ❊ که کشته اند همه دشمنان او مایوس ❊ ثنا و مدحت کاظم بجان و دل کویم
نه مدح شاه سلاطین نه راه رزق مجوس ❊ ولا غرام بدان سرو بوستان رضا ❊ شهید و انه انکار در منازل طوس
حدیث آن تقی متقی شهید ستی ❊ کدار بجنگ حادث جگونه بد محبوس ❊ ز بعد او بتقی النجا کن از دل و جان
که روز حشر نکردی ذلیل و فی ناموس ❊ قرین روضه پر نور عسکری باشد ❊ هزار و هاکه بر آید صحیح از نفوس
کشنده فاتحه کش پیش مهدی هادی ❊ هزار شاه جهاندار جمله جم و کاوس ❊ نزاد دوستی آل مرتضی پرسند
بروز حشر نه از بکر و عمر و عوف کبوس ❊ جوی محبت الا حضرتی بروز ❊ نیز و عقل از تاج و تخت کیکاوس
ثنای آل علی از حسین خوار زمی ❊ بکوش جان شنو و باد کیر دستش بوس ❊ مهیمنا مکا هم علی آل علی
بروز حشر مرا از مکن علی مایوس ❊ تمام دفتر دیوان من بمدح علی ❊ مزین است از مدح هر حروف و نجم

مجلس

مجلس هفتم در ذکر مشاهیر حکمای اسلام و متکلمین اعلام که اکثر ایشان عالم بفروع و اصول شریعت
حضرت رسول نیز بوده اند لیکن بسبب کثرت ممارست مطالب حکمیه و دقایق عقلیه بان عنوان اشتهار
نموده اند و ایشان اگرچه از اهل ظاهر اند لیکن باز مرتبه تعقلیه کذشته و پای مردی فکر و نظر بر جمله تحقیق
و یقین راه برده اند زیرا که همچنانکه سیاحان جهان معنی از خوان لطایف الهی هر لحظه نوالی با
باکمال می یابند محصوران شهرستان صورت بی نصیب نمی مانند و اگرچه در باکشان خرابات تحقیق
هر دم از تحفه فیض سراب لطایف جمال میکردند چون نوشان جوامع تعقلیه نیز از رشحات جام کلام
انجا مشرب مستیها میکنند **بیت** ای ترا با هر دلی کاری دکر ❊ بر سر هر کوی کاری دکر ❊ چه هر افریده بقدر
حوصله خویش و فراخور قوت استعداد اصلیش از خوان بخشش عام او نوالی و از رحمت بی امتنانش
نصیب کالی دارد **بیت** اگر جامی بدست آری ز خم جامی بری پرچی ❊ و کر جامه داری بتو جامه چاید
الحکیم الربانی والمعلم الثانی ابو نصر محمد بن ترخان الفارابی معلم مقالات اهل یونان مترجم کلمات
نوع انسان طایر بلند پرواز عالم نفوس و عقول سایر منازل عروج و مراحل وصول فیاض معارف و علوم
فارس و روم مزین صحایف لیل و نهار بتبیین حقایق هفت و چهار منکر آثار رنکاف و تصلف منکر
انوار اشراف و تصوف بود اول حکیمی است از فلاسفه اسلام که بر سند ترجمانی نشسته علم حکمت
از زبان یونان بزبان عربی نقل نموده و ملقب بمعلم ثانی شده صاحب تاریخ الحکما کفته که پدر او صاحب
خیل و حشم بوده و در اصل از فارس است این حکمکان کفته که او اکبر فلاسفه اسلام است بحکمت
ایشان بمرتبه او نرسیده تا آنکه شیخ رئیس ابو علی سینا با آن جلالت قدر و انشراح صدر از کتب او استفاده
نموده و مولد او فاریاب ترکستان است انجا بجانب ایران توجه نموده و بعد از طی منازل بدار السلام
بغداد که مجمع فضلای امجاد بود رسید و زبان عربی را یاد کرفته در خدمت ابو بشر متی بن یونس که از
حکمای زمان خود بود بتحصیل علم حکمت اشتغال نمود و بعد از مدتی بدیار حران رفته نزد یوحنای بن
حیلان که از حکمای نصرانی بود پاره از علم منطق استفاده نموده و باز به بغداد رجوع فرموده بدرس
کتب حکمت اشتغال ورزیده و در اقسام حکمت مرتبه اهل زمان خود کردید انکاه از انجا بمصر رفته
از مصر به دمشق آمد و صحبت والی انجا سلطان سیف الدوله بن حمدان را که از سلاطین شیعه امامیه است
اختیار نمود و بقیه العمر در ملازمت او می بود و نیز ابن خلکان آورده که ابو نصر اکثر اوقات
مردم کناره میکرفت و در کناره سبزه و آب روان مادی می ساخت می و بیخبر نوایه و در ان
پرداخت و اکثر اوقات خود را در رفعها می نوشت او مفصول و فتوح کتب و تعلیقات
و ایضا ذکر نموده که او از زاد زمان خود بود و هرکز بمکر معاش و مسکن چه و التفات نمی نمود
چون از روی زهد و قناعت زیاده از وجه کفاف قبول نمی نمود لاجرم سیف الدوله هر روز چهار درم

از بیت المال جهت او مقرر ساخته بود و بر منوجه روزگار میگذرانید تا آنکه در سنه تسع و ثلثین و ثلثمایه
در دمشق وفات یافت و سیف الدوله با جماعت از خواص علما که در خدمت او بودند بر وی نماز گذارده
و در ظاهر دمشق مدفون ساختند مخفی نخواهد بود که علمای اهل سنت و جماعت حسنی حجة الاسلام غزالی
پیشوای آنکه فضل مذهب حق امامیه خاصه ابو نصر را تکفیر نموده اند و ظاهرا این تکفیر ناشی از آنست که در
کتب او که غالب آن ترجمان کلام حکمای یونانست ذکر قدم عالم و انکار معاد جسمانی و امثال آن دیده اند
و ندانسته اند که در آن تصانیف مقصد او چه بوده و گمان برده اند که امثال آن کلمات از روی اعتقاد
ذکر نموده با آنکه رساله فصوص که باو نسبت میدهند ظاهر در خلاف آنست و با جمله هر چند از آن حکیم عظیم
تصنیفی در میان نیست که عقیده او در باب امامت از آنجا ظاهر شود اما انقطاع و بازگشت او از
میان سایر خلفا و سلاطین زمان بسلطان مذکور و بلوغ فهم و حکمت او دلیل است بر آنکه شیعه اهل البیت
علیهم السلام باشد **و ایضا** باندک تاملی ظاهر میشود که جایی که سلطان و لایق خصوصا شام بر جنازه
چنان حکیمی مشهور حاضر شود نجابت و درایت جناب این خدمتگار نقل نموده از اهل فضل و مردمی که
بر میت نماز میگذارند زیاده از هزار کس نیز شد و از اینجا متفطن عالم بمواضع تقیه و تعصبات اهل
شام از تتبع بی امیه استنباط مینماید که سیف الدوله گفته است که جنازه حکیم را در میان جمهور در آرند نماز روی
تقیه کلی از اهل سنت بر وی نگذارند لاجرم خلوت نموده با خصوصات خود که بمذهب حق نامه
اختصاص داشته اند بطریقی که در آن مذهب مقرر است بر آن حکیم ممتاز نماز گذارده اند بلکه ظاهر آنست
که ابو نصر و میت با ایشان بآن نموده باشد والله اعلم بسرائر الامور **الشیخ الرئیس ابو علی بن عبد الله بن**
سینا قدس سره طور سینای حکمت و عرفان و نور دیده بینای حکمای جهان که روان افلاطون زیر بار
منت او و روح ارسطو از منشاء ایشان ارکاب حکمت اوست از اکابر حکمای اسلام و اعاظم فلاسفه
اعلام است تفصیل اصل و نسب و بیان شطری از کمالات و حسب او بر وجهی که تلمیذ او ابو عبد الله جوزجانی
در رساله علیه ذکر نموده آنست که پدر شیخ مردی دانشمند و حکیم از اهل بلخ بود از اعیان شیعه اسمعیلیه
بوده در ایام امیر نوح ابن منصور سامانی از آنجا بخارا آمد و ملازم امیر مذکور شد و ابو علی در آن دیار
بوجود آمد و در ده سالگی حفظ قرآن و ضبط بسیاری از علوم دینیه و فنون ادبیه نموده و بعد از
آن ظواهر منطق ابو عبد الله ناتلی که از فضلای زمان بود خوانده و باندک زمانی از وی مستغنی شد
بخودی خود مطالعه کتب منطق و حکمت مینمود و در هژده سالگی از تحصیل جمیع علوم فارغ گردیده در
تذکره دولتشاهی مذکور است که او در دوازده سالگی با علمای بخارا مناظره کردی و ایشان را ملزم
ساختی و در کتاب تاریخ الوزرا و غیره مسطور است که در آن وقت که شیخ در بخارا بمطالعه اشتغال
داشت امیر نوح را مرضی صعب روی نمود و جمیع اطبای بخارا از معالجه عاجز گشته چون از شیخ استعلاج کردند

باندک

باندک زمانی امیر نوح شفا یافت و ابو علی را ملازم گردانید و شیخ در ایام ملازمت از جانب پادشاه
مرخص گشته بکتابخانه که در آن زمان کتب اولین و آخرین در آنجا جمع بود رفت و مجموع آن
کتب نفیسه عربیه را بنظر در آورده و غایق و حقایق آنرا بر صفحه خاطر نگاشت اتفاقا در آن اوان
آتشی در آن کتابخانه افتاد و جمعی از حسدای ابو علی گفتند که شیخ عمدا آتش در دار الکتب زده تا این
علوم را بخود نسبت نماید بعد از آن ابو علی بتصنیف مشغول گشت و چون سن شیخ بهجده سال
رسید پدرش وفات یافت و پریشانی تمام بامور دولت سامانیه رسید ابو علی بخوارزم آمد و چون
سلطان محمود غزنوی را گفته بودند که شیخ ابو علی بدینجا است و او از غایت تعصب و حب وجوبی
شیخ بود و بعضی از ملازمان خود را نزد حاکم خوارزم بطلب شیخ فرستاده بود شیخ از آن مضمون آگاه شده
بتبدیل از خوارزم بیرون آمده فرار نمود و در بیابانی که میان خوارزم و ابیورد است سرگردانی
بسیار کشید و بعد از زحمت بمشقت بی نهایت بابیورد افتاد و از آنجا بیرون آمده ملازمت امیر
قابوس بن وشمگیر را که از سلاطین شیعه و والی جرجانی و نواحی آن بود مقصد خود ساخت و
چون در جرجان بخدمت قابوس رسید از روی تعظیم بر پای خاست شیخ را بر بالای توشک با خود نشانده
و در رعایت و احترامش دقیقه نامرعی نگذاشت و در آنجا از شیخ بعضی از معالجات غریبه ظاهر شد
چون بعد از اندک روزی بواسطه گرفتاری قابوس در ممالک شیراز باد فرصت دست داد ابو علی
از آنجا بدار المؤمنین ری متوجه گردید و در خدمت ملکة الزمان سیده زوجه فخر الدوله ابن رکن
و پسر او مجد الدوله که اباعن جد از سلاطین شیعه بودند رسید و در آن ایام مجد الدوله را مرض مالیخولیا
پیدا شد و شیخ در معالجه او بیضا نموده مجد الدوله شفا یافت و کتاب معاد را در آنجا بنام مجد الدوله
نوشت و از ایشان رعایت بسیار دید و چون بواسطه خبر توجه سلطان محمود بآن دیار در سلک
مجد الدوله فتور ظاهر شد و مع هذا شیخ از سلطان محمود هراسان بود از ری بقزوین آمد و از آنجا
بخدمت شمس الدوله برادر مجد الدوله که والی همدان و توابع آن بود بسمت وزارت او شیخ معزز
گردید و بعضی از اوقات بسبب آنکه در خزانه چیزی نبود خدمت شیخ از لشکریان از سیاست میکشیدند
آخر از آن امر استعفا نموده و بعد از وفات شمس الدوله چون پسر او تاج الدوله بجای او نشست تکلیف
وزارت خود بجناب شیخ نمود و رجوع قبول نیافت و چون بعضی از اعیان ملک و ارکان دولت تاج الدوله
با او شیوه حسد و عداوت می ورزیدند از محبت ایشان ملول شده کتابی پنهانی نوشت بامیر
علاء الدوله والی اصفهان که از آل کاکویه و پسر خاله سیده والده مجد الدوله بود و در آن کتاب
اظهار قصد خود با تصویب نمود و بنا بر این در خانه یکی از اعیان همدان متواری شده بنام کتاب
شفا اشتغال میفرمود و هر روز بچهار ورق بی رجوع باصلی و کتابی می نوشت تا جمیع طبیعیات الهیات

آن کتاب نوشته شد و چون تاج الدوله خبر مکاتبه شیخ را بعلاء الدوله رسانید بسیار از رده گردیده و در حق
وجوهی او اهتمام ورزید و آخر بعضی از اعدای شیخ مقام اختفای شیخ را باو نشان دادند و او شیخ را
گرفته بیکی از قلعهای همدان محبوس ساخت و خدمت شیخ در آنجا قصیده که یک بیت از آن این است
شعر دخول فی الیقین کاتراه ۰ وکل الشک فی امر المزوج ۰ و چهار ماه جناب شیخ را در قلعه محبوس ساخته
بود و کتاب هدایه و رسالهای ابن بقطان و کتاب قولنج را در آنجا تالیف نمود تا آنکه علاء الدوله
قصد همدان کرد و تاج الدوله بهزیمت رفت و بهمان قلعه که شیخ در آن محبوس بود متحصن شد و چون علاء الدوله
باصفهان مراجعت کرد تاج الدوله بهمدان آمد و شیخ را با خود همراه آورد و او در خانه یکی از سادات
علوی نزول نمود و به تصنیف مشغول شفا مشغول شد بعد از آن بتوجه اصفهان عازم شد و با برادر خود
محمود و بعضی از شاگردان و غلامان متکرر وارد ورزی صوفیه بیرون آمد و چون نزدیک اصفهان رسید
دوستان شیخ و ارکان دولت میر علاء الدوله استقبال نمودند و خلعتهای فاخر و مرکبهای بالایق آوردند
و شیخ و اصحاب او را از روی تعظیم برداشته در خانه یکی از اعیان آنجا آوردند فرود و از آلات
و فرش و ما یحتاج خانه آنچه مناسب بود ترتیب دادند و چون بمجلس علاء الدوله در آمد بر وجهی که لایق شان
جناب شیخ عالی مقام بود او را احترام و اکرام نمود و مقرر شد که هر شب جمعه شیخ و علمای اصفهان بمجلس خاص
حاضر آیند و مباحثات علمی مذکور شود و شیخ در آنجا باتمام کتاب شفا مشغول میگردید و در آن اثنا
کتاب حکمت علائی باسم امیر علاء الدوله نوشت و اختصاص تمام بامیر مذکور داشت و رعایت بسیار
از روی یافت آورده اند که شیخ در لیالی جمعه بمجلس علاء الدوله حاضر گشتی و آن محفل مشحون بوجوه علمای
انام بودی و چون شیخ بتکلم در آمدی همه استفاده کردندی و تتمه کتاب شفا در آن ولایت
آنجا میدود و در سنه عشرین و اربعمایه که سلطان محمود غزنوی و پسرش سلطان مسعود ببلاد عراق در آمدند
شیخ ابو علی بوزارت علاء الدوله اشتغال می نمود و پادشاه و وزیر از وصول سلطان محمود
متوهم شده بکاتبت شیخ پرداختند و چون سلطان محمود مراجعت نمود و ایالت آن ولایت را
سلطان مسعود گذاشت علاء الدوله پسر خود را بتحف و هدایا نزد سلطان فرستاد و اتفاقی موافق مزاج
مسعود افتاده حکومت اصفهان را بسوز مسعود باو داد و بعد از چند گاه که علاء الدوله بنیابت سلطان
مسعود در اصفهان حکومت نمود داعیه استقلال پیدا کرده در امتثال اوامر سلطان اهمال میورزید
سلطان مسعود چون بر آن معنی اطلاع یافت بسیار بجانب اصفهان شتافت و علاء الدوله
فرار بر قرار اختیار کرده خواهرش بدست سلطان مسعود افتاد و شیخ ابو علی ملاحظه آنکه مبادا علاء
الدوله مرعی باشد به سلطان مسعود نوشت که خواهر علاء الدوله گفته است اگر او را بجمال نگاه خود در آنجا
ولایت اصفهان را بتو بگذارد سلطان مسعود سخن شیخ را بر کمال اخلاص حمل فرموده آن ضعیفه را عفو کرده

بعد از

بعد از آن شنید که علاء الدوله بتهیه اسباب مقاتله اشتغال دارد تا برزه غضب او از استماع این خبر
اشتغال یافته بعلاء الدوله پیغام فرستاد که خواهر ترا به زنی او باشی لشکر خواهم داد علاء الدوله
شیخ را فرمود که جواب این سخن بنویس شیخ به سلطان مسعود نوشت که این عورت خواهر علاء الدوله
زوجه مدخوله است اگر طلاق رجعی مطلقه نباشد و غیرت ضعفا بر ازواج است نه بر اخوان و این
جواب موجب نفرت سلطان مسعود خواهر علاء الدوله را در مهد عزت و حرمت نزد برادر فرستاد
و بعد از فوت سلطان محمود سلطان مسعود بجانب خراسان معاودت نموده ابو سهل حمدونی را
بضبط عراق نامزد کرد و میان علاء الدوله و ابو سهل مهم محاربه انجامیده علاء الدوله منهزم گشت و
ابو سهل باصفهان در آمد و استمداد کتب شیخ بغارت رفت اما نوشت دیگر علاء الدوله باصفهان معاودت
کرد و آن مملکت را در حیز تسخیر در آورد و آنچه چون جناب شیخ را بمباشرت رغبتی تمام بود و باعتماد
قوت مزاج خود در آن باب اکثار می نمود از آن رنجیده در مزاج او فتوری بهم رسید و در وقتی
که علاء الدوله بمحاربه یکی از قاصدان ملک حق اشتغال داشت قولنجی عارض شد و جهة عوض بر صحت
و توهم احتیاج بهزیمت و عدم امکان توقف تعجیل نمود و در یکروز خود را بهشت مرتبه حقنه نمود و
آن بعضی از اسعای او مجروح شد و صبح بهم رسید و با بخالت از روی سرعت علاء الدوله روان
شد و در آنجا مرض صرع که گاهی تابع قولنج می باشد او را عارض شد و در اثنای معالجات بعضی از غلامان
او که در خزانه نفقود او خیانت بسیار کرده بودند در حقه میزد و بطوسکن شیخ جهة صرع تناول می نمود
قدری افیون انداختند و شیخ را از خوردن آن حال متغیر شد او را باصفهان آوردند و بتدبیر
خود مشغول شد و با آنکه حال او از ضعف بجائی رسیده بود که قدرت بر قیام نداشت چنان کرد
که قدرت برسی او را حاصل شد و بمجلس میر علاء الدوله در آمد اما هنوز از مرض بالکلیه فارغ نشده
بود اتفاقا در آن ایام علاء الدوله قصد همدان کرد و شیخ را بمصاحبت خود تکلیف نمود و در راه مرض
عود نمود و چون بهمدان رسید دید که قوت ساقط شده و معالجه نفع نمیرساند دست از مداوای خود باز
گرفت و بر آن حال چند روز باقی بود تا بجوار پروردگار انتقال نمود و در همدان مدفون گردید و محققی
نماند که اگر فضلای اهل سنت و جماعت خدمت شیخ را نیز تکفیر کرده اند و شیخ در آن باب فرموده
شعر گر چه معنی کزاف و آسان نبود ۰ حکم ترا از ایمان من ایمان نبود ۰ در دهر چو من یکی و آنهم کافر
پس در همه دهر یک مسلمان نبود ۰ ظاهرا باعث بر تکفیر شیخ کاتبت که در کتاب شفا ذکر نموده
مانند قدم عالم و نفی معاد جسمانی و غیر ذلک این تکفیر اصلا بشیخ متوجه نیست و توجیه آن بر وجهی که
از بعضی استادان خود رحمهم الله تعالی استفاده نموده اند آنست که مقصد اصلی شیخ در کتاب شفا
نظایر آن تحریر کلام حکمای متقدمین است محل اجتهادات و تلخیص اعتقادات او کتاب اشارات

دو دیگر رسایل اوست و اینها از امثال این کلمات غالبست بلکه صریح در خلافت آنست پس تکفیر شیخ بی
وجه باشد و این توجیه نظیر آنست که تلمیذ علیه در حاشیه کشاف گفته که اختلاف میان مسایل کتاب مفصل و
مسایل نحو که در کتاب کشاف مذکور است بنا بر آنست که غرض زمخشری از تالیف کتاب مفصل
اختصار کتاب سیبویه بوده و کشاف محل اجتهادات اوست و بالجمله تولد شیخ در فطرت تشیع و انتقال
و بازگشت او از میان جمیع سلاطین عصر سلاطین شجره واحد العهد واحد و شرایط او و انتصاب و نص
و اجماع را در شان خلیفه پیغمبر چنانکه در بحث نبوت از آیات شفا بآن تصریح نموده دلیل قوی است
بر آنکه از اهل ایمان بوده و آنکه در آخر این مبحث از کتاب مذکور گفته که می تواند بود که خلیفه جاهل
باشد و در احکام شرعیه رجوع بعالمی نماید چنانکه در زمان عمر و علی متعول بود مراد از آن خلافت مجازی
که نظام ظاهری بآن انتظام می ماند نه خلافت حقیقی چنانچه بعضی از قاصران توهم کرده اند زیرا که اگر چه ظاهر
کلام او موهم اراده خلافت حقیقی است اما بعد از تامل در اطراف کلام ظاهر میشود که شیخ نزد
تحریر این مرام در مقام تقویه و تقریب متولیان زمان او از اهل سنت و جماعت بوده لاجرم
چنانکه رسم مغالطات گاهی استعمال لفظ در معنی حقیقی و گاهی در معنی مجازی می نموده و موهم اراده
خلافت مجازیست آنکه اگر مراد شیخ نه آن بودی اولی چنان نمودی که تمثیل بحال ابوبکر فرمودی
که نزد اهل سنت اول خلفا و افضل و اکبر و در اکثر احکام استعانت نمای وزیر خود عمر و صحابه بکر
می نمود و التماس آن اعوجاج فاستقیموا از ایشان میکرد لیکن تمثیل بحال ابوبکر ننمود بنا بر آنکه
انتظام عرفی ظاهری که شیخ قصد تمثیل بآن نموده در زمان خلافت او متحقق نشد چه جمعی کثیر از بیعت
او تخلف نمودند و اکثر قبایل عرب در زمان او مرتد شدند و فتنهای عظیم در زمان قصیر خلافت او ظاهر
گشت و همچنین در ایام خلافت عثمان انتظام امور روی در تنزل داشت تا آنکه مسلمانان انتظام او
خونریزان او جنگ آمده و بر او خروج نمودند و او را بقتل رسانیدند بخلاف عمر که همه خلافت
او در میان قوم منتظم می بود و تحقق نماند که نزاع در آن نیست که انتظام ظاهری که شامل بر دفع هرج و مرج
و رفع تغالب و اتحاد الناس بر بعضی باشد بوجود خلفای مجازی و ملوک جابر ملکه گوناگون و تعیش
شهر حاصل میشود تا آنکه حضرت زین المجتهدین رحمت الله تعالی در رساله نماز جمعه گفته که بسیار باشد
که این قسم انتظام بوجود خلیفه حقیقی منتظم نگردد و بوجود ملوک جابر انتظام یابد چه ایشان بجهت
سیاست عرفی بجای یک کس صد کس را سوخته کنند و امثال آن اقوا این جور دفع تغالب
آحاد الناس از همدیگر میکنند و اما خود اولیای دولت ایشان با بندگان خدا هر جور و ستم که میخواهند
بفعل می آرند و اگر خللی در احکام دین واقع شود استعداد اصلاح و درست کردن آن ندارند چنانکه
عبد الله بن عمر در این چند بیت بآن اشاره نموده و گفته ـــ فیت الشادی من امت یوما

و ما الطف قتلی بانام جمعا ضیع الاسلام الا قلیلا تامروا کاما و دام انفیها واصبح قضاء الدین وطی
فی کف ظالم اذا اعوج منها جانب لا یقیمها و حکمه خدمت شیخ خلافت عمر جاهل را خلافت حقیقی داند
و حال آنکه سابق کلام او مساعد این معنی نیست از دو وجه اول آنکه شرط نموده که خلیفه منصوص باشد
از جانب پیغمبر خلق تا اجماع جمیع اهل حل و عقد بر خلافت او واقع شده باشد بلکه در آخر حکم بر حجان
و وجوب طریق تنصیص نموده چنانکه موافق مذهب امامیه است و گفته که والاستخلاف بالنص صریح
فان ذلک لا یودی الی الشعب والتنازع والاختلاف و هر آینه ظاهر است که محققان اهل
سنت و جماعت دعوی وقوع هیچ یک از این دو امر دو بار در هیچ یک از خلفا نمی کنند و لهذا در جمع
المعاند بن قاضی عضد الایجی مضطر شده بالتزام آنکه در صحت خلافت اختیار یک شخص کافی است چنانکه
خلافت ابوبکر به بیعت عمر ثابت شد و بالجمله بعد از شرط مذکور چون تواند بود که حکیمی دانا مانند شیخ
خلافت عمر را مثال خلافت حقیقی داند مگر آنکه گویند لا منافاة فی المثال با آنکه شیخ حسین ابن عبد الصمد
عاملی رحمة الله در رساله شوارق آورده که شیخ را میل تصریح نموده و فرموده که اگر نصی در زمان
حضرت امیر علی بود مع ذلک تقدیم او بسبب مزایا و فضایل واجب می بود دیگر آنکه شرط نموده که خلیفه
می باید که عاقل و عارف بشریعت باشد بحیثیتی که اعوان او باشند و صاحب اخلاق شریفه مانند شجاعت
و عفت و حسن تدبیر باشد و باتفاق ارباب سیر غلظ و جدال جاهل بود که در غزوات حضرت پیغمبر
صلی الله علیه و آله و سلم مانند بدر و خیبر بجهت طریق فرار از زحف نموده و در جمعی دیگر بلوای
لهلک عمر تکلم نموده اگر گویند که شیخ در همین مبحث گفته که معول اعظم عقل و حسن ایالت و چون
عمر متصف بعقل و حسن ایالت بود اگر متصف بعلم و شجاعت و نظایر آن باشد قدحی در خلافت
او نمی ماند گوییم که شیخ متصل باین کلام گفته انچه مضمون سابق است که گاهی معول کمال عقل و حسن ایالت
که صاحب آنها در فضایل با قیه غریب و یگانه باشد یعنی آنکه از علم غریب بجهل قریب باشد یا آنکه
عارف بحسن ایالت و قانون عدالت باشد لایق خلافت نیست و آنکه گاهی اعرف بسیاست باشد گاهی از
اعلم اولی است که اعلم مثل او نباشد در عدالت و ایالت پس بر تقدیری که عمر اعرف بسیاست باشد
اولی نخواهد بود از حضرت امیر زیرا که آنحضرت صاحب مرتبه عالی از عدالت و ایالت بود چنانکه
خصم نیز بآن اعتراف نموده و متواتر رسیده که عمر در مسایل بسیار خطا رسوا نموده چند بار
لولا علی لهلک عمر گفته و زبان بمضمون کل الناس اقضی من عمر حتی المخدرات فی الخدر کشوده و همچنان
با دو شغالان فرار از زحف نموده و ظاهر است که چنین کس را نهایت یگانگی از علم و شجاعت بوده باشد
انصاف اما بعقل نیز محل بحث است بلی عمر و حیله او مسلم است و آنچه در رد بر شیخ اعتصار در زمان او
واقع شده همگی بآن است رای صریح حضرت امیر واقع بود چنانکه در کتب سیر مسطور است و ایضا

این کلام بر تقدیر تسلیم ابهام و ابهام معارض است بآنچه شیخ قدس الله روحه در جواب مسائل ابو
الحسن عامری در نیشابور تصریح بآن فرموده چه بعد از ذکر دلیل بر وجوب نصب خلیفه گفته که و اما الشرط
المختص بها فهو ان یعلم انه لما لم یصلح ان یکون ساس البهایم واحدا من البهایم بل وجب ان یکون
افضل من البهایم ولم یجز ان یکون ساس الضیعة واحدا من الضیعة بل یجب ان یکون اعقل من الضیعة ولم
یجز ان یکون ساس الفساق واحدا من الفساق فکذلک لا یجوز ان یکون ساس الدهما واحدا من عرض
الدهما فالقول فی تعیین واحد واحد لهذه الرتبة السنیة امر قد اکثر فیه المتکلمون والله الموفق للخیر انتها
و همچنین از شیخ منقولست که علی ابن ابی طالب در میان خلایق چون معقولست در میان محسوسات یعنی
چنانکه معقول بنابر تجرد از ماده اشرف از محسوسست که مقارن بکثافت ماده است آنحضرت اشرف
و افضل است از دیگر مردم و می تواند بود که مراد آن باشد که آنحضرت مانند معقول است که حکما و عقلا
بحث می کنند الا از حال او و دیگران مانند محسوسات جزئیه اند که از این جهت خارج اند و چون
حکما در وجه حاجت نبی خود به بحث از احوال معقولات گفته اند که غرض از علوم حکمیه اینست که نفس
انسانی را کمالی حاصل شود که بعد از فنای نفس باقی ماند و ثبات محسوسات بنابر تغیر و تبدیل از این قبیل نیست
پس آن کلمه جامعه شیخ اشارت میشود بآنکه مجرد معرفت حضرت امیر علیه السلام تحصیل کمال و مرتبه
حصول امانی و آمال است و این دو رباعی لطافت آثار که نسیم محبت از آن بعضای قلوب احباب
میرسد از اشعار بلاغت شعار شیخ بزرگوار است **شعر** بر صفحه جبهه لحظی لم یزلی • معکوس نوشته
است نام دو علی • یک لام و دو عین باد و یای معکوس • از حاجب و عین و الف با لحظ جلی **شعر**
تا باده عشق در قدح ریخته اند • و ندرای عشق عاشق انگیخته اند • در جان و روان بوعلی مهر جلی
چون شیر و شکر بهم در آمیخته اند • و در مکاتیب مولانا قطب الدین شیرازی مذکورست که خواجه علاء
القضاة همدانی در مدح شیخ ابو علی الطراد مبالغه بسیار نموده و در کتاب فصل الخطاب مسطورست
که شیخ در آخر عمر توبه فرموده و مال بسیار بفقرا تصدق کرده و رد مظالم بجای آورده و در هر سه روز قرآنی
ختم می نموده تا جمعه اول رمضان سنه ثمان سبع و عشرین و اربعمایه وفات یافته و در همدان مدفون
گردیده و در تاریخ یافعی بترجمه خاطر شیخ مذکورست حیث قال قد ذکر انه تاب و اشتغل بالنسک و ادر
که الله تعالی بسابق عنایته و واسع رحمته رحمه الله تاریخ وفات شیخ بر وجهی است که از کتاب
فصل الخطاب منقول شده و ولادت او در سال سیصد و هفتاد بوده و تمام عمر او پنجاه و هشت سال بوده
الحکیم ابو علی احمد بن محمد بن یعقوب بن مسکویه الرازی رحمه الله از نوادر حکمای روزگار بوده
و در تخلق باخلاق فاضله و آداب کامله نقطه السبق از اقران خود ربوده و در ایام جوانی در خلق ترقیات
و سنور معظم ابو محمد مهلبی وزیر ملک معز الدوله نشو و نما یافته و رایت علم و حکمت بر افراخته بعد

آن

آن بخدمت ملک عضد الدوله رسید و از جمله مقربان او گردید و بعد از آن بصاحب اعظم ابن عمید و پسر او
ابو الفتح و ملک صمصام الدوله که ملوک دو وزرای شیطه بودند اختصاص ورزید و از ایشان رغایب
بسیار دید کتاب اخلاق ناصری که از تالیفات سلطان الحکماء و المتکلمین خواجه نصیر الدین محمد طوسی
است ترجمه کتاب اخلاق ابو علی مذکورست چنانکه حضرت خواجه در کتاب فتوح خود اشعار
بآن فرموده و در اثنای آن اظهار حکمت و فضل ابو علی نموده و گفته که در خدمت حاکم قهستان و گرجی
میرفت از کتاب الطهارة که استاد فاضل و حکیم کامل ابو علی بن احمد بن محمد بن یعقوب بن مسکویه خازن
رازی سقی الله ثراه و رضی عنه و ارضاه در تهذیب اخلاق ساخته است و سابقت آن بر ایراد
بلیغترین اشارتی در فصیحترین عبارتی پرداخته چنانکه این رباعیت که پیش این در قطعه گفته
آمده است بوصف آن کتاب ناطق است **شعر** نعت کتاب عارکی فضیله • و صار لتکمیل البریة
ضامنا • مؤلف قد ابرز الحق خالصا • تالیفه من بعده کان کاینا • و سوی بسم الطهارة خاصیا
برحق معناه و له یکتنا • لقد نال المجد و صعد ذروه • فکان فی نصح الخلائق حانیا • و شمس الدین شهر
زوری در تاریخ الحکما آورده که ابو علی مذکور بغایت فصیح و بلیغ بوده و حفظ نیکو داشته و او را
در فنون علم حکمت تصانیف بسیار است و از تصانیف او کتاب جاودان خرد مشهورست و ایضا
روایت نموده که شیخ ابو علی سینا بمجلس درس ابو علی ابن مسکویه در آمد و تلامذه را در حوالی او نشسته
دید و چون شیوه و اداء متعلمان فضلا و اظهار مرتبه خود با کابر علما و فضلا بود لاجرم چیزی را نزد ابو علی
ابن مسکویه اندلخت و گفت بیان کن مساحت این حوض را بشبر است ابن مسکویه چیزی را که در
علم اخلاق بود با و انداخت و گفت که تو اول اصلاح اخلاق خود کن تا من استخراج مساحت حوض نمایم
و در کتاب طبقات الاطبا مسطورست که کان ابو علی مسکویه فاضلا فی العلوم الحکمیة متقنا فیها ضیرا
بصناعة الطب جید الفی اصولها و فروعها و له من الکتب کتاب الاشربة کتاب الطبخ کتاب
فی تهذیب الاخلاق **بقراط الدهر جالینوس العصر ابو الحسن احمد بن محمد الطبری** فیلسوفی شاهیر و طبیبی ماهر است
تلمیذ ابی ماهر موسی ابن سیار و طبیب ملک رکن الدین دیلمی و برادرش ملک عضد الدوله بوده و چنانچه
در باب سی و یکم از مقاله سوم از کتاب معالجات بقراطیه اشاره بآن نموده و الحق مقدمات
کتاب مذکور حیث تجرد او در حکمت طبیعی و الهی لمساح طبع و اقتفای مواقف شفا و نجات رسانیده
و مقاصد ان نبض حرکات انظار او در حکمت طبیعی بتاریر استقامت سنجیده و در کتاب طبقات
الاطبا مسطورست که ابو الحسن احمد بن محمد الطبری من اهل طبرستان فاضل عالم نصاحة الطب و کان طبیب الامیر
رکن الدوله و له من الکتب الکتاب المعروف بالمعالجات البقراطیة و هو من اجل الکتب و انفعها و قد
استقصی فیه ذکر الامراض و مداواتها علی انه ما یکون و هو یحتوی علی مقالات کثیرة انتهی **ابو الحارث حسین**

هذه نسخة مذکورة فی تاریخ ابو الفتح و الطبیب ابو الحسن

ابن سهل ابن مخارب الفقی رحمة الله از علم حکمای شیعه امامیه است در ایام دولت دیالمه نشو و نما یافته و در
انوار حکمت بر صفحات حال او تافته در تاریخ الحکما مسطور است که صاحب اعظم سعید بن العمید که استاد فضلا
و عمید وزرای روزگار بود بوجود او افتخار می نمود و میفرمود که اگر از شهر ما همین او بیرون آمده
مارا کافیست و ایضا در کتابی که راست که او عالم بقوانین سیاست بود و مروت و عفاف در
غالب بود و بسیاری از نوادر حکمت اهل یونان و سیر و احوال ایشان را حفظ کرده بود و میگفت که اینها
بارهای زراندود همچنین جمیع نفرات از سطور را که در سیاست نوشته باسکندر فرستاده با مقالات
باو گفته بود و حفظ داشت و می گفت که کار زمانه منتهی شده بقوانین و رسومی که حاجت از آنچه
آن حکیم جهت آن بادشاه رسم کرده بود و این بنا بر آنست که مردم علم العقد دین که جامع خیرات عاجل
و آجل است نموده اند و حمد عقل را که ناظم صلاح خاص و عام است در پشت انداخته اند و رشته حبال
کرمانی از کمراهی و مسارعت بفساد و نباهت بسته اند و ظاهر است که زمانی که اهل او از شعار دین
علم عقل و طلاقه جانسنج باشند از غایت فساد خواهد بود اصلاح آن بجز شمشیر تیز نتواند کرد
و حسین مذکور محب حکمت و اهل حکمت و کثیر الفضایل و حمیده با اهل فضل و حکمت بسیار و با انسان
طریقه احسان مسلوک میداشت و صاحب اخلاق شریفه همت عالی بود حجة الاسلام محمد بن محمد الغزالی
الطوسی رحمة الله کنیت او ابو حامد است در سنه خمسین و اربعمایه در طوس متولد شد و در اوایل
حال در آنجا و در نیشابور نزد ابو المعالی جوینی که بامام الحرمین مشهور است بتحصیل علوم اشتغال
نمود و بعد از آن بانظام الملک وزیر ملاقات نموده از و رعایت و قبول عام یافت و با جمعی از
افاضل که در خدمت نظام الملک بودند در مجالس متعدد مناظره و مباحثه کرد و بر ایشان غالب آمد
بعد از آن تدریس نظامیه بغداد را بوی تفویض کردند و در سنه اربع و ثمانین ببغداد رفت و با
اهل عراق شیفته و فریفته او شدند و مدت ده سال آنجا بود آنگاه بوطن باز گشت و بحال خود مشغول
گردید و از خلق خلوت گزید و کتب معتبره چون کتاب احیاء العلوم و غیر آن تصنیف نمود و بعد از آن
چند گاه ترک آن کرد و بوطن باز گشت و از برای صوفیه بنای خانقاهی کرد و از برای طلبه بنای مدرسه
و اوقات خود را بر وظایف غیر از ختم قرآن و صحبت ارباب قلوب و تدریس علوم توزیع کرد و در
تصانیف این احوال چون تعصب بسیار در تخطیه و تجهیل ابو حنیفه می نمود مفتیان حنفی گرد در زمان
سلطان محمود بودند بقتل او فتوی دادند اما خبر بی باو نرسید تا در صباح روز دوشنبه چهاردهم
ماه جمادی الاخر سنه خمسین و خمسمایه بجوار رحمت حق پیوست صاحب تاریخ استظهاری آورده که
موید الملک وزیر امام محمد غزالی را در ایام غزلت او بجهت تدریس بغداد طلب کرد وی در جواب نوشت الحمد لله
رب العالمین و الصلوة و السلام علی محمد و آله اجمعین اما بعد خدمت خواجه و ملجا جهانیان متع الله المسلمین

بطول

بطول بقایه این ضعیف را از حضیض مزابله طوس بلوج دار السلام بغداد عمره الله کرم و بزرگی میخواهد
بر این حقیر واجب است که خواجه را از حضیض بشری باوج مراتب ملکی دعوت نماید ای عزیز از طوس
طوس بغداد راه بجد اوند یکسانست اما از اوج انسانی تا حضیض حیوانی مسافت فراوانست التماس
حضور این فقیر که کرده اند لاشک این فقیر را وقت فراق است نه وقت سوغ عراق ای عزیز فرض کن
که غزالی ببغداد رسید و متعاقب فرمان در رسید نه فکر مدرسی دیگر باید کرد امروز راه جان روز
انکار رو دست از این بیچاره بدار والسلام علی من اتبع الهدی نبذ شطری از لآلی فضایل و معانی
محمد غزالی و تجلی عقیده او چنانچه تفصیل خواهد یافت آنست که در مبادی حال بواسطه مصاحبت و مسامرت
اهل ضلال از نور ایمان خالی بوده و آن غوث موسن موالی ملکه شیعه خالی کرده و مولانا سابل همدانی و بعضی
از رسایل خود که در بیان احوال و مقامات اهل سلوک نوشته در اثنای ذکر احوال احمد غزالی گفته
که محققان اهل اجازه در اعتقاد برادرش غلبات محبت اهل البیت علیهم السلام و طعنی میزند بر مشایخ
شیعه الغزالی مناکفه اند جهاز و موسیقی که در فقه شافعی نوشته را که طعن بر عمر شنیده اند و در مسایل
عوال از ابن عباس نقل کرده که او میگفت که هر که در عول نزاع دارد با او مباهله میکنم گفته در زمان
عمر ابو الحنفی گفت رجل غیر خنثی و محمد بن ابو القاسم طوسی که از نامه غزالیست در رساله مجالات
آورده که غزالی در راه حج بخدمت سید شریف مرتضی رسید و جهت تحقیق مذهب حق بعضی از
مشکلات مذهب را با خدمت میر مطار حمود و حضرت میر اصول عقاید امامیه را بدلایل قاطعه و براهین
ساطعه بر وی تمام گردانید و غزالی از مذهب اهل سنت و جماعت برگردید و بمذهب حق امامیه
گردید و چون غزالی از مکه معظمه مراجعت کرد برادر او احمد غزالی متصوف با او ملاقات نمود و
گفت شنیده ام که با شریف مرتضی صحبت داشته و بقول او مذهب شیعه اختیار کرده اینمعنی از تو
بغایت عجیب است احمد در جواب گفت انکه در نیمت اختیار مذهبی دیگر نموده ام از من عجب بود
و این بیت بر خواند ـ دوست با عوض جان کرد و رفت ـ پیر گبری را مسلمان کرد و رفت
آنگاه در میان برادران مباحثه منعقد شد و تا دو روز امتداد یافت و احمد در روز سیوم
مفاجات مرد و جان بقابض ارواح سپرد و از شیخ محقق شهید ابو عبد الله ابن مکی قدس الله سره
که از اعاظم متاخرین مجتهدان امامیه است منقول است که ایشان حکم بکذب ملاقات غزالی
حضرت میر مرتضی علم الهدی می نمودند چنانکه کتب تواریخ نیز باین معنی ناطق است زیرا که وفات
حضرت میر مرتضی رضی الله عنه در سنه خمسین و اربعمایه مؤلف کتب میبوده اند بود که ملاقات حجة الاسلام
با شریف ابو احمد پسر امیر رضی الدین واقع شده باشد که بعد از عزم خود میر مرتضی قدس سره شریف
نقیب علویه بود و چون اکابر آن سلسله را حجیه شریف نقیب میخوانده اند و مع هذا عهد میر مرتضی نیز

نزدیک بود صاحب سیار محاکات را نزد استماع بعضی از آن القاب شریفه اشتباه میان عم و برادرزاده
واقع شده باشد والله تعالی اعلم و موید روایت جمع و انتقال اوست مذهب حق آنکه استاد البشر
امیر غیاث الدین منصور شیرازی قدس سره در جزو تاسع از کتاب حجة الکلام ذکر کرده که قال حجة الاسلام
فی بعض رسایله انی کنت مدة علی اقوال سوفسطائیة و برهة علی اقوال المتکلمین و الفلاسفة متمسکا بالدلیل
ثم ظهر لی انه لا یفید شیئا من هذه فقذف الله تعالی فی قلبی نورا و صرت مطمئنا فی العقاید الاسلامیة
انتهی و این عبارت تمامی مقتبس است از کلام حضرت امام همام جعفر بن محمد الصادق علیهما السلام که
در جواب سوال عنوان بصری نموده انه حیث قال علیه السلام العلم النافع لیس کما تظنون هو نور
یقذفه الله فی قلوب اولیائه اذا اراد بهم خیرا و قریب است بآنچه بعد از این از مولانا فاضل فخر
غیر الملة و الدین الفاشی منقول خواهد شد و حمل نور در کلام حجة الاسلام بر نور شهود حق که مقام اهل
کشف است چنانچه بعضی از کلام او مفهوم دارد کاهی منصور باشد که حجة الاسلام از زمره و اصلان اعظام باشد
و سید الموحدین حیدر بن علی الآملی قدس سره در کتاب جامع الاسرار بخلاف آن تصریح نموده و دعوی
که او از موحدان قوالی است نه فعلی و ایضا موید صحت اعتقاد اوست آنچه در عنوان مسئله امامت از کتاب
اقتصاد کفته که اطهار منهج حق و صواب درین باب نمی توانم نمود و از آنچه مسالک متعاد جمهور است
بیرون نمی توانم رفت حیث قال آن بدء المسئلة منشاء التعصبات المعرض عن الخوض فیها اسلم من
الخایض فیها و ان اصاب فکیف اذا اخطاء لکن اذا جری الرسم باختتام المعتقدات بما ردنا فان
نسلک المنهج المعتاد فان القلوب عن المنهج المخالف شدیدة النفار انتهی و همچنین موید موافقت اوست
با اصول اهل حق آنکه در کتاب قسطاس حکم بطلان قیاس نموده و آنرا میزان شیطان نام نهاده
حیث قال اما میزان الرای و القیاس فخاش عدل ان اعتصر فذلک میزان الشیطان و من زعم من
اصحابی ان ذلک میزان المعرفة فاسال الله ان یکفی شره عن الدین فانه صدیق جاهل و بیوشه من
عدو عاقل انتهی و در کتاب منهاج العابدین اختیار و تفویض که مدار اهل سنت و جماعت در اثبات
خلافت ابی بکر است ابطال نموده و کفته اما التفویض فباطل لان فیه اصلین احدهما انک تعلم ان الاختیار
لا یصلح الا لمن کان عالما بالامور بجمیع جهاتها باطنها و ظاهرها حالها و عاقبتها و الا فلا یامن ان یختار الفساد
الهلاک علی انه الخیر و الصلاح الا تری انک لو قلت لعدوی او فردی انتقدی هذه الدراهم و میز بین جیدها
و ردیها فانه لا یهتدی لذلک و لو قلت لسوقی خذ صرفی فربما یغبن ایضا فلا تامن الا بان تعرضها علی الصیرفی
الخبیر لذهب الفضة و ما فیها من الخواص و الاسرار و هذا العلم المحیط بجمیع الامور من جمیع الوجوه
لا یصلح الا لله رب العالمین وحده لا شریک له فلذلک قال تعالی و ربک یخلق ما یشاء و یختار و کان
لهم الخیرة انتهی کلام غزالی و آن موافق مذهب امامیه است در آنکه میکویند اختیار ائمه خلفا بخدای تعالی است

و بالجمله اهل سنت میکویند که حضرت رسالت ترک وصیت نمود و تعیین نمود کسی که در میان امت
قایم مقام او باشد تا صلحای امت اختیار چنان کسی نمایند و شیعه امامیه کویند که چکونه اختیار احاد امت در
امامت اختیار نتوان نمود و در بین خود تجویز آن توان کرد با آنکه کتاب و اخبار ناطق اند با آنکه
جمعی از صحابه که ناظر بنور نبوت و بصیرت رسالت و موید بکاشفه الهیه و مخالطت ملایکه بودند اختیار
بعضی از قوم خود بعد از اختبار و تجربه و صحبت نموده اند و آنرا ظهر آن اختیار ظاهر شده و بوضوح پیوسته
که صواب خلاف آن بوده از آنجمله آنکه یعقوب علیه السلام اولاد خود را جهة حفظ فرزند خود یوسف
علیه السلام اختیار نمود و ظهر آن آن اختیار ظاهر شده همچنین موسی علیه السلام از قوم خود که هفتاد
هزار کس بودند هفتاد کس را جهة میقات بر اردکار خود اختیار نمود و چون در آن مقام با او عاصی
کشتند از ما الله جهره فاخذتهم الصاعقة و کار ایشان بجایی رسید که بحضرت موسی علیه السلام ظاهر شد که ایشان
سفیهان بودند فعال موسی اتهلکنا بما فعل السفهاء منا و در کتب اهل سنت مذکور است که پیغمبر صلی الله
علیه و آله اختیار خالد بن الولید نمود و او را جهة اصلاح حال بنی حرمه بسوی ایشان فرستاد و ایشان
و کدورتی که در ایام جاهلیت با ایشان داشت جمعی کثیر را از ایشان کشت و اسیر ساخت تا آنکه حضرت
رسالت صلی الله علیه و آله امیر المومنین علیه السلام را از عقب او فرستاد تا باز یافت بنی حرمه نمود
ایشان را تسلی نمود و حضرت رسالت در آن مقام فرمود که اللهم انی ابرأ الیک مما صنع خالد و در
کتاب جمع بین الصحیحین از عبد الله عمر نقل کرده که چون خالد دست بقتل و اسر بنی حرمه بکشاد
هر کس را و هر دو بعد از آن ما را امر کرد که اسیران خود را نمی کشیم و نه هیچ یک از اصحاب من اسیر خود را
خواهد کشت تا آنکه بخدمت حضرت رسالت آمدیم و صورت واقعه را عرض نمودیم پس آنحضرت فرمود
خود را برداشته دو مرتبه فرمود که اللهم انی ابرأ الیک مما صنع خالد و مخفی نماند که اگر خالد در آنچه کرد
معذور می بود حضرت پیغمبر اظهار برائت از کرده نمی نمود و اشعار بآنکه صواب ترک اختیار او بود
او در آن کار بود نمی فرمود و همچنین در کتب فقه مذکور است که حضرت رسالت صلی الله علیه و آله و سلم
اختیار ابی بکر نمود و او را بخیبر فرستاد و او فرار بر فرار اختیار نمود و در روایت دیگر واقعه که
بعد از فرار ابی بکر اختیار عمر نمود و او نیز فرار نمود و فتح خیبر بدست ایشان میسر نشد تا آنکه فتح بدست
حضرت امیر المومنین علیه السلام ظاهر گشت ـ آنکه بعد از دکران پای بخیبر چه نهاد ـ آسمان طبل
فرو کوفت که الصفره فک ـ و هر عاقل منصف مخفی نماند که هرکاه ایشان با کمال عصمت و فضل و تایید الهی در
اختیار ایشان در بسیاری از حال ظاهر شده پس چکونه اعتماد بر اختیار بعضی از صحابه کنند چنانکه محققان
علمای اهل سنت مثل قاضی عضد بعد از عجز از اثبات اجماع بر آن قرار داده و حال آنکه تواند بود که در
وقت اختیار در باطن حال صالح و مامون نباشند و چکونه تفضیل توان داد اختیار بعضی از صحابه را که

معصوم باشند بر اختیار انبیای معصومین علیهم السلام و خدای تعالی خود شنود یا از بنده که امور را بهم قلط
نکند و هر چیز را با اصل خود جمع دارد و در جای خود بیند و تعصب و تکلف بخود راه ندهد و متخلق بخلق یوت
کل ذی فضل فضله شده بقوت تمیز هر کس الفضیلتی و مزیتی که خدای عز و جل او را داده بشناسد و از کسی
حرف بی بند سخن نسازد و بر طلب سبب و بجور تهمت باز قول نیندازد اما تمیز کار اهل اسبصار است
نه کار هر مقلد لوند بیکار شعر سلوک عشق را راهی برون از کفر و دین باید ولی پس دشمن و جنس بغایت
دور بین باید بیچ و بادی زنهار تا خود را نرنجانی که این ره را دل سنگین و جان آهنین باید و در کتاب
سر العالمین که آن را سر مکنون نیز گویند و آن از جمله کتبی است که غزالی در آخر عمر نوشته انشای سر خود
نموده و تصریح بارشاد خلفای ثلثه و تابعان ایشان فرموده و در بعض از مقالات آن کتاب بعد از
ذکر امر خلافت و اختلاف در آن گفته که لکن اسوقت الحجة و جهها و اجمع الجماهیر علی متن الحدیث
من خطبه علیه السلام فی یوم غدیر باتفاق الجمع و هو بقول من کنت مولاه فعلی مولاه فقال عمر بخ بخ یا
ابا الحسن لقد اصبحت مولای و مولا کل مومن و مومنة فهذا تسلیم و رضا و تحکیم ثم بعد هذا اخذ الهوا
لحب الرئاسة و حمل عمود الخلافة و عقود البنود و خفقان الهوا فی قعقعة الرایات و استشبک از دحام
الخیول و فتح الامصار سفاهم کاس الهوا فغاوا الی الخلاف الاول فبنوا و اعرضوا و اشتروا بآیاتی
ثمنا قلیلا فبئس ما یشترون و حاصل کلام او آنست که اصحاب روز غدیر بفرمان پروردگار قدیر و حکم رسول
بشیر و نذیر اعتراف بخلافت و امامت حضرت امیر کردند و چون رسول صلی الله علیه و آله و سلم از
دنیا مفارقت کرد و متوجه سرای آخرت شد اکثر ایشان بحکم تصدیق آن آیت که اصل القلیم علی
اعقابکم و قوله تعالی یا ایها الذین آمنوا من یرتد منکم عن دینه فسوف یأتی الله بقوم یحبهم و یحبونه و اصلی رجوع نمودند
و چون نفاق اظهار و فاق کرده بودند و باز توحید حق تعالی آشنایی نگرفته بودند بر حضرت امیر که
منصوص خدا و منصوب رسول و معصوم از خطا بود تقدم کردند و بالجمله شیطان در اغوای ایشان
سعی میکرد تا آن حضرت را مخذول و مقهور و از منصب خلافت معزول و دور ساخته و در آن زمان
عامه عالمیان که در آن زودی از شجاعتها بیرون آمده بودند و قوت دفع شبهات نداشتند القای
شبهات کردند و از روی حیله و مکر مردم را با خود متفق ساختند و در شان خود از زبان حضرت رسالت
احادیث افترا کردند و بر طبق آن بر زبان فرستی آورده سوگند خوردند چنانکه ابلیس با حوا سوگند خورد
که من از ناصحان شما هستم و اگر این گندم بخورید هرگز از جنت بیرون نروید و آنجماعت جابر حسن ظن بایشان
متغلبان مغرور شدند و باهل بیت علیهم السلام اقتدا نکردند تا آنکه چون سالها بگذشت جمعی
تقلید آن گروه پشیمان شدند و جمعی از آن قبیل بودند که بتقیه بسر میبردند و الطغاء حق بنگردند و معویه با بنی
امیه و بنی العباس تابعان ایشان آن ضلالت را ترویج میکردند تا آنکه در مدت شش صد سال بجایی

رسید که شبهه بگرفت استعمال چون حجت شد و حجت افاده استعمال و اعتقادی اهل روزگار چون شبهه شد مانند
لفظ غایط که معنی حقیقی او نظر بوضع دوم مجاز شده و بدیهی رسیده که بی قرینه هرگز مفهوم نمی شود لیکن
چون خدای تعالی وعده داد که این دین را بر سایر ادیان غلبه دهد حسب قال لیظهره علی الدین کله و لو کره المشرکون
آنچه از احادیث بر وفق مقاصد خود وضع نموده بودند پوشیده ماند و باندک روزی فساد و وضع آن
ظاهر شد و از جمله کشف اسرار و اظهار عوار ایشان آنست که گویند روزی عایشه بر عرفه نشسته بود
ابوهریره را دید که بر استری نشسته می آید و بکنیت عایشه گفت ابوهریره که باشد که دین خلق را بر دل
چون کلام عایشه شنید روی خود بجانب او کرد و گفت ای بی بی خاموش که چهار صد حدیث دروغ
برای حرمت ستم تا امروز چنین میرود عایشه چون این سخن بشنید خاموش شد و گویند نیز که روزی عمر
با ابوبکر گفت که بحسن تدبیری که نمودیم زبان عامه را از خود کوتاه ساختیم و بعلت که نفس فدک از بنی هاشم
ایشان را بعقوبت روز محتاج ساختیم و ما را کمان آن نبود که علی بن ابی طالب چنین منکوب و محجوب
گردد امروز خلافت از اقصای طالب می آید و از مشاهده عبادات و تلخیص اعتقادات می کند اگر
ما نیز چنان کوشیم و جان کنیم که او می کند و میکوشیم چون او بعلم از ما بیشتر است مردم تصور خواهند
نمود که در آن باب متابعت او می کنیم صلاح در آنست که ما نیز در عبادات و ارکان دین مخالفت
او نماییم و بنابرین بسیاری از واجبات و سنن را ساقط گردانیدند و اهل امصار بطریقی
که ایشان تعلیم می نمودند مسائل شرعیه را از ایشان فرا میگرفتند تا آنکه مدتی برآمد و صحابه تا مل و حقیقت حال
و مال خود نموده از آنچه کرده بودند نادم و پشیمان شدند و روز بروز با حضرت امیر میکردند و عذر میخواستند
و استغفار میکردند و خلق را تنبیه میکردند و می گفتند که حال ایشان در ایام گذشته چه بود و چه جنبه در دام
خود را افتاده بودند تا آنکه بحکم یدخلون فی دین الله افواجا در دین می آمدند و مطیع اهل البیت علیهم
السلام میشدند و بحکم لیظهره علی الدین کله هفده تن از صحابه که از اول امر مخلص و معتقد اهل البیت علیهم
بودند هفتاد و هزار تن شدند و خلافت بحضرت امیر المومنین علیه السلام رسید و آنچه بعضی از
بحارکان اهل سنت و جماعت گفته اند که کتاب سر مکنون و کتاب مضنون علی غیر اهله تصنیف غزالی
نیست و مردم آن را بر بسته اند می توان گفت که از جمله محالات عادی باشد و بر تقدیر تسلیم میگوییم اینکه
از میان جمیع علمای اهل سنت و جماعت مثل امام الحرمین و قاضی ابوبکر باقلانی و ابن حاجب و فخر رازی
و ابوحنیفه و شافعی و نظایر ایشان امام محمد غزالی را اختیار نموده کتب خود را بر او بسته اند بنا
بر آن خواهد بود که ماده او قابل بوده و اینقدر در مطلب ما کافیست بگوییم که چون حکم بتشیع غزالی
رانند او که از اهل سنت اشتهار دارند لیس باید که همان ایشان را که در کتب کلامیه و غیر آن
مسطور است بر اهل سنت حجت نسازند زیرا که میگوییم که حکم بتشیع غزالی و امثال او نظر بباطن حال ایشان کنند

وشک نیست که ظاهر حال ایشان موافق حال اهل سنت بوده و تصانیف ایشان بر طبق عقاید انجا حمل واقع
شده و همگی مطالعه ان تصانیف کرده اند و انچه در انجا مسطور است بقبول تلقی نموده اند و آنرا مخالف
روایات و در ایات خود ندانسته اند پس فی الحقیقه احتیاج ما بانچه در تصانیف امثال غزالیست بعینه
تصانیفی که اهل سنت آنرا اعتبار کرده اند بلکه افتخار بان نموده اند هر چند مصنف آن شیعی باشد
باطنا یا ظاهرا و از الطایف این مقام انکه عبد الرحمن جامی در کتاب نفحات نقل نموده که یکی از اکابر
اهل سنت و ارباب کرامت حجة الاسلام ذکر کرده که در خواب دیدم که حضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم
در جایی نشسته اند و فقهای اربعه و ص مذاهب خود را پیش و مینمایند و انحضرت اصلا ملتفت نمی
نمی فرمودند تا انکه یکی از روافض آمد و چیزی می چند جلد ناکرده که مشتمل بر عقاید ایشان بود در دست داشت
و خواست که در آن مجلس آید و آنرا بر رسول خواند یکی از ان کسان که پیش رسول بود او را منع و زجر کرد
و جزو ها از دست او گرفت و چند ورق او را بر اند و من قواعد العقاید غزالی که متضمن عقاید اهل
سنت است بانحضرت عرض کرده قرارت کردم تا بانجا رسید که غزالی میگوید و الله تعالی بعث
النبی الامی القرشی محمد صلی الله علیه و آله الی کافة العرب و العجم و الجن و الانس حتی ن بانجا رسیدم اثر بشاشت
و تبسم در روی مبارک وی ظاهر شد انتهی مولف کتاب گوید که مطلق رؤیا نزد مشکلان اهل سنت
خیال باطل است چنانکه رئیس ایشان قاضی عضد در کتاب مواقف بان تصریح نموده و گفته که و اما الرؤیا
فخیال باطل عند المتکلمین و بعد از تصریح تزویج و تصحیح آن نموده پس رؤیا را که خود خیال باطل و اند چگونه
بر خصم شیعی حجت میسازند و بر تقدیر حجت خصم را میرسد که بگوید من در اثنای بیداری دیده ام
و از هاتف غیبی شنیده ام که خواب مذکور از جهة اضغاث احلام و ناشی است از سوء مزاج و دماغ
و اشتغال نفس بعداوة شیعه و بغض خاندان کرام بلکه افترا بر سید انام است و ظاهر امقصود صاحب خواب
از انکه رؤیت حضرت رسالت را جزو فضیلات خود ساخته انست که همچون در کتب حدیث اهل سنت
دیده که از انحضرت روایت کرده اند که من رانی فی المنام فقد رانی فان الشیطان لا یتمثل بی و این مقدمه
را نیز شنیده که میگویند که خواب یمنی راست و یمنی دروغ نمی باشد خواسته که بفهم این دو مقدمه اشتباه بعضی
خواب مخالف کنند و ندانسته که اورا و اصل آن خواب تکذیب خواهند نمود یا از روی هزل خواهد گفت بعضی
را جز بخواب نتوان دید چنانکه شاه گفته بیت بخواب و خوش جهان دیده ام که صدر جهان مرا بخواند
و تشریف او در بخشید شدم نزد معبر بگفتم این چیست جواب داد که این بخواب نتوان دید
با انکه معنی حدیث گوید و بعضی که در شرح دیوان مرتضوی مسطور شده انست که هر که حضرت پیغمبر را
صلی الله علیه و آله و سلم بصورتی در دنیا دیده و به بیند پیغمبر را دیده و شیطان بر آن صورت ظاهر نتوانسته
شد و این هنگام چرا نتواند بود که شیطان الطیف بکار برده خود را بصورت ابو بکر یا عمر بر ان شخص بنماید

ظاهر کرده باشد جهة اضلال و تلبیس او در خیال فاسد او انداخته باشد که این صورت پیغمبر است علیه السلام
لاجرم انچنان مزخرفات در نظر او متجسد شده و بر تقدیر تسلیم تعبیر این خواب بر ایشان سقیم آنست
که انکه انحضرت نزد عوض مذاهب فقهای اربعه هیچ نمیفرمودند دلیل انکار است غایة الامر انکار نسبت
که آن طامات و کفریات ایشان تمام شود تا هیچکس حکم نمیافتد آن چهار خدا رغانید و آن رافضی در میان
حایل گردیده و سزای ایشان در آن شب بایشان نرسید و آن کسی که جزوها از دست آن رافضی
گرفت ظاهرا همان کسی بود که در وقت احتضار حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم رد قول او نموده و از
احضار دوات و کاغذ منع فرموده و او همان کسی است که کاغذ رد فدک را که ابو بکر جهت حضرت فاطمه علیها
السلام نوشته بود از دست انحضرت ربودند پاره پاره نمود و در دو شمن دلیل قبول و دوست است
و اگر احیانا خوابی دیگر به بیند و گوید که البته انکه جزوها گرفت و انداخت حضرت امیر بود گوئیم که این
هنگام گرفتن اجزا و انداختن از روی اعراض بوده از مقوله غضب حضرت موسی و القاء الواح خواهد
بود که فی الحقیقه راجع باعراض از مخالفان می شد تا از حضرت هارون که دوست و برادر او بود و عتاب
بر اعراض حضرت امیر علیه السلام بان شیعی این باشد که چرا او در میان حکم سید ابرار بر موافقت ان
چهار خدا رغا حایل گردیده و العقاید یعنی که خواندن آن موجب در حضرت پیغمبر شده عبارت از آن
رب العالمین غزالی بوده چه قواعد عقاید حقه او در آنجا مذکور است اگرچه نام آن قواعد العقاید نیست و مشابه
در لفظ سهل است و انیقدر اشتباه و در خواب و در بیخبر و انصاف آنست که شیعیان را بر سر کلمه
تصدق بسیار بفقرا باید داد که صاحب آن خواب صحیح گفت که حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم
مذاهب فقهای اربعه را پسندیده بلکه گفت انحضرت ساکت گردیده و همچنین نگرفتن این نیز کافی باید بود که
گفت که چون باینجا رسید که الامام بالحق بعد رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ابو بکر ثم عمر ثم عثمان ثم علی
پیغمبر ساکت نمودند و الا شیعیان مسلمین را عجب الزامی می بود و ظاهرا صاحب خواب از آن سکوت حضرت
رسالت صلی الله علیه و آله و سلم آثار غضب مشهود و از جهول آن زود از خواب بیدار کرده بود و الا فقهای اربعه
در ان شب بار بردار غضب سید مختار مصلوب و خوار و زاری خواستی و دیاری این اشکال عظیم
باقی می ماند که تقیید جزوهای عقاید رافضیان بانکه جلد ناکرده بود خالی از استحقاق نیست و احتمال انکه قید
مذکور از اضافات فصاحت آیات صاحب نفحات باشد از دیانت او دور است مگر به روح صاحب
نفحات در مرتبه صلح کل تفصیل ازین اشکال تواند نمود و التوفیق من الصمد المعبود و گویا چهار ذی
که باین خواب پریشان کرده این مضمون را از مردم بیدار شنیده که هر کس که در خواب در
دیده چون بیدار گردیده سر و جامه و ریش خود را پلید دیده و امید است که مرجان او تمیز فرمایند که آن خواب
بهتر است یا این بیداری و التوفیق من الله الباری الحکیم المحقق و التوبة المدقق خواجه نصیر الملة و الدین

قواعد

محمد بن محمد الطوسی طیب الله مشهده حکیمی که رای قویم او صورت شریعت را بمثابه بهیولی است علمی که نظر
صایب او در جمیع احوال بر علت اولی است مامی که ایمه دین بفضل و تقدیم او معترف اند و همامی که اهل
یقین از بحور انمل او معترف اند فیلسوفی که روان افلاطون و ارسطو بوجود او مفاخر و صباحات تمجید
و زبان حال ابو علی سینا شکر مساعی جمیله او گوید عقل فعال در اشراق طفل راه او و مشکلات ارباب کمال موقوف
یک نگاه اوست ❊ انکه دشواری نیفتد در طریق جشم و حال آمده ❊ کز بیان او نه آن دشوار
آسان آمده ❊ در مصابیح جانش شبستان علوم ❊ صد هزاران شمع کافوریت تابان آمده ❊
تا بسحر های شبهه را باطل کند ❊ از عصای او کلک او تابان آمده ❊ معالم تحقیقات ابو علی را که
به تصادم شبهات ابو البرکات بهودی و تشکیکات فخر الدین رازی نزدیک بانهدام رسیده بود از
غایت علو حکمت و کمال ادراک او نمود و موهمین ایرادات ایشان را که از روی فهم ظاهر و قصد خود نمایی
بدر فاهر بود بر بادی و حاضر ظاهر فرمود اگر ابو البرکات بهودی آن اعجاز حکمت مشاهده می نمود بیشک
ایمان می آورد یا جزیره عجز و حیران بر ادی شمرد و اگر فخر رازی راست رسیده بود و دلیل آن مواجد
نکته طرازی و مواهب حکمت پردازی نفوذ کنیه و امکان را برسم بغیازی مبدا و حکیم فاضل
مهندس مولانا غیاث الدین جمشید کاشی رصدی که زیج جدیدی للمتقین از آثار طبع جدید اوست
در خطه زیج خاقانی که از منفردات اوست بنام میرزا الغ بیک نوشته سلطانی جمید مشتمل بر مدح
حضرت خواجه نوشته که کمال فضل او از انجا ظاهر میشود و آن اینست که چون خسوف و کسوف
بالجمله بعضی از زیجات مستعمل حاصل میشد موافق نبود و همچنین در مقارنات بعضی کواکب تقدیمی و تاخیری
بود تعدد و سع بعضی خسوفات را رصد کردیم و از آن اوساط و تعدیلات قمر را تصحیح کردیم و او
ساط باقی کواکب بحسب رصدی که حضرت فیلسوف بحق و حکیم مطلق المولی الاعظم و البحر الاعلم مظهر الحقایق
مبدع الدقایق استاد البشر اعلم اهل البدو و الحضر متمم علوم الاوایل و الاواخر کاشف معضلات
المسایل ملک المناظر سید الحکما افضل العلما سلطان المحققین برهان المدققین شایع الملکه نصیر الملة و الدین
محمد بن محمد الطوسی قدس الله نفسه و زاد فی مظاهر القدس انسه مرسوم فرموده است عرض کردیم اما تعدیلات
را بنوعی استخراج کردیم بتدقیق و استقصا هم بحسب آن رصد هر چند که استعلام مقادیر او ساط و تعدیلات
و تفاوتیم و عروض کواکب و غیر ذلک از امور سماویات حسب التحقیق نوع بشر را ممکن نیست اما استخراج
علل از آن روی جایز است که بواسطه مسابقه حساب تفاوتی دیگر خوض مالا یدرک لازم نیاید چه
اجمال کسور حسابی در بعضی مواضع موجب تفاوت بسیار می باشد و غرض ازین نه تعریض است چه
یقین است که حضرت نصیری را جمیع علوم کمال بوده بتخصیص فن ریاضیات ملکه متمم و مکمل این فن است
❊ ملکه گر از سر انصاف نظر فرمایند ❊ جای آنست که خلاق علم مشتق خوانند ❊ و از مصنفات آنحضرت درین

فن

فن شریف یکی تحریر خطی است که اصناف امثال مشکلات و غوامض زیج در هر فصلی از آن مندرج است
چنانکه گفته اند کل الصید لو جدنی جوف الفرا التحقیق است که امثال این مسایل بر و پوشیده نبود و است
❊ او آفتاب اوج کمال است و زیست ❊ ما ذره ایم الغلط از ذره کمتریم ❊ حضرت خواجه
در اصل از موضع هرو و ساده است اما در طوس متولد شده و از انوار آن بقعه مبارکه پرتو کمال
بر صفحات احوال او تافته و در بین سبطی سی اشتهار یافته در معارف عقلیه علمیه فرید الدین داماد
او شاگرد سید صدر الدین حسینی و او شاگرد افضل الدین خیلانی و او شاگرد ابو العباس لوکری
و او شاگرد بهمنیار و بهمنیار شاگرد شیخ الرئیس ابن علی سینا و در شرعیات بر وجهی که از رسایل
حدیث شیخ شهید علیه الرحمة مستفاد میشود تلمیذ والد بزرگوار خود بوده و او تلمیذ امام فضل الله
راوندی و او تلمیذ میر مرتضی علم الهدی در اوایل حال که داعیه ترویج مذهب اهل البیت علیهم السلام
او را در خاطر افتاد و چون ملاحظه فرمود که مؤید الدین علقمی وزیر بر استقلال مستعصم خلیفه عباسی
بود و از اکابر فضلای شیعه امامیه است مناسب دید که دار السلام بغداد را مقصد همین اعتماد و تا
بنده مؤید الدین خلیفه را مهندی سازد و رایات ظهور مذهب حق را باوج قبه ماه برافرازد لاجرم
در آن باب کتابتی بجانب مؤید الدین با قصیده عربی که در مدح خلیفه نظم کرده بود ارسال نمود و چون
آنکه مؤید الدین حسب فضایل و کمالات نفسانی و مآثر رشد و کاردانی خواجه را شنیده بود و تقرب
او را با خلیفه مصلحت ندیده و متفق جواب کتابت او نگردیده و چون آن نسیم نومیدی بمشام خواجه
وزیده دید که توقف در بلاد عراق و خراسان از یکدر سبیان تعصب انگیز و بیم فتنه و خونریزی
قوم تتار و چنگیز مستعد است همواره متفکر دار و در هر که شه و کنار روزگار میگذرانید تا آنکه
رجش ناصر الدین محتشم که از افاضل زمان و از اسخیای امرای میر علاء الدین محمد ابن جلال الدین حسن
پادشاه اسمعیلیان الموت و قهستان بود خواجه را بلطایف الحیل نزد خود برد و صحبت او را مغتنم
شمرده و در رعایت خاطر او با قصی مراتب کوشید و از فراید افادات خواجه زیور علم و حکمت پوشید و
حضرت خواجه کتاب مستطاب اخلاق ناصری را بنام او در رشته نظم و تالیف کشید و چون خبر ورود خواجه
بقلعه رودبار و اقتباس حکم آن دیار از پرتو انوار آن بزرگوار بگوش هوش علاء الدین محمد رسید
بر آن سعادت رشک ورزید و طرح عاد کرد تا خواجه را نزد خود طلب و قدوم فیض لزوم او را موجب
زینت بزرگی و نام خود دانسته در اعزاز و اکرام او اهتمام تمام نمود و خدمت خواجه چون مبدء کرشمه
و لاو بزا بران ابو اسطه ترکتازی اولاد چنگیز خان از فتنه و آشوب ایمن نیز است و مع هذا انجماعه اسمعیلیه
اصلی مذهب تشیع با او شریک بودند و اسباب فراغت و مطالعه او را بحسن مهیا می نمودند لاجرم
عمری بعذاب صحبت ایشان گرفتار بود تا زمانی که ایلخان حسینی هلاکو خان اقلاع اسمعیلیه نزدیک کرد

حوز شاه بن علاء الدین محمد بصواب دید خواجه بلاغت مآب هلاکو خان رسید و هلاکو از خدمت خواجه
منت عظیم پذیرفته در تکریم و تعظیم او مراسم مبالغه بتقدیم رسانید و انتظام کلیات امور جزو را با
قضای رای حکمت آرای او مفوض گردانید و بعد از تسخیر عراق عرب و صحبت مراغه نیز نیز را با او رجوع فرمود
و مؤنت استمرار و استجماع اسباب و مصالح آنرا بر وجهی که کافی بود از خزانه عالی تسلیم نمودند و بموجب
فرمان مؤید الدین عرضی و نجم الدین کاتبی را از قزوین و فخر الدین مراغی را از موصل و محی الدین اطلاطی
را از تفلیس حاضر گردانید و در خدمت خواجه شرکت بعضی از دقایق حسابی و غیر آنرا نگاه دارند و مولانا
قطب الدین علامه شیرازی نیز که از اعاظم تلامذه خواجه بود بآنجماعت مشارکت می‌نمود بلکه شریک غالب
بود اگرچه حضرت خواجه بواسطه رعایت مرتبه استادی نام او را با آنجماعت در خطبه کتاب تحریر
ذکر ننموده و نزدیک سیصد اجل موعود اصلاح بعضی خللها که در زیج مانده بود بآنجماعت که از اصحاب
آن قاصر بودند حواله نمود و اینمعنی باعث کدورت ملا قطب شد و با آنکه قدرت بر اصلاح آن خللها
از روی طرح و اعراض بآنجماعت واگذاشت و در کتاب حبیب السیر کیفیت اقتران خواجه بقلعه اسمعیلیه
و رسیدن او را از آنجا بخدمت هلاکو بر اینوجه مسطور است که در زمان مستعصم خلیفه جناب خواجه نصیر
چند در ولایت قهستان ساکن شد و حاکم افضل ناصر الدین محتشم ابواب لطف و کرم بر روی رو گشاده
آن خطبه علامه عالم مقدار گشاده آنجناب در آن ایام کتاب اخلاق ناصری را بنام او تالیف نمود و
قصیده غرا در مدح مستعصم خلیفه در سلک کشیده به بغداد فرستاد و این خلیفه را این صورت موافق
مزاج نازک نیفتاده بر پشت آن قصیده بنا بر الدین تحریر فرمود که مولانا نصیر الدین بخلیفه روی زمین
آغاز مکاتبات و مراسلات نهاده و از این اندیشه غافل نباید بود و آن بزرگ را خود نباید شمرد و چون
آن نوشته بنظر ناصر الدین رسید خواجه را حبس فرمود و در وقتی که نزد علاء الدین محمد بقلعه الموت
با میمون فر بر قرار آنجناب را همراه برده باز سپردند بنا بر آن علاء در زمان چند گاه بحسب الضرورت
در میان ملاحده اقامت نمود و چون آساس دولت آن طبقه بصدمه سپاه مغول رو بهدم شکست خواجه از
میمون فر بیرون آمده بحضرت ایلخان پیوست و باصناف الطاف اختصاص یافته در سلک خواص منتظم
منتظم شد و بنا بر آنکه دور تعصب خصم نزد خواجه نصیر الدین ظاهر بود هلاکو را بر آن داشت که بصوب
بغداد لشکر کشیده تا مهم بغداد بآن جا انجامید که سابقا مذکور شد و از بعضی فضلا استماع افتاد که
چون حضرت خواجه در خدمت هلاکو خان بدار السلام بغداد شتافتند و از استیصال خلیفه عباسی
و سایر اعدا و اهل البیت علیهم السلام فراغت یافتند بعد از زیارت عتبات عالیات ائمه معصومین صلوات
الله علیهم اجمعین جهت زیارت جناب عمدة المجتهدین وارث علوم سید المرسلین و خیر الوصیین علیهم
افضل صلوات المصلین بشیخ المحققین نجم الدین ابو القاسم جعفر بن الحسن بن سعید الحلی در آن زمان

نظم

افضل

افضل و اعلم اهل مجتهدان شیعه امامیه بود بجانب امیر المؤمنین حله که محل فقهای مذهب امامیه بود و از ترکتاز
عساکر تتار محفوظ مانده بود توجه نمودند و چون خبر توجه خواجه بجناب شیخ بزرگوار رسید سایر علمای آن
دیار رسید عزم آن نمودند که با سایر مومنان باستقبال استقبال نمایند اتفاقا اینمعنی مدرک بحضرت
خواجه رسانید و او را از اراده حضرت شیخ واقف گردانید حضرت خواجه از روی تعظیم و اکرام
شیخ عالی مقام را استقبال فرستاده پیغام داد که من خود را لایق آن نمیدانم که حضرت شیخ استقبال من
نمایند التماس آن دارم که خدمت شیخ بطور خود مشغول شوند که من ایشان را در مجلس شریف ایشان زیارت
خواهم نمود انکار شیخ شیخ عزیمت استقبال نموده متوجه شد و بمنزل خواجه می‌بودند بیکبار خواجه
بمنزل شیخ نزول فرمودند و در اثنای درس کتاب شرایع الاسلام که از مصنفات شیخ است با او
ملاقات نمودند و چون طرفین از اظهار شوق و اوام فارغ شدند خدمت خواجه از حضرت شیخ
التماس نمودند که باتفاق در میان درس نشسته مشغول شوند لاجرم شیخ حسب الاشاره باتفاق مشغول شدند
و اتفاقا مبحث قبله در میان بود و قاری درس این عبارت را که در بیان قبله اهل عراق واقع است خواند
و بسبب ابهام خدمت خواجه در بدیهه عرض نمودند که مراد تیامن است از قبله است یا بسوی قبله
اول عوام و ثانی را جواب است پس استجواب تیامن معنی دارد حضرت شیخ بفرق الفور جوابی مذکور
ساختند که مستحسن طبع خواجه افتاد و بعد از مراجعت خواجه بجانب بغداد در رساله در آن باب مشتمل بر فوایدی
متعدده ترتیب داده و بخدمت خواجه فرستاده و آن رساله در میان فضلای این طایفه مشهور و در متن
حاشیه ارشاد صفوة الفقهاء المتاخرین شیخ ابراهیم بن سلیمان قطیفی رحمة الله مذکور است و حضرت
شیخ علامه جمال الدین حسن بن یوسف المطهر الحلی اعلا الله دار المقامه در اثنای اجازت نامه که بسید
اجل ابن زهره حلبی و اولاد او نوشته آورده که در آن روز که خدمت خواجه بمجلس شیخ نجم الدین ابو القاسم
آمدند جمعی کثیر از مجتهدین و علمای امامیه در مجلس شیخ حاضر بودند خواجه از شیخ پرسید که افضل این جماعت
کدامست شیخ چون ملاحظه فرمود که اظهار افضلیت بعضی علی الاطلاق موجب انزجار خاطر بعضی دیگر است
لاجرم در جواب فرمودند که اگر یکی از ایشان در علمی ممتاز است دیگری در علم دیگر ممتاز است بعد از آن
خواجه استفسار نمودند که کدام در علمی اصول فقه و کلام اعلم اند شیخ بجانب امیر المؤمنین سید الدین یوسف
حلی بجانب شیخ صفی الدین مبشر عراقی که از حکما و فقها بود اشاره نمود و آورده اند که در مرتبه دیگر
که خدمت خواجه ببغداد توجه نمودند چون مرض الموت ایشان را طاری شد در باب تجهیز و تکفین و
غسل و دفن خود بفضلای مومنین وصیت میفرمودند یکی از حاضران مذکور ساخت که نعش خواجه
مناسب آنست که بمشهد مقدس حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام نقل نمایند خواجه از کمال اخلاص
فرمودند که مرا شرم می‌آید که در جوار فایض الانوار حضرت امام همام موسی الکاظم مرده باشم و از

آستان او بجای دیگر هرچند اشرف و افضل باشد نگاه و زنهار آن حسب الوصیة او را در عتبهٔ علیه کاظمیه علیه
الف السلام و التحیة دفن فرمودند و در قاعدهٔ آن آستان که قایم مقام لوح مزار خواجه واقع شده بود
این آیت کریمه را رقم نمودند که کلبهم باسط ذراعیه بالوصید و حضرت خواجه در تاریخی که ازین قطعه مستفاد
میشود بغداد را بیمن قدم شاد ساختند شعر نصیرالملة و الدین پادشاه کشور فضل ٭ یگانه که جواد مادر زمانه
نزاد ٭ بسال ششصد و هفتاد و دو بذی حجه ٭ بروز هژده هم اندر گذشت در بغداد ٭ در جامع
التواریخ خواجه رشید مذکور است که بنابرین وصیت خواجه که در جوار مشهد مقدس معلی کاظم علی
مشرفها السلام و التحیة مدفون سازند لاجرم در حوالی آن ارض مقدس محلی اختیار نموده آغاز کندن کردند
یکبار سردابه مربع زمین بکاشی ظاهر شد نیک تفحص نمودند معلوم شد که ناصر عباسی چهت خود آنجا
خود مربع ساخته بود و او را آن سعادت نصیب نشد و در رصافه مدفون گردیده و چون علامه سعید
بانی درگاه و بارش شبناه آل عبا الکشف نموده و لهذا امر بجسد کلبهم باسط ذراعیه بالوصید در آن مکان
کثیر الفضیلت دفن کردند از موهبات کمال قبول وی اگر سردابه مذکوره در روز شنبه بازدهم
جمادی الاول سنه تسع و تسعین و خمسمایه تمام رسید و در همان روز آنجناب رحلت و ولادت بعالم آخرت
کشید چنانچه عمر شریفش هفتاد و پنجسال و هفت ماه و هفت روز بوده باشد و این قطعه فی نظیر از
اشعار دلپذیر آن محقق تحریر در منقبت حضرت امیر است ٭ لو ان عبدا فی الصلاة بت
هذا ٭ و ورد کل نبی مرسل و ولی ٭ و صام ما صام صوام بلا ملل ٭ و قام ما قام قوام بلا کسل ٭ و عاش فی
الناس لا فاء مولفة ٭ عار من الذنب معصوما من الزلل ٭ فلیس یرجح لله الفی حجة و دعا ٭ عند المقام و این
ذروة الجناب ٭ و الکل ابتدی من الدناة کلهم ٭ و الطعم من اللذیذ البرس عسل ٭ و طارق الجو لا یدلی علی
و فاضح الجو ما موما من البلل ٭ فی الحشر یوم البعث یشفع الا الحبائب المومنین علی ٭ و تصانیف
علیه حضرت خواجه در علوم حکمیه و کلامیه و فقهیه در مذهب شیعه امامیه بسیار است از آنجمله کتاب تجرید
در کلام و کتاب تجرید در منطق و کتاب اساس الاقتباس در منطق و شرح اشارات و تجرید القواعد
و تجرید مجسطی و تجرید متوسطات و کتاب زیج ایلخانی و کتاب تذکره در هیئة و رساله زبده و رساله
معینیه بر دو در هیئة و رساله سی فصل بنجم و رساله بیست باب در اسطرلاب و کتاب جامع الحساب بالتخت
و التراب و کتاب فواید العقاید و شرح محصل و رساله در جبر و مقابله و رساله اجوبه سوالات شیخ صدر
الدین قونوی و رساله دایره کاتبی بر دلیل حکما در اثبات واجب تعالی و رساله در مسح و اثبات
و ترجمه کتاب زبدة الحقایق عین القضات همدانی و شرح مواضع مشکله آن بالتماس و تکلیف
امیر ناصر الدین محتشم که از داعیان طایفه اسمعیلیه بود و کتاب اخلاق ناصری باسم امیر ناصر
الدین مذکور و شرح کتاب ثمره بطلیموس بالتماس خواجه بهاء الدین محمد بن خواجه شمس الدین محمد صاحب دیوان

دیوان و رساله در رفع موانعیت رساله در تحقیق هیئة علم در رساله فصوص در کلام و رساله اوصاف الا
شراف و ازین رساله و بعضی از مواضع رساله فصوص شرح قصه سلامان و ابسال که خاتمه کتاب اشارات است
معلوم میشود که حضرت خواجه از متالهان ارباب تصوف و اشراف و نفس قدسی او از لذات دنیوی
فارغ و صاحب اطلاق بوده چنانکه ازین قطعه از اشعار لطایف آثار او نیز بران دلالت دارد شعر
لذات دنیوی همه هیچست نزد من ٭ در خاطر از تغیر آن هیچ رنجش نیست ٭ روز ستم و شب چنین و طرب
غیر از نشاط و روز و شب نیست و از جمله مصنفات او رساله ایست مختصر کثیر الفواید در بیان
عقایدی که آنرا بالتماس یکی از بزرگان عصر در سلک تالیف کشیده و این چاره نژادین کتاب جزو را
تضمین آن لایق دیده و صورت این رساله اینست اعلم ایها الاخ الصالح الوزیر ان اقل ما یجب اعتقاده
علی المکلف هو ما ترجمته نقول لا اله الا الله محمد رسول الله ثم اذا صدق الرسول فینبغی ان یصدقه فی صفات الله
و الیوم الآخر و تعیین الامام المعصوم و کل ذلک یشتمل علیه القرآن من غیر مزید و برهان آیا بالآخرة فبالاتیان
بالجنة و النار و الحساب و غیره و اما فی صفات الله تعالی فبانه حی عالم مرید قادر متکلم لیس کمثله شیء هو
السمیع البصیر و لیس علیه بحث عن حقیقة هذه الصفات و ان الکلام و العلم و غیرهما قدیم او حادث بل
لو لم یخطر حقیقة هذه المسئلة حتی مات مات مومنا لیس علیه بحث عن تعلم الادلة التی عولها المتکلمون بل متی
خطر فی قلبه التصدیق بالحق یجوز الایمان من غیر دلیل و برهان فهو مومن و لم یکلف الرسول العرب اکثر من
ذلک علی هذه الاعتقاد الجمل لاستقرار العرب و عوام الخلق الامن وقع فی بلدة یقرع سمعه فیها هذه
المسائل کعدم الکلام و حدوثه و معنی الاستواء و النزول و غیره فان لم یاخذ ذلک بتقلید و هو مشغولا
بعبادة و عمل فلا حرج علیه و ان اخذ ذلک بتقلید فاقل الواجبات علیه ما اعتقده السلف یعتقد فی القرآن
الحدوث کما قال السلف القرآن کلام الله مخلوق و یعتقد ان الاستواء حق و الایمان به واجب
و السؤال عنه مع الاستغناء عنه بدعة و الکیفیة فیه مجهولة و یؤمن بجمیع ما جاء به الشرع ایمانا بلا من غیر
بحث عن الحقیقة الکیفیة فان لم یتیسر ذلک و غلب علی قلبه الشک و الاشکال فان امکن ازالة
شکه و اشکاله بکلام قریب من الافهام ازیل و ان لم یکن قویا عند المتکلمین و لا مرضیا عند ذلک کاف
و لا حاجة الی تحقیق الدلیل فان الدلیل لا یتم الا بذکر الشبهة و الجواب عنها و ما ذکرت الشبهة لا یومن
ان تثبت بالخاطر و القلب فیضل فهو عن ذکر جواب الشبهة اذ الشبهة قد یکون جلیة و الجواب خفیا و ثقیلا
یحتاج عقله و لهذا نهی السلف عن البحث و التفتیش عن الکلام فیه و اما نهی و اعیه ضعفاء العوام و اما نهی
الدین فلهم الخوض فی غمرة الاشکالات و ضع العوام من الکلام کجری یجری منع الصبیان من تعاطی
الدلیلة خوفا من الغرق و رخصة الاقویاء فیه ایضا کما هی رخصة الماهر فی صنعة السباحة لا ان هناک منع
غرق و مزلة القدم و هو ان کل ضعیف فی عقله راج من الله فی کمال عقله و ناظر نفسه ان یقدر بالقصور

من ادراک المقاییس کلها والا قوما فرمایخوضون ویغرقون فی بحر الجهالات من حیث لا یشعرون فالهوا
منع الخلق کلهم الا الشواذ الذین لا تسع الاعصار الا بواحد منهم او اثنین ومن تجاوز سلوک مسالک السلف
فی الایمان بالرسل والتصدیق المجمل بکل ما انزل الله واخبر به رسوله من غیر بحث وتفتیش فالاشتغال
بالنفوس فیه تضیع اوقات نفسه فی شغل شاغل اذ قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم حیث رای اصحابه یخوضون
بعد ان غضب حتی احمرت وجنتاه افبذا امرتم بعضکم بعض کتاب الله بعضکم ببعض انظروا الی ما امرکم
الله به فافعلوا وما نهاکم عنه فانتهوا فبذا انبیر علی منبع الحق ولا استیفاء ذلک من خفایای کتاب وما سلکه
قواعد العقاید فاطلب منه استدراک محقق فاندر نسبت سخنان فخر رازی بتشکیک خیالکه سابقا قلم
بان تحریک نمود اگر چه در گوش معتقدان او رکیک آمد حکیم سمرقندی و جمعی از ازکیا بالین
ضعیف شریکند بلکه شهرزوری در تاریخ الحکما او را بتهوسات رکیکتر ازین تناول نموده زیرا که
او را از زمره محققان حکما خارج ساخته و از فهم مقاصد حکمای اوایل بی حاصل شناخته و ثانیا گفته که مدار
تصانیف او بر جمیع اقاویل مردم و تفریع و تهذیب و اصلاح آن بوده و گاهی ایجاز آنها نموده و گاهی
طریق بسط آن پیموده و تصرف در آنها باختلاف تغیر اغراض و تغیر بوده و از سوء و عبوده ذمی و مذمه
و ثانیا گفته که اشتهار قدرت او بر بحث و جدال و غلبه در قیل و قال بنا بر آن بوده که از غایت بی خلقی اهل
فضل را در وقت مباحثه و مناظره دشنام میداده و آزار میکرده و بواسطه علو جاه و تقرب باد شاهی
با او در آن معنی یاران مقابله نبوده بلکه گفته که بعضی اوقات با سلطان محمد خوارزمشاه که شاگرد
او نبود خطابهای درشت ناهموار میکرده و سلطان تحمل می نموده علی ایحا علامت او بر تقلید و متابعت
ابو الحسن اشعری بنموده و گفته که اشعری مردی مشعوذ بوده که نمیدانسته که کدام یک از دو طرف الطوالات
و از ادراک مقدمات بحثی و ذوقی عاطل و در ترتیب صدی او اقامت برهانی راجل بوده ملکه مردی
مسکین بوده که در مذهب جاهلیت خود متحیر مانده بوده و در انجا خبطهای رسوای کرده و باطل بواسطه
تقلید بلید اشعری او را از دایره محققان حکما بیرون کرده و گفته که آن تشکیکات را نیز از ابو البرکات
یهودی انتحال نموده و نیز گفته که عجب تر ازین همه آنکه در بسیاری از علوم که از مبدعات آن عاری
بوده تصنیف نموده و ظهور آنچنین را حواله بنظر در کتب مکتوم او فرموده الشیخ الحکیم المتکلم العالم
الفقیه الاوحد کمال الدین میثم البحرانی قدس سره غواص بحر معارف و در جمیع علوم ماهر و عارف
بوده محقق طوسی او را حکیم گفته و گویا مدح او بنهایت بیان سنیه و میر صدر الدین محمد شیرازی
در حاشیه تجرید حقوصا در مبحث جواهر از زواهر افادات او که در کتاب معراج سماوی و غیر آن
از مصنفات او مذکور است استفاده نموده بمواضع تحقیقات آن محقق حکیم استناد جسته و
سید المحققین قدس سره الشریف در اوایل فن بیان از شرح مفتاح نزد نقل بعضی تحقیقات

توفی الشیخ میثم بن علی بن میثم البحرانی
المتکلم کمال الدین سنة سبع وسبعین
وستمائة رحمه الله تعالی

کرده نموده تعبیر از وی به بعضی مشایخنا فرموده و الحق شرح نهج البلاغه که بنام خواجه عطا ملک جوینی
نوشته در علو شان او در حکمت و تصوف و کلام و سایر علوم اهل اسلام دلیلی تام است و از جمله
لطایف اعلام که مشعر از لطافت طبع و نفاست نفس آن قدوه علمای اعلام است آنکه چون او در اوایل
در زاویه باصفهان محمول معتکف بود و فضلای عراق با او نوشتند که عجب است که ترا با مهارت
در فنون علم در میان علما اقتدار و اعتباری بهم نمیرسد پس او در جواب ایشان این اشعار نظم
نموده فرستاد شعر طلبت فنون العلم انی بها العلی فقصرنی عما سوت الفل فتبین لی
ان المحاسن کلها فروع وان المال منها هو الاصل بعد تجربه روشن بمن شد این احوال
که قدر مرد بعلم است و قدر علم بمال چون این اشعار بنظر اهل عراق رسید با او نوشتند که تو در این
اشعار خود را در موضع خطا انداخته و در حکم باصالت مال قضیه امتعکس ساخته آنگاه او در تصدیق
حکم خود این اشعار شاعر قدیم را نوشته بایشان فرستاد شعر قد قال قوم بغیر فهم ما المرء
الا باکبره فقلت قول امرء حکیم ما المرء الا بدرهمه من لم یکن درهم له لم یلتفت عرسه الیه
و چون دانست که چون این اشعار نیز موجب دفع شبهه ایشان نمیشود متوجه عراق شد و جماعتی
گفته پوشیده و در بعضی مدارس عراق که شیوخ اعلما بود در آمد و سلام کرد و در صف نعال نشست
آن جماعت جواب سلام او تکلف کنند و ملتفت اکرام و پرسش حال او نشدند و در آن اثنا مذاکره ایشان
از مسئله دقیق که جای تصرف در آن نبود سوال نمود و ایشان در بدیهه هفت جواب از آن گفتند
و بعضی از ایشان بطریق استهزا با او گفت یا ملک طال علمک است بعد از آن طعام حاضر
شد و در طرف سفال حصه جهت او جدا کردند و پیش او فرستادند و خود با هم دیگر تناول نمودند چون
مجلس منقضی شد او نیز از مدرسه بیرون رفت و روز دیگر بلبسه تقلید مشتمل بر استیهای فراخ پوشیده و
عمامه بزرگ بر سر نهاده قدر سر ایشان در آمد چون او را از دور دیدند جهت تعظیم او برخاستند
و او را در صدر مجلس جای دادند و چون شروع در مذاکره و مباحثه نمودند از ایشان مسئله پرسید
که در عقل و شرع و جهی و صحتی نداشت و ایشان آنرا از و مسلم داشتند و تحسین نمودند بعد از آن
چون طعام پیش آوردند جناب شیخ استین خود را در میان طرف طعام نهاد و گفت کل یا بنی
بخور ای استین من ایشان چون این حالت از و دیدند استبعاد و انکار نمودند و گفتند استین
خود را بر دار که استین چیزی نمیخورد شیخ در جواب گفت شما این طعام را بغیر استین من داده
اید و الا من دیروز در زی عالمی فقیر بیشما آمدم و امروز بشیوه عابدی غنی آمدم و شما فضل و ادب
غنا و جهل را بر علم و فقر من و منم صاحب ایمانی که در باب اصالت مال و مال ایشان نوشته بودم و شما
تحکیم من در آن باب کردید پس آن جماعت اعتراف بخطای خود کردند و از و عذر خواهی نمودند

المولی المحقق العلامة قطب الدین محمد بن محمد البویهی الرازی رحمة الله اگر چه اعلم زمانش خوانند
و بر علامه جهانش خوانند هر چه در دهر نقش فانی ثبت ٭ دل او را بران توانائی است ٭ عقلش از
قیاس عقل برون ٭ نقلش از اساس نقل فزون ٭ او چو ابر کرم بفرق جهان ٭ زیرکان چون صدف
گشاده دهان ٭ چون خورشید فضیلتش از مطلع شرح مطالع طالع و محاکمات حکمتش از افق کتب محاکمات
ساطع است عظم شان او احتیاج بتعریف و بیان ندارد و نسبتی بعشق پرورجهی که عمدة المجتهدین شیخ
علی ابن عبد العالی قدس سره در اجازه که جهت عم بزرگوار این خاکسار نوشته بآن اشعار نموده بسلسله
شریفه سلاطین آل بویه منتهی میشود و مولد و منشاء او دار المؤمنین ورامین ری است بعد از تلمذ
جمعی از علماء روزگار و اعلامی اعلام شتمار بشرف تلمذ علامه او و شیخ جمال الدین حسن بن مطهر حلی
قدس سره فایز گردید و کتاب قواعد الاحکام را که از معظمات تصانیف آن شیخ است بخط خود
نوشته بر و خوانده و بر ظهر نسخه او که الحال در ولایت شام نزد بعضی از فضلا موجود است صورت
اجازت که بخدمت علامی داده اند بخط شیخ بر نهج مسطور است که قرء علی اکثر هذه الکتاب الشیخ العالم
الفقیه الفاضل المحقق المدقق زبدة العلماء و الافاضل قطب الملة و الدین محمد بن محمد الرازی ادام الله
تعالی ایامه قراءة بحث و تدقیق و تحریر و تحقیق و استبان عن مشکلاته و استوضح منغلق مشتبهاته
فبینت له ذلک بیانا شافیا و قد اجزت له روایة هذا الکتاب بجمیعه و روایة جمیع مصنفاتی
و روایاتی و ما اجیز لی روایته و جمیع کتب اصحابنا السابقین رضوان الله علیهم اجمعین بالطریق المتصل
منی الیهم فلیرو ذلک لمن شاء و احب علی الشروط المعتبرة فی الاجازة فهو اهل لذلک حسن الله
عاقبته و کتب العبد الفقیر الی الله تعالی ابن یوسف بن المطهر الحلی مصنف الکتاب فی ثالث شعبان
المبارک من سنة ثلث عشر و سبعمائة بناحیة ورامین و الحمد لله وحده و صلی الله علی سیدنا
محمد النبی و آله الطاهرین خدمت علامی بعد از وفات سلطان ابو سعید انار الله برهانه و شهادت
وزیر او خواجه غیاث الدین محمد که مربی اهل فضل بود بجانب شام شتافت و بر وجهی که صاحب طبقات
النجاة بآن اشاره نموده شیخ تقی الدین سبکی که از اکابر آن جامان فقهاء شافعیه است با او در مقام
معارضه و برابری در آمد و در توجیه بعضی از احادیث مباحثه میان ایشان منعقد گردید و چون
سبکی عبارت سبک طبع خود را در میزان مناظره او سنجیده دید که در میان اهل شام سبک خفیف گردیده
ضرورت طریق جهانی رو مکابره پیموده خدمت علامی را بعدم فهم مقاصد شرع و وقوف بظواهر
منطق نسبت نمود لاجرم خدمت علامی بمقتضای نکته ٭ بیت ٭ من کمنه نافتیه جلکو یم که بهره ٭ هست
بوجهل را ز مشرب عذب محمدی ٭ خود را از مناظره او باز داشت ٭ و اسقام او را بجهل و گذاشت
آری سنة سنیه الهی بران رفته که لا یزال طایفه از جهال بر او جدال نکند شرع خاطر صفا بخش را ایمان

آگاه گشته و خود را در صورت اهل کمال بتعاضر نظران نمایند و بدعاوی بلند که انبیاء از معنی آن خبر نباشد
استجلاب قلوب عوام کنند و انبیاء را از توجه بدانایان و استفاضه از دل و دانای ایشان محروم گردانند
و شان مستعد فاضل آن که اصلا این طایفه و ترهات ایشان محل نظر اعتبار او نباشد و بر خرافات
ایشان خاطر نگماشد ٭ بیت ٭ ترک کن لاف زد از شبهه و جهل تو بخ ٭ نرود اهل نظر از پی نامیهای دور
ظهور نواده شیخ شهید محمد بن مکی علی الله درجته بخط شریف او مذکور است که در دمشق بخدمت علامی رسیدم
و او را بکری بی پایان دیدم و اجازه آنچه او را روایت آن جایز بود بمن لطف نمود و بی شایبه تقیه
مذهب و تصریح بآن می فرمود و انقطاع او و بازگشت او بشیخ جمال الدین مطهر که فقیه اهل البیت علیهم
السلام بوده معلوم است در دوازدهم ذی قعده سنه ست و سبعمائه در دمشق وفات یافت
و بروضه رضوان شتافت و در فضای قلعه بر و نانکه از دور بسیاری از اعیان دمشق جهة نماز
او حاضر شدند و در صالحیه او را دفن کردند و بعد از آن او را از آنجا بموضعی دیگر نقل کردند رحمت الله علیه
و از تصانیف او شرح شمسیه است و شرح مطالع که هر دو را بنام وزیر سلطان ابو سعید خواجه غیاث الدین
محمد پسر خواجه رشید و بشر او نوشته و کتاب محاکمات میان شارحان اشارات و دو حاشیه
بر کشاف یکی اصغر موسوم بهجر الاصداف و دیگری اکبر مسمی بتحفة الاشراف و رساله کلیات در
تحقیق مباحث تصور و تصدیق و حاشیه کتاب کتابی بر قواعد الاحکام که سابقا مذکور شد و از او بعضی
فتاوای امامیه در تمام مدون ساخته و بجدش قطب مشهور است المولی المبجل شمس الملة و الدین
محمد الاملی رحمت الله علیه اطمار عرض و طول فضل او در معقول و منقول طولی دارد در زمان الجایتو
سلطان محمد خدابنده انار الله برهانه مدرس سلطانیه بود و با قاضی عضد الملی همواره طرق مناظره
و مجادله می پیمود از جمله مصنفات او شرح کلیات کتاب قانون شیخ ابو علی است و شرح کلیات
کتاب سید شریف الدین ایلاقی و شرح مختصر اصول ابن حاجب که در آنجا متصدی دفع سخنان شارح
عضد شده و کتاب نفایس الفنون و در خطبه شرح ایلاقی علی علم اهل سنت و جماعت که جهة حفظ بلاد
ابو بکر و عمر نامی عصمت ایمه اثنی عشر بلکه منکر عصمت حضرت پیغمبر اند نام اصحاب را طی نموده و در مقام صلوات
بر آل ایشان را بعصمت از زلل توصیف فرموده و در مبحث امامت از کتاب نفایس الفنون بعد از بیان
اختلافی که در میان سنی و شیعی در خلافت صحابه ثلاثه و ائمه اهل بیت واقعست گفته که اگر در دلایل مشکلات
شکوک و معارضات هر یک از ایشان و تحقیق قول آن سر مرع رود بطول انجامد عصمنا الله عن الزلل
الضالین و وفقنا علی اتباع الائمة الهادین المهدیین انه خیر موفق و معین ابحث کلام او در این مقام
و صورت عقیده او از دو فقره دعای او بر اذکیای انام ظهور تمام دارد هر کرا هوشی است هر سوی
برین و کوشی است و در مبحث مبادی اللغة از شرح مختصر اصول او را بر قاضی عضد مناقشه ایست غریب

و مواخذه لطیف هر چند ذکر آن چندان مناسبتی بمطلوب اصلی ندارد و اما چون بر حماقت قاضی مذکور
از معاندان اهل البیت علیهم السلام بوده و در زمان خود در زمره اولاد زنا معدود بوده لاجرم بر اراده
صورت تقریر آنرا بر نوع تحریری نگارد حاصل کلام آنکه در مقام بیان اختلافی که اصولیان دارند در آنکه
واو عطف آیا برای جمع مطلق است یا ترتیب بحسب زمان شارح عضد از جانب قایل بترتیب این دلیل آورده
که شخصی نزد پیغمبر صلوات الله علیه و آله خطابت میکرد در اثنای خطبه گفت من اطاع الله و رسوله فقد
اهتدی و من عصاهما فقد غوی پس آنحضرت او را عتاب نموده خطاب فرمودند که بئس خطیب القوم
انت قل و من عصی الله و رسوله و اگر واو برای ترتیب نمی بود بایستی که میان آن دو عبارت
فرق نبودی و در دو تلفظ حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم بی وجه بودی و جواب از دلیل
برین وجه گفته که مسلم نمیداریم که برین تقدیر فرق نباشد زیرا که در جدا ذکر کردن خدا تعالی تعظیمی است
که در ضم او با غیر بطریق تثنیه آن تعظیم نمیتواند بود که پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم بر آن
خطیب ابا برای آن باشد که تعظیمی را که بخدا ذکر کردن حاصل میشد ترک نموده و قاضی عضد خود باز
بعد از ذکر این جواب در مقام تقویت آن گفته که و یدل علیه ان معصیة الامر تقتضی فیما لا ترتیب فیه لان کلا من
الطاعة الامر و المعصیة معتبر لهما و لا نعنی بالتخییر الا و امر طاعة انتهی و فاضل آملی بر قاضی مواخذه
نموده که با آنکه خود در دو سه کلمه پیشتر ازین گفته که ذکر خدا و رسول بصیغه تثنیه منافی تعظیم و مرتبه
رسول کریم است در مرتبه تقویت جواب بلا فاصله مخالف امر رسول کرده و در چند موضع از
کلام خود جمع میان خدا و رسول در ضمیر واحد نموده چنانکه ناظر بعبارت او را مشاهده و محسوس میشود
و اتجیبی با آنکه عصیان است بخدا و رسول مشعر است بسوء ادب و حماقت و ذهول ایضا تمام کلام
محقق آملی و چون آنچه در شان قاضی مذکور از قصور و فتور مسطور شد منظور آنست که جمعی از مقلدان
شهرت پرست که قاضی عضد را از نوادر روزگار میشمارند و مواقف و شرح مختصر او را دلیل کامل
او میدارند استبعاد از حماقت او نمایند و قایل بحماقت او را منسوب بکمال او جاهل تصور نمایند
لاجرم تحقیق حال و بیان مبلغ فهم و کمال آن قدوه ارباب ضلال ضروری دانسته مشهود ضمیر اهل
انصاف میگرداند که همچنانکه نسخ وجود نامحمود او بمباشرت و مشارکت جمعی معدود و بعلم مشهور شده
همچنین نسخ مصنفات او نیز بمعاضدت و مشارکت قومی معهود و صورت تالیف یافته و خدمت
علاء الدین اسفراینی که بر شهادت او در حق قاضی هرگز خرمی متوجه نبوده و در حاشیه حواشی عضدی
تصریح باینمعنی نموده و گفته که دوازده کس از فضلای عصر که تو المسطور رفعت جاه و در مجلس او حاضر میشدند در
بار او شریک بودند از آنجمله جد خود عزت شاه اسفراینی و سیف الدین ابهری را شمرده و ایضا میر ملا
فخر الدین جاربردی در مقام سؤال که قاضی عضد در آیه کریمه فاتوا بسورة من مثله ذکر نموده و جاربردی

از آن جواب گفته قاضی اتقد منهم و اعوجاج در مناظره و نظیر آن نسبت نموده و از این کلمات ظاهر
میشود که فضیلت قاضی مذکور چندانی نبوده و فضیلت دیگر آنرا از خود می نموده و ظاهرا این نسبت
کاذب او بر وجهی که در جیب سیر مسطور گشته آنست که خواجه رشید وزیر که شافعی بود او را تعظیم
بسیار می نمود و عطایا بسیار حواله میفرمود و آشنایی او در تقرب وزیر و سایر عظیم بود لاجرم
اهل فضل جهت تحصیل مناصب و وظایف او جمع می نمودند و اعانت او میکردند و خوش آمد او میگفتند
و ملایمی او را قبول میکردند و می پذیرفتند و اما حرمتی که در باب جلال زادگی قاضی مذکور شد بغایت
مشهور است و موید این آنکه ظاهر الدین علی پسر ملا حسین کاشی در کتاب الطایف الطوایف
نقل کرده که قاضی عضد بسیار عظیم و ضخیم و فربه و جسیم بوده است روزی با یکی از علمای شیراز که مولانا
پادشاه نام داشت و از دانشمندان مقرر شیراز بوده بغایت حقیر جثه و لاغر و ضعیف بوده
مباحثه در میان داشته و بحث ایشان بغلظت و خشونت انجامیده انفاقا در پیش روی مولانا پادشاه
دوات قلمی بوده است قاضی بر سبیل تعرض گفته که از بس آن دوات اوازی می آید به بینید که
چه چیز است باین کتابت مولانا را نسبت بحقارت جثه نموده مولانا در جواب بی تحاشی و از گفته
خود نادم و منفعل گردیده و نسلم قبیل بیت محبت شیر مردان بجوزی چه دری که دست حیدر گرفت است
پای مادر او المولی المدقق الفهامة فخر الملة و الدین علی القاشی المشهور بالملا رحمه مولد نقش
دار الایمان کاشان است و در دار المؤمنین حله نشو و نما یافته با ملا قطب الدین محمد رازی معاصر بوده
و بدقت طبع و حدت فهم گوی مسابقت از حکمای عصر و فضلای دهر ربوده و همواره در حله و بغداد
بافاده علوم دینی و معارف یقینی اشتغال می نموده از جمله مصنفات او حاشیه شرح تجرید اصفهانی
است که مشتمل بر اعلی مراتب تحقیق است فی الحقیقه مادهٔ حاشیه که بر سید شریف نموده اند از آن بر آن
شرح نوشته همان است اما خدمت مولوی جامی حاشیه خود را امتیاز و زیبحث و اتمام ساخته و در آنجا رفع
ایرادات شارح معاند پرداخته و چون شارح فاضل فوق تحقیق قدرت بر رد سخنان آن مدقق نداشته
لاجرم در آن بحث از نقل جواب اجماع قوم اصفهانی عدول نموده و همه جا سخنان شارح مقاصد که از حالی
خیلی بی مبنی است و گر فرموده و یکی دیگر از مصنفات شریفه آن تحریر مدقق شرح مطول قاضی عضد است
در آنجا سخنان بر تبه دارد و دیگری حاشیه شرح شمسیه که بجود اعتراضات و دقیقات است و سید
المحققین قدس سره الشریف در حاشیه خود مستصدی رفع بعضی از آن گردیده و حواشی کتاب تجرید
شرح اشارات نیز دارد و در رساله الطیب مشتمل بر بحث اعتراض که بر تعریف طهارت از کتاب قواعد الاحکام
نموده متداول مشهور است سید المحدث حسین بن علی الآملی در کتاب منبع الانوار در مقام نقل اعتراضات
ارباب استدلال بجز خود از اصول مرتبه تحقیق حال ذکر نموده که این سخن را مکرر از امام عالم و حکیم فاضل بصیر

گاهی شنیدم که میگفت مایه آنچه در مدت هشتاد سال فهمیده ام آنست که این مصنوعات مخلوق بعالمی است
این لعلین عجایب نگونه از لعلین من بیشتر است پس شما است که اعمال صالحه بجا آرید و طریقه آیه معصومین را
از دست مگذارید که هر چه غیر ازین است هوا و وسوسه است و مآل آن حسرت و ندامت خواهد بود و التوفیق
من الله المعبود **السید الحق العلامة علی ابن محمد بن علی الحسینی الجرجانی الشریف الشریف قدس سره**
بفطرت صحیحه اهل جرجان زاده اند و سید محمد نوربخش بن شیخ محمد بن ابی جمهور شیخ او گواهی داده اند سالها در
تربیت علامه رازی بوده و از آن محقق الامی مذهب استفاده نموده ذات شریفش از غایت استعداد بتحصیل
کمال مستغنی از تعریف است **نظم** کاجناب صاحب شب تجلی را ۞ صحیح اهل فضل که بعد از وقدم در وادی
تحصیل کمال نهاده اند عیال مصنفات شریف او بوده اند و از زمان شریف ایشان تا غایت طالبان علم حکمت در بلاد
موانه نواحی روح و حواشی آن کاشف اسرار خیالی بوده و در سنه اربعین و سبعمایه در دار المؤمنین جرجان
از کتم عدم قدم بعالم وجود نهاده و فضای جرجان بلکه تمام جهان از یمن مقدم شریف خود تشریف داده
بعد از ترقی سن شد و تمیز آغاز تحصیل علوم دینی و معارف یقینی نموده همین تربیت قطب المحققین علامه
رازی سر آمد محققان انام و مقتدای علمای اعلام گردیده در روضة الصفا مسطور است که در ایام سلطنت
که شاه شجاع بن مظفر در قصر زرنمنزل داشت امیر سید شریف را در سید و خواست که بپادشاه ملاقات
نماید و او را بواسطه کمال خویش دانا کرداند در آن اثنا مولانا سعد الدین انسی صدر راه یافته که بخدمت شاه
شجاع میرود خود را در لباس لشکریان بوی نموده گفت که مردی غریب تیر اندازم و از ولایت تا زندران
باین دایره آمده ام که در نظر پادشاه شجاع تیر اندازم امید آنکه همین هنگام فرصت ملتمس مرا بعرض رسانید
و در رکاب مولانا سعد الدین تا در بارگاه چاند مولانا گفت تو در همین موضع توقف نمای تا فرصت
دخول حاصل کنم و چون مولانا بشرف ملاقات فایز شد و سخن تیر اندازی بعرض رسانید فی الحال
او را طلبید و امیر سید شریف ببارگاه در آمده و چون از کیفیت تیر اندازی پرسیدند جزوی که از
تاریخ طبع شریف او مشتمل بر اعتراضات بر اصحاب تصانیف بود از بغل بیرون آورده بدست شاه
داد و شاه شجاع از مطالعه آن صحیفه بکمال میرسید شریف دانا شده مراسم تعظیم و تکریم بتقدیم رسانید
نقد و جنس بسیار انعام فرموده آنجناب را همراه خود بشیراز برده و منصب تدریس دار الشفا خود بآن
سید فضیلت انتما تفویض کرد و سید شریف ده سال در فارس باقاده اهل فضل و کمال پرداخته
و در گذشته که امیر تیمور گورکان شیراز را فتح کرده حکم فرمود که آنجناب بسمرقند تشریف برد و جناب
بموجب فرمان بآن جا شتافته تا زمان فوت امیر تیمور بخدمت صحبت شیراز آن دیار گرفتار بود
در آن اوقات میان آنجناب و مولانا سعد الدین تفتازانی مباحثات روی نموده و هر مرتبه
امیر سید شریف بسبب طبع وجودت ذهن بر جناب مولوی بحث غلبه کرده و فایق آمده و فوق کل

ذی

ذی علم علیم **بیت** خدایی که بالا و پست آفرید ۞ زبردست هر زبردست آفرید ۞ و چون امیر تیمور
گورکان بجهان جاودان انتقال فرمود نوبت بکبر آن قدوه اولاد خیر البشر و مقتدای علمای انتشر
خود را از معسر اهل شر خلاص ساخت و از ماوراء النهر بشیراز شتافت و در تاریخی که از این منظومه استفاده
میگردد وفات یافت **قطعه** استاد بشر حیات عالم ۞ سلطان جهان شریف علت ۞ اندر ششم
ربیع ثانی ۞ در شصت و شانزده ز هجرت ۞ زین دار فنا بجا شتابید ۞ فرمود بدار خلد جنت ۞
تفصیل حال ظاهر در اختلال آن قدوه ارباب کمال آنکه او در باطن بموجب تعریف شیخ محمد بن ابی جمهور
مجلس ثالث از رساله مناظره او با فاضل سنی هروی و بمقتضای تخصص تلمیذ او خواجه الموحدین
سید محمد نوربخش و دیگر دلایل و امارات از فرقه ناجیه امامیه بوده لیکن بر وجهی که مشهور در السنه شافعیه
فارس مذکور است امیر تیمور گورکان خدمت میر را تکلیف نموده که هیچ یکی از دو مذهب شافعی
یا حنفی که در فارس و خراسان و ماوراء النهر شایع بود حکم غایه و خدمت میر و یادداری بکار برد چند
روز مجلس مطلبید تا خیر تابعان شافعی و مقلدان حنفی رسید و در حنفیه بخدمت امیر دو چند و زر
بسیار بر رخ میکشیدند و در آن سه روز تا کار بر فریقین در مقام مزاد بود و میر را اجبار بر ترجیح
مذهب خود تطبیع می نمودند و آخر چون اکثر حنفیه امرا و مقربان پادشاه بودند و زر و زور ایشان
بیشتر بود همان برهان قاطع که ملاحده بعذر رازی اقامت نمودند ایشان نیز بر حضرت میر غالب آمدند
و چون خدمت میر در توجه خاطر امرا و لشکری که در مذهب حنفی نشو و نما یافته بودند تامل نمودند زیرا
از حنفیه ربوده اند خالف و برابر کوبی ملا سعد الدین تفتازانی را که شافعی مذهب بود بران دو وجه
افزودند و حکم بترجیح مذهب حنفی فرمودند و بنا بران اهل روزگار او را حنفی مذهب نصب نمودند و
موجبات آنکه خدمت میر همیشه مبتلای حرص جاه و مال و تقرب ملوک و اقبال بوده اند آنست که
شیخ فاضل حسن ابن محمد بن الحسن الاسترابادی النجفی در تفسیر آیت و لا تؤتوا السفهاء اموالکم از کتاب
تفسیر آیات الاحکام گفته که حکایت کرد مرا پدر من که اسکندر استرابادی عالمی متبحر بود که از غایت
همت و استغنا از خلق اوقات بتجارت میگذرانید روزی میر سید شریف جرجانی او را در شیراز
دید که پاچه طیلسانش از غبار گل که در وقت فروختن آن بلیه او رسیده بود تلگون شده بود و لیکن او را
ملامت کرد اسکندر از روی تواضع خدمت میر گفت که این پنجمین بعز از آن است که غبار در گاه ملوک
بران نشسته و بسبب طبع در صلات و عطای ایشان همگنی در گاه ایشان باشم و هر تصنیفی که کرده ام
در آن نیز عرض خاطر ایشان ساخته ام و گمان چنانست که در آن معاتب بلکه معاقب باشم و همچنین بر ارباب جاه
و مال و مرفع بقدر فضل و اعتزال که همیشه این طایفه مخصوص بسادات بآن مبتلا بوده اند بالتماس نظایر
و اعیان فارس کتاب مواقف را که منسوب بعضد الملی شافعی است شرح نموده و بمقتضای استدعای

طریق متابعت باین جهود و مع هذا از روی احتیاط اندی از مقول توضیح و تصویر بر آن افزوده بلکه
همان شرح عمر ممزوج بسیف الدین ابهری را ممزوج نموده و در کلفت خدمت میرزا آمیرش اهل سنت
جماعت خطبه شرح مفتاح او بیانی کافی و برهانی وافی است زیرا که در آنجا ارتکال جهود باور را و انواع
جدلهای روزگار کشیده و بآن قدر اکتفا نموده اقتدا السید مرتضی علم الهدی نموده و در مقام
خطاب با اهل آن دیار که از معتقدان بار غار اند آیتی را که در شان کفار نازل است افتباس نموده
و بعد از ان مبالغه در تقریر جهل و بیحاصلی ایشان از دین نموده و طاهرا در تمیمی اشاره نموده با آنکه
چون اجماعت از ایمان و محبت علی ابن ابی طالب علیهم السلام که بموجب نص آیة ذو القربی و غیر آن
واجبست جاری و بیگانه اند و در اشتراط عدالت آنحضرت بقدر حق بلکه تا بحکمی متفرد و بیگانه
مجرد ایمان بخدا و رسول ایشان را نفعی ندارد چنانکه اخبار و روایات صحیحه بر آن دلالت دارد و خدمت
شیخ زین الدین نابلسی بمضمون آن اخبار در بیان اشعار نموده و فرموده **شعر** گر منظر اقبال
شود منزل تو ور کوثر اگر سرشته باشد گل تو ٭ چون مولی باشد اندر دل تو ٭ مسکین تو و سعیهای جاهل
و بعد از تقریر خدمت میر بجهل و تکفیر و عرفان آن قوم ضلال مصیر از تحصیل جلیل و حقیر حکم بدخول ایشان
در عرب شیطان فرموده و این نیز ظاهرا اشاره خواهد بود بانکه از اعراب عمر بن الخطاب اند که کاری
بحدث و باب کمال سلطنت او این حدیث صحیح که ما سلک عمر فجا لا قد سلک الشیطان فجا غیر
نموده و شیعه معنی آنرا بر مضمون این بیت که بعضی از قدما در شان عمر گفته حمل نموده اند **بیت**
آن کان ابلیس اعدی الناس ٭ کلهم فانت یا عمر اغوی ابلیسا ٭ و بالجمله هر که بر تصنیفات ارباب مدارس
تعریضات ایشان در خطابات و تالیفات اطلاع دارد سابقه او حاکم است بانکه خدمت میر در آن
خطبه بلند بر آنچه از تعرض تکفیر تقریر نموده در شرح میکند الا از سیدی شیعی استرابادی نسبت بسنی عادی
خارجی مرادی القصه تعصبات اهل استرابادی و جرجان در مذهب شیعه مستغنی از بیان است و چنانچه
در مجالس اولی از این کتاب مذکور شده اهل سنت و جماعت اهل استرابادی و جرجان را شیعه میدانند
و بنا بر تعصب تکفیر ایشان میکرده اند اگر بر سید شریف از عرب خود و اندی مصلحتی نخواهد بود و
الحمد لله الصمد المعبود **السید الفاضل میر شمس الدین محمد بن السید الشریف العلامة الجرجانی روح الله روحه**
بحلیه فضل سرمدی و زیور علم محمدی آراسته بود مولانا خضر جلبه و دی رازی که از جمله تلامذه او است بر خطبه
شرح کتاب نهج المسترشدین بصحت عقیده میر اشعار نموده و بالجمله چون خدمت میر از جهت جاه جاری و منکر
طریقه دنیاداری بود در اظهار مذهب آباء و اجداد خود داری نمی نمود و همواره مذهب شیعه را نصرت
و یاری میفرمود و فاضل الخجاز و در این باب تنبیه نموده آنست که از برای جهود ذکر اعتراضی که مذکور
شد بر خطبه متوسط شرح کافیه که جابر و ضوع عبارت مستغنی از شرح است شرحی نوشته و چون در بعضی از

فقرات

فقرات آن خطبه جهت رعایت سجع تقدیم صحب بر آل بعد از تقدیم عوام بر جلال واقع شده خدمت میر نوشته
که تقدیم صحب بر آل چون تقدیم حرام است بر جلال و از جمله مصنفات او شرح خطبه مذکور است و شرح
جوابیه حکمت و شرح ارشاد نحو و شرح فوائد ضیائیه شرح و حاشیه طول و حسب الاشاره والد بزرگوار او
رساله فارسی منطق او را که مشهور اند بصغری و کبری در صفوس نوشته بود و در موسوم شده
شهور سنه ثمان و ثلثین بخیات عدن انتقال نموده قدس الله روحه العزیز **الملوی المحقق الطهرانی جلال**
الدین محمد الدوانی قدس الله سره السبحانی نسبش بقیس منتهی میشود و محمد بن ابی بکر که قاتل عثمان بود
در حجر تربیت صدیق اکبر امیر المومنین حیدر نشو و نما نموده و همواره طریق انکار خلافت مع رد ظلمها
خلافت عمر پیموده و در افتخار خدمت علامی نسبت دادن خود بصدیق رفرفت و فتیق که بر فرقه
شناسان طریق تحقیق مخفی نیست در میان دی حال نزد والد خود ملا سعد الدین اسعد مطالعه بعضی مختصرات
نموده بعد از ان بشیراز آمده در خدمت ملا محی الدین انصاری که از اولاد سعد بن عباده انصاری
صحابی و افاضل تلامذه السید المحققین قدس سره الشریف بوده بتحصیل سایر علوم دینیه و معارف یقینیه
اشتغال نموده و چون در ان غربت قدرت بر بهای روغن چراغ نداشته گاهی از غایت جهد و
اجتهاد در برابر چراغی که شب بار در هیکل مسجد عتیق شیراز می افروختند خدمت علامی بر پا ایستاده مطالعه
نموده و ماهی میبوختند و آخر الامر کار او بجائی رسید که اکابر زمان خاطر مطالعه و تفتیش بر دوش علامی
او آن علامه بند کیش در گوش شنیده بمحبت فضائلش با عالی و ادانی رسید و جمعیت و سامانش بسیار گردید
لیکن خدمت علامی با وجود آن جامعیت و جمعیت همچنان در جمع مال که از اسباب تزویج علم و ترویج
فضل و کمال خیال می نمود عریض بوده چنانکه در بعضی از اشعار خود فرموده **شعر** مرا تجرد روشن شد
این در آخر حال که قدر مرد بعلم است و قدر علم بمال آورده اند که چون صیت فضایل آن علامه تحریر
عالم گیر شد والی عراق و فارس اذربیجان سلطان یعقوب بایندری ترکمان او را از شیراز بدار
السلطنه تبریز طلب نموده و به الطاف خسروانه نوازش فرموده افضل القضاة ولایت فارس را
تفویض فرموده اتفاقا روزی در مجلس پادشاه مذکور خدمت علامی را با مولانا شیخ ابو اسحق تبریزی
که از اذکیای فضلای زمان بود مباحثه علمی واقع شده و بانکه خدمت علامی رنگ علوم با الوسی
نداشت مرجع بنادر ان بحث مانع واقع شده بود و منتهای موجه متوجه ادله او مباحث لیکن چون
فاضل تبریزی در زبان آوری غالب بود و قدم از دایره آداب بیرون نهاده طریق شطامی می پیمود
نزد یکی آن رسیده بود که خدمت علامی را در هم آرد و نامش را نشنی او را بجاک هلاک بیارد الا هم
قاضی میر حسین نزدیکی که یکی از افاضل تلامذه خدمت علامی بود و در صفت تعال آن مجلس عالی نشسته بود
چون حال بدان منوال دیدانه غایت بمحبت بطاقت شده بر خاست و متوجه سلطان شده گفت که

کمینه تلمیذ خدمت علامی ام علمی انکه رعایت شان ایشان نگاه دارید و مباحثه شیخ ابو اسحق را با من و انکه ادب
اگر او مرا الزام فاید تکلی او را مسلم دارم سلطان التماس مبذول داشت و قاضی میر حسین تلمیذ رعایت ادب
مناظره نموده شروع در مباحثه نمود و هر چند شیخ ابو اسحق خواست که از قانون ادب تجاوز نکرده از شاخ
بشاخی پرواز نماید قاضی را بر وی بسته بمساعدت توفیق غالب آمد و بر تمکن رجحان او ظاهر گشت با
تحسین کشادند و قاضی صفی الدین عیسی تبریزی مشهور که صدر سلطان بود از مولد قاضی میر حسین استفسار
نمود علامه دوانی فرمودند که از بزرگزادهای یزد است و آوازه خدمت سلطان استدعای آن
نمودند که قضای دار العباده یزد و توابع آنرا با تصدی موقوفات انجا باو تفویض فرمودند و سیورغال
تشریفات شاه از شفقت نموده روانه دار العباده یزد گردانیدند و با اهل تحقیق اهل تحقیق را در شیخ علامه دوانی
تردد می نمودند و از جمله مؤیدات انکه از حضرت خاقان پناه امیر شمس الدین اسد الله صدر شوشتری که
معاصر خدمت علامی بوده منقول است که میفرموده اند که در وقتی که بواسطه فترات حوزه ستان
در شیراز توطن داشتم بزرگی صالح بزواری در شیراز بود که بخانه مادر خانه علامی تردد می نمود روزی حکایت
کرد که چون من از شیعه بیزار بودم و با اهل بیت علامی آشنایی می نمودم در ان مقام شدم که تحقیق
عقیده او نمایم لاجرم بعینه مکین می نمودم و مترصد مشاهده افعال طهارت مآب او می بودم تا انکه روزی بودم
که آب وضو برداشته بیکی از حجره های خانه خود در آمد و در را بروی خود بست من از روزنه که بآن
حجره ناظر بود مشاهده نمودم که وضو ساخته پای خود را مسح نمود و از بعضی تلامذه او منقول است
که گفته اند در تحقیق عقیده علامی چهار هشتم و آخر روزی مشاهده نمودم که نقطه سیاهی که بنا بر تن
ایشان واقع شده بود تا دو سه روز باقی بود و از انجا استدلال بر آن نمودم که مسح میکشید که اگر
غسل میکرد بایستی که آن نقطه سیاهی در اول روز تباهی میشد و ایضا منقول است که از علامی پرسیده
که امام زمان کیست در جواب فرمودند که اگر از شیعه پرسید میگویند محمد بن الحسن است و بغیر از امام زمان
و اگر از اهل سنت و جماعت سوال میکنند میگویند سلطان یعقوب بن حسن بیک ترکمان و سوقت این کلام
خالی از استخفافی بعقیده اهل سنت و جماعت نیست و اشعار علامی نیز که بعضی از ان مذکور خواهد شد
اشعار تمام بر صحت عقیده و ایمان او دارد و همچنین قول بعضی که در حاشیه جدید خود بر شرح چغمینی
سید المحققین میر صدر الدین محمد شیرازی نموده و او را بکمال الزام تفضیل ابو بکر بر حضرت امیر علیه السلام
و تعبیر نموده بر تصحیح اعتقاد او دلالت صریح دارد بلکه آثار تشیع از لفظ و معنی آن می بارد و حیث
قال و العجب من ولد علی کیف یدعی طباق اهل السنة علی ان جمیع الفضایل التی لعلی علیه السلام حاصلة لابی
بکر مع زیادة فان ذلک مع کونه افتراء علی هو لا الاعلام از راه الملاله قدر علی علیه السلام کما لا یخفی
علی ذوی الافهام آری این مقدار هست که خدمت علامی عقاید عقیدی را در بند رجوع بالتماس بکی

از

از اعیان اهل سنت و جماعت شرح نوشته و چون باو جود زمان تقریر رعایت بسیار از ان تصنیف در
نظر بوده بر طبق متن و وفق التماس تقریر مسایل نموده و بنا بر انکه خدمت استاد البشر مرعیات
الدین منصور شیرازی قدس الله سره مساهله او را در ان تالیف و تقریر که فوق الطاقة و دام تدبیر و تکمیل
در ایرد و نا نیز بوده و محض تقصیر و مطنه وقوع در نار سعیر دانسته در خطبه فاکات خود در شان آن
تحریر کنند که و کان فی النار یکون و لا رکبا علی جمیع المال و محبه انفعه فی المال مغرق تقریر المجال مخفی
نماند که مماشاة شارحان متن کاه هست که بنا بر الزام رعایت مع افقت بسبی از اسباب چنانکه خواجه
خواجه نصیر الدین محمد طوسی قدس سره در شرح اشارات مسلوک فرموده انکه در دیگر مصنفات خود
رد بسیاری از سخنان حکما نموده و مؤید اینست انکه قاضی میر حسین که سابقا نظری از احوال
او بر سبیل استطراد مذکور شد در رساله منشآت خود آورده که من قایل بترکیب جسم از هیولی و صورت
نیستم و در این مسئله مذهب اشراقیان دارم و خواجه نصیر الدین محمد طوسی قدس سره نیز بر این است
و اگر چه در شرح اشارات بشیخ در این مسئله مماشاة نموده اند اما آن مبنی بر شرط موافقت است که در
اول کتاب تصریح بآن نموده و در متن تجرید که مذهب خاص او است طریق اشراقیان مسلوک داشته و
حضرت غوث الملة و الدین سید محمد نور بخش نور الله مرقده در رساله معراجیه آورده که حکمای طبیعی و
متصوفه لفظی را نرسید در احوال انبیا و اولیا مانند معراج و غیره خوض نمودن و کرر عوت نمودن و خوض
نامی باعث شود و خوض نماید رجما بالغیب باشد مگر حضرت سیادت پناه معتقد اهل الله افضل العلماء المتاخرین
اکمل الحکماء المتقدمین امیر سید شریف شیرازی مرضاه و مدفنا رحمة الله علیه رحمة واسعة که بر سبیل و ایت
از حکما و فقهاست انچه فرموده است شاید که بنا بر انکه منتسب بوده است بنبوت در آن باب حق نموده
و تعیین آن نفرموده اگر فرمودی رجما بالغیب بودی و حال انکه اخلاص و حقانیت و انصاف و دیانت وی
مقتضی آن نبود که بغیر علم التعیین در امری شروع نماید از پنجمه بروایت اکتفا نمود و انتقی و ایضا
مؤید توجیه مذکور است انکه هرگاه ملا حسین کاشفی که از بزرگان و هزار دلیل بر صحت عقیده خود دارد
بلا حسب الامر میر علی شیر تفسیر کلام الهی بر طبق معتقد اهل سنت و جماعت نماید و بواسطه تقرب آن ناصبی بخان تفسیر
باردی سر آید بخوبی بر آن از علامه دوانی و امثال او بطریق اولی می شاید و همچنین توجیه علامی بجانب تقیه
جهت محض زیارت آستان ملایک پاسبان حضرت امیر المؤمنین و عتبات عالیات سایر ائمه معصومین
علیهم افضل صلوات المصلین و اختصاص رزیدن او در نجف اشرف بشیخ شرف الدین حسین خال
خادم روضه علیه مرتضویه که از افاضل فقهای شیعه امامیه بوده و در سن کفتن حکمت اشراق و تالیف
حاشیه زوراحب الاکمال شارح الیاز جهة موید آنست و از جمله اشعار حقایق شعار علامی در مدح آن
شاه کرامی این سه رباعی نامی است رباعی روحت طلب بسیاری کرد کرش و زکوه نکرفت می حدت دوش

لا یبقی اصلا ابدا آثار بها رمزیست درین می ارتوانی درکش آخر در ملک حقیقت است آن شاه مدار
دست طلب از دامن آن شاه مدار ٭ او باب مدینهٔ علومست در آ ٭ زآن در که رسی ز دو بسند که باز
آخری خورشید کالست نبی ماه ولی اسلام محمد است ایمان است علی کر مینه در مشتن می طلبی بنگر
زمینات اسمات جلی و ناظم علامه در شرح رباعی ثالث بعد از توضیح معنی مینات و تحقیق آنکه
ایمان نسبت باسلام بمنزلهٔ باطن است بمثل آنکه ولایت باطن نبوت است فرموده که این شعر است
از مخزن انوار اسرار که در مطاوی این دو اسم عالی منطوی است و همانا نکته دان صاحب فطانت
که از اسلوب رمز و ایما که زبان مرغان اجمن قدس است باخبر باشند بحکم و لطایف خبایای این
زوایا استخراج توانند نمود لیکن این مرتبه مرتبهٔ البست علامی و وصول بآن مترسمان جبال پرست را
میسر نیست سعد بقصهٔ مرغ و عقده بدید ٭ کسی که شناسای منطق الطیر است بیت توجه دانی
زبان مرغان را ٭ که ندیدی دمی سلیمان را ٭ مدت حیات علامی بر وجهی که صاحب حبیب السیر ذکر نموده زیاده
هفتاد سال بوده و از خطبهٔ محاکمات استاد الفقیر میر غیاث الدین منصور جنان ظاهر میشود که زیاده
بر هشتاد باشد و وفات او در یوم الثلثای تاسع شهر ربیع الثانی از سال نهصد و هشت هجری در اردوی
سلطان ابو الفتح بایندری روی نمود و چون آن موضع بقریهٔ دوان نزدیک بود نعش او را بآنجا برده دفن
نمودند و چون تفصیل مصنفات خدمت علامی و خصوصیات آن بر اکثر اهل زمان ظاهر نیست و در
دواوین ارباب سیر از آن اثری پیدا نه ایرا اما آنکه مناسب مقام نیست لایق دید اول رساله قدیم در
اثبات واجب تعالی که آنرا در اوایل حال در سنه هشتصد و نود و هفت بنام یکی از سلاطین هشت بهشت نگاشته
رساله جدید در اثبات واجب تعالی نیز که آنرا در اواخر عمر در خطه لار تالیف نموده و دیگر حاشیه
قدیم بر شرح جدید تجرید که در اواسط حال آنرا بنام سلطان خلیل بایندری تالیف نموده و تا اثنای مباحث
احسام فلکیه رسیده و دیگر حاشیه جدید بر همان شرح که ابتدای تالیف آن در شهور سنه هشتصد و نود و
شش بوده و چند سال در اوان درس افاده بر گردان میگردیده و این حاشیه تا اثنای مبحث معنی رسیده و دیگر
حاشیه واجب که تا مبحث وجود ذهنی رسیده و این مصنف در بنو لا بمطالعه آن فایز گردیده و تالیف آن در
سبع و تسعین و ثمانمایه بوده و دیگر شرح هیاکل که آنرا یکبار بنام بعضی از ملوک هند که بملک التجار اشتهار
داشته مشحون ساخته و مرتبهٔ دیگر افتتاح آن بنام یکی از سلاطین ایران نموده و دیگر حاشیه تهذیب منطق
تا آخر بحث موجهات و دیگر حاشیهٔ قدیم بر شرح مطالع و حواشی شریفه شریفیه که قریب بسبعین موضع رسیده و دیگر
حاشیه جدید بر آن شرح و حواشی که آنرا قبل از حاشیه جدیده شرح تجرید نوشته بر مختصر اصول ابن حاجب و
حواشی شریفه شریفیه که در آنجا متصدی دفع اعتراضات فاضل محقق ملا علی عبد الرحمن طوسی از سید المحققین
قدس سره اشرف شده و دیگر حاشیه بر اوایل کتاب محاکمات و دیگر حاشیه شرح حکمت العین و این چهار

آن

آن مشرف نشده و دیگر رساله انموذج العلوم مشتمل بر تحقیق دو سیزده از مطالب اصلیه و فرعیه که آنرا بنام
سلطان محمود بکراتی نوشته و در صحبت میر شمس الدین محمد بن سید جعفر بن سید العالم العامل الفاضل
امیر شمس الدین محمد بن سید المحققین قدس سره الشریف که از افاضل تلامذه او بوده از سلطان
مذکور فرستاده سلطان صد هزار درهم جهت خدمت علامی ارسال نموده و آن جایزه در دریا غرق
گردیده و چیزی معتد به از آنجا بایشان نرسید بعد خدمت علامی رساله دیگر در تحقیق عدالت بنام
سلطان نوشته فرستاده و در دیباچه اشارتی لطیف بکمال آن جایزه نموده و سلطان در این مرتبه
نیز صد هزار درم با دیگر تحف و هدایا بخدمت علامی فرستاده و در رساله انموذج العلوم سید حمد و
عالم که اصل اصیل است از علوم و منبع و مسایل تقنینیه و موضوع تام یافته و دیگر رساله زوراء که مبنی بر جبر
و آنرا در تحفهٔ اشرف بشکر از التفاتی که در بعضی از روایای صالحه از حضرت امیر المؤمنین علیه السلام
دیده در سلک نظم تالیف کشیده و در آن رساله جمیع مبان حکمت بحکمی و ذوقی نموده و دیگر حاشیه
زوراء که آنرا نیز در آن استان ملایک پاسبان بالتماس شیخ شرف الدین حسن قتال که سابقا مذکور
شد نوشته و دیگر حاشیه صغیر که آنرا جهت دفع طعن ملا قطب الدین حسینی انصاری بر عبارتی که در خطبهٔ زوراء
واقع شده نوشته اند و دیگر رساله در تحقیق تعریف علم کلام که در کتاب مواقف مذکور است و آنرا بنام
میر محمد اصیل که پسر زاده امیر نعیم الدین نعمت الله ماضی بوده نوشته و بهند نزد او فرستاده و در آن رساله
متصدی دفع اعتراضات ملا علی عبد الرحمن طوسی از شارح آن کتاب سید المحققین قدس سره الشریف
شده و دیگر حاشیه بر اوایل شرح چغمینی قاضی زاده رومی و ظاهرا آن حاشیه کنار کتابی است و ترجمه
نیافته و اکثر آنرا غیاث الحکما میر غیاث الدین منصور شیرازی در حاشیه خود نقل نموده و دفع فرموده
و دیگر رساله در خلق اعمال که آنرا بالتماس یکی از طلبه در کاشانه کاشان نوشته و دیگر حاشیه بر اوایل شرح
شمسیه و حواشی شریفه شریفیه که تا اثنای مبحث تقسیم علم بدیهی و نظری رسیده و دیگر شرح خطبهٔ طوال و دیگر تفسیر
آیهٔ یا بنی آدم خذوا زینتکم عند کل مسجد و دیگر اوامر بوا و لا تسرفوا که بنام ملا شمس الدین محمد بن حسن صدر
سلطان یاسنقر بن سلطان شاه رخ نوشته و دیگر تفسیر سوره قل یا ایها الکافرون و دیگر تفسیر سوره اخلاص
که آنرا در جزیرهٔ جرون یعنی هرموز بالتماس یکی از معاندان صاحب جاه نوشته و دیگر رساله در حل مغلطه
مشهور بکبر اصم و دیگر حاشیه انوار فقه شافعی و دیگر شرح اربعین حدیث نووی و دیگر شرح رساله تصیریه
در تحقیق معنی نفس الامر و دیگر رساله قلمیه که آنرا بنام یکی از سلاطین تالیف نموده و در آنجا رعایت بسیاری
از فنون بلاغت و انواع تشبیهات بلیغه فرموده و این بود آنچه از کتب و رسایل عربیه خدمت علامی
دیده باشنده و اما از فارسیات یکی از آنها کتاب اطلاق است که آنرا بنام سلطان خلیل بایندری و در
او حسن یک معنوی ساخته و دیگر رساله نهلیه که در شرح کلمهٔ توحید بنام سلطان مذکور نوشته و دیگر رساله که در عرض

لشکر سلطان مذکور در حوالی بغداد میر تراز نوشته و در انجا رعایت حسن عبارت بجا آورده و دیگر رساله
که بنام بعضی از سلاطین عراق نوشته و مصحوب میر شمس الدین محمد که سابقا مذکور شد بخدمت او فرستاده
دیگر رساله در تحقیق مسئله جبر و اختیار که آنرا بنام میر میران ماضی اصفهانی نوشته بعضی ازین رساله منظور
نظر رسیده امید که بمطالعه تمام آن فایز گردد و دیگر رساله خواص و وقف که آنرا بنام سلطان غیاث
الدین غیاث شاه مندوی نوشته و آنرا مصحوب سید جمال الدین نصر الله برادر سید شاه میر سلامی کاروانی
که از اولاد شمس الدین عربضی کرمانی بوده انه بخدمت سلطان مذکور ارسال نموده و دیگر رساله در شرح
غزل خواجه حافظ شیرازی که مطلع اینست ع در همه دیر مغان نیست چو من شیدائی ع عرفه جائی کرد
باده و دفتر جائی دیگر رساله در شرح این بیت خواجه حافظ گفته ع هر آنکه خط بر قلم صنع نرفت
آفرین بر نظر پاک خطا پوشش باد دیگر رساله در شرح بیتی از ابیات شیخ محمود شبستری قدس سره دیگر
شرح رباعیاتی که از اشعار حقایق شعار اوست آنرا بنام قیصر روم نوشته دیگر رساله موسوم بصد
صد او دیگر دیوان مطالعه که آنرا در خطه لار بنام والی انجا ملک علاء الملک نوشته است مجموع انچه از
ماثر اقلام خدمت علامی بنظر این مستمام رسیده یا از استادان خود که تلمذ ایشان بیک واسطه یا دو
منتهی میشود شنیده و اورد بعضی انچه و منشیات رشیقه و اشعار بلیغه هست از جمله آن اشعار که
در ینوقت حاضر بوده مذکور میگردد غزل روی بماه که جهان ظلمت انکار گرفت • صیقلی زن
که مرا آینه زنگار گرفت • نوبتی آن شاه که از کشور حسنت چلبی • ملک جان دل و دین جمله بیکبار گرفت
آفتاب از مشرق رویت چو دمید • همه ذرات جهان لمعه انوار گرفت • صدق دعوی تو از نوبت بیت
منکر از کوردلی شیوه انکار گرفت • همچو دوانی نخورد درد غم از کار رخت • هر که جامی ز کف ساقی
ابرار گرفت العبد الله حافظان قدترا مقصد اعلی خوانند • طاق ابروی ترا مسجد اقصی خوانند • نیز بیان
جهان خاک سر کوی ترا • تو بتابی نظر مردم بینا خوانند • قامت دلکش و رخسار دل افروز ترا • اهل عرفا
شجره و آتش موسی خوانند • سخن از قد تو گفتم همه دوانی زآنرو • سخنانم همه در عالم بالا خوانند العبد الله
بنور فطرت خود میرویم در ره عشق • چراغ خاطر دون همتان چه نور دهد • اگرچه فیض خدا شامل است
یکسان است • نه هر چمن که تو بینی صدا چو طوطی دهد سید الحکماء الدقیقین امیر صدر الدین محمد الشیرازی
اسکنه الله تعالی فی صدر الجنان کنیت قالبش ابو المعالی و لقب شریف بلبلان ارباب فضل و کمال
صدر العلماء و صدر الحقیقه است چنانکه سابقا در احوال سید جلیل محدث میر اصیل الدین که از زین العلماء
اوست مذکور شده آباء و اجداد امجاد او تا حضرت ائمه معصومین صلوات الله علیهم اجمعین بحکم حافظ
احادیث و حامل علوم شرعیه بوده انه آخر بواسطه خوانی که یکی از پدران او در بطلان کتب حدیث اهل
دیده بود رغبت ایشان در درس کتب مذکوره از روی تقیه استمرار یافته بود فتور یافت و اول کسی از ایشان

که

که از مطالعه کتب حدیث دا سوخت شد و متوجه مطالعه علوم حکمیه سعی کرد و بمرتبه اعظم حکما رسید حضرت
میر بود خدمت میر استفاده و کثیری از شرعیات از پدر خود میر غیاث الدین منصور و بسرعم خود میر
نظام الدین احمد نموده و شطری از علوم عربیه و فنون ادبیه را بر برعم خود میر حبیب الله که وحید زمان
خود بود قرات فرموده و سایر ادبیات و عقلیات را از حکمت و کلام از سید فاضل مسلم فارسی
و جمعی دیگر اقتباس نموده که سلسله تلمذ بعضی از ایشان تا رئیس الحکما ابی علی سینا منتهی میشود مثل ملا
قطب الدین علامه شیرازی و سلطان المحققین خواجه نصیر الدین محمد طوسی طاب ثراه و سلسله بعضی
دیگر منتهی میشود به بعضی از ارباب کلام مانند حجة الاسلام غزالی و فخر الدین رازی و شیخ اجل علامه جمال
الدین حسن بن المطهر الحلی و حضرت میرزا با مولانا قوام الدین کرمانی که از اعاظم تلامذه سید المحققین
قدس سره الشریف مباحثات و مناظرات بوده و در بسیاری از مسایل بر دستان استاد او
بر وقایع نموده و از آنها شرافتدار نفس شعار آن بزرگوار انکار جمع نموده و بود میان مباحثه و افاده
و عبارت در زراعت و نظم مناظره بنوی و مصلی آخوندی و کثیر التصرف و صاحب حدس صایب
فهم ثاقب بود هرگز هیچکس از اقران او را الزام نداده بلکه بر هیچکس در مناظره قابض افتاده و اگرچه علامه
دوانی در بحث مجلس خود را حریف میرنمیدید اما در اکثر تصانیف خود متوجه دفع سخنان میر گردیده و بعضی از
جاهلین بتطویل انجامیده چنانکه از حواشی تجرید و حواشی مطالع ایشان ظاهر میگردد و حضرت غیاث
الحکما میر غیاث الدین منصور در شرحی که بر رساله اثبات واجب صدر عالیمقدار نوشته اگرچه
که مولد شریف صباح شنبه دوم شعبان سنه ثمان و عشرین و ثمانمایه بوده در صباح جمعه دوازدهم
شهر رمضان سنه ثلث و تسعمایه در دست فسقه فجره کفره ظاهرا از اعوان صفویه و شریه بعضی طایفه شرکان
باشندری که در اصل سکنه دیار دیگر بوده انه شهید گردیده و در صدر چنان منزل گزیده از جهت انار او
مدرسه رفیعه منصوریه است در شیراز و حاشیه قدیم و جدید بر شرح جدید تجرید و این دو حاشیه با اثبات
مبحث اعراض رسیده انه دیگر حاشیه قدیم و جدید بر شرح مطالع و حواشی شریفه شریفیه و این دو حاشیه
او بر شرح تجرید و شرح مطالع مقدم است بر تالیف حواشی قدیم علامه دوانی دیگر حاشیه شرح شمسیه و حواشی
شریفیه شریفیه که تا آخر موجهات رسیده دیگر حاشیه بر اوایل شرح مختصر اصول ابن حاجب و حواشی شریفیه
شریفیه که در انجا متصدی دفع اعتراضات ملا علی جوان از حواشی سید المحققین قدس سره الشریف شده
دیگر حاشیه بر کشاف و حواشی آن دیگر رساله در مبحث فیاض از شرح مطالع دیگر رساله در حل مغالطه
مشهور بخدراهم دیگر رساله در علم فلاحت دیگر رساله فارسی در معرفت جواهر و خواص و خبث آن
دیگر رساله فارسی در بیان کیفیت هبوط قوس قزح که آنرا بفارسی کمان رستم میگویند دیگر تعلیقات
بر فقه شافعی و از حضرت میر شهری شهیر بنظام الاوقات شرایف تر از آن میدانسته انه که

صرف شوکرد و خاتم الحکما و غوث العلما الامیر غیاث الدین منصور الشیرازی قدس سره انکه
ارسطو و افلاطون ملک حکمای دهور و قرون اگر در زمان آن قبیل اهل ایقان بودندی صفا و قوت
و مباهات بآنجناب در سلک شنیدان و عازمان مجلس عالیش نمودندی جد زاهم اوازه فضایل او شنیده
و فلک با هزار دیده نظیر او ندیده ولادت شریفش در شیراز بوده در خدمت پدر بزرگوار خود امیر صدر
الدین محمد تحصیل علوم دینی و معارف یقینی نموده و در بیست سالگی از ضبط جمیع علوم فارغ گردیده
و در چهارده سالگی دواعیه مناظره با علما و دانای در خودی یافته و سایل برای انتظام آن می
ساخته مدتی منصب عالی صدارت پادشاه مغفور باو متعلق بوده در غایت عظمت و استقلال
اشتغال می نموده و در مرتبه ثانی که جناب مجتهد الزمان شیخ علی بن عبد العالی روح الله روحه
از عراق عرب متوجه پایه سریر خلافت مصیر گشت حکایات که در باب صدم تقدیم حضرت میر با حکام
شیخ اقدس مذکور میشود وسیله نفار خاطر شریف جناب شیخ بزرگوار شد و بعضی از مفسدان در مقام
افساد در آمده میانی نزاع استحکام تام یافت تا انکه روزی در مجلس بحث آیین مباحثه علمی در میان آمد
و ان بحث بگفتگو و نزاع انجامید و شاه دین پناه حمایت مجتهد الزمانی نموده حضرت میر نجنبیدند و
بعد از روزی چند از منصب صدارت استعفا نموده بجانب شیراز روان شدند و در سنه ثمان و اربعین
و تسعمایه وفات یافتند از مصنفات شریفه ایشان اولا انچه این فقیر شرف مطالعه آن رسیده در تحقیق
مذکور میشود کتاب حجة الکلام قسم مبحث معاد آن بنظر فقیر رسیده و در انجا متصدی رد افاضل تحفة
الاسلام غزالی شده و تشنیع بسیار بر او کرده و ان مبحث قریب بهزار بیت کشیده است و از انجا معلوم
میشود که آن کتابی مبسوط خواهد بود دیگر کتاب محاکمات میان محققین عالمین یعنی والد خود میر
صدر الدین محمد و ملا جلال الدین محمد دوانی در حواشی ایشان بر شرح مطالع و دیگر محاکمات میان
ایشان در حواشی اوایل شرح مختصر اصول عضدی و دیگر شرح بر کتاب هیاکل الانوار دیگر شرح بر رساله
اثبات واجب بدر خود دیگر کتاب تعدیل المیزان بر منطق که خلاصه منطق شفاست با سوانح
طبع نفاد ایشان و دیگر کتاب معیار الافکار که خلاصه تعدیل المیزان است دیگر کتاب لوامع و معارج
در جهت که در محاذات کتاب تحفه شاهی نوشته شده و آنرا چنانچه در خطبه کتاب مذکور است در
هژده سالگی نوشته و دیگر کتاب تحفه در حکمت که جمیع مسایل حکمت طبیعی و الهی را بعبارت موجز بلیغ
از دلایل ذکر فرموده و دیگر رساله در موقف قبله و دیگر کتاب معالم الشفا در طب که مختصر آن مثل شفا
است و فقیر در مبادی تحصیل علم طب آنرا نزد حکیم فاضل حاذق مولانا عماد الدین محمود شیرازی خوانده
و دیگر کتاب سفر در هیئت و دیگر حاشیه بر الهیات شفا و دیگر حاشیه بر شرح اشارات و دیگر حاشیه بر شرح حکمت
العین و دیگر حاشیه بر شرح چغمینی قاضی زاده رومی و دیگر رساله در باب خلافت فرزندان خود میر صدر الدین محمد و دیگر

دیگر خلاصه التلخیص که اختصار کتاب تلخیص معانی و بیان است دیگر رد بر حاشیه شمس علامه دوانی
دیگر رد بر حاشیه مذکور بنام الفیه دیگر رد بر انموذج العلوم مشار الیه دیگر رد بر رساله زوراء مشار الیه
دیگر رساله در تحقیق جهات رساله مشارق در اثبات واجب کتاب اخلاق منصوری حاشیه بر اوایل
کشاف تفسیر سورت الانسان کتاب مقامات العارفین کتاب در تصوف و اخلاق که بنام
فرزند ارجمند خود میر شرف الدین علی نوشته دیگر کتاب جام جهان نما دیگر رساله در علم کلام دیگر
رساله در تحقیق صفت کلام دیگر رساله قانون السلطنه اینست انچه از تصانیف حضرت میر بنظر
فقیر رسیده و دیگر تصانیف دارند که بنظر فقیر نرسیده و اسامی آن در کتب ایشان بتقریبی مذکور شده
بعضی از فضلای معاصر اختبار آنرا زده و بیتی آن نموده اند مانند کتاب ریاض الرضوان و کتاب اساس
در علم هندسه و غیر آن و غرض از تفصیل تصانیف حضرت میر و اظهار تشرف بمطالعه اکثر آن رد
کلام بعضی از افاضل عصر است مثل ملا ابو الحسن کاشی و ملا میرزا جان شیرازی که مصنفات میر را اکثر
بواسطه نفاست متداول نشده بود و بدست هر کسی نمی افتاد بآن منت میگذارد ایشان بدست آورده
سخنان خوب از انجا می دزدیده و جهت بی غلط کردن می کنند که از تصانیف میر غیاث الدین منصور
نیز نامی نیست و بعضی کتب که در مصنفات متداوله خود نام آنرا مذکور ساخته وجود خارجی نیافته و اگر احیانا
یکی از آن کتب بدست طالب علمی افتاده و بر دزدی ایشان مطلع میشد دعوی توارد می کند و از
حضرت استاد محقق نحریر روح الله روحه شنیده که می فرمودند که ملا ابو الحسن کاشی دلیل از جمله ادله
در رساله اثبات واجب کرده و آنرا از خواص فکر خود شمرده از شرح هیاکل حضرت میر
اشتمال نموده بود و در ایامی که بالتماس بعضی از اخوه ردی بر رساله او می نوشتم اظهار سرقه و اختلال
او کردم آن رساله را متروک ساخته رساله دیگر تالیف نمود اگرچه آن نیز خالی از سرقه و اختلال نیست و
از ماثر مهارت حضرت میر در فنون ادعیه و طلسمات قتل ذو الفقار حاکم بغداد است که پادشاه
دین پناه بغی و رزیده و تفصیل این بر السنه جمهور مشهور و مجملی از ان در رساله قانون السلطنه مذکور است
حضرت میر را دو خلف ارجمند بود یکی میر شرف الدین علی که اکبر اولاد و اتقی بود و دیگری میر صدر الدین
محمد که اصغر و ازکی و افهم و افضل بود و بنا بر این التفات حضرت میر باو بیشتر بود و چون میر
شرف الدین علی بار دوی معلی رفت بسبب ملالی و نقد امنی که داشت پادشاه دین پناه او را نوازش
بسیار فرموده از مقربان مجلس بهشت آیین ساختند روزی یکی از مقربان بخدمت حضرت میر
عرض ترقیات میر شرف الدین علی و عنایت حضرت پادشاه نمود حضرت میر در جواب فرمود که او
بسیار خواست مثل ازین هم ترقی خواهد کرد ـ هر کجا بی هنری هست بدو می بخشند ـ هنر ز انکه زمام
نمی دارد ـ و از جمله لطایف حضرت میر انکه روزی میر شرف الدین علی که بخدمت میر رفت و

والده میر شرف الدین علی نام داشت
عشق بلند خلق کرد حسن نام و نامش
و نامانه و نام و حسن نام و نامش
و نشان
طلسم دهر رخنه
صدر الدین محمد
الواقف

برادر خود میر صدر الدین محمد بخشید که او خم شراب بر سر قبر مرحوم جد خود میر صدر الدین محمد نهاده و از
و از آن میخورد حضرت میر را چون مظنه آن شد که او آن سخن را از روی حسدی که با برادر داشت
گوید با او گفت تو هم بخور بعد از آن میر صدر الدین محمد را بخلوت طلبیده از روی نصیحت با او گفت که ای
فرزند مردم بر سر قبر بر آن خود مصحف می نهند تو خم شراب می نهی **وایضا** از جمله لطایف اوست
آنچه در جواب بعضی از مسایل قبر روم نوشته و تفصیل آن اینست که قبر روم کتابتی بپادشاه
مغفور نوشته و در آنجا اعتراض کرده بود که چرا خلفای ثلثه را لعن و دشنام می کنید و چرا مردم
شما را سجده می کنند و حال آنکه سجده غیر خدای تعالی کفر است و چون حضرت پادشاه بجناب میر
اشاره فرمود که جواب آن مختصر و شاعرانه بنویسند در جواب سید اول نوشت که خلفای
ثلثه از جمله خادمان درگاه جد بزرگوار ما اند شما را با این وکالت فضولی چه کار است و در جواب
مسئله دوم نوشت که مردم سجده ما نمی کنند بلکه در وقت ملاقات ما از غایت مسرت سجده شکر خدای
تعالی کرده می گویند شکر خدا را که اینچنین پادشاه بی نوا سنی که از راهای دور پشت پناه ما ساخته
غایت میرورشهور سنه ثمان و اربعین و تسعمایه بوده و در جوار والد بزرگوار خود آسوده **المولی**
الحکیم الالهی شمس الدین محمد الفنری رحمه الله تعالی از اعاظم تلامذه صدر الحکما میر صدر الدین محمد شیرازی
و در غایت علو فطرت و بلند پروازی است جامع اقسام حکمت کشفی و ذوقی بوده و با روح اخلاطون و
خطاب ایا علم ما لا تعلمین می نموده ماهر فکر قویش مع بداهت احکام نقلی و نتایج عقل مستقیمش مشید
قاعده حسن و قبح عقلی بود بنهال فطرت سلیمش بآب مهر و شیم محبت خاندان نبوة پرورده
و کلک عقیدت صحیحش از کوثر ارادت و سلسبیل اخلاص دودمان ولایت آب خورده
نقل است که در اوایل زمان سلطان شاه اسمعیل انار الله برهانه که مشایخ و محتسبان در هر شهر مردم را
تعلیم احکام شرعیه بر طبق مذهب حق امامیه مینمودند و هر کرا از مخالفان میدانستند تکلیف لعن و برائت
نسبت بصحابه ثلثه که غاصبان حق اهل البیت اند می نمودند روزی داماد مولانای مذکور مضطرب حال
از در در آمد و بخدمت مولانا عرض نمود که اینجا جماعت مردم را تکلیف لعن خلفای ثلثه میکنند چه کار کنیم
مولانا فرمودند که بر و لعن بکن که دو سه عرب عامی جلف بوده اند و از بعضی افاضل رحمه الله تعالی
شنیده شده که چون پرتو دولت پادشاه مذکور در اقصای شروان و آذربیجان ظهور یافت اکابر و
افاضل اهل سنت که در بلاد عراق بودند علمای وطن می شدند و از صولت او از شهری بشهری فرار
می نمودند تا آنکه در کاشان از قاضی و مفتی سنی نشانی نماند بالکفر و رقه اهل کاشان در مدت دو سال
و نیم در تحقیق مسایل شرعیه خود بمولانای مذکور رجوع می نمودند و با آنکه او را در علم فقه مهارتی نبود
و از کتب شیعه کتابی مبسوط نداشت بمقتضای عقل سلیم آنچه بخاطر او میرسید در جواب مستفتیان

میبنوشت و چون شیخ اجل متعال علی بن عبد العالی بکاشان آمد و با مولانا مذکور ملاقات واقع
شد و مضمون افتای مولانا را بر وجه مذکور شنید و حکم فرمودند تا جمیع نوشتهای ایشان را جمع کردند
و بعد از تامل مطالعه ظاهر شد که آن فتاوی با موافق قول معمول مفتی و فقهای امامیه است مطابق
اول فتوی فتاوی ایشان است و فرمودند که این موافقت و مطابقت دلیل صحت قاعده حسن و قبح
عقل است که طایفه امامیه و معتزله بر آن رفته اند و از جمله تصانیف مولانای مذکور رساله اثبات
واجب است که در بعضی از مواضع آن اشارت بشناسایی و معرفت بموذات و علو صفات
حضرت امیر المومنین علیه السلام نموده و دیگر کتاب منتهی الادراک و هیئه که آنرا در برابر نهایت
الادراک علامه شیرازی نوشته و دیگر شرح مذکره مسمی بتکمله و دیگر رساله در علم الاجتماع و دیگر حاشیه
اوایل شرح تجرید تا آخر بحث وجود ذهنی و دیگر حاشیه بر آلهیات شرح تجرید و دیگر حاشیه بر اوایل شرح
حکمت العین مسمی بسواد العین و دیگر رساله در علم رمل و دیگر تفسیر آیة الکرسی **السید الاجل الخیر الماهر**
ذو النسب الطاهر و الحسب الباهر شاه طاهر ابن رضی الدین الاسماعیلی الحسینی الاشعری طاب الله
از اولاد خلفای عالیه اسماعیلیه است که در زمان دعوت حسن صباح و بعد از آن در مصر و عراق
عجم آمدند و بخواندن ایشان باسماعیلیه بن الامام جعفر صادق علیه السلام واقع شده و در چند نجم از
مجلس نهم انشاء الله تعالی مذکور خواهد شد و با جمله شاه طاهر در اوایل حال متوطن کاشان بوده
و اکثر کتب متداوله حکمت و کلام را از علامه تحریر مولانا شمس الدین محمد فنری استفاده نموده و بواسطه
بدنامی سنی که بخواندن داشت و رقم حسدی که سید اجل فاضل میر جمال الدین صدر استرابادی
از و در لوح خاطر می نگاشت و بنا بر آن همت بر دفع او می گماشت از قدر قهران ولایت ایران
اعلی الله برهانه خالی شده متوجه هند و دکن شد و در آنجا بواسطه فضل و کمال ترقی تمام کرد و بعد از
وکالت پادشاه عالیجاه برهان نظام شاه انار الله برهانه کار او بجایی رسید که نظام شاه و سایر
سلاطین دکن ملازمت او میکردند و او در آنجا بخلاف اعتقاد دیگر اهل ایران با او گرانیدند
مذهب اثنی عشری بر افراخت و علمای دکن و جمهور اتباع ایشان را از جمله شیعه اهل بیت گردانید
و مصداق این بیت مثنی که در مدح طاهر بن المطهر حلی گفته گردید **شعر** اذا علوی لم یکن مثل طاهر
فما هو الا حجة للنواصب ولد اعدة الفقها شیخ ابراهیم که مجتهد شیعه و معاصر او بود هیئت کوری را
در صدر یکی از کتابات خود باو نوشته و تفصیل بیان اسباب ترقی او در هند و دکن بر وجهی
از بعضی از اجله سادات عالی درجات بخصوصان الله جمال السادة عن عن الکمال استماع
رفته آنست که در اوایل حال که شاه طاهر بدکن آمد بواسطه استیلای معاندان او را در خدمت نظام
شاه چندان ترقی حاصل نشد تا آنکه بعد از مدتی عبد القادر پسر نظام شاه که محبوب پدر بود بیمار شد و بیماری

اسمعیلی

او امند او و شدت تمام یافت و اهتمام نظام شاه در صحت او بمرتبه بود که روزی روی خود را بر پای
قاسم بیک حکیم نهاده گفت که اگر بر تو ظاهر شود که پاره از جگر من در علاج عبد القادر در کار است بکو
تا من سینه خود را شکافته پاره از آن بیرون آرم و در آن اثنا نذر بسیار میکرد و صدقات مرضی او ان
بفقرای مسلمانان و کافر میداد و چون شاه طاهر دید که بفقرای کفار مثل بهبنان و زنار داران
نیز نذور میفرستد جرأت نموده گفت که شما چیزی نذر دوازده امام بکنید که انشاء الله تعالی فرزند
شما شفا خواهد یافت و در خاطر خود این مضمون را بگذرانید که اگر بوجود آن نذر فرزند ارجمند شما
شفا یابد هر راهی که من در باب اعتقاد با علمای این دیار موجه سازم شما آنرا اختیار نمائید نظام
شاه گفت دوازده امام کیستند شاه طاهر گفت اول ایشان حضرت امیر المؤمنین علی است که یکی
از چهار یار است که اهل سنت ایشانرا بر منصب خاص خلیفه حضرت پیغمبر میدانند و بعد از آن
حضرت امام حسن و امام حسین و باقی دوازده امام را مذکور ساخت نظام شاه بمضمون نامه گوش زد
نمود و چون شب در آمد بخواب رفت چون شاه طاهر از خدمت نظام شاه بخانه خود مراجعت نمود از
جرأت اظهار آن معانی پشیمان شده ترسید که مبادا اندر نظام شاه مقبول درگاه الهی نگردد و
بر او بمیرد و او را از آن رنجیده حضرت رسد لاجرم اسب خود را زین کرده متوجه آن بود که هرگاه خبر
فوت آن پسر را بشنود بطرف بگریزد و چون صبح طلوع نمود مناقب خاندان نظام شاه بطلب شاه
طاهر رسید و مهر چند شاه تعلل مینمود تا در آن اثنا حقیقت حال بجا رسید معدوم نماید مفید نیامد و او را
بخدمت نظام شاه بردند چون نظر نظام شاه از دور بر او افتاد استقبال نموده گفت آنچه میخواستی
که بعد از بحث با علمای آن دیار بفعل آرم ظاهر ساز که الحال بجای می آرم آنگاه نظام شاه شروع بیان
احوالی که در آن شب بر او وارد شده بود نمود و گفت در اثنای شب که مرض عبد القادر اشتداد
یافته بود و لحاف را از غایت اضطراب از روی خود انداخته غش کرده بود چون مشاهده حال
کثیر الاختلال او نمودم از غایت محزون و ملال بخواب فرو رفتم و در اثنای خواب حضرت امیر المؤمنین
علی را علیه السلام دیدم که با من میگوید که نظام ما داعی که پسر تو عبد القادر صحت نیابد بالایان نمی آری
اینک لحاف را بر سر او کشیدم و همین زمان بعنایت الهی عرق کرده صحت کامل یابد که تو نیز
از نیتی که در دل گذرانیده بر گردی و چون از خواب بیدار شدم دیدم که لحاف بر سر عبد
القادر کشیده اند و عرق بسیار کرده بعد از لحظه که عرق او خشک شد بیدار شده بنشست و آثار صحت
بر او ظاهر شده از روی اشتهای صادق طعام طلبید شاه طاهر گفت اکنون بموجب عهد خود وفا نمود
اعتقاد بکنید که بعد از حضرت رسالت صلوات الله علیه و آله خلیفه بلا فصل علی بن ابی طالب است
و بعد از و بترتیب یازده فرزند امام اند و دیگران که بر او تقدیم نموده اند غاصب خلافت بوده اند

بر باطل اند لیکن الحال مصلحت در اظهار این مذهب نیست زیرا که امرای شما همگی اهل سنت اند و داعی که
جمع از سپاهیان شیعه در این دیار بهم نرسند کاری از پیش نمی برد و آن نظام شاه صبر بر تقیه نموده
نمود و در یکی از روزهای عید بعید کار رفته بی وقوف شاه طاهر طالب علمی از اهل عراق را طلبید
فرمود که بر بالای منبر رفته خطبه دوازده امام علیه السلام خواند و نام ابو بکر و عمر و عثمان را از
خطبه انداخت و چون امرای او حضور صاحب الملک که بخدمت خدمت و استقلال تمام داشت الحال
مشاهده نمودند یکبار از حوالی نظام شاه دور شدند و در کوچهای شهر بالا فراز خود ایستاده و در
مقام دفع آن حادثه شدند و پیش نظام شاه بغیر از اندکی از غلامان و خواص نماند و چون نظام شاه
دانست که سرفشه الحاجت بغیر الملک است او را استقلال داده نزد خود طلبید و چون او بخدمت
رسید با او عتاب نموده گفت که کار تو بجائی رسیده که با من اظهار مخالفت میکنی و فی الحال امر کرد که
جسمهای او را کنده بر کف دست او نهادند و بیرون برده در میان اتباع او سر دادند تا کور شود
بر آنکه متوانند دید و چون باقی امرا آن حالت را دیدند خایف شده هر یک در جای خود ارسیدند و بعد از
آن شاه طاهر با علمای آن دیار بحث نموده هم از احادیثی که در صحاح ستة ایشان مسطور است حقیقت
خلافت حضرت امیر و بطلان خلافت ثلثه و تقدم ایشانرا بر حضرت امیر تقریری بلیغ بر ایشان
موجه ساخت و بنابران شاه طاهر که سابقا ملازم با مصاحبت نظام شاه بود مرشد و امام او شد و
مناقب عادل شاه و قطب شاه نیز درست توسل بامامان ارشاد ان ائمه خاندان طهارت و رشاد
زده همگی مذهب امامیه اختیار نمودند و بعنایت حضرت آله و مساعی جمیله آن سید هدایت کار
مذهب شریف اهل البیت علیهم السلام در تمام ولایت دکن رواج و رونق یافت و آثار و فنون
علم تصانیف شریفه است از آنجمله حاشیه بر الهیات شفا و شرح بر تهذیب اصول و شرح باب حادی
عشر در کلام و شرح رساله جعفریه در فقه و حاشیه بر تفسیر قاضی بیضاوی و رساله فارسی در احوال معاد
و رساله انموذج العلوم و رساله در افشا و غیر آن و در جمیع اصناف شعر اشعار لطافت آثار
دارد و قصاید او در میان اهل روزگار در اشتهار کالشمس فی نصف النهار است و از آنجمله یک
قصیده که در مناقب حضرت امیر و تعریض با عمار غوایت مصیر واقعست مذکور میشود و هی هذه قصیده
بازوفت است که بر طبق تقاضای فلک · افکند بر سر ایوان چمن گل توشک · ابر نیسان بسر غنچه از آن روی
حرق برق از ورق روی زمین سازد حک · بر سر لشکر دی چون پشیمون آرند · شاب شمشاد نگون و چو سپاه از بیک
هیبت غنچه و گل بر طرف شاخ نگر · ظل خرطوم زمین غنچه و گل مهر فلک · مجلس لکش گل با نبود با مطرب
کشته بلبل گلی شاخ گل و غنچه گلک · ترشدی جامه خار از تراوید ابر · کو از نیز بدوش از بغلندی بی تنک
ماضی خانه معمور فلک را بران · بر سر فیل سحاب نزدی برق کلک · ترشود لاله چو بر لوح دل خوش

زیر این خیمه زنگ فیروزه رنگ ؛ باغ شد باد و عیسی و روی زنگ ؛ جای بر سر آن بادهٔ باشد ملک
تا نگیرد زر زنا سرهٔ عیسی بت سمن ؛ در بغل صبر فی لالهٔ عمان کرد و محک ؛ هر گاهی که نه این بود از تعفن زوال
باشد آن در نظر همت والا اندک ؛ شاه باغ جمیلست ولی خوش بوی ؛ گر نکشتی زمانی این حسن الطاف
غفوت است که چو یک زن ام خران ؛ میزند بر در دروازهٔ گلشن چو یک ؛ آه از آنم که با غوای هوا لشکر دی
کشته باشد بباغ گلستان برگ ؛ باد انداخت تاج از سر بستان افروز ؛ گشته با عارض گلبرگ معارض برگ
زاغ گیرد عزا ز بلبل شوریده و کلاغ ؛ برگ پژمرده کند با گل صد برگ جنگ ؛ بی آن جرح کردی طرح فکند است باغ
هر طرف کینه خشت ایکج و از برق ایک ؛ زود باشد که زنیم کنگ تخمی ایکج ؛ بگریزند رعایای ریاحین یکیک
بهر پران ستم دیدهٔ ایام خزان ؛ ساز داشتیم بخ شبنه گردی چنگ ؛ عاقل آن به که کند عزم طوان بستی
که بانجا نتوان برد خزان را بکنگ ؛ ان چمن گلشن مع نزه عالی قدریست ؛ گر فلک بهر طلوع در شیاند ملک
مرتضی باد زنه صورت و معنی که از دست ؛ منتشر رابطهٔ صورت و معنی بیشک ؛ انکه از صولت سر تاهاب عقاب
بال نسرین فلک را شکنه چون ارودک ؛ بادشاهیست که در خیل غلامان درش ؛ نام بر جبین بود سعد و عطارد زیرک
تو شمال فلک از بهر سنو شر او ؛ اند ترا بکف آورده نگه دان و نگ ؛ شد فرح عرهٔ بزم وی و فخر حسر
دو دعو دیست که ان فخر کرده مدرک ؛ از لبش آمیزه بر جرح بایمن رضا ؛ هر چه او گفت همان گفت قضا چون طرفک
عرصه همت عالیش جهانیست بزرگ ؛ کین جهان هست در ان عرصه سرای کجک ؛ انکه از شدت مرا شرق خلد شاهد
کی شود همت او مایل سیفور و نگ ؛ طبعش از میل مذات طبیعی فارغ ؛ ذاتش از منقصه ذاتی انسان خشک
بیوه و بیر جوابیست ترویج نداشت ؛ با بنا منعقد اطلاقهای ترک ؛ دیگری کیست که در سلک وی ارزاد را
قدر غرهٔ زر فیروزه نشاید زیرک ؛ او با بنا جفا پیشه ندارد دست ؛ بی شناسیم حریفان دگر را یکیک
عدل تقدیری و تقدیر عدالت بیست ؛ زانکه تحقیق شد این مسئله در باب عدک ؛ والدش اجوگران کشته ترا زوی کباب
کرد از خنک سبک بر فلک دو رنگ ؛ ذو الفقارش و زبان است هنگام جدال ؛ بود در خیم و غل حجت قاطع هر یک
ای جگر کی بود پیش تو دانش تو ؛ حکمت فلسفه بازی دار سفو کودک ؛ رق منشور قضا نسخهٔ تقدیر قدر
بی سجل تو مزور بود و سند رک ؛ فلک شان ترا نقطهٔ عصمت مرکز ؛ خیمه جاه ترا محور دانش ترک
نشاهٔ قدر ترا نور نبوت مدغم ؛ سر مکتوم ترا علم لدنی مدرک ؛ گنبد گوی ترا مرده عوفان مسجی
سالک طی ترا طور تجلی مسلک ؛ روشن از شمع نبی ریخ تو ایوان سک ؛ پر درم از کف تیغ تو هیبان سک
گر نه فرصی سر خوان تو بود می خورشید ؛ کی بتعظیم نهادی فلکش بر نارک ؛ هست در جیم شیاطین هوا قوم شب
بی نفاد تو جو تیری که ندارد پیک ؛ در هوا از تو جو خورشید محاط صد تن ؛ در سپاه تو جو مریخ مبارز صد لک
قبضهٔ تیغ تو باشد بهم روز مصاف ؛ همچو دستی که برون باشد ز بلک ؛ لیک دستی که در آمیزه ادراک سلیم
مستور بیاصله شود زو مدرک ؛ تا نشود زاو به جرم منفرش شب ؛ روشن از نور محیط تو باجرام فلک

سقف

سقف مینای زر اندود فلک از انجم ؛ قدر اندازه قضا کرد و شبک فلک ؛ هر که هست از پی کار تو شد ساقی و
نفع نقش بجهنم و جدا از بهر کزک ؛ هست در قعر دوزک مسکنش اما حیف است ؛ که موت شد از جیفه او قعر دوزک
هر که را کی بست تو سل فکم ؛ لیس والعد سوی جبک بی تمسک ؛ طاهر از ذلت عصیان تو او در دو پناه
فکر او گر غنی کان من الذل بلک ؛ دست گیرش من سر لطف کرده روز جزا ؛ در لگد کوب معاصی نشود مستملک
تا بر ایوان فلک شمع فروزد خورشید ؛ گرد آن شمع چو پروانه زند مرغ فلک ؛ باد افروخته در قصر ندانند و
شمع مهر تو و پروانه آن شمع فلک ؛ حضرت میر مدت العمر بعزت اقبال کامرانی و اتصال روزگار گذرانیده
و همواره سمیع کرایم اخلاق از عدالت و شجاعت و سخاوت و تقوی و عفت و مروت بود و در سنه هشتصد
اثنی و خمسین و ثمانمایه بجانب عالم عقبی توجه نمود **مجلس هشتم** در ذکر ملوک نامدار و سلاطین کامکار از
فرقهٔ ناجیه اولی البصایر و الابصار و آن مشتمل بر مقدمه است و چند چند و ان چند نالهم العالمین
مقدمه در ذکر ملوک عرب که بعد از واقعهٔ کربلا جمعیت انتقام خون شهدا بر بنی امیه لعنهم الله تعالی
خروج کردند و قتل آن بدکر سعود بن زید الحارثی الی الله و بعضی از اکابر سادات و اشراف شجاعت
و معالی دستگاه که با او مودت و عباسیه مقاتله نمودند **سلیمان بن صرد الخزاعی** صاحب شیعت آورده
که او صحبت و خاصل و عابد بود و نام او در جاهلیت یسار بود و حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم او را
سلیمان نام نهادند و در اوایل شیخ کوفه در کوفه وطن گرفت و خانه در انجا ساخت و با حضرت
امیر المؤمنین علی علیه السلام در حرب صفین شرایط مجاهده بجا آورد و صاحب رحمة الصفا آورده
که منشا و خروج او در بنی امیه آن بود که طایفه از کوفیان با مسلم بن عقیل رضی الله عنه عهد و بیعت کرده
بودند و نقض عهد کرده امیر المؤمنین حسین را علیه السلام نصرت ننمودند تا با اهل بیت و اصحاب خود
بدرجهٔ شهادت رسید بعد از چند گاه فتنه شده انگشت حیرت بدندان گرفته بر خود نفرین میکرد
که خسران دنیا و آخرت نصیب ما شد که بعد از ان که امیر المؤمنین حسین را طلب داشتم تیغ در روی او کشیدیم
تا از جهان ما رسید با انچه رسید و روسای انجا عشر نفر بودند سلیمان صرد الخزاعی و مسیب بن نجبه
الفزاری عبد الله بن سعد الازدی و عبد الله بن وال التیمی و رفاعه بن شداد و این پنج کس از معارف
اصحاب امیر المؤمنین علی علیه السلام بودند و چون عزیمت ایشان بطلب خون امام حسین علیه السلام
تعمیم یافت جمعی کثیر در سرای سلیمان بن صرد جمع آمدند و مسیب بن نجبه که مصیب عمر کس بکر بلا رفته
بود آغاز سخن کرده گفتند خدای تعالی ما را بطول عمر مبتلا کرد و ابتدا در انواع فتنها قادر و با مور ناشایست
منهمک گشتیم اکنون از اعمال سیه خویش نادم گشته میخواهیم که دست در دامن توبه زنیم شاید
که خداوند عز و علا توبه ما قبول کرده بر ما رحمت کند و هر کس که بکربلا رفته بودند عذری میگفتند
سلیمان بن صرد گفت بسی چاره نمیدانیم جز انکه خود را در عرصه تیغ اوریم چنانچه بسیاری از بنی اسرائیل

تیغ بر یکدیگر نهادند قال الله تعالی انکم ظلمتم انفسکم باتخاذکم العجل فتوبوا الی بارئکم فاقتلوا انفسکم و
مجموع شیعه بزانوی استغفار در آمده گفتند مصلحت آنست که شمشیرها از نیام بیرون کرده بسنانها بر سینه
راست کنیم و جهان را از لوث دشمنان آل محمد صلوات الله علیه پاک کردانیم و همه بر تمنی یک جهت کشته
که قاتلان امیرالمؤمنین حسین را و هر که در قتل او سعی نموده و آنکه بتمنی او آمده همه را بکشند
تا توبه ایشان در حق قبول باید و چون مهم بر نهج قرار یافت گفتند ما را امیری باید که هیچکس از امر او تخلف جایز ندارد
آنگاه اتفاق نموده بامارت سلیمان بن صرد رضا دادند و او را امیر التوابین ملقب ساختند و با یکدیگر
مقرر کردند که بعد از فتح و ظفر علی بن الحسین علیهما السلام بر سریر خلافت نشانند و در بین باطراف
ولایات رسولان فرستاده نامها نوشتند مضمون جواب آنکه بر آل محمد صلوات الله علیه ظلمی چنان رفته که
جهانیان را معلوم است اکنون فرقه از دوستان خاندان نبوت جماعت که ساز اسباب جنگ را آماده
ساخته در فلان وقت بکوفه آیند تا باتمام اعدای دین از سر بصیرت و یقین شروع نمائیم و اتفاق
اتفاق در سنه احدی و ستین که سال قتل امیرالمؤمنین حسین علیه السلام بود روی نمود و تا یزید بلید در
حیات بود هیچ از آنچه با خود عزم کرده بودند ظاهر نساختند اما مال کوفه را از شیعه ستانیدند و عبید الله
بن والی البصری آنرا جمع میکرد و بفرموده سلیمان ضبط می نمود تا بوقت خروج در مصالح لشکر صرف کنند
و چون یزید بلید بدرک اسفل رفت و این زیاد از عراق متوجه شام گشت معروض سلیمان گردانیدند
که درین اوان که عراق از کاشتگان بنی امیه خالی شد خروج می توان کرد سلیمان گفت هنوز
وقت خروج نیست زیرا که میخواهیم که اکثر معارف کوفه را از میان برداریم و ایشان بالضروره
با ما مقاتله خواهند کرد و حالا با ما مقدار سپاه نیست که بعد ایشان با آنجماعت مقاومت نمائیم
کرد اکنون که یزید بدوزخ رفت مردم بیشتر از پیشتر بکوفه جماعه و متابعت ما در خواهند آمد و
بعد از آن سلیمان باطراف و جوانب اعیان فرستاد تا بجد بمتابعت بر دارند و خلق تا معدود و صدود
متابعت سلیمان در آمدند و در آن وقت عبد الله بن زبیر از جانب والی شام بکوفه رسید
بضبط شهر قیام نمود و در رمضان این سال اعنی سنه اربع و ستین مختار بن ابی عبید که احوال او
بتفصیل عنوان یافت کوخواهد شد بکوفه در آمد و مردم را بطلب خون امیرالمؤمنین حسین دعوت کرد
شیعه با او گفتند که سلیمان را بر خود امیر ساخته ایم و در آن مقام آمده که انتقام خون امام حسین علیه السلام
را از اعدا بکشد مختار با سلیمان ملاقات کرده گفت هرگز فرصتی بدین نخواهیم یافت که یزید
مرده است و پسرش نزک حکومت کرده بیحکس هنوز بر سریر حکومت ننشسته است الحال طریق اجتهاد
و مهم خود را اثبات باید داد سلیمان گفت هنوز وقت نیست مختار از پیش سلیمان بیرون آمد و گفت
این مرد خوف و فتور شده و حرب کار او نیست مجرد فرصتی چنین از دست میدهد و در خروج اهمال

مینماید و نامه مزور از محمد بن حنفیه رضی الله عنه بمردم نموده گفت که امام وقت است علی بن الحسین
زیرا که محمد بعلم زیاده است و بعلی بن ابی طالب اقرب و بکتاب خدا و سنت رسول اعلم و وصی پیغمبر
اوست نه علی بن حسین و آن نامه را بر خلق خواند و جمعی کثیر با او بیعت کردند و مضمون آن مکتوب این
بود که سلیمان تقصیر میکند که در خروج تاخیر می نماید ای مختار تو از آنکه بکوفه بروی و شیعه ما را بکوی تا باتو بیرون
آمده و چون حسین بن علی را علیهما السلام طلب کنند و بیعت ما از کوفیان بستان گوئید بعد از اظهار
مختار نامه محمد حنفیه را اکثر مردم از سلیمان رد کردان شدند مختار با شیعه گفت که اگر سلیمان خروج کرده
شهر را ضبط نمودی هرگز این زهر را حال آن بنودی که حال خواهد بود و فرستادی و گوئید مختار محمد حنفیه
را رضی الله عنه مهدی خواندی و مردمان را گفتی که سلیمان این کار را تباه کرد اکنون من نامه مهدی
می نویسم تا چه فرماید و چون سلیمان شنید که مختار در مقام مخالفت و مردان حکم حاکم شد و این زیاده
از شام بکوفه خواهد فرستاد اندیشناک شد و شیعه و بنو خود را جمع کرده گفت اگر مختار میخواهد که از
قبل محمد بن حنفیه بیرون آید مضایقه نیست اما امام من علی بن الحسین است علیهما السلام و تا زمان
با مردم مقرر کرده ام که در آن زمان خروج کنیم نمیخواهم آمد و بعد الفتیا و التی چون هلال
محرم سنه خمس و ستین رفع نمود سلیمان بی مردان کوفه بیرون آمده لشکر را لشکرگاه ساخت و رسولان
باطراف فرستاده سایر اهل بیت را طلب داشت و از صد هزار کس که با او بیعت کرده بودند ده هزار بیشتر
نیافت و سلیمان از این معنی متاثر شده بعهد حال با اصحاب رای مشورت کرد که تخت بکجا میبرد
و با که محاربه میکنیم بعضی گفتند عمر سعد نخعی مجموع قتلهٔ امام حسین علیه السلام در کوفه اند الا ابن زیاد
اند از ایشان کنیم و برخی صلاح چنان دیدند که بشام روند و اهل قلع و قمع باده فتنه و فساد عبید الله
زیاد بپردازند و سلیمان مردمانی را شتابی شده بر وجه جانب شام بکمیت کشتند و از نخیله کوچ کرده چون
قریب بقبر امیرالمؤمنین حسین رسیدند باهم گفتند که سزاوار آنست که تخت بزیارت امام حسین
علیه السلام رویم و دست در دامن توبه و انابت زنیم و از روی آن او عذر خواهیم آنگاه متوجه مقصد
شویم آنجمعی گفتند متوجه تربت مقدس آنجناب شدند و چون چشم ایشان بر مرقد منور امام حسین
علیه السلام افتاد از اسبان فرود آمدند و اضطراب و بیقراری آغاز کردند و فغان و زاری
باوج آسمان رسانیدند و چون از مراسم زیارت فارغ گشتند بر مراکب خود سوار شده در سر آمدند
و بعد از قطع منازلی به عین الورد که نهر بیست بزرگ از بلاد جزیره رسیدند خبر یافتند که والی شام
امام عبد الملک بن مروان که بعد از پدر بر سریر حکومت نشسته بود توجه ایشان را شنیده عبید الله زیاد
را با پنج امیر دیگر از امرای عالی مقدار با مزد حرب ایشان کرده بآن حوالی رسیده اند سلیمان خطبه گفت
مردم خود را پند بسیار داد و فرمود که اگر من کشته شوم سید بنی خلیفه منست و بعد از وی عبد الله

بن رائی و بعد از وی رفاعه بن شداد و بعد از فراغ وصیت بامر کنیت که لشکر شام بسیار ندبریم
شیعیان متوجه آنجا نخواهند شد که قریب بما فرود آمده مسیب چهار صد سوار اختیار نموده بموجب
فرمان روان شد و در صحرا اعرابی شنید که میگفت میخواند که شمل بر کلا البشر بود مسیب فرمود
که بشارت آمد آنگاه فرمود تا اعرابی نزد وی آمد از اعرابی پرسید که چه نام داری اعرابی گفت حمید
مسیب گفت عاقبت محمود خواهد بود انشاء الله باز استفسار نمود که از کدام قبیله گفت از بنی تغلب
مسیب گفت ما عالب خواهیم آمد اگر اراده حق تعالی باشد بعد از آن پرسید که از سپاه شام چه خبر داری
گفت ایشان پنج امیر ندبا پنج کرده از همه نزدیکتر بشما شرحبیل بن ذی الکلاع است که از این جا تا لشکر
گاه او قریب یک میل باشد مسیب اعرابی را گفت که تو سلامت بمقصد خویش بشتاب و مسیب
مردم خود را چهار قسم کرده روان شد و سحرگاه از چهار جانب لشکر شرحبیل آمده و شمشیر در رعیت
نهادند و بعضی را کشته بقیه السیف منهزم گشتند و هر چه داشتند همه آنجا گذاشتند و سپاه عراق بر اسبان
شامیان سوار شده مراکب خود را گوتل کردند و پیش از طلوع آفتاب مراجعت نمودند و وقت غروب
آفتاب یاران خود ملحق شدند و چون خبر این واقعه بسمع ابن زیاد رسید حصین بن نمیر را با دو
هزار سوار بحرب سلیمان فرستاد و در عین الوردة تلاقی فریقین دست داده در روز اول جانبین
کشتن و کوشش بسیار کردند روز دیگر ادهم بن محرز الباهلی با ده هزار مرد از شام بمدد حصین ابن
نمیر رسید و بار دیگر دلیران هر دو سپاه در صف هیجا خیار فتنه و کرد بلا را نگیختند و چون حصین ابن
نمیر ثبات قدم و تجلد لشکر عراق را مشاهده کرد پسر خود را با جمعی از تیراندازان پیاده و نشاندار
تابران جماعت تیرباران کردند و در اثنای این حال تیری بر مقتل سلیمان بن صرد آمده مکوی بن
مجوه خاطر و دل شکسته شدند بعد از آن مسیب رایت برگرفته جهاد آن حرب کرده انیز ناچیز شد
آنگاه رایت را عبد الله بن سعد گرفته بعد از مجاهده بسیار شربت شهادت چشید و بعد از
آن رایت را عبد الله بن وائل گرفت و ادهم بن محرز با سپاه شام حمله آورده و او را بقتل رسانیدند
و رفاعه بن شداد صاحب علم گشت و آفتاب غروب نموده و رفاعه قدمی چند با زانو نهاده با یاران
گفت که اگر مردم ما کشته شده اند اگر با دو بن موکه ثبات قدم نمایم آنچه مانده اند بقتل رسید این
مذهب ایشان بر افتد ما را راه کوفه پیش باید کرد عبد الله بن عوف گفت اگر تو در این زمان
متوجه کوفه شوی دشمنان تعاقب نمایند و بقیه السیف نیز در عرصه تیغ آیند صواب آنست که لشکر
فرود آیند چون شب تاریک شود بمقصد شتابیم و تا روز نشود اعداد از رفتن ما آگاهی نیابند
و رفاعه بر صواب دید ابن عوف دست از جنگ باز داشته نزول کرده لشکر شام نیز فرود
آمدند و در جوف لیل رفاعه از رود گذشته بل خواب کرد و چون روز شد حصین بن نمیر مجموعه

عقب ایشان فرستاد هیچکس را نیافتند **مختار بن ابی عبید الثقفی رحمة الله تعالی** علامه علی قدس سره
او را از جمله مقبولان شمرده و در حسن عقیده او شیعه را سخنی نیست غایة الامر چون در بعضی از
اعمال او واقعه افتاده داشته اند او را بذم و ستم تناول می نموده اند و حضرت امام محمد باقر علیه السلام
بران معنی اطلاع یافته شیعه را از تعرض مختار منع نمودند که او کشندگان ما را کشت و زنان بیوه شیعه
ما را تجهیز کرده بشوهر داد و در ایام عمرت از مال بیت المال که در تصرف او بود مبلغهای کلی بسلسله
ما فرستاد منقول است که حضرت امام جعفر صادق علیه السلام بر وجه تحقیق و اسناد و شیخ ابو عمرو
کشی در کتاب رجال آورده که هرگاه خبر مختار میرسید که یکی از اعدای امام حسین علیه السلام در خانه
خود یا مقام دیگر است بر سر او میرفت و او را میکشت و خانه و مقام او را ویران میساخت و هر خانه
که در کوفه خراب شده بود خراب کرده او بود و خانه غرابی اهل کوفه از دیگجایی رسد که اهل کوفه حال
ضرب المثل ساخته هر کس فقیر و پریشان حال میشد میگفتند که مگر مختار بخانه تو در آمده صاحب روضة الصفا
آورده که مختار در زمان عمر بن الخطاب سپهسالار لشکر عراق شد و در واقعه جبره در زیر پای پیل
کشته گشت و چون مدائن در تحت تسخیر اهل اسلام آمد عمر بنا بر سعد بن مسعود که عم مختار
بود ارزانی داشت و سعد در ایام خلافت عثمان حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام بدستور سابق
در مدائن حاکم بود و چون امیر المؤمنین حسن علیه السلام در نواحی مدائن زخم زده و او در قصر ابیض
فرود آمد مختار که بعد از قتل مدد ملازمت عم خویش سعد بن مسعود میکرد با وی گفت که صلاح آنست
که امام حسن را گرفته بمعویه بسپاری عم او گفت ملعون بر تو باد که مرا بر عیب میکنی که فرزند رسول الله
الرزا بدست دشمنان بسپارم و چون شیعه زخم امیر المؤمنین حسن را بیخ بانگیز مختار مدد نشستند
خواستند که او را بکشند و مختار از بیم جان گریخته بکوفه رفت و شیعه عقب هر غازی بر وی میگفتند
و چون مسلم بن عقیل رضی الله عنهما بجهة اخذ بیعت امیر المؤمنین حسن علیه السلام بکوفه آمد مختار او را
بمنزل خود فرود آورده بوظایف خدمتکاری قیام می نمود تا آن جناب بر وی پرده می نمود و شیعه از تعصبی
توقف یافته بعد از رحلت او مشغول گشته گفتند که ظن ما در باره تو خطا بود و شیخ اجل عبد الجلیل قزوینی
رازی رحمة الله در کتاب نقض الفضایح فرموده که آن سخن را که صاحب روضة الصفا در باب
مختار نقل کرده فلان آثار خوب نفهمیده اند و چگونه چنین نسبت چون امری بخیال کنند که امیر المؤمنین
علیه السلام در روزگار طفولیت او را دعا کرده باشد و شاکیه و بشارت وعده داده و بعضی قول آن
معصوم صد هزار خارجی و باغی را از اعدای آل مصطفی کشته باشد و حرمت سعادت بجنت باقی برده
بلکه مختار قصه مختار را عم خود در باب حضرت امام المؤمنین حسن علیه السلام چنان بود که چون آن امام معصوم
نزدیک سعد عم مختار را از قبل معویه والی موصل بود بدیدن آمد مختار از صفای عقیده و نور مودت

بحضرت امام حسن علیه السلام نرسید که مبادا آن حضرت خاطر معویه آسیبی بود رسانند لاجرم کریمان و عشاق حسن
شریک اعور حارثی شیبی آمد و گفت که میترسم که عزم من بدین امام بزرگوار که قبله متقیان و امام مومنان
و وارث علم انبیا و اوصیاست آسیبی رساند رای تو درین اندیشه چیست شریک اعور رحمة الله از عقلای
روزگار و زیرکان دنیا و کارشناسان جهان بود گفت رای من در بیکار آنست که تمام
خلوت جنس عیت روی و گویی اگر امام حسن ملک کیتم ما را چنین معویه سبب قبیح و جاه خواهد بود و در بسط
ملک خواهد افزود اگر عیت با او غدری در دل دارد از بیم تو که اعتقاد تو را در حق آل علی میداند اظهار
نمیتواند کرد ظاهر خواهد ساخت آنگاه چون خیانت او ما را معلوم شود چاره سازیم و آن حضرت را
بطرفی بیرون بریم مختار رحمة الله علیه چاره و اشخص در سر باعث گفت عشق معرفت خاندان نبوت بود
جواب چنان داد که مورخان نقل کرده اند و مختار امین گشت و مطمئن القلب شد و از جمعی بر مختار
عیبی و عاری نبود بلکه آنچه او در ان باب با عم خود گفت از غایت حمیت و فرط اخلاص و صفای عقیدت
بود و در بعضی از کتب اصحاب مذکور است که چون ابو الحکم پسر مختار بخدمت حضرت امام محمد باقر
علیه السلام آمد او را اکرام تمام نمود و بر پنه نزدیک بخود ساخت که در حکم آن بود که در کنار آن حضرت
باشد پس از حال پدر خود سوال نمود و گفت مردم سخن بسیار در حق پدر من میگویند و سخن شما
ست میخواهم که حقیقت حال او را از خدمت شما تحقیق نمایم آن حضرت مختار را ستایش کردند
و رحمت بر او فرستادند و فرمودند که سبحان الله مرا خبر داد پدر من که پدر او در سن از ان مالی بود
که مختار را او فرستاده بود و بعد از ان مکرر رحمت بر مختار فرستادند و گفتند که مختار هیچ حق ما را نزد
دشمنان نگذاشت کشندگان ما را کشت و طلب خون ما از ایشان نمود و از حضرت امام محمد باقر
علیه السلام مرویست که فرمودند که مخدرات اهل بیت ما سوی خود را شانه نکردند و خضاب نبستند
تا مختار سرهای قاتلان حضرت امام حسین را علیه السلام بانو فرستاد و نیز مرویست که چون مختار
عبد الله بن زبیر را بخدمت حضرت امام زین العابدین علیه السلام فرستاد آن حضرت بسجده افتاد
و مختار را بنیل جزای خیر دعا نمودند ایضا در روضة الصفا مذکور است که در ان زمان که مسلم بن عقیل
از خانه مختار بیرون آمد و بخانه هانی بن عروه رفت و از انجا خروج کرد و شهید شد مختار بقریه از
قرای کوفه رفته بود و بعد از ان واقعه بحکم محبت اهل بیت علیهم السلام بزیاده محبوس گشت و بعد از مدتی
بسعی یکی از موالی شیعه که معلم اولاد یزید بود التماس عبید الله ابن عمر الخطاب کرد اما مختار بود
از زندان خلاص یافت و سوگند خورد که چندان از دوستان معویه و یزید بخون امام حسین علیه السلام
بکشم که عدد ایشان بعدد مقتولان خون یحیی بن زکریا علیهما السلام برسد گویند سبب عزم مختار با مقام
خون شهیدان کربلا و تصمیم عزیمت او بر محاربه و قتل اهل ظلم و ضلال آنست حضرت رسول صلوات الله

علیه

علیه بود در بن باب باو از و منقول است که گفت که روزی نشسته بودم ناگاه شخصی بر هیات
مسافران در آمد و سلام کرد آنگاه مکتوبی بر مهر بیرون آورد که امانتی است از امیر المومنین علی علیه
السلام که بمن سپرده و فرموده که بمختار رسانی مختار گفت ترا بخدائی که جز او خدائی نیست سوگند
میدهم که آنچه گفتی مطابق واقعست و راست آن شخص بر صدق قول خود سوگند خورد و مختار مهر از کاغذ
برداشته مضمون کتابت را برین وجه دید که بسم الله الرحمن الرحیم السلام علیک ایها العبد بدان
ای مختار که بسی سال که در بادیه ضلالت و غوایت سیر کرده باشی خدای تعالی محبت اهل بیت را در دل
را در دل تو خواهد افکند و تو خون ما از اهل بغی و طغیان و ارباب فساد و عصیان طلب خواهی داشت
باید که خاطر جمع داری و هیچ کونه پریشانی در ضمیر راه مده و مختار بعد از اطلاع بر مضمون این مکتوب
منتظر و قوی دل شد و در قتل دشمنان خاندان مساعی جمیله مبذول داشت چنانکه ابو المویه جوار نقل
کوید که عدد کشتگان مختار بچهل و هشت هزار و پانصد و شصت کس رسیده و بالجمله مختار در ان امر مدد
می طلبید و چون شنید که عبد الله بن زبیر در مکه اظهار عداوت یزید میکند و مردم را در خفیه بیعت خویش
دعوت میکند از کوفه بمکه آمد و با عبد الله ابن زبیر بعد از تردد و تامل بسیار بیعت نمود و در ترویج
امر او کوشید تا مقدمه حصول مطلوب خود کمان داشت کوشش بسیار کرد تا آنکه بعد از فوت یزید
مراجعت لشکر شام از محاربه ایشان دولت ابن زبیر بالا گرفته حجاز و بصره و کوفه در تحت تصرف او
در آمد با مختار بی اتفاقی آغاز نهاده و بر امور مواعید خود نگشت و مختار با ابن زبیر دل بد کرده با خود
قرار داد که بروی خروج کند و در ین اثنا ثانی ابن عروة الهمدانی از کوفه بمکه رسید با عمرو کذارد
مختار از وی پرسید که سلیمان بن صرد و شیعه امام حسین علیه السلام خروج کرده اند یا نی جواب
داد که داعیان داشتند که چون لشکر جمع شود بطلب خون امام شهید قیام نمایند مختار ان بعد از
استماع این خبر در جوف لیل از مکه بیرون آمد و روی براه آورد و در اثنای سیر شخصی را دید از
اهل کوفه که او را اسلمة بن کرب میکفتند مختار از وی پرسید که اهالی کوفه را بر چه سان کذاشتی مسلمه
کفت چون رسم کرد سفندی ایشان دیدم مختار تبسم نمود و کفت که من راعی ایشانم چنانچه بدیر عایت
نسبت ایشان بجا خواهم آورد و مسلمه را وداع کرده در روز دوشنبه رفتن فی آسود تا بقادسیه
توابع کوفه است رسید از راه عدول نموده بکربلا رفت و بر قبر منور امیر المومنین سلام کرد و آنرا
بوسیده و بکنار کرفته بکریست و کفت ما سیدی حق جد و پدر و مادر و برادر تو بحق شیعه و اهل بیت تو
که طعام طلب نخورم و آب چشم نیاشامم و بر بستر نرم نکیم نکیم تا انتقام تو نکشم که کشته شوم آنکاه قبر
او را وداع کرده سوار شد و بعد از طی مسافت در ظلمت لیل کوفه در آمد و مکتوبات وی که بجابر
مصلک از زبان امام محمد حنیفه رضی الله عنه نوشته بود خفیه باهالی انجا رسانید و در ان اوان سلیمان

حسین علیه السلام

این خبر و بنیه اسباب فروج اشتغال داشت و چون مختار در کوفه با خمسه بیست قول شد عمر بن سعد بن
ابی وقاص والی آن ولایت که نایب مروان بود از آن معنی خبر دادند تا او را با جمعی از روسای
کوفه در زندان کرد و باز بسبی او بشیعی مذکور و التماس عبد الله ابن عمر بن الخطاب خلاص شد و او را
سوگند دادند و نذر فرمودند که اگر در مدت حکومت بنی امیه از و فتنه متولد گردد ده هزار استر بدو
متحمل گردند و جمیع غلامان کنیزکان او از او باشند و بعد از قسم مختار بمنزل خود آمده با نزدیکان مخصوصان
خویش گفت که این جماعت کان میبرند که من بقول خود وفا خواهم نمود و الله که من بر ایشان خروج کرده کفاره
سوگند و نذر خواهم داد و من دوست میدارم که هم شب بمیرد و مرا هیچ مملوکی نباشد بخدا سوگند
که نزد من دو هزار استر فرمان بهتر است از طلب انکار دین خون امام حسین علیه السلام و لیکن هنوز
توقف میکنیم که ببینیم هم سلیمان صرد کجا منجر خواهد شد بعد از آن مختار پای در دامن وقار کشیده تا سلیمان
شهادت یافت و عبد الله بن مطیع العدوی از قبل عبد الله بن زبیر والی کوفه گشت مختار در بین
مرتبه اختیار خروج نموده میان او و عبد الله بن مطیع محاربات بسیار واقع شد و آخر عبد الله بن مطیع
و اصحاب او در دار الاماره محصور شدند و بعد از سه روز از قلت طعام بستوه آمده از مختار امان طلبیده
متعرض ایشان باجابت مقرون گشت و مختار بدار الاماره نزول کرده دوازده هزار درم که در بیت المال
بود بر یاران و هواداران قسمت کرد و کافه کوفیان بخدمت مختار مبادرت نمودند و بکتاب خدای و سنت
رسول خدای و طلب مهدی یعنی محمد بن حنفیه رضی الله عنه و طلب خون حضرت امام حسین علیه السلام با او
بیعت کردند و مختار ضبط کوفه اشتغال نموده عبد الله بن کامل الشاکری شهر موصوم گردانید و چون
کوفه در تحت تصرف مختار آمد عبد الرحمن بن شریح همدانی را ضبط موصل فرستاد و عبد الله ابن حارث را
بابل و میسان فرستاد و محمد بن عمیر بن عطارد حاجب را بمارت آذربایجان موسوم گردانید و سعید بن
حذیفه را بر جلولان گذاشت و محمد بن زمام حل و عقد ولایت قالک دیگر که می دانست که مهولت
مسخر خواهد شد در تحت اقتدار مردم خردمند کاردان نهاد و امرا بموجب فرموده عمل نموده بر سر مهمات
خود رفتند و از خلق بلاد و امصار بیعت مختار ستانیده بساط معدلت ممهد گردانیدند و مختار نیز در کوفه
با سیس قواعد عدل و داد و پرداخته رسوم ظلم و بیداد برانداخت و شریح را فرمود تا بقضای تولا بقیام
نماید و چون شریح را بحجت عثمان متهم میداشتند تا رضی نموده خود را از آن امر معاف میداشت الا آنکه
آن منصب را بیکی از فقهای شیعه مفوض گردانید و بنفس خویش در دیوان مظالم هر روز نشسته اهل
ظلم جور را کوشمال سزا می داد و جزاه الله خیرا و بعد از وقوع این امور مروان حکم عبد الله زیاد را منحرف
عرب و دخار به مختار فرستاده و ربیع فرخی موصل تلاقی فریقین واقع شد و از طلایه خود شد تا قریب
بشام از روی جد و اجتهاد کوشش نمودند و سپاه شام در وقت اصفرار شمس جارهٔ خود را منهزم در انهزام

دانسته

دانسته قرار بر فرار اختیار کردند و تیغ تلافی عراقیان سر افشانی آغاز نمود و ابن زیاد لعین با هشتاد
هزار کس از مخالفان بقتل آمد و چون ابراهیم بن مالک اشتر که سپهسالار لشکر کوفه بود بر اعداء ظفر یافت بر ابن
زیاد و حصین بن نمیر و شرحبیل ابن ذی الکلاع و زهیر بن حارث و سایر روسای شام را بکوفه نزد مختار فرستاد
و شیعه از این صورت مستبشر و مسرور گشته بر اسم شکر باری تعالی قیام نمودند و در بستگان سیاه
ابو المومنه جوار زمی گوید که مختار سرهای امرای شام را بجنس نامه و سی هزار دینار بکوفه نزد محمد حنفیه فرستاد
و او بشکرانه آن موهبت دو رکعت نماز گذارده امر کرد تا رؤس شامیان را چاه زدند و ابن زبیر او را
از آن مانع آمده فرمود تا آنها را دفن کردند و تسلط و غلبه مختار بر مزاج ابن زبیر دشوار افتاده چنان
گشت که بروی تنگ شد و چون ابراهیم بن مالک کنیس فتحی اختصاص یافت خراج جزیره شاذه بعضی
از آن را بر اصحاب خود قسمت کرد و بر حق را نزد مختار فرستاده و تمامت ولایت کوفه نامدار و
دیار ربیعه و مضر در تحت تصرف مختار و کاشکان آمد و عبد الملک بن مروان بر مملکت مقرر از بین
عرب استیلا یافت و حکومت حجاز و بلاد یمن بر عبد الله زبیر قرار گرفت و چون مختار ابن ابی عبیده
بر دلایلی که مذکور گشت فرمان روانه کاشکان بقتل کشندگان امیر المومنین حسین علیه السلام
پیراخت محمد حنفیه و طایفه از شیعه زبان طعن بر وی دراز کرده گفتند که ابن صرد دعوی دوستی خاندان
طیبین و طاهرین میکند و در قول خود صادق نیست چه اکثر آن جماعت در کوفه آسوده خاطر نشسته
و او تغافل و تساهل را شعار و دثار خود ساخته است و این سخن بسمع مختار رسیده بتقویت خود اعتراف
نمود و فرمود تا عبد الله کامل اسامی حاضرین دشت کربلا را مفصلا صحیفه کرده بعرض او رسانید و
مختار هر یک از آن ملاعین را بنوعی کشت که خبر مانده و رود دیده اولی الابصار در کتاب
کشف الغمه از منهال بن عمرو کوفی روایت نموده که بعد از واقعه نایله که بلایج رفتم و بخدمت حضرت
امام زین العابدین علیه السلام رسیدم آنحضرت پرسید که ای منهال چه شد حال عمله بن کاهل سبیعی
گفتم که او را در کوفه زنده گذاشته ام پس آنحضرت دست مبارک برداشته دعا کرد که اللهم اذقه حر الحدید
اللهم اذقه حر النار و چون بکوفه مراجعت نمودم مختار خروج نموده بود و بنابر آنکه او دوست قدیم من
بود بدیدن او رفتم چون فرود آمدم و بر او سلام کردم دیدم که اسب طلبیده میخواهد که سوار شود
چون سوار شد من نیز همراه او سوار شدم و با او میرفتم تا بموضع کناسه رسیدیم مختار در آنجا توقف
نمود و چنان توقعی که از برای انتظار آمدن کسی بشیعه و آنرا ظاهر شد که پیش از آن کسی بطلب عمله بن
کاهل فرستاده بود و چون ابن لعین را نزد مختار آوردند گفت الحمد لله که مرا بر تو قدرت داد و آنگاه
هزار را طلبیده امر کرد تا دستهای او را ببرید بعد از آن فرمان داد تا پایهای او را ببرید آنگاه فرمود
که النار النار یعنی آتش بیارید پشته نی او روند و عمله را در میان آن نهادند و آتش در آن زدند تا

منهال گفت که چون من آن حال مشاهده کردم گفتم سبحان الله پس مختار بجانب من التفات نمود و گفت بسبب
تسبیح توجه بود گفتم در سال گذشته بخدمت حضرت امام زین العابدین علیه السلام رسیدم و آنحضرت
از حال این عبد سؤال نمودند و من او را خبر دادم که در کوفه زنده است آنحضرت دست بتقریب او برداشتند
گفتند اللهم اذقه حر الحدید اللهم اذقه حر النار پس مختار از جا برآمده گفت الله الله ایا تو شنیدی از علی بن
الحسین که این نفرین در حق این لعین میکرد گفتم والله که شنیدم پس مختار بی اختیار خود را از بالای
مرکب بزیر انداخت و دو رکعت نماز گذارد و بسجده شکر نهاد و در آن سجده دیر بماند و دیگر بار بسجده رفت
و دیر ماند آنگاه سر برداشت و روانه شد و با او همراه بودم تا بدر سرای من رسید و من از التماس
نمودم که گرم نمود و فرود آمد و در خانه من چاشت کند مختار گفت ای منهال تو خود مرا خبر دادی که علی
بن الحسین از خدای تعالی چند چیز طلبیده که آنها بر دست من بوقوع آمد و با وجود این از من سؤال
میکنی که همین قدر چیزی بخورم و بنیدانی که لشکر انه و این توفیق مرا روزه ماه بود داشت صاحب روضة الصفا
تفصیل کشتن روسای کوفه را که قاتلان حضرت امام حسین علیه السلام بودند تقریر نموده مثل شمر ذی
الجوشن کلابی و عمر بن سعد وقاص و فرزندانش و حرملة بن یزید الاصبحی و عمر بن الحجاج و قیس بن اشعث
حکیم بن الطفیل الطائی و ابن سلیم و یزید ابن مالک و عمران بن خالد و عبد الله البجلی و عبد الله بن حصین
المولانی و گفته که القصه بطور لها هر کرا از آن قلعه یافت بکشت و بسوخت و در خان مان زمره که فرار نمود
بعبور رفتند آتش کین و سخط برافروخت و اگر قلم مشکین رقم بتفصیل گرفتن و کشتن آن مخاذیل پردازد
بکلی که از مقصد باز ماند و ظاهر ابر وجهی که قاضی سیدی در شرح دیوان مرتضوی از نقل حضرت امام حسن
عسکری روایت نموده عدد آنجماعت که در دست مختار کشته شدند هشتاد هزار و سیصد و سه رسیده
باشد و روایت آنست که حضرت امیر المؤمنین علیه السلام فرموده سیقتل ولدی الحسین و یخرج
غلام من ثقیف و یقتل من الذین ظلموا ثلثمایة و ثلثة و ثمانین الف رجل گفتند من هو قال علیه السلام
هو المختار بن ابی عبید الثقفی مختار مدت شش سال تمام از کوفه و بصره تا حدری و خراسان و نهاوند
و همدان و اصفهان و عدد و آذربیجان خطبه و سکه بنام او بود و ولات و شحنگان و نواب او در بلاد اسلام
متمکن بودند و آخر در محاربه مصعب بن زبیر بدرجه شهادت رسید رحمة الله علیه **معویة بن یزید بن**
معویة الاموی رحمة الله تعالی که ملقب الراجع الی الله است بمقتضای کلام معجز نظام یخرج الحی من المیت
تکویر است و درین دار دنیا خاندان سید ابرار بود سه ماه خلافت کرد و بعضی گویند چهل روز و چون
مائة موسن آل فرعون بالایمان ربانی و فطرت صحیح الوجدانی در گذشته بود از خلافت حق اهل البیت
بعد از انقضای مدت مذکور روز جمعه بر منبر شد و بعد از حمد الهی و حضرت رسالت پناهی گفت که
ای قوم بدانید که من شخصی عاجزم و بکار خلافت نمی آیم و اگر حق بود و دیگر باهل آن کار رایی امر کردند

و در زمانه انسان ست و خبر میدهم شما را که کسی که وارث باستحقاق خلافت است واحدی را در
حال طفلی بخت علی بن الحسین است بروید و با او بیعت نمایید اگر چه میدانم که او قبول نمی کند و بعد
از اتمام این خطبه از منبر فرود آمد و بمنزل خویش رفت و ابواب اختلاط مسدود کرد و ابدا از
خانه بیرون نیامد تا وقتی که وفات یافت و در کتاب کامل بهایی مذکور است که چون معویة بن یزید
بر مسند خلافت تمکن نمود بر منبر رفت و لعنت بر پدر و جد خود یزید و معویة نمود و از افعال ایشان تبری
کرد و مادر او از استماع آن برآشفت و با او از روی عتاب گفت که یا بنی لیتک کنت حیضة فی قومک
معویة گفت و درست ذلک یا اماه آنرا در بر بکشته و او پدر اگر یکی از علما شیعه بود زنده در
گور کردند و این دو بیت از اشعار معویة بن یزید است که در بیرار از پدر بلید خود انشا نموده **شعر**
بالیت لی یزید حسین ابنت ۞ ابا سواه و ان ازری به الذنب ۞ برئت منه فعله والله یشهد لی ۞ انی
برئت و ذانی الله قد یجب **زید بن علی بن الحسین ابن علی ابن ابی طالب علیه السلام** ظهور کمالات نفسانی
و مجاهدات او با مردان مستغنی از بیان است حسب فضل و شجاعت او مشهور و آثار سیف
و سنان او بر السنه مذکور این عبد حسب حسن ابن کنانی در وصف فضل و شجاعت او گفته در کتاب سبع
الابرار مسطور است **شعر** فما ترک الجحافل بالمحافل و انتهی ۞ بصول باطراف القنی الذوابل ۞ تمنیت الا
عداء ان تستانه ۞ بطیل حسین الاسمات النواکل ۞ تبین فیه مسیم الغزو النقی ۞ ولید القدی بین ابی
النوافل زید رضی الله عنه از جد خود امام علی زین العابدین و برادر خود امام محمد باقر و از امام جعفر
صادق علیه السلام روایت نموده و در سال صد و بیست و یک هجرت شهید شد حضرت امام جعفر علیه السلام
گواهی بوفای او داد و بر رحمت نمود و ابن حجر شافعی در کتاب صواعق محرقه خود آورده که
زید امامی جلیل القدر بود و در صفر سنه احدی و عشرین و مائه بدرجه شهادت رسید و چون او را بر
صلیب کردند عنکبوت بفرمان ایزدی بر عورت او تار تنیده تا از نظر مردم مستور گردید و وقتی
که خروج کرد خلقی کثیر از ملک فرامانع او شدند و جمعی غفیر از شیعه نزد او آمدند و در آن اثنا با او گفتند که ترا از جدین
مکن تا ما بیعت کنیم و چون او از آن امتناع نمود او را گفتند که ترا رفض میکنیم یعنی ترک متابعت و مصاحبت
میکنیم او گفت برو که شما زید را رفضه و از آن زمان نام آنجماعت رافضه شد و نام شیعه او زیدیه شد بعبارت
کلام ابن حجر که جاهلان قوم او آنرا در هم یافته اند ملک سبب خذلان زید رضی الله عنه بر وجهی که در کتاب
حبیب السیر اشارتی لطیف بآن واقعه آن بوده که چون خواست که خروج کند قومی از شیعه
برای جمع شدند و ظن ایشان چنان بود که خروج زید باجازت حضرت امام جعفر صادق است
علیه السلام و چون ایشان را معلوم شد که حضرت امام او را از خروج منع فرموده از وی
برگردیدند زید گفت رفضتونی مرا ترک کردند و آن قوم که باز ماندند آن قوم را رافضه نام نهادند

وایضاً نقیض روایت ابن حجر در کتب اصحاب او مذکورست چنانکه عبد الرحمن همدانی در کتاب الفاظ از
اصحاب تواریخ نقل نموده که چون زید بن علی را تیر زدند و از پشت اسب جدا شد گفت این سایل عن ابی
بکر و عمر و هما اخوانی هذا المقام مگر کسی ازین پرسیده بود که حکمی در حق شخصین لاهم در حالی که تیر
بوی رسید این گفت و مقصودش آنست که کجا شد آنکه حال ابوبکر و عمر از من پرسید که ایشان را در چنین جایگاه
رسانیدند و از چنین مضمون کلام بعضی از سادات که چون بعضی از زیدیه پرسیدند که حضرت
امام حسین را در کجا شهید کردند در جواب گفت که در سقیفه بنی ساعده و در روزی که ابوبکر را خلیفه ساختند
ظاهراً اهل سنت از کلام زید اینچنین فهمیده اند که کجا بند آنکه حال ابوبکر و عمر می پرسید تا بدانند که ایشان
عمر و ابوبکر را دوست داشتم و سب ایشان نکردم کار من با چنین رسیده که گرده شیر غضب و ترک من
نموده اند و فیه ما فیه و در کتاب تاریخ الملوک مسطورست که سبب خروج او آن بود که روزی در مجلس هشام
بن عبد الملک در آمد چون سلام کرد هشام گفت لا سلام الله علیک یا زید گفت اتق الله یعنی از
خدای تعالی بپرهیز هشام گفت مثل تو کسی مرا امر میکند بتقوی خدای تعالی زید گفت چه مانع است
مرا از آنکه امر کنند بتقوی خدا و نه کسی بهتر از آنکه امر کند بتقوا هشام گفت تو همی که
در خاطر خود خیال خلافت داری و حال آنکه مادر تو کنیزیست زید گفت بسی زنها مادران موجب
بسی قدر فرزندان نمیشود اگر چنین بودی بایستی که بسی زنها مادر اسمعیل موجب بسی قدر اسمعیل
شدی و خدای تعالی او را پیغمبر نساختی و مانند سید اولین و آخرین از نسل او نیافریدی هشام گفت
تو بر رغم من جدل می نمایی آنگاه فرمود تا زید را از مجلس اخراج نمودند و چون زید بیرون رفت گفت
که با خود میگفت یا احی الحیاة احد الاذل دهم از آنجا بکوفه آمد و شیعه آنجا را با خود متفق ساخته خروج
نمود و در حبیب السیر مسطورست که چهل هزار نفر از اهل کوفه با زید رضی الله عنه بیعت نمودند زید
داعیه خروج فرموده و در خلال آن احوال طایفه از معارف کوفه که دست بیعت بدان جناب داده بودند
ترکی که در تواریخ مسطورست از قبول امامتش برگشته بمنکر گشتند امام زمان امام جعفر صادق
است علیه السلام و زید رضی الله عنه آن طایفه را مخاطب گردانیده گفت یا قوم و فخصوصاً یعنی ای قوم
ترک بیعت من نموده از راه بیک طرف افتادید و بنابرین سخن هم رافضی بر شیعه اطلاق یافت آخر
زید در شب اول صفر سنه اثنی و عشرین و مایه خروج کرد و بعضی از بیعتیان بمرکب شرفش پیوستند
اما عدد اتباع از پانصد متجاوز نشد و از همه غبار ملال بر حاشیه خاطر زید رضی الله عنه نشست
و از بیوفایی کوفیان تعجب نمود و یوسف ابن عمر الثقفی که از جانب هشام بن عبد الملک حاکم عراق
عرب بود در اول صباح دوم صفر بر سر پل استاده فوج سپاه را استعاقب یکدیگر بجنگ زید
رضی الله عنه میفرستاد و آنجناب بمقاتله پرداخته لشکرش منهزم میساخت اما چون مخالفان

در غایت کثرت بودند و موافقان در نهایت قلت عاقبت یوسف غالب شد و زید بن جریر و یحیی
بن اسحق و زیاد بن عبد الرحمن که از جمله رؤسای اصحاب زید بودند با شصت و هفت نفر شهید
یافتند و رؤس ایشان را پیش یوسف بن عمر بردند و زید رضی الله عنه پای ثبات افشرده
همچنان جنگ میکرد و در آن اثنا تیری بر پیشانی مبارکش رسید و از اسب در گردید و خادمی الجناب ابرو
گرفته بخانه یکی از شیعه برد و طبیبی آورد که بمعالجه قیام نماید اما چون اوقات حیات زید رضی
الله عنه بنهایت انجامیده بود کار طبیب بیش نرفت و روح مرحومش بریاض قدس منزل گزید علما
پوشیده و پنهان قبری حفر کردند و جسد مطهرش را بخاک سپردند و یوسف چند روز سعی موفور نمود
از مدفنش نشان نیافت و بالاخره یکی از غلامان زید را بقتل شدید تهدید میکرد آن غلام از خوف
جان او را نشان داد و یوسف جسد آنجناب را گور بیرون آورده فرمود تا سرش نزد هشام بردند
و جثه او را بدار کردند مدت عمر زید رحمة الله چهل و دو سال بود و نقلست که چون خبر شهادت زید و
صلب او بشام رسید حکیم بن عباس کلبی این دو بیت منظوم گردانید ؎ صلبنا لکم زیداً علی جذع نخلة
ولم ار مهدیاً علی الجذع یصلب ؎ فتم بعثمان علیاً مشاهداً ؎ وعثمان خیر من علی و اطیب ؎ و چون این
دو بیت را حضرت امام جعفر صادق علیه السلام شنید فرمود که ان کان عبدک کاذباً فسلط علیه کلبک
و در آن ایام حکیم کلبی متوجه کوفه گشت و شیری او را بدرید و صادق علیه السلام از حال او خبر داده
گفت اللهم العن الذی اخبرنا و هذا مؤلف گوید تحقیق آنست که زید بن علی علیهما السلام مدعی خلافت
نبود و بیقین میدانست که مستحق خلافت حقیقی در زمان او حضرت امام جعفر صادق است علیه السلام
بلکه مقصود او از خروج بر متغلبان زمان انتقام کشیدن ثارات اهل البیت علیهم السلام بود و بهر
طریق میخواست که مردم را بر خود جمع سازد تا مدفع دشمنان خاندان خود بردارد و در آن اوقات
هر کس از شرور و مجور بنی امیه نور بود خواه سنی و خواه معتزلی با او همراهی می نمود و شیعیان
که با او در مقام همراهی بودند بعضی از ایشان سنیی که سابقاً مذکور شد قبل از التئام عرب جدا شدند و
بعضی اطلاع بر آن سبب نیافتند با اهمال آن سبب جایز ندانستند و همت بر حرب اعدا گماشتند
و چون فرق مختلفه مخالفین را نیز با او همراه دیدند و طایفه شدند بعضی که حسن ظن و گمان صرف بحال
زید رضی الله عنه داشتند ایشان را در اعتقاد او شبهه واقع شد و آنقدر ادراک مخالفان موجب قبح در اعتقاد
او نداشتند بلکه ایشان را از قبل موافقة القلوب انگاشتند و علم هواداری زید در مضمار انتقام
اعدای ائمه اطهار برافراشتند و بعضی که ایشان را زیادتی و موافقتی بحال زید نبود و با در تشیع خالی بودند
موافق بودن او را با مخالف دلیل اختلال اعتقاد او خیال نمودند و در مقام امتحان او بودند تا آنکه او
علی رؤس الاشهاد تکلیف تبرا و شیخین نمودند و چون زید رضی الله عنه بنابر رعایت مصلحت وقت

واستمالت قلوب جمهور شیعه و تقیه و مدارا می ورزیدند لاجرم از اظهار تبرا امتناع نمود و انجماعت مصاحبه ناشناس
او را در آن باب معذور نداشتند و در رسانیدن اعدای مخذولش گذاشتند و موثر امیت آنچه سید اجل
مقتدا میر مرتضی علم الهدی قدس سره در کتاب منقذ از اعیان شیعه نقل نموده که گفت زید بن
علی علیهما السلام در واسط بود روزی مجلس او جماعتی ذکر ابا بکر و عمر علی کردند و تقدیم و تفضیل دادند ابوبکر
و عمر را بر آن حضرت چون آنجماعت از مجلس بیرون رفتند زید رضا با من گفت که شنیدی سخن آنجماعت را
و اینکه مرا در برابر سخنان ایشان چه گفته ام باید که آنرا بایشان برسانی ع ومن شرف
الاقوام یوما برایة ٭ فان علیا شرفته للمناقب ٭ وقول رسول الله والحق قوله ٭ وان رغمت منهم انوف
کواذب ٭ بانک منی یا علی معالن ٭ کهرون من موسی لفی واصحاب ٭ دعاه بدر فاستجاب لامره ٭ و
طاعن فی ذات الاریضارب ٭ فما زال یعلوهم به وکانه ٭ شهاب تلقاه القوابس ثاقب ٭ و نیز بیت
بمضمون تحقیق مذکور آنکه شیخ فاضل ابن جوازرقی در اواخر رساله کفایة الاثر فی النصوص علی الائمة الاثنی
عشر ذکر نموده بعد از نقل بعضی از احادیث دال بر امامت ائمه اثنی عشر از زید بن علی رضی
عنه گفته فان قال قائل فزید بن علی علیه السلام اذا سمع هذا الحدیث من الثقات المعصومین
و آمن به و اعتقده فلم خرج بالسیف و ادعی الامامة لنفسه و اظهر الخلاف علی جعفر بن محمد و هو بالحق المنصف
الجلیل المعروف بالبر و الصلاح مشهور عند الخاص و العام بالعلم و الزهد و هذا مالا یفعله الا معاند او جاحد
حاشا من زید بن علی ان یکون بهذه الحیل فاقول فی ذلک و بالله التوفیق ان زید بن علی علیه السلام انما
خرج علی سبیل الامر بالمعروف و النهی عن المنکر لا علی سبیل المخالفة لابن اخیه جعفر بن محمد بن علی علیه السلام
و انما وقع الخلاف من جهة الناس و ذلک ان زید بن علی علیه السلام لما خرج و لم یخرج جعفر بن محمد توهم
قوم من الشیعة ان امتناع جعفر کان لمخالفته و انما کان الضرب من التدبیر فلما رای الذین صاروا
الزیدیة ذلک قالوا لیس الامام من جلس فی بیته و ارخی ستره و انما الامام من خرج بالسیف و امر بالمعروف
و نهی عن المنکر فهذا کان سبب وقوع الخلاف بین الشیعة و اما جعفر و زید فما کان بینهما خلاف و الدلیل
علی صحة قولنا قول زید بن علی علیه السلام من اراد الجهاد فالی و من اراد العلم فالی ابن اخی جعفر و لو ادعی الامامة
لنفسه لم یضف کمال العلم الی نفسه لان الامام یجب ان یکون اعلم من الرعیة و من مشهور قول جعفر بن محمد رحمه الله
فی زید الوظیفة لو فی و انما دعی الی الرضا من آل محمد و انی الرضا و قصد بذلک ما حدث علی ابن الحسین قال
حدثنا عامر بن عیسی عن ابی عامر الیرانی بکتبی فی ذی الحجة سنة احدی و ثمانین و ثمانمایة قال حدثنی ابو محمد الحسن
بن محمد ابن یحیی بن الحسن بن جعفر بن عبید الله بن الحسین بن علی بن ابی طالب قال حدثنا محمد بن مطهر
قال حدثنا ابی قال حدثنا عمر بن المتوکل بن هارون البلخی عن المتوکل بن هارون قال اتیت یحیی بن زید بعد
قتل ابیه و هو متوجه الی خراسان فارایت جلالة فی عقله و فضله فسالته عن ابیه فقال ان قتل ابی قتل مصلبا بالکناسة

ثم یحیی و یکتب حتی غشی علیه فلما سکن قلت یا ابن رسول الله و ما الذی یخرجه الی قتال هذا الطاغی و قد علم
من اهل الکوفة ما علم قال نعم لقد سالته عن ذلک فقال سمعت ابی علیه السلام یحدث عن ابیه الحسین بن علی ثم قال
وضع رسول الله یده علی صلبی فقال یا حسین یخرج من صلبک رجل یقال له زید یقتل شهیدا اذا
کان یوم القیمة یحطی هو و اصحابه رقاب الناس و یدخل الجنة فاحببت ان اکون کما وصفنی رسول الله
قال رحم الله ابی زیدا کان والله احد المتعبدین قایم لیلة صایم نهاره مجاهد فی سبیل الله حق جهاده
فقلت یا ابن رسول الله بهذا یکون الامام بهذه الصفة فقال یا عبد الله ان ابی لم یکن بامامه و
لکن کان من السادات الکرام و زاهدهم و کان من المجاهدین فی سبیل الله فقلت یا ابن رسول
الله اما ان ابک قد ادعی الامامة و خرج مجاهدا فی سبیل الله و قد جاء عن رسول الله صلعم فیمن ادعی
کاذبا فقال یا عبد الله ان ابی کان اعقل من ان یدعی ما لیس له بحق انما قال رضی الله عنه ادعوکم الی
الرضا من آل محمد عنی بذلک ابن عمی جعفرا قلت فهو الیوم صاحب الامر قال نعم و هو افضلنا بنی هاشم انتهی کلامه
و آنچه فقیه الاسلام شیخ الحدیث محمد بن یعقوب الکلینی رضی الله عنه در کتاب جامع کافی در باب اضطرار
بحجت از مناظرة ابو جعفر مومن الطاق با زید رضا روایت نموده که چه اول آن دلالت میکند بر آنکه
زید جاهل و متجاهل بوده است از استحقاق حضرت امام جعفر صادق علیه السلام امر خلافت و عدم
استحقاق خود در آن امر و لیکن از آخر کلام ظاهر میشود که عرض زید از ان تجاهل و اول بار آن بوده
که مومن الطاق را در معاونت خود حریص سازد و چون در آخر دید که مومن الطاق در دین
خود صاحب بصیرت است و بمقدمات مظاهر امامت قناعت نمی کند و ایمان باستحقاق او در
امامت نمی آرد او را معذور داشت و اظهار انکسار خود و بزرگواری حضرت امام جعفر
نمود تا آنکه گفت که آنحضرت مرا خبر داده است که تو کشته خواهی شد و در کناسه مصلوب خواهی
و اظهار کرد که نزدیک آنحضرت محبوب است که در آنجا قصه قتل و صلب من نوشته است و تفصیل
مناظرة ابو جعفر مومن الطاق با زید بن علی علیهم السلام سابقا در ترجمه ابو جعفر مذکور مسطور شده بالجمله
رجوع نماییم بیحیی بن زید رضی الله عنهما در مبادی زمان حکومت ولید بن یزید پلید یحیی بن زید
مذکور رساله کفایة فصل شیعت انصاف داشت و بعد از شهادت پدر بزرگوار خویش بکابل خراسان
تشریف برده و با هفتصد نفر خروج کرد و در نواحی جوزجان با اهتمام مسلم بن ماجه رالمازنی که نزد نصر
بن سیار بجنگ آنجناب رفته بود بغیر شهادت رسید و این چند بیت از اشعار اوست که در وقت
خروج گفته ع غلبنی عنی بالمدینة بلغا ٭ بنی هاشم منها النهی و الحجاب ٭ لکل قتیل معشر بطلبونه ٭ و لیس
بالاوفین طالب ٭ سابقی بحد السیف لله نذرکم ٭ و ضیغم ما دام للسیف ضارب عبد الله بن معاویة بن عبد الله
بن جعفر الطیار رضی الله عنهم در کتاب صحیح السیر مسطور است که عبد الله در سال سبع و عشرین و مایه که اوایل

ایام حکومت یزید بن ولید بود بکوفه تشریف برد و حاکم آن ولایت عبد الله بن عمر بن عبد العزیز
الجناب را تعظیم نموده هر روز جمعه آنوا حاضر میساخت و رسم تعیین فرموده و چون یزید فوت شد و ابراهیم
قایم مقام شد اسماعیل بن عبد الله القسری بشامی فرستاد و از زبان ابراهیم در باب ایالت کوفه بن نگرفته
آورد و عبد الله بن عمر بقدوم مخالفت پیش آمد اسماعیل ترسید که تزلزل او ظاهر شود لاجرم اظهار کرد که من
سعایت را نکرده میدارم و از حکومت درگذشتم آنگاه اسماعیل عبد الله بن معویه را محبوس کرد و
و بعضی از روسای قبایل را بانعامات وافره اختصاص داد و طایفه را شمول لطف و احسان ساخت
و حوشب بن زید و عثمان بن شریح و جعفر بن نافع که با ایشان چیزی نرسیده بود از عبد الله بن عمر که
در آن اوان در بصره اقامت داشت روگردان شده بکوفه رفتند و اظهار مخالفت کردند و جمعی کثیر با ایشان
موافقت نمودند و عبد الله بن عمر برادر خود عاصم را با سمت مخالفان مامور ساخته عاصم بکوفه شتافت
و هر یک از ایشان را صد هزار درم داد و شیعه ابن عطیه را بر ضعف عبد الله بن عمر حمل کرد و عبد الله
بن معویه را از زندان خلاص کرده بیرون آوردند و با تفاق اسمعیل بن عبد الله القسری و منصور بن
جمهور او را بخلافت برداشته بامر متابعت پرداختند و عبد الله عاصم را از کوفه اخراج نموده اسباب مقابله و
مقاتله بهم رسانید و سپاه چیزی نداد و متوجه شده بین الجانبین قتالی شدید بوقوع انجامید و عبد الله
بن معویه شکست یافته باز گردید و شیعه ابن زید با آنجناب ملحق شده از آنجا عاصم ابن شافت را از
لشکر کلوان کشید و حلوان و جبال اصفهان و همدان و ری را آخر کرد و ابو منصور سنبع بن عمر بن
و ما یه ولایات فارس و اهواز عجم را صد امان بسعی محارب ابن موسی عبد الله بن معاویه را آخر
کشت و خلق بسیار از بنی هاشم و غیر ایشان از اصاغر و اعاظم در طلب رایت فتح ایشان محقق شدند
و عبد الله در اصطخر فارس حل اقامت انداخته امارت جبال را به برادر خود عیسی بن معویه داشت و
عمال بولایات اسال داشته و در هر بلده از قلم رو خود حاکم نصب فرموده و چون یزید بن عمر بن هبیره
قبل یزید والی عراقین بود از استیلای عبد الله خاطر بافت عامر بن ضباره و معن بن زایده را
با جنود بلا انتهاء فرمود که از دو جانب متوجه مقاتله عبد الله گردند و آن هر دو سردار بموجب فرموده
عمل نموده بعد از تقارب فریقین سپاه عبد الله متفرق گشت و آنجناب بسبب اضطرار فرار بر قرار
اختیار کرده با صد آنکه ابو مسلم مردم را برضای آل محمد دعوت میکند بصوب خراسان شتافت و
بعد از وصول به بلده هرات مالک بن هیثم خزاعی که در آن زمان از قبل ابو مسلم والی آن ولایت بود
عبد الله را با برادرانش حسین و یزید بگاه داشته قاصدی نزد ابو مسلم فرستاد و او را از رسیدن ایشان
آگاهی داد ابو مسلم حکم کرد که مالک عبد الله را بقتل رساند و برادرانش را مطلق العنان گردانید صاحب
تاریخ الملوک آورده که سبب قتل عبد الله آن بود که ابو مسلم جاسوسی در آن حبس بر ایشان گماشته بود تا مافی الضمیر

ایشان

ایشان را نسبت با ابو مسلم معلوم نماید و عبد الله و اصحاب او چون از آن معنی خبر یافتند آنچه در دل
داشتند بر زبان می آوردند و میگفتند که ابو مسلم کذاب است و او را لعن میکردند نقل است که
قبل از معاودت صد روزی مالک از عبد الله پرسید که عبد الله و جعفر از جمله اسامی اهل بیت
پیغمبر است بخلاف معویه بسبب چه پدرت را این نام نهاده اند عبد الله رضی الله عنه جواب داد
که روزی جد من در مجلس معویه بن ابی سفیان بود که با وجود او آوردند که بخشند و می منت نزد بزرگی
کرامت فرموده و معویه از جد من التماس کرد که صد هزار درم بگیرد این فیروز را موسوم بنام من
گردان بنا بر این پدرم بمعویه مسمی شد مالک بن هیثم گفت رزانک بر شوت گرفتند و نام بشوت حامل
گردید القصه چون فرمان ابو مسلم بمالک رسید فرمان داد تا موزنی بر دهان عبد الله نهاده نفس او را منقطع
ساختند مدفن آنجناب موضع هراة است و هزار سادات آنجا مزار دارد **محمد و ابراهیم ابن عبد الله**
المحض ابن حسن ابن حسن ابن علی المرتضی علیهم السلام محمد بن عبد الله مذکور از عظمای بنی هاشم بود
همگی بار مستظهر بودند و اکابر زمان او را مهدی می گفتند و بعد از شهادت او رائض زکیه میخواندند
بنا بر آنکه او در احجار الزیت که بر دو مدینه طیبه است شهید شد و در حدیث واقع شده که از فرزندان
من نفس زکیه در احجار الزیت کشته خواهد شد و ندای نسابه از عهد خود نقل کرده که او چهار سال در
شکم مادر بود و چون متولد شد در میان دو کتف او خال سیاهی بود برابر حبشه برآمده بود و بالجمله
چون ابو جعفر منصور عباسی در زمان حکومت خویش نسبت با ذریه اطهار و سادات عالی تبار تعسف
و تعدی بسیار مینمود و بمجرد آنکه توهمی بحبس و قید آن کرد و واجب التعظیم اشاره میفرمود بنا بر این
محمد بن عبد الله مذکور که در سلک اکابر اهل بیت انتظام داشت در ماه جمادی الآخر سنه خمس
اربعین و مایه در مدینه رایت مخالفت منصور برافراخت و عامل منصور را بقتل رسانید و در ایام حجاز
را بتصرف در آورده اکثر معارف و اعیان سادات خلافت محمد را بیعت نمودند و جمله متوطنان
مکه و مدینه طاعت متابعتش را بر دوش گرفتند و مالک بن انس که فقیه مدینه بود فتوی می داد و مردمان را
که بادی می خریدند بیاری و مددکاری و هواداری او رغبت میکردند این خبر بگوش ابو جعفر رسید
عیسی بن موسی بن محمد بن عبد الله بن عباس را با لشکر فراوان بدفع محمد نامزد فرمود و عیسی بظاهر
مدینه طیبه رفته با محمد آغاز مقاتله نمود و جمعی کثیر از جانبین بقتل آمدند این خبر شامی آورده که سعید
کس محمد بود و آنچه در دست او تنها از لشکر مخالف کشته شد هفتاد کس بود و بالاء و اصحاب محمد
کریخته آنجناب در چهاردهم ماه رمضان سال مذکور شهید شد و در بعضی از تواریخ مسطور است که
محمد در زمان بنی امیه طلب خلافت می نمود و داعیه خروج داشت و مدتی در کوهستان علی تنهان میگردید
و گاهی شبانی می کرد و فرود می میکرد و شیعه و در حجاز و یمن مردم را باو دعوت می نمودند تا آنکه در زمان

منصور کار شیعه را شدت یافت منصور او را از مدینه و برادران و خویشان او طلب نمود ایشان در جواب
گفتند که مدتها شد که او غایب شده ما از خبری نداریم پس منصور پدر و برادران او را و خویشان او را بحبس انداخت
بعراق آورده محبوس ساخت و محمد مقارن آن حال در مدینه ظهور نمود و منصور مضطرب شده عیسی بن موسی
را که برادرزاده و ولی عهد او بود با لشکری از سنگ بجنگ محمد فرستاد و محمد در مدینه حصاری شد و چون
مدت حصار بدرازا کشید و محمد دید که مدد بی از هیچ جانب نمیرسد بخانه خود رفت و گفت تا هنگامی که امرا اطراف
و شیعه واگذاشته بودند از صندوق بیرون آورده در آتش انداخت و گفت الحال کار
بر من آسان شد زیرا که این کتابها از جمله عتبی بود که با سوگند خورده بودند بصدق دولاد وی بر بیعت
که بیعت منصور افتند و ایشان را هلاک سازد پس از آن شمشیر از نیام بیرون آورده بمحاربه مشغول
گردید تا بدرجه شهادت رسید و چون سر محمد را نزد منصور آوردند از آنجا نزد پدر او در زندان
فرستاد و چون نظر پدر بر آن افتاد گفت رحمک الله لقد قتلک صوامًا قواماً و این بیت نیز خواند
شعر فتی کان مدینه من السیف دینه • و یکفیه سوات الامور اجتنابها • پس آن شخص که سر محمد را
آورده بود گفت قل لصاحبک قد مضی شطر من عمرک فی النعیم و بقی شطره البوس قد مضی لنا شطر البوس
و بقی شطر النعیم و در روز همین ماه برادر محمد ابراهیم بن عبد الله عنه با عداد بعضی از شیعه در بصره خروج
نمود و او از اکابر و علمای زمان خود بود و قوت او را تا صدی نقل کرده اند که دم شتر دو ده بگرفتی
و بر جا بداشتی و گاه بودی که شتر را پشتی و دم او در دست ابراهیم جا بدی و چون خروج کرد بسیاری
از اکابر چون امام الحسن بن عمارة بن منصور با او بیعت کردند و بصحبت رسید که ابو حنیفه کوفی نیز در بیعت
او بود و بخروج با وی و نصرت و معاونت وی فتوی می داد و بسر خود حماد را با چهار هزار درم
نزد وی فرستاد و نامه نوشت و در آنجا یاد کرد که حفظ امانات و ودایع مردم که نزد من است مرا
امین بگیرد و الا هیچ علق نمیندم و تقویت تو میکردم و آن نامه بدست منصور و دوانیقی افتاد و
بر ابو حنیفه متغیر شد و او را ایذای کرد که سبب وفات وی گشت و آورده اند که چون نزد ابو حنیفه
آمد و گفت که تو فتوی دادی پسر را بخروج با ابراهیم و او رفت کشته شد ابو حنیفه گفت کاشکی که
بجای نزد من بودی القصه چون ابراهیم در بصره خروج کرد سفیان بن معویه که از قبل ابو جعفر
منصور دوانیقی حاکم آن ولایت بجانب فرستاد صد هزار کس سلاح ابلیس بجنگ شدند و ابو جعفر
از شنیدن این خبر در بحر حیرت افتاد و در آن زمان لشکر بالشکر از اطراف بلاد متفق بودند
و در بیست و هفت شهر مذکور واقعه محمد بن عبد الله اصل بسمع ابراهیم رسیده و نوشته شد و بعد از
تقدیم مشورت بجانب کوفه که در آن زمان مسکن منصور بود توجه فرموده اضطراب ابو جعفر
از خبر گشت در آن اثنا عیسی بن موسی و حمید بن قحطبه از حجاز باز آمدند و منصور ایشان را بدفع ابراهیم

فرستاد

فرستاد و پس از تلاقی فریقین سپاه منصور طریق انهزام پیش گرفتند و لشکر ابراهیم دست بقتل و
غارت برآوردند و در همین وقت محمد و محمد پسران سلیمان بن علی بن عبد الله بن عباس از پیش لشکر
سپاه ابراهیم رضا در آمدند و این حرکت سبب هزیمت پیش ابراهیم و موجب نصرت لشکر ابو جعفر
گشت و در اثنای گرد و غبار بی تجاق ابراهیم رسیده شهید شد و در دماهری از توابع کوفه مدفون
گشت مدت حیات ابراهیم چهل و هشت سال بود و در کتاب ربیع الابرار از مخشری مسطور است
که در وقتی که خبر شهادت محمد با ابراهیم رسید این چند بیت انشا نمود شعر سابکیک بالبعض الذی
و بالقنا • فان بها ما یدرک الطالب الذی ترا • و انا القوم لا نفیض موعنا • علی هالک منا و لو عظم الخطب
لست کمن یکی اخاه بعبرة • یعصر ماء من جفونه عصرا • لکننی انشق فؤادی بغارة • تلهب فی اطرافی
کتابها الحمر

جند اول

ال عباس ایشان را ثمره پیوند می خوانند عدد ایشان سی و هفت نفر مدت
ملکشان از روز جمعه ربیع الاول سنه اثنی و ثلثین و مایه تا شب چهارشنبه چهاردهم صفر سنه ست و خمسین
و ستمایه بالضد و هفت و شش سال قدما و فضلای ایشان شبیه بوده اند و خلیفه و امام بحق بعد از
حضرت پیغمبر صلعم بلا فصل امیر المؤمنین ع را میدانسته اند اما بواسطه آنکه در زمان هر یک از ایشان
یکی از ائمه اهل البیت که مستحق خلافت فی الحقیقه ایشان بوده اند و مع هذا چنانکه در مقدمه گذارده
شد اکابر علویه با ایشان در مقام مدافعه و مقاتله بودند حفظ ملک جسیم نمود و در حال اوقات
اظهار عقاید اهل سنت و مجاهرت می نموده اند تا از هجوم شیعه در رکش ساختن آمده طاهر بن یمین آمده
بود و بعضی از ایشان با یمین نیز اکتفا نمود و مرتکب حبس و قتل بعضی از ائمه طاهرین و ذریه سید الرسل
که معاصر او بوده شده اند و ابتدای این اظهار و افتتاح این فتاح تا هیجا از منصور عدل شد چنانکه
در شرح حال او مذکور خواهد شد در تاریخ یافعی مسطور است که سبب انتقال خلافت به بنی العباس
آن بود که بسیاری از شیعه معتقد امامت محمد بن حنفیه بودند و بعد از برادر او امام حسین ع و
چون محمد بن حنفیه وفات یافت شیعه او اعتقاد به امامت پسرش هاشم داشتند و او عظیم القدر
بود و شیعه او را تابع بودند و چون هاشم را در شام وفات نزدیک شد وصیت کرد که خلافت بعد از
خلافت خود بمحمد بن علی ابن عباس کرد و با او گفت که خلافت در اولاد تو خواهد بود و آنگاه کتب
خود را با او سپرد و شیعه را بمتابعت او امر فرمود و چون محمد را وفات رسید پسر خود ابراهیم
بامام را وصی خود ساخت و چون مروان بن محمد که آخر ملوک بنی امیه بود ابراهیم را بگرفت و ابراهیم
بیقین دانست که مروان او را خواهد کشت برادر خود عبد الله سفاح را وصی خود ساخت و او اول
کسی است که متولی خلافت شد از اولاد عباس انتهی کلام یافعی و مضمون آن علی ما نقله ملا سعد الدین
تفتازانی صریح است در آنکه شیعه را در زمان ملوک بنی امیه شیوع و کثرتی تمام بوده و در میان ایشان

جند اول العباس

کنب شیعه بوده و از محمد بن حنفیه تا زمان خلافت بنی العباس منتظر خروج بر متغلبان بنی امیه بوده اند
بالکه آنجماعت شیعه که قایل بامامت محمد بن حنفیه بوده اند و ایشان را کیسانیه می گویند و دیگر فرق امامیه
احق ایشان اثنی عشریه اند در تحت متابعت محمد بن حنفیه و بنی العباس داخل نشده اند بلکه
در اکثر اوقات با یکی از علویه اتفاق کرده بر بنی العباس خروج کرده اند چنانکه سابقا مذکور شد

عبد الله بن محمد بن علی ابن عباس ابن عبد المطلب رضی الله عنهم کنیتش ابو العباس لقبش سفاح و لاقبش
سنه خمس و اربع اول خلفای آل عباس است بیعتش بسعی حسن بن قحطبه طائی و نصرت ابو مسلم مروزی در اوایل
چهاردهم شهر ربیع الاول سنه اثنی و ثلثین و مایه صاحب روضة الصفا آورده که صباح جمعه ابو العباس با
اتباع خود سوار شده بدار الامارهٔ مروان فرود آمد و از آنجا بمسجد جامع رفت و بر منبر بر آمده بر پای
خطبه خواند بخلاف بنی امیه که ایشان نشسته میخواندند چنانکه در آن روز ضعفی داشت بر بالای
منبر نشست و عمش داود بن علی از وی چپ در پهلو بایستاده خطبه را تمام کرد و آخر این کلام داود
با اهل کوفه این بود که میان شما و پیغمبر شما هیچ خلیفه بحق پای اقتدار بر منبر ننهاده مگر علی بن ابی
طالب علیه السلام و این امام که بر منبر است یعنی عبد الله بن محمد و بباید که این امر متعارف شد و از
میان ما بیرون نرود تا آن زمان که عیسی از آسمان فرود آید بعد از آن سفاح و داود از منبر
فرود آمده بدار الامارت رفتند و ابو جعفر منصور تا نماز دیگر با خدمت مشغول بود و چون بیعت
تمام شد و بر مسند استقلال نشستند در استیصال بنی امیه مبالغه تمام نمودند چنانکه در احوال اهل
دمشق از مجلس اول مذکور شد نقلست که چون خلافت بر سفاح راست شد بعضی از اولاد خلفای
بنی امیه بزودی جمع آمدند و او ایشان را گرامی می داشت تا آنکه سفاح یکروز نشسته بود و جمعی از
اولاد آن ملاعین در حضرت او بر کرسیهای زری نشسته و سفاح با ایشان سخن میگفت و در آن
اثنا سدیف شاعر که مداح خاندان بود از در در آمد و این ابیات برخواند ٭ اصبح الملک ثابت
الاساس ٭ بالمهالیل من بنی العباس ٭ طلبوا ترهم فلما ادرکوها ٭ بعد مطل من الزمان و یاس ٭ لا
تقیلن عثرة عثارا ٭ واقطعن کل ناه و واس ٭ و لقد ساءنی و ساء موالی ٭ قولهم من نازع فی کراس
انزلوهم بحیث انزل الله ٭ دار العدوان و الافلاس ٭ و اذکروا مصرع الحسین و زید ٭ و قتیل بجانب
المدراس ٭ سفاح چون این ابیات شنید رنجیده شد و حاجب را گفت فردا دیوان عطای بگشای و چون
انجمن حاضر شوند با آواز بلند بگوی که امیر المؤمنین امروز عطا خواهد داد و بر آن ترتیب که پیغمبر
میداد رود و سوال کن که اول که را میداد و مقدم گرامی داشت در عطا و یکیک را از اهل بیت شمار تا
تمام ایشان را مذکور ساز حاجب رفت و دیگر بنی هاشم و بنی امیه را جمع کرد و ندا چنان داد که سفاح گفته بود و او را
تعلیم داده و گفت کجاست حسن علی و حسین علی کشندهٔ بنی امیه ایشان را شهید کردند گفت کجا اند فرزندان حسن

و حسین کشندهٔ بنی امیه ایشان را شهید کردند گفت کجاست زید بن علی بن الحسین کشندهٔ بنی امیه او را بکشتند
و سر او را بدمشق در جاهای گشتند و همچنین یکیک را از بنی هاشم که بنی امیه کشته بودند یاد کردند
و می گفتند که بنی امیه او را هلاک کردند سفاح گفت بنی امیه چه کسان بودند گفتند بدران اینجا که منبر نهاده
بر کرسیهای زرین نشسته اند بفرمود تا تمامی را بکشیدند و بر انجا خاک ساختند و همه را بخفه و اژدها کشتند
و نطعها بر سر ایشان افکندند و سفاح با اتباع خود بر آن نطعها نشستند و خوان بکشیدند و طعام
خوردند و نیم کشتگان در زیر ایشان می نالیدند و از سر آن نطعها بر نگاشتند همچنین بردند و از جمله
اشعار عبد الله سفاح که در باب انتقام کشیدن خود از بنی امیه گفته این دو بیت است ٭ شعر ٭
ثارت لنا ربی من امیة عنوة ٭ و فوت ترانی الیوم عن سلفی فرا ٭ و الفیت لا من مفارق ثم
و الیتها فوادا علیها مذعرا ٭ و فات سفاح در روز جمعه سنه ست و ثلثین و مایه از آثار او شد
هاشمیه اند است **منصور بن محمد** برادر بزرگترش کنیتش ابو جعفر و لقبش منصور و چون جابر جعفی
با او گفتی مضایقه میکرد و به وابق اشتهار یافت و چون در اوایل خلافت او علویه با او در مقام
خلاف بودند و شیعه را از متابعت او منع نموده میگفتند که خلافت حق آل علی است لاجرم ابو جعفر مضطر
گردید و تدبیر حال خود در آن دید که با اهل سنت و جماعت اظهار موافقت نماید و با عداوت ایشان هجوم علویه
را از خود دفع نماید لاجرم در یکی از مجالس از روی خشم قسم یاد کرده گفت والله لا رفعن ابنی و ابنو
قسم وارفع علیهم بنی تیم و عدی یعنی بنی خود و بنی علویه را بر خاک خواهم کشید و علی رغم ایشان بنی تیم
و بنی عدی را که عبارت از ابو بکر و عمر باشند بر حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام تقدیم خواهم نمود
اظهار مذهب اهل سنت و جماعت خواهم کرد و آنجماعت را انصار و اعوان خود ساخته دفع اصحاب
علویه خواهم نمود بمقتضای قسم خود عمل نموده در خطبه ذکر خلفای ثلاث را بذکر حضرت امیر المؤمنین
علیه السلام تقدیم نمود و دشمنی آل علی را انکار کرد و بسیار کس از سادات علویان را بکشت و بر
دیوار جامع منصور که در بغداد است سلوی از بنی فاطمه را زنده دفن کرد و محمد و ابراهیم اباء عبد الله
بن الحسن بن علی بن ابی طالب علیه السلام بر وی خروج کردند و لشکر فرستاد تا ایشان را بقتل آوردند
و اصوب آن بود که نظر بآن اعمال عقوبت آل که بی شبهه طریق عفو و شفاعت حضرت پیغمبر آل را برو
مسدود ساخته ذکر او را در این کتاب بیاریم و او را و امثال او را با اهل سنت از زانی داریم اما چون
بنای کتاب بر رعایت جانب اعتقاد بود و مع هذا منصور مذکور در مقامی که او را خوف زوال ملک
نبود اظهار تشیع قولا و فعلا می نمود چنانکه بعد از این مذکور خواهد شد سید اسمعیل حمیری مانند او از
مادحان اهل بیت را رعایت میفرمود و محافظت شرط کتاب را گزیدیم و او را بتکلیف گنجانیدیم و وفات
منصور در شب شنبه ششم ذی حجه سنه ثمان و خمسین و مایه در مکه بود از آثار او شهر بغداد است

محمد بن منصور لقبش مهدی است مردی عاقل و کریم بود و در اوایل بمقتضای کرم عام بسایر طوایف
قریش حتی اولاد تمیم و عدی عطایا میداد اما در آخر سید اسمعیل حمیری که مداح اهل بیت بود او را در
عطیه دادن سرزنش نمود و از گذشته نادم کرده صاحب طرایف الکتاب اغانی که تالیف ابی الفرج
اصفهانی است نقل کرده که روزی مهدی صلای عام داد و صلات و عطایا بجار خلایق میداد و
ابتدا از بنی هاشم نموده و بعد از آن بسایر طوایف قریش رسانید و در آن اثنا سید حمیری در آمد و
رقعه بدست ربیع وزیر بمهدی داد و گفت درین رقعه نصیحتی است مرا میرا میخواهم که با وی برسانی
و در آن رقعه نوشته بود شعر فلا ابن عباس بی محمد لا لعطین بنی عدی درهما و احرم بنی تیم
بن مرة اجمعهم شرالبریة اخرا و مقدما ان تعطهم لا تشکر و لا تکفیهم و بکافیهم بان تنل و تشتما و ان
اشتمتهم او استعتبتهم خانوک و اتخذوا اخرا کما متقدما منعوا تراث محمد اعمامه و بنو و ابنة عمه بدر تمما
و تامروا من غیر ان یستخلفوا و کفی بما فعلوا بها کلمة مغرما لم یشکروا الجد انعامه افتشکرون بغیره
ان انعما والله من علیهم بمحمد فهداهم و کسی الجلود و اطعما ثم ابدوا ابو صبیة دولیة بالمنکرات فخر
علوه العلقما ابن جوزی گفته که این قصیده بغایت طویل است بواسطه تنسیخ توضیحات کردن
واقعیت باقی قصیده را ذکر نکرده ام و بالجمله چون رقعه بنظر مهدی رسید فرمود که سید آن رقعه را بعطاء
وزیر منصور برسانند و بگوید که عطایای بنی تیم و عدی را قطع نماید و خدمت سید رقعه را رسانید
باز مجلس مهدی آمد پس چون نظر مهدی بر وی افتاد خندان شد و گفت که ای اسمعیل نصیحت ترا قبول
کردم و من بعد بکفایت چیزی نخواهم داد هارون الرشید بن محمد الملقب بالمهدی از اکابر اهل
عباس بود و در اوایل دولت او بسیاری از اکابر حجاز را که با علویه متفق بودند به بغداد آورد
و از آن زمره یکی محمد بن ادریس الشافعی بود و در زمان او یحیی بن عبد الله بن حسن بطبرستان خروج
کرده او را شوکتی و عدتی تمام بود رشید فضل بن یحیی برمکی را با پنجاه هزار سوار بطبرستان فرستاد و
فضل چون آنجا رسید با یحیی بن عبد الله لطف کرد و کار بجایی رسانید که امان نامه بخط خود بسوی یحیی
فرستاد و یحیی با فضل پیش هارون الرشید رفت در اول او را اکرام کرد و بعد از آن نقض عهد نمود و او را
بکشت و بعضی از حساد امام موسی بن جعفر الکاظم را علیهم السلام بهرون عرضه داشتند و گفتند که
مردم خمس اموال بسوی او مینهند و او را علیه بحق میدانند و از بیت خروج دارد هارون الرشید
بحضرت امام ع متغیر شد و در آن سال به بهانه حج بمدینه رفت و آنحضرت را گرفته بود و بمصر فرستاد
و از آنجا به بغداد آورد و هارون از زنده یحیی بن خالد را فرستاد تا او را بکشد یحیی به بغداد آمد و چنان
نمود که بعیادت به بغداد آمده است حضرت امام در خانه سندی بن شاهک در بغداد محبوس
بود چنان نمودند که وفات یافت بعد از آن عدول از کرخ بیاوردند تا امام موسی ع را مرده دیده

و مقصد ایشان آن بود که آن مردم گمان برند که او را زهر داده کشته اند هارون با ابن اعمال
خامت قال که بواسطه جاه از دست رفته در عقیده تشیع راسخ بود و از نفرت آن جناب در
مسجد لاهوم بر وجهی که در مجلس تحقیق گذشت همواره هشام بن الحکم را که یکی از تلامذه حضرت امام جعفر
الصادق علیه السلام و صاحب نفس قدسی و جامع کمالات انسی بود با علمای اهل خلاف در مباحثه
مذهب انداختی و ایشان را در شکنجه مناظره او مالیده و ملزم ساختی و بآن مقتضی در سر رودی
و هشام را جوایز و عطایا مقرر فرمودی صاحب طرایف آورده که در ترجمه هارون الرشید از
تاریخ نیشابور که تالیف حاکم ابی عبد الله نیشابوری است مسطور است که روزی در آل ابی طالب
رشید سخن میگذشت رشید گفت که عوام توهم کرده اند که مگر من علی و اولاد او را دشمن میدارم والله
چنان نیست که ایشان گمان کرده اند و خدای داند شدت محبت مرا نسبت بعلی و حسن و حسین علیهما
السلام و معرفتی که مرا بفضل ایشان حاصل است لیکن چون مطالب خون ایشان از بنی امیه نمودیم
و خدای تعالی ما را سلطنت روی زمین داده و علویه را بخود نزدیک ساختیم و با ایشان مخالطت نمودیم
بر ما حسد بردند و از هر طرف بر ما خروج کردند و خواستند که سلطنت را از دست ما بیرون برند و سعی
بسیار در فساد نمودند و در کتاب احتجاج از مامون نقل کرده که روزی در مدینه امام موسی کاظم
علیه السلام نزد رشید آمد رشید برخواست و او را استقبال کرد و در صدر مجلس نشاند و در برابر او
بنشست پس امام موسی علیه السلام بر من هارون نصیحت نمود که متوجه حال فقرای امت شود و با ایشان
احسان نماید هرم قبول آن معنی نمود بعد از آن حضرت امام برخواستند و رشید نیز بجهت
تعظیم او برخاست آنگاه مرا و برادرم امین را امر فرمود که در خدمت عم خود و سید خود برویم و رکاب
او گرفته سوار کنید و لباس او را در بر او راست سازید و مشایعت او تا منزل نمائید پس حضرت
امام موسی علیه السلام در آن اثنا آهسته بشارت خلافت بمن داد و گفت هرگاه مالک این امر
شوی بفرزندان من احسان کنی چون او را بمنزل رسانید بخدمت رشید مراجعت نمودیم و خلوت
شد با جعفر برامکی که مرا بمنزله بود گستاخی کرده از بدر خود سوال کردم که با امیر المومنین که بود این مرد
که این همه اکرام و تعظیم او بکار آوردی و از برای او برخاستی و استقبال او نمودی و در مجلس نشاندی
در برابر او با ادب نشستی و بعد از آن ما را برکاب گرفتن و مشایعت او مامور ساختی و جواب
گفت که هذا امام الناس حجة الله علی خلقه و خلیفته علی عباده پس گفتم یا امیر المومنین آیا این همه
مخصوص تو نیست در جواب گفت که من امام جاهلم بسبب ظاهر و سبب غلبه و قهر و موسی بن جعفر امام
حق است و اعدای بسر او احق است بمقام پیغمبر خدا از من و از جمیع خلایق اما بخدا سوگند که
با وجود این اگر با من در خلافت نزاع کند چشمهای او را می کنم لان الملک عقیم و هم از مامون نقل

کرده که چون رشید خواست که از مکه بمدینه رود بفضل وزیر خود امر کرد که بدره مشتمل بر دویست دینار
بردارد و بخدمت امام موسی علیه السلام برد و بگوی که امیر المؤمنین میفرماید که وقت ما تنگ بود و گنجایش
پیش از این نداشت بعد از این تلافی خواهد شد چون ابن حال مشاهده کردم برخواستم و بر روی پدر
خود گفتم که یا امیر المؤمنین تو بهر یک از اولاد مهاجر و انصار و سایر قریش و آن کسانی که حسب ایشان از
غیدانی هزار دینار و بیشتر داده و با امام موسی که او را می شناسی و تا آن مرتبه تعظیم و تکریم او نمودی
دویست دینار میفرستی ابن عطیه بغایت اندک است و لایق علو شان شما و ایشان نیست پس
هارون بمن گفت خاموش باش اگر من عطیه بسیار بدهم که ضامن او هستی که فردا بصد هزار
شمشیر از شیعه و موالی خود بر روی من نزنند بدان ای پدر که فقرا و اهل بیت او اسلام است و ای
ما و شما از نسل ابدی ایشان ما خلافت هارون بیست سال بود و وفاتش در طوس در غره جمادی الاول
سنه ثلث و تسعین مائه **مامون ابن هارون الرشید** از افاضل آل عباس بود و علم حکمت و فصاحت
و سخاوت و شجاعت داشت بعضی گفته اند که حکمت را از زبان یونانی بزبان عربی کرده اند ابن کثیر شامی
در تاریخ خود نقل کرده که مامون نوزده و از روی نصف گفته که مامون در سال دویست و دوازده
دو بدعت آشکارا کرد که یکی از دیگری اعظم بود و آن قول بخلق قرآن بود و تفضیل علی بن ابی
طالب بعد از حضرت رسول علیه السلام و در بعضی از مواضع گفته که او را بصیرت بعلوم متعدد و از
فقه و طب و کلام و فرایض و نحو و عربیه و شعر و علم نجوم و سایر اقسام ریاضی بود و نزد مامونی باو
منسوب است و مقدار درجه از هوای شهر را مساحت نموده و علی او از علی قدمای حکما اصوب ظاهر
شده اما در آنجا که مبالغه او را در تشیع و تکلیف باعتقاد خلق قرآن ذکر نموده از روی تعصب و عناد
گفته که او را بصیرت ناقده نبود و دیگر بار در مقام ذکر حل بعضی از مسایل مشکله میراث که او را بدست
داده گفته که مردم از فطنت و سرعت جواب او تعجب نمودند و نیز ابن کثیر گفته که احمد بن حنبل با جمعی دیگر
از فضلای اهل سنت تا بواسطه امتناع از قول بخلق قرآن حبس مامون بودند و در زمان معتصم
حبس و ضرب احمد زیاده شد و مامون تا آخر عمر از آن عقیده برنگردید و در وقت وفات وصیت برادر خود
معتصم را وصیت نمود و ترس خدا و رفق و مدارا با رعایا نمود و آنکه سمان اعتقاد او باشد و با بندگان
علویه احسان و از بدان ایشان تجاوز ننماید و صلاتی که جهت ایشان مقرر ساخته بود با ایشان رساند
و در کتاب احتجاج ذکر نموده که روزی مامون با اصحاب خود گفت که میدانید مذهب شیعه را
از کجا موخته ام گفتند نمیدانیم گفت از پدرم هارون الرشید آموخته ام گفتند این چون تواند بود
و حال آنکه او اهل بیت را می کشت گفت ایشان را لب ملک میگفت لان الملک عقیم پس آن حکایت
را که سابقا در بیان حال رشید مذکور شد با شهادت جمعی از اصحاب خود نقل نموده و در کتاب عیون الرضا

کتاب

کتاب طرایف بتفصیل و اجمال از ارباب سیر نقل افتاد که مامون جمعی کس از اکابر علمای مخالفین را جمع کرد
و با ایشان گفت که میخواهم که با شما از روی انصاف و عدل در باب تحقیق خلیفه بحق بعد از پیغمبر مناظره
کنم تا حق ظاهر گردد و بعد از آن شروع در مباحثه و مناظره نموده برهان قایم ساخت بر آنکه حضرت
امیر المؤمنین علی علیه السلام وصی پیغمبر است صلی الله تعالی علیه و سلم و خلیفه باستحقاق اوست
دیگران غاصب بودند و آن جمعی که ترک مکابره کرده اعتراف بآن نمودند و مامون در این باب
اشعار بسیار است از آن جمله این دو بیت است **بیت** الامام علی شکر الوصی ابی الحسن ذلک
عندی من عجایب الزمن • خلیفة خیر الخلق و الاول الذی • اعان رسول الله فی السر و العلن
و بالجمله چون مامون را بعد از تکرر دلایل ظاهر شد که امامت و خلافت حق اهل بیت پیغمبر علیه السلام
بوده و در زمان او امام بحق و خلیفه مطلق امام الجن و الانس علی بن موسی الرضا علیهما السلام
رجال اهل و اعاظم از حق او نزدیک عین جهل و منافی دعوی فهم و فضل است لابد در مقام در شد که
خلافت را بآن حضرت تسلیم نماید در کتاب عیون الرضا و کتاب کشف الغمه و کتاب فصل الخطاب
خواجه بارسا و غیر ایشان مذکور است که مامون مکرر کتابت در باب طلب آنحضرت از خراسان بمدینه
مشرفه فرستاد و آنحضرت تعلل نموده عذر را اظهار فرمود تا آنکه مبالغه مامون بحدی رسید که حضرت
دانستند که مامون دست از طلب نخواهد داشت پس بنا بر اتفاق فرستادهای مامون از راه بصره و اهواز
و فارس متوجه مرو شدند و چون بمرو رسیدند مامون اصناف تعظیم و تبجیل بجا آورده یکی از خواص
خود را بخدمت حضرت امام فرستاده پیغام داد که میخواهم امر خلافت را بتو که مستحق آنی بسپارم
پس آنحضرت امتناع نمودند و در آن باب مبالغه بسیار فرمودند تا دو ماه این گفت و شنود ممتد
گردید تا آنکه مامون آنحضرت را در خلوت نزد خود طلبید و بعد از تقدیم بعضی سخنان که مشعر بتخویف
و تهدید بود با او گفت که چون در امتناع از تقلد خلافت مبالغه و الحاح بسیار کردی ترا سوگند میدهم
اما طاعت کرا ترا ولایت عهد از من قبول میکردی آنحضرت در این مرتبه نیز طلب عفو نمودند و مفید نیامد
پس آنحضرت بنا بر اضطرار ولایت عهد او را قبول نمودند بشرط آنکه او را در ایام خلافت مامون بتکلیف
کنند با قامت امر و نهی و قضا و دخول نصب حکام و تغییر امری که از صدر خلافت بر فرا عنه این امت تا
آن زمان استمرار یافته بود و مامون آن شروط را از آن حضرت قبول نموده امر فرمود که تا اولاد عباس
سرداران لشکر او با آن حضرت بیعت نمایند و بسیاری از ایشان برین معنی اقدام نمی نمودند پس مامون
در خزانه بگشاد و مال بسیار باولاد عباس و سرداران لشکر عطا داد تا راضی شدند و بیعت با آنحضرت
نمودند و در سکه ایشان بیعت نمودند مامون ایشان را محبوس ساخت و بعد از اتمام بیعت امر
فرمود تا تمام سپاه لباس سیاه که شعار عباسیان بود از خود دور کردند و لباس سبز پوشیدند و

مضمون ولایت عهد آن حضرت را نوشته باطراف ممالک محروسه فرستادند و در اهم و دو بار بنام نامی حضرت
امام رضا علیه السلام سکه زدند و در مناهر خطبه باسم سامی او خواندند و چون روز عید نزدیک شد مامون
بحضرت امام پیغام فرستاد که شما را فردا بعیدگاه باید رفت و در نماز عید امامت مردم بجا باید آورد خطبه
خواند پس آنحضرت جواب فرستاد که من با شما در وقت قبول ولایت عهد شرطی چند کرده بودم که
عدم تکلیف بامامت امثال این امور از آن جمله است و الحال نیز علمت همان است که مرا از امامت
این امور معفو فرمایند پس مامون پیغام فرستاد که امامت خانه داخل امر و نهی نیست و مع هذا حرص آنست که
در ایام حیات من مردم ترا بشناسند و فضایل و کمالات تو بر مردم ظاهر شود و چند مرتبه رسل و رسایل
در میان ایشان در آمد تا چون الحاح مامون از حد گذشت آنحضرت باو اعلام نمود که اگر مرا از این
امر معفو نمایی بر من خوشتر است و اگر عفو نمیکنی پس رخصت بده که بدستوری که جد من پیغمبر علیه السلام
متوجه نماز عید میشده اند متوجه شوم مامون جواب فرستاد که بهر طریق خاطر شما خواهد متوجه نماز شوید
آنگاه مامون امر کرد تا وقت صبح جمیع لشکریان و سرداران ایشان بر در خانه آن حضرت حاضر شوند
و خاص و عام شهر مرو در راهها و کوچها و پشت بامها ایستادند و زنان و کودکان بنظارگی ایستادند
و زنان و کودکان بنظارگی ایستادند و چون طلوع آفتاب شد آنحضرت غسل نمودند و جامه پوشیدند و
عمامه سفید بر سر بستند و یک سر او را بر سینه مبارک فرو گذاشتند و طرف دیگر را در میان دو کتف
مبارک خود انداختند و استعمال بوی خوش کرده عصا بدست مبارک گرفتند و موالی و اصحاب خود را امر
فرمودند که بدستور آنحضرت عمل نموده حاضر شدند آنگاه آنحضرت پای مبارک برهنه ساخته با سر
او بلی که تا نصف ساق بود و دامن جامها بالا کشیده از اندرون خانه بساحت همان خانه آمدند و
در یک جانب آسمان داشته تکبیر گفتند و موالی آنحضرت نیز با او تکبیر بجا آوردند پس از آنجا تا مرغزین در خانه خود
که امرا و سلاطین بر موالی درگاه آن مجتمع شده بر اسبان خود سوار ایستاده منتظر مقدم شریف آن
حضرت بودند حرکت فرمودند چون نظر ایشان بر حضرت امام افتاد همه یکبار خود را از اسبان
زیر انداختند و اکثر مردم از غایت اخلاص و شوق بند نعلین و موزه خود را بکار رد و خنجر قطع نموده
دور کردند و بمداوفت آنحضرت پای برهنه براه افتادند و راوی گوید که چون در این مرتبه آنحضرت
تکبیر گفتند در خیال مردم چنان نمود که آسمان و زمین و در و دیوار روزگار جواب تکبیر او میگویند
و در آن ذکر موافقت میجویند و اهل هر دیگر به فریاد در آمدند و بعضی صورت حال با مامون رسانیدند
و فضل بن سهل در این وقت بمامون گفت که اگر حضرت امام رضا باین طریق بمصلی خواهد رسید تمام مردم
فریفته او خواهند شد و ما در معرض خطر خواهیم بود و می ترسم که مبادا خون ما بریزند آنگاه مامون
از این سخن اندیشه نموده فی الحال مصحوب یکی از خواص خود بحضرت امام پیغام داد که ما از روی ابرام ترا باین

عهد تکلیف نمودیم و تو مشقت فرمودیم و ما میخواهیم که تو از اینجا باز گردی و این عمد را بیاده و پا برهنه طی نمایی
باید که بمنزل خود رجوع کنید تا دیگری امامت نماز عید نماید پس آنحضرت موزه های خود را طلبید و بر پا کشیده
و سوار شدند و چندان هرج و مرج در میان مردم ظاهر شد که امر نماز عید در آن روز متعطل گردید و در
بعضی از تواریخ بنظر رسیده که چون خبر ولایت عهد حضرت امام رضا علیه السلام به بغداد رسید
عباسیان از بین اندوهناک شده بهم برآمدند و بر خلع مامون اتفاق کردند و بر عم مامون ابراهیم
بن مهدی بیعت کردند و از هم فضل کسی این حال بمامون بازگفتن روزی حضرت امام
علیه السلام نزدیک مامون رفت و گفت مردم بغداد بهم برآمدند و بسبب تفویض ولی عهدی بمن ترا
از خلافت خلع کردند و بیعت بر عم تو تمام شد مامون متحیر گردیده حضرت امام علیه السلام فرمود که قدم
بسبب من و فضل بن سهل ما قول مکرر داده اند ما هر دو را از خود دور کن تا این فتنه بنشیند مامون بعد از آنکه
مدتی جماعتی را بر گماشت تا فضل بن سهل را در گرمابه بکشتند و حضرت امام رضا علیه السلام زهر داد آنگاه
بتعجیل به بغداد آمد و ابراهیم بن مهدی بکر بخت و زینب دختر سلیمان بن علی بن عبد الله عباس بن علی
بزرگ بود و تصمیم عباسیان او را احترام تمام میکردند بیشتر مردم آمد و گفت ترا باعث شد که خلافت
را از خاندان خود بیگانه ان علی علیه السلام نقل کنی گفت ای عمه امیر المؤمنین علی علیه السلام چون
خلیفه شد با آل عباس شفقتها نمود و هر یکی را بعلی جلیل و شغلی خطیر تربیت کرد عبد الله عباس ایشان
نگرد من خواستم که با ایشان نیکوئی کنم گفت تا تو در این کار بیش بهتر از این نکنی که کردی و از جمله
اکثر علمای شیعه اند شیخ ابن بابویه معمد رحمها الله بر آنند که مامون حضرت امام رضا را علیه السلام
زهر داد چنانکه سابقا ایراد آن افتاد اما صاحب کتاب کشف الغمه روایت نموده که سید فاضل تحریر رضی
الدین علی بن طاوس قدس سره که در فن اخبار و آثار محقق طایفه شیعه بوده مخالف ایشان است
و اعتقاد نداشت که مامون بزهر دادن حضرت امام اقدام نموده باشد و گفته که اگر از آثار مهر
بانی و التیام مامون بحضرت امام و اعتبار او از میان تمام اقوام و مغایرت نزاع و ابرام عباسیان
بیشمار اشتم نظف السکاری بی رحم الفتیان و مانند آن و اظهار فضل و شرف آنحضرت در مجالس
محافل و افتد ابا و در فرایض و نوافل از اول دلایل است بر آنکه مامون بعقل آنحضرت مایل شده و
بآن حکم نموده و از موجبات کلام ابن بابویه آنست که در کتاب عیون الرضا روایت نموده
از تمیم ابن عبد الله قرشی مرویست که گفت خبر داد مرا پدر من از احمد بن علی انصاری که گفت
پرسیدم از ابو الصلت هروی که چگونه دل مامون مایل شد بفضل حضرت امام رضا علیه السلام با آن
همه اکرام و محبت و ولایت عهد که در باره او ظاهر میساخت گفت مامون از اکرام و محبت
و ولی عهد ساختن آنحضرت ظاهر میساخت چیزی آن بود که بر مردم ظاهر سازد که او راغب و خواهان

مردم را در شان او فاسد سازد و وقع او در خاطر ایشان نماند پس چون دید که آنحضرت از آن محبت و اکرام
و ولایت عهد از جای در نمی آید بلکه موجب زیادتی اعتقاد مردم بفضل آنحضرة میشود حکم کرد تا علمای کلام
را آوردند و با او در بحث انداختند تا نماید در مناظره یکی از ایشان عاجز و عاجز و منقطع گردد و محل مرتبه
او نزد علما پست گردد و نقص و جهل و عجز او در میان عامه مشهور شود و درین حیله نیز مقصود او حاصل
نشد بلکه هیچکس از محققان او از علمای اسلام و یهود و نصاری و صابیه و مجوس و ثنویه و ملاحده و دهریه
با آن حضرت مناظره ننمود که از و عاجز و ملزم نشد و حجت بر او تمام نشد و چون مردم ظهور حجت و علم او در
بر آن جماعت مشاهده مینمودند با همدیگر میگفتند والله که او اولی است بخلافت از مامون و خواص
مامون سخنان مردم را در شان حضرة امام باو میرسانیدند و او از آن در خشم و غضب میشد و حسد او
بحضرة امام زیاده میگردید و مع هذا در اکثر احوال آنحضرة طریقه محبت با مامون و محبان او بمنهور زیرا
آن نیز باعث زیادتی عداوت او میشد لیکن باطن مصلحة اظهار آن نمیکرد و آنچون او را حیله
در اسقاط محل و منزلت آنحضرة از قلوب مردم نماند چاره دفع آن امام اجل در شهادت او دید
و از مؤیدات کلام ابن طاوس آنست که صاحب کشف الغمه روایت نموده که محمد بن امام جعفر صادق
علیه السلام در سال نود و نه در مکه بر مامون خروج کرد و زیدیه و جارودیه بر او جمع شدند و مامون
عیسی جلودی را که از امرای او بود نوشتاد تا جمعیت محمد مذکور را پریشان ساخت و او را گرفته
بمامون فرستاد و چون محمد بیامد مامون او را اکرام نمود و در مجلس نزدیک خود جای داد و جایزه
جوایز و عطا با فرستاد و هرگاه محمد قصد مجلس مامون میکرد با گروهی از بنی هاشم و غیر ایشان سوار شده
میرفت و با او اظهار تکبر مینمود و مامون تحمل آن میفرمود و همچنین زید بن موسی الکاظم علیه السلام
که بزید النار مشهور است در بصره بر مامون خروج کرد و مردم را بخلافت خود دعوت کرد و
خانه بسیار از بصره بسوخت و غارت کرد و چون مامون بر او نیز ظفر یافت او را گرفته پیش
مامون بردند تقصیر او را عفو نمود و با او احسان کرد پس هرگاه مامون با محمد و زید که بر او خروج کردند
و دعوی خلافت مینمودند و انواع غوایی و فساد در بلاد او کردند عفو و احسان نماید چه گنجایش دارد
که با حضرت امام رضا علیه السلام که اصلا تقصیری از و ظاهر نشده بود و مامون یقین میدانست
که آنحضرة داعیه خروج بر او ندارد و بقبول ولایت عهد از و نیز توجه نمی کرد و عذر و فضل او را بر
جایز نمیشمارد بلکه از آنحضرت بمامون مددهای کلی میرسید و از دشمنان شدید خلاصی می دید مانند
آنکه چون اهل مرو بر مامون هجوم نمودند و بیزم و آتش جمع کردند که خانه او را بسوزانند و مامون
بخانه آنحضرت پناه برد و بشفاعت او خلاصی یافت و مانند آنکه چون آنحضرة بالهام ربانی دانست که
جمعی از اعادی قصد آن دارند که مامون و فضل وزیر او را در حمام بقتل رسانند بر دور از دخول حمام

منع

منع فرمود و مامون بواسطه متابعت آنحضرة سالم ماند و فضل بسبب مخالفت بقتل رسید والله اعلم
بحقایق الامور **استدراک و تتمه** با فضی شافعی در ترجمه یحیی ابن اکثم قاضی از محمد بن منصور روایت
نموده که گفت در راه شام با مامون بودیم در آن اثنا امر فرمود که مذاکره نمایند تحلیل نکاح متعه و چون
یحیی ابن اکثم آن مضمون را شنید مرا و ابی العیناء را گفت که صباح بگاه نزد مامون برو و مذاکره
سخن بیدا شود در باب تحریم متعه با او سخن بگویند و الا خاموش باشید تا من بیایم محمد بن منصور
گوید که صباح باتفاق ابو العیناء بخدمت مامون رفتیم و دیدیم که او مسواک میکند و از روی خشم
و غضب میگوید منعنان کانما علی عهد رسول الله و علی عهد ابی بکر و انا انهی عنها کیف ای جعل تا نهی کنی از
چیزی که حضرة پیغمبر صلوات الله علیه بآن امر کرده است آنگاه ابو العیناء بسوی من اشارت کرد که
هرگاه او اینچنین سخن در باب عمر بن خطاب میگوید چگونه با او سخن در باب تحریم متعه توان گفت
پس ساکت شدیم تا یحیی بن اکثم آمد و نشست و ما نیز نشستیم مامون یحیی را گفت که جواز متعه
می چیزی گفت مرا عمی است بسبب آنچه در اسلام حادث شده مامون گفت چه چیز در اسلام حادث
شده گفت آنکه شما امر به نداء در تحلیل زنا کرده اید مامون گفت نیز نداء تحلیل زنا کی فرموده ام گفت
بلی متعه زنا است مامون گفت از کجا میگویی این را گفت از کتاب خدا و حدیث پیغمبر او زیرا که خدای
تعالی فرموده که قد افلح المؤمنون تا آنجا که فرموده والذین هم لفروجهم حافظون الا علی ازواجهم او ما
ملکت ایمانهم فانهم غیر ملومین فمن ابتغی وراء ذلک فاولئک هم العادون یا امیر المؤمنین زوجه متعه
و ملک یمین است مامون گفت یحیی گفت بنا بر حدیث است که عند الله میراث میبرد و میراث میگذارد
و فرزند ملحق میشود و جمیع شرایط زوجیت در و پیدا میشود یا مامون گفت پس هر کس از زوجات جامع
شرایط و ملک یمین باشد نکاح کند در زمره عادون معتدون خواهد بود و آنکه زهری از عبد الله و حسن
پسران محمد بن حنفیه از پدر خود و از جد خود علی بن ابی طالب روایت میکند که گفت حضرة پیغمبر امر کرد
که ندا کنم بنهی از متعه و تحریم آن بعد از آنکه امر بتحلیل آن نموده بود پس مامون بجانب ما التفات نموده
گفت این حدیث را شما از زهری شنیده اید گفتیم بلی ای امیر المؤمنین روایت آن کرده اند جماعتی که
از ثبات است مالک بن انس آنگاه مامون استغفار کرد و امر بتحریم متعه نمود و انست ترجمه کلام با فضی در
تاریخ او و بر واقفان مواقف تدقیق و ناظران مناظر تحقیق پوشیده نیست که آنچه مقدمات که تقریر
نموده و ممنوع را استدلالات و بیاناتی که بآن متمسک شده مقدوح و مدفوعست و ظاهر است که ظاهر او
مسقول ظاهر است در خلاف آنچه تقریر نموده الا بتکلفات ظاهر و بر هر که اندک اطلاعی بر فضیلت و فهم مامون
دارد باید شما از اوصاف کمال او که سابقا از تاریخ ابن کثیر شامی نقل شده نظر تامل کار و یقین است
که کان قناعت و رکون او بآن مقدمات سست زبون ندارد و باور نمیکند که مامون با وجود مهارت

در سایر فنون و تحقیق مسئله متواتر علمای شیعه بدلایل گوناگون و مبالغه او در استدلال آن بحدی که اجماع
آن سخنان سست زبون یحیی بن اکثم دون که بعاقبت حقیقت مطلعون بوده زبان پشیمانی باستغفار از آن
گفتار حقیقت مشحون خود گشاید آری می تواند بود که بسبب مصلحتی ملکی مانند تالیف قلوب اهل سنت بآن گفته
پشیمان شده باشد چنانکه در احوال معتضد بنظیر آن خواهد آمد و اگرچه موارد اخراد در کلام که منقول شده از حد
حد بیرون است اما چون دام تفصیل و غور بسیاری از جمهور را شنیده فعی کرده حیثیت نظر ان
بعضی از آن را در سلک بیان منتظم ساخت میگوییم که نزاعی نیست در میان اهل اسلام در مشروعیت
متعه در صدر اسلام و نزاع در نسخ آنست که سنی میگوید که متعه در صدر اسلام مشروع بود اما
بعد از آن منسوخ شد و سند ایشان آنست که عمر در ایام خلافت خود بر بالای منبر رفت و گفت متعتان
کانتا علی عهد رسول الله الحدیث یعنی دو متعه است در عهد و عصر حضرت رسول علیه الصلوة والسلام
حلال و مشروع بود و مردم آنها را می ورزیدند بگمان خود و رسول اما من در زمان آنها را حرام میکردانم منع
میکنم مردم را از آنها و عقاب و ایذا میکنم هر که آنها را ارتکاب کند یکی متعه زنانست و دوم متعه
حج و حاصل سند ایشان آنست که عمر از حضرت رسالت شنیده است که متعه منسوخ شده و بنا بر آن بر
بالای منبر آن سخنان گفت و اگر از حضرت پیغمبر در نسخ متعه چیزی نمی شنید آن سخنان نمیگفت و شیعه
میگویند مشروعیت نکاح متعه دائمی و مستمر است چنانکه در صدر اسلام بود و اصلا منسوخ نشده و همین
حضرت سالت پناه در باب نسخ متعه چیزی نشنیده و آنچه عمر بر بالای منبر گفت باز پیش خود گفته چنانکه
صریح عبارة او بر آن دلالت دارد و اگر حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله در وقتی از اوقات نهی
از آن کرده بودی استناد آن بآنحضرت اولی و اوفق و منع و زجر خواستی بود و حال آنکه او استناد نهی و
منع نکرده و ایضا اگر در باب نسخ متعه از حضرت پیغمبر می شنید پیش از زمان خلافت خود اظهار آن
میکرد چنانکه در زمان خود کرد و حال آنکه او نه در زمان حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله و نه در زمان
خلافت ابوبکر چیزی از آن مقوله نگفت و ساکت بود و پیش از آنکه او منع کند و آن سخنان که بدان متعه
مسلمانان معمول بود و کسی آن منع نمیکرد پس چون عمر آن سخنان را در زمان خلافت خود با آن عبارت
ادا کرد و در زمان پیغمبر صلوات الله علیه چیزی نشنیده بود بلکه از پیش خود گفت و لهذا چنانکه در کتب
حدیث از اهل سنت نیز مسطور است عبد الله بن عباس و عبد الله بن مسعود و جابر بن عبد الله و
ابو سعید خدری و سلمة بن اکوع و مغیرة بن شعبه و اسماء بنت ابوبکر و جمعی دیگر از فضلای صحابه و تابعین
بسخن عمر التفات نکردند و باباحت متعه فتوی میدادند و بر آن عمل میکردند و میگفتند که چیزی از
حضرت پیغمبر نشنیدیم آن بود که متعه را حلال کرد ما بقول عمر از آن باز نمیگردیم و برین اعتقاد و عمل بودند
تا از دنیا رفتند و تعلبی در تفسیر خود روایت کرده از راویان طریق خود که آیه فما استمتعتم به منهن در مصحف

ابن عباس چنین بود که فما استمتعتم به منهن الی اجل مسمی و ایضا لفظ شرعی را حمل بر حقیقت شرعیه باید کرد
چنانچه در اصول فقه مقرر شده و خلافی نیست در آنکه نکاح مشروط باجل و مدت را متعه میگویند و فاعل آنرا
متمتع میگویند چنانکه کلام جوهری در صحاح اللغة و عبارة صدر الشریعة و اول کتاب نکاح از مختصر
قاید بر آن دلالت دارد و حمل بر نکاح دوام تجوزا یا اشتراکا خلاف اصل است و بر هر دو مشترک افاده
کلی از ایشان علی التعیین نخواهد کرد و ایضا تعلبی در تفسیر خود و غیر او در غیر آن روایت کرده از حضرت
امیر المؤمنین علی علیه السلام که فرمودند لولا نهی عمر المتعة ما زنی الا شقی یعنی اگر نهی نمیکرد عمر متعه را هیچ
زنا واقع نمیشد مگر از بدبختی آمده بود پس بر سر آیه کریمه که یحیی بن اکثم بآن استدلال نموده بود ابو الحسن
ابن یحیی بمان نقیبه جاهل بی دین است که با فتی در تاریخ خود گفته که او بهات یعنی با فعال بد
منسوب بود و در احوال سنه تسع و ماتین و ثلاث گفته که او را از قضا عزل نمودند و مقصا
و مؤاخذه بهزار دینار کردند و در تذکره عبد الله بن معتز این مضمون مذکور است شعر قاضیا برنشی و حاکما ٭ یلوط والراس شرما راس ٭ لا
احب الجور یقضی علی ٭ الاه و آل من آل عباس ٭ پس میگوییم که آیت اصلا دلالت بر مدعای آن
جاهل بی دین ندارد زیرا که متعه در زوجه داخل است و اشتغالی بعضی از احکام مانند ارث نزد
بعضی و قسمت نفقه ضایع فرج او از مسمای زوجه نمیکند نه لغة و نه شرعا چنانکه در اثبات مانند نفقه
و کتابه و تاثیره و مانند آن نفقه ضایع فرج از مسمای زوجه نمیکند و مؤید اینست آنکه در کشف گفته
فان قلت هل فیه دلیل علی تحریم المتعة قلت لا لان المنکوحة بنکاح المتعة من جملة الازواج اذ اصح النکاح المتعة
و ما یجب این احکام شرعا جمله لوازم زوجیت است من حیث انها زوجة بلکه تابع صفاتی است که زاید
بر زوجیت چون عدم مضرت بزوج و عدم اختلاف دین و عدم مخالفت حکم شوهر و لهذا نفقه و
کتابه و تاثیره و مانند ایشان میراث نمی برند و اما حدیثی که یحیی از زهری نقل کرده با آنکه علمای شیعه
صحت آنرا ممنوع میدانند و زهری را یکذب حسن بن محمد را با رای قبیح مانند اکثر جا معروف میدانند
معارض است با حدیثی دیگر که مخالف تیر روایت آنا نموده زیرا که ترمذی روایت نموده در صحیح
خود از ابن عمر که مردی شامی از متعه نساء از و سوال نمود ابن عمر گفت که متعه زنان حلال است
شامی گفت پدر تو از آن نهی کرده ابن عمر گفت اگر پدر من از آن نهی کرده باشد و پیغمبر بآن عمل
کرده باشد ترک سنت او خواهم کرد و عمل بقول پدر خود خواهم نمود حمیدی و رجیح بین الصحیحین در
مسند عبد الله بن عباس ذکر نموده که قال ابو نضر کان ابن عباس یامر بالمتعة و ابن الزبیر ینهی عنها
الحدیث و در حدیث سیرة بن سعید الجهنی از ابن شهاب نقل کرده که قال اخبرنی عروة بن الزبیر ان
عبد الله بن الزبیر قام بمکة فقال ان ناسا اعمی الله قلوبهم کما اعمی ابصارهم یفتون بالمتعة تعرض برجل فقال

را ابن الزبیر فرمود نفسک و فواعدان فعلتما لارحمنک بمجارک و معنی نخواهد بود که مراد او بر جبل عبد الله
بن عباس است که در آن عمر بنا شده بود و در بعضی از تواریخ مسطور است که چون عبد الله زبیر از آن
سخنان کنایه آمیز گفت ابن عباس در مقام جواب او شد و گفت اما اللحی فان الله عز و جل یقول
فانها لا تعمی الابصار و لکن تعمی القلوب التی فی الصدور و اما المتعة فسل امک عن بردی عوسجة
چون ابن زبیر نزد مادر خود رفت و از و پرده عوسجه سؤال نمود مادرش خجل شده گفت من ترا از
معارضه ابن عباس نهی نمودم و گفتم که ایشان جوابهای حاضر کلوگیر دارند پس عبد الله
از در عذر خواهی مخالفه سخن او نموده آن جواب در گلوی او بغض ماند و اما آنکه محمد بن منصور از
مالک بن انس روایت نموده معارض است بآنکه شارح مقاصد و صاحب کتاب هدایه فقه حنفی
مؤلف سر العباد نقل کرده اند که مذهب مالک تحلیل متعه است و تحقیق این مسئله موکول است بکتب مبسوط
شیعه امامیه است **از اعتراض و سم و اثار زهر** تقریر دهم آنکه یکی از ناصبیان کج فهم در بعضی از مؤلفات
بی مغز خود ایراد نموده و گفته که امام رضا قبول ولایت عهد کرد از مامون و در عهد نامه که بخط مامون
و خط رضا است مامون را امیر المؤمنین نوشته و گفت رضی الله عنک و نفسی فداک و جعلنی و قایتک
من کل سوء و از و عطایا و ارزاق میگرفت چنانچه پدران او را نیز با خلفای ثلثه و بنی العباس می
امیر حال این منوال بود پس اگر خلافت و امامت ایشان را بودی چرا ایشان را بعهد و اسناد و تنزل و
مجامله با ظالمان مینمودند و بخلافت ایشان اقرار میکردند و امیر المؤمنین میخواندند ملکه می بایست گفت
که خلافت حق ما است و بیعت نکردندی و ولایت عهد قبول ننمودندی و اگر سنان بکشتندی شهید بودند
مانند زکریا که در رختش بریدند و یحیی که بدان زاری خدا بکشتند و یحیی که بدان خواری کشتند
و همگی از ایشان حق را نپوشانیدند و بعضی از اهل فهم و اهل صاحب علم در ازاله آن وهم فرموده اند که
استبعاد و مدارا و تنزل ایشان از متغلبان زمان معارض است بسنت الهی و تنفر اهلاک فرعون
و نمرود و امثال ایشان که سالها دعوی خدائی نمودند و پیغمبران و اولیای او را ایذا و اهانت کردند
و همچنین معارض است بحال پیغمبر آن او که مجاهده و رفق و نرمی با اشرار نمودند و توقف در مجاهده
فراعنه و کفار فرمودند و از خوف قرار نموده در مطاوی قبری و بطون غار مختفی گردیدند
از کلمات سابقه ظاهر شد که حضرت امام رضا علیه السلام قبول ولایت عهد مامون بعد از اکراه و اجبار
نمود و آن خود اسهل است از آنکه یوسف پیغمبر علیه السلام ولایت عهد از عزیز مصر کرد که کافری بود
طلب نمود و مع هذا مامون در آن مقام انواع تعظیم و تکریم در حق امام رضا علیه السلام ظاهر ساخت و با
حقیت و اولویت او از خود در امامت اعتراف نمود پس اگر آنحضرت تیر بلا و نوائب اصغی کند نا بحق خود
رسد از عقل و خرد دور نباشد و از بزرگی و فضل او بدیع نتواند بود و مالجمله اگر امام رضا علیه السلام

بطریق

بطریق تواضع و کرم در مقابل تعظیم و تکریم مامون آن کلمات گفته باشند نقصان مرتبه رضا نباشد
و نه زیادتی در رجحان مامون و همچنین اگر صادق علیه السلام شخصی که چندین هزار سید فاطمی را زنده در
دیوار گرفته باشد و با آنچه شنیده که امام اعظم خود اهل سنی است آنجا و میداند او حزب و قتل بجا آورده
باشد سخنی نرم از روی مصلحت که بدعا تشبیه بموسی و هرون جسته باشد و در مجامله و نرمی ایشان فرعون
و افتدا بقول خدای تعالی کرده باشد که و قولا له قولا لینا مالک موسی علیه السلام در مقام گرفتن فرعون
عتاب و خطاب او به مصمون فعلت فعلتک التی فعلت و انت من الکافرین مینمود و او از روی تنزل
و نرمی گفت فعلتها اذا و انا من الضالین کردم چنین و من از جمله گمراهانم و این جواب بجانب
زبون تر و نرم تر است از آنچه از صادق علیه السلام در جواب منصور دوانیقی با هرون بخواهر حسنی
رسیده و معذور باشد اگر صادق علیه السلام مانند این گفته بودی که خواهر حسنی مدبر آزادست
افزاری کردی و عوغا بر سر شیعیان آوردی و آنکه آنحضرت او را امیر المؤمنین خوانده است
موجب نقصان در حق او نیست بنی بینی که باری تعالی در قرآن مجید تبارک خدا و آله خوانده
چنانکه در اول سوره فتح الفتح گفت یبایعون مع الله الما اخوه همچنین در حکایت ابراهیم علیه السلام
گفت و فراغ الی آلهتهم اگر خدا را روا باشد که تبارک آله خوانند رضا را روا باشد مامون را امیر المؤمنین
خوانده و نقصان امامت او نباشد و امیر المؤمنین آن باشد که بانه آنکه خوانندش چنانکه خدا آن
باشد که باشد نه آنکه خوانندش و مؤلف بجوابی دیگر از این دو شبهه که در خلال احوال هشام بن
الحکم سبق ذکر یافته بیاد آورند که حالی از لطفی نیست و اما آنکه گفته است که بایست انکار کند
بر ایشان اگر کشته شوند شهید باشند چون زکریا و حسین و یحیی عجب است که این ناصبی اطهار اطلاع بر زمانی
و اخبار آنها سابقه میکند و این قصه نشنیده است که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه روز بدر که سیصد
سیزده نفر از مسلمان همراه داشت و اکثر پیاده بی سلاح بودند با کفار بسیار مقاتله و کارزار نمود و
در عام حدیبیه که با آنحضرت سه هزار و ششصد مرد آراسته از مسلمانان همراه بود چون سهیل بن عمرو
و سایر مشرکان راه بر آن حضرت گرفتند و او را از دخول مکه مانع آمدند و نگذاشتند که عمره خود را تمام
کند با ایشان جنگ نکرد و راضی بصلح شد و در آن صلح آنچه از و خواستند قبول کرد با آنکه در قبول بعضی
از ایشان مشقتی عظیم و مخالفه ظاهر شرع بود مانند آنکه نام حاصل مدینه را بمشرکان دهد و هر که جهة اسلام
پیش آنحضرت آید او را تسلیم ایشان نماید و آخر چون خواستند که صلح نامه نویسند و حضرت رسول الله
صلی الله علیه و سلم بجانب امیر علیه السلام اشاره فرمود که صلح نامه بنویسد و حضرت امیر علیه السلام نوشت
بسم الله الرحمن الرحیم هذا ما صالح علیه محمد رسول الله سهیل بن عمرو گفت بدین راضی نیستم
اگر ما اقرار بخدای رحمن رحیم و اعتراف برسالت تو کنیم هر آینه دین ترا قبول کرده باشیم و ما را با تو خلافی

نامه با جواب بجای آن بنویسید که باسمک اللهم و اما صالح علیه محمد بن عبد الله جعفر رسالت با بر مصالح وقت
فرمود نه که یا علی آنرا بستر و این را بنویس که او میگوید امیر المؤمنین ع از سترون آن شرم نمود و توقف
فرمود تا رسول خود آنرا بستر و آنچه مطلوب سهیل بود نوشت پس بر وقف قول خواجه ناصبی می
بایست که رسول صلی الله علیه با آن قوت شوکت که در آن روز داشت مانند علی نجاشی با او
همراه بود از کفار مکه تنزل نمودی و متعهدی حرب ایشان شدی منظور و منصور بلکه توجه فرمودی
و نام خدا از خدا محو نکردی و نام خود از رسالت نستردی تا اگر کشته شدی شهید بودی و تشبیه کردی با
دو جهیس و یحیی نمودی و تامل نماید در قیاس این قضیه با واقعه امام رضا علیه السلام و انصاف دهد که امیر
المؤمنین خواندن مامون سهل تر است با نام خدا و رسول را در کتابت از خدا و رسول دور نمودن پس
اگر رسول را علیه السلام روا است که با بر مصلحتی در صلح کافران نام خدا از خدا محو کند و نام رسالت از خود
دور نماید جعفر بن رضا را روا باشد که در عهد مامون او را امیر المؤمنین خوانده و نویسد حسن نقصانی
نباشد اگر آن تنزل و تقیه دانسته است این نیز تنزل تقیه و مداهنه است اگر آن مصلحت بود این
نیز مصلحت است و آنجا خدای خدا باشد نه بتان و مصطفی رسول برحق باشد نه ایشان و امیر المؤمنین
رضا باشد نه دیگران و عجب آنست که اگر کسی از این آیه یا بعضی از اولاد و اصحاب خود در گریخته
آید و درجه شهادت یابد خواجه حسنی گوید که تیزی کرد و خود را در غلکه انداخت و آنرا با قتل حسین
یحیی قیاس نکند و امر قتل را شاب نابرده و قاتل را مسلمان خوانده اگر دیگری از ایشان چون رضا
علیه السلام بجهت مصلحت و رعیت و ماندان با دشمنی مدارا و مصالحه کند بدانند و بی حق و نا اهل
منسوب سازد آنرا ایشان را از دست قوت باید کردن اگر کور نه باید دید که حسین علیه السلام آن
کرد که هر جهیس و یحیی و زکریا علیهم السلام کردند و حسن بن علی صادق و کاظم و رضا همان کردند که نوح و شعیب
دار مباد و قایم علیه السلام آن می کنند که مصطفی صلی الله علیه و سلم کرد در غار و یونس علیه السلام در بحار
و حمد الله ابا مینا کرد و حق ایشان را بود و رضا علیه السلام با آن مصالحه و مجاهد سلامت یافت تا
حجت بلیغ تر باشد و اما آنکه گفته که از بنی امیه و بنی العباس عطایا و ارزاق میگرفتند جواب آنست که
ایشان آنرا عطایا و ارزاق ندیدند بلکه حق ایشان بود که دیگران بغصب گرفته بودند و بدین طریق
که ممکن باشد ایشان را اخذ آن جایز و در آن نقصان عصمت و امامت نباشد و الحمد لله رب العالمین
هارون بن المعتصم بغیبت و اتق مردی مردانه بود و در ایام خلافت خود با آل علی علیه السلام نیکوئیها
بسیار کرد و کلمات پسر او متوکل که بمقتضای کلام هم مجرم المیت بمن الحی ناصبی و معلن عداوة اهل البیت
بود و ابن کثیر شامی در تاریخ خود گفته که واثق آن قدر احسان با آل ابی طالب نمود که در وقت مردن
او هیچکس از ایشان نمانده بود که فقیر باشد و چون موت او را نزدیک شد فرمود تا فرش را از زیر پای او

انگاه روی خود را بر زمین نهاد و گفت که یا من لا یزول ملکه ارحم من یزول ملکه **احمد بن المتوکل** کنیت او
ابو العباس و لقب او معتضد بغایت نیک و فاضل بود و چون نوبت باو رسید عالم را روی در آبادی
نهاده و نفوذ را معلی مانده و خزاین را خالی شده و دیدها بسبب سیما نمود تا نعوذ محکم شد و طمع تنگدلان از
رعیت منقطع کرده و دست طامعان و ستمدیدان از رعیت و مظلومان کوتاه کردانید و با آل علی علیه السلام
نیکو بود و خواست تا بر متابر لعن معویه کند و صحیفه که مخبر از مناقب اهل بیت علیهم السلام و مثالب
اعدای ایشان بود بخواند میسر نشد و جابر بجوم اهل خلافت بر اجرای آن حق توفیق نیافت و آن
معنی در خاطر او گره شده و در سنه تسع و ثمانین و مائتین وفات یافت و در تاریخ یافعی مذکور است
که قاضی یوسف بن یعقوب بمعتضد گفت که میترسم که نزد سماع این صحیفه فتنه برپا شود معتضد گفت
اگر عامه موافق کنند شمشیر در ایشان خواهم نهاد یوسف گفت آنگاه ما علویه را از هر ناحیه بر تو فرض کنند چه
خواهی کرد جابر بن معتضد در آن باب توقف نمود **احمد بن المستکفی** کنیت او ابو العباس بود
و لقب او ناصر و او از افاضل خلفا بود و خاطری وقاد داشت و در علوم متبحر بود و در شجاعت یگانه
روزگار بود و تشیع او شایع و احکام ائمه اهل البیت را چون عم خود معتضد طالب بود مبارک بن اسمعیل
ابن احمد عباسی بغدادی منتجب معروف بابن الکتبی در کتاب نوادر و اشعار ملوک آورده که بعضی
از معاصران ناصر بر وطعنه زدند که شیعی است و او در جواب این ابیات گفت **شعر** زعموا انی ابغض
علیا ❊ صدقوا انکم الدی علی ❊ کل من صاحب النبی ولو ❊ طرفة عین مخطئ مرعی ❊ فلقد حل عقل کل عنی
هو عن شیعة النبی بری **و ایضا** حکایت کرده ابن عبد الله که نقیب طالبیان بود و رقعه بنزد موصل کتابتی
نوشت بناصر و مضمون آن آنکه بما خبر رسیده که عدول نموده اند مذهب تشیع نه بمذهب سنن اگر نموده
راست باشد فرق چنان است که سبب آنرا اعلام فرمایند چون نوشته مذکور بناصر رسید در جواب او
این ابیات گفته فرستاد **شعر** یشبه القوم او تشبهوا منهج الهدی ❊ وصاموا وصلوا والانام نیام
اصاب بهم نوحا و نوحا بهم نجا ❊ و تاجی بهم موسی و اعقب سام ❊ لقد کذب الواشون فیما کرهوا ❊ و خاطبنی
الضحی ابن یعتریه ظلام ❊ از جمله دلایل صحت عقیده او آنست که چون علی بن صلاح الدین یوسف که از ملوک
آل ایوب بود کتابتی باو نوشت و مکاتبه کرده در آنجا ثبت نموده که مشتمل بود بر شکایت سلاطین
این دو نام خلافت را از علی بن ابی طالب علیه السلام بغصب گرفته بودند تا هر دو در جواب این قطعه
نوشت **شعر** رأی کتابک یا ابن یوسف ❊ طغا ❊ بالصدق تجزی ان اصلک طاهر ❊ غصبوا علیا حقه
اذ لم یکن ❊ بعد النبی بشر ناصر ❊ فاصبر فان غدا علیه حسابهم ❊ و اشر فناصرک الامام الناصر ❊ و تفصیل
این سؤال و جواب با قطعه شعر علی بن یوسف در ذیل چند هیچ مذکور خواهد شد و ولادتش در شنبه نهم رجب
سنه ثلث و عشرین و مائتین و خلافتش شب یکشنبه سلخ رمضان سنه اثنی و عشرین و مائتین **فرع** در بیان

احوال ابو مسلم فخر الدین رازی در کتاب حقایق الانوار آورده که ابو مسلم عبد الرحمن بن مسلم بعضی گفته‌اند
که مروزی بود و بعضی گفته‌اند اصفهانی و او در سرای عیسی بن معقل بن عمیر پرورده شد و با فرزندان
او علم یاموخت و عیسی از دعاة شیعه بود پس ابو مسلم بواسطه خدمت عیسی با ابراهیم امام رسیده و دعوت
وی قبول کرد پس ابراهیم او را بخراسان فرستاد و او را امیر شیعه کرد و او دعوت میکرد برای بنی عباس
آل محمد و در آن وقت امیر خراسان نصر سیار بود میان او و میان جذیع بن علی الکرمانی مخصومت
بود و جذیع در آن واقعه هلاک شد و ابو مسلم نزد نگاه میداشت و در دیهی از دیهای مرو دعوت
ظاهر کرد و آن در شب هشتم ماه رمضان سال صد و هشت از هجرت بود و خلق بسیار با وی
جمع شدند و ابو مسلم بسر جذیع استغاثت کرد و قصد نصر سیار نمود و نصر بگریخت و قصد نیشابور کرد
ابو مسلم قحطبه را از پی او فرستاد و قحطبه بطوس تمیم بن نصر سیار را دریافت و او را بکشت و لشکر او را
غارت کرد و نصر بجانب عراق آمد و بساوه بمرد و ابو مسلم بر خراسان مستولی شد پس نباته بن حنظله
الکلابی از لشکر مروانیان با چهل هزار مرد شامی در جرجان بود ابو مسلم با وی مقاتلت کرد و او را و فرزند
ان و برادر بکشت و از آن لشکر خراسانی خلاصی نیافتند و بعد از آن بعراق رفت و مروان حمار را
معلوم کرد که ابو مسلم دعوت از برای ابراهیم میکند ابراهیم را بگرفت و بحبس کرد چون ابو مسلم شنید
ترسید که مروان او را بکشد حیله ساخت و مردی بازرگان را پیش مروان فرستاد و آن مرد مروان را
گفت که یا امیر المؤمنین من مردی تاجرم و مالی که داشتم با ابراهیم دادم و تو او را محبوس کرده‌ای
مال من ضایع خواهد شد مرا یا بحرکه او دارد بدهم تا مال من بر که حواله میکند مروان آن مرد را پیش
ابراهیم فرستاد چون ابراهیم او را دید گفت ای بنده خدای مال من بر که حواله میکنی و مال را که تسلیم
میکردی گفت بر عارثه یعنی ابو العباس سفاح و او برادر او بود و مادر سفاح ریطه بنت عبد الله
بن عبید بن عبد الملک الحارثی بود و بعد از آن ابو مسلم لشکر فرستاد بقحطبه با هفتاد هزار مرد بر سر
جمع شدند قحطبه از ری باصفهان رفت و از آنجا بهماه ندر سید و بزرگان خراسان که متعلق
نصر سیار بودند همه را بکشت پس قحطبه قصد عراق کرد و از فرات بگذشت و هم عبور کرده و آن شب
جنگ شد و یزید بن هبیره که از لشکر مروان بود بگریخت و چون روز گشت امیر قحطبه بدید چون آن
بشنید گفت هیچ مصیبت این کارزار را الا او بار که هرگز مرده زنده را هزیمت نکرده است
و در آن وقت که مروان ابراهیم امام را حبس کرده بود ابو العباس سفاح بگریخته با خویشاوندان
خود بکوفه آمده پنهان بود و ابو مسلم مترصد شد که خلافت را بکه تسلیم کند گاه میل بجعفر بن محمد بن
علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلام بوده و گاه به عبد الله بن الحسن بن علی بن ابی
طالب علیه السلام و گاه به ابو العباس سفاح و جعفر دانسته بود که آن کار بر ابو مسلم نشود و بدین دان

التفات نکرد و عاقبت بر سفاح بیعت کرد و بعد از آن عبد الله علی که عم سفاح بود لشکر جمع کرد و
قصد مروان نمود و مروان از وی بهزیمت شد و بسیار از اکابر ایشان کشته شدند و بعد از
آن مروان را طلب نمودند و در دهی از دیههای بصره یافتند و کشتند و چون خلافت بر عباسیان
مقرر شد ابو مسلم هم بر قاعده اول دلیری میکرد و بی دستوری خلیفه کارها میکرد و ابو جعفر منصور
که برادر ابو العباس بود بر آن منکری بود و لیکن ابو العباس میگفت من قصد کشتن او ندارم
زیرا که مردم ما را بدان سبب ملامت کنند و چون سفاح بمرد و منصور بخلافت نشست خواست
که ابو مسلم را بکشد و رشتی ابو مسلم گفته بود که حال من با عباسیان چنانست که مردی از صالحان
استخوان پای شیر دید جای افتاده دعا کرد تا خدای تعالی او را زنده کرد چون شیر زنده شد
گفت ترا حقی بر من عظیم است لیکن مصلحت من آنست که ترا بکشم زیرا که تو مرد مستجاب الدعوة
مبادا که بار دیگر دعا کنی تا خدای تعالی مرا بمیراند یا شیری دیگر آفریند از من قوی‌تر و آن سبب
مضرت من شود پس مصلحت من در آنست که ترا بکشم پس عباسیان چون قوت از من یافتند
مصلحت ایشان در کشتن من باشد عاقبت ابو جعفر منصور ابو مسلم را بکشت و خلافت بر عباسیان
مقرر شد و زمخشری در کتاب ربیع الابرار آورده که گاه ابو مسلم بقول بعرفان اللهم انی
اتوب الیک حالا لا تطلبنک تعقرنی فقیل له انبعظم علی الله غفران ذنب فقال انی اتوب ثم ظلم
ما دامت الدولة لبنی العباس فکلم من صارخه تلافی عند تفاقم الظلم فکیف یقوم للمن بذ الخلق جمعاء
و قیل له مرة لقد ثبت بالبرهان بمنکم الجنة فقال حتی فیه من النار اولی من الطمع فی الجنة انی الطفاء
من بنی امیة جمرة والهبت من بنی العباس نبرا فان اقرع بالاطفاء فواخزیا من الالهاب

جلد دوم

جلد دوم در متقدمین از حضرات سادات و امامت و ولایت سلاطین اندلس بوده‌اند و ادریس
بن عبد الله المحض ابن حسن مثنی ابن حسن مجتبی ابن علی المرتضی علیهم التحیة والثنا کنیتش ابو عبد الله
در واقعه فخ در سنه تسع و مایه فرار نموده بمصر رفت و چون داعیه مولی صالح بن منصور بدانجا رفت
از قبل هادی عباسی در شیعه مخلص بود او را رها کرده باندلس روان داشت و او در اقصای مغرب
اراضی طنجه در مدینه ولیله آغاز دعوت کرده جمعی از قوم بربر با او گرد شده با او شاه شدند و آوازه
او مضطرب گشته و او نام شخصی که بشماخ اشتهار داشت بدانجا فرستاد و او کلمه ادریس
رسیده از روی بکر و تلبیس در سلک مخلصان او در آمده تا آنکه او روزی از دردندان
شکایت کرد وی چیزی با او داد که دارویی دندان است و او ادریس آن را در بحر بکار برده دندان
درکند شد و برا جاریه حامله بود اولیای دولت خلافت بشکم او نهادند و او پس از چهار ماه
پسری آورد و او را ادریس نام نهاده و در اسلام بغیر از او کسی دیگر را در شکم مادر بسلطنت موسوم نکرده

حضرت پیغمبر صلوات الله علیه در حق او فرموده اند علیکم بادریس بن ادریس فانه نجیب اهل البیت و شجاعهم
عدم در تاریخ الملوک تالیف مبارک بن اسمعیل عباسی کتبی بغدادی از صولی روایت کرده که گفت
از ابو هاشم داود که یکی از ارکان دولت ادریس بود شنیدم که گفت روزی با ادریس مرا بر خود
بساحل دریا برد که در آنجا بنماز اشتغال نماید چون او بنماز مشغول شد من در گوشه نشستم که ناگاه جماعتی از
دور پیدا شدند متوجه ما شدند و چون ادریس ایشان را دید با من گفت ای داود این جماعت خارجی اند
و بقصد قتل من آمده اند داود گوید با او گفتم که پس رخصت من بده که بر ایشان حمله کنم گفت نه بجای خود
باش و آنگاه شمشیری و سپری برداشته بر ایشان حمله کرد و هفت کس را از ایشان بکشت و باقی هزیمت
رفتند و چون برگشت شمشیر خود را بمن داد و این اشعار خواند شعر الدین ابی هاشم شد ازره
وارمی بنیه بالطعان وبالضرب ٭ فلسنا نمل الحرب حتی تملنا ٭ ولا نشتکی ما نلتقیا من النکب ٭ فخلت
لادریس بملکه بنیة ٭ واسبته وخط بنفسه ٭ بالخلافة وکان فصیحا شاعرا عمر بن ادریس در مدینه و تنس
و توابع آن والی بود ادریس از او ادریس بن علی قایم مقام گردید بعد از آن فضل بن ادریس حاکم گشته در
مغرب مدینه موسوم بجبل الکواکب ساخت و همچنین سلطنت آنجا از سلف بخلف میرسید سید علی
ابن احمد المشهور بعبود بن ابو القیس میمون بن احمد بن علی بن عبد الله بن عمر در اوایل سنه ست و اربعمایه
در دولت قرشی قرطبه با سلیمان بن مروان جنگ کرده او را بگرفت پس از آن او و برادرش ابو الحکم
سلیمان بن عبد الرحمن ناصر را بکشت و در سنه سبع و اربعمایه در قرطبه بسلطنت نشست و ملقب بناصر
لدین الله گردید و در بیست و هشتم ذی قعده سنه اربعمایه بحمام رفته بدست غلامان مقتول شد
قاسم بن حمود پس از واقعه برادر در قرطبه بیعت کردند و ملقب بامون شد آخر یحیی و ادریس
برادر زاده با او تنازع نموده وی در سنه اربع عشر و اربعمایه بدست یحیی اسیر شده محبوس گردید
در سنه احدی و ثلثین و اربعمایه کشته شد یحیی بن علی در حینی که قاسم از قرطبه باسپاه رفته بود در
سنه اثنی عشر و اربعمایه از مالقه فرار کرده در قرطبه در سنه جمادی الاول بر تخت نشست و خود را
ملقب بمعلی گردانید و در خلال آن احوال داعیان امویه بار دیگر خطبه بنام انسان خواندند و چون بر
آن دیهات دولت یکچند کس از ایشان هلاک شدند مجدد خطبه بنام یحیی خواندند و او در وقت محاصره
اشبیلیه در محرم سنه سبع و عشرین و اربعمایه بدست اهالی آنجا کشته شد ادریس بن علی بن
حمود در واقعه برادر در طنجه بود امرای علویه او را طلبیده بپادشاهی برداشتند و ملقب بتایید بالله
کردند و در سنه اربع و ثلثین و اربعمایه هلاک گشت ادریس بن یحیی بعد از برادر او را از زندان
بیرون آورده بحکومت نشسته ملقب بعالی گردید اما بیرون آمده بود و لشکر متزلزل بود و در سنه
ثمان و ثلثین و اربعمایه سلطنت را بنی اعلام که آنجا بحکم ایشان در یکی از قلاع محبوس شده بود تو بتی دیگر او را

بیرون آورده حاکم ساخته در سنه ست و اربعین و اربعمایه فوت شد محمد بن ادریس بن علی بسلطنت رسید
ملقب بمهدی یافت و برادر خود حسن را ولی عهد ساخته ملقب بسامی گردانید و پس از چند گاه او را از میان
خود رانده وی بجبال عمار رفته با او بیعت نمودند و اهالی جزیره خضرا احمد ابن قاسم بن حمود را بخلافت
برداشته ملقب بمهدی ساختند و در آن وقت بعقیده صاحب عمدة الطالب زمان او سلطنت در آن
دودمان بود و وفات صاحب عمدة جمال الدین احمد معروف بابن عنبه در هفتم صفر سنه ثمان و عشرین و ثمانمایه
بود جند سیوم در سادات رفیع الدرجات که سلاطین یمن بوده اند یحیی بن حسین بادرش ام حسن
بنت سید محمد بن حسن مثنی الکنی بعبد الله بن قاسم رسی ابن ابراهیم طباطبا بن اسمعیل و مناخ بن ابراهیم
عمر بن حسن مثنی در زمان معتضد در سنه ثمانین و مائتین در یمن ظهور کرده ملقب بهادی گردید
آخر در ذی حجه سنه ثمان و تسعین و مائتین در هفتاد و هشت سالگی وفات یافت و او
کتابت در رقوز بدیه موسوم باحکام قرن بیست سال در مکه منعقد خطبه بنام او خواندند و در تاریخ
الملوک مسطور است که یحیی را شعر نیکوست بر وفور فضیلت و علومیت او دلالت دارد و از آنجمله این
اشعار است که بعضی از اصحاب بجهت نشان خود نوشته و عقاب بجهت و بایشان در آنکه با او وعده
موافقت در خروج نمودند و آخر تخلف از آن ورزیدند شعر نام الخلی ماع الدین فی تعب
قضیت علیه ولاة الشوق بالحجب ٭ والناس فی غفلة ما اصبحت ٭ آل الرسول لهم کل غریب ٭ حتی
انفت له بن الله مجتنبا ٭ والعدل یعطی جزیلا کل مجتنب ٭ اذ لا یری ثایر الله بن بصره ٭ ولا طلبا
لحق الله ذا غضب ٭ کیف الفرار وقد صارت معالمنا ٭ من الرسول کرسم دارس عرب ٭ ام کیف
یرضی بسوم الخسف ذو کرم ٭ من له حسب قد صین بالادب ٭ یا ایها الراکب المزجی مطیته ٭ نحو الحجاز علی
المهریة النجب ٭ ابلغ بنی الحسن الاخیار مالکه ٭ من ناصح لهم ذی منطق درب ٭ عن الخلیل الذی کم خشیة
یوما ولم یرم بالتعجیز فی الغرب ٭ لکن یؤدیهم للغرب منهم ٭ وان یغب عنه بالقلب لم یغب
اهل النبوة ما شانی وشانکم ٭ وکیف آثرتم لومی علی ادب ٭ لما نشرت دعوا بالکتاب الی ٭ امر النبی وقد
امعنت فی الطلب ٭ فالنعم المحض فی اللذات من لبث ٭ ولم تراصه فی ساعة النشب ٭ یا قوم
ذکر کتاب الله فاتبعوا ٭ ای الکتاب براحوا من اذی النصب ٭ لعبتم وتعاقدتم علی حنق ٭ فتحت
اسمی کجد غیر ذی لعب ٭ بنی علی فلا تصغوا الی احد ٭ ولا تشدوا فانتم اکرم العصب ٭ وتجمعوا الکم
فرو معقدة ٭ وانتم شعث فی ساعة النشب ٭ ما بعد امری لکم عذرا فلا تهنوا ٭ واستجمعوا ما تسوقنا
السیف والنشب ٭ فقد سمعتم بما قال منتزما ٭ السیف اصدق انباء من الکتب ٭ ولها ایضا ٭
اعاذل انا حی جوادی ٭ ورمحی ذو المقاص من الدلاص ٭ ولا یسما جوای الی غناء ٭ ولا ابغی الجوارح
لاقتناص ٭ غضبت الخالق مصرف بسیفی ٭ الی اهل المقابح والمعاصی ٭ ولها ایضا ٭ بنی حسن لیس نهضت

جند سیوم

جنانکه از علاوه بر ملقب موسوم بود و در یحیی بن ادریس در سنه ست و اربعین و اربعمایه فوت شد

تبارکم • وتارکت بالصدق والحق والسنن • وصیرت نفسی للحوادث عرضة • وغبت عن الاخوان والاهل
والوطن • لادرک ثارا اولافع ظالما • اشد علی الاسلام من عابد الوثن • بکل رقیق الحد ابیض صارم و
کل ردی اذا ما هز کالغصن • فان یک خیرا فهو خیر لکلکم • وان یکن الاخری فانا ذوو حسن محمد بن یحیی
کنیت او ابو القاسم و لقبش مرتضی ابن از بدر والی شد و او فقیه و عالم بوده باصول و فروع و او را
تصانیف بسیار است ولادتش در سنه ثمان و تسعین و مائتین و وفاتش در سنه خمس عشر و ثلثمایه
آورده اند که یحیی جماعتی را متابعت مذهب حق دعوت می نمود و ایشان از آن ابا می نمودند تا کار
بقتال انجامید و چون صفوف قتال راست شد محمد در صف که در آمد و این ابیات را بآواز بلند بر مخالفان
میخواند و کارزار میکرد شعر کدر الورد علینا والصدر • فعل من بدل جهدا وکفر • امیا الامر عودی للمدی
ودعوا عنک احادیث السمر • واقبلی ما قال یحیی لکم • ابن بنت المصطفی خیر البشر • حدثنی الیض
والسمر معا • وتبدلت فادی لسهم • لاجبن علی عدا ثنا • نار حرب نضرام الشرر احمد بن
یحیی که ملقب بناصر لدین الله بود قایم مقام گشت و در سنه اربع و عشرین و ثلثمایه فوت شد حسن بن
احمد ناصر الملقب بمنتصر والی شد یحیی بن احمد ناصر بعد از قتل برادر بحکومت رسید منصور لقب یافت
و او صمصام موالدولة بن بویه اسف بن یحیی بعد از وی بسر ابو محمد داعی امیر صنعا گردید ابو
محمد عبد الله بن محمد بن قاسم بجای آبا نشست در تاریخ الملوک مذکور است که عبد الله مردی
شهم صاحب عزم عظیم الناموس بود و اهل یمن او را بسیار دوست میداشتند و او چون از نشسته
بود که اهل طبرستان از موالیان اهل بیت رسالت اند تعلیمه مراسلات دهد ایا بجانب ایشان میفرستاد
و ایشان را بمتابعت خود دلالت میکرد تا آنکه در بعضی از آن دیار خطبه بنام او خواندند و آخر بعضی از
داعیان او در آنجا غلبه نمودند و خطبه او در جمیع آن بلاد خوانده شد و خود در یمن بر سریر سلطنت
متمکن بود و از جمله اشعار او که مشهور است بانکه دعوة او از عراق گذشته و بولایت
کیلان رسیده این دو بیت است شعر قل لبنی العباس بالکم • لا تلحظونا بالخطر جحان • وقد یحطکم
لمان دعوة • جالت علی اقطار جیلان • و ناصر عباسی که معاصر او بود مال بسیار بطوایف عرب
یمن فرستاد و ایشان را تحریص بقتل او نمود و وعدهای خوب داد و سبب آنکه او در کار خود
غفلت نمی ورزید و از اخبار اطراف تفتیش می نمود کسی بدو ظفر نیافت و بعد از وفات او پسر
او را جندروزی قایم مقام او ساختند و چون دیدند که جاهل و قاصر بود از رتبه امامت خطبه بنام او
نخواندند و احمد بن الحسین را که از بنی اعمام عبد الله مذکور بود طلبیده امام خود ساختند و حال او
امروز در میان مردم مشهور است و در کمال علم و زهد و عبادة است و هرگز در هیچ قلعه قرار
نمیگیرد و همیشه در بیابانها و کوهستان یمن بسر میبرد والله تعالی اعلم جند جارم در شرح حکام مکه

معظمه

معظمه جعفر المکنی بابو محمد بن محمد الامیر بن حسن الامیر بن محمد الاکبر بن موسی بن عبد الله محض
بن حسن مثنی بن امام حسن علیه السلام در عهد مطیع عباسی بر امکور ترکی گماشته عزیز اسمعیل بامارت
مصر در سنه ستین و ثلثمایه استیلا یافته بعد از قتل او فوجی از قرمطه و طامعه مکه بحکومت نشست و
در ذی حجه سنه سبعین و ثلثمایه ارتحال نمود عیسی بن جعفر بعد از پدر قایم مقام گردید حسن
مکنی بابو الفتوح بن جعفر بعد از برادر والی گشته وزیر ابو القاسم مغربی که از اکابر فضلای شیعه
اثنا عشریه بعد از مصر و آن کرخیه پیش او آمده او را بخلافت انجا تحریص نمود و وی نیز در ذی قعده سنه
احدی و اربعمایه لشکر مصر را انجا کشید و اعراب بنی طی را با خود متفق ساخت و حاکم مضطر گشته مال بسیار
بر قبایل عرب ایثار کرد ابو الفتوح متوهم آنکه مبادا او را بحاکم سپارند بی نیل مقصود برگشت و وزیر
مغربی روی گردان شده به بغداد رفت و حسن بحکومت حجاز قانع شده در سنه اربع و ستین
اربعمایه وفات یافت ابو عبد الله تاج المعالی شکر بن حسن قایم مقام پدر گشته بنهایت کریم
بود و حکایتی غریب و کرم از وی در کتاب گلستان مسطور شده انجا رجوع نمایند وفاتش در
سنه اربع و ستین و اربعمایه و آن طبیعه بلکه نسب آن حکام بدو منتهی شد حمزه بن وهاس
بن داود بن عبد الرحمن بن ابو العاتک عبد الله بن داود بن سلیمان بن عبد الله بن اموی
الجون متغلب بر انجا دست یافت و میانه بنی سلیمان و بنی حسنی قتال بسیاری بدست آمده
او قریب بیست سال حکمرانی کرد و از بنی سلیمان بغیر از دو کس بحکومت نگردد و زمخشری کتاب کشاف را
در مکه در جاشت دوشنبه بیست و سیوم ربیع الاخر سنه ثمان عشر و خمسمایه بنام حافظ ابو علی بن عیسی
بن علی بضم العین و فتح اللام حمزه که بنهایت فاضل و شاعر و ادیب بود تصنیف نمود امیر محمد الملقب بتاج
المعالی بن جعفر ابو الهاشم محمد بن عبد الله بن ابو هاشم بن حسن الامیر بن محمد الاکبر جد اعلی
جعفر اولین حاکمی که مذکور شد بملک موروثی رسید چه پدر و جدش قبل از ابو المعالی شکر بحکومت
کرمت کرده بودند و او در بدایت حال خطبه بنام اسمعیلیه خوانده و پس از آن حسب الاشارة عالی قایم عباسی
بنام او کرد و او آخر کسی که در حوالی کعبه و حجر و زمزم مکتب بالقاب مصری بود و بسبب کثرت در بغداد فرستاد
و در سنه اثنی و ستین و اربعمایه رسول او نزد سلطان الب ارسلان سلجوقی آمد و چون خبر تغیر خطبه
بنام سلطان رسانید الب ارسلان سی هزار دینار و خلعه نفیسه جهت او روان داشت وفاتش در سنه
سبع و ثمانین و اربعمایه و شش از هفتاد متجاوز بود ابو علیه بن قاسم بن تاج المعالی محمد پس از پدر
والی شد و اسعد بن سارتکین در سنه سبع و ثمانین و اربعمایه مکه را از دواشراع نموده وی در
شوال این سال با جمعی بسر او آمده بر وی غالب شد و اسعد بنام گرفت امیر قلیه بن ابو قلیه بن
قاسم بن تاج المعالی محمد بعد از پدر بحکومت نشست و در عنفوان اسطه صغر سنه سبع عشر و خمسمایه وفات یافت

امیر تاج الملک عدة الدین هاشم بن امیر فلیته دیگر اخوانرا تمکین نداده حکومت نشست و در سنه سبع و عشرین
و خمسمایه وفات یافت قاسم بن هاشم بن فلیته بعد از پدر پادشاه شد امیر ارغش امیر حاج بغداد او را
در سنه تسع و خمسین و خمسمایه اخراج نموده عمش عیسی را حاکم ساختند و او از بادیه بر سر عم آمده و برادر او را اخراج
نموده باز عیسی بر سر آورده و برادر رمضان سنه ست و خمسین و خمسمایه بمکه رفت حکومتش
هیجده سال امیر قطب الدین عیسی بن امیر فلیته پس از برادرزاده پادشاه شد امیر مکثر ابن عیسی پس
از پدر والی گشت در سنه احدی و سبعین و خمسمایه از لشکر مستضی عباسی که بجهة برادرش الاوحد
عیسی بجای او منصوب شد اما حکومت مکثر تا سنه ثلث و تسعین و خمسمایه مستمر بود بعد از آن منصور
برادر داود بن عیسی حاکم شد قتاده بن ادریس بن مطاعن بن عبد الکریم بن حسین بن سلیمان بن
علی بن سلیمان بن عبد الله بن محمد ثعلب بن عبد الله الاکبر بن محمد الساز بن موسی الجون امیر مکه بود در
بعضی در سنه سبع و تسعین و خمسمایه بر مکثر بن عیسی غالب آمده حکومت یافت و او بغایت شجاع
مستبد و سخت دل بود در تاریخ مصر و قاهره مذکور است که قتاده امیر عارف و منصف بود و علما
که در مکه فساد میکردند سیاست فرمود و در زمان حکومت او اموال و نفوس تجاوز در حیطه امان
بود او تقاعد و تشیع سب صحابه میکرد و مشهور بود که در موسم حج علی خیر العمل در اذان میگفتند و الاتفات
بهیچکس از پادشاهان زمان نمی نمود و تحلیف بغداد و غیر او رجوع نمیکرد و ملک همه سال از خلیفه بغداد اموال
بسیار از جهة او می آوردند و او میگفت که من بخلافت سزاوارترند دیگرانم و چنین مشهور است
که در مدت عمر از و گناه کبیره صادر نشده بود و در تاریخ جهان آرا و غیر آن مذکور است که آوازه ناصر
عباسی او را فریب داده بعراق طلبید و چون بحوالی کوفه رسید گاه بر او اصابه حمی شیر بانان باستقبال
در قلاده باستقبال او رفتند و چون وی را بحضور ایشان اضافه کنند بلاد و قتل بهاء الدین اسد الاوحد علما
و از آنجا برگشت حسن بن قتاده بعد از پدر قایم مقام شد ابو الواج ابن قتاده بعد از برادر حاکم گردیده
زمان او ملک مسعود بن ملک کامل از آل ایوب چند وقتی استیلا پیدا کرده باز راجح غالب آمد ابو سعید
حسن بن علی بن قتاده باعم در آن امر شریک شد امیر نجم الدین ابو نمی بن ابو سعید حسن حکومت سید
و بغایت معمر شد سی پسر داشت و از آنجمله سید عبد الله پیش سلطان خازان آمده رقیات بسیار در حق
بدو داد ابو الغیث بن ابو نمی والی شده بر دست برادرش حمیصه بقتل آمد حمیصه برادران با نفاق
او را گرفته بمصر فرستادند و او از آنجا فرار کرده پیش سلطان محمد الجایتو آمده و مدد گرفته چون بمصر
رسید خبر فوت سلطان شنید باز بر آن لشکر او از وی جدا شده وی بسر حد حجاز رفت و همواره
بر آن دیار تاخت میکرد تا آنکه بقصد ملک ناصر پادشاه مصر کشته شد سید ابو غواره رمیثه بن ابو نمی
حاکم گردید و از اولاد او شهاب الدین احمد نزد سلطان ابو سعید آمد و قتل سلطان را بکه برده

بر محل دیگر سلاطین داشت و رزی که با هاشم سلطان بود در آن دیار جاری ساخت بهاء الدین بعد از
سلطان بسبب تعظیم و اجلال او گردیده امارت اعراب عراق بدو داد و بعد از سلطان بر حکومت استیلا
یافت امیر شیخ حسن بوبان او را محاصره کرده بعد از تسخیر بکشت و بدین مدت پدرش در حیات بود
سید عز الدین بن عجلان ابن رمیثه حاکم مجاز شد و میان او و اخوان مخالفتی رفت سید شهاب
الدین بن سید عز الدین والی گشت و حال و سابق بعد از و احوال آنجا مضطرب گردید
سید بدر الدین بن عجلان بسبب زوال رمیثه که در نازع حکومت میکردند او بر برادرزاده اش
رمیثه بن محمد بن عجلان باعم نزاعی چند کرده آخر بر وی قرار گرفت چندی در ذکر بنی فاطمه علیهما السلام
که در دیار مغرب و مصر خلیفه شدند و ایشان را اسمعیلیه و عبیدیه نیز گویند در زمان دولت بنی
عباس بیست و هفتاد و چهار سال پادشاهی کردند عدد ایشان چهارده تن ابتدای ملک شان
از سنه ست و تسعین و مائتین تا سنه ست و خمسین و خمسمایه از فرزندان اسمعیل بن الامام
جعفر الصادق علیه السلام بودند و اسمعیل فرزند بزرگترین امام جعفر صادق علیه السلام بود و اکثر
مردم را گمان آن بود که بعد از پدر او امام خواهد بود و جماعتی میگفتند که او صاحب الزمان است و او
در زمان پدر وفات یافت و امام جعفر علیه السلام بر جنازه او حاضر گردید و چند نوبت جنازه او را فرو
گرفت و کفن او بگشود و او را بمردم نمود تا بدانند که او مرده است و بر گمان فاسد خود باقی نماند
و از اسمعیلیان طایفه آنکه ایشان را اعتقاد آنست که اسمعیل بن جعفر زنده است و او صاحب
الزمان خواهد بود و در بعضی از تواریخ مسطور است که اسمعیل را پسری بود محمد نام و محمد را پسری آمد
نام او جعفر و ولادت او در مدینه و او در رجعت آمد محمد بن جعفر الحبیب او را و صاحب آن خواندند
که مردمان همه او را دوست میداشتند و فرزندان او در مغرب و دیار مغرب افتادند و او اول کسی از
ایشان که بتقویت الله عبد الله صوفی در سلمیه مغرب بخلافت موسوم شد عبد الله بن محمد بن محمد بن
بالله بود و نسب او بر وجهی که حضرت سلطان المحققین خواجه نصیر الدین محمد طوسی طیب الله مشهد در فاتحه
نفوذی که آنرا بنام علاء الدین محمد اسمعیلی حاکم قهستان تالیف نموده بر این وجه است محمد بن المهدی
بن عبد الله بن احمد بن محمد بن اسمعیل بن امام جعفر الصادق علیه السلام و بروایت بعضی نسبش
بر این وجه است عبد الله بن محمد بن عبد الله ابن میمون بن محمد بن اسمعیل بن الامام جعفر الصادق
علیه السلام ولادت او در قریه سلمیه حمص در سنه ست و ثمانین و مائتین و مدت خلافت او بیست
و چهار سال بود وفاتش در سنه اثنین و عشرین و ثلثمایه و مدت عمر او شصت و دو سال بود و خروج او
روز یکشنبه هفتم ذی الحجه سنه ست و تسعین و مائتین اما در روز پنجشنبه ربیع الاول سنه
سبع و تسعین و مائتین بر مسند خلافت علم کردند زعم اسمعیلیه آنست که مهدی موعود که در اخبار

جندیم

عبد الله بن

واقع شده عبارت از دست و بعضی از هواخواهان مهدی روایت کرده اند که حضرت پیغمبر
صلی الله تعالی علیه و آله و سلم فرمود که علی رأس ثلثمائة تطلع الشمس من مغربها و گفته اند که مراد از العلامش
که در حدیث واقع شده مهدی است و او با هر که محاربه مینمود منصور و مظفر میگشت صاحب روضة الصفا
آورده که در حدود وقیروان قلعه در غایت متانت و رزانت بنا نهاده و آنرا مهدیه موسوم
گردانید و در سنه تسع و تسعین و مائتین اهالی بعضی از دیار مغرب دم از عصیان میزدند مهدی
پسر خود را بدفع ایشان نامزد فرمود و او آنجماعت را محاصره نمود و مدت دیر بر دور شهر نشست
تا قوت محصوران بانجام رسید و عاقبت با تیغ و کمند بیرون آمده دست در دامن استیمان
زدند و ولد مهدی سایهٔ عاطفت و احسان بر سر ضعیفان افکنده همه را از کشتن امان داد
و بمواخذهٔ قلیلی از اموال قناعت نمود و مهدی در ایام خلافت خویش اطراف و اکناف ولایت
مغرب لشکرها فرستاد و مجموع را در حیطهٔ تصرف آورد و عاملهای قدیم را برانداخت و چون
از ضبط اندلس و قیروان و طرابلس و امثال آن فراغت یافت بسر خویش قایم را به تسخیر دیار مصر
با لشکری گران روان کرد و معتضد عباسی مونس خادم را با سپاهی جرار در برابر فرستاد و میان
ایشان محاربه روی نمود و مونس در آن معارک مردانگی بجای آورده از دار الخلافه بمظفر بلیغ
گشت و در بعضی از تواریخ بنظر رسیده که مونس دو نوبت با قایم حرب کرده آخر روی بفرار نهاد
و دیار مصر و صعید خلفای علویه را مستخلص گشت و چون مدت هشت و پنج سال از خلافت بگذشت
در حصار مهدیه روی بعالم آخرت آورد و در تاریخ روضة الصفا آورده که عباسیه در نسب مهدی
طعن کرده محضری نوشتند و خواستند که امر فرمایند تا خطبا آنرا بر منابر بخوانند وزیر معتضد گفت که
اگر شما چنین کنید علویان نیز نسبت بعباسیان زبان قدح دراز کرده در آن باب غضبی بیارند
و امر کنند تا بر رؤس منابر ولایت مغرب بخوانند و هیچ یک از خلفا و طایفهٔ شما را در میان
امت قدر و قیمت نماند لاجرم معتضد از سر آن قضیه درگذشت و در تاریخ ابن کثیر شامی مسطور است
که آن محضر نوشته شد و سایر سادات و اشراف و قضات و علمای دار الخلافه مهر بر آن نهادند
و از جمله ایشان ابو الفرج بن جوزی در آن محضر نوشت که دلیل بر آنکه این جماعت اولاد اند
و از جملهٔ اولاد علی و فاطمه نیستند کلام عبد الله بن عمر است که در وقتی که حضرت امام حسین
بواسطهٔ وصول مکاتبات اهل عراق متوجه آن دیار شد بآن حضرت گفت که لا تذهب الیهم فانی
اخاف علیک آن تقتل و ان جدک قد خیر بین الدنیا و الآخرة فاختار الآخرة علی الدنیا و انت بضعة
منه و انه لا تنالها انت و لا احد من اهل بیتک و این کلام دلالت میکند بر آنکه خلافت هیچ
یک از اهل بیت نمیرسد مگر محمد بن عبد الله مهدی که در آخر زمان خواهد بود و معلوم است که آنجماعت

ظهور علامات آخر الزمان مدت طویل انگ دیار مغرب و مصر و غیر آن شده پس بدین دو که بنا بر تخمین عبد الله
بن عمر از اهل بیت نبوة نباشند همچنانکه سادات و قضاة و فقهاء و کبرا در این محضر بر آن رفته اند آنست
حاصل استدلال ابن جوزی و مؤلف را در آن تامل است از چند وجه است اول آنکه کلام ابن
عمر چگونه در این مقام حجت شود و عجب که اگر یکی از سادات اهل بیت از احوال آینده خبری دهد
آن التفات نمی نمایند و میگویند که علم غیب مخصوص خدای تعالی است و در این مقام که قدح در نسب
بعضی از سادات اهل البیت میکنند عبد الله بن عمر را و اخبار از غیب غیب نمیکنند و آنرا حجت میدانند
دیگر آنکه بر تقدیر تسلیم صحت کلام ابن عمر نمیتواند بود که خیر مؤنث در قول او لانها راجع باشد
بخلافت جده که از جانب حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم تواند بود نه خلافت فاسده و ملک مخصوص که
با علما و اهل سنت و رایه بعد سی سال از وفات آنحضرت غیر از آن نتواند بود و پس حاصل کلام ابن
عمر چنین شود که خلافه موعوده الیه بتو و هیچ یک از اهل بیت تو نخواهد رسید و این معنی موجب
آن نیست که ملک عضوض و خلافت ظاهری که ابن جوزی و اصحاب او آنرا به بنی امیه و بنی العباس
روا داشته اند هیچ یک از اولاد و اهل بیت حضرت امام حسین علیه السلام نرسد دیگر آنکه قول
او که و ان جدک قد خیر بین الدنیا و الآخرة الی آخره دلالت بر وضع روایت میکند زیرا که این
عبارت مشعر است بر آنکه حضرت امام حسین علیه السلام در توجه بعراق طالب دنیا بود و حاشا که ابن
عمر در باره حضرت امام حسین علیه السلام این گمان داشته باشد بلکه آنحضرت طالب خلافت الهی بود
که بموجب حدیث صحیح لا یزال الاسلام عزیزا الی اثنی عشر خلیفة کلهم من قریش و غیر آن از احادیث که در
فاتحهٔ این کتاب مذکور شده مستحق آن گشته بود دیگر آنکه اطلاق عبارات ابن عمر بر وجهی است
که دلالت بر نفی خلافت مهدی از اهل البیت نیز دارد و در تبریز روضه روایت است و از جملهٔ غرایب
آنکه شیخ جلال الدین سیوطی شافعی در کتاب تاریخ الخلفا استدلال نموده بر بطلان خلافت خلفای عباسیه
باحادیثی که اهل سنت روایت کرده اند در باب امتداد زمان خلافت عباسیه تا زمان ظهور مهدی
آخر الزمان و مخفی نخواهد بود که اقدام مامون عباسی بر ولی عهد ساختن حضرت امام رضا علیه السلام دلیل
صریح است بر آنکه آن احادیث بعد از انقضای امام مامون وضع شده که اگر آن احادیث ثابت میبود
بود و با مامون میرسید که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه فرموده که خلافت در اولاد عباس تا قیامت
باقی خواهد بود و اقدام بر نقل خلافت از خاندان خود بحضرة امام رضا علیه السلام نخواستی نمود زیرا که از
کتاب آن بعد از وضع احادیث مذکوره منصف بداهة بانقضای آنها و معارضه با نفس حضرت رسالت
پناهی بر جهل و ضلالت خود گواهی است و ایضا بر اهل روزگار پوشیده نیست که تا الحال سالهای
بسیار شده که خلافت از آل عباس بیرون رفته بلکه از نسب ایشان در صفحهٔ روزگار اثری نمانده و

الحمد لله که روزگار آن متغلبان بسر آمد و وضع واقعه ایام از وضع آن احادیث که اهل سنت جعل
خوش آمد آن طایفه برهم یافته بود و ندکاشف گردید و برین قیاس است اکثر احادیثی که در کتب ایشان
مذکور و بصحت آن مغرور ند **و ایضا** و این کثیر در موضعی دیگر از تاریخ خود نگفته مبعث مفخر مؤدد و گفته
که در اول مرتبه که اکابر و علما باستدعای خلیفه قادر بالله عباسی خط و مهر بران محضری نهاده شد رضی
الدین موسوی نیز بالحاج و اکراه خط بران محضر نهاد و چون از مجلس خلیفه بیرون رفت جمعه اشعار بیطلان
آن محضر و اظهار انکار آنچه در آنجا نوشته شده و از روی اکراه بود قطعه شعری گفت که دلالت صحت
خلفای بنی اسماعیل داشت و یک بیت او اینست **شعر** البس الذی فی جلده الاعادی ٭ و مهر الخلیفة
العلوی ٭ و خلیفه عباسی چون آن قطعه را شنید بر اشفت و شریف طاهر پدر سید رضی الدین
و برادر وی مرتضی علم الهدی را طلبید و با ایشان کلام آغاز کرد ایشان چون بسید رضی الدین
در آن باب سخن گفتند گفت من آن قطعه را نگفته ام خلیفه گفت اگر او آن قطعه را نگفته باید که
قطعه دیگر مشتمل بر قدح نسب اسماعیلیه بگوید و درین باب بکر کس نزد میر رضی الدین فرستادند
و او قبول نکرد و چون سید رضی الدین و خاندان او در عراق و عرب صاحب شوکت و فضل بودند
و خلیفه قدرت بر اهانت ایشان نداشت لاجرم بآن راضی شد که سید رضی الدین سوگند بخورد
که آن قطعه را نگفته انگاه شیخ ابو حامد اسفرائنی و قاضی ابو بکر باقلانی را که از علمای اهل سنت بودند
بخانه او فرستادند تا او را سوگند دادند الله اعلم بحقیقة الحال و بر منبع احوال و آثار مخفی نخواهد بود
که گواهی دروغ در روایت احادیث موضوعه مفروغ نزد علمای اهل سنت بغایت اسهل است
چه اکثر ایشان نفرت مذهب خود را منبع کذب میدانند و لهذا صاحب کتاب ترغیب و ترهیب که
از اکابر محدثان اهل سنت است در خاتمه کتاب مذکور بسیاری از علمای اهل سنت را نام برده
و گفته که ایشان وضع حدیث برای نفرت مذهب میکنند و آنرا صحاح میدانند و صاحب
روضة الصفا در ذیل احوال عبد الله بن طاهر ذو الیمینین که از جانب مامون حاکم خراسان بود
آورده که در ایام حکومت او جمعی از مجوس بر راه مغارن مسجدی انگشته بودند و چنانچه در
شرع شریف مقرر است جزیه میدادند و هیچکس متعرض ایشان نمیشد روزی یکی از اعظان که در قریه
مالان وعظ میگفت در اثنای سخن فرمود که درین شهر مسلمانی ضعیف است و مؤمنی این مقال اکثر مجوس
انگشته متصل یکدیگر واقع شده و اهل اسلام در دفع این صورت اهمال و تغافل مینمایند ازین
کلمات عرق عصبیت مسلمانان در حرکت آمده جملگی اتفاق کردند و چون شب در رکوب مسجد
آتشکده سعی نموده از عمارت آن دو موضع اثر نگذاشتند و در همان شب مسجد جدید بجای آن مسجد
و آتشکده طرح انداختند مجوس چون صباح از خواب غفلت سر برآوردند از مسجد قدیم و آتشکده خویش

نشانی

نشانی ندیدند و دو حیرت بدماغ ایشان راه یافته متعرض آن قضیه گشتند و چون بحقیقت حال اطلاع یافتند
از هراة به نیشابور رفته بعرض عبد الله بن طاهر رسانیدند که در ایام دولت تو چنین حیفی واقع شده
اکنون بتظلم آمده ایم و امید میداریم که داد ما را بستانی عبد الله بن طاهر فرمان داد که از حقیقت آن
معلوم استعلام نمایند چون امنا و در مقام تفتیش و استفسار آمدند جماعه فراوان بر معبر از شهر هرات
و قرای آن بلده مجتمع گشته گواهی دادند که مائة الطیب قاین مسجد را بهمین کیفیت که حالا واقع است
دیده ایم و قبل از این درین موضع نه آتشکده و نه مسجد دیگر بوده و در ادای این شهادة
ثواب طمع داشتند و تفصیل خروج مهدی مذکور و کیفیت مذهب اسماعیلیه در تواریخ مشهور مسطور
در کتاب ملل و نحل محمد شهرستانی مذکور است **محمد** لقبش القایم بامر الله پدرش مهدی بود
در ایام خلافت خویش از مردم مغرب و بربر بیعت از برای او ستانیده بود و چون مهدی وفات
یافت قایم در سنه تسع و عشرین و ثلثمایه قایم مقام شد اهل صقلیه بواسطه سوء اعمال عامل او سالم بن
راشد از اطاعت او سر باز زدند تا قایم سالم را عزل کرده دیگری را بجای او نصب فرمود و از
کلیات وقایع زمان قایم یکی آن بود که ابو یزید که بتعلیم صبیان اشتغال داشت بر وی خروج
کرد و جمعی کثیر و جمی غفیر در تحت رایت او مجتمع گشتند و میان او و قایم محاربات دست داد آخر
الامر قایم از وی منهزم گشت و ابو یزید قایم را تعاقب نموده در مهدیه قایم محصور گشت و اسماعیلیه ابو
یزید را دجال نام کرده حدیثی روایت کردند مضمون آنکه دجال بر مهدی با قایم خروج کند و در حین
محاصره قایم مریض شده درگذشت و پسرش اسماعیل بجای او نشست و مدة خلافت قایم دوازده
سال و هفت ماه بود **اسمعیل** لقبش المنصور بالله چون قایم از پای در آمد اشراف حصار مهدیه
منصور بیعت کردند و او بغایت شجاع و مردانه و عاقل و فرزانه بود و چون در حین فوت پدرش ابو یزید
خارجی با لشکری سنگین بر در حصار بود مرگ قایم را پنهان داشت و بکمین تدبیر وکال و لاوری او ابو
یزید از ظاهر مهدیه کوچ کرده گریزان شد و منصور او را تعاقب نموده بجایی رسید که از صعوبت مسالک
دیگر نتوانست رفت و ابو یزید بر کرکنیه بلاد سودان فرود آمد و این خبر مسموع منصور گشت جمعی از اهل
جلادت را جهت او نامزد فرمود و ایشان بموجب فرموده از عقب ابو یزید بشتافتند و بعد از
کشش و کوشش او را دستگیر کرده نزد منصور آوردند و از موقف خلافت حکم صادر شد که
ابو یزید را در مقتلی همین با حمد و نه قرین و همنشین گردانیدند و بعد از چندگاه بنا بر فرمان ابو یزید
پوست کنده و از آن پرکاه ساخته گرد تمام ولایت برآوردند و تشریح نامها باطراف ولایت شام
فرستاده افعال ناشایست او را که در ایام خروج از قتل و غارت و غیر آن واقع شده بود
باز نمودند و منصور در ایام دولت خویش حسن بن علی بن ابی الحسین کلبی را که یکی از عظمای طلب بود

وبغداد و دمشق این سنه بحکومت مقابله فرستاد و جهة حسن معاشرت حسن محبت او در دلها قرار گرفته بضبط
و ربط امور مشغول شد و در خلال این احوال رومیان متوجه محاربه او گشتند و چون فریقین متقارب شدند
آتش محاربه زبانه بفلک انیر کشید و حسن منهزم شد و مقارن این حال فرج غلام منصور با طایفه از شجعان
بمعاونت حسن رسیده باتفاق روی بلشکر رومیان نهاده جنگ در پیوستند و اهل روم شکست بسیار
یافته بقیة السیف بهزار حیله بقیصر ملحق شدند و ابو جعفر مروروذی چند در تهنیت این فتح مبین
انشا کرده معروض منصور گردانید مخبر بر آنکه امید میدارم که بیمن همایون فرقة العین و خلیفة الدین
که ولی عهدست در مکه و مدینه و رؤس منابر و وجوه و نابر خطبه بنام دولت آن دو برج خلافت
و دری برج امامت مزین و محلی گردد و عاقبت آنچه بر زبان ابو جعفر گذشته بوقوع انجامید
و چون هفت سال از خلافت منصور منقضی شد عالم فانی را وداع نمود و مدة حیاتش سی و هفت
سال بود **مهدی بن اسمعیل** لقبش المهدی لدین الله بادشاهی صاحب رای و شجاع بود و فایق امور
ملک و قوانین ملت نیکو دانستی و کاهی بنفس مرتکب عبادة و حکومت بجای آوردی و یافعی گفته که کان
مظهر التشیع معظما لائمة الاسلام علیهم السلام و قوراً حازماً یرجع الی انصاف و یحری الامور علی احکامها
در روز وفات پدرش که سلخ شوال سنه احدی و اربعین و ثلثمایه بود بر دی بیعت کردند و در سنه
سبع و اربعین بنده خود جوهر خادم را بانواع عواطف پادشاهانه اختصاص داده با لشکر گران بافصای
بلاد مغرب فرستاد و او تا ساحل بحر اوقیانوس و جزایر خالدات رفته ماهی که بآن بحر محیط
بود و در آن ملک معروف او صید کرده بپایه سریر خلافت مصیر فرستاد و المهدی لدین الله در ایام
حکومت خویش بسلمانیه لشکر کشیده و آن دیار را فتح فرمود و والی آن مملکت را که مشغلی بود و
را شکر الله نام نهاده فرموده بود که او را امیر المؤمنین گویند امیر و دستگیر گردد و بعد از این فتح
لشکر عظیم بجزایر روم ارسال نموده میان او و سپاه روم معرکه‌های عظیم واقع شد و مرتبه بر
مخالفان غالب آمدند و غنایم فراوان گرفتند و در خلال این احوال خبر وفات کافور اخشیدی که از اقبال
غلامی بجایی که حکومت مصر اشتغال می‌نمود بسمع موزر رسیده و بواسطه قحط و غلا مصریان عاجز و
مضطر گشته اشراف و اعیان مملکت رسولان و نامها فرستاده و از معز التماس نمودند که بنفس خویش
و کت فرماید یا از امرای دولت شخصی که شایسته ریاست آن ولایت فرستد و چون معز بر این
قضیه اطلاع یافت همت بر تسخیر مصر مقصور گردانیده جوهر را با جمعی از ارباب سلاح و کشتیهای
مشحون بانواع اطعمه و اصناف اغذیه که برای آن مملکت صحبه کند ارسال نمود و جوهر در سنه
سبع و خمسین و ثلثمایه بامکنی هر چه تمامتر بعد از قطع مفاوز و مسالک بمصر رسید و خبر آمدن او بدیار
بدیار اورد و شهرت جمع ایشان بعد قات المعز لدین الله قرار یافت جوهر بسان

اخشیدی

اخشیدی نزول کرده بموجب نسخه نموده میان فسطاط و مصر و عین الشمس بنای مسجد جامع که بقاهره معزیه
اشتهار یافته مشغول شد و بسعی جوهر مصر و اسکندریه و دیار صعید و دمیاط و مکه و مدینه از تصرف
عباسیان بیرون رفته و تسخیر علویه در آمد و در این اثنا جوهر یکی از قایدان را با لشکری گران بجانب
فلسطین فرستاد و آن قاید فلسطین را فتح نموده عزم دمشق نمود و بر دمشق نیز مستولی شده تمامی مملکت
شام را بگرفتند صاحب روضة الصفا آورده که بعضی از قرامطه را که افعال ناشایسته از ایشان در وجود
آمد مثل قلع حجر الاسود و غیر ذلک جوهر در مصر بسیاست رسانید و بقایای آنجماعت که بجزیره در
ولایت شام متواری شدند و از سیاق این کلام بوضوح می‌پیوندد که قرامطه و رای اسماعیلیه
طایفه دیگرند و عباسیان و هواخواهان ایشان از کمال بغض و عداوت قرامطه را داخل اسماعیلیان
ساخته اند و مؤید این نسبت آنکه چون عبد الله بن معتز عباسی در بعضی از قصاید خود که طعن و تعریض
بآل ابی طالب علیهم السلام نموده و بخلفای علویه مذکوره نیز نموده و تعرض بآنکه ایشان قرامطه اند
و قرامطه از ایشان اند لاجرم بعضی از اکابر ایشان در جواب آن ناصبی قصیده گفته و در رفع
نسبت قرامطه از خود باین بیت نموده **شعر** و نسب افعال القرامطه کاذبا الی عترة الهادی
الکرام الاطایب و این قصیده با یکبیت از قصیده عبد الله مورد حاشیه احوال امیر ابو فراس
حمدانی از مجلس امرا مذکور خواهد شد و در سال سنه احدی و سبعین و ثلثمایه المعز لدین الله بعزیمت
مصر از مغرب هجرت نمود و اولاد و حرمها با خود همراه گردانیده و اموالی که مطلوب داشت از
خزینه او بیرون بود و بعضی از تواریخ بنظر رسیده که در آن سفر پانزده هزار شتر و ده هزار
استر بار مسکوک از سرخ و سفید ممکن شدند و اعیان و اشراف مصر تا اسکندریه باستقبال المعز
لدین الله شتافته در آن سرزمین بلقای او مشرف شدند و شرح شدة فراق و تفصیل الام اشتیاق
خویش معروض داشته بنوازش و استمالت اختصاص یافتند و خلیفه علوی چون بمحروسه مصر نزول
فرمود با ساس عدل و انصاف چنان اشتغال نمود که مزیدی بر آن متصور نبود گویند که چند صندوق
پر زر در پیش بارگاه او نهاده بودند در خفت داده تا هر روز محتاجان بیایند و در یک کف آنچه
گنجد از آن نقود بردارند و اکنون صنادیق بر جای است ولیکن از آن کرم نشان نمانده و چون
امور ملک استقامت یافت در روز جمعه نوزدهم ربیع الآخر سنه خمس و ستین و ثلثمایه نقد حیات
بقابض ارواح سپرد و مدة حیاتش چهل و پنج سال بود و زمان خلافتش بیست و پنج سال و سه ماه
نزار لقبش العزیز بالله پدرش معد و لادتش در محرم سنه ٣٤٥ و سعید و چهل و چهار بیعتش در
جمعه نوزدهم ربیع الآخر سنه خمس و ستین و ثلثمایه مؤلف تاریخ مصر قاهره گفته که عزیز کریم
و شجاع و صاحب سیاست بود و با رعیت رفق و مدارا و احسان سلوک می‌نمود و از بسیاری تغافل

کرده که عزیز ادیب و فاضل حسن الخلق و الخلق بود و بخون ریزی مایل نبود و بقصید کردن جالوران رغبت
بسیار داشت و ابو منصور ثعالبی در کتاب یتیمة الدهر آورده که یکی از نسبای ان عزیز در روز عید و فات
یافت و عزیز در ان باب این چند بیت گفت شعر نحن بنو المصطفی ذو و نحن ٭ بحر عطاء فی الهیجا
کالطمنا ٭ عجبت فی الانام فخنا ٭ اولنا مبتلی و آخرنا ٭ یفرح بذا الوری لبعدهم ٭ طرا و اعیادنا
تمنا ٭ و ایضا ثعالبی گفته که عزیز بغایت فصیح بود و کتابتی که بعضد الدوله نوشته و در مجلس طایع خلیفه
عباسی خوانده شده دلالت بر غایت فضل و قوة و شوکت او دارد و صورة کتابت اینست
که بعد از بسمله نوشته بود که من عبد الله و ولیه تراب ابی المنصور الامام العزیز بالله امیر المؤمنین
الی عضد الدوله نصیر ملة الاسلام ابی شجاع بن علی سلام علیک فانی امیر المؤمنین یحمد الیک الله الذی
لا اله الا هو و یسأله الصلوة علی جده محمد رسول الله رب العالمین و حجة الله علی خلقه اجمعین صلوة
نامة متصلة دایمة بغیر انتهاء و ذریته الطیبة الطاهرة و بعد فان رسولک وصل الی حضرة امیر المؤمنین
مع الرسول المنفذ الیک فادی ما یحمد من اخلاصک فی اولاد امیر المؤمنین و مودتک و معرفتک بحق
امامة و حبک لآبائه الطاهرین الهادین المهدیین فسر امیر المؤمنین باسمعوک و اوفق ما کان بهمته
منک و انک تعدل عن الحق و ذکر کلاما کثیرا فی هذه المعنی الی ان قال قد علمت یا جبری علی ثغور المسلمین
من الترک و الدیلم و اعراب الشام و ضعف ابله و علاء الاشعار و لولا ذلک لتوجه امیر المؤمنین
بنفسه الی الثغور و سوف یقدم الی الحضرة و کتابه یقدم علیک عن قریب فتاهب الی الجهاد فی
سبیل الله و در آخر مکتوب نوشته بود و کتبه یعقوب بن یوسف بن کلس عند امیر المؤمنین
بن عضد الدوله و در جواب او کتابتی نوشته و در آن اعتراف بفضل اهل البیت علیهم السلام
و اقرار نمود که عزیز از ان خاندان است و او را بحضرة شریفه مخاطب ساخت و از وزیر او یعقوب
مذکور منقول است که عزیز روزی با عم خود حیدر میگفت میخواهم که مردم را به بینم که تکلی متنعم بزر و سیم
و جواهر و حلل لباس و ضیاع و عقار و غیر ان از اقسام نعم باشند و جمیع آن نعمتها از پیش من باشد
فوتش در شب پنجشنبه هشتم رمضان سنه ست و ثمانین و ثلثمایه بوده منصور بالله الحاکم بامر الله
پدرش عزیز و لادتش بقاهره بخنبه نهم ربیع الاول سنه خمس و سبعین و ثلثمایه بیعتش در حین فوت
پدرش و عهد او در رساتیق و اقطار خطبه باسم او خواندند صاحب تاریخ گزیده آورده که
حاکم جمعی را از معروفان و علوی مدنی را بفرستاد تا در خانه او بشب نقب میزدند تا روضه
رسول صلی الله تعالی علیه و آله و سلم و میخواستند که ابو بکر و عمر را از جوار حضرت رسالت بیرون آرند
و آن معنی بر والی مدینه ظاهر شد و ان جماعت را بگرفت و بسیاست کرد و گفته که این اندکی است
ابو بکر و عمر بود و مؤلف کتاب گوید اگر خلفای اسمعیلیه این اراده می بود در ایامی که عمر میان ایشان

در تصرف ایشان بود چنان کاری میکردند لیکن چون استعمال کلند و بیل در جوار حضرة سید ابرار جهة
اخراج آن دو خدا در نظر ارباب اعتبار از اصل و فرع ایشان قبیح می نمود مرتکب آن نشدند و
بر تقدیر تسلیم آنکه حاکم مذکور منصوری آن امر شده باشد مسلم نمیداریم که کاشتهای او از ان امر
ممنوع گشته چه این قسم انکار باطل و مکابره بیحاصل از اهل سنت بسیار واقع شده تا انکه ابن کثیر شامی
و غیره از ارباب سیر آورده اند که آل عباس در بغداد بی استیلای خود جمیع قبور ملوک بنی امیه را شکافتند
و سوختند و خراب کردند و بعد از چند سال قرن گذشت دولت عباسیان خلل یافت جمعی از اهل سنت که هوا
خواه انجماعت بودند بر مواضع نبش قبور ایشان عمارتها ساختند و بزیارت آن اقدام می نمایند و همچنین
بر جمیع عالمیان ظاهر است که حضرت سلطان شاه اسمعیل انار الله برهانه قبر ابو حنیفه کوفی را که در
بغداد بود کند و عظام او را سوخت و سگی بجای او دفن نمود و آن موضع را مزبله اهل بغداد ساخت و
چند سال بر منوال گذشت آنکه سلطان روم بر بغداد استولی شد خانهای مزبله را خراب کرد و
بجای آن عمارت کرد و در اندرون او صندوقی نهاد و مردم را بزیارت آن فرمان داد و تا این
زمان اهل سنت و جماعت زیارت آن مزبله مینمایند و تعظیم آن بجا می آرند و بر بغداد بر تسلیم صحت ان
انکار میکنیم که چون قبر ابو بکر و عمر بغایت نزدیک بمرقد منور پیغمبر صلوات الله علیه بود بنا بر این محتمل
بود که نقب انجماعت بقصد حاکم در شب باشد مؤدی بنبش قبر آنحضرت شود لازم با قتضای شب العنی
اتمام آن امر ممنوع گشته و اگر ابو بکر و عمر را از منی جهود از کردن مار غار و غار فرار و غیر آن از نقص
و عوار سالم ماندند و صاعقه غضب الهی که در سنه ترک جهة محض احراق ایشان بمدینه سکینه نازل شد
ایشان را نیز سوخت و قصه نزول صاعقه در مسجد مدینه در تاریخ الخلفا که از تالیفات جلال الدین سیوطی
و غیر ان مذکور است حاکم مدت حاکم بیست و یکسال و یکماه خلافت کرد و غایب شد و پیدا نیامد و گفتند
که بر وجه رفت و فقدان او در شب بیست و هفتم شوال سنه احدی عشر و اربعمایه بود علی
نقش قاهر لاعدای دین الله و بعضی گفته اند ظاهر بامر الله پدرش منصور و لادتش در معرفه و شنبه دو
هم رمضان سنه خمس و تسعین و ثلثمایه بیعتش بعد از پدرش بکهل و سه روز در شب دوشنبه عید
اضحی و فاتش در منتصف شعبان سنه سبع و عشرین و اربعمایه معد لقبش المستنصر بالله پدرش حاکم
ظاهر مولدش در صبح سه شنبه بیزدهم رجب سنه عشرین و اربعمایه بیعتش در روز واقعه
پدرش و فاتش روز پنجشنبه هم ذی حجه سنه سبع و ثمانین و اربعمایه نزار لقبش المستعلی بالله پدرش
مستنصر و لادتش در بیستم محرم سنه سبع و ستین و اربعمایه بیعتش روز عید پدرش سنه سبع و ثمانین و اربعمایه
فوتش در شب سه شنبه بنهم صفر سنه خمس و تسعین و اربعمایه منصور لقبش الامر بحکام الله پدرش مستعلی
و لادتش بیزدهم محرم سنه تسعین و اربعمایه بیعتش روز واقعه پدرش فوتش شب یکشنبه نهم جمادی

الآخر سنه اربع وعشر وخمسمایه **عبد المجید** لقبش الحافظ لامر الله پدرش محمد بن مستنصر و ابن محمد در زمان پدر
سفر کرد بطرف عسقلان و فرزند او عبد المجید در عسقلان بزاد ولادتش در بیست و سوم شهر رمضان سنه
ثمان و تسعین در عسقلان بیقتش در شب واقعه امر و فاتش در جمادی الآخر سنه ثلث و اربعین و خمسمایه
اسمعیل لقبش الظافر بامر الله پدرش حافظ مولدش پنجم ربیع الآخر سنه سبع و عشر و خمسمایه بیقتش در شب
پنجم جمادی الآخر سنه اربع و اربعین و خمسمایه و فاتش در شب پنجشنبه سلخ محرم سنه تسع و اربعین و
خمسمایه **عیسی** لقبش الفائز بنصر الله پدرش ظافر مولدش سنه اربع و اربعین و خمسمایه بیقتش در محرم سنه
تسع و اربعین و خمسمایه و فاتش در جمعه هفدهم رجب سنه خمس و خمسین و خمسمایه **عبد الله** لقبش
العاضد لدین الله پدرش ابو المحارم یوسف بن عبد المجید ولادتش شب بیستم محرم سنه ست و اربعین
و خمسمایه بیقتش در روز فوت فایز و او در آن وقت شانزده ساله بود و در ایام او صلاح الدین
کوه بمصر آمد و مصر بدست فرو گرفت اما زود درگذشت و صلاح الدین یوسف که از اکابر اصحاب
اسد الدین بود بر ملک مستولی شد و عاضد از جهت او را وزارت داده و او بسبب اختلاف امرای
عاضد در کار ملک شروع کرد و دست جابر کوتاه گردانید باستقلالی تمام حکم میکرد و تفاوت
میان عاضد بخود رسیده و رایات نزدیک هم محرم سنه سبع و ستین و خمسمایه از دنیا گذشت از اصول آن طریقه
بدو منتقض شدند و در خزانه اسمعیلیه از نفایس غریبه و امتعه نفیسه چیزی چند بود که دیده روزگار
قرینه آنها ندیده بود از جمله کتب نفیسه معدوم المثل خارج از حد شمار و از جمله جواهر یکدانه یاقوت
موسوم بکهبل و هفت مثقال و یک مرد طولش چهار انگشت ابهام **فرع** در حمیریه که ایشان را الموتیه نیز
گویند ملکشان از سنه ثلث و ثمانین و اربعمایه یا سنه اربع و خمسین و ثمانمایه اول ایشان **حسن**
بن علی بن جعفر بن حسین ابن محمد صباح حمیری مؤلف تاریخ گزیده گفته که حسن صباح از اولاد
یوسف حمیری پادشاه یمن شیعی اثنا عشری بود و بعد از آن بشام نزد مستنصر اسمعیلی و مراد
شرار که ولی عهد بود رفت و شیعی اسمعیلی شد و نزار کودکی از فرزندان خود بدو داد و حسن
صباح آن کودک را پرورش کرد در سنه ثلث و ثمانین و اربعمایه بر قلعه الموت استیلا یافت و دعوت
بنام مستنصر اسمعیلی کرد و همچنین دعات او بسیاری از مواضع را که مذکور خواهد شد بدست آوردند
خلاصه آنچه مؤلف کتاب در تحقیق حال علویه اسمعیلیه و فروع ایشان که حمیریه الموتیه اند از کتاب
روضة الصفا و غیره استنباط نموده آنست که خلفای اسمعیلیه که احوال ایشان سابقا مسمت ذکر یافت
در اصول شیعی امامی بوده اند لیکن اسماعیلیه اثنا عشری و در فروع نیز بمذهب شیعه عمل می نموده
اند و آنچه بقرامطه و بعضی از ملاحده الموتیه نسبت میکنند ایشان از آن بحسب ظاهر و باطن مبرا اند و
از کتاب روضة الصفا سابقا منقول شد که قرامطه و رای اسمعیلیه طایفه دیگر اند و عباسان و بنو

خوانان

خوانان ایشان از کمال بغض و عداوت قرامطه را داخل اسماعیلیان ساخته اند **و ایضا** صاحب روضة
الصفا آورده که در زمان الحاکم بامر الله امر معروف و نهی منکر بجایی رسید که حکم شد که هیچکس شیخ
و شراب خمر و سایر مسکرات اقدام ننماید و اوانی و ظروف خمار ان شکسته و شرابها ریخته گشت
و مصطبه و سایر مواضع و فسق و فجور معطل ماند و کشادن روی در بستن چنانچه و غیران بر نسوان ممنوع
گشت و در بعضی از تواریخ مسطور است که چون مردم از شراب خوردن منزجر نمیشدند حکم کرد تا
اکثر باغات را خراب ساختند و فرمان داد تا جهت زنان موزه ندوزند تا ایشان قطعا از خانه
بیرون نیایند **و ایضا** حکم کرد که یهود و نصارا بر اسب سوار نشوند و اگر بر چهارپا سوار شوند از رکاب
آهنی اجتناب نمایند و فرمود تا مدارس بنا کردند و علما و فقها را منصوب ساختند اسباب و املاک
فراوان بر آنها وقف فرمود **و اما حسن صباح** که از جمله و اعیان ایشان است در اصل شیعه امیر المؤمنین
علی علیه السلام بوده و در سلک شیعه اثنا عشریه انتظام داشت و آخر از خراسان و ایران متوجه دار الخلافه
اسماعیلیه گردید و بخدمت مستنصر بالله که از اعاظم خلفای اسماعیلیه بود فایز شد و از مذهب شیعه
اثنا عشریه بمذهب شیعه اسماعیلیه انتقال نمود و بعد از تعریف تمام که او را نسبت بآن امام همام اسماعیلی
لشکر بر وحسد بردند و چنان کردند که او در آن دیار شوالت بود و لاجرم حسن بجانب مصر و در آنجا
چند گاه اقامت نموده عازم بغداد شد و از آنجا بکوهستان رفت و از کوهستان باصفهان
آمد و از آن دیار بطرف یزد و کرمان توجه نموده بدعوة اسماعیلیان اشتغال نمود و بار دیگر بجانب
اصفهان متوجه شد و چهار ماه در آن دیار مقیم گشت و باز بکوهستان رفته در آن ولایت حصار گرفته
انداخته و بعد از انقضای مدة سه ماه از آنجا ارتحال کرده بدار اصفهان رفت و در دار اصفهان وحده و
آن مدة سه سال بسر برده جمعی کثیر دعوت او را پذیرفتند و بعد از تفتیش مهم آنجا بکوهستان رفت و
از آنجا بساری توجه نمود و از آن ولایت بمازندران رفت و از آنجا براه قزوین متوجه دیلمان شد و
از آنجا بقصبه که قریب بالموت بود رفته در آن قصبه بزهد و تعبد مشغول گشت و بعد از آن
بحیله بر قلعه بار اراده ملک قدیمی بر قلعه الموت مسعود نموده بر معارج سروری ارتقا یافت از جمله
مآثر عدل و سداد او آنکه یکی از خود را بجهت قتل یکی از اهل زمان بقصاص رسانید و دیگری را
شرب خمر بقتل آورد و تا انصاف اهل سنت و جماعت میگویند که غرض او از این آن بود که چنان
روشن شود که مقصود او از دعوت این صورت نموده که بر ایشان بعد از وی حکومت کنند
در آن مقام که میگویند که عمر خطاب در ایام خلافت بر جور و اجحاف حذر و که هلاک شد مانند این
احتمال را راه نمیدهند صاحب روضة الصفا آورده که حسن صباح در مدة سی و پنج سال که در الموت مالک
داشت هشتاد و دو نوبت از خانه بیام بالا نرفت و هرگز از قلعه بیرون نیامد و بجز بسته تدبیر امور ملک

و تعیین مسایل اعتقادیه که موافق مذهب او بود اشتغال می‌نمود و مبالغه او در رونق شریعت غرا بحدی ظاهر
دران مرتبه بود که شخصی را که در الموت نی نواخته بود از قلعه بیرون کرد و او هر چند شفعا برانگیخت و دیگران
بتقلید راه نداد و در زمان دولت او بسیاری از روسای اهل سنت و جماعت که با اسمعیلیه و سایر فرق
شیعه در مقام منازعه بودند بزخم فدائیان کشته شدند و در ایام کیا بزرگ امید که یکی از روسای
اسمعیلیه بود بنابر حسدی که بر یکی از اعیان اهل سنه داشتند یکی از قبیلان قاضی القضاة ابو سعید مروست و
دیگری شاه دولت مشهور اصفهان و با سنقر حاکم الموت و مرشد خلیفه عباسی در بیرون بر و حسن بن
ابو القاسم مفتی قزوین و همچنین جمعی کثیر از اعیان قوم بدست فدائیان کشته شدند و در زمان کیا
محمد بزرگ امید رانده عباسی بدست فدائیان مقتول گردید و بسیار از اعیان و امرا
قضاة و علماء اهل سنت و جماعت را بقتل رسانیدند و اسامی مقتولان بتفصیل در بعضی از تواریخ
مسطور است مؤلف گوید که صدور این امور باعث شده جمهور اهل سنت و جماعت را بر آنکه
نسبت الحاد و کفر و زندقه باین جماعت نمایند و چون اعتقاد چون اکابر و اعیان مذهب خود نمی‌توانستند
کشید لاجرم لسان خاطر خود را در ان دیدند که زبان بدشنام و تکفیر و الحاد ایشان بگشایند مؤید
این مقال آنکه صاحب روضة الصفا در بیان احوال کیا محمد بزرگ مذکور مسطور ساخته که او نسبت به پدر
خویش و حسن صباح در اقامت رسوم اسلام و احیای سنن محمد مصطفی علیه الصلوة بحد ظاهر سعی و مبالغه
تمام می‌نمود و در زمان تسلط کیا محمد سلطان سنجر نوبتی بولایت ری رسید و رسولان بالموت فرستاد تا از
کیفیت معتقد و مذهب ایشان استفسار نمودند آنجماعت در جواب گفتند که عقیده ما آنست که خدا را
عز و جل بیگانگی باید شناخت و باید دانست که وجود و نظر درست آن باشد که موافق قول او جل جلاله
و مطابق فرموده رسول وی بوده در غایت احکام شریعت غرا بر وجهی که کتاب خداوند تعالی بآن
ناطق است بجای باید آورد و بآنچه خدای در قرآن مجید بنده و رسول او خبر داده از مبدا و
معاد و ثواب و عقاب و حشر و نشر ایمان آوردن از واجبات و هیچ کس را نرسد که در حکمی از احکام
الهی برای خود تصرف کند و حرفی از آنرا تغییر دهد **القصه** جمیع معتقدات خود را بیان کرده گفتند که
اصول و فروع مذهب ما بنحو است اگر پسندیده سلطان باشد فبها و الا یکی از دانشمندان ملت را فرستد
و درین باب با وی مناظره کنیم چون رسولان مراجعت نمودند این سخنان بسلطان رسانیدند بهانه
شده دست از تعرض آن طایفه کوتاه کردانید انتهی کلام صاحب روضة الصفا و بالجمله هر گاه که محمد بن قاسم
بنی امیه بنابر عداوت دینی و دنیوی که با حضرت علی مرتضوی علیه السلام داشتند از برای آنحضرت که اسلام
و زمین بر فضل او گواهی میدهد دشنام مزور بندند و افترا نمایند تا آنکه معاویه و اصحاب او بسیاری
چند بنا که یکی از صحابه بود بزر فریفته که در روایت آمده که آیه کریمه و من الناس من یعجبک قوله فی الحیوة

الدنیا

الدنیا و یشهد الله علی ما فی قلبه و هو الد الخصام در شان حضرت امیر المؤمنین علیه السلام نازل شده و آیه
دیگر و من الناس من یشری نفسه ابتغاء مرضات الله در شان قاتل او ابن ملجم وارد گشته عجب
نماید که دشمن قوی طالع مثل خواجه نظام الملک طوسی که عداوت دینی و دنیوی با حسن صباح داشته
بر وجهی که تفصیل آن در کتب مبدا و مسطور است و بر اسنه جمهور مذکور حسن صباح را که مردی مجهول الحال
بود مشهور بالحاد و زندقه سازد و او را بدعی در زمان عامه اهل ایران اندازد و ایضا مؤید همین
معنی است آنکه چون نوبت ریاست اسمعیلیه بصاحب بجلال الدین نام که از متاخرین این قوم بود رسید
در تمهید و تشیید شریعت غرا کما ینبغی سعی و اهتمام بجای آورده از سوم الحاد استبعادی تمام نمود و جمعی
اسمعیلیه را از ارتکاب منهیات و محرمات که در میان ایشان احداث یافته بود منع و زجر کرد و فرمان
داد تا در هر قریه از قری و ولایت دو بار حمامی و مسجدی ساختند و رسم اذان و اقامت و نماز جمعه و
جماعت تازه گردانید و علمای اهل سنه درین مرتبه چون بواعث قوادح نظام الملک منود در باب
صحت اعتقاد و فتوی نوشتند آری در تضعیف سلسله اسمعیلیه صاحب بعضی بودند که هوا و هوس
بر ایشان غالب بوده مانند حسن بن محمد که او را علی ذکره السلام گویند و دعاة او را بلفظ خداوند که
بکثرت استعمال خند شده خطاب کردند و آنجماعت بدو منسوب گشته نجدیه موسوم گشتند و همچنین
پسر لعین او محمد بن حسن مخالف حسن صباح و سایر اسلاف خود نمود و طریقه اباحت و الحاد پیش
گرفته اند صاحب روضة الصفا آورده که در سنه تسع و خمسین و خمسمایه بموجب فرموده حسن بن محمد مذکور
مردم ولایت دو بار بالموت آمدند و بعد از ان فرمان داد تا در مصلی که در بیرون قلعه الموت واقع
بود منبری بر دو بقبله نصب کردند و جار رایت بزرگ ملون بکار بردن که عبارت از سرخ و سفید و زرد و
و سبز باشد بر چار طرف منبر منصوب ساختند و بعد از اجتماع مردم حسن منبر رفته ساعتی از ضلالات
و غوایات آنکه از امام در حقیقت پیش او قاصدی آمده است و بعبارة ایشان گفته آورده است
که مبنی است از تمهید و تاکید قواعد مذهب آنجماعت و مشروح است بلکه ابواب جمعیت و الفت
متابعان و مطاوعان خویش گشوده است این طبقه را بندگان گزیده و خویش خوانده است و از تکالیف
شرعی ایشان را معاف و معذور داشته و عاطر عباد خواص خود را از الفعل و لا تفعل مطمئن و آسوده
گردانیده است و بعد از القای این نوع مزخرفات و هذیانات از منبر فرود آمده دو رکعت نماز
گذارده و مابعد آنها نهاده و فرموده تا اصحاب مناهی و ارباب ملاهی بدستور اعیاد و مطرب و سرود و فرح
جمهور مشغول شدند **و ایضا** صاحب روضة الصفا آورده که بتوسط ثقات چنین شنیده ام که بر کنار خانه
از خانهای الموت این بیت نوشته بودند **بیت** برداشت عمل شرع تا بیدانیزی ٭ از کردن بنا
علی ذکره السلام ٭ و بالجمله چون این فعل شنیع و حرکت فضیح از ابن حسن صادر شد در ولایت دو بار و قهستان

رسم الی و انکار را گشته لفظ ملاحده بر اسماعیلیه اطلاق یافت و احکام سابق هر که قواعد شریعت کاهیتی بجای
می آوردند بدنام شدند مؤلف گوید که از این کلام صاحب روضة الصفا ظاهر شد که بادی امر اطلاق و اباحت
حسن ابن محمد بوده و حسن صباح و این نیز ظاهر شد که احکام سابق را مراسم شریعت کاهیتی بجای آورده
پس آنکه اطلاق لفظ ملحد بر حسن صباح کنند و لفظ ملاحده را بر جمیع داعیان الموتیه اطلاق نمایند بنا بر اشتراک
اسمی خواهد بود میان ابن حسن و آن حسن یا بنا بر غرض عصبیتی که اهل سنة و جماعت با طوایف شیعی
باشند و الا بر هیچ محقق مخفی نیست که در میان سلسله بنی امیه که از سلاطین اهل سنة و جماعت اند مثل یزید علیه
من اللعن ما یرید یزید با قطع نظر از سفک دماء و قتل شهیدان کربلا مباشرت عمه خود را بر خود روا میداشت
فرموده و در قصیده مشهوره که از منظومات اوست در استحلال خمر مضمون این بیت بیان قدر
نموده که سر خان حرمت یوما علی بن احمد * فخذها علی بن المسیح بن مریم * و همچنین ولید بن یزید
که مصحف را هدف تیر ساخته بود او را تو عید و تهدید می نمود و لیکن چون ایشان اظهار مذهب اهل
سنة و جماعت مینموده اند لفظ ملحد و زندیق را بر یزید و ولید اطلاق نمی نمایند چه جای آنکه لفظ ملاحده
را بر مجموع آن شجرهٔ ملعونه جاری سازند و اگر احیاناً گوید که لعنت بر بنی امیه باید جزم لفظ
بمغرب و قتل قابل می پردازند با آنکه طالب عند التحقیق سوی معاویه بن یزید و عمر بن عبد العزیز
ملحد و بیدین و بی نمازند و چون مکتوبی که حسن صباح در جواب رقعه سلطان ملکشاه سلجوقی نوشته
مجوز از مجمل اعتقاد و اتصاف او بکمال فضل و استعداد است بار رقعه سلطانی در این مقام مذکور میشود
مکتوب ملکشاه سلجوقی رقعه ایست نوکر حسن صباح دین و ملت تو پیدا کرده و مردم را میبوزی و در
والی روزگار بیرون می آوری و بعضی مردم جهال و جبال را بر خود جمع کرده و سخنان ملایم طبع ایشان
میگوئی تا ایشان میروند و می محابا مردم را بکار میزنند و بر خلفای عباسی که خلفای اسلام اند و قوام
ملک و ملت و نظام دین و دولت بر ایشان مسلم است طعن میکنی باید که از این ضلالت بگذری و مسلمان
شوی و الا لشکر با تعیین فرموده ایم موقوف باشد تا جواب خواهیم بود زینهار زینهار که
بر جان خود و متابعان خود رحم کنند و خود را و متابعان در ورطه بلا نیندازد و با سحکام قلعه مغرور نشود
و حقیقت داند که اگر قلعه او که الموت برجی از برج آسمان باشد بعنایت ایزد تعالی با خاک یکسان کنیم
جواب حسن صباح ایست چون صدر کبیر ضیاء الدین خافان بدین کوشه رسید و مثال سلطانی را مشاهده
مورد آنرا عزیز داشتم و مثال سلطان را بسر و چشم نهادم و بدانکه سلطان این بنده را یاد فرموده
بود سر مغاضرة با بدان کیوان رسانیدم اکنون شرحی از احوال و اعتقاد خود باز می نمایم و امید میدارم
که احوال من بندگان درگاه سلطان اصغا نمایند و در آن باب فکری کنند و در کار من بارگان
دولت که خصمی ایشان با من سلطان را معلوم تخصیص نظام الملک مشعر رست نفرمایند بعد از آن هر چه رای

آرای سلطان را از سخنان من در دل قرار گیرد و تحقیق پیوندد و بر آن مزیدی و از آن کمزیدی نباشد
و اگر من که صنم از آن بگردم از دین مسلمانی برگشته باشم و بخدای تعالی و پیغمبر بحق عاصی شده ام اگر
سلطان با من و در کار من سخن خصمان بی عنایت شود و هر آینه اندیشه کار خویش باید کرد من مرا
مرا که خصم قوی در برابر است که حق را در مقام محل باطل فرا توانند نمود و باطل را بمواضع حق توانند
نشانید و انچنین بسیار کرده اند در حق بنده تیز این حال واقع شده و شاید که هر رای سلطان
پوشیده نمانده باشد اکنون اول حال بنده آنست که پدرم مردی بود مسلمان در مذهب امام شافعی مطلبی
چون سن من بچهار سالگی رسید مرا بمکتب فرستاد و بتحصیل علوم مشغول گردانید و من از ایام چهار
سالگی تا عنوان چهارده سالگی در انواع علوم ماهر شدم خاصه در علم قرآن و حدیث بعد از آن مرا در
دین پیدا آمد و در کتب شافعی و فضیلت فرزندان پیغمبر صلوات الله علیه و علیهم و امامت ایشان
روایت بسیار یافتم زمام خاطر من بدان طرف میل نمود و دایم در جست و جوی امام وقت بودم
تا کار من بواسطه تکلیف حکام روزگار بدان رسید که در میان کارهای دنیا که خلایق از آن بزرگ
شمرند افتادم و از آن جد و جهد مرا فراموش گشت و تمام دل بر کار دنیا و خدمت مخلوق نهادم
و کار خالق را پس پشت انداختم حق تعالی آن کار از من ناپسندیده خصمان بر من کاشت تا مرا اضطرار
از آن کار بیرون کردند و من گریزان شدم و در شهرها و بیابانها میگشتم و خلافت و رخصت بسیار بمن
رسید چنانچه برای سلطان پوشیده نمانده باشد احوال من و نظام الملک چون حق تعالی مرا از آن ورطه
بسلامت بیرون می آورد و دانستم که دل بر کار مخلوق نهادن و کار خالق با پس پشت انداختن
جز این ثمره ندهد مرد اندوار بکار دین و طلب آن بر خاستم و از ری به بغداد شدم و مدتی آنجا مقام داشتم
و احوال و اوضاع آنجا باز دانستم و تحقیق حال خلفا کردم و میشنوا بانی دین مسلمانان خلفای عباسی را
از مرتبه نبوت و مسلمانی بیرون یافتم و چنان دانستم که اگر مبادا مسلمانی و دین داری برای است
و خلافت ایشانست کفر و زندقه از آن دین بهتر باشد و از بغداد بمصر شدم خلیفه بحق امام مستنصر آنجا
بود تحقیق حال او کردم خلافت او از خلافت عباسیان و امامت او از امامت ایشان برحق تر
دانستم بدو اقرار آوردم و از خلافت عباسیان بکل الوجوه بیزار شدم و خلفای عباسی از احوال
من واقف شدند و در طلب من بندگان فرستادند تا مرا در راه بگیرند حق تعالی مرا از آن ورطه
خلاص داد و بسلامت بمصر رسیدم بعد از آن خلفای عباسی استر و ارزد امیر الجیوش که امیر عساکر
مصر بود فرستادند و مالهای دیگر بدو دادند که حسن صباح را بیاورند و بکشند چون عنایت المستنصر
با صدق خلیفه بحق و امام است شامل احوال من بنده بود از آن ورطه خلاص یافتم چون خلفای عباسی
امیر الجیوش را بر من غالب دیدند مرا نامزد کردند بروم تا کفار فرنگ را دعوت کنم آن احوال بسیار که

آن امام رسید مرا در پناه خویش گرفت و بعد از آن منشور داده فرمود که هر آنچه دانم و توانم مسلمانان
را براه راست آرم و از امامت خلفای معز و حقیقت ایشان بیاگاهانم و اگر سلطان را سعادت
الطیعوا الله والطیعوا الرسول اولی الامر منکم در طالع باشد هر آینه از سخن من نگذرد و همچنانکه سلطان محمود
غازی سبکتگین در وقت ایشان برخاست بر خیزد و شر ایشان از میان مسلمانان کفایت کند و
الا ار و نگار نماید که کسی این کار کند و آن ثواب ذخیره نهد و دیگر آنچه فرموده اند که دین و ملت نو پیدا
کرده نعوذ بالله من که حشم دین و ملت نو پیدا کنم و این دین که من دارم در وقت رسول علیه السلام
صحابه را همین دین و مذهب بود و تا قیامت مذهب ایشان این خواهد بود و اکنون دین من این
مسلمانیست اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا رسول الله مرا بدین باوگار و اصبح التقاتی نیست
باین کار که میکنم و این که میگویم خالصا خالصا از برای دین حق میگویم و اعتقاد من آنست که فرزندان
پیغمبر علیه السلام بخلافت بر خود از فرزندان عباس حق تر باشند بعد از آنکه فرزندان عباس مردمان نیکو
زندگانی باشند لا یغیر و بر حق تر و اگر تو که سلطان ملکشاهی روا داری که بعد از این همه زحمت و مشقت
که بتو رسیده است و سرکرت از اقصای مشرق تا باقصای مغرب و از مجاری قطب شمال تا
باقصای هند و ستان لشکر کشیده و مملکت بدست آورده امروز این مملکت در دست هارون
رشید باشد و پسران تو کرد جهان هر کجا از ایشان خبر دهند بقتل رسانند خلافت ایشان بر روا باشد
نکیت که فرزندان عباس کشاند که من آنچه از فساد ایشان مشاهده کرده ام شما خواهید گفت که در همه
دین و ملت هر کرا همچکس دانسته است و روا ندارد و مگر کشاننده که از حال ایشان واقف نباشند
و به ایشان اعتماد کنند و خلافت ایشان حق دانند من که از کار حال ایشان واقف شده ام و بکلی روا ندارم
و ایشان را بحق دانم اگر حضرت سلطان بعد از آن که برین حال واقف شود بقصد دفع ایشان برخیزد
و شر ایشان از میان مسلمانان کفایت نکند بنده ام و در قیامت در وقت سوال چگونه جواب دهد
نجات چگونه باشد تا بوده ام دین من این بوده و تا باشم این خواهد بود و انکار این کار نه اشتهام و ام
خلفای اربعه و عشره مبشره را که در سخاوت ایشان و رد من نیک مشتاب بوده است و همت خواهد بود
هیچ دین نو پیدا نکرده ام که نه اشتهام و هیچ مذهب نهاده ام که هیچ از من نبوده است این مذهب که
من دارم در وقت رسول علیه السلام صحابه را همین دین و مذهب بوده است و تا قیامت راه راست همین
است و همین خواهد بود و اعتقاد من بر این سخن که من و اتباع بر بنی عباس طعن کرده ایم هر کس که مسلمان باشد
و از دین و دیانت آگاه باشد چگونه طعن و تشنیع نکند بر قومی که هدایت و عنایت ایشان بر هزار بر و پیش و تشنیع
بود و همت خواهد بود و هر چند واقعات و احوال ایشان بر همه جهان پوشیده است اما بر سبیل اجمال
میگویم تا مرا چه حضرت سلطان حجت باشد اول از کار ابو مسلم در ایم که آنچنان مردی چندان کوشش نمود

در جهت اختیار کرد تا دست استیلای خلیفه بنی مروان از هرق و ما واقع الاموال مسلمانان کوتاه کرد اینده
لعنت که لا این حال ایشان بود بر خاندان پاک پیغمبر میکردند بر انداخت و جهانرا العدل و داد بیاراست
او چگونه ضرری کرده در خون او بریختند و چندین هزار از اولاد پاک پیغمبر علیه السلام در اطراف اکناف
عالم شهید کردند و جمعی منزوی که در کوه شهاد و بر انها بانده بودند خود را از لباس سعادت بیرون کشیدند
تا جان پاک را نماند اضطرار نشدند و نیستند که نه شرب مدام و زنا و اعلام مشغول بودند و بدین روزگار فساد
ایشان بکجا رسید که هارون را که افضل و اعلم ایشان بود و خواهر بود و کلی مادر مجلس شراب خود حاضر
میکرد و ندمای خود را زه خول در آن مجلس منع نمیکرد تا جعفر یحیی که یکی از مقیمان مجلس او بود با خواهر
او فساد کرد و او را از و پسری شد و پسر را از هارون پنهان کردند تا آن سال که هارون بحج شد پسر را
آنجا بدید جعفر را آنجا بکشت و خواهر دیگر حسنه نام خود تر بود و در حسن و جمال کمال هارون او را بخود
نزدیک کرد و میان ایشان فساد واقع شد و الطبقه مشهور است که بعد از وفات هارون امین که
پسر او بود این حسنه را که عمه او بود با فساد کرد و تصور امین این بود که این حسنه بکر باشد خود امین
پرسید که باید تو بکر بودی چه حال شد در جواب امین گفت بدرت در بغداد که خر نگذشت که او خواست
دیگر بزرگ چون ابو حنیفه کوفی را که رکنی بود در ارکان مسلمانی بفرمود تا صد تازیانه زدند چون منصور خلیفه
منتدای را بر دار کشیدند و اگر از کردار و اعمال ایشان بر شمارند عمر آدمی بدان نرسد افتیان خلفای سلطان
و ایشان ارکان مسلمانی که قوام ملک و ملت و نظام دین و دولت بدایشان است اگر من با خبری
در حق ایشان طعن کنم یا دو ایشان خاصی شوم انصاف بده و اگر حق باشد با سلطان رسید کار با کمال جهال
را فرفته ایم تا در قصد کسان مشغول اند این معنی بر ارباب بصیرت روشن است که هیچ چیز از حال
ترقیت هر کسی بر حال نیز بر نگیزد خاصه کسی چون من کم بضاعتی و کی تواند بود که من متصدی چنین
کاری شوم از حدود خراسان جمعی از غلامان سلطانی و کاشتگان در ارباب معاملات از
انطریق که بیشتر از این در میان مسلمانان رسم و عوض بوده و متحرک شده اند و بعضی بعورات مسلمانان رجوع
زنا و عاد و دست درازی میکنند و بی محابا زنا را در حضور شوهران میکنند و بعضی در باب
مظالم و بوانی بی انصافی میکنند و هر چند که مردم صاحب واقعه مستغاث بارکان دولت میشوند
هیچ کس بفریاد نمیرسد بلکه بلا برد او خواه می آید نظام الملک که خدای ملک خواجه چون ابو نصر کندری
را که در هیچ عهد و پیشه هیچ پادشاه و رهیچ ملک چنان کند خدای پای در میان کار نهاده بود
نیز و بر انکه در مال سلطان تصرف میکند شهید کرد و از میان برداشت امروز طلبه و عوانان در
بکار کرده و از جهت آنکه در وقت خواجه ابو نصر درم میگرفت و بخزانه میرساند و او نیز درم
میگیرد و نیم درم بوجه کار سلطان میکند و عقری بعوانان که همکاران او یند میکذارد و باقی بخرج

دختران و پسران و دامادان خود میکند و آنچه بعمارت جهانیست کل بر اطراف مملکت صادر میکنند
لطف من الشمس است کجا بود خواجه ابو نصر را پسر و دختر و کدام روز یکدینار صرف کرد بجوب و گل مردم
روزگار را و چنین چه و فرماندگی هیچ باب امید نجات نیست اگر بعضی از سر اضطرار و عار
ترک جان خود بگویند و فتح جوریکی یا دوار بن ظلمه کنند و در نباشند و اگر کشند معذور باشند
بیت وقت ضرورت چو ماند کریز دست بگیرد سر شمشیر تیز حسن صباح را بدین قضایا بود
وجه احتیاج که کسی را می بیند و کدام کار خود در دنیا بوقوع پیوندد که نه تقدیر آسمانی بر آن الحق شده باشد
فاما آنکه فرموده اند که اگر ترک این نوع کند و الا بخرابی او اشارت فرمایم نمود بالله که از من که
حسن کاری صادر شود که خلاف رای بندگان سلطان باشد فاما چون قومی هستند و در طلب
بنده بعیب کوشش میکنند بجهد این کوشه بدست آورده ام و بناء خود ساخته تا بسکی حال
خود آنهای درگاه سلطان کنم و بعد از آنکه فراغ از کار خصمان حاصل آید روی بدرگاه سلطان
آورم و در سلک بندگان منتظم گردم و آنچه از دست من برآید و بهبود کار و بنیاد دین و دولت
کار آنوقت سلطان را بگویم و الا که از من بخلاف این صادر شود و متابعت امر سلطان نکنم
مرا در دنیا سر زنش بود و از دور نزدیک خلایق را بر من طعن رسد و گویند خلاف امر الی جود کرد
و از سعادت اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم بی بهره ماند و خصمان مرا بدرگاه سلطان
آبرو و حرمت افزاید و در حق من چیزها افترا کنند که من از آن بی علم باشم و هر نیکویی که از من
در دین و دعوت صادر گردد پیدا در میان مردم شهرت دهند و نام نیک ایشان کنند و اگر من
با وجود خصمی نظام الملک و آنکه در حق من بسیار جهد کرده و میکند بجهد بندگی سلطان هیچ آمد و رفت
از کار نظام الملک فارغ دارم چون متابعت عباسیان سلطان را می باید کرد و از فرمان ایشان
گریز میسر نمیشود و منازعت ایشان سلطان را معلوم است و آنکه در طلب من چه سعی میکردند تا در آن
وقت که من بمصر رفتم مرا بدست آوردند و بعد از آن در راه بر من دست یافتند و عقب من تا اقوان
بمصر فرستادند و امیر الجیوش را خبر منهاکردند تا او قصد من کرد و اگر نه عنایت الله بود
که خلیفه بکی است در آن ورطه فرو فتح و آخر بآن رسید که امیر الجیوش مرا با فرنگیان هر راه دریا
نامزد کرد که آنجا رو و کفار فرنگ را دعوت کن بفضل خدای تعالی از آن ورطه خلاص یافتم بعد از
زحمت و مشقت بسیار که در چند سال بمن رسید بعراق آمدم و ایشان در طلب من همچنان سعی می
نمودند امروز که من بدین مقام رسیدم و دعوت خفای جلوی ظاهر کردم و چند دستگاه در کوهستان
و قهستان و جبال است آورده ام و مردم بسیار از رفیقان و موافقان و شیعه علویان بر من جمع شدند
و عباسیان بهمین نوع از من خایف و ترسانند هر آینه من اجابت مبارک سلطان را بر من متعسر گردانند

و در قصد و نقصان من کمان بگویند و لیکن که مرا از سلطان ملال و از آن هنگام معلوم است که
کار چگونه دست دهد و بعد که دست دهد اشتغالی خالی نباشد اگر سلطان اجابت ایشان کند بر زبان
ایفا نکرده باشد و در مذهب دست معذور نباشد و اگر اجابت التماس ایشان نکند بعضی از خیال
که بخلافت ایشان میگویند زبان تشنیع بسلطان دراز کنند که فاسد بر دوش انداختن و در سخت
پاره رفتن چه بود و نادادن حسن صباح چه و بحقل که میان جانبین بمکاوحت و مقاومت انجامد
شدن و دو آنست تا آخر ما چه آید اما حدیث این سرهنگ که فرموده اند که اگر هیچ از بر روح آسمان
باشد بر زمین آوریم درین معنی مقام مفهمان این سرهنگ از سخن حسن بر رنگ و لون
هست که جهدهای دراز از دست ایشان بدر نخواهد شد کاران تعلق بعنایت آمده دارد و
حالا من که درین کوشه نشسته ام و آنچه بر من فرض و سنت گردانیده اند بجای آورم و از خداوند
پیغمبر می میخواهم تا سلطان و ارکان دولت براه راست آیند و خدای ایشان را دین حق روزی
گرداند و فساد و فسق عباسیان را از میان خلق برداره و اگر سلطان را سعادت دین و دنیا
همراه بود و همچنانکه سلطان اسلام محمود غازی رحمه الله را این کار آمده بود و بدفع شر ایشان
برخواسته و از تره سید علاء الملک خداوندزاده را بخلافت نشانده سلطان نیز بدین
کار برخیزد و این کار بزرگ بدست او کفایت شود و شر ایشان از میان بندگان خدای تبارک
و تعالی کم گرداند و الا روزگاری باشد که پادشاه عادل بار روی کار آید و این کار بکند و سلطان را
از جور برهاند و السلام علی من اتبع الهدی ذیل در آل ایوب مخفی نماند که نجم الدین ایوب
اسد بن شرکوه بن شادی ابن مروان از کرد آذربایجان بوده اند و بعراق رفته بعد
ملازمت بدر و زستخه عراق و امثال از ملازمت و بخدمت عماد الدین زنگی صاحب
موصل اسد الدین بوزارت قاضی اسمعیلی رسیده صاحب اختیار شد بعد از فوت اسد
الدین صلاح الدین یوسف بن نجم الدین ایوب قایم مقام عم خود گردید چنانکه سابقا مذکور
شد و بعد از فوت قاضی حکومت مصر یافت و بنا بر ضرورت خطبه و سکه بنام سیف
عباسی کرد و در ایام حیات خود پسر بزرگ ترملک افضل نور الدین علی را ولی عهد خود ساخت
و از برادر خود ابو بکر بن نجم الدین ایوب پسر دیگر خود عثمان بن صلاح الدین هیبت او گرفت
و عثمان بعد از فوت پدر باهتمام عم خود ابو بکر نور الدین علی را از مصر و شام اخراج نموده
در صیصمصاب بسری برد و نور الدین علی بطلاقت لسان و فصاحت بیان بین الاقران امتیاز
داشت و از جمله قطعه ابداری که دلالت بر منطق فصیح و اعتقاد صحیح او میکند در باب شکایت
عثمن ابو بکر و برادرش عثمان بناصر عباسی نوشته و آن قطعه اینست قطعه مولای بیان ابا بکر و اخاه

عثمان قد غصبا بالسيف حق علي • وهو الذي كان قدما والده • عليهما فاستقام الامر حين ولي
فخالفاه وعلا عقد بيعته • والامر بينهما والنص فيه جلي • فانظر الى خطة هذا الاسم كيف لقي
من الاواخر ما لاقى من الاول • يافعي در تاريخ مرآت الجنان وقاضي صاعد اندلسي در كتاب طبقات الامم آورده اند
كه چون آن قطعه بنظر ناصر عباسي رسيد در جواب اين قطعه نوشت قطعه دافي كنا بك يا ابن يوسف
ناطقا • بالصدق تجري ان اهلك طاهرا • غصبوا عليا حقه اذ لم يكن • بعد النبي كه يشرب ناصرا • فاصبر على
غدا عليه حسابهم • والبس فناصرك الامام الناصر • حاصل مرام درين مقام آنكه بعضي از آل ايوب چون
نور الدين علي بعضي شيعه امير المؤمنين علي عليه السلام بوده اند و بعضي بحسب فطرت با ناصر مصلحت الخيار
مذهب باطل اهل خلافت نموده اند و تفصيل باقي احوال افراد اين سلسله در تواريخ متداوله مذكور است
و بنا بر رعايت اختصار بهمين مقدار اقتصار ميرود جلد ششم در قدماي سادات صاحب سعادت
كه سلطنت گيلان و مازندران يافته اند ذكر سلاطين گيلان اولهم الداعي الى الحق حسن ابن زيد بن
محمد بن اسمعيل جالب الحجارة بن حسن بن زيد بن حسن بن محمد بن علي عليه السلام چون اهالي
طبرستان از سلوك كاشتگان طاهريه سيما محمد بن اوليس بسيار متضجر بودند كسي بر ايشان داده سيد را
بسلطنت انجا دعوت كردند در شنبه بيست و پنجم رمضان سنه خمس و مايتين با او بيعت نمودند و او
ملقب بداعي الحق الى الخلق گرديد و او در ان ملك نهار تشيع نهال ساخته بامر معروف و نهي منكر پرداخت
ابن كثير شامي در تاريخ كنيه كه حسن بن زيد كريم جواد ممدوح بود بلقبه و هيبت و افقه عارف
بود روزي شاعري در مدح او قصيده گفت كه يك مصرعش اين مصرع بو الله فرد و ابن زيد فرد
حسن چون آن مصرع را شنيد برو متغير گرديد و گفت چرا نگفتي كه الله فرد و ابن زيد عبد بعد از ان از
سر نو فرود آمد در سجده نهاد و رخساره خود را بخاك ماليد و آن شاعر را جزيي بداد و ديگري از شعراء در
مدح او قصيده گفت كه اولش اين است شعر لا تقل ابزي و لكن بشرى عزة الداعي و عبد الله جاني
حسن گفت كه اگر مصرع ثاني را بر اول تقديم مي نمودي بهتر خواستي بود بايد كه ديگر در اول شعر خود حرف
لا بياوري آن شاعر عرض كرد كه چگونه ابتدا بحرف لا نيكو باشد و حال آنكه بزرگترين كلمه قول لا اله
الا الله است چون حسن اين سخن شنيد او را تحسين افتاد و جايزه خوب باو داد و بعد از آنكه نوزده
سال و هشت ماه و شش روز فرمان فرمايي نمود در شنبه بيست و سوم رجب سنه سبعين و مايتين فرمان
يافت محمد بن زيد بعد از پدر و بحكومت نشست اول كسي قبه بر سر مرقد منور حضرة امير المؤمنين
عليه السلام ساخت او است و همه سال مبلغ سي و دو هزار دينار پنهان بعنوان او بشيخ علي بن دوعطار
كه يكي از امناي شيعه بود ميفرستاد و در وجه سادات انفاق كند و سنه اثني و ثمانين و مايتين سخن
بعد او از گرفته نزد معتضد عباسي برده كفايتي تصور نمود اما معتضد او را نصيحت داده حكم كرد كه آنرا

بفرموده

بفرموده محمد در ميان علويه قسمت نمايند و در تاريخ ابن كثير مسطور است كه محمد بن زيد حاصل دين دار
نيكو سيرت بود و مذهب شيعه داشت روزي دو كس پيش او بمخاصمه رفتند كه يكي را نام معاويه بود
و ديگري را نام علي محمد چون نام ايشان را شنيد گفت حكم ميان شما ظاهر است پس آنكه معاويه نام داشت
گفت يا ايها الامير بنام ما مغرور شده كه پدر من كافر نعمه بود و بر اسلام آنكه در بلاد اهل سنه مي بود از ترس
تقيه نام من معاويه نهاده بود و اين مرد را پدر او از كبار نواصب است و از ترس شما نام پسر خود علي نهاده
پس محمد تبسم نموده با او احسان فرمود و چون محمد همواره همت اشراع ملك داشت چون خبر اسر و اسيري
بدو رسيد متوجه تسخير خراسان شد و امير اسمعيل سامانی محمد را بدون ترس و بعد افواه در دان داشت
و چنان در ظاهر آباد در شوال سنه سبع و ثمانين و مايتين جنگ شد و بفضل سيد و بر شش زيد را اسير
نجا را بردند و قريب دو سال مقيد بود پس از آن خلاص شد و نزد اسمعيل بن احمد سامانی معزز
مكرم روزگار ميگذرانيد و مكتفي عباسي او را از اسمعيل بن احمد سامانی امتناع نمود و حمويه كه از
اعيان ملك بود و خضر حمويه را بدو داد و حسب سادات رفيع الدرجات شرافت نژاد بزرگ مذكور مشتهر بود
و اين چند بيت از اشعار زيديه مذكور در كتاب تاريخ الملوك مسطور است قطعه واله
تقول عصابة ملعونة • عفوا فاخلقوا بغير جهنم • من لم يسب بني النبي محمد • ويرى قتالهم غلبس مسلم
عجبا لامة جدنا يخفونا • ويجر نامهم رجال الديلم حسن بن قاسم بن حسن بن علي بن عبد الرحمن بن عمر
بن قاسم بن حسن بن زيد ابن امام حسن عليه السلام در سنه اربع و ثلث مايه فرمان دهي شد و ملقب بداعي
صغير گشت چنانكه صاحب تاريخ جهان آرا بان تصريح نموده و ابن تصريح را بخود لقب محمد بن زيد
و حسن ابن زيد سابقا از و منقول شده مخالف است كه خاتم النساء بيبي مريم قاسم سبزواري در قصيده
در رساله اسد يه كه باسم مرحوم سيادت و صدارت پناه امير اسد الله شيرازي نوشته تحرير نموده و زيرا
كه او را حسن بن زيد بداعي كبير تعبير نموده و از محمد بن زيد بداعي صغير تعبير كرده و عبارت او اين است
كه عقب محمد بن اسمعيل مذكور منتهي ميشود بداعي الكبير محمد ابن زيد بن محمد مذكور و برادر او داعي الصغير حسن
و عقب داعي الكبير منقرض شد و داعي الصغير را نسل بوده از ايشان سيد بن الفاضلين الحسينين النسبين
امير مرتضي و امير سيد شريف اولاد اماجد العالم الفاضل امير سيد شريف صدر شيرازي بن تاج الدين
علي بن جلال الدين مرتضي بن عبد الله بن حسين بن حسن بن طاهر بن هاشم بن وهب شاه ابن ناصر
زيد بن عبد الله بن علي بن حسن بن زيد بن حسن و هو الداعي الصغير المذكور اشهر و علي پدر حسن
بن قاسم كه باعتقاد صاحب تاريخ جهان آرا ملقب بداعي صغير بوده در شنبه چهاردهم ماه رمضان سنه
و عشر و ثلث مايه بآمل آمده در وقت عصر شنبه بيست و هفتم ماه مذكور در ظاهر آمل ميان او و اصفار
شروع به قتال دست داده بر دست مرداويج بن زيار كشته شد محمد بن حسن كه در اصول و فروع متقي بود

و ساکن بغداد از بیم معز الدوله بیرون نمی توانست که آمد چون وی بواسط رفت متمکن و ایمن گشت
بحکومت رسید و ملقب بمهتدی بالله و فاتش در شهور سنه ۳۶۹ سی و سه و ثلثمایه و ولادتش در شعبان سنه اربع
و ثلثمایه **حسین** بن احمد بن اسمعیل بن محمد بن محمد بن اسمعیل الارقط بن محمد بن امام زین العابدین
علیه السلام المشهور بکوکبی در شهور سنه احدی و ثمانین و ثلثمایه خروج نموده قزوین و ابهر و زنجان را از دست
کارگزاران عباسیه بیرون برد و ملقب بداعی الی الحق گردید و در سنه ثلث و خمسین در حوالی قزوین
میان او و موسی بن بویه جنگ شد و وی منهزم بدیلمان رفت و النجا بحسین بن زید برد و بنا بر سخن بعضی
که از وی بجز سیاه بند حسب الحکم او در برکه آبی غرق شده شعله حیاتش فرو نشست **حسن بن الاطروش**
بن علی بن حسن بن علی بن عمر الاشرف بن امام زین العابدین علیه السلام در خدمت محمد بن زید می بود
در واقعه او فتری بر سر خود وی گرفته شد و باطروش اشتهار یافت در شهور سنه احدی و ثلثمایه بدیلمان
مروج نموده اکثر طبرستان بحوزه تصرف او در آمد و ملقب بناصر الحق گردید و اکثر اهالی کجا که آن وقت
بسعادت اسلام فایز نشده بودند بدولت او شرف اسلام یافتند و چون ناصر الحق در تفسیر زیدیه
تبحر تمام داشت در آن فن تصانیف نموده جمهور مردم گیلان بدان مذهب گرویدند تا در این ایام
سعادت انجام چون نوبت بر پدری پادشاه عالیجاه انجا وضع و شریف آن ولایت بمهتدی
گردید و شیعه اثنا عشری شدند شیخ کشی در کتاب رجال گفته که حسن اطروش در مسیله امامت کتابی
صغیر و کتابی کبیر تصنیف نموده و از جمله تصانیف او کتابی است در احوال فدک و کتاب خمس و
کتاب فصاحت ابی طالب و کتاب معاذیر بنی هاشم در آنچه با ایشان نسبت کرده اند و کتاب
انساب ایمه و موالید ایشان تا صاحب الامر علیهم السلام و کتاب انساب اولاد فضل اهل فضل از ایشان
و کتاب در طلاق آنرا ناصر الحق در بیست و سوم شعبان سنه اربع و ثلثمایه در آمل بحق واصل شد **ابو**
الحسن احمد و ابو القاسم جعفر اولاد ناصر الحق باتفاق والی ولایت طبرستان بوده اند اهالی
آنجا از ایشان تعبیر بناصران کردند و میانه ایشان و داعی صغیر که بدختر داماد ابو الحسین است بعضی ایام
تنازع بود تا آنکه احمد در اوایل حمل اقامت انداخته در رجب سنه احدی عشر و ثلثمایه بعالم آخرت انتقال
نمود و ابو القاسم نیز در سنه اثنی عشر و ثلثمایه بعالم آخرت انتقال فرمود **محمد** بن ابو الحسن بن احمد
المکنی بابو علی بعد از پدر در آمل والی شد و مکان بن کالی که از اعاظم امرای باطروش بود دختر زاده
خود اسمعیل بن ابو القاسم جعفر ابن اطروش را بسلطنت برداشته بخود در آمل بر او تاخت و او را
مقید ساخته پیش برادر زاده خود علی بن حسین بن کالی بجرجان فرستاد و در یکی از شبها علی بن حسین
خواست تا قصد وی کند قضیه بر عکس نتیجه داده علی کشته شد و بالمره محمد را بسلطنت برداشته علی بن
خورشید بسپهسالاری مقرر گردید و به آمد او اسفار بن شیرویه با مکان جنگ کرده طبرستان را از

و اشراع نمود و در سنه خمس عشر و ثلثمایه در میدان گوی بازی از اسب خطا شده وفات یافت و علی بن
خورشید نیز فوت شده مکان عود نموده طبرستان را از اسفار بگرفت **حسن** بن ابو الحسین احمد الملقب بابو
جعفر صاحب قلنسوه پس از برادر بحکومت نشسته در موضع ولاره رود و رلار جان میان او و مکان
ابن کالی قتال شده بقتل آمد و اسمعیل ابن ابو القاسم جعفر بن اطروش دختر زاده مکان بخت بر
نشسته مدار بر مکان بود تا مادر ابو جعفر قلنسوه یکی از کنیزان ابو نوفل که او را در طعام زهر داده
بلاک ساخت و آن طبقه بدو ختم شد اما از پرتو آن دولت نوجی بر تبه بلند حکومت رسیدند آل
بویه که بتفصیل احوال ایشان مذکور خواهد شد انشاء الله تعالی و آل زیار که مقدم ایشان **مرداویج**
ابن زیار بود از ذریت اوعش که در عهد کیخسرو والی گیلان بود و این مرداویج در اوایل حال
ملازمت مکان میکرد و آخر مکان و اسفار بن شیرویه دیلمی که بر شهر ری و نواحی آن مستولی شده بود
در جنگ مرداویج کشته شدند و اموال کشته شدند و او از قزوین بری آمد و برادرش وشمگیر
را از گیلان بری آورد و سلطنت او قوت تمام یافت و مرداویج همان است که مردم همدان
را بکینه جبی از دیلمیان بکشت و نیمه خروار انگشت کهین از همدان بری برد و این رسم که دلها
آنرا زرد هند از آن وقت از زمان همدان پیدا آمد که مرداویج بود و زمانی بسیار و بعد از او
وشمگیر بن زیار بحکومت رسید و معاصر و منازع رکن الدوله بن بویه بود و بعد از او **مسعود** بن
وشمگیر با رکن الدوله موافقت نموده بامداد او قایم مقام پدر شد و بعد از آن **قابوس** بن وشمگیر
الملقب بشمس المعالی بر مسند حکومت جرجان و نواحی آن نشست و در کتاب خلاصة الاخبار مسطور است
که قابوس پادشاهی بود به مکارم ذات و بمحامد نفس و شرف نسب و فضل از امثال و اقران ممتاز و از
اقوال نا شایسته و افعال نا بایسته ارتکاب مناهی منزه و مبرا صورت خطش خط نسخ بر اوراق
خوش نویسان آفاق کشیده و کمال فصاحت و بلاغت در اطراف اکناف مشهور گردیده و بارگاه
چشم صاحب ابن عباد بر سطری از خط او افتادی گفتی هذا خط قابوس ام جناح طاوس و در کتاب
تاریخ الملوک مسطور است که قابوس چهار پسر داشت پسر اکبر فضل بود خاله فخر الدوله ابن رکن الدوله در
خانه او بود و دختر قابوس در خانه فخر الدوله و بنا بر این ارتباط وی در حین قصد برادران پناه بخود
و قابوس در حمایت او اصلا تغییری نکرد آخر بواسطه شدت خوشی که داشت بلغات چیزی و شنوفتی
و دیگر گرفته در یکی از قلاع محبوس ساختند و در شهور سنه ثلث و اربع مایه بکشتند قابوس بود و
زمان شعر میگفت از اشعار عربی او جمله اختصارا این دو بیت اکتفا می نماید **شعر** خطرات فکرک بستیر
مودتی ؛ فاحسن مبتغای الفواد ولیا ؛ لا عضیلی الا و منه مصابة ؛ فکان اعتضابی خلقت فلوبا ؛ و این
رباعی از اشعار فارسی اوست **بیت** گل شاه نشاط آمد و می مهر طرب ؛ زان روی چو مهین و مکلیش

طلب خواهی که در بن چاهی ای ماه بیب ٭ کلمه نگ رخت آمد می طلبم دو لب **منوچهر** بن قابوس
ملقب بفلک المعالی از واقعه بدر بسیار متاثر شد چون از رای اهل حل و عقد و رایات او متفق بود
علاجی نداشت لاجرم در زمان حیات پدر و بعد از فوت او حکومت یافته معاصر سلطان محمود غزنوی
بود و بنابر مصلحت با او اظهار اخلاص می نمود بعد از او **امیر کالنجار** نوشیروان بن منوچهر ملقب بشرف
المعالی قایم مقام شد بعد از او **کاووس** بن اسکندر بن قابوس استیلا یافته کاووس نام از مولفات
اوست آخر بن ابن طیبه است در سنه سبعین و اربع مایه رحلت کرده قلاع او عنوز بتصرف
حسن صباح در آمد **جند هفتم** در آل بویه که ایشان نژاد دیلمه نیز گویند بنابر تخصیص بعضی از مورخان از نسل بهرام
گور زند ابو علی مسکویه در تجارب الامم آورده که زعم ملوک دیلمه آنست که از اولاد یزدجرد بن
شهریار زند که آخر ملوک عجم بوده و در بدایه ظهور اسلام بعضی از اولاد یزدجرد که ایشان نسب خود
بانجماعت میرسانند گریخته بگیلان رفتند و آل بویه را دیلمه جهت آن گفتند که مدتهای مدید در دیلمان
گیلان اقامت نموده بوده اند صاحب تاریخ جهان آرا آورده که بویه بن فناخسرو در قریه
کلیس دیلمان بود در کال هم معاش مینمود اما سه پسر دولتمند داشت **عماد الدوله** علی در ده و حال رجل
مرداویج بود گرده در ابوی و چند نفر دیگر از ترکمان الایت تفویض کرده بود و چون علی بری
بیجانزد و تکمیر رفت اسرشی داشت بنابر ضرورت در معرض بیع در آورد و حسین بن
عبید وزیر و تکمیر پدر ابو الفضل بن العمید آنرا بده دویست دینار خریداری نموده قیمت آنرا بوی
فرستاد و او از آن ده دینار برگرفته بقیه را بانجمن لایق بحسین روان داشت قضا را مرداویج
از تفویض علی علی و دیگران پشیمان شده و کلمه توقیف ایشان بر او رفت و نامه شام آن
نوشته بنظر حسین رسید و کس نزد علی فرستاده و او را از آن خبر آگاه ساخت و در باب قتل
او مبالغه نمود و صباح که و تکمیر مطالعه حکم برادر کرد رفقای علی را نگاه داشته خواست تا از عقب او
کس فرستد حسین مانع آمد علی چون بقصد رسید حسن ملوک پیش گرفته اقارب و عشایر را جمع نمود
و از آنجا در سنه اثنی و عشرین و ثلثمایه قاصد اصفهان کرده منظور بن یاقوت که غلام زاده عیاشان
بوده با ده هزار کس با او مقاتله کرده وی با نهصد کس بر وی غالب آمد اصفهان را تصرف نمود و این خبر
بمرداویج رسید از و بغایت در حساب شد و قصد اصفهان کرد علی تاب مقاومت نیاورده
باستصواب ابو طالب بن علی نوبندجانی بفارس نهضت نمود بار جان رفت و از آنجا بشیراز
و در همه حال خود را از شر مرداویج نگاه میداشت تا در سنه ثلث و عشرین و ثلثمایه چون خبر واقعه او را
شنید لشکر بشیراز کشید و بعد از حرب و قتال آن دیار را از یاقوت نایب خلیفه بغداد بگرفت
و خلقی کثیر را از لشکر او بکشت و جمعی را اسیر و تنگ کرده در بند نگاه میداشت چون بر مسند سلطنت فارس

ذکر سلاطین آل بویه جند هفتم

در سنه ثلث و عشرین و ثلثمایه

ممکن شد آن امیر را از بند خلاص ساخته با ایشان احسان نمود و خلعت داد و منوچهر را خلعت داد و غایت جود
و کرم که طبعی او بود اموال بسیاری را که از اصفهان بدست آورده بود در اندک زمانی بر لشکر تقسیم نمود
چون روزی چند بگذشت لشکریان طلب وظیفه نمودند و عماد الدوله دیده که جز اندک چیزی نیست
و امور سلطنت او اختلال می یابد لاجرم خاطر ملول گردید و روزی از غایت پریشانی بر قفا افتاده
در کار خود فکر بوده بسقف خانه نظر میکرد که ناگاه ماری از سقف آن خانه بیرون آمد و بخانه دیگر رفت
پس امر کرد که خانه را بشکافند و مار را بیرون آورده بکشند در اثنای شکافتن خانه مال بسیاری که
قریب به پانصد هزار دینار زر سرخ بود ظاهر شد عماد الدوله لوازم شکر الهی بجا آورده بعضی از آن
مال را به لشکر داده باقی را در خزانه نگاه داشت و در آن ایام نیز روزی بطریق سیر سوار شده بعد
طرف نگاه میکرد و نقاشی عمارات سلاطین ماضیه نموده و از احوال ایشان پند و عبرت میگرفت
لشکر او دست بسیار در زمین فرو رفت و آوازی بگوش آن موضع نموده مال بسیار از آنجا بیرون
آمد و از جمله مانیات او آنست که قاضی چند از سرکار او بیکی از خیاطان شیراز داده بودند خیاط
در دو خفتن تاخیری نمود پس او را حاضر ساختند و وعید و تهدید فرمود اتفاقا آن مرد کر بود و گوش
او خوب نمی شنید خیال کرد که مگر آن تهدید جهت طلب مال یاقوت حاکم سابق شیراز است که نزد او
برسم امانت مانده بود فی الحال از بیم جان سوگند بر زبان آورد و گفت والله ای ملک آن مال یاقوت
زیاده از دوازده صندوق نزد من هست و هنوز ندانسته ام که در آنها چه چیز است پس عماد الدوله
کردنان صندوقها را حاضر ساختند و سیصد هزار دینار از نقد و جنس بیرون آمد و بعد از این الطاف
غیبی خبر این دو فاین بیعقوب لیث و برادرش عمرو لیث که پادشاهان فارس و عراق و خراسان بودند
و مقداران از حد و حصر فزون بود بدست افتاد و کار او قوت تمام گرفت یکبارگی ملوازم سلطنت
قیام نمود و حسن و احمد برادران خود را بجهانگیری روان داشت و خود شیراز را دار الملک ساخت
و آنرا امیر الامرای خلیفه بغداد و مال خلیفه بغداد و مال و معامله عراق عرب در تصرف او در آمد و نام
او را در خطبه بغداد با دعای خلیفه مقرون ساختند و این بدان سبب بود که خلفا از دست غلامان ترک
عاجز بودند و اتراک بر خلفا مسلط گشته بودند و هر کرا میخواستند میکرفتند یا میکشتند یا معزول میکردند
و در آن وقت راضی بالله بسیار عاجز و زبون شده بود و چون استیلای عماد الدوله بر ملک فارس و خوزستان
پدید آمد او را بعد و خود طلبید تا بجاه او از تسلط ترکان خلاص کرد لاجرم عماد الدوله برادر خود معز الدوله
را جهت دفع ترکان به بغداد فرستاد و او را امیر الامرای آنجا ساخت این کثیر شامی گفته که عماد الدوله
از عیار ملوک بود و همواره از اقران خود قصب السبق می ربود و فی الحقیقه امیر الامرای زمان او بود
خلفای بغداد با این لقب نام او می بردند و معز الدوله بنیابت او در بغداد امیر الامرای خلیفه بود و در سال

ممکن

سیصد و سی و شش که معز الدوله باتفاق مطیع خلیفه از بغداد بمصر رفت چون از مهمات مصر فارغ
شد از خلیفه اذن طلبید و بخدمت عماد الدوله که در آن وقت در اهواز بود توجه نمود و چون به مجلس عماد
الدوله در آمد زمین بوسید و آنگاه در برابر او بقدم خدمت بایستاد و هر چند عماد الدوله او را امر
کرد که نشیند رعایت ادب نموده ننشست **وایضا** گفته که در سال سیصد و چهل و پنج جمعی از اهل
قم باصفهان رفتند و سب صحابه آشکارا کردند و اهل صفاهان از روی تعصب هجوم نموده بعضی از
مردم قم را کشتند و چون این خبر بسمع رکن الدوله رسید بنا بر شیعی که داشت انتقام اهل قم را از
اهل اصفهان کشید و مصادره ایشان بمال بسیار نمود تا آنکه در جمادی الآخر سنه ثمان و ثلثین
و ثلثمایه در شیراز فرمان یافت و چون فرزندی نداشت عضد الدوله پسر رکن الدوله حسن را ولی
عهد خود ساخت **حسن** الملقب برکن الدوله بن بویه بر اصفهان و قم و کاشان استیلا یافته و شکر بسیار
با فخر مناز رعت داشت تا آنکه در آخر لشکر علیهم او آورده و رکن الدوله اندیشه مند بود و بیکبار آب و شکر
از گرازی زده و رسیده او را بر زمین زده بکشت و ابن العمید وزیر رکن الدوله که سر آمد فضلای دهر بود
در صدر فتح نامه این عبارت نوشت الحمد لله الذی کفی بالموت عن الجیوش معاصر او از محمد بن
شیوا ثنا عشریه شیخ اجل افضل ثقة الاسلام ابو جعفر محمد ابن علی بابویه القمی بوده و رکن الدوله جهة ترویج
مذهب حق التماس قدوم شیخ بدار السلطنه نموده و خدمت شیخ اجابت فرموده و سلطان در مجلس
اول سوال چند که در تحقیق مذهب حق بخاطر داشت بر شیخ عرض نموده چنانکه سابقا در احوال شیخ
تفصیل یافته و جواب استفاده فرموده و شیخ را تعظیم و تکریم تمام نموده جوایز و اقطاع مقرر فرموده و از
آنجا غایت فهم و ذکای سلطان در حقیقت مذهب اهل البیت علیهم السلام ظاهر میشود و آخر در محرم
سنه ستین و ثلثمایه فرمان یافت و برادر سیم عضد الدوله و موید الدوله و فخر الدوله **احمد** الملقب بمعز الدوله
بن بویه در زمان برادر شیر گرفتار و خوزستان کرده به بغداد رفت و منصب امیر الامرائی یافته پادشاه
نشان کرده و مکتفی عباسی را از خلافت عزل و خلع کرده مطیع را بجای او نشاند و چون بر مسند اقتدار
متمکن شد اظهار عقیده صحیحه آبا و اجداد خود نموده در مقام ترویج مذهب حق ابی اثنی عشر علیهم السلام در آمده
امر فرمود تا بر درهای مساجد دار السلام و سایر عمارات آنجا نوشتند که لعن الله معاویة بن ابی سفیان
و لعن من غصب فدکا و لعن من منع ان یدفن الحسن عند قبر جده علیه السلام و من جفا ابا ذر الغفاری و من
اخرج العباس عن الشوری و چون خلیفه مطیع امر معز الدوله بود و منع جدا احمر ضمیر او نیز تمامی عقیده بود
چنانکه سابقا گذشت نتوانست که منع این صورت نماید و شورشی عظیم در سنیان بغداد شد و چون
شب شد بعضی از آن کلمات را که بر دیوارها نوشته و کنده بودند محک کردند و معز الدوله فرمود که بار نقش
کردند و این فتنه بجائی رسید که معز الدوله بر قتل عام اهل دار السلام عازم گردید تا وزیر محمد بن المهلبی از

خدمت

خدمت او التماس نمود که در لعن جز معاویه کسی را تمام نبرند و بجای آن کلمات این چند کلمه نوشتند
که لعن الله الظالمین آل رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و بعد ابدیدند و زیر آن عوغا شکایت با
معز الدوله بمیان آمد و در بغداد امیر الامرا ملکه خلیفه الملقب بود صاحب تاریخ طبقات ناصری از تاریخ
طبری نقل نموده که معز الدوله بر جمله امور خلافت استیلا گرفت چنانچه مطیع الله را اسم بیش نبود و
ملک او میراند و فرمان او میکرد و حل و عقد امور خلافت بدست او بود و او رسوم بنکو نهاد و جمله ویرانهای
بغداد را معمور گردانید و در سوم مذموم که در بغداد بجز محله می بود برانداخت و موصل را به مرحوم ابو
بغلطه داد و برادر خود علی بن بویه را بجای والد او لقب کرد و دیگر برادر خود حسن را رکن الدوله
لقب کرد و روز بروز بادشاهی آل بویه بالا میرفت آخر در ایام برادر خود رکن الدوله در سیزدهم
ربیع الآخر سنه خمسین و ثلثمایه وفات یافت و در اواخر مرض تصدقات لا تعد و لا تحصی
کرده ممالیک خود را آزاد گردانید **بختیار** بن معز الدوله الملقب بعز الدوله در تاریخ مصور و ظاهر مسطور
که او جوانی شجاع و قوی بود تا آنکه کاوی قوی عظیم را بشاخهای او چنان میگرفت که او کت علی الوجه
کرد ابن کثیر شامی آورده که ابو الفضل شیرازی که در مبادی حال وزیر او بود و سنی متعصب بود و چون
در بعضی از حروب که میان شیعه بغداد و سنیان آنجا واقع میشد سنیان غالب آمدند و سبع عز
الدوله رسید که غلبه السنیان بتحریک امداد وزیر مذکور بوده او را عزل نمود و محمد بن بقیه را وزیر خود
ساخت عز الدوله را با عضد الدوله منازعات واقع شد و در آخر شوال سنه ست و ستین و ثلثمایه در جنگ او
اسیر شده بقتل آمد و آن دو از آل بویه بدو منتهی شد **عضد الدوله** ابو شجاع فناخسرو بن حسن عضد
الیمین ساعد سعادت آل بویه بود و نخستین کسی است که او را شاهنشاه گفتند بغایت فاضل و فضیلت
پرور و صاحب توفیق بود و هیچکس از ملوک جهان در علم و هنر با او نسبتی نداشت و در ذکر مآثر و مناقب
او مجلدات پرداخته اند و بالفعل گویند که اول شهریاری است که بشنشاه ملقب شد و اول کسی است که بر
منابر بغداد بعد از خلیفه نام او مذکور گردید و شیعی غالی صاحب شهامت مطاع حازم ذکی جواد مهیب
خونریز بود و جاسوسان بسیار داشت که از بلاد دور اخبار سلاطین روزگار را باو میرسانیدند
و در میان هم زادهای او کسی نداشت و نبود صاحب روضة الصفا گفته که عضد الدوله نفاذ و خلاصه
سلاطین دیلم بود و در ذکر مآثر و مناقب او مجلدات پرداخته اند شیخ جلال سیوطی که از اعاظم مشایخ
شافعیه است او را در کتاب طبقات النحاة ذکر کرده و گفته که او یکی از علمای عربیت و ادب بود
و فاضل نحوی و شیعی بود و در بسیاری از فنون علم دست داشته و در فن عربیه ابحاث غریبه
اقوال مرغوب دارد و هم او گفته که ابن هشام جد راوی در کتاب افصاح از او سخنان عالی
نقل کرده و گفته که او کامل العقل و مؤید الفضل حسن السیاست شدید الهیبة بعید الهمة و صاحب رای ثاقب

بحث فضایل و مناقب کرد ایل بوده و در باب ذکر ابو علی فارسی آورده که چون او کتاب ایضاح نحو را
تصنیف نموده بنظر عضد الدوله رسانید عضد الدوله آنرا پسندیده و گفت این از برای تعلیم کودکان
خوب است و در آن چیزی زیاده بر معلومات من که در وقت صباکب کرده ام نیست پس ابو
علی کتاب تکمله را تصنیف نموده بخدمت او برد چون عضد الدوله مطالعه آن نمود فرمود که ابو علی از این
سخن ناگه در باب کتاب ایضاح او گفته بودیم بتقلید افاده همان مسایل را در لباس الفاظی آورده
کرده ایم فهمیم و نه خودش می فهمد و هم شیخ سیوطی آورده که روزی عضد الدوله در میدان
سواری از ابو علی پرسید که نصب مستثنی بچه چیز است گفت بتقدیر استثنی پس عضد الدوله گفت سبب
تقدیر استثنی چیست و چرا تقدیر امتناع نکنند تا مرفوع شود ابو علی عاجز شد گفت این جواب مبدا الی بود
که گفتم بعد از این رجوع و تامل نموده جواب منقح بعرض رسانم شمه از مآثر عزیت و رای او در مسئله
اول ما اقول ابی احمد الله از شرح باب فالی مذکور است و معاصر او از علمای شیعه اثنا عشریه شیخ
الطایفه محمد بن نعمان الملقب بمفید بود و او شیخ را بانواع تعظیم و تکریم رعایت می نمود و چنانچه
سابقا ایراد یافته در مناظره که میان شیخ و قاضی عبد الجبار معتزلی در بحث امامت واقع شد و شیخ او را
ملزم نمود عضد الدوله اسب اعلا با قلاده زرین و خلعتهای نفیس بشیخ فرستاد و چند دهی حوالی
بغداد را سیورغال بشیخ داد و در تاریخ ابن کثیر و غیر آن مسطور یافته که عضد الدوله در بغداد در سال
سیصد و هفتاد و سه در سن چهل و هشت سالگی وفات یافت و بموجب وصیت جنازه او را بمشهد
نجف بردند و در جوار روضه متبرکه دفن کردند و در قبر او نوشتند هذا قبر عضد الدوله ربیع الملة ابی
شجاع بن رکن الدوله صاحب جاوره هذا الامام المعصوم الطهر فی الخلاص یوم یاتی کل نفس تجادل
عن نفسها و الصلوة علی محمد و عترته الطاهرة و از جمله آثار او تجدید عمارت مشهد مقدس حضرت امیر
المؤمنین است علیه السلام و دار الشفای بغداد و تنظیم بندامیر که شرح و تصور عظمت آن بیرون
از حیز تقریر است علامه دوانی در رساله عرض لشکر سلطان خلیل با بندری والی شیراز که در آن
نواحی واقع شده بود گفته که الحق این موضع از اعجوبه جهان و نادره دوران است چه بحسن صنعت کوهی
در میان دریای نهیب کرده اند و بر آن کوه اساس حصنی حصین چون بنای فلک محکم و رصین
نهاده و بر مثال ربع مسکون که از جهات اربعه محاط است چهار برج در میان بکوی نهرست نموده
و بکرد آن قلعه کردون قصری بارفیع بر آن ضبط کرده اند و چنین متواتر است که این عمارت بدین
آثار دولت پناه شاه دین پناه عضد الدوله دیلمی است که در عهد خوارزمشاه و سلاطین کامکار و خدمه
اسلاطین نامدار بوده و در تقویت دین سید انبیا و تعظیم رتبه سادات علی نسب السبق از اقران
ربوده و مصاحف زمان بنقوش مناقب و محامد او مرقوم و صفحات زمین بر آثار مکارم او موسوم

بسی

بسی خیرات جلیله و میراث جلیل از آثار آن پادشاه دین پرور در این روزنامه و اهل تواریخ در خواص
او نوشته اند که کوهی میان دریایی در میان کوی از آثار اقتدار او ظاهر است مراد ایشان قلعه سرمه
امیر بر که قلعه اصطخر است که هر دو از بدایع عالم اند معز الدوله بویه بن حسن در ایام پدر در اصفهان
می بود چون پدرش در گذشت بری آمد و آنجا بجای پدر می بود و نیز معز الدوله برادر بزرگتر عضد الدوله
قصد آنکه فخر الدوله کرده او پناه بقابوس پسر معز الدوله برد چون جایز از ایشان گرفته دار السلطنه ساخت
آخر در سیزدهم شعبان سنه ثلث و سبعین و ثلثمایه بمرض خناق در آنجا فوت شد علی الملقب بعضد الدوله
حسن چون جسد به اصفهان می بود چون معز الدوله بمعاضده عضد الدوله او را اعزاز کرد در
نیشابور بسری برد و چون صاحب ابن عباد بعد از معز الدوله دیگر باره استحقاق مهم بندیه سری به
نیشابور فرستاد در سیوم رمضان او را بگرجان آورد و بر تخت نشاند آخر در قلعه طبرک ری در
شعبان سنه سبع و ثمانین و ثلثمایه وفات یافت و از وی سه پسر ماند مجد الدوله ابو طالب رستم و شمس الدوله
ابو طاهر و عز الدوله ابو شجاع مرزبان بن عضد الدوله لقب بصمصام الدوله در بغداد که پدرش بنوب
شد او را سلطنت بر داشتند و پس از چهار سال و شش ماه برادرش شرف الدوله والی کرمان
لشکر بغداد کشیده او را گرفت و در قلعه بند کرد و بعد از آن خلاص شده زیاده و شش روز حکومت
فارس کرده در ذی حجه سنه ثمان و ثمانین و ثلثمایه در دهه و دمان شیراز گرفتار شده بدست
ابو النصر بن عز الدوله بختیار بقتل آمد شریک بن عضد الدوله مشهور بشرف الدوله ابو الفوارس
در زمان پدر والی کرمان بود و بعد از آن طبع در بغداد کرده در سنه ست و سبعین و ثلثمایه چون بحوالی
انجار سید صمصام الدوله باستقبال آمد و گرفتار شد و او بگلوگیر کشت ابن کثیر شامی گفته که او محب
خیر بود و امر فرمود تا مصادره رایی که در بغداد حادث شده برطرف کردند و مدت ملک او هشت
ماه بود و در شب جمعه دویم جمادی الآخر سنه تسع و سبعین و ثلثمایه بمرض استسقا فوت شد و او را بمشهد
نجف بردند و در جلوی پدرش عضد الدوله مدفون ساختند خسرو فیروز بن عضد الدوله مشهور بابو
الفوارس بهاء الدوله بعد از برادر در بغداد فرمانروا شد قادر عباسی او را بشهنشاه قوام الدین تشریف فرموده
در تاریخ گزیده مسطور است که او با سلطان محمود غزنوی صلح کرده و از وی دختر خواست در پنجم جمادی
الآخر سنه ثلث و اربعمایه در اهواز بمرض صرع در گذشت جسد شش را بنجف اشرف برده دفن کردند
مدت ملکش بیست و چهار سال و عمرش چهل و دو سال و نه ماه و نیم بود مجد الدوله ابو طالب رستم بن
فخر الدوله بعد از پدر پادشاه شد و برادر خود شمس الدوله را حکومت همدان داد اما مادرش سیده
دختر شروین مرزبان والی مازندران صاحب اختیار بود و کار ملک شرایط معدلت بتقدیم
میرسانید و قواعد جهانداری ممهد میکردانید روز بار در پرده در فیق نشستی و با وزیر و عارض

سخن گفتی سپاهی و رعیت را صد هزار کس محافظت نمودی و چون رسل از اطراف آمدندی بی تعلقی کسی جواب
گفتی از محمد سلطان محمود خوارزمی پیغام بدو فرستاد باید که سکه و خطبه بنام من کنی و خراج فرستی والا
جنگ آماده باش او جواب داد که تا شوهرم خوارزمشاه در حیات بود من از این معنی تن زدم
که اگر سلطان چنین فرماید تدبیر چه باشد اما اکنون از آن فارغم چه آنکه سلطان محمود با دشاهی عاقل
است و اندک کار حرب در رعیت اگر بجنگ من آید و مرا قهر کند نامی نباشد که بر زنی چیره قادر شود
و اگر از من شکست یابد این ننگ تا قیامت از روی دولت او محو نشود بیت چو از رستی بگذری
خرم بود چو مردی بود گر زنی کم بود میدانم که بدین سبب سلطان بجانب مخفر ولایت ملتفت نشود و
با این جواب مملکت پادشاهی چنان را از جنگ باز داشت چون او در سنه تسع عشر و اربعمایه فوت شد و
مجد الدوله را دماغ بر ایشان بود و چون مرج بحال او راه یافته امر افرمان او نمی برد تا بر این کس بسته
عامی سلطان محمود خوارزمی فرستاده او در صباح دوشنبه دوازدهم جمادی الاول سنه عشرین و
اربعمایه در ری نزول نموده و عداوت دینی را بجوز نقض عهد دانسته او را با برش ابو دلف گرفته بخراسان
فرستاد و کس از ایشان اثری ندید و آن شیعه از آل بویه بدو منتهی شد و شیخ عبد الجلیل رازی در کتاب
خود ذکر نموده که بعضی از مخالفان معاند از روی طعن و شماتت میگویند که گرفتاری ملوک دیالمه
دست سلطان محمود از شوکت رافضی گری بود و این طعن از ایشان بغایت عجب است زیرا که اگر مقتدر
خلیفه ایشان در دست بسیاری شیعی گرفتار شود نقصان ندانند و چون ملکی از ملوک شیعه را سلطان
محمود کبیر قهر در مذهب شیعه دانند و اگر مقتدر خلیفه را ملاحده و بشنه کاری و عیبی ندانند اما چون
زید بن علی را سنیان بشنه نادان و نقصان آنرا از رافضیان گیرند ندانم که سنیان چرا تقصیر
کرده اند تا مقتدر گرفته و کشته آمد و چرا خلیفه گرفته محبوس خلافت را نشاید و امام غایب قید محبوس
امامت را نشاید و طرفه آنکه مقتدر را از حبس بسیاری خلاص کند مستحق دعا و ثنا نیز دانند اما سلطان
محمود را که محاصره خلیفه بغداد کند در حق وی زبان دراز کنند و چه مانده است این حکایت آنکه
معویه را بسب خواهر شرم چه حال المؤمنین خوانند برای آنکه خصم علی است و محمد بن ابی بکر را هرگز
خال المؤمنین نخوانند اگرچه برادر عائشه است برای آنکه دست دار امیر المؤمنین است و رافضیان
کافر و ملحد باشند که انکار امامت ابو بکر و عمر کنند اما معاویه مومن و مسلمان باشد اگرچه در بیست و هفت
مصاف تیغ بر روی علی بن ابی طالب کشیده باشد و رافضیان که ابو بکر و عمر را دوست ندارند هرگز
توبه ایشان مقبول نباشد اما یزید که حسین بن علی را فرماید که سر بر نه توبه او مقبول باشد و او ثواب
تائب شود و عجب آنکه گویند توبه منکران خدا و رسول باشند و خاک عداوت اهل بیت مصطفی بر سر و روی
خویش باشند نعوذ بالله من شر الضلال و سوء المقال آری در سینه که بغض علی بن ابی طالب جای

گرفت

گرفت عجب نباید داشتن که توفیق و هدایت و سعادت و اقبال و مرتبت کمال بصیرت و ضیای انصاف
مهجور گردد تا هر چه گوید و کند همه خطا و ریا باشد خسر الدنیا و الآخرة ذلک هو الخسران المبین صاحب روضة
الصفا آورده که چون سلطان محمود مجد الدوله را اسیر نمود مکتوبی بخلیفه عباسی فرستاد و در آن نامه
قلمی کرد که ما بری آمدیم و مجد الدوله را گرفتیم و در سرای او بخانه زن از او رایافتیم از آنجمله یکی
مادر فرزندان شده بود مدارد وی سوال کردیم که این زنان را بکدام مذهب نگاه میداشتم جواب
آن گفت که مذهب اسلاف ما چنین بوده مؤلف کتاب گوید مخفی نماند که مراد مجد الدوله از مذهب
اسلاف مذهب بنی الدیلمی عشرت علیهم السلام که نکاح متعه را نقض کتاب و سنت پیغمبر صلی الله
علیه و آله و سلم حلال میدانند و در آن جمع و میان چهار زن جایز است و چون سلطان محمود سنی
بلکه ناصبی و از مجد متابعان عمر بوده و عمر متعه را نهی نموده بود لاجرم از فعل مجد الدوله استبعادی
نمود و گویا نیاندیشیده بود آنکه صاحب هدایه فقه حنفی جواز نکاح متعه را بالکل که یکی از اعاظم کلان
طایفه اهل سنت و جماعت است نسبت داده و شنیده بود آنچه صاحب استیعاب از ابن عباس
نقل کرده که میگفته که متعه رحمتی بود از رحمتهای خدا بر بندگان او اگر عمر منع از آن نمیکرد زنا نکند مگر
کرد الا آنکه شقی و بدبخت باشد و هر که اراده اطلاع بر تفصیل دلایل شیعه بر حلیت نکاح متعه نماید
و وقوف بر ابطال مزخرفات اهل سنت را و جهت قصد خود سازد باید که بمطالعه این مبحث از مصنفات
علمای شیعه بپردازد اگر بعد از آن او را در حلیت متعه شبهه باقی ماند از آن عدول نموده بمذهب
حنفی توسل جوید و قدری حریر برابر بسته طریق مباشرت مادر و خواهر خود بوید یا اتباع عقد
بر ایشان نماید و بی تشویر اف حریر و پیم حد و تعزیر در علی آید و ما مجملی از کلمات شیعه را که در این
مبحث از روی استدلال و بحث ذکر کرده اند باز داده ایم که از ما شر خاطر فاتر است سایقا در احوال آل
عباسی ذکر کرده ایم همانا صاحبان فهم و انصاف را همان قدر کافی است والله کاشف الغطا

سلطان الدوله ابو شجاع بن بهاء الدوله بعد از پدر پادشاه شد برادرش ابو الفوارس او در کرمان
و برادر دیگرش جلال الدوله را ببصره بحکومت فرستاد و آخر در شوال سنه خمس عشر و اربعمایه در گذشت
در شیراز و عمرش بیست و دو سال و پنج ماه بود **ابو علی حسن** ابن بهاء الدوله مشهور بشرف الدوله در بغداد
استیلا یافت پنج سال و بیست و پنج روز حکومت کرده و در ربیع الاول سنه ست و عشر و اربعمایه در
گذشت عمرش بیست و سه سال و سه ماه و ولادتش در ذی الحجه سنه ثلث و تسعین و ثلثمایه **ابو الفوارس**
بن بهاء الدوله مشهور بقوام الدوله طبع در فارس کرده میانه او و برادرزاده اش ابو کالیجار نزاع بود
تا آنکه در ذی القعده سنه عشر و اربعمایه فوت شد **ابو طاهر** بن بهاء الدوله الملقب بجلال الدوله بعد از
برادرش در شرف الدوله در بغداد حکومت یافت صاحب تاریخ مصر گفته که جلال الدوله پادشاهی عجب

دوست نیکو سیرت بود و صلحا را دوست میداشت و او بهترین آل بویه بود اگر مانند ایشان را قضی نمودی
و در تاریخ ابن کثیر مسطور است که جلال الدوله در سال چهارصد و سی و یک از بغداد متوجه زیارت
مشهد نجف و مشهد کربلا شد و اکثر راه را از روی اخلاص پای برهنه رفت و در سنه تسع و عشرین
و اربعمایه وفات یافت **مرزبان** بن سلطان الدوله لقبش العضد عز الملوک و پاره عماد الدوله
گفته‌اند لقبش ابو کالنجار در واقعه پدر در بصره بود اکثر اوقات عمش ابو الفوارس عاملی آمده فارس را
بحوزه تصرف در آورد و بعد از عم کرمان نیز بحیطه ملک خود ساخته بعد از عم و برادر جلال الدوله حکومت
بغداد نیز اضافه کار و بار او شد آخر در چهار دهم جمادی الاول سنه اربعین و اربعمایه در مدینه
صاحب کرمان درگذشت عمرش چهل سال و چند ماه ملکش در بغداد چهار سال اکبری بود **ابو منصور**
فولاد ستون بن کالنجار بعد از پدر در فارس بنیابت او و برادران بتمامی ملک الرحیم مخالف بود و اکثر
اوقات مغلوب می بود و چون عادل ابن مافیه را که وزیر پدرش بود بکشت فضله بیشتر کاره که
دوست عادل بود بعادات برخواست او را در ثمان و اربعین و اربعمایه گرفته در یکی از قلاع
جهت سلطان خست و فارس متصرف شیراز گاره در آمد **خسرو فیروز** بن ابو کالنجار که بملک الرحیم اشتهار
داشت پدر او را در حیات خود بنیابت در بغداد امارت داد و بعد از پدر استقلال یافت و
فارس و خوزستان و بصره تحت تصرف او در آمد در جمادی الاول سنه سبع و اربعین و اربعمایه
دست سلطان طغرل سلجوقی گرفتار شده او را بقلعه طبرک بردند و حکومت آل بویه بر وی ختم شد برادرش
ابو علی کیخسرو اطاعت سلاجقه نمود و نزد ایشان موقر بود و تو بید جان فارس در وجه اقطاع او مقرر
بود و هر گاه نزد یک سلطان الب ارسلان سلجوقی آمده او را در پهلوی خود نشاندی و تکریم او نمودی
آخر او در سنه سبع و ثمانین و اربعمایه و ملک الرحیم در خمسین و اربعمایه فوت شد نه نام آن طبقه بالکلیه
برافتاد و ملک الایام نداولها بین الناس **فرع** ملوک کالویه اگرچه در نسب شریک آل بویه نیستند اما
بواسطه قرب قرابت از آنجمله معدود اند **علی بن** لقبش حسام الدین علاء الدوله لقبش ابو جعفر کالویه
است و چون او بر خال سیده والده مجد الدوله بن فخر الدوله بود و خال اخته زاده کالویه است بنا علیه
اشتهار یافت و ابو جعفر در سنه ثمان و تسعین و ثلثمایه نزد سیده آمده و تعظیم یافت و اصفهان
در وجه اقطاع او مقرر شد سالها آنجا مقرر او ابو جعفر فاضل و فضیلت دوست و عادل و سالیان مجاور
جهت شیخ الرئیس ابو علی سینا بواسطه مناسبت مذهب و فضیلت و هم مناسبت اجلال یافت و حسب الامر او
لوجی در باب آب و آدمی در خوار ترک قزوین در شهر رمضان سنه اثنی و عشرین و اربعمایه
موکب ملبس نامرقوم کشته که تا حال بدار قرار نه در آنست سلطان مسعود غزنوی خواهر او را چند
چند مرتبه میان او و علاء الدوله مخالفت افتاد آخر در محرم سنه ثلث و ثلثین و اربعمایه باجل طبیعی درگذشت

ظهیر

ظهیر الدین ابو منصور فرامرز که اسن اولاد بود قایم مقام او شد اما برادرش گرشاسف نهادند و تولی امر
صاحبی کرده برادر دیگرش ابو حرب با ابو منصوری بود در حینی که بر سر قلعه نظر رفت که جهات درش را
دست آرد ابو حرب خود را بقلعه انداخته اظهار عصیان نمود و گاهی بسلاجقه که در ری بودند ملتجی
میشد و نوبتی دیگر ابو حرب پناه با بو کالنجار صاحب شیراز برده او را باصفهان آورده آخر میان ایشان
صلح شد **ابو کالنجار** بطغرل بیک فرستاده اظهار ایلی میکرد و در باطن با ملک الرحیم در خلاف او متفق
بود و این معنی بر طغرل بیک ظاهر شده در سنه اثنی و اربعین و اربعمایه اصفهان را محاصره کرده کار بر
محصوران تنگ ساخت تا آنکه محرم ثلث و اربعین و اربعمایه در عوض آنجا بزر و اموال بر قوم ابوی داده وی
به یزد انتقال نمود **ابو کالنجار** گرشاسف بن علاء الدوله در زمان پدر صاحب همدان و قزوین بود تا
آنکه در سنه سبع و ثلثین و اربعمایه سلاجقه آن ملک را از دست فرزند وی بیرون آورده بشیراز رفت و او
گرشاسف را بحکومت اهواز فرستاده در آنجا در سنه ثلث و اربعین و اربعمایه وفات یافت
امیر علاء الدوله بن امیر فرامرز ابن علاء الدوله بعد از پدر بحکومت یزد و توابع اشتغال نمود و در سنه
تسع و تسعین و اربعمایه ارسلان خاتون دختر سلطان عم سلطان ملکشاه را که سابقا در حباله قایم
بامر الله عباسی بود بخواست و خاتون مذکور کار یزدی که مسلمانان از آن محظوظ اند احداث کرده
آخر امیر علی در جنگی که در سنه ثمان و ثمانین و اربعمایه میان تتش و برکیارق واقع شده بود بر دست
تتش بقتل آمد **امیر علاء الدوله** فرامرز بن علی والد ارسلان خاتون مذکور بغایت فاضله
فیلسوفه بوده او را نزد سلاطین سلجوقی تحصیل سلطان سنجر قرب و منزلتی تمام بوده همراه سنجر در
جنگ قراختای بود و در آن معرکه در سنه ست و ثلثین و خمسمایه کشته شد و از آثار او سور مشهد
مقدس منور رضویه علی ساکنها افضل السلام و التحیه که در سنه خمس عشر و خمسمایه ساخته از دود و خرمانده و سلطان
سنجر نظر بر مکافات خدمت و ملاحظه قرابت یزد را به منور در وجه اقطاع ایشان مجری داشت
اما یکی ایشان بسام بن دردان و برادرش عز الدین که از ملازمان کالویه بودند جمع علوفه و ایشان
به نیابت بنات مذکوره حکومت یزد می نمودند و آخر از سلسله ایشان جمعی کثیر حکومت رسیده
و تفصیل آن در تاریخ جهان آرا و غیره مذکور است **جند هشتم** در احوال آل حمدان و نسب ایشان
برین موجب است **ابو السجا عبد الله** بن حمدان ابن شرقه بن حمدون بن حارثه بن لقمان بن رشید بن
مسعود بن بلیم بن عطف بن سراقه ابن حارث بن محرقه بن مالک بن عبد بن جبیب بن حدی بن
اسامه بن مالک بن بکر بن حبیب بن عمرو بن ثعلبه بن دابل بن قاسط بن وهب بن قصی بن
رسوبر الکنتی عباسی در سنه اثنی و تسعین و مائتین ایالت موصل داده دفع فساد اکراد و تدبیر امور
ساخت و چون تهاونی در ادای مال از آل حمدان واقع شد مونس خادم بجنگ ایشان رفته در سنه ثلث و ثمانمایه

ابو السجاد و برادر او را مقید ساخته به بغداد فرستاد و ایشان را در دار الخلافه محبوس ساختند و در سنه خمس و
ثلثمایه خلاص شدند و در سنه ثمان حاکم طرابلس خراسان و دیوبند گردید آخر در غوغای خلع مقتدر در سنه سبع
عشر و ثلثمایه کشته شدند **حسن** بن عبد الله لقبش ناصر الدوله کنیتش ابو محمد نسب او و جمیع سلسله او مستغنی از
بیان است همواره از خدمت شیخ اجل محمد بن النعمان المفید رحمه الله استفاده اصول و فروع می نمود و
در اعزاز و اکرام او می افزود و جناب شیخ زاد مرجعه امامت و حاله است که نام ناصر الدوله
نوشته چنانکه در مجلس پنجم در تفصیل کتب شیخ مذکور شده و نظری از دلایل ظهور ایمان او در احوال دار
المؤمنین قم سابقا مذکور گردیده در یوم سه شنبه ثمان عشر ایام ربیع یافته اقتدار تمام پیدا کرده میان
او و معز الدوله دیلمی بر سر ایالت بغداد اکثر اوقات فتنه و فساد دست میداد و چون نسب بآل
شهنگیر دیلمی بود و مع هذا خواهر برادرش سیف الدوله که بدو رسیده اکثر اوقات ضرر و ملال محبط گردید لاجرم
برش ابو تغلب او را در یکی از قلاع نشاند و جمیع مایحتاج او را آماده و مهیا ساخت آخر در ربیع الاول
سنه ثمان و خمسین و ثلثمایه فرمان یافت **عضد** بن ناصر الدوله و کنیتش ابو شجاع لقبش عضد الدوله بدر را
در شب شنبه بیست و چهارم جمادی الاول سنه ست و خمسین و ثلثمایه گرفته والی ولایت کرده و خسرو
عز الدوله بختیار دیلمی را بمبلغ صد هزار دینار بکشت و چون عضد الدوله قصد بنی عم کرد و وی بکیفیت
آن وصلت او را بلشکر مدد نمود و عضد الدوله قصد او کاری او کرده ابو شجاع از بیم وی بناه بمصر بان
برد و در اثنای راه در سنه تسع و ستین و ثلثمایه بدست مرج بن رعقل کشته شد **علی**
بن عبد الله کنیتش ابو الحسن لقبش سیف الدوله پادشاه عالیجاه شد و بعد از واقعه اخشید بر دمشق و حلب
استیلا یافته اکثر اوقات بغزای روم مشغول بود و بغایت فاضل و فضیلت دوست بود لاجرم افاضل
عالم که نزد او رفتند مراعات یافتند از جمله حکیم ابو النصر فارابی که او را معلم ثانی میگفتند روزی که از مجلس او
مشحون بفضلا بود بصورت مجهول بآنجا در آمده و در مباحثی که در خدمت او میگذشت تقریرات
غریب نمود و چون کیفیت حالش بر سیف الدوله ظاهر گشت وی را بنوازش بر تخت نشانده و در تعظیم و اجلال
او مبالغه نمود و از آنجا ابن خالویه نحوی و ابو الفرج اصفهانی که صاحب کتاب اغانی است و گویند
سیف الدوله سی شتر کتاب در سفرها همراه داشتی چون کتاب اغانی ابو الفرج اصفهانی را دید
بدان قناعت کرده از حمل آنها مستغنی شد و متنبی از مجلد شعرا و ندمای اوست و قصاید غرا در مدح او
دارد و وفاتش در صفر سنه ست و خمسین و ثلثمایه و ولادتش در ذی حجه سنه ثلث و ثلثمایه در تاریخ
الملوک مسطور است که چون سیف الدوله از برادر کهتر ناصر الدوله طلب زیادتی ملک نمود ناصر الدوله
با او گفت اینک ولایت شام بی صاحب مانده است لشکری بردار و آن ولایت ایدست را انتقاع
در آن ولا عثمان بن سعید کلابی از جانب اخشید کافوری بر حلب از طاکیه حاکم شده بود و چون خبر ایشان

متنبی شاعر در زمان سیف الدوله

عثمان

عثمان با وحشت می بردند لاجرم کتابتی بسیف الدوله نوشتند که هرگاه تو متوجه این صوب شوی
ما ولایت حلب را بآسانی در تحت تصرف تو در می آریم سیف الدوله چون اختلاف بنی کلاب و ضعف
عثمان مذکور را یقین نمود لشکر بحلب کشید و چون بکنار فرات رسید جمیع برادران عثمان باستقبال
سیف الدوله آمدند و چون عثمان دید که مغلوب است و کاری نمی تواند ساخت ایشان را بخدمت سیف
الدوله آمد و چون از فرات بگذشتند بدیه که میرسیدند سیف الدوله نام آنرا از عثمان مذکور می
پرسید و عثمان نام آنرا میگفت تا آنکه عبور ایشان بدیهی واقع شد که نام آن ابرم بود سیف الدوله
پرسید که این دیه چه نام دارد عثمان گفت ابرم سیف الدوله چون مکرر از اسامی آن دیهها پرسید
بود در آن باب ابرام نمود و از استماع آن نام کنایتی فهم نمود و دیگر از نام دیهها سوال نکرد و چون
عثمان مشاهده کرد که بر چند دیه دیگر عبور واقع شد و سیف الدوله از نام آنها نپرسید متفطن شد که
او از لفظ ابرم کنایتی فهمیده و لاجرم در مقام رفع منقصت سیف الدوله شد و گفت یا سیدی بابت الله و
بر تو سوگند که آن قریه که پیش از این بر آن عبور واقع شد نام آن ابرم بود و از هر که خواهید تا صدق
من ظاهر شود سیف الدوله از دنگا فطنت او تعجب نمود و چون بحلب رسید او را با خود بر سریر نشاند
و در تاریخ ابن کثیر شامی مسطور است که چون معز الدوله بن بویه که امیر الامرای خلیفه بغداد بود امر
فرموده که لعن معویه را صریحا و لعن دیگر اعدای اهل بیت را کنایة بر ابواب بغداد نویسند سیف
الدوله نیز بواسطه تشیع که داشت امر فرموده که در حلب نیز آن کار کردند رحمة الله تعالی **ابو المعالی**
شریف بن سیف الدوله قایم مقام پدر شد ملقب بسعید الدوله و فخر ملوک پدرش سنه ثمان و خمسین
بروی خروج نموده حلب را از دست او انتزاع نمود و آخر در میانه ایشان سنه تسع و خمسین صلح شد و بدیه
ستور خطبه باسم ابو المعالی خواندند و فاتش در رمضان سنه احدی و ثمانین و ثلثمایه **ابو الفضل** الملقب
بسعید الدوله بن سعد الدوله قایم مقام پدر گشته چون کودک بود بدادر انغلام لؤلؤ اعراضی سفارش
نمود و عزیز اسمعیلی طمع در آن ملک کرده لشکر بر سر او فرستاده و لؤلؤ متوسل بر و میشد و شیر خود
متوجه شد و منجوکین قایم لشکر مصر هزیمت رفت ابن جبرئیل بعزیز رسید خود نصف نموده بحلب مراجعت
نمود آخر ابو الفضل در منتصف صفر سنه احدی و تسعین و ثلثمایه مسموم گشت اولاد سنی ابو الحسن علی
و ابو المعالی شریف الؤلؤ حبد روزی بسلطنت موسوم ساخته عاقبت اخراج نموده بمصر فرستند
و آن قوم بدیشان منتهی شد و در تاریخ ابن مکان مسطور است که وجیه الدوله ابو المطاع ذو
القرنین بن ابی المظفر بن حمدان بن ناصر الدوله که جد ان طرایف شاعر بود در ایام طاهر بن حاکم
اسمعیلی بمصر رفت و طاهر حکومت ولایت اسکندریه را با و تفویض نموده و او مدت یکسال در آنجا
بود و آخر بشام آمد والله اعلم **فرع** آل حمدان **انابک لؤلؤ** و فخرش در رجال سعد الدوله بود بر دوامی

هشتم و سیم خود را قصد او کرده و خرمش با جاریه‌ای بشری بود و او را بکشت و پس از اندک مدتی
اولاد خود را اخراج نمود و خود استقلال یافت تا آنکه در ذی حجه سنه تسع و تسعین و ثلثمایه وفات
یافت **ابو نصر منصور** ولد لولو بحکومت نشسته لقب خود را مرتضی الدوله نهاد و در سنه خمس و اربعمایه
بجنگ بنی کلاب فتح نام غلام پدرش را بجانب درعلک گذاشت و در آن معرکه بر دست بنی
کلاب گرفتار شد و خود را هم بال خود آفرید و چون بکلاب آمد فتح او را راه نداد و وی بر دم رفت
و ملک اسماعیل را شاه و بعد از اندک وقتی بنی کلاب منصرف شدند **جمله نهم** صفاریه و سلطان
چنانکه صاحب گزیده در اثنای بیان احوال سلاجقه گفته ملکی شبی بوده اند مدت ملک ایشان پنجاه و
شش سال بود و عدد ایشان هفت نفر چنانکه در کتب تواریخ تفصیل یافته اول ایشان **یعقوب**
بن لیث السیستانی است مؤلف حبیب السیر گفته که در هیچ یک از کتب مدون در باب نسب
لیث صفار روایتی صحیح بنظر این ذره احقر نرسیده اما نوبتی از شهریار منفوت انتما ملک شاه کیخی
که در زمان دولت میرزا سلطان ابو سعید و در ایام سلطنت پادشاه عالیجاه سلطان حسین که
زاسالها والی ولایت سیستان بود استماع افتاده که میگفت نسب لیث صفار می‌پیوندد و
لیث با نوشیروان عادل ملحق میگردد و از مؤیدات علو نسب یعقوب لیث که در افغانستان
میم صبای صبی و مبادی احوال نشو و نما گرفته یا در تبار و یا بمال حوادث روزگار بود همیشه بعلم
نفس جهانگیری بر لوح خاطری نگاشت و همواره صغر سن همت عالی بر اعلای لوای جهانبانی میگماشت
روایت کنند که وقتی جمعی از جوانان سیستان نشسته بودند و از ظرایف لطایف سخن میگفتند و یعقوب
در آنجا بود و هنوز بطلب ملک نپرداخته در ایت مردی و مردانگی نیز افتاده یکی از آنها گفت لطیفترین
لباسها اطلس خطائی است دیگری گفت لطیفترین ناجها طافیه زرد است دیگری آواز نمود که از منازل
بوستانهای پرگل و ریحان بهتر است دیگری تقریر نمود که از مشروبات خمر صافی موافق‌تر است
دیگری چنین اظهار نمود که سایه بید سازگار تر دیگری چنین فرمود که از نغمات و سازها آواز
عود ملایم‌تر دیگری بیان نمود که برای ندیم محافل جوانان خوب صورت نیک سیرت لایق‌تر چون نوبت
به یعقوب رسید گفتند تو هم چیزی بگوی گفت چیزترین لباسهای زره است و بهترین ناجها خود
و خوشترین منزلها معرکه حرب و زیباترین شرابها خون دشمنان و لطیفترین سایها سایه نیزه
و گرامی‌ترین مذیان مردان و مبارزان کارزاری و در کتاب لطایف الطایف مسطور است که
یعقوب بن لیث پیش از آنکه پادشاه شود روزی با جوانان قبیله خود جامی نشسته بود پیری از
افرهای ری آنجا رسید گفت ای یعقوب جوانی خوب روی رشید رسیده و سپهبانی لایق سامان
کن تا مردی که میخواهم و سپهبان او مهیا کرده‌ام گفت که ام است یعقوب تکمه‌ای از غلاف بر آورد گفت

سپهبان از اعیان قبیله پیری خود را بسیار
کنم گفت سپاه پیر خود را بسیار

من عروس ملک شرق و غرب را خطبه کرده‌ام و دستبیان او این تیغ آبدار و این شمشیر جهان گیر است
بیت عروس ملک سی در کنار گیرد بحست • که بوسه بر لب شمشیر آبدار زند • و ابتدای یعقوب از
آنجا شد که با برادرش عمرو بن اللیث در خدمت درهم بن نصر بودند در بلاد سیستان بود درهم مؤسسه
نیز برای خوارج مشغول بود و در آن قبیل عوام کمتر تابع او بودند و درهم بن نصر لشکری جمع کرده
بیعقوب داد تا بقتال عمار یاسر که حامل سراة بود بیرد یعقوب برفت و بر وی غلبه کرد و آن
اعمال بدست فرو گرفت و آنجا توقف ساخت و مردم را بدرهم می‌فریفت تا جمعیت متابع او شدند
و لاجرم راه میزد و در آن امر رعایت انصاف می‌نمود تا مالی عظیم حاصل کرد و او با بنی سیار
بر جمع شدند و تمکین یافت و پایه دستگاه را فرو گرفت و بسبب عجز خلفای بنی عباس تسلط او
بر خلفای و انقطاع عبد الله بن طاهر از خراسان او طمع کرد و خراسان را نیز مستخلص کرده اند و در آن
وقت امیر خراسان محمد بن عبد الله بن طاهر بود از قبل خلیفه المعتمد علی الله و محمد بن عبد الله الطاهری
بارها حال استیلا و تسلط یعقوب بن لیث را در ملک خراسان بدار الخلافه عرضه نمود جواب
نرسید تا آنکه خود بدار الخلافه رفت و احوال عرضه داشت خلیفه از اشتغال بلهو و لعب و قیان و مخانیث
بهیچ چیز نمی‌پرداخت و التفات بلشکر و جون امیر محمد بن عبد الله مذکور در آنجا بماند و اجازت نمی
یافت یا بکلی از خواص خلیفه حال خود باز گفت او گفت ترا پیش شادان مخنث باید رفت و او را مستمال
نیک کردن تا او کار ترا بسازد محمد بن عبد الله مذکور چنان کرد روزی دیگر از برای او اجازت مراجعت
بسند جون بخراسان مراجعت نمود با یعقوب لیث محاربه کرد و بر دست یعقوب اسیر شد و
کار یعقوب بالا گرفت و آهنگ خراسان کرد و جمله را از آن حدود کرد و نیشابور را مقام ساخت
و آنجا بود و در سنه وفات یافت و از جمله دلایل نشو او که در تاریخ ابن کثیر سامی و در کتاب
معجم البلدان و تاریخ روضة الصفا مذکور است اینست که بسمع او رسانیدند که ابو یوسف بن
سفیان بن معقل اصوی در عثمان بن عفان طعن میکند یعقوب لیث فرمود که ابو یوسف را حاضر نمودند
نامه‌ای است کند و زیر گفت ایها الامیر او در عثمان بن عفان بچیزی که شیخ شما طعن میکند
ملکه در عثمان بن عفان صحابی سخنی میگوید یعقوب گفت او را مگوئید که مرا با صحابه کاری نیست
گمان من آن بود که در عثمان بن عفان شیخ ما سخنی میگوید و از آثار او ترجمه تاریخ ملوک العجم است
که در عثمان مؤید که جوانی بود پهلوان و در عثمان نژاد از اکابر ابن و بحکم معروف و بدانش
موصوف بود و آنرا از تواریخ متفرقه شیبانیان جمع کرده و احوال هر زمین نوشیروان را تا انجام
سلطنت خسرو پرویز بترتیب نوشته و بدان الحاق نموده چنانکه حکیم فردوسی در آن باب
گوید **مثنوی** یکی نامه بود از گه باستان • فراوان بدی اندر و داستان • پراکنده بر دست

هر موبدی • از و بهره نزدیک هر بخردی • یکی پهلوان بود دهقان نژاد • دلیر و بزرگ و خردمند راد
بزرگ و بدو روزگار نخست • که گذشته نخستین همه باز جست • ز هر کشوری موبدی سال خورد • بیاورد
کهن نامه را یاد کرد • بپرسید شان از کیان جهان • از آن نامداران فرخ مهان • که گیتی بآغاز چون
داشتند • که ایدون بآخر ز یکدیگر گذاشتند • چگونه سر آمد بنیک اختری • بدیشان جهان روز گذاری
بگفتند پیشین یکایک مهان • سخنها ز شاهان و رفت جهان • چو بشنید از ایشان سپهبد سخن • یکی نامور
نامه افکند بن • چنین یادگاری شد از رهمان • بر و آفرین از کهان و مهان • و چون آن کتاب
از خزانه یزدجرد که آخر ملوک عجم بود بدست لشکر اسلام افتاد و در فتحی که قسمت غنایم بر لشکریان می
نمودند حصه اهل حبشه شد و حبشیان آن را بملک حبشه بردند و ملک حبشه فرمود تا آن را ترجمه کردند تا
بمطالعه و شنیدن و حکایت آن انسی تمام گرفت و در آن بلاد حبشه متداول شد و از آنجا بجزیره سراندیب
ملک هند رسید و در آنجا نیز متداول شد تا در خراسان چون دولت یعقوب لیث بر سیستان
بهند و سیستان و فرغانه و آن نسخه را بیاوردند ابو منصور عبد الرزاق بن عبد الله فرخ را که متمم الملک بود
بفرمود تا آنچه دانشوران و دهقان بزبان پهلوی ذکر کرده بود بفارسی نقل کند و از آن زمان خسرو پرویز
ناظم کار یزدجرد شهریار هر چه واقع شده بود بدان الحاق نماید پس ابو منصور عبد الرزاق مشهور را
و کدخدای سعید بن منصور المعمری را بفرمود تا آنکه نسخه را باتفاق چهار کس بکلی باتمام رسانیدند از هرات
دوم نیروان و از ابیورد شاپور از سیستان سوم ماهوی بن خورشید از نسا چهارم سلیمان بن
برزین از طوس و در تاریخ سال سیصد و شصت هجری تمام کردند و در خراسان و ماوراء النهر از آن نسخه
برگرفتند و چون دولت از آل یعقوب بآل سامان رسید ایشان را نیز بمطالعه آن اهتمام تمام شد چنانکه
امیر اسمعیل بن امیر احمد سامانی دقیقی شاعر را فرمود که آن را نظم کند و دقیقی بگذارد بیت از اول یادشاهی
گشتاسب و جنگ او با ارجاسب بگفت و دقیقی تمام نیافته در دست غلام خود کشته گردید تا زمانی که دولت
سامانیان بسر می شد و سلطان محمود سبکتگین بر جای بالش سلطنت تکیه زد و چون نور دولت سامانیان
ملازمت و بندگی ایشان نشود و تا یافته بود و طریقه ایشان مرضی و پسندیده او بود لاجرم در جمیع امور
اقتدا بآثار حسنه ایشان می نمود و از آنجمله بمطالعه تاریخ ملوک عجم رغبتی تمام داشت و خواست که
در آن تاریخ الحاقی نماید و یادگاری گذارد که همچنان از ایشان و سامانیان نگرده باشد و حکایت
دقیقی شاعر و اراده نظم این کتاب کشته شدن او و تمام ماندن او بر خاطرش مضمون تمام داشت
لاجرم مدتی آرزوی تالیف آن در روز منصور در سلک نظم داشت و رقم این حکم بر صفحه حال ملک
الکلام عنصری می کاشت و وی تیر از استان رستم و سهراب بنظم آورده بود و آنچه بخاطر در احوال
فردوسی مذکور خواهد شد آن کار بر دست او تمام شد **عمرو بن لیث** چون برادرش در گذشت یعقوبی

بنشست

بنشست و تمامت ممالک خراسان در تصرف خود در آورد و بنا بحدی مستولی شد که بغداد بنام او خطبه کردند
و پیش از آن جز خلیفه را در خطبه دعا نکردندی و در منتصف ربیع الاول سنه ٢٦٢ بقصد استقبال عباس متوجه
عراق عرب و با لشکری جرار روی بغداد نهاد و چون معتضد که خلیفه بغداد بود از آن حال خبردار شد
باشاره وزیر خود عبد الله بن وهب در دفع شر عمرو مکیدتی بکار برد که در کتب تواریخ مشهور است و بالجمله
عمرو در آن وقت شکست یافته روی بخراسان نهاد و در حوالی بلخ میان او و امیر اسمعیل سامانی که سلطان
ماوراء النهر بود محاربه واقع شد و عمرو در آن واقعه اسیر شد و او را به بغداد نزد خلیفه فرستادند و در
حبس وفات یافت و از آثار عمرو مسجد جامع شیراز است و روایت اند که عمرو لیث قاعده داشت که
هر امیری از امرای او هر گاه هزار سوار مکمل بر و عرض کردی گرز زرین بوی دادی روزی جمعی لشکر او
عرض کردند صد و بیست امیر با گرز زرین در وقت عرض نوشته شد که هر یک هزار مرد مکمل داشتند
چون این صورت بعرض رسید عمرو بن لیث گریان خود را از اسب در انداخت و روی بخاک
نهاده لب بار وقت با ناله و زاری بر داشت و بعد از زمانی که بحال خود آمد ندیمی که با وی بسیار
گستاخ بود سوال کرد که ای ملک بیت این نه وقت گریه و فریاد است • وقت شادی و مبارک
باد است • ملکی داری و سیع و امرا و وزرا مطیع کارها ساخته و مهمات پرداخته صد و بیست هزار
سوار آراسته و نهال اختیار در بوستان اقتدار پیراسته سبب گریه چه بود عمرو گفت چون لشکر خود را
مکمل و مسلح دیدم و حشم و خدم خود را کاری و کارزاری مشاهده کردم واقعه کربلا پیش خاطر آمد و
آرزو بردم که بر آن روز با لشکر و ان صحرای خونگذار نبودم که بوقتی که شاهزاده امام حسین علیه
السلام در میان لشکر دشمن در مانده بود من با این جماعت حاضر شدمی و دمار از دشمنان اهل بیت برآوردمی
یا جان فدا کردمی یا راه تسخیر و تظلم بیابان بردمی القصه او را بعد از وفات بخواب دیدند که با جمعی
مکمل بر سر داشت و دواجی صبح در بر کمر آراسته بجواهر بر میان بسته بر مرکبی از مراکب بهشت نشسته
فلان نازک بدن چنانش در دوان و دولدان سمین تن بر چرب است می دوان گفتند ای امیر حال
بعد از وفات چگونه گذشت گفت حق سبحانه و تعالی مرا بیامرزید و خصمان مرا از من خشنود گردانید
بسبب نیتی که روز عرض لشکر کردم و معاونت شاه کربلا بخاطر آوردم و رفتنی که جهت شهدا از من صادر
گشت و آنچه در باره آن مظلومان بر دل ما گذشت صاحب روضة الشهدا علیه الرحمة فرموده که از این
سخن نکته معلوم میشود که بجز نیتی که جهت نصرت امام حسین علیه السلام در دل کسی گذرد موجب نجات
نیست بی شبهه جزای آن شهید آن رفت و عرفات و علو درجات خواهد بود **شعر** شهید از
جحیم کم میان کیشان هر زمنی • که آنجا یافتند آنجا ز رحمت مرحمتی ارند و بعد از اسیر شدن عمرو
طاهر بن محمد بن عمرو بگریخت و بسیستان آمد و در آنجا بمدد جمعی از ایشان در سیستان و نواحی

خراسان ملک داشتند و باندک روزی جملگی پاک شدند و دولت صفاریان درگذشت **عهد دوم در**
حکام بنی عقیل حسام الدوله مقلد بن مسیب بن جعفر بن عمر بن صمانکه او را اعور گفتندی معاصر قادر عباسی
بود و لقب از و یافته بود و سوای طایفه بنی عقیل و طایفه عرب خفاجه سه هزار کس از ترک و دیلم و سلک
لشکر او انتظام داشت مدتها حاکم موصل و بعضی از اکابر عرب بود و صاحب تاریخ مصر گفته که او را
شعر نیکو و رفض فاحش بود انکه از و نقل است که یکی از حاجیان را وصیت نموده بود که چون بمدینه طیبه
برسی سلام من بحضرت رسول صلوات الله علیه و آله برسان و بگوی لا جارک ارزنک که اگر عمر و
ابو بکر در حوار تو مدفون نمی بودند هر آینه بسر و چشم بزیارت تو می آمدم آری ع حسابه بیاد کنا
در سنه احدی و تسعین و ثلثمایه بر دست یکی از غلامانش کشته شد و در تاریخ یافعی مسطور است
که سید رضی الدین رضی الله عنه جهت او مرثیه نظم فرموده اند **معتمد الدوله** ابو المنیع فردوس بن
مقلد قایم مقام شد و او چنانچه در تاریخ ابن خلکان مذکور است جوانی ادیب ظریف شاعر کریم
مهاب و ثاب بود در سنه احدی و اربعمایه در دعوت اسمعیلیه در آمد در ولایت جزیره و موصل
و انبار مدتها این دعوت و غیر ذلک خطبه باسم حاکم بامر الله اسمعیلی مصدر باین عبارت خوانده که
الحمد لله الذی الجلت بنوره غمرات الغسق و ابید منه بقدرته ارکان النفس و اطلع بنوره شمس الحق
من الغرب و فقره اولی ناظر است باینکه خلافت حق علویه است و بنی عباس غاصبانه و فقره
دوم اشارت است باینکه بسبب قوت خلفای اسمعیلیه و من کرنایع الیشام ارکان تعصب و عداوت
اهل البیت علیهم السلام که اساس مذهب اهل سنت و جماعت است منهدم و ویران شد و فقره
سیوم اشارت بتعریف خلفای اسمعیلیه که سلاطین مغرب بوده اند و انکه ایشان آفتابی اند که از جانب
مغرب طلوع نموده اند اعز بواسطه غلبه اهل سنت و جماعت و استدعای قادر عباسی تغییر آن
داده و او مدت پنجاه سال حکومت کرده بعد از آن برادرش زعیم الدوله در گرفته و در قلعه واسط
موصل مقید بود تا در سنه اربع و اربعین و اربعمایه فوت شد **زعیم الدوله** ابو کامل کرکر بن
مقلد در سنه اربعین و اربعمایه میان او و برادرش فرداش نزاعی شده و در سنه احدی بصلح
تبدیل یافت اما باز دیگر خلافت روی نموده در سنه اثنی او را گرفت و در رمضان سنه
ثلث و اربعین و اربعمایه خودش وفات یافت **بدران** بن مقلد مدتی مقلد امر حکومت بود و در سنه
احدی و عشرین و اربعمایه بقصبه بنی الجزیره تصرف در آورد **علم الدین دبیس** بن بدران بعد از عمش زعیم
الدوله حکومت یافته در واقعه بساسیری و کرکین قایم عباسی و مذهب و الخلافه همراه بود و در دبیس الدوله
وزیر قایم عباسی بود و باو برد و چون او میدانست که وزیر سنی مذهب است و بشیعه بعد او از آزار
رسانیده بود التفات باو نمود تا باقتیح وجهی کشته شد و آقا قریش در قصبه وفات یافت **شرف الدوله مسلم**

بن

بن قریش بجای پدر حکومت یافته در سنه ثمان و خمسین بر شام و حلب و موصل و انبار مستولی گردیده و در
اثنی و ستین و اربعمایه خواهر سلطان الب ارسلان را صفیه نام بخواست و در سنه ثلث و سبعین حلب از
دست بنی مرداس بیرون آورده و لشکر بشام کشید و مدتی محاصره دمشق کرد و چون فتح آن نزدیک
شد خبر عصیان اهل حران باو رسید جهت دفع ایشان از انجا برخواست و بعد از آن بعضی از ولایت روم
نیز در تصرف آورد و طی در بغداد کرد ابن خلکان گفته که در طایفه بنی عقیل کسی را مانند او ملک و سلطنت
میسر نشد و سیرت او از اعدل سیر بود و در جمیع قلمرو او را رعایا امن بود و آخر در جنگ سلیمان بن
قتلمش سلجوقی که حاکم روم بود در حدود بیت و چهارم صفر سنه ثمان و سبعین و اربعمایه بقتل رسید
و بعضی گفته اند که چون سلیمان از محاربه او عاجز آمد یکی از خواص او را بفریفت تا رحم او را بکشت
در کتاب تاریخ الملوک مسطور است که شرف الدوله ملکی کریم فاضل حلیم شاعر بود و عماد کاتب او را
در کتاب جریده ذکر نموده و گفته که کان لقیه مجد الدین سلطان الامراء سیف امیر المومنین بلاد
بلاد شام را بصلح و قهر بگشود و ابواب عدل و انصاف بر روی اهالی آن دیار بگشاد و کرم او تا
بمرتبه بود که یک قصیده که ابن حیوس در مدح او گفته بود شهر موصل را باو بطریق اقطاع داد و
لیکن ابن حیوس بعد از آن شش ماه زنده ماند و چون وفات یافت مال و غلام و جهاز بسیار
یکدیگر داشت و بعضی از ارکان دولت مصر رسالت اموال ابن حیوس بعرض شرف الدوله رسانیده اظهار کرد
که آن اموال را بخزانه سلطان باید آورد شرف الدوله از استماع آن سخن در غضب شد و انکار آن شخص را
خواست که بکشد و با او گفت وای بر تو میخواهی که من طمع در مالی کنم که نفوس مردم بآن مساعدت نموده
و گفت که جان بآن بخشیده و چیزی را که از فضلات عطایای ایشان جمع شده من در خزانه خود
داخل سازم البته از خدمت من دور شو که لایق صحبت من نیستی بعد از آن امر نمود که آن مال را در موضع
علیحده ضبط کردند تا از ورثای ابن حیوس کسی پیدا شود و آن مال مدتی بسیار ماند و کسی پیدا نشد آخر
گفتند که دختر خواهرزاده او در مدینه حران هست اگر فرمایند باو بدهیم حکم شد که تمام آن مال را باو
دادند آورده اند که چون ابن حیوس قصد خدمت شرف الدوله نمود بعضی از ندمای او رخصت
دخول او در مجلس عالی طلبیدند و گفتند که او شاعری متکبر است و خود را امیر میخواند و مدح ملوک را
همیشه نشسته خوانده و شان سلطان ارفع از آنست که او بدستور سایر ملوک در این استان سلوک
نماید پس تدبیر آنست که مدح خواندن او را در مقامی قرار دهند که در انجا فرش نهند آخر باشد تغییر یک
کرسی که سلطان خود بر انجا نشسته باشد و چون او جای نشستن نهند بالضرورة مدح را ایستاده
خواهد خواند و آنرا قبول کردند و چون ابن حیوس بمجلس در آمد و جای نشستن ندید ابتدا شروع
در خواندن مدح نمود و این قصیده را خوانده که اولش اینست **شعر** ما ادرک الفوات مثل مقیم

ان اقدمت اعد الالم تجم • وجون باین بیت قصیده رسید که سه ات الذی نفق الثناء بسوقه
وجری الندی بجوده قبل الدم • شرف الدوله از جا برآمد و اظهار کرد تا فراش را در دهند و باو گفت که
امیر بشنید پس تشت و تمه قصیده را بخواند و چنانکه که شیخ صل را باو بخشید و از جمله حسن عهد او آنکه
روزی یکی از وجاهتی خواست و در رکاب او سوار شده تا مستقر جلال او همراه آمد و جون شرف
الدوله خواست که بخلوت انس در آید آن شخص گفت ایها الامیر لا تنس حاجتی یعنی فراموش مکن حاجت مرا
شرف الدوله گفت اذا اقضیتها نسیتها یعنی هرگاه حاجت ترا برآورم آنرا فراموش خواهم کرد از جمله مکارم
او آنکه روزی که این منقذ را در قلعه هرزه محاصره نمود و کار بر اهل قلعه تنگ شد زنان این منقذ از
قلعه بیرون آمدند و خود را بحرم شرف الدوله رسانیده دست شفاعت در دامن زوجه شرف الدوله
زدند و جاری بر زبان آوردند و التماس کردند که شرف الدوله از آنجا برخیزد و شرف الدوله از
غایت حلم و شرم و رحم بر آن زنان قبول التماس ایشان نمود و با وجود آنکه قدرت بر گرفتن آن قلعه
داشت و در مدت حصار دشنام بسیار از اهل قلعه نسبت بخود و اهل قوم خود شنیده و آزرده شده
بود عفو و اغماض نمود ابراهیم بن قریش اعیان بنی عقیل او را از زندان بیرون آورده بر مسند
حکومت نشاندند اما از بس که در زندان نشسته بود قدرت بر فشار نداشت اما صفیه خاتون بن
معبو بنک زوجه برادرش را خواسته کارش استقامتی یافت تا در سنه اثنی و ثمانین سلطان ملکشاه
او را بجهة تنقیح محاسبه بدیوان طلبید و مقید ساخت و بر او رسن بر قفا همراه سلطان بعد از
سلطان ترکان خاتون او را گرفتار و بموصل رفته بحکومت نشست تا آنکه کمشتکین الب ارسلان قصد
عراق عرب کرده اول آنکه موصل کرد و چهارده در ربیع الاول سنه ست و ثمانین و اربعمایه موضع
مضیع جنگ شد و ابراهیم کشته شد محمد بن شرف الدوله سلطان ملکشاه او را اسیر نموده در سنه
تسع و سبعین خواهر خود زلیخا را بجمال او در آورده اگر دو بار رسیده که پیش او نشسته بود و حرمت
کرد و او برادری علی نام داشت پسر صفیه خاتون مذکور بعد از سلطان میان برادران جنگ شد و علی
غالب آمد و جون ابراهیم از قید خلاص شد علی ملک را بدو تسلیم نمود اما محمد در جنگ گرفتار شد در سنه
تسع و ثمانین و اربعمایه کشته شد علی ابن شرف الدوله بعد از حسن تفویض بر خالش شیخ ابی سعد موصل
گردید تا آنکه گریوفا بعد از محاصره نه ماه و روزی قعده سنه تسع و ثمانین و اربعمایه آنجا گرفته علی نزد
امیر صدقه اسدی رفت آمد و در جمادی الاول سنه خمسین و تسعین و اربعمایه در حوالی بروت
اعراب بنی نمیر کشته گردید و آن قوم بدو منتهی شد جهد یازدهم در بنی اسد که ایشان را مزید علی
نیز خوانند و این طایفه از قدیم الایام شیعه امیر المؤمنین علیه السلام بوده اند و با آنکه الحال آثار
شوکتی نمانده و در میان اعراب عراق عرب و خوزستان متفرق شده اند و هر گروهی از ایشان

بجمعی

بجمعی از اعراب بنی لام که مالکی مذهب اند پناه برده اند بر عقیده تشیع راسخ اند و اظهار تولا و تبرا
تقیه میکنند و التفات آل بویه بکمال ایشان نیز موجب این مقال است ابو الحسن علی بن مزید
اسدی در سنه ثلث و اربعمایه سلطان الدوله دیلمی او را خلعت داده امارت آن قوم بدو تفویض
فرمود و او در روزی قعده سنه ثمان و اربعمایه فوت شد احمد ابن علی ملقب به نور الدوله قایم مقام
پدر گردید و مقلد برادرش ما او در مقام خلاف شد و بعد خالی آمد در تاریخ معروف مذکور است که او
جواد ممدوح و محط رحال افاضل بود و در تاریخ ابن کثیر شامی مسطور است که در زمان قایم بامر الله خلیفه
بغداد یکی از عسسان شهر را بر شیعه باب الکرخ مسلط ساخته تا ایشان را میزد و میکشت و جون
این خبر بامیر دبیس سید بواسط اگر رافضی بود در خشم شد و خطبه خلیفه را از بلاد خود قطع نمود تا آنکه
بعد از رضا جوئی او اعاده خطبه نمود و بعد از امارت شش و هفت سال با پنجاه هفت سال بسن هشتاد
در شوال سنه اربع و سبعین و اربعمایه در مطار آباد وفات یافت ابو کامل منصور بن دبیس الملقب
بجمال الدوله در روزی قعده سنه مذکوره بخدمت سلطان ملکشاه رفته منصب پدر بدو مفوض گشت و او
فاضل و شاعر بود و آن طبقه از دو مراعات می یافتند شش و هفت سال امارت عرب عراق کرد و آخر
در ربیع الاول سنه تسع و سبعین و اربعمایه در گذشت و در کتاب تاریخ الملوک ابن ایبات از اشعار
او مذکور است سه اولیک قومی ان اعد الذی لهم • اکرم و ان افخر بهم لا اکذب • هم علجا الجانی
اذا کان جانیا • و ماوی النصیر لک الفقر للمعصب • بطارد عن الغشاء و لا یحضرونها • سراعا الی داع
الصباح المثوب • مناعیش للدولی مسامیح بالقوی • مصالیت تحت العارض المتلهب • وجدت بنی
فیهم و خالی کلیهما • بطاء و دولی امره و هو یحسبنی • فلم العل للسادة فیهم • و لکن اتمنی و اعاجیر متعب
و له فان انام اهل احمد عظیما و لم اقد • لها ما و لم اصبر علی فعل معظم • و الم ابو الجانی و امنع جوره •
علام اماوی للفخار فاتنی و له فلا امسی اعدائی و غدا لی • لا یغفلتهم عنی و عن حالی • لا طب الله لی عیشا
افوز به • ان دون شکر لیلی عنک فی بالی سیف الدوله صدقه بن منصور بحکومت نشسته منزل
او دار الامان خائفین بود و شهر حله را که از وقت بنا تا الحال دار المؤمنین و موطن فاضل و مجتهد بن
شیعه و محرم سنه خمس و تسعین و اربعمایه بساحت و لهذا بحله سیفیه اشتهار یافت و او ملک
عرب میگفتند و بغایت فاضل و عفیف و صاحب بس و هیبت و سطوت بود و در تاریخ مصر مسطور است
که سیف الدوله کریم و عفیف بود خانه او در بغداد محل امان خایفان بود و در مدت عمر خویش زن
نگرفت و سیرت نگرفت و سیرت او مشکور و فضایل او محمود است اگر سالم مانده باشد از مهاجران حله
و بدر او خود از کبار رافضیه بود و در تاریخ نایفی مذکور است که سیف الدوله مذکور شیعی بود و بحسن
اخلاق و علو همت و جود و حلم آراسته بعد از پدر هفت و دو سال امارت عرب کرد و صاحب بس

وسطوت و هیبت بود و صاحب تاریخ جهان آرا آورده که سرخاب بن کیخسرو دیلمی صاحب آوه در خدمت
سلطان ملکشاه گناهی کرده بنا بر مشارکت در تشیع تباه بدو آورده هر چند سلطان او را طلب داشت وی را
نداده مهم بقتال سید و صدقه با پنجاه هزار سوار و پیاده در برابر آمده در نهم رجب سنه احدی خمسین و خمسمایه در آن
معرکه کشته گردید و از جمله اشعار او این چند بیت لطیف است شعر همینی کارم الواشون لا تشموا
ذنبت جانشای مذرات لی القدم ٭ و بیک ضاق علیک العفو عن جرم ٭ الم اخیه لصیق العفو والکرم ٭ ما
الصفقتی فی حکم الهوی اذن ٭ تصفی لواشی و فی صدری بها صمم سیف الدوله بن صدقه ملقب بنور الدوله قایم
مقام پدر شد قاضی ابن خلکان گفته که او جوانی جواد کریم و از علم ادب و شعر نصیبی تمام داشت
و حریری در بعضی از مقامات خود نام او برده و بذکر او تقرب با و جسته و چون او با سلطان
مسعود بن محمد بن ملکشاه سلجوقی طریقه موافقت ورزید مسترشد عباسی از و رنجیده میان ایشان
کدورت عظیم رسیده مکرر بقتال انجامید آخر وی مسترشد را بکام خود دیده هدر آن ایام فلک سلطان
مسعود سلجوقی در بیست و یکم ذی حجه در سنه تسع و عشرین و خمسمایه در ظاهر خوی بواسطه فتنه انگیزی کشته
شد صدقه بن دبیس را آن طغتکین بجای پدر نشانده در سنه احدی و ثلثین که سلطان مسعود به بغداد
رفت وی بخدمت آمده در سنه اثنی بعد اوست سلطان با او و بن محمود اتفاق نمود و در شعبان
سنه مذکوره در مصاف کشته شد علی ابن دبیس بعد از برادرش سروران قوم گشته آخر در اسد آباد
همدان در شهور سنه خمس و اربعین و خمس مایه وفات یافت صاحب تاریخ مصر گفته که علی بن دبیس
صاحب حلم مردی شجاع و کریم بود اما بر عادت اهل حله رافضی خبیث بود اصحابش محمد بن مسلم را
بقصد او متهم ساختند و او از بیم فوت شد و آن طبقه بدو با شهار سید جدد و از دهم در ایلخانیه کرسی
ایران و روم بوده اند بلاکو خان بن تولی خان بن چنگیز خان در ربیع الاول سنه احدی و خمسین و
ستمایه حکم برادرش منکو قاآن متوجه ضبط ایران شده در سنه ثلث و خمسین در کاکل سمرقند نزول
نمود و در شوال آن سال از جیحون بگذشت و بتکبر اراده رب قدیر و حسن تدبیر تحریر عدیم النظیر خواجه
نصیر الدین محمد طوسی طاب ثراه مشهد که بنا بر اضطرار در قلعه میمون دز از قلاع ملاحده میبود و او در
مبادی قوم بلاکو خان بسم رسالت نزد خان فرستاده بود و تسخیر قلاع ملاحده میسر شد ملاحده
بقتل رسیدند و در سلخ شوال سنه اربع و خمسین و ستمایه چون شاه با شاه ملاحده را بجنگ آورد و طایفه
خوانده به را برانداخت اتفاقا لفظ و خذه موافق تاریخ است و در اثنای این نهضت قطب حضرت
خواجه قدس الله سره بجایی رسید که در موسم محرم ایلخان محرم گردید و یکم را در تکلیف اسلام ایلخان بمحمود
متفق ساخته ایلخان و یکم را پنهان از اعیان لشکر بشرف اسلام فایز گردانید و چنانچه مشهور است
ایشان را خفته ساخت و آنکه بعضی از قاصران استبعاد اسلام او میکنند از قبیل مخالف او امام است و تعیین

بذا اول فاروره کسرت فی الاسلام چه بعضی از قدمای این خانواده بشرف اسلام فایز شده اند چنانکه
صاحب حبیب السیر بان تصریح نموده و گفته که منقول است که طبقه مغول با و منسوب است
و اغوز خان بن قراخان که پسر زاده اوست مسلمان شده و در روضة الصفا آورده که او کتابی فا آن
بن چنگیز خان و بن مسلمانی ٭ بر دیگر او بان مرجع داشتی و تکلم بحث پیغمبر آخر الزمان در فضای عرفان کاشتی
و همچنین در احوال منکو قاآن که برادر بزرگ بلاکو خان است آورده که او با آنکه تابع ملت عیسی
علیه السلام بود و اظهار شرع مصطفوی کوشیدی و انعامات در باره آید علما اسلام و مشایخ
مهذول داشتی و آخر حضرت خواجه بعد از تشیید اسلام ایلخان متکفل تدبیر امور او گردیده چون مجد
الدین محمد علقمی وزیر مستعصم عباسی بود شنید که خدمت خواجه در خدمت ایلخان ممکنست ارند
کتابت بخدمت ایلخان و حضرت خواجه نوشته ایشان را بتسخیر دار السلام و انتقام خلفای عباسیه
نسبت بعترت امام علیهم الصلوة والسلام ترغیب نمود و ایلخان باستصواب خواجه عزیمت آن
صوب نموده فرمان داد تا لشکریان اسباب یورش بغداد را مهیا سازند و بعد از طی منازل و ارسال
رسایل و وقوع حوایل که تفصیل آن در کتب اوایل مرقوم است و در یکشنبه چهارم صفر سنه
خمسین و ستمایه خلیفه با امرا و وزیر آن خود ابوبکر و عبد الرحمان و طایفه کثیر از علویان و دانشمندان و خواص
غلمان از شاه راه شهرستان عدم بعدم و رب بغداد بیرون آمده و حکم شد که خلیفه را بر بالای تخت
ایلخان تا سه روز بنشیند بعد از آن ایلخان در اثنا و اعدام خلیفه با خواجه نصیر الدین مشورت نمود خواجه
خواجه فرمودند که اهل سنت که سواد اعظم اهل اسلام اند او را خلیفه بحق و امام مطلق میدانند و
نفوس و اموال خویش حاکم و فرمان روای شناسند اگر از بین ورطه خلاص شود لیکن کرا از اطراف لشکر
با و پیوندد و استعداد حرب او سر گیرد و بار دیگر تخت و رکاب گردون سای و کلف سواحتیاج افتد
مرد عاقل فرصت غایت نگهدارد و سر رشته اختیار با مید آنکه باز بجنگ آید از دست ندهد و تمکن بقاعی
مطهره عدم تصور نتوان کرد بیت رخنه گر ملک سر افکنده به ٭ لشکر عهد پراکنده به ٭ ایلخان چون
دانست که نصیحت خواجه از اغراض فاسده مبرا است بقبول خلیفه فرمان داد و در این اثنا حسام الدین
منجم که در باطن از هوا خواهان بنی العباس بود این خبر شنید بعرض پادشاه رسانید که اگر خلیفه کشته گردد
عالم سیاه و تاریک شود و امارات و علامات قیامت مشاهده رود و از این نوع کلمات بسیار
چندان گفت که ایلخان متوهم شده و در این امر بخواجه نصیر الدین رجوع نمود خواجه در جواب فرمود که
ذکر پیغمبر و یحیی معصوم علیهما السلام بقتل آوردند و هیچ یک از این حالات ظهور نیافت اگر حسام الدین
میگوید که این احوال بر قتل بنی عباس مترتب میشود متقبل نیست زیرا که چندین تن از ایشان را
فدائیان اسمعیلیه و غیرهم بکشتند و فلک دوار و روزگار ناپایدار همچنان بر قرار بود و آفتاب منکسف

ونقره مخفی و ایمان از حسام الدین دران باب مجلکاه خواست آن بی عقل خون گرفته از غایت
تعصب مجلکاه و دادنگاه ایلخان باشارت خواجه نصیر الدین بر قتل خلیفه جازم شد و چون بر لسان پادشاهی
صادر شد طایفه معروض داشتند که چون حسام الدین آن دعوی نمود احتیاط آنست که بشمشیر تیز ذو الفقار
خلیفه رنگین نسازند و بیکبار او را از پای نیندازند این معنی موثر افتاده بتعلیم خدمت خواجه امیر فرمودند
تا او را در نمد پیچیده بر شیوه آنکه نمد مالند اعضا و اجزای آن مرین خلفای بنی عباس را بتدریج جان ستانند
که از حسن و حرکت بیفتاد و بران مستعصم را با جمیع آل عباس که فی الجمله از ایشان جمالی بود از میان
برگرفته بمهلکه عذاب مخلد فرستادند و در شب پنجشنبه هشتم محرم سنه ستین و ستمایه حسام الدین محمد
بجهة مجلکاهی که در بغداد داده بود بقتل آورده و از جمله موقوفات ایلخان هلاکو آنست که قدوة المحققین
شیخ جمال الدین رحمه الله در کتاب کشف الحق آورده که چون حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام
خبر داده بودند از استیلای مغول و تتار و انقراض ملک بنی العباس کشته شدن ایشان بر دست
هلاکو لاجرم وقتی که هلاکو بحوالی بغداد رسید پدر من شیخ سدید الدین و سید ابن طاوس و چند
کس دیگر از اکابر و افاضل مشهد نجف و کوفه و حله کتابتی بهلاکو نوشتند و طلب امان نمودند پس
هلاکو ایشان را نزد خود طلبید و چون ایشان نرسیده که بی امان نزد او روند پدر من تهانکه بهلاکو
رفت آنگاه هلاکو از پدر سید که سبب چیست که پیش از اتمام ظفر من بر بغداد کتابت نمی نوشتید و طلب
امان از من نمودید گفت سبب آنست که حضرت امیر المؤمنین علیه السلام ما را از ظهور تو خبر داده و فرموده
که ترک بر آخر خلفای بنی العباس وارد خواهد شد و پادشاه ایشان مردی جهودی صاحب اقبال
خواهد شد که هیچ قلعه و شهری نگذرد که آنرا فتح نکند و هیچ راتبی در مقابل او بر پا نشود که نگونسار
نگردد و ایمنی بر کسی که با او دشمنی و مخالفت و معادات ورزد و چون از نقل خبر کرامت اثر
فارغ شد هلاکو با او طریقه تعظیم و لطف سلوک داشته خط امان اهل مشهد نجف و کوفه و حله را باو
عنایت نمود و آن بقعه مبارکه از شر تتار مغول و تتار علی رغم انف سنیان منافق سالم ماند
و وجه تایید آنست که اگر اهل آن دیار را علم بایمان هلاکو نبودی کی جرات بر مکاتبه و ملاقات
او می نمودند و چگونه کلام حضرت امیر را علیه السلام بر وجه مسامحت داده جنان بلای ناگهان خطا ایشان
میگرفتند و بهمانا اشارت باین معنی است آنکه قاضی نظام الدین اصفهانی در بعضی از قصاید که
که سابقا در احوال او مذکور شده و آنرا مصدر بمدح اهل بیت علیه السلام و مذیل بتعریف خواجه بهاء الدین
محمد جوینی ساخته گفته ـ قل للمنوا صب کنیه الا ما کلم ـ بشبه الحق باتی الله تهویلا ـ اعاد عهد ملوک الترک
روضتهم ـ وزاد هم به بهاء الدین تکمیلا ـ از آثار هلاکو صدر مراغه است که بتوجه خواجه نصیر
الدین محمد طوسی طیب الله مشهد و صورتی پیدا کرده و برج خانی موسوم شد آخر هلاکو در نهم ربیع الآخر سنه

ثلث

ثلث و ستین و ستمایه وفات یافت دار السلطنتش تبریز بود **سلطان احمد** بن هلاکو خان در اصل
نام او نکودار بود چون بمساعی جمیله صاحب اعظم خواجه شمس الدین محمد جوینی مسلمان شد نام او سلطان
احمد کردند او پادشاهی نیکو اخلاق خوب سیرت بود و میان او و ارغون خان بن اباقاخان که برادر زاده
او بود نزاع بهم رسید و او در خراسان بود و بپادشاهی عم خود راضی نبود و میگفت من ولی عهد
پدرم و بعد از دو سال لشکر کرد و جانب خراسان رفت و پادشاه لشکر ایشان را برهم زد و ارغون متحصن
شده بود سلطان احمد مدتی آنرا محاصره کرد و بعد از آن جماعتی در میان افتادند و صلح دادند و ارغون
خان از قلعه بزیر آمده پیش سلطان احمد آمد و از گذشته عذرها خواست سلطان احمد را شفقت
عمو بر کار آمده و پیش آب او نرسانید و او را نوازش کرده پادشاهی خراسان و لشکر خراسان را
بحکم او کرد و متوجه اردو شد و دیگر باره جمعی از مفسدان مغول که از اسلام سلطان احمد ملول بودند
ارغون را بر مخالفت سلطان احمد ترغیب کردند و در این مرتبه نیز سلطان احمد ارغون خان را گرفت و
بدست جمعی از لشکریان سپرد و خود مراجعت کرده فرمود که ارغون خان را در عقب او بیارند پس
امرا اتفاق کرده ارغون را از بند خلاص ساختند و با او بیعت کردند و بر عقب سلطان احمد رفتند و چون
سلطان احمد از عذر ایشان آگاه شد بتعجیل نزدیک ارغون و بجانب آذربایجان رفت پس لشکریان
او را آنجا باز داشتند ملازمت ارغون برسید و او را بقتل آورده پادشاهی او آخر شد و این واقعه در سنه
ستین و ستمایه بود **سلطان غازان** بن ارغون خان بن اباقاخان بن هلاکو خان در سن هیجده
سالگی در سلخ ذی الحجه سنه اربع و تسعین و ستمایه بر تخت موروث جلوس نمود و قبل از این در شعبان
این سال بر دست شیخ ابراهیم جموی اسلام آورده و قریب هشتاد هزار نفس از صغیر و کبیر مغول بتبعیت
او بدان سعادت رسیدند و غازان مسمی بمحمود و برادرش غدا بنده مسمی بعلی شد و هر وجهی که حافظ
ابرو در تاریخ خود تصریح بآن نموده در سنه اثنین و سبعمایه از مذهب باطل اهل سنت و جماعت
تنفر یافته بمذهب حق امامیه اثنی عشریه انتقال نمود خواجه رشید مشهور که وزیر سلطان غازان بود
در تاریخ غازانی که تالیف اوست آورده که سبب درستی پادشاه اسلام خلد سلطانه نسب بخاندان
رسول صلوات الله علیه و آله و اعزاز سادات رفیع الدرجات آن بود که در نوبت تعلق خواجه کائنات
را علیه افضل الصلوات بخواب دید و پیغمبر صلوات الله علیه او را بعد اعید خوب مستظهر گردانید و حضرت
امیر المؤمنین علی و امام حسین و امام حسن علیهم السلام او را تعریف نموده ایشان را بمحبت یکدیگر معانقه
و عقد مواخات فرمود و از آن وقت سلطان را فتوح و کشایش دست داد و از آنکه معتبر
ترین آن بود که این همه خیرات و ضبط و ترتیب عدل و سیاست در عالم شایع گردانید و او را توفیق
حصول یکتائی دست داد و از بدعتهای شنیع و خیره و چندین دعای خیر از دست بزرگ از این

صعاوتی و موهبتی چه تواند بود و از آن سال باز در دوستی او با اهل بیت نبوة علیهم السلام زیاده شد و همواره
جهة سبیل الحاج مدد و میفرماید و مزارات خاندان را زیارت میکنند و نذر و وکیل میفرستند و سادات را
عزیز و محترم دارد و ادرارات در حق ایشان فرماید و چون خانقاه و مدارس و مساجد و دیگر ابواب
البر در هر موضعی میساخت و اوقاف معین میفرمود و طایف مشاهرات هر طایفه در نظر آورد و فرمود
که حکیمه است که از آن فقها و متصوفه و دیگر طوایف است و از آن سادات نیست پس امر فرمود
تا در معظم ولایت و بلاد متغیره چون اصفهان و شیراز و بغداد و اشالها دار السیادة بسازند تا
سادات آنجا فرود آیند و جهت معاش ایشان وجهی که مصلحت دید بفرماید که وقف نامها بنگرد آن تا طوایف
معین شده تا ایشان نیز از آن خیرات بهره باشند و همواره در عبارت آورده فرماید که
منکر هیچکس نیستم و به بزرگی صحابه معترفم لیکن چون رسول را در جواب علیه صلوات الله دیدم و میان
فرزندان خود و من برادری و دوستی داد و هر آینه با اهل بیت علیهم السلام دوستی ورزم و همانا که
منکر صحابه نیستم و فرمود تا جهت مشهد متبرک امیر المؤمنین حسین علیه السلام نهری جاری باز کردانیدند
و همواره تعریف خاندان فرماید بی تعصب چه بحمد الله والمنة حکیم کامل است امیت کلام خواجه رشید و بر
صاحبان هوش پوشیده نخواهد بود که خواجه رشید از آنجا که نشو و نما یافته و زراعت است خواسته که
که اصلاح حال سلطان در نظر سنیان نماید و لهذا در تقریر عقیده سلطان زبان را در پیش دشمنان
گرفته صرف نموده و قول او که بی تعصب تعریف خاندان مینماید بحمد الله والمنة حکیم کامل است بآنچه گفتیم
اشعار تمام دارد هر کرا هوشی است هر گوشی است آخر سلطان در عصر یکشنبه یازدهم شوال سنه
ثلث و سبعمایه وفات یافت و لادتش در سحر جمعه سیوم ربیع الاول سنه سبعین و ستمایه در حدود
مازندران بود و ابن بیبی در تاریخ وفات او این نظم را نظم کرده **نظم** مسال هفتصد و سه ز هجرت
از شوال * بروز یازدهم وقت عصر یکشنبه * شد از نواحی قزوین شه جهان غازان * بسوی خلد که
باد آن جهان از بهشتی **سلطان محمد** خدابنده الملقب بالجایتو یعنی فرخنده بود چون بعد از برادرش
سلطان غازان از خراسان آمد در روز شنبه دوم ذی حجه در اردبیل رسید و در روز دوشنبه
شانزدهم جلوس نمود و در سنه خمس و ستمایه طرح شهر و قلعه سلطانیه انداخت و در سنه سبع و ستمایه میان صدر
جهان بخاری حنفی و خواجه عبد الملک شافعی قاضی القضات ممالک سلطان در باب مذهب مباحثه
دست داد و تفحیم یکدیگر کردند و کار بجائی رسید که مدتی شعایر اسلام از ظاهر مرتفع بود تا آنکه در سنه ثمان
و سبعمایه در قشلاق بغداد سلطان بطواف بقعه اقدس نجف خواب دید و بسبب امر مطاع رحمه الله و
برکت صحبت شیخ علامه آیة الله علی الخاصة و العامة جمال الملة و الدین حسن بن المطهر الحلی اجله الله
دار المقامه مذهب حق امامیه اختیار کرده و در این باب بجمیع ممالک احکام اصدار یافت و خطبه و سکه

اسامی

اسامی حضرات ائمه هدی علیهم السلام زینت یافت چنانکه بر رخسار و نامه بر کلمه طیبه لا اله الا الله محمد
رسول الله و علی ولی الله در سه سطر متواری الابعاض مسکانی الاجزا نقش کردند و اسامی ایمه اثنی عشر
صلوات الله علیهم بر ترتیب واقع بر امن دایره عنصر اضلاع مرقوم کردانیدند و بعضل این اجمال بسبب انتقال
سلطان غازان و سلطان الجایتو بمذهب حق اهل البیت علیهم السلام بر وجهی که حافظ ابرو شافعی بغدادی
در تاریخ خود آورده آنست که در تاریخ سنه اثنی و سبعمایه که پادشاه غازان در بغداد حضور روزی
علوی در مسجد جامع بغداد بعد از ادای نماز جمعه فرض را باز گذارد و دعوی امامت بود که باز در
این امامت درست نیست جمعی از عوام بر او غلو کرده بودند و آن علوی در میانه کشته شد و
اقربا و اصحاب علوی مقتول باستغاثه پیش پادشاه غازان رفته این حال عرض نمودند و صورت
قضیه تقریر کردند پادشاه از آن بغایت رنجیده فرمود که بجهة اعاده نماز چون یکی را توان کشت چه ضرر
علوی را و از آنجا حرکت فرموده براه عانه و حدیثه روان شد بر عربیت شام و پیوسته متفحص احوال
دین بلت می بود و از ایمه استفسار میفرمود و جمعی از امرای انیاق که میل بمذهب شیعه داشتند
از آنجمله یکی طرمطا بود بسر ملوکجی که از کودکی باز در خدمت حضرت غازان بزرگ شده و در کاخ
بود و در ولایت ری در میان شیعه نشو و نما یافته پیوسته در حضرت پادشاه غازان تقویت
آن مذهب میکرد و چون خاطر پادشاه از آن غوغای عام متغیر شده بود سخنان امیر طرمطا اکثر در
محل قبول می افتاد و حکم رفت که چند عدد دار السیادة در شهرهای بزرگ چون اصفهان و کاشان
و سیواس روم و غیرها بنا نهادند و املاک بسیار بر آن وقف فرمود و در مشهد امیر المؤمنین
علی صلوات الله علیه و در تربت تبریز و غیره چنانکه هنوز بعضی از آنها باقی است و پادشاه غازان را
میل تمام بمذهب طایفه بود اما هرگز از غایت کفایت اظهار نکردی و در رعایت مصلحت عام فرمودی
و کسی را از هر ره آنکه اظهار کند نبودی تا غازان را واقعه رسید و چون سلطان سعید الجایتو بر سریر
سلطنت متمکن شد جمعی از علما حنفی بودند که در خراسان بوده ملازم بوده اند و خاطر سلطان را بمذهب
مذهب مایل کردانیده و چون سلطان از خراسان بجانب تقویت مذهب ابو حنیفه میفرمود و آن
طایفه را اعزاز و اکرام کردی و عظیم مایل بودی بمذهب اهل سنت و جماعة چنانکه تمام خلفا و اربعه شریف
تقویت فرمودند و حنفیان عظیم مبالغه کردندی در تعصبات چنانکه اکابر و وزرا از آن بخشیدند
و خواجه رشید الدین مذهب شافعی داشت و سخت مایل بودی با علما شافعیه و مجالسه و مباحثه او
با این طایفه بودی و از تعصبات حنفیه ملول بودی اما جهة خاطر پادشاه اظهار نکردی مولانا
و قاضی القضات مولانا نظام الدین عبد الملک مراغی که در علوم معقول و منقول یگانه جهان
و سرآمد دوران بود و در فنون علم و فضیلت و مباحثه و مناظره بر اهل زمان غالب خواجه رشید

پیش پادشاه تعریف او کرده و او را طلب داشته ملازم سلطان گردانیده قضاء ممالک ایران به او مفوض
شد و منظور نظر سلطان گشت و او شافعی مذهب بود و بکرات با ابو حنیفه در حضور سلطان مباحثه کرده ایشان را
الزام میفرمود و آن طایفه از مناظره او عاجز بودند و سلطان را تقریر و بحث او خوش آمده و از فحاوی
مباحثات او حقیقت مذهب شافعی فهم می فرمود و آن حکایت مشهور است که از مولانا قطب الدین
شیرازی پرسیدند که اگر حنفی خواهد که شافعی شود چه کند مولانا در جواب گفت سهل باشد بگوید لا اله الا الله
محمد رسول الله فی الحال سلطان مولانا نظام الدین را بانواع سور خاص مخصوص فرموده از برلیغ و
پایزه و خلعت و دیگر عواطف پادشاهانه و ملازم شد تا در سنه تسع و سبعمایه بر صدر جهان از بار بعضی
سلطان آمد حنفیه شکایت مولانا نظام الدین با و تقریر کردند که ما را در نظر پادشاه خوار ساخته و با ما
و با استحقاق مشهور گردانیده او ایشان را استمالت داد و در روز جمعه بحضور سلطان روی بمولانا
نظام الدین کرد و بر سبیل افسوس استهزا مسئله نکاح مخلوقه من عاد از ما الفاکرد و سؤال نمود و مولانا در جواب
چنگز و نزد و گفت این مسئله در مذهب شافعی برین وجه نیست که تقریر میفرمایید و مع هذا معارض است
بمسئله نکاح مادر و خواهر و میان فریقین نزاع مناوی شد ایشان منکر شدند که در مذهب حنفی این
مسئله نیست و مولانا نظام الدین از کتب منظومه که مخصوص ترین کتاب فقه حنفیه است این بیت بر
خواند شعر ولیس فی لولاه من حد ولا لرطی الاخت بعد العقد ایشان فرو ماندند از آن جهت
بی وجه سلطان و امرا و وزرا برنجیدند و زمانی خاموش شدند و بیکدیگر می نگریستند سلطان از سر غضب
از آن مجلس برخاست و ملتفت پادشاه بکر امرا گفت این چه کار بود که ما کردیم و با ساویس چنگز خان و
بداران خود نگذاشتیم و بدین عرب آمدیم که بخدا بدین قسم منقسم است و این رسوایی میان ایشان
قایم کردیم با مادر و خواهر و دختران خود حرکت میکنند بلا دین اسلاف خود میرویم و میان قامت امرا و
خوانین و اصحاب اردوها این خبر شایع شده مشهور شدند و هر کرا از اصحاب علایم میدیدند
طرز اقتباس میکردند و طباع قامت اتراک از این قضیه نفرت گرفت اتفاقا چند روز ایام نوبت
مراجعت از اراق آن گلستان رسیدند و بر کوشکی که قاران خان در آن حوالی عمارت فرموده بود
بعشرت مشغول گشت شب رعد و برق و بارانی عظیم پدید آمد و چند کس از مقربان سلطان بصاعقه هلاک شدند
و سلطان از آن حالت مستوحش و متخوف شده و بر فور کوچ فرموده بر سمت سلطانیه متوجه شدند بعضی از
امرا عرض داشتند که بموجب قواعد مغول یاسا چنگز خان سلطان را بر آتش می باید گذشت بخشیان
که صاحب آن فن بودند حاضر کردند بخشیان عرض داشتند که این واقعه از شومی مسلمانی است که
پادشاه ترک آن کرد از آتش گذشتن منع افتد مدت سه ماه فرو نرود و نه مدت که مدتی است که
در دین اسلام و ادای طاعات و عبادات تکلف بسیار کشیده ایم ترک اسلام بکلی چون توان

می بودند مسلمانان خود بین نگرد و ترد
می بود و با ایشان و
نقصان میگفت

کرد

کرد و در اثنای آن تحیر امیر طرمطای عرضه داشت که قاران خان که اعقل و اکمل جهانیان بود بسبب
این اعتقادات میل بمذهب شیعه فرمود سلطان را امکان اختیار باید کرد سلطان فرمود که مذهب
شیعه کدام است طرمطا گفت آنکه بر نص مشهور است سلطان بانگ بر وی زد که ای بیحیا میخواهی
که مرا رافضی سازی طرمطا همه عذری چند مشغول شد و مذهب شیعه را در سمع سلطان ترجیحی
داد و او مردی فصیح مجلس بود و بتقریری تمام ترجیح مذهب اهل سنت و جماعت میکرد و با سلطان
گفت شیعه آنست که میگوید پادشاهی بعد از چنگز خان از آن اوراق او باشد و سنی آنست
که گوید پادشاهی بعد از چنگز خان از آن امرای قراجه باشد که نزدیکان چنگز خان بودند از این جنس
مرغلاقی چند تقریر کرد و سلطان را از غایت نیکو اعتقادی میل طبیعت بدین اسلام و متابعت
و محبت محمد رسول الله صلوات الله علیه و آله میل بدان طرف ظاهر شد و در اثنای آن حال سید
تاج الدین اوجی با جمعی از ایمه شیعه بحضرت آمدند و زبان و تعجب بر مذهب اهل سنت و جماعت
کشیدند و دایما پادشاه را از مذهب شیعه تحریص میکردند و مولانا نظام الدین عبد الملک با ایشان
نیز مجادله و مناظره بر خاست و با ایمه شیعه دایما بحث کردی و قواعد ایشان را مزیف در نظر
پادشاه آوردی و بسمع سلطان کذا بندی و شیعیان را مالیده داشتی و ایشان را با او مجال معارضه
و قوت مناظره نبودی اتفاقا در آن زمستان بسبب اوقات آذربایجان از حضرت غایب
شد و پادشاه درین سال سنه تسع و سبعمایه عزیمت بغداد فرمود و از آنجا بزیارت مشهد امیر المؤمنین
علی علیه الصلوة و السلام رفت اتفاقا آنجا خوابی دید که دلالت میکرد بر تقویت دین مسلمانی
چون صورت واقعه با مرا باز گفت امرای مشایخ که میل بدان طریقت داشتند سلطان را بخرابی
نام کردند بر اختیار مذهب شیعه سلطان بمذهب شیعه اختیار فرمود و علوی عظیم در آن باب میکرد
چنانکه سلطان با امرا و اینانخان خود مبالغه میکرد که تمامی این مذهب اختیار کنند بعضی رعایت خاطر
سلطان را و بعضی از کم اعتقادی و بعضی بطبع خود مایل بودند مشرب آن مذهب اختیار کردند و شیعیان را
کار بالا گرفت و از امرا سعید جوبان و آتش قتلغ در مذهب اهل سنت صلب بودند و هرگز در اعتقاد
ایشان فتوری ظاهر نشد تا حدی که امرای دیگر که میل بمذهب شیعه کرده بودند بحضور ایشان در آن
معنی مجال سخن نداشتند بلکه جماعت سادات و اهل شیعه که ملازم بندگی حضرت بودند از ایشان عظیم
خایف بودند و میل چندانکه خواستند که ایشان را میلی بدان طرف باز دهند کنند میسر شان نشد و حکایت
که در قامت ممالک ایران زمین تغیر خطبه کنند و نام صحابه که کانه از خطبه بیندازند و بر نام امیر المؤمنین
علی و امام حسن و امام حسین علیهم السلام اختصار نمایند و در سنه تسع و سبعمایه بتغیر مذکور کردند و از نام صحابه
نام امیر المؤمنین علی علیه السلام اختصار نمودند و حی علی خیر العمل در اذان اظهار کردند و در قامت

ممالک الجایتو سلطان این سنی منتشر شد الا در قزوین و مذهب مجوس شیعه و نفی و رواجی گرفت
و آیه این طایفه را از اطراف طلب داشتند شیخ جمال الدین حسن بن المطهر حلی بحضور آمد و او مردی دانشمند
متبحر بود از تلامذه خواجه نصیر الدین طوسی و در علوم منقول و معقول مشهور و یگانه جهان و
تصانیف بسیار داشت و چون بحضرت آمد و نسخه بنام پادشاه تصنیف کرده بر رسم تحفه آورد یکی
کتاب نهج الحق و کشف الصدق در علم کلام و یکی منهاج الکرامه فی باب الامامه در مذهب شیعه و چون
بحضرت سلطان رسید او را و پسرش را مولانا فخر الدین که جوانی بود دانشمند بزرگ مستعد تکلیف خلافت
پسندیده و خصال بود ملازم گردانیده و دیگر از اماثل جمال الدین ورامینی و کمال الدین بخاری و غیر
هم اجازت فرمود که بوطن خود رفتند و میان شیخ جمال الدین بن مطهر و مولانا نظام الدین
عبد الملک مناظرات بسیار واقع شد و مولانا نظام الدین احترام او و تعظیم کردی و در تعظیم او مبالغه
نمودی و مباحثات ایشان از روی افاده و استفاده بودی نه بر طریق جدل و لجاج و اعتقاد شیخ
جمال الدین بن المطهر هرگز بر طریق تعصب نگشتی و در تعظیم و توقیر صحابه مبالغه فرمودی و اگر کسی در
حق صحابه کلمه بگفتی شیخ تمام فرمودی و رنجش کردی و با سلطان سعید خلوت داشتی و پسرش
و پیش نیز در مجالس حاضر شدی و سلطان را بر محبت صحابه و تعظیم ایشان تحریص فرمودی و
کلماتی که شیعیان متعصب گویند بغایت منکر بودی و منع کردی و بانواع عاطفت و مرحمت او را رعایت
و رسومات و مسامحات در ولایت حله مخصوص شد و تاریخ سنه اثنی و سبع و عشرین و سبعمایه در
قید حیات بود و سید بدر الدین نقیب مشهد طوس با جمعی سادات ملازم سلطان شد و هر چند از
سادات بزرگوار چیزی که لایق منصب و شرف ایشان باشد صادر نشد اما جمعی از فقهای آن دیار
نایره فتنه میگردند و مسلمانان را در شهرها زحمت میدادند و اهل سنت و جماعت نیز از این منفعل شدند و در
اعتقاد پاک و محبت صحابه مصطفی و مودت اهل بیت و تعظیم امیر المؤمنین علی و فرزندان او را
اوراسخ می بودند و هر چند از طرفین تعصبها قایم شد و بمهاجات و محاکات و غیره رسید اما کاری نرسید
و سلطان سعید از غایت محبت دین اسلام و دوستی محمد رسول الله و اهل بیت او و ایمان علما در مطالعه و مباحثه
می بود و اهل علم را رونق تمام شد و جهان علم و دست بود که فرمود در تمامی سرسیاره از حکیمهای
کرایس ساخته و دایما باره و میگردانیدند و در آنجا مدرسان تعیین فرمود و چون شیخ جمال الدین ابن المطهر و
مولانا نظام الدین عبد الملک و مولانا بدر الدین شیرازی و مولانا عضد الدین ایجی و سید برهان الدین حسینی
و تقوی و قریب صاحب طالب علم در آنجا اثبات کردند و ترتیب ماکول و ملبوس و اولاد و محتاج ایشان
مهیا فرمودند تا دایم در بندگی حضرت باشند و در سلطانیه در ابواب البر مبارک مدرسه انشا فرمود
شانزده مدرس و معید و دویست طالب علم را اثبات فرمود تا چنان شد که در زمان دولت او در بازار

علم و فضل رواجی تمام یافت و تمامت این معالی مساعی جمیله خواجه سعید رشید الدین بود که سلطان را
بر این امور تحریص میفرمود و امیت آنچه حافظ ثنا فی از روی حرفه در تاریخ خود ایراد نموده و این
بلال در تاریخ خود که بنام شاه شجاع نوشته ذکر نموده که او بجایتو سلطان محمد خدابنده در روز شب منصف
ذی الحجه سنه ثلث و سبعمایه بر سر پادشاهی نشست قدمی بغایت مبارک داشت چنانکه در وقت
لادت نیز آثار آن ظاهر شد و آنجانب بود که پدرش از غرخان در میان مرو در رسید و بیابانی بی
فرود آمده بود و مردم از بی آبی در زحمت بودند و طلب آب بهر جانب میکردند و رجالی که او در
وجود آمد باران عظیم بیامد و آن صحرا همه پر آب شد و ایشان هفت روز آنجا مقام کردند و بدان
سبب نام او ولی تیمون نهادند و بعد از مدتی بنا بر آنکه عادت مغول چنانست که فرزندانی که غلیظ عزیز
باشند جهت حسن الکمال نام بگردانند او را تمور نام نهادند و بعد از مدتی خدابنده نام کردند و بدین
نام شهرت گرفت و چون بر سریر سلطنت متمکن شد امرا و ارکان دولت و اعیان مملکت الجایتو
سلطان محمد خدابنده نام کردند و در ایام دولت او تمام ممالک ایران معمور و رعایا مرفه و مسرور بودند و
تمامت قبایل جیل و دیلم و امرای ایشان مطیع و منقاد شدند و هیبت و رعب لشکر مطاوعت او بر جهان شد
و او را در جهان از شهرها و قلاع و ابواب خیر و مساجد و مدارس و عمارت علی بسیار است و سادات را
بسیار دوست داشتی و با خاندان محمد صلوات الله علیه و آله آشنایی تمامش بودی چنانچه مذهب ایشان
اختیار نمود و خطبه و سکه بنام ایشان فرمود و بیشتر اوقات با شواغل جهانداری و مواقف شهریاری بمباحثات علمی مشغول بودی و پیوسته صحبت با علما و صلحا داشتی و مسایل بنکته مشکل پرسیدی و از خود نیز
فکرهای نیک کردی و آنچه او را در خاطر آمدی بر علما عرض کردی از آنجمله روزی در مجلس سلطانیه در مجلس
وعظ نشسته بود و واعظ در فضیلت صلوات کلمات میراند سلطان پرسید که چرا با هر یک انبیا
آل او را در صلوات ذکر میکنند و در صلوات بر ختم الانبیا اللهم صل علی محمد و آل محمد میگویند ولی ذکر
آل صلوات نمیشد واعظ در جواب فرماند سلطان فرمود که مرا در جواب این مسئله دو وجه
بخاطر رسیده بر شما عرض کنم اگر پسندیده باشد از شما انصاف بستانم و الا خواست گفت وجه اول آنکه پیغمبران
دشمنان او را نیز خواندند نه از روی تعالی اثر بیشتر ابرد دشمنان او اند اخت که نسل ایشان منقطع
اگر نیز باشد کس ایشان را نشناسد و نام نبرد و ذکر نکنند بخلاف نسل پیغمبر که روز بروز زیاده شود و هر
کرد ذکر پیغمبر ایشان نکنند وجه دوم آنکه ادیان انبیا و علی و رسل تقدم چون در معرض نسخ و زوال
و تبدیل و انتقال بعد از مضای احکام آن علی الدوام بر وارث و غیره لازم نبود بخلاف دین محمد
صلی الله علیه و آله که چون تا دامن قیامت تغییر و تبدیل و نقل و زیادت و نقصان در آن صورت نمیبندد
و بر متابعان لازم است که اخذ احکام آن از فرزندان او کنند لاجرم در صلوات ذکر ایشان اندر

او صلی الله علیه و آله مقرون شده تا امت را معلوم شود که حافظان شرع محمدی ایشانند و متابعت و
حرمت ایشان را از جمله فرایض دانند سلطان چون از تقریر جواب فارغ شد فضلای مجلس زبان تحسین
و ثنا گشودند و از حسن رای و تقریر او عجب نمودند و ایضا ابن هلال آورده که سلطان در خدا ترسی بی نظیر
بود که روزی در صحرا و ماکوه بدرویشی صاحب دل رسید آن درویش چنانچه وظیفه او بود بخدمت قیام
نمود و تحفه و تبرکی پیش سلطان آورد سلطان میخواست که در حق او انعامی فرماید درویش چنانچه
طریقه او بود ابا نمود چون سلطان مبالغه فرمود گفت مرا نه زر و سیم و خرقه لباس احتیاجی هست اما چون
پادشاه مبالغه میفرماید اشارت فرماید که اگر درویشان جهة لفظ حاجی فرو برند سب متوجهات دعا
متعرض نشوند تا بفرمود تا حکم نمودند و با او دست برادری گرفت و گفت مرا فراموش مکن آن درویش
بنابر عهد مواخات و مراعاة دوستی هر سال برای او تبرکی فرستادی و سلطان آنرا چکی از متوکلان
خود قرا احمد نام بردی تا مجموع را ضبط کرده در روز وفات در مصلای تبریز دکفن او صرف کند و همچنین
روزی در ایوان سلطانیه بخشش نموده بودند و آنرا بانواع جواهر و لآلی آراسته و باصناف حلی
حلل پیراسته و قاعدت خواتین و شاهزادگان و امرا و ملوک جهان بر تهنیت حاضر شده سلطان بر بالای
تخت رفت و چون در آن ترتیب و تزیین پادشاهی و عظمت تامل کرد از تخت بزیر آمد و خدای را تعالی
و تقدس سجده کرد و گفت خداوندا عظمت و پادشاهی و سلطنت و مملکت ترا سزد و فرمانبرداری بندگان تو
کمتر اما چون تو کلی و خوف بر سر اعتمادی و قیامی سلطنت و روی بی پرستیدی او که باشد که بدان التفات
نمند و شکر نعمت تو بجای نیاورد و از تو آمد او در رساله ترتیب داده اند و این چند کلمه از آنجا است پادشاهی
کسی را سزد که آزاد مردان را زنده و بندگان را بکرم آزاد و تو اند کرد چنانکه هرگز کهنه نشود و نام نیکت از آن
کرده و زن را بنیک آبرو است شرمی که هر که با شاهد هر گز بغیر خدا شناسی علم است عالمترین
مردمان آنست که علم او را از نادانی باز دارد و نادانترین آنکه بر قدر شهوة و غضب قادر باشد
شهوت شرابی خوشست اما هر که بسیار خورد و هلاک شود و عشق بلا و زحمتی است که مردم از آن بگریزند
و نیز در زر در آن او نیز عکم تو آنکه مثبت که خداوندان بهیچ حال درویش نگردد و در هیچ جای غریب
نباشد و جهل درویشی است که صاحب آن اگرچه مال بسیار دارد درویش بود و در شهر خود غریب
و عرض از نماز باز کردن خدای او جهل است و غرض از روزه قدر کردن قوة غضب و شهوة و عرض از
زکوة آنکه دوستی مال از دل بیرون کند و درویشان فرو مانده را بنوازند و فایده سفر چه آنکه در آن
سفر باد سفر آفرت کنند و از دیدن عجایب عجایب بسیار قدرة آفریدگار تعالی و تقدس بدانند و اهل
علم و معرفت صحبت دارند و مکارم اخلاق و آداب پسندیده بکار کنند و در رساله اعمال چه قاعدت
احوال قیامت و عقبات آفرت معلوم فرمایند پس هر که پیوسته با یاد حق باشد یعنی پیوسته با نماز باشد و هر که

شهوة

شهوة و غضب مغلوب او است یعنی پیوسته روزه دار است و هر که محبت مال از دل بیرون کند و در زر
نیندازد و حاجت مردم بر آرد یعنی پیوسته در زکوة دادن است و هر که پیش از اوقات یاد سفر
آفرت کند و تهیه آن سازد و در عجایب آسمان و زمین فکر کند در کمال قدرة او تامل غایه و اهل
علم و معرفت صحبت دارد و اکتساب آداب مکارم اخلاق کند یعنی پیوسته در حج که از دولت
او سلطان در شب عید فطر سنه ست عشر و سبعمایه بجوار رحمت ایزدی پیوست مدة دوازده
سال در عدل و راستی پادشاهی کرد و عمر شریف بسی و پنجسال و نه ماه و هژده روز بود و ولادتش در
چهارم مرد خرس در دوازدهم محرم سنه ثمانین و ستمایه بطالع جوزا **سلطان ابو سعید** ابن سلطان
محمد بموجب یاسا محمدی از خراسان آمده و در اوایل صفر در سنه دوازده و سالگی در سلطانیه بجلوس نمود
و هار ملک شال در دست امیر چوپان بود و سلطان تمیش اسم سلطنت داشت و در آن حال
مدتی صبر کرد و چون در ربیع الآخر سنه ست و عشر و سبعمایه بعضی امرا چون تورسن و غیره بقصد امیر
چوپان در برابر سلطان آمده آغاز جنگ کردند خواجه تاج الدین علیشاه که وزیر سلطان بود
او را بران داشت که جانب امیر چوپان را رعایت نمود خود در آن معرکه مباشر قتال شد و به
بهادر خان ملقب گردید و آقوسلطان از اسپ سلطان از اسپ سلطان چوپانی رنجیده بفرمود تا امیر چوپان
و اولاد او را هلاک کردند خانه او و اولاد و متعلقان و نوکران و ارکان دولت او را تاراج
کردند از هر خانه خزانه و مال بیرون آوردند و حکم کرد که در مجموع ولایتها چوپانیان را بکشند و مال
ایشان بستانند و چون پادشاه ابو سعید باستقلال رسید وزارت بخواجه غیاث الدین محمد
بن خواجه رشید الدین داد و روزگاری بعدل گذرانید و بساط داد گسترده و تیغ کین در نیام و
جهان در بستر راحت بنام چنانکه شیخ اوحدی که از موحدان زمان آن پادشاه جم جاه بود در
کتاب جام جم بستان عدل و احسان و تعریف ماهیت و ایمنی زمان او نموده و گفته **مثنوی**

در جهان تا که سایه شاه است • جور مانند سایه در چاه است • دو جهان را صلای عید زدند •
سکه بر نام بو سعید زدند • شاه کشور طراز و الاطرز • شاه دانا نواز دانش ورز • آنکه زین
شاه روی دل بر تافت • هر کجا رخ نهاد جای نیافت • زنده را که او نخواست نزیست
گر کرامت نیست این پس چیست • بر چنین عصمت مهدی • کشته پیدا طهور رحم عهدی
از دلش جمع داد و دین زاید • ملک را خود ملک چنین باید • در جمن گفته بلبل و قمری • مدح این
کلمین اولوالامری • جاودان باد بر خور دار بخت • شاه ایران سریر گستری تخت •
ایمنی یافتم ز ایامش • مدحای من با یمنی کامش • گرچه زآن دولتم نصیب نبود • مدحا رای من
مصیب نبود • ملکی کو بعدل فاش بود • در و دیوار در و خاش بود • و چون روزگار عهد ایشان

بکمال رسید او نیز از دست ساقی اجل جام کل نفس ذائقة الموت در کشید و نزهت گل من علیها فان چشید و
بالجمله در سیزدهم ربیع الآخر سنه ثمانین و سبعمایه در چلمقان فرمان یافت و او را بسلطانیه آورده
در مرتبه اول رکنند قورق و در ثانی الحال که آن عمارت را میرزا میران شاه بن امیر تیمور گورکان
ویران کرد در کنید ابواب البر در پهلوی پدرش دفن کردند و لادتش در اواخر جمادی الآخر سنه ست و
دو شنبه هشتم ذی قعده سنه اربع و سبعمایه بطالع حوت و بعد از دو عهد رفاهیت سر آمد و فتنها قایم
شد **غزع** در ملوک سربدار **میر عبد الرزاق** ابن امیر فضل الله باشتینی و او بواسطه وجاهت و نجابت
ملازم سلطان ابو سعید شد و او را اعزاز و اجلال کردی و شاه وی چون عباس و لوند مقرب بود
اکثر آن وجه را صرف نموده متوجه سبزوار شد تا املاک موروثی فروخته خواه نا خواه در آنجا زراعت
خبر واقعه سلطان ابو سعید شنید و چون به باشتین رسید قومی از منهوران کرد او در آمده خصلان
خواجه علاء الدین فرو بدی را که در آن دو تشدد نموده طلب می و شاهد میکردند بقتل آورد و لشکر بر
سر خواجه علاء الدین بفرمود بهر دو او از وی گریخته در اثنای فرار بدرود حیات شده و در سنه سبع عشر
و سبعمایه خواجه را بکشت و کلک بسیار بدست آورده چون بسبزوار آمد اصحاب حسن را سر بر دار
نهاد و کار ایشان بالا گرفت آخر بدست برادرش جمال الدین مسعود در ذی حجه سنه ثمانین
ثمانمایه کشته شد **امیر جمال الدین مسعود** بجای برادر در آن قوم شد و صاحب قرانی آن طبقه
و بسیاری از خراسان چون طوس و نشابور و نسا و ابیورد را از تصرف طایفه جانی قربانی بیرون
برده در یک روز در نشابور بایده سه هزار کس و دفعه بر هفتاد هزار سوار و پیاده جانی قربانی
غایق آمد و از آن بلند آوازه شد آخر طمع در سعادت کرده در آنجا در آخر ربیع الآخر سنه خمس و ثمانین
و سبعمایه کشته شد **اقا محمد تیمور** که از جمله خدام امیر جمال الدین مسعود بود در شد نموده بر تخت
حکومت رسید و در سنه سبع و اربعین بدست خواجه علی شمس الدین بقتل آمد **کلو اسفندیار** پس از وی حاکم
شد و در چهارم جمادی الآخر سنه تسع و اربعین و سبعمایه مقتول گردید **امیر شمس الدین فضل الله** برادر
مسعود بنیابت امیرزاده لطف الله برادرزاده هفت ماه حکومت کرده بعد از آن چند فرود
ابریشم از خوانه برداشته در ذی حجه سنه تسع و اربعین خود را خلع کرد **علی خواجه شمس الدین** که در طبقه
مثل مشهور که خواجه علی خواجه بجای خواجه شمس الدین علی استقلال یافته و اما فرزانه بود و طغا
تیمور خان طرح مصالحه انداخت و هزده هزار مرد را بهوا جواد و دوام معروف و مبنی میکرد اصرار داشت
آخر در قلعه سبزوار در شهور سنه ثلث و ثمانین و سبعمایه بدست حیدر قصاب در گذشت **خواجه یحیی**
کرانی زمام امور را بحیلت آورده طوس را از تصرف جانی قربانی بدر برد و با معدودی چند بار دوی
طغا تیمور خان رفت چون در خانه رفاهی دید تهور ورزیده خانه را بکشت و کار بزرگی جنانرا از پیش برد

آخر علاء الدوله و برادر زنش در سنه تسع و ثمانین قصد او کرده در تستی که خواجه سوار بود با نیزه خانه رسید
او بمقتل مرکبش نشسته منجنیق بر او زده و خواجه نیز ضربی بر وزده هر دو خواجه دار بر زمین افتادند و
جان بدادند **خواجه ظهیر** برادرش قایم مقام گشته چون لوند مشرب و کم آزار بود در عهد او کار
و باران طبقه تنزل کرده وی در سیزدهم رجب سنه ثمانین و سبعمایه از آن مهم معزول شد **حیدر قصاب**
پس از وی بحکومت رسیده نصر الله باشتینی و راسوا بن بابا و عصیان ورزیده حیدر را بیخ بر آورده
بمحاصره او رفت سربداران در آنجا او را در ربیع الثانی سنه احدی و ستین بکشتند **امیر**
لطف الله بن خواجه مسعود مشهور بمیرزا بسبع خواجه حسن و امیر تیمور و نصر الله باشتینی بر مسند مورونی
نشسته روزی حسن مذکور را بشتام داد و او کینه در دل گرفته شب بر سر شب رفت و او را گرفته
بقلعه و سنجردان فرستاد و در اواخر سنه اثنی و ستین او را قصد نمود **پهلوان حسن** دامغانی
باشش هزار کلک امیر ولی رفته شکست یافت و در آن اثنا خواجه علی مؤید با او یاغی شده با هزار
سوار سبزوار رسیده و چون متعلقان ملازمان خواجه حسن مکلی در سبزوار بودند از آنجا بر او را
بر دیده پیش خواجه علی مؤید فرستادند **سلطان علی مؤید** بسلطنت نشسته اقتدار تمام یافت و بلقب
کریم و متقی و پرهیزکار و مروج مذهب حق امامیه اثنی عشر علیهم السلام بود و میانه او و شیخ شهید قدس سره
که از اعاظم مجتهدان شیعه است و در شام می بود مکاتبه و مراسله بود تا آنکه میر شمس الدین محمد که یکی
از اعیان ملک بود با تحفهای لایق و کتابت مشتمل بر اظهار نیازمندی خود و جمیع شیعه خراسان
بطلب خدمت شیخ بشام فرستاد و در آن کتابت چنین شیخ گرفته اظهار آن نمود که در خراسان
کسی نیست که مردم در احکام شرعیه بفتوای او عمل نمایند بر شما واجب است که متوجه این دیار شوید و اهل
این دیار را ارشاد فرمایند و الا فردای قیامت من و جمیع شیعه خراسان در خدمت حضرت پیغمبر و
ائمه هدی صلوات الله علیهم از تو شکایت خواهیم نمود و چون خدمت شیخ بر مضمون کتابت
مطلع شد بر توجه جانب خراسان اقبال ننمود اما کتاب لمعه و شقیه را باسم سلطان تالیف نموده
مصحوب میر شمس الدین محمد بخراسان فرستاد و در جواب احتجاج سلطان نوشت که از همین
کتاب که مشتمل بر فتاوای منتخب اعمال شرعیه شیعه امامیه می باید و وجوب متابعت ساقط نمیشود
معذور خواهند داشت و در کتاب چنین مسطور است که چون سلطان علی مؤید بتایید الهی
در سبزوار بر مسند شهریاری نشست در اظهار شعار مذهب علیه امامیه مبالغه نموده با قصی الغایت
در تعظیم سادات عظام کوشید و با مید ظهور صاحب الزمان هر صباح و شام میکشید لطف و کرم او را
نهایت نبود و جهت رعایت شرع شریف هرگز به تنگ شراب اقدام نمیفرمود و چون امیر تیمور
در شهور سنه اثنی و ثمانین بخراسان آمد سلطان بقدم اخلاص پیش او رفت و امیر تیمور الکای

بدار را بدستور بعد و گذاشت و در تمامی پورش همراه بود و نادر سنه ثمان و ثمانین در خرم آباد لرستان
زخمی خورده بدان درگذشت و آن فرقه منتهی شدند رحمهم الله تعالی ذیل در ذکر بعضی از سلاطین
ترکمان قراقویونلو مخفی نماند که جمیع سلاطین این طایفه علیه بلکه سایر محدرات انسان شیوه با خلاص
بوده اند چنانکه نقش نگین آرایش بیگم دختر اسکندر بن قرا یوسف بران
دلالت دارد چه نقش نگین یکی اینست بیت در شغله و دیار معرکه خنجر از آل علی گو دار اسکندر
و نقش نگین دیگری این بوده که بیت بود از جان مرتضی حیدر اورق سلطان
بیت شه اسکندر و نقش نگین میرزا پیر بداغ بن میرزا جهانشاه بن قرا یوسف این بوده که بیت
نام بداغ و بنده باداغ جدم هر جا شبی است در همه عالم غلام ماست اما چون قدمای ایشان
بسبب کثرت اشتغال بحرب مخالفان مجال آن نیافته اند که در ترویج مذهب حق اثری ظاهر سازند لاجرم
بذکر احوال میرزا اسپند که جوانی دین دار صاحب تاب بوده اقتصار می نماید میرزا اسپند ابن قرا یوسف
بن قرا محمد قطعه شاهیست نیرزاده که چون عدوی اوست در نگین جلال تیر از خون گوسفند مالک
پایه عزو کمال او بجای رسیده که شجره کردار آسمان بر بساط جلال و سپند میسوزانند و اهل زمین در دولت
دعای او ان کار میخوانند مخفی نماند که قرا محمد از امرای سلطان احمد جلایر است و دختر سرخ خانه
سلطان بود و ملازم سلطان اویس ایلکانی شد و بعد از واقعه او مقدم او یاق خود شده و دیگر اقوام
بواسطه حمایت خیل او در آمده خود را باو نسبت کرده و بر اندکی اشاره موصل و در حبس استیلا یافت
و نشو و نمای آن فرقه از دست اقتدار یوسف بغایت دلیر و مردانه و بهادر فرزانه بود چنانچه با امیر
تیمور گورکان مخالفت نمود و باتفاق سلطان احمد جلایر بروم رفت و از آنجا بشام آمد و پادشاه
آنجا ملک اشرف بابر تدارک خاطر امیر تیمور رهرو را بند کرد و قرا یوسف بعد از واقعه میر تیمور را از قید خلاص
شد و هزار سوار که با او همراه بودند و پراکنده شده بودند جمع شدند و از آنجا فرار کرده
تا کنار آب فرات کمیصه و شنا و جنگ با سرحد نشینان و مستحفظان کرد و همه وقت غالب آمد و در
غره جمادی الاول سنه تسع و ثمانمایه در حوالی نخجوان با میرزا ابابکر بن امیر تیمور جنگ کرده و ظفر یافت
و چون نوبتی دیگر با او مصاف داده میرزا امیر انشاه را بکشت و بالکلیه بر آذربیجان و عراق قرار
و بعضی از عراق عجم استیلا یافت میرزا شاهرخ با دویست هزار سوار بعزم دفع او متوجه
شده و حفاظ قرآن که با میرزا شاهرخ همراه بودند بجهة استیصال خصم دوازده هزار نوبت
سوره انا فتحنا ختم کردند تا آنکه قرا یوسف بیمار شد و با شدت مرض از کمال غیرت از تیر بزمان
جان آمد و آنجا در روز پنجشنبه هفتم ذی القعده سنه ثلث و عشرین و ثمانمایه وفات یافت و فرزند اسکندر
بن قرا یوسف که در غایت شجاعت و نهایت پردلی بود بسلطنت نشست در روز دوشنبه

در ذکر میرزا اسپند بن قرا یوسف

بیت

بیست و هفتم رجب سنه اربع و عشرین و ثمانمایه در موضع نخجوان با میرزا شاهرخ دو شبانه روز مصاف داده
کمال جلادت و بهادری بجا آورد و آخر الوسط جبکه کمی از امرای شاهرخی بکار است سنگ بافته برده
رفت و بعد از مراجعت میرزا باذربایجان آمده بر سریر سلطنت نشست و یکی از نظرا و ران باب اطلاع
نمود بیت سکندر خود شه تا از دو جهت شهی مملکت بگرفت بگریخت و کرنه دیگر میرزا
بقصد او لشکر کشید و در روز دوشنبه هفدهم ذی الحجه اثنی و ثلثین و ثمانمایه در ظاهر سلماس قتال شد اسکندر دو
روز کوشش بهادرانه نمود و چون بخت مساعد نبود باز سنگ بافته متوجه روم شد و در غیبت میرزا
باذربایجان استیلا یافت و در شهور سنه تسع و ثلثین که میرزا بعد از واقعه او برای آمد میرزا جهانشاه
بن قرا یوسف که بمنشی سیده منظور نظر تربیت کرده بود و رفع شر اسکندر را باو حواله کرده بود بیت
مصرع بیت ابن و سافی حواله کن و چون جهانشاه مذکور بقبض میرزا شاهرخ والی آذربایجان
گشت برادرش اسکندر از روم برگشته بتبریز متصرف شد و جهانشاه که در فشلاق قزل اغاج
طالش نزول نموده بود بعد از واقعه شانزده ماه الاخوین در اوایل سنه اربعین و ثمانمایه در صوفی آباد
تبریز جنگ شده اسکندر منهزم بقلعه النجو رفته بدست پسرش قباد کشته شد و علم برادرزاده را قصاص
کرده و در تمام آذربایجان او را مخالفی نماند اما عراق عرب در دست برادرش میرزا اسپند مذکور بود و
دیار بکر در تصرف برادرزاده اش الوند بن اسکندر بود و میان او و ایشان محاربات بسیار واقع
شد چنانکه در کتب متداوله اهل تاریخ مسطور است و بالجمله میرزا اسپند که برادر مادری پدری اسکندر
بود بعد از واقعه برادر در حکومت عراق عرب متمکن شد و او بخلاف سلاطین سلسله خود بتقاعد
عفیف بود و در مدت عمر سگ نفس اکتفا نموده بود و منکر بود کسانی را که بسیار مباشرت کنند بسیار
خورند و آثار بهادر بهای میرزا اسپند و نیز از ماجرای آن بل ارجمند بیت بشمشیر و خنجر بگرز و کمند
برون آرد از حبله چون و چند از جمله آنکه در وقتی که میرزا شاهرخ جهة دفع اسکندر لشکر باذربایجان
کشید و ولاه آخر رجب سنه اربع و عشرین و ثمانمایه تقارب فریقین بتلاقی انجامید و تا سه روز از آن
دو لشکر قیامت اثر کوشش می نمودند میرزا اسپند حملهای متواتر نموده چند مرتبه خود را بقلب میرزا
شاهرخ رسانیده جمعی کثیر از اعیان بهادران شاهرخی بتیغ بیدریغ گذرانید و چون انفاره و براغا
را بر هم زده نزدیک بود که از مسام خون اشام اسپند چشم زخمی بملازمان شاهرخ میرزا رسد
تا بر بین امرای شاهرخی مضطرب شده بمقتضای الحرب خدعة در مقام تدبیر و چاره سازی بودند
تا آنکه در اثنا دار و گیر و استعمال تیر و شمشیر شاه ملک از اعاظم امرای میرزا شاهرخ بود و کرنه
لشکر خود را از حملهای میرزا اسپند مشاهده می نمود تدبیری بخاطر رسید و فرمود تا نقاره و شادیانه زدند
بشارت فرو کوفتند و آواز در انداختند که میرزا اسپند در بند افتاد و اسکندر از شنیدن آن خبر

خیر متحیر گشته عنان از صف تبریز بوادی گریز گردانید و میرزا از سند دوازده سال حکومت بغداد
و نواحی آن باستقلال نمود و در سال هشتصد و چهل هجری شیخ احمد بن فهد حلی و باقی علمای شیعه را
از حله و دیگر مواضع طلبید و با علمای سنی بغداد بمناظره انداخت و چون احمد بن فهد الحلی و باقی علمای شیعه
در مناظره غالب آمدند و اثبات حقیت مذهب اهل البیت علیهم السلام نمودند اسپند میرزا متروک آن
مذهب مغنی در امر کرد تا خطبه و سکه بنام نامی دوازده امام علیهم السلام کردند و در همین سال سید محمد بن
فلاح موسوی که اول سلاطین سنت است ظهور نمود و میرزا اسپند را در ایام حکومت بغداد
با برادران و برادرزادها و بعضی از امرای آق قوینلو که در آن سرحد بودند محاربه و منازعه بسیار
واقع شد و در اکثر غلبه او را بود تا آنکه جهانشاه برادر او که والی آذربیجان بود با آن همه عظمت از عهده
او بیرون نمی آمد سوداء بعضی اوقات که از وظایف بود کتبی بجانب شاهرخ میرزا نوشت
مشتمل بر استغاثه و اظهار عجز از مقاومت اسپند میرزا و در آن کتابت این بیت اگر یکی از شعرای
ندیم او گفته بود نوشت بیت گویی رحلت سوی بغداد باید گفتن ٭ چون رفع در سر اسپند باید گفتن
آخر در یوم الثلثاء آخر شهر صفر از سال هشتصد و چهل و هشت بمرض قولنج وفات یافت و
از غرایب آنکه از آن زمان که بغداد را باکرده اند تا زمان وفات اسپند میرزا هیچ خلیفه و سلطان
سوای اسپند میرزا در آنجا وفات نیافت و او را در داخل شهر در جانب جنوبی بغداد در باغ عیش
آباد در گنبدی که خود در ایام حیات جهت دفن خود مرتب ساخته بود دفن نمودند **جهد**
سیزدهم در مناظره سلاطین علویه گیلان غفر الله اسلافهم و ایدهم اخلافهم که ایشان را ایلسان
تعظیم کار گیا خوانند **سید علی** که نسب شریفش بدین منوال مذکور است علویه علیه انتمامی باید **علی گیا** بن
امیر گیا او را دغدغه سلطنت شده حکام گیلان در صدد قصد ش بودند بنابرین وی با اهل بیت
برتمدار رفته در شهور سنه ثلث و ستین و ستمایه در آنجا وفات یافت **ابن** حسن گیا بن سید علی
و او از قریه قشام که مدفن بقریه ملاط نقل نموده ساکن گردید **بن** سید احمد بن سید علی الغزنوی و او
بنابر آنکه جد کاو در سر مولانا عبد الوهاب غزنوی بتحصیل اشتغال داشت بدین لقب موسوم
گردید **ابن** محمد بن ابو یزید که از آبهر بگیلان نقل نموده در قریه قشام که مدفن رحل اقامت انداخت
ابن ابو محمد حسن بن احمد الاکبر المشهور بعقیقی که کیبی بن علی الکوفی که بغایت فاضل و عفیف بوده
و از کوفه بواسطه خوف عباسیه به آبهر آمده آنجا را مسکن ساخت **بن** علی بن حسن الاصغر بن الامام
الهمام علی بن العابدین علیه السلام باتفاق اخوان بغداد از مدینه بجانب ایران رفته بصحبت سید قوام الدین
والی آنجا رسیده اعزاز تمام یافت و در زمان امیر تیمور گورکان جب الله عداوا الی گیلان بر سریر سلطنت
نشسته لشکر بگیلان بسیار کشیده باتفاق برادرش مهدی گیا رشت را بگرفت و در وقت تاز مجموعه

تسع و تسعین و سبعمایه او و برادرش شهادت یافتند و تمامی گیلان سوی تنکابن از تصرف ایشان بدر رفت
و در زمان او حکومت را نکوبه برادرش مهدی گیا متعلق بوده و با جلیه سید علی گیا بجلیه فضل و صلاحیت
و علو همت و شجاعت آراسته بود و چون کتابت مشهور که او در جواب مکتوب امیر تیمور گورکان
نوشته از دلایل فضل و بزرگواری و علو همت و دینداری اوست مناسب نمود که آن دو کتابت
را درین مقام نقل نماید **صورت کتابت امیر تیمور** سید علی گیا تحیات و رأفت فراوان مخصوص
بوده همگی همت همیون بر تمهید قواعد اشتیاق مسلوک داشته ضاع بر نهج وفاق مقصود است اما بعد معلوم داند
که چون ارسال رسل و رسایل هم در زمان مخالفت سنت حضرت عزت جل و علا است که بموجب کنتم شهدا
حتی نیست رسولا حجة تحصیل قبول طاعت و الزام حجت داعی شده بنابر مناسبت سنت الهی بدو گفتنی
نوشته میشود و چون از مدایت حال طریقه مطاوعت و متابعت مسلوک میداشت حضرت ما را در باره
او نظر عنایت و شفقت بالغه علی مدارج کمال حاصل بود الی موجبی و باره نمد حضرت بنیان انقیاد و امتثال او
امر آثار مخالفت و ظهور رسانیده و سببی که باعث بر تیمنی تواند بود معلوم نشد استماع افتاده باشد که
نوبت آخر چون رایات همیون بصوب ممالک ایران نهضت نمود و در آن عزیمت میامن عنایت
الهی تدارک حال جماعت میاندان و متمردان بچه صورت دست داد احوال ملک عز الدین کرد و پادشاه
احمد و دیگر ملوک کردستان و امرای شیروان و شکی و ملک تفلیس و تفلیس که هر یک طریقه مخالفت و رزیده
و خلاف نموده بجمیع مطاع حضرت پادشاه اسلام خلد الله ملکه و سلطانه کاظر او رده از حادثه مطاوعت
انحراف نمودند بچه نوع تاریب یافتند چون رایات همایون بیاری کجانب ارکوک نهضت کرد و ولایت
و نواحی ملک عز الدین بکلی فرات مستاصل گشت و ولدان او مقید و مجبوس شدند و ملوک کردستان
هر یک از ایشان که عصیان نمودند مخذول و مکسوب گشتند و احمد با آنکه او را بنصایح و مواعظ بسیار
تنبیه کردیم مفید و نافع نیامد و تا آخر هزیمت نمود و اختلال تمام باحوال او راه یافت و امرای شروان و
ولایت شکی جمعی که تمرد نمودند مقهور گشتند و آنها که التجا بدرگاه عالم پناه آوردند و ولایت و نواحی ایشان
مسلم شد و با نواع اصطناع و عنایات اختصاص یافتند ملک تفلیس که مدت مدید باستقلال مملکت
هر چه تمامتر سلطنت داشت و بار تفلیس و الجار و ممالک گرجستان کرده بود و عظمت و سطوت و شوکت او شهرتی
تمام داشت او را با اسلام اطاعت دعوت کرده شد تعاقد و تمانع نمود لشکرهای منصور چون دفع
و تدارک حال وی بصوب تفلیس و روکت آورده و بعنایت الهی باندک زمانی استخلاص قلاع و حصون
ولایت نموده او را گرفته بدرگاه عالمپناه آوردند و با وجود عدم قبول اسلام و اظهار مخالفت
و وقوع محاربت او را امان داده شد و بعد از آن چون قبول دین محمدی صلوات الله علیه کرد و
شرایط اسلام را امتثال او فرمان نموده تربیت و تمشیت کرد و بر سریر ممالک خودش بر نشاند

موافق ۷۹۳ در زمان

و بر قرار همان دیار بدو مسلم داشته آمد عوض آنکه اینجماعت که در گرفت مواضع و ولایت و نواحی و
قلاع ایشان از حد و جبلان و اماکن و مساکن توجه انواع ستمکاری تر و صعب المرام تر بود و چون ایشان
بشرایط اطاعت قیام ننمودند و فرمان بندگی پادشاه اسلام خلد الله تعالی ملکه و سلطانه بجای نیاوردند
بمیامن عنایت الهی عز شانه و عم احسانه دفع و تدارک ایشان باحسن الوجوه شده عجب آنست که وی که از احوال
و اوضاع اینجماعت تخصیص حسابگان بیخ و عبرت نمیگیرد و لیتذکر اولوا الالباب کسی نیکو اطاعت
نمودند چون سادات مازندران و کوهستان برقرار بر سریر ممالک خود متمکن ماند شفقت و عنایت
در باره ایشان روز بروز زیاده و والی استراباد و ملوک رستمدار که مخالفت کردند و عصیان نمودند بچه
صورت عواقب امور ایشان بر خاطر امید این همه قضایا بانسبت با کسان دیگر موجب اعتبار
و اعتبار او نمیشود و احوال ولایت خوارزم و خراسان و تبریز بوشیده نیاشد که بچه نوع طریق خلاف
و نفاق ورزیدند و نصیحت قبول نکردند عاقبة الامر خذول مقهور شدند جزاء بما کانوا یعملون مقصود
از تفهیم این معانی و استقصار و تمهید این مبانی آنست که چون روایت الفتنة نائمة لعن الله من
ایقظها از حضرت رسالت صلوات الله علیه صحت تمام دارد و اهمال قاعده عقل و نقل کردن و شرایط
فرمان برداری که موجب انتظام امور است قیام ننمودن و فتنه و غوغایی که واسطه استیصال کلی تواند
بود جستن و طریق معاندت و مخاصمت که عاقبت آن از انواع و خامت چنانچه در باب جمعی
کرد اگر رفت واقع و صادر شد خالی نتواند بود مفتوح داشتن نوعی از عجب است که شرعا و عقلا
عوقبا نامحمود است اکنون اگر چنانچه نظام استقامت احوال هنوز منتظر احوال می باید که بنفحات فیاض
فیوضات بی نهایت و عنایات الطاف خسروانه حضرت نیکو امیدوار بوده مستظهر بلا حجاب
بدرگاه عالمپناه ما متوجه شود یا یکی از فرزندان را روانه گردانند و قبول فرمان پادشاه اسلام در ولایت
جاری و شایع گردانند تا بسبب سیادت او قلم عفو و اغماض بر جرایم جرایم او کشیده شود و قد عفا الله
الکاظمین الغیظ و العافین عن الناس از افعال و حرکات او در گذشته ولایت و مواضع بر و مسلم او
شود و اگر خلاف این معانی بجای آورد و نصیحت قبول نکند و از احوال دیگران متنبه نشود و می باید که جنگ را
آماده و مهیا کرده که متعاقب اعلام و قضای ملک علام متوجه ولایت او خواهند شد تا آنچه مکرر صحیفه
تقدیر بر بالند بر لوح سلوت سمت ظهور یابد و چون بیشتر مواعظ و نصایح و ملاطفت قبول نکرده باشد
و فتنه و جنگ خواسته هر آینه آنچه واقع شود از خون ریزش و غوغایی و اسر و غارت گناه قاضی و حاکم
کرده و او بری و آثم باشد والسلام **سواد مکتوب سید علی کیا بامیر کورکان** تیمور الواثق بالملک
الغنی علی بن امیر الحسینی برار باب ملک و ریاست و اصحاب عقل و فراست معین و مبرهن است
که ایزد جلت کبریاؤه و تقدست اسماؤه بکمال قدرت خویشتن طوایف انسان را از راه فطرت

و خلقت بر یک صنعت و صورت آفریده است اما موالی یکسانست و اعلی با ادنی در یکی از ان و اعتقاد
و تمایزی که حاصل است جز عطیه فضل رب الارباب بدیگر اسباب که مرزق من الله بغیر حساب
منت غنا و ثروت و فقر و فاقه و عطیه و عقاب از عوارضات اند جهة ابتلا و امتحان و محک
عیار همگنان در میان ایشان پدید آورد تا هر یک در حالتی که بنشند قدم بر جاده عبودیت راسخ
و استوار دارند و اوامر و نواهی او را امتثال نمایند فقیر از شدت و غنی از مکنت و العزیز و غالب
شکر و سپاس تقدیم رسانند و علی الفرض عباد انکه نقد دولت و نعمت را از حضرت واهب العطایا
دانسته در مقام تذلل و تخشع فرود آیند و از اشارت ولو بسط الله الرزق لعباده لبغوا فی الارض
باخبر بوده قدم در دایره طغیان و عصیان ننهند و در بندگان خدای تعالی بنظر حقارت ننگرند و
چون بر خزاین اسرار ربانی واقف باشند هیچ آفریده را کم از خود نبینند و بر قوت و سطوت
جسمانی که مدار آن جز بر یک نفس بیش نیست اعتماد ننمایند و از آزار مسلمانان که برادران دینی باشند
که انما المؤمنون اخوة اجتناب و احتراز واجب دانند تا در آینه اعمال جز چهره نیکنامی نبینند
و از دوحه اقبال جز میوه کامرانی نچینند این مقدمات مبنی است بر جواب مکتوبی که بتقریر
نوشته و آن مبنی است از سخافت بسیار و تحفه بیشمار و کلمات ناپسندیده و عبارات نا
اندیشیده و مطلقا دعوی ربوبیت کرده هر شخصی که بصفات اول نطفه و آخره جیفه موصوف
باشد و هر روز دو بار با کل و شرب محتاج باشد و با نجا احتیاج دارد و چگونه خطاب فاکتبا منه بما
حتی بنفس رسولا بزبان راند و اضافه مغفرت و احسان و عفو و رضوان با نفس ضعیف خود که
محل زلل و نسیان و قابل فنا و نقصان است کرده ندای اما کذلک یجزی المحسنین دهد و از جناب
ما حضرت ما و مستوجب و حلال ما سخن گوید در قم نسیان بر اشارت خلق الانسان ضعیفا و انه
کان ظلوما جهولا کشد چند انکه درین باب تامل رفت بجز حماقت کاتب صورتی روی نه نمود و چون
رعایت ادب کردن بر کافه انام از خواص و عوام واجب و لازم است و اگر چه با یکی از فرزندان و دوستان و دوم
خویشان باشد سخن سفیهانه و جواب نابجا گفت تا از طعن و خلل خالی ماند صورتی که خدمت زبان قلم
رانده است و حکم و تکبری که نموده باین عبارت که قلم عفو و مغفرت بر جرایم جرایم او کشیده شود
باید که اگر با یکی از سادات و اختیاجیان که از قبل او حاکم موضع باشد و با انعام و اکرام او مخصوص
گشته و از و قدری واقع شود این خطاب توان کرد و تا این غایت عتاب توان نوشت
و بالجمله او نیز درین مدت معذور است که از دماغی که چندین پشم بیرون آمده باشد بقایی که
از عقل بی بهره بود حماقت که اگر او را بقایق این معنی اندک شعوری بودی رخصت کتابت نداد
و نسبت کمی بودی بعض کذوشرک مطلق است جایز نشمردی بلکه آیه کریمه قل لا اسئلکم علیه اجرا

لطف

الا المودة فی القربی را نصب العین داشته در توقیر و احترام اولاد حضرت رسول که اعفاء قبول
اند کوشیدی و بنابر حدیث صریح صحیح حضرت رسول که انی تارک فیکم الثقلین کتاب الله و
عترتی قصد ایذا و آزار سادات که ودیعت ایشان نگردی و بموجب اکرام اولاد حضرت رسول که اکرمونی و من
اکرمنی فقد اکرم الله ترک اکرام ایشان نکردی و با هانت ایشان قیام و اقدام ننمودی و با ایشان
مقالات و کلمات بدین نوع نراندی و گرد کراهیت بر خاطر ایشان ننشاندی مضی هذا آنچه
مکتوب بود از وعد و وعید و تکالیف و تهدید و صورت فتحی که درین مدت شده و مواعظ و
نصیحتی که ذکر رفته علی التفصیل معلوم شد و چون قبل ازین یکدانه نوبت سببی که موجب تاخیر و تجاذب
گشته نمود شده و در صحبت خواجه شمس الدین محمد کتابتی مشتمل بر کیفیات از آمدن والی و سردار
که مقدمه مکاتبات و مراسلات از آن بود و بار گردانیدن یک نوبت از ین دیار که سبب تاخیر
و مخاصمت آن شد یکبار نموده آمد حاجت تکرار نداشت بدین معنی بر عالمیان اظهر من
الشمس و ابین من الامس است و دور و نزدیک و ترک و تاجیک حکیم و کلی این واقف و مطلع اند
و با وجود اعتقاد و در حالت دوستی و دشمنی سکالیدن و قصد ولایت و دستان کرده و دشمنان را
با خود نزدیک کردانیدن و از نجابت و اقفت و متابعت طلبیدن آب بنوبال همودن و جبال
نباش کردن است قبول دعوی که میفرمایند و امر بطاعت و انقیادی که می نمایند از دو وجه خالی نتواند
بود یا از جهت مصالح دین باشد یا نواید دنیوی افعالی که با مسلمانان اطراف روا داشته و
صورتی که با بندگان خدا تعالی بظهور آورده است از قتل و غارت و سوختن و خراب کردن
غیر ما معلوم شده که این معنی علامت دین و دیانت نیست بر کفار که غیر ملت اند مثل این حرکات
جایز نیست ایشان را و لیکن خصمت شاه و ماند که با کفار این را بعمل آورند بخصوص با مسلمانان که اهل
قبله باشند و در دایره دین محمدی علیه افضل الصلوة در آمده و در دیار اهل اسلام ساکن باشند و
در فطرت اسلام زاده و مطیع و منقاد شرع بوده تخلف از امر شرع نکرده و از ایشان امری
صادر نگشته که مستحق قتل و غارت و استیصال باشند و اگر عرض نمایند و بنوبت قصد عادل عطای که
با او بعد از خدمت و ملازمت و متابعت و مطاوعت رفته است تمکنان را برای
اعتبار کافیست فاعتبروا یا اولی الابصار پس تکلیف الا یطاق نمودن و سادات و اهل بیت حضرت
رسالت را ملازمت مردود و تهدید و تکلیف نمودن مناسب عقول ارباب دین و دیانت
و خداوندان ملک و ملت نیست و از علامات وهن دین و امارات ضعف یقین است از
عنفوان شباب الی یومنا هذا حکوم هیچ حاکمی نگشته بغیر که از عمر فانی مانده است خود را در مقام مذلت
داشتن و امتثال اوامر ظلم و فسق نمودن از مستحیلات اند النار و لا العار و المنیة لا الدنیة و از آنجا

که

که حمیت علویه و عصبیت هاشمیه است برای مهلت چند روزه در جهان فانی که مکث او عالمین مرضت و آفات
او مقدر رحلت بدین مذلت و رضا دادن از خیالات خرد و لیس للمومن ان یذل نفسه چند روزی
که از بارگاه مهیمن متعال تعالی شانه و نوالی احسانه مستور و مغفور من تشاء و تعز من تشاء و تذل من تشاء
ارزانی شد و اعزه اختیار نوعی از بندگان پروردگار بقیضه اقتدار این ضعیف روزگار دادند
بر حسب قدرت و امکان در اعلاء اعلام دین و امضای احکام شرع مبین و اتباع اسوه سید المرسلین
صلی الله علیه و آله و سلم کوشیده و استقامت احوال عابادزیر دستان و تیمور زدگان و غارت سپاه کان
را خالصا مخلصا لوجه الله تعالی بر آنچه مقدور و ممکن بود تقدیم رسانیدیم و تا رمقی باقی باشد خواهیم
کوشید و اعتماد بر حول و قوت حضرت عزت کرده بحکم کم من فئة قلیلة غلبت فئة کثیرة باذن الله
والله مع الصابرین از کثرت و ازدحام ایشان باک نداریم که کثرة الغنم لا یهول الثعلب اختیار
بر قضیه وارده خوارزم و هرات و سیستان و خراسان و عراق و شروان و وان و نواحی آن نمیتوان
و آنرا از کرامات و نصرت تصور نتوان نمود ملکه چون فسق و فجور پیشه کردند و نهی از منکر را ترک دادند
و مقید بشرع شریف نشدند بر فحوای و کذلک نولی بعض الظالمین بعضا بما کانوا یکسبون او بلیکم بعضا
بعض بعضکم بامس بعض و را سبب هلاک و استیصال انسان ساختند چنانکه قبل ازین جنگیز خان عدالت
با آنکه کافر بود و جهت دفع بعضی از فجار بر انگیخته لوای استیصالی او را برافراخته و نیز امثال این قضایا
بسیار اتفاق افتاده که بسی از متکبران و جباران و فجاران و فاسقان با مال و مکنت و عزت و ابهت
و شوکت بر دست محبان و موالیان آل رسول مستاصل گشته و اکنون نیز هاتف غیبی در باب
توجه مخالفان و معاندان که بدین جانب متوجه اند ندای استحقاق قصد آزار و اندای صلحا و اتقیا
علما و فقرا این دیار دارند در گوش جان میگوید که قاتلوهم یعذبهم الله بایدیکم و یخزهم و
ینصرکم علیهم و یشف صدور قوم مومنین بدین سرشت قوم و وعده هوش گشته مدلول و من یتوکل
علی الله فهو حسبه را کار بسته معد و آماده ایم و جنگ جهاد را ساخته ایستاده ایم و بحمد الله که مقاصد
استوار و مبارزان نیزه گذار داریم و تا جان در بدن و سر در گردن باشد خواهیم کوشید و حق جاهد
و فی الله حق جهاده که میراث آبا و اجداد است بکار خواهیم آورد و مضمون و لنبلونکم حتی نعلم
المجاهدین منکم و الصابرین را کار بند خواهیم شد و الله بما تعملون بصیر و من یشاء و ما النصر الا من عند الله
و من کثر فکره فی العواقب لم یسلم هر آینه آنچه بر لوح محفوظ بر قلم تقدیر مسطور شده از قوة بفعل آید و
از قفا نظر نبوده و ما شاء الله کان و ما لم یشا لم یکن ذکری که در اواخر مکتوب رفته هم و کرده بدین
متابعت نکنند و مطاوعت ننمایند بدین سبب لشکرها متوجه گردند و فتنه و نوایی و قتل و غارت دار که
واقع شود و آخر باشد از علما که ملازم اند همین قدر استفسار نمایند که درین قضیه بوزر و وبال و عقاب

وشکال که احق و اولی است و کر سزاوار و لعن خداب حق تعالی است با مثال سخنان چنین شد بدیع و
کرام الاسرار بر افعال و اقوال ممکنان مطلع است و بکتاب و عمر را مواخذه نخواهد کرد و لا تزر وازرة
وزر اخری کار کیا رضا کیا ابن علی کیا بعد از بدر بسلطنت سیدیه الکای که مردم رشت کرفت
آغوز روز دوشنبه نوزدهم جمادی الاولی سنه تسع و عشرین و ثمانمایه موافق روز نوروز وفات یافت
چون او را عقبی نبود امر سلطنت بر عشق قبل یافت کار کیا سید علی مشهور بمیر سید ابن
مهدی کیا برادرزاده سید علی کیا وارث ملک شد و بی الکای نشست کوه کیلان را نوبتی
دیگر بدست آورد تا آنکه برسش امیر احمد و غیر او امیر احمد کیا ابن زکاب بن باتفاق او را
کرفته در قلعه الموت اختیار کردانیدند و فاتش در جمعه سیوم جمادی الاول سنه سبع و ثلثین
و ثمانمایه در الموت و او را بلاط نقل کردند کار کیا ناصر کیا ابن امیر سید پس از پدر بسلطنت نشسته
جهانشاه میرزا الکای طالقان را نیز بدو داد چهار ده سال سلطنت کرد و فاتش در عصر جمعه دوازدهم
ذی قعده سنه احدی و خمسین و ثمانمایه کار کیا سلطان محمد بن کار کیا ناصر پس از پدر بر مسند حکومت
نشسته بعد از واقعه سلطان ابو سعید جهار بل باتفاق امیر عضد سیقی قزوین را ضبط نمود و کرد اللغة
باسم شریف او موشح است و ولادتش در قلعه رود بار در سنه خمسین و عشرین ثمانمایه و فاتش
در سلخ ربیع الاول سنه ثلث و ثمانین و ثمانمایه کار کیا میرزا علی بن سلطان محمد بنیابت فاضل
و متقی و عادل بوده و سادات و موالی از فواضل احسان او بهره مند بوده اند و حسن اخلاص و محبت
او نسبت بحضرت شاه غفران پناه شاه اسمعیل انار الله برهانه بر عالمیان ظاهر است و احتیاج باین ادعا ندارد
کار کیا سلطان حسین بن کار کیا سلطان محمد در سنه عشر و تسعمایه در رواحی دیلمان با برادرش اغا ظفر
نموده مکیا فرمودن امیر الامرای او را در شلیذر و دیلمان بکشت و کار کیا میرزا علی امر حکومت بایشان
کذاشت و بولایت و جبایت مشغول شد و سلطان حسین استقلال یافته فوجی از شاطبین انس و
سوسه کار کیا کرده او را بر نکو بر سر برادر بردند و در جاده خواب بر سر او ریخته قتلش نمودند
و در همین شب پنجشنبه پنجم رمضان سنه احدی عشر و تسعمایه که آن سید عالیشان بقصد دشمنان متوجه
روضه رضوان کرد بدامرای سلطان حسین از آن حادثه واقف شد از لاهیجان ایلغار بر انکوه رفت
پادشاه مرحوم کار کیا او را نکو در روز پنجشنبه پنجم رمضان مذکور سنه احدی عشر و تسعمایه بقصد کرفتند
و لاوتش جمعه نوزدهم رمضان سنه سبع و اربعین و تسعمایه در رانکوه و از وی عفت تا مدت
حکومت سلطان حسین کیسال و نیم کار کیا سلطان احمد بن کار کیا سلطان حسین بعد از واقعه پدر
عم بسلطنت نشسته از مذهب شیعه زیدیه که مذهب قدیم اهل کیلان بود بمذهب امامیه اثنا عشریه انتقال
نمود لا یوم بملامة لائم آمد او بواطن حضرت ایمه اثنا عشریه و همین توجه حضرت شاه غفران پناه افتد از

تمام یافت و در سنه ثلث و ثلثین و تسعمایه که قشلاق همیون در قزوین واقع شد کار کیا تشریف
بقزوین آورده مشمول بعواطف بیدریغ کردید و پایه منزلتش بکی صد افزود و در هژدهم جمادی الاول
المرام بکیلان عود نموده وزیر قاسم را که از مرتبه سرتراشی برتبه وکالت رسانیده جلیلة الملکه ساخته
بود چنانچه از سلطنت چیزی بغیر از نام بروی نمانده و در یکشنبه چهاردهم ذی قعده سنه ثلث و
ثلثین و تسعمایه منصوب ساخته او و اولادش اقبال رسانید آغوخان احمد در روز دوشنبه
شعبان سنه اربعین و تسعمایه بعالم جاودانی شتافت ولادت با سعادتش در شهور سنه اربع
و تسعین و ثمانمایه سلطنتش بیست سال و دو ماه کار کیا سید علی کیا ابن کار کیا خان احمد بجانب
سلیم القلب جانب دوست و دنیا بر این طبقات سلطنت کرانه دی برکرفته بکلیت در کوچکه کار
کیا سلطان حسن که در سپاهی کری و بهادری مثل او شی در آن طبقه پیدا نشده بود پیوسته او
با برادر در مقام خلاف شده و بعد از قبول و حال اقبال رسید و در اوایل سنه احدی و اربعین و تسعمایه
علی کیا و جمله برادر در دیگر بدست افتاده در مقام همام متوجه دار السلام کردیدند کار کیا سلطان
حسن بعد از برادر بکلیت سنه از کمال شجاعت بر کیلان پیه پس نزاسیلا یافته امیر و حاج حاکم بجا
او وارد ساخته آغوز شب جمعه پنجم جمادی الاولی سنه ثلث و اربعین و تسعمایه بمرض طاعون بخلد برین
شتافت کار کیا خان احمد بن سلطان حسن که کامکار ترین آن طبقه علیه و افضل و اکرم آن دور
سامیه است و اکنون بزبان افتی بخواندکار اشتهار یافته فرمان ده ملک موروثی شده همین
اقبال و بخت از بسیاری در طات تجاوز یافته صاحب تخت و تاج کردیده و در رواج مذهب حق
امامی علیهم التحیة و الثنا اهتمام تمام بتقدیم رسانید و این بیت که از نتایج طبع وفا داوست نقش
نکین آن سرور ارباب سداوست ناشد سعادت اجری راه بر مرا شد ره مغون
بمذهب اثنا عشر مرا و یکی از شعرا در وصف این بیت کوید ناشد این بیت ترا نقش
نکین خانه دین کشت معمور از این بیت چو بیت المعمور و این مطلع هزار ناظر خاطر خاطر عالی
شان است مرا سید فقر رسول میرانی چنانکه هست حقیقت بهمکنی همان از آنکه
داده زر و مال و هر را سر طلاق علی که حامی دین بود راه دی ایمان بطور شرع نبی این نمیشود که
شود طلاق داده و والد حلال فرزندان و نکامی الکای پیه پس لشکر و قوم که بجوار سنقر
سلاطین صاحب تاج و نکین که ایشان را اسحق اوند و امیر و حاج خوانده دی و مولانا قطب الدین
علامه شیرازی کتاب درة التاج را بنام یکی از ایشان کرده بمحض موافقت دینی و دنیوی
با خاندان امامی نشان علویه صفویه بخود و تصرف ایشان در آمده و امیر مشهور بمظفر سلطان نیابت
کفران نعمت و خلاف زمان و دولت این دودمان علو و ارکان خاندان قدیم خود را بباد فنا داده مقصود

شهوری

مقطع دابر القوم الذین ظلموا والحمد لله رب العالمین گردیده و در برابر آن همه الطاف که از بهر تو
این دولت علی متقال شامل حال او شده بود و بر عالمیان ظاهر است که از کار سید با مخالفان دین
و دولت محمدستان شده و بدانچه دیده خلاصه حال کثیر الاختلالش اکثر حسب الفرمان قضا جریان حضرت
کارکیا سلطان حسین و دیگر ولات از اطراف براکای او هجوم نموده وی در کشتی نشسته مدتی
در روی دریا اداره و سرگردان بود آخر سفینه دولتش رجوع الی بادگریه در گرداب آب ادبار افتاد
سلطان خلیل والی شیروان که هر دو بغیر مصاهرت همایون سرافراز بودند و بر ایشان حاسدی نمود و بر
و در صدد اصلاح کار و بار وی بود سلطان خلیل بشومی قدم او بدران جندر روز بمرض صعب گرفتار
شده وفات یافت و او با سوء حالی بر دست فرستادگان بایزید سریر آرای گرفتار شده و جمعی از هم
شعبان اثنی و اربعین و ثمانمایه در میدان صاحب آباد تبریز با آتش غضب شهنشاهی سوخته مشاهد
عبرت دیگران گردیده و الحال نامی کیلانات بدین پیشخوان اقبال آن سلطان کثیر الاقبال
خلد ملکه است **جند چهاردهم** در سلاطین علوی قوامیه مرعشیه مازندران **میر قوام الدین** المشهور
بمیر بزرگ از سادات سامیات راعشیه است بر تمجیب سید قوام الدین بن سید صادق
بن سید عبد الله بن سید محمد بن سید ابو هاشم ابن سید حسن بن سید علی المرعشی بن سید عبد الله
بن سید محمد الاکبر ابن حسن بن حسین الاصغر بن الامام زین العابدین علیه السلام خدمتش بخراسان
رفته مرید سید غیاث الدین سوغندی شده مدتی در آنجا بسلوک مشغول بود بعد از آن بوطن اصلی که
مازندرانست مراجعت نمود و در سنه ستین و سبعمایه بموجبی که در احوال افراسیاب جلاوی که
مذکور خواهد شد فرمان دهی مازندران کرده و قریب بیست سال بدان امر خطیر بر دست آورد در
دهم سنه احدی و ثمانین و سبعمایه وفات یافت و در آمل مدفون گشت و او را چند پسر بود
که بود از آنجمله سید رضی الدین والی آمل و سید فخر الدین سردار رستمدار و سید کمال الدین فرمانروای ساری
سید کمال الدین بموجب وصیت ولی عهد گردیده در شهور سنه اربع و تسعین و سبعمایه امیر تیمور
گورکان متوجه تسخیر مازندران شد و سادات بقلعه ماهانه سر متحصن شدند پس از عمارت ده دوازده
روز در هشتم ذی حجه نزد امیر تیمور آمده امیر تیمور با سید کمال الدین باسادات مذهب خطاب فرمود و
جواهای نیکو داد و با علما که در محلس بودند بخشهای دلپذیر کرد آخر سادات را بیرون بردند اسکندر
شیخی زانو زده قصاص خون پدر خواست امیر گفت تنها تو نیستی ملک سعد الدوله رستمداری که
دعوی خون میکند و او را بمجلس طلبیدند ملک گفت چون من اینها نشنیدم برادر من در جنگ
کشته شده و قاتل معلوم نیست و هر که در خون سادات سعی نماید فردا نزد جد ایشان مواخذ
خواهد امیر تیمور را آن سخن خوش افتاده سادات را در کشتی نشانده بخوارزم و از آنجا با قاضی

ترکستان روان داشت و سید کمال الدین و اخوان و اقوام در آن عزیمت فرار رفتند و امیر تیمور
ساری را بجمشید قارن و آمل را باسکندر شیخی و رستمدار را بملک سعد الدوله داد **سید علی**
بن سید کمال الدین چون در واقعه عصیان اسکندر شیخی در خدمت امیر تیمور بود و مساعی جمیله بظهور
رسانید حکومت آمل بدو مرجوع شده ساری همچنان در تصرف جمشید بود و جمشید در سنه
خمس و ثمانمایه فوت شد شمس الدین غوری قایم مقام او کردند و بقیه سادات از ترکستان بحکم امیر
شاهرخ بازندران آمده بیشتر آن اقوام شمس الدین غوری را کشته بودند و سید علی در ساری
والی شده و دیگر الکا را بر سادات مخصوص فرمود اما اقوام با او منازعت بسیار کردند تا آنکه در او
آخر سنه عشرین و ثمانمایه بمرض نوتس وفات یافت **سید مرتضی** ابن سید علی بموجب وصیت والی العهد
قایم مقام گشته از طایفه روزافزونیه مازندران اسکندرنامی را حجة الملک ساخته و مدار خود بدو نهاد
و بنا بر این اقوام از وی رنجیده و در صدد خلاف شدند و سید مرتضی در چهارم صفر سنه سبع و ثلثین
و ثمانمایه وفات یافت **سید محمد** بن سید مرتضی چون از پدر بغیر از دو فرزندی نبود بنا بر تعیین
زیج عبد القادری در روز شنبه هفدهم ربیع الاول سنه مذکوره جلوس فرمود اهالی ساری
با او بیعت کردند وی عادل و صاحب اخلاق بود و میرزا آباز طمع در ساری کرده لشکر بدانجا کشید
اگرچه لشکرش بکرتبه شکست یافت اما ساری را گرفته آخر جمعی و سید شده و فخر سید محمد را جهة
میرزا خواست کاری نمودند میرزا در سنه احدی و خمسین آنجا را بدو باز گذاشت و در عهد او
بهرام بن سکندر اقتدار تمام یافت آخر سید محمد در سنه ست و خمسین و ثمانمایه باجل طبعی درگذشت
سید عبد الکریم بن سید محمد در واقعه پدر در اردوی جهانشاه پادشاه بود و آن خبر شنیده بر
جناح استعجال بساری آمده قایم مقام پدر گردیده در عهد او بهرام روزافزون بواسطه خصومت
سادات با ملکان بقتل آمد آخر میر عبد الکریم در روز چهارشنبه پنجم ربیع الآخر موافق دوم خرداد
ماه قدیم سنه خمس و خمسین و ثمانمایه وفات یافت **سید عبد الله** ابن سید عبد الکریم بجای پدر نشسته
در کار او علی بن بهروز روزافزون رشد تمام کرده محمود افزون کرده و آن جمعی سید شمس الدین
با ملکانی را در سر دیوان بقتل رسانید بنا بر این در ینم فرسنگی ساری بر دست سادات با
ملکان کشته شد و از آن شکست نام سید عبد الله راه یافته با وجود آن اصلا خود را از شراب باز
نمیداشت لاجرم سید زین العابدین بن سید کمال الدین بن سید محمد که پدرش سید عبد الله فرمان
کرده در آنجا وفات یافته بود در پنجم ربیع الاول سنه اثنی و سبعین و ثمانمایه فرصت یافته در آن
حمام بقتل آوردند **امیر زین العابدین** بتعقیب حکومت یافته اهل الکا را از دیوان حسن بیک بصد
و بیست طومار ابریشم مقطع نمود و اما حقیقت میانه او و میر عبد الکریم منازعت بود کاهی او بر زین

واحیاناً این بر دو خان مینشد تا آنکه در شهور سنه وفات یافت **میر شمس الدین** برادر سید زین العابدین
پس از او بحکومت رسید و میر عبد الکریم او را اخراج نمود و او بخدمت سلطان یعقوب آمده از کار کیا
میرزا علی که محمد میر عبد الکریم بود شکایت کرد تا بر این لشکر بسرداری یکی بیک صلوصاحب بجای او
مقرر شده پس از عودی نوبتی دیگر میر عبد الکریم بدکاری کار کیا او را بیرون کرد و سید شمس الدین
محمد از شکایت کیلانیان را به یعقوب بیک نوشت و سلیمان بیک بیرون را با لشکری بتاخت
رود بار و طالقان مقرر کرد و از آن جهت قشونیش بسیاری بدیشان رسید و در سرکار سید شمس
الدین آقا رستم روز افزون از حضیض ذلت باوج اقبال رسید آخر سید او را گرفته در قلعه محبوس
ساخت آخر سید در شهور سنه وفات یافت **میر کمال الدین** ابن سید شمس الدین قایم مقام شده
در سنه بر دست آقا رستم کشته شد آقا رستم بر الکای او مستولی گردید **میر عبد الکریم** بن سید عبد الله
در واقعه بدر چهار ساله در اردوی سلطان ابو سعید بود کار کیا سلطان محمد او را از آنجا طلب داشته
با لشکری بمازندران فرستاد و جند بن کرت میانه او و سید زین العابدین رد و بدل شده
آخر در سنه ثمانین و ثمانمایه آن الکا بر او قرار گرفت سید زین العابدین بهزار خرابی بیرون شد و در
آنجا ساکن گردید خسرو میانه او و سید شمس الدین آن ولایت بمشارکت پیدا کرد و وفات
میر عبد الکریم در سنه اثنی و ثلثین و تسعمایه بود **میر شاهی** ابن عبد الکریم در الکای مذکور بحکومت
رسید آقا محمد روز افزون او را اخراج نموده و او بدرگاه عالم پناه رفته با احکام حکومت معاودت
نموده در دماوند بر دست منظور بیک ترکمان ملازم آقا محمد در سنه تسع و ثلثین و تسعمایه بقتل رسید
میر عبد الله بن میر سلطان محمود بن میر عبد الکریم از بر تو دولت روز افزون بحکومت جاه و جلال
والی الکا گشت و بعد از فوت آقا محمد استقلال تمام پیدا کرد و چون سفاک بود از دیوان اعلی او را
معزول گردانیدند **سلطان مراد خان** بن میر شاهی که بشیوه رضیه اخلاق و انصاف آراسته بود و
همچون او بی پسل از امیر بزرگ قدس سره در آن دودمان کثیر الاحسان پیدا نشده بجای او منصوب گشته
آنچه که بوی رسید در شنبه یازدهم جمادی الاول سنه تسع و ستین و تسعمایه خود را بدرگاه جهان پناه رسانید
مبلغی کلی از بقایای الکا تعهد نمود که وجود وجه تا بر این تحصیل وجه مذکور یعلی خان بیک نیز بیرون
سلطان تکلو مرجوع شد میر عبد الله در رودخانه جاجرود از و فرار نموده باز گرفتار شد بالضرورة
او را در قلعه اولاکلیس مقید ساختند و در آن اثنا جمعی بقصاص خون خویشان خود او را بقتل آوردند و
سلطان مراد در الکا بدولت ابدی الاتصال استقلال تمام یافت **میر عبد الکریم** بن میر عبد الله خان
با میر مراد خان حسب الحکم همایون شریک شد و چون اعمال او نه بر وجه صواب بود معزول گشته او را
بقزوین آوردند یکبار ترک خود زده در شب جمعه ماه شوال سنه اثنین و سبعین و تسعمایه وفات یافت

مجلد پانزدهم در قدمای ملوک طبرستان و رستمدار مشروح و در دو طایفه **طایفه اولی** ملوک مازندران
که ایشان را باوندیه خوانند و متفرق بر سه فرقه اند **فرقه اولی** چهارده نفر **مقدمه** کیوس
بن کیقباد برادر بزرگتر از نوشیروان که بحکم پدر بادشاه عجم بود و اسپهبدی مازندران شده
بعد از حکومت هفت سال با برادر خلاف کرده بر دست او بقتل رسید و چون از کیوس تا قارن
بن شهریار جمعی که حکومت داشته اند کافر بوده اند لاجرم ذکر آنجماعه را طی نموده بذکر جمعی که مسلمان
و موحد بوده اند می پردازد **قارن بن شهریار** سی سال باقبال گذرانید و او نخستین مسلمان
شیعی است از آن طبقه چنانکه شیخ عبد الجلیل رازی در کتاب نقض بآن تصریح نموده و او را دو
پسر بود سرخاب و باز پار **رستم** بن سرخاب بن قارن پس از مدت هفت سال حاکم بوده در زمان او
رافع بن هرثمه باستصواب او لشکر بمازندران آورده در آن اثنا او را بر سر خوان گرفته بکنار
قلاع فرستاده و در آنجا در رمضان سنه اثنی و ثمانین و ثمانمایه وفات یافت **فرزین**
ابن رستم بعد از قبید بدر بامداد سامانیان والی مازندران شد پس از سی و پنج سال حکومت شد شیخ
آوزیکان هیرونی با او صحبت داشته و در آثار الباقیه از روایات نقل میکند و در معجم یاقوت
حموی مذکور است که وی عزم تمام کرد بر قلعه طبرستان و دیلمان و قومس استیلا یافت
در زمان او امیر نصر بن احمد سامانی بقصد ری توجه نموده هزار حربه رسید و خواست تا آنجا را
از و مستخلص کند اسپهبد طریق را بر و بسته تا سی هزار دینار بدو نداد راه نیافت **اسپهبد شهریار**
بن شروین معاصر رکن الدوله بویه سی و هفت سال حکومت کرد و زوجه فخر الدوله بن رکن الدوله
دختر شروین بن مرزبان بن رستم بن شروین که هر زبان نامه از تالیفات جد شمس زبان مذکور
است از بنی اعمام اوست **دارا بن رستم** والی شد و بعد از هشت سال از حال نمود **اسپهبد**
شهریار بن دارا سی و پنج سال حکم راند و قابوس بن وشمگیر با مداد او بملک خود رسید آخر
بنا خلاف شد قابوس استیلا یافت گویند حکیم فردوسی رحمه الله شاه نامه را خواست
تا باسم او کند بنا بر این بمازندران رفته ابیات همچو سلطان محمود بر خواند و چنانکه در مجلس
دوازدهم خواهد آمد اسپهبد تجویز آن نکرده حکیم فردوسی را رعایت نمود و ساکن ساخت **رستم**
بن شهریار در سنه ثمان عشر و اربعمایه با علاء الدوله جنگ کرده گرفتار شد و در رجب تسع عشر
در زندان وفات یافت و آن فرقه بدو منقرض شد **فرقه ثانی** از باوندیه هشت نفر **اسپهبد**
حسام الدوله شهریار ابن قارن بن سرخاب بن شهریار بن دارا پدر رستم قارن بواسطه
استیلای آل زیاد بر جبال بود و در آخر بعضی قلاع دست یافته گاهی تاخت بر الکای دشمنان
می برد تا آنکه در سنه ست و ثمانین و اربعمایه بمرد اما خورشید را در ایل زمان سلطان ملکشاه

در شهور سنه ست وستین واربعمایه خروج نموده ملک مهدی وتی را بدست آورد و بعد از واقعات
پادشاه عالیجاه سلطان محمد ملکشاه سنقر بخاری را با پنج هزار سوار بجنگ او فرستاد شکست
بر سلاجقه افتاد سلطان محمد با او در صدد اصلاح شده دختر خود را به نجم الدوله قارن که ولی عهد
پدر بود داد و اسپهبد پس از سی و هفت سال حکومت هشتاد سال حیات وفات یافت
نجم الدوله قارن بن شهریار بعد چهار ولی عهدی بحکومت رسید بعد از هشت سال رکن الدوله
رستم بن قارن بعد از پدر قایم مقام شده میانه او و حسن علاء الدوله علی که در زمان پدر از دست
برادر بسلطان سنجر پناه برد از آنجا بخدمت سلطان محمد آمده بدرگاه رفته بود قتال شد علاء الدوله بالمال
آمد رستم بر دست دختر سلطان محمد زوجه پدرش مسموم گردیده ملک سی چهار سال علاء الدوله علی
بن شهریار منکوحه برادر را خواسته در شهور سنه اثنی عشر و خمسمایه بحکم سلطان محمود بن محمد بازندران
رفته مالک ملک موروث و بیست و یکسال حکم رانده آخر بواسطه استیلای نفوس ترک حکومت نموده
بعبادت مشغول گردید شاه هاول رستم بن علی بحکم ارث والی آنجا گشته در شهور سنه اثنی
خمسین بالشکری بیحد بر اکای الموت تاخته ملاحده را قتل و غارت کرده اولاد ایشان را بیحد
نفوس وحشت و جندان خرابی کرد که بسیار ملاحده نتوانستند کرد و شیخ عبد الجلیل رازی معاصر او بوده
و در کتاب نقض تعبیر از و بشاه شاهان نموده و گفته که شاه شاهان شرف الملوک رستم
بن علی پدرش ملک مازندران و اسلاف ایشان همه تابعان حضرت مهدی اند و بیست و هفت
هزار عدد در صدد آمده که ایشان هلاک گردانند و خطبه و سکه بنام مهدی صاحب الزمان میکنند و
هداران او وفات امیر اتابک بقیه شجرنامه بازندران برده علی برادر شاه غازی که همواره با
برادر خلاف و رزیدی بدست اتابک افتاده کشت و رسل بدو فرستاد و ان حرکت شاه
غازی بنهایت شان افتاده او در سنه خمس و خمسین بواسطه حمایت امیر اتابک با خوان جنگ کرده
نوبت بر ایشان غالب آمد مرتبه آخر اتابک بعد حسب الوزار خلاطاق جون خلاف قرار بر شان
شکست بروی افتاد و قریب بهفت هزار کس از شاه غازی کشته شدند پس از بیست چهار سال
دولت و شصت سال حیات در سنه ثمان و خمسین و خمسمایه وفات یافت آمد و تاریخ کامل فاضل
در هشتم ربیع الاول سنه سنین مذکور است علی ای حال این دو بیت در مرثیه او گفته اند بیت
ای پرده دار پرده فرو هل که پادشاه بر تخت رستم بن علی شهریار نیست • و بو سعید مرزد و ماوند
کین بیرون کاندر زمانه رستم مازندران نماند علاء الدین حسن بن رستم قایم مقام پدر شد چهار
سفاک بود و سیصد چهار صد غلام جمیل داشت هر کدام که بگوشه چشم دیگری نگریستی سر بباد دادی
آخر پس از نه سال حکومت در قلعه بزم در وقت مستی بر دست غلامان کشته شد شاه اردشیر

بن حسن معاش پسندیده داشت و فاضل بن بدر را بطایف الحیل بکشت و پس از سی چهار سال و هشت
ماه حکومت در سنه اثنی و ستمایه فاتحانه بسبی باصفهان رسیده کمال اسمعیل در مدح او گوید نظم
سپاه را بهر یک جهت دو لشکر جوان کرد • هوا ازین عنبر افشاند زمین گلستان کرد • بگویم گر چه خنجر
سپاه را چنین دولت • از آن کار امکان بخت شاه نوجوان کرد • ملک اسپهبد عادل که
هر جایی که رو آورد • سعادت هم رکاب او و اسپه در عنان کرد • و طاهر الظهیر آنجا بیعت
کرده و درین بیت که بیت شاهیکه بعد مدت سی ساله روزگار • نامش هنوز خسرو ماندران دید • و
هم از کلام ظهیر کمال تشبیه شاه اردشیر موضع پذیرفته است مقطوع نام آن کرده ام که بر تابم • سوی مازندران
عنان سفر که بوجه معاش نشیند • مهر بوبکر و دستی عمر شمس الملوک بن شاه اردشیر بحکم پدر
در قلعه دارا در بند بود بعد از واقعه پدر باتفاق ارکان دولت بحکومت نشسته بعد از چهار سال
در سوال سنه ست و ستمایه بوفود و سید ابو رضا حسین بن محمد بن ابو رضا الماطری العلوی کشته شد
و از و فرزند ماند فرقه سیوم از بنو تمیم بهفت نفر حسام الدوله اردشیر کند خوار که او را ابو
الملوک گفتندی چون موجب بحکام سابق می بودند اردشیر کند خوار بن شهریار بن کند خوار بن
رستم بن دارا بن شهریار بن قارن بن سرخاب که بنی عم و خواهرزاده شمس الملوک بود در شهور سنه
خمس و ثلثین و ستمایه در مازندران خروج نموده آمل را بای تخت ساخت و قوالی که از ترکستان تتار
واقع شده بود تلافی کرده و در سنه سبع و اربعین و ستمایه فوت شد شمس الملوک محمد بن حسام الدوله
بعد از پدر والی گشته در زمانی که هلاکو خان بایران آمد او و شداکم حاکم رستمدار را بحصار کردکوه باز
گذاشت و ایشان تسخیر نکرده بی رخصت از آنجا برخاسته بالکای جنود در رفتند تا برین منصوب
شده در سنه خمس و ستین و ستمایه بحکم ایلخان کشته شد علاء الدوله علی بن حسام الدوله اردشیر
پس از برادر باتفاق امرای مغول بحکومت رسیده در سنه خمس و سبعین و ستمایه وفات یافت
تاج الدوله یزدجرد بن شهریار بن اردشیر قایم مقام عم شده مازندران در زمان او جنان آبادان
گشت که جهانداد در سنه در آمل مسجد کرده و فاتش در سنه ثمان و تسعین و ستمایه نصیر الدوله شهریار
بن یزدجرد والی گشته وفاتش در سنه اربع عشر و سبعمایه در زمان الجایتو خدابنده رکن الدوله شاه
کیخسرو بن تاج الدوله قایم مقام گشته در سنه ثمان و عشرین و سبعمایه فوت شد شرف الملوک ابن رکن
الدوله بحکومت رسیده در سنه اربع و ثلثین و سبعمایه درگذشت فخر الدوله حسن بن رکن الدوله والی
شده و واقعه امیر وجیه الدین مسعود سربدار در ایام او روی نمود و در زمان او طاغوتی در ان
ملک شده اکثر آن باوند هلاک شدند و بغیر از و بعضی اطفالش کسی دیگر نماند و او خواهر افراسیاب جلایری
را خواسته بود لاجرم افراسیاب در ملک و مال استیلا یافته طمع در سلطنت کرد چون خواهر او را حقیر

از شوهر دیگر بود افراسیاب باتفاق خواهر فخرالدوله را بجان و خزینه بردی حرام موجه بود و منهم شاه
از علما فتوای جنون او حاصل کرده بود و شنبه بیست و هفتم محرم سنه خمسین و ستمایه فخرالدوله بحمام رفته
چون بیرون آمد کیا علی و کیا محمد فرزندان افراسیاب که دو جوان خوش آواز بودند و مسایل
طلبیده ایشان شاهنامه باز کرده با آواز بلند میخواندند و فخرالدوله خنجر خود را بر بالای کتب شاهنامه بود
یکی از ایشان خنجر را برداشته بر عزیمت انحراف و رق میکرد اند بر شکم فخرالدوله زد که فی الفور تسلیم
شد و آن دو دمان قدیم بدو منقرض گردید **فرع** در طایفه جلاویه **افراسیاب** پس از فخرالدوله حکومت
نشسته دیگر خاندانها قدیم خود را برانداخت و فسق و فجور پیش گرفت و در آن اثنا کیا حسن حکام دار که
از جانب فخرالدوله که توال لاریجان و نجوا هر دو اما و افراسیاب بود و او را از آن قبایح منزجر
کرده بیاد انتباه باشید و رزق بخدمت سید قوام الدین مرعشی که در آن وقت بر مسند
ارشاد نشسته بود رفته مرید شد و چندان در آن باب غلو کرد که شیخی موسوم گردید و آخر از
وی بر پرده سید را بدست فقهای آنجا آزار کرده محبوس ساخت اتفاقا در همان شب پیش کیا
سیف الدین بقولیغ در گذشته سید را رها کرده و این معنی موجب زیادتی اعتقاد مردم شد و جمع
کثیر بخانه ارادت سید در آمدند و افراسیاب بغیر از دفع وی علاج ندیده با فوجی بر سر سید
او که در قریه والیه بود رفت و از طرفین جنگ شده تیر قضا بر مقتل افراسیاب آمد و از پای در آمد
کیا فخرالدین جلاوی مدتها حاکم ساری بود بجهت قصد عبدالله پسر بزرگ تر سید قوام الدین که
که در زهد و گوشه گیری نظیر خود نداشت کرده عنقریب او و چهار پسرش در جنگ قوام الدین
بقصاص رسیدند **کیا شاه شاف** که نجوا هر دو اما و فخرالدوله حاکم مازندران بود در حرمین سید
عبدالله اتفاق کرده آخر در قلعه لوحی با جمعیت بسر بقتل رسید **سید اسکندر شجی** ابن افراسیاب و او
پدر لاریجان بود بر دو مدتی ملازم ملک هراة بود بعد از آن خدمت امیر تیمور را اختیار کرد و صاحب
آمل و ناحیه جلاویه شده در سنه ثمانمایه به امیر تیمور اظهار عصیان نموده میر تیمور لشکر به آنجا کشیده
او را برانداخت **میر حسین کیا** ابن میر علی که جد اعلی او اسد اسف پسر افراسیاب جلاوی است
در اواخر دولت ترکمان طغیان تمام کرده با بندگان حضرت شاه غفران پناه عصیان ورزیده در سنه
تسع و تسعمایه بعد از فتح حصار اسناد بدست افتاده با فرزندان مجبی کشته شد و آن طایفه بدو منقرض شدند
طایفه ثانیه در ملوک رستمدار که بملوک کاوبار شهرت دارند اول ایشان فیروز عم انوشیروان است
در غایة الاختصار بذکر بعضی از مسلمانان موسوم ایشان اقتصار میرود **شهریار** بن هزار است
بن فخرالدوله و او عاقل و عادل و عالی همت بود و خواهر شاه غازی رستم والی مازندران را در نکاح
داشت و در میانه مودت کامل اتحاد و به بین جهة هر دو مملکت صیف مشارکت گرفته طبرستان بکمال معمور

رسید و مظفری شاه و در حق او گفته **بیت** جنت عدن است گوئی کشور مازندران ٭ در حریم حضرت
اسپهبدان ٭ ملکش پنجاه سال **اسپندار** کیکاوس بن هزار اسب بعد از برادر والی شده
میانه او و شاه غازی مخالفت بود و او پسر خود حسنان نام را ولی عهد ساخته در زمان پدر فوت شد
از او پسری یکساله زرین کمر نام ماند و کیکاوس در سنه ستین و ستمایه وفات یافت و سی و هفت سال
حکومت راند **اسپندار** هزار اسب بن شهریار بن هزار اسب بعد از عم حاکم شده میان او
و شاه اردشیر والی مازندران جنگ و جدل بطول انجامید آخر از روی تنزل نزد اردشیر
رفت و چندی بجبال فرار کرده بدست ظهیر الدین خورشید که یکی از اعمام او بود کشته شد
مدت ملکش بیست و شش سال **زرین کمر** بن حسنان بن کیکاوس چون اردشیر بعد از قتل
هزار اسب پادشاه علی نامی را بخدمت رستمدار فرستاده بود و چون شنید که زرین کمر پسر
رشید رسیده خواست تا دختر خود بدو داده او را والی سازد و اهالی رستمدار از آن سر باز زده
هستون نامی را والی ساختند و علی پادشاه را بکشتند و زرین کمر متواری گشته اردشیر لشکر
آنجا کشیده هستون بقلاع رودبار گریخت و اردشیر زرین کمر را حاکم ساخت حکومتش بیست و
چهار سال کشید و در سنه عشر و ستمایه در گذشت **هستون** ابن زرین کمر پس از پدر قایم مقام شد و کمر
سروری بر میان بست بعد از نه سال در سنه عشرین و ستمایه وفات یافت **فخرالدوله** نامور ابن
هستون بر تخت موروثی نشست و بعد از بیست سال حکومت انتقال نمود **حسام الدوله**
اردشیر بن هستون در حدود گیلان حکومت میکرد و برادر کوچکتر شمس سکندر که از طرف مادر
خوارزم شاهی بود در آنجا قایم بود **اسپندار** شهراکیم برادر دیگر اردشیر پس از واقعه او قایم
مقام شد و در شال مازندران حکومتش مسکوکات بر تخت سلطنت نشست و شهراکیم در سنه اثنی
و سبعین و ستمایه فوت شد **ملک اسپندار** فخرالدوله نام او زرین شهراکیم ملقب بشاه غازی
و او عادل شرع پرور و مرحمت گستر بود و پیوسته مردم را بادای طاعات و عبادات ترغیب
و تحریص می نمود بمرتبه که اشارت فرمود تا در دار الملک منادی کرده که فرق انام بمقتضای
آیه کریمه یا ایها الذین آمنوا اذا نودی للصلاة من یوم الجمعة فاسعوا الی ذکر الله و ذروا البیع
عمل نموده در وقت نماز جمعه هیچ آفریده بر تیغ و شراب و سایر مهمات دنیوی نپردازد و همه کس بمسجد
جامع رفته بگذاردن نماز و عرض نیاز قیام نمایند جمعی از ضعفای ضیاع و مخزن فرید درگاه پادشاه
شتافته معروض داشتند که بجهت کثرت عیال و اطفال از تمام روز بهم خود مشغول می باید نمود تا
وجه معیشت بهم رسد و اگر حسب الحکم بمسجد جامع رفتی شویم از خدام آستان سلطنت آشیان امداد می یابیم
حکم جهت شاه غازی فرمود که جهة مردم ضعیف شهر و بازار وظیفه معین سازند تا هر سال از دیوان

اعلی بگیرند و جمله کسی نفقه جمال از ادای نماز نفاقه نورزند دیوانیان حسب الموده تقدیم رسانیدند
بعد از آن مجتهدی را معلوم شد که شخصی بی وضو نماز میگذارد جناب او مشغول گردید و آن شخص گفت
آنچه ملک غیاث فرموده اجره گذاردن نماز است و اگر شما میخواهید که وضو سازیم چیز دیگر برای
مزدان کار مقرر نمایید و این قبیل و قال بسمع شاه غازی رسید و فرمود تا ثلث آنچه جهت گذاردن
نماز برای آن شخص معین ساخته بودند در وظیفه او افزودند بعد از سی سال در سنه احدی و سبعمایه
وفات یافت **ملک کنجر** بن شهراکیم بعد از برادر یازده سال حکومت کرده در سنه احدی عشر و
سبعمایه درگذشت **شمس الملوک** محمد بن کنجر پنج سال دیگری حکومت کرده در سنه سبع و عشر و سبعمایه
درگذشت **نصیر الدوله** شهریار بن کنجر و پس از برادر حاکم شده در سنه سبع و عشرین بدست
اسکندر برادرزاده جنود کشته شد **تاج الدوله** زیار بن کنجر و بعد از برادر حکومت یافته در سنه
اربع و ثلثین و سبعمایه در موضع کوشر فوت شد **جلال الدوله** اسکندر بن تاج الدوله زیار بن کنجر و
بعد از پدر حاکم گشته در ایام او امیر مسعود سربدار در آن دیار گشته شد مردم آنجا که تا غایت
سرنی تراشیده سر تراشیدند و دستار بر سر نهادند و **جلال الدوله** صباح شنبه بیست و یکم ذی حجه
سنه اربعین و سبعمایه قلعه بکر را طرح انداخته بساخت و بعد از بیست و هفت سال حکومت
در سنه احدی و ستین و سبعمایه کشته شد صورت آنکه او را ندیمی بود قزوین شبی در اثنای صحبت
میان ندیم و یکی از اهل مجلس نزاعی شده ندیم کارد بر آن شخص زد و صحبت از هم برآمد و هراس فرو
نشست ملک خواست تا بیرون رود سر کارد بدستش رسید و این معنی بر یکی ظاهر شده فریاد
کرد که ملک را زخم زدند و مقارن آن سر بیرون کرده بساولی بتصور آنکه وی ضارب ملک است
خنجری بر پهلوی وی فرو برده بجان از پای در آمد **فخر الدوله** شاه غازی بن زیار بعد از برادر در
حکومت رسیده در سنه ثمانین و سبعمایه وفات یافت **سعد الدوله** طوس بن تاج الدوله زیار بعد از
قتل قباد حاکم شده و در آن دیار در آن حکومت امیر تیمور رسید **ملک کیومرث** بن پی ستون بن
کسرم بن تاج الدوله زیار بعد از پدرش ملک ستون در سنه سبع و ثمانین و سبعمایه در طالقان بدست
طاهر کشته شد و خودش بحکم امیر تیمور که تو الی قلعه نور بود و چون او با اسکندر شیخی عداوتی داشت
در واقعه عصیان اسکندر را میرزاده رستم بن عمر شیخ ملک اگرفته نزد وی فرستاد اسکندر او را
اسب و قوی داده گفت هر جا که خواهی برو و او بشیراز نزد پسر عم عمر شیخ رفته مدتی آنجا در بند بود
آخر خلاص شده در زی قلندران بر تمدار آمده از روی تهور بر قلعه نور دست یافته ملک را
رندان شیراز عهد کرده بود که اگر بار دیگر بحکومت رسید و در رواج مذهب حق اهل اثنا عشر علیهم
السلام سعی نماید لاجرم اهالی رستمدار که اکثر ایشان تا آن وقت سنی بودند مذهب حق و طریقت

نموده از آن زمان تشیع در آن دیار رواج یافته و ملک در ماه رجب سنه سبع و ستین و ثمانمایه وفات
یافت بعد از وی ملک در میان دو پسر وی منقسم شد تا الآن که اثنا و ثمانین و سبعمایه است آن
قسمت منتهی است یک حصه قلعه نور و توابع است و یک بخش قلعه کجور و مضافات **ملوک نور**
و از ایشان هشت نفر تا غایت بر مسند سروری نشسته اند **ملک کیکاوس** بن ملک کیومرث
قایم مقام پدر و وصی او بود و حکم پدر برادران که هفت نفر دیگر بودند محکوم او و اما بواسطه سفک
دماء و سوء خلق اعوان از و متنفر نموده بملک اسکندر برادرش پیوستند و وفاتش در سنه احدی و
سبعین و ثمانمایه **ملک جهانگیر** بن ملک کیکاوس قلعه نور بجای پدر نشسته میانه او و بخش اسکندر
نزاعی بود و کار کید سلطان محمد طاب ثراه در سنه احدی و ثمانین و ثمانمایه بکمرتبه اصلاح فرمودند
آخر در شهور سنه اربع و تسعمایه وفات یافت **ملک کاوس** بن جهانگیر بموجب ولی العهدی قایم
مقام شده آخر در جنگ برادرش ملک ستون کشته شد **ملک کیومرث** ابن جهانگیر بعد از
حادثه برادر قلعه نور را ضبط نموده برادرش ملک ستون را در آنجا راه داد و میانه او و ستون
جنگ شد و بدست او کشته گردید **ملک ستون** بن جهانگیر بعد از قتل برادر و اتمام بحکومت رسید
و خواست تا غازی رستمدار را متصرف در آورد جابر بن در سنه عشر و تسعمایه لشکر بر سر کجور برد و بغداز
قلعه نمای آن اکثار را مسخر کرد آخر در بیست و ششم صفر سنه ثلث عشر و تسعمایه در وقت شبی بر دست
عورتی که قبای او بود و او قوا امشب در سر او کشته شده بود بقتل رسید **ملک بهمن** بعد از پدر وارث
ملک مورثی شده با حکام اطراف سلوک پسندیده نمود و خواهر پادشاه عالیجاه سلطان احمد خان
و همشیره میر عبد الکریم والی مازندران را بنکاح در آورد و چهل و دو سال حکومت کرده در شهور سنه سبع
و خمسین و تسعمایه وفات یافت این مصرع موافق تاریخ است ع مزید بقای کیومرث باد **ملک کیومرث**
بن بهمن بجای پدر نشسته مکرر بدرگاه عالمپناه آمده و مشمول عواطف بیدریغ گردید و والی نور است
و از جانب والی رخواجه زاده میر عبد الکریم **ملک اولیس** بن ملک ستم بن ملک ستون که در تحلف در
شاهوار اصداف ملوک گاه بارهٔ ستوده است اکنون در بعضی از نواحی آنجا بر زیلوجه داری
متمکن است والله اعلم **ملک کیومرث** و از ایشان شش نفر تا حال بحکومت رسیده اند **ملک اسکندر**
بن ملک کیومرث بدست برادرش ملک کاوس گرفتار شده بسلامت خلاص شد و بعد از چند گاه
وفات یافت **ملک تاج الدوله** بن اسکندر قایم مقام شده مدتی آنجا بحکومت مستقل بود **ملک اشرف**
ابن تاج الدوله بسلطنت بر حکومت رسیده و چون که ملک ستون لشکر به الکای او کشید چون در حدود
مقاومت نمیدید بسیار شد خود ملک کاوس را در قلعه گذاشته خود بگیلان رفت و بعد از واقعه
ملک ستون عود نموده ملک کاوس او را تکفین نداده و او نیز با امیر مضایقه نکرد و او در شهور سنه احدی

و عشرین و تسعمایه وفات یافت **ملک بستون** ابن ملک بستون فائق روی فهم و ادراک و اطلاع بر احوال
سلاطین وقت و مراعات اهل فضل نسبتی بدیگران نداشت و در زمان خود بستون دار الملک بود
آخر در شهور سنه خمس و تسعمایه بقصد ملک جهانگیر بر شکال رحال نمود و بشهر ملک اسکندر برادر زاده و خود را که خود
زاده سلطان احمد خان بود در زمان پدر قصد کرده بود و اهالی آن دیار بالکلیه از دور دیده ملک بستون
را بحکومت برداشتند **ملک کیومرث** بن ملک کاوس قریب هژده سال فرمود و چون بدرود بنده آن دیار
آقا محمد و سنین و سنه بسنه فوت شد **ملک جهانگیر** بن ملک کاوس بعد از برادر بحکومت رسیده بزیارت روضه
رضا علیه التحیة و الثنا مشرف گشته علا حاکم بحکومت و دست ملک بهمن بن کیومرث حاکم را رجان کرده **جنبه**
شانزدهم در سادات مشعشع والی خوزستان **سید محمد** بن سید فلاح بن هبة الله ابن حسن بن
علی المرتضی بن سید عبد المجید نسابه بن ابو علی فارس بن احمد بن ابو الغنائم بن ابو عبد الله بن الحسین بن محمد
بن ابراهیم المجاب بن محمد صاحب بن امام موسی کاظم علیه السلام است و مسقط الراس او واسط و در
سلک تلامذه شیخ احمد بن فهد که از اکابر صوفیه و اعاظم مجتهدین شیعه اثنا عشریه است منخرط بود و جناب
شیخ کتابی در علوم غریبه داشت و در حین احتضار آنرا بیکی از خدمه داد که در فرات اندازد و سید
بجلد آنرا از دست گرفته از دره گذرانید و غریبه اعراب حدود خوزستان را مرید خود ساخته و ایشان را ذکر
مشغول بر اسم علی تعلیم نمود که مقارن خواندن آن کیفیت تشعشع دست داده بدن ایشان متحیر میشد
و مرتکب امور خطیر چون تسخیر بر شکم نهادن و آزار خم کردن و دیگر اشیای عجیبه میشدند و در روز بروز
کار او بالا گرفته خود را ملقب بمهدی ساخته در سنه هشت صد و بیست و هشت ظهور کرده و بر قاصی خوزستان
چون شوشتر و رفول و حویزه استیلا یافت و تفصیل احوال سید محمد بن فلاح بر وجهی که بعضی از متاخرین
اهالی عراق عرب در تاریخ غیاثی آورده است که سید محمد در سال هشتصد و هشت از هجرت ظهور
نمود و دعوای مهدویت کرد و قرائنی که در آن سال واقع شده بود دلالت بر ظهور او می نمود و همچنین از نا
شیر قران آن سال این نوع که اسبند میرزائی بن قرا یوسف ترکمان که والی عراق بود فقهای شیعه را طلبید
با فقهای سنی بغداد بمباحثه و مناظره انداخت و چون فقهای شیعه در بحث غالب آمدند میرزای مذکور اعتبار
مذهب شیعه نمود که نام دوازده امام زد و اول ایشان علی و اولاد عبد الله بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی
بن الحسین بن امیر المؤمنین علیهم السلام است و در مبادی حال بطلب علوم اشتغال داشت و در مدرسه
حله بخدمت شیخ احمد بن محمد علی که مجتهد شیعه بود استفاده می نمود و در آن اوقات احیانا بر زبان سید
محمد جاری می شد که من ظهور خواهم کرد و مهدی موعود من خواهم بود تا آنکه آن سخنان بشیخ مذکور رسید
و او بر سید محمد انکار کرد و از اظهار آن منع و زجر فرمود زیرا که آن سخن مخالف عقیده شیعه اثنا
عشریه بود و سید مذکور جامع معقول و منقول بود و صوفی و صاحب ریاضت و مکاشفه بود و آنچه از ظهور

خود خبر میداد از روی مکاشفه بود و از مجاهده ریاضات او آنست که مدت یکسال در جامع کوفه
معتکف شد و قوت او در طول آن مدت بجز اندکی از آرد جو نبود و بسیار میگریست و چون کسی از
سبب گریه او می پرسید میگفت رجال جاعلی میگریم که بر دست من کشته خواهند شد و وطن اصلی و دار
اقامت او واسط است و در حله اندک زمانی مقیم بود چنانکه در بعضی از قصاید طویله که شرح حال و سرگذشت
خود را در آن بیان نموده گفته **شعر** اقامتنا بارض الموق یا واسط ✽ مدینة اهل العلم و الحکم و البر ✽ و
مصاحب ای آن نواحی بود و هرگاه ایشان تیراندازی می نمودند او را تکلیف نامی نمودند در
جواب میگفت هر گاهی تیراندازی خواهیم کرد که چندین کس پیش پیش تیر می دوخته باشند و چون
در میان اهل و عشیرت خود می نشست بایشان میگفت که من تسخیر عالم خواهم کرد و مهدی موعود منم
و تقسیم بلاد و قری بر عشیره و اصحاب خود می نمود و چون آن سخنان او دیگر باره بشیخ احمد بن
فهد رسید بقتل او فتوی داد و بامیر منصور بن قیان بن ادریس عجلی در استحلال قتل و جزی نوشت
و چون کتابت بامیر منصور رسید و سید محمد را گرفته مخوات که بکشند گفت که من سید سنی و صوفی ام
جهة این شیعیان مرا دشمن می دارند و قصد کشتن من میکنند و مصحف مجید بیرون آورده بر طبق
آن سوگند خورد و دیگر سخنان گفت تا امیر منصور او را رها کرد و چون از آن بند خلاصی یافت بموضع
کسید مراجعت نمود و از طایفه سعدان که در آن نواحی بودند اول جماعتی که با او گرویدند فرقه بنی سلام
بود و او آنرا خال بنگ در لیل سلامتی عاقبت خود دانست و بعد از آن دیگر طوایف عرب از بنی
و سودان و بنی طی که در ساحل شبق و نازور و حاضری که آنها در حله بغداد است نازل بودند بر
جمع شدند و او بایشان گفت من مهدیم و خارق عادات در میان ایشان ظاهر کرد و چون از آن نواحی
خروج نمود بموضع شوشه که از قرای حصان است رفتند حاکم آن نواحی بر ایشان بیرون آمد و خلق
بسیار از ایشان کشت و اسیر ساخت و این واقعه در اوایل سال هشتصد و چهل و چهار بود و چون
این شکست بر ایشان واقع شد بمقام قدیم خود که شبق و نازور و حاضری بود مراجعت نمود و بعد از
مدتی بموضع نوریب که محل نزول طایفه معادی بود و واقع است در میان نهر دجله و حویزه ارتحال
نمود و چون در آنجا قرار گرفت برخود سید علی که بمولی علی ملقب بود و بطلب اصحاب خود که در شبق و نازور
و حاضری بودند فرستاد و چون سید علی آنجماعت را برداشته روانه خدمت او شد قافله عظیم
که در راه با او دوچار شد غارت نموده با مال و رجال بسیار نزد پدر خود رفت انگاه طایفه
معادی که مشهور بانبش اند امر کرد تا کاو و جاموس خود را فروختند و اسلحه جنگ خریده
و ایشان هر کاو و سیصد خود را بشش بیست درم فروختند و چون اسلحه جنگ ایشان تمام شد بکنار
الشول که قریه است از قرای حویزه حرکت کرد و صباح روز جمعه هفتم شهر رمضان سنه هشتصد و چهل

جماعتی بانجا رسید و در آن روز از اهل جزایر و حویزه خلق بسیار کشته شدند زیرا که امیر افضل بن علیان
بنی طالی که حاکم جزایر بود در آن ایام بواسطه کدورتی که میان او و برادران واقع شده بود از جزایر
بحویزه آمده بود و در ناحیه ابو الشول نزول کرده بود و لاجرم از مردم او نیز که اهل جزایر بودند جمعی کثیر در
معاونت اهل حویزه کشته شدند و سید محمد در توقف مصلحت ندیده بندوب مراجعت نمود و بعد از
مدتی چون در میان خیل و حشم سید محمد خلط و سکی پیدا شد لشکری ساز کرده بجانب واسط رفت و میان
او و بعضی از امرای مغول که در واسط و نواحی آن بودند جنگ شد و جمعی کثیر از مغولان کشته شد و
بالاخره هزیمت نمودند و سید محمد و اصحاب او بخانهای همراهان آنجا در آمدند و غلات
و اموال ایشان را بجاروب غارت رفته و قحط و اضطرار خود نمودند و این قضیه در پنجم
شهر شوال از سال مذکور بود و بعد از اندک روزی از این واقعه سید محمد لشکر بجزایر کشید و چون در آن
زمان مخالفت میان روسای جزایر واقع بود شخصی سهل نام که از روسای جزایر بود با اصحاب
خود بخدمت سید محمد آمده او را بجزایر در آورده حاکم ساختند و سید محمد هر روز سوار شده بر سر
جمعی از مخالفان میرفت و ایشان را میکشت تا آنکه از اهل جزایر هر جماعتی که با او موافق شده بود
و او را بجزایر آورده بودند غارت و آخر ایشان را نیز بکشت و مساجد ساخت آنگاه سر هزار کس ساخت
واسط فرستاد و حاکم آنجا بعد از شکست خطی یافته هشتصد کس از مشعشعیان بکشت و در راه جمعی کثیر از
ایشان هلاک شد و چون این فتور بسید محمد رسید از جزایر بیرون رفته بحویزه آمد و قرای آنجا را
خراب کرد و هر که را دید کشت این واقعه در اول رمضان سال هشتصد و چهل و پنج بود و حاکم
آنجا از قبل عبد الله سلطان بن میرزا ابراهیم بن میرزا شاهرخ شیخ جلال الدین بن شیخ ابو الخیر
بن شیخ محمد مزری بود پس شیخ جلال کتابتی در آن باب نوشت بپدر خود که در شیراز بود و او مهم
واقعه را بعرض سلطان عبد الله رسانید تا آنکه سلطان مذکور امیر خداقلی برلاس را بحویزه فرستاد
شیخ ابو الخیر بر متعاقب سید و چون جمعی کثیر از لشکرهای شوشتر و دزفول و دورق جمع نموده و ایشان
بگاه در حویزه اقامت نمودند و سید محمد در موضع ابی الشول مقام داشت و چون در آن اثنا شیخ
ابو الخیر بعضی از روسای الحد و رای کنار کشته و دلهای مردم از و متنفر شد بسیاری از ایشان متفرق
شده بودند سید محمد فرصت یافته چون اندکی از مردان با او بودند امر کرد تا زنان خانه بر سر نهاده
گاو میشها را از عقب مردان براندند و مردان پیش پیش ایشان با شمشیرهای کشیده متوجه شدند
چون اصحاب شیخ ابو الخیر آن کثرت را دیدند هزیمت افتادند و بعد از آن باتفاق میر خداقلی و اصحاب خود و
بسیاری از اهل حویزه بیرون آمده گریختند و چون سید محمد از فرار ایشان اطلاع یافت از عقب
ایشان یافت کرد و بعد از آن بحویزه مراجعت نمود و بمحاصره آن مشغول شد و چون میر محاصره حویزه باشد

میرزای بن میرزا یوسف حاکم بغداد در سید لشکر خود را جمع نموده متوجه حویزه شد و چون بواسط رسید
امرای حویزه که یکی از ایشان امیر طایفه مزرعه بود و دیگر امیر بنی معول بود و بخدمت او رسیدند و در
خواست نمودند که ایشان را آمد و رفت باید و اهل قلعه حویزه را از دست مشعشع خلاص سازد پس سید
میرزا بعضی از امرای خود را با ایشان همراه کرده بیشتر از خود بحویزه فرستاده و گفت که من خود نیز در
عقب میرسم و در آن اوقات شیخ ابو الخیر لشکری جمع کرده بود و میخواست که بر سر حویزه بیاید و چون
خبر میرزا را شنید بشوشتر مراجعت کرده لشکر اسپند میرزا چون بحوالی حویزه رسید ایشان را
طالع لشکر سید محمد جنگ واقع شد و شکست بر مردم سید محمد افتاد و چون خبر شکست ایشان بسید محمد
رسید از حوالی حویزه کوچ نموده بموضع که آنرا طیه گویند نزول نمود و میرزا اسپند بقصبه حویزه در آمد
لشکریان بشوشتر نزول نمودند و مال بسیار از اهل حویزه گرفت آنگاه بناحیه طیه حرکت کرد و جمعی کثیر
از مشعشعیان را بقتل آورده و سید محمد ایلچی بالتماس بها و اموالی که از شیخ ابو الخیر گرفته بود
بخدمت میرزا اسپند فرستاده معذرت طلبید و سخنی چند باو پیغام داد که او شنود گشت
و میرزا اسپند ترکشی با کمان و کشتیهای بسیار جهت سید محمد فرستاد و اکثر اهالی حویزه را کوچانیده از آنجا
شلوه بجانب بصره رفت و بعد از مراجعت میرزا اسپند سید محمد بحویزه آمد و جماعتی را که از میرزا
اسپند تخلف نموده بودند غارت کرد و بعد از آن مشعشعیان کشتیهای میرزا اسپند را که از خوب
و انواع ماکولات مملو ساخته از بصره بواسط میفرستاد گرفتند و هر کس را که در آن کشتیها بود کشتند
و چون اسپند میرزا آن خبر را شنید از بصره بغداد آمد و در آن اثنا سید محمد ناحیه واسط
لشکر کشید و سه روز قلعه بنده و آن را که از جمله محدثات میرزا اسپند بود محاصره نمود و کاری نساخته
برگردید و آخر اکثر اعراب از طایفه آن نواحی عباده و بنی لبث و بنی خلیط و بنی سعد و بنی اسد با او پیوستند
و شوکت و قوت سید محمد زیاده شد تا آنکه لشکر بر سر بصره کشید و کاری نساخته بر ناحیه اوزنقش
خود در آورده قلعه در آنجا بنا نمود و چون هر بواق از بغداد بجانب تبریز رفت و دیار عراق
از سلاطین مغول خالی ماند مولانا علی پسر سید محمد بجانب واسط حرکت نمود و آنجا را محاصره کرد و تمام
نخلستان آنجا را قطع نمود و در آن محاصره اکثر مردم بگرسنگی مردند تا آنکه اهل واسط با میر قیدی
که از جانب هر بواق حاکم بود اتفاق نموده از واسط بیرون رفتند و واسط را خراب کرده انداختند
و سید علی ابن دراج نامی را در آنجا حاکم ساخت و این واقعه در سال هشتصد و پنجاه و هشت بود
بعد از آن سید علی بمشهد نجف اشرف رفت و قافله حج را غارت نموده همگی را کشت و از آنجا بحوالی
بغداد رفته نه روز اقامت نمود و نهب و قتل و اسر نمود و در همان ایام لشکری که جهانشاه میرزا
بعد اهل بغداد فرستاده بود رسید و سید علی بحویزه مراجعت نمود و از آنجا لشکر بولایت کعب و کیلویه

کشته و محاصره قلعه مهیا نمود و در آن اثنا تیری از قلعه بسید علی رسید و بهمان وفات یافت
و این واقعه در سال هشتصد و شصت و یک بود و بعد از وفات سید علی امیر ناصر بن فرج الله العبادی
به بغداد آمد و لشکر بغداد را با عرب بسیار که بر وی جمع شده بودند برداشته بجنگ سید محمد برد و سید محمد نا
واسطه ایشان را استیصال کرده در میان ایشان جنگ پیوست و سید محمد غالب آمد و تمامی ایشان در جنگ
کشته شدند و احدی از ایشان بیرون نرفت و این واقعه در اواخر سال مذکور بود و سید محمد در چهار
شنبه سال هشتصد و هفتاد وفات یافت **مولی علی** در اواخر ایام پدر بر وی استیلا یافته
زمام اختیار از دست او بیرون برده سروران قوم شد و ایشان را بر این عقیده داشت که
روح مطهر حضرت امیر المؤمنین علیه السلام در او حلول کرده و آنحضرت در حیات و لهذا تا حدود بغداد
عرب بروه مشاهد مقدسه را غارت کرد و در آن عتبات عالیات نهایت بی ادبی بجا آورد و پدر
در اصلاح او عاجز مانده مورد عتاب و خطاب سلاطین الطاف گردیده و او در رهن ایشان بطلمار
عجز نموده کتابی که میان او و حکام عراق در این باب قلمی شده و در بعضی از مولفات او که در میان
آن قوم بکلام مهدی موسوم گشته مذکور است و این نیز منقول است که مولی علی مذکور بان دعوی
اکتفا نموده دعوی خدائی نیز کرد و مطابق آنکه میان سید او رئیس شیعی و سید قاسم نوربخش مجلس
سلطان حسین میرزا در هرات واقع شده و سابقا در آخر مجلس پنجم مذکور شده و او از آن سید بدعا
در حوالی کوه کیلویه در مقابل بر مراغ بن جهانشاه پادشاه لشکر کشیده بر مراغ چون هر دو در جنگ او
نمیدید یکی از تیر انداز آن کوه کیلویه را رعایت منع ده بران داشت که روقتی که مولی علی بطریقه
معهود خود در رود خانه کردستان در آمده غسل نماید او را به تیر بزند اتفاقا تاثیر این تدبیر صایب
آمده در آن مواضع بقتل رسید و پدر پیر او از تغیر و سرزنش مردم خلاص کرد **سلطان محسن**
بن سید محمد بعد از پدر و برادر سلطنت کرده کار آن طبقه بالا گرفت و ولایت حویزه و اکثر نواحی بغداد
در تصرف او در آمده و امرای اعظام کرد بختیاری و فیلی در مقام متابعت او در آمدند و چون او
کریم و فضیلت دوست بود علمای شیعه کتب و رسایل بنام او نوشته از اطراف فرستادند مولانا
شمس الدین محمد استرابادی که معاصر میر صدر الدین محمد شیرازی مولانا جلال الدین محمد دوانی بوده چون
دید که میر حاشیه جدید خود را بنام سلطان ایلدرم بایزید رومی کرد و ملا حاشیه قدیم خود را بنام
سلطان یعقوب بایندری نمود او حاشیه خود را که متضمن وقوع سخنان ملامت بنام سلطان
محسن کرده سلطان مبلغی بر سم هدیه بملا شمس الدین محمد فرستاد و ایضا از آثار کرم او منقول است
که روزی یکی از افاضل سادات فارس که ندیم سلطان بود و بطریق سادات مشیخت جاده داشتی
آستین فراخ در بر می نمود و در مجلس سلطان حاضر بود در آن اثنا یکی طبق بزرگ پر از نان برسم تحفه بخدمت

سلطان

سلطان آورد و سلطان از روی ظرافت آن نانها را یکی یکی در آستین جامه سید مذکور انداخت
تمام نانها در آن کنجید و مهمانی عجیب و تفرجی غریب سید را هم رسید آنگاه سید را امر فرمود که برخیز سید بیرون
دانست که حمل آن نانها نمیتواند نمود و مع هذا طبق در آستین نهاده بر این موضع که همیشه در برابر ایوان
سلطان مهیا بوده نموده بود فی الفور مثل مشهور را که لا یحمل عطایاکم الا مطایاکم بر زبان راند سلطان
را آن جواب خوش آمده آن اسب را باز بر این موضع بخشید و امر فرمود که آن نانها را بر اسب محمول
ساخته بمنزل سید مذکور رسانید **سید علی و سید ایوب** اولاد سلطان محسن سرور آن قوم شده بعلم
ارشاد سید بزرگوار سید امیر نور الله مرقده سابقا شمه از مآثر فضل و بزرگی او مذکور شده مراسم
شریعت مصطفویه و مآثر طریقه مرتضویه در زمان ایشان رواجی عظیم داشت و صدر ایشان چنانکه
سابقا نیز مذکور شده قاضی عبد الله شوشتری بود که بکمال عقل و وفور فضل آراسته بود و وکیل
السلطنه ایشان برادر او صاحب اعظم شیخ محمد بود که از اثاث او در شوشتر طاق سکی است
که در برابر در روضه امام زاده واجب التعظیم واقع است و بر کتاب او این بیت نوشته شده
بیت تمام گشت بحمد الله این بنای حسین ، بسعی صاحب اعظم محمد ابن حسین . و بنابر و فور تجارت
که برادر کهتر ایشان شیخ حسن داشت بسالاری لشکر با او متعلق بود و الحق هر یک از ایشان سر برآورد
در کار خود بی نظیر بودند و اهل شوشتر بوجود ایشان افتخار می نمودند و چون آفتاب دولت عظمی
نیر سلطنت کیخسرو از مشرق دودمان سلسله علیه صفویه طلوع نمود و بعضی از ارباب عرض بساط
جاه و جلال حضرت شاه غفران پناه رسانیدند که ایشان مانند عم خود غالی اند در وقت تسخیر
بغداد نجم بیک میر علی محمد و شیخ محمد رعنائی که معلم زاده اولاد سید محمد بودند بدان صوب نهضت
نمودند و سید علی بنظام مشارکت و تشیع بخدمت پیوست و چون علوی الحاد آن طایفه در خاطر
اشرف قرار یافته بود هر دو برادر با اعیان آن طایفه در سنه اربع عشر و تسعمایه مقتول شدند و حویزه
و شوشتر و سایر الکای خوزستان بخیر تیغ اولیای دولت در آمد **سید فلاح** بن سید محسن قایم
مقام شده بعد از نهضت شاه غفران پناه از شوشتر بجانب فارس خروج نموده حویزه را داد و تحت
تصرف در آمد و تحفهای لایق درگاه جهان پناه فرستاد و ولایت حویزه را با او مفوض
داشتند **سید بدران** ابن سید فلاح در شجاعت و کرم یگانه روزگار بود و بسبب ارادت قایم مقام گردید
و او امر و نواهی درگاه شاهی را مطیع و منقاد بود **مولی سجاد** بن بدران حاکم حویزه و سایر خوزستان
است از مخالفت فرمان همایون بغایت هراسان و لیکن مردمش بر بهانه آل سلاطین که تابع والی
روم اند موالی شوشتر و در نقل راه کاروب غارت رفته مضعف آنچه بدیوان اعلی میفرستند از
عجز انجامی بر پذیرد والله اعلم بالصواب و الیه المرجع و المآب **مجلس نهم** در ذکر امرای نامدار

سپهسالاران علی بنا که گر باین روزگار و شهسواران میدان کارزار بوده اند الامیر الشهیر المظفر
والیث بن الغضنفر ابراهیم بن مالک اشتر رضی الله عنهما مانند پدر نامور شجاعت و تهور بازیاد
ابراهیم ادهم منصور است و مجاهدات جلیله و تدبیرات جمیله او در دفع اعدای خاندان اطهار بمواقعت
مختار از غایت اشتهار مستغنی از اظهار است و چنانکه در مختار نامه مسطور است اعادی جاد عیاد در
کوزه شود نهاد فرعون نژاد که تابعان یزید پلید و عبید الله زیاد بودند بضربت تیغ ذو الفقار نامدار
او از هم فرو ریختند و در بوادی حسار و قواری بوار گریختند بتعاقب علمهای گران و شق سنان
و رشق سهام و ضرب حسام چون اشام بر سینه طاغیان شام راه بکاف و سر باد شوم ایشان را
در فضای هیجا می انداخت تا بمون عنایت ربانی قاهی آن فریق بی توفیق را طعمه تیر و تیغ و صیحه تراب
و اکیل عذاب ساخت و بر وفق آیت رب لا تذر علی الارض من الکافرین دیار اساس دیار
عراق را از لوث وجود آن قوم ناکار پرداخت و صدای ندای شادی قرای و سیلم الذین
ظلموا ای منقلب ینقلبون در گوش اهل هوش انداخت فقطع دابر القوم الذین ظلموا و الحمد لله رب
العالمین و از جمله حسن تدبیر او که در مقابله طاغیان شام لشکر اسلام را باظهار مظاهرت اجناد
و انزل جنودا لم تروها آراسته و میمنه و میسره لشکر اهل استبصار را بجنود و امداد
بعد و کم بخمسة آلاف من الملائکة مسومین پیراسته است که صاحب کتاب لطایف الطوایف آورده
که چون ابراهیم بن مالک اشتر بحرب ابن زیاد ملعون بر صفت خلوق جند کبوتر سفید دست آموز
بمحرمی که بر دو اعضا و کل و پشت پیدا و گفت چون مشاهده کنی که لشکر من روی بضعف نهاده و
لشکر خصم غلبه کرده این کبوتران را در لشکرگاه سر دهد چنانچه جمیع احدی بر آن مطلع شوند و آن لشکر باین
خود گفت که در کتب آسمانی خوانده ام که درین محاربه ما را ملائکه عصاب مدد خواهند کرد و در
صورت کبوتران سفید از آسمان بنصرت ما نزول خواهند نمود و فرمود و اهل لشکر باین بشارت قوی
دل بودند و خوشدلی می نمودند تا وقتی که تنور حرب بتافت و ضعف لشکر ابراهیم راه یافت و
نزدیک شد که شکست بر مردم ابراهیم آید و لشکر روی بگریز نهند آن عزم چون حال چنین دید کبوتران
را بنهان سر داد و ایشان بالای سر آن دو لشکر پرواز در آمدند چون لشکر ابراهیم آن صورت
مشاهده کردند یکبار تکبیر گفتند و با دل قوی حمله آوردند و ابراهیم گفت یاران بکوشید که مدد
ملائکه عصاب رسید و در حمله اول هزیمت بر کافر شد و لشکر خصم را بشکستند و سر آن زیاد ملعون
را بر داشتند ابو السرایا سری ابن منصور شیبانی در یوم قواعد مخالفان ضلالت مبانی قدر
آسمانی و بلای آنها نبود در سال نود و هشت اهل کوفه را با خود متفق ساخت و محمد بن اسمعیل بن
ابراهیم بن الامام حسن علیه السلام را بپیشوایی قوم ساخت و بیعت نمودند و مردم را بامامت حضرت امام

رضا علیه السلام و علی کتاب و حدیث دعوت کردند و ابواب نیز که در نواحی کوفه بودند با ایشان
موافقت نمودند و در آن وقت حاکم کوفه از جانب حسن بن سهل سلیمان ابن منصور و اسحق بود و چون
آن خبر بحسن بن سهل که از جانب مامون عباسی در بغداد بود رسید کتابی بسلیمان نوشت و او را ملامت
و سرزنش بسیار نمود و ده هزار کس بزاهر بن زهر بن المسیب داد و او را بجنگ ابو السرایا فرستاد و
در خارج کوفه میان فریقین قتال دست داد و زاهر و لشکر او فرار نمودند و اموال ایشان بدست
کوفیان افتاد و روز دیگر بعد از این واقعه محمد مذکور که مشهور باین طباطبا بود بمرگ مفاجات بمرد و
ابو السرایا جوانی را که مشابه محمد بود بجای او بنشاند و دیگر بار حسن بن سهل عبدوس بن محمد را با چهار هزار
کس بدو زاهر فرستاد و ابو السرایا ایشان را منهزم ساخته و تمام لشکریان عبدوس کشته شدند و در این
اثنا علویه جهة نصرت ابو السرایا از اطراف عراق جمع شدند و او در کوفه در هر دو دیار بنام حضرت امام
رضا علیه السلام زد و آنگاه لشکر بواسط و بصره و حلوان فرستاد و تا پایان خلیفه که در آنجا بودند گرفتند
و آن ولایات بدست فرستادگان ابو السرایا افتاد و شوکت او بسیار شد و علویه خانهای عباسیان را
که در کوفه بود غارت کردند و متاع ایشان را ضایع و خراب ساختند و بسیاری از ماندگان ایشان
کشتند و زید بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن امام حسین علیه السلام که بصره و روستا بود
انقدر از خانهای عباسیان و اهل بصره را بسوختن که او را زید النار نام نهادند پس از آن چون
موسم حج رسید ابو السرایا حسین بن حسن افطس بن علی بن امام الحسین را با اهل مکه فرستاد که
اقامت مراسم حج جهة ایشان نماید و چون داود بن عیسی بن موسی بن محمد بن علی بن عبد الله
بن عباس که از جانب مامون امیر مکه بود خبر آمدن او را شنید از مکه گریخته متوجه جانب عراق شد
و حسین بن الحسن الافطس بمکه آمده مناسک حج بجا آورد و بعد از آن در خلف مقام نشسته امر فرمود
که جامهای که بنی العباس بر کعبه پوشیده بودند و در حلوان و جامه که اسم ابو السرایا بر آن نوشته
بود بر کعبه پوشانیدند و خزانه کعبه را با اموال بنی العباس و اتباع ایشان که در مکه بودند بدست آورده
بر لشکریان قسمت نمود و چون خبر کشته شدن ابو السرایا و جنگ حسن بن سهل و رسیدن مکه
فرار نمود الامیر المؤید بالالطاف الخفی و الجلی ابو دلف القاسم بن عیسی العجلی از خاندان جود و کرم
و اعاظم امرای مامون و معتصم بود و خلفای زمان و سلاطین جهان رسوم سلطنت و جهانداری
از رای جهان آرای او اقتباس می نمودند و اساطین فضلای ذوی الابصار و فصحای نکته گذار
حقایق امور حکمت از اشارات طبع عقده گشایش استیناس می نمودند با وجود و انتظام اسباب
جلیس و کامکاری صحبت او نگهبانی امام را بهام مهام خود می شمرد و با وفور عوایق سلطنت و استیلا
از صحبت درویشان و فیض وصال ایشان بهره تمام می برد زبان سنان صاعقه آثار رنج معترکات فتح

و کلمه و بنان دست که هزار شکر محرک اقلام فضلای دانشور و شعرای مدح گستر بود انعام و افضال او از
وجوه حلال بود و بی نه از مال مظلومان بر بنیان حال چنانکه عادت و کردار اهل روزگار است که
دو دمی از مطلعشان انکه برآید که آتش در خرمن صد مسلمان زنند و نانی بر سفره خویش انکه نهند که آب
در بنیاد خانه صد بیگناه سر دهند مثنوی تک بدیکشان کاتی رسید که خرواری بر جراحت و اگر شتی فتاد
رجوب تیه باتش دان ایشان انکه در آید که صد جوب دستی در پهلوی درویش کوبند آثار شجاعت
او مشهور و اخبار کرم وجود او بر السنه مذکور و در کتب جمهور مسطور است که او بی فاضل و موسیقی
دان کامل بود و از مصنفات او کتابی است در معرفت باز و صید و کتابی در قوانین سیاست
ملوک و غیر آن و اکابر شعرای زمان مانند ابو تمام طایی و ابو بکر بن سراج و علی بن جبله مداح او بودند
و این دو بیت از ابو بکر در مدح جود او واقع است شعر یا طالبا للکیمیا و علیه مدح این
علی الکیمیا الاعظم لو لم یکن فی الارض الا درهم و مدحته لاتاک ذاک الدرهم این خلکان روایت
نموده که ابو دلف بر رسم صله این دو بیت دو هزار درهم بابو بکر داد و او با آن درهم دو بیتی از
نواحی نهرابه خرید و بعد از اندک روزی نزد ابو دلف آمد و این دو بیت بر خواند شعر
یک ابتعت بالنهر الابة قریة علیها قصر بالرخام مشید الی جنبها حانت لنا بیوضنها و عند کمال
للهبات عتید ابو دلف از و پرسید که بهای آن دهی که اخت و بهی نسبت چند است گفت
دو هزار درهم ابو دلف دو هزار درهم باو داد و گفت بدان ای ابو بکر که نهر ابه نهری عظیم است
و در انجا دهها بسیار است و هر دو اخت خواهر دهی است که در پهلوی او واقع است بهار که
دیگر نسخ این باب بنگی که نهایت نخلها بود داشت ابو بکر بن نعمه و آن زرها را گرفت و بکار خود رفت
و از ماثر شجاعت او آنست که جمعی از جهاد ان کرد را که در ولایت او قطع طریق می نمودند در وقتی
که از عقب صید در صحرای تنهای ناخت و جار شد و بر ایشان حمله نمود و یکی از ایشان را به تیر و زد و سنان
نیزه از سینه او بیرون آمد و در پشت دیگری که پیش او میرفت جا گرفت و هر دو از اسب بر افتادند
و ابو بکر شاعر مذکور در ان باب گوید شعر قالوا و ینظم فارسین بطعنة یوم الهیاج و ما تراه کفیلا
لا تعجبوا لان طول قناته میلا اذا نظم الفوارس میلا و در تاریخ یافعی مسطور است که احمد ابن ابی صالح که یکی
از موالی بنی هاشم بود با وجوه کرامت منظر بیلای فقر گرفتار شد لاجرم بموجب این مصراع که باو
جور روی بد اصلا طعام زوجه اش از صحبت او دلگیر شد و روزی باو گفت که فضل و ادب را قدری
نماند نه شمشیر و نیزه خود را بردار و بر اسب سوار شو و همراه مردم بغی ابر شاید خدا تعالی از غنیمت چیزی
تهیه روزگار کند پس احمد این ابیات در جواب او انشا کرد شعر مالی و ذلک قد کلفتنی شططا حمل السلاح
حول الدار عین قف امن رجال الکنایا خلتنی رجلا امشی اصبح مشتاقا الی النتف تنسی الکنایا الی بری

فکیف اسعی الی الهیجا بارز الکتف نحن ان نزال الفوان من خلق او کن قلبی فی جسمی ابی دلف
و چون این اشعار و ماجرای او بخاتون وفادار بابو دلف رسید هزار دینار باو فرستاد افضل است
که ابو دلف را بسبب عطای بیشمار فرض بسیار بهم رسید و کثرت قرض او مشهور شد در ان ایام یکی
از شعرا نزد او رفت و این ابیات بر او خواند شعر ایا رب الملیح و العطایا و یا طلق الکیمیا
والدین لقد خبرت ان علیک دینا فزد فی رقم دینک و اقض دینی ابو دلف از غایت جود و سخا
نمود و دین او را ادا فرمود و شاعر را نزد او رفت و این ابیات بر او خواند شعر الله اجری
من الارزاق اکرمها علی یدیک بعلم بالا ابا دلف ما حظ لا کاتبه فی صحیفته کما یخط لافی سایر الصحف
بادی الرقاع فاعطی وهی جاریة حتی اذا وقفت اعطی ما تقف و ابو دلف را نیز بیتی کافی داد
نقلست که روزی ابو دلف بخدمت مامون آمد مامون باو گفت که تو شعر که شاعر در حق تو گفته شعر
انما الدنیا ابو دلف بین داهیة و محشره فاذا ولی ابو دلف ولت الدنیا علی اثره ابو دلف
گفت مرا این شعر یاد ندارم ای امیر المؤمنین لیکن میدانم که علی بن جبله در شان من گفته ایا
دلف یا کنز الناس سل کلام سوای قافی فی مدیحک الکذب مامون را حسن ادای او خوش
آمد و از جودت فهم و ذکای او تعجب نمود و از ماثر سخن شناسی و سخن پروری او آنست که روزی
ابو تمام بخدمت ابو دلف رفت و گفت که قصیده در مرثیه محمد بن حمید بن قحطبه طایی گفته بر من
بخوان ابو تمام شروع در خواندن آن نمود و چون باین ابیات رسید که شعر توفیت
الآمال بعد محمد و اصبح فی شغل عن السفر السفر و ما کان الا مال من قل ماله و ذو خطر الدنیا کذی خطر
ذخر نزدی ثبات الصبر ما خرافاتی لها اللیل الا وهی من سنة سفر کان بنی نبهان لم یوم نفاته
نجوم سماء خر من بینها البدر ابو دلف بگریه در آمد و گفت دست میدهم که این ابیات
مرثیه من بود ابو تمام گفت خدا تعالی امیر را زنده دارد و عمر او را دراز سازد ابو دلف گفت
هر که را در مرثیه او اینچنین ابیات گفته باشند او مرده است در تذکره ابن معتز از علی بن جبله که
از ارباب ادب بوده منقول است که گفت چند بار بزیارت ابو دلف رفتم و هر گاه بمجلس او در آمدیم
بشگفتگی و پیشانی گشاده با من ملاقات نمود و هر گاه از مجلس بیرون آمدم خرجی لایق از عقب من
فرستاد و چون احسان او در حق من بسیار شد از غایت شرم دیگر تا چند روز پیش او نرفتم پس برادر
خود مسعق نام را پیش من فرستاد و او گفت که امیر میگوید که بواسطه محبت ما نمودی و از آشنایی
ما تغافل فرمودی اگر تقصیری واقع شده باشد ما را معذور دار که بعد از این تلافی آن خواهیم نمود و
در برد احسان تو خواهیم افزود پس من این ابیات در جواب او نوشتم شعر هجرتک لم اهجرک
من کفر نعمة و هل یرتجی نیل الزیادة بالکفر و کنتی لما انبتک ابرا فاخرطت فی بری عجرت

عن الشكر: فالآن لا انيك الا مسلما • ازدرك في الشهرين يوما وفي الشهر: فان زدتني برا نزيدك
جفوة • فلا تلتقي طول الحياة والى الحشر • وچون معتصم که او بشاعر بود و در علوم او بسیار از ابی دلف
بهتر بود نظر بر ان ابیات انداخت گفت بسیار خوب گفته این ابیات را و خدمت امیر را معافی ان
در نیچ چیز داد آورد و چون آن ابیات ابو دلف را بسیار پسندید و این ابیات را گفته
بمن فرستاد • الارب صنیف طارق قد بسطته • وانسة قبل الضیافة بالبشر • اتانی بریحی فاحل ودنه
ودون القوی من نابل سری • رایت له فضلا علی بقصده • الی برّ الایعاد له شکری • فلم اعدان اوتیته
وابتدانه بشرا اکرام وبر علی بری • وزودته مالا سریعا فادة • وزودنی مدحا یقوم • علی الدهر وجوب
آن ابیات غلامی با هزار دینار فرستاد انگاه آن قصیده هزار اکه در عرب و عجم مشهور شده
و دو بیت آن اینست در مدح او گفتم • انا الله بنا ابو دلف بن عجلی • مقوّاه وعشیره • فاذا ولی ابو دلف
ولت الدنیا علی اثره • نقلست که چون بامون رسید که علی بن جبله این اشعار را از ان قصیده
در مدح ابو دلف گفته • کل من فی الارض من عرب • بین بادیة الی حضره • مستعیر منک
مکرمة • یکتسیها یوم مفتخره • مامون برآشفته و درخشم شد و گفت وای بر ین بسر زانیه که گمان
او این است که ما را مکرمتی نیست الا انکه مستعار از ابی دلف است انگاه امر باحضار علی
بن جبله نمود علی ابن جبله صورت واقعه را قصیده بجانب جزیره موصل گریخت مامون حاضر
ساختند او را و دشنام داد و گفت تو بی که در مدح ابو دلف چنین و چنین گفته و ما را از
مستعیران مکارم او دانسته علی بن جبله گفت ای امیر المومنین روی سخن من در ان
ابیات با مثال و اشکال ابو دلف است و شما را خدا بتعالی بواسطه فضل و شرف و اختصاص بخلافت
ان نبوت و کتاب و حکمت و پادشاهی از سایر بندگان خود ممتاز ساخته و از بین مقهور سخنان
نیاز مندانه بسیار گفت تا مامون بر سر لطف آمد و او را عفو نمود و بعضی از ناقلان اثار
گفته اند که مامون باو گفت ترا سبب این شعر مواخذه نمیکنم اما بسبب انکه تو گمان فرشده در عدالت
تعالی جرات کرده و در شعر دیگر که هم در مدح ابو دلف نظم کرده گفته • انت الذی تنزل
الایام منزلها • وتنقل الدهر من حال الی حال • وما مدت بسوی طرف الی احد • الا قضیت بارزاقه
واجال • بسی امر فرمود تا زبان او را از قفا بیرون آوردند و بعد از ان کشتند عبد الله
معتز گوید که روایت اول نزد ما اصح است و علی بن جبله بموت طبیعی مرده و کشته نشده و از ماثر
شجاعت ابو دلف که در زندگی این معتز مسطور است یکی آنست که فرقور نام جوانی بهادر و شجاع بود
که در اصفهان و ولایتی که در تحت حکومت ابو دلف بود قطع طریق میکرد و یک مرتبه مال عظیم را که خزانه
ابو دلف می برند گرفته بود و جمعی از سپاهیان ابو دلف را که همراه مال بودند کشته بود و هر چند

ابو

ابو دلف میخواست که او را بدست آرد میسر نمی شد بواسطه انکه او هرگز در یکجا قرار نمی گرفت تا کسی
از مقام او خبر تواند یافت و بر سر او تواند رفت بلکه شام در جایی و صباح در جایی دیگر می بود و
غالب حال او آن بود که تنها با دو غلام راه میزد و بکسی اعتماد نداشت تا بر بن ابو دلف روزگار
او عاجز و حیران مانده بود تا انکه روزی ابو دلف بشکار رفت و در عقب حالتی دوانیده از لشکریان
خود دور ماند چون در ان اثنا بدامن کوهی رسید ناگاه فرقور مذکور چون ملائی گمان برای
انس عنان از دور پیدا شد و چون ابو دلف را دید و را اول بر تنه میند پسندید زیرا که او تنها بود و
فرقور را با چندین سوار مانند ابو دلف برابر میدانستند لیکن چون ابو دلف انسی که اگر از
دور می بر میگردانند کشته خواهد شد ناچار بر فرقور حمله کرد و فریاد بر آورد که ای جوانان کمین
بیرون آیید فرقور چون گمان کرد سواران کمین کرده ترسید و روی بهزیمت نهاد و ابو دلف
دلیرانه از عقب او میدوانید تا بدو رسید و تیر را چنان بر پشت او زد که از سینه اش بیرون
آمد انگاه سر او را از بدن جدا ساخت و بر سر نیزه کرده بشهر کرج که از اعمال او بود در آورد و علی
بن جبله ان قصیده مائیه را که سابقا بعضی از ابیات آن مذکور شد در مدح ابو دلف گفت و در
بعضی از ابیات ان اشعار بکشتن فرقور نیز نموده و ابو دلف بجایزه آن قصیده مال بسیار باو
داد و آن مال چون بود نگفته کسی طبع ابو دلف آنست که در نگذرد این متوا آورده که چون ابو بکر بن
نطاح که او را بوادایل میگفتند نزد ابو دلف رفت و قصیده که در مدح او گفته بود برخوانده و بان ابیات
که متضمن طلب بود رسید ابو دلف گفت ای ابو دایل این قصیده طلب و سؤال منافات دارد
بانچه پیش از این گفته • ومن یصنع معروفا بمثل بحساب • ومن یعتق من سایر الناس یسئل •
ابو بکر خجل شد و یکساعت سر در پیش افکنده انگاه سر بر آورد و گفت اگر از اسبان تو یکی در زیر
ران من می بود و از نیزه تو نیزه در دست می داشتم و شمشیری در کمر می بود هر آینه صدق آن
سخن من بر تو ظاهر می نمود پس ابو دلف فرمود که تمام انچه از اسب و اسلحه نام برده بود با همیانی مملو از
بالصد دینار باو دادند انگاه باو گفت برو هر جا که میخواهی و هر که میخواهی اظهار افتقار خود نمای
ابو بکر از مجلس ابو دلف بیرون آمد و راه بغداد پیش گرفته بجانب جزیره میرفت در راه دید
که مال عظیم می آرند و آنرا بخزانه ابو دلف می برند و جمعی از سواران با آن مال همراه اند بران جماعت
حمله کرد و بعضی را کشت و بعضی را بهزیمت فرستاد و ان مال را برد و چون خبر او به ابو دلف رسید
بخندید و گفت در بین با چنین مرد ملامت باید کرد که ما او را بر سر ان جنان کار داشتیم و از جمله
ابیات خوب که ابو بکر در مدح ابو دلف گفته این بیت است • فلکفک قوس الندی وترها •
وسهمک فیه الیسر فارم به عدی • و این دو بیت نیز • ولقد ضربنا فی البلاد فلم نجد •

اجدا سواک الی المکارم نسب ٭ فاجر لعادتنا التی عودتنا ٭ اولا فارشد ما الی من نذهب ٭ و از
بدایع اشعار او در مدح ابو دلف این چند بیت است ٭ بطل یصد حسامه وسنانه ٭ رجلان من
صدر و من ایراد ٭ ورث المکارم و ابتناها قاسم ٭ بصفایح و اسنة و جیاد ٭ یا عصمة الوب التی
لم تکمن ٭ حیا اذا کانت بغیر عقاد ٭ ان العیون اذا بکت حدادها ٭ رحبت منک الاجلال غیر جیاد ٭ واذا
رمیت الشر منک بفوقة ٭ فتحت منه مواضع الاسداد ٭ وکان رمحک منفع فی عصفر ٭ وکان بسیفک
سل من فرصاد ٭ لو صال من غضب ابو دلف علی بعض السیوف لذبن فی الاغماد ٭ اذکی و انور للعداوة
والقری ٭ تارین نار وغی و نار رماد ٭ و از نفایس قصاید ابو بکر که در مدح ابو دلف گفته چند قصیده در
تذکره عبد الله بن معتز مذکور است اگر از آنجا اینجا مذکور شدن ناظم را اعلال نشده باشد بآنجا رجوع
فرمایند و از مآثر غلبه کریم او آنست که در وقتی که از کرخ به بغداد آمد روزی علی بن عیسی ابن
الجراح که از اعاظم امرای بغداد بود او را بمهمانی تکلیف نمود و جمعی کثیر از اعیان آنجا را بطفیل
او طلبید اتفاقا در آن اثنا که ابو دلف بدر خانه علی بن عیسی بود شاعری مبتذل در ایستاده بود و مشغول
که بجایی در آید و حاجب او را مانع بود ابو دلف از آن مضایقه آزرده شده گفت طعامی که در دیوانشان از آن
ممنوع باشند بر من حرام است پس سوگند خورد که بخانه علی بن عیسی در نیاید و از طعام او نخورد و از
پشت خانه برگردید و از مآثر غلبه او در شعر آنست که روزی در مجلس خود میگفت که هر که در شعر غلبه
ندارد ولد الزنا است تبریز ابو دلف گفت من غلبه ندارم ابو دلف گفت آنستی که مادر ترا حریم بر ترا
کرده با او مباشرت نمودم این حرامزادگی تو از آنست و ابن کثیر شامی در تاریخ خود گفته که ابو بکر بن
ماکولا صاحب کتاب اکمال از اولاد ابو دلف بود و قاضی جلال الدین قزوینی خطیب دمشق را گمان آن بود
که از اولاد اوست مؤلف گوید ظاهرا ابن کثیر بتابع ماجرای ابو دلف و پسرش که در باب
شرایط حلال زادگی گذشت در کتاب خطابت دار النواصب دمشق را دلیل عدم ازدیاد قاضی
جلال الدین مذکور دانسته و بمقتضای شرب ابو دلف جزم بصحت نسب قاضی نکرده و ملکه گفته که گمان
قاضی چنان بود و ایضا ابن خلکان و غیر او روایت کرده اند که در وقتی که ابو دلف را مرض الموت
عارض شده بوده که کسی سادات خراسان که بقصد ملاقات او از وطن بیرون آمده بود مدتی بید
و چند روز در جوار او آرامیدند و بواسطه جباری که او را بود رای ملاقات او ندیدند و چون
در آن اثنا عزم قدوم ایشان با ابو دلف سید بر فراش نهج و نشسته ایشان را نزد خود طلبید چون
بخانه او در آمدند با ایشان طریقه تعظیم و محبت و تکریم بجا آورد و از دیار و احوال و سبب قدوم ایشان
پرسید گفتند که چون بواسطه حوادث روزگار حال ما بر ایشان دگرگون شده بود و صیت فضل و کرم
و آوازه اخلاص تو با اهل بیت مطهر مکرم شنیده بودیم قصد ملاقات تو نمودیم پس یکی از

کنیزان خود را امر نمود تا صندوقی بیرون آورد که در میان آن بیست کیسه بود و هر کیسه هزار دینار و
بهر یک از آن سادات صاحب سعادت دو کیسه از آن داد و بعد از آن هر یک را بقدر فرح راه سلفی
دیگر داد و با ایشان گفت که در آن زمان که در کیسه ها تصرف نکنید تا وقتی که با اهل و عیال سلامت
برسید و این مبلغ را مصارف راه خود سازید و آنگاه با ایشان گفت التماس دارم که هر یک از شما
بخط خود بنویسید که او فلان بن فلان بن فلان است امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام
و ذکر جد خود فاطمه بنت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم بر نماید و در ذیل آن بنویسید که بار رسول
ضیق معاش و پریشانی حال در دیار خود رسید و قصد ملاقات ابو دلف عجلی نمودم و او بواسطه
کرامت تو و طلب رضای تو و امید شفاعت تو هزار دینار بمن داد پس هر یک از ایشان بموجب التماس
آن مضمون را بر رقعها نوشتند و بدست ابو دلف دادند و او با اولیای خود وصیت نمود
که هر گاه بمیرم آن رقعها را در کفن من نهید تا آنکه چون حضرت رسالت را ملاقات نماید آن رقعها
بعرض ایشان رساند و وفات ابو دلف در بغداد در سال دویست و بیست و شش اتفاق
افتاد **الامیر الاعظم ابو فراس الحارث بن العلا سعید ابن حمدان التغلبی** فارس میدان عقل و
فراست و مبارز مضمار شجاعت و ریاست بود و سلطان سیف الدوله احمد انی را عمزاده و شجاع
حامد آل حمدان را فرزند بود تعالی در وصف او گفته کان فرید دهره و ثمر عصره ادبا و فضلا و کرما و
حاد بلاغة و براعة و فروسیة و شجاعة و شعرا و در حسن و جودت و سهولت و جزالت و عذوبت
و فخامت و جلادت یگانه و در دقت حکیمانه و حوشت ملکانه مشهور زمانه است و چون
معانیش چون عارض تابان مهوش دلربا و رموز الفاظ لطافت مبانیش چون گرشمه معشوقان
جان فزا و این اوصاف بیش از دو در شعر کسی غیر عبد الله بن معتز عباسی پیدا نشده اما
قدمان شعرا ابو فراس را اشعر از و میدانند و صاحب ابن عباد میگفته که ابتدای شعر از ملکی شد و
اختتام آن بملکی شد و مراد از ملک اول امرا القیس است و از ملک دوم امیر ابو فراس مذکور و
متنبی با آن فضل و کمال و اشعار چون سحر حلال تقدیم او در فن شعر معترف بوده و جواب
بر دعوی برابری او نمی نموده و بنا بر غایت مهابت و اجلال که از ابو فراس در خاطر متنبی قرار
گرفته بود جرأت بر مدح او نمیگماشت و شعر خود را لایق مدح او نمیدانست و لهذا جمعی از آل حمدان
را که رتبه ابو فراس را نشنیده مدح نموده و در بسیاری از قصاید خود ایشان را ستوده و سیف
الدوله نیز بوفور فضایل و حسن شمایل و علو همت و بلندی فطرت ابو فراس معترف بوده او را
بر سایر خویشان تقدیم می نمود و در غزوات خود همراه می برد و در حکومت بعضی از بلاد او را
خود می شمرد و از جمله اشعار لطافت شعار ابو فراس که دلالت بر علو همت و بزرگی خاندان

او میکند این دو بیت است سه ونحن اناس لا توسط عندنا • لنا الصدر دون العالمین او القبر
یهون علینا فی المعالی نفوسنا • ومن یخط المنایا لم تعلها المهر • ابو فراس دو مرتبه در غزای کفار گرفتار
گردید و یک مرتبه سیف الدوله او را بمال خرید و نوبت دیگر براس جنود سوار شده او را بحرکت در آورد
و از بالای قلعه که در آنجا محبوس بود خود را سواره برده فاتحانه که در زیر قلعه جاری بود انداخت
و نجات یافت ابن خالویه روایت کرده اند که چون سیف الدوله وفات یافت ابو فراس
طی در ولایت محصور کرد و چون خبر او بابو المعالی بن سیف الدوله رسید جمعی را جهت تسکین فتنه او بدانجانب
جانب حمص ساخت و ایشان بعد از استعمال طعن و ضرب او را گرفته می آوردند و بجان طعنها در راه از
تم کذشت ابو المعالی از کشته شدن او بغایت آزرده شده سودی نداشت و دو اقوا او در سال
سیصد و بیست و دو ابو فراس را مناقب اهل البیت علیهم السلام و مثالب اعدای ایشان قصایه
بسیار است و از آنجمله قصیده میمیه مسمی بفاخیه است که در آن تشفی خاطر خود و سایر موسمان نموده
و قصیده سر العباد عبد الله بن معتز عباسی که در قدح سادات آل ابی طالب رضی الله عنهم گفته
جواب نیکو داده و سزای آن نامسمی ملعون را در کنار او نهاده قصیده داخت قصیده الملک منتظم
والدین محترم • وفی آل رسول الله مقتسم • والناس عندک لا ناس فیحتکم • سوم الرحات ولا شاء تو
لا نعم الی ابیت قلیل النوم ارقنی • قلب یضارع فیه الهم والهم • وعزمة لا ینام اللیل صاحبها
الا علی ظفر فی طیه کرم • لیسان مهری لا مر لا ابوح به • الدرع والرمح والصمصام والخدم • وکل ماتیرو
الصفین سرحها • رمث الهریرة والمذران والعنم • وفتیة قلبهم قلب اذا رکبوا • یوما وراهم
باذا اغرموا • بالاجل ما الله منتصر • من الطغاة وللدین مستقم • بنو علی رعایا فی دیارهم • ولا تملکه
الفسوان والخدم • یحلبون فاصفا شربهم وشل • عند الورود وداوی دردهم • ثم فالارض الاعلی
ملاکها سفه • والمال الاعلی ارباب دیم • وما السعید بها الا الذی ظلموا • وما الشقی بها الا الذی ظلموا
للمنصفین من الدنیا عواقبها • وان تعجل فیه الظالم الاثم • لا یطغین بنی العباس ملکهم • بنو اعلی موالیهم
وان رغموا • اتقرون علیهم لا ابا لکم • حتی کان رسول الله جدکم • وما تزورون یوما بیکم شرف
ولا تسادت بکم فی موطن قدم • ولا تجدکم معشار جدهم • ولا تملیکم من امهم امم • فام النبی بها یوم
الغدیر لهم • والله یشهد والاملاک والامم • حتی اذا صحت فی غیر صاحبها • بانت تنازعة الدنیا وبان
والرحم • وصیرت منهم شوری کانهم • لا یعرفون ولایات الامر این هم • تالله ما جهل الاقوام موضعها
لکنهم سترواوجه الذی علموا • ثم ادعوها بنو العباس ملکهم • وما لهم قدم فیها ولا قدم • لا یذکرون اذا
ما معشر ذکروا • ولا یحکم فی امر لهم حکموا • ولا یتم ابو بکر وصاحبه • اهلا لما طلبوا منها وما عجزوا
فهلم بدعوها غیر واجبة • ام هل التهم فی اخذها ظلموا • اما علی فقد اودی فرائکم • هل ینکر المجد عبد الله تغمده

ابوکم ام عبد الله ام قثم • مس الجلاد خبیر تم فی بنی حسن • ابو هم العلم الهادی واسمهم • لا یبتغون وعلیکم
عزوما بهم • ولا یمین ولا قربی ولا ذمم • جاصفتهم عن الاسری جلابیب • کالعاصفین بیدیه
ابیکم • جلا کفتهم عن الدیباج السنکم • وعن بنات رسول الله تحکم • ما نزهت لرسول الله جبهة
عن السیاط فالا نزه الحرم • ما نال منهم بنو احرب وان عظمت • تلک الجرائم الا دون ینالکم • کم
عذرة لکم فی الدین واضحة • وکم دم لرسول الله عندکم • آانتم الزهر تاترون وفی • الطهارة کم من منبه
الطاهرین دم • هیهات لا قربت قربا ولا نسب • یوما اذا انقضت الاخلاص والشیم • کانت مودة
سلمان له رحما • ولم یکن بین نوح وابنه رحم • ما جاهرا فی مساویهم بکتبها • عذر الرشید بحجی کیف شکتم
لیس الرشید لموسی فی العباس • ولا مامونکم کالرضا ان الصف الحکم • واقطار بری عن المنف
انکشفت • عن ابن فاطمة الاقوال والتهم • باذ قتل الرضا الله بیعت • وابصر البعض رشدهم
باعصبت شتیت من بعد ما سعدت • ومعشر هلکوا من بعد ما سلموا • لیس بالتیت منهم وان ملیت
بجانب الطف تلک الاعظم وابرم • لا عن الی مسلم فی نصحه صفحوا • ولا البسری کفاه الحلف القسم • ولا
الاثنان لازد الموصل اعتدوا • فیه ابو فاد ولا عن عهد حلموا • ابلغ لدیک بنی العباس مالکه • لا تعجلوا
ملکنا ملاکها الیم • ای المفاخر صحت فی منابرکم • وحکم امر فیها وحکمکم • دال یزیدکم من مغرم علیکم
وبالخلاف علیکم تحقیق العلم • یا باعثة الکفر کفوا عن مقاوکم • لمت سیهم یوم الهیاج دم • حملوا الفلا
لعلامین ان سلموا • یوم السوال وعلامین ان اعلموا • لا یغضبون لغیر الله غضبوا • ولا یغضبون
حق الله ان حکموا • تنثنی الثلاوت فی ایاتهم ابدا • وفی بیوتکم الاوتار والنغم • منکم علیه ایتهم
وکان لکم • شیخ المفین ابراهیم ام لهم • امن لسادة الالحان سایرة • علیهم والمعالی ام علیکم
اذا علی سورة عن امساکم • نفت بالدیار التی لم یفعها القدم • ما فی دیارهم للعز معتبر • ولا بیوتهم
للسوء معتصم • ولا تبیت لهم خشی تناوهم • ولا یری لهم فرد ولا حشم • الرکن والبیت والاستار
منزلهم • وزمزم والصفا والمنیف والحرم • صلی الاله علیهم کلما بعثت • ورق فهم للوری کهف معتصم
از جمله لطایف اشعار ابو فراس که افاضل ناس و نکته سنجان محن شناس بامان استناس واقع است
این دو بیت بلاغت اساس است سه علی ربع العامریة وقفة • لیحلی علی الشوق والدمع کاف
و من مذهبی حب الدیار لاهلها • و للناس فیما یعشقون مذاهب القاضی ابو المکارم جوهر بن عبد الله
المعروف بالکاتب الرومی جوهری بود خسیس و عزیز مصر خلافت را غلامی صاحب عقل و تمیز
مسمی باسمعیل را قاعدی بی نظیر و سهالاری بارای و تدبیر بود و در تاریخ نایفی مذکور است که چون
کافور اخشیدی والی مصر را وفات رسید و بواسطه قحط سال و فقد اموال کار لشکریان باضطراب
و اختلال کشید جمعی از روسای ایشان کتابتی بعز الدین الله خلیفه اسمعیل کرده را فرقه میعوث

خلافت متمکن بود و نوشتند و التماس نمودند که یکی از امرای خود را فرستند تا دیار مصر را باو تسلیم نماید
پس معز جوهر مذکور را امر فرمود که لشکری آراسته ساخته متوجه مصر شود و بوزرا امر کرد که مصالح آن
لشکر را از مال و سلاح در حال باو دهند جوهر حسب الفرمان با یازده از صد هزار سوار و بیشتر از هزار
صندوق درهم و دینار بیرون رفت و مولد این امه جهة وداع او از شهر بیرون رفت و اولاد
خود را امر کرد که جهة وداع او از شهر بیرون رفته از اسب فرود آیند و بمتابعت ایشان جمیع ارکان
دولت و امرا از اسب فرود آمدند و معز در آن وقت بر بالای اسب خود از مفارقت جوهر بسیار گریست
و جوهر پیش روی بقدم خدمت ایستاده بود پس معز او را گفت که سوار شو جوهر حسب الامر سوار شد و
صاحب خود را دعا گفت با لشکر روانه شد و چون معز بقصر خود مراجعت نمود اسبی که در برداشت
و اسبی که در زیر رکاب او بود با آنچه در سر و بر داشت سوای انگشتری و سراویل همه را
بجوهر فرستاد و کتابتی نوشت بغلام خود انجو که حاکم برقه بود تا قاید جوهر را استقبال نماید
و در وقت ملاقات دست او را ببوسد اقلیم بسیار و نخوتی که در سر داشت صد هزار دینار
از معز قبول نمود که او را از دستبوس جوهر معاف دارد قبول نیفتاد و در وقت ملاقات جوهر
دستبوس کرد و چون خبر آمدن جوهر باهل مصر رسید لشکر آخشید مضطرب شدند و از جعفر بن فرات
وزیر مصر التماس کردند که کتابتی بجوهر نویسد و طلب امان جهة ایشان نماید و از سید اجل ابو جعفر مسلم
بن عبد الله الحسینی نیز التماس نمودند که در میانه رسول باشد سید مذکور برسم رسالت روان شد
و در حوالی اسکندریه با رودی جوهر رسید و ادای رسالت نمود جوهر سید را تعظیم و تکریم نموده
ملتمسات ایشان را بقبول تلقی نمود و عهدنامه جهة ایشان نوشته مصحوب سید فرستاد و چون
جوهر بمصر نزدیک رسید امرای آخشید ترسیده از عهد و پیمان برگردیدند و بعزم قتال لشکر بر کنار
نیل کشیدند لاجرم جوهر نیز آماده قتال ایشان شد و چون بحوالی مصر رسید دید که لشکر آخشید
علمها برافراخته و صلاح حال خود را در محافظت مصر شناخته اند و راه را بر و مسدود ساخته اند
جمعی از بهادران را نهیب داد که بر ایشان حمله کردند و چند کس را کشتند و چند کس دیگر را اسیر کردند و
بعد از آن چون دید که عبور لشکر از جسر متعذر است بجعفر بن فلاح که یکی از اعاظم امرای معز و
بهادران قوم بود خطاب کرد که معز تو را از برای اینچنین روزی تربیت کرده ما بایکدیگر چون تنگ
از آب نیل بگذریم و بر خیل اعدا حمله آوریم لاجرم جعفر که او نیز چون جوهر سینه سینه از جواهر اخلاص
پر ساخته و لنگر کشتی دولتخواهی در قعر بحر اخلاص انداخته بود با لشکری چون ابر مزاحم و قلزم متلاطم
بحرکت در آمد و مانند نهنگ بحر آشام برهنه با اسب و نیزه و حسام بر عبور دریای نیل اقدام نمود و
از آب گذشته با بر و بغی و فساد آن فرقه فرعون نژاد آتش نهاد را بر حسب صیاد کلما اوقدوا نارا للحرب

نار

نارا اطفاها الله باب تیغ و حسام و تیر باران سهام بنوعی اطفا نمودند که از موج خیز بحر خون کوس
رؤسای ایشان چون کارجاب بر سر آب سیوف افتاد و چون شب رسید کالسیل باللیل لا تبقی
ولا تذر سلسله اجتماع آن بی دولتان کالجراد المنتشر را بافتراق نهاد و در آن شب هزیمت نموده
بمصر در آمدند و اهل عیال و بعضی از اموال خود را برداشته اینک راه عراق نمودند روز دیگر شریف
ابو جعفر با وزیر و جمعی از اشراف و اعیان را باستقبال جوهر بیرون آمدند و چون نزدیک رسیدند
منادی جوهر ندا کرد که سوای شریف و وزیر هر که باشد از اسب فرود آید حسب الفرموده از اسب
زیر آمدند و یکی بعد از دیگری سلام کردند و جوهر سوار میراند و شریف از یمین و وزیر از یسار
او میرفتند و چون وقت زوال بکنار شهر مصر رسیدند جوهر ایستاده و اعیان مصر را خلعت مراجعت
داده خود با لشکر در موضعی که الآن بقاهره مشهور است نزول نمود و در همان شب چهار دیوار قاهره
را با بعضی از خانها مهیا ساخت و چون اهل مصر روز دیگر جهت تهنیت بخدمت جوهر آمدند از آن
معنی تعجب نمودند و جوهر بعد از تاسیس قواعد فتح و فیروزی و نصرت و بهروزی فتحنامه مصر را
با سرهای کشتگان بمولای خود فرستاد و خطبه و نام خلفاء عباسی را از منابر مصر و جوهر و سکه
درهم و دینار برانداخت و خطبه و سکه را بنام مولای خود معز ساخت و لباس سیاه را مرد و دگر دادند
و جامهای سفید بر خطبا پوشانید و چون روز جمعه رسید امر کرد که در عقب جمعه الهی بگویند اللهم صل
علی محمد المصطفی و علی علی المرتضی و علی فاطمة البتول و علی الحسن و الحسین سبطی الرسول الذین اذهب الله
عنهم الرجس و طهرهم تطهیرا اللهم صل علی الائمة الطاهرین آبائه امیر المؤمنین و در جمعه دیگر امر کرد تا حی
علی خیر العمل در اذان بگویند آنگاه در عمارت مسجد جامع قاهره مصر شروع نمود و چهار روز بعد سال
باستقبال والی ولایت مصر بود تا آنکه مولای او معز از مغرب بمصر توجه نمود و او را بجانب مغرب
فرستاد و جوهر ولایت شام و حلب و حرمین شریفین و اکثر عراق عرب را تسخیر نمود و با باز
که قصبه ایست از مدائن آمد و خطبه معز در آنجا خوانده اراده داشت که ببغداد آید و خلیفه را
محاصره نماید در آن اثنا مصلحتی دیگر روی نمود و ایشان مراجعت نمود و وفات او در سال سیصد
هشتاد بود **الامیر جعفر ابن فلاح الکتامی** از اعاظم امرای المعز لدین الله خلیفه فاطمی بود
و جمعی که سابقا در احوال جوهر مذکور شد چون ولایت مصر بحسن اهتمام جوهر مسخر شد و معز از
مغرب بمصر توجه نمود جعفر را به تسخیر ولایت شام فرستاد و در تاریخ مصر و قاهره مسطور است
که جعفر ابن فلاح جوانی ادیب شاعر فصیح بود فرمود که مؤذنان در آن حی علی خیر العمل بگویند و
هیچکس را مخالفت او جرأت نتوانست ابن خلکان گفته که جعفر اول بار رمله را مسخر ساخت
و بعد از چند روز بمحاصره دمشق را بگرفت و در ایامی که جعفر مریض شده بود فرامطه بدمشق آمده

و دمشق را گرفت جعفر را اسیر ساختند و بعد از آن کشتند و شعرای زمان مانند محمد بن نامی اندلسی
و غیر او در مدایح جعفر قصاید بسیار است و واقعه او در سال سیصد و شصت بود الامیر ابو الحسن سنان
بن سلیمان محمد الملقب برشید الدین امیر جلیل فاضل در بیشتر جایها باذل بود و قلعهای قلعه‌ای جبل
در دست او بود و در تاریخ الملوک مسطور است که سنان مذکور مردی عظیم بعید الهمه حنفی المذهب بود و
اصل او از قریه ایست از قریهای بصره که آنرا عقر التندن میگفتند و مدتی خدمت رؤسای اسمعیلیه
الموت کرده بود و کتب جدل و مغالطه و رسایل اخوان الصفا را خوانده و چند بن حصن حصین در
ولایت شام ساخته بود و ملوک زمان از او خوف بسیار بود و چون صلاح الدین ایوب مصر
تمامی کرد و بر ولی نعمت خود عذر ورزید و عاضد اسمعیلی را در بیماری اسیر و محبوس ساخت
و سلطنت ملک مصر بر دست سنان مذکور اطاعت فرمان او نه نمود لاجرم کار بوعید و تهدید
رسید سنان در جواب یکی از مراسلات صلاح الدین این کلام فصاحت نظام را مندرج ساخت
با او فرستاد که فاذا وقفت علی کتابی هذا فکن لامرنا بالمرصاد و من ذلک علی اقتصاد فاقرأ اول
النحل و اخر الحج و در جواب کتابی که نور الدین محمود بن عماد الدین زنگی با او نوشته بود و او را
تهدید و وعید نموده این اشعار لطافت آثار و نعرات بلاغت آیات نوشت شعر اذا الذی
یقرع السن ندم • لا قام مصرع جنبی حین تصرعه • قام الحمام الی الباری یهدده • و اسقط الاسود
الرابضیه • اضحی یشد قم الا فعی باصبعه • یکفیه قد بلاقی منه اصبعه • قضینا علی تفصیله و جهاده علینا بلوده
نابه من قوله و عمله فیا لله العجب منه زبانه تکفی اذن الفیل و بعوضته یعدی التماثیل و القدر فالهمه
فلک قوم اخرون قدرنا علیهم و ما کان لهم من ناصرین او للحق یدحضون و للباطل ینصرون
و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون و اما ما صدر من قولک من قطع رأسی فلک لعلمی من
من المیال الرؤاسی فتلک انی کاذبة و خیالات غیر صائبة فان الجواهر لا تزول بالاعراض کما ان الا
رواح لا تضمحل بالامراض کم من قوی ضعیف و دنی شریف فان عدنا الی الظواهر و المحسوسات
و عدلنا من البواطن و المعقولات فلنا اسوة برسول الله صلی الله علیه و سلم فی قوله ما اوذی
نبی مثل ما اوذیت و قد رأیتم ما جری علی عترته و اهل بیته و شیعته و الی الحال ما حال و الامر ما زال و لله
فی الاخرة و الاولی او نحن مظلومون لا ظالمون و مغصوبون لا غاصبون و اذا جاء الحق زهق
الباطل ان الباطل کان زهوقا و قد علمتم ظاهر حالنا و کیفیة رجالنا و ما تمنون من الفوت
و تغترون بالی حیاض الموت قل فتمنوا الموت ان کنتم صادقین و لا یتمنونه ابدا بما قدمت ایدیهم
و الله علیم بالظالمین و فی امثال العامة السابرة او للبسط تهدد و دون بالسط فهی للبلایا جلبابا
و تدرع للرزایا اثوابا فلا ظهر ان علیک منک و لا یغنیهم فیک منک مکون کالباحث عن حتفه بظلفه

الی وجع ما رن انه یهذه و مالک علی الله بعزیز و فی روایة فاذا وقفت علی کتابی هذا فکن لامرنا بالمرصاد
و من ذلک علی اقتصاد فاقرأ اول النحل و اخر الحج و الصحیح انه کتب هذا اللفظ الی صلاح الدین بن ایوب
صاحب تاریخ الملوک گفته که سنان در محرم سنه سبع و ثمانین و خمسمائه در گذشت و وفات نمود و او
نثر نیکو و شعر خوب دارد و جمله اشعار او این چند بیت است شعر لو کنت تعلم کل ما علم الوری
طرا لکنت بعید ایق کالعالم • لکن جهلت فصرت نحت ان من • ملوی علیک جهلک لب بعالم • فاسجن
الحق اصبح طاهرا • علما تقول و انت اشبه نایم • و مخفی نماند که بر وجهی که سابقا در احوال خلیل بن
احمد نحوی مذکور شد بعضی از فضلا و ویت اول قلعه مذکور را با او نسبت داده اند و الله اعلم بحقایق
الامور الامیر ابو الحارث ارسلان الترکی البساسیری در انساب بمعانی مسطور است که چون
خواجه او از اهالی بساسیر شیراز بود باین نسبت مشهور گردید مؤلف گوید ظاهر الحاق لفظ بیر بآخر
آنست که بساسیر از اعمال کرم سیر شیراز است و جمعی اختصار لفظ کرم را حذف کرده بساسیری گفته اند
و سوق کلام حبیب السیر مشعر است بآنکه لفظ مذکور بساسیری باشد بی آنکه حرف یا در میان سین
و دوم را باشد و ظاهر آن غلط است و در روضة الصفا مسطور است که بساسیری غلام بهاء الدوله
دیلمی بود که موسوم بارسلان و مکنی بابو الحارث و بنابر آنکه در اصل از رود سامی بساسیر شیراز بود او را
بساسیری میگفتند و در حبیب السیر و دیگر مذکور است که بساسیری در سلک امرای دیلم انتظام داشت
و میان او و رئیس الرؤسا که رئیس ذوی الارباب و وزیر قایم خلیفه بود بواسطه مخالفت مشرب
و مباینت مطلب خصام ارتفاع یافته بساسیری از بغداد بیرون رفت و دست بغارت و نایرة
برآورده از حاکم مصر مستنصر علوی طلب نصرت نمود و مستنصر چون تشیع او را میدانست ملتمس او را
مبذول داشته از آن ربکذ اختلال و پریشانی باحوال بغداد راه یافت و چون ابن جهیر
طغرل بیک سلجوقی که در آن اوان در ممالک خراسان و عراق عجم و آذربایجان فرمان فرما بود
رسید عازم دار الخلافه گشت و بعد از ملازمت خلیفه بحجاب بساسیری که هر دو اصل حکومت
اشتغال داشت حرکت نمود و او را منهزم ساخت و در همین سال چون برادر مادری سلطان
طغرل ابراهیم ینال در مقام عصیان آمده همدان را بتصرف در آورد طغرل بیک متوجه دفع
او گشت و چون بساسیری این خبر شنید بر سبیل تعجیل بحجاب بغداد شتافت و قایم خلیفه را بحصار
در رئیس الرؤسا که سنی متعصب بود با جمعی از مخصوصان خلیفه بر شتران نشانده در گرد بازارها
گردانید آنگاه سر را کشته خلیفه را بمهارش جمالی سپرد و خطبه بنام مستنصر علوی خوانده و قایم از مجلس
مصحوب معتمدی نزد طغرل بیک روان کرده او را بعد دعوت طلبید طغرل بیک صفی الدین ابو العلاء شی
را گفت که سطری چند مشتمل بر قول ملتمس خلیفه بر ظهر همین مکتوب قلمی کن مفتی نوشت اجمع الیهم فلنا منهم

یحبونه لا قبل لهم بها ولنخرجنهم منها اذلة وهم صاغرون و سلطان خشم بران گوشته انداخته منتظر تحسین
کرد و گفت امیدست که مضمون آیت ظاهر گردد و بعد از آنکه خاطر سلطان طغرل از جانب ابراهیم ینال جمع
شد عنان عزیمت بصوب بغداد و الانبار و بساسیری سراسیمه قرار بر فرار اختیار کرد و مهمات
عجلی قایم خلیفه را باستقبال طغرل بیک کرده سلطان پیش خلیفه شرط زمین بوسی بجا آورد و پیاده در رکابش
روان شد خلیفه گفت ارکب یا رکن الدین و منشان بعد از آن لفظ رکن الدین را اضافه القاب
طغرل بیک کردند و در سنه احدی و اربعمایه خلیفه و طغرل بیک بغداد
در آمده و طغرل در همان سال متوجه بساسیری گشت و مقدمه لشکرش در کوفه به بساسیری رسید و او را
گرفتند و سرش از تن جدا کردند در تاریخ ابن کثیر مسطور است که چون خبر آمدن بساسیری به بغداد
رسید اعیان مملکت صلاح در آن دیدند که چون لشکر بغداد اندک است خلیفه از بغداد بیرون
رفته با منی بناه برد رئیس الرؤسا که وزیر بود آن مصلحت را پسندیده و در سپاهی ساختن
جمعی از عوام شروع کرد و با جماعت سلاح و وظیفه داد و مهیای جنگ شد تا آنکه در هشتم ذی قعده
سال چهارصد و پنجاه بساسیری به بغداد در آمد و با او رایات سفید خلفای علوی مصر همراه بود و بر آنها
نوشته بود که الامام المستنصر بالله ابو تمیم معد امیر المؤمنین و شیعه باب الکرخ استقبال او نموده
التماس کردند که در حوالی ایشان فرود آید لاجرم بساسیری التماس ایشان را قبول نموده بکرخ در آمد و
تفضای دلگشای کرخ مخیم خیام عساکر ظفر لوای او شد و قریش بن بدران که با او همراه بود با اصحاب
خود در باب البصره نزول نمود و بساسیری مردم را بر نهب و غارت دار الخلافه ترغیب نمود و شبیه
کرخ خانهای اهل سنت را که در باب البصره بود غارت کردند و خانه قاضی القضات دامغانی
را که قاضی بغداد بود غارت کردند و سجلات و کتب علمی که در خانه او بود بردند و بعطاران
فروختند و همچنین خانهای خادمان خلیفه و متعلقان ایشان را غارت کردند و در سایر مساجد
بغداد در جماعات و جمعات حی علی خیر العمل اذان کردند و خطبه خلیفه مستنصر علوی بر منابر بغداد
و نواحی آن خواندند و سکه بنام او زدند بعد از آن متوجه محاصره دار الخلافه شده و وزیر ابو القاسم
ملقب بر رئیس الرؤسا مذکور با جمعی که ایشان را بتکلیف سپاهی ساخته بود کوشش نموده و مصاف داده
خلیفه از روی اضطرار سوار شده با جمعی از آل عباس بر سر رهبار بیرون آمده مصاف بر سر نهر بلا
کرده کنیزان سرها برهنه کرده و موها پریشان ساخته متوجه جانب بساسیری شدند و در اول بار خلیفه
با امیر عرب قریش بن بدران دوچار شد و از جهت خلیفه و بدران خود و وزیر را امان طلبید و قریش او را
امان داده بخیمه خود فرود آورد و چون بساسیری بر آن مضمون اطلاع یافت قریش ملامت
کرد اما بواسطه مصالحه در آن باب مبالغه ننمود و وزیر را حاضر ساخته با او عتاب آغاز کرد و تقصیر

او را بر شمرد و آنگاه فرمود تا او را بسیار زدند و زنجیر بر پای او نهادند و امر کرد تا دار الخلافه را
غارت کردند و از جواهر نفایس و اقمشه و غیر آن هر چه بود تاراج بردند و بعد از آن رای بساسیری و
قریش ابن بدران بر آن قرار گرفت که خلیفه را بهلاکش بن علی که امیر حدیثه بود بسپارند تا از بغداد
بحدیثه برد و خلیفه یکسال تمام پیش صارش بود و چون عید اضحی رسید بساسیری سوار شده خطبا و موذنان
لباس سفید پوشانید و خود و اصحاب نیز لباس سفید پوشیدند و بر بالای سر او رایات مستنصر و
چترهای مصریه برپا کردند و خطبه خلیفه مستنصر فاطمی صاحب مصر خواندند و در آن روز شیعه بغداد بغایت
شادمانی و سرور اظهار نمودند بعد از آن بساسیری در مقام انتقام از اعیان اهل بغداد شده
خلقی کثیر را از دشمنان خود در دجله غرق ساخت و اظهار عدل و احسان نموده و دیگر از اعطایا داد
و در روز بیست و هشتم شهر ذی الحجه امر کرد تا آن رئیس قوی الاوتاد یعنی وزیر خلیفه را
که مراع مخیل آن اشد العذاب و تمنای سر نشر آن شر الدواب بحکم نخوت کلام نموده بر شتری سوار
کردند و در شهر بغداد گردانیدند و پاره چرم بدست یکی از اوباش داده و در عقب او سوار کردند تا
آن چرم را بر قفای او می زده باشد و چون گذار وزیر بباب الکرخ واقع شد شیعه آنجا
کفشهای کهنه و مانند آن بر وزیر زدند و قاذورات بر او نثار کردند و اب و لعن در روی او اندیشیدند
و لعن و دشنام او کردند بعد از آن که او را در تمام شهر بغداد گردانیدند باز بلشکرگاه بساسیری فرستاد
پوست گاوی آبا شاخها را بر او پوشانیدند و زنده او را بر چوب کردند تا آخر روز اضطراب
میکرد آخر بر دو بساسیری در صفر سنه احدی و خمسین و اربعمایه قاضی القضات دامغانی و جمعی از وجوه
علویه و عباسیه را حاضر ساخت و بیعت مستنصر بالله فاطمی از ایشان گرفت و باتفاق ایشان بدار
الخلافه در آمد و بعد از فراغ از مهمات ملکی متوجه زیارت مشهد حضرت امیر المؤمنین علیه
السلام شد و از آنجا بزیارت کربلا رفت و بموجب نذری که کرده بود حکم کرد که هر نهری که
از فرات آب بمشهد کربلا آرند و چون سلطان طغرل از مهم برادر و خود ابراهیم ینال فارغ شد
کتابتی بقریش بن بدران نوشت و او را امر کرد که خلیفه را بغداد فرستد و در ترک آن با او
تهدید و وعید شدید نمود و قریش از آن رسید و کتابتی از روی عجز و انکسار بسلطان طغرل نوشت
و در آنجا اظهار کرد که هرگاه سلطان عنان عزیمت باین صوب منعطف سازند آنچه مقدور است
در وقوع بساسیری بجا خواهم آورد و معتبر هم که در تقبیل صورتی روی نماید که موجب هجر خلیفه باشد
آخر چون بساسیری شنید که سلطان طغرل نزدیک است و نفاق قریش نیز بر او ظاهر گردیده مصلحت در توقف
بغداد ندیده از آنجا بواسطه رفت که استمداد و عرب نماید قریش فرصت یافته خلیفه را از حدیثه
بغداد آورده باتفاق سلطان بر بساسیری رفتند و بساسیری در جنگ ایشان کشته شد

در کتاب سیر علاء الدین کجری ترکی مصری مسطور است که بسیاری چون بر بغداد استیلا یافت
حی علی خیر العمل را در اذان زیاده کرد و حاجب خلیفه را غارت کرد و عصا و عمامه و ردای خلیفه را
بخلیفه فاطمی اسمعیلی که در مصر بود فرستاد و خلیفه را الزام نمود تا بخط خود نوشت که با وجود نبی فاطمی او
در امر خلافت حقی نیست و در احوال سنه تسع و ثلثین و ستمایه از تاریخ این کنیز شامی مذکور
مسطور است که بسیاری در جهان ایام که بر بغداد استیلا یافت عمارتی عالی بر قبر منور امامین
همامین امام علی هادی و امام حسن علی عسکری بنا نهاد رحمه الله تعالی امیر توزون دیلمی از
امرای آن طایفه بود و در زمان خلیفه متقی بالله عباسی کار او بالا گرفت تا آنکه بر خلیفه استیلا یافت
و خلیفه از بغداد بگریخت و بموصل رفت و در بغداد فتنها برخاست و دار الخلافت را غارت کردند
و توزون کس فرستاد بطلب خلیفه و سوگند خورد که آسیبی باو نرساند خلیفه بسخن او فریفته شد و مراجعت
کرد و چون نزدیک بغداد رسید توزون استقبال کرد و زمین ببوسید و در سر راه جبهی کنده بود که او را
بگیرند و میل بکشند و همچنان کردند و این کنیز شامی در تاریخ خود گفته که توزون دیلمی از اکابر امرای
بغداد بود و در آن دولت تکاتها میفرمود و در رفض متعصب بود و در اعتضاد و ظل حمایت
او بودند تا در سال ثلث و ستین و ثلثمایه وفات یافت و او را در خانه او دفن کردند و بعد از آن
بمقابر قریش نقل نمودند و در وقت وفات او اهل سنت اظهار شادی نمودند و شیعیان از
مشاهده آن خشمناک شدند و بسبب آن فتنه عظیم میان فریقین ظاهر شد الامیر سبکتکین الحاجب
امرای خلیفه بغداد و شیعه را سیع الاعتقاد بود و ابن کنیز آورده که در سال سبعمایه و هفتاد
بغداد و غیر آن از بلاد این خبر شایع گشت که مردی در مصر ظهور نموده و میگوید که نام من محمد بن
عبد الله و لقب من مهدی است و زعم او آنست که مهدی موعود باشد و مردم را دعوت بخیر میکند
و از شر نهی میفرماید و جمعی کثیر از اهل بغداد به بیعت او در آمدند و هر کرا سنی میدانست با او میگفت که
از اولاد عباس و با جمعی که ایشان را شیعی میدانست میگفت که من علوی ام و سبکتکین مذکور چون شیعی بود
و گمان کرده بود که او علوی است کتابتی باو فرستاد و در آن کتابت اظهار نمود که هرگاه او به
بغداد آید سبکتکین در اخذ بلاد او را اعانت دهد و آید پس آن مدعی از مصر متوجه بغداد
شد و سبکتکین چون خبر مقدم او را شنید تا نزدیک انبار باستقبال او رفت و چون او را دید دانست
که او محمد بن سکین باللّه عباسی است علوی نیست اتفاقات کمال او نمود و به بغداد مراجعت
فرمود و بنا بر این حال آن مدعی پریشان شد و جمعی که با او گرد بوده بودند متفرق شدند تا آنکه مردم آن
نواحی او را گرفته نزد معز الدوله آوردند و معز الدوله او را بدست مطیع لله که خلیفه بود داد و
مطیع فرمود که بینی او را بریدند و دیگر حال او ظاهر نشد الامیر مجد الدین طاشتکین المسعدی ابن کنیز

شامی گفته که او امیر حاج و حاکم خوزستان شخصی خیر اندیش نیکو سیرت بسیار عبادت جهاد اشتغال تمام
در تشیع بود و در شهر شوال وفات یافت و تابوت او را بجهت وصیت بکعبه نهادند و در شهر
بخط مدفون ساختند و او بسیار حلیم و کم آزار و کم سخن بود تا آنکه بسیار بود که در یکهفته یککلمه تکلم
نمی نمود و روزی یکی از غلامان او از سخن حاجی دیگر پیش او استغاثه نمود و او در جواب گفت
مشغول بطاقت نه گفت اجابت است یعنی تو چه دادی او در جواب گفت لا و یکی از شعرا
در باب کثرت سکوت او گفته شعر و امیر علی البلاد مولی لاحب الناس کی یعیر السکوت کلما
زاد رفعة عظمنا الله تبقیصه الی الملبوت و نیز او در وصف او گفته که روزی یکی از فراشان او چیزی
قیمتی از اسباب او را غصبان دزدید که امیر مسعد بدو صح بداد و منع او کلمه بر زبان نیاورد و بعد از
اصحاب او آن فراش را گرفته بنزد او آوردند و آن چیز دزدیده را از وی طلبیدند مطاشتکین از غایت دوست
بسخن در آمده گفت هیچکس را آزار نکنید که آن را برده که باز پس نخواهد داد و کسی که او را دیده پرده
او را نخواهد درید و حال او را با کس نخواهد گفت و وفات او در سال ششصد و دو بود الامیر ابو اللیلی
عبد الجیوش حسین بن جعفر الدیلمی در تاریخ مصر و قاهره مسطور است که پدر او از حاجبان عضد الدوله
و بهاء الدوله بود و بهاء الدوله او را حاکم عراق ساخت بعد خلیفه فرستاد و عبید در وقتی رسید که فتنه
بسیار قایم بود اهتمام تمام نموده بعضی از مفسدان را بحبس تدبیر بکشت و بعضی را صلب نمود و بعضی را
در دجله غرق کرد و مهابت او بجایی رسید که روزی یکی از غلامان را طبقی پر زر داد و گفت که این
بر سر حوض نه و از موضع بگو تا ما را علی برد و اگر کسی از آن چیزی آنرا از تو خواهد باید بدو و آن
موضع را نشان کن و پیش من بیا آن غلام برفت و نصف شب مراجعت نمود و گفت تا آنجا که اشارت
شده بود رفتم و هیچکس را پیش نیامد و وفات او در سال سیصد و نود و هشت بود الامیر اصفهبد الاواتی
در تاریخ مصر و قاهره مذکور است که در سال سیصد و نود و چهار که ابو الحارث محمد بن محمد حلوی امیر
قافله عراق بود اصفهبد مذکور بر سر قافله آمد و زعم آن داشت که قافله را غارت نماید اهل قافله متعلق
ان دیدند که دو کس از قاریان شیعه را بر سم شفاعت پیش او فرستادند چون آن دو کس بخدمت او
رفتند و آیتی چند از قرآن بر وی خواندند پرسید که اوقات شما در بغداد چگونه میگذرد قاریان
گفتند بسیار خوب میگذرد و همه ساله خلعتها و صلاها بما میدهند اصفهبد پرسید که هرگز بود که هزار
هزار دینار یکبار بشما میدهند گفتند که نه بلکه هزار دینار یکبار میدهند گفت مرا این قافله چه و اموال
ایشان را بشما بخشیدم ایشان او را دعا کردند و برگردیدند و اهل قافله ببرکت آن دو شیعی از شر او
خلاص یافتند الامیر بدر الجمالی در تاریخ مصر و قاهره مسطور است که او امیر الجیوش مصر و سفاک جبار
بود و خلقی کثیر از علما و اکابر اهل سنت را کشت و حی علی خیر العمل را در اذان و تکبیرات خمس را در جنایز

شایع ساخت و العین صحابه فانه و امثال اینها را بر در و دیوار خانهای معروف نوشت و اکثر اهل معمور آن
زمان بواسطه و الیان معمور رافضی بودند و اندکی از ایشان بر مذهب اهل سنت باقی بودند **الامیر**
عبد الله النجاشی در کتاب کشی از وی حکایتی روایت نموده که دلالت بر آن دارد که در اول حال
مذهب زیدیه داشت و آخر بخدمت حضرت امام همام جعفر صادق علیه السلام رسید و از آن مذهب
گردید و بمذهب حق جعفری گرویده و در کتاب رجال شیخ اجل احمد بن علی النجاشی که از اولاد
عبد الله مذکور است مسطور است که عبد الله از جانب منصور عباسی والی اهواز بود و در ایام حکومت
خود کتابتی بخدمت حضرت امام علیه السلام نوشت و از آنحضرت دستور العملی که منضمن نجات
باشد التماس نمود و آنحضرت رساله که بر رسالهٔ نجاشی مشهور است نوشته جهت او فرستاد **الامیر ابو محمد**
جعفر بن ورقاء الشیبانی در یکی از کتب تاریخ دیده که او از امرای سیف الدوله بود و در کتاب
رجال نجاشی مسطور است که او امیری شیبانی بود و در عراق و نزد سلطان قدر و منزلت بسیار
داشت و صحیح المذهب بود و او را کتابی است در امامت امیر المؤمنین تفضیل او و اهل البیت علیهم
السلام بر سایر امت محمد علیه الصلوة و السلام و آن کتاب را مقابس التفضیل فی تاویل التنزیل
نام نهاده و در کتاب کشی مذکور است **صبح البیاض** **الامیر حسام الدوله قارس**
ابن خان از اعاظم امرای شیعه امامیه و غلامان عینا علیه مرتضویه است فارس میادین
عدالت و دین پروری و حمایت اخلاص خاندان حیدری بود و در کتاب دمیة القصر مسطور است
که در ایامی که بواسطه موانع روزگار و مزاحمت اغیار از شرف زیارت تخت اشرف محروم
مانده بود و شوق او بجانب بوسی آن آستان ملائک پاسبان و ریزاید و طغیان بود و میخواست
که عرض حال خود را نوشته مصحوب یکی از اصحاب خود فرستد که در برابر ضریح مقدس بخواند
بابو طالب تبریزی که از فضلای ندمای او بود و اشارتی نمود که در آن باب بیتی چند عرایضه بآن
آستان عرش نشان فرستاد و آن ابیات در احوال ابو طالب مذکور از مجلس شرا مسطور خواهد
شد **امیر طغای ایلخانی** شهباز قضای فضل و کمال و شاهین تیز پر پرواز هوای محبت علی و آل او بود
از اعاظم امرای سلطان غازان و سلطان محمد خدابنده است رحمهم الله و چنانچه سابقا در احوال
سلطان محمد از تاریخ حافظ ابرو منقول شد امیر مذکور حامی اهل ایمان و ماحی رسوم اهل کفر و طغیان
بود و در میان شیعه و سنی نفسو و غایت و بر تو هدایت از انوار خاطر حقیقت ناظر ایشان بچهره
احوال او نیافته و باعث بر تشیع سلطان مذکور و طلب علمای شیعه از نزدیک و دور جهت تحقیق مذهب
حق منصور و مناظره و مناظره ایشان با علمای جمهور او بود و کثر الله فی المؤمنین امثاله و احسن عاقبته
و مآله **الامیر الاعظم محمد بیرم خان** ملقب بخانخان ابن سیف علی بیک بن بیرم بیک بن بیرم علی بیک بن علی

لشکر بیک بن بیرم قراباغ که از گلستان دولت بهار لو فروزنده بهاری و از دودمان جنت مدار علی
لشکر برازنده شهریاری بود و طایفه بهار لو از جمله طوایف ترکمان قراقوینلو بوده اند که سابقا شمه
از احوال پادشاهان ایشان در ذیل چند دوازده بیرم مجلس رسم مذکور شده و خان مغفور از
از اسباط میرزا جهان شاه است که آقوان پادشاهان بوده اند و بتعلق بعض میرزا شاه رخ
ایالت آذربیجان می نموده و بعد از آن عراقین نیز در تصرف او بوده و چون میرزا جهان
شاه بر وجهی که در تواریخ مسطور است بدست حسن بیک بایندری که امیر الترکمان آق قوینلو
بود کشته شد و اکثر ولایات او بتصرف حسن بیک در آمد و طایفه قراقوینلو او را منسوب
نمودند پدران خان مغفور بر اتفاق جمهور بیک ترکمان که ایالت و ولایت کرمان نام زد او
شده بود بآنجا رفتند و بر وجهی که از تذکره دولتشاه سمرقندی در ضمن احوال سلطان
حسین میرزا و الی خراسان ظاهر میشود در وقتی که میرزا ابو بکر بن سلطان ابو سعید از خدمت
سلطان حسین میرزا فرار نموده بکابل رفت و از آنجا بکوه مکران و کرمان توجه نمود
پیر علی بیک با خیل و حشم خود بدو ملحق شد و او را در تسخیر ملک عراق تحریص میکرد و آخر الامر
بسبب استقلال سلطان یعقوب بایندری که در آن زمان والی عراق و اذربیجان بود
کاری از پیش نرفت باتفاق عزیمت خراسان نمودند و چون پیر علی بیک بکار به که میرزا ابو
بکر را با سلطان حسین میرزا در نواحی استراباد و اقع شد کشته گردید او اولاد و اصحاب
او به خراسان رفتند و خان مذکور در ولایت چشان تولد فرمودند و در شانزده سالگی
بخدمت پادشاه مبرور غازی همایون پادشاه رسیدند و در سلک مقربان حضرت او منتظم
گردیدند و در وقتی که پادشاه مذکور بتایید فتوری که از استیلای اعدا بارکان سلطنت او
رسیده بود استمداد از دولت علیه صفویه نموده از ولایت هند توجه بایران فرمود در دار
السلطنه هرات پادشاه علیین آشیان شاه طهماسب انار الله برهانه ملاقات نمود و خان
مغفور با ایشان همراه بود و چون پادشاه علیین آشیان خان مذکور را دیده و بر نجابت
و استعداد و اصالت تجره آبا و اجداد او آگاه گردید در مقام آن شد که او را از خدمت
همایون پادشاهی باز دارد و امیر الامرای طوایف ترکمان را که در این مرتبه در ظل رفت
عاطفت آن دولت علیه آرمیده بودند با سپاه خان مذکور حقیقت و وفا را وجه
اعتذار و استعفا نمود و از صاحب جود تجویز جدائی نفرمود **بیت** وفا چه میباشد
در دو یار نیکوی ٭ چرا نوازد همه کس مشتری داشته باشی ٭ و این معنی باعث ازدیاد سواد حسن اعتقاد
پادشاه علیین آشیان شده او را بهمایون پادشاه سفارش بسیار نمودند و لقب خانی با تشریفات

نامه و طبل و علم و کرم مسند موده چنانکه خان مغفور در بعضی از اشعار خود اشعار بیان نموده اند
القصه چون بعبا من الطاف ملک علام مقتضی المرام اعلام معاودت افراختند و ملک هند را از دست
اعدا خلاص ساختند جمیع امور ملک بکفایت و کفایت مغفرت دستگاه معوض گردید و از مقتضای
رای او هیچ احدی تخلف نمی ورزید این بود مجملی از بیان رفعت و دمان خان عالیشان و بعضی
از مناقب صوری شجره طیبه ایشان اما در فضایل انسانی و شمایل روحانی جناب حشمت مآب
خانی لوح محفوظ کمالات انسانی و نسخه جامعه کرامات سبحانی بوده اند اگرچه بحسب ظاهر افسر سلطنت
بر سری نهاد و لوای حشمت و عظمت بر چرخ میداد اما در باطن ردای فقر بر دوش و حلقه سلک
درویش میداشت رافع رایات ملت نبوی و ناصب آیات منهاج مرتضوی بود از فام محبت آل عبا
بحکم قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی چون نقش نگین جاه او در آتش منطق بغبار تو
و اغبار بر طبق من احب احبه و ابغض ابغضه از دامن فطرت پاکش مرتفع بود و از علوم سرمدیه اقتدا
کرد زینت حال ارباب عظمت و اجلال گردد تحصیل نموده و در دقایق شعر و نکته دانی نصب
السنی از اقران ربوده تا خورشید طلعتش از مطلع صبح سعادت طالع و کوکب اقبالش از افق بخت
لامع گشته بود همواره رزوا بای قلوب طالبان بسمع تحسین منشور و مرایای نفوس حکما بنقوش
دلفریب معنی نقش مصور بود احسان وجود او را لازم فیض وجود دانند اگر چون شیوه مردم و اقتدای
زمان بتکلف و تقلید بود رای منیرش موافق احکام قضا و قدر و تشریح جهانگیرش مرجع محراب
و منبر شده **قطعه** از شیخ او بجای صلیب و کلیسا ٭ در ملک هند مسجد و محراب منبر است ٭ آنجا که بود
نعره و فریاد مشرکان ٭ اکنون خروش نعره الله اکبر است ٭ خلق کریمش اخلاق محمدی را نشانه
بودی و تواضع او باهل فضل از غایت خضوع سنانه نمودی **بیت** تواضع کند با که ای جهان
که افتد بمستی او در کمان ٭ در زمان خان مغفور هر گاه یکی از ارباب فضل و استحقاق و آدمی
زادهای خراسان و عراق بهند می آمدی منت و سایط و دلایل و حسن توسل بوسایل بخدمت
ایشان میرسید و از خوان فضایل و احسان او بحظی وافر و نصیبی کامل محظوظ و بهره ور میگردید
و در این روزگار که دورت آثار که منشاء فضل کاسد و مزاج زمان فاسد گشته اگر احیانا یکی از
ارباب فضل و استعداد را هوای هند در سر افتاده و بدانصوب رو نهاده و بنا بر انست که از
غایت نازکی و کثرت جمیل آن خان جلیل جود و فایض الجود او را باقی کان بر دو و قوت او را دور کار
شرده و با آنکه بعد از وصول بهند بغیر از تخریج جام ناکامی و تضییع اوقات گرامی حاصل ندارد لیکن
چون می بیند که ذکر مآثر و احسان خان مغفور در میان جمهور اهل هند نیز بغایت مانده است تصور
می نماید که او هم در معرض آن احسانهای بی اندازه است لاجرم با غایت پریشانی و نهایت ملالت

وجرا

وجرا توقف جایز میدارد و دل از سواد هند بر نمیدارد بلکه خود را در بزم و آن خلاصه اهل
راز در عین نعمت و ناز می پندارد **بیت** با او بزم و دلشین دارم ٭ بخشان ذوقی
که بندارم همان بار و همان بزم و همان دلشین است ٭ و بالجمله ایزد تعالی خان مغفور را باصناف الطاف
و انواع مکرمت و اعطاف خود مخصوص ساخت و از نوازش فوق ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء بنعم
ظاهر و باطن متمیز گردانید چنانکه هیچ کس او را امتیاز او بمزایای فضل و اهتمال و استبداد در
استقلال بکمالات کمال پیش همه ماند و افزالامر بکس خاتمه نیز فایز گردید و از علایق صوری بمعنی
بر بود و در اثنای توجه بزیارت حرمین شریفین زاد هما الله تعالی شرفا بر کنگره عرش شهادت
نشست و باوج درجات اعلی علیین پیوست و فاتحه این سعادات و ختم آن جمیل این درجات
باشی از آن بود که جزو بین مبین و حبل متین و منهج قویم و صراط مستقیم اختیار نفرموده تابع
مذهب حق ائمه اثنی عشر و غلام با خلاص امیر المؤمنین حیدر علیه السلام و صلوات الله الملک الاکبر بود
چنانکه بسیاری از اشعار آبدار ایشان بآن اشعار دارد و بنا بر رعایت اختصار چند بیت از یک
قصیده ایشان که در منقبت حضرت امیر المؤمنین علیه السلام واقعست بحسب الوصیه در لوح قبر
مبارک ایشان مرقوم گردیده مذکور میگردد **نظم** شهی که بگذرد از نه سپهر افزاو ٭ اگر غلام
علی نیست خاک بر سر او ٭ علی عالی والا امیر عرش جناب ٭ که هست چرخ و خاور کمینه چاکر او
محمد عربی آبروی هر دو سرای ٭ کسی که خاک نشین نیست خاک بر سر او ٭ شنیده ام که کلیم نمود بحوت مسیح
بدین حدیث لعل و در او ٭ که من مدینه علمم علی در است مرا ٭ عجب حسینه حدیثی است من یک
در او ٭ در مدینه علم انکه از کمال شرف ٭ فتاده اند سر آن همچو خاک بر در او ٭ ز فیض شهری
هر دو کون آزاد است ٭ کسی که از دل جان شد غلام قنبر او ٭ محبت شه مردان بجوز بی بدری
که دست غیر گرفت پای مادر او ٭ شها غلام تو هم کز محبت تو ٭ شدست سلطنت ظاهری
میسر او ٭ ولی بخاک درت چون رخ نیاز نشود ٭ از آن بجسود که بر چرخ سود افراو ٭ القصه
خان مغفور در شهور سنه ۱۱۲۲ که متوجه زیارت حرمین شریفین بوده در نواحی کجرات بمرتبه
شهادت و علو درجات رسیدند و این عبارت که محمد پرم شهید شد موافق تاریخ است و
در سنه ۱۱۲۱ حسب الوصیه نعش خان شهید را بمشهد مقدس بردند و در باغ پایین پای عرش
فرشای حضرت امام همام علی بن موسی الرضا علیه السلام مدفون ساختند و صفه ایوان
عالی که الحال نزهتگاه رضوی تاریخ بنای آن را بغایت خوب یافته و در ضمن این مصرع که در
کتابه آن نوشته اند مندرج ساخته **مصرع** سالی ز بحر رضا ایوان پرم خان نوشت ٭ **الاثر بالشیخ**
الکریم الظریف علی قلی خان مشهور بخان زمان خلف ارجمند حیدر سلطان اوزبک شیبانی

سنه ۱۱۲۲ و سنه ۱۱۲۱ تاریخ

اعداد تاریخ

است که بسبب استیصار و ابتدا عقیده حب حق اهل بیت اطهار از قوم اشرار خود جدا شده در
خدمت پادشاه علیین ایشان شاه طهماسب اناد الله برهانه می بود و داد حسب الفرمان با فرزندان
خود علیقلی خان مشهور مذکور و بهادر خان همراه پادشاه میرزا اکابون پادشاه شده بود و این
پادشاه هوشمند میرزا آن دو برادر را چند را فرزند ذلیل خوانده بودند و در تربیت ایشان
مبالغه تمام مبذول نمودند تا بمراتب عالیه سلطنت و خانی ترقی نمودند و خدمت آن سعادات
و عنوان آن درجات آن بود که جز دین مبین و حبل متین و منهج قویم و صراط مستقیم که مذهب
ائمه اثنی عشر است که صلوات الله علیهم اختیار نکردند و بابلی خان مذکور اسم با مسمی است
حواره دار تمام بحبل عبا بر لوح خاطر خاطر مینگاشت اصحاب ولای حضرت سید المرسلین و خاطر
خیام ولای ائمه معصومین صلوات الله علیهم اجمعین بود قلیس شرف الدین محمد فضلای خدمت حق
جعفری و محط رحال فصحای شعرای اثنا عشری بود همه اوصاف حمیده او را لازم بود کرم احسان
که متعدی داشتی و همه اخلاق پسندیده او را خاص بود مکرم که عام و در زمره خلق کریم نافه
گشای مشک ختن و فیض عمیم غربت فزای در عدن دست و دلش بحر الجود بحر الجود تیغ تیغش
قابل نصرت با اعجاب میرزا شوین مثنوی محیطی چه گویم چو بارنده میغ ... بکف ست که هر یکدست تیغ
بگوهر جهان را پیاراسته ... بتیغ از عدو داد دین خواسته ... و چون مطلب عالی شرح اوصاف و معالی
او نه از آن جواهر و لآلی است که صدف بیانش در عذر حیرت تقریر این فقیر باشد لا یوم جواله
بعضی از آن لآلی بحر مثنوی که ملا عزالی در آن غواصی نموده و میفرماید مثنوی سر تر از بحر سخن
گوهری ... کشتی بسته بلند اختری ... گوهر من بافت از این کارگاه ... حق قبول از دو ولایت
باد ... هر دو برادر ز ملک ولایت اند ... هر دو ولی هر دو ولایت دهند ... آن گهر اسان شده دین
منع ... دین ز پی دین زده در بند تیغ ... آن شده در ملک عجم و اسان ... دین بهر شهر و بهدو
آن زمره ... بشهان داده تاج ... دین بشکوه از ملکان خورده باج ... آن سر شاهان قوی کرده
دین دل شیران نهنگ افکنت ... گفته از آن گوهر شکوه و کرین ... نوبت آنست که گویم از این
ابر جهانگیر کرم بحر جود ... تازه گل گلشن هر حرم کبود ... خان زمان ضامن امن و امان ... بشر و مهدی
افزه زمان ... آنکه نقود یافته منشور راز ... جنبه جوز بند سخن نور راز ... دولت از او نوبت شاهی
زده ... او بسخن کیمیا مس آهی زده ... گشته بسکه از دهنه ناک ... او بسخن بسکه مردان پاک
تیغ وی اقلیم گشا مجوهر ... او بسخن جنبه و اقلیم گیر ... بحر خیالش که سخن موج اوست ... عرش صحیح
هست که بر اوج اوست ... نامکنی روی بینشوکهی ... بر تو معنی گشتا بجهی ... آنچه در این غنچه
معنوی اوست ... عرش و کرسی زانوی اوست ... کرسی او را همه جا دو فنان ... عرش

صفت

صفت ... در زانو زنان ... نی بسخن از همه کس بیشتر ... در همه فن از همه کس بیشتر ... داد کرا جلیس تو
جاوید باد ... ظل تو همسایه خورشید باد ... کس از تو ضعیفان دلیر ... گشت صف مور بچنگ شیر
عقل که او نکته جاوید گفت ... تاج ترا افسر خورشید گفت ... آنچه که القاب تو هر زر نوشت
تیغ ترا سد سکندر نوشت ... گشت ز تیغ تو در این بوستان ... نور هدی ظلمت هندوستان
گشت ز سعی تو در این عقد و حل ... صورت بتخانه بمسجد بدل ... گر گهر بخش تو ای مسیح دم ... چرخ ترا داده
قلم تیغ هم ... زان گهر افشان شدی و نور بخش ... کان قلم و تیغ شد ابر و درخش ... بنده غزالی که
برای این نشست ... در رده اندیشه گهر چین نشست ... گر گهری ساخت نثار سرت ... بافت ز فیض
لب جان پرورت ... ابر که او بر دو جهان باز ... هر چه باو داد باو رنجت باز ... زین همه شاهان و فرمان
کلاه ... بخت بسعی تو مراد او راه ... زین همه جادو سخنان و سخن ... طبع ترا باد فهم سند و فن ... تا قلم تیز
و زبان تیز هست ... هر قدم اسیل گهر ریز هست ... دور نگوا هم شد از این خاک دور ... تا شیه
در مدح تو سازم گهر ... هر شوی گر تو مرا هست امید ... ور چه شود موی سیاهم سفید ... گر چه بخوابی
علم آمد سخن ... عرض کنم گر چه کم آمد سخن ... طبع بعقد گر آهنگ داشت ... عرصه میدان سخن تنگ داشت
گر چه سخن جای دگر میگذشت ... آنهم از این فضل و هنر میگذشت ... تا سخن آوازه و مردم است
هر سر مردم فلک انجم است ... انجم بخت فلک آوازه باد ... نام تو تا هر سر زمانه باد ... گر دهی
که اجوز آن مراتب بلند و مناصب ارجمند و اندیشه بزرگی را مصفر در شرف آباد اجداد اند و در مروت
و مردی از امهات اولاد باز مانند اگر چه در غوغای جبل سپاه و طراق خیمه و خرگاه با سلاف
کرم مشابهت تمام دارند و خود را بکتاف در مقام سخاوت و شجاعت می آرند اما از خواص و
مزایای ایشان بغایت طاری و بیگانه شمارند شعر اما الطغام فانها کنها مهم ... واری نساء
الاغیر نساءها ... مولانا قطب الدین انصاری شیرازی در یکی از مکاتیب خود آورده که متکلف بحر
مابین آن باشد که تکلف آن میکند اگر آنچه متشجع در خود باز دیده میکند حقیقت شجاعت بودی
آنکس شجاع بودی نه متشجع برای آنکه حقیقت شجاع نیست الا مقام بالشجاعه اما او خیال میکند
چیزی است که شجاعت می ماند و نه شجاعت چون مروارید علی که نه مروارید است و جواهر او نه
جوهر مروارید است حقیقی و نه جواهر است و جواهر بی دیگر که بمروارید می نماید اگر صورت نخلی در کاغذ
نگارند آن نه نخلی شد و نه نخل از موم سازند آنکه و نه تاریخ آن زانکه و نه تاریخ بانند طالع نور
جاوید باشد چون خاطر از رکاکت اوضاع متکلفان زمان بر بود لی اختیار این حدیث که شرح
نمود امید که معذور باشد والله اعلم ٥

مجلس دوم

در ذکر وزرای عظام و کتابان کرام **مقدمه** مخفی نماند که از مبدا خلافت عباسیان تا انقراض دولت ایشان هیچ خلیفه نبوده که وزیری یا وکیلی یا حاجبی یا ساقی یا مانند آن از اهل ایمان یا دوستان خاص نداشت و همچنین سلاطین خوارزم و سلاجقه که اکثر وزرای ایشان از فرزندگان بودند و خواجگان خراسان اکثر شیعی و مومن بودند چنانکه بعد از این مفصل آن خواهد آمد و بالجمله هیچ تقیه نباشد در بلاد اسلام الا که آنجا مومنی مکرم و محترم باشد که بظاهر اعتقاد یا بتقیه تقویت مومنان دهد چنانکه ابوطالب عم حضرت رسول علیه السلام ایمان خود را پنهان میداشت و بظاهر با ضرار و اکابر قریش میساخت و بدان موافقت و حضرت رسول و اصحاب او میکرد و نصرت ایشان مینمود تا از زنده بود رسول و اصحاب او مستظهر بودند و چون او وفات یافت جبرئیل آمد و گفت یا رسول الله ترا اینجا ناصری نماند هجرت فرمای تا آنکه آن حضرت چنانکه مشهور است از مکه بمدینه هجرت نمودند و مؤید این مقدمه است آنچه سابقا از مختار کتاب کشی نقل افتاد که چون حضرت امام موسی علیه السلام بعراق آمدند علی بن یقطین که از جمله محبان خاندان بود و در سلک وزرای خلفای عباسی انتظام داشت بخدمت آنحضرت رفته و اظهار ملالت از کرفتاری خود در خدمت بنی العباس نمود پس آنحضرت در جواب او فرمودند که یا علی ان الله تعالی اولیاء مع اولیاء الظلمة لیدفع بهم عن اولیائه و انت منهم یا علی و ایضا در اخبار روایت شده که روزی یکی از موالیان اهل البیت بخدمت حضرت امام تمام محمد بن علی و الهام جعفر بن محمد الصادق علیهم السلام آمد و گفت یا ابن رسول الله مرا مهمی است بسبب سلطان و در آن درگاه ندارم بخدمت تو آمدم تا تدبیری در آن باب فرمای حضرت امام فرمود برخیز و بدرگاه سلطان رو و فرصت نگاه دار تا مردی چنین و چنین بینی که از جمله حجاب خاص سلطان است و سعی کن تا در خلوت خود را باو برسانی آنگاه باو بگوی که امام جعفر مرا نزد تو فرستاده و نشان بتو داد تا کاری که درین درگاه دارم بسازی و چون آن شخص خود را بحاجب رسانید و پیغام حضرت امام را ادا نمود آن حاجب امتثال اشارت علیه نموده در انجام آن مرام اهتمام تمام بجای آورد چون آن شخص مقضی المرام بخدمت حضرت امام مراجعت نمود و گفت یا ابن رسول الله آن حاجب که تو مرا پیش او فرستادی چون نام ترا شنید از فرح و نشاط نزدیک بود که بیهوش شود و در حال پیش آن حاجب رفت و کار مرا بساخت چنانکه مطلوب بود بشتاب حاصل کرد و دوستی چنان بر درگاه تو بمن شما کار دارد حضرت امام علیه السلام گفت حق تعالی ما را این کرامت فرمود که هیچ سلطانی و حاکمی با ما نباشد الا که بعضی از موالیان ما بر درگاه او ملازم و مقرب باشند تا چون بعضی دیگر از موالیان ما را آنجا

مصلحتی حاجت شود او بخدمت آن حاجب خاص **ابو سلمة بن سلیمان الخلال الهمدانی** طایفه همدان از خلفای بی نظیر آل محمد را وزیر بود و پدرش صغیر بود و مکنیه خاوه می خانه بود و نسبش و غلامی حلقه بگوش و همواره از محبت ایشان چون خرد در چشمش و خرد در چشمش بود و لقب او بخلال از آنست که سرکه فروش بود و بلکه محاسن که فروشان محل نزول آن مایه نوشش بود و حکیمه سرکه فروش باشد که نوشش از وی اهل نوشش و انگبین کام ناکامی محتاجان کاهل کوش بود و سرکه بجهان بهنگام نزول مهمان در مهمانی آرند او در ادای سکبای خوان داشتی و آن کرد که سفدکان بوقت سوال ساجلان در ابرو دارند او بر جبین و بهم و مهمانی و بنار کاشتی صفوای تلخ کامان زاویه فقر بسکنجبین لطف او شکر و اطعامی سورت چون ایشان بر شحات جود او صورت بستی باتفاق علمای اخبار ابو سلمه خلال در سلک اکابر زمان خود انتظام داشت و بجهت رفع محبت و متابعت اهل بیت حضرت رسالت صلی الله علیه و آله و سلم بر لوح می نگاشت و در آن زمانی که ابو مسلم مروزی اظهار تشیع ناقص خود را و سیله خروج بر مروانیان ساخت و بعضی از امرای خراسان بخبر هلاک عراق نامزد کرد مکتوبی با ابو سلمه نوشت و در آن کتاب از وی بوزیر آل محمد تعبیر نمود و چون امرای او ولایات و اقالیم را در حوزه تصرف آورده بکوفه رسیدند حسن بن قحطبه که امارت لشکر ابو مسلم با و متعلق بود با ابو سلمه ملاقات کرده نامه ابو مسلم را ظاهر ساخت و ابو سلمه اکابر و اشراف کوفه را در مسجد جامع مجتمع کرد و اندوان نوشته را بر مردم خواند و عمال باطراف ولایت فرستاده منصدی اشتغال وزارت شد و درین اثنا ابو العباس سفاح و برادرش ابو جعفر منصور که تا آن زمان از بیم مروانیان پوشیده و پنهان بسر میبردند بکوفه رسیدند و ابو سلمه انجماعت را بکوشه نشانده و وصول ایشان را بامرای خراسان در میان ننهاد زیرا که یکی از اولاد امیر المومنین علی بن ابی طالب علیه السلام داعیه داشت که بخلافت تعیین نماید بنابرین سه مکتوب نوشته و التماس قبول خلافت کرده نزد سه تن از اهل البیت فرستاد اول امام جعفر صادق ابن محمد الباقر بن علی زین العابدین بن امیر المومنین حسین علیه السلام دوم عبد الله بن حسن بن حسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلام سوم محمد بن زین العابدین علیه السلام اما هیچ یک ازین سه بزرگوار مسئول ابو سلمه را قبول نفرمودند بلکه امام جعفر صادق نامه او را نا خوانده پاره کرد و از غرایب آنکه قبل از معاودت قاصد ابو سلمه امرای خراسان بی منزل عباسیان برده ایشان را از کنج اختفا بیرون آورده ابو العباس سفاح را بر سریر خلافت نشاندند و چون زمام مهام اهل اسلام در کف کفایت ابو العباس قرار یافت و بنابر سابق خاطر ابو سلمه خلال با ولاد امجاد علی مرتضی علیه السلام و نعوبتی که در سعیش افکنده بود فصد قتل او نمود

اما بی منشوبت ابو مسلم نتوانست که بران امر اقدام نماید لاجرم برادر خود ابو جعفر منصور را بجهت رخصت
قبل وزیر آل محمد بخراسان فرستاد و ابو جعفر منصور چون بمرو نزدیک رسید ابو مسلم شرط استقبال
بجا آورده بمراسم پیشکش قیام نمود و ابو جعفر روزی چند آنجا بسر برد و کیفیت حال را در خلوتی بسمع ابو
مسلم رسانید و هر بن نیج جواب یافت که من و ابو سلمه از جمله غلامان امیر المؤمنین اگر پای از حد
خود بیرون نهیم قبل باد واجب است و ابو جعفر مقتضی المرام از خراسان بازگشته چون بکوفه رسید
ابو سلمه متوجه عالم آخرت گردیده بود و بعضی گویند قبل از وصول ابو جعفر بخراسان او را قبل رسانیده
بود و العلم عند الله الغفور الودود **یعقوب بن داود بن طهمان** در کتاب حبیب السیر و
غیره مسطور است که داود در سلک وزیران نصر سیار انتظام داشت و ضمنا نسبت بالیحیی بن زید
علوی بلکه باکثر سادات حسنی و حسینی در طریق محبت و اخلاص سلوک میکرد و چون امام یحیی از
دست اتباع نصر سیار شربت شهادت چشید و ابو مسلم خروج کرده قاتلان آنجناب را مواخذه
فرمود داود بخدمت صاحب الدعوت شتافت و چندان التفاتی نیافت و بعد از فوت داود
ارشد پسران او که یعقوب بود در وقتی که آنحضرت ابراهیم بن عبد الله بن حسن ابن حسن رضی الله
عنهم بر ابو جعفر دوانیقی خروج کرد یعقوب در ملازمت وی بود و بعد از شهادت ابراهیم یعقوب
بدست ابو جعفر منصور گرفتار گشته محبوس شد و چون مهدی بن منصور بکفالت امور جمهور
اقدام نمود بر مسند خلافت نشست او را از حبس بیرون آورده در سلک ملازمان خاصه انتظام داد
و بنا بر آنکه یعقوب مرد ندیم شیوه شیرین سخن بود باندک زمانی صاحب دیوان گشته از غایت
تودد محسود اماثل و اقران شد آخر بواسطه آنکه مهدی یکی از علویان را باو داد که بکشد داد
علوی را مستعرض نشد و رها کرد و این معنی بر مهدی ظهور یافت یعقوب را بجاه زندان کرد و
شانزده سال در زندان ماند چون نوبت بهارون الرشید رسید او را از چاه بیرون آورد
یعقوب را چون در آن موضع قوت با حمره نقصان پذیرفته بود و روی که بیشتر بیرون آورد
گفتند هر المؤمنین سلام کن چون سلام کرد پرسیدند که بر کدام امیر المؤمنین سلام کردی گفت بر مهدی
گفتند او بر رحمت حق پیوسته گفت بر هادی گفتند او نیز بعالم دیگر شتافت گفت بر هارون
الرشید گفتند بلی بعد از آن هارون بیعقوب گفت حاجتی بخواه یعقوب گفت میخواهم که در مکه
ساکن باشم هارون گفت این مصلحت روا باشد دیگر چه میخواهی یعقوب جواب داد که کار من
از آن گذشته است که چیزی دیگر خواهم انگاه او را بجریم روم فرستادند و چون بکوه رسید بعد از
اندک فرصتی از عالم انتقال نمود و در تذکره عبد الله بن معتز مسطور است که بشار بن اعمی که از
محدثان اهل سنت است این قطعه را که مشعر بنهایت شوکت و استقلال یعقوب بن داود است

از

از روی حسد در شان او گفته است مرثی امیة هبوا لطال نومکم ان الخلیفة یعقوب بن داود ما صحت
خلافتکم یا قوم فاتهموا خلیفة الله بین الماء والعود و چون این ابیات بمهدی رسید او را
مشتمل بر هجو خود نیز دید حکم بقتل او فرمود **ابو الحسن علی بن محمد الفرات** بمقتضای کلام ملک علام
که بذا حذب فرات و هذا اجاج صدق مدید بعذاب صحبت و وزارت مقتدر عباسی گرفتار
بود و از اکابر وزرای عرب و جامع اقسام فضل و ادب بوده و بخوبی که از افاضل شعرا است
مداحی او می نموده و در تاریخ الوزرا مسطور است که مقتدر بعد از کشته شدن عباس بن حسن
وزارت را بابو الحسن بن فرات تفویض نموده و در سنه تسع و تسعین و مائتین رقم عزل بر صحیفه
حالش کشیده و ابو علی محمد بن عبد الله بن یحیی بن خاقان را وزیر گردانید و صاحب کتاب فضایح الوزرا نقل
در مقام طعن بعضی از اکابر شیعه گفته که چون مقتدر را در سه سالگی خلیفه کردند و اشتغال به
حکم میراند و ابو الحسن فرات وزیر بود و از سنه خمس و ثلثمایه تا سنه ثلث و عشرین و ثلثمایه که مقتدر را
کشتند وزارت کرد و جنابان رافضی شریر بود که با لجاد و معنوش کردند و او را مصادره کرده طوق
بار هزار هزار دینار از و ستدند سوای آنچه از خانه او غارت کردند تا آنکه گفته اند که هزار رطل
کافور ماحی و هفت هزار ناف مشک جندین زینه و سیمینه و فرش بیرون آمد و چهار پایی
خود نهایت نبود و در آن چند سال که او وزیر بود سه بار او را همچنین مصادره کردند و هر بار بیش
بغارت بردند و باز خلعتش میدادند و بر کارش میفرستادند و او در عهده وزارت بهمان
رسولان بدیهان میفرستاد و ایشان را بر ملک تحریص میکرد و از آنجهت بکشتن مسلمانان رسید
و شیخ عبد الجلیل رازی در رفع آن فرموده که اولا آنکه در باب خلافت مقتدر و حکم کردن
مادرش گفته رجوع بطعن معتقدان خلافت او از اهل سنت میشود زیرا که باجماع عقلا خاصه بمذهب
اهل سنت سه ساله خلافت انشاید و محال است که اجماع بر سه ساله منعقد شود که او را از عقل
باشد و نه علم و نه رای و نه اجتهاد و چون وزیرش ابو الحسن فرات باشد و میگویند که او را نقص
و ملحه بود و حل و عقد او درست و مرضی و مقبول نباشد و باجماع مسلمانان زن ناقص عقل و بی علم
خود خلافت و امامت را نشاید پس بعقول این طاعن لازم آید که از سه سالگی مقتدر تا وقت
بلوغ و کمال عقل او جنابان بی خلیفه باشند و اتفاق است که آنکه در عهد مقتدر در جایی دیگر خلیفه
ظاهر نبود پس بر این الزام روا باشد که ده سال عالم بی خلیفه باشد و نقصانی نکند حکم صد و دو
سال جنابان باشد و تشنیعی که این طاعن ناصبی در چند موضع از کتاب خود زده است که مهدی
کجاست و عالم چگونه بی خلیفه باشد ساقط گردد و آنکه ابو الحسن را بنسبت ملحد نمود بر عالمیان ظاهر
خواهد بود که نشانی از عناد است اما آن کثرت مال و نعمت که حکایت کرده و شرح داده فالی

از آن نیست که مالی حلال بود یا حرام اگر مالی حلال بود است بر وی وبالی و نکالی نباشد و چون
از وی بستانند و او مومن باشد مستحق ثواب و عوض گردد و اگر مالی حرام بود که در مدت ده ازده
سال خلافت بظلم و قهر بستند و زر و مال و نکال آن بیشتر بر گردن خلیفه سنیان باشد که ظالم مستحق را
بر مسلمانان گذارد و تمکینش دهد تا مالهای مسلمانان را بناحق بستاند و جمع کند با گردن نکاحات
که اجماع بر خلیفه در سال بی عقل و حکومت زنی ناقص عقل و وزارت جهان وزیری ظالم کنند و
بنابرین باید که اگر جماعتی گویند که امام باید که منصوص از نزد خدا تعالی و عادل و معصوم از خطا و زلت
و عالم و شجاع باشد و تمکین ظالمان و عاصیان نکند خواجه طاعن تشنیع نزند و نگوید که این مذهب
فضیان و خلاف اجماع مسلمانان و خصوصت صدر اول و سواد اعظم است اکنون باید بخواجه الطین
فرات کرد و راضی باید بود و قایل باید شد بانکه خلیفه که اجماعکند و مجرم و فطنی کرد و امامت را نشاید
و امام منصوص معصوم باید تا ناقص برطرف شود و دیگر انکه چون خلیفه دیگر باره ابو الطین فرات را
بعد از عزل و مصادره و حکومت دیگر باره بر سر عمل آورد ندانم این نقصان نیز دیگر عاملان
بخلیفه و حاکم عاید باشد که ظالمی محمد را این تمکین میکنند با هم بد و عاید باشد و بالجمله انکه گفته که وزیر
خلیفه متبع بوده است نقصان سنیان و خلیفه ایشان بیشتر عاید است که نقصان
رافضیان قوم و کاشان زیرا که از چند قسم خالی نبود یا خلیفه مخود اعتقاد وزیر نداشته باشد
این متعصب طاعن جانب عالمتر باشد که خلیفه حاضر با او نشسته باشد و از خوف و تقیه مداهنه کرده باشد
و بدین طریق عوام را جایز باشد که تقیه کنند پس حکم خلیفه روزگار تقیه و مداهنه کنند و قسم آن
آنست که نشسته باشد و وزیر شیعی مذهب است و او را قبول کرده و روا داشته باشد و هرگاه خلیفه او
با بالت اصل و خالت فضل مدان وزیر را فضی راضی بوده است انکار کردن او آنرا از احمقی و
جاهلی باشد هبة الله محمد علی المعروف بابن المطلب بعد از فوت فخر الدوله ولد بهاء الملک
کسوت وزارت در پوشید و خلیفه او را ملقب بولی الدوله کرد اینچه در جامع التواریخ مذکور است
که ولی الدوله بمذهب تشیع در نفس متهم بود و بنابران سلطان محمد بن ملکشاه بوزارت او رضا نداد
و رسل و رسایل متواتر بدار الخلافه فرستاد و پیغام فرمود که چگونه تواند بود که وزیر خلیفه و وقت
رافضی باشد لاجرم مستظهر بنم عزل مصحبه حال هبة الله کشید و او بخدمت سلطان شتافت و بوسیله
سعد الملک اوجی که وزیر سلطان بود و عاظم خطیر سلطان از استرضا فرمود و سلطان نوشت و دیگر
وزارت خلیفه بدو تفویض کرد و نیز طایفه انکه از متعصبهای مذهب اهل سنت و جماعت بر مطلق عداوت
نابد و از ارتکاب ظلم و تعدی احتساب و احتراز نمود و اهل ذمه را از یهود و نصاری در دیوان
عمل نوشاید و هبة الله از اصفهان بر بغداد رفت و رعایت شرط مذکور بجا آورده چند گاهی بوزارت

امر وزارت

امر وزارت مشغول بود و بالاخره مزاج خلیفه نسبت باو متغیر شد و هبة الله این معنی را فهم کرده از بغداد
باصفهان گریخت تا آخر ایام حیات در دیوانخانه سلطان محمد ملکشاه اوقات گذرانید شرف
الدین انوشروان خالد بن محمد القاشانی السنی ابن کثیر شامی گفته که او وزیر خلیفه مستنصر شد و وزیر
سلطان محمود غزنوی نیز بود و او مردی عاقل مهیب عظیم الخلقه کریم شیعی مذهب بود و حریری
کتاب مقامات را باشارت او و بنام او نوشته و در مدح او قصاید دارد و در سال ٥٠٩ نهصد و نه
و یک وفات یافت و در کتاب تاریخ الوزرا مسطور است که شرف الدین مذکور در اقسام فضل و
ادب و تبحر در لغات عرب یگانه روزگار بود و بسیاری از اوقات شریف بمطالعه علوم مشغول
و مشغول صرف نموده بر جاده تقوی و امامت مدة العمر ثابت قدم و رنده بود و با وجود علو شان
هرگز بر اسرار تجبر و تخت نکرده جندگاه بوزارت سلطان محمود و مسترشد عباسی اشتغال داشت
بعد از شهادت مسترشد بخدمت سلطان مسعود بن محمود بن ملکشاه رفته مدة هفت سال دیگر
علم وزارت برافراشت اما بواسطه بخل و خست و کثرت تواضع فرو تنی ریاضت جاه و منصب
هرگز بر شحات شوکت و ابهت ملوکانه و نضارت تبذیر و تو خفت و عدم تمکینش نظام
بود که در صدر دیوان و مسند وزارت از برای هر کس بی تحاشی قیام می نمود و بنابران در آن زمان
یکی از فضلا این در بیت انشا کرده نظم مرا هیبت بی شرم و معاند ولی را با زنی سد زهاد
برای هر کسی برپای خیزد تو گویی هست نوشروان خالد روزی جمعی با او سفاهت بی نهایت نمودند
و او از کمال تواضع و سلامت نفس چنانچه باید جوابی نداد و نواب درگاه وزارت کمند که ما را
دیگر طاقت این همه بی حمیتی نیست جواب داد که جهل سال است که مزور پناه بی حمیتی بر سر برم نظم
چون خاک باش و رسد احوال روبار تا چون هوا بیت همه کس قادری بود چون آب نفع
خویش بهر کس همی رسان تا همچو آتش بجهان برتری رسد بالجمله نوشروان تا آخر ایام حیات
بقواعد روزگار گذرانید و در عین بیگناهی متوجه عالم باقی گردید و کتاب نفثة الصدور از جمله
مصنفات اوست مؤید الدین محمد بن عبد الکریم القمی ابن کثیر شامی گفته که او وزیر خلیفه مستنصر
بود و آخر او را با برادرش حسن و پسرش فخر الدین احمد ابن محمد و سایر اصحاب بن کرفت و حبس نمود و
ابو الازهر احمد بن محمد نائب را بجای او منصوب ساخت و در تاریخ الوزرا مسطور است که مؤید
الدین محمد قمی بعد از فوت مؤید الدین نصاب منتقله قلاده وزارت شد و چون نام خلیفه از این
مرحله فانی در گذشت و الظاهر بامر الله بر مسند خلافت نشست و ستور زمان بر آن منصب مؤید
الدین مسلم داشت و مؤید در زمان المستنجد بالله نیز روزی چند رایت وزارت برافراشت
مؤید الدین ابی طالب محمد بن علی بن محمد العلقمی از اکابر وزرا و اعظم فضلا و اسخیا بوده

علمای اسلام بنام او کتب تفسیر تالیف نموده اند و شعرا در مدح او قصاید لطیفه نظم فرموده اند ابن ابی
الحدید معتزلی شرح نهج البلاغه را در ده مجلد بنام نامی او نوشته و هزار دینار زر شرخ با خلعت لایق
و اسب مزین خاص صله ان یافته و شیخ ابو الحسن صفاهانی که از علمای اهل سنت است کتاب
عباب الاحزاب فاخر را بنام او نوشته و در خطبه آن فصلی که متضمن شطری از بزرگی و فضیلت
پدر وی آن وزیر تحریر است ذکر نموده و گفته ولا کان مولانا الملک الوزیر الاعظم الصاحب
الکبیر المعلم العالم العادل المؤید المظفر المنصور المجاهد سید صدور العالم مؤید الدنیا و الدین
عماد الاسلام و المسلمین عضد الدولة تاج الملة رکن الملک ظهیر الخلافة المعظم صفی الائمة المکرم مربی
وزراء الشرق و الغرب غیاث الوری ابو طالب محمد بن سعید المرحوم کمال الدین ابی العباس
احمد بن محمد بن علی العلقمی نصیر امیر المؤمنین ذو الفضائل المشهورة و الفواضل المسکورة و المناقب
الکبیرة و المآثر المأثورة الواقف علی مصالح العباد حمیته و لعاه الباذل فی حراسته نفایس
نفوسهم اقصی جهده و منها الذی مخت الوزارة منه فظ الائمة و بحرها و اسدها و ذهب و ساد تها علما
بانه اعلم من وطیها و اکرم من توسدها ۔ ان الوزارة لم یکن کفؤا لها ۔ الا الوزیر محمد بن
العلقمی ۔ الذی احصت بدیع الفضائل و کان دارسا ۔ و صنع بسیبه معالم العلوم بعد ان کان
دراسا و حمیت بسیاسته المرهوبة ثغور الاسلام و اصحبت بفوائض مکارمه جوامع الآمال
و اضحت ترائف اللغة مالوفة و اغاض علی حفدة الادب سجال مواهبه الغامرة و حبه الیهم
ما الم من منحه السابقة فاصحت رباعه بعد الدروس عامرة فتبنهت همم اولی العلوم و کانت
راقدة و فاضت شعاب الفضائل بعد ان کانت ملک الشعاب جامدة ۔ شعر
کلما قیل قد تناهی ارتقا ۔ کرما ابدت الیه الکرام ۔ لا تزال الاسلام محروسا ۔ بعوالی همة والا جان
محیی المناقب باقی سیفه و قلمه و الرعایا فی ظل رعایته و ادعیة و ملوک الممالک تظل الی اعلا قدره صنعتین
لفق تصانیفه عن العلم بعد ان کانت کاسده و اصلح بحسن نظره الی طریقة الدهر و کنت احمدها
فاسدة و شرفنی بمطالعة مصنفاتی و ارتضاء مؤلفاتی و لقد اسفت علی کل ساعة تقضیها فی غیر طلبه
و کلما عرضتها علی غیر فضله و دوت ان تلک الساعة لم تسعنی و علمت ان تلک الکلمة کانت بقبول و عنی
و لما قضیت فی هذا الشرف ان یفرض فیه ذکری بعد انقضاء عمری لم ازل فکرتها تخلد فی مرتبة الاشمار
الی یکرم جنابه و یجعل لوجودی خلفا یقوم فی الخدمة باحسان منابه الی ان اوعز الی اتقد الله تعالی
فی الآفاق عالی امره و عضد الاسلام و اهله بما فاضت البرکة علی عصره بان اولف فی لغة العرب
کتابا یکون انشاء الله تعالی بین تقیبه و فق الارباب جامعا شتاتها و شوارد اجماعها
منابر لغاتها و اوابد ابیاتها مشتملا علی اوانی التراکیب و اقاصیها و لا یغادر سوی المهملة صغیرة و لا کبیرة

الا

الا و هو یحصیها فبینهنی مرسومه الشریف علی ما کنت ارتاده و رجوت طاعة و توفیق کریم رعاه علی
ما انا معتاده و رفعت فی الحریدة العبید او الوزیدة الغدر الی اکرم کفوا و اعظم کلی ذی نهیة و لب
فانه فی استحقاق زفاف عقایل تاج العقول الیه طبقة و فی المثل السایر و افق شن طبقة امنت
الحق از کلام صفاهانی در اظهار شطری از فضایل آن وزیر رفعت مبانی نقل افتاده و با مجلد
بهیج یکی از ناقلان آثار و متتبعان اخبار مخفی نیست که مؤید الدین انواع فضایل فطری
و کمالات کسبی داشت همواره رقم محبت اهل البیت بر لوح ضمیر و صفحه خاطر می نگاشت و چون
مستعصم خلیفه با آنکه خود را امام بحق و خلیفه مطلق میدانست همواره ملاهی و مناهی را ورد
شام و عبادت صبحگاهی میساخت و از ضلالت و ارتکاب بدعت یکساعت نمی پرداخت مؤید
الدین از مشاهده آن آزرده خاطر می بود در اصلاح حال او تامل بسیار می نمود تا آنکه در سنه
خمس و ستمایه میان سنیان و شیعیان بغداد تعصب افتاده آتش نزاع بالا گرفت و بر مستعصم
ابوبکر باز وجهی از اشیاء بجانب اهل سنت جماعت کرخ بغداد و اگر ساکنان شیعه بودند غارت
نمود و بسیاری از سادات را اسیر ساخته بخواری هر چه تمامتر محبوس گردانید و چون وزیر
فی الاصل بود و در مذهب تشیع و محبت اهل البیت شیعیان خاری نمود از مشاهده این
حرکت عنان اراده از سلوک طریق دولتخواهی برتافت و سعی و اجتهاد او در ویرانی اساس
دولت عباسیه قرار یافت و در سنه اربع و خمسین و ستمایه که هلاکو خان از ممالک شرقی بقصد
تسخیر ولایت غربی نهضت نمود و خاطر از زمره ملاحده فارغ ساخته رایت عزیمت بجانب دار السلام
برافراخت خواجه نصیر الدین محمد طوسی در آن حین از حبس ملاحده نجات یافته و از هلاکو خان
انواع تعظیم و اکرام دیده همراه بود ابن علقمی فرصت غنیمت دانسته قاصدان بخدمت خواجه و هلاکو
خان فرستاد و ایشان را بر توجه بجانب بغداد ترغیب نمود و اظهار کرد که جمیع امرا و لشکریان خلیفه را
بحسن تدبیر از احوال خلیفه دور ساخته تمام هر چند زود تر رکاب ظفر انتساب متوجه این صوب
گردانید که آسانی این فتح بدست خواهد آمد هلاکو خان شرح احوال بتفصیل و اجمال دانسته بالشکر گردون
احتشام و سپاه بهرام انتقام روی سوی دار السلام بغداد نهاد و بعد الثنیا و الی روز
یکشنبه چهارم صفر سنه ۶۵۶ مستعصم مضطرب گردیده با پسر و ابوبکر و عبد الرحمان و بسیاری
از علویان و دانشمندان عزیمت ملاقات هلاکو خان کرد و مطر قوا کوبان از دروازه دار السلام
بیرون رفته روی بدرگاه خان آورد و چون بکمر بابس گردون اساس رسیدند خلیفه و پسران
با دو سه خادم باز داده باقی موقوف گردیدند و هلاکو خان در باب اقتل و ابقاء خلیفه مذکور
با خدمت خواجه نصیر الدین محمد و دیگران طریق مشورت مسلوک داشته همه بر قتل خلیفه متفق گردیدند

مستعصم را در نمد پیچیده بر زمین مالیده بشد و صدمت بندهای اعضای او را از یکدیگر جدا کردانیدند
و شیعه امیر المؤمنین با مقام خون الیه معصوم بین سرور کشتند در کتاب تحفة الابرار مسطور است
که سبب انقراض دولت مستعصم عباسی و قتل او و اولاد او آن بود که امیر ابو بکر بن مستعصم شبی
در محله کرخ که مسکن شیعیان بود میگذشت وقت سحری شنید که در نماز و تهجد دعای منجی اندکه
بر مزاج عصب بقتل او ناخوش آمد و بنا بر این لشکر برنشاند و محله کرخ را غارت کرد و قریب هزار
دختر از علویه و غیر ایشان را بغارت بردند و اسیر کردند و زیر دار الخلافه محمد بن العلقمی که
شیعی بود چون این حال مشاهده نمود برآشفت و سوگند خورد که قرار نگیرم تا آل عباس را بدست
مغول باز ندهم و در حال چهار طبق کاغذ را وصل کرد و صورت بغداد را در آنجا نقش فرموده و بهایا
بقاصدی آنچنان داد و بشاه جهانگیر و خان اعظم هلاکو خان بن تولی خان بن چنگیز خان
فرستاد و در وقتی که هلاکو خان از جیحون گذشته بود کاغذ بوی رسید وزیر تحریص لشکر عرب
مشغول بود و تقویت لشکر مغول میکرد تا خلیفه و اولاد او را بدست شاه جهانگیر داد تا بکشت
و بمصر و بنگاه دانشمندان را از اهل سنت که فتوی بقتل و غارت اهل کرخ داده بودند چاسار رسانید
تا بعوام ایشان برسیده باشد فقطع دابر القوم الذین ظلموا والحمد لله رب العالمین **ابو القاسم**
الحسین بن علی بن الحسین بن محمد ابن یوسف الوزیر المغربی شیخ نجاشی گفته که او از اولاد بلاس
بن بهرام گور است و مادر او فاطمه دختر ابو عبد الله محمد بن ابراهیم بن جعفر النعمانی است که
شیخ ما و صاحب کتاب غیبت است حسین را مصنفات بسیار است از آنجمله کتاب
خصایص در علم قرآن و کتاب اختصار اصلاح المنطق اختصار غریب المصنف و رساله در معرفت
قاضی و کتاب الالحاق بالاشتقاق و کتاب اختیار شعر ابی تمام و اختیار شعر بحتری و اختیار
شعر متنبی و طعن بر وی در منتصف شهر رمضان سال چهارصد و نوزده وفات یافت و قاضی
ابن خلکان نسب او را از جانب پدر و مادر بهمین طریق ذکر نموده و گفته که خال او هرون بن
عبد العزیز اوراجی است که از معدودان متنبی بوده و ایضا تصانیف مذکوره را یاد و کتاب
دیگر که یکی انیاس نام دارد و دیگری آداب الخواص بالنسبة داده و گفته که نهایت حسن شعر بن بود
و این همه تحصیل فضایل و تصنیف کتب در سایل پیش از بلوغ بیست و چهار سالگی او را میسر شده
بود و نیز در تاریخ مصر و تاریخ ابن خلکان مسطور است که حسین مذکور فاضل و عاقل و شاعر و شهم
و شجاع و کافی بود در فن وزارت تا آنکه گفته اند هیچ یک از خلفا و ملوک را وزیری چنان نبود
و این ابیات را مهیار بن مرزویه دیلمی که یکی از شعرای شیعه است در مدح وزیر گفته
شعر جادیک الله علی فترة ٭ بآیة منزلها یعجب ٭ لن تالف الابصار من قلبها ٭ ان تطلع الشمس من

المغرب

المغرب ٭ و همچنین در تواریخ مذکوره مسطور است که چون حاکم اسمعیل صاحب مهدی دعوی
برادران او را کشت و زیر کرخیه بدار رمله آمد و از آنجا بحجاز و از حجاز بعراق آمد و بعضی اوقات
در خدمت آل بویه میبود و بعضی اوقات در دیار بکر وزیر احمد بن مروان که امیر آنجا بود شد
در آنجا اقامت نمود تا در سیزدهم ماه رمضان سال چهارصد و نوزده در میافارقین وفات
یافت و او را بموجب وصیت بمشهد اشرف نجف نقل نمودند **ابو الفضل محمد بن الحسین المعروف**
باستاد ابن العمید القمی وزیری بحر بحر جود و مشیری در هر فن استاد بود و صاحب ابن عباد از
زمره اصحاب عمید او و عبد الحمید کاتب مکاتبت فوید او است در حقایق علوم عربیه ماهر بود و فایق
حکم و فنون عقلیه بر طبع کمتر دانش ظاهر بود و در تاریخ یافعی مسطور است که او وزیر رکن الدوله
بن بویه بود و در علوم فلسفی و نجوم مهارت و توسع تام داشت و در علوم ادبیه و ترسل در زمان
خود بی نظیر و کامل الریاسة و جلیل المقدار بود و یکی از تابع او صاحب ابن عباد است که بواسطه
شرف صحبت او بصاحب ملقب گشته و چون در کتابت و انشا ید بیضا داشت و رشحات او
گفته اند بدایت الکتابة بعبد الحمید و ختمت بابن العمید و جمعی کثیر از شعرا قصد خدمت او نمودند و مدایح
بر او خواندند و صلات گرانمایه از و یافتند از آنجمله متنبی در اصفهان بخدمت او رسیدند و او را مدح
کرد بقصیده که اولش این است **شعر** یا دهرک صبرت ام لم تصبر ٭ و بکاک ان لم تجزع ٭ معک اجری
و سه هزار دینار زر سرخ باو داد و مؤلف تاریخ مصر و قاهره آورده که چون صاحب ابن عباد
بغداد رفت و مراجعت نمود استاد از و پرسید که بغداد را چون دیدی صاحب ابن عباد گفت
بغداد فی البلاد کالاستاد فی العباد و ایضا روایت میکنند که روزی صاحب ابن عباد بعد از
وفات ابن عمید از در سرای او میگذشت در بیرونی آن سرا بجلس رانده بگرجند نفر از خدمتگاران
آن زبون بس این ابیات از روی عبرت بر زبان راند **شعر** ابها الرکب لم علاک الکتاب
این ذاک الحجاب والحجاب ٭ این من کان الذی بهر غرب منه ٭ فهو الیوم فی التراب تراب
و از علی بن سلیمان روایت میکند که گفت در شهری خانه خراب دیدم که سوای آن خانه چیزی
نمانده بود چون تامل نمودم دانستم که دار ابن عمید است و بر آنجا این چند بیت نوشته دیدم **شعر**
عجب یصرف الدهر معتبرا ٭ فهذه الدار من عجایبها ٭ عمدی بها بالملوک رایة ٭ قد سطع النور فی جوانبها ٭
تبدلت وحشة بعد ساکنها ٭ ما اوحش الدار بعد ساکنها ٭ و در بعضی از تواریخ مذکور است
که ابو الفضل بن عمید در عهد سلطنت رکن الدوله بمرتبه وزارت رسید و ترقی تمام او را دست
داده بغایت معتبر گردید بمثابه که در ایام رکن الدوله از ولدار شد خود عضد الدوله را نخشیده
بود و پهلو بر بستر ناتوانی نهاده بود عضد الدوله اندیشید که مبادا پدر از وی ناراضی بر وصیت سلطان

رضوان شتابد و بی رخصت نمیتوانست که متوجه ملازمت گردد بعد از تاخ قاصدی نزد ابو الفضل فرستاد
پیغام داد که کدورت مرا از خاطر رکن الدوله بیرون برد و چنان کن که مرا طلب دارد و ابو الفضل
انگشت قبول بر دیده نهاده و در آن باب سعی موفور بتقدیم رسانید و جهة احضار عضد الدوله مرعی
نبیرا از رسالت داشت و چون عضد الدوله در بلدهٔ اصفهان بملازمت پدر بزرگوار رسید رکن الدوله
باقی فرزندان را نیز خاصه ابو الفضل را جشنی عظیم ترتیب نمود و رکن الدوله و اولاد امجاد بخانهٔ وزیر
تشریف برد و رکن الدوله در آن مجلس ممالک خود را میان پسران منقسم گردانید و فخر الدوله و مؤید
الدوله را با طاعت و فرمان برداری عضد الدوله مامور ساخت والله اعلم **ابو الفتح علی ابن
محمد ابن العمید** بعد از وفات پدر وزیر شده ذو الکفایتین لقب یافت و در تاریخ گزیده مسطور است
که ابو الفتح علی بن محمد بن حسین وزیر رکن الدوله حسن بن بویه بود و بزرگی او بمرتبه رسید که
صاحب ابن عباد با وجود ابن اجلال خود مدح او گفتی و بیار بر خواستی و بر دو خواندی ثعالبی در
حق او گفته حاز الشرف بلسانه و سیف الملک بنانه اشعار خوب و رسایل مرغوب
بی نظیر دارد و ابن خلکان گفته که ابو الفتح مذکور جوانی جلیل مثل پدر صاحب فضایل بود و متنبی
در بعضی از قصاید والیه خود اشعار بمدح او نموده و او بوزارت رکن الدوله بموارد از روی
استقلال اشتغال می نمود و چون رکن الدوله وفات یافت و پسرش مؤید الدوله بر سریر سلطنت
نشست ابو الفتح مذکور مدتی بدستور وزیر بود تا آنکه میان او و صاحب ابن عباد کلفت و
نزاع بهم رسید و صاحب ظالم مؤید الدوله را بر او متغیر گردانید و در شهور سنه ست و ستین و
ثلثمایه او را مواخذه و مصادره و تعذیب بسیار نمودند و حبس کردند و چون از خود نا امید شده
دانست که او را خلاصی نیست و اگر چه جمیع اموال و اسباب خود را تسلیم نماید تذکره که جمیع ذخایر
اموال او در آن بود و در آنجا بود طلبید و در آتش انداخت و چون آن تذکره سوخته شد شخصی که
بر موکل بود گفت هر چه میخواهی بعد از این با من بکن که بخدا سوگند که بصاحب تو از مال من یک دینار
نخواهد واصل شد و او همچنان در شکنجهٔ عذاب گرفتار بود تا هلاک شد و در باب خرابی آن خانواده
بعضی از شعرای اصحاب ابن در هجو گفته **شعر** آل العمید و آل برمک مالکم قل للمعین لکم و زال
الناصر کان الزمان یکیلکم بمداله ان الزمان هو المخون الغادر ابو الفتح بخدمت پیش از آنکه
کشته شود این ابیات بر زبان میراند **شعر** دخل الدنیا انا ساقبلنا رحلوا عنها و خلونا
و ترکنا ها کما قد نزلوا و تخلیها لقوم بعدنا **الصاحب الجلیل کافی الکفات ابو القاسم اسمعیل ابن
ابی الحسن علی بن احمد بن ادریس الطالقانی** صاحب دولتی که خلعت نسب عالی را بطراز فضایل و معالی
آراسته و طبع وقاد و ذهن در باض علوم از اذکار اصول و فروع آن دانسته و استین فضایل را بر ساخته

رای مشکل گشایش در تدبیر امور و نصب سیفی از اقران و اکفا بوده و فکر معجز نمایش در نظم معالی
جمهوریه مهیا نموده لاجرم زمام سلطنت امور بلاد بکف کفایت او داده و او حل و عقد
از مه قبض و بسط مصالح عباد در قبضهٔ اختیار او نهاده و در تاریخ یافعی مسطور است که صاحب ابن عباد
در فضایل و مکارم نادرهٔ عصر و اعجوبهٔ دهر بود و تحصیل علوم او بیمن ابن عمید و ابو الحسن احمد بن فارس
لغوی صاحب کتاب مجمل اللغة و غیر ایشان نموده بود و ابو منصور ثعالبی در کتاب یتیمة الدهر
حق او گفته که عبارتی مرا میسر نیست که آن را حق افصاح از علو محل او در علم و ادب و جلالت او در
جود و کرم و تفرد او بنهایت محاسن جمیع اسباب مفاخر لایق دانم بلکه همت گفتار من فرو
تراست از رسیدن بادنی مرتبهٔ فواضل و معالی او و جهد و طاقت و صف من قاصر است از بیان
اندکی از فضایل و مساعی او و بعد از آن شروع در شرح بعضی از محاسن و شطری از احوال او
کرده و ابو بکر خوارزمی در حق صاحب گفته نشأ من الوزارة فی حجر ها و درب و درج مزدکر با و رضع
اخاریق در ها و رضاعن ابائه کما قال ابو سعید الرستمی فی حقه **شعر** و رشا لوزارة کابر عن کابر
موصول الاسناد بالاسناد بروی عن العباد ابن عباد فزارة و اسمعیل عن عباد و گفته اند
که هیچکس بخاطر نرسد که در حیات داشت بعد از وفات نیافت مگر صاحب ابن عباد که چون
او را وفات رسید در بازی شطرنج را بستند و تمام مردم از بادشاه که فخر الدوله بود و امرا و
لشکریان و سادات و فضلا و عامهٔ اهل شهر بر در قصر او حاضر شدند و انتظار جنازهٔ او میکشیدند
و بادشاه و ارکان دولت تمامی رعنای او تغیر لباس نموده بودند و چون نعش او را بیرون
آوردند فریاد از نهاد جمیع حاضران برخاست و بی اختیار سر بر زمین نهاده زمین را بوسیدند
و فخر الدوله پیش جنازه با دیگر مردم میرفت و چند روز بعزای او اشتغال نمود و لطایف
منشآت و رسایل صاحب بسیار است از جمله آنکه یکی از افاضل زمان با و مکتوبی نوشت و در غایت
عذوبت و لطافت و بسی آثار فصاحت و بلاغت از آن ظاهر بود و چون صاحب ابن عباد آن را
مطالعه کرد دید که اکثر منشآت خاصه اوست که آن فاضل در مکتوب درج کرده و در جواب او این
آیت نوشت که من بضاعتنا ردت الینا یعنی این کالای ماست که بسوی ما باز گردانیده شده و در
تاریخ الوزراء مذکور است که صاحب کافی اسمعیل بن عباد در علم و فضیلت و فهم و فطانت و جلالت
و یگانهٔ روزگار بود و در اصابت رای و تدبیر و اصالت خاطر و صفای منجر بر آمد و زرای کفایت
آثار **مقطعه** خجسته رای او بر ملک را فتنه بر بستی مبارک روی او بر خلق را فتح بگشودی
سعادت جستم بگشادی کنار دلش کجا جنبد زمانه گوش نهادی که نار ابلیس فرمودی و گفته اند
در ایام دولت مؤید الدوله که حکومت بعضی از ممالک عراق تعلق بوی میداشت رایت وزارت

برافراشت و چون مؤید الدوله وفات یافت ارکان دولت و اعیان حضرت با یکدیگر مشورت
کردند که کدام یک از اولاد بویه را قایم مقام گردانند صاحب کافی گفت که هیچ یک از ملوک دیلم را
استحقاق سلطنت نیست برادر فخر الدوله یعنی امیر را از خراسان طلب می باید کرد تا بتنظیم امور مملکت
دارد و آرای امرا برین معنی قرار گرفته مسرعی بنیشابور فرستادند و فخر الدوله را که در پناه تسلیم
الدوله و ابو العباس تاش بسر میبرد بپادشاهی نوید دادند و فخر الدوله از برق و باد عزیمت
استعاره کرده روی بعراق آورد و در ماه رمضان سنه ثلاث سبعین و ثلثمایه بملک ری رسیده
بر تخت سلطنت متمکن گشت و منصب وزارت را بصاحب ابن عباد مفوض گردانید و جناب صاحب
بواسطه خصال حمیده و افعال پسندیده و وفور درایت و کثرت کفایت باندک زمانی تقرب تام یافته
صاحب اختیار ملک و مال شد و در سنه سبع و سبعین و ثلثمایه صاحب ابن عباد بموجب حکم فخر الدوله
بجانب طبرستان رفت و کافی در ضبط اموال آن ولایت کوشید و جماعت متغلبه را مغلوب و مقهور
گردانید و بفتح جند قلعه معتبر قیام نموده در سنه مذکوره مراجعت فرمود و در سنه سبع و ثمانین
و ثلثمایه آن وزیر صاحب تدبیر فرمان داد تا در هر جان چند سکه زدند بوزن هر سکه هزار مثقال
طلا و بر یک جانب هر سکه هفت بیت نقش کرده بودند که یکی از آن ابیات اینست شعر
و احمر یجلی الشمس شکلا و صورة • فاوصافه مشتق من صفاتها • و بر یک جانب دیگر تنکیات سورة
اخلاص و لقب فخر الدوله و لفظ هر جان مثبت بود و در سنه خمس ثمانین و ثلثمایه جناب صاحبی بمرض
موت گرفتار گشته پهلو بر بستر ناتوانی نهاد و فخر الدوله بعیادت رفته صاحب معروض داشت
که من در ایام وزارت بقدر طاقت در رواج دولت این خاندان کوشیدم و نام همایون
پادشاه او را قطار آفاق بعدالت مشهور گردانیده اکنون متوجه عالم باقی شده ام اگر پادشاه
بدستور معهود سلوک فرماید برکات مساعی مشکوره من بر روزگار خجسته آثار عاید گردد و مرا نامی
باشد و من بدین معنی رضا دادم که حامل الزکر باشم و پادشاه به نیک نامی اشتهار یابد اگر از بندگان
حضرت امری بخلاف انجه عرض کردم ظاهر گردد نزد عالمیان بوصمت پیوندد که این قواعد پسندیده
ساخته و پرداخته من بود و این صورت اساس دولت را زیان دارد و از آن خللها تولد کرده امید
میدارم که پادشاه بقبول اصحاب اغراض مردم مفتن عمل نماید و عنان اختیار از صواب
منحرف نگرداند فخر الدوله این نصایح را بجنب ظاهر قبول فرمود اما بعد از فوت جناب صاحبی هنگامه
او را صاحبی نموده اولادش محروم ساخت و متعلقان وزیر را مصادره کرده اموال فراوان
از ایشان حاصل گردانید و در روضة الصفا مسطور است که چون صاحب ابن عباد را بمنزلگاه
بردند از غایت ملالتی که داشت اعیان دیلم پیش نعش او زمین بوس کردند و تابوت او را از سقف

خانه

خانه او بخجه بعد از مدتی باصفهان بردند و بخاک سپردند صاحب مدت هژده سال بامر خطیر وزارت
قیام نمود و آن مقدار از نفایس کتب که او جمع کرده بود هرگز هیچ وزیر بلکه صاحب تاج و سریر
جمع نکرده بود چنانچه در سوزی از اسفار چهار صد شتر بار برداری کتب او را میکشیدند و صاحب را
تصانیف بسیار است از انجمله کتاب محیط در لغت و آن هفت مجلد است و کتاب کافی و المعتمد
و صفاته و کتاب در علم کلام که در مبحث امامت این چند فقره را در مدح حضرت امیر علیه السلام آورده
و صنوه الذی اخاه و اجابه حین دعاه و صدقه قبل الناس و لباه و ساعده و واساه و شد الدین
بناه و هزم الشرک و آفواه و شبه علی الفراش فداه و مانع عنه و حماه و ارغم من عانده و فداه
غله و واراه و ادی دینه و قضاه و قام بجمیع ما اوصاه • ذلک امیر المؤمنین الاسواه • شیخ
ابو الفتوح رازی گفته که نقش نگین صاحب این کلمات بود علی صدقه توکلت و بالحق توسلت
و نقش نگین دیگر او این بود شفیع المذنبین الآمنة • محمد و العترة الطاهرة • و فاضل طوسی در کتاب
کامل بهائی گفته صاحب کافی را ده هزار بیت در منقبت آل عبا بود علاوه تبرا از اعادی ایشان بود
و از جمله اشعار او که در مدح حضرت امیر المؤمنین علیه السلام واقع شده این ابیات است شعر
کان النبی مدینة العلم الذی • هوت الکمال و کنت افضل باب • ردت علیک الشمس و هی • فصیلة
ظلمات فاسفر بلا نقاب • لم احک الا ما روته لنا صحب • عاونک وحی مباحة الاسباب • و از
لطایف نظم که در بیان خلوص محبت و ولا بآنحضرت گفته این دو بیت است که شیخ ابو الفتوح رازی
در تفسیر خود آنرا باو منسوب ساخته شعر • یا حسن لو کان حبک علی • جهنم کان الفور عندی جحیما
و کیف یخاف النار من کان موقنا • بان امیر المؤمنین قسیما • الفضل له یجب علی نزول الشدوک • و
ترکوا النفوس و اصفوا البحار • و مهما رایت محالة • فثم الدکا و ثم الفخار • و مهما رایت عدوا له
ففی اصله لست استعار • فلا تعدلوه علی فعله • فخیطان دارا به قصار • الفصار انا و جمیع من فوق
التراب • فداه تراب نعل ابی تراب • من دهرکه بالای خاک • فدای خاک نعل بو
تراب • الفضل امیر المؤمنین الی القضی • ان قدبی عندکم قد وقفا • کما حدث مدحی فیکم • فانی و الله قد
السلفا • من مکولای علی ذا • طلق الدنیا ثلثا و وفا • من دعاء للابرار بالکلا • و من فی بعض هذا
یکتفی • من وصی المصطفی عندکم • و وصی المصطفی من یصطفی • و از جمله مدایح او این قصیده است
که در باب شوق خود بزیارت حضرت امام رضا علیه السلام گفته و شیخ اجل ابن بابویه در صدر
کتاب عیون الرضا که تالیف آن برسم تحفه صاحب نموده آنرا آورده شعر • یا سایرا
ابرا الی طوس • مشهد طهر و ارض تقدیس • ابلغ سلامی الرضا و حط علی • اکرم رس لخیر موسی
و الله و الله علقمة صدرت • من مخلص فی الولا ممسوس • انی لو کنت مالکا لربه • کان مطلوب الفضل

تعریس • وکنت امضی العزیم تجلا • مستشفا فیه قوة العلیس تشهد بالزکا ملتحف • وبالسنا و
السناء ماکوس • ما سدی وابن سادة ضحکت وجوه وهری الغیر تعبس • لما رایت النواصب
انکت • رایاتها فی ضمان تنکیس • صدعت بالحق فی ولا تبکم • والحق مذکان غیر محبوس • یا ابن
النبی الذی برفع • الله ظهور الجبابر السوس • وابن الوصی الذی یقدم • فی الفضل علی النبل العباس
وجانب الفوز غیر مستنقص • ولابس المجد غیر ملبس • ان بنی النصب کالیهود وقد • تخلط هتوبهم
بتجبیس • کم دفنوا فی القبور من نجس • اولی به الطرح فی الفواویس • عالمهم عندنا باحشه
فی جلد ثور ومسک عاوس • اذا ما ملت شوم جهینة عرفت • فیها استراک ابلیس • لم یعلموا
الاذان برفعکم • صوت اذان ام قرع ناقوس • انتم حبال الیقین اعلقها • ما وصل الغر حبل
تیفیس • کم فرقة فیکم یلوذ بی • ذللت ما تها بتغطیس • قمعتها بالحجاج فاذلت • یجعل عنی
بطر منحوس • انا ابن عباد استجار بکم • فما یخاف اللیوث فی الجنیس • کونوا یا سادتی وسائله
بنصح لله فی الفواویس • کم مدحة فیکم کرمها کانها حلة الطواویس • وبذمکم لقول فار بها قد نثر
الدر فی الفرا لیس • یملک رق الفریض قابلها • ملک سلیمان وعرشه بلقیس • بلغوا الله ما یؤمله
حتی یزور الامام فی طوس • واین قطعه نیز از دوران بابست قطعه بازیرا قد نهضنا
مبتدرا قد رکضنا • وقد مضا کالبرق اذا اومضا • ابلغ سلامی زائرا بطوس • مولای الرضا
سبط النبی المصطفی وابن الوصی المرتضا • من جاز غرا اشعاد ساد محمدا اهضا • وقل من مخلص علی
الولا منتقضا • فی الصدر لیخ صرفه بترک قلبی حرضا • من ناصبین عادوا واقلب المهابی حرضا
حرمت عنهم معوضا ولم اکن معترضا • نادمهم ولم ابل ان قتل قد نثر مضا • باجنداد رفضی لمن
نابذکم وابغضا • لو قدرته نذته ولو علی حمر الغضا • لکنی معتقل بقید حطت عنا • جعلت مدحی بدلا
فقده وعوضا • امانة مورودة علی الرضا لیرتضی • رام ابن عباد بها شفاعة لن تدحضا • واز جمله
اشعار او که در تبرا و اعدای اهل البیت علیه السلام واقع شده این چند بیت است شعر
قالت تحب معاویه • قلت اسکتی یا زانیه • قالت اساءت جوابنا • فاعدت قولی ثانیه • یا زانیه یا بنت الفی زانیه • احب من شتم الوصی ثلاثه • فعلی یزید لعنة وعلی ابیه ثانیه • وبالجمله
تشیع صاحب ابن عباد و اهتمام او در ترویج مذهب عدل و توحید غایة اشتهار دارد تا آنکه
اهل اصفهان مذهب تشیع خود را با و نسبت میداده اند چنانکه مرویست که در ایام حکومت صاحب
ابن عباد در اصفهان و اهتمام ترویج مذهب حق در میانه ایشان روزی شیخی از اهل اصفهان
مردی را دید که با خاتون خانه او مباشرت می نماید تازیانه بگرفت و خاتون را تادیب میکرد
خاتون چون سینه بود لاجرم در اثنای تازیانه خوردن میگفت القضا والقدر یعنی زنا

کناه من نیست بقضا و قدر خداست شیخ با و خطاب کرد که ای دشمن خدا زنا میکنی و اینچنین
عذر نامعوجه میگویی خاتون چون این سخن از شیخ شنید از روی درد دین فریاد بر آورد و گفت
آه که آنرا تو ترک سنت کردی و مذهب ابن عباد را اختیار کردی شیخ از آن سخن متنبه شده تازیانه
را از دست انداخت و عذر خواهی او نمود و گفت انت سنیة حقا و تاریخ یافتن مذکور است که
وفات صاحب ابن عباد در شب جمعه بیست و چهارم شهر صفر از سال سیصد و هشتاد و پنج در
ولایت ری اتفاق افتاد و بعد از آن او را باصفهان نقل کردند و در محله که معروف است
بباب دربه او را دفن کردند از ابو القاسم بن ابی العلاء شاعر اصفهانی نقل است که
گفت در خواب دیدم شخصی را که با من میگوید که جواب این همه فضل و قدرت که بر شعر داری
صاحب را مرثیه نگفتی در جواب گفتم که کثرت محاسن او مرا از آن باز داشت زیرا که ندانستم
که بکدام یک از محاسن و فضایل او ابتدا کنم و ترسیدم که تقصیر و کوتاهی از من واقع شود و مردم
گمان کنند که مگر من استیفای فضایل او کرده ام پس آن شخص گفت بشنو و حفظ ان لم تحفظ
من در باب او گفته ام گفتم بگوی گفت شعر ثوی الجود والکافی معا فی حفیرة • فقلت لیالیس
کل منهما باخیه • فقال هما اصحبا حین ثم تفارقا • فقلت صحب حین فی الباب دربه • فقال اذا
ارتحل الناء دون عن مستقرهم • فقلت اقاما الی یوم القیمة • واز جمله اشعاری که در مرثیه صاحب
گفته اند این دو بیت از ابو سعید رستمی است شعر العبد ابن عباد یهش الی السری
اخوامل او یستلاح جوادا الی الله الا ان یموتا بموته • فما الحاسنی المعاد معاد ابو محمد الحسن بن هرون ابن ابراهیم بن عبد الله بن یزید بن حاتم بن قبیصة ابن المهلب بن ابی صفرة
الازدی المهلبی وزیر باستقلال معز الدوله بن بویه بود و ابن خلکان گوید که ارتفاع قدر و
علو همت و کثرت فیض وجود او مشهور است علم و ادب و اهل آنرا بغایت دوست داشتی
و تحقیق همت عالی نفس بر احرار موجبات تکریم جمیل کاشتی پیش از آنکه بخدمت معز الدوله
احوال او بسیار پریشان بود تا آنکه در یکی از اسفار او را میل بخوردن گوشت شد و قدرت بهای
یک سیر گوشت نداشت و از غایت شدت و محنت خود این ابیات نظم نمود شعر الاموت
باع فاشتریه • فهذا العیش ما لا خیر فیه • الاموت لذیذ الطعم یاتی • یخلصنی من الموت الکریه
اذا ابصرت قبرا من بعید • وودت انه قبری مقابلیه • الا حکم المنیة فی البریة • فصدق یا لوفات علی
اخیه • و بعد از نقلب احوال بوزارت معز الدوله رسید و اعتبار و اختیار تمام پیدا کرد
لادت او در ربیع در محرم سنه احدی و تسعین و ثلاثمائه بود و وفات او در سال سیصد و پنجاه
و دو در راه واسط اتفاق افتاد و او را از آنجا به بغداد آوردند و در مقابر قریش در مقبره کرخیه

که خانواده اهل فضل و صلاح از شیعه امامیه اند او را دفن کردند و ابن ابی الحجاج بغدادی که یکی از فضلای
شعرای امامیه است و ذکر او در مجلس شعرای عرب خواهد آمد در مرثیه وزیر ابن ابیات گفت
سه یا معشر الشعراء دعوة مرجع • لا یرتجی فرج السلوة به • عزوا القوافی بالوزیر فانها
تبکی و ما بعد الدموع علیه • مات الذی امسی الثناء وراده • والعفو اعفو لعد بین یدیه • صدم
الزمان بمدته للحص الذی کنا • نفر من الزمان الیه • فلیعلمنی بنوا بویه انه • فجعت به الایام آل بویه
ابو طاهر محمد بن محمد بن بقیه وزیر عز الدوله در تاریخ ابن کثیر شامی است مسطور است که ابن
بقیه در اوایل پریشان حال بود و اول منصبی که یافت آن بود که در ایام حیات معز الدوله در اطراف
مطیع عز الدوله باو رجوع شد و بعد از آن ترقی بدیگر خدمات نمود و چون معز الدوله وفات
یافت و عز الدوله زمام سلطنت استقلال یافت او را رعایت و تربیت کرد تا آنکه چون بر عز
الدوله ظاهر شد که وزیر او ابو الفضل شیرازی مذهب سنت دارد و در یکی از وقایع که میان
شیعه بغداد و سنیان آنجا واقع شده بود او حمایت اهل سنت نموده او را عزل نمود و محمد
بن بقیه را بجای او نصب فرمود علو جاه و وسعت دستگاه او بجائی رسید که هر شب هزار شمع در
سرکار او می سوختند تا باقی شمعات و تکلفات او چه باشد و برین قیاس اسباب سرکار صاحب
او در هر باب باید نمود و در آنوقت که میان عز الدوله و عضد الدوله پسر امیر الامرائی بغداد آشوب
بود عضد الدوله کتابتی باین بقیه نوشت و خواست که او را از ولی نعمت منحرف سازد و این بقیه
نوشته او اقبال نه نمود و در جواب نوشت که خیانت و غدر از اخلاق رجال نیست و صبح
بدانجوش آمد ولی نعمت چون گاهی سخنان رکیک در باب عضد الدوله میگفت لاجرم چون عضد
الدوله متوجه بغداد شد و عز الدوله در جنگ کشته شد در مقام طلب ابن بقیه شد و او را بدست
آورده تشهیر نمود و بعد از آن در پای فیل انداخت تا قتیل او را هلاک ساخت آنگاه او را در
بیمارستان صلب نمود و ابو الحسین محمد بن عمر بن یعقوب انباری که مصاحب و ندیم ابن بقیه بود
او را باین ابیات لطایف سمات مرثیه گفته شعر علو فی الحیات و فی الممات • لحق اشت
احدی المعجزات • کان الناس حین ملکت حیا • نیاما فهبوا لذکرک النیام • کانک قائم فیهم
خطیبا • وکلهم قیام للصلات • مددت یدیک نحوهم اختفاء • مکرمة الیهم بالهبات
ولما ضاق بطن الارض عن ان • یضم علاک من بعد الممات • اصاروا اللحود تبرک استنابوا
عن الاکفان ثوب السافیات • لعظمک فی النفوس مهیب عی • بحفاض و دهش شغلت
وتشغل عندک النیران لیلا • کذلک کنت ایام الحیات • رکبت مطیة من قبل زید • علا ما فی السنین
الماضیات • وتلک فضیلة فیها ایس • تباعد عنک نعیم العدات • ولم ار قبل جدعک قط خدعا

لکن من عناق المکرمات • اساء الی النوائب فاستشاره • فانت قتیل ما للسابیات • ولکنت تحیر
من عرف السبیل فعاد مطالبا • لک الثواب بصبره کرما لاحسان قبیه • الدهر عظیم الشیات • کنت لمعشر
سعدا فاصبحت تقوم فوادا بالمهات • علیل باطل ملک فی فوادی • تخفف الدموع الجاریات
ولو انی قدرت علی قیام • بعرصک للحقوق الواجبات • ملأت الارض من نظم القوافی • وبحت بها ملاحات
الساحات • ولکنی اجر عنک نفسی • مخافة ان اوعد من الهنات • وما لک تربة فاقول تسقی • لانک صب
سطل الماطلات • علیک تحیتی الرحمن تتری • برحمات عواد ایاحات • ابن عساکر در تاریخ دمشق
آورده که چون ابو الحسین مرثیه را نظم نمود در کاغذ نوشته در کوچهای بغداد انداخت چون مردم
آنرا گرفته از غایت لطافت دست بدست میگردانیدند خبر بعضد الدوله رسید و چون آن ابیات
بدو خواندند از غایت لطافت آن ابیات آرزو کرد که ای کاش آن مصلوب چون وزیر می
بود پس ملازمان امر کرد که ناظم آن ابیات را پیدا سازند و یکسال در جستجوی او بودند و پیدا نمی
شد تا آنکه آن خبر در ولایت ری بصاحب ابن عباد رسید و او جهت ناظم آن شعر ابن نوشت
چون ابو الحسین مذکور خبر از آن صاحب را شنید اعتماد نموده بخدمت او آمد و چون صاحب او را دید گفت
تو همی قایل ابیات مرثیه ابن بقیه گفت آری صاحب گفت بخوان آنرا پس ابو الحسین شروع در
خواندن نمود و چون باین بیت رسید سه ولم ار قبل جدعک قط جدعا • لکن من عناق المکرمات
صاحب بر خاست و او را معانقه کرد و دهن او را بوسید و اسباب سفر او را مهیا ساخته روان
خدمت عضد الدوله ساخت و چون بمجلس عضد الدوله او را در آوردند با و خطاب کرد که چه چیز ترا
بران داشت که از برای دشمن من مرثیه گفتی گفت سابقه حقوق نعمتهای که بر من داشت خاطر مرا
از قوت او غمگین گردانید و دل مرا مضطرب ساخت و مرا از جا بیرون آورد و آنحضرت عضد الدوله
او را نوازش نمود و خلعت و زر و اسب انعام فرمود و این خلکان گوید که اتفاق علمای فن
مشعر است بر آنکه مانند این مرثیه کسی نگفته و ابن بقیه تا وفات عضد الدوله مصلوب بود ابو
العلا ابن بطه شیخ عبد الجلیل رازی گفته که او وزیر عضد الدوله و شیعی صحیح الاعتقاد بود و قصیده
در مدح اهل البیت علیهم السلام دارد که آغاز آن این بیت است شعر سیشفع لابن بطه یوم سعی
مماسته التراب ابو تراب ابو غالب فخر الملک بن علی ابن خلف الواسطی ابن کثیر شامی
گوید که پدر او مردی صیرفی بود و آخر کار او وزیر بهاء الدوله بن عضد الدوله شد و اموال بسیار بهم
رسانید و عمارتی عالی در بغداد بنیاد نهاد و آنرا الفخریه موسوم ساخت و او بغایت کریم و جواد
و با دل و نیکو نهاد و کثیر الصلوة و الصدقات بود تا آنکه هر روز هزار فقیر را جامه می پوشانید و اول
کسی است که در شب نصف شعبان شمع علو انفاق نمود و او مایل بتشیع بود در سال چهار صد و هفت

سلطان الدوله او را و را بهواز گشت و از اموال او مبلغ ششصد هزار دینار ضبط شد سوای املاک و
اثاث و متاع و عمر او در آن وقت بچهل سال و چند ماه رسیده بود و در کتاب تاریخ الوزرا مسطور است
که ابو غالب پسر مشرف الدوله بود و چون مشرف الدوله در بغداد خطبه بنام خود خواند جمعی از دیالمه که
محبت سلطان الدوله در دل داشتند از مشرف الدوله رخصت طلبیدند که بهواز رفته متعلقان خود را
به بغداد آورند مشرف الدوله دستوری داده ابو غالب را مصاحب ایشان کردانید تا مخالف عهده
نکنند و چون دیالمه بهواز رسیدند مخالفت مشرف الدوله را ظاهر ساخته بقتل ابو غالب مبادرت
نمودند **الحسن ابن الفضل بن السهلان ابو محمد الرازی** در تاریخ ابن کثیر شامی مسطور است که او وزیر
سلطان الدوله بود و او است که سور حایر شریف حضرت امام حسین را علیه السلام بنا نهاد و در سال
چهارصد و ده شهادت یافت و در کتاب تاریخ الوزرا مسطور است که ابن سهلان در سلک
وزرای ملوک دیلم انتظام داشت و از دقایق مکر و تزویر و دقیقه مهلک و نامرعی نکذاشت چنانچه نوبت
بسبب او میان سلطان الدوله بن بهاء الدوله و برادرش مشرف الدوله جنگ و نزاع قایم شد آخر الامر
با یکدیگر صلح کرده قرار بران دادند که همچنان ابن سهلان را وزارت نفرماید مشرف الدوله بجانب
برادر در عراق عرب عازم گردید و مملکت فارس و اهواز مخصوص بسلطان الدوله باشد و چون
قرار سلطان الدوله از عراق عرب متوجه اهواز گشته چون بشیراز رسید بخلاف مقرر ابن سهلان را
وزیر کردانید و لشکری در نایبین او کرده بحرب مشرف الدوله فرستاد و مشرف الدوله بعزم قتال
جناب وزارت مآب را استقبال کرده بعد از وقوع محاربه ابن سهلان منهزم بواسط رفت و مشرف
الدوله او را محاصره فرموده قحطی عظیم در حصار روی نمود چنانچه از سگ گربه نشان نماند بناچار
ابن سهلان از قلعه بیرون آمده بشرف ملازمت مشرف الدوله مشرف شد و در سنه ۴۱۱ مشرف
الدوله نام سلطان الدوله را از خطبه افکنده باستقلال متصدی امر پادشاهی گشت و در سنه اثنی عشر
و اربعمایه برادر دیگرش جلال الدوله که حاکم بصره بود در خلاف سلطان الدوله با او موافقت نمود و اتحاد
اخوین باتفاق ابن سهلان را گرفته مبسل کشیدند **عمید الملک ابو نصر کندری** ابن کثیر شامی گفته که عمید
الملک وزیر طغرل بیک و افضل مشایخ بود و شراب نوشیدن ریش الرؤسا لاکه وزیر خلیفه و سخی مشهور بود
از شیعه بغداد و قوع می نمود و در تاریخ الوزرا مسطور است که عمید الملک بوفور عقل و فراست و صفت فضل
و کیاست موصوف و معروف بود و در صنعت انشا و فصاحت فن استیفا و سیاقت بیضای نمود
و در احیای مراسم جود و سخا سعی موفور و جهد غیر محصور مبذول میداشت و در ایام اقتدار
اعتبار و اعلام عدل و انصاف برافراشت و در زمان سلطنت سلطان طغرل بیک بمنصب وزارت
در کمال استقلال بانتظام مهام وزارت پرداخت و چون زمام امور پادشاهی در قبضه رایت سلطان طغرل

از سلطان قرار گرفت آن وزیر صاحب تدبیر را مفید و معوانه ساخت خواجه نظام الملک طوسی که از
کمال کیاست و دور بینی عمید الملک خایف بود باتفاق بعضی از امرا در قتل او شرایط اهتمام بتقدیم رسانید
و بهر نوع سخنان پریشان معروض داشته رخصت کشتن عمید الملک حاصل کردند **نقل** که ابو
نصر در وقتی که تن بتقدیر ایزدی داده بود سیاف را مخاطب ساخت گفت چون از این مهم فارغ شوی
از زبان من بعرض سلطان الب ارسلان برسان که بسبب غایت محبت طغرل بیک بمرتبه دولت این
جهانی و حکومت عالم فانی رسیدم و بجهت عدم مرحمت تو بدرجه شهادت و نعمت بهشت جاودانی
اصل کردیدم پس ابو اسطه شما سعادت دنیوی و اخروی و مرادات صوری و معنوی حاصل شده
باشد و با وزیر صاحب تدبیر بگوی که در دودمان سلجوقیان بدیده عقل و زیرکی بسنتی پیدا کردی زود
باشد که هرچه در باره من اندیشیدی در حق اعقاب و اخلاف تو بوقوع انجامد و آخر الامر آنچه بر زبان
عمید الملک گذشت بنسبت اولاد و احفاد خواجه نظام الملک واقع گشت **بیت** ای دوست چنانکه
دشمن چه بکندی ۔ شادی مکن که بر تو همین ماجرا رود **سعد الملک رازی** اصل او از آوه بود و اکثر
بعضی او را اوجی نوشته اند و این خود سهل است که از آوه تا ری اندک راه است قبل از آنکه سلطان
محمد سلجوقی بمرتبه بلند جهانبانی رسد نایب کامیابی بر امور او بود و چون سلطان تاج شاهی بر سر نهاد منصب
وزارت را بسعد الملک تفویض فرمود و او بخلق و تواضع موفور داشت و از روی آزرم و تمکین
بسر انجام مهام وزارت می پرداخت شیخ عبد الجلیل رازی در کتاب نقض در جواب طعن بعضی
از طاعنان سعد الملک آورده که او شیعی امامی اصولی صحیح الاعتقاد بود و چون خواجگان دولت
سلطان محمد سلجوقی بر وحید بردند و تقریرش کردند سلطان را بر وی متغیر ساختند تا حکم بصلب او نمود و تا سه
روز از آن پشیمان شده تا سه روز باز داد و در روز چهارم که بر تخت نشست قاصدان سعد الملک
خایف و هراسان بودند و شمس رازی شاعر در حضرت شد و بابستاد و باواز بلند این قطعه بخواند
قطعه ترا سعد و بو سعید بود یار ۔ چو تاج از بر سر در آویختی ۔ در او بخت بایست بخواه شان
تو آن هر دو آنرا بر آویختی ۔ از سعد سعد الملک خواست و از ابو سعید زین الملک را و سلطان
بگریست و شاعر را سیم و خلعت فرمود و امر کرد تا سعد الملک را بحرمت تمام دفن کردند پس هر عاقل
داند که اگر سعد الملک و زین الملک ملحد بودندی چنانکه بعضی از اهل عناد توهم کرده اند چنان
شاعر موصوف در حضرت جهان سلطانی سایس مهیب چنین قطعه بارستی گفتن و سلطان قبول
نکردی و بر آن صله و خلعت نفرمودی و از این سخنان که شیخ عبد الجلیل مذکور ساخته
ظاهر شد که آنچه صاحب جامع التواریخ از الی و وعد سعد الملک مذکور ساخته و صاحب تاریخ
الوزرا نیز بنقل آن اقبال نموده از محض عناد و الحاد است و سخن صاحب جامع التواریخ که از

غلاة شافعیه است و نشان شیعه امامیه مسموع نیست و صاحب تاریخ الوزرا اگرچه در زمان خود بحسن
تقیه و انکو نشده بود و بنابرین اخفای تعصب خود در نشر می نماید اما گاهی بی اختیار از زبان
میکند چنانکه در احوال وزیر معین ابو نصر احمد کاشانی مبین خواهد شد و تحقیق آنست که همان
صدر الدین محمد هندی قاضی اصفهانی و ابو سعید هندی و شمس الدین عثمان پسر نظام الملک که صاحب
جامع التواریخ گفته که در خلاف سعد الملک اتفاق نموده بود نه از روی عداوت دینی است
الحاد بآن وزیر صحیح الاعتقاد و نمودند و مع هذا آنطور مناصب او داشتند و همیشه نقش تدبیر
عزل او در خاطر میگماشتند مجد الملک ابو الفضل اسعد بن محمد بن موسی البراوستانی الغوی صاحب
معجم البلدان گفته که براوستان دهی است از قم و از آنجاست وزیر مجد الملک ابو الفضل اسعد بن
محمد براوستانی که وزیر سلطان برکیارق بن ملکشاه بود و بزرگ و غالب بود و لشکریان او را متهم ساختند
بآنکه با ایشان سلوک خوب نمی نماید و بر و عزم کردند و از سلطان او را طلبیدند و سلطان
از روی ضرورت او را تسلیم ایشان نمود و با ایشان شرط کرد که قصد جان او نکنند اما ایشان
اطاعت نکردند و او را شهید ساختند و تفصیل این قصه بر وجهی که در جهت السیر مسطور شده آنست
که سلطان ملکشاه در اواخر ایام حیات خواجه نظام الملک را عزل کرده منصب وزارت او را
تاج الملک ابو الغنایم قمی عنایت فرمود و شرف الملک ابو سعد کابن را مجد الملک ابو
الفضل قمی بدل نمود و در آن که برکیارق در خراسان اقامت داشت چون موید الملک
را از وزارت معزول ساخته بود لاجرم در مقام هیجان عبارت گشته و آنرا بکنجه رفته سلطان
محمد بن ملکشاه که والی آن خطه بود او را منظور نظر عنایت گردانید و موید الملک سلطان محمد را
بر مخالفت برادر دلیر ساخت و لشکر فراهم آورده در شوال سنه اثنی و تسعین و اربعمایه از کنجه
بخیال قتال بیرون آمد و برکیارق نیز متوجه برادر گشته در اثنای راه اعاظم امرای او قصد
مجد الملک که منصب استیفا داشت نمودند بسبب آنکه مجد الملک در صدد کفایت اموال و بوالی
شده ابواب منافع مقربان درگاه را مسدود گردانیده بود و چون سیل طلا را متوجه خود
دید بکشتی عاطفت برکیارق پناه برد و از امرا که بخیمه خود را در دولتخانه پادشاه آنست
امرا او را تعاقب نموده در حوالی سراپرده عالی صف زدند و کس نزد برکیارق فرستاده
مجد الملک را طلبیدند و او دست رد بر سینه ملتمس ایشان نهاده امرا و ای بی حرمتی برافراختند
و بنزل پادشاه در آمده مجد الملک را پاره پاره کردند و برکیارق از این جهت هراس بیقیاس
بخود راه داده دامن خیمه برداشت و از راه قهستان بدار الملک ری شتافت شیخ
عبد الجلیل رازی آورده که جناب خواجه شیعی معتقد مستبصر عالم عادل بود و آثار خیرات او

در

در حرمین مکه و مدینه ظاهر است و در مشاهد ائمه طاهرین و سادات فاطمی احسانهای بی شمار
و احسان او تا آن مرتبه بود که یک قصیده با سه که امیر معزی بر خوانده هزار دینار زر سرخ بداد و
از سید سعید فخر الدین شمس الاسلام الحسینی روایت ملخص گفت روزی در پیش مجد الملک بودم و دو با
کان غریب در آمدند یکی حلی شیعی علی نام بود و دیگری ماوراء النهری حنفی عمر نام و هر دو بر سلطان
مبانی فرض داشتند مجد الملک بعضی مودتها و ماوراء النهری را که عمر نام داشت از خزانه زر نقد بداد
و علی حلی را حوالهٔ یکی از شهرها ساختند مردی فراش حاضر بود گفت ای خداوند این عجب است
که عمر را نقد میدهید و علی را سند گفت میدانم اما این کار چه ان کردم که جهانیان بدانند که
در پادشاهی و معامله تعصب روا نباشد و لهذا رعایت اهل سنت را نیز شامل بود و ایشان را
نعمت دادی و مراعات کردی و تمکین فرمودی و الحق طایفه علیه شیعه و سادات ایشان را
نیز در آن جا که حکمی باشد بهره او فرو نصیبی فرو شرا از آن کافه دولت را باشد و در شفقت میان
خود و دیگران فرق ننهند بلکه همه را بعد از استطاعت بخشند و دهند چنانکه این شیوه مرضیه ایشان
بر روی اعصار معلوم اهل روزگار شده و از دیگران اگر آن آثار ظاهر شده بر سیرت و طریقت
سنت ایشان رفته اند و از اینجا ظاهر شد فساد آنچه صاحب کتاب فضایح الروافض گفته که
ابو الفضل براوستانی در عهد برکیارق و سلطان محمد بر سند وزارت استیلا یافت و وزیر
کارزی را در ری بحوالتی بگرفتند و نام کارزی ابو بکر بود و امامی افضی بود و چون او را پیش مجد الملک
بردند گفت بر هر دو او را پاره پاره خواهم کرد ای خداوند او مردی مؤمن است گفت
شما گفتید ابو بکر نام دارد و هر آینه ابو بکر کشتنی باشد و چه فساد است که همه پادشاهی ملک
مشرق و مغرب را کاهلی و نادانی نسپارد که یکنامی را بجرم آنکه ابو بکر نام داشته باشد هلاک سازد
و این سخن چه صورت دارد که در حق سبی و خدم او هزاران ابو بکر و عمر و عثمان سنی و شیعی موجود
بود و در همه قصد غلام ترک داشت که اکثر حنفی و سنی بودند و از آثار مجد الملک قبر حسن بن علی
علیه السلام در بقیع که علی زین العابدین و محمد باقر و جعفر صادق و عباس بن عبد المطلب علیهم
السلام در آنجا آسوده اند و جار طاق عثمان ابن مظعون که اهل سنت چنان پندارند که مقام
عثمان بن عفان است او بنا کرده و مشهد امام موسی کاظم و امام محمد تقی علیهما السلام در مقابر قریش بقعه
هم او فرموده است و مشهد سید عبد العظیم حسنی در شهر ری و غیر آن از مشاهد سادات علوی و
اشراف فاطمی علیهم السلام از آثار اوست و از جمله آثار حسن خاتمه اوست آنکه بعد از فوز بدرجه
شهادت در جوار فایض الانوار حضرت امام حسین علیه السلام شرف قرار یافته رحمة الله تعالی
استاد ابو منصور اردی شیخ عبد الجلیل رازی گوید که استاد ابو منصور را پدرش ابو سعید زیران

کشته

محترم صاحب جاه و مکنت بوده و رفعت ایشان از آفتاب ظاهرتر است و اعتقاد اهل آن معلوم است
چه شیعی باشند یا سنی در رازی را در مدح آن دو برادر هفت قصیده غرا است صاحب جامع
الحکایات گفته که استاد ابو منصور در سلک وزرای سلطان طغرل منتظم بود و پیوسته با دای وظایف
طاعات و روایت عبادات قیام می نمود هر صباح بعد از گذاردن فریضه بامداد بر سر سجاده نشسته
تا وقت طلوع آفتاب اوراد خواندی بعد از آن سوار شدی و خود را ملازمت سلطان رسانیدی
روزی پادشاه را معروض می نمود که شاه ترکستان علی تیر فرستاده و ابو منصور بدستور بقراءة اوراد مشغول
بود فرستاده را جواب نداد و چون انتظار شد با صاحب اختیار از حد اعتدال تجاوز نمود جمعی از اهل
غرض و سعایت زبان بغیبت وزارت منقبت گشاده بعرض رسانیدند که پیوسته ابو منصور بنا بر خود
رای و بی پروای بحکم حضرت کسوت کشای التفات نمی نماید و سر انجام مهام را در عهده تعویق
گذاشته و بر بدیوان حاضر میگردد از استماع این سخن سلطان بغضب رفته چون وزیر پیاده
سر بر سلطنت مصر رسیده بانگ بر وی زد که بر او بر بدرگاه عالم پناه می آیی ابو منصور جواب داد
که مستند پروردگار عالمیانم و جاکر شهریار جهانیانم او با خود نذر کرده ام که تا هر صباح از
عرض بندگی و نیاز بدرگاه کریم کارساز باز نپردازم خود را در سلک استادگان درگاه پادشاه
منتظم نسازم تا بر غضب پادشاهی از استماع این کلمات آبدار تسکین یافت و بر تو عنایت حال
ابو منصور یافت **قطعه** ای خوش آن دانا که پیش شاه دم گاه فخر از نکته خوش میزند نکته
چون آب می آرد لطیف شاه را آبی بر آتش میزند **تاج الملک ابو الغنایم القمی** در تاریخ
الوزرا مسطور است که مزاج سلطان ملکشاه در آخر ایام حیوت نسبت با خواجه نظام الملک تغیر
پذیرفت و چون سبب آن تغیر بخش منکوحه سلطان ترکان خاتون بود لاجرم فرمان شد که
تاج الملک قمی که دیوان خاتون مذکور و وزیر صاحب تدبیر بود با خواجه در طریق عداوت
سلوک می نمود تحقیق مهمات دیوانی اشتغال نماید و بعد از اندک روزی ابو طاهر را دانی که از ندا
بنیان حسن صباح بود خواجه نظام الملک را باشارت تاج الملک بکاردی عمر فرسای از دم
گذرانید و تاج الملک وزیر باستقلال شد **شرف الدین ابو طاهر سعد القمی** در اوایل ایام شباب
از بلده قم که مولد او بود طریق مسافرت اختیار کرده به بغداد شتافت و در سلک ملازمان
عارض سپاه سلطان ملکشاه انتظام یافت و در سنه احدی و ثمانین و اربعمایه که رعایای مرو
از ظلم خویش شکایت بدرگاه عالم پناه بردند خواجه نظام الملک آن شغل را در عهده شرف
الدین کرد و در منشور عالی مرقوم و نامام او را مجیر الملک نوشتند و او قریب چهل سال در بلده
مرو بدان مهم اشتغال داشت بعد از آن دیوان والده سنجر گشت و چون شهاب الاسلام قاضی

باقت

باقت کوکب اقبال شرف الدین باوج شرف و دولت انتقال کرده بمنصب وزارت سلطان رسید و او
بغایت متدین و متشرع بود و در کمال علم و وقار با مر وزارت مشغول نمود اما بس از آنکه مدت
سه ماه بدان کار پرداخت ندای یا ایتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربک راضیة مرضیة بگوش هوش
رسید و بر ریاض جنان منزل **مثنوی** همین جو دار دابن چرخ جفاکوش که بی منتی نکشند زحمت
نوش نماید تشنگان را شربت جام ولی در خاک ریزد کاه اشام صاحب جامع التواریخ گوید
که مرقد شرف الدین در جوار روضه مطهر امام هشتم علی ابن موسی الرضا علیه السلام واقع است
و در نواحی مشهد مقدس قریه وقف مزاران وزیر بزرگوار است **ابو الحسن جعفر بن محمد بن**
قطر ابن کثیر شامی گفته که او یکی از وزرا و منشیان عراق و شیعی صلب مشیب السلاق بود و چون شیخ او
شایع بود روزی یکی پیش امد و گفت که دی شب حضرت امیر المؤمنین علیه السلام را بخواب
دیدم که مرا فرمود که نزد ابن قطر برو و باو بگوی که دو دینار تو بود بدهد پس ابن قطر اندیشه نمود
که مبادا آن شخص آن خواب را چه قول دروغ بدروغ نسبت باشد لاجرم جهت تحقیق حال از فرزند پرسید
که این خواب را در چه وقت از شب دیدی گفت در اول شب ابو الحسن گفت من آنحضرت را
در آخر شب بخواب دیدم و مرا گفت که هرگاه مردی بچنین و چنین صفات نزد تو آید و از تو
چیزی طلب نماید او را چیزی بده پس آن مرد دیگر ابرام ننمود و رو براه خانه خود نهاد و زیر را
چون از آن تمامی و آرام و ترک الحاح و ابرام را بحد صدق انجام رسید او را طلبید و از آن نقد دو
از اشعار او این چند بیت مذکور میشود و لما سرت الناس اطلب منهم اخا ثقة عند اعتراض
الشدائد و فکرت فی یومی سروری و شدتی و نادیت فی الاصحاب هل من مساعد فلم ار فیما ساءنی
غیر شامت و لم ار فیما سرنی غیر حاسد **معین الدین ابو نصر احمد الکاشانی** شیخ عبد الجلیل رازی در کتاب
نقض الفضائح او را از رزای شیعه شمرده و گفته که آنچه از آثار خیرات او و برادرانش بهاء
الدین و مجد الدین از مدارس و مساجد و پل و رباطها و مشاهد و رد مظالم و صلات و اقعت
این کتاب احتمال آن نکند و آخر معین الدین بتیغ ملاحده شهید شد و در کتاب تاریخ الوزرا
و غیره مسطور است که معین الدین ابو نصر کاشانی بزیور انواع فضایل نفسانی و اصناف کمالات
انسانی محلی بود و از افعال رد و اوصاف دنیه مانند عجب و نخوت و کبر و خوت مخلی خالی بود
الملوک عزیز الحضرة ابو طاهر اسمعیل که در سلک اکابر مشاهیر کاشان انتظام داشت
فر رجو و سخاوت و کثرت عطا و مروت شخص مهر و محبت در اراضی دل اصحاب دولت کاشت
و در ایام سلطنت سلطان ملکشاه خواجه نظام الملک بنا بر امیر تاج را که از جمله اعیان ملک بود و
تفویض فرمود و روز بروز کار عزیز الحضرة از درجه بدرجه ترقی می نمود تا مهم بدانجا رسید که ولایت

ولایت کاشان بتمام بیورغال او کرده بود و چهار ساله خراج بر رعیت بخشیده اصحاب بیوتات قدیم را
بصلات گرانمایه و تفقدات کرایانه بنواخت و قروض دام داران را ادا کرده و درگاهشان و ابدار
و زنجان و کنجه دار الشفا و مدرسه ساخت و چون سلطان ملکشاه رحلت ستی بار داد و سلطان
برکیارق تاج سلطنت بر سر نهاد امیر آبازکه از جمیع ارکان دولت بزیده تقرب امتیاز داشت
بطمع اموال کاشان عزیز المحفوظ را بکوار حضرت عزت و استاد و با وجود آنکه والد معین الدین
ابو نصر اکثر اوقات عمر عزیز باصناف عبادات صرف می نمود و همواره اولاد را از تکفل امور
دیوانی و ملازمت درگاه سلطانی منع می فرمود معین الدین بمقتضای کلمة الولد للملال شیبه
الی الحال بملازمت سلاطین مشغولی کرده در زمان سلطان محمود بن محمد بن ملکشاه منشی و مستوفی ممالک شد و روز بروز قرب او از دیاد پذیرفته در آن اوقات که سلطان سنجر از مملکت عراق
بجانب خراسان بازگشت حکومت بلاد ری تعلق بمعین الدین گرفت و چون او از شیوه کفایت
و استخراج اموال دیوانی از رعیت و قوتی تمام داشت متعاقب و متواتر نقود نامعدود و
اجناس بی قیاس بخزانه سلطان میفرستاد و هر سال تحف و هدایا جذب خواطر خواتین میکرد
و چون سلطان رقم عزل بر صحیفه حال محمد بن سلیمان کشید فخر الدین طغان بیک با استصفای معین
الدین مامزد کرده اند و فخر الدین بمملکت ری رفته معین الدین را بوفور مراحم سلطانی و صنوف
عواطف خاقانی مستظهر و امیدوار ساخت و معین الدین حسب الحکم متوجه خراسان گشته بهر ولایت
که رسید اهالی آنجا را مورد عواطف و احسان گردانید و بعد از وصول بدرگاه سلطان با
او خلوت کرده در باب بعضی از مهمات و مصالح مملکت طریق مشورت مسلوک داشت و
معین الدین بکمال کیاست همه را بنهج صواب گفته این معنی موجب ازدیاد عقیده سلطان شد
بیت جا بجوزدی خنده و لب بگشودی • مهری و کرم بر سر مهر افزودی • و در روز سیوم حکم جهان
صادر گشت که معین الدین در منصب وزارت دخل نماید معین الدین از تحمل آن امر خطیر استعفا
نمود سلطان نظام الدین محمود ابن برانقوش مقرب الدین جمع هر خادم را نزد او فرستاد و
پیغام داد که ظاهر اتو از منصب وزارت بیان سبب استعفای نمائی که من بعضی از وزرای سابق را
منصوب گردانیده ام صورت حال آنست که من در اوایل ایام سلطنت این منصب را بفخر الملک ابن
نظام الملک ارزانی داشتم و زمام امور مهام ملک و مال در کف کفایت او نهادم فخر الملک بعد از مدتی
بدست فدائیان بی ایمان شهید شد و بجهان جاودانی شتافت و من بر فوت او استعفا خورده و
بر شهاب الدین محمد را قایم مقام کردم و مدت یازده سال از روی استقلال آن مهم را بوجهی
گذاشتم و چون از وجنا شما خصوصا در خراسان آل سبکتگین بخطور آمد دست قضا او را بعالم عقبی

فرستاد

فرستاد انگاه هم از خراسان خواجه نظام الملک شهاب الاسلام عبد الرزاق طوسی بصاحب عهده
آن امر ساختم و او با وجود تحلی باصناف علم و فضیلت زمام وزارت بر کاری چند اقدام نمود
که هرگز هیچکس از اجلاف عوام بر امثال آن مهام قیام نماید مع ذلک طریق عفو و اغماض شعار خود
ساختم تا عبد الرزاق وفات یافت پس شرف الدین ابو طاهر که بصفت امانت و دیانت مشهور
معروف بود این مهم را تعهد نمود و هم در عنفوان اوان وزارت درگذشت و نظام ملک محمد بن
سلیمان وزیر گشت چون عدم قابلیت استحقاق او بر عالمیان و ضوح تمام یافت عرایض بر زمت
همت پادشاهانه و احب بنمود اکنون بحمد الله سبحانه و تعالی که نزد اهلیت این کار بسیار است و
مرا بر دفع امانت و دیانت و صنوف کفایت و در آیت تو اعتماد و اعتبار باید که بعنایت سبحانی
و مرحمت بی نهایت مستظهر و امیدوار باشی و هیچ نوع غدغه بکاشی خاطر راه ندهی بیت
نیک اختری که بوسه بر این آستان زد • زود بشد بر بدولت نشان زد • معین الدین چون این
سخنان عدالت آیین را استماع نمود انگشت قبول بر دیده نهاد و روز دیگر خلعت وزارت
در بر افکند و سلطان او را بانعام و دات زرین و طبل و علم مفتخر و مباهی ساخت و معین الدین
بتنظیم امور ملک و مال بر سبیل استقلال پرداخته بارتفاع اعلام عدل و انصاف و اطفاء نایرهٔ
ظلم و اعتساف مهما امکن قیام نمود در اقطار و اطراف جهان مدارس و خوانق و رباط نفاع
بنیاد فرمود و فرای مستوفیان مواقف از خالص مال خویش خریده وقف کرده اند و
در اواخر ایام حیوة فرمود تا در اکناف ممالک امصار منادی کردند که هر که معین الدین وزیر
بر سبیل رشوت و خدمت بر جهة نقدی یا جنسی داده باشد بوکلا او رجوع نموده عوض ستانند
و قضات و اکابر ولایات الطلبه از ایشان التماس نموده که درین باب مساعی مشکوره بتقدیم رسانند و چون آن وزیر صاحب تدبیر در آیین دین داری رسم دوم ثابت
بود هیبت سلطان را بر قلع و قلع ملاحده ترغیب و تحریص مینمود و اسمعیلیه از صولت سلطان و وزیر
منهزم گشته دو فدائی را بطویله معین الدین فرستادند تا بخدمت دستوران آن عظم الشان
قیام نمایند و بوقت فرصت او را بفوز شهادت رسانند و فدائی چند گاه در اصطبل جناب
وزارت پناه بسر می بردند تا ملازمان آستان را بر ایشان اعتماد پیدا شد و در روز نوروز
که وزیر جهة پیشکش سلطان تحف و هدایا و تبرکات ترتیب می نمود و اختیار جهاز افزود که اسبان خاصه
را بنظر آورند تا هر کدام که مناسب آن بطویله سلطان فرستند آن دو فدائی دو اسب بغیر شد هیبت
آورده و آن اسبان را بکمر بکر آغاز کردند چون چند ام وزیر بکمر اکرون آنها مشغول شدند فدائیان
بیک ضربت کار آن خواجه نصف نعلا در اوج بلند شهادت رسانیدند مثنوی فلک گرد بر هر روز

جنگ

کنیست • درین حرمان سرا کاروی اینست • بهر اختر که درشتن بجاست • نهاده بر دل از داد در ضایعت
هزاران داغ است مرهمی نیست • درین بی مرهمی پیش غمی نیست • ز سوزش کس می بینم بیشتر • گران
در عرض ماتم نیفتاد • محقق فاند که صاحب تاریخ الوزرا اهتمام خواجه معین الدین مذکور را در قلع و قمع ملاحده
ترغیب و تحریص می نمود و مبنی بر رسوخ او در مذهب اهل سنت و جماعت داشته و گفته که چون آن وزیر
صاحب دیر در مذهب اهل سنت و جماعت راسخ بود هوسته سلطان را بر قمع و قلع ملاحده ترغیب و تحریص
می نمود مؤلف گوید که این سخن او در حق آن خواجه مومن کاشی ناشی از آن که اهل هرات که صاحب
تاریخ الوزرا از اهل و رغوب ایشان است از سنیان خود تغیر میکنند و چون آن تغیر محال بکثرت
استعمال در خاطر او پرورش استقرار یافته که گویا غیر از اهل سنت در امت محمدی مسلمان نیست لاجرم
خیال کرده که هر که در صدد قمع و قلع ملاحده شود باید که سنی مذهب باشد و بنابرین خیال خیال کرده که خواجه
مذکور از اهل سنت است و ندانسته که هر کاشی از اشتباهی اغیار کاشی بلکه در مقام
تبرا کاشی است والله کاشف الغواشی فخر الدین طاهر ابن الوزیر معین الدین الکاشی
اول در ایام سلطنت سلطان ارسلان ابن طغرل بن محمد بن ملکشاه بر مسند وزارت نشسته
بسر انجام مهام فرق انام قیام و اقدام نمود و امور مملکت را در سلک استقامت انتظام داده
در بسط بساط عدالت اهتمام تمام فرمود و در آن ایام حاکم ولایت ری امیر علی یار و معین
الدین الساوجی المنسوبی بملازمت سلطان نسبت با تابک شمس الدین ایدکز که بدر سلطان
اتابک شاه نشان بود با فخر الدین طاهر و مقام عذر آمدند و فخر الدین بر سکالش ایشان اطلاع
یافته در خلوتی کیفیت قصد معاندان و حقیقت حسد و شرارت ایشان را بر طبق عرض نهاد و
سلطان سخنان وزیر صاحب تدبیر را بسمع رضا اصغا نموده حکم فرمود تا امیر علی یار را بقلعه
جیجون بردند و معین الدین ساوجی را مواخذه و معاتبه ساخته آنچه در حوزه تملک داشت از وی
بستدند و بدین سبب مرتبه جناب وزارت مآب بمسند از دیاد پذیرفته روزی چند در کمال
استقلال بدولت و اقبال بگذرانید اما در عنفوان جوانی و علو قدر و نافذ فرمانی بود اسباب
عین الکمال جهان فانی را وداع کرده رخت بجانب جاودانی کشید بیت • درین بستان که جای بی
ثباتی است • کیانی بی بقا تر از آدمی نیست • معین الدین ابن الوزیر فخر الدین بصفت فوق و
کاردانی و مهارت در سر انجام مهام دیوانی موصوف و معروف بود و در اوایل ایام وزارت
او دولت آل سلجوق بنهایت انجامید و سلطان تکش خوارزم شاه بر عراق استیلا یافته سلطان
طغرل را که قتال بغیر شهادت رسید و تلک الایام نداولها بین الناس الصاحب الاعظم
شمس الدین محمد الجوینی المتقلب بصاحب الدیوان رحمه الله سخن آسمان رفعت و امارت بیت القصیده

خواجه شمس الدین محمد صاحب دیوان

دیوان حشمت و وزارت بود چنانکه قاضی القضات نظام الدین اصفهانی در حق او گفته
شعر • الناس الا کالقریض و انا • بیت القصیده و صاحب الدیوان • شمس الملک ترزهی بعلاء دنیا
و بهاء دست الملک و الایوان • جناب صاحبی از اولاد امجاد ابو المعالی جوینی است که امام طایفه
شافعیه بود و حق سبحانه و تعالی خواجه مذکور را مظهر آیه یخرج الحی من المیت نمود و بمذهب آبا و اجداد
فرمود و پدران او تا ابو المعالی همگی منتقد مناصب بلند و مراتب ارجمند بوده اند جد نام او
خواجه شمس الدین محمد باستیفاء دیوان سلطان محمد خوارزم شاه و اشتغال داشت و در
سلطنت سلطان جلال الدین نیز جهان منصب منسوب شده رایت نیکنامی برافراشت و پدر بزرگوار
جمشید کشور و جلال و خورشید سپهر فضل و افضال خواجه بهاء الدین محمد سرور و سرفراز کار ایران آمده
در ملازمت سلاطین مغول جهان منصب مشغول گردیده مشکور السعی و الاثر گشت و چون هلاکو خان
از جیحون عبور نموده ممالک ایران را تا سرحد مصر در حوزه تصرف آورده منصب وزارت را حسن
الاستقلال بمهر سپهر فضل و کمال شمس الدین محمد تفویض فرمود الحق حال آن خواجه بسندیده و فعال
بجایه انواع مکارم اخلاق و اصناف محاسن شیم مانند وفور کرم و سخاوت و کثرت فطنت و فصاحت
و اصابت رای و تدبیر و انشرح صدر و انفساح ضمیر محلی و آراسته بود و در تمشیت مهم وزارت و رواج
و رونق درگاه سلطنت چون آصف جنابا نامه بیضای نمود بیت • آصف ارزان ملک را ضبط
آنچنان کردی که او • کم کجا کردی سلیمان مدتی انگشتری • و در زمان هلاکو خان که ابتدای استیلای
مغولان بر ممالک ایران بوقوع پیوست در محافظت دین مبین و تقویت شرع سید المرسلین
کمر سعی و اجتهاد بر میان جان بست بیت • گشت پشت شریعت نبوی • نوی از مساعی تو قوی
و چون هلاکو خان فوت شد و سریر خانیه بوجود ابا قاخان آراسته و یاد مواد استعداد یافت عنایت
و سیورغامیشی بیشتر از پیشتر در باره وزیر عالی گهر مبذول فرموده آفتاب سعادت و اقبال بر وجه
احوال او می تافت امضای حسام صارم انتقام و ابرای غارت طارد انتظام بدستور صوابدید رای
بحسن اهتمام او مقرر داشت و اختیار ملک و مال و تمامت احوال برای صواب نما و تکرر مشکل کشای
باز گذاشت و آنجناب با وجود جلالت قدر و انفاذ حکم نسبت با رعایت علم و فضایل و رعایت
تواضع و تملق بود و در تعظیم و اجلال اصحاب و رئیس کمال بسیار مبالغه میفرمود و از رشحات
انعامات غیث آمال این طایفه در حین اقبال بسکنت و از زلال عام فضایلش منهل امانی این طبقه در
گلزار روزگار نشو و نما پذیرفت امتیاز افاضل از اراذل و دانا از جاهل در زمان وزارت شیخ
و ظاهر گشت و همین اعتقاد حسن اهتمامش بسیاری مهارت ایذای فضلا و قصد جفای علما بجای می رسانید
شعر • نهال باغ دولت در برآمد • جفای خار محنت بر سر آمد • در تمامت ممالک ایلخانی جهة

ضبط اموال و متوجهات دیوانی نواب کافی تعیین نمود و ایشان را با فتح ابواب صلات و صدقات
بر ارباب استحقاق و اصحاب حاجات امر فرمود لاجرم درگاه عالمپناه او را امرا و حکام نامدار و
خراسان و عراقین و آذربیجان و شام و روم ملاذ و ملجا ساختند و بمکنان آستان اقبال ایشان او را
مقصد حاجات و کعبه ارادات و کارساز اهل راز و قبله هر صاحب نیاز شناختند شعر جناب
مثل رضات الجنان و منه نیال غایات الامانی از سرافرازان جهان و گردن کشان دوران
و هر کس که با او دم مخالفت زد و قدم از شارع موافقت بیرون نهاد قوة و دل صاحبی او را اوق در ملی
حیرت ساخته روزگار پادشاهش کردارش را کوتمال میزاد و بیت چون قیر هر که با تو خواجه بهاء
الدین که قوت الظهر و عضد الیمین صاحب دیوانست و اساس جنابت بود جناب صاحبی باستقلال
روزگار میگذرانید و چون خواجه بهاء الدین از این دار ملال انتقال نمود مهم صاحب دیوان روی
در تراجع نهاد و روزگار جفاکار ابواب پریشانی و عذاب بر روی آن جناب و برادرش صاحب
علاء الدین عطاملک گشاد نظم بر جو بار روضه امید ما منم سرسبز و تازه شبی نهالی نیافتم
مهر منیر او و مستنیر را بی رصعت محاق و زوال نیافتم کیفیت آن واقعه بود چنان که محمد الملک
یزدی ولد صفی الملک ابو المکارم که در سلک وزیرزادگان اتابکان یزد انتظام داشت بسبب نسبت
از اتابک یوسف شاه یزدی رنجیده باصفهان شتافت و ملازمت خواجه بهاء الدین محمد اختیار
کرده چون او را انابت از کرم مزاج و شد خوی یافت بخدمت خواجه شمس الدین مبادرت نمود و صاحب
سعید بعضی از اعمال دیوانی در عهده او کرده محمد الملک چنانچه می باید بسر انجام آن مهام
اشتغال نمود بالاخره جناب صاحب امارات اتفاق در ناصیه احوال او مشاهده فرمود و سحاب جسارت
علت شد و اعتماد خلوص اعتقاد و زیر نیکو نهاد نسبت باو تغیر یافت محمد الملک هر چند شفعا و تحفه
عرضه داشتهای بازمندانه فرستاد بجایی نرسید و در نظر منظور نظر التفات جناب صاحبی نگردید
قطعه مردم فتنه جوی را هرگز هدم رعنفس نیامد ساخت مردم چشم را که فتنه کند فی
المثل از نظر توان انداخت باطل محمد الملک قرین یاس و حرمان شبی بردند و روزی بشب میرسانید
و نزد امرا آمد شد نموده اساس سوء تحکم میگردانید و پیوسته احوال ملک و مال معلوم میکرد و
شرح تفصیل آن را بر لوح خیال رقم می آورد و در اثنای آن اوقات روزی محمد الدین ابتر که با صاحب
علاء الدین عطاملک جوینی بود بتقریب شمه از عظمت پادشاه مصر و کثرت لشکر آن دیار تقریر نمود
محمد الملک او جنابت یافته بوسیله یکی از معتبران بعرض اتابکان رسانید که محمد الدین ابتر که از جمله
مخصوصان برادر صاحب دیوان است بنابر اشارت و استصواب اخوین با مصریان زبان بکی دارد
و پیوسته در مجالس زبان بتمجید سلطان مصر میگشاید از استماع این حدیث تاثیر و خشم شهریار استقلال یافته

فرمان

فرمان داد که تا محمد الدین ابتر را گرفته در سنگچو کشیدند و بعد از آن هر چند که او را ایذا نمودند بعاد محمد الملک
مقر نیامد او را تسلیم صاحب سعید کردند جناب صاحبی چون عناد محمد الملک بدین مثابه مشاهده فرمود او را
نامزد ضبط اموال سیواس کرده مبلغی گرامند در باره او انعام فرمود و محمد الملک بنابر آنکه همگنان
حرکت شنیع نموده بود و بعد این اشتمالات بر جناب صاحب اعتماد نکرد و همچنانکه مقدمات بکر و حیل
بر آمده اشطار فرصت میگشت و با عدای صاحب سعید محبت و مودت می ورزید تا در زمانی که اتابکان
متوجه خراسان گشته تبریز بدین نزول فرمود و شاهزاده ارغون خان بنوبت بساط بوسی بر خاطر شد
محمد الملک بوساطت باجی که در سلک نواب شاهزاده انتظام داشت مجلس ارغون خان را باقتضا
بعرض رسانید که هر سال آن مقدار مال که از مجموع ممالک محروسه بخزانه عامره میرسد حاصل املاک خاصه
صاحب دیوان است که بر سبیل خیانت از اموال پادشاه خزیده و مع ذلک کنوز نعمت
کوشیده با سلاطین مصر و شام طریق محبت و اخلاص مسلوک میدارد و برادرش علاء الدین عطاملک
ملک بعضی از عراق عرب را ملک کشته تصور کرده و بدستور ملوک ذوی الاقتدار تاج مرصع
خونین بر سر نهاده و اگر ده و اگر خان گیتی ستان مرا بر تبت تربیت مرا فراز کرده اند بر صاحب
دیوان ثابت میسازم که قرب چهار هزار تومان از اموال پادشاهی املاک بنام خود خزیده و از
نقد و جواهر و کله و رمه قرب هزار تومان دیگر در تحت تصرف دارد و بنابر آنکه معلوم نموده
که من بر مطالب اطلاع دارم اینک منشور ضبط و حکومت سیواس بنام من نوشته و مبلغی گرامند
بر سبیل شوب فرستاده شهزاده ارغون این سخنان پریشان را بسمع رضا اصغا نموده و در
خلوتی شده از این معنی بعرض پدر رسانید اتابکان بر زبان آورد که بانشای این سر مبادرت
منمای تا بر سبیل تدریج و زمانی در این مهم شروع کرده شود مثنوی مکن در مهمی که داری شتاب
ز راه نافی عنان بر متاب که اندر زمانی زبان کشتن بید ز تعجیل بسیار تعجیل کشید و بعد از اندک
زمانی از وقوع این قیل و قال محمد الملک در مجلس پادشاه باستقلال راه یافته بی واسطه کلمات مذکوره
را بعرض رسانید و تقریر محمد الملک در ضمیر پادشاه جایگیر شده مزاج حاکمان نسبت بصاحب سعید تغیر
پذیرفت و محمد الملک منظور نظر کیمیا اثر گشته اتابکان همه آن مجلس او را بدست در بعطایا
کامیاب داد و از احوال تمام ممالک محروسه و آبادانی هر بلاد و دیار استفسار فرمود و او بعبارت
روشن کیفیت آن حالات را خاطرنشان خان گیتی ستان کرده بر رسم نافذ شد که محمد الملک
مشرف جمیع مرجع ممالک محروسه بوده محاسبات چند ساله را مفوض دارد و از شاهزادگان و امرا
و مقربان هیچکس در مجلس او دخل نه نماید و علاوه این احکام که پیش از این بهیچ یک از سلاطین نداده
بود عنایت فرمود القصه مهم محمد الملک در یک لحظه که بر تو عاطفت ایلخانی سر دی افتاد تشبیه

حفیض الخطاط روی باوج ارتفاع نهاد و غلامان پری وش با جامهای زرکش بر اسبان تازی و باد
پایان شامی و حجازی سوار ساخت و موکب جهل سری و بارگاه اطلس شتری تا ذروه آسمان و ایوان
کیوان برافراخت **قطعه** زهی زکار جهان عالم پسند آمد • که خوب و زشت بدو نیک در گذر دیدم
برین صحیفه مینا نگار خورشید • نگاشته بخط جوش با آب زر دیدم • کواکب بدولت دور و زره کشته
مستظهر • میانش چو که از تو بزر کمر دیدم • کشتی ناج مرصع صباح بر سر داشت • غازشام در آغوش زیر
سر دیدم • جهة استحضار کلکا و نواب صاحب دیوان کدر تبریز بودند ایلچیان همعنان برق و باد
شتافته و صاحب سعید و دولتخواهان او از تبریز کمر دکید و شمشیر که بر هدف مراد ایشان آمده بود جز
بافتند لاجرم کوا ندو و بر خاطر گردون شکوه جناب صاحب استیلا یافته و روی اندیشه امور
دیوانی و سرانجام مهام سلطانی بیکبارگی بر تافته و در آن اوقات مجد الملک ابن باجی گفته نزد آن
جناب فرستاد **رباعی** • در بحر غم تو غوطه خواهم خوردن • با غوطه شدن با گهری آوردن •
خصمی تو بس نیست خواهم کردن • با سرخ کنم روی بدان با گردن • صاحب دیوان چون آن رقعه
مطالعه نمود در جواب این رباعی در سلک نظم انتظام داد **رباعی** • بر عزم بر شاه چون
نشاید بردن • روزگار باید خوردن • این کار که بای در میانش داری • هم سرخ کنی روی
بدان هم کردن • القصه چون صاحب دیوان قرین وحشت و دهشت بنظر اباقاخان رسید پادشاه
زمان عتاب کشاده گفت که سالها کمر خدمت بر میان بسته بدربار اکوج دادی و منتظر نظر عنایت
کشتی و چون تخت سلطنت ما تزیین یافت پیشتر در بارهٔ تو عاطفت بخیر ظهور رسانیده
ضبط اموال جمیع ممالک محروسه را برای رزین در ایت تو مفوض گردانیدیم و امروز مجد الملک تقریر
میکند که تصرف و تقصیر تو بسیار است و فوایی ممالک خانه و تضییع اموال سلطانی بیشتر صاحب
دیوان که جام جهان نمای اقبال بود از مشمومت مقال بر صعوبت احوال استدلال نمود و حال
تکذیب حال آنسته بتلقین علم سعادت و تایید عقل و مرشد هدایت بیان جهان و فصیح بیان زبان
بر گشاد که سر و مال و تن جان و خان و مان فدای جان خان باد و فور نعم و ابادی باد شاهی احسان
پنهان نتوان داشت انوار ذره بر رخ خورشید ضیا گستر را نابوده که تو اند انکار نمود هر آینه در این
دولت ابد پیوند من و برادر و فرزند شدیم و دادیم و برداشتیم و نهادیم و خوردیم و بردیم و چیزی در خدمت
درگاه سلطنت و چیزی جهة صدقات ثبات دولت صرف کردیم و آنچه امروز در تخت تصرف
ماست از ضیاع و عقار و املاک و اسباب و نقود و دواب و عبید نوالهٔ از خوان انعام پادشاه
است هر چه خاطر خواه بندگان درگاه عالمپناه باشد بندهٔ هر صمیم القلب بآن همراه است
خواه صلای خوف و خواه بشارت امان • هر چه مراد تو بود دست مرا در عنان • هر گاه فرمان شود و هر چه

مملکت

که

که مصلحت باشد بهر که اشارت نماید گردد تسلیم برود و بهیچ وجه در تسریح حال توقف و اهمال جایز نباشد
از زلال حیات قطره در جام زندگانی باقی باشد یک فنا میان نخواهد بست بسته زبان دعا خواهم کشاد **بیت**
تا جام اجل در نهد ساقی عمر • دست من و دامان تو و باقی عمر • اباقاخان سخنان چون این سخنان دل
نشان استماع فرمود نسیم عنایت از گلشن مرحمت دمیده غبار نفار از خاطر دریا اثار محو نمود و
اصناف الطاف جهت وزارت و دیوان خواجه شمس الدین محمد تازه گردانید و منصب وزارت بدستور معهود
بدو مفوض داشت نوبت دیگر جناب صاحبی بر رجوع اعتبار رسید و صاحب سعید بجهات شکرگذاری
آورده بانقیاد نذور و صدقات قیام نمود و رسولان باطراف و جوانب فرستاد و از تجدید
عنایت اباقاخان اعلام فرمود از جمله رقعه که به برادر عالی گهر خود خواجه علاء الدین عطاملک جوینی
مصدر بدین آیه ساخت که قوله تعالی بالبیت فقوی یعلمون باغفرلی ربی وجعلنی من المکرمین و
این بیت را ردیف آیه کرد که **شعر** امرز بحق الله فارغ دلم از دشمن • کاندر دل تنگ
جز دوست نمیگنجد • القصه چون مجد الملک دید که مکاید او در شان صاحب آصف نشان چندان
تاثیری نکرد در غرض سعایت بر دارش علاء الدین عطاملک سعی نمودن گرفت و نایب
او مجد الدین اثیر را بوزیفت تا در برابر صاحب علاء الدین عطاملک آغاز تقریر کرد و فرمان
اباقاخان با خذ و قید عطاملک صادر گشت چون خواجه شمس الدین محمد نازکی آن مهم مشاهده نمود
به برادر پیغام داد که هر چه مقرران گویند قبول کن و بهیچ وجه سخنان ایشان را انکار منمای و بعد از
گفت گوی بسیار صاحب علاء الدین محمد مبلغ سیصد تومان قبول فرمود و مع ذلک معاندان
خرسند نگشتند و مهم بجایی رسید که محصلان او را بسلاسل و اغلال کرده بغداد می آوردند
و به انواع شکنجه و عذاب میکشتند تا هر چه داشت فایه جان خود ساخته بفروخت و بها تسلیم نمود
و معاندان بحجر و مطالب آن فایده نکرده صاحب را بمصادقت و موافقت حکام مصر و شام متهم گردانیدند
و بیکبارگی آن عزیز مصر خوبی در خواری افتاد و در آن اوان اباقاخان بهمدان شتافته مجد الملک را
غایت اعتبار و اختیار گشت بغداد فرستاد تا صاحب علاء الدین را بارد و آرند و محصلان او را
با بندگران همراه داشته متوجه گشتند در آن اثنا در عشرین ذی حجه سنه ثمانین و ستمایه اباقاخان
وفات یافت و در ربیع الاول سنه احدی و ثمانین تکودار بن هلاکو خان که ملقب بسلطان احمد
بود بر تخت خانیه نشسته انوار عدل و انصاف بر وجنات اهل اسلام تافت و اول حکمی که فرمود آن بود
که ایلچیان بهمدان فرستاد تا خواجه علاء الدین عطاملک را از قید خلاص داده باردو آوردند
و زمام امور ملک و مال را مرجع بالاستقلال در کف کفایت صاحب سعید خواجه شمس الدین محمد نهاد
او را بیشتر از پیشتر بعواطف خسروانه و عوارف شاهانه نوازش نمود و کرت دیگر تا بره بعض و حسد درگاهیان

درون مجد الملک فال یافته با غون خان عرضه داشت کرد که صاحب دیوان پدر بزرگوار شاهزاده را
بزهر هلاک ساخت و چون میداند که من بران سر و توقف یافته ام اکنون قصد من دارد
سعد الدین برادرزاده مجد الملک مضمون این عریضه مطلع گشته بنا بر آنکه از عزم خود را تجدید نمود
بخدمت خواجه شمس الدین محمد آمد و صورت مکاتبه را باز نموده و این حدیث بعرض سلطان احمد
رسیده حکم فرمود که مجد الملک را مستعد و معاول کردانیدند و ایضا بر آن نامه گذشت که آنچه در زمان
اباقاخان بزور از علاء الدین عطا ملک گرفته بودند باز دادند خواجه علاء الدین بسمع اشرف اعلی
رسانید که هر نعمتی که پادشاه برادران در مدت ملازمت یافته ایم از فواضل صدقات حضرت سلطانست
و حالا من بنده حمد را درین قرابتی اعتبار میکنم و اشارت کرد تا آن اموال بقیاس که باز داده
آورده بودند حضار درگاه پادشاه از یکدیگر بربودند انکار از موقف جلال حکم لازم الامتثال صدور
یافت که امرای عظام بر سرش مهم مجد الملک اشتغال نمایند و ایشان بموجب فرمود عمل نمودند در
آن اثنا میان امتعه و اقمشه مجد الملک مقداری از بوست نیز بیرون آمد که بر عنوان آن بخط
سطری چند نامتوری بر آن نوشته بودند و چون آن را ک مکر محرمی بشنید از آن نوشته خایف
گشته در آن باب قیل و قال بسیار واقع شد آخر الامر باستصواب خانان و بخشیان بران مقرر
گشت که تعویذ را با آب آغشته عصاره آن را مجد الملک بیاشامد تا نتیجه سحر باد عاید گردد و مجد الملک از
قبول این معنی ابا و امتناع نمود چه او را گمان بود که آن نوشته را شیخ عبد الرحمن دوست صاحب
دیوان در میان متاع او پنهان کرده و در ضمن آن کیدی است القصه گناه بر مجد الملک ثابت
گشت اما سونجاق بهادران بقتل او رضا نداد و مقارن این حال سونجاق بهادر بر سر تابوت
نهاد و شیخ عبد الرحمن بعبادت او رفت و مبالغها نمود تا سونجاق بکشتن مجد الملک راضی
شد آنگاه او را بملازمان خواجه علاء الدین سپردند خواجه علاء الدین محمد از غایت سلامت
نفس و حسن خلق میخواست که بموجب العفو عند الاعتذار من علو الاقتدار عمل نموده در زمان
قدرت قامت مجد الملک را بحلیه عفو بیاراید شعر چون ملک او کرد او بخشش از کرم
و لطف تو داد بخشش پیش تو هر کس که گنهکار تر عفو گناه از تو سزاوار تر اما جمعی از
مخلصان جمعیتی و انصار و اعوان صاحبی گفتند بر حکمتان روشن است که این مرد را بامر مختار
هیچ وقت از ایذا و آزار فرو نگذاشت و در روزگار اعتبار مطلقا جانب حق و خلق را
مرعی نداشت امروز اگر مخلص او صورت بندد هر آینه باز عالمی را در سر پنجه ظلم و شکنجه خود گرفتار
کند فرصت فوت نباید ساخت و اصل تخم را از بنیاد باید برانداخت بیت سنگ
را بر سر سنگ نه زد دانش لیکن و منسوس و درنگ تا گاه اعوان صاحبی مجد الملک یزدی را از محل

آوردند و بیک طرفة العین بزخم شمشیر و خنجر او را پاره پاره کردند و هر عضوی از اعضای او را
بمملکتی فرستادند و قلوب رعایا و بیچارگان را که از دست ظلم او بجان آمده بودند تسلی دادند
و سرش به بغداد رسیده مدتی بر دار اعتبار بود و پای آن شوم قدم را بشیراز آوردند
و دستش به العراق برده و یکی از فضلا این بیت نظم نموده بیت میخواست که او دست رساند
بعراق دستش بر سید لیک دستش نرسید نقل که شخصی بان مجد الملک الصعید و بنا خرید
به تبریز برد و این را یکی از اهل طبع در قصیده او بسلک نظم در آورده شعر روزی دو سه
دفتر تزویر شدی چون بنده ملک و مال و توفیر شدی اعضای تو هر یکی گرفت اقلیمی فی الجمله یک
جهانگیر شدی مرد عاقل آنست که بسبب جاه و حشمت و مال چند روزه کامرانی و دولت خود را در ورطه
هلاکت نیندازد و در دار دنیا نفس نفیس را هدف تیر ملامت و در سرای عقبی آن عزیز را مستحق عذاب
و عقوبت نسازد رباعی گر قیمت که رسیدی به آنچه میطلبی گر قیمت که نبودی آنچنانکه می بایی نه
هر چه یافت کمال از پی نقصان نه هر چه داد شد باز چون بیابی القصه چون مجد الملک
هستی بباد فنا داد سلطان احمد نوبت دیگر صاحب علاء الدین را بحکومت بغداد فرستاد و
خواجه عطاء الملک جنابا خود قرار داده بود که بقیه عمر در گوشه منزوی بوده بر امر سلطنت
نگردد و عذر ایام گذشته و تدارک عمر ضایع گشته بجای آورد بیت چند روزی که درین مرحله
مهلت داری خوش برای زمانی که زمان این همه نیست اما چون عواطف پادشاه و
عوارف خسروانه او را از دو جانب یکی شماتت اعدا و دیگری بلاک نفس بی حمایت
داد و خلاص ساخت حقد حاسد و شمس معاند را با هر چه از اموال او گرفته بود و آنچه در مدت
حکومت حاصل کرده با او عنایت فرموده از بنیاد برانداخت و ایذا در مذهب شریعت و مروت
و فتوت روا فرموده و منع آن جایز نبود تا بران از اعتنای آن امر خطیر و خطب کبیر اعراض
و اجتناب نتوانست نمود بالجمله خواجه شمس الدین محمد صاحب دیوان و برادرش با دیگر از زوی تمکن
و استقلال زمام امور ملک و مال را بدست آوردند و در تقویت دین مبین و تشیید معالم
علماء شریعت سید المرسلین سعی و اجتهاد موفور کردند و نسبت با اهل فضل و هنر لطف و مکرمت
بی نهایت ظاهر نمودند و رعایا بوفور عدل و احسان خوشدل و شادمان گشته در
سایه امن و امان غنودند بیت آرام یافت در کنف عدل و حشمت و طبع خواسته گشت
در عهد امن انس و جان در خلال این احوال شاهزاده ارغون خان چون بخشی را بدرگاه سلطان احمد
فرستاده بجهت تقریر مجد الملک و اشتغال ایرهٔ عقب اباقاخان در جهت دولت صاحب دیوان
عرضه داد ملتمس آنکه خواجه شمس الدین محمد مملکا داده که از نقد و جنس و ضیاع و عقار هر چه در قبضه

ملک و اقتدار او است همه تعلق بایلخان دارد و هر وقت فرمان شود هرگاه که مصلحت باشد بعرکه
اشارت نافذ گردد بی مجال تاخیر و اهمال سپارد و اکنون التماس از مخصوصان کرباس پادشاهی آنست
که صاحب را مصاحب بخشی بدین جانب فرستند تا آن سخن برسید و سلاح و براق آن دیده
بنگهبان از حقیقت حال بواجبی استفسار نمایند سلطان از استماع این سخنان دانست که غرض
ارغون خان مال صاحب دیوان نیست بلکه قصد جان او دارد در جواب فرمود که امهات
مهمات مملکت را حسن تدبیر صاحب دیوان بر وجه کفایت میدارد و اگر او از درگاه عالم پناه غیبت نماید
مصالح ملک مختل و محل اهمال و صدمه و اختلال می آید و بر سول نامه مطلقا التفات نفرمود و بخشی
قرین یاس و حرمان باستان ارغون خان مراجعت نموده این حکایت موجب شکایت گشت
و صورت عداوت ارغونی از پرده پوشی در گذشت و نشانها بطراف ممالک فرستاد که اسباب
صاحب را تصرف نواب اینجانب کنند و کارکنان او را از شروع در مهمات و معاملات
آن بکلی باز دارند چون شاهزاده عالیجناب و رحمالی عراق قامت اثر عراقیان بر آسمان
کشته هر کس از وکلای صاحب که در قبضه اختیار او بود متصرف گشته ارغون خان بازگذاشت
و شاهزاده متعلق بنفس کلیات مدینة الاسلام بغداد فرا میدهد و عمال و متصرفان اعمال و اموال آن
دیار را از جاشنی اقتدار عرجه جنابه و در اوایل سنه اثنی و ثمانین و ستمایه با لشکر خاصه عازم
بلاد شرق گشت و بعزت شد با وجود آنچه فتنه و فساد بران بلاد گذشت همه وقت درین اندیشه که بر سریر
سلطنت پایدار از قبضه اقتدار عم نامدار بگیرند هر بیرون او روز و شب و روز درین فکر بجای نسوز
بیقرار که سلطان احمد را چه سان از میان بردارد چون پرتو این معانی بر ضمیر انور سلطانی افتاد
در او آن عزیمت مذکوره جهت اخذ و قید کسان ارغون خان ایلخان به بغداد فرستاد و صاحب دیوان
بکارسازی جنود نصرت نشان مشغولی فرمود و بسیاری از اسباب و ادوات جنگ
حرب و آلات ایام طعن و ضرب ترتیب نمود و شاهزاده ارغون در روز صفر سنه ثلاثه و ثمانین
و ستمایه متوجه آذربایجان گشته در صحرای اخواجه میان او و الیناق که مقدمه سپاه سلطان بود مقابله
افتاد و لشکر ارغون خان شکست یافته شاهزاده شجاعت شعار عنان فرار بصوب قلعه کلات انصراف
داد الیناق متعاقب بدان نواحی رسیده و شاهزاده را که از قلعه بیابان آمده بود دیده است
جنگ بطریق پیشکش گذرانده و باتفاق تعلقه رفته با یکدیگر سخنان گفته الیناق با نوئین ارغون
خان را از جانب سلطان ایمن گردانید چون شاهزاده بگیر از تسلیم راهی بیرون از توکل نیافت
بصوب الیناق بطرف اردوشاهت ارغون خان بستان سلطنت الیناق رسید
سلطان بعد از انتظار بسیار شاهزاده را بار داد و او را در آغوش مهربانی کشیده روی بر روی

او نهاد و بخدمت ممالک خراسان امیر دار ساخته جهت سکون برادرزاده هرگاهی تعیین فرمود و
اورق برادر بوقا را با چهار هزار سوار بمحافظت آن هرگاه امر فرمود و روز دیگر سلطان مایل
بصوب عوم محترم گشته رایت عزیمت برافراخت و الیناق را جهت کوچ دادن اردوی حیات
شاهزاده ارغون خان بصوب ممات معین گردانید بیت پنجه زانکه نقش بند قضا ٭ در پس پرده نقشها
دارد ٭ بعد از زمان سلطان بوقا بقوت برادر خود که رتبه قوت داشت بر صفوف شاهزادگان
و امرا انگاشت که احمد را روح جنگ نماز او بران ساخته از بنیاد برانداخت و رایت عزت مسلمانان
را بتعلیم صاحب دیوان تا ایوان کیوان برافراخته مصلحت آنست که بلاجور انجانی و احمد را از سر
سلطانی برداشتند و این مهم فرستی نشست باید که ارغون خان را از جهت چون دراز صدف بیرون
آرند همه را این رای صواب نموده مقرر شد که چون زمانه مانند دل اهل عصیان تاریک گردد این
اندیشه از خیر قوت بفعل رسد برین قرار ع چو چرخ بلند از شب تاج کرد ٭ بوقا نیز دیگر خواب گاه
ارغون خان رفته و امن هرگاه را چون حجاب شرم و آزرم برداشت ارغون خان از سر خواب
باضطراب بی نهایت برخاست چه تصور نموده که موسم وداع حیات و زندگانی است و بوقا
دست او را گرفته از هرگاه بیرون آورد و قصه مواضعه را بر نهج مسطور بشرف عرض رسانید و همان
لحظه موافقان الیناق جمع آمده بر باد پایان برق رفتار سوار گشتند و بجانب اردوی الیناق
تاخته او را در پنجه خان یافته پاره پاره کردند افغان شب محشر و فزع روز اگر آن روز مشاهده
افتاده اکثر خواص مقربان سلطان احمد کشته گشته یکی از انجماعت بر مرکب فرار سوار شده و از
عقب سلطان شتافته در وقتی که چهار فرسخ از اسوا این گذشته بود بدو رسید و از خروج ارغون
و حادثه نشیبون و انقلاب روزگار و قتل اعوان و انصار شمه بیان نمود سلطان ازین خبر
موحش مضطرب و مشوش شده روی بجانب اردوی مادر خود قوتی خاتون که در سراب
بود و در هر منزلی فوجی از امرا و سرداران از خدمت تکلف جهت کیابت یکی میشتافتند بیت
بهر گامی زگامی دور می ماند ٭ ز محنت آبی مسطر میخواند ٭ و صاحب دیوان چون کاوم سر الاعظم
جنده بست آورده بر جناح استعجال متوجه اصفهان گردید اشراف و اعیان آن بلده بنظر
استقبال کاسی آورده بخدمات لایقه توسل جستند و جناب صاحبی منتهیان باطراف و جوانب
ستاده منتظر اخباری بود و چون به تحقیق پیوست که ارغون خان در اردوی قوتی خاتون
سلطان احمد را بعلت آورده و مانند دل اهل اسلام پشت او را اسلام پشت او را شکسته و خود
بر مسند خلافت نشسته صاحب دیوان را بر خاطر گذشت که از اصفهان بشیراز رود و از شیراز متوجه
هرموز شده براه دریا بار خود را بدر بار بندر رساند روزی چند که از حیات باقی باشد بران

مملکت بفراغت بگذرانند باز از صولت قهر مغفول اندیشیده بر خاطر گذرانید که اگر نفس خود را ازین
نوعات فنا بساحل نجات توان انداخت فرزندان و متعلقان و نواب و کارگذاران را در آتش خطات
و بوتهٔ ایذا و عذاب نتوان گداخت مدتی سالی در کمال عظمت و استقلال گذرانیده و صبح نشاط ایام
شباب بشام غم انجام شب رسانیده اگر فرج بعد عهد بموجب عادت خویش آغاز بیوفایی و میل جفاکاری
نماید بیداست که از مناسبت تدبیر و فروغ رای میبرند و وجه کشایش آن نیست که دست
امید در دامن توکل استوار داشته بر کرم پادشاه اعتماد نمایم و التجا بدرگاه عالم پناه برده از
اندیشهٔ انواع اندوه و ملال و نزول و ارتحال آزایم اگر نسیم عنایت از مهب الطاف پادشاهانه وزیدن
گیرد ارغون خان از سر بوی ناکرده من در گذرد معنی ع زمشک بوی و زخور شید نور منت
هیچ ع والا باری چند کس از محنت شکنجه و تعذیب خلاص داده باشم انگاه کلمهٔ شریف و ابوض
امری الی الله بر زبان گذرانید و بصوب اردوی ارغون خان روان گشت در اثنای راه امیر حاجی
و اتابک یوسف شاه و ملک امام الدین قزوینی که ارغون خان بجهت استمال صاحب دیوان ارسال داشته
بود بدان جانب رسیدند و گفتند پادشاه جهانیان میگوید که چون خدای جاوید بدانبرد دشمنان ظفر
داد و تاج خانی و افر جهانبانی بر فرق مبارک من نهاد گناه جمیع ارباب جرایم را بخشیده و در قلم
عفو و اغماض بر جرایم و خطایای همگنان کشیده اگر صاحب دیوان بخدمت آید هر آینه بالطاف نامتناهی
باید و نشانهای مشتمل بر امثال این سخنان ظاهر گردانیدند و خاطر شریف صاحبی از استماع این کلمات
اطمینان یافته بسرعت برق و باد قطع مسافت نموده تا رحبوه هم رحبت شلاف و تا بین
و سمایه بار دو رسیده در رناق بوغا نزول فرمود روز دیگر بوغا او را بپایه سریر اعلی برده ارغون خان
صاحب سعید را بنواخت و بتفویض منصب وزارت امیدوار ساخت و صاحب در میان خدمت پسندیده
و دعای دوام دولت باو رسانیده بمنزل خود باز گشت چون روزی چند برین قضیه گذشت
و نزد همگنان بوضوح انجامید که خواجه شمس الدین بدستور معهود مباشر سرانجام مهام وزارت
خواهد بود فخر الدین مستوفی و حسام الدین صاحب از غایت بغض و عداوت با بوغا گفتند که با وجود دخل
صاحب دیوان در امور ملک و مال حکومت تو مزاج در رونق نخواهد گرفت و اگر خواجه روزی چند
تعلق نماید هرگاه که متمکن گردد ترا نیز مثل سایر امرای اختیار خواهد ساخت رباعی دشمن چو بدست
آمد و فرصت داری ز نهار که از دست حیف دشمن نگذاری در بگذاری دوست باید بر تو
سودی نکند ندامت و غم خواری لاجرم در عقاوتی بوغا زبان ملامت بر ارغون خان دراز کرد و گفت
کسی در باره بدر پادشاه بد اندیشید و بر گفوان نقمت اقدام نموده او را از هر دو دانگ چند
چیزی نقص توان داشت نهایت دولت پادشاه و فنای وزیر بجزاء قرین یکدیگر است او را زندگی

باید گذاشت بیت چو فرصت یافتی بر خصم غدار مکن تقصیر مغزش را بیرون آر جابران ارغون خان حکم
فرمود که صاحب دیوان را بموقف عرض آرند و امرا همت بتحقیق آن مهم گماشتند انگاه جناب صاحبی را بموجب
فرموده و ستمالیه بدیوان حاضر گردانیدند و جهانیان فریاد و فغان باوج آسمان رسانیدند
که در ارزاق خلایق را چرا بسته اند و خاطر بی نوایان و مسکینان را چون دل هنرمندان خسته
بجهت بستگی خواجه شمس الدین محمد در جواب اهل تعرض و حسد گفت تقصیرات و تصرفات
بنده که اصحاب غرض بعرض رسانیده اند یکی را صدا اعتراف می آرم اما از نهت اندیشه حذر و
خیانت نسبت بحضرت دنیسمت مطلقا علم و خبر ندارم بیت نیز زبان گذرانیده ام نه بر خاطر
نه بر عقیده و هرگز آن بود است طلاق لسان و فصاحت بیان بهیچ فایده نداد ع
با حکم خداوند سبحانه کند و حکم تند که بنیاد فضایل و معالی را خراب کنند و سرچشمهٔ جود و احسان
را سراب گردانند خواجه چون دانست که خلاصی ممکن نیست عنان بجای آورده و گاه از بهر کار
حقیقی بگذارد و مصحفی را که همراه داشت برسم تفال بگشاد و این آیت برآمد که ان الذین قالوا
ربنا الله ثم استقاموا تتنزل علیهم الملائکة الا تخافوا و لا تحزنوا و ابشروا بالجنة التی کنتم توعدون لاجرم
خاطر از خلایق فارغ ساخته در مقام تسلیم گفت قطعه هرچه آید از تو خوش خواهی شفا خواهی
الم و نماز دیگر دوشنبه چهارم شعبان سنه مذکوره در موضع ابراز سرچشمه جلاد قهر شربت شهادت
چشید محنت سرای دنیا را وداع کرده در رحمت بجنت اعلی کشید رباعی منتی کشیده بر همه ابن
گوزنت کو صد هزار شاه و گدا را بقهر کشت چون عاقبت فنا است جهان و درنگ را
سهل است جنگ و نشست گر نرم یا درشت آورده اند که مجد همگر فاضل و دانشمند ذی نظر وقت
خود و ملک الشعرای عراق و فارس و معاصر شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی بود در تهنیت ابن
وزیر صاحب سعادت این رباعی را انشا کرد و شیخ سعدی آنرا شنیده و گریسته مجد را بر آن شعر
تحسین و تعریف کرده و آن اینست رباعی از زفان شمس الدین شفقت چون بگلید مدروی
بگنبد و زهره کیسو برید شب جامه سیه کرد و زان ماتم و صبح هر زد نفس سرد و گریبان بدرید
و دیگری این قطعه در سلک نظم کشید قطعه خدایگان زمین و زمان یگانه دهر کریم و سرور و مرحوم
خواجه دوران جهان پناه سکندر نژاد عالی قدر پناه قوت اسلام صاحب دیوان بعهد دولت
او روزگار کرد چنان زداد او دین محمود و عدل نوشیروان بسال ششصد و هشتاد و سه
بخط آخر شهید دوشنبه چهارم شعبان ندیده دیده و افلاک مثل او هرگز بجود و همت و فضل
و سخاوت و احسان فغان زکروش دهر خرخ و زمانه غدار که گرد چشمه خورشید زیر خاک نهان بحق
ذات توای کردگار بی چه و چون که باد مسکن و ماوا این جنت رضوان الصاحب الفاضل

العادل علاء الدین عطا ملک الجوینی برادر خواجه شمس الدین صاحب دیوان و در عزو علا و فضل و عطا
بلند ایوان است بحکم آباء خاقان در خطه بغداد رایت حکومت برافراخته و آن بلده را که بعد از
قتل مستعصم چنان خراب و ویران شده بود که قلم و زبان هیچ وجه از کیفیت آن تعبیر نمی تواند
نمود باندک زمانی معمور و آبادان ساخت بیت زمین مقدم او شهر بغداد باندک روزگاری
گشت آباد و از جمله عمارتهای او آنکه در زمین نجف نهری حفر کرده و زیاده از صد هزار دینار
سرخ در آن صرف نموده و آب فرات را بحوالی مشهد نجف اشرف جاری فرموده و از جمله اشعار او
او که مشعر بصحت عقیده او است این رباعی است شعر یا شمع اقل فقد تعد الفسق • والفجر
بدا ولاح منه الشفق • لو کنت بحب حیدر تعلق • ما کنت بجنة ولا تحترق • و از جمله مؤلفات او
تاریخ جهان گشاست که مشهور جهان و منظور نظر جهانیان است و شیخ فاضل کامل کمال الدین
میثم بحرانی که از محققان علمای امامیه است کتاب شرح نهج البلاغه را بنام نامی او نوشته
و قاضی القضات نظام الدین اصفهانی دیوان رباعیات خود را باسم سامی او مشرف ساخته
و رباعی که ارغون خان کمر عداوت خواجه شمس الدین محمد بر میان جان بسته و میخواست که
او را بدست آرد یا سلطان احمد را بر او متغیر سازد و خواجه فاضل علاء الدین بن علی ملک
از محنت بی ای و جانبخت اعلا خواهید و این واقعه در شب شنبه چهارم ذی قعده سنه احدی
و ثمانین و ستمایه روی نمود و خواجه شمس الدین محمد از مسند وزارت بر خاسته بر بلاس تعزیت
نشست و سلطان احمد مراسم پرسش بجا آورده صاحب دیوان را خلعت خاص عنایت نمود
و بامضاء عنایت و الطاف خاطر او را تسلی و تسکین فرمود الصاحب الامیر الرشید بهاء الدین محمد
بن صاحب الدیوان بدری با بهای آسمان رفعت و شان و بیت القصیده مکارم صاحب دیوان
است در میان وزرای نامدار بکمال کفایت و شجاعت و مهابت مشهور و در السیر فضلای
روزگار با صاحب ابن عباد مذکور است در بلغرات بجا احسان او صدا ابن فرات که دخل و زینت
خوان او با لوان نعم حلال و زیات و در شتم است ابن سهل در نظر بزرگیش سهل و ذو الریاستین
در جنب ریاستش بغایت نااهل می نمود مجلس شریفش مجمع فضلای مذهب حق جعفری و محط رحال ادبا
و فصحای اثنا عشری بود مولانا نامی فاضل حسن بن علی الطوسی که از جمله فضلای امامیه و از افاضل
مجلس شریف خواجه بهاء الدین محمد بوده در خطبه کتاب کامل بهائی گفته که مخدوم مطلق حجة الحق
علی الخلق اعدل سلاطین الاولین و الاخرین بهاء الاسلام و المسلمین برکت حسن سیرت و بطانه
و اعتقاد صادق بخاندان پیغمبر صلوات الله علیهم و برادت از اعادی خاندان و تربیت
سادات و علمای اهل البیت علیهم السلام حق سبحانه و تعالی رایت دولت او را بر اقاصی عالم برکشید

خواجه بهاء الدین محمد صاحب دیوان

ربع مسکون بفرمان تعز من تشاء و تذل من تشاء کمر عبودیت بر میان جان بسته معتکف عتبه جلال
او شدند و از اعادی این اقبال طایفه بکاه ابد مختفیانه و بدار الارض فرو شدند و بعضی در بادی
هلاکت فانی و فناء و من موجبها ما چرکشتند تقیه که بسلطنت اعوان و انصار و کثرت اعدای
جفاکار بر شیعه امامیه اظهار واجب شده بود و امروز بظهور این دولت عام شد بلکه اکثر سیاسیان
از خوف این دولت اظهار تشیع میکنند و محبان و موالیان از علمای اهل البیت از دولت او
محظوظ گشتند و کتب شریفه بنام او تالیف نمودند و این نعمتی است که بر کافه شیعه شکرانه آن فرض
عین است و جناب افتخاری قاضی نظام الدین اصفهانی در آخر بعضی از قصاید خود که افتتاح
آن بمدح اهل البیت علیهم السلام نموده اشارتی بمدح خواجه بهاء الدین و عقیده او نموده و گفته
شعر قل للذی اصبح یعلو الاباکم • شب و الحق بابی الله تهوتبا • اعاد عهد ملوک الترک ردوا
و زادهم بهاء الدین تمکینا • هذا ابن صاحب دیوان الممالک قد • اوتی قواکم و لما بال توهینا • جم
المناقب فی قرع النواصب قد • امضی عزمته تجری الملاعینا • عن المنابر تحکی للمبغضین لهم • یری
لاعنیهم بالمنع تسنینا • یری علیا ولی الله مدخرا • للعز اولاده الغر المیامینا • در کتاب
تاریخ الوزرا مسطور است که خواجه بهاء الدین محمد در ابتدا نشو و نما بحکم پرورش جهان گشا بحکومت
اصفهان و نیز مقرر گشت و در یوسون ضبط و سیاست و اظهار قدرت و سطوت رایت
رفعت و تجلی او از ذروه تعقل در گذشت ابواب عفو و اغماض بر روی ارباب آن ولایت
بکلی بربست و نشست بر مسند غلظت نهاده و دلهای انسان را بجمیل یاد کرد آن تشکست اگر سخنی
بر وفق مزاج او نبودی حکم بقتل کردی تا بجرمی صغیره و کبیره چه رسد و اگر جزیری نه بر وفق مرام
بسمع او رسیدی خاندانها برباد داده مال و جان آنها را بباد منثور گردانیدی ارکان دولت
و نواب دیوان و سایر اعیان اصفهان اگر شب یکلحظه بر بستر استراحت می غنودند هنگام
وزیدن نسیم سحر مانند برگ بید از باد صرصر بر سر و جان خود ترسان و لرزان بودند که آیا امروز از
چنبر قهر او بچه تدبیر نجات توان یافت و آثار خشم آتش بار تن بکدام خاکسار از اهالی این
دیار خواهد تافت از بیم سیاستش شیر ژیان تن بر روباه بازی دوران داده و گردن
کشان عراق و اصفهان از بیم خنجر بنفشان نشان او سر بر خط فرمان نهاده رباعی از بیم سیاستش
جهان می لرزد • و ز فرط مهابتش زمان می لرزد • از حدت تیغ آبدارش خورشید • چون برگ
ز صرصر خزان می لرزد • صاحب دیوان چندانکه از روی دلسوزی و شفقت ابوت طلب مجد را
از فرط سیاست و کثرت سفک دماء منع میفرمود و وخامت عاقبت آن حرکات را بعبارات
مختلف باز می نمود خواجه بهاء الدین اصلا متنبه نمی گشت و مطلقا از سرخون ریختن و مثله کردن و صعب

در نمیکذشت **شعر** پند پدر بمان نشد زسوای مادر زاد را ٭ عاقبت روزکار دهر استراد موجوش
طریقه سعی در پیوست و امراض مختلفه و اسقام متضاده و سورت فوت غضبی خواجه را شکست و هنوز
سنین او فات چهارش عقد ثلاثین نکرفته بود که از عالم فانی بجهان جاودانی انتقال فرمود
قطعه فغان آفت این رنج ساز راحت سوز ٭ فغان زکردش این روزکار جور پرست
که صورتی که بعمری نکاشت خود بنزد ٭ که کوهری که بسی سال سفت خود بشکست ٭ در روضة الصفا
مسطور است که خواجه بهاء الدین محمد هر چند در شیوه سیاست و انتظام سعی تمام و مبالغه مالا کلام
داشت باضعاف آن در طریقه جود و سخا صرف اهتمام فرمود و هرکز در باب تعظیم فضلا و علما
و تبجیل مهل و نامرعی نمیکذاشت اوقات خود را مغتنم کردانیده از صباح تا جانکاه در صفه
بار نشست بالطایف از اصدقا و اخوان الصفا بساط صحبت و ملاطفت مبسوط داشتی و بعد از
پیشین ساعتی با افاضل و تنی با بنجی کاسات می ارغوانی مستانش بودی و باقی اوقات را
بسرانجام مهمات ملک و استکشاف حال طبقات مردم صرف نمودی بالجمله چون خبر فوت خواجه
بهاء الدین محمد بسمع صاحب دیوان رسید این رباعی در مرثیه قرة العین در سلک نظم کشید **رباعی**
فرزند محمد ای فلک بند و بیت ٭ بازار زمانه را بها یک موبیت ٭ تو پشت جهان ربودی از آن
پشت بدر ٭ خم کشت جوابروی بتان بی ریبت ٭ و افاضل شعرای زمانه در مرثیه آن بزرک
یکانه قصاید خوب کفته و از آن جمله این مرثیه است که جناب اقضوی قاضی نظام الدین
اصفهانی کفته و الحق در سفته **قصیده** مالانظام یعطی وجهة الافق ٭ مالدر راس اصطرابی الیوم
من قلق ٭ مالملحوظ بولی القوم اطردها ٭ مالنوایب تبدی صفوة العنق ٭ بکی السماع و صبح
الارض و انکدرت ٭ زهر النجوم و طاحت الفضل الورق ٭ الیوم یوم یعزی کاسه فقدت
به العلی النبی انسانة الحدق ٭ مولی الایام بهاء الدین صاحبنا ٭ مضی فقید صفو العیش بالرنق
مضی فقطع اسباب الرجا لنا ٭ من کان منه فواد الدهر افرق ٭ عین المکارم و العلیا
باکیة ٭ فی دار المصاب و قلب الدهر ذو حرق ٭ حاشت بعمری لحور الدهر راحرت ٭ و ادنت
سفن الامال بالغرق ٭ انسان عین العین ما اذا اصابک کم ٭ عین علیک یمیع الیوم فی
علق ٭ من صبح وجهک عین فرتماها ٭ اسالت الدم بدی صبغة الشفق ٭ الجی علی عصک
الزمان کاسره ٭ عضبا بالشباب ناصر الورق ٭ بعد از لقایک فی اوج السماء علی ٭ شذا
کسانک تحت الارض فی نفق ٭ اذی القلوب جسیم مدلعت ٭ بصارم من قراب اللیل
مندلق ٭ نامت جدوده لاولی و سرت امرهم ٭ و مات طرف ملوک الارض و الارق ٭ الصر مجدک
قد جرواذ ذایهم ٭ و اثروا التراب منزوشا علی السرق ٭ انصر معالم و سیدتها اکتابت ٭

لشجوا القلوب بذاک المنظر الانق ٭ الصر صنایع و اک الباب قد فجعو ٭ بسکون لبعدک اراغیر منسق
ان نفع العین لم تبصر سوی قلق ٭ لیسکوا اسارا لاسی فی هذه الطلق ٭ بذاک حاکم علی الخافقین الی
تلک الممالک حث الخیل بالعنق ٭ ما دا علیک لو اسقبلت مع کتبه ٭ وفد و نامنک و الا الهارم اللعق
و لا اسدرت الی تقبیل راحته ٭ بالا انهبت الطرف منتقف ٭ ارتبه الا رای سورا و لا سمع
المکروه وجه نهاری طلعة الفسق ٭ بیلیک صنعک بکی لا قرار له ٭ اوبی قوی عزاه ما فی فراک لق
لو استطاع فدی بالروح نفسک حین ٭ صدق من الود لا کذب لا بلق ٭ هرون ملک سوی الا سی طبقا
من حیرت غلیشیه بعد لم نفق ٭ ابوک صاحب دیوان الممالک بی ٭ و کل العزا علی الاقدار و حنق
بالا تا سکت کی تاقاه تا تبه ٭ و استقضی بوجه منک موتاق ٭ یا ایها القمر الارض مالک ٭
طی السرار بصوفی حبک مغترق ٭ بالشمس لم تفرق اعنی ابا ک فلم ٭ اخفی رواک عباد سنک فحق
قبل اسدارت بدر التم لم یکن ٭ المنف فیما سعناه بتفق ٭ بعد ارتحالک عنی تلک الیه بارایی
رواح الجزا لا ترمی بالتشق ٭ حابک شهر الداری اسوداد حما ٭ من اجح جالب شهر الوحق
لا کان فی روضه الصبر البعد کمن ٭ نور لها الوفق لا ابصار منفتق ٭ لا انزع الرامح العلوی صعدته
لا البدر ماه بعصی من الدرق ٭ لا بین سلسل الزما بعد مسطما ٭ لما بدر جوراد ما فی زی منطق
ترح الجوفی حلی و فی حلل ٭ به استشارک تحت الرب لم مطق ٭ نعم مطار و ضوء الصبح کوکبه
سود الحق لدی کل من الحرق ٭ فی صحن دورک بل فی الارق اجمعه ٭ بری الجبوا کی جری الیوم فی طلق
حکی الحواری حصنا کهما دم ٭ بالفجر سودا ثواب لها مرق ٭ من حصال الجبر معصیة
الی المصالح للاشراف الدنوق ٭ لحکیس عزعرات فیک ما هرت ٭ عن دفع معصلة اوکشف معلق
شقت لا مورد و اثواب الصبی جدد ٭ لو راحها طاعن فی السن لم سق ٭ لو ملک عنی فرناه السور سلک ما
بباس البرنة و وحکم دلم نفق ٭ لکن بعث هوی اذم سبحة ٭ عین النطاد و کانوا زایف الورق
و کل ما ساء من شراق عرضا ٭ اذ لا مواوله من اصل وی الحق ٭ نعم سلیمان لم یکفر و مال الی الکفر
الشیاطین ارصادا علی الطرق ٭ انزل الواحد الکروب اوجب ٭ قاب بلا اسد سفرا رتحاب من
عول علی شبله المحمود عاقبته ٭ مثل سمو و علی وی العلی و نق ٭ و ران سر صدف یسعی بنا بها عقد
الما ملک طل الله هر و انسق ٭ کل العزی عن الماضی بری عوضا ٭ ترجو اشفاعک بعد الورد مالوق
لو لا المستقص من اصفهان الی ٭ مخیم الملک یطوی کل تخترق ٭ ان جبت والده والدمع مسفر
من کل مبارک بها بالترب المنبق ٭ ذخیره و ابو فرع الخطب صادق ٭ ذرعا و سار صاحا کل ذی رمق
نوة عن ابنی فاسا متمحن ٭ داعله الیوم فی نحو لا سی عرق ٭ عن ذی لسان لسکر الملک رمات له
و ما الساء علیه الدهر منطلق ٭ عن ذی فواد علی الاحزان شتمل ٭ و حین جبین علی لا قد امنطبق ٭

حیران صاقت علیه الارض عن سعة • کانه الیوم فی الشسوط العاتق • واذکر وراته عمر لا تهاله
للحق منه برجی خرم رنق • وقل لمن لسان الحق کلامه • اما وجدت مجال القول لم نضق •
بود اهل العلی والمجد انهم • ذاقوا المنون وطعم الکل لم یذق • وارسبه نفضار اعقد لقده
کما بات ملاسک محبان • ورایه فوق اراد الانام شری • بهدی لوامع انوار الی التعلق
یحیط علما بما فی الدهر من غیر • براع یحتمع فیه بمتفرق • لم یرو غلة صادمن موارده • صفو بلا
لدر عدت ملا سرق • ومثله وجود المثل ممتنع • ارضی الاله ولم یسخط کدی خرق
بری الثبت اولی فی مقام رضا • رب العباد فلا تولی من الزق • وسد بالتقیه والاعرة بکی
نیل مهن تقدم بالحشا علق • مولی ملوک ای لا بام فاطمیه • علاء الدین الهدی الصباح للعلق
من شاء وقصر معالیه اخیه • من شاء لا اصل فی الالطاف والملق • هما ولا تدرک الادهام شاد هما
حتف العدو ودامن الحایف العرق • کل یری الکنوز البر مدخرا • عنه اغتاق امور الملک لم یعق
لولاه لم یحسم العلم فی مرح • لولاه ما فاح روض الفضل عن عبق • سال السیول بالوجوه وما
وساغ اقدام اهل الوفی لشق • اهدی علی لوب الامام الطهر • وقل ما یصرف الدهر دوارق
دامت بفضیلها الامال واثقة • وثوق مست الزلی بالعارض العدق • ما انساق مرتم خیول اللیل تتبعها
شهباء خیل نهار خرمی تستبق **الصاحب الفاضل شرف الدین هارون بن صاحب الدیوان**
جوانی فاضل خیر و رقوة الظهر بدر وعضد الصاحبین برادر بود و در وادی فضیلت یار برادر جود خواجه
بهاء الدین محمد پیش ملک و رجیس علوم حسنی موسقی بکانه زمان خویش بود و استاد صفی الدین عبد المؤمن
موسقی دران مدتی که در خدمت او بوده رساله شریفه را بنام شریف او تالیف نموده و در تاریخ
غیاثی مسطور است که خواجه عطا ملک و صاحب دیوان و کرش هارون در عهد اباقاخان بوزارت
و امارت عراق اشتغال داشتند روزی بزیارت مشهد اشرف نجف آمدند خلقی کثیر از اکابر و اعیان
فریقین با ایشان همراه بودند و بعد از فراغ از مراسم زیارت سخن بذکر امامت کشید آخر الامر
گفت که ما ازین مصحفی که بر سر ضریح مطهر حضرت امیر المؤمنین علی نهاده است تفال مینمائیم و بآنچه از آنجا
رود قرار میدهیم چون بیت کرده مصحف را بگشودند در اول صفحه این آیه برآمد که یا هارون ما
منعک اذ رایتهم ضلوا ان لا تتبعنی افعصیت امری و بعد از ان همگی ایشان اظهار مذهب شیعه
نمودند و وفات هارون در سنه بود **خواجه سعد الدین محمد آوجی** وزیری سعادتمند و دبیری فاضل
و دانشمند بود و در تعظیم ذریه خیر البریه و ترویج مذهب امامیه و رعایه علماء آن طایفه علیه مساعی
جمیله بظهور رسانید و شیخ علامه جمال الدین بن مطهر علی رحمه الله رساله سعدیه را بنام نامی او نوشته
و از و غایت تعظیم و تکریم یافته و مولانا نظام الدین ابو حج نیشابوری شرح عقیدتی را باسم سامی او مزین

ساخته و در تاریخ الوزرا مسطور است که خواجه سعد الدین محمد وزیر خیر پرور افاضل نواز بود و بخدمت
در علم استیفا و سیاقت و متانت در انشا و کتابت بی شبه و بی نظیر می نمود و بعد از شهادت
خواجه صدر الدین احمد رکنی بموجب حکم و فرمان غازانی صاحب دیوانی و رتبه نیابت امور جهانی
بشرکت خواجه رشید الدین طبیب بر قرار گرفت و از رشحات عدل و احسان و افاضت بر
استان انسان گشت زر امید عالم و عالمیان کرت دیگر بمت طراوت و نضارت بر گرفت
پس از روزی چند جمعی از ارباب حسد مثل قاضی صاعد الدین سمنانی و شیخ المشایخ محمود و سید
قطب و معین الدین عاملی خواطر بر تقریر قرار داده جمعیتی ساختند و اساس موافقت بر مخالفت
وزرا انباشتند و قرعه مشورت در میان انداختند چون کیفیت این کفایت بعرض سلطان
غازان رسید بر شفقت اکثر مقرران را موضوع تیغ یاسا کردانید **بیت** چو شمشیر عدالت را
علم کرد • لبی دست قلم زن را قلم کرد • و در یازدهم شوال سنه اثنی و سبعمایه غازان خان وفات
یافته و روز دی حجه سنه مذکوره الجایتو سلطان که بمحمد خدابنده مشهور گشته تاج سلطنت بر سر نهاده
بدستور زمان پدر و بزرگوار خویش زمام امور وزارت و مهام سپاه و رعیت بکف
کفایت و قبضه درایت وزرای عظام خواجه رشید الدین و خواجه سعد الدین داد تا آن زمان
که خواجه سعد الدین نسبت بخواجه رشید الدین در مقام موافقت و اتحاد بود اقتضای دولت
و اقبالش از شایبه منغصی و زوال محروس مصون بود **شعر** تا گل بشکست عهد گلزار • نشکست زمانه
در دلش خار • و چون آن موافقت بمخالفت مبدل گشت خواجه سعد الدین سید تاج الدین آوجی
و بعضی دیگر از نواب خود را بران داشت که نسبت بخواجه رشید در مقام تقریر آمده پانصد تومان
کفایت قبول کردند سلطان محمد خواجه سعد الدین و آنجماعت را در موقف بر عنون حاضر ساخت
و بعد از ثبوت جرایم بنیاد حیات خواجه سعد الدین و مقرران را به تیغ سیاست بر انداخت
و مبلغ پانصد تومان که قبول نموده بودند از جهات و ممالک ایشان بحصول پیوست و همین
سیاست سلطانی خبر فتنه و تقریر چکبارکی فرو نشست **علی ابن هلال الکاتب المشهور بابن**
نواب از غلامان ملک بهاء الدین بویه است ابن مقله سواد نقوش براعت شعار نسخ ارکانی
سواد العین بریاض بصر نگار و خطوط مارحظ لطافت آثارش اگر درج یاقوت ملکه درج یاقوت
را در غیرت در رنگ و صیرفی در بهای آن نقد جان روان سپارد و بعضی از فضلا
شعرا ابن دو بیت در مدح او است **شعر** اما ابن هلال کم حویت فضیله • غدوت بها
بین البریة اوحدا • ونحن علمنا الدار ایض • ناصعا وانت جعلت الدر لطم اسودا • یافعی گفته
که در کتابت مثل او نزدیک بیک کسی پیدا نشده و اگرچه ابو علی بن مقله اول کسی است که نقل این

خط از خط کوفی نموده و ابراز باین صورت فرموده و خط او نیز خوب بوده و اما این بواب
تهذیب و تنقیح طریقه او نموده و جاه جلاوتی و بعضی بر آن بوشانیده و جمیع خوش نویسان بر منوال
و بپای خط زیبای او می باشند و استادی او را در مقام اعتراف افتد و در تاریخ معروف فایده احوال
او برین وجه مسطور است که علی بن هلال الامام الاستاد ابو الحسن صاحب الخط المنسوب الفایق
المعروف بابن البواب کان ابوه بوابا للنبی بویه و قرا هو القرآن و تفقه و فایق اهل عصره فی
الخط المنسوب بحتی شاع ذکره شرقا و غربا و کان هو جاه و مالا لفخر الدوله در سال چهار صد و بیست
و سه وفات یافت و این ابیات در مرثیه او گفته اند شعر استنشو الکتاب فقد کسا لفا
و قضت بضعه ذلک الایام قلد اک سودت الدوی کانه اسفا علیک و شقت الاقلام و بعضی
گفته اند که وفات او در جمادی الاول از سال چهار صد و سیزده بود و در بغداد مدفون گردید
خواجه میر علی علوی تبریزی واضع اصل خط نستعلیق و موسس فاضل صاحب توفیق بود و مولانا
سلطان علی که شاگرد بواسطه اوست در رساله منظومه مشهوره خود اشارت بنبذی از احوال
او نموده و گفته شعر نسخ و تعلیق گر خفی و جلی است واضع اصل خواجه میر علی است
حسنش بود ما علی ازلی نسبش نیز میرسد بعلی تا که بود است عالم و آدم هرگز این خط نبود در عالم
وضع فرمود او ز ذهن دقیق از خط نسخ و از خط تعلیق نی کلک از آن شکر ریزست کاصلش
از خاک پاک تبریزست گنجی نفی او از نادانی بولایت نبوده نادانی کاتبانی که کهنه و نوبند
خوشه چینان خرمن اویند در جمیع خطوط بود شگرف زاو ستادان شنیده ام این حرف
خط باکش چو شعر او موزون هست تعریف او ز حد بیرون بدمعاصر بجمیع الافضال شیخ
شیرین مقال شیخ کمال آنکه شعرش چو مبوهای چنند هست شیرین تر از نبات و زقند همه
رفتند زیر خاک تراب رخ نهفتند در نقاب تراب بهر شان زانچه خوانم و دانم روح الله
روحهم خوانم مولانا سلطان علی مشهدی در خط نستعلیق مشهور تر از آنست که احتیاج بتکلف
تعریف باشد اگرچه در تحصیل آن صنعت چند روزی بخدمت استادان شتافته اما فی الحقیقه آن رتبه
عالی را از نظر امداد حضرت امیر المومنین علیه السلام یافته چنانکه در رساله منظومه خود بآن اشارت نموده
و گفته مثنوی از جوانی بخط بدی مبتلا عشق خط راندی از خرد سیلم بر سر کوی کم قدم زدمی
تا توانستی قلم زدمی که ز انگشتها قلم کردی بخیال خطی قلم کردی از قضا پیر مفلسی روزی
چشم آمد بسان دلسوزی قلم و کاغذ و دوات بجست هست بنوعت از حرف نخست بنوشت
و روان بدستم داد شدم از التفات او دلشاد زانکه ابدال و صاحب حال حسب حال بدیل
الاحوال زین سبب عشق خط زیاده شدم دل گرفتار مرد ساده شدم بعد از آن مدتی برین بگذشت

مهر خطم از آن و این بگذشت هست روزی علی کردم قلم شق را علی کردم در خیال این که
کار بگشاید شه بخوابم جمال نماید تا شبی خواب دیدم از ره دید که خطم دید جامه ام بخشید
خواب را مختصر نمودم باز قصه خواب هست دور و دراز مثل زین زمین نظ بیارم گفت
که ندارم مجال گفت بشنو شنید سلطان علی غلام علی است شهرت خط او ز نام علی
است روز و شب گوید از نبی و ولی ذکر شان هست از خفی و جلی شعر مولف حسب الامر گفته که
خدمت مولوی بوجاهت صورت و محاسن سیرت موصوف بود و در خط نسخ و تعلیق بمقدار
مهارت حاصل نمود که خطوط استادان متقدمین و متاخرین را منسوخ ساخت و در زمان
سلطان حسین میرزا باشارت آنحضرت و التماس میر علی تبریزی بکتابت نسخ شریفه می پرداخت
و گاهی نظم اشعار تبریزیان میگشاد و با جود آنکه سن شریفش از شصت سال متجاوز شده بود خط را
خوب می نوشت چنانچه ازین دو بیت مثنوی او نیز معلوم میشود شعر مرا عمر شصت بر سر شد
بیش و کم هنوزم جوانست شکین قلم توانم هنوز از خفی و جلی نوشتن که العهد سلطان علی
در سنه تسع عشر و تسعمایه در مشهد مقدس بروضه رضوان انتقال و در جوار دیوار کتابخانه سرکار
فیض آثار قرار یافت مولانا میر علی مشهدی نزد ملا زین الدین محمود کاتب و ملا سلطان علی
مشق میکرد و چون خط او بکمال رسید با مولانا سلطان علی در مقام دعوی شد و اهل عصر جانب
مولانا گرفتند و آن دو سه قطعه از مولانا سلطان علی گرفته تقلید کرده و با قطعهای مولانا نشان داده
بر مولانا مستتر شد که آیا خط او کدام است و بعد از تامل بسیار خط ملا میر علی را برتر دانست ملا
میر علی را عبد خان اوزبک باکثر فضلای هرات قهراً و جبراً به بخارا برد و او تا آخر عمر در آنجا
بعذاب صحبت اولاد و اولاد فاسد الاعتقاد او گرفتار بود هر چند رعایت بسیار از ایشان می یافت
بمقتضای فطرت اصلی شکایت از توطن آنجا می کرد و این قطعه را در آن باب گفته قطعه
عمری از مشق و تا بود قدم همچون جنگ تا که خط من چاره بدین قانون شد طالب مرحمه شاهان
جهانند و مرا در بخارا حکیرا زهر معیشت چون شد سوخت از غصه و رنجم چون سازم
که مرا نیست ازین شهر ره بیرون شد این بلا بر سرم از نحس خط آمد امروز دو کرخط سلسله پای من
مجنون شد از جمله شاگردان او میر سید احمد مشهدی و خواجه محمود سیاوشانی و خواجه محمود
از عنفوان جوانی و ساده رویی در خدمت ملا میر علی بود و نسخی ملا زور بخشیده این قطعه را گفت
شعر خواجه محمود که چه بگویندی بود شاگرد این فقیر بهر تعلیم او دم چون شد تا خطش رفت
صورت تحریر در حق او مرفت تقصیری لیکن او هم نمیکند تقصیر هر چه خود می نویسد از بد و نیک
جمله را میکند بنام فقیر قبر ملا در صحن آباد بخارا در جوار مزار شیخ سیف الدین باخرزی که او در شیخ

العالم کو بنیاد واقعست و ملاذ را فرزند ان هست که در انجا را نشو و نما یافته و آنرا بهند افشاند و همگی عقیده
فاسد اهل نجار را دارند فاعتبروا یا اولی الابصار **مجلس بازدهم** در ذکر شعرای عرب که بنداء باب
ادب اند **کعب** بن زهیر بن ابی سلمی ربیعه ابن رباح المزنی از صحابه حضرت سید المرسلین و شیعه امیر
المومنین علیهما افضل صلوات المصلین بوده علو کعب او در فصاحت و بزرگی بر هر اول و صعب
ظاهر و هویداست نقلا از مغنی روایت کرده اند که کعب قبل از انکه بشرف اسلام فایز گردد زبان
بهجو بعضی از خدام عتبه رسالت و حاکفان کعبه جلالت ملوث کرده بود و حضرت رسالت صلی الله
علیه و آله و سلم خون او را مهدر ساخته بود و چون کعب ازین معنی خبر یافت دانست که از اسیب فتح
آنحضرت جز بظلال رحمت سید رسل او که بحکم و ما ارسلناک الا رحمة للعالمین ذرات دو عالم را شامل
است پناه نتوان آورد قصیده غرا که بزیور نعت کمال حضرت خیر البشر مجلی است ترتیب نموده
و بر سم عرب بر شتری تیز رو سوار شده طی احل کرده خود را باستان ملایک آشیان رسانیده
بعد از سلام ابتدا بانشاد قصیده نموده و در ان ابیات تمهید معذرت و استغفار مندرج بود
چون حضرت استماع فرمود رقم عفو بر جریده جرمش کشیده بردیانی که همین آن استماع دامانی
توان نمود از تن روح بر رود و جسد مطهر بیرون کرده باو حواله نمود و او را در سلک بندگان مقبل
منظوم گردانید شیخ ابن حجر عسقلانی در کتاب اصابه آورده که کعب روی خود را بسته بود
که کسی راه او را نشناسد و بهمین وضع نزد حضرت آمده گفت میخواهم که با شما بیعت کنم پس
آنحضرت دست مبارک بجانب او کشید و کعب دست پیش برده بیعت کرد بعد از ان روی
خود را کشود و در خواندن قصیده شروع نمود و نیز آورده که آن بردیانی که حضرت رسالت
با او ارزانی داشت معویه آنرا از اولاد کعب بچهار هزار درم ابتیاع نمود و همان بردست
خلفای بنی امیه و بنی العباس در ایام عیدی پوشیده اند و چون اختصار مطلوب بود باین
چند بیت از قصیده مذکور اختصار نمود **شعر** وقال کل خلیل کنت آمله • لا الهینک انی عنک مشغول
فقلت خلوا سبیلی لا ابا لکم • فکل ما قدر الرحمن مفعول • انبئت ان رسول الله اوعدنی • والعفو
عند رسول الله مامول • لا تاخذنی بقول الواشی ولم • اذنب وان کثرت فی الاقاویل • ان
الرسول لسیف یستضاء به • مهند من سیوف الله مسلول • و ابن دو بیت اسید مقتدی میر مرتضی علم
الهدی در کتاب منتقی از کعب در مدح امام الوری نقل نموده **شعر** صوالنبی و خیر الناس کلهم • فکل
من رام بالغدر مخذول • صلی الصلوة مع الاواه اولهم • قبل العباد و رب الناس مکفول **فرزدق** بن
غالب بن صعصعة التمیمی الحاشمی رحمه الله اسم او همام و کنیت او ابو فراس است و فرزدق لقب او است
چنانکه سید اجل مجتبی سید الوری امیر مرتضی علم الهدی رحمه الله در کتاب غرر الفواید و درر القلاید با

تصریح نموده و او از اعیان شیعه امیر المومنین و مداح خاندان طیبین و طاهرین بوده و بعضی بر انند که
بتصحیف حضرت سید المرسلین فایز گردیده و آنه گردیده و من یعمل مثقال ذرة خیرا یره و من یعمل مثقال
ذرة شرا یره از زبان مبارک آنحضرت شنیده و گفته که همین آیه وافی بهدایت مرا کفایت است و صاحب
اصابه ابن روایت را دور از کار شمرده با انکه خود ذکر نموده که عمر فرزدق بر دو اثنی صد سال و بروایتی
یکصد و سی سال و در سنه عشرین و مایه وفات نموده و ابطال روایت صد و سی سال نموده و در کتاب
غرر مذکور است که فرزدق با وجود تقدم در شعر و بلوغ او در ان فن بدرجه علیا و غایه قصوی
از خاندان بزرگ بود و پدران او را مآثر ظاهره و مفاخر باهره است و در کتاب اصابه مسطور است
که غالب فرزدق از گریختگان روزگار و صاحب شتران بسیار بوده و چون در بصره بخدمت حضرت
امیر عار سید فرزدق را همراه او رو بپای بوس آنحضرت مشرف گردانیده اظهار نمود که شعر را
خوب میگوید و وادی نظم را چابکانه می پوید حضرت امیر فرمودند که تعلم قرآن او را باز شعر
انشاد و انست پس فرزدق با خود عهد کرد که من بعد بهیچ چیز بزرگ ندارد تا قرآن را محفوظ نسازد نقله
آثار روایت نموده اند که هشام بن عبد الملک در ایام حکومت خود بحج رفت و در وقت طواف
هر چند که خواست که حجر الاسود را استلام کند بواسطه ازدحام طایفان میسر نشد بجانبی نشست
و مردم را نظاره میکرد ناگاه حضرت امام همام علی بن الحسین زین العابدین علیهما السلام
حاضر شد و بطواف خانه اشتغال نمود و چون بحجر الاسود رسید مردمان از هیبت آنحضرت بجانب
شدند تا تقبیل حجر الاسود کرد یکی از اعیان شام که همراه هشام بود پرسید که این چه کس است که مردم از
مهابت او دور شدند هشام گفت نمی شناسم از ترس انکه مبادا اهل شام بوی رغبت نمایند فرزدق
انجا حاضر بود چون تجاهل هشام را ملاحظه نمود **بیت** گفت من می شناسم نیکو • زوجه بر نبی
من کن رو • و در جواب قصیده غرا در توصیف و تمدیح حضرت امام علیه السلام انشا نمود و ان
ابیات **شعر** هذا الذی تعرف البطحاء وطاءته • والبیت یعرفه والحل والحرم • هذا ابن خیر عباد الله
کلهم • هذا التقی النقی الطاهر العلم • هذا علی رسول الله والده • امست نبوته داه تهدی الظلم
اذا رایت قریشا قال قایلهم • الی مکارم هذا ینتهی الکرم • ینمی الی ذروة العز التی قصرت • عن نیلها
عرب الاسلام والعجم • یکاد یمسکه عرفان راحته • رکن الحطیم اذا ما جاء یستلم • ای القبایل لیست
فی رقابهم • لاولیة هذا او لها نعم • یغضی حیاء و یغضی من مهابته • فما یکلم الا حین یبتسم • فی کفه
خیزران ریحه عبق • من کف اروع فی عرنینه شمم • ینشق نور الهدی من نور طلعته • کالشمس تنجاب
عن اشراقها الظلم • مشتقة من رسول الله نبعته • طابت عناصره والخیم والشیم • من معشر حبهم دین
وبغضهم • کفر و قربهم منجی و معتصم • فضل امته دانت له الامم • هذا ابن فاطمة ان کنت جاهله • بجده انبیاء الله قد ختموا

الله شرفه قدما وعظمه • جرى نداك له في لوح العلم • كلتا يديه عطاء عم نفعهما • يستوكفان ولا
يعروهما العدم • سهل الخليقة لا تخشى بوادره • يزينه اثنان حسن الخلق والشيم • الليث اهون
منه حين يغضبه • والموت اهون منه حين يهتضم • حمال اثقال اقوام اذا قدحوا • حلو الشمائل محلو عنده
نعم • لا يخلف الوعد ميمون نقيبته • رحب الفناء اريب حين يعتزم • ما قال لا قط الا في تشهده
لولا التشهد كانت لاؤه نعم • تم البرية بالاحسان وانقشعت • عنها الغياهب والاملاق والعدم
من معشر حبهم دين وبغضهم • كفر وقربهم منجا ومعتصم • ان عد اهل التقى كانوا ائمتهم
او قيل من خير خلق الله قيل هم • لا يستطيع جواد بعد غايتهم • ولا يدانيهم قوم وان كرموا
هم الغيوث اذا ما ازمة ازمت • ولا سراب القرى والباس محتدم • لا ينقص العسر بسطا من اكفهم
سيان ذلك ان اثروا او ان عدموا • مقدم بعد ذكر الله ذكرهم • في كل بدء ومختوم به الكلم
يأبى لهم ان يحل الذم ساحتهم • خيم كريم وايد بالندى هضم • يستدفع السوء والبلوى بحبهم
ويستتم به الاحسان والنعم • ليس قولك هذا من بضائعه • العرب تعرف من انكرت والعجم
من يعرف الله يعرف اولية ذا • فالدين من بيت هذا ناله الامم • ملا عبد الرحمن جامي در كتاب
سلسلة الذهب آورده كه مثنوي • چون هشام آن قصيده غرا كه فرزدق همي نمود انشا • كرد آغاز تا
باخر گوش • خون شد اندر رگ از غضب زه جوش • بر فرزدق گرفت عالي فاق • همچو بر مرغ خوش
نوا عفريق • ساخت چشم شاميان خوار ش • حبس فرمود بدان كارش • اگرش خشم راست
بين بودي • راست كردار و راست دين بودي • دست بيداد و ظلم نگشادي • جاي آن حبس
خلعتش دادي • و ايضا در سلسله مذكور است • قصه مدح بوفراس رسيد • چون بدان شاه
حق شناس رسيد • از درم بهر آن نكو گفتار • كرد عالي روان دو دو هزار • بوفراس آن درم
نكرد قبول • گفت مقصود من خدا و رسول • بود از آن مدح بي نوال و عطا • زانكه حرمت شريف از خطا
حد را از براي هر هجي • كرده ام صرف در مديح و هجي • نانم سوي اين مديح غلان • بهر كفارت
جنان شيخان • قلته خالصا لوجه الله • لا لان استقبض ما اعطا • قال زين العباد و العباد
ما نود به عوض لا نزاد • زانكه ما اهل بيت احسانيم • هر چه دادي بما ز نشانيم • ابر جودي كه بر شب
و فراز • قطره از ما بما نگردد باز • آفتابيم بر سپهر علا • نفقد عكس ما دگر سوي ما • چون فرزدق از آن
وفا كرم • گشت مبتا قبول كرد درم • از براي خداي بود و رسول • هر چه آمد از وجه وجه قبول
صادق از مشايخ حرمين • چون شنيدان نشيد دعاء مين • گفت نيل مرضي حق را • پس بود آن
عمل فرزدق را • مستعد شد رضاي حق را • سخني شد رياض رضوان را • زانكه نزديك حاكم جابر
كرد حق را براي حق ظاهر • آورده اند كه فرزدق در آن حبس شروع در هجو هشام نمود و قبل

از

از اتمام مضمون اين بيت با او اعلام كرد كه • شعر • كبر خرنام برده ام ليكن • مي نگويم كه در كجا
هنوز • چون هشام اين مضمون بيغام • اطلاع افتاد او را از حبس خلاصي داد و بجانب كوفه فرستاد
و در كتاب غرر مذكور است كه فرزدق مجلس سليمان بن عبد الملك در آمد و نصيب شاعر با وي
همراه بود پس سليمان فرزدق را گفت كه از شعر خود بخوان و او را گمان آن بود كه شعري
در مدح او بر وي بخواند و فرزدق چون از روي علو همت و عداوت دني او را قابل مدح خود نميدانست
شعري از غزليات خود بر وي خواند و سليمان از آن معني بغايت آزرده شد و آثار كدورت
بر بشره نامبارك ظاهر شد و نصيب آن معني را قصيده شعري از خود در مدح او خواند و از وصله
خوب يافت • و ايضا در كتاب غرر از دلايل شيخ او مسطور است كه كميت نزد فرزدق آمد
و گفت كه قصيده گفته ام و ميخواهم كه آنرا بر تو عرض نمايم فرزدق گفت بخوان كميت شروع نمود
چون اين مصرع خواند • ع • طربت و ما شوقا الى البيض اطرب • فرزدق گفت اي برادر تو شيداي
طرب تو بسوي كميت مصرع دوم را بيت ديگر خواند • شعر • و لا لعبا مني و ذو الشيب يلعب
و لا لعبا مني و ذو الشيب يلعب • و لم يسطرني بان يخضب • و ديگر باره فرزدق گفت كه طرب تو
از كميت • كميت اين ابيات خواند • شعر • و لا انا ممن يزجر الطير همه • اصاح غراب ام
تعرض ثعلب • و لا السانحات اليا رجات عشية • امر سليم القرن ام مر اغضب • و لكن الى
اهل الفضائل و النهى • و خير بني حواء و الخير يطلب • فرزدق گفت آيا از بني عم تو داري كه
كميت اين بيت را خواند كه • شعر • الى النفر البيض الذين بحبهم • الى الله فيما نابني اتقرب • فرزدق
چون اين بيت شنيد گفت اي بني هاشم اند • پس كميت اين بيت خواند • شعر • كه بني هاشم رهط
النبي فانني • بهم و لهم ارضى مرارا و اغضب • آنگاه فرزدق گفت والله كه اگر بغير ايشان مي
پرداختي مدح خود را ضايع مي ساختي و در كتاب غرر مذكور است كه فرزدق روزي بمجلس
سعيد بن العاص اموي عليه اللعنة در آمد و خطبه شاعر نزد او بود و چون فرزدق نزديك رسيد
اين شعر بر سعيد شقي خواند • شعر • اليك فررت منك و من زياد • و لم اعبد لكما حلالا • فان
تكن العجاء اصل فتى • فقد قتلا سعيدكم و قالا • ترى الغر الجحاجح من قريش • اذا بالامر في الحدثان
عالا • فما ناظرون الى سعيد • كانهم يرون به هلالا • پس خطيب با سعيد ملحد گفت والله اي امير كه
اين شعر نه آنكه ما امروز بتكلف مي گفته ايم آنگاه بفرزدق گفت كه اي جوان آيا ما در تو هرگز
بحجاز آمده فرزدق گفت نه ليكن پدر من بحجاز رسيده و عوض خطبه از آن سخن آن بود كه
اگر مادر فرزدق بحجاز آمده پس من بر وي واقع شده ام و فرزدق از منست و مراد فرزدق از
جواب آنست كه پدر من بحجاز آمده و بر مادر خطيب واقع شده و خطيب از پدر منست • و ايضا و غرر

مذکور است که فرزدق در آخر عمر از قذف و فسق تائب شد با آنکه در ایام شباب و اثنای غزل سرای و
هجاگری یکباره مشمر از امر دین نبود و بالکلیه اهمال مراسم آن نمی نمود تا آنکه از بعضی ثقات مروی است
که گفت روزی بخدمت فرزدق رفتم و در اثنای همزبانی آواز زنجیری از زیر دامن او شنیدم و
بعد از تامل پای او را در زنجیر دیدم چون از سبب آن پرسیدم گفت بالخدای تعالی عهد نموده ام که قید از
پای خود برندارم تا قرآن را حفظ نمایم و روایت است که فرزدق دست در ستار کعبه زده عهد نمود که
بقیة العمر ترک هجا و قذف نماید و این ابیات بر زبان راند شعر الم تر ما هجرت ربی و انني
لعابن سراع فاجا و مقام • علی حلفة لا اشتم الدهر مسلما • و لا خارجا من في زور کلام • اطعک بالیمین
مجة • فلما انقضی عمری و تم تمامي • فزعت الی ربي و ابغت انني • ملاقي لایام المنون حمامي و ایضا
در عزاء او رئیس بن عمران که یکی از اعیان روزگار خود بود منقولست که گفت روزی فرزدق
بخانه من آمد و جمعی از اهل فضل حاضر بودند سخن از رحمت خدای تعالی و وسعت کرم او میگذشت
و چنان ظاهر شد که فرزدق را امیدواری برحمت الهی بیش از جمیع حاضران بود پس یکی از حاضران
با او گفت که هرگاه ترا اینچنین مذهب و رجا و امیدواری است چرا قذف محصنات مینمائی
و طریق هجا و لوازم آن را می پیمائی فرزدق گفت آیا پدر و مادر من مرا بواسطه دشنامی با مصاحبت
بدنامی در تنور می اندازند و خاطر خود را بآن خوش میسازند حاضران گفتند نه بلکه ترحم بر تو خواهند
کرد فرزدق گفت والله که مرا امیدواری برحمت خدای تعالی بیشتر است از رحمت پدر و مادر و
و ایضا در عزاء مسطور است که حسن بصری در عزای زن فرزدق حاضر شد در وقتی که فرزدق نزدیک
قبر نشسته بود با او گفت که ای فرزدق چه چیز برای قبر خود مهیا و آماده ساخته فرزدق گفت شصت
سال است که شهادت لا اله الا الله را مهیا ساخته ام حسن گفت این سنگ چیست طناب بجای
او کجاست فرزدق فی الحال این ابیات بر خواند شعر اخاف اذا القبر ان لم یعافني •
اشد من الموت انهابا و اضیفا • اذا جاءني یوم القیامة قائد • عنیف و سواق یسوق الفزوفا
لقد خاب من اولاد آدم من مشی • الی النار مغلول القلادة و ارزفا • تعاد الی نار الجحیم سربلا • سرابیل قطران
لباسا مسجرا • آنگاه حسن بصری در خود پیچید و گفت حسبک یعنی این اعتقاد ترا بس است و در عزاء
نیز مسطور است که شخصی فرزدق را بعد از وفات او در خواب دید و از او پرسید که خدای تعالی
با تو چه قسم معامله نمود گفت ببرکت آن ابیات مرا عفو فرمود کمیت بن زید الاسدی از
اکابر شعرای شیعه اثنا عشریه است با حضرت امامین همامین محمد بن علی الباقر و جعفر بن محمد الصادق
علیه السلام معاصر بوده و در مدح ایشان و سایر اهل البیت علیهم السلام قصاید غراء نظم نموده علامه
حلی قدس سره در کتاب خلاصة الاقوال او را از مقبولان شمرده و در وصف او لفظ مشکور آورده

و شیخ

و شیخ حسن بن داود اینمعنی بر آن افزوده که حضرت امام محمد باقر علیه السلام اجل و اعلا که از آل مرتضی
ابروح القدس مدد و دست تقول فیما در باره او فرموده اند که روزی کمیت در خدمت امام
محمد باقر علیه السلام رفته گفت که آنحضرت باین بیت ترنم می نمود شعر و ذهب الذي تعاشر فیه کان
فهم لم یبق الا شامت او حاسد • کمیت در بدیهه این بیت او را نمود که شعر و بقی علی ظهر البسیطة
واحد • فهو المراد و انت ذاک الواحد و ایضا از و منقول است که روزی از حضرت امام الثقلین منقول
که مرا از حال شیخین خبر دهید پس آنحضرت فرمودند که ما اهل بیت حجة من دم و لا دفع حجة بغیر حقه و لا
حکم بظلم الا و هو فی اعنا قنا الی یوم یقوم قائمنا یعنی فرمودند که بعد نظر و تامل حجاب جهالت
و ابطال حجتی باحق نشده و حکمی از روی ظلم جاری نگردیده الا آنکه وبال آن در گردن ایشان خواهد بود
تا روزی که قائم ما یعنی محمد بن الحسن العسکری علیهما السلام در خلافت روی زمین قائم و ظاهر گردد و در
بعضی از روایات این زیادتی هست که و نحن معاشر بنی هاشم نامرکبار نا و صغار نا بسها و ابراهیم
منها آری چون شیوخ اهل ضلال بر آل و عترة رسول متعال جرات تقدم کردند و حقوق ایشان را
از خلافت و غیره غصب نمودند فساق و کفار را اینمعنی در نظر سهل و آسان افتاد و عرصه بر منافقان
فراخ شد و شبهه در میان خلق بماند و ضعفه اسلام گفتند اگر این نوع مجوز نبودی صحابه که صدر اول
بودند از مهاجر و انصار و مصاحبان سید مختار و مستمعان تنزیل و اعتبار باین فعل ابتدا نکردندی
و ایشان قوت و فرع شبهه نداشتند و همت بتحقیق معانی قرآن و حدیث نبی گماشتند و
الا متنبه میشدند باندک تاملی در تفاصیل ظلمی که از اولاد انبیا و غیر ایشان بر ابناء اولیا واقع
شده چنانکه قابیل بن آدم علیه السلام برادر اعیانی خود هابیل را بنا بر حسدی که با وی داشت
بکشت و اولاد یعقوب علیه السلام یوسف را در غیابت الجب انداختند و مرتبه نابینه در بیع معدود
بفروختند و سایر بنی اسرائیل طریق وادی ارتداد می پیمودند و اطاعت گوساله سامری را بر مناجات
موسی و هارون علیهما السلام اختیار نمودند و بالجمله با وفی توجهی بوضوح می انجامد که صدور ظلم
و عذری که بر اهل بیت واقع شد از اولاد مشرکان که سالها بر روزگار ایشان بگذرد بوجب حق
عز و جل و طاعت لات و عزی و هبل گذشته بود و شرک و کفر ایشان را عادت جبلت شده
بود امکن و بجوز جواز بود خاصه که اظهار اسلام برای رهبت شمشیر حضرت امیر بار رغبت
بخلافت و تاج و سریر می نمودند چنانکه بمقصود رسیدند و در آن ضمن انتقام خون یاران
خود که در بدر و حنین کشته شدند از اهل البیت بکشیدند و مورخان و جمعی که با ایشان مخالطت
دارند این باب را نیکو دانند لیکن جماعتی که در ربقه ضلال نشو و نما یافته اند و در غیابت الجب
طریقه ابا که انا وجدنا آباءنا علی امة و انا علی آثارهم مقتدون خود را انداخته اند تا تتبع سواد اعظم را

که موجب آبی گردید و لو اعجبک کثرة الخبث و آیه و لکن اکثرهم للحق کارهون که علامت خذلان الهی
ضلال است نصب العین خاطر ساخته اند ترک استعمال عقل نموده لوای تکلم جابر و ملوک ناجور را
مثل بنی امیه و بنی العباس و غیرهم برافراخته اند و در ترویج ان احادیث موضوعه یافته اند لاجرم
خونهای ناحق ریختند و میریزند و خاک محنت و بلا و ظلم و ابتلا بر مفارق بندگان خدا انجیختند و می ریزند
و از نجاست آن حکایت مشهور که یکی از ملوک مازندران از علوی پرسید کرای سید امام
حسین را علیه السلام در کربلا شهید کردند سید در جواب گفت ای ملک امام حسین را روز
سقیفه بنی ساعده که بر ابوبکر بیعت کردند در انجا شهید کردند و از نجاست نیز که شاعری رحمه الله
گفته بیت بر عمر لعنت که آیین جفا از پیش اوست • قتل مظلومان و شت کربلا از پیش اوست
هر چند این کلام را به احوال کمیت ربطی تمام نیست اما چون خاطر فاتر از چون اعتبار عذار نعایت انزده
و کار است بی اختیار امثال این معانی ترشح مینماید و کمیت خوش خرام قلم طریق اظهار ان
می پیماید و یقین است که مخلصان اهل البیت را خوش می آید و مع هذا از بیم انکه مبادا بعضی از
ذمان الطیور را ملامت افزاید از اشعار کمیت باین چند بیت که در باب اظهار تظلم اهل البیت
و حقیت ایشان بمقام سید انام از دیگران واقع شده و در تفسیر مجمع المفسرین شیخ ابو
الفتوح خزاعی رازی رحمه الله و الکتاب منتقی مذکور است اکتفا نماید شعر و یوم الدوح
دوح غدیر خم • ابان له الولایة لو اطیعا • فلم ار مثلها خطبا منیعا •
شیخ ابو الفتوح رحمه الله اورده که کمیت گفت چون این قصیده بگفتم بشبی امیر المومنین علی
مادر خواب دیدم مرا گفت آن قصیده عینیه بر خوان من میخواندم چون باین رسید گفت
راست گفتی انکه تعقب این بیت گفت شعر • و لم ار مثل ذاک الیوم یوما • و لم ار منذ حقا مستطیعا
و این قطعه را که مشتمل است بر جوابی لطیف از سوالی مشهور که جمهور بان مغرورند و بعضی
از مجموعات بکمیت منسوب دیده شعر • قالوا اقلم لم تقاتلهم و هاک علی • حتی لتدفع عنه الضیم
منزهة • ام کیف اهمل من لو سل صارمه • فی وجه رایت الطیر بخطفه • فقلت میز بحت فی العقل
حکمته • فلا اعترض علیه حین ینصفه • لم عم الله الجیاد و سلط • علی بنی ادم فی الافاق تقذفه
لم اهمل الله فرعونا یقول لهم • انی انا الله محی الخلق مستلفی • بحلب لو راه الله کان به • و بالذی
نصره کان یخسفه • اعلی اهم فتاوا فی غوایتهم • ان الغوی لکذا الدنیا سفه • و هل خلا حجة الله
و کیف • جبار شنو علی الباساء یعطفه • و در کتاب منتقی از شعر کمیت این قطعه منقول است شعر
یقولون لم یورث و لو لا تراثه • لقد شرکت فیه بکیل و ارحب • و عشک ظلم و السکون و جبر
و کندة و الحیان بکر و تغلب • و الا اعتسل عصبوین منها • بجابر کان لبعد القیس عصبة مورب •

ولا

ولا انتقلت منی حیف فی سواهم • ولا اقیت حب قیس لهم القبواء • و ما کانت الانصار فیها اذلة • ولا
غیبا عنها اذ الناس غیب • هم شهدوا بدرا و خیبر بعده • و یوم حنین و الدماء تطیب • و هم ثمنوها
غیر کار و اشیلوا • علیها باطراف القنا بلوا • فان هی لم تصلح لهم سواهم • فان ذوی القربی احق
و ارحب • و در کتاب شیخ ابو عمرو کشی مسطور است که یکی از صلحا و معاصران کمیت شعار تشیع
او را که در مدح اهل البیت علیهم السلام و طعن اغیار ایشان و اقف از کمیت استماع می نموده
و باو میگرفت در مدتی مدید در خواندن انها جدی تمام داشت آخر او را احتیاطی در ترک ان
متوهم شد و مدتی بچسال از خواندن انها متوقف شد تا انکه در خواب دید که گویا قیامت
قایم شده و او در میان محشر است و صحیفه بدست او میدهند و چون ان صحیفه را بگشوده دید
که در انجا نوشته بود بسم الله الرحمن الرحیم ادمی بدخل الجنة من محبی علی بن ابی طالب چون
نظر در سطر اول کرده نامهای گروهی را دید که ایشان را نمی شناخت نظر در سطر دویم نیز کرد نام
اشنای ندید و در سطر سیوم یا چهارم نام کمیت را نوشته دید پس از ان احتیاط که توهم کرده
بود برگردید و در روایت شیخ کمیت پیش مبالغه می ورزید و بعضی از علمای شافعیه در شرح
کتاب شفای قاضی عیاض مالکی تقریب کرد سید حمیری و انکه او از غلات شیعه بوده و تکفیر
خلفای ثلاثه می نموده گفته که کمیت صحابه را تکفیر نمیکرد و این صریح است در انکه او نیز کمیت
از شیعه امیر المومنین بوده است زیرا که گفتن این که فلان سنی زبان بتکفیر صحابه نمی گشاید از ان
رکیکت که گویند فلان حلب کان نمی نماید مولف کتاب خرایج الجرایح در مقام بیان انکه ایمه
معصومین را علیه السلام جمیع سباع رام و تابع احکام اند روایت نموده که چون جمعی از دشمنان
خاندان نبوت خبر داشتند که کمیت را بسبب محبت او با خاندان نمیکشند و جابر انکه او پنهان شده
بود جمعی را بر سر راهها داشته بودند که او را بگیرند حضرت امام محمد باقر علیه السلام باو اشارت
نمود که در شب بیرون رود که اسبی از ایشان با او نخواهد رسید و چون کمیت از خانه بیرون
آمد خواست که یکی از راهها رود شیری پیش آمد و او را از سلوک آن راه منع کرد پس
کمیت متوجه راه دیگر شد باز ان شیر آمد و او را از ان منع کرد و هر کجا میرفت شیر پیش میامد تا کمیت از ان
اشارتی فهمید بانکه او را از عقب شیر باید براه رفت ان چنان کرد و شیر پیش افتاده کمیت در عقب او
میرفت تا بمقام امن رسید و از اعدا خلاصی یافت و نظیر این کرامت بدعای حضرت امام جعفر
صادق علیه السلام در باره سید اسمعیل حمیری واقع شده در وقتی که سید از ماروبد میگریخت
که سلطان وقت را بر مواخذه او داشته بودند و الله اعلم السید ابو هاشم اسمعیل ابن
محمد بن یزید بن ربیعة الحمیری رحمه الله تعالی سیادت او بمعنی لغوی است نه انکه فاطمی یا علوی باشد

خدمت سید از اکابر شعرای زمان خود بوده و در مضمار فصاحت و بلاغت قصب السبق از اقران
ربوده و آورده اند که دفاتر اشعار مهیب او یک شتر بار بود و در بعضی از اسفار مکاری
این دفاتر از روی تعظیم بغیر از و سید می نموده هر که از وی پرسیده که شتر تو چه بار دارد می
گفت مهمات سید را بر میدارد و در تذکره ابن معتز مذکور است که سید را چهار دختر بوده که هر یک
از ایشان چهار صد قصیده از قصاید او از بر داشته اند و از کلام شیخ ابو عمرو کشی مستفاد میشود
که سید جزو اهل بیت است که پدر و مادر او را گرده اند زیرا که روایت نموده که چون حضرت امام
جعفر صادق علیه السلام سید مذکور را دیدند باو التفات نموده فرمودند که منک ابک سید او
وقفت بذلک فانت سید الشعرا و سید در مقام افتخار باین کلام حضرت امام علیه السلام
میگوید شعر ولقد عجبت لقائل لی مرة علامة فهم من الفهاسماک فقلت سید اصدق قوله
انت الموفق سید الشعرا یا انت حبی بخص آل محمد بالمدح منک شاعر الشعرا مدح الملوک
ذوی الغنی لعطایهم وللمدح منک لهم لغیر عطا فابشر فانک فائز من جهنم لو قد عدوت
علیهم الجزاء ما تعدل الدنیا جمیعا کلها من حوض احمد شربة من ماء وعبید الله بن معتز عباسی در
تذکره خود آورده که سید حمیری شاعر و سیم جسیم مطبوع خوش اسلوب محکم شعر بوده و با این
حال حاذقترین و ماهرترین مردم بسوق اخبار و احادیث مناقب و فضایل حضرت امیر المؤمنین
علیه السلام هر چه یافته آنرا در اشعار خود مذکور ساخته اگرچه فضایل آنحضرت از حوصله احاطه نظم
و نثر بیرون ناخته در تذکره مذکور و غیر آن مسطور است که پدر و مادر سید حمیری بهر دو ناصبی
بوده اند و او در بعضی از اشعار خود اشاره از عقیده باطله نصب منع و زجر نموده آورده
که از سید پرسیدند که چگونه شیعی شدی و حال آنکه از شهر شام و طایفه حمیری سید فی الحال در
جواب گفت که صبت علی الرحمة صبا فکنت کمؤمن آل فرعون یکتم ایمانه مؤمن آل فرعون
یکبار رحمت پروردگار بر من ریخته شد و در این کلام سید اشاره است بقول خود معویه باو علیه
لعائن الله زیرا که طایفه حمیر از اتباع و انصار آن شقی بودند و ذو الکلاع حمیری در حرب صفین
سپهسالار لشکر آن لعین بود و عداوت او نسبت باهل البیت علیهم السلام در تواریخ و سیر
مذکور است و در بعضی از مجالس این کتاب مسطور شده و ابن کثیر شامی در تاریخ خود ذکر نموده
که اصمعی در باب سید اسمعیل میگفته که لولا انه ربیب الصحابة فی شعره ما عدت علیه احدا من
طبقة تبعی اگر نه این می بود که او در اشعار خود ربیب بعضی از صحابه می نمود هیچ شاعر مضری
بر و مقدم نمیداشتم و مؤلف گوید فساد این سخن اصمعی بر اهل فطن مخفی نیست بر صحت و فساد عقیده
را در جودت و رداءت شعر و تقدم و تاخیر در ان دخلی نیست لیکن چون ابن اصمعی ناصبی مجلس بعداوت

خاندان

خاندان حضرت رسالت بوده لاجرم بموجب مثل مشهور که کل اناء یترشح بما فیه ان نصب در باب سید
حمیری که مداح خاندان بود از و ترشح نمود و عداوت اصمعی نسبت بخاندان رسالت مشهور است
و از این فقره نیز معلوم میشود که شیخ نور الدین علی بن عراق مصری در تذکره خود نقل کرده و گفته که
ابو العباس گفته که ابو فلانه حمیری را دیدم که در جنازه اصمعی می گفت شعر فیح اعد اعظما حملوها
نحو دار البلا علی خشبات اعظم تبغض النبی و اهل البیت الطیبین الطاهرات و بالجمله
سید مشار الیه در اصل کیسانی مذهب بوده و در ترویج امامت محمد بن الحنفیه رضی الله عنه مبالغه می
نموده و بر طبق آن اشعار او واقع میگردیده و شاول حمیری نموده آنرا چون بشرف ملازمت
حضرت امام بحق ناطق جعفر بن محمد الصادق علیه السلام رسید از مذهب کیسانیه برگردید
و بمذهب حق جعفری گردید و در کتاب کشی از محمد بن النعمان روایت نموده که سید حمیری
در ایامی که خمر میخورد و مذهب کیسانی داشت بیمار شد و من بعیادت او رفتم دیدم که روی
او سیاه شده و چشمهای او فرو رفته و نشسته جگر و پریشان حال است نزد حضرت امام
جعفر صادق علیه السلام که در ان وقت از مدینه منصوره و ابتغی بکوفه آمده بودند رفتم و حال
کثیر الاختلال او را با آنحضرت عرض نمودم آنحضرت فرمودند که حمار مرا زین کنید آنگاه زین
کردند و آنحضرت سوار شده و متوجه عیادت سید شدند و من همراه شدم تا آنکه نزد سید آمدیم
و جمعی بر اطراف او نشسته بودند آنحضرت بر بالین او نشست و گفت یا سید آن سید چشم را
بگشاد و بجانب آنحضرت میدید و چون زبان او یارای سخن کردن نداشت بسیار بگریست
آنحضرت فرمودند که او میل سخن کردن دارد و در زیر زبان دعا می کردند و او فی الحال سخن در آمد
و بآنحضرت گفت جعلنی الله فداک ابا و لیا بک یفعل بی العین جان من فدای تو باد آیا با دوستان
شما چنین میکنند که در وقت بیماری روی ایشان را سیاه می سازند آنحضرت فرمودند که
قل ما لحق یکشف الله ما بک و برحمک و بدخلک لحبنا التی و عداولیاءه پس سید حمیری از مذهب
کیسانی بمذهب حق جعفری رجوع نموده و هنوز آنحضرت از پیش او دور نشده بود که مرض او
تخفیف یافته برخاست و نشست و این معتبر در تذکره خود از سید اسمعیل روایت نموده که چون
سلیمان ابن حبیب ابن مهلب که از روسای شیعه بود و از دوستان قدیم سید بود و الی
اهواز ساخته شد سید از کوفه باهواز رفت و سلیمان او را اکرام و اعزاز نموده و چون سلیمان خمر
نمیخورد و از شراب آن منع می نمود و تشدد بسیار در ان باب میفرمود سید نیز در ان ایام
که در اهواز با او می بود در ... موافقت بود و از تجرع شراب امساک میفرمود و آن
امساک بسبب تشنگی و تغیر لون بدن او شد تا آنکه روزی روز سلیمان از و پرسید که

چیست که ترا نه بر آن قوت و صحت بدن می بینم که آمده بودی سید گفت که نخی است آنست که
من تناول شراب می نمودم و آن موجب هضم طعام و قوت بدن من می شد و درین مدت بواسطه
موافقت شما از آن امساک ورزیده ام لاجرم باین حال سیده ام اکنون اگر حیات مرا میخواهی بفرمای
تا از آن آب حیات حاضر سازند و دلق زهد مزور مرا در گرد آب ساغر اندازند شعر
پیش او ران می طرب انگیز جان فزا • بر هم شکن مراورع و زهد زاویه • نوشین می که تشنه
ترم من بر دمام • از شیعیان نخون یزید و معاویه • سابر شود ز فعل وی ایوام تا بنه • زنده
شود بموی وی اجسام بالیه • پس سلیمان تبسم نمود و گفت اقل آنچه واجب است برادر حق مداح
آل رسول علیهم السلام آنست که هرگاه بواسطه نقد شراب حال او بانجا رسد در باره او تجویز شراب
و بنید کنم و چون سلیمان از غایت عفت و تقوی و پاکی از معرفت شراب خیال کرده بود
که می پخت معروف نیز بواسطه اشتمال و بر لفظ می شراب است لاجرم بعامل کوهستان باهواز
نوشت که البعث الی هاشم ما یتی زورق میمیتا یعنی دو لیت بوی میمیتا سید اسمعیل گفت
او ابو هاشم است بفرست آنگاه نوشته را بسید سپرد و چون سید آنرا بخواند گفت اصلح الله لا
میر بلیغ آنست که کلام موجز مختصر بکار برد سلیمان گفت چه تقصیر در آن نوشته واقع شده سید
گفت آنچه جمع کرده میان دو کلمه که من یکی از آنها استغنیم از دیگری می را بگذار و تخیج را قلم
بزن سلیمان مضمون را فهمیده گفت راست گفتی آنگاه آنچه مقصود او بود نوشته بدست او داد و
ایضا در تذکره مذکور مسطور است که شیعی و سنی در باب فضیلت علی و ابوبکر باهم نزاع کردند
چون گفت و شنید ایشان بطول انجامید قرار بر آن دادند که هر که اول بار با ایشان دوچار شود
او را در آن منازعت حاکم سازند اتفاقا سید احمد حمیری بر اشتری سیاه سواره پیدا شد و ایشان
او را نمی شناختند باتفاق متوجه او شدند بمشیعی مبادرت نموده بسید گفت اصلحک الله ما این
دو کس را اختلافی واقع شده من میگویم که علی بهترین مردم است بعد از پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم
سید تمام ماجرا را از آن کلام فهمیده بی تاب شد و گفت پس این ولد الزنا چه میگوید و از جمله
اشعار که در وقت رجوع بمذهب حق گفته این چند بیت است شعر بخعفرت باسم الله و الله اکبر
و الیقنت آن الله یعفو و یغفر • و ذیت بین غیر ما کنت دانیا • بدو نهانی سید الناس جعفر • فعلت فهیئی
فدیتموت برتبه • و لا افدیتی دون شخص مسمر • فلیت بعیدا ما حیت و اجعا • الی ما علیکم انتم و اصغر
و لا قائلا قولا لکسبان بعدها • و ان غاب جهال مقالا و اکثر • و لکنه حامعنی بسیله علی حسن
الحالات نفعی و لو نر • و این چند بیت در مدح امام ابرار و بیان جهات تقدم او بر سایر اخیار در
کتاب سبعات مذکور است شعر سائل قریشیا بها ان کنت ذا علم • من کان و انتبها فی الدین اوتادا

من کان اقدمها سلما و اکثرها • علما و اهدیها اهلا و اولادا • من وحد الله اذ کانت مکذبة • مدعوا مع الصنم
اوثانا و انادا • من کان یقدم فی الفتحی و اذ نکلو • عنها و اذ نکلوا فی ازمة جادا • من کان احد لها حلما
و اطلاما • عدلا و اصدقها وعدا و ایجادا • ان الصدیق فوک فلا تعدوا ایجسن • ان بنت لم تلق
للابرار حسادا • ان بنت لم تلق اقواما ذوی صلف • و ذا عناد لحق الله جحادا • در کتاب
منتقی مذکور است که در ایام منصور عباسی سوار بن عبد الله که یکی از متعصبان اهل سنت و جماعت است
قاضی بغداد بود روزی سید اسمعیل حمیری بمجلس او رفت چون نظر سوار بر اسمعیل افتاد او گفت
تو اسمعیل بن محمد موصوف بسید بنی اسمعیل گفت بلی پس سوار گفت چگونه شهادت ترا قبول
نمایم و حال آنکه میدانم که اکابر سلف از من میداری اسمعیل گفت خدای تعالی مرا نگاه دارد از آنکه
با اولیای او دشمنی نمایم آنگاه سوار در خشم شد و گفت بر خیز ای رافضی بخدا سوگند که شهادت
تو راست نیست پس اسمعیل از مجلس قضا برخاست و در بهبه و این دو بیت گفته با رفیقان خود
انشا نمود شعر ابوک ابن سارق عیر البنی و امک بنت ابی لهب • و نحن علی رغمک الرافضون
لاهل الضلالة و المنکر • و بعد از آن سوار را بهجوی لابن نمود و آنرا در رقعه نوشته بیکی از نابان
دار القضا داد تا آن را در میان صکوک و سجلات نهاده بنظر سوار رساند و عبد الله بن
معوز تذکره چنین و این قضیه را بدین وجه روایت نموده که شخصی دیگری دعوی مالی کرد تردد سوار بن
عبد الله قاضی آمد و سوار از وی گواه طلبید و او گواهی غیر از سید حمیری و مردی دیگر نداشت لاجرم
ایشان را حاضر ساخت تا گواهی دادند پس سوار گفت که ما شهادت سید را قبول کردیم لیکن در
شهود باید افزود و سید چنان گمان کرد که مگر سوار رد شهادت آن مرد دیگر نموده چون از
مجلس بیرون رفتند آمد و با سید گفت که سوار رد نکرده مگر گواهی ترا و از خوف زبان تو تصریح بآن
نکرد و خاطر نشان سید کرد که حال بر منوال است پس سید در غضب شد بر سوار و او را آن هجو نمود
و این روایت بر غم فقیر بصحت اقرب است زیرا که خوف اهل زمان از دست و زبان سید حمیری
زیاده بر آن بود که مثل سوار شهادت او را انکار نماید و نوادر روایت کرده اند که چون سوار
بر آن هجو و قوف یافت بی تاب شده فی الحال شکایت سید اسمعیل متوجه خدمت منصور شد اتفاقا
اسمعیل مضمون را فهمیده بر سوار سبقت گرفته بخدمت منصور رفته بود و سوار وقتی رسید که اسمعیل
بر بساط قرب نشسته این ابیات بر منصور میخواند شعر یا امین الله یا منصور یا خیر الولاة
ان سوار بن عبد الله من شر القضاة • نقض حکمی لکم غیر موات جده بمارق غیر فخرة من
والذی کان بنادی دوراه الجمرات • بدیها خرج الینا اخنا اهل بنات شعر فاکفه یا
الله شر الطارقات • من فهامة کانت موارید الطعات • لطعم موال التبیانی فی حد الفضیلة

هر چند منصور از هجو مذکور مسرور بود اما چون دید که سوار که در ست بسیار اظهار می کند میان
انسان مصالحه بآن نمود که اسمعیل هنی چند در مدح سوار بسراید تا تلافی آن هجو نماید آخر حسب الحکم اسمعیل
هنی چند مختل الفضد بن از جزای سوار انشا نمود و عداوة او را با خود افزود و در تذکرهٔ ابن معتز
مذکور است که قضیه مذکوره در بصره وارد شده بود و سوار اعیانی را که سید در هجو او گفته بود از
آنجا بمنصور فرستاد و در ذیل آن نوشت که یا امیر المؤمنین سید رافضی است و قایل بحلیت
نکاح متعه است پس منصور در جواب او نوشت که ما ترا قاضی ساخته ایم نه قاذف و ساعی سوار را
از قضای بصره عزل نمود و علی رغم او مزرعهٔ از اراضی بصره بوجه معیشت سید تعیین فرمود باقی
معارضات اسمعیل با سوار در کتاب مذکور مسطور است و بعضی از مناقشات او با اولاد تیم و
عدی در شرح احوال مهدی عباسی از این کتاب مذکور و باطلی چنانکه علامه حلی اعلی الله فی ریاض
الجنان در کتاب خلاصة الاقوال بآن اشاره نموده جلالت شان و علو مکان سید اسمعیل
از آنست که بوسیلهٔ تحریر این فقیر تقریر قلیلی از کثیر آن صورت پذیر باشد و صالح بن محمد که یکی
از رواة اخبار اهل بیت است علیهم السلام در بیان حالات و مقالات او کتابی تالیف
نموده و شیخ نجاشی رحمه الله در کتاب طبقات رجال خود بآن اشارت فرموده شاید اگر آن کتاب
بدست آید سطری از احوال آن جنت مآل او جلوه نماید والله الموفق شیخ ابو عمرو کشی قدس سره که از
مجتهدان شیعه امامیه است در کتاب رجال از مسمعی بن دینار روایت نموده که گفته روزی بخدمت
حضرت امام علی ابن موسی الرضا علیهم السلام رفتم پیش از آنکه دیگری از شیعه او حاضر شود پس
دیدم که آنحضرت متفکر و از سر مبارک پیش انداخته نگاه بر زمین می نمود پس چون آنحضرت مرا دیدند
فرمودند که مرحبا ای ابن دینار همین ساعت رسول من بطلب تو می آمد من گفتم که چه حاجت بود
یا ابن رسول الله فرمودند که جوابی غریب دارم که مراد اضطراب و سوز و گداز او را در آنگاه
فرمودند که دیدم که گویا نزدیک صد پایه از برای من برجای نصب کرده اند و من بر بالای آن
رفته از آنجا بلندی سبز در آمدم که از غایت لطافت بیرون از اندازه و دون ظاهر است
آنجا دیدم که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله نشسته و از جانب راست او جوانی خوبروی بر سر
زانوی مردی پیری نشسته که از غایت پیری موی بروی او حاجب شده بود و آن جوان حسن بن محمد بن اسمعیل
بن محمد جعفری بود پس حضرت رسالت بمن گفتند که سلام کن بر پدر خود علی بن ابی طالب امیر المؤمنین
علیه السلام پس سلام کردم دیگر امر فرمودند که سلام کن بر برادران خود حسن و حسین پس سلام کردم
دیگر امر فرمودند که سلام کن بر شاه و صاحب و عم ما در دنیا و آخرت اسمعیل بن محمد جعفری پس
سلام کردم آنگاه آنحضرت بآن مرد پیر که اسمعیل بود متوجه شده فرمودند که اعاده نمای آنچه را که بآن متوسل

بودیم

بودیم پس اسمعیل این قصیده را انشا نمود سلام عمی بالمودی مربع طامسة اعلامه بلقع
چون باین بیت رسید که قالوا لم شبت اعلمنا الی من الغایة والمفزع حضرت
رسالت فرمود که توقف کن ای اسمعیل آنگاه دست مبارک خود بجانب آسمان برداشتند و گفتند
الهی و سیدی بک استشهد علیهم و علی انی قد علمتهم ان الغایة والمفزع الیه و اومی بیده الی امیر المؤمنین
علیه السلام و قال یا علی احفظ هذه القصیدة و من شیعتک بحفظها فمن حفظها ضمنت له علی الله الجنة
قال الرضا علیه السلام و لم یزل جدی علیه السلام یکرر یا علی و مرود یا حتی حفظتها و هی هذه
لام عمی بالمودی مربع طامسة اعلامه بلقع ترزح عنها الطیر رثیثة والوحش من خیفتها تقرع
رمشی یخاف الموت من نفثها والسم فی انیابها منقع برسم دار ما بها مونس الا اطلال
فی الثری وقع تلما وقفن العیس فی رسمها والعین من عوفا تدمع ذکرة من قد کنت الصوبه
خبت والقلب بسببی موجع کانی بالنار لما تستفن من آب دمی کبدی تنقع عجبت من قوم اتوا احمد
بخطبة لیس لها موضع قالوا له لم شبت اعلمنا الی من الغایة والمفزع اذا اتوقیت و فارقنا
و فیهم فی الملک من یطمع فقال لوا علمتکم مرغما کنتم عصیتم فیما ان تصنعوا صنیع اهل العجل اذ
فارقوا هارون والترک له اودعوا وفی الذی قال بیان لمن کان اذا یعقل او یسمعوا
ثم استشهد بعد ذا خزمن ربه لیس لها مرفع ابلغ والا لم تکن مبلغا والله منهم عاصم منهم فمنهم
قام النبی الذی کان بما یامره یصدع یخطب مامورا فتی کسف علی ظاهر ابلغ رافعها الرب
الذی یرفع والکف الذی یرفع من کنت مولاه فهذا له مولی فلم یرضوا و لم یقنعوا وصل قوم
خاصمهم فعله کانا انا فهم یخدع حتی اذا اورده فی لحده والقرفوا عن دفنه ضیعوا ما فال لا کاس
و اوصی به واشتروا الدنیا بما ینفع وقطعوا ارحامه بعده فریق یخزون بما قطعوا واشهدوا
عذرا بهم لاهم تهالکا کانوا به ارعوا الاهم علیه یردوا حوضه غدا و لا فیهم شیخ خوض لما بین صنعا الی
ایلة والارض به اوسع یخصب فیه علم للمهدی والارض من ماله مجرع یفیض من رحمة کوثر
ابیض کالفضة والنبع جعا یاقوت و مرجانة ولؤلؤ لم تجنه اصبع بحار مسک و جفانة
نهر منا موثق مربع اخضر ماء دون الوری ناظر و فاقع اصفر والنبع فیه الماء ریق دواخانة
یذب عنها ابن ابی طالب ذبا کما یرمی ابل شرع والعطر والریحان انواعه ذاک و قد هبت
زعزع ریح من الجنة مامورة ذابته لیس لها مرجع اذا دنوا منه لکی یشربوا قیل لهم بئسما کم ما
جعوا دونکم فالتمسوا ابلة ترویکم او مطعما یشبع هذا لمن والی بنی احمد و لم یکن غیرهم یتبع فما
اعذر للشارب من حوضهم والویل و الذل لمن یمنع والناس یوم الحشر ابانهم خمس تمثال لک
اربع فرایة العجل و فرعونها وسامری الامة المنشع ورایة یقدمها ابکم عبد لئیم لک کوع

ورایة یقدمها الفضل الابرد الله له • مبضع ورایة یقدمها حیدر • کانها الشمس اذا ابطلع • امام صدق
ولشیعة یردوا من الحوض فلم یسقوا • هذا المنبر الی بنی احمد • والحب فی غیرهم لا ینفع • هذا کتاب
الوحی من ربنا • بشیعة الحق فلا تجزعوا • الطیری ما رحکم لم یزل • ولو بقیطع • اصبح اصبح دارز روایت اشعار
سید قصیده است که او را از غایت لطافت مذیقه میگویند و این چند بیت از آنست
ابن الظباء بالولاد و بالبدوی • لا انکه ادب من مراق الطلب • الی امة ام الی شمع التی حات
علی الخدب الشوب • یهوی من البلد الحرام • فبنت بعد الهدو کلاب اهل محوب • یحذر بها و
طاعة معشر • للالرجال لرای ام متحب • بالرجال لرای ام فادا • و نیان یکشفا نهانی فی اراب • دنانی
فاو بها لسف • وفادا للوب فافتحا نهانی منشب • لقد بری فیا بکر بلا بعد القاء • ملیلة • فی موکب
حسی انی سلالی قایم الفی قواعده • لقدی جذب با تو قلب بحب الفی عامر • غیر الوحمیش و غیر اصلح
اشب • فی مدح رسلی اسر کانه حلقوم • ابیض حنیق منتصب فیدا فصاح به و اشرف ماثلا کالنیر
فوق سبطیه من مرقب عل قرب فاک الذی لوتبه ماد نصاب فقال ما من مشرب الالفاه
مرسحی و من لنا بالماء و بین العادی فی سب فتنی الاغنیة بجود عنف فاقبلی لسارق کالمعبی المذهب
قال اقبلوها انکم ان تقبلوا تردوا و لا ترددون ما لم تقلب فاعصوا ابی قبلها فمنعت منهم منع صعبه
لم نترک حتی اذا اعتهم اهوی لها کفاتی نزم الثعالب تقلبت فکانها کره بکف حرور عل الذراع و
حالها فی یاعب فیا هم من تهما قلت مکالها لم الوب اعنی ابن فاطمة الوحی و من نقل فی فضله
و فعاله لا یکذب ابن معز گفته که این قصیده چون مشهور است بهمین چند بیت از آن اختصار
نمودیم و از اشعار سید حمیری او نیز این چند بیت است • الی حسنا و الحسین الذی قدر
زاحمة ملمان فضلهما • و نعدا تما و کانا لدیه ذاک المکان • و طاطا تحتهما عاتقه • فسم المطیة و الرا
کبان • ابن معز گفته که چون این قصیده او نیز مشهور بود دیگر این چند بیت اقتصار واقع شد
و از اشعار سید او نیز این ابیات است • امی نعرف هذا القلب محزونا • سود عاشقا فی البیت
مکنونا • باغوان یعرض عنا و تصبی • یفضی قول الوشات • و من کحاکم فینا • و تعرفی الخیل من حب یکم
کانت الهوم بخلق اهواء المحبة تترک • زار کم من غیر معلیه ان کان • فی ترکها ما عاک سلبناه • اقول لما
رایت الناس قد رهبوا • فی کل فن بلا علم یتهیبونا • من ناکفینی و مراقا و قاسط و الوا مدن الی حبها
و حبیا الی ادبن بادان • الوصی یوم • المرسة من فیل الحلبنا ناد مامر • و ان یوم النهروان شهد
و شارکت کفه بصفیا • فی سفک سبعلت یوما اذا حضرت • و ایرز الله للغیظ الموازینا
ملک الدار معاملت فی عشق • ثم اسقنی بعدها امین امینا • ابن معز بعد از ذکر این ابیات گفته
که هیچ مخزور عذوبت برابر با این ابیات نیست هیهات لقد تقطعت دونها الشعراء این خطبه

نیز در بیان کرامت حضرت امیر در رد شمس از اشعار سید است • رد علیه الشمس لما فاته • وقت
الصلوة و قد دنت للمغرب • حتی بلج نورها فی وقتها • للعصر ثم هوت هوی • الکوکب • علیه قدر دت
بابل مرة اخری و ما ردت لکاق موب الالیوشع اولا من بعده و لردها ما دبل امر مجب و این چند
بیت نیز از و در کتاب کشف الغمه مسطور است • ما لم الدین بدنیاه لیس بهذا امر الله
من ابن العصب علی الرضاء • احمد قد کان هواه • من الدی احمد منهم • یوم الغدیر الیوم بارا
اقامه من بین اصحابه • و هم حوالیه فسماه • هذا علی بن ابی الجالب • مولی بمن قد کنت مع لاه
موال من والاه یا و العلی • و عاد من قد کان اعداه • ان امرا حصه الوحسن • لکاذب
الرای و احصن الحج • لا یقبل الله من معذرة • و لا یلیقه حجة العلج • و این چند بیت از اشعار سید
بزرگوار در کتاب ربیع الابرار مسطور است • الی امرء احمری حتی منسنی • نزد عاص و احوانی
دوی بزن ثم ولاء الذی ارجو النجاة به • یوم القیامة للهاره الی المس • و اذا الرجال تو ساوا بوسیلة
تو سلتی حبی لال محمد • لا مومن فی الی حسن • فعت عن جبه بمشعل • رست له بین اصابع نوره
نور الت • الرماب لم تزل • اذا ابدلت بعده بدلا فلا نهات • ذاک من مل ما رب
الی لم ارد بالذی به • مدحت علیا غیر و حبک فاحم • در کتاب کسی مسطور است که روزی حضرت
حضرت امام جعفر صادق علیه السلام ذکر سید اسمعیل میکد شت آنحضرت فرمود مذکر رحمه الله یکی
از اصحاب گفت که من دیده ام او را که تناول نبیذ می نمود باز آنحضرت فرمود و اندکه رحمه الله
انکس نیز هم کرد که رحمت فرستاد آن آنحضرت بر وی در مرتبه دوم بنا بر آن خواهد بود که از نبیذ
حلال فهمیده اند غرض بود که مراد من از نبیذ خمر حرام رستانیان است باز آنحضرت فرمود که رحمه
الله ما ذاک علی الله ان یغفر لمحب علی علیه السلام یعنی آن قسم گناه و ترجیب محبت امیر المومنین علیه
السلام چه قدر دارد که خدای تعالی او را نیامرزد و مولف گوید بنظر اینجا صاحب کتاب اسباب
که از علمای اهل سنت است روایت کرده که نعمان بن عمرو انصاری که از فدمای صحابه است و بادی
اسلام روزی چند بشرب خمر مبتلا شده بود و فتی او را مست و بیهوش پیغمبر صلی الله علیه و آله
و سلم او را در خانه آنحضرت او را تازیانه زد و چهار نوبت از این فعل صادر شد یکی از صحابه او را
لعنت کرد و حضرت رسالت صلعم بر آن صحابی غضب نمود و او را از لعن نعمان منع فرمود و گفت
همچنین مگوی که او خدا و رسول را دوست میدارد و سابقا در ترجمه ابوبکر جعفری و صفوان
این مهران کوفی از مجلس پنجم اخبار و اثار که بر نجاة محبان حضرت پیغمبر و ائمه اطهار از عذاب
نار اشعار دارد باب دفع نظری از سوانح ادام و انکار مذکور شده اگر شبهه بخاطر رسد بانجا رجوع
نمایند شیخ نجیر طایفه محقه علیه ابو جعفر طوسی رحمه الله در امالی خود آورده که سید حمیری را در مرض موت

پیش از وفات یکساعت بیهوشی ست داد و در آن بیهوشی رنگ روی او سیاه گردید بعد از آن
بهوش آمد و رنگ او بغایت سفید و نورانی گردید و مضمون قول خدای تعالی که و اما الذین ابیضت
وجوههم ففی رحمة الله هم فیها خالدون بوضوح انجامید و در بعضی از کتب اصحاب ایشان الله تعالی
مذکور است که آن روسیاهی انتقام الهی بود از دو دین و یاد بر برائت او تناول خمر می نمود
و ایضاً ذکر نموده اند که چون روی سید اسمعیل در وقت مرض موت سیاه شد و مومنان حاکم
غمگین شدند و نامسلمان شادی کردند و شماتت نمودند در آن حال حضرت امیر المومنین علیه السلام
بموجب فرموده خود که یا حار همدان من یمت یرنی من مومن او منافق قبلا بر سر طایر
شدند و چون سید را دیدار مبارک آنحضرت در نظر آمد از غایت اضطراب گفت یکذا بفعل
الله باولیائکم یا امیر المومنین بعد از آن روی او نورانی شد و در آن اثنا چشم گشود و این ابیات
بر زبان راند ع احب الذی من اقتص اهل ودده • تلقاه بالبشری لدی الموت یضحک
و من بات یهوی غیره من عدوه • فلیس له الا الی النار مسلک • ابا حسن انت بک نفسی و اسرتی
فلا و ما اصبحت فی الارض املک • ابا حسن انی بفضلک عارف • و انی بخل فی من هواک یمسک
و انت وصی المصطفی و ابن عمه • و انا نعادی مبغضیک و نترک • موالیک ناج مومن بین الهدی
و قالیک معروف الضلال مشرک • و لا نجاتی فی علی و حزبه • فعلت بکاک الله انک اعفک
و بعضی این ابیات را از دو در آن حال روایت نموده اند ع کذب الزاعمون ان علیا
لا یحبی یحبه من هنات • قد دری و خلت جنة عدن • و عفانی الاله عن سیاتی • فانجز الیوم اولیاء
علی و تولوا علی حتی الممات • ثم بعده تولوا ابنیه • و لعد ابعد واحد بالصفات • یعنی دروغ گفتند
زعم کنندگان که علی علیه السلام نجات نخواهد داد و دوست و محب او را عرب الشین بخدا سوگند که در قیامت
به بهشت عدن و عفو فرموده حضرت معبود از گناهان و سیاهی که مرا بود پس بشارت دهید امروز
دوستان علی را که تولا کنند بعلی تا وقت وفات باز تولا نمایند به پسران عالیمقدار او یکی بعد از
یکی هر کدام که بدان صفات و سمه باشند آنگاه کلمه شهادت عرض کرد و جان بحق تسلیم نمود و مخفی
نماند که اشعار سید بجز دانا زلندر الموار یا از خاطر خود از سیاهی رخسار در حال احتضار بنا بر توهم
شماتت اعدای سیاه دل کوتاه انظار بود انکه مبادا ایشان این خال جمال را علامت تباهی حال
خوانند و انرا از آثار بواطن بیزار ابو بکر و عمر دانند چنانکه از مولانا بهرچی هروی مرویست که وقتی بعضی
از تقصیرات او را بعرض پادشاه صاحب قران مغفور رسانیدند و چون او را بمجلس عشق آیین حاضر ساختند
و از تقاضا دانست که عتاب منسوب او خواهد شد مبادا که پیش از توجه عتاب ابد الخطاب پادشاه
ولایت انتساب نموده گفت زنهار با من عتاب نکنی که میان شهر قزوین خواهند گفت که باطن بهرچی را

زد

زد و بنابرین پادشاه مغفور تقصیر او را عفو فرموده و حکمونه باعث سید مذکور بر اظهار از رنجور
توهم شماتت جمهور نباشد و حال آنکه او را با توسل بخاندان حیدری و کمال وثوق بمنبل شفاعت
پیغمبری جمع بود از آنکه آن سیاهی جمال مانع سفیدی نامه اعمال او باشد و چهره امال او را بناخن اختلال
خراشد چنانکه عین الفضلات همدانی در کتاب زبده ریاض که متضمن عدم مبالات قلندران
کوی عرفان و محبان فدای خاندان سیاه و سفید اینجهان است از شیخ یوسف عامری نقل نموده
و هی هذه ع در کوی حق بیست جبه و درویش و پادشاه • در راه کاکلی چه طاعت چه گناه • هر آنکه عرض
چه نور رشید و چه ماه • رخسار قلندری چه در رشش چه سیاه • و ایضاً در امالی شیخ ابو جعفر طوسی رحمه الله
از امام همام محمد باقر علیه السلام مرویست که فرموده اند ما بعثت الله تعالی حبیب علی بن ابی طالب
فی قلب احد فزلت له قدم الا ثبت له قدم اخری یعنی خاصیت محبت علی بن ابی طالب آنست که
هر کس که خدای تعالی آنرا در دل او جای داد اگر یکقدم او بلغزد قدم دیگر او بر جای خود ثابت
بماند پس اگر پای عمل سید جمیری بسبب تناول خمر زلل یافت در تمکین پای اعتقاد او یکسر موی
خللی نبود و مدار دخول در دین محمدی و مناط فوز و نجاة ابدی بر معرفت خدا و رسول و امام
می باشد و مطلق علم را در حیز اعتقاد صحیح و مذهب درست قدری و وزنی نمی باشد چنانکه گفته اند
بیت بی مذهب درست نمازش درست نیست • زاهد اگر ز چشمه کوثر وضو کند • و نیز گفته اند
مخالفان علی را نماز نیست درست • اگر چو سینه اثر کنند پیشانی • و از لطایف منتخبه باب مقام
آنست که روزی یکی از مدعیان باطل بفزیبی از اهل حق میگفت که سبب چیست که طایفه شیعه با آنکه
خود را از اهل حق می گویند در طریق عبادات کمتر می پویند و اهل سنت را که باطل پیشه اند توفیق
عبادت بیشتر دارند و در ای سنتن و مستحبات مبالغه تمام بجای می آرند آن عزیز او را در جواب
گفت که حاشا که توفیق عبادت ایشان مثل توفیق عبادت شیعه باز باده از آن بوده باشد
و بفرض محال که چون اهل سنت اصل اعتقاد خود را که بنیاد کار است با خشت شیطان از مو تر
بعرض خود خاطر جمع ساخته اند لاجرم شیطان بعبادت بیحاصل ایشان کاری ندارد و همت بر
وسوسه ایشان در آن میگمارد و چون در عقیده شیعه خللی نمی تواند انداخت و در انجا کاری نمی تواند
ساخت با یقین در رخنه در عبادت ایشان می اندازد و بدو آن قدر شیطنت خود را تسلی می
سازد و بی شایبه مبالغه و مجاز آنچه در دیوان کریم کارسازمایه فخر و ناز تواند بود اعتقاد درست
بهشت طراز دوزخ گداز است نه توفیق زیاده عبادت روزه و نماز چنانکه فاضل شیرازی
اهل از طوری سخن پرداز گفته ع مدعی نازد که توفیق عبادت یافتست • خاک بر سر باش
بسر توفیق جای دیگرست • و بالله التوفیق در سال یکصد و هفتاد و نه از هجرت در بغداد بکوار

رحمت ایزدی انتقال نموده و اکابر و شرفاء شیعه که در کوفه بودند هفتاد کفن فرستادند و هارون الرشید
از مال خود او را کفن کرد و گفتند که اهل کوفه فرستاده بود و باز پس فرستاد و مهدی عباسی بر وی نماز
گذارد و چنانچه طریقه شیعه امامیه است شیخ مفید بکربلا آورد و بخط شیخ کفعمی در حاشیه کتاب کشف الغمه بنظر
رسیده که مولدش در سال یکصد و بیست و هفت بوده و وفات او در سال یکصد و هفتاد و سه والله اعلم تفصیل
احوال و اشعار او که در مطاعن خلفای ثلثه گفته در تاریخ ابن خوزی مذکور است بانجا رجوع نمایند

دعبل بن علی الخزاعی رحمة الله احوال خجسته مآل و تفصیل و اجمال او در کتاب کشف الغمه و کتاب
عیون الرضا و سایر کتب رجال شیعه امامیه مذکور است و دولتشاه سمرقندی در تذکره خود بیان احوال
او برین وجه نموده که دعبل بن علی الخزاعی فضل و بلاغتی زیاده از وصف داشته و متکلم و ادیب
و شاعر و عالم بوده و در روزگار هارون الرشید از دیار عرب ببغداد آمده هارون او را محترم
داشتی و همراه حضرت امام الانس و الجن علی بن موسی الرضا علیه التحیة و الثنا بخراسان آمد
حضرت امام را شیخ محمد بن اسلم طوسی در گجاوه انیس بودند و اسحق بن راهویه المنظلی بهار
شتر میکشید و در آن سفر دعبل او را بنوادر و امثال و اشعار مسلی میداد و دعبل را مرثیه ایست
در حق امام موسی کاظم علیه السلام شبی آن مرثیه را پیش امام رضا علیه السلام میخواند چون
بدین بیت رسید که **شعر** فقبر ببغداد لنفس زکیة ۰ تضمنها الرحمان للغرفات ۰ امام گفت یک
بیت دیگر من بگویم بدین قصیده الحاق کن تا قصیده تو درست شود و آن بیت که امام فرمود
اینست **شعر** و قبر بطوس یا لها من مصیبة ۰ توقدت الاحشاء من حرقات ۰ دعبل گفت یا امام
این بیت بغایت وحشت انگیز است این قبر که خواهد بود فرمود که این قبر منست و این باشد که در
طوس قبر من مقصد شیعه اجداد عظام من شود و دعبل بگریست حضرت امام نذر کرد که شد و دعبل
صاحب دیوانیست مشتمل بر لطایف قصاید و دیوان او مشهور است و خواجه حمد الله مستوفی
قزوینی که صاحب تاریخ گزیده است اشعار او را در تاریخ خود با برادمی آورده است تمام کلام
دولتشاه لیکن مخفی نماند که آنکه گفته که دعبل در سفر خراسان همراه حضرت امام ع بود مخالف
آن چیزی است که در کتب مذکوره مسطور است از جمله در کتاب کشف الغمه از دعبل نقل نموده
که چون قصیده موسومه بمدارس آیات را نظم نمودم قصد آن کردم که بخدمت امام ابو الحسن علی
بن موسی الرضا علیه السلام بخراسان روم و آن قصیده را بعوض ایشان رسانم پس چون بخراسان
رفتم و بخدمت آنحضرت مشرف گشتم و قصیده را بر ایشان خواندم تحسین بسیار نمودند و
فرمودند که تا من ترا امر نکنم این قصیده را بکسی مخوان تا آنکه خبر آمدن من با مون رسید و مرا
نزد خود طلبیده خبر ما برسید آنگاه گفت که قصیده مدارس آیات را بر من بخوان من انکار موقف آن

قصیده کردم پس یکی از خادمان خود گفت که حضرت امام الرضا علیه السلام طلب نمود و بعد از
ساعتی آنحضرت تشریف آوردند پس با مون بآنحضرت گفت که از دعبل استدعا نمودیم که قصیده
مدارس آیات را بر ما بخواند انکار موقف آن نمود پس آنحضرت بمن امر فرمودند که ای دعبل آن قصیده
را بخوان پس بخواندم آنرا و با مون تحسین بسیار نمود و پنجاه هزار درم کرم نمود و حضرت امام
رضا علیه السلام نیز بآن مبلغ انعام فرمود پس من بآنحضرت گفتم که توقف آن داشتم از جامهای
بدن مبارک خود جامه بمن کرم نمائی تا در وقت مردن کفن خود سازم فرمودند که چنین کنم و من
جامه بخشیدند که خود آنرا استعمال نموده بودند و منشفه لطیفه نیز شفقت فرمودند و فرمودند که
این را نگاه دار که به برکت آن محفوظ و مصون خواهی بود و بعد از آن فضل بن سهل ذو الریاستین
که وزیر با مون بود حصه نیکو بمن داد و اسب ترکی را که دار بازین و یراق بمن فرستاد و چون
مدتی برآمد معاودت عراق در خاطر من جلوه گر آمد و در اثنای راه بعضی از قطاع الطریق بر
بیرون آمدند و مرا و رفیقان مرا تمامی غارت کردند چنانکه بر بدن من بغیر کفنی قبائی نگذاشتند
و من تاسف بر هیچ چیز از اسباب خود نمیخوردم الا بر آن جامه و منشفه که حضرت امام بمن انعام
فرموده بودند و تفکر میکردم در آن سخن که بمن گفته بودند که این جامه و منشفه را حفظ کن که به برکت
آن محفوظ خواهی ماند که ناگاه از آن گروه راهزن اسب که فضل بن سهل بمن داده بود سوار
شده نزد یکی آمد و با ایشان و این مصرع شعر مرا بر خواند که مدارس آیات خلت من تلاوة
و بگریه افتاد و چون من این حالت از و مشاهده کردم تعجب نمودم که در آن میان شخصی هست و بدم و بیارم
طرح راستی داد جامه و منشفه حضرت امام کرده با شخصی گفتم که ای مخدوم این قصیده از کیست گفت
ترا با این چکار است گفتم این پرسیدن من سببی دارد که ترا از آن آگاه خواهم کرد گفت این قصیده
شهرت نسبت او بصاحبش بیش از آنست که مخفی ماند گفتم او کیست گفت دعبل بن علی خزاعی رحمه
الله خبر ایشان گفتم والله که من دعبل ام و این قصیده از من است آن شخص از جای در آمد گفت
که این چه سخن دور از کارست که میگویی گفتم از اهل قافله تحقیق نمائید پس بر خاستند و جمعی از اهل
قافله را حاضر ساخت و از حال من سوال نمود همگی گفتند که این دعبل بن علی الخزاعی است چون اسرا بیقین
دانست گفت جمیع مال قافله را بجهة خاطر تو بخشیدیم آنگاه منادی کرد در میان اصحاب خود تا جمیع
اموال باز دادند و ما را بدرقه شد و بمحل امن رسانیدند و سر آنچه حضرت امام علیه السلام از آن
خبر داده بود ظهور نمود و جمیع اهل قافله بیرکت جامه و منشفه آنحضرت ایمن ماندیم و در کتاب عیون
الرضا مذکور است که چون دعبل از بین ورطه خلاصی یافت و بشهر قم رسیده قم بخدمت او آمدند و از
التماس خواندن قصیده مذکوره نمودند دعبل ایشان را همراه خود بمسجد جامع برد و بر منبر رفت

قصیده را بر ایشان خواند و اهل قم مال و خلعت بسیار بر و نثار کردند آنگاه چون جبه مبارک آنحضرت
که بدعبل داده بود بگوش اهل قم رسید باز التماس نمودند که بهزار دینار آنرا بایشان بفروشد
دعبل از آن امتناع نمود و دیگر باره التماس نمودند که پاره از آن بهزار دینار بایشان بفروشد آن
نیز در حد قبول نیافت و چون دعبل از قم بیرون رفت بعضی از جوانان خود را که در آن
نواحی بودند خود را باو رسانیدند و جبه را ربودند و دعبل بقم باز گردید و از اهل آنجا
التماس نمود که جبه را باو بدهند آن جوانان از آن امتناع نمودند امتثال امر مشایخ و اکابر خود
نکردند لاجرم دعبل را گفتند که جبه بدست تو نمی آید همان هزار دینار بگیر دعبل قبول نکرد و آنچون
از آن نومید گردید التماس کرد که پاره از آن جبه نیز باو بدهند آن جماعت قبول ننمودند پاره
از آن جبه را با هزار دینار باو دادند دعبل بوطن خود معاودت نمود و چون بوطن رسید دید
که دزدان خانه او را بتمام غارت کرده اند و چون در وقت مفارقت آنحضرت امام علیه السلام
آنحضرت صره مشتمل بر صد دینار نیز باو داده بودند و فرموده بودند که این را نگاه دار که بآن محتاج
خواهی شد دعبل آنرا بشیوق بدیه نموده در عوض هر دینار صد دینار باو دادند چنانکه از آن
صره ده هزار دینار زر بدست او آمد و مقارن این حال چشم جاریه دعبل که با او محبتی عظیم داشت
رمد عظیم پیدا کرد و طبیبان را بر سر او حاضر ساختند چون در چشم او نظر کردند گفتند که چشم
راست او معیوب شده است و ما علاج آن نمی توانیم نمود چشم چپ او را معالجه میکنیم و امید داریم
که خوب شود دعبل این سخن غمناک شد و کلف بسیار یافت تا آنکه پاره جبه حضرت امام علیه السلام
که همراه داشت او را باد داد آنگاه آنرا بر چشم جاریه مالید و چشم او را از دل شب بعصابه از آن
بست و چون صباح شد ببرکت آن چشمهای او بهتر از ایام سابق شد و قصیده مذکوره اینست

قصیده یجاوبن بالازمان والرقات ، لوائح عجم اللفظ والفطناه ، یجرن بالانفاس عن
شر الفتن ، اساری هوی ماحن والوات ، فاسعدن اذا سعفن حتی بعبرت ، صفوف
الدجا بالفجر هزمات ، علی الوجاه الطالات من اطمها ، سلام شجی عجب علی الوجاه ، فهدی بها
حصر المعاهد بالفا ، من العطرات البعض والجوات ، لیالی بعد بن الوصال علی القلی ، ولیدی
ندامینا علی الوابات ، وازدمن بحطن العیون سوافرا ، ولبسن بالایدی علی الوجنات
واوکل یوم لی بلحظی نشوة ، بیت بها قلبی علی شواب ، حکم حرات ماهما الحسر ، وتقوی یوم
اطیع من عرفات ، الم تر للایام ما جرحورها ، علی الناس من بعض فطول سات ، ومن دول
المستهزین ومن هذا ، لهم طالبا للنور فی الظلمات ، فکیف وعنزالی مطالب زلفة ، الی الله
بعد الصوم والصلوات ، وهند وما اذنت سمیة وابنها ، سوجب بنا یا بر النبی ورهبط ، اولی الکفر

فی الاسلام والوات ، هم لعصول اهل الکتاب وفرصه ، وبعض بنی الزرقا والعبلات ،
وهند وما اذنت سمیة وابنها ، وحکمه بالزور والشهات ، ولم یک الا محنة شغلتهم ،
بدعوی بلا شوری لوجدات ، زرایا از نها حفرة الالاف حمرة ، ورده اجاجا طعم کل فرات
وما سهلت ملک المذاهب ضیهم ، علی الناس الا بعد القلبات ، وما قبل اصحاب السقیفة مهرت
بدعوی سراشی فی الضلالات ، وانوقاله والموصی الیه امورها ، لرمت مامون علی العترات
الی حاتم الرسل المصطفی من العدی ، ومؤسس الابطال فی المعرات ، فان جحدوا کان الغدیر شهیدة
وبدر واحد شاج العصات ، وای من القرآن یملی تفضله ، وانیاره بالفوت فی الطرات
وعز حلال ادرکته سبقها ، مناقب کانت موسعات ، مناقب لم تدرک بکید ولم تنل
بشی سوی حد القنا الدرات ، تحی لحبیل الامن وانیم ، عکوف علی الذوی معاد سات
بکیت لرسم الدار من عرفات ، واسبرت مع العابس من عرفات ، وبان عواصری واهب صبابی
رسوم دیار قد عفت وعرات ، مدارس آیات خلت من تلاوت ، ومنزل وحی مقفر العرصات
لآل رسول الله بالخیف من منی ، وبالبیت التعریف والطرات ، وللسید الداعی الی الصلوات
وبار بعبد الله بالخیف من منی ، وبار علی والحسین وجعفر ، وحمزة والسجاد ذی السمات
دیار لعبد الله والفضل ضوءه ، نجی رسول الله فی الخلوات ، وسطی رسول الله وابنی وصیه
ووارث علم الله والحسنات ، منازل قوم وحی ینزل بینها ، علی احمد المذکور فی السورات
منازل قوم یهتدی بهداهم ، فنور من منهم زلة العثرات ، منازل کانت للصلوات والتقی
وللصوم والطهر والحسنات ، منازل لایتم کل رسمها ، ولا ابن صهاک تنک الحرمات
دیار عفاها جور کل مناند ، ولم یعف للایام والسوات ، فقال منا الدار التی عفت اهلها
متی عبدها بالصوم والصلوات ، وابن الاولی سطت بهم عرصه الکرب ، افانین فی الاطراف عترة
هم اهل میراث النبی اذا اعدوا ، وهم حرسادات وخرجات ، اذا لم یاج الله فی صلواتنا
بذکرهم لم نقبل الصلوات ، بطاعتهم فی الاقتدار کل شهد ، لقد شرفوا فی الفضل والبرکات
وما الناس الا عاصب وکلیت ، ومصطفی ذو اخنه وقرات ، اذ واذکر واقتلی بدر وخیبر
ویوم حنین اسبلوا العبرات ، وکیف یحبون النبی ورهطه ، وهم ترکوا اخشاهم وعرات
للعقد لا یتوه فی المعالی وضمروا ، قلوبا علی الاحقاد منطویات ، فان لم یکن الا بقربی محمد صلی الله علیه وآله
فهاشم اولی من هن وهنات ، یقی الله قبرا بالمدینة غیثه ، فقد حل فیه الامن بالبرکات
بنی الهدی صلی علیه الملائکة ، وبلغ عنا روحه التحفات ، وصلی علیه الله ما ذر شارق
ولاحت نجوم اللیل مندارت ، اقاطم لو خلت الحسین مجدلا ، وقد داظ عطشانا بالشط فرات

اذا اللمط الحق فاطم عنده • وما بوبت مع العين في الوجنات • افاطم قومي يا ابنة الخير فاندبي
نجوم سموات بارض فلات • قبور بكوفان واخرى بطيبة • واخرى بفخ نالها صلوات
واخرى باطفوف جان محلها • وقبر بساخرى لذا العبرات • وقبر ببغداد لنفس زكية
تضمنها الرحمن في الغرفات • وقبر بطوس نالها من مصيبة • الحق على الاحشاء بالزفرات
الى الحشر حتى يبعث الله قايما • يفرج عن الغم والكربات • علي بن موسى ارشد الله امره
وصلى عليه افضل الصلوات • اقاما الخصائص التي لست بالغا • مبالغها مني ولكنه صفات
قبور بجنب النهر من ارض كربلا • معرسهم منها بشط فرات • قوم اعطاشا بالفرات فليتني
توفيت فيهم قبل حين وفات • الى الله اشكو لوعة عند ذكرهم • سقوني كاس الذل والغصصات
اخاف بان اردا سريعا فشوقنا • بصارعهم بالجزع والنحبات • بقبر بجنب المنون فاتري
بصارعهم بالجزع والعبرات • بقبرهم بجنب المنون فاتري • لهم عفوك معشية الجلات
فخلان فيهم بالمدينة عصبة • يدسن الصاد من اللذات • فليس رداء سوى آن رورا
من الضيم والعقبان والرحمات • لهم كل يوم تربة بعضا جديدا • لوت في الثرى الارض معرفات
تنك لامراء تنسين بخوارهم • ولا يصطليهم حرب الهرات • وقد كان منهم بالجهاد وراء صنهم
معاد يركارون في الازمات • حمى لم ترزه المدنيات واوجه • تصلى لدى الاستار في الظلمات
اذا اورد واجيلا من الفناء • مساعر حرب اخمدوا العبرات • فان يجروا يوما ابو الجهد
وجبريل والفرقان والسورات • وعدوا عليا والمناقب والعلي • وفاطمة الزهراء خير نبات
وخير نبي والعباس والعدل والتقى • وجعفرا الطيار في الجنات • اولئك لا يلقون جهدا وجوبها
سميه نوكى ومن قدرات • سيسال عنهم وعدهم • وسعهم اخر الغزات
هم منعوا الاباء من الله مقتهم • وهم تركوا الانسار من شنات • وهم عدلوا عن وصي محمد
فبيعتهم جاءت على الغدرات • ملائكة بني آل النبي فانهم • احبائي ما والوا اهل الفات
كرهتهم رشد النفس الهنسم • على كل حال حرب الخيرات • منت اليهم بالمودة صادق
وبعت نفسي طايعا لولات • فيا رب ردني في هواي بصرت • وزد حبهم يا رب في حسنات
سالكهم ما حج الله راكب • وما ماء قمري على الشجرات • واني ملولا هم وقال عدوهم
واني بحزن لطول حياتي • بنفسي انتم من كهول وفتية • لفك عساب اولحي وما
والحيل لما فقد الموت خطوها • فاطلقهم منهن بالذريات • احب قصي الرحم من اجل حبكم
واهم فكيكم زوصي وما • واكثر حسكم محافة كاشح • عنيد لاهل الحق غير موات
قباعين كسم وحودي بعزة • فقدان للسكات والعلات • لقد حفت في الدنيا وايام بعدها

واني

واني لارجوا الامن عند وفات • المرائي مشوق بحسبة • اروح اعداوايم الحرات
اري فيهم في غير سم منعما • وايديهم من فيهم صفات • وكيف اداوي من حرقي الحوى
العتية اهل الكفر والديانات • وآل زياد في الحرير مصونة • وآل رسول الله منتهكات
ساكنهم ما در في الارض شارق • وناوي مناوي الخير بالصلوات • صلى رسول الله اصحن بلقعا
ودار زياد اصحب عمرات • وآل رسول الله نبي عهدهم • وآل رسول الله حمت رقابهم
وآل زياد غلظ الفقرات • اذا اوتروا عدوا الى وترهم • اكفا عن الاوتار منبعضات
فلولا الذي ارجوه في الهموم واعد • بقطع نفسي ثم حسرات • فروج امام لا محالة خارج
يقوم على اسم الله والبركات • يميز فينا كل حق وباطل • ويجري على السمان والنعمات
فنافق طيبي ثم بالنفس فاشري • فموعدكم كاس الموات • ولا يجزعي من مده الجوار اني
اري قومي قد اوشكت بليات • فان قرب الحمص من ملك بلي • واخرى عمري ووقت فاتت
شقيت ولم اترك لنفسي عصبة • ورويت منهم منصلي وقناب • فاني من الرحمن ارجو بحبهم
جنات الدي ذي الفوز يسلم نبات • عسى الله ان يرباح للحق انه • الى كل قوم دايم للعقاب
فان ملك عرف الحق وهو منكر • وعطوه على التحقيق بالشبهات • تقاضوا نفسي واياهم عند الهم
كفاني ما الفي من العبرات • اوجادل اهل الصم عن متبصر • واسماع احجار من الصدلات
تمنى منهم ان ابوه بعفته • يزود في نفسي وفاة الهوات • فمن عارف لم ينفع وسيعاند
بميل به لاهوا ولات هوات • كانك بالاصلاح عد صاف درعا • لما حملت من شده الروعات
وشيخ اجل ابو جعفر طوسي در كتاب امالي از يحيى بن اكثم قاضي روايت ميكند كه گفت بعد از وفات
حضرت امام رضا عليه السلام مامون وعيل الطبيب و اورا امان داد و من در خدمت مامون نشسته
بودم كه وعيل آمد و چون نزديك بساط مامون او را گفت كه بخوان چيزي من بقصيده كه بر او خوانده
وعيل انكار معروف آن كرد و گفت اين چنين قصيده نگفته ام پس مامون او را برخواندن آن مامون
داد و انكار وعيل بخواند قصيده • تاسفت عارفي لما راه • تروزي • وعده الحلم ساعر منتظر
ترجوا الصبي بعد ما سابت دلها • وقد جرت طاغيا في حلبة الاكبر • اجاري ان شيب الراس يغلبني
وكر المعاد وارضاني عن القدر • لو كنت اركن الدنيا وزينتها • اذا لكبت على الماضين من نفر
اضحى الزمان على سلى فصد عهم • بعض اقام وبعض مدانات • واعي المنية والسافي على الا • ثر
اما المقيم فاخشى ان يجارفني • ولست ادري من ولي بطن • اصحت اخبر عن اهلي وعن ولدي
كانهم بعض ما بعد مدكر • لو لا شاغل عيني بالاول سلفوا • من اهل بيت رسول الله اقر • وفي مالك
للجبر بن شعلة • من ان لغيبت مفقود على اثر • كم من وراع لهم بالطف ثانية • وعارض بصعيد الترب منعفر

اسمی الحسین وهم ایام لمقبله • وهم یقولون هذا سید البشر • یا امت السوء ما جاء الله بکم • حسن البلاء علی التنزیل والسور
حلفتموه علی الاسلام جهل معی • خلاف الذی یب فی الفاذوی الغر • یحیی بن اکثم روایت کرده که چون
انشاد دعبل با تمام رسید مامون مرا بمعنی فرستاد و چون باز گشتم دعبل را این ابیات رسیده بود
لم یبق حی من الاحیاء لعلمه • من ذی یمان ولا بکر ولا مضر • الا وهم شرکاء فی دمائهم
کالشارک البتار علی خمر • قتلا واسرا وتحریقا ومثله • فعل الغزاة باهل الروم والخزر
اری امیة معذورین ان قتلوا • ولا اری لبنی العوشی من عذر • قوم قتلتم علی الاسلام اولهم
حتی اذا استحکم اجاروا علی الکفر • ابناء حرب وهند ان اردت بهم • بنو معیط ولات الحقد والوغر
اربع بطوس علی قبر الزکی بهم • ان کنت تبغی من دین علی وطر • ما ینفع الرجس من قرب الزکی ولا
علی الزکی لقرب الرجس من ضرر • بهمات کل امرئ رهن بما کسبت • وفد رهن هاشمیت او وفد رهن • چون قصیده
تمام شد مامون عمامه خود را بر زمین زد و گفت صدقت والله یا دعبل شیخ اجل ابو الفتوح رازی
خزاعی در تفسیر آیه شهد الله انه لا اله الا هو الآیة آورده که چون دعبل در مرض الموت این ابیات
گفت سه اعد الله یوم بلقاه دعبل ان لا اله الا هو • یقولها مخلصا عصاه بها • برحمة فی القیامة
الله • الله مولاه والنبی ومن • بعدهما الوصی مولاه • و وصیت کرد که با او در کفن پیچید چنان
کردند و چون او را دفن کردند کسی او را در شب بخواب دید و از او پرسید که ما فعل الله بک
خدای با تو چه کرد گفت رحمنی بتلک الابیات بآن ابیات بر من رحمت کرد رحمه الله علیه و در اخر
کتاب روضة الشهدا از کتاب عیون الرضا نقل نموده که پسر دعبل خزاعی روایت کرده که چون پدرم
را وفات رسید زبانش بسته شد و در پیش سیاه گشت من از این واقعه بترسیدم و این صورت را از مردم
پوشیدم و گفتم تا پنهانی او را بشستند و دفن کردند و از جهت وی بسیار مول بودم شبانه در بر اخوان
دیدم که با روی روشن و جامه سفید بود و گفتم ای پدر در وقت مرگ علامات عجیب بر تو ظاهر شد گفت
آری سیاهی روی من و گرفتگی زبان من از آن بود که خمر میخوردم چون بمردم مرا در قبر نهادند
دیدم که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم بیامد و گفت دعبل تو نمی گفتی بار رسول الله فرمود که
بخوان مرثیه که در حق شهدای اهل بیت من گفته بر خواندم سه لا اضحک الله سن الدهر ان
ضحکت • وآل احمد مهتورون قد قهروا • انا آخر قصیده میخواندم و حضرت رسالت میگریست
چون تمام شد فرمود که خوب گفته و مرا شفاعت کرد تا بخشیدند و این جامه رسول خداست که
در بر من است رحمه الله ابو الطیب احمد بن الحسین ابن الحسن بن عبد الصمد الجعفی الملقب بالمتنبی شعر
شعرای عرب و امام ایمه علم و ادب بود و او بر وجهی که در کتاب انساب سمعانی مذکور است سقای
ابو الحسن محمد بن یحیی العلوی و توابع او بوده و در کوفه بر پشت شتر آن خدمت اشتغال می نمود و

مادر او از طایفه جعفیه بود انست که مکی شیعه با اخلاص امیر المؤمنین علیه السلام بوده اند
چنانکه در مقدمات این کتاب مذکور شد و در تاریخ ابن کثیر شامی مسطور است که متنبی در سنه
ثلثمایه در کوفه متولد شد و در نواحی شام نشو و نما یافت و در انجا تحصیل علوم ادب نموده ماند
روزی بر اهل زمان خود فایق آمد و در کتاب انساب سمعانی مذکور است که قوت حافظه او بمرتبه
بود که یک نظر آنچه در سمع او گذشته بودی حفظ نمودی و در تاریخ ابن خلکان مذکور است که
اطلاع و استحضار او در علوم عربیت بمرتبه رسید که هر لغتی را که از وی پرسیدند شاهد آن را فی
البدیهه از کلام عرب بتلفظ ذکر می نمود و ایضا آورده که ابو علی فارسی رحمه الله که از مشاهیر
ایمه نحو است روزی از متنبی پرسید که جمع جمل بر وزن فعلی در لغت عرب هست متنبی در حال گفت جمالی
و فرای اول جمع جمل است و آن مرغیست که بزبان فارسی او را کبک گویند و دو منقار بان و آن نام
جانوریست بلوی و از ابو علی نقل نموده که بعد از آن شب مطالعه کتب لغت نمودم که شاید که یک
کلمه دیگر جام نیافتم و چنانکه ابن خلکان گفته همین فضیلت متنبی را کافی است که مثل ابو علی که امام ادبا
عربیت است در شان او چنین گوید و در تذکره دولت شاه سمرقندی مسطور است که رشید وطواط
در حق متنبی میفرموده که در اقتباس معارف و فایق و فصاحت سخن جمیع شعرای اسلامیه عیال متنبی
اند و دیوان او در عرب و عجم مشهور گشته اکابر و فضلا آنرا عزیز میدارند و بسیاری از اکابر مثل
امام ابن جنی نحوی شرح بر آن نوشته و اکثر آن در مدایح آل حمدان است که از سلاطین شیعه امامیه
بوده اند ابن کثیر آورده که متنبی بعد از استجماع مواد استعداد در نواحی شام دعوی انتساب
بنسبت سادة و علویت نموده و بآن نیز اکتفا نموده بدعوی نبوت مترقی گردید و جمعی
از جهال آن محال باور کردند تا آنکه لولوکه از جانب کافور اخشیدی حاکم حمص بود بر سر او رفت
و او را بدست آورده حبس نمود و مدتی در حبس بود آخر او را توبه فرموده خلاص نمود و در تعجب
این واقعه متنبی از غایت شرمندگی انکار آن دعوی میکرد و از تاریخ نافعی مستفاد میگردد که
دو نسبت و عدم نسبت دعوی نبوة بمتنبی مورخان را اختلاف است غایة الامر آنکه او در وقت
وقوع دعوی مذکور را ترجیح نموده و حکم بصحت آن فرموده و تلقب او را بمتنبی از جهت موید ابیات
داشته و مؤلف را در هر یک از ترجیح و تایید او نظر است و آنچه از سیاق حال و مذهب و مقال متنبی
ظاهر میشود و بعضی از اشارات و عبارات او بان ناظر است آنست که چون متنبی از استیلای
متغلبان عباسی و امثال ایشان آزرده خاطر بوده و میخواسته که بر آن متغلبان خداوند خروج نماید لهذا
بنابر مصلحت جزو را علوی ظاهر ساخته تا همچنان که گروه شیعه برابراهیم امام و دیگر علویه که بر بنی العباس
خروج نمودند جمع شدند بر او نیز جمع شوند و بعد از ایشان کاری از پیش برد و اگر چنین نبودی هرآینه بموجب

دعوای نبوت مرتد فطری بود و اهل زمانه را تبرّی داد ان ادبی وجه نمودی و انکار متنبی نیز چنانکه
مذکور شده با آنچه گفتیم اشعار تمام دارد و ظاهرا دعوی نبوت در ابداع لطایف اشعار و اختراع
معانی انکار نموده چنانکه یکی از فضلا در مدح او فرموده ؎ ما رای الناس ثانی المتنبی
ای ثان یری لکبر الزمان ۰ هو فی شعره تنبا ولکن ظهرت ۰ معجزات فی المعانی وبعد اللتیا
اللتی چون متنبی از حبس خلاصی یافت بملازمت سیف الدوله که از آل حمدان بود و شناخت
و از وجه ایزد صلات کرامانه یافت اتفاقا روزی در مجلس سیف الدوله او را با ابن خالویه که از
اکابر فضلای شیعه و مطلع سیف الدوله بود مباحثه واقع شد و ابن خالویه سستی بجانب او آمد
چون او را قدرت مقابله با ابن خالویه نبود آزرده شده از مجلس برخاست و بقصیده قریب کافور
اخشیدی والی مصر بمصر رفت و وضع خود را با او چنان قرار داد که همیشه کمر شمشیر بر میان و غلامان
سپاهی همراه او در مجلس او حاضر می شدند و بالا غوره کافور اخشیدی از و متوهم شده در مقام قصد او
شد و متنبی اخیمینی را قصیده هجو او کرد و از مصر بیرون آمد منقول است که چون بعضی از اکابر
مصر کافور را سرزنش کردند که متنبی بر وی شاعر بود و هجو از و توهم باید نمود در جواب گفت
توهم من از و دور از کار نبود چه مردی که از غایت علو نفس دعوی پیغمبری میکرد از وی آید که
قصد استخلاص مصر از کافور کند **القصه** چون متنبی از مصر راجعت نمود و بکوفه آمد و عبید الله ثالث
را که از اعظیم نقبای کوفه بود بقصیده که در اول دیوان او واقعست مدح نمود و ابو القاسم طاهر ابن
الحسن ابن طاهر علوی را که از اشراف زمان بود بقصیده مدح نمود که چند بیت از آن اینست ؎
نصرت علیا بابنه بنواتر ۰ من العقل لا قل لهانی المضارب ۰ واجرا ایات التهامی آیة ۰ ابوک
واحدی مالکم من مناقب ۰ اذا لم یکن نفس النسیب کاصله ۰ فما ذا الذی یغنی کرام المناصب ۰
اذا علوی لم یکن مثل طاهر ۰ فما هو الا حجة للنواصب ۰ هو ابن رسول الله وابن وصیه ۰ شبیهها
شهت بعد التجارب ۰ الا انهما المان الذی قد اتاه ۰ تعز فهذا فعله بالکتائب ۰ تعلمت منه وقت
سعلت فواره ۰ عن جوادا وکثره حبس الجارب ۰ حملت الیه من لسانی حدیقة ۰ سقاها الحیا سقی الریاض
السحائب ۰ تخیر من اعراق نزار بها ۰ لاشرف من من لوی بن غالب ۰ و در آنجا نیز ابن
عمید وزیر را که از اکابر فضلای شیعه است مدح نمود و بروایت ابن کثیر سی هزار دینار صله از
و یافت آنگاه بقصد ملازمت سلطان عضد الدوله دیلمی متوجه فارس شد و او را در آنجا مدح نمود
و سی هزار دینار نیز رعایت یافت و مخفی نماند که قدر متنبی در آنکه عثمان خلیفه را در مضار بیعت سید
ابرار منقبت آل اطهار او کشیده و داشته و نادری از نقوش مدایح ایشان بر صفحه ظهور نگاشته
آنست که او مدح خود را لایق ساخت و دولت حضرت نبویه و غره علیه او نشاخته چنانکه در بعضی از

اشعار خود بدان اشعار نموده و گفته ؎ فواعجبا منی ان احاول نعته ۰ وقد نبئت قبله القوا
طیس والصحف ۰ و در قطعه دیگر که شیخ ابو الفتح کراجکی در کنز الفوائد از و نقل نموده گفته ؎
وترکت مدحی لاوصی لعلمه ۰ کان نور استغلا کاملا ۰ واذا استقل الشیء قام بنفسه ۰ واری
صفات الشمس غیر ظلا ۰ و در قطعه دیگر که سید المتالهین حیدر بن علی الاملی در کتاب
جامع الانوار با و نسبت نموده گفته ؎ قبل لی قل فی علی مدحا ۰ ذکره یخمد نارا موصده ۰ قلت
هل امدح من فی فضله ۰ ضل ذو اللب الی ان عبده ۰ والنبی المصطفی قال لنا ۰ لیلة المعراج لما
صعده ۰ وضع الله علی ظهری یدا ۰ فارانی القلب آن قد برده ۰ وعلی واضع اقدامه ۰ بمکان
وضع الله یده ۰ وموید انست ۰ نیز آنکه با فعی و ابن کثیر نقل کرده اند که بعضی از اقران متنبی
با او گفتند که سبب چیست که جمیع سلاطین آل حمدان را مدح گفته و ابو فراس عم سیف الدوله
را که بجلیه فضل و براعت و زیور عقل و ریاست آراسته است مدح نگفته در جواب گفت
که من شان او را در بزرگی و فضل زیاده از آن اعتقاد دارم که شعر خود را لایق مدح او شمارم
و بدیهه عقل حاکم است بآنکه هرگاه متنبی نسبت با ابی فراس که یکی از اکابر شیعه امامیه بلکه علما
از غلامان شده بنویه و عتبه علیه مرتضویه است بمقام باشد مقام آنحضرت را بمراتب بسیار
اجل و اعلی از آن خواهد شمرد و نکته نامی ایشان را بعد از تقدیم مراسم تعظیم با هزار خجلت و بیم
بزبان خواهد برد ؎ هزار بار بشویم دهان بمشک و گلاب ۰ هنوز نام تو بر دل مرا نمی شاید
شیخ اجل عبد الجلیل رازی در کتاب نقض الفضائح ابن قطعه را که مشتمل از صغار و ضمیر اوست
و در مدح حضرت امیر علیه السلام واقعست نقل نموده ؎ اباحسن لو کان حبک مدخلی ۰ جهنم
کان الفوز عندی جحیمها ۰ وکیف تخاف النار من کان موقنا ۰ بانک مولاه وانت نسیمها ۰
و در کتاب کشف الغمه بزیادتی یک بیت در اول و تغییر بسیار در باقی ابیات مذکور است ؎
رضیت بآن القی القیامة خایفا ۰ وماه تعوس حبک تبتک جسمها ۰ اباحسن ان کان حبک مدخلی
جحیما فان الفوز عندی جحیمها ۰ وکیف تخاف النار من بات موقنا ۰ بانک مولاه وانت نسیمها
و مخفی نماند که متنبی بشرف آنکه فرصت جمع دیوان خود یابد او را شهید ساختند و بعد از و جمعی از
اخیار بنظم و نسق آن پرداختند و آنچه موافق مشرب و مذهب ایشان نبود آنرا انداختند و لهذا
در نسخهای دیوان او چون نسخهای دیوان خواجه حافظ اختلاف بزیاده و نقصان بسیار
است و در تاریخ یافعی مذکور است که چون متنبی از فارس برگردید و بنواحی بغداد رسید جمعی
قطاع الطریق از اعراب بر وی بیرون آمدند و قصد او نمودند و او نیز با چند غلام خود که از
غلامان که همواره با او بودند در مقام مدافعه شدند و چون گروه اعدا بسیار بودند بر او و بر ابی بعض

علی

محمد

از غلامان هلاک نمودند و او در مقام هزیمت شد و در آن اثنا یکی از غلامان بانگ بر وی زد که کجا
میروی و حال آنکه تو ای صاحب این بیت شعر اللیل والخیل والبیداء تعرفنی • والحرب والضرب
والقرطاس والقلم • متنبی چون آن بیت را شنید ابطال دعوی شجاعت خود را از پسندید و برگرده
اعداء حمله نمود و در پیش ایشان را یک طعن نیزه بر خاک هلاک انداخت و آغاز کرده هجوم
نموده او را از پای در آوردند و بخاک فنا سپردند و ابن کثیر آورده که چون عضد الدوله رعایت
و انعام نسبت بمتنبی بجا آورد شخصی که با متنبی اختصاص می ورزید بر آن داشت که در خلوة
از و سؤال می نماید که صلات سیف الدوله بهتر بود یا عطایای عضد الدوله و چون آن شخص این
سؤال از متنبی نمود او در جواب گفت که عطایای عضد الدوله بیشتر است اما در آن تکلفی هست
و عطایای سیف الدوله اگرچه قلیل بود اما از روی اقبال طیب و عدم تکلف بود و چون آن مغبون
بسمع عضد الدوله رسید آزرده گردید و طایفه اعراب را بر آن داشت که او را بهلاک سازند مؤلف
گوید که هر که بر علو شان و کثرت فضل و احسان عضد الدوله اندک اطلاعی دارد میداند که این سخن
واهی مصنوع متعصبان طریق ضلالت و گمراهی است و چه گنجایش دارد که عضد الدوله یکی از
بزرگان اهل علم خود را که او و استاد او ابو علی فارسی را افتخار میکردند چنین تکلیف
تا کشتن همراه باشد شعر دوست را گر کین مقدار نفروخت • بهر کینی کلیم نتوان سوخت تنبیه
پوشیده نخواهد بود که کلامی که ابن کثیر در مقام نسبت بیان عطایای سیف الدوله و عضد الدوله
از متنبی نقل نموده مشتمل بر مبالغه ایست و در مذمت تکلف که بر متکلفان زمان نیز مخفی نخواهد
بود چه هر گاه شاعر که اینقدر از تکلفی که در رزیادتی رعایت او نمایند آزرده باشد ظاهر است که
اهل استغنا را ملاحظه آن تا چه مرتبه خاطر منجر اشد ابو الحسین مهیار بن مرزویه الکاتب الشاعر
الدیلمی الفارسی شیخ عبد الجلیل رازی و ابن کثیر شامی و یافعی آورده اند که او در اصل مجوسی و از
اولاد انوشیروان عادل بود بر دست میر رضی الدین رضی الله عنه که شریف و نقیب کوفه و بغداد بود
مسلمان شد و شعر متنبی نیکو بر طبق مذهب شیعه مشتمل بر طعن و قدح در خلفای ثلثه و اتباع ایشان از و
سر میزد تا آنکه ابو القاسم بن برهان که یکی از اهل سنت بود روزی با او گفت که ای مهیار از نیک
زاویه نار بر آویخته و دیگر آمدی نه بر آنکه مجوسی بودی و الحال مسلمان شده و سب صحابه میکنی مهیار در جواب
گفت آری احتمال دارد که جهت مشاهده حال خسران مال و شمنان عترت و آل که معتقد ایشان نتوانند بود از
در آیم و آتش اظهار مرتبه خود را علاوه سوزد که از ایشان غایم و بیرکت محبت اهل البیت علیهم السلام
آتش و فرخ بر من برد و سلام گشته بیرون آیم و بخلد آباد بهشت آنچه غایم و مضمون جواب مهیار
است این قطعه که از استاد کوزه که منقول است شعر سالونی عن الجحیم فانی • کنت من اهلها و من سکانها

ما وجدت

ما وجدت العذاب الا علی • من منع الطواز نهامن اتیها • یا نمی گفته که دیوان شعر او چهار مجلد است
و صاحب کتاب دمیة القصر گفته که در کتب کبار از اشعار مهیار شاهدی معنوی است از
غرایب اشعار و ابن جوزی در تاریخ خود بعضی از اشعار او ذکر نموده و گفته که چون همه اشعار او
خوب بود بهمین قدر اقتصار واقع شد و چون اشعار مهیار که در مناقب اهل بیت اطهار و
مثالب اغیار غدار واقع شده و در وقت تحریر نزد مؤلف حاضر نبود لاجرم چیزی از آن بحر این
قطعه که از قصیده لامیه او در کتاب کشف الغمه منقول است ذکر نمود شعر ما القرشی ذو
نیک عهدها • و والحبک و ها علی رجل • و طالبک تقدیم حقدها • بعد اخیر بالبراه و للمدخل • و کیف
حموا الامر و اجتمعوا • و اشهروا الرای و انت منزل • و لیس منهم فارج • برتبه قبل و لا فاض
علیک بفضل • یعنی چه بسا آمد قریش را که حمد خود را آلوده ساختند و بدوستی که ظاهری نمودند
کینه تبدیل نمودند و بعد از برادر تو که حضرت پیغمبر باشد صلوات الله علیه مطالبه تو بر کینه قدیم
نمودند و حکومت اجماع و مشورت ایشان در ماده خلافت درست باشد در حالی که تو از میان
ایشان دور بودی و تجهیز و تکفین حضرت رسالت اشتغال می نمودی و حال آنکه هیچ یک از
ایشان پیش از وفات حضرت رسالت صلوات الله علیه شک و بی در شان تو نداشتند
و غلط و سهو و نقصان در باره تو محال می انگاشتند و ظاهرا همین قصیده لامیه است که شیخ
حسن بن داود گفته که سید جمال الدین احمد بن موسی بن طاوس علوی حسینی صاحب کتاب
لسنری شرح بر آن نوشته و آنرا الکتاب الازهار فی شرح لامیه مهیار موسوم ساخته در سال
چهار صد و هشت مهیار بجوار رحمت پروردگار آرمید ابو الحسن علی ابن احمد ابن منصور
بن نصر بن لیام الثامی رحمه الله نامش فصاحت و بلاغت او مشهور و در صحایف سر سطور است
ابن کثیر آورده که هجو بسیار می گفت و هیچکس در زمان او نبود که هجو نه نمود تا آنکه پدر و مادر خود را
نیز هجو نمود و چون متوکل عباسی علیه اللعنه امر بهدم قبر منور حضرت امام حسین علیه السلام نمود و
فرمود تا جمیع منازل که در جوار آن آستان ملایک پاسبان بود خراب کردند و آن سر مطهر
را تخم زده مزروع ساختند ابن لیام این قطعه را در هجوان ناصبی تیره انجام گفت شعر ما الله
ان کانت امیة قد اتت • فعل ابن بنت نبیها مظلوما • فلقد اتاه بنو ابیه بمثلها • هذا لعمری قبره
مهدورا • اسفوا علی ان لا یکونوا شارکوا • فی قتله فتقاسموا ریما • در سال سیصد و سه وفات
یافت رحمه الله تعالی عبد الله ابی طالب النمری از فضلای شعرای فرقه ناجیه است و در اشتغال
طبع نار حامیه بود مصابیح کلام او در مشکلات اشعار از کری کفار مصدوقه تبکاو زنه تهار بعضی
لوم تمسسه النار و حوس من قال او در مشکل و دلال مشاکل سر حلال صاحب کتاب دمیة القصر آورده که

بسام

نقش نگین خاتم او این بیت اخلاص قرین بود شعر احد للبیت ابوطالب حب علی بن ابی طالب
و این منظومه نیز از اشعار بلاغت آثار اوست شعر ما شک فی فضل آل فاطمة الا مرء ما مال امه بعل فعل
اذا الوطاب مولده وکیف یهودی ذا الهدی بعل حذی الاقدام آل فاطمة اذا الخطوب علی الشری بعل
و در ایامی که امیر حسام الدوله فارس بن عمان که از امرای شیعه امامیه بود بسلطنت روزگار
و مزاحمت اغیار از شرف زیارت نجف اشرف محروم مانده بود و شوق او بجای رسید که ان اشتیاق
ملایک پاسبان در تزاید بود و میخواست که بزبان حال او بیتی چند گفته شود تا آنرا مصحوب
یکی از اصحاب فرستاده و در برابر ضریح مقدس بخوانند ابوطالب مذکور چون مصاحب ندیم امیر مذکور
بود حسب الاستدعای او تمکین این ابیات مبادرت نمود شعر بحق وبحق آل محمد خلق
وسایل فارس بن محمد یا آل احمد یا مصابیح الدجی وبهار منهاج السبیل الاقصد لکم العطیم وزمزم ولکم
منی وبکم الی سبل الهدایة یهتدی انی بکم متوسل بحبکم متمسک لا یثنی عنه مدا ان ابن عمان
بکم کیت العدی وعلا بحبکم رقاب الید ولبن ناحیه نفرت فالقت منه منجما مشهد
بارا برا ارض الغری مسدد سلم سلمت علی امام السید بلغ امیر المومنین تحیتی واداه حبی وصدق
لودی ودر الحسین بکربلا وقل له یا ابن الوصی مبا سلاما احمد فاسوک واسهکو احر نک
عنون در موک یا الامر القطع الا انکه ولو انتی شامت لفرک اولا روحیت منهم واملی مهتدی
من السلام علیک یا ابن المصطفی ابدا مع مع الزمان ولعدی وعلی امک وجد المختار والباوین
منهم فی لصع الموقد وبارض بعد از علی موسی وفی طوسی علی ذاک ارجا المنود وبرمزرای
فالسلام علی الهدی وعلی التقی وعلی الهدی التقی السود وبالعسکر من اعضای من بطحا وبقایم تحجب
تصدع فی عده بحلو الطلام تبوره وبعیدا علیوة فتنا بامر مرصد انی اسعده بحبکم ابدا ومن یحبکم
یا آل احمد لسعد ستغر واسعدون بصری ما واک الا من طهارت مولدی المطراف العدیب
روس ذوی الالباب ومسمار ابصار مخالفان مختوم الالباب بود فاضل شاعر نامی و
در مذهب شیعه امامی است راغب در باب استحباب تختم بانگشتری از کتاب محاضرات
این قطعه را که مشتمل است بر رد اهل سنت در انکار تختم بیمین از و نقل نموده شعر قالوا تختم
فی الیمین وانما مارست فی ذاک تشبها بالصادق ولقد بامنی لآل محمد وتباعدا منی لکل منافق
الماسحین فروجهم بخواتم اسم النبی بهن وخالق ومراد بصادق در قطعه مذکوره حضرت امام
جعفر صادق است علیه که فرموده اند علامات شیعتنا خمس تعفیر الجبین والختم بالیمین وزیارة
الاربعین وصلوة الحادی وخمسین والجهر ببسم الله الرحمن الرحیم یعنی علامات شیعیان
ما پنج است انکه پیشانی برهنه دارند در سجده وانگشتری بدست راست دارند وهمیشه صوت زیارت

حسین

حسین و شهیدان کربلا در یابند و پنجاه و یک رکعت نماز در شبانروزی از فریضه و سنت بجای
آرند و در نماز بسم الله را بلند بگویند اگرچه قرات آهسته کنند و در موضعی که آهسته باید خواند
و مخفی نماند که بر وجهی که راغب در کتاب مذکور روز مخشری در کتاب ربیع الابرار ذکر نموده اند
حضرت رسالت و آل و اخیار اصحاب او تختم بیمین می نموده اند و اول کسی که تختم بیسار نمود
معاویه نادیه بود و اهل سنت و جماعت که فی الحقیقت اهل سنت معویه و جماعه یزید بلید اند از سنت
نبوی اعراض نموده نسبت معویه کرده اند و صاحب کتاب هدایه در فقه حنفی اعتراف باستحباب
تختم بیمین نموده و از روی تعصب جاهلیت گفته که هرچند مشروع بیمین است اما چون رفضه
آن سنت را عادت خود ساخته اند ما تختم بیسار را شعار خود ساختیم و عجب انکه با وجود اقدام
ایشان بر نقض سنت حضرت رسالت و اتیان بدعت اهل ضلالت خود را اهل سنت و
شیعیان را اهل بدعت می نامند سعد میدان ضلالت و رفعت بنیان غوایت همین که تا چه غایت
است و از جمله بابت انکه اهل سنت روی خود را در وضو بهر دو دست شویند و شیعه بدست
راست تنها شویند و مع هذا البعض از غلات اهل سنت و بعضی از مؤلفات خود انرا اعجب
شمرده اند و تشبیه بفعل کربه کرده که روی بیکدست میشویند و شیخ اجل عبد الجلیل رازی در نقض
آن فرموده که هرگاه خواجه سنی را روا باشد که با حصول همین نجاست استنجا بیکدست کند اگر شیعه
جهة افتدا برسول و ایه روی بیکدست شوید شاید در وضوی ایشان نقصانی نباشد و چون
حق تعالی در نص قرآن گفته که یا ایها الذین امنوا اذا قمتم الی الصلوة فاغسلوا وجوهکم و
ایدیکم الی الآیة و از ظاهر آیه معلوم و مفهوم نیست که بیکدست باید و دست شویند اگر
بعضی فقها را رسد که بقیاسی و خبری واحد عمل آیت کنند بر دو دست باید و فرد صادق علیها
السلام را رسد که عمل کند بر یکدست باخبار متواتر و نیز انکه شیعه را کراهت می آید که
بدستی که کون شویند بهمان دست روی شویند اما مشابهت بکربه اگر کوربت بالبتی که فعل
کربه را در وضو تمام بدیدی که اگرچه کربه روی بیکدست شویند لیکن بعد از ان سه کرت افسار
با سر کشند و نافرا نگوش آرد پس کربه بکنیه رافضی و بکنیه سنی پس مذهب کربه در وضو
مرکب است بیکدست شوید چون رافضیان و افسار با سر کشند چون ناصبیان و اگر من بنیه
ناصبیش معاف دارم خواجه باید که بنیه رافضیش معاف دارد تا درین یکشبه بر حبابا توافق
راست آید که همه خلاف خوش نباشد و آنرا رافضی در وضو اقتدا اکبر کرده است که سوده مصطفی
و پاکیزه است اما صبی سنی در وضو اقتدا ابیکر نجس کرده است که او بدو دست
شوید تا چون آن دانند ازین بیگانه نباشد والله رب العالمین مؤلف گوید که از جمله فضایل اهل

سنت که از سنت تخم به بسیار بسیار کنده تر است انکه اگر در بلاد ایشان مانند شام و ماوراء النهر
کسی را بیند که جبه اسبزاد استخوا ابریق در دست گرفته باشد آغاز تشنیع کنند و او را بر فرض و بدعت
منسوب سازند و عجب آنست که ایشان که بول و غایط را نشویند و چون حمار خود را بدو لوار مالند سنی
پاکیزه اعتقاد باشند و جهی که بحکم وانزلنا من السماء ماء طهورا البطلوکم به خود را بشویند و در طریقه
متابعت قرآن دست پویند رافضی و مبتدع باشند نقلست که در زمان سلطان حسین
میرزای کورکان مردی قصار هروی بعد از آنکه هفتاد سال عمر خود را بمذهب حنفی گذرانیده بود
بمذهب شیعه اشتغال نمود و چون مردم را بر حال او اطلاع حاصل شد در مقام مواخذه او شدند
و بخدمت سلطان گفتند که این مرد کارزار رافضی شده بمذهب فتوی علمای حنفی واجب القتل
گشته و سلطان را ترحمی بخاطر رسیده خواست که در کار او تاخیری واقع شود از وی پرسید که
بکدام حجت و دلیل از مذهب حنفیه بمذهب رفضه اشتغال نموده مرد کارزر عرض نمود که بدان
دلیل که درین روزگار دراز که بعمل کارزری مشغول بودم همیشه شلوار حنفیان را که جبه شستن
بمن میدادند آلوده میدیدم و از ازار شیعیان را از آلودگی دور دیدم از اینجا دانستم که
حنفیان بلید مذهبی داشته اند ابو المحسن الرواء احمد بن میثر الطرابلسی رحمة الله تعالی یافعی
آورده که او شاعر مشهور صاحب دیوانست و رافضی هجوگوی بود و میان او و ابن فیسرانی
شاعر که خود را نسبت بخالد بن ولید مخزومی می نمود و از شعرای مشهور نیز بوده معارضه و
مهاجات و مکاتبات بر وجهی که میان فرزدق و جریر واقع بود و هر دو در حلب مقیم
بودند و در تاریخ قاضی ابن خلکان مذکور است که احمد بن میثر طرابلسی که لقب او مهذب الملک
و عین الزمان بود شاعری است مشهور و دیوان شعری دارد متداول در میان جمهور او در
مبادی طلب حفظ قرآن و کسب علوم لغت و ادب نموده انگاه بکفش شعر میل نمود و از طرابلس
بدمشق آمده ساکن شد و او رافضی بسیار هجوگوی بدزبان بود و چون ابن فیسرانی را که معاصر
او بوده هجو نمود ابن فیسرانی در مقابل هجو او ابن قطیه گفت ﴿ هجوت مثنی خیرا
افاد الوری صوابه ۰ ولم یضیق عنه ذاک صدری ۰ فان لی اسوة بالصحابه ۰ و در تذکره ابن
ابن عراق مسطور است که سید ابو الرضا که نقیب اشراف و مرجع شیعه اطراف بود غلامی نیز نام
را که مملوک احمد بن میثر بود بتعریض نزد خود نگاه داشته بود و با و نمیداد پس او قصیده نظم نمود
و در آنجا تخویف سید مذکور نموده بانکه اگر غلام او را زیاده نماید از مذهب تشیع بمذهب
اهل سنت اشتغال خواهد نمود و چون آن قصیده بسید مذکور رسید بوکلای خود گفت که
غلام او را باو دهید که مبادا از اسلام بکفر اشتغال نماید و قصیده اینست قصیده ۰ روحی فداء

فیسرانی

لبسادن

لبسادن ما من هواه علی خطر ۰ هو کالهلال علی الدجی والبدر حسان سفر ۰ وبلاه ما احلاه فی قلبی اسنی ما امر
لو نوی الحرم لعده ورسیع لذاتی صفر ۰ بالمستبین وبالصفا والرکن اقسم الحجر ۰ وبحرمة البیت الحرام ومن بناه
لان الشریف الموسوی ابو الرضا بن ابی الغر ۰ ابد الجود فلم یرد سبب علی مملوکی شتر
والبیت آل امة الطهر المیامین الغر ۰ وجدت سیوحیدر وعلی لت عند ابی عمر ۰ والدب الی ادی و
لطفی فی ظهور المستطر ۰ واذا راه احیر العذیر اقول ما صح الخبر ۰ واذا اجری ذکر الصحابه بین قوم واستهر
قلت المقدم شیخ یتم ثم صحیح غیر ۰ واقول لم یغدر معاویه والا عمر غدر ۰ بطل لسورة لقابل الا بعبارة
الذکر ۰ واقول بار نفعو للمصاحف فوق رؤس اخر ۰ والا شوری یا بول الیه امر تما شعر ۰
قال الصبوانی منبرا وانا البری من الخطر ۰ فعلا وقال خلف صاحبکم واوجو واحنو ۰ واقول
ان اخطا معویه فما اخطا القدر ۰ واقول ذنب الطاهرین علی علی معتفر ۰ واقول ام المومنین
عفو قما احدی الکبر ۰ رکبت علی جمل واوقعت بینهما زمر ۰ وانت لیصلح بین جیش المسلمین
علی عزر ۰ فالی ابو حسن وسل حیابه وسیطا وکر ۰ واذا ذاق اخوته الردی وتعرامهم عقر ۰
ما ضرت لو کان کف عف ازاء قدر ۰ واقول ان یرند ما شرب الطهور والاحجر ۰ ولجبینا لاکف
عن اولاد فاطمة امر ۰ وقلوب سکان المدینة بالاصاف والاعن ۰ وعفی وما ینک الحیم کما عجیم
واباحه یاه الفرات ماحاه ولا حطر ۰ وحلفت فی غیر الحرم ما استطال من السر ۰ وسهرة فی طخ
الطوب من العباء الی السحر ۰ ونوبت صوم نهاره مع صوم امام آخر ۰ ولبست فیه اجل ثوب
للملاس خیر وعذوت کملا اصابع والعنت من السر ۰ ووقفت فی وسط الطریق نقص سار
من عرب ۰ وبکیت عثمان الشهید بکاء هوان المفر ۰ وشرحت عباد تصح الطلام اذا اعتکر
وقرات من اوراق مصحفه والزمر ۰ ورثیت طلحة الزبیر بکل شعر مکر ۰ وارد رفرفها واز بومر
نجانی وادفر ۰ وجنیت من ثمر النواصب ما تمر واحمر ۰ واعنت صلال السام علی الضلال المسهر
واعنت صلال السام علی الضلال المنهر ۰ وسکنت حملق واقدمت بهم دان کالبود العصر و
مانند این حکایات است در تخویف باشتغال از مذهب شیعه بمذهب اهل سنت و جماعة الکه در همین
تذکره مذکور است که شریف حسن بن زید شهید رضی الله عنهما وزیر خود را بنا بر تقصیری که
از و واقع شده بود اموال او را گرفته او را حبس نمود و این ابیات را در حبس نوشته بخدمت
شریف فرستاد ﴿ اشکو الی الله ما لقیت احبب قومی بهم بلیت ۰ لا شتم الصالحین جهرا ولا
تشیعت بالغیب ۰ امسح خفی بطن کفی ولو علی صفة وطیت ۰ از اشعار ابن میثر چیزی که متضمن
مناقب و مثالب باشد سوی ابیات مذکوره بنظر نرسیده و بعضی از اشعار عاشقانه او در
تاریخ یافعی و تاریخ ابن خلکان مذکور است ولادت ابن میثر نور الله قبره در سال چهارصد

و هفتاد و سه بود در طرابلس در سال پانصد و چهل و هشت و حلب و بر روایتی در دمشق وفات یافت
والله تعالی اعلم **کثیر الواعی عفی عنه** او را کثیر عزه نیز گویند اضافه بزنانکه عزه نام داشت در تاریخ یافعی
مسطور است که نام او عبد الرحمن و لقب او کثیر است بصیغه تصغیر و او شیعی عالی قابل بر حب بود
و از مشاهیر عشاق عرب است که با عزه دختر جمیل بن حفصه که یکی از بنی حاجب بن غفار بود عشق می
ورزید و او را با عزه حکایات نوادر مشهور و واقعست و اکثر شعر کثیر در باب اوست و چون
کثیر المتعصب بود از برای آل ابی طالب و عبد الملک مروان عقیده او را مسیدانست هرگاه از چیزی
می پرسید با شعری می طلبید و میگفت که بحق علی ابن ابی طالب که از فلان چیز مرا خبر ده یا فلان
شعر را بر من بخوان و صاحب حبیب السیر گفته که کثیر باتفاق مورخان عرب شیعی مذهب بود و مع ذلک
به بنی امیه مصاحبت می نمود و ایشان بسبب طبع و جودت ذهنی که داشت متعرض او نمی گشتند
مؤلف گوید میتواند از کلام یافعی و صاحب حبیب السیر آنست که کثیر عزه شیعی امامی اثنا عشری بوده
اما نه چنین است بلکه بر وجهی که در کتاب منتقی از تالیف سید مرتضی علم الهدی رحمه الله
مذکور و در احوال محمد بن حنفیه از تاریخ ابن خلکان سابقا منقول شده کیسانی بوده تا وقت
مردن و اعتقاد بامامت مهدویه محمد بن حنفیه داشته و او را تا وقت ظهور دین بر تمام روی
زمین زنده انگاشته و این اشعار در مذهب کیسانیه از وست **شعر** الا ان الائمة من قریش
ولاة الحق اربعة سواء علی والثلثة من بنیه هم الاسباط لیس بهم خفاء فسبط ایمان و بر
و سبط غیبه کربلا و سبط لا یذوق الموت حتی یقود الخیل یقدمها اللواء تغیب لا یری عنهم زمانا
برضوی عنده عسل و ماء و شیخ عبد الجلیل رازی قزوینی در کتاب نقض فرموده که او از
جمله محبان و ملازمان اهل البیت علیهم السلام بوده و روایتست که وقتی بحسب مرزوقی عبد الملک
مروان را مدح گفته بود و چون حضرت امام محمد باقر علیه السلام از روی استبعاد با او گفتند که ای
کثیر چگونه طبع تو اقبال نمود بآنکه دشمن ما را مدح گوئی در جواب گفت که ای مولای من او را
در آن مدح امام الهدی نگفته ام بلکه او را هجا گفته ام و شیعی نام ما را نیز آمده است و هم گفته ام
و اسد کلب است پس آنحضرت تبسم فرمودند **و ایضا** روایت نموده اند که روزی کثیر سواره بر رای
میگذشت و حضرت امام محمد باقر پیاده می آمد و کثیر آنحضرت را می دید با وجود عدم رعایت ادب پیاده
شدن نقیه میورزید در آن اثنا شخصی با او گفت که آیا تو سواره میروی و حضرت امام پیاده میروند
کثیر در جواب گفت که آنحضرت مرا بسواری امر کرده و حال من بسبب طاعت و فرمان برداری او
در سواری افضل است از حال مخالفت او در پیادگی و این جواب را سید اجل مجتبی مرتضی علم الهدی
قدس سره در سلک جوابات حاضره منتظم ساخته وفات کثیر در سنه تسع و مایه بود رحمه الله تعالی

ابو تمام الطائی نام او حبیب بن اوس است در کتاب نجاشی و کتاب خلاصه مذکور است که ابو تمام
امامی مذهب بود و اشعار بسیار در مدح اهل بیت اطهار دارد و از آنجمله قصیده است که در آنجا
ذکر ائمه اهل البیت تا امام ابو جعفر محمد جواد علیهم السلام نموده زیرا که او در ایام حیات آنحضرت وفات
یافت و جاحظ در کتاب حیوان گفته که ابو تمام طائی از روسای افضیه بود و از تالیفات اوست
کتاب حماسه و کتاب مختار شعر قبایل و عبد الله بن معتز در تذکره خود بعضی از اوایل قصاید او را
ذکر نموده و گفته اگر تمام اوایل قصاید خوب ابی تمام را ذکر کنیم یک بخش از کتاب خود را بآن
مشغول باید ساخت و اگر چه یک مصراع از اوایل آنها اکتفا کنیم و نیز گفته که اشعار او شش قصیده
و هشت قطعه است و اکثر آنها خوب است و شعر بد ندارد مگر آنکه در بعضی از آنها الفاظ متفلق
باشد اما آنکه در شعر چیزی باشد که از معانی لطیفه و محاسن بدایع خالی باشد نخواهد بود و نیز
گفته که چه خوب انصاف داده بچیزی چون سوال از شعر ابی تمام و شعرا نمودند در آنکه گفت که
شعر خوب او بهتر از شعر خوب منست و شعر بد من بهتر از شعر بد اوست و در تذکره مذکور است که
یکی از آشنایان ابی تمام گفت که نزد ابی تمام در وقتی که بقزوین بود رفتم و در حوالی او از
دفاتر آنقدر مرتب دیدم که او در میان آنها ناپیدا بود و کسانی دیدم پس ساعتی توقف کردم
و او بواسطه استغراق در میان آن کتب و اشتغال بمطالعه آنها از آمدن من خبردار نشده بود بعد از
ساعتی سر برداشت و چون مرا دید سلام کرد پس من گفتم ای ابا تمام زحمت بسیار در مطالعه میکشی و
صبر و طاقت بسیار در این عمل بکار میبری گفت بخدا سوگند که مرا بغیر کتب النفس نیست و لذتی
از غیر آن حاصل نمیشود و نزدیک است که اگر یکساعت بمطالعه نشینم دیوانه شوم گفتم که از این
کتب که در اطراف تو چیده اند الحال بکدام غایت اهتمام داری گفت این کتب که در میان منست
تاریخ است و آنچه در بسیار منست تاریخ است من از ایشان سخن می آموزم پس من نگاه کردم
دیدم که آنچه در میان او بود شعر مسلم بن معبد الوشی بود و آنچه در بسیار او بود شعر ابی نواس بود و در تذکره
ابن خلکان مذکور است که ابو تمام او حد عصر خود بود در لطافت لفظ و بضاعت شعر و حسن اسلوب
و از تالیفات او کتاب حماسه است که دلالت میکند بر وفور فهم و اتقان و معرفت او و حسن اختیار
او راست کتابی دیگر که آنرا فحول شعرا نام کرده و در آنجا جمع کرده میان طوایف بسیار از شعرای
جاهلیت مخضرمین و اسلامیین و از مؤلفات اوست کتاب اختیارات شعر شعرا و آنقدر
شعر که او حفظ داشت بیحد است چنانکه میگویند که چهارده هزار ارجوزه از شعر عرب با حاشیه بعضی
قصاید و قطعها و ابو تمام مدح خلفا و امرا و زمان خود نیز نموده و از ایشان جوایز و صلات یافته
آنجمله قصیده بائیه را در مدح امیر ابو دلف عجلی امامی گفت ابو دلف را مستحسن افتاده پنجاه هزار درم

باو داد و از و معذرت طلبید و گفت والله که این بیت مخزنه در خور قدر شعر تو است بعد از آن باو گفت
که آنچه درین قصیده گفته مانند خود ندارد دیگر هم آنچه تو گفته در مرثیه محمد ابن حمید طوسی ابو تمام پسر عم
مرثیه است که پسند خاطر امیر واقع شده گفت قصیده رائیه تو که در اول آن گفته شعر کذا فلتجل للخطب
لیفرع الدهر فلیعن لم نفض بها عذر و مقارن این گفت که من از رو دارم که آن مرثیه
در وفات من گفته شده بود ای ابو تمام در مقام تیاز مندی شده گفت من و اهل من فدای امیر
باد و خدای تعالی مرا بشانی و بلیرانا و ابو دلف گفت کسی که در مرثیه او آنچنان شعری مذکور
شده باشد مرده نیست و علما گفته اند که از قبیله طی هر کس بیرون آمدند که هر کدام در باب جود و سخا
بودند حاتم طائی در جود و داد و طاسی در زهد و ابو تمام در شعر و شعرای تمام بعد از وفات او
مدتی مرتبت نبود تا آنکه ابو بکر صولی آنرا جمع نمود و ولادت ابی تمام در سال یکصد و نود بروایتی
در سال یکصد و هشتاد و دو بروایتی در سال یکصد و نود و دو بود در بلده حمید از اعمال دمشق
و در دمشق نشو و نما یافت و در سال دویست و سی و یک موصل وفات یافت ابو نهشل بن حمید
طوسی بر سر او گنبدی بنا نمود و آورده اند که سبب جمع نمودن ابی تمام کتاب حماسه را آن بود که
چون او در وقت توجه از نیشابور بعراق عرب بولایت همدان رسید زمستان شد و برف راه را
مسدود ساخت در آن اثنا ابو الوفا محمد بن عبد العزیز که او پیر بود از اولاد رو ساد و شعر نیز
میگفت ابو تمام را بخانه خود برده بخدمت او مشغول شد و چون مدت توقف ابو تمام بواسطه
زمستان امتدادی داشت کتب خود را نزد ابو تمام آورد و ابو تمام از آنجا اختیار ابیات
حماسه نمود و نسخه نزد ابو الوفا ماند تا آنکه کتب ابو الوفا بدست شخصی از اهل دینور افتاد که او را ابو
العوادل دینوری میگفتند و او در ایامی که از هجرت نبویه دویست و هشتاد و دو گذشته بود
نقلی سقیم مصحف از آن برداشته باصفهان برد و بعضی از مشایخ اصفهان با آن خلل و قصور که در آن
نسخه بود نقل برداشتند و در سال سیصد هجری ابو مسلم محمد بن بحر معروف بخطیب جوزی در تصحیح آن نمود
مردم را برغبت آن رغبت فرمود و ابو بکر خیاط را جهت تفحص اشعاری که با حد کتاب حماسه بود باطراف
بلاد فرستاد و همیشه در مقام اصلاح آن بود تا چنان شد که مردم از مطالعه آن بهره یافتند و محقق
که حال مؤلف این کتاب در نقل اکثر از اشعار شعرای عرب بر منوال حال شیخ اصفهانی است در
نقل کتاب حماسه از آن نسخه سقیم غیر مستقیم و امیدوار است که توفیق تصحیح و تحقیق آن روزی گردد
والله الموفق **ابو عباده الولید بن عبید ابن یحیی البحتری الطائی رحمة الله** سمعانی گفته که بحتری طائی
است از طی و بحتری معاصر متوکل عباسی بود و در منبج شام مقام داشت و در تاریخ یافعی مسطور است
که بحتری امیر شعرای عصر و رئیس فصحای دهر بود و شعرا را سلسله الذهب گفته اند و در طبقه

علیاست

علیاست تولد بحتری در منبج شام بود و در آنجا نشو و نما یافت و بعد از آن بجانب عراق رفت و مدح
متوکل عباسی و جمعی دیگر از خلفا و اکابر و رؤسا بغداد کرد و در آنجا مدت بسیار اقامت نمود و
بعد از آن بشام مراجعت کرده و از و نقل کرده اند که گفت اول ترقی من از آنجا شد که چون ابو تمام
بحمص آمد بخدمت او رفتم و شعر خود را بر و عرض کردم و مقرر چنان بود که او در موضعی می نشست و جمیع
شعرای آن نواحی بخدمت او می آمدند و عرض شعر خود بر وی مینمودند و چون شعر مرا شنید بجانب من
اقبال نمود و بدیگران التفات نفرمود و بعد از آنکه آنجماعت از مجلس او برخواستند متوجه من شد
گفت که شعر تو از شعرا آنجماعت بهتر است آنگاه از حال من پرسید و من شکایت بی حال خود
نمودم پس کتابتی مشتمل بر سفارش من با اهل معتبر بعان نوشت و در آنجا خدا قت مرا در شعر الطهاء
کرد و از ایشان التماس نمود که رعایت حال من نمایند کتابت را گرفته بمغیره رفتم و اهالی آنجا چون
بر مضمون کتابت اطلاع یافتند مرا تعظیم و اکرام نمودند و چهار هزار درهم بمن دادند و این
اول مالی بود که بدست من آمد و هم از و منقول است که گفت در اول بار که شعر خود را برای تمام خواندم
او این بیت او سل این حجر را بر من خواند که شعر اذا سقوم مناخط فنانات آن مغرم و
بعد از خواندن آن گفت که خبر مرگ من بمن رسید گفتم کجا پناه میجویم از این سخن پر ملال که بر زبان می
آوری گفت میدانم که هر گاه مانند تو شاعری فصیح در طایفه طی نشو و نما یافت عمر من دراز نخواهد شد
مگر نشنیده که خالد بن صفوان منقری چون شبیب بن شیبه را که از طایفه او بود دید و فصاحت
او را پسندیده گفت ای فرزند این کلام فصیح پسندیده تو جزم مرگ مرا بمن میرساند زیرا که ما از آن
خانواده ایم که هر گاه خطیبی بلیغ از ایشان نشو و نما یافت آنکه قبل از و بوده نمی ماند و احمد ابو
تمام بعد از یکسال وفات یافت نقلست که ابو العلا معری را پرسیدند که کدام یک از ابی تمام و متنبی
و بحتری اشعر اند گفت ابو تمام و متنبی حکیمان بودند و شاعر بحتری است و شعر بحتری بی ترتیب مانده بود
تا آنکه ابو بکر صولی آنرا بترتیب و وضع مرتب ساخت و ولادت او در سال دویست و شش بود و
بعضی گفته اند در سال دویست و پنج و ابن جوزی گفته که عمر او هشتاد سال کشید و ذهبی گفته که بهشتاد
نرسیده وفات او در سنه اربع و ثمانین و مائتین بود و بعضی گفته که در سنه ست و ثمانین بود
والله تعالی اعلم شیخ احمد عبد الجلیل رازی او را در سلک شعرای شیعه مذکور ساخته و چون
اشعار او که دلالت بر صحت عقیده او کند در وقت تالیف چیزی حاضر نبود لاجرم بهمین قدر از
احوال او اقتصار نمود **ابو القاسم علی بن اسحق ابن خلف البغدادی** ابن خلکان آورده
که او بزاهی موصوف و بوصاف و شیرین سخن بود و در تشبیهات قدرتی تمام داشت و عمید
الدوله ابو سعید عبد الرحیم او را در طبقات شعرا ذکر نموده و گفته که تولد او در روز شنبه هشتم

شهر صفر از سال سیصد و ده بود و وفات او در بغداد روز چهارشنبه پنجم صفر از سال سیصد و پنجاه
و دو بود و در مقابر قریش او را دفن کردند و اکثر شعرا در مدح اهل بیت علیهم السلام و مدح
سیف الدوله و وزیر مهلبی و غیر ایشان از سلاطین و وزرا و اعیان شیعهٔ امامیه بود و جمیع دیوان
سخن شعر دارد و بعضی از اشعار عاشقانه او در تاریخ ابن خلکان مسطور است **الادیب الظریف**
المفلح اللطیف ابو عبد الله الحسین ابن احمد بن محمد بن جعفر بن ابی الحجاج البغدادی ابن خلکان
گفته که ابن ابی الحجاج همان شاعر مشهور صاحب مجون و خلاعت و سخف است و در شعر و در آن
فن منفرد است و کسی پیش از او آن طریقه را باعذوبت لفظ و سلاست تکلف مانند او پیموده
و دیوان آورده مجلد است و غالب در شعر خمار و هزل است و در جد سخنان خوب دارد و
بعضی اوقات مختص بمغنی او بود و او را در شعر بر ترجمه امرئ القیس نهاده اند و گفته اند که در میان
ایشان مانند ایشان کسی پیدا نشد و زیرا که هر یک از ایشان مخترع طریق خاصی است که با ایشان مختص
دارد و روز سه شنبه بیست و نهم جمادی الاخر از سال سیصد و نود و یک در محل که موضعی است
میان کوفه و بغداد وفات یافت و جنازهٔ او را از آنجا به بغداد آوردند و وصیت کرده بود که او را
در پایین پای حضرت امام موسی دفن کنند و بر قبر او نویسند که کلبهم باسط ذراعیه بالوصید و نیز
ابن خلکان گفته که او از کبار شیعه بود و سید اجل شریف امیر رضی الدین موسی علیه الرحمه او را
مرثیه گفته و در بعضی از کتب بخطی مؤلف رسیده که سبب اختیار ابن ابی الحجاج آن فن معهود را
در شعر آنست که می گفته که پدر مرا دکانها و مستغلات بود متصل بخانهٔ ما که مردم غریب
و سفله و روستا در آنجا بسر میبردند و من می شنیدم آنچه در شبهای سرور ایشان از سخف و
و غیر آن در میان ایشان میگذشت و انها را می نوشتم و چون نمی فهمیدم از قایل آنها معنی
آنرا می پرسیدم و مدتی از ایام کودکی خود را صرف آن کردم تا لغات ایشان را آموختم و آنچه
آن بادیه شدم و از آنجاست این نظم شعر من که می شنوید و اکثر اشعار او در مناقب اهل
البیت علیه السلام و مثالب اعدای ایشان و در مدایح شرفای بغداد و سلاطین آل بویه و وزرا
ایشان واقعست و چون از قصاید او که در مناقب اهل البیت اطهار واقع است نزد تالیف
این کتاب چیزی حاضر نبود لاجرم بذکر قطعه که در مثالب یکی از اعدای جفاکار و بیان جلالت او
آن نابکار گفته اختصار مینماید **شعر** من جده خاله و والده ۰ و امه اخته و عمته ۰ احد ران و یبغض
الوصی و ان یجحد یوم الغدیر بیعته ۰ و حاصل آن بر وجهی که محمد بن شهر آشوب مازندرانی و غیر او
از علمای انساب و برهان نموده اند آنست که صهاک که کنیزی حبشی بود از عبد المطلب که بعضی از
شتران او را میچرانید روزی بقبیل بحر اکاه اشتران رفته او را دید و عاشق گردید و آهو با او نزدیکی

نموده

نموده حطاب متولد گردید و چون او بالغ شد و نظرش بر پسر بن مادر افتاد با او در افتاد و او
مادر را بنهاد و چون او آبستن شد و دختری که مسمات بخشیه شد از و متولد گردید از ترس مولا
خود آنرا در صوفی بچه در بیستان حوالی مکه انداخت اتفاقا هشام بن مغیرة بن الولید بانجا
رسید و چون آن دختر را دید برداشت و بخانه برد و با اهل بیت خود سپرد که او را تربیت نمایند
او خشیه گردید چون آن دختر بحد بلوغ رسید خطاب او را دید و عشق در خاطرش ظاهر گردید و از
هشام او را بنکاح طلبید و چون بعقد او در آمد و مدتی از حمل او بر آمد و عمر جلوه گر آمد و بنابر
این نسب ظاهر لازم می آید که خطاب پدر و جد و خال و خشیه مادر و خواهر و عم آن ولد الحلال
و روایت که عبد المطلب خطاب را گرفت و عقب او تا حوالی گوش داغ کرد و میان هر دو چشم
او را داغ حبشی کرد و صهاک را از نکاح اخراج کرد و نمود و او در طایف برد و الحق آخر الامر عمر حلال
زادگی خود را بظهور رسانید و در انتقام کردن داغ پدر خود اولاد عبد المطلب را داغ نفرو
نکال بر پیشانی و اخلال مبتلا کرد اند و از جمله اخبار مناسب این مقام قصهٔ حلال زادگی معویه لعین
و عمرو عاص بی دین است که صاحب کشاف در کتاب ربیع الابرار مذکور ساخته و گفته که
کانت النابغة ام عمرو بن العاص امة رجل من عنزة فسبیت فاشتراها عبد الله بن جدعان
و کانت نبغیا ثم عتقت و وقع علیها ابو لهب و امیة بن خلف و هشام بن المغیرة و ابو سفیان بن
حرب و العاص بن وائل فی طهر واحد فولدت عمرا و ادعاه کلهم فحکمت فیه آمنة فقالت
هو للعاص و ان العاص کان ینفق علیها و قالوا کان اشبه بابی سفیان و فی ذلک یقول ابو
سفیان بن الحرث بن عبد المطلب **شعر** ابوک ابو سفیان لا شک فیه ۰ لنا فیک من شبهانه
الشمایل ۰ و کان معویة یعزی الی اربعة الی ابی عمرو بن مسافر و الی ابی عمارة بن ابو لهب و الی العباس
بن عبد المطلب و الی الصباح مولی اسود کان لعمارة قالوا کان ابو سفیان ذمیما قصیرا و کان
الصباح عتیقا لابی سفیان شابا و بیاضا فدعته هند الی نفسها و قالوا ان عتبة بن ابی سفیان بن
الصباح ایضا و انها کرهت ان تضعه منزلها فخرجت الی اجیاد فوضعه هناک و فی ذلک قال
حسان **شعر** لمن الصبی بجانب البطحاء ۰ ملقی عرضی مهد ۰ نجلت به بیضاء انسة ۰ من عبد شمس صلبه
الخد اشجی کلامه و مخفی ما نذکره امیه که بنی امیه باو منسوب اند از صلب عبد شمس بن عبد مناف نبود
بلکه او غلامی بود از روم و چون حلیف عبد شمس بود باو منسوب گردید همچنانکه غلام پدر زبیر
خویلد نبود بلکه غلام خویلد بود و چون او را پسر خوانده بود باو منسوب گردید و دلیل بر این
که بنی امیه از صلب قریش نیستند بلکه ملحق اند آنست که چون معویه در بعضی از کتابات حضرت
امیر علیه السلام نوشته بود که انا نحن و انتم بنو عبد مناف آنحضرت در جواب او نوشت که

لیس للمباهاة کالسطایق ولیس للفخر کالمصبق و معویه انکار ان شوانست کرد و نسب شریف پدر بن
عوام در احوال عدی بن حاتم طائی از مجلد سیوم سبق ذکر یافته و اما نسب طلحه بن عبید الله که یکی دیگر از
مفیدان اهل سنت جماعت است بر وجهی که هشام بن محمد سایب کلبی در کتاب مثالب ذکر نموده
آنست که صفیه دختر حضرمی که مادر طلحه بود از جمله بغایا و فواحش بود که از غایت شهرت و عشق
بمسافرت او را بتی بر در خانه خود بر پا کرده بود و در آن اثنا ابو سفیان بر وی واقع شد و مقارن
آن عبید الله بن عثمان تیمی او را تزویج نمود و بعد از شش ماه از تزویج طلحه متولد شد و بنابرین
ابو سفیان و عبید الله بر آن فرزند ولید منازعت نمودند و آن صفیه را که مادر او بود در محاکمه
حکم ساختند و او طلحه را ملحق بعبید الله ساخت و چون مردم بصعوبت عتاب نمودند و گفتند که با ظهور
نسب طلحه با ابو سفیان حکم بزنا او را ملحق بعبید الله ساختی گفت عبید الله کریم است و ابو سفیان بخیل
نخواستم با او باشم و نسب یزید بن معویه علیه ما یستحقه برین وجه است که مادر او دختر مجدل
کلبی بود با غلام پدر در افتاد و یزید از نطفه او بهم رسید و نسابه مکری از علمای اهل سنت و
جماعت این شعر را در مقام بیان نسب او ذکر نموده که شعر فان یکن الزمان اتی علینا بقتل
الترک والموت الوحی فقد قتل الدعی وعبد کلب بارض الطف اولاد النبی و مراد بدعی
عبید الله بن زیاد است که مادر ابن زیاد که سمیه نام داشت مشهور بزیاد بود و در فراش ابیه
عبید عبد بنی علاج از طایفه ثقیف متولد شد پس معویه دعوی کرد که زیاد از زنای ابو سفیان با مادر
او متولد شده و برادری او را با خود مقرر ساخت و عایشه همیشه بتعبیر از زیاد بن ابیه می
نمود زیرا که او را پدری معروف نبود و مراد شاعر بعبد کلب یزید بن معویه است که از صلب عبید
مجدل کلبی بود و نسب عمر بن سعد وقاص که در مقاتله حضرت امام حسین علیه السلام با آن
دو حرام زاده شریک شد بر این وجه است که نسب پدر او سعد بوقاص درست نیست
بلکه او از نطفه یکی از بنی عذره است که صدیق و دوست ابیه بود و دلیل برین آنست که در
وقتی که سعد بمعویه گفت که من از تو سزاوارترم بخلافت معویه با او گفت که تو عذره این دعوی از
تو قبول نمی کنند و مقارن آن جهة استدلال ابرو گوزنی را گرد و سید اسمعیل حمیری نیز اشعار با مضمون
نموده و گفته قوم تمدر عوا زنیم ساد نهم لولا حمول بنی سعد لما ساد اولئکم ما قیل فی شان حمولا
وامثالهم من اعداء مولانا امیر المؤمنین علیه السلام قطعه محبت شیخ دان جوزی پدری که دست
غیر گرفتست پای مادر او و از جمله اشعار لطیفه او که صاحب کتاب طرائف در باب هجوه
نقل نموده اینست شعر الجرون بجادلون بباطل وخلاف بالجدون فی القرآن کل مناقبه
الا که اضلنی وارادنی ما کان عنه نهانی ایقول ربک للخلایق آمنوا جهرا وجبرهم علی العصیان

ان

ان حسنی فاستعوذوا من ربکم و زروا تعوذکم من الشیطان مخفی نماند که منکران قریش جمله جبری بودند
و قرآن کریم آن مذهب را از میان برداشته بود و چنانکه مشهور است که العدل والتوحید علویان
والجبر والتشبیه امویان و معویه با دیه و یزید پلید علیهما ما یستحقانه در عهد خویش اصحاب ایشان کردند
و اهل زمان ایشان تابع ایشان شدند و غرض اصلی ایشان از آنکه میگویند شقاوت جمله اشقیا با اراده
الله تعالی است آنست که چون دیدند که بعضی از صحابه و تابعین بر خاندان مصطفی صلوات الله
علیه و آله ظلم کردند و حق ایشان باز ستدند و بظلم و طغیان متوی بخون اهل بیت دادند و
عامه را جرات بر استخفاف ایشان فرمودند و عقلا برین افعال ملامت ایشان میکردند برای
دفع ملامت این مذهب را رواج دادند که بنده را فعلی نیست و جمله فعل خداست و او چنین خواست
و تقدیر چنین رفت که چنان باشد تا مردم زبان طعن از ایشان کوتاه کنند و اقتدای شبهه ایشان
آنست که در عبارات شارع دیده اند که خدای تعالی خالق خیر و شر است و ندانسته اند که مراد
از شر فعل قبیح نیست بلکه چیزیست که بجانب خاص مشتمل بر مضرت بود مثل سباع و حشرات و مثل
قحط و وبا هر چند متضمن حکمت و مصلحت باشد ابراهیم بن علی ابن سلمه بن حمزة الغزنوی رحمة الله
تعالی در تذکره این معتزله مذکور است که حجازی و ساکن مدینه طیبه بود و او را در مدایح منصور عباسی
و مناقب عبد الله بن حسن بن علی بن ابی طالب علیهم السلام و یزید بن حسن علیه السلام قصاید بسیار
است روزی در ایام خلافت منصور که ایام نقیبه ابراهیم بود کسی از روی تعرض با او گفت که
آبا تو بنی فاطمه اند شعر ومهما الام حاملی حبه فانی احب بنی فاطمه بنی بنت
جاء بالمکرمات و بالدین والسنة القائمه او گفت قایل او کسی است که من مطعن مادر خود کرده است
پس سر او با او گفت که ای پدر تو این ابیات را در فلان روز گفتی گفت ای فرزند من مطعن مادر
بهتر است با کشته شدن در دست محمد بن خلیفه که از سرکردگان عباسی است و ایضا در تذکره
مذکور است که مدح حکم بن عبد المطلب بود و حکم از اسخیای زمان خود بود و بعد از وفات حکم
روزی یکی او را گفت که شعر تو پر شده و در جواب گفت شعر من پر نشده بلکه بعد از موت
حکم کارم اخلاق پر شده سدیف بن میمون الکوفی الغزنوی عبد الله بن معتز گفته که او شاعر تیز زبان
و ادیب براعت نشان و خطیب فصیح البیان بود و از جمله موالی بنی هاشم بود و همیشه خود را بایشان
استناد می نمود و در ایام دولت بنی امیه همیشه مدعای فنای ایشان استخفاف داشت و چون
دولت ایشان بسر شد و خلافت با ابو العباس سفاح عباسی رسید بواسطه آشنایی که با او داشت
از آنکه متوجه خدمت او شد و این قصیده را که در تعنیت خلافت او گفته بود و در ضمن آن تحریص او
بر اهلاک بقیه بنی امیه نموده بود بر خواند و بعضی از ابیات آن قصیده اینست شعر اصبح الملک

حسین بن م

آبنا الاساس • بالها لبنی من بنی عباس • فاذکروا مصرع الحسین وزید • وقتیلا بجانب المهراس
والقتیل الذی بحوران امسی • ناد یا راس عترة شاهی • ولها اطهر النوود منا • ولها منکم کل الموآسی
انزوها بحیث انزله الله • بدار الاتعاس والاکاس • و در مجلس دیگر کسی مشحون با خلاف بنی
امیه بود این ابیات بر ابو العباس خواند که شعر لا یغرنک ما تری من رجال ان تحت الضلوع داء دویا
فخذ السیف واطرح السوط حتی لا تری فوق ظهرها امویا تا آنکه در اثنای خواندن آن قصیده یکی از
اکابر بنی امیه که در مجلس خلیفه حاضر بودند بسدیف دشنامی داد خلیفه از آن در غضب شد و فرمود تا
آنجماعت را برو جهی که سابقا در احوال سفاح تفصیل یافته کشتند و فرش بر بالای آن کشتگان
انداخته با اتباع خود بطعام خوردن جاشت اشتغال نمود آورده اند که سفاح در میان طعام خوردن
سدیف مذکور را دید که بدستی نان میخورد و دستی دیگر در پس پشت بر زمین می مالید سفاح گفت
یا سدیف چه میکنی گفت ازین ملعونان یکی یتیم کشته بود گلوی او را می افشارم تا بمیرد سفاح بخندید
او را نوازش فرمود چون نوبت خلافت بمنصور عباسی رسید و ابراهیم بن محمد بن
الحسن بن علی بر او خروج کرد سدیف از منصور رنجیده نزد او رفت و عداوت بنی العباس آشکارا
کرد چون روز جمعه ابراهیم بر منبر رفت که خطبه بخواند سدیف بر برابر او ایستاده این ابیات با
از بلند بخواند شعر ایها الاسحق مستلما • فی صحبة میک عمر طویل • ذکر هلاک الله رجل الاولی
سری بهم فی مقتبات الکبول • و بعد از کشته شدن ابراهیم سدیف گریخت و مدتها پنهان
بود آخر پیدا شد و بفرمود تا منصور در دست عم او کشته شد و بعضی گفته اند که او را نزد منصور
فرستاد و منصور فرمود تا او را زنده در گور نهادند ابراهیم منصور بن سلمة بن الریان التمری
رحمه الله در تذکره ابن معتز مذکور است که از اهل راس العین است و کنیت ابو الفضل است اگرچه
بحسب ظاهر مدتی بعذاب صحبت مأمون الرشید گرفتار بود اما در باطن از محبان اهل بیت اطهار بود
ابن معتز آورده که میان تمری و دعبلی که یکی از شعرای جعفر او بود نزاعی بهم رسید و آن نزاع بعداوت
کشید تا آنکه در وقتی که تمری از مجلس مأمون الرشید غایب شده و بجانب مکه رفت دعبلی فرصت یافت
در اثنای مناوبت رشید سخن از ذکر شیعه کشانید و در آن اثنا قصیده تمری را که در مدح اهل بیت
علیهم السلام و ذم اعدای ایشان گفته بود برخواند و این چند بیت از آن قصیده است شعر
شقی من الناس راقع باطل • یعللون النفوس بالباطل • تقتل ذریة النبی و یرجون • خلود الجنان
للقاتل • ویلک یا قاتل الحسین • لقد جئت بغبنا بتو بالطامل • اخی مباحیوت احمد فی حفرة • من حرارة
الثاکل • ما ای سعد ملی النبی • و قد وخلت غیر مطلع مع الداخل علم • فی الطلب عدا شفاعة • او لا فرد حرم
مع الفاضل • ما الشک عندی فی حال قاتله • لکننی قد اشک فی العادل • نفس فداء الحسین یوم غدا • الی

المنایا عدو لا غافل • و اک یوم اضحی بکلیله • علی شام الاسلام و الاسلام و الکابل • حتی متی
انت تعجل الابرال • بالقوم لعقة العاجل • لا تعجل الیه ان عجلت • و مارک علی من ما غافل • اعادنی
انی احب بنی احمد • و الغراب فی قم العادل • قد رنت ماء سکم علینا • رحبت منزلکم ای طاحل
دیکم حقوق النبی • و ما الفی آل النبی کالوا صل • و چون باین بیت رسید که مضمون او آنست
که ابوبکر و عمر ظلم کردند • بخاطر علیها السلام در غضب فدک و بیت ابنت شعر معاویة و النبی
والتی نامها • مدبرا رجا مقلته حاقل • هارون الرشید پرسید که ای دعبلی این شعر کیست جوابی گفت
که ای امیر المؤمنین این شعر عدوی تست منصور تمری که نزاکان آنست که او ولی تست
بعد از آن تتمه ابیات قصیده را خواندند تا بجایی رسید که مشتمل بر بیان تعلق عباسیه و ترغیب مردم
بر دفع ایشان بود آنگاه رشید راست بنشست و گفت وای بر این ابن زانیه که مردم را در خروج
بر من ترغیب میکند و موالات مرا ظاهر میسازد و عداوت مرا پنهان میدارد و حال آنکه مال بسیار
از من انعام یافته و منزلت و مقدار او پیش من زیاده از اقران و امثال او بوده ابن معتز
گوید که حقیقت حال تمری آنست که او در سرمندین بدین امامیه بود و مدح آل رسول علیه السلام
میگفت و در شعر خود متعرض صحابه و سلف میشد و رشید از حقیقت حال او آگاه نبود تا آن
شب که دعبلی آن قصیده را برو خواند و همچنان از اشعاری دیگر که تمری در حق آل ابی طالب گفته
بود هارون میخواند تا هرون بطاقت نشست و ابو عصمت که یکی از سرهنگان دولت او بود
پیش خواند و با او گفت الحال بجانب رقه برو و منصور تمری را بگیر و زبان او را از قفا بیرون
آر و بعد از قطع دست و پا گردن او را بزن و سر او را پیش من فرست چون او را بخانه برد
آورد بر آس ابو عصمت بیرون آمد و چون بدروازه رقه رسید جنازه تمری را دید که بیرون می آرند لاجرم
معاودت نمود و نزد هارون آمد و او را از وفات تمری واقف گردانید و آن محب خدا بی
برکات محبت اهل البیت علیهم السلام از عذاب و نکال هارون خلاصی یافت و بدار الوصال خلد
شتافت و حضرت سید اجل مرتضی علم الهدی قدس الله روحه الشریف در کتاب غرر و درر بسیاری
خود از جا خطه روایت نموده که گفت منصور تمری با هارون الرشید نفاق می ورزید و نام امیر
را در شعر خود ذکر میکرد و مراد او از آن صاحب منزلت ما ولی یعنی حضرت امیر المؤمنین بود
تا آنکه دعبلی شاعر که از اعدای تمری بود فرصت یافته حقیقت نفاق او را بر هرون عرض نمود و
اشعار او را که در مدح آل علی و مثالب آل عباس گفته بود برو خواند و هرون کسی را بر آن داشت
که تمری را بکشد و او دو سه روز پیش از آن باجل طبیعی درگذشت و برکت محبت خاندان نبوت
حضرت هارون الرشید باو رسید و از جمله ابیاتی که در آن ذکر هارون کرده و اراده صاحب منزلت

علیهم

ها روی علیه السلام نموده این دو بیت است شعر آل رسول خیار الناس کلهم • وخیر آل رسول الله ما رزئوا
رضیت حکمک لا اعوج بدلا • لان حکمک بالتوفیق مقرون • واز جمله اشعار او که در شان آل ستر صلی الله
علیه وآله وسلم واقع شده این ابیات است شعر آل النبی ومن یحبهم • مطامون مخافة القتل امن
النصاری والیهود وهم • من امة التوحید فی ازل • ابن معتز گفته که اشعار او در مدح آل رسول
بسیار است وآنچه از جمله مدایح خود است که در شان ایشان گفته اند واز جمله اجانی که از روی خوف
وتقیه در شان بنی العباس گفته ابن جندیت است شعر یا ابن الامیه من بعد النبی وبا • ابن الوصایا اقر الناس او دعوا • ان الملافة کانت ارث والدکم • من دون تیم وعدوا الله منتصر • لولای
عدی وتیم لم یکن وصلت • الی امیة تیما وترتضع • وما لآل علی فی ولایتکم • حق ولا لهم فی ارثکم طمع
یا ایها الناس لا یغرب عقولکم • ولا یضعکم الی اکنافها البدع • العلم اولی بمیراث ابن العم فاستمعوا •
قول النصیح فان الحق یستبع • وخفی نماند که آنکه گفته که ما لآل علی فی ولایتکم حق حقیقت زیرا که ولایت باطله
بنی العباس حق وسزاوار ایشان است نه حق اهل البیت علیهم السلام وقول او که ولا لهم فی ارثکم طمع
قضیه ایست سالبه که صدق او از ربکذر فقد وجود موضوعست زیرا که آل عباس را از حضرت پیغمبر
میراث نمیرسد چنانچه بیان آن خواهیم نمود واما آنکه گفته عم اولی است از ابن عم مسئله ایست که فقهای بنی
دولت عباسیه چه خوش آمد ایشان اختراع کرده اند وعلمای امامیه علی الاطلاق آنرا قبول ندارند
از جمله بدع وخرافات میدانند وظاهر امری در باطن استرای عباسیه بآن میباید وتحقیق این مسئله
وآنکه ابن عم پدر مادری مانند حضرت امیر علیه السلام اولیست در میراث از عم پدری همانا مانند
عباس در ترجمه شیخ سنائی علیه الرحمة تفصیل یافته بانجا رجوع اولیست بآنکه سخن در خلافت است
ومذهب شیعه امامیه آنست که امامت وخلافت اجلم وعصمت ونص است ودون نسبت میراث که
اگر شیعه در امامت نسبت قایل بودند بایستی که در اولاد امام حسن که پسر بزرگتر امیر المؤمنین علی و
فاطمه است علیهم السلام قایل بامامت شدندی وظاهر است که هیچ کس دعوی امامت در ایشان نکرده
واز فرزندان امام زین العابدین علیه السلام در غیر امام محمد باقر دعوی امامت نکنند وزید پسر امام
زین العابدین را ابو اسطه فقد نص وعصمت بامامت قبول نکنند وباین تقریر ظاهر شد که آن شیخ
از قبر سخنی است ظاهری که از روی تقیه جهة مفوه عباسیه در هم بافته واز شر ایشان خلاصی یافته
ابو الحسن علی بن عبد الله بن وصیف الناسی رحمه الله در کتاب انساب بمعالی مسطور است
که ناشی نقیع نون است ودر آخر شین معجمه وناشی کسی را گویند که در قسمی از فنون شعر نشو ونما یافته
باشد ومشهور باین نسبت علی بن عبد الله شاعر مشهور است که در زمان معتضد روقاد رود ارمنی
وغیر ایشان بوده واو در اصل ببغداد است ودر مصر ساکن شده ودر کتاب رجال نجاشی مذکور است

که

که او متکلم وشاعر بوده ودر باب امامت کتابی تالیف کرده وابن کثیر شامی گفته که او متکلم بارع
از کبار شیعه بوده واو را تصانیف مفیده واشعار حمیده هست وابن خلکان گفته که او شاعر
مشهور معروف ناشی اصغر واز شعرای پسندیده سخنست ودر مدایح اهل البیت علیهم السلام قصاید
دارد ومتکلم بارع بوده ودر علم کلام تلمیذ ابی سهل اسمعیل بن علی بن نوبخت متکلم است که از اکابر
شیعه بوده واو را تصانیف بسیار است ودر سال سیصد وچهل وپنج بکوفه رفت ودر جامع کوفه
املای شعر نموده ودر ایام صبی در جامع کوفه مجلس متنبی میرسید واز اشعار او چیزی نوشت
وبعد از آن بخدمت سلطان سیف الدوله بن حمدان تمسک جست واز وی رعایت بسیار یافت ودر
شعر او مقاصد نیکو بسیار است ودر سال سیصد وشصت وشش در بغداد بعالم بقا روی نهاد ابو ذویب
بن وهب بن زمعة الجمحی اللوهشی ابو قام شامی شعر او را از غایت نفاست در کتاب جمهره ذکر
نموده ودر کتاب غرر ودرر مسطور است که او از شعرای قریش بوده واز اشعار اخلاص اشعار او
که در مرثیه حضرت امام حسین علیه السلام گفته این جندیت است شعر بنت الشاعر من سبیوها
وبالطف قتلی ما ینام ثویها • وما صنع الاسلام الا عصابة • نامرنو کاما ودام نعیمها • وصارت فتاة الدین
فی کف ظالم • اذا مال منها جانب لاینیمها • واز غزلیات او این چند بیت مشهور است که بعضی از آنها بعزت
عامری منسوب میسازند شعر اترک لیلی لیس متی دینها • سوی لیلة انی اذا الصبور • اسوی المراد
منکم اصل لقرت • له ذمة ان الذمام کبیر • وللصاحب المتروک اعظم حرمة • علی صاحب من ان یصل بعد
عفی الله عن لیلی العداوة فانها • اذا ولیت حکما علی جور • مروان بن محمد السروجی صاحب کشاف در کتاب
ربیع الابرار آورده که او لهوی شیعی بوده واز اشعار او که در مدح اهل بیت علیهم السلام واقع شده
این جندیت را ذکر نموده شعر یا بنی هاشم بن عبد مناف • انی منکم بکل مکان • انتم صفوة الاله
ومنکم • جعفر ذو الجناح والطیران • وعلی وحمزة اسد الله • وبنت النبی والبنان • فلئن کنت مذنبا
امنیة انی • لبری منها الی الرحمان عبد الله بن خالد الاسدی رحمة الله تعالی در خلاصه مذکور است
که او از اصحاب حضرت امام محمد باقر علیه السلام وکنیت او ابو علی است واز حضرت امام محمد باقر
علیه السلام وامام جعفر صادق وامام موسی کاظم علیهم السلام روایت حدیث نموده وثقه است
واختصاص بدایحی خاندان داشت وحضرات امام جعفر صادق علیه السلام در شان او فرموده اند که
آن لملکا یدعی الشر علیک وانی لاعرف ذلک الملک یعنی ملکی از ملایکه الهی شر بر تو میکند ومن آن
ملک را می شناسم وظاهر امر او بآن ملک روح القدس است چنانچه از حدیث حضرت رسول در باره
مداحی حسان معلوم میشود که لا زالت باحسان مؤید بروح القدس ما نفر عنا بلسانک ومعنی لا تاخذک فی
در بعضی از مدایح خود با تمیمی نیز اشعار نموده وفرموده بیت اشعار از بهر معنی یک شخص چون میکند

مدح آن خورشید دین روح الامین املای من • مخفی نماند که حضرت رسالت صلوات الله علیه علی
حسان را با بر آن مشروط ساخت که سوء عاقبت او را در مخالفت امیر المؤمنین علیه السلام مبدل نسازد
چنانکه تفصیل آن در طی احوال قیس بن سعد ابن عباده الانصاری گذشت و اگر نه این بودی حضرت
دعای او بر سبیل اطلاق نمودی و مانند اینست آنکه خدای تعالی در قرآن مجید مدح از ازواج حضرت
پیغمبر را مشروط ساخته بواسطه علم بتغیر حال بعضی از ایشان بعد از صلاح احوال در آنجا که فرموده یا
نساء النبی لستن کاحد من النساء ان اتقیتن الایه و در مقام مدح اهل البیت علیهم السلام و اکرام
ایشان در ایثار ایشان مسکین و یتیم و اسیر را بر خود قطع نظر از ایشان فرموده بنا بر علم ازلی
به استقامت احوال ایشان را مشروط بشرطی و قیدی نفرموده چنانکه میفرماید و یطعمون الطعام علی حبه
مسکینا و یتیما و اسیرا انما نطعمکم لوجه الله لا نرید منکم جزاء و لا شکورا انا نخاف من ربنا یوما
عبوسا قمطریرا فوقیهم الله شر ذلک الیوم و لقاهم نضره و سرورا و جزیهم بما صبروا جنة و حریرا
سلیمان بن قتیبة الواعی رحمه الله تعالی از طایفه عبیل و مداح امام رضا علیه السلام و این
چند بیت در مرثیه امام حسین علیه السلام از وست شعر مررت علی ابیات آل محمد • فلم ار امثالها
یوم حلت • فلا یبعد الله الدیار و اهلها • و ان اصبحت منهم برغمی تخلت • الا ان قتلی الطف
من آل هاشم • اذل رقاب المسلمین فذلت • و کانوا اغیاثا ثم اضحوا رزیة • لقد عظمت تلک الرزایا و جلت
جمال الدین الخلی الموصلی رحمه الله تعالی مدرا و حاکم موصل و ناصبی و دشمن خاندان نبوت بود
چون مادر او را که ایضا ناصبیه بود پسری متولد نمیشد بمقتضای عقیده شوم خود نذر کرده بود که اگر
خدای تعالی او را پسری روزی کند بشکرانه آن او را بر آن دارد که همیشه زیارت حضرت
امام حسین را علیه السلام که از ولایت شام و جبل عامل می آمدند و عبور ایشان بر موصل واقع میشد
قتل نماید و چون لطف نامتناهی الهی بهدایت آن گروه شده بود و بعد از اندک مدتی جمال الدین
متولد شد و چون بمرتبه رجال رسید مادر او را از مضمون نذر خود آگاه ساخت لاجرم او نفرموده
و مادر در جنب جماعتی از زوار کربلا که در آنولا از موصل عبور نموده بودند رفت و چون بمسیب که مضیقی
است نزدیک بکربلا رسید و غبار آن سرزمین بمشام او در آمد و دید که زوار از آب فرات
عبور نموده اند همانجا توقف کرد تا در وقت معاودت زوار ایشان را بگیرند و در آنجا برکت وصول
غبار آن خاک پاک در خواب دید که قیامت قایم شده و او را بدوزخ میبرند و چون بدوزخ بردند
آتش دوزخ در تصرف او متوقف شد و مالک دوزخ با آتش خطاب کرد که چرا در مواخذه او
توقف میکنی او در جواب گفت که غبار کربلا بر او نشسته و در اندرون او جا کرده اگر او را بنوشند
من در و تصرف نمی کنم لاجرم بشستن او میادرت نمودند و باراده الهی آن غبار تمامی از دور

نشد

نشد و درین مرتبه نیز چون آتش دوزخ و تصرف نمود دیگر بار مالک با آتش خطاب و عتاب کرد و او همان جواب
سابق گفت آخر جمال الدین در آن اثنا از هول عتاب مالک از خواب بیدار شد و از عقیده و بغض
و بغض خاندان برگشت و مومن گردید و خلع لباس اهل ظاهر نموده مجاور آستان ملایک پاسبان
حضرت امام حسین علیه السلام شد و چون طبع او قدرت تام در شعر داشت بمداحی اهل بیت علیهم
السلام اشتغال می نمود و از جمله قصاید او در مدح حضرت امیر المؤمنین علیه السلام که گفته اینست
شعر سارت مانوار علاک السیر • وحدیث عن جلالک النور • والماء وجون الجزر ون علوا • وبا
لغوا فی ثنا کم واعتذروا • وعظمتک الشعریة والصحف الا • ولی واثنی الانجیل والزبور • حکم الله
فی امامتک الایات • واستبشرت بک العصر الانبیاء والمکرمون وفوا فیک بما عاهدوا وباحذروا
او ذکر المصطفی فاستمع من القی له السمع وهو شهید وجد فی بضعهم فما قبلوا ولا استقاموا کالامر
واستاسوا وحشة الضلال فلما اشرقت بهجة الهدی نفروا واختلفوا فیک ایها النبا الاعظم الامن
ولا النظر قسما امنوا فوا الله بیانا وحشر کفروا وامکنوا الغل فی صدورهم والطنوا فی العناد وسقطوا
وابتداعوا الظلم فاظلم وروی فی صنعها الارث ذلک الخبر آسماوک المشرقات فی اوجه القرآن فی
کل سوره عریرا سماک رب العباد قسوره من حیث فرد کانهم حمر والعین والحب انت والوجه والماء
دلیل الضلال معتکرا صاحب الامر فی العذیر قد کحل ولا لیته عروشت ما مدحه مدحها ولا ادل حکمها
لکن ما منت الامور ولم تعجل علیهم وانت متقدر طوبت فی ذلک حکم ذلک الحکم بطوی
طوراو شتر رافت قما ومن لا لک فی الظهور علا بهم وما ظهروا لوم نفس نوع هند خدة ما حمد الا
الواح والکسر لم تبقف عصاه ما سجدوا • وعمک وری للمسح حسن ما دعا • فلیتا وعظ الخمر • باصحاب
الکره النورة • الفزاد حبا لحلک القدر وصاحب الزوجه المطهره المزهر منها المسود معطر بارا کیاطهر سلعدا
جد لا یعرها ابن ولا جنز بطیر عرش قهما اللقام باجراز الفیافی کانه شرر وقرب الطمی والعیون لها
یفوم الهیم محطر لحمها قاصد امرا فتی سال النجاه والظفر لمعه عن عبد السلام وقل الدمع من
مقلتیک مهمر یا حاضرا لا یعیب عن بطری وحاضرا لحسا البصر لو در کوا کیا حصصه قلت
لک المعجزات والقدر ان مان بنسل القیصر وان بطرو من کان عنک شتر والارض قد اوت
بان یحرج الاعلال واستکثر تهم الحضر وافزیت ساعة اعمالک منی شاسک وانشق طوبک القی ابو الحسن علی
ابن عبد الله بن حماد الودی البصری رحمه الله تعالی شاعر ادیب فاضل بوده و شیخ نجاشی
در کتاب رجال در ترجمه ابی احمد عبد العزیز بن یحیی بن احمد بن عیسی الجلودی الازدی البصری که از
اکابر محدثین امامیه است ذکر علی بن حماد نموده و گفته که بعضی از اسناد ان من اجازت کتب
جلودی از علی بن حماد است خود داشت شیخ ابو الفتح رازی در تفسیر خود حدیث جاشو را با اسناد

آورده و از جمله اشعار اخلاص اثار او این قطعه است ع اخوک امهال الامام لمن بغی • علیه ومن
شان الامام الرضی المهل • ولو شاء ارسال العذاب علیهم • لما صده عن ذاک خیل ولا رجل • ولکنه
ابقی علیهم لعترة • ولو فقد الآباء لانقطع النسل • وحاصل کلام درین ابیات آنست که حضرت امیر
علیه السلام بنا بران ترک جهاد با غاصبان خلافت نمود تا نطفهای صالح که در اصلاب ایشان مضمر
و ابناء ایشان قرار یافته بود در قتال آنحضرت ضایع نشود پس بنا بر استخلاص آن نطفهای صالح
و ذریه مومن ایشان که از انصار حق خواهند شد بود آنحضرت ترک جهاد ایشان نمود و صبر
بر آزار ایشان فرمود و از طلب حق خود تقاعد ورزید و نظیر اینست آنکه از حضرت امام حسین علیه
السلام در واقعه کربلا مشاهده نموده اند که هرگاه بر لشکر ابن زیاد علیهم اللعنه حمله میکرد بعضی را
میکشت و بعضی را میگذاشت با آنکه قدرت بر کشتن آنها نیز داشت و چون بعضی از اصحاب
آنحضرت سر انجمنی را از وی پرسید در جواب فرمود که حجاب از پشت نظر من برداشتند تا چون
در صلب بعضی نطفه مومنان را دیدم جهة استخلاص ذریه او را گذاشتم و در صلب هر کدام که نطفه مومنی
نبود او را هلاک ساختم و اصل کلام ابن حماد علیه الرحمة ماخوذ است از آنچه علی بن ابراهیم رحمه الله
در تفسیر خود روایت نموده که مردی سوال کرد از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام که چون
حضرت امیر المومنین را علیه السلام قوت ربانی و تیغ آسمانی بود چرا دفع مخالف و اهل از
خود نکرد و کار خود را از پیش نبرد حضرت امام در جواب فرمود که بامر آنحضرت آیتی بود
از کلام الهی گفت کدام آیت گفت لو تزیلوا لعذبنا الذین کفروا منهم عذابا الیما و مخفی
نماند که این آیه در سوره فتح واقعست آنجا که خدا تعالی میفرماید هم الذین کفروا وصدوکم
عن المسجد الحرام والهدی معکوفا ان یبلغ محله ولولا رجال مومنون ونساء مومنات لم تعلموهم
ان تطئوهم فتصیبکم منهم معرة بغیر علم لیدخل الله فی رحمته من یشاء لو تزیلوا لعذبنا الذین کفروا
الآیة و خلاصه معنی آنست که کفار مکه بسبب آنکه شما را از عمره منع کردند و قربان را نگذاشتند
که بمحل خود برسد مستحق قتل و استیصال هستند و لیکن ما شما را درین سال از قتال ایشان باز
میداریم جهة رعایت حال گروهی که در مکه هستند و اگر نبودندی مردان گروهی و زنان ایمان
آورده در مکه که شما بواسطه اختلاطی که با کفار دارید ایشان را باغیان ایشان میدانید و متصور بود
که شما ایشان را در اثنای قتال بی تمیز وطا کنید یعنی بکوبید و هلاک سازید پس رسیدی
شما را از جهة هلاک ایشان از روی نادانستگی مکروهی از غم و اندوه بقتل مومنان باز یابی
چون کفارت و دیه بر آنچه ناوست شما را از ایشان کوتاه نمیکردیم لیکن منع کردیم شما را از قتل
اهل مکه جهة نگاهداشت آن مومنان و مومنات این برای آنست تا داخل گرداند خدا تعالی

در

در رحمت خود یعنی توفیق زیادتی خیر یا دین اسلام هر کرا خواهد اگر جدا شدندی آن مومنان
از کافران و در مکه نبودندی هر آینه عذاب میکردیم آنانرا که کافر شدند از اهل مکه عذابی مو
جع و در دنا بقتل و سبی و علی هذا حاصل جواب حضرت امام علیه السلام آنست که حق
سبحانه و تعالی مودع نهاده مومنانرا در اصلاب کافران و منافقان پس امیر المومنین علیه السلام
در اوایل حال الجماعت ایکنت تا بیرون آیند آن ودایع از ایشان و از جهت نیز قایم آل پیغمبر علیهم
السلام ظاهر نشود تا ودایع تمام بخرج شود و چون چنین شود ظاهر گردد و مخالفان را بقتل آورد
اللهم عجل فرجه و سهل مخرجه بحق نبیک محمد و آله الطاهرین و همچنین از اشعاری که شیخ ابو الفتوح
رازی بابو الحسن علی بن حماد ابن عبید البصری نسبت داده و این جنایت است که در منقبت
حضرت امیر علیه السلام واقعست ع وردت لک الشمس شی بابل • فساءت بمنع لما سما
و یعقوب کان اسباط کنی بک سطی بنی الهدی • و زعم مولف آنست که این علی بن حماد غیر
علی بن حماد بصری مشهور است که از متاخرین بوده چه ظاهر از عنوانات بعضی از اشعار او که
در بعضی از مجموعها منظر قاصر رسیده آنست که او از دی و بصری بوده بهر حال چون در وقت تالیف
مجال تحقیق حال نبود و بر هر تقدیر بهره و از مخلصان و مداحان آل رسول متعال بوده اند آنچه در بعضی
از مجموعها اشعار منسوب بعلی بن حماد نظر قاصر رسیده در سلک ایراد کشیده از آنجمله این قصیده
است که آنرا منسوب بعلی بن حماد الازدی البصری دیده ع الدهر فیه طرایف و عجایب
تتری و فیه فواید و مصایب • تاتی المواد ثم تمضی فاصطبر حتی تزول و کل آت ذهب
فسد العباس علی العقول فما بطلت عادا تهالوب • زمن یسود زواله سادا ته فیه و تفترس
الاسود ثعالب • و یقال یا ذا الحق حقک باطل • و یقال یا ذا الصدق قولک کاذب • بذا یبصر نا
و اما عیرنا • فالامر فیما بینهم متقارب • للناس فی کل الامور مارب • و لهم علی کل الوجوه مهارب
فاهرب من البلد المشوم فمن بنی • فیه مکانا فهو منه واهب • فی ای ارض شئتها لک منزل
و بای قوم ظلت فیهم صاحب • بلد نهبنا ان نقیم به و من • بعضی الامام تعد اسباب
فکانا ابلوه حیات علی • آل النبی مرة و عقارب • و جمیع من ملناه حین تقودهم • و تخیم
بالعفاک و هو مغاضب • بابی و امی بلدة لا تجری • فیها علی اهل التشیع ناصب • عم الرکب فی
و من حله ظفرت یداه بکل ما هو طالب • و اذا ابدت لک فتنة النجف التی • فیها الکل
المومنین رغایب • فاصرع الرکب اذا دعوة شاکر • هالک الرحمان منه واهب • واجابان ولا
آل محمد • رزق التامن ربنا و مواهب • سبقت لنا من ربنا الحسنی بهم • اخلاقنا اصل شکرنا و نواطب
و علی العراط المستقیم اقامنا • و الحق عنه ما سوانا ناکب • فلذاک ان ذکر المتقین قلوبنا • و هواهم فینا

مقيم لازب • وترى النواصب حين تجري ذكرهم • فعلى وجوههم سواد راكب • طابت موالدنا بحب آلهم
هم طاهرون من العيوب الطايب • وموالد النصاب قد خبثت • ففيها شبه موفه وشوايب
ابليس شبه كفيهم آبائهم • فالخبث فيهم لا محالة لازب • واذا اتيت على الذي معادوا • في كل عام
زايرا متواهب • طف حول مشهده وعفر فوقه • خديك والثغر ومعك ساكب • وقل السلام عليك
يا من حبه • فرض على كل البرية واجب • يا من يرى زواره ويجيبهم • باللطف لا يخيبهم حاجب
والله مالك في الفضايل شبه • كلا ولا في المكرمات مقارب • يا عالما ما كان وهو كاين
ما عنك شيء في الحقيقة غارب • ما حب خلقه قاولت بهايب • لكن لباسك كل شيء ذايب
مازال يغلب في الحروب مظفرا • فيها وما لك قط فيها غالب • تيدت بين محمد فاساسه • مثل الا
ساس سنة ونواصب • يا سيف رب العرش سيفك قاطع • في كل موكره وسهمك صايب • لا يبعث
كلتي يديك منافق • ومن النوارب في الحروب مغارب • زوجت فاطمة لانك كفوها • والنور للنور
المضي مناسب • والله كان ليهنا في عرشه • والروح جبرئيل الامين الخاطب • فالبدر والشمس المنير ايتما
ونيوكا للعالمين كواكب • ان الذي رجوه مكانك العلي • لسواك في كل البرية غايب •
بهرت ولا ملك العقول فما لها • محص وهل للدر علم يوما حاسب • ردت عليك الشمس بعد مغيبها
وهبوت كما هوى الشهاب الثاقب • والعين اذ نبطتها في مضجع • قفز مما رحار لما راه الراهب
ودعوت مبتاقي شراه بصهر • وحديث دعوته عجيب عاجب • ويا بل ما جيب بحجة فا • زالت
تجيبك طايعة وكاطب • وهربت بالعود الفرات وبعدها • واذا بذاك الماء فيه ناصب
اعطيت يا مولى الانام نفاسة • ومناقب ما مثلهن مناقب • نزكت مناقبك المناقب كلها
ان عورضت جملا وهن مناقب • ويل النواصب يخطئون على الذي • والوه وهو عذا عليهم حاطب
ظنوا وغيرهم سراب لامع • فعقدت ظنونهم وهن كواذب • ومناصح في زعمه مشفق
احمى على بلومني ويعاتب • تب يخ تاولك الصحابة قلت بل • انا من تعاطى للنصوص ناتب
يا جلس اني حاضر بطريقة • فيها النجاة وانت عنها غايب • هيهات ان يهدي المضل رشده
اعمى عن الحق المبين موارب • والله لا يلقى شفاعة احمد • احد لفاظم البتولة عاصب يا اهل
بيت محمد انتم لنا • قبل الى رب السما ومحارب • فليحمد الله ابن حماد علي • نعايه وهو الكريم الواهب
اني لمن والى الوصي موالي • ولمن توالى غيره لمحارب • واين قصيدة نيرا ازاشعار علي بن حماد
برالسنة مذكورات • تقاع في البقيع مقدسات • واكنا بطيبا طيبات • وفي كوفان ابيات
عظام تضمنها الغري المتولفات • وفي غربي بغداد وطوس • وسامرا نجوم زاهرات
مشاهد تشتد البركات فيها • وفيها الباقيات الصالحات • ظواهرها قبور دارسات

بواطنها بدور لامعات • جبال العلم فيها راسيات • بحار الجود فيها زاخرات • معارج
تعرج الاملاك فيها • وهن بكل امر هابطات • وليت بالقبور لهم ولكن • مواقع للنجوم مغلقات
بها الرحمن اسم لو علمتم • ففي القرآن هن مسميات • بيوت يذكر اسم الله فيها • رجال بالسجود
لهم سمات • وهم حجج علينا بالغات • وهم نعم علينا سابغات • وحبل الله يجمعنا مسكوه
وحبل الله ليس له انبتات • وهم معنى الصراط فقاز عبد • على ذاك الصراط له ثبات • محارب
الوري اللاتي اليها • وجوه ذوي العلى متوجهات • راهم آدم انوار قدس • تحافه
عرشه متلالات • خلايف رنا بالارض تجلى • بها عنا الدياجي المظلمات • رسول الله و
الهادي علي • وفاطمة وسبطاه الهدات • لهم نادى منادي الحق منا • الا اين الاراهم
العصمات • انا ملهم اذا وكنت ندانا • بداهم بالندا مرزيات • يرون عداتهم بالجود
ظنا • وليت لهم اذا استبلوا احدات • اناس يقبل الحسنات منا • بحبهم ويمحي السيات
ولا يقبل الصلوات الا بحبهم • ولا تزكو الزكات • فاين عدولنا في حب قومهم • بهم اعالنا متصلات
فان الرتضى الهادي عليا • تقصر عن مناقبه الصفات • وزير محمد حيا ومتيا • شواهده بذلك
اضحات • اخوه كاشف الكربات عنه • وقد همت البه الداهيات • عليه نفس رب العرش نفسا
جليا اجد ما نزلت برات • فولا يا رسول الله قوما • وقد علم الولي من الولات • وما ولاهم
والا لكبا • عليا فيزيت الطغات • فاوحى الله ان ارسل عليا • وليس لما حكمت معقبات
حكمت بان تؤدي انت عني لمنك • ومنه انكما الكفات • وليس ينال عهد الله قوم
الهم سواع او منات • فما انزلت فيهم تولت • وجوههم فهي مشكرات • بها لك نعابد
والا يطيعوا • عليا ما انتهت بهم الحيات • فيا محمد اجبر بل حقا • واعلمه بما عقد الطغات
بانهم قد اعدوا جميعا • بكتب حسبة فيها هيات • فان ايام اهل الحرب غدت • وايام
الوصي مسهدات • فاحبه لم يجد فيها عليا • ولا غرت له فيها قنات • وخير حين فر القوم عنه
مزار العوصاق بها الغلات • فمر اليهم الهادي علي • فغادرهم واشتتهم شتات
وفي الاعراب حين فشوا العرو • وقد خدوا كانهم الموات • ولم يبرز لها الا علي
وهل يحمي الحما الا الحمات • وعن عسكر الحمر وفاسيل لتجرك الدماء السابلات •
وسل صفين هل حسدوا عليه • وتاتيك الصفوف مخزنات • فلو راموا النزال فليس شيء
يرد الا المنايا نازلات • ويشكو الهام والاحداق منه • وتكره الريف البلعات •
ترى اسيافه يضحكن ضحكا • بهام الفوارس باكيات • صوارم يزوجها نفوسا •
وللابدان هن مطلقات • اذا عوجت في ابلها يطعن • ففي الابدان هن منقعات •

له كغان واحده حيات • اذا جادت وواحده ممات • هو البحر الذي خبرت عنه
ولكن ماؤه عذب فرات • يجود وكل نائلة لشيء • وما اكدى اذا اكل الغلات وبات
على الفراش لقى اخاه • وقد همت بكسبة الطغات • وقد شكرته بالجم العطايا وتشكره
السيوف المصقلات • حوى علم الشريعة فهو يقضي بعلم ليس يعلمه القضات • وعلمه ذاك العلم علم
نبوت العالمين ولا نبيات • وصور بالسماء له مثال به الاملاك شوق محدقات • وايده بروح
القدس ربه فلا نعنا عليه المعجزات • صلوات الله والاملاك تترى • عليه ما حدى العيس الحداة
تعنفني على حبي عليا • وشعري فيه ناحية الفوات • فقالوا انت غال في علي • فقلت لهم الا لعن الغلات
فاقسم بالذي في البحر يجري • بقدرته الجوار المنشآت • لوان الخلق راموا ان تعدوا فضائله الذي
هي موربات • لما قدروا واحدا ولكن قيد • فضوا من قبيل ان يحصي وماتوا • فلولا ان تقول
الناس فيه • كما قد قيل في عيسى الدعات • لقلت لهم مقال فيه صدق • يخصص العلم معناه الو
عات • وكاترابه لكم حبيلا ان • اذا اعصى على الحق الاساسات • فقد لاحت دلايل وعدنا
واعلام لنا متقدمات • وتخبر بزيد فحيل الامانى • ولكن الامور مقدرات • قيام القائم المهدي
فينا لان قيام الحق اثبات • ثبور وجوه له عصب كرام • كانهم الاسود المخدرات • قدمتهم
كعدة اهل بدر • بايديهم سيوف مرهفات • قواضب كالشواقب محدقات • الى سفك الدماء
معطشات • صفور في المعاني زاغرات • معاقلها الجبا والضامرات • وليس لنا
فيه رجال • باستار النبي مجللات • لعل الله يشفي القلب منه • وتامن مؤمنون ومؤمنات
وينصب عدله في الارض حتى • ليسقي الماء حان وشات • يثور كشار اهل البيت فيهم
لهم مدعو اصاح مضفات • اتدفع فاطم من اخدرجن • لها حجج عليهم بينات • شاتي
فاطمة ذاك تبكي • وتاتي وهي شاكية الطغات • وفي يدها الاثر السوط كالهم
وتا منفصلات • فيامر بالعذاب لظالميها • اذا ولوا عليهم مهلكات • فتنتبهم وتحرقهم
جهارا • وانا ف النواصب مرتعات • فلا والله ما قصرت نوحي • اذا ما ظن بالنوح الحداة
ولا انفك اتجعهم الى ان • يقوم على بالنوح البهات • بدينكم اعتديت في ذراكم • وقت
وفي محنتكم نجات • وتلك مسبات رب العرش عندي • وازجوان نيل البهات
دار جوانكم ان تشفعوني • غدا احسنت فعلي ام اساءت • وان تسئوا هبوني من الهي • الا في
محبتكم الحادرات • وقد نظم ابن حماد قريضا • تحاشى عن المبينة النحات • ولي فيكم قصايد
من زمان • اذا ابد الزمان مسرات • وقد امر الرواة عيوب سوى • ولم تشرد نسر
الرواة • وابن بيت تيرد بعضي از قصايد ابن حماد واقع است ـــ ضل الابن وصدها

نحات

عن حيدر • تاعدة ما كان الا بين امت • ومقصود او ازين تعريض ابو عبيدة جراح است
كه او را امين امت ميكفتند ودر عهد خلافت از حضرت امير عليه السلام باختيار موافق بود وچون
آنحضرت دران باب بر قوم اعتراض نمود او عذرهاى ناموجه پيش آورده در اصلاح خلافت
فاسده ابو بكر كوشيد در روضة الصفا مسطور است كه در روز دوم از بيعت ابو بكر باستصواب
طايفه از اهل راى على بن ابى طالب را عليه السلام در مجلس خاص طلب داشت وچون جناب ولايت
پناه حاضر گشت عمر بن الخطاب بوجوه مهاجر وانصار در محلى مناسب نشسته استفسار نمود كه سبب
طلب من چيست عمر جواب داد كه موجب خواندن تو آنست كه با ساير اصحاب رسول الله صلوات الله
عليه موافقت نمائى وچنانچه ايشان ابو بكر را بخلافت بيعت كردند تو نيز بيعت كنى على عليه السلام فرمود
كه شما تو سل بقرابت پيغمبر صلعم بانصار وانكار داديد تا امر خلافت بر ابى بكر قرار گرفت
ومن اكنون همانرا وسيله مبسازم سخن از روى انصاف بگوئيد از اهل عالم كه بآنحضرت اقرب
است واز خداى عز وجل بترسيد وبهانه مكنيد وچون انصاف بايد انصاف بدهيد عمر گفت ترا
رها نكنم تا بيعت نكنى وبخلافت ابى بكر باو ديگران عهد ستان نمودى على عليه السلام فرمود من
ازين سخن كى انديشه دارم وتا رمقى باشد از حيات من دست طلب از دامن حق خود فرو نگذارم
ابو عبيدة جراح گفت يا ابا الحسن فضيلت وسبقت تو در اسلام بر همگنان روشن است وبنابرين
اهليت واستحقاق اين منصب راى ملكه از همين زياده در انيز اما اصحاب رسول الله صلوات
الله عليه اتفاق كرده اند وامر خلافت را بر ابى بكر قرار داده اند تو نيز باتفاق ايشان راضى باش
وروى مصلحت بناخن خلافت مخاش على عليه السلام فرمود كه اى ابو عبيدة سخنى كه متوجه بصدق
نيست نكوى عطائى كه حضرت عزت بگاندان نبوت ارزانى داشته چنان نكنم كه بدودمان ديگرى
انتقال يابد قران در خانهاى ما نازل شده ومعدن علم ودين وسنن سيد المرسلين بامر او
صناع شريعت ومصالح امت را بهتر از ديگران دانيم بر مقتضاى طبيعت عمل كنيد كه شما را زيان
دارد وبشير بن سعد گفت اى ابو الحسن بخدا سوگند كه اگر اين سخن تو پيش از عقد بيعت بسمع
ميرسيد احتمال آن داشت كه دو كس از صحابه با تو مخالفت نكنند واما چون تو در خانه نشستى
همه را تصور آن شد كه ترا ميل بايست وحكومت نيست اكنون اين سخن بر خلاف عقيده مردم
است وبنابر آنكه مبادا خللى بامر شريعت راه يابد بر ابى بكر بيعت كردند وزمام اين مهم خطير
در قبضه اختيار او نهادند على عليه السلام فرمود اى بشر تو كى مى پسندى كه من كالبد جوانب
كاينات را در خانه گذاشته وتجهيز وتكفين آنحضرت را مختصر انگاشته بطلب رايت وخلافت
شتافتمى ابو بكر گفت اى ابو الحسن معلوم من مى بود كه درين امر با من منازعت كنى وقبول نكردم

الکنون که خلایق بیعت کرده اند اگر تو نیز موافقت نمایی ظن من در باره تو خطا نشده باشد اگر نخواهی
کرنی الحال بیعت کنی تکلیفی متوجه نیست بسیاست مراجعت نمایی علی علیه السلام چون این سخن
از ابوبکر بشنید بیعت نکرده باز گردید و در بعضی از نسخ مرجع اول از بیعت مذکور بر این وجه مسطور است
ع غلط الامین فجاز ناعن حیده • و بسیاری از اهل سنت چون در حمل امین بر ابو عبیده و
رباد آوردن قصه سقیفه بنی ساعده صرفه خود در ابوبکر ندیده اند حمل لفظ امین بر جبرئیل امین
نموده اند و بنا بر این توهم کرده اند که آن شعر از غلات شیعه است که مسکوب بندر رسالت را خدای
تعالی بعلی ابن ابی طالب فرستاده بود و جبرئیل در تبلیغ رسالت غلط کرده آنرا بمحمد بن عبد الله
صلوات الله علیه و آله رسانید و از عجایب آنکه سید المحققین قدس سره الشریف در شرح تذییل
کتاب مواقف که در بیان فرق اسلامیه است این غلط را متابعت کرده و بموافقت قوم بیت
مذکور را انتساب بغلات نسبت داده • والله تعالی اعلم بحقایق الامور ابن ابی المغربی از جمله مواليان
اهل بیت اطهار و نقد اخلاص ابو جهون درست مغربی نام عیار است این چند بیت که اشعار بلند
محنت و بلایای خاندان رسالت دارد از اشعار اوست ع وقد عصف البعد او العیس نحوها
کریم انباء النبی المکرم • فاسن حریم بعدها فی تجرع • ولا سکت بعدها بجوم • یا سیاق ذاک النعا
اول سلمها • اصیب علی السف ابن ملجم • و بالحقد حقد الجاهلیة انه الی الان لم یذهب تجرع ولم
الزمری العامری زهری بود در بستان توفیق از شبنم محبت خاندان رسالت طراوت یافته این
دو بیت از اشعار بلند پیراوست ع علی العری کان بالناس ارفا • و فی العلم بالاحکام
امضی و اعرفا • فاعذر قوم آخروه و قدموا • عدیلا و بینا و هوا علی و اشرفا علی بن محمد العلوی
الحانی از فضحای علویه و فضلای علوم ادبیه بود حضرت میر مرتضی علم الهدی این قصیده غرا را
در کتاب منتقی از نقل نموده ع بین الوصی و بین المصطفی نسب • تحمال فیه المعالی و المجد
کما کشمس نهار فی البروج بها • اوار انم احکام و تجوید • کبرا امتعلا من جاهه علم • الی مطهره اثار
صید • تفرعا عند عبد الله و اقرنا • لبعد النبوت توفیق و تسدید • و در دو الوشی ابو طالب
فانبت نور له فی الارض تخلید • نور یلوح عند البعث ساطع • منه سوت فی الدین تمهید
هم فیه کیوسف الهدی طال لهم • علی الملال آباء و مناجید • قوم الماء المعالی فی وجوههم • عند الکرم
تعنوت و تصعید • یدعون احمد ان عبد الغفار ابا • و العدد و نیت فی امهاته العود • و المنتوین
او اما لم یکن بعم • و الزایدون اذا اقل المزاید • او فواحش الجدد العلماری فلل • ثم فواحد من
الباس و الجود • ماسود الناس الا من تکن فیه • احسانه لهم و دو تسدید • سبط الاکف اذا
سمیت مخایلهم • اسد اللقاء اذا اصد الصادید • نزی الطاف اذا طافوا بکعبته • و تشبت لهم

منها

منها الفواعید • فی کل یوم لهم بشر یکاشح • و للمکارم من افعالهم عید • محسدون من تقیدهم
جبل الموت بصبح و هو محسود • لا سکر الدهر اذا الوی بحسمهم • فالدهر ندکان مذموم و محمود • و بک الین
شاعری مشهور رادمی است که او را بعداح خاندان سید المرسلین فخر محمدی است و این چند
بیت از جمله قصیده اوست که در مرثیه امام حسین علیه السلام گفته ع جاوا برأسک بالدین
فیت محمد • قتلوا جهارا عاذبین رسولا • قتلوک عطشان لم یمیزوا • فی قتلک التنزیل و التاویلا
و یکبرون بان قتلت و انما • قتلوا بک التکبیر و التهلیلا محمد بن حبیب الصنعی رحمه الله از فضحای
زمان و محبان با خلاص خاندان بود و او را در مدایح ایشان قصاید و مراثی بسیار است و این چند
بیت از یک قصیده او که در مدح حضرت امام رضا علیه السلام گفته مذکور میگردد ع قبر
بطوس لقام بامام • ختم الله زیارت و لمام • قبر اقام به السلام و از عدا • تهدای الخشیة
و سلام • بحر سنا انواره کحلوا العمی • و تبریه قد یدفع الاسقام • قبر مثل للعیون محمدا • و وصیه
و الموسنون قیام • خشع العیون لذا و ذاک مهابة • می کیتها التجهیر الاقسام • قبر اذا غلا
الوفود بربعه • رحلوا و حطت عنهم الاثام • و تردوا جهن العفات و اوصوا • من ان
کمل علیهم الاعدام • الله عنه بلهم متقبل • و بذاک عنهم خفت الاقلام • ان یغن سعی الغام فسانه
لولا ملم لتنق البلاد عام • قبه علی بن موسی جله • تبراه نیر هو الحل و الاعوام • فرض الحبیه
السنی کالبیت الذی • من دوره حق الامام عظام • و مقامه لاسک محمدی عد • و له بجانب
الخلود مقام • و له بذاک الله اوفی ضامن • فیما الیه تنتهی الاقسام • من زاره فی الله
عارف حقه • فالله عنه علی الجحیم حرام • لولا الامامه و احد عن واحد • و رشی الهدی و اسلم
الاسلام • کل یقوم مقام صاحبه الی • ان ینتهی بالقایم الایام • یا ابن النبی و حجة الله التی
هی للصلوة و للصیام قیام • من امام جاب علیکم لم یقیم • خلفه لتنقی به الاد عام
ان الامامه یستوی فی فضلها • و العلم کهل منکم و غلام • انتم الی الله الوسیلة و الاولی
علموا الهدی فهم لهم اعلام • بالناس الامن اقد بفضلکم • و انجاحدون بهایم و هوام • بل هم اضل
عن السبیل یکزهم • و المقتدی منهم بهم ازلام • یدعون فی دیاکم و کانهم • فی جحدهم النعا
کم انعام • بالنعمة الله التی لحنوا بها • من یصطفی من جاه المنعام • ان عاب منک الجسیم
عنا انه • للروض منک اقامة و نظام • ارواحکم موجودة اعیانها • ان عیون عن غیبت
اجسام • الفوق منک و النبی بنوت • اذ بعد ذلک تشتوی الاقدام • قبران فی طوس الهدی
فی واحد • و الفی فی الحد براه مزام • قبران مقرمان هذا نزعته • جبوره منها برود امام • و کذلک
ذلک من جهنم حفرة • فیها حدود لاتوی هیام • قرب الغوی من الذکی مضاعف • لعذابه و الانفه

الارحام • ان يدن منه فانه لمباعد • وعلى من خلع العذار ركام • وكذاك ليس يعرك الرجس الذي
مدنيه منك جنادل ورخام • لا بل يرك عليه اعظم حسرت • اذ انت مكرم العين لسام • العذاب
مضاعف بجزى به • الساعات من الايام والاعوام • يا ليت شعري هل لقاكم عدا • بعد ويلقى
للفراق حسام • ليطفى مداى به عليلا فيكم • بين الحطام نزق منه ادام • ولقد تحمى فيكم اذا
ما حب هواي معالم وخيام • ما كان يعنيهم ما منهاج ذوي الغنى • فيه حكم لي صبوت وعزام
والى ابي الحسن الرضا احدابتها • مرضة تلتذ بها الافهام • عنها عن الضنى عندكم الذي • بانت
عليه فيكم اللوام • ان افض حق الله حبك ان ملى • حق القرى يلصف او لقيام • فاجعله
منك قبول قصدى انه • عنهم البعد استقام • من كان بالتعليم ادرك حكم • محى اماكم الهام
ابو سعيد النيلي رحمه الله مراد از بن نيل كه مولد ابو سعيد است بلده ايست بر كنار رود فرات
در ميان بغداد و كوفه و ابن خلكان در ترجمه ابن ابي الحجاج شاعر كفته در اصل آن نام نهرى است
كه حجاج بن يوسف عليه اللعنة حفر آن نمود و بنام نيل مصر آنرا تشبيه نمود و بالجمله ابو سعيد حميد
الله از فضلاى شعراى اماميه است و اين چند بيت از بعضى از قصايد او مشهور است شعر
قم فاقام قيامتى لقوام • دع يا سعيد دواك واستمسك عن • تسعد بشرح عن امام
بجد وبحيدر وبفاطمه • ولولدهم عقد هم الولا تمامه • ذاك الذى لولاه ما الصعب لنا • سبل الهدى فى غورة شامه
عبد الاله وغيرهم من جهله • ما زال منعكفا على اصنامه • روايتست كه چون يوسف واسطى معاند
قاسطى عليه اللعنة ابن قطوه را در رد حضرت امير المومنين عليه السلام وتخلف او از بيعت
ابي بكر كفت شعر اذا اجتمع الناس فى واحد • وخالفهم فى الرضا واحد • فقد دل اجماعهم كلهم
على انه عقله فاسد • ابو سعيد ابن قطوه لطيف در جواب او انمود شعر الا قل لمن قال ان الكفر
ورى على قوله شاهد • اذا اجمع الناس فى واحد • وخالفهم فى الرضا واحد • فقد دل اجماعهم
كلهم • على انه عقله فاسد • كذبت وقولك غير الصحيح • وزعلك بنقده الناقد • فقد اجمعت
قوم موسى جميعا • على العجل بارجس بارد • وداموا عكوفا على عجلهم • وهارون منفرد فارد
وكان الكثير هم المخطئون • وكان المصيب هو الواحد على ابن الحسين ابن السهيل الحلى رحمه الله
از فضلاى شعراى متاخرين بوده در مدايح اهل البيت عليهم السلام قصايد بسيار دارد و شيخ
اجل سعيد شهيد ابي عبد الله محمد بن مكى قدس الله سره يكى از قصايد او را كه در مدح حضرت
امير المومنين على عليه السلام واقعست شرحى نوشته و چون آن شرح بنظر ناظم رسيده بآن
مفتخر كرديده و قطعه شامل بر دو بيت در مدح شيخ مذكور نظم فرموده و اظهار سركذارى
اقبال خاطر او بقبول اشعار خود نموده و از جمله قصايد او اينست قصيده ثم العذار لعارضيه سلسلا

وتمت بكاك الى انف سبيلا • قمرا ابا جم دم الهوام محللا • او دامش كسيطرة قباه محللا • رشاقة
نزوى بالجمال فلم يرع • لاخى الصبابة فى هواه تحللا • كتب الجمال على صحيفة خده • ينزاع مغناه البهى
مثلا • فبدا منوفى حاجبيه فما • من فوق صادى مقلتيه فاقفلا • ثم استمد اسفل صدغه
الفاالفت به العذاب الالطوى الا • واعجب لاد هم مقيط العطب • من فوق حاجبه محاجات
اسفلا • وتحققت فى جاه حمر وجنده • حال فعم هواه قلب المبتلا • مالى ارى قمر السما اذا بدا • فى
عقرب المريخ حل موسلا • واذا بدا قمرى وقارب عقدتى • ضد عنه اوراكه السعود فاكملا
انا بين طرته وسوجبوته • رهن المنية اوغلا وتوكلا • ويت لخوس فى زوجنيه حده • عنا عما
لمت العيون الغزلا • جادت تلطف سحر بافتاطفه • منا القلوب سحر بالمن سبطلا • باتيك
حين سعت لعلى اوسوه • لسعا وملك قصب قلبى منصلا • فاعجب بمشتركين محادم عاشق
حرم المنا ومحرم ما خلا • قابلته شاكى السلاح فدا يضى • فى عرة الاصحى اغر محجلا • منزه باحصر
للالبس اولها • بالله لو الرطب المنعلد خبلا • مطرت مدار فوق عصبين مالس • حفر العابد
العهود وكلا • طبا مع الجوزاء لاح لناظر • شبلا فازاع ليل الالسبلا • حتى اذا مقدت ومنه را
شفا • لسبها ذاد تيه متهلا • لك ما تجب عن السلاح لعله • يامن اصاب المحب المنعلا
بكفيك طى فك صار ما خلف حطا • سراق حاجبك المزق عيصلا • فابتته مشكوت محل صد
لفظا يرى لفظا فكان مفصلا • فاما ان بنيان الوسيلة مدمغى • فاعجب لفظا تحقق صملا
فنو صحت وضاته ستعبه • عتبى لصدب للمعاب باحلا • فاصبر عزوره اسفر عن صبحى
من لم يلثم الجبين والمجتلا • من لى بعض لقايته افوقه • قمر العشى صبح ليلا فاتجلا
جلوا الشمايل لا يزيد على الرضا • الا على فسادت وتدللا • بخلت به صيد الملوك فما صحبت
قرفا له بام الجرت نزلا • فى الحكم منسوبا الى ابايه • ولكن فى حكمه لن يعدلا • اونو فيصدر
موضا متدللا • عنى واحضع طايفا متدللا • ايكى فيسم صاحكا فستعول لا عجبا اذا
شابدت وهى مقبلا • انا روضة والروض مسم درره • لبشرا اذا بدر السحاب بهللا
وكذاك لا عجبا خصومك طالما • اسد العرين نفاه فى اسرار ربطلا • فما يقاد فتور جيم حفونه
لا خالفن على هواه الغدلا • ولا رحضن الهوى لمساحلت • فقلت وحرص فى المحبة من علا
ولا حسنين وان اساولين طوعا • ان قتبى ازيد حبا ان فلا • لا ملت فارا رحمه بارلى
ان كان قلبى من محبتيه لا • ان كنت ابهواه لفاحشة فلا • بويت منه دار المقامة موبلا
يا حبذا متمايين لو لواصلا • وبراوما اعتقلا تحمل اذلا • لا شى اجمل من عفاف زانه • ورع
ومن لبس العفاف تجملا • طبقت على التقوى سرايرنا ومن • طبقت على التقوى سريرة علا

اهواه لا مجانسة حاشا بمن • الهی الکتاب تلاوت ان تجلا • لا فرق مرحمة ما اخلفیته • با
لمصطفی و اخیه من صدق الولا • فما لعرک علیه الا شماد فی • العلل المفتت این عرق الا مثلا
الاولان الاخران الباطنان • الظاهران انشاکرین لدی العلا • العابدان الزاهد الحاکمان
العادلان الشاهدان علی الملا • خلفا و ما خلق الوجود کلاهما • یوران من نور العلی تفضیلا •
فی علم المخزون مجتمعان لن • یتفرقا ابدا و لن یتحولا • فاسیل عن النور الذی یجدویه • فی النور
مستطورا و سایل من ملا • و اسال عن الکلمات لما ان لها • حقا تلقی آدم فتقبلا • ثم اجتباه
فادوعا فی صلبه • شرفا و کرما و تجللا • و القلبا فی الساجدین فادوعا • فی الظهر الا رحام ثم
استقبلا • حتی استعر النور نورا دحدا • محاشیه الحدابین ثم تجللا • مسا کلکم ارتضاه و کان اول
بقم الوصی و ذاک اسمی مرسلا • فعلی نفس محمد و وصیه • و ابنه و سواه مامون فلا • و شقیق نبیه
و حیر من انبیق • نهاجد به بوسل اولا • و به استوی الفلک فی طوفانها • لما و عالنوح به و توسلا
و به وجب نار الخلیل فاصبحت • بردا و قد ادکت حرقا • و به دعا یعقوب حین اصابه •

و این ابیات که مذکور خواهد شد در مرض الموت گفته و در ان اظهار توسل باهل البیت علیهم السلام نموده
ان الرحیل و حق فیما تری • و رت تقطع مفاره الین و السری • و طوت عنی و یوم
رحلی • لوانها بالروح لی عوض شرا • و تعلقت بنیة القصور روحها • فزوا الی الظلمات لطباق
الثری • و لصرت اما مناکنا نا • و کانت کنا طیف اجلام الکری • و مرو فه بالبین کاد فواد
من حول یوم البین مقطری • و یقول ان الرحل و دفعها • قد حظ فی الخد المحد اسطرا بانار لا
تحتاشنی و محاقی • حوص الحافر و الجاعت و الوا • فالی من الملجا سواک لنا اذا • شطت حروف
الدهر او حطب جوا • فاحتماد العین کوب فراقها • یجری علی خدی یجمیعا احمرا • اشم و دیعة و دی
الجلال کما عدا • شخصی و دیعة حید زخیر الوری • یا مولشی فی و حدتی ادعاحت • علیسی بکرا فی اللجو
و منکرا لکن بدی عاقت بحلی • انا و اثق بک لا ری شخصیها • الا بشیرا سایلی و مشرا
فیجیع قوم المنتهیم علی • مکنون سرک عارفا و مخبرا • الا غفرت ذنوب عندنا زل • لفساد
من الزمت طاعت الوری • لا زاهد ورع و لا متحنثا • و لا یوما یعب السرا • لفتیکم و لنا

بذلک

بذلک مفخرا • یا ناصر الاسلام یمین ماردت • منه الدعایم فاستعاد امرا • و تمل غرا لاکو بعد جمیعه
خشنا • عالیة الجوانب و الذرا • عدی فی عبد اناک مجاورا • متخصا بولاکم تسه • انی اتیک و احدا
و مجاورا • و لکل حارد احد حق القرا • صفی الدین عبد العزیز بن سرایا الحلی شاعری ساحر و فاضلی
در فنون ادب ماهر بود از شعرای متاخرین شاعر پیترین سخن افرین ملکه سخن افرین او است
و قصیده بدیعیه مشهوره بر فضیلت او شاهدی نابلوست معاصر ملوک دیار بکر بوده و بعضی
از قصاید لطیفه در مدح انسان نظم نموده و از دیوان او مستفاد میشود که بدران او در حله
ماردین از روسای بزرگان روزگار بوده اند و در چند جا از دیوان خود افتخار به بزرگی پدر
و خال نموده و خود را بغنی و استغنا از شیوه شاعران روزگار ستوده شیخ مجد الدین فیروز
ابادی شافعی که از اکابر متاخرین فن حدیث است بصحبت او رسیده و در یکی از مجموعهای خود
نوشته که اجتمعت به سبع و اربعین و سبعمایه بالادب الشاعر صفی الدین عبد العزیز بن
سرایا الحلی بمدینه بغداد فرایته شیخا کبیرا له قدرة تامة علی النظم و النثر و جزء بعلوم العربیه و النثر
فنظر لی ارق من سحر النیم و ارق من المحیا البسم و کان شیعیا فما الا ان حاله زاهیة فیه
عامة و سخة و وجه افیح من الکل و من رای لا یظن ان ینظم ذلک الشعر الذی هو کالدر فی الاصداف
انتهی و از جمله اشعار او که در مدح حضرت امیر المومنین علیه السلام واقع است این چند
بیت است • جمعت فی صفاتک الاضداد • فلهذا اعیت بک الاضداد • زاهد حاکم حکیم شجاع
فانک • ناسک شیم جامعین فی شرط • و لا حاز مشاهد العباد خلق التمیز • الاطف و بالس
یذ و بسنه الجهاد • فلهذا تعقت فیک اقوام • باقوالهم فزاتوا و زادوا • و علت فی صفات
فضلک • باسین و طسم و ال سین و صاد • ظهرت منک للوری مکرمات • فاقرت بفضلک
الحساد • ان تکذب بها عداک فقد کذب • من قبل قوم لوط و عاد • انت سر النبی و الصنو و القهر
ابن العم و الاخ المستفاد • لو رای منک النبی لاخاه • و الا فاخطاه الانتقاد • بکم یا اهل النبی لم یلف
لکم خامسا سواه بزاد • کنت نفسا و بوسک ابناک • لدیه النساء و الاولاد • جل منک ان
یحیط به الشعر • و یحصی صفاتک النقاد • انما الله عنکم اذهب الرجس من فزت بغیظها الاضداد
ذاک مدح الاله فیکم فان • فمت یصح فذاک قول معاد • و مخفی نماند که ناظم در اظهار استجماع آنحضرت
مر صفات متضاده را اشعار نموده بغایت تشبیه آنحضرت بجناب حق سبحانه و تعالی در سعت
احاطه صفات کمال او که متصور در طرفی از اضداد و مقید بجانبی از آن نیست بلکه مقتضی تعالق
اطراف و جامعیت اضداد است بمرتبه تر و اهل تحقیق مقرر است که کمال هر صنعتی در آنست که با ضد
خود معانق و متناسب گردد چنانکه در عقد فرایدا سماء الحسنی مشاهده میرود هو الاول الآخر

نفیر جواد

والظاهر والباطن بسبب اعتبارات مختلفه وصف ضد ای متعالی متشبهات او در صفات کمال بصفات
متقابله توان کرد و در هیچکدام محصور نباشد و این قطعه نیز در مدح آنحضرت ساز دست
امیر المومنین اراک اماه ذکر یک عندی حسب صفاتی وان کررت ذکرک عند نعل یکد رسوه
بغی قتالی فصرت اذا نکلت باصل فرد وکریک بالجمیل من القتال فلیس یطیق سمع ثناکه الا
کریم الاصل محمود الخصال فما انا قد خبرت بک الیا نفاثبت محک اولاد الهلال ولها ایضا
فی مدحه علیه السلام سه فوالله ما اختار الاله محمدا الحبیبا وبین العالمین له مثل کذلک ما
اختار النبی لنفسه علیا وصیا وهو لا ینبغی بعل وصیرو دون الانام اخاله وصیا وفیهم من له دونه
الفضل وشاهد عقل المرء حین اختیاره فما حال من یختاره الله والرسل وله ایضا نوال علیا واسیاه
تغنی المعاد واهوال امام له عقد یوم الغدیر منبض النبی واقواله له فی التشهد بعد الصلوة
مقام یخبر عن حاله فقل بعد ذکر آله السماء وذکر النبی سوی آله ودر قصیده که در نعت
حضرت رسالت صلوات الله علیه وآله گفته این چند بیت در مدح بابی علم وآل اطهار گفته
سه مدینة علم وابن عمک بابها فمن غیر ذاک الباب لم یوت سورها شموس لکم فی
الغرب ست سموشها بدور لکم فی الشرق شفت بدورها جبال اذا ما الخف رکب جبالها
بحور اذا ما الارض غارت بحورها فالک خیر الآل والقرة التی تجیبها نعمی قلیل شکورها
ودر قصیده دیگر که در نعت حضرت رسالت صلوات الله علیه وآله وسلم وفهمت این چند بیت
نیز در مدح آل اطهار گفته آنجا که میگوید که سه ولو انی وفیت وصف حقه فی الکلام وضاقت
الاوزان فعلیک من رب السلام سلامه والفضل والبرکات والرضوان وعلی صراط
الحق لک کلما هب النسیم ومال الاغصان وعلی ابن عمک وارث العلم الهدی ذلت
لسطوة باسه الشجعان واخیک فی یوم الغدیر وقد بدا نور الهدی وناخت الاحزان
وعلی صحابتک الذین تتبعوا طرق الهدی فهداهم الرحمان وهما لقد صحابه رسول بآن صله
وموصول جهة احتراز دخول اغیار وافراج ناقصان عهد سید ابرار ومخالفان آل اطهار اوست
ونظیر این قصیده است آنچه در قصه مشهوره واقع است که روزی علوی بتقدیر با شخصی
نزاع واقع شد ودران اثنا با او گفت که ترا میرسد که بر من اعتراض کنی وحال آنکه من از آل
پیغمبرم وترا در هر نماز صلوات بر من باید فرستاد آن شخص گفت آری صلوات بر آل میفرستم
اما من الطیبین الطاهرین نیز میگویم ودر قصیده بدیعیه که در نعت حضرت رسول صلی الله علیه
وآله نظم آن نموده در مدح آل واصحاب او این ابیات فرموده سه صلی علیه آک العرش ما
طلعت شمس وما لاح نجم فی دجی الظلم والا مناد الله من شهدت لقدرهم سورة الاحزاب بالعظم

آل الرسول محل العلم ما حکموا عدالا وعدوا اساوة الامم هم النجوم بهم یهدی الانام وهم اعلام الظلام
وهم اسباب العلم لهم اسام سوام غیر خافیة من اجلها صار یدعی الاسم بالعلم وصحبه من له فضل اذا
افتخروا ما ان یقصر عن غایات فضلهم هم هم فی جمیع الفضل ما عدموا فضل الاخاء ونص الذکر
الرحم البادلوا النفس للرد الوم البادلوا النفس بذل الزاد لیوم وایضا بنوا الوصی صون
الجار والوم عصر المرابع حمر السر یوم وغی سودا لوتاریخ نقض الفعل الاسم ذل النصار کما خر
النظر کم وبالفضل والبذل وفی علم وفی کرم من کل ابلج داری الرعد یوم ندی مشمر عنه یوم
الرعب معتصم لهم تهلل وجه الجیاد کما مقصور مستهل من الغمم مارو ضنه وشع الوسمی
بروتها یوما باحسن من آثار سعیهم لا عیب فیهم سوی ان الزمل بهم لیسلوا عن الاهل حالا
وطان والمشم وخفی نماند که اگرچه ظاهر از لفظ هم هم در بیت هشتم اسلوب شعری است
لیکن مقصود از آن اشعار است بآنکه مراد از صحابه تر در آن بیت آل رسول است صلوات
ایشان ورشح محبت واجب است نه آنکه مراد دیگر اند و مصرع دوم آن بیت وما بعد آن بیت
کنم دلالت تمام دارد زیرا که اوصاف مذکوره در مصرع دوم وما بعد آن از فضل اخاء ونص ذکر
رحم مخصوص بآل اطهار است پس اگر از لفظ صحابه در بیت مذکور غیر آل منظور خواهد بود ذکر او
صاف مذکوره بعد از آن متوجه خواهد نمود وایضا این قطعه در مدح عترت اطهار از اشعار محبت
شعار اوست سه یا عترة المختار یا من لهم بعفو عبد یتولاهم اعرف فی الشدة لحمی لکم او
یعرف الناس سواهم وله ایضا یا عترة المختار یا من لهم ارحموا کما من عذاب الیم
حدیث حبی لکم سایر وسروری فی هواکم مقیم قد فرت کل العفو اذ لم نزل مراطه دینی بکم
مستقیم فمن الی الله بعد فاکم فقد الی الله تقلب سلیم واین قطعه را در مقام تعیه گفته
قبل لی نعشق الصحابة طرا ام تعزوت منهم بوثیق فوصفت الجمیع وصفا اذا
صوع ارزی بکل سک سحیق قبل دعی الصفات والکل کالنو بایق لشق من کل داء وتنبیق فانی من
عمل قلت الی الا لعل لا سما الی الصدیق وخفی نماند که مراد صفی الدین از ربع حضرت امیر المومنین
وسبطین ومادر ایشانست فاطمه است علیهم السلام چنانکه شیخ او حدی در جام جم در نعت حضرت
رسالت صلوات الله علیه این طریقه را نیز مسلوک داشته وگفته بیت هشتم بهشت کوکب معلوم
نجم جار کو هر معصوم ومراد او از صدیق حضرت امیر المومنین است علیه السلام چه او اول کسی که
تصدیق حضرت صلوات الله علیه نموده است ودر بعضی از مجالس این کتاب از طریق مخالف
ومؤالف منقول شده که آنحضرت بر منبر کوفه فرموده اند که انا الصدیق الاکبر ودر عنوان بعضی
از اشعار دیوان صفی الدین مذکور است که سید اجل نقیب امین تاج الدین آوی که نقیب نقبای اشراف

عراق بود او را فرمود که جواب بگو بدابیات عبدالله معتز عباسی را که در قصیدهٔ العینیه او
واقع است چو در ان ابیات بی ادبی نسبت باهل بیت علیهم السلام و سخنان ناموجه از و سر زده
انگاه گفته شعر الا من لعین دمعها سکب الدما • لسکان العدی و لکاتبها • و نحن ورثنا بیات النبی
و کم تخذلون باهدابها • لکم رحم یا بنی بنته • و لکن بنو العم اولی بها • فلسنا امتری دار • و بقی
حق ما سلبها • اذا ما و لم نلغیتم • زنونا افرت نخلا بها • انگاه صفی الدین بر وجهی که مذکور میشود
جواب بیت بیت علی سبیل الارتجال گفت شعر الا قل لبنی عبید الاله • و طاغی قریش و
کذابها • و باغی العباد و باغی العباد • و ناجی اللئام و معتابها • انت تفاخر ال النبی • و تجحد فضل
جنابها • لکم یا بنی المصطفی اوبهم • فزد العدو ما و صابها • اما رحم من الحرمن • و انکر و فرط العیاد من
وابها • و قلت ورثنا بیات النبی • فکم تجحدون بابدابها • و عندک لا تورث الانبیا • فکیف حقنتم
تاتوابها • تکذبت نفسک فی الی العین • و لم یعلم الشهد من صابها • اجدک برضی بما قلته
و ما کان یوما بمعتابها • و کان نصفین من حربهم • لوب الطعاه و امرابها • و قد سمر الموت عن ساقه
و کشرت الحرب عن نابها • فاقبل من عوالی حیدر • بارعابها و ارنابها • و اثر ان ترغبه الانام • من الکبیر
لاسهابها • لیعطی الخلافة بلا بها • فلم یر صولا کاسها • و صلی مع الناس طول الحیوه • و حیدر فی
صدر محرابها • فهلا نعقها جدکم اذ اکان اذواک اجری بها • و اوجعل الامر شوری لهم • فهل کان
من بعض ازنابها • احامهم کان ام سادسا • و قد حلب بین خطابها • و قولک انتم بنو بنته
و لکن لو العلم اولی بها • بنو البنت ایضا بنوه • و ذلک اوی لانسابها • قدح فی الخلافة
فضل الخلایا • فنت • و لولا الرکا بها • و ما انت و التحص عن شابها • و فاحمصوک بالوابها • و ماشا
در یک سوی ساحه • فما کنت ابلا لاسیابها • فکیف تخصوک لوماها • و لم ساد بالوابها
و قلت یا کم القاتلون • اسودا مبسنة فی غابها • کرهت و اشرفت فیما اوعیت • و لم تنه
نفسک عن غابها • کم حاولتها سراه لکم • فردت علی کمین اعقابها • و لولا سیوف ابی مسلم
نفوت علی جهد طلابها • و ذلک عهد لهم لا لکم • رعی فیکم قرب انسابها • و کنتم اساری برطن الحوس
و قد شعکم لهم اعنابها • فاخر حکم و حبا کم بها • و تمص کم فصل حلبابها • فجازه حمو بشر الجزاء • الطغوی
النفوس و اعجابها • قدح ذکر قوم رضوا بالکفاف • و جاه الخلافة من بابها • هم العابدون
هم الزاهدون • هم الساجدون بمحرابها • هم الصایمون هم القایمون • هم العالمون باداها
هم قطب ملت و دین الاله • و دور رحی باطنا بها • علیک الملوک بالعانات • و حل المعالی لا
صحابها • و وصف العذار و داب الطار • و نعت الغفار بالقابها • و شوک فی مدح ترک
الصلوة • و سقی السقاة باکوابها • فذلک شانک لا شانهم • و جری الحیاء باحسابها • و فات

صفی

صفی الدین بر وجهی که این مشحونه در تاریخ روضة المناظر ذکر نموده در سال هفتصد و پنجاه بود القاضی
فخر الدین ابن مکانس رحمة الله از بعضی ثقات استماع نموده که امامی مذهب و معاصر صفی
الدین علی بوده این دو بیت از بعضی قصایه او در مدح حضرت امیر است علیه السلام شعر
یا ابن عم النبی ان اماشا • بالسعادة فاز دا • انت للعلم فی الحقیقة باب • یا امامی و ماسواک
مجاز استدراک اگرچه ظاهر است که استقصای ذکر شعرای مومنین و مداحان اهل بیت
طاهرین درین مجلس قرین میسر نشده لیکن تواند بود که بخاطر بعضی رسد که چون ابو نواس
حسن بن هانی مداح مامون عباسی از اکابر شعرا و مشاهیر ایشان است و اشعار او در مدح
حضرت امام رضا علیه السلام مشهور و در کتب جمهور مسطور است چرا او را درین مجلس
مذکور نساخته اند جواب آنست که لا کل سوداء ثمرة و لا کل بیضاء شجرة زیرا که انچه از اشعار ابی
نواس در مدح حضرت امام رضا علیه السلام مشهور است این قطعه است که جهة دفع ملامت مردم مقدم
نموده و گفته قطعه قیل لی انت احسن الناس طرا • فی فنون من المقال البدیه • فعلی ما ترک مدح
ابن موسی • و الفضال التی رست فی فیه • قلت لا استطیع مدح امام • کان جبریل خادما لابیه
و شعری که جهة دفع ملامت خلق گوید دلالت بر خلوص اعتقاد ندارد و دیگر از مدایح او این قطعه
است شعر مطهرون نقیات جیوبهم • تجری الصلوة علیهم انما ذکروا • من لم یکن علویا حین
تنسبه • فما له فی قدیم الدهر مفتخر • الله لما برا خلقا و اتقنه • صفاکم و اصطفاکم ایها البشر
فانتم الملاء الاعلی و عندکم • علم الکتاب و ما جاءت به السور • و شان وقوع آن بر وجهی که
مولف کتاب اعلام الوری از علی بن ابراهیم بن هاشم از پدر خود از محمد بن یحیی فارسی روایت
نموده آنست که روزی ابو نواس مذکور حضرت امام رضا را علیه السلام دید که از خانه مامون
بیرون آمده بر استری سوار شده بمنزل شریف خود میرود پیش رفت و
سلام کرد و گفت یا ابن رسول الله در مدح شما بیتی چند گفته ام میخواهم که آنرا بشنود آنحضرت
متوجه شده استماع آن نمودند و باو گفتند که قد جئتنا بابیات ما سبقک الیها احد انگاه بخادم
خود گفتند که هیچ چیز از نقود همراه داری گفت سیصد دینار دارم آنحضرت گفتند که آنرا با
بو نواس بده و بعد از ان گفتند که شاید این مبلغ در نظر او اندک فایده استری را که بر ان
سوار بودیم نیز باو بده و مخفی نماند که سوق روایت مذکوره دلالت بر قلت ملازمت ابو نواس
نسبت بآنحضرت دارد و از کلام آنحضرت که شاید آن مبلغ در نظر ابو نواس اندک فایده ضعف
اعتقاد آنحضرت بر اعتقاد او ظاهر میشود مع هذا در امالی شیخ ابو جعفر طوسی طیب الله مشهد و مسطور است

که در سر من رای شخصی بود از مقبولان شیعه که نام او سهل بن یعقوب و کنیتش ابو السری و لقبش
ابو نواس بود و با ذان گفتن در بعضی از مساجد آنجا اشتغال می نمود روزی حضرت
امام علیه السلام باو گفتند یا ابا السری انت ابو نواس الحق و من نقد مک الی نواس الباطل و
این کلام دلالت صریح دارد و بر بطلان عقیدهٔ ابو نواس شاعر مشهور و از ادلهٔ فساد مواد
و خلط اعتقاد اوست این چند بیت که باو منسوب است قطعه انی احب ابا حفص و شیعته
کما احب عتیقا صاحب الغار • و قد رضیت علیا قدوه علما • و ما رضیت بقتل الشیخ فی الدار کل
الصحابة عندی الخیر زهر • فهل علی بهذا القول من عار • و بالجمله مجرد مدح اهل البیت علیهم السلام
دلالت بر حسن اعتقاد و خلوص فواد ندارد زیرا که اسلاف و اخلاف مخالفان التزام
ظاهر احکام دین سید انام و ذکر خیر آل کرام او را سپر دفع ملامت دیگر اهل مذهب و ملل
ساخته اند و مصلحت ظاهر حال خود را در ان ساخته و الا در باطن حال یکی دشمن پیغمبر و آل
او بوده اند تا آنکه در شهرهای اهل سنت که علی و فاطمه را کمتر از ابو بکر و عمر و عثمان و عایشه و حفصه
دانند اگر ذکر علی گویند بدی آنکه ذکر ایشان کنند یا ذکر عایشه و حفصه آن مادر را
رافضی گویند و طریق اهانت و آزار او پویند و بنی امیه هشتاد سال بر سبیل عداوت و کینه
در کردن اهل مشرق و مغرب انداخته بودند و سعی کردند تا خلق عالم ذکر مناقب علی و
اولاد او پنهان کنند و اسم علی را بگردانیدند و او را ابو تراب میخواندند تا شاعری که نام و
نسب او از یاد خلق برود و میسر نشد و بمقتضای لنظره علی الدین ولو کره المشرکون معذور نیفتاد
ع گل خورشید را اندود نتوان • و جون مخالفان دانسته اند که اخفای آن از ممکنات
نیست طوعا و کرها مناقب ایشان میگویند و علمای ایشان آنرا در دفاتر ثبت مینمایند و لیکن نه
از سر محبت و ورد و خلوص اعتقاد بلکه تسخیر و تغییر الهی قال الله تعالی ولئن سألتهم من خلق
السموات والارض لیقولن الله و لهذا حاکمه مشرکان و علمای یهود و نصاری جهت حسد حضرت
رسول صلوات الله و سلامه علیه بعضی از توریت تحریف کردند و پاره را اخفا نمودند و اینجا عبارت
پاره از مناقب امیر المؤمنین علیه السلام را پنهان داشتند و پاره از مناقب او را بر ابو بکر و عمر و
عثمان افزاکردند و بر ایشان بستند و سیف الدین قلمرای منقل منقلبون مجلس دوازدهم
در ذکر شعرای عجم سحبان العجم استاد ابو القاسم فردوسی طوسی نور الله مشهده •
یگانهٔ فارس میدان و فرس فردوسی که در محاربهٔ عزیمه بجوشیر تیغ برآن زمین که قدم مانده
شخص نظرات او • سخنوران ازل تا ابد نهاده جبین • نام او حسن بن اسحاق بن شرفشاه است
و بعضی گفته اند که او منصور بن فخر الدین احمد بن مولانا فرخ الفردوسی است که باعتبار انکه پدر او

باغبان

باغبان جهار باغی بود موسوم بفردوس نموده و کرده بی برانند که در روز ملاقات سلطان محمود
از لبس اشعار ابدار و حکایات بلند بر گذرانید سلطان را بسیار خوش آمد و از فرط بهجت و سرور
فرمود عدد درک یا فردوسی مجلس ما را فردوسی ساختی یا چون فردوسی منثور ساختی
کان این کرده آنست که تخلص بفردوسی بعد از این خطاب شد و مخفی نماند که ظاهر این نقل
دلالت بران دارد که اول تخلص بفردوسی کرده بود که سلطان فرمود عدد درک یا فردوسی
نه آنکه بعد از ان فردوسی تخلص کرده باشد و باتفاق کنیت او ابو القاسم و چون متولد شد
پدر او در خواب دید که ابو القاسم بر بامی بلند بر شد و روی بجانب قبله کرده نعره زد و از ان
طرف جوابی آمد و همچنین بطرف یمین و یسار نوا زد و از هر جانب آوازها شنید بامداد از
شیخ نجیب الدین بن معبر که از مشاهیر معبران آن زمان بود کیفیت این واقعه پرسید شیخ گفت تعبیر
آن آواز اینست که پسر تو سخن گوی شود که آوازهٔ او بچهار رکن عالم رسد و آن جواب که از
هر طرف شنیدی علامت آنست که در همه اطراف و اکناف سخن او را بقبول تلقی و استقبال
نمایند و چون آن فردوسی بسن تعلیم رسید بتحصیل علوم مشغول شد و در انواع و انشا و کمال از اقران
و امثال بسر آمد و کتاب شاهنامه بر پادشاهی او در اقلیم فضل و کمال دلیلی واضح و برهانی لایحت چنانکه
حکیم انوری که ملک الشعرای زمان خود بوده و در فنون فضل و حکمت گوی مسابقت از اقران
ربوده اشعار بآن نموده و فرموده قطعه آفرین بر روان فردوسی آن جوان همه فرخنده
او نه استاد بود و نه شاگرد • او خداوند بود و ما بنده • و حکیم خاقانی نیز که خاقان کشور فضل و
سخن وری بوده گوید قطعه شیخ جمع هوشمند آنست • رد بکور نظم نکته گر خاطر فردوسی
طوسی بود • زادگان طبع پاکش همگی جوهر اوند • زاده جوهر اوش بود چون مرد فردوسی بود
گفته اند که آنچه اشعار حکمت نثار در ان کتاب اعجاز آثار مندرج است چهار برابر کتاب
لسان شیخ سعدی است ملک فی الحقیقت سخنان آن حکیم یگانه از احوال مبدا و معاد نشانه است
و قصهٔ پادشاهان عجم چو بهانه ظاهر او در لباس افسانه و باطنا ترانه عاشقانه و رمزی چند حکیمانه
موعدانه است بصورت تاریخ پادشاهان عجم است و بمعنی فهرست جهات حکم و دوم منثور
حدیث پادشاهان عجم را • حکایت نامه ضحاک و جم را • نگفتند هوشمند نیکفرجام نشاید کرد ضایع
خیره ایام • مگر کز خوی نیکان پند گیرد • و ز انجام همان عبرت پذیرد • در تذکرهٔ دولتشاه
سمرقندی مسطور است که اکابر و افاضل متفق اند که شاعری در مدت روزگار اسلام مثل فردوسی
از کتم عدم پای بعرصهٔ وجود ننهاده و الحق داد سخنوری و فصاحت داده و شاهد عدل بر صدق
این دعوی کتاب شاهنامه اوست که درین پانصد سال گذشته از شاعران و فصیحان روزگار هیچ

از این سوی در این منزل
او را تخلص فردوسی
تخلص فردوسی

آفریده را بدرای جواب شاه نامه نبود و این حالت از شاعران هیچکس را مسلم نیست و اینمعنی عنایت
خدائی بود در حق فردوسی بنیت کلام دولت شاه سمرقندی در بیان فضل فردوسی ملوکی
ع والفضل ما شهدت به الاعداء آورده اند که فردوسی بعد از تحصیل علوم و تکمیل نفس قدسی
رسوم همواره مواظبت بمطالعه کتب ملوکی و اوقات خود بدان مصروف گردانیدی و منزل
و مقام او در کنار جوی بود که آب از رود نهر طوس بآن جوی در آمدی و باب آن انجام
داشتی و بهر وقت که سیل بنداب شهر را بگیرد و آب از آن جوی منقطع میشد احوال فردوسی
بغایت مشوش می گشت و همه روزه از رود میگیرد و میگفت بزرگ سعادتی باشد که آن میسر شود
که بنداب شهر را که بخاک و خاشاک می بندند بکی و سنگ محکم شود چنانچه سیل آنرا نتواند برد و
التزام نموده که هرچه در تصرف او در آید نگاه دارد تا در آن بند صرف کند چون نهال وجود
از جوی بار تحصیل کمال بار ور گشت و روضه ضمیرش بیاکوره بدایع منظومات و حدیقه خاطرش
بنوباوه غرایب نوادر روایات حاصل کرد بحکم آنکه هرچند در سپهر گردان ستاره بجد
هم هست لیکن حال کسوف و خسوف بر رخسار شمس و قمر است بواسطه ظلم و عدوان حاکم طوس
از اهل وطن جدا گشته بغزنین رفت تا بدستیاری قوت بازوی معدلت سلطان محمود
سرنجه تطاول جور و طغیان او بزماید و اشعه آفتاب انصاف سلطانی بر سراپای احوال آن عزیز
سایان سرگردانی تابد لاجرم بولایت غزنی توجه نمود و چون بکنار شهر رسید در باغی فرود
آمد و کس بشهر فرستاد تا بعضی از دوستان را از مقدم او اعلام نماید و چنانکه مشهور است
از اتفاقات حسنه آن روز شعرای غزنی عنصری و فرخی و عسجدی هر یک با جوانی خوش
صورت از خدمت کرنه بخلوت در باغی صحبت میداشتند چون فردوسی واقف شد جوانی
که نزد یک ایشان رود و متوجه شد حریفان چون وضع روستائیانه دیدند و اشراع زهد خشکی از
هیات او کردند با خود گفتند این زاهد خشک واجب الدفع است چه رونق عیش ما را خواهد
برد و خاطر خرم ما را منغص خواهد کرد یکی گفت بمستی آغاز کنیم عنصری منع نموده گفت باید که بی دلیری
نشاید کرد او را بشعر امتحان کنیم اگر تمام عیار آید صحبت داریم و گرنه عذر خواهی نمائیم پس بنا بر نقل
نظامی عروضی صاحب چهار مقاله عنصری گفت ای برادر ما شاعرانیم و در مجلس شاعران جز شاعر
نگنجد ما هر یک مصراعی میگوئیم تو مصرع رابع بگو با ما را بوقت خوش خواهد بخشید پس عنصری
گفت ع چون عارض تو ماه نباشد روشن ع عسجدی گفت ع مانند رخت گل نبود در گلشن
ع فرخی گفت ع مژگانت همی گذرد از جوشن ؛ فردوسی گفت ع مانند سنان
گیو در جنگ پشن ؛ همگنان از حسن کلام او تعجب کردند و استاد عنصری گفت زهی گفتی بکر را

در تاریخ سلاطین عجم و فتوحی هست گفت بلی و تاریخ ملوک عجم همراه دارم و عنصری در ابیات
و اشعار مشکلها امتحان کرده فردوسی را در شیوه سخنوری قادر یافت و گفت ای برادر معذور
دار که ما ترا نشناخته بودیم و فضل ترا ندانسته و او را مصاحب خود ساخت و چون سلطان عنصری را
بنظم در تاریخ ملوک عجم امر فرموده بود و بر دشکل بود و از و پرسید که توقع در نظم آن تاریخ
هستی گفت بلی انشاء الله تعالی عنصری جزم شده فی الحال بعرض رسانید و بر ابوالعباس طوسی
سلطان بر و مشمول نظر عاطفت گردید و این بیت فی البدیهه در مدح سلطان گفت بیت
چو کودک لب از شیر مادر بشست ؛ بگهواره محمود گهوارهٔ بخشت ؛ سلطان را بغایت این بیت
خوش آمد و فردوسی را بنظم تاریخ عجم امر فرمود و بعضی دیگر حکایات آن چهار مصرع را بامتحان
فردوسی را در مجلس سلطان نقل نموده اند و گفته اند که چون فردوسی در آن باغ بنزد شعرا
رسید و با ایشان در آمد و فردوسی نیز با ایشان از هر در چنان سخن کرد که شعرا از و متحیر
شدند و بالاخره میان ایشان گفت و گوی بجائی رسید که با فردوسی طعنه آغاز کردند اما
از و صرفه نبردند و با او بهیچ نحو بر نیامدند بالاخره فردوسی از مجلس ایشان از رده خاطر
بیرون رفت گویند سلطان را ندیمی بود ماهک نام در آن حالت بفردوسی رسید و با او زبانی
بسخن در آمد ندیم او را فصیح و دانشمند یافت و محبت او در دل گرفت و بر سبیل ضیافت
او را بخانه برد و بعد از استیناس از و پرسید که از کجائی و چه مقصود داری فردوسی تمام
احوال را از طوس و ظلم حاکم و آمدن بغزنی جهت و احوال خود بیان کرد ندیم حکایت کتاب
سیر ملوک و تکلیف سلطان شعرا را بنظم آن بوی نقل نمود فردوسی را بغایت خوش آمد و
قبول کرد و گفت مرا نیز در نظم گفتن طبعی هست شاید که حال مرا در محل فرصت بعرض
سلطان رسانی ندیم گفت همچنین کنم در روز دیگر فردوسی را در محلی نشاند و خود بملازمت
سلطان رفت تا شاید احوال او بعرض سلطان رساند مجال نیافت تا یکهفته بر این منوال بگذشت
و چون ندیم بکمال فضل و بلاغت او اطلاع یافته بود هر شب که از ملازمت سلطان مراجعت
نمودی تا بامداد بفردوسی با عیش و طرب گذرانیدی فردوسی از ماهک التماس نمود که
او را در نظر سلطان جلوه دهد تا بدستیاری پادشاه سلطان را بهمت بدرجه رفعت
رساند ماهک گفت امروز شعرا در مجلس سلطان بودند و شعری که از هر یک در نظم تاریخ ملوک
عجم سروده بود بعرض رسانیدند و عنصری داستان رستم و سهراب را نظم کرده بود و بسبب
دو بیت که چون دو پیکر از سپهر طبع و قاد او طاوس عذوبه بود فرمان نفاذ یافت که اتمام نظم آن
کتاب در عهده حسن اهتمام او باشد فردوسی گفت آن دو بیت که ام است ماهک گفت چون

رستم بر سهراب ظفر یافت سهراب را اندیشه آن بود که چون او را زنهار دادم او نیز مرا زنهار خواهد
داد چون رستم خنجر برکشید و امان بسهراب نداد سهراب در زیر خنجر بگفت ع هر آنکه کو
کشته شد بی تو بخون • بیالود می آن خنجر آبگون • زمانه بخون تو تشنه شود • بر انداز تو
موی آغشته شود • سلطان را این دو بیت مستحسن افتاد پس فردوسی یادگار زمانی داستان
رستم و اسفندیار را نظم کرد چنانکه ماهک واقف نبود و ابتدا این بود ع کنون خورد
باید می خوشگوار • که می بوی مشک آید از جویبار • هوا پر خروش و زمین پر جوش
خنک آنکه دلشاد دارد نوش • درم دارد و نقل و نان و نبید • سر گوسفندی تواند برید
مرا نیست این خرم آنرا که هست • بجشنی بر مردم تنگدست • بیا نیز بلبل بخواند همی
گل از ناله او ببالد همی • گل از باد و باران بخندد همی • شب تیره بلبل بخسبد همی • شبی ماهک
گفت بیشتر از این تاریخ عجم را استادان مستحسن نظم نموده اند و بنای نظم آنرا اساسی
استوار نهاده اند ماهک گفت ممکن باشد فردوسی گفت داستانی از آن کتاب بیش من است
که جواهر منظومه آبداران از در کلام عنصری گران بهاتر و هیاکل عجوبه ابکاران از کواعب آب
خاطر او زیباتر است داستانی که گفته بود ماهک را تا بملازمت سلطان رساند چون آن
در رغور نیظر ثاقب سلطان سیه الف وارش در میان جان جای داد و از ماهک سؤال کرد که
این کواکب رخشان از برج فلک کدام روشن رای طلوع کرده ماهک گفت شخصی بواسطه ظلم عمال طوس که
مسقط الراس اوست روی بدرگاه جهان پناه آورده بحکم سابقه معرفت از یامن بنده را بالو
اساس موانست و مجالست معهود افتاده و چون قضیه تکلیف نظم تاریخ ملوک عجم معلوم او کرده
گفت این کتاب را پیش از این در سلک نظم کشیده اند و داستان رستم و اسفندیار را بمن داد که
بمطالعه شریف سامی سلطان را وقت خوش شد و با حضار او مثال داد که از داستان رستم و که
این کتاب را بتمامی نظم دارد احتیاج بتخشیم مؤنت نظم او نیفتد فردوسی برخاست و زمین
خدمت بوسیده و چند بیت در مدح سلطان بخواند چنانکه سلطان بسیار پسندید مثنوی زیزدان
ابر شاه باد آفرین • که نازد بدو تاج و تخت و نگین • خداوند نام و خداوند گنج • خداوند شمشیر
خفتان و رنج • که گنج زبخشش بنالد همی • بزرگی تا بخشش ببالد همی • زور یا بدریا سپاه و دست
جهان زیر فرمان گاه و دست • نگیرد کان اندرون زر نماند • که مشهور صدر را برخواند • ابو القاسم
آن شاه بیدار بخت • نهاد از بر تاج خورشید تخت • جهان آفرین تا جهان آفرید • چو او در زمانه
نیامد پدید • زخاور بیارست تا باختر • بدو آمد از فر او کان زر • بیارست روی زمین را
بداد • بپرداخت زان تاج بر سر نهاد • جهاندار محمود شاه بزرگ • یا بشخوار آرد همی بیش گرگ

زکشتن یا مبش ز رای جهان • بر و شهریاران کنند آفرین • چو کودک از شیر مادر نشست
بگهواره محمود گهوارهٔ بخت • ز فرش جهان شد چو باد بهار • هوا پر ز ابر و زمین پر نگار • ز ابر اندر
آرد بهنگام نم • جهان زو دگر دارد باغ ارم • بزم اندرون آسمان و فاست • بزم اندرون
تیر جنگ اژدهاست • بتن زنده پیل و بجان جبرئیل • بکف ابر بهمن بدل رود نیل • و دیگر ابیات
هست که بواسطه تطویل کلام نوشته نشد و بعد از اتمام مراسم دعای سلطان عرض کرد که مرا
عزیمت از ولایت طوس و از ضرب سهام تعدی موجود ایام اهل و وطن را گذاشته بحکم السلطان
ظل الله یأوی الیه کل مظلوم و ملهوف بظل معدلت سلطانی خزیده و در سایه مرحمت خاقانی از
اسب ظلم ظلمه آرمیده ام و چون قصه این کتاب معلوم کردم این داستان بنظم آورده ام سلطان را
پسند خوش آمد و احوال طوس را بالی بخارا پرسید و در این اثنا استفسار نمود که طوس
که حاکم او است فردوسی گفت طوس پسر نوذر منوچهر و سبب آن بود که هنگامی که کیخسرو طوس
را برزم افراسیاب بتوران فرستاد با او گفت که زنهار از راه کلات نروی که برادرم
فرود که از دختر بران و پسر است در آنجاست و چون سودای مزاحمت مبادا اندیشه جنگ
آورد و بر دست تو ضایع شود چون طوس بسرحد توران رسید سخن کیخسرو کار نکرده براه کلات
رفت و میان افشین و جنگ قایم گشت و سرانجام فرود کشته شد کیخسرو از این حرکت نیز طوس غضبناک
شد چه او را فرستاده بود که خون پدر او را باز خواهد بر آتش نیز گشت العقد چون طوس از
توران باز گشت نتوانست که نزد کیخسرو رود در خراسان رحل اقامت انداخت و در آن موضع
شهری طرح کرده بنام خود موسوم ساخت که تا آن شهر باقی باشد نام او بر جای بود چون فردوسی
این سخن بعرض شاه رسانید و توقف بر گاهی تاریخ ملوک عجم معلوم سلطان کرد و سلطان
شعرا را طلب داشته اشارت بفردوسی کرد که این مرد شاعر است و دعوی مثنوی میکند و این
داستان بنظم آورده بزرگان و شاعران بغایت متحیر شدند و سلطان او را خلعت داد و بکرم
بار فرمود که اکنون شما چهار شاعر هر یک یک مصرع بدیهه بگویید تا معلوم شود که کدام در فصاحت
و بلاغت جامع تر است شاعران انگشت بچشم نهادند هر یک یک مصرع در مدح سلطان گفتند چنانکه
گذشت رباعی چون عارض تو ماه نباشد روشن • مانند رخت گل نبود در گلشن • تیر مژه
گذر کند از جوشن • مانند سنان گیو در جنگ پشن • چون فردوسی مصراع چهارم بگفت شعرا گفتند
سنان گیو در جنگ پشن چگونه بود و هم است فردوسی داستان گیو و پشن را در مجلس سلطان بزرگان
و شاعران بیان کرد بنوعی که کسی آنرا نشنیده بود سلطان بغایت خرم شد و بپسندید و بزرگان و شعرا
آفرین خواندند و چون عنصری که مقدم شعرا بود بلطافت شعر فردوسی و دقت طبعش مشاهده نمود

و روز بیشتر بمعرفت او حاصل کرده بود اساس بنیان فطرتش هنر ازل و بنیاد ارکان طبیعتش
متضعضع شد و گفت تمکین نیست که کسی بدین روزگار چنین سخن تواند گفت نیکوتر که بهتر ازین گوید
هیچکس را یارای آن نیست اجون فرج وجود عنصری از کوهر انصاف کرانمایه و شاه طبع او از جواهر
نفایس اوصاف بسازد بیرایه بود بلزوم اعتذار دل او جان بوسه بر دست فردوسی داد و گفت
اگرچه سخن از جوهر فرود آمده اما طبع ارجمند تو بلند بیش داد و اگرچه عنصری شاهنشه دار الملک نظم دری
است اما رهی وار از که بندگی بستن بر درگاه فطرت آگاه تو ارجمند دارد و سایر شعرا زبان تحسین
و آفرین گشاده بقدم اعتذار پیش آمدند و سلطان نظم کتاب سیر الملوک را در عهدهٔ فطرت ارجمند
او نهاد و درین حال سلطان دو بیت در حسن خط و لغز بیت از شعرا التماس نمود شعرا باتفاق اشارت
بفردوسی کردند و وی در هر بیت این رباعی گفت رباعی مست چشم تو بهر چشم تو بهتر دست بس کرشمه زنتر
چشم مست تو نخست کرپوشد عارضت زره عذری هست کز تیر بترسد ملک خاصه زمست سلطان را
بغایت خوش آمد و گفت صد درک یا فردوسی کجا مجلس ما بدین فردوسی منور ساختی پس نگاه او را
بانواع نوازش و عنایات اختصاص فرمود و بصیقل ترغیب شاهانه زنگ کدورت ایام از آینهٔ
ضمیرش بزدود و نظم تاریخ معهود را در شان وی مقرر نمود و بفرمود که در پهلوی قصر سلطان مقرب
بحرم خاص جایی دلگشا و فضای فرح افزا از برای او بیارایند و بموجب التماس او تمام آلات حرب
و صورت پهلوانان و جانوران از اسب و پیل و شیر و پلنگ و غیر آن در پهلوی طرفی بر آن
مصوران شیرین قلم رنگین رقم تصویر نمودند و صورت بادشاهان ایران و توران و دیگر بزرگان
را برابر یکدیگر بسلاح جنگ مصور نمودند و در آنجا بگفتن شاهنامه مشغول گشت و بغیر از خاص و یک
خواجه سرا دیگری را نزد او راه نبود و هر داستان که بنظم آوردی بعرض سلطان رسانیدی و
سلطان فرمودی که بار ما این داستان شنیده ام اما نظم فردوسی چیزی دیگر است پس خواجه حسن
میمندی را فرمود که هر هزار بیت که بنظم آورد هزار مثقال طلا بدو دهد فردوسی بجد تمام و سعی
مالا کلام بگفتن شاهنامه مشغول گشت و خواجه حسن در هر هزار بیت که فردوسی تمام میکرد هزار مثقال
طلا بدو میداد و وی قبول نمیکرد و نیت آن داشت که همه را یک دفعه ستاند تا چنانکه از پیش گفت
بر بنای بند آب طوس صرف کند و در بعضی از رسایل نظامی عروضی مذکور است که استاد ابو
القاسم رازی نامی طوسی بود از دهی که آن دیه را بار خوانند از نواحی طوران و فردوسی در آن
دیه اسباب تمام داشت و از عقب یک دختر بیش نداشت و شاهنامه شو میکرد و همت او آن
بود که از صله آن جهیز دختر خویش سازد پس این کتاب تمام کرد و نساخ او علی دیلم بود و راوی
و خواننده او ابو دلف و در شکر حسین قتیبه که عامل طوس بود فردوسی را رعایت بسیار می نمود و در

جاز

فراج

فراج مسامحت میفرمود نام این شهر کس بعضی از ابیات شاهنامه مذکور ساخته آنجا که میگوید
ازین نامه از نامداران شهر • علی دیلم بود دلف است بهر • حسین قتیبه زاد
که از من نخواهد سخن بایگان • نیم کاه از اصل و فرع فراج • همی خاطم اندر میان دو راج پس شاهنامه
را علی دیلم و رهبت مجلد بنوشت و فردوسی ابو دلف را برگرفت و روی بغزنین نهاد
بیای مردی خواجه بزرگ حسن میمندی کتاب عرض کرد و قبول افتاد و محمود از خواجه مشهادت
اما خواجه خاطر خاطر داشت که پیوسته در مقام قدح جاه او بود و ندیمان محمود با آنجماعت مشهور
نمود که فردوسی را چه دهم گفتند پنجاه هزار درم و این خود بسیار باشد که او خود مردی رافضی
است و این ابیات را بر رفض او دلیل آوردند که در توحید گفته است بیت به بندگان
افرینندهٔ را • نه بینی مرکبان و بیننده را • و در مقام نعت حضرت پیغمبر و آل اطهار و علیهم السلام
گفته مثنوی بگفتار پیغمبر راه جوی • دل از تیرگیها بدین آب شوی • چه گفت آن خداوند
تنزیل و وحی • خداوند امر و خداوند نهی • که من شهر علمم علی در است • درست این سخن
قول پیغمبر است • گواهی دهم کین سخن راز اوست • تو گویی دو گوشم بر آواز اوست • منم
بندهٔ اهل بیت نبی • ستایندهٔ خاک پای وصی • حکیم اینچنین را چه در پا نهاد • بر آنکه چو موج
از و شد باد • دو هفتاد کشتی در و ساخته • همه باد با بادبان برانداخته • یکی بهمن کشتی بسان عروس
بیاراسته چو چشم خروس • محمد در و اندرون با علی • همه اهل بیت نبی و ولی • خردمند گردد
در باید بدید • کرانه نه پیدا و بن ناپدید • بدانست کز موج خواهد زدن • کسی را غرقه بیرون نخواهد
شدن • دل گفت اگر با نبی و وصی • شوم غرقه دارم دو یار وفی • همانا که باشد مرا دستگیر • خداوند
تاج و لوا و سریر • اگر جشن آرایی دیگر سرای • نیزد بنی و وصی گر بجای • گرت زین بد آید گناه نشست
چنین است این رسم و راه نخست • بدین زادم و هم بدین بگذرم • جهان دان که خاک پی حیدرم
چو او بندگان مرا کار نیست • جز این در مرا هیچ گفتار نیست • دل گر براه خطا مایل است
ترا دشمن اندر جهان خود دل است • هر آنکس که در دلش بغض علی است • از و خوار تر در جهان را کیست
کمر تا نداری ببازی جهان • نه هر گردی از نیک پی همرهان • ازین در سخن چند رانم همی • نباشد بجز
پدر دشمنش • که نیزد ان بسوزد بآذر تنش • محمود مردی متعصب بود این تخلیط و روی گرفت و
این اخبار مسموع افتاد و در جمله هفتاد هزار درم بفردوسی رسید از غصه این خسارت بیمار
شد و بعد از آن بگرمابه رفت و چون بیرون آمد فقاعی بخورد و آن سیم میان فقاعی و حمامی قسمت کرد و
محمود را هجو نمود و در شب غزنین برفت و براه نزد اسمعیل وراق پدر رازی آمد و شش ماه
در خانهٔ او متواری بود تا فرستادهای محمود که بکیت و جبی او مامور بودند بطوس رسیدند و هر چند

عمانکه کارش خانم همی

طلب فردوسی کردند نیافتند و بازگشتند و یکی دیگر از موجبات ملال خاطر سلطان محمود آن بود که
فردوسی در وقتی که بنظم شاهنامه مشغول بود هر داستان که بنظم آوردی سخن او را باطراف بردندی
و از اکابر هر که اهل تمیز و مروت بود صلات بفردوسی فرستادی و او اعتماد بر وعدهٔ سلطان
کرده از آنها هیچ ذخیره ننهاده اتفاقا که بستان رستم و اسفندیار را پیش ملک فخر الدوله
دیلمی برد وی پانصد دینار رکنی جهت فردوسی فرستاد و پیغام داد که اگر بر جانب کنی و
ظایف اعزاز و اکرام نبوی بتقدیم رسد که مزیدی بران متصور باشد و ملوک دیالمه چنانچه سابقا
دانسته شد همه شیعه بودند و دشمنی سلطان با ایشان و ایشان با سلطان استحکام تمام داشت
اتفاقا سخن رعایت فردوسی و تکلیف او نزد خود در غزنین شهرت یافت و بسمع سلطان رسید
و توان گفت که عمدهٔ اسباب توحش خاطر سلطان از فردوسی این قضیه بود و بالجمله چون فردوسی
از جهت وجوه فرستادگان سلطان محمود ایمن شد از هرات روی بطوس نهاد و شاهنامه
هر گرفت و نیز و یک شهر بارین دار رفت که پادشاه طبرستان و از اولاد کیقباد پدر رانوشیروان
بود چنانکه سابقا در چند جا و هم از مجلس مذکور شده و چون محمود را نیز بر خواند و گفت این
کتاب را از نام محمود بنام تو خواهم کرد که این همه آباد و اخبار پدران تست شهریار را خوش آمد
و در مقام اصلاح حال او در آمده با فردوسی گفت که ای استاد صاحب غرض محمود را برین
خست داشتند و کتاب ترا بشرط عوض نکردند دیگر آنکه تو شیعهٔ خاندان پیغمبری و هر که
تو لا بخاندان پیغمبر کند او را کار دنیا از پیش نرود و محمود پادشاهی بزرگ است تو شاهنامه بنام او
کن و هجو او بس ده تا بشویم و ترا در برابر آن خدمتی تمام و یقین میدانم که محمود باز یافت
حال تو خواهد نمود و رضای تو خواهد طلبید و چنین کتاب ضایع نماند دیگر روز صد هزار درم نزد
فردوسی فرستاد و گفت هر بیتی بهزار درم خریدم آن صد بیت هجو محمود بمن فرست و محمود
را عفو کن و من بعد با او دل خوش دار فردوسی نیز بمضمون این بیت که سر مذهب مولای
خود دارم ندانم چه کرم عفو کردم آنچه اهل ظلم با من کرده اند عمل نموده و خود را از اتمام محمود
در گذرانید و آن ابیات شهریار بفرستاد و او فرمود تا بشستند و محمود درین خدمت که شکر
یار او را کرد از و منتها داشت مؤلف گوید که ظاهرا اشتهار آن ابیات در میان اهل روزگار
از پیش سلطان محمود و خاصان او شد زیرا که چون فردوسی آن ابیات را در غزنین بر کنار نسخهٔ
شاهنامه که در خزانهٔ سلطان محمود بود نوشت و گریخت گمان کردند که فردوسی مبالغه در شهنشاهان
خواهد نمود و در اخفای آن فایده نخواهد بود لاجرم از برای اظهار علو منزلت سلطان از آنکه
غبار آن هجو بدامان شان او نه نشیند استعفا و اخفای آن ورزیدند و باندک روزی خود را

افسانه

افسانهٔ اهل روزگار دیدند **نظم** چو خشت قدر شناسی چون خمیده پیر • بهام جادو نه ساکرد و حاقت
فردوسی • گذشت نوبت محمود و در زمانه نماند • و این فسانه که نشناخت قدر فردوسی • و بعضی گفته
که چون باجرای فردوسی با سلطان محمود بقهستان رسید ناصر الملک که والی آن محل مشهور بخشم
بود و با فردوسی محبت تمام داشت در آن حین که فردوسی بولایت قهستان رسید بعرض
ناصر الملک رسانید پس جمعی از محرمان خود فرستاد تا فردوسی را با خواز تمام بقهستان بردند
و خود نیز استقبال نموده اکرام بسیار کرد و فردوسی در خاطر داشت که در باب شرح محنت
خود و سلطان و ظلم زیر نسخه که در روی روزگار بماند بسازد و اگر از آن مذمت باشد چون ناصر
الملک از دولتخواهان سلطان و مرد صاحب حال بود فردوسی را گفت مذمت و هجو کوی طور اهل
کمال نیست خصوصا نسبت بپادشاهان و آنچه موجب تسکین و تسلی خاطر او بود قولا و فعلا بسی
بجای آورد و مبلغ صد هزار مثقال نقره بدو داد و التماس کرد که هیچ سخن در شکایت سلطان
نگوید و نفرستد و نگاه ندارد و کسی نگوید و نسازد و ننویسد و در دل ندارد و فردوسی نیز از روی
قبول نموده تردد و تفرقه و وسوسه از ضمیر بیرون کرد و از آن ابیات که گفته بود پشیمان شد
پس از آنکه این شکایت مذکور از سلطان و حسد بیندی کرده بود این ابیات دیگر گفت
بغزنی مرا گر چه چون شد جگر • ز بیداد آن شاه بیداد گر • گزان هیچ شد رنج سی سالهٔ ام • شد آسان
از زمین نالهٔ ام • همی خواستم تا فغانها کنم • بگیتی ازو داستانها کنم • بگویم ز دادش و بیزار از
بدش • نترسم بغیر از خداوند رش • کنم تن بخیان سیاه از نخست • که نتواند آن را هیچ آب
شست • چو دشمن بیندازد دوست باز • به تیغ زبانش کنم پوست باز • ولیکن ز فرمودهٔ
محتشم • ندانم کزین بیش چون کشم • فرستادم ار گفته داشتم • بنزدیک خصم و هیچ نگذاشتم
اگر باشد این گفتها ناصواب • بسوزان و در آتش شو بان در آب • گذشتم ایا سرور نیک رای
ازین داوری تا بدیگر سرای • رسد لطف یزدان بفریاد من • ستاند بجز از و داد من • علی
الجمله ناصر الملک را با او از تمام روانه ساخت و آن غایت محبت و گستاخی و دولتخواهی که با سلطان
داشت کتابتی نوشت و عرضه داشت کرد که عجب از بندگان سلطان که فردوسی را بعد از سی و پنج
سال محنت که در نظم شاهنامه کشید و آن طور بادگاری بنام سلطان در روزگار گذاشت بنابر
افساد هر کوته اندیش صاحب غرض از درگاهی چنان بی رفعت و حقیر گردانیدند و این قصه را در
زبان خاص و عام افکندند و هر قدر سوز و گداز و عجز و نیاز در وداع که از فردوسی مشاهده نمود
بتقریری کافی و ترجمه وافی تردد عرضه داشت نوشت و این دو بیت آبدار فردوسی را در آن
درج نموده بفرستاد که **نظم** گذشتم ایا سرور نیک رای • ازین داوری تا بدیگر سرای • رسد لطف

بزدان بفریاد من بجز شاه نیاز داد من • اتفاقا سلطان نیز روز جمعه بمسجد رفته بود و دو بیت
که بعد ازین مذکور خواهد شد از آنجا فردوسی در وقت خروج از غزنین بر دیوار مسجد نبشته بود
خوانده بسیار متغیر و متفکر شد و چون سلطان از مسجد بیارگاه آمد و غرضه داشت محنت نظم
بنظر او رسید از مطالعه آن بیکبارگی متالم و متاثر گردیده از آن دو بیت که محنت و زیانه نوشته
بود خوفی در دل سلطان پیدا شد و جمیع مقربان الحضرت که دلخواه سلطان و نفایس امرای او
و معتقد فردوسی بودند و درین مدت مجال سخن نیافته بودند درین وقت فرصت غنیمت
دانسته عرض کردند که از حسد جماعتی که تهمت اندیش صاحب غرض ظلمی عنیف و مکابره شنیع بفردوسی
رسید و تا انتهای ایام این نام نیکو فرجام بر زبان خاص و عام باقی ماند و بعد الیوم بر استهزا
دشمنان این حکایت را باز گویند و حمل بر بخل و سخت کنند و سودی نداشته باشد و شصت
هزار مثقال طلا در قریه که جندین هزار ثمن باشد بیوزنا ق رسانیدی و همان روز ابیات
آن ابیات سابق را گذرانید و بود و سلطان بغایت آزرده خاطر و غمناک گشته و بر آنجا که
خبث فردوسی کرده بودند که فی الحقیقه شبیه بدی آن بعرض و نام سلطان سرایت کرده بود
غضب بسیار فرمود و حسن میمندی را بخطابات غریب مخاطب داشت و بعد ازین او نیز حساب
بفرجام حکم فرمود که طومار حیات او را در جریده اموات ثبت کردند و بعیت بر بر تا مر
بقتل او رفتند لاجرم شامت بخت و بخل و لجاج و حسد کار آن بزرگان را بجای رسانید چه مال
فردوسی با آن حال پریشان و بخروی سامان در بدر و شهر بشهر افتاده گشت و حسن میمندی بقتل
رسید و خبث حسد و نفاق گریبان عرض و دامن ناموس او گرفت و سلطان باین بیچاره کشت
بخت و بخل شنیع که از امهات رذایل است و بد گوهری و کم اصلی و انواع معایب تا روز
قیامت بر زبان ملامت خاص و عام افتاد و این که جمعی بخبر آن کم تنبع نوشته اند که فردوسی
از غزنین بهندوستان رفت غلط و غیر واقعست و اینکه دیگری نوشته که خواجه حسن میمندی
مرای فردوسی بود و او را بآزاد دشمنی می نمود و این اعزاز و آزار را باز بفردوسی رسید
محض غلط و غلط محض است قابل نوشتن و نام بردن نیست و بالجمله آنچه نظامی عروضی از حسن
میمندی نقل نموده که در ایامی که سلطان بجهت دراکذر یکی از قلعهای هندوستان افتاده و فرصت
یافته بتقریری که سابقا مذکور شد آن بیت فردوسی را بر سلطان خوانده ب اگر بهنگام من باید خواند
من دگر زو میدان افراسیاب • معارض ملکه مردود است بلکه بعضی از محققان ارباب سیر
نقل آن قصه بر وجهی دیگر کرده و خواندن آن بیت را بیکی از مغنیان سلطان نسبت داده و گفته که
سلطان را روزی با ایلک خان حاکم ماوراء النهر و بعضی گویند با بعضی از ملوک ترک که از ترکستان

بخراسان

بخراسان آمده بودند و برخی نوشته اند که با حاکم دهلی محاربه خواسته بود و کتابتی در باب
مصالحه و اشتراط و بعضی شروط با وی می نویسانید با یکی از مغنیان گفت که در تهدید با ایشان
چه خواهی نوشت گفت آنچه ابو القاسم فردوسی گفته است ب اگر بهنگام من آید خواب
من دگر زو میدان افراسیاب • سلطان را حال محنت چندین سال فردوسی و مجروحی او بخاطر
رسید متاثر گردید و گفت آن بیچاره از ما منتفع نشد و از اشعه انوار اموال ما بهره توی و شستان
آمال او خشک گشت و بسی از مرتبت در بود و بس بفرمود تا شصت هزار مثقال طلا با یکدست
خلعت با دشاهانه بجهت او بطوس برند و عذر گذشته از و بخواهند فردوسی در آن زمان
از بغداد بطوس معاودت نموده بود روزی در بازار طوس میگذشت شنید که کودکی
این بیت میخواند که ب اگر شاه را شاه بودی پدر • بسر بر نهادی مرا تاج زر • فردوسی از
از غایت حرمان و مکاره زمان که بسبب جمیله آواره یافته بود آهی زد و غشی کرد چون او را
بخانه بردند مرغ روحش از قالب قفص پرواز کرده بود و در آن هنگام که فردوسی
بمقبره می بردند بعد خواب البصره صله سلطان رسید و بشهر طوس در آوردند فردوسی
دختری بود و گویند خواهری صله را پیش وی بردند از قبول آن امتناع نمود و التفات بآن
نکرد و بعضی گویند خواهر وی گفت پدرم را همیشه غم آن بود که بنداب طوس را بسنگ
و آهک پخته سازد و آن خبر از و باد کار بماند آن وجه صرف آن باید کرد القصه بعد از عرض
این واقعه بسلطان حکم کرد که چنان کنند که خواهرش گفته بود و آن بنداب معروف
بند عایشه فرد شد و گویند هنوز آثار آن باقی است و جمعی گفته اند که از آن وجه رباطی
عظیم ساختند و می تواند بود که آن زر صله بهر دو وفا کرده باشد هم به بند و هم بر باطو ایضا
دولت سلطان محمود از شهره و نواحی با فردوسی انواع خلق و محبت و کرم نمودندی و
فردوسی در مدح ایشان سخن گفتی و حسن میمندی از این سبب با فردوسی کینه ورزیدی
و غباری در میان ایشان انگیخته شده بود و بهیچ وجه چنانچه فرموده سلطان بود خواجه
با او بجا نیاوردی تا بحدی که فردوسی گفت حضرت حق عز شانه در ازل چنان تقدیر
کرده که این کتاب بر زبان من تمام شود و مراد رسال سلطان طمع نیست و بجاه و تقرب
حسن میمندی احتیاج ندارم و این سخن را بعرض سلطان خواهم رسانید و گویند که خواجه حسن
بر طبع خوارج بود و فردوسی بر صلاح و با خواجه حسن بالطبع بد بود و او را عدیم الوجود میدانست
و گاه گاهی تشنیعی لطیف با او میکرد از آنجمله گفته مثنوی بدل هر که بغض علی کرد جای • زنا در
بود عیب آن تیره رای • که پاک زاده بود دخت شاه • اگر چند باشد بر ایوان و گاه • ز میمندی

بعضی از نقل کننده اند در ایام نظم شاهنامه ارکان

آتش مردی مجوسی • زنام و نشانش مکن جست و جوی • قلم بر سر او بزن همچو من • که کم باد نامش
بهر انجمن • و معنیان سخن چنین و نامان سخنان و معقولات او را بخواجه حسن میرسانیدند و خواجه
منتظر فرصت میبود تا آنکه انتقامی کشد و آنچه توانست بجا آورده میان سلطان و فردوسی
لجاج را بجایی رسانید که آنچه سلطان بجهت او در نشاده بود بجایی و فقاعی نخشید و سلطان و
خواجه حسن را همچو هایی رکیک کرد • بیت • تیزه بجایی رساند سخن • که ویران کند خاندان کهن
و تفصیل ماجرای فردوسی با سلطان و وزیر آنست که چون فردوسی شاه نامه را بیست هزار بیت
رسانید از سلطان اجازت عرض نمود سلطان فرمود که بیاورند فردوسی با یازده تا
پیش بر و چون بعرض رسید عظیم مستحسن افتاد و خواجه حسن میمندی را فرمود که پیل واری زر سرخ
بفردوسی دهد چه از ابتدای وضع صناعت شعر تا اکنون کسی باین طرز و اسلوب و سلاست
الفاظ و دقت معانی سخن نگفته بود و هیچ جوهری راسته بازار سخن لآلی کلام موزون را بسنجت
فکر و تامل بر این و تیز و نسفته حسن فهم فضل را عرق حسد بحرکت آمده عرضه داشت که هر چند پیل واری
زر سرخ شان در میزان احسان و معیار الطاف فطرت بلند سلطان بوزن بر پیش بسنجد
و شخص همت ارجمند ایشان در فضای معموره جهان نگنجد اما چون برای عالم آرای سلطان
روشنست که شادی با فراط چون غم بی اندازه با دم نبیان حیات و اکنون بیم آنست
که اگر این صله که سلطان سر بر احسان بدان فرمان دادند بوی رسد حوصله تنگ او گنجایش
آن نخواهد داشت هر آینه موجب هلاک او گردد بلکه هر گاه رستمی شاعر را پیل واری زر که
موازی شصت هزار مثقال طلا است بدهند پس اگر سلطان احسانی بامرای بزرگوار فرماید
و این انعام ارجمند در نظر او در آید هر آینه مقدار آن در خاطر او خوار و همقدار تر آید و
خوانه بانعام و احسان سلطان مرفه نماید اگر صلاح باشد شصت هزار مثقال نقره با او داده
سلطان نیز باین سخن اقتدا نموده فرمان داد تا شصت هزار مثقال نقره در صره چند کرده
در صحبت ایاز نزد فردوسی فرستادند و وی در حمام بود چون بیرون آمد ایاز سلام کرد و صره را
در نظر او جلوه داد فردوسی متصور آنکه این مبلغ وافی زر سرخ است بغایت خرم و خوشدل
شد و چون دانست که نقره است بسیار غمگین و اندوهناک گشت و با ایاز گفت که سلطان چنین
فرموده بود ایاز حکایت سلطان و خواجه حسن را چنانچه گذشته بود نزد فردوسی بر طبق عرض نهاد
فردوسی چون آن شنید عرق حمیت او بحرکت آمد و بیست هزار مثقال نقره به ایاز و بیست هزار زر
بحمامی و بیست هزار دیگر بانفعاعی که بر در حمام شربت فروشی میکرد بخشید و یک پیاله شربت
گرفته بنوشید و به ایاز گفت تا آنچه دیده بعرض سلطان رساند باید که آن مایه بخشی که در این کار کشیدم

از بهر او

از بهر او خار و رم و دینار بود تکلیف که آن محقر که در آن هنگام که چراغ ضمیر را بآتش فکرت
بر افروخته ام اصناف آن شمع معبر سوخته ام ملکه بنای آن بر تخلیه ذکر و تا بیدنامی نام نهاده
ابواب ثنای جمیل بر چهره احوال خود گشاده ام چون ایاز این سخن بعرض رسانید سلطان از
تغیری بر جبین همیمندی خشمناک شده و بر الخطاب و عتاب عنیف معاتب و مخاطب ساخته فرمود
که بواسطه حرکت ناصواب تو عرض همت مرا خرضه توبیخ و وضیعت شوا ساختی و با نواع نکوهش
و عیب جویی و بدگویی در زبان آن طایفه طاغیه اندا حتی حشر کردار کنون که صله پادشاهان از یکدیگر
تا صد هزار درم و دینار برابر است بلکه اگر شتی خاک از حضرت سلطان بدو فرستادندی می
بایستی از روی اعزاز و اکرام بجای توتیا در دیده بینائی کشیدی و بساط و فاخت و حمافت را
بسر پنجه ادب و رعایت نوردیدی که • عطا کرد هر اندک دهد پادشاه • به بسیارش کرد
باید نگاه • که باران بود قطره از ابتدا • ولیکن شود سیل در انتها • چون حسن میمندی این سخن
را از روی غرض مندی بعرض سلطان رسانید خاطر سلطان با فردوسی گران گردید و
فرمود که فردا آن قرمطی را در پای پیل اندازم و عقوبت او را عبرت سایر شاعران سازم
تا قلان حکایت غضب سلطان را بفردوسی رسانیدند و فردوسی از آن بغایت ترسید و
بسی متحیر و مدهوش گردید و ثاق فردوسی در حریم حرم سلطان بود بامدادان چون سلطان
بعزم رفتن طهارت بجای بیاغچه در آمد فردوسی فرصت غنیمت دانسته در قدم سلطان افتاد
و جزع نمود که حاسدان در حضرت سلطان چنان نموده اند که بنده از قرامطه و رافضیه است
حقا که خلاف نموده اند و بی ادبی که صله سلطان نگرفتم بعنایت سلطانی باز بسته است و بر
تقدیر روایت مذهب چون در ممالک سلطان ده هزار گبر و جهود و ترسا هستند و جزیه میگیرند از
من بنده راهم یکی از آن طایفه انگارند چون فردوسی این جزع و اضطراب نمود از
تقریر وی صورت تشویری که در مرآت ضمیر سلطانی مرتسم شده بود متغیر گردید و التماس
نیز از عنف و قهرش بزلال لطف و عفو منطفی گشت و از اندیشه سیاست باز آمد پس فردوسی
زمین ادب بوسید و از بارگاه آهنگ او نمود و چون بمنزل اصلی خود معاودت کرد چند هزار
بیت دیگر گفته بود و هنوز به بیاض نبرده مسودات را پاره پاره در آتش انداخت و سوخت
و در آن باب گفته • زلال روان بخش آن نظم پاک • در آتش فکند و نیاورد باک
اگر چه بسوزد شکسته آتش آب • ولیکن شد آن آب ز آتش خراب • و چون عازم شد که از
غزنی بیرون رود به مسجد جامع در شد و در موضعی که سلطان روز جمعه می نشست این قطعه را
بر دیوار نوشت • قطعه • مخجسته درگه شهزادی و ریاست • همچو نه دریا که نزاکنار پیدا نیست

چو غوطها زدم و اندر و ندیدم در کنار بخت منت این گناه و ریاست پس از مسجد بیرون
آمده کتاب شاه‌نامه را بجایگاه از کتاب دار گرفت و گفت بگیر استان مانده است که نوشته
نشده بر آنجا ثبت کنم و همچو سلطان را گفته در آن شاه‌نامه الحاق کرده بدست کتاب دار داده و
بیرون رفت گویند چون خواست که از غزنی بیرون رود استطاعت زاد و راحله نداشت
و او را با ایاز میانی پدر فرزندی مستحکم بود و مکتوبی بر بسته بدو داد و گفت ای فرزند چون بیست
روز از این تاریخ بگذرد و در هنگامی که سلطان خوشحال و فارغ البال باشد این نوشته را
بوی ده و دست و روی همدیگر را بوسیده وداع نمودند و فردوسی برفت چون بیست روز
از آن تاریخ بگذشت ایاز آن نوشته را بعرض سلطان رسانید چون مهار وی برداشت
ابیات همچو سلطان در آنجا نوشته بود و آن ابیات اینست مثنوی ای شاه محمود کشور
گشای ز کس کمتر مپرس از خدای که بیدین و بدکیش خوانی مرا منم شیر نر میش خوانی مرا
مرا سیم دادی که دریای نیل بشد را بسایم چو دریای نیل نترسم که دارم ز روشن دلی
دل مهر آل نبی و ولی اگر در کف پای پیلم کنی تن ناتوان همچو نیلم کنی برین زادم و هم
برین بگذرم ثنا گوی پیغمبر و حیدرم منم بنده پیر دو تار ستخیز اگر شه کند پیکرم ریز ریز
چو سلطان دین مهتری و علی بفرمان یزدان و شان ولی گر از مهر ایشان حکایت کنم چو بیخود صدا
حمایت کنم اگر شاه محمود زرین کمر دو مرا را بگو تا بسنجد فرو بشیری به از شهریاران چنین
که نی کینه‌ور نه آیین نه دین ندیدی تو این خاطر نیز من نشنید نشنی از تیغ خون ریز من
چو فردوسی اندر زمانه نبود بدان به که بخت جوانه نبود نگردی درین نامه من نگاه بگفتار
بدگوی گشتی ز راه هر آنکس که شعر مرا گر دلیست برآنش گردون گردنده دست بگفتم
چنین نامه پیر و ز هزار سخنهای شایسته آبدار بسی سال اندر سرای سپنج بسی رنج بردم
بامید گنج ز ابیات غزا و ز بیست هزار مران جمله و شیوه کارزار جهان کرده‌ام از سخن
چون بهشت کزین بیش تخم سخن کس نکشت زلال روان بخش آن نظم پاک در آتش نگیرد
نیاورد باک اگر چه شود گشته آتش ز آب ولیکن شد آن آب ز آتش خراب چو
عیسی من این مردگان را تمام سراسر همی زنده کردم بنام یکی بندگی کردم ای شهریار که ماند ز تو
در جهان یادگار بنا بادی آباد کرد و خراب ز باران و از تابش آفتاب بیفکندم از
نظم کاخی بلند که از باد و باران نیابد گزند بدین نامه بر عمرها بگذرد بخواند هر آنکس که دانا بود
نه زین گونه دادی مرا تو نوید نه این بودم از شاه گیتی امید بداندیش را روی نیکی
مباد سخنهای پیکم بیدکرد باد بر باد شه صورتم زشت کرد فروزنده افکند چو انگشت کرد

نه ممسک بد این پادشاهی نه زفت که از من کم این سخنها نشنفت چو قول شه از جود بنوشت گنج
حدیث فقاعی را نوشتم چو گنج فقاعی بزرگ دیدم از گنج شاه از آن من فقاعی خریدم براه جود
بهیم و ارش بنده و نژاد ز دیهیم داران نیاورد یاد گرش منصبی بودی از بوستان
بداندیشه گردی درین داستان بگفتی که من در نهاد سخن بداستم از طبع داد سخن
جهاندار گر نیستی تنگدست مرا بر سر گاه بودی نشست بدانش بدی شاه را دستگاه
وگر نه مرا بر نشاندی بگاه اگر شاه را شاه بابو بدی پدر پسر بر نهادی مرا تاج زر وگر مادر
شاه بابو بدی مرا سیم و زر تا بزابو بدی چو اندر تبارش بزرگی نبود نیارست نام بزرگان
شنود چو سی سال بردم بشنامه رنج که شاهم بخشد به پاداش گنج مرا زینهار ایاز بی
دهد میان بلان سرفرازی دهد بپاداش من گنج را برگشاد بمن چیزهای فقاعی نداد
ز بد اصل چشم بهی داشتن بود خاک در دیده انباشتن پرستار زاده نیاید بکار اگر چند
دارد پدر شهریار چهانرا چنین است آیین و ساز که سازد فرومایه را سرفراز ستاند ز
خاک و رساند بتخت کند بار مندش نه بزوی بخت نداند نکوی شود ناسپاس
نباشد خداوند را حق شناس سرناسزایان برافراشتن و زایشان امیدهی داشتن
سرشته خویش گردون است بجیب اندرون مار پرورده است درختی که ایزد بتلخی
سرشت گر شهد رانی به باغ بهشت ور از جوی خلدش بهنگام آب به بیخ اندرون ریزی
و شهد ناب سرانجام گوهر بکار آورد همان میوه تلخ بار آورد بغیر فرو شان اگر بگذری
شود جامه تو همه عنبری وگر تو شوی نزد انگشت گر از و جز سیاهی نیابی دگر تو به گوهر
بدانی شدن عجب نشاید سیاهی ستردن ز شب بناپاک زاده مدار امید که زنگی شستن
نگردد سپید بزرگی سراسر بگفتار نیست وصد گفته چون نیم کردار نیست منم تا جهان باشد
و روزگار بیاری فرستم بر شهریار که فردوسی طوسی پاک جفت نه این نامه بر نام محمود گفت
بنام نبی و علی گفته‌ام که دریای معنی بسی سفته‌ام کرم گشت نزد بر شاه گنج بعیقی خدا آباد گنج
بریخ شبز و خداوند جان آفرین بسی میبرم ز پیمان آفرین شنیدم محمد امام علی است
که بر بهره و جانم وفی و ملیست نگر دوست داری تو آل رسول که دیدت بود بر محک قبول
ثنایش بگفت من یاد کن بدار الصفا قصر آباد کن چو آباد دارم بعیقی سرای چو خواهم
ز دنیای مردم ربای خدایا تو بی داور دستگیر به بخشای تقصیر این مرد پیر روان کن
مرا در مقام صفا فرود آرد حضرت مصطفی القصه چون فردوسی مکتوب تسلیم ایاز
کرد و از غزنین بیرون آمد هیچ زاد و راحله سفر نداشت رداء بر دوش افکند و عصا در دست

گرفته پیاده و سوار وی براه نهاد و بسیاری از بزرگان و معتقدان و دوستان او مانند
علی دیلمی و ابو دلف حسین قتیب که از اکابر امرای آن زمان و معتقد و مربی فردوسی
بودند خواستند که از غضب وی بگریزند و حق سابقه معرفت بجای آورند و اسباب معذرت
گردانند اما از غضب پادشاه و تحریک وزیر مخالف و هراسان بودند و فردوسی در آخر شاه
نامه را بجامی بحقوق ایشان کرده و در آنجا که میگوید ۔ سه ۔ چو یکبیست سال از برم شصت و پنج
فزون گردم اندیشه در رود و رنج ۔ بزرگان با دانش آزادگان ۔ نوشتند یکسر همه رایگان ۔ نشسته
نظاره من از دور شان ۔ تو گفتی بدم پیشرو در شان ۔ بر آهنت از ایشان بدین بهره دام ۔
بگفت اندر آهنت شان زهره دام ۔ سر بدرهای کهن بسته شد ۔ وزان بند روشن دلم خسته شد
از آن نامور نامداران شهر ۔ علی دیلم و بو دلف راست بهر ۔ مسلمان قتیبه است زاز آدگان
که از من بخواهد سخن رایگان ۔ از ویم خور و پوشش و سیم و زر ۔ از و یافتم چشمش بال و پر ۔ همیدارد
آن مرد روشن روان ۔ بهواره کارم بخوبی روان ۔ نیم اگر از اصل و فرع فراج ۔ همی عاطلم اندر
میان دواج ۔ ولیکن ایاز از عقب فردوسی چنانچه شایسته مردی و مروت بود و اسباب
معیشت بدو مرکب فرستاد چنانکه بچک بر آن اطلاع یافت و بدان روز احوال فردوسی
و بی التفاتی سلطان و ظلم وزیر حاسد در اطراف اشتهار یافت و هر که از اهل انصاف
و قدرشناسی بود از آن ملالت داشت مؤلف گوید که عظیم تر اختلافی که راویان احوال
فردوسی نموده اند آنست که هر وجهی که از طی تفاصیل گذشته ظاهر شد نظامی عروضی و جمعی بر آنند
که ابتدای کتاب شاهنامه در طوس شده و گروهی بر آنند که افتتاح آن در شهر غزنین در
خدمت سلطان محمود شده و هر یک از آن دو روایت محل نظر و تامل است اما روایت اول
بنا بر آنکه منظور که نظامی خود باشد شهادت آورده و دلالت بر آن دارد که علی دیلمی و ابو دلف از امرای
نامدار باشند نه آنکه یکی کاتب خوش نویس و دیگری مغنی خوش آواز باشند دیگر آنکه اسناد مدعی
کتاب گرشاسب نامه را معنوی بنام ابو دلف کرده و فصلی بر اصل مدعی و تقریر بزرگی او مذکور
ساخته و ظاهر آنست که مراد فردوسی از ابو دلف همان ابو دلف باشد که امیر نامداری سخن پذیر
نه ابو دلف کی شاهنامه را بنظمهای بم و زیر میخواند دیگر آنکه اجای که در طعن حسن میمندی از
فردوسی منقول شده منافی روایت اوست و اما روایت دوم و وجه نظر در آنست که
مضمون این مصراع فردوسی که در مقام مدح حسن قتیب گفته ۔ سه ۔ نیم اگر از اصل و فرع فراج
صریح است در آنکه افتتاح شاهنامه در طوس شده زیرا که فراج دادن فردوسی در طوس بود
نه در غزنین و حمل فراج بر فرج روزمره با آنکه روزمره نیست لفظ اصل و فرع ابا می تمام از آن دارد

چه اصل و فرع در مطالبات دیوانیان عظام شایع است نه در افراجات چاشت و شام دیگر
آنکه فردوسی در همه سلطان گفته ۔ سه ۔ که فردوسی طوسی پاک جفت ۔ نه این نامه بر نام محمود گفت
بنام نبی و علی گفته ام ۔ گهرهای معنی بسفته ام ۔ و این دلالت بر آن دارد که افتتاح شاهنامه در طوس
بنام نبی و علی کرده و بعد از آنکه بنوشته که کتاب را بسلطان محمود بگذرانده ام الحاق نموده
و آنچه نیز توان دانست که در اصل کتاب شاهنامه نام خلفای ثلثه را نبرده و بعضی بعد از
اراده عرض آن بر سلطان چند بیتی را که در بعضی از نسخ مشتمل بر مدح ایشان مذکور است از
روی تقیه و خوشامد سلطان و اصحاب او ملحق ساخته و آنکه فردوسی در اوایل نصف دوم
از کتاب شاهنامه دو سه بیت در اظهار ارتباط خود بسلطان محمود آورده منافاتی ندارد با آنکه
افتتاح کتاب در طوس شده باشد چه می تواند بود که آن تیر مانند ابیاتی که در صدر کتاب
در مدح سلطان و دیگر آن آورده ملحق باشد دیگر آنکه اگر شاهنامه را بعد از وصول بغزنین و
دریافت مجلس سلطان محمود و اطلاع بر تعصب او و اصحابش نظم می نموده ذکر ابیاتی که مخالف
عقیده محمود و جمهور اهل سنت واقع شده از حکمت دور بودی و منافی شیوه تقیه نمودی
لیکن بر تقدیری که ابتدای شاهنامه در طوس و وقت عدم احتیاج بارتکاب تقیه کرده باشد
و مردم را در آنجا اطلاع بر آن حاصل گشته میگفتند که در ثانی الحال بحال خود واگذارد زیرا که هرگاه
قبل از استعلام کیفیت تعصبات سلطان محمود و اصحاب او این ابیات را در اول مرتبه راه
آورده مجال ایشان ساخته باشد و مع هذا قبل از آن بر السنه اهل طوس و خراسان مذکور و مشهور شده
باشد و در گردن آن ابیات از کتاب بیفایده نامه بگرانکه گویند که فردوسی از غایت
غلوی محبت خاندان تقیه نتوانست نمود و غیرت دین خود را در آن میدان نیز چنانکه نظیر آن
در بعضی از مواضع این کتاب مذکور شده لیکن این منافی ابیاتی است که در بعضی از نسخ
شاهنامه در مدح خلفای ثلثه واقع شده و دیگر آنکه ابیاتی که در اول کتاب شاهنامه در باب
مشورت با دوست خود گفته دلالت بر آن دارد که ابتدای آن در طوس شده باشد آنجا
که گفته ۔ سه ۔ بشهرم یکی مهربان دوست بود ۔ که با من تو گفتی بیک پوست بود ۔ مرا گفت
خوب آمد این رای تو ۔ به نیکی به پیوسم همپای تو ۔ ز نیکو سخن بر جهاند جهان ۔ نبرد سخن
شیخ فرخ جهان ۔ نوشته یکی دفتر پهلوی ۔ به پیش آرم مگر بشنوی ۔ گشاده زبان و
جوانیست هست ۔ سخن گفتن و پهلوانیست هست ۔ شوا این نامه چه روانی بگوی ۔ برین
جوی نزد شهان آب روی ۔ چو آرد این نامه نزد یکی ۔ برافروزد این جان
تاریکی ۔ و همچنین ابیاتی که در مدح والی طوس ابو منصور اسفکین گفته مشهور است تا که چون

او بعضی از نظم شاه نامه را مطالعه نمود تحسین بسیار فرمود و اهتمام تمام بنظم آن نظم کرد و التزام
کفایت جمیع مؤنت او کرد و فردوسی بدان نظم در طوس شغل کرد چنانکه بعد از ابیات
سابقه که در مدح دوست او مذکور شد گفته ع بدین نامه چون دست بردم دراز یکی
مهتری بود گردن فراز جوان بود از گوهر پهلوان خردمند و بیدار و روشن روان
خداوند رای و خداوند شرم سخن گفتن خوب و آوای نرم مرا گفت از من چه باید همی
که جایی سخن را گرآید همی بگیری که باشد مرا دست رس بگیتی نیازت نیارم بکس
همی داشتم چون یکی تازه سیب که از باد ناید بمن بر نهیب بگیوان رسیدم ز خاک نژند
از آن شکل نامدار ارجمند بخشش همان خاک و هم سیم و زر بزرگی بدو یافته زیب و فر
سراسر جهان پیش او خوار بود جوان مردی و وفا دار بود جوان نامور کم خدای از انجمن
چو دریاغ سرو سهی از چمن دریغ آن که بنده وان گرد گاه دریغ آن نکو فرد بالای شاه
گرفتار دل زاده شده ناامید روان لرزلرزان بکردار بید نه زو زنده هیچ نه مرده نشان
بدست نهنگان مردم کشان بدین گونه بگذشت بگذاشتم سخن را نهفته همی داشتم و آنچه قبل
ازین ابیات در آغاز احوال فتیق شاعر گفته ع دل روشن من چو بگذشت وی سوی تخت
شاه جهان کرد روی گران نامه را دست پیش آورم زده دفتر بگشاد خویش آورم بپرسیدم
از هر کسی بی شمار بتر سیدم از گردش روزگار مگر خود در نگم نباشد بسی نباید سپردن بدیگر کسی
و دیگر که گفته وفادار نیست مرا این رنج را کس خریدار نیست دلالت بر آن ندارد
که ابتدای نظم شاه نامه در خدمت سلطان محمود واقع شده باشد غایة الامر دلالت بر آن کند که در
طوس اتمام نیافته باشد و تتمه را در خدمت سلطان گفته باشد و مخفی نماند که از بیتی تو فیقی لطیف
میان آن دو روایت تضادی حاصل میشود تنبیه مخفی نماند که فردوسی در اصل کتاب
شاه نامه نام خلفای ثلثه نبرده و بعد از اراده عرض آن بر سلطان محمود و جمعی بیت را که متضمن مدح
ایشان است از روی تقیه و خوش آمد سلطان ملحق ساخته و آخر آنها را نیز از النسخ خود دور
ساخته و آن ابیات بر وجهی که در بعضی از نسخ بنظر رسیده بر نهج است مثنوی چو گفت
آن خداوند تنزیل و وحی خداوند امر و خداوند نهی که خورشید بعد از رسولان مه نتابد
بر کس چو بر بوبکر عمر کرد اسلام را آشکار بیارست گیتی بسان بهار پس از هر دو آن بود
عثمان گزین خداوند شرم و خداوند دین چهارم علی بود زوج بتول که او را بحق می
ستاید رسول که من شهر علمم علی در است درست این سخن قول پیغمبر است و
مخفی نماند که آنچه در مدح ابی بکر بحسب ظاهر گفته اشارتست بحدیثی که اولیای ابوبکر از زبان

حضرت

حضرت رسالت صلوات الله علیه جعله او وضع کرده اند که فرموده ما طلعت الشمس و لا غربت علی
احد بعد النبیین افضل من ابی بکر لیکن حکیم بر وجهی ادای آن کرده که احتمال معنی دیگر که دلالت بر فضیلت
نداشته باشد دارد وجه ظاهر معنی حدیث آنست که آفتاب بر کسی افضل از ابی بکر باشد نتابید
و در شرح حکیم تفصیلی که از لفظ مفهوم میشود محتمل است که متعلق تابیدن آفتاب باشد نه با
بوبکر و این هنگام شعر مذکور را دلالت بر فضیلت ابوبکر نخواهد بود و همچنین آنکه گفته ع عمر
کرد اسلام را آشکار و احتمال دارد یکی آنکه اسلام دیگران بحمایت و معاونت او آشکار
و ظاهر شد چنانکه اولیای او دعوی میکنند و احادیث موضوعه در آن باب بتر و اثبات
مینمایند دیگر آنکه او اسلام خود را آشکار کرد و درین چندان فضیلتی نیست زیرا که جمیع منافق
اهل اسلام در آن شریکند و آنکه بعد از آن در مدح حضرت امیر گفته که ع که او را بحق
می ستاید رسول مشعر است بآنکه روایتی که در ستایش دیگران روایت کرده حق نیست بلکه
افترا و باطل است و این قصیده بلاغت آثار از نتایج طبع سخن آفرین فردوسی در مدح حضرت
امیر المؤمنین علی علیه السلام واقع است قصیده اگر بری بحکم زلف نابدار انگشت زلف
عنبرین بر آری بزینهار انگشت مگر شمارهٔ زلف تو میکند شانه که کرد در خم زلف تو بیشمار انگشت
گره گره شود در کمهای جان حسنه دلان چو کرد زلف سیاه تو تار تار انگشت بحرف قتل من
انگشت کین نهادی و دوش سرم فدای تو زین حرف بر مدار انگشت سزای شهید
شهادت شهید عشق بود چو با تیغ برآرد دلابرار انگشت بی نظاره مشکین بلال تو هر ماه
کشد مه نو از ین نیلگون حصار انگشت بمستی آرزوی پای بوس او کردم نهاد بر آن نوش
خود نگار انگشت دلا چو هر شدی بگذر از هوا و هوس ز مهر آرزوی زلف خود بر آر انگشت
بگو که بود که شد فتح باب خیبر از و که کرد بر در آن قلعه استوار انگشت که پاره کرد کمند
نفاق و رشته کفر بکاهواره گزد در دهان مار انگشت علی عالی اعلا که دست همت او
هزار بی زده در چشم ذو الفقار انگشت شهی که تا بدو انگشت در زهر کند برآمد از پی اسلام
صد هزار انگشت شهی که زد بدو انگشت مرد را بدو نیم برای قتل عدو ساخت ذو الفقار
انگشت شهی که دلدل او را که خرامیدن نگاره در سند بش دست و پا چهار انگشت
ز دست تیغ تو جان برد و از جهان ایمان هر آنکه کرد بدین تو استوار انگشت کسی که حب تو
اش نیست تا بروز جزا بهر زه گوی تسبیح بیشمار انگشت کسی که دست بدامان حیدر و الش
نزد بسا که بدندان کند نگار انگشت شها ترا است مسلم کرم که گاه رکوع کند برای تو
انگشتری نثار انگشت کمینه چاکر و مداح تست فردوسی همیشه با قلمش کشته دستیار انگشت

قبول کرده غلامی قبر تو جان نهاده از مژه بر جسم تو نگیا را نگشت بزرگوار خدایا بحق حیدر آل
در آن نفس که رود خلق را زکار نگشت موالیان علی را ز روی لطف و کرم زهول روز جزا بر
قرار دار نگشت وفات فردوسی در شهور سنه احدی عشر و اربعمایه بود و الیوم مرقد او با
غرای طوس عمور و ویرانی عمارت او بامر عبد خان اوزبک خصمی صاحب مستحق و معین است و جمهور
انام خصوصا شیعه امامیه زیارت او بجای آرند و مؤلف کتاب نیز بشرف زیارت آن فایز
شده و در مذکره دولت شاه سمرقندی مسطور است که شیخ ابو القاسم گرگانی بر فردوسی نماز
نکرد که او مدح و هجو کسی نگفته آن شب در خواب دید که فردوسی را در بهشت عدن درجات علیه
است از وی پرسید که این درجه با فنی نگفت بدان یک بیت که در توحید گفتم بیت جهان را بلندی
و پستی توئی ندانم چه هر چیز هستی توئی **استاد ابو نصر بن علی بن احمد الاسدی الطوسی**
رحمة الله علیه در رساله فرهنگ که از تالیفات اوست نام خود را برین وجه مذکور ساخته و گفته
که نسبت من بیاد شاهان عجم منتهی میشود و دولت شاه سمرقندی آورده که او از جمله منقدمان اصحاب
فردوسی شاگرد او است و در روزگار سلطان محمود استاد فرقه شعرای خراسان اسدی بود
و او را بکرات تکلیف نظم شاهنامه نموده اند و او استعفا کرده و پیری و ضعف را بهانه ساخته
حالا دیوان او متعارف نیست اما در مجموعه سخن او مسطور است و مناظره با نهایت نیکو گفته
و از طرز او معلوم میشود که مرد فاضل بوده و فردوسی را این منظومه شاهنامه اشارت میکرده و
گفته که این کار بدست تو درست خواهد شد نقلست که چون فردوسی از غزنین فرار کرده
بطوس آمد و از طوس بر استماع طالقان افتاد بعد از مدتی که از آنجا مراجعت کرده بوطن
مالوف آمد در آن حین چون وفاتش نزدیک رسید اسدی را طلب کرد و گفت ای استاد وقت
رحیل در رسید و از شاهنامه قلیلی مانده است میترسم که چون من رحلت کنم کسی را قوت آن نباشد که
باقی را در قید نظم در آورد استاد گفت ای فرزند غمگین مباش که اگر حیات باقی باشد
بعد از تو من این شغل را باتمام رسانم فردوسی گفت ای استاد تو هر چه مشکل که این کار هست
تو کفایت شود اسدی گفت انشاء الله که شود و از پیش فردوسی بیرون شد و همان شب بعضی
ابیات گفته هنوز فردوسی در حال نزع بود که آن ابیات را بر خواند و او بر ذهن مستقیم استاد
آفرین کرد و آن نظم از اول استیلای عرب است بر عجم و آغاز شاهنامه و آمدن مغیره بن
شعبه برسالت نزد هرمز و رفتن سعد بن وقاص بملوک عجم و ختم کتاب بفضلا برآنند که آنجا
که نظم فردوسی آغاز شد و بنظم اسدی رسید ظاهر الغرابت معلوم می توان کرد و از جمله آثار حکیم اسدی
کتاب گرشاسب نامه است که اگرچه آن کتاب علیحده است از اداخل شاهنامه میدانند و الحق آن کتاب بلاغتی

نسخه غلامی قبر تو جان نهاده از مژه بر جسم تو نگیا را نگشت

قوی است بر دو نور فضل و قوت طبع او و جهة رعایت اختصار آنچه در خطبه آن کتاب از حمد و نعت
و منقبت بنظم آورده مذکور میسازد و آن اینست **مثنوی** سپاس از خدا ایزد رهنمای که
از کاف و نون کرد گیتی بپای یکی کشتی از نه انبار بود نه انجام بود و نه آغاز بود تن زنده
را در جهان جای از وست سر مرغ کرده بر پای از اوست از آن پیش کاین گیتی پدید
همه هر چه می خواست دانست دید زکردون شبانرا بنامون درنگ زدریا بخار و ز خورشید رنگ
رنگ آورد رنگ و بوی و خوب و زشت روان داد و تن کرد و روزی نوشت
جهان ساخت هر چیز را از خویش کزان ساختن کم نیامد ز پیش جهانی چو روشن چو بالا چو پست
کو بند بر هستیش هر چه هست نه جای تهی گفتن از وی رواست بدیدار کردن توان از
کجاست بدان آستانی بی او هیچ چیز نه از مغز و از جان کو هر نه نیز که هستند بوغ و زمان
رام او بخورید ستاره مگر کام او نگارد بجا گوهر آدمی نباشد جز آن کو نگارد همی
درون نیست چون و بیرون چرا نپرسند از او بر سر دنا بزرگست نامی بوهم اندرون نداند نشیند
بشناسد او را که چون بند چیز را غازا و بود و بس نماند همیدون هنر او بترکس جهان
چون مرا و را کی بایی نیست چو کردار او هیچ کردار نیست همه بندگانیم در بند او خنک آنکه
دارد ره پند او **فی نعت النبی صلوات الله و سلامه علیه** ثنا باد بر جان پیغمبرش
محمد و ستاده ز رهبرش که بدبرور دین ایزد کلید جهان بگسپرد از هر او شد پدید بدود
داده و دادار پیغام خویش به پیوسته با نام او نام خویش ز پیغمبران او پسین بود راست
ولیکن شود زنده زایشان نخست یکی تن بدو خلق چندین هزار برون آمد و کرد دین آشکار
بپرداز همه گوی پیغمبری که با او کسی را نبد همسری جز آنچه بگذشت نه در جهان کجا راست
آید بصد داستان بپاک چشم زو از دل تنگ تخت بمعجز برآورد و نور برد رخت دل دوستی
از دیوی بیم کرد همه آسمان را بدو نیم کرد ز نامون بچرخ برین شد سوار سخن گفت بر عرش
با کردگار که رستخیز آب کوثر ورست لوای شفاعت سراسر ورست برانداختن
یکایک فرود هنرنامش بر هر هر فرود ورا بود رفتن بیکشب ز جای بدرگاه سلطان هر دو
سرای به از هر فرشته جدا بایگاه بر قاب قوسین بر زانش راه سرافیل بر راستش هم
نشست براق اسب اجل فرمان بدست همیدونش بر عرش آمد بجام شد مهتر او را
ز انزه بیام بچندین بزرگی جهاندار راست بدو داد یک انجمان او نخواست نکو دید کیخ
بالیست بر خوب و زشت ره دوزخ و راه خرم بهشت جهان کرد دین را بشیر تیز
که باشد همی تا که رستخیز ز یزدان و از ما هزاران درود مر او را و یاران او را فزود که دم

است بارش شناسی نام • گزیده ز هر کس علی انش نام • بتنبیه شده داد و دین اشکار • که خواهد
ورا شیر پروردگار • علی و بتول و حسین و حسن • همی بگذرانیم زایشان سخن • نداریم با دیگر
ان هیچ کار • بمهر علی بگذران روزگار • ولادت استاد اسدی استاد ابو زید عضایری
بیهقی رازی رحمت الله علیه • با آنکه رازی و دامن مادرش نازیست در ظل دولت آل بویه نشو و نما
یافته و پرتو انوار ایمان ایشان بر وی تافته بسیاری از قصاید او در مدح سلطان بهاء الدوله
واقعست و چون سلطان محمود غزنوی از روی حیله و غدر محمد الدوله بن فخر الدوله را بدست
آورد و ملک ری در تصرف او در آمد عضایری ناچار با سلطان محمود همراه شد و روزی
چند نماند فردوسی بعذاب صحبت او گرفتار بود و از جمله اشعار اخلاص آثار او این
قطعه است سه • مرا شفاعت این پنج تن بسنده بود • که روز حشر بدین پنج تن رهانم تن • مهین
خلق و برادرش و دختر و دو پسر • محمد و علی و فاطمه حسین و حسن • ابا گرگ شدی معتصم بآل رسول
زهی سعادت تو لا تخف و لا تحزن • و چون اشعار عضایری در میان اهل زمان بغایت
عزیز الوجود است چند بیت از قصیده که در مدح سلطان محمود غزنوی گفته مذکور میسازد تا رتبه
سخن و فضیلت او بر هگنان ظاهر گردد سه • اگر مراد بجاه اندرست و جاه بمال • مرا به بین که بینی
همال را بکمال • من آن کسم که زمانه بجز فخر کند • هر آنکه بر سر یک بیت من نویسد فال • دولتشاه سمرقندی
گفته که درین قصیده اغراقی هست که سلطان عضایری را صله آن اغراق هفت هزار درم بخشید
که از چهارده هزار درم مملو بود و آن اغراق اینست قطعه صواب کرد که بیدار کرد و هر دو
جهان • یگانه ایزد دادار بی نظیر و همال • و گرنه هر دو بخشیدی بروز سخا • امید بنده نماندی
بایزد متعال • و عضایری یاقوت کامل در فن شعر هست خصوصا در صنعت اغراق و اشتقاق
و فضلا و شعرا او را درین دو صنعت مسلم میدارند و چنین روایت کرده اند که سلطان
محمود غزنوی هر قصیده او را هزار دینار صله میداد و مسعود سعد سلمان هر جایی در قصیده لامیه
که در مدح سلطان مسعود گفته اشعار بآن نموده و در آن ابیات که میگوید قطعه همین دولت
سلطان ماضی از غزنین • بمدح گویان بر وقف داشتی اموال • عضایری که اگر زنده باشدی امروز
بشعر من کندی فخر در همه احوال • بهر قصیده که از شهر ری فرستادی • هزار دینار او بستدی
ز زر حلال ملک الکلام بیدار رازی رحمة الله علیه شاعر عضد الدوله دیلمی بوده
و در تذکره دولتشاه مذکور است که او سخن متین و طبعی قادر داشته بسه زبان سخن وری
میکند عربی و فارسی و دیلمی و از مشهوران ری است صاحب اسمعیل بن عباد که کریم جهان و جهان
کرم بود مرتبه بیدار است و ظهیر فاریابی در فضیلت جود و سخاوتش بیدار این دو بیت گفته است

شو بیدار که گوهری بحقیقت وحی است • آن حقیقت بر این بنده مجاز است آری • در نهان خانه
طبع تمنا شاکر • تا زهر زاویه عرضه دهم بیداری • و این قطعه از شو بیدار مشهور است قطعه
از مرگ حذر کردن و در روز روا نیست • روزی که قضا باشد و روزی که قضا نیست • روزی که
قضا باشد کوشش نکند سود • روزی که قضا نیست در و مرگ روا نیست • و از بعضی ثقات شنیده
که وجه تسمیه بیدار باین اسم آن بود که او در اوایل حال بغایت مفلس و پریشان احوال بود و چون
گنجینه دل او از جواهر محبت اهل البیت علیهم السلام مملو بود در آن ایام پریشانی بر گنجی شایگان
باز نمودند و او در تصرف آن تامل بسیار نمود و با زن خود گفت که از انعامات شاه ولایت
گنجی حواله من شده اما در اندیشه بودم که چون فقر و اختلال حال با تصرف درین مال بسیار
شبهت دارد اعتماد استبدال با بد اهل روزگار بسر نرفت اما افتد و از روی جد در مقام استعلام
حال باشوند و کار بر او شوار سازند اکنون بخاطر میرسد که چند شب از آن گنج دامنهای زر بر
داشته در خانهای اهل ری و کوچهای ایشان نثار کنیم تا مردم بسیار از آن بهره مند شوند آنگاه
بذل اعمال بقیه آن مال استعرف شویم که اگر درین مرتبه مردم شهر ما را زر دار و صاحب مال
یابند بیدار نگذارند که از آن زرها که شبها نثار میشد تصحیفی و افزایشی رسیده و از سر وقت باد در
افتد و از شر ایشان ایمن گردیم آخر بیدار باین تدبیر آن گنج را متصرف شد و بهمان مال کسب دار
و بیدار شهر خود کردند و بهمان لقب بخاص شهر موده و این رباعی لطیفه بر صفت اعتقاد بیدار
رازی و دامن نازی مادر او کافی است رباعی گر بود حب آل حیدر بقی • ساقی آب حیات گر نخورم
گر نباشی علی بشیر خدای • من چه گویم گناه مادر تو سه تا تاج ولایت علی بر سر نهی • هر روز ترا
خوشتر و نیکوتر بی • شکرانه آنکه میرود حیدر بی • شیخ عبد الجلیل قزوینی رازی در کتاب
نقض الفضایح آورده که بیدار را در مدح سادات بکیاوان نواحی چون سید ابو القاسم و
کیس حسینی و برادرش سید حسین و سید ابراهیم و سید حمزه شوانی قصاید است و هم او را در مدح
استاد ابو منصور آوی و برادرش ابو سعید که از وزرای شیعه بوده اند بیست و هفت قصیده
عراست فی الشعر ابو المفاخر رازی رحمة الله در تذکره دولتشاه مذکور است که او را
یکی از استادان میدانند و رای شعر و شاعری او را انواع فضایل است و اشعار او بیشتر
بر طریقه لغز واقع شده و این صنعت او را مسلم است و در مناقب سلطان الجن و الانس
ابو الحسن علی بن موسی الرضا علیه التحیة و الثنا چند قصیده و از جمله مصنوع و متین اما آنچه شهرت
عظیم یافته و اکثر شعرا در تتبع و جواب او اقدام نموده اند قصیده است که مطلعش اینست
سه بال مرصع بسوخت مرغ علی بدن • اشک زلیخا بریخت یوسف گل پیرهن • و اکابر مطلعهای درین

از لطف خداوند مادر

باب گفته اند و غالباً در صنعت مطلع نیز اعظم بدین سابقت نگفته باشند و منتخب تتمه آن قصیده که از روی
اختصار بآن اقتصار می نماید اینست **نظم** صفوت صندوق موج گشت بگونه سار باز • کرد بیرون تاریخ صبح
مهره مهر از دهن • دوش گر گونه داشت طارم نیلوفری • در بن طاسی دو مرد بر سر نعش زمان
صبح بر آمد ز کوه دامن افلاکشان • چون نعش جبرئیل از کلوی ابرهن • بر فلک بی هوا ریخته و بخته
لولو لالا بگیل عنبر سارا بمن • نور چراغ سهیل کو بهر تاج قباد • شتری بی قطره بخت بشن • زهره
چو خاتون خلخ شده زنان در نقاب • ماه چو طاوس زر جلوه کنان در چمن • مادر خوناب گرم غرق
شده چون حسین • صبح بالماس فرخته شده چون حسن • روی بره کهکشان جاده و کوفته • از
لب دریای چین نادر شهر یمن • قصه جعفر ابو صف هم صدف هم گهر • قامت چو زاد بشکل هم صنم هم
سمن • چون ز شب اشک گذشت قرعه و ساعد روز • بیک خراسان نمود راه خراسان بمن •
خوشه پروین نهاد توشه در انبان دل • تحفه آن گوشه رایی کره ولی شکن • برد مرا بارگی بر سر
بیجا ز طوس • راهبری چون مرا طاعت روی چون مجن • تا فتح و یافته العیوس و دنبال
او بحر بر خطا در زی سوزن شکن • آب تک و باد پای مهر چو روز اله خواه • گل ز آب
خار و دست گرگ تک پلنگ • نار توان بر فراز آب توان در نشیب • باد وزان
در کنام خاک گران در عطن • نیک رفیقی چو عمر چرب حریفی چو جان • نادره چون مراد بوالعجبی
چون سخن • کرده ز خار اخمیر همچو امیر غدیر • از کف او بر فطرت شور دهن • مفرحه اقتضا
داده اندر قضا • عشق طریق رضا بسته و از خوشتن • سایه ذات خدا مایه فرهای
پاره نفس سیل چاره کرب و فن • صدر کمال از حیات بدر جلال از ممات • کعبه و دار ذیاء
عید بعید از وطن • هم خطواتش کریم هم درجاتش عظیم • هم عوکاتش رفیع هم سکناتش حسن
حاسد شوم اضرش مرد دلی در عذاب • دشمن بدگوهرش زنده ولی در کفن • شاهد لولاک را
روضه پاکش سکون • زاهد افلاک را حضرت پاکش سکن • مادر بحران او کودک انگور را داده
ز پستان عنب از سر پستان لبن • راست نشین کی هود او حدیثی بدو • ورد من از داغ کیست
چو نمو نداری درن • عصمت بالوده را روشن و صافیست جام • تهمت آلوده را دردی نافیست
اسم تباهی است ظلم نزد خود بر امام • نام الهی است کفر سوی خود بر وثن • حوصله دشمنش حامل
حجت نداشت • خارش ز مادری تا ز دشمنش چون زغن • ای زده چون عقل و روح لقمه انوار علم
وی شده چون جد و باب طعمه ارباب ظن • بنت ابدر العدل هیتور و ان هیچ حکم
بنت ازل را بفضل از تو نهان هیچ فن • تا تو قرب بخت و زنو عنایت نگواست
افتی چو بی نگرد صاحب سلوی و من • کرده برابای جنس فاتحه نام تو • آهن و بلا ذموم انس سوزان سمن

مشتر

کاسه

کاسه گر سد ره رانه قعت از شماست • لطف جوش و راه راست هر سوی برفتن • هر کرد می در
رطل گران در کشید • دیده بخشش بدل بغما ممتحن • خصمک فیما مضی ان قضی نحبه • نلتقم الله منه
و دنک لا تعجبن • گفت مفاخر بخوان معنی جنس بان • تا که چه گفت از زاد آغر سخن • دولت
شاه سمرقندی گفته که شیخ ابو المفاخر نزد سلاطین و حکام جاه و قبول تمام یافته بود و از تاریخ آل
سلجوق نقل نموده که سلطان مسعود بن محمد بن ملکشاه در ولایت ری بکاوبوت عزیمت ماندران
نزول کرد و لشکریان او در مزارع آبادی آنجا چهار پایان کدشتند و بر سمی و بیضطبی می کردند
ابو المفاخر این قطعه را بسلطان فرستاد و سلطان لشکر ما را از غرابی منع و زجر فرمود و
قطعه اینست **قطعه** ای خسروی که سالیس حکم تو بر فلک • بر تر ز طاق و طارم کیوان نشسته است
لطف آستین کرم بانگ میکند • گردی که بر صحیفه دوران نشسته است • بر تخت ری با تو حاکم و بر حکم
نافذت • شاها سپاه تو که چو مور و ملخ • بر کرده دخل و دانه دهقان نشسته است • باران
عدل بار که این خاک سالهاست • تا بر امید وعده باران نشسته است **امیر قوامی رازی رحمة الله**
علیه از فصحای شعرای ری و فضلای موصوفان فرخنده می بوده و اکثر اشعار او چون در مدح
خاندان رسالت و اولاد ایشان بوده بسعی ناشکور مخالفان از میان رفته از جمله قصیده
که در تحمید و نعت و منقبت گفته و آنرا مدح ملک السادات العلما سید شرف الدین بن
مرتضی قمی رحمة الله علیه بذیل ساخته یک بیت که شیخ عبد الجلیل رازی در کتاب نقض مذکور ساخته
مسطور میگردد **بیت** تا صاحب الزمان بر سیدن کجا رسد بن اولیترین کسی شرف الدین مرتضا
خاقان الشعرا و سلطان الحکما افضل الدین ابراهیم الخاقانی رحمة الله علیه تمام شمسه اقلیم
نظم خاقانی که هست فضل ز شروانش رفته تا در چین • زهی شمسه صاحب قران که عرج او را
بر دو کار قرانات خود ندیده قرین • معاصر مستنصر عباسی بوده و در قصیده عربی که در وصف
بغداد گفته مدح او نموده و او را بسب کمالی که در صناعت شعر داشته حسان العجم لقب کرده اند
از شعرای عصر خود در اسلوب سخن ممتاز است و در آن شیوه بی نظیر و ایجاز و رموز و الفاظ
و حکم طریقه شیخ مسمای بوده و در آن معنی گوی مسابقت از اقران ربوده و در قطعه بر وجه
مفاخرت می گوید **قطعه** شاعر مدعی منم خوان معانی مراست • ریزه خور خوان من عنصری و فرخی
زنده چو نفس حکیم نام من از تازگی • کشته چو مال کریم عرض من از زندگی • و در جای دیگر گفته **شعر**
خاقانی آن کسان که طریق تو میروند • زاغند و زاغ را روش کبک آرزوست • گرم که بار چه به
کندن بشکل مار • کوه هر بدو شمس و کوه بدو دست • و رشید وطواط که از مشاهیر و هر دو عالم
عصر بوده و در مدح او میگوید **رباعی** ای آسمان قدر را خورشید و ماه • وی بر فضل او شهنشاه

در ملک چین بر خاقان نشسته است

افضل الدین ابو الفضایل بحر فضل • فیلسوف دین فرای کوزگاه • و دیگری از بزرگان عهد و مدح او
گفته ؎ بخدای که باعث جانست • منشی نسل انسی جانست • کز امیر انام خاقانی • منوچهر صدر دار
خاقانست • من نگویم که طبع روشن او • همدم طبع آب حیوانست • کابکیوان ز نهد صدر او
بنده خاک پای جانبرو انست • اگرچه بشعر و شاعری و مهارت علوم ظاهری شهرت نموده اما
او را رای این اطوار طوری دیگر بوده که انها در جنب آن کم می نموده و در بعضی از اشعار
بتوحید حق و فنای خود اشعار فرموده و گفته ؎ صورت من همه او شد صفت من همه او • لاجرم کس من و ما نشنود اندر سخنم • نزنم هیچ دری تا که نگویند ان کیست • چون بگویند مرا باید
گفتن که منم • و مخفی نماند که همچنانکه مشرب عذب توحید داشته نقش مذهب حق اهل البیت
علیهم السلام بر لوح اعتقاد می نگاشته اما چون در روزگار حکیم خاقانی حکم اسم الباطن در جمیع
مواطن جاری بوده و بلیه تقیه و طایفه خلیه شیعه مرتضویه ساری لاجرم بعضی از عقاید خود را
در قطعه مشهوره که مذکور خواهد شد بطریق کتابت او انموده و طریقه تعمیه و الغاز در ان پیموده
و تا غایت صعوبت مضمون آن از انظار ابنای زمان محجوب و مستور بوده قطعه اینست ؎
خط مجهول بدیم در مدینه • بدانستم که آن خط آشنا نیست • در آن خط اولین سطری نوشته
که جو زانرو خورشید تمامیست • بجان پادشه سوگند خوردم • که نرد پادشا جز پادشا نیست
جو خاقانی نداند کین چه سر است • جواب این سخن گفتن روا نیست • و چون این سر روزگار
نمودار یوم تبلی السرایر و هنگام ظهور اثار اسم الظاهر در مجاری و مظاهر است قلم خلیع العذار که
ترجمان اسرار است کشف اسرار آن می نماید و میگوید که حاصل بیت اول آنست که در مدینه
طیبه خطی دیدم که خط آشنا نبود بلکه خط رجال الغیب یا ملایکه بی عیب بود و در بیت دوم جو زا
را که برج دوپیکر است کنایه از ابوبکر و عمر گرفته و خورشید گفته و حضرت رسالت پناه خواسته
یعنی ابوبکر و عمر نزد انحضرت نیستند چنانکه زعم اهل سنت و جماعت است و مراد پادشاه اول و دوم
در بیت سیوم حضرت رسالت است و مراد پادشاه سیوم شاه ولایت است یا ابوبکر یا مانند او
از اهل عصمت و طهارت است یعنی بروح شاه ایوان رسالت سوگند خوردم که نزد آن پادشاه
جز پادشاه دیگر که شاه ولایت یا مانند او از اهل رسالت و ولایت باشد نیست و این با مبنی است
بر انکه شیخ جلال السیوطی در تاریخ الخلفا از شریک نقل نموده که امام حسن علیه السلام جسد مبارک آن
حضرت را از کوفه بمدینه نقل نموده و از مید روایت نموده که اول کسی که از قبری بقبری تحویل یافت
انحضرت بود یا مبنی بر عقیده فرقه ناجیه امامیه است که در شان انبیا و اوصیای ایشان می گویند
که قرآن و حدیث از ان خبر داده که ایشان بعد از موت احیاء اند بزرقون فرحین بما اتاهم

الله من فضله و ارواح شریفه و اجساد لطیفه ایشان بعد از دفن بر زمین نمی ماند و بجانب ملاء
اعلی و رفیق اولی و کاس سمتی عروج می نماید و بموجب حدیث نبوی که لو مات نبی بالمشرق و مات
وصیه بالمغرب لجمع بینهما اجساد نوریه و اجسام قدسیه ایشان بلحق بامثال و متصل بانکال خود
از انوار عرشیه و نفوس ملکیه میگردد و فایده زیارت قبور فایض النور ایشان انست
که نفس زایر بسبب حضور در ان مقام شریف مستعد مقابله با مرای نفوس قدسیه ایشان میگردد
و بواسطه آن مقابله بقدر استعداد ات ذاتیه و صفای نفس از کدورت طبیعیه و ملکات ردیه
قابل انعکاس اشعه نوریه و لمعات قدسیه میگردد و بوسیله آن بجمالاتی که موجب قرب الهی و سبب
نامتناهی باشد فایز میگردد و فخر الدین رازی در بعضی از تصانیف خود آورده که چون زایر
متوجه قبر یکی از بزرگان شود نفس او را تعلقی خاص بان قبر حاصل شود همچنانکه نفس صاحب آن قبر را
تعلق خاص نیز بان قبر حاصل است پس اگر نفس زایر را قوت از نفس زایر از و استفاضه خواهد
کرد و اگر بعکس بر عکس و بالجمله چون روح را با قبر خود تعلقی باقی است و چون شخصی بزیارت قبر
یکی از بزرگان حاضر شود آن زایر را با روح صاحب قبر آمیختگی و نزدیکی بسبب آن قبر حاصل
شود و این دو روح بسبب آن چون دو آمیخته شوند برابر یکدیگر و بسبب این مقابله استفاضه
بقدر استعداد ممکن باشد فسال الله الکریم ان یقبض علی الفنا الناقصه یا یکلها حتی نصیر من
من اهل الحضور معهم هبرکته اعتقادا و نا نفضلهم و قیامنا بحبهم و حبنا علی الاذی فیهم و رزقنا البقاء
علی ذلک بمنه و کرمه و مؤید توجیه مذکور است انکه در کتاب تحفه الواقفین در مقام ستایش
مرقد معظم و تربت مکرم حضرت رسالت صلوات الله علیه و آله از انحضرت بشنیدن و از
دو خلیفه بجز زا تعبیر نموده و گفته ؎ بینی عرم محمدی را • دیوانکه سر سر مدی را • او شمس و خضر و سحب
پاک • نه جو و خاص او نه افلاک • پشت دو خلیفه زیر هفته • جو زا بکنار شمس خفته • هر سه شده
یک نهاد و یک راه • چون یک الف و دو لام الله • و مخفی نماند که در لفظ زیر هفته اشارت لطیف
بمضمون حدیث حوض که در صحیح مسلم مذکور است و آن اینست که لیردن علی الحوض رجال ممن صحبنی
حتی اذا رایتهم رفعوا الی اختلجوا دونی فلاقولن ای رب اصحابی فلیقالن انک لا تدری ما احدثوا
بعدک الحدیث بعد حاصل حدیث آنست که در روز قیامت نزدیک حوض کوثر جمعی از اصحاب
بر من وارد میشوند و چون بمن نزدیک میشوند و منهبان اوامر الهی ایشان را از من دور می سازند
و از نظر من نهفته میگردانند و حاصل مصرع خاقانی آنست که ایشان در ان مقام از انحضرت
دور ندو روی ایشان از و نهفته است و در انکه گفته جو زا بکنار شمس خفته اشارت بجانب
کتابی ایشان در قرب جوار انحضرت و در تشبیه ایشان بدو لام الله رمز است بدوری

ایشان از آنحضرت بحسب حقیقت چه الف است که عبارت از آن حضرت داشته در کتب انزو و لام
وجون این دو لام بصورت لای نفی واقعست اشارت بنفی و بطلان ایشان و این نظیر آن
حکایت مشهور است که روزی حضرت امیر المؤمنین علیه السلام در میان عمر و ابوبکر ایستاده بود و آنحضرت
میانه بالا بود و ایشان بلند بالا و در آن حال یکی از ایشان بآنحضرت گفت که تو در میان ما مانند
حرف نون در میان کلمه انا و آنحضرت فرمودند که لولا انا لکنتما لا یعنی اگر من نباشم شما لا می
شوید یعنی باطل و هالک میشوید چنانکه کلمه لولا علی لهلک عمر عراف بمضمون آنست و مراد از
یکی نهاده آنست که در یکی نهاده شده اند نه آنکه مراد اتحاد طبع و نهاد ایشان است از یک
راه بودن نیز نظیر آن مراد است بلکه مراد از هر سه صورت هر سه صورت قرار است یعنی قبور
ایشان بر یک نهاد و یک یعنی یکجهت واقعست مانند صورت الف و لام الله و چنانکه در ترجمه
حکیم فردوسی و غیره سبق ذکر یافته تجوز تاویل در امثال این کلام قیام قرینه اعمال تقیه است که بمنزله
دلیل عقلی است در تاویل متشابهات کلام ملک علام والسلام و از جمله موید است ظاهر این قطعه
مشهور اوست ع علوی دوست باش خاقانی • گر عشیره علی است فاضله • جز شان به
ز مردم نیکو • نیک شان از فرشته کامله • و ایضاً مؤید صحت عقیده اوست آنکه در کتاب تحفة العراقین
در ستایش مشهد منور و مرقد معطر حضرت امیر المؤمنین و امام المتقین علیه السلام گوید ع سر بامنی
کلام در پای • در مشهد مرتضی زمین سای • جانها چو سیاه تخل بر جوشش • بر خاک امیر تخل مد بوشش
بر دیده که ظلمت آب او ریخت • زان خاک شفا شفا نگیخت • حبت رقمی ز تربت اوست
جنت اثری ز تربت اوست • چندانکه تراب بر تراب است • آبستن نافهای ناب است
زین روی برای مشک زادن • گشت آهوی تبتی ستودن • دیدیست به پیش چشم انوار • بت
عوایست که قبر کردگار • عطارانی که در جهان اند • مشک سوده مشک کوفته دانند • افلاک فرود رفعت
اوست • و ایام غلام شیعت اوست • و در قصیده که اظهار شوق بزیارت شاه خراسان علیه الف
التحیة والسلام نموده گفته ع بخراسان شوم انشاء الله • چون خراسان شوم انشاء الله
چون طرب در دل و دل در ملکوت • رو به پنهان شوم انشاء الله • گرد هر خطه کنم چنبر طوس
خوش و شادان شوم انشاء الله • بر سر روضه معصوم رضا • شه رضوان شوم انشاء الله
گرد آن روضه چو پروانه شمع • مست چو لان شوم انشاء الله • و همچنین در مدح ملک السادات
شرف الدین محمد بن مطهر العلوی گوید ع آن قدر وصفا که خاطرم راست • از خدمت سید
اجل خواست • آن مایه که طبع را قوام است • هم همت سید امام است • ذو الفضل محمد مطهر
آن عرق محمد پیمبر • آن مردم دیده مصطفا را • آن وارث صدق مرتضی را • قدرش ز دو کون بر

بکوی ز مصطفی نگشته • بوده در شهر علم حیدر • و بین سید و بین کلیدان در • شهری که خرد جنس
آورد و بهر او میوه باغ انجمان شهر • فرزند محمد عرب اوست • حسان عجم و راد عاکوست
من شیعه صلب و هوا بین • شیعی چو که فانی ثانیش • چون دل سر خاندان او دانست • طبع
ثنای او فزود داشت • فرض است مدیح او درین راه • ورنه من و مدح خاص عدد • و در
مدح علامه زمان صدر الدین محمد اصفهانی و دو برادر او که ایشان را جمال و محمود نام بود اشارتی لطیف
مشهور با علی است یعنی بمنزله هارون من موسی بوده و فرموده ع صدر الدین صدر دارت
بر تر ز سه و چهار ملت • موسی قدمت مصطفی جود • هرون و علی جمال و محمود • و در مقام تعریف
خود میگوید ع گفتند کجاست آن سخندان • گفتم که بعرصه گاه شروان • خاقانی مدح خوانش گویند
مدحی که خاندانش گویند • و در مدح پدر خود میگوید ع از بر اخلاق لقمه میکبار • بر مایده علی نگار
او هست علی بنام و احسان • من قنبر او بطوق فرمان • و در ستایش مادر خود گوید ع آن
پیر زنی که هر معنی است • و آن رابعه که ثانیش نیست • کد بانوی خاندان حکمت • سوره
دودمان عصمت • صافی دم و صوفی اجتهاد است • مومن دل و مومن اعتقاد است • و
مخفی نماند که در بعضی ازین اشعار که مذکور شد اشعار است بتصویب مذهب شیعه و تعظیم ایشان
تا آنکه ایام را غلام ایشان داشته و در بعضی قصاید در تشیع راستحسن انگاشته و در بعضی حضرت
امام رضا را علیه السلام معصوم شمرده و در بعضی تحدیث منزلت ایمان آورده و در بعضی بنفرین
توصیف خود را مداح خاندان نموده و در بعضی مادر خود را بآنکه مومن اعتقاد است وصف
فرموده و حکمی این کلمات مخالف تر است مخالفان بی بصرت و معاندان شیطان سیرت است
وفات خاقانی علیه الرحمه در شهر تبریز در شهور سنه اثنی ثمانین و خمسمایه بوده و در سرخاب تبریز
آسوده است الحکیم المتکلم اوحد الدین انوری انار الله مرقده کلمه طیبه سخن انوری که آورده است
جواب جهان سخن بنزد نکلین • خدمت حکیم در شیوه سخنوری کالشمس فی نصف النهار و در
فنون حکمت بستری فیلسوف روزگار خود بوده چنانکه درین قطعه که از اشعار اوست بآن
اشعار نموده قطعه گرچه در بستم در مدح و غزل یکبارگی • ظن مبر کز نظم الفاظ و معانی قاصرم
ملکه بر هر علم کز اقران من داند کسی • خواه خسروی که آنرا خواه کلی بگذرم • منطق و نحوی
و هیات شناسم اندکی • راستی با هیچ بکویم مثنوی گو دا فرم • و ز الهی آنچه تصدیقت کند عقل صریح
گر تو تصدیقت کنی بر شرح و بسطش ماهرم • و ز طبیعی رمز چندانی تشویر نیست • کشف دانم
گر تو اگر حاسد نباشد ناظرم • نیستم بیگانه از اعمال و احکام نجوم • و رهی با و رنداری بگو تا شوم من

حاضرم • این همه بگذار با شعر چو آمدم • چون سنای هستم او گرنه چو صابرم • اصل او از ولایت ابیورد
است از دیهی که آنرا بدنه گویند بجنب مهنه و آن صحرا او شت خاوران میگویند در اول حال انوری
خاوری تخلص میکرد استاد او عماره اللهاسی و گرانوری تخلص کند انوری در مدرسه منصوریه طوس
بتحصیل علوم مشغول می بود و بعد از آن بخدمت سلطان سنجر رسید و منظور نظر عنایت او گردید
ایراد شعر از آن رعایت و ترحیب که او در آن دولت یافت مناسب سابق این تالیف نیست
از اشعار او آنچه دلالت بر صحت عقیده او میکند دو بیت که گویند • ملک بخشاینده و رحمان
میمون خدمت • چون خلافت بعلی بود ستد ابی ذر اندک • بیعت بوبکر از آن قول اقیلونی بود
مصلحت دید علی آن فتنها چون خوابید • مخفی نماند که بیت ثانی اشارت است بآنکه اگر بیعت
ابی بکر با وجود علی بن ابی طالب علیه السلام حقیقی و صحیحی میداشت چرا بعد از آن اقاله میکرد و طلب
فسخ بیعت می نمود و میگفت که اقیلونی فانی لست بخیرکم و علی فیکم و همچنین اشارت است
بآنکه عدم معارضه امیر المؤمنین علیه السلام با او از روی مصلحت بنی و الطفا زاید فتنه بود که
دلهای صحابه از ثارات جاهلیه پر بود که دلهای صحابه از ثارات و تشمیر حضرت امیر المؤمنین
هنوز از خون عزیزان ایشان خشک نشده بود و ممکن بود که بواسطه سوء موافقت منافقان
صحابه و جمهور مستضعفان اهل اسلام مرتد شوند و بجاهلیت اولی باز گردند و اندکی از اهل
حق که بودند هلاک شوند و اسلام بالکلیه مندرس گردد و ابن چه متاخر در کتاب صواعق
محرقه خود شطری از روایات آورده که دلالت واضحه دارد بر آنکه حضرت امیر را دشمنان
بسیار بود و آنکه صحابه بر و حسد میبردند و او بحضرت پیغمبر شکایت ایشان کرد و آنحضرت
بغایت آزرده شد و آنجماعت اعلامت بسیار نمود و بر آنکه بنی تیم و بنی عدی در ایام جاهلیه
دشمن بنی هاشم بودند و ظاهر است که هرگاه حضرت رسالت صلوات الله علیه با آن نفس قدسی
تاب دیدن وحشی قاتل عم خود حمزه رضی الله عنه بعد از اسلام او نداشت و با او فرمود که
توبه تو مقبول و اسلام تو صحیح است اما از مدینه بیرون رو که ترا نمی توانم دید چگونه از نفوس امراء
جمعی که سالها در کفر و جاهلیت بسر برده بودند توقع توان داشت که راضی بامارت خلافت
کنند و عزیزان خود شوند و با او شیوه اخلاص و موافقت پیش گیرند و مؤید اینست آنکه حضرت
سید اجل مقتدی مرتضی علم الهدی قدس الله روحه در کتاب غرر و درر باسناد خود از
ابی زید مدنی روایت نموده که گفت روزی حضرت رسالت صلوات الله علیه و آله با ابو جهل دوچار
شد و ابو جهل با آنحضرت مصافحه نمود پس کسی از وی استبعاد با ابو جهل گفت که تو با این صبی مصافحه
می کنی ابو جهل گفت والله که میدانم که او پیغمبر است اما چون هرگز تابع بنی عبد مناف نگردیده ام

باو نمی توانم کرد و بدانکه خدای تعالی این آیه فرستاد قد نعلم انه لیحزنک الذی یقولون فانهم لا
یکذبونک ولکن الظالمین بآیات الله یجحدون و در روایت دیگر واقعه که نفس این شرم در خلوت
با ابو جهل گفت که الحال هیچکس از قریش حاضر نیست که سخن ما را بشنود و جزء مرا که محمد صادق است یا کاذب
ابو جهل گفت رای بر تو والله که محمد صادق است و هرگز دروغ نگفته اما اگر آل قصی نبوت را بالواد
حجابت و سقایت و ندوه جمع کنند چه چیز از برای باقی قریش می ماند اسند دیگر اهل سنت و جماعت
حقیقت خلافت ابی بکر را میگویند که علی بن ابی طالب در شجاعت غالب کل غالب بود اگر بخلافت ایشان
راضی نمی بود بقهر شمشیر از ایشان میگرفت و تنزل و تامل ننمود و در سقاهی که شیعه امامیه قدح
در عثمان میکنند و میگویند که توقف حضرت امیر در نصرت عثمان و مواخذه قاتلان او دلیل بطلان
عثمان و استحقاق او مر قتل و خذلان را است آن مقدمه غالبیت حضرت امیر را فرو نشانیده
میگویند که قدرت بر دفع قاتلان عثمان نداشت با آنکه قاتلان عثمان کمتر بودند از آنها که بر
ابی بکر بیعت نمودند و همچنین در باب اثبات افضلیت ابی بکر از آن مقدمه عاقل شده و میگویند
که ابو بکر از جمیع صحابه شجیع بود و طرفه تر آنکه ابن حجر جامد فرستادن ابو بکر خالد بن ولید را
جهت محاربه قومی که انبیا نزاعهم بارتداد ساخت بود و مع هذا خالد بعد رجوع بر آن قوم غالب نمود
از جمله دلایل باهره شجاعت ابی بکر شمرده و وسعت میدان ضلالت بین که تا به غایت است در
تاریخ گزیده مسطور است که در زمان اباقاخان میان فضلای کاشان در باب ترجیح و تفضیل
شعرا انوری و ظهیر منازعت بوقوع پیوست و مجد همگر را که از فضلای شعرای آن زمان بود حکم
ساخته قطعه بدو فرستادند و او نیز قطعه که مشعر بر رجحان انوری بود گفته بایشان فرستاد
و چون قطعه مجد همگر مشهور است از بزرگی حکیم انوری و آنکه او مندرس بدین جعفری بود چنانچه باید
مقصود مذکور میشود و قطعه اهل کاشان نیز از باب مقدمه الواجب مسطور میگردد و قطعه اهل کاشان
اینست قطعه ای آن زمین وقار که بر آسمان فضل ماه مجسته فضلی و خورشید انوری • جمعی
زنادقان سخن گفته ظهیر • ترجیح می نهند بر اشعار انوری • جمعی دگر بر این سخن انکار میکنند بلی
الجاهل و رمی الغیب دوا وری • رجحان یکطرف تو بدیشان نمانده هست • زیرا که این طبع تو ملک
سخنوری • و قطعه مجد همگر اینست قطعه جمعی ز اهل خطه کاشان که برده اند • از باب فضل
و دانش گوی سخنوری • گردند بحث در سخن منشیان نظم • تا خود که سخت باشد نظم دوری
در انوری منازعه شان رفت و در ظهیر • نامر کراست پایه برتر ز شاعری • از آب کار باب یکی
عرضه داد در • از خاک خاوران دگری از ره جعفری • ترجیح می نهاد یکی مهر بر ظهیر • تفضیل می نهاد یکی
حور بر پری • انصاف چون نیافت مگر وه از دگر گروه • من بنده در گزیده نظر شان بیاوری

درکان طبع آن چو بگشتم کران کران • در غور بحر این چو بنمودم شناوری • شعری بکی برآمد چون در شاهوار
نظم دگر برآمد چون مهر خاوری • شعر ظهیر اگرچه برآمد زجنس نظم • برتر از انوری نزند لاف سروری
بر اوج مشتری برسد تیر نظم او • خاصه که ثنا گری و مدح گستری • طبع رطب اگرچه لطیف و چو شکوار
کی به بود نخاصیت از قند عسکری • پیدا چو سبز و نغز و لطیف است و آبدار • چون و چمن بجلوه کند پیدا عرعری
هر چند لاله صحن چمن را دهد فروغ • بلبل کی زند به بهی با گل طری • اینست اعتقاد دری خوش قبول کن گر تو
مقید سخن مجد تمکری • زاد این پنجه شب از آو رجب • در خاوجین رود ال زهجر همیری • و ایضاً ای
هروی که در کرمان ساکن بود و در مدح سلاطین آنجا اشعار نظم می نمود این قطعه در جواب سوال مذکور
گفته قطعه ای سالک مسالک فکرت درین سوال • معذور نیستی بحقیقت چو بنگری • تمیز از تبر تاسب
درین دو طور • هیچ احتیاج نیست بین تیره گستری • کین سحر است و آن سحر این شمع و آن چراغ
این ماه و آن ستاره و این حور و آن پری • و ایضاً در تاریخ گزیده مسطور است که حکیم انوری در اواخر ایام حیات تایب گشته از ملازمت درگاه سلطان سنجر احتراز نمود و چون سلطان سنجر او را
طلبید این قطعه گفته روان گردانید قطعه کلبه کاندر و بروز و بشب • جای آرام و خورد و خواب
منست • حالتی دارم اندران که از آن • چرخ در عین رشک و تاب منست • آن سپهرم در که
کوی سپهر • ذره نور آفتاب منست • آنجهانم در که بحر محیط • دایره شراب منست
هر چه در محل ملوک بود • همه در کلبه خراب منست • رحل ابر او نان خشک و • کرد خان منزو
کباب منست • شیشه صبر من که باد اجل • پیش این شیشه شراب منست • فلکم کوته و سر بر
زخمه نغز رباب منست • خرقه صوفیانه ازرق • از هزار اطلس تحاب منست • هر چه بیرون
ازین بود کم و بیش • حاشی للسامعین عذاب منست • گنده پیر جهان چه بنگند • همتی را که در
جهان منست • خدمت پای شه که باقی باد • نه بیازوی خاک و آب منست • زین قدر را چه عیب کرد
آنکه او مرجع و مآب منست • وین طریق از نمایشت خطا • حکیم این عطا صواب منست • نیست
این بنده را زبان جواب • خامه و جای من جواب منست • احسن المسلکین مولانا حسن کاشی
الاملی قدس سره از جمله مداحان خاص و غلامان با اخلاص حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام بوده
در طریقه اخلاص خاندان همعنان بوذر و سلمان و در شیوه مداحی ایشان ماهی مدایح و اجل و حسان
و دولت شاه در تذکره خود گفته که هیچکس مثل او لطافت سخن نگفته مردم دانشمند فاضل بوده
از کاشان است اما رخطه آمل متولد شده و در آنجا نشو و نما یافته چنانکه میگوید • مسکن کاشی
اگر رخطه آمل بود • لیکن از جد و پدر نسبت بکاشان میبرد • و ایضاً در آن تذکره مذکور است که مولانا
حسن بعد از زیارت کعبه معظمه و مدینه مکرمه شرفها الله تعالی بعزم زیارت مشهد امیرالمؤمنین علیه السلام

اصل او

بعراق

بعراق عرب افتاد و بجنبه بوسی آن آستانه شریفه مشرف شد و قصیده که مطلعش اینست
روضه مطهره خوانده • ای زبده آفرینش پیشوای اهل دین • وی ز عزت اوج بازوی
قوی روح الامین • در آن شب حضرت شاه ولایت پناه را در خواب دید که خدا خواهی او میگفت
که ای کاشی از راه دور و دراز آمده و ترا دو حق است بر ما یکی حق مهمانی و یکی حق صله شعر
اکنون باید که بصره روی و آنجا بازرگانیست که او را مسعود بن افلح میگویند از ما سلام رسانی
و گویی که در سفر عمان در میان کشتی تو غرق خواهد شدن نگذارد و بار برای ما نذر کرده
و ما در گردیم و کشتی اموال ترا بساحل رسانیدیم اکنون از عهده نذر بیرون آی و از خواجه
بازرگان بحواله ما زر بستان کاشی بصره آمد و با آن خواجه ملاقات نمود و پیغام امیرالمؤمنین
بگذارد و بازرگان از شادی بشکفت و سوگند خورد که من این حال را هیچ آفریده نگفته ام
و فی الحال این مبلغ را تسلیم مولانا حسن کاشی نمود و خلعتی لایق بران مزید ساخت و بشکرانه
آنکه فراباد شاه ولایت شده و عوتی مستوفی جهت صلحا و فقرای شهر بداد و مولانا حسن از
عهد شباب نیکو سیرت و خدا ترس و متقی بوده و غیر از مناقب خاندان نگفتی و در مدح ملوک اشتغال
نکردی چنانکه در همان قصیده که مطلعش مذکور شد گفته • من غلام صدر درگاه مداحی غیر
خواجگان حشر کی هستم در دار ندم درین • آن حسن نامم که اندر مدح دامادی نبی • میکند طبع بلاغتم
روح حسان آفرین • و در قصیده دیگر میگوید • منم که بر لوح طبع بدار ملک نقاش • گرشته اند
بداهی محمد و آل • درون مدت سالی کنم او نشان • که بوده ام بسخن پیش کس بکلک سکال • محمد است
سرابرده ضمیر ا • مدح آل علی بسته اند عقد وصال • بروضه دل کاشی شانشان خواند • هران نکوهه
که سر بر زند ز شاخ خیال • گناه من همه اینست در عراق ولی • زهی گناه که بر عصمت من آمد و ال
نمیکنم بجهان در سخن دری دعوی • و گر کنم بنبود و بوخ را محل سوال • من آن نیم که زدو انهای کهنه
بزور • فراهم آرم شعری بصد هزار اشکال • ولی گهی که چو عرض سخن بدید آید • کنم بمعجز موسی ادای
سحر حلال • صفای گوهر پاک از عقیده پاکم • هزار طعنه زند هر صفای آب زلال • بشهد مدح
کسی گر زبان گشایم باد • زبان ناطقه ام در گه شهادت لال • اگرچه مال ندارم یقین آن دارم
که دین خود نفروشم بدنیی از لی مال • ز فیض همت صاحب قران فیض و کرم • رسیده ام بکمال آنکه شادم
ز زوال • حکایت من اگر دیر از تا دارد • در حدیث فرح بسته ام زبیم ملال • ز خاک خط آمل بزر اگر کاشی
کشد ز غربت و دوری خویش از تو ملال • و در مقام مداحی ازین قصیده ابیات خوب دارد از
آنجمله است • شبی که قدر شریفش هم در زمانه • خیال صدر نشینان سدره را بخیال
محیط و چرخ در سرابرده معانی او • چو مرکز کل و گردون دوایر تمثال • تویی که بر محک رای تو نبود

دست معزی چرخ را محل سفال فکنده قاعدهٔ تیغ تو سرانرا سر شکسته صاعقه گرز تو بیانرا بال
دریده عدل تو شاهین ظلم را دیده شکسته باز تو سیمرغ چرخ را بچنگال گرازدهای فلک محو مار
پیکر او بپنداشکند از بیم مهره در دهان اگرچه از پی تعظیم کبریای تو کرد خدای عز و جل در مجاری
احوال مکرر منطقهٔ چرخ و ذراعات الکلیل زینت بخش فلک کرده روز فهر و وال ولی بنسبت قدر
تو برتر از وی عقل سپهر و هر چه در وست نیست یکمثقال شمار جود تو بر پیدا شود بمثل
سپهر کیل و قضا عامل قدر کیال که گرد از تو سوالی بعسر جود که نکرد کف تو کیسه از شش مال ما الامال
بتیغ حادثهٔ قضا و مرگ خصم ترا همه زجاذبه حلق میزند قیفال ستارگان فلک سر بسر فرو ریزند
اگر بر ندز دیوان هیبت تو مثال خرد ز رفعت قدر تو قاصر است که نیست بقدر قد تو اندازه
قبای مثقال و از جملهٔ قصایدی مانند او قصیده ایست که اکثر استادان متاخرین در تتبع
آن در ها سفته اند و بآن لطافت تا غایت چیزی نگفته اند و آن اینست هفت بند
السلام ای علیک ای رشید رب العالمین آسمان عز و تمکین آفتاب داد و دین معنی هر جا و فخر
خواجه هر هشت خلد داور هر شش جهت اعظم امیر المومنین عالم علم سلونی رازدار لو کشف ناطق
حق نفس مفرغ امام المتقین مقصد تنزیل تبیانا مرکز اسرار غیب مقطع تبلوه شاهد مطلع جمل المبین
صورت معنی مظهر معنی کجا و خلق سر اصل نسل آدم نفس خیر المرسلین صاحب یونس بالنذر
آفتاب انا قرة العین لعرکه نازش روح الامین در جهان از روی حشمت حجت جهانی در جهان
در زمین از روی رفعت آسمانی بر زمین مثل تو چون مشتری ابر در همه حالی محال ور بود ممکن
نه الا حجة للعالمین هر که مدحش خاتم مدحم رسول الله بود گر کسی همتاش جوید همتای رسول
الله بود ای بغیر از مصطفی نادیده همتای تو کس بسته بر مهر تو ابرو مهر حور العین و بس
مهرهٔ مهر از کلوی تسبیح بزارد فلک گر نه از مهر تو ابیض صبح صادق را نفس هیبت قدرت
سپهر و کیست یارای تو مهر آن ز قدرت مستعار و دین ز رایت مقتبس کاروان سالار حاجات
چون کند آهنگ راه چرخ را بر دست بنگ چون عروس گردان ربا مثال سوج بر گردون
زدی لجه گردون بر دگردان نامه مجموعه جنس ور شکوهت را بمیزان معانی بر کشند از ذره
خفت کم آید بو قبیس از یک عدس آن زمان روح القدس گوید بحاجت انکار لا فتی الا علی لا سیف
الا ذوالفقار ای سپهر عصمت باز فر تو زیور یافته آفتاب از سایهٔ چتر تو افسر یافته
بر امید مثل دست تو نقاش ازل نقشها بر بسته لیکن جو هنوز یافته بار قدرت
کجا بال جلالت گرد باز طایران سدره را در زیر شهپر یافته انکه مهر مهر تو بر صفحهٔ جان کرد نقش
مخزن الرحمه کان از زر تو انگر یافته انکه دست حاجتی بر جود تو بر داشته دست جود را تا قیامت

حاجت آور یافته

حاجت آور یافته ساقی کوثر بخندان مدح باشد مر ترا ای ز تو دریای قطرهٔ عین کوثر یافته
گر نبودی ذات بکشل فر تو بیش را سب تا ابد حوا ستردن بودی و آدم غرب گر چه در عالم
با فبال تو شاها گرد دام انچه حسان کرد و قسی در زمان مصطفی لاف مداحی نیارم زدن در
حضرتت ای شاهنشاهان تو ابرو بر زبان مصطفی رفع حاجت بر تو حاجت نیست میدانی که چیست
حال اخلاص من اندر خاندان مصطفی روی رحمت بر متاب ای کام جان از روی من
حرمت جان همبر را نظر کن سوی من ای گزیده مرخدایت یا امیر المومنین خوانده نفس مصطفی
با امیر المومنین خازنان کان و دریا کیسها پر دخت روز بازار سخایت یا امیر المومنین خاطر
همچون می شوریده خاطر چون کند وصف قدر کبریایت یا امیر المومنین با همه بالا نشینی عقل کل
تا برو در راه زیر شادروان رایت یا امیر المومنین گر بدی بالاتر از عرش برین جای دگر
گفتمی کانجاست جایت یا امیر المومنین مدح اگر شایستهٔ ذات تو باید گفت و بس گیست تا گوید ثنایت
یا امیر المومنین فهم انسانی چه داند عزت کار ترا کافرینش نیز عاجز با مقدار ترا ای که فرمان
قضا موقوف فرمان شماست دور دوران فلک دوری ز دوران شماست آفتاب کاسمان
در دامن اقبال اوست هر نوی از ملهمهٔ گوی گریبان شماست هر کجا در جمع قرآن خدا آیتی است
از کمال لطف و رحمت خاص در شان شماست انچه کرد و نزاهدان چشم جهان بین روشنست جز دو
قرصی نیست و آن هم فضلهٔ خوان شماست هر کجا کاهد هیم کان امکان بوده است صورت اظهار ان
موقوف فرمان شماست در دو پیمان بیش در مان چند بتوان داشتن عاقلی نبود ز دو را
در دو پیمان داشتن مثل تو خیر مصطفی صورت نبندد عقل را معنی ایمان ما امیت روشن والسلام
ز ایران حضرت را برد رغد برین صید بنداد از ظیم فاد خلوها خالدین و این قصیده نوا
که بچند بیت از آن اکتفا میرود از قصاید مشهورهٔ اوست هر دل که دوستی علی اختیار کرد
او را خدای در دو جهان کامکار کرد فرخنده طالع آمد و فیروز روز گشت انکه که فیض
دران شهسوار کرد هر مرکب سعادت عقبی نشد سوار جز مقبلی که روی بدان شهریار کرد
سرمایهٔ سعادت دار القرار یافت هر دل که در محبت آن شه قرار کرد من مقتدای ما رکز بود و مکارم
میر من انکه ما رلفبتولش نگار کرد سلطان دین خویش شناسم شهنشهی کو کام ما در کطفلی و کار کرد
طفلی چهار ماه شنیدی بخیر علی کو در میان مهد چنین کارزار کرد گاهی میان بازو کبوتر فضا گذارد
گاهی بعلم حل سوالات ما کرد رایت بسوی خیبر و آیت بکف برد وین هر دو از اشارت پروردگار کرد
زان همت بلند که در دشت خیبر ای داد فروت بخلق عالم و فخر افتخار کرد بر تیغ رسول بخفت و
نداشت باک جانرا فدای خواجه روز شمار کرد آنرا که پای بر کتف مصطفی نهاد خوش بر برین

بمقدم او افتخار کرد • پیدا نبود از گل او هم نشان بهنود • کایزد بوشش نام علی اشکار کرد • و این
چند بیت نیز انتخاب بعضی از قصاید اوست شعر ای بروی خوب تو اقبال را فتنه • فال سعد را
تعظیم قدرت داده صدره کوشمال • شرع را برپای کرده دست خیبر گیر تو • عرش را بر سر نهاده دست
تو پای کمال • از زبان کلم لطف تو جنب یک لقب • وز سر ایستان تعظیم تو طوبی یک نهال • اختری
بر اوج تو صد ماه لیکن بی محاق • لمعه از رای تو صد مهر لیکن بی زوال • از قوا مدر بادشاهی
پادشاهی را شکوه • وز قوا مدر افرینش افرینش را کمال • نسبت دست تو میکردم بدریا عقل گفت
رسم و انشیت کردن نسبت دری با بال • سعی نماید قضا بر قسمت ارزاق خلق • تا صدر منصب قدر
تو انشا نماید مثال • روی دولت بر خلایق باز نگشاید همی • تا نگیرد دستان از دفتر بخت تو فال • گرزه شخص
شکوهت پای تمکین بر زمین • ور کشاید دست قدرت تیغ کین بر چرخ زال • بشکند کاوزن پای
پای تمکین از سرون • بفکند شیر فلک را تاب شمشیر تو بال • پادشاها منصب قدر از آن عالی تر است
کاندر آن حضرت تواند یافت عقل من مجال • گر هوای قاف قدرت سر خیال آرد فرود • در زمان
سیمرغ فکرت را بسوزد پر و بال • دعوی مدحت بیارد طبع کاشی را نگفت • کز قدرت قبا بی
ارباب مقال • ره بکنه پایه قدرت چسان آرد فرود • ای کشیده دست قدرت پای عقل اندر وحال
لیک طبعم میکند تعجیز نامی در سخن • روزگار زیاد سحر سامری دارد ملال • زانکه او گر پیش از این دعوی سحری
کرده بود • صورت دعوی چون دعوی سحر حال شد • و در سحر طبع چو جا کسر بیاد • آتش سحر او
زآب این سحر حلال • گر بنسبت ذره باشد لاف خورشیدی زند • هر کرا با سایه مهر تو باشد اتصال
چون گدایان دست خوان سعادت گسترند • خسروان دارند بر انعامشان دست سوال • گر نه شهد
مدحت در کام جان دارم کنام • شاهد نطق من از شهد شهادت بی ملال • تیر مخت باد هر یک موی بر اعضای
من • گر دهم موی ز مهرت من بصد ماه و سال • و این ابیات خلاصه قصیده دیگر است
زبعد احمد مرسل امام حق شهی راوان • که هست آن غایت عزت ثنا زین بعد از قرآن • امام حق شهی را
دان که گر همتای او جوئی • بغیر از مصطفا حقا قرینش نیست از اقران • کمالش در خیال عقل چون
گنجد که تعظیمش فزون از جنبش وهم است • منش از عجز امکان • صفات ذات مشهورش ز اصل حق
تعالی او • جلال جود موفورش نخوان از سور و انسان • امامت گر نماید بین در واجب الطاعه
که باشد جن و انس او را سلیمان وار در فرمان • طریق اختیار خلق عاجز نیست در بودی • بدی از امت
علی قوم موسی عمران • هر آن نامی که پیغمبر گذارد مثل او باید • وگر نبود خلل هم زو هم از مرسل هم
از سبحان • اگر گوئی واجب الطاعت بدین چون مصطفی باید • بعقل و نقل و شرع و عرف غیر از مرتضی نتوان
اساس دین تا امت ما را و انصفی خوانند • بدین گر رافضی شاید منم اول درین دوران • اگر لولاک گوید

علی

علی گفتی چرا او صدره • نبودی شیعی را بگیرد بیل و گیهان • رحیم شیعه این بیند بغیر از او گرا او
بده انصاف اگر مردی مکن میل و منه بهتان • عروس تخت جنت را بقین در برگسی گیرد • که در دیوان
ایمانش بود مهر علی عنوان • گدای کوی آن شاهیم که در کوی گدایانش • سلیمان با همه حشمت ندارد پایه
سلمان • مرا گر ثروت دنیا نباشد غم چرا باشد • که بهتر بود این دنیی نخواهد بود جز عمران • و این قصیده
را که گنجینه معانی است در تتبع حکیم خاقانی گفته قصیده • هر سحر از صبح این دریای کوهر زای من
گوهر معنی دهد فکر فلک فرسای من • شمع گردون در شبستان هم بار آورد • روز مرضع حمل معنی
خاطر عذرای من • بر سر سدره شاد روان زند روح القدس • چون بمعراج معانی روی آرد
رای من • نوعروسان معانی را برون آرد غیب • سوی صحرای سخن نظم سخن پرای من • در عروج
فکرم ار بودی تصور را مجال • منتهای سدره دیدی مبدا اسرای من • گر بدی معنی چو صورت
آشنا در نظر • تا نفی صد اعتراز یک نکته غرای من • خلوت قرب معانی را منم جایی که نیست
در خیال ساکنان سدره او ادنای من • در شب معراج فکرت بی براق و جبرئیل • بر سر سدره آسمان
باشد استعلای من • آفتابم گر ز معنی نگذرم بر زمین • گرچه در جنت نماید صورت پیدای من
صنعة الله زاده ام در دین زد دیوان قضا • صبغة الله آمده توقیع بر امضای من • آهوی
طبعم ز باغ خلد سنبل میچرد • نافه چین در خوی از رشک دم بو پای من • آدم نسل معانی هست
بودن خاطرم • حنوه همین بود است کوئی مقصد اما آی من • نکته در صحرای فکرت خاک بود آدم
که بود • نافه آهوی قدس از سنبل صحرای من • رشته جان بخورم چون شمع میگویم که نیست
جز برای سوختن طبع جهان آرای من • گرچه چون شمع در آب و آتش از سر تا پا • مایه نورست
همچون شمع سر تا پای من • خاطرم در مکتب روح القدس آموخت علم • پیر مکتب خانه ام عقل و فرشتگان
زان همه باران مکتب خانه در طبعم نهاد • قوت ابداع معنی مبدع اشیای من • چون حضر پرورده
آبحیاتم زان بود • مجمع البحرین معنی در دل مینای من • نامده در عالم صورت بمعنی از ازل
معتبر گردون دولت بر نمای من • من نه این صورت بدم کاکنون تو می بینی هوا • جایی دیگر بود اول
مسکن و ماوای من • در حریم سدره خلوت دوشم جایی که بود • تشنه لب الحیات از بوعده
حمرای من • محفل دوی از کدورت باده دور از خمار • در کف ساقی جان افزای غم فرسای من
کرده خوردی آدم آن یکدانه گندم در بهشت • کی بدی در خاک آمل مولد و منشای من • هم بسوی
مرکز اصلی توان شد عاقبت • گر نمالا بد بنا حرص کم آلای من • کردن شهوت شبستر را بمنت
خسته شد • تا همو بد الشت بر سر مهبدا • منهای من • در رهم روز جوانی دام شهوت می نهد این
کهن پیری که هست اندر پی اعوای من • گنج و اندر باغ عجب سبست کوئی زین قبل • بوده در گنج و جوم

شهوت از دریای من • گر نه نور مهر حیدر دارم اندر دل مقیم • در دل دریا قعر این جان ملک پامی
جانم اندر پای از دریای شهوت کم شدی • گر نبودی دستگیرم دولت مولای من • آفتاب آسمان
دین امیرالمؤمنین • کآمده تشریف مدحش هست بر بالای من • آسمانی پرده و خورشید پایی بر زمین
گر بدیدش پای خود بی یک بیک اجزای من • آفتاب اندر پناه سایه رایم بود • تا بود در سایه خورشید دین
ملجای من • آنچنان و آنچنان در زیر پایت کم شود • گر زنی دست یقین و عروة الوثقای من
شهسوار شرع مولی المؤمنین حیدر که هست • مهر او امروز اصل نعمت فردای من • بلبل بستان
زرستان باز نامه چون دهد • شرح مدح میر دین مطوی شکرخای من • انتظار از بهر معنی کی کشم
چون میکند • مدح آن خورشید دین لوح الامین املای من • چو صفات ذات آن شه نبود و هرگز ممکن
طاقت روز من و اندیشه شبهای من • دامن از در معانی تا کر بیان پر کنم • چون خور و غواص فکرت
غوطه در دریای من • لوح ابجد در کنار طبع خاقانی نهد • در دبیرستان معنی حاطر دانای من
ور همه ماهی لوبیت و کلک شد المثل • سحر لوبین میکشاید کلک حوت آسای من • بیرق طبع مرا مظهر
ولای مرتضی است • حجت تنزیل طبعم معجز طاهای من • موسی جهدم که بر طور ریاضت ساکنم
روشن از انوار حق هر دم تجلیهای من • خضر کرد روز و دعوی سامری کرده دهد • کو شمال الاساس
او را بدیهی من • مقتدای سینه صاحب دلان کعبه وار • بیت معمور معانی طبع مستقصای من
نازبانم در ثنای رکن ایمان ناطق است • رکن یمنی اقلیم معنی شد دل یکتای من • زینصفت
کامد چو عیسی این دم معجز نمای • داشت گوی لفظ روح القدس با پای من • بر سر بازار معنی کر
انا الحق میزنم • سر اینمعنی نداند جز دل شیدای من • آن تو انکر هستم در دین که با افراط فقر • ظاهر است
از خلق عالم فرط استغنای من • محنت دل با که گویم زانکه در مازندران • نیست کس از بلای خویشتن
بیروای من • تا نریزد آبرویم بیشتر کس بی نان • قفل خاموشیست دایم بر لب گویای من • غم زدرویشی
ندارم چونکه میدانم که هست • در کف سالار محشر نامه اعمال من • ور رضا فتحی ز تحقیق خوان سالار
خلد • میکند اجری ز دست میر دین اجرای من • کاشی اصلم آمالی مولد حسن نیم که هست • همچو جان
روز احسان صدر جنت جای من • کمترین مملوک حیدر کاشیم کز فضل او • در سخن بالاتر از علیست
استعلای من • تا ببازار سخن نقد معانی می برم • قلب رد اندوده بیرون نامد از سودای من
گر ز روی امتحان صد بار در آتش برند • جز طلا بیرون نیاید زر مستوفای من • بر سر بازار اسلام معانی
کو کسی • تا دهد عرض متاعی همچو کالای من • شاعر از اکرمه خاوی خواند در قرآن صدای • هست از الحسان
هم بقرآن ظاهر استثنای من • یارب از فضل و کرم سیراب کن طبع مرا • زانکه از حد کاو زرفت
استسقای من • مدح امام الانس والجن علی بن موسی الرضا علیه السلام • در شب جمعه در بیابان آمد

نوبت

نوبت زمزمه مرغ سحرخوان آمد • جسم جان از دم مشکین صبا روشن شد • گوئی از مطرب نسیمی
سوی گلستان آمد • چه عجب بوی بهشت از دم بادی که وزید • اثری از شرف خاک خراسان آمد • شرف
خاک خراسان همه دانی که ز چیست • زانکه در خطه او روضه رضوان آمد • مشهد پاک معلای امام معصوم
انکه خاکش شرف انس و کیوان آمد • انکه در کلک مهر شش سر شرط ادب • دست فراش صبا عجز کران
انکه در حضرت جاهش ز پی قدر و محل • بر طاوس فلک مرغ چو جنبان آمد • انکه اندر دم جان بخش مهرش
مالک جان حد خانه ایمان آمد • وقت انکه رعد و تنگ بی قدرش • از زمین چون موم مکد از آن آمد
یک طواف درش از قول رسول فرشی • تا بهفت اوج نافله یکسان آمد • مالک ملک حقیقت توئی از صدق
و یقین • هم ز فرمان جزو حجت و برهان آمد • ناکسی کز تعصب حق تو باز گرفت • در کالبت ذات
تو چه نقصان آمد • در نبوت چه زیان آمد اگر روزی چند • اهرمن نامزد تخت سلیمان آمد • گرز غولطبعی
کو سایه بر سند بهبود • زان چه نقصان بسوی موسی عمران آمد • ولد سعی الله شراه • منم که منزلم از
حبل آل احمد لاف • زجان دل شده مولای آل عبد مناف • منم که مهر ولی الله از دل پاکم • همی چه
درخشد مانند کوهر شفاف • منم که خون عروقم ز نقف انس مهر • جو آهوان ختن همنوه مشک و زعاف
ز شهسوار فلک کوشوار بستانم • بمدح او چو کنم کاه فکرت اشکشاف • غلام بازوی آن شهسوار
میدانم • که منقلب بوی از زخم تیغ او دل تاف • رساله کرمش را نما توقیع • ظهر از آیه قدرش
ز سوره احراف • شناسد انکه شناسد که عقل پیشه • بر اینچنین شه والا تقدم اجلاف • کسی که نفس
محمد و بقول خدای • فروگذاری و انکه زنی ز ایمان لاف • ز راه جهل بتقلید دیگری بگرد • که
روز حشر بناشی بدین جریمه معاف • یقین بدان که سلونی به از اقیانوسی است • جو ابرون
شوی ای خواجه از ره انصاف • زبده منقبت مرتضی علی بشنو • پاکبوری با فرزندان و مردم
خاف • چو کاشی انکه شناسد جهود خود زین شهد • نظر کند سوی دیبا بچشم شفاف • ولد
طاب الله شراه • پیش از آن کین طارم فیروزه منظر کرده اند • دولت باغ جوای مهر حیدر کرده اند
بسته اندازه اول عهد با ارواح خلق • وانکهی ترکیب خلق از جسم جوهر کرده اند • خاک آدم در جهدم
بیدا بنگر نور او • چهره اقلیم نه گردون منور کرده اند • تختگاه رتبتش بر عرش آن روز شد • کز شرف
معراج شانی دوش همبر کرده اند • لایق یکنامه بردن را نبود از کردگار • زانکه او را مهتر محراب
و منبر کرده اند • با امیرالمؤمنین فرمود کاشی رسن لطف • ای که لطف داور دلهای غم خوز از
کف ربا نصاب یک نصیبم بخش از انکه • تشنگان راه را سیراب الطاف در کرده اند • کربلای من
شد آنکه نان من ورد • تنگ شد ابحث کان بر آل حیدر کرده اند • عزم دوری ندارم زانکه میدانم
یقین • غولی کز فقر با سلمان و بوذر کرده اند • فرب سی سال استاد فرون کاهر مستوفای من

در کف سلطان دین ساقی کوثر کرده اند • کرهبت الطبع هواداری حیدر را جزاست • تا دی کانی که
این اورا مسخر کرده اند • **وله امکنه الله فرحد الجنان** نامرم در سایهٔ خورشید تابان میرود • پای قدرم
بر سر گردون گردان میرود • در ضیافتخانهٔ طبعم زخوان سالار غیب • سکان سدره را از نزل
صد خوان میرود • تا ریاض خاطرم را فتحباب مرتضاست • فتح اقلیم معانی بر مرا آسان میرود • بادل سحر آفرینم
سامری را ترک کن • کین سخن در معجز موسی عمران میرود • پایه معنی کجا بینی هم در مدح شاه
کز پی دین فلک را دیده حیران میرود • هر چه بر هم می نهد اندیشه زاقسام کمال • با کمال کبریا بس جمله نقصان
میرود • در نیاز وی خرد بردار و بنگر ساحتی • تا از و بر ماسوی الله جند رحمان میرود • مبدأ و
منهای قدر نشناخته اند جز خدای • سر این معنی بیقین در علم ایشان میرود • ما بقدر قوت امکان
خود ره میرویم • وان همایون منزلت بالای امکان میرود • هر که بعد از مصطفی نام مرتضی و اردو فا
در ره دین مسلمانی چو سلمان میرود • وانکه با وی در خلافت آمد کرار پشت بنی است • در خطاب
لیس ابلیک چو کنعان میرود • در ره توحید عدل استاده ام مردانه وار • حجتم قاطع تر از شمشیر بران
میرود • آن خدائی را که نتوان دید بیزارم ازو • وان رسولی کاندرو نوعی عصیان میرود • عدل پاک
او منزه دانم از شرک و فساد • آیت نعم استقاموا بهر برهان میرود • گر خدا ابر کفر فرعون از
ازل راضی بدی ظلم بودی هر چه بر فرعون و هامان میرود • هر که بر ذات خدا جبری روا دارد از بین
روز محشر بسته با زنجیر شیطان میرود • مولد من آمل و آشیخوم مازندران از ره جد و پدر نسبت
بکاشان میرود • **وله طیب شمه** کیست آن مهتر همایون فر • که باو داد مهتری مهتر • آن وصی رسول
و زوج بتول • در جهان مغز جهان ذکر معنی عقل کل در دو مغز • صورت نفس کل در دو مضمر • جوهری بود
جز خدا و رسول • کش الست قدر آن جوهر • ذات او داده عرش را زینت • نام او کرده عرش را
زیور • نقش وجود انسانه • تا فزوده خدای نقش صور • گوهر درج آدم و زشرف • خاک آدم زنگین
او گوهر • بود عالم پر از ثنا و ثنا • زآدم و آدمی بود خبر • در شبستان فطرت آدم • زاد آدم در
سرای جا و مادر • زاول این حرف کرده در کتب • معنی علم آخرین از بر • پنج در پای عقلش جو بود
قلزم آسمان کمینه شمر • گر بود کشتی تفکر را • بادبان آسمان پهناور • کاقرم گر کند بسیط قرن
بر محیط کمال او معبر کیست • با قدر او سپهر بلند • چیست بار ای او طلب چو خر • مرد با چه کرده دیده
باز کند • دیده های یقین نه دیده سر • تا جهانرا درین جهان بیند • بر نیاز و هم و حس و عقل و بصر
مرتضی در لطافت است • مصطفی در شهامت حیدر • صورت قفلش هزار فلک • معنی خاطرش
هزار اختر • از حبابش اشارتی رضوان • وز دلش استعارتی کوثر • جاکر سر جبرئیل و میکائیل
مدح گو بنش خدا و پیغمبر • میزبان روان و جان و جسد • قدر مان فضل و هنر • چون رد اقل تعالی سر دو

خلعت

خلعت ان اعلیت در بر • از شعاعات شین شمشیرش • در دل اسمان فتاده شرر • بحر قدرت نگر چو شد بی
کمیت بحر الکنز • چیز انکه گرفت دست علی • که بقهر اعتراف کرد عمر • گر بقول خدا بدست و رسول
رفتش شیخ تیم بر منبر • پس علی را کجا نشستن باشد الحق زراه شرع بدر • ورنه قول خدا بدست و رسول
میل بوبکر بود و رای عمر • پس علی برحق است و او باطل • پس علی مومنست او کافر • چون علی بکری بود همسان
تنگ نام کی شود همسر • رهنمای که جز علی باشد • ره نماید ولی بسوی سقر • کاشی این قوت سخن تو نیست
بی تاید این همایون فر • قرب سی سال شد که خاطر من • همت در راه دین شناگستر • در خراسان بود و عراق همی
شعر کاشی همی کنند از بر • برده ام در جهان بمدح علی • گوی دانش ز جمله دانشور • والی ملک انا که مدحش
لافتی درع و هل اتی مغفر • از پی انکه نیست در دنیا • خاطر آسوده دار و خفته مخور • چون بر از مدح او نعقل
چه زبان گر بتیبت کلید زد • آن درخت کشته شد در دین • تا قیامت دهد سعادت بر • مال قارون و اد
دوزخ ملک فردوس و محنت بود • نوعروسان فکر بکر مرا • تنق از خشک و پرنیان بستر • عقد
ایشان خدای عز و جل • بسته بر نام حیدر صفدر • یار با این نخست بین کرمی نازد • جنبم دولت بر دی
آن شوهر • مخفی نماند که ملا فصیح و مشک بیلخی که از غلاة اهل سنت و جماعت است و بعضی از رسائل
خود قطعه این قصیده را که مشتمل است بر تردید و بیان لزوم خلافت حضرت امیر و بطلان دیگران
با تمام ان ذکر نموده و منصدی جواب ان شده و گفته که اولا اختیار شق اول کرده میگوییم که
از غایت نشستن علی و توقف او در طلب خلافت لازم نمی آید خروج او از شرع بلکه او تابع بشان
بود بحق تا وقتی که نوبت خلافت باو رسید و ثانیا اختیار شق ثانی کرده می گوییم که لازم نمی آید از
انکه در باب خلافت ابوبکر و عمر مثلا قولی از خدا و رسول نباشد انکه ایشان بمیل و رای خود کار
کرده باشند چه اجتماع و اختیار اهل حل و عقد که از جملهٔ حجت شرعیه است در خلافت ایشان
منعقد شده بود و مؤلف گوید که جواب مذکور ناشی از سوی فهم مراد مولانا کاشی
است چه مراد او از خانه نشستن حضرت امیر تخلف او است از بیعت ابی بکر چنانکه در صحیح بخاری
و غیر آن مسطور است و حاصل مضمون قطعه مذکوره الزام اهل سنت است بانکه اگر خلافت
ابی بکر حق بود تخلف و امتناع حضرت امیر از بیعت او باطل است و اگر تخلف انحضرت حق بود پس
بیعت ابی بکر باطل باشد و این ایرادی است وارد که جواب آن مردود مارد و در برابر ان
غلطی بغایت بارد است و اما انچه در اختیار شق ثانی گفته که خلافت ابی بکر باجماع اهل حل و
عقد و اختیار ایشان بوده مدفوع و مردود است بانچه در مجالس پنجم از بطلان این اجماع
بتفصیل مذکور شده و بالجمله محققان اهل سنت چون صاحب مواقف و امثال او اعتراف کرده اند
که اجماع دران باب منعقد نشد و زیرا که جمعی از اکابر صحابه مانند سعد بن عباده و اولاد او در مدت

میوه خود و حضرت امیر و سایر بنی هاشم و موافقان ایشان مانند سلمان و مقداد و ابوذر مدت شش ماه
برابی بکر بیعت نکردند و اختیار بعضی از اهل حل و عقد دران باب حجت نیست و اختیار بعضی مانند
عمر دران باب حجت داشتن چنانچه صاحب مواقف بران رفته مصادره بلکه محض مکابره است
چنانکه کاشفی نیز رحمه الله در بعضی از قصاید خود بآن اشعار نموده و گفته که بیت امامت را کسی باید
بدین در واجب الطاعه که باشد حسن النفس • اورا سلیمان وار در فرمان طریق اختیار از حلق جایز
نیست در بودی • مبدی از امت علیه قوم موسی قرآن • و اگرچه سابقا در بیان احوال امام محمد
غزالی فصلی برای ابطال اختیار پرداخته ایم در ینمقام چند استظهار در مرام بوجوه دیگر ابطال
آن نموده میگوییم که چون آرای مردم مختلف است غالب است که اختیار ایشان مورث فتنه
و نزاع شود چنانکه شیخ ابو علی در الشفا بآن تصریح نموده پس اختیار امام در تعیین امام
باطل باشد دیگر آنکه اهل حل و عقد مالک تصرف در بعضی از امور مسلمانان نمیشوند مادامی که
امام ایشان را قاضی یا محتسب نسازد پس چگونه ایشان غیر خود را مالک و متولی سایر امور مسلمانان
میسازند دیگر آنکه امامت رکنی عظیم است از دین و اقل مرتبه چون نماز روزه دران نصی از
حضرت رسالت می باید پس اهمال آنحضرت در امر امامت تا آخر زمان میوه باشد او زمان مرضی
که خبر داده بود که در آن مرض رحلت خواهد فرمود منافی کمال دین خواهد بود و طلب دوات و کاغذ
در اثنای آن مرض جهت تعیین صاحب آن امر دلیل است بر آنکه راضی نبوده بآنکه امر امامت مفوض
باختیار امت باشد دیگر آنکه تعیین امام باختیار امت محتمل است که برخلاف مراد خدای تعالی باشد
پس افاده تعیین وجوب متابعت امام نخواهد کرد بنابرین موجب تساهل در اطاعت و جرأت
بر مخالفت او خواهد شد دیگر آنکه امامت خلافت است از خدا و رسول او پس اگر باختیار اهل حل و
عقد ثابت شود باید که امام خلیفه ایشان باشد نه خلیفه خدا و رسول و کافی است در نفی اختیار
آنچه حضرت صاحب الامر علیه السلام در صفوین در حضور پدر بزرگوار خود بآن استدلال نموده و
فرموده که موسی علیه السلام با آن جلالت شان اختیار اهل اعیان بنی اسرائیل از برای
میقات واقع نشد الا بر منافقان چنانکه خدای در قرآن خبر داده پس چگونه اختیار امت در
امر امامت حجت باشد و اعتماد را شاید و از جمله آنچه بامامی شافعی در کتاب تاریخ خود آورده
که روزی ابو الغنایم نزد عبد الله بن سلیمان که وزیر خلیفه بغداد بود از پریشانی حال خود شکایت نمود
وزیر گفت که ما سفارش تو بفلان نوشته بودیم ابو الغنایم گفت بلی بکسی نوشته بودید که در
نهایت بیمروتی و دون همتی بود بنابرین متوجه اصلاح حال من نشد وزیر گفت تو خود او را اختیار
کرده بودی ابو الغنایم گفت درین اختیار سوء امر امامت بیان کرد که حضرت موسی علیه السلام

قوم

قوم خود اختیار نمود و یک مرد رشید دران میان نبود و حضرت پیغمبر صلوات الله علیه عبد الله
بن ابی سرح را جهت کتابت وحی اختیار فرموده و او مرتد شده بمیان کافران رفت و علی بن ابی طالب
ابو موسی اشعری را اختیار کرد که حیله او حکم کند پس بر و حکم کرد و بعزل او از امامت فتوی
داد والله اعلم بالسداد و له در بیت هوای مرتضی ای کرامت • هر آنکس را که مادر پارسا نیست
اگر اصلش درست و راست باشد • دلش را میل با پاکان جدا نیست • خطای مادر اندر روی آنرا
کرد صواب است اینکه میگویم خطا نیست • ولی دارم بحمد الله که اورا • بغیر از آل پیغمبر وفا نیست
علوم اولین و آخرین را • بغیر از مرتضی مشکل گشا نیست • بخوانم قصه دیوان قدرش • مجال آسمان
و سما نیست • همین مولد او گشت کعبه • معظم ورنه بیت الله کجا نیست • حریم حرمت شاه نجف را
مشابه گر از رکن و منا نیست • بیا ما از ره انصاف بگذیم • بگویم گر ز راه جفا نیست • مقام
لوکشف از جمله خلفان • کسی را امت با من گوی با نیست • سلونی با افیلونی برابر • همیدانی ترا سهم
از خدا نیست • محمد را شناس و آل او را • که با حق غیر از ایشان آشنا نیست • سر ایشان مدح
مر نصارا • چو کاشی بلبل وحدت سرا نیست • ولیکن سینه اعدای دین را • سنانی چون
ثنای اولیا نیست • ثنای مرتضی گویم شب و روز • کزین بهتر مرا ورد و دعا نیست • ولی گر خاک
غلام مرتضی نیست • یقین میدان که در دین خدا نیست • امیر المؤمنین شاهی که در دین نظیر
جز کزین آشنا نیست • هر آنکو مرتضی را باز پس داشت • بدین عزم تند و دزد و دغا نیست
کسی کو بغض آن شه داشت در دل • نصیبش غیر نفط و بوریا نیست • ترک لعنت ایشان نمیکنم که
در دستم ازین بهتر دعا نیست • ز آب خاک پاک آمد وجودم • با پاکان از آن میلم ادا نیست
کنارم پر ز دریاهای عین است • از آن میلم بسوی کبریا نیست • خدا بیزار از آن قومی که او را
علی در دین امام و پیشوا نیست • مرا بالا بجماعت دوستی داد • خدای کش خلل او را روا نیست
امام حسن کسی داند علی را • کش اندر سر باد حظا نیست • خط مدح علی در جان کاشی است ازان
بگذرم دل از باد کش جدا نیست • بهر آل حیدر منزل من • بجز غیر خبات العلا نیست • زمال و ملک دنیای
زآن کز نامش بر زبان آید مرا نیست • امید من بهر او ست فردا • یقینم هست کامیدم
بجا نیست • قبر منور مولانا در جانب قبله شهر سلطانیه واقع و بادشاه صاحب قران مغفور
فرمود که عمارتی بر بالای قبر او ساختند و باغی در آن حاطه انداختند و الحال آن مقام مزار اهالی آن دیار
است ابو العطا محمود بن علی بن محمود و المشتهر بخواجه الکرمانی رحمة الله کنیت امام و نسب
او بعین نظام در بعضی از مؤلفات او بنظر این مستهام رسیده و دولت شاه سمرقندی در تذکره خود
گفته که او از بزرگ زادهای کرمان بوده و صاحب فضل و خوش گویی است و سخن او را سخن شناسان

در فصاحت و بلاغت بی نظیر میدانند و او را نخل بند شعرای هند همواره سیاحت کردی و در کرمان
قرار یافتی و کتاب همای همایون را در بغداد نظم کرد و در آن داستان داد سخنوری داده
و در اثنای سیاحت بصحبت شیخ رکن الدین علاء الدوله سمنانی قدس سره رسید و مرید او شد و
سالها در صوفی آباد بتصفیه باطن اشتغال می نمود و اشعار شیخ بزرگوار را جمع میفرمود و این
رباعی در حق شیخ میگوید **رباعی** هر کو بره علی عمرانی شد • چون خضر بسر چشمه حیوانی شد از
وسوسه و غارت شیطان رست • مانند علاء الدوله سمنانی شد • و از اشعار او که بر وفق مذهب
فقر واقع شده این غزل است **غزل** بیت صلی حب نظران ملک سلیمان با اوست • بلکه انت سلیمان
که ز ملک آزاد است • آنکه گویند که بر آب نهاد است جهان • مشتهای خواجه که تا در نگری بر باد است
خیمه آن مرغ بر در این کهنه رباط • که اساسش همه بی موقع و بی بنیاد است • دل درین پیرزن عشوه
گر دهر مبند • نوعروسی است که در عقد بسی داماد است • هر زمان مهر فلک بر دگری می تابد • چه
توان کرد که این سفله چنین افتاد است • حاصلی هست جز از غم بجهان خواجه را • فرم آنک که بیکی
ز جهان آزاد است • از جمله قصاید او که در مدح حضرت امیر المؤمنین واقع شده این قصیده است
قصیده • تا کی بر آستانه این دیر بر پا • باشم ز آستانه محبوب خود جدا • وقت است اگر منازل
تقدیر بگذرم • آرم بصحن گلشن تحقیق منکا • من نا صبی نیم که کنم پشت بر رسول • با خارجی که بر ولی
تابم ز مرتضا • لیکن اگر بکعبه کنم سجده با پدر • باشد مرا بفرقت پیغمبر اقتدا • دانی که چیست
مرا چه بوستان قدر • یکشمه از رواج اوصاف مصطفا • اقصی غرام و بادیه پیمای لو فی • کیستی
فروز و ملکت آرای و انصفی • مه طلعتی که بر قد قدرش بریده اند • دیبای نیم فاخر
دستبرد دی • هم تشنه را شفاعت او میدهد نجات • هم خسته را بکل از و میرسد شفا • چون
هر دو کون روشن از انوار نور اوست • صلوا علیه یا طلع البدر یا الدجا • از لوح خاطرم مگر او شسته
بد غبار • چون گشته ام غبار در شاه اولیا • فرمان روای ملک سلونی امیر نخل • دارای داد
گستر اقلیم هل اتی • گر نام او کنی بمثل نقش بر جبین • بر خاک روند شیاره از سما • یا رب بحق
آنکه قمر را دو نیم کرد • تسبیح گفت بر کف معصوم او صفا • یا رب بحق خمس آرای لو کشف
گو بود سر و خوش نظر ما عالا فتی • کس خسته را که بسته بند طبیب است • آزاد کن ز محنت این
چار اژدها • جوی که کرده ام اگر آری بروی من • مانند آب سوم در دم از هوا • گر من کنم
گنه کرمت بی نهایت است • شب امید هست که روز آید از قفا • آدم ز دور بانش عصا شسته
نند و لیک • داند فرود که مرگ بر آن بود عصا • یا رب چه باشد ار برسانی ز روی لطف • ما را
بصف نشینان کبریا • فرخنده طلعتی که به پیش نخواب • ریحانتین و گلبن باغ انما • خواجه که آستانی

محبان این در است • شد غوغه در عطیه از جهان بجز آشنا • دلهای خسته را کرم مرهمی فرست • ای
اسم اعظمت در گنجینه شفا • **و من قصایده فی المنقبة** • مرحبای نکهت عنبر نسیم نوبهار • جان فدای
نفحات باد ای نسیم مشکبار • سنبل اند جعد ای یاسمن در آستین • عود و صندل در میان با مشک
و عنبر در کنار • دوش هنگام سحر بر کوی او افکندی گذر • باز راه شامت افتاد است بر شب کنار
یا نسیم روضه دار القرار آورده • کز تو می یابد روان بیقرار ما قرار • یا مگر بر مرقد شاه نجف
بگذشته • کز تو می یابد نسیم مشک تار • شاه مردان چون خلیل الله بصورت بت شکن • شیر یزدان
از رسول الله بمعنی یادگار • مهر او از آسمان لافتی الا علی • تیغ او از کوه هر لا سیف الا ذوالفقار •
عالم او را کرام المؤمنین خواند روست • آدم او را امام المتقین گوید سزاست • غره ماه منور بین
که غرا کرده اند • شامیان را طره بر جبین مطرا کرده اند • بر امید آنکه سازندش قبا آل عبا • اطلس زینت
را بر روزه سیما کرده اند • با وجود شمه کردون عصمت فاطمه • زهره را این تیره روزان نام زهرا کرده اند
چون بر آید جوش جیش شاه مردان در مصاف • از غبار تازیان موج معلا کرده اند • نعل دلدل را که دارا
موج جیحون • تاج فرق فرقدین بر طوق جوزا کرده اند • روشنان قصر گلی کرد خاکپای او • سر بر خم
جهان بین شر با کرده اند • خون او را تحفه سوی باغ رضوان برده اند • تا از و گلگونه رخسار حور را کرده اند
آنکه طاوس ملایک بند دام اوست • هر زهفت انام نگردون رعوف نام اوست • بار دیگر
بر عروس عرش زیور بسته اند • پرده زرلفت بر ایوان اخضر بسته اند • موج کلی پوشش را بند قبا
بگشوده اند • کوه آهن جبک را زین کمر بر بسته اند • الملک لله زین سحاب گون و نگاه را
نقش پرواز ان چینی نقش بر بسته اند • باز بهر حجة الحق مهدی آخر زمان • نوعروس آسمان را
زینتی از زر بسته اند • مهد خاتون قیامت خیمه از بهر آن • دیدبانان فلک را دیده ها
بر بسته اند • دانه ریزان کبوتر خانه روحانیان • نام اهل البیت بر بال کبوتر بسته اند • حور ان
غازی نازی بند کاندر روز رزم • نازبانش شبه اند رقصر قیصر بسته اند • عصمت احمد زهرا
مطلق بوحبیب بوی • قصه حیدر بر دودان مروانی بگوی • زمرة المسر جهین زید و اوغا الم سلمین
معز المستغفرین صلوا علی خیر الوری • قلعه گیر کشور دین حیدر دوزنده جی • دسته بند لاعصمت
وصی مصطفا • کاشف ستر خلافت را ز دار لو کشف • قاضی دین نبی مسند نشین هل اتی
مالک ملک سلونی بابستان علم • سالک الحوار لم اعبد شه تخت رضا • مفتی علم الهی حاتم دست
کرم • گوهر جان فتوت روح بخش لافتی • سرو بستان امامت در دریای هدی • شمع ایوان
ولایت نخ جهیم اولیا • مقتدای سروران ملک دین زوج بتول • پیشوای رهروان راه حق
شیر خدا • دیگر از برج امامت مثل او اختر نیافت • بجز در برج کرامت مجتبی او گوهر نیافت •

روی شب از آهم حمایل در بر چو ذرا بسوخت • وز تغیر سوز نالم گنبد خضرا بسوخت • چون نسوزم کز
غم سلطان رسل • جان منظوران این نه منظر مینا بسوخت • آتش بیداد آن سنگین دلان
چون شعله زد • ماهی اندر بحر و مرغ اندر هوا بسوخت • چون چراغ دیدهٔ زهرا که کشتندش بزهر
زهره را دل بر چراغ دیدهٔ زهرا بسوخت • وجد نردامن آن روز شش هنگام زهرا
کان نهال باغ پیغمبر ز استسقا بسوخت • جو روان کردند خون از قرة العین علی چشم
عیسی خون بارید و دل تر سارا بسوخت • بس که در ماتم کرد از حیرت آن کشتگان گوهر بر آب
جان در دل دریا بسوخت • دیو طبعان همین که قصد خاتم جم کرده اند • بعضی اولاد نبی را نقش خاتم
کرده اند • در قیامت کافرش خیمه بر بحشر زنند • سگ دولت بام آن پیغمبر زنند • شهسواران در
رکاب اک دلدل روند • عاکفان لاف از هوای خواجه قنبر زنند • تشنگان وادی ایمن چو در
کوثر رسند • از شعوبیت سنی در دامن حیدر زنند • هر کرا چون حلقه نبود بر در حیدر مقیم
ره روان راه حق چون حلقه اسرار می زنند • قدسیان کوکا بیان عشق اهل البیت را • خیمه
بر بالای هفتم طارم اخضر زنند • مومنان حیدری را میرسد کز بهر دین • حلقه ماتم بگوش احمد مرسل
زنند • گر چو خواجه در محبت خالصی در قدم • تا بدار الملک تمکین سکه ات بر در زنند • ره بمنزل
برد هر کو مذهب حیدر گرفت • آنچنان یافت آنکه خضر را رهبر گرفت • وجه برات شام
بر اختر نوشته اند • اموال شام بر شفاعت نوشته اند • مستوفیان خضر و کشور گشای هند • بر باختر
مواجب لشکر نوشته اند • در باب فلیت آنچه خضر نقل کرده است • در کردبار گاه سکندر
نوشته اند • مضمون زور نامه خورشید از شب خط سیاه معبر نوشته اند • والی که هیبت اکبر خطیبان
آسمان • بر هفت اجار پایه منبر نوشته اند • یکشه از مکارم اخلاق مرتضاست • کانرا درین کتابه
بعنبر نوشته اند • منظوم محبت زهرا و آل او • بر خاطر کواکب اختر نوشته اند • دو شیر کان بر وه
نشین حریم قدس • نام قبول بر سر هیچ نوشته اند • رمزی که بر مطاوی طومار کبریاست • بر نام اهل
بیت پیمبر نوشته اند • آن آیتی که نقش طلی امر نعرت است • بر رایت کشنده اختر نوشته اند •
وصف هدف بکلک جلاد بر جان نشکافت • مرغان معنوی همه بر پر نوشته اند • از دست اخوا اسد الله
کنایتی است • فوقی که بر جبین غضنفر نوشته اند • آیات شوق انگیزی را بر اوراست • ابوام بر
روان برادر نوشته اند • ما هست از فضایل او هر چهار فصل • کین هفت پرکهنه مکرر نوشته اند
نقش نگار گاه ملک کشیده اند • مدحش بیار گاه فلک بر نوشته اند • مه پیکران طاق زبر جد
حامدش • بر بازوی نطاق دو پیکر نوشته اند • لشکر کشان عالم جان نام دلدلش • بر کوههای ارض
منسوب کرد ان نوع بزرنام ذو الفقار • بر تیغ زر نوشته و بر خور نوشته اند • خنجر کشان صف

مرکار زنامه انور نوشته اند
بر کرد در دشت بر مشکین غدا جمع

نوشته اند

سنگین

سنگین خیل مهد او • بر آفتاب نعل بیار نوشته اند • گرد غبار درگه آن میر هاشمی • شاهان سر فراز بر
افسر نوشته اند • در گوش مدح اج شیر خوانده اند • بر جان مناقب شیر نوشته اند • او را را
کرده دیده رسانده بجون دل • امسال بر ولایت حیدر نوشته اند • آنرا که سر قدای هوای علی
نکرد • یارب ز جادثات چه بر سر نوشته اند • در شوق مدحتش بسخن سکنان مصر • بر کوزه بنات
بشکر نوشته اند • این بس که هفت کشور گردون بیکنفس • مردان راه او بقدم در نوشته اند
اشعار من که ماوج اولاد حیدرم • هم بخشش کرده و هم بر نوشته اند • فردوسیان حدیث
روان بخش عذب • در روضه بر حوالی کوثر نوشته اند • چون است کز حوادث دوران روزگار
هر دم بنام من غم دیگر نوشته اند • در دی کرد در قاتر تقدیر ثابت است • کوهی که بهر این دل
غم خور نوشته اند • شادم بدین که بر صفحات عقیدتم • شرح خلوص آن ثر صفدر نوشته اند •
گر دیان ستایش اکبر خاطرم • بر چشمهای روشن اختر نوشته اند • خواجه کمال ام مستان حیدری
بر جان عارفان قلندر نوشته اند • فرطه زر جاک زد لعب بین بدن • اشک علی نشاند
شمع مرصع لکن • خیز که کل بر دمید از دل خاراي کوه • مرغ چمن بر کشید زمزمه خار کن • دانه کاو در
چیده بار بسپید سحر • داغ گلستان بماند بر دل زاغ و زغن • طایر طاوس زاغ کرد نشیمن باغ
گلرخ بستان فروز گشته چمان در چمن • یوسف گلروی چرخ رسته زچنگال گرگ • ملک بخون
کرده رنگ لاله صفت پیرهن • صبح سیه فامش از ره بام آمده • ساغر زرین بخنگ چون صنم سیمتن
سالک دل یافته نکهت روح القدس • چون نبی شیر علی بوی او لیس قرن • انوری خاوری از
بر صدق و صفا • ورد زبان ساخته محبت بوالحسن • قاضی دین رسول خازن گنج بتول
قامع کیش اهل باطل نفس و تن • شاه شامی در دیده شور سیه بر بدن • افعی سهل الشهیده
روز از دهن • موج سراسیمه داد مهر سلیمان بباد • صرح ممرد فتاد بر گذر اهرمن • زد شب زنگی
نشاه از پی تسخیر ملک • خیمه مهر او رنگ برد ز شاه ختن • مادر بر جهان سیه کرده است
تا دل شمس ضحی سرد شود از لبن • موج جواهر فروش بر سر بازار صنع • بر طبق لاجورد ریخته در عدن
خیل شه نیمروز رانده چنین بنام • خنجر هندوستان برده بکین ناختن • مدحه مهدوی مگر گشته
بزندان اسیر • قطب چه یعقوب پیر ساکن بیت الحزن • ساقی زرین قدح ارلی بزم طرب
در بن طاق افق ریخته در دی بادن • خون شفق در کنار موج لبوک حسین • در دو عشق
در جگر صد داغ کرد حسن • آنکه بود رعد را در خشم نالهٔ کار • دین که بود ابر را بی رخ او گریه
روضه تحقیق اکسیری ابن عمران • گلشن توحید را عارض آن فسترن • یافته خلد برین باز
از آن یاد دان • و آمده در باغ دین قامت این نادون • نیست بجز ذکر آن معنی جانبر افزون

مهر اصل نفخ نسیم باشد و زنگ

بیت بحر فکر این روضه را افتاد • دوش که بود از خون شمع دلم خنده زن • سینه انجم فروز شعله
انجمن • تار تن ناتوان سوخته از تاب دل • مرغ دل خون چکان دوخته بر باب زن • زمزمه زیر و بم
ناله سکر خویش • باده گلگون نم از خون دل خویشتن • آتش می ریخته آب من خاکسار • نغمه
بربط زده راه من ممتحن • گفت که تاکی بود در شب هجرت ترا • شمع دل تا بکی دود زنان بالین
چند درین شکنا دل بعنا مبتلا • چند درین تیره جا جان بعنا رهن • خیز چو عیسی بن طاهر الفقر
غوام گوش نوا بت بال چشم تو اقب بکن • دلو زحل باز گیر از کف گردون چیر • وز سر سلطان
شرق افسر زر در فکن • ور کندت آرزو پایه قطب فلک • باز سنان مردوار پایه تعیین زن
آتش خود بر فروز کلک عطا دلبوز • منجی بهرام گیر گردون گردون بزن • راه ملاهی مپوی سالک الهی
بجوی • وز پی سبزی مشوی دست ز سلوای و من • گرچه ز یار غار از در دار بدی
بگذر و چون عنکبوت هر دو عقلت ماتن • چون زده کوس بن بر سر کوی الیقین • تخت اقامت
چنین بر در درگاه زن • در گذر از چند و چون تا بکی از کیف و کم • بر گذر از نفی و نهی تا بکی
از لا و لن • چون بر سیدی بحال دم مزن از قیل و قال • چون بگذشتی ز حال هیچ مگو ما و من
تا نکنی در دو خویش تخت شه اولیا • از ورق خاطرت محو نگردد محن • تیر دل لاقتی تیر خدا مرتضی
حیدر خیبر شکن صفدر غنز فکن • شاه ولایت پناه میر ملایک سپاه • کهف مکین و مکان زین زمین و زمن
ناصب آیات علم شارح آیات حق • واسطه کاف و نون کاشف سر و علن • فرع غلبه و صغیر
بحر خلیلی گهر • تازی و دلدل سوار مکی قدسی سخن • از هنر زهرا حرم گوهر دریای کرم • روح سکان حضر
سکندر رد طن • مکتب دین را ادیب اهل خدا را دلیل • ملک ملک را خطیب شاه رسل را خلیل • گفت
ز تعظیم شان محمد فتش مصطفی • خواند ز فرط جلال منتقش ذو المنن • تعل شود دلش تاج سر فرقدین
خاک ره قنبرش سرمه چشم برین • بحر طراز ان قدس در رو مش معتکف قلعه کشایان برج هر علش
مفتتن • دست تعدی چو باد تا نشوی پایمال • خفته مشو چو نبر تا بهری از فتن • جان تا جوان
من تا ابد از حبش • باز نیاید چو مرغ از گل و برگ سمن • در ره مهرش فلک مشوره با من کند
زانکه بود دستیار نیز و خود مؤتمن • چون ببرد از جهان حضرت آل رسول • روز جزا در برم
سوخته بینی کفن • گفته خواجه گلست سخته گلزار حال • کاه از انفاس او بوی خود دلی سخن • سر وقد
کلک من چون تمایل شود • ریزد دش از جبین زلف نافه مشک ختن • بتوک غالیه صورت نگار کن
فیکون • که بست در سکن زلف کاف طره نون • وو مصحف قدسش منزه از گم و کیف • سطور لوح
جلالش مقدس از چه و چون • چو صفر و بیع بود در راه آی قدرت او • هر آنچه در قلم آید ز لوح تو قلمون
کلم اوست که ضحاک صبح کشور گیر • و بدعه در افشان و رفتش افزیدون • بنات نعش بین نظاره بهشتش

سراز

سر از در بچه ابداع میکند بیرون • فلک بحرخ در آید چو نام او شنود • ملک سجود کند چون کلام
او شنود • ماه روی شب افروز الذی آسری • که یافت مشتری از قلعه تش جلوه بها • کشوده
دیده ما زاغ در جهان رایت • گشنده تخت وطی در مقام او ادنی • کشیده رخت لمرکب بخیمه
لولاک • چشیده طعم فاوحی ز خون ما اوحی • بعلک روی چو مصبح طیب و یثرب • بجان زلف
سیه فام مکه و بطحا • نداده بی نظرش اختران ز کعبه شرف • ندیده بی قدمش روان مروه صفا
ز نور معجز او اقتباس کرده کلیم • ز خوان دعوت او چاشت خورده ابراهیم • بدان امیر که
شد شاه جمله خاکبر او • نمونه ایست ز نعل استر او • بتخت گاه سلونی علم از آن
افراشت • که بود مملکت لوکشف سر او • بکام قاطع کشور گشای مصطفوی • نبی مدینه علم آمد
و علی راو • چو کعبه مولد او گشت زان شب و روز • کنند خلق جهان سجده در برابر او • بلال
شامی ابرش سوار قلعه نشین • شدست حلقه بگوش غلام قنبر او • که ای در که او شوکه شاه مرتضی
هژبر بیشه اسلام و شیر یزدانست • منور چشم پیمبر که عین ایمان بود • عقیق معنوی و لؤلؤ
شرع را کان بود • منبع هیچ منور احیا جنس ایمان • که شمع جمع طهارت از و فروزان بود
از آن وسیله شده زهره پیش او خادم • که اشرف قمرش در سرا مهمان بود • چو شمس شمس از چشم
سایه انجم • ز بس شعاع انوار خویش پنهان بود • نگشت عمری از مهر فرزان زردی قیاس
چو اگر زندگی او بجی منان بود • ورای وزده افلاک آشیانه اوست • بر غذار فراد ادیب آب
دانه اوست • بسته بند ریاحین باغ پیغمبر • که بود نیز برج قدس را جاور • عروس تاج
لاله برگ است چمن • تذرو هفت گلستان و شمع شش منظر • ز نام او شده نامی سر فرع و جار اصول
همین او شده شاهی و دکاخ بیخ ممر • کنیزه خادم بیت الحرام او سارا • کنیز جاریه خاندان او ماجر
بمطبخش فلک دود خورده هر ده پیش • ز طبقه سیم و ز مهر ادون زر • ز سفره اما مع طعام او
نگین • ز شکر انا فصیح کلام او شیرین • بزهر خورده و زهر اگر شیر خدا است • همای سدره و
طاوس گلشن خضرا است • ز ماه طلعت او بود جشن بین رشن • بسر و قامت او کشته کار ایمان است
از آن زمان که چو جنگش کرد روان گشت • فورش قلعه در جان زهره و زهر است • بهر چون
ز لبوش قبای الماسی • ز خون دل جگری میکند مگر خار است • هنوز زرگی بود سوز خلق حسن
بیاغ همدم آیندگان باد صبا است • حرارت شکر از شهد زهر خورده اوست • شرار سینه
صبح از دم فرده اوست • بجان تشنه آن زنگ غنچه سیراب • که رخ بخون جگر شوید از غبار عتاب
شده و ملک ز شه سوار نه مضمار • مدوازده برج و امام شش محراب • بواغ جنبر رسول فروغ
جان بتول • بهار عترت تو باده دل اصحاب • حدیث منقل او گر بگوش گوهر رسد • شود ز خون دل غواص

شبل

او عقیق مذاب • و گر سپهر بر و نام آتشین جگرش • دهد بسنگ چو پروین ستارگان را آب •
گهر بلا شده کرب و بلا بجان بخرید • کشود بال ازین تیره خاکدان پرید • بدان بزرگ حسینی نواز
از پرده راز • گرو بلند شد آوازهٔ نهضت حجاز • علی ثانی سلطان حیدری نسب اوست • امام رابع و
کسری مملکت بر و از • نشسته خامس و چار رکن در گفتار • شکسته پنج و چهار و هفت و پنج در پرواز
اگر نه از پی ذکر مناقبش بودی • ز کوه وقت صدا ابر نیامدی آواز • صبا چو دم ز خدا از گلستان
او را دوش • ز جان فاخته آمد ندای کوکو باز • طراز کسوت خور بود عطف دامن او • چراغ دیدهٔ
مه بود رای روشن او • بآفتاب جهانتاب آسمان علوم • که شد منور از انوار او جهان علوم
مدار مرکز ایمان محمد باقر • گل حدیقهٔ دین شمع دودمان علوم • اگر نه با سخنش او شدی مفتوح
بهیچ باب نگردی کسی بیان علوم • چو رای روشن او بود مشرق تفسیر • شد آشکارا چو خور شیدازو
نهان علوم • مفصلی بود از مجمل معانی او • هزار ورق که برآید ز گلستان علوم • اگر نه وضع
مصابیح علم بنهادی • نشان بیم بلاغت کرد رهبان وادی • بصبح مطلع صدق آفتاب جعفری
که بود خاکدرش کحل دیدهٔ مریم • امام کعبهٔ شیعه جعفر فرشته نهاد • خلیل خضر قدم صادق خلیفه قدم
فلک بحلقهٔ تدریس او حدیث حدوث • سماع کرده ز لفظ محدثان قدم • همای سدره بگرد حریم
کعبهٔ او • مقیم در طیران چون کبوتران حرم • هدایت ازلی در قصر تربیت منظر • عنایت ابدی در
تتبعش منضم • کتابه که برین چرخ چنبری کردند • بنام اشرف شاه زمین جعفری کردند • لعبغو و عفت کاظم
امام ربانی • کلیم طور کمالات موسوی ثانی • ز بس که چرخ برو تیر بیوفایی زد • شدست چون دل
کوه لعل یکانی • ز آتش جگر این قلعهای قلعی رنگ • شود که آخته چون داستان او خوانی • گر آنچه بر
سر او رفت بشنود رضوان • چو زلف حور شود جمع بر شبانی • بدوش رنگ شد از آب چشم ماهرم
زمین جانم او جاههای باران • سپهر زیبق از اضطراب او بست مدام • لسان زیبق محلول گشته
بی آرام • بسر و باغ رضا مرتضی خضر فرین • چراغ چشم سموات شمع روی زمین • سهیل دار سلام
خور خراسان تاب • شهید مشهد و خرسان ملوس شین • طراوت رخ ایمان امین ملک ایمان
عمارت دل مأمون چهره آمین • حسن بنهاد و علی نام موسوی گوهر • ز بیم بخت بجوی ال بیت مصطفی
فروغ طلعت او آفتاب اوج هدا • غبار درگه او کحل چشم حور العین • فراز قطب سپهر استان معبد
اوست • سرشک دیده بر این کلاب مرقد اوست • باب روی تقی آنکه عین تقوی بود • چراغ دانش
و بستان سرای حسنی بود • جواد مرتضوی باقی مبانی جود • که از بحر عطا راحیا ز وی بود • سپهر
سعادت سپهر شرف • که خاکروب درش شاه چرخ اعلا بود • دلش چو خضر زدی دم ز مجمع البحرین
از آنکه گوهر بکشش بحر موسوی بود • تعلق ال روح القدس بخاکدرش • چنانکه مسیح ای بکحل عیسی بود

مجموم هم بزرگش در کار و پاک بسرشت • چو شمع زآتش دل بر بساط خاک بسرشت • بدان شقایق سراب
گلشن اسرار • که هست شد از خلق او نسیم بهار • علی خلاصهٔ امکان و قدوهٔ تکوین • علی نقاوهٔ ایمان و قدوهٔ
ابرار • بذکر منقبتش منفخ اولوالالباب • بمجلس محمدتش مکتحل اولوالابصار • چهار گوشه سجاده‌اش
ز فرط جلال طراز سجه طرازان کنند دوار • فراز کلبهٔ بستان فروز خاطر او • چو عندلیب چمن شش الحان
بباغ سدره هزار • شدست دامن گردون ز خون دل وادی • که بعد ازین که بود در ره خدا وادی
بلذت شکر عسکری بگاه سخن • که بود بلبل طوطی نوای هشت چمن • سراچهٔ است ز بستان سرای تعظیمش
چهار صفه و هفت آسمان و شش روزن • سواد صفحهٔ اوراق و رقعهٔ غیب • منور خاطر او خوانده
قدسیان روشن • شده است بحر ز جام تحیرش سرمست • و گرنه از چه جهان کف بر آورد ز دهن • بروی
شاه بساط امامت کونین • اگر چنانچه رخ آرایم هم بوجه حسن • خلیفه گر نخلافتش فصول کلی خواند • شد خلیفه
یکی ز و خلافی ماند • بقدم خاک منتظر امام تمام • مسیح خضر قدوم و خلیل کعبه مقام • شجر معین
تحقیق حجة القائم • عزیز مصر هدی مهدی سپهر غلام • خطیب خطبهٔ افلاک و منهی ملکوت • ادیب
مکتب اقطاب و محیی اسلام • شه ممالک دین صاحب زمان که زمان • بدست ایض طاهر سپرده دست زمام
بانتظار طلوع طلیعتش خورشید • ز نذر رفتن خشنده و صبحدم بربام • نه در ولایت او در حوزهٔ
رابت بیب • نه در امامت او لایق است غیب • که شمع جان من از نور حق منور باد • دماغ
زلف مجمر معطر باد • مرا که مالک ملک جهان موفق • جهان معوف ملک دین مخول باد • دلم که مهر زمال
دین براه کاشش • فدای حکم جهانگیر آل حیدر باد • ضمیر روشن حق آنچه که شمع انجمن است • چراغ خلوتیان
روان شش و باد • روان او شده از آب زندگی سیراب • رهین منت ساقی حوض کوثر باد
دران زمان که بود مرغ روح در پرواز • مباد جز بر خاهل بیت چشمش باز • دیوان فصیح
البیان خواجو زیاده بر بیست هزار بیت است مشتمل بر قصاید و غزل و غزلیات دل آرا و این تذکره
زیاده ازین که نوشته شد تحمل نکند وفات خواجو در شهور اثنی و اربعین و سبعمایه بود رحمة الله
علیه **افصح المتکلمین خواجه سلمان ساوجی قدس الله سره** در شیوهٔ فصاحت ثانی حسان و در اخلاص
خاندان ولایت ثالث ابوذر و سلمان بوده و در تذکرهٔ دولتشاه مسطور است که از اعیان شهر ساوه
و اکابر شواست و خاندان او را همیشه سلاطین مکرم میداشته اند و لقب او جمال الدین است
پدر او خواجه علاء الدین محمد ساوجی از جمله وزرا بوده و فضلای خواجه سلمان مشهور است و در
شعر و شاعری سرآمد اهل روزگار خود بوده است و شیخ بزرگوار شیخ رکن الدین علاء الدوله سمنانی
قدس سره می‌گفته است هجو انوار سمنان و شعر سلمان در هیچ جا نیست قصیده و مصنوع خارج
دیوان او بر قوت طبع او گواهی عدل است و حکایت کنند که خواجه سلمان ارساوه عزیمت بغداد نمود و در

انگاه ملازمت امیر شیخ حسن نوبانی رسیده اتفاقا روزی میر شیخ حسن تیری انداخت و سعادت نام
از غلامان او صید دید و تیری آورد او در بدیهه این چند بیت گفت • چو در بارگاه جاجی کان
روشن شاه • تو گفتی که در برج خورشید ماه • دو زاغ کمان با عقاب سپهر • بدیدم بیک گوشه آورده
نهادند سر بر سر و شش شاه • ندانم چه گفتند در گوش شاه • جوابش شنید بگذاشت خسرو گره • برآمد
ز هر گوشه آوازه • شهاتیر در بند تدبیر تست • سعادت روان در پی تیر تست • تعهدت تیر ناوک
برنخاست • بغیر از کمان گر نبالد راست • که در عهد سلطان صاحب قران • نگردست کس زور
بوزرگان • و شاه اویس که قرة العین امارت و سلطنت بود و پسر بزرگ امیر شیخ حسن است
همواره در علم شعر خواجه سلمان تعلیم گرفتی و مرتبه خواجه سلمان بدولت شاه اویس و مادر او
دلشاد خاتون مرتبه اعلا یافت بسخن او در اقطار ربع مسکون شهرت گرفت چنانکه درین معنی
میگوید • من از یمن اقبال این خاندان • گرفتم جهان را بتیغ زبان • من از خاوران تا دم
باختر • ز خورشید دم امروز مشهورتر • و خواجه سلمان باشارت سلطان اویس و دلشاد
خاتون اکثر قصاید ظهیر را جوابهای دلپذیر گفت و صله آن قصاید چند دیه از ولایت ری گرفت
صاحب کتاب بهارستان گفته که خواجه سلمان شاعری فصیح و خوش گذاری بلیغ است و در سلاست
عبارات وقت و استعارات بی نظیر افتاده است و در جواب استادان قصاید دارد و بعضی
از اصل خمسه تیر و بعضی برابر و بعضی فروتر و بر معانی خامه بسیار است و بسیاری از معانی استادان
تخصیص کمال اسمعیل را اشعار خود ایراد کرده و چون آنرا در صورت خوب تیر و محل و اسلوب خوب
واقع گردانیده محل طعن و ملامت نیست • معنی نیک بود شاید پاکیزه بدن • که بهر چند در
جامه دگرگون پوشند • هنرست آنکه کهن خرقه پشمین ابریش • بدر آرند و در و اطلس و اکسون پوشند
او را دو کتاب مثنوی است یکی همایون و خورشید و دران چندان تکلف کرده که آنرا از جاهلیت
بیرون برده و دیگری فراق نامه و آن کتاب بدیع و نظمی لطیف است و غزلیات وی نیز بسیار است
مطبوع و مصنوع اما چون از آتش عشق و محبت که مقصود از غزل آنست خالی است طبع ارباب
ذوق بران اقبال نمی نماید اینست کلام صاحب بهارستان مع الفضل ما شهدت به الاعداء اما در آنکه
نسبت تصرف در معانی استادان بخواجه سلمان استاد نموده و از روی شفقت عذر خواهی تیر
فرموده فی الحقیقت در لباس شرکی بجهت خود میتراشد و تخم عذری جهت دزدیهای رسوای خود می پیچد
و آنکه گفته طبع ارباب ذوق توجه بر غزلهای سلمان نمی گمارد بیمانا از اقاویل مشتریان غزلهای
دزدیده خود خبر ندارد و با بصاحبان انسان سپرده از شنوی شمارد و مناسب این مقامست
آنکه مولانا نظام استرابادی در خطبه دیوان خود آورده که شبی در واقعه دیدم که جایی بصحرای است

شخصی ایستاده و در نگر افتاده بحسن کیست دانستم که گیست پیش رفتم و سلام کردم سر برآورد و
و علیک گفت گفتم که شما خواجه سلمان ساوجی شنیده گفت هستم و فقیر را التفات نمود و پیش طلبید و
معانقه و مصافحه کرد و گفت رحمت باد که دادی قصاید را چاکرانه طی می کنی و دست بر گشت منی
نهاد و مشفقانه توجه نمود با وجودی که او چنین ملایمت را مرعی داشت فقیر گفت کمینه را بملازمان
شما اعتقاد بسیار است لایق حال شما نمیدانم که شما اشعار مردم را تصرف کرده اید بی اشعار
فضلا و این شعار سرقه میگویند گفت کجا گفتم از جهت در تعریف عمارت گفته اید بیت این
آن اساس منیست که کرده خلل پذیر • لو وکلت الجبال و انشقت السماء • فرمود ندکه مرا اعتراض
بر مولانا عبد الرحمن جامی می کنی که او از همین قصیده مصراعی را اخذ کرده است • کالید فی
الدهیة و الشمس فی السما • بقادری که سموات هست دون هر بست • بقدرتش و علی کمال انشاء قدیر
که فقیر مصراعی که خواند انشاء بودم چون بیدار شدم • و تفحص کردم چنان بود که انسان فرمود
ازین واقعه رسوخ اعتقاد بگفتن قصیده بیشتر شد اینست تمام کلام نظام و بعضی از
اتفاقات که انگشت رو بر شوی سلمان نهند و شوی ظهیر را بر و ترجیح میدهند ظاهرا عوض انسان آنست
که بدالت الزامی خود را از اهل تمیز قرار دهند با شوی خود را بشوی او ترجیح نهند چه اگر ظهیر را این
بیت بلند است که • ز اعتدال هوا حکم جانور گیرد • اگر بنوک قلم صورتی کند نگار • خواجه سلمان را
این نظم دلپذیر است که • بسان غنچه بدن در کفن همی نالد • ز اعتدال هوای بهار موتی را
و اگر ظهیر را این قطعه دلپذیر است • زلف بجادوی ببرد هر کجا دلی بیست • دانکه بخود و ابرو
نامهربان دهد • هندو ندیده ام که چو ترکان جنگجوی • هر چه آیدش بدست به ترکان دهد • خواجه
سلمان را این بیت بی نظیر است • چشم بخنجر مژه عالم خراب کرد • کس خنجر کشید و مستی
چنان دهد • و باعتقاد مؤلف قطعه ظهیر معنی محصلی ندارد زیرا که مضمون این اسلوب مستعار
که میگویند فلانی را چه بدست می آید به تیر و کمان یا بکتاب و ماندان صید بدانست که او آنچه را
بخود یکبار معاوضه میکند و بآن خرمداری می نماید و در ماده شوی ظهیر این معنی راست نمی آید زیرا که مراد
آنست که زلف یار دلهای گرفتار خود را به تیر و کمان معاوضه میکند بلکه مراد آنست که آنها را به تیر و کمان
که کنایت از چشم و ابروست می سپارد و اگر درین دو قطعه که انوری و سلمان در تعریف بزاز
سمسواران مصار انصاف نظر تامل کنند این بیچاره را در رعایت جانب سلمان معذور شمارند حکیم
انوری میفرماید قطعه • تبارک الله از آن آب بر آتش فعل که بارگاه تو خاکست و باغبانت هوا
بشکل آب رود چون فرود رود بنشیب • بسر باد رود چون در آید از بالا • ز تیر دین شمس الدین وغا
بقوت جذب • ز دیده مهره افعی برون کند ز قفا • مگر سیاه او بر نشاندش تقدیر • وگرنه

امیر شیخ حسن را این اسباب مستی افتاده
در بند ترتیب خواجه سلمان شد

کی بغبار نعلش رسد سوار دلکا • بدخل و خرج غباری که نعلت انگیزد کند نه صحرا کوه و کند زکه صحرا جهان
نوردی کا مرد رشش ار برانگیزی • بعالمی بروت کا در دو فرد ا • خواجه سلمان میگوید
بزیر زین زر اندر ترا است شبرنگی • که نعل او بگل تیره آفتاب اندر است • بلال نعل او ستاره و شام و
کردون سپر • جهان نورد و زمان • سرعت و زمین پیماست • جوان جود و دولت سلطان روان جوهر و تن
جهند و بجوا عادی رسنده بجو قضاست • بلند پایه چو همت فراخ رو چو طبع • گران رکاب چو حلم و
سبک عنان چو ذکاست • شب سعادت ارباب همت بگر • که روشنی بحور و میاد پیش سد است
ذر روز و شب بگذشتی که نه آن بودی • که روز روشنش از پرتو شب نقاست • ز اشتیاق تمش نقل
رفته و آتش • شکال از آرزوی دستبوس او برباست • بسی قوت بیرش سیده خاک زمین
هزار بی ز حضیض زمین بر اوج سماست • شدن بجانب بالا سحاب را ماند • ولی عرق نکند این و آن
غریق حیاست • و از جمله قصاید خواجه که در مناقب حضرت امیرالمؤمنین علی ع واقع شد این قصیده است
ای زمین آستانت عالم بالا شده • در هوا بیت آسمان چون ذره ذره واشده • در فضای بارگاهت
شرع و دین جا یافته • در هوای بارگاهت عقل و جان والا شده • باد صحنت خاک غیرت بر سر خشت زده
کرد فرشت آبروی عنبر سارا شده • طاق محراب تو رشک قاب قوسین آمده • نور ماه قبه است
تا قرب او ادنی شده • سدره است مرسالکانرا بیت معمور آمده • حاقه ات روحانیان را
عروة الوثقی شده • هر کجا در باب فضلت عقل فصلی خوانده است • انس و جن کو پای آمنا و صدقنا شده
گر تو دریابی جوهر داری کان همت در کنار • ور تو کانی بی بود کان معدن دریا شده • لطف حق
نور رحمت در ولایت جا یافته • آسمانی افتابی در ولایت پیدا شده • آفتاب کبیر با دریای در تلاقی
فخر آل مصطفی مخصوص نص اهل اتی • انکه چو کان مروت در کف احسان اوست • لاجرم کوی فتوت
در خم چوگان اوست • شرع هر نشسته عقل کلین یافته • حیدر دست و پا شکسته فتنه در زندان
اوست • باب شهر علم میخوانند اما نزد عقل عالم علم اوست گرچه علم عالم آن اوست • با همه
رفعت که دارد آسمان چون بنگری • گوشه از گوشهای گوشه ایوان اوست • طلعت علی و آتش کفت در تصدیق
آن • قل تعالوا ندع از حق منزل اندر شان اوست • خاطر او صفت آتش چون تواند گفت چون
ناطقه مدهوش دل سرگشته جان حیران اوست • انکه ذات او مقدم بر وجود عالم است • بهر ایجاد وجود
او وجود آدم است • نامی بهر برکرده ایزد با جلیلت در وفا • آیت یونس بلند است سیر قولم کوا • بوده با الوصیین
همسر و رکه صبر و شکیب • گشته با جبریل همره در ره خوف و رجا • نوح را در شکر اگر عبد الشکور اگر گفت
از برای تست حکیم شکر اندر اهل اتی • گر بطاعت گفت عیسی را دواوصاف ترا • در یقیمون الصلوة
آمد ز نزد حق ندا • در بعوت مصطفی را انکه الله برگزید • گشت منزل بهر اخوان از تو نص انما • در سلیمان رفعت

ملکا

ملکا عطیه یافت است • آیه ملکا کبیرا خلعت نعت از خدا • میکنم اقرار و دارم اعتقاد انکه نیست • در
دین رهبری جو تو تو بعد مصطفا • باز بان روح گفتا با محمد انشکا • لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار
کنیت مرغان شاخ سدره بر تر کرده اند • مدحت کروبیان ارض از بر کرده اند • فهم و همشکلات را
دین بگشوده اند • دست و طبعت بیم و زر را خاک بر سر کرده اند • قدرت را شرح در فضل سل خوانده اند
قوت را وصف اندر باب خیبر کرده اند • یک ولایت در ولایت کرد نعل ولایت • کز عجایب شین مکروه
منور کرده اند • یک شالت در ولایت ای و موی قبر است • کز سوا و نکیسوی باب امیر کرده اند • در
دانش اول سر بای معنی دیده اند • آفرینش کنت فهرست دفتر کرده اند • ختم شد بر تو ولایت چون
نبوت بر رسول شهر یزدان این علم مصطفی روح بتول • این منم در خطه دل عالم جان یافته • وین منم در
عالم جان ملک ایمان یافته • این منم یوسف از چاه بلا بیرون شده • بس جمع عیسی رتبه خورشید تابان
یافته • این منم با خضر بعد از محنت راه دراز • در سواد مصر رحمت آب حیوان یافته • این منم با لکنت
باقل در بن عالیجناب • دستگاهی در فصاحت همچو سحبان یافته • این منم کز بعد جندین التماس
لطف حق • ملکتی زیبا تر از ملک سلیمان یافته • این منم در بارگاه مقتدای انس و جان • با تصور خود را
منقبت خوان یافته • این منم بر آستان فخر آل مصطفی • رتبه احسانی و مقدار سلمان یافته • حجت قاطع
امام حق امیرالمؤمنین • بحر دانش کان مروی لطف رب العالمین • تا که در دریای مدحت شنا می میکنم
هر چه می بدح تو باشد آن ز بابی میکنم • از روی مدحت داریم در بحر جهان • با چنین طبع آفرین جان می میکنم
ما ز راه افتاد کان و واله و سرگشته ایم • از ولایت التماس رهنمای میکنم • با همه ملک گدایی با تکدایت
گشته ام • بر سر شاهان عالم پادشاهی میکنم • **ولمن مرثیه الامام الشهید علیه التحیة والسلام** در حق
باب شاه آمد علی یا بها • هر کجا فضلی درین باب در باب شاست • هر کس از باطل بجای التجای می کند
ز آن میان ما را جناب آل حیدر ملتجاست • کوری چشم مخالف مرتضی بینی ندیم • راه حق اینست بنگر
نهفتن راه راست • سکها بر سینه کوبان جامها در نیل غرق • میرود نالان فرات آبی ازین غم در عزا
هر سگی کز روبهی با شیر یزدان بجز زد • گر همه آهوی تاتار است در اصلت خطاست • یا امام المتقین
ما مفلسان ما عتیم • یک قبولت صد جو ما را تا ابد برگ و نواست • یا امام المسلمین از من عنایت بر گیر
خود تو میدانی که سلمان بنده آل عباست • نسب من با شما اکنون درین اجابت نیست • مصطفی فرمود
سلمان نیز از اهل بیت ماست • روضه ات را من همواره دارم بجان قندیل وار • آتشین دل در هم
دایم معلق زین هواست • یا ابا عبد الله از لطف تو حاجات همه • چون روا شد حاجت ما کی بر آید هم
روا است • **مولانا کاتبی نیشابوری کنت ابد الجنة** در خطبه کتاب مجمع البحرین که از جمله مثنویها
اوست از خود تعبیر بمحمد بن عبد الله النیشابوری نموده و انکه در قصیده ذو ردیف گفته است • بیت

همچو عطار از گلستان نشابورم من ولی • خاصه‌ای نشابورم من و عطار گل • موافق آنست اما دولت
شاه در تذکرهٔ خود گفته که مولد و منشاء او ترشیز است و وجه توفیق میان این دو سخن بر کسی که عارف
باصل و فرع ولایت نشابور باشد مستور نخواهد بود و در تذکرهٔ مذکور مسطور است که هدایت از ذکاوت
سخن گذاری مساعد طبع فیاض او بوده و ملاحت و لطافت سخن و دری مذاق او را جامی از قحطی
عرفان حبشا بنده نام و شهرت دنیا در نظر همتش خس نمودی و شاعر طامع نیز داو ناکسی بودی در ابتدای
حال از ترشیز که مولد و منشاء او بود به نشابور آمد و از مولانا نسیمی خط تعلیم گرفت و تخلص کاتبی
بدان سبب است و آوازهٔ علم شاعری و سخنوری محمود ملا نسیمی شنید بنابران از نشابور بهرات آمد و
قصیده ردیف ترکس کمال الدین اسمعیل را بفرموده میرزا ابایسنغر جواب گفت و بنا بر مراعات
اغیار و حساد میرزا با او التفاتی ننمود و او رنجیده از هرات بیرون آمده بجانب بسطام و
گیلان و شروان افتاد و میرزا شیخ ابراهیم شروانی او را نگاه داشته تربیت کلی نمودی و
زر دادی از غایت بی پروایی بکار دنیا هیچ نپرداختی و در اندک فرصت آن مال تلف ساختی گویند
که میرزا شیخ ابراهیم صلهٔ قصیده ردیف گل که مشهورست کاتبی را ده هزار درم شروانی بخشید و
او در کاروان سرای شماخی بیکماه آن نقد را پریشان ساخت و بشنو او فقرا و مستحقان بسیار
قسمت می‌نمود و بعضی نیز از وی می‌دزدیدند روزی خادم را گفت که طبقی کند از جملهٔ آن نقد تنگهای
بکمش آرد موجود نبود این قطعه گفت • مطلبی زادی طلب کردم که بیزاییخرد • تا شود زان
آتش کار ما و مهمان ساخته • گفت لحمی نه کرباسیم که خواهد داد آرد • گفته انگور آسیای چرخ
گردان ساخته • بعضی از اصحاب او را ملامت کردند که با دو شاه تراورین نزدیکی ده هزار درهم
داده باشند و تو اکنون بهای یکمن آرد نداری مبادا که سلطان ازین حال منکر شود و مولانا فرمود
که اگر حسن بن زید تخم بلدار و خزانچی سلطانم باید که جواب محاسبه را بگویم و الا او که احسان
خود از من طلب نماید که یک بیت بود و من بهزار کس انعام نمودم هرگاه که او احسان خود از من
طلبد نیز بدان کس حواله نمایم که او مستحقان را بمزد لال کرده شاعر گفته بیت • دوان نمودید که بدین
تهی نخواهد شد • نیز غم مزنمخورید و بر معاش دلی تنگ • ید که گنج معانی همراه دارم و از مایه ثروت
مفلس نخواهم بود و مولانا آخر از شروان به تبریز آمد و از آنجا عزیمت اصفهان نموده و بصحبت شریف
مفخر الفضلاء و المحققین خواجه صاین الدین ترکه رحمه الله مشرف شد و در علم تصوف بیشتر خواجه
نسخها خوانده و او را شناختی بکمال ست داد و از اصفهان خود را بار دیگر بدیار طبرستان
و دار المرز کشید و در شهر آمل باقامت نمود و حکام و اکابران دیار مقدم شریف او را گرامی داشتند
و از سر فراغت بکتابت نسخ نظامی مشغول شد و اکثر کتب مخزن را جواب بر وجه صواب گفت و

در شهور سنه تسع و ثمانین و ثمانمایه که وبای عام در آن دیار واقع شد داعی حق را لبیک اجابت
گفت مؤلف گوید که خدمت مولانا اگرچه در خطبهٔ از مثنویات خود که بفرموده او کار بر اهل سنه
بوده مدح خلفای ثلثه نموده اما در قصیده که در او آوازهٔ عمر گفته و در آن منبع تشیع نسبتی نموده
اعتراف ببطلان انهانموده آنجا که میگوید • خواهم که عمر ماند و بوصف تو بگذرد • ای عمر رفته بیقدر
امیدم از قضاست • غیر از ثنای ایزد و نعت نبی و آل • هر چیز کان شنیده‌ام و گفته‌ام هباست
غلمان نوشید از خط آزادی ام بخشد • کو بندگانی زغلامان مرتضاست • و ایضا بسیاری از
متعصبان اعیان شیعه که بیقین منکر اغیار نه و در زمان خود متبع جماعت نه از چون میان راه
و اشتهار کلام خود در اطراف بلاد عالم دارند و اهل سنت و جماعت در آن سواد اعظم منتشر نه
لاجرم بتکلف نام اغیار را در کتاب خود می‌آرند و فی الحقیقه این نسبتی از دیانت داری و
نوعی از حیله و مکر است که جهرهٔ حقیقت آن از بیگانگان مخفی و متواری است • آنکس که ز دیدی
آشنایی است • دانند که متاع ما کجایی است • و از جمله قصاید مولانا کاتبی که در مدح حضرت امیر المؤمنین
علیه السلام واقع شده این قصیده است مستخرج از آن مذکور میگردد • قصیده • بحکیم عقل عالم سبع
گنج زر است • ولی هر دو نگری از دهای هفت سر است • بلعل و زمرد از را فکر کی بیش از
که کوه را بسر زین سنگ پاره در گر است • درون کند کردان بفکر کاری باش • مگر
هر زه بهر سو که خانه پر است • مگو اگر نکنم کار رزق نیست مگر • که خار خار که جهل ازین اگر گر است
اگر فلک بود پرده دار و پرده سرا • بپرده داری او دل مبند که پرده در است • ز دال ایزد فقر
جوی و دولت دین • که هر چه هست جز این دال ال الخدر است • مشو بر بعض زانکه رسیده باز
که مثل مرقه سیر هر نکو سیر است • رسان کواکب اثمار بر سپهر اثیر • زمین بذل که اثمار را اثیر
هنر سخاست و گر جلد دست افزارند • اگر ترا بهر انگشت خنجر نیش صد هنر است • سپهر را ز جنوب و شمال
حلقه بگوش • در محیط نجف کافتاب بحر و بر است • امیر یم دل کان کف علی عالی قدر که از سحاب عطوش
دو کون یک مطر است • بران شجر که فکند ابر همتش سایه • منال بر سپهر شیر جو دانه در ثمر است
نجوم جوهر شمشیر چرخ بسالش نقطه بادیهای سلوک را هبر است • قضای باز دگیو ترا ز بقطع
رسید • گر کی نیست بدنیا متوجه جانور است • رسول گفت مرا و را و رسد نه علم • تو خواجه دو
سرا بین شاه و رجه دست • بدار که زخوا نکند بر سلمان • نموده شد بوب که چه نکل بار و رست
عجب مدان خبر دیو و قید او زولی که در بلاد ولایت هزار مانه بین خبر است • زبال او طبران یافت
جعفر طیار • که همچو طیار بر نه شش هزار و پر است • زهی همای همایون که طوطی افلاک • بجنب قصر جلال تو کم
ز کبک در است • زبان بخشم تو مالید در مدحه احمد • که پیش اهل بصارت بعینه بصر است • زبان رساند

بدانم حجر الاسود است تو لداد
چه جوهر است شانم مرا لدش حجر است

بگیتی تو و غوص این بود • که در حدیث زبان نیز با تو در نظر است • ترا چو خوان نبی در زمان مهمانی حدیث
حکمت طی کمینه ماحضر است • هر آفتاب که آن مهر حکم فرمودی • مدینه از تو این مسئله ولایت دگر است
زبارگاه تو فاتح مهدیست جبرئیل • چرا که پیش گل تو طفل شیرخوار است • بدلدل تو عداوت نه اصل ما بایست
بذوالفقار تو یاری زبانگی کمر است • مدینه چون تو سلاسل کشای در دوران • فلک که سلسله جنبان
حلقه صور است • درون اردوی آدم بیافت جمع شو سوار • قضا که موکب آرای لشکر قدر است
شهانه خدمت اینکه با شمت واجبی • چو اکره اعیهای چنین نه محتضر است • طریقهای چنین از طریق منت
ولی بشیر عفو تو داند که آدمی بشر است • مرا بسایه خود خوان که کحل بر سپهر • منظله ایست که عنبر مرغش
عنبر است • هزار تیر ستم هر نفس دل گذرد • خوشم بدین همه چون هر چه هست در گذر است • عروف
نظم ولا و نیز خود نمیدانم • که بار دل بر آتش است یا جگر است • دوای دل لیکن کاتی خلق مجوی
که میل هم شما نزاخواص شتر است • بعلم گوش زعریان نی نمکش آب • که بوم سبو چو بی پوست
شد لذیذ مراست • وجود جاهل اگر در نخ و نسب بود • چو کرم مرده شمر کو درون پیله درست • مباش
غره که دارم عصای عقل بدست • که دست شه دراز است و چوب او دو سر است • لباس مهر کاهو زنی
سحر خیزی • مگر در بدری از برای خاطر نفس • که لوح تخته هر در هزار خط خطر است • نه میر نخل تخم کوی
نا خود گوید • که شهد معنی مخول شکر این شکر است • سوار از نه زاهد صف کوی و از دشمن • چو بی
مرتس اگر تیغ زن چو شیر نر است • همیشه تا سخن از کوثر و بهشت بود • که مؤمنان همه را جا چو بهشت
آنجور است • بفرق باد مراطل ساقی کوثر • که طوبی نعم او بهشت هشت در است • و از انجمله
این قصیده است که اشتهار آن نیز مدتی گوش میکرد • اصل سخن زدست دل بو تراب کن
آباد ساز کعبه و خیبر خراب کن • خاک عدو بباد ده از نعل دلدلش • وز ذکر تیغ ذوالفقار جهنم آب کن
با هر که انجناب گرفت از انس کیر • و ز هر که اجتناب نمود اجتناب کن • نسخ خارجی که نه
در ذکر حیدر است • در گردن سگان جهنم طناب کن • هر جشنه کز بحر اسد الله باشد • بشکن
سبوی حب و سفال کلاب کن • شاها در آبرو که وزیر گردد دلدلت • آهوی چرخ را سمند تن مشکناب کن
هر ادل تیغ و روی زمین ساز موج خون • وان بحر را زکاسه سرها حباب کن • گر خاک شد مخالف اولاد
پاک تو • دوزخ بباد داده و عدلش عذاب کن • در چرخ لاعب این فلک کرد چون اسد
در دم جرشش آب و من بر لعاب کن • ای نوح اهل بیت بیا سفینه ساز • طوبیت تبر و کسوی چو را
طناب • ای پادشاه خیل عرب وقت کوشش است • لشکر کشان تخت عجم را شتاب کن • ای شیر
موکب آخر الزمان • از دست تیغ که بادر رکاب کن • تو بوسلی نقاب تیغ حیف عاد • در جان
نشین پرده و لرا نقاب کن • ای خارجی بکینه با خوب بس بکش • چندین گناه هست ترا یک ثواب کن

کرد عصا ناز بهشت جمع چو جمع بر هست

انگور زهر خورده چو دادی امام را • میخانه قبله ساز و صنوان شراب کن • آن چرخ خون سوی
عوان چو می خورد • کو چوب نخل وادی ایمن رباب کن • آتش پرست مست مگیر بدکه باده نوش
و زیاره دل اسد الله کباب کن • مستیم باز ساقی کوثر اگر روست • ما را بی شراب طهور اجتناب کن
مولانا لطف الله نیشابوری افاض الله علیه سحاب لطفه در تذکره دولتشاه مسطور است که
مولانا در انجمن و فاضل بوده و در فنون سخنوری نظیر خود نداشته و گویند از شاه ولایت تخلص
نام داشته و بکار دیگاه التفات بودی و ازین سبب که گویند مولانا ضعیف طالع بوده است چه
هر آینه هر کس از دنیا معوض باشد و بیا از دی روی گردان خواهد شد چنانکه یحیی بن معاذ رازی
قدس سره فرموده که از دنیا منصف ندیده ام که اگر بر و مشغولی او نیز تو مشغول است و چون
ترک او کردی او نیز ترک تو میکند و جناب مولانا خود نیز در بعضی از اشعار خود بآن اشعار فرموده
و گفته • طالعی باشدم که از بی آب • گر روم سوی بحر بر گردد • ور بدوزخ شوم بی آتش
آتش از یخ فرده تر گردد • ور ز کوه الماس سنگ کنم • سنگ یاب چون گهر گردد • بهر حال سنگ باید کرد
که مبادا ازین بتر گردد • این همه حادثات بر تابع • هر گرا روزگار بر گردد • و ظهور مولانا لطف الله
در روزگار بادشاه صاحبقران امیر تیمور گورکان بوده و بمدح میرزا میرانشاه خاقان صاحبقران
قصاید غرا دارد و میرزا میرانشاه او را رعایت کردی و زر دادی و مولانا باندک فرصت آن مال را
بر اندا ختی و بقلاش بسر بردی و در آخر عمر و نهایت کار مولانا از شهر نیشاپور بدیه اسفراین که
بقدمگاه حضرت امام رضا علیه السلام مشهور است نقل فرموده و باقی داشت در انجا بسر میبرد و با مردم کم اختلاط
کردی روزی جمعی عزیزان بزیارت مولانا رفتند و دیدند که در حجره بسته است چندانکه در بزدند
مولانا جواب نداد گمان بردند که مولانا عمداً جواب نمیدهد یکی از آنجماعت بر سر سرا رفت دید که مولانا
سر بسجده نهاده فرود آمد و در سرا را گشود و عزیزان در آمدند و مولانا سر بر نداشت شخصی مولانا
را بر داشت دید که مرغ روح بزرگوارش از قفس تن پرواز کرده یاران چون یاران اشک خونین
در فراق آن دردربای وحدت بخشیدند و مولانا را بعد از شرایط اسلام در قدمگاه امام معصوم
دفن کردند و در دست مولانا این رباعی را یافتند بر کاغذی نوشته • دی شب بصدق و صفای
دلمن • در میکده آن روح فزای دلمن • جامی بمن آورد که بستان بنوش • گفتم نخورم کت برای دلمن
مولانا بنهایت پیری رسیده بود و وفات او در شهور سنه عشر و ثمانمایه روی نمود و خدمت مولانا را
در نعت سید انبیا و مناقب آل علیهم صلوات الملک الاعلی قصاید غرا است و از انجمله این چهار بیت زهر است
قصیده • بازو عقل و جان و دل مهر سرور غالب • امیر المؤمنین حیدر علی ابن ابی طالب • بنی آدم
مقام انست معنی ناخوش بود • جهان کاندر خطاب انما ولی الله خاطب • اگر قرآن بود بر حق بقول حق

امامت را حوالهٔ کرد احمد و در آن مجمع که بدو اهب • بپای آنکه میگوئی که با ایمان و اسلام • تفکر
کن درین معنی تأنی کن بر تو موجب • مکن با عقل بیدادی مباش از عزه آزادی • زحق چون جان خارجی خارج
نشک چون ناصبی ناصب • اگر تفضیل حکمت راست در دانش کی بود اعلم • و اگر ترجیح عصمت راست
تو الا آنکه بر طیب • تو گر طاعت کنی بی حب حب در معصیت شاید • که رند بهر معتقد بسی از زاهد بحب تو بی جهلی
جهیر او دجالی سحار را • چو ترا نی کنی در نفرت و جالی کنی در طب • در اخبار عرب بر خوان زحرت بی
آثارش • کرت بار استان دین امت دل بود خرب • ابا ملک حقایق را خود منداز رحمت بی بهر
و با گنج حقایق را بهر راز دست کلب • عطایی این شاخوانز اگر بی برکست و تو منعم • توالی این پیشانز
که محتاج است و تو واهب • یقین گر جاگرانت هر که این ابیات غرا • بسمع جان و دل اصغا
کند زین بنده مذنب • بجای سیم و زر خواهد که در رکن سرافشاند • بدین مطبوع هر زر بور زفیض خاطر صاحب
از آن بحر کرم نبود عجب کش حق کرد • شفیع عوم نا اهلی که بد با نفس خوش غاصب • مگر کرد در بان
و طبع لطف از مدح و مهرا و • بواجب گفتنی جاری زنا شایستنی تاب • و از آنجمله این قصیده است
که رند همت بنا گفته و در ذیل آن در مدح شاه اولیا و اولاد اطهار او سفته • حجاب زهد آمد جان
و مدارش • زره تا نیندازدت بر مدارش • چنین است گردون گردان و گردش • چنین است
دوران و دار و مدارش • چو هیچ بدت رنج راحت مجوئش • چو میدارد ت خوار عزت از آن
بباد دی و تاب تیرش نیرزد • نعیم خندان و نسیم بهارش • نه بار راحت و صل او رنج هجرش • نه
باکوش غوغای او منتظارش • صدا قداح نوشین نوشش نیرزد • بیک جرعه زهر ناخوش گوارش
رخ دل معشوق دنیا بگردان • مکن منظر دیده بر انتظارش • که هست و بود بهر او کشته کشته
بهر کوشه همچون تو عاشق هزارش • چه بینی یکی کنده پیری جوان طبع • اگر چاره بیش بر کنی از عذارش
دل از زردن و بیوفا نیست شش • جگر خوردن و جان گداز است کارش • همه عیش خود بخت بخش و خوش
همه بوی او نکهت نقش نگارش • کنار از میان تو آن روز گیرد • که خواهی که گیری وی در کنارش
قرار از دل شکست آنکه رباید • که تو دل تهی بر امید قرارش • نماند زدستان این زال ایمن • نه گر بود
اسفند بارش • کسی را که او معتبر کرد روزی • بروز دگر کرد بی اعتبارش • یکی نشین جانش آمد او است
کفر دست چون باد تا خاکسارش • که دارد فراغ آنکه میلی ندارد • نه با دار ملک و نه با ملک دارش • خنک
آنکه شادان و خاطر ندارد • دل از بود و نابود نا یادارش • نمیهیزد از متاعی که بنود • قبول خود منه
پر بیکارش • قبول خود گر بدی رد نگردی • شه اولیا صاحب ذوالفقارش • سلام خدا و نیاز داد
بر و باد و اولاد و آل و تبارش • منظور نظر الهی ابر شاهی روح الله روحه • مولد سر تفتیش و از و
نسش شهی بلوک سربدار میشود و صاحب تاریخ حبیب السیر آورده که چون اوازه شیوه شاه ولایت پناه بود

شاهی تخلص می نمود و میرزا بایسنغر اینمعنی را فهمیده روزی با او گفت مناسب آنست تخلص بکلمهٔ
و اشعار خود را تخلص دیگر بدل داری امیر شاهی اینمعنی را قبول نفرمود و بنابران حضرت بایسنغری
بآن مهارت سخنوری کم التفاتی اظهار نمود در تذکره دولت شاه مسطور است که متفق اند که سوز
و نازکیهای کمال و صفای سخن حافظ در کلام امیر شاهی موجود است و هو آقا ملک بن جمال الدین
فیروز کوهی است و اجداد او بزرگان سربدار بوده اند و او از جملهٔ خواهرزادگان خواجه علی مؤید است
بعهد میرزا شاهرخ گورکان که سربداران در تراجع افتادند او رجوع بشاهزاده بایسنغر نمود و
شاهزاده مذکور نسبت باو التفاتی نمودی و بعضی از املاک موروثی او که در فترات سربداران
در حوزه دیوان افتاده بود بسعی سلطان بایسنغر باو رد کردند و او مقرب الحضرت شد گویند
که ملک جمال الدین پدر امیر شاهی یکی از سربداران را در روز شکار کارد زده رد کردانیده
بود روزی شاهزاده بایسنغر در آنکه کهدستان هرات جانوری می انداخت و میان آن اتفاق
افتاد که پادشاه و امیر شاهی تنها بیکجا ماندند و سواران در عقب جانوری نمی رفتند در آن حال شاهزاده
روی بامیر شاهی کرد و گفت پدرت در پیش بیرون هلاک و شمس چنین فرصتی رعایت کرده
و مرا نه رفته امیر شاهی متغیر شد و گفت که پسر که بکار پدر مشغول نباشد باولیای پدر نتوان گرفت
و من بعد از سلاطین اعراض نمود و سوگند یاد کرد که تا زنده بوده باشد خدمت سلاطین نکند
بعد الیوم روزگار بفراغت گذرانیدی و در سبزوار اندکی ملک داشت بعیش و خوشدلی مشغول
شدی و دایما فضلا و مستعدان هم صحبت او بودندی و امرا و حکام او را حرمت و عزت
داشتندی و امیر شاهی مردی بود هنرمند و در زمان خود در انواع هنر نظیر نداشت و
کاتب استاد بود و در تصویر یکیفتی بود که این بیت مناسب حال اوست • گر بخیل سخن
تصویر زنی پیش تو برند • تا چهار روی دهد در رخش جز دمانی را • و در علم موسیقی ماهر بود و عود را
نیکو می نواخت و در آیین صناعت و حسن اخلاق و مذاکره مجالس اکابر قصب السبق از اقران می
ربود این قطعه را بدو منسوب میدارند که چون در مجلس یکی از سلاطین او را مؤخر از همنشینان
گفته • شاها مدار رخ فلک و هزار سال • چون من یگانه تمنا ید صد هنر • گر زیر دست هر دو
ناکس نشانیم اینجا لطیفه ایست • انم من انیقدر • بجوست مجلس تو و در بحر تجلاف • لولو بزیر
باشد و خاشاک و بر زیر • و عمر امیر شاهی از هفتاد متجاوز بود که در بلدهٔ استراباد بعهد دولت
سلطان بابر بهادر وفات یافت و نعش او را بدار المؤمنین سبزوار نقل کردند و بخانقاهی که اجداد
او ساخته اند بیرون شهر سبزوار بجانب نیشابور مدفون است و کان ذلک فی شهور سنه سبع و
خمسین و ثمانمایه شیخ اوزی رحمه الله و خواجه فخر الدین احمد سنوفی و ملا حسن سلیمی تونی معاصر

امیر شاهی بوده اند رضوان الله علیهم اجمعین صاحب الکرنیه که از ثقات استماع افتاده که امیر شاهی
در مدت حیات دوازده هزار بیت در سلک نظم کشیده و از انجمله هزار بیت که در میان فضلا
مشهور است دیوان ساخته تتمه را باب ابطال شست خواجه اوحدی سبزواری در مرثیه شان
فارس میدان سخنوری مرثیه گفته یک بیت از آن اینست سعد گو بشو ز بر و ز بر از اشک و اهم بر و آ
زانکه شهر شاه بی شاهی بی آید کار وحید الزمان خواجه اوحدی سبزواری در تذکره دولت
شاه مسطور است که حکیم صاحب فضل بوده و در فنون علم خصوصا علم طب و حساب و انجام نجوم نظیر خود
نداشت و در علم شعر و شاعری سرآمد بوده و در خط و انشا و تاریخ مشار الیه و مستعد بجمعیت او
در روزگار نبوده و خواجه از اعیان سبزوار است خاندان ایشان را مستوفیان خوانند
و ذکر آن مردم در تاریخ بیهقی مذکور مسطور است و خواجه فخر الدین اوحدی را با وجود حکمت
فضل و کمال مشرب فتوت و روشنی حاصل شده بود و همیشه در صحبت او جمعی از ظرفا و مستعدان
باستفاده و علوم مشغول می بودند یک هزار مجلد کتاب خواجه جمع نموده از عربی و فارسی و غیر آنک
و آن کتب را بخط مبارک خود اصلاح و تنقیح و مقابله نموده و در جهان فانی بغیر از صیت نیکنامی کاری
نداشت و بجز ذکر خیر و کتابی چند یادگار میراثی نگذاشت امرای اطراف و نزدیک اکناف قصد
پسندیده جهت خواجه روان کردندی و او آن مال را طرف و خرج مجلسیان و مستعدان نمودی
و الیوم منزل و مکان آن نادره زمان مقصد فضلاست و جناب فضایل مآب حکمت ایاب
قدوه ارباب الفضل و الحکم مولانا غیاث الملة و الدین محمد ادام الله فضله که اگر جالینوس زنده
بودی در حکمت از او استفاده نمودی الیوم حق گذاری بجا می آورده صله رحم مرعی میدارد
و جانشین خواجه است و در منزل شریف آن بزرگوار بر قاعده زندگانی شریف او بلکه
باضعاف آن درس افاده منتظم است سعد زندست کسی که در دیارش ماند خلقی
بیادگارش و چون با وجود فضایل خواجه از جمله شاعران مشکل است و دیوان شریف او مشتمل
است بر قصاید و مقطعات و غزلیات مختار و واجب نمود قصیده و یک قطعه درین تذکره ثبت
نمودن و این قصیده خواجه راست در منقبت امام الجن و الانس علی بن موسی الرضا علیه السلام
سعد گردون فراشت است مصباح آفتاب و ز پرده های دیده شب شست کحل خواب
صبح یمن عذار چو خوبان شوخ چشم پرده ز رخ فکنده برون آمد از حجاب نظارگی ز منظر این
کاخ زرنگار صد لعبت سیمین سلب همگون ثاب مصباح صبح چهره فروزان از ظلام شب
چون نور شعله زنان در شب شهاب همین طراز گشت چو جرگاه خسروان پرده سرای چرخ
که بد عنبرین طناب هر کوکبی نمونه صنوبت ثمر النسل جهان شده محاسب قول اندران حساب

جوی بجره پیش چو نبود و سس جوی شیر طفلان چرخ زده شده فاغ بشیر ناب گیوان گرگوی برد
برفت زهیران میل غروب کرده بانگ اغراب برچرخ زده عم رامی ره شکیب
آری چگونه صبر کند عدلی رباب رفته بغرب برق براق ترک برج چون جنگ تهمتن نهان نخاع
اغراب یوسف رخی چو مهر گرفتار چاه دلو یوسف شبی چو تیر زنانی در اضطراب از بزم زهره
تا بثریا می رسید افغان عود و بانگ نی و ناله رباب ناجید و مرز کاشت نیلوفری گلی ناگه
سر فکند چو نیلوفرش در آب کف الخضیب رایت نصرت گذاشته بر اوج آسمان زده عنقای تو سحاب
عقد پرن ز نور جهان می نمود راست کاندر میان سلک گهر لؤلؤ خوشاب عیوق زان عنان
غربت بر اوج تافت کاندر طلوع هست ثریش هم رکاب همسلک باهم از پی آنند شوق
کین سیم ناب سلب و آن گوهر مذاب قلب الاسد گره زده بر جبهه خشمناک باطرفه هر دم انظر
دیگرش قتاب بر دیده غفر رشته پیوند از بدن ز آنرو درست گشته به پیکانش انتساب
راهی کمین گشاده پر کرگسان چرخ و ز بهر دام حوت رشاکشیده رشته باب طفل سها شده
لعلی از نبات نعش گرده شهاب پهلوی شیر زبان کباب گر باد نیب قوی نشود در رسش ز چرخ
واجب بود ز صحبت نا اهل اجتناب ظلم ظلام تا کند از روی شام دفع هر کو نشر گشته بر قی زبان شهاب
در پرده سحر نگرا جرام سنبله چون شاه آن حلوه نماید در نقاب گشته فلک ز خوشه پروین گلوفشان
بر روضه مقدس سلطان دین پناه مرخیل اصفیای مکرم که ذات او ابر و ز خاندان کرم کرده اختیار
شاهنشه کلام کلام خلیل خلق مکی طالبی سری باشی خطاب سلطان چو جوی نرم موسوی کیمیا
کو بود بر سران جهان مالک الرقاب علام علم دین علی موسی الرضاست خضر سکندر آیت
و شاه فلک جناب در راه شرع قافله سالار جن و انس در باب علم مسئله آموز شیخ و شاب
افعال کاملش همه بی عیب و اختلال اقوال صادقش همه بی شک و ارتیاب بر باد داده خاکدرش آبروی تخت
آتش فکنده خاکدرش در دل سحاب آب حیای ابر نوالش در انعکاس آتش شوق همتش در جانش
در التهاب گردون بطوع جاکرنش کرده اختیار اختر بطوع بندگیش کرده ارتکاب با حلم او زبان
نزند لاف از درنگ با عزم او زمان نکند دعوی شتاب یا بد از نسیم ولایت باغ جان
آری دمد هر آینه بوی گل از گلاب سلک سخنان گوهر او یافت انتظام بحر کرم ز فیض کفش دیده
آشکاب شاهان نهند روی انابت چو بر درش عنبر ز عرش نفوه طوبی لمن اناب از تاب
قهرش اطلس قوی چو ذره حاصل همین بود که قصب را ز ماهتاب هر دم بر جهن ز فصاحت کند سوال متقی
گلک او انا فصیح دهد جواب بر امر و نهی اوست مدار جهان شرع زین خوبتر چگونه توان کرد احتساب
هر سفله نیست خوار آب جفی نشش نبود نعیم باغ جنان لایق و داب خواهد دلم ثنا بطریق خطاب گفت

بشنو بگو تو کان که خطا هست عتاب • ای قهرمان کشور عصمت باصل و نسل • ای والی جهان ولایت جهت و
صوف خصمت تو هم از ابتدای کون • کلک قضا رقم زده بر تخته تراب • انیز بدست لطف ساند نشت بیاب
کاکا نمرسد قدم سعی و اکتساب • لعل از حیای گوهر ذات مبارکت • هر دم بخون دیده کند چهره را خضاب
گاه از شرف خلیق تو گوهر بود صدف • گاه از هموم قهر تو دریا شود سراب • صافی دلان ز مهر تو در
عین اشتباه • سرگشتگان ز کین تو در تیه التهاب • کو خصم از معالجه رنج و حادثه • غافل مشو که مادهٔ
هست اندر انقلاب • کشته عقاب عنف تو از نیز جار بر • بر کرده اعتقوبت ده جوانه را عقاب
نمود و دار نشیه کین تو خصم را • بر سر ز عقد دست زنان ساخت چون رباب • رنج حسد بلاک
کند حاسد ترا • آری بر عقاب بود آفت عقاب • در حیث روضه تو چه باشد ریاض خلد • بهلوی شاخ
سدره چو لان کند سداب • یا تیر مردی تو چه تاب آورد کسی • کز بیم شیر پرده شود زو توان ناب
در دین کسی طبع تو دانست مشوا • کوهی گنه باز نمید اندازد ثواب • افلاک اعدا را زان شد زمین
که هست • بالست خاک در کف اولاد بوتراب • گاه شدن جناب شریعت شعار را • بود افرین
سخن سخن عترت و کتاب • دریا دلا سپهر جنابا تو می کرمت • بحر محیط با کف چون دست کف حباب
مانده ضعیف و تو سلطان کامران • ما خادم کمین و تو مخدوم کامیاب • او حد که نافت از همه عالم
رخ امید زین استماد روی ترا بیهیچ باب • مبند کاسمان کند ش خسته تیر • و اختر بجای
نشرت علی بشن و بد عذاب • این خاک را ز جام رضا بخش جرعه • آندم که دست ساقی لطفت دهد شراب
و خواجه را مدت عمر بعد از آنکه بهشتاد و یکسال رسید و همین عصمت از غبار این خاکدان تیره بر تخت
در چید و بمیمونه جاوید فرا امید فی شهور سنه ثمان و ستین و ثمانمایه و خواجه محمود کدا بیند و از برکت
اولاد و احفاد محروم بود و ملکه از عفت و شقاوت اینجا عاصی بوده • غم فرزندان و
جامه و قوت • با زوار و زیر در ملکوت • و خواجه را جمعی بتاهل دلالت میکنند • در معذرت
یکی از ایشان این قطعه انشا فرموده • همه می گفت با او حد در اثنای سخن کای توانا
از رموز فرح و راز آسمان • هم باستحقاق ملک فضل را مالک رقاب • هم باستعداد اقلیم سخن را قهرمان
مریم طبع کهر زایت چرا گردست قطع • چون بسیار گشته پیوند زاینای زمان • مرد را هرگز نگیرد چهره
دولت فروغ • تا بنوزان نیفروزد چراغ خان و مان • حیف باشد غنچه سان بر جان خود بستن گره
چند روزی کاندرین باغیم چون گل میهمان • گفت ای یار نیکو خواه میدانم یقین • کز نکو خواهان
بخشکی نمی شاید گمان • وصل من هر چند باشد پیش مرد کاهجوی • روح در راحت را کفیل و عیش و عشرت را
ضمان • لیک با او شمع صحبت در نیگیرد از آنک • من سخن از آسمان میگویم او از ریسمان
امیر عین الدین فریومدی عطفه الله السرمد • در تذکرهٔ دولتشاه مسطور است که وجود شریف

خدمت میر نخوه ایست که این عین ثمره او است و او اهل دل و نیکو خلق و صاحب فضل بوده و اصل
او از ترکست بروزگار سلطان محمد خدابنده در فریومد می بوده و صاحب سعید خواجه علاء الدین
محمد فریومدی که بروزگار سلطان ابو سعید ساله صاحب دیوان خراسان بوده و خواجه مخدوم
بوده است امیر عین الدین را احترام و نگاهداشت کلی کردی و میان امیر عین الدین و امیر اولیا
محمود مشاعره بوده و هر دو شاعر فاضل و خوشگوار بوده اند و بعضی از فضلا سخن امیر عین
الدین را تفضیل میکنند بر سخن امیر محمود ظاهرا مکاتبهٔ امیر عین الدین این رباعی را با امیر محمود
نوشت • دارم ز عقاب فلک قلمون • وز گردش روزگار چرخ بیرون • چشمی
چو کناره صراحی همه اشک • جانی چو میانه پیاله همه خون • و امیر محمود در جواب گفته • دارم
ز جفای فلک آینه گون • بر آه دلی که سلک آن گرد و خون • روزی هزار غم بشم می آرم
تا خود لب تازه بر دهد آید بیرون • و مکاتبه نظم و نثر امیر عین الدین که بوزند خویش امیر محمود از دو
نوشته بخراسان فرستاده شهرت عظیم دارد و این تذکره احتمال آن ندارد و این مناجات
از اشعار اوست مناجات • بزرگوار خدایا بسینه انان • که علم حکمت تو راه یافت در
دل ایشان • بعارفان سرا پرده راه قدست • که هیچ دل نبرد ره بغیر کامل ایشان • ز
براه و راحله ره روان عالم قربت • کرم غ و هم نزد و بال در مراحل ایشان • بسوز ناله بیچارگان
بی سر و پایت • که جز تو کس نبرد ره بحق و باطل ایشان • به بی نیازی دلوانگان سلسله دارت
که رمز عشق بود ناله سلاسل ایشان • بشاهدان معانی که چشم گوشه نشینت • نظر نگاه ندارد
از شمایل ایشان • بآب روی جوانان نورسیده بوصلت • که نقش ناطقه لالست در فضایل
ایشان • بآب دیده پیران زنده کوشش غربت • که نیست جز تو کسی زنده تا بل ایشان
بخون پاک شهیدان عشق پیدا دست • که هیچ دیده ندیده است قابل ایشان • بغیر
قربت پیوستگان عالم پاکت • که هیچ روح مقدس نشد مقابل ایشان • بآل امتیاز مثال
آل عباست • که شد دلیل بزرگان دین دلایل ایشان • که با وجود نعیمی نعیم دوزخ باشد • رهایی
ده از و ناشویم و اصل ایشان • بزرگوار خدایا نکو نیست که مرا تو • درین جریده مقصود
سازد اهل ایشان • ولی چو کشتی تن بشکند ز موج حوادث • رسان تو تخته مجاهد الساحل
ایشان • امیر محمود مشهور با بن یمین عطر الله ثری اصحاب الیمین • و هو محمود بن یمین
الدین فریومدی • چنان بود پدری کش چنین بود فرزند • چنین بود عرضی کش چنان
تو جوهر • و در تذکرهٔ دولتشاه مسطور است که میر محمود از فضلای عهد خود بوده و اخلاق
حمیده و سیرت پسندیده داشته طبع بی نظیر و شعر عالم گیر دارد و تخصیص مقطعات او که نقل مجالس

سلطان و وزیر و صغیر و کبیر است و از آنجمله این قطعه است که در مدح امام رضا علیه السلام نظم نموده
و در آن اشارت بمضمون قطعه که از ابو نواس مشهور است فرموده ـ به بنده ابن یمین
گفت دوستی که تو بینی که شوکتی که بر آسمان رسیده درش ـ مراجع سرای رضا می شوی ـ
که در جهان نبود کس بیاکی کدرش ـ بگفتمش که بیارم ستود امامی را ـ که جبرئیل امین بود خادم درش
و این قطعه حکمت آثار که بطعن اغیار جفاکار نیز اشعار دارد از اشعار اوست **قطعه** رو همه
جمع کن از تفرقه مال منال ـ مرتضی را به تفاوت که بود غیر فدک ـ مال بابل بود ای ابن یمین علم طلب
کز تو نگیرند نشود در غم و شادی متفک ـ علم دادند بادریس و بقارون زر و سیم شد یکی فوق
سما و دگری تحت سمک ـ و امیر مؤید مداح جماعه سربداران بوده است و در شهور سنه خمس و اربعین
و سبعمایه در مهد راحت خفته و در وقت استراحت این رباعی گفته ـ منکر که دل ابن یمین
پر خون شد ـ تنگ که از این سرای فانی چون شد ـ مصحف بکف و رو بره و چشم بدوست
با یک اجل خنده زنان بیرون شد ـ و مرقد منور او در نیشابور است و الد او سید رهبلوی بدر امیر
حاج الحسینی الخابندی از اجله سادات جماعه خواسانست و در طهارت اصل و لطافت طبع
مستغنی از تحدید و بیان در تحفه سامی مذکور است که انقطاع و تجرد او در مرتبه بود که روزی
میر علیشیر در حجره او قدم آمد و آن منزل را چون مخزن خاطر اهل دل از متاع دنیوی خالی دید
لاجرم نقدی بخاطر آورد و جمیع ما یحتاج از نقد و جنس سامان نموده بدانجا فرستاد و حضرت میر
چون بوثاق خود آمده آن اسباب و یراق را ملاحظه نمود در حجره را فراز کرده بجای دیگر تحویل نمود
و خود را از بار منت اغیار تجویز نفرمود از فنون شعر بقصیده و غزل میل بیشتر داشت و همچنین
خاطر بهداحی اهل بیت رسالت علیهم السلام میگماشت و رجب البرسی مذکور است که تخلص حضرت بر در دیوان
قصاید میر حاج و در غزلیات آن بود و قصه لیلی و مجنون را بنظم آورده بآن مشتاق نموده
ـ ای عشق جهان ترا طفیل ـ مجنون تو صد هزار لیلی ـ و از جمله قصاید او که در مدح امیر المؤمنین
علیه السلام واقع است **قصیده** ای دل اگر بابت از شرف بوترابی کن ـ در مطلع سخن مخبر
از آفتاب کن ـ پیرایه جمال عروس ثنای او ـ از بهر جو هر معانی ام الکتاب کن ـ از برق تیغ
حادثه سوزش حکایتی ـ با دوستان بگوی و دل دشمن آب کن ـ ای جان زبان ناطقه خوش سرای را
وقف ثنای آن شه عالیجناب کن ـ ای آفتاب برج ولایت چو آفتاب ـ از پیش ماه منظر خود رفع
حجاب کن ـ روی زمین ز بحر کف ابر موهبت ـ چون قعر بحر معدن در خوشاب کن ـ
همچون حصار خیبر از امداد لطف حق ـ با اوج قلعه بعث مرا آب کن ـ طاوس وش خیال سپهر
آشیانه را ـ از ذکر و جبل خویش چو بال غراب کن ـ از آتش مقاتله شد بین مخرج را ـ بر تابه سپهر دارد

کباب کن ـ جنبش ملک کرد مراکب سپاه ساز ـ روی زمین ز خون مخالف خضاب کن ـ ای چرخ
سال خورده جهاندیده ارتفاع ـ از شدت سینه او اکتساب کن ـ خاک بدست جمع سرمه بینش بمیل
در دیده ستاره پنجو رد و خواب کن ـ شاها سپاه فتنه جهانرا فرو گرفت ـ بنشین درون
پرده و عزم ارتکاب کن ـ هم سینه بنه شعار عباد ساز ـ هم پوشش زمانه ثیاب نواب کن ـ
نصب لوای مصطفوی منصب تو شد ـ ای شهسوار معرکه یاد رکاب کن ـ افتاده چون
اناره فشان گلستان ـ از دست شرع رایت مهیا شهاب کن ـ رودی روانه ساز بشکل شفق
زخون ـ موجی فکن از لجه انجم حباب کن ـ آنرا که همچو تیر بکیش تو راست نیست ـ از خنجر سنان
دو نیمه چو پر عقاب کن ـ از ذکر جبهه نافی خورشید و ماه را ـ در شاهراه منطقه مشکناب کن ـ
بر روی جانبازش قطب قرار گیر ـ و انگه بیان حکمت فعل الخطاب کن ـ جند سپهر از سلسله
بر عقل مشکل است ـ آنرا ز روی علم لدنی جواب کن ـ در خشک سال اجر در ریاض امید را
مستغنی از عطای بخار و سحاب کن ـ میر حاج بعد مدح و ثنای ائمه گوی ـ یا رب دعای
دلان مستجاب کن ـ مرا دلیست هر چه ز نگذاشتش ـ شکسته بسته تر از طره بر شتاش ـ
ز گریه چون مژه آب از سرم گذشت و هنوز ـ بدیده تا چه کند روزگار بر شتاش ـ هلاک تیر جگر دوز
دلبریست تنم ـ که برگ عیش دل خسته است پیکانش ـ بگرد عارض مه طلعتان نوشته خطی که
برگه شیفته ماست ای بر جانش ـ کجا مه زینت حق داد و سر بر من آورد ـ بجاه یوسف مصر از
چه زنخدانش ـ هر آتش لب لعل تو طبیعت شعله سبز ـ که هر فراق دگر است بر جانش ـ شمه دوزخ
سوزان ز فرقتش نگداخت ـ نماند قوت فریاد و زور افغانش ـ که این سینه که عشقت بر آن گداخت
چون لاله ـ کدام دیده که حسنت نساخت حیرانش ـ مباش رسوای آزاران گرفتاری که مست
قبا جان خبر شه خواستش ـ ابو المعالی بن یوسفی آن شهنشاهی ـ که خوانده اند سلاطین بر سلطانش
مه سپهر کرامت سپهر اوج شرف ـ که ناف بر همه کس افتاب تابانش ـ امام دینی و دین داوری
که از سر همه سپهر کرده بطوع انقیاد فرمانش ـ نهال باغ ورع سرو گلشن تقوی ـ که مرغ روح
سزد عندلیب بستانش ـ باعتقاد فزوده امن مطهر اوست ـ که نیست کرد مخبر و غبار عصیانش
گهی مایده لطف گسترد نسزد ـ هلال کشیده بر چرخ چرخ زبانش ـ نشان چنبر گاه اوست تا که تا
که دیده است نه فوق و رای کیوانش ـ ابا سپهر آبی که خاک درگه تو ـ هزار بار به از سر سپهر بانش
گفت چه او تو ابریست سر فرازا که جز امانی و مقصود نیست بانش ـ محیط همت تو چه ابر بیشمار
ندیده و دیده غواص عقل پایانش ـ صحیفه عمل هم که مدحت دارد ـ بدست راست هر روز محشر بزدانش

کی بی رقه الطف لست همره او • بسوی چاه ضلالت برد و شیطانش • سرای چاه تو زان شمع برفروخته اند
که برفروخته اند از چراغ ایمانش • کدام سفله زنگین برخ تو تیغ کشید • که نیست چهره بر چین شکل
سوهانش • اگر کند شکنی دشمن تو نیست عجب • که ساخت خاده نه دم سرجون زمسمانش • بدشمنان تو
هرگز همی زبان گردید • بسنگ حادث بشکست مرغ دندانش • شها غلام تو مبر حاج سیل محتاج • که در محبت
تو فکیت بمانش • ستایش تو واجداد باکرامت نیست • وسیله که خلاصی هزار بیزانش • چو خوان
لطف نهادی بکوی باخادم • کرا امید نگردانی از چنین خوانش مولانا محمد بن حسام اجله الله
دار السلام در میان فرق انام باین حسام اشتهار دارد و طبع او را در نظم اشعار قوت بسیار بود در
تذکره دولتشاه مسطور است که خدمت مولانا با وجود شیوه شاعری از اهل فضل و قناعت و انقطاع
بود مولدش قصبه یوسف است من اعمال قهستان فواسان و از دهقنت نان خوردی و کاویستی و
صباح که بصوار رفتی تا شام آنچه اشعار گفتی و بر رسته پیل نوشتی و بعضی او را ولی حق شمرده اند در نعت
رسول مجتبی و مناقب آنچه بدی قصاید غرا دارد که در بلاد ایران مشهور است و بر السنه محبان
آل عبا مذکور است از آنجمله قصیده است که در نعت و منقبت گوید ای رفته آستان تو رضوان
باستین • جاروب فرش مسند تو زلف حور عین • باد صبا ز نکهت زلف تو مشک بیز • خاک عرب
ز نفحه خلق تو عنبرین • از لعل آبدار تو ارواح را شفا • وز زلف تابدار تو جبل المتین متین • بام
فلک ز رفعت قدر تو تا جدار • کام هوا ز شربت لعل تو شکرین • ذات تو همچو نام شریف تو مصطفی
حسن تو همچو خلق عظیم تو نازنین • ماه نیز ملکت ای آی طاوها • شاه سریر مسند اعلای یا و سین
بابای مهربان بنی آدم و شفیع • فرزند آدم از همه لیکن خلیف برین • یا بر سریر کنت نهانها و
آدم هنوز بود و محمد یا و حسین • ای ره روان راه حریم اله راه • شرع تو تا بروز ابد شارع
متین • رویت ز آسمان لعبت مدتام • در بلغ فاستقم قد تو سرو راستین • یک جا به حضرت
با احترام تو • شرک چهار بالش قصر چهار مین • نام تو بر نگین سلیمان نگاشته اند • بر لفاد ملک بخط
زمردین • فیروزی ممالک لا ینبغی بیافت • تا لد نفث خاتم لعل تو بر نگین • صاحب قران عهد
رسالت توی بحق • انگشت کاکه با تو تواند شدن قرین • شاید که سایه از همه آبروی خویش بر خاک
آستان تو کرد پیان چین • در عهد زندگیم نمودی جمال خویش • بعد از وفات از تو توقع بود همین
آنجا بیات خضری از آن رو نهفته • کین نیز بر خاک از آن گشته دفین • وقت نگر درون سراپرده
عوم • بیرون خرامی ای سرور خیل مرسلین • وقت خروج تست که هر سو می نهند • بر سر
خنک مرغ فلک ز آفتاب زرین • یکتای باز نرگس شهلای راز حواب • بر زن گره بنفشه بر اطراف یاسمین

از

از نگاه بر دو جانی برار دست • تا دست برد خویش تا می بان و این • سودای خاطرم بدرازی
کشید سر • باز زلف خود بکوی که احوال ما ببین • حال شکستگی و پریشانی دلم • از نظره معنبر خود پرسش
بعد از این • یکتای تیر غمزه ز ابروی چون کمان • غماز بین نشسته ز هر گوشه در کمین • دین
منقبت منقبت خاندان تو • پیدین کسی بود که بیاورد دین بدین • گر نقد اهل بیت تو رفضت
رافضیم • هم آسمان گواه برین قول و هم زمین • در باز اصل خویش چو پاکست پاک بیت • کو
سگ هزار • بار بدو اندرون نشین • تو جهل هم ز جهل کلام مجید را • بنگر چگونه خواند اساطیر الا
ولین • اندر کمال صفوت آدم چه اختلاف • ابلیس بنگر و تقرب باحد بین • گر یک تن از
هزار موافق نشد چه شد • گر یک تن از مجادله کردن کند چه کین • با بولهب ز عصمت آدم سخن مگوی
بیگانه را بدیده عقل آشنا مبین • رمز صحیف زمره زردشتیان مجوی • هرگز کان مبر کرشو
نا ابین آبین • فرعون را چه سود ز برهان موسوی • از سنگ خاره کی گذرد منج آهنین • از جهلهای
گربه زاهد مرو ز راه • ای کبک خوشخرام چرا میروی چنین • در کیش عیسوی چه تصرف کند کسی
کوره نمیبرد ز راهبین براه بین • تیغ زبان ابن حسام آتشست و آب • که آتش جواب و گهی آب
آتشین • بر دوستان چو نوشم و بر دشمنان چو نیش • که سرکه میخایم و گاهی ترنگبین • شاید که
بر طبیعت سحر آفرین من • ماروت بابلی کند از بابل آفرین • اشعار من بروضه فردوس میبرد
ای خارجی تو خارجی از روضه برین • ساقی بزم افق و دشمن شاه شکست • مهره بیاب
کون در قدح درز شکست • دود فسق روشنی از رخ عالم برد • شعله زردشت را در دل آتکده
شکست • طوطی طاوس بال بیضه در آتش نهاد • باز سیک سر بر زاغ سیه بر شکست • کنبد بر دو در
هندوی شب در گشود • سقف زراندود را شرفه منظر شکست • جایه شبستان عنبر بر در و بام
آمدند • ماه بنظارگی شعله رخ بر شکست • تیر بنوک قلم بسکه صفا یافته • در فرمانی نشست
خامه آذر شکست • مطرب بزم طرب شاهد عذر اعذار • جلوه گری را ز رخ کوشه عاد شکست
خسرو جارم سریر رو بهزیمت نهاد • تاج مرصع بنفشه ز زینت و زیور شکست • صدر عدالت قرین
روی سعادت نمود • خانه بیداد را دولت او در شکست • طبع سخن ساز من موش دهان
مطلع دیگر نهاد مقطع دیگر شکست • باز سر زلف را خم بخم اندر شکست • زینت گلرنگ داد و لون
عنبر شکست • سنبل خوشبوی او غالیه بر لاله ریخت • سلسله موی او بر مه انور شکست
نعل گهر نوش او مرغ جانی نمود • حقه یاقوت را خنده او در شکست • طوطی دانش نگر در دهان نخست
لذت نوش لبش قیمت شکر شکست • چشم دلاشوب او زینت نرگس برد • قامت زیبای او زینت
صنوبر شکست • لاله شیرین لب او بس که برد آب من • سنبل پرتاب او بس که بمین بر شکست • طلعت

طاق رعنای او قد دلارای او • آب رخ گل بر نخیت قامت عرعر شکست • خال سیه بر رخش همچو بر آتش
سپند • سوخته چون عود تر نکهت عنبر شکست • دوش نسیم سحر خاله انسان رسید • بار دگر همچو عود
جوهر عنبر شکست • عطر حسن مذاب عنبر و عود و گلاب • بس که روح گل و مشک معطی شکست • خاک
زمین نکهت عنبر سار اگرفت • روح مقدس مکرر شبه بگشت • گرد کمر سلسل غازی جنت
باقدحی بر کف ساقی کوثر شکست • حیدر لشکر شکن صفدر عنتر فکن • انکه بشمشیر دین لشکر کافر
شکست • صیقلی رمح او زنگ تحیر برگرفت • لمعه صمصام او شعله خور شکست • گاه بنوک سنان
گاه بگرز گران • مغز خاقان ربود اف قیصر شکست • ضربت تیغش زمین کرد جدا ران جور • بازوی
گرز افکنش گردن عنتر شکست • خنجر تیزش سر مرزه کافر برید • نیروی دستش ز قلعه خیبر شکست
خنده زنان خنجرش در رخ هر کس تافت • غرغره گریه اش در بن حنجر شکست • قوت بازوی
او سطوت رستم ببرد • پنجه شیر افکنش فرعضنفر شکست • فتنه باجوج را هم نتواند نشاند • انکه تو
بدگمرز سد سکندر شکست • نقش ضلالت ستر دلالت و بیل گرد خورد • عزت غوی ببرد عرض
بکمندر شکست • تیغ وی افسر شکست بر سر شاهان جهانگه • باد بسوده چمن برگ گل تر شکست • صبح
سر تیغ او در افق ملک شام • درق زر اندر سر خسرو خاور شکست • حیدر نارک شکن چون صف صفدر
کشید • قلب خوارج بدان تیغ دو پیکر شکست • ضابطه داود دین کرد همچو درست • رابطه
کفر ظلام حیدر صفدر شکست • لات و عزی را بهم در حرم محترم • برد و بهم پشتی دوش پیمبر شکست
انکه درین ورطه خیبر کشتی او ساخت جای • جنبش طوفان در اکشتی و لنگر شکست • پای چو بر پایه
منبر عالی نهاد • نام فرومایگان بر سر منبر شکست • شعله نور او دیده اعمی مدید • زلزله کوس او
بستگی گر شکست • آب کف چون او فیض سحابی نمود • تاب تف تیغ او گرمی آذر شکست
انکه بنور چنین عکس رخ روشنش • روشنی طلعتش بدر منور شکست • گرد بنان نبی در طلب معجزات
هر طبق لاجورد قرص مغفر شکست • طاعت عمر تو نیز تا نشود از تو فوت • روز بهر جهت بر زمین
برین منظر اخضر شکست • خطبه تو در بیان سر الهی گفت • منطق تو در سخن معدن گوهر شکست
خطبه تو در بیان سر الهی گفت • منطق تو در سخن • از پی مدح تو دوش تیغ قلم بر کشید • در ورق
نقره کوب کاغذ و دفتر شکست • عزت مدح تو دوش چون بحقیقت رسید • خامه نگو سار کرد و نطق سخنور
شکست • گرد رقمی میکشید بهر تو ابن حسام • عاقبت از عجز خود جدول و مسطر شکست • تا فلک
چنبری چنبر زر شام را • خواهد ازین دایره در حرم خیبر شکست • چنبر طوعت چنان طوق همه کردنان
باد که نتواندش حرف خرد در شکست • الیضا ای ز فعل و لطف بر سینه زیور آفتاب • ماه دو هفته
طلعت از روز مکه آفتاب • خطبه بنام تو خواند از سر بام فلک • بر چهارم پایه این هفت منبر آفتاب

تا در رست

تا در رست منوی را سکه بنامت زدند • هر شب از دو در آتش قرصه زر آفتاب • ترک روشن روی
بام تست زانرو می نهد • جا بر این بر فراز هفت بستر آفتاب • چو کشتی کی رساند بر کنار • کشتی زرین
ازین دریای اخضر آفتاب • فضله از فضل عام خوان انعام شماست • بر سماط نیلگون بر
مدور آفتاب • خاک درگاه تو زر بد روی مهر از راه قدر • زانکه تو فرمان دهد بر هفت کشور آفتاب
تا نباشد در کمال طاعت نقصان و فوت • گرد میل از باخترت خود سوی خاور آفتاب • مسند جاه ترا
فرش مزین آسمان • گلشن قدر ترا شمع منور آفتاب • سال و مه در انتظار آفتاب و وی تست
بر کنار بام این فیروزه منظر آفتاب • در جهان آفرینش بر عظیم ساند • رو بتو اول و بر ماه
و دیگر آفتاب • تا زند و آفرینش دیده روشن کرده بود • صورتی تا دیده چون روت مصور آفتاب
خیره گردد دیده خورشید اندر روی تو • انچنان چون خیره گردد دیده اندر آفتاب • همت تیغ
تو دارد کز کران فلک • سرنی آرد بیرون از ترک و منغو آفتاب • از نهیب تیغ چون
گذارت روز جنگ • درع داودی کند هر روز در آفتاب • لیک تیغت خاک شام از خون
اعدا سرخ کرد • شد نهان در حقه یاقوت احمر آفتاب • تا عدو را چون شفق در خون نشاند دم
بر کشد هر صبحدم تابنده خنجر آفتاب • درع زرین تو دارد ستاره نقره کار • قبضه تیغ ترا از
رکوب زرگر آفتاب • بر رواق هفت سقف مدور آسمان • بر سپهر رفعت تابنده افسر
آفتاب • بر نداد و طلعت از روی زمین تا روز حشر • کز تابد از آسمان بر مهر حیدر آفتاب
اطلس نیلی ز خون دیده سازد سرخ رنگ • چون ز ناحق آل پیغمبر آفتاب • دل بر آتش
میشود زان روزگار کربلا • تافت بر لب تشنه ساقی کوثر آفتاب • تا ز تاب آفتاب آن
سرخ گل را زرد کرد • زان فحالت میرود با روی اصفر آفتاب • خاک رب روضه چون جنت
او زلف حور • رشته تاب سحر زهرای از مهر آفتاب • مهد جنبانند سبطین ز مهر پیغمبر مثل
مهره گهواره شیر و شیر آفتاب • یا امیرالمؤمنین روی من خاکدرت • کان همایون آستان دارد
شرف بر آفتاب • بعد پیغمبر بسته بر کسی دیگر نتافت • ز آسمان آفرینش از تو بهتر آفتاب
ای که شهرستان علم مصطفی را در توی • بر تابد روی مهر از خاک این در آفتاب • ای تو مولای
المؤمنین مولای تست ابن حسام • من که باشم ای ترا مولا و چاکر آفتاب • اندر آن ساعت که
چون خلقان بمستان شوند • ز آب خشک آید بیرون چون آتش ز آفتاب • صورت تکویر
بر شمس منیر بر کشند • همچو آتش گرم سازد صحن اغبر آفتاب • در پناه دولت دارم امید سایه
چون نماید کرم بر صحرای محشر آفتاب • الیضا هر سجدم مصور ابن مرخ جبری • از کمان لاجورد
دیده زر جعفری • مخفی کند مشاعل فرگاه بیلقام • از فلک نقش شمشیر شمع خاوری • ابترق مرصع

گلگون بگستره • بر جا بطاق زرف خضرای عبقری • تعیین کند بملک شاه زنگبار • دارای روم را
بکلاه سکندری • تزیین دهد بخسرو لیجای روزرا • همچون جمال یوسف کنعان بدلبری • از هر کنار
دامن کافور گون حریر • بندد بر آستین دگر بیان عبهری • بر طرف هفت اطلس گلرنگ سیم و زر •
زینت گری کند بدواج معصفری • خاتون جار بالش قصر رفیع را • تزیین دهد بکسوت زربفت گوهری
دیبای زرنگار سراندازد قرمزی • بندد بر آن شمایل زیبا بزیوری • بیرون دهد زکان زبرجد
عقیق ناب • چون بر بساط ارض خضر لاله طری • بر خاتم زبرجد سیمار بند نگین • هنگام صنع و
قدرتش از لعل و گوهری • این زطبق لآلی در خوشاب را • سازد نثار افسر خورشید پیکری • زرکش
کند کتابه و ایوان و بام را • نه جدول نه مسطر و نه زر نه زرگری • بر اوج بام کیند میناز نیلگون روز
مینو صفت کند چمن باغ عبقری • بر خوان نقره گوی بنفشه قرص سیم خام • هر روز بارگاه فلک را معنبری
بر سفره نگار و برین لوح لاجورد • سلطان روزرا کرمش تاج سروری • شمشیر تابناک فلک را دهد
فروغ • چون آفتاب تیغ جهانتاب حیدری • بلغ تحیتی و سلامی و دعوتی • ای یاد کرد بجانب
آن روضه بگذری • ای مهتری که داده همه مهتران دهر • در پیش کهتران تو اقرار کهتری
مجموع منزلات و کمالات انبیا • موجود در وجود تو الا همبری • با کبریای قدر تو منکر مخالفان
چون معجزات سحر کلیم است و سامری • بر مسند جلالت عزت زروی قدر • شایسته سریر
سزاوار افسری • فضل از بعلم و حلم و سخا و شجاعت است • انگه کمال که با تو زند لاف همسری • از بعد
مصطفای معلای مجتبی • مسند قوام مسجد و محراب و منبری • ای آفتاب حسن ترا ماه در کنف
وی آسمان قدر ترا زهره مشتری • سرو حدیقه چمن آرای عصمتی • ایوان نشین گلشن زهرای اطهری
داماد مصطفی و وصی و پسر عمی • زوج بتول و والد شبر و شبیری • قسمت کنند نعم هشت جنتی • الحق
بحق که مفتی هر جار و فتری • قاضی ما بر سر منبر توی بشرع • دارای دادگستر ما از تو گیتوری •
شاهی خجسته کیش جهانبخش مجتبی • ساقی تشنگان بیابان محشری • بالانشین صدر نشینان سدره •
مسند قوام روضه فردوس اکبری • شاخوش لقای چیاض ریاض خلد • فیاض آب چشمه کافور و کوثری •
در درج معدلت چه گران مایه گوهری • هر برج منزلت چه فروزنده اختری • صاحب لوای رایت
اعلام احمدی • پیغمبر رسول خدا را برادری • مرتبه سمان کردن گردان سرفراز • تلخی خلیش حب
عمر و سکندری • انگشتری زعطای تو برد و برد • گوی شرف زعرصه فضل و هنر وری • ابن حسام
نامه دار از همت تو یافت • بگرفت گلشن شعر بتیغ تجوری • شاها بدولت تو شد اکنون میسرم
شعر حیات بخش نگار خاطری • دوشیزگان پرده نشین خیال من • گوشی مگر که آب حیات اندازتری
تا روت طبع و خاطر من در چه خیال • بر دوستی زجادوی بابل بساحری • اشعار شاه تا بشنوی از مصطفا

زین

زین آب بود طینت یا احمری • بدا عقیدتی و طریقی و مذهبی • یا رب بشاه عقیده زحاکم برآوری •
طوبی للمحبی و ترای و مرتدی • با مهر اهل بیت بجا کم چو بسپری • و از جمله مثنویات ابن حسام کتاب
خاور نامه است که بر وزن شاه نامه در سلک نظم کشیده و این چند بیت که مشتمل بر نعت نبی
و آل است در قصه معراج از آن کتاب مذکور میشود • کسی که باشد سلیمان مذهبم • زدیو تمکار
او را چه بیم • چو باکشتی نوح باشد آب • برستی زطوفان دریای آب • گر آتش بگیرد جهان
ای سلیم • تو چون با خلیلی زآتش چه بیم • ره از دوزخ و از راه زن پاک نیست • تو با شارع شرع
رو پاک نیست • نخواهی که در ره شوی پایمال • برو جانب مصطفی جوی و آل • برون کن زهر حب
جوی فضول • کنت جاجوی و آل رسول • نخواهی که باشی کم بود کان • مزن دست در دامن
آلودگان • مگیر او دستم زراه صفا • بخود دامن عترت مصطفا • وفات ابن حسام در شهور سنه
سبعین و ثمانمایه بوده رحمت الله علیه • مولانا کمال غیاث شیرازی رحمت الله علیه • و دولتشاه
در تذکره خود گفته که او مردی دانا و حلیم مورخ و خوش طبع بود و مورد کبر و شاه پهلوان بود در
مناقب خلفای طاهرین و طاهرین قصاید غرا دارد و اشعار او مشهور است در میدان معارف
شیراز نماز دیگر بساط تکلف می گذرانید و بمناقب خوانی مشغول شدی امامی و منصف بود و در تشیع مثل اباحی مجتهد
نیست و اعتدال را رعایت می کند روزی ابراهیم سلطان گورکان از مولانا پرسید که از مذاهب
کدام بهتر است گفت سلطان عالم پادشاهی در درون خانه نشسته است و این خانه چند در دارد
هر در که در اثنی پادشاه را در آن خانه توان دید تو همچنین کن تا قابلیت خدمت پادشاه حاصل کنی
از در سخن بگوی و از صدر نشان جوی شهزاده دیگر بار پرسید که ای مولانا متابعان کدام اند
که ای مولانا متابعان کدام مذهب فاضلتر اند گفت صالحان هر قومی و هر مذهبی سلطانرا سخنان مولانا
خوش آمد و او را انعام و اکرام فرموده و فاضل سمرقند در تتمه ارند کره ارجمند خود اظهار تعصب
پند نموده فرموده اند که هر که از اندک وقوفی از علم معنی است از قبول ورد خود را دور میدارد
و یقین میداند که او را از برای فضولی یا فریده اند بتخصیص در قبول ورد اصحاب رسول الله
صلی الله علیه و آله و سلم که کفر طریقت و شریعت است الا همه را بزرگ و فاضل دانستن و بر حق
داشتن و در این باب حضرت شیخ عطار علیه الرحمة فرماید • الا با دو نعت حاجت رفته • گناه
خلق در دیوانت رفته • ولی از ابلهی پرزرق و پرمکر • گرفتار علی ماندی و بوبکر • گهی این یک بود
نزد تو مقبول • گهی آن یک بود از کار معزول • کرا این کهتر و آن مهتر تراست • که تو چون حلقه بر در
تراست • همه عمرت درین محنت نشستی • ندانم تا خدا را کی پرستی • نفس دانم که فردا پیش حلقه
یکی گردند همشاد و دو فرقه • چه گویم کرچه زشت از نکو بند • چو نیکو نیکری چو بد بد اوبند • الهی نفس

سرکش از بون کن • فضولی از دل جمله بیرون کن • دل ما را بخود مشغول گردان • تعصب جوی را مغزول گردان
در ایراد کلمای انام مخفی نخواهد بود که این بند بسته هوند و این بضعت فرموده مفاصل کلام ختام
بحاصل که مرشدان کمل نقشبند و مشایخ ملوک عقول بخارا و سمرقند بسبب عجز از تحقیق این مطالب حمید
از ادام فریب عوام دردمند و دانه قناعت افهام طالبان جاهمند ساخته اند الا بر عارف
بمعارف اصول و کلام و صنوح تمام دارد که جرح و تعدیل اصلی است جلیلی که مدار مجتهدان احکام
در تحقیق رجال احادیث سید انام و تزکیه شهود در هر مقام بر آن است پس اگر این مشفق از
عالم معنی عالم کشف و ذوق میخواهد هر آینه سخنی خواهد بود و بیحاصل و از حلیه معنی عاطل زیرا که مشاران
درین مسئله ارباب فقه و اصول اند و ایشان بظاهر شرع مامور و مشغول چه وظیفه فقها
تمسک بظاهر قرآن و اخبار است نه توسل باطل شیخ عطار و خواجه احرار و اگر از آن معنی مدلول
حدیث و قرآن و محصول دلیل و مقصود برهان میخواهند لا نسلم که دور بودن از رد و قبول بتمام
دلیل معقول و منقول معقول و مقبول باشد چه بموجب حدیث صحیح حضرت رسول که من مات و لم یعرف امام
زمانه مات میتة جاهلیة امامت یکی از اصول و نظر در آن متابعت امر خدا و رسول و اما آنکه
گفته که نظر در رد و قبول صحابه رسول کو طریقت و شریعت است اگر از این طریقه طریقه صوفیان
آل رسول مانند شبلی و بایزید و بهلول میخواهد لا نسلم که سخن در رد و قبول صحابه رسول طریقه ایشان
گو و ما معقول باشد و سند این منع قوی دیوان مثنوی مولوی و حدیقه شیخ سنائی غزنوی است
و اگر از آن طریقه طریقه مرشد آن کمل نقشبند خود را میخواهد آن بضعت و بند جز مریدان بیاد
و خواجه زادهای آن خانواده را سود مند نیست و همچنین اگر از شریعت مذهب حنفی میخواهد مصادر
و اگر عالم میخواهد نهایت مکابره و آنچه از اشعار حضرت شیخ عطار بر استظهار آورده بعد از
اغماض از حمل آن بر تقیه و تسلیم حمل آن بر آنچه او از ظاهر آن قصیده معارضت بدیگر ابیات شیخ
که در بیان احوال او سبق ذکر یافته با آنکه مراد شیخ ازین ابیات نفی تعصب است و مراد از تعصب
اشتغال سب و شتم و جدال است نه تمیز و تحقیق و استدلال بلکه روی سخن شیخ بمتعصبی است
که استقرار در اعتقاد ندارند و گاهی بعلی و گاهی بابوبکر رومی آرند و قدرت بر استدلال و تحصیل اعتقاد
ندارند و عمر خود را بجنب تردد مصروف میکردانند و اطلاق فضول در کلام شیخ نیز موید این است
زیرا که منشا اهل عالم و استعداد و خوض در امثال این مواد بلکه در دقایق مبدا و معاد عین صواب
و سداد است و چگونه حضرت شیخ مطلق رد و قبول را تعصب غیر مقبول داند و نظر بر کرش در فضول
خواند و حال آنکه خود در بیت ششم مقصود رد و قبول را مردود و مورد مسالک تفرقه ناجی از هالک افتاده
بموجب حدیث الکفر ملة واحدة و بمقتضای مقدمة الناس اما امامی و اما کافر از هفتاد و سه فرقه ملت محمدی

دو فرقه را یک حکم داد و دست رد بر سینه ایشان نهاده والله ولی الانعام والافاده مولانا
نظام استرابادی رحمة الله علیه از دار المومنین استراباد و از جمله ارباب فضل و سداد است
چون سلیقه اش بعلما مناسبتی داشت در اوایل حال باین فن توجه می کاشت و در اواخر که
طاق بلند نهاد خدمت مولانا باتفاق سایر ارباب معما خاطر از آن صناعت پرداخت و انرا
بجناب میر مذکور مسلم داشت و از غایت صفای نیت و خلوص طویت بعد اجی اهل بیت رسول
علیهم السلام روی توجه و اهتمام نهاد و رویای صالحه که سابقا از و در ترجمه خواجه سلمان نقل افتاده
موکدان افتاد از رشحات اقلام بلاغت نظامش ریاض مثنوی نظارت پذیرفت و از
برکات سحاب افادت نایش گلهای گوناگون در حدایق دانش شکفت و گاهی بمثنوی
نیز مباهات می نمود و کتاب بلقیس و سلیمان از جمله مثنویهاء اوست و رسالهٔ احدی و عرشیه
و تسعیه وفات یافت و چون دیوان قصاید او که بر مدح اهل البیت علیهم السلام مقصور است
در میان جمهور اهل روزگار متداول و مشهور بود لاجرم بذکر انتخاب بعضی از آن اقتصار مینماید
و از انجمله اینست قصیده که گذشت عمر در ریاض جهان • نقد خرم شده بیخ تراز وی عصیان
زمنظر شه و غوغای او مراجه جز • که سر فکنده بپشم زکوشهای کران سمند سرکش عمر کند
مراحل قطع • خمیده ام که ز دستم ربوده است عنان • درین مقوس عالی اساس زنگاری که
چشم عقل ز نظاره اش بود حیران • مراجه کار که غالب کشور دشمن • مراجه کار که غالب منظر سلطان
مراجه کار که برگشت بخت از قبضه مراجه کار که برخاست دولت از خاقان • مراجه کار که رعنا قدیست
در شیراز • مراجه کار که گلچهره ایست در همدان • مراجه کار که گویم حریص غافل را • که بر جهان بنهی دل
که پیوست جهان • مراجه کار که بهر ملوک عهد قدیم • مدیح شیخ نمو بود شاعر شروان • مراجه کار
که در مدحت نه نغیداد • ز مصنعت نه شیخ قصاید سلمان • مراجه کاین که جان بخشد اهل معنی را
سخن سرای معانی نگار اصفهان • مراجه کار که در رغبت نظم نظام • زمانه داده برون از تحمل جان
جان • من و محبت آل علی که در دل من • نمانده است بغیر از محبت ایشان • ایضا شب قضا از ماه
گوشی در آب انداخته • ز افتاب لنگر زرین طناب انداخته • از شفق کرده بدیده بر نگین گشت
شب آسمان • لیک بهر زاغ شب بر شهاب انداخته • کرده در رم زین دشت آهو مانده نقشی از
گاه جستن نافه بر مشکناب انداخته • مرغ را از سر فتاده افسر زرین که • چشم بر ایوان قصر بوتراب
انداخته • آن شهی کز بهر کلب آستانش آسمان • بر زمین هر شام قرص آفتاب انداخته • قصد خلق
دشمنش دارد سحاب هر طرف • زان کمند برق را در پیچ و تاب انداخته • از دم تیغ جهان
سوزش هوا بگریخته • خونش اندر خیمه تنگ حباب انداخته • نقش ابر نوبهار انرا که دارد برق نام •

ختم الله قبلتین میر حسین نیشابوری رقت طبع خود را جلوه داد معمارا

مراجه کار که این بیت علت مراجه کار که آنرا بیت رحمت یزدان

رنگ از جود او در اضطراب انداخته • کشته نوبر چشم مردم در میان مردمان • کو نه جنبش بهر
کس انجناب انداخته • انکه از غیر تو دانست جنبش باشد نقش ایست • کز برای آب جود او در اضطراب انداخته
ای نکشته بهتر از مدحت کلامی منتخب • تا سخندان طرح رسم انتخاب انداخته • محمل خصم بسوی کعبه مقصد
نرفت • لیک گمراهی براهنمای تو تاب انداخته • کز نشد خصم تو در دنیا معاف بیت غم
کرد کار این کار با یوم الحساب انداخته • انکه از بعض تو طاعت کرد بنهاد تا بروز • مخمر بوده کنان در
ماهتاب انداخته • بر نظام افکن نظر تا که جز شش الشی • در دل محنت کشی جان خراب انداخته
حضور گر نبود بخت من بود معذور • که روز قسمت روزی نبوده ام بحضور • نماند بر حکیم آب دم بخشت
سرشک • بخشات سال کند گرچه آب جنبه قصور • نگاه کرد کنار سیم و بر قرار خودم • چنانکه عکس آب
کند در آب عبور • ندید شهد وفا کام جان ز جرح که نیست • بغیر نیش جفا زاشیان پر زنبور
ستاره بخت سیه را حسان دهد امداد • که بهره بخت ز عیشک جود دیده شد بنور • زنده مهر در بزم
بزم کمترست آن به • که چون ستاره تماشا کند کنار دور • نشاط عمر حسان جاکند کبوتر انس
چنان که بافته جنبش نشد باد غرور • جود هر خواست بکین از علال تا به مکن • برای این خوان
ساخت خویش را رنجور • سری بروان کن از این بحر نیلگون بیدار است • که زیر آب تو آن بود تا جود
صبور • بجوی خاطر دانا ولی ز اهل زمان • که به ز صد ده ویرانه یک دهی معمور • بسان سیم شوی خاک
در زمین آفو • ز گنج سیم چو قارون چه همنشینی مغرور • برون خرام ز بزم جهانیان که درو • ز کشته منت
تهی غیر سینه طنبور • دل حسین اسکان که میل خیر کند • که خسته راست طبیعت ز زهر مفید نفور
زمانه داشته و سوز جور تا بوده • برون نمیرود اکنون سپهر از دستور • دم سپیده صبحم گذشت
در خاطر • که بهترین عمل چیست شامگاه نشور • ندارسیده همانم ز عالم ملکوت • گدای گناه تو یوم
الحساب نا محصور • باز محبت سلطان اولیا بنود • ز هر عمل که شود هر صحیفه است مسطور • علی امام
معلای ما شهی که بود • سواد منقبتش ز بیاض دیده حور • شهی که تا بکنون مجرا و شهنشاهی
نگشته در نظر لطف ایزدی منظور • امام کافه مسلمین ولی الله • که شمع دولت آن نیز دارد دم صور
وصی احمد مرسل که بی محبت او • هر روز خشه نکرد ندا بنا مغفور • برای بیت به بخش ز ماه و مهر شده
بهار مهر و کش صفحه سپهر و شهور • ز جراست بر روز جزا از طاعت • امید مغفرت از حی لایزال
غفور • هنچه ندیدی محبت و حبش مکانشفات چند و ریاضت منصور • ز دل سواد معاصی چون
برد مهرش • چنانکه ماه بر ظلمات از شب دیجور • مگو که از نظر خاکیان دور آفتاب روز • شود بزیر زمین مهر
خاوری مستور • که هر شمع تحرکاه خاموش بر شام • کنیز شب کند انگلهان بهان لعبر تنور • علو اوست بجایی
که افتراز بر دین • فشانده در قدمش مشت لوای منشور • بر بسته خدمت او را نیاز ضعیف و موزی

کشاده

کشاده مدحت او را زبان انات و ذکور • بخشنده بر شجر حکم او نسیم غلط • ندیده آینه عزم او عیار فتور
زهی بعد از اثاث الله بهر حل کرده • نکات فقر ز ریب و مشکلات زلور • فروغ مهر تو در منبع هدایت حق
شبیه آتش موسیست در مناهج طور • ای حکومت فردوس خادمان ترا • نوشته اند ز دیوان سرمدی
منشور • بیوی لطف تو گروند اینا ز خوش • سوگوهی که شوی ساقی شراب طهور • اگر فتند بطبایع
شرار غضب • بهر افکند آتش طبیعت کافور • ز جوبار ضمیرت نیست آب حیات • با تحفی
ندانم جو اشد و مشهور • بود بنب زفاف ستاره در ماتم • میان نار ز مهرت دل قمر رسور
فتاده جون بجهان بلعه ز خاطر تو • نماند هیچ بحر خیمی لم بزل مستور • کلید جنگ بالست بحر را بنبل
مگر که بحر عطایی ترا شده گنجور • نماند هیچ در ایام دولت مشکل • که بوده علم تو حلال مشکلات امور
نماز شام جرا بیم آخر آن کبرد • سپهر اگر نبود خادم ترا مزدور • نسیم لطف تو گرد غشام خاک رود
برآورند سر از زیر خاک اهل قبور • کشیده سر بفلک آستان همت تو • نوای دولت خاقان و سند
فغفور • کجا شوند بصد قرن دیگران جو تو • ستاره ماه جهانتاب کی شود بهرور • اگر نه ذات
تو بودی غرض کجا آدم • ز کتم غیب نهادی قدم بصدر ظهور • بر فکنده لباس سیه جو ماتمیان • به
ز مقدم تو از آن دم که کعبه شد معمور • مهابت تو مگر در دل ملاک گذشت • وگرنه بهره بر زد زمین
نیشابور • مراجه عزم ز غم روزگار مهر گسل • که دل مهر توام گشته جلوه گاه سرور • عبار منت نظرت
زمانی عنقا • عبادت بیت مدیحت بعذر جمهور • هر جه حکم تو باشد قضا بود محکوم • هر جه حکم امر تو
باشد قدر بود مامور • شنیده سامعه دولت تو بدو دوام • ندیده آینه عصر عجایب جور • توان
جمیعه شعاری که در ازل را • برای شعر بدیع تو داده اند شعور • بود جلالت مدح تو در سرای بهشت
ز غیب تعلم نقش غرفهای قصور • شدم ز وصف تو ان کامل بسیط سخن • که خار ام کند از قطره بدیه بحور
شکست تیغ زبانم نشد ز غیب کس • که زر و جوهر الماس کی شود مکسور • نظام جو نکه ز خواب عدم
شود بیدار • ز کلاسهای هر بزم مصیب مجبور • برای دفع خمارش ز حمت جامی • کرم نمای شجاعت
شراب طهور • بمرحمت نظری کن که در گذر که عمر • ز ما فتاده ام از دست روزگار غیور • دهد لقای
تو جان افزوغ رخش ساز • شب وداع شبستان مخمور حضور • جز این عاجز و اهل حال را بزبان
که باد بخت ابد بر موالیت مقصور • ایضا شهی که لرزه فتد بر ز راهت اندام • گر جهاد که منع تو
کشند ز قراب • بصدر صفه تحقیق کرده خاطر او • بیک ملاحظه حل مشکلات چار کتاب • نظر او بنود
ور کسی بر این گوید • بود معانیه جون جسم احول کذاب • بحکم آلهی و ند احباش • بسوی جلد
برین حساب و ز حسات • زهی شهی که ز آبای عرق ز رانبود • برای طفل نظر تو لطفه در اصلاب
هنوز نامده بر لب سوال سایل را • بدعای خود از نعمت گرفته جواب • بلا دوستی ذکر خلق جو بشنیدی

بروز حشر نبودی غم حساب و کتاب • مودت تو بود اصل و فرع اهل نجات • محبت تو بود نار و بود
ثواب • توان شمرد اگر کرده اند فی الواقع • خلاف رای تو اصحاب رای را اصحاب کبار
جسته زاهد گشتند دامن • کشند دامن چو دیگ دامان زخلاب • بگو زخفته به آنکس که بر سر چو تو
امام • بود برای امامت سزاوار و در محراب • شها صحیفه نظم نظام بخش نظام • بود بهمین مدح تو در صحیفه
الاحباب • بلطف تاب شمس کرم چو شعله خام • زدور منتهک چرخ گشته بسیار تاب • کشیده بر کرنا
غم تفقد کن • اسیر جاه بلا را بجهت دریاب • برهنه از حفای سپهر جاه و کش • چو مور گشته گرفتار پای
دواب • خدا گواست که هیچ اختیار نیست مرا • اگر بعد تو نیاید طناب نظم اطناب **قطعه** انا که در جهان
بخلاف قوم زندگانی • پیوسته در کشاکش هر اندر انابین • فیاض علم غیر تو نبود • عمر و بکر
آید ز بحر باز تمر گوهر ثمین • جان باد از خیال ولای تو غرقی • چون از وصال یار دل عاشق غمین
فرما عنایتی که ترا شد زجان نظام • مداح آل و بنده اولاد طیبین **ایضا** امیر صفدر غالب علی
ابی طالب • وصی احمد مرسل ابی قدیر • خمیر مایه حلمش نبودی ار بودی • هنوز نان فضیلت بخوان دریا
فطیر • شهنشها صفت ذات اشرف تو بود • برون چو کنه الهی ز حیز تقریر • بدست قدر اگر عرض را
پنشاری • حکیم خوشه پروین بروی حال عصیر • شکست رونق دین شد زنعمت کبرت • جواهل عقد
شکستند عهد روز غدیر • محب آل ترا چهره ارغوان زراست • وعدو لی زبا گوش و شمس نور زیر
ایضا شها غم تو کرد در روزی از اختر خاین • رواج یافت ببازار نقد روی اندوه • بدیگران کند
آن بی هنر ترا نسبت • که هیچ باز ندانسته عابد از معبود **یا مغنیا علیه الرحمه** مولد شریفش شیراز
واز اکابر سخنوران • در فن غزل ممتاز است در اوایل حال بخدمت سلطان یعقوب افتاد و او را
ترقیات کلی ست داد و آن زمان اوقات با بای شعرا می گفتند و بعد از وفات پادشاه مذکور در زمان
صاحب قران مغفور بخراسان افتاد و در شهر هرات سکن شد حاکم آن دیار که از امرای صاحب
قران مغفور بود او را رعایت می نمود و ساز عیش ملا را مهیا می نمود و در آن بلد مقدس رضیه
رفته ثابت کرده بود در شهور سنه خمس و عشرین و تسعمایه هو علی کل نفس ذائقة الموت کشیده دیوان غزل
او نامه عمل خسرو دیلمی را سیاه ساخته و قصاید اشعارش رخنه در دیوار ناموس اغنیا انداخته
واز جمله قصاید او که در مدح امیر المومنین علیه السلام واقعست یکی اینست **قصیده** زبان خامه ندارد
سر رقوم و رسوم بجز مناقب ذات مقدس معصوم محیط علم کرم ذوات اقدس او رسیده از
معنی بشهای علوم مگر حجاب نماند و گرنه از وصف بصد کتاب نکرد و مقام او معلوم
زبی امام که پایست نگاه میدارد • بوقت فرصت از اندیشه خاطر نامفهوم • جناب او ز بحر وجود او بعدم
هر سستی تو موجود گردد و معدوم • ز جانبین بوجهی تصادف است که نیست • میان ذات تو و عقل کل

وعموم • بتاب یا اسد الله بخیز ظالم • که دست ظلم دراز است بر سر مظلوم • هزار خنجر زهر آب
داده در دلهاست • از آن که کرده جگر گوشه ترا مسموم • ز میوه دل ما نکه آب داشت دریغ
بر مراد بر و تلخ باد همچو زقوم • رسید وقت که شمشیر آبدار کشی • ز جوی عدل چو باغ ارم کنی
بر و بوم • شود ز طالع سعد تو کار دهر چنان • که هیچ دم نبود بخس و هیچ ساعت شوم • امید هست
که این نقد ناتمام عیار • لبسکه تو رسانند نغانی محروم **قصیده** قسم بخالق بیچون و صمد رهبر امام
که بعد سید کونین حیدر است امام • امام اوست بحکم خدا و قول رسول • که مستحق امامت بود بنص کلام
امام اوست که قایم بود بحجت خویش • جواغ قاریت از دو بکری یکمیرد وام • امام اوست که
چون پای در رکاب آورد • روان ز طی لسان هفت سبع کرد تمام • امام اوست که بخشید بر ورد
مصاف • بدان امید که بیگانه را برآید کام • امام اوست که داند رموز منطق طیر • نه آنکه
رهزن مردم شود بدانه و دام • امام اوست که دست برید و گرد درست • نه آنکه دست بصید
حیله و حیله برانداخت • امام اوست که خلق جهان غلام و بنده • نه آنکه از هوس افتد بزیر بار غلام
نوای که اهل حسد را امام میدانی • کشای چشم بصیرت اگر نه سرسام • کدام زان دو سه بیگانه از
طریق صواب • نهاده اند بانصاف و آشنایی گام • کدام زان دو سه در حل مشکلات یکی
بعلم و فضل و هنر داد و مختصر را الزام • من آن امام نخواهم که بهر باغ فدک • کنند رعوص بوزند بمصطفی
ابرام • من آن امام نخواهم که در غلا و ملا • برند تا بدر مرتضی بلیف نام • من آن امام نخواهم
که آتش افروزد • بر استان صدر کلام و کهف نام • حدیث غایتی بگذارد و بیعت اجماع • چه اعتبار
بقول آن و تعصب عام • خلی اگر بگزیند ناقصان از جهل • مطیع او نتوان شد باعتبار عوام • بگرد
خوان مروت چگونه رو یابد • سگی که آرزوی نفس کرده گرده عام • کلام او کجا بشکند زخنجر
دل • ترا که بوی محبت نمیرسد بمشام • میانه حق و باطل چگونه فرق نهد • مقلدی که ندانند حلال از
حرام • اسیر جاه طبیعی مگر خبر دارد • که مبطلات کدام است و واجبات کدام • چه خیزد از دو سه
نااهل در حلقه داری • یکی بسته بهار و یکی بگشده لگام • در آن زمان که شریعت بدست نااهل بود
مدار کار شریعت بجا گرفت نظام • دو روز و مهلت ایام آن سیه بختان • ز اقتضای زمان بود و گردش
ایام • هزار شکر که بی اعتبار و بی بنیاد • چو عرکوته دون همتان نداشت دوام • بسر شد که او وفات
از آن شریف است • که ذکر خار جری ناصبی کنیم مدام • وگرنه نامه جگر شود و می صد بار • ز برق تیغ زبانم
سپهر آینه فام • زند معاویه در آتش جهنم سر • چو ذوالفقار علی سر برآورد زنیام • بعهدی که مسمای
اسم اسما اوست • بنور معرفت ذوالجلال والاکرام • بگوهر صدف کاینات یعنی دل • بامنای عظام
بر اولیای کرام • که در حریم دلم داشت پایه او از دل • فروغ روشنی مهر اهل بیت تمام • فغانی از آن

آورده مهر حیدر و آل بخود نشسته از بوالتفات عوام • سفینه دلم از بحر شاه پر گهر است • گواه
حال من این علم عالم العلام • بطوف کعبهٔ اسلام تا جوار اهل صفا • کبوتران حریم حرم کنند مقام • همه و باد
قد خارج جو جلفه دال • سنگ بادول ناصبی جو کروف لام • **ایضاً** چمن بشکفت و جهان پر ز سوسن و سمنست
بصد هزار زبان روزگار در سخن است • ز خاک سوخته داغ آرزومندی • دمید لاله و سوسن هنوز
در کفن است • رسید نافه گشا باد صبحدم کو با • روان بدامن صحرا و لاله خضر است • جو لاله در
غم رویت جو جامه چاک زدن • بطرز دلقه هستون و کوه کمنست • دران چمن که شود قامت تو دست
افشان • جه جای جلوه نشاط و در رقص نارونست • بهوای کوی تو دارد صبا گذشت چمن
جوان غریب که میلش بجانب وطن است • ز جان گذشتم و دیدم جمال کعبهٔ جان • درین ره انکه ز هستی
گذشت جان منست • بتارک اعدا ذان روضهٔ بهشت آیین • که یک غبار درش آبروی جنت است
جه جای گلشن عالم که مشتبه باغ بهشت • طفیل روضهٔ سلطان دین ابوالحسن است • علی موسی جعفر ابن
گلشن وحی • که طوف بارگهش فرایض ایمان است • زمین سایهٔ اقبال و قاف قربت او • همای
ناطقهٔ ناظر بمشهد بدن است • بگرد روضهٔ تو گر نعیم هشت بهشت • شود نثار بکایک بجای جوهر نیست
فرو گرفت جهان را بداغ دولت تو • جو آفتاب که خنجر گذارد و تیغ نیست • گلی که از چمن کبریای
تو سر زد • شکفته باد که چشم عدو اخاچمن است • فغان ز مکر تو ای ناصبی مکو آخر • که این جو و سبیلی
ولاف دوستی زدن است • ز جام ساقی کوثر کجا شوی سیراب • ترا که کاسه سر پر هوای درد تست
درین چمن که ز آسیب باد ریز خزان • هوا مدال و بلبل نگار و نمخص است • خنک که دانه انگور دام
خجلت ساخت • جو خوشه انکه تن آن بگردنش رسن است • فسانه زن جادو و سر بر دو سر • حکایت کر
و روزبان مردو زن است • زهی چراغ دل شیفتهٔ تو بر دو دل • جمال لحل قدت زیب جامهٔ تن است
قبای سبز تو تا رغ زچاک دامن ریب • نگین لعل تو الحق ز دست اهرمن است • کند ملای تو
رنگ موالیان جو عشق • طلیع مهر تو همچون سهیل در یمن است • سپهر اسی رخ تو افسر شرف است
زمانه را دم تیغ تو نافع فتن است • بآب دیده فغانی جو دست تو نوشت • سواد کاغذ شوق تو نقشه
دمنست • همیشه تا بصفا ساز و غنچه و گل • نسیم پرده در و باد صبح صف شکن است • حسود جاه
تو در پرده خجالت باد • جو عنکبوت که بر عیب خویش پرده فتنست • **مولانا اهلی شیرازی رحمة الله**
علیه در سلک شعرای کرام و فضلای عظام انتظام داشته و فقر و مسکنت و قلت اختلاط او با اهل دنیا
مشهور نزد ازان است که احتیاج بنوشتن داشته باشد و از اکثر سالکان مسالک شعوری بود و فور
مهارت در فن شعر اعتبار تمام داشت و در علم قافیه و عروض دستگاه کامل بود و در جمیع اصناف شعر
میگفت و مثنوی گفته هم ذو بحرین و هم ذو قافیتین که عقل در و متحیر است و قصیده مصنوع خواجه سلمان

را باسم امیر علی شیر نسبت نموده و جنبهٔ صنعت افزوده که میر علی شیر انصاف داده که بهتر از
سلمان گفته دیوان غزل و مسلم ارباب نظر و چاشنی شعر سعدی در کلام او مضمر است و از جملهٔ قصاید
او که در منقبت واقع شده این قصیده است **قصیده** ای بابهر لو قلبون همیشه بجنگ
روز و شب از تو نهیب تو گرد بدر نگ • تیغ تو تیغ سوکه و جوش جوهرش • طوفان ماهیان بود
از جنبش نهنگ • بر رنگ لعل تو حلقه بود • یک نقطه گشت ظاهر و بلبینه زیر تنگ • روی زمین
بوی سید آفتاب یافت • تا بی غبار لشکر قدرت کند نگ • تاج یکیف و دان مه یکهفته بر
افلاک • یکی است در رکاب تو با صد هزار رنگ • زری که ماه نوش بر انگشت زمانه بر بست
تا بوس سایه صد ای زنگ • شهبا ز قدر تی و صف و شمان تو • یک حلقه است همیک جهان
صف گلنگ • خصم ستاره سوخته است گرد و باغ • گلخن کند ز بخت سیه زنگ • والنگ
تو مظهر عجایب و در ثنای تو • عقل و قیاس بیخود و فهم و حواس بیخود و فهم و حواس تنگ • مردم
که تحفه من بنت جز سخن • از راه نظم و قافیه تنگ بسته تنگ • گلدسته نبیت شاه کلیه نیست
این نخل گل که گلک مزار است شوخ و شنگ • اهل سکه توست بدین افتخار اوست • ترسم کز تو کنند
سکان در تو تنگ • کالنقش فی الحجر بنگین دلش بود • مهر تو همچو مهره مهری بر بود و تنگ • همان
سال و روحت ای یکه پیراد • رفتم بفرق باز غانم بعد رلنگ • سلمان و شم بواقعه فریاد رس
شدی • در دشت ارزن و کف خیر سبا و رنگ • اکنون بواقعه بان زاده های نفس کین
ما در دل سیاه بدین سته راه تنگ • مرغ دلم بروضهٔ جان بخش جود رسان • زان پیش کاید از قفس
تنگ تن بتنگ • یارب بقدم روضهٔ شاهم کن از کرم • چندانکه مانده است مراد رجهان درنگ **ایضاً**
سوز دم از خواب صبحی کز نسیم عنبرین • شبنمی از عنبرین شبنم نشستی بر زمین • بادی بروی بجان فرح
کاروان در کاروان منزل بمنزل مشک چین • نکهت جان عالم اندر عالم و پیدا شتم • عالم جان از مهر
آن صبحدم جان آفرین • گفتم این بوی ملک بیند که آید از فلک • عنبر افشان از کدو مشک ترکی ز ان
زاستین • با فلک را ز نسیم مشک بوی صبحدم • گل شکفت از غنچه مهر و ز کوکب یاسمین • با گهر مشکین
جبینی وی لطف باز • جان فشان آمد ز برج چار مین سوی زمین • با گهر بند قبای نازبو سفت
کشاد • صبحدم بوی خوش پیراهن آن نازنین • با گهر مشاطه گیسوی خوبان برگشاد • صد هزاران
نافه مشکین ز زلف حور عین • عقل کرد اینها که مشکبوی همه باد است و باد • بوی جانت انکه هم
سعتر از خلد برین • گفتمش تمکین نباشد در جهان بوی بهشت • جز نسیم روضهٔ پاک امیر المومنین
سرور مردان علی بن ابی طالب است • هم امیر المومنین هم امام المتقین • کاشف علم الله آن
کیتی نمای نو کشف • دیده را نه هر دو کون از دیده علم الیقین • گفته آن شد سجده گاه انبیا و اولیا

کامد انکار در وجود آن قبلهٔ اصحاب دین • شهر علم مصطفی جو از علی یابها • از در علم او شهر شهر دین
علم الله به بین • مصطفی را بنت و اما از علی نیابت تر شاه مردان را نزد خیر نساء العالمین
چرخ اطلس علم او دست طفل ساده لوح • ملکه تشنا سد یا خوش تن را از مین • رشتهٔ مهرش
کمند جان بود بر بام عرش • ذره را حظ شعاع مهر شد جبل المتین • با تو چون رو باه دشمن قبضه بازار
سگ لی است • سگ بود هر گرگ شیر خدا آرد مکین • هر که جا بستد بکر و منشورت ناحق ز تو
کمر حق جانش شد و الله خیر الماکرین • هر که با خصم تو در جنگ چنگ اغراست • نقش تیش بار شد
فتحش با ور و بختش قرین • کی مجال همعنانی با شد تن با دلدلت • نوه و خنکی کسی من نوا آورد در زیر زین
با علی چشمی فکن بر بنده و بر بین که تو • بهترین عالمی اهل غلام کمترین • شیر مردانی مهلی کز زخم عمر گرگ
فلک • همچو یوسف خسته ام دارد چو یعقوبم حزین • شصت سالم جان چو زر در کوره محنت است
تا شدم زر آلود کی صافی تراز ما معین • این زمان از سکه نظم چو زر کین سرخ روی • تا شود تقدیم
روان در روز بازار چنین • تا فلک باشد جهان با دا بکام آل تو • دوستانت شاد کام و دشمنان تو کین
عالمی دست عادا ر ندا بامن بر آله • استجب عنی دعای یا اله العالمین **ایضا** آن شهنشاهی که کلا فی را
گوهر است • شحنهٔ دشت نجف شاه ولایت حیدر است • ذات پاک مرتضی را با کسی نسبت مکن • زانکه
این آب حیات از چشمه سار دیگر است • معنی قول علی یا بها آسان بدان • کایش سخن را صد جهان معنی بهر بابی
در است • پیش لطفش هشت جنت را دبی با خراب • نزد قهرش هفت دوزخ تو ده خاکستر است
در شب جان ما فتن بر جای احمد نکیه کرد • زانکه جای مصطفی هم مرتضا را در خور است • عالم علم نهان
کاندر دو پرستان او • نحنه تعلیم طفلان قصه خیبر و نشر است • از خطا کاری کسی مهر او بوی نبرد
کر همه آهوی مشکین است نافه مشک تر است • کرد دشت از زن و سلمان مشک بادی آورد
آب کرد و زهره او کر همه شیر نر است • هر کرا کین غلامان علی در دل بود • کر برادر باشدم کویم
کناه از ما در است • کر زدوی مصطفی قنبر غلام شاه بود • من سگ آن مختارم کو غلام قنبر است
یا امیر المؤمنین آنی که کر کو بد کسی • منت جوهر تو ایمان مؤمنان را باور است • هر که بنود لیبود جوهر تو اش
چون جوهر بخشک • آتش بنا بدزدن کر خود همه عود نر است • چون بسوزد دود تمنش از دوخ دل کاندر
تمنش • چون انار نار کین هر قطره چون اخکر است • خطبه بر نام چو خواند بلبل روح القدس
کلبن طوبی ز روی پایه چوب منبر است • کر دا بلی جان فدا بهر شهید کربلا • وز سقاهم ربهم مر تو
شراب کوثر است • کر حسود ان چو رویه دشمن چون ای اند • غم ندارد انکه او را شیر نر دان یاور است
سایه آل علی پاینده با دا کین پناه • سایه بانی از برای آفتاب مختر است **قطعه** بزرگوار خدا با من آن
نهی دستم • که تجلیم نکند از که سر بر آرم هیچ • بخوشه چینم از خرمن کرم بنواز • که من نکاشته ام تخم و کر

بکارم هیچ

بکارم هیچ • بزیر بار کنه مانده ام ز بدکاری • ز کار و بار چه پرسی که کار و بار هیچ • بخاندان محمد
کرد رحمت شان • متاع هر دو جهان را نمی شمارم هیچ • بغیر محبت این خاندان بپرسش از من • که جز محبت
این خاندان ندارم هیچ **رباعی** با رب سگ کوی مقبلی سازم مرا • آمیزه ز عشق معنی سازم مرا
اقبال جهان مرا جوی جنت قبول • مقبول محمد و علی سازم مرا • در کرسن در شهور سنه اثنی و اربعین
و ثمانمایه در شیراز وفات یافت و ملا میرک در تاریخ فوت او این قطعه لطیف وارد **شعر** در میان
شعرا و فضلا • پیر با صدق و صفا بود و اهلی • رفت با مهر علی از عالم **شعر** پیر آل عبا بود و اهلی • سال
فوتش ز خرد جستم گفت • پادشاه شعرا بود و اهلی **مولانا لسانی علیه الرحمه** • در اصل شیرازی است اکثر
اوقات در بغداد و تبریز بسر میبرد و شاعر متین و نکته دان سخن آفرین بعد از بعضی تفحصات
استماع افتاده که اشعار مولانا لسانی زیاده از صد هزار بیت است الا بواسطه بی پروایی که
در جمع آن می نمود اکثر آن ضایع کردید و اشعاری که شریف شاکر داشتند و موسوم
بسهو اللسان کردانیده از روی ستم ظریفی است و از اکثر آنها او را خبری نیست بسیار فقیر و درویش
نهاد بود و بواسطه اخلاصی که بحضرت امام اثنی عشر علیهم السلام داشت تاج دوازده ترک شاهی
را در خواب و بیداری از سر نمی نهاد تا آنکه در وقتی که سلطان سلیمان رومی متوجه تسخیر تبریز
شد چون خبر قرب وصول او بمولانا رسید اتفاقا در آن وقت مولانا در مسجد جامع تبریز بنماز
نماز مشغول بود چون استماع آن خبر نمود دست برداشت و دعا کرد که خدایا این متغلب تبریز
آید و من تاج از سر نمی توانم نهاد و مشاهدهٔ استیلای او را نخواهم قرار شوانم داد مرا بمیران و بدرگاه
حضرت حق واصل کردان این مضمون نکفت و سر بسجده برد و در آن سجده جان بجانان برد و از جملهٔ قصاید
او که در منقبت واقع شده این قصیدهٔ غراست که بطریق راه آورد و رنجف کفته **قصیده**
میرسم از کرد راه رقص کنان چون صبا • باد جنون در دماغ عاشق و سر در هوا • بر سر رنجه نکرد
ستم • بر رخ من رنجه کرد دیار بلا • پای بدیار زده و زر سر سودا زده • بسته بدوش جفا توشه راه فنا
کوهر لی قیمتم در صدف آسمان • دانه بی قوتم در دهن آسیا • سینه ز بیداد دلش مرهم او در عدم
چاه ملامت بیش • دیده عقل از قفا • سرمه کوری بچشم بینم غفلت بکوش • دست ندامت بخار
ملامت بیا • غیر کناه از دلم صادر و وارد نکشت • کرده غلط بر غلط رفته خطا بر خطا • دوش
که عنقای فلک کوشه عزلت کزید • عزم سفر داشتم تا در دل سرا • با رکبی داشتم تیز رو و تیز هوش
کوهر او مجتمع زآتش باد و هوا • همچون فلک شد رو همچو قمر تیز رو • همچو خطا مشک همچو صبا عطر
در فوکت تا شکیب چو هلالی رکیب • صورت او دلو بسیرت او دلربا • رایض اقبال
چون بچنین مرکبی • زین سعادت نهاد کفت زهی بر اصلا • پا بر کاب ملک کردم و بیرون شدم

تاریخ وفات مرحوم ایشان سنه ۹۱۴

بارکش

بادیه چون بهشت پیش رو آمد مرا • سنبل او مشکناب لاله عقیق مذاب • آب طربزد مزاج خاک
زیر جدیکی • ریگ بیابان او سرمه عین الجنان • خار مغیلان او گلبن جنت مرا • گل ز حیا پر عرق
ریخته زد در طبق • فاخته را همنشین بلبل بستان سرا • خضر مسوکه نمود چون رخ آتش زدود • راست
اسکندری از ظلمات فنا • گشت حصاری پدید کرد سوار جدید • چون خط گل عارضان کرد رخ
جان فزا • سر زده زآن آب و خاک گنبدی از نور پاک • شعله صفت تا بناک شمع صفت با صفا
گوشه محراب او قبله ارباب صدق • حلقه ابواب او دیده اهل وفا • من منجر ز شوق کین چه
بهشت و قصور و رغبتی کیست کعبه است کجا من کجا • هاتفی آواز داد کای خلف پاک نژاد • کعبه اهل صفاست
از در دولت درا • سجده کنان در شدم و از همه برتر شدم • زاهر حیدر شدم حیدر خیبر کشا • واقف
اسرار دین کاشف علم الیقین • دیده او پاک بین دم او پارسا • عالم از و نشاده آدم از و نطفه
از همه پیش تر بر همه کس پیشوا • تیغ جوالمکس او برق مخالف گداز • مهر افاعیس او باد مخالف یا
حلقه بازوی او کوهی ز زمین را کمر • نعره یا هوی او زنگ فلک را صدا • داد ن سر پیشه اش فکر حق
اندیشه اش • بخشش او بیغرض طاعت او بی ریا • هم رده بر قلب کون حلقه میم محک • هم زده بر فرق
نجل اره سین سخا • کونه همچون گلشن اختر گیتی فروز • نفس شم دلدلش سایه گیتی فا • قاطع دست اجل
قاتل اهل جهل صحبت او پل دل گوهر او بی بها • یک قدم از نامه اش از دره و بردن • یک اثر از خامه
اش نقش خطا و ملا • ای بقیاس فرد پیش حب تو • کثرت طاعت قلیل نقد عبادت هبا • با همه
سرگشتها نور ولایی تو بود • با همه سنگینی دلان جذب تو آهن ربا • از سر گردن کشی خادم بار مرا است
شمع منور گلاه چرخ مرصع قبا • لفظ تو الحیات حب تو یا نجات • روی تو درمان دل کوی تو دار
الشفا • با حسنات تو کوه بر دگران نام جود • با در رحمات تو تنگ بار گران التجا • گوهر دریا دلی
قلزم بی ساحلی • لطف تو بی ابتدا جود تو بی انتها • یا اسد الله ز شوق شکر که نشان فتم • بار دگر بام قدم
روضه پاک ترا • کردم از آن آب و خاک مشک جان را جلا • دیدم از آن خاک پاک دیده دل را جلا
ریخت در آن منزلم گرد کدورت از دلم • ایمنم از احتراق فارغم از ابتلا • من نه درین یک دو روز ساکن
این روضه ام • ساکن این سکنه بود جان و دلم زابتدا • جسم جهان گر رشد پرده زرخ برفکن
خلوت باطن بس است از در ظاهر درا • دست غضب بر نشان چون اثر کلک ما • بعد هم بر شکاف
دلق سیه دغا • ابر شریعت بیار تخم طریقت بکار • یکسره بر باد ده عزم چون و چرا • ذاکر لسانی بکان
بنده غفران تست • در رحمات جهان بگذر بسش از ما جرا • واسطه کن رحمتش تا در دار السلام
بدرقه کن همتش تا در دولت سرا • سعد کر بند لسانی کشد از بندش • در خاک شود و جود حاجتمند بمش
با هدگه زمشرق دلش سر زند • جز مهر علی یازده فرزندش • وفات ملا لسانی در سنه ایمین

ونشانه بود و در سر حساب تبریز مدفون گردید رحمة الله تعالی خاتمه • در وصایای مشواب با
ظرافان نکته طراز که این مجالس از شرف مطالعه خود نوازند در نظر اعتبار و اعتبار در نظم و ترتیب
آن اندازند اول آنکه چون بعضی ازین مجالس در ایام فراغبال و انتظام احوال ترتیب یافته و شکر
از آن در اوقات ملال و اشتغال بصحبت ارباب جاه و جلال و خوف فرصت اتمام و اشکال
در هم یافته اگر در فصاحت مفردات لغتی و تمادی یابد در بلاغت عبارات آن اختلافی و تفاوتی
ظاهر شود حمل بر قصور و جهل این فقیر معترف بتقصیر نمایند که مقصود ازین تقریر بحضرت پروردگار
و رسول مختار و ائمه اطهار و تقریب معانی آن بفهم سایر مستحقان روزگار است فضلا و فضیلت
و فصاحت گفتار و معنی مقصود بهر زبان که ظاهر شود و بهر لباس عبارت که جلوه نماید مقبول خاطر
مشتاقان کوی انتظار خواهد بود عبارا تماشتی و حسنک واحد و کل الی ذاک الجمال اشیر
بجمیعه یا بقبا هر چه باشد بیچ دن آی • که من حریف توام بهر لباسش شناخت • دیگر آنکه چون این
بیچاره را توفیق تحصیل بعضی از کتب که کاشف حال عقاید و مرایر بسیاری از ایشان باشند
اضافه و الحاق آن بجا شیه این اوراق نماید دیگر آنکه حکم تکرار لفظی و معنوی در آن
نکنند که اگرچه بعضی از کلمات آن در اول نظر مکرر نماید اما نزد تامل و امعان نظر ظاهر میشود
که در آن حکمتی و سری و نکته هست چنانکه بعضی از جهال توهم تکرار در قرآن کریم کرده اند
و حال آنکه منزه از تکرار است • و در تحت هر کلمه چندین نکته و اسرار است شعر واحد ذکر شان
لسان ذاکره • هو المسک ما کرره متنوع • دیگر آنکه هر وجهی که سابقا در ذیل احوال اقوام
طایفی از محاسن بذهم مذکور شده چون بعضی از کلمات واقعه و اخبار و اشعار منقوله درین
کتاب مستطاب خالی از سقم و ارتیابی نیست اگر اصلی صحیح از آن اخبار و اشعار بدست
آرند در تصحیح آن التفات و دریغ ندارند • دیگر آنکه تخصیص این کتاب را بذکر جمعی از اکابر مومنان
که قبل از ظهور دولت ابد اقتران سلاطین صفویه موسویه انار الله برهانهم الظاهر بوده اند بوجه چند اند
زیرا که چون مقصود اصلی ازین کتاب بیان قدم این طایفه رفیع جناب و عدم ارتکاب شیع
بطریق اجبار و اکراه است و زمره معاندان ایمان اکابر این زمانرا از مقتضیات آن دولت
ابد اقتران میدانند پس ذکر ایشان در نظر آن زمره معاندت اسلوب از قبیل مصادره
بر مطلوب خواهد بود و اگر کاهی نادری از بزرگان آن دولت با معاصر آن ایشان را بعضی
از مجالس این کتاب مذکور ساخته بنا بر آنکه توهم تصرف آن دولت در ظهور ایمان ایشان
بغایت دور است یا نکته دیگر که تامل در آن مقام ظاهر میشود منظور است دیگر آنکه چون
غرض از تالیف این مجالس اطلاع بر احوال اکابر قدما و متاخرین فرقه ناجیه و دفع وهم تجدد و عدم

تالیف

از اکابر مومنان باشد میرشد
اگر احیانا اطلاع بر احوال بعضی

شرعی

تقدم مذهب ایشان است این مقصود از مجموع مجالس و ارزده که حاصل میشود ماموال از فضلای
دهر و ناسخان هر عصر انکه طریق افراد بعضی از مجالس امسه و دو سازند و خلل در صورت مقصود
و معنی مقصود ان نیندازند دیگر انکه چنانچه داب بعضی از قاصران است جهة انکه باسانی
کتابی بنام خود سازند باشتاب و اختصار ان نه پردازند و از غضب پروردگار و امام
روزگار که این کتاب بنام نامی و اسم سامی او تالیف و انتظام یافته محترز باشند
دیگر انکه این کتاب را از مخالفان و سایر نااهلان مستور دارند که مبادا از انجا بر احوال
بلا و شیعه و طوایف ایشان اطلاع یافته باحاد این فرقه محقه که در دیار اشرار واقع گشته
از آزاری رسانند با تعرض بمزارات اسلاف ایشان نمایند دیگر انکه چون بعد از اتمام
هفت نسخه ازین مجالس و مقابله آنها با اصل مسوده آن این فقیر مستهام باشاعه آن اقدام
نموده بنابرین ماسول از الطاف اخوان کرام که از آن نسخ نقل بردارند دیگر انکه همت
بر تصحیح و مقابله منقول عنه کارند تا چنانچه در اکثر کتب تاریخ و سیر بنظر مرسد تعاقب نقل

و مرور روزگار ستمهای سقیم خاطر از ارزیدن کار
نیاید و طبع لطیف ناظران را
از مطالعه آن ملالت
نیفزاید تمت

نوشته

بسم الله الرحمن الرحیم واعوذ بالله من الشیطان الرجیم

مخفی نماند که این تراب اقدام مومنان در فاتحه کتاب مجالس المومنین تشبیه اقوال بعضی
از شیاطین امت سید المرسلین را بشبهات ابلیس لعین مذکور ساخت و جهة رعایت معانی
اجزای اصلیه کلام حواله شعور بر شبهات مذکوره و جواب آنرا بکتب جمهور مناسب
شناخته بود و چون آن مقام بنظر شریف بعضی از اخوان عالیشان ملک نشان که جامع ملکات
فطرت انسانی و خالع صفات رذیه شیطانی بود رسید استدعا نمود که بنوشتن تفصیل
شبهات مذکوره و جواب آن گرایند و بحاشیه کتاب الحاق نماید تا ناظر در تمام مرام
حاجتی بغیر این کتاب نباشد و تکلیف بجستجوی خاطر او را نخراشد و چون حسب الامتثال

او شروع در ان واجب گردید و بعد از اعاده نظر و تامل جدید جواب مشار الیه مجمال
علیه را جوابی باطل شبیه بمجال دید که محمد شهرستانی و همشهریان مذهب او مانند فخر الدین
رازی بر طبق اصول مشایخ بهر تقریر نموده اند و از روی عصبیت جاهلیه و حماقت باطلیه
اظهار تعذر جواب از ان بر وفق اصول اهل عدل فرموده اند حمیة علویه و حمایة علیه
که العدل والتوحید علویان والجبر والتشبیه امویان اقتضای ان نمود که بعد از ذکر
شبهات ابلیس جواب بجزء یه تلبیس انچه در جواب انرا بر طبق اصول اهل عدل
و توحید باجمال و تفصیل بخاطر علیل رسد مذکور سازد و بنیان مذهب عدل اجون
ایوان کسری برافرازد و بالجمله تفصیل شبهات ابلیس لعین بر وجهی که فاضل اشعری
المذهب محمد شهرستانی در کتاب ملل و نحل اورده انست که ابلیس بخواجه مصر و مقام
عتاب حضرت حکیم علیم قدیر گفت که من مسلم میدارم که آفریدگار تعالی خدای من و خدای
سایر خلایق قادر و عالم و حکیم است لیکن مرا بر مساق و روش حکمت او سوالی چند
هست اول انکه او بیشتر از افریدن من میدانست که چه چیز از من صادر خواهد شد پس
چرا مرا آفرید و حکمت در خلق من چه بود دوم انکه چون مرا بمقتضای اراده و مشیت
خود آفرید چرا تکلیف من بمعرفت و طاعت خود نمود و چه حکمت در این تکلیف با انکه
او منزه است از انتفاع بطاعت و حذر از معصیت و هر چه عاید میشود بمکلفان او قادر
است بر تحصیل آن جهة ایشان بواسطه تکلیف سیوم انکه چون مرا خلق کرد و تکلیف
نمود و امتثال تکلیف او در معرفت و طاعت نمودم حرام مرا تکلیف نمود بطاعت آدم
و سجود او و چه حکمت است در این تکلیف مخصوص و حال انکه در معرفت و طاعت منهی
نمی افزاید چهارم انکه چون مرا آفرید و بان تکلیف مخصوص مکلف گردانید سبب چیست
که چون سجده آدم نکردم مرا لعنت کرد و از بهشت اخراج نمود و عقاب مرا واجب شناخت
با انکه او را در عقاب من فایده نیست و مرا از ان ضرر بسیار است پنجم انکه چون
اینها همه کرد چرا امکان ساخت از دخول در بهشت و وسوسه آدم و حال انکه اگر مرا از دخول
جنت منع میکرد آدم از شر من فارغ می بود و جاوید در بهشت عیش مسرت می آسود ششم
انکه چون مرا آفرید و عموما و خصوصا تکلیف فرمود و بواسطه امتناع از سجده آدم لعنت کرد
و از بهشت اخراج نمود و باز در بهشت راه داد و خصومت در میان من و اولاد آدم هم
رسید چرا مسلط ساخت مرا بر اولاد او تا انکه من ایشان را می بینم و ایشان مرا نمی بینند و
وسوسه من در ایشان اثر میکند و حول و قوت ایشان در من اثر نمی کند و چه حکمت است

خدا از اهل

در آنکه ایشان را بهمان فطرت صحیحه که خلق کرده بود نگذاشت و حال آنکه بقای ایشان بر نهج خیر و صواب
بحکمت اولی بود **هفتم** آنکه جمیع این مراتب را مسلم داشتم لیکن چون از و مهلت طلبیدم مرا مهلت
داد و بحکمت در آن بود با آنکه ظاهر است که اگر همان زمان مرا هلاک میکرد خلایق از شر من خلاص
می شدند و شری در عالم نمی ماند و حال آنکه بقای عالم بر نظام خیر بهتر است از امتزاج او بشر
و از شارح بخیل نقل کرده که چون ابلیس آن شبهات را عرض نمود خدای تعالی وحی بملایکه فرستاد
که با و بگویند که تو در تسلیم اول گفتی من خدای تو و خدای دیگر خلایق بقسم و عالم و قادر و حکیم
صادق و مخلص نیستی و اگر صادق می بودی چون و چرا از من سوال نمی نمودی فانا اعلم الذی
لا اله الا انا لا اسئل عما افعل و الخلق مسئولون و فاضل مذکور بعد از نقل شبهات مذکوره جواب
مذکور گفته که این شبهات بمنزله تخم اند نسبت با نواع ضلالات و عقاید باطله که بعد از آن بوجود آمده
انها بیرون نیست و اگرچه عبارات ایشان مختلف و طرق ایشان متباین است لیکن حاصل و
مآل همه آنها انکار حق است بعد از اعتراف بآن و میل بهوا در مقابل نفس و جواب شبهات
از روی تحقیق همانست که خدای تعالی در جواب آن لعین فرموده و چون آن لعین عقل را
حاکم گردانید بر کل حکم عقل را جاری نیست لازم بود که جاری گردانیده باشد حکم خالق را در خلق
یا حکم خلق را در خالق و اول غلو است چنانکه حلولیه و غلات شیعه را واقع است و دوم تقصیر است
چنانکه مجسمه و قدریه و جبریه از اهل سنت و معتزله و اما آنست زیرا که بموجب صیغه خالق بصفت
اجسام میکنند و قس علی هذا افعال و تفعل و بهمان خواطر که نفی تکلیف بجال میکنند و میگویند که حکم است
مگر خدای را چنانکه ابلیس گفت ءاسجد لبشر خلقته من صلصال من حمإ مسنون ظاهر شد که منشا شبهات
این طوایف آن لعین ناشی شده و او مصدر آنست در اول و ابهام منظر آنند در آخر و مخفی
نماند که آنچه این فاضل در بیان حاصل جواب منسوب بحضرت حق جل و علا از شبهات ابلیس لعین گفته
کلامیست بی فصل فی نظام که فخر الدین رازی و نظام الدین اعرج نیشابوری در شفاء صدور آنرا
پسندیده اند و بواسطه موافقت آن با اصول اشعری مشهور بآن گردیده اند و عجبتر از این آنکه فخر
الدین رازی با آن همه دعوی فهم و نکته طرازی مبالغه بسیار در تحسین این سخن فاسد و ترویج این
متاع کاسد نموده و گفته که اگر جمیع خلایق اولین و آخرین جمع شوند و خواهند که بنا بر اصول معتزله
و قول بقاعده حسن و قبح عقلی جواب از این شبهات گویند مخلصی از آن نخواهند یافت بلکه جواب
منحصر در همان است که خدای تعالی بر طبق اصول اشاعره فرموده و لهذا البعض گفته اند که آن جناب
الحق عن ان یوزن بمیزان الاعتزال نیست حاصل کلام امام اهل سنت و فساد نظام ان بر ذوی
الافهام بغایت ظاهر است و توضیح کلام در این مرام آنکه خطای ابلیس در این شبهات نه آنست که شهرستانی

دوم

و جمهور بآن مذهب اوکان برده اند از اجرای ابلیس حکم عقل را بر خدای تعالی و حاصل جواب خدای
تعالی آنست که ایشان توهم کرده اند و حکومت خدای تعالی عقل را که موجود در تمیز امور حاکم ساخته و در
مواضع کثیره از قرآن مجید او را بطلان اغراض منشور حکومت نواخته و فرموده که افلا تعقلون
و ما لکم کیف تحکمون در این مقام رقم عزل بر ناصیه فضل او کشیده و از اینجا ظاهر میشود که اشاعره که عقل را
از حکم معزول میدارند از عقل معزول و قول ایشان مخالف حکم خدا و رسول و باطل و خطا و شبهات
ابلیس بنا بر اصول ارباب عدل از امامیه و معتزله آنست که او طلب حکمت در فعل کسی نمود که در حکمت
عقل و نقل کمال حکمت او مشهور است و منشور عدل او بطوری فطرت صحیحه عالمیان گردیده و میگویند
که چون خدای تعالی عالم است بقبح قبایح و عالم است بآنکه از انها غنی است لاجرم محال میداند عقل
صدور قبیح را از و و هرگاه مکلف بطریق اجمال دانست که هر چه خدا میکند مشتمل بر حکمت و صواب
خالی از ظلم و عبث خواهد بود و احبت که امتثال فرمان نماید و اسئال لم و کیف نگشاید و همچنانکه
مریض سوال نمی کند طبیب حاذق را از کیفیت دوا و غذا باید که بنده مبتلا با سقام جهل سوال نکند از
افعال حکیم دانا و قول خدا تعالی لا یسئل عما یفعل محمول بر این معنی است نه آنکه اشاعره توهم کرده اند
از بطلان حکم و حکومت عقل و الله سبحانه و المنة که باین تقریر مخالف ارباب عدل را محافظت حکم
عقل بوضوح پیوست و ظاهر شد که میزان اعتدال میزان ارباب عدل است و این استکانه که فخر الدین
رازی را باید گفت که جعل من نار آیات حکمته الباهرة عین ان یوزن بمیزان عقل الاشاعره اگر
گویند غرض فخر الدین رازی آنست که بقاعده حسن و قبح عقلی شبهات مذکوره را متفصل جواب
نمی توان گفت و در حکمت هر یک از آن افعال را که محل شبهه و اشکال ابلیس است بالمباشر بیان کنند
توان سفت گوییم حسن عقلی بودن حسن و قبح اشیا نزد ارباب عدل آنست که عقل بشری مستقل
است بادراک جهت حسن هر یک از افعال و احکام الهی بلکه بتعیین یک علی الاجمال میدانیم که
در هر فعل از افعال او جهت حسنه عقلی هست آن در بعضی از احکام و افعال بضرورت عقل معلوم است
چنانکه در علم بوجوب صدق و انصاف و شکر نعمت و رد ودیعت و قضای دین و دفع خوف و غرم
بر واجب و مانند آن و چنانچه در علم باستحباب ابتدای احسان و حسن خلق و همت و شجاعت و لین و تانی
و حلم و رفق و عفو و تفضل و تحمل و صحبت و مبالغه در صله رحم و دوستی صادق و صبر در رضا و یاس
از ناس و تعلیم جاهل و پیشه غافل و اعانت در شادکامی که چون آن ظهور آثار شان ممکن باشد واجب
شفاعت و قبول معذرت و مضافت در فضایل و مصاحبت افاضل و مجانبت سفها و اعراض از جهال و
تواضع اخیار و تکبر بر اشرار کاهی که ضرری نرسد و تکدر عاقبت و دوری از کذب و همکاری بمعروف
و عفو گناه کاران و شرف نفس علو همت و تحمل جفا و مدارا با مردم و امر بمعروف و ترغیب در آن و نهی

حکومت

موشح

از منکر و تفضل از امور و غیر آن و در بعضی دیگر از افعال بنظر و قیام دلیل و برهان معلوم میشود چنانکه در
ایجاد عالم بطریق حدوث و ارسال رسل و تعیین اوصیای ایشان و حشر و نشر و اهلاک فراعنه و
مانند آن و چنانکه در علم بوجوب فرایض و عدد رکعات صلوات و رکوع و سجود و حرمت
گوشت سباع و کراهت جمع بعد غیر آن و در بعضی دیگر از افعال عقل را بادراک خصوصیات آن راه
نیست اما مجملا میداند که وجهی در آن هست که اگر بر عقل منکشف شود آنرا استحسان داند مانند حسن صوم
روز عرفه که نهم ذی حجه است و صوم روز عید که دهم اوست و این هنگام اگر عقل در بیان حکمت
بعضی از احکام و افعال الهی که ابلیس از آن سوال نموده عاجز باشد منافاتی بقاعده حسن و قبح عقلی
ندارد با آنکه بر مسلک ارباب عقل جواب از شبهات مذکوره علی التفصیل نیز ممکن است

اما جواب از شبهه اول آنست که میگوییم که حضرت حق سبحانه و تعالی میدانست که شر از و صادر
خواهد شد لیکن آن شر از لوازم استعداد غیر مجعول و قابلیت ذاتی اوست که انفکاک آن از او
ممتنع است مانند انفکاک زوجیه از اربعه چنانکه محققان متصوفه اشاره بمثل قیصری و امثال آن
بآن رفته اند و علامه دوانی در رساله جدیده در اثبات واجب تعالی گفته که نقص و قصوری که در
بعضی از ممکنات مشاهده میرود از هیکل قصور قابلیت و استعداد و ذاتیست که آن از هیکل اسباب
حصول صور و اعراض است و مواد نه از هیکل تجعل فاعل و قابلیات و استعدادات نزد حکما متحدات
غیر متشابهه غیر مجتمعه اند که واجب با هر یک از سوابق علت موجبه لواحق اوست و منتهی میشود چیزی از آن
احاد بواجب و این مداخله سوابق اینست حاصل کلام او لهذا خدای تعالی اعتبار را در بعضی از اوقات
قوت و غلبه بر اعدا و معارضان ایشان می بخشد و بعضی زیرا که تمکن و قوت تابع استعداد و
قابلیات ایشان است و جایز نیست که زیاده از قدر قابلیت یا کمتر از آن تمکین یابند زیرا که
مستلزم ظلم یا جهل است تعالی الله عن ذلک علوا کبیرا و حاصل کلام آنکه باتفاق ارباب علم
و عیان علم تابع معلوم است و حق سبحانه و تعالی حکم بر معلوم میکند باندازه آنچه مقتضای استعداد
غیر مجعول اوست پس آنچه قلم قضا و قدر بر پیشانی او از کفر و ایمان و طاعت و عصیان نوشته از قبیل
استعداد و لوازم وجود اوست چنانکه قول خدا تعالی ما اصابک من سیئة فمن نفسک بر آن
دلالت دارد و بنا بر این سوال از ترتب ثواب و عقاب و غیر آن از آنچه لوازم افعال ممکنات اند مانند
سوال از ترتب احجه اربعه معقول و مسموع نیست پس قول ابلیس که چون خدای تعالی میدانست که
شر از من صادر خواهد شد چرا مرا آفرید و حکمت در آن چه بود نامعقول باشد و بوجهی دیگر میگوییم که غرض
از آفرینش او آن بود که چون مقصود استعداد و خبث نفس او ظاهر شود و خود را از اظهار آثار
آن باز ندارد جهت عبرت و اعتبار دیگران او را بر سواخته بر آنها مسلط دارد و سوسه او را بر ایشان

کار و تا هر که با او مجاهده و مخالفت نماید بقضای جزای ثواب مقیم گشته باشد و هر که موافقت و متابعت
او کند سزای خود را از عذاب و نکال بیابد و ایضا می تواند بود که وجود شرارت انگیز او از تتمه
صلاح عالم و نظام کل باشد غایة الامر بحال هر فرد اصلح نباشد و این موجب قدح در حکمت نیست چنانکه
علامه دوانی در بعضی رسایل خود فرموده که عنایت الهی متعلق بنظام حال کل من حیث الکل است
و مقصود بالذات تعالی است و مصالح جزئیه راجع بهمان مصلحت کلیه است اگرچه نسبت با شخصی
معین مصلحت در خلاف آن نماید و نظیر آنچنانکه مهندس چون طرح عمارتی رقم کشد در آن
امر ملاحظه وضعی کند که نسبت با جمیع آن عمارت من حیث المجموع اولی و الیق باشد و بر مصلحت
کل خانه تعیین موضعی از برای مجلس و مکانی برای دهلیز و محلی برای مستوضا و غیر آنها نماید و در این
صورت نظر مجموع خانه لایق هر محل آنست که مهندس تعیین نموده اگرچه نظر هر یک از اجزا الیق
آن باشد که مثلا مجلس باشد همچنین معمار قدرت الهی نیز طرح عالم بر وجهی رقم کشید که نسبت
با مجموع من حیث المجموع اصلح باشد اگرچه نظر با خصوص هر یک از اجزا خلاف الیق نماید
و این مقدمه را بر این وجه بیان کرده اند که کل عالم را اوضاع مختلفه مقصود است و نیکی نسبت
که عالم باعتبار آن وضع که اصلح و اکمل باشد آنست بمبدا کامل من جمیع الوجوه است پس البته
بر آن وجه موجود خواهد شد چه هر چند مناسبت میان فاعل و قابل بیشتر باشد افاده و استفاده
بیشتر واقع شود و در این دلیل سخنان بسیار است که لایق باین مختصر نیست و بعضی از آنها را
در بعضی از حواشی کتب عقلیه تقریر کرده ایم و آنچه کشف و شهود در این مقدمه بیانی دیگر
فرموده اند و آن آنست که اگر وجهی دیگر در نظام کل عالم الیق از آنچه واقع است ممکن بودی البته
بر آن وجه واقع شدی چه بر تقدیر عدم وقوع حال از دو بیرون نیست یا حق تعالی را معلوم
است که آن وجه الیق است و اصلح یا معلوم نیست و بر تقدیر ثانی جهل بر خدای تعالی لازم آید
تعالی عن ذلک و بر تقدیر اول عجز یا بخل چه اگر قادر نباشد با وجود امکان عجز لازم آید و اگر قادر باشد
و ایجاد نکند بخل تعالی الله عما یقول الظالمون علوا کبیرا و این دلیلی است مبین و برهانی متین که
امام حجة الاسلام در بعضی تصانیف خود آورده و بعضی از اکابر ایده کشف و شهود بسیار استحسان این
نموده انتهی کلامه **جواب دوم** آنست که تکلیف که حسن آن بادراک عقل و نقل ثابت شده از برای آنست
که مکلفان استحقاق تعظیم و ثواب بواسطه طاعات یابند زیرا که تعظیم بدون استحقاق در نظر عقل
سلیم قبیح است و لهذا عقلا تعظیم اطفال را قبیح دانند و تعظیم علما را حسن خوانند بخلاف بخشش مال بکسی که
مستحق آن نباشد که آن در عرف عقلا قبیح نیست بلکه آنرا جود و فضل می نامند و بوجهی دیگر میگوییم
که اشعاع بنیل نعیم الهی و رحمت نامتناهی او بر دو قسم میباشد تفضل و استحقاق و منزلت استحقاق

اعلی و اجل و اشرف است از منزلهٔ تفضل پس اگر ابتدا ایشان را بجناب نعیم میرسانید هر آینه تفضل
کرده بودی و دربارهٔ ایشان بر اعطای منزلهٔ تفضل که ادون و ابون است از منزلت
استحقاق و از جملهٔ مفاسد او آنکه محروم کرده اند از استحقاق کسی که از حال او میدانست که بتکلیف اطاعت
خواهد کرد و مستحق ثواب خواهد شد و آنکه او را از آنچه اصلح بحال او بود ممنوع ساخته باشند و اکتفا کرده
باشند در بارهٔ او بشیئی که غیر آن افضل از آن بود و این واقع نمی شود از عالم حکیم جواد و غیر بخیل پس واجب
شد خلق ایشان در دنیا و عام ساختن در بارهٔ تکلیف را که مشتمل است بر تعریض امری جلیل
آنکه مستحق شوند طالبان آن چیزی را که در علم الهی سابق بتحقیق یافته بود و اعداد تمهیدات و تعریف
و ازاحهٔ علة در تکلیف مخالفت واقع نمیشود الا از کسی که بهیچ نظر نفس حق و کند و نظر در عاقبت کار
خود نمیندازد و بوهمی دیگر میگوییم که اگر خلق و تکلیف قبیح و خالی از حکمت باشد چنانکه او توهم نموده
و خیال کرده که اگر آن نمی بود کسی مستحق عذاب و خلود در نار نمیشد هیچ چیز از عقل فرو مایه تر و زیان
کارتر نبودی زیرا که اگر آدمی را عقل نمی بود هیچ ملامتی متوجه او نمی شد و عقابی و نادمی بسبب
تقصیری و زلاتی بدو نمیرسید و بسبب عقل این آزارها بدو میرسد و مستحق آن میگردد و حال آنکه
جمیع امم از موحد و ملحد متفق اند بر شرف عقل و فضل و علو مرتبهٔ او چنانکه متفق اند بر سبق ضد
و نقیض او و اگر گویند که عقل داعی نیست بر چیزی که موجب لوم و ضرر باشد بلکه او ناهی و زاجر است
از قبیح و اگر عاقل خود را بدار کتاب قبیح میکند با آنکه در علم عقل منافع دیگر هست که آن غرض علم
و شرف معرفت و ادراک لذات عظیمه است در جواب میگوییم که همچنین خلق و تبلیغ و تکلیف
داعی بقبیح و باعث بر کفر نیست و مقتضی عقاب و خلود در نار نیست بلکه او ناهی و زاجر است
از آن و اگر مکلف شاهد کافر نمیشود و اطاعت کرد و بآن طاعت مستحق خلود در نعیم جنان خواهد
شد چنانکه غیر او از مطیعان و مع هذا در تکلیف فایدهٔ تعریض بمنازل نعیم و منزلهٔ استحقاق
و رعایت مقتضای حکمت و صلاح حاصل است و ایضا میگوییم که تعریض بنیل ثواب دایم و امر
بموقف منعم و شکر او و ترک مجحود و ظلم و سعی نزد او قبیح است پس اگر معصیت مامور و مصبر او بسبب
سوء اختیار بسوی استحقاق عذاب علم عالم بآنچه باو خواهد رسید از هلاک و ضرر موجب قلب حقیقت
تعریض بخیر و امر بحسن و آنرا قبیح و فاسد سازد لازم آید که طاعت مامور و مصبر او بسبب
اختیار بسوی استحقاق مدح از عقلا و علم امر آنچه مامور بدان از سلامت و استحقاق مدح موجب
قلب تعریض شر و امر بآن شود و آنرا نیکو سازد و هیچ عاقل باین قایل نمیشود و اگر امر بخیر و تمکین از آن
و دعوت بسوی آن و تبشیر باب آن تعریض بخیر نباشد الا آگاهی که امر داند که مامور قبول و تسلیم
میکند لازم آید که امر بفساد و شر و دعوت بآن و ترغیب بر آن تعریض بکرده و هلاک و ضرر نباشد

الا آگاهی که امر داند که مامور قبول خواهد کرد و هلاک خواهد شد و چون نزد جمهور علما و عقلا امر بفساد
و شر و مانند آن اساءت و ضرر و تعریض بکرده است خواه مامور داند که قبول خواهد کرد و هلاک
خواهد شد یا مخالف خواهد کرد و سالم خواهد ماند علی هذا القیاس شبهه که امر بخیر و دعوت بآن تعریض بخیر
و احسان بر بندگان باشد خواه داند که قبول خواهد کرد و سالم خواهد ماند و خواه داند که او
مخالفت خواهد کرد و هلاک خواهد شد و بالله التوفیق **جواب** از سیم آنست که عرض از تکلیف ملایکه
بسجود آدم علیه السلام اظهار زیادتی فضل و کمال و استحقاق خلافت او از خدای متعال بود
و آنکه در ان میان سود استعداد و سلطنت ابلیس ظاهر شود تا هر یک را بآنچه جزاء و سزای آثار
قابلیت و استعداد اوست از طاعت و معصیت برساند و از آن بر حسن و قبح فعل خود و از تکلیف
و عقاب و ثواب و عقاب حجت قایم سازد که اگر بدون ظهور سود استعداد ابلیس او را عقوبت نمودی
منطنه اعتراض از و بلکه از دیگران می بود و لله الحجة البالغة **جواب** از چهارم آنست که عدل
واجب است و در ان فایده مکلف معتبر نیست چنانکه عقل سلیم در احکام الهی و پادشاه مارا بحسب
و سپاهی بران گواهی میدهد و ایضا ضرر عذاب از تکلیف لازم نیاید زیرا که تکلیف مرجح است
هو تکلیف حسن و فایده مند است چنانکه از پیش گذشت و مقتضی ضرر نیست و الا لازم آید که تکلیف
مؤمن مطیع نیز موجب مضرة باشد بلکه آن ضرر بسبب اختیار کفر و فسق و ترک ایمان و طاعت بهم رسیده
جواب از پنجم آنست که مصلحت در تمکین او از دخول در بهشت و وسوسه آدم آن بود که آدم
و حوا با او مجاهده کنند و بمراتب عالیه ثواب رسند و لهذا آدم و حوا همیشه در انجا آزو محترز
بودند و مخالفت او میکردند تا آوازی دیگر در آمد و بسوی کند و روغ ایشان را مبتلای ارتکاب
خلاف اولی ساخت **وجواب** از ششم نیز همین است که در پنجم بلکه در اول نیز گفته شد
و آنکه گفته که چه حکمت است که ایشان را بهمان فطرت صحیحه که خلق کرده بود نگذاشت تا مجاهدت
با نکه اگر وساوس شیطان در میان نبودی نیک و بد ظهور نمودی و صفت عفو و غفران که از جملهٔ
صفات کمال باری است جهره نگشودی **وجواب** از شبهه هفتم آنست که تواند بود که ابقای ابلیس بکمال
او اصلح باشد زیرا که مستلزم تاخیر عذاب اوست و لهذا از خدای تعالی سوال ابقای خود نمود
و گفت که رب انظرنی الی یوم یبعثون و می تواند بود که نسبت بحیاة عباد نیز اصلح باشد
چنانکه سابقا مذکور شد تا آنکه عباد با او مجاهده کنند و فایز بدرجات عالیه شوند و فضل انسان
بر ملایکه ظاهر شود زیرا که استقامت حال ایشان با مزاحمت شیطان و رعایت صورت و تقوی
است و باین مستحق فضیلت و ثواب میشوند بخلاف ملایکه که چون شیطان مزاحم ایشان
نیست بلکه مجبول اند بر استقامت انفکاک آن از ایشان مانند انفکاک زوجیه از اربعه محال نیست

٤٩٦

رساله لابن مؤلف الكتاب
في اعيان بلد شوشتر

و بعضی گفته اند که حکمت در انظار و امهال ابلیس دو چیز بود یکی آنکه بر و ظاهر سازد صدق مضمون
این آیه را که ان الله لا یضیع اجر من احسن عملا و آنکه آنحضرت عبادت کسی را اما انضمام عداوت
ضایع نمی سازد چه جای آنکه آنرا با وجود محبت ضایع سازد دوم آنکه عاصیان از رحمت او
اجابت او نومید نشوند چنانکه ابلیس را با کفر و معصیت نومید نساخت و روایت است که چون ابلیس گفت
لاغوینهم اجمعین یعنی بندگان خدا را از طاعت او باز خواهم داشت خدای تعالی فرمود که باب
توبه را بر روی ایشان مفتوح خواهم گردانید پس ابلیس گفت که منع ایشان از توبه خواهم کرد و خدای
تعالی فرمود که اگر ترا قدرت بر منع ایشان از توبه باشد قدرت بر منع من از غفران و

امرزش ایشان نخواهی داشت غفر الله
لنا و لجمیع المؤمنین و المؤمنات
بحق الحق و اهله
تمت تمام شد

کتبه العبد میر حبیب الله ولد میر هدایت الله شیرازی تاریخ هشتم از رمضان المبارک سنه ۱۲۰۹

والدعا

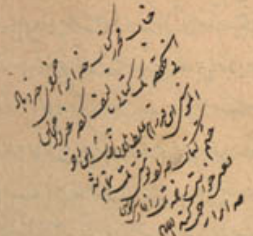

بسم الله الرحمن الرحیم وبه نستعین

فردوس حمد بهار آفریدگار شکوفه‌زار آثار هشت ثنای نوروزنگار باغ پیرا آن بهشت عنبرسرشت که آدم حال بهار
در آن سرای نغمه‌سرا تواند شد زیر این چمن چون بلبل فخر آن دیده از ذوالی نوا و لسان سوسن از سخن بیگانه باید بود
و مانند غنچه خاموش همچون گل گوش و چون نرگس بین دیده باید کرد بدین مرغ خیال بشاخ نهال این فردوس پرواز
نتواند نمود و عنقای فکر در اوج سرو سرافراز این بهشت بال نتواند گشود ﴿ فکر تو بدل خیال بگذاشت
اوج تو ز مرغ بال بگذاشت ﴿ و گلشن درود گلدسته بوستان سال و چمن نعت شکوفه گلستان جلالت
نشان گلشن است که سرسبزی سبزه و شگفتگی شکوفه و طراوت گل و نضارت لاله ﴿ و نزاکت یاسمن ان
بهتر از نسیم عنبر شمیم و قباب آب روشن صمیم است نسیم بهشت را در این گلشن بار و ماوی صمیم را در این چمن
مجال گذار نیست سلسبیل این گلشن و آب کوثر خاک راه این چمن است آب حیوان لب تشنه خاک
این بوستان و نسیم ریاض خلد در آرزوی وزیدن بر گل این گلستان ﴿ باغبان این چمن و رشته‌بر باد بهشت
ناقه‌زد دیوی کان زین گلشن عنبرسرشت ﴿ و گلدسته مناقب دوازده درج جواهر امامت و وصایت از آن
دست نبوت که بدست کلیم در آید و شکوفه منقبت دوازده درج سپهر ولایت و هدایت از آن پایه برتر است
که نسیم آن با نفس مسیح هم نفس گردد ﴿ برگ این گلدسته یوسف پیراهن و از بوی این شکوفه دیده یعقوب
روشن ﴿ نوروز توئی و این جماعت ﴿ هستند ترا بجای ساعت ﴿ تو وحی و این دوازده درج
برگرد تو چون دوازده برج ﴿ نامه مودت در گرد ﴿ نقشی بی از این دوازده نیاورد ﴿ اما بعد بر نظاره
گیان بهار فیض آثار شوشتر که گلگونه رخسار هفت کشور است پوشیده و مستور نماند که یکی از دوستان که
گلدسته گلستان وفا و شکوفه بوستان صفاست ﴿ از دوزه محتاج انوار شهود عینی ﴿ علاء الملک بن نور الدین
که چمن آرای این فردوس و گلبن پیرای این گلشن است ﴿ استدعا نمود که بوساطت خامه و اسطی طرد نوشته صفحه
روزگار اندازد و بنگارش شرح آن بعضی از مشاهیر آن بلده طیبه از سادات عظام و صوفیه کرام مقام و
علمای علام و شعرای فصیح الکلام پرداخته و چون بنا بر اشارت آن صافی ضمیر که آب روان کلک
نشسته طبع روان اوست ﴿ و آتش بر کش هوا زده گرمی بیان او ﴿ شروع در آن واجب گردید ﴿ نثر تیغ نخل آن

فردوس که نمونه خلد برین و رنگین‌تر از نگارخانه چین است مناسب وضع و جهت اعتلای شان امر بنیاد
نامزد آن رفیع مکان شکوه محافل آمزین ساخت بنام نامی نوباوه گلزار علی ابن ابی طالب شکوفه بوستان
اسد الله الغالب گلدسته چمن جهان محمد بن الحسن المهدی صاحب الزمان الکمی تیغ ذوالفقار نامش
چون تیغ کوه با شکوه لیکن با آب قبضه شمشیر بیش چون تیغ آفتاب ﴿ آبی اضطراب ﴿ خنجر نش مانند
سبزه لیکن جگر سوز پیکان تیرش چون برگ بید اما دلدوز ﴿ سر و تیرانش دل خانه سوخته چگر و تیغش خرمن
گل آفتاب خوش جگر بلبل بی بال و پر خصم سوخت کان کوته خانه‌اش کوتاهی عمر دشمن زره تنگ حلقه‌اش
تنگی دل خصم بی سر و تن ﴿ پر فراخ دامنش آیة الکرسی حفظ بدن حلقه در عین چشم بیدار آب تیغ
آتش دولت بیدار دیده دشمنت چون حلقه زره بی مردمک ﴿ خنجرش بر صفحه سینه نقطه حک ﴿ و بان
دشمنش چون دهن سوفار بی زبان زبان خصمش بیدهان مانند زبان سنان کرد میدان رزمش بسیط زمین
بساط بزمش اطلس سبز چرخ برین ﴿ بسیط زمین کرد میدان او فلک کرد پیکان او ﴿ سرب
پایان او موج نور بود آهوی دشت او چشم حور سپهر برین مجمر منظرش نسیم سود دودی از عنبرش
صفا صفه قصر ایوان او تجلی چراغ شبستان او گلشن خلقش چشمه بهار بهار جود دستش چون نسیم سحر فیض آثار
ریزه‌گر و زره چون نعمتش روزی کائنات رشحه جام بزم نوالش سرمایه سرسبزی نبات نبات
و حیات حیات آفتاب آن شرافتیان انوار کمال او ماه جهانگرد از مشتاقان رکاب جلال و غبار
راهش عبیر گریبان گل گرد رهگذارش توتیای دیده بلبل ﴿ توتیا بگرد غبار راهش شوانده رسید آب
ماهر آب و تاب خود را بخاک رهگذارش نثار و بجهید صلوات الله علیه و آبائه الاطهار ما تنسم النسیم
فی الاسحار و تلألأ النور فی الاشجار امید که بهار آفریدگار شکوفه آفرین این فردوس بهار آیین را
مناسب شگفتگی طبع دوستان کرم خون کرداند و از آب دم سردی آفرده دلان مصدوم دارد
فائحه فاتحه بدانکه دار المؤمنین شوشتر بلده ایست دلگشا ﴿ چون نام خود در حسن و حسین بی نام و خطه ایست
جانفزا متخذ از ریاض دار السلام از هفت اقلیم ربع مسکون چون فصل بهار بلطف مزاج طبع
و اعتدال امتیاز دارد و هوای بهارش بر لطافت باد بهری صد جلوه گری و ناز ﴿ چند
انهر شوشتر گردی ﴿ هر چه چند اعتدال مهر است ﴿ معتدل عالمی که همچو بهشت زاف بهمین و خوان
دور است ﴿ دلگشا روضه که مسجد سپهر ﴿ ساحتش پر مشاعل نور است ﴿ در نظر ساکن سواد شرا
هر طرف صفحه حور است ﴿ از فلک طالب مرادش را ﴿ هر نفس صد هزار منشور است ﴿ شیخ نظامی در کتاب
خمسه چند جا تعریف بهار شوشتر نموده تشبیه بهار بعضی از بلاد بهار انگاشته چنانکه در کتاب
هفت پیکر گفته ﴿ همه عالم بهار شوشتری ﴿ جایگاه ندر و کیک دری ﴿ از نقاب نقاع او که در غا
لطافت ارتفاع است استاد امام زاده واجب الاتباع است که اسمان از عتبات علیه او آستانه

الست و گلگشتان از خیابان کوچه باغ او نشانه کرسی چهارنشش را اگر عرش گویم رواست و گنبد نافض
النور او را اگر طرمحوانم سزاست هوای دلگشایش چون روح بخش انفاس عیسوی روح افزا و فضای
صحن جانفزایش چون ید بیضای موسوی معجزنما دیگر قلعه سلاسل که حصار فلک را حضیض خندق خود شمرده
و میدان مقابل او که گوی لطافت از میدان سعادت برده صفای مصلای او صلای گلگشت بگلشن
شیراز داده و هوای صحرای او دردم عیسوی جان نهاده مصر را از سوز فراق رود خونریزش جامه در نیل
و نیل را از غیرت زلال او سنگ در قندیل آواز رود قلزم در دوش پردی تازه و از غنوی بلند آوازه
که دجله از ذوق آن دیوانه و فرات از شوق آن دیوانه کات سنانه بند میزان که قطره از شادروان
عجیب الشان او ست چون مداد بر سر آب افتاده و مانند سد سکندر در دفع یاجوج طغیان ثابت قدم
ایستاده بند برج عیارش از منزلات روزگار و عیار افتد از سلاطین کامکار آب فرات را با زلال
انهارش معارضه نمودن و باد هرات را با شمال انجارش زبان گلدی گشودن باد بگلستان و آب بغدال
همودن است برج آبی چرخ دوبی از خانهای چو خاب او فوانه و صورت از عنون حکیم فار
یابی از نالهٔ فوین و لالهٔ بغداد نوش فرح از غیرت دایره و سیمش قوس خود را انگشته
فلک البروج از رشک منطقهٔ رفیعش بجای منطقهٔ زنار بر میان بسته قند سازان عسکر و آهوان چاه
شکر از عسل یافته او یافته اند و حله پردازان مصر و حجاز مانند دیبای زیبای او بیافته اند صحرای
دراب لشکرش لشکرگاه ریاحین و از نار رود فضای صحرای گرگرش سنگاه عطر فروشان بهار
آبهای عذب الشش کوی از قدمگاه خضر بدید کرده یا از سرانگشت معجزه موسوی چکیده
میدان شاهیش باسعت عرصه جبال و جولان و تخت قیصرش با ایوان کسری همعنان و باغ سلیمان
نوامان از صدای صدا زدای کوه قرنج و فضای خوش هوای سرکنج چکوبم و در مصاعد و
معالی کوشک عالی کدام قدم بوسم مقام حضرت و شیخ نامزد از ما سلامی و مزار شیخ شمس الدین و ماه سهیل
را بر دم بخشیده و اکرامی باد اینست آنچه والد مرحوم نور الله مرقده در کتاب مطلب مجالس المؤمنین
در تعریف شوشتر فرموده و اما آنچه در کتب تاریخ و سیر از احوال آن بلده طیبه منظور شده اینست که
نگارش می یابد صاحب معجم گفته که شوشتر اعظم مدینه ایست در خوزستان و تستر معرب اوست
و بعضی گفته اند که وجه تسمیه او بر تستر آنست که یکی از بنی عجل که تستر نام بود آنجا را فتح نمود و بنا او موسوم
گشت و این روایت سقیم است و صحیح آنست که حمزه اصفهانی گفته که شوش با اهمال شین مدینه ایست
در خوزستان تعریف شوش بکام شین و معنی آن در زبان عجم خوب و نیکوست و چون مدینه
شوشتر را بنا کردند بنا بر زیادتی جودت و لطافت آب و هوا آب و هوا را این نام کردند و دلالت
زیادتی ناوره در کلام ایشان بر معنی زیادتی مطرد است چنانکه دالست صیغه افعل بران در لغت عربی

وابرو

وابرو گرد آب ؛ چنانش شود جلوه گر چون در آب ؛ فزاینده تر شود و نرخ او از گلاب ؛ مکوچ
گردند و یکی میرود ؛ که در راه ساقی بر میدود ؛ چو خواهی که با نی زار باب آن ؛ بخوردی ساقی مکن دیده
باز ؛ نگاه است بر عرعر حرم گناه ؛ برین مدعی دین و دانش گواه ؛ چو نظاره عرعر آمد گناه ؛
بکه آمد عروف گناه و نگاه ؛ بیا ساقی ای مهر پرتو نقاب ؛ بده جامی از ارغوانی شراب ؛
بمی چهره چون ارغوانی کنم ؛ چو بخت جوان نوجوانی کنم ؛ چو گردد دل خشکم از باده تر ؛ شود زاهد از
خشکی زهد تر ؛ ز خشکی زهد و زدامان تر ؛ شده زاهد ما شه بحر و بر ؛ از آن در دو دین دارد این دو بهل
که در لفظ دینار دیدست دین ؛ از آن طبع افزوده اش درهم است ؛ که درهم بصورت همی
درهم است ؛ که سجده زان رو نهد بر زمین ؛ که شاید در آن خاک یابد دفین ؛ بگیتی جوانی و بخت
باد دست ؛ که دین داده از بهر دینار دست ؛ ترا میت زاهد زمن بر ترا بر من این سرور
تو از باده گیر مستی کنی ؛ چو مستی کنی خود پرستی کنی ؛ من از باده و چون جامی آرم بدست
سر دل گذارم بپای شکست ؛ ترا دل بود تیره از زنگ آن ؛ دل من چراغ شبستان راز ؛ ز دم سردی
زاهد سرد خشک ؛ شود آب چون آب شمشیر خشک ؛ شود از دم گرم من آتش آب ؛ گیاه سر
شمع گردد حباب ؛ بپای توان تن ناتوان ؛ که از ناتوانی دل آمد بجان ؛ ز دردم ز بس ناتوان
گشت تن ؛ گرانی کند رنگ بر روی من ؛ بنوعی ز دردم بدن شد نزار ؛ که شد بر وسیل
جسم زار ؛ ز بس ضعف جسم مرا تاب داد ؛ نفس شد غبار مرا گرد باد ؛ گشایم اگر لب بهر سخن ؛
بر بیز دلب من بدامان من ؛ چو سازم نگه را بچشم آشنا ؛ چکد دیده چون قطره بر پشت پا ؛
نسیم سخن گر بگوشم خورد ؛ ورقهای گوشم چو هوشم برد ؛ دلم شد ز رشک تشین لاله ؛ از آب
لاله بنجاله ؛ چو موج از هجوم غم بیقرار ؛ ندارد محیط غم من کنار ؛ مگر گردش می نیابم بدهد ؛ مگر گشتی
می بجایم دهد ؛ بده می که از داد گردم ز غم ؛ برآیم چو شادی ز رنج الم ؛ چو از باده بر غم منظر شوم
تا خوان ساقی گوهر شوم ؛ گل باغ ایمان علی ولی ؛ که مستست از جام مهرش نبی ؛ جهان بزم و ساقی
علی باده نور ؛ نبی باده جا و پیمانه طور ؛ جهان بحر و گوهر رسول مصطفی ؛ علی آب آن گوهر بی بها ؛
علی اوران دل بود جا چو مهر ؛ جهان را نبی دل بود تن سپهر ؛ علی لنگر او خدا ناخدا ؛ جهان بحر و کشتی
رسول خدا ؛ محیط خدا او محاط نبی ؛ جهان دایره مرکز او علی ؛ چو حیدر خلافت نمود آشکار گرفت
از زمان حق بمرکز قرار ؛ خدا با عیان بوی گل مرتضی ؛ جهان شد بلغ و گلشن مصطفی ؛ پر از بوی او
نافه راهب ناف ؛ زهی نافه ناف عبد مناف ؛ فروغ رخش تاب نور یقین ؛ ز ابروی او آب
محراب دین ؛ ز ابروی او دیده محراب رو ؛ که گردیده با روی او روبرو ؛ بدا صد دست قدرت
قدرتش ؛ قوی دست دین از قوی قوتش ؛ رموز خدا را ز دیرینه اش ؛ کتاب مبین مصحف

سیه‌اش ولش شمع بزم زمان و زمان چو پروانه برگرد او آسمان تو گل گلی از گلستان او
تجرد نهالی ز بستان او جریده چنانشد براه خدا که در کام اول ز خود شد جدا سپهر برین مجمر منظرش
نسیم وجود وی از مجمرش صفا صفه فقر ایوان او تجلی مراع شبستان او بسیط زمین گرد
میدان او فلک هرزه گرد بیابان او سراب بیابان او موج نور بود آهوی دشت او
جنم حور ازان شمع را چهره افروخته که در بزم او خویش را سوخته ازان شعله بالا و در گرمی است
که از سوز او تاب در آتش است هوا را هوای سر کوی اوست که پیوسته کشته چار سوست
ازانرو جبین سوده بر خاک آب که باشد پدر خاک را بو تراب بدامان او زان نشیند غبار که فرزند را
جا بود در کنار برآورده بیرون زمین سر ز آب که پا بر سر او نهد بو تراب چو شد نام
والای او بو تراب ازین رو بخاک او فتد آفتاب شود آب ایمنی جاری جواب اگر بنگرد
سوی او از عتاب شود خصمش از پاس دار حباب توان کرد از و جام بزم شراب
برآرد چو شمشیر الماس فن بر میر سد آب او فطره زن چو گیرد بکف آب آتش فروز شود
همچو شب تیره بر خصم روز ز تیزی او تیغ سر میزند بزور کمان تیغ پر میزند توی شاه دوران
دو آباد را گل رسید باغ ایجاد را توی خلق را خسرو داد گر اگر لطف نبود خدای دگر ز بیم
آب در نافه خشک شود ناف گرداب چون نافه خشک ز بیم تو شد خون یاقوت خشک
شود خون جاری ز بیم لو مشک نگاه از غضب گر کنی سوی کان شود آب یاقوت آب روان
ز قدرت قضا و قدر با شکوه ز میزان قدر تو پاشک کوه گرانی حلم تو شد پایدار وقار از
وقار تو صاحب وقار بدریای حلم تو گوهر شکوه بود موج دریای حلم تو کوه تو گردل دهی ای شاه
بهمال دهد آسمان را زمین خاک مال ز بس شد ز فیض تو والا مقام سزد از سلیمان به سلیمان
سلام ندارم بتوصیف تو دست رس خدا را رسد وصف این داد و بس کنون عرض احوال
باید نمود به پیش تو این نامه باید گشود من آن دل سیاه سیه نامه ام که گیرد سواد از دل خامه ام
منم آن سیه نامه کر لفظ ماه نگارم بشنوف گردد سیاه ز بس غرقه ام روز و شب در گناه
نماید گناه ار نویسم گیاه سیه طالعم مجور لف بتان چو خور شید در شام عصیان نهان اگر خاک گردم
من دل سیاه برد بیدر خاکم گیاه گناه چنانم ز عصیان قوی شد قوی که شد قامتم همه عصیان عصا
ندارم ز طاعت چو برگ و نوا قسم میخورم راست مثل خدا بان آدمی که در خم حوا ید بگوش
رسد مژده رحمت حق بگوش بداری که منصور ازو شد بدام بجایی کز ان مست شد شیخ جام
نشور جوانان ز تاثیر می بآواز مطرب با فغان نی بکوی خرابات دیر خراب بصحرای
بی آب و موج سراب بایمان پاک و بنور اله بعجب عبادت بجز گناه بفرزانه کار خود ساخته

بدیوانه عقل و دین باخته بصبری که از دل برون تاخته بشوقی که در سینه جا ساخته بان ناله کز
درد دارد جگر بسوزی که در سینه دارد شرر بان دل که روی دل از کینه بست که
بر خار حسرت بخید بدل سنگی صرف شکست که از غصه چون لاله در خون نشست بزلف
پریشان و دلهای جمع بسوز دل و گریه گرم شمع بان دل که در سینه افسرده شد بان گل
که شگفته پژمرده شد بدودی که در سینه مجمر است بدان شعله کان شمع را افسر است
به پیرایه بخش گلستان بهار بفریاد و بلبل بصوت هزار بعهد گل و ساقی عهد مست بهمان
خاک بزم درست ببوی گل و رنگ افروخته بصوت هزار نفس سوخته باشکی که رخساره گل گلاب
باشکی که فریاد بلبل از و است که گر لطف عامت شود دستگیر شود قامتم همه موسی عصا
چو لطف کند دستگیری مرا بیا ساقی حوض کوثر بیا بده جام کامی باین بی نوا بجامی کنی گر مرا ارجمند
بسان هراسی شوم سربلند چو از جام لطفت شوم کامیاب ز گردون ستانم عنان آفتاب
چو فیضت شود یار من چون سحاب چمن سبز سازم ز موج سراب که از فیض رایت شوم فیض یاب

بدو ذره بخشش کنم آفتاب بیا مرغ عشق قصه کوتاه کن

بحرف دعا سازم سخن بکیتی بود تا وفاق و خلاف
بود تا بمعنی ز دردی و صاف
صفا در دو جام بجواه باد
همه درد و جام بجواه باد
والدعا

هذا السيد شرف الدين الذي [illegible]
الذي [illegible]
وهو [illegible]
الذي [illegible]

الامير محمد بن شرف الدين علي الشهير بالسيد ميران بن محمد بن عبد الله بن علي بن محمد بن الحسين
بن علي بن الحسين بن الحسن بن محمد بن الناصر بن علي بن الحسين بن الحسن بن محمد بن علي بن محمد بن الحسين بن محمد بن الحسين
الزاهد الفقيه يحيى المحدث بن الحسين ذي العبرة بن زيد الشهيد بن علي بن الحسين بن امير المؤمنين علي ابن ابي طالب عليهم السلام

الشيخ الامام قطب الدين ابو الحسين سعيد بن هبة الله بن الحسن الراوندي
احد الائمة الاعلام واوحد علماء الاسلام كان فقيها محدثا مفسرا ثقة ثبتا صالحا كثير التصانيف
حسن العبارة اشتهرت تصانيفه وعلا صيته

کتابخانه موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی
۲۱۲۰
۱۳۲ فهرستنویسی تاسیس